

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPRIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIE DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM ,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRÆ EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ, TOMUS XLI.

S. EPIPHANIUS CONSTANTIENSIS IN CYPRO EPISCOPUS.

EXCEDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1858

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. EPIPHANII

CONSTANTIÆ IN CYPRO EPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

DIONYSIUS PETAVIUS AURELIANENSIS,

SOCIETATIS JESU THEOLOGUS,

EX VETERIBUS LIBRIS RECENSUIT, LATINE VERTIT ET ANIMADVERSIONIBUS ILLUSTRAVIT.

(Paris. MDCXXII; Colon. [Lipsiæ] MDCLXXXII.)

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMUS PRIMUS.

VENIUNT TRIA VOLUMINA 25 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SIVE PETIT-MONTROUGE.

1858

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XLI CONTINENTUR.

S. EPIPHANIUS CONSTANTINENSIS IN CYPRO EPISCOPUS.

Adversus hæreses. Hæres. I-LXIV

Col. 173-1199

8626
4

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

NOTITIA IN S. EPIPHANII

(J. Albertus FABRICIUS, *Bibliotheca Græca*, ed. HARLES, tom. VIII, p. 255, Hamburgi 1802.)

I. VITA SANCTI EPIPHANII.

S. Epiphanius, Palæstinus Eleutheropolitanus, linguarum (a) Hebraicæ, Syriacæ, Ægyptiacæ, Græcæ et ex parte Latine peritus, factus est episcopus Constantiæ (quæ antea Salamis), in insula Cypro ab A. Chr. 367, ubi tanta sanctitatis laude vixit, ut ante A. Chr. 647 Epiphanii nomine templum jam a Cypriis consecratum fuisse constet ex Anastasii Sinaitæ quæst. xciv, quod a Sabino, ejus discipulo, suscitatum et universæ evangelicæ historiæ picturis decoratum narrat Theodorus Studita (b) in *Antirrhetico* secundo, pag. 130, tom. V Opp. Sirmondi, et synodus vii, act. 6. Multa de eo narrantur miracula. Obit in itinere (c), proximus vel etiam major centenariis, A. Chr. 403, die 12 Maii. Vita quæ sub Joannis et Polybii, discipulorum Epiphanii, nomine fertur ex Sin. Metaphraste (Latine apud Lipomannum, tom. VI, pag. 35, et Surium ad 12 Maii), Græcæ et Latine tom. II Epiphanii edit. Petav., p. 318-353-383, exiguam fidem meretur et longe juniorem scriptorem arguit, ut agnoscunt viri docti, et jam pridem Baronius ad A. Chr. 372, n. 110, professus est, auctorem esse mendacem, multaque finxisse. Confer. Dan. Papebrochii responsionem ad exhibitionem errorum Sebastiani a S. Paulo, artic. xii, § 9, et in *Actis Sanctor.* t. III Maii, die xii, pag. 36 seq. (*infra col.* 115). Videndus etiam de Epiphanio Julius Bartoloccius tom. I *Bibliothecæ rabbinicæ*, p. 424 seq., et D. Spizelius, *Academia ret. Jesu Christi*, pag. 105 seq. Ineditum Græcum scriptorem *Vitæ Epiphanii* nostri laudat et ex eo aliquid profert Cangius in *δύο δύο* et alibi FABR.—Vitam quæ sub nomine Joannis et Polybii circumfertur, parum fidei mereri, etiam affirmant Tillemont. in *Mém. ecclés.*, tom. X, part. iii, pag. 803, ed. Par. 1705, 4°, not. 1 (qui a pag. 484-521 persecutus est vitam scriptaque Epiphanii: pag. 802 seqq. scripsit *Notes sur saint Epiphane*); Oudin. in *Comment. de scriptor. ecclés.*, tom. I, col. 527 seq.; Caveus in *Histor. litter. scriptor. ecclés.*, vol. I (Basil., 1741, fol.), p. 231 seq. (cui quidem Epiphanius parentibus videtur ortus esse Judæis, quod auctor *Vitæ* memoratæ tradit; quem tamen ipse Caveus incerta, ne dicam magnam partem fabulosa narrare judicat); Jacq. G. de Chaupepié in *Nouveaux dictionn. historiq.*, tom. II, voc. *Epiphane*, not. A, qui not. B de Epiphanii scriptis horumque edit. copiose agit; et alii. Multa dici possent de odio ejus adversus Origenis dogmata ejusque inde ortis cum Joanne, episcopo Hierosolymitano, et Joanne Chrysostomo, episcopo Constantinopolitano, litibus rixisque immodestis, de ejus ingenio acerbo et violento, stylo haud polito placitisque, de ejus virtutibus et vitis: sed brevitate studio, nolo repetere quæ uberius exposuerunt præter memoratos viros doctos, Hieronymus *De viris illustr.*, cap. 94, ibique adnotatores; L. Ell. du Pin in *Nouv. Biblioth.*, tom. II, pag. 295 seqq. (contra Scultetum, qui in *Medulla theologiæ Patrum*, p. 711 seqq., Francof. 1634, 4°, Epiphanium tanquam adversarium disciplinæ pontifici Rom. addictorum, saltem dissentientem sistere studuit, acerbe disputat); Stolle in *Nachricht von den Kirchenvät.*, p. 325 seqq. (qui multos alios laudat); R. Ceillier in *Hist. gén. des aut.*

(a) Hieron. *contra Rufin.*, n. 22. Adde Petav. ad Epiphani.

(b) Verba Theodori sunt: Ἐπιφάνιον ἴσμεν καὶ ἔγινον καὶ μέγιστον ἐν θαυματουργίαις οὐ νεὸν ἤγειρε μετὰ πότμον Σάβιθος ὁ ἐκεῖνος (interpretis veris domesticus, quasi legerit oikēos) αὐτοῦ μαθητῆς διαγεγραμμένον ἐκ πάσης εὐαγγελικῆς ἱστορίας. Ibidem meminit orationis, quam in laudem Epiphanii habuit Leontius, Neapoleos in Cypro episcopus: Ἄλλὰ γὰρ καὶ Ἀρόντιος ὁ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ Ἐπιφανίου ἐξηγητῆς ἐν αὐτῇ τῇ Κύπρῳ τῆς ἐκκλησίας Νεαπόλεως ἀρχιερατεύσας, περὶ τῶν σεπτῶν εἰκότων, ὁποῖος ἦν ἀκράδαντος, ὁ περὶ αὐτὸν λόγος διδάσκει τρανώτατα, μηδὲν περὶ τοῦ θεοῦ Ἐπιφανίου ἀπηχῆς φθεγγόμενος. Synodus vii sive Nicæna secunda, tom. III Binii, pag. 634: Καὶ γὰρ ναὺν ἀνεδεδίμαντο ἐν τῇ Κυπρίῳ νῆσῳ αὐτοῦ μαθηταὶ ὀνομάσαντες αὐτὸν

τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς (Ἐπιφανίου) καὶ μετὰ πολλῶν εἰκονικῶν στηλογραφῶν καὶ αὐτοῦ εἰκόνα ἐν τῇ ναυῷ ἀνέθηκαν. FABR.—De cod. S. Evangelii, manu Georgii, sacerdotis Rhodii, in templo Magni Epiphanii reposito, v. Montfaucon. *Palæogr. Gr.*, pag. 63. HARL.

(c) Socrates vi, 14; Sozom. viii, 15; Nicephor. xiii, 13, *Hist.* — Unica ratio, unde annus natalis S. Epiphanii circiter potest derivari, est locus S. Hieronymi, qui A. 392 scripsit lib. *De scriptor. ecclés.*, cap. 114, eum extrema jam senectute degere, quæ verba in viro, qui decennio post labores adhuc longinqui itineris maritimi suscepit, lxx fere aut lxxx annum indicare videntur. Cf. de sensu verborum istorum B. Montfaucon in *Vita S. Chrysostomi*, Opp. t. XIII, p. 93, col. 2. FESSLER, *Instit. Patrol.*, tom. I, p. 633.

eccles., t. VIII, p. 631 seqq.; Dallæus *De vero usu Patrum*, p. 272, aut ed. Genev. a. 1632, p. 138-376 seqq.; J. G. Walchius in *Hist. eccl. N. T.*, p. 1322 seqq.; Christ. Frid. Roesler in *Bibliothek der Kirchenväter*, part. VI, sive periodi II, part. II, pene tota, in qua *Ancoratus*, præcipue *Panarii* summam dedit, doctasque adjecit observatt.; Anonymus (abb. Jacq.-Gervais, qui multa bene doctaque, multa vero prave et nimio partium studio abreptus scripsit, et pag. 405 seqq. Sculletum mem. copiose refutare aggressus est) in: *L'Histoire et la vie de S. Epiphane, avec l'analyse des ouvrages de ce saint, son apologie contre les protestants, et des notes critiques et historiques*, Paris. 1758, 4°; J. Maith. Schröckh, *Christl. Kirchengesch.*, part. X, pag. 1 seqq., ut alios historiæ ecclesiasticæ conditores prætermittam. — A Photio in narrat. *De Manichæis repullulantibus*, edita a Montfaucon. in *Bibl. Coislin.*, pag. 349 seqq., dicitur pag. 354, ὁ πολὺς ἐν θαύμασιν Ἐπιφάνιος. — *Vita Epiphani*, auctoribus Joanne, Epiphani discipulo, et Polybio episcopo civitatis Rhinocurorum, in reliqua vitæ Epiphani, in cod. 9, qui continet vitas et politias quorundam Patrum, n. 5 et 6, plut. 11, bibl. Laurent. Medic., teste Bandin. in *Cat. codd. Gr.* illius bibl. I, pag. 503, et ibid., p. 100, de cod. 4, plut. 6, sub fin., inter Vitas sanctorum est excerptum ex *Epiphani Vita*. — *Vita et miracula Epiphani Constant.* in bibl. Bodlei. in cod. Barocc. 240. — *Fragm. Vitæ* in cod. Vindob. 251, qui locos Epiphani aliorumque multorum communes aliaque continet, et a Lambec. V, p. 325 seqq., copiose recensetur. — *Vita Epiphani* et loca ex ejus libris in Niconis *Collectione tocorum S. S. et scriptor. eccl.*, in cod. Coislin. 37 (Montfaucon. *Bibl. Coislin.*, p. 111). — Ex *Vita* ejus loca in cod. 117 et 122 (id. ib. pag. 191 et 198). — In cod. Mosquensi synod. 41, *Vita Eoiohanii, et Polybii episc. in Epiphanium* (v. Mathæi *Notit. Codd. Mosq.*, p. 61), etc. HARL.

II. ALII EPIPHANII.

Ab hoc distinguendi: 1. Epiphanius, patriarcha Constantinopolit., ab A. Chr. 520-535, de quo multa in *Vita S. Andreæ τοῦ Σαλοῦ* apud Papebrochium, tom. VI Maii (a). Illius et Hormisdæ pontificis epistolæ mutæ leguntur Latine in *Conciliorum collectione* Biniana, tom. II, et Labbeana, tom. IV. Ejus decretum contra Severum et Petrum legitur in synodo V, tom. II Binii, pag. 755 (b). Ad hunc Epiphanium *Novellæ* Justiniani imp.

2. *Epiphanius Scholasticus* (c), circa eadem tempora clarus versione Latina *Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ*, quam in compendium Cassiodorus (d) misit, et codicis encyclicii (e) epistolarum synodalium A. 458 pro defensione concilii Chalcedonens. ad Leonem imp., qui in Labbei et Baluzii (f) *Conciliis* editus est (g). Videtur et idem elaborasse in transferendis, Cassiodori suasu, *Antiquitatum Judaicarum* libris Flavii Josephi, et Clementis Alex. in *Epistolas canonicas Adumbrationibus*, de quibus alibi dixi. Commentarium Didymi in *Proverbia* et Epiphani, antistitis Cyprii, volumen breve in *Canticum canticorum* ab amico suo, viro disertissimo, Epiphanio, transferri se fecisse testatur Cassiodorus cap. 5 *Divinar. Lect.* Ejusdem Didymi *Expositionem* VII Epistolarum canonicarum, id. cap. 8. Sed hæ tres versiones editæ non sunt, quod sciam.

(a) Conf. Lambec., *Comm. B. Vindob.*, VIII, p. 804 seqq., cum notæ Kollarii. — In cod. 114 Barocc. bibl. Bodl. est *Epiphanius patriarcha, De excommunicatione Latinorum per Græcos propter controversiam de processione Spiritus S.* — Monachii in bibl. Bavar. cod. 118 liber, quomodo et quando Latini a Græcis separati sint (*Cat. codd. Gr. Bav.*, pag. 50). — In Nicetæ Choniatae Acominati *Panoplia*, cod. Baluz. Est in tomo X decretum Epiphani, patriarchæ Constantinopolitani, et synodi ibid. congregatæ, contra Severum, Zooram et Petrum, Monophysitas, teste Montfaucon. in *Palæogr. Gr.*, p. 331. HARL.

(b) Vide infra de *Conciliis*. edit. vol. XI, p. 424, ubi quoque memoratur indiculus directus a Joanne episcopo, vel ab Epiphanio presb. de Thessalonica: ibid. pag. 431 seqq. in *Concil.* edit. reg. tom. XI. Labbei tom. V et Harduini tom. II, an. 536, de actis concilii Constantinopolit. sub Mena, occurrunt Hormisdæ ep. ad Epiphanium Constantinopolitan. — Joannis Constantinopolitani epist. ad Epiphanium, Tyri episcop. — Epiphani Tyrii et aliorum ad Joannem Constantinopolitan. — Sententia Epiphani patriarchæ Constantinopolitani et synodi contra Severum et Petrum. — Canonum epitome, neque accurata, neque antiqua, nomine Epiphani Constantinopolitani, ad Justinianum imp., titulis 136 Arabicæ, in cod. 118, 29, bibl. publ. Paris. V. *Cat. codd. Paris.*, tom. I, p. 114. HARL.

(c) Sigebert. *De script. eccles.*, cap. 12; Voss. *De hist. Lat.*, p. 237. FABR. — Conf. Fabr. *B. L. med. et inf. æt.*, tom. II, pag. 101 seq. ed. Mansi, ubi de *Historia tripartita*, de versione Lat. cod. encyclicii, et versione Lat. *Antiq. Judaic.* Josephi atque Clementis Alexandrin. *Adumbrationum*, quæ Epiphanio Scholast. a nonnullis tribuuntur, ac de edit. copiosius agitur. Item disserit de eo ejusque scriptis a Guil. Cave lib. I, vol. I, p. 495; R. Ceillier, *Hist. génér. des auteurs ecclés.*, tom. XVI, p. 186; Hamberg. *Z. N.* tom. III, p. 354 seqq. Id.

(d) Cassiodor. *Divin. lect.*, cap. 18 et præf. ad *Hist. tripartit.* FABR. — Vide supra in vol. VII, pag. 425 seqq. et add. cod. chart. sæc. XV in bibl. S. Michael. Venet. teste Mittarellio in *Bibl. codd. mst.*, p. 342, qui adnotat, in eo cod. varias lectiones non raro legi; et cod. Patavin. bibl. Patrum Eremit. indice Jac. Phil. Toussino in *Bibl. Patavin. mstis.*, p. 76. Id.

(e) Idem Cassiodor. c. 11.

(f) Qui Labbean. ed. contulit cum 2 codd. et restituit, quæ in Græc. ed. 1608 erant corrupta, atque Harduin. tom. II, p. 689. HARL.

(g) Epistolæ illustrium personarum pro concilio Chalcedonensi. Latine (interpr. Epiphani) in *Surii Coll. concil.* 1562; Binii *Coll.* 1606, tom. II, p. 143, valde interpolatæ, decurtatæ et perperam auctæ in ed. concil. Rom. 1608. Id.

3. *Epiphanius, diaconus Catanensis*, in Sicilia, qui interfuit synodo Nicænae II A. Chr. 787. FABR. -- V. Mongitor. *Bibliothec. Siculam*, tom. I, p. 184, Cave loco citato, tom. I, p. 640, ad A. 787. HARL.

4. *Epiphanius, Cypri archiepiscopus junior*, cujus nomine A. Chr. 680 in synodo sexta, actione XVII, subscripsit Theodorus, Trimethuntis episcopus, ut Petavium Sirmundus monuit. FABR. — Epiphani, archiepiscopi Cypri, (num hujus jun. an tertii?) in *Hexaameron*, Gr. in cod. Veneto D. Marci 64. Inc., Τῆ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς οὐρανοὺς, etc. Plura dabit auctor *Catal. codd. Marc. Gr.*, pag. 44. An ad hunc pertinet, quod infra n. 9 inter scripta Epiphani Constant. perdita numeratur? Fabric. in indice sub h. v. Epiphanio. Cypri episc. juniore, ascribit sermones, quos in sanctor. elogiis et vitis, vol. IX, pag. 94, 111, 113 et 129 indicat. HARL.

5. *Epiphanius, Cypri archiepiscopus*, tertius hoc nomine, de quo Caveus ad A. Chr. 870. Ejus epistola ad Ignatium, patriarcham Constantinopolitan., tom. III *Concil. Bini* edit. 1618, parte II, p. 731.

6. *Epiphanius*, monachus ac presbyter, ex cujus libello *De vita B. Mariæ Virginis* nonnulla affert Allatius ad Eustathii *Hexaameron*, p. 285, et *De Simeonum scriptis*, p. 106; ex quo posteriore loco patet, diu post Andream Cretensem et Joannem Thessalonicensem scripsisse, quos sanctis Patribus adnumerat (a). Ejusdem *Περὶ τοῦ βίου, καὶ πράξεων, καὶ τέλους τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀρδρέου* memorat Allatius *De Simeonibus*, p. 90, atque accepi exstare in bibl. regis Galliæ codice 2951, fol. 233. Nescio an ab hoc diversus statuendus sit Epiphanius, monachus Hagiopolita, sive Hierosolymitanus, de cujus *Periegesi Syriæ et urbis sanctæ* dixi lib. IV, cap. 2, § 18. FABRIC. — In vol. IV, pag. 663, atque pag. 670, jam animadverti, cel. de Sainte-Croix Epiphani monachi *Enarrat. geograph. Syriæ et urbis sanctæ* cum alijs geographis editurum esse. — Add. supra in hoc vol. pag. 99, Epiphanium presbyterum et Hagiopolitam, a Mingarellio pro uno eodemque haberi, paulo ante notatum est. A Maittario in A. T., tom. V, part. 1, sive indice, pag. 567, affertur liber inscriptus: *Expositio thematum Dominicorum et memorabilium, quæ Hierosolymis sunt; auctoribus et testibus oculatis, poeta Græco anonymo, et Epiphanio, monacho, S. urbis cive logographo minime spernendo. Fed. Morellus professorum et interpr. reg. decanus, Græca e bibl. Vaticana eruta et descripta recognovit, et politicos seu dithyramb. versus Græcos trimetris Lat. expressit. Index non inanis accessit. Lutet. ap. Fed. Morel. typogr. reg. 1620, 4º. Eodem Maitt. ibidem observante, eorum editio in 8º eadem est, nisi ut in hac textus Epiphani Græcus desideretur, et Nicephori Callisti Xanthopuli carmen a Fed. Morello versum, inseratur. Hujus editionis insigne, arbuscula rore rigata, cum lemnate:*

Me non terra fovet, cælesti rore viresco.

HARL.

7. *Epiphanius*, cui scriptum *De miraculo Eucharistiæ* tribuit Theophilus Raynaudus tom. VI *Opp.*, p. 389. Vide infra inter scripta S. Epiphani n. 17.

8. *Epiphanius diaconus*, ad quem S. Isidori Pelusiotæ epistolæ.

9. *Epiphanius, Pergæ episcopus*, qui subscripsit concilio Chalcedonensi. Alius episcopus Heracleanus, et alius item Tyrriorum [v. ad n. 4] alius, cujus epistola ad Synodum v, tom. II *Bini*, p. 736.

(a) In cod. Barocc. 142, n. 20, bibl. Bodl., *Epiphani monachi et presbyt. character B. Virginis et Domini nostri*; inc., Οἱ ἀφωρισμένοι τόποι, atque auctor *Catal. codd. Angliæ*, tom. I, p. 18, addit: *Idem, ut videtur, de dissidio quatuor evangelistarum circa resurrectionem Christi; incip., Κατὰ Ἰωάννην Μάρτα μόνη.* — In cod. Coislin. 296, fol. 13, *Epiphani.*, etc., *De Vita sanctissimæ Deiparæ.* V. Montlaurcon. *Bibl. Coislin.*, p. 413. Est eadem quam Fabric. infra, vol. IX, pag. 110, inter elogia et vitas sanctorum recenset uberius. — Idem Fabric. ibid. p. 54, scriptum quod incipit (uti citavit Allat. *De Simeonum scriptis*, p. 90): Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἀνεγράψαντο βίους, s. *Vitam S. Andræ, apostoli*, auctore Epiphanio, monacho et presbytero, refert et jam citat Tillemontium tom. I *Memor.*, p. 344, qui acta fabulosa esse probat pag. 620 seq. ed. Paris. Add. Lambec. *Comm. de bibl. Cæsarea* tom. IV, pag. 302 seq., et tom. V, pag. 55 seq. — E cod. Naniano edidit Gr. cum vers. Lat. et scholiis Joan. Aloysius Mingarellius in *Amadutii Anecdotis litter.*, tom. III, p. 39-83. *Serm. de vita sanctissimæ Deiparæ et de ipsius annis, καὶ τῶν τῆς αὐτῆς χρόνων*, haud elegantier, multo minus venuste scriptum. Tum sequuntur p. 84 seq. adnotat. In prima statim nota, Allatius, ait, in *diatr. de Simeonum scriptis*, p. 106,

*opusculi hujus titulum afferens legit, Καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνων, quæ verba Fabric. in Codice apocrypho N. T., p. 43, sic vertit, et de ejus vitæ temporibus. Attamen, Græcis minus antiquis sæpe χρόνοι sunt potius anni quam tempora. In præmio Epiphanium, presbyterum, auctorem illius sermonis et Epiphanium, monachum Hagiopolitam, unum esse eundemque, ex styli similitudine colligit, nec ab eorum sententia, Epiphanium, presbyterum, esse quoque auctorem orationis in S. Andream apostolum, est alienus: ipsum autem Epiph. neque ante undecimum Christi sæculum, quia Hippolytum Thebanum, sæc. X aut XI viventem, citet, neque post decimum tertium, quia ex illo opusculo fragmentum protulisset Nicephorus Callistus, in *Hist. eccl.*, tom. II, cap. 23, adeoque sæc. circiter duodecimo in vivis fuisse, judicat. Mingarellius de eodem cod. egit in epistola ad Ægidium, fratrem suum, Bononiæ 1770, cum ineditum S. Gregorii Thaumaturgi sermonem in lucem proferret, et in *Cat. codd. Gr. Naniarum* pag. 106, cod. 63, n. 40. Add. quæ scripsi in *Introd. in hist. L. Gr.* II, 2, p. 259 seq. Idem Mingar. ibidem pag. 94, adjectic notis brevem *S. Andræ Cretensis vitam s. elogium* e cod. Naniano 127. HARL.*

10. *Epiphanius*, episcopus Afer, de quo Martyrologia 7 April.

11. *Flavius Annianus Eucharius Epiphanius*, sub Honorio et Theodosio praefectus urbis, A. C. 414, de quo Jac. Gothofredus ad *Cod. Theodos.* lib. v, *De domest. et protector.*, et Gruteri *Inscript.*, p. CLXX, 5

12. *Epiphanius monachus*, ad quem epistolæ S. Nili. Videndumque an diversus ab hoc Epiphanius lector, ad quem idem Nilus scribit.

13. *S. Epiphanius, Ticinensis* sive *Papiensis episcopus*, qui magna apud Theodoricum regeto gratia valebat, circa A. C. 490, cujus *Vitam* scripsit successor Ennodius. Vide Surium et Bollandum ad 21-22 Januar. et Sirmondi *Ennodium* tom. I Opp. Sirmondi, p. 1647 seq. Tillemont. tom. XVI *Memor. histor. eccles.*

14. *Epiphanius*, chartarius, sive chartularius comitis patrimonii, cujus meminit Ennodius VII, 1 et 10 epist.

15. *Epiphanius Petrus*, Syrus, Juliani et Ulpiani, rhetorum, discipulus, qui et in patria et apud Athenienses docuit. De illo Eunapius et Suidas (a), qui scripta etiam recenset, *Περὶ κοινωρίας καὶ διαφορᾶς τῶν στάσεων Προγυμνάσματα, Μελέτας, Δημαρχικῶν, Πολεμαρχικῶν, Λόγους ἐπιδεικτικoύς* et *σύμμικτα θεωρηματα*. Ejus hymnus in *Bacchum*. Sozom. vi, 25. Ad hunc Epiphanium Libanii epistolæ.

16. *Epiphanius, Mileti episcopus*, qui interfuit synodo septimæ, sive Nicænæ secundæ, una cum Epiphanio, episcopo Eleuthernæ et altero Λάμπης sive Lampæ, et Epiphanio Hegumeno, sive archimandrita Paranandi, et Epiphanio diacono Catanensi, episcopi Sardiniae vicario, qui sermonem panegyricum finita illa habuit, qui Latine exstat tom. III Binii, pag. 708.

17. *Epiphanius, Selybriæ in Thracia episcopus*, quem Suidas narrat scripsisse *Λόγον ἀντιῤῥητικῶν* adversus Iconocautas, sive eos qui imagines cremabant.

18. *Epiphanius patriarcha*, De origine dissidii inter Græcos et Latinos, ex quo profert nonnulla Allatius, *Contra Creigythorum*, pag. 377, 571.

19. *Epiphanius Alexandrinus*, sacrorum Osiridis et dei Αἰῶνος, sive Ævi, interpres, de quo Damascius apud Suidam. FABR.

Ab *Epiphanio* nescio quo, nec Lambecio in *Comment. Bibl. Cæsar.*, IV, pag. 36½, satis cognito, in cod. 164, n. 4, proponuntur cuidam S. viro *Quæstiones variæ ex S. S.* et ad illas memorati viri sancti *responsiones*. Inc. sine ulla inscriptione, Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος παραλαβὼν τὸν μακάριον, ἔρχεται εἰς τὸν ἕγιον Ἀγαθονίχην.

Ad *Epiphanium* filium scripsit Theo, Alexandrinus, *Expositionem s. syntagma secundum in expeditis Ptolemæi canones*. V. infra vol. VIII vet. ed., pag. 212, et Baudini Indic. ad *Cat. codd. Gr. Laur.*, voc. *Theonis*.

Epiphanius (an Theonis filius?) et *Andreas Περὶ βροτῶν καὶ ἀστραπῶν*, Græce, in cod. II Ge. Wheeleri in *Catal. codd. Angliæ*, etc., II, pag. 357, n. 9073. *Epiphanii, Nemesii episcopi*, fragm. ἐκ τοῦ *Περὶ φιλανθρώπου*, in *Florilegio*, etc., in cod. Naniano 132, pag. 307 *Catalogi*. HARL.

III. EDITIONES S. EPIPHANII.

Græce primum *Ancoratum*, *Panarium*, *Anacephalæosin* et librum *De mensuris ac ponderibus* edidit J. Oporinus ex codice quem Melanchthon et Joach. Camerarius a J. Lango, Erfurdiensi, acceperant. Basileæ J. Hervagii sumptu et typis a. 1544, fol. Hæc editio manu Josephi Scaligeri et Dan. Heinsii passim notata fuit in bibl. Nic. Heinsii. FABR.—Est quoque exempl. in bibl. acad. Erlang.—S. *Epiphanii* passim notata fuit in bibl. Nic. Heinsii. FABR.—Est quoque exempl. in bibl. acad. Erlang.—S. *Epiphanii* Opp. cum collat. codd. et notis mss. exstant in bibl. Ed. Bernardi, secundum *Cat. codd. Angliæ*, etc., II, pag. 227, n. 7421; in Bibl. autem Leidensi, Epiph. Opp. Græc. Basil. 1544, et eadem Lat. per J. Cornar., ib. 1578, fol., cum multis Jos. Scaligeri notis, margini ascriptis. V. *Cat. bibl. Leid.*, p. 39. HARL.

Latine eadem quatuor Epiphanii scripta ex Jani Cornarii versione prodierunt primum Basileæ A. 1543, fol., edente eodem Oporino. Nam editiones Basil. anni 1533 et 1540, quas Elias du Pin et Guil. Caveus post Possevinum memorant, nusquam exstant, ut recte observat Casp. Sagittarius in *Introductione ad hist. eccles.*, p. 794. Et apud Gesnerum male excusum 1533, pro 1543. Cæterum in editionibus Basil. A. 1545, 1560 (b), 1578, fol., Paris. 1564, 8°, apud Andoenum Parvum, accessit libellus *De vita propheta-*

(a) Et Eudocia in Ἰωνῆ, p. 165, ubi legitur *ἐπιφάνιος*. HARL.

(b) In ed. a. 1560, in fronte scriptum est: D.

Epiphanii — contra octoginta hæreses opus — Jano Cornario — interprete. — Una cum aliis ejusdem D. Epiphanii operibus, partim nunc demum ultra supe-

rum ex versione Albani Toriani, et *Epistola ad Joannem Hierosolymitanum episcopum*, S. Hieronymo interprete. Et in edit. Paris. 1566, fol., Theodoretus *De hæreticis fabulis*. Hinc Seb. Cramoisius in sua editione Paris. 1612, fol., non modo Cornarii versionem ex observationibus Jac. Billii lib. I, c. 18, et lib. II, c. 13, variis in locis emendari curavit, sed etiam adjunxit Græce et Latine *Physiologum* et sermonem in *festum Palmarum* cum versione et notis D. Consali Ponce de Léon, Hispalensis, et Homiliam *De sepultura Christi* cum versione Stanislai Phœnicii.

Editiones Græco-Latinæ (a) : 1. Parisiensis, sectionibus sive capitibus distincta, cum versione et eruditis notis Dionysii Petavii, S. J., qui præter edit. Basileensem usus est codice regis Galliæ et variis lect. cod. Vaticani, quas Andreas Schottus cum illo communicaverat, 1622, fol., duobus voluminibus, quæ editio a Labbeo recensetur. Quod porro Salmasius ait, *nullam paginam versionis Petavianæ insignibus aliquot erratis vacare*, iniquius dictum videri possit, nisi majore etiam iniquitate Petavius Cornarii versionem conculcasset ut *barbaram insulsamque*, quo nisi præeunte, dubito an unquam Epiphanii versionem ausus fuisset vel absolvisset. Plura loca, a Petavio minus recte intellecta, illustrant Salmasius ad Splinum, qui feneum interpretem p. 432 vocat, et de transsubstantiatione pag. 55, 540, et de coma pag. 92, in primis sub Francisci Frauci nomine contra Cercoetium sive Petavium, pag. 73 seq., etc. Gatakerus toto capite 36, in quo etiam permulta Epiphanii loca emendantur, *Adversar. posthum.*, et ad *M. Antoninum*, pag. 48, 135, 155, etc. Rich. Montacutius in *Apparatu ad origines ecclesiasticas*, pag. 191-206, et in *Originibus*, tom. II, pag. 41 seq. J. Croius in *Specimine conjecturarum ad quædam loca Origenis, Tertulliani, Irenæi et Epiphanii*, Paris. 1632, 8°, et in *Observat. sacr.*, pag. 147, 156, 160. Pearsonius *Prælect. ad Acta apost.*, p. 51; Dodwellus *De successione pontificum*, p. 298 seq.; Cotelerius, p. 220, ad Chrysost. in *Daniel*. et ad Damascenti *Hæreses*, atque in aliis scriptis; *Acta Sanctor.* Junii tom. I, p. 19. Cangius in *Συμφέλλον*, etc. Omitto Jacobi de Ardena, decani Cestriensis, castigationes in Epiphanium et Petavium de sacra Eucharistia, de cælibatu sacerdotum et de orationibus pro defunctis, Lond. 1683, 4°. Albaspinæum narrat Rich. Simon, tom. I *Epist. select.*, pag. 12, minatum fuisse, se effecturum, ut quædam in notis Petavii publica censura condemnarentur: quod tamen non effecit.

2. Lipsiensis A. 1682 (b), fol., quæ Coloniae nomen præfixum gerit, et ad verbum Parisiensem exprimit, additis; quæ in illa desiderantur, Henrici Valesii oratione in obitum Petavii et elogio ejus atque scriptorum elencho ex Nathanaelis Sotuelii *Bibl. Jesuitica*, et Petavii elencho dispunctiuncularum Maturini Simonii *De pœnitentiæ ritu veteri in Ecclesia*, sive *Appendice ad Epiphanianas animadversiones*, edita prius Paris. 1624, 8°, et Gabr. Albaspinæo inscripta, atque capitibus miscellanearum exercitationum, Salmasio oppositis, et ad calcem operum Juliani, Paris. 1641, 4°, pridem vulgatis. Memini, me ex B. Ittigio audire, Jacobum Thomasium, prolegomena nova huic Epiphanii editioni præmissurum, multa, ad illum faciëntia, collegisse, sed illa deinde, nescio quam ob causam, prætermissa: Etiam in *Actis erud.* 1682, pag. 94, legas, editorem addere voluisse, quæ Salmasio sub Antonii Kerkoetii nomine Petavius respondit, sed id facere veritum, quod Petavius ipse nomen suum illis præscribere noluisse. FABR. — Hamberg. l. c. pag. 7 adnotat, quæ, Jac. Thomas. in Prolegg. præmittendis, a Fabr. memoratis, de Epiphanii edit. nonnullisque ejus scriptis collegisset, ea a J. Gottl. Krause in *Umständliche Bücherhistorie* p. 262 esse publicata. Add. J. Fabr. in *Histor. bibl. Fabr.*, I, p. 116 sqq., ubi multus est de ed. Colon., de Epiphanio, ejus scriptis, erroribus et alios laudat. VV. DD. HARL.

Editiones promissæ et codices mss.

Pransos paratos in Epiphanium commentarios habere se et novam illius scriptoris editionem curaturum professus est Petrus Lansselius in præfat. *Dispunctionis calumniarum*, quas vocat, *Casauboni ad quædam S. Justinii martyris loca*.

Multis locis emaculavit Epiphanium Joannes Croius, multa correxit Joannes Pearsonius, Cestriensis episcopus, teste Caveo, quæ forte aliquando in lucem proferentur. Commentarium suum in Epiphanii *Panarium* memorat Eduardus Bernhardus Notis ad Josephum, pag. 323.

Epiphanii *Panarium* elegantissimis characteribus ms. se esse nactum scribit Caspar. Barthius notis ad Claudianum poetam, pag. 243 editionis Hanov. 1612, 8°, quam juvenis admodum edidit. Codicem ms. in bibl. publica lenensi laudat W. Ernestus Tenzelius in *Dialogis menstruis*, Germanice editis A. 1692, pag. 885. FABR. — Jac. Colletum moliri novam Epiphanii edit., in qua præcipue *Panaria* ex cod. Veneto Marc. 125 inñititis locis emendentur, prodit Villoison in *Anecd. Gr.*, II, p. 245. Per hanc occasionem

riorem editionem adjectis, partim etiam multo quam antea emendatioribus, quorum catalogum versa pagina ostendet. — Basil. per Joannem Oporin. et Herwagenium. At in pag. versa excusum est: *Epiphanii epist. ad Joannem Constantinopolitanum episc.*; sed a ruano docta in exemplo quod exstat in bibl. Erlang. correctum est *Hierosolymitanum*, et ita recte

excusum legitur pag. 585 edit. HARL:

(a) Plura etiam loca in versione Cornarii castigat Latinus Latinus, *Bibliotheca sacro-profana*, p. 119.

(b) In Cat. Askew., p. 57, n. 1581, edit. Colon., 2, forsæn per errorem typhotetæ citatur a. 1552, Add. quæ scripsi in *Introd. in histor. Lat.-Gr.*, II, p. 257 sq. In.

nominabo primum codd. nonnullos, in quibus plura Epiphania scripta sunt conjuncta, vel obiter citantur. Alios singulorum scriptorum codd. deinceps partim singulatim memorabo,—partim ad n. 1.—Secundum Montfaucon. *Bibl. bibliothec. mss.*, I, p. 123 A, in B. Vaticana *Epiph. de religione Christiana*, id. In *Cantic.*—In bibl. Mediol. Ambros., Epiphania p. 513, *Epiph. de paradiso*, et alia, it. *Vitæ frag.*—P. 496, *In sepulchro Christi; De mensuris et ponderibus; In die Palmarum sermo; opusculum De azymis; In die Paschatis sermo; excerpta ex eodem De Græcorum differentiis.*—Pag. 619 E, in bibl. Scorial. regis Hisp., *Epiphania sermones varii, De XII lapidibus ad Diodor. Tyrium; De sepultura Christi* (add. *Plueri Itiner. per Hisp.*, p. 167).—P. 697 D, E, bis in bibl. Sfortiana, *Epiphania sermo in sepulturam Domini et in Joseph ab Arimathia, et in descensum ad inferos.*—P. 702 C, E, in eadem bibl., *Epiph. de signo crucis quæ apparuit Constantino M. et serm. In sepulturam Domini* (rursus p. 704 C) *et descensum ejus ad inferos; et p. 707 A, in eadem bibl., Epiph. De adventu Christi, et de passione ejus auctoritates S. S.*—Mosquæ num (uti alicubi legere me memini) in bibl. synod. scripta Epiph. adhuc inedita lateant, alii inquirent. In Schiadæ quidem *Catal. codd. Gr.* in bibl. synodali, pag. 58, generatim memorantur *Epiphania Cypri, Anastasii Sinaitæ et aliorum varia theologica.*—In cl. Matthæi *Notitia codd. Gr. Mosq.*, præter orationes quasdam et fragmenta in catenis, nullius scripti inediti Epiph. mentionem reperi. Forsan vir ille doctus in pleniore catalogo quædam in lucem producet. HARL.

IV. SCRIPTA GENUINA QUÆ EXSTANT.

1. *Ancoratus*, tom. II, p. 1. Ἀγκυρωτός, veluti ancora quædam fidei, ἀγκύρας δίκην τὸν περὶ τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐρευνῶντα νοῦν ἀγούσα. *Expositio fidei catholicæ adversus octoginta hæreses breviter asserta*, septemque ad Tarsinum, Matidium, Numerium aliosque presbyteros et monachos, Suedris Pamphylia degentes, et ad Palladium ac Severinum, magistratus, anno Diocletiani xc, Valentis x, Gratiani vi, ut diserte traditur tom. II, pag. 1 et 123, hoc est A. C. 373 (a). Hic liber ab Epiphania dictatus et ab Anatolio quodam, qui pag. 125 nomen suum non dissimulat, calamo exceptus, memoratusque Sozomeno VIII, 45, Græce et Latine cum versione et notis Viti Amerbachii, et quibusdam Joan. Chrysostomi homiliis prodiit Augustæ Vindel. 1548, 8°. Photius *Ancorati* meminit, vocatque summam Παναριῶν, cod. 123; quæ descriptio rectius convenit Ἀναξαγαλαῖωσι, de qua inferius num. 3. Ex capite 12 et 16 *Ancorati* excerpta sunt quæ msta memorat Lambecius, III, p. 163, 164. FABR. — In edit. Kollar. p. 486 sq. de cod. Cæs. 89, n. 23, est fragm. ex *Panario*, et quidem ex refutatione hæreseos LXXVIII, Antidicomarianitarum appellatæ, de Josepho, sponso Mariæ et de ejusdem liberis ex prima uxore, Salome. Id fragmentum ms. observat Lambecius, non mediocriter differre ab edit. Epiphania, Paris. 1622, p. 1039. — In cod. Casareo 77, n. 68 et 69, sunt ex *Ancorato* c. 12 et 16, excerpta, s. explicationes Ep. Pauli ad Cor. I, II, vers. 10, et Matth. xxiv, 36, ac Marci XIII, 32. Lambec., III, p. 403, et Kollar. not. In cod. 127, n. 4, est liber 1 *Panariorum*, ita ut librarius in aliud opus Epiphania, Ἀναξαγαλαῖωσιν, transiliret, delibatis ex eo Meletianis, etc., quod uberius ostendit Kollar. in *Supplem. ad Lambec.*, p. 758 sq.; tum, eodem adnotante sequitur, n. 6, hæresis Epiphania LXXIII, s. LXXVIII, quam Antidicomarianitarum (b) vocat, et n. 7, hæresis LXXIII, sive LXXX, contra Massalianos (c), quibus conjunguntur Martyriani, qui e Græcis sunt, et Euphemitæ ac Sataniani. N. 13 ac 15 est sylloge variorum quæstionum, in sacras potissimum Litteras, ex Epiphania, Anastasio, Theodoro multisque aliis excerptorum. — Ex Epiphania *Panario* atque *Ancorato* et *De XII lapidibus* ejusdem sunt loca in Anastasii *Quæstionibus ac responsionibus*, etc., in cod. Coislin. 115, et locus e *Panario*, in cod. 120, teste Montfaucon. in *Bibl. Coislin.*, p. 188 et 193. Eodem auctore in *Diario Ital.*, p. 365, *Epiph. de hæresibus*, Florent. in cod. bibl. eccl. Annuntiat. — Florent. in bibl. Laurent. in cod. 4, plut. 6, qui continet expositiones sacrarum præceptorum, Epiphania occurrunt loca plura ἐκ τῶν Κατὰ ἀλφειῶς τῶν Ἰσχυρῶν Ἀποστολικῶν, etc., tum ἐκ τῶν Παναριῶν et ex libro *Περὶ πλοτεῶς λόγου* (Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, I, pag. 98 sq.)—In cod. 12, plut. 6, reperiuntur 1, *Synopsis Ancorati*; 2 et 3, *Epistolæ ad Epiphania*; 4, *hujus responsum, quod universam fidei doctrinam, s. ancoram, etc., complectitur.* In hoc cod. *Ancora* constat 118 capp., quibus *Panarii* pars, tum partes lib. *De mensuris ac ponderibus*, et *Interpretatio nominum Hebraicorum* adnectuntur, cum uberrimis scholiis margin., præcipue in *Expositione fidei*, quorum unum reposuit Bandin. libr. memor., I, pag. 118. — In cod. 16, plut. 9, qui *Nili monachi varia* continet, sunt plura ex *Ancorato* excerpta. (Bandin., I, p. 413.) — Et in cod. 1, n. 24, quædam ex libro 1 *De hæresibus* (Band., I, p. 469).—In cod. 21, plut. 59, fragment.

(a) Tillemont. I. c., *Not. 3*, docet, scriptum esse *Ancoratum* ante 25 Febr. a. 374. HARL.

(b) V. Walch, *Entw. einer vollst. Gesch. der Ketzerien*, etc., tom. III, p. 577 sq., et Lambec., VIII,

p. 297 sqq.

(c) Conf. C. G. F. Walch I. c. III, p. 481 sqq., 486, 491 sqq., infra vol. IX, p. 392, not. de Photii cod. 52.

operis *Ancora*, s. expositio, etc., inscripti; præmissis *Vita Epiphani* et *Epistolis Matidii*, etc., ac *Palladii ad illum* (Band., II, p. 538). Denique in cod. 8, n. 20, ubi excerpta theologica de Spiritu sancto sunt collecta, laudantur quoeque loca ex Epiphani *Ancorato* (Band. III, p. 324). — Oxon. in cod. Barocc. 206, s. Anastasii *Quæstion. et respons.*, sunt loca ex Epiphani *Ancorato*, ex libro *De lapidibus in pectorali sacerdotis*, et in aliis *de CXXII prophetis et prophetissis, et de XVI prophetis ac morte ipsorum*. — Paris. in bibl. publ. cod. 835, Epiphani: 1, *Panarii* liber tertius; 2, *Ancoratus*; 3, *Panarii epitome*; 4, lib. *De ponderibus et mensuris*. — In Thomasi Josephi Mariæ *Institution. theologicis antiquorum Patrum* (III voll. Romæ ex typograph. congregat. De propaganda fide, 1709, 1710, 1712, 8°, et 1769, 4°) est in vol. tertio Epiphani *Ancoratus, brevis expositio fidei catholicæ, atque Anacephalæosis*, Gr. ac Lat., cum variis emendat. quibus Petavii editio erudite castigatur. V. Lips. *Act. erud.* A. 1714, m. Mart., p. 123 sq., et Fabr., infra in vol. XIII, p. 749 sqq. Summam *Ancorati, Panarii* atque *Anaceph.* fecit Schrœckh l. c., pag. 14-96, et excerpta dedit Roesler in *Bibl. der Kirchenväter*, tom. VI, p. 4 sqq. HARL.

2. Πανάριον, arcula, sive canistrum, plenum remediis adversus venena hæresium LXXX. Αὐτὸ τοῦτο Πανάριον εἶν' οὐν κινώτιον λατρικόν, καὶ θρηιοδηρικόν, ὅπερ ἐστὶ διὰ βιβλίων τριῶν ἀρέσεις ὀδοῦχοντα, αἰτινές εἰσι θρηίων εἶν' οὐν ἐρπετῶν αἰνίγματα (s. δῆγματα). Sic Epiphanius ipse, titulum operis sui explicans in *Anacephalæosi* et in *Epistola ad Acacium et Paulum*, presbyteros et archimandritas in regione Carchedonensis et Beroeæ Cœles Syriæ, a quibus ad confutandos hæreticos invitatus est anno Diocletiani xci, Valentiniani et Valentis duodecimo, Gratiani octavo (a), hoc est A. C. 375, per epistolam, quam pertulit Marcellus quidam, et quæ cum Epiphani responsione *Panario*, totum prius volumen in edit. Petav. implent, præmittitur. *Πανάρια* vocant Anastasius Sinaita, Photius cod. 121, Suidas: Aretha^s in *Apocalyps.* III et VI, Παναρίων βιβλίον. Mich. Glycas *Epist. ad Nitum monachum*, apud Allat. pag. 29, *De purgatorio*. Πανάριον Epiphani codices et OEcumenius in *Epist. Judæ*, pag. 346. Laudant præterea hoc adversus hæreses opus plerique veteres, ut Hieronymus et qui *ἐρὰν βίβλον* vocat Theodorus Studita, lib. 1, epist. 40. Ex Epiphanio librum suum *De hæresibus* excerptis J. Damascenus. Igitur et in codice ms. Vindobonensi, apud Lambecium, VIII, p. 426 (b), Damasceni liber inscribitur *Τὸ ὑμικαρλον Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου διήγησις σύντομος τῶν ἐκτεθεισῶν ἀρέσεων πασῶν ἡτοι δογματῶν*. Secutus et Epiphanium Philastrius est, licet non laudet de nomine, uti nec Theodoretus, de quo vide, si placet, Garn rium in *Auctario Operum Theodoret*, pag. 245, 489, 491. Augustinus vero non videtur *Panarium* Epiphani legisse, neque *Ἀνακεφαλαίωσιν*, quam habemus, sed tertium aliquod de hæresibus opus, in sex breves tributum libellos, ut narrat in *Præf.* et hæresi LVII, ut adeo de hæresibus illis octoginta in pluribus scriptis suis disseruerit, nisi *Ἀνακεφαλαίωσιν* in sex libellos olim tributam fuisse dicamus, uti *Panarium* ipsum dividitur in libros tres, et libri singuli iterum in tomos, primus in tres, cæteri duo in binos, ut septem libri prodeant. Audiretorem alioquitur Epiphanius hæresi LXIV, 5: "Ὅπως γνήτης, ὧ φιλόκαλε ἀκροατά, perinde ut in libro *De mensuris ac ponderibus*, c. 2, ἐπίστασαι τοῦτο, ὧ ἀκροατά. Sic auctor redargutionis schismatis Anglicani, ab Hodio editus pag. 30, Παρατήρει δὲ καὶ τὸ πάλιν, ὁ

(a) Anno Gratiani nono, Valentis decimo tertio, Valentiniani junioris primo scribere se ait hæres. LXVI, 20. tom. I, p. 638. Fabr.—Pagius in *Critic. Baron.*, ad. A. C. 375, n. 10, p. 427, tom. V, demonstravit, *Panarium* A. C. 374 scriptum esse videri. Vide Saxii *Onom.*, I, p. 425.—Conf. Schrœckh loco ante laudato, Bayl. *Diction.*, v. *Epiphane*, p. 43 sq., not. B, et Sculteti *Medull. theologicæ Patrum*, p. 549 sqq. ed. Francof. HARL.

(b) Pag. 898 sqq. cum not. Kollarii. — In cod. Coislin. 34 est fol. 190 verso Epiphani *De hæresibus*, i. e. pars ipsius *epistolæ ad Acacium et Paulum*: sequuntur summaria initio tomorum *Panarii* præfixa, usque ad hæresin Theodotianorum, quæ est VIII libri II, tom. I, fol. autem 195, Epiph. de hæresi Massalianorum sine initio, et eodem folio versus iterum de Massalianis ex Theodoret *Hist. eccles.*, l. IV, c. 10. Est autem (uti adnotat et plura de argumento cod. disputat Montfauc. in *Biblioth. Coislin.*, p. 88) liber *De hæresibus* a Mich. Lequien assertus J. Damasceno, particulas memoratas ex Epiphanio et Theodoret in suum librum ad verbum transferente. — Pariter Huëtius *Philosophumena*, quæ sub Origenis nomine circumferuntur, Epiphanio nostro tribuit. Per hanc occasionem alios codd. in quibus *Πανάριον* exstat, omissis iis quorum

D mentionem ad n. 1 jam injeci, paucis commemorabo. — Venetiis in bibl. D. Marci, cod. 125 *Epiph. Panaria* (*Cat. codd. Gr. Ven.*, p. 71.) Sed, animadvertente cl. Villoison in *Anecd. Gr.*, II, p. 244 sq., ille cod., ex quo infinitæ cæque maximi momenti, lectionum varietates erui possint, non proccedit, nisi ad lib. II, c. 2, *Panar.*, p. 605, ed. Petav., proinde desunt in illo tres *Panariorum* tomi. — In bibl. Coislin. cod. 363, fol. 141, ex *Panariis*, ex τῷ περὶ πίστεως λόγου. Ibid. locus ex τῷ Ἀρλου ἀρέσεων tributur Epiphanio; contra in cod. 37, Athanasio. V. Montfauc., *Bibl. Coislin.*, p. 562 sq. — In bibl. Cas. Vindob., cod. clxvi, n. 1, Theodoret *Interrogat. et responsionibus*, etc., intermixtæ et subjunctæ sunt expositiones Epiphani ex *Panario* et aliorum. — In *Panario* (tom. I, p. 24 ed. Petav.) agitur de hæresi Samaritarum, et, ut in cod. 40, n. 16, est anonymi adnotat. historica de origine nominis Samaritarum. V. Lambec., VIII, p. 828. — In *Cat. codd. Angliæ*, etc., II, Lonjini in bibl. Sionensi cod. 4, s. n. 4068, catalogo hæreticorum, excerptivæ e multis auctoribus præmissa sunt Epiphani summaria et in cod. A Thom. Gale, s. n. 5835, est *Epiph. compendium De hæresibus*. — Paris. in bibl. publ. cod. 833, *Panariorum* libri II—et in cod. 853, n. 17, excerpta ex *Panario*. Id.

ἀπροαίτης. Quamquam vero Epiphanius neque in describendis hæresibus (a) semper satis accuratus est ut qui levibus auditiunculis quandoque fidem (b) habuit, atque adversarios gravat non raro sententiis vel consecutionibus, de quibus fortassis nunquam cogitarant, neque in confutandis erroribus semper æque felix est, nec solidis ubique argumentis militat (c) : tamen propter quamplurima notata egregie, et multa ex fide dignis hausta monumentis et antiquioribus scriptoribus testimonia atque observationes, merito a viris doctissimis (d) habitus est quidam antiquitatis ecclesiasticæ thesaurus, dignus utique, in quo exponendo eruditus aliquis et iudicio pollens vir etiam post Petavium diligentem operam studiumque colloceat. De incompta et salebrosa oratione multum Petavius et Dallæus (e) conqueruntur, et jam Photius notavit τῶν βήματων καὶ τῆς συντάξεως τὸ ἴδιωμα in illo minus probari. Et tamen Hieronymus c. 114 *Catalogi* et ex eo Suidas scripserunt, Epiphaniï volumina ab eruditissimis propter res, a simplicioribus propter verba lectitari. In chronologia fere semper insistere eum vestigiis Eusebii monet Petavius in notis, p. 16, non raro tamen turbare et hallucinari, idem non uno in loco observat. Ad hæresin LI conferenda Ægidii Bucherii diss. *De paschali Judæorum cyclo*. Locum hæres. LXXVIII, p. 1039, aliter legi in ms. Vindobonensi, notavit Lambecius, III, p. 496 [p. 486 sq. ed. Kollar].

3. Ἀνακεφαλαιώσις, *Panarii Epitome* ad eosdem presbyteros, Acacium et Paulum, tom. II, pag. 126. Videndum diversusne sit λόγος σύντομος τῶν αἱρέσεων, qui ms. fuit apud clariss. Galeum, teste Caveo. FABR. — Augustæ Vindel. in cod. bibl. publ. hic exstat *Epiphaniï synopsis hæreseων*, quarum mætres et prototypi quatuor erant, n. Βαρβαρισμὸς, Σκυθισμὸς, Ἑλληνισμὸς, Ἰουδαϊσμὸς. V. Reiser. *Cat.*, p. 13 et 23, 9. — Dublini in B. colleg. S. Trinit., cod. 137, s. in *Catal. cod. Angliæ*, tom. II, p. 24, n. 278, 36, *Anacephalawosis*. Alios jam ad n. 1 et 2 atque editionem Jos. Mar. Thomasii ad n. 1 memoravi. HARL.

4. Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, *Liber de ponderibus et mensuris*, tom. II, pag. 158, quem Epiphaniï esse genuinum fetum haud dubito, licet levia et inepta multa in eo deprehendere sibi visus sit Latinus Latinus, tom. II *Epist.*, pag. 144. Partem posteriorem a cap. 21 Græce et Latine vulgavit Stephanus le Moyne in *Variis sacris*, tom. I, p. 470, sub juncta, p. 490, antiqua versione Latina, ante inedita. Ad locum cap. 1 hujus libri, quo notas Biblicas exponit Epiphanius, conjecturas meas aliquando proposui D. Mayero, qui eas probari sibi testatus est in *Historia versionis Germanicæ Bibliorum D. Lutheri*, p. 210. Locus c. 4, ubi ἀρῶν exponitur ἡ τῆς διαθήκης κλωτός, illustrat verba Anastasii Sinaitæ lib. XII *Anagogicarum contemplationum in Hexaemeron*, pag. 26, quem intelligere se negat eruditus interpres. De operibus illis viginti duobus, quæ cap. 21 seq. a Deo condita scribit Epiphanius, quæque respondere vult totidem libris Veteris Testamenti litterisque alphabeti, confer Lambecium lib. III, pag. 40, 101 et 196. FABR. — In cod. Vindob. Cas. 89, n. 19; Lamb. tom. III, pag. 483, n. 19, cum nota Kollarii. — Fragmentum in Lamb. *Comment.*, tom. III, p. 472 et 477, tum in cod. 282, n. 5; 283, n. 10, et vol. VII, p. 533, in cod. 153, n. 22, sed ab ed. Petav. tom. II, p. 158, mire dissentit, adnotante Kollar. ad V, p. 471 B, et ad VII, p. 533 A. In cod. 127, n. 5 et 8, opus, at mutilum, legitur, teste Kollario in *Supplem. ad Lamb. Comment.*, p. 759 seq. — Montfaucon. in *Palæogr. Gr.*, p. 365 seqq., copiose agit de notis mensurarum ac ponderum, et de notis marginalibus librorum; pag. 370 seqq. ex Epiphanio posuit atque explicuit tabulam notarum pro mensuris et ponderibus. — *Breve excerptum de mensuris*, etc., in cod. Laurent. 38, num. 8, plut. 59, teste Bandin. *Cat. codd. Gr.*, tom. II, pag. 570, Paris. In B. publ. quinque codd. est Epiph. lib. *De ponder.*, etc. V. ind. ad vol. II *Cat. codd.*, v. *Epiph.* In cod. 146 membran. est catena in Psalmos ex Epiphanio aliisque multis scriptoribus ecclesiasticis contexta. Præmittuntur instar Prolegom. 1, *Excerpta ex Epiph. de LXX Interpretibus, aliisque variarum versionum auctoribus*, et, 2 anon. de eodem argumento excerpta. Pariter in cod. Medic. 3, plut. 6, qui continet Catèn. Patrum in Psalmos, præmittitur *Epiph. de LXX Interpret.*, etc., sive potius epitome eorum quæ Epiph. in libro *De ponderibus*, etc., memoriæ prodidit, indice Bandin. in *Cat. codd. Gr. Laur.*, I, p. 87. Atqui Montfaucon t. I *Hexapl. Origenis* (Paris. 1713, fol.), p. 86 seqq. prolegomen. (in Bahrdtii ed. t. I, pag. 177-182), ex cod. reg. Paris. 146, ac Vaticano edidit, S. Epiphaniï Περὶ τῶν Ὁ Ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων, *De LXX Interpretibus et de aliis qui secus interpretati sunt*, epitomen eorum, sed differentem in quibusdam, quæ in Epiphaniï libro *De ponderibus ac mensuris*, de eodem argumento leguntur. De Syriaca epitome narrationis Epiph. v. Bruns in Eichhornii *Repertorio für bibl. u. morgenländische Litteratur*, part. XIV, p. 391 seqq. Conf. supra, vol. III, pag. 690 seqq. —

(a) Melanchthon, IV, epist. 89, ad Camerar., a. 1529: *Attuli a Lango huc Epiphaniï Græcos libros Περὶ αἱρέσεων, qui mihi valde placent. Propemodum historiam veteris Ecclesiæ continent. Ex his decrevi excerptare ἐπιτομήν. Et epist. 90: Ἱστορικὰ in illo libro sunt multa, et indicantur magis quidem, quàm exponuntur eæ res, quæ alibi non exstant. Disputatio autem hujus auctoris περὶ δογματῶν et languidior est, et illæ etiam narrationes non ubique di-*

sertæ sunt, et alicubi negligenter perscriptæ.

(b) D. Christianus Kortholtus notis ad Justinum martyrem, p. 41; Dallæus *De usu Patrum*, p. 272.

(c) Photius, cod. 122, Ἀσθενής δὲ ἐκ τοῦ ἐπιπλείστου ἐν ταῖς κατὰ τῶν δυσσεβῶν αἱρέσεων συμπλοκαῖς.

(d) Scaliger. ad Euseb. et in *Scaligerianis*, et *Elench. trihæres.*, c. 15; Is. Casaubonus, etc.

(e) Dallæus *De usu Patrum*, p. 158.

De Epiphania narratione cap. 3, 6, 9, 10 et 11, de versione LXX Gr. epistolisque regis Ptol. ad Judæos, et de comparata Aristotæ narratione late disserit cl. Ern. Frid. Car. Rosenmüller in : *Handbuch für Literatur der bibl. Kritik und Exegese*, tom. II, p. 370 seqq., Gotting. 1798, 8°, et p. 412 seq. — Add. Bayle loc. cit. HARL.

5. *Epistolam ad Joannem Hierosolymitanum* (male *Constantinopolitanum* habet Possevin,) episcopum, cui arrogantiam et Origenis defensionem exprobrat, Latine tantum ex versione Hieronymi, qui illius in epist. 101, ad Pammach., meminit, tom. II Epiph., p. 312. Pro extrema parte hujus epistolæ laudata in *Libris Carolinis*, IV, 25, et synodo Paris., p. 335, *De imaginibus*, cap. 7, et a Tubingensibus ad patriarcham Jeremiam, qua usus imaginum in Ecclesia improbat, confer quæ disserunt Natalis Alex. sæc. IV, cap. 6, art. 28; Elias du Pin tom. II *Biblioth. eccles.*, pag. 297, ac præcipue J. Dallæus *De imaginibus*, lib. II, cap. 4.

5. *Epistola brevis ad Hieronymum*, qua ejus et Theophili Alex. zelum adversus Origenem probat. Hæc Latine legitur inter epistolas Hieronymi 73, et Theophili libris (sive epistolis potius) paschalibus præfigitur in *Hæresiologia* Heroldi, pag. 613, et in *Bibliothecis Patrum*; at a Petavio ommissa est. Apud eundem Hieronymum exstat et epistola [66] Theophili Alex. ad Epiphanium. FABR. — De utraque epistola v. not. B, in Bayle *Dict.*, v° *Epiph.*, p. 44. — *Epiphania epist. ad Hieronym.* est Oxon. in cod. 20 bibl. collegii Babiloniensis. s. n. 426 *Cat. codd. Angl.*, tom. I, part. II, p. 10, et Dublini in cod. 7, 42 (s. n. 147 *Cat. cit.*), coll. S. Trinitatis, Paris. in B. publ. inter codd. Latin. in cod. 1890, n. 4; Epiph. epist. ad Joan. Hierosolymitanum et in codd. 2172 et seq. ep. ad Hieronymum. — Venetiis in B. Michael. teste Mittarellio in *Cat. codd.*, p. 351, et in aliis epistolarum Hieron. codd. atque edd. — In cod. Coislin. 305, fol. 207, sunt in una et dimidia pagina quædam ex *Epiphania de Origene*, teste Montfaucon. in *Biblioth. Coislin.*, pag. 421. HARL.

7. Περὶ τῶν δώδεκα λίθων, *De gemmis* in veste Aaronis. Præter rem optimus Caveus librum *De lapidibus* inter inedita Epiphania refert. Nec minus falluntur, qui librum hunc Epiphania abjudicant. Prodiit cum versione Iolæ Hieronis, Tarentini, Tiguri 1582, atque in Petavii edit., tom. II, p. 225, tum in Matthiæ Hilleri libro *De duodecim gemmis in pectorali summi pontificis*, Tubing. 1698, 4°, et in *Syntagmatis ejus hermeneuticis*, 1711, 4°, qui observationes suas et Salmasii (ex *Plinians* ejus *Exercitatt. ad Solinum*) addidit. Idem p. 110 notat, de gemmis ante Epiphanium scripsisse Theophrastum Eresium, Dioclem, Jubam, Mauritaniam regem, Xenocratem Ephesium, Sudinem, Metrodorum Scepsium, Satyrum, Ajacem Plistonicem, Demonstratum, Zenothemin, Sotacum, Callistratum, Ismeniam Olympicum, Archelaum, qui in Cappadocia regnavit, Horum, Democritum, Zoroastrem, Zachariam Babylonium et alterum Xenocratem. Conferendus etiam Ed. Bernhardus notis ad Josephum, pag. 180 seq., et J. Braunius lib. II *De vestitu sacerdotum Hebr.*, cap. 8 seq. In omnibus his editionibus ommissa est *Epiphania epistola ad Diodorum Tarsensem*, cui librum consecravit, quæ Latine exstat apud Facundum, lib. IV, c. 3, tom. II Opp. Sirmondi, p. 517. Hieronymus epist. 128 *De vestitu sacerdotum, ad Fabiolam: Sufficiat, quod et sanctus papa Epiphanius egregium super hoc* (de gemmis duodecim, quid unaquæque valeat, et quomodo virtutibus singulæ comparentur) *volumen edidit; quod si legere volueris, plenissimam scientiam consequeris*. Arethas ad *Apocalyp.* IV, 3, de lapide sardio: λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος; λατρεύειν οὐδέματα, etc. Epitomen ediderat Conradus Gesnerus cum corollario, in collectione scriptorum qui de rebus fossilibus egerunt, Tiguri 1566 [1565], 8°, atque ex alio codice ms. cum Francisci Turriani versione Petavii tom. II, pag. 233. Illa ipsa Epitome sub Epiphania nomine tota legitur in Anastasii Sinaitæ quæstionibus, quæstione XL. FABRIC. — Genuinum et integrum Epiphania esse dicitur opusculum quod, in antiqua Latina versione repertum, ex cod. Vaticano, in calce tamen haud integro, prodiit hujus sententiæ: *Epiphania de duodecim gemmis rationalis summi sacerdotis Hebræorum liber ad Diodorum. Prodit nunc primum ex antiqua versione Latina. Opera et studio P. Francisci Foggini, qui et notas adjecit*, Romæ, ap. Zempel. 1743, 4°. In præfat. enarratur historia hujus opusculi et auctorum, qui gemmas illas descripserunt. Idem contra Fabricium negat, epitomen, ab Anastasio Sinaita editam, et ipsius Epiphania commentat., unam esse eandemque, libellum vero a Gesnero editum ipsum quoque non nisi prolixiorum epitomen operis esse censet p. XVI s. Conf. *Ephem. litt. Lips.* A. 1745, p. 347, et *Gotting. Ephem. litt.* A. 1745, p. 409 seq. In manibus habeo editionem sive collectionem illam plurium scriptorum, in scriptam: *De omni rerum fossilium genere, gemmis, lapidibus, metallis et hujusmodi libri aliquot, plerisque nunc primum editi. Opera Conradi Gesneri. Quorum catalogum sequens folium continet. Tiguri, excudebat Jac. Gesnerus anno MDLXV, 8°*. Insunt autem opuscula sequentia, quorum quodlibet peculiarem habet inscriptionem: 1° J. Kentmanni, *Dresdensis medici, nomenclaturæ rerum fossilium, quæ in Misnia præcipue — inveniuntur*; 2° *Ejusdem calculorum, qui in corpore ac membris hominum innascuntur, genera duodecim, etc.*; 3° *De metallicis rebus ac nominibus, obs. variæ ex schedis G. Fabricii*; 4° *Severini Gorbeltii, medici, de succino libri II — cum corollario Conr. Gesneri*; 5° *Valerii Cordi de halosantho, seu spermate ceti, cum corollario Conr. Gesneri*; 6° *S. Epiphania, episcopi Cypri, de duodecim gemmis, quæ erant in veste Aaronis, liber Græcus et Latinus, Iola Hierotarrantino inter-*

prete, cum corollario C. Gesneri; 7° Fr. Ruesi, medici Insulani, de gemmis aliquot, iis præsertim, quarum D. Joannes in Apocalypsi meminit et aliis — libri II; 8° C. Gesneri de rerum fossilium, lapidum et gemmarum maxime, figg. et similitudinibus, liber cum iconibus plurimis. — Epiphanius liber in titulo peculiari excusus dicitur Tiguri MDLXVI. In epistola nuncupatoria scriptis Gesner, se exemplar ms. accepisse a Gaspare a Nydrbruck, Ferdinandi Romanorum et Maximiliani Bohemiarum regum a consiliis, et marginibus suas, quæ frequentes sunt, adjecisse emendationes, ex conjectura enatas. Codd. notitiam addere juvat. Duo Vaticanos indicat Montfauc. in *B. biblioth. mss.*, tom. I, pag. 13 D, et pag. 33 D, n. 921, et in alium Vatican. in bibl. reginæ Christinæ, p. 64 D, et p. 88 C. — Tum p. 169 A Roman. in *B. Patrum S. Basil., Epiphanius ep. ad Diodorum*, Gr. (conf. quoque Montfauc. in *Diario Ital.*, p. 215). — Idem tom. II, p. 1199 B, codicem in Pelliserii, in bibl. abbatiae S. Petri de Selincurte diœc. Amblianensis nominat. — Venetiis inter codd. Nanianos in cod. 132, in *Collect. sententiarum e SS. et Patribus*, pag. 77, affertur explicatio omnium XII lapillorum ex ipso Epiphanio: — in cod. 297, n. 5, p. 75, *Epiph. de XII lapillis*, V. *Catal. codd. Nan. Gr.*, pag. 307 et 499. — Ibid. in bibl. D. Marci, cod. 498, *De duodecim lapidibus et signis*, in *Cat. codd. Gr. Marc.*, pag. 261, indicatur; sed cl. Villoison in *Anecdot. Gr.*, tom. II, pag. 246, animadvertit, in illo cod. nihil aliud reperiri, nisi quædam excerpta ex illo libro. — Oxon. in B. Bodlei sec. *Catal. codd. Angliæ*, etc., I, in codd. Barocc. 129, 131, sed mutilus ibi est liber, 206, et inter codd. Th. Roe, n. 265. — Vindobonæ in bibl. Cæsar. codd. 213, n. 13. — In cod. 25, n. 8, teste Lambec. *Comment.*, tom. IV, p. 89, et tom. V, p. 269 seq. — Paris. in bibl. publ. exstant in octo codd. V. ind. *Cat. Par.*, II, v. *Epiph.*. — Epitome in cod. regio Marit. 110, indice Iriarto in *Cat. codd. Gr.*, p. 456. — Inter codd. Eparchii, n. 7, *Epiph. ad Diodorum, Tyri episcopum, de XII lapidibus*; de iisdem compendiosior tractatio; ejusdem Epiphanius aliarum quæstiones. V. Fabr. *B. Gr.*, tom. X, p. 479, vet. ed. HARL.

V. SCRIPTA PERDITA.

8. *Epistolæ (a)* quamplurimarum, ut quas Hieronymus *Apolog.* II in Rufinum, p. 165, ait, se Epiphanio ad suggillationem Rufini dietasse, et una brevis in laudem S. Hilarionis eremitæ, A. C. 371 defuncti, de qua idem Hieronym. in Prologo vitæ Hilarionis: *Quantquam S. Epiphanius, Salaminæ Cypri episcopus, qui cum Hilarione plurimum versatus est, laudem ejus brevi epistola scripserit, quæ vulgo legitur, tamen aliud est locis communibus laudare defunctum, aliud defuncti proprias narrare virtutes.* [Fabr. — Ex epistola ad monachos (*De absentia a cibo*) Florentinæ, in cod. Laur. Medic. 6, u. 7, plut. 86, cum Damasceno de eodem argumento. (Bandin. *Cat. codd. Gr. Med.*, III, p. 295.) In cod. Paris. bibl. publ. 2731, n. 6, *Epiph.* (nescio quis) *De epistolico caractere.* HARL.

9. In *Hexaemeron*. Anastasius Sinaita lib. VII in *Hexaemeron* inter eos qui historiam creationis Mosaicam expositione litterali interpretati sunt, laudat τὸν λόγους καὶ ἔργους τρισμυχαρίστον Ἐπιφάνιον. Fabr. — Vide supra, ad n. 2 de aliis Epiphaniis. Aut estne pars libelli Epiphanius Constant. *De mensuris et de ponderibus* (part. II, pag. 178 ed. Paris. Petav.)? Atque separatim scripta exstat in cod. Vindobon. 89, n. 19, Epiphanius Cypri recensio viginti duorum operum Hexaemeri creationis mundi. V. Lambec. *Comment.* tom. III, p. 485, ibique Kollarii notam A. — Item in cod. 185, Barocc. bibl. Bodl. et Epiphanius in *Hexaemeron*, Arabice, ibidem, n. 8511, inter codd. Rob. Huntington. HARL.

10. Λόγος εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Andreas Cæsar. in *Apocalyp.* I, p. 7. Videtur enim diversum utique notare sermonem ab iis quæ ex *Ancorato* Epiphanius hæresi LXXIV contra Pneumatomachos disseruntur, quoniam, quæ Andreas ex illo λόγῳ de hymno Seraphico affert, ibi non inventio.

11. Κατὰ τῶν εἰκόνων σύγγραμμα, *Scriptum adversus imagines*, quod memorat, sed tanquam Epiphanio suppositum rejicit Theodorus Studites in *Antirrhético* secundo, tom. V Opp. Sirmondi, p. 430; licet dubitare possis num singulare scriptum Epiphanius ibi innuat Theodorus, et non locum, quo imagines improbat in *Panario*, hæresi LXXIX disputans adversus Collyridianos, quem Epiphanio insertum et adulterinum esse contendit J. Damascenus orat. 2 de *imaginibus*, et Jeremias patriarcha ad Tubingenses. p. 246, confutatus a Tubingensibus, p. 335, vel locum alterum, a Patribus quarti concilii Constantinopolitani allatum ex *epistola ad Theodosium imp.*, qui exstat in septima synodo sive Nicæna secunda, act. 6, sectione et quem itidem suppositum esse clamaverunt Nicæni tom. III Bini, pag. 653, 654, quos refellit Dallæus *De imaginibus*, pag. 212 seqq. Eodem synodi septimæ loco λόγοι οἱ κατὰ τῶν εἰκόνων et βίβλοι Epiphanio suppositæ memorantur, quæ mox λογίδια et ψευδήγορα κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων συγγράμματα appellant, et paucissima eorum exemplaria exstare testantur, cum cætera [Epiphanius scripta per universum

(a) Præter epistolam *Panario* præmissam, ad *Paulum et Acacium*, exstat etiam *Epiphanius epistola*, quam in Arabiam misit adversus Antidico-Marianitas, hæresi LXXVIII, 2 seqq., et hæc est quam respicit LXXIX, 1. Sic hæresi XLII, 41 seqq., inseruit librum suum, corruptionibus Marcionis in Luca et

Apostolo oppositum, quem Sixtus Senensis perperam existimavit ab auctore inscriptum fuisse *Panarium*, cum Epiphanius tom. I, pag. 310, tantum dicat ex pluribus suis adversus Marcionem observationibus ἐδάφιν τι συντάξας se collegisse.

orbem terrarum celebratissima sint, eis πάλιν τὴν οἰκουμένην διαβιβάζονται: Multa certe scripsisse Epiphanius et in extrema senectute etiam varia cuditae opera, testis in *Catalogo* cap. 114 Hieronymus.

VI. DUBIA, VEL QUAE JUNIORI CUIDAM EPIPHANIO TRIBUENDA VIDENTUR.

12. Περὶ τῶν προφητῶν, πῶς ἐκοιμήθησαν καὶ τοῦ κείνται. Tom. II, pag. 235. *De prophetis eorumque obitu et sepultura*, liber plenus incertis et parum credibilibus narrationibus. Incipit a Nathane, et desinit in Joanne Baptista. Ediderat adjuncta versione Albanus Torinus Basil. 1529, 4°, apud Cratandrum, cum Nazianzeni carmine *De miraculis per evangelistas narratis*, atque Hieronymo, Sophronio et Gennadio *De scriptoribus eccles.* [V. Maittaire A. T., tom. II, pag. 716 et *Cat. B. Leid.*, pag. 40 bis, cum Voss. V. L. ex codd.] Hinc cum commentario Jacob. Zehnerus, Schleusing. 1612, 4°, vir indignus qui ob unam notatam alteramque hallucinatiunculam tam acerbe a Petavio Praef. ad tom. II Epiphaniae exciperetur. Petavius e mss. regijs emendavit et capita quaedam, insigniter discrepantia, Graece adiecit ex codice Augustano: plurimum enim in hoc scripto invicem abeunt libri manu exarati, ut de Vindobonensibus notavit Lambecius, tom. III, p. 197 seqq. (a); tom. V, p. 280. Non dubitant viri docti esse Epiphaniae suppositum, ac pleraque similia leguntur in pseudo-Dorotheo (quem Graece et Latine recudi feci Hamb: 1714, 8°) et in *Chronico Paschali*, quod *Alexandrinum* vulgo vocant. Confer Papebrochium tom. III Maii, pag. 49; Huetium *Demonstr. evangel.*, proposit. IV, ubi de prophetis disputat, et Gangium ad *Chronicon Paschale*, pag. 504, 505; Cotelierum ad *Constitut. apostol.* IV, 6, ubi ex ms. regio edidit breve scholion Epiphaniae *De LXXII prophetis et decem prophetissis*.

13. Φυσιολογος, διεξεληθὼν περὶ τῆς ἐκάστου φύσεως τῶν θηρίων τε καὶ τῶν πετεινῶν. *Physiologus de natura ferarum et volucrum*. Tom. II, p. 189, cum notis et versione D. Consali Ponce de Leon. Hispalensis, qui ediderat Rom. 1587, 4°, recusum Antwerp. 1588, 8°, addito sermone in festum *Palmarum*: et minore forma Rom. 1601. Habuit eundem libellum mss. Gesnerus, sed amplioem, capitibus 39 distinctum, cum in vulgatis tantum sint capita 25. Vide ejus Praef. ad librum Epiphaniae *De gemmis*. Citat etiam in opere de animalibus passim ut de quadruped., p. 955: *Rhinocephalus cervicem habet equinam, cum universo corpore, flammis ore eructat, quibus homines pereunt. Physiologus auctor obacurus*. Consalus ipse, tribus mss. usus, uno Sirletii, altero Francisci Turriani et tertio Panormitano, testatur, se undecim capita omisit ob insanabiles depravationes. Videtur auctor hujus libri antiquior esse Epiphaniae, nam citatur ab Origene homil. 17 in *Genes.* XLIX, et Rufino *De beneact. patriarch.* In decreto Gelasiano *De libris apocryphis*, § 65, memoratur *liber Physiologus, qui ab haereticis conscriptus est et B. Ambrosii nomine praesignatus. Apocryphus*. Forte auctor decreti vidit veterem libri illius versionem Latinam, Ambrosii nomine praenotatam. FABR. — Addam codd. notitiam. Est vero *Physiologus* Vindobonae in B. Caes. codd. 320, num. 6 (in quo Graeca est inscriptio: Τοῦ Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, φυσιολόγου τῶν ζώων, et Lambec. *Comment.*, tom. V, p. 591 seqq., ex eodem titulo manifeste apparere judicat, per *Physiologum* non esse intelligendum alium ac Aristotelem, cujus etiamnum exstant de historia, de partibus et de generatione animalium, etc.) — In cod. 24, n. 6 (Lambec. tom. VI, part. II, pag. 273), atque in cod. 55, cum vetustis imaginibus pictis (Lambec. tom. VII, pag. 215, qui et Kollar. ad primum cod. observant; codd. illorum auxilio novam *Physiologi* edit. posse multo emendatiorem adornari). Augustae Vindelic., teste Reisero in *Cat.*, p. 40. — Venetiis in cod. Nannian. 257, quem valde differre ab edit. Consali Poncii, late docet Mingarellus in *Cat. cod. Nav.*, pag. 449, et subjicit, se opus ejusdem argumenti mstam vidisse in bibl. canonice ecclesiae cathedr. Viterbii. — In cod. Baroc. 95. — In codd. Paris. bibl. publ. 834, 2027, 2509, *Physiologus Syrus*, seu historia animalium 32 in sancta Scriptura memoratorum, Syriace e cod. bibl. Vaticanæ nunc primum edidit, vertit et illustravit Ol. Gerh. Tychsen. Rostoch. 1795, 8°. Descriptiones illorum animalium miram habent similitudinem cum iis quae in *Physiologo* Epiphaniae, in spuria Hieronymi epistola ad Praesidium

(a) Seu pag. 487 ed. Kollar. In illo cod. inscriptio est: Περὶ τῶν ἐξ καὶ δέκα προφητῶν (n. ab Osea usque ad Danielem), καὶ πόθεν ἦσαν, καὶ τοῦ ἐτελειώθησαν. In appendice quaedam narratur de prophetis Elia et Elisæo. Praeter ea est in bibl. Bodlei. cod. Barocc. 206. *Epiph. de LXXII prophetis et prophetissis*; item de XVI prophetis horumque morte. In eodem cod. exstat Dorotheus, Tyri episcopus, de LXX discipulis et de XII apostolis: tum XII apostolorum patria et parentes. — Inter codd. Vossian. in *Catal. codd. Angliæ*, etc., tom. II, pag. 68, n. 2135, est Dorotheus sive alius quis de vita et scriptis discipulorum Christi: ac n. 2707. *Epiph. de prophetarum vitis*, cum variis lectt. — Florentiae in B. Laurent. cod. 6, n. 8-16, plut. 4, est *Epiph. 4° de LXXII prophetis et prophetissis* (edidit Cotelier.

in notis ad lib. vi *Constit. apost.*, pag. 220); 2° de XVI prophetis; p. 232, narrationi de Jeremia, qui in ordine XIV est, subnectuntur *Paralipomena Hieremiae prophetae*; 3° *De Elia* (v. Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, tom. I, pag. 525). — In cod. Coisl. 120, *Epiph. de prophetis et prophetissis*, et in cod. 258, *de LXX prophetis ac prophetissis* (v. Montfauc. *Bibl. Coisl.*, pag. 194 et 804). — Venetiis in bibl. Marc. cod. 498, *de LXXII prophetis et X prophetissis, ac de XVI prophetis, unde fuerint, et ubi sint mortui*. — Paris. in B. publ. inter codd. Latinos, cod. 4986, n. 2, *Epiph. liber de vitis prophetarum*, interprete (ut ait auctor *Catal.* vol. IV, pag. 13) ut videtur, Theodoro, et n. 4, opusc. *De vit. prophetarum*. Add. supra vol. VII, p. 452 seq. de Dorotheo. HARR.

et in comment. Eustathii in *Hexaemeron* reperiuntur : ita tamen, ut singulæ differant, et videantur omnes illi scriptores ex antiquiore, ab Origene jam memorato, opere, ὁ Φυσικόλογος, qui a Syro et Epiphania sæpe citatur hoc nomine, hausisse. Syrus tamen pleniorum confecit epitomen ; cum ille 32 animalia, Epiphanius 21, pseudo-Hieronimus 14 tantum persequerentur. Num vero Syrus Physiologum ipsum excerpterit, an, quia Syrus ab initio mancus est, Græca verterit excerpta, definiri nequit. Conf. *Ephem. litt. Gotting.*, A. 1796, p. 756 seqq. Quæ Lambecii fuerit sententia, paulo ante indicavimus.

14. Δόγοι, *Sermones sive homiliae VII.*

α'. Εἰς τὰ βῆλα, *In ramos Palmarum*. Tom. II, p. 251, cum versione et scholiis D. Consali Poncii, qui cum *Physiologo* ediderat e codice bibl. Antonii Caraffæ, Rom. 1587, 4° ; Antw. 1588, 8°. Incipit : Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών. FABR. — Infra, in vol. IX, p. 129, inter sanctorum elogia et vitas. — Florentiæ in bibl. Laurent. in cod. 26, n. 36, plut. 7, et 15, n. 4, plut. 11. (Band. *Cat. codd. Gr.*, I, p. 286 et 511.) — Paris. in bibl. publ. codd. 771, 979 et 1173. — Inter codd. Selden. in bibl. Bodlei. n. 3397, 7. — Inter Arabicos codd. sunt Paris. *Epiphaniae Homiliae*, Arabice versæ, in cod. 63, *De Dominica in albis*, et *De Sabbato sancto*. — Cod. 73, 1, *De sepultura Domini*, et cod. 151, 5, *De Hosanna sive Palmarum die*. (V *Cat. codd. Paris.*, I, p. 106, 107 et 118.) HARL.

β'. Εἰς τὴν θεόσωμον ταφήν. *In divini corporis sepulturam, et Josephum ab Arimathea et Domini ad inferna descensum*. Tom. II, p. 259. Incipit : Τί τοῦτο ; σήμερον. Cum versione Stanislai Phoenicii, ex editione quæ viderat lucem Samosci 1604, 4°, auspiciis Simonis Simonidis, regni Poloniae cancellarii, cum notulis Dominicæ Neapolitani, ord. Minorum (a). Recitatur hæc homilia Magno Sabbato in ecclesiis Græcorum Russorumque. FABR. — Hinc etiam translata est in linguam Slavicam, et Græce in infinitis pene codicibus servata. Paris. in bibl. publ. exstat in 30 codicibus (qui in vol. II *Cat. codd. Paris.* passim memorantur). — In cod. Coislin. 121, 52. — Cod. 284, fol. 305. — Cod. 296, fol. 47 verso (fol. autem 13 esse dicitur *Epiphaniae presbyteri monachi de vita S. Deiparæ*). — In cod. 301, fol. 1, brevè fragmentum. — In cod. 504, 35. V. Montfauc. *Bibl. Coislin.*, p. 197, 402, 413, 416 et 419. — Venetiis in bibl. Marci, cod. 574, tres a Fabricio laudatæ : — in codd. Naniensis 63, 24 ; — 73, 6, — et 119, 34. V. Mingarelli *Cat. cod. Naniensis.*, p. 104, 148 et 248. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 26, 44, et cod. 22, 13. V. Band. *Catal.*, etc., I, p. 286 et 426. — Taurini in bibl. reg. (secundum *Cat. Gr. Taur.*, p. 168, 218, 373 et 252) in codd. 70, fol. 391 ; — 115, fol. 199 ; — 270, fol. 27, et in cod. 267 sunt excerpta varii generis ex Epiphania aliisque. Cod. 165, fol. 166, est *Epiph. homilia in diem Palmarum*. — Secundum *Cat. codd. Angliæ*, etc., in codd. Barocc. 135, 147, 197, 199 et 241. — In bibl. Bodlei., class. VI, n. 2300, sunt *Epiph. Cyprii homil. in Annuntiationem B. Mariæ et in sepulturam atque resurrectionem Christi*. — Oxon. in bibl. coll. Trinitatis n. 1989, *hom. in sepulturam Christi et ad inferos descensum*. — In tomo II, inter codd. Th. Gale, n. 6157, inter codd. Ge. Wheleri, n. 9094. — Monachii in bibl. elect. Bavar. codd. 64 et 114, in quo etiam *homil. in Joseph. ab Arimathea*. (*Cat. codd. Gr.*, p. 19 et 41). — Augustæ Vindel. *homil. de sepultura Christi ejusque descensu ad inferos*. (Reiser. *Cat.*, p. 23). — Fædem binæ in cod. Vindob. 116, 14, et prior in cod. 151, 22. — *In sepulturam Christi et Joseph. ab Arimathea*. in cod. 32, 24. (Lambec. *Comm.* IV, p. 163, p. 296 · VIII, p. 747). — Mosquæ in bibl. synod. V. Matthæi *Notit. codd. Mosq.*, p. 7 ; xβ'. Adde supra, ad IV n. 1. HARL.

γ'. Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν, *In sanctam Christi resurrectionem*. Tom. II, p. 276. Incipit : Τῆς δικαιοσύνης τριήμερος ἥλιος.

δ'. Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *De Assumptione D. N. Jesu Christi*. Incipit : Κόσμος σώματος. Tom. II, p. 285, cum versione Theodori Peltani, qui vulgaverat inter homiliae XVII theologorum, Ingolstad. 1579, 8°.

ε'. Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀγίαν Θεοτόκον, *De laudibus S. Mariæ Deiparæ*. Tom. II, p. 291, cum versione Joannis Pici, canonici B. Mariæ Paris., ex edit. Paris. 1565, 8° (b), ad calcem Epistolarum S. Ignatii. Hæc homilia Græce occurrit etiam ms. in bibl. Bodleiana cod. Barocc. 174. [It. in cod. Coislin. 274, cum multis aliorum sermonibus, ejusdem argumenti. — In cod. quondam Uffenbach. 8, n. 23, *Epiph. De vita S. Mariæ* ; ea tamen sumpta esse ex Epiphaniae hæresi LXXXVIII, p. 1039 sqq., et in compendium missa, adnotat J. H. Maius in *Bibl. Uffenbach. mast.*, part. II, p. 432. — Paris. in bibl. publ. cod. 395 et 1173.

(a) Inscriptio edit. hæc est : S. Epiphaniae, episcopi Cypri, orat. in sepulturam corporis Domini. Nunc primum in lucem edita ex bibl. Simonis Simonidæ (Gr. ac Lat.) Samosci. — Mart. Lenscius, typogr. academ. excud. 1604, 4°, eamque uberius recensuit, de auctore interpretationis, Stanislao Phœnicicki, et de editore, Simone Simonowicz et de Dominico Neapolitano, quædam tralidit, affirmans vero, se Domin. Neapol. notulas in binis suis, iis-

que plenis non deprehendisse exemplaribus, J. Dan. Janozki in *Nachr. von den in der hochgräfl. Zaluskischen Bibl. sich befindenden raren polnisch. Büchern*, tom. V, p. 217 sqq. HARL.

(b) Inscriptio, teste Maittaire, A. T., III, p. 753. hæc est : Epiphaniae, episc. Constantiæ, Hesychie et Chryssippi, presbyteror. Hierosolym. sermones aliquot de laudibus Mariæ : Gr. et Lat. J. Pico interprets. Paris. ap. viâ. Guil. Morelii, 1565, 8°. Id.

— V. etiam ad orat. β' indicatam scripta. Præter ea sunt in cod. Paris. 816 *Epiph. homiliæ de anima; de vanitate vitæ; in fine sæculi; in omnes martyres; in natalem Præcursoris et in Joannem evangelistam.* HARL. Latine legitur in *Bibliothecis Patrum Paris.* 1575, 1589, ex interpr. J. Pici, et apud Surium 8 Dec. Incipit: Τὰς ἐκλαμπύσας μαρμαρυγὰς.

ζ'. Περὶ βατῶν, *De festo Palmarum*, fragmentum. Incipit: 'Ο ὄπ' ἀγγέλων ἀσιγήτως ἀνομινοῦμενος. Tom. II, p. 301.

ζ'. Περὶ πίστεως, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, *De fide, S. Trinitate, et mysteriis numerorum, ternarii, senarii et septenarii.* Tom. II, p. 304. Incipit: Πίστις ἐστὶ, τοῖσι δὲ ἡ εἰς Θεόν, πρῶγμα ἀψηλάφητον.

η'. *In sanctam Christi resurrectionem.* Tom. II, p. 310. Latine tantum, ex versione Gerardi Vossii Tungrensensis, qui edidit Rom. 1585, 12. Incipit: *Mortuorum luctus exsultat.*

Has homilias viri docti ad Juniolem quemdam Epiphanium Cyprium referendas esse existimant, licet Combesisius in *Bibliotheca concionatoria* contendat, quasdam illarum, ut tertiam *in sanctam resurrectionem*, antiqui illius Constantiensis ætati non male congruere.

In Petavii editione desiderantur :

15. Fragmentum breve Epiphanii εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, ex Catena Mazariniana ad Exod. xvi, 20. Græce vulgavit idem Combesisius *Auctar. noviss.* tom. II, p. 300.

16. *Apophthegmata* septemdecim Græce et Latine edita a Cotelario inter *Apophthegmata Patrum*, p. 426-450 tom. I *Monum.*

17. *Miraculum sanctæ Eucharistiæ* e codice bibl. Palatinæ, versum a Petro de Monte, episcopo Bresensi sive Brixienti, et sub Epiphanii nostri nomine Latine editum Rom. 1523. Cæterum Theophilus Raynaudus, S. J., qui recudi curavit a. 1640, cum copiosis suis animadversionibus in diss. *De apparitionibus in Eucharistiæ sacramento*, recusa a. 1665, tom. VI Opp., p. 582, et longe junioris esse Epiphanii ostendit p. 389 seq., inter alia etiam ex eo, quod Paulus secundus refertur mulctasse corpus suum flagellis: *Quæ imbonitas, inquit, ante ævum Petri Damiani, qui sæculo undecimo claruit, in nullis anachoretarum vel monachorum asperrima quæque consecrantium gestis notata a me est.*

18. *In Canticum canticorum.* Cassiodorus lib. 1 *Divinar. inst.*, cap. 5: *Post quos* (Origenem, Hieronymum, Rufinum) *Epiphanius, antistes Cyprius, totum librum* (Cantici canticorum) *Græco sermone uno volumine sub brevitate complexus est. Hunc nos, ut alios, in Latinam linguam per amicum nostrum, virum disertissimum, Epiphanium, fecimus, Domino juvante, transferri.* Adnotat J. Garetius, commentarium illum esse non Epiphanii, sed Philonis, quem Carpasi in Cypro insula Epiphanius episcopum ordinavit, et Græce cum versione, a Cassiodoro memorata, exstitisse apud Emericum Bigotium. FABR. — Ego vero nolo repetere, quæ jam supra in vol. IV, 751 sqq., in hanc rem disputata sunt (α): et de editione Giacomelli, qui sub Philonis nomine, Gr. ac Lat. illum commentar. e prelo exire jussit Romæ 1772, 4°, scitu necessaria adlata. Add. Krohnii *Cat.*, p. 91, n. 35 et 36. Contra sub nomine *Epiphanii commentarius in Canticum canticorum prodit nunc primum ex antiqua versione Latina opera et studio Petri Franc. Fogginii.* Romæ typ. Pallearini 1750, 4°. In præf. historia libri exponitur. — Antea sub Philonis quoque nomine prodijt *Interpretatio in Canticum canticorum* Lat. ex interpretatione Steph. Salutati. Paris., Christ. Wechel. 1537, 8°. — Paris. in bibl. publ. cod. 3092, n. 2, *Epiphanii Expositio in Canticum canticorum* ex cod. aliquo descripta in cod. Vatic. V. supra, ad IV, n. 1. Anthimus Gazi, archimandrita et sacerdos Græcorum, etc., Viennæ Austr., vidit 1796 Constantinopoli ap. Joasaph. hieromonachum, postea metropolitam Anchiali, Græcum cod. mst. Epiphanii εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἡμετέρων in-4°. In Catena Nicephori, p. 15, numeratur inter τὰ ἐκλελειπόμενα, teste Altero in Lips. A. L. Anz., A. 1800, n. 165, p. 1624. HARL.

VII. INEDITA:

19. *Expositio in Nahum prophetam* Græce ms. in bibl. regis Christianiss., teste Labbeo, p. 79 *Bibl. novæ mss.* [s. cod. 1458 init. in *Cat. codd. Paris.*, II, p. 325].

20. *In Psalmos* quædam, et *Περὶ διαίρεσεως ψαλμῶν* ms. habuit Theophilus Galeus, teste Caveo. FABR. — Adde infra, lib. γ, c. 17, de Cateuis Patrum, vol. VII, p. 749, et in alios libros sacros pag. 756, 775, 781, 783, 790, ed. vet. Universim in Patrum Catenis in varios V. ac N. T. libros aliisque collectionibus Epiphanii loca sæpe citantur. Vel ex Montfauc. *Biblioth. Coistin.* multa possunt coligi. Venet. in bibl. Michael. *Epiph. excerpta in Evang. S. Matthæi*, in cod. 120, qui Catenam Græcam continet, teste Mittarellio in *Bibl. codd. S. Michaelis*, p. 351. — Et sic in aliis variarum bibliothec. codd. — Add. J. Fabric. in *Historia bibl. suæ*, tom. VI, p. 150 sqq. — Sed temporis ratio et brevitatis studium ubiorem non permittit expositionem. Vid. quoque Matthæi *Notit. codd. Mosquens.*, p. 29. — In cod. Syriaco 5 Paris. inesse dicuntur nonnullæ in version. libr. IV Regum ac Daniel Syriacam observationes, quarum auctores esse feruntur Eusebius Pamphili et Epiphanius. V. *Catal. codd. Paris.*, tom. I, p. 51. HARL.

21. Περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ποῦ ἕκαστος ἐκήρυξε, *De SS. apostolis*, ubi quisque eorum prædicavit, mortuus et sepultus est, uti varia exstant sub nominibus Dorothæi, Hippolyti, Sophronii, Athanasii, ita etiam sub Epiphaniï nomine fertur in codice regis Galliarum; 2931, p. 235. Unde profert nonnulla Cotelerius ad *Constitut. apostol.*, vii, 46, vocans iudicium ἀνέκδοτον pseudo-Epiphaniï de apostolis. [V. ad n. 42.]

22. *Liber de ortu divino*, Hebediesu Catalogo librorum Chaldæorum n. 42.

Epiphaniï librum *de Hebraicis nominibus* citat Scotus Erigena libro v *De divisione naturæ*, pag. 225. FABR: — In cod. bibl. publ. Paris. 1656, 42, *Epiphaniï Lexicon*, quo vocc. Hebraica librorum sacrorum explicantur; superest tantum littera A, nec illa integra. Insuper *Epiphaniï, quod septem opera fecit Deus die Annuntiationis*, excerptum, in cod. Medic. 50, 41, plut. 57, teste Bandin. *Cat.*, p. 433. HARL.

(a) Vide in Philoæ Carpathio, hujusce *Patrologiæ* tom. XL. EDIT.

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. FRANCISCO S. R. E. CARDINALI RUPIFUCALDIO,

EPISCOPO SILVANECTIENSI,

MAGNO FRANCIE ELEMOSYNARIO, AC SANCTÆ GENEVEFÆ APUD PARISIOS ABBATI.

Meliusne sit, et consultius, cardinalis illustrissime, pestiferarum hæreseon nefaria dogmata consignare litteris, an ea tacere penitus, jure inter sapientes quæritur. Ac nonnullos minus sectarum ipsa descriptio, diligens præsertim et enucleata, delectat. Alii cautione quadam ac delectu opus esse judicant, ut eæ solum prætermittantur, quæ aut vetustate jam obsoleverint, aut insigni fœditate ac spurcitiâ contaminatæ fuerint. Utrosque movet ea causa potissimum: quod cum universe decretorum ejusmodi recordatio perniciosa sit, tum eorum mortifera contagio, quæ obscenæ voluptatis lenociniis partim incautos alliciunt, partim invitos ac repugnantes afflatu nihilominus quodam turpitudinis et odore perfundunt. Quamobrem quod Epiphanius Gnosticorum, Basilidianorum, Carpocratianorum, Origenianorum arcanas ac detestandas libidines tam diligenter expresserit, non illud quidem viri sanctissimi factum consiliumque reprehendunt, sed eorum omnium memoriam oblivione conteri fuisse satius putant; et Græce, uti scripta sunt, relinqui modo, atque a peritioribus duntaxat legi oportere statuunt. Itaque Latine ut eæ nos interpretemur, ac promiscuam flagitiorum conscientiam, communemque faciamus omnibus, probandum minime esse contendunt.

Contra quos omnes tam Epiphanii nostri quam nostra etiam causa disputandum breviter existimo. Ac priores quidem illi, quibus totum istud negotium displicet, hæreseon abstrusa ac recondita mysteria mandare scriptis, summum ac singulare veritati præsidium opinione sua detrahunt. Hoc enim extorquent; quo nascentes identidem ac rediviæ mendaciorum sectæ validissime propulsari a nobis evertique possint. Est quidem ejus, qui in hæresin vel moliendam vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore projectus. Sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcumque convicti olim erroris ac damnati pudeat. Sint sane, uti sunt, ferrei omnes hæretici: sint pervicaces: iidem se in ipso ardore agitationeque disputandi ad resistendum acrius fingant: tamen qui id didicerit, quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab antiquis Patribus et conciliis publicoque Christianorum consensu agnita ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi, quos sequitur, eorum interpolatores existerent, vix erit, opinor, ullus, cujus nisi frangi edomarique contumacia potuerit, non languidiores saltem habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata atque enervata concidat. Habent igitur hunc fructum commentarii illi qui de hæresibus scribuntur, ut in unaquaque ætate fautores perfidiæ ac satellites suos in illis, quos quidem erubescant, principes auctoresque recognoscant.

Jam qui certas ex hæresibus, easdemque vel oblitteratas, vel turpitudine infames omitti jubent, difficilem quamdam moderationem postulant: cujus ne ipsi quidem usum, rogati a nobis, expediant. Etenim si hoc certo polliceri possent, opinionum illa portenta, postquam oppressa ac sepulta semel essent, nunquam, nisi in libris exstarent, emersura denuo, neque suis ex illis bustis ac cineribus excitanda; nihil consilio huic istorum prævertendum puta-

rem. Sed cum nihilominus statis temporum intervallis eadem illa monstra, amputata toties ac jugulata, reviviscant : cum idem hæresum illarum architectus inventorque diabolus, etiam omni librorum extincta memoria, perseveret : cum iisdem artibus et machinis, eademque ad illas instaurandas calliditate ac nequitia sit præditus : neque nos istorum ille delectus adjuvat ; et adversus redintegrati morbi periculum pristina illa certissimaque subsidia comparanda sunt. Potuerit sane ante annos aliquot, imo sæcula, designatio illa certarum hæreseon ad scribendum et opportunitus jactari ; cum pauciores adhuc essent, nec tam diversis ac dissimilibus ex formis prodigiisque conflata. Hoc quidem tempore, quo emortuas pridem superiorum ætatum hæreses revocatas in lucem ac renovatas cernimus, ne dubitationi quidem illi, ac quæstioni locus amplius est relictus. Quod enim fuit in omni antiquitate genus opinionis ac sectæ tam horrendum, tam inusitatum et obsoletum ? Quis tam obscenus et abominandus error ? Quod perfidiæ genus tam palam omnium voce condemnatum, quod non parentum nostrorum memoria fautores aliquos ac sectatores habuerit ? Parum est de Ariamis illis conqueri, aut Macedonianis, Eunomianis, Nestorianis, et iis etiam antiquioribus Manichæis, Sabellianis, Samosatensis : cæterisque veteris Ecclesiæ faces ac tempestates persequi : in quibus præter dogmatis falsitatem nulla aut obscura sæditatis disciplina fuit : quæ omnes in Germania, Polonia, Pannonia, Russia, alibi denique renatæ ad hanc diem grassari et increbrescere dicuntur. Illæ ipsæ sordidissimarum libidinum inventrices hæreses ac magistræ, quæ promiscuos concubitus, ac reliquam corporis turpitudinem ostentabant, quæque uno Gnosticorum vocabulo contineri nonnunquam solent, iisdem in locis in Adamianos, Pikardos, Valdenses, Lugdunenses Pauperes, cæteraque portentosa verius quam nomina redundarunt. Veniam ad Galliam nostram, ac novissimam Calviniani labem dogmatis, atque pestem, quæ in illius gremio consedit. De qua verissime hoc mihi videor esse dicturus : velut sentinam illam orbis esse terrarum, in quam veterum et recentium sectarum, errorumque colluvies confluit : ac quidquid hæreseon hactenus exstitit, de quo legere aliquid vel audire potuimus, ex eo libatum esse ac derivatum aliquid ; atque ex abhorrentibus monstrorum omnium partibus ac figuris, ultimum illud, ac reliquis horribilius esse concretum.

Quamobrem cum et ubique terrarum, et hic apud nos priscarum sese hæreseon ac sectarum venena diffundant, ad illa, quæ supra dixi, præsidia confugiamus, et medicorum imitemur industriam. Quorum majores cum eisdem humanis ingruere corporibus ac recurrere morbos intelligerent, eorum origines, progressiones, proprietates, casuum atque eventorum exempla, tum remedia diligenter in libris notarunt : quæ dum posterius legunt, contra illos ipsos alieno se usu experientiaque confirmant. Ita nobis, quibus assiduum est iisdem cum erroribus, velut morbis ex intervallo recrudescentibus, ac jam ante cognitis, certamen ineundum, utiles sunt commentarii antiquarum hæresum : ex quibus non earum modo notitiam adipiscimur ; sed ad illas etiam, ubi renatæ fuerint, profligandas, eadem paramus auxilia, quibus, cum primum nascerentur, extinctæ sunt.

Quo in genere cum multorum Patrum egregie sit labor, ac cum .avæ versatus ; quem tu tamen, sive diligentia, sive ubertate eruditionis ac copia, cum Epiphano conferas, reperies ex omni antiquitate neminem. Non enim ille brevem duntaxat hæreseon indicem cæterorum more conscripsit ; quemadmodum Augustinus, Philastrius, Hieronymus, Damascenus, copiosius etiam Theodoretus, atque ulii complures instituerunt : nec illorum tantummodo opiniones ac dogmata, res etiam ab earum auctoribus ac principibus gestas accuratissime proposuit. Sed quibus armis insuper aut illarum petitiones depelli, aut vicissim illæ peti, expugnarique possent, uberrime doctissimeque monstravit. Quibus etiam de causis Παράπτων, sive, ut Anastasius Sinaita in Quæstionibus, ac Photius cum Græcis aliis habet, Παράπτια, id est, medicam arcam, sive capsulam, ac thecam, opus illud inscripsit : ut in eo sciremus contra mortiferos ac venenatos serpentium morsus, adeoque morbos omnes hæresum, saluberrima remedia contineri.

Quocirca persæpe sum equidem Augustinum vehementerque miratus : qui in libro De hæresibus ad Quodvultdeum, cum Epiphaniæ meminit, hæc de illo in Præfatione posuit : Noster vero Epiphanius, Cyprius episcopus, abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemo-

rans omnia, nulla disputatione adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt hi libelli : et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris, vel aliorum quibusdam libris longitudine comparandus. Hujus brevitatem si fuero in commemorandis hæresibus imitatus, quid a me brevius postulare, vel expectare debeas, non habebis. *Hæccine, quæso, de Epiphaniæ Panario Augustinum scribere? Affirmare opus esse perbreve; et, si in unum libellum redigatur, tam mediocri mole et amplitudine futurum? Negare denique aliud iis in libris, præter simplicem hæreseon historiam, sine ulla mendacii oppugnatione tractari? Atqui et uberrimi sunt de hæresibus Epiphaniæ libri : et adversus singulas fuse accurateque disputat : nec illud ipsum postremo, quod omissum ab Epiphaniæ, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas hæreses disserteret, aut in illo De hæresibus libello, aut in alio Augustinus ipse præstitit. Nihil enim præter sectarum omnium summam errorumque capita complexus est. Quod postremum ut admirationem auget, ita prius illud non levem suspicionem facit, Epiphaniæ Panarium ipsum, opusque Adversus hæreses integrum Augustinum nondum, illa cum scriptis proderet, vidisse : sed illius duntaxat epitomen, atque ejusdem fortassis Anacephalæosin, sive Breviarium ex singulorum tomorum et hæreseon argumentis et capitibus collectum. Quanquam illud etiam movet, quod in sex libros asserit Epiphaniæ opus esse partitum. At id secus se habet. Nam in tres duntaxat libros tribuitur. Libri omnes in tomos septem. Quare illud Augustini singulare est, quod LVII hæresi, quam Psallianorum vocat, Massalianorum Epiphanius, subtexuit : Proinde ille de octoginta hæresibus separatis viginti, quas ante Domini adventum exstitisse, sicut ei visum est, computavit, reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libros totius ejusdem sui operis fecit concludi. Tres in libros Panarium omne dividitur. Primus tomos continet tres, quorum in priore viginti illæ sunt Christo antiquiores hæreses. Alter earum, quæ post Christum exortæ sunt, tredecim colligit. Totidem postremus. Ac si librorum nomine tomos Augustinus intelligit, dempto superiore illo, qui viginti ex hæresibus constat, reliqui sex erunt, non septem. Quare fuerit illius operis, sive epitomes alia ratio partitioque necesse est, quod se Augustinus legisse, et imitari voluisse demonstrat.*

Sed a minuta illa et angusta disquisitione ad id redeo, quod de Panarii commendatione ac fructu disputare cæperam. Nam ad illud, de quo agebatur, catholicæ religionis patrocinium, et hodiernarum eversionem hæresum opportunitates innumeras, et adjumenta suppeditat. Primum quod de ejus auctoritate, propter et scriptoris vetustatem, et illustrem inter Patres dignitatis locum, ne ipsi quidem obrectatores antiquitatis, ac bonorum hostes omnium dubitant. Deinde quod præcipua quæque decreta fidei, quæ opinosissimi homines his temporibus inficiari audent, tam expressis ab illo testimoniis approbantur; quæ autem iis illi contraria defendunt, suos ad auctores, hoc est hæreticos revocata veteres, tam graviter ac crebro refutantur; ut quem adhuc falsitatis istius non pudeat, communem ante sensum quam modestiam verecundiamque perdiderit.

Hæc de Epiphaniæ nostro adeo magnifice splendideque jactata quam vera sint, planum in singulis Lutheranorum et Calvinistarum erroribus facerem, si id aut epistolæ brevitatis sine-ret, aut alium, quam te, cardinalis illustr., oratio hæc a nobis instituta respiceret. Sed id aut alio fortasse loco præstabitur, aut ad certos hodiernis e scriptoribus remitteremus, qui in eam partem studiose ac sane utiliter incubuerunt. Tibi vero nota magis illa quam mihi sunt, qui quantus vir Epiphanius fuerit, quantumque Panarii istius momentum sit, non aliena commendatione, sed studio ipse tuo experientiaque didicisti. Ac quidquid hactenus vel de auctoris hujus præstantia, vel de hæreseon labefactandarum ratione paulo verbosius explicavi, non id tua causa, neque ut quod abs te discere debeo, hoc te ipse docerem, pertractare volui : sed ut consilium de hac editione meum expositum tibi, a teque probatum, manaret ad cæteros, tuoque se judicio et auctoritate defenderet. Quam ego prærogativam voluntatis humanitatisque tuæ dignitate ipsa muneris ac pretio impetrare malui, quam, quæ trita et pervagata Præfationum seges est, ornandis tuis laudibus ac virtutum tuarum præconio colligere. Nam apud te de te ut verba faciam, singularis, quæ in te est, gravitas ac modestia non patitur. Neque te ambituuncula ista, et, quod esse jucundissimum omnium acroama dicitur.

ornamentorum tuorum atque insignium prædicatione delectat. Itaque non alio sequestre ac conciliatore gratiæ tuæ usus, quam Epiphanio ipso, ad tutelam nominis tui patrociniumque confugi. Quod ut mihi defuturum non esse confidam; facit amor in primis erga litteras tuas, tum pietatis religionisque cognitus omnibus ac perspectus ardor, quibus ex ambobus studiis nostræ illæ in Epiphanium collatæ operæ vigiliæque proficiscuntur. Faciunt excellentes ingenii artes virtutesque cæteræ: quibus Ecclesiæ principatum jamdudum publica omnium vota ac suffragia despondent. Facit postremo prolixus tuus in Societatem nostram, ac multis indiciis perspectus atque exploratus animus; tum nonnullus quoque tenuitati nostræ patet factus jamdiu ad benignitatem tuam aditus ac receptus. Quorum omnium summam brevissima hac certissimaque voce complectar: Neque te dignius quam quod a me modo defertur, offerri tibi munus posse, neque digniorem, cui illud offerrem, te uno reperiri potuisse. Vale.

Lutetiæ Parisiorum, anno ineunte MDCXXII, XVIII Kal. Febr.

III. A. T. deditissimus

Dionysius PETAVIUS
Societatis Jesu presbyter.

AD CATHOLICUM ET CANDIDUM LECTOREM.

Cum assiduis eruditorum ac piorum hominum querelis flagitari jamdudum Epiphanium nostrum intellegam; a quibusdam etiam tarditatem accusari meam, quod cujus editionis spem ante complures annos ostenderim, ea nondum in lucem tam longo intervallo prodierit, nonnulla nostra excusatione muniendum ad æquitatem tuam aditus videtur. Erit illa vero perfacilis, si hoc cum animo tuo æstimare volueris, quantum ad id, quod initio prævideram, et ad quod paratus veneram, pensi ac laboris accesserit. Nam cum primum illud opus amicorum rogatu, et eorum qui auctoritate poterant apud me plurimum, hortatu recepi; unum illud designabam animo, ut et Græcis diligenter emendatis, et Latina Cornarii interpretatione castigata, adnotarem ea breviter, quibus ad auctoris mentem assequendam adjuvari non imperiti hominis industria posset. Ut autem Latine interpretarer ipse, neque constitueram equidem, neque fore necessarium arbitraber. Hac ego spe, conditioneque cum ultro oneri illi successissem, cumque istud et amicorum prædicatione, et mea quoque denuntiatione manasset longius, quam ut vadimonium honeste possem deserere, mox ubi tractari cœpta res est, plus in ea negotii quam mihi pollicebar, esse situm animadverti. Postquam enim Cornarii Latina emendare sum ingressus; periculumque recensendis aliquot paginis feci, ecquid mediocri aliqua tractatione nitescere ac perpoliri posset, plena non solum fastidii visa res est, sed etiam molestiæ, et illiberalis cujusdam operæ ac laboris. Ita multa tum demenda, commutanda, interpolanda fuerunt; ut ego tolerabilius esse statuerem, aliam de integro, ac novam struere, quam alienæ, præsertim barbaræ, insulsæque tectorium inducere. Cessi igitur iuvitus, atque hæsitans licet, et in hoc me pistrinum detrudi, compingique sum passus: ut eum scriptorem, quem castigandum, ut dixi, atque ornandum tantummodo susceperam, Latino insuper sermone convertere.

Est illud profecto genus interpretandorum librorum utile bonis artibus; et quod major pars Græcæ aut omnino nescit, aut non ita scit, ut iis adjumentis carere possit, hæc ætate necessarium. Sed idem tamen non solum insuave per sese; verum etiam, propter summam hoc tempore obtrectandi impunitatem, ac licentiam, sollicitum ac lubricum. Quoniam quidem recte facta, mediocris approbatio; errata, sine ulla venia, vehemens, et atrox reprehensio proponitur. Id adeo certorum hominum importunitate et inhumanitate fit: qui cum ipsi sine errore nihil scribant, neque se a quoquam redargui patiuntur, et hoc ipsum tamen tyrannico sibi jure in cæteros usurpant. Est autem in Græcis Latinam in linguam transferendis lapsum ac reprehensionem evitare difficile, propterea quod nemo est ita necessariis ad id munus præsiidiis instructus; qui aut Græcos omnes auctores legerit, aut immensam vim artium omnium, et materiam; quarum ex scientia efflorescere, ac redundare debet interpretatio, usu et memoria comprehendat. Quis est enim qui divinas humanasque disciplinas, qui theologiæ, philosophiæ ac mathematicum partes omnes; qui juris ac medicinæ, qui minutas denique artes vel unus exhaurire potuerit, vel infinitam vocabulorum, quæ cuique propria sunt, silvam varietatemque scrutari? Atqui cum illa passim Græcorum mo-

nimientis aspersa sunt : tum eorundem inscitia nonnunquam hallucinari interpretem par est, et ab illius aetate peritis, contra quam commissum aliquid fuerit, vitia ipsa deprehendi. Sed mutua ista castigatio erroris, et animadversio maximam affert communibus litteris utilitatem : ac ne ei quidem, qui erraverit, a se hominem natum esse recordetur, odiosa videri vel iniqua debet. Movet vero plerosque, atque ab hac publice commodandi ratione deterret, non reprehensio erroris ipsa, sed insultandi in aliena culpa libido quædam petulans ac procax, quæ utcumque vel levissima in re titubatum erit ; si unius voculæ vis ac potestas interpretem fugerit, sic quasi reip. salus agatur, rem ab honesta contentione ad illiberales rixas et sordidas, ad fœdissimas similtates, atque ad personarum injurias contumeliasque transferunt. Hæc igitur ipsa famæ honorisque proposita dimicatio quietos et moderatos homines, qui nonnullum tamen in publica sibi commendatione laborum fructum constituunt, defugere operam illam admonet potius, quam cum lacribus et pugnacibus adversariis, et ad quævis dicenda audiendaque paratissimis in puerile certamen descendere. Mihi vero, quem ad sublimius quiddam et divinius cogitata omnia consiliaque referre, susceptæ vitæ rationes hortantur, atque hæc vanissimorum et ineptissimorum hominum judicia contemnere, cur Epiphaniï interpretationem vererem attingere, causa in primis ista fuit : quod cum lectum ac diuturnum fore negotium illud animadverterem, tantumdem præstantioribus studiis detractum in tempore cernerem, quantum in eam occupationem esset insumptum. Accedebat ad communem interpretandi molestiam præcipua quædam in illo scriptore difficultas : quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrunt illa, quæ Græci ἀναπόδοτα, et ἀνακλόουθα nominant : pedestre ac populare dicendi genus. Quod sive pari sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum : cujusmodi sunt Latina fere Cormarii, cujus nos utique similes esse nolimus. Sin ornatum atque cultum adhibeas, id sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis. Altera causa est quod iidem illi Epiphaniï libri mendis ac maculis scatent innumeris : quæ non modo infringunt interpretis conatum, sed ad divinationes ac temerarias interdum conjecturas adigunt : dum ne suspensa ac mutila sententia relinquatur, supplere multa de suo, aut aliter atque edita sunt, conformare cogitur. In quo ut acute, non pauca et solerter inveniat, aberret tamen interdum, seque criminationibus istorum, quos dixi, et calumniis objiciat. Vicit nihilominus privatas rationes bene de te, catholice Lector, deque Ecclesiæ causa merendi studium. Vicit novæ, jam pridem a me data fides editionis, ac promissi religio. Nam et tua atque Ecclesiæ communis intererat, opus illud, quod ad diluendas hæreses a gravissimo et sanctissimo Patre Græcis est editum, quemlibet potius interpretem habere quam hæreticum : et ad recentis editionis splendorem atinebat, commodius aliquanto, minus certe barbare et iniquitate loquentem Epiphanium, Latinis auribus non suspecto ab auctore committi.

Habes quæ mihi causæ tarditatis fuerint : cognosce nunc cætera. Epiphanium tibi damus integra primum fide ex vetustis codicibus, quoad licuit, castigatum ac recensitum. Horum princeps Vaticanus fuit : cujus diversas lectiones Romæ olim a se collectas R. P. Andreas Schottus, pari vir humanitate atque eruditione præditus ad me sponte misit. Ex quo permulta sunt a nobis opportune restituta. Accessit ex bibliotheca regis Christianissimi depromptus alter, quo cum Basileensem ipsi contulimus. Ex amborum auctoritate, si quid in contextu ipso mutatum reperies, scito esse profectum. Reliqua, quæ ex judicio emendare facile potuimus, ut ut erant in Basileensi, reliquimus : atque ad oram fere paginarum conjecturam nostram ascripsimus, quædam in animadversiones conjecimus. Nam et animadversionibus nostris, hoc est plenioribus notis ac prope commentariis, Epiphanium illustriorem reddidimus. In quibus quantum a me sit elaboratum, quantum ex melioribus derivatum studiis, ex re ipsa facilius quam mea oratione perspicies. Illud quidem providendum duximus, ut ne aridæ ac jejunæ nimis essent, et variarum lectionum exiles quædam notæ : sed si quod uberius apud Epiphanium esset argumentum ; si qua paululum insignis quæstio, cujus difficultas cum utilitate certaret, ea nos pro usu captuque nostro liberius ac diffusius tractavimus. Quo in genere multa illic habes de Natalis Christi et Passionis anno ac die : de Paschali mense, de Judæorum cyclo, de antiquo pœnitentiæ ritu, de Sirmiensi et Ancyrano conciliis, de nonnullis veteris Ecclesiæ moribus, de Romanorum imperat. chronologia, et id genus aliis explicata. Quæ si longiora videbuntur, licet disputationibus iis præteritis, quarum ideirco titulum paginarum initiis ascripsimus, ea deligere, quæ ad Epiphanium sine offensione percurrendum necessario præcipienda sunt. Quanquam ejusmodi fere illa esse cognosces, ut supervacanea aut alieno posita loco videri nequeant. Ita plerumque perplexum atque anceps est, quod ab Epiphanio proponitur, argumentum, ut ad intelligentiam sui aliquanto etiam plura quam a nobis sunt allata desideret.

Illud vero postremo ad Epiphaniï tractationem commodum accessit, ut, quoniam longiores singularum hæresum disputationes sunt, ac perpetuo cursu orationis, sine ulla interspiratione ac distinctione contextæ, certas in partes, ac veluti capita hæresim unamquamque tribueremus : quibus numerales ad oram notas apposuimus. Quæ res non legentium solum fastidium sublevabit, sed ad citanda testimonia cum primis erit expedita. Nam quoties ex aliqua Epiphaniï Hæresi auctoritas producitur, si illam, uti fit, recognoscere volueris, tota tibi, quæ nonnunquam est immensa, pervolvenda disputatio est. Nunc notarum

illarum capitumque compendio licet, non tantum qua ex hæresi locum illum adduxeris, sed etiam quoto ex hæresis numero, vel ascribere ipsum vel ascriptum ab aliis nullo negotio reperire. Quod si mihi id occurrisset initio, de quo, affecto jam opere, venit in mentem, etiam Basileensis editionis paginas ad marginem nostræ hujus addidissem, propter eos videlicet auctores, qui cum Epiphaniî locum aliquem proferrunt, paginarum eadem ex editione numerum utiliter adnotant. Quare istud in alia, si res tulerit, editione faciendum suaserim.

Tu velim, catholice ac candide Lector (neque enim pluribus te detineo), ad hanc lucubrationem nostram sic accedas, ut intelligas, neque nihil a nobis esse peccatum : et si quæ in illa commissa deprehenderis, ea pluribus cum bonis : si modo plura mihi bona sunt : aut æqualibus, paucioribusve compenses : atque his fruarè, illis veniam tribuas : pro æquitate tua denique majora et utiliora deinceps a nobis expectes.

DE EPIPHANIO VETERUM ELOGIA QUÆDAM.

Hieronymus libro De scriptoribus ecclesiasticis.

Epiphanius, Cypri Salaminæ episcopus, scripsit adversum omnes hæreses libros, et multa alia, quæ ab eruditibus propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. Superest usque hodie, et in extrema seculi varia cudit opera.

Idem apologia secunda Contra Rufinum.

Non tibi sufficit passim contra omnes detractio, nisi specialiter contra beatum et insignem Ecclesiæ sacerdotem styli tui lanceam dirigas? Quis ille, qui velut necessitatem evangelizandi per omnes gentes, et per omnes linguas habere se putat de Origene male loquendi : qui sex millia librorum ejus se legisse, quamplurima fratrum multitudine audiente, confessus est?

Mox. Crimini ei dandum est, quare Græcam, Syram, et Hebræam, et Ægyptiacam linguam, ex parte et Latinam noverit, etc

Memini et passim, ut in Epistola 61 contra Joannem Hierosol., in Epitaphio Paulæ, in Vita Hilarionis, et aliis in locis.

Augustinus libro De hæresibus, ad Quodvultdeum.

Usque ad istos ergo *De hæresibus* opus suum perduxit supradictus Epiphanius, episcopus Cyprius, apud Græcos inter magnos habitus, et a multis in catholica fidei sanitate laudatus.

Cætera quæ de Epiphaniî opere eodem in libro commemorat Augustinus, in Epistola supra a nobis allata et excussa sunt.

Sozomenus lib. vii, c. 26.

Per idem tempus Epiphanius metropolitanæ Cypriorum Ecclesiæ præerat. Quem non modo vitæ institutum, ac præclaræ virtutes insignem reddiderunt; sed et miracula ipsa, quæ partim vivo adhuc ipso, partim post ejus obitum Deus in ipsius honorem edidit. Mortuo enim illo, quod adhuc superstite non contigerat, fama est hodieque dæmones ad ejus sepulcrum fugari, ac nonnullas curationes fieri. Sed et viventi etiamnum multa prodigia tribuuntur. *Vide ibidem reliqua.*

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Ἐπιφάνιος τῆς Κυπρίων ἐπισκόπει μητροπόλεως· ὃν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπίσημον ἐπὶ ἀρεταῖς ἀπέδειξεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα παράδοξα ζῶντος αὐτοῦ, καὶ μετὰ τελευτῆς, τιμῶν τὸν ἀνδρᾶ ὁ Θεὸς ἐπετέλεσεν. Ἀποθανόντι γὰρ, ὃ μὴ περιόντι ὑπῆρξε, λόγος ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ εἰσέτι νῦν δαίμονας ἀπελαύνεσθαι, καὶ ἰάσεις τινὰς γίνεσθαι. Ἐν ᾧ καὶ ζῶν ἐτύγχανε, πολλὰ θαυμάσια αὐτῷ ἀνατιθέασιν.

Mentionem ejusdem facit et Socrates, lib. vi, cap. 10, 11, in historia Chrysoptomi. Sozomenus quoque lib. viii, cap. 14, et ex illis Nicephorus lib. xiii, cap. 12. Sed cavendi fidem illi scriptores, dum Epiphanium referunt Anthropomorphitarum initio dogmati inhærentem, et a Theophilo errorem deductum, eidem propterea favisse, atque Origenem damnasse. Fallunt enim, aut falluntur historici illi Origeni plus æquo dediti, et eam viro sanctissimo ac doctissimo calumniam aspergunt, quam Catholicis imponere vulgo Origenistæ consueverant; uti nimirum Deum ab illis corporeum, hæc membris suis humano more constantem fangi, impudenter assererent. Nam ab omni hac invidia Epiphanium sublevat Hieronymus epistola 61 ad Pammachium contra Joannem Hierosol. Vide Annales Baron. anno præsertim 392 et 393. Sed et alios deinceps, in quibus Epiphaniî gesta prosequitur.

[*Meminerunt ejus præterea et Nicænæ synodi secundæ Acta.*]

Ex Bibliotheca Photii, cod. cxiv.

Ἀνεγνώσθη Ἐπιφανίου τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου ἅ τὰ *Πανάρια* ἐν τεύχεσι μὲν τρισὶ, τόμοις δὲ ἑπτὰ, κατὰ αἰρέσεων δὲ ὀγδοήκοντα. Ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Βαρβαρισμοῦ, κάτεισι δὲ μέχρι τῶν Μεσσαλιανῶν. Πάντων δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ κατὰ αἰρέσεων καταβεβλη-
κῶτων πόνους πλατύτερός τε καὶ χρησιμώτερος· ὅτι ἅπερ τε ἐκεῖνοις ἐρρήθη τὸ χρησίμων ἔχοντα, οὗτος οὐ παραλέλοιπε, καὶ εἴ τι προσεξευρεῖν ἠδυνήθη, προσέθηκε. Τὴν δὲ φράσιν ταπεινὸς τε καὶ ὄσα εἰκὸς Ἀττικῆς παιδείας ἀμελέτητος. Ἀσθενὴς δὲ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἐν ταῖς κατὰ τῶν δυσσεβῶν αἰρέσεως συμπλοκαῖς. Ἐνιαχοῦ μέντοι ἀριστεύει ταῖς ἐπιβολαῖς, εἰ καὶ τῶν βημάτων αὐτῆς, καὶ τῆς συντάξεως οὐδὲν τὸ ἴδιωμα συμβελτιοῦται.

Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀγκυρωτὸς, σύνοψις ὡς περ τῶν *Παναρίων* ὑπάρχουσα.

Lecta sunt sanctissimi Epiphaniū *Panaria* tribus comprehensa voluminibus, tomis septem, adversus hæreses LXXX. Initium duxit a Barbarismo, et ad Messalianos usque pervenit. Hic omnibus, qui ante ipsum adversus hæreses lucubrations ediderunt, uberior atque utilior est. Nam nec ea prætermisit, quæcunque ab aliis prodita utilitatis aliquid continent : et ipse quæ potuit a se excogitata illis addidit. Genus dicendi humile, et cujusmodi ejus esse potest, qui Atticæ doctrinæ rudis exstiterit. Sed et in confutandis hæresibus plerumque nervos non habet. Quanquam interdum præstantissimis illas rationibus ac sententiis aggreditur : etsi nihilo dictio sit atque orationis structura, aut stylus ipse commodior.

Legimus et ejusdem *Ancoratum*, quæ est summæ quædam *Panariorum*.

Ἐκ τοῦ *Μηρολογίου*, μηνὸς Μαΐου. — Τῷ αὐτῷ εἶ. Τοῦ ἐκ ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίας Κύπρου.

Στίχος.

Φαρεῖς Ἐπιφάνιος ἐν Κύπρῳ μέγας,
Κλέος παρ' αὐτῇ καὶ θανῶν ἔχει μέγα.
Τῇ δυοκαιδεκάτῃ Ἐπιφάνιος μῦθος εἶλεν.

Οὗτος ὁ μέγας καὶ θαυμαστὸς Ἐπιφάνιος χώρας γέγονε Φοινίκης, ἐκ περιοικίδος Ἐλευθεροπόλεως, γονέων αὐτουργῶν. Τραφεὶς δὲ ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ, καὶ οἷαν ἔχοιεν πένητες ἄνθρωποι, καὶ γηπῶνοι, αὐτὸς τῇ κατὰ θεὸν διέλαμψεν ἀρετῇ, καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον ὕψος τῆς κατ' ἐσέβειαν προήχθη πολιτείας. Τῶν γὰρ γονέων αὐτοῦ τῇ τοῦ νόμου ἐναπομεινάντων λατρεία καὶ σκιά, καὶ μὴ δυνθέντων ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς χάριτος, αὐτὸς πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν ἔδραμεν, μικρᾶς δραξάμενος ἀφορμῆς. Κλεοβίου γάρ τινος ἰασημένου αὐτοῦ τὴν πληγὴν, ἣν ὑπέστη κατὰ τοῦ μηροῦ, ἀτάκτως πεσόντος ἀπὸ ὑποζυγίου, οὐ ἐπωχεῖτο, κατασκιρτήσαντος, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ὑποζυγίου θανατωθέντος, τότε μὲν ἀμφίδοξον ἐν διαλογισμοῖς ἔσχε τὴν γνώμην, καὶ τὸ λοιπὸν οὐ πάνυ τῇ τοῦ νόμου προσείχε δουλείᾳ. Ὑστερον δὲ Λουκιανῷ τινι μονάζοντι ἐντυχῶν, οἶδεν αὐτὸν πένητι ἐντυγχάνοντα, ζητοῦντι αὐτῷ βρῶσιν φαγεῖν· ὁ δὲ καὶ τριδώνιον ἀπέδωκε, καὶ αὐτίκα ἄνωθεν ἐκείνῳ στολὴ τῷ Λουκιανῷ ἐνεδύετο. Καὶ ταῦτα θεασάμενος Ἐπιφάνιος, τῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει προσέρχεται, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου δέχεται. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν δυσέφικτον ἐν ἐπιτόμῳ πάντα περιλαβεῖν, ἃ εἰργάσατο. Τσοῦτον δὲ εἰπεῖν μόνον ἐστὶν ἀναγκαῖον, ὅτι κομιδῇ νέος ὢν τῇ ἡλικίᾳ, τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν ὑποδεξάμενος, εὐθύς μονάσας ὁσίως, πάντας τοὺς κατ' αὐτὸν ὑπερῆλασεν ἐγκρατεῖα, καὶ πόνους ἀσκητικῶν· καὶ εἰς τὸ τέλειον τῆς ἀρχιερωσύνης γενόμενος, κατὰλληλον ἔσχε τὴν πρᾶξιν τοῖς προβεβιωμένοις. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς παρελθούσιν ἀσκητικῆν διαγωγὴν, πλήθῃ θαυμάτων, καὶ θεραπειῶν πολλῶν ἀσθενούντων εἰργάσατο. Ἐν δὲ τοῖς μετὰ τὴν ἱερωσύνην, αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ διδασκαλίαν ὀρθὴν, καὶ

Ex *Menologio Græcorum*. — Eodem mense Maio, die XII, sancti Patris nostri Epiphaniū archiepiscopi Constantiæ in Cypro.

Versus.

Epiphanius in Cypro magni nominis dum viveret,
Etiam satis functus apud ipsam magnus habetur.
Die duodecima mors Epiphanium tulit.

Magnus iste atque admirabilis Epiphanius e Phœnicia oriundus, in agro Eleutheropolitano, parentibus pauperibus, et manibus victum sibi quærentibus, humili in domo, et cujusmodi pauperum atque agricularum esse potest, educatus ; splendore ipsæ virtutis claruit, et ad summum piæ religiosæ vitæ fastigium proeductus est. Nam cum ejus parentes in Judaicæ cultu legis atque umbra perseverassent, neque gratiæ lucem aspicere potuissent, ipse, levissimam occasionem nactus, Christianam ad veritatem confugit. Postquam enim Cleobius quidam illum equi indomiti, ac contumacis insultu prostratum, et in femore sauciatum curavit, atque equus ipse interfectus est : statim quidem vario cogitationum æstu mens illius agitari cœpit : ita ut deinceps erga legis servitutum non adeo esset affectus. Postea vero in Lucianum quemdam monachum incidens, cum eum vidisset a mendico stipem rogatum, ubi pallium suum largitus esset, veste de cœlo missa protinus indutum, Christianæ religioni nomen dedit, atque ab episcopo baptizatus est. Quæ vero postea gesserit, paucis complecti omnia difficile est. Unum illud, et quidem necessarium, affirmare possumus : cum is ætate admodum esset adolescens, simulatque Christi fidem amplexus est, monasticæ professionis instituto suscepto, æquales illum suos omnes continentia, et asceticæ vitæ laboribus antecessisse. Posteaquam autem summum ad sacerdotium pervenit, consentanea vitæ antea actæ virtutum officii præ se tulit. Etenim cum antea monasticam vivendi rationem crebris miraculis, atque ægrotorum plurimorum curationibus exornasset ; suscepto pontificatu, præter hæc omnia, sanam ac

sinceram doctrinam adjungens, etiam scriptorum suorum copia universos erudiit. Quibus dum intentus est, multos ab infidelibus et hæreticis labores pertulit. Postremo cum centum quinque annos, ac menses præterea tres explesset, quemadmodum Arcadio imperatori interroganti responderat, spiritum Domino reddidit, peregre, et extra sedem suam: pro eo ac Chrysostomus petierat; quoniam relegationi hujus Epiphanius subscripserat. Vicissim autem Epiphanium rescripsisse memorant; neque illum locum eum, in quem deportari jussus erat, esse visurum. Jam synaxis, quæ in illius honorem fit, in sanctissima illius æde celebratur, quæ est ad sancti Philemonis. Per hujus preces, Deus, miserere nobis.

συγγραμμάτων πλήθει πάντας ἐπαίδευσεν. Ὑπὲρ οὐ πολλοὺς ἐξεύρε τοὺς πειρασμοὺς παρὰ τῶν κακοδόξων. Ζήσας δὲ ἔτη πέντε πρὸς τοὺς ἑκατὸν, ἐπὶ μηστρίσιν, ὡς αὐτὸς Ἀρχαδίῳ τῷ βασιλεῖ ἐρωτήσαντι ἀπεκρίνατο, τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέθετο· οὐκ ἐν τῷ οἰκίῳ θρόνῳ, κατὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου αἰτήσιν, ἐπεὶ τῇ καὶ ἐκείνου ἐξορία συνήνεσεν. Τὸν δὲ φασὶν ἀντιγράψαι, μὴδὲ αὐτὸν τὸν τόπον, πρὸς δὴν ἀπέσταλτο ὑπερόριος, φθάσαι κατιδεῖν. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοῦ οἴκῳ τῷ ὄντι ἐντὸς τοῦ ἁγίου Φιλήμονος. Ταῖς αὐτοῦ πρεσβελαίς, ὁ Θεὸς, ἐλέησον ἡμᾶς.

SUIDAS.

Ἐπιφάνιος Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐπίσκοπος, τῆς πρότερον Σαλαμίνας, ἔγραψε κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων λόγους, ἃ Πανάρια λέγονται, καὶ ἕτερα πολλά· ἅτινα παρὰ μὲν τῶν πεπαιδευμένων διὰ τὰ πράγματα, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν διὰ τὰ ῥήματα ἀναγινώσκεται. Τελευτᾷ ἐσχατόγηρος.

Quæ totidem fere verbis ex Hieronymo Sophronius expressit.

MONITUM.

Subjecta Epiphanii Vita, Latine olim a Surio edita, Græce nunc primum prodit, multis in locis recognita. Quæ quanquam in plerisque fabulæ est quam historiæ propior, ut jamdudum monuit Baronius in *Annalibus* (a), erit tamen in lutulenta illa narratione fortasse quod tollere possis. Et alioqui multa continet quæ cum vera receptaque ab omnibus historia consentanea sunt, sed eadem admista falsis. In quibus discernendis si nihil aliud, tuum, Lector humanissime, judicium, ac κριτικὴ τῆς ἱστορίας δύναμις exerceri possit.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ.

VITA SANCTI EPIPHANII

CONSTANTIÆ IN CYPRO EPISCOPI

Excerpta ex voce Joannis unius ex ejus discipulis.

I. Epiphanius erat quidem genere Phœnix, ex ea regione, quæ est circa Eleutheropolim; distat vero a civitate ad tria milliaria. Fuit autem pater ejus agricola; matris vero ejus studium erat se in lino exercere. Iis autem fuere duo filii, Epiphanius, et una filia Callitropos. Accidit autem ut eorum pater e vita excederet; mansit vero Epiphanius decem annos natus matri suæ, quando mortuus est pater ejus. Cruciabatur autem animo ejus mater, dum

A'. Ἐπιφάνιος γένος μὲν ἦν Φοινίκων τῆς περιοικίδος Ἐλευθεροπόλεως, ἀπὸ σημείων τριῶν τῆς αὐτῆς ὑπάρχων ἀποστήματος. Ὁ δὲ τούτου πατὴρ γαιηπόνος ὑπῆρχεν· τὸ δὲ ἐπιτήδευμα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, λινοφαρτὰ ὑπῆρχεν. Ἦν οὖν τούτοις δύο παιδία, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ θυγάτηρ μία Καλλίτροπος. Ἔτυχεν οὖν τὸν τούτου πατέρα τελευτῆσαι· ἔμεινεν δὲ Ἐπιφάνιος δέκα ἐτῶν τῇ μητρὶ αὐτοῦ, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὴν πατέρα αὐτοῦ. Συνεῖχετο δὲ ἡ μήτηρ

(a) Ad an. 372.

αὐτοῦ τὸ πῶς διαθρέψαι Ἐπιφάνιον, καὶ τὴν τούτου ἀδελφὴν, ἐπειδὴ συμμέτρως διῆγον τὰ σωματικά. Τῶν δὲ ἐχόντων ὑποζύγιον ἄτακτον πρὸς ὑπηρεσίαν, εἶπεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ πρὸς Ἐπιφάνιον· Τέκνον, ἐπειδὴ στένωσιν ἡμῖν παρέχει ὁ οἶκος περὶ τὰς σωματικὰς χρείας, καὶ χρῆζομεν ἐδωδύμων, λάβε τὸ ὑποζύγιον τὸ ἐν ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν· καὶ ἀπελθε ἐν τῇ πανηγύρει, καὶ πώλησον αὐτό· καὶ ποιήσωμεν τὴν ἡμῶν πρὸς διατροφήν χρείαν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· Μητέρα, σὺ γινώσκεις, ὅτι ἄτακτόν ἐστιν τὸ ὑποζύγιον ἡμῶν· καὶ ἔσται, ἐάν ἀπλωθῶ ἐπὶ τὸ διαπωλῆσαι αὐτό, εἰδότες οἱ συναχθέντες ἄνθρωποι ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνω τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ, τιμωρήσονται με λέγοντες, ὅτι Κακὸν ἔχων, κακῶς ὑπομένης κατὰ τὸν νόμον. Εἶπεν δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· Ἄπελθε, τέκνον· καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ δώσει σύνεσιν τῷ ὑποζυγίῳ, ὅπως διὰ τοῦ τιμῆματος αὐτοῦ ἡμεῖς διακονηθῶμεν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐπικαλεσάμενος τὸν Θεόν, τὸν δόντα χάριν τῷ Μωϋσεὶ ἐπιτελεῖν κατὰ πρόσωπον Φαραῶ τὰ σημεῖα τὰ μέγιστα, ἐπορεύθη, βουλόμενος τὴν ὑπακοὴν τῆς ἰδίας μητρὸς πληρῶσαι.

Β. Καὶ δὴ εἰσελθὼν εἰς τὴν πανηγυρίαν, ἐγένετο τὸ ὑποζύγιον τὸ ἄτακτον, εὐτακτον, καὶ πολλῇ πρᾶσσει κεκοσμημένον. Παρεγένετο δὲ τις Ἰουδαῖος ἀνήρ πρᾶγματευτῆς, ὀνόματι Ἰακώβ· καὶ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Βούλεις, παῖδιον, τὸ ὑποζύγιον τοῦτο πωλῆσαι; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ναί, πάτερ· διὰ τοῦτο ἐνήνοχα αὐτὸ ἐναυθῆσαι. Ὁ δὲ Ἰακώβ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Ποίας θρησκείας ὑπάρχεις; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ἰουδαῖος. Εἶπεν δὲ Ἰακώβ· Σύνεθνα ὄντες, μὴ ἀμαρτίαν μεσίτην λάβωμεν καθ' ἑαυτῶν, τέκνον· ἀλλὰ δικαίου Θεοῦ ὄντες δικαιοσύμην τὴν τοῦ ὑποζυγίου τιμῆν. Ὡς μήτε σὺ ἀδικηθῆς, μήτε ἐγὼ ζημιωθῶ· μὴ καὶ κατάρας ἑαυτοῖς ἐπιενέγκωμεν μετὰ ταῦτα, καὶ ἀγανακτήσει ὁ Θεὸς καθ' ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον εὐλογίας· ὅτι εἶπεν· Ὁ εὐλογῶν εὐλογεῖται, καὶ ὁ καταρώμενος καταράται. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἐπιφάνιος, σφόδρα ἐφοβήθη τὴν κατάκρισιν τοῦ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Οὐκέτι βούλομαι σοὶ πιπράσκειν τὸ ὑποζύγιον τοῦτο. Ὁ δὲ Ἰακώβ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Διὰ ποίαν αἰτίαν, ὦ τέκνον; Ὁ Ἐπιφάνιος εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ὑποζύγιον τοῦτο, πάτερ, ἄτακτόν ἐστιν, καὶ στένωσις πικροτάτου λιμοῦ ἐπεισῆλθεν ἐν τῷ οἴκῳ μου· ὑπάρχει γάρ μοι μήτηρ, καὶ ἀδελφὴ. Ὁ γὰρ πατήρ μου ἐξῆλθεν τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν μητρὸς μου ἐγένετο κέλευσις τοῦ πωλῆσαι τὸ ὑποζύγιον διὰ τὴν χρείαν τῶν ἐδωδύμων. Νῦν δὲ ἤκουσα παρὰ σοῦ, πάτερ, ὅτι κακὸν τὸ καταλάμπειν, καὶ ἐφοβήθη τὸν Θεόν, μήποτε καταράσῃ με, καὶ τιμωρήσεται με ὁ Θεὸς διὰ τῆς κατάρας τῆς

A sollicita esset, quomodo Epiphanium aleret, et ejus sororem, quandoquidem erant modicæ eorum facultates. Cum unum vero jumentum haberent indomitum, dixit mater Epiphanio : Fili, quoniam familia nostra, in iis quæ ad corporis usum pertinent, nobis præbet angustias; et cibo indigemus, accipe jumentum, quod est intra domum nostram, et vade ad nundinas, et vende : et ita id quod erit ad nos alendos usui, suppeditabimus. Epiphanius autem dixit matri suæ : Scis jumentum nostrum adhuc esse indomitum, sietque ut si eam ad id vendendum, qui in illo loco congregati erunt, videntes ejus insolentiam, me pena afficiant, dicentes : Cum malum habeas, male patieris ex lege. Dixit ei mater : Abi, filii; Deus patrum nostrorum Abrahæ, Isaac et Jacob, jumento dabit intelligentiam, ut per ejus pretium nos nostro usui serviamus. Epiphanius autem, Deo invocato, qui dedit Mosi gratiam, ut maxima signa faceret coram Pharaone, profectus est, volens obedire matri suæ.

II. Cum ad nundinas autem esset ingressus, accidit ut jumentum indomitum fieret placidum, et valde mansuetum. Aduit autem quidam Judæus negotiator, nomine Jacob, qui dixit Epiphanio : Vis, o filii, vendere hoc jumentum? Dixit Epiphanius : Maxime, pater, ea enim de causa id adduxi. Respondens autem, dixit Epiphanio : Cujusnam es religionis? Dixit Epiphanius : Judæus. Dixit ei Jacob : Cum simus ejusdem gentis, non debet inter nos peccatum intercedere : sed cum sit Deus noster justus, constituamus justum jumentum pretium, ut neque tu in injuria afficiaris, nec ego damnum patiar : ne maledicta postea nobis inferamus, et Deus nobis irascatur; sed potius benedictiones, quoniam dixit ¹ : Qui benedicit, benedicetur; et qui maledicit, est maledictus. His autem auditis, Epiphanius valde timuit condemnationem Jacob, et dixit ei : Nolo tibi amplius vendere hoc jumentum. Jacob vero dixit Epiphanio : Quanam de causa, o filii? Epiphanius dixit ei : Hoc jumentum, o pater, est insolens et indomitum; acerbissimæ vero famis angustix subiere domum meam. Est autem mihi mater et soror; pater enim meus excessit e vita humana. Mater mea jussit, ut venderem hoc jumentum, propterea quod cibo indigeremus. Nunc autem audiui ex te, pater, quod malum sit damnum asferre; et Deum timui, ne forte tu mihi maledicas, et ille me puniat propter tuam in me maledictionem.

γενομένης εἰς ἐμέ.

III. Cum hæc autem audisset Jacob, miratus est responsum pueri; accepitque tres nummos, et dedit Epiphanio, simul etiam eum docens verbis hujusmodi : Fili, hanc accipe benedictionem, et vade ad matrem tuam, et inferes panes in domum

¹ Gen. xlvii, 29.

tuam. Tecum quoque accipe hoc jumentum ; et si suum quidem mutet vitium, et mores insolentes ac protervos, maneat domi tuæ ; sin autem in hac perseveret insolentia, ejice e tuis ædibus, ne alicui ex tuis mortem afferat. Cum hæc audisset Epiphanius, et a Jacobo tres nummos accepisset, accepto jumento, profectus est in vicum ad matrem suam. Priusquam autem ipse ingrederetur in vicum, circiter mille passus, occurrit ei homo Christianus, nomine Cleobius, qui ei dixit : Vis vendere jumentum, o filii? Respondens dixit Epiphanius : Nolo, pater. Dixit autem Cleobius : Si vis eum vendere, cape ejus pretium, et ipsum mihi relinque. Cum hæc autem Epiphanio diceret Cleobius, animal insolenter irruens et impetum faciens, Epiphanium excussit, humique allisit, et abiit extra semitam. Epiphanius autem ex jumentum insolentia gravem accepit dolorem, humique jacebat, flens amare et non valens surgere. Cleobius vero accedens ad Epiphanium et femur ejus tenens in eo loco, in quo affectus fuerat ab insolenti bestia, cum eum ter signasset, statim erexit nihil mali in se habentem. Cleobius autem dixit jumento pleno omni insolentia : Tibi dico, quoniam voluisti tuum dominum occidere, in nomine Jesu Christi crucifixi, non amplius excedas ex hoc loco. Quod postquam dixisset Cleobius, jumentum statim cecidit in terram mortuum. Cleobium autem interrogavit Epiphanius, dicens : Quis est, o pater, Jesus crucifixus, quod talia fiunt per ejus nomen? Respondit Cleobius, et dixit Epiphanio : Hic Jesus est Filius Dei, quem crucifixerunt Judæi. Epiphanius vero timuit significare Cleobio se esse Judæum. Cleobius autem perrexit suum iter ingredi, et Epiphanius in vicum venit ad matrem suam. Quem videns mater, excepit eum cum gaudio. Matri vero suæ exposuit Epiphanius omnia, quæ sibi evenerant propter insolentem et pessimam bestiam. Aliquanto autem post tempore dixit mater Epiphanio : Ecce, filii, terra inculca nihil producit, neque nobis ex ea est aliquid solatii. Erat autem eis quoddam prædiolum, quod pater ejus diligenter colens, ex eo habebat aliquid solatii. Dixit ergo ei mater : Vendamus prædiolum nostrum homini agricolæ : et tu vade ad aliquem hominem Deum timentem, et discas artem, qua possis te alere, mihi que et tuæ sorori panem suppeditare.

IV. Erat autem quidam Judæus legisperitus in civitate Eleutheropoli, vir admirandus et religiosus congruenter legi Moysis. Is habebat possessionem in vico, in quo natus erat Epiphanius, qui jam cognoscebat ejus patrem et matrem, similiter autem Epiphanium et ejus sororem. Is cum venisset ad visendas suas possessiones, dixit matri Epiphanii : Mulier, vis dare mihi filium tuum in filium? tuque et tua filia parabitis e domo nostra, quæ erunt vobis usui. Mater autem Epiphanii, cum hæc

Α οἶκῳ σου ἄρτους. Ἀλάβε δὲ καὶ τὸ ὑποζύγιον τοῦτου μετὰ σεαυτοῦ· καὶ εἰ μὲν διαλλάσσει τὴν κακίην αὐτοῦ καὶ ἀτακτον προαίρειναι, μενέτω ἐν τῷ σῷ οἴκῳ· εἰ δὲ ἐπιμένῳ τῇ ἀταξίᾳ, ἔκβαλε αὐτὸ ἐκ τοῦ οἴκου σου, μήποτε καὶ θανατώσῃ τινὰ τῶν σῶν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, καὶ λαβὼν τὰ τρία νομίσματα παρὰ τοῦ Ἰακώβ, λαβὼν τὸ ὑποζύγιον ἐπορεύθη εἰς τὴν αὐτοῦ κώμην. Ὡς ἀπὸ σημείου ἐνός, ἀπήνητησεν αὐτῷ ἄνθρωπος Χριστιανός, ὀνόματι Κλεόβιος, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Πιπράσκεις τὸ ὑποζύγιον, ὦ τέκνον; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐχί, πάτερ. Ὁ δὲ Κλεόβιος· Ἐὰν πιπράσκεις αὐτὸ, λάβε τὸ τίμημα αὐτοῦ, καὶ ἑσόν μοι αὐτό. Ὡς δὲ ταῦτα ἐλάλει ὁ Κλεόβιος πρὸς Ἐπιφάνιον, τὸ ζῶον ἀτάκτως ἐνεχθὲν, καὶ ἐπιπεσὼν Ἐπιφάνιῳ διεσπάρραξεν αὐτὸν

Β ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτὸ ἐξῆλθεν ἔξω τῆς τρίβου. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς βίας τῆς ἀταξίας τοῦ ὑποζυγίου ἔπαθεν τὸν ἑαυτοῦ μηρὸν, καὶ ἔκειτο ἐπὶ τῆς γῆς, κλαίων καὶ μὴ δυνάμενος ἀναστήναι. Ὁ οὖν Κλεόβιος προσελθὼν Ἐπιφάνιῳ, κρατήσας αὐτοῦ τὸν μηρὸν ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ πέπονθεν ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ζώου, καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον, εὐθέως ἀνέστη, μηδὲν κακὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ὁ δὲ Κλεόβιος εἶπεν πρὸς τὸ ὑποζύγιον πάσης ἀταξίας πεπληρωμένον· Ἐπειδὴ ἠβουλήθηθες θανατώσαι τὸν ἴδιον δεσπότην, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου, μηχανεῖτε μετέλθῃς ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Κλεοβίου εὐθέως ἔπεσεν τὸ ὑποζύγιον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀπέθανεν. Καὶ ἐπεζήτησεν Ἐπιφάνιος τὸν Κλεόβιον, λέγων· Τίς ἐστίν, πάτερ, Ἰησοῦς ὁ ἐσταυρωμένος, ὅτι τοιαῦτα σημεῖα γίνεται δι' αὐτοῦ; Ἀπεκριβη Κλεόβιος, καὶ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ἐστίν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐφοβήθη ἀναγγεῖλαι τῷ Κλεοβίῳ, ὅτι Ἰουδαῖός ἐστιν. Ὁ οὖν Κλεόβιος ἐπορεύθη τὴν ἑαυτοῦ ὁδὸν, καὶ Ἐπιφάνιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ κώμην πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἀπεδέξατο αὐτὸν μετὰ χαρᾶς, καὶ ἐξηγήσατο ὅσα συνέθη αὐτῷ διὰ τοῦ ἀτάκτου ζώου. Χρόνου δὲ παρελθόντος εἶπεν ἡ μήτηρ Ἐπιφάνιου πρὸς αὐτόν· Ἰδοῦ δὴ, τέκνον, ἡ γῆ ἀμελεῖται, καὶ παραμύθιον ἡμῖν οὐδὲν ἐστίν ἐξ αὐτῆς. Ἦν γὰρ αὐτοῖς γῆ ἴδια μικρά· ἦν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐμπόως ταύτην γεωργῶν, εἶχεν τινα παραμυθίαν ἐξ αὐτῆς. Εἶπεν οὖν ἡ αὐτοῦ μήτηρ· Ἀποδώμεθα τὸ γηῖδιον ἡμῶν ἀνθρώπῳ γεωργῷ· καὶ σὺ εἰσελθε πρὸς θεόφοβον ἀνθρώπον, καὶ ἐσο διδασκόμενος τέχνην. δι' ἧς δύνασαι καὶ ἑαυτὸν τρέφειν, καὶ ἐμοί, καὶ τῇ ἀδελφῇ σου ἄρτον χορηγεῖν.

Γ Ἦν δὲ τις Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος ἐν Ἐλευθεροπόλει, ἀνὴρ θαυμαστός καὶ θεοσεβής, κατὰ τὸν νόμον Μωυσέως. Οὗτος εἶχεν κτήσεις ἐν τῇ κώμῃ, ἐν ἧ ἔγεννηθῆν Ἐπιφάνιος· ὃς καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἦδει, καὶ τὴν μητέρα ἐγίνωσκεν, ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιον καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Οὗτος εἰσελθὼν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἑαυτοῦ κτημάτων, εἶπεν πρὸς τὴν μητέρα Ἐπιφάνιου· Γύναι, βούλη μοι δοῦναι τὰ υἱόν σου εἰς υἱόν; καὶ ἔσθαι καὶ σὺ καὶ ἡ θυγάτηρ σου τὰς χρεῖας ὑμῶν πορίζομεναι ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου.

Δ. Ἦν δὲ τις Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος ἐν Ἐλευθεροπόλει, ἀνὴρ θαυμαστός καὶ θεοσεβής, κατὰ τὸν νόμον Μωυσέως. Οὗτος εἶχεν κτήσεις ἐν τῇ κώμῃ, ἐν ἧ ἔγεννηθῆν Ἐπιφάνιος· ὃς καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἦδει, καὶ τὴν μητέρα ἐγίνωσκεν, ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιον καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Οὗτος εἰσελθὼν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἑαυτοῦ κτημάτων, εἶπεν πρὸς τὴν μητέρα Ἐπιφάνιου· Γύναι, βούλη μοι δοῦναι τὰ υἱόν σου εἰς υἱόν; καὶ ἔσθαι καὶ σὺ καὶ ἡ θυγάτηρ σου τὰς χρεῖας ὑμῶν πορίζομεναι ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου.

Ἡ δὲ μήτηρ Ἐπιφανίου ἀκούσασα παρὰ τοῦ νομικοῦ ταῦτα, ἐχάρη πολύ, καὶ λαβοῦσα Ἐπιφάνιον, παρέδωκεν αὐτὸν παραχρῆμα εἰς υἱόν. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ νομικοῦ ἐκαλεῖτο Τρύφων. Οὗτος εἶχεν θυγατέρα μονογενῆ· ἐβούλετο δὲ ταύτην συζεῦσαι Ἐπιφάνιῳ.

Ε'. Ὁ οὖν Τρύφων λαβὼν Ἐπιφάνιον εἰς υἱόν, ἐπαίδευσεν αὐτὸν ἐμπόνως τὰ τοῦ νόμου, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ Ἑβραϊκὰ μετὰ ἀκριβείας. Ἐτελεύτησεν δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Τρύφωνος, καὶ μόνος Ἐπιφάνιος ἦν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ προκόπτων καὶ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῇ σοφίᾳ τῇ Ἑβραϊκῇ. Συνέθη δὲ καὶ τὸν Τρύφωνα τελευτῆσαι· καὶ πᾶσαν τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ κατέλειψεν Ἐπιφάνιῳ. Ἐτελεύτησεν δὲ καὶ ἡ μήτηρ Ἐπιφανίου. Ἐλαβεν δὲ Ἐπιφάνιος τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος καταλειφθέντι αὐτῷ· καὶ ἦσαν οἱ δύο ἅμα ἐν τῷ οἴκῳ ἐν πολλῇ καταστάσει βίου κατὰ τὴν διδαχὴν Τρύφωνος. Ἐξελθὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κώμῃ, ἐν ἣ ἑγενήθη, ἐν ἣ καὶ τὴν κτῆσιν εἶχεν τὴν καταλειφθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ Τρύφωνος, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνὴρ τις Χριστιανὸς ὀνόματι Λουκιανὸς, θαυμαστὸς καὶ λόγιος, τὸν μονήρην βίον διερχόμενος, τέχνην ἔχων τὴν τοῦ καλλιγράφου, ταύτη τε προσκαρτερῶν, ἐξ αὐτῆς τὸν ἄρτον ἐπορίζετο, καὶ τὸ περισσεῦον ἐπεδίδου τοῖς δεομένοις. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἦν ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζυγίου. Ὁ δὲ μακαρίτης Λουκιανὸς ἦν περιπατῶν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ συνήντησαν ἀμφοτέροι ἀλλήλοις. Συνέθη δὲ, πένητά τινα ἐπιλαβέσθαι τῶν ποδῶν Λουκιανοῦ· καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ὅτι τρεῖς ἡμέρας ἔχω ἄσιτος διατελών, μὴ ἔχων ἐμαυτῷ μὲν. Ὁ δὲ μακάριος Λουκιανὸς, μὴ ἔχων τί ἀποδοῦναι τῷ πένητι, τὸ περιδύλαιον αὐτοῦ ἀποσκεπάσας ἐπέβιδου, λέγων· Εἰσελθε ἐν τῇ πόλει, καὶ πίπρασον τοῦτο, καὶ ὦνησαι ἄρτους.

Γ'. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος προσέσχευεν, ὅτι ὡς ἀπεσκέπασεν ἑαυτὸν Λουκιανὸς, καὶ ἔδωκεν τῷ πένητι, θεωρεῖ λευκὴν στολὴν ἀπ' οὐρανοῦ καταθεοῦσαν καὶ σκεπάσασαν αὐτόν. Καὶ ἐφοβήθη Ἐπιφάνιος φόβον μέγαν· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ρίψας ἑαυτὸν ἀπὸ ὑποζυγίου, εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Δέομαι σου, ἄνθρωπε, εἰπὸν μοι· τίς εἶ; Ὁ δὲ μακάριος Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Εἰπὸν μοι σὺ, ποίας θρησκείας ὑπάρχεις, χάγῳ ἀναγγελῶ σοι τὰ κατ' ἐμέ. Ἀπεκρίθη Ἐπιφάνιος, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖός εἰμι. Ἔγῳ οὖν Λουκιανὸς, ὅτι χάρις Θεοῦ ἐπέπεσεν πρὸς Ἐπιφάνιον· ἦν γὰρ καὶ πρόγνωσιν ἔχων Λουκιανός. Ἀπεκρίθη Λουκιανὸς πρὸς Ἐπιφάνιον· Πῶς σὺ, Ἰουδαῖος ὢν, ἐπερωτᾷς Χριστιανὸν μαθεῖν τίς εἰμι; ὅτι βέλυσμα οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τοῖς Ἰουδαίοις. Ἴδου δὴ ἤκουσας, ὅτι Χριστιανὸς εἰμι· οὐκ ἔξεστίν σοι ἄλλο τι ἀκοῦσαι παρ' ἐμοῦ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Καὶ τί κωλύει τοῦ καὶ ἐμὲ γενέσθαι Χριστιανόν; Ἀπεκρίθη Λουκιανὸς καὶ εἶπεν· Τὸ μὴ θέλεις κωλύει· τὸ γὰρ θέλεις (α) πάρεστιν. Κατανυχθέντος δὲ Ἐπιφανίου ἐπὶ τοῖς λόγοις Λουκιανοῦ, οὐκέτι ἐπορεύθη πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἑαυτοῦ κτήσεως· ἀλλὰ λαβὼν Λουκιανόν, εἰσήνεγκεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐ-

(α) Fortasse δύνασθαι.

A audiisset a legisperito, va.de lætata est : et cum accepisset Epiphanium, eum legisperito statim dedit in filium. Erat legisperito illi nomen Tryphon, qui habuit filiam unigenitam, volebatque eam jungere Epiphanio.

V. Cum itaque Tryphon Epiphanium accepisset in filium, quæcunque sunt legis eum diligenter docuit, et elementa Hebraica accurate. Mortua est autem filia Tryphonis, solusque Epiphanius erat in domo ejus, proficiens ætate et sapientia Hebraica. Accidit vero, ut Tryphon quoque decederet : omnesque facultates suas reliquit Epiphanio. Mortua est autem mater quoque Epiphanii. Qui accepit sororem suam in domo, quæ a Tryphone sibi relicta fuerat. Erantque ambo domi in magna vitæ tranquillitate, convenienter doctrinæ, quam acceperant a Tryphone. Egresso autem Epiphanio in vicum in quo natus fuerat, in quo etiam habebat possessiones relictas a Tryphone, occurrit ei vir quidam Christianus, nomine Lucianus, admirandus et eruditus, qui vitam exercebat monasticam, et elegantis librarii artem apprime tenebat, eique strenue navans operam, ex ea panem quærebat quotidianum ; et quod supererat, impertiebat egentibus. Atque Epiphanius quidem jumentum condescenderat : beatus autem Lucianus in via ambulabat, et ambo sibi invicem occurrerunt. Accidit vero, ut pauper quidam pedes Luciani prehenderet, et ei diceret : Homo Dei, miserere mei ; jam enim tres dies permaneo jejunus, ut qui nihil habeam. Beatus autem Lucianus, cum nihil aliud posset dare pauperi, se amictu exuens, eum illi donat, dicens : Ingredere civitatem, et vende, et eme tibi panes.

VI. Advertit autem Epiphanius, quod cum se exuisset Lucianus, et dedisset pauperi, vestis candida de cælo descendens eum tlexerat. Magno itaque timore fuit affectus Epiphanius, pronusque in faciem cadens e jumento, dixit Luciano : Rogo te, o homo, dic mihi : quisnam es ? Beatus autem Lucianus dixit Epiphanio : Dic mihi tu, cujusnam sis religionis, et ego meam tibi referam. Respondit Epiphanius, et dixit : Sum Judæus. Novit itaque Lucianus gratiam Dei cecidisse super Epiphanium. Nam præscientiam quoque habebat Lucianus. Respondit ergo Lucianus, et dixit Epiphanio : Et quomodo tu cum sis Judæus, rogas Christianum, quisnam sit ? Abhorrent enim Christiani Judæos, et Judæi Christianos. Ecce audivisti me esse Christianum, et tu rogas ? Respondit Epiphanius, et dixit Luciano : Et quid obstat, quo minus ego quoque sim Christianus ? Respondit Lucianus, et dixit : Id unum obstat, quod nolis : licet enim, si velis. Luciani autem verbis punctus Epiphanius, non perrexit amplius ad videntem suam possessionem : sed accepit Lucianum, et introduxit in domum suam, quæ ei relicta fuerat, et ostendit ei omnia, quæ domi erant, dicens :

Hæ sunt meæ facultates, o pater. Volo autem fieri Christianus, et vitam exigere monasticam. Est vero mihi quoque hæc soror : Quid de his jubes ? Beatus autem Lucianus dixit Epiphанию : Non potes, o fili, si has habeas terrenas divitias, vitam exigere monasticam : sed prius sororem quidem tuam da nuptum, et da ei quæ sunt necessaria. Deinde sic pulchre poteris esse monachus. Dixit Epiphанию Luciano : Primum, pater, fac me Christianum : deinde sic faciam, quæcunque tu me jusseris. Dixit autem ei Lucianus : Non licet mihi absque episcopo facere te Christianum : [sed esto in iis, quæ ad Deum pertinent, et ego annuntiabo episcopo, qui te faciet Christianum.]

VII. Cumque hæc dixisset Lucianus, egressus est e domo Epiphany, et ivit ad episcopum. Epiphany autem non cunctatus, statim dixit suæ sorori : Volo fieri Christianus, et vitam agere monasticam. Cui dixit soror ejus : Volo quod tu vis, et faciam ut tu facis. Lucianus autem renuntiavit episcopo de Epiphany. Episcopus vero dixit Luciano : Vade, et eum catechiza [hoc est, institue]. Cumque nos ingrediemur in ecclesiam, fac ut ipse procidat benigno et misericordii Deo. Ivit Lucianus in domum Epiphany. Eum autem videntes Epiphany et ejus soror, ceciderunt proni in faciem, et Luciani pedes prehenderunt, clamantes et dicentes : Rogamus te, pater, fac nos fieri Christianos. Divinis autem acceptis Scripturis, Lucianus eos satis instituit. Et ipsi instabant, rogantes et dicentes : Fac nos Christianos. Cum autem Lucianus ambos simul accepisset, ivit una cum ipsis in ecclesiam. Et cum ingrederetur episcopus, ceciderunt proni in faciem et rogaverunt confidenter, ut ipsi illuminarentur. [Qui jussit ipsos surgere.] Ingrediente vero episcopo in ecclesiam, ambulabant ipsi quoque post Lucianum, ut audirent divinas Scripturas.

VIII. Cum autem appropinquasset Epiphany portis, quæ sunt extra ecclesiam, ubi ædis primum gradum ascendit, cecidit ei calceus sinistri pedis. Qui cum sinistro institisset, ut sigeret dexterum, cecidit quoque dexter calceus ; et inventi sunt ambo extra gradus ecclesiæ ; et ea de causa miratus est Lucianus. Non amplius itaque proposuit Epiphany apprehendere calceos, qui ei e pedibus ceciderant, sed neque ullos alios calceos sustinuit induere suis pedibus toto vitæ tempore. Cum ergo starent, et divinas audirent Scripturas, advertit episcopus, ita ut in throno sedebat, glorificatum esse vultum Epiphany, et coronam esse ejus capiti impositam. Post absolutum itaque Evangelium, ingressus est episcopus in baptisterium, et jussit Epiphany ingredi, et ejus sororem, et cum ipsis Lucianum : qui etiam fuit pater ejus in sancto baptisate. Episcopus autem cum eos totam docuisset consequentiam, baptizavit. Cum ii vero es-

του τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ, καὶ εἶδειξεν αὐτῷ πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, λέγων· Ταῦτά μοι ὑπάρχει, πάτερ· θέλω δὲ Χριστιανὸς γενέσθαι, καὶ τὸ μονήρῃ βίον μετελθεῖν. Ἔστιν δὲ μοι αὕτη ἡ ἀδελφή. Τί κελεύεις περὶ τούτων ; Ὁ δὲ μακάριος Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὐ δύνασαι, τέκνον, τὴν ὕλην πᾶσαν ταύτην ἔχων, τὸν μονήρῃ βίον μετελθεῖν· ἀλλ' ἕκδος μὲν τὴν ἀδελφὴν σου ἀνδρὶ, καὶ ὁδὸς αὐτῆ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν· καὶ τὰ λοιπὰ ὁδὸς τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν· εἶθ' οὕτως δύνησαι μονάσαι καλῶς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Λουκιανόν· Πρωῦτον, πάτερ, ποιήσόν με Χριστιανόν· εἶθ' οὕτως ποιήσω πάντα τὰ προσταχθέντα μοι ὑπὸ σοῦ. Ὁ δὲ Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὐκ ἔξεστίν μοι, παρεκτός τοῦ ἐπισκόπου, ποιῆσαι σε Χριστιανόν.

Z'. Καὶ τοῦτο εἰπόν Λουκιανὸς, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ οἴκου Ἐπιφάνιου, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος μὴδὲν μελλήσας, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ἐφη· Βούλομαι Χριστιανὸς γενέσθαι, καὶ τὸν μονήρῃ βίον μετελθεῖν. Εἶπεν δὲ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· Ὡς θέλεις θελήσω, ὡς ποιεῖς ποιήσω. Ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀπήγγειλεν τῷ ἐπισκόπῳ τὰ περὶ Ἐπιφάνιου. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Πορεύθητι καὶ κατήχησον αὐτόν· καὶ ἐν τῷ εἰσιέναι ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ποιήσον αὐτὸν προσπεσεῖν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Ἐπρεύθη δὲ Λουκιανὸς ἐν τῷ οἴκῳ Ἐπιφάνιου. Εἰδότες δὲ αὐτόν, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἐπελάβοντο τῶν ποδῶν Λουκιανοῦ, κλαίοντες καὶ λέγοντες· Ἄξιούμεν σε, πάτερ, ποιήσον ἡμᾶς Χριστιανούς γενέσθαι. Λαβόμενος οὖν Λουκιανὸς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, κατήχησεν αὐτοὺς ἰκανῶς. Καὶ αὐτοὶ ἐπέμμενον τῇ παρακλησίᾳ, λέγοντες· Ποιήσον ἡμᾶς Χριστιανούς γενέσθαι. Παραλαβὼν οὖν Λουκιανὸς τοὺς δύο ἄμα, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ ἐν τῷ εἰσιέναι τὸν ἐπίσκοπον, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ παρεκάλουν, ὥστε φωτισαί αὐτούς. Τοῦ οὖν ἐπισκόπου εἰσερχομένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ὀπισθεν μετὰ Λουκιανοῦ ἀκοῦσαι τῶν θείων Γραφῶν.

H'. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ὡς ἤγγισεν ἐπὶ τῶν ἔξω θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἐπέβη ἐπὶ τοῦ πρώτου βαθμοῦ τοῦ οἴκου, ἐξέπεσεν τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὑπόδημα. Τοῦ δὲ ἐπιβάντος τῷ ἀριστερῷ, ὅπως ἐπιπῆξει καὶ τὸν δεξιὸν πόδα, ἐξέπεσεν καὶ τὸ τοῦ δεξιοῦ· καὶ ἠδρέθησαν τὰ ἀμφότερα ἔξω τοῦ ἀναβαθμοῦ τῆς ἐκκλησίας· καὶ θαύμασεν ὁ Λουκιανὸς ἐπὶ τοῦτο. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος οὐκέτι προθέσεως ἔσχεν ἐπιλαθέσθαι τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, ἐκπεσόντων ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτε ἄλλα ὑποδήματα ἠνέσχετο ἐπιβεβαῖν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸν ἅπαντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἴσταντο, καὶ ἤκουον τῶν ὁσίων Γραφῶν, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ, προσεῖχεν ὁ ἐπίσκοπος, ὡς ἦν καθεζόμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅτι ἦν τὸ πρόσωπον Ἐπιφάνιου δεδοξασμένον, καὶ στέφανος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπιτεθειμένος. Μετὰ οὖν τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῷ φωτιστηρίῳ καὶ ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν Ἐπιφάνιον καὶ τὴν ἑαυτοῦ

ἀδελφὴν, καὶ Λουκιανὸν μετ' αὐτῶν, ὃς καὶ πατρὸς αὐτῶν ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ἁγίου φωτισματος. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος διδάξας αὐτοὺς τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν, ἐδάπισεν αὐτούς. Τῶν δὲ μεταλαβόντων τῶν θείων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων, ἐκέλευσεν ὁ ἐπίσκοπος αὐτοὺς μετ' αὐτοῦ τὸ ἄριστον ποιῆσαι, ὁμοίως μένειν τὰς ζ' ἡμέρας ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ. Μετὰ δὲ τὰς ζ' ἡμέρας ἔλαβεν Ἐπιφάνιος Λουκιανὸν, καὶ Βερνίκην τὴν ἁγίαν παρθένον, ἥτις ἐγένετο μήτηρ τῆς ἀδελφῆς Ἐπιφανίου, καὶ εἰσῆνεγκεν αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ λαβὼν χίλια νομίσματα, ἔδωκεν τῇ Βερνίκῃ, καὶ παρέδωκεν αὐτῇ καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν (ἣν γὰρ αὕτη ἄρχουσα καὶ ἄλλων παρθένων), καὶ ἐξέπεμψεν αὐτὴν μετ' αὐτῆς. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος διαπωλῆσας πάντα, διέδωκεν τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν, καταλείψας ἑαυτῷ μ' νομίσματα ἐπὶ τὸ κτήσασθαι τὰς θεοειδεῖς καὶ ζωτικὰς βίβλους· καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς πόλεως μετὰ Λουκιανῶ· ὅτι Λουκιανὸς ἦν μοναστήριον ἑαυτῷ συστήσάμενος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δέκα μοναχοὺς, οἵτινες τὰς αὐτῶν ἐπορίζοντο. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος δεκαεξὲς ἐτῶν, ὅτε ἐμόνασεν.

Θ. Ἦν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ Λουκιανῶ μοναχὸς τις ὀνόματι Ἰλαρίων, δεῦτερος Λουκιανῶ, νέος τυγχάνων, σημειοῖς πολλοῖς κεκοσμημένος. Κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἤγετο καὶ ἄλλος τις Κλαύδιος. Τούτους ἰδὼν Ἐπιφάνιος ἐζήλωσεν ἐν καλῷ. Καὶ γὰρ ὁ μέγας Λουκιανὸς παρέδωκεν Ἐπιφάνιον τῷ μεγίστῳ Ἰλαρίωνι, ὅπως διδάξει αὐτὸν τὰς θείας Γραφάς. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ἐμπόνως ἐπιτήδευμα ἔχοντος, καὶ περὶ τὰ ἥθη καὶ χρηστὰ τοῦ Ἰλαριωνος παραδείσου (α) κυκλομένου, προέκοπτεν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ τῇ τέχνῃ τῇ καλλίστῃ. Συνέβη δὲ τὸν μέγαν Λουκιανὸν ἐξελεῖν τὸν βίον. Ἐκράτησε δὲ Ἰλαριων τοῦ χοροῦ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἦν ἀληθῶς ἰδεῖν τὸν τόπον ἐκεῖνον, οὐχ ὡς ἀνθρώπων οἰκούντων ἐν αὐτῷ, ὡς ἁγίων ἀγγέλων λειτουργούντων τῷ φιλανθρώπῳ καὶ παναγίῳ Θεῷ. Ἦν δὲ ἡ τροφή τοῦ μακαρίου Ἰλαριωνος ἄρτος, καὶ ἄλας, καὶ ὕδωρ μέτριον. Ἦσθιεν δὲ διὰ δύο ἡμερῶν· πολλάκις δὲ καὶ διὰ τριῶν· πλειστακίς δὲ καὶ διὰ τεσσάρων καὶ ἑβδομάδος. Ταύτην τὴν πολιτείαν ἐπελέξατο, καὶ ἐκράτησεν Ἐπιφάνιος ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἦν δὲ καὶ ἀνυδρος ὁ τόπος.

Γ. Ποτὲ γοῦν, ὁδοιπόρων εἰσελθόντων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ οἶνον ἐπιφερόντων, καὶ καύματος σφοδρατάτου ὄντος διὰ τὴν πολλὴν δίψαν, κατέψυξαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ· καὶ ἤτησαν ὕδωρ, ὥστε πιεῖν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ. Ἀπὸ γὰρ σημείων εὐπῆρχεν τὸ ὕδωρ· τῇ οὖν νυκτὶ ἐπορεύοντο ἑαυτοῖς ἰ ἀδελφοί, καὶ ἐγέμιζον. Τῶν δὲ ὁδοιπόρων ἐκλείποντων διὰ τὴν δίψαν, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπέμβουον ἐπ' αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐκτείνας τὴν χεῖρα, καὶ δραξάμενος τοῦ ἀσχοῦ, ἔνθα ὁ οἶνος εὐπῆρχεν, εἶπεν· Πιστεύσατε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ ποιήσας τὸ ὕδωρ οἶνον, ποιήσει καὶ τὸν οἶνον ὕδωρ· καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου, οἱ πλησθέντες ἀσχοῦ οἶνου, ἠδρῆθησαν κλησθέντες ὕδατος· καὶ λαβόντες οἱ ὁδοιπόροι ἔπιον καὶ αὐτοί, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ ἔστη ἡ ψυχὴ αὐ-

A sent participes divinatorum et immortalium sacramentorum, jussit episcopus eos prandere, similiter et manere septem dies in episcopatu. Post septem autem dies accepit Epiphanius Lucianum, et Veronicam sanctam virginem, quæ quidem fuit soror matris ipsius Epiphanii, et introduxit eos in domum suam : accepitque mille nummos, et dedit ei, et sororem suam (nam ea quoque aliis præerat virginibus) misit cum ea. Epiphanius autem, cum omnia vendidisset, dedit indigentibus, relictis sibi quadraginta nummis ad divinos vitalesque libros comparandos ; et e civitate egressus est cum Luciano, quoniam is construxerat sibi monasterium. Habebat autem secum decem monachos, qui quidem libros diligenter scribentes, ex iis sibi victum parabant. Erat Epiphanius quando fuit monachus, sexdecim annos natus.

B ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δέκα μοναχοὺς, οἵτινες τὰς αὐτῶν ἐπορίζοντο. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος δεκαεξὲς ἐτῶν,

IX. Erat autem in monasterio Luciani quidam monachus, nomine Hilarion, secundus a Luciano, ætate juvenis, et multis miraculis ornatus. Ad cuius imitationem instituebatur etiam alius, nomine Claudius. Eos cum vidisset Epiphanius, pulchre est æmulatus. Magnus enim Lucianus dedit Epiphanium maximo Hilarioni, ut doceret eum [scribere] divinas Scripturas. Epiphanius autem laborioso studio deditus, et bonos mores Hilarionis effingens traditione, proficiebat in Dei gratia et arte pulcherrima. Contigit vero, ut magnus Lucianus e vita humana excederet. Præfuit autem Hilarion choro fratrum : vereque licebat videre eum locum, non tanquam in eo homines habitarent, sed tanquam sancti angeli ministrarent sanctissimo et misericordii Deo. Erat enim beati Hilarionis cibus, panis et sal, et modicum aquæ. Comedebat autem post duos dies, sæpe etiam post tres, sæpissime vero post quatuor, vel post hebdomadam. Hoc vitæ institutum elegit Epiphanius toto tempore vitæ suæ. Erat autem ille locus sine aqua.

X. Cum autem aliquando viatores ingressi essent monasterium, vinum afferentes, quo tempore erat æstus vehementissimus, siti fere enecabantur, et petierunt aquam ad bibendum, nec inventa est aqua in illo loco. Aberat enim aqua ad quinque milliaria. Ibant vero noctu, et aquabantur fratres. Cum autem viatores propter sitim deficerent, fratres propter eos lugebant. Epiphanius autem cum manu extendisset, et utrem prehendisset, ubi erat vinum : Credite, inquit, fratres, quod qui aquam fecit vinum, vinum quoque aquam faciet. Et propter sermonem Epiphanii, utres, qui vino pleni erant, inventi sunt aqua pleni. Quam cum accepissent viatores, hiberunt, et etiam jumenta eorum : stetitque anima eorum in ipsis. Omnes autem obstupuerunt,

(a) Aliter legit interpretes, nempe παραδόσει.

et viatores, et fratres. Ab illo vero die noluit Epiphanius habitare amplius in illo loco, eo quod de ipso audiissent viatores. Subripiens autem seipsum a fratribus, profectus est in locum magis agrestem. Qui cum nescirent in quo loco habitaret, omnes fratres lugebant Epiphanium. Permansit autem in illo loco jejunos tribus diebus. Et ille quoque locus aridus erat, et sine aqua.

XI. Accidit autem, ut per illum locum transirent quadraginta Saraceni. Qui cum in loco, et in eo statu vidissent Epiphanium, omnes eum ducentes esse ridiculum, irridebant. Unus autem ex ipsis, qui unum habebat oculum (erat enim alter clausus) cum ferinis esset moribus, ense stricto e vagina, venit ad Epiphanium : cumque eum sustulisset, ut percuteret Epiphanium, apertus est ejus, qui clausus erat, oculus. Ille vero perterritus, ense in terram projecto, constitit immobilis. Alii autem cum vidissent esse apertum oculum, qui clausus fuerat, coeperunt stupore affici. Cumque vidisset Epiphanius eos esse anxios, sermones cum eis contulit. Illi vero cum verbis Epiphanii evasissent sedato et tranquillo animo, mutati eum dicebant esse Deum : vimque ei afferentes, trahebant eum secum, dicentes : Tu es Deus noster, sequere nos, et serva nos ab omni vi eorum qui in nos irruent. Epiphanius autem eos sequens tempore trium mensium, prohibebat eis omnem insolentiam et immoderationem. Cum vidissent vero se ejus admonitionibus adduci in angustias, omnes uno animo ejus pedibus devoluti petierunt, ut in suum locum reverteretur. Qui cum eorum auribus maximas ingereret admonitiones, dicens : Nisi ab iis abstinueritis, non eritis in hac vita felices : acceperunt eum, et deduxerunt in locum, in quo habitabat. Cumque ei sua opera et ministerio domum aedificassent, et eum valere jusserint, omnes abierunt in pace. Ego autem, qui eram unus ex ipsis, mansi cum Epiphanio, ab eo institutus in verbo veritatis. Cum autem praeterisset tempus sex mensium, me accepit ille, et ivimus in monasterium magni Hilarionis. Cum vero vidissent Epiphanium omnes fratres, magno sunt affecti gaudio. Et mansimus quidem tres dies in monasterio : rogavitque Epiphanius magnum Hilarionem, ut mihi daret in Christo signaculum, quandoquidem acceperat Hilarion gradum presbyteratus. Cum me autem magnus accepisset Hilarion, et omnem docuisset consequentiam, baptizavit me in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : et transegimus deinde apud ipsos decem dies; fratresque rogabant Epiphanium, ut nos in eo loco habitarem; ipse autem noluit, sed voluit habitare, ubi habitabat antea.

ματος, κελεύσας με Ἰωάννης καλεῖσθαι. Ἐποιήσαμεν δὲ παρ' αὐτοῖς ἡμέρας δέκα· καὶ παρεκάλουν Ἐπιφάνιον οἱ ἀδελφοὶ ὥστε κατοικεῖν ἕμα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Αὐτὸς δὲ οὐκ ἠβουλήθη, ἀλλ' ἐβούλετο πάλιν ὅπου τὸ πρὶν κατοικῆσαι.

(a) Forte, συναῖρεν.

τῶν ἐπ' αὐτοῖς. Ἐξέστησαν οὖν ἅπαντες ἐπὶ τοῦτο, οἱ τε ὀδοιπόροι καὶ οἱ ἀδελφοί. Ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας οὐκέτι ἠβουλήθη Ἐπιφάνιος οἰκῆσαι τὸν τόπον ἐκεῖνον, διὰ τὸ ἐξάκουστον αὐτὸν γενέσθαι ὑπὸ τῶν ὀδοιπόρων· ἐκλεψεν δὲ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐπορεύθη εἰς ἀγριώτερον τόπον· τῶν δὲ μὴ ἐπισταμένων τὸ ἐν ποίῳ τόπῳ κατοικεῖ, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπέθενον περὶ Ἐπιφανίου. Ἐμεινεν οὖν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τρεῖς ἡμέρας ἄσιτος διατελών. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ἀνυδρὸς.

ΙΑ'. Συνέβη δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μ' Ἰσραηλινούς διέρχεσθαι. Ὡς οὖν ἶδον Ἐπιφάνιον ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ καὶ τοιαύτῃ καταστάσει, γέλοιοι ἀναδεξάμενοι ἀμφοτέροι τούτου κατεγέλων. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν ἕνα ὀφθαλμὸν ἔχων (ἦν γὰρ ὁ ἄλλος αὐτοῦ κλεισθεὶς) καὶ θηριώδη ξὺν ἔχων, λαβὼν τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἐκ τῆς θήκης, ἦλθεν πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ δὴ κουφίσας αὐτὴν κρούσας τὸν Ἐπιφάνιον, ἠνεψήθη αὐτοῦ ὁ κλεισθεὶς ὀφθαλμὸς. Τοῦ δὲ ἐμφόβου γενομένου, καὶ τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὴν γῆν ῥίψαντος, ἔστηκεν ἀκίνητος. Οἱ δὲ ἄλλοι ἰδόντες τὴν ἀκίνησιαν τοῦ ἑαυτῶν ἑταίρου, ἔρχονται καὶ αὐτοὶ πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ πρὸς τὸν αὐτῶν φίλον. Καὶ ἶδον, καὶ ἰδοῦ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ὁ κλεισθεὶς ἠνεψήγμενος, καὶ θάμβος ἔπεσεν ἐπ' ἀμφοτέρους. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἰδὼν αὐτοὺς ἀτημονοῦντας, συνῆρεν (a) λόγους πρὸς αὐτούς. Οἱ δὲ διὰ τῶν λόγων Ἐπιφανίου ἐν καταστάσει ἐλθόντες, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον αὐτὸν Θεὸν εἶναι· καὶ βίαν ἐπενέγκαντες τούτῳ, εἶλκον αὐτὸν μετ' ἑαυτῶν λέγοντες· Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἀκολουθεῖ ἡμῖν, καὶ διάσωζε ἡμᾶς ἀπὸ πάσης βίας τῶν ἐπεγερομένων καθ' ἡμῶν. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ἐπὶ τριμηναῖον χρόνον τοῦτοῖς ἐπακολουθοῦντος, ἐκώλυεν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀταξίας. Τῶν δὲ εἰδόντων, ὅτι στένωσιν ἐπιφέρει αὐτοῖς διὰ τῆς νοουθεσίας, ὀρθοθυμαδὸν ἅπαντες συναθρόντες προσεκυκλινδοῦντο τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅπως ἀποδράσει πάλιν εἰς τὸν ἴδιον τόπον αὐτοῦ. Τοῦ δὲ νοουθεσίας μεγίστας ἐπιθέντος ἐπὶ ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν, ὅτι Ἐὰν μὴ τούτων ἀπέχεσθε, οὐ δύνασθε εὐημερεῖν ἐν τῷδε τῷ βίῳ· λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ ἀμφοτέροι ἤγαγον ἐπὶ τόπον, ἐνθα τὸ πρὶν κατῴκει· καὶ δὴ διὰ τῆς αὐτῶν ὑπερησίας οἰκοδομήσαντες αὐτῷ οἶκον, ἀσπασάμενοι τε αὐτὸν οἱ πάντες ἀνεχώρουν μετ' εἰρήνης. Ἐγὼ γοῦν, εἰς ἐξ αὐτῶν ὑπάρχων, ἔμεινα μετὰ Ἐπιφανίου· καὶ κατηχηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἔμεινα μετ' αὐτοῦ. Χρόνου δὲ ἑξαμηναίου παρελθόντος, λαβὼν ἐμὲ Ἐπιφάνιος, ἐπορεύθημεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ πρὸς τὸν μέγαν Ἰαρίωνα. Ἰδόντες δὲ ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ Ἐπιφάνιον, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἐποιήσαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρεῖς ἡμέρας, καὶ παρεκάλεισεν τὸν μέγαν Ἰαρίωνα Ἐπιφάνιος δοῦναι μοι τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα· ἐπειδὴ Ἰαρίων καταξιωθεὶς ἦν τοῦ βαθμοῦ τοῦ πρεσβυτερίου. Λαβὼν οὖν ὁ μέγας Ἰαρίων καὶ διδάξας με τὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν, ἐβάπτισέ με ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος.

IB'. Ἐξεληθόντων δὲ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, Α
 ἐπορευόμεθα τὴν ὁδὸν ἡμῶν. Ὡς δὲ ἀπὸ σημείων δύο
 τοῦ μοναστηρίου ἀπήντησεν ἡμῖν νεανίσκος τις, ἔχων
 ἀρχοντικὸν δαίμονα, κατατεμνόμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ
 ὑπ' αὐτοῦ. Τοῦτον ἰδὼν Ἐπιφάνιος γυμνὸν, καὶ ἀτάκ-
 κτω δρόμῳ ἀλισκόμενον ὑπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύμα-
 τος, ἔκραξεν μεγάλη φωνῇ· Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνό-
 ματι τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελεθεῖν
 ἀπὸ τοῦ πλάσματος τοῦ Θεοῦ. Εὐθὺς δὲ τὸ ἀκάθαρ-
 τον πνεῦμα ἐσπάραξεν τὸν νεανίσκον, καὶ ἔβριψεν
 αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ
 ἀκάθαρτος δαίμων ἔκραξεν μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἐπι-
 φάνις, διώκεις με ἀπὸ τοῦ τόπου μου διὰ κβ' ἐτῶν.
 Ἐγὼ πορεύσομαι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ
 κινήσω αὐτὸν κατὰ σοῦ, καὶ ποιήσω σε μετὰ θλί-
 ψεως πολλῆς παραστῆναι κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. Ὁ Β
 δὲ νεανίας ἦλθεν σωφρόνως, καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πό-
 δας Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἤγειρεν αὐτὸν, λέ-
 γων· Ἀνάστα, τέκνον, καὶ ἀπελθε ἐν τῷ οἴκῳ σου
 ἐν εἰρήνῃ. Καὶ εὐθὺς ἀνέστη.

II'. Ὁ οὖν δαίμων ὁ ἀκάθαρτος ἐπορεύθη ἐν τῇ
 Περσίῃ, καὶ ἐκολλήθη τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως, καὶ
 τῇ τιμωρίᾳ, ἣ ἦλσκεν τὸν νεανίσκον, ὁμοίως καὶ αὐ-
 τὴν ἐτιμῶρει· καὶ ἔκραξεν λέγων· Ἐὰν μὴ Ἐπι-
 φάνιος ἔλθῃ ἐνταῦθα ὁ ἀποστείλας με πρὸς τὴν σὴν
 θυγατέρα, οὐκ ἐξέρχομαι ἀπ' αὐτῆς. Καὶ πάλιν ἔλε-
 γεν ὁ δαίμων· Ἐπιφάνις, τὸ γένος τῶν Φοινίκων,
 ἔλθε ἐνθάδε, ὅπως ἐξέλθω ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ βα-
 σιλέως. Ὁ οὖν βασιλεὺς ἀκούσας ἀπὸ τοῦ δαίμονος
 περὶ τῆς Φοινίκης, ἀπέστειλεν πλῆθος ἀνθρώπων εὐ-
 διαλέκτων πρὸς ἀναζήτησιν Ἐπιφανίου. Καὶ δὴ ἀνα-
 ζητήσαντες ἄπασαν τὴν χώραν τῶν Φοινίκων, οὐχ
 εὑρον· ἀλλ' ἀνεχώρουν ἀπρακτοὶ πρὸς τὸν βασιλέα.
 Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ κακῶς ὑπέμειναν ὑπὸ τῶν
 Ῥωμαίων ὡς κατατόκοι, καὶ τὴν γῆν ἄπασαν τὴν
 Φοινίκην ἐπὶ πονηρίᾳ θέλοντες κατανοῆσαι. Πορευ-
 θέντες δὲ οἱ διαπεμφθέντες ἀπήγγειλαν τῷ βασιλεῖ,
 ὅτι οὐχ εὑρον τὸν Ἐπιφάνιον. Ὁ δὲ δαίμων ἔκραξεν
 μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐπικαλουμένῳ
 Σπανυδρίῳ, ἔκει ἔστιν κατοικῶν. Πάλιν οὖν ὁ βασιλεὺς
 προσκαλεσάμενος ἄνδρας, εἶπεν πρὸς αὐτούς·
 Ἀποδύσασθε τὸ σχῆμα τὸ Περσικόν, καὶ λάβετε τὸ
 σχῆμα τῶν Ῥωμαίων, καὶ πορευθήτε ἐν τῇ Φοινίκῃ
 καὶ ἀναζητήσατε τὸν τόπον τὸν καλούμενον Σπανύ-
 δριον, ἀγάγετέ μοι Ἐπιφάνιον τὸν οἰκίτηρα τοῦ τό-
 που. Ἐξῆλθον δὲ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ
 τοῦ βασιλέως, ἀλλάξαντες τὰς ἐαυτῶν στολὰς, καὶ
 παρεγένοντο ἐπὶ τῆς Φοινίκης, καὶ πολλὰ ἀναζητήσαν-
 τες, διερμηνεύθη αὐτοῖς ὁ τόπος, καὶ ὁ Ἐπιφάνιος.
 Αὐτοὶ δὲ ἐπέστησαν τῷ τόπῳ νυκτός· ἦν δὲ Ἐπιφά-
 νιος τὰς νυκτερινὰς εὐχὰς ἀναπέμπων τῷ Θεῷ· ὡς
 δὲ ἐπέστησαν τῇ θύρᾳ τοῦ κελλίου, καὶ διακρούσαν-
 τες, Ἐπιφάνιος οὐδ' ὄλωσ' ἐποτήθη τῷ λογισμῷ· ἀλλ'
 αὐτὸς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐπέτελει. Αὐτοὶ δὲ θυμοῦ
 πλησθέντες ἐβουλεύσαντο τὴν θύραν κατεῆραι τοῦ κελ-
 λίου. Ἐἴς δὲ τις ἐξ αὐτῶν τὴν μάχαιραν ἐλκύσας, καὶ
 εἰς τὸ κατόχιον τῆς θύρας ταύτης ἐπεκτείνας, ἔμεινε
 ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἀκίνητος, καὶ ἀσάλευτος, καὶ ἀκαμπτῆς,
 ὡς ξηρὰ· τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων ἐπιφόδων γενη-

XII. Cum autem nos egressi essemus e monasterio, viam nostram inivimus. Ad secundum vero lapidem a monasterio, occurrit nobis quidam adolescens, qui habebat dæmonem imperantem : et in solitudine ab eo discerpebatur. Cum eum vidisset Epiphanius nudum insolenti et incomposito cursu vexari ab immundo spiritu, clamavit magna voce : Præcipio tibi in nomine Jesu Christi crucifixi, ut a Dei figmento exeas. Statim autem eum exagitavit immundus spiritus, et humi afflxit : atque ab eo est egressus. Immundus autem dæmon clamavit magna voce : O Epiphani, tu me expellis e loco meo post spatium viginti duorum annorum : ego ibo ad regem Persarum, et movebo eum contra te ; et faciam, ut cum afflictione coram eo sistaris. Adolescens autem venit modestus, et procidit ad pedes Epiphani. Qui eum erexit, dicens : Surge, fili, et in pace vade in domum tuam. Et surrexit protinus.

XIII. Immundus autem dæmon ivit in Persidem, et adhæsit filiaë imperatoris, et eam eodem torquebat supplicio, quo prius adolescentem, et clamabat, dicens : Nisi venerit Epiphanius, qui huc me misit ad tuam filiam, ab ea non recedam. Rursusque dicebat dæmon : Epiphani, Phœnix genere, veni huc, ut exeam a filia regis. Rex autem, cum a dæmone audisset de Phœnicia, nisit multitudinem linguæ peritorum hominum ad quærendum Epiphanium. Porro autem cum quæsisissent per totam Phœnicum regionem, eum non invenerunt : sed reversi sunt ad regem, re infecta. Nonnulli verò etiam ex eis male passi sunt a Romanis, tanquam speculatores, et qui callide vellent considerare totam regionem Phœnicum. Cum autem ad regem venissent ii, qui effugerant, renuntiaverunt se non invenisse Epiphanium. Dæmon autem magna voce clamavit, dicens : Habitat in loco, qui dicitur Spanhydriion. Rursus ergo rex, accersitis xxx viris, dixit eis : Exuite vos vestitu Persico, et induite vestitum Romanorum : et euntes in Phœniciam, et quærentes locum, qui dicitur Spanhydriion, adducite ad me Epiphanium. Abierunt qui missi fuerant, mutatis suis vestibus, et venerunt in Phœniciam. Cumque ipsi nullum quæsisissent, declaratus fuit eis locus, et Epiphanius. Qui noctu ad locum accessere. Epiphanius autem emittebat Deo nocturnas preces. Cum venissent vero ad ostium cellæ, et pulsassent, nihil animo perturbatus fuit Epiphanius ; sed ipse Dei opus peragebat. Ipsi autem in animo habuerunt frangere ostium. Cum vero unus ex ipsis strinxisset ensem, et in seram ostii eum intentasset, mansit manus ejus immobilis, et tota arida. Aliis autem metu perterritis, per aliquod intervallum recesserunt a cella. At Epiphanius cum spiritalis cultus omnem peregisset consequentiam, aperuit ostium cellæ. Cum autem eum vidisset, is, cui manus aruerat, humi cecidit in faciem, dicens : Miserere mei, serve Dei immortalis. Dicit Epiphanius : Quid quæ-

ris ab homine peccatore? Is vero dixit: Sanus A
 veni in hunc locum, et ecce manus mea exaruit.
 Epiphanius autem dixit: Sanus venisti, sanus fias.
 Cumque ipse manum ejus tetigisset, restituta est
 ut alia. Postquam autem viderunt omnes signum,
 quod factum fuerat, veniunt omnes, et procidentēs
 ad pedes Epiphaniī, confessi sunt causam, propter
 quam ad eum venerant. Is vero, iis auditis, quæ
 dixerunt homines, cognovit quod spiritus, quem
 ipse eiecerat ex adolescente, eo profectus, affligebat
 puellam. Dixit autem mihi Epiphanius: Surge, fili,
 sequamur hos homines. Qui ei dixerunt: Missi sum-
 mus, o Pater, a rege ad te solum: quin etiam super-
 vacuum animal adducimus, ut ei insideas. Eo autem
 dicente: Pedibus celeriter curro: verum hic meum
 non relinquam discipulum. Ipsi rursus dixerunt cum
 magno metu: Adsunt pro utrisque cameli; solum-
 modo lubenter sequere. Quidam autem lepidus ado-
 lescens in faciem cecidit, et adoravit, dicens: Igno-
 sce mihi, Pater. Et Epiphanius ei placido vultu di-
 xit: Surge, Deus te benedicat, fili. Tunc adolescens
 magna affectus animi tranquillitate, duabus mani-
 bus accipiens Epiphanium imposuit dromocamelo.
 Ad me autem veniens, mihi quoque fecit similiter:
 ipseque anteibat primus dromocamelos.

σχος χαρίεις ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, λέγων· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ. Τότε Ἐπι-
 φάνιος εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἀνάστα, ὁ Θεὸς εὐλόγησέ σε, τέκνον. Τότε ὁ νεανίσκος
 ἐν πολλῇ καταστάσει, ταῖς δυοῖς παλάμαις αὐτοῦ λαβόμενος Ἐπιφανίου, ἐπέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ δρομικῆς
 καμήλου. Ἐλθὼν δὲ πρὸς μὲ, ἐποίησεν ὁμοίως· καὶ αὐτὸς ἐβάδιζεν πρῶτος τῶν δρομοκαμήλων.

XIV. Cum vero confecissemus triginta quinque C
 mansiones, pervenimus ad regiam, et mansimus in
 loco, qui dicitur Urion. Tres autem ex eis ingressi,
 regi renuntiaverunt. Cumque rex jussisset ad eum
 ingredi Epiphanium, perinde fuit tranquillo et com-
 posito animo, atque si regem non esset conventu-
 rus. Tunc me eum sequentem invasit magnus timor
 et tremor. Nam cum vidissem multam turbam
 astantem, in varias partes versabam animum. Cum
 autem regi appropinquasset Epiphanius, rex statim
 surrexit a sede. Regi vero dixit Epiphanius: Sede,
 fili, super thronum, nec propter tuum luctum du-
 bites animo. Habeo enim Deum, qui ferat auxilium,
 et dæmonem pellat. Solum crede Deo benigno et
 clementi, [et videbis cito Dei gratiam]. Ne aberres
 a scopo eorum, quæ dicuntur, et videbis filiam
 tuam sanam in medio. Pessimus enim dæmon fu-
 gatus a loco suo, venit ad filiam. Si Deo crucifixo
 credideris, fugabit eum a tua filia. [Illuminare,
 fili, corde, et videbis eum expulsus]. Duc eam ad
 nos in medium, et videbis gratiam benigni et cle-
 mentis Dei. Cum autem in medium venisset regis
 filia, dixit Epiphanius filiolæ: Esto sapiens ac mo-
 desta, et adorato tuum patrem. Lupus enim tui non
 dominabitur amplius. Hæc cum dixisset Epiphani-
 us, et eam ter signasset, dixit spiritui, qui eam
 affligebat: Cucurristi male ad filiam regis: fuge
 ab ea in loca, ad quæ non patet aditus. Et statim
 ab ea recessit. Cum autem vidisset Epiphanius re-
 gem in magna exstasi, dixit ei vultu subridens:

θέντων, ἀνεχώρουν ἀπὸ διαστήματος τοῦ καλλίου. Τοῦ
 δὲ Ἐπιφανίου ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς πνευματικῆς
 λατρείας ἐκτελέσαντος, ἤνοιξεν τὴν θύραν τῆς κλι-
 λης. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ τὴν χεῖρα ἔχων ξηρανθεῖσαν,
 ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, λέγων· Ἐλέησόν
 με, μύστα θεραπευτὰ τῶν ἀθανάτων. Ὁ δὲ Ἐπιφα-
 νιὸς φησιν· Τί αἰτεῖς παρὰ ἀνθρώπου ἀμαρτωλοῦ;
 Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑγιῆς ἦλθον εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ
 ἰδοὺ ἐξηράνθη ἡ χεῖρ μου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν·
 Ὑγιῆς ἦλθες, ὑγιῆς γενοῦ· καὶ ἀψάμενος αὐτόν,
 ἀπεκατεστάθη ἡ χεῖρ αὐτοῦ, ὡς ἡ ἄλλη. Ὡς οὖν ὤσθη
 οἱ ἄλλοι πάντες τὸ γεγονός σημεῖον, ἔρχονται πάντες,
 καὶ προσπεσόντες Ἐπιφάνῳ, ὠμολόγουν τὴν αἰτίαν,
 δι' ἣν πάρεισιν πρὸς αὐτόν. Τοῦ δὲ ἀκούσαντος τοῦ
 λόγου τῶν ἀνθρώπων, ἔγω, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ὁ-
 ρῶν ἦν ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, τοῦτο πορευθεὶς
 ἐβίβηεν τὴν παιδα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς μὲ·
 Ἀνάστα, τέκνον, ἀκολουθήσωμεν τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ
 δὲ πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἀπεστάλημεν, φησιν, Πάτερ, εἰ
 μὴ πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ᾧ καὶ ζῶον περιεσθῆν
 ἐπιφέρομεν, ὅπως καθεσθῆς. Τοῦ δὲ λέγοντος· Ποῖν
 ὁδῶς τρέχω, μόνον τὸν ἐμὸν μαθητὴν οὐκ ἂν ἐάσω
 ὧδε. Αὐτοὶ πάλιν ἔλεγον μετὰ φόβου μεγάλου·
 Ἄπεισιν αἱ κάμηλοι ἀπὸ τῶν ἀμφοτέρων· μόνον
 εὐμενεῶς ἀκολουθήσον σοῖς δούλοις. Εἰς δὲ τις νεανί-
 σκος ἐβάδιζεν πρῶτος τῶν δρομοκαμήλων.

ΙΑ'. Ὀδουσάντων δὲ ἡμῶν μονὰς λε', ἐφθάσαμεν
 τὴν βασιλῖδα, ἐμείναιμεν δὲ ἐν τόπῳ καλουμένῳ Ὀ-
 ρισί. Τρεῖς δὲ ἀπ' αὐτῶν εἰσελθόντες ἀνήγγειλαν τῷ
 βασιλεῖ. Καὶ δὴ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως εἰσερχο-
 σθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπιφάνιον, εἰσῆει ἐν πολλῇ
 καταστάσει, ὡς μὴ συντυχεῖν ἔχων ἐνὶ τῶν βασιλέων.
 Τότε δὴ ἐγὼ ὅπισθω τούτῳ βαίνων, φόβος καὶ τρόμος
 ἔπεσεν ἐπ' ἐμέ. Ἰδὼν γὰρ ὄχλους περιεστώτας αὐτῷ
 πολλούς, ἔδονούμην τῷ λογισμῷ μου. Τοῦ δὲ Ἐπιφα-
 νίου ἐγγίσαντος πρὸς τὸν βασιλέα, εὐθέως ἐξανέστη
 ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θρόνου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς
 τὸν βασιλέα· Κάθισον, τέκνον, ἐπὶ τῷ θρόνῳ, μὴ
 δίσταζε ἐπὶ τῷ σπῷ πένθει· ἔγω γὰρ Θεὸν τὸν βο-
 θούντα, ἐλατήριον τοῦ διαβόλου. Μόνον πιστεῦε τῷ
 φιλανθρώπῳ· μὴ ἀστόχει τῶν λαλουμένων, καὶ ἐν
 τῇ παιδα ὀγιῇ. Ὁ γὰρ κάκιστος δαίμων δουλεύει
 ἀπὸ τόπου, ἦλθεν προθύμως ἐπὶ σὴν θυγατέρα. Ἐπι-
 πιστεῦς τῷ ἐσταυρωμένῳ, τοῦτον διώκει ἀπὸ τῆς
 θυγατρὸς σου. Φωτίζου, τέκνον, τὴν σὴν καρδίαν, καὶ
 βλέπε τοῦτον ἐλαυνόμενον. Ἄγαγε ταύτην ἐν μέσῳ
 ἡμῶν, καὶ ὄψῃ χάριν τοῦ φιλανθρώπου. Ἐλθούσῃ
 δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μέσῳ, εἶπε
 Ἐπιφάνιος τῷ θυγατρὶ· Γενοῦ φρονοῦσα, καὶ πρὸς
 κύνησον τὸν σὸν πατέρα. Λύκος γὰρ ἐστὶ οὐ κυριεύσει
 σου. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ἐπιλαβόμενος τῆς χει-
 ρὸς τοῦ θυγατρὸς, καὶ σφραγίσας αὐτὴν τρίτος
 εἶπεν πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ θλίβον αὐτήν· Ἐδραμε
 κακῶς ἐπὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως. Φεῦγε ἀπὸ
 αὐτῆς ἐν οὐκίτοις τόποις. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος
 πρὸς τὸν δαίμονα, εὐθέως ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ θυγα-

τρύου. Ἰδὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἐν ἐκστάσει πολλῇ τὸν βασιλέα, εἶπεν πρὸς αὐτόν· Χαίρει, βασιλεῦ, ἐπὶ σὺ θυγατρὶν· Ἐφυγεν ὁ λύκος εἰς ἀοικήτους τόπους. Ἠορεύου, θυγάτερ, ἐν σὺ ταμειεῖν, καὶ ἔσο χαίρουσα μετὰ μητρὸς καλλίστης. Πρόσεχε λοιπὸν τῷ σώματί σου· καὶ οὐκέτι ἐγγίσει πρὸς σὲ κακοῦργος. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως παρὰ Ἐπιφανίου, ἐπορεύθη λοιπὸν ἐν τῷ ταμειεῖν, ἔνθα ἦν ἡ μήτηρ αὐτῆς καταμένουσα. Τότε δὴ ὁ βασιλεὺς ἐκλινεν αὐχένα Ἐπιφανίῳ. Ἰδόντες δὲ οἱ πάντες τὸν βασιλέα, κλίνουσι καὶ αὐτοὶ ἐπὶ γῆν, λέγοντες πρὸς Ἐπιφάνιον· Χάριτος Θεοῦ κεκοσμημένη, πρόθυμος γίνου πρὸς βασιλέα, πατὴρ τοῦ κράτους αὐτοῦ, καὶ ἔση μεθ' ἡμῶν ἀδίαλείπτως. Ἔσκυλεν δαίμων τὴν βασιλέα· ἦλθες ἐνταῦθα τοῦτον διώξει.

IE'. Εἷς δὲ τις ἐξ αὐτῶν μάγος τῶν πρώτων ἔλεγεν αὐτῷ μετ' εὐμενείας· Ὁ μάκαρ Ἐπιφάνιε, μάγε κεποθημένη, ἦλθες ἐνταῦθα τοῦ κατορθῶσαι. Δίδασκε πάντας, πάντες οἱ μάγοι ὑπακούσονται σου. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, εἶπεν πρὸς τὸν ἀνόητον μάγον· Ὁ μάγε ἔχθρὸς τῆς ἀληθείας, μάθε μὴ λαλεῖν ἀτάκτους λόγους. Λάβε κατόχηον ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἔση μὴ λαλῶν ἀδίαλείπτως. Μὴ γὰρ ὑποβίαι Θεοῦ δοῦλον μάγον ὑπάρχειν τῆς ἀδικίας. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, εὐθέως ἔμεινε ὁ μάγος δαλας, ἀκίνητος ἐπὶ τῷ τόπῳ. Ταῦτα δὲ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸ στίφος αὐτοῦ τὸ περιεστῶς, φόβῳ ἅπαντες συνεχόμενοι ἔπεσαν ἐπὶ τὴν γῆν.

IG'. Ἰδὼν δὲ Ἐπιφάνιος τοῦτους πεσόντας, ἐκτείνας τὴν χεῖρα πρὸς τὸν βασιλέα, ἔλεγεν αὐτῷ μετ' εὐμενείας· Ἀνάστα, γίνου ἐν καταστάσει, καὶ ἔσο ὑγιής ἐν σὺ ταμειεῖν. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ἀνέστησαν ἅπαντες ἐπὶ τοὺς πόδας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ μαγούσακῳ· Βλέπε τί βλέπεις καὶ ἀκούεις, καὶ ἔση προσέχων τῇ ἀληθείᾳ. Μὴ μοι πρόσσεχε, ὡς μαγούσακῳ· δοῦλος γὰρ εἰμι τοῦ ἑσταυρωμένου· λάλει καὶ ἄκουε, ὡς τὸ πρῶτον. Γίνου δὲ φίλος τῆς ἀληθείας. Τότε ὁ μάγος ἀπελογεῖτο, ἐσφάλθαι λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι χρυσίον, καὶ ἄργυρον, καὶ μαργαρίτας, καὶ λίθους τιμίους· κατὰ πρόσωπον πάντων, καὶ τεθῆναι παρὰ τοὺς πόδας Ἐπιφανίου, λέγων πρὸς αὐτόν· Λάμβανε ταῦτα, ὁ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ἔχε δὴ με κατὰ ψυχὴν σου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἡμεῖς ἁπάντων καταφρονοῦμεν, ὅπως κρατῶμεν τῆς ἀληθείας· μὴ μοι κόπους πάρεχε ἐν τοῖς λοιποῖς. Ἐμὲ γὰρ Χριστὸς ἐδίδαξεν μὴ χρῆζειν τούτων. Λάβε σὺ ταῦτα, θάψον ἐν σὺ ταμειεῖν, καὶ ἔσται σοι νεκρὰ ἀδίαλείπτως. Μόνον προσέχεις καὶ περισπᾶσαι, μὴ δυνάμενος ὠφελῆθηναι· ἔχεις κακίαν ἐν λογισμῷ σου, ψυχὰς ἀπώλων διὰ τοῦ χρυσοῦ τοῦ δοθέντος σοι ὑπὸ Κυρίου, ἵνα παρέχῃς τοῖς δεομένοις. Γίνου δικαίος παρὰ Θεῷ τῶν ὄλων, μήποτε κριθῆς ἐν καταδίκῃ, καὶ ἔση φρονοῦμενος ἐν ἐξωτέρῳ σκότει· καὶ τότε μνησθῆς τῶν ἐμῶν λόγων. Ἄλλ' ἄρτι δέξαι τοὺς ἐμοὺς λόγους, καὶ τότε ἔση εὐφραϊνόμενος· μὴ χρειαν ἔχε τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ὑποταγησεται σοι. Καὶ πρόσσεχε μάγοις ἀκαταστάτοις, ἀπατώσιν σε νόμῳ σκοτώδει. Ὅρα ἔφθασεν ἡ τοῦ ἀρίστου. Βαῖνε

PATROL. GR. XLI.

A Lætare, rex, de tua filia; fugit lupus in loca inhabitabilia. Vade, filia, in tuum conclave, et gaude cum matre tua optima, et attende deinceps tuo corpori: neque malignus tibi appropinquabit amplius. Cum hæc autem audisset filia regis ab Epiphanio, ivit in aulam. Tunc rex inclinavit collum Epiphanio. Cum vidissent vero omnes regem, ipsi quoque se in terram inclinant, dicentes Epiphanio: O plurima exornate gratia, mane prompto et alacri animo apud regem. Esto pater ejus potentiae, et eris nobiscum perpetuo. Vexavit dæmon regiam; huc venisti, eum fugasti.

B XV. Unus autem ex eis primus ex magis, dixit ei benigne et amanter: O beate Epiphani, mage desiderate, venisti huc, ut nos afficeres beneficio. Mane hic, doce nos: omnes magi tibi obedient. Cum hæc autem audisset Epiphanius, dixit mago insipienti: O mage inimice veritatis, disce non loqui verba insolentia: ori tuo immitte repagulum, et non loqueris assidue. Noli existimare servum Dei esse magum injustitiae. Hæc cum dixisset Epiphanius, statim ille mansit in loco mutus et immobilis. Hæc autem cum rex vidisset, et turba, quæ eum circumstabat, omnes metu oppressi, ceciderunt in terram.

XVI. Cum eos autem vidisset cadentes Epiphanius, manu ad regem extensa, dixit ei benigne: Surge, sis bono et tranquillo animo, et eris sanus in tuo cubiculo. Hoc dicto ab Epiphanio, surrexerunt omnes supra pedes. Dixit autem Epiphanius mago: Vide quid videas, et quid audias, et attendes veritati. Ne mihi attendas tanquam mago: sum enim servus crucifixi: loquere, et audi, quomodo eras prius: esto amicus veritatis. Tunc magus se excusavit, dicens se esse lapsum in Epiphanium. Rex autem jussit ad se aurum afferri et argentum, margaritas et gemmas in conspectu omnium, et poni ad pedes Epiphanii, ei dicens: Accipe hæc, o Pater, et mei memineris. Cui dixit Epiphanius: Nos omnia contenimus, ut veritatem teneamus. Ne in his mihi exhibeas molestiam: Christus enim me docuit his non egere. Hæc tua accipe, sepeli in aula, et erunt mortua perpetuo. Tu iis solum attendis et distraheris, cum juvari nequeas. Habes vitium in tua cogitatione, ut qui perdas animam per aurum tibi datum a Domino, ut id præbeas egentibus. Esto justus apud Deum universorum, ne forte judicaris in condemnatione, et custodiaris in tenebris exterioribus, et tunc meorum verborum recorderis. Sed quæ dico modo, accipe, et tunc lætaberis. Ne habeas opus hoc mundo et totus mundus tibi subjiçietur. Noli attendere magis inconstantibus, qui tenebricosa te lege decipiunt. Venit hora prandii, vade alacriter ad mensam. Multa enim verba seminare, sed non es ullius horum particeps. Scio enim tuam cogitationem a mensa

2

non abstinere. Comede, moderate fruere deliciis : A προθύμως ἐπὶ τραπέζης. Πολλοὺς γὰρ λόγους ἀν-
es enim horum omnium redditurus rationem. κατέσπειρα, ἀλλ' οὐ μετέχεις ἀπ' οὐδενὸς τούτων
Ἐγὼ γὰρ οἶδα τὸν λογισμὸν σου, ὅτι τραπέζης οὐκ ἀφίστασαι. Φάγε, τρύφησον ἐν καταστάσει· λόγον γὰρ
ποιῆ ἀπάντων τούτων.

XVII. Rex autem dixit Epiphano : Adesdum, Pater, simul considemus, et cibos comedamus. Is vero dixit ipsi : Vade, sede in mensa, comede omnia quæ soles. Tantum te contine ab immoderatione. Nam mihi panis surfuraceus, et parum salis propter reditus facilitatem præbebit id quod est usui corpusculo. Hæc autem cum dixisset regi Epiphanius, dimisit rex omnes ex aula, et nos jussit ingredi in cubiculum. Misit vero ad nos in mensam diversa ciborum genera. Aversatus est autem B
omnia Epiphanius, solum panem nobis retinens : quo usi, satiati sumus, gratias agentes Deo universorum. Postridie autem imperator accersit Epiphanium : qui modeste et composito incedens, venit ad regem. Ipse autem rex de sede surgens, sceptrum ponit in terra. Epiphanius vero dixit regi : Accipe regni dignitatem, et sis grato in Deum animo. Rex dixit : Mane hic nobiscum, pater, et servabo vestros sermones. Epiphanius autem regi : Si meos, o rex, sermones servaveris, tui meminero ubicunque fuero. Mansimus autem decem dies in aula regis. Quibus elapsis, regi dixit Epiphanius : Cursu curram in meam patriam. Quæro enim omnes, qui illic sunt. Tu sede in throno tuo, nihil excitans adversus Romanos. Si enim sis inimicus Romanis, eris inimicus crucifixus. Quod si fueris inimicus crucifixi, male peribis a tuis adversariis. Hæc cum regi dixisset Epiphanius, ibat rex cum sua caterva, nos primus deducens in nostram regionem.

τακῆση κακῶς ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπέβαινε πρῶτος ἐπὶ τὴν χώραν.

XVIII. Cum egressi autem essemus ex aula, ecce erat adolescens mortuus in grabato, qui erat filius unius ex proceribus. Eum vero ferebant ad canes, ut projicerent exedendum. Dixit autem Epiphanius iis qui ferebant mortuum : Quo itis ad eum sepeliendum? Dicunt Epiphano : Qui vita excessit, vorabitur a canibus. Epiphanius autem tenens grabatum, dixit eis : O filii, humi deponite. Videamus nos quoque mortuum. Hic vero puer necatus D
fuerat arte magica a quodam malefico. Mos est autem apud Persas, ut qui sunt mortui, devorentur a canibus. Cum ii ergo protinus grabatum deposuissent, regi dixit Epiphanius : O rex, qui regis malos et iniquos homines, oportebat hunc, qui e vita excessit, in terra sepeliri, ut qui cælitus tuba canet, eum hinc possit traducere ad ipsum adorandum. Es autem rex adeo improborum et sceleratorum hominum, ut vel ante tempus sibi mortem afferant. Hic, quem vides mortuum, vita excessit necatus a malefico. Sed Deus meus, qui fuit exten-

(a) Quædam Græco textu excidere, ut ex interpretatione Latina cuique obvium est. EDIT. PATROL.

IZ'. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Δεῦρο, Πάτερ, συγκαθισθῶμεν, τῶν ἐδωδῖμων φαγόμεθα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Βάδιζε, κάθου ἐπὶ τραπέζης, ἔσθιε πάντα ἐν συνηθείᾳ· μόνον ἀπεχε τῆς ἀταξίας. Ἐμοὶ γὰρ ἄρτος ἀπὸ πιτύρων, καὶ ἄλας μικρὸν δι' εὐνοσίαν παρέξει τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα, ἀπέλυσε ἀπαντας ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ταμείου· καὶ ἡμᾶς ἐκέλευσε εἰσελθεῖν ἐν τῷ κουβουκλίῳ· καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν διάφορα ἐδέσματα ἐπὶ τραπέζης. Ἀπέστρεψεν δὲ ἅπαντα Ἐπιφάνιος, ἕνα ἄρτον μόνον κρατήσας ἡμῖν. Ὁ χρησάμενος ἐκορέσθημεν, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ τῶν ὧλων. Τῇ δὲ ἐπαύριον μετέσπελλε ὁ βασιλεὺς τὸν Ἐπιφάνιον. Τοῦ δὲ ἐμβαιόντος ἐν καταστάσει, ἐφθασεν ἔγγιστα τοῦ βασιλέως· αὐτὸς δὲ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου, τίθησι τὸ βασιλεῖον ἐπὶ τὴν γῆν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Λάβε τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας, καὶ ἔχε πρὸς Θεὸν εὐγνωμοσύνην. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Μένε μεθ' ἡμῶν ἐνθάδε, Πάτερ, καὶ ἔσομαι κρατῶν τοὺς ὑμετέρους λόγους. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐάν κρατήσης τοὺς ἐμοὺς λόγους, μνημονεύσου σου ὅπου ἐάν εἴμι. Ἐποίησαμεν δὲ ἰ' ἡμέρας ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ βασιλέως. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Δραμοῦμαι ἐπὶ ἐμὴν πατρίδα. Ζητῶ γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ὄντας, καὶ ἔσο καθήμενος ἐπὶ τῷ θρόνῳ, μὴ ἐπεγερόμενος κατὰ Ῥωμαίων. Ἐάν γὰρ ἐχθραίνης τοῖς Ῥωμαίοις, ἔση ἐχθραίνων τῷ ἑσταυρωμένῳ· ἐάν γὰρ [f. ἐάν δὲ] γένη ἐχθρὸς τοῦ σταυρωθέντος, C
Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπέβαινε πρῶτος ἐπὶ τὴν χώραν.

ΙΗ'. Ἡμῶν δὲ ἐξεληθόντων ἐκ τοῦ ταμείου, ἰδοὺ νεανίσκος τεθνηκώς ἦν ἐπὶ τοῦ κραβάτου, υἱὸς ὑπάρχων ἐνὸς τῶν μεγίστων. Τοῦτον ἀπέφερον ἐπὶ τοὺς ἀστροκύνας, ὅπως ρίψωσιν ἐπὶ τῇ καταβρώσει. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος τοῖς (a) τοῦ κραβάτου ἔλεγεν μετ' εὐμελείας· Ἀποθεσθε, τέκνα, ἐπὶ τὴν γῆν. Ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν τεθνεῶτα. Οὗτος δὲ ὁ παῖς ὑπὸ μαγείας ἔθανεν κακῶς ὑπὸ κακούργου. Ἔθος δὲ ἔστιν περὶ τοὺς Πέρσας, τοὺς τελευτήσαντας βρωθῆναι τῶν δὲ ἀποθεμένων εὐθέως τὸ κραβάτον ἐπὶ τὴν γῆν, εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Ὁ βασιλεὺς βασιλέων, κακῶν (b), ἀνόμων ἀνδρῶν· ἐχρῆν γὰρ τοῦτον, τὸν βίον ἐξεληθόντα, εἰς γῆν ταφῆναι μετὰ ἀσφαλείας, ἵν' οὐρανῶθεν ὁ Δεσπότης σαλπίζων μεταναστήσει τοῦτον εἰς προσκύνησιν. Τοιούτων δὲ ἀνδρῶν ἀτάκτων βασιλεύεις, ὡς τε καὶ πρὸ καιροῦ θάνατον ἑαυτοῖς ποιουμένων. Ἴδε δὴ, οὗτος, ὃν βλέπεις τεθνεῶτα, ὑπὸ κακούργου τὸν βίον ὑπέξηθεν. Ἄλλ' ὁ Θεός μου ὁ ταυνοσθεὶς ἐπὶ ξύλου, τοῦτον ἐγείρει κατὰ πρόσωπον πάντων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ

(b) Legit interpretes : Ὁ βασιλεῦ, βασιλεύων κακῶν, etc. EDIT. PATROL.

ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν νεκρὸν ψηλαφῆσας, ἐδόθησεν αὐτῷ φιλανθρωπῶν· Ἰὴ Θεοῦ, φησὶν, ὁ τὸν τετραήμερον Λάζαρον ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας, ἐξανάστησεν τὸν νεανίαν τοῦτον. Καὶ λαβὼν Ἐπιφάνιος τὸν ἴδιον ἐπενδύτην ἐνέδυσεν τὸν τεθνεῶτα· ἔθος γὰρ ἦν περὶ τοὺς Πέρσας, γυμνοὺς ἀγεῖν τοὺς τεθνεῶτας. Εὐθέως οὖν ἀνέστη ὁ νεανίσκος, καὶ ἠσπάζετο τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ νεανίσκῳ· Βάδιζε, τέκνον, ἐν τῷ σῶ οἴκῳ, καὶ φόρεσον ἱμάτια τὰ συνήθη· ἀγαγε δέ μοι τὸν ἐπενδύτην. Ἦν γὰρ ἔθος Ἐπιφάνῳ φορεῖν τρίχινον χιτῶνα ἐπὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐξωθεν αὐτοῦ τὸν ἐπενδύτην. Ὡς οὖν ἶδεν ὁ βασιλεὺς τὸ γενόμενον πρᾶγμα ἐν Ἐπιφάνῳ, ὑπενόησεν θεὸν αὐτὸν εἶναι. Εἶπε δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Μὴ λογίζου εἰς ἃμὲ ταῦτα, ἀνθρωπον ὄντα ὁμοιοπαθῆ. Ὁ γὰρ Θεός μου, ᾧ ἐπίστευσα, ταῦτα παρέχει τοῖς φίλοις αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος καὶ πλείους τούτων, εἶπεν τῷ βασιλεῖ· Ὑπόστρεφε, τέκνον, ἐν σῶ ταμείῳ. Ἡμεῖς γὰρ βαδίζομεν ἐπὶ πατρίδα. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Πόσους ξιφῆρεις ἀποστείλω τοὺς διασώζοντάς σε, πάτερ; Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἔχω τὸν ἐν οὐρανοῖς φυλάσσοντά με θεόν, καὶ ξιφῆρεις τοὺς ἀγίους αὐτοῦ ἀγγέλους. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀπασάμενος τὸν Ἐπιφάνιον ἐκράξεν λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ· Βάδιζε ὑγαίμων, Ἐπιφάνιε, ἡ δόξα τῶν Ῥωμαίων μνήμην δὲ ποιῶ ἡμῶν τῶν ἐν Περσίδι. Ἀπάραντες δὲ ἀπὸ Περσίδος, ἐπορεύθημεν ἐν τῇ Φοινίκῃ· καὶ διοδεύσαντες μέρος τι τῆς Φοινίκης, εἰσληλύθαμεν ἐν Σπανυδρίῳ. Ἡύρομεν δὲ τὸ κελλιον ὡς ἦν τὸ πρότερον. Καὶ πωτήσαντες τρίτην ἡμέραν, ὕδωρ οὐκ ἦν τοῦ πιεῖν ἡμᾶς.

ἸΘ'. Στάθεις οὖν Ἐπιφάνιος κατὰ ἀνατολὰς βλέπων προσηύξατο τῷ ἐν οὐρανοῖς Θεῷ λέγων· Ὁ τὴν ἀκρότομον πέτραν διαγαράξας καὶ ἀπὸ ταύτης ὕδωρ ἐξαναθρύσας, καὶ λαὸν ἐκλείποντά ὕδωρ ποτίσας, διασάραξον καὶ τὴν γῆν ταύτην· καὶ ποιήσον ἐξ αὐτῆς ὕδωρ πηγάζων ἐπὶ κατοικησά πενήτων ἀνθρώπων. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ταῦτα εἰπόντος, εὐωδία τις ἀγαθὴ ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ· καὶ πάλιν κλίνας τρίτον ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσευξάμενος, λαβὼν δροκτῆρα, ἐγαράξεν μικρὸν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἰδοὺ ὕδωρ ὀλιγοστὸν ἀνέβρυσεν. Ἐπειτα πάλιν χαράξας πλουσιοπαμίτος ἐγένετο ἡ οἴκησις ἡμῶν. Ἡμεθεα δὲ ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ ἡσυχάζοντες, αὐτὸς καὶ ἐγώ. Ὁ οὖν Θεὸς ὁ ἐξαγατέλων χορτοὶ τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐξαρθεύοντος τοῦ ὕδατος τὴν γῆν ἅπασαν ἐκείνην, τῇ προστάξει τοῦ ἀεὶ προνοουμένου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξέφυσεν ἡ γῆ πλήθος λαχάνων εἰς ἀπόλαυσιν καὶ διατροφὴν ἡμῶν. Τινῶν δὲ θηρίων ἐπερχομένων τούτοις, καὶ τὴν ἅπασαν χλόην ἀφανιζόντων, Ἐπιφάνιος ἔστη ἐπάνω τῶν λαχάνων, καὶ τοῖς θηρίοις διελέγετο ὡς ἀνθρώποις λέγων· Μὴ μοι κόπους παρέχετε· ἄνθρωπος γὰρ ἁμαρτωλὸς καὶ πτωχὸς εἰμι. Διὰ τὸ πλήθος οὖν τῶν ἁμαρτιῶν μου εἰμὶ ἐν τῷ

supra lignum, eum excitabit coram omnibus. Com hæc autem dixisset Epiphanius, manibus suis tenens mortuum, benigno et clementi Deo clamavit : Fili Dei, qui quadrianum Lazarum suscitasti, hunc quoque suscita adolescentem. Cumque suum accepisset indumentum Epiphanium, eo induit mortuum. Mos est enim Persis mortuos nudos educere. Statimque surrexit adolescens, et amplexus est Epiphanium. Dixit autem Epiphanius adolescenti : Vade, filii, in domum tuam, et fer vestes consue-tas, et refer ad me meum indumentum. Solebat enim Epiphanius ferre cilicium super nudam carnem et amiculum superjicere. Postquam autem vidit rex miraculum quod factum est ab Epiphanio, existimavit eum esse deum. Cui dixit Epiphanius : Noli, noli hæc de me existimare, qui sum homo obnoxius iisdem perturbationibus, et similiter patibilis. Deus meus, cui credo, hæc præbet suis famulis. Cum hæc autem et his plura dixisset Epiphanius, dicit regi : Revertere, filii, in aulam. Nos enim imus in patriam. Rex autem dixit Epiphanio : Quot vis satellites tecum mittam, qui te custodiant? Dixit ei Epiphanius : Habeo regem. Deum, qui est in cælis, qui me custodit, et satellites habeo sanctos ejus angelos. Tunc rex Epiphanium amplexus, dixit voce magna : Vade in pace, Epiphani, gloria Romanorum. Fac autem, ut nostri quoque memineris, qui sumus in Perside. Recedentes vero a Perside, venimus in Phœniciam; et cum partem Phœniciæ transissemus, venimus in Spanhydrion. Invenimus autem cellam, ut erat prius. Et cum illic fuissemus tres dies, non erat aqua ad bibendum.

XIX. Stans autem Epiphanius aspiciendo ad orientem, oravit Deum, qui est in cælis, dicens : O tu qui petram præruptam impressisti, et ex ea aquam scaturire fecisti, et populum, qui deficiebat, aqua potasti *, hanc quoque terram imprime, et fac ut aqua ex ea scaturiat propter fidelium hominum habitationem. Cum hæc dixisset Epiphanius, bonus quidam odor fuit in illo loco. Cumque se rursus ter super terram inclinasset, et orasset Epiphanius, accepto ligone turbavit terram, et ecce parum aquæ scaturiit. Deinde cum rursus turbasset, uberibus fluvii aquis nostra abundavit habitatio. Eramus autem in eo loco quietem agentes, ipse et ego. Deus vero, qui producit fenum jumentis, et herbam servituti hominum **, irrigante aqua totam illam terram, jussu ejus, qui semper curam gerit humani generis, produxit e terra multitudinem olerum, quibus nos frueremur et aleremur. Cum quædam autem fera ad ea venirent animalia, et virorem omnem earum tollerent, Epiphanius stetit supra olera, et disseruit cum feris, tanquam cum hominibus, dicens : Nolite mihi exhibere molestiam : sum enim homo peccator et pauper. Propter multitudinem autem meorum peccatorum sum lugens in hoc loco,

* Exod. xvii, 1 sqq. * Psal. ciii, 14.

si forte mihi Deus mea peccata condonet. Ipse, A qui hoc mihi olerum præbuit solatium ad alimentum, vobis præcipit ne amplius veniatis in hunc locum, nec meas herbas lædatis. Agrestes autem feræ cum hæc audiissent ab Epiphanio, velut homines sentientes si qua in re majori læserint, et reprehensione pudefacti, sic pudore affectæ bestiæ protinus recesserunt, et ex illo die non appropinquarunt amplius loco nostro. Audierunt vero Sarceni, qui cellam nobis extruxerant, venisse Epiphanium ex Perside, et accesserunt, ut benedictionem ab eo acciperent. Ædificaverunt autem nobis tres alias domos: quippe qui nobiscum versati sunt quatuor menses, et recesserunt in sua loca. Auditum est autem in tota Phœnicia, Epiphanium habitare in Spanhydrio. Congregati sunt itaque B alii quoque fratres in monasterio. Erasmus vero omnes numero quinquaginta (a).

XX. Quodam autem die ivit Epiphanius in monasterium magni Hilarionis ad visendos fratres, et ego sum cum eo profectus. Exceperuntque nos fratres cum magno gaudio, et nos multos dies retinuerunt. Diabolus autem, qui ab initio est Dei servorum adversarius, accepit habitum Epiphanii, et venit in monasterium, quod vocatur Spanhydrium. Cui factus obviam frater ex iis, qui erant paulo negligentiores, cucurrit, ad eum adorandum: et cadens in terram adoravit pessimum dæmonem. Et intravit in ipsum: neque poterat teneri a fratribus. Dixit autem Epiphanius magno Hilarioni: Pater, lupus ingressus est monasterium, et turbavit fratres. Cum hæc autem dixisset Epiphanius, et omnes esset amplexus, viam iniimus. Tribus igitur aliquando rusticis ingressis monasterium, dæmonem immundum unus habuit. Duo autem rogabant pro eo, qui habebat immundum spiritum, dicentes: Fer opem fratri nostro. Tunc Epiphanius dixit eis: Accipite, filii, vestrum amicum, et ite in pace. In nomine enim Jesu Christu nihil est in eo mali. Cum ipsi autem credidissent ei quod dixerat Epiphanius, abiit homo sanus in locum suum.

XXI. Cum esset autem aliquando leo in solitudine ad sexagesimum lapidem a nostro monasterio, latebat in silva, et occidebat multos ex iis qui præteribant. Eratque hic locus aptus viatoribus. Coacti igitur omnes, qui solebant per illum locum ingredi, venerunt ad Epiphanium in monasterium, dicentes ei de animali et de ejus savitia, et quod locus evaserit inhabitabilis, et quod nemo per eum possit transire propter metum leonis, et quod cum ipse multos homines perdiderit, reliqui perterriti non audeant amplius per locum transire.

(a) Græce octo.

τόπω τούτῳ πενθῶν· ὁ Θεὸς δὲ παρέσχεν μοι τὴν παραμυθίαν ταύτην τῶν λαχάνων εἰς διατροφήν· καὶ αὐτὸς ὑμῖν παραγγέλλει μηκέτι ἐλθεῖν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ καταβλάπτειν μου τὴν χλόην. Τὰ δὲ ἀγρία ἀκούσαντα ταῦτα παρὰ Ἐπιφανίου, ὡσπερ ἀνθρώποι εὐαισθητοῦντες ἐὰν σφαλῶσι ἐφ' ἐνὶ τῶν μεγάλων καὶ ἐλεγχόμενοι διατραπῶσιν· οὕτως τὰ θηρία κατηγορήθησαν ἀπὸ τῶν λόγων Ἐπιφανίου, καὶ ἀνεχώρησαν εὐθέως, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐκέτι ἤγγισαν τῷ τόπῳ ἡμῶν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Σάρρακνοι οἱ οἰκοδομήσαντες ἡμῖν τὸ κελλίον, ὅτι ἦλθεν Ἐπιφάνιος ἀπὸ Περσίδος, παρεγένοντο ἐπὶ συντυχίᾳ αὐτοῦ, ὥστε εὐλογηθῆναι παρ' αὐτοῦ· ψυχοδόμησαν δὲ ἡμῖν ἄλλους τρεῖς οἴκους, ποιήσαντες μεθ' ἡμῶν μῆνας, καὶ αὐτοὶ ἐπορεύθησαν ἐν τοῖς τόποις. Ἐκούσθη δὲ εἰς ὅλην τὴν πόλιν (τὴν Φοινίκην), ὅτι Ἐπιφάνιος ἐν Σπανυδρίῳ κατοικεῖ. Συνήχθησαν οὖν ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἡμεῖθα δὲ οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν ἧ'.

Κ'. Ἐπορεύθη οὖν Ἐπιφάνιος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν· καὶ ἐπορεύθη κατὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ κατεῖχον ἡμᾶς ἡμέρας πολλὰς. Ὁ οὖν διάβολος, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀντικείμενος τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, ἔλαβεν Ἐπιφανίου τὸ σχῆμα, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ ἐπικαλουμένῳ Σπανυδρίῳ. Συναντήσας δὲ αὐτῷ ἀδελφὸς τῶν ἀμελεστέρων, ἔδραμεν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ. Καὶ δὴ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν προσεκύνησεν τῷ πονηροτάτῳ δαίμονι. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν· καὶ ἦν ἀκράτητος ἐν τοῖς ἀδελφοῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα· Λύκος ἐπεισῆλθεν, Πάτερ, ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐτάραξεν, ἐσάλευσεν πάντας τοὺς ἀδελφούς. Ταῦτα δὲ εἰπόντων Ἐπιφάνιος ἀσπασάμενος ἅπαντας, ἐξήλθομεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν. Ποτὲ γοῦν τριῶν ἀγροίκων εἰσελθόντων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, δαίμονα ἀκάθαρτον εἶχεν ὁ εἷς. Τῶν δύο οὖν παρακαλούντων τὸν Ἐπιφάνιον περὶ τοῦ τὸ πνεῦμα ἔχοντος τὸ ἀκάθαρτον, καὶ λεγόντων· Βοήθησον τῷ ἡμῶν ἐταίρῳ, Ἐπιφάνιος εἶπεν αὐτοῖς· Λάβετε, τέκνα, τὸν ὑμῶν φίλον, καὶ πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ· ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν κακὸν ἐν αὐτῷ. Πιστευσάντων δὲ αὐτῶν τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου, ἀπῆλθεν ὁ ἀνθρώπος ὑγιὴς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

ΚΑ'. Ποτὲ οὖν λέοντος ὑπάρχοντος ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ὡς ἀπὸ σημείων ἔ' τῷ ἡμῶν μοναστηρίῳ, ἦν εἰς ὕλην κεκρυμμένος, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων τῶν παρερχομένων τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἠφάνιζεν. Ἦν δὲ ὁ τόπος οὗτος ἐπιτήδειος τοῖς ὀδοιπόροις. Συναχθέντες οὖν ἅπαντες οἱ τὴν συνήθειαν ἔχοντες βαδίζειν διὰ τοῦ τόπου ἐκείνου, ἦλθον πρὸς Ἐπιφάνιον ἐν τῷ μοναστηρίῳ, λέγοντες αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ ζώου, καὶ τῆς ἀταξίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς· καὶ ὅτι αἰκητός, καὶ ἄβατος ὁ τόπος ἐγένετο, ὦ Πάτερ, ἀπὸ τοῦ φόβου, φησὶν, τοῦ λέοντος, ὅτι πολλοὺς ἀνθρώπους διώλεσεν.

Καὶ οἱ λοιποὶ ποθηθέντες οὐκέτι θέλουσιν παράγειν τὸν τόπον ἐκεῖνον. Ἀκούσας δὲ Ἐπιφάνιος περὶ τῆς ἀταξίας τοῦ λέοντος, εἶπεν πρὸς πάντας τοὺς παρ-εστῶτας· Ἄγωμεν, φησὶν, τέκνα, ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου, καὶ ὀψόμεθα τὸν λέοντα τὸν αἰμοδόρον. Λα-βῶν οὖν ἐμὲ Ἐπιφάνιος, ἐπορεύθημεν μετὰ τῶν ἀν-θρώπων. Ἐλθόντων δὲ ἡμῶν, ἔπεσε φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ὄντας μεθ' ἡμῶν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Ποῦ, φησὶν, τέκνα, ἔστιν ἡ κατοικησις τοῦ λέοντος; Τῶν δὲ ὑποδειξάντων τὸν τόπον, ἔβαινε Ἐπιφάνιος πρῶτος πάντων. Τοῦ δὲ λέοντος μηδέποτε βλεπομένου, ἔλεγεν Ἐπιφάνιος μεγάλη τῇ φωνῇ· Ποῦ ἔστιν τὸ κατοικητήριον τοῦ ἀτάκτου λέοντος; Ἐξεπήδησεν δὲ ὁ λέων ἀπὸ τῆς ὕλης εἰς συνάντησιν Ἐπιφανίου. Οὗτος δὲ ἰδὼν Ἐπι-φάνιον, εὐθέως ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἔμεινε νε-κρός. Ἐγγίσας δὲ Ἐπιφάνιος ἐγγὺς τοῦ στόματος (α), οἱ πάντες ἀπέφυγον φόβῳ μεγάλῳ συσχεθέντες, λο-γιζόμενοι, μὴ πως καὶ Ἐπιφάνιον θανατώσει. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος μεγάλη τῇ φωνῇ ἔλεγεν πρὸς πάντας αὐτούς· Δεῦτε, φησὶν, ἀρόδως, τέκνα, καὶ ὕψεθε τὸ πτώμα τοῦ θηρίου. Τῶν δὲ ἀπάντων εὐθέως συν-αχθέντων, ἴδον οἱ πάντες τὸ πτώμα τοῦ θηρίου. Εἶ-πεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Ἐὰν πίστιν ἔχητε πρὸς τὸν Σωτῆρα, οἱ ὑμῶν ἐπίβουλοι οὕτως πεσοῦνται πάντες. Λαβόντες δὲ ἡμᾶς πάντες οἱ ἄνδρες, ἀπέσωσαν πάλιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ αὐτοί, εὐλογηθέντες παρὰ Ἐπιφανίου, ἐπορεύθησαν τὴν ἑαυτῶν ὁδόν.

ΚΒ'. Ἐδοξάσθη δὲ ὁ τόπος ὁ πρῶν καλούμενος Σπανύδριον, διὰ Ἐπιφανίου. Ἦν γάρ ποτε ἀοίκητος, καὶ ἀβυατος, καὶ ἀνυδρος· διὸ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ὕδωρ, ἐπεκέκλητο Σπανύδριον· ἐγένετο δὲ παράδεισος πάντων ἀγαθῶν μετέχων, ὕδατων δὲ πλημμύρα καὶ ἰδιώδων διαφόρων. Μετὰ οὖν ἀπάν-των τούτων, ὡν κατηξιώθη Ἐπιφάνιος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ μέγα τοῦτο καὶ θαυμαστὸν δῶρον ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ Θεός, τοῦ μετὰ πάσης ἀληθείας ἐρμηνεύειν τὰς θείας Γραφάς. Λαμβάνων γὰρ τὰς θεοειδεῖς βίβλους καὶ ἀναγινώσκων τοῖς ἀδελφοῖς, τὴν τούτων πᾶσαν δύναμιν ἐπεδείκνυεν αὐτοῖς. Ἀκούσας δὲ Ἐπιφάνιος, ὁ μέγας ῥήτωρ, ὁ καὶ φιλοσοφῆσας τῆς Ἑδέσης κάτ-οικος περὶ Ἐπιφανίου, ὅτι λόγιός ἐστιν, ἐπεθύμησεν ἐπὶ συντυχίᾳ τούτου ἔλθειν. Καὶ δὴ παραγεόμενος ἐν τῷ μοναστηρίῳ, τὸ πλῆθος τῶν ἀδελφῶν ἦν ἐστὼς καὶ τὰς ὑμνῳδίας ἀναπέμπον τῷ Θεῷ. Ἦν δὲ Ἐπι-φάνιος καθ' ἑαυτὸν τὰς εὐχὰς ἐπιτελών. Καὶ δὴ μετὰ τελείωσιν ἀπάσης τῆς λατρείας, ὤφθη Ἐπιφάνιος τοῖς ἀδελφοῖς· ἦν δὲ ὁ ῥήτωρ ἐστὼς, καὶ προσέχων τῷ πλῆθει, καὶ μηδένα ἀσπασάμενος. Ὡς οὖν ἴδεν τὸν Ἐπιφάνιον ὁ φιλόσοφος, ἐπέγνω, καὶ δραμῶν προσεκύνησεν αὐτόν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλο-σόφῳ· Τί, ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, ὁ μέγας ῥήτωρ, τί παρεγένου πρὸς τὸν μικρότατον καὶ ἄμαρτωλότατον ἄνδρα Ἐπιφανίδιον; Ἐπὶ τοῦτο σε θαυμάζω, φιλό-σοφε, τί πρὸς τὸν ἰδιώτην παρεγένου καὶ μάλιστα διὰ τσαύτης ὁδοῦ· διὰ ποίαν αἰτίαν, εἰπέ, φησὶν, ὦ φιλόσοφε; Ὁ δὲ φιλόσοφος εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Μὴ θαύμαζε ἐπὶ τούτῳ, διδάσκαλε πεποθημένε. Ἐλε-γε γὰρ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὅτι πρόσωπα

A Qui cum de leonis insolentia audisset, dixit omni- bus qui aderant : Eamus in nomine Domini, et videamus leonem. Me autem accepto, Epiphanius quidem profectus est cum hominibus. Et cum venissemus ad locum, incidit magnus timor in omnes qui erant nobiscum. Eis autem dixit Epipha- nius : Ubi est, o filii, leonis habitatio? Cumque lo- cum ostendissent, ivit primus Epiphanius ad locum. Et cum leo nondum videretur, dixit magna voce Epiphanius : Ubi est leonis habitaculum? Leo vero exiit e silva, ut iret obviam Epiphanio. Is autem cum vidisset Epiphanium, statim in terram cecidit, et mansit mortuus. Cadaveri vero appropinquavit Epiphanius : sed reliqui omnes effugerunt, magno metu affecti. Epiphanius autem magna voce dixit B ei : Venite secure, filii, et videbitis cadaver feræ. Omnibus vero statim collectis, viderunt omnes ca- daver feræ. Tum Epiphanius sic eos allocutus est : Si fidem habueritis in Salvatorem Christum, sic cadent omnes vestri insidiatores. Cum nos autem omnes accepissent homines, restituerunt monaste- rio. Ipsique benedictionem assecuti ab Epiphanio, ingressi sunt viam suam.

XXII. Gloria autem insignis fuit locus, qui prius vocabatur Spanhydriion, propter Epiphanium. Fuit enim aliquando locus inivius, et inhabitabilis, et aqua carens. Quamobrem cognominatus quoque fuit Spanhydriion, eo quod aquam non haberet. Ef- fectus est autem paradisis, in quo erant bona om- nia. In eoque abundabant aquæ, et esculenta di- versi generis. Cum iis ergo omnibus, quibus a Deo dignus fuit habitus Epiphanius, hoc quoque ma- gnum et admirabile donum ei Deus est largitus, quod cum omni veritate divinas interpretaretur Scripturas, et divinos enim libros sumens, et legens fratribus, eorum vim quoque declarabat. Cum au- tem Epiphanius magnus orator et philosophus, qui habitabat Edesæ, audisset Epiphanium esse erudi- tum, desideravit eum convenire. Cum autem in monasterium accessisset Epiphanius, stabat multi- tudo fratrum, et Deo mittebat hymnodiam. Erat vero Epiphanius quoque preces per se peragens. Porro autem cum eas perfecissent, visus est fratri- bus Epiphanius. Stabat itaque philosophus, et at- tendebat multitudinem, et neminem salutabat. Postquam autem vidit Epiphanium, eum agnovit ; et currens eum adoravit. Dixit autem philosopho Epiphanius : Quid tu, qui es magnus orator et philosophus, et habitas Edesæ, accessisti ad mini- mum et peccatorem Epiphanium? Præterea miror, quod philosophus veneris ad hominem plane ru- dem ; et maxime tam e longinquo : propter quam nam causam, o philosophe? Philosophus autem : Ne hoc mireris, inquit, o magister desiderate. Di-

(α) Interpres legit πτώματος. EDIT. PATROL.

cebat enim Dionysius Halicarnasseus : Si personæ cum personis collatæ considerentur, possunt pulchriores apparere. Boni cum malis confusi, in uno ligno extendentur. Nullus enim homo unam ferens tunicam, ita cuslodit corpus, ut non laceretur. Plurima namque congressio plurimos præbet sermones. Ubi autem sunt plurimi sermones, est magna diversarum rerum experientia. Hæc cum dixisset philosophus, et plura alia, tacuit.

XXIII. Excipiens autem Epiphanius, primum librum de mundi creatione interpretatus est ad verbum philosopho. Ille vero aliis quidem assentiebatur, contra alia autem dicebat. Manserunt itaque tres dies inter se disserentes. Quæ ab ipsis vero dicebantur, nequaquam inter se conveniebant. Cum vidisset autem philosophus, quomodo vitam agebat Epiphanius, eum valde dilexit, et quarto die dixit ei : Magister, pulchra est hujus loci habitatio : Volo, si jubes, hic habitare. Is vero dixit ipsi : Hoc situm est in libero uniuscujusque arbitrio. Philosophus autem : Quin etiam libros meos, inquit, hæc fero. Dicit Epiphanius : Si quid tibi veniat in mentem, æquum et benevolum habebis Epiphanium. Dixit autem philosophus : Omnino ibit Callistus ad meos libros. Dixit Epiphanius : Age, vadè sanus cum Callisto. Dicit autem philosophus : Res omnes meas relinquam Callisto, nec ex hoc loco exibo. Erat vero hic Callistus Aetii magni Romæ præfecti filius. Is cum malignum haberet spiritum, vidit Epiphanium dicentem ei in visione : Vis, Calliste, expellam a te spiritum ? Dixit Callistus : Et quis tu es, domine mi, quod possis cum expellere ? Dixit autem Epiphanius Callisto : Ego sum, inquit, Epiphanius Phœnicopalæstinus, qui in Spanhydrio habito in monasterio. Si ergo, inquit, malum a te spiritum expulero, venies ad me, et habitabis mecum in Spanhydrio ? Dixit Callistus ad Epiphanium : Domine, expelle a me immundum spiritum, et habitabo tecum. Tunc dixit Epiphanius Callisto : Vide ne feceris aliter ; rursus enim tibi adhærebit. Excitatus autem Callistus, narravit omnia patri suo præfecto. Ab illo ergo die non est amplius afflictus Callistus ab immundo spiritu. Post tempus autem trium mensium dixit Callistus Aetio patri suo : Pater, volo ire in regionem Phœnicum, et quærere Epiphanium, et habitare cum ipso in Spanhydrio. Statim pater ejus, datis ei multis pecuniis, misit cum præsidio. Cumque venisset in Phœniciam, et inquisivisset, venit ad Epiphanium, et ei exposuit omnia, et habitavit nobiscum. Misit ergo philosophus Callistum, jussu Epiphanii, cum duobus pueris, et tribus camelis Edesam ad libros adducendos. Cumque venisset Edesam, accepit libros philosophi, et imposuit camelis, et venit in monasterium.

καμήλων ἐν Ἐδέσῃ, ἐπὶ τὸ ἀγαγεῖν τὰς βίβλους αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Καὶ δὴ τὴν πορείαν ποιησάμενος ὁ Κάλλιστος ἐν Ἐδέσῃ, ἔλαβε τὰς βίβλους τοῦ φιλοσόφου, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὰς τρεῖς καμήλους, καὶ παρεγένετο ἐν τῷ μοναστηρίῳ.

A προσώποις ἀλλήλοις θεωρούμενα ἢ καλλιστεῦν δύνανται, ἢ κακοὶ καλοῖς συμφυρέντες ἐν ἐνὶ ξύλῳ ταυσθήσονται. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων ἕνα χιτῶνα φορῶν, ἀνάξαντων τὸ σῶμα διαφυλάξει. Ἡ γὰρ πλείστη συντυχία πλείστους λόγους παρέχει. Ὅπου δὲ πλείστοι λόγοι, πολυπειρία πραγμάτων διαφόρων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ὁ φιλόσοφος πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ πλείονα τούτων, ἀπεσιώπησεν μηκέτι φθεγγόμενος.

KΓ. Ὑπολαβὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς πρώτης βίβλου τῆς κοσμοποιίας διερμήνευσεν κατὰ ἔπος τῷ φιλοσόφῳ. Ὁ μὲν οὖν φιλόσοφος τοῖς μὲν μετεῖχεν, τοῖς δὲ ἀντέλεγεν. Ἐποίησαν δὲ τρεῖς ἡμέρας διαλεγόμενοι πρὸς ἑαυτοῦς. Ἀσύμφωνα δὲ ἦν αὐτοῖς τὰ λαλούμενα ὑπὲρ αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ φιλόσοφος τὴν διαγωγὴν καὶ τὰ ἤθη Ἐπιφανίου, πολὺ ἠγάπησεν αὐτόν. Τῇ οὖν τετάρτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν ὁ φιλόσοφος Ἐπιφάνιῳ· Διδάσκαλε, καλὴ ἡ οἰκῆσις τοῦ τόπου. Βούλομαι, εἰ κελεύεις, οἰκεῖν ἐνταῦθα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Τοῦτο πρὸς τὴν προαίρεσιν ἐνδὸς ἐκάστου ἐστίν. Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος Ἐπιφάνιῳ· Ἀλλὰ καὶ τὰς βίβλους φέρω. Εἶπεν δὲ αὐτῷ· Εἴ τι παραιοῖσται τῷ λογισμῷ σου, εὐρήσεις Ἐπιφάνιον εὐγνωμονοῦντα. Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος· Κάλλιστος πορεύσεται πρὸς τὰς ἐμὰς βίβλους. Εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Ἄγαγε, βαῖνε ὑγαίνων μετὰ Κάλλιστου. Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος Ἐπιφάνιῳ· Πάντα τὰ πράγματά μου Κάλλιστῳ ἀφίω· ἐγὼ γὰρ οὐκέτι ἐξέρχομαι ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Ἦν δὲ ὁ Κάλλιστος Ἀετίου τοῦ μεγάλου ἐπάρχου τῆς Ῥώμης υἱός. Οὗτος πνεῦμα πονηρὸν ἔχων, ἰδὼν Ἐπιφάνιον ἐν ὁπτασίᾳ λέγοντα αὐτῷ· Θέλεις, Κάλλιστε, διώξω τὸ πνεῦμα ἀπὸ σοῦ ; Εἶπεν δὲ Κάλλιστος· Καὶ τίς εἰ, κύριε μου, ὅτι δύνασαι διώξαι αὐτό ; Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Κάλλιστῳ· Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, Ἐπιφάνιος ὁ Φοινικοπαλαιστίνος, ὁ ἐν Σπανυδρίῳ οἰκῶν τῷ μοναστηρίῳ. Ἐὰν οὖν, φησὶν, διώξω τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν ἀπὸ σοῦ, ἐλεύσῃ καὶ κατοικήσεις μετ' ἐμοῦ ἐν Σπανυδρίῳ. Εἶπεν δὲ Κάλλιστος πρὸς Ἐπιφάνιον· Κύριε, διώξον ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα, καὶ κατοικήσω, φησὶ, μετὰ σοῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Κάλλιστῳ· Βλέπε μὴ ποιήσης ἄλλως, ἐπεὶ πάλιν προσκολληθήσεται. Ἐξυπνισθεὶς οὖν ὁ Κάλλιστος διηγήσατο τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὅντι ἐπάρχῳ. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας οὖν ἐκείνης οὐκέτι ὁ Κάλλιστος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκαθάρτου ἐθλίθη. Μετὰ δὲ τριμηναῖον χρόνον, εἶπεν Ἀετίῳ τῷ πατρὶ αὐτοῦ· Βούλομαι, Πάτερ, πορευθῆναι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φοινίκων, καὶ ἀναζητήσασαι τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ οἰκῆσαι μετ' αὐτοῦ ἐν Σπανυδρίῳ. Εὐθέως οὖν ὁ πατὴρ αὐτοῦ δώσας αὐτῷ χρήματα πολλὰ, ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ βοηθείας. Καὶ ἐλθὼν ἐν τῇ Φοινίᾳ, ἐπιζητήσας Ἐπιφάνιον, καὶ ἐξηγησάμενος αὐτῷ ἅπαντα, κατέψαχεν μεθ' ἡμῶν. Ἀπέστειλεν οὖν ὁ φιλόσοφος τὸν Κάλλιστον κατὰ κέλευσιν Ἐπιφανίου, μετὰ δύο παιδαρίων καὶ τριῶν αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Καὶ δὴ τὴν πορείαν ποιησάμενος ὁ φιλόσοφος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὰς τρεῖς καμήλους,

ἴδ'· Καθ' ἡμέραν οὖν Ἐπιφάνιος καὶ ὁ φιλόσοφος ἐν πολλῇ φιλονεικίᾳ ἦσαν πρὸς ἑαυτούς· Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Λέγει Δανιήλ, φιλόσοφε, ὅτι κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βιβλοὶ ἠνεψύχθησαν· Δεῦρο πρῶτες, φησί, τὰς σὰς βίβλους, καὶ γὰρ τὰς ἐμὰς, ὅς μοι ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο, καὶ καθεστῶμεν, καὶ διακριθῶμεν πρὸς ἑαυτούς· Ἐπέθηκεν δὲ Ἐπιφάνιος τὰς θεοπνευστούς Γραφὰς ἐκ δεξιῶν, καὶ ὁ φιλόσοφος ἐξ ἀριστερῶν· τῶν δὲ ἀρξαμένων ἀπ' ἀρχῆς τῆς κοσμοποιίας, ὁ μὲν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἧς Μωϋσῆς συνεγράψατο, ὁ δὲ φιλόσοφος ἀπὸ τῆς αὐτῆς γενέσεως, ἧς ὁ Ἡσιόδος συνεγράψατο· Κατὰ ἔπος οὖν διεξελθόντες τὰ δύο βιβλία, ἐφιλονείκουν πρὸς ἑαυτούς· Ἦν δὲ τὸ φῶς φῶς, καὶ τὸ σκότος σκότος· Ὁ γὰρ Μωϋσῆς Θεοῦ συνεργήσαντος συνεγράψατο· ὁ δὲ Ἡσιόδος ἀπὸ μὲν Θεοῦ τὸ ζῆν εἶχεν, ἀπὸ δὲ δαιμόνων τὴν πλάνην· Ἐνιαυτον οὖν ὅλον ἔμεινεν Ἐπιφάνιος διαλεγόμενος τῷ φιλοσόφῳ, καὶ οὐκ ἔπεισεν αὐτόν· Ποτὲ γοῦν ἀγροίκων τὸν ἀριθμὸν ξ φέρουσι νεανίσκον τινὰ ὑπὸ τοῦ ἀκαθάρτου ἐνοχλούμενον· Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἠδύνατο περιγενέσθαι αὐτοῦ οἱ ξ, ἀλύσειν ἔδρασαν τούτον, καὶ ἤνεγκαν πρὸς Ἐπιφάνιον ἐν τῷ μοναστηρίῳ· Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Ἄγε δὴ, φιλόσοφε, ὁ τὰς φιλονεικίας ποιούμενος μετὰ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἐπιφανίου, ἐπικαλεσάμενος τὸ πλῆθος τῶν θεῶν σου, ὅπως ἀποδιώξουσιν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ νεανίσκου· Ὁ δὲ φιλόσοφος ὡσπερ ἠτήθηεντα, καὶ ἀπορήσαντα τὸν λόγον ὑπενόησεν τὸν Ἐπιφάνιον· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐπιγνοὺς τούτο, εἶπεν πρὸς τὸν φιλόσοφον· Τί λέγεις, φησὶν, ὦ φιλόσοφε, περὶ τοῦ νεανίσκου; ἢ θεράπευσον τὸν ἀσθενοῦντα, καὶ ἔσομαι πίστιν ἔχων πρὸς τοὺς θεοὺς σου· ἢ ὁ Θεὸς μου διώξει τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, καὶ ἔση πεποικῶς ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ· Ἐπὶ τούτοις δὲ ἅπανιν ὁ φιλόσοφος οὐκ ἐπίστευσεν Ἐπιφάνιῳ· ἀλλ' ἐνόμιζεν γέλοιον εἶναι· Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἀναστὰς, καὶ κρατήσας τὸν νεανίσκον, ἔλεγεν αὐτῷ· Σοὶ λέγω, νεανίσκε, θέλεις, φησὶν, ἄρω τὰ σίδηρα ἀπὸ τῶν χειρῶν σου;

ΚΕ'. Ὁ δὲ φιλόσοφος ἀκούσας ταῦτα, ἔδραμεν εὐθέως ἐν τῷ κελλίῳ, καὶ ἠσφαλίσατο τῷ κατολίῳ, λέγων καὶ σκεπτόμενος ἐν ὑπονοίᾳ· Οὗτος ὁ καλόγηρος, ὡς ἰδιώτης, λύσαι βούλεται τὸν παράφρονα, καὶ μὴ ἡμεῖς ἐκφύγωμεν, ὡς λόγιοι, τὴν προπέτειαν, μέλλομεν κακῶς πάσχειν ὑπὸ τοῦ καταράτου· Κουφίσας οὖν Ἐπιφάνιος τὰ σίδηρα ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον, εἶπεν τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι· Παραγγέλλει σοὶ Ἐπιφάνιος ἀμαρτωλὸς ὁ δούλος τοῦ Κυρίου, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν· Καὶ εὐθέως ἔξηλθεν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα· καὶ ἦν ἐν πολλῇ καταστάσει ὁ νεανίσκος· Ἰδὼν δὲ ὁ φιλόσοφος τὰ τῆς εἰρήνης, ἀπεκουφίσεν τὸ κατόχιον, καὶ ἐξεπήδησεν τοῦ κελλίου εἰς προσκύνησιν Ἐπιφανίου, λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον τοιούτους λόγους· Ὁ, φησὶν, Ἐπιφάνιε στεφανηφόρε· πιστεύω καὶ πεπίστευκα τοῖς λαλουμένοις, διὰ τῶν

XXIV. Quotidie ergo Epiphanius et philosophus plurimum inter se contendebant. Dixit autem Epiphanius philosopho: Dicit Daniel, o philosophe: *Judicium sedit, et libri aperti sunt*⁴. Agedum, profer tuos libros, et ego meos, quos mihi Deus dedit, sedeamusque et disseramus inter nos. Posuit autem Epiphanius a dextris Scripturas divinitus inspiratas, et alius Epiphanius libros suos a sinistris. Cum ii autem cœpissent ab initio mundi creationis, Epiphanius quidem a Genesi, id est, ab ortu, quem conscripsit Moyses: philosophus autem ab eodem ortu, quem conscripsit Hesiodus, ad verbum duos libros exponentes, inter se contendebant. Erat autem lux lux, et tenebræ tenebræ. Moyses enim scripsit, Deo opem ferente: Hesiodus autem ex Deo quidem vitam habuit, errore vero a dæmonibus. Toto autem anno mansit Epiphanius disserens cum philosopho. Aliquando vero homines agrestes numero sexaginta tulerunt quemdam adolescentem qui vexabatur ab immundo spiritu. Quem cum non possent sexaginta illi superare, cum alligarunt catenis, et tulerunt ad Epiphanium. Dixit autem Epiphanius philosopho: Age, philosophe, qui contendis cum peccatore Epiphanio; invoca tuorum deorum multitudinem, ut expellant spiritum ab adolescente. Ille vero existimabat Epiphanium superatum, et qui non haberet quod diceret. Cum hoc autem cognovisset Epiphanius, iterum dixit ei: Quid dicis, o Pater philosophe, de adolescente? Aut cura ægrotantem, et ego in tuis diis habebō fidem: aut Deus expellet immundum spiritum ab adolescente, et credes in crucifixum. In his autem omnibus non credidit philosophus Epiphaniō, sed existimavit eum esse ridiculum. Surgens vero Epiphanius, et tenens adolescentem, dixit ei: Tibi dico, adolescens, vis, inquit, tollam catenas ferreas ex manibus tuis?

XXV. Cum autem audiisset philosophus, statim cucurrit in cellam, et vecte foribus adhibito se munit, dicens, et suspicando ita apud se considerans: Bonus hic senex, ut rudis et indoctus, vult amen-tem solvere, et nisi nos ut prudentes casum effugiamus, ab execrando illo male sumus passuri. Cum autem Epiphanius ferreis catenis levasset adolescentem, et eum ter signasset, dixit immundo spiritui: Præcipit tibi Epiphanius peccator servus Domini, in nomine Jesu Christi crucifixi Filii Dei, egredere ex homine, et ne amplius in ipsum ingrediaris. Et egressus est statim immundus spiritus. Eratque adolescens valde quietus et compositus. Cum autem esse pacem vidisset philosophus, levavit repagulum, et e cella prosiliit ad adorandum Epiphanium, sic dicens: O, inquit, qui gestas coronam, Epiphani, credo, et credidi iis quæ dicuntur, per ea quæ fiunt. Volant enim verba sine fructu,

⁴ Dan. vii, 10.

opera autem cernuntur habere fructum. Volo ego quoque esse ex iis qui serviunt crucifixo. Philosopho vero dixit Epiphanius: Quid hoc miraris, o philosophe, tanquam id nos fecerimus? Nequaquam; sed est Dei Filius, qui hæc præclara facit per eos qui ipsi credunt. Cum hæc et his plura philosopho dixisset Epiphanius, rogavit eum philosophus, ut daret ei id, quod est in Christo, signaculum. Ipsum ergo et me accepit Epiphanius, et ivimus ad magnum Hilarionem, qui eum baptizavit; egimusque viginti dies in monasterio magni Hilarionis: quem rogavit Epiphanius, ut cum Epiphanio philosopho mitteret ex fratribus unum Eleutheropolim, ut eum episcopus faceret presbyterum. Quod etiam fecit. Et rursus ivimus Spanhydriion. Epiphanius autem cum omnes advocasset fratres, sic eis dixit: Hic, qui sibi aliquando videbatur esse aliquid, cum nihil esset, dicebat se esse philosophum; nunc autem Dei gratia verus est factus philosophus; ipseque spiritualis vester pater est. Igitur Epiphanius philosophus a Deo gratiam est consecutus, et præerat toti choro.

φιλόσοφος, καὶ τῆς κερωσύνης κατηξιώθη. Οὗτός ἐστιν ὁ πνευματικὸς ὑμῶν πατήρ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος, καὶ ἦν ἡγουμένος παντὸς τοῦ χοροῦ.

XXVI. Ingredientes autem multi monasterium, non sinebant quiescere Epiphanium. Cum itaque in animo haberet locum relinquere, proficisci vero in partes Ægypti, dixit mihi: Sequere me, filii. Ego vero dixi ei: Sequar te, quocunque ieris, Pater. Cum omnes autem fratres advocasset, et eis vale dixisset, dixit: Vado, o filii, ad videndum fratres qui sunt in monasterio magni Hilarionis. Cum ii autem intellexissent eum velle recedere, propter magnam molestiam eorum qui accedebant, omnes cadentes in faciem, cum fletu et planctu eum rogabant ne exiret. Epiphanius vero ipse quoque, magna ductus misericordia, persuasit eis, dicens se non esse amplius recessurum. Cum decem autem dies præterissent, accepit me noctu, egressique sumus, et ivimus Hierosolymam, nostramque vitam adoravimus, nempe venerandam Domini crucem. Fuimusque in civitate, loca obeuntes et orantes sedecim dies. Cumque nos egredieremur e civitate, ut [veniremus Joppen, et] navigaremus in Ægyptum, occurrit nobis quædam mulier insana, ut quæ vexaretur a spiritu immundo. Ipsa autem cum Epiphanii accepisset diplomem, eam dilaceravit, et ex ea exiit immundus spiritus. Quæ proci dens ad pedes Epiphanii, eum rogabat, dicens: Ignoscas mihi, Pater, et ne succenseas. Is autem dixit ei: Vade sana in domum tuam. Ruptus enim est, qui te rupe rat. Et ivit mulier in pace. Et cum nos descendissemus in Joppen, invenimus navem paratam, quæ volebat ire Alexandriam. Cumque navigassemus ab Joppe, post tres dies ingressi sumus Alexandriam. Nobis autem nave egressis, et ingredientibus civitatem, occurrit quidam Judæus, nomine Aquila, legisperitus ac magister. Cœpit vero Epiphanius quoque cum eo de lege disserere. Toto ergo illo die plu-

Ἀ ἔργων τῶν γινομένων· οἱ γὰρ λόγοι πέτανται ἄκαρποι ὄντες· τὰ δὲ ἔργα φαίνεται ἔγκαρπα ὄντα· θέλω κάγῳ γενέσθαι τοῦ ἐσταυρωμένου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Τί θαυμάζεις, φησὶν, ὦ φιλόσοφε ἐπὶ τοῦτο, ὡς ἡμῶν ποιησάντων; Οὐδ' ἄλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ ποίων ἐὰν τῶν πιστευόντων αὐτῷ τὰ κατὰ ταῦτα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος καὶ πλείονα τούτων τῷ φιλοσόφῳ, παρεκάλεσεν αὐτὸν ὁ φιλόσοφος, ὅπως δώσει αὐτῷ τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα. Λαβὼν δὲ αὐτὸν καὶ ἐμὲ Ἐπιφάνιος, ἐπορεύθημεν πρὸς τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα, καὶ ἐδάπτισεν αὐτόν. Καὶ ἐποίησαμεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος κ' ἡμέρας. Παρεκάλεσεν δὲ Ἐπιφάνιος τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα ἀποστελεῖται μετὰ Ἐπιφανίου τοῦ καὶ φιλοσόφου ἓνα τῶν ἀδελφῶν ἐν Ἐλευθεροπόλει,

ὅπως ποιήσει αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος πρεσβύτερον. Καὶ δὴ ὁ μέγας Ἰλαρίων ἐποίησεν οὕτως. Καὶ πάλιν ἐπορεύθημεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἡμῶν τῷ ἐπικαλουμένῳ Σπανυδρίῳ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος προσκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς, εἶπεν αὐτοῖς· Οὗτος, φησὶν, ὁ ποτε δοκῶν εἶναι τι, μηδὲν ὄν, ἔλεγεν ἑαυτὸν φιλόσοφον. Νῦν δὲ χάριτι Χριστοῦ ἐγένετο ἀληθῶς φιλόσοφος. Νῦν δὲ χάριτι Χριστοῦ ἐγένετο ἀληθῶς Θεοῦ, καὶ ἦν ἡγουμένος παντὸς τοῦ χοροῦ.

Κζ'. Πολλῶν οὖν εἰσερχομένων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οὐκ εἶων ἤρεμεῖν τὸν Ἐπιφάνιον. Καὶ δὴ σκεψάμενος καταλιπεῖν τὸν τόπον, κορευέσθαι δὲ ἐπὶ τὴν μέρη Αἰγύπτου, εἶπεν πρὸς μέ· Τέκνον, ἀκολούθει μοι. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν· Ἀκολουθήτω σοι ὅπου ἂν ἀπέρῃ, Πάτερ. Προσκαλεσάμενος δὲ ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς, καὶ συνταξάμενος αὐτοῖς, εἶπεν· ἀποκρισὶν ἔφερον αὐτοῖς λέγων ὅτι· Πορεύομαι, φησὶ, τέκνα, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος. Τῶν δὲ νοησάντων ὅτι ἀναχωρεῖν βούλεται, διὰ τὴν πολλὴν δχλησιν τῶν παραγενομένων, οἱ πάντες πεσόντες ἐπὶ πρόσωπον, μετὰ πολλοῦ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυρου παρεκάλουν τὸν Ἐπιφάνιον, ὥστε μὴ ἐξελεῖθαι. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου καὶ αὐτοῦ εἰς πολὺν οἶκτον ἐλθόντος, ἔπεισεν αὐτούς, λέγων μηκέτι ἀναχωρεῖν. Μὴ ποιησάντων δὲ ἡμῶν ἑ ἡμέρας, ἐλαβέν με νυκτὸς, καὶ ἐξήλθομεν, καὶ ἐπορεύθημεν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ προσκεκνήσαμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν, τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Δεσπότου· ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῇ πόλει, διερχόμενοι τοὺς τόπους καὶ εὐχόμενοι, ἰς' ἡμέρας· καὶ δὴ ἐξερχόμενων ἡμῶν ἀπὸ τῆς πόλεως, ὅπως ἀποπλεύσωμεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπήντησεν ἡμῖν γυνὴ τις, μαινομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀκαθάρτου. Αὐτὴ λαβομένη τῆς διπλοῦδος Ἐπιφανίου, διέβρηξεν αὐτήν· καὶ εὐθέως ἐξήλθεν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἀπ' αὐτῆς. Ἡ δὲ πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας Ἐπιφανίου, παρεκάλει λέγουσα· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ, καὶ μὴ ὀργίζου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν γυναῖκα· Βάδιζε ὑγιαίνουσα ἐν τῷ σῷ οἴκῳ· ὁ γὰρ βήξας ἐβράγη. Καὶ ἐπορεύθη ἡ γυνὴ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς. Κατελθόντων δὲ ἡμῶν εἰς Ἰόππην, εὐρομεν ἔτοιμον πλοῖον βουλόμενον πορευέσθαι εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐξεληθόντων δὲ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου καὶ εἰσελθόντων ἐν τῇ πόλει, ἀπήντησεν ἡμῖν Ἰουδαῖος, ὀνόματι Ἀκύλας, νομοδιδάσκαλος. Καὶ ἤρξατο Ἐπι-

φάνιος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ νόμου διαλέγεσθαι πρὸς αὐτούς. Ἐμειναν οὖν ἐν πολλῇ φιλονεικίᾳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐπὶ συντυχίᾳ πάλιν ἐλήθοντες, διάλεκτον ἐποίησαν πρὸς ἑαυτούς· ὡς καὶ πισθεῖς ὁ Ἀκύλας τῇ ἐρμηνείᾳ Ἐπιφανίου, ἐπόθησεν τοῦ γενέσθαι Χριστιανός. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος προνοῶν ἤγαγεν αὐτὸν Ἀθανασίῳ τῷ πάππῳ, καὶ ἡμεῖς ἐξήλομεν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας. Πορευομένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς ἀνω Θηβαίδος, ἀπήντησεν ἡμῖν τις μοναχὸς μαθητῆς τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου, ὀνόματι Παφνούτιος. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Εὐλόγησον δὲ ἡμᾶς, Πάτερ. Εἶπεν δὲ ὁ Παφνούτιος· Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ· καὶ ποιήσαντος τοῦ Παφνούτιου τὴν εὐχὴν, ἠσπασάμεθα ἀλλήλους, καὶ κατεψύξαμεν μικρὸν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐπηρώτησεν τὸν Παφνούτιον περὶ πάντων, ὧν ἐποίησεν ὁ μέγας Ἀντώνιος, καὶ αὐτὸς ἐξηγήσατο αὐτῷ ἅπαντα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Παφνούτῳ· Θέλω, Πάτερ, οἰκῆσαι τὸν τόπον τὸν καλούμενον Νιτρίαν. Ὁ δὲ Παφνούτιος εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Βάδιζε ὑγιαίνων· ἀπόλαυσον τῶν πατέρων, καὶ συνάγαγε χόρτον θερινὸν, καὶ πορεύου ἐν τῇ Κυπρίῳ νήσῳ, καὶ τρέφε πρόβατα εἰς ἱματισμὸν, καὶ τίμα παιδας, ἵνα ὦσιν οἱ ἄρνες. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Παφνούτιος, καὶ πάλιν εὐξάμενος ἠσπασάμεθα ἀλλήλους καὶ ἐπορεύθημεν ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

ΚΖ'. Ἦν δὲ ἐν τοῖς τόποις τοῖς περὶ Λεοντόπολιν ἀνὴρ παρά τισι νομιζόμενος ἀγαθὸς, καὶ πρόγνῳσιν ἔχων Θεοῦ· τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ἰεράκας. Περὶ τοῦτου ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἤκουσεν Ἐπιφάνιος, καὶ πόθον εἶχεν τοῦτον ἰδεῖν. Ὁμοίως καὶ Ἰεράκας ἤκουσεν περὶ Ἐπιφανίου. Ἦν δὲ οὗτος ἐξω Λεοντοπόλεως, ὡς ἀπὸ σημείου ἐνός· οὗτος ἐδίδασκεν μὴ ἀνίστασθαι ταύτην τὴν σάρκα, ἀλλ' ἐτέραν ἄλλην ἀντ' αὐτῆς, καὶ ταύτην εἰς γῆν διαλύεσθαι, ὅτι γέγραπται· *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*. Καὶ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι τὰ παιδιά μὴ τέλεια ὑπάρχειν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰσαεθόντων οὖν ἡμῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ἠύραμεθα πλῆθι πολλὰ διδασκόμενα ὑπ' αὐτοῦ. Ἦν γὰρ ἀπεχόμενος βρώσεως καὶ πόσεως ἱκανῶς. Οὔτε γὰρ ἐλαίου μετελάμβανεν, οὔτε οἴνου ἐζότε ἀπετάξατο. Ὡς οὖν ἶδεν τὸν Ἐπιφάνιον, ἐπηρώτησεν πόθεν ἐστίν. Καὶ μαθὼν ὅτι Παλαιστίνος, ἤρώτησεν καὶ τὸ ὄνομα· καὶ μαθὼν ὅτι Ἐπιφάνιος καλεῖται, ἠγωνίασεν πολὺ. Ἦν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τὰ λεγόμενα περὶ Ἐπιφανίου, ὅτι λόγιός ἐστι καὶ πρόγνῳσιν ἔχει. Μετὰ οὖν τὸ ἐπερωτῆσαι τὸν Ἐπιφάνιον τὸ πόθεν ἐστίν, καὶ τίς καλεῖται, καὶ μαθὼν, ἐδίδασκεν πάλιν τὸν ὄχλον. Ἐλθὼν δὲ περὶ ἀναστάσεως ἐξηγεῖσθαι ἔλεγεν περὶ τῆς σαρκὸς, ὅτι οὐκ ἀνίσταται. Καὶ ἀδημονήσας Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς Ἰεράκα· Λάβε, φησί, κατόχιον ἐπὶ τῷ στόματι σου, καὶ μάθε μὴ βλασφημεῖν περὶ τῆς ἐλπίδος. Καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου ἔμεινεν ὁ Ἰεράκας ἄλαλος, ἀκίνητος ἐπὶ τῷ τόπῳ. Ἰδόντες δὲ ἅπαντες οἱ διδασκόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὃ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος θαῦμα ἐπὶ τὸν Ἰεράκα, ἐξέστησαν ἅπαντες. Ὑπολαβὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἤρξατο πάντας διδάσκειν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως. Παρηῆθεν οὖν ὡς

A rimum contenderunt. Rursusque die sequenti cum venissent ad congressionem, diu disseruerunt. Credsensque Aquila interpretationi Epiphaniai, desideravit fieri Christianus. Epiphaniaus autem deduxit eum ad Athanasium episcopum, et nos egressi sumus Alexandria. Cum iremus autem nos in partes superioris Thebaidis, occurrit nobis quidam monachus, discipulus magni Antonii, nomine Paphnutius. Cui dixit : Benedic nobis, Pater. Dixit autem Paphnutius : Benedicti vos a Domino. Cumque orationem fecisset Paphnutius, nos invicem salutavimus, et nos in eo loco parum refrigeravimus. Epiphaniaus vero interrogavit Paphnutium de omnibus quæ fecit magnus Antonius, ipseque ei narravit omnia. Dixit autem Epiphaniaus Paphnutio : Volo habitare in eo loco qui dicitur Nitria. Paphnutius vero dixit Epiphaniao : Vade sanus, frueri patribus, et collige fenum æstivum, et vade in insulam Cypriorum, et ale oves ad vestimenta, et honora pueros, ut tibi sint agni. Hæc autem cum dixisset Paphnutius, facta rursus oratione, et nos mutuo complexi, inivimus singuli suum iter.

B

XXVII. In locis autem, quæ sunt circa Leontopolim, erat vir quidam, qui apud aliquos existimabatur bonus, et Dei habere præscientiam : vocabatur vero nomine Hierax. De eo in Palæstina audivit Epiphaniaus, et eum desideravit videre. Similiter Hierax quoque audivit de Epiphaniao. Erat autem ejus domus ad unum lapidem extra Leontopolim. Is docebat hanc carnem non resurgere, sed pro ea aliam, et hanc in terram dissolvi. Scriptum est enim, inquit, *Terra es, et in terram reverteris**. Rursusque dicebat, infantes non futuros perfectos in futuro sæculo. Ingressis autem nobis in ejus monasterium, invenimus magnam multitudinem, quæ ab eo docebatur. Etenim a cibo quoque et potu abstinēbat. Neque enim oleum sumpsit, nec vinum bibit, ex quo mundo renuntiavit. Postquam ergo vidit Epiphaniaum, rogavit cujusnam esset. Cumque scivisset eum esse Palæstinum, nomen quoque rogavit. Cum autem didicisset eum vocari Epiphaniaum, fuit valde anxius. In Ægypto enim dicebatur Epiphaniaus esse vir doctus, et habere præscientiam. Postquam vero rogavit Epiphaniaum cujusnam sit, et qui vocetur, turbam rursus docebat. Cum autem venisset ad exponendum de resurrectione, de carne dixit, eam non resurgere. Quibus auditis, ægre ferens Epiphaniaus, dixit Hieraci : Ori tuo immitte repagulum, et discite spem nostram non blasphemare. Quod cum dixisset Epiphaniaus, mansit Hierax in loco mutus et immobilis. Cum vero omnes, qui ab ipso docebantur, vidissent miraculum quod in ipsum fecit Epiphaniaus, obstupuerunt. Ex divinis autem Scripturis accipiens Epiphaniaus, cœpit omnes docere de resurrectione. Præterit igitur ali-

* Gen. iii, 19.

quot horarum spatium, et mutus permanebat Hierax. Post hæc autem dixit ei Epiphanius : Loqueremur sermonem, et audi firmam ac stabilem fidem. Tunc se excusavit Hierax, dicens se esse lapsum : pœnitere autem protervæ illius sententiæ.

XXVIII. Discedentes vero Leontopoli, ivimus in superiorem Thebaidem. Erat autem illic vir justus, Joannes nomine. Et cum ad eum ingressi essemus, nos benigne accepit. Fuerunt autem quidam ex iis qui in illis locis habitabant, qui ei quemdam alligant adolescentem, ut maneret. Is vero vexabatur ab immundo spiritu. Postquam autem vidit Epiphanium, dixit ei magna voce : Cur huc accessisti, Epiphani, Dei serve? Mansitque ab hora sexta usque ad nonam sic clamans. et repente rupto vinculo, cucurrit ad Epiphanium. Prehensis autem pedibus Epiphanii, clamabat, dicens : Libera me, rogo per Deum quem colis. Dixerat vero Epiphanius immundo spiritui, ut (a) exiret ab homine, ita ut non cognosceret Joannes Epiphanium. Dixit autem Epiphanius adolescenti : Homo, surge : quid mihi exhibes molestiam? Statim autem sanus surrexit adolescens, cum immundus exiisset spiritus. Tres vero dies mansimus apud Joannem, virum admirabilem, et vita, quæ ex virtute agebatur, ornatum. Illinc autem recedentes, venimus ad Bucolia, et septem annos illic transegimus : magnamque illic Epiphanius molestiam præbuere per congressionem.

XXIX. Aliquando quidam philosophus, nomine Eudæmon, accessit ad Epiphanium, et sermones inter se contulere. Epiphanius quidem ex Scripturis divinitus inspiratis, Eudæmon autem per inutilem contentionem dissecebat contra ea quæ dicebat Epiphanius. Habebatque Eudæmon puerum; ejusque oculus erat clausus. Dixit autem Eudæmoni Epiphanius : Ecce, o philosophe, supra omnes eloquentia polles et divitiis, suntque apud te dii complures. Cur pueri ergo curam non geris, ut ejus quoque sint sani oculi? De hoc risit philosophus, dicens Epiphanio : Si sub cœlo esset solus filius Eudæmonis, qui unum haberet oculum, jure essem de eo sollicitus; innumeri vero cum sint qui ne cum uno quidem oculo terram hanc peragrarent, quid curæ est Eudæmoni de eo? Epiphanius autem dixit Eudæmoni : Quod si solus, inquit, esset, o philosophe, quidnam agere posses ad eum curandum? Nihil aliud, inquit Eudæmon, nisi ratiocinari et dicere, nullum unquam sic fuisse affectum, ut est noster puer. Dixit Epiphanius Eudæmoni : Ne ea, quæ dicuntur, attendas perinde ac ridicula (Deus enim est in medio amborum); adduc puerum qui laborat, et vide gloriam Dei. Hæc cum dixisset Epiphanius, et Eudæmonis puerum manu tenuisset, et ejus oculum, qui non videbat, ter signasset, statim respexit. Cum autem vidisset Eudæmon, quod fe-

(a) Græca negationem addunt.

ωρῶν τριῶν διάστημα· καὶ ἦν Ἱεράκας ἀναυδὸς διαμένων. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτὸν Λάλει τὸν λόγον ἀληθῆ, καὶ ἄκουε τὴν πίστιν βεβαίαν. Τότε Ἱεράκας ἀπελογήσατο, ἐσφάλλαι λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον, ἀλλὰ μετανοεῖν ἀπὸ τῆς ἀτάκτου γνώμης ἐκείνης.

ΚΗ'. Ἀπάραντες οὖν ἀπὸ Λεοντοπόλεως, ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα. Ἦν δὲ ἐκεῖ δίκαιος ἀνὴρ Ἰωάννης ὀνόματι. Καὶ δὴ εἰσελθόντες πρὸς αὐτὸν, ἐδέξατο ἡμᾶς εὐμενῶς. Ἦσαν δὲ τινες τῶν ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις νεανίσκων τινὰ προσδήσαντες αὐτῷ προσπαρήμεναι. Ἦν δὲ αὐτὸς ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ἐνχολούμενος. Ὡς οὖν ἴδεν τὸν Ἐπιφάνιον, ἔλεγε πρὸς αὐτὸν μεγάλην τῆ φωνῆ· Τί παρεγένου ἐνταῦθα, Ἐπιφάνιε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ; Ἔμετινεν δὲ ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς ἕως ὥρας ἐνάτης οὕτως ἀποκράζων. Καὶ ἐξαίφνης διαρρήξας τῶν δεσμῶν, ἔδραμεν πρὸς Ἐπιφάνιον. Λαθὼν δὲ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἐκρῆξεν λέγων· Ἀπόλυσόν με, διὰ τὸν Θεόν, ὃν σὺ σέβῃ. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος εἰπὼν τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, μὴ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μὴ γνῶ Ἰωάννης τὰ κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν νεανίσκον· Ἀνάστα, ἄνθρωπε, τί κόπους μοι παρέχεις; Εὐθέως οὖν ἀνέστη ὁ νεανίσκος ὑγιής, τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐξελεθόντος ἀπ' αὐτοῦ. Ἐμείναμεν δὲ τρεῖς ἡμέρας παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ἀνδρὶ θαυμαστῷ καὶ εὐαρέτῳ πολιτεῖα κεκοσμημένῳ. Ἀπάραντες δὲ ἐκεῖθεν κατήλθομεν ἐπὶ τὰ Βουκόλια, καὶ ἐποιήσαμεν ἐκεῖ ζ' ἔτη· καὶ πολὺν κόπον κάκει παρεῖχον Ἐπιφάνῳ διὰ τῆς συντυχίας.

ΚΘ'. Ποτὲ οὖν φιλόσοφος τις ὀνόματι Εὐδαίμων παρεγένετο πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ συνῆραν λόγους πρὸς ἑαυτούς. Ἐποίησαν δὲ ἑ' ἡμέρας διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους. Ὁ γὰρ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῶν θεοσκεπτικῶν Γραφῶν τὴν ἀλήθειαν ἀπεδείκνυεν τῷ Εὐδαίμωνι· ὁ δὲ Εὐδαίμων διὰ τῆς ἀνωφελοῦς φιλοκειρίας ἀντέλεγεν τοῖς λαλουμένοις διὰ Ἐπιφανίου. Εἶχεν δὲ Εὐδαίμων παῖδα, καὶ τούτου ὁ ὀφθαλμὸς ἦν κεκλεισμένος. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Εὐδαίμονα· Ἰδοῦ, φιλόσοφε, ἐπὶ πᾶσιν κεκόσμησαι καὶ λόγοις, καὶ πλοῦτῳ, καὶ περισσοῖ θεοὶ εἰσιν παρὰ σοί. Διὰ τί οὐ ποιεῖς φροντίδα τοῦ σου παιδός, ὅπως καὶ οἱ δύο ὀφθαλμοὶ τούτου ἦσαν ὑγιεῖς; Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ φιλόσοφος ἐγέλασεν λέγων Ἐπιφάνῳ· Εἰ ἐν τῇ ὑπ' οὐρανὸν (b) ὁ παῖς Εὐδαίμωνος ἦν ὀφθαλμὸν ἕνα ἔχων, εἶχον ἂν μεριμνήσαι περὶ αὐτοῦ· εἰ δὲ ἀναρίθμητοί εἰσιν οἱ ὑπ' οὐδενὸς ὀφθαλμοῦ πορευόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, τί τῷ Εὐδαίμωνι μέλει περὶ τούτου, ὃ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς τὸν Εὐδαίμονα· Εἰ δὲ καὶ μόνος, φησὶν, ὧ φιλόσοφε, ἐτύγχανεν, τί εἶχες ἐπιτηδεῦσαι πρὸς θεραπείαν τούτου; Ὁ δὲ Εὐδαίμων φησὶν· Οὐδὲν ἢ τὸ λογίζεσθαι πολλάκις καὶ λέγειν, ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν πώποτε οὕτως ὡς ὁ ἡμέτερος παῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Μὴ πρόσεχε, φησὶ, φιλόσοφε, τοῖς λαλουμένοις ὡς ἐν γελῳῳ· ὁ Θεὸς γὰρ ἀνά μέσον ἀμφοτέρων. Ἄγαγε παῖδα πηρόν· ἔδε δόξαν Θεοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ κρατῆ-

(b) Interpres addit μόνος.

σας τὸν παῖδα τοῦ Εὐδαίμονος ἀπὸ τῆς χειρὸς, καὶ σφραγίσας τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, τὸν μὴ ὄρωντα, τρίτον, εὐθὺς ἀνέδραμεν. Ἰδὼν δὲ Εὐδαίμων ὁ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος, παρεκάλεισεν αὐτὸν λέγων· Εἰ φίλον ἐστὶν ὑμῖν, διδάσκαλε, θέλω καγὼ Χριστιανὸς γενέσθαι. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ἄκουσον, φησὶν, ὦ φιλόσοφε, τὰ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐσπλάγχχου Θεοῦ, ᾧ οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουσιν. Ποτὲ τὸν Ἰσραὴλ ἐν δουλείᾳ ὑπάρχοντα τῷ Φαραῷ βασιλεῖ Αἰγύπτου ἠλευθέρωσεν, καὶ ἀπῆλλαξεν αὐτὸν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς θαλάσσης διήγεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Καὶ ποτὲ τοῦτον ἀπειθήσαντα καὶ ἀμνηστῶντα ἔχοντα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Προφήτου τοῦτον παρακαλεῖ, λέγων· *Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἠδίκησά σε, ἢ τί κερηνόχησά σε; ἀποκρίθητε μοι.* Ὅστε οὖν, λόγι Εὐδαίμων, ἔτιμὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς πάντας τρόπων ἀγαθῶν εἰσερχομένους εἰσδέχεσθαι, καὶ ἀμαρτίας ἢ τίς πλείστας πεποιηκώς, ἀπεθίσεται αὐτῷ. Ἄπελθε οὖν, λόγι Εὐδαίμων, καὶ εἰσελθε ἐν τῇ πόλει, καὶ μὴ αἰσχυνοῦντις προσπεσεῖν τῷ ἐπισκόπῳ. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἦλθεν πρὸς ἡμᾶς.

Α'. Ἦκουσεν δὲ Εὐδαίμων τῶν λόγων Ἐπιφανίου, καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει, καὶ προσέπεσεν τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἐγένετο Χριστιανός. Διαδόχτος δὲ ἐγένετο Ἐπιφάνιος εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Ἐζήτησαν δὲ οἱ ἐπίσκοποι κρατῆσαι αὐτὸν ἐπίσκοπον· καὶ ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον. Ἐγὼν γὰρ τοῦτο Ἐπιφάνιος· καὶ εἶπεν πρὸς μέ· Δεῦρο, τέκνον, πορευθῶμεν πάλιν ἐν τῇ πατρίδι. Καὶ ἐπορεύθημεν πάλιν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν· καὶ εἰσῆλθομεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος. Ἦν δὲ ὁ μέγας Ἰλαρίων ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ μοναστηρίου διὰ τὴν πολλὴν δόξαν τὴν γινομένην αὐτῷ, καὶ ἀποπλεύσας ἀπὸ τῆς Κυπρίων ἐν τοῖς τόποις τοῖς περὶ τὴν Πάφον. Εἰδότες οὖν οἱ ἀδελφοὶ τὸν Ἐπιφάνιον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἦσαν δὲ πενθούντες διὰ τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα. Ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἡμέρας μ', καὶ ἐξεληθόντες ἐπορεύθημεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ μοναστηρίῳ τῷ ἐπιχαλουμένῳ Σπανυδρίῳ, ἐν ᾧ ἦν ποιήσας ἡγούμενον Ἐπιφάνιος τὸν Ἐδεσηνὸν Ἐπιφάνιον. Ἦν δὲ ὁ ἄριστος περιποιησάμενος ἐν τῷ μοναστηρίῳ πληθὸς ἀδελφῶν. Καὶ γὰρ αὐτὸς θαυμαστός ἀνὴρ. Εἰδότες δὲ τὸν Ἐπιφάνιον πάντες ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρίτην ἡμέραν ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἐγὼ τε καὶ αὐτός. Καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν πρὸς μέ· Τέκνον, λάβε κελλῖον ἕτερον, καὶ ἡσυχάζε ἐν αὐτῷ· καὶ ἐποίησα οὕτως. Καὶ ἡμεθα ἡσυχάζοντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ.

ΑΑ'. Λιμοῦ δὲ γενομένου ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνον ἐπὶ τῆς γῆς τῶν Φοινίκων, συνήχθησαν πλήθη πολλὰ πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ παρεκάλουν τοῦτον λέγοντες· Βοήθησον ἡμῖν, Πάτερ, ὅπως μὴ ἀπολώμεθα, καὶ παρακάλεισεν τὸν Θεὸν, ὅπως δώσει ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιήσει ἡ γῆ τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Τί μοι κόπους παρέχετε; ἄνθρωπος γὰρ ἀμαρτωλὸς εἰμι. Καὶ πλέον τι πάλιν ἐπέδόντο Ἐπιφανίου, ὅπως αὐτὸς προσεύξεται τῷ φι-

* Mich. vi, 5.

Acerat Epiphanius, rogavit eum dicens : Si vobis placet, magister, volo ego quoque fieri christianus. Epiphanius autem dixit Eudæmoni : Audi, o philosopho, de bono et misericordi Deo, cui credunt Christiani. Israclem, qui aliquando serviebat Pharaoni regi Ægypti, liberavit, et eum eripuit, et per mare Rubrum eum traduxit, tanquam per terram aridam atque per solitudinem, et introduxit eum in terram fluentem lacte et melle : eumque cum aliquando non paruisset, et Dei fuisset immemor, per prophetam sic adhortatur, dicens : *Popule mi, quid feci tibi, aut qua in re tibi sui molestus ? responde mihi* *. Quamobrem, o docte Eudæmon, paratus est Deus eos, qui bono modo accedunt, excipere : et si quis fecerit peccata quam plurima, illa ei remittentur. Vade ergo, o erudite Eudæmon, et ingredere civitatem, et nec te pudeat accedere ad episcopum. Christus enim amat humilitatem. Quocirca ad nos quoque venit in magna humilitate.

XXX. Audivit autem Eudæmon verba Epiphani, et ingressus est in civitatem, et procidit ad pedes episcopi, et factus est Christianus. Fuitque Epiphanius magni nominis in tota Ægypto. Querebant enim episcopi eum tenere et facere episcopum : et jam a quodam ducebatur Epiphanius. Id ille animadvertens, dixit mihi : Agedum, fili, revertamur in patriam. Et rursus in nostram sumus profecti regionem, et ingressi sumus in monasterium magni Hilarionis. Recesserat autem magnus Hilarion e monasterio propter magnam, quæ ei exhibebatur, molestiam. Cumque in Cypriorum navigasset regionem, versabatur in iis locis, quæ sunt circa Paphum. Cum autem fratres vidissent Epiphanium, magno sunt affecti gaudio. Lugebant enim propter magnum Hilarionem. Fuimus vero quadraginta dies in monasterio. Inde egressi fuimus in nostrum Spanhydriem cui Epiphanius Edesenum Epiphanium præfecerat. Hic autem plurimos ad illud monasterium adjunxerat fratres. Etenim ipse vir erat admirandus. Cum autem vidissent et præfectus Edesenus, et fratres Epiphanium, magnam accipere lætitiā. Tres vero dies fuimus illic in hospitio, ego et ipse. Quarto autem dixit mihi : Fili, accipe aliam cellam, et in ea quietem age : et sic feci, et quietem agebamus in monasterio. [Hospitis autem locum obtinebat Epiphanius.]

XXXI. Cum vero in regione Phœnicum esset famas in illo anno, magna multitudo congregata est ad Epiphanium, quæ eum rogabat, dicens : Fer nobis opem, Pater, ne pereamus : et roga Deum ut det nobis pluviam super terram, et terra fructus producat. Dixit autem hominibus Epiphanius : Quid mihi, inquit, exhibetis molestiam ? Sum enim homo peccator. Rursus eum rogabant ut benignum et clementem Deum oraret. Is autem dixit

eis : Dixi jam vobis me esse peccatorem. Iis magis rogantibus, venit hora nona diei. Dixit autem Epiphanius præfecto : Permite, ut mensa apponatur his hominibus, comedantque, et bibant, et lætentur, et rursus abeant. Apposuitque mensam; et ingressus est in suam cellam. Ipsi autem comedentibus, sol suum emittebat splendorem, ut in æstate; et repente factæ sunt tenebræ, fulgura et tonitrua, et magnus imber cecidit in terram. Præ metu vero omnes surrexerunt a mensa. Non fuit autem locus in tota Phœnicia, qui non accepit benedictionem. Mansitque pluvia tres dies continuos. Accedentes autem viri ad donum Epiphanii, rogabant eum, ut sisteret pluviam, quæ cadebat de cœlo. Tunc dixit eis Epiphanius : Quid me esse existimatis, o filii? Nam ego quoque homo sum sicut vos. Scit autem benefactor, quidnam nobis opus sit. Vultisne vestram viam redire? Illi vero dicunt : Certe, Pater. Eo autem e cella egresso, omnes congregati eum circumsteterunt. Dixit autem rursus præfecto : Apponatur eis mensa. Cumque consedisset, ab Epiphanio petebant ut benediceret. Cum autem dixisset Epiphanius : Benedictus Deus, statim a terra repressa est pluvia. Vidit vero Epiphanius magnam sibi in illo monasterio fieri perturbationem, et rursus quæsiuit recedere.

νιον τοῦ εὐλογῆσαι. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ὡς εἶπεν τό γῆς. Εἶδεν δὲ Ἐπιφάνιος πάλιν τὴν πολλὴν δχλησιν ἐζήτησεν ὑπαναχωρῆσαι.

XXXII. Cum autem aliquando convenissent episcopi pro creando episcopo, mentionem fecerunt Epiphanii. Erat enim quidam monachus in medio episcoporum, vir pius, ætate juvenis, perfectus in temperantia ac moderatione, nomine Polybius. Is noverat Epiphanium. Ei autem dixerunt episcopi : Accipe equum, et vade in monasterium, et vide an sit illic Epiphanius, et currens annuntia nobis. Nemini vero dixeris, et nec ipsi quidem Epiphanio. Cum autem Polybius venisset in monasterium, salutavit Epiphanium. Cui ille dixit : Cur, fili Polybi, huc venisti? Dicit Polybius : Ego, Pater, volo concurrere cum veritate. Dixit Epiphanius : Accurristi, venistique huc, o fili Polybi, missus a sanctis sacerdotibus ad speculandum; noli celare, o fili, mala res est mendacium, dic veritatem. Deus est in medio; esto probus minister veritatis. Epiphanius enim vadit de loco ad locum, gemens et tremens propter multa sua peccata. Sed agendum, Polybi, mane hic, et remitte jumentum, et sine sacerdotibus quærere eos qui digni sunt locis. Paruit Epiphanio Polybius; et cum valere jusisset cumitem, remisit equum ad episcopos. Qui autem ducebat Epiphanium, eum duxit in regionem Cypriorum. Illa ergo nocte accepit me et Polybium, et egressi sumus proficiscentes Hierosolyma. Fuimusque illic tres dies. Dixit autem nobis Epiphanius :

(a) Legit interpretes παρέθρηκεν.

ανθρώπων. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτούς · Εἶπον ὑμῖν ἦδη, ὅτι ἀμαρτωλὸς εἰμι. Τῶν δὲ ἐπιπλεῖον παρακαλοῦντων, ἐφθάσεν ὥρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ ἡγουμένῳ · Ἐπίτρεψον τοῖς ἀδελφοῖς, παραθήσουσιν τράπεζαν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ φάγονται, καὶ εὐφρανθῶσιν, καὶ ἀπελεύσονται τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Καὶ παρέθηκαν (a) τράπεζαν, καὶ εἰσῆλθεν Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κἀλλῃ αὐτοῦ. Αὐτῶν δὲ ἐσιθιόντων, ἦν ὁ ἥλιος ἐπιπέμπων τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὡσπερ τὸ θέρος · καὶ ἐξαίρῃσης σκότος ἐγένετο, καὶ ἀστραπαί, καὶ βρονταί, καὶ ὑετός μέγας ἐπέπληθεν ἐπὶ τῆν γῆν. Ἀπὸ δὲ φόβου ἀνέστησαν πάντες ἀπὸ τῆς τραπέζης. Οὐκ ἦν δὲ τόπος ἐπὶ πάσης τῆς Φοινίκης οἶος οὐκ ἐδέξατο τὴν εὐλογίαν. Ἐμεινεν δὲ ὁ ὑετός ἐπὶ τὸ αὐτὸ τρεῖς ἡμέρας. Καὶ προσελθόντες οἱ ἄνδρες τῷ οἰκῆματι Ἐπιφανίου παρεκάλουν λέγοντες, Ὅπως, φασίν, διὰ στόματός σου στήσης τὸν οὐρανὸν ὑετόν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτούς · Τί, τέκνα, λογιζέσθε ἐπ' ἐμὲ ταῦτα; ἄνθρωπος γάρ εἰμι ὡσπερ καὶ ὑμεῖς. Οἶδεν δὲ τί χρῆζομεν ὁ εὐεργέτης. Εἰ βούλεσθε πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν ὑμῶν; Οἱ δὲ φασί · Ναί, Πάτερ. Αὐτός δὲ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ κελλίου, ἅπαντες συνήχθησαν, καὶ ἐκύκλουν αὐτόν. Εἶπεν δὲ πάλιν Ἐπιφάνιος τῷ ἡγουμένῳ · Ἐπίτρεψον, παραθήσουσιν τράπεζαν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ φάγονται, καὶ πίωσιν, καὶ ἀπελεύσονται τὴν ἑαυτῶν ὁδόν. Ὡς δὲ ἐκαθέστησαν ἅπαντες ἐπὶ τραπέζης, ἦθουν τὸν Ἐπιφάνιον εὐλογητὸς Κύριος, εὐθέως ὁ ὑετός ἔστειλεν ἀπὸ τῆς τῆν γινομένην αὐτῷ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ πάλιν

AB'. Ποτὲ γοῦν οἱ ἐπίσκοποι συλλογὴν ποιησάμενοι περὶ ἐπισκόπου, ἐμνήσθησαν περὶ Ἐπιφανίου. Ἦν δὲ τις μοναχὸς ἐν μέσῳ τῶν ἐπισκόπων, ἀνὴρ εὐλαβής, νέος τυγχάνων τῇ ἡλικίᾳ, τέλειος ὢν ἐν σωφροσύνῃ, Πολύβιος ὀνόματι. Οὗτος δὲ ἦδει τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν οἱ ἐπίσκοποι · Λάβε ὑποζύγιον ὄξυ τοῖς ποσὶ, καὶ ἀπελθε ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ ἴδε, εἰ ἐκεῖ ἐστὶν Ἐπιφάνιος, καὶ δραμῶν ἀνάγγειλον ἡμῖν · μηδεὶν δὲ τοῦτο ἀπαγγείλης, μηδὲ αὐτῷ τῷ Ἐπιφανίῳ. Ἐλθὼν οὖν ὁ Πολύβιος ἐν τῷ μοναστηρίῳ, εἰσῆλθεν, καὶ ἠσπασατο τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Πολύβι· Τί, τέκνον Πολύβιε, ἦλθες ἐνταῦθα; Πολύβιος δὲ εἶπεν Ἐπιφάνι· Ἐγὼ βούλομαι, Πάτερ, συντρέγειν τῇ ἀληθείᾳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Πολύβι· Ἐδραμες, ἐδάδιαι, τέκνον Πολύβιε, πεμφθεὶς παρὰ ὁσίων ἀνδρῶν ἐπὶ κατασκοπήσει. Μὴ κρύπτει, τέκνον · κακὸν τὸ ψεύδος · λέγε τὴν ἀλήθειαν · Θεὸς ἐν μέσῳ γίνου δοκιμὸς διάκονος τῆς ἀληθείας. Ἐπιφάνιος γὰρ περιέρχεται τόπον ἐκ τόπου, στένων καὶ τρέμων διὰ τὰς ἀμαρτίας. Ἀλλὰ δεῦρο δὴ, Πολύβιε, μένε ἐνθάδε, καὶ ἀπόστειλον τὸ ὑποζύγιον τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἄφες τοὺς ἱερεῖς ζητεῖν τοὺς ἄγιους τῶν τόπων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ Πολύβι, εὐθέως ἐδέξατο ὁ Πολύβιος τὸν λόγον Ἐπιφανίου · καὶ δὴ συνταξάμενος τῷ ἀκολούθῳ, ἀπέστειλεν τὸ ὑποζύγιον τοῖς ἐπισκόποις · καὶ ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Κυπρίων. Τῇ οὖν νυκτὶ ἐκεῖνη λαβὼν ἐμὲ καὶ τὸν Πο-

λύδιον, ἐξήλθομεν ἐκ τοῦ μονάστηριου, καὶ ἐπορεύθημεν ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦ προσκυνησάμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν τὸν τίμιον σταυρόν· καὶ εἰσελθόντες ἐποίησαμεν ἐν τῇ πόλει τρεῖς ἡμέρας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς ἐμέ τε καὶ τὸν Πολύδιον· Δεῦτε δὴ καὶ πορευθῶμεν, ὅπως ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν εὐλογηθῶμεν, τοῦ μεγάλου Ἰαριωνος· ἀκήκοα γὰρ εἶναι αὐτὸν ἐν τοῖς

ΑΓ'. Κατελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν Καισαρείᾳ, ἠύρομεν ἐκεῖ πλοῖον Κύπριον ἔσωθεν τῆς πόλεως Πάφου· καὶ ἐπηρώτησεν Ἐπιφάνιος τὸν κυριεύοντα τοῦ πλοίου περὶ τοῦ μεγάλου Ἰαριωνος τὸ πῶς κατοικεῖ· καὶ αὐτὸς ἀπήγγειλεν, ὅτι ἐν περιοικίῳ τῆς Πάφου ἐν σπηλαίῳ, καὶ ὅτι ἐκεῖ ζῆται ἐν τῇ Πάφῳ τὸ πλοῖον ἡμῶν. Τῇ οὖν νυκτὶ ἐκεῖνη ἀπήλθομεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἀπεπλεύσαμεν ἐν Πάφῳ· καὶ δὴ ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ πλοίου διερωτήσαντες κατηγήσαμεν εἰς τὸν μέγαν Ἰαριωνα. Καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ, καὶ ἐμείναμεν ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ δύο μῆνας. Εἶχεν δὲ πολὺν κόπον Ἰαριών ἀπὸ τῶν παραγινομένων πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ ἔκρινεν Ἐπιφάνιος τοῦ ἐξελεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Πάφου, εἶπεν Ἰαριών τῷ Ἐπιφάνιῳ· Ποῦ πορεύῃ, τέκνον; Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰαριωνα· Εἰς Ἀσκαλῶνα, εἰς Γάζαν, καὶ ἐπέκεινα ἐπὶ τὴν γῆν. Εἶπεν δὲ Ἰαριών πρὸς Ἐπιφάνιον· Πορεύου ἐπὶ τὴν Σαλαμῆνην, τέκνον, καὶ εὐρήσεις τόπον τοῦ οἰκῆσαι ἐκεῖ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος οὐκ ἐβούλετο τοῦ ἀκοῦσαι τῶν λόγων Ἰαριωνος. Πάλιν οὖν εἶπεν Ἰαριών πρὸς Ἐπιφάνιον· Εἶπὸν σοι, τέκνον, ὅτι ἐκεῖ σε δεῖ ἀπελθεῖν καὶ ἐκεῖ κατοικῆσαι. Μὴ οὖν ἔχε φιλονεικίαν πρὸς τοὺς λόγους ἡμῶν, μήποτε καὶ κινδύνου θαλαττικῆς μεταλάβῃς. Ἀσπασάμενοι οὖν, καὶ κατελθόντες ἐπὶ τῆς θαλάσσης, εὐρομεν δύο πλοῖα· τὸ ἐν διαπερῶν εἰς Ἀσκαλῶνα, καὶ τὸ ἄλλο διαπλέον εἰς Σαλαμῆνην. Ἀνελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ ἐπὶ Ἀσκαλῶνα ἔγοντος ἀποπλέειν, ἐγένετο λαλαψὶς μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευεν τοῦ συντριβῆναι. Ἐποίησαμεν δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἀπευδοκῆσαντες ἑαυτῶν· καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἔδωξαν τὸ πλοῖον εἰς τὰ ἐπιφερόμενα κύματα· καὶ προσπέπλυσαν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν Σαλαμηνέων πόλιν. Καὶ δὴ ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔκειντο ἅπαντες ἐπὶ τὴν γῆν νεκροὶ ἀπὸ τῆς πολλῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀστίαιας. Ἐπέμεινεν δὲ τὸ πλοῖον ἐπὶ τῷ τόπῳ ἐπιμελείας τυχεῖν. Ἦν γὰρ ἀσπασάντα [sic] ἀπὸ τῆς βίας κυμάτων. Ποιησάντων οὖν ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἦλθομεν ἐν καταστάσει· καὶ πάλιν ἐβούλετο Ἐπιφάνιος τοῦ ἀποπλέειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τόπου. Ἦν δὲ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ τόπου, λέγω δὴ τῆς πόλεως Σαλαμηνέων, ὑπεξελθὼν τὸν βίον.

ΑΔ'. Ἦσαν οὖν ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς νήσου συναχθέντες ἐπὶ τὸ χειροτονῆσαι τὸν δυνάμενον ποιμαίνειν τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ. Ἦσαν οὖν ἡμέρας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔχοντες, καὶ δεόμενοι τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἀποκαλύψει αὐτοῖς τὸν δυνάμενον χρησιμεῦσαι ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης· ἦν δὲ τις τῶν ἐπισκόπων ὄσιος ἀνήρ ἀπὸ σημείων καὶ τῆς Σαλαμηνέων πόλεως χειροτονηθεὶς ἐν πόλει οἰκτρᾷ, Κυθρίᾳ καλουμένῃ. Τοῦτον ἔλεγον ἔχειν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πεντηκονταοικτῶ ἐνιαυτούς. ὁὗτος κατηξιώθη καὶ μαρτυρῆσαι· καὶ πολλὰ παθῶν διὰ τὸν Χριστὸν, ἀπελεύθη ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτον ἔλεγον κεκρατῆσθαι μετὰ Γελασίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σαλαμηνέων πόλεως ἐπὶ τὸ μαρ-

A Agedum, filii, eamus et accipiamus benedictionem a Patre nostro magno Hilarione. Audio enim eum esse in Cypro. Qui autem ducebat, duxit illo Epiphanium.

Kυπρίων. Καὶ ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον.

XXXIII. Cum vero venissemus Caesaream, invenimus illic navem Cypriam ex interiori regione Paphi; et rogavit Epiphanium navarchum de magno Hilarione, ubi habitaret; responditque illum in vicina Papho regione in spelunca degere, et in eadem, inquit, Paphi regione navigium nostrum quaerit. Nocte igitur illa nave ista conscensa, Paphum navigavimus. Et excensione facta interrogantes pervenimus ad magnum Hilarionem. Fuit autem magna in congressu laetitia, et illic mansimus duos dies. Magna vero rursus est exhibitum Hilarioni molestia ab iis qui ad ipsum accedebant. Cum autem Papho egredi statuisset Epiphanium; dixit Hilarion Epiphанию: Quo vadis, illi? Dixit Epiphanium: Ascalonem, Gazam, et ulterius etiam in solitudinem. Dixit ei Hilarion: Vade Salaminam, o filii, et illic invenies locum ad habitandum. Epiphanium autem nolebat audire verba Hilarionis. Rursus ergo dixit Hilarion: Oportet te eo ire, et illic habitare. Noli ergo adversus verba mea contendere, ne forte in mari venias in periculum. Valere itaque jussu Hilarione, cum ad mare descendissemus, invenimus duas naves: unam, quae transmittetbat Ascalonem; alteram vero, quae navigabat Salaminam. Cum autem ascendissemus navem quae erat itura Ascalonem, fuit in mari magna tempestas. Fuitque navis in periculo ne frangeretur a vi undarum. Fuimusque in mari tres dies animo valde anxio. Quarto autem die superavit navis fluctus qui ingruebant, et in Salaminiorum nos egit civitatem. Nave vero egressi omnes, humi jacebant mortui ob vim fluctuum, magnamque afflictionem et inediam. Mansit autem in eo loco navis, ut resciceretur. Erat enim a vi undarum convulsa. Cuius tres dies illic fuissimus, Dei gratia in pristinum sumus statum restituti. Rursusque volebat Epiphanium ex eo nos loco navigare.

XXXIV. Erant autem congregati omnes insulae episcopi ad ordinandum eum, qui posset pascere gregem Christi. E vita enim humana excesserat illius loci episcopus, civitatis, inquam, Salaminiorum. Jamque aliquot dies precabantur, et Deum orabant ut vellet eis revelare quisnam ad hoc futurus esset utilis. Erat ex episcopis quidam vir sanctus, qui fuerat ordinatus in miserabili quadam civitate, quae vocabatur Cytria; distabat autem Salamina ad viceesimum quintum lapidem. Eum dicebant fuisse quinquaginta octo annos in episcopatu. Fuerat vero is quoque dignatus martyrio: et cum multa passus fuisset propter Christum, absolutus fuit in confes-

sione Filii Dei. Eum dicebant fuisse captum eum Gelasio episcopo civitatis Salaminiorum ad hoc, ut essent martyres. Erat autem ei nomen ab ortu Pappus, qui ipse quoque erat cum episcopis. Eum episcopi omnes habebant ut patrem, propter confessionem in Christo, et propter annos episcopatus. Porro is habebat etiam Dei præscientiam. Et revelatum illi fuerat de Epiphanio, ut ordinaretur Salaminiorum Ecclesiæ episcopus. Erat autem tempus æstivum, quod uvas maturas jam perurebat. Cum ergo statuisset Epiphanius navigare a civitate Salaminiorum, dixit mihi et Polybio: Eamus, filii, in forum, et emamus uvas. Cumque e navi in forum abiissemus, et venditorem conveniremus, Epiphanius, acceptis duobus botris pulcherrimis, dixit venditori: Quid vis tibi dem pro his duobus botris? Epiphanio autem mos erat non contradicere. Cum vero venditor dixisset pretium uvarum, Epiphanius accepit pecuniam, ut solveret venditori. Tunc accedit sanctus Pappus, suffultus a duobus diaconis. Erant autem tres quoque cum ipso episcopi. Qui cum appropinquassent Epiphanio, Epiphanius botros habebat in manibus, et eorum pretium. Dixerunt autem quidam ex astantibus: Ecce hic adsunt episcopi. Incipiens autem Pappus, dixit Epiphanio: Dimitte, o abba, botros apud venditorem, et sequere nos in ecclesiam. Recordatus vero verbi divini quod dicit et eloquitur: *Lætatus sum in iis qui dixerunt mihi: In domum Domini ibimus*: secutus est in ecclesiam. Pappus autem dixit Epiphanio: Fac orationem, o Pater. Quod dicebat Pappus Epiphanio, ut se significaret clericum. Pappo autem dixit Epiphanius: Ignosce mihi, Pater: non sum enim in clero. Dixit Pappus Epiphanio: Vide, o filii, ne neges coram tot sanctis Patribus, et condemneris, ut qui abscondit talentum. Dixitque Epiphanius: Non, Pater, non sum clericus. Hæc autem cum dixisset Epiphanius, Pappus dedit pacem. Unus vero ex diaconis, capite apprehenso Epiphanio, eum vi duxit ad Pappum ad altare, adeo ut multi quoque alii convenerint, ut eum servarent ad altare. Eum itaque ordinat diaconum; et rursus dat ei pacem, et ipsum ordinat presbyterum. Rursus fit consequentia, et eum ordinat episcopum. Post dimissionem autem ab ecclesia, ascendimus in episcopatum. Dixit autem Pappus Epiphanio: Age, filii, adhortare Patres, ut fruamur et lætemur de tua paternitate. Cum hoc graviter ferret Epiphanius, et angeretur animo et fleret, dixit Pappus: Oportebat quidem nos tacere, o filii Epiphanie. Fio autem, cum ego te ipse quæsierim, insipiens. Nam cum Patres hic essent congregati, Dei voluntate mihi dederunt hoc negotium ad significandum episcopum. Iique omnes mihi exhibebant negotium, dicentes mihi peccatori: Ora prompto et alacri animo, et tibi revelabitur.

¹ Psal. cxxi, 1.

(a) Forte, ἐκ γενετῆς.

Α τυροῖσαι. Ἦν δὲ τὸ ἐν γεννητοῖς (a) αὐτοῦ ὄνομα τὸ ὑπὸ τῶν γονέων τεθειμένον Πάππος, ὃς ἦν καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐπισκόπων. Τοῦτον εἶχον ἅπαντες οἱ ἐπισκοποὶ ὡς πατέρα, διὰ τε τὴν ἐν Χριστῷ ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπισκοπῆς. Ἦν δὲ καὶ πρόβρυσι Θεοῦ ἔχων. Τοῦτω ἀπεκαλύφθη περὶ Ἐπιφανίου, ὅπως χειροτονηθῆ ἐπὶ τῆς Σαλαμηνέων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς θερινὸς πρόδρομος σταφυλῶν. Ὡς οὖν ἔκρινεν Ἐπιφάνιος τοῦ ἀποπλέειν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Σαλαμηνέων πόλεως, εἶπεν πρὸς μὲ καὶ πρὸς τὸν Πολύβιον· Ἄγομεν, τέκνον, ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, ὠνησόμεθα σταφυλάς ἐν τῷ πλοίῳ. Ἡμῶν δὲ ἐλθόντων ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ συμφωνούντων ἐπὶ τῷ πράτῃ, Ἐπιφάνιος λαβὼν δύο βότρυας καλλίστους, φησὶν τῷ πράτῃ· Τί προστάσεις δώσω σοι δύο βοτρυῶν; Ἦν δὲ ἔθος Ἐπιφανίῳ μὴ ἀντιλέγειν. Τοῦ δὲ πράτου εἰπόντος τὴν τιμὴν τῶν Ἐπιφανίῳ τῶν σταφυλῶν, ἔλαβεν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὸ μεταλαβεῖν τῷ πράτῃ. Ὁ οὖν δαίσιος Πάππος παραγίνεται ὑποστηρίμενος ὑπὸ δύο διακόνων. Ἦσαν δὲ καὶ τρεῖς ἐπίσκοποι μετ' αὐτοῦ. Ὡς οὖν ἤγγισαν Ἐπιφανίῳ, ἦν Ἐπιφάνιος ἔχων μετὰ χειρὸς τοὺς βότρυας, καὶ τὸ τίμημα τούτων. Εἶπον δὲ τινες τῶν παρεστώτων· Ἴδοὺ οἱ ἐπίσκοποι πάρισιν ὕδω. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπόθου, Ἀββᾶ, τοὺς βότρυας τῷ πράτῃ, καὶ ἀκολούθησον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τοῦ δὲ προσπορεύσαντος τοῦ θείου λόγου τοῦ προσφωνούντος καὶ λέγοντος· *Εὐφράνθηρ ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσιν μοι· εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα*· ἠκολούθησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ Πάππος φησὶ πρὸς Ἐπιφάνιον· Πόησον εὐχὴν, ὦ Πάτερ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον, ὅπως γνωρίσει αὐτὸν Ἐπιφάνιος τῷ κλήρῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Πάππον· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ· οὐ γὰρ εἰμι ἐν κλήρῳ. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Βλέπε, φησὶν, ὦ τέκνον, μὴ κατὰ πρόσωπον τούτων τῶν ἁγίων Πατέρων ἀρνήσῃ, καὶ κατακριθῆς ὡς ὁ κρούσας τὸ τάλαντον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν Πάππον· Οὐχί, Πάτερ, οὐχ ὑπάρχων κληρικός. Ταῦτα δὲ εἰπόν Ἐπιφάνιος, ὁ Πάππος ἔδωκεν εἰρήνην. Εἰς δὲ τις τῶν διακόνων ἐπιλαβόμενος τῆς κεφαλῆς Ἐπιφανίου, ἤγειν αὐτὸν πρὸς Πάππον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου μετὰ βίας, ὥστε συνελθεῖν καὶ ἄλλους πλείστους, ὅπως διασώσουσιν αὐτὸν ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ. Χειροτονεῖ οὖν αὐτὸν διάκονον, καὶ πάλιν δίδωσιν εἰρήνην, καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν πρεσβύτερον, καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία, καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν ἐπίσκοπον. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ἀνήλθομεν ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Δεῦρο δὴ πρότρεψαι τοὺς Πατέρας, ὅπως μεταλάβωμεν καὶ εὐφρανθῶμεν ἐπὶ σῇ πατρωσύνῃ. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου βαρέως φέροντος, καὶ ἀδημονούντος ἐν λογισμῷ, καὶ κλαίοντος, εἶπεν ὁ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σιωπῆσαι, ὦ τέκνον Ἐπιφάνιε. Γίνομαι δὲ ἄφρων αὐτός μοι τὴν ζήτησιν ποιησάμενος. Τῶν γὰρ Πατέρων συναχθέντων ὕδω, ἀπεδώκασιν τῷ Θεῷ ἐπὶ

μηνύσει τοῦ ἐπισκόπου· κάμοι πόνον ἐπέφερον πάντες οὗτοι λέγοντες πρὸς με τὸν ἀμαρτωλὸν· Εὐχου προθύμως, καὶ ἀποκαλυφθήσεται σοι.

ΛΕ'. Ἐμοῦ δὲ ἑαυτὸν καθιέρξαντος ἐν ὁσιτικῷ, ἄσπραχθον τὸν Σωτήρα περὶ τοῦ τοιούτου· ἀσπραχθὴ δὲ ἔλαμψεν ἐν τῷ κελλίῳ· ἤκουσα δὲ καὶ φωνὴν διδομένην πρὸς με τὸν ἀμαρτωλὸν· Πάππε, Πάππε, φησὶν, ἀκούε. Ἐγὼ δὲ ἔμφοβος γενόμενος εἶπον· Τί ἐπιτρέπει ὁ Κύριός μου; Εἶπεν δὲ πρὸς με μετ' εὐμενείας· Ἀνάστα, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα τῶν διακόνων, καὶ ἐπικάτελλε ἐν τῷ ἐμπορίῳ. Καὶ ἰδοὺ δὴ μοναχὸς ἔχει παρά τῷ πρᾶτῃ ὠνεῖται σταφυλᾶς· δύο μοναχοὺς ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ, Ἐλισσαίου τὴν κεφαλὴν τὸ ἐκτύπωμα· τοῦτον χειροτόνησον εἰς ἐπίσκοπον. Ἀλλὰ μὴ ἀναγγεῖλῃς αὐτῷ, μήποτε ἀποδράσει. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ καλεῖται Ἐπιφάνιος. Γέγονα ἄφρων, πόνος αὐτότος με ἠνάγκασας. Βλέπε τί ποιεῖς, καὶ πρόσεχε σεαυτῷ. Ἐγὼ γὰρ ἀπεστάλην, ὁ ὄφρα ποιῆσαι ἐποίησα. Ἀθῶός εἰμι. Σὺ βῆ ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ προσεκύνησεν Πάππῳ εἰπὼν· Μὴ ὀργίζου, Πάτερ, φησὶν· ἀμαρτωλὸς γὰρ ἄνθρωπός εἰμι, καὶ οὐκ ἐπαρκῶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἱερωσύνης, καὶ προσκυνήσας ἅπαντας προετρέπετο αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀριστον. Καὶ ἀριστησάντων αὐτῶν ἐπορεύθησαν ἕκα-

XXXV. Cum ego autem me in hospitio inclusissem, et de eo Salvatorem rogarem, fulgur in cella resplenduit; audivi vero vocem dicentem mihi peccatori : Pappo, Pappo, audi. Ego autem dixi timore perterritus : Quid jubet Dominus meus? Dixit mihi benigne : Surge, accipe unum ex diaconis, et descende in forum. Ecce illic apud venditorem monachus emit uvas, qui duos secum habet monachos, et Elisei caput illius habet effigiem. Eum ordina episcopum. Sed ne ei renunties, ne forte effugiat. Est autem ei nomen Epiphanius. Factus sum insipiens, filii : ipse me coegisti. Vide quid facias, et attende tibi ipsi. Ego enim missus sum, et feci quod debui facere. Sum insons, et post hæc omnia videbis. Cum hæc autem audiisset Epiphanius, cecidit in faciem, et adoravit Pappum, dicens : Ne irascaris, Pater. Sum enim homo, nec sufficio implendæ mensuræ sacerdotii. Cumque omnes adorasset, invitavit eos ad prandium. Et cum prandissent, ivit unusquisque in suam Ecclesiam.

ἀριστον. Καὶ ἀριστησάντων αὐτῶν ἐπορεύθησαν ἕκα-

ΛΓ'. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἀνὴρ τις αἰδέσιμος, ὀνόματι Εὐγνώμων, ὑπὸ τινος λαμπροτάτου τῆς πόλεως ἐβλήθη ἐν τῇ φυλακῇ εἰς ὀλίγη νομισμάτων ρ'. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ βαλόντος ἔκαλεῖτο Δράκων. Οὗτος ὁ Εὐγνώμων, Ῥωμαῖος ὢν, οὐκ εἶχεν τὸν ρυόμενον αὐτὸν ἀπὸ τῆς φυλακῆς. Ἦκουσεν δὲ Ἐπιφάνιος, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὸν Δράκοντα, τοῦ παρακαλέσαι αὐτὸν, ὅπως ἀπολύσει Εὐγνώμονα τὸν Ῥωμαῖον ἀπὸ τῆς φυλακῆς. Εἶπεν δὲ ὁ Δράκων Ἐπιφάνιῳ· Βάδιζε, φησὶ, παρείσακτε τῆς πόλεως ἡμῶν, ρ' νομίσματα ἃ κεχρεώστηκέν μοι ὁ σὸς ἑταῖρος, δός μοι αὐτὰ, καὶ λάβε τούτον. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Δράκων πλούσιος σφόδρα, ἀνήμερος τοῖς τρόποις. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐπορεύθη ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ. Ἦσαν δὲ ρ' νομίσματα κείμενα ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἰς διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος λαθῶν αὐτὰ, ἐπορεύθη, καὶ ἔδωκεν τῷ Δράκοντι, καὶ ἀπέλυσε τὸν ξένον. Εἷς δὲ τις διάκονος, ὀνόματι Χαρίνος· οὗτος ὑπὸ πολλῶν ἐμαρτυρεῖτο ἄτακτος εἶναι· διήγειρεν ἅπαντας τοὺς κληρικούς κατὰ Ἐπιφανίου, λέγων· Δεῦτε καὶ διώξομεν τὸν ξένον τοῦτον, μήποτε καταφάγη πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς ἔνοχοι τῆς ἀμαρτίας. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Χαρίνος πλούσιος σφόδρα, καὶ ἐζήτηι διώξαι τὸν Ἐπιφάνιον, ὅπως αὐτὸς καθίσει ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἐπέστησαν οὖν Ἐπιφάνιῳ, λέγοντος τοῦ Χαρίνου τοὺς λόγους τούτους· Οὐκ ἤρκεσθ σοι, φησὶν, ὦ Ἐπιφάνιε, ἐλθὼν ἐνθάδε μὴ ἔχων ἐπενδύτην, καὶ ἀπέλαβες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διασκορπίσεις ὡς ξένος τὰ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τίς οὕτως βαστάσει; Ἦ δὸς τὰ ρ' νομίσματα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ πορεύθητι ἐπὶ σὴν πατρίδα. Ἐπορεύθη οὖν ὁ Ῥωμαῖος ὁ ἀπολυθεὶς ὑπὸ Ἐπιφανίου ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἅπαντα καταπωλήσας τὰ αὐτοῦ, ἤνεγκεν τὰ χρήματα Ἐπιφάνιῳ. Λαθῶν οὖν ταῦτα Ἐπιφάνιος, διαἔδωκεν τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν. Ἐμείνεν δὲ ὁ Ῥωμαῖος

XXXVI. Tribus autem post diebus vir quidam venerandus, nomine Eugnomon, a quodam clarissimo illius civitatis conjectus fuerat in custodiam pro summa centum nummorum. Nomen ejus, qui ipsum conjecerat, erat Draco. Is cum esset Romanus, nullum habebat, qui eum liberaret a custodia. Cum audiisset Epiphanius, et isset ad Draconem, et eum rogaret, ut Eugnomonem Romanum liberaret a custodia : Vade, Draco inquit, tu in hanc introduce te civitatem, et affer centum nummos, quos tuus mihi debet amicus, et da mihi eos, et eum recipe. Erat autem hic Draco [gentilis, et] dives admodum, sævisque moribus. Epiphanius autem ivit in episcopatum. Erantque centum nummi repositi in episcopatu ad ministerium Ecclesiæ. Iis acceptis, ivit Epiphanius, et eos dedit Draconi, et liberavit hospitem. Quidam autem diaconus, nomine Charinus (multi vero in eum testimonium ferebant, quod esset insolens), incitabat omnes clericos adversus Epiphanium, dicens : Agite persequamur hunc hospitem, ne comedat quæcunque sunt Ecclesiæ, et sinus nos peccato obnoxii. Erat autem hic Charinus valde dives, et quærebat persequi Epiphanium, ut ipse sederet in throno. Surrexeruntque omnes clerici adversus Epiphanium, dicente hæc verba Charino : Non satis est, o Epiphani, quod huc veneris, cum non haberes indumentum, et acciperis Ecclesiam; sed etiam tanquam hospites, dispergis res Ecclesiæ; et quis hoc ferre poterit? Aut da centum nummos, aut vade in tuam patriam. Ivit autem Romam Romanus, liberatus ab Epiphanio : et omnibus suis venditis, ei attulit pecunias. Quas cum accepisset Epiphanius, distribuit iis, qui opus habebant. Mansit vero Romanus cum Epiphanio usque ad mortem suam. Accepit autem Epiphanius cen-

tum nummos, et dedit Charino, dicens ei : Accipe centum nummos, quos dedi pro hospite. Is vero canina fronte præditus, centum nummos accepit ab Epiphanio. Omnibus autem accersitis clericis, Charinus dixit eis : Agite, accipite centum nummos, quos disperserat Epiphanius ; eos enim ab eo exegi. Clerici vero non approbarunt malum animum Charini, sed ei dixerunt : Abi, eos redde ei, a quo accepisti. Ita is eos non reddidit Epiphanio. Atque is quidem multa gravia et indigna fecit Epiphanio. Epiphanius autem nunquam omnino meminit acceptæ a Charino injuriæ.

XXXVII. Cum aliquando quidem esset prandium in episcopatu, habebat Epiphanius omnes clericos in mensa. Mos autem erat Epiphanio nocte et die habere in manibus sancta Evangelia, et docere verbum divinum. Cumque in mensa doceret prandentes Epiphanius, avis, quæ dicitur corvus, intense vocem emisit. Dixit autem Charinus prandentibus : Quisnam ex vobis novit quid locutus sit corvus ? Verbum autem divinum exponebat Epiphanius. Eadem vocem rursus emittit corvus. Dixit autem rursus Charinus : Quis ex vobis novit quid dicat corvus ? Epiphanius vero rursus omnes docebat in prandio. Porro autem rursus quoque tertiam vocem emittit corvus. Dixitque rursus Charinus iis, qui erant in prandio : Dixi vobis, Quisnam vestrum novit quid dicat corvus ? Epiphanius nihil sollicitus, sed placido vultu dixit Charino : Ego novi quid dicat corvus. Tum Charinus Epiphanio : Annuntia mihi, et eris omnium meorum dominus. Cui respondit Epiphanius : Dixit corvus, te non futurum amplius diaconum. Post sermonem hunc autem tremor invasit Charinum ; nec locutus est amplius, aut comedit, aut bibit : sed eum portantes ejus pueri tulerunt in domum suam, et posuerunt in lecto. Mane vero mortuus est in lecto suo. Habebat autem uxorem fidelissimam, nec erat eis filius. Ea obtulit omnia Epiphanio : quam etiam fecit diaconissam Ecclesiæ. Laboraverat autem ejus manus paralyti tempore decem annorum. Postquam ergo eam tenuit Epiphanius, ut eam signaret, statim convaluit, et liberata fuit a doloribus. Ab illo ergo die, quo Charino sermonem locutus est Epiphanius, et una cum sermone ipse accepit sententiam a Domino, omnes clerici timore et tremore subjecti erant Epiphanio.

XXXVIII. Porro autem hoc quoque servabat Epiphanius : Tempore oblationis nunquam perficiebat oblationem, donec vidisset visionem. Consueveratque beatus præfari verba quædam, et ei statim revelabatur. Cum itaque aliquando ter dixisset sermonem, nulla ei se obtulit visio. Cum is autem lugeret et oraret, ut sibi causa significaretur, primum observat diaconum, qui a sinistris tenebat ventila-

(a) Interpres legit αὐτοῖς.

μετὰ Ἐπιφανίου ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Ἐλαβεν δὲ Ἐπιφάνιος τὰ ῥ' νομίσματα, καὶ ἔδωκεν τῷ Χαρίνῳ, λέγων πρὸς αὐτόν· Δέξαι τὰ ῥ' νομίσματα, ἃ ἔδωκα ὑπὲρ τοῦ ξένου. Οὗτος δὲ, κυνὸς ὄμματα ἔχων, ἔλαβεν τὰ νομίσματα παρὰ Ἐπιφανίου· καὶ προσκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς, ἔλεγεν αὐτοῖς· Δεῦτε, λάβετε τὰ ῥ' νομίσματα, ἃ ἦν διασκορπίσας Ἐπιφάνιος· ἀπήτησα γὰρ αὐτόν πάντα. Οἱ κληρικοὶ οὖν οὐ συνευδόκησαν τῇ κακῇ γνώμῃ τῷ Χαρίνῳ, ἀλλ' εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἀπελθε, παρ' οὐ ἔλαβες, ἀπόδος αὐτά. Οὗτος δὲ οὔτε οὕτως ἀπέδωκεν αὐτὰ Ἐπιφανίῳ. Πάμπολλα οὖν δεινὰ ἐχρήσατο ὁ Χαρίνος Ἐπιφανίῳ· αὐτὸς δὲ ἐν οὐδενὶ ὄλῳ ἐμνησίασεν αὐτῷ.

ΔΖ'. Ποτὲ οὖν ἀρίστου ὄντος ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἶχεν Ἐπιφάνιος ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τραπέζης. Ἦν δὲ ἔθος Ἐπιφανίῳ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ κρατεῖν τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, νυκτὸς καὶ ἡμέρας διδάσκειν τὸν θεῖον λόγον. Τοῦ οὖν Ἐπιφανίου διδάσκοντος ἐπὶ τραπέζης τοὺς ἀριστοῦντας ὄρνεον τὸ καλούμενον κόραξ ἀποδίδωσι φωνὴν εὐτόνως. Εἶπεν δὲ Χαρίνος τοῖς ἀριστοῦσιν· Τίς ἐξ ὑμῶν γινώσκει τί ἀπεφθέγγετο ὁ κόραξ ; Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος λαλῶν τὸν θεῖον λόγον. Πάλιν οὖν ὁ κόραξ ἀποδίδωσι τὴν αὐτὴν φωνὴν· εἶπεν δὲ πάλιν ὁ Χαρίνος· Τίς ἐξ ὑμῶν γινώσκει τί λέγει ὁ κόραξ ; Ἦν δὲ πάλιν Ἐπιφάνιος διδάσκων ἅπαντας ἐπὶ ἀρίστου· πάλιν οὖν ἀποδίδωσι τρίτην φωνὴν ὁ κόραξ. Εἶπεν δὲ πάλιν ὁ Χαρίνος τοῖς ἐπὶ ἀρίστου· Εἶπον ὑμῖν, τίς ἐξ ὑμῶν οἶδεν τί λαλεῖ ὁ κόραξ ; Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος μηδὲν ἀδημονήσας, ἀλλ' ἐν πολλῇ κατισταθείη εἶπεν τῷ Χαρίνῳ· Ἐγὼ γινώσκω τί εἶπεν ὁ κόραξ. Εἶπεν δὲ Χαρίνος· Ἀνάγγελλόν μοι, καὶ ἔση πάντων τῶν ἐμοῦ ἀρχῶν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν Χαρίνον· Εἶπεν ὁ κόραξ, ὅπως μὴ ᾗς διάκονος. Ἐπὶ τῷ λόγῳ οὖν Ἐπιφανίου ἔπεσον τρόμος ἐπὶ Χαρίνῳ, καὶ οὐκέτι ἐλάλησε, οὐδὲ ἐφαγὲν τι ἢ εἶπεν· ἀλλὰ βαστάσαντες αὐτὸν οἱ παῖδες αὐτοῦ, ἀπήνεικαν ἐν τῷ ὄκῳ αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν ἐπὶ κλίνης· καὶ τῇ ἔθων ἀπέθανεν ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ. Εἶχεν δὲ γυναῖκα πιστοτάτην· τέκνον δὲ αὐτῆς (α) οὐχ ὑπῆρχεν. Αὕτη προσήνεγκεν Ἐπιφανίῳ πάντα· ἦν καὶ ἐποίησεν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ χεὶρ αὐτῆς ἦν παρειμένη δεκαετῆ χρόνον. Ὡς οὖν ἐκράτησεν αὐτὴν Ἐπιφάνιος, ὅπως σφραγίσαι αὐτὴν, εὐθέως ὕψιανεν, καὶ ἐκουφίσθη τοῦ πόνου. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας οὖν, ἥς Ἐπιφάνιος ἐλάλησεν Χαρίνῳ, καὶ σὺν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἔλαβεν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ Κυρίου, φέβω καὶ τρόμῳ ἅπαντες οἱ κληρικοὶ ὑπετάσσοντο Ἐπιφανίῳ.

ΑΗ'. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο πεφυλαγμένον τῷ μακαρίῳ· ἐν γὰρ τῇ ὥρᾳ τῆς προσενέξεως οὐδέποτε ἐταλείωσεν τὴν προσένεξιν, ἕως οὐ ἴδεν τὴν ὄπτασιαν· εἰώθει ὁ μακάριος λέγειν τοὺς λόγους, καὶ εὐθέως ἀπεκαλύπτετο αὐτῷ. Ποτὲ οὖν εἰπὼν τρίτον τὸν λόγον, οὐκ ἐγένετο τὰ τῆς ὄπτασιος. Τούτου δὲ πενθοῦντος, καὶ δεομένου ὥστε μνησθῆναι τὴν αἰτίαν Ἐπιφανίῳ, πρῶτον ἐπέχει τῷ ἐξ ἀριστερῶν διακόνῳ

τὸ ρηπιστήριον διακρατοῦντι τὸ λειτουργικόν. Ὡς δὲ ἐπέσχευ τούτῳ, θεωρεῖ Ἐπιφάνιος, ὅτι ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐφέρετο ἡ λέπρα. Ἦν δὲ τοῦτο κατάδηλον πάνσιν, ὅτι ἀνάτιος οὐκ ἦν. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐξέτεινε τὴν χεῖρα· καὶ τὸ λειτουργικὸν σχεῦος ἐκούφισεν, λέγων πρὸς αὐτὸν μετ' εὐμενείας· Ἄπελθε, φησὶ, τέκνον, ἐν τῷ σῶ οἴκῳ, καὶ τῶν θεῶν μυστηρίων μὴ μεταλάβῃς ἄρτι. Εὐθέως δὲ αὐτὸς ἐξῆλθεν, καὶ ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Δίδωσι δὲ Ἐπιφάνιος ἄλλῃ διακόνῳ τὸ ρηπιστήριον. Καὶ ἀρξάμενος τῶν θεῶν λόγων μετὰ φόβου καὶ δακρύων, ὡς ἐτελείωσεν, εὐθέως ἴδεν τὴν ὄπτασίαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος τὸν διάκονον, ἠρώτα μαθεῖν θέλων τὴν αἰτίαν· τοῦ δὲ λέγοντος, ὅτι τὴν νύκτα ἐκείνην μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐκοιμήθη, προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος ἄπαν τὸ βερατεῖον, εἶπεν πρὸς αὐτοὺς μετ' εὐμενείας· Ὅσοι, φησὶ, τέκνα, κατηξιώητε τοῦ κλήρου, λύσατε τὰ διαθήματα ὑμῶν, τοῦ μὴ βαίνειν ἐπὶ τούτοις, ὅπως θεραπεύσητε ὄσιον ἄνδρα τὸν ἐπ' ἐκκλησίαις κηρύττοντα, καὶ λέγοντα· Καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες. Ἐκ τότε οὖν οὐκέτι ἐχειροτόνει Ἐπιφάνιος ἔχοντα γυναῖκα, ἀλλὰ ἄνδρας ὄσιους, τὸν μονήρη βίον μετερχομένους, καὶ ἄνδρας γήσους δεδοκιμασμένους. Ἦν γὰρ ἀληθῶς ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς νόμῳ καλὴν περικεκοσμημένην ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης.

^a I Cor. vii, 29.

brum ministratorium. Quem cum observaret, considerat Epiphanius in ejus fronte apparere lepram. Nulli autem non erat manifestum, diaconum eo morbo laborare. Epiphanius itaque manum extendit, et instrumentum levavit ministratorium, ei benigne dicens : Vade, filii, in domum tuam, et ne modo sumas divina mysteria. Ipse autem statim egressus est, et ivit in domum suam. Datque Epiphanius ventila-brum alii diacono. Cumque divina verba incepisset cum metu et lacrymis, ubi perfectit, statim vidit visionem. Post ecclesiae autem dimissionem, accersito diacono, ex eo sciscitatur causam. Cumque is diceret, quod illa nocte dormierat cum uxore, accersito toto ordine sacratio, eis benigne dixit Epiphanius : Quicumque, o filii, clero digni estis habiti, solvite calcamenta vestra, ut non in iis ingrediamini, et ut colatis virum sanctum, qui in Ecclesia praedicat et dicit : *Et habentes uxores, tanquam non habentes*^a. Ex hoc ergo non amplius ordinabat Epiphanius eos, qui haberent uxorem, sed viros sanctos, qui vitam exercebant monasticam, et viduos viros probatos. Licebat enim vere videre Ecclesiam, tanquam pulchram sponsam ornatam sacerdotio.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΡΙΝΟΚΟΡΟΥΡΩΝ

ΕΙΣ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ.

POLYBII EPISCOPI RHINOCORURORUM

RELIQUA

Vitæ S. Epiphanii Constantiensis episcopi.

ΑΘ'. Δόξα τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὸ ζῆν, Θεῷ τῶν ὄλων, C καὶ δοξάζοντι τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν, καθὼς φησιν ὁ θεῖος λόγος· Ἄλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντας με δοξάσω· καὶ ὁ ἐξουθενῶν με ἀτιμωθήσεται. Ἐγένετο, Ἰωάννην, τὸν ὄσιον Πατέρα, ἀρρώσθησθαι ἀρρώστιαν, δι' ἧς καὶ ἀπέθανεν. Καὶ δὴ συσχεθεὶς ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ, προσκαλεσάμενός με, εἶπεν πρὸς με· Τέκνον Πολύβιε. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν· Τί θέλεις, Πάτερ; Εἶπεν δὲ μοι· Ἐπειδὴ Ἐπιφάνιος διακωλύει ἅπερ ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἀπετέλει γράφεσθαι· λάβε δὴ ταῦτα τὰ χαρτία· ἕως γὰρ σήμερον ἅπερ ἴδον Ἐπι-

XXXIX. Gloria Deo, qui nobis præbet ut vivamus, et glorificat eos qui ipsum glorificant, quem admodum dicit verbum divinum : *Glorificantes me glorificabo; et qui me spernit, spernetur*^a. Accidit ut Joannes sanctus Pater laboraret morbo, quo etiam est mortuus. Cumque ægrotus jaceret in lecto, accersito mihi dixit : Fili Polybi. Ego vero ei dixi : Quid jubes, Pater? Dixit autem mihi : Quoniam prohibet Epiphanius, ne nos litterarum monumentis mandemus, quæ Deus per ipsum peragit miracula, accipe has chartas. Nam in hodie-

^a I Reg. ii, 30.

PATROL. GR. XLI.

3

num usque diem, quæ ipsum vidi facientem, conscripsi, eo insciente. Tu quoque, o fili, quæ consequentur ab hodierno die, manda litteris. Deus enim tibi annos adjiciet, ut toto tempore vitæ permanes apud Epiphanium. Sed vide, ne negligas. Nam ego quoque a Deo motus hæc conscripsi. Ego enim vado ea via, qua omnes, qui sunt super terram. Post hæc autem dixit Joannes : Voca mihi sanctum Patrem nostrum Epiphanium. Ivi que, et vocavi ipsum. Eo autem ingresso, dixit Joanni Epiphanius : Non curas, inquit, o Pater, Deum precari pro misero peccatore Epiphanio ? Dixit vero Joannes Epiphanio : Fac orationem, o Pater ; est enim quod tecum loquar. Epiphanius itaque fecit orationem. Cum nos autem dixissemus, Amen, dixit Joannes Epiphanio : Accede propius ad me, Pater. Et accessit propius. Dixitque Joannes Epiphanio : Impone manus tuas oculis meis. Et vale ei dixit Joannes, et tradidit spiritum. In Joannis autem collum cadens Epiphanius flevit, et eum est osculatus, et magno dolore affectus est Epiphanius propter mortem Joannis.

XL. Cum autem Epiphanius aliquando cecidisset in faciem, ut Deum oraret, ut eum adjuvaret ad ædificandum domum nomini ejus (erat enim prima ecclesia parva pro multitudine eorum qui ingrediebantur) ; cum pronus, inquam, jaceret in faciem Deum orans, vox ad eum facta est, Epiphani, inquit. Eam autem vocem saepe erat solitus audire Epiphanius. Dixit itaque non conturbatus : Quid est, Deus mi ? Rursusque dixit vox eadem : Incipe ædificare ædem. Epiphanius autem protinus id non negligens exiit, et fecit orationem, et totam loci consequentiam designavit, et adhibuit artifices. Ædis vero ædificationi præerant sexaginta, et magna multitudo, quæ ei rei ministraret. Erant autem tunc in civitate gentiles viri, divites et pecuniis et possessionibus.

XLI. Erat autem quidam, qui vocabatur Draco, qui a plurimis dicebatur Magnus Draco. Is habebat filium. Vocabatur vero ipse quoque Draco. Is in dextero latere laborabat gravi æstu. Cumque pater ejus multa consumpsisset in medicos, id ad sanitatem nihil ei profuerat. Magnus ergo ille Draco se male gerebat in Epiphanium et verbis et factis. Epiphanius autem si quando eum videbat, primus salutabat. Cumque aliquando transiret Epiphanius per locum, ubi in sedibus sedebant omnes divites, erat Magnus quoque Draco, et ejus filius ægrotus in eo loco. Cum autem Epiphanium vidissent, eum irridebant. Cum vero appropinquasset Epiphanius, et eos salutasset, manu tenuit ægrotum Draconem, sic dicens : Draco, tu quoque esto sanus. Et statim cum oratione Epiphanii factus est sanus. Draco autem, et qui viderunt, omnes obstupuerunt. Cum

(a) Deest aliquidi.

A φάνιον ποιῶντα, συνεγραφομένη, μὴ εἰδότες αὐτοῦ. Καὶ σὺ οὖν, τέκνον, τὰ ἀκόλουθα ἀπὸ τῆς σημεριῆς ἡμέρας ὑπομνημάτιζε. Ἔχει γὰρ σοι ὁ Θεὸς προσθεῖναι χρόνον τῆς ζωῆς (a) Ἐπιφανίου, τοῦτο παραμένεις. Ἀλλὰ βλέπε μὴ ἀμελήσης, καὶ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ κινούμενος ταῦτα συνεγραφομένη. Ἐγὼ γὰρ πορεύομαι τὴν ὁδὸν, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἰωάννης εἶπεν πρὸς με Κάτισόν μοι τὸν ὄσιον Πατέρα ἡμῶν Ἐπιφάνιον. Καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐκάλεσα αὐτόν. Εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, εἶπεν Ἰωάννης πρὸς Ἰωάννην Ἄμελεις, φησὶν, Πάτερ Ἰωάννης, τοῦ εὐχέσθαι ὑπὲρ τοῦ ἀματωλοῦ Ἐπιφανίου. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον Ἐποίησον εὐχὴν, ὦ Πάτερ, ἔχω γὰρ λαλῆσαι τι πρὸς σέ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐποίησεν τὴν εὐχὴν. Εἰπόντων δὲ πάντων τὸ Ἄμην, εἶπεν Ἰωάννης Ἐπιφάνιῳ Ἐγγισόν μοι, Πάτερ. Καὶ ἤγγισεν αὐτῷ. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον Ἐπίθεσ τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἀσπασαί με, Πάτερ Ἰδοῦ γὰρ ἐκλείπω. Καὶ ἐπέθηκεν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, καὶ ἠσπάσατο αὐτόν. Καὶ Ἰωάννης παρέδωκεν τὸ πνεῦμα· καὶ ἐπιπεσὼν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοῦ τραχήλου Ἰωάννου ἐκλαυσεν αὐτόν, καὶ ἐλυπήθη Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῇ τελευταίῃ Ἰωάννου.

M. Ποτὲ οὖν Ἐπιφάνιος πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον τοῦ παρακαλέσαι τὸν Θεόν, ὅπως ἀντιλήψεται αὐτῷ, οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ ὀνόματι αὐτοῦ (ἦν γὰρ ἡ πρώτη ἐκκλησία μικρὰ πρὸς τοὺς εἰσερχομένους) ὡς δὲ ἦν ἐπὶ πρόσωπον δέσμενος τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς χρείας τοῦ ναοῦ, τοῦ Θεοῦ φωνὴ ἐγένετο πρὸς αὐτόν Ἐπιφάνι, φησὶν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἰδὼς πολλάκις ἀκούειν τοιαύτης φωνῆς· μὴ παραχθῆς οὖν εἶπεν Ἐπίθεσ, ὁ Θεὸς μου ; Καὶ πάλιν Ἄρξαι τοῦ οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εὐθέως μὴ μελλήσας ἐξήθεσεν, καὶ ἐποίησεν τὴν εὐχὴν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκολουθεῖαν τοῦ τόπου, καὶ παρέστησεν τεχνίτας. Ἦσαν δὲ οἱ ἄρχοντες τῆς οἰκοδομῆς τοῦ οἴκου ἑ, καὶ πλήθη πολλὰ εἰς τὴν τούτων ὑπηρεσίαν. Ἦσαν δὲ τότε Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει πλούσιοι ἄνδρες, ἐπὶ κυρεῦσει χρημάτων τε καὶ κτημάτων.

MA. Ἦν δὲ τις καλούμενος Δράκων· παρὰ ἅς πλείστοις ἐλέγετο ὁ Μέγας Δράκων. Οὗτος εἶχεν υἱὸν ἐκαλεῖτο δὲ καὶ οὗτος Δράκων. Οὗτος ἀπὸ καύσωνος δεινοῦ ἔπαθεν τὴν δεξιάν πλευράν. Καὶ πολλὰ ὁ πάτηρ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἰατροὺς καταδαπανήσας, οὐδὲν ὠνήσατο τῆς ὑγείας. Ὁ οὖν Μέγας Δράκων πολλὰ ἐπεδείκνυεν κακὰ πρὸς Ἐπιφάνιον διὰ λόγων καὶ ἔργων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἰ ποτε τοῦτον ἑώρα, πρῶτος προσεκύνει. Ποτὲ οὖν Ἐπιφάνιος παριὼν διὰ τόπου, ὡς ἦσαν ἅπαντες οἱ πλούσιοι ἐν τῷ τόπῳ καθήμενοι ἐπὶ σελλίων. Ἦν δὲ καὶ ὁ Μέγας Δράκων, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ ἀσθενῶν ἐν τῷ τόπῳ. Ὡς οὖν ἶδον Ἐπιφάνιον, κατεγέλων αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐγγίσας καὶ προσκυνήσας τοὺτους, ἐκράτησεν τὸν μικρὸν Δράκοντα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ οὕτως λέγων Δράκων, φησὶ, γενοῦ καὶ αὐτὸς ὑγιαίνων. Καὶ εὐθέως οὖν τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου ἐγένετο ὑγιῆς ὁ Δράκων.

Καὶ ἰδόντες ἅπαντες ἐξέστησαν. Ἰδὼν δὲ ὁ Δράκων δ' ἐποίησεν Ἐπιφάνιος, ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου οὐκέτι ἠδυνήθη περιπατεῖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ παῖν ὡς εἰώθει· ἀλλὰ βαστάσαντες αὐτὸν ἔθηκαν ἐπὶ κλίνης. Καὶ τῇ ἑωθεν ἔρχεται ἡ γυνὴ τοῦ Δράκωντος, καὶ δέεται Ἐπιφανίου, ὅπως ἐλθὼν καὶ πηξας εὐχὴν τοῦτον ἐγείρει. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Δράκωντος· καὶ εὐξάμενος, εὐθέως ἀνέστη ὁ Δράκων ἀπὸ τῆς κλίνης αὐτοῦ. Τῇ αὖν ἑωθεν λαβὼν πεντακισχίλια νομισματα, ἤνεγκεν Ἐπιφάνιῳ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος φησιν· Ἐμοί, τέκνον, ἀρκέει εἰς χειτωνίσκος ἐπὶ τοῦ σωματίου, καὶ ἄρτοι χλοῖαι μετὰ ὕδατος πινομένου. Τί μοι, φησὶ, προσάγει βάρος, ἐμοῦ μὴ θέλοντός σε βαρεῖσθαι; Ἄλλ' εἰ θέλεις δοξασθῆναι, ἀπελθε καὶ προσπαράμεινον τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάρεχε ταῦτα τοῖς κάμνουσι καὶ κοπιῶσιν. Ἐποίησεν δὲ ὁ Δράκων οὕτως, καὶ παρεκάλεσεν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐδάπτισεν αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

MB. Ἄλλος δὲ τις, Συνέσιος ὀνόματι, καὶ αὐτὸς τισύσιος ὢν, Ἑλλῆν δὲ ὑπήρχεν· οὗτος εἶχεν υἱὸν μονογενῆ ἐτῶν ιγ'. Τοῦτω πάθος ἀνῆλθεν, καὶ περιεκύλωσεν αὐτοῦ τὸν αὐχένα, καὶ ἀπέπνιξεν αὐτὸν, καὶ ἀπέθανεν· καὶ ἦν πένθος καὶ κοπετὸς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Εἰς δὲ τις, Ἑρμείας ὀνόματι, Χριστιανὸς, εἶπεν τῇ μητρὶ τοῦ παιδὸς· Κυρία, δυσώπησον παραγενέσθαι τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον, καὶ ἡγείρεν ἂν τὸν παῖδα. Τῆς δὲ πιστευσάσης, εὐθέως ἀποστέλλει τὸν Ἑρμείαν πρὸς Ἐπιφάνιον. Ἦν γὰρ ὁ Ἑρμείας οικίος αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἑρμείας εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Κύριε, ὁ κύριός μου Συνέσιος ἀπέστειλὲν με πρὸς σέ, ὅπως ἄγω σε ἐπὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ δεηθῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἀπέθανεν, ὅπως ἀναστῆ. Τότε δὲ Ἐπιφάνιος ἐλαβέν με, καὶ ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ Συνεσίου. Καὶ ὡς ἦλθεν Ἐπιφάνιος ἐν τῷ οἴκῳ, ἔπεσον ἡ γυνὴ Συνεσίου ἐπὶ τὴν γῆν, τοιοῦτους λόγους λέγουσα πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἥλιος ἐνθάδε, ὁ μέγας ἰατρός τῶν Χριστιανῶν· εἶπον τέχνην, ἴδομεν, λάβομεν (a) πείραν ἰατρευθῆναι, καὶ οὕτω προσέλθωμεν τῷ Χριστῷ σου. Ταῦτα δὲ εἰπούσης τῆς γυναίκος, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτήν· Ἐάν πιστεύεις τῷ ἑσταυρωμένῳ, δῆλον τὸν παῖδα περιπατοῦντα. Εἶπεν δὲ τὸ γύναιον· Ἄλλο οὐδὲν εὐρίσκειται ἐν λογισμῷ μου, ἢ τὸ μόνον προσέχειν με τῷ ἑσταυρωμένῳ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος προσεγγίσας ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἀψάμενος τοῦ τραχήλου τοῦ παιδαρίου, καὶ διατρίψας αὐτοῦ τὸν αὐχένα, εἶπεν πρὸς αὐτὸν ἰλαρῶ τῷ προσώπῳ· Εὐστόργιε. Ὁ δὲ παῖς εὐθέως ἀνέωξεν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἀνεκάθισεν ἐπὶ τῆς κλίνης· καὶ ἐθαμβήθησαν οἱ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἰδοῦσα οὖν ἡ μήτηρ Εὐστοργίου τὸ γινόμενον δὲ Ἐπιφανίου ἐπὶ τὸ παιδίον, λαβομένη τρισχίλια νομισματα, ἤνεγκεν Ἐπιφανίῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτήν· Τοῦτοις, φησὶν, ἐγὼ οὐ χρῶμαι, ὡ ἐλευθέρη. Ἀλλὰ λαβὼν αὐτὰ, φησὶ, Συνέσιος ὁ σύμβυξ σου, ἀπελεύσεται ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ ἐγειραντος σὺν υἱόν σου, καὶ ἀποδώσει τοῖς κοπιῶσιν. Ἐποίησεν

A autem vidisset Draco quod fecerat Epiphanius, præ timore et tremore non potuit amplius, ut solebat, ire domum, ambulans suis pedibus, sed portatus. Fuitque positus supra lectum. Mane vero venit uxor Draconis, et rogat Epiphanium, ut veniens et emit-tens orationem, eum faciat surgere. Epiphanius itaque ivit in ædes Draconis. Cumque ipse esset precatus, Draco surrexit protinus. Qui accepit quinque millia nummorum, et eos obtulit Epiphanio. Dicit autem Epiphanius : Mihi, fili, una sufficit tunicella super hoc corpusculum, et panes vulgares cum potu aquæ. Cur mihi, inquit, onus imponis, cum ego nolim te gravari? Sed si velis gloriam consequi, vade, et mane in templo Dei, et præbe illos laborantibus. Sic autem fecit Draco, rogavitque B Epiphanium, et baptizavit ipsum, et uxorem ejus, et filium.

XLII. Quidam autem alius, nomine Synesius, qui ipse quoque erat dives, sed gentilis, habebat filium unigenam, tredecim annos natum. Eum morbus invasit, et collum ejus circumdedit, et eum suffocavit, et est mortuus. Eratque magnus luctus et planctus in domo ejus. Quidam vero Hermeas nomine, Christianus, dixit matri pueri : Domina, utinam adesset magnus Epiphanius ! is puerum suscitarét. Ea autem credens, statim Hermeam misit ad Epiphanium. Erat enim Hermeas ei familiaris. Cumque venisset Hermeas, dixit Epiphanio : Domine mi, dominus meus Synesius misit me ad te, ut te ducam in domum suam, et roges Deum pro filio ejus, qui est mortuus, ut resurgat. Tunc me accepit Epiphanius, et ivimus in domum Synesii. Cumque domum esset ingressus Epiphanius, cecidit humi uxor Synesii, hæc verba dicens Epiphanio : Venisti huc, qui es magnus medicus Christianorum ; videamus artem tuam in filium, et accipiamus curati experientiam ; et sic ad tuum Christum accedamus. Cum hæc dixisset mulier, dixit ei Epiphanius : Si credideris Crucifixo, videbis filium tuum ambulantem. Dixit autem muliercula : Sed nihil aliud cogito in animo, nisi mentem adhibere Crucifixo. Cum itaque Epiphanius ad lectum accessisset, et collum pueri contrectasset, et ejus cervicem fricasset, dixit ei vultu hilari : Eustorgi. Is autem protinus aperuit oculos, et sedit super lectum : et admiratione percussus sunt, qui erant in domo. Cum vero vidisset mater Eustorgii id quod factum fuerat per Epiphanium in puero, accepit tria millia nummorum et obtulit Epiphanio. Dixit autem ei Epiphanius : Eis ego non utor, o mulier ingenua ; sed maritus tuus eos accipiet, et ibit ad domum ejus, qui tuum excitavit filium, et dabit iis qui laborant. Sic autem fecit Synesius. Fuitque illuminatus ipse, et uxor ejus, et filius, quem mortuum suscitarat Epiphanius.

(a) Ἰδομεν, λάβομεν. Formas dialecti Alexandrinae libenter agnoscerem, nisi rescribendum

esse ἴδομεν, λάβομεν, sequens προσέλθωμεν persuaderet. EDIT. PATROL.

δὲ Συνέσιος οὕτως. Ἐφωτίσθη δὲ αὐτὸς, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃν ἤγειρεν τεθνεῶτα ὁ Ἐπιφάνιος.

XLIII. Cum aliquando essemus in æde, et nullus A esset alius, dixit mihi Epiphanius : Fili Polybi, quoniam opus habet Ecclesia presbytero in locum Patris nostri Joannis, volo, o fili, ut sis in illius ordine. Cum ego autem ea quæ dicebantur ægre ferrem, et verbis plurimis recusarem, venit tempus ecclesiæ, ut divinum faceremus officium. Ingradientibus vero nobis omnibus cum Epiphanio in ecclesiam, in animo habui aufugere, presbyteri onus grave esse existimans. Quando autem pervenimus ad suggestum, Epiphanius me manu tenens, dixit mihi : Mane in hoc loco usque ad tempus. Admirati sunt, qui hunc sermonem audierunt. Ego certe non potui amplius ex eo loco pedem levare, sed eram veluti ferreis clavibus confixus. Quando autem fuit completa tota consequentia, tunc inisit unum ex diaconis, et me duxit ad altare, et ordinavit presbyterum. Post ecclesiæ vero dimissionem, præ metu cecidi in lectum, et valde in grabato comprimebar, donec Epiphanius ingressus est, et oravit ; et statim surrexi.

XLIV. Aliquando autem venit quidam diaconus Hierosolymis, et renuntiavit Epiphanio de Joanne episcopo Hierosolymitano, quod esset avarus, et includeret pecunias, et non suppeditaret indigentibus. Habitaverat autem hic Joannes in monasterio magni Hilarionis : quo factum est, ut una quoque cum eo habitavit Epiphanius. Epiphanius itaque scripsit epistolam ad Joannem de misericordia in eos, qui indigent. Joannes autem epistolæ nullam habuit rationem. Non ita multo post tempore dixit mihi Epiphanius : Age, fili, eamus Hierusalem, et cum adoraverimus, revertemur. Cum e Cypro autem solvissemus, navigavimus Cæsaream Philippi ; et illinc ascendimus Hierusalem. Cumque egressi essemus et orassemus, ascendimus in episcopatum. Viditque Joannes Epiphanium, et magno fuit affectus gaudio. Joanni autem dixit Epiphanius : Da mihi, Pater, domum ad manendum. Deditque nobis domum pulcherrimam. Quotidie autem vocabat Joannes Epiphanium ad mensam, sumptuososque cibos et potus nobis in mensam ferebat [multumque argenti commutando afferebat in mensam] ; quo fiebat, ut pauperes non essent participes. Aliquando vero dixit Joanni Epiphanius : Da mihi, o Pater Joannes, argentum ad usum meum. Sunt mihi alendi viri Cyprii ; eis exhibebo magnificam tui argenti speciem. Præbe servo tuo, quæ sunt pulcherrima in domo tua, ad tuam gloriam, et de tuis factis gloriabor, ut qui sim perpetuo monstrandus digito. Memineris tantum eorum quæ dantur ; et quod oportet, postea tibi reddetur. Joannes autem produxit multum argenti in conspectum.

(a) Interp. legit ποτέ.

ΜΓ'. Ποτέ οὖν ὄντων ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ μηδενὸς ὄντος ἑτέρου, εἶπεν πρὸς με ὁ Ἐπιφάνιος· Τέκνον Πολύβιε, ἐπειδὴ χρεῖαν ἔχει ἡ Ἐκκλησία πρεσβυτέρου εἰς τὸν τόπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, θέλω σε, τέκνον, εἶναι ἐν τῇ τάξει ἐκείνου. Ἐμοῦ δὲ βαρῶς φέροντος ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις, καὶ παραιτουμένου ἐπὶ πλείστοις λόγοις, ἐφθασεν ὁ καιρὸς τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ποιῆσαι τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου. Ἡμῶν δὲ ἀπάντων εἰσερχομένων μετὰ Ἐπιφανίου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἔσχον λογισμὸν τοῦ ἀποδράσαι, βάρως ἠγούμενος τὸ φορτίον τοῦ πρεσβυτέρου. Ὅτε οὖν ἐφθασεν ἐπὶ τὸ βῆμα, κρατήσας με Ἐπιφάνιος τῆς χειρὸς, εἶπεν πρὸς με· Μένε ἐπὶ τῷ τόπῳ ἕως καιροῦ. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦτον. Ἐγὼ οὖν οὐκέτι ἠδυνήθην κουφίσει μου τὸν πόδα ἐκ τοῦ τόπου· ἀλλ' ἤμην ὡς καθηλωμένος μετὰ σιδήρων. Ὅτε δὲ ἐπληρώθη πάσα ἡ ἀκολουθία, τότε ἀπέστειλεν ἕνα τῶν διακόνων, καὶ ἤγαγόν με ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ χειροτόνησέ με πρεσβύτερον· καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ φόβου ἔπεσα ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἤμην συνεχόμενος ἐπὶ κραβάτου, ἕως οὗ ἤλθεν Ἐπιφάνιος, καὶ ἤρξατο, καὶ εὐθέως ἀνέστην.

ΜΔ'. Τότε οὖν (α) παρεγένετό τις ἀπὸ Ἱεροσολύμων διάκονος, καὶ ἀπήγγειλεν Ἐπιφάνιῳ τὰ περὶ Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ὅτι φιλάργυρος, φησὶν, ἐστίν, καὶ τὰ χρήματα ἐναποκλείων ἐνδεομένοις οὐ παρέχει. Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης οὗτος οἰκῆσας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος, ὡς Ἐπιφάνιος συνήκνησεν αὐτῷ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ Ἰωάννῃ, περὶ τοῦ ἔλεειν τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Ὁ δὲ Ἰωάννης οὐδὲν τῆς ἐπιστολῆς ἐποίησεν. Μετὰ δὲ χρόνον οὐ πολὺν εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς με· Δεῦρο δὴ, τέκνον, πορευσώμεθα εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ προσκυνήσαντες ἀναλύσωμεν Ἀπάραντες δὲ ἀπὸ Κύπρου ἀπεπλευσάμεν ἐν Καισαρείᾳ τῇ Φιλίππου· ἀκαίθην ἀνέδημεν εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἔλθόντες καὶ εὐξάμενοι ἀνέδημεν εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον· καὶ ἴδον Ἰωάννην τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐχάρη χαρὰν μεγάλην. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Ἰωάννῃ· Δός μοι, φησὶν, οἶκον, τέκνον, ἐπὶ τὸ μείναι. Ἔδωκεν δὲ ἡμῖν κάλλιστον οἶκον. Καθ' ἡμέραν οὖν ὁ Ἰωάννης ἐκάλεε τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τραπέζης, καὶ πολυτέλειαν βρωμάτων καὶ πομάτων ἔφερεν ἡμῖν ἐν τῇ τραπέζῃ, τῶν δὲ πενήτων ἀμοίρων ὄντων, καὶ ἀπὸ τούτων. Ποτὲ οὖν εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Δός μοι, φησὶν, ὦ Πάτερ Ἰωάννης, ἀργυρον πρὸς ὑπηρεσίαν· ἔχω γὰρ θρέψαι Κυρίου ἀνδρας· φαντάσω, φησὶ, τοῦτους τῷ σῷ ἀργυρίῳ. Τὰ γὰρ καλλιστεύοντα ἐν τῷ σῷ οἴκῳ παρέχε τῷ δούλῳ σου πρὸς δόξαν τῆν σὴν, καὶ ἔσομαι καυχόμενος ἐπὶ σοῖς ἔργοις· μόνον μνήμην ἀπεχε τῶν διδομένων, καὶ ὕστερον ἀποδῶ τὸ πρέπον. Ὁ δὲ Ἰωάννης παρήγαγεν κατὰ πρόσωπον Ἐπιφανίου πολὺν ἀργυρον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Ἔστιν σοι, φησὶν, ἀποκείμενος καὶ ἄλλος

ἄργυρος, ὦ Πάτερ; Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀρχεὶ σοι τέως οὗτος πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, Πάτερ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Ἄγαγε κάλεινον, Πάτερ, ὅπως ξενισθῶμεν. Τοῦ δὲ προσενέγκαντος καὶ τὸν λοιπὸν, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Δός μοι τὰ φαντάζοντα τοὺς ἐλευθέρους. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπαντα τὰ τέρποντα τοὺς σοὺς ἀνθρώπους δέξαι, καὶ διακόνησον τοὺς (α) ἐπ' ἀρίστου.

ME'. Λαβῶν δὲ Ἐπιφάνιος ἀργυρίου ὄλκην ὡς χιλίων πεντακοσίων λιτρῶν, ἐπορεύθη ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν δοθέντα ἡμῖν παρὰ Ἰωάννου ἐπὶ τὸ καταμένειν. Ἦν δὲ τις ἀργυροπράτης, Ἀστέριος ὀνόματι. Οὗτος δὲ ἦν ἀπὸ τῆς Ῥώμης διὰ πραγμάτων εἰς Ἱερουσαλήμ. Τοῦτον προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος, καὶ δείξας αὐτῷ τὸν ἀργυρον, συμφωνήσας τε καὶ ποιήσας μετ' αὐτοῦ, ἐπίπρασεν αὐτῷ λαβῶν παρ' αὐτοῦ τὸ χρυσίον. Καὶ δὴ λαβῶν Ἐπιφάνιος τὸ χρυσίον, νύκτα τε καὶ ἡμέραν διεδίδου τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν. Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων, εἶπεν Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπόδος μοι τὸν ἀργυρον, ὃν ἔχρησά σοι πρὸς ὑπηρεσίαν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, τέκνον, ὅτι ἔχω θρέψαι, καὶ πάντα ἀποδώσω. Πάλιν οὖν ἡμερῶν διαγενομένων, εἶπεν Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον, ἐστῶτων ἡμῶν ἐν τῷ ναῷ, ὅπου τὸ σωτήριον ξύλον ἀπόκειται· Καὶ ἤδη εἶπόν σοι, ὅτι, Ἀπόδος μοι τὸν ἀργυρον, ὃν ἔχρησά σοι. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος εἶπεν τῷ Ἰωάννῃ μετὰ ἡσυχίας· Εἶπόν σοι, Πάτερ, ὅτι ἀποδώσω σοι. Ὁ οὖν Ἰωάννης θυμοῦ πολλοῦ πλησθεὶς ἐπελάβετο καὶ ἐκράτησεν τῆς διπλοῦδος Ἐπιφανίου, συσφιγξας αὐτὸν ἐν αὐτῇ, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἐξέρχῃ, οὐ καθέξῃ, οὐκ εἰρηνεύεις, ἕως οὗ τὸν ἀργυρον ὄψῃ, ὃν ἔχρησῃ παρ' ἐμοῦ, ἐπιθέτα Ἐπιφάνιε· ἀπόδος τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις οὐκ ἐταράχθη Ἐπιφάνιος, ἀλλ' ἦν ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐν αὐτῷ. Ἐμείνεν δὲ Ἰωάννης δύο ὥρων διάστημα κρατῶν, καὶ ἐνουβρίζων τὸν Ἐπιφάνιον. Ἀπαντες δὲ ὁ παρεστῶτες ἐβρόβυθησαν ἀπὸ τοῦ Ἰστασθαι, καὶ ἀκούειν τῶν σκληρῶν λόγων τοῦ Ἰωάννου. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος μηδὲν ἀδημονήσας ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον Ἰωάννου, καὶ παραχρῆμα ἐτυφλώθη, καὶ φόβος ἔπεσεν ἐπὶ πάντας τοὺς παρεστῶτας. Ὁ οὖν Ἰωάννης ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον Ἐπιφανίου, ὅπως εὐξῆται ἵνα ἀναβλέψῃ. Τοῦ δὲ λέγοντος· Ἀπελθε, φησὶ, καὶ προσκύνησον τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ παρέξει σοι τοῦτο· αὐτὸς ἐπέμενεν δεόμενος Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος διδάξας τοῦτον, ἐπέθηκεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἠνέψαθη αὐτοῦ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμός. Ὁ οὖν Ἰωάννης παρεκάλει καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀριστεροῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Οὐκ ἐμὸν, φησὶ, τέκνον, ἐστὶ τοῦτο. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐκλείσεν, ὁ Θεὸς ἠνέψαξεν· ἐποίησεν ὡς ἠθέλησεν, ὅπως σωφρονισθῶμεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης παιδευθεὶς καὶ ἐλεγχθεὶς ὑπὸ δικαίου, ἐγένετο ἴσιος ἐν πᾶσιν.

MC'. Ἐξερχομένων δὲ ἡμῶν τὴν πόλιν, τοῦ ἀποπλεῦσαι ἡμᾶς ἐν Κύπρῳ, δύο ἐμπαίχεται ἦσαν ἐν τόπῳ. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου παράγοντος τὸν τόπον, εἶπεν (α) Τοῦς. Forte legendum αὐτοῖς, ut sensus sit :

A Qui dixit ei : Habesne aliquid aliud argenti repositum, o Pater? Dixit autem Joannes Epiphania : Hoc utique ad tuum usum tibi sufficit, o Pater. Dixitque Joanni Epiphania : Adduc illud quoque, Pater, ut magnifice accipiantur. Cum is autem aliud quoque attulisset, dixit Joanni Epiphania : Da mihi, quæ ingenuis pulchram præbent speciem. Dixit ei Joannes : Accipe quæcunque sunt tuis hominibus delectationi, et eis utere in prandio.

XLV. Accepit itaque Epiphania argenti pondus circiter librarum mille quingentarum, et ivimus in domum, quæ data nobis fuerat a Joanne ad manendum. Erat autem quidam argentarius, nomine Asterius. Is Roma venerat Hierusalem negotii obeundi gratia. Eum cum accersivisset Epiphania, et ei ostendisset argentum, cum eo convenit, et pactum iniit, vendiditque, auro ab eo accepto, quod nocte et die distribuit egentibus. Interjectis autem aliquot diebus, dixit Joannes Epiphania : Redde mihi meum argentum, quod tibi ad usum commodavi. Dixit Joanni Epiphania : Patientiam in me habe, o Pater. Sunt enim adhuc, quos aliam, et omnia reddam. Cum ergo dies aliquot rursus intercessissent, dixit Joannes Epiphania, cum essemus in templo, ubi repositum est lignum salutare : Jam dixi tibi, Redde mihi argentum, quod tibi accommodavi. Epiphania autem leniter et placide dixit Joanni : Dixi tibi, Pater, me esse redditurum. Joannes vero ira plenus apprehendit, et tenuit diploidem Epiphania, ipsum in ea constringens, eique dixit : Non exilis, non sedebis, non ages in pace, donec reddideris argentum, impostor Epiphania. Da argentum, quod a me accepisti commodato ; Ecclesie redde, quæ sunt Ecclesie. Epiphania vero post hæc omnia conturbatus non fuit, sed erat idem in eo status. Mansit autem Joannes spatio duarum horarum tenens et injuria afficiens Epiphania. Quotquot vero aderant, tristitia sunt affecti, eo quod adessent, et audirent aspera verba Joannis. Epiphania autem nihil commotus, exspuit in ejus faciem, et statim fuit excæcatus. Ceciditque metus super omnes, qui aderant. Joannes vero pronus cecidit ad pedes Epiphania, orans, ut visum reciperet. Eo autem dicente : Vade, et crucem adora venerandam, eaque id tibi præbebit ; perseverabat ipse rogans Epiphania. Epiphania vero cum eum docuisset, manum ei imposuit, et apertus fuit dexter ejus oculus. Oravit autem Joannes etiam pro sinistro. Dixitque Epiphania Joanni : Non est meum, o fili. Deus enim occlusit, Deus aperuit ; fecit, ut voluit, ut simus modesti. Joannes autem castigatus et convictus a viro justo, fuit sanctus in omnibus.

XLVI. Nobis vero aliquando exeuntibus e civitate ut navigaremus in Cyprum, erant duo illusores in eo loco. Cum autem per locum transiret Epiphania, Et ministra illis in prandio. EDIT. PATROL.

nus, ei dixit unus ex duobus : Sancte pater, vise mortuum, et super eum injice tegumentum. Cum hæc ergo audisset Epiphanius, stetit ad orientem, pro mortuo offerens orationem. Cumque se suo exuisset indumento, projecit ad induendum mortuum. Iter autem faciente Epiphanio, is qui ea verba dixerat, dixit ei, qui se mortuum simulabat : Surge, præterit vir rudis et indoctus. Cum is autem non responderet, rursus eum vocabat. Postquam vero animadvertit eum esse mortuum, dicit apud se : Curram, et hospiti meam dicam culpam, ut eum excitet. Qui nos assecutus, in terram cecidit, rogans Epiphanium, et ei dicens verba hujusmodi : Rogo, et supplico tuæ paternitati : ser opem, et parce nostræ insipientiæ. Quando enim te sum allocutus dicens : Indue mortuum, ejus consensu sum locutus : cumque tu non longe præterisses, allocutus sum meum amicum, et in eo non erat vox, nec auditus. Sed age, inquit, Pater, suscita mortuum, et quam a te accepimus tunicam, eam accipe. Dixit autem Epiphanius ei, qui loquebatur : Vade, filii, et sepeli eum. Primum enim est mortuus, et tunc ipsi petiisti indumentum. Cum autem rursus venissemus Cæsaream, in Cyprum navigavimus. Fratres vero nos cum magno gaudio exceperunt.

XLVII. Erat autem quidam legisperitus Judæus, Isaac nomine, vir pius, et qui accurate legem servabat Mosaicam. Is cum sectatus esset Epiphanium, et catechesi fuisset institutus, est ab eo illuminatus. Eramus autem tres domi manentes.

XLVIII. Aliquando vero cum soror Arcadii et Honorii imperatorum ægrotaret, esset autem Romæ, audit de Epiphanio, quod Deus per eum sanaret ægrotos. Ea ergo misit in Cyprum, qui Romam adducerent Epiphanium. Qui autem missi fuerant, cum in Cyprum pervenissent, ostenderunt litteras Epiphanio. Erat vero quidam gentilis vir dives, linguæ admodum imeditæ, nomine Faustinianus. Is exceperat viros missos ad Epiphanium, qui adversabatur admodum illi. His autem dicebat Faustinianus : Quid huic impostori, tanquam Deo, adhibetis animum? Frigida enim verba loquitur, et nihil aliud : est autem pessimis moribus. Quodam vero die cum adesset Epiphanius, essentque opifices operantes in ecclesia, erant etiam illic viri, qui missi fuerant, prope Epiphanium. Erat autem Faustinianus quoque stans in eo loco. Cum ex alto ergo cecidisset unus ex ædificatoribus, et descendisset supra caput Faustini : qui ceciderat quidem, nihil mali est passus : Faustinianus vero in faciem cecidit, et mansit mortuus. Epiphanius autem appropinquans Faustini, eum tenuit manu, dicens : Surge, filii, in nomine Domini, vade sanus in domum tuam. Statim autem surrexit, et ivit in domum suam. Cum autem audivisset uxor

A πρὸς αὐτὸν ὁ εἷς· Ὅσπερ, φησὶ, Πάτερ Ἐπιφάνει, ἐπίσκαψαι τὸν νεκρὸν, καὶ τὸ κάλυμμα βίβον πρὸς τοῦτον. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἀκούσας ταῦτα, ἔστη πρὸς ἀνατολὰς ὑπὲρ νεκροῦ τὴν δέησιν προσφέρων· καὶ ὁ ἀποδυσάμενος τὸν ἐπενδύτην, ἐβρίψεν πρὸς ἑκδυσίαν τοῦ τεθνεώτος. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου τὴν πορείαν ποιουμένου, φησὶν ὁ τοὺς λόγους λαλήσας πρὸς τὸν πλασθέντα τὸν θάνατον· Ἀνάστα, φησὶν, ἀντιπαρῆλθεν ὁ ἰδιώτης. Τοῦ δὲ ἀπόκρισιν μὴ δίδόντος, πάλιν προσεκαλείτο. Ὡς δὲ προσέσχεν τοῦτον νεκρὸν, φησὶν πρὸς ἑαυτὸν· Δράμω, καὶ ἀπαγγέλω τῷ ξένῳ τῆς αἰτίας, ὅπως τοῦτον ἀναστήσει. Ὁ δὲ καταδύψας ὀπίσω ἡμῶν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν δεόμενος Ἐπιφανίου, λέγων· Δέομαι καὶ ἱκετεύω τὴν σὴν πατρωσύνην, βοηθήσον, καὶ φείσασαι τῆς ἡμῶν ἀφροσύνης. Ὅτε γὰρ ἐφθεγγάμην πρὸς σὲ λέγων, Ἐπένδυσσον τὸν τεθνεῶτα, κατὰ σύνεσιν ἐκείνου ἐφθεγγάμην τοὺς λόγους, καὶ ἀντιπαρῆλθες ἡμᾶς, ὦ Πάτερ, οὐ ποιῶ, καγὼ λόγους ἐλάλησα πρὸς ἐμὸν ἑταῖρον· καὶ οὐκ ἦν φωνή, καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Ἀλλὰ δεῦρο, Πάτερ, ἀνάστησον τὸν τεθνηκότα, καὶ τὸν χιτῶνα, ὃν εἰλήφαμεν παρὰ σοῦ, λάβε. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν λαλοῦντα· Ἀπελθε, τέκνον, καὶ θάψον τοῦτον· πρῶτον γὰρ ἀπέθανεν, καὶ τότε ἤτησας τὸν ἐπενδύτην. Κατελιθόντων δὲ ἡμῶν πάλιν ἐν Καισαρείᾳ ἀπεπελεύσαμεν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

MZ. Ἦν δὲ τις νομικὸς Ἰουδαῖος, Ἰσαὰκ ὀνόματι, ἀνὴρ εὐλαβῆς, καὶ φυλάττων τὸν νόμον τὸν Μωσαϊκὸν μετὰ ἀκριθείας. Οὗτος προσκολληθεὶς Ἐπιφάνιῳ, καὶ κατηχηθεὶς ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐφωτίσθη. Ἦμεθα οὖν οἱ τρεῖς μένοντες ἐν οἴκῳ ἐνί.

C MH. Ποτὲ οὖν ἡ ἀδελφὴ Ἀρχαδίου καὶ Ὀκωρίου τῶν βασιλέων πάθος ἔχουσα (ἦν δὲ αὕτη ἐπὶ τῆς Ῥώμης) ἔκρουσεν περὶ Ἐπιφανίου, ὅτι θεραπεύει ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ τοὺς ἀσθενούντας. Αὕτη οὖν ἀπέστειλεν ἐν τῇ Κυπρίῳ, ἀγαγεῖν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Ῥώμης. Τὸν δὲ ἀπεσταλμένον κατανησάντων ἐπὶ Κύπρῳ, ἀπέδειξαν τὰ γράμματα ἐπισκοπεῖν (α). Ἦν δὲ τις ἀνὴρ Ἕλλην πλούσιος, σφόδρα μογιάλας, καὶ ὄνομα αὐτοῦ Φαυστινιανός. Οὗτος ἐδεξιώσατο τοῖς ἀνδράσι τοὺς πεμφθέντας πρὸς Ἐπιφάνιον· ἦν δὲ καὶ σφόδρα ἀντικείμενος Ἐπιφάνιῳ. Τοῦτοις εἰλεγει ὁ Φαυστινιανός· Τί, φησὶν, προσέχετε, ὡς Θεῷ, τῷ ἐπιθέτῃ; Λόγους γὰρ ψυχροὺς λαλεῖ, καὶ οὐδὲν ἕτερον· κάκιστός ἐστι περὶ τοὺς λόγους. Ἐν μὲν οὖν ἡμέρᾳ ἐπιστήκοντος Ἐπιφανίου, ὡς ἦσαν οἱ τεχνίται ἐργαζόμενοι ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἦσαν καὶ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἐγγὺς ἐστῶτες Ἐπιφανίου. Ἦν δὲ καὶ Φαυστινιανὸς ἐστὼς ἐπὶ τοῦ τόπου. Εἷς οὖν τῶν οἰκοδόμων πεσὼν ἀπὸ ὑψους μεγάλου, καὶ ἐρχόμενος κατὰ κεφαλῆς Φαυστινιανοῦ, ὁ μὲν πεσὼν οὐδὲν κακὸν ἔπαθεν· ὁ δὲ Φαυστινιανὸς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἔμεινε νεκρός. Ἐγγίσας δὲ Ἐπιφάνιος Φαυστινιανῷ, ἐκράτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς λέγων· Ἀνάστα, τέκνον, φησὶν, ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἀπέλθε ὑγιαίνων ἐν τῷ σῷ οἴκῳ. Εὐθέως δὲ ἀνέστη ὁ Φαυ-

(a) Legit interpretes Ἐπιφάνιῳ.

στενιανός, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἀκού-
σασα δὲ ἡ τοῦτου γυνὴ τὸ γεγονός, λαβοῦσα χίλια νο-
μίσματα προσήνεγκεν Ἐπιφάνιῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
νιος πρὸς τὴν γυναῖκα· Ἄπελθε, τέκνον, ὁδὸς αὐτὰ
τοῖς κοπιῶσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔξεις θησαυρὸν
παρὰ τῷ Ὑψίστῳ. Καὶ οὕτως ἐποίησεν ἡ γυνή.

ΜΘ. Οἱ οὖν ἀπεσταλμένοι παρὰ τῶν βασιλέων,
ἐπῆγον τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τὸ πλείον ἐπὶ τὴν Ῥώ-
μην. Ἦν δὲ τις κληρικὸς ἀπὸ ῥητόρων, τοῦνομα Φί-
λων, ἀνὴρ ὁσιος. Χρεία δὲ ἦν ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦ Καρ-
πασίου καθίσαι ἐπίσκοπον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἦν δὲ οὗ-
τος διάκονος. Τοῦτον οὖν ἀπὸ ἀποκαλύψεως Θεοῦ χει-
ροτονεῖ ἐπίσκοπον ὁ Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς
πόλεως, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Καρπασίου. Ὅτε
οὖν εἶχεν Ἐπιφάνιος ἐπιδημῆσαι ἐπὶ τῆς Ῥώμης,
μεταστέλλεται τὸν προειρημένον Φίλωνα τὸν ἐπίσκο-
πον, καὶ αὐτῷ ἀποδίδωσιν τὴν ἀθεντιαν τῆς Ἐκκλη-
σίας τῆς Κωνσταντίας, ὅπως ἂν χρεῖα γένηται κλη-
ρικῶν, αὐτὸς χειροτονήσῃ. Λαθὼν οὖν ὁ Ἐπιφάνιος
ἐμὲ, καὶ Ἰσαάκ, ἀπεπλεύσαμεν εἰς τὴν Ῥώμην.
Εἰσελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῇ πόλει, ἦν πένθος καὶ
κοπετὸς μέγας ἐν τῷ ταμείῳ τῷ βασιλικῷ. Τῆς γὰρ
ἀδελφῆς τῶν βασιλέων Ἀρχαδίου καὶ Ὀνωρίου πάθος
ἐχούσης ἐπὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα, πολλὰ ποιήσαντες οἱ
ιατροὶ οὐδὲν ὠφέλησαν ταύτην. Ἦν δὲ λοιπὸν πάθος
κατανεμόμενον τὰς σάρκας αὐτῆς. Ἀπὸ πολλῆς οὖν
θλίψεως ἐπῆγεν τοὺς βασιλεῖς, λέγω δὴ Ἀρχάδιον
καὶ Ὀνώριον, ὅπως ἐπιτρέψωσιν ἱατρῷ δοῦναι δηλη-
τήριον αὐτῇ, ὅπως διὰ συντόμου παρέλθῃ τὸν βίον
τούτων. Οἱ οὖν ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ἐπὶ τὴν Ῥώμην
εἰσηλθόν, καὶ ἀπήγγειλαν τοῖς βασιλεῦσιν. Αὐτοὶ δὲ
ἐπιτρέπουσιν εἰσεῖναι τὸν Ἐπιφάνιον. Ὁ δὲ Ἐπιφά-
νιος, ὡς μὴ τοιούτοις ἀνθρώποις συντυγχάνων, οὕτως
ἀσπρῶς εἰσὶν ἐν τῷ ταμείῳ τῷ βασιλικῷ, ἐγγί-
σας δὲ τοῖς βασιλεῦσιν. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἀδελφὴ τούτων
κατακειμένη ἐπὶ τῆς κλίνης.

Ν. Τῶν δὲ βασιλέων ἰδόντων τὸν Ἐπιφάνιον, ἀν-
έστησαν εὐθέως ἀπὸ τῶν θρόνων. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
νιος τοῖς βασιλεῦσιν· Ταύτην τὴν τιμὴν δίδοτε, τέκνα,
τῷ εὐεργέτῃ, καὶ ὤψεσθε τὴν ἀδελφὴν ὑμῶν ἐν καλ-
λίστη ὑγείᾳ· μὴ πεποιθετε, τέκνα, ἐπὶ τὴν ἀθεν-
τιαν, καὶ ἔσεσθε φυλαττόμενοι ἀπὸ Κυρίου. Ἐπὶ δὲ τοῖς
λόγοις Ἐπιφανίου ἐδίσταζον καὶ ἐταράττοντο οἱ βα-
σιλεῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν· Τί δι-
στάζετε, τέκνα, ἐπὶ τοῖς λαλοῦμένοις; Ὑψεσθε Θεοῦ
χάριν διὰ τῶν λαλοῦμένων. Ἐγγίσας δὲ Ἐπιφάνιος
ἐπὶ τῆς κλίνης, ἔνθα κατέκειτο ἡ ἀδελφὴ τῶν βασι-
λέων, εἶπεν πρὸς αὐτὴν εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ· Μὴ
δίσταζε, τέκνον, ἐπὶ τῷ πάθει· ἔχε τὰς ἐλπίδας ἐπὶ
Θεὸν ζῶντα, καὶ ἔφη τὴν ὑγίειαν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ· πλ-
σσευσον τῷ Ὑψίῳ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ ἔση
περιπατοῦσα ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. Πέπαιται, φησί, τέ-
κνον, ὁ πόνος τοῦ σώματός σου. Δόξαζε Θεὸν τὸν δι-
δόντα τὴν χάριν· ἔχε τοῦτον κατὰ νοῦν ἀδιαλείπτως,
καὶ ἔσται σοι τεῖχος τὸν ἅπαντα χρόνον. Ταῦτα εἰ-
πὼν Ἐπιφάνιος ἐκράτησεν τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ
σπραγίσας αὐτὴν τρίτον, εὐθέως ἐκουφίσθη τῶν πό-
νων. Ἰδόντες δὲ οἱ βασιλεῖς, ὁ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος,
προσεκλίθη ἡ ψυχὴ αὐτῶν τοῦ ἀγαπᾶν αὐτὸν, καὶ

A ejus quod factum fuerat, accepit mille nummos,
et obtulit Epiphanio. Qui ei dixit : Vade, filia, da
eos iis qui laborant in ecclesia, et habebis thesau-
rum apud Altissimum. Sic autem fecit mulier.

XLIX. Qui vero missi fuerant ab imperatoribus,
urgebant Epiphanium, ut navigaret Romam. Erat
autem quidam ex oratoribus clericus, Philo nomi-
ne, vir sanctus. Opus autem erat, in civitate Car-
pasi in sede collocare episcopum. Eratque is dia-
conus. Hunc ergo Dei revelatione episcopum ordi-
nat Epiphanium in sede civitatis et Ecclesie Carpa-
sii. Cum ergo esset Romam profecturus Epiphanium,
accersit prius dictum Philonem episcopum, datque
B ei auctoritatem Ecclesie Constantiae, ut si fuerit
opus clericis, ipse ordinaret. Accepit autem Epi-
phanium me et Isaac, et Romam navigavimus. Erat
vero magnus luctus et planctus in aula regia. Cum
enim soror imperatorum Arcadii et Honorii laboraret
in manu dextera, multa fecerant medici, nec ei quidquam
profuerant. Morbus autem jam de caetero depascebat
ejus carnes. Prae multa vero afflictione instabat
imperatoribus, Arcadio, inquam, et Honorio, ut
permitterent medico ei dare venenum, ut breviter
vitam finiret. Qui ergo nos Romani deduxerant,
ingressi sunt, et renuntiarunt imperatoribus. Ipsi
autem jubent, ut ingrediatur Epiphanium. Nobis vero
in aulam regiam intransitibus, omnes qui aderant
salutarunt Epiphanium. Qui perinde ac si non tales
conveniret homines, intrepide ingressus est in aulam
regiam, et appropinquavit imperatoribus. Erat autem
eorum soror in lecto recubans.

L. Cum vero imperatores vidissent Epiphanium,
et protinus e sedibus ei assurrexissent, dixit Epi-
phanium imperatoribus : Hunc honorem, inquit, o
filii, date benefactori Deo, et videbitis sororem ve-
stram in optima sanitate. Ne confundatis, filii, in
majestate, et conservabimini a Domino. Quoniam
autem propter verba Epiphanii dubitabant et con-
turbabantur imperatores, dixit illis Epiphanium :
Quid dubitatis, filii, de iis quae dico? Videbitis
D Dei gratiam per ea quae dicuntur. Cum autem Epi-
phanium appropinquasset lecto, in quo jacebat soror
imperatorum, dixit ei vultu leni et placido : Ne de
morbo dubites, o filia : spera in Deum vivum, et
haec hora videbis sanitatem. Crede Filio Dei, qui
fuit crucifixus, et statim ambulabis. Cessavit, in-
quit, o filia, dolor tui corpusculi. Redde gloriam
Deo, qui dat gratiam; eum habe perpetuo in me-
moria, et erit tibi murus omni tempore. Cum haec
diceret Epiphanium, tenuit manum mulierculae, et
eam ter signavit, et illico levata est doloribus.
Cum autem vidissent imperatores, quod fecerat
Epiphanium, inclinatam est cor eorum, ut ipsum
diligenter, audirentque, et crederent iis omnibus

quæ ab ipso dicebantur. Rogaruntque Epiphanium, ut Romæ cum eis versaretur, et esset eis in patrem. Epiphanius autem totum diem imperatores docebat assidue.

LI. Aliquando cum filium haberet soror eorum, quæ laborarat, et curata fuerat ab Epiphanio, accidit ut cum is ægrotasset, mortuus in lecto sit repertus. Fuit magnus luctus in aula imperatorum. Epiphanio autem dixerunt imperatores: Ora, Pater, pro infante, ut eum reddas sanum matri. Dixit Epiphanius: Creditis, filii, me hoc posse facere? Dixerunt autem imperatores: Credimus, quod sicut matris ejus morbum fugasti, ita etiam infantem ei vivum præbebis. Dixit vero Epiphanius imperatoribus: Si surrexerit filius sororis vestræ, credetisne, et baptizabimini in nomine Crucifixi? Dixerunt imperatores Epiphanio: Si suscitaveris infantem, nos credemus, et baptizabimur. Accedens autem Epiphanius ad lectum, in quo infans jacebat mortuus, cum totum ejus corpus contrectasset, et eum orasset qui mortificat et vivificat, dixit puer: In nomine Domini nostri Jesu Christi crucifixi surge; et statim puer sedit in lecto. Cum autem vidissent imperatores, quod Epiphanius per orationem suscitaret puerum, rogarunt Epiphanium, ut illuminarentur. Tunc dixit Epiphanius imperatoribus: Ecce pietatem vestram in omnibus suscipio: Deus est enim, qui vos ad hoc excitat. Sed hoc non possum facere injussu episcopi Romanæ Ecclesiæ, ne nobis irascatur. Accersunt itaque imperatores episcopum, et ei omnia exposuerunt. Episcopus autem magno fuit affectus gaudio, cum hæc audisset ab imperatoribus, et permisit Epiphanio, ut baptizaret et imperatores, et eorum sororem, et filium ejus, quem suscitavit Epiphanius, cum esset mortuus.

LII. Cum ingressi autem essent in baptisterium, ut illuminarentur ab Epiphanio, eis omni exhibito ministerio, ingressus est primus Arcadius: qui quidem ante se habuit tres viros vestes gestantes candidas, et tenentes Epiphanium, unum quidem a dextris, et unum a sinistris, et alterum pone. Is autem magno timore est affectus. Cognovitque Epiphanius ex vultu Arcadii, quod viderat visionem, et dixit imperatori: Attende tibi, o fili, et cave. Solebat enim Epiphanius neminem mittere in piscinam, donec aqua turbaretur. Postquam vero fuit illuminatus Arcadius, illuminatus fuit etiam Honorius, et eandem quoque vidit visionem. Similiter etiam filius sororis eorum. [Jussu autem Epiphanii, suscepti ego Arcadium ex baptisate; Isaac vero Honorium, et quidam eunuclus Christianus et pius, filium sororis eorum. Ipsam vero sororem Procliana, quæ erat uxor unius ex patriciis.] Postquam autem ii fuerunt illuminati, septem dies ibi peregit Epiphanius post illuminationem, eos docens de baptisate. Postquam vero vestes candidatas deposuerunt, duobus imperatoribus dixit Epi-

ἀκούειν, καὶ πιστεύειν πᾶσι τοῖς λαλουμένοις ὑπ' αὐτοῦ· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ὥστε συνεῖναι αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ γίνεσθαι αὐτὸν εἰς πατέρα. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος πᾶσαν ἡμέραν διδάσκων αὐτοὺς καὶ στηρίζων.

ΝΑ'. Ποτὲ γοῦν υἱὸν ἔχουσα ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν ἡ τὸ πάθος ἐσχηκυῖα, καὶ θεραπευθεῖσα ὑπὸ Ἐπιφανίου, ἔτυχεν τοῦτον μὴ ἀρρωσθήσαντα εὐρεθῆναι νεκρὸν ἐπὶ τῆς κλίνης· ὥστε γενέσθαι μέγα πένθος ἐν τῷ βασιλικῷ. Εἶπον δὲ οἱ βασιλεῖς πρὸς Ἐπιφάνιον· Πρόσευξαι, Πάτερ, ὑπὲρ τοῦ παιδίου, ὅπως τοῦτο ἀποδῆς ζῶντα τῇ μητρὶ αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος· Καὶ πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ βασιλεῖς· Πιστεύομεν ὅτι ὡς ἐδίωξας τὸ πάθος ἀπὸ τῆς μητρὸς τοῦ παιδίου, οὕτω καὶ τὸ παιδίον παραστήσεις τῇ μητρὶ ζῶντα. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ἐὰν ἀναστῇ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς ὑμῶν, πιστεύετε καὶ βαπτίξεσθε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἑσταυρωμένου; Οἱ βασιλεῖς εἶπον· Ἐὰν ἀναστήσῃ τὸν παῖδα, ἡμεῖς πιστεύσομεν καὶ βαπτισόμεθα. Ἐγγίσας οὖν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ παιδίου, καὶ σφραγίσας αὐτοῦ ὄλον τὸ σῶμα, καὶ προσευξάμενος τῷ θανάτῳντι καὶ ζωογονοῦντι, εἶπεν πρὸς τὸν παῖδα· Ἀνάστα, τέκνον, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἑσταυρωμένου. Καὶ εὐθέως ὁ παῖς ἀνεκάθισεν ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ. Τότε πιστεύσαντες οἱ βασιλεῖς, ὅτι ἀνέστησεν Ἐπιφάνιος διὰ προσευχῆς τὸν παῖδα, παρεκάλουν αὐτὸν ὅπως φωτίσει αὐτούς. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ἰδοὺ δὴ ἐν πᾶσιν ἀποδέχομαι τὴν εὐσέδειαν ὑμῶν, διότι ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐγγίρων ὑμᾶς ἐπὶ τοῦτο. Πλὴν παρ' ἐπιτροπῆν τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι· μήποτε καὶ λυπηθῇ πρὸς μέ. Οἱ οὖν βασιλεῖς εὐθέως μεταστέλλονται τὸν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ ἐξηγοῦνται αὐτῷ πάντα. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἀκούσας παρὰ τῶν βασιλέων ταῦτα, καὶ ἐπέτρεψεν Ἐπιφάνιῳ βαπτίσει αὐτούς.

ΝΒ'. Ὡς δὲ εἰσῆλθον ἐν τῷ φωτιστηρίῳ, ὅπως βαπτισθῶσιν ὑπὸ Ἐπιφανίου, καὶ τῆς πάσης ἀκολουθίας γενομένης, εἰσῆλθεν πρῶτος Ἀρχάδιος καὶ προσέσχεν· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες στολὰς λευκάς φοροῦντες παρεκράτουν τὸν Ἐπιφάνιον, ἕνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων, ἀκολουθοῦντα δὲ τὸν ἕτερον ὀπίσω αὐτοῦ. Καὶ ἐφοβήθη φόβον μέγαν. Ἐγὼ οὖν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τοῦ προσώπου Ἀρχαδίου, ὅτι ὄπτασιαν εὐρακεν καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Πρόσεχε σεαυτῷ, τέκνον, καὶ ἔσο φυλάττων. Εἰώθει δὲ Ἐπιφάνιος ἕως ταραχῆς τὸ ὕδωρ, μηδένα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν κολυμβήθραν. Μετὰ δὲ τὸ φωτισθῆναι Ἀρχάδιον, εἰσήνεγκεν καὶ Ὀνώριον, καὶ τὴν αὐτὴν ὄπτασιαν ἴδεν. Καὶ οὕτως λοιπὴν κατῆλθεν ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν. Καὶ αὕτη ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν Προκλιανῆ, ἥτις ἦν ἐνδὸς τῶν πατρικίων γυνή. Μετὰ δὲ τὸ βαπτισθῆναι αὐτούς, ἐποίησεν Ἐπιφάνιος τὰς ζ' ἡμέρας μετ' αὐτῶν, διδάσκων αὐτούς. Καὶ μετὰ τὸ ἀλλάξαι αὐτούς τὰς νεοφωτίστας ἐσθῆτας, εἶπεν Ἐπιφάνιος τοῖς δυσὶ βασιλεῦσιν· Μένετε, φησὶ, τέκνον, ἐν καταστάσει. Λύκος γὰρ ὑμῶν οὐκέτι χυριεῖσει· ἀπέθρα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός· ἔσεσθε προσέχοντες τῇ ἀναστάσει, καὶ μὴ λυπησῆσθε.

ἐπὶ τοῖς ἐξερχομένοις ἀπὸ τοῦδε τοῦ βίου· οἱ γὰρ Χριστῷ πιστεύσαντες Χριστὸν ἐνεδύσαντο, καὶ αὐτὸν βοηθὸν ἔχουσιν. Μέλλει γὰρ, φησὶν (α), τὸ ποτὲ ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα, λαβόντα τὴν χάριν, ἀπελευθεσθαι· πρὸς τὸν Σωτῆρα, καὶ ὕψεσθαι αὐτὸν ἐν δόξῃ μεγάλῃ παρακαλούμενον ὑπ' ἀγγέλων. Τῇ οὖν ἔωθεν, ὡς ἦν Ἐπιφάνιος ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ διδάσκων τοὺς βασιλεῖς, εὐδία τις ἐγένετο ἐν τῷ μέσῳ πάντων ἡμῶν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν· Ἀναστάντες, φησὶν, εὐξασθε, υἱοὶ τοῦ φωτός. Ἦν δὲ τὸ παιδίον κατακείμενον ἐπὶ τῆς κλίνης· καὶ ποιήσαντος Ἐπιφανίου τὴν εὐχὴν, ἤκουσαν πάντες οἱ ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ ὡς ὄχλος πολλοῦ λέγοντος τὸ Ἀμήν· καὶ τὸ παιδάριον εὐθέως παρέδωκεν τὸ πνεῦμα. Ἐμείναμεν δὲ ἐνιαυτὸν ὄλον ἐν Ῥώμῃ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐποίησεν ὁ Ἐπιφάνιος σημεῖα ἐπὶ τῆς Ῥώμης. Ὡς δὲ ἐκρινεν Ἐπιφάνιος ἀποπλεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ Κύπρῳ, εἶπον οἱ βασιλεῖς πρὸς Ἐπιφάνιον· Λάβε, φησὶν, ὦ Πάτερ, τὴν χρεῖαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως παρέχεις τοῖς δεομένοις. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ὑμεῖς, τέκνα, ποιεῖτε ὃ ἀπαιτεῖσθε· καὶ γὰρ χαίρω ἐπὶ τῇ ὑμῶν ἐπιδόσει. Ἐμοὶ δὲ βάρος μὴ παρέχετε. Ὁ γὰρ Θεὸς μου πᾶσι πάντα παρέχει, διατρέφων πάντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Ἦνεγκαν δὲ οἱ βασιλεῖς πολλὸν χρυσίον· καὶ οὐκ ἐδέξατο Ἐπιφάνιος ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ ἄρτους ὀλίγους μόνον εἶπεν ἔλθειν εἰς μετάληψιν ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ. Ἀπάραντες οὖν ἀπὸ τῆς Ῥώμης οὕτως κατηντήσαμεν διὰ μ' ἡμερῶν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

ΝΓ'. Ἔθος δὲ ἦν Ἐπιφανίῳ ἐξέρχεσθαι τὰς νυκτὰς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, ἔνθα τὰ λείψανα τῶν ἀγίων μαρτύρων κατακείνεται, καὶ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν περὶ ἐκείνου ἐκάστου τῶν θλιβομένων. Ὡς περὶ δὲ φίλος φίλον παρακαλῶν, περὶ οὗ παρακαλεῖ, τοῦτου συγχάθει· οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τὰ αἰτήματα αὐτοῦ παρέχειν αὐτῷ. Ποτὲ γοῦν λιμοῦ μεγάλου γενομένου, καὶ μὴ εὐρισκομένων ἄρτων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἦν Φαυστινιανὸς ὁ ἀσπλαγχνος οἶκος πολλοὺς μεστοὺς αἵτου καὶ κριθῆς ἠσφαλισμένους ἔχων. Οὗτος δὲ χρυσίον λαμβάνων, παρῆγεν ἐκάστῳ τῶν δεομένων τρεῖς μοδίους τοῦ νομίσματος. Καὶ ἦν πολλὴ στένωσις ἐν τῇ πόλει. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Φαυστινιανόν· Δός μοι, φησὶν, ὦ βέλτιστε, αἶτον πρὸς διατροφήν τῶν ἀνθρώπων· καὶ γὰρ ἀποδώσω σοι τὸ χρέος τοῦτων ἀπάντων. Ὁ δὲ ἀσπλαγχνος Φαυστινιανὸς τοιοῦτους λόγους λέγειν ἤρξατο Ἐπιφανίῳ· Ἀπελθε, φησὶ, παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὃν σὺ σέβῃ, καὶ παρέξει σοι αἶτον πρὸς διατροφήν τῶν σῶν φίλων. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐξεληθὼν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις παρεκάλει τὸν Θεόν ἐπὶ τὸ διατρέψαι πάντας τοὺς στενωμένους. Ἦν δὲ ναὸς ἐκεῖνος ἀρχαῖος, ὅστις ἐκαλεῖτο Διὸς Ἀσφάλεια· τοῦτ' ἐν τῷ ναῷ εἰ ποτε ἤγγισεν τις τῶν ἀνθρώπων, ἐλέγετο εὐθέως ὑπὸ θανάτου λαμβάνεσθαι. Ὡς οὖν ἦν Ἐπιφάνιος δεόμενος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν θλιβομένων, φωνὴ αὐτοῦ γέγονεν· Ἐπιφάνιε, φησὶ, μὴ παραχθῆς. Ὁ δὲ φησὶν· Τί

phanus : Manete deinceps, o illi, bono animo. Lupus enim ad vos non accedet. Abiit luctus, et dolor, et gemitus. Expectate resurrectionem, et nolite affici tristitia ob eos, qui ex hac vita excedunt : Christum enim habentes, Christum induerunt. Puer enim, qui fuit aliquando mortuus, et resurrexit, jam accepta gratia iturus est ad Salvatorem. Videbitis angelos eum in magna gloria consolari. Mane ergo, cum esset Epiphanius docens in aula imperatorum, oritur quidam suavis odor in medio omnium. Dixit autem Epiphanius imperatoribus : Surgite, orate, filii lucis. Jacebat autem puer in lecto. Cum autem Epiphanius fecisset orationem, audierunt omnes, qui erant in aula regia, veluti multitudinem quamdam dicentem, Amen. Et puer statim tradidit spiritum. Mansimus vero unum annum Romæ. Multa autem alia quoque Romæ fecit Epiphanius. Postquam vero decrevit navigare in Cyprum, imperatores dixerunt Epiphanio : Accipe, Pater, id quod est usui Ecclesiæ, ut præbeas indigentibus. Dixit autem Epiphanius imperatoribus : Vos, filii, facite id quod a vobis postulatur : et gaudeo de vestro incremento. Quid vero mihi onus præbetis? Suppeditat mihi Deus, qui omnes alit in hac vita. Obtulerunt ergo imperatores multum auri. Sed nihil accepit Epiphanius, præter paucos panes, ut nos omnes iis in navigio vesceremur. Roma autem profecti, pervenimus in Cyprum quadraginta diebus, et nos susceperunt fratres cum magno gaudio.

LIII. Mos autem erat Epiphanio noctu ingredi in cœmeteria, ubi sitæ sunt reliquiæ sanctorum martyrum, et rogare Deum pro unoquoque eorum, qui affligebantur. Et quomodo bonus amicus bonum amicum rogans, non fraudatur eo quod petit : ita si quando is a Deo aliquid petisset, præbuit ei omnes petitiones. Aliquando quidem cum esset magna fames, et panis non afferretur in forum, erat quidam Faustinianus immisericors, qui multas habebat domos clausas, plenas hordeo et frumento. Is accipiens aurum, dabat volenti. Dabat autem pro nummo tres mensuras, qui vocantur modii. Erantque magnæ angustiæ in civitate. Dixit ergo Epiphanius Faustiniāno : Da mihi, o optime, frumentum ad alendos homines, et a me accipies horum omnium debitum. Immisericors autem et barbarus et sceleratus Faustinianus hæc verba dixit Epiphānio : Roga Jesum, quem colis, et præbebit tibi frumentum ad alendos tuos amicos. Epiphānius itaque una nocte ingressus est cœmeteria sanctorum martyrum, et rogavit Deum, ut daret frumentum iis, qui erant redacti in angustias. Erat autem templum obsignatum, quod vocabatur Tutela Jovis. Huic templo si quando quis ex hominibus appropinquasset, a multis ferebatur, quod morte statim corripeteretur. Cum ergo Epiphānius Deum oraret pro iis qui affligebantur, ad eum vox facta

(α) Quæ sequuntur Græca ex Latino corrigenda hoc modo : Τὸ παιδίον ποτὲ ἀποθάνον καὶ ἀναστάν, λαβόν τὴν χάριν... καὶ ὕψεσθε. EDIT. PATROL.

est, Epiphani, inquit. Epiphanius vero nihil conturbatus: Quid est, Domine? Et dixit ei: Vade in templum, quod vocatur Tutela Jovis, et solventur signacula portarum, et invenies multum auri. Cum tu id acceperis, eme frumentum et hordeum Faustini, et da alimentum egentibus. Epiphanius autem ivit protinus in templum, et cum fuit prope ingressum templi, statim ceciderunt signacula, et portae apertae sunt. Ingressus vero Epiphanius invenit multum auri. Cum ex eo ergo accepisset, dedit Faustiano, et dixit: Accipe pecuniam, et da mihi frumentum. At avarus et scelestus Faustianus auro accepto frumentum praebuit ipsi per modios ternos. Epiphanius autem id praebuit indigentibus. Non defecerunt ergo pecuniae, donec Epiphanius emit omnia, quae habebat Faustianus ad alimentum. Implevit autem Epiphanius multas domos frumento et hordeo, quod emerat a Faustiano: et toti civitati suppeditavit, sive potius Deus per Epiphanium.

LIV. Defecerunt autem escæ in domo Faustini, et inter omnes homines lautæ erant epulæ, et magnæ angustiae in domo Faustini. Malus vero et violentus et immisericors Faustianus, probrum esse ratus, cibos domui suæ petere ab Epiphano, cum sex haberet propria navigia, alia quoque quinque conduxit: et cum dedisset pecunias Longino totius familiae suæ fidelissimo, misit eum ad emendum frumentum. Illi autem cum navigassent in Calabriam, et frumentum illic aliasque species emissent, post tres menses adnavigant id habentes. Centum vero stadiis longe a Constantia, ex adverso ejus, quod dicitur Dianeuterium, oritur in mari maxima tempestas, et venerunt in periculum naves Faustini, quæ afferbant frumentum, totumque frumentum mare ad littus impulit. Cum hæc autem audiisset Faustianus, et statim ad mare accessisset, et oculis vidisset quæ facta fuerant, sepulcrum habens os suum apertum, statim coepit sceleratus blasphemare in Altissimum, et probris appetere Epiphanium, dicens verba hujusmodi: Hic magus et prædo non solum in terra malefacit domui meæ omni tempore; sed etiam in mare mittens demones, prohibet, ne ingrediatur id, quod est usui familiae meæ. O quis ventus emisit hunc prædonem? Cumque hæc dixisset, et plura his, ivit in domum suam minitans Epiphano. Omnes autem, qui erant congregati in civitate, viri et mulieres, una cum suis liberis, colligebant frumentum, et ferebant in domos suas, congregantes sumptum, alius quidem unius anni, alius vero duorum annorum. Habebat vero Faustianus uxorem, quæ faciebat bona opera. Ipsa ergo, insciente Faustiano, misit bis mille nummos Epiphano, ut domui ejus præberet alimenta. Dixit autem mulieri Epiphanius: Tene pecuniam in domo tua, et accipe cibaria, quibus indiges: et quando terra produxerit, tunc reddes,

A ἔστι, Κύριε; Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἄπαθε ἐν τῷ ναφ̄ τῷ καλουμένῳ Διδῆ Ἀσφάλεια, καὶ λυθήσονται αἰ τῶν θυρῶν σφραγίδες· καὶ εἰσελθὼν εὐρήσεις χρυσίον πολὺ· τοῦτο λαβὼν ἀγόρασον ὅλον τὸν σίτον Φαυστινιανοῦ, καὶ τὴν κριθήν, καὶ ὄσος τροφήν τοῖς δεομένοις. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐπορεύθη ἐν τῷ ναφ̄ καὶ ὡς ἤγγισεν πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ, εὐθέως ἔπεσαν αἱ σφραγίδες, καὶ αἱ θύραι ἠνεψήχθησαν, καὶ εἰσελθὼν Ἐπιφάνιος, εὗρεν χρυσίον πολὺ. Λαβὼν οὖν αὐτὸ, ἐξ αὐτοῦ ἐπεδίδου τῷ Φαυστινιανῷ λέγων· Λάβε, φησί, χρήματα, καὶ δός μοι σίτον. Ὁ δὲ φιλοχρημίων καὶ ἀλάστωρ Φαυστινιανὸς, δεχόμενος τὸ χρυσίον, παρείχε αὐτῷ τὸν σίτον, κατὰ τριῶν μοδίων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος παρείχεν σίτον ἐκάστῳ τῶν χρεῖων ἔχόντων, καὶ οὐκ ἐξέλειπον τὰ χρήματα, ἕως οὗ ἐξηγόρασεν πάντα τὰ βρώματα, ἃ συνήγαγεν ὁ Φαυστινιανὸς, καὶ ἐπλησεν οἴκου πολλοὺς Ἐπιφάνιος σίτου, καὶ κριθῆς, τῶν ἀγορασθέντων παρὰ Φαυστινιανοῦ καὶ παρείχεν πάσῃ τῇ πόλει, μᾶλλον δὲ ὁ θεὸς δι' Ἐπιφανίου.

ΝΔ'. Καὶ ἦν εὐωχία πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ ἦν πολλή, στένωσις ἐν τῷ οἴκῳ Φαυστινιανοῦ. Ὁ δὲ κακὸς καὶ βίαιος Φαυστινιανὸς στενωθεὶς διὰ τῆς φιλοχρηματίας αὐτοῦ, ὕβριν ἠγούμενος παρὰ Ἐπιφανίου βρώματα αἰτῆσαι τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πλοῖα ἔχων ἴδια, ἐξεμισθώσατο καὶ ἕτερα πέντε, καὶ δώσας Λογγίνῳ χρήματα τῷ πιστοτάτῳ αὐτοῦ, ἐπέστειλεν ἐν Καλαβρία, ὅπως ἐκαῖθεν ὠνήσῃται σίτον πρὸς διατροφήν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἐκπλευσάντων δὲ τῶν πλοίων, καὶ πτηρωθέντων σίτου καὶ ἐτέρων ειδῶν, διὰ τετραμηναίου χρόνου παραπλεύουσιν, ἔχοντες τὸν σίτον, ἀπὸ ῥ' σταδίων τῆς Κωνσταντίας, ἀντικρυς τοῦ καλουμένου Διανευτηρίου. Καὶ γίνεται λαλιὰ μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐκινδύνευσαν ἀμφοτέρω τὰ πλοῖα Φαυστινιανοῦ τὰ τὸν σίτον ἔχοντα. Καὶ ἅπαντα τὸν σίτον ἐξέβρασεν ἡ θάλασσα ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν. Τοῦ δὲ Φαυστινιανοῦ ἀκούσαντος ταῦτα, εὐθέως κατῆλθεν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ κατ' ὄφθαλμοὺς αὐτοῦ ἰδὼν τὰ γινόμενα, τάφον ἀνεψιγμένον ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στόμα, ἤρξατο εὐθέως βλασφημεῖν τὸν Ὑψίστον ὁ καχοδαίμων, καὶ ἐπιφέρειν τοιαύτας ὕβρεις Ἐπιφανίῳ· Ἴδου, φησὶν, ὁ μάγος οὗτος καὶ ἐπιθέτης οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς γῆς ἐνεργεῖ τῷ οἴκῳ μου εἰς κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης δαίμονας ἀποστέλλων, διακλύει εἰσελθεῖν τὸ ἐπὶ διακονίᾳ τοῦ ἔμοῦ οἴκου. Ὡ ποῖος ἀνεμος ἐξέπεμψεν τοῦτον τὸν ἐπιθέτην ἐν ταῦτα; Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πλείονα τούτων, ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀπειλούμενος Ἐπιφανίῳ. Ἄπαντες δὲ οἱ ἐν τῇ πόλει συναχθέντες ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, μετὰ καὶ τῶν ἑαυτῶν τέκνων ἐπεσύναγον τὸν σίτον, καὶ ἀπεκρίμιζον εἰς τοὺς οἴκους ἑαυτῶν, συνάγοντες τὸ ἑαυτῶν ἀνάλωμα, ὃς μὲν ἑνιαυτοῦ, ὃς δὲ δύο ἔτων. Εἶχεν δὲ Φαυστινιανὸς ὁ καχοδαίμων γυναῖκα χρηστὰ ἔργα ἐπιτελοῦσαν. Αὕτη οὖν λάθρα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπέστειλεν δισχίλια νομίσματα Ἐπιφανίῳ, ὅπως παρέξει τροφὰς τῷ οἴκῳ αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν γυναῖκα· Κράτει τὰ νομίσματα ἐν τῷ σφ

σχω, καὶ λάβε δαπάνας ἐν τῷ οἴκῳ σὺ· καὶ ὅταν τὰ ἐκφῶρια πληρώσει ἡ γῆ, τότε ἄπερ ἔλαβες, παρέξεις.

NE'. Ἦν δὲ τις διάκονος ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ, Σαβίνος ὀνόματι, ἔχων ἐπιτήδευμα τοῦ καλλιγράφου. Οὗτος πρῶος ὑπῆρχεν, καὶ ὀρθῶ βίῳ κροσσημένος. Ἦμεν δὲ οἱ πάντες μοναχοὶ ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ ὀδοήκοντα· οὗτος ὁ Σαβίνος διέπρεπεν ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Τοῦτον Ἐπιφάνιος κατέστησεν ἐκδικεῖν τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ποτὲ οὖν δύο ἀνδρῶν κρινομένων παρὰ Σαβίνου, ἐνὸς πλουσίου, καὶ ἐνὸς πένητος, ἦν ὁ πλούσιος μᾶλλον ἔχων τὰ δίκαια ὑπὲρ τὸν πένητα. Τοῦ οὖν Ἐπιφανίου ἐστῶτος ἐν τόπῳ ἀποκρούφῳ, καὶ ἐπακούοντος τῆς δίκης, ἤκουσεν Σαβίνου ἐλθούτος μᾶλλον, καὶ βέποντος ἐπὶ τὸν πένητα ἐν τῇ κρίσει. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐλθὼν ἐν τῷ μέσῳ, εἶπεν Σαβίνῳ εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ· Ἄπελθε, τέκνον, καλλιγράφει, καὶ μνήμην ἔχων τῶν θείων Γραφῶν, γίνου τέλειος περὶ τὴν δίκην· καὶ ἔσο ἀκούων τοῦ εὐεργέτου προσφωνοῦτος, καὶ λέγοντος· *Μὴ ἐλεήσεις πτωχὸν ἐν κρίσει, καὶ μὴ λάθῃς πρὸς ὄψον δυνάστου.* Ἀπὸ τότε οὖν Ἐπιφάνιος πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἐδίδασκεν. Ἀπὸ γὰρ πρωίας ἕως ὥρας ἐνάτης ἐπήκουον τῶν κρινομένων, καὶ ἀπὸ ἐνάτης ἕως πρωῆ οὐκ ἔθεωρεῖτο τι τῶν ἀνθρώπων.

NC'. Ἦν δὲ τις τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ, Ἰταμὸς τῷ προσώπῳ, τέχνην ἔχων καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ καλλιγράφου· καὶ ὄνομα αὐτῷ Ῥουφίνος. Οὗτος συναπήγετο Φαυστιανῶ, καὶ κατ' ἡμέραν ὕβρεις πολλὰς ἐπέφερεν Ἐπιφανίῳ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος μετὰ πολλῆς πραότητος κατέστειλλεν τὸ θράσος αὐτοῦ. Καὶ καθ' ὑπόθεσιν δὲ Φαυστιανοῦ καὶ ἐνεργεῖαν τοῦ δαίμονος τοῦ αὐτοῖς ἐνεργοῦντος, ἐζήτησεν οὗτος ἀποκτείναι τὸν Ἐπιφάνιον, συνθέμενος Φαυστιανὸς τῷ μοναχῶ, λέγων πρὸς αὐτὸν ὁ κακοδαίμων, ὅτι· Ἐάν ἀποκτείνῃς, φησί, τοῦτον τὸν ἐπιθέτην, σὺ ἔση καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου. Οὗτος δὲ ὁ Ῥουφίνος ἦν ἔσχατος διάκονος τῆς Ἐκκλησίας· ὅθεν αὐτὸς εἴωθεν ἐπικρομεῖν τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου. Λαθὼν οὖν ὁ θρασὺς καὶ ἀλαζὼν μάχαιραν ὀξεῖαν ἔθηκεν ὀρθίαν ἐπὶ τὸ κάθισμα τοῦ θρόνου, καὶ ἐπάνω ταύτης τὸ ἐφάπλωμα τοῦ θρόνου. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου μέλλοντος καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἶπεν πρὸς τὸν τὸ ἐνεδρον ποιήσαντα· Ἄρον, φησί, τέκνον, τὴ σκέπασμα ἀπὸ τοῦ θρόνου. Τοῦ δὲ πρὸς τὸν λόγον Ἐπιφανίου μὴ ἐπακολουθοῦντος, λαθὼν Ἐπιφάνιος τὸ κάλυμμα τὸ ἐπικαλύπτον τὴν μάχαιραν, ἔπεσεν ἡ μάχαιρα εἰς τοὺς πόδας Ῥουφίνου τοῦ [μὴ] διακόνου, καὶ ἐνεπάγη εἰς τὸν δεξιὸν αὐτοῦ πόδα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ῥουφίνον· Παῦσαι, φησί, τῆς ἀταξίας σου, τέκνον, μήποτε καὶ κινδυνεύσῃς, οὐ μετὰ χρόνον. Ἐξέλθε τοίνυν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας· οὐ γὰρ εἰ ἄξιος μεταλαβεῖν τῶν θείων μυστηρίων. Ἐξελθὼν δὲ Ῥουφίνος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀπῆλθεν ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ, καὶ θεῖς ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης, μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατέλυσε τὸν βίον.

NZ'. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν, τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, οὐκ οἶδα κατὰ ποίαν πρόφασιν ἀλγήσαντος

quæ acceperis. Sic autem fecit uxor Faustini.

A LV. Erat in episcopatu quidam diaconus, nomine Sabinus, cujus studium erat pulchre scribere. Is erat moderatus, et recta vita præditus. Eramus autem in episcopatu omnes monachi octoginta. Is vero Sabinus excellebat inter omnes. Eum constituit Epiphanius primum eccliam, hoc est, defensorrem Ecclesiæ. Cum vero aliquando duo homines apud Sabinum iudicio contenderent, unus dives, et unus pauper, melior erat divitis causa, quam pauperis. Cum igitur Epiphanius occulto in loco stans iudicium audiret, sensit Sabinum in pauperem magis propendere, ejusque misereri. Cum itaque in medium venisset Epiphanius, Sabino placido vultu dixit : Vade, fili, et scribe recte ; et memento verborum divinatorum, et sis perfectus in iudicio, et audias benefactorem loquentem, et dicentem* : *Noli misereri pauperis in iudicio, et ne respicias personam potentis.* Ab eo itaque tempore omnibus qui veniebant iudicium reddebat Epiphanius. A matutina enim usque ad horam nonam audiebat eos, qui disceptabant. Ab hora vero nona usque ad tempus matutinum a nullo videbatur amplius.

LVI. Erat autem ex fratribus, qui erant in episcopatu, quidam Rufinus nomine, cujus ars erat recte scribere, vultu impudens. Una cum eo insurgebat Faustinianus, et quotidie multis contumeliis afficiebat Epiphanius. Epiphanius vero cum summa mansuetudine ejus reprimebat audaciam. Suggestione autem Faustini, et dæmonis qui eis opem ferebat, is quæsitivus interficere Epiphanius, cum Faustinianus hæc verba contulisset cum monacho, et ei diceret caco-dæmon : Si occidas prædonem, sedebis supra thronum. Hic autem tam audax, et tam insolens, erat postremus diaconus Ecclesiæ : ad quem pertinebat ornare thronum episcopi. Cum vero gladium acutum accepisset sceleratus, posuit eum tectum in eo loco, ubi sedetur supra thronum, et supra eum vestes stragulas. Cum igitur Epiphanius ad sedem ascenderet, dixit ei, qui fecerat insidias : Tolle, fili, sedis tegumentum. Cum is autem non pareret verbis Epiphanius, accepit Epiphanius tegumentum, quod tegebat gladium. Gladius vero cecidit in pedes Rufini (caco-dæmonis potius, quam) diaconi, et infixus est ejus pedi dextero. Dixitque Epiphanius Rufino : Cessa deinceps, o fili, ab insolentia, ne venias in periculum, non post longum tempus. Exi igitur ab ecclesia ; neque enim dignus es communione sacrorum mysteriorum. Rufinus autem egressus ecclesia, in episcopium abiit, et in lecto se componens, post triduum mortuus est.

LVII. Per illud tempus cum Theodosius imperator nescio qua occasione laboraret pedibus, inferne

* Exod. xxiii, 5 ; Lev. xix, 15.

(a) Legit interpres καὶ ἐποίησεν ἡ γυνὴ οὕτως.

eum a genibus invasit paralysis, jacuitque in lecto septem mensibus. Is ad Epiphanium misit in Cyprum, ut veniret in regiam, et opem ferret sibi. Cum ei autem occurrissent, qui missi fuerant ab imperatore, urgebant Epiphanium, ut exiret e terra Cypriorum. Ex qua cum opus esset illi navigare, omnes fratres malebant mori, quam privari suo patre. Cum ii autem, qui missi fuerant ab imperatore, sollicitarent Epiphanium, ut ascenderet in regiam, dixit eis Epiphanius: Ite, o filii, ad imperatorem; ego enim post vos veniam. Cum ii vero dicerent: Ne indigneris, o Pater: sic enim iussit imperator; nec possumus aliter facere, ne forte veniamus in periculum, maxime cum ægrotet, et tuum adventum expectet, o Pater: vix persuasum est Epiphanio, ut cum eis navigaret. Epiphanius itaque, accersito religiosissimo episcopo Philone, iussit eum curam gerere necessitatis ecclesiasticæ. Congregati sunt autem omnes Patres et fratres, et qui catechesi instituti fuerant ab Epiphanio: quos omnes valere iussimus, et navigavimus ad regiam. Nobis autem ingressis Constantinopolim, ipse ingrediebatur cum summa quiete et tranquillitate, quam ostendebat omnibus, quibus occurrebat. Erat igitur Theodosius imperator mutus præ dolore, jacens in lecto. Postquam autem accessit Epiphanius ad imperatorem, imperator dixit Epiphanio, Precare pro me, Pater, ut benevaleam. Dixit autem Epiphanius: Fili, crede Crucifixo, et habebis sanitatem. Habe sine intermissione Deum in voto tuo, et omne malum tui non dominabitur. Miserere eorum qui affliguntur, et Dominus tui miserebitur. Esto tanquam rex, qui honorat eum qui dat ei potestatem, et ipse adjiciet tibi majorem gratiam. Cum autem Epiphanius hæc dixisset imperatori, et ei appropinquasset, et tetigisset ejus pedes, eumque ter signasset, dixit ei: Fili, surge e lecto. Hæc cum imperator audiisset ab Epiphanio, surrexit a lecto supra pedes, nihil omnino habens mali. Dixit autem imperator Epiphanio: Pater, mihi semper jubeto, et ego tua jussa exsequar. Dixit Epiphanius: Habeas Dei verba in animo tuo, et non opus habebis Epiphanio. Cum hæc autem, et his plura imperatori dixisset Epiphanius, venit tempus prandii. Dixit ergo Epiphanius imperatori: Vade, filii, ad mensam, et benedices benefactori. Erat autem Epiphanius lepidus et urbanus, et habens sermonem conditum divina gratia. Et quando in morbum quidem Romæ incidit filia Theodosii, tunc Arcadius et Honorius fuerunt Romæ, et versati sunt cum ea longo tempore, quoniam illic erat viro conjuncta. Cum vero audiisset Theodosius Romam venisse Epiphanium, curasse ejus filiam, et filio ejus, qui erat mortuus, vitam reddidisse, Arcadiumque et Honorium postea illuminasse, magna est affectus lætitia. Quo factum est, ut deinceps ad eum scriberet, tanquam ad patrem. Porro cum nos essemus Constantinopoli, Roma venerunt Arcadius et Honorius, et lætati sunt, quod invenissent Epiphanium.

A τὸς πόδας, ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ κάτω παρελύθη ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνον, καὶ ἦν κείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης ἑπταμηνιαῖον χρόνον. Οὗτος ἀπέστειλεν πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Κυπρίων, ὅπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν βασιλίδα Κωνσταντίνου πόλιν, ὅπως βοηθήσει ὀδυνωμένῳ. Καὶ δὴ καταντησάντων τῶν ἀπεσταλμένων παρὰ τοῦ βασιλέως, διεκώλυεν τὸν Ἐπιφάνιον τὸ μὴ ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς Κυπρίων ἢ θλίψις καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀδελφῶν. Ὅτε γὰρ ἐξέπλεεν ἀπὸ τῆς Κυπρίων, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ θάνατον προσεκαλοῦντο. Τῶν δὲ ἀπεσταλμένων παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπιστεπυδόντων τὸν Ἐπιφάνιον, ὅπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν βασιλίδα, ἔλεγεν πρὸς αὐτοὺς Ἐπιφάνιος· Πορεύεσθε, τέκνα, πρὸς τὸν βασιλέα, κἀγὼ πορεύομαι κατόπισθεν ὑμῶν. Τῶν δὲ λεγόντων· Μὴ ὀργίζου, Πάτερ, ὅτι κέλευσις βασιλέως ἐστίν, καὶ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι ἄλλως, μήποτε κινδυνεύσωμεν, μάλιστα ἐν ἀρρώστια ὄντος τοῦ βασιλέως, καὶ προσδεχομένου τὴν σὴν ἀγγελίαν, ὡς Πάτερ· μόλις ἐπεισαν τὸν Ἐπιφάνιον ἀποπλεῖν μετ' αὐτῶν. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος μεταστειλόμενος τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Φίλωνα, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν φροντίδα ποιῆσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρείας. Συνήχθησαν οὖν ἅπαντες οἱ Πατέρες, καὶ ἀδελφοί, καὶ κατηχηθέντες παρὰ Ἐπιφάνιου· ἡσπατάμεθα ἅπαντας, καὶ ἀπεπλεύσαμεν ἐπὶ τὴν βασιλίδα. Εἰσελθόντων οὖν ἡμῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει, ἀνηγγέθη τῷ βασιλεῖ ἡ παρουσία Ἐπιφανίου. Τοῦ δὲ βασιλέως κελεύσαντος εἰσιεῖναι ἡμᾶς ἐν τοῖς βασιλείοις, ἔβαιναν Ἐπιφάνιος ἐν πολλῇ καταστάσει. Ἦν δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἀπὸ τῆς ἀληθδόνος, κείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης. Ὡς οὖν ἤγγισεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ, εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Εὐχαί μοι, Πάτερ, ὅπως ὑγαίνω. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Πίστευε, τέκνον, τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ ἔξεις ταύτην ἀδιαλείπτως. Ἐχε τὸν Θεὸν κατὰ νοῦν, καὶ κακὸν οὐ κυριεύσει σου. Γίνου ἐλεήμων τοῖς θλιβομένοις, καὶ ἔση ἡλεημένος ὑπὸ Θεοῦ. Γίνου ὡς βασιλεὺς τιμῶν τὸν δόντα σοι τὴν ἐξουσίαν, καὶ αὐτὸς δώσει σοι πλεονα χάριν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ, ἐγγίσας, καὶ ἀψάμενος αὐτοῦ τῶν ποδῶν, καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Ἀνάστα, τέκνον, φησί, τῆς κλίνης· πέπαυται γὰρ ὁ πόνος ἀπὸ τῶν ποδῶν. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς εὐθέως ἀνέστη ἀπὸ τῆς κλίνης, μηδὲν κακὸν ἔχων ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Γίνου μοι, Πάτερ, κελεύων ἀδιαλείπτως, καὶ γενήσομαι ἐν πᾶσιν πληροφορῶν σε. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Ἐχε τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους κατὰ ψυχὴν σου, καὶ χρεῖαν μὴ ἔχε Ἐπιφανίου. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ, καὶ πλεονα τούτων, ἐφθασεν καιρὸς τοῦ ἀρίστου. Καὶ εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Βάδιζε, τέκνον, ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἔση εὐλογῶν τὸν εὐεργέτην. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος χαρίεις, καὶ πολιτικός, καὶ τὸν λόγον ἔχων ἡρτυμένον τῷ θεῷ ἅλατι. Ὅτε οὖν περιέπεσεν ἡ θυγάτηρ Θεοδοσίου εἰς τὸ πάθος ἐπὶ τῆς Ῥώμης, ἡ ἀδελφὴ Ἀρχαδίου καὶ Ὀνωρίου, τότε καὶ αὐτὸς παρεγένοντο ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐποίησαν πενταετη χρόνον μετ' αὐτῆς, ὅτι ἐκεῖ ἦν ζευχθεῖσα ἀνδρὶ.

Τότε οὖν ἀκούσας Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, ὅτι παρεγένετο Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐθεράπευσεν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, καὶ ὅτι καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς νεκρὸν ὄντα ἐζωοποίησεν, καὶ ὅτι μετὰ τούτων ἐφώτισεν Ἀρχάδιον καὶ Ὀνώριον, ἐχάρη χαρὰν μεγάλην. Διὸ ἔτι τοῦτου ἔγραψεν αὐτῷ ὡς πατρί. Ὡς οὖν ἤμην ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πασεγένοντο Ἀρχάδιος καὶ Ὀνώριος ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην.

ΝΗ'. Ἄγουσιν δὲ τινες κατὰ κέλυσιν τοῦ βασι-
λέως Φαυστινιανὸν ἀπὸ τῆς Κυπρίων, ἐπὶ λοιδορία
βασιλικῆ κατηγορηθέντα ἐπὶ τὴν βασιλῖδα· ἦν δὲ οὗ-
τος φρουρούμενος κελεύσει τοῦ βασιλέως. Ἀκούσας
οὖν ταῦτα Ἐπιφάνιος παραγίνεται ἐπὶ τὸν τόπον,
ἐνθα ἦν κρατούμενος ὁ Φαυστινιανός, καὶ εἶπεν αὐτῷ·
Εἰ ἔστιν σοι, φησὶν, ὦ τέκνον, λαλήσαι δι' ἡμῶν λό-
γον τῷ βασιλεῖ· καὶ ἔση ἀπολυόμενος τῆς συνοχῆς
ταύτης. Εἶπεν δὲ Φαυστινιανὸς τῷ Ἐπιφάνιῳ·
Ἄπελθε, φησὶ, πλάνε, καὶ ἀποπλάνε ἀνδρας ἀν-
σφαλλιστους· καὶ τοὺς λόγους τούτους μὴ λάλει Φαυ-
στινιανῷ. Ἦλθες ἐνταῦθα ἐπιχάριρει μοι λόγους· ἔσο
τοῦ λοιποῦ φεύγων τὴν Κυπρίων. Βάδιζε ἐπὶ Φοινί-
κην, καὶ ἔση καχοσολῶν ἀδιαλείπτως. Ὡς οὖν ταῦτα
εἶπεν ὕβριζων τὸν Ἐπιφάνιον Φαυστινιανός, περὶ
ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ, ὅπως ἐπὶ συντάξει τοῦ βασιλέως ἀποπλευ-
σωμεν ἐν τῇ Κύπρῳ. Τοῦ οὖν βασιλέως παρακαλοῦν-
τος Ἐπιφάνιον, ὅπως διατριφεῖ ἡμέρας τινάς· ἐπὶ τὴν
βασιλῖδα, ὁ Ἐπιφάνιος ἔλεγεν τὴν αἰτίαν τῆς ἐκδη-
μίας. Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἔπεισεν Ἐπιφάνιον διὰ
τῶν λόγων. Τῇ οὖν ἔωθεν εἰσέρχεται τις τῶν τὰς
ἀποκρίσεις λεγόντων ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ, ὅτι
Φαυστινιανός ὁ Κυπριώτης κατέλυσεν τὸν βίον. Ἀκού-
σας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος ἐπένησεν ἐπὶ Φαυστινια-
νοῦ. Ἠθέλησεν οὖν ὁ βασιλεὺς ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντα
Φαυστινιανοῦ τῷ βασιλικῷ παραπέμφαι ταμείῳ·
μάλιστα ὅτι οὐ κατέλειπεν στέμμα ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶ-
πεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς βασιλέα· Ὅρα, φησὶ, τέκνον,
μὴ ποιήσεις ἀμαρτίαν. Ἔστι γὰρ γυνὴ Φαυστινιανοῦ
θεοσεβούσα ἀπὸ καρδίας. Πείσθητι λόγοις Ἐπιφανίου,
καὶ ἔσται σοι χάρις παρὰ Ὑψίστου. Τότε ὁ βασιλεὺς
ἀποδίδωσι τὴν αὐθεντίαν πᾶσαν Ἐπιφανίῳ τῶν πρα-
γμάτων Φαυστινιανοῦ. Εἶπεν οὖν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν
βασιλέα· Ἐγὼ τὸν θεόν, τέκνον, τὸν παρέχοντα τὰ
πρὸς τὴν χρείαν, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ γνώμης τῆς
γυναϊκὸς ἀποδώσωμεν τοῖς δεομένοις. Ταῦτα εἰπόντος
Ἐπιφανίου, εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Ἀῖτησαι, Πάτερ, ὧν
χρήξεις, καὶ ἔσομαι διδοὺς ἐν προαιρέσει. Εἶπεν δὲ
Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Φύλασσε ἐμοὺς λόγους
ἀδιαλείπτως, καὶ ἔχε με, τέκνον, κατὰ ψυχὴν σου.
Ταῦτα δὲ εἰπόντος Ἐπιφανίου, συνεζήθην ἡμῖν ὁ
βασιλεὺς ἐκ τοῦ ταμείου, καὶ παρεκάλεσεν τὸν Ἐπι-
φάνιον ὅπως αὐτὸν εὐλογήσει. Καὶ ποιήσας εὐχὴν
Ἐπιφάνιος εὐλόγησεν τὸν βασιλέα, καὶ ἠσπάσατο
αὐτὸν, καὶ ὑπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ταμείῳ αὐ-
τοῦ μετ' εἰρήνης. Ἡμεῖς δὲ δι' ἑννέα ἡμερῶν ἀπε-
πλεύσαμεν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελ-
φοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης· εὖρομεν δὲ τὴν γυναῖκα
Φαυστινιανοῦ πενθοῦσαν περὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.
Καὶ παρεμυθίσαστο αὐτὴν Ἐπιφάνιος ἐπὶ πάσῃ τῇ
θλίψει αὐτῆς, καὶ ἐπέισθη τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ παρε-
κάλεισεν Ἐπιφάνιον ὅπως δώσει αὐτῇ τὴν ἐν Χριστῷ

LVIII. Jussu autem imperatoris Faustinianum
quidam adducunt in regiam, ut qui esset accusatus,
quod maledixisset imperatori. Jussu ergo impera-
toris tenebatur in custodia. Quod cum audisset
Epiphanius, venit in locum, in quo detinebatur
Faustinianus. Dixit igitur Epiphanius Faustinius :
Licet tibi per nos loqui imperatori, et liberaberis
ab his angustiis. Dixit autem Faustinianus Epipha-
nio : Abi, plane, et homines incautos decipe, nec
hæc verba loquere Faustiniano. Venisti huc mihi
verbis insultans ; fugies deinde in Cyprum. Vade
hinc in Phœniciam, et malos dies ages perpetuo.
Postquam hæc dixit in Epiphanium furens Fausti-
nianus, accepit me Epiphanius, et ivimus in aulam
imperatoris, ut regem juberem valere, et iremus
in Cyprum. Imperatore vero rogante Epiphanium,
ut aliquot dies versaretur in regia, Epiphanius cau-
sam cur proficisci vellet dicebat. At imperator
rursus retinuit Epiphanium. Mane autem ingredi-
tur quidam ex iis, qui responsa referunt, in aulam
regiam, dicens Faustinianum Cyprium vitam finisse.
Cum hæc audisset Epiphanius, luxit Faustinianum.
Decrevit autem imperator, ut deferrentur in fscum
quæcunque erant Faustiniani, maxime quod pro-
lem non reliquisset super terram. Dixit vero Epi-
phanius imperatori : Vide, o filii, ne pecces. Est
enim uxor Faustiniani Deum ex corde colens. Cre-
de verbis Epiphanii, et erit tibi gratia apud Altissi-
mum. Tunc tradidit imperator auctoritate Epi-
phanio in omnibus rebus Faustiniani. Dixit autem
Epiphanius imperatori : Habeo Deum, o filii, qui
mihi præbet, quæ sunt necessaria : sed hæc omnia
ex illius mulieris sententia dabimus egentibus.
Cum hæc igitur imperatori dixisset Epiphanius,
imperator dixit ei : Pete, Pater, ea quibus indiges,
et ea lubenter tibi dabo. Imperatori respondit Epi-
phanius : Perpetuo serva meos sermones, et me
habe, filii, in animo tuo. Cum hæc dixisset Epipha-
nius, una nobiscum ex aula egressus est impe-
rator, et rogavit Epiphanium, ut sibi benediceret.
Cumque orationem fecisset Epiphanius, benedixit
imperator, et eum salutavit. Et reversus est impe-
rator in pace in aulam suam ; nos vero spatio no-
vem dierum navigavimus in Cyprum, et fratres cum
magno nos gaudio exceperunt ; invenimusque uxo-
rem Faustiniani lugentem inaritum suum. Conso-
latus est igitur eam Epiphanius in tota sua afflictio-
ne. Quæ paruit verbis Epiphanii, rogavitque illum,
ut daret ei id quod est in Christo signaculum, et
baptizavit eam, et ordinavit eam diaconissam Ec-
clesiæ : et omnia ejus bona ex sententia Epiphanii
data sunt indigentibus.

αὐτὴν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἦν ἅπαντα τὰ πράγματα αὐτῆς ἐν τῇ γνώμῃ Ἐπιφάνιου διδόμενα τοῖς δεομένοις.

LIX. Aliquando autem sermones contulit Epiphanius cum Aetio, qui erat, ut aiunt, episcopus Valentianorum. Erantque Constantiæ multi hujus hæresis. Cum igitur multis verbis contenderet Aetius, et de Altissimo multas diceret blasphemias, dixit ei Epiphanius: Accipe, o impie Aeti, in ore tuo repagulum, et non loqueris verba insolentia. Cum primum hoc dixisset Epiphanius, Aetio os fuit obstructum, et ab illo die non potuit amplius loqui. Cum autem vidissent, qui erant ejus sectæ, quod per verbum ei os obstruxisset Epiphanius, proni omnes ceciderunt, et anathemate percusserunt suam religionem, et facti sunt orthodoxi. Mansit vero Aetius sex diebus non loquens, et septimo die vitam finiit. Erant autem aliæ quoque plurimæ hæreses in insula Cypriorum, hæ scilicet, Ophitarum, Sabellianorum, Nicolaitarum, Simonianorum et Carpocratianorum. De his scripsit Epiphanius epistolam ad Theodosium imperatorem, ut constitutione regia eos expelleret ex insula. Erant enim inter eos viri divites, quibus mandata fuerat cura rerum publicarum; et deprimebant orthodoxos. Cum autem accepisset imperator litteras ab Epiphanio, scripsit in hanc formam: Si quis Patri Epiphanio episcopo regionis Cypriorum non paret per verba divina, exeat ex insula, et habitet ubi velit. Si qui autem sunt amici, et filii pœnitentiæ, et confitentur communi Patri, quod, cum sint decepti, velint venire ad veritatem, manean, ut doceantur a communi Patre. Quod edictum cum esset a militibus allatum, et publicatum, multi ex eis crediderunt Epiphanio. Qui vero non crediderunt, statim ejecti sunt ex insula.

LX. Erat autem Alexandriæ quidam episcopus nomine Theophilus. Is habuit magnam Epiphanii notitiam. Erant vero tres fratres Alexandriæ, filii Heracleonis, qui imperaverat in ea civitate. Mortuo vero patre eorum, tres ex consensu voluerunt esse monachi. Qui profecti in solitudinem, quietem agebant in silentio, et honesta vita erant præditi. Hi erant valde noti Theophilo Alexandriæ episcopo. Quos ipse cum fraude induxit in civitatem, atque adeo effecit, ut ibi starent. Fecit autem ex iis majorem episcopum in una urbe Ægypti. Alios vero fecit diaconos et œconomos Ecclesiæ. Cum autem tempore trium annorum fuissent œconomi Ecclesiæ, sensissentque se esse mortuos (quod ad divinam attingebat gratiam), ex consensu duo rogaverunt Theophilum, ut eos illuc dimitteret, ubi prius habitabant. Qui cum illorum precibus non cessisset, ambo illi inter se conspirantes abierunt, et in solitudinem recesserunt, ubi prius habitabant. (Theophilus vero eos triennio privavit communionem.)

(a) Interpres legit Ὁφῆται, quod probandum.

NΘ'. Ποτὲ οὖν συνῆρεν λόγους Ἐπιφάνιος πρὸς Ἀέτιον τὸν ἐπίσκοπον τῶν Οὐαλεντιανῶν. Ἦσαν πλήθῃ ἐπὶ τῆς Κωνσταντίας οἱ τῆς αἰρέσεως ταύτης. Καὶ δὴ πλείστοις λόγοις φιλονεικῶν ὁ Ἀέτιος, καὶ εἰς βλασφημίας πολλὰς περὶ τὸν Ὑψιστον ἐλθόντος, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Λάβε, φησὶν, Ἀέτιε δυσσεβέστατε, κατόχιον ἐπὶ τῷ στόματι σου, καὶ ἐστὶ μὴ λαλῶν ἀτάκτους λόγους. Καὶ εὐθέως ὁ Ἀέτιος ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφάνιου ἐφιμώθη, καὶ οὐκέτι ἠδυνήθη λαλῆσαι λόγον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἰδόντες οὖν οἱ τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ, ὅτι διὰ λόγου ἐφιμώσεν αὐτόν, προσέπεσαν ἅπαντες Ἐπιφάνιῳ, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἰδίαν θρησκείαν αὐτῶν, καὶ ἐγένοντο ὀρθόδοξοι· ἔμεινεν δὲ ὁ Ἀέτιος ἐξ ἡμέρας μὴ λαλῶν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέλυσεν τὸν βίον αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι πλείστα αἰρέσεις ἐν τῇ Κυπρίῳ χώρᾳ, αἰτινὲς εἰσιν αὗται· (α) Σοφισταί, Σαβελλιανοί, Νικολαῖται, Σιμωνιανοί, Βασιλειδιανοί, Καρποκρατιανοί. Περὶ τούτων Ἐπιφάνιος ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ, ὅπως ἀπὸ διατάξεως βασιλικῆς τούτους διώξῃ τῆς νήσου. Ἦσαν γὰρ ἄνδρες πλούσιοι ἐν αὐτοῖς, οἵτινες καὶ ἐνεπιστεύοντο χρείας δημοσίας, καὶ ἐταπεινῶν τοὺς ὀρθοδόξους. Δεξάμενος οὖν ὁ βασιλεὺς τὰ γράμματα παρὰ Ἐπιφάνιου, καὶ ἐποίησεν τύπον τοιούτου. Εἴ τις τῷ Πατρὶ Ἐπιφάνιῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Κυπρίῳ χώρας οὐχ ὑπακούει διὰ τῶν θείων λόγων, ἐξερχέσθω τῆς νήσου, καὶ ὅπου θέλει κατοικεῖτω. Εἰ δὲ τινες φίλοι ὄντες καὶ τέκνα τῆς μετανοίας, καὶ ὁμολογοῦσιν τῷ κοινῷ Πατρὶ, ὅτι πλανηθέντες βουλόμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν· μεντάτωσαν ἐπὶ τῆς νήσου, διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Πατρὸς. Τοῦ οὖν τύπου παρὰ στρατευομένου ἐλθόντος καὶ ἐμφανισθέντος, πολλοὶ ἐπέστῆσαν ἐξ αὐτῶν Ἐπιφάνιῳ. Οἱ δὲ μὴ πεισθέντες εὐθέως ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου.

Ξ'. Ἦν δὲ τις ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦνομα Θεόφιλος. Οὗτος ἦν ἐν γνώσει πολλῇ Ἐπιφάνιου. Ἦσαν δὲ τρεῖς ἀδελφοὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, υἱοὶ γινόμενοι Ἡρακλέωνος, τοῦ ἄρξαντος ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, κατὰ σύνεσιν οἱ τρεῖς ἐβουλεύσαντο μονάσαι. Καὶ δὴ πορευθέντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἦσαν ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ, καὶ βίῳ πρέποντι κεκοσμημένοι. Οὗτοι ἦσαν ἐν γνώσει πολλῇ Θεοφίλῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. Τούτους μὲν Θεόφιλος εἰσήνεγκεν ἐπὶ τὴν πόλιν μετὰ ἀπάτης, καὶ ἠσφαλῆσατο. Ἐποίησεν δὲ τὸν μείζονα αὐτῶν ἐπίσκοπον εἰς μίαν πόλιν τῆς Αἰγύπτου· τοὺς δὲ ἄλλους ἐποίησεν διακόνους καὶ οἰκονόμους τῆς Ἐκκλησίας. Ποιήσαντες δὲ οἰκονομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν τριετὴ χρόνον, καὶ αἰσθόμενοι ἑαυτοὺς νεκρομένους πρὸς τὴν θεϊκὴν χάριν, καταλιπόντες τὴν ἡσυχίαν, καὶ κατὰ σύνεσιν οἱ δύο παρεκάλεσαν τὸν Θεόφιλον, ὅπως τούτους ἀπολύσει ἐνθα τὸ πρὶν κατοῦκον. Καὶ μὴ εἰζάντος τῇ τούτων παρακλήσει, πάλιν οἱ δύο ὁμοφωνήσαντες ἀνεχώρησαν καὶ ἀπῆλθον

ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπου τὸ πρὶν κατόικουν. Ὁ οὖν Θεόφιλος ἐποίησεν τούτους ἀσυνάκτους καὶ ἀκοινωνήτους τριετῆ χρόνον. Καὶ πολλὰ παρακαλέσαντες, ὥστε συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαβεῖν, οὐ συνεχώρησεν ὁ Θεόφιλος τοῦτο. Οὗτοι οὖν ἀναγκασθέντες ἀνήλθον ἐπὶ τὴν βασιλῖδα πόλιν, καὶ προσέπεσαν Ἰωάννῃ τῷ ἐπίκλῳ Χρυσοστόμῳ. Ὁ οὖν Ἰωάννης, μαθὼν τὴν αἰτίαν, γράφει πρὸς Θεόφιλον ἐπιστολὴν, παρακαλῶν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν δύο ἀδελφῶν. Ὁ οὖν Θεόφιλος οὐκ ἐπέισθη τῷ Ἰωάννῃ παρακαλοῦντι· πάλιν δὲ ἐκ δευτέρου ἔγραψεν Ἰωάννης παρακαλῶν τὸν Θεόφιλον, καὶ οὕτε οὕτως ἀφορισμοῦ τοὺς δύο ἀδελφοῦς· ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν

ΞΑ΄. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἦν συγκλητικὸς τις ἀνὴρ ὀνόματι Θεογνώστος· οὗτος Χριστιανὸς ὢν εἶχεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως, καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἄλλος δὲ τις ἦν καὶ αὐτὸς τῆς συγκλήτου, Δωρόθεος καλούμενος. Ἦν δὲ οὗτος Ἀρειανός. Οὗτος κατηγορήσεν Θεογνώστου, ὅτι ὕβρισεν τὸν βασιλέα· καὶ δύο μάρτυρας ψευδεῖς παρέστησεν, καὶ ἤλεγξεν τὸν Θεογνώστον κατὰ πρόσωπον. Ὁ οὖν βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκέλευσεν τὸν Θεογνώστον ἐξορισθῆναι, καὶ τὰ πράγματα αὐτοῦ δημευθῆναι. Ἐμείνεν δὲ τῇ γυναικὶ Θεογνώστου ἐν προαστείῳ, ἐξ οὗ τὴν ἀποτροφὴν εἶχεν. Ἐτελεύτησεν δὲ Θεογνώστος ὡς ὑπῆγεν ἐν ἐξορίᾳ. Τῆς οὖν βασιλείας Εὐδοξίας ἐξελευθέρησεν ποτὲ ἐν τῷ προκένσῳ, τῷ καιρῷ τοῦ τραγητοῦ, ἔνθα ἦν τὸ προαστεῖον τῆς γυναικὸς Θεογνώστου, οὐκ οἶδα κατὰ ποῖαν αἰτίαν εἰσελθοῦσα ἐν τῷ ἀμπελῶνι τῆς γυναικὸς ἢ βασιλίσσης ἀπέτεμεν ἓνα βότρυον. Εἶπαν δὲ τινες τῶν παρεστῶτων τῇ βασιλίᾳ· Δέσποινα, ἀλλοτρίος ἐστὶν ὁ ἀμπελῶν, ὅθεν ἀπέτεμες τὸν βότρυον. Ἔθος δὲ ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν καὶ ταῖς βασιλίῃσιν, κἂν πόδα ἐπενέγκοι εἰς τὴν ἀλλοτρίαν, κἂν καρπὸν λάβοι ἀπὸ τινος τῶν καρπίμων ξύλων, μηκέτι ἄλλον τινα ἐξουσιάζειν, ἀλλ' ἢ τὴν βασιλέα. Ἀκούσασα δὲ ἡ γυνὴ Θεογνώστου, ὅτι ἀπεπάσθη ὁ ἀγρὸς αὐτῆς, ἔγραψεν εἰς δίπτυχον, καὶ ἀπέστειλεν πρὸς Ἰωάννην. Ἦν γὰρ ἀγαπώμενος σφόδρα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλείας. Μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἀπέστειλεν τὸν ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ, ἀνδρα λόγιον καὶ ὀρθῶ βίῳ κεκοσμημένον. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Εὐτυχὸς. Εἰσηλθὼν οὖν Εὐτυχὸς πρὸς τὴν βασιλίῃσιν, καὶ διελέθη αὐτῇ κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν Ἰωάννου. Εἶπεν δὲ ἡ βασιλίῃσιν πρὸς τὸν Εὐτυχόν, ὅτι· Νόμος ἐστὶν οὗτος· ὅπου δὲ βούλεται, εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν δίδωμι αὐτῇ χωρίον. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Εὐτυχὸς, ἀνήγγειλεν τῷ Ἰωάννῃ τοὺς λόγους τῆς βασιλείας. Ἐπορεύθη δὲ Ἰωάννης ἐν τῷ ταμιεῖῳ τῷ βασιλικῷ, καὶ εἶπεν τῇ βασιλίᾳ· Ἀπόδος τὸν ἀγρὸν τῆς χήρας. Εἶπεν δὲ ἡ βασιλίῃσιν τῷ Ἰωάννῃ· Μάθε, Πάτερ, τὴν αἰτίαν, καὶ τότε ἐπάγαγε τὴν ἐπιβουλήν, ἣν λέγεις ὅτι ἐποίησα τῇ χήρᾳ. Εἶπεν δὲ πάλιν ἡ βασιλίῃσιν τῷ Ἰωάννῃ· Μὴ ἐλέγχειν θελέω κατὰ πρόσωπον βασιλεῖς. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης· Καὶ πάλιν σοὶ λέγω· Ἀπόδος τὸν ἀγρὸν τῆς χήρας. Ἦκουσας πῶς στρελλεῖται Ἰεζάβελ, καὶ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς δακρυλοιδεῖται ἐπὶ κακῷ δι' ἀμπελῶνα ὁσίου ἀνδρός.

A Cumque multum rogassent, ut sibi permitteretur divina sumere sacramenta, hoc non concessit Theophilus. li autem ascenderunt in regiam, et procliderunt ad pedes Joannis, cognomento Chrysostomi. Joannes vero cum didicisset causam, scribit epistolam ad Theophilum, rogans eum, ut fratres dimitteret. Theophilus autem Joanni roganti non paruit. Iterum ergo scripsit Joannes adhortationem Theophilo, et nec sic paruit: Joannes itaque liberavit duos fratres a segregatione. Exorta est propterea discordia inter Joannem et Theophilum.

ἐπέισθη τῷ Ἰωάννῃ. Τότε Ἰωάννης ἀπέλυσε τοῦ ἐγένετο λύπη μεγάλη μεταξύ Θεοφίλου καὶ Ἰωάννου.

XL1. Fuit autem aliquando vir quidam senatorius, nomine Theognostus. Hic cum esset Christianus, habuit assidue timorem Dei ante oculos, et diligebatur ab imperatore. Erat autem alius, qui ipse quoque erat ordinis senatorii, Dorotheus nomine, Arianus. Is accusavit Theognostum, quod imperatorem affecisset contumelia: et produxit duos falsos testes, qui praesentem convicerunt Theognostum, quod contumelia affecisset imperatorem. Imperator itaque Arcadius jussit Theognostum relegari, et bona ejus publicari. Uxori autem Theognosti mansit unum suburbanum, ex quo habebat alimentum. Decessit Theognostus, cum esset in exsilio. Eudoxia autem aliquando egressa ad vindemiam, cum prope eam esset possessio, et vitis suburbana uxoris Theognosti, nescio quam de causa, cum egressa esset de vinea sua, ingressa est vineam uxoris Theognosti, et botrum exsecuit. Dixerunt autem aliqui ex iis, qui assistebant: Domina, secuisti botrum alienae vineae. Mos est imperatoribus et imperatricibus, si vel pedem intulerit in terram alienam, et si fructum acceperit ex aliquo ex iis quae fructum ferunt, ut nullus alius in ea potestatem habeat, nisi imperator. Cum Theognosti autem uxor audiisset, quod suus ager ab ea sit avulsus, id scripsit in pugillaribus, et misit ad Joannem. Valde enim amabatur Joannes ab imperatore et ab imperatrice. Cum haec didicisset Joannes, misit suum archidiaconum, virum eruditum, et recta vita praeditum. Nomen autem ejus vocabatur Eutyclus. Ingressus autem Eutyclus ad imperatricem, cum ea disseruit jussu Joannis. Dixit vero imperatrix Eutycho: Haec est lex regia: ubicunque autem velit in alia provincia, dabo ei praedium. Egressus Eutyclus, annuntiavit Joanni verba imperatricis. Ivit autem Joannes in aulam regiam, et dixit imperatrici: Redde agrum viduae. Dixit Joanni imperatrix: Pater, disce causam, et tunc intende crimen, quod me dicis commisisse in viduum. Dixit autem rursus Joannes: Dixi tibi, Redde vitem viduae. Dixit imperatrix Joanni: Noli, Pater Joannes, noli sic coram arguere imperatores. Dixit Joannes: Rursus dico tibi: Redde agrum viduae. Audivisti, quanta notetur ignominia Jezabel propter vineam, et usque in hodiernum diem in malum digito ostendatur, propter vineam sancti

viri ¹⁰. Cum hæc autem ab Joanne audiisset imperatrix, jussit Joannem ejici ex aula regia. Qui egressus, venit in ecclesiam. Dixit autem Joannes Eutycho : Quando venerit imperatrix in ecclesiam, accipe tecum, qui tibi serviant, et sta in aditu, quo solet ingredi in ecclesiam, et ne sinas eam ingredi, dicens : Joannes jussit, ne ingredereris in ecclesiam. Sic autem fecit Eutyclus. Ab eo ergo tempore incitata est imperatrix adversus Joannem, ut eum mitteret in exsilium.

LXII. Cum autem audivisset Theophilus, velle imperatricem mittere Joannem in exsilium, hoc ipse quoque mirandum in modum est machinatus. Scripsit igitur Theophilus ad Epiphanium fictas litteras adversus Joannem, quod sentiat Joannes eadem, quæ Origenes. Mota igitur est imperatrix ad eum mittendum in exsilium : Epiphaniusque cito credit Theophilo. Nesciebat enim Theophilum esse Joanni inimicum. Accidit vero, ut Epiphanius vellet etiam pro re alia navigare ad urbem regiam. Cum autem de Joanne audivisset a Theophilo, multo magis studuit eo venire, sed non ut Joanni malefaceret. Me igitur accepit et Isaac, et navigavimus Constantinopolim. Porro cum nos venissemus in civitatem, erat de Joanne magna perturbatio, quoniam multum amabatur a civibus. Erant autem quedam monasteria et martyria, quæ, quia capiebant annonas ab imperatrice, Joannem minime recipiebant. Nobis autem ingressis in unum ex illis monasteriis, coegerunt Epiphanium, ut ordinaret (quoniam ita opus erat) eum, qui præset responsis Ecclesiæ : quod etiam fecit. Audivit autem Joannes, et valde succensuit Epiphanio, et scripsit epistolam ad Epiphanium, quæ ei attulit molestiam. Similiter Epiphanius quoque respondit ad ea quæ scripta fuerant. Audivit autem imperatrix Joannem irasci Epiphanio. Quæ cum accersivisset Epiphanium, dixit ei : Pater Epiphani, totum est meum Romanorum imperium, et totum sacerdotium Ecclesiarum, quæ sunt sub meo imperio, est tuum. Quoniam Joannes, qui est alienus a dignitate sacerdotii, insolenter se gerit adversus imperatores, et dicunt eum habere aliquam aliam hæresim (præter nostram); ea de causa multis abhinc diebus in animo verso, facere de eo synodum, et eum tanquam indignum abdicare a sacerdotio; in sede autem collocare aliquem alium, qui possit obtinere sacerdotium, ut meum imperium sit quietum in omnibus. Cum imperatrix hæc diceret Epiphanio, ira tota, quanta erat, commovebatur. Ei ergo rursus dixit : Cum tua hic sit cum Deo paternitas, non opus est, ut aliis Patribus molestiam exhibeamus. Sed quem tibi Deus revelaverit, eum fac episcopum; hunc autem expelle ab Ecclesia. Imperatrici autem dixit Epiphanius : Audi, o filia,

A Ἡ δὲ βασίλισσα ἀκούσασα ταῦτα παρὰ Ἰωάννου, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐκδιληθῆναι ἔξω τοῦ βασιλικοῦ ταμείου. Καὶ δὴ ἐξελθὼν ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Εὐτυχόν· Ὅταν παραγίνεται ἡ βασίλισσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ τοὺς πρὸς ὑπηρεσίαν, καὶ στήθι· ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἔνθα εἴωθεν εἰσιέναι· καὶ μὴ ἐάσῃς αὐτὴν εἰσελθεῖν· λέγων, ὅτι Ἰωάννης ἐπέτρεψεν τοῦ μὴ εἰσελθεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐποίησεν δὲ οὕτως Εὐτυχός. Ἀπὸ τότε οὖν ἐκινήθη ἡ βασίλισσα κατὰ Ἰωάννου τοῦ ἐξορίσαι αὐτόν.

B Εἰς. Ἀκούσας δὲ Θεόφιλος ὅτι ἡ βασίλισσα βούλεται ἐξορίσαι τὸν Ἰωάννην, περισσῶς κατεσκευάζει καὶ αὐτός. Ἐγραψεν οὖν Θεόφιλος Ἐπιφανίῳ πλείστα γράμματα κατὰ Ἰωάννου, ὡς ὅτι Ἰωάννης τὰ Ὀριγένους φρονεῖ. Καὶ ἐκινήθη ἡ βασίλισσα τοῦ ἐξορίσαι αὐτόν· ὁ οὖν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸζῆ ἐπέισθη Θεοφίλῳ. Οὐκ ᾔδει δὲ ὅτι ἀπεχθιάζει Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην. Συνέβη δὲ δι' ἀναγκαῖον πρῶγμα Ἐπιφάνιον θέλειν ἀποπλεῖν ἐπὶ τὴν βασιλίδαν. Ἀκούσας δὲ καὶ παρὰ Θεοφίλου τοιαῦτα περὶ Ἰωάννου ἔσπευσεν πλεόν τοῦ ἀνελθεῖν· οὐχ ἵνα Ἰωάννην κακοποιήσῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ βοηθήσῃ. Λαβὼν οὖν ἐμὲ καὶ Ἰσαὰκ ἀπεπλεύσαμεν ἐν Κωνσταντινίου πόλει. Καὶ δὴ εἰσελθόντων ἡμῶν ἐν τῇ πόλει, ἦν σύγχυσις μεγάλη περὶ Ἰωάννου, διότι πολὺ ἠγαπᾶτο Ἰωάννης ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Ἦσαν δὲ τινὰ μοναστήρια καὶ μαρτύρια λαμβάνοντα ἀνώνυμα παρὰ τῆς βασιλείσης, μὴ δεχόμενα τὸν Ἰωάννην. Εἰσελθόντων οὖν ἡμῶν ἐν ἐνὶ τῶν μοναστηρίων ἠνάγκασαν Ἐπιφάνιον, ὅπως χειροτονήσῃ, ὅτι χρεῖα ἦν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρεῖαν. Καὶ τοῦτο ποιήσας, καὶ ἀκούσας Ἰωάννης ἐλυπήθη σφόδρα πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ ἐπιστολὴν ἔγραψεν Ἐπιφανίῳ λύπην γεννώσαν. Ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιος τῷ Ἰωάννῃ πρὸς τὰ γραφέντα. Ἦκουσεν δὲ ἡ βασίλισσα ὅτι ἐλυπήθη Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ δὴ προκαλεσαμένη τὸν Ἐπιφάνιον εἶπεν αὐτῷ· Πάτερ Ἐπιφάνιε, πᾶσα ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων ἐμὴ ἐστὶ· καὶ πᾶσα ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν βασιλείαν στήσεται. Ἐπειδὴ δὲ Ἰωάννης, ἀλλότριος τῆς εὐταξίας τῆς ἱερωσύνης ὦν, ἀτάκτως φέρεται κατὰ βασιλέων, καὶ αἰρεσίῳ τινι λέγουσιν αὐτὸν ἔχειν, τοῦτου χάριν ἀπὸ ἡμερῶν πολλῶν κατασπτεταί μου ὁ λογισμὸς περὶ τοῦ ποιῆσαι σύνοδον, καὶ τοῦτον ἐκκήρυκτον ποιῆσαι τῆς ἱερωσύνης ὡς ἀνάξιον, ἕτερον δὲ τὸν δυνάμενον ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ τοῦ θρόνου καθεσθῆναι, ὅπως ἡ ἐμὴ βασιλεία ἐν πᾶσιν εἰρηνεύει. Ὡς δὲ ταῦτα ἐλάλει ἡ βασίλισσα πρὸς Ἐπιφάνιον, ἀπὸ τοῦ πολλοῦ θυμοῦ ὅλη παρεκίνητο. Πάλιν οὖν εἶπεν πρὸς αὐτόν· Τῆς σῆς πατρwsσύνης οὕσης μετὰ Θεοῦ (α) ἐνταῦθα, οὐ χρεῖα ἐστὶ καὶ τοὺς λοιποὺς Πατέρας εἰς κόπον ἐμβαλεῖν. Ἄλλ' ὄν σοι ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει, ποιήσον ἐπίσκοπον, καὶ τοῦτον ἐκβαλε τῆς Ἐκκλησίας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν βασίλισσαν· Ἀνεξικακώς, τέκνον, ἀκουσον τοῦ σοῦ Πατρὸς. Εἶπεν δὲ ἡ βασίλισσα πρὸς

¹⁰ III Reg. xxi, 1 sqq.

(α) Forte leg. μετὰ Θεοῦ. EDIT. PATROL.

Ἐπιφάνιον· Εἴ τι κελεύει ἡ σὴ πατροσύνη, εὐάγγελι-
 λόν μοι, κατὰ ἰδίαν θεραπεύσω τὴν ἐμὴν Πατέρα. Εἶπεν
 δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν βασιλισσαν· Εἴ μὲν περὶ τῆς
 αἰρέσεως ἧς λέγεις καταγινώσκειται Ἰωάννης, καὶ
 ἐλέγχεται, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ ὅτι ἤμαρτεν, ἀνάξιός
 ἐστὶ τῆς ἱερωσύνης· καὶ εἴ τι κελεύει ἡ ὑμῶν ἐξου-
 σία, ποιήσω. Εἴ δὲ περὶ τῆς ὑμετέρας ὕβρεως ζητεῖς
 τὴν Ἰωάννην ἐξεώσασθαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ σὸς
 Ἐπιφάνιος εἰς τοῦτο οὐ συναινέσει· καὶ μάλιστα,
 τέκνον, τῶν βασιλέων ἔστιν ὑβρίζεσθαι καὶ συγχο-
 ρεῖν· ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς ἔχετε βασιλέα ἐν οὐρανοῖς
 ὃ σὺν ἡθῶς ἀμαρτάνετε, καὶ ἀφήσιν ὑμῖν, ἐὰν καὶ
 ὑμεῖς ἀφίετε τοῖς ὑβρίζουσιν ὑμᾶς· καθὼς λέγει ἐν
 τοῖς Εὐαγγελίοις· *Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πα-
 τὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Εἶπεν δὲ ἡ βασιλισσα
 πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἐὰν ἐμπόδιον ποιήσης, Πάτερ
 Ἐπιφάνιε, τοῦ μὴ ἐξορισθῆναι τὸν Ἰωάννην, τοὺς
 ναοὺς τῶν εἰδώλων ἀνοίγω, καὶ ποιήσω προσκυεῖν
 τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ποιήσω τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν
 πρῶτων. Καὶ ὡς ταῦτα ἐλάλει μετὰ πικρίας, δάκρυα
 ἔρριψεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
 νιος· Ἐγὼ, τέκνον, ἀθῶός εἰμι τῆς κρίσεως σαύτης.

Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος, παρέλαβέν με, καὶ
 ἐξήλθομεν τοῦ βασιλικοῦ ταμείου. Ἦν δὲ καὶ Ἰσαὰκ
 ἐν ἀβρῶστί, καὶ οὐκ εἰσῆλθεν μεθ' ἡμῶν πρὸς τὴν
 βασιλισσαν. Καὶ φήμη διέδραμεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν πό-
 λιν, λέγοντες ὅτι· Ὁ μέγας ἱερεὺς Ἐπιφάνιος, ὁ
 ἐπίσκοπος τῆς Κυπρίων, εἰσῆλθεν πρὸς τὴν βασι-
 λισσαν, καὶ ἐποίησεν τὴν ἐξορίαν τοῦ μεγάλου Ἰωάν-
 νου. Ταῦτα δὲ ἀκούσας καὶ Ἰσαὰκ, ἀπέδρα ἀπὸ
 Ἐπιφανίου, καὶ εἰσελθὼν ἐν μοναστηρίῳ κατέμεινεν
 ἐκεῖ, ἡμῶν μὴ εἰδότες. Καὶ ἦν Ἐπιφάνιος πενθῶν
 καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτῷ
 γνωρίσει τοῦ Ἰσαὰκ καταμένει. Καὶ ἐγνώρισεν αὐ-
 τῷ, καὶ ἀπήλθομεν πρὸς αὐτόν. Καὶ ἀπεστράφη
 Ἰσαὰκ τὸν Ἐπιφάνιον, λέγων ὅτι· Οὐκέτι βούλομαι
 μετὰ σοῦ εἶναι, διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἣν ἐποίησας εἰς
 Ἰωάννην. Ποίησαντες δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρεῖς
 ἡμέρας, μόλις ἔπεισεν τὸν Ἰσαὰκ· καὶ λαβόντες αὐ-
 τὸν ἐξήλθομεν. Ἐπεισθη δὲ καὶ Ἰωάννης ὅτι συνήνε-
 σεν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἐξορίᾳ ὁ Ἐπιφάνιος. Καὶ λαθὼν
 διπτυχον ἔγραψεν Ἐπιφάνιῳ· Ἐπιφάνιε σὸφῆ, συν-
 ἦνυσας ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἐξορίᾳ. Οὐ μὴ ἐτι καθίσσης ἐπὶ τοῦ
 θρόνου σου. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἐπιφάνιος ἀντιγράφει
 Ἰωάννῃ· Ἀθλητὰ, δέρου καὶ νίκα· ἀνθ' ὧν δὲ ἐπί-
 στευσας ὅτι ἐγὼ συνήνεσα ἐπὶ τῇ ἐξορίᾳ, ἐπὶ τῷ
 τόπῳ ὃ ἐξωρίσθης, οὐ μὴ φθάσης. Ταῦτα δὲ ἔγρα-
 ψα, ἀδελφοί, ἵνα μὴ τις τῷ Ἐπιφανίῳ ἐπιβρίψῃ
 ὄνον περὶ τούτου. Ὁ γὰρ τοσαῦτα κατὰ κατορθώ-
 σασ εἰς τοσοῦτον βάθος κακῶν εἶχεν κατελθεῖν· Μὴ
 γένοιτο. Εἰσελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ βασιλικῷ τα-
 μείῳ, συνετάξασα Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ τῷ
 ἀποπλεῦσαι ἡμᾶς ἐπὶ τῆς Κυπρίων. Ἐρωτηθεὶς δὲ
 Ἐπιφάνιος παρὰ Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως τὸ, πόσων
 ἐτῶν ὑπάρχει, εἶπεν· Ἐκατὸν καὶ πέντε ἐτῶν εἰμι
 παρὰ τρεῖς μῆνας. Οὗτος (α), φησὶν, ἐξήκοντα ἐτῶν

A patienter tuum Patrem. Dixit autem imperatrix
 Epiphanio : An tua paternitas aliquid jubeat, enun-
 tia, et ego colam et observabo meum Patrem.
 Dixit Epiphanius imperatrici : Si ejus, quam di-
 cis, hæresis reus est, et convincitur Joannes, nec
 se fatetur peccasse, indignus est sacerdotio : et si
 quid jubet vestrum imperium, faciet vester servus.
 Si autem pro vestra injuria quæris Joannem ex-
 pellere ex Ecclesia, servus tuus Epiphanius in hoc
 non assentietur. Est certe maxime imperatorum,
 injuria affici et ignoscere : quandoquidem vos
 quoque habetis imperatorem in cælis, cui assidue
 peccatis, et is vobis remittit : qui quidem dicit in
 Evangeliiis : *Estote misericordes, sicut Pater vester,*
qui est in cælis ¹¹. Dixit autem imperatrix Epipha-
 nio : Si fueris impedimento, Pater Epiphani, quo-
 minus mittatur Joannes in exsilium, aperiam tem-
 pla idolorum, et faciam ut homines ea adorent, et
 faciam ultima pejora prioribus. Cumque hæc acerbè
 diceret, ex ejus oculis fluebant lacrymæ. Ei vero
 dixit Epiphanius : Ego quidem, o filia, sum inno-
 cens ab hoc judicio.

LXIII. Cum hæc dixisset Epiphanius, accepit me,
 et egressi sumus ex aula imperatoria. Ægrotabat
 autem Isaac, et non ingressus est nobiscum ad im-
 peratricem. Pervasisit vero fama per totam civita-
 tem, dicentium : Magnus sacerdos Epiphanius, epi-
 scopus Cypriorum, ingressus est ad imperatricem,
 et fecit, ut in exsilium mitteretur magnus Joannes.
 Cum hoc autem audivisset Isaac, aufugit ab Epi-
 phanio, et ingressus est monasterium, nobis in-
 scientibus. Ægre vero ferebat Epiphanius, et Deum
 rogabat, ut ei significaret, ubinam mansisset Isaac.
 Quod ei significavit, et ivinus ad ipsum. Aversa-
 batur autem Isaac Epiphanium, dicens : Nolo am-
 plius esse tecum, propter peccatum, quod fecisti
 in Joannem. Cum nos autem in monasterio fuisse-
 mus tres dies, vix persuasit Isaac. Quo accepto,
 egressi sumus. Sibi quoque persuasit Joannes,
 quod ejus exsilio fuisset assensus Epiphanius. Ac-
 cepta igitur charta, scripsit ad Epiphanium : Sapi-
 ens Epiphani, assensus es meo exsilio. In tuo
 throno non sedebis amplius. Ad Joannem autem
 rescripsit Epiphanius : Athleta Christi, verberare
 et vince. Quod autem credidisti, me exsilio
 tuo fuisse assensum, in locum ad quem fuisti
 relegatus, non venies. Hæc scripsi, o fratres, ne
 quis hoc probrum conferat in Epiphanium. Qui
 enim tot et tanta bona fecerat, erat in tantum
 malorum profundum descensus? Ingressis autem
 nobis in aulam imperatoriam, jussit Epiphanius
 valere imperatores, ut navigaremus in Cyprum.
 Interrogatus vero Epiphanius ab Arcadio impera-
 tore, quot annos esset natus, dixit : Centum et
 quindecim, et tres menses. Sic autem dixit : Fui
 episcopus, cum essem sexaginta annos natus. Fui

¹¹ Luc. vi, 30

(α) Forte οὕτως.

vero in episcopatu quinquaginta quinque annos et tres menses. Eo vero die, quo fuit nobis ascendendum in navem, tunc eum interrogavit. Cum autem in navem ascendissemus, et navigaremus in Cyprium, sedit Epiphanius in concavo navis, et nos cum eo. Eratque mos Epiphanio sancta Evangelia assidue tenere in manibus. Cumque ter ingemisset et flevisset, explicatis Evangeliiis, et iis rursus plicatis, lacrymatas est. Cumque surrexisset, oravit; et post preces rursus sedit in concavo navis: cœpitque flere et nobis dicere:

LXIV. Si me diligitis, o filii, mandata mea servate, et dilectio Dei manebit in vobis. Scitis per quot afflictiones transivi in hac vita, et non reputavi esse ullam afflictionem: sed eram semper lætus in iis, quæ ad Deum pertinent, et Deus non me dereliquit, sed ipse me servavit ab omnibus maligni insidiis. *Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum*¹². Aliquando autem, o filii mihi desiderati, cum ego essem in loco deserto, et Christo preces peragerem, ut liberarer ab omnibus insidiis adversarii, me invasit multitudo dæmonum: qui cum me dilacerassent, et pedibus arripuissent, attraxerunt in terram. Nonnulli autem ex ipsis mihi plagas quoque intulerunt. Hoc vero fecerunt mihi decem diebus. Nec amplius vidi dæmonem in propria persona omnibus diebus vitæ meæ, sed per homines in me suam exercere malitiam: cujusmodi mihi mala evenerunt in Phœnicia ab insolentibus Simonianis, qualia in Ægypto ab immundis Gnosticis, qualia in Cypro ab iniquis Valentinianis et aliis hæresibus. Advertite ergo animum, o filii mei, et audite verba Epiphanii peccatoris. Pecunias ne concupiscatis, et multe pecuniæ adjicientur vobis. Nullum hominem odio habeatis, et a Deo diligemini. Nolite loqui adversus fratrem, et affectio diaboli vobis non dominabitur. Aversemini omnes hæreses, tanquam feras plenas veneno mortifero. De quibus etiam vobis tradidi in libris, qui appellantur *Panaria*. Aversemini, et cavete a mundi voluptate, quæ corpus et mentem semper titillat. Experimenti eam esse Satanæ accessionem. Sæpe autem vel carne quiescente, mens incautorum turpia apprehendit visione. Quando vero mens nostra est sobria, et Dei semper habet memoriam, tunc facile inimicum possumus prosternere. Cum hæc et his plura dixisset Epiphanius, omnibus qui erant in navi accersitis, dixit eis: Oportet nos, o fratres, totis viribus rogare benignum et clementem Deum, ut nos conservet, et nemo pereat ex iis, qui sunt in nave. Est enim futura in mari magna tempestas. Sed estote bono animo: nulla enim afflictio labore opprimet ullum ex iis, qui sunt in navi. Quæ cum dixisset, dixit mihi: Filii Polybi. Dixi ei: Quid est, Pater? Dixit ille mihi: Si navigaverimus usque

ἐγινόμεν ἐπίσκοπος· καὶ ἔχω ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πεντήκοντα πέντε ἔτη παρὰ τρεῖς μῆνας. Αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ εἴχαμεν ἀνελεῖν ἐν τῷ πλοίῳ, τότε αὐτὸν ἐπηρώτησεν. Ανεληθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ· ἐκαθέσθη Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ πλοίου, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ. Ἔθος δὲ ἦν Ἐπιφάνῳ τὰ ἅγια εὐαγγέλια κρατεῖν ἀδιαλείπτως ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ. Καὶ δὴ τρίτον στενάξας καὶ δακρύσας, ἀναπτύξας τε τὰ ἅγια εὐαγγέλια. καὶ πάλιν πτύξας ἐκλαύσεν, καὶ ἐποίησεν εὐχὴν, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ πλοίου, καὶ ἤρξατο κλαίειν καὶ λέγειν πρὸς ἡμᾶς·

Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, φησὶν, ὦ τέκνα. τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν ὑμῖν. Ὑμεῖς, φησὶν, ἐπίστασθε διὰ πόσων θλίψεων διήλθον ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ οὐχ ἠγησάμην οὐδεμίαν θλίψιν, ἀλλὰ πάντοτε ἤμην χαίρων πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπων, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐγκατέλειπέν με· ἀλλ' αὐτὸς με ἦν διαφυλάττων ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ. *Τοῖς γὰρ ἀγρυπῶσιν τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν*. Ποτὲ οὖν, τέκνα ἐμοὶ παποθημένα, ὄντος μου ἐν τόπῳ ἐρημικῷ, καὶ ἐπιτελοῦντός μου τὴν δέησιν τῷ Χριστῷ, ὅπως ῥυσθῶ ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἐπέστη μοι πλήθος δαιμόνων, καὶ διασπαράξαντές με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ λαβόντες ἀπὸ τῶν ποδῶν, διέσυρον ἐπὶ τὴν γῆν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ πληγὰς προσήνεγκάν μοι. Τοῦτο δὲ ἐποίησάν μοι ἐπὶ δεκάτην ἡμέραν· καὶ ἕκτοτε οὐκέτι αὐτοπροσώπως ἐθεασάμην δαίμονα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, ἀλλὰ τὰ πονηρῶν ἀνθρώπων ἐπετέλεσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν κακίαν εἰς ἐμέ. Ὅσα μοι κακὰ συνέβη ἐν Φοινίκῃ παρὰ τῶν ἀκαθάρτων Σιμωνιανῶν· ἐν Αἰγύπτῳ, παρὰ τῶν ἀκαθάρτων Γνωστικῶν· οἷα ἐν Κύπρῳ παρὰ τῶν ἀνόμων Οὐαλεντινιανῶν καὶ τῶν λοιπῶν αἱρέσεων. Ἐπιστήσατε τὸν νοῦν ὑμῶν, ὦ τέκνα, καὶ ἀκούσατε τὸν λόγον Ἐπιφανίου τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Μὴ ἐπιθυμητὰ γένησθε χρημάτων, καὶ πολλὰ χρήματα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ μισήσητε πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἐσεσθε ἀγαπώμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Μὴ καταλαήσητε ἀδελφόν, καὶ πάθος διαβολικὸν οὐ κυριεύση ὑμῖν. Ἀποστρέφεσθε πάσας τὰς αἱρέσεις, ὡς θηρία μετὰ τοῦ θανάσιμου. Περὶ ὧν καὶ ἐγγράφως παρέδωκα ὑμῖν ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἐπιλεγόμενοις *Παραρτίοις*. Ἀποστρέφεσθε καὶ παραφυλάττεσθε ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τοῦ κόσμου, τῆς ὑποαργαλιζούσης αἰὲ τὸ σῶμα καὶ τὸν λογισμὸν. Ἔχετε πείραν, ὅτι προσθήκη ἐστὶ τοῦ Σατανᾶ. Πολλάκις γὰρ καὶ τῆς σαρκὸς ἡσυχάζουσας, ὁ λογισμὸς τῶν ἀνασφαλίστων πεφάντασται περὶ τὰ αἰσχρά. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς ἡμῶν νῆφει, καὶ μνήμην ἔχει αἰὲ τοῦ Θεοῦ, εὐχερῶς καταπαλαῖσαι δυνάμεθα τοῦ ἐχθροῦ. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ πλείονα τούτων, προσκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ, εἶπεν πρὸς αὐτούς· Χρὴ ἡμᾶς, ἀδελφοί, ἐξ ὧν ἰσχύος δεηθῆναι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὅπως διασωσεῖ ἡμᾶς, καὶ μηδὲς τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἀπολείται. Μέλει γὰρ κλύδων γίνεσθαι μέγας. Ἄλλ' εὐθυμεῖτε·

¹² Rom. viii, 28.

οὐδεμία γὰρ θλίψις καθάψεται πάντων ἐν τῷ πλοίῳ. **A** Καὶ ταῦτα εἰπὼν, εἶπεν πρὸς με· Τέκνον Πολύβιε. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν· Τί ἐστι, Πάτερ; Εἶπεν δὲ πρὸς με· Ἐάν ἀποπλευσώμεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίαν, ἑπτὰ ἡμέρας ποιήσον ἐπὶ τῆς πόλεως, καὶ πλεῦσον εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνελθε εἰς τὴν ἀνω Θηβαίδα, καὶ ποιμαῖνε τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλὰ πρόσσεχε σεαυτῷ, τέκνον. Διαμαρτύρομαί σοι τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, μὴ ποιήσαι ἄλλως· ἐπεὶ ἐάν τοὺς ἐμοὺς λόγους παραποιήσῃ καὶ μὴ πορευθῆς, ἀπωλεῖς ἀπολεῖ, καὶ εἰς μάτην γενήσονται σοι πάντα ὅσα ψυχόδομησας, καὶ ἔση ἀχρεῖος ἔναντι πάντων ἀνθρώπων. Ἐάν δὲ ἀκούσης τῶν ἐμῶν λόγων, καὶ φυλάξῃς τὴν ἐντολὴν Κυρίου, ἦν ἐνετελατό μοι Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς ἡμέρας. Καὶ ταῦτα εἰπὼν πρὸς με, ἠσπάσατό με. Ἰσαάκ.

ΞΕ'. Ὁ δὲ εἶπεν· Τί ἐστι, Πάτερ; Καὶ εἶπεν Ἐπιφάνιος· Καὶ σὺ, τέκνον, μένε ἐπὶ τῆς Κωνσταντίας, ἕως ἂν ἐπιτραπῇ σοι βαδίζειν τὴν ὁδὸν τῶν (α) δικαίων. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰσαάκ, ἠσπάσατο καὶ αὐτόν· καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ναυτικούς ἅπαντας, εἶπεν αὐτοῖς· Μὴ θροεῖσθε, τέκνα. Κίνησιν γὰρ ἡ θάλασσα ποιήσει πολλήν. Ἄλλ' εὐχεσθε τῷ Θεῷ, καὶ αὐτὸς βοηθήσει ὑμῖν. Ἦν δὲ ἐνδεκάτη ὥρα τῆς ἡμέρας, ὅτε ταῦτα ἐδίδαξεν ἡμᾶς Ἐπιφάνιος. Εἶπεν δὲ ἐνὶ τῶν ναυτῶν· Μὴ πείραζε, ἵνα μὴ πειρασθῆς. Περὶ δὲ δυσμοὺς ἡλίου γίνεται λαλαψ μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ. Καὶ ἦν Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κοίλῃ τοῦ πλοίου ἀπλώσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ τὰ Εὐαγγέλια ἔκειτο ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀνεψυγμένοι, καὶ φωνὴ αὐτοῦ οὐκ ἤκούετο. Ἡμεῖς δὲ πάντες φόβῳ μεγάλῳ συνεχόμενοι ὑπενουόμεν, ὅτι διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης ὁ Ἐπιφάνιος προσεύχεται τῷ Θεῷ. Ἐμείνεν δὲ ὁ κλύδων δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας. Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς με· Τέκνον Πολύβιε, λάλησον πρὸς τοὺς ναυτικούς, καὶ ἀψάτωσαν ξύλα, καὶ ποιήσωσαν ἀνθρακίαν. Καὶ λάβε θυμιαμα, καὶ προσάγαγε ὧδε. Καὶ ἐποίησα οὕτως· καὶ προσήγαγον αὐτῷ. Καὶ εἶπεν πρὸς με· Βάλε τὸ θυμιαμα ἐπὶ τὴν ἀνθρακίαν. Καὶ ἔβαλα. Καὶ εἶπεν· Εὐξασθε, τέκνα. Καὶ ἐποίησεν εὐχὴν ὡς ἀνέκειτο. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἠσπάσατο ἡμᾶς, καὶ εἶπεν· Σώζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἐπιφάνιος οὐκέτι ὑμᾶς ὄψεται ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Καὶ εὐθέως παρέδωκεν τὸ πνεῦμα· καὶ παραχρῆμα ἐπαυσεν ὁ κλύδων τῆς θαλάσσης.

ΞΖ'. Καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ ἐγώ τε καὶ Ἰσαάκ ἐκλαύσαμεν πικρῶς, καὶ σκότος ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκεῖνῃ. Εἰς δὲ τῶν ναυτῶν, ᾧ εἶπεν Ἐπιφάνιος ἐτι ζῶν, ὅτι· Μὴ πείραζε, ἵνα μὴ πειρασθῆς, ἔδραμεν παρὰ τοὺς πόδας Ἐπιφανίου, καὶ ἠβουλήθη ἀποκαλύψαι τὸ ἰμάτιον αὐτοῦ ἵδεῖν εἰ ἐμπερίτομος ἐστίν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, ὡς ἦν νεκρὸς κείμενος, κουφίσας τὸν δεξιὸν πόδα, ἔδωκεν αὐτῷ εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ἔβριψεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ πλοίου ἐπὶ τὴν πρῶμην, καὶ ἔμεινε νεκρὸς. Ἐποίησεν δὲ δύο ἡμέρας κείμενος νεκρὸς. Τῇ

(α) Interp. legit Κιτιέων.

A Constantiam, mane septem dies in civitate, et naviga in Ægyptum, et ascende in superiorem Thebaidem, et pasce oves Christi. Sed attende tibi, fili. Testor tibi cœlum et terram, ne aliter facias. Nam si mea verba neglexeris, et non perrexeris in superiorem Thebaidem, peribis : et frustra a te fient, quæcunque ædificaveris : et eris inutilis coram quovis homine. Sed si mea verba audieris, et Domini mandatum custodieris, quod mihi mandavit Jesus Christus, Filius Dei, eris benedictus coram ipso omnibus diebus. Quæ cum dixisset, mo est amplexus : convertitque sermonem ad Isaac, et ait : Isaac filii.

τοῦ Θεοῦ. ἔση εὐλόγημένος ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς Ἰσαάκ εἶπεν αὐτῷ· Τέκνον

LXV. Is autem dixit ei : Quid est, Pater? Et dixit Epiphanius : Tu quoque, filii, mane in civitate Constantiensi, donec jubearis inire viam Cittiensium. Quæ cum Epiphanius dixisset Isaac, eum est similiter complexus. Nautas quoque omnes accersens, dixit eis : Nolite conturbari, o filii. Magnum enim motum faciet mare : sed attendite Deo, et ipse vobis feret opem. Erat autem hora diei undecima, quando hæc nos docuit Epiphanius. Dixit vero uni ex nautis : Noli tentare, ne tu tenteris. Circa occasum autem solis fuit magna venti procella in mari. Epiphanius vero erat in infima parte navis passis manibus ; et ejus pectori imposita erant Evangelia, et erant aperti ejus oculi, et vox ejus non audiebatur. Nos autem omnes magno metu affecti, existimabamus Epiphanium Deum orare propter tempestatem maris. Mansit autem illa tempestatem duos dies et duas noctes. Tertio vero die dixit mihi Epiphanius : Fili Polybi. Respondi ego : Quid est, Pater? Et dixit mihi : Dic nautis, ut accendant ligna, et faciant carbones, et accipe suffitum, et affer huc. Et sic feci. Qui dixit : Fili, admove propius. Et admovi. Et dixit mihi : Jace suffitum super carbonem. Et jeci. Et dixit : Orate, filii. Et fecit orationem ita ut recumbebat. Et post orationem nos est complexus, dicens : Salvi estote, filii. Epiphanius enim non vos amplius videbit in hac vita. Et statim tradidit spiritum. Statimque cessavit tempestatem maris.

LXVI. Cadentes autem super collum ejus ego et Isaac, amare flevimus. Cecideruntque tenebræ in nostros oculos illo die. Unus vero ex nautis, cui dixerat Epiphanius adhuc vivus : Noli tentare, ne tenteris ; currens ad pedes Epiphanii, voluit aperire vestem Epiphanii, et videre an esset circumcisus. Epiphanius autem, ut jacebat mortuus, dextero pede sublato, eum impegit in faciem, et jecit eum usque ad puppem navis, et mansit biduo mortuus. Tertio vero die, nautæ qui eum portabant, tulerunt eum prope Epiphanium. Postquam autem posuerunt eum

ad pedes ejus, et tetigit eos, statim surrexit. Et cecidit timor super omnes, qui erant in navi. Cum nos autem navigassemus Constantiam ad locum, qui dicitur Dianeuterium, egressi sunt nautæ e navi, et circueverunt totam civitatem, et clamaverunt cum magnis vocibus: Viri fratres, qui viris frequentem habitatis Constantiensium civitatem, descendite ad mare in locum, qui dicitur Dianeuterium, et accipite reliquias sancti et longe beatissimi Patris nostri Epiphani. Finit enim vitam humanam. Tunc quidem ceciderunt tenebræ super universam civitatem, et se manibus tenentes descendunt ad mare, magnum planctum afferentes. Sed omnes quoque rustici veniebant in civitatem, per totam viam fluentes lacrymis. Quæ circa tres quoque cæci, qui erant in parœcia, quæ appellatur Torti, se sic in viam conjecerunt; nec ullus dabat eis manum, ut citius venirent in civitatem. Dixit autem unus ex eis nomine Prosechius: Digne Dei sancte Epiphani, fac nos aspicere, ut nos quoque adoremus tuas venerabiles reliquias. Et statim aspexerunt; et ingressi in civitatem, adorant venerandas sancti Patris reliquias: et annuntiarunt id quod eis in via evenerat. Quicumque autem audierunt, Deum laudaverunt, qui iis qui se sunt digni, præbet talia.

Ἡ πατὴρ· ἀπήγγειλαν δὲ τὸ συμβάν αὐτοῖς κατὰ τὴν τοιαῦτα παρέχοντα τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ.

LXVII. Honorifice ergo e navi tollentes reliquias, introduxerunt in ecclesiam. Ibiq; mansit tres dies, neque sepeliebatur propter magnam contentionem. Quarto autem die ipsum in loculo, melle superfuso, composuerunt. [Cogitabant enim eum sepelire in ecclesia.] Mansi vero septem dies in ecclesia prope reliquias: et ne sic quidem est sepultus. Octavo itaque die, cum, ut jusserat sanctus Pater, navem invenissem, quæ trajiciebat in Ægyptum, ascendi in superiorem Thebaidem, et mansi anno uno. Cum autem descenderet magnus Heracleon, præses totius Ægypti, Rhinocurura (eam enim urbem habitabat), et audiisset me fuisse discipulum magni Epiphani, me nolentem rapuit per milites, impositumque camelo dromadi detulit Rhinocurura. Accidit autem, ut episcopus illorum decederet. Fecitque ut ordinaretur episcopus Rhinocururorum.

Epistola Polybii episcopi, civitatis Rhinocururum ad Sabinum episcopum Constantiensem.

Domino in Deo venerando, digno sacerdotio, sancto Patri Sabino episcopo civitatis Constantiæ Cypri, Polybius peccator in Domino salutem. Magi singularis gratiæ, vel antequam stella eis Dominum significasset, participes facti, vadunt Hierusalem, atque Bethlehem, ad adorandum cœlestem regem Christam Dominum nostrum. Nisi enim ii fuissent prius participes divini cognitionis, Dei visionem

(a) Vertit interpres quasi legerit μέλι βαλόντες ἐν σοφῶ. Quæ autem in textu Latino unciis inclusimus,

οὖν τρεῖς ἡμέρας ἤνεγκαν αὐτὸν βαστάσαντες οἱ ναῦται ἐγγὺς Ἐπιφανίου. Ὡς δὲ ἔθηκαν αὐτὸν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἤφατο τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ εὐθὺς ἀνέστη· καὶ φόβος ἔπεσεν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ. Καταπλευσάντων δὲ ἡμῶν ἐν Κωνσταντίᾳ ἐπὶ τῷ τόπῳ καλουμένῳ Διανευτηρίῳ, ἐξῆλθον οἱ ναῦται ἀπὸ τοῦ πλοίου, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν πόλιν καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων ἔκραζον· Ἄνδρες ἀδελφοί, οἱ τὴν πολυάνδρον μητρόπολιν Κωνσταντίαν κατοικοῦντες, κατέλθετε, φησὶν, ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ Διανευτηρίῳ, καὶ λάβετε τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου. Κατέλυσεν γὰρ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Τότε δὴ σκότος ἐπέπεσεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, καὶ ἑαυτοὺς χειραγωγῶντες κατήρχοντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, κοπετὸν μέγαν ποιούμενοι. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἀγροικία κατεσύρετο ἐν τῇ πόλει, τὰ δάκρυα κατ' ὁδὸν ἐπιχέοντες· ὥστε καὶ τριῶν τυφλῶν ὄντων ἐν παρρηκίᾳ ἐπιλεγομένῃ Στροτυκῆ, ἐν τῇ ὁδῷ ἑαυτοὺς ἐμβαλόντων, οὐδεὶς ἐπιδοῦ τοῦτοῖς χεῖρα, ὅπως τάχῃ συμφθάτωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν· εἶπεν δὲ ἐκ τῶν τριῶν ὁ εἰς ὄνοματι Προσέχιος· Ἄγιε τοῦ Θεοῦ, ὅστε Ἐπιφάνιε, ποιήσον ἀναβλέψαι, ὅπως καὶ ἡμεῖς προσκυνήσωμεν τὸ τίμιόν σου λείψανον. Καὶ εὐθὺς ἀνέβλεψαν, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ πόλει προσεκύνησαν τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου ὁδόν. Ἀκούσαντες δὲ ἅπαντες, ἐδόξαζον τὸν Θεὸν τὸν

ΕΖ'. Ἄραντες οὖν ἀπὸ τοῦ πλοίου τὸ λείψανον, μετὰ πολλῆς τιμῆς εἰσηνεγκαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἔμεινε δὲ τρεῖς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἐθάπτετο, διὰ τὴν πολλὴν φιλονεικίαν αὐτῶν. Τῇ οὖν τετάρτῃ ἡμέρᾳ μέλη βαλόντες ἐν Σκυρίῳ (α) ἔβαλον αὐτόν. Ἐποίησα δὲ ἐγὼ τὰς ζ' ἡμέρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τὸ λείψανον· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐτάφη. Τῇ οὖν ὀγδόῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν (β) τοῦ ὁσίου Πατρὸς εὐρον πλοῖον διαπερῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνελθὼν ἀπέπλευσα, καὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα, καὶ ἐποίησα ἐνιαυτόν. Καὶ κατερχόμενος ὁ μέγας Ἡρακλείων ὁ ἀρχὼν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ Ῥινοκουρούρων τὴν πόλιν (ἦν γὰρ καὶ οἰκῆτωρ αὐτῆς), ἀκούσας ὅτι μαθητὴς ἐγενόμην τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου, μὴ θέλοντά μου, διὰ στρατιωτῶν ἤρπασεν με, καὶ ἐπὶ δρομοκαμήλῳ ἐπικαθίσας, κατήνεγκέν με εἰς Ῥινοκουρούρα. Συνέβη δὲ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ τελευτήσαι, καὶ ἐποίησέν με χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας Ῥινοκουρούρων.

Ἐπιστολὴ Πολυβίου ἐπισκόπου πόλεως Ῥινοκουρούρων πρὸς Σαβῖνον ἐπίσκοπον Κωνσταντίας.

Κυρίῳ θεοτιμῆτῳ ἀξίῳ τῆς ἱερωσύνης, ἀγίῳ Πατρὶ ἐπισκόπῳ Σαβίνῳ πόλεως Κωνσταντίας τῆς Κύπρου, Πολύβιος ἀμαρτωλὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Οἱ μάγοι τῆς χάριτος μετέχον, λέγω δὴ πρὸ τοῦ τὸν ἀστέρα αὐτοῖς καταμηνῶσαι τὴν βαδίαν ποιεῖσθαι ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν Βηθλεὲμ ἐπὶ προσκυνήσει τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ μὴ γὰρ εἶχον αὐτοὶ θεογνωσίαν τὸ πρὶν,

in Græco desunt. ΕΔΙΤ. PATROL.

(b) Κατὰ τὴν. Dupule ἐντολήν. Id.

οὐκ ἂν θεοπτίας ἐπέτυχον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι (α) μὲν περὶ
 Θεοῦ τοῦ ζητουμένου ὑπὸ μάγων, καὶ μηνυομένου
 διὰ τοῦ ἀστέρους τοῖς αὐτοῖς μάγοις ἐν Βηθλεέμ. Ἐγὼ
 δὲ ἐπιζητῶ περὶ ὁσίου ἀνδρὸς τοῦ τὸν Θεὸν τὸν ὑπὸ
 μάγων ζητούμενον, καὶ ἐπὶ τῆς Βηθλεέμ εὕρισκόμε-
 νον καὶ προσκυνούμενον θεραπεύσαντος· λέγω δὴ
 Ἐπιφάνιον, τὸν μέγαν ἀρχιερέα, τὸ τεῖχος τῶν Κυ-
 πρίων. Ἐπειδὴ οὖν, ὅσιε Πάτερ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν
 ἁμαρτιῶν μου οὐκ ἐγενήθην ἄξιος ἰδεῖν τὸν τόπον
 τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον, ἔνθα τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου
 Πατρὸς ἡμῶν ἐπισκόπου ἐτάφη, καὶ μνήμη μοι ἀδιά-
 λειπτὸς ἐστί, καὶ λύπη μεγάλη· τούτου χάριν παρα-
 κλῶ τῆν σὴν ὁσίαν πατρωςύνην διὰ γραμμάτων
 ἡμῖν σημαίνει τὸ, ποῖα ἡμέρα καὶ ποῖω τόπῳ ἐτάφη.
 Ἀπέστειλα δὲ ἄνδρα προορατικὸν καὶ χάριτος κατ-
 αξιωθέντα Θεοῦ· λέγω δὴ τὸν τίμιον διάκονον Κάλιπ-
 πον· ὃς τις ἐγνώρισέ μοι περὶ τῆς ὑμετέρας ὁσιότη-
 τος, ὅτι αὐτὸς ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλη-
 σίας Κωνσταντίας. Ἐμοῦ γὰρ κλαίοντος, καὶ ὄδυρο-
 μένου περὶ τῆς ταφῆς τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς, μηδὲ εἰδὸτος
 τίς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅπως διὰ γραμμάτων
 μάθω· αὐτὸς ὁ προειρημένος τίμιος διάκονος Κάλιπ-
 πος εἶπεν, ὅτι Σαβῖνος ἡγούμενος μοναστηρίου διεδέ-
 ξατο τὸν τῆς ὁσίας μνήμης Πατέρα ἡμῶν Ἐπιφά-
 νιον. Διὸ καὶ τοῦτον ἀπεστειλαμένον διὰ τοσαύτης καὶ
 χαλεπωτάτης ὁδοῦ τε καὶ θαλάσσης, ὅπως τῶν προ-
 ειρημένων ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος. Πο-
 λὰ δὲ ἐξ ἡμῶν προσεπιτεῖν καταξίωσον τὸν καθαρῶτα-
 τον κλῆρον, καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆν ὑμετέραν ὁσιό-
 τητα. Προσεύχου μοι, ἄξιε τῆς ἱερωσύνης, ὅσιε Πάτερ.

A minime fuissent assecuti. Sed illa quidem de Deo,
 qui quærebatur a magis, et significabatur per stel-
 lam ipsis magis in Rethlehem. Ego autem nunc
 quæro de sancto Patre, qui Deum quæsitum a ma-
 gis, et inventum in Bethlehem, et adoratum, co-
 luit : de Epiphanio magno sacerdote, muro et pro-
 pugnaculo Cypriorum. Quoniam ergo, sancte Pa-
 ter, propter meorum peccatorum multitudinem, non
 fui dignus, qui viderem locum illorum honorum,
 ubi sunt sepultæ pretiosæ reliquiæ sancti Patris
 nostri episcopi Epiphanii, et perpetua hujus rei
 memoria et dolor gravis meo insidet animo : ea de
 causa rogo tuam sanctam paternitatem, ut nobis
 significet per litteras quonam die, et quomodo sit
 sepultus. Misi autem ad te virum providum, et di-
 vina gratia dignum habitum : dico vero veneran-
 dum diaconum Calippum, qui mihi quoque signifi-
 cavit de vestra sanctitate, quod ipse sederis super
 thronum Ecclesiæ Constantiæ. Nam cum ego fle-
 rem, et quererem de sepultura sancti Patris, nec
 nossem quisnam sedisset super thronum, idque
 scire per litteras cuperem, prædictus dixit Calip-
 pus, quod Sabinus præfectus monasterii successit
 nostro sanctæ memoriæ Patri et episcopo Epipha-
 nio. Quocirca eum misimus per tantum ac tam dif-
 ficile iter et in mare, ut ea, quæ prius dicta sunt, con-
 sequamur per tuam sanctitatem. Purissimum au-
 tem clerum meo nomine digneris salutare, et om-
 nes, qui sunt sub vestra sanctitate. Ora pro me, di-
 gne sacerdotio, sancte Pater.

[LXIX. Deo ago gratias, et vestræ alicritati animi, serve Dei, et digne sacerdotio, sancte Pater Polybi, quod per te excitor ad pulchram memoriam. Sanctitatis enim vestræ litteris, quas secundum Deum scri-
 ptas accepi, ita vivificata est anima mea, quemadmodum si terra ob longam siccitatem arefacta fuerit,
 morientes herbæ pluvia cœlitis demissa revirescunt. Quis tuam habens memoriam, sancte Pater, unquam
 dolore afficitur? Quis autem, sancte Pater, non emisit lacrymas propter tuum discessum? Fuit enim mul-
 tus pluctus et luctus intolerandus propter te, sancte Pater. Non solum enim Cypriorum insulam obibant
 Cyprii, requirentes tuam sanctitatem, ut sederes in throno Ecclesiæ, sed etiam per mare multi navigantes
 in Phœniciam te quærebant, adeo ut quatuor mensibus vidua mauserit Ecclesia tui inquisitione.

LXX. De die autem, et loco, in quo sepultus est sanctæ memoriæ Pater noster episcopus Epiphanius,
 per has meas litteras significo Patri meo. Decem diebus fuerunt ejus pretiosæ reliquiæ in ecclesia, in
 melle jacentes in oculo; multique qui ægrotabant, et tangebant reliquias, a morbo statim sunt liberati.
 Longinus autem et Petronius diaconi, qui ab hæresi Valentiniana specie tantum conversi erant, ipsi pro-
 hibebant, ne Pater sanctus sepeliretur, dicentes non licere mortuum in civitate poni in ecclesia, ne forte
 per ipsum quoque veniret civitas in periculum. Venit autem fama, et vehementes quædam in civitate per-
 turbatio, quod sint nonnulli ablaturi reliquias. Fuitque magnus strepitus in tota civitate. Eramus vero
 omnes quoque monasteriorum præfecti in civitate. Decimo autem die cum accepisset ligonem maxime vene-
 randus Sabinus diaconus, cœperunt fodere locum, in quo erant reponendæ pretiosæ sancti Patris reli-
 quiæ. Cumque hoc vidisset reverendus Draco, ipse quoque consensus. Rursus autem dixerunt Longinus et
 Petronius : Non licet cum sepeliri in ecclesia. Accepto vero ligone, venerandus quoque Draco fodiebat
 una cum Sabino, dicens : Sepeliantur sancti Patris reliquiæ in hoc loco; ego de eo precabor imperato-
 rem. Venerunt autem artifices, et fecerunt thecam pretiosarum reliquiarum sancti Patris nostri et episcopi
 Epiphanii diligentissime et accuratissime : maxime quod dicebatur a multis, fore, ut furto auferretur a
 Romanis, aut a Constantinopolitanis, aut a Phœnicibus. Facta vero theca a dexteris sanctæ ecclesiæ, ubi
 ceciderat ædificator supra Faustinianum, acceperunt pretiosas reliquias sancti Patris nostri viri pii, ut eas
 in theca deponerent. Impii autem et indigni, Longinus, inquam, et Petronius, apprehenderunt reliquias;
 alios quoque, qui male sentiebant, commoventes, et non sinebant eas sepeliri. Cum ergo esset magna
 contentio, venerandus diaconus Sabinus dixit cum magna voce et luctu amarissimo : Sancte Pater Epi-
 phani, scio et credo, quod sicut cum in hac vita degeres, Deum exorabas, ita etiam nunc quoque potes,
 et aliquid amplius. Percute Longinum et Petronium, qui defecerunt, quod propter injustum zelum non
 sinant te sepeliri in hoc loco. Hoc cum dixisset diaconus Sabinus, factum est a Deo judicium. Nam Lon-
 ginus quidem, qui in terram ceciderat, mansit mortuus; Petronio autem manus fuere dissolutæ, et man-
 sit mutus in eo loco. Et cum Longinum quidem composuissent, sepelierunt : Petronium autem portantes,
 domum tulerunt, et oosuerunt supra lectum : quarto vero die vitam finiit. Acceperunt itaque pretiosas

(α) Legit interpres ἐκεῖνα. EDIT. PATROL.

reliquias sancti et beati Patris nostri et episcopi Epiphani, et cum omni honore eas in eo loco deposuere.

LXXI. Mane autem statim venerandus Draco, accersitis omnibus clericis cum multis patribusfamilias civitatis, obtulit preces imperatori. Missi vero sunt tres clerici, et tres patresfamilias. Ex clericis in primis honorandus Sabinus diaconus, et maxime honorandus diaconus Paulus consobrinus Draconis, et honorandus diaconus Athanasius. Ex patribus autem familias reverendus Marianus frater Synesii, et reverendus Joannes ejus consobrinus, et filius Draconis, qui ipse quoque vocabatur Draco, et quem Dei gratia curavit Epiphanius a morbo gravissimo. Hi autem iverunt in civitatem regiam, et obtulerunt preces imperatori. Imperator vero Arcadius, cum preces accepisset et legisset, valde magno dolore est affectus, quod e vita excessisset Epiphanius: et dixit eis qui preces sibi obtulerant: Sedete in hac urbe regia quadraginta dies, ut lugeam meum Patrem, et vos mittam in pace. Illi autem sic fecerunt. Et luxit Arcadius imperator sanctæ memoriæ patrem nostrum et episcopum Epiphanium quadraginta dies. Post luctum autem fecit constitutionem, et misit cum eis virum pium militantem, nomine Maximum. Is habebat spiritum immundum. Cum ii autem pervenissent Constantiam, statim Maximum accepta constitutione, ingressus est in locum, ubi sunt positæ reliquiæ sancti Patris nostri. Cumque pronus cecidisset in faciem, et preces posuisset supra thecam, dixit: Deo digne sancte Epiphani, expelle a me malignum spiritum, et tunc aperiã hanc formatam scripturam cum magna gratiarum actione. Statimque exiit immundus spiritus a Maximo. Maneque patefacta fuit scriptura formata in loco publico, et omnes propterea magna sunt affecti lætitia. Formata autem scripturæ vim insero in mea epistola, quam ad vestram mitto pietatem: quæ in versu secundo sic continet. Sic enim dicit imperator Arcadius de sancto Patre: Eum, qui vixit supra nostras leges, nolumus jacere convenienter nostris legibus. Ecce ergo, o sancte Pater Polybi, universam consequentiam, quæ fuit tam verbis quam factis, exposui vestræ apud Deum honoratæ et sanctæ animæ per litteras, quæ a nobis missæ sunt per venerandum diaconum Calippum. Habe autem perpetuam mei memoriam in tuis ad Deum orationibus, sancte Pater. Tuum vero sanctum clerum ideo nomine salutare digneris, o digne sacerdoti, sancte Pater. Ora pro me, o vir maxime pie.]

ACTA S. EPIPHANII

AUCTORE R. P. DAN. PAPEBROCHIO.

(Acta sanctorum Bolland., Maii tom. III, die 12, p. 36. Venetiis, 1758.)

CAPUT PRIMUM.

Cultus apud Græcos et Latinos. Vita sub ementito discipulorum nomine compilata.

1. Salamis Cypri (nam alia hujus nominis est insula et urbs circa Atticam) Constantia dicebatur Hieronymi ætate, ut ait ipse in *epitaphio Paulæ* epist. 27. Nunc utrumque nomen desiit, et duntaxat oppidulum fere dirutum superest, quod Veterem Famagustam vocant incolæ, postquam ex ejus ruinis nova surrexit, quæ adhuc regia est, regno licet extincto sub Turcarum tyrannide. Eadem metropolis insulæ totius fuit, et sæculo Christi quarto episcopum habuit « S. Epiphanium, quem non solum vitæ conversatio illustrem ob virtutes reddidit; verum etiam miracula, quæ Deus, honore illum afficere volens, ipso adhuc superstite et post obitum ejus edidit. Mortuo enim illo, id quod viventi non contigerat, ad sepulcrum ejus dæmones etiamnum fugari, et morbi quidam curari dicuntur. » Ita lib. vi *Hist. eccles.*, cap. 27, Hermias Sozomenus, ipso cujus principio ille obiit sæculo quinto florens. Hinc factum, sicut synodus Nicæna II sæculo Christi octavo celebrata, act. 6 docet, quod « templum dedicaverunt in Cypriorum insula ejus discipuli, nuncupantes illud ejusdem Patris vocabulo, et cum multis aliis titularibus picturis imaginem ejus in ipso collocarunt, » qualem scilicet videre licet ante opera, Petavio nostro curante edita « ex pervetusto quodam exemplari, quod exstat in Constantinopolitano antiquissimo monasterio, Sula dicto (vulgo τὰ ἐξ ἡμέ-

Α μῦθα appellant) quod olim patriarchium fuit.

2. Etenim etiam Constantinopolitanæ Ecclesiæ, æque ac toti Orienti fuit in maxima veneratione Epiphanius; cujus synaxis (ut habent Menæa ad hunc 12 Maii) in regia illa urbe « celebrabatur in sanctissima ejus æde » seu sacello, « quæ est intra templum Sancti Philemonis, » quod, Codino in *Originibus Constantinopolitanis* attestante, « Eudoxius Constantini Magni patricius et præfectus condidit. » Colitur autem ibi et alibi S. Epiphanius solemnè totius diei Officio, communi quidem cum S. Germano patriarcha Constantinopolitano; sed principali loco: quomodo etiam notatur in figuratis Ruthenorum seu Moscorum Kalendaris. Solum autem illum spectat canon sacer, hoc die præscriptus sub hac acrostichide:

Ἐπιφανίου τὸ κῦδος ἔπλησε χθόνα.

Terram replevit Epiphani decus.

Solus etiam hic in Ephemeride metrica nominatur, et quidem tanquam hac die mortuus:

Τῆ δύο καὶ δεκάτῃ Ἐπιφάνιον μὀρος ἐλεν.

Statæ lex mortis duodena Epiphaniion aufert.

Certe vel tunc fato suo functus est, vel in sua ecclesia post mortem sepultus, haud diu antequam S. Joannes Chrysostomus, de quo infra, a synodo ad Quercum deponeretur, quod factum esse circa mensem Julium anni 403 ex Palladio, Chrysostomi actus scribente, constat.

3. Græcos cito imitati sunt Latini, quorum antiquissimus Beda in suo quod ex octo mss. dedimus genuino *Martyrologio*, post commemorationem

SS. Nerei et Achillei, primo loco nominatorum, A
 mox addit, « S. P. N. Epiphanius episcopi Cyprici. »
 Secuti Ado et Usuardus, ultimum eundem, post
 ceteros scilicet ejus diei martyres, locaverunt hac
 fere phrasi, « Apud Cyprum, S. P. N. Epiphanius, »
 additque Ado « Salaminæ episcopi. » Horum alio-
 rumque posteriorum vestigiis inhærens hodiernum
 Martyrologium Romanum sequentia verba recitanda
 proponit : « Salaminæ in Cypro S. Epiphanius epi-
 scopi, qui multiplici eruditione et sacrarum litte-
 rarum scientia excellens, vitæ quoque sanctitate,
 zelo catholicæ fidei, munificentia in pauperes et
 virtute miraculorum exstitit admirandus. »

4. Sitne adhuc aliquis ejus cultus Salaminæ su-
 per, aut vestigia sepulcri olim tam famosi, haud
 facile dixerit : credibile est cum fortuna loci cæ-
 tera quoque esse partim abolita, partim Fama-
 gustam translata; ubi etiam hoc tempore a Christia-
 nis festum ejus solemniter agi, indicio est, quod
 Thomas Porcaccius, in suo *De insulis mundi famo-
 sioribus* Italico opere, ante annos circiter centum
 primum edito, scribat pag. 150 editionis Patavinæ,
 « speluncam ibi haberi, in quam S. Epiphanius
 penitentiae causa solitus sese fuerit recipere : quæ
 eadem in pervigilio festi stillare incipit aquam cla-
 ram limpidamque, neque ea stillatio finem habet
 ante finem diei sequentis : hanc autem aquam ma-
 gna cum devotione a multis excipi, adhiberique
 utiliter ad morborum curationes divinitus impe-
 trandas per merita Epiphanius. » Sub cujus nomine,
 in boreali parte insulæ, inter Nicosiam et Cerau-
 nias, hodieque habetur vicus vulgo *Sancti Piphani*
 dictus; quo loco fuisse templum, in Nicæna sy-
 nodo nominatum, mihi persuadeo, propter ejus
 celebritatem olim tantam ut promontorium ad Cerau-
 nias, vulgo *Cerines* excurrens, nomen idem te-
 neat in *Insulario* Benedicti Bordoni, excuso Vene-
 tiis anno 1547.

5. Atque hinc verosimiliter conjicere possit ali-
 quis, vel corpus vel partem notabilem corporis eo
 translata fuisse aliquando, idque celebritatem
 loco dedisse : et vel hinc vel ex ruinis Salaminæ
 deportatum fuisse Beneventum, quemadmodum as-
 serit Marius de Vipera de sanctis Beneventanis ad
 hunc diem, Officio duplici propterea notatum, alle-
 gans « Martyrologium ms. antiquum in bibliotheca
 Beneventana existens, signatum n. 178 sub præ-
 dicta die : quo vero tempore allatum sit non ad-
 verti, » significans. Plura de reliquiarum tanta-
 rum qualitate et veneratione hodierna cupientes
 discere, litteras ad collegii istius nostri rectorem
 dedimus, cujus responsum, hactenus frustra ex-
 spectatum, si aliquando accipiamus, notitiam inde
 haustam non invidemus pro lectori. Interim ex
 epistola Thomæ de Czechorod episcopi Saman-
 driensis ejusdemque Pragæ decani, ad me sub
 finem anni 1677 datæ suggero; quod « aliquæ » ejus-
 dem « S. Epiphanius reliquæ, una cum brachio
 S. Theclæ et capite unius ex Innocentibus Bethle-

hemiticis, anno 1554 allatæ fuerint in Bohemiam,
 et Carolo IV imperatori præsentatæ a Protiwa
 Swihowski Segniensi, viro apud Bohemos illustri ac
 regii sanguinis : » quæ notitia nunc primum re-
 perta, in Diario Pragæ Ecclesiæ adhuc deside-
 ratur.

6. Vitam ejus, jam olim conscriptam, in mss.
 Vaticanis Græcis reperimus, unde eam Latine red-
 ditam primus edidit Lipomanus, deinde Surius, ac
 denique Petavius, ad calcem tomæ II, addito etiam
 contextu Græco, qualis in Medicæo regis Franciæ
 ms. inveniebatur, quem et nos inde transcriptum
 acceperamus. Ea testes et auctores præfert duos
 ejus discipulos; primo Joannem, quasi hic inter
 ejus discipulos in monasterio unus, ac peregrina-
 tionum variarum comes individuus usque in Cy-
 prum scripserit ea quæ sanctum viderat facientem
 miracula, usque in diem quo cœpit extremum ipse-
 met ægrotare : deinde Polybium, cui idem Joannes
 moriturus conscriptas a se chartas tradiderit, præ-
 cipiens ut quæ consequerentur mandaret litteris;
 promittensque adjiciendos ei annos vitæ, ut toto
 tempore permaneret apud Epiphanium : qui etiam
 Polybius loco Joannis ab Epiphanio ordinatus
 presbyter, eumque, et Romam et bis Constantino-
 polim et aliorum comitatus, mortuum revexerit in
 Cyprum; et quia corpore ejus adhuc insepulto ex
 supræma ejus voluntate profectus in Thebaidem
 ibi coactus fuerit subsistere factus Rhiuocoruris
 episcopus, post annum unum aut amplius scripse-
 rit ad Epiphanius successorem Sabinum, ab eoque
 petierit de modo et tempore sepulturæ prædictæ per
 litteras instrui : atque ita cum Sabini responso
 finitur ea *Vita*.

Utinam ea sic ut præferuntur, Acta essent ac
 scripta. Non doleremus in tali *Vita* nihil omnino
 esse, quod tuto credi possit, sed omni fide dignis-
 sima forent singula, neque facile uspiam aut ab
 ipsomet Epiphanio aut a cœvorum auctorum alio-
 rum scriptis invenirentur discrepare. Nunc vero
 plurimis Acta ea esse conferta mendaciis judicare
 cogitur cum Baronio, ad an. 572 num. 108, quis-
 quis eam contulerit cum infra proponendis censuris
 seu observationibus; nam ipsam, jam sæpius La-
 tine, semel etiam Græce excusam, recudere, tan-
 tum ut refellatur, operæ pretium non est. Tolera-
 mus quidem *Vitas* in hoc opere multas, dum me-
 liores non suppetunt, nævis quandoque gravibus
 aspersas : quarum auctores credimus, bona quam-
 vis, nimium tamen simplici fide mandasse litteris,
 quæ plura post sæcula partim ex vetustioribus mo-
 numentis, partim ex popularium traditionibus
 compilarunt. Sed eas amplius ferre non possumus,
 quæ mala fide nominibus alienis suppositæ, tanto
 gravius offendunt ad veri falsique discrimen exerci-
 tatum lectorem, quanto turpius imponunt simpli-
 cioribus. Cum enim illis eatenus pia aptetur cre-
 dulitas, quatenus nulla in contrarium obstat aucto-
 ritas certior vel ratio dubitandi prægnantior : istis

nihil tuto creditur, nisi quod aliunde invenitur testimonio magis idoneo confirmatum. Itaque iis quæ dixi Actis omissis, ea colligere aggredior quæ ipse de se pauca satis, plura quæ alii indubitati scriptores suggerent.

CAPUT II.

Casti adolescentis monachatus, vitæ ætus et quædam in episcopatu gesta.

7. Epiphanius patriam institutionemque adolescentis Sozomenus explicat lib. vi cap. 32, ubi de monachis Palæstinæ loquens, « Ex eorum, inquit, numero fuit Hesychius, Hilarionis sodalis; et Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro episcopus fuit. Et Hesychius quidem in eodem quo magister loco philosophatus est; Epiphanius vero juxta Bessanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat. Qui cum ab ineunte adolescentia a præstantissimis monachis institutus fuisset, ejusque rei causa diu moratus esset in Ægypto, in monastica philosophia celeberrimus exstitit. » Ac primum quidem disciplinarum litterariorum causa petitam ab eo Ægyptum, atque adeo in fortuna minime tenui natum, mihi persuadet ipse, in libro *De hæresibus*, hæresi 26 ubi de Gnosticis agens, inquit: « Et nos, charissimi, in hanc hæresim incidimus, et ex ipsomet eorum, qui hanc proprie et ex instituto tractant, ore ac magisterio didicimus; » utique priusquam monachus esset; et cum adhuc alia omnia, quorum scilicet causa in Ægyptum venerat, studia tractaret: quæ autem alia quam litteraria? cum Gnosticorum libros, priusquam perniciosos esse nosset, studiose a se lectos fateatur. Qui vero ad hoc peregrinari juvenis extra patriam potuit, consequens est ut in patria credatur habuisse parentes satis opulentos ad alendum peregre filium, probeque Christianos, ex quorum institutione eam traxit castimoniam tenendæ constantiam, quæ ipsum servavit impollutum inter illecebras et sordes Gnosticorum. Ipse quomodo eas evaserit loco jam citato sic explicat:

8. « Ad magisterium hæreseos illius comparatæ deceptæque mulieres, non solum istiusmodi nobis sermones injecerunt, sed insuper, Ægyptiæ illius perditæ ac nequissimæ feminx instar, quæ coquorum principis uxor erat, petulanti nos conatu pertrahere, tum cum florenti adhuc ætate essemus, aggressæ sunt. Verum is qui sanctissimo Josepho tum astitit, nobis quoque præsto fuit; et hunc ipsum, qui illum eo in periculo liberavit, implorantes, licet indigni ac tanto beneficio impares essemus, ejusdem benignitate ac misericordia perniciosas illarum manus effugimus, ac sanctissimo Deo gratulatorium carmen cecinimus, ut id usurpare merito possemus: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare (Exod. xi, 4)*. Neque enim similiter ut ille patriarcha vi quadam virtutis ac justitiæ nostræ, sed fuso ad Deum gemitu ejus sumus miseratione servati, Cum etiã mihi pestes illæ per ludibrium

A exprobrarent, ac secum invicem illudentes ita loquerentur: Hunc juvenem servare non potuimus, sed in manibus principis perire sivimus. Nam quæ forma inter illas liberaliore est, semetipsam velut escam atque illecebram objicit, ut quos in fraudem ipsa pellexerit, non eos profligare ac perdere, sed eripere dicatur... Et erant sanc, quæ tum his verborum blandimentis ac lenociniis utebantur, corporis, quo ad peccandum abutebantur, venusta cum primis specie; sed misericors Deus ab illarum improbitate nos eripuit, adeo ut (postquam illorum libros perlegimus et ad veritatis cognitionem animum adjecimus, nec abducti vel earum illecebris capti sumus; sed effugimus tandem) mox ad episcopos, qui in illo loco erant, deferre studuerimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ecclesia detegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exsulare jussa a lolio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint. »

9. Cæterum spurcitas illius hæreseos lectione et sermone, non autem et usu cognitas, iterum iterumque testatur Epiphanius ita prosequens: « Ostendimus unam illam ex iis hæresibus esse, de qua certi exploratique aliquid asserere possemus; non ex eo quod gesserimus ipsi (avertat hoc a nobis Deus!), sed ex eo quod ab iis accurate didicimus, qui illam nobis persuadere frustra voluerunt, et conceptam de nostro exitio spem penitus abjecerunt; cum insidiæ omnes ac fraudes, quas ad infelicis animæ nostræ perniciem tam ipsi quam qui in ipsis inest diabolus machinati fuerant, irritæ atque inanes exstitissent; ut hoc a Davide dictum accommodatissime usurpare possimus, *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum (Psal. lxxiii, 8)*, etc.; tum illud, *Convertetur labor eorum in caput ipsorum, et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet (Psal. vii, 17)*. Igitur quemadmodum sic nos in illum errorem incurrimus, ut illius noxam effugeremus; eumque simulac legimus damnantes, salvi atque incolumes prætergressi sumus: ita te, quisquis es qui ista legis, hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum ejusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas; ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud, quod nobis a Domino comparatum est et in quo Christus affixus est, arripas. » Hactenus Epiphanius, ex quibus satis verosimile reddi putamus, quod initio dixi, eum, cum in periculum istud incidit, Christianum fuisse, caste ac pudice a Christianis parentibus educatum: apparet etiam necdum sæculo renuntiassse, de quo talem spem sibi finxerant Gnostici; contra quam eum nobis commentitia Acta repræsentant, Judæum ex Judæis, iisque rusticis et pauperibus, et prius in patria sua monachum, quam inde pedem efferret.

10. Eadem asserunt, ipsum inter valedicendum interrogatum ab imperatore Arcadio « quot annos esset natus, respondisse, centum et quindecim, et

tres menses. » Sic autem dixisse : « Fui episcopus, cum essem annos sexaginta natus ; fui vero in episcopatu quinquaginta quinque annos et tres menses. » Sed in annorum numero vitium esse aliquod nemo dubitaverit, primo quia Hieronymus anno 392 de Epiphania scribens, id est, decimo ante ejus mortem anno, asserit « in extrema ætate varia adhuc cudere opuscula ; » quod nemo apte intellexerit de homine centum et quinque annos nato. Secundo quia annorum centum et quindecim senem, nemo credet ejus fuisse vigoris, ut ei liberit Constantinopolim navigare. Tertio quia in Dialogo, qui de Vita S. Joannis Chrysostomi exstat sub nomine Palladii, quasi ex sermone habito Sozimi Papæ tempore, id est anno 418, inter Palladium Helenopolitanum episcopum Chrysostomi discipulum et Theodorum Romanæ Ecclesiæ diaconum, dicitur, quod Epiphanius « triginta sex annos Ecclesiæ præfuit, sub Damaso et Syricio, » quorum prior anno 358 cæpit, alter anno 398 desiit. Numerum autem annorum 35 integre expletorium cum initio anni 36 si teneas, cætera haud incommodè cum veritate consistent ; ita ut ætatis suæ anno 96 obierit sanctus, solumque ex levi unius literæ errore, quo v^e scripserit aliquis pro λ^e perductus fuerit Actorum auctor in calculum adeo exorbitantem. Sic vero dici poterit Epiphanius, anno 368 ineunte, factus episcopus, et anno 308 natus. De quo dum in Synopsi ad *Ancoratum* ejus legitur, quod « primam monastici instituti exercitationem in Ægypto suscepit, ibique ad vicesimum usque ætatis annum permansit, donec ad Eleuthero-politanaam regionem reversus monasterium in ea condidit, » datur intelligi anno 329 excessisse ex Ægypto, adeoque non valde longum fuisse tempus, quo ibi inter monachos vixisse potuerit : et denuntiationem illam Gnosticorum, episcopis Alexandriae congregatis factam, apte referri posse in Januarium anni 326, quando mortuo S. Alexandro episcopo, ad successorem S. Athanasium substituendum convenerunt episcopi. Nec enim videtur convenire ut biennio citius id fecisse dicatur, puta anno 324, quando præside Hsio Cordubensi celebrata est synodus Alexandrina, tunc enim annorum duntaxat sedecim adolescens fuisset.

11. Ut ut sit, statim post illam denuntiationem, dimissa Alexandria, eremum petitam ab Epiphania nullus dubito : cum autem is rediit in Syriam junxisse se potuit S. Hilarioni, de quo circa annum 311, illuc similiter ab Ægyptia sub Antonio exercitatione reverso, scribit Hieronymus in ejus *Vita*, quod post 22 solitudinis annum, id est annum Christi 323, « de Syria et Ægypto ad eum certatim populi confluebant, ita ut multi in Christum crederent, et se monachos profiterentur. » Horum autem crescenti numero potuit se junxisse Epiphanius ; potuit etiam, mox ut rediit in patriam vicum recepisse se, similem acturus vitam, et nihilominus Hilarioni frequenti conversatione fuisse fami-

liaris ; quod usque ille, nimis suæ celebritatis pertæsus, circa annum 360 profugit in Ægyptum, ac denique in Cyprum an. 364 ubi cum mori contigisset Salaminis episcopum, haud mirabor si ex Hilarionis consilio postulatus e Palæstina fuerit Epiphanius : qui libentius onus istud admiserit, ne Arianorum grassantem sub Valente tyrannidem spectare et sustinere cogeretur, et quia veterem spiritualis vitæ magistrum aut socium ibi esset reperiturus, et eo quoad viveret fruiturus. Vixit autem Hilarion usque ad annum ætatis 80, Christi 372, quando « de ejus laudibus brevem epistolam » idem Epiphanius « scripsit, » sicut in *Vita Hilarionis* testatur S. Hieronymus : ex cujus etiam epistola 61, ad *Pammachium* discimus, quod eo « tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum atque Eunomianorum hæresis possidebat, quando Joannes » adhuc privatus (contra quem postea Hierosolymitanum episcopum scripta Epistola) in fide dissimulans vel vacillans, « Occidentalibus et in medio exsilio confessoribus SS. Dionysio Mediolanensi, Eusebio Vercellensi, et Lucifero Calaritano, non communicabat ; Epiphanius vel presbyter in monasterio ab Eutychio audiebatur (magni utique nominis aliquo, cum epistola sub annum 396 scriberetur, episcopo aut abbate, necdum tamen aliunde noto) vel postea episcopus Cyprî, a Valente non tangebatur : tantæ enim venerationis semper fuit, ut regnantes hæretici ignominiam suam putarent si talem virum persequerentur. » Exsules autem vixerunt in Oriente confessores prædicti ab anno 355 ad 362, et Valens orthodoxos est persecutus ab anno 366 ad 375. Unde intelligi datur, non tantum quam integra toto illo tempore fuerit Epiphaniæ fama et veneratio ; sed etiam quod jam inde ab initio persecutionis, a Constantio suscitata, presbyter fuerit consecratus.

12. Porro de mutua inter sanctos Hilarionem et Epiphanium familiaritate habetur insignis locus in libellis *De Vita et doctrina et perfectione sanctorum Patrum*, quos teste Sigeberto Pelagius diaconus Romanæ Ecclesiæ transtulit de Græco in Latinum, quique in *Vitis Patrum* editis a nostro Heriberto D Rosweido lib. v constituunt : ibi enim libello III num. 15 sic legitur : « Misit aliquando Epiphanius episcopus Cyprius ad abbatem Hilarionem, rogans eum et dicens, Veni ut nos videamus, antequam de corpore exeamus. Qui cum venissent ad invicem, manducantibus eis astatum est de avibus quiddam, quod tenens episcopus dedit abbati Hilarioni. Et dicit illi senex : Ignosce mihi, Pater, quia ex quo accepi habitum istum non manducavi quidquam occisum. Et dixit ei Epiphanius : Ego autem, ex quo accepi habitum istum, non dimisi aliquem dormire, qui habebat aliquid adversum me ; neque ego dormivi habens aliquid adversum aliquem. Et dicit ei senex, Ignosce mihi, quia tua conversatio major est mea. » Atque ad hanc mitigatæ ab Epi-

phanio austeritatis excusationem etiam spectat, quod in ms. Ultrajectino, ex *Vitis Patrum*, nescio unde sumptum, reperi sic annotatum : « Factus episcopus voluit uti eadem duritia, sicut in eremo, sed non potuit : et orans quæsit a Deo, si propter episcopatum recessisset ab eo gratia Dei. Responsum est autem ei quod non, quia pia intentione curam suscepit ; sed quia tunc quando in solitudine fuit, Deus erat sibi proprius adjutor, in sæculo autem etiam homines auxiliabantur. Sic filii Israel receperunt manna in deserto, quousque venirent in terram promissionis. »

13. Colitur S. Hilarion 21 Octobris : ut vero ad eum identidem recurrebat discipulus suus Hesychius, eumque de statu tum monasterii sui in Palæstina tum discipulorum ibidem relictorum curabat edocere : ita nec segnes fuerunt discipuli Epiphaniï in fovenda mutua cum suo magistro communicatione, cum hic abesset. Itaque in libello XII dicti Operis n. 6 tale quid invenitur : « Mandatum est sanctæ memoriæ Epiphaniï episcopo Cyprio, ab abbate monasterii sui quod habuit in Palæstina : Quia orationibus tuis non negleximus regulam, sed cum sollicitudine Tertiam, Sextam, Nonam, atque Vesperam celebramus. Ille autem, reprehendens eum, mandavit ei : Cónstat vos vacare ab oratione cæteris horis ; eum autem qui verus est monachus, oportet sine intermissione orare aut certe psallere in corde suo. » Revisit haud dubie monasterium illud suum aliquando Epiphanius, quando ecclesiasticorum negotiorum causa in Palæstinam excurrit : sed ejus rei nulla est apud probatos scriptores memoria. Quantam autem tum ita excurrens, tum antea in Palæstina vivens, collegerit absolutæ perfectionis famam, intelligi potest ex epistola Acacii et Pauli presbyterorum et archimandritarum in Cælesyria, quæ præfigitur *Panario* et sic incipit : « Pietatis quidem tuæ, Pater, aspectus ipse satis esse poterat, qui nos spiritualibus sermonibus implevit, ac tam vehementis tui nobis desiderium indidit, postquam tuo semel frui conspectu licuit. Verum quoniam prævia discipuli Christi fama verborum ejus factorumque fragrantiam ubique prædicat, angit nos et sollicitat, ut illius nos sermonibus et sensis explere studeamus. Coram igitur adeuntes, par erat ejus, quæ in te perinde atque in apostolis est, gratiæ communionem ne inideas, quæ in te sunt a Salvatore collata. Etenim non nos ipsi solum, sed et universi qui audierunt, novum te apostolum præconemque confitentur, a Christo nobis hac ætate productum, velut alterum quemdam Joannem, ut ea præciperes quæ servanda sunt iis, qui in illud quod arripimus sanctioris vitæ curriculum se commiserunt. »

14. Ut autem illa monasteria in Cælesyria invi-

dit Epiphanius, sic et de suo Bethlehemico testatur Hieronymus, illuc eum accessisse, « cum » ibi ab ardore febris « respirasset » S. Paula, « et medici persuaderent ob refectionem corporis vino opus esse tenui et parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur ; et ego clam beatum papam Epiphanium rogarem, ut eam moneret, imo compelleret vinum bibere. » Aderat ergo ibi tum Epiphanius : quo autem successu commendatum sibi officium apud Paulam egerit, prosequitur idem Hieronymus, continuans epistolam 27 ad filiam Paulæ *Eustochium* : « Illa, inquit, ut erat prudens et solertis ingenii, sensit insidias, et subridens, meum esse quod ille diceret, intimavit. Quid plura ? cum beatus pontifex post multa hortamenta exisset foras, quærenti mihi quid egisset, respondit : Tantum profeci, ut seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam. » Eadem in epistola iterum Epiphaniï meminisse Hieronymus, nec sine commendatione monastici status ab eo in Cypro propagati. Cum enim dixisset, quod sancta illa vidua Hierosolymam navigans, « post Rhodum et Lyciam tandem vidit Cyprom, ubi sancti et venerabilis Epiphaniï pedibus provolata, decem ab eo diebus retenta est ; non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei : » ut hoc reipsa comprobet, « omnia, inquit, illius loci monasteria lustrans, prout potuit, refrigeria sumptuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat. » Erat autem annus 384 quando hoc contigit, uti 26 Januarii ad *Vitam S. Paulæ* diximus : apud quam idem S. Epiphanius Romæ erat hospitatus anno 382, quando eum, cum sanctis Paulino Antiocheno et Hieronymo, « Romam ecclesiastica traxit necessitas, » uti etiam scribit Hieronymus in eadem *Vita S. Paulæ* ; addens quod hæc « eorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat ; non domus, non liberorum, non familiæ, non possessionum, non alicujus rei quæ ad sæculum pertinet memor ; solaque si dici potest et incomitata, ad eremum Paulorum atque Antoniorum pergere gestiebat : tandemque exacta hieme, aperto mari, redeuntibus ad ecclesias suas episcopis, et ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit. » Tam efflicax apud eam fuit hospitis sanctissimi pia conversatio.

CAPUT III.

Liberalitas Epiphaniï erga pauperes : mutua inter eum et Joannem Hierosolymitanum querela.

15. Si qua fides esset pseudepigraphis S. Epiphaniï Actis, dicendum foret, ordinatum fuisse episcopum, propter revelationem de eo factam S. Pappo, episcopo Cytriæ, quinto a Salamina milliario, annorum quinquaginta episcopatu et confessionis cum Gelasio Salaminiorum episcopo obitæ gloria præcellenti, cui metropolitæ novi designationem episcopi cæteri provinciales commiserant. De S. Pappo quidem satis constat, eum hodie quoque apud Cyprios coli pro sancto, sub ejusque nomine adhuc manere oppidum quod ejus olim fuit episcopatus :

diem anni cultus adhuc ignoramus et optamus A discere : de Gelasio alibi nihil legimus ; neque ut vere Salaminiorum episcopus fuerit, ei credimus successisse Epiphanium ; sed potius Auxibio, qui inter Cyprios episcopos duodecim (habuit autem insula universim episcopales sedes quindecim) nominatur a S. Athanasio primus, eorum qui synodicam Sardicensis concilii anno 347 subsignando postea approbarunt ; aut illius, si alius quis intercessit, successori. Eo tempore cœperat insula cum S. Hilarione monachos etiam nosse : credibile tamen est ab Epiphanii institutione et cura pleraque eorum monasteriorum erecta directaque fuisse, quorum supra meminimus ; adeo ut merito scripserit Sozomenus de Epiphanio lib. vi, cap. 32, quod « in monastica disciplina celeberrimus exstitit et Ægyptiis et Pake- B stiniis, et denique Cypriis apud quos electus est ut in metropoli totius insulæ episcopatum administraret.

46. Dum hunc gereret, « multa illi miracula tribuuntur, ex quibus illud ad notitiam nostram per- venit, » inquit idem Sozomenus lib. vii, cap. 27. « Cum liberalis esset erga pauperes, qui vel naufragio vel alio quopiam casu ad inopiam redacti essent, quoniam facultates suas jam pridem omnes absumperat, ecclesiæ bonis ubi opus erat prolixo usus est : erat autem opulentissima ejus ecclesia. Multi enim ex variis partibus orbis, qui opes suas in pios usus impendere studebant, et superstites ejus ecclesiæ eas impendebant, et morientes eidem relinquebant. Confidebant enim illum, utpote qui probus dispensator Deique amantissimus esset, res ab ipsis donatas ex ipsorum sententia ac voluntate erogaturum. Quodam igitur tempore cum paucae admodum pecuniæ superessent, aiunt ecclesiæ œconomus succensuisse, eumque tanquam prodigum reprehendisse : illum vero, ne tum quidem, de solita erga pauperes munificentia remisisse. Omnibus autem consumptis, repente nescio quis ad cubiculum, in quo degebat œconomus, accedens, saccum in quo multi erant aurei nummi in manus ei tradidit. Cumque nec is qui dederat nec is qui miserat nosceretur, videreturque merito insolens quemquam in tanta pecuniæ largitione latere velle, tum vero universi id Dei opus esse judicarunt. »

47. Ita Sozomenus, tanquam hoc alterumque D mox subjiciendum solum distincte cognitum habens ; proinde nihil sciens de commentitiis illis ac mendacissimis Actis, in quibus tum alia multa valde singularia continentur, tum illa ipsa duo longe aliter narrantur ; quod idem accidisse videtur alteri S. Epiphanii facto, cujus in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*, a nobis data 23 Januarii, ita meminit cœvus Joanni Leontius, Neapoleos Cypri episcopus sæculo vii, n. 35, narrans, quod S. Joannes « dicebat semper, quod posset aliquis, intentione dandi pauperibus, exspoliare divites, et ipsum etiam hypocamistum ab eis benevole auferre, et maxime si sunt aliqui immisericordes et avari. Duo enim ex hoc lucratur, unum quidem quia animas illorum

salvat, alterum autem, quia et ipse non modicam inde mercedem habet. Attulit autem ad credulitatem verbi et testimonium verax, quod circa S. Epiphanium et Joannem episcopum Hierosolymorum factum est : quomodo S. Epiphanius per artem tulit argentum patriarchæ, videlicet Joannis ejusdem, et dedit egentibus. » Alia certe arte utebatur S. Joannes Eleemosynarius, dum identidem donatas ultro ad suos usus vel etiam petitas vestes novas, vendendo ac pretium distribuendo in pauperes, « suaviter quasi vindemiabat opulentos homines » erga se beneficos : quam qua usus fingitur Epiphanius, qui argenteorum vasorum, velut ad hospitium quorundam tractationem nutuo acceptorum, « pondus librarum mille quingentarum, » B inscio domino vendiderit erogaveritque, ac postea in episcopi de injuria sibi facta querentis faciem exspuens, eum excæcaverit.

48. Tam enim circumstantiæ eæ falsæ esse videntur, quam quod idem Joannes, recepto deinde ad preces Epiphanii visu unius solius oculi, « castigatus et convictus a viro justo fuit deinceps sanctus in omnibus. » Hoc sane de eo non sensit Epiphanius, quando ad eundem, de Origenianis erroribus apud se suspectum, et immerito indignantem quia S. Hieronymi fratrem, Paulinianum monachum ipse presbyterum ordinarat, epistolam scripsit, quam ab ipsomet S. Hieronymo habemus Latinitate donatam, hoc principio : « Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti ob superbiam, sed custodia mandatorum Dei et observatione dignissima hoc esse quod dicimur... Audivit enim quod tumeas contra nos, et irascaris, et miniteris scribere in extremos fines terræ... Nihil tibi nocuimus, nihil injuriæ fecimus, nihil violenter extorsimus. In monasterio fratrum, et fratrum peregrinorum, qui provinciæ tuæ nihil deberent, et propter nostram parvitatem et litteras, quas ad eos crebro direximus, ne viderentur quadam durtia et conscientia nostra antiquæ fidei ab Ecclesia separari, ordinavimus diaconum, et postquam ministravit rursus presbyterum : super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi.... »

49. « Cum enim vidissem quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus ac Vincentius, propter verecundiam et humilitatem, nolens debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii quæ Christianorum præcipua salus est ; invenire autem et comprehendere, qui te (eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere) sæpe fugiebat, nec alius quis episcoporum facile eum reperiret (unde et satis miratus sum quomodo dispensatione Dei ad nos venerit cum diaconis ministerii et cæteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid adversus eos habebam tristitiæ) cum, inquam, celebraretur collecta in ecclesia villæ quæ est juxta monasterium nostrum ; ignorantem eum

et nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi jussimus, et teneri os ejus, ne forte liberari se cupiens adjuraret nos per nomen Christi : et primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei : valde quippe obnubilatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulsum eum et persuadere potuimus testimoniis Scripturarum et mandatorum Dei. Et cum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum, ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus presbyterum, et iisdem verbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyteri. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterii et cæteros fratres, et increpavimus eos, quare non scripsissent super eo (cum ante annum multos eorum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio, et grandem utilitatem in communi monasterio testarentur) quare, inquam, tunc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione ejus aliquid poposcissent. Hæc ita acta sunt, ut locutus sum, in charitate Christi, quam te erga parvitatem meam habere credebam : quanquam in monasterio ordinaverim, et non in parochia quæ tibi subjecta sit.... Quid ergo tibi visum est sic graviter intumescere et jactari contra nos pro opere Dei, quod in ædificationem, et non in destructionem fratrum factum est?)

20. Hactenus Epiphanius, ipsis his verbis satis indicans, jam tum receptum in Ecclesia fuisse, ut monasteria saltem aliqua (quale erat monasterium S. Epiphanii « juxta Besanducem vicum, in territorio Fleutheropolitano, » quod ab inopia aquarum, « Spandyrion » appellatum scribit pseudo-Joannes, ubi facta ordinatione, et alterum « peregrinorum » monachorum in Bethlehem, unde Paulinianus ad Epiphanium venerat) exempla censerentur ab ordinarii jurisdictione : ita ut quicumque episcopus in his posset, si rogaretur, ipsis monachis sacros conferre ordines. Pergit porro Epiphanius excusare se Joanni his verbis : « Sed et illud vehementer admiratus sum quod meis locutus es clericis ; asserens te per sanctum presbyterum et abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi, ne quemquam ordinarem ; et ego pollicitus sim dicens : Nunquid juvenis sum aut canones ignoro? Audi igitur veritatem in sermone Dei, me nec hoc audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspiciatus sum ne forsitan inter multa, quasi homo, oblitus essem ; et ob hanc causam sanctum Gregorium sciscitatus sum, et Zenonem presbyterum qui cum eo est. E quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Rufinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit : Putasne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus ? et hujusce stetit sermonem : ego autem Epiphanius nec audivi quidquam, nec respondi. Unde, dilectissime, non te præveniat furor, nec occupet

A indignatio, nec frustra movearis : et aliud dolens non te veritas ad alia, ut peccandi occasionem invenisse videaris, quod Propheta devitans Dominum precatur, dicens : *Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis* (Psal. cxi, 4). » Nempe dolebat Joannem, quod pro Origenianæ hæresis defensione fuisset ab Epiphanio correptus ; et ea de causa dissidentes ab eo qui Hieronymo adhærebant monachos, ipse suis epistolis monitisque roboraret ad constantiam in repudiando Origene ; eaque de causa vexatos a Joanne consolaretur atque juvaret.

21. Et hoc est, quo stylum vertit Epiphanius, ita prosequens cæptam epistolam : « Illud quoque audiens admiratus sum, quod quidam, qui solent B ultro citroque portare rumusculos, et his quæ audierunt semper addere, ut tristitias et rixas inter fratres concitent, te quoque turbaverunt et dixerunt, quod in oratione, quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere, Domine, præsta Joanni ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquam enim hoc in corde meo semper orem ; tamen, ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures protuli, ne te viderer parvi pendere, dilectissime. Quando autem complevimus orationem, secundum ritum mysteriorum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus, Custodi illum qui prædicat veritatem ; vel certe, Tu præsta, Domine, et custodi, ut ille verbum prædicet veritatis : sicut occasio sermonis se tulerit, et habuerit oratio consequentiam. Quapropter obsecro te, dilectissime, et advolutus pedibus tuis precor, præsta mihi et tibi, ut salveris, sicuti scriptum est, a generatione perversa (Matth. xvii, 16), et recede ab hæresi Origenis et a cunctis hæresibus, dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis vestra indignatio concitata sit, quod dixerimus vobis, Arri patrem, Origenem scilicet, et aliarum hæreseon radicem et parentem laudare non debetis. Et cum vos orarem ne ita erraretis, et monerem ; contradixistis, et me ad tristitiam atque ad lacrymas adduxistis, non solum autem me, sed et alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo, hæc est omnis indignatio et iste furor : et idcirco comminamini quod mittatis adversum me epistolas, ut huc illucque sermo vester discurrat ; et propter defensionem hæreseos adversum me odia suscitantes, rumpitis charitatem quam in vobis habuimus. in tantum ut feceritis nos etiam poenitentiam agere, quare vobiscum communicaverimus, ita Origenis errores et dogmata defendentes. Simpliciter loquor : nos secundum quod scriptum est (Matth. v, 29 sqq.), nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizaverit ; nec manui, neque pedi si nobis scandalum fecerit. Et vos ergo, sive oculi, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis. »

22. Pergit deinde ex libris *Περὶ ἀρχῶν* expli-

care, quam minime ferendæ catholicis auribus sint A propositiones quædam Origenis, istic contentæ; quamvis inquit, « nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi aut hæreditatem odium adversus eum pugnasque suscepi; sed (ut simpliciter fatear) doleo, et valde doleo, videns plurimos fratrum, et eorum præcipue qui professionem habent non miniam, et in gradum quoque sacerdotii maximum pervenerunt, ejus persuasionibus deceptos, et per-versissima doctrina cibus factos esse diaboli. » Conatur igitur a sequendo et defendendo Origene, monendo, hortando, increpando Joannem quantum in se erat abducere: tum ad sui excusationem iterum relabitur, exponitque factum, quod et insignem ejus zelum ostendit, in cavendo eo omni quod rectæ religionis puritati quantulumcunque videbatur adversari. Sed idem ab iconomachis hodiernis pessime intellectum arripitur contra expositionem imaginum. In hoc autem apparet eos magis esse insanos veteribus iconomachis, adversus quos Nicænum II concilium egit. Nam lii, ad suam hæresim Epiphaniî nomine obarmandam, non sunt abusi eo quod sequitur factum, sed affluerunt sancto quamdam ad Theodosium imperatorem epistolam, in cujus fine sic ei scripsisset: « Quia multoties locutus sum cum ministris meis, ut auferrentur imagines, receptus non sum ab eis, neque audire vocem meam saltem paululum passi sunt. » Hanc vero epistolam « falso superscriptam dici quidem, sed non esse Epiphaniî, » æque ac aliam in qua scripsisset, « Ne inducatis imagines in ecclesias, neque in cœmeteria sanctorum, sed neque in domum communem; » cum multis ostendisset synodus act. 6, se quidem « sanctum Patrem doctorem Ecclesiæ catholicæ nosse, conscriptionem vero » abjicere iterum profitetur: quia « hæc mendacis assertionis conscripta, quæ contra venerabiles imagines sunt, dicuntur quidem a quibusdam S. Epiphaniî esse, sed nullo modo sunt. »

23. Ipsum porro factum, cujus occasione hæc dicta, audiamus propriis ejus verbis. « Præterea, inquit, audivi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctum locum qui vocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam quæ dicitur Anablatha, vidissemque ibi præteriens lucernam ardentem, et interrogassem quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem; inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ, tinctum atque depictum, et habens imaginem, quasi Christi vel sancti cujusdam: nec enim satis memini cujus imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in ecclesia Christi, contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem; scidi illud et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Illique contra murmurantes dixerunt, Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud

daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum: paululum autem morarum fuit in medio, dum quæro optimum velum pro eo mittere, arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem nisi quod potui reperire; et precor ut jubeas presbyteros ejusdem loci suscipere velum a latore quod a nobis missum est; et deinceps præcipere in Ecclesia Christi ejusmodi vela, quæ contra religionem nostram sunt, non appendi. » Hactenus epistola, cujus si recte expendantur verba, velum istud discissum fuisse apparebit, non quia vere « habebat imaginem Christi vel sancti cujusdam; » sed quia, cum haberet effigiem hominis cujuscumque profani, aut forte adhuc viventis, appensum istic erat « quasi Christi aut sancti cujusdam: » quæ exceptio orthodoxæ fidei regulam ex contrario firmat.

CAPUT IV.

Prophetiæ donum; Ancoratus et liber De hæresibus scriptus.

24. Plurima S. Epiphaniî, ante et post susceptum episcopatum, miracula continentur in Actis, sub nomine Joannis et Polybii productis; sed talia, ut eorum plerisque fidem derogat Sozomenus, negans viventi contigisse ut dæmones fugaret et morbos curaret. His ergo prætermisissis, quod solum in dicto auctore nobis superest, referamus, narratione haud parum diversa, ab ea qua idem miraculum in Actis prædictis recensetur. Verba Sozomeni lib. vii, cap. 27, hæc sunt: « Aliud præterea quod de illo refertur commemorare libet. Id quidem ab admirando Gregorio, qui Neocæsariensem etiam rexit Ecclesiam, gestum esse accepi et libenter credo; sed non idcirco incredibile videri debet idem quoque factum ab Epiphaniî; neque enim solus Petrus apostolus mortuum ab inferis resuscitavit; verum etiam Joannes in urbe Epheso, et Philippus filii Hierapoli; multosque, tam ex antiquis quam ex nostræ memoriæ piis hominibus, eadem sæpenumero gessisse comperimus. Id autem, quod dicere proposui, hujusmodi est.

25. « Duo quidam mendici, cum Epiphanium venientem observassent, ut plus pecuniæ ab eo emungerent, alter quidem eorum, super solum extensus, mortuo similis jacuit; alter vero prope stans plorabat, simul sodalis sui mortem lamentans, simul egestatem suam querens, quod illum sepelire non posset. Epiphanius vero, jacenti requiem apprecatus, quæ ad sepulturam necessaria erant mendicanti donavit, flentique dixit: Cura sepulturam et plorare desine, filii; neque enim in præsentibus resurget: quod vero accidit inevitabile ac prorsus necessarium, id forti animo ferendum est. Et Epiphanius quidem his dictis abscessit. Cum autem nemo jam in conspectu esset, mendicus stans jacentem pede pulsare cœpit, laudans quod mortuum egregie simulasset: et, Surge, inquit; ex labore tuo hunc lætum transigemus diem. Sed cum ille perpetuo jaceret, et nihilo plus nec clamantem audiret, nec

totis viribus monentem sentiret; concito cursu A episcopum assecutus, fraudem amborum confessus, ploransque et crines vellicans orabat, ut socius ad vitam revocaretur. Verum Epiphanius hominem dimisit, hortatus ut id quod acciderat æquo animo ferret: non enim dissolvere voluit Deus id quod factum fuerat, persuadere omnino volens hominibus, eos qui se tales præbent erga famulos ipsius, ipsi qui omnia audit ac videt fraudem struere. »

26. Prophetiæ porro donum in Epiphania, quo occulta et arcana pervidere divinitus ei sæpe dabatur, indicat illa significatio veræ mortis ejus, qui eam simulare duntaxat credebatur a socio, cum ei dixit: « Neque enim in præsentibus resurget. » Idem donum primo ex communi fama, deinde propria experientia agnoverunt duo illi, de quibus narravit B senex quidam in *Vitis Patrum*, libello xv, num. 88, interprete Pelagio, his verbis: « Duo quidam erant sæculares religiosi; et colloquentes secum, egressi sunt, et facti sunt monachi. Æmulationem autem habentes vocis evangelicæ, sed non secundum scientiam, castraverunt se quasi propter regna cælorum. Audiens autem archiepiscopus excommunicavit eos. Illi autem, putantes quia bene fecissent, indignati sunt contra eum, dicentes: Nos propter regna cælorum castravimus nos, et hic excommunicavit nos? Eamus et interpellemus adversus eum Hierosolymitanorum archiepiscopum. Abeuntes ergo indicaverunt ei omnia. Et dixit eis archiepiscopus Hierosolymitanus: Et ego vos excommunico. Ex quo iterum contristati abierunt in C Antiochiam ad archiepiscopum, et dixerunt ei omnia quæ facta fuerant circa se; et ille similiter excommunicavit eos. Et dixerunt ad seipsos: Eamus Romam ad patriarcham, et ipse nos vindicabit de omnibus istis. Abierunt ergo ad summum archiepiscopum Romanæ civitatis, et suggererunt ei quæ fecerant eis memorati archiepiscopi, dicentes: Venimus ad te, quia tu es caput omnium. Dicit autem et eis ipse: Ego vos excommunico et segregati estis.

27. « Tunc defecerunt excommunicati totius rationis et dixerunt ad semetipsos: Isti episcopi sibi invicem deferunt et consentiunt, propter quod in synodis congregantur; sed eamus ad illum virum D Dei S. Epiphanium, archiepiscopum de Cypro, quia propheta est, et personam hominis non accipit. Cum autem appropinquarent civitatis ejus, revelatum est ei de ipsis: et mittens in occursum eorum dixit: Ne intretis in civitatem istam. Tunc illi in se reversi, dixerunt: Pro veritate nos culpabiles sumus, ut quid ergo nos ipsos justificamus? Fac etiam quia illi injuste nos excommunicaverunt, nunquid et iste propheta? ecce enim Deus revelavit illi de nobis. Et reprehenderunt semetipsos valde de culpa quam fecerunt. Tunc videns qui corda novit, quia pro veritate se culpabiles fecerant, revelavit episcopo Epiphania; et ultro misit et adduxit eos, et consolatus eos suscepit in com-

munionem. Scripsit itaque de his archiepiscopo Alexandriae dicens: Suscipe filios tuos, quoniam in veritate poenitentiam egerunt, et addidit senex, qui hoc exemplum narraverat, dicens: Hæc est sanitas hominis, et hoc est quod vult Deus, ut homo culpam suam projiciat ante Deum. »

28. His aliisque spiritualibus gratiis ævo suo celebris Epiphanius, toti deinceps posteritati innotuit scriptis libris quorum primus fuit quem appellant *Ancoratum*, propterea quod animum, de vita ac salute sollicitum, instar ancoræ firmat. Ejus scribendi data ipsi occasio est per « epistolam scriptam e Pamphilia, ex oppido Suedris a Tarsino, Maditio et aliis presbyteris anno 90 Diocletiani, Valentis vero x et Gratiani vi, » qui fuit Christi 373. Ipsam epistolam ante opus videre est, una cum epistola Palladii cujusdam, ut ex rescripto apparet monachi, τῆς αὐτῆς πόλεως Σουέδρων πολιτευομένου, quod mallem « in eadem Suedrorum urbe habitantem, quam inibi magistratu aliquo perfunctum aut fungentem » vertere. Moverant autem eos, qui antea suorum multos ab errore abductos gaudebant, « acceptis a beato ac felicis memoriæ episcopo Athanasio et ab religiosissimo Epiphaniæ collega Procliano litteris, » ut ad ipsum Epiphanium nunc recurrerent, mortuo ante biennium Athanasio, et Procliano aliter impedito: moverant, inquam, eos « conscelerati dogmatis reliquiæ, apud nonnullos adhuc superstites, » compulerantque rogare ut et ipse « ad eorum Ecclesiam litteras dare non gravaretur, » ac rectam fidem uberius explicare. Dogma autem illud, ut ex epistola Palladii intelligitur, Eumonianorum fuit, « inanes et absurdas quæstiones de Spiritu sancto moventium, negantiumque eum cum divinitate dominatuque gloria simul affici ac prædicari oportere; sed in ministri nuntive haberi loco, imo etiam humilior aliquod abjectiusque de ipso sentientium. Quibus de causis, » inquit Palladius, « sic tanquam inconstanti jactatione ac difficili tempestate fluctuantes; cum neminem hic ad eas dissolvendas quæstiones ac sanam fidem exponendam idoneum reperire possimus; ad pietatem tuam de hoc negotio referre coacti sumus, ut merito et illam vocem usurpare possimus: Præceptor, D serva nos. Quamobrem id pro sincera tua ac recta fide a te petimus, quam secunda jam dudum fama et idoneorum virorum testimonia passim celebrant; ut ad quod munus obeundum a Salvatore constitutus es, hanc nostram hortationem humaniter admittere, et quid de Trinitate sit credendum, uberius velis apertiusque disserere. » Hæc et alia illi.

29. Epiphanius vero respondens tum illis, tum Numerio presbytero et Severino monacho, quorum nomina vel exciderunt et titulis epistolarum, vel aliunde nota amoris honorisque ergo adjunguntur ultro, primo excusans « ingenium » suum, « quod abjectum et humile, in quiete otioque versari perpetuo studebat, neque sese ultra quam par est extendere. » eorum tamen stimulis impulsam

se fatetur, « ut ad id quod utile ac fructuosum est excitatum animum transferret..... Auditis » enim, inquit, « precibus, quas non paucas pertulerunt Conops frater atque compresbyter, aliique ipsum secuti, vosque charissimi filii, nec non Hypatius filius noster, qui ad me propterea ex Ægypto venit; cum tot in idem suffragia consensisse cernebam; mente animoque commotus reputare mecum ipse cœpi, ac tandem istud mihi prompte et alacriter faciendum esse decrevi, ut pro eo ac per litteras postulastis, ad hanc vobis pro vestro desiderio scribendam epistolam, tenuis licet et imbecillus, sine ulla tergiversatione me conferrem. » Ut autem dicitur in prævia Synopsi, « complures opus hoc, » quod justius librum quam epistolam dixeris, « fidei partes continet, ut puta de Patris, Filii ac Spiritus sancti una eademque substantia, de perfecta Christi Incarnatione, de mortuorum resurrectione, de æterna vita ac iudicio animæ pariter et corporis; tum adversus idola hæresesque sigillatim, ac contra Judæos cæterosque disputat; octoginta porro hæreseon nomina complectitur; denique varias de Scripturis sacris quæstiones exponit. »

30. Verum hoc quod de hæresibus dicitur in Synopsi Ancorati, nunc in ipso *Ancorato* non reperitur: fuisse tamen in eo verisimile facit, quod « Acacius et Paulus, presbyteri et archimandritæ monasteriorum in partibus Carchedonis et Berœæ in Cœlesyria, » grandius de eodem argumento opus ab eo postulantes, « anno Diocletiani 92, Valentiniani et Valentis 12, Gratiani 8, » qui est annus Christi 375 dicant, « Nomina quidem ipsa quæ a te sunt hæresibus imposita jam audivimus; nunc uniuscujusque sectæ dogma perspicue declarari a tua pietate cupimus. » Hoc autem posito quod nomina illa primitus fuerint in *Ancorato*, consequens foret ipsummet Epiphanium, hunc librum post annos sex vel octo recognoscentem, inde sustulisse, quod jam alibi plenius ordinatusque tractarat. Manet nihilominus mihi scrupulus, ne synopsis auctor postremas duas lineas, de hæreseon nominibus et quæstionibus variis, non retulerit ad argumentum *Ancorati*, sed ad ejus auctorem Epiphanium, quem indicare voluerit etiam ista tractasse.

31. Ut ut sit, sive in *Ancorato*, sive extra eum (quamvis verosimilius mihi sit quod extra eum) priusquam ad preces Acacii et Pauli *Panarium* conderet, de quo infra, composuit aliquid, de quo ipsi audierint, quodque jam excidit, et fuit prælium ac veluti rudimentum operis postea ab eodem compilati. Et hoc habuisse solumque novisse videtur Augustinus, cum ejus materiam et formam descripsit in libro *De hæresibus* ad QuodvultDeum, quem circa extremum vitæ suæ annum, Christi 130, composuit, ita præfatus: « Noster vero Epiphanius, Cyprius episcopus, abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione

adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt hi libelli, et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris vel aliorum quorundam libris longitudine comparandus. Hujus breviter si fuero in hæresibus commemorandis imitatus, quid a me brevius postulare vel exspectare debeas non habebis. » Et rursus ipso in contextu hæresi LVII: « Proinde Epiphanius de octuaginta hæresibus, viginti, quas ante Domini adventum exstitisse, sicut ei visum est, computavit: reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libris totius ejusdem sui operis fecit concludi. » Miratur Petavius, et merito miratur, talia de Epiphanio scribere Augustinum, « qui nec illud ipsum, quod omisum ab eo, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas hæreses dissereret, aut in illo de hæresibus libello, aut in alio præstitit. » Magis etiam mirum, quod in *Bibliotheca* sua Photius, post laudatum a se *Panarium* dicat, num. 124, « legimus et *Ancoratum* ejusdem, quæ est summa quædam *Panariorum*: » quandoquidem tanto prius *Ancoratum* quam *Panarium* fuisse compositum indubitabile sit. Legerit fortasse Photius *Anakephalæosin*, serius quidem compositam, sed in eodem fortassis volumine scriptam cum *Ancorato*, citra novi tituli distinctionem, atque ita unum esse opus crediderit: Augustinus autem eam legisse non potuit, cum divisionem longe aliam invenerit, quam in ipsa sit, utpote eadem quæ in *Panario*.

32. Sed ipsummet Epiphanium de suo opere, quod solum Græco-Latine editum grande implet volumen, audiamus loquentem in epistola ad Acacium et Paulum: « Quoniam hæreseon nomina omnia declaranda vobis hoc in libro suscepimus, nec non execranda ac nefaria illarum flagitia, sic tanquam præsentissima quædam venena, patefacere volumus; atque his velut antidota quædam opponentes, quæ vel iis qui morsu petiti sunt remedio esse possint, vel eos, quibus ne incidant periculum est, præmuniant et conservent, honestarum rerum studiosis conscribere; *Panarium* sive arculam medicam, ad eorum qui a serpentibus icti sunt remedium, jure opus illud ac librum appellabimus: qui in tres partes divisus, hæreses octoginta complectitur, quæ serpentum ac reptilium similes sunt: secundum quas veritatis firmamentum et salutaris doctrina fideique formula subjecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet Ecclesia, declarata: quæ cum jam tum ab orbe condito esse cœperit, postea tamen per Christi Domini incarnationem, temporum successione, ante commemoratas omnes hæreses, vulgata atque patefacta, eademque a nobis in Commentarios ex Christi prædicatione relata (ad *Ancoratum* forsitan hæc respiciunt) ac rursus post explicatam omnem istarum hæreseon improbitatem, ex apostolorum doctrina accurate ac perspicue brevi quodam est compendio subjecta; uti ea re eorum recreentur ac reficiantur animi, qui hunc hæ-

hæreseon percurrendarum laborem susceperint. » A

33. Prædicti autem tres libri sic dividuntur, ut secundus et tertius in tres singuli tomos dispartiantur; atque ita cum primo, qui indivisus est, existant tomi septem. Et alia quidem Epiphaniï opera, ut Hieronymus in libro *De scriptoribus* ait, « ab erudiis propter res, a simplicioribus propter verba læcitantur. » Photius autem de *Panario* nominatim, sive (ut ipse cum Anastasio Sinaita pluraliter appellat) « Panariis, » ait quod auctor, « præ aliis qui ante ipsum adversus hæreses lucubrations ediderunt, uberior atque utilior est; nam nec ea prætermisit quæcunque ab aliis. prodita utilitatis aliquid continent, et ipse quæ potuit a se excogitata aliis addidit, initium ducens a Barbarismo et ad Messalianos usque perveniens. Genus porro « dicendi, » inquit Photius, « humile, et cujusmodi esse potest qui Atticæ doctrinæ rudis existerit. Sed et in confutandis hæresibus plerumque parum nervosus est, quanquam interdum præstantissimis illas rationibus ac sententiis aggreditur; etsi nihilo dictio sit atque orationis structura aut stylus ipse commodior. » Nempe perparum temporis studiique in excolenda Græci sermonis eloquentia, cui bonam vitæ partem cultiores alii Patres Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus impendunt, Alexandria posuit Epiphanius, ut supra vidimus; moxque ad spiritus, non sermonis exercitationes transgressus in eremum, multas potius linguas scire, quam unam perficere eligebat; laudatus ideo ab Hieronymo in *Apologia 2 contra Rufinum*, « quod Græcam, Syram et Hebræam, et Ægyptiacam linguam, ex parte etiam et Latinam novit: » unde de eo querebatur Rufinus, quod « velut necessitatem evangelizandi per omnes linguas habere se putaret, de Origene male loquendi. »

34. Per hanc autem sermonis cultioris incuriam seu imperitiam factum est, ut in eo Latine reddendo, majorem opinione sua laborem senserit Petavius: « Accedebat » enim, inquit in præfatione ad lectorem, « ad communem interpretandi molestiam præcipua quædam in illo scriptore difficultas, quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrunt illa quæ Græci ἀναπόδοτα et ἀνακλόουθα nominant: pedestre ac populare dicendi genus: quod sive plani sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum, cujusmodi fere sunt Latina » prioris interpretis « Cornarii, cujus nos utique similes esse nolimus; sin ornatum atque cultum adhibeas, id sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis. » Magnam igitur Petavio debemus gratiam, quod ejus beneficio sic Latine loquentem audiamus Epiphanius, ut styli nitorem in eo non desideremus; multo tamen majorem ipsi sancto, quod suæ sibi in eo genere tenuitatis conscius, contempserit judicia fastidiosorum philologorum, modo prodesset publico; eaque protulerit, quorum semper maxima et fuit et erit utilitas, cum

« in unaquaque ætate, » ut idem Petavius in epistola dedicatoria notat, « redivivæ mendaciorum sectæ, evulgatis veterum hæreseon abstrusis reconditisque mysteriis, validissime propulsari evertique possint; et auctores perfidix atque satellites, suos in illis, quos quidem erubescant, principes auctoresque recognoscant. Est quidem ejus, qui in hæresin vel molendam vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore projectus: sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcumque convicti olim erroris atque damnati pudeat. Sint sane, ut sunt, ferrei omnes hæretici, sint pervicaces; iidemque se in ipso ardore agitationeque disputandi ad resistendum acrius fingant, tamen qui id didicerit, B quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab antiquis Patribus et conciliis publicoque Christianorum consensu agnita ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi (quos sequitur) interpolatores existerent; vix erit, opinor, ullus, cujus, nisi frangi edomarique contumacia potuerit, non languidiores habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata atque enervata concidat. » Joannes Baptista, etc. Vide append. pag. 684, col. 2.

CAPUT V.

Extrema sancti acta Constantinopoli; mors in reditu obita.

35. Quid de Origenis libris *Περὶ ἀρχῶν* sentiret Epiphanius, satis declaravit per *Epistolam ad Joannem Hierosolymitanum*, cujus supra fecimus mentionem. Dum autem hac ex causa disputationes in Palæstina ferrent, contigit etiam Alexandria similitates nasci inter Theophilum Alexandriae et Dioscorum Hermopoleos episcopum, atque hujus fratres Ammonium et Eusebium cognomento Longos, totidem monasteriorum præfectos, quos cum primum charos habuisset Theophilus, haud immerito deinde a se aversos atque ad solitudinem regressos, persequi modis omnibus statuit; et quo simpliciores monachos ab iisdem abstraheret, culpæ in eis præsumpsit, quod Deum humana forma præditum negarent, Origenis præsertim auctoritate suffulti. Cum autem eos Constantinopolim ad S. D Joannem Chrysostomum confugisse intellexisset, atque ab hoc susceptos; cogitare cœpit, inquit Sozomenus lib. viii, cap. 23 et deinceps, « qua ratione Joannem quoque ipsum ab episcopatu dejiceret. Verum hæc in intimo pectoris sui recessu occultans ac moliens, scripsit interim ad omnes ubique locorum episcopos litteras, quibus libros Origenis reprehendebat. Cumque consideraret magno sibi emolumento fore, si Epiphanius, Salamini in Cypro episcopum, participem et consortem consiliorum suorum haberet, virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum; eum sibi amicum adjunxit...

36. « Porro Epiphanius, qui Origenis libros jam pridem aversabatur, Theophili litteris facile assen-

sum præbuit : collectoque Cypriorum episcoporum A concilio, Origenis libros legi prohibuit. Datis deinde litteris, tum ad alios, tum ad episcopum Constantinopolitanum, ea quæ a synodo decreta fuerant insinuantibus, hortatus est illos ut synodum convocarent eademque decernerent. Animadvertens igitur Theophilus se Epiphanium absque periculo sequi posse, utpote quem multi laudarent, et cujus sententiam ob vitæ sanctitatem suspicerent, ipse quoque, cum episcopis qui sub ipso erant, idem quod Epiphanius decrevit. Verum Joannes studium illorum haud magni ponderis esse existimavit, et Epiphanii ac Theophili litteras neglexit : ex potentioribus vero hi, qui Joanni privatim infensi erant, cum intellexissent Theophilum id agere, ut Joannem episcopatu exueret, ipsi quoque operam suam ac studium contulerunt, utque Constantinopoli maxima synodus fieret procurarunt. Quibus cognitis Theophilus adhuc magis incubuit, et episcopos quidem Ægypti navigare jussit Constantinopolim, Epiphanio vero et aliis per Orientem episcopis scripsit, ut quam primum in unum convenirent : ipse pedestri itinere proficiscitur.

37. « Nec multo post Epiphanius, cum primus ex insula Cypro solvisset, ad locum haud procul ab urbe Constantinopolitana, quem Septimum vocant, applicuit ; factaque oratione in ecclesia quæ Nicæ est, in urbem introivit. Eum ingredientem Joannes occursu cleri totius honoravit : at Epiphanius perspicue declaravit, quod calumniis adversus Joannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim ut in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit : et cum Joanne quidem congredi penitus detrectavit : privatim vero convocatis episcopis qui tum Constantinopoli morabantur, ea quæ adversus libros Origenis decreta fuerant iis ostendit : ac nonnullis quidem persuasit ut decretis subscriberent ; plures vero id facere recusarunt.... Porro Joannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur ut collectas secum celebrare, et contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque ejus domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, et Dioscorum una cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causæ cognitionem hæc facere haudquaquam justum esse diceret et procrastinaretur, die quo collecta agenda erat in ecclesia Apostolorum, procurarunt Joannis inimici ut Epiphanius in ecclesiam veniret, et publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum et eos qui cum illo erant, tanquam idem sentientes cum Origene, anathemate damnaret ; eademque opera episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset ; existimabant enim se hac ratione plebem ab illo esse alienaturos.

38. « Postero igitur die, cum ad id agendum progressus Epiphanius jam ecclesiæ appropinquaret, obviam ei occurrit Serapio, missus a Joanne (præcenserat enim Joannes ea quæ pridie fuerant

constituta), palamque denunciavit Epiphanio, illam ea gerere quæ nec justa essent, nec ipsi privatim utilia : siquidem tumultu populi excitato, ipse tanquam hujus rei auctor periculum subiturus esset. Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii. Interea accidit ut imperatoris filius, admodum puer, morbo corripereetur ; mater vero sollicita ne quid tristius puero contingeret, misso ad Epiphanium nuntio, ut pro eo Deum precaretur, postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si Augusta hæreticos, qui cum Dioscoro erant, aversaretur. Verum Augusta : Si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, ita fiat ; Dominus enim qui dedit, idem et aufert. Quod si tu mortuos ad vitam revocare posses, non esset mortuus archidiaconus tuus.

B Etenim haud multo ante e vivis excesserat Crispio.... quem Epiphanius cum contubernalem haberet, archidiaconum suum constituerat.

39. « Ammonius vero et qui cum illo erant Epiphanium adierunt ; id enim ipsi quoque Augustæ placuerat. Cumque Epiphanius interrogasset quinam essent, respondit Ammonius : Longi sumus, o Pater ; libenter autem disceremus, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo negante, iterum quæsit Ammonius : Unde ergo hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorum possis convincere ? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse : Nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus ; nam et discipulos tuos sæpe numero vidimus, et libros perlegimus ; ex quibus unus est qui *Ancoratus* inscribitur. Cumque multi vituperare et tanquam hæreticum calumniari vellent, nos pro Patre, uti par erat, pugnavimus, et causæ tuæ defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras, nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis. Posthæc Epiphanius lenius eum allocutus, tum quidem ab se dimisit, brevi autem interjecto tempore Cyprum navigavit, seu quod Constantinopolitanæ protectionis ipsum peniteret, seu quod Deus oraculo ipsum admonisset, mortemque ipsi suam (ut verisimile est) prænuntiasset. Cæterum cum navem D consensurus esset, episcopis, qui ipsum ad littus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur : Urbem vobis et palatium et scenam relinquo ; ego vero abscedo : festino enim, et quidem valde.

40. « Aliud præterea quiddam audivi, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur, Joannem quidem Epiphanio prædixisse illum in navigatione esse moriturum, Epiphanium autem prænuntiasse Joanni abdicationem episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Joanni scripsisse dicitur : Spero te nequaquam episcopum moriturum. Joannes vero rescripsit Epiphanio : Nec ego spero te in urbem tuam rediturum esse. » Hæc Sozomenus, *Historiam* suam annis circiter triginta post Epiphanii obitum scribens ; cui

resoon percurrendam

33. Prædicti autem
 secundus et tertius
 tiantur; atque ita
 existant tōni septē
 opera, ut Hieronymus
 ab erudiis propri
 verba lectitantur.
 minatim, sive (ut
 raliter appellat)
 præ aliis qui a
 brationes edider
 nec ea præterm
 litatis aliquid
 excogitata ali
 rismo et ad
 porro & dicere
 jusmodi esse
 terit. Sed et
 parum nerv
 tissimis ill
 etsi nihilo
 stylus ips
 poris stu
 quentia, c
 tres Bas
 runt,
 vidimus
 citation
 lingua
 tus in
 num.
 ptia
 rit
 ex
 gu

Se
 C
 l

ejus esse agnovisset, idem se cum illo sen-
cipit, et Origenis libros calumniari institit,
reprobando, si haberet adjutorem Epipha-
facilem sibi spondebat de monachis illis-
na, qui dum Deo incorporeo corporis hu-
formam non esse defendebant auctoritate
is, sub invidia hujus nominis videbantur
opprimi. Quod cum agere Theophilum vide-
ysostomus, monachos illos non nisi recta de
atenus sentire comperiens, merebatur extra
n haberi in eo quem ipsis præstabat favore.
um uti Epiphanium de Anthropomorphoseos
i suspectum Theophilus immerito habuit,
eticum et schismatis auctorem » in epistola
am priori vocans, uti scribit Palladius in Dia-
de S. Joanne Chrysostomo; sic merito potuit
apud se excusatum probatumque significare,
ut Anthropomorphitam (quod revera etiam
ophilus non fuit), sed ut commode jam intel-
am, prout intelligi posse etiam Ammonius com-
parat.

.. Multa sunt alia haud magni momenti, quæ in
omeni de Epiphanio narratione sugillat Baro-
., quibus non est operæ pretium immorari :
.. tamen non prætermiserim, quod attinet con-
tionem Epiphanii cum imperatrice, quasi lon-
ime « aberret a vero, ut Eudoxia, perinfensa
ysostomo, favorit monachis illis, et Epipha-
n fuerit aversata, » eos damnari sic postulan-
.. Nam et illi absque Joanne potuerunt sese im-
iliate in ejus gratiam insinuasae, et post primas
agrum viduæ ablatum rixas, usque adeo rese-
at imperatricis indignatio, ut in gratiam cum
anne debeat rediisse censeri; quippe quæ haud
post inter Joannem et Severianum concordia
diatrix, « in ecclesia Apostolorum filium suum
eodosium, tunc admodum puerum, ad genua
annis abiciens, et per illius caput crebro obte-
ans, ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam
nam admitteret, » uti scribit Socrates lib. vi, cap.
1. Quæ autem deinde secutæ sunt graviores que-
elæ, eæ primum cœperunt postquam Constantino-
boli discessisset Epiphanius. Sed nihil in hac Ba-
ronii censura admiror magis, quam quod Acta
Epiphanii, quæ sunt apud Lipomanum et Surium
sub nomine Metaphrastis, mendaciis scatere dicens,
uti revera scatere mox ostendam; ex iis prorsus
veritati contrariam proferat narrationem de con-
gressu et contentione Epiphanii atque Eudoxiæ.
Nec refert quod eadem eodem fere modo in S.
Joannis Chrysostomi encomio scripsit Leo impera-
tor: hic enim, quinque post rem gestam sæculis,
deceptus fuit spuriis illis Actis; eaque transcrip-
sit quatenus ad suum argumentum facere vide-
bantur.

CAPUT VI.

*Examinantur Acta edita, quatenus a Joanne
conscripta finguntur.*

45. *Vitam Græcam S. Epiphanii, quæ olim La-*

tine edita habebatur in II tomo Operum ejus,
etiam multis in locis a se recognitam dare voluit
Dionysius Petavius, « ne quid, quod Epiphanii no-
mine utcunque est inscriptum, desideraret lector. »
Quamquam enim ipse quoque judicaret, quod ea
« in plerisque fabulæ est quam historizæ propior,
jamdudum in *Annalibus* Baronius admonuit, »
sperabat tamen « fore » ut « in lultenta illa narra-
tione » esset « fortassis quod tollere possis : nam
« alioqui, » inquit, « multa continet, quæ cum vera
receptaque ab omnibus historia consentanea sunt,
sed eadem admista falsis : in quibus discernendis,
si nihil aliud, tuum, lector humanissime, judicium
ac κριτικῆ τῆς ιστορίας δύναμις exerceri pos-
sit. » Quæ et quatenus vera credi debeant, satis
ex capitibus præcedentibus lector intelliget : quam
multa sint manifeste falsa, nunc aggrediar expli-
care. Hoc autem facto, apparebit, cætera inter hæc
media ejusmodi esse, ut licet per seipsa idem non
excludant, eam tamen prudens nemo dari ipsis
possit, quandiu non alium auctorem sciunt habere
a mendacissimo istius *Vitæ* compilatore. Hunc
tu cave ne Metaphrastem esse ex vulgi errore ere-
das, cum stylus passim concisus a stylo Meta-
phrastis periodico et fluido diversissimus sit. Præ-
fert illa *Vita* duorum discipulorum Joannis et
Polybii, ut dixi, nomina : qui et in prima persona
ubique loquuntur, licet unus idemque sit a prin-
cipio usque ad finem stylus, proinde non nisi unum
auctorem referat; non tamen omnino rejciendum,
si vera duorum istorum scripta præ oculis habens,
suo illa duntaxat exornasset sermone, sensu ser-
vato. Qua autem ætate ille scripserit, quis divi-
nando consequetur? Hoc certum, decimo sæculo
priorem fuisse, quando et Leo imperator, cogno-
mento Sapiens, sub quo etiam Metaphrastes floruit,
Vitam illam secutus est in laudando Chrysostomo;
et elogium ex ea sumptum invenitur in *Synaxario*
Basiliæ imperatoris Porphyrogeniti, ut de *Menæis*
excusis nihil dicam.

46. In hac vita Epiphanius patre agricola, ma-
tre linifica, ambobus Judæis, natus dicitur cum
sorore Callitrope; cumque decennis esset amisso
patre, jussus ad alendam familiam unicum quod
suppetebat vendere jumentum, tanta negotium sin-
ceritate egisse, ut quamvis indomitum alias, in ipso
foro placidum se præberet præter morem, vitium
tamen indicarit licitanti Jacobo, quod religioni sibi
duceret fallere ejusdem religionis hominem : quare
tribus ab eo donatus nummis, domum reverterit
cum ipso jumento : a quo deinde excussus in via
graviterque læsus, per supervenientem quemdam
Cleobium Christianum, sanatus virtute crucis
fuerit. Postea cum agellum paternum Eleutheropo-
litano cuidam legis perito ac diviti Judæo, cui
Tryphon nomen, offerret venalem, ab eo adopta-
tum, ut matrimonio filizæ unicæ jungendum, nisi
hæc cito mortua fuisset; atque ita mortuo etiam
Thryphone, ejus et doctrinæ et opulentiz mansisse

similia iisdem fere verbis habet Socrates lib. vi, A cap. 14; paris plane cum Sozomēno ætatis scriptor, et ex quo suam fere *Historiam* mutuatus Sozomenus creditur. Sozomēno tamen libentius usus hic sum, non quia Salaminium eum fuisse credo, sicut opinatur Nicephorus alique post eum; cum ipse lib. v, cap. 15, haud obscure indicet se Palæstinium, ex vico quodam juxta Gazam cui nomen Bethelia; sed quia jam inde ab adolescentia familiariter cum monachis ibi celebribus, Hilarionis discipulis suisque ut videtur consanguineis, versatus; Salamane scilicet, cum quo commune nomen habuit (dicebatur enim, uti Photius notat, « Salamanet Hermias Sozomenus, » quod alios deceptit, ut Salaminium crederent) ejusque fratribus Fuscone, Machione et Crispione, quorum postremus S. Epiphānio adhærens, in munere archidiaconi Constantinopoli ante ipsum obiit, ut supra vidimus. Accedit quod Socrati nonnulla etiam hic addiderit Sozomenus, et accuratius aliqua videatur edidisse. Notabile est tamen quod relata Epiphānii et Joannis mutua de se invicem prædictione, addat Socrates: « Utrum porro vera mihi dixerint qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare; utriusque tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphānium navem appulit Cyprum, post discessum enim mortuus est in navigio: et Joannes haud multo post ex episcopatu dijectus est. »

41. Potuit sane hujusmodi exitus utriusque occasionem dedisse hominibus, mutua inter illos disensionis consciis, virosque sanctos suo pede mentientibus, ut altercationem verborum utriusque parum dignam affingerent, quemadmodum judicavit Baronius, et post eum Socratis atque Sozomeni illustrator et interpres novissimus Henricus Valesius. Dubitat etiam Baronius, verene Epiphānium, uti scribit Socrates, « Cum ad Basilicam S. Joannis appulisset, quæ septem passuum millibus ab urbe distat, nave egressus, collectam ibi celebravit et diaconum ordinavit, priusquam civitatem ingrederetur. » Veretur namque ne querelam Joannis Hierosolymitani de Epiphānio, ad Joannem Constantinopolitanum perperam transtulerit Socrates, quamvis tunc cum res ageretur Constantinopoli vivens. Neque enim apparet hic tam justa quam ibi excusandi Epiphānii ratio, cum Ecclesia S. Joannis citra controversiam esset sub dispositione Constantinopolitani episcopi, ubi nec hujus injussu licuisset Epiphānio Missarum solemnia, nedum ordinationes celebrare: de utroque tamen querentem Chrysostomum Socrates inducit; quin etiam de iis quæ in Apostolorum templo facturus erat Epiphānium, nisi denuntiatione Joannis per Serapionem sibi facta fuisset absteritus, de iis, inquam, quæ solum constituta dicit Sozomenus, tanquam de re ipsa factis minus verosimiliter loquitur Socrates, ac tum demum Joannem ait, ne eadem postredie iterarentur, ingresso rursus in ecclesiam Epiphānio misisse Serapionem.

42. Ut ut sit, apparet, optimum alias sanctissimumque senem, deceptum fuisse a Theophilo, tam in causa eorum quos Joannes tolerabat monachorum, quam ipsius Joannis; et ex abundantia zeli passum esse humanum aliquid, cujus ipsum cito pœnituerit, magisque potuisset pœnitere, si quæ post discessum suum sunt consecuta, vidisset. Interim hoc machinationum suarum successu elatus Theophilus, priusquam Constantinopolim proficisceretur ad synodum, qua Joannis depositio decreta est, ita de eo ad S. Hieronymum scripsit, « Origenistas in suam recipiens familiaritatem et ex his plurimos ad sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphānium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, haud parvo mœrore contristans, meruit audire: *Cecidit Babylon (Isa. xxi, 9)*. » Quem locum ideo hic adductum volui, ut intelligatur nequaquam ambigendum, quin statim post suum a Constantinopoli discessum, uti Sozomenus scribit, obierit Epiphānium, de quo ut jam mortuo Theophilus loquitur; cumque 12 Maii saltem sit dies depositionis in Cypro, neque diu antea obiisse potuerit, cujus navis, ut præter ejus voluntatem procederet lente, mensem tamen vel sesquimensum itineri vix potuit impendisse; consequens est eum obiisse mense saltem Aprilis anni 403, Maium certe ægre attigisse. Unde mirari subit, qua ratione dixerit Baronius, « ignorari quoto Domini anno obierit. » Sicut enim ex *Apologiis* Hieronymi ad Ruffinum, scriptis anno 402, recte probat eum non obiisse eodem anno mense Maio; ita ex jam dictis colligitur, isto quidem anno non obiisse, sed nec ultra primos dies Maii anni sequentis vitam progasse.

43. Excusat idem Baronius Epiphānium, et merito excusat, in iis quæ de Ammonio et sociis credidit; eo quod « Theophilus non privatis tantum litteris, sed synodalibus ex concilio Alexandrino scriptis, hæresis eos convictos atque damnatos significaverat; » sed non ideo Sozomenum arguerim injuriæ adversus Epiphānium, aut nimis erga Origenem favoris, dum inducit illum fatentem, quod solo auditu de iis cognoverit. Nam neque temere credidit illis Theophili litteris Epiphānium, utpote « quæ scirentur in orbem divulgatæ atque receptæ ab Anastasio Romano pontifice: » neque tamen ad quæstionem Ammonii aliter debebat respondere, qui ejus ac sociorum causam per se non cognoverat; et audiens quanto illi erga se egissent circumspicius, non poterat non aliquo humanitatis sensu commoveri. Quod vero dicat Ammonius, tutatum se famam Epiphānii adversus eos qui illum hæreseos insimulabant, sciendum est in his, Sozomēno teste lib. viii, cap. 14, fuisse ipsummet Theophilum, nondum Ammonii et fratrum ejus inimicum; qui « antea Epiphānium reprehendit quasi Deum humana specie præditum opinaretur; postea vero, quasi respiciens veram tandem sen-

tentiam ejus esse agnovisset, idem se cum illo sentire scripsit, et Origenis libros calumniari institit, in quo reprobando, si haberet adiutorem Epiphanium, facilem sibi spondebat de monachis illis victoriam, qui dum Deo incorporeo corporis humani formam non esse defendebant auctoritate Origenis, sub invidia hujus nominis videbantur posse opprimi. Quod cum agere Theophilum videret Chrysostomus, monachos illos non nisi recta de Deo eatenus sentire comperiens, merebatur extra culpam haberi in eo quem ipsis præstabat favore. Cæterum uti Epiphanium de Anthropomorphoseos hæresi suspectum Theophilus immerito habuit, « hæreticum et schismatis auctorem » in epistola quadam priori vocans, uti scribit Palladius in Dialogo de S. Joanne Chrysostomo; sic merito potuit cum apud se excusatum probatumque significare, non ut Anthropomorphitam (quod revera etiam Theophilus non fuit), sed ut commode jam intellectum, prout intelligi posse etiam Ammonius comprobavit.

44. Multa sunt alia haud magni momenti, quæ in Sozomeni de Epiphania narratione sugillat Baronius, quibus non est operæ pretium immorari: unum tamen non prætermiserim, quod attinet contentionem Epiphanii cum imperatrice, quasi longissime « aberret a vero, ut Eudoxia, perinfensa Chrysostomo, faverit monachis illis, et Epiphanium fuerit aversata, » eos damnari sic postulantes. Nam et illi absque Joanne potuerunt sese immediate in ejus gratiam insinuasse, et post primas ob agrum viduæ ablatum rixas, usque adeo resederat imperatricis indignatio, ut in gratiam cum Joanne debeat rediisse censi; quippe quæ haud diu post inter Joannem et Severianum concordiae mediatrix, « in ecclesia Apostolorum filium suum Theodosium, tunc admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, et per illius caput crebro obstans, ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam suam admitteret, » uti scribit Socrates lib. vi, cap.

11. Quæ autem deinde secutæ sunt graviores querelæ, eæ primum cœperunt postquam Constantino- poli discessisset Epiphanius. Sed nihil in hac Baronii censura admiror magis, quam quod Acta Epiphanii, quæ sunt apud Lipomanum et Surium sub nomine Metaphrastis, mendaciis scatere dicens, uti revera scatere mox ostendam; ex iis prorsus veritati contrariam proferat narrationem de congressu et contentione Epiphanii atque Eudoxiæ. Nec refert quod eadem eodem fere modo in S. Joannis Chrysostomi encomio scripsit Leo imperator: hic enim, quinque post rem gestam sæculis, deceptus fuit spuriis illis Actis; eaque transcripsit quatenus ad suum argumentum facere videbantur.

CAPUT VI.

Examinantur Acta edita, quatenus a Joanne conscripta finguntur.

45. *Vitam Græcam S. Epiphanii, quæ olim La-*

tine edita habebatur in II tomo Operum ejus, etiam multis in locis a se recognitam dare voluit Dionysius Petavius, « ne quid, quod Epiphanii nomine utcumque est inscriptum, desideraret lector. » Quanquam enim ipse quoque judicaret, quod ea « in plerisque fabulæ est quam historiæ propior, jamdudum in *Annalibus* Baronius admonuit, » sperabat tamen « fore » ut « in lutulenta illa narratione » esset « fortassis quod tollere possis: nam « alloqui, » inquit, « multa continet, quæ cum vera receptaque ab omnibus historia consentanea sunt, sed eadem admista falsis: in quibus discernendis, si nihil aliud, tuum, lector humanissime, judicium ac κριτική τῆς ιστορίας δύναμις exerceri possit. » Quæ et quatenus vera credi debeant, satis ex capitibus præcedentibus lector intelliget: quam multa sint manifeste falsa, nunc aggrediar explicare. Hoc autem facto, apparebit, cætera inter hæc media ejusmodi esse, ut licet per seipsa fidem non excludant, eam tamen prudens nemo dari ipsis possit, quando non alium auctorem sciuntur habere a mendacissimo istius *Vitæ* compilatore. Hunc tu cave ne Metaphrastem esse ex vulgi errore credas, cum stylus passim concisus a stylo Metaphrastis periodico et fluido diversissimus sit. Præfert illa *Vita* duorum discipulorum Joannis et Polybii, ut dixi, nomina: qui et in prima persona ubique loquuntur, licet unus idemque sit a principio usque ad finem stylus, proinde non nisi unum auctorem referat; non tamen omnino rejiciendum, si vera duorum istorum scripta præ oculis habens, suo illa duntaxat exornasset sermone, sensu servato. Qua autem ætate ille scriperit, quis divinando consequetur? Hoc certum, decimo sæculo priorem fuisse, quando et Leo imperator, cognomento Sapiens, sub quo etiam Metaphrastes floruit, *Vitam* illam secutus est in laudando Chrysostomo; et elogium ex ea sumptum invenitur in *Synaxario* Basilii imperatoris Porphyrogeniti, ut de *Menæis* excusis nihil dicam.

46. In hac vita Epiphanius patre agricola, matre linifica, ambobus Judæis, natus dicitur cum sorore Callitrope; cumque decennis esset amisso patre, jussus ad alendam familiam unicum quod suppetebat vendere jumentum, tanta negotium sinceritate egisse, ut quamvis indomitum alias, in ipso foro placidum se præberet præter morem, vitium tamen indicavit licitanti Jacobo, quod religioni sibi duceret fallere ejusdem religionis hominem: quare tribus ab eo donatus nummis, domum reverterit cum ipso jumento: a quo deinde excussus in via graviterque læsus, per supervenientem quemdam Cleobium Christianum, sanatus virtute crucis fuerit. Postea cum agellum paternum Eleutheropolitano cuidam legis perito ac diviti Judæo, cui Tryphon nomen, offerret venalem, ab eo adoptatum, ut matrimonio filiæ unicæ jungendum, nisi hæc cito mortua fuisset; atque ita mortuo etiam Thryphone, ejus et doctrinæ et opulentæ mansisse

hæredem. Tum vero incidisse in monachum Lucianum : quem cum vidisset donata pauperi veste, candida alia cœlitus indui, petierit et Christianus et monachus fieri : congrueque instructus cum sorore, et ad ingressum ecclesiæ decidentibus ultro calceis nudipes, baptizatus fuerit ab episcopo ; acceptisque mille aureis, Veronicæ materteræ suæ eidemque sauctimoniali, sororem commendans, in Luciani monasterio factus sit monachus, annos natus sedecim, et S. Hilarioni ejusdem Luciani discipulo commendatus, ipsum post mortem communis magistri habuerit cum cætera fraternitate hegumenum seu abbatem.

47. Sed jam aliunde constare vidimus, monasticæ vitæ tirocinia in Ægypto posuisse Epiphanium, ea forte quæ hic notatur ætate, quamvis mallem biennium majorem credere. Ad Lucianum et Hilarionem quod attinet, patet mendacii evidencia ex ipsius Hilarionis *Vita*, qui annos quindecim natus ad Antonium abiisse in Ægyptum dicitur ab Hieronymo, indeque post biennium revertens primus monasticæ vitæ exemplum retulisse in patriam, quod anno ejus ætatis 22 multi cœperint imitari, eatenus autem « necdum fuerant monasteria in Palæstina, nec quisquam monachum ante S. Hilarionem in Syria noverat. » Fingitur præterea monasterium ejus quod prope Gazam fuisse scitur, eo fuisse loco ut ad quinque milliaria petenda esset aqua : qua occasione cum contigisset vinum ab Epiphanio in aquam converti ad refectionem transcutium : ille gloriæ fugitans alio se subduxerit, ubi cum Saracenorum prætereuntium quidam eum ferire volens, miratus esset aperiri sibi oculum alterum, quem semper clausum habuerat ; ea re motum unum e turba, suscepisse fidem ; qui baptizatus ab Hilarione et Joannes dictus, adhæserit Epiphanio, atque hæc omnia scripserit : ac primo, ab energumeno pulsum dæmonem comminatum esse, quod in Persidem venire faceret Epiphanium. Occupata igitur regis filia indicasse, quod nisi veniret Epiphanius, exiturus a puella non esset. Quæsitum ergo et in *Spanydrio* suo repertum, post aridam manum uni missorum restitutam, venisse in regiam, quæ dicebatur Urion, dæmonem a filiola regis ipsa spectante expulisse, blandienti sibi inepius mago loquelam abstulisse et pœnitenti reddidisse, regia munera epulasque recusasse solo pane contentum : et resuscitato, qui mortuus efferebatur, adolescente, ab rege honorifice dimissum fuisse. Nescio au Ur Chaldæorum, Abrahami patriam, intellexerit hoc loco fabulator (nam Urion alias nullum novi) : ad miracula quod attinet, audi-vimus Sozomenum expresse negantem, quod viventi contigerit fugare dæmones morbosque curare.

48. Pergit interim pseudo-Joannes narrare, quomodo ad *Spanydrión* reversus secum Epiphanius fontem ibi elicuerit, feras prohibuerit ab oleribus, et in novas mansiones sibi a Saracenis, prioris turgurii conditoribus exstructas, receperit fratres

quinquaginta, leonem multis noxium sua præsentia occiderit, synonymum sibi ab Edessa philosophum exceperit, cum eoque integrum annum disputarit coram « Calisto Aetii magnæ Romæ præfecti filio, » quem a dæmone liberatum habebat discipulum ; et quomodo theogoniam Hesiodi pertinaciter defendentem, opposita veriori Genesios historia flectere nequiens, provocarit ad energumeni liberationem, quam qui effecisset ejus fides vera censeretur : atque ita conversum Epiphanium philosophum, monachumque factum et presbyterum ordinatum ab Eleutheropolitano episcopo : quem deinde in Ægyptum recedens Epiphanius sanctus monasterio suo præpositum reliquerit. Sed præterquam quod ea disputandi mora et ratio ridicula omnino videatur, et de altero isto Epiphanio alibi legatur nihil ; unum hic Aetii Romanæ urbis præfecti velim nomen notatum, quod ex cerebro suo commentum auctorem patet ex accuratissimo eo *Catalogo*, quem Bucherius a Bollando nostro acceptum edidit ad Canonem Paschalem Victorii c. 13, p. 236, ubi « ex temporibus Gallieni, » ab anno 254, usque 354 indicatur, « quis quantum temporis præfecturam Urbis administrarit, » quandoque præfectis successive quatuor intra eundem annum positus ; nec sola nomina, sed et prænomina exprimuntur. Interim ex ipsius fabulatoris calculo, annorum quinquaginta sex episcopatum Epiphanio tribuentis, acta hæc essent ut minimum ante decennium ordinationem prægressum, adeoque ante annum 338.

49. Post hæc demum sanctum, quem nos admodum juvenem fuisse in Egypto diximus, celebritatis nimie fugientem, illuc secum navigare ex Joppe facit pseudo-Joannes, post energumenam in egressu Hierusalem liberatam ; et Alexandriam appulsum Judæum, Aquilam nomine disputando convertere, ac S. Athanasio episcopo sistere baptizandum ; deinde cum S. Paphnutio, magni Antonii discipulo, in Thebaide congregari, eo consilio ut in Nitriæ eremo habitare permitteretur ; sed ab hoc propheticæ jussu, collecto apud Patres æstivo feno, abire in Cyprum atque oves pascere. Tum prope Leontopolim fingitur sanctus accedere ad Hieracis celeberrimum monasterium, istumque publice docentem errores multos mutum imperio reddere, ac pœnitentem sanare ; denique curato in superiori Thebaide energumeno, venire ad loca quæ dicuntur Bucolia ibique septennio habitasse, ubi Eudæmonem philosophum converterit sanato pueri ejus oculo ; seque ad episcopatum quæri cognoscens, reverterit in Syriam, primum quadraginta dies conversatus in monasterio S. Hilarionis, postquam ille in Cyprum se receperat, id est post annum 363, juxta Hieronymum ; cum tamen in calculo ipsius fabulatoris, diu ante Hilarionis adventum in Cyprum, ibi episcopus fuisse Epiphanius debuerit. In Hierace autem insignem parachronismum etiam notavit Baronius ad ann. 372, num. 110, observans

plane hic eundem describi, de quo ipse Epiphanius fuse tractat hæresi LXVII, tanquam a Manete proximo, et ante Meletianum schisma atque Arii hæresim apud Ægyptios noto; quanquam in *Ancorato* dicat n. 83, se comperisse « nonnullos nuper excitatos, » id est circa annum 370, « quibus ple-ræque omnium monasticam in Ægypto, Thebaide, cæterisque regionibus exercentium facile primas deferunt, qui in eodem cum Hieracitis errore versantur, ac perinde ut illi non resurrectionem carnis, non hujus quam habemus modo, sed alterius in hujus locum substituendæ prædicant. » Quod ad Paphnutium attinet, inter celebres Nitriæ monachos, quos S. Paula Romana adivit, numerat Palladius *Hist. Lausiacæ* c. 117, Paphnutium Scetioten, qui utcumque reduci posset ad hujus fictæ in Ægypto peregrinationis tempus: cæteri ejus nominis celebres alii juniores sunt; nam de episcopo confessore sub Maximino, qui concilio Nicæno interfuit, non est hoc loco cogitandum.

50. Porro manente juxta Spanhydriion Epiphania, fames valida incubuisse Phœnicæ dicitur, eamque impetrata tridua pluvia curasse sanctus; quare pro eo ad episcopatum evehendo collecti episcopi, cum ad eundem quærendum juvenem monachum Polybium submississent; ipse adventus causa divinitus cognita, cum eodem Polybio secum retento, et cum Joanne fugerit in Cyprum ad S. Hilarionem: a quo jussus Salaminam habitatum adire, et invitatus ac tempestate compulsus illuc appellens navim, quam navigaturus Ascalonem ascenderat, comprehensus in foro fuerit a S. Pappo, de quo supra n. 15, cum forte uvæ licitaretur, tractusque ad ecclesiam ordinatus fuerit per vim episcopus; quo in munere habuerit diaconum Charinum, a quo calumniam passus propter aureos centum ad dissolvendum captivi Eugnomonis debitum de bonis Ecclesiæ expensos, quamvis eidem restitutos; eidem Charino, sibi ad ter repetitam prandii tempore cervi vocem illudenti, mortem ab hoc prænuntiatam significavit; uxorem autem ejus a paralyti liberatam ordinavit diaconissam, non sine utili ad reliquum clerum in officio continendum exemplo; quin etiam solitus non perficere oblationem, donec visionem vidisset; cum ea præter morem differretur, orasse et cognovisse, in causa moræ esse præsentiam diaconi, eadem nocte usi conjugæ suæ; quare solos cælibes deinceps ad ministerium altaris ordinavit.

CAPUT VII.

Cætera, ut a Polybio adjuncta obtruduntur, expiosa.

51. Capite superiori relata omnia scripsisse, in-scio invitoque sancto, fingitur jam sæpe nominatus Joannes, Epiphaniai presbyter et itinerum omnium socius; qui moriturus advocato ad se Polybio lampada tradiderit. Hic ergo inducitur narrans, quomodo sanctus episcopus, divinitus monitus pro-catenus parva magnam ecclesiam a fundamentis

exstruere, variis miraculis obtinuerit sumptus ad opus necessarios. Nam primo cum Draconis cujusdam divitis, sed gentilis, sibi illudentis filium ægrotum sanasset; morbo in patrem translato, rursumque ad suam benedictionem ablato impe-trasse ab eodem, converso, cum familia et baptizato, quinque millia nummorum: deinde cum Eustorgium Synesii similiter gentilis filium, rogante matre, suscitasset a mortuis, ab eo oblata tria millia nummum remisisse ad fabricam. Postea cum Polybio jam presbytero narratur Epiphaniaus ivisse Hierosolimam ad Joannis episcopi, sui sub Hilarionis disciplina condiscipuli, castigandam avaritiam, ut dictum n. 17, indeque regrediens offendisse mendicos duos, quorum alter se mortuum simulabat, quod in Cypro factum videtur indicare Sozomenus (*lib. vii, cap. 27*). Huc porro reversus Isaacum Judæum legis peritum sibi adjunxerit, et coram Romanis nuntiis, ab Arcadio et Honorio imperatoribus ad ipsum Romam adducendum missis, calumniatorem suum Faustinianum, innoxio alias fabri alicujus lapsu oppressum, suscitans, mille nummos ab ejus uxore oblatos dicitur fabricæ applicasse, atque ita Romam navigasse, cum Isaaco atque Polybio, relicto ad ecclesiæ Constantiensis vicariam curam Philone, uno ex legatis, quem pro-civitate Carpsii episcopum nominarat. Carpsii civitas quam norim nulla est: Carpathus insula, Cycladum extima inter Cretam et Rhodum, longo-maribus tractu distat a Cypro, ad cujus metropolitam nequaquam spectabat ei providere.

52. Sed hæc leviora sunt: quæ sequuntur quam possunt speciem habere vel tolerabilis mendacii? Arcadius natus erat anno 374 decennio post Honorius, utrumque de baptismo suscepit vir in Palatio sublimis nomine Arsenius, et utriusque juventuti informandæ præfuit; simul illi Romæ fuerunt nunquam, sed nec Epiphaniaus, quod quidem sciatur nisi semel tantum anno 382. Illorum soror unica Galla Placidia (sed ex secundo Theodosii imperatoris conjugio, sub annum duntaxat 387 contracto), quo quidem anno præcise sit nata ignoratur; sed quædiu Arcadius vixit, Romæ non fuit. Eo autem sub annum 408 mortuo, ad fratrem Honorium in Italiam profecta, dum Romæ secure agit adhuc virgo, anno 409 a Gothis, ad Urbem ante annum captam ex improvise regressis, etiam ipsa capitur, ab eorum rege Ataulpho in uxorem sumitur, et in Hispaniam abducitur; fratri autem reddita et Constantio desponsa, Valentinianum Juniores peperit anno 418, nec alium scitur filium habuisse, nisi forsitan ex rege barbaro in Hispania SS. Theodulphum ac Theodoricum peperit, de quibus apud Treviros mortuis actum a nobis 1 Maii. Quamvis autem hæc omnia certissima sint, fingitur tamen Epiphaniaus ab Arcadio et Honorio, ut dixi, vocatus Romam ad eorum ægram sororem curandam: idque non tantum præstitisse, sed etiam ejus filium mortuum suscitasse, tali lege, ut imperatores

cum sorore atque nepote fidem suscipere Christianam : quod et fecerint, baptizati omnes ab Epiphano, suscipientibus « Arcadium Polybio, Honorium Isaaco, » eorum « sororem Proclisia Patricia, et filium hujus quodam eunucho, » non sine prodigiis. Et hæc quidem omnia vivente adhuc Theodosio Seniore Augusto, atque adeo ante annum 395, quo hic e vita migravit.

53. Roma in Cyprum reversus, ut fingitur, Epiphanius non diuturnam ibi quietem habuit, sed postquam fami publicæ, coemptis Faustini frugibus prudenter consulisset, et insidias vitæ suæ a Rufino diacono suo, ex ejusdem Faustini suggestione, paratas divina prænotione evasisset, evocatur Constantinopolim, ad prædictum imperatorem Theodosium; quem pedibus laborantem sanaverit, lætitiâ faciens non tantum ipsi, sed et filiis Arcadio atque Honorio, per eosdem dies Roma Constantinopolim reversis. Prius autem quam ab iis discederet sanctus, Faustianus eodem adductus in vinculis male dicitur periisse; rediisseque Epiphanius in Cyprum cum mandatis, ut quæcunque illius fuerant retineret pia uxor quæ omnia ad usus ecclesiæ consignavit ordinata diaconissa. Deinde Aetium Valentinianorum episcopum obmutescere fecerit; sed et contra Ophitas, Sabellianos, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos hæreticos, in Cypro nidulantes, rescriptum Theodosii acceperit, ut pellerentur ab insula. Quorum quam ægre quidquam possit cum veritate consistere, partim liquet ex dictis, partim quoad Sabellianos revinci potest ex Epiphano qui hæresi LXII agnoscens hujus tunc novæ adhuc sectæ plurimos tum in Mesopotamia, tum Romæ versari, non præterisset Cyprum, si ad eam ipsorum pertigisset venenum, sicut id de Valentinianis dixerat hæresi XXXI, Ophitas, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos, sub his nominibus adhuc superfuisse sæculo IV, exeunte quis credat?

54. Restat ultima, aut verius unica, Epiphanii ad urbem Constantinopolitanam profectio, anno 402 ad finem vergente, aut sequenti jam inito. Haec ab ovo exordiens fabulator noster, primo narrat Theophili dissidium cum fratribus Longis, tribus scilicet filiis Heracleonis imperantis Alexandriæ, quod alibi non legitur; et eorum causa exortam inter Theophilum et Joannem discordiam; tum longam de agro viduæ, per Eudoxiam usurpato per Chrysostomum reddi jusso, relationem textit; quam veram in substantia esse dubitare non sinit Marcus diaconus, in *Vita S. Porphyrii Gazensis* 26 Febr. n. 37, sed prætextum ejus agri usurpandi eum adducit fabulator noster, qui non possit non esse de falsitate suspectus; quod scilicet « mos est imperatoribus et imperatricibus, si vel pedem intulerit in terram alienam, et si fructum acceperit ex aliquo eorum quæ fructum ferunt, ut nullus alius in ea potestatem habeat nisi imperator. » Itaque factum ait, ut cum casu illuc ingressa imperatrix botrum sibi rescuisset, hoc ipso cogi vide-

etur ad fundum eum sicut vindicandum. Addit imperatricem obtulisse viduæ pretium illius; quod sane ut illa acceptaret aut oblatum alibi prædium, consultius fuisset suadere læsæ, quam pro summo jure tantas turbas movere, quantas consequi necesse erat, si per excommunicationis rigorem excluderetur ab ecclesia imperatrix. Itaque existimo neque tale quidquam ab hac oblatum, prætextum autem illius agri usurpandi alium non fuisse, quam quod mortuus esset in exilio viduæ ejus maritus e bona olim fisco addicta. Neque me movet quod eandem rem in encomio Chrysostomi narret Leo imperator; apparet enim eum inhæsisse, sine ullo examine, huic tam portentosæ *Vitæ S. Epiphanii*.

55. Ut sit, fingitur eo usque irata imperatrix ut de Joanne deponendo cœperit agitare consilia. Quo cognito Theophilus persuaserit Epiphano navigare Constantinopolim. Huc appulsum cum Polybio et Isaaco (nulla facta mentione Crispionis, de quo mox) sollicitaverit imperatrix, ut in Joannis, tamquam perturbatoris et hæretici, depositionem consentiens, seipsum in ejus locum pateretur substitui; molliora vero suadenti Epiphano minata sit dicens: « Si fueris impedimento quominus mittatur Joannes in exilium, speriam templa idolorum, etc. » Cumque ad hæc ingemiscens Epiphanius se ab hoc judicio innocentem protestaretur, non tamen effugisse, quominus diceret consentiasse; itaque Joannem accepta charta ei scripsisse: « Sapiens Epiphani, assensus es meo exilio? In throno tuo non sedebis amplius; » Epiphanius vero rescripsisse: « Athleta Christi, verberare, et vince: in locum autem, ad quem fuisti relegatus, non venies. » Potuitne postrema hæc pro falsis, ut necessario sunt falsissima, habere Baronius; et non videre colloquium Epiphanii cum imperatrice, ejusdem ut auctoris sic et fidei esse? Cur igitur ipsum opposuit auctoritati Sozomeni tanquam in favorem Origenistarum propter Joannem propensioris? Utrumque sane velim æqualiter rejectum, quando priorem Eudoxiæ cum Chrysostomo rixam, quæ Theodosii junioris nativitatem ac forte etiam an. 391, antecessit, constat fuisse compositam; et posteriores querelas primum esse subortas, quando « digresso ab urbe Epiphano, Joannes in ecclesia verba faciens, communem adversus mulieres vituperationem instituit, quam populus ita accepit, quasi adversus imperatoris conjugem figurate composita fuisset, » uti scribit Sozomenus, in hoc conformis Socrati. Tum scilicet Theophilus, qui solus fuerat vocatus in urbem, judicandus a Joanne in causa monachorum, agentibus Joannis æmulis et suadente imperatrice, atque synodum contra eam convocandam poscente, permissus est Ægyptios episcopos secum ducere: qui in suburbio Chalcedonis ad Quercum congregati Joannem depositum declararunt; sed frustra, populo eum vel invitum restituente. Cum autem propter « argentam statuum » denuo accensa esset indignatio

imperatricis, in altera postea synodo decretum A sancti exsilium est, eo solum prætextu, quod damnatus in synodo, absque numerosioris quam illa ad Quercum fuerat synodi sententia, sedem suam recepisset.

56. Ad extremum in Actis, tanto jure reprobandis, dicitur Epiphanius adhortatus in navi suos, sedasse precibus tempestatem triduanam, atque exspirasse. Cujus demortui corpus, circumcisumne esset, explorare volens navarchus, ictu pedis retro actus extinctusque ad eodem pedes positus revixerit. Cumque Constantiam appulisset navis, tenebræ quidem toti incubuerint civitati; tres tamen cæci obviam progressi, cum reliquis sese manu tenentibus, visum receperint; corpus autem conditum melle prostiterit in ecclesia diebus multis, eo quod Longinus et Petronius diaconi, hæresi B Valentiniiana clam infecti, nefas esse dicerent intra civitatem in ecclesia sepeliri mortuum; quia autem sepelire eum nihilominus volentibus illi se opponerent, ad venerandi diaconi Sabini, Epiphanium invocantis, preces; Longinus quidem conciderit ipso loco mortuus, Petronius vero, elatus inde paralyticus ac mutus, quarto die obierit. Tum vero missos Constantinopolim legatos sex, qui Arcadii imperatoris voluntatem exquirerent; hic vero eos detinuerit, donec suum, ut appellabat, patrem luxisset diebus quadraginta; iisque expletis eosdem remisit cum quodam Maximo, molestum sibi dæmonem circumferente. Ab hoc autem, ante sacrum corpus prostrato ac liberato, lectam C imperialem epistolam, versu secundo sic continet: « Eum qui vixit supra nostras leges, nolumus jacere convenienter nostris legibus; » atque ita demum depositus fuerit sanctus in theca ad id fabricata, « ipso loco ubi supra Faustinianum ceciderat fabricator, » utique mensibus tribus aut quatuor, juxta hanc fabulam, post sancti mortem. Hæc autem, ut indicavi n. 5, fingitur scribere Epiphanius successor Sabini ad Polybium octavo die durantis pro sepultura contentionis digressum ab insula, et post unius anni moram in Thebaide, raptum ab Heracleone, totius Ægypti præside, Rhinocoruris tunc habitante, ut esset ejus urbis episcopus; cum petisset de illius controversiæ D exitu doceri a Sabino, quia ex Calippo diacono audierit illum Constantiæ episcopum ordinatum.

57. Habes, Lector, his duobus capitibus comprehensam totius proluxæ alias fabulæ summam, eo fine, ut si quid alibi reperias a nobis præteritum in primis quinque capitibus quod hic etiam attingatur; discernere possis, utrum id hinc acceptum æstimari non debeat; an vero, ut ex meliori auctore huc translatus, fidem mercatur cum prioribus obtinere. Similiter arbitrio tuo relinquo, velisne pro genuino S. Epiphanius fetu habere cum Bellarmino librum *De vita prophetarum eorumque sepultura*, quamvis ignotum Photio n. 122 et seqq. ejus opera recensenti; an cum novissimo ejus interprete

Petavio, *ψευδεπιγραφοῦν* credere, « propter sextentas mendaciorum nugas, quibus liber ille refertus est. » Petavio Sirmundus et Labbæus subscribere, sancti Patris honori faventes; et horum sententiam ex eodem motivo libentius teneo, licet satis intelligam cum Labbæo, esse qui censeant, « non omnia, veteribus Patribus subtrahenda, in quibus Thalmudica commenta et Hebraicæ quædam deuterose continentur.

58. Sic liber *De Vita et morte justorum*, Barouio in notis ad Romanum Martyrologium 4 Maii et 25 « cujuspiam alterius potius quam S. Isidori esse videtur, eo quod in eo complura reperiantur, Isidoro indigna, coagmentata mendacia: » de eo tamen non sinit nos dubitare S. Braulio in prænotatione librorum ejus: ita ut huic excusando aliud non suppetat, quam cum Labbæo vel agnoscere « ab aliquo interpolatore corruptum, » vel ingenue fateri, quod « nimis credulus, quæ ab aliis scripta reperit, minus discussa, non tam sua quam aliena protulerit fide. » Quandiu tamen alterutrum dicere pro tuendo qui sub Epiphanius nomine contrövertitur libro, similis ponderis non cogit auctoritas, bene de illo omnes mereri existimo, qui id quod ejus gravitate indignum esse rationabiliter censent, ab ipso scriptum esse non libenter credunt; male econtra, qui mordicus id sustinere volunt, ut ejus auctoritate, sicut et S. Isidori fulciri videantur, quæ ibi de Eliæ prophetæ natalibus leguntur. Equidem existimo Patres istos, si talia ipsi revera scripserunt, mere interpretum et collectorum fungi officio voluisse, nullum autem iis ex se pondus addere: an autem revera operæ pretium fuerit Rabbiorum de sanctis veteribus somnia, quibus illi omnes sacræ Scripturæ historias interpolarunt, vel jam olim collecta Græce Latineque reddidisse, vel in illorum libris pluribus dispersa in unum libellum collegisse, prudentiorum esto judicium; curiositati certe et oblectationi nonnihil serviunt ista, neque alicui nocere possunt qui eis fidem non magnam habuerit, intelligens cum Theophilo Raynaudo nostro, de bonis et malis libris n. 352, eorum « multam mendacitatem et fabulositatem, » quodque (ut idem n. 348 notat) « Rabbini proprium quarto modo est fabulari, et quæ nunquam fuerunt eruntve unquam, tanquam vera proponere, adeo crasse ac stolide, ut ne ingenii quidem mica deprehendatur in comminiscendo dextre et apposite, fingendoque probabiliter et apte ad persuadendum. » Convenit profecto non tam considerare quis quid scripserit, de iis quæ ante longissimas ætates acta feruntur, certis nullis auctorum coævorum monumentis testata; sed quos fuerit duces in scribendo secutus; hi autem, in eo quod tangimus, argumento, alii quam Rabbini non fuerunt, iique vero similiter Hierosolymitano excidio posteriores omnes.

59. Cæterum, quia liber vulgatus sub nomine Epiphanius, primum superiori sæculo Latine legi cœpit, merito præsumunt scriptores Latini præsertim.

ii quos Græcam nescivisse constat, dum aliquid ejusmodi de legis antiquæ prophetis scribendo attigerunt, non illum sub nomine Epiphaniî librum, sed alium sub nomine S. Dorothei, Latine duntaxat exstantem, præ oculis habuisse, prout in tractatu de B. Alberto Hierosolymitano ad 8 Aprilis indicavi. Illic autem liber, multo prius et certius, quam alter ille Epiphaniî, adjudicatus Dorotheo fuit, statim ac per impressionem factus est magis publici juris : Synopsim intelligo *De vita et morte apostolorum, prophetarum ac discipulorum Domini*, quæ sub Dorothei nomine excusa fuit, tum seorsim tum in Bibliothecis veterum Patrum; hanc enim, ut notavit Labbæus, « jam pridem ut fabulis refertam nulliusque apud doctos auctoritatis, obelo fixerunt Molanus, Baronius, Bellarminus et alii Catholici, B quibus heterodoxi subscripserunt : » ut de Theophilo

A Raynaudo taceam, cujus iudicio liber est « infantilis, scatens fabulosis narrationibus. » Quibus cum similes sint in duobus jam supra indicatis opusculis, S. Isidorus quidem sic excusatur, ut tamen melius fuerit proprio honori consulturus, si præcautione saltem aliqua usus indicasset non magnam iis a se fidem haberi; Epiphanius autem nec excusatione quidem eget, quandiu nullo veteri et iunctabili testimonio probatur, hæc vere illius esse scriptio. Adde quod plures Epiphaniî fuerint subsequentibus sæculis, etiam in Cypro episcopo quorum aliqua ut fieri vulgo solet, principaliori hujus nominis scriptori tribui potuerunt, sicut « orationes illæ quæ, Epiphaniî nomine fucum jam pridem faciunt, Petavio iudice, satis curâ stylo ipso tum aliis quibusdam indicis, alterius vel Epiphaniî vel auctoris se esse declarant.

DIONYSII PETAVII

E SOCIETATE JESU

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ IN EPIPHANII OPUS QUOD PANARIUM INSCRIBITUR.

Si cum exquisita rerum, quæ in hoc Opere tractantur, varietate ac copia adæquare commentationes nostras instituissem, non brevibus notis et animadversionibus, sed ingentibus libris committenda res fuerat. Quoniam autem neque me commentariorum moles illa delectat, et eruditorum lectorum fastidiis occurrendum potius hoc in genere est quam aliorum tarditati consulendum, nulla est obtinendæ a me ratio prætermittenda brevitatis. Ea vero visa est in primis ejusmodi, ut diversas ex veterum exemplarium comparatione, aut ex conjectura lectiones ad oram contextus ascriberem : Tum ut leviora quæque, ac facilliora, vel commode ab aliis explicata, ne attingerem omnino, aut captim breviterque perstringerem. Quamobrem certa potissimum argumenta delegimus, in quibus elaborandis atque illustrandis plusculum operæ disputationisque consumptum est : quæ nimirum talia esse consideremus, at ad eorum minuendam obscuritatem nonnihil opera nostra posset accedere. Fuerat jamdudum animus, omnium hæreseon quæ in hoc opere commemorantur, τὰ ἁπορρήσια primum, deinde opiniones ac dogmata omnia separato libello persequi, et cum iis quæ Epiphanius perscripsit, quæ ab aliis sunt Patribus exposita, conferre : sed ab eo consilio revocavi ipse me, quod eum mihi laborem jamdudum aliorum industria sublevasset. Etenim præter veteres illos, Irenæum, Augustinum, Philastrium, Damascenum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Hieronymum; ac cæteros, qui aut de hæresibus nominatim scripserunt, aut earum in libris suis utcumque meminere, recentiores aliquot eodem in argumento summa cum laude versatos memineram; in primis autem Gabrielem Prateolum, atque illustrissimum magnorum Annalium conditorem. Quorum ille hæreseon omnium luculentissimum catalogum litterato ordine contexuit : hic in Annalibus suo quamque tempore consignatam reliquit; uterque uno in conspectu quæ apud veteres illos dispersa erant ac dissipata proposuit. Hac igitur cura et cogitatione solutus, hunc unum ad scopum commentandi laborem istum conferam, ut qui Latine jam, hoc est minus, ut spero, barbare studio nostro loquitur Epiphanius, idem notis et Animadversionibus qua castigatus, qua illustrior factus, dilucide atque intelligenter id faciat, omni obscuritate detersa.

DE INSCRIPTIONE OPERIS, AC XX PRIORUM HÆRESEON PARTITIONE.

Cum adversus LXXX hæreses, quæ ad suam ætatem existerant, susceptum a se hoc opus profiteatur Epiphanius, duo quædam occurrunt in eo negotio consideranda. Alterum, hæresis nomen latissime in quibus-

dam usurpari; nec ad theologorum normam vocabuli usum istius exigi, a quibus quid proprie sit hæresis, et quantum reliquis ab sectis differat, subtilius atque enucleatius declarari solet. Nam neque priores illæ sectæ, Barbarismus, Scythismus, Judaismus, quatenus Christi ortum antecessit, inter hæreses merito recensentur; neque ullæ proprie sectæ Barbarorum, aut Scytharum fuerunt. Atque, ut diligentius in Hellenismi, Judaismi, ac Samaritismi species inquiratur, pleræque forsitan e numero sectarum, siuo hæreseon eximendæ erunt; de qua re sparsim, ac suis locis opportunius agetur. In Hellenismo quidem, cum quatuor tantummodo sectas Epiphanius numeret; infinitæ adjungi aliæ potuerunt; quarum plerasque in calce hujus operis, in fidei Catholicæ Compendio prosecutus est. Alterum hoc in negotio considerandum est; quamvis omnes illæ sectæ inter hæreses haud immerito censeantur, nequaquam tamen Epiphanio octogenarium illum constare numerum. Etenim in partitione ipsa contra dividendi præcepta non mediocriter peccatum est: cum principio quinque ante Christum sectarum fastigia proponuntur; Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, Judaismus, Samaritismus: ac deinde posteriora tria genera in alias species tribuuntur. Et nihilominus genera cum subjectis sibi partibus eundem in numerum summamque conferuntur. Quod est in divisione vitiosissimum. Neque enim genus πρὸς τὰ εἶδη ἀρτιδιαρπίζται. Ut si anima vitæque præditum corpus primum in animal ac plantam partiare: tum animal in terrestre, aquatile, volatile; plantam in herbam, fruticem et arborem: ac deinde collectis omnibus, octo corporis animati partes esse constituas: nimirum animal, plantam; terrestre animal, aquatile, volatile: herbam, fruticem et arborem. Ita enim inter divisionis partes genera ipsa, quæ dividuntur, perperam referas. Quod in illa hæreseon distributione commisit Epiphanius. Quippe tres illæ, quas dixi, Hellenismus, Judaismus, Samaritismus cum suis partibus conjunctæ summam conficiunt. Unde subductis recte omnibus, XVII duntaxat ante Christum, universe vero LXXVII hæreses, non LXXX numerantur. Præterea XX priorum hæreseon alium in Epistola ad Acacium et Paulum presbyteros, et in Anacephalæosi, quam in ipso decursu operis ordinem instituit. Utrumque nos in sequenti tabula proposuimus.

XX Priorum hæreseon
ordo in Anacephal.

	1 Barbarismus	
	2 Scythismus	
	3 Hellenismus	
	4 Judaismus	
	5 Samaritismus	
Hellenismi	6 Pythagorei	Hellenismi
	7 Platonici	
	8 Stoici	
	9 Epicurei	
Samaritismi	10 Gortheni	Judaismi
	11 Sebuæi	
	12 Esseni	
	13 Dosithei	
Judaismi	14 Scribæ	Judaismi
	15 Pharisæi	
	16 Sadducæi	
	17 Hemerobaptistæ	
	18 Ossæi	
	19 Nazaræi	
	20 Herodiani	

XX Priorum hæreseon
ordo ex opere Panarii.

1 Barbarismus
2 Scythismus
3 Hellenismus
4 Judaismus
5 Stoici
6 Platonici
7 Pythagorei
8 Epicurei
9 Samaritæ.
10 Esseni
11 Sebuæi
12 Gortheni
13 Dosithei
14 Sadducæi
15 Scribæ
16 Pharisæi
17 Hemerobaptistæ
18 Nazaræi
19 Osseni
20 Herodiani

In posteriori serie Stoici ante cæteras philosophorum sectas collocantur; aliter atque in priori fecerat, quæ longe ac in parte tolerabilior est. Hinc est, quod Stoicorum secta τριτὴ ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ sit inscripta. Nam tertium ab Hellenismo locum habet in serie, ut Platonici quartum, atque ita deinceps; non ut in inscriptione Latina est; tertia Hellenismi secta: pro auctore scribe: Tertia ab Hellenismo secta.

ACACII ET PAULI

PRESBYTERORUM

EPISTOLA AD EPIPHANIAM.

Epistola anno Diocletiani xcii, Valentiniani et Valeriani xii, Gratiani viii, ad Epiphanium Palæstinum Eleutheropolitanum scripta, qui cum olim monasterii, quod in Eleutheropolitano agro situm est, Pater fuisset, hoc tempore Constantiæ, quæ urbs est provinciæ Cypri, episcopus est: ab Acacio et Paulo presbyteris et archimandritis, hoc est monasteriorum præpositis, in regione Carchædonis, et Beroæ, Cæsæ Syriæ: qua postulunt, ut adversus hæreses scribat: cum jam a multis insuper rogatus, ut hoc susciperet, atque, ut ita dicam, coactus fuisset.

Domino meo honoratissimo, atque in omnibus religiosissimo Patri Epiphanio episcopo, Acacius et Paulus presbyteri, archimandritæ, in Domino salutem.

Pietatis quidem tuæ, Pater, aspectus ipse satis esse poterat; qui nos spiritalibus sermonibus implevit; ac tam vehemens nobis tui desiderium indidit, postquam tuo semel frui conspectu licuit. Verum quoniam prævia discipuli Christi fama verborum ejus, factorumque fragrantiam ubique prædicat, angit nos, et sollicitat, ut illius nos sermonibus ac sensis explere studeamus. Coram igitur adeuntes par erat, ejus quæ in te, perinde atque in apostolis est, gratiæ communionem perfundi. Sed cum iter illud nobis corporis ægritudo, et languor intercluserit; minime ipsi potuimus ad pedes tuos provoluti spiritales sanctosque sermones ex ore tuo manantes audire, ac discere. Hoc enim persuasum habemus, si quidem essemus digni, venientes ad te, et audientes nos, in eo sanctioris vitæ genere, quod arripuimus, confirmatum iri; dummodo extremum illius ac summum mereamur assequi. Quandoquidem igitur adversa valetudine premimur, pietatem tuam vehementer oramus, ut eorum nobis communionem ne invidias, quæ in te revera sunt a Salvatore collata. Etenim non nos ipsi solum; sed et universi, qui audierunt, novum te apostolum præconemque confitentur a Christo nobis hac ætate productum, velut alterum quendam Joannem in ea præciperes, quæ ab iis servanda sunt, qui sese in illud curriculum commiserint. Quamobrem cum Marcellus communis nostrum omnium frater tantæ

Ἐπιστολὴ γραφθεῖσα ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας, Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐάλεντος ἔτους δωδεκάτου, καὶ Γρατιανοῦ ἔτους ὀγδόου, πρὸς Ἐπιφάνιον Παλαιστίνον Ἐλευθεροπολίτην, γενόμενον Πατέρα μοναστηρίου ἐν τῇ τῆς αὐτῆς Ἐλευθεροπόλεως περιοικίᾳ, ἐπίσκοπον ὄντα ἐν τῇ πόλει Κωνσταντίας ἐπαρχίᾳ Κύπρου, παρὰ Ἀκακίου καὶ Παύλου πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιμανδριτῶν, τουτέστι πατέρων μοναστηρίων μετὰ Καρχηδόνοιο καὶ Βερόλου τῆς κολίης Συρίας, περὶ τοῦ κατὰ αἱρέσεων πασῶν γράψαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλῶν προτρεψαμένων, καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀναγκασάντων αὐτὸν εἰς τοῦτο ἦεν.

Τῷ κυρίῳ μου καὶ τιμιωτάτῳ κατὰ πάντα εὐλογεστάτῳ Πατρὶ Ἐπιφάνιῳ ἐπισκόπῳ Ἀκάκιος πρεσβύτερος καὶ Παῦλος πρεσβύτερος, ἀρχιμανδριτῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἦρκει μὲν ἡ θεὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, ἡμεῖς, ἐμπλήσασα πνευματικῶν ῥημάτων, καὶ ἐμφυτεύσασα τὸν τοσοῦτον πρὸς ἡμᾶς πόθον, γεγονότα τῆς σῆς αὐτοψίας μεταλαβοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρόδρομος γῆμι μαθητοῦ τοῦ Σωτῆρος κηρύττει τὴν τῆς εὐδοκίας τῶν ῥημάτων καὶ πράξεων ὁρμήν, ἀγγεῖ καὶ λέξιον καὶ νοῦ χορηγήσῃ· εἶδει μὲν αὐτοψία ἐλθόντας μεταλαβεῖν τῆς ἐκ Θεοῦ δοθείσης σοὶ χάριτος, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ὁδὸς ἐπεσχέθη ὑπὸ τῆς ἀρρώστιας τῆς σωματικῆς καὶ ταλαιπωρίας, ὡς ἰσχύσαμεν, αὐτοὶ γενόμενοι πρὸς τοὺς πόδας σου προκαλινδούμενοι, ἀκούσαι τε καὶ μαθεῖν τὰ ἐκπερευόμενα πνευματικὰ ἅγια ῥήματα ἐκ τοῦ σου στόματος. Πιστεύομεν γάρ, ὅτι, εἰ ἤμεν ἄξιοι, ἀνείθοντες τε καὶ ἀκούσαντες, ἐστηριζόμεθα τὴν πίστιν, ἣν προβεβλήμεθα, εἰ ἔσομεν ἄξιοι τὸ τέρμα ταύτης καταλαβεῖν. Τῆς οὖν ἀρρώστιας καταλαβούσης θεόμεθα τῆς τοσαύτης σου θεοσεβείας, μὴ φρονήσης μεταδοῦναι ἀπὸ τῶν δεδωρημένων σοὶ ἀληθειῶν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Ὁμολογοῦμεν γάρ οὐ μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀκούοντες, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ γενεᾷ νέον σε ἀπόστολον ἠγείρεν ἡμῖν καὶ κήρυξεν ὁ Χριστὸς, Ἰωάννην νέον, καὶ κηρύσσειεν τὰ ἀπειλόμενα φυλάσσεσθαι ὑπὸ τῶν τῶν δρόμων τοῦτον προβαλλόμενον. Τοῦ οὖν κοινῶς ἀδελφοῦ Μαρκέλλου ἐπιτάτῃ τοσαύτῃ φήμῃ ἀγγομένου, καὶ ἐλχομένου τῇ πειθῇ τῆς σῆς θεοσεβείας, ὄντος τε καὶ τῆς ἡμετέρας μάνδρας, αὐτὸν τε ὑπερέτην ἐσχηκότος τῆς τοσαύτης

της ὁδοῦ, καὶ νεοκατηχήτου ὄντος, ἐπετρέψαμεν τὴν ἁμαρτωλῶν πρὸς τὸν μαθητὴν σε τοῦ Σωτῆρος. Ὁ δὲ ἀξιοῦμεν τῶν βηθόντων σοι πρὸς τινὰ ἀδελφούς, εἰς παιδείαν δωρεῶν, ὅπως σοὶ μὲν τῷ δικαίῳ ἀδελφῷ, ἡμῖν δὲ τοῖς ἀμαρτωλοῖς μεταλαβούσιν εὐφρανθῆναι ἐν Κυρίῳ. Ἐμπλησθέντες γὰρ σου τῶν πνευματικῶν βημάτων, ἐπακουρίζομεθα τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν. Ἠκούσαμεν δὲ ἐπιληθῆντα ὀνόματα ὑπὸ τῆς σῆς τιμιότητος ταῖς αἰρέσεσιν, ὧν ἐκάστης θρησκείας ἀξιοῦμεν τὴν σὴν ἐκείνων διαβόησιν ἡμῖν δηλῶσαι τὴν αἴρεσιν. Ἴση γὰρ πάντων ἡ δωρεά. Καὶ σὲ ἀξιοῦμεν εὐχὴν ποιήσασθαι, σὲ τὸν δίκαιον τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ πάντων τῶν σε ποθούντων, καὶ ἐκδεχομένων τὴν παρὰ σοῦ δωρεάν. Ἐν νηστείᾳ καὶ εὐχῇ ἐσμεν τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀδελφῶν, δεχθέντα ὑπὸ τῆς σῆς τιμιότητος ἀσμένως, καὶ κίβδηλα τὴν ὑπὸ σοῦ δεδωρημένην δωρεάν, καὶ οὕτως ἀναπέμψαι τὰς ἐξ ἔθους εὐχὰς Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Πάντες ἐλπίζουσιν οἱ ἀδελφοὶ τῇ ἰσὺ σοῦ εὐχῇ ὑπὲρ αὐτῶν γιγνομένη στήριξιθῆναι. Παρακαλοῦμεν μὴ ὀκνησαι μεταδοῦναι χάριν θεϊκὴν ἐπιτήρησιν ἀποστόλων. Πάντες οἱ μικροὶ ἐν ταῖς μάχαις ὄντες εὐχὴν τῷ κρείττονι ἀναπέμπονσι μεταλαβεῖν ἀπὸ τῆς σῆς θεοσεβείας πνευματικῆν δωρεάν. Ἐβρωμένος ἐν Κυρίῳ, καὶ εὐθυμὸς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης, καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τὸν δοθέντα σοι θρόνον, καὶ τὴν θεϊκὴν δωρεάν (1), μέχρι τοῦ σὲ ἐκλεχθέντος στεφάνου.

confirmatum iri. Oramus te, ut qui divinam apostolorum gratiam consecutus es, quod petimus ne tribuere cuncteris. Pusilli omnes, qui in monasteriis degunt, Deum precantur, ut a te spiritale donum illud obtineant. Valere te in Domino, ac lætum assidue degere optamus plurimum : et commissum tibi thronum, in Spiritu sancto, divinumque tueri munus, donec eam, quæ te manet, coronam in cælo consequaris.

RESCRIPTUM EPIPHANII.

Ἡ ἀντιγραφείσα πρὸς τοὺς περὶ Ἀκακίῳ καὶ Παύλῳ πρεσβυτέροις ὑπὸ αὐτοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα περὶ τοῦ κατὰ αἵρέσεων γράψαι αὐτόν.

Κυρίως τιμωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις Ἀκακίῳ καὶ Παύλῳ Ἐπιφάνιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Προσίμιον, εἴτ' οὖν λαλιὰν ἐπιγραφὴν, ὡς περὶ διαγράφωντες παλαιοὶ συγγραφεῖς διὰ τοῦ αἰνίγματος ὑπόκεινται ἐδείκνυν πάσης ὑποκειμένης πραγματείας. Ὅθεν καὶ αὐτοί, τῷ αὐτῷ κεχρημένοι χαρακτῆρι, προοιμαζόμεθα ὑμῖν, ἀγαπητοί, τὰ τῆς κατὰ αἵρέσεων αἰτήσεως ὑμῶν, ἐν ὀλίγῳ τὴν δύναμιν ἀνακαταλύμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλομεν ὑμῖν τὰ τε ὀνόματα τῶν αἵρέσεων δηλοῦν, τὰς τε παρ' αὐτοῖς ἀθεμίτους πράξεις ἀνακαλύπτειν, ὡς περὶ τοὺς καὶ δηλητήρια ὄντα, σὺν αὐτοῖς δὲ ἅμα καὶ ἀντιδότους ἐπαρμολογούμενοι, ἀλεξήτρια τῶν δεδηγμένων, καὶ προκαταληπτικὰ τῶν μελλόντων εἰς τοῦτο ἐμπέπτειν τοῖς φιλοκάλοις διαγράφομεν· αὐτὸ τοῦτο τὸ [προοίμιον] Πανάριον, εἴτ' οὖν κίβδητον ἱατρικόν, καὶ θρησκευτικὸν ἐρμηνεύοντες, ὅπως ἐστὶ διὰ βιβλίων τριῶν αἵρέσεις ὀδοόχοντα, αἰτινὲς εἰσι θηρίων, εἴτ'

Epiphanii episcopi epistola, quam ad Acacium et Paulum presbyteros ad ea rescripsit, quæ illi de lucubratione illa contra hæreses significaverant.

Domini venerabilibus ac fratribus, et collegis, Acacio et Paulo, Epiphanius in Christo salutem. Quemadmodum antiqui scriptores consueverant in præfationibus ac proloquiis, et inscriptionibus totius operis propositi speciem adumbratione quadam informatam ostendere; ita et nos eodem orationis usu genere proœmium hoc instituimus, dilecti, ut, quæ postulatio vestra fuit, eorum quæ adversus hæreses disputanda sunt, summa paucis complectamur. Quoniam enim hæreseon omnium nomina declaranda vobis hoc in libro suscepimus, nec non execranda, ac nefaria illarum flagitia, sic tanquam præsentissima quædam venena, patefacere volumus, atque his velut antidota quædam opponentes, quæ vel iis, qui morsu petiti sunt remedio esse possint, vel eos, quibus ne incidant periculum est, præmuniunt ac conservent, honestarum rerum studiosis conscribere : Panarium, sive arculam medicam, ad

(1) Deest verbum quod Latino tueri respondeat.

eorum, qui a serpentibus icti sunt, remedium jure opus illud, ac librum interpretabimur; qui in tres partes divisus, hæreses octoginta complectitur, quæ serpentum ac reptilium similes sunt. Secundum quas veritatis firmamentum, et salutaris doctrina, fideique formula subjecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet Ecclesia declarata. Quæ cum jam tum ab orbe condito esse cœperit, postea tamen per Christi Domini Incarnationem temporum successione ante commemoratas omnes hæreses vulgata, atque patefacta, eademque a nobis in commentarios ex Christi prædicatione relata: ac rursus post explicatam omnem istarum hæreseon improbitatem, ex apostolorum disciplina accurate ac perspicue brevi recreentur ac reficiantur animi, qui hunc hæreseon

I. Porro vos omnes, honestarum rerum studiosi lectores, rogatos volumus, ut et præmiu in ipsum, et insequentium hæreseon expositionem, ac veritatis professionem, et doctrinam, ac sanctæ et catholicæ Ecclesiæ fidem a nobis expressam percurrentes, condonare velitis, utpote hominibus, et ita pietissimum affectis, ut cum labore, ac divino zelo pietatis partes propugnare conemur: illud unquam ignoscatis, si quid paulo amplius ac præstantius ad sanctissimi et omni veneratione dignissimi patrociniu nominis usurpare divinis freti viribus ausi fuerimus, id ipsum concedente Deo, quandoquidem ea, quæ facultatem nostram superant, inquirimus. Nam et pro veritate oratio ista, et pro pietate lucubratio suscipitur. Ad hæc vehementer a vobis postulo, ut si quid forte reperiatis (quantum non illud adeo moris est nobis, vellicare quempiam, aut in eum dicta jacere), verum si pro ardentissimo nostro adversus hæreses studio, et ut lectores ab iis deterreamus, concitatius aliquid dixerimus: utputa si impostores, circulatoris appellemus, id velitis ignoscere. Nam et ipsa certaminis ac disputationis necessitas ejusmodi laborem nobis imposuit, quo ab illis lectores avocarentur, utque illorum functiones, mysteria ac dogmata ab instituto nostro aliena esse atque interdicta constaret: atque ut ex oratione ipsa, et ederemus: tum ut denique majori illa verborum revocare possemus.

II. Quæ quidem omnia hoc in opere comprehensa tribus libris explicantur, primo, secundo ac tertio. Iidem porro libri septem in tomos distributi sunt: quorum singuli certum hæreseon ac schismatum numerum continent. Quæ simul collecta lxxx conficiunt. Quorum appellationes hæc sunt ac dogmata: I, Barbarismus; II, Scythismus; III, Hellenismus; IV, Judaismus; V, Samaritismus. Ab iis deinceps reliquæ sectæ profluxerunt, nam ante Christi Salvatoris adventum post Barbaram et Scythiam superstitionem e Græca istæ prodierunt, VI, Pythagoreorum, qui et Peripatetici, auctore divisionis Aristotele; VII, Platoniorum; VIII, Stoi-

αὐν ἐρπετῶν αἰνίγματα (1). Μία δὲ μετὰ τὰς ὀγδοήκοντα, ἡ τῆς ἀληθείας βάσις ἅμα καὶ διδασκαλία, καὶ σωτήριος πραγματεία, καὶ Χριστοῦ νόμῳ ἁγία Ἐκκλησία, οὕσα μὲν ἀπ' αἰῶνος, διὰ δὲ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ χρόνου μέσον τῶν προειρημένων ἀποκαλυφθεῖσα, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ὑπομνήσει διὰ τοῦ κηρύγματος Χριστοῦ ταχθεῖσα, καὶ πάλιν μετὰ πάσας τὰς τῶν αἰρέσεων τούτων μοχθηρίας εἰς ἀναψυχὴν τῶν τῶν κλάμων τῶν αἰρέσεων διὰ τῆς ἀναγνώσεως διελθόντων, ὑφ' ἡμῶν μετ' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων διδασκαλίαν, σαφῶς ἀπαγγεῖθαι.

quodam est compendio subjecta; uti ea re illorum percurrendarum laborem susceperint.

B A'. Παρακλήθητε δὲ, πάντες οἱ φιλοκάλως ἐντυγχάνοντες τῷ τε προοίμιῳ καὶ ταῖς μετέπειτα αἰρέσεις, καὶ τῇ περὶ ἀληθείας ἀπολογία τε καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ πίστει τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, συγγῶναι ἡμῖν ἀνθρώποις οὕσι, καὶ μετὰ πόνου καὶ ζήλου θεῖου φιλοτιμουμένοις ὑπὲρ θεοσεβείας ἀπολογεῖσθαι, [εἰς δ] εἰ τι ὑπέρογκον εἰς αὐτὸ τὸ πανάγιον καὶ πανσεβάσμιον ὄνομα θελήσῃμεν κατὰ τὴν (2) ἁγίαν δύναμιν ὑπεραπολογεῖσθαι, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος τὰ ὑπὲρδύναμιν ἡμῖν ἐκζητοῦσιν, ἐπειδὴ δι' ἀλήθειαν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δι' εὐσέβειαν ἡ πραγματεία. Καὶ ἐτι παρακλήθητε, ἴν', εἰ που εὐροῖτε, (καίτοι γε μὴ ἐν ἔθει ὄντας ἐπισκήπτειν τινὰς, ἢ ἐπισχωματίζειν)· διὰ δὲ τὸν πρὸς τὰς αἰρέσεις ζῆλον, καὶ εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἐντυγχάνοντων, εἶπου παροξυνομένοι λέξομεν, ἢ ἀπειθῶνάς τινὰς καλοῦντες, ἢ ἀγύρτας, ἢ ἀθλόους· αὐτῇ γὰρ ἡ ἀνάγκη ἡ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀγῶνος παρασκευάζει ἡμῖν τὸν τοιοῦτον ἰδρώτα, δι' ἀποτροπῆς τῶν ἐντυγχάνοντων, καὶ ὅπως δεξιόμεν παντελῶς ἀπηγορευμένας τοῦ ἡμετέρου φρονήματος τὰς ἐκείνων ἐργασίας, καὶ μυστήρια, καὶ διδασκαλίας· ἴν' ἀπὸ τῶν λόγων, καὶ τῆς ὀξύτητος τῆς ἀντιλογίας, καὶ τὸ ἡμέτερον ἐλευθέριον ἀποδείξωμεν, καὶ τινὰς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκκλίνωμεν καὶ διὰ τῶν δοκούστων βαρυτέρων λόγων.

acumine disputationis libertatis ingenuæ specimen asperitate aliquos sallem ab illorum contagione

D B'. Καὶ ἔστιν ἐν τῇ πάσῃ πραγματείᾳ διὰ τῶν προειρημένων τριῶν βιβλίων, πρώτου, καὶ δευτέρου, καὶ τρίτου· ἅτινα τρία βιβλία εἰς ἑπτὰ τόμους διεῖλομεν. Ἐν δὲ ἐκάστῳ τόμῳ ἀριθμὸς τις αἰρέσεων καὶ σχισμάτων ἐγκραται. Ὅμοῦ δὲ αἱ πάσαι εἰσιν ὀγδοήκοντα· ὧν αἱ ὀνομασίαι καὶ αἱ προφάσεις αὗται· Πρώτη Βαρβαρισμός· δευτέρα Σκυθισμός· τρίτη Ἑλληνισμός· τετάρτη Ἰουδαϊσμός· πέμπτη Σαμαρειτισμός. Ἐκ τούτων αἱ καθεξῆς· πρὸ Χριστοῦ μὲν μετὰ Βαρβαρισμὸν καὶ τὴν Σκυτικὴν δειτιδαίμονίαν αἱ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ φύσασαι αὐταί. (3) Ἐξ Πυθαγόρειοι, εἶπον Περιπατητικοί, διὰ τῶν περὶ Ἀριστοτέλην διαίρεθαι· ἑβδόμη Πλατωνικοί· ὀγδὸς

(1) Forte δῆγμαρα. (2) For. ἰδεῖαν. (3) C. ἔκτη.

ἑνωκοί· ἐνάτη Ἐπικούρειοι. Εἶτα Σαμαρείτικη ἰρέσις, οὕσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ ταύτης τέσσαρα ἔθνη. Δεκάτη Γορθηνοί· ἐνδεκάτη Σεβουαῖοι· ὡδεκάτη Ἑσσηνοί· τρισκαιδεκάτη Δοσίθεοι. Εἶτα αὐτὸς προειρημένος Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ὃν χαρακτηρεῖται εὐληθῶς, καὶ διὰ τοῦ δευτέρου νόμου ᾧ Μωϋσῆ πλατυνθεὶς, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα υἱοῦ Ἰακώβ τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, διὰ Δαβὶδ, τοῦ καὶ βασιλεύσαντος, ἐκ τῆς τούτου φυλῆς τὸ ἐπίονυμον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κληρωθεὶς. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πᾶσι αἱρέσεις αὗται· τεσσαρεσκαιδεκάτη, Γραμματέων· πεντεκαιδεκάτη, Φαρισαίων· ἑκκαιδεκάτη, Ἰαδουκαίων· ἑπτακαιδεκάτη, Ἡμεροβαπτιστῶν· κτωκαιδεκάτη, Ὀσσαίων· ἑνεακαιδεκάτη, Νασαίων· εἰκοστή, Ἡρωδιανῶν.

Ἐκ τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ μετέπειτα κατὰ ἰαδοχὴν τῶν χρόνων ἐπεφάνη ἡ σωτήριος Χριστοῦ οὐ Κυρίου ἡμῶν Ἐσαρκος παρουσία, καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τε, καὶ κήρυγμα βασιλείας, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐστὶ πηγὴ σωτηρίας καὶ πίστεως ἀληθείας τῆς ἀβελικῆς καὶ ἀποστολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐκ δὲ ταύτης περιεκλάσθησαν τε, καὶ ἐσχίσθησαν ἅμα μόνον Χριστοῦ ἔχουσαι, ἀλλὰ οὐκ τὴν πίστιν, ἰρέσεις αὗται· πρώτη Σιμωνιανῶν· δευτέρα Μενανρανῶν· τρίτη Σατορνιλιανῶν· τετάρτη Βασιλειδιανῶν· ἑμπτη Νικολαῖται· ἕκτη Γνωστικῶν, οἱ καὶ Στραποτικῶν, οἱ αὐτοὶ Φιθιονῖται, παρὰ δὲ τισὶ Σεκουνδιανῶν, παρὰ ἄλλοις δὲ Σωκρατίται, παρ' ἑτέροις δὲ ἀρχαίοις, παρὰ δὲ τισὶ Κοδδιανῶν καλούμενοι, καὶ ὀρθοῖται, καὶ Βαρθηλίται. Ἐβδόμη Καρποκρατίται· ὀγδόη Κηρινθιανῶν, οἱ καὶ Μηρινθιανῶν· ἐνάτη ἄζωραῖοι· δεκάτη Ἐθιωναῖοι· ἐνδεκάτη Οὐαλενθῖοι· δωδεκάτη Σεκουνδιανῶν, οἷς συνάπτεται Ἐπιανθῖοι καὶ Ἰσίδωρος· τρισκαιδεκάτη Πτολεμαῖοι· τεσσαρεσκαιδεκάτη Μαρκώσιοι· πεντεκαιδεκάτη Ὀλορβάσιοι· ἑκκαιδεκάτη Ἡρακλεωνῖται· ἑπτακαιδεκάτη Ὀσφῖται· ὄκτωκαιδεκάτη Καϊανῶν· ἑνακαιδεκάτη Σηθιανῶν· εἰκοστή Ἀρχοντικῶν· εἰκοστή πρώτη ἐρδωνιανῶν· εἰκοστή δευτέρα Μαοκίωνες· εἰκοστή τρίτη Λουκιανιστῶν· εἰκοστή τετάρτη Ἀπελληανῶν· εἰκοστή ἑβδόμη Ἐγκρατίται· εἰκοστή ὀγδόη κατὰ ἔτος δὲ πάλιν οἱ Τασκοδρουγῖται διηρθήσαν εἰς ἄλλοιαν, καὶ Κυντιλλιανῶν.

Οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρίται· τριακοστή Τεσσαρεσκαιδεκατίται, οἱ τὸ Πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἑσπερίου ποιούντες· τριακοστή πρώτη Ἄλογοι, οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι· τριακοστή δευτέρα Ἀδαμνῖται· τριακοστή τρίτη Σαμφαῖοι, οἱ καὶ Ἐλκασαῖοι· τριακοστή τέταρτη Θεοδοσιανῶν· τριακοστή πέμπτη Μελχισεδεκιανῶν· τριακοστή ἕκτη Βαρθησιανιστῶν· τριακοστή ἑβδόμη Νοητιανῶν· τριακοστή ὀγδόη Οὐαλθῖοι· τριακοστή ἐνάτη Καθαροί, οἱ καὶ Ναυαῖοι· τεσσαρεσκαιδεκάτη Ἀγγελικῶν· τεσσαρακοστή πρώτη Ἀποσταλτικῶν, οἱ καὶ Ἀποσταλτικῶν· τεσσαρακοστή δευτέρα Σαβελλιανῶν· τεσσαρακοστή τρίτη Ὀριγένειοι, οἱ ἀισχροποιοί· τεσσαρακοστή τετάρτη Ὀριγένειοι, οἱ καὶ Ἀδαμαντιῶν· τεσσαρακοστή πέμπτη Παύλου οὐ Σιμοσατέως· τεσσαρακοστή ἕκτη Μανιχαῖοι, οἱ

A corum; ix, Epicureorum. Tum Samaritana secta, quæ ex Judaica pullulavit: ea porro quatuor in factiones abiit. x, Gorthenorum; xi, Sebuæorum; xii, Essenorum; xiii, Dositheorum. Sequitur Judaismus, de quo dictum est, qui propriam ab Abrahamo figuram ac notam accepit. Deinde per Moysis legem dilatatus ab Juda Jacobi filio, qui Israel appellatus est, per Davidem populi istius, ex eadem illa tribu, regem, Judaismi appellationem obtinuit. Ab hoc septem hæc prodierunt hæreses: xiv, Scribarum; xv, Phariseorum; xvi, Sadduceorum; xvii, Hemerobaptistarum; xviii, Ossæorum, xix, Nasaræorum; xx, Herodianorum.

B Secundum has sectas successione temporum Domini nostri Jesu Christi Incarnatio toti orbi salutaris illuxit, et cum hac Evangelii doctrina, cœlestisque regni prædicatio. Qui quidem unicus est fons salutis et catholicæ apostolicæque Ecclesiæ vera fides. A qua insequentibus omnes sectæ, quæ solum Christi nomen, non fidem præferunt, amputatæ sunt, et avulsæ: i, Simoniani; ii, Menandriani; iii, Saturniliani; iv, Basilidiani; v, Nicolaitæ; vi, Gnostici, qui et Stratiotici, et Phibionitæ, a quibusdam Secundiani; ab aliis Socratitæ, vel Zachæi; ab aliis vero Coddiani appellantur, ac Borboriani, vel Barbelitæ; vii, Carpocratitæ; viii, Cerinthiani, qui et Merinthiani; ix, Nazoræi; x, Ebionæi; xi, Valentini; xii, Secundiani. Quibus accedit Epiphaneus et Isidorus. xiii, Ptolemæi; xiv, Marcossii; xv, Colorbasii; xvi, Heracleonitæ; xvii, Ophitæ; xviii, Cajani; xix, Sethiani; xx, Archontici; xxi, Cerdoniani; xxii, Marciones; xxiii, Lucinianistæ; xxiv, Appelleiani; xxv, Severiani; xxvi, Tatiani; xxvii, Encratitæ; xxviii, Cataphryges, qui et Montanistæ et Tascodrugitæ, qui et ipsi divisi sunt, xxix, Pepuziani, qui et Priscilliani, ac Quintiliani.

C εἰκοστή πέμπτη Σευηριανῶν· εἰκοστή ἕκτη Τατιανῶν· Φρυγαστῶν, καὶ Μοντανιστῶν, καὶ Τασκοδρουγῖτων· εἰκοστή ἐνάτη Πεπουζιανῶν, οἱ καὶ Πρισ-

Quibus adjiciuntur Artotyritæ; xxx, Tesseractæ, qui Paschatis celebritati unam quotannis diem præfunt; xxxi, Alogi qui Evangelium et Apocalypsin Joannis rejiciunt; xxxii, Adamiani; xxxiii, Sampseï, qui et Helcesæi; xxxiv, Theodotiani; xxxv, Melchisedeciani; xxxvi, Bardesianistæ; xxxvii, Noetiani; xxxviii, Valesii; xxxix, Cathari, qui et Novatiani; xl, Angelici; xli, Apostolici, qui et Apotactici; xlii, Sabelliani; xliii, Origenistæ seditatis auctores; xliv, Origenistæ, ab Origene, qui etiam Adamantius appellatur; xlv, Pauli Samosatensis; xlvi, Manichæi, qui et Acuanitæ; xlvii, Hieracitæ; xlviii, Meletiani, qui in Ægypto schisma confluxerunt; xlix, Ariani qui et Ariomanitæ; l, Audianorum secta; li, Photiniani; lii, Marcelliani; liii, Semiariani;

eorum, qui a serpentibus icti sunt, remedium jure A
opus illud, ac librum interpretabimur; qui in tres
partes divisus, hæreses octoginta complectitur, quæ
serpentum ac reptilium similes sunt. Secundum
quas veritatis firmamentum, et salutaris doctrina,
fideique formula subjecta est, ac Christi sponsa,
sancta videlicet Ecclesia declarata. Quæ cum jam
tum ab orbe condito esse cœperit, postea tamen per
Christi Domini Incarnationem temporum successione
ante commemoratas omnes hæreses vulgata, atque
patefacta, eademque a nobis in commentarios ex
Christi prædicatione relata: ac rursum post expli-
catam omnem istarum hæreseon improbitatem, et
apostolorum disciplina accurate ac perspicue bre-
recreentur ac reficiantur animi, qui hunc hæreseon

I. Porro vos omnes, honestarum rerum studi-
lectores, rogatos volumus, ut et præmiu in ipsi-
et insequentium hæreseon expositionem, ac veritatis
us professionem, et doctrinam, ac sanctæ ec-
tholicæ Ecclesiæ fidem a nobis expressam peten-
rentes, condonare velitis, utpote hominibus,
potissimum affectis, ut cum labore, ac divi-
pietatis partes propugnare conemur: illud
ignoscatis, si quid paulo amplius ac præ-
ad sanctissimi et omni veneratione digni-
trocinium nominis usurpare divinis fre-
ausi fuerimus, id ipsum concedente Deo
quidem ea, quæ facultatem nostram super-
rimus. Nam et pro veritate orationis
pietate lucubratio suscipitur. Ad hæc
a vobis postulo, ut si quid forte res-
quam non illud adeo moris est nobis
quempiam, aut in eum dicta jacere
ardentissimo nostro adversus hæreseon
lectores ab iis deterreamus, eos
dixerimus: utputa si impostores
pellemus, id velitis ignoscere. Quæ
minis ac disputationis necessi-
rem nobis imposuit, quo ab-
rentur, utque illorum functio
gmata ab instituto nostro a
dicta constaret: atque ut
ederemus: tum ut deniq;
revocare possemus.

II. Quæ quidem omnia
tribus libris explicantur.
tio. Iidem porro libri
sunt: quorum singuli
smatum numerum conti-
LXXX faciunt. Quorum
dogmata: i, Barbarismu
lenismus; iv, Judaismu
deinceps reli
Christi Sa
thiam
vi
e

A qui et Helcesæi, Theodotiani, Melchisedeciani, Bar-
 desianistæ, Noetiani, Valesii, Cathari, Angelici,
 Apostolici, qui etiam Apotactici, quibus annexi
 sunt Saccophori, Sabelliani, Origenistæ fœditatis
 auctores, Origenistæ ab Origene Adamantio. In se-
 cundo autem tomo ejusdem libri, qui priore illa
 numerandi ratione quintus est, hæreses quinque
 sunt : Pauli Samosatensis, Manichæi, qui et Acua-
 nitæ, Hieracitæ, Meletiani, qui in Ægypto schisma
 fecerunt; Ariani. Atque hæc est tomorum libri se-
 cundi summa. Similiter et in tertio libro tomi duo
 sunt. In primo tomo tertii libri, sexto autem eo,
 quem diximus ordine, hæreses vii, sunt : Audiani,
 Photiniani, Marcelliani, Semiariani, Pneumatoma-
 chi, qui Spiritui sancto contumeliose detrahunt,
 B Aeriani, Aetiani, ab Aetio Anomæo; quibus accedit
 et Eunomius Anomæus. In secundo vero tomo ejus-
 dem tertii libri, septimo autem ex divisione illa,
 quam diximus, quique Operis totius postremus
 est, hæreses quatuor sunt : Dimœritæ, qui non
 perfectam Christi incarnationem confitentur, qui
 etiam Apollinaritæ nominantur: tum qui sanctam
 Mariam semper virginem, postquam Salvatorem
 genuit, cum Josepho consuevisse dicunt, quos An-
 tidicomarianitas nominamus : et qui in nomen
 ejusdem Mariæ collyridas offerunt, qui vocantur
 Collyridiani, Massaliani. Quibus adjuncta postremo
 est catholicæ fidei ac veritatis compendiaria de-
 fensio. In qua sancta catholica et apostolica Ec-
 clesia consistit.

οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδα προσφέρον-
 καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἀπολογία
 καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία

C Ejusmodi est summa comprehensio, ac totius
 operis adversus octoginta hæreses inscriptio, cum
 unica ac singulari defensione veritatis, hoc est
 unius Ecclesiæ, atque catholicæ. Quod opus distri-
 butum in partes tres, tomos septem complectitur.
 Nunc aliam deinceps tomi prioris libri summam,
 ac compendium instituemus, quo quidem in libro
 viginti hæreses continentur. In primis enim hære-
 seon omnium matres, ac primariæ appellationes, a
 quibus cæteræ dimanarunt, sunt ejusmodi quatuor.

Primus est Barbarismus, qui per seipsum ab
 Adamo ad decem generationes et Noemi tempora
 perseveravit. Qui Barbarismus propterea dicitur,
 quod vetustissimi illi mortalium neque certum ali-
 quem auctorem habebant, nec inter se consueti-
 ebant; sed unusquisque pro sua voluntate vitam
 instituebat, ac pro lege suam quisque nutum atque
 arbitrium sibi proponebat.

Secundus, Scythismus a Noemi temporibus ad
 usque turris et Babylonis exædificationem, ac
 post turrim paucis adhuc annis obtinuit, hoc est
 usque ad Phalac et Rhagau, qui ad Europam
 transeuntes in Scythiam, ac nationes ejusmodi pe-
 netrarunt ab Thare temporibus et vita, a quo Thra-
 ces oriundi sunt.

οἱ, οἷς συν-
 οἱ τὸ
 ἄλλοι, οἱ
 ἡμεῖς μὴ δε-
 Ἐλκεσαῖοι,
 ἡμιστά, Νοη-
 Ἀποστολικοὶ,
 οἱ καλοῦμενοι
 αἰσχροποιοί,
 τῷ δευτέρῳ
 τε ὄντι
 πέντε, οὕτως
 ἑοικάνται, ἑρα-
 ὄπτῳ, Ἄρσιανοί.
 τῶν τόμων ἀνακε-
 βιβλίῳ εἰσὶ τόμοι
 τρίτου βιβλίου,
 αἰρέσεις
 ὄντες, Φωτεινιανοί,
 ματομάχοι, οἱ τὸ
 ἡμιούντες, Ἄεριανοί,
 ἡ συνήθη
 τῷ δευτέρῳ τόμῳ
 ὄντι,
 τοῦ ἀριθμοῦ διαίρε-
 καὶ τέλος τῆς πραγμα-
 Διμοιρῖται, οἱ μὴ
 ὁμολογοῦντες, οἱ
 τὴν Ἄειπάρθενον
 τῷ Ἰωσήφ συνήφθαι
 Ἀντιδικομαριανίτας· καὶ
 κολλυριδιανοί, Μασσαλιανοί·
 ἡ ἅγια καθολικὴ
 καὶ ἐπιγραφή τῆς πάσης
 πραγματείας, καὶ μία
 τῆς μόνης, τοῦτέστι τῆς
 Ἐκκλησίας, ἐν τρισὶ μὲν
 συντεταγμένῃ, ἐν ἑπτὰ δὲ τό-
 ἕνεστιν ἀνακεφαλαίωσις πρώ-
 βιβλίου, τοῦ κατὰ τῶν εἰκοσιν
 πρώτων μὲν αἱ τῶν αἰρέσεων
 πρῶτότυποι καὶ ὀνομασίαι, ἐξ
 ἧς ἄλλαι ἐφύησαν, καὶ εἰσὶν αὗται

θισμος ἀπὸ τῶν ἡμέρων τοῦ Νῶε καὶ
 τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς, καὶ Βαβυ-
 μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγους
 εἰσι Φαλὰκ καὶ Ραγαοῦ, οἵτινες, ἐπὶ τὸ
 τῆς κλίμα νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέ-
 οἱ αὐτῶν ἔθνεσι προσεκρίθησαν, ἀπὸ τῆς
 ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὐπερ οἱ Θράκες

LV, Pneumatomachi sive Macedoniani; et Eleusii discipuli qui in sanctum Dei Spiritum contumeliosi sunt; LV, Aeriani [et Eleusii discipuli]; LVI, Aetiani, qui et Anomœi, quibus adjungitur Eunomius; LVII, Dimœritæ, qui perfectam Christi Incarnationem minime confitentur, qui et Apollinaristæ nominantur; LVIII eorum, qui Mariam semper virginem, postquam Salvatorem genuit, cum Josepho consuevisse dicunt, quos Antidicomarianitas appellamus; LIX, eorum, qui in nomen ejusdem Mariæ collyridem offerunt, et Collyridiani vocantur; LX, Massaliani, ad quos adjunguntur Martyriani, e gentilium secta, et Euphemitæ, ac Satanicæ.

καὶ Ἀπολλιναρῖται· πεντηκοστὴ ὀγδόη, καὶ οἱ τὴν Σωτῆρα γεγεννηχέναι, τῷ Ἰωσήφ συνῆσθαι, οὐστυνας νάτη, καὶ οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδα Μασσαλιανοί, οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοί, οἱ ἀπὸ

Nunc repetita narratione, et in singulos libros distributis hæresibus, hoc in brevi compendio declarabo, quotnam ex illis hæresibus in priore libro, quot in secundo ac tertio contineantur; tum in reliquis omnibus cæterorum librorum tomis quot unicuique hæreses attributæ sunt. Harum itaque omnium series est ejusmodi. In primo libro tomi tres sunt, hæreses XLVI, suis nominibus conceptæ: Barbarismus videlicet, ac Scythismus; Hellenismus, Judaismus, ac Samaritismus. In secundo libro tomi duo sunt, hæreses XXIII. In tertio libro tomi duo, hæreses XI. In prioris itaque libri tomo primo hæreses XX sunt, Barbarismus, Scythismus, Græcismus, Judaismus. Græcorum porro discrimina ista sunt: Pythagorei, sive Peripatetici, Platonici, Stoici, Epicurei, Samaritica hæresis, quæ a Judaismo manavit. Samaritani quatuor in partes tribuuntur, Gorthenos, Sebuzæos, Essenios, Dositheos. Judæorum hæreses septem: Scribæ, Pharisæi, Sadducæi, Hemerobaptistæ, Ossæi, Nasaræi, Herodiani. In secundo tomo libri primi hæreses XIII sunt: Simoniani, Menandriani, Saturniliani, Basilidiani, Nicolaitæ, Gnostici, qui et Stratitici, ac Phibionitæ; ab aliis vero Secundiani, ab aliis Zachæi, nec non Coddiani, et Borboritæ, ac Barbelytæ dicuntur; Carpocratitæ, Cerinthiani, qui et Merinthiani, Nazoræi, Ebionæi, Valentini, Secundiniani: quibus accedunt Epiphanes et Isidorus, Ptolemæi. In tertio autem tomo prioris libri hæreses itidem XIII sunt: Marcossii, Colorbasii, Heraclionitæ, Ophitæ, Caiani, Sethiani, Archontici, Cerdoniani, Marciones, Lucianistæ, Appelleiani, Severiani, Tatiani. Hæc est summa tomorum trium primi libri. Secundi vero libri tomi duo sunt, cujus in priore tomo, qui quartus est, si tomos deinceps ab initio numeres, hæreses XVIII continentur hoc modo: Eneratitæ, Cataphryges, qui et Montanistæ, ac Tascodrugitæ, Pepuziani, qui et Quintiliani, quibus adjunguntur Artotyritæ, Tessarescædecitæ, qui Pascha in eamdem anni diem concijunt: Alogi, qui et Evangelium et Apocalypsin Joannis repudiant, Adamiani, Sampsæi,

καὶ Ἀκουανῖται· τεσσαρακοστὴ ἑβδόμη Ἱεραικῶν· τεσσαρακοστὴ ὀγδόη Μελητιανοί, οἱ καὶ Ἀφυγκῶν σχίσμα ὄντες· τεσσαρακοστὴ ἑννάτη Ἀρειανοί, καὶ Ἀρειομανῖται· πεντηκοστὴ Αὐδιανῶν τὸ σχίσμα πεντηκοστὴ πρώτη Φωτεινιανοί· πεντηκοστὴ δευτέρη Μαρχελλιανοί· πεντηκοστὴ τρίτη Ἡμιάρειοι· πεντηκοστὴ τετάρτη Πνευματομάχοι, οἱ καὶ Μακεδονιανοί καὶ Ἐλευσίσιοι μαθηταί, οἱ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα βλασφημοῦντες· πεντηκοστὴ πέμπτη, Ἀερῖαν [καὶ Ἐλευσίσιοι μαθηταί]· πεντηκοστὴ ἕκτη Ἀετιανοί οἱ καὶ Ἄνομοι, οἷς συνάπτεται Εὐνόμιος, μᾶλλον ὁ Ἄνομος· πεντηκοστὴ ἑβδόμη Διμοιρίται, οἱ μὲν τελείαν Χριστοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, ἡ ἅγια Μαρῖαν τὴν αἰὶ παρθένον λέγοντες μετὰ τὸ τὸ ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· πεντηκοστὴ ἑπτά προσφέροντες, οἱ καλοῦνται Κολλυριδιανοί· ἑξήκοντα ἑλλήνων, καὶ Εὐφημίται, καὶ Σατανιανοί.

Ἐπανίων δὲ αὐθις, καὶ διελὼν ταύτας κατὰ βῆλον, ὑποδείξω ἐν ταύτῃ μου τῇ ἀνακεφαλαιώσει πόσαι τούτων τῶν ὀδοδόχοντα αἰρέσεων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, καὶ καθεξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἕως τοῦ τρίτου ἀλλὰ καὶ κατ' ἕκαστον τῶν ἑπτὰ τόμων, τῶν ἐν τοῖς τρισὶ βιβλίοις συντεταγμένων, πόσαι εἰσὶν αἱ ἐν αὐτοῖς χωρηθεῖσαι αἰρέσεις. Καὶ ἔστιν οὕτως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τόμοι τρεῖς, αἰρέσεις δὲ τεσσαρακοσὶ τὰς σὺν ταῖς ὀνομασίαις τούτων· φημὶ δὲ Βαρβάρισμου, καὶ Σκυθισμοῦ, καὶ Ἑλληνισμοῦ, καὶ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Σαμαρειτισμοῦ· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἰρέσεις εἰκοσιτρεῖς· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἰρέσεις ἑνδεκά. Ἐν τῷ οὖν πρώτῳ βιβλίῳ πρώτου τόμου αἰρέσεις εἰκοσιν, αἱ εἰσὶν αἷδε· Βαρβάρισμος, Σκυθισμός, Ἑλληνισμός, Ἰουδαϊσμός Ἑλλήνων διαφορὰ, Πυθαγόρειοι, εἴτουν Περιπατητικοί, Πλατωνικοί, Στωϊκοί, Ἐπικούρειοι· Σαμαρειτικὴ, οὕσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Σαμαρειτῶν ἔτη τέσσαρα, οὕτως· Γορθηνοί, Σεβουαῖοι, Ἐσσηνοὶ Δοσθηνοί. Ἰουδαίων αἰρέσεις ἑπτὰ, οὕτως· Γραμματεῖς, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, Ἡμεροβαπτιστὰ Ὀσσαῖοι, Νασαραῖοι, Ἡρωδιανοί. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου ὡσαύτως αἰρέσεις δεκατρεῖς, οὕτως· Σιμωνιανοί, Μενανδριανοί, Σατοριλιανοί, Βασιλειδιανοί, Νικολαῖται, Γνωστικοί, οἱ καὶ Στρατιωτικοί, καὶ Φιθωνῖται οἱ αὐτοί, παρὰ δὲ τῷ Σεκουνδιανοί, παρὰ δὲ ἄλλοις Ζαχαῖοι, οἱ καλοῦνται καὶ Κοδδιανοί, καὶ Βορβορίται, καὶ Βαρβηλίται Καρποκρατῖται, Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· Νιζωραῖοι, Ἐβιωναῖοι, Οὐαλεντινοί, Σεκουνδιανοί, οἱ συνάπτονται Ἐπιφανῆς καὶ Ἰσίδωρος, Πτολεμαῖοι. Ἰδὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ πρώτου βιβλίου αἰρέσεις δεκατρεῖς, οὕτως· Μαρκώσιοι, Κολορβάσιοι, Ἡρακλεωνῖται, Ὀφῖται, Κατανοί, Σηθιανοί, Ἀρχοντικὸν Κερδωνιανοί, Μαρκίλωνες, Λουκιανιστὰ, Ἀπελληῖαν Σευηριανοί, Τατιανοί. Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαιώσις τῶν πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων. Τοῦ δὲ δευτέρου βιβλίου τόμοι δύο. Ἐν πρώτῳ μὲν τόμῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀλουθῖαν τοῦ ἀριθμοῦ, αἰρέσεις δεκαοκτώ, οὕτως Ἐγκρατῖται, κατὰ Φρυγαστῶν, Μοντανιστῶν, καὶ Τασκοδρουγῖτων· οἱ δὲ Τασκοδρουγῖται διηρέθησαν ἀπὸ τῶν περ

ειρημένων, Πεπουζιανοί, καὶ Κοϊντιλλιανοί, οἷς συν-
 ἄρως Ἀποστορίζονται. Τεσσαρεσκαίδεκατίται, οἱ τὸ
 Πάργα μὲν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες· Ἄλγοι, οἱ
 τὸ Ἐσάγγλιον Ἰωάννου καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν μὴ δε-
 χόμενοι· Ἀδαμιανοί, Σαμφαῖοι, οἱ καὶ Ἐλκεσαῖοι,
 Θεοδοσιανοί, Μελχισεδεκτιανοί, Βαρδῆσιανιστῆαι, Νοη-
 τανοί, Οὐαλήσιοι, Καθαροί, Ἀγγελικοί, Ἀποστολικοί,
 οἱ καὶ Ἀποτακτικοί, οἷς συνάπτονται οἱ καλούμενοι
 Σακκοφόροι· Σαβελλιανοί, Ὀριγενιανοί οἱ αἰσχροποιοί,
 Ὀριγενιανοί οἱ τοῦ Ἀδαμαντίου. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ
 τόμῳ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου, πέμπτῳ τε ὄντι
 ἂν ἀριθμὸν τὸν προειρημένον, αἰρέσεις πέντε, οὕτως·
 Παυλιανιστῆαι, Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκουανίται, Ἰερα-
 εῖται, Μελετιανοί, σχίσμα ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀρειανοί.
 Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν τόμων ἀνακε-
 φαλιώσις. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ εἰς τόμου
 ἑξῆς. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου,
 ἔκτου δὲ τόμου καθ' ὃν ἀριθμὸν προείπομεν, αἰρέσεις
 ἑπτὰ, οὕτως· Αὐδιανοί, σχίσμα ὄντες, Φυτεινιανοί,
 Μαρκελλιανοί, Ἡμιᾶρειοι, Πνευματομάχοι, οἱ τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, Ἀρειανοί,
 Ἀετιανοί, ἀπὸ Ἀετίου τοῦ Ἀνομοίου, ᾧ συνήφθη
 ἕννομος, ὁ καὶ Ἀνόμοιος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ
 τοῦ αὐτοῦ τρίτου βιβλίου, ἑβδόμῳ δὲ τόμῳ ὄντι,
 πρὸ ἢ ἐπομεν τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ διαίρε-
 σιν, ὅς ἐστι τόμος ἑξδομος, καὶ τέλος τῆς πραγμα-
 τείας, αἰρέσεις τέσσαρες, οὕτω· Διμοιρίται, οἱ μὴ
 καίαν τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ
 καὶ Ἀπολιναρίται, οἱ καὶ τὴν ἅγιαν τὴν Ἐειπάρθενον
 μετὰ τὸ τὸν Σωτήρα γεγενῆσθαι τῷ Ἰωσήφ συνήφθαι
 λέγοντες, οὗς ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· καὶ

οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας ἰκολλυριδα προσφέρον-
 τας, οἵτινες καλοῦνται Κολλυριδιανοί, Μασσαλιανοί· καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἀπολογία
 καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησίας

C Ejusmodi est summa comprehensio, ac totius
 operis adversus octoginta hæreses inscriptio, cum
 unica ac singulari defensione veritatis, hoc est
 unius Ecclesiæ, atque catholicæ. Quod opus distri-
 butum in partes tres, tomos septem complectitur.
 Nunc aliam deinceps tomi prioris libri summam,
 ac compendium instituemus, quo quidem in libro
 viginti hæreses continentur. In primis enim hære-
 seon omnium matres, ac primariæ appellationes, a
 quibus cæteræ dimanarunt, sunt ejusmodi quatuor.

Πρώτη Βαρβαρισμός, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἐστὶ, διαρ-
 κέσσα ἀφ' ἡμερῶν τοῦ Ἀδάμ ἐπὶ δέκα γενεάς ἕως τοῦ
 Νῶε. Βαρβαρισμός δὲ κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε
 ἀνθρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν, ἢ μίαν συμφωνίαν,
 αἷ' ὅτι πᾶς τις ἑαυτῷ ἐστοίχει, καὶ νόμος ἑαυτῷ
 κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγίνετο.

Δευτέρα Σκυθισμός ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ
 μετέπειτα ἀχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς, καὶ Βαβυ-
 λῶνος, καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις
 ἔτεσι, τουτέστι Φαλακ καὶ Ῥαγαῶ, οἵτινες, ἐπὶ τὸ
 τῆς Εὐρώπης κλίμα νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέ-
 ρει, καὶ τοῖς αὐτῶν ἔθνεσι προσεκρίθησαν, ἀπὸ τῆς
 τοῦ Θήρας ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὗπερ οἱ Θρακῆς
 γίνονται.

A qui et Helcesæi, Theodotiani, Melchisedeciani, Bar-
 desianistæ, Noetiani, Valesii, Cathari, Angelici,
 Apostolici, qui etiam Apotactici, quibus annexi
 sunt Saccophori, Sabelliani, Origenistæ fœditatis
 auctores, Origenistæ ab Origene Adamantio. In se-
 cundo autem tomo ejusdem libri, qui priore illa
 numerandi ratione quintus est, hæreses quinque
 sunt: Pauli Samosatensis, Manichæi, qui et Acua-
 nitæ, Hieracitæ, Meletiani, qui in Ægypto schisma
 fecerunt; Ariani. Atque hæc est tomorum libri se-
 cundi summa. Similiter et in tertio libro tomi duo
 sunt. In primo tomo tertii libri, sexto autem eo,
 quem diximus ordine, hæreses vii, sunt: Audiani,
 Photiniani, Marcelliani, Semiariani, Pneumatoma-
 chi, qui Spiritui sancto contumeliose detrahunt,
 B Aeriani, Aetiani, ab Aetio Anomæo; quibus accedit
 et Eunomius Anomæus. In secundo vero tomo ejus-
 dem tertii libri, septimo autem ex divisione illa,
 quam diximus, quique Operis totius postremus
 est, hæreses quatuor sunt: Dimœritæ, qui non
 perfectam Christi incarnationem confitentur, qui
 etiam Apollinaritæ nominantur: tum qui sanctam
 Mariam semper virginem, postquam Salvatorem
 genuit, cum Josepho consuevisse dicunt, quos An-
 tidicomarianitas nominamus: et qui in nomen
 ejusdem Mariæ collyridas offerunt, qui vocantur
 Collyridiani, Massaliani. Quibus adjuncta postremo
 est catholicæ fidei ac veritatis apostolica de-
 fensio. In qua sancta catholica et apostolica Ec-
 clesia consistit.

οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας ἰκολλυριδα προσφέρον-
 τας, οἵτινες καλοῦνται Κολλυριδιανοί, Μασσαλιανοί· καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἀπολογία
 καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησίας

C Ejusmodi est summa comprehensio, ac totius
 operis adversus octoginta hæreses inscriptio, cum
 unica ac singulari defensione veritatis, hoc est
 unius Ecclesiæ, atque catholicæ. Quod opus distri-
 butum in partes tres, tomos septem complectitur.
 Nunc aliam deinceps tomi prioris libri summam,
 ac compendium instituemus, quo quidem in libro
 viginti hæreses continentur. In primis enim hære-
 seon omnium matres, ac primariæ appellationes, a
 quibus cæteræ dimanarunt, sunt ejusmodi quatuor.

Primus est Barbarismus, qui per seipsum ab
 Adamo ad decem generationes et Noemi tempora
 perseveravit. Qui Barbarismus propterea dicitur,
 quod vetustissimi illi mortalium neque certum ali-
 quem auctorem habebant, nec inter se consueti-
 ebant; sed unusquisque pro sua voluntate vitam
 instituebat, ac pro lege suam quisque nutum atque
 arbitrium sibi proponebat.

Secundus, Scythismus a Noemi temporibus ad
 usque turris et Babylonis exædificationem, ac
 post turrim paucis adhuc annis obtinuit, hoc est
 usque ad Phalac et Rhagau, qui ad Europam
 transeuntes in Scythiam, ac nationes ejusmodi pe-
 netrarunt ab Thare temporibus et vita, a quo Thra-
 ces oriundi sunt.

Tertius, Hellenismus cœpit a Seruchi temporibus. Unde idolorum cultus initium habuit. Cumque tunc temporis falsa quisque superstitione duceretur, deinceps civiliore ad usum, et ad certas leges, simulacrorumque ritus homines sese transulerunt. Quorum ex præscripto sibi deos finxerunt. Ac primum eos, quos in honore quondam habuissent, sive tyrannos, aut præstigiatores, qui memorabile quiddam in vita fecerant, ac fortitudinis, et roboris illustre specimen ediderant, depingere coloribus et assimilare solebant. Postea vero ab Thare patris Abraami tempore simulacris ac statutis eundem errorem idololatriæ propagarunt. Quippe majores suos simulacris honestantes, ac mortuos, primum arte figlina statuas effinxerunt; tum ad omnes artes imitandi pervenit industria. Nam et architecti sectis lapidibus, argentarii et aurifices, nec non fabri sua quique materia, ac reliqui deinceps effigies moliti sunt. Primi omnium Ægyptii ac Babylonii, nec non Phryges ac Phœnices superstitiosi cultus, et simulacrorum ac mysteriorum auctores exsisterunt. A quibus plerique sunt ad Græcos translata: jam tum ab ætate Cecropis, et deinceps. Postea vero longo demum intervallo Saturnum, Rheam, Jovem, Apollinem, ac reliquos deos celebrare cœperunt.†

Græci nomen ab Hellene quodam sortiti sunt, qui in Græcia degensei regioni appellationem indidit. Sunt qui ab elæa, hoc est *oliva*, quæ Athenis exorta est, nuncupatos esse velint. Hujus generis auctores ac conditores Iones fuerunt: ut ex accuratioris historia constat, qui ab Javan quodam appellati sunt, uno ex iis, qui turrim extruxerunt, quando linguæ omnium divisæ sunt. Quam ob causam Meropes omnes vocati sunt ab divisione linguarum. Postea vero recentioribus temporibus Græca superstitio certas in hæreses, ac sectas abiit: utputa Pythagoreorum, Stoicorum, Platoniorum, Epicureorum, etc. Eodem porro tempore propria forma ac nota veræ pietatis et religionis exstitit, una cum lege naturæ; quæ ab origine mundi sese ab illis nationibus perpetuo segregavit, ad hanc usque diem, inter Barbaram, Scythicam Græcamque superstitionem interjecta, donec cum Abraami pietate coaluit. Tum vero Judaismus ab Abrahami temporibus propriam formam adeptus, ac per Moysen ab Abrahamo septimum, ac legem a Deo traditam amplificatus, et ab Juda quarto Jacobi filio, qui et Israel nominatus est, per Davidem, qui primus e tribu Juda regnum assecutus est, perfectum Judaismi nomen obtinuit. Perspicue enim Apostolus de quatuor illis hæresibus summam loquens ista dixit: *In Christo enim Jesu neque Barbarus, neque Scytha, neque Græcus, neque Judæus, sed nova creatura* †. Græcorum porro ista sunt discrimina.

Pythagorei, sive Peripatetici monadem et providentiam asserunt; diis qui vulgo habentur sacrificare, animatis vesci, ac vino uti prohibuit

† Coloss. iii; II Cor. v, 17.

Τρίτη Ἑλληνισμός, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σερου, ἐναρξάμενος, διὰ τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ ὡς ἐστὶν ἔχον τὸ τῆνικαῦτα ἕκαστος κατὰ τινα δεισιδαιμονίαν ἐπὶ τὸ μᾶλλον πολιτικώτερον, καὶ ἐπὶ ἔθῃ καὶ θεσμοῖς Εἰδώλων μέντοι γε ἐναρξάμενα τάττεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένῃ, οἷς τότε στοιχησαντες θεοποιούν, διὰ μὲν χρωμάτων διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπεικονίζοντες τοὺς πάλαι παρ' αὐτοῖς τετιμημένους, ἢ τὴν ῥάννου, ἢ γόητας, ἢ τινὰς τι δράσαντας ἐν τῷ βίῳ μνήμῃς τι δοκοῦν ἄξιον, δι' ἀλκῆς τε, ἢ σωμάτων ἐπρωστίας, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα τοῦ πατρὸς Ἀβραὰμ καὶ δι' ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας εἰσηγήσάμενοι, τοὺς ἑαυτῶν προσέτορας δι' ἀπεικονισμῶν τετιμηκότας, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν τετελευτηκότας τεχνησάμενοι, ἐκ κεραμεικῆς ἐπιστήμης τὸ πρῶτον, ἔπειτα ἐκάστης τέχνης μιμησαμένης, οἰκοδόμοι μὲν λίθον ξέσαντες, ἀργυροκόποι δὲ, καὶ χρυσοκόποι διὰ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτονάμενοι οὕτω καὶ τέκτονες, καὶ οἱ καθεξῆς. Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοῦ καὶ Βαβυλώνιοι, καὶ Φρύγες, καὶ Φοίνικες ταυτῆς τῆς θρησκείας πρῶτοι εἰσηγήται γεγονάσιν, ἀγαλματοποιίας τε καὶ μυστηρίων· ὅψ' ὦν τὰ πλεῖστα εἰ Ἑλληνίας μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Κέκροπος ἡλικίας, καὶ καθεξῆς· μετέπειτα δὲ καὶ ὑστέρῳ πολὺ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥεάν, Δία τε καὶ Ἀπόλλωνα, καὶ καθ' ἑξῆς θεοὺς ἀναγορεύσαντες.

Ἑλλῆνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἑλληνός τινος ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατοικήσάντων· ὡς δὲ ἕτεροὶ φασὶ ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις βλαστησάσης. Ἰωνε δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγονάσιν, ὡς ἔχει ἡ ἀκριβεία ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίου, ἐνὸς ἀνδρὸς τῶν τὸν πύργον οἰκομησάντων, ὅτε αἱ γλώσσαι διεμερίσθησαν τῶν πάντων. Δι' ἦν αἰτίαν καὶ Μέροπος πάντες κέκληνται, διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Ἰσχυροτέρον δὲ ὁ Ἑλληνισμός εἰ αἰρέσεις κατέστη κατωτέρω τῶν χρόνων· φημὶ δὲ Πυθαγορείων, καὶ Στωϊκῶν, καὶ Πλατωνικῶν, καὶ Ἐπικουρείων, καὶ λοιπῶν. Θεοσεβείας δὲ χαρακτῆρ ὑπῆρχε ἅμα καὶ ὁ μετὰ φύσιν νόμος, πολιτευόμενος ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἑαυτὸν ἀφορίζων ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ δεῦρο, μέσος τυγχάνων βαρβαρισμῶν καὶ Σχυθισμοῦ, καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἕως ἔστου συνήθη τῇ Ἀβραὰμ θεοσεβείᾳ. Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμὸς ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀβραὰμ τὸν χαρακτῆρα εἰληφῆς καὶ ἐν Μωϋσῆ ἑδδόμῳ ἀπὸ Ἀβραὰμ, διὰ τοῦ αὐτοῦ δοθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλατυνθείς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰουδα τετάρτου υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραὴλ, διὰ Δαβὶδ τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἰουδα φυλῆς, τὸ τέλειον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὄνομα κεκληρωμένος. Σαφῶς γὰρ περὶ τούτων τῶν τεσσάρων αἰρέσεων ὁ Ἀπόστολος ἐπιτεμῶν εἶπη· Ἐγὼ γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ Βάρβαρος, οὐ Σχυθῆς, οὐ Ἑλληὴν, οὐκ Ἰουδαίος, ἀλλὰ καιρῆ κτίσις. Ἐπιτεμῶν διαφοράι.

Πυθαγόρειοι, εἶπουν Περιπατητικοί· τὸν μονάδον καὶ πρόνοιαν, καὶ τὸ κωλύειν θύεσθαι τοῖς δῆθεν θεοῖς; Πυθαγόρας ἐδογματίσεν, ἐμφύχων τε μὴ μεταλαμβάνειν

νεῖν ἀπὸ οἴνου δὲ ἐγκρατεύσθαι. Διῶριζε δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης, καὶ τὰ ἀνω ἀθάνατα λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητὰ, μεταγγισμούς τε ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα, ἄχρι ζώων καὶ κνωδάλων. Σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ χρόνον πέντε ἐτῶν ἐδίδασκε. Τὸ τελευταῖον δὲ ἐαυτὸν θεὸν ὠνόμασε.

Πλατωνικοὶ Θεὸν, καὶ εἶδος, καὶ τὸν κόσμον γεννητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχον, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγέννητον, καὶ ἀθάνατον, καὶ θεῖαν. εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν. Τὰς δὲ γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι, καὶ μηδένα μίαν ἔχειν γαμήτιν ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι. Μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σώματα διάφορα, ἄχρι κνωδάλων. Ὁμοῦ δὲ καὶ θεοὺς ἐκ τοῦ ἐνὸς πολλοὺς ἐδογματίσας.

Στωϊκοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες, καὶ τὸν ἀσθητὸν τοῦτον κόσμον θεὸν νομίζοντες. Τινὲς δὲ ἐκ τῆς αὐτοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν ἔχειν αὐτὸν ἀπεφήναντο. Καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὀρίζουσι, καὶ ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους, οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα δὲ αὐτοῦ ἢ πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας. Ἰὴν δὲ σάρκα πάντων ἀπόλλυσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίσεσθαι ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα.

Ἐπικοῦρειοι ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, ὁμοιομερῆ τε καὶ ἀπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι τῶν πάντων ὑπεστήσαντο, καὶ τέλος εἶναι εὐδαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογματίσαν, καὶ μήτε θεὸν μήτε Πρόνοιαν τὰ πράγματα οικεῖν.

Σαμαρειτισμὸς, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαμαρεῖται, ὅσιν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, πρὸ μὲν τοῦ καταστῆναι αἰρέεις εἰς Ἑλλήνας, καὶ πρὸ τοῦ συστήναι αὐτῶν τὰ ἔργα· μετὰ δὲ τοῦ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν, αἱ μέσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν πρόφασιν εἰληφῶς, πρὸ τῶν χρόνων Ναβουχοδονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγχμαλωσίας. Μέτοικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ λαβόντες τὴν Πεντάτευχον μὴν Μωϋσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστειλάντος πρὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἐσδρα καλουμένου, τὰ ἔργα ἔχοντές εἰσιν Ἰουδαίων, πλην τοῦ βδελύτεσθαι ἱεῖρη, καὶ μήτε προσφύειν τινῶν, καὶ πλην τοῦ νεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν, τὰς ἄλλας προφητείας εἰς μετὰ Μωϋσέα. Σαμαρειτῶν δὲ ἔθνη τέσσαρα, ἱβηνοὶ, οἱ ἐν ἄλλοις καιροῖς τὰς ἐορτάς ἀγοντες ἰσραὴλ τοὺς Ἑβραίους· Σεβουαῖοι, οἱ διὰ αὐτὴν αἰτίαν ἐν ἐορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφέροντες· Ἐσραῖοι, μὴδ' ὀποτέροις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυχοῦσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως· Δοσίθεοι, τοῖς τοῖς ἔθεσιν, οἷα δὴ Σαμαρεῖται, ἐμπεδατευόμενοι, ῥιτομῆ τε καὶ Σαββάτω καὶ τοῖς ἄλλοις, χρώμενοι τῇ Πεντάτευχῳ· περιττότερον δὲ τῶν ἄλλων φυττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, καὶ ἐν νηστεῖαις συνεγέστατα βιοῦν· ἔχουσι δὲ καὶ παρθενίαν τινὲς τῶν ἐγκρατεύονται δὲ ἄλλοι, πιστεύουσι τε νεκρῶν ἵστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρεῖταις.

er illos, qui virginitatem colunt, alii continentiam. Resurrecturos esse mortuos credunt; quod a maritanorum dogmate abhorret.

A Pythagoras. Idem quæ ab luna sursum patent, immortalia; quæ inferiora sunt, mortalia dicebat. Animas e corporibus in alia corpora, etiam animalium ac bestiarum, transfundi. Ad hæc quinquennale interim silentium observari præcepit; ac postremo deum haberi se voluit.

Platonici Deum, et materiam, ac formam constiterunt. Mundum genitum, ac corruptioni obnoxium. animam ingentam, et immortalem, ac divinam arbitrati sunt. Hujus tres esse partes: unam ratione præditam; alteram qua irascimur; tertiam, qua concupiscimus. Communes omnibus uxores esse voluit; nemo ut privatam obtineret, ac præcipuam; sed ut quilibet quarum vellet copiam haberet. Idem animarum in varia corpora, etiam bestiarum, transitus affirmabat. Deos denique complures ab uno esse productos.

Stoici corpus universum esse definiunt, et aspectabilem hunc mundum Deum esse statuunt. Nonnulli etiam ex igne naturam illius constare defendunt. Deum quippe mentem esse putant, ac vastissimæ totius molis, cæli terræque videlicet, animam. Cujus corpus, ut dixi, totum hoc sit universum, oculi vero sidera. Omnium interire carnem, et animam in diversa transire corpora sibi persuadent.

Epicurei atomos et individua corpora similibus constantia partibus, et infinita, rerum omnium principium, esse docuerunt. Summum bonum in voluptate posuerunt: Deum ac Providentiam ab eorum administratione sustulerunt.

C Samaritismus, et Samaritæ. Hujus ab Judaismo origo deducitur, quæ sectarum apud Græcos divortiiis, et earum decretis ac dogmatibus antiquior est. Græcorum porro superstitionem complexa, et cum Judaicis dogmatibus aliqua ex parte miscens, illa secta circa Nabuchodonozori et Judaicæ captivitalis tempora prodiit. Primi sectæ conditores ex Assysiis in Judæam transportati quinque duntaxat Moysis libros acceperunt, quos per Esdram sacerdotem rex ad illos Babylone submiserat. Itaque cætera habent cum Judæis communia: si hoc unum excipias, quod et gentes abominentur, neque quemquam contingere velint: quodque mortuorum resurrectionem, ac cæteras post Moysen prophetias rejiciunt. Samaritanorum est factio divisa in partes quatuor. Primi sunt Gortheni, qui festos dies aliis, quam Hebræi, temporibus indicunt. Alii Sebuari, qui ob eandem festorum dierum occasionem a Gorthenis dissentiunt. Tertii sunt Esseni, qui neutri parti repugnant, sed cum iis, in quos inciderint, sine ullo discrimine festa peragunt. Postreni sunt Dosithei: qui iisdem, quibus Samaritani, institutis utuntur: circumcisionem, Sabbatum, ac cætera, iidemque Pentateuchum adhibent. Præcipue vero, ac præ reliquis omnibus sibi ab animatis temperant, ac perpetuo fere jejnant. Sunt

Judæorum sectæ numero septem Ac primo Scribæ, A legis periti, et traditionum, quas a majoribus acceperant (δευτερώσεις vocabant), observatores fuere, ac ritus omnes superstitiosius cæteris, diligentiusque tenuerunt: quos non e lege didicerant, sed sibimetipsis, tanquam justitiæ legis singulares cultus, ac cæremonias indixerant.

Pharisæi, quos *segregatos* interpretari possis, qui sanctissimam vitæ rationem professi, probitate cæteris antecellere videbantur. Mortuorum apud illos resurrectio, ut et apud Scribas, defenditur: iidem angelos, ac Spiritum sanctum esse non negant. Vitæ eximium institutum præ se ferunt. Continentiam certum ad tempus, ac virginitatem quoque suscipiunt. Bis hebdomade quaque jejunare, urceos, ac discos, et pocula sæpius eluere, ut et Scribæ, B soliti. Ad hæc decimas et primitias offerre: assidue precari: certos cultus ac superstitiosa vestimentorum genera curiosius affectare: cujusmodi sunt dalmaticæ, ac colobia, et latiora quædam phylacteria, hoc est segmenta, fimbriæque purpureæ, ac malogranata ad vestium oras appensa, quæ temporariæ illius continentiæ signa præferebant. lidem postremo geneses ac fatum introducebant.

Sadducæis ab exactissima justitiâ nomen est. Qui e Samaritanorum genere a sacerdote quodam Sadoc ortum habuerunt. Mortuorum resurrectionem damnant, angelum ac spiritum funditus negant; cætera Judæorum similes.

Hemero baptistæ nihil ab Judæis præterquam hoc uno discreparunt, quod neminem æternæ vitæ com- C potem esse posse dicerent, nisi quotidie lavaret.

Osseni, quorum nomen *procacissimos* significat. Qui ex præscripto legis omnia faciebant; sed præterea Scripturas adhibebant: et ex posterioribus prophetis plerosque rejiciebant.

Nasaræos *extinctores* interpretari possis, qui carnis usu prorsus interdicunt. Ab animatis abstinent: patriarchas omnes, qui in Pentateucho ad Moysis et Jesu filii Nave tempora continentur, asciscunt, et iis fidem adhibent: cujusmodi sunt, Abraam, Isaac et Jacob, iisque superiores omnes, necnon Moyses ipse cum Aarone, atque Jesu. Cæterum quinque illa volumina Moysis esse non putant, et alia ab iis diversa penes se esse jactitant. D

Herodiani cum Judæos in omnibus sese præstarent, Herodem Christum esse profitebantur, eique Christi dignitatem ac nomen affingebant.

Primus iste tomus est, qui hæreses xx continet. In eodem de Incarnatione Christi, ac veritatis professione postremo loco disseritur.

¹ Γρ. ἀφηνιασταί.

Ἰουδαίων αἱρέσεις ἐπτά· Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν, καὶ δευτερωταὶ παραδόσεων τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων, τῇ περιττοτέρᾳ ἐθελοθησκείᾳ ἔθη φυλάττοντες, ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθηκασιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐτύπωσαν σεβάσματα δικαιοῦματος τῆς νομοθεσίας.

Φαρισαῖοι, ἐρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι, οἱ τὸ ἀκρότατον βιούντες, καὶ δῆθεν τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι· παρ' οἷς καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι, καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων, καὶ Πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις, πολιτεία τε διάφορος, ἐγκράτεια ἕως χρόνου, καὶ παρθενία· νηστεία δὲ δις τοῦ Σαββάτου, ξεστῶν καθαρισμοί, ἀποπινάκων καὶ ποτηρίων, ὡς καὶ οἱ Γραμματεῖς, ἀποδεκατώσεις, καὶ ἀπαρχαί, καὶ ἐνδελεγεῖς εὐχαί, καὶ σχήματα ἐθελοθησκευτικά τῆς ἐνδουμείας, διάτοι τῆς ἀμπεχόνης, καὶ τῶν δαλματικῶν, ἢ τῶν κολοβίων, καὶ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων, τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας, καὶ κρασπέδων, καὶ βόϊσκων ἐπὶ τὰ πετεύρια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἕως καιροῦ ἐγκρατείας, οἱ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ εἰμαρμένῃν.

Σαδδουκαῖοι, οἱ ἐρμηνευόμενοι δικαιοῦστοι, οἱ ἐκ γένους μὲν ἦσαν Σαμαρειτῶν ὁμοῦ καὶ ἱερέως Σαδοῦκ δνόματος, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον μήτε πνεῦμα· τὰ δὲ πάντα δντες Ἰουδαῖοι.

Ἡμεροβαπτισταί. Οὗτοι μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν· Ἐφασκον δὲ μηδένα ζωῆς τυγχάνειν αἰωνίου, εἰ μὴ τι ἂν καθ' ἑκάστην βαπτίζοιτο.

Ὅσσηοι, οἱ δὲ ἰταμίματα ἐρμηνεύονται. Ἦσαν δὲ οὗτοι τὰ πάντα κατὰ νόμον τελούντες. Ἐχρῶντο δὲ καὶ Γραφαῖς ἐτέραις μετὰ τὸν νόμον. Τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

Νασαράοι, ἐρμηνευόμενοι ἀφανισταί¹. Πᾶσιν σαρχοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν· ἐμφύχων οὐδ' ὅλως μεταλαμβάνουσιν· ἄχρι δὲ Μωϋσέως, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἁγίοις δνόμασι πατριαρχῶν κεχρημένοι τε καὶ πιστεύοντες· φημί δὲ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ τῶν ἀνωτάτω, καὶ αὐτοῦ Μωϋσέως, καὶ Ἀαρῶν, καὶ Ἰησοῦ. Τὰς δὲ τῆς Πεντατεύχου γραφὰς οὐκ εἶνα· Μωϋσέως δογματίζουσιν, ἀλλὰς δὲ παρ' αὐτὰς ἔχειν διαθεβαίουνται.

Ἡρωδιανοί, οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν κατα πάντα, Ἡρώδη δὲ Χριστὸν προσεδόκων, καὶ τούτῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπεδίδοσαν γέρας καὶ ὄνομα.

Οὗτος ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων κατὰ πασῶν τῶν εἰκοσι τούτων αἱρέσεων. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας ὑπόθεσις, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ

ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝ

ΠΑΝΑΡΙΟΣ ΕΙΤ' ΟΥΝ ΚΙΒΩΤΙΟΣ.

S. P. N. EPIPHANII

CONSTANTIÆ QUÆ IN CYPRO EST EPISCOPI

ADVERSUS OCTOGINTA HÆRESES

OPUS QUOD INSCRIBITUR

PANARIUM SIVE ARCULA.

Dionysio Petavio Societatis Jesu interprete.

LIBRI I TOMUS I.

Α'. Ἀρχόμενος πίστιν τε καὶ ἀπιστίαν, εὐδοξίαν τε καὶ ἑτεροδοξίαν ἀναγγέλλειν τε καὶ λέγειν, μνησθήσονται τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ ἀκολουθίας, οὐ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ¹ δυνάμεως, οὐδὲ ὑπὸ ² ἰδίων λογισμῶν ὀρμώμενος, ἀλλ' ὡς ὁ Θεὸς ὁ πάντων δεσπότης καὶ ἐλεήμων ἀπεκάλυψε τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις, καὶ δι' αὐτῶν ἡμᾶς τῆς τοῦ παντὸς γνώσεως κατὰ τὸ ἐγγωροῦν ἀνθρωπεῖα φύσει κατηξίωσε. Καὶ ἀρχόμενος περὶ τούτων εὐθὺς διασκοπεῖν, πρῶτον μὲν οὐκ ἐν μικρῶ ἀγῶνι καθίσταμαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δέδια, ἐπιβαλλόμενος ἔργῳ οὐ τῷ τυχεῖν. Καὶ ἐπικαλοῦμαι αὐτὸν τὸν ἅγιον ³ καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ παῖδα Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ὅπως καταύξῃ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας τὸν νοῦν πρὸς φωτισμὸν τῆς τούτου γνώσεως. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, **B** ποιηταὶ τε καὶ λογογράφοι, ἐπιβαλλόμενοι τινι μυθῶδε συγγράμματι, Μοῦσάν τινα ἐπεκαλοῦντο (οὐ γὰρ Θεὸν· δαίμονιῶδες γὰρ παρ' αὐτῆς ⁴ ἡ σοφία, καὶ ἐπίγειος, καὶ οὐκ ἀνωθεν κατερχομένη, κατὰ τὸ γεγραμμένον)· ἡμεῖς δὲ ἐπικαλούμεθα τὸν τῶν

A **1** I. Instituenti mihi de fide pariter, et infidelitate, deque rectis ac perversis dogmatibus sermonem ingredi, omnium primo de mundi procreatione, deque iis quæ deinceps sunt consecuta, facienda mentio est. Idque ego non meis viribus, aut privatis ratiocinationibus fretus aggrediar; sed quatenus quidem Dominus omnium ac misericors Deus prophetis suis aperuit, eorumque nobis beneficio universarum rerum notitiam, quantum hominum natura fert, impertire dignatus est. Me vero jam tum ipso disputationis initio angit haud mediocriter atque terret suscepti operis magnitudo. Quare sanctissimum illum Deum, **2** ejusque Filium unicum Jesum Christum, nec non et sanctum ejus Spiritum appello, ut ad hujusce rei illustrandam cognitionem mentem nostram divina luce perfundat. Ut enim gentiles scriptores tam poetæ, quam alterius generis solent, cum fabulosum aliquod opus instituunt, Musarum implorare quampiam (neque enim Deum invocant ii, quorum omnis ex dæmonum afflatu progressa sapientia est, eademque terrena, nec e sa-

¹ Vet. ἑμαυτοῦ. ² Forte. ἀπό. ³ Deest forte Πατέρα. ⁴ Cor. αὐτοῖς.

perioribus, ut scriptum est ⁴, *descendens*): ita nos rerum omnium moderatorem ac Dominum rogamus, ut adesse tenuitati nostræ velit, ac sanctum nobis Spiritum immittere; ne quid in opere proposito contexendo falsum et adulterinum misceamus. Quem nos Spiritum, imbecillitatis nostræ conscii, pro fidei modo ac ratione donari nobis magnopere precamur.

II. Cæterum qui hæc nostra cujuscunque quæstionis gratia legent, id ante oculos habeant velim, pro temporum occasionumque copia inventa hæc esse a nobis omnia, quæcunque pro hujus ingenio facultate investigare potuimus; neque omnium quæ in mundo sunt tractationem hoc in opere profliteri. Nam neque percenseri dicendo, neque numero comprehendendi possunt; atque ut humanarum virium captum exsuperant: ita soli omnium Domino perspecta sunt, et cognita. Sed ea demum instituti nostri ratio est, ut opiniones cognitionesque varias, ac tam fidei quam infidelitatis professiones, hæreses item ac prava dogmata complectar, quæ errore circumventi homines toto orbe disseminarunt; ex quo primum humanum genus in terra conditum est ad hodiernum usque tempus, qui est Valentiniani et Valentis annus XI, Gratiani VII. Atque illa quidem, quæ de hæresibus, aut hæresi omni superioribus institutis disserere, ac lectoribus proponere aggredimur, sunt a nobis partim doctrina ac lectione cognita, partim auditione percepta, partim etiam auribus ipsis, oculisque subjecta. Ad hæc nonnullarum sectarum origines, cum dogmatibus ipsis, accurate ita uti professi sumus, tradituros nos esse confidimus: in aliis partem eorum duntaxat attingemus, quæ ab illis ipsis exorta sunt; quantum quidem vel ex monumentis veterum, vel ex hominum narratione qui plenissimam nobis fidem fecerant, ⁵ haurire potuimus. Sed in eam totam lucubrationem sic incubuimus, non ut per nos ipsos sponte passereamus, aut in ea nos argumenta perperam immitteremus, quæ virium nostrarum exiguitatem superant: neque enim aliunde opus illud, quod præ manibus est, aggressi sumus, quam quod volente Deo variis locis ac temporibus nostra ad id agendum sollicitata a sapientibus viris imbecillitas est, imo etiam propemodum coacta. Quorum e

ἄλων ἁγίων Δεσπότην ἀντιλαβέσθαι τῆς ἡμῶν πτωχείας, καὶ ἐμπνεῦσαι τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, εἰς τὸ μὴδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γραφὴν συντάξαι. Καὶ αὐτὸν τοῦτο αἰτησάμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀνικανότητα γινώσκοντες, κατὰ μέτρον τῆς πίστεως καὶ κατὰ ἀναλογίαν δωρήσασθαι τὸν αὐτὸν ἡμῖν παρακαλοῦμεν.

B. Ἔστω δὲ ὁ σκοπὸς παντὶ τῷ ἐντυχάνοντι περὶ παντὸς τοῦ ζητήματος, ὡς τῶν καιρῶν ἐστὶ καὶ χρόνων τὰ ὑφηρεήματα, ὅσα ἔδυνήθη ὁ μικρὸς ἡμῶν νοῦς ἐξασκηθεὶς καταλαβέσθαι. Καὶ οὐ πάντως ποῦ ἐπαγγελλόμεθα πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄφατα γὰρ ἐστὶ καὶ φατά (1), ἀμύθητά τε καὶ ἐν ἀριθμῷ μὴ καθιστάμενα, καὶ ὅσον μὲν εἰς ἀνθρώπους ἦκεν ἀνέφικτα, μόνῳ δὲ τῷ τῶν ὄλων Δεσπότη γινωσκόμενα. Τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔχει περὶ διαφορᾶς δοξῶν τε καὶ γνώσεων, ἐπαγγελμάτων τε πίστεως ἐκ Θεοῦ καὶ ἀπιστίας, αἰρέσεῶν τε καὶ κακοδόξου γνώμης ἀνθρωπιείας ὑπὸ πεπλανημένων ἀνδρῶν ἐν κόσμῳ ἐσπαρμένης, ἐξότις ἀνθρώπος ἐπὶ γῆς πέπλασται, ἄχρι τοῦ ἡμετέρου χρόνου, τοῦτέστι βασιλείας Οὐάλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος (2) ἐνδεκάτου ἔτους, καὶ Γρατιανοῦ. Τῶν δὲ ὑφ' ἡμῶν μελλόντων εἰς γνώσιν τῶν ἐντυχάνόντων ἤκειν αἰρέσεῶν τε καὶ τῶν ἀνωτάτω τὰ μὲν ἐκ φιλοκαθίας ἴσμεν, τὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς κατελήφαμεν, τοῖς δὲ τισὶν ἰδίῳ ὡστὶ καὶ ὀφθαλμοῖς παρετύχουμεν. Καὶ τῶν μὲν τὰς εἴδεις καὶ τὰ διδάγματα ἐξ ἀκριβοῦς ἐπαγγελίας ἀποδοῦναι πεπιστεύκαμεν, τῶν δὲ μέρος τι τῶν ἀπ' αὐτῆς γινομένων. Ἐξ ὧν τοῦτο μὲν διὰ συνταγμάτων παλαιῶν συγγραφέων, τοῦτο δὲ δι' ἀκοῆς ἀνθρώπων ἀκριβῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν ἔγνωμεν· τοῦτο δὲ τὸ πᾶν συνηγάγομεν φρόντισμα, οὐ δι' ἑαυτῶν ἐπιβαλλόμενοι, οὐκ ἐπεντριβέντες ἐπαγγελίας ὑπερβαίνουσαις τὴν ἡμῶν βραχυλογίαν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὃν συνθεῖναι ἠδουκῆσαμεν Θεοῦ βουλῆσει ἐξ ἀνδρῶν φιλοσόφων, ἀλλοθι ἄλλως ⁶, καὶ ἄλλοτε ἄλλως νυξάντων τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, καὶ βιασαμένων ἡμᾶς, ὡς εἶπεν, παρελθεῖν εἰς τοῦτο, ὡς ἡ ὑμῶν τιμιότης γράφουσα διὰ προφητικῶν ⁷ γραμμάτων ἤτησεν, ὡ τιμώτατο! μου ἀδελφοί καὶ φιλοκαλῶτατο! Ἀχάκιε καὶ Παῦλε συμπρεσβύτεροι. Ἐπεὶ οὖν πανταχόθεν οὖν ἀθεεὶ διασκοπήσαντας (3) ψήφους τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν

⁴ Jac. III, 15. ⁵ Forte ἄλλων. ⁶ L. προσφωνητικῶν.

(1) Ἄφατα γὰρ ἐστὶ καὶ φατά. Expungo posteriores hasce voculas, quæ sententiam infuscant, καὶ φατά. Dixit quidem Hesiodus initio Ἔργων, Ὅν τε διὰ βροτῶν ἀνδρες ὁμῶς, ἄφατοί τε φατοί τε, ῥητοί τε ἄρητοί τε.

(2) Τοῦτέστι βασιλείας Οὐάλεντινιανοῦ. Est hic annus Christi 374, quo suum opus aggressus est Epiphanius; Gratiano III, et Equitio cons. Valentinianus enim et Valens imperium auspiciati sunt anno 364 bisextili; qui Joviani et Varroniani consulatu notatur in Fastis. Ideo annus utriusque xi

Christi est 374. Gratiani annos prætermisit, ut opinor, librarius. Quare substituendum est καὶ Γρατιανοῦ ὀγδόου. Gratianus, Lupicino et Jovino cons., ut auctor est Socrates lib. IV, cap. 10, imperator et Augustus a patre renuntiatum est, anno Christi 367. Itaque undecimus Valentiniani et Valentis, est Gratiani octavus: In Manichæorum hæresi LXVI, numero 20, annos Gratiani commemorat. Quem in locum cætera reservamus.

(3) Οὐκ ἀθεεὶ διασκοπήσαντας. Hic conjecturæ locus est. Nam de vitio constat. Scribe διασκοπήσας τὰς ψήφους· et ἔσω παρελθεῖν. Vel διασκοπήσα τὰς ψήφους, et retinendum εἰς ὁ. Cum ad suscipiendum opus aggrediendum consentientia vestrum omnium suffragia viderem.

ὑπεβάλλουσαν τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων ἀγάπην, εἰς ὃ παρελθεῖν κατηξίωμαι, οὐ δι' εὐπειρίας λόγων, οὐ στωμύλοισι τισὶ φθογγαῖς, ἀλλ' ἀπλήρῃ τῇ διαλέκτῳ, ἀπὸ τῶν λόγων, ἀκριβείᾳ δὲ τῶν ἐν τῶν λόγων δηλουμένων ἄρξομαι τοῦ λέγειν.

fragia, quod a me tam enixe flagitatum est, nullo simplicibus verbis, rudique sermone, certissima dicendi faciam.

Γ. Καὶ Νικάνδρος μὲν ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἐρπετῶν ἐποίησατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν τὰς ὕλας· ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὑλοτόμος, Πάμφιλός τε (4) καὶ Μιθριδάτης ὁ βασιλεὺς, Καλλιθένης τε καὶ Φίλων, Ἰόλαός τε ὁ Βιθυνός, καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός (5), Κρατεῦσας ὁ ῥιζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βᾶσσοσ ὁ Τύλιος (6), Νικηράτος, καὶ Πετρῶνιος Νίγερ (7), καὶ Διόδοτος, καὶ ἄλλοι τινές. Τῶν δὲ αὐτῶν τρόπῳ καὶ ἡμεῖς τὰς τῶν αἰρέσεων ῥίζας τε καὶ γνῶμας πειρώμενοι ἀποκαλύπτειν, οὐ βλάβης ἐνεκεν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς προειρημένοις συγγραφεῦσι διὰ σπουδῆς ἐγένετο οὐ τὸ κακὸν σημαίνει, ἀλλὰ πρὸς φόβον καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, εἰς τὸ γινώσκειν τὰ δεινὰ καὶ ἀλετήρια, καὶ προασφαλίζεσθαι, καὶ διαδιδράσκειν σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, διὰ τοῦ προσέχειν καὶ μὴ συναλλάσθαι. Τοῖς δὲ καὶ τοιοῦτοις περιτυχοῦσι, καὶ ὑπὸ τῶν τοιοῦτων ἐπιδολευθεῖται, ἢ δι' ἐμφυσήματος, ἢ δῆγματος, ἢ θεωρίας, οἱ αὐτοὶ ταῦτα μεριμνήσαντες, καὶ ἀλεξητήρια ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν προετύπωσαν πρὸς ἀθέτησιν τῆς τῶν προειρημένων ἐρπετῶν μοχθηρίας· οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ πῶμα διὰ τῆς τῶν προειρημένων προτροπῆς καὶ ἡμῶν, ποθεινότατοι, εἰς τὸ ἀποκαλύψαι τῶν δεινῶν ἐρπετῶν καὶ θηρίων μορφὰς τε ἀνιάρως καὶ δῆγματα ἀλετήρια. Πρὸς ἀντίθεσιν δὲ τούτων, ὅσαπερ δυνάμει ἐν συντόμῳ εἴ που ἐν ἢ δύο ῥήματα εἰς τὸ ἀνακρούσασθαι μὲν αὐτῶν τὸν ἴδον, σώσει δὲ τὸν βουλόμενον μετὰ τὴν Κύριον, καὶ κατὰ ἔκουσαν γνῶμην καὶ ἀκουσίαν ἐν τὰ αὐτὰ ἐρπετώδη τῶν αἰρέσεων διδάγματα παραπεπτωκότα ἀντιδότην δίκην παραθητόμεθα.

invitus in hæretica illa dogmata, velut serpentum virus incidere, si quidem velit ipse, liberare posimus.

Δ. Καὶ γὰρ ἀπαρχῆς Ἄδὰμ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πλασθεὶς ἀπὸ γῆς, καὶ λαθὼν τὸ ἐμφύσημα ἐξωογονήθη. Οὐ γὰρ, ὡς τινες οἴονται, ἀπὸ πέμπτῃς ἡρξάτο, καὶ ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπλάσθη· Ἐσφαλταὶ γὰρ ἡ τῶν λεγόντων τοῦτο διάνοια. Ἄπλοῦς ὁ τε ἦν καὶ ἀκακος, οὐκ ὀνομά τι κεκτημένος ἕτερον, οὐ δόξης, οὐ γνῶμης,

¹ Ver. Ταραινός. ² Γρ. ἀπλοῦς οὖν.

(4) Πάμφιλός τε. Rei herbariæ scriptores aliquot recenset, quorum plerosque Dioscorides in Præfatione commemorat, et Plin. lib. 1. In his Pamphilus ille ipse videtur esse, de quo Suidas; qui inter cætera Georgicorum tres libros edidit, patria Amphipolita, vel Sicyoniis, vel Nicopolita. Ex quo nonnulla passim excerpta leguntur in Constantini Geoponicis. Meminit et alieubi Photius.

(5) Καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός. Citatur a Galeno in libris De compos. medicam. κατὰ τόπους

A numero vos ipsi quoque, Acaci ac Paule venerandi fratres, et honestissimi sacerdotii collegæ, idem a me prophetiis litteris postulastis. Igitur quoniam non sine divino Numine, ex immensa Dei servorum charitate tot in unum video collata petitionum suffragia, quæ proponenda sunt fide, initium

III. Ac Nicander quidem poeta de serpentium ac reptilium natura dissevit. Alii vero scriptores de radicibus herbarumque viribus commentarios ediderunt, ut Dioscorides herbarius, et Pamphilus, ac Mithridates rex, et Callisthenes, ac Philo, necnon et Iolaus Bithynus, et Heraclides Tarentinus, et Cratevas herbarius, et Andreas, ac Bassus Tylius, et Niceratus, ac Petronius Niger, et Diodotus, aliique nonnulli. Quorum exemplo nos hæreseon radices et opiniones patefacere conabimur, non ut fraudi lectoribus ista sint: sed quemadmodum quos proxime commemoravi scriptores, non ut malum indicarent ista tradiderunt, sed ut humanum sibi genus caveret, ac securitati suæ consuleret, dum iis quæ perniciosa ac lethalia forent cognitis, opitulante Deo adversus hæc munire se, ac declinare possent, sibi que providerent ipsi, nec cum noxiis istis rebus experiri vellent. Atque ut omnium in gratiam qui in serpentes incurrisissent, aut quoquomodo perniciem ab iis contraxissent, sive pestifero quodam afflatu, sive morsu, sive aspectu denique ipso vitati, iidem illi qui in ejusmodi lucubrationes incubuerant, contra illarum virus quædam ex radicibus atque herbis remedia compararunt: sic nos ejusdem instituti opus istud cum eorum quos ante dixi, tum vestro, fratres charissimi, hortatu suscepimus, ut exitialium serpentum ac bestiarum molestas species ac letiferos morsus explicaremus. In quo quidem hoc una præstabimus, ut adversus illa quidquid in nobis situm erit, paucis, uno scilicet altero verbo, velut antidotum opponamus, quo et illorum venena propulsemus, et secundum Deum, quemlibet, qui vel sponte vel virus incidere, si quidem velit ipse, liberare pos-

D IV. Etenim Adamus initio rerum omnium sexta die de terra formatus, afflatu Dei vitali spiritu perfusus est. Neque enim, ut nonnullis placet, quinta die imchoatus, sexta deum absolutus est: quod qui asserunt, magnopere falluntur. Tum vero simplex atque integer erat, neque altero quopiam nomine,

καὶ γένῃ, necnon et ab Athenæo lib. III, Heraclides Tarentinus. Idem et Andrææ medici meminit.

(6) Βᾶσσοσ ὁ Τύλιος. « Tylos Messeniæ urbem, quam nonnulli Oetylum vocant, » ait Strabo lib. VIII. Sed corrupta hoc loco vox est, legendumque ex Dioscoride Βᾶσσοσ ὁ Ἰούλιος.

(7) Καὶ Πετρῶνιος Νίγερ. Dioscorides Petronius Niger conjunctim habet. Plinius vero Petronium Diodotum copulat, quasi ejusdem sint appellationes ambæ.

aut opinione, ac sententia, aut disparis vitæ appellatione censebatur; nec aliud quam Adami vocabulum ei impositum erat, quod *hominem* interpretamur. Ex ipsomet porro similis ei mulier, eodem inquam e corpore, atque ex eodem afflatu procreata; liberi utriusque sexus geniti sunt. Cumque annos vixisset 930⁹, ex hac vita discessit. Adami filius Sethus exstitit, hujus Enos; ac deinceps Cainanus, Malaleelus et Jaredus. Hinc, ut a majoribus accepimus, fraus ac scelus in orbem terrarum grassari cœpit, quod primum ab Adami contumacia natum, iude Caini parricidio corroboratum fuerat. Jaredi vero tempore ac deinceps postea veneficia, malæ artes, petulantia, adulteria, atque improbitas omnis erupit. Necdum tamen diversa ulla erat opinio, neque dogma contrarium, sed una duntaxat lingua, perinde ac genus unum sub idem tempus in terra dissipatum. Post hæc Jaredus Enochum filium habuit, qui Deo gratus fuit; neque inventus est. Hunc enim transtulit Deus, nec mortem obiit. Enochi filius Mathusalas fuit: qui Lamechum genuit; Lamechus Noemum. Sub quo divina tandem justitia eluvione aquarum in mundum immissa, genus animantium omne funditus exstinxit. Unus in arca Noemus Dei jussu servatus est, utpote eidem acceptus, et cum primis apud illum gratiosus: hic inquam, cum tribus liberis, Semo, Chamo, 5 ac Japheto, necnon et uxore tam sua quam filiorum ereptus est; adeo ut octo non amplius capita ab hoc diluvio in arca servata fuerint; itemque ex omni bestiarum et animantium genere, velut pecudum, et aliorum ejusmodi, ad restituenda postmodum in integrum omnia, ex nonnullis duo, ex ziliis septena liberata sint. Hoc modo decima transacta generatio est anno ab orbe condito 2262. Inde cessante diluvio penes Noemum cum familia sua resederunt generis humani reliquiæ¹⁰: cum nulla adhuc esset dogmatum varietas, nec ulla gens ab alia discreparet, nullum hæresis nomen, idololatria nulla uspiam esset. Et quoniam suo quisque arbitrio vitam instituebat (neque enim una lex omnibus adhuc præscripta fuerat, sed unusquisque legis sibi vicem præstabat, atque ex voluntate sua degebat; pro eo ac barbarismi, aliorumque ejusmodi

⁹ Gen. v, 3. ¹⁰ Gen. viii, 1 sqq.

(8) Δι' ἐτῶν δισχιλίων. Non igitur vulgatam in nostris editionibus LXX Seniorum rationem secutus est, annorum 1242, sed castigatam, ac germanam, quæ ad priorem annos addit 20. Magna jam tum olim Græcorum exemplarium non cum Hebræis Latinisque modo, sed secum etiam discordia fuit. De priori disserit Augustinus lib. *De civit. Dei* xv, cap. 13; Hieron. *Quæst. Hebr.*, aliique, maxime recentiores. De posteriori vide Eusebii *Excerpta chronologica*; ubi varie annorum summa concipiuntur. Ac propter immanem absurditatem, quæ ex Mathusalem annis oritur, animus est ad numerorum emendationem adjectus. Nam si LXX Interpretum communem editionem sequere, quæ annos Mathusalem ante genitum Lamechum arrogat 167,

οὐ βίου διακρίσεως ἐπικλήσιν κερτημένους, ἢ Ἀδὰμ μόνον κληθεῖς, τὸ ἐρμηνευόμενον ἀνθρώπος. Τοῦτω πλάσσεται ἐξ αὐτοῦ ὁμοία αὐτῷ γυνή, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐμφυσήματος. Παῖδες δὲ γεννῶνται τοῦτω ἀρρένες τε καὶ θήλειαι. Καὶ βιώσας ἐτη ἑννακῶσια τριάκοντα, τὸ χρέων ἀπέδωκε. Τοῦτου παῖς Σῆθ. Ὑῖός δὲ τούτου Ἐνὼς· καὶ κατὰ διαλοχὴν Καϊνὰν, Μαλαλεὴλ, Ἰάρεδ. Ὡς δὲ ἡ παράδοσις ἢ εἰς ἡμᾶς ἔλθοῦσα, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Καϊν ἀδελφοκτονίας. Νῦν δὲ ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ ἐπέκεινα φαρμακεία καὶ μαγεία, ἀσέλγεια, μοιχεία τε καὶ ἀδικία. Οὐ γνώμη τις ἐτέρα, οὐ δόξα μετῆλλαγμένη, ἀλλὰ μία γλῶσσα καὶ γένος ἐν ἐπὶ γῆς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐσπαρμένον. Τοῦτω δὲ τῷ Ἰάρεδ γίνεται παῖς τοῦνομα Ἐνὼχ, ὃς εὐηρέστησε τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ ἠυρίσχετο. Μετέθηκε γὰρ αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ οὐκ εἶδε θάνατον. Ἐνὼχ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε. Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισία κατακλυσμὸν ὕδατος ἐπενέγκασα τῇ οἰκουμένῃ, πᾶσαν σάρκα ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐξήλειψεν. Ἐφύλαξέ τε ἐν λάρνακι διὰ προσταγματος τὸν Νῶε, εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εὐρόντα χάριν· αὐτὸν δὲ τὸν προδεδηλωμένον Νῶε, καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, Σῆμ, Χάμ, Ἰάφεθ, τὴν τε ἰδίαν σύζυγον, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν τὰς τρεῖς γυναῖκας· ὥστε ἀνθρώπων ψυχὰς ὀκτῶ ἐν τῇ τότε λάρνακι διασώσασθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς γένους θηρῶν τε καὶ ζώων, κτηνῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ γῆς, πρὸς σύστασιν πάλιν τῆς ἐν κόσμῳ πάντων ὑποστάσεως, ἀπὸ τινων μὲν δύο δύο, ἀπὸ δὲ ἄλλων ἑπτὰ ἑπτὰ. Καὶ οὕτω παρήλθε δεκάτη γενεὰ δι' ἐτῶν δισχιλίων (8) διακοσίων ἐξηκονταδύο. Καὶ ὁ κατακλυσμὸς πέπαιται, καὶ Νῶε, καὶ ὁ αὐτοῦ οἶκος λείψανον τῷ κόσμῳ γεγέννηται. Οὐπω δὲ ἑτεροδοξία, οὐκ ἔθνος τι διαφερόμενον, οὐκ ἕνομα αἰρέσεως, ἀλλ' οὐδὲ εἰδωλολατρεία. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπων ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει (νόμος γὰρ εἰς οὐδαμοῦ ἐτύγγανεν· ἕκαστος γὰρ ἑαυτῷ νόμος ἐγένετο, καὶ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει, καθὼς παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἡ χρῆσις οὐ μόνον βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων. Φησὶ γάρ· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ

D Lamecho vero 188, conflent, additis Noemi sexcentis, anni ante diluivium 955. Vixit autem Mathusalem in totum annos 969. Igitur 14 annis post diluivium superfluit; quod est ineptum. Quare Africanus Mathusalem annos ante Lamechi susceptum tribuit 185, qui ad Lamechi Noemique totidem, quot proxime numeravimus, adjuncti summam conficiunt annorum 972. Itaque tribus, quatuorve annis diluivium mors illius antecessit. At vero idem Africanus ab orbe condito ad diluivium annos colligit 2267. Quippe Enos 195 confert, cum LXX duntaxat 190 numerent. Subtractis quinque illis superfluis, crediderim in reliquis Epiphianum Africani, sive LXX, apud Africanum Interpretum calculum secutum, annos computasse 2262.

Ἑλλήν, οὐκ Ἰουδαῖος), βαρβαρισμὸς τότε ἐκαλεῖτο ἢ τὰς δέκα γενεαῖς τοῦ χρόνου τὸ ἐπώνυμον. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀραράτ (9), ἀπὸ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρδυέων ἐν τῷ Λουβάρ ὄρει καλουμένῳ, ἐκεῖ πρῶτον κατοικήσεις γίνεται μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῶν ἀνθρώπων. Κάκει φυτεύει ἀμπέλωνα Νῶε ὁ προφήτης, οἰκιστὴς τε γίνεται τοῦ τόπου. Γίνονται δὲ τοῖς αὐτοῦ παισὶν (οὐ γὰρ ἔτι αὐτὸν ἐμφαίνει [10] γεγεννημένοι) παῖδες καὶ παίδων παῖδες, ἕως πέμπτης γενεᾶς ἐτῶν ἑξακοσίων πεντηχονταεπεννέα, πάρεξ τοῦ Σήμ. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τοῦ λόγου, ἔξεμι 11 τὴν γενεαλογίαν τοῦ ἐνὸς υἱοῦ. Σήμ τοίνυν γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶδ, Ἀρφαξᾶδ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ τὸν Σαλαῖ, Σαλαῖ τὸν Ἐβερ, εὐλαθεῖ καὶ θεοσεβῆ· Ἐβερ τὸν Φαλέκ.

E. Καὶ οὐδὲν ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ αἵρεσις, οὐ γκώμη ἑτέρα καὶ ἑτέρα, ἀλλ' ἡ μόνον ἀνθρωποὶ ἐκαλοῦντο, ἐνὸς χεῖλους καὶ μιᾶς γλώττης. Ἦν δὲ μόνον ἀσέβεια καὶ εὐσέβεια ὁ κατὰ φύσιν νόμος, καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνὸς ἐκάστου προαίρεσις τοῦ θελήματος, καὶ οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐτε ἀπὸ συγγραμμάτων συγγραφέων πλάνη· οὐκ Ἰουδαϊσμός, οὐχ αἵρεσις τις ἑτέρα, ἀλλ', ὡς εἶπεῖν, ἡ νῦν πίστις ἐμπολιτευομένη ἐν τῇ ἀρτί ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, ἀπ' ἀρχῆς ὄνσα, καὶ ὕστερον πάλιν ἀποκαλυφθεῖσα. Τῷ γὰρ βουλομένῳ φιλαλήθως ἰδεῖν ἀρχὴ πάντων ἐστὶν ἡ καθολικὴ καὶ ἀγία Ἐκκλησία ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Ἀδὰμ γὰρ πρωτόπλαστος πέπλασται, οὐκ ἐμπεριτομος, ἀλλ' ἀκροθύστης μὲν τῇ σαρκί· οὐκ εἰδωλόατρος δὲ ἢ καὶ ἤδει Πατέρα Θεοῦ, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· προφήτης γὰρ ἦν. Οὐκ ἔχων τοίνυν περιτομὴν, οὐκ ἦν Ἰουδαῖος· ξόανα δὲ μὴ προσκυνῶν ἢ ἄλλο τι, οὐκ ἦν εἰδωλόατρος. Προφήτης γὰρ ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἤδει, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶπε τῷ Υἱῷ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Τί οὖν ἦν μήτε περιτομὴν ἔχων, μήτε εἰδωλα σέβων, ἀλλὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν χαρακτήρα ὑποφαίνων; Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῦ Σήθ, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼς, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ, καὶ ἐπὶ τοῦ Μαθουάλα, καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐβερ, ἄχρι τοῦ Ἀβραάμ διαληπτέον. Ἐνῆργει δὲ τότε εὐσέβειά τε καὶ ἀσέβεια, πίστις καὶ ἀπιστία· πίστις μὲν ἐπέχουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εἰκόνα, ἀπιστία δὲ ἐπέχουσα ἀσεβείας τὸν χαρακτήρα καὶ παρανομίας, ἐναντία τοῦ κατὰ φύσιν νόμου, ἕως τούτου τοῦ προδεδη-

11 Forte διέξεμι. 12 Coloss. III, 11. 13 Gen. VIII, 4 sqq. 14 Gen. I, 26.

(9) Ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀραράτ. Chaldæus Cordu, id est Γορδιαῖος. Josephus, lib. I, cap. 4: Ἀποβατήριον τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Mox Be-rosium Chaldæum citat: λέγεται δὲ καὶ τὸ πλοῖον ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι. Item ex Nicolao Damasceno: Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυ-σμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι. Franciscus Junius pro Βάρις, rescribendum existimat Λούδαρις: a quo non abhorreo. Sed idem sollemnia delirat, cum Lu-bar Armenio, et Ægyptiaco sermone dicit idem esse alique ἀποβατικόν, sive ἀποβατήριον, id est, locum editissimum, ex quo descensus patet, a verbo labar, descendere. Unde et labarum, et labra apud

appellationibus usus est Apostolus cum ita loquitur: *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est* 12, illorum temporum status, qui sub decem generationibus fuit, barbarismi voce cognominatus est. Post diluvium cum in Ararati montibus, Armeniam inter et Cardyeos in Lubare colle Noemi arca constitisset 13, illic prima hominum secundum diluvium habitatio fuit. Ibidemquæ Noemus propheta vitem conseruit, ac domicilium constituit. Cujus liberis (hunc enim ipsum generare desiisse sacræ Litteræ significant) filii ac nepotes ad quintam usque generationem nati sunt, ad annos scilicet 669, præter Semum. Cujus unius prolem deinceps commemorabimus. Igitur Semus Arphaxadum genuit; iste Cainam, B Cainas Salam; Salas Eberum, pium virum ac Dei cultorem; hic Phalerum.

V. Nulla per id tempus in terris hæresis; opinio- num nulla dissensio; cum universi sola hominis appellatione censerentur; labio uno, unaque lingua præditi. Pietas porro atque impietas sola erat natu- ræ lege, aut uniuscujusque ad naturam accommo- data voluntate definita, necdum error emergerat, sive disciplina comparatus, sive monumentis scri- ptorum traditus. Neque igitur Judaismus, neque alia ulla secta prodierat: sed, ut ita dicam, illa eadem obtinebat, quæ hodie G in sancta Dei Ec- clesia ac catholica perseverat fides, quæ cum ab ipsis rerum primordiis viguisset, rursus est postea patefacta. Etenim si quis ista solo veritatis studio impulsus velit expendere, non dubitabit sanctam atque catholicam Ecclesiam primam omnium existi- tisse, dummodo scopum ipsum consideret. Adam enim hominum princeps a Deo conditus, non circumcisis, sed præputio præditus fuit. Neque tamen idola propterea coluit, et Deum Patrem cum Filio, ac Spiritu sancto utpote propheta cognovit. Quam- obrem quod circumcissione caruit, Judæus esse non potuit: idololatra vero minime fuit, cum ne- que simulacra, neque alia id genus adoraret. Fuit enim ille propheta, et hoc Filio a Patre dictum esse sciebat, *Faciamus hominem* 14. Quidnam igitur erat? Omnino neque circumcisis, neque idolis addictus Christianæ religionis imaginem referebat. Par idem- que de Abelo, Setho, Enos, Enoch, Mathusala, Noemo, Hebere, ad Abraham usque, judicium esse

D Epiphanium in *Ariomanitis*. Sed de labra cæle- risque nugis dicemus ad illum Epiphanii locum. Quod quidem ad præsens negotium attinet, ἀποβα-τήριον Josepho nuncupatur locus ille, in quo Noe- mus τὴν ἀπόβασιν, hoc est excensionem ex arca fecit; sive quod ibidem τὰ ἀποβατήρια sacra per- solvit. Hæc enim vis est horum vocabulorum, ἀπο- βατήρια, διαβατήρια, et cæterorum. Valde igitur aberrat Junius, cum ἀποβατήριον interpretatur *ar- dum* et *excelsum*, ex quo descendere oporteat: quod a Græcæ vocis usu alienum et absonum est. (10) Οὐ γὰρ ἔτι αὐτὸν ἐμφαίνει. Putidissimi Juda- Noemum a Chamo exsectum nugantur: ut in er alios R. Salomo, qui et alia quædam adjicit nefanda et ἀρρήτα.

opinionem, ac set
ione censebatur
lum ei impositum
mur. Ex ipsomet
quam e corpore
eata; liberi utri
nos vixisset 95
ius Sethus ex
inanus, Malale
bus accepimus
m grassari co
macia natum.
nerat. Jaredi v
eficia, male
mprobitas on
illa erat opin
luntaxat ling
tempus in ter
chum filium
ventus est. 1
obiit. Enoch
genuit; Lau
justitia elu
nus anima
arca Noem
acceptus,
hic inqua
5 ac Jap
rum ere
ab hoc
omni b
cudum
modum
aliis se
acta g
cessa
resed
adhu
alia
null
tric
bu
sil
ba

no
te
no
te
l.
D.
c.
re
ch
tu
M

ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κεχω-
 Ἔτεροι δὲ τὴν Λιβύην κατειλήφασιν, ὡς
 τούτων τὴν ἀκρίθειαν εἰ τις ἐθέλοι καταλα-
 ῖροι δ' ἂν ἕκαστον τῶν προσκεχωρηκότων
 τὴν τινὰ πατρίδα πῶς εἰληγε τὸν κληρὸν.
 πρὸς μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κλη-
 ρὸν τὴν Αἰθιοπία 17· Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά (15)
 Ἔγμᾶ καὶ Σαβᾶ, καθά (16) καὶ Θωῶδην καὶ
 ἄ πρὸς τῆ Γαράμων χώρα (17).

omne sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendit. Ita Mistrem in Ægypti pos-
 non invadit, Chus Æthiopicam obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacathia, Thoudim
 Garamorum in regione constiterunt.

αὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιησώμαι τὴν
 σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύσομαι πάλιν
 προκειμενον, καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αἰθίο-
 ροι καὶ τῆς ἀκολουθίας. Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἔβερ
 Φαλέκ καὶ τῆς πυργωποίας, καὶ τῆς πρώτης
 μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κτισθείσης, ὑπ' αὐτῆ
 ῖμῃ ἀρχῇ λοιπὸν συμβουλίας ἀθροισμοῦ καὶ
 ῖος γίνεται Νεβρώθ. Νεβρώθ γὰρ βασι-
 8) υἱὸς τοῦ Χοῦς τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἀσσοῦρ
 ται. Τοῦτου ἡ βασιλεία ἐν Ὁρέχ (19) γεγέν-
 καὶ ἐν Ἀρφάλ καὶ Χαλάννη. Κτίζει δὲ καὶ τὴν
 (20), καὶ τὴν Θόβελ, καὶ Λόβον ἐν τῇ Ἀσσυ-
 ῖρα. Τοῦτ' ὅτι φασὶ παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν
 στρην, ὅς, πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικά
 οἰκιστὴς γίνεται Βάκτρων. Ἐνεῦθεν τὰ κατὰ
 τὴν παράνομα διανεμένηται. Ἐφευρέτης γὰρ οὐ-
 γένηται κακῆς διδαχῆς ἀστρολογίας καὶ μα-
 ὡς τινὲς φασὶ περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου. C
 ὡς ἡ ἀκρίθεια περιέχει, τοῦ Νεβρώθ τοῦ γίγαν-
 ῖτος ἦν ὁ χρόνος. Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ
 ἴκασιν (21) ἄμφω, ὃ τε Νεβρώθ καὶ ὁ Ζωροά-

A illorum linguis septuaginta duas ex una fecit, pro
 hominum numero, qui illo tempore repertus est.
 Unde et Merope 7 a vocis divisione nuncupati.
 Turris ipsa denique ventorum impetu disjecta. Se-
 cundum hæc illi per universum orbem dextra ac
 sinistra dispersi, alii eo rediere unde disceaserant,
 alii longius ad Orientem progressi sunt. In Africam
 nonnulli pervenerunt. Quod si quis ista diligentius
 indagare voluerit, quo illorum quisque sit profes-
 sione sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendit. Ita Mistrem in Ægypti pos-
 non invadit, Chus Æthiopicam obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacathia, Thoudim
 Garamorum in regione constiterunt.

VI. Verum ne diutius quam necesse sit in hujus
 operis præfatione commoremur, nostrum nos ad
 institutum referemus, atque inchoatam originum
 successionem denuo pertexamus. Igitur inter He-
 beris ac Phaleci tempora, cum et ædificata turris,
 et prima omnium urbs post diluvium esset exci-
 tata, in ipsa operis exstruktionem prima hominum
 coitio ac tyrannicus dominatus auctore Nembroth
 constitutus est. Primus iste regnum obtinuit, Chusi
 Æthiopsis filius, ex quo natus Assur: qui Orechi,
 Arphale, et Chalanne regnum exercuit. Quin et
 Thiras urbem condidit, et Thobelem, et Lobum in
 Assyria. Græci Zoroastrem hunc fuisse memorant;
 qui Orientis interiora penetrans Bactrorum oppi-
 dum erexit. Indeque omnia, quæ in orbem invecta
 sunt scelera, propagata dicuntur. Siquidem malæ
 artes, astrologia videlicet ac magia, auctore illo re-
 pertæ sunt; id quod Zoroastri a nonnullis tribuitur,
 revera ad Nembroth gigantis: tempora pertinere
 pantandum est. Quanquam inter utrumque non mul-
 tum temporis interjectum est. Sed iis omissis Pha-

Γρ. Αἰθιοπία.

1) Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά. Mendose pro Ἀξου-
 κά, ut est in Sethianorum hæresi: nec minus
 adandum Ψοῦς pro quo Φοῦθ legendum. Sive
 st IV Reg. xv, 49, 75 Φοῦθ. De Axumitis alius
 dicendi locus.

6) Ἔγμᾶ, καὶ Σαβᾶ, καθά. Corr. Σαθαθακά·
 inter filios Chus recensetur. Pro Ἐλοῦδ, fortasse
 δ. Quippe Λουδισίμ inter filios Mestram nume-
 rat.

17) Τὰ πρὸς τῆ Γαράμων χώρα. An Ἀράβων,
 potius Γαράματων? Nam hæc vicina sunt no-
 mina. Est qui Regamam Ptolemæi, quæ est in
 Arabia Felice ad Regma transferat: de qua Ezech.

vii, 22: וְהָיָה שָׁמַיִם וְיָבֵשׁ

(18) Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει. Quem plerique om-
 nis chronologi, imo et antiqui Patres, Belum fuisse
 censent, Babylonis conditorem. Hujus filium Assur
 Epiphanius facit: quem quidem Ninum fuisse par-
 sè, si Nembroth idem cum Belo fuerit. Et eadem
 trobique colligendi ratio; nam Belus Babylonem
 æstruxit, et Ninus Ninivem. Atqui priorem a Nem-
 roth, posteriorem ab Assur civitatem conditam
 Moyses affirmat. Verum Assur Gen. x, 44, gentis
 nomen esse, non viri proprium existimant alii;
 quibus libenter subscripserim. Sed hæc annalium
 ac chronologiarum paginas implent, nec sunt plu-
 ribus hoc loco disceptanda.

(19) Τοῦτον ἡ βασιλεία ἐν Ὁρέχ. Pro Ἀρφάλ,
 LXX Ἀρχάδ, Hebræi ΤΩ.

(20) Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς. Nescio unde hæc

expiscatus sit, quæ in Geneseos x illo capite non
 leguntur. Ubi hoc duntaxat habetur: Principium
 regni Nembroth fuisse Babylonem, καὶ Ὁρέχ, καὶ
 Ἀρχάδ, καὶ Χαλάννη in terra Sennaar. Unde Assur
 egressus ἠχοδόμησε τὴν Νινεῦν, καὶ τὴν Ρωδῶθ
 πόλιν, καὶ τὴν Χαλάχ. Pro Ρωδῶθ πόλιν, Hebraice
 scriptum est רִיבְרָה, quod Hieronymus vertit,
 plateas civitatis, et pro appellativo habuit, quod
 Græci proprium fecerant. Intelligit autem urbis
 Ninives plateas, quas Ninus exstruxerit. De Epi-
 phanio quid dicam, aliud occurrit nihil, nisi voces
 istas, Θειράς et Θόβελ alienum in locum translatas
 esse. Nam Thiras et Thubal inter Japhethi postero-
 rum numerantur com. 2, Thubal, et Mosoch, et Thi-
 ras. Fortassis enim cum Regma, Sabatacha, cæ-
 terisque, quosdam alios recensuit Epiphanius, et
 inter illos Thubal et Thiras. Nisi hæc conjectura
 placeat, pro Θειράς et Θόβελ, ac Λόβος, propria ur-
 bium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur
 ædificavit. Certe in Λόβος vestigium quoddam appa-
 ret vocabuli Ρωδῶθ, et in Thiras vocis רִיבְרָה, quæ
 civitatem significat. Unde ita depravari vox ista
 potuit Ρωδῶθίρα.

(21) Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διςτή-
 κασιν. Bactrianorum rex ille, quocum Ninus con-
 fluxit, Oxyartes a Diodoro vocatur; a Justino, Ar-
 nobio ac cæteris, Zoroastres. Neque dissentit Plinius,
 ut Scaliger videtur. Neque enim dubitat ille, sitne
 Magus idem cum rege Bactriano: sed utrum unus hic
 fuerit; an et alius postea: quod Sallianus noster

debet. Tum enim religio perinde atque impietas, A
fides item et infidelitas hominum genus occupabat. Quorum fides Christianæ sectæ speciem adumbrabat; infidelitas impietatis ac sceleris erat notis insignita, eademque naturæ lege dissidebat. Atque hic rerum status ad illud usque tempus, quod modo significavimus, deinceps perductus est. Cæterum quinta post diluvium ætate, cum a tribus Noemi filiiis propagari genus hominum cœpisset, continuata nobolis successione, duo ac septuaginta numero velut principes ac stirpis capita prodierunt. Ii cum longius processissent, et a monte Lubar, Armeniæque finibus, hoc est regione Ararat, ulteriora peragrassent, Sennaaris in campum delati sunt ¹⁵, quem locum sibi ipsi delegerunt. Cæterum Sennaar hodie in Persarum regione sita est, quam olim Assyrii tenuerant. Igitur cum in eo loco consilium habuissent, de turri urbeque illic extruenda inter se statuunt. Qui omnes quod ab Europæ propinquo tractu in Asiæ interiora penetrassent, insequenti tempore Scytharum cognomen adepti sunt. Ergo illi turrim et Babylonem ædificant. Sed divino Numini de insana illa molitione displicuit. Ideoque dissipatis

λωμένον χρόνου. Πέμπτη τολνυν γενεᾷ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, πληθυνόντων ἄρτι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε κατὰ διαδοχὴν ¹⁵ τῶν παιδῶν, παῖδες ἐγεγόνασιν ¹⁶ ἑβδομηκονταδύο τὸν ἀριθμὸν, ἐν κόσμῳ ἀρχηγέται καὶ κεφαλαῖοι. Ἐπεκτεινόμενοι δὲ καὶ πρόσω βαίνοντες ἀπὸ τοῦ Λουβάρ ὄρους καὶ ὄρων τῆς Ἀρμενίας, τουτέστιν Ἀραράτ τῆς χώρας, γίνονται ἐν πεδίῳ Σενναάρ, ἐνθα ποὺ ἐπελέξαντο (11). Κεῖται δὲ αὕτη ἡ Σενναάρ νυνὶ ἐν χώρῳ τῆ Περσικῆ. Ἦν δὲ τοῦτο πάλαι Ἀσσυρίων (12). Ἐκεῖσε τολνυν συνδοίασαντες, συμβούλιον λαμβάνουσι μετ' ἀλλήλων πύργον καὶ πόλιν οἰκοδομήσαι. Ἀπὸ δὲ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν κεκλιότες, ἐπινομάσθησαν πάντες (13) κατὰ τὴν χρόνου ἐπέκλησιν Σκύθαι. Κτιζοῦσι δὲ τὴν πυργοποιίαν, καὶ οἰκοδομοῦσι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας. Διεσχέδασε γὰρ αὐτῶν τὰς γλώσσας, καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομηκονταδύο (14) διένειμε κατὰ τῶν τότε ἀνδρῶν ἀριθμὸν εὐρεθέντα. Ὅθεν καὶ Μέροπος οὔτοι κέκληνται, διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Καὶ τὸν πύργον ἀνέμων βολῆ κατέστρεψεν. Ἐμερσίθησαν γοῦν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν δεξιά τε καὶ εὐώνυμα, οἱ μὲν παλινροσοὶ ὅθεν ἐκδε-

¹⁵ Gen. xi, 2 sqq. ¹⁶ Reg. διαδοχὴν παιδῶν παῖδες.

¹⁶ Sic pro γεγόνασιν. EDIT. PATROL.

(11) Ἐνθα ποὺ ἐπελέξαντο. Fortasse τόπον ἐπελέξαντο.

(12) Ἦν δὲ τοῦτο πάλαι Ἀσσυρίων. Ager Sennaar, et Babylon ipsa primum, inquit, ad Assyrios pertinuit. Respexit autem ad id, quod Gen. x, 11, legitur: *De terra illa (Sennaar) egressus est Assur, et ædificavit Ninivem, et plateas civitatis, et Chale.* Verum Assur quidam proprium esse nomen existimant, ut R. Selomo, qui se ab impiorum consuetudine, ac convictu segregarit: eumdemque Aben-Ezra Japheth filium existitisse memorat. Equidem Assur hoc loco de Assyrio populo, vel Nino ipso regni Assyrii conditore libentius interpretor. Eodem porro spectare videtur; quod est apud Isaiam cap. xxiii, 13: *Ecce terra Chaldæorum: Talis populus non fuit: Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos ejus, suffoderunt domus ejus: posuerunt eam in ruinam.* Sed Hebraica aliam sententiam præferunt: *Iste populus non erat illic olim. Assur fundavit eam navibus;* vel, ut alii, *deserti incolis; qui erexerunt arces illius, sed (Chaldæi) contriverunt palatia illis,* etc. Quod ita R. David exponit. Non est mirum, aut incredibile, quod de Tyri eversione prædicatur. Ecce tibi Babylon, et Chaldæa ipsa non eosdem semper incolas habuit; sed et ipsa vicissitudinem est experta. Nam Chaldæorum populus olim ibi sedem non habuit: sed Assyrii principio tenuerunt, et in ea urbes excitarunt. Tum Chaldæi pulsus Assyriis occuparunt, qui a Chasad Nachoris filio oriundi, ait Kimchius, ex cap. xxi Gen., com. 21. Itæ ex Hebræis, quamquam aliter Aben-Ezra, et ex Latinis Hieronymus. Nam LXX diversi prorsus abeunt. Ex iis colligitur Assyrios olim tenuisse Babylonem. Ac nonnullis placet Sennacheribi majores Babylonem invasisse; propterea quod lib. IV Reg., c. xvii, 24, rex Assyriorum Sennacherib de Babylone, et de Cutha, cæterisque regionibus incolas Samariam transtulerit. Sane Babyloniorum rex Assyrius in Scripturis interdum vocatur, et Babyloniam sub Assyria fuisse comprehensam auctores sunt geographi.

(13) Ἐπινομάσθησαν πάντες. Scytharum nominis origo ab Hebraica voce שׂוּת, cum puncto שׂוּת, quod est *declinare, errare.* Potest et a שׂוּת

cum puncto dextro derivari, quod *discurrere, et obambulare* significat. Utraque notio Scytharum moribus apprime congruit: quos *πλάνητας, errabundos, et ἀμαρξοβίους* Suisse constat. Sed ea vocabuli ratio, quam Epiphanius affert, quod scilicet ἀπὸ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν declinaverint, non valde mihi probatur. Neque enim verum puto, Scytharum nomine prisceos illos insignitos, qui post diluvium turrim illam architectati sunt. *Etymologicon magnum* σκύζεσθαι, quod est *irasci, et supercilium contrahere, παρὰ τοὺς Σκύθας* nominatum scribit: quoniam iracundi Scythæ. An potius Σκύθας Græci ἀπὸ τοῦ σκύζεσθαι dederunt?

(14) Καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομηκονταδύο. De eadem linguarum gentiumque distributione agit hæc. xxxix, quæ est Sethianorum: ubi et LXXII linguas totidem, quot κεφαλαῖοι εἶναι, et auctores stirpis, effloruisse dicit. Vulgatus est hic matricum linguarum, populorumque numerus, de quo certatim chronologi disputant. Quorum quidem ratio mihi non satis explorata certa quæ videtur: non modo quod Græci codices a Latinis et Hebræis in numero dissident: sed etiam, quod plerique κεφαλαῖοι εἶναι cum posteris suis, ac filiis in numerum censentur. Non est autem credibile, distinctum ab iis populum ac linguam illos constituisse. Certo enim Heber, a Phaleg lingua diversus non fuit; ut etiam Augustinus existimat. Deinde Chananaei omnes populi idioma commune sortiti sunt. Itaque labat illa LXXII linguarum partitio. Sed nec in eo laborare admodum necesse est, ut totidem illis nationibus domicilium cuique suum, ac regionem assignemus. In quo multi nominum similitudines nimis ambitiose consecretantur. Est enim verisimile, plerosque finibus iis, quos occuparant, relictis, ac sedibus, alio sese contulisse. Nam quod Moyses narrat, ab iis propagatas esse nationes omnes, non sic accipiendum est, ut eas per sese primum, καὶ ἀμέσως, regiones insederint, atque in earum possessionem pedem ipsi posuerint, sed ut eo saltem illorum posteri commigrarint. Verum hæc discutere longioris et operæ, et alterius instituti fuerit.

ἐλάσιν, ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κεχωρηκότες. Ἐτεροι δὲ τὴν Λιθύην κατελιψασιν, ὡς καὶ περὶ τούτων τὴν ἀκρίθειαν εἰ τις ἐθέλοι καταλάβεται, εὔροι δ' ἂν ἕκαστον τῶν προσκεχωρηκῶτων καθ' ἑκάστην τινὰ πατρίδα πῶς ἐληγε τὸν κληρον. Ὡς ὁ Μιστρέμ μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κληρον, Χοῦς δὲ τὴν Αἰθιοπία. Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά (15) μέρη. Ρεγμαῖ καὶ Σαβᾶ, καθά (16) καὶ Θωδῶδην καὶ Ἐλοῦδ, τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρα (17).

quamve sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti possessionem invadit, Chus Æthiopiam obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacathia, Thoudim et Elud Garanorum in regione constituerunt.

Γ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιησῶμαι τὴν ἐνταῦθα σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύσομαι πάλιν ἐπὶ τὸ προκειμενον, καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αὐτῆς ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας. Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἐβερ καὶ τοῦ Φαλέκ καὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ τῆς πρώτης πόλεως μετὰ τὸν κατακλισμὸν κτισθείσης, ὅπ' αὐτῇ τῇ οἰκοδομῇ ἀρχὴ λοιπὸν συμβουλίας ἀθροισμοῦ καὶ τυραννίδος γίνεται. Νεβρώθ. Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει (18) υἱὸς τοῦ Χοῦ τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἄσσουρ γεγέννηται. Τοῦτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ (19) γεγέννηται, καὶ ἐν Ἀρφάλ καὶ Χαλάννη. Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς (20), καὶ τὴν Θόβελ, καὶ Λόβον ἐν τῇ Ἀσσυρίων χώρα. Τοῦτόν φασὶ παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν Ζωροάστρην, ὃς, πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη, οικιστὴς γίνεται Βάκτρων. Ἐνεῦθεν τὰ κατὰ τὴν γῆν παράνομα διανεμένηται. Ἐφευρέτης γὰρ οὗτος γεγέννηται κακῆς διδασχῆς ἀστρολογίας καὶ μαγείας, ὡς τινὲς φασὶ περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου. Πλὴν ὡς ἡ ἀκρίθεια περιέχει, τοῦ Νεβρώθ τοῦ γίγαντος οὗτος ἦν ὁ χρόνος. Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διιστήχασιν (21) ἄμφω, ὃ τε Νεβρώθ καὶ ὁ Ζωροά-

¹⁷ Γρ. Αἰθιοπίαν.

(15) Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά. Mendose pro Ἀξουματικά, ut est in Sethianorum hæresi: nec minus emendandum Ψοῦς pro quo Φούθ legendum. Sive ut est IV Reg. xv, 19, Ⲫⲟⲩ Φούλ. De Axumitis alius erit dicendi locus.

(16) Ρεγμαῖ, καὶ Σαβᾶ, καθά. Corr. Σαθαθακά· qui inter filios Chus recensetur. Pro Ἐλοῦδ, fortasse Λοῦδ. Quippe Λουδιεμ inter filios Mestram numerantur.

(17) Τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρα. An Ἀράβων, an potius Γαραμάντων? Nam hæc vicina sunt nomina. Est qui Regamam Ptolemæi, quæ est in Arabia Felice ad Regina transferat: de qua Ezech. xxvii, 22: Ⲫⲟⲩⲣⲏ ⲛⲃⲱ ⲓⲕⲓⲛ

(18) Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει. Quem plerique omnes chronologi, imo et antiqui Patres, Belum fuisse censent, Babylonis conditorem. Hujus filium Assur Epiphanius facit: quem quidem Ninum fuisse par est, si Nembroth idem cum Belo fuerit. Et eadem utrobique colligendi ratio; nam Belus Babylonem extruxit, et Ninus Ninivem. Atqui priorem a Nembroth, posteriorem ab Assur civitatem conditam Moyses affirmat. Verum Assur Gen. x, 11, gentis nomen esse, non viri proprium existimant alii; quibus libenter subscripserim. Sed hæc annalium ac chronologiarum paginas implent, nec sunt pluribus hoc loco disceptanda.

(19) Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ. Pro Ἀρφάλ, Ⲡⲗⲗ Ἀρχάδ, Hebræi ⲛⲉⲃⲱⲓ.

(20) Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς. Nescio unde hæc

A illorum linguis septuaginta duas ex una fecit, pro hominum numero, qui illo tempore repertus est. Unde et Merope 7 a vocis divisione nuncupati. Turris ipsa denique ventorum impetu disjecta. Secundum hæc illi per universum orbem dextra ac sinistra dispersi, alii eo rediere unde discesserant, alii longius ad Orientem progressi sunt. In Africam nonnulli pervenerunt. Quod si quis ista diligentius indagare voluerit, quo illorum quisque sit profectus, quamve sortito ex omnibus regionem occupavit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti possessionem invadit, Chus Æthiopiam obtinet: Psus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacathia, Thoudim et Elud Garanorum in regione constituerunt.

VI. Verum ne diutius quam necesse sit in hujus operis præfatione commoremur, nostrum nos ad institutum referemus, atque inchoatam originum successionem denuo pertexemus. Igitur inter Heberis ac Phaleci tempora, cum et ædificata turris, et prima omnium urbs post diluvium esset excitata, in ipsa operis exstructione prima hominum coitio ac tyrannicus dominatus auctore Nembroth constitutus est. Primus iste regnum obtinuit, Chusi Æthiopis filius, ex quo natus Assur: qui Orechi, Arphale, et Chalanne regnum exercuit. Quin et Thiras urbem condidit, et Thobelem, et Lobum in Assyria. Græci Zoroastrem hunc fuisse memorant; qui Orientis interiora penetrans Bactrorum oppidum erexit. Indeque omnia, quæ in orbem invecta sunt scelera, propagata dicuntur. Siquidem malæ artes, astrologia videlicet ac magia, auctore illo repertæ sunt; id quod Zoroastri a nonnullis tribuitur, revera ad Nembroth gigantis: tempora pertinere potandum est. Quanquam inter utrumque non multum temporis interjectum est. Sed iis omissis Pha-

expiscalus sit, quæ in Geneseos x illo capite non leguntur. Ubi hoc duntaxat habetur: Principium regni Nembroth fuisse Babylonem, καὶ Ὀρέχ, καὶ Ἀρχάδ, καὶ Χαλάννη in terra Sennaar. Unde Assur egressus ὠκοδόμησε τὴν Νινευί, καὶ τὴν Ρωδῶδ πόλιν, καὶ τὴν Χαλὰχ. Pro Ρωδῶδ πόλιν, Hebraice scriptum est Ⲡⲟⲩⲱⲓⲛ, quod Hieronymus vertit, plateas civitatis, et pro appellativo habuit, quod Græci proprium fecerant. Intelligit autem urbis Ninives plateas, quas Ninus extruxerit. De Epiphanio quid dicam, aliud occurrit nihil, nisi voces istas, Θειράς et Θόβελ alienum in locum translatas esse. Nam Thiras et Thubal inter Japhethi posteros numerantur com. 2, *Thubal, et Mosoch, et Thiras*. Fortassis enim cum Regina, Sabatacha, cæterisque, quosdam alios recensuit Epiphanius, et inter illos Thubal et Thiras. Nisi hæc conjectura placeat, pro Θειράς et Θόβελ, ac Λόβος, propria urbium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur ædificavit. Certe in Λόβος vestigium quoddam apparet vocabuli Ρωδῶδ, et in Thiras vocis Ⲡⲟⲩⲱⲓ, quæ civitatem significat. Unde ita depravari vox ista potuit Ρωδῶθίρα.

(21) Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διιστήχασιν. Bactrianorum rex ille, quocum Ninus conflixit, Oxyartes a Diodoro vocatur; a Justino, Arnobio ac cæteris, Zoroastres. Neque dissentit Plinius, ut Scaliger videtur. Neque enim dubitat ille, sitne Magus idem cum rege Bactriano: sed utrum unus hic fuerit; an et alius postea: quod Sallianus noster

lec Rhagam genuit : hujus filius Seruch fuit, quod nomen *provocationem* significat. Hoc vero tempore idololatriæ inter homines, ac gentilium superstitionis initium est factum, quemadmodum a majoribus accepimus. Tametsi nondum ad simulacra cælestosque lapides, aut ligna, aut argenteas aureasque statuas alteriusve materiæ supersticiosus ille cultus adhæserat; nec aliud præter colores, **S** atque effigies erat, in quo hominum mentes novum per sese nequitiae genus excogitarent, ac sponte sua, proprioque animi ac rationis impetu pro honestate sibi sceleris turpitudinem asciscerent. Sed ut ad

recte in *Annalibus* animadvertit. Vanissima Magorum natio Zoroastrem illum antiquissimum putat; utpote qui Trojanum excidium quinque annorum millibus antecesserit, ut Plinius, et Plutar. *Tract. de Iside* testantur. Apud Laertium Xanthus Lydius sexcentis duntaxat annis ante Xerxis *ἐκτάσων* exstitisse Zoroastrem asseverat. Unde merito plures ejusdem nominis fuisse suspicatur Scaliger.

(22) *Τὸν Σερούχ τὸν ἐρμηνεύμενον* ἐρεθισμὸν. Variæ sunt apud Epiphanium Hebræorum nominum origines, et interpretationes partim obscuræ, partim subabsurdæ. Multa enim vel eruditissimis per imprudentiam excidunt. Neque propterea Hebraismi fuit imperitus Epiphanius, quem Græcæ, Syræ, Hebrææ, Ægyptiacæ, et ex parte Latinae linguæ scientem fuisse confirmat Hieron. *Apol. II contra Ruf.*, quem argute bilinguem nominat, quod Græce Latineque nosset. Inter falsas originationes hæc ipsa vocabuli Serug interpretatio a Calvinista quodam profertur, cum aliquot aliis: ut cum cæteros Patres erroris haud expertes fuisse colligat; tum vel in primis Epiphanium in explicandis nominibus aberrasse. Nos de reliquis, quæ in hoc scriptore notat, sparsim, ac suo loco viderimus. Quod ad præsens vocabulum spectat, male ab Epiphanio putat Σερούχ ἐρεθισμὸν verti, cum ita scribendum sit hoc nomen, Σερούγ, et *propaginem*, non *irritationem* significet. Hæc ille. Verum purgandi hoc quidem loco Epiphanii facilis est et explicata ratio. Primum enim Σερούχ, non Σερούγ scribendum illi fuit, cum priore modo LXX conceperint. Et fieri potest, ut Hebraice quoque saltem aliquot in exemplaribus שרר non שרר lectum sit: ex quo Græce Σερούχ ediderunt LXX. Nam η per χ plerumque reddi solet, ut in נחר, et חם, Nachor et Cham. Utcumque vero scriptum exstiterit, potest commoda aliqua interpretatione Epiphanii glossema defendi. In primis שרר *perplexum esse*, atque *intricatum* significat: unde שרר, *propago*, non שרר, ut Calvinistæ placuit. Quare perperam et ipse Σερούγ, sive שרר, *propaginem* vertit; cum ratio postulet, ut sit *intricatus*, et *perplexus*. Et quoniam quæ ejusmodi sunt, hoc est, implicata et perplexa, tricis suis ἐρεθίζειν, *provocare*, atque *irritare* solent: inde fortasse שרר τὸ ἐρεθίζον, vel ἐρεθισμός dicitur, ex reconditiore lingua. Non enim omnes omnium vocum potestates in sacris litteris expressæ sunt. Sin est ut שרר LXX in Hebræo repererint, qui Σερούχ scripserunt; bellissime ad hunc modum quadrabit. שרר Chaldaeis, et Rabbinis est *perverse agere* Sam. II, cap. 19, de Semei: שרר די, *perverse egit, rebellavit*. Hinc שרר *iniquitas, peccatum, rebellio; שרר rebelles*. Vide Eliam in *Thisbi*. Indidemque Σερούχ hoc est a rebellionem, contumacia et ἐρεθισμῶ. Eadem vox Hebraice idem est ac superfluum esse, redundare, quod et aliam ejusdem notionis originem indicat: quasi sit, ἐκ περιουσίας ὑβρίζειν, lascivire, et insultare, ac procaciter irritare. Est illa vero Epiphanii interpretatio longe

A στερης. Φαλὲξ δὲ γεννᾷ τὸν Παγάμ· Παγάμ τὸν Σερούχ, τὸν ἐρμηνεύμενον ἐρεθισμὸν (22). Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους (23) ἡ εἰδωλολατρεία τε καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς γνώσις περιέχει. Οὐπω δὲ ἐν ἑσθάνοις καὶ ἐν τορταῖσι λίθων ἢ ξύλων ἢ ἀργυροτεύκτων, ἢ χρυσοῦ ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημένων, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων καὶ εἰκόνων ἢ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἐφ' ἑαυτῇ ἠύρισκε τὴν κακίαν· καὶ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ λογιότητος καὶ νοῦ ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος τὸ παράνομον ἐφηύρατο. Γίνεταί δὲ τῷ Σερούχ παῖς ὁ Ναχώρ· Ναχώρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάρβα. Ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντοπλα-

probabilior, quam quæ apud Hieron. lib. *De nom. Hebr.* legitur: ut sit *corrigia*, vel *perfectus*. Nam **Π**ρω, non **Π**ρω *corrigiam* sonat: unde Seruc, Σερούχ, non Serug legendum esset. Quamquam littera caph in fine cura raphē aspirate pronuntiatur. Ideo Græce Σερούχ. An ita in Hebræo legerit Hieron. aut LXX Seniores, divinare non libet. Alterum glossema, quod addit Hieronymus, nempe *perfectus*, non capio, neque ad rem pertinere puto. Quis autem nesciat multa Hebræorum vocabula, quod aliter Græce perscripta essent, et ab origine detorta, doctissimis interdum Patribus fraudi fuisse, minus ut rectas illis significationes assignent? Exemplo sit quod cum hæc scriberemus fortuito nobis occurrit. Idem Hieron. *Epist. ad Ageruch. Noemi*, cujus in libro Ruth historia commemoratur, *consolationem* interpretatur, quod Hebraice est נַחֲמוּ נַחֲמוּ, non נַחֲמו.

(23) *Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους*. Hausit hæc ex Eusebii *Chronico*, quæ in Græca editione Scaligeriana leguntur, pag. 13. Sed ibi Japhethi, non Semi filius Seruch dicitur, ut etiam apud Suidam in vocabulo Σερούχ, ubi eadem fere declarantur. Quin et illud contra atque Eusebium scripsit, ab Epiphanio subjungitur: « Nondum ætate Seruch lapides, ligneave sive argenteave fabricata; sed in picturis, et coloribus omnem, ut Tertullianus loquitur, idololatriæ paraturam constituisse. » Eusebii vero: Αὐτὸς γάρ, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους· ἢ πολεμιστὰς, ἢ ἡγεμόνας, καὶ τι πράξαντας ἀνδρίας, ἢ ἀρετῆς ἀξίον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεύεσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδρίας στηλῶν ἐτίμησαν. Quæ fortassis in concordiam redigi ita possunt, ut Epiphanius idola, ac simulacra duntaxat affabre facta, et cælaturis effigiata per illud tempus exstitisse neget; non autem informes truncos, aut lapides, sive columnas: de quibus Eusebium accipiendus est, cum eas vocat ἀνδριάντας στηλῶν. Ab iis enim rudibus, et impolitis statuis, et columnis idololatria cœpit. Clem. Alex. *Strom.* I, Πρὶν γ' οὖν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἰσταντες οἱ παλαιοὶ ἔσειδον τοῦτους, ὡς ἀφιδρόματα τοῦ Θεοῦ. Quod ad ejus columnas, quæ Israelitis in solitudine præibat, imitationem expressisse dæmones ibidem disputat. Sic Athenienses pro foribus columnellas, et obeliscos Apollini consecrabant, quem Ἀγυαῖα vocabant. Aristoph. scholia ad Σφηκας. Ἀγυαῖος κίων εἰς ὄξυ λήγων, ὃν ἰσταντο πρὸ τῶν θυρῶν· ἰδίου δὲ φασιν αὐτοὺς εἶναι Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἄμφω. Hi sunt θυραῖοι, et ἀντήλιοι θεοί. Tertul. *Apolog.*: *Etiam apud Græcos Apollinem* θυραῖον, et *Antelios dæmones ostiorum præsidem legimus*. Hesychius: Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἰδρυμένοι. Est igitur propius vero, informes illas molis initio pro diis erectas. Tum paulatim artem ac διάρθρωσιν accessisse, auctore, ut ferunt, Dædalo. De quo Themistius *Orat.* xv, ac demum expressas coloribus imagines et picturas, licet contra sentiat Epiphanius.

σία ἀπὸ πηλουργίας ἁγίας κεραμικῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τοῦ Θάρρα τούτου τέχνης. Περίεστη δὲ ὁ ἀγὼν (24) εἰς εἰκοστὴν γενεὰν ἕως τούτου, ἐτῶν τρισχιλίων τριακοσίων τριακονταδύο. Καὶ οὐδεὶς πώποτε τῶν προτέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελευτα· ἀλλὰ πατέρες πρὸ παιδῶν τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατελίμπανον. Καὶ μὴ τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ἐξότε Θάρρα (25) ἀντίζηλον τῷ Θεῷ προσεθήσατο, διὰ τῆς ἰδίας πηλουργίας τεχνησάμενος, τὰ ὅμοια οἷς Ἐραζὲν ἀπὸ τῆς δικῆς ἀπειλήσε, καὶ αὐτὸς παραζηλωθεὶς διὰ τοῦ ἰδίου τέκνου. Ὅθεν θαυμάσασα ἡ θεία Γραφή ἐπεσημήνατο, λέγουσα· *Καὶ ἀπέθανεν Ἀβρὰμ ἐνώπιον Θάρρα τοῦ πατρὸς ἐν τῇ γῆ τῆς γενήσεως αὐτοῦ.*

Scriptura nominatim his verbis expressit : *Et mortuus est Arran coram Tharra patre in terra nativitatibus suæ* ¹⁸.

Z. Ἔως τούτου ἔμενε Σκυθικὴ τις διαδοχὴ καὶ ἐπίκλησις. Οὕτω δὲ ἦν τις αἰρεσις, οὕτω μηχανὴ τις ἑτέρα, ἢ μόνον πορνεία, ἐπίνοια εἰδώλων. Καὶ μετέπειτα θεοποιήσαντο (25^α) ἢ κακοδαίμονας τυράννους, ἢ γόητας φαντάσαντας τήνοικουμένην, τιμήσαντες τὰ αὐτῶν μνήματα· καὶ μετέπειτα πολλῶ τῷ χρόνῳ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Δία, Ῥέαν τε καὶ Ἥραν, καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτούς· ἔπειτα δὲ ἀκινάκην σέβοντες (26) ἅ τε τῶν Σκυθῶν Σαυρομάται, Ὀδρουσὸν τε τῶν Θρακῶν προπάτορα· ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν (27), ὅθεν καὶ Θρακῆς ἀπὸ τοῦ Θήρας ἐπίκλην τοῦ ἐν τῇ πυργοποιίᾳ γεγεννημένου καλοῦνται. Περίεστη δὲ πᾶς ὁ χρόνος ἐντεῦθεν λαβούσης τῆς πλάτης ἀρχὴν εἰς τὸν προδηλούμενον καιρὸν, φύρων λοιπῶν τὰς δόξας. Συγγραφεῖς τε ἐντεῦθεν καὶ ἱστοριογράφοι, ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρανισάμενοι ἔθνο-

¹⁸ Gen. xi, 28.

(24) *Περίεστη δὲ ὁ ἀγὼν.* Scribe ut est in Regio, αὐτῶν. Ab Adamo ad Thare *xx* γενεαὶ sunt, quia Chainan in numerum venit. Ex colligunt, ut hic Eriphanus indicat, annos 3352. Reipsa autem, ex LXX Seniorum editione, annos 3361. Ab Adamo ad diluvium supra numerati sunt 2262. Hinc ad Thare ortum anni sunt 1102; sunt anni 3364. Quare annis minus 32 dixit Eriphanus. Vide sequentem numerum.

(25) *Ἐξότε Θάρρα.* Suidas in Σερούχ· Ἐντεῦθεν εἰσηχθῆ ἢ πολυθεῖα, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία· τοῦτο δὲ διέμεινε παρ' αὐτοῖς μέχρι τῶν χρόνων Θάρρα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ· ἦν γὰρ ἀγαματοποιὸς, ἀπὸ διαφορῶν ὕλων εἰκόνας ἐργαζόμενος, etc.

(25^α) *Καὶ μετέπειτα θεοποιήσαντο.* Haud abhinc idolorum, eorumque cultus originem disce ex lib. Sapientiae c. xiv, Lactantio l. i, c. 14.

(26) *Ἐπειτα δὲ ἀκινάκην σέβοντες.* Martem in primis coluere Scythæ, cujus effigies erat acinaces ferreus, ait Herodotus l. iv. Huic templum ex virgultorum fasciculis exstruebant, ubi et captivos mactabant. Sed quoniam in eum Herodoti locum incidimus, obiter hic a nobis emendandus atque illustrandus erit. Cum templum illud describit pag. 152, ait sarmentorum ab illis fascies comportari, exaggerarique ἐπὶ σταδίοις τρεῖς μῆκους, καὶ εὐροσ· ὕψος δὲ *ἑκαστον· longitudo ad stadia tria; lotidam latitudinis : altitudo vero minor.* Nonne otiosum est admonere minorem tribus stadiis altitudinem fuisse? Quis tam alte erectum cumulum suspicari posset? Plane igitur mendosus hic locus est, et

institutum redeam, Serucho natus est Nachor; ab eo Tharra genitus est. Ex quo tempore simulacra primum ex argilla, figlinoque opere reperta sunt, artificie Tharra, ad quem ter mille circiter et trecentorum ac triginta duorum annorum spatio ad usque vicesimam ætatem humani generis tempora propagata sunt. Nec in tanto hominum numero ullus adhuc filius ante parentem obierat : sed superstitibus relictis liberis patres ex hac vita migrabant. Nam quod Abelem objicere quispiam posset, nequam procedit, cum is violenta morte præreptus fuerit. Posteaquam vero Tharra figlina arte Deum velut æmulo quodam opposito provocare cœpit, dignam factis suis mercedem reportavit, cum et ipse filii sui jactura vicissim quodammodo provo-

VII. Hucusque Scythica quædam successio, appellatioque mansit. Nulla vero adhuc hæresis erat, nec ullum aliud commentum præter idololatriam invrepserat. Postea vero infelices tyrannos, aut præstigiatores, qui incantationibus suis ac fallaciis totum orbem deceperant, divinis honoribus consecraverunt, eorumque monumenta venerati sunt. Inde longo post tempore Saturnum et Jovem, Opem, ac Junonem, cæterisque horum asseclas. Tum acimæcæm Sarmatæ Scythici generis pro deo colere cœperunt, ut et Odrysum, a quo Thracæ oriundi; in didemque et Phrygum genus originem accepit : ex quo etiam accidit, ut a Thera, qui in illa turris ædificatione natus est, Thracum appellatio deducta sit. Deinceps errore in humanum genus introducto, ad illum usque quem attigimus terminum, deprava-

pedum cubitorumve certus deest modus, quo minorem fuisse exaggerationem illam scripserat. Ad hæc paulo ante, cum sacrificiorum rationem explicat, ac quemadmodum hostias immolarent, quædam leguntur, partim ab interpretibus ignorata, partim corrupta. Τὸ μὲν ἱρήιον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς δύο πῶδας τοὺς ἐμπροσθίους ἔστηχε· ὁ δὲ θύων θπισθεν τοῦ κτήνεος ἑστώς, σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου, καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρήιου ἐπικαλέει τὸν θεόν, τῷ ἄν θυῆ· καὶ ἔπειτα βρόχῳ περιῶν ἔβαλε τὸν αὐχένα. *Victima ipsa primoribus alligata pedibus sistitur. Cujus a tergo stans sacrificulus, funis extremum trahens pecudem prosternit. Mox ea cadente deum illum nominatim invocat, cui sacra facit. Inde laqueo collum circumdat.* Hæc verba σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου Laurentius perperam vertit : *amota in primis infula.* Ista vero, περιῶν ἔβαλε τὸν αὐχένα, vitiosa sunt. Scribe περὶ ὧν ἔβαλε, pro περιέβαλε, quod Ionicum est. Sic alibi καθ' ὧν ἐκάλυψε, et κατά με ἐφάρμαξας. De acinace vide Alexandrinum Clementem in *Protreptico*, Lucianum in *Toxari*.

(27) *Ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν.* A Thracibus originem traxere Phryges. Dardanum certe primum in Samothracia consedit : unde in Phrygiam trajecit. Sed et a Mæsis, vel Mysis Europæis Mysos Asiaticos propagatos asserunt. Diserte id ipsum Strabo lib. x : Καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὡσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἀποικοὶ εἰσι, οὕτω καὶ τὰ ἱερά ἐκείθεν μετενηγέχθαι.

vatiara in dies sunt revoluta tempora. Hinc omnis illa scriptorum atque historicorum nata copia, qui ab Ægyptiorum fabulosis superstitionibus universa mutuati sunt. Unde et maleficia magicæque artes exortæ. Ea porro omnia tum a Cecropis ætate translata sunt in Græciam. Per illud tempus Ninus ac

(28) *Μετηγέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλλάδας.* Euseb. in *Chronico*, an. 464 : *Primus Cecrops bovem immolans Jovem appellavit.*

(29) *Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν.* Abrahamum anno Nini XLIII natum esse docuit in *Chronica* Eusebius, idque posteris omnibus persuasit; nam nemo est veterum post Eusebium, qui non pro certo id habuerit, ac tanquam ἀναπόδεικτον ἀρχὴν chronologiæ suæ præfixerit. Sed in digerendis Assyriorum ac Medorum intervallis variat Eusebius. In posteriore *Chronicorum* libro, qui annos expansos complectitur, ab ortu Abrahami, quem vult esse Nini XLIII, ac Sardanapali mortem anni sunt 1196. Additis Nini XLII, qui Abrahami natalem antecedunt, et Beli LV (alibi LV idem auctor numerat), conflunt anni 1303, quibus Assyriorum monarchia tenuit. Sequuntur Medi : quibus annos imputat CCLX. Itaque Cyri ac Persarum initium ponit numero 1457. Hic Scaliger nullum insectandi Eusebii finem facit, eique pene omnibus paginis insolenter illudit. Accusationis caput est, quod Assyriorum reges aliquot præterierit, et de annis illorum detraxerit. Cum enim ex Africano regum illorum seriem, annos uniuscujusque descripserit, apud Africanum vero reges numerentur XLI, iisdemque mille quadringenti octoginta quatuor anni tribuantur: Eusebius IV reges, annos CLXII expunxit. Tum aliis rursus annis detractis, eo calculum perduxit, ut mille circiter ac trecentis annis Assyriorum imperium circumscriberet. Quod eo animo fecisse putat Scaliger, ut ad institutum suum ac πρόληψιν regum illorum tempora dirigeret. Quamobrem immanis hic est anachronismus Eusebii, si Scaligero creditur; ex quo factum est, ut anno Nini XLIII natalem Abrahami posuerit; cum ad Beluchi XXXI rejiciendus fuerit, qui est a XLIII Nini fere CCLIX. Sed vanissima est hæc Scaligeriana ratio; ex qua perabsurdum illud sequitur: Assyriorum regum initium ante diluvium exstitisse. Mundum enim creatum existimat anno per. Jul. 764, a quo ad Christi natalem Dionysianum, qui anno ejusdem periodi 4713 convenit, anni sunt 3950. Idem porro Sardanapali necem et Assyriorum finem in annum conjicit period. Jul. 3840, qui est mundi 3077. Rursus diluvium accidit, ut ille putat, anno mundi 1657. Quibus de 3077 detractis, reliqui sunt 1420. Atqui regnatum est ab Assyriis annos 1484. Igitur anno ante diluvium 64 Belus imperium adiit. Nullum hic proleptici temporis methodus locum habere potest: ubi historica veritas, ac verorum regum, verique imperii tempus exquiritur. Quid enim peccavit Eusebius, qui eos annos omisit, ex quibus absurditatis tantum sequebatur? Annon Ctesiam, Diodorum, alios denique, quam Africanum auctores habere potuit, ex quibus numerum illum regum Assyriorum conficeret? Sane Diodorus, quem Euseb. lib. I *Chron.*, pag. 29 edit. Græcæ, profert, Sardanapalum a Nino quintum ac tricesimum numerat; ita fiunt additis Nino ac Belo, reges XXXVII, quot Eusebius percensuit. Quod si quatuor illi reges ab Eusebio prætermissi, nihilo secius intendendi fuerant, intererat ejus, qui ludibrium videretur, de singulorum saltem spatiis aliquot annos deducere, ut Assyriorum primordia intra diluvii metas continerentur.

Nos ut obscurissimi vetustissimique imperii vestigia persequemur, certam epocham deligemus, de qua apud omnes ferme chronologos constat. Ea est

μύθου πλανης· ὅθεν δὴ τὰ τῆς φαρμακείας καὶ μαγείας ἠυρέθη. Μετηγέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλλάδας (28) ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ Κέκροπος. Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (29) Νίνος ἐν Ἀσσυρίαις, καὶ Σεμίραμις, σύγχρονοι ὄντες τῷ Ἀβραάμ. Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαιδεκάτη (30) δυναστεία. Οἱ ἐν Συ-

Cyri, ac Persici regni: cujus initium omnes statuunt olymp. LV, anno primo. Cœpit hæc olympias, ut alias ostendetur, anno per. Jul. 4154. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti, labente scilicet olymp. anno primo, Persarum imperium iniit. Nos certis de causis annum 4155 Cyri exordio præfinimus. Jam vero Medis, qui Persas antecesserunt, annos cum Diodoro et Ctesia imputamus CCCXVII. Quare illorum initium convenit anno per. Jul. 3838. Mundus, ut opinio fert nostra, conditus est per. Jul. 750. Autumno siquidem ad Dionysianum Christi natalem annos ab orbe condito putamus fere 3483. Accidit itaque diluvium anno per. Jul. 2386, mundi 1656. A quo ad Persarum exordium anni colliguntur 1769, ad Medorum, 1452. Quocirca si, ut Diodoro et Eusebio placuit, Assyriorum imperium ad annos 1300 propagatum est: merito Beli a nobis initium statuitur anno post diluvium 153, mundi 1809, periodi Julianæ 2539. Indidem vero consequens est annum primum Beli natalem Abrahami præcedere annis 140; si annos Belo quinque et sexagenos attribuas. Abrahamum denique non anno Nini 43, sed Semiramidis 23 natum esse: cum ejus ortus incidat in annum a diluvio 292, period. Jul. 2678, mundi 1948. Hæc de Assyriorum intervallo et initio proponenda modo; alibi probanda nobis erunt.

(30) *Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαιδεκάτη.* Longissima de Ægyptiorum dynastiis, deque Scaligeri in Eusebium intemperantia disputatio hoc loco institui poterat. Nam et hic quoque Proleptici temporis, commentitiarumque dynastiarum methodus vestigia omnia veritatis permiscuit. Sed animadversionum nos brevitatis libere ista leviter admonet, neque vehementius ad eas quæstiones incumbere. Dynastias Ægyptiorum ex Manethone Africanus unam et triginta commemoravit, quibus annos assignat 5354. Ab eo diversissimus est Eusebius tam in dynastiarum ordine, quam in annorum summa. Propterea odiose hominem insectatur Scaliger, et Manethonis dynastiis omnibus explicatis, earum caput ultra mundi primordia longissime promovet. Quod ad fabularum institutum opportunum, ad historicæ veritatem indagandam frivolum ac ridiculum est. Non enim mediocris ineptiæ est, hisce nugis ac quicquillis locum in historia chronologica tribuere, atque Eusebium propterea culpæ, quod a fabulosis deliciis abstinens, certam inierit viam, qua hæc ad historiam accommodaret. Quoniam igitur Ægyptiorum, uti diximus, initia obscurissima sunt, harum dynastiarum novissima tempora consideremus, quorum historia certior, ut effusam fabularum lasciviam quibusdam terminis ac limitibus coercemus. Cambyses anno, ut auctor est Herodotus, regni sui quinto expugnavit Ægyptum, paulo post Amasisis obitum. Ad hoc tempus sex et viginti dynastias ab Africano numerantur, anni 5159. De Cambysis exordio dubitari non potest, cum et ex historia, et ex astronomicis observationibus apud Ptolemæum liquidissime constat. Convenit autem anno per. Jul. 4185. Ergo annus ejus imperii septimus cœpit anno 4189, quem esse definimus mundi 3459. A diluvio ad hoc tempus anni decurrerunt 1803, quo spatio continenda dynastiarum intervalla: quibus ab ortu Abrahami ad Cambysis quintum, Eusebius imputat annos 1491. Sed Abrahamo nascente XVI dynastiam inchoatam scribit; a quo discedit Epiphanius, qui XVIII posuit, ut eodem

κωνι δὲ τότε μόνοι (31) ἐβασιλεύοντο, ἧς βασιλείας Ἀβραὰμ γέγονεν Εὐρώπῃ.

Abraham fuit; apud Ægyptios vero decima octava dynastia 9 præerat. Solique tum ex omnibus populis Sicyonii regio dominatu continebantur; cuius initium ab Europe profectum est.

H. Καὶ ὁ Θεὸς ἐπιλέγεται τὸν Ἀβραὰμ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀκροβυστία πιστῶν, καὶ ἐν εὐσεβείᾳ τελειότατον, ἐν γνῶσει προφητῶν ¹⁹, ἐν βίῳ εὐαγγελικῆν κεκτημένον ἀναστροφῆν. Οἱκοι γὰρ γέγονε πατέρα τιμῶν, καλούμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ τῶν οἰκείων ἀποτασσόμενος, πειθόμενος δὲ τῷ καλοῦντι, ὡς περ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν μηκύνω τὸν λόγον, συναλῶν ἐρῶ. Εἰς ἑτη γὰρ ἑλάσας οὗτος ὁ πατριάρχης ἐννενηκονταενεά, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρηματίζεται εἰς περιτομήν. Καὶ ἀρχεται ἐνθύνει ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τὸν Ἑλλητισμόν. Καὶ ἦν τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς (32) εἰκοστῆ πρώτῃ γενεᾷ, ἑτη δὲ τριχίλια τετρακόσια τριακονταῖν· καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός ἀρχὴν ἐλάμβανεν. Σκυθισμός γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ (33) ἀρχὴν τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σερούχ. Ἀπὸ δὲ

¹⁹ Γρ. προφήτην. ²⁰ Gen. xvii, 10.

tempore, quo Assyriorum monarchia cœpit, Ægyptios regnasse dixerimus, cum illorum primordium circa annum a diluvio 153 incidit, detractis totidem annis ab intervallo, quod a diluvio ad quintum Cambysis elapsum est, anni supererunt 1650 ab Ægyptiorum initio ad Cambysen usque, et Persarum in Ægypto dominatum, per Africani dynastias, si lubet, dispensandi; quod otiosum ac nugacissimum est. Ad summam, qui Ægyptiacarum originum historiam, veritatenique consequi studet, postulatas illas Scaligeri periodos, et omnem dynastiarum pompam rejiciat necesse est, ac certis se aunorum intervallis astringat.

(31) Οἱ ἐν Σικωνίᾳ δὲ μόνοι. Ex eodem Eusebio sumpsit. Sed hoc parum fideliter, quod primum Sicyoniorum regem facit Europem, cum sit apud Eusebium secundus: nam primus est Ægialeus, qui annis LII regnavit. Huic Europus successit, cuius anno xxii nascitur Abrahamus. Antiquissimum hoc in Europa regnum fuit. Cujus in annis minime auctores consentiunt. Sed parum admodum fere omnes absunt a millenis; quot Apollodorus apud Eusebium numerat. Hujus regni si initium explorare volumus, eadem, qua supra, methodo, considerandus est finis. Postremus Sicyoniorum regum Zeuxippus fuit; cuius post obitum Agamemnon regnum illud invasit: ita ut deinceps reges nulli proprii fuerint, sed sacerdotes: tametsi post Zeuxippum Pausanias Hippolytum regnasse scribit, quo imperante Sicyonii potitus est Agamemnon. Addit et Lacestadem regem; sub quo a Doriensibus Sicyonii subacti sunt. Constat igitur propemodum sub Trojanum excidium Sicyoniorum desiisse regnum. Tempus ἀλώσεως Trojanæ annus est in per. Jul. 3530, mundi 2800, post diluvium 1144. Quare cum Agamemnon xv annos regnaverit, ex quibus x Trojanæ obsidioni decerpendi sunt, quinque primis Sicyonem expugnavit. Cœpit autem Agamemnon, ut eodem anno desiisse singamus, quo Troja est excisa, per. Jul. 3516, mundi 2786, post diluvium 1130. Quare si anno regni primo Zeuxippum vicit, ac primi illi regum anni terminati sunt, affirmandum est Sicyoniorum imperium iniisse anno post diluvium circiter cxiv. paulo post Assyriorum exordium. Ita falsum erit, quod Eusebius operis initio præfixit, ortum esse patriar-

VIII. Post hæc eadem qua catholicam et apostolicam Ecclesiam figura, notaque Abrahamum eligit Deus, virum in præputio fidelem, ac religione pietateque perfectissimum, atque ut scientia prophetis parem, sic ad evangelicam disciplinam vitæ instituto provectum. Erat tum domi patrem observans, cum Dei oraculo vocatus domesticis renuntiavit, et cum a quo vocatus erat, secutus est; quemadmodum Petrus, Andreas, Jacobus et Joannes postea fecerunt. Ac ne denuo sim longior, paucis omnia complectar. Cum igitur ad nonagesimum nonum ætatis annum patriarcha ille pervenisset, de circumcissione a Deo responsum accepit ²⁰. Inde Judaismi nota post gentilem superstitionem originem habuit. Agebatur tum annus mundi unus et tricesimus supra ter millesimum ac quadringentesimum, ætate ab orbe condito altera et vice-

cham Europis anno xxii, qui est ab initio regni Sicyonii Lxxv: nam centum prope ac triginta anni inter utramque epocham interjecti sunt.

(32) Καὶ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς. In superiore numero ab orbis initio ad εἰκοστὴν γενεάν numerabat annos 3532: cui summæ duos et triginta deesse ad LXX Seniorum ratiocinia monuimus. Vicesima γενεά, quia Cainan comprehenditur, est Thare ortus; Abrahami vero, xxi. Ad hanc anni sunt ex LXX 3434, nempe additis Thare septuaginta, quot erat natus, cum Abrahamum genuit. Ad Abrahami porro circumcissionem, anni fluxerunt 3532. Atqui Epiphanius ab orbe condito ad Abrahami xc, quo circumcissionis præceptum editum est, et Judaismus occæpit, nonnisi 3432 annos enumerat. Aut igitur πεντακόσια pro τετρακόσια restituendum est: aut certe summam illam non ad Isaaci natalem, vel circumcissionem Abrahami, sed ipsius ortum Abrahami perduxit, hoc est ad xxi ab Adamo γενεάν. Hoc si ita est, tum in viam redierit Epiphanius, et xxx fere illos annos restituerit, quos a superiore calculo abesse docuimus: nisi quod tres omnino anni desiderantur; quod nullius est momenti.

(33) Σκυθισμός γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. Ad Seruch, inquit, et turrin: quasi Babylonica turris Seruchi tempore sit exstructa. Quod secundum Latinos defendi potest; Græcorum vero rationibus repugnat. Etenim Geneseos x, 25, Heber Phalego filio nomen imposuit ab eventu: *Quod in diebus ejus divisa sit terra*. Hoc partim Heberis ipsius tempore, paulo ante Phaleg ortum accidisse censent; partim sub Phaleg, et in diebus ipsius. Qui posteriore sectam tenent, Heberem dicunt afflatu prophetico præsensisse divisionem illam, quam post Phalegi ortum quamlibet longe, impune certe submovent. Tertius a Phalego Seruch est; qui anno apud Latinos ætatis xxx Nachorem genuit, cum Phaleg xii ageret. Quare sub Serucho turris ædificari potuit. Verum hoc LXX Seniorum ratiocinia non ferunt. Nam ab ortu Phaleg, ad Seruchum anni sunt apud Græcos cclxii. Vixit autem Phaleg annos non amplius ccxxxii. Non potest igitur sub Serucho excitata esse turris, si quidem vivo adhuc Phalego, et in diebus ejus divisa sit terra. Ideo πικρυκῶς Epiphanius dixit, ἀρχὴ τοῦ πύργου, καὶ τοῦ

suma, cum Judaismus effloruit. Nam a diluvio ad turris ædificationem ac Seruchum Scythicum vendi institutum tenuit. A Serucho ad Abrahamum, et in hanc usque diem gentilis superstitio. Porro nulla adhuc ab Abrahamo secta cognomen adepta fuerat. Sed ii duntaxat, qui ejusdem religionis appellatione continebantur, Abrahamitæ ab eodem patriarcha dicebantur. Hic enim octo liberos habuit; ex quibus unus Isaac hæres institutus est; quod et pietati deditus vitam suam ex patris sententia moderaretur, et singulari Dei promissione eidem fuisset parenti concessus. Ante quem Ismaelem ex Agar ancilla susceperat. Sed et Chetura sex illi postea peperit¹¹. Qui omnes per Felicem Arabiam dispersi sunt: Zembran scilicet, Jezan, Jesboe, Sove, Emmaden, et Madian, una cum ancillæ filio, quem Ismaelem vocatum esse paulo ante diximus. Sed hic postremus delecto in solitudine ad habitandum loco Phares condidit; liberisque numero duodecim suscepit: a quibus Agarenorum, sive Ismaelitarum, qui hodie Saraceni dicuntur, tribus propagatæ sunt. At Isaaco duo nati sunt filii, Esau et Jacob. Quo tempore veræ pietatis religionisque cultoribus Abrahamitarum, et Isacidarum nomen attributum est. Post hæc Esau in Idumæam discedens (est hæc regio Chananæorum tractui ad meridiem et orientem **IO** obversa) in Seire monte domicilium collocat, ibique oppidum Edom constituit. Cujus liberi perpetua successione in Idumæa dominati sunt, indeque principes Edom appellabantur. Ex qua stirpe si Abrahamum e serie sustuleris, et ab Isaaco cæperis, quintus ordine Job numerandus venit. Etenim Isaacus Esau filium habuit, ab hoc Raguel, a Raguele Zara genitus est. Hic vero Jobi pater exstitit, qui cum antea Jocab diceretur, paulo ante calamitatem illam Jobus alio nomine vocatus est. Per illud vero tempus circumcisionis ritus obtinebat. Cæterum Jacob Esau fratris iram metuens, de parentum consilio in Mesopotamiam Phadan profugus concessit, ultra Mesopotamiæ partem alteram, quæ Susoba nominatur.

¹¹ Gen. xxv, 2.

Σερούχ· quia secundum turris ædificationem, Seruchi temporibus idololatria grassata est.

Animadvertenda et hoc loco et alibi sparsim constituta apud Epiphanium religionis, ac sectarum progressio. Principio enim Barbarismum ab orbis initio ad diluvium decurrisse putat. Inde ad ortum Seruchii Scythismum. A Serucho deinceps Hellenismus obtinuit. Tum Abrahamæorum ab Abrahamo secta. Exinde Judaismus ab anno patriarchæ xcix. Quæ partitio maxime ob Scythismum fautorem me non habet. Neque enim fando unquam est auditum: Noemi posteros ante turrim conditam Scythas appellatos, aut aliis denique, quam Scythiæ incolis, post nationum utique divortia, Scytharum vocabulum attributum. Hanc Epiphanio partitionem peperit arguta illa Pauli interpretatio, ad Rom. i, ubi Barbarorum, Scytharum, Græcorum, Judæorumque fit mentio. Sed quam alienus ab Epiphanii mente sit Apostoli locus ille, res ipsa loquitur.

(34) Σεμβράν, και Ίέζαρ. Hebraice Jecsan, LXX

Α του Σερούχ εως του 'Αβραάμ, και δεύρο, 'Ελληνισμός· 'Από δε 'Αβραάμ ούτω επώνυμον ην αίρέσεως· άλλ' η μόνον οι της αύτης θεοσεβείας τούνομα έχοντες 'Αβραμαιοι από του 'Αβραάμ εκαλούντο. Παῖδες γάρ τούτω υπήρξαν οκτώ· 'Ισαάκ δε κληρονόμος μόνος ην· διότι και κατά γνώμην του πατρός έβίωται θεοσεβεία προσανέχων, και κατ' επαγγελίαν θεού τῷ πατρι έδεδώρητο. Έσχε δε πρό τούτου τῶν 'Ισμαήλ υπό παιδίσκης της 'Αγαρ. Χεττούρα δε τούτω πτέκτει παιδάς έξ. Διμερισθησαν δε ούτοι επί την Εύδαλμονα 'Αραβίαν καλουμένην· Σεμβράν και 'Ιέζαν (34) και 'Ιεσοθή και Σώσε και 'Εμμαδέμ και Μαδιάμ, και ό της παιδίσκης· 'Ισμαήλ δε, ως εφη, τούτω ην δυομα. Καταλαμβάνει δε ούτος, και κτιζει την Φαρές καλουμένην εν τῇ έρήμῳ. Τούτω παῖδες γίνονται δεκαδύο τῶν αριθμόν· έξ ὧν αι φυλαί (35) τῶν 'Αγαρηνῶν, τῶν και 'Ισμαηλιτῶν, Σαρακηνῶν δε τῶν νῦν καλουμένων. Γεννά δε 'Ισαάκ δύο παιδάς, 'Ησαῦ τε και 'Ιακώβ. Καί εκαλείτο τότε τῶ γένος τῶν θεοσεβῶν 'Αβραμαιοί τε και 'Ισαάκιοι. Διορισθέντος δε τού 'Ησαῦ επί την 'Ιδουμαίαν πρὸς τῆ μεσημβρία της Χαναάν κειμένης χώρας και ανατολικῆς, οικιστής γίνεται του Σηείρ δρους, και πολιν κτιζει την 'Εδώμ καλουμένην. Γίνονται δε τούτω παῖδες, και ηγεμονεύουσιν εν τῇ 'Ιδουμαίᾳ εκαστος κατά διαδοχῆν, οι και εκαλούντο ηγεμόνες 'Εδώμ· 'Εξ ούπερ πέμπτος (36) κατά διαδοχῆν ό 'Ιώβ, υπεαιρουμένου του 'Αβραάμ εκ του αριθμού τούτου, από δε 'Ισαάκ αριθμουμένου· 'Ισαάκ γάρ γεννά τῶν 'Ησαῦ, 'Ησαῦ τῶν 'Ραγουήλ, 'Ραγουήλ τῶν Ζαρᾶ, Ζαρᾶ τῶν 'Ιώβ, πρὶν μὲν καλούμενον 'Ιωκάβ, έτερον δε κληθέντα 'Ιώβ ολίγω πρόσθεν πρό του γενομένου αὐτῷ πειρασμού. 'Ην δε περιτομή πολιτευομένη. 'Ιακώβ δε αποδιδράσκει από 'Ησαῦ του αδελφου αὐτου διά μῆνιν κατά συμβουλίαν πατρός και μητρός επί την Μεσοποταμίαν Φαδάν (37) επέκεινα της Μεσοποταμίας Σουσοβά· δε άγεται εκείθεν της ίδίης συγγενείας γαμετάς τέσσαρας τῶν αριθμόν· και κυτσοκυσιν αὐτῷ παιδάς δεκαδύο τῶν αριθμόν, τούς και πατριάρχας επικληθέντας. Παλινορομουντι δε αὐτῷ επί την Χαναανίτιν γῆν πρὸς

'Ιεκτάν. Μοχ 'Εμμαδέμ corrupte apud Epiph. pro Μαδάν, LXX Μαδάλ.

(35) 'Εξ ὧν αι φυλαί. De Sarracenorum φυλαίς, et φυλάρχοις frequens apud Procopium, aliosque mentio.

(36) 'Εξ ούπερ πέμπτος. De Jobi stirpe et origine non eadem fuit antiquorum opinio. Sed quam Epiphanius sequitur, ea communis, maximeque probabilis est: Job eundem esse cum Jobab, de quo Genes. xxxvi, 33. Quod in editione LXX ad calcem libri Job adnotatum est, ὡστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ 'Αβραάμ, excluso scilicet Abrahamo; ut Epiphanius interpretatur. De quo vide cum alios, tum Salianum nostrum, qui de Jobi historia, ut et de cæteris, luculente eruditeque scripsit.

(37) 'Επι τῇ Μεσοποταμίᾳ Φαδάν. Mesopotamia **ORAN** γῆν *Pudan Aram* appellatur Genes. xxv et xxviii. Sed quæ sit altera Mesopotamia Susoba, nondum comperi, nec ulla ejus nominis occurrit.

τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα Ἰσαὰκ καὶ μητέρα Ῥεβέκ-
 καν, γίνεται τις αὐτῷ ὀπτασία ἐκ Θεοῦ παρὰ τῆς
 τοῦ Ἰορδάνου διεκβολᾶς· Ἰακώβ δὲ τὸν χειμάρρου
 καλοῦσιν, ἐνθα ποῦ ἐθεάσατο παρεμβολὰς ἀγγέλων.
 Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἀνθρώπος ἀφ' ἐσπέρας, καὶ
 συνεκάλειεν αὐτῷ ἀχρι τῆς ἑω, ὃν ἄγγελον
 ἐπεσημήνατο ἡ Γραφή· ὅς κατ' εὐλογίαν δίδωσι τῷ
 Ἰακώβ ἀξιώματος ὄνομα τῷ Ἰσραήλ. Διαναστάς δὲ
 ἐκεῖθεν ὁ Ἰακώβ, ἐπινόμασε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
 Εἰδος Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς εὐλογίας
 φήσας, ὅτι Οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰα-
 κώβ, ἀλλ' ἡ Ἰσραήλ κληθήσεται, διέστειλε λέ-
 γων· Ὅτι ἐπίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀν-
 θρώπων δυνατὸς ἔσῃ. Ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου
 Ἰσραηλίζεται καλοῦνται.

Θ. Καὶ ὁ Ἰσραήλ μετὰ τὴν τοῦ Ἰωσήφ εἰς Αἴγυπτον
 κάθοδον κάτεισι καὶ αὐτὸς σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ,
 υἱὸν τε καὶ ἐχθρόνων, γυναικῶν τε τῶν προειρημέ-
 των, καὶ ἄλλων, ἐν ἑβδομήκοντα ψυχῶν (38) τὸν
 ἀριθμόν. Διατρίβει δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ ἐν τῇ
 πᾶσι Αἴγυπτίων χώρα γενεὰς πέντε. Ἰακώβ γάρ γεν-
 νᾷ τὸν Λευὶ καὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἄλλους δέκα
 πατριάρχας. Λευὶς δὲ γεννᾷ τὸν Καάθ. Ἰούδας δὲ
 γεννᾷ τὸν Φαρές. Καάθ γεννᾷ τὸν Ἀμβράμ. Ἀμβράμ
 γεννᾷ τὸν Μωῦσέα. Φαρές γεννᾷ τὸν Ἐσρώμ. Ἐσ-
 ρώμ γεννᾷ τὸν Ἀράμ. Ἀράμ γεννᾷ τὸν Ἀμιναδάβ·
 Ἀμιναδάβ τὸν Ναασσών ἐν χρόνοις Μωῦσέως (39)
 καὶ Ναασσών πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν Λευὶ. Ἐξεί-
 σιν Ἰσραήλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θα-
 λάσσης ἐν θεοσημείοις, καὶ στρατοπεδαύει ἐν τῇ ἐρή-
 μῳ Σινᾶ. Καὶ χρησμῶν δοθέντων ἐκ Θεοῦ τῷ θερά-
 ποντι αὐτοῦ Μωῦσει ἀριθμησασθαι ἀπὸ εἰκοσίν ἐτών,
 καὶ ἕως πενήκοντα ἀνδρας δυναμένους ἐπάσασθαι
 βομφαίαν, καὶ λαμβάνειν ὅπλα πολεμικά, ἐς ἐξη-
 κονταδύο μυριάδας καὶ ὅκταχιλιούς πεντακοσίους
 εὔρεν. Ἦν δὲ κατ' ἐκείνο καιροῦ (40) Ἰναχος παρ'

³⁸ Gen. xxxii, 24. ³⁹ ibid. 28.

(38) Ἐν ἑβδομήκοντα ψυχῶν. Cor. ψυχαῖς. De
 numero dissident Hebræi Latiniq; codices a LXX
 Senioribus; secundum quos Act. vii, 14, Stephanus
 75 animas enumerat: quanquam iidem illi LXX
 Deut. x, 22, non plures animas quam septuaginta
 posuerunt. De hac quæstione vide Hieron. in Tra-
 dit., et Augustin. quæst. 152 in Genes., et xvi De
 civit., 149.

(39) Ἐν χρόνοις Μωῦσέως. Prava interpunctio
 falsissimam sententiam hoc loco peperit: nempe
 quinta γενεὰ utrobique tam in stirpe Levi, quam
 Judæ, Israelitas ex Ægypto migrasse. Dixit enim
 paulo ante: mansisse illos in Ægypto γενεὰς
 πέντε· quas deinde singillatim percenset. Atqui
 de sola id Levitica utcunque verum est; in Judæ
 stirpe falsum. Hæc enim est utriusque series.

Jacob	
Levi	Juda
Caath	Phares
Amram	Esaron
Moyseis	Ram
	Aminadab
	Naasson

Ægyptum ingressus est Jacob, cum jam Caath

Unde quatuor e cognata familia conjuges duxit, e
 quibus duodecim liberos patriarchas suscepit. Cum-
 que in Chanaanem ad parentes suos Isaac et Rebec-
 cam postliminio rediret, visum ei quoddam haud
 procul Jordanis vadis divinitus oblatum est, ad
 torrentem Jaboc, ubi angelorum castra conspexit.
 Et ecce, inquit, vir quidam cum eo luctabatur a ve-
 spera ad auroram usque ²⁴, quem angelum fuisse
 Scriptura significat, qui Jacobo benedicens, eidem
 dignitatis nomine Israelis appellationem indidit.
 Postea digrediens Jacobus ei loco Visionis Dei no-
 men imposuit, propterea quod qui sibi inter benedi-
 cendum dixerat: Nequaquam amplius vocaberis Jac-
 ob, sed Israel tibi nomen erit, idem hoc diserte
 subjecerat: Quoniam cum Deo contendens præpotens
 fuisti, etiam contra homines viribus valebis ²⁵. Ab illo
 deinceps tempore Israelitæ nuncupati sunt.

IX. Postquam vero in Ægyptum Josephus pro-
 fectus est, ad eum Israel cum universa familia
 perrexit, cum filiis, inquam, ac nepotibus, atque
 horum omnium uxoribus, reliquaque domo, ut in
 totum septuaginta capita numerata sint. Mansit
 porro Israelitarum in Ægypto genus ætatum quin-
 que spatio. Siquidem Jacobus Levi atque Judam
 genuit, cæterosque patriarchas decem. Levi Caath
 filium; Juda Phares suscepit. Caath Amram genuit,
 Amram Moysen. At Phares Esrom, Esrom Aram,
 Aram Aminadab, **II** Aminadab Naasson Mosis tem-
 pore. Sic ætate perinde quinta Naasson ortus est. At
 Israelitæ per mare Rubrum ex Ægypto inter stu-
 penda prodigia digressi in deserto Sinaitico castra
 metati sunt. Tum Moysi Dei servo divinum oraculum
 recensere populum jubet, eorumque numerum
 inire, qui militarem ætatem adepti tractare arma
 possent, a vicesimo ætatis anno ad quinquagesimum.
 Quam in descriptionem sexcenta viginti et
 octo millia ac quingenta capita relata sunt. Atque
 idem illud tempus fuit, quo apud Græcos Inachus

nepotem ex Levi filio suscepisset. Quamobrem prius
 illud falsum est, πέντε γενεὰς in Ægypto commo-
 ratos Israelis posteros, cum duæ, aut ad summum
 tres duntaxat intercesserint. Posterius, quod ait
 quinta γενεὰ liberatum esse populum, commoda
 interpretatione sic adjuvandum est, ut quintum
 caput per γενεάν intelligat. Nam Moyses a Jacobo
 quintus est. Neutrum in stirpe Judæ procedere po-
 test. Siquidem Naasson a Jacobo septimus est.
 Ergo ita locum Epiphaniæ concipiemus: ἐν χρόνοις
 Μωῦσέως, καὶ Ναασσών· πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν
 Λευὶ ἐξείσιν, etc.: Quinta generatione duntaxat in
 serie Levi. Quod adjiciendum ideo fuit, quia ambas
 inter se familias permiscuerat. Ad eumque modum
 corrigenda et interpretatio nostra.

Huc illa celebris et a chronologis verata quæstio
 pertinet: quot annos in Ægypto Israelitæ perman-
 serint. Quam ne attingam hoc loco, cum eorum, a
 quibus est tractata, diligentia, et copia, tum in-
 stituta notarum brevis hortatur.

(40) Ἦν δὲ κατ' ἐκείνο καιροῦ. Veterius ante
 Eusebium omnibus persuasissimum erat, Moysis
 σύγχρονον Inachum fuisse, ut Josepho, Clementi,
 Tatiano, cæteris denique. Quorum quidem errorem
 castigavit Eusebius: et Inachum ante Israelitarum

florabat; cujus Io filia, Atthis anas dicta, Atticæ regionis de suo nomen imposuit. Ex eadem natus et Bosphorus, cui cognominis urbs in Euxino mari posita. Sed Ægyptii Isin illam nuncupant, ac pro dea venerantur. Inachi porro nomen etiam fluvius quidam sortitus est. Cæterum illinc Græcorum mysteria religionesque derivatæ sunt, quæ apud Ægyptios, Phryges, Phœnices et Babylonios male antehac excogitata per Cadmum, et Inachum, qui prius Apis dictus, Memphin urbem cõdidit, ex Ægypto translata sunt in Græciam. Quin etiam ab Orpheo aliisque nonnullis invecata varias in sectas coaluere postmodum: quarum Epicurus, Zeno Stoicus, Pythagoras ac Plato, duces atque inventores fuerunt. Igitur ab illo tempore corroborata deinceps illa superstitio ad imperium usque Macedonicum, et Xerxem Persarum principem, post primum Hierosolymorum excidium. Itemque ad Nabuchodonosoris usque captivitatem, adeoque Darii et Alexandri Macedonis tempora. Tum enim Plato florabat, ac qui Platonem ætate præcessit Pythagoras, et qui post eum vixit Epicurus. Ex illa, uti dixi, occasione Græcorum monumenta propagata sunt. Tum quæ secundum illud tempus celebratæ fuerunt philosophorum sectæ, ex tametsi secum invicem in

migrationem annis ferme CCCXLVI exstitisse docuit. Quare vehementer miror, Epiphanium, qui Eusebium in omnibus, quæ ad temporum rationem attinent, perpetuo sequitur, ibi, ubi minime oportuit, ab ejus auctoritate descivisse, ac falsam veterum opinionem veritati prætulisse. Atque ut verum Inachi et Argivorum regni initium eruatur, hujus extrema tempora perscrutanda sunt, atque in termino aliquo deligendum est gradus, unde ad anteriora progredi liceat. Duæ apud Eusebium dynastiæ in ejusdem propemodum regni successione ponuntur: Argivorum una regum, Mycenæorum altera. Argivorum regum series ab Inacho cœpta ad Acrisium usque perducta est; quanquam Inachi stirpem, ac familiam Sthenelus claudit: quo mortuo, in Danaum peregrinum, atque Ægyptium jus est ab Argivis imperii translatum. Deinceps a Danao ad Acrisium propagata successio est. Quem cum Perseus nepos per imprudentiam occidisset, Mycenæ sese contulit, ubi vel ab ipso, vel ab ejus filio Sthenelo continuatum est Argivorum regnum, et Mycenæum appellatum. Ultimus regum istorum, cujus quidem rationem Eusebius habeat, Agamemnon fuit: quo interempto Mycenæorum regnum in secundo *Chronico* terminatur anno eodem, quo excidium Trojanum accidit. Vide Pausaniam *Corinthiacis*. Jam Argivorum, Mycenæorumque regum successio, annique quibus imperarunt, varie ab Eusebio traduntur in utroque *Chronico*, lib. xx. Nam in posteriore, ab exordio Inachi ad Trojanam Æwasin, anni numerantur 675; in priori 655. Secundum posterioris libri ratiocinia, quem præcipue sequimur, cum Trojanum excidium congruat anno periodi Jul. 3530, mundi 2800, Inachus anno ante hunc sexcentesimo septuagesimo quarto, cœpit periodi Jul. 2856, mundi 2126, post diluvium 471, post Abrahami ortum 179. Cumque Israelitæ anno per. Jul. 3183, mundi 2453 ex Ægypto migraverint, Inachi primordium Moysis principatum antecedit annis fere 325. Tantum veterum Scriptorum, et Epiphanii *Chronologia* a veris temporum rationibus aberrat.

(41) *Ὁς θυγάτηρ Ἰώ.* Hæc ex Eusebii *Chronicis*

Ἕλλησι γυναικόμενος, ὃς θυγάτηρ Ἰώ (41), ἢ καὶ Ἀτθίς καλουμένη, δι' ἣν καὶ ἡ Ἀττικὴ ἐξ ἧς καὶ ὁ Βόσπορος, ὃς ἐπώνυμος πόλις Βόσπορος ἐν τῷ Ἐξείνῳ πόντῳ καλουμένη. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Αἰγύπτια Ἰσιν, ἣν καὶ ὡς θεάν προσκυνοῦσιν. Ὁμώνυμος δὲ τούτῳ καὶ ποταμὸς ἐστὶν Ἰναχος οὕτω καλούμενος. Ἐκείθεν δὲ ἀρχὴν ἔσχε τὰ παρ' Ἕλλησι μυστήρια τε καὶ τελεταί, πρότερον παρ' Αἰγυπτίοις καὶ παρὰ Φρυγῶν καὶ Φοινίκων καὶ Βαβυλωνίων κακῶς ἐπινενωμένα, μετενεχθέντα τε εἰς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας ὑπὸ Κάδμου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἄπειδος (42) πρότερον κληθέντος, καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν Μέμφιν· ἀλλὰ καὶ παρ' Ὀρφέως, καὶ ἄλλων τινῶν τὴν ἀρχὴν λαθόντα, καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα (43) ὕστερον ἐν Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι τῷ Στωϊκῷ, καὶ Πυθαγόρῳ, καὶ Πλάτῳ, ἐξ ὧν περὶ ἕρξαντο χρόνου κρατυνηθῆναι ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων (44), καὶ Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, μετὰ τὴν ἄλλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων τὸ πρῶτον, καὶ Ναβουχοδονόσωρ αἰχμαλωτίας, καὶ Δαρείου, καὶ τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα χρόνων. Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν (45) ἐγνωρίζετο, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, Πυθαγόρας τε καὶ Ἐπικούρος ὁ μετέπειτα. Ὅθεν δὴ, ὡς προείπον, τὴν πρόφασιν εἴληφε, καὶ εἰς κατάστασιν ἤλθε τὰ παρ' Ἕλλησι συγγράμματα,

interpolata sunt. Eusebius ad annum 160 hæc notat: *Inachi filia Io, quam Ægyptii mutato nomine Isidem colunt. A patre Inacho Inachus fluvius apud Argos. A filia Ione Bosphorus nuncupatur. At anno 481, Io, inquit, Iasi filia Jupiter mistus est: qua in bovem, ut dicitur, versa, Bosphorus appellatus est; et secundum nonnullos in Ægyptum profecta, Isis nuncupata.* In Græcis, quæ ex Georgio monacho Scaliger concinnavit, pro Iasi, scriptum est Ἰνάχου. Itaque duas ejusdem nominis apparatus fuisse. De priore loquitur Epiphanius. Sed hoc de suo perperam adject; eandem Athidem nominatam; nam Eusebius anno 511 Cranai secundi Atheniensium regis filiam Athidem exstitisse scribit, a qua Attica cognomen obtinuit, cum hactenus Acta vocaretur.

(42) *Καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἄπειδος.* Multum discrepant Inachus et Apis; nam hic ab illo tertius est in Argivorum regum serie. Quare imprudenti hoc Epiphanio excidit.

(43) *Καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα.* Quis hoc præter Epiphanium dixit, mysteria illa quæ ab Orpheo, cæterisque Athenas importata fuerant, philosophorum sectas ac dogmata propagasse? Plane hoc inauditum, ac mirum: neque, ut quod res est fatear, speciem ullam probabilitatis continet.

(44) *Ἔως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.* Susque deque miscet, ac perturbat omnia; non minus temporum quam veritatis, et historiarum securus; nam Macedonica tempora, quibus imperium istud floruit, a Xerxis ætate nimium distant, multo magis a Nabuchodonosore. Et tamen ad illa tempora seclarum principes philosophos exstitisse docet. Hæc sunt inextricabilia.

(45) *Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν.* Toto, inquit, illo spatio Plato, et ante hunc Pythagoras, ac post illum Epicurus emerit. Xerxisne, ac Nabuchodonosori temporibus? Unus ex iis, quos recensuit Epiphanius, antiquissimus Pythagoras diu post Nabuchodonosorum, ante Xerxen floruit, nempe olympiade lx, ut Diogenes testatur, Cyro adhuc superstite.

αὶ αὶ μετὰ τούτων τὸν χρόνον βοώμεναι αἰρέσεις ἅ
ων φιλοσόφων πρὸς ἀλλήλας τῇ μὲν πλάνῃ συνάδου-
αι, καὶ ὁμοστικὸν γινώσιν συναφαίνουσαι εἰδωλολα-
ρείας τε καὶ ἀσεβείας καὶ ἀθείας· τῇ δὲ αὐτῇ πλάνῃ
ἢ εἰς ἑαυτὰς συγκλωμέναι διαφέρονται ἑτέρα πρὸς
ἢν ἑτέραν.

ΣΤΩΙΚΟΙ,

ῥίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, πέμπτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Καὶ Στωϊκοὶ μὲν φρονοῦσι περὶ θεότητος τοῦ-
ο, φάσκοντες εἶναι νοῦν τὸν θεόν, ἢ παντὸς τοῦ
ρωμένου κύτους, οὐρανοῦ τέ φημι καὶ γῆς καὶ τῶν
λλων ὡς ἐν σώματι ψυχῇ. Μερίζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ τὴν
ἰν θεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας, εἰς ἥλιον
αὶ πελήγην καὶ ἄστρα, εἰς ψυχὴν καὶ ἀέρα καὶ τὰ
λλα, μεταγχισμούς τε ψυχῶν (46), καὶ μετενω-
ατώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα καθαιρομένας σω-
άτων, ἢ δ' αὖ πάλιν εἰσδουούσας, καὶ ἀνάπαλιν γεν-
υμένας. Διὰ πολλῆς αὐτῶν πλάνης ταύτης τὴν
εἰδειαν παρुφαίνουσι. Μέρος δὲ θεοῦ καὶ ἀθάνα-
ν τὴν ψυχὴν ἡγοῦνται. Ἐσχον δὲ Ζήωνα ἀρχη-
ν τῆς Στοᾶς, περὶ οὗ πολὺς θρυλλεῖται λόγος.
ἰ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν (47) Κλεάνθου τινὸς τοῦ
πὸ Τύρου ὀρωμένου· ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν
πτεῖα τῆς Κύπρου νησιῶτην· ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέ-
κ (48) χρόνον, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις προστησά-
εινον τοῦτ' ἐπὶ τὸ δόγμα ἐν τῇ Στοᾷ οὕτω καλουμένη.
νὸς δὲ φασὶ δύο Ζήωνας εἶναι, τὸν τε Ἐλεάτην
οὐ τὸν προειρημένον. Ὅμως οἱ ἀμφοτέρω οὕτως
αἰματίσαν, εἰ καὶ δύο εἴεν. Φάσκει οὖν καὶ οὗτος
ν ὕλην σύγχρονον καλεῖν τῷ θεῷ ἴσα ταῖς ἄλλαις
ρέσεσιν, εἰμαρμένην τε εἶναι καὶ γένεσιν, ἐξ ἧς
πάντα διοικεῖται καὶ πάσχει. Πρὸς δ' τοῖσιν
χρεῖ· ἢ σύντομος ἡμῶν αὐτῇ σύνταξις πρὸς τὴν
ἄτου φαυλότητα ἀλεξητήριον φάρμακον διεξίεναι,
ἢ οὐχὶ μάλλον εἰς ὄγκον πολὺν ἐλάσσω¹ τῆς πρα-
ματείας τὸ ἐχέγγυον· ἀκροθιγῶς δὲ, ἵνα μὴ ἐν πα-
ῤρομῇ γένωμαι, πρὸς τοῦτον ἐρῶ.

ensam molem illud ipsum opus excrescat, hæc
rsus illum objiciam : itaque conveniam.

Β'. Πόθεν εἰληφας, ὦ οὗτος, τὴν τῆς διδασκαλίας
ἡγήτην ; ἢ ποῖον Πνεῦμα ἄγιον οὐρανόθεν λελάλη-
ῖ σοι περὶ τῆς σαυτοῦ πλάνης ; δύο μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ
πὸ σύγχρονα, ὕλην καὶ θεόν, βεβιασμένως λέγεις.
εἰσεται γὰρ σου ὁ λόγος, καὶ ἀσύστατος ἔσται.

¹ Forte ἐλάσω.

(46) *Μεταγχισμούς τε ψυχῶν.* Stoici animam
ababant esse corpoream : videlicet πνεῦμα ἐνθε-
ν, ut ait Diogenes, ideoque interire post mor-
m : tamen aliquandiu post obitum maneret.
επεψύχωσιν vero defendisse Stoicos nusquam a
e lectum est. Et hallucinationem hanc esse cre-
derim, quemadmodum et quod sequitur : immor-
lem a Stoicis animam esse constitutam. Quod
lum est. Videtis Diogenem, et Plutarch. *De*
acitis philos.

(47) *Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν.* Zeno Stoicæ se-
æ conditor Mnasææ, sive Demæ F. Citiensis, ex
pido Cypri insulæ, ut Laertius et Suidas nar-
at. De Cleanthe Tyrio Zenonis patre nihil com-
pi. Quanquam scio ἄνωθεν fuisse Phœnicem quod

eo consentiant, quod errorem propugnant, paren-
que et eadem idololatriæ, atque impietatis doctri-
nam contexant, in illa tamen erroris libidine se-
metipsas collidunt, ac mutuo repugnant.

12 DE STOICIS,

Quæ III est gentilium hæresis, ordine vero V.

I. Quod ad Stoicos pertinet, hæc est de divinitate
illorum opinio. Deum esse mentem asserunt, quæ
totius aspectabilis molis, cæli nimirum ac terræ
cæterarumque rerum velut corporis anima sit.
Rursus divinitatem unam in plures ac particulares
naturas distribuunt, solem videlicet, lunam, ac
stellas, animam, aerem, resque cæteras. Ad hæc
animarum ex aliis in alia corpora transfusiones ac
transitus admittunt. Eas quippe de corpore dece-
dere, ac rursus ingredi, iterumque gigni statuunt :
et consceleratum illud dogma quadam erroris abun-
dantia contexunt. Cæterum particulam quamdam
Dei, eandemque immortalem animam esse prædicant.
Porticus princeps, sive Stoicæ sectæ Zeno
fuit, de quo varius est sermo. Nam alii Cleanthis
cujusdam Tyrii filium fuisse putant : alii Citiien-
sem faciunt ex insula Cypro ; quem et Romæ ali-
quandiu vixisse narrant ; indeque Athenas profe-
ctum in Stoa, hoc est porticu, dogmata illa publice
proposuisse. Non desunt qui duos Zenones distin-
guant, Eleatem, et eum de quo proxime dictum est.
Utunque sit, eadem ab utriusque decreta profluxe-
runt. Proindeque materiam æqualem Deo facit al-
ter ille, quemadmodum et hæreses reliquæ. Tum
vero fati atque originis necessitatem astruit, cujus
legibus temperentur et afficiantur universa. Igitur
quæcunque operis instituti brevitatis contra illius
nequitiam disputari patitur, ac velut auxiliare me-
dicamentum parari ; sed ita nequaquam ut in im-
inquam, summatum, ne prætermisissæ videar ad-

II. Heus tu ! inquam. Potin' eloqui a quo doctri-
nam hanc acceperis ? aut quis demum Spiritus
sanctus tecum de hoc tuo errore sit locutus ? Duo
quippe simul æqualia tempore, materiam scilicet
ac Deum violenter obtrudis. Excidit igitur tua illa

Citiense oppidum a Phœnicibus colonis frequentatum
fuerit. Quin etiam civem illum vindicasse sibi τοὺς
ἐν Σιδῶνι Κιτιεῖς auctor est Laertius. Ergo Citium
aliud in Phœnicæ oppidum. Denique Zenonem Pœ-
nulum ob id appellat Cicero lib. iv *De fin.* : *Postea*
tutus ille Pœnulus (scis enim Citiæos clientes tuos e
Phœnicia profectos).

(48) *Ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέσθαι.* A quo hæc di-
dicerit Epiphanius, beasset nos, si docere voluis-
set. Crediderim Ῥώμῃ ab eo pro Italia sumi, et
Eleatem Zenonem cum Citiensi confundi ; nam dubi-
tat, duone fuerint ambo isti, an unus Stoicorum
pater. Fuit autem Zenonem alter Eleates ex Italia ;
sed quod ambo dicit eadem habuisse dogmata, sat-
tis ex Diogene, aliisque refellitur.

ratio, minimeque cohæret ipsa secum, cum tu et A opificem quemdam omnium rerum esse fateare, quem etiam omnipotentem asseris, et in eo tamen ipso divinitatum divortia constituas. 13 Cujusnam vero artifex erit ille, si æqualis tempore materia ponitur? Erit enim per sese suimet ipsa juris, utpote quæ a nullo sit originis principio deducta, adeoque subjecta nemini. Quod si ab ea, producere ut posses, opifex qui eam nactus est acceperit, nonnulla hæc esse debet illius imbecillitas, ac velut egentia facta contributio: nimirum qui non privatis ex copiis, sed ex aliena materia suum opus præstiterit. Jam illud de animarum in aliena corpora transitu, quantam in te levitatem depravatæ mentis arguit, qui et sapientiæ gloriam affectas, et rerum apud homines scientiam proferis! Nam si pars est illa Dei, et quidem immortalis; tu vero ad infelicissima nescio quæ corpora non ferarum modo, sed et serpentum, ac vilissimorum animantium, conditionem haustam a Deo et expressam obtinuit; potest quidquam

III. At etiam Fatum nobis objicis, a quo omnia proficiscantur, quæ tam homini, quam cæteris rebus accidunt. Verum uno, eoque brevissimo dicto tuum illud commentum evanescet. Si enim istud ipsum; sapientem, ac prudentem fieri; rationis participem expertemque nasci, reliquaque hujus generis fati necessitas affert; sileant decreta legum omnia: quippe cum in adulteros sceleratosque cæteros fati vis illa dominetur. Sane quidem justius ab stellis, quæ necessitate pariunt, pænæ repetantur, quam ab eo qui quod omnino coactus aggreditur. Atque ut id alia ratione disputem: si ita uti volunt se res habet; agendum scholæ conticescant: desinant sophistæ, rhetores, grammatici, medici, cæteræque doctrinæ omnes, illiberalium artium innumera multitudo. Nec doceat deinceps quispiam; si quidem Fati beneficio, non litterarum disciplina, generi humano scientia supeditat. Nam si doctos atque eruditos efficere Fati necessitas potest, nemo præceptorum navet operam: sed illæ stamina trahentes Parcæ ingenia hominum disciplinis imbuant, quemadmodum inani falsoque illo dogmate profiteris.

14 DE PLATONICIS,

Quæ est hæresis gentilium IV, ordine VI.

Hæc contra Zenonem et Stoicos dicta sunt. Quod ad Platonem attinet, in eodem is luto versatur. Nam de animarum ex aliis in alia corpora tractione, ac vicissitudine; deque multitudine deorum, ac reliquis idololatriæ superstitionisque generibus eadem est illius sententia. Sed de materia fortasse non omnino cum Zenone Stoicisque sentit.

1 Forte et σύγχρονος.

(49) Τῇ μετενσωματώσει. Socrates apud Platonem in Phædone de hoc dogmate disputat. Sed et Chrysostomus Homilia I in Joan. Platonis dogmata de anima redarguens: Nūν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ

Ὁμολογεῖς μὲν γὰρ τινὰ εἶναι δημιουργόν, ὃν κί παντοκράτορα φῆς· τούτον δὲ μερίζεις εἰς πολυθεῖα τίνος δ' ἂν εἴη δημιουργός, ἢ σύγχρονος εἴη ὕλη; Ἔσται γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα ἢ μὴ ἀπὸ αἰτίου τινὸς λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, καὶ οὐ ὑποτασσομένη. Εἰ δὲ ὁ δημιουργὸς παρὰ ταύτης λαμβάνει προβολὴν ταύτην εὐράμενος, ἀδράνεια τὸ ἂν εἴη καὶ ἔρανος δι' ἀπορίαν τῶν προσπορισσάμεν οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτριῶν ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστήσεται δημιουργήμα. Καὶ περὶ τοῦ τῶν ψυχῶν μεταγχιτισμοῦ πολλή τις ἡ φασουλὴ τῆς παραπεποιημένης σου διανοίας, ἐθελόσσοφε, κί γνώσιν ἀνθρώποις ἐπαγγελλόμενε! Εἰ γὰρ μέρος Θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἀθάνατος, σώματα δὲ οἰκτρὰ κί μόνον εἰποῖμι θηρῶν τε καὶ ἔρπετων καὶ κνωδάλα δυσγενῶν τῇ πλάσει αὐτῆς συνάπτεις, τῇ ἀπὸ Θεοῦ κατὰ σὲ τὴν οὐσίαν κεκτημένη· καὶ τί ἂν γένοιτο τοῦ του μοχθηρότερον;

illius dimititis, quæ naturam, te quidem auctorem ea re esse perversius?

IV. Εἰμαρμένην δὲ παρεισάγεις, ὡς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων συμβαίνοντα καὶ ἄλλοις. Ἐνὸς δὲ ῥήτου δι' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἀνατραπήσεται ἡ σὴ μυθοποιία. Εἰ γὰρ εἰμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι τὸ συνετίζεσθαι, τὸ λογικὸν γεννᾶσθαι καὶ ἄλογον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἰμαρμένη μοιχῶν τε καὶ ἄλλων. Δίκην δὲ μάλλο τίσουσιν οἱ ἀνάγκην ἐπιτιθέοντες ἀστέρες ἥπερ ἀναγκαζόμενος ὀρᾶσαι τὸ ἐπιχειρήμα. Ἄλλα κί ἄλλως ἐστὶ περὶ τούτων ἔρω. Ἀργεῖτωσαν αἱ διατριβαί, παυσάσθωσαν σοφισταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἰατροί τε καὶ ἄλλαι ἐπιστήμαι, βαναύσων τε τεχνῶν ἀμυθῆτων πλήθος. Καὶ μηκέτι μηδεὶς παιδεύτω, εἴπερ ἐξ εἰμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιτημῶν, καὶ μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει. Εἰ γὰρ εἰμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογώτατον παρεσκευάσε, μὴ μάθησεν ἄλλω τινι παρὰ τοῦ διδάσκοντος· ἀλλὰ τῇ φύσει λαμβανέτωσαν τὴν εἰδησιν αἱ τοὺς μίτους κλώθουσαι Μοῖραι, κατὰ τὸ φθέγμα τῆς κομπώδους σου διὰ λόγων πλάνης.

D ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙ,

Τετάρτη αἴρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἕκτη δὲ τῆ ἀκολουθία.

Ἄλλα ταῦτα πρὸς Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς μὴ λελέχθω. Πλάτων δὲ ἕμα καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν αὐτῶν φερόμενος, τῇ μετενσωματώσει (49) καὶ μεταγχιτισμῶ τῶν ψυχῶν, καὶ πολυθεταῖς καὶ ταῖς ἄλλαις εἰδώλο λατρείαις καὶ δεισιδαιμονίαις, οὐ τῇ ὕλῃ πάντῃ ἴσως κατὰ Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐφρόνησεν. Οἶδε γὰρ αὐτὸς Θεὸν, τὰ δὲ γενόμενα πάντα ἐκ τοῦ ὄντος Θεοῦ

Θεοῦ φησὶν οὐσίας εἶναι. Νῦν δὲ οὕτως ἀμέτρως, κί ἀσεβῶς ἐπάρας μεθ' ἑτέρας καθυβρίζει πάλιν ὑπερηβόλης, εἰς χοίρους, καὶ βουῖς εἰσάγων, καὶ τὰ ἐπι τῶν τῶν ἀτιμότερα ζῶα.

γεγενῆσθαι (τινάς δυνάμεις) εἶναι δὲ πρῶτον αἴτιον, A καὶ δευτέρου, καὶ τρίτου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτιον Θεόν, τὸ δὲ δευτέρον αἴτιον ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τινας δυνάμεις, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν δυνάμεων γεγενῆσθαι τὴν ὕλην. Φάσκει γὰρ οὕτως· « Οὐρανὸς ἅμα χρόνῳ γεγένηται· ὁμοῦ γὰρ καὶ λυθήσεται· » τὰ πρότερα ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὕλης ἀνασκευάσας. Εἶπε γὰρ ποτε καὶ σύγχρονον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην. iri. Quibus verbis priorem suam de materia sententiam evertit. Alias enim materiam Deo æqualem esse tempore statuerat.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ,

Πέμπτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἐξδόμη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας (50) καὶ οἱ Περιπατητικοί, B ἐπαγγελλόμενοι χαρακτηρίζειν ἕνα Θεόν, φιλοσοφίας δὲ ἄλλαις καὶ τοῖς φιλοσοφουμένοις προσανέχουσι. Τὰ ἴσα μὲν τούτοις πάλιν τὰ τῆς ἀθεμίτου γνώμης καὶ ἀσεβεστάτης, τῶν ψυχῶν ἀπαθανατισμοῦς τε καὶ μετενσωματώσεις, καὶ σωμάτων φθοράς, αὐτὸς τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀγορεύουσιν. Οὗτος δὲ ἰ τέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ (51) τὸν βίον καταστρέφει. Σῶμα δὲ λέγει εἶναι τὸν Θεόν, τουτέστιν οὐρανόν. Ὁφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὡσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἤλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἀστρα, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν στοιχεῖα.

ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΙ,

Ἑκτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὀγδόη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A. Ἐπίκουρος δὲ καθεξῆς ἀπρονοήσιαν τῷ κόσμῳ C εἰσηγήσατο. Ἐξ ἀτόμων δὲ συνεστάναι τὰ πάντα, ἡδ' αὖ πάλιν εἰς ἄτομα χωρεῖν. Καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ εἶναι τὰ ἅλα, καὶ τὸν κόσμον ὑφεστάναι αἰετῶν γεννῶσης τῆς φύσεως, ἡδ' αὖ πάλιν δαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν δαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐπιγινομένης, μηδέποτε δὲ ληγούσης ἀφ' ἑαυτῆς φουομένης, καὶ εἰς ἑαυτὴν συντριβομένης. Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς (52) ὡσὺ δίκην τὸ σύμπαν, τὸ δὲ πνεῦμα δρακοντοειδῶς περὶ τὸ ὦδον, ὡς στέφανον, ἢ ὡς ζώνην περισφίγγειν τότε τὴν φύσιν. Θελήσαν δὲ βίασμῳ τινι καὶ ἀφ' ἑαυτῆς περισσοτέρως σφίγγει τὴν πᾶσαν ὕλην, εἰς· οὖν φύσιν τῶν πάντων, οὕτω διχάσαι μὲν τὰ ὄντα εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια, καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου τὰ ἄτομα διακεκρίσθαι. Τὰ μὲν γὰρ κοῦφα καὶ λεπτότερα τῆς φύσεως πάσης ἐπιπολάσαι ἄνω, D τουτέστι φῶς καὶ αἰθέρα καὶ τὸ λεπτότατον τοῦ πνεύματος· τὰ δὲ βαρύτερα καὶ σκυβαλώδη κάτω νενευκέναι, τουτέστι γῆν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ξηρόν, καὶ ἡ ὑγρά τῶν ὕδατων οὐσία. Τὰ δὲ ἅλα ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι, καὶ δι' ἑαυτῶν ἐν τῇ περιδιδήσει τοῦ πόλου καὶ τῶν

¹ Forte τελῶς.

(50) Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας. Verum est Pythagoram Platone superiore fuisse, de Peripateticis absurdum. Quos perperam sane cum Pythagoreis commiscet. Quinque enim sectas commemorat, Stoicorum, Platoniorum, Pythagoreorum, sive Peripateticorum, et Epicureorum. Ad hæc Peripateticos τὴν μετεμψύχωσιν propugnasse ridiculum est; et hoc Pythagoræ signum rejicit Aristoteles lib. I

stenim Deum me cognovit, ab eoque cuncta producta, tum mentes quasdam agendi facultate præditas a vero Deo propagatas asseruit. Præterea primum esse principium, ac secundum, et tertium. Quorum primum Deum esse pronuntiat. Alterum procreatas a Deo mentes : ab utrisque demum materiam productam. Sic enim definit : Cælum cuius tempore factum esse, unaque cum eo dissolutum

CONTRA PYTHAGOREOS,

Quæ est gentiliū hæresis V, ordine VII.

Sed ante hunc Pythagoras, ac Peripatetici cum se Deum unum definire profiterentur in aliud philosophiæ genus, aliaque dogmata sunt prolapsi. Et tum ille, tum ejus sectatores eadem cum Platoniciis sentiunt, quod ad nefandam impiamque sententiam spectat de mutatione corporum, animarumque transitione, ac de eorumdem corruptione corporum. Ac Pythagoras quidem postremo vitam in Media finiit. Qui insuper Deum esse corporeum asserit, videlicet cælum. Cujus oculos cæterasque tanquam in homine partes soleni, et lunam constituit, ac reliquas stellas, elementaque cœlestia.

DE EPICUREIS,

Quæ est VI gentiliū hæresis, ordine VIII.

I. Ut a prioribus discedam : Epicurus Providentiam e mundo sustulit. Idem ex atomis universa constare, atque in atomos resolvi credidit. Ad hæc fortuito 15 fieri omnia ; mundumque consistere, generante natura, pereunteque perpetuo ; dum rursus ex semetipsa renascitur, ac nullum propagandi sui, occidendique finem facit. Fuisse præterea ovi instar universitatem omnem, circa quod ovum sinuosis flexibus implicatum serpentis more spiritum, velut coronam ac cingulum, ipsam astrinxisse naturam. Sed dum confertam in unum materiam universique naturam vehementius arctare nititur, subinde molem omnem in hemisphæria duo separasse, indidemque indivisibilium corpusculorum excretionem esse factam ; adeo ut leviora subtilioraque sursum evolarent, nimirum lux, æther, et quod erat spiritus tenuissimum : quæ vero graviora, ac veluti purgamenta forent, pessum subsiderent ; cujusmodi terram, sive siccum ipsum, et aquarum humidam naturam fuisse. Adit per sese universa moveri, ac polorum siderum-

De anima, c. 3.

(51) Οὗτος δὲ τέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ. In Media Pythagoram obiisse nemini unquam auditum. Scribendum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Mortuus enim est in Magna Græcia. Vide Laertium.

(52) Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς. Vide Diodorum Siculum. lib. I, et Euseb. Προπαρασ. lib. I.

que vertigine raptim velut flexuosi illius spiritus agitatione corripi. Hæc nos de istorum dogmatibus obiter duntaxat attigimus.

II. Nunc ut lectoribus brevitate consulamus, quatuor simul hæc sectæ oratione nostra refellendæ sunt. Ab his enim primordiis, vel ante hæc etiam, ut initio diximus, poetæ, historici, reliquique scriptores, astronomi, cæteri denique erroris artifices ac magistri, qui ad sexcenta rerum statuenda principia, pessimasque causas impulere mortalium animos, communibus generis humani sensibus densissimas tenebras offuderunt. Atque hic demum primus error exstitit, idolorum excogitata superstitio, infelixque illa disciplina. Erant tum duas in factiones universa distributa, gentilium ac Judæorum. Verum Judaica secta nequaquam initio vocabatur, sed Israel divinæ huic religioni cognomen tum erat; donec generum est propagata successio. Etenim Naasson, qui tribus Judæ princeps in deserto constitutus est, Salmon genuit, Salmon Boos; Boos Obed, Obed Jesse: cum qui religiose Deum colerent adhuc Israelitæ dicerentur. Deinde Jesse Davidem genuit, qui primus e tribu Judæ regnum obtinuit. Cujus ab stirpe deinceps perpetua successione reges imperio potiti sunt. Sed ante Davidem primus Israeliticum regnum Saulus tenuerat e Benjamini tribu, Ceiso patre genitus: **16** nec ei tamen filius successit; sed ad tribum Judæ per Davidem imperium translatum est. Igitur Jacobus liberorum primum omnium Rubenum suscipit; deinde Simeonem: tertium Levi, quartum, Judam, a quo Judæi cognominati sunt, ob Judæ tribum, qui ex religiosorum hominum genere prodierat, ad eam appellationem traducti. Siquidem Israelitæ principio vocati sunt, qui Judæi modo dicuntur.

III. Ad hoc usque tempus quatuor in terris hominum genera perducta sunt, quorum unumquodque suo tempore separatim coaluit, ad eam ætatem et ultra, quam proxime significavimus. Nam ab Adamo ad Noemum Barbarismus obtinuit. A Noemo ad turris ædificationem, et Seruchi tempora, qui tertia post illam ætate vixit, Scythica superstitio. A turris exstructione, et Serucho, necnon et Aramo, ad Abrahamum, gentilis secta viguit. Ab Abrahamo denique et ejus posteris sincera religio prodit, quæ ab ipsomet Abrahamo cœpta, per ejus stirpem est transmissa; Judæque cum primis tribum, unde Judaismus nomen accepit. Quod quidem a me vere esse dictum divini sanctissimique apostoli Pauli testimonio constat, cum ita disputat. *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est, sed nova creatura*¹. Quandoquidem etiam initio, cum primum creatura condita est, nova adhuc existens, nullum peculiare ac distinctum nomen habuit. His consentanea

¹ Coloss. iii, 11; Galat. vi, 15.

(53) Ἀπὸ τοῦ Σερούχ καὶ Ἀράμ. Pro Ἀράμ corr. Θαρά.

ἄστρον ὡς ἀπὸ τοῦ δρακοντοειδοῦς ἐστὶ τὰ πάντα ἐλαύνεσθαι πνεύματος. Καὶ ἀπὸ μέρους μὲν περὶ τούτων ἔφημεν.

Β'. Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ τὰς τέσσαρας ταύτας αἰρέσεις ἀνατρεπτέον διὰ τὴν συντομίαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνωτέρω λοιπόν, ὡς ἔφη, ποιηταί, ἱστοριογράφοι, λογογράφοι, ἀστρονόμοι τε καὶ οἱ τὰ ἄλλα τῆς πλάνης εἰσηγησάμενοι, οἱ παρασκευάσαντες τὸν νοῦν ἐπὶ μυρίας κακὰς αἰτίας καὶ ἀναγωγὰς, ἐσχότωσαν καὶ ἐθόλωσαν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπόληψιν. Καὶ γέγονεν αὕτη πρώτη πλάνη, ἐπίνοισ ἐιδώλων, καὶ κακοδαιμονία διδασκαλίας. Ἦν δὲ τὸ πάντα μεμερισμένα, Ἑλληνισμός τε καὶ Ἰουδαϊσμός. Ἰουδαϊσμός οὐπω πρότερον καλούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἐπώνυμον τῆς θεοσεβοῦς θρησκείας ἐπικεκλημένος, ἕως ὅτε διαδοχαὶ γεγέννηνται. Ὁ γὰρ Ναασσών ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονὼς φύλαρχος τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾷ τὸν Σαλμών. Σαλμών γεννᾷ τὸν Βοός. Βοός γεννᾷ τὸν Ὠθὴδ. Ὠθὴδ γεννᾷ τὸν Ἰεσσαί ἐπὶ τῶν θεοσεβῶν Ἰσραηλιτῶν καλουμένων. Ἰεσσαί γεννᾷ τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλέα, ὃς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Ἐξ οὗ λοιπόν οἱ κατὰ διαδοχὴν βασιλεῖς, ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, υἱὸς διαδεχόμενος πατέρα, καθέξῃς συνεστήκασιν. Ἦν δὲ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ ὁ φύσει πρῶτος βασιλεύσας ἐν Ἰσραὴλ Σαοὺλ υἱὸς Κεὶς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν καὶ οὐκέτι αὐτὸν διεδέξατο υἱὸς· ἀλλὰ μετέστη τὸ βασίλειον διὰ Δαβὶδ πρῶτον εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα. Πρῶτος γὰρ αὐτῷ τῷ Ἰακώβ παῖς γίνεται Ῥουβὶμ, δεύτερος Συμεὼν, τρίτος Λεὺθ, τέταρτος Ἰούδας, ἐξ οὗ καλοῦνται Ἰουδαῖοι, διὰ τὴν φυλὴν Ἰούδα τοῦ ἐκ τοῦ γένους τῶν θεοσεβῶν, οἱ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο μεταπεσόντες. Ἐκαλοῦντο γοῦν πρώην Ἰσραηλίται, οἱ καὶ Ἰουδαῖοι.

Γ'. Ἔως τούτου τοῦ χρόνου συνήφθησαν αἱ τέσσαρες γενεαὶ τῆς γῆς τῶν τεσσάρων τμημάτων. Τούτων διαιρεθέντων κατὰ τοὺς χρόνους ἕως τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ ἐναυθά μοι δεδηλωμένου καὶ ἐπέκεινα· τούτέστιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε βαρβαρισμός· ἀπὸ τοῦ Νῶε ἕως τοῦ πύργου καὶ Σερούχ, καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ Σερούχ καὶ Ἀράμ (53) ἕως τοῦ Ἀβραάμ ὁ Ἑλληνισμός. Ἀπὸ τούτου καὶ τῶν μετέπειτα θεοσέβεια συναπτομένη τῷ αὐτῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος αὐτοῦ, τούτέστι τοῦ Ἰούδα, ἀφ' οὗπερ Ἰουδαϊσμός· ὡς ἐτι μαρτυρεῖ μοι ὁ πνευματοφόρος καὶ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὧδέ πως λέγων, ὅτι Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλληνας, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. Ἐπειδὴ ἔξ ὑπαρχῆς ὅτε ἐκτίσθη ἡ κτίσις, καινὴ οὕσα, οὐδὲν τι διαφορώτερον ἔσχεν ὄνομα. Συνυφά δὲ τούτοις πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως· Ὁφειλέτης εἰμι Ἑλλήσι τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις

ἵνα δείξῃ σφοδρῶς μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀνόητους δὲ τοὺς Σκῦθας. Καὶ φησὶν, Ὁφειλέτης εἰμι. Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ (54) Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο ἀπὸ χρόνου τοῦ Δαβὶδ· καὶ διήρκεσαν ἐπινούμως καλούμενον Ἰσραηλιτῶν τε καὶ Ἰουδαίων ἔχον τὴν ἐπίκλησιν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος, καὶ τοῦ υἱοῦ Σολομῶντος, φημι δὲ τοῦ Ῥοβοᾶμ τοῦ μετὰ τὸν Σολομῶντα βασιλεύσαντος ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἴνα δὲ μὴ ἐν παρεξόδῳ γένωμαι, παρερχόμενος τὰ κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων θρησκείαν, καὶ μὴ ὑποσημαινόμενος τῆς κατ' αὐτοὺς δόξης τὴν ὑπόθεσιν, ὀλίγα ἀπὸ τῶν πολλῶν παραθήσομαι. Πᾶσι γάρ, ὡς εἶπεῖν, φανερώτατα ὑπάρχει τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διὸ οὐ πᾶν κείμενον ἀναδέξομαι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ λεπτότατον διηγήσασθαι, ἀλλ' ὧν ἦν ἀναγκαῖον ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν ἐνταῦθα παραθέσθαι.

Δ'. Ἰουδαῖοι τοίνυν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντες, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοσεβείαν διαδεξάμενοι, περιτομὴν μὲν τοῦ Ἀβραάμ ἔχουσιν, ἣν κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ ἐληφεν ἐννενηκοστὸν ἔννατον ἔτος κατὰ ἄγων, δι' αἰτίαν ἣν ἄνω προσέπων, εἰς τὸ τούτου σπέρμα πάροικον γενόμενον ἐν τῇ ἄλλοτρίᾳ μὴ ἀποστραφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ σφραγιδα φέρειν ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἐλέγχου, εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. Ὁ δὲ παῖς τούτου Ἰσαὰκ ὀκταήμερος περιτέμνεται, ὡς τὸ τοῦ Θεοῦ εἶχε θέσπισμα. Καὶ ὠμολόγηται μὲν, ὅτι ἐκ προστάγματος Θεοῦ ἡ περιτομὴ τότε ὑπῆρχε· τύπῳ δὲ ἦν αὕτη διατεταγμένη τότε, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν προβαίνοντες ὑστερον περὶ τούτου δείξομεν. Διήρκεσαν τοίνυν περιτεμνόμενοι, καὶ θεοσεβεῖα προσανέχοντες οἱ αὐτοὶ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν παῖδες, ἀπ' αὐτοῦ φημι, καὶ καθεξῆς, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, καὶ οἱ τούτου παῖδες, ἔν τε τῇ Χανανίτιδι γῆ, Ἰουδαίᾳ καὶ Φιλιστιαίᾳ, οὕτω κληθείση τότε (55), τὰ νῦν δὲ Παλαιστίνῃ καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἰακώβ γάρ ὁ καὶ Ἰσραὴλ κάτεισιν ἅμα τοῖς ἑνδεκα αὐτοῦ παισὶν εἰς Αἴγυπτον, ἔτος κατὰ ἄγων ἑκατοστὴν τριακοστὴν τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Ἰωσήφ δὲ ὁ ἕτερος αὐτοῦ υἱὸς ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ προὔπηρχε βασιλεύων, πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ φθόνον. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία, τὰ ἀγαθὰ συνεργῶσα τῇ δικίῳ, εἰς θαυμαστὸν μετέγαγε τὴν κατ' αὐτοῦ Ἰωσήφ ἐπιβουλήν. Κάτεισι τοίνυν, ὡς προεῖπον, ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ υἱοί, καὶ γυναῖκες καὶ ἔκγονοι, ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἀριθμηθέντες, εἰς Αἴγυπτον, ὡς περιέχει ἡ πρώτη βίβλος τῆς κατὰ Μωϋσέα Πεντατεύχου, σαφῶς δηλοῦσα περὶ τούτων πάντων. Δι-

¹ Rom. 1, 14. ² Gen. xlvii, 4 sqq.

(54) Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ. Non iam vetus est Judæorum appellatio pro universo Israelitarum genere, ut Davidicis temporibus usurpare coepit. Audi Josephum, lib. xi Ἀρχ., c. 5: Ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ Βαβυλωνῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτητος ἐλθούσης εἰς ἑκείνους τοὺς τόπους αὐτοὶ τε καὶ ἡ γῆρα τῆς προσηγορίας ταύτης μετέλαβον. Quare post Babylō-

A sunt quæ in alio loco eodem ab Apostolo dicuntur: *Debitor sum Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus*¹, ut et Judæos sapientes et insipientes esse Scythas ostenderet. Quibus omnibus, ait, ego sum debitor. Igitur ab illo deinceps tempore in Israelitarum genus Judæorum nomen jam tum a Davide transfusum est: et utroque cognomento tam Israelitarum quam Judæorum omnis illa gens eo insignita perpetuo est; a Davidis, inquam, ejusque filii Salomonis temporibus, et hujus insuper filii Roboami, qui post Salomonem Hierosolymis regnavit. Verum ne omnino quæ ad Judæorum religionem attineant prætermittam, nullaque ex parte illorum opinionones attingam, pauca de multis complectar. Neque enim cuiquam fere Judæorum religiones B ignotæ sunt. Ideoque in eo argumento tractando non admodum exquisite versabimur, sed e multis pauca libabimus, quæ necessario perstringenda videntur.

17IV. Itaque Judæi qui ab Abrahamo tam generis, quam religionis successionem acceperunt, ab eodem circumcisionis ritum nacti sunt, quam ille undecentesimo ætatis anno divinitus adhibere jussus est: ob eam causam, quam antea proposuimus; ne scilicet ejus posteri in aliena regione commorantes Dei nomen ab sese rejicerent, imo velut inustum quoddam signum corpori suo circumferrent, quo vel commonefieri vel redargui possent, si quid admitterent, atque ut omnino paterna in religione, institutoque persisterent. Abrahami deinde filius C Isaacus octavo quam natus erat die ex Dei mandato circumcisisus est. Nec dubium est, quin tum divino præcepto sit instituta circumcisio; nec aliter tamen quam ad futurarum rerum veritatem velut imagine quadam adumbrandam: id quod postea suo loco demonstrabitur. Quamobrem circumcisi deinceps Abrahami successores omnes ac posteri fuerunt, penes quos sincera religio, ac Dei cultus resedit. Idque cum ab Abrahamo cœptum, tum singillatim ab Isaaco, Jacobo, hujusque liberis, in Chananæa, Judæa, ac Philistæa quondam, nunc Palæstina dicta regione propagatum est. Sed et in Ægypto non minus perseveratum est. Eo siquidem Jacobus, qui et Israelis cognomen habuit, una cum undecim filiis profectus est anno ætatis centesimo D tricesimo². Nam Josephus unus et liberorum illius numero jamdudum in Ægypto imperium administrabat, eo a fratribus per invidiam distractus. Sed divina providentia, quæ sanctissimo viro præsto aderat, ejusque commodis favebat, comparatas

nicam captivitatem Judæorum vocabulum obtinuit.

(55) Καὶ Φιλιστιαία οὕτω κληθείση τότε. Quasi duæ ac discrepantes appellationes, istæ sint. Enimvero una eademque vox est. רַפְחֵל Sed τὸ ר olim, ut apud Arabes, ita apud Hebræos perpetuo cum Raphē pronuntiatum. Græci δὲ τὸ Η expresserunt.

adversus Josephum insidias admirabilem in felicitatem convertit. Atque, ut dicere cœperam, Jacobus ejusque liberi cum uxoribus ac nepotibus ad septuaginta quinque capita in Ægyptum migrarunt; ut in primo Pentateuchi Mosaici volumine legitur, ubi hæc omnia accurate descripta sunt. Illic porro, quod a nobis sæpe dictum est, et hoc loco necessario repetendum fuit, quinque ætatum spatio permanserunt. Quæ quidem a Jacobo per Levi deductæ numerantur omnes; de cujus stirpe sacerdotes instituti sunt; sed et eædem ætates per Judam digestæ sunt, a quo David ille, qui postea aliosque genuit. Kaathus Amramum. **18** Amramus Israelitas divina vi fretus ex Ægypto traduxit, ut in secundo legis volumine scriptum est.

V. Cæterum quodnam ad hoc tempus fuerit Israelitarum vitæ genus atque institutum, declarare facile nemo potest, nisi illud duntaxat; legitimum apud eos divini numinis cultum cum circumcissione viguisse. Tametsi scriptum est¹ multiplicatos in Ægypto Israelis filios, et præ copia viles esse factos. Siquidem peregrinationis illa diuturnitas, consuetudinisque cum externis per eorum negligentiam ad illam eos vilitatem abjecit. Verum quibus cibis fas esset uti, aut a quibus abstinendum foret; cæteraque omnia quæ ex legis postea præscripto servanda proposita sunt, nondum Deus aperte significarat. Posteaquam vero ex Ægypto digressi sunt, anno profectionis secundo, lex illis a Deo interprete Mose traditur. Quæ pædagogici vices gerens (revera enim munus illud exercebat, cum quæ ad corpus pertinentia præscriberet, spirituale quiddam spe atque exspectatione contineret), circumcidi jubebat, ac celebrare Sabbatum, decimasque frugum et fetuum omnium, tam hominum quam pecorum, necnon et primitias, ac quinquagesimas tricesimasque Deo soli consecrare; hunc adorare solum; cujus etsi nomine unicus duntaxat prædicabatur omnium moderator ac princeps, una tamen et Trinitas semper in illa singulari divinitate nuntiata, creditaque ab illis est, qui cæteris antecellerent, cujusmodi prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuerunt. Præterea certis sacrificiis, variisque ritibus ac cæremoniis in deserto præpotentis ad Dei cultum operati sunt, cum in tabernaculi religione essent assidui, quod a Moysæ ad illud exemplar quod a Deo monstratum est, fuerat exstructum.

Sed iidem Judæi de adventu Christi prophetarum acceperunt responsa; quibus cum ille propheta diceretur, revera tamen Deus erat, Deique Filius, cum angelus appellaretur, quem et hominem futurum, seque ad fratres suos aggregaturum illa eadem oracula prodiderunt. Cujus rei fidem divinæ omnes Scripturæ faciunt; sed Deuteronomii liber in primis, quod est quintum legis volumen, ac reliqua deinceps omnia.

¹ Exod. 1, 7.

(56) *Kal chudæioi égéronto.* Chudæioi hoc loca idem est atque abundantes, copiosi fuerunt. Epiphanius vero perinde hoc vocabulum accipit, ac si viles et contemptos significaret. Nam ea vocis est potestas. Hinc dactylorum genus divis sacrum per

A ἐτέλεσαν δὲ ἐκεῖσε ἐπὶ πάντε γενναίως, ὡς καὶ πολλοὶ εἶπον. Νῦν δὲ ἀνάγκη ἐσθὼν ταῦτα δευτερώσα. Ἐμειναν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ οἱ γενεαὶ ἀριθμούμεναι διὰ τοῦ Λευὶ, ἐξ οὐπερ οἱ ἱερεῖς κατεστάθησαν, καὶ διὰ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὐ μετὰ χρόνους ὁ βασιλεὺς ἤρξε Δαβίδ. Καὶ ὁ μὲν Λευὶς γεννᾷ τὸν Καθθ καὶ τοὺς ἄλλους· Καθθ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ· Ἀμράμ γεννᾷ τὸν Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν τὸν ἀρχιερέα. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς ἐκβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν δυνάμει Θεοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔχει ἡ δευτέρα κατὰ τὴν νομοθεσίαν βίβλος

regnavit, oriundus fuit. Etenim Levi maa-num, Moysen, et Aaronem pontificem. Jam vero Moyses

B Ε'. Τί μέντοι γέ ἦν ἡ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πολιτεία, ἄχρι τούτου τοῦ χρόνου οὐ πᾶν σαφῶς κατὰ τὸ φανερώτατον ἔστιν εἰπεῖν, ἢ μόνον ὅτι ἐν θεοσεβείᾳ καὶ περιτομῇ ὑπῆρχον. Εἰ καὶ γέγραπται, ὅτι Ἐπιληθύνθησαν ἐν γῆ Αἰγύπτῳ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο (56). Πάντως γὰρ πῶς ὁ χρόνος τῆς αὐτῶν παροικίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ βραχυμίαν τὸ χυδαῖον εἰργάσατο. Τίνων μέντοι γεύεσθαι, ἢ τίνα ἀπαγορεύειν, ἢ ἕλλα ὅσα κατὰ διαστολὴν τοῦ νόμου φυλάττειν προσετάχθησαν, οὐπω κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπεσημήνατο. Ἐξόντων δὲ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτῶν ἐξόδου νομοθεσία Θεοῦ καταξιοῦνται διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως. Ἡ δὲ νομοθεσία ἡ ἐκ Θεοῦ αὐτοῖς δοθεῖσα παιδαγωγοῦ δι-
C κην (ὡς καὶ παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος, σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικῆν δὲ ἔχων τὴν προσδοκίαν), ἐδίδασκε περιτέμνεσθαι, σαββατίζειν, ἀποδοκατοῦν πάντα τὰ αὐτῶν γεννήματα, καὶ ὅσα περ παρ' αὐτοῖς ἐτίκτετο, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπαρχὰς τε δίδοναι καὶ πεντηχοστὴν καὶ τριακοστὴν, εἰδέναι Θεῷ μόνῳ καὶ αὐτῷ λατρεύειν, ἐν μοναρχίᾳ ἡ τριάς αἰεὶ κατηγγέλλετο, καὶ ἐπιστεύετο παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις αὐτῶν, τούτῃτι προφήταις καὶ ἡγιασμένοις. θυσιὰς τε καὶ λατρείας διαφόρους τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσέφερον ἐν τῇ λατείᾳ τῆς σκηνῆς, ὑπὸ Μωϋσέως διὰ τύπων ἡλωθέντων αὐτῷ ὑπὸ Θεοῦ κατασκευασθείσης.

D Ἐδέξαντο γοῦν οἱ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι καὶ προφητικὰς φωνὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρχομένου, λεγομένου μὲν προφήτου, ὄντος δὲ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλου μὲν κληθέντος, Υἱοῦ δὲ ὄντος Θεοῦ, μέλλοντος δὲ ἐνανθρωπήσειν, καὶ ἐν ἀδελφοῖς αὐτὸν ἐγκαταλέγεσθαι, ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ θείαι Γραφαί, μάλιστα ἡ τοῦ Δευτερονομίου κατὰ τὴν νομοθεσίαν πέμπτη βίβλος, καὶ καθ' ἑξῆς.

contemptum a Judæis chydæum vocatum. Plinius lib. XIII, c. 4: *Nam quos ex iis honori deorum dicamus, chydæos appellavit Judæa, gens contemptu nimum insigne*

Γ. Ἔσχον δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τῆς ἀπὸ Βα-
 υλῶνος αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βίβλους τε καὶ προ-
 φητας τούτους, καὶ προφητῶν βίβλους ταύτας πρῶ-
 ῆν μὲν Γένεσιν, δευτέραν δὲ Ἐξοδον, τρίτην Λευιτι-
 ῶν, τετάρτην Ἀριθμοὺς, πέμπτην Δευτερονόμιον,
 κτην βίβλον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐξδόμην τῶν Κριτῶν,
 γδὴν τῆς Ῥούθ, ἑνάτην τοῦ Ἰώβ, δεκάτην τὸ
 αἰτήριον, ἑνδεκάτην Παροιμίαις Σολομῶντος, δυοδε-
 κατέτην Ἐκκλησιαστήν, τρισκαιδεκάτην τὸ Ἄσμα
 ῶν φομάτων, τεσσαρεσκαιδεκάτην πρῶτην Βασι-
 εῶν, πεντεκαιδεκάτην δευτέραν Βασιλειῶν, ἕκκαι-
 σάτην τρίτην Βασιλειῶν, ἑπτακαιδεκάτην τετάρτην
 ασιλειῶν, ὀκτωκαιδεκάτην πρῶτην Παραλειπομέ-
 ῶν, ἑνεακαιδεκάτην δευτέραν Παραλειπομένων, εἰ-
 στήν τὸ Δωδεκαπρόφητον, εἰκοστήν πρῶτην Ἡσαΐαν
 ἢ προφήτην, εἰκοστήν δευτέραν τὸν προφήτην Ἰε-
 ρεμίαν, μετὰ τῶν Θρήνων καὶ Ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε
 αὶ τοῦ Βαρούχ· εἰκοστήν τρίτην Ἰεζεκιήλ τὸν προ-
 φήτην, εἰκοστήν τετάρτην Δανιήλ τὸν προφήτην, εἰ-
 στήν πέμπτην τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἔσδρα, εἰ-
 στήν ἕκτην τὸ δεύτερον βιβλίον, εἰκοστήν ἐξδόμην
 βιβλίον Ἐσθῆρ. Καὶ αὗται εἰσὶν αἱ εἰκοσιεπτὰ βίβλοι,
 αἱ ἐξ Θεοῦ δοθεῖσαι τοῖς Ἰουδαίοις. Εἰκοσιδύ-
 ῶς τὰ παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων
 ἀριθμοῦμεναι, διὰ τὸ διεπλοῦσθαι (57) δέκα
 ἴδιους εἰς πέντε λεγομένας. Περὶ τούτου δὲ ἄλλη
 που σαφῶς εἰρήκαμεν.

Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δύο βίβλοι παρ' αὐτοῖς ἐν ἀμφιέ-
 τῃ, ἡ Σοφία τοῦ Σιράχ, καὶ ἡ τοῦ Σολομῶντος, χωρὶς
 ἄλλων τινῶν βιβλίων ἑναποκρῦφον. Πᾶσαι δὲ αὗται
 βίβλοι τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐδίδασκον καὶ τὰ τοῦ νόμου
 ὑλάγματα ἕως τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 παρουσίας· καὶ καλῶς ἐφέροντο παιδαγωγούμενοι ἐν
 τῷ νόμῳ, εἰ ἐδέξαντο τὸν Χριστὸν τὸν ὑπὸ τοῦ παιδαγω-
 γου, φημὶ δὲ τοῦ νόμου, αὐτοῖς προκηρυχθέντα τε καὶ
 ροφητευθέντα, ἴνα, δεξάμενοι αὐτοῦ τὴν θεότητα,
 αὐτὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν μάθωσιν, οὐ κατὰ
 ἴσους νόμου, ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου πληρωσιν· ἐπειδὴ
 ἡ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἐν τῷ Εὐαγ-
 ελίῳ. Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ σαρκικὴ ὑπηρετήσασα
 ῶν ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τούτεστι τοῦ Βα-
 τίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημά-
 ῶν, καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς δνομα Θεοῦ. Καὶ ἦν
 καὶ Σάββατον, κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα Σάββατον,
 οὗτεστιν εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἴνα ἐν Χριστῷ
 αβδασίωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. Καὶ ἦν ἐκεῖ πρό-
 ατον ἀλογον θυόμενον, καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα
 ράβατον, καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ὅλου
 οῦ κόσμου τυθέν. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἀποδεκάτωσις ἀσφα-
 ἰζομένη, ἴνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς τὸ ἰῶτα ἢ δεκάς, τὸ
 ῶτον στοιχεῖον τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.

Ζ. Ἐπεὶ οὖν τῷ τύπῳ ἤχησαν, καὶ οὐκ ἐφθασαν
 ε τελεῖωσιν τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἄλλων,
 εὐ πάσης βίβλου κεκηρυγμένην, ἐξεβλήθησαν ἀπὸ

(57) Διὰ τὸ διεπλοῦσθαι. Nam libri duo Regum
 riores, quos Samuelis vocant, volumen unum con-
 tituunt, itemque Regum duo posteriores unum.
 um liber Ruth cum Judicum libro volumen uni-
 um facit. Sic et libri Paralipomenon duo, totidem-

VI. Ac quod ad Judæos istos attinet, 19 ad il-
 lud usque tempus, quo ex Babylonica servitute
 reversi sunt, hos et prophetas, et prophetarum li-
 bros habuerunt. Primus est Geneseos liber; II,
 Exodi; III, Leviticus; IV, Numeri; V, Deuterono-
 mium; VI, liber Jesu filii Nave; VII, Judicum; VIII,
 Ruth; IX, Job; X, Psalterium; XI, Parabolæ Salomo-
 nis; XII, Ecclesiastes; XIII, Canticum canticorum;
 XIV, liber I Regnorum; XV, liber II Regnorum; XVI,
 liber III Regnorum; XVII, liber IV Regnorum; XVIII,
 liber I Paralipomenon; XIX, liber II Paralipome-
 non; XX, duodecim prophetarum; XXI, Isaias
 propheta; XXII, Jeremias propheta, cum Lamenta-
 tionibus, et epistolis tam ejus, quam Baruchi;
 XXIII, Ezechiel; XXIV, Daniel; XXV, liber I Esdræ;
 XXVI, liber II Esdræ; XXVII, Esther. Atque hæc
 sunt XXVII volumina, quæ Judæis sunt concessa
 divinitus: quæ ad XXII pro litterarum quæ apud
 Hebræos sunt numero rediguntur: propterea quod X
 ex illis in quinque juga distribuuntur. De quo alio
 loco perspicue disputavimus.

Sunt et alii duo libri, quos illi pro dubiis habent,
 nimirum Sirachi et Salomonis Sapientia, præter alios
 quosdam qui apocryphi, hoc est obscuri dicuntur.
 Porro omnia illa sacrosancta volumina Judaica insti-
 tuta, legisque cæremonias dōcebant, usque ad Jesu
 Christi Salvatoris adventum; omninoque præclare
 sub hac lege, velut quodam institutore cum illis actum
 foret, si quem eadem illa lex prædixerat, venturum-
 que monstraverat, Christum agnosceret voluissent;
 ut ejus divinitatem confessi, hoc ipsum quod cor-
 pore præditus advenisset, non ad legis eversionem
 pertinere, sed ad ejus consummationem intelligen-
 rent: quoniam umbræ duntaxat atque imagines in
 lege, in Evangelio veritas ipsa continetur. Nam il-
 lic corporis præscripta circumcisio est, quæ in usu
 tandiu fuit, quoad ingens est illa circumcisio sub-
 secuta, Baptismus videlicet, quo nos a peccatis
 præcidimur, et in Dei nomine signamur. Habebant
 illi præterea Sabbatum, quod nos ad magnum il-
 lud Sabbatum, hoc est Christi Domini quietem,
 præparando detinet, ut a peccato 20 cessantes
 velut Sabbatum quoddam in Christo celebremus.
 Erat penes illos et ovis victima rationis expers,
 quæ nos ad illam magnam cœlestemque perduce-
 re orem, pro nostra mundique totius salute mactatam. Præterea instituta apud illos decimatio fuit,
 quæ nos eo præmuniret, ne iota litteram, quæ nota
 decussis est, idemque Jesu nominis primum ele-

VII. Quoniam igitur per umbras ac figuras tra-
 ducti sunt, nec eam perfectionem assecuti, quam
 lex pariter, ac prophetæ. cæterique omnes, atque
 que Esdræ, singula apud neoræos volumina faci-
 unt. Ita v expunctis voluminibus, constat XXI, li-
 brorum numerus. Vide Hieron. in Prologo Galeato;
 Cyrillum catech. IV, Eusebium lib. VI Histor.,
 c. 49.

universa Scripturarum oracula prædicabant, ab agricolatione depulsi sunt; eorumque loco gentes introductæ; adeo ut nulla sit illis consequendæ salutis alia relicta ratio, quam ut ad Evangelii gratiam postliminio confugiant. Etenim apud ipsos omnia justitiæ præsidia cassa inaniaque reddita sunt; uti passim divinæ litteræ, et ubique fere testantur. Ex quibus unum duntaxat testimonium afferemus, quo quam immutabilis firmaque adversus illos lata sententia sit paucis ostenditur. Quid enim in ipsos a Deo decretum sit, verba illa declarant. *Anima, inquit, quæ prophetam illum non audierit, exterminabitur a tribu sua, et ab Israele, et ab omni regione quæ cælo subijcitur*¹. Quod nimirum quæ lex mystice tradiderat, hæc a Christo Domino consummari, muniri que perfecte ac salubriter oportebat: ac quisquis illum audire renueret, aut detrectaret imperium, eum tametsi legem usqueque servaret omni spe potiundæ salutis minem potest; pro eo quod crassa omnia corporea que consequendæ justitiæ præsidia complectitur, quæ in Christo Domino reipsa consummantur.

Hactenus de Judæorum secta. De qua pauca quædam commemorare visum est, ne omnino prætermitteremus, atque ut ex parte saltem quæ illorum propria sunt oratione prosequeremur. Præsertim cum omnibus fere tam illorum sit institutum, quam ejus redarguendi convincendique ratio perspecta. Nos vero primordia illius ostendimus, et undenam excitatum fuerit docuimus, ac quemadmodum ab Abrahami patriarchæ religione a quo procreati fuerant religiosi principio nominati sint; Israelitæ vero ab illius filio Jacobo, qui Israel vocatus est. Sed a Davidis tempore, qui e Judæ stirpe regnum obtinuit, XII omnes 21 tribus Judæi atque Israelitæ promiscue dicebantur, usque ad Salomonem Davidis, et Roboamum Salomonis filium, Davidis nepotem. Ex quo quidem per justissimam Dei animadversionem, quodque male meritis erat Roboamus, XII illæ tribus divisæ sunt; adeo ut duabus cum dimidia Judæ sive Roboamo relictis, novem cum dimidia Jeroboamo fuerint concessæ. Hæc vero novem Israelitarum, aut Israelis nomine censebantur, quibus Jeroboamus Nabati filius præerat, ejusque regni sedes in Samaria constituta. Reliquæ duæ Hierosolymis contributæ penes quas Judæorum nomen resedit. Harum princeps Roboamus erat Salomonis filius, atque ab eo deinceps regum est deducta successio.

Etenim Roboamus Abiam genuit, Abias Asam, J Josaphatum, Josaphatus Joramum, Joramum Ochoziam, Ochozias Joam, Joas Amasiam, Amasias Azariam, qui et Ozias vocatus est; ¹ Deut. XVIII, 18, 19.

(58) *Ἡτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται*. Solet plerumque Scripturæ verba non iisdem, quibus concepta sunt, citare verbis, sed immutatis, ut hoc loco factum est.

(59) *Βασιλευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ*. Samaria regionis interdum nomen est, interdum oppidi. Priori modo etiam ante conditam Samariam usurpatur III Reg. XIII, 32: *Profecto enim veniet sermo, quem prædixit in sermone Domini contra altare, quod est in Bethel et contra omnia sana excelsorum, quæ*

τῆς γεωργίας, καὶ εἰσῆλθε τὰ ἔθνη, ἐκείνων μηκέτι δυναμένων σωθῆναι, εἰ μὴ τι ἀνακάμψωσιν εἰς τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου. Πάντα γὰρ αὐτοῖς τὰ δικαίωμα καταήρηται, ἐκάστης μαρτυρίας τοῦτο λεγούσης, ὡς ἔχει ἐν πάσῃ Γραφῇ. Συντόμως δὲ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας τὸ ἀνυπέρετον καὶ ἀπαράβατον τῆς καὶ αὐτῶν ἀποφάσεως ἐροῦμεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀκριβῶς τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον. Καθὼς φησιν· *Ἡτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται* (58) *τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξ ὧν Ἰσραὴλ θρευθήσεται ἀπὸ τῆς φυλῆς αὐτῆς, καὶ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ* ὡς τοῦ Κυρίου μέλλοντος τὰ διὰ τοῦ νόμου μυστικῶς παραδοθέντα τελειῶσιν καὶ σωτηριωδῶς ἐπασφαλίζεσθαι· τὸν δὲ μὴ ἀκούοντα αὐτοῦ, μηδὲ ἀνεχόμενον μὴ ἔχειν σωτηρίαν καὶ τε τὸν νόμον ποιήσῃ, τοῦ νόμου μὴ δυναμένου τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ σωματικῶς τὰ ἐν αὐτῷ δικαίωματα γεγράφθαι, καὶ ἐν Κυρίῳ Χριστῷ ἀληθινῶς πληροῦσθαι.

excludi. Neque enim lex præstare perfectum hominem potest; pro eo quod crassa omnia corporea que consequendæ justitiæ præsidia complectitur, quæ in Christo Domino reipsa consummantur.

Ἔως τούτου μοι λελέχθω περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ γὰρ ὀλίγων ἐμνημόνευσα εἰς τὸ μὴ πᾶν αὐτῶν παρασιωπῆσαι, ἀλλ' ἐν μέρει ὑποδείξαι. Πᾶσι γὰρ ὡς εἰπεῖν, πρόδηλός ἐστιν ἡ κατ' αὐτοὺς ὑπόθεσις, καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγχος. Ἐδείξαμεν δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, πόθεν ἔσχον τὴν εἰσαγωγὴν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἀβραάμ τοῦ πατριάρχου θεοσεβείας καλεῖται θεοσεβεῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ σπέρματος αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐχθρόνου αὐτοῦ, φημι δὲ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, Ἰσραηλῖται. Ἐξ ἡμερῶν δὲ Δαβὶδ τοῦ βασιλευσάντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἐκαλοῦντο Ἰουδαῖοι· καὶ Ἰσραηλῖται. Πᾶσαι αἱ δώδεκα φυλαὶ, καὶ ἔως Σαλομῶνος τοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, καὶ ἔως τοῦ Ῥοβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, ἐχθρόνου δὲ τοῦ Δαβὶδ, καὶ κατ' ἐπιτίμησιν Θεοῦ, καὶ ἀναξιώτητα τοῦ Ῥοβοάμ, ἐσχίσθησαν αἱ δεκαδύο φυλαὶ, καὶ γεγόνασιν δύο ἡμισυ μετὰ τοῦ Ἰούδα, τούτεστι μετὰ Ῥοβοάμ, καὶ ἑννέα ἡμισυ μετὰ Ἱεροβοάμ. Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ἑννέα Ἰσραηλῖται καὶ Ἰσραὴλ, βασιλευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ (59) υἱοῦ Ναβὰτ ἐν Σαμαρείᾳ. Αἱ δὲ δύο εἰς Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι καλούμενοι, βασιλευόμενοι ὑπὸ Ῥοβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, καὶ γεγόνασιν πάλιν διαδοχαὶ βασιλεύων.

Harum princeps Roboamus erat Salomonis filius, atque ab eo deinceps regum est deducta successio.

Ῥοβοάμ γεννᾷ τὸν Ἀβιά· Ἀβιά τὸν Ἀσά· Ἀσά τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσαφάτ τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ τὸν Ὀχοζῖαν· Ὀχοζῖας τὸν Ἰωᾶς· Ἰωᾶς τὸν Ἀμείσιαν· Ἀμείσιαν τὸν Ἀζασιαν, τὸν καλούμενον Ὀζῖαν.

sunt in urbibus Samariæ. At cap. XVI, 24, Amri rex Israelis emit montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti; et ædificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam ædificasset, nomine Sumer domini montis Samariam. Apud Epiphanium ergo ratio postulat, ut Samaria regionis potius, quam oppidi vocabulum sit. Nondum enim Jeroboamo regnante condita erat Samaria. Et tamen cum Hierosolymis opponatur, pro oppido sumi videtur.

Ἀζαρίας καὶ Ὀζίας τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωάθαμ τὸν Ἀχαάζ· Ἀχαάζ τὸν Ἐζεκιαν. Ἐν χρόνοις δὲ Ἐζεκιου καὶ Ἀχαάζ ἡχμαλωτεύθησαν φυλαὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρια Μήδων. Μετὰ τοῦτο Ἐζεκιᾶς γεννᾷ τὸν Μανασσῆ· Μανασσῆς τὸν Ἀμώς· Ἀμώς τὸν Ἰωσιαν· Ἰωσιᾶς τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοῦμ (60) καλούμενον, ὃς καὶ Ἀρμασίας ἐλέγετο. Ὁ Ἰεχονιάς οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν τὸν καλούμενον Σεδεκιαν, καὶ Ἰωακείμ,

H. Καὶ μηδεὶς περὶ τούτου (61) ἀμφιβαλλέτω· θαυ-

(60) Ἰωσιᾶς τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοῦμ. Multis modis implicata et obscura est postremorum Judæ Regum successio, quam impeditiorem facit Matthæi genealogia. Nos utrumque nodum breviter hoc loco dissolvemus. Josias Amon filius regni hæredes filios habuit omnino tres, ut ex lib. IV Reg. constat. Primus post parentis mortem regnavit Joachaz mensibus tribus: IV Reg. xxiii, 30, qui et Jechonias in apocrypho [Esdrae libro tertio dicitur, cap. 1, 34. Perperam enim Maldonatus noster id ad Joacim accommodavit. Secundus est Joakim, qui et Eliacim vocatus est, lib. IV Reg. xxiii, 34, qui annos regnavit xi. Tertius fuit Sedecias; ante quem Joachin, sive Jechonias Joacimi filius tribus mensibus imperavit: cap. xxiv, 17. At I Paral. iii, 15, Josiæ filii nominantur quatuor: Joanam, Joakim, Sedecias, et Sellum. Cum hic multa ab Interpretibus, et Chronologicis afferantur, placet Hebræorum sententia, in primisque Aben Hesra in i cap. Dan. R. Levi ben Gerson, et R. David ad lib. IV Reg. cap. xxiii, Sellum eundem esse cum Joachaz, qui paternum imperium populari facione, non jure successionis obtinuit, quod et Scriptura cap. xxiii, 30, declarat his verbis: *Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ: et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.* Nam si ætatis ordinem spectes, post Johanan, qui ante patris obitum præreptus videtur, maximus natu fuit Joacim, sive Eliacim. Quod et Josephus lib. x, cap. 7, *Orig.* docuit. Etenim Joachaz cum ad regnum evectus est, viginti trium annorum erat; cap. xxiii, 31: Joachim vero, qui post tres menses regnum capessivit, annorum erat xxv; biennio itaque major fuit. Unde et Joakim anno Josiæ circiter vi natus est, Joachaz vero ix. Tertius natalium ordine debet esse Sedecias; qui post xi annos et vi menses a morte Josiæ a Nabuchodonosore regno præpositus est. *Actum vicesimum et primum ætatis annum habebat,* cap. xxiv, 18. Quare Joachazo junior est, natusque anno Josiæ xxi, vel xxii. Atqui in lib. I Paralipom. postremus numeratur Sellum, quem Joachaz esse diximus. Non desunt conjecturæ, cur postremum in locum conjectus sit Sellum, quas, ne longiores simus, chronologi suppeditabunt. Quanquam Hebræi quidam, ut Aben Ezra in cap. i Dan. Sellum sive Joachaz postremum Josiæ liberorum esse velint, et quod Sedecias, cum regnare cœpit, xxi annos natus fuisse dicitur, interpretari student. Scribit enim ille triennio ante Josiæ necem Sedeciam regem esse consalutatam: unde cum Josias mortuus est annum egit xxiv. Idque ex eo probat, quod Hieron. xxvii, in principio regni Joakim jussus est propheta vincula præparare, ac regum nuntiis dare, qui venerant Jerusalem ad Sedeciam regem Juda: nimirum quod finitimi reges Sedeciam, quem ab hinc triennio regem esse factum didicerant, mortuo Patre adhuc regnare sibi persuaserant, ad eumque legatos miserant: ita Aben Ezra. Quæ mihi interpretatio non magnopere placet. Sed utut ea se res habet; omnino Sellum est Joachaz. Nam Jerem. xlii, 11, *Sellum filius Josiæ pro Josia patre suo regnasse* dicitur: is autem est Joachaz. Cum hæc partim certissima, atque e sacrorum librorum au-

A Azarias sive Ozias Joathamum, Joathamus Achasum, Achasus Ezechiam, Ezechia porro et Achaso regnantibus, tribus ex Israele in Medorum limites deportatæ sunt. Post hæc Ezechias Manassen genuit, Manasses Amosum; Amosus Josiam, Josias Jechoniam, qui et Selumus et Amasias dictus est. Ab hoc Jechonia ejusdem nominis alter, cognomento Sedecias, una cum Joacimo genitus est.

VIII. Nec est quod ea de re quisquam dubitet;

etoritate deducta, partim probabilia sint; ex iis nonnulla ab Epiphanio commissa castigari necesse est. Primum quod Jechoniam ait Josiæ filium eundem esse cum Sellum; nam Matthæus Jechoniam quidem a Josia genitum asserit; sed Jechonia filium non Jechoniam alterum, sed Salathielem appellat. Atqui Sellum, sive Joachaz prolem habuit nullam; neque Jechonias ab altero quam ab apocrypho Esdrae libro nominatur. Quamobrem Epiphanius per Jechoniam Josiæ filium Joacimum, sive Eliacimum intellexit; cujus filius Jechonias, idemque Joachin appellatus ידכין; pater autem ידכין. Verum Joakim nusquam Jechonias vocatur: hæc prima est hallucinatio; altera, quod Amasiam eundem Jechoniam, sive Joacimum nominat, quod unde hauserit, nescio; tertia, omniumque gravissima, quod Jechoniam, hoc est Joacimum genuisse Sedeciam, ac Joacimum existimat, lib. I Paralip., c. iii, 15, ex quatuor Josiæ filii, Joanam, Joakim, Sedecia, et Sellum, secundus, nempe Joakim genuit Jechoniam, et Sedeciam, Jechonias Salathiel. Duo ergo fuere Sedeciæ, neuter Jechoniae filius; sed prior Josiæ, qui et postremus ex Davidis stirpe regnavit; alter Joakimi filius, qui nunquam rex fuit. Quos quidem ambos Epiphanius permiscuit; nam qui ab eo commemoratur Sedecias, ille est ipse, qui regum novissimus imperavit. Cujus etiam fratrem Joakimum appellat, quæ quarta est hallucinatio; nisi quis Sedeciam alio nomine Joacimum ab Epiphanio nominari censeat, ut καὶ Ἰωακείμ, ad καλούμενον referatur. Quod et nibilo secius falsum est: Joakimi quippe filius Joachin fuit, qui male hic Ἰωακείμ concipitur, cujus patruum Sedeciam Scriptura vocat. Hieron. in cap. i Dan. Joacimum Josiæ F. per kim, Joacimi vero filium scribi per chin observat. Totidem paucis illis verbis a sanctissimo eruditissimoque viro Epiphanio peccata sunt; quorum admonere lectorem officii est institutique nostri; excusare, humanitatis; dissimulare, aut tueri velle, neque officii, neque humanitatis est.

(61) Καὶ μηδεὶς περὶ τούτου. Hic illa gravis agitur quæstio; sitne in Matthæi Genealogia alicujus nomen præteritum. Etenim Matthæus generationibus recensitis omnibus, tria intervalla distinguit, quibus singulis xiv generationes assignat. Utpote ab Abrahamo ad Davidem xiv: totidem a Davide ad transmirationem Babylonis: ac postremo totidem a transmiratione ad Christum. In duobus intervallis prioribus constat numerus; in tertio xiii duntaxat capita numerantur. Nam generationum nomine personas ipsas Matthæus intelligit, quæ aut gignunt, aut gignuntur. Quare unum aliquod nomen, sive generatio una desideratur. Cum hunc Matthæi locum Christiani nominis hostes tanquam inextricabilem objicerent, quæstionis difficultas nostrorum excitavit ingenia; et innumeræ rationes excogitatae sunt: quarum hæc plerisque commodissima videtur, ut librorum culpa nomen aliquod exciderit. Quamobrem Epiphanius Jechoniam bis a Matthæo positum arbitratur; quam ejusdem vocabuli repetitionem exscriptores vitiosam rati, præpostere correxerunt. Ergo ita Mat-

miretur vero magis accuratam a nobis initam rationem, et hoc loco in studiosorum gratiam utiliter explicatam, qui castigatiora exempla consulere eruditionis causa voluerint. Non enim diffido, quin cum animi sui fructu candide in iis quæ a nobis proposita sunt acquiescere cogantur; simulque vocem illam lucrifaciant, quæ ab imperitis quibusdam emendatoribus est propter ambiguitatem ex Evangelio sublata. Nam cum generationes omnes Matthæus tripartito distribuerit, et ab Abrahamo ad Davidem usque xiv enumeret, superior utraque series integra reperitur, neque quidquam ad numerum deest, qui ad Jechoniam ordine pertexitur. At tertia demum series xiii duntaxat non xiv, generationum nomina complectitur, quod a nonnullis commissum est; qui cum Jechonias duos conjunctim esse scriptos cernerent, arbitrati sunt eandem vocem præpostere in ea 22 serie repetitam. Verum ejusdem ista repetitio minime fuit; sed numerandi ordo perspicuus. Siquidem Jechonix filio de parente nomen impositum est. At isti elegantix vindices, dum unum nomen expungunt, per summam ignorantiam contra propositum peccarunt; atque et nominum xiv collegium, quod multiplicem unius ad alterum rationem habitudinemque sustulerunt.

Cæterum ab Jechonix tempore deinceps Judæorum in Babylonem deportatio contigit. In qua Nabuchodonosorem convenientes apud Babylonem seniores rogarunt, ut e suis certos in Judæam homines ad habitandum mitteret, ne silvescens incultaque regio deserta penitus maneret. Nec regi postulatio illa displicuit. Itaque quatuor ex imperio suo subditis gentibus sine mora dimisit, nimirum Chuthæos, et Cudæos, ac Sepharuræos, et

¹ γρ. ἐπιπέκληται. Cor. ἐπεπέκλητο.

thæum scripsisse putat: *Josias autem genuit Jechoniam, et fratres ejus in transmigratione Babylonis: Jechonias autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel*, etc. Jam scimus quis ex Epiphaniis mente sit Jechonias iste. Prior enim est Joakim, sive Eliacim, Josiæ F. Posterior alio nomine Sedecias dictus est. Sed quam absurdum illud sit, e superioribus constat. Nam si de Sedecia Rege loquatur, quod ex Regii stemmatis successione videtur velle, Sedecias non Jechonix, neque Joakimi, sed Josiæ filius est. Sin alterum Sedeciam intelligat, qui privatus vixit, est ille quidem Joakimi filius, sed non Jechonix. Nam lib. I Paral., iii, 15, Joakim Josiæ filius Jechoniam et Sedeciam genuit, Jechonias Salathielem. At Epiphanius Jechoniam et Sedeciam, quos tam perspicue Scriptura distinguit, in eumdem virum conflavit. Non dubium est, quin Jechonias ille, qui Salathielem a Matthæo genuisse dicitur, idem sit cum eo, quem Paralipomenon liber commemorat. Sed alius ei pater quam Jechonias quærendus est. Maldonatus noster Joakim pro iterato Jechonia substituit: atque ita legit *Joacim autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel*. Quod Scripturæ consentaneum est.

(62) *Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας.* Multiplex error, quo vis ullus ab Epiphanio gravior est commissus. Non enim post Hierosolymorum excidium, sed tanto ante, post x videlicet tribuum deportationem, coloni in Samariam submissi, idque

α μαζέτω δὲ μᾶλλον τὴν ἀκριβολογίαν ὠφελίμως ἐν ταῦθα κειμένην τοῖς σπουδαίοις, χρηστομαθείας ἕνεκα τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων καταλαμβάνειν ἐθέλουσιν, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τῆς ὠφελείας, εὐγνωμονεῖν ἀναγκασθήσονται, κερδήσαντες τὸ ὑπὸ τινῶν ἀμαθῶν τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰς ἀμφιβολίαν ὡς κατὰ διόρθωσιν ἀφανισθῆναι βῆτόν. Τριχῶς γὰρ ἀριθμήσαντος τοῦ ἁγίου Ματθαίου τὰς γενεάς, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἄχρι τοῦ Δαβὶδ φήσαντος γενεάς δεκατέσσαρας, οἱ δύο ἀνώτεροι ἀριθμοὶ σαφεῖς εὐρίσκονται, μηδεμίαν ἔλλειψιν ἀριθμοῦ περιέχοντες. Ἔως γὰρ τοῦ Ἰεχονίου περιέχουσιν τοὺς χρόνους. Ὁ δὲ τρίτος ἀριθμὸς οὐκ ἐστὶν δεκατέσσαρων γενεῶν εὐρίσκειται κατὰ διαδοχὴν ὀνομάτων τὸ πλήρωμα ἔχων, ἀλλὰ δεκατριῶν. Ἐπειδὴ τινὲς, Ἰεχονίαν ἅμα Ἰεχονίᾳ ἐτέρῃ ἐπιταυτῷ εὐρόντες, ἐνόμισαν τὸν ἀριθμὸν δεδισσομένον εἶναι. Οὐκ ἦν δὲ διττολογία, ἀλλὰ ἀριθμὸς σαφής. Εἰς ὄνομα γὰρ πατρὸς ὁ παῖς ἑπέκλητο Ἰεχονίας τοῦ Ἰεχονίου. Ἀφελόμενοι οὖν τινες ὡς κατὰ φιλοκαλίαν τὸ ἐν ὄνομα, ἀγνοίᾳ φερόμενοι, ἔλλειψις ἐποίησαντο τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὴν ὁμάδα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεκατέσσαρων ὀνομάτων τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τὸ πολὺπερον τῆς σχέσεως ἠφάνισαν.

ibidem ostenditur, uno detracto numerarunt, et

ἴνεται γοῦν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰεχονίου ἡ αἰχμαλωσία ἡ εἰς Βαβυλῶνα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας (62) προσήλθον οἱ πρεσβύτεροι τῷ Nabuchodonosor ἐν Βαβυλῶνι, παρακαλοῦντες ἀποσταλῆναι τινὰς τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐγκαθέτους εἰς τὴν Ἰσραηλιτῶν γῆν, ὅπως μὴ ἡ χώρα ὕλομανῆσασ ἔρημοῦσῃ. Καὶ ἐδέξατο τὴν παρ' αὐτῶν παράκλησιν. Οὐ γὰρ ἀνεβάλλετο, καὶ ἀποστέλλει μὲν τῶν ἰδίων τέσσαρα γένη, τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους (63),

a Salmanassaro, non a Nabuchodonosore. Vide IV Reg. cap. xxiv. Neque vero solus in eo errore fuit Epiphanius, nam et Procopius in *Isaiam* a Nabuchodonosore Samariam, et Judæam expugnatas ait. Atqui com. 24, dicitur Assyriorum rex de Babylone, et de Cutha cæterisque regionibus transtulisse colonos in Samariam. An tum Salmanassar Babylonem obtinebat, ut qui tunc in ea regnabat Assyriorum vectigalis esset? Hoc quidem probabile est. Nam post Assyriorum vetus illud ac diuturnum imperium extinctum, Babyloniorum primordia a Nabonassaro cæperunt, anno per. Jul. 3967 centum fere annis a constituta Medorum monarchia; quæ iniiit anno 3858. Porro Salmanassar x tribus captivas abduxit circiter annum per. Jul. 3993, anno Ezechix vi. A quo ad Nabopolassarum Nabuchodonosori patrem anni sunt 96. Interitus enim Nabopol. convenit anno per. Jul. 4089, sub quo, imo ante ipsum, Babyloniorum imperium florere, excitarique cœpit: cum jam Assyriorum secundum illud occidisset. Atenim post Assaraddon nulla sit amplius regum Assyriorum mentio: sed Merodachi filii Baladan Babyloniorum principis, IV Reg. xx, 12, anno Ezechix xiv. Ideoque post Merodach Babylonios reges crediderim ab Assyriorum dominatu se in libertatem asseruisse.

(63) *Τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους.* Quatuor hosce populos longe aliter Scriptura concipit: *Adduxit, inquit, rex Assyriorum viros de Babylonia, et*

καὶ Κουδαίους, Σεπφαρουαίους καὶ Ἀναγωγαναίους. Οἱ τινες, ἅμα τοῖς αὐτῶν εἰδώλοις ἀναβάντες, κατῴκουν τὸ τηρικαῦτα τὴν Σαμαρείαν, ταύτην ἐπιλεξάμενοι· αὐτοῖς τὴν γῆν, διὰ τὸ εἶναι πλόνια τε καὶ γονιματήν. Χρόνῳ δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν θηρίων διασπαρτόμενοι, λεόντων δὲ καὶ παρδάλεων, καὶ ἄρκτων, καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν θηρίων, ἀποστέλλουσιν εἰς Βαβυλῶνα, παρακαλοῦντες, καὶ ὑπερβολῆ θυμαζόντες τὴν τῶν κατοικησάντων τὸ πρὶν ἐγκάθετον ἐργασίαν, πῶς ἠδύναντο ἀποστήναι τὴν τῶν θηρίων ἀργίαν τε καὶ βίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μεταστειλόμενος τοὺς πρεσβυτέρους, ἤρετο τὴν αὐτοῖς γενομένην ἐργασίαν τῆς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καθέξεως, πῶς τε διελέμβανον τὴν τῶν θηρίων ἀργίαν, τοσαύτης θηριοβολίας καὶ λύμης κατὰ τὴν γῆν ἐκείνην ὑπαρχούσης. Οἱ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ νομοθεσίαν αὐτῷ ἐδείκνυσαν, καὶ μετὰ συνέσεως αὐτῷ ἀπεκάλυπτον τῆς εὐλόγου γνώμης τὰ καθέξης ἠφασσάσαι. Μὴ δύνασθαι γὰρ ἐκείσε ἔθνος καθέζεσθαι, εἰ μὴ τι ἂν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸν διὰ Μωϋσέως δοθέντα ἐπιτελείεσαν. Εἶναι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ὑπερασπίζοντα αἰῶς τῆς· μὴ βούλεσθαι δὲ παραδάσειν ἐν αὐτῇ παρ' ἑσθίων ἄλλοφύλων γίνεσθαι εἰδωλολατρίας καὶ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ ἐπιμελόμενος, καὶ πειθόμενος τῇ τῶν ἀναδιδάξαντων ἀληθεστάτῃ ἐρμηνείᾳ, ἀντίγραφον τοῦ νόμου ἤρτησεν. Οἱ δὲ, ἀφθόνως δεδοκότες μετὰ καὶ τοῦ νόμου, Ἐσδραν τινὰ Ἰερέα (64) ἀποστέλλουσιν παιδεύειν τοῦ νόμου ἀπὸ Βαβυλῶνος, πρὸς τὸ παιδεύειν τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καθεσθέντας Ἀσσυρίους, τοὺς προδεδηλωμένους Χυθαιούς καὶ ἄλλους, τὸν νόμον τὸν Μωϋσέως. Γίνεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ τριακοσῷ ἔτει πλείω ἢ ἐλάσσω τῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἰερουσαλὴμ αἰχμαλωσίας. Ἐπαίδευσεν τοίνυν Ἐσδρας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τὸ γένος τὸ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ ἐκλήθησαν Σαμαρεῖται οἱ τὸν νόμον διὰ τοῦ Ἐσδρα τοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἤροντος διδασκάλου. Διήλθε δὲ χρόνος ἐτῶν τεσσαράκοντα ἄλλων, καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἐπέβη. Καὶ ἀνῆλθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος.

Θ. Ἐπέστη δὲ θαυμάζειν, πῶς συμβέβηκε τὰ τέσσαρα ἔθνη καὶ τέσσαρας αἰρέσεις ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει γενέσθαι· φημί δὲ πρῶτον Ἐσσηνῶν, δευτέρων Γορθηνῶν, τρίτον Σεθουαίων, τέταρτον Δοσιβίων. Ἐντεῦθεν ἀρχὴ μοι γίνεται τῆς τοῦ ἐπαγγέλλματος κατὰ αἰρέσεων πραγματείας, καὶ τὸ αἴτιον, ὅπως ἡ διασαφῆσιν ἐν βραχεῖ ἐρῶ. Τὶ δὲ ἐστὶν ἄλλο, ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς τῶν γλωσσῶν πολυφόρου ἀλλοιοφωσίας φησὶ γέγοναι; Κατὰ δὲ ἐκάστην φυλὴν τε καὶ πα-

ἴ Forte φήσαντες. ἴ Forte διασαφῆσω.

de Cutha, et de Hava, et de Emath, et de Sepharaim. Græce ita : Καὶ ἐν Χυθαῖ, καὶ ἀπὸ Ἀουάν, καὶ ἀπὸ Αἰμάθ, καὶ ἀπὸ Σεφφαρουαίμ. Quod ad Chuthæos attinet, Josephus, lib. ix Ἀρχαιολ., c. 14, a Chutha Persidis regione, et cognomine fluvio nominatos affirmat. Vide Eliam Thisbitem, vocabulo πῶ. Ab iis nihil, opinor, discrepant Κουδαῖοι, licet Epiphanius secretnat ; nisi quos Αἰμαθαίους ejus loco reponendum censeat. Nam pro Ἀναγωγαναίους fortasse Ἀουαναίους melius erit, pro Havæis : cum LXX Ἀουάν scribant. At Scaliger Ἀνάγνους Γαναίους leg. ariolatur ; quia Ἰσραὴλ sunt Ἀναγνοί, obseceni. Verum nationum hic nomina, non morum, ac vitio-

A Anogoganæos. Qui cum simulacris suis eo profecti sedem in Samaria constituunt. Hanc enim, quod præpingui gleba fertilique foret, ad habitandum deligunt. Verum aliquanto postea tempore a feris laniati, leonibus videlicet, pardis et ursis, aliisque crudelibus bestiis incursantibus, legatos in Babylonem cum precibus mittunt ; vehementer eos admirati, qui istic ante se domicilium collocaverant, qui tandem a ferarum vi et immanitate servare sese potuissent. Quibus auditis rex accersitis senioribus interrogat, quænam illis in Judæa vitæ ratio ; tum quomodo in tanta bestiarum incursione, tantisque regionis incommodis illarum laniatum ac feritatem effugissent. Illi constitutas a Deo sibi leges demonstrant, prudenterque quod erat rationi consentaneum significant : nullam iis in locis nationem posse consistere, nisi divinitus traditis per Moysen legibus obtemperaret, Deum quippe terræ præsidem, ac protectorem esse ; minimeque pati ab externis populis per simulacrorum cultum, aliasque superstitiones quidquam illic contra instituta committi. Quæ omnia Nabuchodonosor negligenda minime ratus, sinceræ illorum orationi fidem accommodans, legis exemplum poposcit. 23 Cujus cum illi copiam abunde fecissent, Esdram quemdam sacerdotem Legisque doctorem Babylone cum illa ipsa lege destinant, ut Assyrios qui Samariam incolebant, hoc est Chuthæos, aliosque supra commemoratos populos, Mosaicis decretis imbuerent. Accidit hoc tricesimo plus minus anno, quam Judæi ex Israele ac Hierosolymis deportati fuissent. Igitur Esdras, et qui cum eo profecti sunt, Samaritanæ regionis incolas erudiunt ; indeque Samaritæ dicti, qui ab Esdra, quem rex Babylone miserat, legem acceperunt. Post hæc aliis xl annis elapsis dissoluta captivitate Israelitæ in patriam reversi sunt.

IX. Illud vero admiratione mihi dignum videtur, quemadmodum pro iv illarum gentium numero, totidem in eo populo sectæ coluerint. Quarum prima est Essenorum ; ii, Gorthenorum ; iii, Sebuzæorum ; iv, Dositheorum. Hoc erit propositi nobis argumenti, susceptique adversus hæreses operis initium : ac primum multiplicium illorum errorum originem paucis, sed perspicue declarabo. Quænam vero tandem alia esse potest, nisi quod linguarum ex

rum propria commemorantur.

(64) Ἐσδραν τινὰ Ἰερέα. Mirifica rerum, temporumque perturbatio. Esdram asserit a Nabuchodonosore missum, qui Samariæ inquilinos Moysis legem doceret, idque anno xxx Babylonice captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdram ab eo intellexisse, qui Hecaliæ filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notæ, quod Israeliticam, hoc est x tribuum captivatem, cum altera confundit, quæ sub Nabuchodon. contigit. Quid enim aliud facere potuit ; qui Nabuchodon. eundem cum Salmanassar constituerat ?

illa varietate nationum sunt facta dissidia? Singulae porro nationes ac familiae varias in gentes propagatae sunt; quarum unaquaque deinceps suum sibi regem constituit. Ex quo bella discordiarumque, ac gentium inter se conflictus exorti: cum id quisque quod libuisset obtinere cuperet, et quae aliorum erant ad sese pertraheret, id quod ab insatiabili quadam insita generi nostro cupiditate profectum est. Sic igitur cum una atque simplex Israelitarum religio, sacraeque litterae exteras ad nationes illo tempore pervenissent, Assyrios videlicet, ex quibus inquilini illi Samaritae fuerunt, una etiam animorum dissensio contigit; opinionumque concitata falsitas, et ab uno religionis cultu innumerabilium errorum per illam discordiam semina pullularunt; prout nimirum uniuscujusque sensus tulit, aut in Scripturis intelligendis peritiae sibi aliquid arrogavit, studuit.

24 SAMARITÆ,

Quæ est hæresis ab gentili superstitione VII, ordine vero IX.

1. Itaque Samaritæ earum hæreseon principes, quæ divinis litteris nituntur, post commemoratas a nobis Græcorum sectas, et stolide illas quidem ab hominum ingeniis excogitatas proxime sequuntur. Horum genus Samaritanorum vocatum. Quæ vox custodes significat, quod ii quondam in illa terra tanquam custodes collocati sunt, sive quod quæ a Mose constituta erant in lege custodirent. Ac mons ille quem insederant Somoron appellatus est, vel Somer ab antiquo Somorone Someris filio (id enim ei viro nomen fuit). Cæterum Somer iste patrem habuit e Pherezæorum ac Gergesæorum genere, qui tum eam regionem habitabant, et a Chanaan originem duxerant, qui tractum illum, quæ nunc Judæa et Samaria dicitur, usurpavit, alienum utique, utpote filiorum Sem, cum Chanaan ipse Chamii filius esset eodem quo Sem patre geniti. Ita contigit ut diversis de causis idem Samaritanorum nomen penes eos resederit; nimirum a Somero et Somorone: ab eo quod velut terræ custodes appositi essent; ac denique quod Mosis instituta servarent.

¹ Forte ἀοχή.

(65) *Σαμαρείται*. Hactenus sectæ illæ, quæ vel ante Scripturam exstiterunt vel gentilium fuere propriæ. Sequuntur ex quæ utcumque Scripturas usurpantes multiplicibus sese erroribus implicarunt. Quarum duo capita sunt, Samaritæ, ac Judæi. Samaritanorum καθ' ὑποδιαίρεσιν factiones sunt iv, Judæorum vii. Samaritani sunt Esseni, Gortheni, Sebuzæi, Dosithei. Judæorum, Sadducei, Scribæ, Pharisei, Hemerobaptistæ, Nasaræi, Osseni, Herodiani. Hæc Epiphanius. Qui, ut alias sæpe, sic in harum sectarum partitione ac descriptione æquum magis ac benignum, quam accuratum et severum lectorem exigit. Permulta enim istic falsa, minimeque coherentia disputat; quæ nos invitissimi sane, pro eo ac sanctissimi viri pietatem eruditionemque veneramur, sed necessario tamen cruere, ac ne fraudi cuiquam sint, castigare debuimus. Hegesip-

τριρχίαν ἔθνη διάφορα προέστη. Πᾶν δὲ ἔθνος ἐαυτῷ προσετήσατο βασιλεῖα εἰς κεφαλὴν. Συμβέβηκε ἄπὸ τούτου πόλεμον εἶναι καὶ ἔνστασιν, καὶ συμπληγάδας ἔθνῶν ἐν ἔθνεσι συρρήγνυμένων, ἐκάστη βασιζομένου τὸ ἴδιον θέλημα προτιμᾶσθαι, εἰς ἐαυτὴν δὲ τὰ τῶν πέλας ἀποφέρεισθαι, διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐν ἡμῖν πᾶσιν ἀκόρεστον πλεονεξίαν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ τῷ καιρῷ τῷ προδεδηλωμένῳ, μεταπεσοῦστος τῷ Ἰσραὴλ τῆς μιᾶς θρησκείας, καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον γραφῆς εἰς ἕτερα γένη, φημι δὲ εἰς Ἀσσυρίους, ἔξ ὧν Σαμαρείται οἱ ἐγκάθετο, συμβέβηκε καὶ τῇ γνώμῃ διχονοθηναί: καὶ λοιπὸν ὤρμησεν ἡ πλάσι, καὶ ἡ διχονοία ὑποσπείρειν ἀπὸ τῆς μιᾶς θεοσεβείας εἰς πολλὰς παραπεποιημένας γνώμας, καθὼς ἐκάστη ἔδοξε, καὶ ὤθη τῷ γράμματι ἐνασχεῖσθαι, καὶ φρίζειν ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ὀλέθημα.

easdemque privatam ad sententiam accommodat

B

ΣΑΜΑΡΕΙΤΑΙ,

Ἐβδόμη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐννάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Σαμαρείται (65) μὲν οὖν ἄχρι τῶν αἱρέσεων ἀπὸ Γραφῆς θεϊκῆς ὀρμώμενοι μετὰ τὰς προειρημένας Ἑλληνικὰς αἱρέσεις ἀπ' ἰδίων λογισμῶν ἀνθρώποις ἐμβροντηθείσας ἀπὸ διανοίας. Πᾶν τοίνυν ἡ γένος Σαμαρειτῶν ἐκαλείτο. Ἐρμηνεύονται δὲ Σαμαρείται (66) φύλακες, διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετέχθαι ἐν τῇ γῇ ἢ ἀπὸ τοῦ φύλακος αὐτοῦ εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως διατάξεως. Ἐκαλείτο ἢ καὶ τὸ ἕρος ἐνθα ἐκαθέσθησαν Σωμόρων· ἅμα δὲ καὶ Σωμῆρ ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σωμόρων, υἱοῦ Σωμῆρ οὕτω τὸν ἀνδρὸς καλουμένου. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Σωμῆρ υἱὸς ἐνὸς ἀνδρὸς τῶν ἀπὸ γένους τῶν Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων, οἱ κατέκων τὸ τνηκαῦτα τὴν γῆν, ἐκ διαδοχῆς ὄντες παῖδες τοῦ Χαναάν τοῦ τὴν γῆν αὐτὴν ἀρπάξαντος, τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν (67) καλουμένην, οὐσαν τῶν υἱῶν Σῆμ, μὴ οὐσαν αὐτῶν ἰδίων, διὰ τὸ αὐτὸν τὸν Χαναάν εἶναι υἱὸν τοῦ Χὰρ πατραδέλφου τοῦ Σῆμ. Καὶ συμβέβηκε τὸ ὄνομα ἐν διαφόρων προφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας. Ἐκ τε τοῦ Σωμῆρ, ἔκ τε τοῦ Σωμόρων, ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν (67'), ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὰ παιδῶματα τοῦ νόμου.

pus porro apud Eusebium lib. v, c. 22. Judæorum sectas percensens, Samaritanos inter illas retulit. Sunt autem istæ: Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothæi, Samaritæ, Sadducei, Pharisei.

(66) *Ἐρμηνεύονται δὲ Σαμαρείται*. Non unius Epiphanius est otiosa illa, ac nimis arguta vocis interpretatio. Penes omnes antiqui tam Græci, quam Latini eam amplexi sunt, ac mirificas ex ea sententias procuderunt. Sed accuratior omnibus Epiphanius noster: qui ita communem illam attulit, ut veriorum, ac germanam non præteriret; quæ est lib. III Reg. xvi, 24.

(67) *Τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν*. Sæpenter hoc inculcat: Cham in fratris sui possessionem invasisse, ac Judæam occupasse; cujus pars, latius diffusa vocabuli notione, Samaria fuit.

(67') *Ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν*. Primes

Β. Διαφέρονται δὲ οὗτοι Ἰουδαίους κατὰ τοῦτο ἄ πρώτων, ὅτι οὐκ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ Μωϋσῆα γραφῆ. ἡ μόνον ἢ δοθεῖσα Πεντάτευχος διὰ Μωϋσῆως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πορείας· φημὶ δὲ Γένεσις, καὶ Ἔξοδος, καὶ Λευϊτικόν, καὶ Ἀριθμοί, καὶ Δευτερονόμιον. Ἐν δὲ τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ οὕτω καλοῦνται, Βηρσιθ, Ἐλεπμῶθ, Δωϊκᾶρα, Οὐϊδαθῆρ, Ἐλλεδθαεβᾶριν. Καὶ ἑσπαρταὶ μὲν ἐν ταύταις ταῖς πέντε βίβλοις ἀναστάσεως νεκρῶν τὸ σημεῖον· οὐ μέντοι γε τηλαυγῶς κηρύσσονται, καὶ ἑσπαρταὶ ἐν αὐταῖς περὶ τοῦ μονοθεοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ κατὰ εἰδώλων. Τὸ δὲ τηλαυγέστερον ἐν αὐταῖς μοναρχίας ἔχει τὴν εἰσαγωγὴν· ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστι καταγελλομένη. Οἱ δὲ δεξιόμενοι τὸν νόμον εἰς τὸ μετατεθῆναι τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ τὸν ἕνα Θεὸν ἐπιγινῶναι ἐσπούδασησαν· οἷς οὐ γέγονεν ἐπιμέλεια τὸ ἀκριβέστερον ἐπιγινῶναι. Σφαλέντες δὲ οἱ τοιοῦτοι, καὶ μὴ τηλαυγῶς τὸ πᾶν μέρος τῆς πίστεως τε καὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ ἀκριβασμα κατελιφότες, ἠγνόησαν μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἀπιστοῦσι· Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐ παραδέχονται· καὶ γὰρ ἠγνόησαν. Καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπαιτούμενη δὲ εἰδωλολατρίαν, ἐν αὐτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ' ἔργον, διὰ τὸ ἀποκεκρυφθαι τὰ εἰδωλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Ἰαριζελν (68) σπουδαζομένης καλουμένης. Τῷ γὰρ βουλομένῳ ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὄρους Γαριζελν ἐρευνᾶσθαι ἰστέον, ὅτι πρὸς τῇ Ἰεριχῶ κείνται τὰ δύο ὄρη, τὸ τε τοῦ Γαριζελν, καὶ τὸ τοῦ Γεβάλ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἰεριχῶ, ὡς ἔχει τὸ Δευτερονόμιον, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ βίβλος. Εἰδωλολατροῦσιν οὖν ἀγνοοῦντες, ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχειν πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοῦ εὐχεσθαι, ὄψθεν ὅτι ἠγίασαι. Ἀδύνατον γὰρ τὴν Γραφὴν ζεύσασθαι φάσκουσιν· *Ἐμείναν ποιῶντες τὸν νόμον, καὶ προσπαύοντες τὰ αὐτῶν εἰδωλα ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας*, ὡς ἐμφέρεται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν.

Γ. Ἐλέγχονται δὲ αὐτοὶ πανταχόθεν περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, πρώτων ἀπὸ τοῦ Ἄβελ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθάνειν τὸ αἷμα προσδιιάγεται τῷ Δεσπότη. Αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ τυγχάνει, ἀλλ' ἐν αἵματι ἡ ψυχὴ. Καὶ οὐκ εἶπεν· *Ἡ ψυχὴ βοῶ πρὸς μέ· δεικνύς*, ὅτι ἐπὶν ἐλπίς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων. Ἄλλὰ καὶ Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐκ ἠύρισατο. Ἄλλὰ καὶ Σάρβα μετὰ τὸ νεκρωθῆναι αὐτῆς

II. Porro a Judæis ea re primum differunt, quod iis prophetarum scripta secundum Moysen minime sunt tradita; sed quinque duntaxat volumina, quæ per Moysen Israelitarum generi data sunt, cum ex Ægypto decessissent. Sunt hæc Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri et Deuteronomium. Qui libri apud Hebræos ita vocantur: Beresith Ellesemoth, Vaicra, Vaidabber, Ellehaddebarim. Quibus in v libris quædam mortuorum resurrectionis vestigia sunt aspersa; ita tamen ut nequaquam perspicue prædicetur. Ad hæc de unico Dei Filio injecta mentio est, itemque Spiritus sancti, ac de idolorum damnatione. Tametsi clarius in his Dei singularitas astruitur, in qua tamen spiritualiter quoque Trinitas comprehensa sit. At illi accepta lege hoc unum studuerunt, ut idolorum repudiata superstitione unum Deum agnoscerent: neque accuratius quidquam exquirere voluerunt. Idem vero in errore prolapsi, neque omnes fidei nostræ partes, aut integram vitam exacte complexi, mortuorum resurrectionem ignorant, nec fieri posse putant. Deinde Spiritum sanctum rejiciunt, quem utique nesciunt. Sed illud huic hæresi contigit, ut dum mortuorum resurrectionem improbat, idololatriam quoque respuit, in eam imprudens inciderit: quod nationum quatuor simulacra in monte quodam occultata sunt, qui ab illis Garizin fraudulenter cognominatus est. Nam si quis de monte Garizin explorat aliquid habere velit, sciendum est ad Jerichuntem duos esse montes, Garizin ac Gebal, ultra Jordannem, qui Jerichuntem ab oriente respiciunt, ut in Deuteronomio et libro Jesu Nave scriptum est. Imprudentes ergo simulacra venerantur, cum inter orandum undique se ad montem velut sanctum obvertunt. Fieri enim non potest, ut Scriptura mendax sit, quæ dicit: *Manserunt legem servantes, et adorantes simulacra sua, usque ad præsentem diem*, ut in IV Regnorum libro proditum est.

III. Quod vero ad mortuorum resurrectionem attinet, primum eorum error ex Abelis historia refellitur; cujus sanguis vel post obitum cum Domino collocutus est. Atqui sanguis anima non est, sed inest ea in sanguine. Neque vero dixit: *Anima illius clamat ad me*: ut spem esse corporum resurrectionis ostenderet. Adde quod Enoch ne mortem obiret translatus est, nec postea repertus

¹ Forte τοῦτοις. ² Deut. xi, 29. ³ Josue viii, 33.

⁴ IV Reg. xvii, 33, 34. ⁵ Gen. iv, 10

hoc Eusebius in *Chronicis* scripsit; a quo mutatus est Epiphanius; si hæc tamen Eusebii, non Hieronymi sunt, qui in istiusmodi origine sæpius lusit. Huic Epiphanius non bellæ nominis interpretationi, deteriorem adjecit alteram, Samaritas ob id appellatos esse quod legem custodirent.

(68) *Ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Γαριζελν*. De duorum montium istorum, Garizin, et Hebal, sive Gebal, situ, idem sentit Epiphanius, quod Eusebius, si is auctor est libri *De locis Hebr.* quem Latine vertit Hieron. Ibi enim ad Hierichuntem collocat,

et Samaritanos mendacii arguit; qui eosdem prope Sichein, sive Samaritan constituebant. At Josephus lib. iv, c. 8, Samaritanorum opinioni suffragatur: necnon et lib. xi, cap. 8, ubi de templo, quod Alexandri Magni tempore a Samaritanis in Garizin exstructum est, historiam explicat: quam tu consule. Sed omnium accuratissime de Garizin et Hebalis situ disserit eruditissimus Masius ad cap. viii Josue, et adversus Mercatorem Samaritæ vinctuos istos esse colles pluribus argumentis affirmat.

est ¹. Quid quod et Sarra idipsum demonstrat, dum effeto jam utero, suppressisque menstruis ², genitalem vim denuo ad proseminandum accipit, ac senio confecta filium nihilominus ex promissione parturit ³, ob spem venturæ aliquando resurrectionis? Quin etiam Jacob dum de suis ossibus est sollicitus ⁴, non utique de his tanquam perituris mandata suis reliquit. Quod ipsum Joseph postea præcipiens ⁵, resurrectionis speciem adumbravit. Adde Aaronicam virgam, quæ arefacta germinavit, fructusque protulit ⁶, ut emortua hominum corpora ad vitæ spem excitanda monstraret; id enim ad astruendam resurrectionem pertinuit. Sed et Mosis virga lignea animata Dei jussu, et in anguem conversa ⁷ resurrectionem significabat. **26** Idem porro Moyses Rubenitis benedicens ita loquitur: *Vivat Ruben, et non moriatur* ⁸. Quod ei precatur, qui jamdudum e vivis excesserat; quo vitam aliam esse post obitum doceret, nec non et judicium, in quo homines secunda morte damnantur. Atque ideo duplicem illi benedictionem impertit. *Vivat*, inquit, in resurrectione scilicet; *neque moriatur*, in judicio. Quibus verbis non illam mortem significavit, quæ in animorum a corpore separatione cernitur, sed eam potius, quæ in damnatione consistit. Pauca hæc ad evertendum illorum errorem sufficient. Habent et alios veteres ritus cum extrema dementia conjunctos. Nam et lotio perfundi solent, quoties peregre domum redeunt, tanquam aliqua contagione polluti; et aqua sese vestesque suas abluunt, cum alterius gentis quempiam tetigerint. Hac enim re contaminari se putant, si quemquam mortalium, aut alterius sectæ hominem attingant. Tanta est illorum vercordia.

IV. Jam quemadmodum facile redargui ipsorum insania possit, animadvertite quæso; nec ullo negotio percipies. Etenim mortui cadaver abominantur, cum sint suis ipsimet factis mortui. Atqui non uno alterove, sed infinitis testimoniis convincitur, non esse mortuorum corpora detestanda. Nam quod lex contrarium videtur asserere, aliud quiddam ænigmate adumbrare voluit. Non enim duorum, ut dixi, triumve id testimonia comprobant, sed sexcenti viginti duo millia hominum in deserto, totidemque alia, atque iis etiam plura. Quin et longe uberiora sunt Scripturæ loca, quæ de loculo, in quo Josephi ossa condita sunt, mentionem faciunt. Qui loculus quadraginta totos annos in castris circumlatus neque abominationi fuit, neque contagione sua labem ullam aspersit. Cæterum vere hoc a Scriptura dictum est: *Si quis mortuum tetigerit pollutus ad vesperam usque permanebit. Tum se aqua lavabit, ac repurgabitur* ⁹. Quibus verbis Domini nostri Jesu Christi mortem, ac susceptam in corpore passionem innuit. Ex eo enim, quod articulus apposuit, distinctione nominis opus esse de-

την μήτραν, καὶ τὴν ¹⁰ γῆν κατ' ἐθισμὸν ξηραθῆναι, αὐθις ἀναζωογονουμένη εἰς καταβολὴν σπέρματος, καὶ ἡ προσβῦτις κυσκούσα τέκνον κατ' ἐπαγγελίαν διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Τακῶδ, ἐπιμελούμενος τῶν ἰδίων ὀστέων, ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐνετέλλετο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ἰωσήφ τῇ αὐτῇ ἀκολουθεῖ ἐντελλόμενος, τῆς ἀναστάσεως ὑπέφαινε τὸ εἶδος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ βάρδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ βλαστῆσασα ξηρὰ οὔσα αὐθις καρπὸν ἤνεγκεν εἰς ἐλπίδα ζωῆς, τὰ νεκρὰ σώματα ἡμῶν ἀναστήσασθαι σημαίνουσα, εἰς ἀνάστασιν δὲ φέρουσα. Καὶ ἡ τοῦ Μωϋσέως δὲ βάρδος ὁμοίως ἡ ξυλλὴν κατὰ Θεοῦ βούλημα ἐψυχοῦτο, καὶ ὄφρις γινόμενη ἀνάστασιν ἐδήλου. Ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆς εὐλογῶν τοὺς περὶ Ῥουβὶμ, λέγει· Ζήτω Ῥουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω, τὸν ἀπὸ πάλαι τελευτήσαντα, ἵνα ζῶτην δεῖξῃ εἶναι μετὰ θάνατον, κρίσιν δὲ δευτέρου θανάτου εἰς καταδίκην. Διὸ δύο εὐλογίας αὐτῷ ἐπιτίθησι, τὴν Ζήτω, καὶ ζῶων, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ μὴ ἀποθανέτω ἐν κρίσει, οὐ θάνατον τὸν διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς λέγων, ἀλλὰ τὸν διὰ καταδίκης. Ἀρκέσει γοῦν τὰ ὀλίγα πρὸς ἀντίθεσιν τούτων. Ἐχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίας ἔθη παλαιὰ· οὐρψ κλυζόμενοι, ἐπὶν ἀπὸ ξένης ἔλθωσι, μεμιασμένοι δῆθεν· ὕδατι σὺν ἱματίοις βαπτίζόμενοι, ἐπὶν ἄψωνται ἐτέρου τῶν ἀλλοθῶν. Μιασμὸν γὰρ ἠγοῦνται τὸ τινὸς ἄψασθαι, ἥτοι θίγειν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἀπ' ἄλλου δόγματος. Πολλὴ γὰρ ἡ τούτων φρενοβλάβεια.

Δ'. Πῶς δὲ εὐθυέλεγκτος ἡ αὐτῶν ἀνοία γίνεται, ἐπίστησον τὸν νοῦν, ὧ θαυμασιώτατε, καὶ εἶση. Νεκρὸν μὲν γὰρ εὐθέως βδελύττονται αὐτοὶ νεκροὶ ὄντες τοῖς ἔργοις. Μαρτυροῦσι γὰρ οὐ μίαν μαρτυρίαν, ἀλλὰ πολλὰ, τῷ μὴ εἶναι τὸν νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλ' ὅτι αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκέτι γὰρ δύο ἢ τρεῖς μαρτυρίαι εἰς τοῦτο ἡμῖν ἐπιμαρτυροῦσιν, ἀλλὰ μυριάδες ἐξήχοντα δύο τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἄλλα τοσαῦτα, καὶ ἐπέκεινα, καὶ ἐτι πολὺ πλείους αἱ τῇ σοφῷ τοῦ Ἰωσήφ ἐπιμαρτυροῦσαι τῇ διὰ τῆς σαράκοντα ἐτῶν βασταζομένη ἐν δλῇ τῇ παρεμβολῇ, καὶ μὴ βδελυττομένη, μήτε μολυνούση. Ἐλεγε δὲ τάλθηθ ὁ νόμος, ὅτι, Ἐάν τις ἄψηται νεκροῦ, μένει βέβηλος ἕως ἐσπέρας, καὶ λούσεται ὕδατι, καὶ καθαρισθήσεται. Ἦν δὲ τοῦτο αἰνιττόμενος εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν, κατὰ τὸ ἐνσαρκῶν αὐτοῦ πάθος. Ἀπὸ γὰρ ¹¹ τούτου τοῦ ἄρθρου (69) τὴν διάκρισιν τοῦ ὀνόματος ἐστὶ σημεῖναι. Ὅπου γὰρ ἄρθρον πρόσκειται ἐπὶ ἐνὶ τινὶ ὥρσιμένῳ καὶ διαφανεστάτῳ, πάντων ἐστὶν ἡ βεβαίως διὰ τὸ ἄρθρον· ἀνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἐνὸς τοῦ τυχόντος ἀορίστως ἐστὶ ληπτέον. Ὡς οἶον εἰπεῖν,

¹ Gen. v, 24. ² Gen. xviii, 11. ³ Gen. xxi, 2. ⁴ Gen. xlix, 29. ⁵ Gen. l, 5 sqq. ⁶ Num. xvii, 8. ⁷ Exod. iv, 2 sqq. ⁸ Deut. xxxiii, 6. ⁹ Levit. xi, 24, sqq. ¹⁰ For. πηγῆν. ¹¹ Lego τοῦ, τοῦ.

(69) Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ἄρθρου. Arguta hæc observatio Græci articuli, qui ad νεκροῦ vocabulum

apposuit est, vim habet omnino nullam; ut neque loca cætera, quæ illustrandi gratia congerit.

ἐν εἰπωμεν, βασιλεύς, ὄνομα μὲν ἐσημίναμεν, ἄλλ' οὐ τηλαυγῶς τὸν ὀριζόμενον ἐδείξαμεν. Βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν, καὶ Μήδων, καὶ Ἑλαμιτῶν. Ἐὰν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἰπωμεν ὁ βασιλεύς, ἀναμφιβόλῳ ἐστὶ τὸ σημαίνον. Ὁ γὰρ βασιλεύς ὁ ζητούμενος, ἢ ὁ λεγόμενος, ἢ ὁ γινωσκόμενος, ἢ ὁ τοῦ τινος βασιλεύων διὰ τοῦ ἄρθρου ὑποδείκνυται. Καὶ ἐὰν εἰπωμεν, θεός, ἀνευ τοῦ ἄρθρου, τὸν τυχόντα εἰπαμεν θεὸν τῶν ἐθνῶν, ἢ θεὸν τὸν ὄντα. Ἐὰν δὲ εἰπωμεν, ὁ θεός, δῆλον, ὡς ἀπὸ τοῦ ὀρθρου τὸν ὄντα σημαίνον, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον ὡς καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ νόμος· Ἐὰν ἀψήσῃς νεκροῦ, κατὰ πάντων ἐφέρετο ὁ ψῆφος, καὶ ἀπλῶς παντὸς νεκροῦ ἦν ἡ ἐπιχειμένη τῷ ζητήματος λέξις· ὁπότε δὲ λέγει· Ἐὰν ἀψήσῃ τις τοῦ νεκροῦ, ἐπὶ ἓνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγὴν, φημί δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον, ὡς ἄνω μοι δεδήλωται. Ἐλεγε δὲ τοῦτο αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος διὰ τοὺς μέλλοντας χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ σταυρῷ παραδιδόναι· ὅτι χρεῖαν εἶχον οὗτοι καθαρισμοῦ, ἕως δύνῃ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα, καὶ ἀνατελεῖ αὐτοῖς ἄλλο φῶς, διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ὕδατος τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας· ὡς καὶ ἐπιμαρτυρεῖ μοι ἐνταῦθα Πέτρος λέγων τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν Ἱεροσολύμοις, τοῖς λέγουσιν αὐτῷ, *Τί ποιήσωμεν*; διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν αὐτοῖς, ὅτι *Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε*. Καὶ καταλυγεῖσι τὴν καρδίαν εἶπε· *Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἀφεθήσονται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι, καὶ λήψετε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Οὐ περὶ νεκροῦ τοίνυν λέγει ὁ νόμος. Εἰ δὲ καὶ περὶ νεκροῦ ἄλλου ὀριζόμενον λέγει ὁ νόμος, ἄλλως ἐκδίδεται. Λέγει γὰρ, ὅτι, *Ἐὰν παρέλθῃ νεκρός, κλείσατε τὰς θύρας καὶ τὰς θυρίδας ὑμῶν, ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ οἶκος*. Ὡσεῖ ἔλεγε περὶ ἀκοῆς ἁμαρτίας, ὅτι· Ἐὰν ἀκούσῃς φωνὴν τῆς ἁμαρτίας, ἢ εἶδος παραπτώματος, κλείσον τὸν ὀφθαλμὸν σου ἀπὸ ἐπιθυμίας, καὶ τὸ στόμα ἀπὸ κακολογίας, καὶ τὸ οὖς ἀπὸ ἐνηχίσεως πονηρᾶς, ἵνα μὴ νεκρωθῇ ὁλος ὁ οἶκος, τουτέστιν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· *Ἐὰν ἀναθῇ θάνατος διὰ τῶν θυρίδων*· καὶ οὐ πάντως περὶ τῶν θυρίδων τούτων λέγει. Ἡ γὰρ κλείσαντες τὰς θυρίδας, οὐδέποτε ἀποθαινεῖν εἶχομεν. Θυρίδες δὲ ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, βλέμμα, ἀκοή, καὶ τὰ ἄλλα, δι' ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται, εἰ δι' αὐτῶν ἁμαρτήσωμεν. Ἐνεταφίασε γοῦν ὁ Ἰωσήφ τὸν Ἰσραήλ, καὶ οὐκ ἐβδελύξατο· καὶ μετὰ θάνατον ἐπιπεσῶν ἐπὶ πρόσωπον κατεφιλήσε. Καὶ οὐ γέγραπται, ὅτι ἐλούσατο, ἵνα καθαρισθῇ. Ἐνεταφίασαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἢ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα Μωϋσέως τοῦ ἁγίου, καὶ οὐκ ἔλύσαντο· ἀλλ' οὔτε ἐκοιμήθησαν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος.

gratia ipsum abluisse. Præterea Mosis corpus, quemadmodum a majoribus accepimus ab angelis sepultum est⁶; neque illi tamen loti sunt, ac ne polluti quidem sancti illius corporis attacku.

Ε'. Καὶ δέδια πάλιν μὴ εἰς τέλος ἐλάσω τὴν τοῦ

V. Vereor ne in hoc dissolvenda questione nul-

monstrat. Nam ubicunque articulus adiungitur, certa ac perspicue definita res intelligitur. Sine articulo de quolibet accipi infinite solet. Ut exempli causa, si rex dixerō, nomen quidem ipsum declaro: quis ille sit, de quo loquor, aperte non significo. Regem enim tam Persarum, **27** quam Medorum, atque Elamitarum appellamus. Quod si articulo etiam adhibito, hic rex, dicimus, nemo quem velimus ignorat. Hic enim rex eo articulo notatur, de quo quæstio, vel sermo aliquis incidit; denique qui sit cognitus ac certo imperio dominetur. Similiter cum, deus, simpliciter usurpamus, quemlibet deum dicimus, nec minus eum, qui a gentibus colitur, quam qui vere Deus est. At cum ὁ θεός dicimus, eum scilicet exprimimus qui verus et est, et esse cognoscitur Deus. Similiter, cum homo, vel hic homo dicitur. Jam vero si lex hoc modo concepta foret: *Si mortuum tetigeritis*, universi ea sententia comprehenderentur, et ad omnes mortuos dicitio illa spectaret. Sed cum ita scriptum sit, *Si quis hunc mortuum tetigerit*, ad unum quempiam referri debet, nimirum Dominum, ut initio declaratum est. Hoc vero lex specie quadam ænigmatis propter eos dixit, qui Christo manus injecturi erant, et in crucem sublaturi, videlicet expiatione opus illis esse, donec ipsis dies occidat, ac nova lux per baptismum ac lavacri regenerationem oriatur. Cujus mei dicti fidem eodem in loco Petrus astruit, dum Hierosolymis Israelitas alloquitur, qui se interrogaverunt, *Quid faciemus?* propterea quod ille dixerat, *Quem vos in cruce suffixistis Jesum*, etc. Moxque ubi ex animo dolentes animadvertit: *Pœnitentiam*, inquit, *agite, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi Domini nostri, et remittentur vobis peccata, et tum Spiritus sancti donum accipietis*³. De quo quidem mortuo verba legis accipienda sunt. At quoties de alio quodam mortuo loquitur, aliter concipitur. Sic enim ait: *Si transferit mortuus, occludite januas, ac fenestras, ne domus inquinetur*. Quasi de peccati auditione diceret: Si peccati vocem audieris, aut alicujus delicti speciem, oculum tuum ab ea cupiditate claude, necnon et os tuum a maledicto, et aures ab auditu nefandæ rei, ne domus integra, hoc est anima cum corpore moriatur. Quam ob causam propheta dixit: *Si mors per fenestras ascenderit*³. Non enim usitata illas fenestras intelligit. Alioqui fenestris oclulis nunquam nos letum opprimeret. Verum nihil aliud fenestræ sunt, quam corporis sensus. visus, auditus, per quos **28** si peccemus, mors intra nos ingreditur. Enimvero Joseph Israellem sepeliit⁴, nec detestatus est, imo post ejus mortem in faciem procumbens exosculatus est⁵. Neque tamen scriptum est expiandi se

¹ Forte ἐλούσαντο. ² Act. 11, 37 sqq. ³ Jerem. ix, 21. ⁴ Gen. 1, 43. ⁵ ibid. ⁶ Deut. xxxiv, 6 sqq.

lum exitum inveniat oratio. Sed ex una alterave ratione sapiens in Domino, contra adversarios instruetur. Ad hæc de Spiritu sancto, quoad summam perstringere licet pauca dicere minime gravabimur. Manifeste itaque Dominus subinde Moysei dicit: *Adduc mihi in montem lxx seniores; et accipiam de spiritu tuo, et in illos effundam, atque iidem auxilio tibi erunt*¹. De filio vero uti cognosceremus, Pater ita loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram*². Atqui vox ista, *faciamus*, non unum duntaxat significat. Item, *Pluit Dominus in Sodomam et Gommorham ignem et sulphur a Domino de cælo*³. Quod autem ad prophetas attinet, postquam Samaritanis quinque Mosis volumina tradita sunt, Scripturis reliquis nequaquam assensi sunt; sed præter illa quinque cætera contempserunt. Quod si quis alios objiciat, veluti Davidem aut Isaiam, et reliquos, negant se eos admittere, atque iis quæ a majoribus suis acceperunt pertinaciter insistent. Hactenus contra Samaritanos a nobis disputatum est, adeoque paucis, ne longius quam instituti ratio fert sermonem producamus.

CONTRA ESSENOS,

Quæ est I Samaritanorum secta, ordine X.

Quatuor omnino in sectas Samaritani distributi sunt. Qui cum eadem secum invicem sentiant de circumcissione, Sabbato, aliisque lege præscriptis, paucis tamen in rebus trium singulæ a reliquis differunt. Nam Dositheos solos excipio. Quod enim ad Essenos spectat, ii nulla re prætermissa primum institutum retinuerunt. **29** Secundum hos Gortheni a se mutuo levibus de causis separati sunt, cum exigua quædam controversia inter ipsos intercessisset, hoc est inter Sebuzæos, Essenos, et Gorthenos. Quæ controversia fuit ejusmodi. Cum lex undique Judæos Hierosolymitana confluere juberet⁴, idque tribus anni temporibus; nimirum in Azymorum festo, Pentecoste, ac Scenopegia: cum-

¹ Num. xi, 16. ² Gen. i, 26. ³ Gen. xix, 24. ⁴ Exod. xxiii, 25. ⁵ Forte τῶν.

(70) *Παραδόσει τῇ προαχθείσῃ.* Regius, προσ-
αχθείσῃ.

(71) *Ἐσσηνῶν.* Quid in mentem Epiphano venerit, ut Essenos Samaritanis accenseret, divinare non possum; nam quod occurrere potest, genus quoddam Essenorum fuisse a notis illis et sanctoribus diversum, probarem equidem, si apud Philonem, aut Josephum, qui de Essenorum generibus, institutis ac moribus accuratissime scripserunt, vestigium aliquod novorum istorum, ac posteriorum existeret. Nunc cum neque isti, nec alius quisquam vel levissime significarit, Essenos cum Samaritanis commune quidpiam habuisse, cumque inter Judæorum sectas a Josepho recenscantur Esseni; apparet primum neque Essenorum ullam inter Samaritanos fuisse sectam; neque Epiphanium aliud Essenorum genus, cum Samaritanis ascriberet, intellexisse, quam celeberrimum, ac laudatissimum illud, quorum instituta Philo ac Josephus uberrime perscripserunt. Quanquam Essenos postea inter Judaicas sectas commemorat, qui iidem cum Essenis videntur.

ζητήματος ἐπίλυσιν. Ἄφ' ἐνός δὲ ἡ δευτέρου λόγου δοθήσεται τῷ σοφῷ σοφισθῆναι ἐν Κυρίῳ, κατὰ τὸν δι' ἐναντίας. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔσται μοι ἐν ἐπιτομῇ λέγειν, οὐκ ὀκνήσασαι ἄν. Διαβρήδην τολῶν εὐθὺς ὁ Κύριος λέγει τῷ Μωϋσεῖ· Ἄνάγαγέ μοι εἰς τὸ ὄρος ἐβδομήκαρτα πρεσβυτέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ σὲ πνεύματος, καὶ ἐκχῶ ἐπ' αὐτούς, καὶ ἀντιλήψονται σου. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως γινώμεν, ὁ Πατὴρ λέγει· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. Τὸ δὲ, ποιήσωμεν, οὐχ ἐνός ἐστι σημαντικόν. Καὶ ἔβρεξε Κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ. Περὶ δὲ προφητῶν, ἐπειδὴ ἐφθῆ αὐτοῖς δοθῆναι ἡ Πεντάτευχος, οὐκέτι ταῖς ἄλλαις Γραφαῖς ἐστοίχησαν, ἀλλ' ἡ μόνῃ τῇ Πεντατεύχῳ, καὶ οὐ τῇ λοιπῇ ἀκολουθίᾳ. Κἂν τε δὲ αὐτοῖς εἴπῃ τις συνὶ περὶ τῶν ἄλλων, φημὶ δὲ περὶ Δαβὶδ καὶ Ἡσαίου, καὶ τῶν καθεξῆς, οὐ παραδέχονται, κατεχόμενοι παραδόσει τῇ προαχθείσῃ (70) τοῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. Καὶ ἕως ὧδε ἔστω μοι ἡ περὶ Σαμαρειτῶν ὑφήγησις, ἐν βραχεῖ μὲν τῷ λόγῳ εἰρημένη, δι' ὃν προορώμαι φόβον, μὴ ἐκτείναι εἰς πλάτος τὴν ὑπόσχεσιν τῆς συντάξεως.

ΚΑΤΑ ΕΣΣΗΝΩΝ (71),

Πρώτη αἰρέσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Εἰς τέσσαρας μὲν αἰρέσεις Σαμαρείται ἐμμήθησαν· τὰ ἴσα δὲ φρονούντες ἀλλήλοις περιτομῇ τε καὶ Σαββάτῳ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν νόμῳ, ἐν βραχεῖ καὶ ἐν τινι ποσῶς ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλας διαφέρεται, πλην τῶν Δοσιθέων μόνον. Ἐνέμειναν γάρ οἱ Ἐσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι. Μετὰ τούτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν (72) πρὸς ἀλλήλους διὰ σμικρῶν τι· ἐπειδὴ περ ἀντιλογία τις μέσον αὐτῶν γεγέννηται, φημὶ δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ Ἐσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν. Ἡ δὲ ἀντιλογία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ὁ νόμος ἐκέλευεν (73) ἐκ πανταχόθεν τοὺς Ἰουδαίους συναθροῦσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Πολλάκις μὲν οὖν κατὰ τρεῖς καιροῦς τοῦ ἔτους, κατὰ τε τῶν Ἀζύμων, καὶ κατὰ Πεντηκοστῆν, καὶ κατὰ

(72) *Μετὰ τούτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν.* Quomodo Gortheni πρὸς ἀλλήλους dissentire cœperunt? Nam nulla hic Gorthenorum divortia, sectas nullas enumerat: et ἐπεξηγήσας illa quæ subjicitur: *Φημὶ δὲ μέσον Σεβουαίων, καὶ Ἐσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν*· arguit τὸ πρὸς ἀλλήλους non ad solus Gorthenos, sed ad tres ὅλας sectas pertinere. Atqui διαφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους Græce non est πρὸς ἄλλους. Fortasse igitur ἄλλους pro ἀλλήλους substituendum; postulabat ἡ ἀκολουθία, ut pro Γορθηνοῖς scriberetur οἱ λοιποὶ, vel sectæ tres recenserentur.

(73) *Ὁ νόμος ἐκέλευεν.* Mirum est quod hoc loco narrat, Samaritanorum inter se dissidium ab odio, et jurgiis manasse, quod ea natio cum Judæis exercet: nam si cum prætereuntibus Judæis rixabantur, quæ causa fuit, cur a se invicem dissentirent? Non id explicat Epiphanius: et aliud agit omnino: Etenim συμπληγᾶδες istæ non sunt τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς ἀλλήλους, sed πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

Σαμαριτηγίαν. Ὡκοὺν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι, καὶ ἐν ταῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας. Συνέβαινε δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαριτιδῶν τὴν ὀδοποιίαν ποιεῖσθαι, διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπεὶ οὖν συνετύχονον ἐν ἐνὶ καιρῷ τὸ θῆροισμα ἔχοντες τοῦ εὐραχθῆναι, ἐντεῦθεν συμπληγᾶδες ἐγένοντο. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἠκοδόμηται Ἔσδρας (74) τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀξιώσαντων τῶν Σαμαριτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν Ἰουδαίοις, καὶ συνοικοδομησαί, ἠεπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ (75) τε τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου.

KATA ΣΕΒΟΥΑΙΩΝ (76),

δευτέρα αἵρεσις ἀπὸ Σαμαριτῶν, κηδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθία.

Καὶ τότε οἱ Σεβουαῖοι διὰ μῆνην καὶ ὄργην μετέβησαν (77) τοὺς καιροὺς τῶν ἑορτῶν τῶν προσηρημένων· τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὄργην τοῦ Ἔσδρα, τὸ δεύτερον δὲ διὰ τὴν προσηρημένην πρόφασιν τὴν εἰς μῆνην προσκαλουμένην αὐτοὺς διὰ τῶν παριόντων. Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα (78) τῶν Ἀζύμων μετὰ τὸ νέον ἔτος· ὅπερ γίνεται ἐν τῷ μετοπώρῳ, οὗτοι τε μετὰ τὸν Θεορῆ μῆνα, ὃς Ἀγούστος παρὰ

Deest οὖ.

(74) Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἠκοδόμηται Ἔσδρας. Duo hic in Eriphanio reprehendit Scaliger: Alterum quod ab Esdra instaurata Hierosolyma dixerit; cum Nehemias non Esdras id egerit: alterum quod Samaritanos operam suam ad eam refectionem detulisse scribat; quod contra Scripturam esse credit. Sed in altero κακοῦθῆσαν, in altero stuporem suum arguit. Etenim præterquam quod Esdras cum Nehemia vixit, et urbi instaurandæ præfuit; ut ex Nehemia cap. viii, 2, et xii, 26, probat Serrarius; illud ἠκοδόμηται Ἱερουσαλήμ comiter accipiendum est; ut ad urbis partem aliquam, cujusmodi templum erat, pertineat. Illud vero dementissimæ caecitatis est negare, Samaritanos operis participes se esse velle præ se tulisse, cum id diserte lib. I Esdræ, cap. iv, 1 et 2, Scriptura testetur. Sed ea Serrarius in *Minerali* jam occupavit.

(75) Ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ. Deest negativa particula, quod vel mediocriter peritus animadvertere potuit. Ideo frustra hac in parte calumnia struitur Eriphanio in Elencho Scaligeriano, quasi contra Scripturam dixerit Samaritanos in communionem operis admissos. Nam et infra cum de Sebuæis agit, scribit Esdræ illos odio festa sua præpostere ordinasse.

(76) Σεβουαίων. *Jebussæos* perperam Damasceni codices habent. Hos ab Hebraica voce יבש, quæ hebdomadem significat appellatos יבשתיים, quasi ἑβδομαδίτας verisimile est, quod pag. 218, in *Isag. canon.* scribit Scaliger. Sed in ejus vocis reddenda ratione sibi non constat. Nam in eo loco idcirco ἑβδομαδίτας nominatos putat, quia omnem δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione, qua ipsi Πεντηκοστῆς diem colunt. Etenim τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων Omer, sive manipulum offerebant; a qua die Sabbato omnia, quæ ad Pentecosten usque sequebantur, nomen obtinebant, puta δευτερόπρωτον, δευτεροδέυτερον, et cætera, ut alibi disputatur. Samaritani quoque δευτέρας appellabant omnes deinceps dies, quæ in eamdem feriam incurrant, in qua erat δευτέρα· ita ut inter oblationem Omer, et solemne Pentecostes, incurrant septem δευτέρας. Vide cætera, in quibus δευτέρας appellari celebrarique duntaxat illas a Samaritanis, significat, quæ ad Pentecosten, sive Πεντη

que per Judæam ac Samariam Judæi sparsim habitarent, accidebat, ut qui Hierosolymam contendebant, si per Samaritanas urbes iter facerent. Quare cum eodem tempore celebritatis causa conventus suos haberent, inde nata jurgiorum occasio est. Quin etiam Esdra post reditum e Babylonia Hierosolymam instaurante, Samaritani sponte se ad præsidium, et operis communionem offerentes ab Esdra et Nehemia repudiati sunt.

CONTRA SEBUÆOS,

Quæ est secunda Samaritanorum hæresis, ordine XI.

Quo tempore Sebuæi iracundia perciti trium illarum quas diximus celebritatum tempora commutarent: primum irati Esdræ; deinde quod prætereunantium occasione ad jurgia provocarentur. Cæterum illi mensem novum Azymorum post anni novi principium collocant; isque in autumnum incidit post mensem Tisri, qui a Romanis Augustus appellatur, ab Ægyptiis Mesori, Gorpizius a Ma-

succedunt. Unde Σεβουαίους et ἑβδομαδίτας dici Samaritanos a Judæis asserit, quod omnem δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione, qua ipsum Πεντηκοστῆς diem colunt. At idem in *Elencho* Trihæresii cap. 4, Sebuæos ait septies in Pentecosten instaurasse: indeque factum, ut in autumnum, in hiemem et in ver incidere: propterea, quod hoc loco scribit Eriphanius Pentecosten illos in autumnum celebrasse, non solum id autumnum; sed in quatuor anni articulis egisse. Quod est enigmas simile. Quomodo enim Pentecosten in quatuor anni temporibus instaurabant, si in spatio illo tantum, quod ab Omer ad Pentecosten intercedit, τὰς δευτέρας septem festas ac solemnes ducerent? Drusius a Sebaia, qui cum R. Dosthai ad novos Samaritæ inquilinos erudiendos ex Assyria missus est, derivat. Probabile est a שבע id est hebdomade dictos esse, quod ut Samaritani cæteri τὰς δευτέρας septies illo duntaxat intervallo celebrarent, quod ad Pentecosten intercedit.

(77) Διὰ μῆνην, καὶ ὄργην μετέβησαν. Supra dixerat πρὸς ἀλλήλους iras ac rixas suscepisse; nunc cum Judæis similitates illas intercessisse non obscure colligitur: siquidem odio illorum præpostere solemnium istorum tempus usurpare cœperunt.

(78) Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα. Utrum primus mensis apud Samaritanos et Sebuæos Tisri fuerit non satis explicat. Ait enim μετὰ τὸ νέον ἔτος, primum annum novum ab illis statui; cujus anni novi caput est κατὰ τὸν Θεορῆ ἐν τῷ μετοπώρῳ. Porro Tisri cum Augusto comparat. Hæc igitur salebrosa ac perplexa sunt. Si in autumnum novus annus iniiit, non utique in Tisri, qui Augusto respondet. Cur ergo tam diligenter hunc ipsum mensem variis circumscribit nominibus, si non anni primordium est? Cur deinde ita loquitur? Ἀπεντεῦθεν οὗτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται, καὶ εὐθὺς τὰ Ἀζύματα ἐπιτελοῦσι. Nimirum in eo mense, de quo locutus est, hoc est Tisri. Sequitur enim, ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν πεντηκοστὴν ποιοῦσι, quinquagesimo post die. Quare ante μετοπώρῳ, et in Tisri azyma celebrantur; adeoque caput anni Tisri. Et μετὰ idem erit atque inchoato, ineunte.

cedonibus, a Græcis Apellæus. Hinc illi anni sui primordia deducunt, statimque Azymorum festum indicunt; Pentecosten porro in autumnum exeuntem conjiciunt. Scenopogiam denique tum celebrant, cum a Judæis Azyma, sive Pascha. Neque vero Sebuzæos alii secuti sunt.

30 CONTRA GORTHENOS,

Quæ est hæresis Samaritanorum III, ordine XII.

Gortheni, cæterique Esseni aliorum vicini eadem cum illis faciunt. Sed soli cum Dositheis Gortheni cum Sebuzæis similitates exercent: atque eodem, quo Judæi, tempore festa sua celebrant, Azymorum scilicet, Paschatis, Pentecostes, Scenopogiam, et solemnem illius jejunii, quod in unam diem observant: contra quam alii instituunt, qui in iisdem indicendis ad Essenos se, uti dictum est, accommodant.

(79) *Ὁς Ἀθῆναιος παρὰ Ῥωμαίους.* Imo vero September. Sed nescio utrum isti Juliani ac solaris anni primum mensem in Augusto delixerint.

(80) *Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι.* In Alogorum hæresi n. 24, longe aliam Græcorum mensium ordinationem sequitur. Nam Græcorum, sive Syrorum Audynæus Januario, Dios Novembri respondet. At hoc loco quoniam Apellæus cum Augusto confertur, Januarius erit Artemisius, et Dystrus November. In Macedonicis mensibus magis sibi consentaneus est. Nam illic Apellæus Octobris die xxiv cœpit. Unde consequens est Gorpiazum Augusti partem occupare. Est autem Macedonicorum ac Syromacedonicorum, quos Græcorum nomine appellat, mensium varia admotum, nec satis explicata dispositio: de qua agemus ad Alogorum hæresin pluribus. Interim valde suspicor pro Apellæo hoc in loco substituendum esse Loum; nisi in eo quoque hallucinatus sit Epiphanius.

(81) *Καὶ εὐθύς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι.* Potuit hæc certis ex auctoribus comperire, vel coram observare ipse. Quare non temere de Epiphanii fide dubitandum est; quod in *Elencho* facit Scaliger.

(82) *Ὁὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις.* Hæc vel aliena ab hoc loco, vel parum sincera videntur. Quæ ita sorte restituenda sunt: Ὁὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι, hoc est Dosithei. Cornarius ille legerat, Ὁὐ μὴν ἐπέσθησαν τοῖς Σεβ. οἱ ἄλλοι, expuncta voce Γορθηνοί.

(83) *Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί.* Mire implicatus et involutus hic locus est. Nam quos repetitis hisce vocibus ἄλλοι, ἄλλων, et ἐκείνοις, intelligat, extricari vix potest. Nonnihil assequeremur, si de Essenis istis constaret, quos inter Samaritanos unus Epiphanius annumerat. Atqui veri et γνήσιοι Esseni, quos Philo, ac Judæus exhibent, nihil cum istis moribus, atque ea festorum perturbatione commercii habuerunt. Divinandum igitur nobis est, et in tenebris atrectanda veritas, quod minime desperamus. Ferrarium hic agit Scaliger *Elenchi* cap. 20, et miram ei hallucinationem obicit; quod ex iis Epiphanii verbis, καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί, duplex ab illo genus Essenorum agnoscitur in Trihæresio scripserat. Ipse autem nullos alios Essenos videre se dicit, præter eos, quos decima hæresi posuit. *Nam recta, inquit, erat locutio; Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι: sed quia inter Essenos, et eos, de quibus loquitur, Gorthenos meum interjectum aut Sebuzæi, ne de Sebuzæis videretur loqui, adjecit ἐξ*

Ῥωμαίους (79) καλεῖται, Μεσορὶ δὲ παρ' Αἰγυπτίους, Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι (80), παρ' Ἑλλήσι δὲ Ἀπελλαῖος. Ἀπεντεῦθεν οὗτοι ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται, καὶ εὐθύς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσιν (81). Ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν Πεντηχοστήν ποιοῦσι. Τὴν Σκηνοπηγίαν δὲ αὐτῶν ἐπιτελοῦσιν, ὅτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ Ἄζυμα καὶ τὸ Πάσχα. Οὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις (82).

ΚΑΤΑ ΓΟΡΘΗΝΩΝ,

Τρίτη αἰρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δωδεκάτῃ δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί (85), ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσι. Μόνοι δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι τὴν φιλονεικίαν εἰσὶ πρὸς Σεβουαίους κεκτημένοι: καὶ ποιοῦσιν αὐτοὶ τὰς ἑορτάς, φημί δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτελῶσι τῶν τε Ἀζύμων καὶ Πασχῶν, Πεντηχοστής τε καὶ Σκηνοπηγιῶν, καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς (84) νομιστευομένης ἡμέρας μίξ. Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν (85), ἀλλ' ἰδιαζόντως Ἐσσηνοῦ, ὡς προείπομεν.

ἐπιμέτρου Essenos. Idem Scaliger ἐγγὺς τῶν ἄλλων de Sebuzæis exponit. Quæ interpretatio non inepta modo, sed Epiphanio ipsi contraria est. Nam ex ea sequitur Epiphanium velle Gorthenos et Essenos Sebuzæorum vicinos eadem cum ipsis facere, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττειν. Ad quos enim τὸ ἐκείνοις, nisi ad Sebuzæos pertinebit? Hoc autem absurdissimum est; cum et antea dixerit, et subinde moneat, Gorthenos saltem a Sebuzæis magnopere dissensisse. Cum igitur manifeste hic in mendo locus hæreat, videamus quemadmodum recenseri possit. In *Anacephalæosi*, quæ summam hæreseon complectitur, Samaritanorum tres priores sectæ ita breviter explicantur. Γορθηνοὶ οἱ ἄλλοι καιροὶ τὰς ἑορτάς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους. Σεβουαῖοι δὲ τὴν αὐτὴν αἰτῶν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφερόμενοι. Ἐσσηνοὶ μὴδ' ὀποτέρας ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσιν ἑορτάζοντες ἀδιαφόρως. *Gortheni, qui diversis a Sebuzæis temporibus festa celebrant: Sebuzæi, qui ob illa ipsa festa a Gorthenis dissident. Esseni neutris adversantes, in quoscunque inciderint, sine ullo discrimine festa cum ipsis obeunt.* In Breviario tomi hujus, quod operis initio præfixum est, in Gorthenis, pro eo quod est παρὰ τοὺς Σεβουαίους, perperam legitur παρὰ τοὺς Ἑβραίους. Nam et Damascenus *Libro de hæresiibus*, qui nihil aliud est quam Epiphanii *Anacephalæosis*, paucis adeptis ac immutatis, ita, ut supra proposuimus, exscripsit: licet vitiose, ut monuimus, *Jebussæi* pro *Sebuzæi* legantur. Quamobrem quod Essenorum institutum fuerit ex eo loco constat; nempe ut se in utramque partem versantes ad amborum mores consuetudinemque fingerent. Ideo Gorthenos solos, ac Dositheos cum Sebuzæis similitates exercere dixit. Quibus animadversis ita locus iste conformandus mihi videtur. Ὁὐ μὴν ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσιν. Ubi τῶν ἄλλων idem est atque ἐκατέρων alterutrorum. Cæterum Gorthenorum vocabulum varie solet exprimi. Nam aut Γορθηνοί dicuntur, aut Γορθηνηνοί. In *Anacephalæosi* Γορθηνοί, mendose ut arbitror; ut et apud Eusebium Γορθηνοί, ab auctore, qui Γορθαῖος appellatur. Quare Γορθηνηνοί rectius videtur Scaligeri.

(84) *Καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς.* Expiationum festum, sive Kippurim intelligit; quod X Tisri celebrabant.

(85) *Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν.* Ἄλλοι debent esse Σεβουαῖοι, sed vox Ἐσσηνοῖς inducenda: aut ἄλλ' Ἐσσηνοῖς scribendum, quia nonnun-

ΚΑΤΑ ΔΟΣΙΘΕΩΝ,

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν τρισκαίδεκάτη
δὲ τῆ ἀκολουθία.

Δοσίθεοι δὲ τοῦτοις διαφέρονται (86) κατὰ πολ-
λοὺς τοὺς τρόπους. Ἀνάσταιν γὰρ ὁμολογοῦσι,
καὶ πολιτεῖται παρ' αὐτοῖς εἰσίν. Ἐμφύχων ἀπ-
έχονται· ἀλλὰ καὶ τινες αὐτῶν ἐγκρατεύονται ἀπὸ
γάμων μετὰ τὸ βῖωσαι (97)· ἄλλοι δὲ καὶ παρθε-
νεύουσιν. Ὠσαύτως μὲν περιτομὴν τε καὶ Σάββατον,
καὶ τὸ μὴ θιγγάνειν τινὸς διὰ τὸ βδελύττεσθαι πάντα
ἄνθρωπον, ὁμοίως ἔχουσι. Νηστείας δὲ τοὺς αὐτοὺς
φυλάττειν καὶ ἐξασκεῖσθαι εἰσάγει ὁ λόγος. Ἡ δὲ
πρόφασις τοῦ τὸν Δοσίθεον φρονήσαι ταῦτα αὐτῆ.
Ὅπως συνεμίγη ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος εἰς τὰ
τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνη, καὶ ἐν παιδεύσει κατὰ τὸν
νόμον προήκων, δευτερώσεσσι τε ταῖς παρ' αὐτοῖς,
θρησκείας τε πρωτεῖα καὶ ἀποτυχῶν· καὶ μὴ ἀξιο-
θεῖς τι παρὰ Ἰουδαίους νομισθῆναι, ἐξέκλινεν εἰς τὸ
Σαμαρειτικὸν γένος, καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν προ-
εστήσατο. Ἐν σπηλαίῳ δὲ που ἀναχωρῶν, δι' ὑπερ-
βολῆν ἐθελосоφίας ματαίως καὶ ὑποκριτικῶς ἐν
νηστειῇ καρτερῶν, ὡς λόγος ἔχει, οὕτως ἀπέθανεν,
ἐν ἐνδείᾳ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἔκουσθα δὴθεν τῆ γνώμῃ.
Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν τοῦτου
ἐπιστάτην εὐρηκέναι τὸ σῶμα ὁδωδὸς, ἐξέσφραν τε
σώλητας, καὶ νέφος μυιῶν ἐπ' αὐτὸ ἐσημευκέναι.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐλθοῦσαι εἰς ἡμᾶς τῆς γνώσεως
περὶ τῶν προειρημένων τεσσάρων αἵρέσεων διαφο-
ραι, αἵτινες ἀνατραπήσονται διὰ τῶν κατ' αὐτῶν
εἰρημένων. Ἐπάνειμι δὲ αὖθις τὰς κατὰ διαδοχὴν
ἐν χρόνων παρεϊδύσεις, καὶ τῆς πλάνης τὰ βο-
σκήματα (88) συνείρων, καὶ ποιούμενος τὴν πρὸς
αὐτοὺς ἀντιλογίαν, ἐν τῷ τὰ σχέλια αὐτῶν ἀποκα-
λύπτειν ἐπιτηδεύματα, καὶ διὰ συντόμου λόγου
ποιεῖσθαι τὸν Ἐλεγχον τῆς τῶν κακῶν καὶ ὀλετηρίων
ἐρπετῶν λοβόλιας.

Πεκλήρωνται αἱ τῶν Σαμαρειτῶν αἵρέσεις δ.

quam Esseni cum illis Pascha celebrant. Verum ecce
de Essenis supra hæc. x scripsit: Ἐνέμειναν γὰρ
οἱ Ἑσσηνοὶ τῆ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμε-
να. In priorē inilitūto permanserunt. Nulla in re
transgredientes. Hic autem, et in Anacephalæosi
perumque cum Sebuæis festa præpostere celebrant.

Quo teneam vultum mutantem Protea nodo?

An duo sunt Essenorum genera, ut Serrario
placuit, reclamante Scaligero? Ut alii cum Se-
buæis; alii cum Gorthenis et Dositheis habita-
rint, et eorum quibuscum degerent ritus in ob-
eundis duntaxat solemnibus imitarentur. Quod
quidem studio pacis ac concordie Essenos præ-
stitisse horum disciplina persuadet, quæ nihil otio
ac quiete antiquius habuit.

(86) Δοσίθεοι δὲ τοῦτοις διαφέρονται. Supra
Dositheos a communibus Samaritanorum odiis ac
contentionibus excipere visus est; plerum τῶν Δοσι-
θεῶν μόνων. Verum contrarius ex hoc loco sensus
superioribus illis attribuendus est: Nimirum ἐν βρα-
χεῖ καὶ ἐν τινι ποτῶς· paucis ac levissimis in rebus
Samaritanorum factiones a se invicem dissentire,
præter Dositheos, non qui nihil a cæteris discre-
parent; sed qui non leviter, ut illi, sed gravissime
dissentirent. Dosithei porro tam ante Christum,

CONTRA DOSITHEOS.

Hæresis IV Samaritanorum, ordine XIII.

Ab his Dosithei multipliciter discrepant. Nam
et resurrectionem admittunt, et severiora apud il-
los sunt instituta vivendi. Item ab animalis absti-
nent. Nonnulli etiam post nuptias uxoribus mor-
tuis continentiam servant. Alii virginitatem reti-
nent. In eo vero cum aliis consentiunt, quod et
circumcisionem et Sabbatum colunt, et cujuslibet
hominis contactum devitant, quod universos abo-
minentur. Eadem porro cum aliis jejunia atque
exercitationes adhibent. Hæc omnia a Dositheo hac
ex occasione sancita sunt. Cum enim Judæus es-
set, sese ad Samaritanos adjunxit. Quippe et in le-
gis institutis apprime versatus, et traditionum,
quas illi observant, scientissimus principem inter
suos locum appetiit. A quo depulsus, nec magnam
inter Judæos auctoritatem adeptus, ad Samarita-
nos defecit, et illam sectam condidit. Deinde in
speluncam secedens præ affectata quadam sapien-
tia perpetuis se, uti serunt, jejuniis inaniter ac si-
mulata pietate confecit; donec cibi ac potus inedia,
voluntaria scilicet morte, consumptus est.
Aliquot inde post diebus qui ad eum venerant pu-
trifacrum ac verminans cadaver inveniunt, ac mu-
scarum examine scatus.

31 Hæc sunt quæ ad nos pervenere quatuor
sectarum discrimina: quæ facile ex iis quæ con-
tra illas disputata sunt, evertentur. Nunc hæreses
reliquas, quæ temporum successione perperam ir-
repserunt, et aberrantia omnia pecora pertexam,
eademque convincam partim illorum infelicissimis
retegendis institutis; partim lethalium ac perni-
ciosorum serpentium venenis brevi oratione retun-
dendis.

Hactenus de Samaritanorum sectis iv.

quam post eum complures exstiterunt, et nonnul-
lorum apud Hebræos mentio. Nam Ἰουδοῦ Dosthai
est Dositheus, quod frustra negatum a Scaligero.
At in cap. 3. Pirke Aboth quoddam Dosthai Jonai
F. dictum memoratur, quod a R. Meir didicerat.
Sed is ab hoc nostro diversus est. Quemadmodum
et alter ille, cujus aliquoties Origenes meminit,
cumque Samaritanum appellat lib. iv *Περὶ ἀρχῶν*
cap. 2, necnon et aliis in locis, præcipue *contra*
Celsum lib. II. Verum antiquior est Epiphianus
iste, a quo Sadducæos propagatos esse mox indi-
cat, qui quidem Christi ortum antecessit. De Dosi-
theo et Dositheanis lege quæ erudite Serrarius noster
in *Minervali* disputat lib. IV, cap. 10, 11 et 12.

(87) Ἐγκρατεύονται ἀπὸ γάμων μετὰ τὸ βῖω-
σαι. Potest illud, μετὰ τὸ βῖωσαι, duobus modis
accipi: utrobique ἐλλειπτικῶς. Alter, ut ἐν τῷ γάμῳ
subaudiatur: alter, ut ad γυναικα pertineat. Prior
interpretatio simplicior est, eamque Cornarius sec-
cutus est. In altera τὸ βῖωσαι idem est ac *mortuum*
esse, ut apud Latinos *vixit*, *βεβίωκε* apud Plutarch.
in Cicerone. Nos utramque cum agnovissemus, po-
sterior in contextum recepta.

(88) Καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα. Fortasse
τὰ σχέματα.

ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΣ ΛΟΙΠΩΝ ΜΕΡΙΣΘΕΙΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ (89)

ΕΙΣ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΠΤΑ.

JUDAISMUS VII IN SECTAS DISTRIBUTUS.

CONTRA SADDUCÆOS,

A

KATA ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ,

*Quæ est prima Judæismi secta, ordine XIV.**Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, τεσσαρεσκαιδεκάτη δὲ τῆ ἀκολουθία.*

Post illas Samaritanorum a nobis enumeratas, Græcorumque sectas septem apud Judæos ante Christi Domini adventum in Judæa, atque Hierosolymis exstiterunt.

Horum primi fuere Sadducæi a Dositheo illo propagati. Qui nimirum Sadducæos se a justitia nominant. Sedek enim justitiam significat. Sed et Sadoc quidam ex antiquis sacerdotibus appellatus est. Verum isti a magistri doctrina desciverunt. Etenim mortuorum resurrectionem sustulerunt; in quo cum Samaritanis conveniunt. Sed angelos contra quam Samaritani repudiant: ac Spiritum sanctum ignorant, quem nec accipere meruerunt. Eadem porro cum Samaritanis instituta custodiunt. Quanquam Judæi, non Samaritani fue-

Αἵρεσις πάλιν μετὰ ταύτας τὰς προειρημένας τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ ἄνω που τῶν Ἑλλήνων προδηλωθείσας, γέγονασιν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρὰ Ἰουδαίους πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐσάρκου παρουσίας ἐν Ἰουδαίᾳ τε καὶ Ἱερουσολύμοις.

Πρώτοι Σαδδουκαῖοι, ἀπόσπασμα ὄντες (90) ἀπὸ Δοσιθεοῦ τοῦ προλελεγμένου. Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτοὺς (91) Σαδδουκαίους, ἔθεν ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλησίως ὀρμημένης. Σεδέκ γὰρ ἑρμηνεύεται δικαιοσύνη. Ἦν δὲ καὶ Σαδούκ τις τοῦνομα κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν ἱερέων. Ἄλλ' οὐκ ἐνέμειναν οὗτοι ἐν τῇ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν διδασκαλίᾳ. Ἦθέτησαν μὲν γὰρ οὗτοι νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ὅμοια Σαμαρείταις φρονούντες· οὐ παραδέχονται δὲ ἀγγέλους, ὅπερ Σαμαρείταις οὐκ ἄθετοῦσι. Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασιν (92)· οὐ γὰρ εἰσι τούτου ἤξιωμένοι· τὰ πάντα

(89) Ἰουδαϊσμός λοιπὸν μερισθείς. De Judaicis factionibus deinceps agit; quas ante Christi adventum septenas recenset. Quod πλατυκῶς et pingui Minerva dictum est: nam tres constat apud Judæos fuisse sectas; cæteras, quæ a Philastrio, Isidoro et hoc nostro numerantur, partim Judæorum non esse proprias, partim ne hæreses quidem videri, partim denique a tribus illis matricibus, non esse distinctas; quæ sunt Phariseorum, Sadducæorum, Essenorum. De quibus quoniam summa cum eruditione, ac diligentia Serrarius noster tribus libris disseruit, et quæ de iis observari a me possent occupavit omnia, cupidum earum rerum lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror, quam otiosa repetitione detinendum. Conferat etiam, si lubet, cum Serrarii *Trihæresio*, ac *Minervali*, quæ Drusius, et alii quidam de eodem argumento scripserunt. Nos enim hic ea tantum annotabimus, quæ ad illustrandum Epiphanium necessaria videbuntur.

(90) Πρώτοι Σαδδουκαῖοι ἀπόσπασμα ὄντες. Quantum ex his, quæ Epiphanius in his sectis prodidit, colligi potest, duo fuere Dosithei: Alter, idemque tempore posterior, Samaritanus, cujus meminit Origenes; alter longe antiquior, a quo propagatus esse Sadducæos non Epiphanius solum, sed etiam Hieronymus testatur, *Dialogo contra Lucifer*: *Taceo*, inquit, *de Judæismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt: quod Dositheus Samaritanorum princeps, prophetas repudiavit: quod Sadducæi ex illius radice nascentes etiam resurrectionem carnis negaverunt*. Ex Dosithei ergo radice nati sunt Sadducæi; quod est idem atque ἀπόσπασμα fuisse τῶν Δοσιθέων. Ut mirari Scaliger desinat ab Epiphanio id esse scriptum. Itaque Dositheus a Judæis ad Samaritanos deficiens, peculiarem illic sectam condidit. Quam postea Sadokus interpolavit, cum et ipse ad Samaritanos a Judæis transiisset.

(91) Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτούς. Sadducæi passim, apud Græcos maxime, geminato ὄ scribuntur, quasi esset ΣΤΤΣ: apud LXX, antiquissimus ille sacerdos, Σαδούκ. De quo copiose Serrarius ac Drusius. Sadoci porro exsistere duo: quorum unus

duntaxat ab Epiphanio memoratus, qui Davidis et Salomonis ætate vixit; alter Antigni discipulus, cujus socius et condiscipulus fuit Baithos, ut auctor est Elias in *Thisbi*. Ab hoc posteriore Sadducæi cum origine nomen acceperunt. Etenim ambo illi a præceptore desciscentes legem ore tenus traditam abnegarunt; neque alteri quam quod legis scripto esset expressum, adhibendam suam putarunt, ex quo קראים Karaim, quasi *Textuales* dicti. Hæc Elias. Addit Abraham Zachuth Sadocet Baiechos ad Samaritanos, et Garizitanum templum receptum habuisse. Sed fieri potest, ut Sadducæi ipsi a priore illo ac vetustissimo pontifice oriundos sese profiteri mallent, quam a posteriore transfuga, vel etiam ut ad *justitiam* vocabulum, et nominis interpretationem alluderent, idque crebris usurpant sermonibus; quod unum ideo, prætermissa altera ac veriore Sadducæorum origine, commemoravit Epiphanius.

(92) Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασιν. Actuum cap. xliii, 8, *Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum, ὅτε ἀγγέλων, ὅτε πνεύμα*. Spiritum sanctum hoc loco non unus Epiphanius intellexit; sed et Philastrius. Quare temere, et imprudenter in *Elencho* Scaliger: *Asinitas*, inquit, *vera est, et impietas hæc fateri. Proinde execranda illa sententia Serrarii, qui non minus impie, quam ridicule eam tuetur*. Nam quod ai πνεῦμα illic sine articulo positum universe sumi, cum ut Spiritum sanctum significaret, τὸ πνεῦμα scribendum fuerit, quod diu ante Scaligerum Salmero noster observaverat; nihil ad rem pertinet. Etenim sæpe πνεῦμα sine articulo pro Spiritu sancto in Scripturis usurpatur; ut Joan. iii, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος*, et aliis in locis, quorum non nomenclatura profert in *Minervali* Serrarius. Quare non improbanda hæc Epiphanii interpretatio videtur, tametsi de solo Spiritu sancto præcise locutum putaret evangelistam. Quod necesse non est. Hanc enim Sadducæorum mentem fuisse suspicor, ut spiritum omnem, hoc est πνευματικὴν οὐσίαν, funditus tollerent; ideoque corporeum esse Deum asserebant, ut Lyranus existimat. Ex quo consequitur, etiam Spiritum sanctum illos abnegasse. Unde me-

δ' ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσιν (93). Οὐκ ἦσαν δὲ οἱτοὶ Σαμαρείται, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. Ἐν Ἱερουσόλοις γὰρ ἐθυσίαζον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα Ἰουδαίοις συνέπραττον. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀνατραπήσονται ἀπὸ τῆς ἀριστερῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς, ἣν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπιστάσαντο διὰ τῆς τοῦ ζητήματος ἐπιλύσεως, ὅτε προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, εἰ δύναται εἶναι νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἐγένοντο, καὶ ὁ πρῶτος γυναῖκα ἔγημε, καὶ ἄπαις ἐτελεύτησε. Καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτήν, Μωυσέως παρακελευσμένου ἐπιγαμβρεῦσθαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἄπαιδος τελευτήσαντος, καὶ ἀγεσθαι τὴν αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ πρὸς τὸ ἐξαναστήσθαι σπέρμα εἰς δνομα τοῦ κατοικομένου. Ἐλαβε γοῦν, φησὶ, ταύτην ὁ πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ἐτελεύτησαν· ὁμοίως καὶ οἱ ἑπτὰ. Ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τίνος ἔσται αὕτη γυνή, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἑπτὰ ἔσχον αὐτήν; Ὁ δὲ Κύριος ἐφη· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἰσάγγελοι εἰσιν. Ὅτι δὲ ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, Μωυσῆς ὑμᾶς διδάσκει, ὡς ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχηματίσθη, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, Θεὸς ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν. Καὶ ἐφίμωσεν αὐτῶν τὸ στόμα. Εὐάλωτοι γὰρ οὗτοι, καὶ μὴ δυνάμενα ἀντιστῆναι μήτε μίαν ὥραν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

ΚΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ (94),

Δευτέρα ὑφ' ἑσῆς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, πεντακαὶ δεκάτῃ δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Μετὰ τοῦτους τοὺς Σαδδουκαίους, Γραμματεῖς γε-

¹ Matth. xii, 32. ² Exod. iii, 6.

rito ab Epiphanio, aliisque dictum est, Sadduceos Spiritum sanctum ignorasse, ut eam ex toto genere τῶν πνευμάτων species deligerent, qua negata majus illi sibi impietatis crimen accesserant.

(93) *Τὰ πάντα δὲ Ἰσὺ Σαμαρείταις φυλάττουσι.* Etiamne sacros omnes libros, præter Pentateuchum repudiarent? Affirmant veteres omnes præsertim Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Beda; Elias quoque Thisbites, alique, quos Serrarius testes citat. Negat autem Scaliger, et contrarium asseverare Josephum existimat. Sed tantum abest, ut contra Josephus sentiat, ut is communem illam lib. xiii Orig., cap. 18 sententiam videatur astruere. Docet enim Phariseos multa populo tradidisse: Ἀπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωυσέως νόμοις· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγων ἐκείνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Sadducei igitur auctore Josepho sola hæc asciscenda, observandaque dicebant, quæ essent scripta, ἐν τοῖς Μωυσέως νόμοις. Quod et lib. xviii, cap. 2, his verbis expressit: Φυλακῆς δὲ οὐδαμῶν τινων μεταποίησις αὐτοῖς, ἢ τῶν νόμων. Sane aut hæc Josephi verba Sadduceos indicant nullos alios quam Mosis libros admisisse; aut saltem non illud, quod a Scaligero tam pertinaciter pugnatur, efficiunt, ut sacros omnes Scripturæ libros amplexi sint, τὰς ἀγράφους δευτερώσεις rejecerint. Agit enim illo loco præcipue Josephus περὶ πρακτικῶν νομίμων, de ritibus ac consuetudinibus, sive legibus, quibus agendum aliquid præscribitur; quæ in solo fere Mosis Pentateucho continentur. Ude cum Sadducei exciperent ea duntaxat quæ

runt. Siquidem Hierosolymis sacrificabant, cæteraque omnia cum Judæis communiter gerebant. Atque hos quidem una Christi Domini sententia omni fide digna prosternet, quam ipsi ex propositæ quæstionis dissolutione in seipsos provocarunt, cum ad eum accedentes rogarunt, serine posset mortuorum resurrectio. Item fuisse septenos fratres: quorum primus, uxore ducta, cum sine liberis decessisset, secundus eam excepit, ex Mosis præscripto, qui viro sine liberis defuncto succedere fratrem in illius conjugium jussit, viduamque ducere, quo in mortui nomen posteritate excitaret. Accidit igitur, aiebant, ut illam primus ac secundus uxorem habuerint ac mortui sint, septemque itidem omnes. In resurrectione itaque mortuorum ejus hæc uxor erit, quandoquidem septem illam conjugem habuerunt? Ad hæc Dominus ita respondit: *Erratis nescientes Scripturas, ac virtutem Dei: in resurrectione enim mortuorum neque uxores ducunt, neque nubunt, sed pares sunt angelis. Quot autem mortui resurgent, Moyses vos docet, quoniam ita Deus illi respondit: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus vivorum non mortuorum.* Ita os illis ocludit. Faciles enim ad refellendum sunt, nec vel brevi spatio veritati possunt resistere.

CONTRA SCRIBAS,

Quæ est II Judæismi secta, ordine XV.

Post Sadduceos, interjecto tempore, vel eodem

scripta erant, observari debere solos Moysis libros, quibus τὰ νόμιμα comprehenduntur, intelligebant, non historicos, aut propheticos libros; quibus novæ nullæ, aut perpancæ caerimonix præcipiuntur. Cætera apud Serrarium vide.

(94) *Κατὰ Γραμματέων.* Scribarum ordo neque Judæismi hæresis fuit, neque πρὸς Φαρισαίους ἀντιδιαστελλόμενος· nam et Scribæ plerique Pharisei, non tamen omnes; quemadmodum inter theologos nonnulli monachi et arctioris vitæ professores. Theophylactus in Lucam cap. xi: *Sane alii erant legisperiti, et alii Pharisei. Nam Pharisei videbantur ut monachi, et qui ab aliis se segregabant; legisperiti vero Scribæ erant, et doctores, qui solvebant quæstiones legis.* Tostatus in cap. xxiii Matthi. quæst. xii: *Sciendum quod licet ponantur hic Scribæ et Pharisei tanquam distincti, non distinguuntur inter se sicut Phariseus et Sadduceus, sive sicut opposita; quia nullus Phariseus est Sadduceus; neque e contrario, quia erant sectæ disparatæ, et quasi oppositæ; sed distinguuntur sicut grammaticus et dialecticus, quia licet aliud sit grammaticum esse, aliud dialecticum, tamen idem potest esse grammaticus et dialecticus. Sic enim aliud est esse Scribam, quam Phariseum: quia Scribam esse, est esse sapientem in lege; Phariseum esse, erat habere modum certum rivendi et sectam. Et tamen accidit eundem esse Phariseum, et Scribam, id est doctum in lege.* Maldonatus vir doctissimus ad cap. ii Matth., *Scribas proprie notarios publicos fuisse docet, quorum duplex erat officium, alterum publica instrumenta conficiendi; alterum sacras Scripturas interpretandi, et a corruptela vindicandi.* Unde iidem

etiam quo illi, Scribæ prodierunt, legis interpretes, ac velut quendam grammaticam professi, cum cæteris in rebus Judæorum institutis inhæreant; quæ superstitiosis et cavillatorii inventis interpolantur. Neque enim ex legis duntaxat præscripto vivunt, verum insuper urceos et calices, ac discos, et reliqua utensilia lavant, utpote sinceræ, ac sanctioris disciplinæ cultores. 'Nam et manus frequenter abluunt et aquis se ac lavacris abstergunt. Habent et certas fimbrias, quæ instituti sunt eorum signa, ad pompam et ostentationem, captandaque spectantium præconia compositas. Ad hæc vestes phylacteriis distinctas gerebant, quæ sunt latiora quædam purpuræ segmenta. De quibus cum Evan-

¹ Marc. vii, 3.

νομικοί, et νομοδιδάσκαλοι, et γραμματεῖς appellantur. Epiphanius vero in sequenti hæresi Νομικῶς a Scribis discernere videtur; ait enim Phariseos eadem cum Scribis sensisse. Γραμματεῦσι δὲ, φησὶ, τοῖς ἐρμηνευομένοις νομοδιδασκάλοις συνήσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. Hanc non modo Epiphanius opinionem esse; verum etiam Lucæ testimonio comprobari Drusius arbitratur lib. ii *De tribus sectis*, cap. 13; nam cum Christus com. 45, dixisset: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδρα, etc. *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia estis ut monumenta, quæ non apparent, statim quidem τῶν νομικῶν respondens ait illi: Hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.* Tum Jesus καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ. *Et vobis legisperitis vae: quasi diceret legisperitis: Non solum Scribas et Phariseos, sed etiam nos νομικούς, id est legisperitos notas.* Ergo diversi aliquantulum νομικοί a Scribis. Scaliger vero in *Elencho*, cap. 11, in eodem Epiphanius loco Serrario arroganter insultans νομικούς ait *proprie formulas juris, et actiones civiles docuisse, ac forensia magis tractasse.* Et postea eundem Serrarium insequitur, quod Scribas legis cum scribis populi, et actuarii publicis confuderit. Duo enim scribarum genera constituit: γραμματεῖς τοῦ νόμου, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ et hos posteriores actores vel actuarios publicos fuisse putat. Nos attente consideratis omnibus non dubitamus, quin νομικοί iidem sint cum Scribis, et νομοδιδασκάλοις apud evangelistas. Nam de Epiphanius loco postea viderimus: adeoque fœdissime Scaliger hallucinetur, cum νομικούς actuarios publicos esse docet: quo nihil ineptius excidere potuit. Nam ut Lucæ illo ipso loco, de quo paulo post, utar, cum cap. xi, 46, ad νομικούς oratione conversa, ita eos Christus exagitat: Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas; num tandem actuarios publicos, et civium actionum formularios intellevit, ac non potius legis interpretes ac doctores? Cum præsertim Matth. xxiii, idem Scribis et Phariseis, quod apud Lucam τοῖς νομικοῖς, objectum sit: nempe quod a ligarent onera gravia, et importabilia, etc., digito autem suo nollent ea movere. Quare νομικοί ad Scribas, vel Phariseos, vel utroque pertinent. Sane qui Matth. cap. xxii, 35 νομικός, a nostro interprete legis doctor dicitur, idem Marci xii, 28, εἰς τῶν Γραμματέων nominatur. Atque adeo Tertull. lib. iv *cont. Marc.*, c. 27 νομικούς, quorum in illo xi cap. Lucas meminit, legis doctores interpretatur. Alibi vero passim vulgatus interpres νομικῶν vertit legisperitos. Unde persæpe νομικοί cum Phariseis copulantur, ut Luc. xiv, 3. *Et respondens Jesus dixit ad legisperitos et Phariseos: Græce τοῖς νομικοῖς et cap. vii, 30: Οἱ δὲ*

A γόνασιν ἀνά μέσον τοῦ χρόνου, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἡλικίαν κατὰγοντες, οἵτινες ἦσαν δευτερωτὰ τοῦ νόμου, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμενοι, τὰ ἄλλα πράττοντες τῶν Ἰουδαίων περιττὴν δὲ τινα δῆθεν σοφιστικὴν ὑφήγησιν εἰσηγοῦμενοι, οὐ κατὰ νόμον μόνον βιοῦντες, ἀλλὰ περισσότερον, ξεστῶν βαπτισμούς φυλάσσοντες, καὶ ποτηρίων, καὶ πινάκων, καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τῆς ὑπηρεσίας, ὡς δῆθεν ἐπὶ τῷ ἀκραιφνέσι καὶ ὀσιον διακείμενοι. πυγμαῖ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι (95), πυγμαῖ δὲ καὶ καθαρισμούς τινὰς δι' ὑδάτων καὶ λουτρῶν ἀποσηχόμενοι. ἔχοντες δὲ τινα κράσπεδα σημαντικὰ τῆς αὐτῶν πολιτείας εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἔπαινον τῶν θεωμένων. Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς (96) ἐπὶ τὰ

B Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νομικοί. Qui cap. v, 17, Φαρισαῖοι, καὶ νομοδιδάσκαλοι vocantur. Quare νομικοί a νομοδιδασκάλοις non discrepant; iidemque legis interpretes sunt, ut et Bezae placuit; et falsissimum est τοῖς νομικοῖς proprie circa actiones civiles ac formulas occupari. Par est Scaligeri delirium, cum Scribas populi sic a Scribis legis secernit, ut illi actuarii vel actores publici fuerint. Quippe Matth. ii, 4, Herodes, cum magorum adventum et Christi nativitatem inaudisset, ut quo in loco Christus nasceretur inquireret, principes sacerdotum et Scribas populi convocat, et eorum responsum expetit. Quinam igitur alii esse possunt, quam legis interpretes et doctores? Certe non illi pragmatici, aut formularii, sive actuarii fuerunt: quos nemo de re tanta ac tam recondita consuleret, ad quam scilicet intelligendam disceptandamque non mediocri sacrarum litterarum usus, ac scientia requiratur. Quod ad Lucæ testimonium illud atinet, cap. xi, singulare est in eo quiddam; de quo nullus, quantum scire possum, interpres admonuit. Etenim Græce ita legitur: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, comm. 44, quod et Latina Bibliorum Regionum interpretatio retinet. At in Latinis aliis codicibus, et apud Ambrosium et Hieronymum ita legitur: *Vae vobis, quia estis ut monumenta, quæ non apparent, etc.* Neque vocabula ista reperiuntur, *Scribæ et Pharisei hypocritæ.* Et apparet in quibusdam olim Græcorum codicibus illa defuisse: Quæ si expungantur; peribit argumentum illud; quo fretus Drusius νομικούς a Scribis distinxerat. Et quamvis ita ut in Græcis exstat, *Scribæ et Pharisei* legamus, non inde tamen discrimen illud evincitur. Ita enim interpretari licet: cum hactenus in solos Phariseos invecus esset, postremo comm. 44, ad Phariseos etiam Scribas adiecit. Quod cum indigne tulisset quidam, qui Scriba tantummodo, non Phariseus esset; de ea re conquestem, quod non modo Phariseos, verum et ordinem suum incesseret. Hæc esse potest simplicissima huius loci, aptissimaque sententia. Nam omnino νομικούς pro Scribis, et vicissim, evangelistæ omnes usurpant. Scribarum porro minus, et officium præclare descripsit Epiph. cum ait: δευτερωτὰς τινὰς τοῦ νόμου fuisse, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμένους. Quos quidem ex Levitica tribu exstitisse perperam adnotat Beza; nam e qualibet esse poterant, ut et Pharisei.

(95) Πυγμαῖ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι. Πυγμαῖ non aliter accepit Epiphanius, ac Vulgatus interpres, pro eo quod est *crebro, frequenter*: pro quo Beza novitatis intempestivo studio pugno reddidit, sane imperite. Sed de Judaico quodam abluendi genere, quo ad summus usque digitos manus lavabant, vide Serrarium nostrum lib. ii, cap. 3.

(96) Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς. Deut vi,

μάτια ἐπιτίθετο, τούτέστι πλατέα σήματα πορφύρας (97). Νομίσειε δ' ἂν τις, ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ² τούτω ἐμφέρεται, μὴ ἄρα ³ περιάπτων λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασί τινες τὰ περιάπτα φυλακτήρια ὀνομάζουσιν· οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτου· ἀλλ' ἐπειδὴ στολάς, εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ Δαλματικάς, εἴτ' οὖν Κολοβίνας ἐκ πλατυσῆμων διὰ πορφύρας ἀουργοῦφεις κατεσκευασμένας, τὰ δὲ σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἠκριβωμένοι μετονομάζειν· τούτου ἕνεκεν φυλακτήρια αὐτὰ καὶ ὁ Κύριος κατ' ἐκείνους εἴρηκε. Ἀγλοὶ δὲ ἡ ἀκολουθία τὴν φράσιν τῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων· τὰ κράσπεδα, ἵνα εἴπη χρυσούς· καὶ τὰ φυλακτήρια, ἵνα εἴπη τῆς πορφύρας τὰ σήματα. Φησὶ γάρ· *Ἵτι πλατύνετε τὰ φυλακτήρια, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ὑμῶν μεγαλύνετε.* Ῥοσκούς γάρ τινες ἐπὶ τὰ τέσσαρα (98) πτερύγια τοῦ τρίβωνος ἕκαστος εἶχεν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος καταδεδεμένους ἐν ᾧ χρόνῳ ἐνεκρατεύετο, ἢ παρθενίαν ἤσκει. Ἐπειδὴ γάρ, ἕκαστος ταξάμενος ὠρίζε

¹ Matth. v, 23. ² Forte τούτω. ³ Deest περὶ. ⁴ Matth. xiiii, 5.

com. 8, cum mandatorum suorum jugem et assiduam meditationem præciperet Deus: *Et ligabis*, inquit, *ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos*, Hebraice *לְרַגְלֵיךָ וְעַל מַעְיָרְךָ*. Chaldaeus *לְרַגְלֵיךָ וְעַל מַעְיָרְךָ*. De Totaphoth tam ab Hebræis, quam a nostris varie disputatur. LXX pro ea voce, ἀσάλευτα reddunt: καὶ ἔστωσαν ἀσάλευτα πρὸ φθαλαμῶν σου, et sint immobilia. At Scaliger inepte credidit ἀσάλευτα idem esse, atque *amuleta*: *quam vocem*, inquit, *grammatici nondum in sua Lexica retulerunt. Itaque idem est ἀσάλευτον, καὶ φυλακτήριον*. Sed unde hoc tandem habet? Nam ἀσάλευτα non substantive, neque ad rem certam significandam: sed adjective, et ἀορίστως usurparunt. *Erunt*, inquit, *inmota ante oculos tuos*. Quare friget hæc novæ vocis observatio. Locus est Matth. xiiii, 5, in quo ad Totaphoth et frontalia Christus respectum habuisse videtur. Nam Pharisæos perstringens: *Dilatant*, inquit, *phylacteria sua et magnificant fimbrias*. Quem ad locum Hieronym. Pharisæorum superstitionem notat, qui quod simpliciter a Deo mandatum erat, ut in lege meditanda observandaque assidue versarentur; utique illa ante oculos perpetuo quasi monumentum quoddam exstaret, ita interpretati sunt, quasi descriptam in membranis legem, et frontibus alligatam gestari præciperet. Quocirca hæc opinio Hieronymi fuit, nullum Judæos mandatum habuisse de phylacteriis, ac frontalibus membranis; sed crasse illos et imperite divinum monitum accepisse. Quam ob causam acerrime a Scaligero reprehensus est; qui ex ipsis legis verbis pignat in *Elencho*, cap. 8, ea ipsa phylacteria præscripta fuisse. Non inficior idem et plerisque PP. videri, et in primis Justino, in *Dialogo cum Tryphone*, de gestandis alligandisque frontalibus; mandatum Judæis editum. Sed ex legis hoc verbis aperte colligi posse, quod putat Scaliger, hoc vero pernego. Et multo mihi probabilior Hieronymi sententia videtur, cum antiquissima Judæorum consuetudo non majus hac in parte præjudicium afferat, quam sextenti alii ritus ac δευτερώσεις nugacissimæ, quos jam tum Christi Domini tempore ex legis verbus non minus stolidè, quam pertinaciter eliciebant. De fimbriis aliter sentiendum. Etenim Num. xv, 38, conceptis verbis jubentur *fimbrias per palliorum*

gelium meminerit ¹, *suspicari quispiam possit, de amuletis hic sermonem institui*: quod a nonnullis amuleta phylacteria vocentur. Verum longe alia ratio est. Quippe cum stolis, sive vestimenti genere quodam uterentur isti, quod Dalmaticas, aut Colobia appellare possumus, quæ amplioribus ex purpura segmentis ³³ erant intexta. Ejusmodi porro segmata, qui accuratius loquuntur, nominare phylacteria solent. Horum consuetudinem secutus Dominus eadem illa phylacteria nuncupavit. Sed et sequentia de acceptione vocis istius haud dubiam fidem faciunt. Subjicit enim; et vestimentorum κράσπεδα, hoc est fimbrias. Ita et phylacteria purpureos illos quos dixi clavos appellavit. *Quoniam*, inquit, *dilatatis phylacteria, et fimbrias vestimentorum ampliores facitis* ⁴. Etenim corymbos puniceorum malorum specie quatuor e pallii laciniis pendentes, atque ex ipso stamine alligatos eo tempore gerebant, quo continentiam aut virginitatem servabant. Nam quilibet certum sibi tempus castitatis, aut continentiæ præscribebat; atque illa velut

angulos habere, iisdemque *vittas hyacinthinas* adjungere. Fimbrias Hebraice Moses *לְרַגְלֵיךָ*; LXX κράσπεδα. Vittas autem ille *לְרַגְלֵיךָ*; isti κλώσμα vocant. De quibus non solum Hebræi, sed et nostrates criticè copiose disserunt.

(97) *Τούτέστι πλατέα σήματα πορφύρας*. Mira vocabuli hujus τῶν φυλακτῆριων interpretatio; clavos esse purpureos latos; qui colobiis et eromidibus insuerentur. ad eundem modum, quo Romani senatores sui ordinis insigne gestabant. Hoc vero, inquam, admirandum potius, quam aut sine alio idoneo auctore nimis amplectendum, aut acrius reprehendendum; quod in *Elencho* Scaliger instituit. Atqui utrum dalmaticas istas et colobionas clavatos Pharisæi olim gesserint, eaque phylacteria plerique nominaverint, necne, aliunde constare non potest, et ex reconditis Judæorum libris ac ritibus multa Epiphanius potuit addiscere, quæ hoc sæculo et hodiernis Judæis ignota sunt. Esto igitur; clavos etiam istiusmodi φυλακτήρια iilla, quorum Matthæus meminit, cum Hieronymo pittaciola et membranacea frontalia eruditi homines interpretantur.

(98) *Ῥοσκούς γάρ τινες ἐπὶ τὰ τέσσαρα*. Riddle Scaliger ut Epiphanium erroris arguat: *Si mala punica*, inquit, *non igitur κράσπεδα*. Quasi non etiam *ροσκοὶ τοῖς κράσπεδοῖς* alligari poterint: ut et spinas adhibuisse, quo cruorem elicent, testatur Hieronymus. Nec obstat, quod *ροσκούς* summus sacerdos ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ gestaverit. Nam diversos ab illis cum numero, tum materia, aliisque id genus Pharisæi, cum in casto essent, usurpare poterant. Sic paludamentum cum Romanorum imp. proprium fuerit, etiam militibus attribuitur. Atque ut a Judæis non recedam, quis nescit inter summi sacerdotis vestes ephod, sive τὴν ἐπωμίδα, ac superhumeralè fuisse? Et tamen non modo sacerdotes ac levitæ ceteri; sed etiam laici ephod induebant, uti David lib. II Reg. cap. vi, 14. Sed hoc videlicet lineum erat: alterum illud pontificum proprium quatuor ex coloribus constabat, hyacintho, bysso, cocco, purpura; sed et auro contextum erat. Vide Hieron. *Epist. ad Fabiolam*. Nimis igitur insulse adversus Epiphanium nostrum argumentatur Scaliger.

exempla quædam, et imagines erant, quibus institutum suum exprimebant, ne quis utpote sanctos auderet attingere.

Quatuor apud eosdem traditionum, quas δευτερώσεις vocabant, fuere genera: primum Mosis prophetæ nomine est inscriptum; secundum, Akibæ cuidam magistro, vel Barakibæ tribuunt; tertium Audani, vel Annani, qui et Judas dicitur: quarti Assamonæi filios auctores jactitant. Quatuor ex hisce fontibus manarunt ea quæ apud illos inani quadam opinione sapientiæ constituta, cum sint inepta pleraque, prædicantur nihilominus; ac tanquam ab excellenti disciplina profecta summa ostentatione celebrantur.

ADVERSUS PHARISÆOS,

Quæ est heresis Judæismi III, ordine XVI.

I. Secundum ambas illas proxime Phariseorum hæresis sequitur, alterius generis; tametsi cum Scribis, quos legis doctores interpretantur, eadem sentirent. Cum iis enim legis quoque periti conjuncti erant. At Pharisei ad horum ritus alia rursus adjiciebant; et severioribus se institutis astrinxerant. Quidam enim cum suas illas exercitationes adhiberent, decem, vel octo, vel quatuor annorum sibi spatia præfigebant, quibus virginitatem, aut castimoniam colerent; hoc tempus continuis precibus traducebant, et id certaminis frequentius instaurabant, ne **34** ullam corporis labem contraherent, neve furtim turpe aliquid in somnis profluvium obreperet. Ergo alii tabulas ad eum usum parabant, latitudine non amplius dodrantali: in quibus post vesperam jacebant; ut si fortasse dormirent, in pavimentum prolapsi rursus se ad orandum excitarent; quo somni quoad liceret expertes

(99) *Δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν.* Eadem δευτερώσεων genera percenset hæresi xxxiii, n. 9. Quo ex loco Ραββὶ Ἀκιβᾶν pro Βαρακιβᾶν legendum hic admonemur. Hic est ille nisi fallor R. Akiba, de quo in Judæorum Calendario v die Tisri hæc ascripta sunt; R. Akiba filius Joseph conjicitur in vincula, ubi moritur.

(1) *Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί.* De Scaligeri hallucinatione supra vidimus, qui vomiticos actuarios esse, ac formularios credidit. Proximus huic error est; quod præsentem Epiphaniî locum sic interpretatus est, ut τὸ αὐτοῖς ad Phariseos referret, quibus cum versabantur οἱ νομικοί. Epiphanius, inquit; aperte τοὺς νομικούς distinguît ἀπὸ τῶν Νομοδιδασκάλων, τῶν καὶ Γραμματέων. Eosdem enim facit Γραμματέας, et Νομοδιδασκάλους, a quibus distinguît τοὺς Νομικούς, quos accenset Phariseis. Ideo recte ait: Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς; καὶ οἱ Νομικοί. Eodem, inquit, loco censentur Pharisei, et Νομικοί, qui quamvis unum corpus καὶ τάγμα efficiebant, tamen erat discrimen quoddam inter Phariseos, καὶ τοὺς Νομικούς; quod severius institutum esset Phariseorum, quam τῶν Νομικῶν. Hinc Serrarium imperitiæ arguit, quod ita vertit. *Cum ipsis enim iidem erant, et Nomici, seu Legisperiti Sed Epiphaniî sensum pessime interpretatus est Scaliger.* Etenim τὸ αὐτοῖς non alios, quam Scribas, sive Νομοδιδασκάλους significat, οἷς συνῆσαν καὶ οἱ

καὶ τὸν ἀγγελίαν, ἢ ἐγκρατείας, καὶ ταῦτα αὐτῶν τὰ πρῶτότυπα ἦν, εἰς τὸ ἐμφαίνειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρ' αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενα, ἵνα μηδεὶς ἀψηται ὄθεν τῶν ἡγιασμένων.

Δευτερώσεις δὲ παρ' αὐτοῖς τέσσαρες ἦσαν· μία μὲν εἰς ὄνομα Μωϋσέως τοῦ προφήτου, δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν (99) Ἀκιβᾶν οὕτω καλούμενον, ἢ Βαρακιβᾶν· ἄλλη δὲ εἰς τὸν Ἀνδᾶν, ἢ Ἀνᾶν, τὸν καὶ Ἰούδαν· ἑτέρα δὲ εἰς τοὺς υἱοὺς Ἀσσαμωναίου. Ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων δευτερώσεων, ὅσα παρ' αὐτοῖς νενόμισται οἰήσει σοφίας, ἀσοφίας δὲ τὰ πλεῖστα, αὐχεῖται καὶ ἄδεται· καὶ ἐν τάξει προκρίτεας διδασκαλίας βοᾷται τε καὶ φημιζεται.

B

ΚΑΤΑ ΦΑΡΙΣΑΙΩΝ,

Τρίτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊοῦ, ἐξκαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Ταῦταις ταῖς δυσὶν αἵρέσεσι κατ' ἀκολουθίαν συνῆπται ἡ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις, ἄλλη τις, ὅτινες τὰ αὐτὰ τούτοις ἐφρόνου· Γραμματεῦσι δὲ φημι, τοῖς ἐρμηνευομένοις νομοδιδασκάλους. Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί (1). Ἄλλα δὲ καὶ παρὰ τούτους πάλιν οἱ Φαρισαῖοι ἐφρόνου, πολιτείας μείζους ἔχοντες. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅτε ἤσκειον, ὤριζον δεκαετίαν, ἢ ὀκταετίαν, ἢ τετραετίαν· ὁμοίως περὶ βελίας, ἢ ἐγκρατείας, συνεχῶς εὐχόμενοι, πυκνότερον ἀγῶνα τοῦτον ἐνίσταντο, διὰ τὸ δῆθεν μὴ σωματικῶν τι παθεῖν, ἢ κλαπῆναι δι' ὄνειράτων, ἀπὸ τῆς βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην (2). Καὶ οἱ μὲν σάνιδες ἑαυτοῖς ἐφιλοκάλουν σπιθαμῆς μόνης τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ ταύτην ἑαυτοὺς ἐτίθεσαν κατὰ τὴν ἐσπέραν, ἵνα, εἰ ὑπνώσειε τις, καὶ καταπέσοι εἰς τοῦδαφος, αὐτῆς ἐγέλρηται εἰς εὐχὴν, διὰ τὸ ἀγρυπνον ἔχειν τὸν βίον κατὰ τὸ δυνατόν· ἄλλοι δὲ κάκληκας συλλέγοντες ἑαυτοῖς ὑπεστρώννουν, εἰς τὸ νυττομένους μὴ ὑπνῶ

Νομικοί. Quia sæpius evangelistæ Scribas, et Νομικούς quasi distinctos nominant, tametsi ex eodem essent ordine, idque vel κατ' ἐπεξηγήσιν, vel quia Scribarum complures erant gradus, et officia, cum et civilibus forte contractibus ac stipulationibus præsentem iidem, et legem interpretarentur: idcirco συνῆσαν, inquit, τοῖς Γραμματεῦσιν οἱ Νομικοί, hoc est conjuncti erant, unum τάγμα et corpus efficiebant. A quo non admodum abhorret Serrarius. Nam μεταληπτικῶς Epiphanius indicat, eosdem cum Scribis esse τοὺς Νομικούς, licet συνεῖναι τινι proprie non sit, idem esse cum aliquo. Postremo perperam αὐτοῖς ad Phariseos referri, docent quæ proxime subjiciuntur. Ἄλλα καὶ παρὰ τούτους, τῶν Νομικῶν scilicet, quam Γραμματέας.

(2) Ἀπὸ τῆς βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην. Scribendum pronuntiat Scaliger ἀπὸ τῆς ἐκκροτίνης σπέρματος ἀπεργαζομένην. Audax nimis emendatio: minimeque necessaria. Nam ἀπεργαζομένην passive, ut alibi sæpe, hoc loco sumpsit. Est enim Græcæ proprietatis parum alioqui diligens Epiphanius, ut Epiphanius observat. Quod si communitatis nomen nihil opus videatur, ego ita concipiam, ἀπὸ τῆς βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην. Intelligit autem τὸ σive ἔξονετρογῶν. Super hæc ἐκκροτίνης exstat Athanasii *Epistola ad Amnum monachum*: qui quantumvis præter voluntatem accideret, utrum culpa careret addubitaverat.

βαθεῖ φέρεσθαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι γρήγορσιν ἑαυτοῖς ἁποδορίζεσθαι. Ἄλλοι δὲ καὶ ἀκάνθας στρωμνῆν εἶχον διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ἐνήστευον δὲ δις (3) τοῦ σαββάτου, δευτέραν καὶ πέμπτην. Ἀπεδεκάτου δὲ τὴν δεκάτωσιν (4) τὰς ἀπαρχὰς ἐδίδουσαν, τριακοντάδας τε καὶ πεντηκοντάδας, τὰς τε θυσίας ἀσφαλέστατα καὶ τὰς εὐχὰς ἀπειτίνυον. Τῷ δὲ προσηρμένῳ σχήματι τῶν Γραμματέων προήρχοντο διὰ τοῦ ἀμπεχόνης, καὶ διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων, καὶ γυναικῶν ἱματίων (5) ἐν πλατεῖαις ταῖς κρηπίσι, καὶ γλώτταις τῶν ὑποδημάτων προτόντες. Ἐλέγοντο δὲ Φαρισαῖοι, διὰ τὸ ἀφορισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθησκείαν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραῖδα (6) ἐρμηνεύεται ἀφορισμός.

B. Ὁμολόγουσαν δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπίστευον τε ἀγγέλους εἶναι, καὶ Πνεῦμα. Ἠγήθησαν δὲ Ἰὸν Θεοῦ, ὡς οἱ ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ εἰμαρμένην, καὶ ἀστρονομία παρ' αὐτοῖς σφόδρα ἐξηρμάτιζεν. Αὐτίκα γοῦν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ ἐκ τῆς τῶν πεπλανημένων ἀστρονομίας κατὰ τὴν Ἑβραῖδα διάλεκτον ἑτέροις ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς μετωνόμασαι· οἷον ἥλιος Ἡμακαίσεμος (7), σελήνη Ἰερρεκαθαλβανὰ, ὅθεν καὶ Μῆνη καλεῖται. Ἰερρεὶ γὰρ ὁ μῆν λέγεται, Μῆνη δὲ σελήνη, ὡς καὶ παρ' Ἑλλήσι διὰ τὸν μῆνα· Ἄρης Χωχέδ Ὀκμῶλ· Ἐρμῆς Χωχέδ Ὀχμῶδ· Ζεὺς Χωχέδ Βιάλ· Ἄφροδίτη Σερούα, ἦτοι Λουήδ· Κρόνος Χωχέδ Σαθήθ. Λέγεται δὲ πάλιν παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ὀνόμασι. Οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ ἀκριβῶς τὴν τούτων ἐπωνυμίαν ἐκθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομι-

(3) Ἐνήστευον δὲ δις. Secundam et quintam feriam Theophylactus aequae atque Epiphanius adnotat, et Hebraeorum libri fidei faciunt. Ut ea de re vir doctus frustra dubitaverit.

(4) Ἀπεδεκάτου δὲ τὴν δεκάτωσιν. Proprium hoc fuit Levitarum, qui decimarum, quas populus praestabat, decimas sacerdotibus eximebant; Numerorum xviii. Atqui non omnes Pharisaei erant Levitae, quod tamen Epiphanium sensisse, ex hoc loco suspicari aliquis posset. Quae enim aliqui decumarum sunt decumae, cum praeter Leviticum ordinem decumas nullae acceperit? Primum omnium ab Israelitis primitiae de spicis, uvis et oleis afferebantur: tum de frugibus elaboratis theruma et decimae. Theruma in lege definita non erat; sed a magistris praescriptus modus est, ut ne minus sexagesima penderetur. Quare qui liberales erant, quadragesimam, parci sexagesimam, medii inter utrosque, ad hos aut illos accedebant. De qua re exstat Josephi Scaligeri opusculum inter posthuma. De iis itaque therumis fortean accipientibus Epiphanius, cum τριακοντάδας, et πεντηκοντάδας persolutas a Pharisaeis esse scribit. Quod si verum est, egregia illorum liberalitas existit, utpote qui praefinitum a Magistris terminum τῶν τεσσαρακοσίων superaverint. Tria porro decumarum apud Hebraeos genera praeter therumas, et primitias fuisse. Prima illa fuit, quam Leviticæ tribui quotannis pensabant, Num. xviii, 20, et deinceps. Altera, quam singulis annis penes se quisque retinebat, ut ibi, ubi sanctuarii erat, illa vesceretur, adhibitis ad convivium Levitis, Deut. xiv. Tertia denum, quam tertio quoque anno in Levitas et pupillos, viduasque distribuebant, eod. Deut. cap.

(5) Καὶ γυναικῶν ἱματίων. Magnopere mi-

statem transigerent. Alii collectos calculos substernebant, quorum vellicatio profundiorē somnum arceret, ut vel inviti pervigiles esse consuescerent. Nec defuere qui iisdem de causis spinas subjicerent. Cæterum bis hebdomada quaque jejunare mos illis fuit, secunda videlicet ac quinta die. Ad hæc decimarum decimas dabant; primitias offerrebat, tricesimas ac quinquagesimas; sacrificia vota que sua accuratissime persolvebant. Cultus idem illis, qui et Scribis, de quo proxime dictum est, vestis scilicet ac reliquus corporis habitus. Sed et muliebria palliola gestabant, et cum latioribus crepidis ac solearum ligulis procedere solebant. Qui ideo Pharisæi dicti sunt, quod essent propter ascititiam illam superstitiosamque disciplinam a reliquis sejuncti. Phares enim Hebraice separationem significat.

II. Mortuorum porro resurrectionem persuasam habebant. Angelos, ac spiritum esse credebant. Sed ut cæteri Dei Filium ignorarunt. Quin etiam fato et astronomiæ plurimum tribuebant. Argumento est quod Græca omnia vocabula vanissimæ illius artis propria totidem ab iis Hebraicis sunt reddita vocibus. Exempli causa sol Hamma et Semes ab iis appellatur. Luna, Jeree et Hallebana: unde et Mene vocatur: nam Jeree mensis, et luna Mene dicitur; ac perinde ut apud Græcos a mense nominis appellationem derivat. Sequitur Mars, quem Cochab Ocmol nominant; Mercurium vero Cochab Ocmol, Jovem Cochab Baal. Venerem Serua, vel Lued. Saturnus denique Cocha Sabath vocatur. Sunt et illorum aliae nomenclaturæ, quas accurate

randum, si modo verum est, muliebribus palliolis usos esse Pharisæos. Quod sequitur, ἐν πλατεῖαις ταῖς κρηπίσι, latas eosdem crepidas habuisse significat, nec aliter Cornarius. Quidam tamen ita corrigendum putant, ἐν πλατεῖαις, ἐν ταῖς κρηπίσι, καὶ γλώτταις, etc. Ac plateas intelligunt, in quibus ostentabant se Pharisæi. Ego nihil innovandum censeo.

(6) Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραῖδα. Reg. codex Φέρες quasi sit, Φέρις, et legendum sit ἀφορισμένος. Quanquam ἀφορισμός res est ipsa, quæ vocabulum significat: non ut τὸ Φέρες vel Φέρες præcisæ sit verbale substantivum ἐνέργηται sonans. Est enim potius separatus, quam separatio.

(7) Οἷον ἥλιος Ἡμακαίσεμος. De his Hebraeorum appellationibus agit eruditissimus Serrarius noster l. i De tribus sectis, c. 2, et in Minervali, lib. iv, c. 3. Ea sic Hebraice concipienda sunt.

הַמָּה, vel שֶׁמֶשׁ: יָרֵךְ vel לְבָנָה. Duorum sequentium nomina, quod eorum origo sit incerta, non satis ἐξ-εβραϊζεσθαι queunt; Χωχέδ Ὀκμῶλ, et Χωχέδ Ὀχμῶδ. Quorum prius Ὀκμῶλ forte a קָמַר, quod est succidere, alterum a קָמַר quod est concupiscere, quia Mercurius lucronibus et negotiatoribus questus avidissimis praesidet; nam quod Scaliger Ocmol ad Camulum, qui in veteri inscriptione exstat, pertinere defendit, non probat. Sequitur וְרֵךְ כּוֹכַב. Veneris stella Σερούα. vel Λουήδ. Prior vox a וְרֵךְ, ut Serrario visum est, deducta; quasi וְרֵךְ: posteriorem a וְרֵךְ malim, quam a וְרֵךְ. Nam et Assyrii Ἀφροδίτην Μύλιττα, Arabes Ἀλίττα nuncuparunt. Auctor Herodotus Clío. סַבְּתָא הַיְיָ גֵּוְנֵתֵינָא. Denique שַׁבַּת כּוֹכַב Sabbati stella recte Saturnus dicitur.

concipere minime potuimus. Neque iis contenti etiam cœlestia illa signa, quæ quadrifariam errore vanissimo pro elementorum numero distribuuntur **35** (Zodia vulgo nominant), a quibus impietatis in mundum propagata sunt semina, ista, inquam, illi Hebraice ita reddiderunt : Telaa, Sor, Tomin, Saratam, Ari, Bethula, Mozenae, Acrab, Keset, Gadi, Dalmii, Deggim. Hunc in modum Pharisæi Græcorum vestigia persecuti, eadem ab his usurpata vocabula Hebraicis vocibus interpretati sunt; nam Arius is est, quem Telaa nuncupant. Taurus Sor, Gemini Tomin, Cancer Sarata, Leo Ari, Virgo Bethula, Libra Mozane, Scorpius Acrab, Sagittarius Deggim appellantur.

III. Sed hæc omnia nequaquam ad lectorum perniciem commemorare studuimus : neque ad eorum vanitatem commendandam, qui stolidam et ineptam astronomiæ scientiam in hominum vitam invexerunt. Satis illam vis ipsa veritatis expugnat, et ejus errorem, inconstantiamque coarguit. Ac cum nos alias pluribus adversus eos disputavimus, qui nativitatem ac fatum astruebant : tum in operis hujus exordio eundem errorem brevi reprehensione perstrinximus. Sed ne quis per calumniam incessere nos quempiam putaret : nec quæ certo a nobis accepta explorataque essent, in medium af-

(8) Ἄλλα καὶ τὰ μάταως νομιζόμενα. Vellem clarius hæc ipsa στοιχεῖα declarasset. Nam valde est obscurum, quomodo XII hæc signorum vocabula eis ἀριθμῶν στοιχείων νομιζόμενα dicantur. An hoc voluit, hæc a gentilibus velut elementa, et στοιχειώδη, vel συνέγοντα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου esse constituta? An id potius, quod interpretatione nostra expressimus? Nam signa zodiaci dividuntur vel κατὰ διάμετρον, vel κατὰ τρίγωνον, vel κατὰ τετράγωνον, de quibus Geminis p. 21. Ex iis parti-

Βόρειον τμήμα.		Νότιον.	
Ignis		Terra.	
Aries	♈	Taurus	♉
Leo	♌	Virgo	♍
Sagittarius	♐	Capricornus	♑

Ad hunc itaque sensum duodecim signa pro elementorum numero partita scribit Epiphanius. Jam hæc verba ἀ ζώδια καλοῦσι. Cornarius ita vertit : Quæ animalia vocant : Ex quo manasse puto, ut viri quidam eruditi scripserint Epiphanium referre, Pharisæos astra cœli animata constituisse, hæc ipsa hæresi XVI; quod in Ecclesiast. annal. ad a. cap. 60 legitur. Sed id secus se habet. Nam ne littera hoc quidem ulla significavit Epiphanius. Sed hoc unum docuit Pharisæos cœlestibus signis, ac sideribus certa indidisse nomina, quæ fere a gentilibus usurpabantur, maxime duodenis illis signis, quæ vulgo ζώδια vocantur. Quare nos ambiguitatis cavendæ gratia Zodia, quam animalia vertere maluimus. Nam ex hoc fonte non satis cautæ interpretationis falsa de Epiph. testimonio sententia profluxit. Quamquam non illud ignoramus, a nonnullis Hebræorum doctoribus cœlestes orbis anima intelligentiæque præditos existimari; quam Rabbi Mosis opinionem David Kimchi in psal. XIX his verbis explicat : ודרב משה פירש מספרים על השמים כי דעתו ודעת השילוסופים כי הגלגלים היים משכילים עובדים לאל ומושבעים איתו שם גדול

ζώμνα (8) εις ἀριθμῶν στοιχείων παρὰ τῆς πεπλανημένοις ὀνόματα, ἀ ζώδια καλοῦσι, καὶ ἀθεμίτως τὸν κόσμον εἰς ἀσέβειαν ἐπλάνησαν. Οὕτω πάλιν Ἑβραϊκῶς αὐτὰ καλοῦσι · Τέλαα, Σῶρ, Θωμίμ, Σαρατάμ, Ἄρι, Βεθουλά, Μωζανή, Ἀκράβ, Κεσέτ, Γαδί, Δαλίμ, Δεγγίμ. Οἵτινες τοῖς Ἑλλησι μάτην, λέγω δὴ οἱ Φαρισαῖοι, ἀκολουθήσαντες μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἑβραῖα τὰ αὐτὰ ὀνόματα οὕτω · Κρίδον δὴ τοῖς παρ' ἐκείνοις λεγόμενον Τέλαα, Ταῦρον Σῶρ, Διδύμους Θωμίμ, Καρκίνον Σαρατάμ, Λέοντα Ἄρι, Παρθένον Βεθουλά, Ζυγὸν Μωζανή, Σκορπίον Ἀκράβ, Τοξότην Κεσέτ, Αἰγόκερον Γαδί, Ἰδρυχόν Δαλί, Ἰχθύας Δεγγίμ. Keset, Capricornus Gadi, Aquarius Dali, Pisces

Γ. Ταῦτα δὲ μοι οὐκ εἰς στέρβησιν (9) τῶν ἐντυγχανόντων κατατέτακται, οὐδ' ἵνα τὴν χυδαιολογίαν τῶν τὴν ἀσύστατον καὶ φρενοβλαδῆ μωρολογίαν τῆς ἀστρονομίας τῷ βίῳ παρεισαχθέντων συστήσω. Ἐλεγκται γὰρ αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀσύστατος οὕσα καὶ ἐσφαλμένη. Ἐξηται δὲ καὶ ἡμῖν ἐν ἄλλοις λόγοις πολλὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γένεσιν καὶ εἰμαρμένην νομιζόντων, καὶ μάλιστα ἐν τῷ προοίμῳ τοῦτου τοῦ συντάγματος ἐν ὀλίγῳ ἡμῖν κατὰ τῶν αὐτῶν πεπραγμάτευται. Ἄλλὰ διὰ τὸ μὴ τινα νομίσαι κατὰ συκοφαντίαν ἡμᾶς κατὰ τινων φέρεσθαι, καὶ μήτ' ἀληθῆ ἐκ παραδόσεων ἀκριβῶσαντας ἐκθέσθαι, ταῦτα

tionibus, secunda, quæ est κατὰ τρίγωνον, quadrifariam signiferum orbem dividit : primum segmentum boreale dicitur : secundum australe ; tertium zephyricum ; quartum, subsolanum. Quæ quidem ad nativitates, συμπαιδείας τῶν γενέσεων a gentiliacis accommodantur et ait Geminus : quod in certis sideribus mutua quedam consensus et conspiratio inesse credatur. Eadem illa segmenta suis quæque elementis assignarunt. Quæ omnia in hoc diagrammate intueri licet.

Ζεφυρικόν.		Ἄφηνωτικόν.	
Aer		Aqua	
Gemini	♊	Cancer	♋
Libra	♎	Scorpius	♏
Aquarius	♒	Pisces	♓

Rabbi Moses, inquit, vocem illam, enarrant, sic exponit, ut ad cœlestes orbis referat : quoniam hæc illius ac philosophorum opinio est : cœlestes orbis vivere, et intelligere, ac Deum colere, summisque laudibus officere. Hinc cœlicolas Judæos ab imperatoribus cod. de Judæis et Cœlicolis, appellari censet Baronius loco citato, quod astra cœlumque colerent. At Scaliger nominis rationem affert aliam. De qua ad ultimam hæresin opportunius disseremus. Cæterum huc referri potest, quod apud Orig. lib I, Cœlestium Judæis objiciebat : Λέγων αὐτοῦς σέβειν ἀγγέλους, καὶ γοητεία προσκείσθαι.

(9) Ταῦτα δὲ μοι οὐκ εἰς στέρβησιν. Pharisæi etsi fatum agnoscerent, non humana lamen omnia ex eo pendere statuebant : neque liberam hominis voluntatem, atque arbitrarij potestatem e medio tollebant, ut pluribus explicat Josephus lib. XVII Orig., cap. 2, et lib. II Ἀλωσ., cap. 12. Quare nihil erat, cur Epiphanius sequentem adversus assertores fati disputationem contra Pharisæos potissimum dirigeret; quatenus ea res ad humanas actiones, earumque libera consilia pertinet, quæ Pharisæos nequaquam sustulisse, Pharisæus asserit Josephus.

ἡμῖν καὶ ὄνομαστί εἴρηται. Ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ ἠλιθιότης οὐχ ἡ τυχοῦσα τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὁμολογοῦσι, καὶ κρίσιν δικαίαν ὀριζομένοις, εἰμαρμένην λέγειν. Πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι καὶ εἰμαρμένη; Δυσὸν γὰρ ἀνάγκη θάτερον· ἢ, γενέσεως ὑπαρχούσης, μὴ εἶναι κρίσιν, διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπικρατείας τῆς πεπωμένης· ἢ, ὅτι κρίσεως ὑπαρχούσης, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐπαπειλουμένης, καὶ νόμων δικαζόντων, καὶ τῶν τὸ πονηρὸν δρώντων δίκην ὑπεχόντων, νόμου τε ὁμολογουμένου δικαίου καὶ κρίσεως Θεοῦ ἀληθεστάτης, ἀργὴν εἶναι τὴν πεπωμένην, καὶ μὴ ἔχειν ὅλων σύστασιν τὸ παράπαν.

rum pœnæ constitutæ; si denique justa a Deo lex consentaneum est, necesse est, inquam, supervacuum esse fatum illud, nec ullo in loco consistere.

Δ'. Ὅποτε, διὰ τὸ δύνασθαι ἀμαρτάνειν, καὶ μὴ ἀμαρτεῖν, τὴν μὲν διὰ τὰ ἀμαρτήματα δίκην ἀπαίτεῖσθαι, τὸν δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι, διὰ τὸ εὖ πεπραγέναι, ὠρισταί καθ' ἑκατέρων τὸ διάφορον· ὡς καὶ μὲν φωνῇ δικαίᾳ λέγειν ἐν συντόμῳ ἀληθείᾳ, διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου Κυρίου εἰρημένον, τὸ· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγησθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Ὅστε παντὶ πρὸς δῆλόν ἐστι καὶ ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον παρεῖχετο Θεός, δι' ἑαυτοῦ φήσας τὸ, Ἐὰν θέλητε, καὶ μὴ θέλητε· ὥστε περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ ἀγαθοεργεῖν, ἢ τὸ φαῦλον ἐφίεσθαι πραγμάτων. Οἷς ἐπιφωνητέον ἐστὶ πυκνότερον καὶ πολλαχῶς, καὶ οὐ διὰ μῖσθου φωνῆς, ἀλλὰ πολλαχῶς τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα· Ὁδοὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· οἱ καταλελοίπατε τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ ἀποδεκατοῦτε τὸ ἀνηθον, καὶ τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ πῆγανον, καὶ καθαρῖζετε τὸ ἐκτός τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, τὸ δὲ ἐντός ἐστὶ μυστήριον ἀκαθαρσίας καὶ ἀκρασίας. Καὶ δοκιμάζετε δικαιοσύνην εἶναι ὀμνύειν ἐν τῷ ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ παρ' ὑμῖν τῷ ὄρκῳ λέλεκται¹, καὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύειν οὐδὲν εἶναι φατέ. Ἐὰν δὲ τις ὁμῶς ἐν τῷ ὑπεράνω αὐτοῦ, τοῦτο δεδικαίωται. Οὐχὶ τὸ θυσιαστήριον βαστάζει τὸ ἐπικαθεζόμενον; Καὶ ὅτι λέγετε, Ἐὰν τις εἴπῃ πατρὶ καὶ μητρὶ· Κορβάν, ὃ ἐστὶ δῶρον ἢ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῆθῃς, καὶ οὐκέτι μὴ τιμήσει τὸν Πατέρα, καὶ ἡθετήσατε τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν παραδόσεως. Καὶ κυκλεύετε θάλασσαν καὶ ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ δεῦν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν διπλοῦτερον ὑμῶν υἱὸν γέννησης.

Τί τοίνυν περιττώτερον τῶν ἁγίων βήσεων ὑπερβαίνουσιν τις πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων; Ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖσθαι μάλα ἡγοῦμαι ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς καὶ ἀληθιναῖς λέξεσι, πρὸς ἃς οὐκ ἔδυνήθησαν ἀντιπεῖσαι, οὔτε πρὸς τὸ βραχυτάτον.

¹ Forte τοῦ ὄρκου λέλυται. ² Isa. 1, 19, 20. ³ Matth. xxiii, 15 sqq.

A ferre, nominatim illa percensenda duximus. Est illud vero extremæ cujusdam imperitiæ, ne dicam amentitiæ, cum resurrectionem mortuorum esse fateare, ac justissimum de cujusque factis iudicium constitutum, fatum nihilominus esse ullum asserere. Qui enim duo ista convenire possunt, iudicium, inquam, atque fatum? Horum enim alterum necesse est: vel si ulla sit genitalis necessitas, nullum esse iudicium: quod qui committit aliquid, non id sua sponte facit, sed factorum vi ac tyrannide compulsus, vel si iudicium est ullum, nec frustra in comminationibus obijci solet, atque et leges aliquæ sunt, et flagitiosus hominibus scelerum tradita, et illius iudicium omni ex parte veritati

IV. Etenim non aliam ob causam, nisi quod peccare, necne sit in arbitrio [cujusque positum, hoc discrimen introductum est, ut alter admissorum scelerum pœnas luat, alter pro recte factis præmium laudemque consequatur. Quod quidem brevi justissimaque sententia complecti **36** possumus, quæ ab Isaiâ propheta ex persona Dei verissime pronuntiata legitur. Si volueritis, et obedieritis mihi, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, neque obedieritis mihi, devorabit vos gladius. Os enim Domini locutum est ista². Ex quo perspicue illud, ac citra ullam dubitationem efficitur, Libertatem homini a Deo esse concessam; cum ita per sese dixerit: Si volueritis et nolueritis. Adeo ut bene agere, vel malorum cupiditatem concipere, illius arbitrio sit relictum. Quamobrem sæpe illud, ac varie, nec una voce personandum, ac frequentissime contra impostores istos repetendum est dictum in eos Salvatoris illud: Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quoniam reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium et misericordiam; et decimatis anethum, et mentham, et rutam, et mundatis quod deforis est calicis et paropsidis: quod intus est, plenum est immunditia et seditate. Et approbatis justum esse jurare in eo, quod est super altare: jurare autem in altari ipso, jurisjurandi apud vos religione solvitur. Et in cælo jurare nihil esse dicitis. Qui autem juraverit in eo, qui supra illud est, id vero justum censetur. Nonne altare portat id, quod impositum est, et cælum thronus ejus est, qui in illo insidet? Et quod dicitis: Si quis dixerit patri et matri: Corban, hoc est munus quod ex me tibi proderit, et non honorabit patrem, et irritum fecistis mandatum Dei per traditionem seniorum vestrorum. Et circuitis mare, et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum factus fuerit, facitis illum duplo quam vos filium gehennæ³.

Quid igitur ad eos homines refellendos divinis illis sententiis adjici gravius potest? Maque satis esse arbitror Salvatoris vocem ac verissimum illud oraculum, cui ne minimum quidem reluctari potuerunt.

ADVERSUS HEMEROBAPTISTAS,

A KATA HMEPOBAΠTICTΩN (10),

Quæ est hæresis IV Judaismi, ordine XVII.

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἑπτακαιδέκατη δὲ τῆ ἀκολουθία.

Proxima est Hemerobaptistarum secta; quæ ut ab aliis nulla in re **37** dissidet; eademque dogmata cum Scribis ac Pharisæis amplectitur: ita cum Sadducæis non modo in neganda mortuorum resurrectione convenit; verum etiam communem cum iis infidelitatem, cæterarumque rerum pravitatem retinet. Hoc vero præcipuum habent, quod tam vere, autumnoque, quam æstate, atque hieme quotidie lavant: unde et Hemerobaptistarum appellationem adepti sunt. Ita enim statuabant: vivere aliter hominem non posse, quam si quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret.

Sed a nobis uno verbo funditus everti secta illa potest; cuius dogmata ut a fide prorsus aliena, sic cum infidelitate conjuncta sunt. Cum enim diebus singulis abluantur, vel sua ipsi conscientia redarguuntur, omnem illam, quam pridie conceperant, spem cum fide atque expiatione perdidisse. Nam si unum duntaxat baptismum tenerent, in eo fiduciæ aliquid utpote perpetuo atque immortalis, collocare possent. Jam vero qui hodie non curandi corporis gratia, sed ad expianda scelera loti sunt, quibusque ideo repurgata, ut ipsi statuunt, omnia esse debent: iidem cum postridie rursus abluantur, declarant profecto hesternum illum baptismum evanuisse. Nisi enim iste periisset, nihil erat cur ad criminum expiationem denuo illum postera luce repeterent. Quod si peccare omnino non desinunt; existimantque se, cum perpetuo ac diebus singulis peccent, expiari aqua posse, vehementer aberrant, nec est eorum instituto vanius aut absurdus quidquam. Etenim neque Oceanus ipse, neque maria omnia; neque perennes fluviorum aquæ, vel fontium; neque quidquid uspiam pluviarum est, si

Ταῦταις δὲ συνέπεται τις αἵρεσις Ἡμεροβαπτιστῶν, οὕτω ἀλλοιωμένη, μηδὲν μὲν παραλλάττουσα τῶν ἄλλων, ἀλλ' Ἰσα τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων φρονοῦσα· οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις (11) ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μόνον, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Τοῦτο δὲ περιττὸν αὐτῇ κεκτημένη ἢ αἵρεσις· ὡς ἐν ἑαρί τε καὶ μετοπίῳ, χειμῶνι τε καὶ θέρει πάντοτε καθήμεραν βαπτίζεσθαι· ὄθεν καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν ἐληφε τὴν ἑπωνυμίαν. Ἐφασκε γὰρ αὕτη ἄλλως πως μὴ εἶναι ζῆν ἀνθρώπων, εἰ μὴ τι ἄρα καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτο τις ἐν ὕδατι, ἀπολούμενός τε καὶ ἀγνιζόμενος ἀπὸ πάσης αἰτίας.

B Πρὸς ταύτην δὲ καὶ αὕτην ἐξ ἐνὸς λόγου ἡμῶν ἀνατροπὴ γενήσεται· ὅτι ἀπιστίας παρ' αὐτοῖς μῆλον ἢ πίστεως οἱ λόγοι. Ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἡ συνειδήσις αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτιζομένων, ὡς ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς χθρῆς ἡμέρας παρ' αὐτοῖς τέθνηκε, καὶ ἡ πίστις τε καὶ ὁ ἀγνισμός. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἐκ βαπτίσματι ἐστοίχουν, ἄρα ἐθάρρουν τοῦτω, ὡς ζῶντι καὶ ἀθανάτῳ ὄντι εἰς τὸν αἰῶνα· ὅποτε δὲ σήμερον μὲν ἐλούσαντο οὐχ ἔνεκεν πλύσεως σώματος, ἀλλ' ἔνεκεν ἀμαρτημάτων, ἄρα κατ' αὐτοὺς ἐκαθαρίσθη. Αὐτοὶς δὲ τῇ ἐξῆς πάλιν λουόμενοι, ἀπεφθάνοντο τὸ παρελθὸν ἐν τῇ χθρῆς τεθνάναι βάπτισμα. Εἰ μὴ γὰρ τὸ πρὸ μιᾶς τεθνήκει, οὐκ ἂν εἰς τὴν ἐξῆς ἐτέρου ἐπέδεδοντο πρὸς καθαρισμόν ἀμαρτημάτων. Καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἀπέχονται τοῦ ἀμαρτάνειν, νομίζοντες, ὅτι τὸ ὕδωρ καθαρῖσει τοὺς ἐνδελχῶς καθ' ἑκάστην ἀμαρτάνοντας, μάταιος αὐτῶν ἡ ὑπόνοια, καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φροῦδον καὶ ἔωλον. Οὔτε γὰρ Ὀκεανὸς, οὔτε πάντα τὰ ρεῖθρα καὶ πελάγη, ποταμοὶ τε ἀέρινοι καὶ πηγαί, πᾶσα τε ἡ ὀμβροτόκος φύσις συνελθούσα δύναται ἀμαρτήματα ἀφανίσαι· ἐπειδὴ περ οὐ κατὰ λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Θεοῦ γίνεται.

¹ Forte Ἡμεροβαπτιστῶν.

(10) Ἡμεροβαπτιστῶν. Commune Judæis omnibus, et in primis Pharisæis fuisse Marcus evangelista testatur cap. vii, 3 et 4, ut et manus frequenter abluerent, et a foro redeuntes baptizarentur. Quare non videtur peculiaris hæc secta Judæorum exstitisse; nisi ita dicamus nonnullos qui se sanctitate præstare cæteris vellent, non modo quoties a foro redirent, verum etiam tametsi pedem domo non extulissent, de die sæpius lavare consuevisse. Cujusmodi Banus ille fuit, cui se Josephus in disciplinam tradidit, ut in Vita sua scriptum reliquit. Hunc enim refert, ψυχρῷ ὕδατι τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν νύκτα πολλάκις λουόμενον πρὸς ἀγνείαν. Sic Esseni apud eundem Josephum lib. ii, cap. 7 corpus ante cibum abluébant frigida. Quid igitur Hemerobaptistæ illi, quos Epiphanius refert, meruerint, ut distinctam ab aliis sectam ellicerent, non satis discernimus.

(11) Οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις. Qui prima specie verborum istorum sensus occurrit, is est, quem non modo nos ipsi, sed etiam Cornarius expressit. Hemerobaptistas non solum in neganda mortuorum resurrectione, verum in reliqua omni dogmatum falsitate concordare cum Sadducæis. Οὐ μὴν ἐξισουμένη μόνον, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν

τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Sed hæc sententia ab iis, quæ paulo ante leguntur; tum in Breviario sectarum hujus libri, et in universarum Anacephalæosi reperiuntur ab Epiphanio, vehementer dissidet. Nam ubique constanter asseritur, Hemerobaptistas a Judæis reliquis nulla in parte discrepare; sive, ut hoc loco scripsit, a Scribis et Pharisæis. Quod si communem cum Sadducæis negationem resurrectionis haberint, aliaque dogmata, quibus isti a Pharisæis et Scribis tantopere abhorrebant, ut ad Samaritanos accederent, quemadmodum in illorum declaratione hæresi testatus est; profecto multum cum a reliquis Judæorum factionibus, tum a Pharisæis, ac Scribis Hemerobaptistæ separati sunt. Quæ ratio commovet, ut aliter Epiphanius verba interpretanda judicem, adeoque contrario sensu: ac prior ille est, quam in Latina versione posui. Οὐ μὴν ἐξισουμένη, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις. Non tamen cum Sadducæis congruens, hoc uno capite, quod mortuorum resurrectionem non, ut illis visum est, abneget, quamquam reliqua in perfidia, et adversus Christum præcipue contumacia, Sadducæorum, ac cæterarum Judaismi hæreseon gemina sit.

Μετάνοια γὰρ καθαρίζει, καὶ τὸ ἐν βάπτισμα διὰ τῆς τῶν μυστηρίων ὀνομασίας. Παρελύσομαι δὲ καὶ ταύτην, αὐτάρκως ἡγησάμενος¹ τὸν ἐν ὀλίγῳ τὸ ἀλέχημα τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας ὑποδείξαι. Ἔως ἐνταυθοὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι συντέτακται.

etiam secta ad aliam transibimus : cum abunde remedia comparasse. Haectenus igitur in lectorum

A unum in locum convenient, eluere peccata hominum possunt : quando id citra omnem rationem, citraque Dei præceptum adhibetur. Purgare proinde scelera pœnitentiæ est, uniusque baptismi, per mysticarum rerum appellationem. Sed nos ab hac esse putemus paucis adversus illorum stoliditatem gratiam ista disputata sint.

KATA NAZAPAIΩN (12),

Ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πέμπτη, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ ὀκτωκαιεκάτη.

A. Ἐξῆς δὲ ἐπιδαλοῦμαι διηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν αἴρεσιν τὴν μετὰ τοὺς Ἡμεροβαπτιστὰς καλουμένην τῶν Ναζαραίων, οἵτινες Ἰουδαῖοι εἰσι τὸ γένος, ἀπὸ τῆς Γαλααδίτιδος καὶ Βασανίτιδος, καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου ὁρμώμενοι, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἔλθων περιέγει λόγος. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ οὔσα, ἤτις τὰ πάντα Ἰουδαίζει, μηδὲν περαιτέρω φρονούσα σχεδὸν τῶν προειρημένων. Περιτομὴν γὰρ ὡσαύτως ἐκέκτητο, Σάββατον τὸ αὐτὸ ἐφύλαττεν, ἑορταῖς ταῖς αὐταῖς προσανείχεν, οὐ μὴν εἰμαρμένην παρεισῆγεν, οὔτε ἀστρονομίαν. Καὶ πατέρας μὲν ἐδέχετο τοὺς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, τοὺς ἐν ἀριστεία θεοσεβείας διαφανεῖς ὑπέρξαντας²· φημὶ δὲ Ἀδάμ, καὶ Σῆθ, καὶ Ἐνώχ, καὶ Μαθουσάλα, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, Λευὴν τε καὶ Ἀαρῶν, καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ· αὐτὴν δὲ οὐ παρεδέχετο τὴν Πεντατεύχον, ἀλλὰ ὠμολόγει μὲν τὸν Μωϋσέα, καὶ ὅτε ἐδέξατο νομοθεσίαν, ἐπίστευεν· οὐ ταύτην δὲ φησὶν, ἀλλ' ἕτεραν. Ὅθεν τὰ μὲν πάντα φυλάττουσι τῶν Ἰουδαίων Ἰουδαῖοι ὄντες· θυσίαν δὲ C οὐκ ἔθουον, οὔτε ἐμψύχων μετείχον· ἀλλὰ ἀθέμιτον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ κρεῖον μεταλαμβάνειν, ἢ θυσιάζειν αὐτούς. Ἐφασκον γὰρ πεπλάσθαι ταῦτα τὰ βιβλία, καὶ μηδὲν τούτων ὑπὸ τῶν πατέρων γεγενῆσθαι. Αὕτη ἦν ἡ τῶν Ναζαραίων διαφορὰ πρὸς τὰς ἄλλας· ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἑλεγχος οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἔστι φανερόν.

B. Πρῶτον μὲν τὸ ὁμολογεῖν αὐτοὺς τοὺς πατέρας, καὶ πατριάρχας, καὶ Μωϋσέα. Ἄλλης Γραφῆς

¹ Forte τό.

(12) Κατὰ Ναζαραίων. Nazareni quinam veteri in lege fuerint, nemini est ignotum. Sed ii fere ad tempus, non perpetuo sibi delectum ciborum indicare consueverant. Tametsi perpetui quidam erant Nazaræi : cujusmodi Samson exstitit. Deinde non usque eo impietatis processerant, ut Pentateuchum Mosis, ac legem repudiarent : quod Nazarenos istos factitasse scribit Epiphanius. Qui non modo inter Judæorum sectas Nazarenos recenset, sed etiam Christianis ascribit. Vide hæresin xxix. Quamvis hoc interest, quod Judaicos istos Nazaraïous, Christianos Ναζωραίους appellet. Sane Christianos Judæi נַזְרִיָּי nominant, ut Elias in *Thisbi* docet, a Nazaretho Galilææ oppido ; Christus ipse Nazarenus appellatus est, et Nazaræus, tam נַזְרִיָּי, quam נַזְרִיָּי, ut Hieronymus indicat in *cap. iii Math.* Nazaræi veteres נַזְרִיָּי proprie vocati, quasi sancti, et separati. Sed cum Epiphanius duo illa genera discernat : suspicor priores et Judaicos נַזְרִיָּי Nazaraïos, posteriores, qui in Christum crediderant, נַזְרִיָּי Nazaraïos, nominari. Vide Hieron. in *cap. xi*

[38 ADVERSUS NAZARÆOS,

Quæ est Judaismi hæresis V, ordine XVII.]

I. Nunc alia mihi post Hemerobaptistas hæresis exponenda, quæ Nazaræorum dicitur. Qui quidem ut accepimus genere Judæi sunt, e Galaatide, et Basanitide, ac reliquis ultra Jordanem regionibus oriundi. Quamobrem cum hæc secta Israelitica ex gente profecta sit, Judæorum in omnibus dogmata complectitur, nec ab iis quos antea commemoravi fere ulla in re dissidet. Nam et circumcisionem perinde atque alii retinet ; et idem Sabbatum observat, eademque festa celebrat : sed neque fatum neque astronomiam admittit. Ac cum veteres illos patriarchas, de quibus in Pentateucho mentio est, approbet, qui ab Adam ad Moysen usque insigni pietate floruerunt : nimirum Adam, Seth, Enoch, Mathusalam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Levi, Aaron, ac Jesum Nave filium, Pentateuchum nihilominus ipsam repudiat. Nec Moysen quidem abjicit, neque oblatam huic a Deo legem esse differtur, sed aliam fuisse dicit quam quæ vulgo circumfertur. Ex quo factum est, ut Judæorum cæremōnias reliquas observent, utpote Judæi ; a sacrificiis abhorrent ; neque animata re ulla vescantur. Itaque carnes in cibum adhibere, vel sacrificare nefas esse ducebant. Conficta enim hæc esse volumina, neque eorum quidquam a majoribus profectum. Ejusmodi Nazaræorum discrimen a reliquis fuit. Unde et facile non uno duntaxat in loco, sed in pluribus refutari possunt.

II. Ac primum quod veteres patriarchas et Moysen probant, quæro ab illis, cum nulla de iis alia

Isaiæ. Philastrius Nazaræorum hæresin inter Judaicas sectas numerat : sed legem et prophetas amplecti scribit, neque quidquam iis aliud attribuit, quam quod Nazaræi veteres observare solebant. Quo nomine inter hæreses cooptari non debuerunt. At Nazaraïoi, quos hic describit Epiphanius, legem Mosis abnegabant : quod est idem ac Judaïsmum ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως evertere. Unde ne ad posteriores quidem Nazarenos ; qui Christo nomen dederunt, quique privatam in Christianismo sectam instituerunt, possunt referri. Siquidem Nazaræi illi, quibus cum usum et consuetudinem habuit Hieronymus, quibusque xxix hæresim assignat Epiphanius, Vetus omne Testamentum admisere, ut ambo illi Patres affirmant : quod Judaica ista secta funditus rejecisse videtur, quandoquidem Pentateuchum Mosis Judaïsmi medullam funditus proscrispsit. Sed ejusmodi Judaici nominis hæresis non haud scio an alius præter Epiphanium commemoraverit.

Scriptura meminit, unde et horum appellatio, et egregia virtus nisi ex illis voluminibus cognita esse potuerit? Qui porro convenit veritatem in unum cum falsitate concurrere? eandemque Scripturam partim vera, partim falsa jactare? cum Salvator dixerit: *Aut facite arborem bonam, et fructus bonos: aut arborem malam, et fructus malos. Neque enim potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala¹ bonos fructus facere.* 39 Quocirca vanissimum horum hominum ingenium est; doctrinaque ipsa multis ex capitibus everti ac refutari potest. Præsertim cum in hodiernum usque tempus non modo celebrentur ea, quæ iis in libris gesta memorantur; sed et ipsamet loca repræsententur, ubi admiranda illa prodigia contigerunt. In primis mons Sion, ubi ovem Deo Abrahamus immolavit, idem ad hoc tempus nomen obtinuit. Tum ubi quercus illa Mambre fuit; quo in loco vitulum angelis apposuit. Quem cum illis epularum apparatus instrueret, verisimile est eorum et ipsum participem exstitisse.

III. Quin etiam quod ad illum agnum attinet, in Ægypto a Judæis immolatum ejus rei memoria apud Ægyptios, ipsosque deorum cultores hodieque remanet. Etenim sub idem tempus, quo illic olim Pascha celebratum est, quod in veris initium atque æquinoctium incidit, Ægyptii omnes minio oves suas inficiunt, necnon et arbores, uti ficus, et cætera ejusmodi. Cujus quidem ritus tametsi causam nesciant, istud tamen præ se ferunt, ac vulgo jactant: illo die universum terrarum orbem incendio conflagrasse; hujusporro calamitatis avertendæ vim quamdam in cruore illo atque igneo colore esse positam. Quibus vero de causis, negant sibi esse compertum; sed et hucusque in Cardyæorum regione arcæ Noemiticæ reliquias ostendunt. Ac si quis diligentius perquirat, non dubito, quin altaris quoque vestigia, quod ipsum consequens est, ad montis radices invenire possit: ubi tum Noe ex arca progrediens mansit, et de puris animalibus, atque adipibus Domino Deo sacrificium instituit. Quo etiam tempore illud a Deo oraculum accepit: *Ecce dedi tibi omnia, tanquam herbarum olera, macta, et comede*². Verum hæresis hujus adulterina, stultaque dogmata missa faciam. Siquidem pauca hæc sufficiunt a nobis hucusque disputata, atque ad eum errorem propulsandum in medium allata.

CONTRA OSSENOΣ (14),

Quæ est VI hæresis Judæismi, ordine XIX.

I. Sequitur Ossensorum hæresis cum superioribus

¹ Luc. vi, 43. ² Gen. ix, 3. ³ Forte ἡ, vel τοῦ.

(13) Καὶ ὅπου ἡ δρυς τῆς Μαμβρῆ. Celeberrimus apud posteros locus ille fuit, ad usque Constantini Magni tempora, quibus tam a Judæis et Christianis, quam a gentilibus frequentes religionis ergo conventus, ac mercatus illic habiti, quos Constantinus edicto sustulit. Sozomenus l. ii, c. 3.

(14) Κατὰ Ὀσσηνῶν. Quos Ossenos hic appellat

ἄρα περὶ τούτων μὴ λεγοῦσης, πόθεν αὐτοῖς ἡ γνώσις τῆς τῶν πατέρων ὀνομασίας καὶ ἀριστείας εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν τῆς Πεντατεύχου; Καὶ πῶς οἶόν τε ἐν ταυτῷ εἶναι ἀληθὲς καὶ ψεῦδος; καὶ ἐν μέρει τὴν Γραφὴν ἀληθεύειν, ἐν μέρει δὲ ψεύδεσθαι; τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον ἀγαθόν, καὶ τοὺς καρποὺς ἀγαθοὺς, ἡ τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τοὺς καρποὺς σαπρούς. Οὐ δύναται γὰρ δένδρον ἀγαθὸν καρπὸν σαπρὸν ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι. Μάταιος τοίνυν αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ ἡ εἰσῆγησις ἐκ πολλῶν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν· ὡς ἀχρι τῆς δεῦρο οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἔδεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τόποι τῶν παραδόξοποιῶν σωματοποιοῦνται. Πρῶτον ὅπου τὸ πρόβατον ὁ Ἀβραάμ προσέφερε τῷ Θεῷ ὅρος Σιών ἀχρι τοῦ δεῦρο οὕτω καλούμενον. Ἄλλα καὶ ὅπου ἡ δρυς³ τῆς Μαμβρῆ (13) ἔνθα τοῖς ἀγγέλοις παρετέθη ὁ μόσχος· ὅπου δὲ Ἀβραάμ ἀγγέλοις παρέθετο κρεῶν τὴν ἐτοιμασίαν, ἀποδέων οὐκ ἦν αὐτὸς τῆς τούτων μετοχῆς.

Γ'. Ἄλλα καὶ τοῦ προβάτου τυθέντος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα ἐτι παρ' Αἰγυπτίους τυγχάνει ἀδομένη ἡ παράδοσις, καὶ παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ, ὅτε τὸ Πάσχα ἐγένετο ἐκέισε, ἀρχὴ δὲ αὕτη γίνεται τοῦ ἔαρος, ὅτε ἡ πρώτη ἰσημερία, ἐκ μίλιτωσ λαμβάνουσι πάντες Αἰγύπτιοι κατὰ ἀγνωσίαν, καὶ χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι δὲ καὶ τὰ δένδρα, τὰς συκᾶς, καὶ τὰ ἄλλα, φημιζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι φησί· τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξε ποτε τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τοῦ πυρῶπου ἀλεξητήριόν ἐστι τῆς τοσαύτης πληγῆς καὶ τοιαύτης. Πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν εἰδῆσι περὶ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ἐτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δεῖκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδουίων χώρᾳ. Καὶ πάντως δὲ εἰ ἐπιζητήσῃ τις, καὶ ἀνερευνήσῃ καὶ τὰ λείψανα τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπιπέπερ ἀκόλουθόν ἐστιν, εὔροι ἂν ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ τοῦ ἔρους· ὅπου ἔμεινε Νῶε ἐξελεθῶν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ, καὶ προσενέγκας ἀπὸ τῶν ζώων τῶν καθαρῶν, καὶ τῶν στείτων Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὅτε ἤκουσεν· Ἰδοὺ δέδωκά σοι πάντα, ὡς λάχαρα χόρτου· θύσον, καὶ φάγε. Παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἐπέισαχτον καὶ ἡλίθιον τῆς αἰρέσεως, ἀρχεσθεῖς ταῖς προειρημέναις ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνσπαρείσαις ὑπὸ τῆς ἡμῶν βραχύτητος, ἐνταῦθα πρὸς ἀντίθεσιν τῆς πλάνης τῆς προειρημένης αἰρέσεως.

ΚΑΤΑ ΟΣΣΗΝΩΝ (14),

Ἐκτεν αἰρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐννεακαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Μετὰ ταυτην πάλιν ἄλλη τις αἰρεσις ταύταις

Epiphanius, Ὅσσαίους hæresi xxx et liiii, nominat, ut Scaliger observat, quemadmodum Ἐσσαῖοι ἐπ' Ὅσσηνοῖσι pro iisdem accipiuntur. Ex quo nimirum colligitur τὸν nonnisi κατὰ παραγωγὴν in Græco esse, neque radicale videri, uti nec in Essenorum vocabulo. Addit Ὅσσηνοῦς eosdem esse cum Ἐσσηνοῖσι· utrosque enim esse: ἸΝΩΠ quia sæpenumero hōm

παραπελεγμένη, ἡ τῶν Ὀσσηνῶν καλουμένη. Ἰουδαῖοι τε οὗτοι, ὡς καὶ αἱ προειρημέναι, ὑποκριταὶ τὸν τρόπον, δεινοὶ τὴν ἐπίνοιαν. Ὀρμηγται δὲ οὗτοι (15), ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας, καὶ Ἰτουραίας, Μωαβιτιδῶς τε καὶ Ἀρηιλίτιδος τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς Ἀλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ καλουμένης ὑπερκειμένης χώρας. Ἔστι δὲ αὕτη Νεκρὰ καλουμένη θάλασσα. Τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσηνῶν (16) ἐρμητεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀνόματος στιβαρὸν γένος. Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα (17) ὁ καλούμενος Ἠλξαί. ἐν χρόνοις Τραϊανοῦ βασιλείως μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν, δεξιγένετο ψευδοπροφήτης. Συνεγράφατο δὲ οὗτος βιβλίον εἶπεν κατὰ προφητείαν, ἡ ὡς κατὰ ἔνθεον σοφίαν. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ Ἰεζέον ἀδελφὸν τούτου. Γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἄνθρωπος πεπλανημένος τὸν τρόπον, ἀπατηλὸς τὴν γνώμην, ἀπὸ Ἰουδαίων ὀρμύμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, κατὰ νόμον δὲ μὴ πολιτευόμενος, ἔτερα δὲ ἀνὸ ἐτέρων παρεισφέρων, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀφῆρσιν πλανήσας. Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ψῆρτον (18) καὶ οὐρανὸν, καὶ αἰθέρα, καὶ ἀνεμόνδρον αὐτοῖς εἰς λατρείαν ὀρισάμενος παραδέδωκε. Ποτὲ δὲ πάλιν ἄλλους μάρτυρας ἐπτά ὀρισάμενος, τὸν οὐρανὸν φησὶ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πνεύματα φησὶν, καὶ ἄγιους τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὸ ἄλας, καὶ τὴν γῆν. Ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γάμον· φαντασιώδῃ δὲ τινα ὡς εἶπεν ἀποκαλύψεως παρεισφέρει· ὑποκριτὰς δὲ ἰδιδάσκει, φήσας μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, εἰ καὶ παραυχοῖεν εἰλωλα προσκυνῆσαι καιροῦ ἐνοστάτος διαγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ, καὶ εἰ τι δ' ἂν ὀμολογήσῃ ἐν στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μὴ.

¹ Deest εἶναι.

pro scheva, et vicissim scheva pro holem usurpatur. Hanc conjecturam duobus potissimum argumentis astruit: alterum, quod multa in eorum instituto veterum Essenorum vestigia conparent, utputa ἡ τῶν ἀγγέλων θρησκεία, cibus ex sale et pane, potus ex aqua, tum quod Osseni solem adorarunt, unde et Sampsæi dicti: nam Sampsæi, quorum est hæresis illi, idem cum Ossenis videntur. At Essenorum proprium hoc fuit, oriente sole preces fundere; alterum est, quod Elxai impostor ille, qui ad Ossenos transiit, Essenus fuerit. Nihil enim aliud est Ἐλξαί quam ὁ Ἑσσαῖος ἸΝΩΠ ἢ ut id sectæ, non hominis proprium exstiterit. Sed ea Scaligeri conjectura eatenus a nobis probatur, ut nihil supra conjecturam ac probabilem opinionem habeat. Et quidem cum tria apud Judæos autē Christum sectarum capita fuerint; Phariseorum, Sadduceorum et Essenorum, cæteræ omnes, quæ ab Epiphano, vel aliis memorantur, hæreses ad illarum quantiam merito revocantur, a qua initio profuderunt. Quamquam paulatim novis ad institutum ritibus, ac dogmatibus adjiçendis, aut contra veteribus rejiciendis, multum a priore forma deflexerint. Quamobrem ab Essenis Ossenos istos manasse credibile est: tametsi plurima illis contraria dogmata Osseni postmodum astruxerint: quod ex Epiph. constare potest.

(15) Ὀρμηγται δὲ οὗτοι. Unde et Sampsæi profecti. Qui meri sunt Osseni, nisi quod ad communem superstitionem utcumque Christiani nominis professionem adjunxerant. Horum igitur domicilium in Peræa fuit, ut hæresi LIII. scriptum est, πέραν τῆς Ἀλυκῆς, ἥτοι Νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβιτικῇ χώρᾳ περὶ τὸν χειμάρρουν Ἀρῶν καὶ ἐπέκεινα,

A implicita. 40 Nam et hi perinde ut illi Judæi sunt, et simulandi artifices, atque in primis callidi. Ferunt istos ex Nabatæa, Ituræa, Moabitude et Areilitide originem traxisse, quæ regiones ultra vallem salsuginosam positæ sunt. Hoc enim nomine sacris in litteris tractus ille superior appellatur, qui idem est cum mari Mortuo. Ossenorum porro genus istud si nomen interpretare, idem est ac firmum et solidum. Ad hos postea Elxai se quidam aggregavit, imperante Trajano, post adventum Christi Domini. Qui cum falso prophetam se diceret, librum quemdam velut prophetico spiritu afflatus edidit, divina scilicet sapientia plenum. Hujus præterea fratrem, Jexum nomine, commemorant. Cæterum homo ille moribus perditus atque impostor fuit; nam cum genere ac secta Judæus esset, ad legis præscriptum minime vitam suam accommodavit; sed alia omnia loco ejus obtulit, ac sectatores suos in transversum abduxit. Inter alia per salem ac terram, panem, cælum, æthera, ventumque velut numina dejerare jussit. Interdum vii alios testes definit: nimirum cælum, aquam et spiritus, sanctos orationis angelos, oleum, salem et terram. Præterea virginitatem odit, continentiam damnat, et ad ineundas nuptias compellit. Tum vero commenta quædam ac somnia tanquam apocalypses suis reliquit. Quos etiam simulatores esse docuit; cum illum negaret esse crimen, si quis persecutionis tempore idola veneretur, dummodo minime id ex animo faciat; aut si quid ore tenuis non item animo profiteatur.

C ἐν τῇ Ἰτουραίᾳ καὶ Ναβατιδί. Ex quibus fortassis emendanda vox τῆς Ἀρηιλίτιδος, quæ hoc loco legitur, quæ nusquam reperitur: proque ea substituendum Ἀρωρηιτιδῶς ab Aroer, quæ Ar vocatur, Moabitarum urbe frequentissima, quæ Græcis est Ἀρεόπολις, ad torrentem Arnoin, ut ad c. XII Josue Masius observat. Possumus et Ἀρωνιτιδῶς a torrentis nomine suspicari scriptum.

(16) Τοῦτο δὲ γένος τῶν Ὀσσηνῶν. Quasi a verbo Ἰσῦ profectum sit, quod in Aramæa lingua fortem esse, vel roborare significat, alii ab Hebræo Ἰσῦ deducunt. Scaliger non dubitat, quin Ὀσσηνός, ut Ἑσσηνός, κατὰ παραγωγὴν conceptum sit ἀπὸ τοῦ ἸΝΩΠ, ut idem sit Ἑσσαῖος, et Ὀσσηνός: nam ejusmodi patronymicæ inflexiones in ἡνός Arabum, et Asianorum propriæ sunt, ut idem ex Stephano in Ἀδασηνός docet, cum Europæi aliter forment.

(17) Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα. De Elxai meminit, ut dictum est, in Sampsæorum hæresi. Quod sectæ nomen esse, non hominis, proprium ariolatur Scaliger. Etenim Arabicus articulus ḥ cum appellatione sectæ, hoc est ἸΝΩΠ Ἑσσαῖος nomen illud peperit ἸΝΩΠ ἢ Ἐλξαῖος, ὁ Ἑσσαῖος. Quæ etiam ratione ejusdem frater Ἰεζαῖος pro Ἐξαιος ab Epiphano nuncupatur, sicut Ἰεσσαῖος pro Ἑσσαῖος. Sed hæc mera Scaligeri divinatio est.

(18) Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ψῆρτον. Friget Scaligeri conjectura, qui in Elencho Trihæresii cap. 27, superstitionem Essenorum jusjurandum per solem, panem et aquam, ad Essenorum victum refert, qui pane, sale et aqua constabat. Porro et hæc, et quæ deinceps sequuntur, documento esse possunt; Ossenorum sectam ab Essenis valde diversam fuisse.

II. Adducit et hujus rei testem veterator Phineem quemdam sacerdotem e Levitico genere, de Aaronis, ac veteris illius Phinees stirpe : qui regnante Dario in captivitate Babylonica Sisis adorata Diana periculum capitis effugit. Ita ejus omnia falsa sunt, ac ridiculum commenta. Hic igitur olim se ad Ossenorum hæresim adjunxit. Cujus hodie in Nabathæa et Peræa Moabitica vicina regione reliquæ supersunt, et Sempseorum vulgo natio hæc hominum dicitur. **41** A quibus etiam perabsurde illud excogitatum est, ut ab occulta vi cognominatum istiusmodi nebulonem singerent; propterea quod Iel Hebraice rim; Xai abstrusum significat. Sed hujus instituti vanitas, arrogantiaque convicta penitus est, et ab iis irrita magnopere, qui ad considerandam discernendamque veritatem aliquo judicio præditi sunt. Atque ex ipsis in primis Constantii, atque insequentium imperatorum temporibus ad hanc diem, efficacissimum ad illos refellendos argumentum confici potest; nam ad usque Constantium imperatorem Marthus nescio quæ ac Marthana sorores de Elxai stirpe, in illorum regione numinum instar ob eam originis dignitatem habitæ sunt. Harum Marthus non ita pridem excessit e vita, Marthana in hanc diem superstes est. Utriusque vero vel sputa ipsa, cæterasque corporis sordes illius tractus hæretici circumferre solebant, ad morborum remedia. Quæ tamen irrita erant omnia. Sed est hæreticorum genus fastuosum, et obnoxium fraudi. Cæca enim nequitia omnis, et prudentia destitutus error est. Verum quid attinet in hujus impostoris rebus persequendis immorari diutius, aut ea narrare dogmata quæ contra veritatem asseruit?

III. Primum quod negare Deum sequaces suos edocuit, cum execrandorum idololatriæ sacrorum per simulationem participes esse suasit. Tum luculentius iisdem imposuit; cum ore tenus ejurari posse fidem, nec in eo crimen ullum esse dixit. Adeo ut insanabilis sit illorum morbus, nec ullum remedii genus admittat. Cum enim os ipsum, quo confessio veritatis exprimitur, ad mendacium subornetur; quis istis credat non vehementer ipsos decipi, cum perspicue divinis in litteris ex sancti Spiritus afflatu præscriptum sit : *Corde ad justitiam credi, ore vero ad salutem confessionem fieri* ¹? Præterea Christum licet nomine ipso fateatur, cum ita loquitur. Magnus Rex est Christus : utrum id tamen de Christo Jesu Domino nostro pronuntiaverit, ex fraudulento illo adulterinoque libro, quem de nugis suis edidit, nondum animadvertere potui. Neque enim istud diserte significat : sed Christi nomen simpliciter appellat, quasi alterum, quantum intelligimus, indicet, **42** vel exspectet. Nam et ad Orientem converso vultu precari prohibet, negatque intentos in eam partem nos esse oportere; sed Hierosolymam

B'. Μάρτυρα δὲ τινα παρισσέρων οὐκ αἰσχύνεται ὁ ἀπατεῶν, λέγων Φινεὲς τινα ἱερέα τῶν ἀπὸ γένους Λευὶ τε καὶ Ἀαρὼν, καὶ τοῦ ἀρχαίου Φινεὲς ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας προσκυνήσαντα τὴν Ἄρτεμιν, ἐν Σούσοις διαφευγεῖν διέλευρον θανάτου ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως· ὥστε εἶναι αὐτοῦ τὰ πάντα ψευδῆ καὶ μάταια. Οὗτος μὲν οὖν ἀνω συνῆπται τῇ προειρημένῃ αἰρέσει τῇ τῶν Ὀσσηνῶν καλουμένῃ, ἧς ἐτι λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῆ, τῇ καὶ Περαία πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ γένος νυνὶ Σαμφέων ² καλεῖται. Φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν τοῦτον δύναμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ Ἰηλ καλεῖσθαι (19) δύναμιν, Ἐαὶ δὲ κεκαλυμμένον. Ἠλέγχθη δὲ τὸ πᾶν τοῦ ἐπιτηδεύματος φρύσγμα, καὶ εἰς μεγάλην αἰσχύνην ὑπέπεσε παρὰ τοῖς δυναμένοις τὰ ἀληθῆ κατανοεῖν τε καὶ ἀκριβοῦν. Ἐτι γὰρ καὶ δεῦρο ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίου τε καὶ τῶν νῦν βασιλέων σαφῶς ἐλέγχονται. Ἔως μὲν γὰρ Κωνσταντίου, ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ Μαρθοῦς τις καὶ Μαρθάνα δύο ἀδελφαὶ ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ἀντὶ θεῶν προσεκυνοῦντο, ὅτι δῆθεν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ προειρημένου Ἠλξαὶ ὑπέτρχον. Τέθνηκε δὲ ἡ Μαρθοῦς πρὸ ὀλίγου τοῦ χρόνου. Μαρθάνα δὲ εἰς ἐτι δεῦρο ὑπέτρχεν ὡν καὶ τὰ πτύσματα, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος ρύπη ἀπεφέροντο οἱ πεπλανημένοι αἰρετικοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δῆθεν πρὸς ἀλέξῃσιν νοσημάτων. Οὐ μὴν ἐνήργουν. Ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον σοβαρὸν αἶ, καὶ πρὸς ἀπάτην ἔτοιμον. Τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀσύνετον ἡ πλάνη. Καὶ ἔως ποῦ κατατρίβομαι τὰ περὶ τοῦ γόητος τούτου φεγγόμενος, ὅσα τε κατὰ τῆς ἀληθείας κατεψεύσατο;

Γ'. Πρῶτον μὲν διδάσκων ἀπαρνησιθεῖαν, καθ' ὑπόκρισιν βδελυρῶν θυσιῶν τῆς εἰδωλοκατρετίας μετέχειν λέγων· Ἐπειτα δὲ ἀπατῶν τοὺς ἀκούοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ἰδίαν πίστιν στόματι, καὶ μὴ ἔχειν ἁμαρτίαν φάσκων· ὡς εἶναι ἀθεράπευτον τὸ αὐτῶν πάθος, καὶ μὴ δυνάμενον διορθωθῆναι. Εἰ γὰρ τὸ στόμα τὸ ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν προτοιμάζεται εἰς ψεῦδος, ἄρα γε τίς αὐτοῖς ἐμπιστεύσειε τὴν καρδίαν μὴ ἔχειν ἠπατημένην; ὅποτε διαβρήδην ἐκφάσκων ὁ θεὸς λόγος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διδάσκων, Ὅτι καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δῆθεν μὲν Χριστὸν ὀνόματι ὁμολογεῖ, λέγων, ὅτι Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεὺς, οὐ μὴν πάνυ γε κατεῖληφα ἐκ τῆς αὐτοῦ δολερᾶς καὶ παραπεποιημένης συντάξεως τῆς βίβλου τῆς αὐτοῦ ληρωδίας, εἰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑφηγήσατο. Οὔτε γὰρ τοῦτο ὀρίξει· Χριστὸν δὲ ἀπλῶς λέγει, ὡς ἐξ ὧν κατεῖληφα μὲν τινα ἕτερον σημαίνων ἢ προσδοκῶν· κωλύει γὰρ εἰς ἀνατολὰς εὐξασθαι, φάσκων μὴ δεῖν προσεῖχειν οὕτως· ἐπὶ τῷ Ἱεροσόλυμα δὲ ἔχειν τὸ πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν μερῶν, τοὺς μὲν ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δύσιν προσεῖχειν

¹ Rom. x, 10. ² Forte Σαμφάτων.

(19) Διὰ τὸ Ἰηλ καλεῖσθαι. Hebraice ita concipienda sunt ידו ליה, vel ידו, virtus abscondita.

bus meis propagata, condemnationis ipsorum, et conculcationis ipsorum, et laboris ipsorum, conculcatione in condemnatione per patres meos ex abjectione quæ præterit in apostolatu perfectionis. Quæ omnia in illo ipso perfecta sunt; cujus vis omnis atque fraus in nihilum est redacta. Quod si quis singulorum verborum interpretationem audire velit, ne hoc quidem facere pigror, sed iis etiam qui minutatim scire ista desiderant omnino satisfaciam. Igitur singulis vocibus propriam interpretationem adscribam, quæ est ejusmodi: Abar transeat; Anid, abjectio; Moib, a patribus meis propagata; Nochile, condemnationis ipsorum; Daasim, et conculcationis ipsorum; Ane, et laboris ipsorum; Daasim, proculcatione; Nochile in condemnatione; Moib per patres meos; Anid, ex abjectione; Abar, quæ præterit; Selam, in apostolatu perfectionis.

V. Ejusmodi est Ossenorum commemorata a nobis hæresis, quæ cum Judæorum ad ritum vitam exigat, et Sabbatum, ac circumcisionem usurpet, aliaque quæ lege præscribuntur omnia, certos tamen libros Nazaræorum exemplo repudiat: atque a sex reliquis sectis velut schismate sejungitur. Sed ad illam funditus profligandam unum illud sufficiet, quod a Deo penitus abhorreat. Etenim cum diserte Dominus asserat, sacerdotes in templo violare Sabbatum¹, quid est aliud quo violare diem illum dicuntur, nisi quod Sabbato nemo opus ullum faceret; at sacerdotes in templo sacrificiis operati Sabbatum solverent, et hostiarum mactatione assidua violarent? Sed ego hæresin illam prætermittam. Nam et Elxai rursus iste cum Ebionæis, qui Christi tempora secuti sunt, conjunctus est, nec non cum posterioribus Nazaræis; eumque sectæ quatuor auctorem sibi vindicant, quæ illius præstigiis afficiuntur: nimirum Ebionæi, ac posteriores Nazaræi, Osseni qui tam ante illum, quam cum illo prodierunt, et Nazaræi, de quibus antea disputavi. Cæterum una est hæc hæresis ex illis septem, quæ Hierosolymis existenterit, et ad Christi adventum² usque propagatæ sunt, ac deinceps ab hujus temporibus ad Hierosolymitanum excidium, quod Tito duce contigit, Domitiani fratre, et Vespasiani imperatoris filio. Post eversa demum Hierosolyma stetit illa brevi tempore cum cæteris quæ tum celebrabantur sectis; quæque fuerunt Sadducæorum, Scribarum, Pharisæorum, Hemerobaptistarum, Nazaræorum, Ossenorum et Herodianorum, donec sua quæque opportunitate ac tempore dissipata periiit.

VI. Postremo satis esse debet, quod ex ipsamet illorum vesania, ipsisque adeo vocibus, quibus dogmata sua prædicant, contra lethale eorum virus comparari remedium; potest, ab eo qui prudentia aliquis sit præditus, ut facile sordidam istorum doctrinam, et loquacitatem condemnet. Præcipue ex eo quod tam in lege, quam in Evangelio sit a

κρίσεως αὐτῶν, καὶ καταπατήματος αὐτῶν, καὶ πόνου αὐτῶν, καταπατήματι ἐν κατακρίσει διὰ τῶν πατέρων μου, ἀπὸ ταπεινώσεως παρελθούσης ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως. Ἐπὶ αὐτῷ δὲ πάντα πληροῦται ταῦτα. Κεκένωται γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ πλάνη. Εἰ δὲ ἐν ῥῆμα πρὸς ἐν θελήσει τις κατὰ λεπτολογίαν ἀκοῦσαι ἐρμηνευόμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς καθήκον κατὰ πάντα τῶν βουλομένων³ λεπτολόγως ἀκούειν, αὐτὰ δὴ τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς αὐτῶν ἐρμηνείας ἀντικρυς παραθησόμεθα, καὶ ἔστιν οὕτως· Ἄβαρα παρελθέτω· Ἄνιδ ταπεινώσεις· Μωϊβ ἡ ἐκ πατέρων μου· Νωχιλὲ τῆς κατακρίσεως αὐτῶν· Δαασίμ καὶ καταπατήματος αὐτῶν· Ἄνη καὶ πόνου αὐτῶν· Δαασίμ καταπατήματι· Νωχιλὲ ἐν κατακρίσει· Μωϊβ διὰ τῶν πατέρων μου· Ἄνιδ ἀπὸ ταπεινώσεως· Ἄβαρα παρελθούσης· Σελὰμ ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.

Εἰ. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἀνω προειρημένη, ἡ πολιτευομένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν, κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περιτέμενεσθαι, καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα, μόνον δὲ ἀπαγορεύειν τὰς βίβλους ὁμοίως τοῖς Ναζαραίοις. Σχίσμα δὲ ἐργάζεται· αὕτη διαφερομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἐξ τῶν αἱρέσεων τούτων. Ἀρκεῖσι γοῦν εἰς ἀνατροπὴν ταύτης τὸ εἶναι αὐτὴν ἄλλοτριαν Θεοῦ, τοῦ Κυρίου σαφῶς λέγοντος, ὅτι οἱ Ιερεῖς ἐν τῷ Ιερῷ βεθλοῦσι τὸ Σάββατον. Ἡ δὲ βεθλῶσις τοῦ Σαββάτου τίς αὕτη, ἀλλ' ὅτι ἔργον οὐδεὶς ἐιργάζετο ἐν τῷ Σαββάτῳ, ἐν δὲ τῷ Ιερῷ θυσίαν οἱ Ιερεῖς ἐπιτελοῦντες ἔλυον τὸ Σάββατον, βεθλοῦντες διὰ τὴν ἐνδελεχὴ τῶν ζώων θυσίαν; Παρελεύσομαι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν. Συνῆπται γὰρ οὗτος πάλιν ὁ Ἠλεῖα τοῖς μετὰ τὸν Χριστὸν Ἐβιωναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ναζαραίοις, τοῖς μετέπειτα γεγόνσι· καὶ κέχρηται αὐτῷ τέσσαρες αἱρέσεις, ἐπειδὴ θελγόνται τῇ αὐτοῦ πλάνῃ· Ἐβιωναίων τε, τῶν μετέπειτα Ναζαραίων, Ὀσσηνῶν τε τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ Ναζαραίων τῶν ἀνω μοι προδοδηλωμένων. Αὕτη δὲ ἡ αἵρεσις τῶν ἐπὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐνσαρκον παρουσίαν ἄχρι τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως, ἥτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ, υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν ἐπέμεινεν ἡ τε αὕτη, καὶ αἱ ἄλλαι ὀλίγῃ τῷ χρόνῳ αἱ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημι, καὶ Γραμματέων, Φαρισαίων τε, καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν, καὶ Ναζαραίων, καὶ Ὀσσηνῶν, καὶ Ἡρωδιανῶν· ἄχρι οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἐκάστη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διελύθη.

Γ'. Ἀρκετῶς δὲ ἔχειν ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας, καὶ τῶν ῥημάτων τοῦ κηρύγματος τοῦ δηλητηρίου ἰοῦ ἀλεξητήριον ἑαυτῷ πάντα νουνεχῆ κατασκευάσαι, καταγνόντα τῆς συρφετώδους αὐτῶν διδασκαλίας τε καὶ λαλιᾶς, καὶ μάλιστα τοῦ Κυρίου εὐθὺς λέγοντος ἐν τε τῷ νόμῳ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· οὐ λίγῃ

¹ Matth. xii, 5. ² Fort. τῷ βουλομένῳ.

δραμά τινος ἑτέρου ἐφ' ὄραφ' καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἐὐαγγελίῳ λέγοντος· Μὴ ἠμύναί μήτε τὸν οὐρανόν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἑτερόν τινα ὄραον· ἀλλ' ἦτω ὑμῶν τὸ καὶ καὶ, καὶ τὸ οὐ οὐ· τὸ περισσότερον γάρ τοῦτω ἐκ τοῦ ποτηροῦ ὑπέρχει. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτου νομίζω θεοσιῶσαι τὸν Κύριον, διὰ τὸ μέλλειν τινὰς λέγειν, ἐν ἄλλοις ὀνόμασι ὄραον προβάλλεσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι οὐ δεῖ ὀμνύναί οὔτε αὐτὸν τὸν Κύριον, οὔτε ἄλλον τινὰ ὄραον· τοῦ γὰρ ποτηροῦ ἔστι τὸ ὀμνύναί. Πονηρὸς δὲ ἄρα καὶ ὁ ἐν τῷ Ἠλιζαὶ λαλήσας, ὁ καταναγκάσας οὐ μόνον ἐν Θεῷ ὀμνύναί, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλ' καὶ ἐν ὕδατι, καὶ ἐν αἰθέρι, καὶ ἐν ἀνέμῳ, καὶ ἐν τῇ γῆ, καὶ ἐν οὐρανῷ. Ἀρκετὸν δὲ ὡς ἐν παρόδῳ διὰ τῶν δύο λόγων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πλάνης ἀντιδιδῶν χρησθαι τὸν βουλούμενον λατρευθῆναι. Παρελθὼν δὲ τούτου τὴν ἐρεσχελίαν, καὶ τὸ ὑπουλον ταύτης τῆς αἰρέσεως, ἐπεξῆς ποιήσομαι τῆς ἐβδόμης αἰρέσεως τὸν ἑλεγχον, τῆς παρὰ τοῖς αὐτοῖς τότε νομιστευομένης. Καὶ ἔστιν αὕτη.

A Domino dictum: *Non habebis deos alios præter me. Non usurpabis in jurejurando nomen alterius*¹. At in Evangelio præcipit, *Non jurare, neque cælum, neque terram, neque aliud jusjurandum: sed esto vobis jurisjurandi instar, Etiam. etiam, et Non, non. Quod enim abundantius iis est, a malo est*². Equidem idcirco Dominum de ea re sanxisse crediderim, quod exsistere certi homines deberent, qui alia usurpare in dejerando nomina suaderent. Ac primum statuisse, non esse jurandum penitus, ne Dominum quidem ipsum, neque aliud ullum jusjurandi genus concipiendum. Mali enim est omnino jurare. Proinde malus est qui per Elxai locutus est: qui non modo dejerare per Deum cogit, verum etiam per salem, aquam, æthera, ventum, terram, atque cælum. Atque hæc duæ rationes, a me obiter explicatæ sufficiunt, ut contra illius errores quilibet, qui quidem curari velit, paratum antidotum habeat. Quamobrem nugis istius hæresis ac subdola cavillatione prætermissa, ad vii earum, quæ tum apud Judæos vigeabant, redarguendam me conferam. Ea est ejusmodi.

ΚΑΤΑ ΗΡΩΔΙΑΝΩΝ (22).

Ἐβδόμη αἰρέσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, εἰκοστὴ δὲ τῆ ἀπολοουθία.

A'. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἐβδόμη αἰρέσις ἦν ἡ τῶν Ἡρωδιανῶν καλουμένη. Οὐδὲν δὲ ἔσχον τὴ παρηλλαγμένον οὗτοι· ἀλλ' ὅλοι εἰσὶν Ἰουδαῖοι, ἀργοὶ τε καὶ ὑποκριταί. Ἡρώδην δὲ οὗτοι ἠγοῦντο Χριστὸν Κύριον, τὸν ἐν πάσαις Γραφαῖς νόμου τε καὶ προφητῶν προσδοκώμενον, νομίσαντες αὐτὸν εἶναι τὸν Ἡρώδην Χριστὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀπατώμενοι, ἐσεμνύνοντο τῷ Ἡρώδῃ, ἐκ τοῦ ῥητοῦ συναρπασθέντες, μετὰ τοῦ καὶ εἰς χάριν τοῦ τότε βασιλέως κενοδοξῆσαι, τοῦ εἰρημένου· Οὐκ ἐκλείψει ἄρα τῶν ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἠγοούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀποκρίσεται. Ὡς δὲ ἔχει τὰ ἄλλα ἀντιγραφα, ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα. Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώδης υἱὸς (23) Ἀντιπάτρου ἐτύγγανεν Ἀσκαλωνίτου τινὸς ἱεροδούλου Ἀπόλλωνος τοῦ εἰδώλου. Οὗ ὁ πατὴρ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιπάτρου Ἡρώδης μὲν ἦν τοῦνομα, υἱὸς δὲ ἦν οὗτος τοῦ Ἀντίπα. Αἰχμάλωτος δὲ ἐλήφθη Ἰδουμαίων ὁ αὐτὸς Ἀντίπατρος, κάκεισε ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατριβῶν ἐγέννησε τὸν Ἡρώδην. Τοῦ δὲ πατρὸς πέντητος ὄντος, καὶ μὴ δυναμένου λύτροις ρύσασθαι τὸν υἱόν, λέγω δὴ τὸν Ἀντίπατρον, ἔμεινεν ἐν πολλῷ

45 ADVERSUS HERODIANOS,

Quæ est hæresis Judaismi VII, ordine XX.

I. Septima post superiores illas Herodianorum hæresis est. Qui nihil diversum a reliquis habuerunt; et Judæi meri sunt, inertes iidem ac simulatores. Qui Herodem Christum Dominum esse dicebant; eum, inquam, Christum, qui in Scripturis omnibus ac prophetis exspectabatur, esse Herodem existimabant, deque eo falsa quadam animi inductione gloriabantur. Ac præterquam quod in illius regis gratiam vane ista jactabant, etiam ipsis Scripturæ ille locus imposuit: *Non desinet princeps e Juda, neque dux ex ejus femore, donec veniat cui reservatum est*³. Vel ut in aliis exemplis legimus, *donec veniat cui sunt reservata*. Siquidem Herodes Antipatri cujusdam Ascalonitæ, atque Apollinis Ἐδίτου filius fuit. Cujus insuper Antipatri parens Herodes nomine filius Antipatri fuit. Antipater ab Idumæis captus et in Idumæa degens Herodem suscipit. Qua in regione diu admodum in servitute vixit: quod eum Herodes pater ob inopiam redimere non posset. Tandem a popularibus collatitia pecunia una cum Herode filio liberatus postliminio

¹ Exod. xx, 3. ² Matth. v, 34 sqq. ³ Gen. xlix, 10.

22) Κατὰ Ἡρωδιανῶν. Herodianos, quorum in Evangelio mentio est, alii ab Herode magno, alii ab ejus filio Herode Antipa nominatos existimant. Priorem sententiam tuetur Epiphanius; qui et Herodianorum sectam, ac dogma copiose persequitur. Cum autem de Herode, deque Herodianis accuratissime, eruditissimeque Serrarius noster peculiari in opere disputaverit, neque quidquam, quod eo pertineret, intactum, indictumque reliquerit, supervacuum existimamus verbum amplius ullum super ea re facere; cum ad manum sit liber ille, in quo de Herodis genere, conditione, deque Herodianis, ac cæteris, quæ hoc loco attingit Epiphanius, diligenter explicavit.

ac Scaligeri ἀναπόδεικτα de Herode somnia validissime refutavit.

(23) Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώδης υἱὸς. De Herodis parente avoque, a Josepho dissentiunt Africanus, Eusebius, Epiphanius, alique Patres omnes. Etenim ille Antipatrum Idumæum Herodis patrem prædivitem ac potentem fuisse scribit, avum autem Antipam Idumææ ab Alexandro rege præpositum. At Patres avum Herodis et parentem obscurissimos, ac pauperrimos existisse memorant, ut cum Antipater, a quo Herodes genitus est, captus ab Idumæis esset, redimi a patre suo propter inopiam minime potuerit. De hac quæstione consule Serrarium, b. c.

in patriam revertitur. Quam ob causam ab aliis Idumæus, ab aliis Ascalonita fuisse proditus est. Postea cum ad Demetrii familiaritatem pervenisset, in Judæa procurationem obtinuit. Tum etiam notus Augusto imperatori fuit. Atque ex illa procuratione proselytum se faciens una cum Herode filio circumciscus est, ad quem Judæorum regnum pervenit. Nam Augusto imperatori subjectus Judæorum ille rex populique Romani fœderatus erat. Quamobrem quod ex aliena ille gente regnare cœperat, cum lacteana a Juda, et Davide regnum, atque ex Judæ stirpe principes ac patriarchæ perstitissent, quod, inquam, imperium in externum hominem translatum fuerat, idoneum illis visum est erroris argumentum, ut Herodem esse Christum arbitrentur, quod ex illo 46 Scripturæ loco consequens videbatur: *Non desinet princeps e Juda, donec venerit cui reservatum est.* Ut eo sensu sit accipiendus, quasi Herodi reservatum esset. Desierunt enim, aiebant, illi. Porro iste de Judæ genere non est, ac ne omnino quidem Israeliticæ gentis. Huic autem Christo esse reservatum fuerat.

II. Verum quæ sequuntur illos manifeste redarguunt: *Quoniam ipse exspectatio gentium erit, et in eum gentes sperabunt.* Quænam vero natio in Herodem speravit? aut quæ gentium spes in exspectando Herode defixa est? Ad hæc qui tandem illud apud istos impletum est? *Dormivit ut leo ac velut leonis catulus; quis ipsum excitabit?* Ubinam denique lavit in cruore stolam suam, et amictum suum in uvæ sanguine? quemadmodum Jesus Christus Dominus noster, qui suo sanguine corpus aspersit, et uvæ sanguine vestimenta sua tinxit? Tu vero quæ a me dicuntur animo percipe. Dabit enim tibi Dominus intelligentiam in omnibus. Quippe populi Dei piaculum ut exhiberet, venit ille, quo per doctrinæ suæ velut sanguinem dentes hominum purgaret pecorum sanguine ac nidore, ac detestandis sacrificiis inquinatos. Quanquam quid attinet pluribus ista persequi? Infinita sunt enim; neque me in superioribus refellendis hæresibus longiorem instituerem sermonem temporis ratio patitur.

III. Ergo septem omnino hæreses illæ Hierosolymis atque in Judæa fuerunt, quatuor vero a nobis antea commemoratæ apud Samaritas et in Samaria viguerunt; sed jam magna ex parte collapsæ sunt. Neque enim Scribæ amplius ulli sunt, neque Phari-

(24) Ὑστερον δὲ ἐφιλώθη Δημητρίῳ. Demetrius iste cognomento Εὐχαίρου a Judæis Alexandro regi suo infensis ad auxilium vocatus cum eo pugnavit et prælio superavit. Sed cum Alexander in montes sese recessisset, ad eumque plurimi confluxissent, torritus Demetrius, relicta Judæa, contra Philippum fratrem bellum aggressus est. In quo a Parthis captus morbo apud eosdem exstinctus est. Quamobrem nihil cum eo Herodis parens Antipater commune habuit, nedum ut ab illo Judææ præfecturam obtineret. At Herodis avus Antipas, quo parente natus est Antipater, Alexandro regi percharus, ab eoque Idumææ præpositus est, auctore Josepho lib. xiv,

Α τῷ χρόνῳ δουλεύων· ὕστερον δὲ ἐλυτρωθῆναι ἐξ ἐράνου τῶν πολιτῶν σὺν τῷ παιδί Ἡρώδῃ, καὶ μετῆλθεν εἰς τὰ οἰκεῖα. Διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰουδαῖον, ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην Ἰσασιν· ὕστερον δὲ ἐφιλώθη Δημητρίῳ (24), καὶ ἐπιτροπος κατέστη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας. Ἐν γνώσει τε γέγονεν Αὐγουστῷ βασιλεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιτροπεύειν προσηλυτεύει, περιτέμνεται τε καὶ αὐτὸς (25), καὶ περιτέμνει Ἡρώδην τὸν υἱὸν, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ κληρὸς τῆς τῶν Ἰουδαίων βασιλείας. Ἦν δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπὸ βασιλείᾳ Αὐγουστον, αὐτὸς ὑπόσπονδος ὑπάρχων. Ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀλλοφύλων οὗτος βασιλεύει, κατὰ διαδοχὴν δὲ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ βασιλεῖον, καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα ἄρχοντες καὶ πατριάρχαι, μετέστη δὲ τὸ βασιλεῖον εἰς ἀλλόφυλον· πιθανὸν ἔδοξεν ἐν τῇ ὑπολήψει τῶν πεπλανημένων τὸ ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ προειρημένου ῥητοῦ, τοῦ, *Ὅτι ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται.* Ὡς εἶναι τοῦτο παρ' αὐτοῖς νοητέον, ὅτι τοῦτω ἀπέκειτο, φησὶν. Ἐξέλιπον γὰρ ἐκεῖνοί, καὶ οὗτος οὐκ ἀπὸ γένους τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' οὕτε ὁλωσ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχει. Τοῦτω δὲ ἀπέκειτο εἶναι Χριστόν.

Β. Ἄλλ' ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία φάτκουσα· *Ὅτι αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἔλπιουσι.* Ποῖον δὲ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ Ἡρώδῃ ἤλπισε; ποῖα δὲ προσδοκία ἐθνῶν Ἡρώδην καταδοκεῖ; Πῶς δὲ τὸ, *Ἐκοιμήθη παρ' αὐτοῖς, ἐπληροῦτο, ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τις ἐξεγερεῖ αὐτόν;* Πῶς δὲ ἐπλυεν ἐν αἵματι τὴν στολὴν αὐτοῦ ὁ Ἡρώδης, ἢ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴ περιδόλαιον αὐτοῦ, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ βαντίσας αἵματι τῷ ἴδιῳ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴ περιδόλαιον αὐτοῦ; Ἄλλὰ νοεῖ ἃ λέγω. Δῶν γὰρ σοὶ ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν. Ἴνα γὰρ δεῖξῃ τὸ καθάρσιον τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Κυρίου καταστάσεως, ἦλθε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς διδασκαλίας καθάραι τοὺς ὀδόντας τῶν ἀνθρώπων, τοὺς εἰς αἷμα κνίσσας τε καὶ ἀθεμίτου θυσίας μεμολυσμένους. Καὶ τί μοι τὰ πλῆθη λέγειν; Πολλὰ γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ὁ χρόνος πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων αἰρέσεων ἐπιμηκύνειν τὸν λόγον.

Γ. Ἄλλ' αὐτὰ μὲν αἰ ἐπὶ τὰ ἦσαν ἐν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· αἱ δὲ τέσσαρες αἱ προειρημέναι παρὰ Σαμαρείταις ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Αἱ πλείους δὲ καθηρέθησαν. Οὐκέτι Γραμματεῖς, οὐκέτι Φαρισαῖοι, οὐκέτι Σαδδουκαῖοι, οὐκέτι Ἡμεροβα-

cap. 2. Suspiciamus itaque multipliciter hallucinatium Epiphanium: primum quod Demetrium pro Alexandro posuerit. Tum quod Herodis parentem pro avo; Judæam; pro Idumæa imprudens usurpaverit. Quamvis quod ad præfecturam attinet, alibi sæpe Antipatrum Herodis parentem Judææ procuratorem ab Augusto factum asseverat. De quo ad hæresim 11 dicturi sumus.

(25) Περιτέμνεται τε καὶ αὐτός. Negat hoc Scalliger in Eusebianis Animadversionibus, quod Idumæus esset Antipater. At Idumæi omnes ante plures annos inter Judæos ascripti. Sed hæc erudite a Serrario nostro refelluntur.

πισται, οὐκέτι Ἑρωδιανοί. Μόνοι δέ τινες ἐν ασά-
 νει εὐρίσκονται, ἢ ποῦ εἰς, ἢ δύο Νασαρηνοὶ ὑπὲρ
 τὴν ἄνω Θηβαίδα, καὶ ἐπέκεινα τῆς Ἀραβίας, καὶ
 Ὑσσηῶν τὸ λῆμμα¹, οὐκέτι Ἰουδαῖον, ἀλλὰ συναφθὲν
 Σαμψίταις τοῖς κατὰ διαδοχὴν ἐν τῷ πέραν τῆς Νε-
 κρᾶς θαλάσσης ὑπερκειμένης. Νυνὶ δὲ τῇ τῶν Ἑβι-
 ναίων αἰρέσει συνήφθησαν. Καὶ γέγονε λῆξαι μὲν αὐ-
 τοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ὡσπερ δὲ βίξαν τμηθῆναι, ἢ
 σῶμα ἔρπετου, καὶ ἐξ αὐτοῦ φῦναι δικέφαλον, καὶ
 ἀρρίζον ὄφιν ἐν ἐνὶ σώματι ἡμιτόμῳ ἐκπεφυκὸς καὶ
 ἐξηρητημένον.

pus, ex quo biceps anguis, posteriorique parte mutilus diuidiato corpore adnatus, pendensque pro-

Ἔως ὧδε ἡ περὶ τῶν τεσσάρων αἰρέσεων τῶν Σα-
 μαρειτῶν διαλογὴ, καὶ ἐπτά τῶν Ἰουδαίων, ἐξ ὧν
 οὐκέτι ἐμφέρονται, ἢ τρεῖς μὲν αἱ τῶν Σαμαρειτῶν,
 Γορθηῶν τε καὶ Δοσιθέων, καὶ Σεβουαίων, Ἐσση-
 νῶν δὲ οὐ πᾶν, ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ τεθαμμένων. Παρὰ
 δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὐκέτι, ἀλλ' ἢ Ἰουδαίων καὶ Νασα-
 ραίων. Ὑσσηνοὶ δὲ μετέστησαν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς
 τὴν τῶν Σαμψέων αἰρεσιν, καὶ οὐκέτι οὔτε Ἰουδαῖοι
 ὑπάρχουσιν οὔτε Χριστιανοί. Ταῦτά μοι περὶ τῶν
 προειρημένων ἕως ὧδε ἐχέτω.

*Ἐρδημία Χριστοῦ (26), καὶ ἑσαρκος παρουσία,
 καὶ ἀλήθεια² [πρόσωπον] ἡ μία καὶ μόνη οὐσα
 τοῦ Θεοῦ πίστις.*

Α'. Εὐθύς δὲ ἐπεδήμησε κατὰ πόδας ἡ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑσαρκος παρουσία, ἥτις κατ-
 ἔλαβε τὰς προειρημένας ἐπτά αἰρέσεις ἐν Ἱεροσολύ-
 μοις. Ἔσθισε δὲ ταύτας ἡ αὐτοῦ δύναμις, καὶ διεσκέ-
 δασε. Λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν αἱ με-
 τέπειτα πᾶσαι γεγόνασιν αἰρέσεις· λέγω δὴ μετὰ τὸ
 εὐαγγελισθῆναι Μαρτὶν ἐν Ναζαρέτ διὰ τοῦ Γαβριήλ,
 καὶ μετὰ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἑσαρκίαν τοῦ Κυρίου
 παρουσίαν, εἶτα ἀνάληψιν. Ἡδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς
 σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν ἴδιον Υἱὸν καταλθόντα
 ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ συλληφθῆναι, Λόγον ὄντα ἀπ'
 οὐρανοῦ, ἐκ κόλπων πατρῶν γεγεννημένον ἀχρόνως
 καὶ ἀνάρχως, ἐλθόντα δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,
 Θεὸν Λόγον ὄντα ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννη-
 μένον, ὁμοούσιον ὄντα τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδὲν παρὰ τὸν
 Πατέρα ἡλλοιωμένον, ἀλλ' ἄτρεπτον ὄντα καὶ ἀνα-
 λοίωτον ἀπαθὴ τὸ δῶς, μὴ πάσχοντα, συμπάσχοντα
 δὲ τῷ ἡμετέρῳ γένει, καταλθόντα ἀπ' οὐρανοῦ, ἐγκυ-
 μωνηθέντα οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ διὰ
 Πνεύματος ἁγίου, ἀληθινῶς σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἐσχη-
 κῶτα, ἀναπλάσαντα ἐαυτῷ τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μή-
 τρας τῆς ἁγίας, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίαν εἰληφότα,
 καὶ νοῦν, καὶ πᾶν εἴ τι ἐστὶν ἀνθρώπος χωρὶς ἁμαρ-
 τίας, εἰς ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι συνενώσαντα· γε-
 γεννημένον τε ἐν Βηθλεὲμ, περιτμηθέντα ἐν τῷ σπη-
 λαίῳ, προσενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐναγκαλισθέντα
 ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος, ἀνθρομολογηθέντα ὑπὸ Ἀννης
 τῆς τοῦ Φανουὴλ προφήτιδος, ἀπενεχθέντα εἰς Ναζα-

sæi; neque Sadducæi, neque Hemerobaptistæ, nec
 Herodiani supersunt. Pauci quidem duntaxat Na-
 zareni, unus scilicet vel alter supra Thebaidem su-
 periozem, aut Arabiam restant. Sed et Ossensorum
 nonnullæ sunt reliquæ, quæ cum a Judaicis ritibus
 defecerint, se ad Sampsitas aggregarunt : quæ fac-
 tioultra mare Mortuum, quod Palæstinæ imminet,
 constitutas a maioribus sedes obtinet; sed hodie
 Ebionitis adjuncti sunt. Ita factum videmus, ut et
 isti a Judaica religione desciverint, et velut radix
 quædam in duas partes scissa sit, serpentisve cor-

47 Hactenus de iv Samaritanorum sectis, Judæo-
 rum vii : ex quibus Samaritanæ duntaxat tres hoc
 tempore supersunt : Gorthenorum, Dosithæorum,
 ac Sebuxæorum. Nam Essensorum velut in tenebris
 sepulchorum obscura quædam vestigia cernuntur.
 Ex Judaicis soli Judæi ac Nazaræi restant. Osseni
 a Judaico ritu ad Sampsæorum hæresim transfuge-
 runt, ut neque Judæi, neque Christiani sint. Hæc
 habui, quæ de omnibus illis sectis hucusque disse-
 rerem.

*De Incarnatione Christi Domini, ac veritate [perso-
 narum] quæ est unica ac singularis Dei fides.*

I. Sed e vestigio Christi Jesu Domini nostri ad-
 ventus cum eo quod susceperat corpore consecutus
 est; qui et vii illas hæreses Hierosolymis offendit,
 et eandem sua vi dissipavit et extinxit. Quamobrem
 reliquæ omnes hæreses adventu illo posteriores fue-
 runt; nimirum postquam Maria Virgo Nazarethi a
 Gabriele cœlestem nuntium accepit, ac Dominus
 humano corpore circumfusus prodiit, et in cœlum
 receptus est. Etenim ad humani generis salutem
 ita Deo visum est, ut ipsius Filius e cœlo delapsus
 in Virginis utero gigneretur : Verbum, inquam,
 illud æternum, quod e paterno sinu ante tempus
 atque initium omne genitum est; idemque extremis
 temporibus allapsus Deus Verbum a Deo Patre re-
 vera genitus, ejusdemque cum illo essentia, nec ulla
 re a Patre mutatus; sed vicissitudinis ac mutationis
 et affectionis omnis expers. Qui cum citra ullam
 animi commotionem generis nostri misertus foret,
 descendit e cœlo, ac de Spiritu sancto, non e virili
 semine productus, verum corpus e Maria suscepit,
 cum e sancto ejus utero carnem sibi finxisset, hu-
 manamque tum animam, tum mentem induisset;
 ac quidquid omnino cum homine conjunctum est,
 præter peccatum secum ac cum divinitate sua co-
 pulasset. Inde Bethlehem in lucem editus, atque in
 specu circumcisus Hierosolymis oblatas est; ibique
 a Simeone inter brachia susceptus, **48** et ab Anna
 Phanuelis filia prophetissa prædicatus; Nazarethum

¹ Fort. λείμμα. ² Reg. ἀλήθεια. Ἡ μία, etc.

(26) Ἐρδημία Χριστοῦ. Quæ hic ab Epiphano de
 de Salvatoris ortu, cunabulis, ac postremo passione
 dicuntur, nec non et de Augusti, atque Herodis an-

nis, opportunius ad hæresim LI explicantur. Ubi de
 anno Dominici Natalis, ac passionis, ac reliquiæ,
 quæ eodem spectant, agendum erit pluribus.

deportatus est. Tum anno sequenti Hierosolymis se coram Deo representavit : atque inde Bethlehemum propter generis propinquitatem a matre delatus est. Sed rursus Nazarethum rediens anno altero vertente Hierosolyma Bethlehemumque gestante matre perductus est. Bethlehemi porro cum ad ædes quasdam cum Matre ac Josepho divertisset, qui jam grandi natu cum Maria degebat, secundo ab nativitate anno a Magis adorandi causa conventus, ac donis ornatus est. Eadem vero nocte, cum Josephus per somnium ab angelo esset admonitus, in Ægyptum transfertur. Unde rursus post biennium mortuo jam Herode, ac succedente Archelao revertitur.

II. Siquidem anno Herodis xxxiii, Augusti xlii Bethlehemi in Judæa Salvator nascitur. Tum Herodis xxxv in Ægyptum profectus est. Eodem Herode mortuo, ab Ægypto rediit. Quare necesse est xxxvii Herodis anno quartum ætatis suæ puerulum egisse, cum Herodes, inquam, septem ac triginta confectis annis vivendi finem habuit. Post hunc Archelaus novem annis imperavit ; quo regnum ineunte Josephus ex Ægypto cum Maria, ac puero digressus, ubi Archelaum imperare didicit, in Galilæam secessit, ac tum Nazareti consedit Cælerum Archelaus Herodem juniorem genuit ; qui nono patris anno in imperium successit. Idemque annus a nativitate Christi xiii numerandus est. Octavo decimo anno Herodis Agrippæ, Jesus Christus promulgare divinum verbum aggressus est, ac cum Joannis baptismo initiatur, tum annum illum acceptum in ea præconii functione consumit, nullo neque Judæorum, neque gentilium, neque Samaritanorum, neque alterius generis repugnante. Secundo præconii cælestis anno quamplurimos obtrectatores habuit ; qui quidem Herodis ejusdem xix, Christi xxxii existit. Demum xx tetrarchæ Herodis anno Christus Dominus ob humani generis salutem passus, atque eodem tempore nihil passus **49** est ; tum cum mortem degustans ipsum etiam crucis supplicium subiit, cum interim nihil ipsa divinitate pateretur. *Christo enim, ait Scriptura, pro nobis in carne passo*¹. Rursumque : *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu*², et quæ sequuntur. In cruce suspenditur, sepelitur ; ad inferos cum divinitate sua, animaque descendit ; captivam ducit captivitatem ; ac tertio die cum sanctissimo suo corpore ad vitam excitatur. Quod quidem corpus neque dissolvendum amplius, nec passurum, nec sub mortis dominatum postea cessurum cum sua divinitate conjunxit. Id quod Apostoli testimonio comprobatur : *Mors, inquit, non amplius ei dominabitur*³.

III. Hoc igitur ipsum corpus, carnem ipsam et animam, ipsa quibus constabat omnia, non aliud quidquam præter verum corpus, sed ipsummet illud vi cælesti perfudit, et in unum idemque, in unam,

Α ρὲτ, ἐλθόντα τῷ ἐξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνωπιον Κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ, γενόμενον τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον· αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρέτ ἀπενεχθέντα, καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς· ἐν Βηθλεὲμ δὲ ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα σὺν τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ Ἰωσήφ γέροντι ὄντι, σὺν τῇ Μαρίας δὲ ὄντι· κάκεισε τῷ δευτέρῳ ἔτει αὐτοῦ γεννήσεως καταπευθέντα ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθῆναι δῶρα λαθόντα, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ὑπ' ἀγγέλου τοῦ Ἰωσήφ χρηματίσαντος εἰς Ἀίγυπτον παραληφθέντα· ἀπ' ἐκεῖθ' ἐν τε πάλιν διὰ δύο ἐτῶν ἐπανελθούτα τελευτήσαντος τοῦ Ἡρώδου, Ἀρχελάου τε διαδεξαμένου

Β. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει Ἡρώδου, τεσσαρακοστῷ δὲ δευτέρῳ Αὐγούστου βασιλέως γεννᾶται ὁ Σωτὴρ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Κάτεισι δὲ εἰς Αἴγυπτον τῷ τριακοστῷ ἔτει καὶ πέμπτῳ Ἡρώδου· ὄνεισι δὲ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν Ἡρώδου τελευτήν. Διὸ ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτεσι τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡρώδου ἀρχῆς ἦν ὁ παῖς τεσσάρων ἐτῶν. Ὅτε Ἡρώδης, τριακονταεπτὰ ἔτη πληρώσας, κατέστρεψε τὸν βίον. Ἀρχελαὸς δὲ ἐννέα ἔτη βασιλεύει, οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐξῶν Ἰωσήφ ἀπ' Αἰγύπτου ἄμα τῇ Μαρίας καὶ τῷ παιδί, ἀκούσας τὸν Ἀρχελαὸν βασιλεύειν. ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, καὶ κατώκησε τότε εἰς Ναζαρέτ. Ἀρχελαὸς δὲ γεννᾷ τὸν Ἡρώδην τὸν νεώτερον. Καὶ βασιλεύει Ἡρώδης τῷ ἐννάτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς Ἀρχελάου βασιλείας κατὰ διαδοχὴν. Καὶ γέγονε τῷ αὐτῷ δεκατρία ἔτη λογιζόμενα τῇ ἐνσάρκῳ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Ὅκτωκαιδεκάτῳ δὲ ἔτει Ἡρώδου τοῦ ἐπικληθέντος Ἀγρίππου, τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἀπὸ Ἰωάννου τότε λαμβάνει, καὶ κηρύσσει ἐνιαυτὸν δεκτὸν, ὑπ' οὐδενὸς ἀντιλεγόμενος, οὔτε ὑπὸ Ἰουδαίων, οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ Σαμαρειτῶν, οὔτε ὑπὸ τινος ἑτέρου. Ἐπειτα ἀντιλεγόμενος ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν δεύτερον, καὶ γέγονεν ἐννεακαίδεκα ἔτη τῷ αὐτῷ Ἡρώδῃ, τῷ δὲ Σωτῆρι τριακοστὸν δεύτερον. Ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου καλουμένου γίνεται τὸ σωτήριον πάθος καὶ ἡ ἀπάθεια, ἡ θανάτου γεῦσις, γεῦσις τε θανάτου, ὄχι σταυροῦ πάσχοντος ἐν ἀληθείᾳ, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι. *Χριστοῦ γὰρ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ*, φησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν· *Θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωογονηθεὶς δὲ πνεύματι*, καὶ τὰ ἐξῆς. Σταυροῦται, ὀπίσκειται, κατέρχεται εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ἐν ψυχῇ· αἰχμαλωτεύει τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀνίσταται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι, συνενώσας τὸ σῶμα τῇ θεότητι, μηκέτι λυόμενον, μηκέτι πάσχον, μηκέτι ὑπὸ θανάτου κυριεύμενον, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει*.

Γ. Αὐτὸ σῶμα ἀληθινῶς, αὐτὴν τὴν σάρκα, αὐτὴν τὴν ψυχὴν, αὐτὰ τὰ πάντα, οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸ ὄν σῶμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν ἐνδυναμώσας, εἰς μίαν ἐνότητα, εἰς μίαν θεότητα, τὸ σαρκικὸν ἕφθαρτον, τὸ

¹ I Petr. iv, 1. ² I Petr. iii, 18. ³ Rom. vi, 9.

σωματικὸν πνευματικὸν, τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς, τὸ θνητὸν ἀθάνατον, μὴ ἑωρακὸς ὄλως διαφθορὰν, μὴ καταλειφθεῖσθαι τῆς ψυχῆς ἐν ᾗδῃ, μὴ μερισθέντος τοῦ ὕψους πρὸς ἁμαρτίαν, μὴ χρανθέντος τοῦ νοῦ τροπῇ, ἀλλὰ τὰ ὅλα μὲν ἀνθρώπου λαβὼν, φυλάξας δὲ ὅλα τέλεια ἐπιθεδωκίας τῆς θεότητος τῇ ἀληθινήν ἐνανθρωπήσει πρὸς τὰς εὐλόγους χρείας, λέγω δὴ τὰς ἐκ σώματος τε καὶ ψυχῆς, καὶ ἐκ νοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιζητουμένας τὴν πληροφορίαν, τουτέστι πείνη καὶ δίψαι, κλαυθμῷ τε καὶ ἀθυμίᾳ, δακρύσει τε καὶ ὑπνῷ καὶ ἀναπαύσει. Ταῦτα γὰρ οὐχ ἁμαρτίας εἶδος, ἀλλ' ἐνανθρωπήσεως ἀληθεστάτης γνῶρισμα, ἀληθεῖα τῆς θεότητος συνουσίας τῇ ἀνθρωπότητι, οὐ τὰ ἀνθρώπινα πασχούσης, ἀλλὰ τῆς θεότητος συνουδοκούσης εἰς τὰ εὐλόγα, καὶ τὰ ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ τροπῆς ἀπηγορευμένης· ἀνέστη, καὶ θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν, ἵνα τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἀποδελξῆ, αὐτὸ τὸ ἄν σὺν σαρκὶ καὶ ὀστέοις. Μετὰ γὰρ τὸ εἰσελθεῖν, ἔδειξε χεῖρας καὶ πόδας καὶ πλευρὰν νευυγμένην, ὅστέα τε καὶ νεῦρα, καὶ τὰλλα, ὡς μὴ εἶναι φαντασίαν τὰ ὁρώμενα. Πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιεῖτο δι' ἑαυτοῦ τὰ ὅλα τελείως. Καὶ συναλλίξεται οὐ δοκῆσει, ἀλλὰ ἀληθεῖα· παιδεύων τε ἐδίδαξε βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν ἐν ἀληθείᾳ, τὸ μέγα καὶ κορυφαίωτατον σημαίνων τοῖς μαθηταῖς, καὶ λέγων· *Μαθητεύσατε τὰ ἔθνη*· τουτέστι μεταβάλλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς ἀληθειαν, ἀπὸ αἰρέσεων εἰς μίαν ἐνότητα. *Βαπτίσατε αὐτοὺς εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος*· εἰς τὴν Κυριακὴν ὀνομασίαν τῆς Τριάδος, τὴν ἁγίαν καὶ βασιλικὴν σφραγίδα· ἵνα δείξῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος μηδεμίαν ἀλλοίωσιν εἶναι τῆς μιᾶς ἐνότητος. "Ὅπου γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι κελεύονται ὑπ' αὐτοῦ *εἰς ὄνομα Πατρὸς*, ἀσφαλῆς ἡ δοξολογία· *εἰς ὄνομα Υἱοῦ*, οὐκ ἀποδέοντος ἡ ἐπίκλησις· *εἰς ὄνομα ἁγίου Πνεύματος*, οὐ διηρημένος ὁ σύνδεσμος, οὔτε ἀπηλλοτριωμένος τῆς μιᾶς θεότητος ἔχων τὴν σφραγίδα.

in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; nimirum in Dominica Trinitatis appellatione, quod ipsum sacrosanctum est, ac regium signum; quo vel ipso nomine significaret, nihil esse ab unitateaversum. Cum enim baptizari homines jubet in nomine Patris, firma ac stabilis est gloriæ prædicationis. Quod vero additur in nomine Filii, nulla re hunc a paterna dignitate deficere appellatio ipsa declarat. Postremo iis in verbis, in nomine Spiritus sancti, nulla est conjunctionis divisio, varietas nulla; sed unius divinitatis velut signum repræsentat.

Δ'. Καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἐνότητα καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπόστασιν. Καὶ ἔθεον ἀποτελέσας, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, πέμψας κήρυκας εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, Σίμωνα Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου, οὓς πάλοι ἐξελέξατο· Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον, Θωμᾶν τε καὶ Ἰούδαν, καὶ Θαδδαῖον, Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν. Ἰούδας γὰρ ὁ Ἰσκαριώτης, εἰ καὶ πρῶτον ἐν οἷς δώδεκα ἐψηφίζετο, προδότης γενόμενος, ἀπετμήθη τοῦ ἁγίου τῶν ἀποστόλων καταλόγου. Ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλους ἐβδομηκονταδύο κηρύττειν, ἐξ ὧν ἦσαν

A inquam, divinitatem consociavit; ut et carne constans et incorruptum, corporeum simul ac spirituale, concretum ac tenue, mortale pariter atque immortale illud esset: quod nulla omnino tabe dissolutum fuerat; neque ejus anima apud inferos relicta, nec ipsum peccati in obsequium impensum, neque mens ulla erat in deterius mutatione polluta. Sed ita sibi omnia quæ hominum propria sunt adscivit, eadem ut integra servaret, quæ veræ illi, quam sibi conciliaverat, naturæ necessarios ad usus divinitas concesserat, usus nimirum illos, qui ut esse penitus possint partim corporis egent, partim animi, atque humanæ mentis adminiculo: cujusmodi sunt fames, sitis, fletus, ac dolor, lacrymæ, somnus ac requies. Hæc enim omnia nulla infuscata peccati specie, susceptæ reipsa naturæ hominis argumenta continent, qua cum vere consociata divinitas humanum tamen patitur nihil, tametsi quæ rationi consentanea forent, et ab omni scelere, atque in pejus mutatione procul essent, admiserit. Ad hæc excitatus a morte Christus ocellis januis ingressus est, uti quod hactenus crassum concretumque fuerat corpus, eadem cum carne ossibusque tenue ac subtile esse monstraret. Statim enim atque introgressus est manus ac pedes, et confossum latus cum ossibus ac nervis ostendit: adeo quæ tum videbantur solida erant, nec specie tenus exstabant. Quibus rebus eorum omnium, quæ fidei, speique nostræ 50 proposita sunt, promissorum per sese veritatem penitus approbavit. Postea non ficta duntaxat imagine, sed reipsa cum suis epulatus eosdem instituit, ac cœleste regnum cum veritate nuntiari docuit: tum cum maximum illud longeque præcipuum arcanum discipulis aperuit. *Docete*, inquit, omnes gentes. Hoc est: Ab improbitate illas ad veritatem; ab sectis variis ad ejusdem dogmatis communionem traducite. *Baptizate eos*

IV. Denique eodem cum corpore et anima mentequae ad superos evectus est, omnibus illis in unum conflatis, atque in eandem spiritualem personam concurrentibus, divinisque redditis. Inde mox ut ad Patris dextram consedit, præcones in universum orbem dimisit, Simonem Petrum, et Andrean ejus fratrem, Jacobum et Joannem Zebedæi filios, quos olim delegerat, Philippum et Bartholomæum, Matthæum, Thomam, et Judam, ac Thaddæum, ac Simonem Zeloten: nam Iscariotes Judas etsi hactenus ad xii ascriptus fuerat, posteaquam proditorem se fecit, ab sacro apostolorum numero est expunctus. Præter hos, lxxii alios ad eam-

¹ Matth. xxviii, 19.

dem functionem allegat, e quibus vii illi fuerē, qui ad viduarum obsequium delecti sunt: Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, et Nicolaus, et ante hos Matthias, qui loco Judæ inter apostolos cooptatus est. Ad septenos illos ac Matthiam, Marcum insuper, et Lucam, Justum, Barnabam, Appellem, Rufum, Nigrum, ac reliquos, uti diximus, LXXII adjecit. Quibus cum etiam sanctum Paulum suapte de cælo voce missa apostolorum gentium ac præconem, et apostolicæ doctrinæ consummatorem instituit. Qui quidem sanctum Lucam, ut memorant, unum e LXXII discipulis **51** qui varias in regiones dissipati fuerant, reduxit, eumque comitem et adiutorem Evangelii simul et apostolum adhibuit. Hoc modo totum Evangelii negotium ad id usque temporis confectum est.

Atque hactenus de XI sectis, deque eo quod ordine consecutum est, et a me pro virum captu paucis explicatum, evangelica scilicet luce, quæ a Christo Domino, Christique discipulis orbi terrarum illata fuit. Quibus a me dictis consentanea pleraque colligere licet, ac vaticinia et oracula ex lege veteri, vel Psalmis aliisque libris conquirere, et omnium seriem, ordinemque perscrutari; ex iisque Incarnationem Christi Domini perspicue comprobare non supposititiam, sed veram existisse, atque in lege veteri nuntiata, ut de eo nullus sit dubitandi locus relictus. Sed ne hujus operis tractatio in infinitum excrescat, his quæ dicta sunt erimus contenti.

Ac deinceps opiniones illas, quæ in hominum vitam postea pessimo colore ac specie prolatae sunt, eadem serie pertexam: posteaquam XI Judæorum Samaritanorumque sectas cum superioribus IX, quæ partim e Græcis, partim ex barbaris aliisque conflatae sunt ante Salvatoris adventum, ad hæc usque tempora habita brevitatis ratione percensui.

De Nazarenis, sive Christianis.

Nazæeorum sive Christianorum est qui a Judæis brevi interjecto tempore vocatus est Christianismus, et ab ipsis adeo apostolis id nomen obtinuit, cum ita Petrus locutus sit, *Jesum Nazarenam virum probatum a Deo*¹, etc. Postea vero Antiochiæ Christianismus appellari cæpit. Est et alia proprie Nazæeorum secta, de quibus suo loco disputabimus.

¹ Act. II, 22. ² Fort. προκαταγγελλείσα.

Α·οὶ ἑπτὰ, οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν τεταγμένοι· Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τιμών, Παρμενῆς, καὶ Νικόλαος. Πρὸ τούτων δὲ Μαθθίας, ὁ ἀντὶ Ἰούδα συμψηφισθεὶς μετὰ τῶν ἀποστόλων. Μετὰ τούτους δὲ τοὺς ἑπτὰ καὶ Μαθθίαν τὸν πρὸ αὐτῶν, Μάρκον, Λουκᾶν, Ἰούστον, Βαρνάβαν, καὶ Ἀπελλῆν, Ρούφον, Νίγερα, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἑβδομηκονταδύο. Μετ' αὐτοὺς δὲ πάντας καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον τὸν ἄγιον ἀπόστολον διὰ φωνῆς ἰδίας ἀπ' οὐρανοῦ ἀπόστολον ὁμοῦ καὶ κήρυκα ἐθνῶν, καὶ πληρωτὴν ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐξελέξατο. Ὅς εὐρίσκειται τὸν ἄγιον Λουκᾶν ὄντα τῶν ἑβδομηκονταδύο τῶν ἐσκορπισμένων, ἐπιστρέψας, καὶ ἀκόλουθον ἑαυτῷ ποιήσας, συνεργὸν τοῦ Εὐαγγελίου ὁμοῦ καὶ ἀπόστολον. Καὶ οὕτως ἐτελέσθη ἡ πᾶσα Εὐαγγελικὴ πραγματεία ἕως Β τούτου τοῦ χρόνου.

"Ἔσται δέ μοι ὁ λόγος ἕως ὧδε περὶ τῶν ἑνδεκα αἰρέσεων, καὶ τῆς κατὰ δύναμιν ἀκολουθίας ἐν συντόμῳ μοι εἰρημένης, εὐαγγελικῆς φωταγωγίας τῆς ἐν κόσμῳ δι' αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγενημένης· οὗς τὰ ὅμοια συλλέξει, καὶ παραθέσθαι τὰ προθεσπίσματά τε καὶ τὰς προφητείας ἀπὸ Νόμου τε καὶ Ψαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολουθίας, καὶ τὰς ἀγωγὰς ἔνεστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀκριβείαν καταλαβέσθαι, ὡς οὐ νόθος, ἀλλ' ἀληθῆς, καὶ προκαταγγελλεῖς² ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναμφιβόλως ἐστὶν ἡ ἑσαρκῶς Χριστοῦ παρουσία, καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία. Ἴνα δὲ μὴ εἰς ἕγκλον παρεκτείνω τὴν τῆς συντάξεως πραγματείαν, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.

Προῖόν δὲ ἐφεξῆς τὰς μετέπειτα τῷ βίῳ ἐπιφυσίας ἐπὶ κακῇ προφάσει δόξας ὁμοίως διαγορεύσει, ἡ δὴ τὰς ἑνδεκα τὰς ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν ἑνεία ἐξ Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων, καὶ τῶν ἄλλων γενομένας πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, καὶ ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου μετρίας ἀριθμησάμενος.

Περὶ Ναζωραίων, ἡτοι Χριστιανῶν.

Ναζωραίων, ὃ ἐστὶ Χριστιανῶν, ὃ κληθεὶς ἐν ἀλίγῳ χρόνῳ ὑπὸ Ἰουδαίων Χριστιανισμός, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, λέγοντας Πέτρον· *Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδοκειμένον ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς*· ὕστερον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξάμενος καλεῖσθαι Χριστιανισμός. Ἔστι δὲ καὶ φύσει αἰρεσις Ναζωραίων, περὶ ᾧν καθεξῆς λέξομεν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΥΤῳ Τῳ ΔΕΥΤΕΡῳ ΤΟΜῳ
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΑΙΟΥ,

Ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις δεκατρεῖς οὕτως.

INDICULUS EORUM QUÆ IN TOM. II LIB. I

CONTINENTUR,

Qui hæreses complectitur XIII hoc ordine.

Α'. Σιμωνιανοί, οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου τοῦ ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, κώμης Γιθθῶν τῆς Σαμαρείας. Οὗτος ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὠρμάτο, Χριστοῦ δὲ ὑπέθετο ἄνομα μόνον. Ἐδίδασκε δὲ αἰσχροποιαν, μέζιν μολυσμοῦ, γυναικῶν ἀδιαφορίαν. Σωμάτων δὲ ἀποβάλλεται τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ φάσκει. Εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ὡς Διὸς, καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης ὀνόματι Ἑλένης, Ἀθηνᾶς τύπον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν. Ἔλεγε δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν Πατέρα, Ἰουδαίους δὲ τὸν Χριστόν.

Β'. Μενανδριανοί, οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ Σίμωνος διὰ Μενάνδρου τινὸς ἐναρξάμενοι διαφερόμενοι τε πρὸς τοὺς Σιμωνιανούς κατὰ τι· ὃς ἀπὸ ἀγγέλων ἔλεγε τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

Γ'. Σατορνιλιανοί, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν κρατύνοντες αἰσχρολογίαν, ἕτερα δὲ πρὸς τοὺς Σιμωνιανούς εἰς ἐκπλήξιν περισσοτέραν κηρύσσοντες, ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν ἐσχολότες, ὃς καὶ αὐτὸς κατὰ Μενάνδρον ὑπ' ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι ἔφασκε, μόνων δὲ ἑπτὰ διὰ τὴν τοῦ ἄνω Πατρὸς γῶμην.

Δ'. Βασιλειδιανοί, οἱ τῆς αὐτῆς αἰσχροουργίας τελοῦσαι, ἀπὸ Βασιλείδου τοῦ ἄμα Σατορνίλιου τοῖς Σιμωνιανῶν καὶ Μενανδριανῶν μεμαθητευμένοι, τὰ ἕμια μὲν φρονούντος, κατὰ τι δὲ διαφορομένου. Λέγει δὲ τριακοσίους ἐξηκονταπέντε οὐρανοὺς εἶναι, καὶ τούτους ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐκτίθεισι. Διὸ καὶ τὸν ἑναυτὸν τοσοῦτων ἡμερῶν εἶναι, καὶ τὸ Ἀβρααμῆ ὄνομα δυνάμεως, ὃ φέρει ψῆφον τρεῖς, καὶ εἶναι φησι τούτο ἅγιον Πνεῦμα ὄνομα.

Ε'. Νικολαῖται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χήραις ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος, ὃς διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχροουργίαν ἄμα τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐδίδασκε· καὶ περὶ τοῦ Καύλακαχ, καὶ Προυνίκου, καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομάτων, ἃ τῷ κόσμῳ μυσαρῶς εἰσηγήσατο.

Ζ'. Γνωστικοί, οἱ τὰς αὐτὰς αἱρέσεις διαδεξάμενοι· πλεον δὲ αὐτῶν πάντων τὴν αἰσχρότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιβιονῖται· ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρει Σακουνδιανοί, ἐν ἄλλοις δὲ μέρει Σακρατίται, κατὰ δὲ ἑτέροις Ζαχαῖοι. Ἄλλοι δὲ Κοδδιανούς αὐ-

52 I. Simoniani a Simone Mago cognominati, qui apostoli Petri temporibus vixit, e Gitthis vico quodam oriundus. Iste cum esset Samaritanus, Christum nomine tenus professus est: auctor nefandæ obscenitatis, et inquinatissimi concubitus. Præterea promiscuas uxores esse voluit. Corpora negat resurgere, nec a Deo mundum fabricatum esse statuit. Imaginem porro suam scortique sui, nomine Helenæ, sub Minervæ specie discipulis adorandam obtrusit. Apud Samaritas pro Deo Patre se venditans, Judæis Christum se esse dicebat.

II. Menandriani ab eodem illo Simone per Menandrum quemdam originem traxerunt, nonnullisque in rebus a Simonianis discrepant. Menander porro mundum ab angelis fuisse productum asseruit.

III. Saturniliani in Syria Simonianorum turpitudinem auxerunt. Nonnulla quoque ad majorem conciliandum stuporem ad illorum adjecere dogmata. Horum princeps Saturnilus fuit, qui perinde ac Menander mundi conditores angelos, hoc est septenos ex iis, facit, idque ipsos de supremi parentis sententia suscepisse statuit.

IV. Basilidiani fœditatis ejusdem socii ad Basiliden originem referunt, qui cum Saturnilo Simonianis, ac Menandrianis operam dedit: ac tametsi eadem fere sentiat, in quibusdam tamen discrepat. Nam cœlestes orbis cccclxv constituit, quos angelicis nominibus afficit: ideoque totidem diebus annum constare censet. Addit et Abrasaxam cujusdam virtutis nomen, quæ cccclxv numerum litteris exprimit, idque Spiritum esse sanctum asserit.

V. Nicolaitæ a Nicolao illo derivati sunt, cui ab apostolis viduarum cura commissa fuerat. Hic zelotypia ob uxorem astuans, cum aliis præposteram libidinem exercere suos docuit. Sed et Caulacach, et Prunicum, et alia nominum portentosa turpiter in mundum invexit.

53 VI. Harum Gnostici successores hæresum longe omnes turpitudinis atque execrandæ fœditatis vesania superarunt. Militares porro in Ægypto dicuntur, et Phibionitæ; in superiore tractu Secundiani; alibi Socratitæ; ab aliis Zachæi. Sunt qui eos Coddianos nomen; quidam Βορβορίτας, sive

intulentos. Ab istis Barbelo, sive Barbero, nescio a quæ prædicari solet.

VII. Carpocratiani a Carpocrate quodam Asiatico dici, qui ad omne turpitudinem ac flagitiorum genus discipulos informabat. Quod si quis, aiebat, non omnia percurrerit, neque dæmonum, et angelorum omnium voluntati satisfecerit, suprenium in cælum evehi minime potest, neque principatus, potestatesque transcendere. Asserebat idem Jesum mente præditam animam sumpsisse, et cognitione cælestium imbutum hominibus ea nuntiasse: ac si quis eadem, quæ Jesus olim, perpetret, haud eo inferiorem futurum. Demum legem una cum mortuorum resurrectione damnabat, quemadmodum et Simoniani, cæterique omnes, quos lucusque percensui. Ex hujus grege Marcellina illa Romæ fuit. Atque idem Jesu, Paulique, nec non et Homeri ac Pythagoræ clanculum imagines fingens, suffitibus eas et adoratione persecutus est.

VIII. Cerinthiani, sive Merinthiani, a Cerintho, vel Merintho Judaici generis exstiterunt, qui circumcisionem præ se ferebant. Mundum ab angelis fabricatum, Jesum ad Christi dignitatem per virtutum incrementa pervenisse dixerunt.

IX. Nazareni ita Jesum esse Christum, Dei que Filium asseruerunt, ut Mosis legem omnino vitæ ad institutum adsciverint.

X. Cerinthianis, ac Nazarenis simillimi sunt Ebionitæ, quibus cum Sampsæis, et Elcesæis aliqua ex parte convenit. Hi Christum in cælo creatum, ejusque sanctum Spiritum affirmant. Illum ipsum in Adamum sese infudisse primo, ac deinde exuisse narrant; tum subiisse denuo; idque commodum fecisse, cum in terras corpore circumfusus advenit. Ac licet Judæi sint, Evangelium nihilominus adhibent. Carnium esum detestantur. Aquam pro Deo venerantur. Christum in suo illo, uti diximus, adventu hominem induisse dicunt. Denique aquis se identidem tam hieme quam æstate lavant, **54** nimirum puritatis conciliandæ sibi gratia, quemadmodum Samaritæ.

XI. Valentini corporum resurrectionem negant. Vetus Testamentum, ac prophetas respuunt. Quæ nihilominus legunt ipsi, et si quid est quod ad illorum hæresin per figuram ac tropum accommodari possit, id admittunt. Sed certas quasdam fabulas addiderunt, et triginta æonum utriusque sexus vocabula commenti sunt; quos quidem æonas ab universorum parente ac conditore productos asserunt, quos et deos, et æonas faciunt. Demum Christum e cælo corpus extulisse, ac per Mariam tractum esse velut per tubulum existimant.

XII. Secundiani, eorumque socii Epiphanes, atque Isidorus, eadem inter se paria componentes cum Valentinis consentiunt: nonnulla tamen ab iis diversa ponunt; et ad foedam insuper libidinem suos instituunt. Idem et Incarnationem negant.

XIII. Ptolemæi Valentini discipuli fuerunt, qui

τούς λέγουσιν· ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσιν. Οὗτοι τὴν Βαρβελῶ καὶ Βαρβερῶ αὐχοῦσι.

Z'. Καρποκρατιανοί, ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὃς ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχροῦργίαν ἐκτελεῖν, καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρτίας. Καὶ εἰ μὴ τις, φησί, διὰ πάντων παρελθῶ, καὶ τὸ θέλημα πάντων τῶν δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ, οὐ δύναται ὑπερβῆναι εἰς τὸν ἀνώτατον οὐρανὸν, οὐδὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν. Ἔλεγε δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοεράν εἰληφέναι, εἰδὸτα δὲ τὰ ἔνω ἐναυθῆ καταγγέλλειν· καὶ ὡς εἴ τι πράξειεν ὅμοια τῷ Ἰησοῦ, κατ' αὐτὸν εἶναι. Τὸν τε νόμον σὺν τῇ τῶν κερῶν ἀναστάσει ἀπηγόρευεν, ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἰρέσεις. Τούτου γέγονεν ἡ ἐν Ῥώμῃ Μαρκελλίνα. Εἰκόνας δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ, καὶ Παύλου, καὶ Ὁμήρου, καὶ Πυθαγόρου, ταύταις ἑμίμα καὶ προσεκύνη.

H'. Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· οὗτοι ἀπὸ Κηρίνου καὶ Μηρίνου Ἰουδαῖοι τινες τὴν περιτομὴν αὐχοῦντες· τὸν δὲ κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι λέγοντες, Ἰησοῦν δὲ κατὰ προκοπὴν Χριστὸν κεκλήσθαι.

Θ'. Ναζωραῖοι, οἱ Χριστὸν ὁμολογοῦσιν Ἰησοῦν Υἱὸν Θεοῦ, πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

I'. Ἐβιωναῖοι, οἱ παραπλήσιοι τῶν προεξημένην Κηρινθιανῶν καὶ Ναζωραίων· οἱ συνήφθη κατὰ τὴν τῶν Σαμψαίων τε καὶ Ἐλκεσαίων αἰρέσεις. Οἱ Χριστὸν φασιν κεκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἐνδημήσαντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδάμ πρώτον, καὶ κατὰ καιρὸν ἐκδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ, καὶ πάλιν ἐνδυόμενον, τὸ αὐτὸ τοῦτο φασιν ἐκτετελεχέναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες εὐαγγελίοις κέχρηται. Σαρκοφαγίαν βδελύσσονται. Τὸ ὕδωρ ἀντὶ Θεοῦ ἔχουσιν· τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἐφηγ. Συνεχῶς δὲ βαπτίζονται ἐν τῷ ὕδασι θέρους τε καὶ χειμῶνος, εἰς ἀγνισμὸν ὄρθου, ὡς περ οἱ Σαμαρεῖται.

ΙΑ'. Οὐαλεντινοί, οἱ σαρκὸς μὲν ἀπαγορεύουσιν ἀνάστασιν, Παλαιὰν Διαθήκην ἀθετοῦσι καὶ προσφύτας, ἀναγινώσκοντες μὲν καὶ ὅσα εἰς ὁμοίωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, καὶ δεχόμενοι· ἑτέρας δὲ τινὰς μυθολογίας παρεισφέρουσιν, τριάκοντα αἰῶνων ὀνομασίας λέγοντες ἀβρένοθηλειῶν, ὁμοῦ τε ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων γεγενημένους, ὡς καὶ θεοὺς ἡγούσιναι καὶ αἰῶνας. Τὸν δὲ Χριστὸν ἀπ' οὐρανοῦ σῶμα ἐνηνοχέναι, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τῆς Μαρίας διακεπεραχέναι.

ΙΒ'. Σεκουνδιανοί, οἱ συνάπτεται Ἐπιφάνης· καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς αὐταῖς κερήμενοι καὶ οὗτοι εὐαγγελίαις, τὰ ὅμοια Οὐαλεντινῶν πεφρονηκότες, ἕτερα ἢ παρ' αὐτῶν ποσῶς διηγούμενοι. Προστιθέασιν δὲ τὴν αἰσχροῦργίαν διδάσκοντες. Ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν σάρκωσιν.

ΙΓ'. Πτολεμαῖοι, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ ὄντες Οὐαλε-

τῆς, εἰς συνάπτεται ἡ Φλόρα. Τὰ αὐτὰ δὲ περὶ τῶν συζυγῶν καὶ αὐτοὶ λέγουσι, καθάπερ Οὐαλεντίνος καὶ Σεκουνδιανοί. Κατὰ τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέρουσι.

Ἀπὸ καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν δεκατριῶν αἱρέσεων ἀνακεφαλαίωσις.

libuscum Flora conjungitur. Par idemque dogma de conjugationibus illis cum Valentino, ac Securidaniis astruunt; sed in quibusdam tamen discrepant.

Hæc est secundi tomi primi voluminis summa quæ XIII hæreses complectitur.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

55 LIBRI I TOMUS II.

ΚΑΤΑ ΣΙΜΩΝΙΑΝΩΝ,

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν πίστεως, ἀπὸ δὲ τῆς ἀκολουθίας εἰκοστῆς πρώτης.

Α'. Σίμωνος γίνεται (27) τοῦ Μάγου πρώτη αἵρεσις, ἐπὶ Χριστοῦ καὶ δεῦρο ἀρξαμένη. Οὕσα δὲ αὕτη τῶν εἰς ὄνομα Χριστοῦ, οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ εὐαγάτως, ἀλλὰ κατὰ τὴν παραπεποιημένην παρ' αὐτοῖς φθορὰν τὰ εἰνὰ ἐργαζομένη. Οὗτος ὁ Σίμων γόης ἦν· ἀπὸ Γιθθῶν (28) δὲ ὠρμάτο τῆς πόλεως τῆς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, νυνὶ κώμης ὑπαρχούσης. Ἐφαντασάζε δὲ τὸ γένος τῶν Σαμαρειτῶν ταῖς μαγείαις. Ἐξαπατῶν τε καὶ δελεάζων ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ δύνωθεν καταβεθεῖν εἶναι. Τὸν Πατέρα δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν τοῖς Σαμαρειταῖς· Ἰουδαίους δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Υἱόν. Παθόντα δὲ μὴ πεποθέναι, ἀλλὰ δοκῆσαι μόνον. Ὑπεκορίσθη δὲ οὗτος τοῖς ἀποστόλοις, καὶ αὐτὸς δὲ ὁμοίως ἴσα τοῖς ἄλλοις τοῖς Φιλιππου ἐθαπίσθη μετὰ πολλῶν. Οἱ δὲ πάντες χερσὶ αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγάλων ἀποστόλων παρουσίαν, καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον Πνεῦμα ἅγιον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Φιλιππος διάκονος ὢν οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας τοῦ δι' αὐτῆς δίδοναι Πνεῦμα ἅγιον· οὐκ ὀρθῶν δὲ ὁ Σίμων ἔχων τὴν καρδίαν, οὔτε τὸν λογισμὸν, ἀσχοροκερδεία δὲ τῆς φιλοχρημοσύνης προσανέχων, καὶ τῆς μοχθηρίας αὐτοῦ ἐπιτηδεύσεως ἐκτὸς βαίνων οὐδαμῶς, προσέφερε χρήματα Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὅπως δόξῃ αὐτῷ ἐξουσίαν ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν Πνεῦμα ἅγιον παρέχειν, λογισάμενος δώσειν (29) πολλοῖς δὲ ἂντι ὀλίγου, διὰ τοῦ ἄλλοις παρέχειν Πνεῦμα ἐπιπνεῦσαι χρημάτων πληθὺν καὶ ἐπιπερῆσαι.

¹ Deest nonnihil. ² Act. VIII, 13.

(27) Σίμωνος δὲ γίνεται. Vide Justinum Apolog. n. Irenæum lib. 1, cap. 20, Philastr., Augustinum, Theodoretum, Clement. Alexandr. II Strom., Eusebium lib. II Hist. cap. 41, Nicéph., Ruff., et alios. Sed mirum est, quod in calce VII Strom. Clemens asserit Simonem Marcione posteriore fuisse, ubi catholicam Ecclesiam hæresibus universis ætate superiore esse docens, Κάτω δὲ περὶ τοῦς Ἀνδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἱρέσεις ἐπιπνοήσαντες γέγοναν, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλικίας. Tum Basiliden et Valentinum enumerat. Moxque subjicit: Μαρκίων γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτης νεωτέρους συνεγένετο. Μεθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον κηρύσσοντος τοῦ Πέτρου ὑπήκουσεν. Ergo Simon Marcione posterior est? Manifestus itaque error est,

ADVERSUS SIMONIANOS,

Quæ est hæresis ab exortu Christianæ religionis I, ordine XXI.

I. Primæ omnium, quæ a Christi tempore ad hanc ætatem prodierunt, hæresis princeps Simon ille Magus exstitit. Quæ quidem secta non recte, neque ex ordine Christianum nomen usurpat; sed pro adulterina sua depravatione atrocissima quæque committit. Igitur Simon iste veneficus fuit Gitthis oriundus olim oppido, nunc vico Samariæ. Qui popularibus suis malis artibus illudens, ac fraudibus plectectos decipiens, magnam se Dei vim esse prædicabat cœlitus in terras delapsam. Porro apud Samaritanos suos pro Deo se Patre venditabat, apud Judæos Filium se faciebat. Negabat revera se, aut aliter quam specie tenuis esse passum. Idem apostolis blanditus cum aliis bene multis a Philippo baptizatus est ¹. Mox præter unum illum universi ad summos apostolos venientes, perque manus sibi ab illis impositas Spiritum sanctum excipiunt. Nam Philippus, quod diaconus duntaxat esset, imponendarum manuum, communicandique Spiritus sancti potestate carebat. Verum Simon iste animo ac mente depravatus, cum se turpissimo quæstui et avaritiæ dedidisset, neque quidquam de perversis studiis remisisset, ² apostolo Petro pecunias obtulit, ut is sibi largiendi per manuum impositionem Spiritus sancti potestatem conferret. Eumdem quippe Spiritum in alios transfundere cogitabat, atque ita maximam sese pecuniarum vim collecturum, atque ingens omnino lucrum eum exiguo pretio commutaturum sperabat.

ut et illud quod scribit, hæreticos omnes sub Adriani exstitisse tempora. Constat enim Simonem vivente adhuc Petro sub Nerone mortuum esse. Sed quid est quod idem Clem. Strom. II de Simonianis loquens iis verbis significat: Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Σίμωνα τῷ Ἐσῶτι, ὃν σέβουσιν, ἐξομοιοῦσθαι τρόπον βούλονται. An stantes orabant? aut quidpiam aliud ad eum modum agebant?

(28) Ἀπὸ Γιθθῶν. Steph. Γίττα, πόλις Παλαιστίνης. Πολύβιος, ἐκκαιδεκάτω· Τὸ ἔθνικόν, Γίτταϊος· Ita et Justinus Apol. II, Theodor. Γιθθῶν.

(29) Λογισάμενος δώσειν. Expungenda vox δώσειν, atque inde deinceps scribendum, λογισάμενος πολλὴν δὲ ἂντι ὀλίγου. Nisi retenta voce δώσειν sensus ille quem expressimus magis arrideat.

II. Igitur ex illa matorum dæmonum insania ac magicis artibus consceleratum animum gerens, atque illorum præstigiis delusus, cum nihil haberet promptius, quam ut nequitix suæ veneficiorumque barbarum quoddam, ac suis illis auctoribus dæmonibus dignum specimen exhiberet, in apertum prorupit; ac sub Christiani nominis specie, tanquam veratro mel admiscens, sic illius appellationis splendori letale venenum infudit, idque iis obtulit quos fraudulentè captatos et impium hunc in errorem pertractos in exitium adduxit. Cumque in Venerem natura proclivior esset, eorum quæ profitebatur dogmatum verecundia commotus nequissimas opinionum nugæ discipulis suis impostor persuasit. Etenim vagam quamdam mulierculam, nomine Helenam, nactus, patria Tyriam, sibi eam copulat, quacum palam nullam habere se consuetudinem simulans, homo vafer clam omni se in libidinum genere volutabat; atque etiam ridicula de ea re fabula discipulos aspersit. Se enim summam esse Dei vim; scortum vero suum Spiritum esse sanctum affirmare ausus est, cujus gratia de cælo descenderat. Sed in unoquoque cælo propriam, aiebat, ejus cæli formam indui, quo meos angelos latere possem, et ad meam illam intelligentiam descenderem, hoc est Helenam istam, quæ et Prunicus, et Spiritus sanctus appellatur; per quam angelos creavi; angeli porro mundum, atque homines condiderunt. Eandem esse confirmabat Helenam, cujus causa bellum Græcos inter ac Trojanos exarsit. Ad hæc fabulam adjiciebat: lapsam de cælo vim illam semetipsam dissinulasse; deque eo poetas figuratè locutos esse. Hæc enim ob supremam illam vim accidisse bella, quæ ab hæreticis aliis Barbero, sive Barbelo dicitur: quæ cum suam illi pulchritudinem ostendisset, sui ipsos amoris stimulis incitasse; adeoque ad eos deprædandos 57 principes, qui mundum condiderant, missam hos ipsos angelos mutuam ad pugnam excitasse: cum interim nihil illa mali passa injecta vehementi sui cupiditate perfecit, ut se invicem interficerent. Eam quippe detinebant, ne sursum evolare posset; ideoque cum ea singuli in varia transformante se mulierum ac feminarum corpora congressi sunt. Ex illis porro in diversa tam hominum, quam pecudum, aliorumque corpora transibat; ut per mutuas illas promiscuasque cædes effuso sanguine semetipsos minuerent; ipsaque collecta vi rursum in cælum posset conscendere.

(30) Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ. Hinc Simoniani omnes magi. Irenæus: *Ei quæcumque sunt alia perierga, apud eos studiose exercentur.* Corrigendum *perierga*: ut Act. xix, 19, *Qui erant curiosi sectati.*

(31) Ἐλένην τοῦνομα. Selenem vocant alii, ut Iren. l. 1, cap. 20; Cyrillus, Aug. et alii. Vide Tert. l. De an. c. 54.

(32) Ἡ καὶ Προῦνικος. Dicam de ea voce ad Nicolaitarum hæresim.

B'. Οὗτος μὲν οὖν, ἔχων τὴν διάνοιαν πεπονημένην ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ (30) δαιμονιώδους πλάνης, καὶ πεφαντασιωμένην, πρόχειρος ὢν ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ κακίας καὶ βαρβαρικῆς καὶ δαιμόνων πράγματα διὰ τῆς ἑαυτοῦ μαγγανείας ἐπιδεικνύσας, παρελθὼν εἰς μέσον, καὶ προσχῆματι ὀνόματος Χριστοῦ, ὡς ἐλλέθορον μέλιτι παραπλέκων, δηλητήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀγρευθεῖσιν εἰς τὴν κακομήχανον αὐτοῦ πλάνην παρενθεὶς τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι Χριστοῦ, θάνατον ἐνεποίησε τοῖς πεισθεῖσι. Αἴτιος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν, αἰδοῖ τῇ τῶν ἑαυτοῦ ὑπερσεων ὑπονυσσόμενος, παρεφθαρμένην ὑπόνοιαν αὐτῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαταμένους ὁ ἀγύρτης παρενεποίησεν Γυναῖκα γὰρ τινα ἑαυτῷ εὐράμενος βεμβάδα, Ἐλένην τοῦνομα (31), ἀπὸ τῆς Τυρίων ὀρωμαμένην, ἔρχεται, μὴ ὑποφαίνων συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην. Ἐν παραθύσῳ δὲ αἰσχρότητι συμπεριπλεκόμενος τῷ γυναικίῳ ὁ γόης, τινὰ μυθώδη ψυχαγωγίαν αὐτῷ ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὑφηγεῖτο, δῆθεν ἑαυτὸν εἶναι δυνάμιν Θεοῦ λέγων τὴν μεγάλην· τὴν δὲ σύζυγον βεμβάδα Πνεῦμα ἅγιον εἶναι τετόλμηκε λέγειν, καὶ διὰ ταύτην κατεγλυθῆναι φησὶν. Ἐν ἑκάστῳ δὲ οὐρανῷ μετεμορφούμενη, φησὶ, κατὰ τὴν μορφήν τῶν ἐν ἑκάστῳ οὐρανῷ, ἵνα λάθω τὰς ἀγγελικὰς μου δυνάμεις, καὶ κατέλθω ἐπὶ τὴν ἔννοιαν, ἥτις ἐστὶν αὐτῆς, ἢ καὶ Προῦνικος (32), καὶ Πνεῦμα ἅγιον καλοῦμένη, δι' ἧς τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα· οἱ δὲ ἄγγελοι τὸν κόσμον ἔκτισαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι δὲ ταύτην τὴν Ἐλένην τὴν πάλαι, δι' ἣν οἱ Τρῶες καὶ Ἕλληνες εἰς μάχην ἦλθον. Ἐλεγε δὲ μῦθον αὐτῷ εἰς ταῦτα, ὅτι ἀνωθεν ἡ δύναμις κατιούσα ἑαυτῷ μεταμόρφου. Ἀλληγορικῶς δὲ οἱ ποιηταὶ περὶ τοῦτο ἔφασαν. Διὰ γὰρ ἀνωθεν δύναμιν, ἣν Προῦνικὸς φασιν, ἥτις παρ' ἄλλαις αἰρέσεσι Βαρβηρῶ ἦτοι Βαρβηλῶ (33) καλεῖται, τὸ κάλλος αὐτῆς ἐμφαίνουσαν εἰς οἴστρον ἔβασαν αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο πεμφθεῖσαν εἰς συλαγωγίαν (34) τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν κόσμον τοῦτον κτείναντων. Καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον δι' αὐτὴν ἔκειν· αὐτὴν δὲ μὴδὲν πεπονηθεῖν, ἀλληλοκτονίας δὲ αὐτοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐργάσασθαι παρασκευάσαι, δι' ἣν ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ συνέχοντες αὐτὴν οὐ μὴ ἀνω δύνασθαι ἀνίεναι, συνεγένετο αὐτῇ ἑκάστῳ ἐν ἑκάστῳ σώματι γυναικείας καὶ θηλυκῆς σχέσεως, μεταγχιζομένης αὐτῆς ἀπὸ σωμάτων θηλυκῶν εἰς σώματα διάφορα ἀνθρωπίνης φύσεως τε καὶ κτηνῶν καὶ ἄλλων, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ ἐργάζονται κτείνοντες τε καὶ κτενόμενοι, μάλιστα ἑαυτῶν διὰ τῆς τοῦ αἵματος προσχώσεως ἐργάζωνται· εἶτα ἐκεῖνη, τὴν δύναμιν συλλεγομένην πάλιν, αὐθις εἰς οὐρανὸν ἀναβῆναι ἐνηθῆ.

(33) Βαρβηρῶ ἦτοι Βαρβηλῶ. Syriaca vox esse videtur Barbelo בַּרְבֵּל בַּר, filius Bahalis, id est Jovis. Ut enim Verbum æterni Patris Filius: sic impurus iste ἔννοιαν suam, hoc est Helenam videri voluit setum quemdam esse suum; ut Justinus narrat, τὴν ὑπ' αὐτῷ ἔννοιαν πρώτῃν γενομένην.

(34) Εἰς συλαγωγίαν. Ita ex Reg. cod. emendavimus pro eo quod erat ψυχαγωγίαν.

Γ. Ἦν δὲ αὕτη τότε ἢ ἐπὶ τοῖς Ἑλλησι τε καὶ Ἰουδαίοι καὶ ἀνωτάτω πρηνὴ τὸν κόσμον γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων τὰ ἰσά ἰσά καταπολεμῆσαι. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἢ νῦν σὺν ἡμοῖς, καὶ διὰ ταύτην κατελήλυθα. Καὶ αὕτη δὲ προσεδόξα τῆν ἔμην παρουσίαν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἔννοια ἢ παρ' Ὀμήρω Ἑλένη καλουμένη. Καὶ τοῦτου ἐνεκεν ἀναγίνεται αὕτην διαγράφειν Ὀμηρος ἐπὶ πύργου ἐστηκέναι, καὶ διὰ λαμπάδος ὑποφαίνειν τοῖς Ἑλλησι τὴν κατὰ τῶν Φρυγῶν ἐπιβουλήν. Ἐξακμήριζε δὲ διὰ τῆς λαμπηδόνης, ὡς ἔφην, τὴν τοῦ ἀνωθεν φωτὸς ἐνέειν. Διὰ καὶ τὸν παρ' Ὀμήρω θούριον ἔπρον μεμνημένον, ὃν νομίζουσιν Ἕλληνας ἐπίτρηδες γενεῆσθαι, ἔλεγε πάλιν ὁ γόης, ὅτι ἀγνοία ἐστὶ τῶν ἰθῶν· καὶ ὡς οἱ Φρύγες, ἔλκοντες αὐτὸν ἀγνοίαν, τὸν ἴσιον πλεθρον ἐπεσπάζαντο· οὕτω καὶ τὰ ἔθνη, πᾶσι τῶν ἀνθρώπων, ἐκτὸς τῆς ἐμῆς γνώσεως διὰ τῆς ἀγνοίας ἔλκουσιν ἑαυτοὺς τὴν ἀπώλειαν. Ἀλλὰ καὶ Ἀθηναίων πάλιν τὴν αὕτην ἔλεγε τὴν παρ' αὐτῶν ἑνώπιον καλουμένην, χρώμενος δὲ ἄλλοτε πλάνος ταῖς πρὸς τοῦ ἀποστόλου Παύλου φωναῖς, μεταποιῶν τε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ αὐτοῦ ψεῦδος, τὸ, *Ἐνδύσασθε τὴν θώρακα τῆς πίστεως, καὶ τὴν περιβεβλημένην τοῦ σωτηρίου, καὶ κνημίδας, καὶ μάχαιραν καὶ θυρεόν*. Ταῦτα πάντα ἐπὶ τῆς τοῦ Φιλιστιῶνος μιμολογίας ὁ ἀπατεῶν, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημύμενα ἐκ στερῆν λογισμῶν καὶ πίστιν ἀγνῆς ἀναστρέφῃς, καὶ δύναμιν θεοῦ λόγου καὶ ἐπουρανοῦ, εἰς χλεύην λατῶν καὶ οὐδὲν ἕτερον μεταστρέφων. Τί γάρ, φησὶ, ταῦτα πάντα εἰς Ἀθηναίων τύπους μυστηριωδῶς ἐξημεῖται. Διὰ πάλιν ἔλεγε, ὡς προσείπον, ὑποφωτιστὴν ἐκείνην τὴν μετ' αὐτοῦ γυναῖκα τὴν ἀπὸ Τύρου ληφθεῖσαν αὐτῷ, τὴν ὁμώνυμον τῆς παλαιᾶς Ἑλένης· τὰ πάντα ταύτην καλῶν, καὶ ἔννοιαν, καὶ Ἀθηναίων, καὶ Ἑλένην, καὶ τὰ ἄλλα. Καὶ διὰ ταύτην, φησὶ, καταβέβηκα. Τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ γεγραμμένον (35) ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· τὸ πρόβατον τὸ πεπλατυμένον. Ἀλλὰ καὶ εἰκόνα τινὰ παραδέδωκε τοῖς αὐτοῦ, ὡς ἔφην αὐτοῦ οὖσαν. Καὶ προσκυνοῦσιν αὕτην ἐν εἰσει Διός. Ἄλλην δὲ ὡσαύτως Ἑλένης εἰκόνα παρέδωκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι· Ἀθηναίων, καὶ προσκυνοῦσι ταύτας οἱ πρὸς αὐτοῦ ἠπατημένοι.

Δ. Μυστήρια δὲ ὑπέθετο αἰσχροῦτος, ῥύσεώς τε σωμάτων, ὅπως σεμνότερον ὑψηλῶσαι· ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς ἀποβόρας, γυναικῶν δὲ διὰ τῶν κατ' ἐπιπέδων τῶν ἐμμηνίων, συλλογῇ τινι αἰσχροτάτῃ εἰς μυστήρια συνάγεσθαι. Καὶ ταῦτα εἶναι μυστήρια ζωῆς, γνώσεώς τε τῆς τελειοτάτης· ὅπερ μάλιστα ὑπάρχει τῷ τῆν σύνεσιν ἐκ Θεοῦ κεκτημένῳ βδελυρίαν μᾶλλον ἡγεῖσθαι καὶ θάνατον ἢ περὶ ζωῆν. Ὅνόματα δὲ τινὰ ὁ αὐτὸς (36) ὑποτίθεται ἀρχῶν τε καὶ

III. Igitur eadem est, aiebat, illa quæ tum Græcorum ac Trojanorum temporibus fuit; imo et ante et post conditum mundum inter angelos similia quædam perpetraverat. Ea vero jam mecum est, ejusque causa descendi; cum eum hactenus adventum exspectaret. Est enim illa notio, quam Homerus Helenam vocavit. Atque ideo pro turri stantem illam, sublatisque facibus Græcorum contra Trojanos insidias moderantem describere coactus est. Hic enim facium fulgor cæleste lumen ab ea patefactum significat. Nam ligneum illum apud Homerum equum quem de industria fabricatum Græci putant, impostor iste gentium ad ignorationem pertinere contendit. Ut enim Trojani, cum illum ad sua mœnia per ignorantiam attraxissent, perniciem sibi consciverunt; ita gentes, hoc est homines universi, qui quidem cognitione mea carent, ex ignoratione sibi exitium arcessunt. Præterea Minervam eandem esse dicebat, quam notionem, ut diximus, appellabat. Quam ad rem apostoli Pauli dictum illud accommodare, et ad mendacia sua veritatem trahere solebat; cum ita Paulus loquitur: *Induite lorica[m] fidei, et galeam salutis, et ocreas ac gladium, et scutum*. Quæ omnia in eum finem ab Apostolo dicta, ut solidam mentem et castissimi vitæ instituti fidem, et divini ac cælestis vim sermonis exprimeret, circulator iste, sic tanquam Philistionis mimos ageret, nihil aliud quam ad ludibrium convertit. **58** Quid enim inquitiebat? Omnia hæc Minervæ specie mystice declarabat. Quare quam abductam Tyro secum habebat feminam veteris illius Helenæ cognominem, eam, ut dictum est, significari volebat, et ad eam nomina omnia transferebat. Notionis, Minervæ, Helenæ aliaque quamplurima. Et hujus, inquit, gratia descendi. Estque adeo illa, de qua in Evangelio scriptum est, ovis errabunda. Nec iis contentus imaginem quamdam, quam sui effigiem esse dicebat, discipulis tradidit, qui cum sub specie Jovis adorant. Aliam Helenæ, figuram cujusmodi pingi Minerva solet, iisdem discipulis obtulit, quam peræque fanatici illi venerantur.

IV. Ad hæc mysteria quædam fœditatis profluvii que corporum, ut honestius dicam, instituit; quæ in maribus quidem seminis exundantia, in feminis menstrua purgatione perficerentur. Et ad hæc obeunda mysteria spurcissimos conventus induxit. Hæc enim vitæ esse mysteria, perfectissimæque cognitionis aiebat: quæ qui prudentiam divinitus acceperit, abominandum quiddam ac detestabile, mortemque adeo potius quam vitam esse judicabit.

¹ Fort. φησι; vel φύσει. ² Ephes. vi, 13 sqq. ³ Matth. xii, 14.

(35) Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον. Tert.: *Hanc igitur esse ovem perditam, ad quam descenderit Pater summus, Simon scilicet, etc.*

(36) Ὅνόματα δὲ τινὰ ὁ αὐτὸς. Tert. *De præscr. c. 35: Simonianæ autem magiæ disciplina angelis utiens, utique et ipsa inter idololatrias deputabatur, et a Petro apostolo in ipso Simone damnabatur.* Ilæc

est angelorum λατρεία, quam magis usitatam esse docet Clem. Alex. iii *Strom.*: Ἀμέλει διὰ φροντισῶς ἐστὶ καὶ τοῖς μάγοις οἴνου τε ὁμοῦ, καὶ ἐμψύχων, καὶ ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι· λατρεύουσιν ἀγγέλοις καὶ δαίμοσιν. Hinc conc. Laod. can. 35: Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς ἐγκαταλείπειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπιέναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξει

Idem præterea nomina quædam principatum ac potestatum commentus est, cœlestesque globos varios; atque in firmamento cœloque quolibet intelligentias certas collocat, quibus barbaras appellationes affingit. Negat insuper salutem consequi ullum hominum aliter posse, quam si ejusmodi mysteria didicerit, et universitatis parenti ea sacrificia per illos quos diximus principatus ac potestates obtulerit. Nostrum hoc porro sæculum ab nequitiae principatibus et potestatibus cum defectu conditum. Sed et carnis duntaxat unius corruptionem atque interitum; animarum vero expiationem astruit, ita tamen si mendacissimæ cognitionis suæ mysteriis initiatæ fuerint. Atque hinc eorum quos Gnosticos appellamus origo profluxit. Præterea legem non a Deo, sed a sinistra quadam intelligentia profectam asserit: uti neque prophetas a bono Deo, sed ab alia atque alia censet intelligentia comparatos fuisse. Adeoque pro arbitrio definit omnia, ut legem unius esse dicat, Davidem alterius, Isaiam ad hanc, Ezechielem ad illam pertinere velit, singulosque prophetas principatibus suis attribuat. Quos omnes sinistrae **59** intelligentiæ quisquis Veteri Testamento fidem adhibet, incurrit

V. Verum ejusmodi dogma ab ipsamet veritate refellitur. Nam si vis ille Dei est et quidem magna, scortillum vero contubernale illud Spiritus, ut ait, sanctus est, dicat, quæso, quo tandem nomine appellanda vis illa sit: aut quid causæ sit, cur cum mulierculæ appellationem aliquam tribuerit, sibi-

ποιεῖν, etc. Quæ angelorum *ὀνομασία* ad magorum præstigias, superstitiososque cultus referri debet, ut et illud Pauli ad Coloss. c. 11: Μηδεις ὑμᾶς καταβραβεύετω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων. Ex quo illud apparet, quam inepte ab hæreticis ad stolidissimi erroris patrocinium uterque ille locus afferatur. Mirum est vero quod in *Ecclésiasticis annalibus* legitur, de illa angelorum *θρησκείᾳ* nullam ab Epiphanio mentionem esse factam. Quid enim clarius, quam quod Epiphanius hoc loco narrat, Simonem angelorum nescio quas appellationes esse commentum; nec aliter obtineri posse salutem asseverasse, quam si quis summo Parenti per easdem illas potestates ac dominationes sacrificium offerret? An non hæc est *θρησκεία* τῶν ἀγγέλων? Atenim angelos, quos mundi conditores fecit, detestatus est Simon, suisque vetuit προσέχειν τοῦτοις, ut ait Theodor. et Irenæus. Qui igitur convenit, ut *θρησκείαν* illis adhibuerit? Sed nimirum utrumque verum est. Angelos mundi conditores contemnendos esse docuit eatenus, ut supra illos attollendos se esse crederent, et ad summum illum Patrem emersuros. Ac nihilominus tamen, quandiu in hac vita degrent, execrandis illis mysteriis ac ritibus placandos; ne evolantes e corporibus animas pro suo jure retinerent. Quod Gnostici postmodum arripuerunt. Quorum illud erat, τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικαῖς ἀποδοτέον.

(37) *Ἡ τίτι τῷ λόγῳ τὸ ἐπιθετορ*. Quid tandem sibi vult Epiphanius? Negat enim Simonem ullam sibi appellationem indidisse. Atqui is trium sibi personarum nomina vindicabat, et δύνανται inter cætera Θεοῦ sese nominabat: hoc est, ut ego interpretor, Dei Filium. Vide Iren.—Quæritur a magno Petavio, quid velit Epiphanius, qui neget Simonem

Ἐξουσιῶν· οὐρανοῦς τε διαφόρους φησί· καθ' ἑαυτὸν δὲ στερέωμα καὶ οὐρανὸν δυνάμεις τινὰς ἐπιθεταί, καὶ ὀνόματα βαρβαρικά τούτους ἐπιθεταί. Μηδ' ἄλλως δὲ δύνασθαι σώζεσθαι τινα, εἰ μὴ τι ἐν μάθοι ταύτην τὴν μυσταγωγίαν, καὶ τὰς τοιαύτας θησιὰς τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἐξουσιῶν προσφέρειν. Εἶναι τε τὸν αἰῶνα τούτου ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν φησι τῆς κακίας ἐν ἐλαττώματι κατεσκευασμένον. Φθορὰν δὲ ὑφηγείται σαρκὸς καὶ ἀπώλειαν μόνον, ψυχῶν δὲ κάθαρσιν, καὶ ταυτηνὰ διὰ τῆς ἑαυτοῦ πεπλανημένης γνώσεως ἐν μυσταγωγίᾳ καταστατεν. Καὶ οὕτως ἀρχεται τῶν γνωστικῶν καλουμένων ἡ ἀρχή. Μη εἶναι δὲ τὸν νόμον Θεοῦ, ἀλλ' ἀριστερὰς δυνάμεις ἐφασκε· μήτε προφήτας ἐκ ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐτέρας καὶ ἐτέρας ἐνέμεως. Καὶ ὡς βούλεται ἐκάστῳ ὀρίζεται τὸν μὲν νόμον τινὸς, Δαβὶδ δὲ ἄλλης, Ἡσαΐαν ἐτέρας, Ἰεζεκιὰ πάλιν ἐτέρας, καὶ ἕκαστόν τινα τῶν προφητῶν μὴ ἀρχῇ ἀνατίθεται. Εἶναι δὲ τούτους ἅπαντας ἐκ τῆς ἀριστερᾶς δυνάμειος, καὶ ἔξω τοῦ πληρώματος. Πάντα δὲ τὸν πιστεύοντα τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θάνατον ἔχειν.

ascribit, atque a complemento rejicit. Denique mortem asseverat.

Ε'. Ἀνατρέπεται δὲ τοῦτο τὸ δόγμα ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ αὐτὸς εἴη ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη, καὶ τὸ σὺν αὐτῷ πορνίδιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτὸς φησι, φησάτω τί τὸ ὄνομα τῆς ἐνέμεως, ἢ τίτι τῷ λόγῳ τὸ ἐπιθετον (37) τῇ μὲν γυναικὶ ἐφηύρατο, ἑαυτῷ δὲ οὐ τὸ παράπαν. Πῶς δὲ ἐν

ullam sibi appellationem indidisse, cum is trium sibi personarum nomina vindicaret, et δύνανται Θεοῦ inter cætera nominaret sese. Responderi potest mentem Epiphanius esse, Simonem Magum Helenæ quidem tribuisse peculiarem appellationem, Spiritus sancti, sibi vero generalem magnæ virtutis Dei: adeo ut cum certa ac determinata multa nomina epitheta daret Helenæ, sibi nullum definiret, sed infinita assumeret: juxta id quod ipse Simon dicit apud Irenæum: *Esse se sublimissimam virtutem, hoc est eum qui sit super omnia Pater, et sustinet vocari se quodcumque eum vocant homines*. Et apud Hieronymum ad Matthæi caput xxiv: *Ego sum Sermo Dei, ego sum Speciosus, ego Paracletus, ego Omnipotens, ego omnia Dei*. Idem hæresiarcharum princeps fertur dixisse, in Tertulliano: *A demonem se oberrante, qui esset sapientia, descendisse quærendum; vel, juxta Rigaltii emendationem: Ad omnes aberrantes se, qui esset sapientia, descendisse quærendum; aut, ut legerim: Ad omnem se oberrantem, qui esset sapientia, descendisse quærendum, aut quærendam; sive: Ad hominem se oberrantem, qui esset sapientia, descendisse quærendum*. Neque enim adeo placet Desiderii Heraldi ad Arnobium lectio: *Ad Ennoiam se omnem errantem, quæ esset sapientia, descendisse quærendum*. Monitum quoque velim lectorem de levi menda quæ Tertulliani codices occupat, libro *De anima*, cap. 34, ubi scriptum est de Helenæ injectione prima Simonis, *genuisse angelicas potestates, ignaras Patris, artificis hujus mundi*. Castigandum quippe est, *artifices*, quia Irenæi, quem haud obscure imitatur eo loco Tertullianus, verba sunt: *Generare angelos et potestates, a quibus et mundum hunc factum dixit*. COTELERUS, not. ad *Monumenta Ecclesiæ Græcæ*, t. II, p. 763.

χρόνῳ τινὶ εὐρίσκειται κατὰ διαδοχὴν τὸ χρεῶν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀποδοῦς, ὅτε ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει (58) ὁ τάλας καταπασιῶν τέθνηκε; Τίνι δὲ τῷ λόγῳ ὁ Πέτρος ἀπεφήνατο αὐτὸν μὴ κλήρον μὴδὲ μερίδα ἔχειν ἐν τῷ μέρει τῆς θεοσεβείας; Πῶς δὲ δύναιται ὁ κόσμος Θεοῦ ἀγαθοῦ μὴ ὑπάργειν, ὅποτε ἐξ αὐτοῦ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ἐπελήγησαν; Πῶς δὲ ἀριστὰ εἴη δύναμις ἢ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις λαλήσασα, ἥ τις περὶ τῆς ἐλευθέρσεως τοῦ Χριστοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ προκεκήρυχε, καὶ τὰ φαῦλα πάντα ἀπαγορεύει; Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη μία θεότης, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα Κανῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅποτε ὁ Κύριος εἶπεν· *Οὐκ ἤθεον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι*; Καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ νόμος ὑπ' αὐτοῦ κατηγγέλη, καὶ διὰ Μωϋσέως ἐδωρήθη, ἢ δὲ εὐαγγελικῆ χάρις δι' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κεκήρυκται, ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις· *Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἔμοι· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε*. Καὶ ἄλλα πολλά ἐστὶ πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ γόητος ἀντιλογίας. Πῶς δὲ ἐστὶν τὰ αἰσχροῦ ζωτικά, εἰ μὴ τι ἂν δαιμόνων εἴη τὸ φρόνημα, ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτῷ· *Εἰ οὕτως ἢ ἡλίθια τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος, οὐ συμφέρει γαμήσαι*. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· *Οὐ πάντες τοῦτο χωροῦσιν*. *Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, ὅτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*· καὶ ἔδειξεν, ὡς τὸ φύσει ἀπέχουσαι συζυγίας βασιλείας οὐρανῶν ἐστὶ δῶρον; Πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον, ὃν αὐτὸς ὁ Σίμων παραφθέρων, αἰσχροῦς μεθοδεύει τὴν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν, ὅτι· *Οὗς ὁ Θεὸς συνέτευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω*.

Γ'. Πῶς δὲ πάλιν ὁ πλάνος, ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ληρωδίας, ἑαυτὸν ἐλέγχει, ὡς περ ἀγνοῶν ἂ προλέγει; Φήσας γὰρ, ὅτι ὑπ' αὐτοῦ γεγονάσιν οἱ ἄγγελοι διὰ τῆς αὐτοῦ ἐννοίας, πάλιν ἔλεγε μεταμορφοῦσθαι καθ' ἕκαστον οὐρανόν, ὅπως λάθοι τοὺς αὐτοὺς ἐν τῷ κατιέναι. Ἄρα δεδιὼς ἐλάνθανε. Καὶ πῶς δέδιεν ὁ ληρολόγος, οὗς αὐτὸς ἐποίησεν ἄγγελους; Πῶς δὲ οὐ παντὶ εὐθυελεγκτος αὐτοῦ τοῖς συνετοῖς ἢ ὑποσπορὰ τῆς πλάνης εὐρεθῆσεται, ὅποτε ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, φησὶν ἡ Γραφή; Καὶ συναδόντως τοῦτῳ τῷ λόγῳ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν, ὡς πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα τὸν Ἰδιόν· *Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς*. Εἰ τοίνυν ποιητῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάργει ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μάτην τὰ πάντα τῷ συκοφάντῃ Σίμωνι εἰρηται, τὸ ὑπ' ἄγγέλων τὸν κόσμον ἐν ἐλαττώματι γεγενῆσθαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμονῶν ὁ πλάνος τῷ κόσμῳ παραλαλῶν ἐξ-

A ipsi nullam prorsus invenerit. Quonam vero pacto, id quod compertum est, accidere potuit, ut certo definitoque tempore Romæ mortem obierit, cum media in urbe decidens ex alto miser interiiit? Qua item ratione Petrus hanc in illum sententiam tulit: nullam eum in divino cultu sortem, ac partem obtinere? Potest vero mundus a bono Deo non esse conditus, cum ab eo boni omnes electi sint? At hæc cur sinistra esse vis illa dicitur, quæ in lege ac per prophetas locuta sit? quæ Christi boni Dei adventum prædixerit? quæ nefaria omnia vetuerit? An non una utrobique divinitas idemque Novi simul ac Veteris Testamenti Spiritus esse debet, cum Dominus dixerit: *Non veni solvere legem, sed implere*? Atque ut illud ostenderet, denuntiata a se legem ac per Moysen concessam; Evangelii vero gratiam per semetipsum, adventumque cum carne suum hominibus promulgatam, ita Judæos allocutus est: *Si crederetis Moysi, mihi quoque crederetis. Ille enim de me scripsit*. Sed et alia quamplurima sunt, quæ adversus contrarias præstigiatoris illius rationes opponere possumus. Ac nisi ille dæmonum sensus esset, quomodo fœda illa turpiaque conciliare vitam possent, cum in Evangelio Dominus ipse iis qui dixerant: *Si ita est causa viri cum uxore, non expedit nubere*, his verbis responderet: *Non omnes capiunt istud. Sunt enim eumachi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum*? Quibus verbis ostendit a consuetudine mulieris abstinere, munus esse a cœlesti regno derivatum. Rursus idem alio in loco ita de honestis nuptiis loquitur, quas impius Simon violans turpiter libidini suæ viam ac rationem præparat: *Quos Deus conjunxit homo non separet*.

VI. Quemadmodum vero nugarum suarum oblitus impostor, velut eorum 60 quæ antea dixerat ignarus, seipsum refellit! Nam cum dixisset angelos a se per intelligentiam suam procreatos esse, subjecit postea, ut eosdem illos latere descendendo posset, figuram in unoquoque cœlo mutasse. Igitur latebat ideo, quod illos metueret. Atqui quid eos quos ipse condiderat angelos impostor ille metuebat? Nonne etiam convictu facilis prudenti cui libet occulte proseminalus error ille fuerit, cum Scriptura teste, in principio creaverit Deus cælum et terram? Quibus consentaneum est quod Dominus in Evangelio Deum Patrem alloquens dicit: *Pater, Domine cæli ac terræ*. Quod si cœli terræque conditor est Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, frustra omnia a sycophanta Simone jactantur, mundum scilicet ab angelis cum defectu fabricatum; cæteraque omnia, quæ fanaticus vete-

¹ Act. viii, 21. ² Matth. v, 17. ³ Joan. v, 46. ⁴ Matth. xix, 10 sqq. ⁵ ibid. 6. ⁶ Gen. i, 1. ⁷ Luc. x, 21.

(58) *Ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει*. Hanc historiam veteres omnes Patres post Justinum referunt; Eusebius, Cyrillus et alii. Sed de statua Simoni cum hac inscriptione posita, SIMONI DEO SANCTO, vir quidam eruditus addubitat: qui Ju-

stinum Græcum hominem errore deceptum putat, cum vulgarem illam ac passim exstantem ἐπιγραφὴν legisset SEMONI DEO SANCTO, Simonem pro Semone accepisse. Quæ mihi conjectura sane probabilis est visa.

rator fraudulentis sermonibus in orbem invexit A ηγήσατο, καὶ ἀπάτην ποίησεν ἐνεποίησε τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένων.

VII. Atque hæc compendiose a nobis adversus illius hæresin disputata lectori sufficient, quibus veritas ipsa, ac mali remedia monstrantur; redarguunturque ii qui immani illa corruptela ignaris hominibus fraudem facere conantur. Nunc alio transferenda, et ad alteram hæresin convincendam reflectenda est oratio. Est vero in hæretico illo varium quiddam atque duplex, qui tametsi impostor fuerit, Christi sibi nomen specie tenus imposuit: quemadmodum urinis ex aspidum ac viperarum ovis obortivi serpentium fetus corruptique formantur; id quod iis verbis a propheta dictum est: *Ova aspidum fregerunt, et qui ova illa comedere vellet, inaniam reperit, ibidemque regulam*¹. Verum posteaquam Christi, uti diximus, potentia veritatis illum sermonibus impetiimus, ejusque perniciem omnem restinximus, gradum ad reliquas hæreses faciamus, charissimi

ADVERSUS MENANDRIANOS (39),

Quæ est hæresis post adventum Christi II, ordine XXII.

I. Proxime quidam huic Menander adjungendus est, qui genere Samaritanus aliquanto tempore Simoni operam **61** dedit. Atque hic perinde ut alter mundum ab angelis fabricatum: seipsum vero Dei vim esse de cælo missam asserit. In quo quidem majorem quam magister ille suis circumveniendis hominibus fraudem ac fallaciam commentus est. Se enim aiebat ad humani generis salutem emissum; atque, ut nonnullos suum ad mysterium contraheret, ne angelorum ac principatum, potestatumque, quæ mundum condiderant, dominationi subessent. Cætera doctori suo consentanea iisdem præstigiis ac maleficiis attebat, nec ab ejus dogmate dissidebat; nisi quod majorem se antecessore ac præceptore suo jactabat.

II. Verum in eadem cum isto incommoda delapsus est; iisdemque veritatis convictus sermonibus evertetur. Est enim ipse subversus, ejusque magna

¹ Isa. LIX, 5.

(39) *Μενανδριανῶν*. De Menandro Tertul., *De præscr.*, c. 46: *Post hunc Menander discipulus illius, similiter magus, eadem dicens quæ Simon ipse; quidquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere quemquam posse salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset*. Vide Euseb., lib. III *Hist.*, cap. 20; Justinum, *Apol.* II; August., *Philast.*, etc.

(40) *Ὁς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρμώμερος*. Justinus: *Ἀπὸ κώμης Καππαρεατίας*. Theodoretus: *Ἀπὸ Χαβραὶ κώμης οὕτω καλουμένης*.

(41) *Ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε δύναμιν*. Atqui Iren., lib. I, cap. 21, scribit Menandrum dixisse primam virtutem incognitam omnibus esse: se vero ad hominum salutem ab angelis esse missum. Quare non μεγάλην illam se esse δύναμιν asseruisse videtur; ut ipsius magister, et erroris architectus; sed mi-

Z'. Καὶ ταῦτά μοι ἐν ἐπιτομῇ πρὸς τὴν ταύτην αἴρεσιν εἰρημμένα ἀρκέσει τοῖς ἐντυγχάνουσιν, εἰ πρόφασιν ἀληθείας τε καὶ λύσεως, καὶ εἰς ἑλεγχὸν τῶν διὰ τῆς τοιαύτης θηριώδους φθορᾶς περιωρμένοι ἀδικεῖν τοὺς ἀγνοοῦντας. Ὑπερῆσομαι δὲ, καὶ ἐπ' ἐτέρας πάλιν βαδιοῦμαι αἰρέσεως ἑλεγχον. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ μεταβολὴ καὶ ἐνδυσασμός, πλάνου μὲν ὄντος αὐτοῦ, μορφήν δὲ ὀνόματος Χριστοῦ ἐνδυσασμένου, ὡς ἡ τῶν ἐκτρωμάτων ἐρπετώδης ἐξ οὐρίων ὄντων ἀσπίδων κνίσκοματη φθορὰ, καὶ ἄλλων ἐχιδνῶν, ἐς φησὶν ὁ Προφήτης: *Ὡὰ ἀσπίδων ἐρήξασθαι, καὶ ὁ μέλλων τῶν ὄντων αὐτῶν φαγεῖν, εὐραὴν ὄβριον, καὶ ἐν αὐτῷ βασιλεύσκειν*. Ἀλλὰ τῇ δυνάμει, ἐς ἔφην, τοῦ Χριστοῦ τοῦτον παίσαντες διὰ τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, καὶ τὴν αὐτοῦ λύμην ἀφανίσαντες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ὤμεν, ἀγαπητοί.

KATA MENANAPIANON,

Δευτέρα αἰρεσις ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ εἰκοστῇ δευτέρα.

A'. Ταύτη καθεξῆς συνάπτεται Μένανδρός τις, ὅς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρμώμενος (40) ἐγένετο μαθητεῖον τοῦτω τῷ Σίμωνι ἐν χρόνῳ τινί. Ὁμοίως δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον γενομένην ὑπ' ἀγγέλων· ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε δύναμιν (41) ἀνωθεν Θεοῦ καταπέμψθαι. Μείζονα δὲ κυβεῖαν οὗτος ὑπὲρ τὸν πρῶτον ἐργασάμενος πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἔλεγε ἐαυτὸν πεπέμψθαι εἰς σωτηρίαν δῆθεν, καὶ εἰς τὸ συνάγειν τινὰς εἰς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον (42), διὰ τὸ μὴ ὑπὸ τῶν τὸν κόσμον πεποικηκότων ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν κατακυριευθῆναι. Ὁμοίως δὲ τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ τὰ πάντα συνυφαίνων καὶ γοητείαις καὶ ταῖς ἄλλαις μαγαγαιαῖς οὐ διέλειπεν οὐδὲν δὲ διήλλαττε τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι ἑαυτὸν ἔλεγε μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν πρὸ αὐτοῦ ὄντα αὐτοῦ διδάσκαλον.

B'. Τῷ δὲ αὐτῷ ἐλαττώματι, ᾧ καὶ ὁ αὐτοῦ διέσκεαλος περιέπεσε, καὶ αὐτὸς ἀλοῦς διὰ τῶν αὐτῶν τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀληθείας λόγων ἀνατραπήσεται:

norem quamdam. Quod et disertè Theodor. asserit. *Ἐαυτὸν δὲ, inquit, οὐ τὴν πρώτην ὠνόμασε δύναμιν· ἄγνωστον γὰρ ἔφησε ταύτην· ἀλλ' ἐπ' ἐκείνη; ἀπεστάλθαι βρενθυόμενος. Quod si ita est, qui verum esse potest, quod subjicit Epiphanius: majorem se Menandrum antecessore suo ac præceptore jactasse? Nisi forte mendacii hac in parte Simonem arguens, eumque in ordinem redigens, sibi ipsi inferiores illius δυνάμειος nomen ac dignitatem arrogavit. Quem ad sensum revocanda sunt Tertulliani verba, ut quia δύναμιν se esse dicebat, idem non eandem, quam Simon, præ se ferret, idem de se professus fuisse dicatur.*

(42) *Εἰς τὸ ἑαυτῶν μυστήριον*. Privatum quoddam baptisimi genus Menander habuit; quo qui initiati essent immortales fore hac in vita persuaserat. Justinus *Apol.* II, Irenæus, Eusebius.

Ἀντρέπη γὰρ οὗτος, καὶ ἔηξεν ἡ αὐτοῦ ἀρεσις ἄ ex parte hæresis extincta. Quamobrem missam ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὑπερβήσῃαι δὲ αὐτὴν, ἐφ' illam facimus, et ad aliam porro disputationem ἑτέραν πάλιν προκόπτων τῇ ὑψηλῇσει ἐλεύσομαι. nostram promovebimus. Siquidem hæc a veteribus historia prodita est: Cum plures aliquando aspides τῷ γὰρ ὄντι οἱ παλαιοὶ ἱστοροῦσι μῦθον, ὡς ἐκ πολ- in unum fictile vas conjectæ, et in fundamentis an- λῶν ἀσπίδων συνηγμένων ἐν ἀγγεῖ ἐνὶ ὄστρακίνῳ, gulum quatuor ejusque idolorum templi in Ægypto depositæ essent, ex iis aspidibus quæ fortior erat, in alias invasisse, easque devorasse. Quæ cum sola remansisset, et quo se aleret haberet nihil, in seipsam retorta, et a cauda paulatim arrodens parte se aliqua tenuis corporis depasta est: adeo ut non amplius integra, sed dimidia sui parte mutilata, permanserit. Idcirco aspidogorgonem illam appel- λαντο; ut cum eam videmus, fuisse quondam istud ipsum intelligamus, nunc vero minime su- peresse, ac penitus esse sublatum. Quod ad eam contra quam agimus hæresin convenit. Cui cum disputationem nostram opposuerimus, Christi tamen est virtute profligata. Quare ab illa nos, char- rissini, ad refellendam aliam convertamus.

ΚΑΤΑ ΣΑΤΟΡΝΙΑΝΩΝ (44),

Τῆτι ἀρεσις ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ εἰκοστῇ τρίτῃ.

Α'. Μετὰ τοῦτον Σατορνιῶς τις ἀνέστη, καὶ αὐ- τίς ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμάς, ἀπὸ Μενάνδρου φημί καὶ τῶν πρώτων, λαβὼν. Οὗτος πρὸς τῇ Συρίᾳ κατοικήσας. τούτῃσι Ἀντιοχείᾳ τῇ πρὸς Δάφνην, πολλὴν τινα τέχνην καὶ ἐμπειρίαν πλάνης τῷ κόσμῳ παρεισ- τήνευκε. Δύο γὰρ οὗτοι ἐγένοντο συσχολασταί, Βασι- λεῖδης τε καὶ Σατορνιῶς. Καὶ ὁ μὲν Βασιλεῖδης, πρὸς τῇ Αἰγύπτῳ χωρήσας, ἐκέισε τὰ σκοτεινὰ αὐ- τοῦ τοῦ βίβλους τῆς πλάνης ἐκήρυξεν· ὁ δὲ Σατορνι- ῶς, ἐν τῷ προεῖρημένῳ τόπῳ διατρίβων, ὁμοίως τῷ Μενάνδρῳ τὸν κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι κατήγγελλεν. Ἔνα δὲ εἶναι Πατέρα ἀγνωστον, τὸν αὐτὸν τε πεποιηκένας δυνάμεις καὶ ἀρχάς καὶ ἐξου- σίας. Τοὺς δὲ ἀγγέλους διεστάναι τῆς ἄνω δυνάμεως· ἐπὶ δὲ τινὰς τὸν κόσμον πεποιηκένας, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· τὸν κόσμον δὲ κατὰ μεριτεῖαν ἐκάστη ἀγγέ- λῳ κεκληρωθῆσθαι. Ὁμοῦ δὲ συνελθόντας τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους ἐντευμῆσθαι, καὶ κοινῇ τὸν ἀνθρωπον πε- ποιηκένας, κατὰ τὴν μορφήν τῆς ἄνωθεν παρακυ- ψάσης φωνῆς¹ (45). Ἦν μὴ δυνηθέντες παρακύψασαν^D κατασεῖν, καὶ διὰ τὸ παραχρῆμα ἀναδραμεῖν, μι- μέσασθαι ἠθέλησαν. Καὶ πεπλάσθαι μὲν τὸν ἀνθρω- πον ὑπ' αὐτῶν οὐδενὸς ἕνεκα ἀλλ' ἢ διὰ τοιαύτην πρόφασιν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακύψαν, ἐρεθισμὸν τινα ἐνεποίησε τοῖς αὐτοῖς ἀγγέλοις, τούτους πρὸς πόθον τοῦ ἄνω ὁμοιώματος ἐπιχειρήσαι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλάσμα ποιῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἠρέσθησαν τοῦ ἄνω φωτός πόθῳ τῷ

¹ F. καλλονῆς.

(45) Στραφεῖσα αὐτῇ, καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου. Sic apud Spartianum in Antonino Pio: *Visus est in Arabia jabatus anguis major solitis, qui se a cauda medium comedit.*

(44) Σατορνιανῶν. Auctorem hæresis istius

62 CONTRA SATURNILIANOS,

Quæ est hæresis ab adventu Christi III, ordine XXIII.

I. Post hunc Saturnilus nescio quis excitatus est, qui erroris illinc argumenta, hoc est a Menan- dro, ac prioribus illis accepit. Hic in Syria degens, Antiochiæ scilicet ad Daphnen, ingentem callidita- tem ac fallendi peritiam in orbem invexit. Etenim duo illi condiscipuli fuere, Basilides ac Saturnilus. Quorum ille in Ægyptum profectus illic altissimas erroris sui tenebras vulgare instituit; Saturnilus eo quem dixi in loco habitans perinde ac Menander mundum ab angelis factum esse prædicabat. Præ- terea unum esse Patrem ignotum, qui virtutes, principatus; et potestates creaverit. Porro angelos a superiori virtute descivisse: ex quibus septem mundum, et quæ mundo sunt comprehensa condi- derint, ejusque mundi suam quemque angelum partem divisione sortitum. Eisdem tamen in unum convenientes aiebat, cum in eorum animos inci- disset, communiter hominem ad illius imaginem effluxisse vocis quæ furtim e cælo prodierat. Quam obiter conspectam, et subinde recurrentem cum detinere minime potuissent, imitari voluisse; nec aliam fabricandi hominis occasionem illos habuisse. Cum enim superne lumen illud emicuisset, ea res angelos ipsos excitavit; qui cælestis similitudinis exprimentæ desiderio, hominis signum elabo- rare conati sunt. Posteaquam enim cælestis lumi- nis amore capti sunt, quod quidem ubi apparuit ex illorum repente oculis evanuerat, ii summa illius

Saturninum Irenæus appellat, ut et Philastrius at- que Augustinus; Justinus vero *Dialogo cum Tru- phone*, et Theodoretus, *Saturnilum*.

(45) Παρακύψασθαι φωνῆς. Iren., *lucida imagine apparente*: quasi esset φωτεινῆς εἰκόνας.

cupiditate ac voluptate perfusi, cum illius jucunditate satiari nimine possent, eo quod repente sursum evolasset, tum demum impostor ille velut in scena ita invicem locutos angelos introducit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem*¹. Ubi particulam *nostram*, quam in Genesi Deus usurpat, ideo decurtavit, ut erroris suo fidem astrueret; quasi alii sint operis artifices, imaginem vero ipsam ad alium referri significent, cum ita loquuntur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem*. Cæterum edito in lucem homine, angelos ait præ imbecillitate sua perficere opus suum nimine quivisse; proinde in solo jacentem, ac subsultantem reptantis instar vermiculi, neque erigere se, neque aliud quidquam agere potuisse, donec virtus illa cœlestis hoc prospiciens, atque ob imaginem suam atque effigiem hominis miserta, vis suæ scintillam immisit; qua et illum erexit, et vitam impertiit. Nimirum per scintillam istam humanam animam intelligunt. Atque ideo servari, ait, omnino scintillam hanc oportet, perire vero quicquid hominis proprium est; quod tum accidit, cum id quod e cœlo delapsum est definito temporis intervallo sursum evolat; similiterque quod infimum est eo unde prodierat regreditur. Quod ad Christum attinet, ejusdem impostoris est dogma: cum sola illum hominis figura atque effigie venisse, omniaque ab eo specie tenus perfecta, cujusmodi fuit, nasci, ambulare, videri, pati.

II. Hinc illa falso appellata Gnosticorum secta ad profundam hujus sectæ nequitiam plurimum adjecit, quæ a Simone initium occasionemque nacta longe majores nugas accumulavit, quemadmodum postea in ejus refutatione docebimus. At Saturnilus unum ex iis quos constituit angelis fuisse Judæorum Deum existimat; ac tam hunc quam illum a sua virtute descivisse. Salvatorem vero de communi virtutum sententia a Patre missum, ut et Judæorum Deum in ordinem redigeret, et iis qui sibi crederent salutem afferret. Ejusmodi esse sectæ illius homines, qui cœlestis illius parentis scintillam habeant. Duos quippe homines principio esse factos, bonum unum, alterum malum: a quibus duplex item genus hominum, bonum scilicet ac malum in mundo prosemiatum est. Et quoniam dæmones malis opitulabantur, ideo postremis, ut ante dixi, temporibus ad bonos homines ope sua sublevandos, malosque cum dæmonibus profligandos Salvator advenit. Jam uxores ducere, liberosque gignere ab Satana esse circulator idem pronuntiat. Quamob-

¹ Gen. 1, 26.

(46) Ἰὰδ θῆξιν ἀναπτῆναι. Ullitur hæc loquendi ratione aliquoties Epiphanius. Sed corrupte nonnunquam θῆξιν pro θῆξιν habent exemplaria. Est autem θῆξιν Hesyc. ῥοπή, στιγμα, τάχος.

(47) Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Minus igitur accurate Theodoretus usurpatam ab illis in hac sententia vocem ἡμετέραν scribit.

(48) Τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτό. Forte καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σωτῆρα φάσκει, etc.

πρὸς αὐτὸ, καὶ ἦδονῃ κατασχεθέντες, φανέντος καὶ ἀφαντῶθέντος ἀπ' αὐτῶν, ἐρασθέντας τε αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνηθέντας ἐμπλησθῆναι τῆς αὐτοῦ ἐρασμιότητος, διὰ τὸ ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι (46) τὸ αὐτοῦ φῶς, τοῦτου χάριν εἰρηκέναι φησὶ τοὺς ἀγγέλους δραματούργων ὁ αὐτὸς φάσκει· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον (47) κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· παρακάψας τὸ εἰρημένον ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ καθ' ἡμετέραν· ἑάσας τὸ ἡμετέραν, ἵνα δὴ ἐχῆ ἡ πλάνη αὐτοῦ τὴν πειθανότητα, ὡς δῆθεν ἄλλων μὲν ποιούντων, εἰκόνα δὲ ἐτέρου λέγειν ἐν τῷ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Γενομένου δὲ, φησὶ, τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸ αὐτῶν ἀδρανῆς μὴ δύνασθαι αὐτὸν τελεσφορῆσαι, κείσθαι δὲ καὶ σκαρίζειν χαμαὶ κείμενον δίκην σκώληκος ἔρποντος· μὴ δύνασθαι δὲ μήτε ἀνορθοῦσθαι, μήτε τι ἕτερον πράττειν, ἕως ἡ ἄνω δύναμις, παρακύψασα καὶ σπλαγχνισθεῖσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα τε καὶ ἰδέαν, κατ' οἶκτον ἀπέστειλε σπινθήρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως, καὶ δι' αὐτοῦ ἀνῶρρωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὕτως ἐζωγόνησε· δῆθεν τὸν σπινθήρα ψυχὴν τὴν ἀνθρωπεῖαν φάσκων. Καὶ τοῦτου ἕνεκα πάντως δεῖ τὸν σπινθήρα σωθῆναι, τὸ δὲ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπολέσθαι· ἐν τῷ ἄνω μὲν τὸ ἄνωθεν κατελθὸν ἀνακομισθῆναι χρόνος· τισὶ τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτὸ (48) φάσκει ὁ γόης ἐν σχηματι ἀνθρώπου ἐληλυθέναι, καὶ ἰδέξ μόνῃ· τὰ πάντα δὲ ἐν τῷ δοκεῖν πεποιηκέναι, τουτέστι τὸ γεγενῆσθαι, τὸ περιπατεῖν, τὸ ὀπτάνεσθαι, τὸ πεπονθέναι.

B. Ἀπὸ τοῦτου δὲ ψευδωνύμως ἡ καλουμένη Γνώσις ἄρχεται πάλιν προστίθεσθαι τῷ βυθῷ τῆς αὐτῆς πονηρίας, ἀπὸ Σίμωνος μὲν λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόφασιν, προστιθεμένη δὲ περισσώτερά ἄλλη φλυαρία, ὡς τὸν ταύτης ἔλεγχον ὑστερον ἐροῦμεν. Φάσκει γὰρ οὗτος (49), τοὺς ἀγγέλους λέγων, καὶ τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων ἕνα ἐξ αὐτῶν εἶναι· διεστάναι δὲ τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Τὸν δὲ Σωτῆρα ἀπεστάλθαι ἀπὸ Πατρὸς κατὰ γνώμην τῶν δυνάμεων ἐπὶ καταλύσει τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πειθομένων. Εἶναι δὲ αὐτοὺς τοὺς ταύτης τῆς αἰρέσεως, τοὺς εἰχθῆσας τὸν σπινθήρα τοῦ ἄνωθεν Πατρὸς. Δύο γὰρ πεπλάσθαι ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους φάσκει, ἕνα ἀγαθὸν, καὶ ἕνα φαῦλον· ἐξ ὧν δύο εἶναι τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ἀγαθὸν τε καὶ πονηρὸν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐδοθήθουν, τοῦτου ἕνεκα ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, ὡς προεῖπον, ἦλθεν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ βοήθειᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δαιμόνων. Τὸ γαμῆν δὲ καὶ τὸ γενᾶν ὁ αὐτὸς ἀγύρτης ἐκ τοῦ Σα-

(49) Φάσκει γὰρ οὗτος. Neque hic mihi locus integer videtur. Suppleri fortasse potest ex Theodoro: Οὗτος τῷ Μενάνδρῳ παραπλησίως, ἕνα ἔφησεν εἶναι Πατέρα πάντα· πᾶσιν ἄγνωστον· τοῦτον δὲ τοὺς ἀγγέλους δημιουργῆσαι, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Quod autem apud Epiphanius subjicitur, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, indicat deesse nomina aliquod, puta τοῦ ἄνω Πατρὸς, ad quod pronomen αὐτοῦ pertineat.

ταῦν ὑπάρχειν λέγει· ἔθεν καὶ οἱ πλείους αὐτῶν ἐμψύχων ἀπέχονται, ὅπως διὰ τῆς προσποιητῆς δῆθεν πολιτείας αὐτῶν τινὰς ἐπαγάγωνται εἰς τὴν αὐτῶν ἀπάτην. Τὰς δὲ προφητείας φάσκει ὁ αὐτὸς πάλιν γόης, τὰς μὲν ὑπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων πεπροφητεῦσθαι, τὰς δὲ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σατανᾶν ἀγγέλον φάσκει ἀντιπράττοντα τοῖς κοσμοποιῖς ἀγγέλοις, μάλιστα δὲ τῷ Θεῷ τῶν Ἰουδαίων.

Γ'. Ὅταν δὲ ταῦτα φάσκη ὁ κτηνώδης, πάντως καὶ αὐτὸς δειχθήσεται ἓνα Θεὸν ὁμολογῶν, καὶ ἐπὶ μίαν ἐνότητα μοναρχίας ἀνάγων τὸ πᾶν. Εἰ γὰρ οἱ ἄγγελοι πεποιηκασιν, ἄγγελοι δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς ἀνωθεν δυνάμεως τὸ αἴτιον ἐσχίκασι τοῦ εἶναι· ἄρα οὐκ αὐτοὶ αἴτιοι τοῦ πλάσματος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ ἀνωθεν δυνάμεις ἢ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα, ἐξ ὧν καὶ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου συνέστηκε. Καὶ γὰρ οὐκ αἴτιον τὸ ἐργαλεῖον τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων, ἀλλ' ὁ ἐνεργῶν τὸ ἐνεργημα διὰ τοῦ ἐργαλείου, δι' οὗ τὸ ἔργον γίνεται, ὡς καὶ γέγραπται· *Μὴ δοξασθήσεται πρόσω ἄνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν*; καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτω δὲ ὀρώμεν, ὅτι οὐτε μάχαιρα αἰτία φόνου, ἀλλ' ὁ τῆ μαχαιρα τὸν φόνον ἐπιχειρήσας. Καὶ οὗ τὸ κηροπλαστεῖον δύναται δι' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὰ πλασόμενα, ἀλλ' ὁ τὸ κηροπλαστεῖον καὶ τὸ πλάσμα ἐργασάμενος. Οὐκοῦν οὕτε οἱ ἄγγελοι αἴτιοι, ἀλλ' ὁ τοὺς ἀγγέλους ποιήσας, εἰ καὶ ἦν παραγγελίας αὐτοῖς τοῦ μὴ ποιῆσαι ἀνθρώπον. Εἰ γὰρ καταψήφίζεται τῆς ἀνω δυνάμεως ἄνοιαν καὶ ἀγνωσίαν τῶν μελλόντων ἔσσεθαι παρὰ τὸ αὐτῆς θέλημα ἐπιτελουμένων, ἢ εὐδοκία ἢ τῆ ἑαυτῆς τοὺς ἀγγέλους πεποιημέναι πρὸς τὸ χρῆσιμον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἤθελε κατασκευάζειν, ποιήσασα τοὺς ἀγγέλους, καὶ μὴ ἐντεταλμένη τοῦ μὴ ἐπιτελέσαι τὸ ἐπιχειρημα, τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλαστεῖον, ὡς ἡ αὐτῶν μυθώδης τεχνουργία περιέχει.

modi, nimirum hominis inuolitione: n aggredi, id quod fabulosum illorum artificium continet.

Δ'. Ἡ ὀκοῦν πάλιν τὸν μυθολόγον ἐρωτητέον· ἦδει ἡ ἀνω δύναμις, ὅ τι μέλλουσι πράττειν; Ναί, φησίν. Ἐρα γοῦν, εἰ ἦδει, αὐτῆ πεποίηκε, καὶ οὐκ αὐτοί. Εἰ δὲ ἦδει μὲν, οὐκ ἤθελε δὲ, παρὰ δὲ τὴν αὐτῆς γνώμην ἐπεχειρήσαν τὸ ἐπιχειρημα αὐτοί· εἰνὶ τῷ λόγῳ οὐ κεκώλυκεν; Εἰ δὲ ἀδυνάτως ἔσχε τοῦ κωλύσαι, πρώτη φαυλότης, ὅτι καθ' αὐτῆς τοὺς ὑπ' αὐτῆς γεγονότας ἀγγέλους εἰς ἀντίθεσιν ἑαυτῆς καὶ παροξυσμὸν κατασκεύασε· δεύτερον δὲ, ὅτι δυναμένη οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ συνήργησεν εἰς τὸ ποιεῖν ἔργον τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων γεγεννημένον. Εἰ δὲ οὐ συνήργησε, καὶ βουληθεῖσα οὐκ ἠδυνήθη κωλύσαι, πολλῆ τις ἀσθένεια ἐν τῇ θελησάσῃ καὶ μὴ δυναθείσῃ· καὶ μάλλον ἰσχυρότερον εἴη τὸ ὑπ' αὐτῆς γεγόμενον τῶν ἀγγέλων στίφος, ἢ ἡ αὐτῆ αἰτία οὕσα τῶν ὑπ' αὐτῆς γεγονότων ἀγγέλων. Ἐξάπαντος τοίνυν ἀλλοίσκεται ἡ τῆς αἰρέσεως ὑπόθεσις, ἀσυστασία μάλλον περιπίπτουσα, καὶ οὐκ ἀληθεῖα. Εἰ δὲ ἐγίνωσκε μὲν, ἀνάγκη δὲ ἐπολεῖ τούτους, ὃ μὴ θέμις ἐστὶ (50) πράττειν παρὰ τὸ αὐτῆς βούλημα, ἐλαττώσει ἐτέρα περι-

rem plerique ex horum disciplina animatis omnibus abstinent, ut affectato illo sanctioris vitæ genere nonnullos suum in errorem pelliciant. 64 De prophetarum oraculis ita veneficus ille disputat, ea partim a mundi opificibus angelis, partim a Satana profecta: et hunc ipsum Satanam putat angelum esse, qui mundi conditoribus angelis, præcipueque Judæorum Deo resistat.

III. Quæ cum ab illa pecude hunc in modum disse-runtur, vel invitus convincitur unum confiteri Deum, atque ad unicum, singularemque dominatum uni-versa referre. Etenim si mundus ab angelis factus est, cum ipsimet ante a cœlesti virtute principium atque originem habuerint, non illi fingendi hominis auctores sunt, sed suprema virtus illa potius, quæ angelos condidit, a quibus homo postea formatus est; nam nec artis instrumentum eorum causa est, quæ ab ipso sunt: sed ille potius, qui cum instru-mento eam actionem exprimit, per quam opus ipsum efficitur, quemadmodum scriptum est: *Num gloria-bitur serra sine trahente ipsam*? etc. Atque hoc cæteris in rebus ita sese habere cernimus. Neque enim gladius causa cædis est, sed is qui gladio ad perpetrandam cædem utitur. Neque cerearum imagi-num typus quæ finguntur per se moliri potest, sed is omnino qui et typum ipsum, et expressam ima-ginem fecit. Quare non angeli ipsi, sed qui angelos produxit hominis causa censetur, tametsi ne homi-nem conderent illis interdixerit; nam vel cœlesti virtuti inscitiam, ac futurarum rerum quæ præter voluntatem suam perficiendæ sunt, ignorantiam ascribit, aut eam propria animi inductione putat angelos procreasse, quod hoc ipsum ad producendum hominem utile foret, quem formare cuperet: cum et angelos condidisset, nec eos prohibuisset opus ejus-

IV. Quamobrem rursum de fabularum inventore quærendum est: Ecquid cœlestis illa virtus nove-rat, quid essent angeli facturi? Noverat, inquit. Igitur non angeli ipsi, sed illa utique fecit. Quod si noverat quidem, sed fieri tamen nolebat, ac præ-ter illius sententiam attingere opus istud aggressi sunt, cur non prohibuit? Sin obstare minime potuit: primum hoc vitium est, quod contra semet-ipsam conditos a se angelos, sibi ut resisterent ac se irritarent moliri voluerit; alterum, quod cum posset, minime prohibuerit, imo etiam ad pessimum illud angelorum opificium exsequendum adjutricem sese præbuerit. Quod si nec illos adjuvit, et prohibere cum vellet non potuit: magnopere imbecillam eam oportet esse, quæ quod voluerit, efficere non potuit: eritque adeo condita illa ab ea angelorum caterva fortior, quam ipsamet quæ angelorum causa est ac principium. Igitur hæresis ista minime cohærere ipsa secum, atque a veritate recedere omni ex parte vincitur. Jam vero si

1 F. ἦ. 2 F. ἢ εὐδοκία. 3 F. ἐκρυψε. ἦ. 4 Isa. x, 15.

(50) Τούτους ὃ μὴ θέμις ἐστίν. Deest μέλλοντας.

cœlestem virtutem minime illa quidem latebant, sed eos ipsos tamen, qui quod nefas esset præter voluntatem suam erant facturi, necessario condidit, alia rursus in re deficiet: nec ullum in cœlesti virtute complementum ex illius sententia residet. Atque ut illum denuo interrogemus: Heus tu! inquam, qui per fenestras intro prospexeris, ut eo ludibrio deliria tua prosequar, ibique quemadmodum angeli creati sint pervideris, eorumque in homine fingendo artificium cognovis, ac cœlestis virtutis solertiam perscrutatus fueris, unum, oro te, dic nobis: num illi quid molirentur noverant; an ignorabant potius? Si enim ignorabant, quæ vis illos cogebat, ut quod ignotum sibi esset efficerent? Minime, inquit, ignorabant, imo quid acturi essent intellexerant. Aut igitur ad illud facinus aggressuros istos cœlestis virtus sciebat, aut nondum sciebat. Scivisse respondet. Quæro itaque num illos eo consilio necne ut hoc facerent produxerit. Negat eo consilio productos. Nihil enim nisi ipsos condidit. At hi inconsulta cœlesti virtute se ad opificium istud accinxerunt. Ergo quod angeli cognoscebant, cœlestis virtus illa nesciebat? O mortalium longe omnium stolidissime! Et hominis structura consistet, auctoresque illius angeli ejus rei notitiam habebunt, atque interim virtus illa, quæ angelos produxit, in ignoratione versabitur? Sane perquam hoc stultum est ac ridiculum; cum et opus artificis suorum perfectius, et angelorum auctorem angelis ipsis Quamobrem hoc unum necessario superest, ut te ad singularem principatum referre fateare.

V. Etenim Deus Pater hominem, cum cæteris omnibus, suoque nutu ac voluntate procreavit, non 66 angeli, neque ex angelorum consilio. Nam cum Deus ita locutus est: *Faciamus hominem, ad imaginem nostram* dixit, non *ad imaginem* duntaxat. Quippe ad hujus opificii communionem Verbum suum, eundemque Filium unicum adhibebat, estque communis iste fidelium omnium sensus a veritate profectus, qua cum accuratissime convenit; id quod aliis compluribus locis manifeste ac prolixè sumus professi, nimirum Filium a Patre ad communiter procreandum hominem vocari, per quem Filium reliqua omnia produxerit. Sed neque Filium duntaxat advocari dixerim, imo vero sanctum etiam Spiritum. *Verbo enim Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*¹. Cæterum sive sponte, sive nolens hoc Saturnilus hæresis auctor admittere cogetur: unum omnino Deum ac Dominum esse conditorem universorum et artificem, adeoque vel hominis ipsius. Pudebit insuper illum velut calumniatorem eorum quæ adversus prophetas, necnor. ad honestas nuptias nequissime damnandas effudit. Quippe Dominus noster Jesus Christus in Evangelio perspicue prophetæ consentanea dicit ac pronuntiat: *Quoniam qui per*

πεσείται πάλιν, και οὐδὲ ἐν πληρωμα εὐρεθήσεται ἐν τῇ ἄνω δυνάμει κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. Ἔτι δὲ προ-
 θείημεν αὐτὸν ἐρωτῶντες· λέγει ἡμῖν, ὡ οὗτος ὁ δὲ
 θυρίδων παρακύψας, ἐν οὕτω χλευάσω τὴν σὴν ληρω-
 δίαν, καὶ ἐν τῷ παρακύπτειν σκοπήσας ὡς ἐκτίσθη-
 σαν οἱ ἄγγελοι, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν περὶ τὸ ἀνθρώπι-
 νον πλάσμα τεχνουργίαν, τότε κατώπτυσας¹, καὶ
 τῆς ἄνωθεν δυνάμεως ἐξεχνιάσας τὴν μηχανοποιίαν,
 ᾗδισαν οὗτοι τί πλάσσουσιν, ἢ ἠγνόουν; Ἄγνοοῦντες;
 δὲ, ὑπὸ τίνος ἠναγκάζοντο τὸ ἐν ἀγνωσίᾳ ἐπιτελεῖν;
 Οὐχί, φησὶν, οὐκ ἠγνόουν· ᾗδισαν γὰρ ὁ ἐπιπλοῦν
 πράττειν. Ἡ τοίνυν ἄνωθεν δύναμις ᾗδει τοὺς τοῦτο
 μέλλοντας ἐπιχειρεῖν, ἢ ἠγνοεῖ; Οὐκ ἠγνοεῖ. Ἐπι-
 σεν οὖν αὐτούς, ἵνα τοῦτο πράξωσιν, ἢ μή; Οὐχί, φη-
 σὶν. Ἐποίησε γὰρ αὐτούς μόνον. Οὗτοι δὲ παρὰ τὴν
 ἄνω δύναμιν ἐπεχείρησαν πρὸς τὸ ποιῆσαι πλάσμα.
 Οὐκοῦν οὗτοι μὲν ᾗδισαν, ἐκείνη δὲ ἡ ἄνωθεν δύνα-
 μις ἠγνοεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὡ πάντων ἀνθρώπων
 ἀβέλτερον! Καὶ ἔσται μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων κατα-
 σκευὴ σύστασις², καὶ οἱ αἵτιοι ταύτης ἄγγελοι ἐ-
 γνώσει, ἢ δὲ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα δύναμις ἐν
 ἀγνωσίᾳ; Ἀηρῶδες δ' ἂν εἴη τοῦτο καὶ ἡλίθιον, ὅτι
 μᾶλλον ἐντελέστερον τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου, καὶ ἰ-
 τεχνίτης ἀβρανεστερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἀγ-
 γέλων, αἰτίων ὄντων τῆς ἀνθρωπιᾶς συστάσεως.
 Ὥστε οὖν ἐξάπαντος ἀνάγκη³ ὁμολογήσειας ἂν ἐπὶ
 τὸν αὐτὸν ποιητὴν τὸν ἕνα, καὶ ἐπὶ τὴν μίαν μονα-
 χίαν τὸ πᾶν ἄγειν.

qui hominem confluxerunt, imbecilliozem constituit. unum omnium eundemque conditorem, atque ad

Ε'. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐποίησε τὸν ἄνθρω-
 πον καὶ πάντα κατὰ τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν, καὶ οὐκ ἐ-
 ἄγγελοι, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων συμβουλίαν τί
 γέγονε. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν Θεόν, *Ποίησωμεν ἄν-
 θρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν* εἶπε, καὶ οὐ κατ'
εἰκόνα μόνον. Συνεκάλει γὰρ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δημιουρ-
 γίαν τὸν αὐτὸν Λόγον καὶ Μονογενῆ, ὡς ἔχει καὶ ἡ
 ἐξ ἀληθείας ὀρμωμένη πιστῶν ἔννοια, καὶ αὐτὸ τὸ
 τῆς ἀληθείας ἀκριβάσμα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσι
 σαφῶς περὶ τοῦτου καὶ διὰ μήκους ἐποίησάμεθα τὴν
 ὁμολογίαν, ὡς ὁ Πατὴρ συγκαλεῖται τὸν Υἱὸν συνδη-
 μιουργεῖν τὸν ἄνθρωπον, δι' οὗ καὶ τὰ ἄλλα πάντα
 ἐποίησεν. Οὐ μόνον δὲ συγκαλεῖν εἶποιμι τὸν Υἱὸν,
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. *Τῷ γὰρ λόγῳ Κυρίου οἱ
 οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στί-
 ματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*. Εἴτε δὲ βου-
 ληθεῖ, εἴτε καὶ μὴ βουληθεῖ, φημὶ δὲ ὁ Σατορνίλιος
 ὁ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἀρχηγός, ἀναγκασθήσεται ἐξ-
 ἄπαντος τὸν ἕνα Θεὸν ὁμολογεῖν, Θεὸν καὶ Κύριον τοῦ
 σύμπαντος ὄντα κτίστην τε καὶ δημιουργόν, ἅμα τε
 καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Αἰσχυνοθήσεται δὲ κατὰ πάντας
 τρόπους ὡς συκοφάντης καὶ εἰς τὴν περὶ προφητῶν
 λόγον, καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ σεμνοῦ γάμου φαῦλιν
 κατηγορίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρ-
 στός διαβρῆδην ἐκφωνεῖ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ λέγει

¹ Psal. xxxii, 6.

² F. κατοπτέυσας, et ἐξεχνιάσας.

³ Vox ista supervacua.

⁴ F. ἀνάγκη.

ἐκφράζω τῶν προφητῶν· Ὅτι ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφηταῖς, ἰδοὺ πάρεμι· καὶ πάλιν· ὅτι Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ γὰρ ἐργάζομαι. Ἴνα δὲ δεῖξῃ τί ἐργάζεται αὐτοῦ ὁ Πατήρ καὶ αὐτὸς, ἀπεφάνητο λέγων τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν, εἰ χρὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν ἀντιαν· Πῶς γέγραπται; Ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ πάλιν μεθ' ἕτερα, Ὅτι ἔτεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Καὶ εὐθὺς προσέθηκε λέγων· Ὁδὸς ὁ Θεὸς συνέλεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζτω ὡς ἐξάπαντος τὸν Σωτῆρα διδάσκειν τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων θεὸν εἶναι τῶν πάντων, αὐτοῦ δὲ Πατέρα. Καὶ ὅτι ὁ γάμος οὐκ ἐκ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ τυγχάνει, πρῶτον μὲν ὁ Κύριος λέγει· Ὁδὸς ὁ Θεός, φησὶ, συνέλεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζτω· καὶ πάλιν ὁ ἄγιος Ἀπόστολος· Τιμὸς ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Ταῖς δὲ φύσει χηρευσάσας ὡσαύτως παραγγέλλει, λέγων διὰ Τιμοθέου· Νεωτέρας χήρας παραίτου. Μετὰ γὰρ τὸ καταστρηγνῆσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσι· καὶ μεθ' ἕτερα· Γαμεῖτωσαν, τεκνογονεῖτωσαν, οἰκοδοποῖτεωσαν· ἀνυπέρβατον ὑπὲρ τοῦ γάμου νόμον τιθέμενος ἐκ Θεοῦ ὄντα, καὶ κατὰ σεμνότητα ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

Σ. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς Θεοῦ (51) προφητειῶν ὑπ' αὐτοῦ σεσυκοφαντημένων ὑπονοιών, ὡς μὴ εἶναι αὐτῶς ἐκ Θεοῦ, μυρία ἔστιν εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς λέγει ἐ Μονογενῆς, ἐξ ὧν τὸν κόσμον ἑαυτοῦ εὐαγγελισθῆναι λέγει. Πρῶτον μὲν, ὅτι Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Καὶ πάλιν φησὶν· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῆϊ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. Περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. Τίς δὲ τῶν εὐφρονούντων, καὶ σύνειναι ἐκ Θεοῦ κεκτημένων, οὐκ ἐλέγξει τὸν ἀπατάνα Σατορνίλον, γινώσκων ἐν δόξῃ ἀποκαλυφθέντα τὸν Σωτῆρα εἰς παράστασιν ἀληθείας, ἄλλως τὴν ἑαυτοῦ δόξαν μὴ ὑποδείξαντα ἀλλ' ἢ ἀναμέσον Ἥλια καὶ Μωϋσῆως τῶν καὶ αὐτῶν ἐν δόξῃ ἰδίᾳ μετ' αὐτοῦ ὁφθέντων; Ἄλλα δὲ ὅσα τοιαῦτα ἔστιν, ἃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ λεγόμενα τὴν σύστασιν ποιεῖται νόμον τε καὶ προφητῶν κατ' ἐπίστασιν Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ὅτι ἐνὸς Θεοῦ εἰσὶν ἀμφοτέραι· ὡς λέγει·

Ἐλεύσονται ἐν κόλποις Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀναπαύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Πάλιν δὲ τὸ ἐκ προσώπου Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ προφητεύμενον, τό·

Ἐλεος ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· καὶ πάλιν παρ' αὐτοῦ λεγόμενον τοῖς Φαρισαίοις· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε· Αἶθρον οὐκ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες; Καὶ ὡς ὁ Λουκᾶς διαβεβαίουται αὐτὸν τὸν Σωτῆρα μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν ὄφθαι κατὰ τὴν ὁδὸν τοῖς περὶ τὸν Ναθα-

A prophetas loquebar, ecce adsum¹. Ac rursum: Pater meus usque modo operatur, et ego operor². Ut autem quid ageret tam Pater ejus, quam ipse, declararet, hoc ipsum explicavit iis a quibus interrogatus fuerat, oporteretne uxorem quacunque ex causa dimittere: Quomodo scriptum est? Quoniam Deus hominem fecit, masculum et feminam fecit eos. Tum quibusdam interjectis: Propterea relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carnem unam. Quibus continuo subjecit: Quos Deus conjunxit, homo non separet³. Qui bus verbis omnino Salvator docuit, Creatorem hominum universorum esse Deum, eundemque Patrem suum. Nuptias porro non ab Satana, sed a Deo derivatas esse primum Dominus ipse testatur: Quos Deus, inquit, conjunxit, homo non separet. Tum sanctus Apostolus: Honorabiles, ait, nuptiae, et torus immaculatus⁴. Deinde viduis eodem modo 67 praecipit, per Timotheum ita loquens: Adolescentulas viduas devota. Cum enim luxuriantes fuerint in Christo, nubere volunt. Tum quibusdam interjectis: Nubant; filios procreent; matres familias sint⁵, etc. In quo legem ejusmodi sancit, quam praetergredi nemini liceat; quae et a Deo profecta sit, et hominibus honestatis causa constituta.

VI. Quod vero ad opiniones illas attinet, quas de divinis prophetarum oraculis calumniose commentus est, cum ad Deum pertinere illos negavit, infinita quaedam in medium afferre licet: eujusmodi sunt quae unicus ipse Dei Filius loquitur, cum decora sua ornamentaque proponens his verbis utitur. Primum: Abraham pater vester desideravit videre diem meum: et vidit, et gavisus est⁶. Ac rursum: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit⁷. Ecquis vero prudens, et accepta divinitus sapientia praeditus impostorem Saturnilum non facile convincat, cum Salvatorem videat veritatis comprobandae gratia, semetipsum cum ingenti gloria relegendem, non eam aliter quam in medio Eliae ac Mosis exhibere voluisse, qui et ipsi sua quisque instructi gloria cum illo conspecti sunt? Possunt et alia id genus afferri, quaecunque ipso Domini ore, totoque Testamento Novo pronuntiata id aperte confirmant: legem ac prophetas, Vetustaque Instrumentum omne cum Novo convenire, utrumque ab uno eodemque Deo manasse. Quemadmodum cum dicit: Venient in sinum Abraham, Isaac et Jacob in regno caelorum, et requiescent ab Occidente⁸, etc. Item illud, quod in persona Davidis de se praedictum fuerat: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis⁹. Tum quod Pharisaeis dixit: Nunquamne legistis: Lapidem quem reprobarunt aedificantes¹⁰? Eodem etiam pertinet quod Lucas asserit, Salvatorem a mortuis excitatum

¹ Isa. LII, 6. ² Joan. V, 17. ³ Matth. XIX, 4 sqq. ⁴ Hebr. XIII, 14. ⁵ I Tim. V, 11 sqq. ⁶ Joan. VIII, 56. ⁷ Joan. V, 46. ⁸ Matth. VIII, 11. ⁹ Matth. XII, 44; Psal. CIX, 1. ¹⁰ Matth. XXI, 42; Psal. CXVII, 22.

(51) Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς Θεοῦ. Forte τῆς Θεοῦ.

Nathanaeli, ac Cleophae in via apparuisse, atque ex prophetarum testimoniis adinonuisse, *Quoniam sic oportebat Christum pati, et a mortuis tertia die resurgere*¹. Postremo nihil in tota Christi vita administrationeque cernitur, quod a prophetarum vaticiniis abhorreat.

VII. Ac de Saturniliana hæresi hactenus, ne in stolidis ejus quæstionibus, **68** earumque refutatione tempus conteram. Hac igitur ommissa, deinceps ad Basilidæ condiscipuli illius, et erroris socii hæresin explicandam me conferam. Ambo quippe eorundem dogmatum participes, velut a se invicem venena mutuati sunt; uti notissimum omnibus proverbium habet: Tanquam aspis a vipera mutuo virus accipiens. Ejusdem enim scholæ inter se sunt ac consessus; tametsi sua quisque fundata hæresi separatim constiterit. Quare nequitiam ipsam a se mutuo corrogarunt, dissensionem vero apud se privatim instituerunt. Sed sive prior iste viperæ instar quod ab antecessoribus hauserat id in Basiliden transfudit, sive hic in illum potius, cum et letale sit venenum, et ab istiusmodi serpentibus profectum, Christi Domini doctrina velut antidoto enervatum a nobis et extinctum relinquemus. Tum implorato Dei auxilio ad reliquas, o charissimi, hæreses orationem promovebimus.

CONTRA BASILIDIANOS,

Quæ est hæresis IV, sive XXIV.

I. Basilides igitur, ut antea diximus, in Ægyptum profectus ibidem commoratus est. Inde in Prosopiticam, et Athribiticam præfecturam secessit; atque etiam in Scitica, et Alexandriae versatus est, in Alexandrinoque agro, sive *nomo*. Sic enim Ægyptii ejusque civitatis agrum, ac circumjacentem regionem nominant. Atque hoc, quisquis es doctrinæ cupidus, ad usum tuum habebis, quod et ad eruditionem, et ad quorundam locorum perspicuitatem faciat: quo nonnulla quæ in sacris Litteris scripta sunt, et quibusdam propter incertitiam dubitationem injiciunt, religiose confirmari, explicarique possint. Ubicumque enim apud Isaiam prophetam de civitatis alicujus nomis, puta Taneos, Memphis, vel Bubastico scriptum aliquid reperies, id ipsum ex Ægyptiorum more circumjacentem cujuscunque civitatis agrum significat; quod eruditionis causa declarare voluimus. Ejusmodi igitur in locis is, quem diximus, circulator debebat, e quibus quantum apparet, hæc ipsa quæ in hæc

¹ Luc. xiv, 46. ² F. ἐκάτερος. ³ F. καὶ εἰς. ⁴ V. περίμετρον.

(52) *Τοῖς περὶ τὸν Ναθαναήλ*. De altero illo Cleophae socio alii aliter existimant. Plerique Lucam esse suspicati sunt. Ambrosius Ammaonem hunc vocat. *Videtur enim*, ait ad Lucæ c. xxiv, *se istis xii demonstrasse; sicut se Ammaoni et Cleophae seorsum jam vespere demonstraverat*. Sed deesse apud Ambrosium aliquid suspicor. Nam videtur *Ammaoni*, loci vocabulum esse, levi depravatione, pro Emmaunti. Porro alterius discipuli nomen substituendum.

(53) *Ὡς ἄσπις παρ' ἐχιδνης*. In Collectancis

ναήλ (52) καὶ τὸν Κλεόπαν, καὶ τοῦτους νενοθετηκέναι ἀπὸ τῶν προφητῶν, *Ὅτι οὕτως ἔδει τὸν Χριστὸν παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνυστεῖναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*. Καὶ οὐδέν ἐστιν ὄλως διαφωνοῦν τῆς τοῦ Κυρίου ἐνσάρκου παρουσίας πρὸς τὰς τῶν προφητῶν προφητείας.

Z'. Ἄλλ' ἕως τούτου περὶ τῆς Σατορνίου αἰρίσεως εἰρησθῶ, ἵνα μὴ ἀναλίσκω χρόνους περὶ τὰς μωρὰς αὐτοῦ ζητήσεις, καὶ τὰς τούτου ἀνατροπὰς ἐνειλούμενος. Ἐκ ταύτης δὲ παρελθὼν, ἐξῆς τὴν Βασιλείδου τοῦ συσχολαστοῦ τούτου καὶ συνηπατημένου δηλώσω. Μετέχουσι γὰρ οὗτοι, ὡς ἀπ' ἀλλήλων ἐν τὴν δαεισιζόμενοι, κατὰ τὴν ἐναργῆ παροιμίαν· Ὡς ἄσπις παρ' ἐχιδνης (53) ἰδὸν δαειζομένη. Ὁμοῦ γὰρ εἰσι τῆς σχολῆς καὶ συνεδρίου ἀλλήλων. Καθ' ἑαυτὸν δὲ ἔστηκεν ἐκάτερον τὴν αἵρεσιν προστησάμενος· καὶ τὴν μὲν κακίαν παρ' ἀλλήλων ἠρανόσαντο, τὴν δὲ διαφωνίαν ἐν αὐτοῖς ἐνεστήσαντο. Εἶτε οὖν οὗτος δίκην ἐχιδνης, παρὰ τῶν ἀνωτάτω μετασχὼν, τῷ Βασιλείδῃ μεταδίδωκεν, ἢ ἐκεῖνος τούτῳ, ὁμοῦ ὡς ἄσπις ὡν ὁ τούτων ἰδὸς, καὶ ἀπὸ τοιούτων ἐρπετῶν ἐρμώμενος, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας ἀντιόπιστον δίκην ἀμαυρωθεὶς τε καὶ ἀφανισθεὶς ὑφ' ἡμῶν καταλελειφθῶ. Ἡμεῖς δὲ Θεὸν ἐπικαλούμενοι, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

ΚΑΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΔΙΑΝΩΝ,

Αἵρεσις Δ', ἢ καὶ ΚΔ'.

A'. Βασιλείδης (54) μὲν οὖν, καθὰ ἄνω προδεθείκεται, ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ στειλόμενος τὴν πορείαν, ἐκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· εἶτα ἐρχεται εἰς τὰ μέρη τοῦ Προσωπίτου καὶ Ἀθριδίτου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Σαττην καὶ Ἀλεξάνδρειαν, καὶ Ἀλεξανδριοπολίτην χώρον, ἦτοι *νομόν*. Νομόν γὰρ αἱ Αἰγύπτιοι φασὶ τὴν ἐκάστης πόλεως περιουκίδα, ἦτοι περίχωρον. Εὐροὶς δ' ἂν, ὡς φιλόλογος, καὶ τοῦτο εἰς ἑαυτοῦ ὠφέλειαν, πρὸς φιλομάθειαν καὶ σαφήνειαν, εἰς τὴν εὐσεβῆ σύστασιν καὶ φράσιν τῶν ἐν τῇ θεῷ Γραφῇ κειμένων, τῶν εἰς ἀπορίας τινὰς ἐμβαλλόντων ἐπ' ἀπειρίαν. Ὅπου γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ εἰροὶς γεγραμμένον περὶ νομῶν πόλεως Αἰγυπτιακῶν, οἷον Τάνεως, ἢ Μέμφεως, ἢ νομοῦ τῆς Βουβαστου, Αἰγυπτιακῶς τὴν περίχωρον τῆς τυχοῦσης πόλεως σημαίνει. Καὶ τοῦτο φιλομαθείας ἕνεκα ἐρμητευέσθω. Ἦν γοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις ὁ προερρημένος ἀγύρτης τὴν διαβίωσιν ἔχων, ἐξ ὧν φαίνεται ἢ καὶ εἰς δεῦρο ἀκμάζουσα αὐτοῦ αἵρεσις, ἐκ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λαβοῦσα τὴν πρόφασιν. Καὶ ἄρα

Proverb. *Στρώματ*. P. Schotti.

Ὡς ἄσπις παρ' ἐχιδνης τὸν ἰδὸν δαειζέει.

Tertul., lib. iii *Contra Marcion.*, cap. 8: *Desinat nunc hæreticus a Judæo, aspis, quod aiant, a vipera mutuari venenum.*

(54) *Βασιλειδης*. Basilides ad Antoninῆ Πιῖ tempora vixit, ut ait Clemens Alexandrinus in *Strom.* qui quidem Glauciam Petri interpretem magistratum suum jactabat. De hoc sparsim idem Alexandrinus Irenæus vero fusius lib. i, cap. 25. Eusebius in *liv Hist.*, cap. 6, Theodor. ac cæteri.

ται μὲν κηρύττειν ὑπερβολὴν ὑπὲρ τὸν σχολαστήν ¹ αὐτοῦ γόητα, τὸν καταλειφθέντα ἐπὶ τῆς Συρίας, ἵνα δῆθεν τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνον διηγούμενος δόξη φαντασιάζειν πλέον τοὺς ἀκούοντας, ἀρέσκεισθαι τε καὶ συναγεῖρειν πλήθη ὑπὲρ τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Σατορνίλου. Καὶ τινες λοιπὸν φαντασιώδεις μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος (55), ἀρχεται μὲν οὕτως· τὰ ἀληθῆ δὲ εἰπεῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐννοίας ἐναρξάμενος ἡμῖν τὰ δευτέρα τε καὶ ὀκταῖρια, ἀλλὰ προφάσεις λαθῶν ἐκ τοῦ Σατορνίλου καὶ Σίμωνος τοῦ προσηλεγμένου. Βούλεται δὲ ἐτέρως αὐτὰ μεταχειρίζειν, καὶ εἰς ὄγκον μίζονα διηγείσθαι τὰ μυθολογήματα.

Ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου οὕτως· ὅτι, φησὶν, ἦν ἐν τῷ ἀγέννητον, ὁ μόνος ἐστὶ πάντων πατήρ. Ἐκ τούτου προβέβληται, φησὶ, Νοῦς· ἐκ δὲ τοῦ Νοῦ Λόγος· ἐκ δὲ τοῦ Λόγου Φρόνησις· ἐκ δὲ τῆς Φρονήσεως Δύναμις καὶ Σοφία· ἐκ δὲ τῆς Δυναμῆς τε καὶ Σοφίας ἀρχαί, ἐξουσίαι, ἀγγέλοι. Ἐκ δὲ τούτων τῶν δυνάμεων τε καὶ ἀγγέλων γεγενῆσθαι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανὸν, καὶ ἀγγέλους ἐτέρους ἐξ αὐτῶν γεγενῆσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν γεγενῆσθαι ἀγγέλους πεποιηκέναι αὐθις δεῦτερον οὐρανὸν, καὶ αὐτοὺς δὲ πάλιν πεποιηκέναι ἀγγέλους· καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι τρίτον αὐθις πεποιηκέναι οὐρανὸν· καὶ οὕτως οἱ καθ' ἓνα οὐρανὸν εἰς αὐθις ² ἕτερον καὶ ἕτερον κατασκευάζοντας, ἀχρι τριακοσίων ἐξηκονταπέντε οὐρανῶν ἐληλύκασιν ³ τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ.

B. Ἀφραϊνόντων δ' ἂν εἴη τοῦτο ἐπαγωγὸν τὸ πιστεύειν τῇ μανιῶδει αὐτοῦ φλυαρίᾳ. Συνετοὺς δὲ εὐθυελεγκτοὺς καὶ ληρωδῆς ὁ τούτου λόγος καὶ ἡ γνώμη, πῶς εἰς ὑπερβάλλουσαν καὶ ἀπειρον κακοτροπίαν ἐξετόπιστε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Ὅριζει γὰρ, ὡς, κατὰ ποιητικὸν τινα ἐνθουσιασμὸν ἐμβροτηθὲν τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον, ὀνόματα ἐκάστῳ ἀρχοντι τῶν οὐρανῶν ἐκτιθέμενον πρὸς τὸ διὰ τῶν ὀνομάτων, ὧν ποιητεύεται παρὰ τῶν μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἐχόντων πιστεύεσθαι, εἰς βλαβερὸν τῆς τῶν ἠπατημένων ψυχῆς. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μαγανικαῖς μηχαναῖς προσανέχων οὐκ ἐπαύσατο, καὶ περιεργίας ὁ ἀπατεῶν. Ὑστερον δὲ φησὶν ἀπὸ τῶν ἐν τούτῳ τῷ καθ' ἡμᾶς οὐρανῷ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως τὴν κρίσιν ταύτην γεγενῆσθαι· ἐξ ὧν ἀγγέλων ἕνα λέγει τὸν Θεόν, ὃν διελὼν τῶν Ἰουδαίων μόνον εἶναι ἐφη ἕνα· καὶ τούτον συναριθμὸν ἀγγέλοις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ **D** μμολογίαν ὀνοματοποιουμένους τάτων. Καὶ ἐξ αὐτοῦ πεπλάσθαι τὸν ἀνθρώπον, καὶ τούτους ἅμα αὐτῷ μεμερικέναι τὸν κόσμον κατὰ διαίρεσιν κλήρω (56) τῷ πλήθει τῶν ἀγγέλων· τούτῳ δὲ λελογχέναι τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων. Βλασφημῶν δὲ αὐτὸν τὸν παντοκράτορα Κύριον, τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν μόνον, καὶ οὐκ ἕτερον (Πατέρα γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι· ὁμολογοῦμεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), τοῦτον

diem viget illius hæresis profluxit, quæ ab ejus disciplina occasionem atque originem accepit. Qui quidem præstigiatore illo suo condiscipulo, quem in Syria **69** reliquerat, majora multo prædicare cœpit, ut sublimioribus quam ille tractandis dogmatibus majorem auditoribus suis fructum faceret, iisdemque impensius arrideret, ac plures sodali suo Saturnilo sectatores colligeret. Itaque fabulosis quibusdam adjectis somniis hunc in modum exorsus est. Sed, ut quod res est dicam, non ille per sese ac suoapte ingenio dira illa ac pestifera dogmata primus excogitavit, sed a Saturnilo, ac Simone Mago, quem supra refutavimus, erroris argumenta mutuatus est. quæ alia ratione tractare et

Erat, inquit, ingenium unum principium, qui solus est omnium parens. Ab hoc procreata Mens; a Mente Verbum; ab hoc Prudentia, a qua Virtus et Sapientia prodiit. Ab utraque porro principatus, potestates et angeli. Deinde virtutes angelique isti primum ac supremum cœlum moliti, angelos rursus alios propagarunt. Qui et ipsi secundum cœlum fabricati sunt, et alios insuper angelos producerunt. Hi tertium adjecere cœlum, atque ita singillatim uno post aliud cœlo identidem constituto ad cccclxv perficiunt, quos a primo supremoque ad id quod nobis citimum est enumerant.

H: Sed hæc signata nonnisi insipientes allicere possunt, ut insanis illorum nugis fidem accommodent. Sapientes vero faciem ad revincendum ineptam hujus cum orationem, tum sententiam judicabunt, illudque nullo negotio detegent, quantum quamque immensam in pravitatem mentem suam atque animum ablegarit. Etenim velut poetico quodam furore percussus infelix homuncio, unicuique cœlorum principi certa nomina præscribit; quibus a se confictis nominibus a levibus et imbecillis ingeniis assensum exprimat, ac fraude sua circumventos in exitium animæ interitumque pertrahat. Præterea magicis artibus idem impostor ac præstigiis perpetuo fuit addictus. Qui ab angelis citimo huic cœlo proximoque nobis attributis, ac virtute quæ istic residet, creata postmodum inferiora censet hæc omnia. Horum ex angelorum numero unum constituit deum, quem ut ab aliis distinguat **70** Judæis duntaxat præponit: atque eundem ipsum in eorum angelorum ordinem refert, quibus histrionico more certas appellationes indidit. Ab illo vero formatum hominem docet; quo cum cæteri universam in angelorum multitudinem sortito mundum distribuerunt: ex quo factum est, ut illi Judæorum genus obveniret. Sic

F. συσχολαστήν. ¹ F. εἰσαῦθις. ² F. ἐληλύκασιν.

(55) Καὶ τινες μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος. Forte τινὰς et ὑπερβαλλόμενος.

(56) Κατὰ διαίρεσιν κλήρω. Non dubito quin ad hæc illum respexerint horum somniorum artifices, qui est Deut. xxxii, 8, ex LXX Interpretum editio: "Ἐστῆσεν ὄρεα ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ."

omnipotentem ille Dominum verum ac solum Deum nec alium contumeliose appetens (nos enim eundem Domini nostri Jesu Christi Patrem confitemur); hunc, inquam, abnegans, unum ex iis quos appellat angelis constituit, ut est a nobis ostensum. Ergo Judæos sortito illi contigisse tradit : quem et longe reliquis angelis præfractionem esse, ac virium suarum audacia fretum Israelitas ex Ægypto liberasse, quod cæteris ad audendum paratior, pervicaciorque foret. Atque ex eadem arrogantia factum est, uti per summam in Deum maledictiam præstigiator ille narrat, idem ut Judæorum deus reliquas nationes suis ipsis Israelitis vellet subjicere, eamque ob causam bella concitaret. Sunt et alia plura quæ laxata contra Deum lingua, elatoque ore miserrimus homuncio jactare non est veritus. Veluti cum addit: propterea nationes reliquas cum Judæorum gente bella gessisse, eamque plurimis affectisse malis : ob aliorum angelorum videlicet invidiam, qui quod ab illo contemni se viderent commoti, suam quisque gentem contra petua in hos bella, tumultusque concitati fuerint.

III. Ejusmodi est apta illa ad persuadendum impostoris oratio. Qui etiam de Christo perinde sentit, specie tenus duntaxat mortalibus apparuisse. Quippe quod in eo cernebatur, nihil præter imaginem fuisse; neque vero aut hominem exstitisse, aut carnem induisse. Subjicit et aliam velut in scena fabulam secundus histrio, cum de Christi cruce disputat. Negat enim Jesum esse passum, sed vicarium ei Simonem Cyrenæum substituit. Quo enim tempore Hierosolymis Dominus ejectus est, ut in Evangelio scriptum est, angariaverunt Simonem quemdam Cyrenæum ut ferret crucem¹. Ex quo cavillandi concinnandique fabulam suam occasionem arripuit, nimirum Christum Simonem, cum is crucem portaret, in suam commutasse, ejusque vicissim iaduisse formam; itaque Simonem ad crucis supplicium suo loco tradidisse. Qui dum in cruce suffigitur, Jesum a nemine conspectum, eosque qui Simonem suffigerent deridentem ex adverso constitisse. Tum ad superos esse subvectum, cum pro se figendum Simonem substituisset, nihilque adeo perpessum in cælum evolasse. Interea Simon, non Christus, in crucem sublatus est. Jesus enim, ait, in cælum evehctus virtutes omnes penetravit, donec ad Patrem suum reversus est. Hic enim est Patris ille commemoratus ante Filius, qui ad opem humano generi ferendam submissus est, propter eam quam inter homines perinde atque angelos perturbationem cælestis Pater animadverterat. Atque idem, inquit, salus est nostra, qui in mundum venit, solisque nobis hanc rei veritatem aperuit. Tales sunt a nebulo- ne isto consarcinata fabulæ. Deinceps vero

Α ἐκεῖνος ἀρνούμενος, ἕνα βούλεται αὐτὸν παριστᾶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀγγέλων, καθά μοι προεδόξῃλωται. Ἐληλυθέναι δὲ τοὺς Ἰουδαίους εἰς κλήρον αὐτοῦ· καὶ τὸν αὐτὸν ὑπὲρ ἀγγέλων αὐθαδέστερον, ἐξαγαγεῖν δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου αὐθαδεῖα βραχίονος τοῦ ἰδίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἰταμώτερον τῶν ἄλλων καὶ αὐθαδέστερον. Ὅθεν διὰ τὴν αὐθαδεῖαν φησὶν αὐτοῦ, ὡς βλασφημεῖ ὁ γόης, βεβουλεύσθαι τὸν αὐτὸν αὐτῶν θεὸν καθυποτάξαι τῷ γένει τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη· καὶ διὰ τοῦτο παρεσκευασμένοι πολέμους. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατὰ ἀγίου Θεοῦ χαλάσας τὴν γλῶτταν, καὶ ἐπάρας τὸ στόμα, οὐκ ἐντρέπεται λαλῶν ὁ ἐλεεινότητος. Διὰ τοῦτο γάρ, φησὶ, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐπολέμησεν τοῦτο τὸ ἔθνος, καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδείξαντο, διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀγγέλων παραζήλωσιν, ἐπειδὴ περ παρτρυνθέντες, ὡς καταφρονοῦμενοι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια ἔθνη ἐπὶ τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν (57). Τοῦτου ἕνεκα πόλεμοι πάντοτε καὶ ἀκαταστασίαι κατ' αὐτῶν ἐπανεστήσαν.

Israelitas impulerunt. Indeque factum est, ut per-

Γ. Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ ἀπατεῶνος πειθολογία. Καὶ αὐτὸς δὲ περὶ Χριστοῦ, ὡς δοκῆσει πεφνημένος, ὁμοίως δοξάζει. εἶναι δὲ φησὶν αὐτὸν φαντασίαν ἐν τῷ φαίνεσθαι, μὴ εἶναι δὲ ἄνθρωπον, μηδὲ σάρκα εἰληφέναι. Δραματουργεῖ δὲ ἡμῖν ἄλλην δραματουργίαν ὁ δευτέρος μιμολόγος ἐν τῷ περὶ σταυροῦ λόγῳ Χριστοῦ· οὐχὶ Ἰησοῦν φάσκων πεπονθέναι, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῷ ἀπὸ Ἑρροσολύμων τὸν Κύριον ἐκβάλλεσθαι, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐαγγελίου, ἠγγάρευσάν τινα Σίμωνα Κυρηναῖον βαστάσαι τὸν σταυρὸν, ἐνθεν εὐρίσκει τῆς αὐτοῦ κυβελας ποιήσασθαι τὴν τραγωδίαν· καὶ φησὶν, ἐκεῖνον ἐν τῷ βαστάζειν τὸν σταυρὸν μεταμορφωκέναι εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος, καὶ ἑαυτὸν εἰς τὸν Σίμωνα, καὶ ἀντὶ ἑαυτοῦ παραδεδοκέναι Σίμωνα εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ἐκείνου δὲ σταυρουμένου, ἐσθήκει κατάντικρυς ἀοράτως ὁ Ἰησοῦς, καταγελῶν τῶν τὸν Σίμωνα σταυρῶντων. Αὐτὸς δὲ ἀνέστη εἰς τὰ ἐπουράνια, παραδοὺς τὸν Σίμωνα ἀνασκοπισθῆναι, καὶ ἀπαθῶς ἀνεχώρησεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ δὲ Σίμων αὐτὸς ἐσταυρώθη, καὶ οὐχ ὁ Χριστός. Ἰησοῦς γάρ, φησὶν, ἀναπετασθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, διήλθε πάσας τὰς δυνάμεις, ἕως οὗ ἀποκατέστη πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα. Οὗτος γάρ ἐστι, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ προειρημένος, ὁ ἀποσταλὴς ἐπὶ βοήθειαν τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων δι' ἣν εἶδεν ὁ Πατὴρ ἀκαταστασίαν ἐν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις. Καὶ οὗτός ἐστι, φησὶν, ἡ σωτηρία ἡμῶν, ὁ ἐλθὼν, καὶ ἡμῖν μόνος ἀποκαλύψας ταύτην τὴν ἀλήθειαν. Τοιαῦται μὲν αἱ βαρβάραι τῆς τοῦ ἀγύρτου μυθοποιίας. Ἄλλα καὶ ἀπεντεῦθεν προκηπούσης τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἀπὸ τοῦ Σίμωνος ἐναρξασμένης, πᾶσαν ἐπιτήδευσιν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτέπει-

¹ Marc. xv, 21.

(57) Τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν. Forte ὑπ' αὐτῶν.

τοὺς αὐτῶν μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἄνδρας μετὰ γυναικῶν πολυμιξίαν τινὰ κακῆς ὑποθέσεως τοὺς αὐτῶν πεισθέντας ἐκδιδάσκει· ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν ἀποκαλύπτεσθαι ὀργὴν Θεοῦ, καὶ δικαιοχρισίαν ἐπὶ τοῖς τὴν ἀληθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχοντα. Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἠδυσπλαθείας πολλοὶ εἰς τὴν αἵρεσιν ἐμπέπουσιν, ἀδεῶς εὐρίσκοντες ἐπιτελεῖν τὴν ἡδονὴν ἑαυτῶν ἐν ταῖς αἰσχουρήσιαις.

Δ'. Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ἀνατρέπει φάσκων, μὴ εἶναι μαρτυρεῖν. Ὁ γὰρ μαρτυρῶν ἄμισθος εὐρεθῆσεται, μαρτυρῶν ὑπὲρ τοῦ πεποιηκότος τὸν ἄνθρωπον· μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου Σίμωνος. Πόθεν δὲ τοῦτω μισθὸς εἴη, ὅποτε ἀποθνήσκει μὲν ὑπὲρ Σίμωνος τοῦ ἐσταυρωμένου, ὑπὲρ Χριστοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὁμολογεῖ, ὃ ἀγνοεῖ, ἀποθνήσκων ὑπὲρ οὗ οὐ γινώσκει; Δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι (58), καὶ μὴ προαλόντα ἀποθνήσκειν.

dens? Nam pro eo quem ignorat, morti sese committit. Sufficere ergo nobis istud debet : neque si detenti fuerimus mortis pœna subeunda.

Ε'. Φωραθήσεται δὲ οὗτος διαβολικὴν δύναμιν εἰσηγούμενος κατὰ τῶν ψυχῶν, ἀπαρησιθεῖαν αὐτὰς ἐκδιδάσκων· ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ· Τὸν ἀρνούμενόν με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀρῆσομαι ἀπ' αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ἀλλὰ φησὶν ὁ ἀγύρτης· Ἡμεῖς, φησὶν, ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὕες καὶ κύνες. Καὶ διὰ τοῦτο εἶπε· Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μηδὲ δότε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ. Κρύπτει γὰρ ἑαυτοῦ τὴν ἀδικίαν ἀπὸ τῶν νοῦν ἐχόντων· ἀποκαλύπτει δὲ τῇ αὐτοῦ σχολῇ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν· λέγει, ὅτι ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ ἄλλοι ὕες καὶ κύνες, ὡς προεῖπον. Φάσκει δὲ μόνον περὶ Πατρὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μυστηρίου μηδὲν ἀποκαλύπτειν, ἀλλὰ σιγῇ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς· ἐνὶ δὲ ἀπὸ χιλιῶν ἀποκαλύπτειν, καὶ ὄυσιν ἀπὸ μυρίων. Καὶ ὑποτίθεται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς λέγων, ὅτι Ἔμεῖς πάντα γινώσκετε· ὑμεῖς δὲ μηθεὶς γινώσκετέω. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἐρωτώμενοι Ἰουδαίους μὲν ἑαυτοὺς μηκέτι εἶναι φάσκουσι, Χριστιανοὺς δὲ μηκέτι γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἀρνεῖσθαι πάντοτε· ἔχειν δὲ ἑαυτῶ σιγῇ τὴν πίστιν, καὶ μηδὲν ὑπαιδεικνύουσι, τὴν αἰσχύνην ἑαυτοῦ ὑφορώμενος διὰ τὸ ἀπαρῆρσιαστον τῆς αἰσχουρήσιαις, καὶ κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίαις.

Ζ'. Ἔσχε δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς κακῆς προφάσεως τῶν αἰτίων ἀπὸ τοῦ ζητεῖν καὶ λέγειν πόθεν τὸ κακόν. Πᾶς δὲ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ πραγματείας διεκθῆσεται ὁποῖός ἐστιν. Ἐμπορος γοῦν οὗτος κακῶν ὁ

¹ Rom. i, 18. ² Matth. x, 33. ³ Matth. vii, 6. ⁴ Ephes. v, 12.

(58) Δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι. Scribe ἀρνεῖσθαι.

A progressum illa impuritate capiente, cujus auctor Simon fuit, nullum non pravitatis libidinisque genus obeundum discipulis permittit; virorumque ac mulierum promiscuos concubitus, et sceleratorum dogmatum congeriem sectatoribus suis proponit. Quod et ab Apostolo notatum est, cum ait, in his et horum similibus iram Dei revelari, ac justum iudicium in eos, qui veritatem in justitia detinent¹. Nam ob eas voluptates plerique ad hæresin desciscunt, ubi sædissimis flagitiis impune libidinem suam explere possint.

IV. Quin etiam alio documento suo sectatorum animos corrumpit. Ait enim martyrium obire nequaquam oportere. Qui enim id faciat mercede cariturum, cum in ejus qui hominem condidit gratiam istud suscipiat; et tamen ad Simonem qui suspensus in cruce sit martyrium referatur. Et enim undenam ei præmium expectandum, qui pro Simone crucifixo mortem oppetens idipsum se Christi causa facere profitetur, et quidem imprudens? Nam pro eo quem ignorat, morti sese committit. Sufficere ergo nobis istud debet : neque si

V. Enimvero diabolicam quamdam vim ad animarum illum invexisse perniciem facile apprehendemus, ut qui Deum ejurare illos edoceat, quandoquidem Dominus ipse dicit : *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre* 72 *meo qui in cælis est*². At enim veterator loquitur : Nos, inquit, homines sumus : cæteri omnes nihil aliud quam sues et canes. Ideoque scriptum est : *Nolite jacere margaritas ante porcos, neque dare sanctum canibus*³. Siquidem de sua improbitate celat eos qui sapientiæ nonnihil habeat, ac suæ duntaxat scholæ et circumventis a se hominibus exponit. Quoniam revera quæ ab illis dicuntur et fiunt, turpe est etiam eloqui⁴. Igitur coram hominibus profitemdam esse veritatem docet. Nos enim homines sumus; cæteri suum canumque numero, uti diximus. Et illud admonet, ut de Patre duntaxat arcanoque suo nemini significant, sed tacitum apud se retineant, aut uni saltem e millibus, ac duobus ex decem millibus aperiant. Quin et suis discipulis ita præcipit : Date, inquit, operam ut omnia cognoscatis, nemo vero vos cognoscat. Cæterum tam ipse, quam qui ejus sectam amplexi sunt, quoties interrogantur, Judæos quidem se esse negant, Christianos vero nondum fuisse. Sic abnegare perpetuo fidem, eamque tacite apud se custodire, nec ulli patefacere suos instituit; quod nimirum suspectam habeat ipse turpitudinem suam, cum tam immanis fœditas, atque impura disciplina audent vulgari non audeat.

VI. Hujus vero pessimæ sectæ occasionem initiumque dedit illa quæstio ac disputatio : Undenam malum originem habuerit. Verum unusquisque ejusmodi sit, administratione ac negotiatione sua

declarabit. Proindeque malorum negotiator, non bonorum est ille mali artifex, quemadmodum Scriptura testatur : *Qui quærunt mala, mala eos apprehendent* ¹. Nam neque malum aliquando existit, neque radix ulla nequitiae fuit, neque omnino malum solidum quiddam est ac consistens. Quippe malum quandoque nullum fuit; sed ex occasione introductum et ascitum in unoquoque inest, qui illud committit. Quod si minime committatur non inest, id quod supra demonstravimus. Etenim Dominus cum universa creasset, Ecce, inquit, valde bona sunt omnia ²; quo istud ipsum ostenderet: non esse vetus admodum malum, neque initio priusquam ab homine inciperet, existisse. Per nos enim fit aut non fit. Ex eo ergo scilicet, quod quisvis hominum malum facere possit, aut minime facere: si faciat, malum existet, nisi faciat, nullum erit omnino. Ubi igitur radix illa mali, pravitasque natura subsistens?

73 VII. Admodum vero stolidus est, cum a virtute productam mentem asserit, a mente verbum; ac hoc prudentiam: hanc virtutem sapientiamque peperisse: a quibus potestates, et virtutes, angelique prodierint: sed his omnibus superiorem quamdam vim statuit, ac principium, quod Abrasax appellat, ideo quod ejus vocis litteræ ccclxv numerum efficiunt; atque ex eo confictam illam suam de ccclxv cœlis fabulam comprobare nititur. Quibus cœlis totidem ex mathematicis rationibus situs ac locorum descriptiones accommodare omni ope ac studio contendit: nam illorum vanissima theoremata cum ipse, tum qui ex ejus disciplina sunt, sic arripuerunt, ut in usum conformata suum ad idolorum propugnatrix, falsæque et adulterinæ doctrinæ causam atque originem transferrent. Quæ quidem similium snpputationum comparatis exemplis corroborare conantur: nam Abrasax, ut ante dixi, ccclxv numerum continet. Hinc igitur isti totidem diebus confici anni circuitum asserunt. Sed inanis hæc oratio per seipsam concidat necesse est. Siquidem annus præter ccclxv dies tribus insuper horis constare cernitur. Eadem vero, inquit, hæc causa est cur in homine ccclxv membra sint, ut quælibet illarum virtutum suum sibi vindicare possit. In quo quidem confictum illud adulterinumque dogma non minus corrui. Quippe non plura ccclxv membris in homine numerantur.

VIII. Ac beatus ille apostolorum successor Irenæus subtilius ea de re disputans hominis stultitiam cum pari imbecillitate conjunctam sane ad-

του κακοῦ ἐργάτης, καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν ³, ὡς καὶ ἡ Γραφή εἶπεν· ὅτι *Ζητοῦντας κακὰ καταλήψεται κακὰ*. Οὐτε γὰρ ποτε κακὸν ἦν, οὔτε βίβρα γέγονε κακίας. οὔτε ἐνυπόστατον τὸ κακὸν ἐστίν. Οὐκ ἦν γὰρ ποτε τὸ κακὸν. Ἐπίσαστον δὲ διὰ προφάσεως ἐκάστῳ τῶν ποιούντων τὸ κακὸν ἐνεστίν. Ἐν τῷ μὴ ποιεῖν οὐκ ἐνεστι, καθάπερ ἐν τοῖς θεοῦ λόγοις προεδέηλωται. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος μετὰ τὸ πάντα πεποιχέναι, Ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν· δεικνύς, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἀρχαίσει, οὐδὲ ἐξ ὑπαρχῆς ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐναρξασθαι. Δι' ἡμῶν γὰρ γίνεται, καὶ δι' ἡμῶν οὐ γίνεται. Ἀρ' οὖν ἐν τῷ πάντα ἀνθρώπων δύνασθαι μὴ ποιεῖν τὸ κακὸν, καὶ δύνασθαι ποιεῖν τὸ κακὸν, ὅταν μὲν τοι ποιῆ. Ἔστι τὸ κακὸν, ὅταν δὲ μὴ ποιῆ, οὐκ ἐστὶ τὸ κακὸν. Πού τοίνυν τοῦ κακοῦ ἡ βίβρα, ἡ ὑπόστασις τῆς πονηρίας;

Z' Εἰς δὲ πολλὴν οὐτος ἐλήλακε μωρίαν, φάσκων, ὅτι ἡ δύναμις τῶν νοῦν προσβάλετο, ὁ δὲ νοῦς τῶν λόγων, ὁ δὲ λόγος τὴν φρόνησιν, ἡ δὲ φρόνησις δύναμιν καὶ σοφίαν, ἐκ δὲ δυνάμεως καὶ σοφίας ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις καὶ ἄγγελοι. Λέγει δὲ τὴν ὑπεράνω τούτων δύναμιν εἶναι, καὶ ἀρχὴν Ἀβρασαξ, διὰ τὸ τὴν ψῆφον τοῦ Ἀβρασαξ (59) ἔχειν τριακοσιοστὸν ἐξηκοστὸν πέμπτον ἀριθμὸν, ὡς ἐκ τούτου τὴν μαρτυρίαν τῆς αὐτοῦ μυθοποιίας τῶν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε οὐρανῶν, συνιστᾶν πειρασθαι. Οἷς οὐρανούς καὶ τοποθεσίας ἴσα τοῖς μαθήμασι διαίρων (60), καὶ συνιστᾶν ἐπιτηδεύων οὐ παρέργως μηχανᾶται. Τὰ γὰρ ἐκείνων μάταια θεωρήματα λαβὼν εἰς ἴδιον χαρακτῆρα, αὐτὸς τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν, εἰς αἰτίαν τῆς ἰδίας εἰδωλοποιου καὶ πεπλανημένης ἐπιπλάστου διδασκαλίας μετήνεγκαν, καὶ βούλονται τὴν οὐσίαν τούτων ἀπὸ τῶν ὁμοίων ψῆφων ποιείσθαι, ὡς προείπον, τοῦ Ἀβρασαξ τῶν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε τὸν ἀριθμὸν ἔχοντος δῆθεν, δεικνύντες δι' αὐτοῦ τὸ ἔχειν τὸν ἐνιαυτὸν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἡμερῶν ἀριθμὸν κατὰ περίοδον. Πέπτωκε δὲ αὐτοῦ ὁ ληρωδὴς λόγος. Εὐρίσκειται γὰρ ὁ ἐνιαυτὸς (61) τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἡμερῶν καὶ ὠρῶν τριῶν. Ἔστα ἐντεῦθεν φησι, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔχει τριακόσια ἐξηκονταπέντε μέλη, ὡς ἐκάστη τῶν δυνάμεων ἀπονέμεσθαι ἐν μέρος, ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ πέπτωκεν αὐτοῦ ἡ ἐπινοημένη καὶ νόθος διδασκαλία. Εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ (62) τξδ' μέλη.

H' Θαυμαστῶς δὲ ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ τῶν ἀποστόλων διάδοχος, περὶ τούτου λεπτολογῶν, διήλεγξε τούτου τὴν ἀδελτηρίαν καὶ ἀδράνειαν. Ἀνατραπήσεται

¹ Eccli. vii, 1. ² Gen. i, 31. ³ γρ. Ἐμποροὶ γούν οὗτοι κακῶν ἐρασταὶ καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν.

(59) Τοῦ Ἀβρασαξ. Vide Baron. ad a. 120.

(60) Ἰσο τοῖς μαθήμασι διαίρων. Hanc lectionem e Vaticano substituiimus Vulgatæ illi quæ perspicue corrupta videtur, et est hujusmodi, ἴσας τοῖς ποθητικῶς διαίρεσσαι. Cornarius ποιητικῶς legit. Sensus porro is esse potest, Basilidem ccclxv illos cœlos e mathematicis rationibus, quæ totidem dies annuo orbi præfinitur, constituisse. Quare ex iisdem illis mathematicorum decretis paulo post hominem refutat. Quippe cum præter ccclx dies.

vi insuper horæ tribuantur.

(61) Εὐρίσκειται γὰρ ὁ ἐνιαυτὸς. Horæ apud Epiphanium æquinoctiales duas continent. Vide hæres. li.

(62) Εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ. At R. Elias in *Thisbi*: ערנב שי ערנב פירי: ccclxvii membra in homine sunt. At Epiphanius ait esse ccclxv. Nisi forte pro ei legendum sit οὐ, ut sensus sit, non esse 365 membra. Tum enim et τξδ' pro τξδ' substituendum erit.

ὅτι καὶ οὐρανὸς ὑπὸ τῶν κατ' αὐτὸν ἀγγέλων
 γεγενῆται, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, καὶ οἱ ἀνωτέρω
 ὑπὸ τῶν ἐπιανωτέρω, ἄρ' οὐν ἡ ἄνω δύναμις, ἡ καὶ
 Ἄβραμ καλουμένη, εὐρεθήσεται ἡ τὰ πάντα πε-
 ποιηκυῖα, καὶ ἡ αἰτία τῶν ὄντων πάντων, καὶ οὐδὲν
 δίχα αὐτῆς τι γεγενῆσθαι εὐρεθήσεται, ὅποτε αὐτῇ
 τὸ αἷτιον καὶ τὸ πρῶτον ἀρχέτυπον παρ' αὐτῶν κα-
 ταγγέλλεται, τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς τοῦ κόσμου
 τούτου ὑστέρημα, ὑπὸ τινος ἑτέρου μὴ γεγενῆσθαι,
 ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ αἰτίας τῶν με-
 ἔπειτα γεγόντων. Ἐρωτητέον δὲ τὸν αὐτόν· Τίνοι λόγῳ
 ἐπὶ τοσαύτην πληθὺν ἡμᾶς φέρετε, ὡς οὗτος, καὶ μὴ
 μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, τουτέστιν ἐπὶ τὸν ἕνα Θεὸν
 τὸν παντοκράτορα; ὅποτε ἐξάπαντος ἦτοι οὕτω λέγων,
 ἢ οὕτω, δεῖ τὸν ἕνα αἷτιον πάντων ὁμολογεῖν Δεσπό-
 την. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποθέσεως
 ἀπόκρισαι, ὡς πλάστουργὲ τῆς μυθοποιουμένης ταύτης
 πραγματείας. Εἰ Σίμων ἐσταυρώθη ὁ Κυρηναιος, ἄρα
 οὐ διὰ Ἰησοῦ ἡ σωτηρία ἡμῶν γεγενῆται, ἀλλὰ διὰ
 Σίμωνος, καὶ οὐκέτι ὁ κόσμος ἐλπίσειε διὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ σώζεσθαι τοῦ μὴ παθόντος. Οὔτε γὰρ Σίμων
 δύναται σώζειν, ἄνθρωπος ὢν ψιλός, καὶ οὐδὲν ἕτε-
 ρον. Ἄρα δὲ καὶ συκοφαντίας καταψήφισαι τὸ μονο-
 γενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ παραδέ-
 δωκεν ὁ ἀγαθὸς Κύριος, βιασάμενος εἰς φόνον. Καὶ
 ἔσται λοιπὸν ὄναρ, μᾶλλον δὲ κακοηθείας καὶ κυβείας
 ἔργον τὸ τοιοῦτον, ὅτι ὁ Κύριος, κυβεῖα τινὶ ἐαυτὸν
 πρὸς σὺν ἄλλοις ἀντ' αὐτοῦ παραδέδωκε· καὶ ἔσται ἡ
 κερὰ σου μωρολογία συκοφαντοῦσα μὲν τὴν ἀλή-
 θειαν, μὴ δυναμένη δὲ, ἀλλ' ἐλεγχομένη ὑπ' αὐτῆς
 τῆς ἀληθείας, ἀσυστάτως τὸ ποίημα τοῦτο εἰσ-
 ηγουμένη.

Sicque tua illa stultissima cavillatio veritati quidem
 qui poterit, sed de sigmento illo temere ac sine ulla stabilitate proposito vel ab ipsa veritate redar-
 guetur.

Θ. Πάντη γὰρ ἐλέγχει τοῦτον τὸν αἰρεσιάρχην ἡ ἀλή-
 θεια ἐν Ἰαλαίᾳ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ. Παντὶ γὰρ τοι
 ᾄδον, ὅτι Χριστὸς ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθε, καὶ θελή-
 ματι ἰδίῳ καὶ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος ἔλαθε τὴν σάρκα, ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν,
 ἐν τελειότητι Θεὸς ὢν, ἀπ' ἀρχῆς ἐκ Πατρὸς γεγεν-
 νημένος, ἀνάρχος καὶ ἀχρόνως· ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν
 ἡμερῶν ἐν μήτρᾳ παρθένου γενέσθαι καταξώσας,
 εἰς ἑαυτὸν τε σῶμα ἀναπλασάμενος, καὶ γεννηθεὶς ἐν
 ἀληθείᾳ, καὶ ἐνανθρωπήσας ἐν βεβαίῳ, ἵνα ἐν αὐτῇ
 πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν τῇ σαρκί, καὶ τὴν ψυχὴν δῶ ὑπὲρ
 τῶν ἰδίων προβάτων· ὡς ἐλέγχει τούτους λέγων·
 Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς
 τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται, καὶ ἀποκτανθήσε-
 ται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Τοῖς τε
 υἱοῖς Ζεβεδαίου φῆσας· Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον
 ὃ μέλλω πίνειν· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει Πέτρος·
 Θυνατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Καὶ
 πάλιν· Ὁς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· πάλιν δὲ

mirabiliter conviciū. Nec minus in præsentia fuit
 ejusdem Basilidæ nugæ refellentur qui e cælo
 delapsus, et cœlestia, manifeste contemplatus est,
 vel e cælo potius, hoc est scopo veritatis excidit :
 nam si cœlum istud ab angelis quos ille constituit,
 est productum, et ii rursus a superioribus, supe-
 riores a supremis procreati sunt, eo res nimirum
 recidit, ut summa illa virtus, quæ Abrasax dicitur,
 universa condiderit, sitque omnium quæcunque
 sunt causa, nec absque illa quidquam exstiterit :
 74 cum hæc ipsa principium, ac primum rerum
 omnium exemplar ab illis esse dicatur : adeoque
 sequitur mundi hujus quem vocant defectum non
 ad aliud esse quam ad primum illud principium
 causamque eorum, quæ sunt postea facta, referen-
 dum. Illud vero de eodem percontari oportet : Quid
 tu tandem, mi homo, nos in tantam multitudinem
 compellis, ac non potius ad principium ipsum, hoc
 est unum Deum et omnipotentem deducis? quando-
 quidem sive hoc sive alio modo statuas, unum
 omnino rerum omnium principium ac Dominum
 fateri necesse sit. Quin hoc velim mihi, fabulosi
 hujus commentum architecte, de Christo respondeas.
 Si in crucem Simon ille Cyrenæus est sublatus,
 non igitur per Christum parta nobis est salus, sed
 per Simonem; nec jam per Christum mundus sal-
 vum fore se sperare debeat, utpote qui minime sit
 passus. Neque enim salutis esse causa Simon po-
 test, purus utique ac putus homo, neque quidquam
 amplius. Ad hæc unigenitum Dei Filium calumniæ
 condemnas, si alterum bonus Dominus violenter ad-
 necem suo loco tradiderit. Nec aliud tota res præ-
 ter somnium erit, imo malignitatis præstigiis
 specimen, cum semetipsum Dominus fraudulentis
 artibus subducens sui vicarium alterum substituat.

calumniam struet, nec quod volet tamen asse-

IX. Hæc enim hæresiarcham istum tam in Veteri
 quam Novo Testamento omni ex parte convincit.
 Siquidem nemini est obscurum, Christum sua
 sponte ad supplicium venisse, atque etiam volun-
 tate cum sua tum Patris ac sancti Spiritus addu-
 ctum, uti carnem indueret, et inter nos hominem se
 faceret, cum nihilominus perfectus esset Deus, a
 Patre principio sine ullo initio vel tempore genitus.
 Qui postremis temporibus in virginis utero formari
 voluit, sibi que corpus effinxit, ac revera genitus, et
 homo sine ullo fuco factus est, uti pœnas in ea quam
 susceperat carne pro nobis experiretur, ac pro
 ovibus suis animam traderet. In quo hæreticos illos
 perspicue refellit dum ita loquitur : *Ecce ascendi-
 mus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur, et
 occidetur, et 75 tertia die resurget*. Tum insuper cum
 Zebedæi filiis ait : *Potestis bibere calicem quem ego
 bibiturus sum*? Quo illa apostoli Petri verba perti-
 nent : *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu*.

¹ K. καταψήφισεις. ² Matth. xx, 18. ³ ibid. 22.

⁴ 1 Pet. iii. 18.

Ac rursum: *Qui pro nobis in carne passus est.* Sed et Joannes ita scribens: *Si quis negat Christum in carne venisse, hic est Antichristus*¹. Ad hæc sanctus Paulus: *Qui mortem, inquit, gustavit, mortem inquam crucis*². Id quod Moses diu ante prænuntians dicebat: *Videbitis vitam vestram coram vobis e ligno suspensam*³. Vita porro postra non Cyrenæus Simon, sed ille est ipse, qui pro nobis ideo passus est, ut nos passionibus nostris exsolveret, qui que ideo mortuus carne mors ipsa mortis esse voluit, ejus ut simululum frangeret: idem terræ ad interiora descendit, ut adamantinos vectes effringeret. Qua re confecta captivas sursum animas evexit, atque inferos exhaustit.

X. Tantum igitur abest ut Simoni Christus causam mortis attulerit, ut ei semetipsum exposuerit. Nam quid tandem ais, mortalium omnium infelicissime? Non libere profiteri quæ vellet potuit, et ab illis nisi in cruce suspendi vellet recedere? At scilicet Dei Verbo adhibendæ joculares præstigiæ fuerunt, ut alium ad mortem, crucisque supplicium obeundum vice sua traderet, is præsertim qui dixerit: *Ego sum veritas et vita*⁴! Atqui neque vitæ est alteri mortem consciscere, neque quod revera inest in sese dissimulare, aliaque pro aliis ostendere, veritatis. Desinet enim veritas esse, si sit fraudis et erroris artifex, summique ipsamet opus abscondat, ac contrariam calliditatem ad negotium suum accommodet. Postremo ut dicendi finem faciam: *Væ mundo a scandalis*⁵, et operantibus iniquitatem! Quam multi non modo sibi tenebras offuderunt, sed et alios quos errori suo postea faciles atque obsequentes nacti sunt! Sed prudentibus veritas apparebit; Basilidæ vero, et ejusmodi farinæ hominum studium constabit ab errore profectum.

Hæc habui quæ de hac hæresi, ejusque fabulis dissererem. A qua deinceps ad aliam me conferam. Quis enim non illam hæresin facile deprehendat nihil præter figmentum esse, **76** instarque cæcæ in arena defossam, solo cornu⁶ duntaxat exerto iis qui in ipsam incurrerant exitium afferre? Verum et peccatorum cornu Dominus contrivit, et *justi cornu solum exaltabitur*⁷, hoc est veritatis fides. Posteaquam igitur veritatis illud doctrina contrivimus, age cæteras persequamur, conciliato primum nobis adjutore Deo, cui gloria et honor, et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

ADVERSUS NICOLAITAS,

Quæ est hæresis V, sive XXV.

I. Nicolaus e numero VII diaconorum fuit, qui

¹ I Joan. iv, 2 ² Phil. ii, 8. ³ Deut. xxviii, 66.
 ⁴ γρ. θεήλατε. ⁵ γρ. αἰρέσεως τῆς τῶν μυθώδους.

(63) *Ὁψεσθε τὴν ζωὴν.* Hic locus e Deut. xxviii, 66, de Christo a nonnullis PP. accipi solet, ut ab Aug., lib. xvi *contra Faust.*, c. 23; Tertulliano lib. *contra Jud.*, c. 11.

(64) *Νικολαϊτῶν.* De sectæ vel auctore vel ἐπὶ ὄψε, veteres a se invicem dissentiunt. Magis

Ἰωάννης λέγων· *Εἰ τις οὐ λέγει τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθῆναι, οὗτος Ἀντίχριστός ἐστιν.* Ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος φησὶ· *Γευσάμενος θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ·* ὡς καὶ Μωϋσῆς προαναφωνῶν ἔλεγεν· *Ὁψεσθε τὴν ζωὴν (63) ἡμῶν κρεμασμένην ἀπέραντι ὡμῶν ἐπὶ ξύλου.* Ζωὴ δὲ ἡμῶν οὐχ ὁ Σίμων ὁ Κυρηναῖος, ἀλλ' ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονηθὼς, ἵνα τὰ ἡμέτερα πάθῃ διαλύσῃ, καὶ θανῶν σαρκὶ θάνατος, θανάτῳ γένηται, ἵνα τὰ κέντρον τοῦ θανάτου κλάσῃ, καταθὰς εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα τοὺς ἀδαμαντίνους μοχλοὺς συντρίψῃ. Ὅπερ ποιήσας, ἀνήγαγε τῶν ψυχῶν τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐκένωσέ τε τὸν ἄδην.

B P. Οὐκ ἄρα οὖν αἴτιος θανάτου γέγονεν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι αὐτὸς ἑαυτὸν παραδοὺς. Τί γὰρ λέγει, ὡ ἄθλιε ἵ πάντων ἀνθρώπων; Οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροσσομεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπ' αὐτῶν, εἰ μὴ ἐθέλητε σταυρωθῆναι; Ἄλλὰ παίγνιον ἐπολεῖς κυβείας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἄλλον ἀντὶ αὐτοῦ παρεδίδου ἀποθαναῖν καὶ σταυρωθῆναι, ὁ λέγων· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, φησὶ, καὶ ἡ ζωὴ!* Ἡ δὲ ζωὴ οὐκ ἂν ἐτέρῳ θανάτου παρασκευάσει· καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἂν κρύψῃ τὸ ἐν ἀληθείᾳ παρ' αὐτῆς γενόμενον, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ὑποδείξῃ. Οὐκέτι γὰρ ἡ ἀλήθεια εὐρεθήσεται ἀλήθεια πλάνην ἐργαζομένη, καὶ κρύπτουσα τὸ ἐπιτελεῖς ἔργον, δι' ἐναντίου δὲ πραγματευομένη σοφισματος. Καὶ ἀπλῶς ἐκ πάντων, ὡς εἰπεῖν, ἵνα μὴ μὴ κύνῳ τὸν λόγον, *Ὅθαι τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκαρδάλων,* καὶ τῶν ἐργαζομένων τῆν ἀνομίαν! Πόσοι ἑαυτοῖς σκότος ἠδύρηται, καὶ ἄλλοις τοῖς μετέπειτα τῷ σκότει αὐτῶν πειθομένοις! Τοῖς δὲ συνετοῖς φανέσεται ἡ ἀλήθεια· ἡ δὲ Βασιλείου καὶ τῶν τοιούτων πραγματεία πλάνης ἔργον ἐλεγχθήσεται.

Καὶ ταῦτά μοι περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ μύθου τούτου εἰρήσθω. Ἐντεῦθεν δὲ ἐφ' ἐτέραν αἰρέσειν βαδιούμαι. Τίτι γὰρ οὐ φωρατὴ ἔσται ἡ τοιαύτη αἵρεσις, μῦθος τις οὔσα, καὶ ὡς κεράστου τρόπῳ ἐν ἄμμῳ κεχωσμένη, διὰ δὲ τοῦ κέρατος ἐν ἀέρι προκύπτουσα, καὶ τὸν ἐλεθρον τοῖς περιτυγχάνουσιν αὐτὴν ἐργαζομένη; ἀλλὰ καὶ τὸ κέρας τῶν ἀμαρτωλῶν ὁ Κύριος συνέτριψε, ἐπὶ δὲ κέρας τοῦ δικαίου **D** *μόνον ὑψωθήσεται,* ὅπερ ἐστὶ πίστις ἀληθείας. Δὲ, καὶ τοῦτον συντρίψαντες τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ, ἐπὶ τὰς μετέπειτα διέλθωμεν, Θεὸν βοήθῳ ἐπικαλούμενοι, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

KATA NIKOLAITON (64),

Αἵρεσις Ε', ἡ καὶ ΚΕ'.

A. Νικόλαος γέγονεν εἰς ἀπὸ τῶν ἐπτὰ διακόνων, τῶν

⁴ Joan. xiv, 6. ⁵ Matth. xviii, 7. ⁶ Psal. lxxiv, 11.

strum erroris fuisse præter Epiphanium censent Irenæus lib. 1, cap. 27, Ignatius, Philastrius, et alii. At Clemens lib. iii *Strom.*, Nicolaum cum ab aliis animi ornamentis, tum a temperantia commendat; ejusque virgines filias fuisse narrat: sed ex quadam sententia, quam is coram apostolis

ἐκλεγεμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἅμα Στεφάνῳ τῷ ἁγίῳ καὶ πρωτομάρτυρι, καὶ Προχόρῳ, καὶ Παρμενῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις. Οὗτος, ἀπὸ τῶν Ἀντιοχείων ὁρμώμενος, προσήλυτος γίνεται. Μετέπειτα δὲ καταδεξάμενος τὸν περὶ τοῦ κηρύγματος λόγον τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς συνήφθη τοῖς μαθηταῖς, ἐν τε τοῖς προκριτέοις τὰ πρῶτα ἐξεταζόμενος. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τοῖς ἑκλεγείσιν εἰς τὴν τῶν χηρῶν τότε ἐπιμέλειαν ἐγκαταριθμήθη. Ὑστερον δὲ τοῦτον ὑπέδου ὁ διάβολος, καὶ ἐξηπάτησεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν τῇ αὐτῇ πλάνῃ τῶν προεξημένων παλαιῶν, κατατροβήσας μειζόνως ὑπὲρ τοὺς πρῶτον. Γύναιον γὰρ οὗτος ἔχων εὐμορφον, καὶ ἀπὸ τοῦ γυναιχοῦ ἐγκατευσάμενος, ὡς κατὰ μίμησιν ὧν ἑώρα θεῶν προσαναχόντων, μέχρι τινὸς ἑκατέρει. Οὐ μὴν εἰς τέλος ἤνεγκε κρατεῖν τῆς αὐτοῦ ἀκρασίας· ἀλλὰ βουληθεὶς ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφειν, προφάσεις τινὰς οὐκ ἀγαθὰς ἑαυτῷ ἠρῶμενος ἐπενόει πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἰδίου τῆς ἀκολασίας πάθους, ἃ μᾶλλον συνέφερον ἢ αὐτῷ. Εἶτα οὖν τοῦ σκοποῦ ἐκπεσόντων, τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ συνήφθη ἀπειρέργως. Οὗτος δὲ, αἰσχυρόμενος τὴν ἑαυτοῦ ἦτταν, καὶ ὑφορώμενος φωραθῆναι, ἐτόλμα λέγειν, ὅτι, εἰ μή τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαγνεύει, ζωῆς οὐ δύναται μετέχειν τῆς αἰωνίου. Ἐκ προφάσεως γὰρ εἰς πρόφασιν μετηνέχθη ἑτέραν. Ὁρῶν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον κάλλει μὲν διαπρέπουσαν, ταπεινότητι δὲ φερομένην, ἐξηλοτύπησε ταύτην, καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀτέλειαν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίσας, τὰ πρῶτα μὲν ἐμπαροινῶν εἰς τὴν ἰδίαν γαμητὴν διετέλει, καὶ διαβολὰς τινὰς αὐτῇ ἐπιφέρων διὰ λόγων· τὸ δὲ πέρας ἑαυτὸν κατέσπασεν οὐ μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς βλάσφημον ὑπόνοιαν, καὶ βλάβην κακοτροπίας, καὶ πλάνην παρεισδύσεως πονηρᾶς.

B. Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως κακῶς τῷ κόσμῳ ἐπιφύεσθαι· φημί δὲ Γνωστικοί, καὶ Φιθιωνῖται, καὶ οἱ τοῦ Ἐπιφάνους καλούμενοι, Στρατιωτικοί τε καὶ Λευῖτικοί, καὶ ἄλλοι πλείους. Ἐκαστος γὰρ τούτων, τὴν ἑαυτοῦ αἵρεσιν τοῖς πάθεσιν αὐτοῦ ἐπισπῶμενος, μυρίας ὁδοὺς ἐπενόησε κακίας. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν Βαρβηλῶ τινὰ δοξάζουσιν, ἣν ἄνω φάσκουσιν εἶναι ἐν ὀγδοῦ οὐρανῷ. Ταύτην δὲ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς προβεβλήσθαι φασί. Μῆτέρα δὲ αὐτὴν εἶναι οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαῶθ (65) λέγουσιν, οἱ δὲ τοῦ Σαβαῶθ. Τὸν δὲ υἱὸν ταύτης κεκρατῆναί τοῦ ἑβδόμου οὐρανοῦ ἐν θράσει τινα καὶ ἐν τυραννίδι. Λέγει δὲ τοῖς ὑποκάτω, ὅτι Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός. Τὴν δὲ Βαρβηλῶ ἀκηχοῦσαι

¹ γρ. ἔθεν καὶ ἐν τοῖς. ² γρ. συνέφερον τοῦ ἰδίου σκοποῦ ἐκπεσόντι τῇ ἰδ. γυν. συναφθῆναι. ³ Act. vi, 5 sqq.

dixerat, δεῖν παραχρῆσασθαι τῇ σαρκί, flagitiosi dogmatis occasionem esse natam. Sic enim ille lib. ii Strom. : Τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νικολαῶ ἐπεσθαι ἀπομνημόνευμα τι τάνδρως φέροντες ἐκ παρατροπῆς τὸ δεῖν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί. Ἄλλ' ὁ μὲν γενναῖος κολοῦναι δεῖν ἐδῆλου τὰς τε ἡδονὰς, τὰς τε ἐπιθυμίας· καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμαρτα-

ab apostolis electi sunt, una cum S. Stephano protomartyre, ac Prochoro, Parmena sociisque caeteris. Hic oriundus Antiochia sese ad Judæorum sectam aggregavit. Postea Christianum dogma complexus, ad discipulos adjunctus, atque inter primarios annumeratus est¹. Inde in eorum ordinem relatus est, qui ad viduarum præfecturam electi sunt. Verum postea in eum se diabolus insinuavit, ejusque mentem veterum illorum, quos commemoravimus, erroribus imbuit, ut etiam majus ipsi quam iisdem illis vulnus infligeret. Nam cum uxorem haberet eleganti specie mulierem, ab ea sibi aliquandiu temperavit, ut eos imitaretur, quos Deo penitus addictos cerneret. Sed non intemperantiam suam perpetuo coercere potuit.

B Quippe canis instar ad vomitum redire cupiens, et melos quosdam colores excusationesque prætexens, ea ad libidinis suæ patrociniū excogitavit, quæ magis ex usu sibi esse viderentur. Quia specum excidisset, tum demum sine ulla tergiversatione cum uxore consuetudinem habere instituit. Verum suæ sibi ignaviæ conscius, ac ne deprehenderetur veritus, jactare illud ausus est : nisi qui singulis diebus luxuriæ vacet, sempiternam salutem neminem posse consequi. Ita ab excusatione una in alteram delapsus est. Cum enim conjugem suam præstanti esse forma videret, humilemque sese præstare, zelotypia commotus, ac de libidine sua cæterorum mores interpretatus, **77** primum uxorem suam contumeliose est aggressus, eique certa crimina per calumniam objecit. Denum vero non solum ad usitatum inter homines ac naturalem usum corporum prolapsus est ; verum etiam in plenum illud in Deum contumeliæ dogma, improbitatisque damnum, atque errorem pravitatis omnis conciliatorem erupit.

II. Ab hoc fonte derivati, ac pessime in mundum introducti sunt hæretici illi, qui eam sibi, quam falso nominant, cognitionem vindicant : eujusmodi sunt Gnostici, Phibionitæ, et quibus ab Epiphane nomen est inditum. Tum etiam Militares, Levitici, aliique complures. Quorum quilibet hæresin propriam ad animi sui affectiones accommodans, sextas nequitias vias excogitavit. Nam eorum aliqui Barbelonem nescio quam celebrant, cui in octavo cælo domicilium attribuunt. Hanc a Patre productam affirmant ; matremque alii Jaldabaoth, alii Sabaoth faciunt. Et quidem illias, ut aiunt, filius septimi cæli per summam audaciam ac tyrannidem compos est factus. Isque inferiores alloquens : *Ego, inquit, primus sum, ac postremus, nec alius præ-*

vein τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς τε καὶ ἐπιθέσεις. Οἱ δὲ εἰς ἡδονὴν τράγων δίχην ἐχθυθέντες, οἷον ἐφουβρίζοντες τῷ σώματι καθηδουπαθοῦσιν.

(65) *Οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαῶθ.* A τῇ et M̄N deductum videtur, quasi *matricem patrūn, ac propagatricem vim* dixeris.

ter me Deus est. Quod audiens Barbelo lacrymata est. Eandem porro venusta specie principibus semper apparere dicunt, ab iisque semen per voluptatem ac profluvium auferre; nimirum ut vim suam in diversos distractam iterum recuperet. Cujus dogmatis occasione fœditatis suæ mysterium in orbem in-vexit. Atque eorum plerique, quos commemoravi-mus, quo tandem pacto quod ne proferre quidem licet miro improbitatis artificio in promiscuo mulierum concubitu, immanique turpitudine volutari docuerunt? quemadmodum sanctissimus Paulus alibi declarat his verbis: *Quæ enim occulto fiunt ab ipsis turpe est vel dicere* ¹.

III. Verum si qui contrariam huic errori refuta-tionem a Spiritu sancto profectam videre cupiat, ea ex sancti Joannis Apocalypsi cognosci poterit, qui ad unam Ecclesiarum ex Christi Domini per-sona scribens, sive ad episcopum, qui ei præpositus fuerat, cum angeli sancti virtute qui in altari erat, ita loquitur: *Sed hoc habes boni, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi* ². Alii vero Prunicam quamdam **78** eodem quo isti commentu veneran-tes, et ex illo turpitudinis dogmate cupiditatibus suis obsequentes, Prunicæ, inquit, vires ex cor-poribus profluviiisque colligimus; ex semine nimi-rum, ac menstruis, de quibus paulo post, cum de his particulatim agemus, subtilius disseremus, non ut audientium, legentiumve sensus inquinemus, sed ut prudentioribus vehementius adversus illos odium pessimorumque facinorum detestationem injicere possimus. Neque vero scelestos illos calumniose traducimus, sed quæ ab ipsis geruntur, ea uti se-res habet, palam omnibus exponimus. Sunt et ex illis aliqui, qui Jaldabaoth præcipue colunt, eum-que Barbelonis priorem natu filium esse prædicant: ideoque habendus ei honor est, inquit, quod re-condita multa patefecit. Hinc est quod certos libros Jaldabaoth nomine inscriptos ac commentitios ha-bent; necnon barbaras principum, ut asserunt, ac potestatum per unumquodque cœlum appellationes innumeras, qui omnes hominum animis sunt con-trarii. Sane ingens humano generi fraus est ex istiusmodi hominum errore comparata. Alii Cau-laucauch cuidam eandem venerationem deferunt, quo nomine unum ex principibus appellant. Qui-bus vocum terriculis commentitiisque ac barbaris appellationibus imperitis hominibus imponere con-antur. Sed peritioribus, et iis qui cujuscunque nominis, ac propositæ rei notitiam per divinam quamdam scientiam ejusdem sunt Dei beneficio consecuti, quid facilius quam ista fabulorum ab illis errorum conficta dogmata refellere?

IV. Cum enim Prunicum nominant nihil ea vox

¹ Ephes. v, 12. ² Apoc. ii, 6. ³ γρ. Προϋνεικον.

(66) Προϋνικον γὰρ ἐὰν εἰπωσι. Προϋνικός Hesy-chio bajulum ac mercenarium significat. Οἱ μισθοῦ κομίζοντες τὰ ὄνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, οὓς τινες παιδαριωνᾶς καλοῦσι, ἄρμεις, τραχεῖς, δέξεις εὐκί-

τὸν λόγον τοῦτον, καὶ κλαῦσαι. Ταύτην δὲ ἀεὶ φαίνε-σθαι τοῖς ἀρχουσιν ἐν εὐμορφίᾳ τινί, καὶ ἀποσυλῆν τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα δι' ἡδονῆς καὶ ἐκχύσεως, ἵνα δῆθεν τὴν αὐτῆς δύναμιν τὴν εἰς διαφόρους σπαρείσαν αὐθις πάλιν ἀνακομίσῃ. Καὶ οὕτως ἐκ τοιαύτης ὑπο-θέσεως τὸ τῆς αὐτοῦ αἰσχρολογίας μυστήριον τῷ κόσμῳ ὑπέσιθηγε. Καὶ τινες, ὡς ἔφη, τῶν προει-ρημένων διὰ πολλῆς κωκομηχανίας, ἀ μὴ θέμις λέ-γειν, πῶς ἐν πολυμυξίᾳ γυναικῶν, καὶ ἐν αἰσχρο-ποίαις ἀνηκέστους ἀναστρέφεσθαι ἐδίδαξαν, ὡς καὶ ποῦ ὁ ἀγιώτατος Ἀπόστολός φησι· *Τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν*.

Γ'. Τῷ δὲ βουλομένῳ τὴν ἀντίθετον ἰδεῖν ἐκ Πνεύ-ματος ἁγίου περὶ τῆς τοῦτου αἰρέσεως ἀνατροπῆς, ἰστέον ἐστὶν ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Ἀποκαλύ-ψεως, ὅς, γράφων μὲτ' τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκ προσώπου Κυρίου, τοῦτέστι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἐκεῖσε καταστα-θέντι, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, φησὶν· *Ἔχεις δὲ τι καλὸν, ὅτι μ-οσις τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν, ἀ καὶ ἐγὼ μισῶ. Προϋνικόν* ³ τε ἄλλοι τιμῶντες τινὰ, ὡς καὶ οὗτα, μυθῶδως πάλιν εἰς ταύτην τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἰσχροου-ρίας τὰ ἑαυτῶν πάθη ἐπιτελοῦντές φασι· Τῆς Προ-νικου τὴν δύναμιν συλλέγομεν ἀπὸ τῶν σωματίων, διὰ τε τῶν ρευστῶν· φημι δὲ γονῆς καὶ καταμη-νίων, περὶ ὧν ὀλίγω ὕστερον, ὅταν περὶ αὐτῶν μο-νομερῶς λέγειν ἐπιβαλλώμεθα, κατὰ λεπτότητα ὑφί-γησομαι, οὐκ εἰς τὸ χράνα ἀκοᾶς τῶν ἀκουόντων ἢ ἐντυγχανόντων, ἀλλ' εἰς τὸ τοῖς συνετοῖς ἀπέχθειαν μᾶλλον ἐργάσασθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀποτροπῆν τῆς τῶν κακῶν ἐργασίας, οὐ συκοφαντῶν τοὺς ἀλιτι-ρίους, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα εἰς τοῦμφανῆς θριαμβεύων. Ἔτεροι δὲ τῶν προειρη-μένων Ἰαλδαθαῶθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι πρῶτον υἱὸν, ὡς ἔφη, τῆς Βαρθηλῶ· καὶ διὰ τοῦτο φησι δεῖν ἄγειν αὐτῷ τὴν τιμὴν, ὅτι πολλὰ ἀπεκά-λυψεν. Ὅθεν καὶ βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδα-θαῶθ ποιητεύονται ἐκτυποῦντες, καὶ ὀνομασίας μυ-ρίας βαρβαρικᾶς ἀρχόντων, φησι, καὶ ἐξουσιῶν καθ' ἕκαστον οὐρανὸν ἐναντιούμενον τῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῇ. Καὶ πολλῆ ἀπλῶς ἢ διὰ τῆς πλάνης αὐτῶν γι-νομένη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλή. Ἄλλοι δὲ τὸν Καυλαουκαὺ ὡσαύτως δοξάζουσι, ἀρχοντὰ τινε τοῦτον οὕτω καλοῦντες, φαντασιάζειν φιλοτιμούμενοι τὸς ἀπείρους διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπλήξεως, καὶ ἐπιπλάστου τῆς τοῦ ὀνόματος βαρβαρωνυμίας. Τοῖς δὲ ἐμπερίοις καὶ ἐκ Θεοῦ λαβοῦσι περὶ ἐκάστης ὀνο-μασίας καὶ ὑποθέσεως τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώ-σεως χάριν, πῶς οὐκ εὐθύελεγκτα τὰ τῆς μυθῶδου; αὐτῶν πλάνης διδάγματα καὶ ἐχέγγυα;

Δ'. Προϋνικον ἐὰν εἰπωσι (66), τὸ ὅλον ἐστὶν ἔδω-

νητοι, γοργοί, μισθωτοί. Idem fere apud Suidam Vulgo a πρὸ εἰ ἐνεῖκω deducunt, aut a πρὸ εἰ νεῖ-κος. Nam et ὑδριστὴν interpretantur; itaque Pli-avorinus. Qui et addit πόριλος τὸ αἰδοῖον. Quod de

παθείας καὶ ἐκκαρδίας ἐξεύρεσις. Πᾶν γὰρ τὸ προ-
 νικευόμενον λαγνείας ὑποφαίνεται τὸ ἐπώνυμον· φθο-
 ρᾶς δὲ τὸ ἐπιχειρήμα. Ἐπὶ τοῖς γὰρ τὰ σώματα δια-
 κορεύουσιν. Ἑλληνική τις ἐστὶν ἡ λέξις τὸ Ἐπρου-
 νίκευσε ἢ ταύτην. Ὅθεν καὶ ἐν μύθοις ἀναγράφουσιν
 αἱ τὰ Ἑλληνικά συγγραψάμενοι Ἑλλήνων ἀπα-
 τήτους, περὶ κάλλους γέγοντες οὕτως, ὅτι κάλλος
 προῦνικον. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ Καυλαυκαύχ τις τῶν
 γινωσκόντων οὐ καταγέλασειεν, ὅτι τὰς Ἑβραϊστὶ
 καλῶς εἰρημέναις λέξεις, καὶ Ἑλληνιστὶ καλῶς ἐρμη-
 νεύεισας, καὶ νῦν παρὰ τοῖς Ἑλληνιστὶ ἀναγκιῶ-
 σκουσι φανεράς οὖσας, καὶ οὐδὲν σχολιδὸν ἐχοῦσας,
 αὐτοὶ εἰς εἰδωλοποιίας τε καὶ εἰς μορφάς, καὶ εἰς
 ἐνκοστατικὰς ἀρχάς, καὶ ὡς εἰπεῖν ἀνδριαντοπλα-
 σίας τὰς ἀφελέσι διὰ φαντασίας τὴν πλάνην ὑποσπει-
 ρόντες, ἀνατυποῦσιν εἰς τὴν τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν καὶ
 μούθου τεχνῆς ὑποσποράν; Καυλαυκαύχ γὰρ ἐν τῷ
 Ἡσαΐα (67) γέγραπται, λέξις τις οὖσα ἐν τῇ δωδε-
 κῆ ὁράσει, ἐνθα λέγει· *Θλίψιν ἐπὶ θλίψει, ἐλπίδα
 ἐπ' ἐλπίδι*. Ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν προσδέχου.
 Ἡ καὶ αὐτὰ τὰ Ἑβραϊκὰ ῥήματα τελειότατα ἐν-
 τὶθά παραθήσομαι αὐταῖς λέξεσιν, ὡς ἐστὶ γεγραμ-
 μένον. Τὸ γὰρ Σαυλασαῦ σαυλασαῦ ἐρμηνεύεται *Θλί-
 ψις ἐπὶ θλίψιν*. Καυλαυκαύχ καυλακαύχ, *ἐλπὶς ἐπ'
 ἐλπίδι*. Ζηρησάμ ζηρησάμ, *ἔτι μικρόν ἔτι μικρόν
 προσδέχου*. Ποῦ οὖν ἡ τούτων μυθολογία; ποῦ ἡ
 εἰστήσις τῆς φαντασιολογίας; Πόθεν τῷ κόσμῳ τὰ
 ζῴνια; Τίς ὁ ἀναγκάσας εἰς ἑαυτοῦς ἐπισπάσασθαι
 Δεθρον τοῦς ἀνθρώπους; Εἰ μὲν γὰρ γινωσκόντες
 μετεποίησαν τὰς ὀνομασίας εἰς φαντασίαν ἀπωλείας,
 αὐτοῖς προφανῶς αἰτίοι γέγονασιν· εἰ δὲ ἀγνωοῦντες
 ἐμῇ ἤδεισαν ἔφασαν, οὐδὲν αὐτῶν ἀθλιώτερον. Μωρὰ
 γὰρ ταῦτα ὡς ἀληθῶς· καὶ παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτη-
 μένῳ ἐν Θεῷ ἔνεστιν ἰδεῖν. Ἡδουπαθείας γὰρ χάριν
 ἐαυτοῦς τε καὶ τοῦς πειθομένους ἀπώλεσαν καὶ ἀπολ-
 ῶνυσιν. Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ πλάνης, ὡσπερ φύσημα ἐν
 ὠτῷ διαφόροις κινήμασιν ἕκαστον τῶν ἀφρόνων κι-
 τῶν κατὰ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ αὐλὸς
 ἐμμημὰ ἐστὶ τοῦ δράκοντος, δι' οὗ ἐλάλησεν ὁ πονη-

ἢ γρ. προνικεῦσαι ταύτην. ἢ Isa. xxviii, 10.

vanatum videtur. Sed nemo notionis ejus, quam
 Epiphanius ei voci tribuit, mentionem facit, ut
 dem sit quod porneusēσαι, vel φθείρειν. Ac suspicari
 licet in ea significatione dici, quasi porνικεῦσιν et
 φρονικόν. Vir quidam doctus apud Diogenem in
 ienocrate vocem illam ausus est rescribere, pro
 o quod vulgo legitur porνικούς. Verba Diogenis
 hæc sunt : Καὶ εἴποτε μέλλοι εἰς ἄστυ ἀπιέναι,
 αἰτ' τοῦς θεροδῶδεις πάντας καὶ πορνικούς ὑπο-
 τέλλειν αὐτοῦ τῇ παρῶδῳ. Verum sine veterum au-
 thoritate codicum nefas est aliquid immutare.
 prid Hesyehium vero, ut recte observat idem, in
 vocabulo Σκίταλοι, ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων, καὶ τῆς
 πορνικίας νυκτερινῆς. Ubi προῦνικία pro re venerea
 surpata videtur.

(67) Καυλαυκαύχ γὰρ ἐν τῷ Ἡσαΐα. I. iens ille
 Isa. xxviii, com. 10 et 13 legitur; sed Hebraica
 LXX Senioribus discrepant : קטן קטן קטן קטן קטן
 קטן קטן קטן קטן קטן, Fræceptum ad
 æceptum, spes ad spem, etc.; vel : Manda, re-
 munda, exspecta, reexspecta; quod de sacrilega
 insensu ac dicacitate Judæorum interpretatur Hie-

A aliud quam voluptatum excogitatas illecebras indi-
 cat. Nam quidquid προνικευόμενον dicitur, id ve-
 nereæ libidinis significationem, et tentatam ab'ali-
 quo corruptelam demonstrat. Nam ad eorum faci-
 nus, qui puellis stuprum offerunt, Græcorum usi-
 tata vox est, Ἐπρονίκευσε ταύτην, hoc est, stuprum
 huic obtulit. Unde etiam impostores illi qui de re-
 bus Græciæ scripserunt, cum de pulchritudine
 mentionem faciunt, κάλλος προῦνικον appellant.
 Quod vero ad vocem-Caulaucauch attinet, quis eorum
 qui nominis hujus potestatem noverit risum tenere
 possit, cum istos videat vocabula quædam Hebraico
 behe concepta, nec minus commode Græce reddita,
 ab 79 iisque qui Græce legunt plane intellecta,
 cum difficile nihil habeant, hæc illos tamen expri-
 mendis suis idolis accommodare, hoc est inanibus
 formis, ac subsistentibus principiis, et, ut ita dicam,
 simulacrorum figmentis, dum vana illa nominum
 ambitione rudiorum mentibus errorum suum asper-
 gunt, quo turpem illam ac fabulosam artem latius
 dissipent? Etenim vox illa Caulaucauch apud Isaiam
 scripta legitur in duodecima visione, cum ita lo-
 quitur : *Tribulationem super tribulatione, spem su-
 per spe : adhuc paululum, paululum adhuc exspecta*.
 Quare ipsamet Hebraica verba, totidem ut illic le-
 guntur descripta syllabis hoc loco subjiciam. Quippe
 Tsau latsau, tsau latsau, *tribulationem super tribu-
 lationem*, significat. Caulacau, *spem super spem*.
 Zeer scham, zeer scham, *adhuc paululum, paululum
 adhuc exspecta*. Ubinam igitur est illorum commen-
 tum? Ubi vanissimum illud somnium fetus instar
 ab istis conceptum? Unde hæc in mundo zizania?
 Quænam genus hoc hominum necessitas coegit, sibi
 ut voluntarium exilium consciscerent? Si enim
 ejusmodi vocabula cum eorum vim intelligerent
 perniciose ludificatione detorserunt, manifeste sibi-
 metipsis mali auctores fuerunt : sin per ignorantiam
 quæ nescirent usurpaverint, nihil his fingi
 potest infelicitus. Stolidi quippe sunt hæc, atque

ronymus. At LXX : *Θλίψις ἐπὶ θλίψιν, ἐλπὶς ἐπ' ἐλ-
 πίδι*. Ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν. Videntur 79 pro 78
 legisse. Nec ideo accusandus est Epiphanius, ut a
 nescio quo factum est, quasi Hebraice nescierit.
 Hebraica ut erant exscripsit ille; tum ad singula
 vocabula Græcam interpretationem adiunxit, ejus-
 modi in Ecclesia passim exaudiri solebat : et ἐρμη-
 νεύεται, dixit, hoc est ita a LXX redditur. Quod
 autem idem ille censet, Nicolaitas impurissimi Dei
 sui nomen Καυλαυκαύχ e psal. xxix sumpsisse : ubi
 ita scriptum est כבב חן vox robusta; ac perpe-
 ram Epiphanium ex Isaiâ transtulisse, mihi non pro-
 bat; nam illis ipsis Isaiæ verbis abusus hæreticos
 testis est Hieron., cuius hæc verba sunt : *Hisque
 verbis abuti solet immundissima hæresis apud sym-
 plices quosque atque deceptos, ut terrorem faciat no-
 vitate sermonum; quod scilicet qui hæc verba cogno-
 verit, et in coitu eorum meminerit, absque ulla dubi-
 tatione transeat ad regna cetorum*. Nicetas lib. 1
 Thesauri Nicolaitas scribit Prunicum mulierem, et
 Caulaucam veneratos esse.

ridicula; quæ quisquis divinitus prudentiam nactus sit nullo negotio pervideat. Siquidem voluptatis gratia cum seipso, tum quos habent sectatores perdidit, perduntque quotidie. Et quidem erroris ille spiritus quidam velut in tibia flatus est, qui unumquemque insipientium hominum diversis contra veritatem agnitionibus commovet. Atque adeo tibia serpentis figuram imitari videtur, per quem malus dæmon locutus est, atque Evam decepit. Ad cuius exemplar expressa, et ad humanum genus illudendum confecta tibia est. Tu vero et illam mihi effigiem intucere, quam qui tibia canit in sese representat. Hic enim sursum faciem attollit, ac deorsum demittit, tum ad dextra sinistraque perinde ut ille vergit. Quippe diabolus iisce gestibus utitur, ut contumeliam in superos ostendet, et quæ in terra sunt funditus evertat, totumque adeo terrarum orbem eodem exitio comprehendat, dum dextra pariter ac sinistra perniciem iis affert qui in ejus se fraudem committunt, ac sic tanquam musico instrumento **80** fraudulentis illius sermonibus afficiuntur.

V. Sunt et alii quidam ex hæreticorum illorum **B** grege, qui inania quædam nomina conflungunt, itaque dicunt: Initio tenebras, ac voragine, et aquam fuisse: quæ a se invicem spiritus secreverit. Verum tenebræ contra spiritum iracundia ac furore percitæ sursum excurrentes cum eo congressæ sunt. Inde matrix nescio quæ genita prodiit, quæ ejusdem spiritus consuetudinem appetiit. Ex eaque quatuor Æones producti sunt. Ab his xiv alii procreati. Item dextra, sinistraque, necnon lumen ac tenebræ. Secundum hos omnes turpem quemdam æonem editum narrat, eumque cum ea, quam paulo ante diximus, matrice coisse: et ab utroque deus atque angelos, et dæmones, ac septem spiritus ortum habuisse. Sed histrionica illa signimenta nullo negotio deteguntur: nam cum unum initio Patrem definiant, subinde plures deos ostendunt, ut ipsummet errorem sua contra se quodammodo armare mendacia commonstrent, ac seipsum evertere; cum interim omni ex parte perspicua veritas appareat.

VI. Quid est igitur, Nicolæ, tibi quod opponam? quidnam disputabo? Unde nobis turpem illum nescio quem æonem, ac nequitiae radicem, et secundam illam matricem ac denique plures deos ac dæmones invehis? Nam quod ad Apostolum attinet cum iis verbis utitur ¹: *Si sunt qui appellantur dii, eos nusquam esse significat. Cum enim, qui appellantur, dicit, sola illos appellatione constare, cum re ipsa minime subsistant, nec aliter quam quorumdam opinione docuit. Nobis vero Deus, inquit, unus est, nobis, inquam, qui veritatis sumus cognitione præditi. Nec qui appellaretur, sed qui revera esset Deus, adjunxit. Quod si unus nobis est Deus, plures omnino esse non possunt. Accedit et Christi in Evangelio dictum illud: Ut cognoscant te solum verum Deum* ². Quo istiusmodi hominum, qui fictas fabulas, ac multiplicem divinitatem commentari sunt,

ρὸς, καὶ ἠπάτησε τὴν Ἐβαν. Ἀπὸ τοῦ τύπου γὰρ ἐκείνου κατὰ μίμησιν ὁ αὐλὸς τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπάτην κατεσκευάσθη. Καὶ ὄρα τὸν τύπον, ὃν αὐτὸς ὁ αὐλῶν ἐν τῷ αὐλῷ ποιεῖται. Αὐλῶν γὰρ ἄνω ἀνανεύει, καὶ κάτω κατανεύει· δεξιὰ τε κλίνει καὶ εὐώνυμα ὁμοίως ἐκείνῳ. Τοῦτοις γὰρ καὶ ὁ διάβολος τοῖς σχήμασι κέχρηται, ἵνα κατὰ τῶν ἐπουρανίων ἐνδείξηται τὴν βλασφημίαν, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀκουσίμῳ ἀφανίσῃ, καὶ ὁμοῦ συμπεριλάβῃ τὴν οἰκουμένην, δεξιὰ τε καὶ εὐώνυμα λυμαινόμενος τοὺς τῆ πλάνῃ πειθομένους τε καὶ θελγομένους, ὥσπερ ἐπὶ μουσικοῦ ὄργάνου, ταῖς φωναῖς ταῖς πεπλανημέναις.

E. "Ἄλλοι δὲ τινες ἐξ αὐτῶν κενὰ τινὰ ὀνόματα ἀναπλάττουσι, λέγοντες, ὅτι Σκότος ἦν καὶ βυθὸς καὶ ὕδωρ· τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ μέσον τούτων διορισμὸν ἐποίησαστο αὐτῶν. Τὸ δὲ σκότος ἦν χαλεπαίνον τε καὶ ἐγκοτοῦν τῷ πνεύματι· ὅπερ σκότος ἀναδραμὸν περιεπλάκη τῷ πνεύματι. Καὶ ἐγέννησε, φησὶ, τινὰ μήτραν καλουμένην, ἧτις γεννηθεῖσα ἐνεκρίσθησεν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι. Ἐκ δὲ τῆς μήτρας προεβλήθησαν τινες τέσσαρες Αἰῶνες· ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων Αἰῶνων ἄλλοι δεκατέσσαρες, καὶ γέγονε δεξιὰ τε καὶ ἀριστερὰ, φῶς καὶ σκότος. Ὑστερον δὲ μετὰ πάντας τούτους προεβλήθησθαί τινα αἰσχρὸν αἰῶνα, μεμύχθαι δὲ τοῦτον τῇ μήτρᾳ τῇ ἄνω προεδηλωμένη· καὶ ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος τοῦ αἰσχροῦ καὶ τῆς μήτρας γηγόνενοι θεοὺς τε καὶ τοὺς ἀγγέλους ³· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς πλάνης μιμολογία. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἕνα Πατέρα γόντες καὶ ὀριζόμενοι, ὕστερον πολλοὺς θεοὺς φηγαν, εἰς τὸ δεῖξαι αὐτὴν τὴν πλάνην καθ' αὐτοῦ, τὰ ὑπ' αὐτῆς ψευδῆ λεγόμενα ὀπλιζέειν, ἐαυτὴν δὲ λύσειν, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐκ παντὸς μέρους εὕρισκόμενης

C **Γ**. Τί τοίνυν εἶπα πρὸς σέ, ὦ Νικόλαε; τί διαλεχθήσομαι; Πόθεν, ὦ οὗτος, ἤκεις φέρων ἡμῖν αἰσχρὸν αἰῶνα, καὶ βίβαν πονηρίας, καὶ μήτραν γεννητικὴν, καὶ θεοὺς πολλοὺς, καὶ δαίμονας; Ὁ γὰρ Ἀπόστολος, φήσας· *Εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, οὐκ εἶναι τούτους ὑποραίνει.* Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν, *λεγόμενοι*, εἰδείξεν αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι μόνον εἶναι, μὴ ὄντας τῇ ὑποστάσει, ἀλλὰ διὰ τῆς τινῶν ὑπολήψεως. *Ἡμῖν δὲ, φησὶν, εἰς Θεός, δηλονότι τοῖς τὴν γῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπισταμένοις.* Καὶ οὐκ εἶπε λεγόμενον Θεόν, ἀλλὰ ὄντα Θεόν. Εἰ δὲ ἡμῖν εἰς Θεός, οὐκέτι πολλοὶ θεοί. Καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν· *Ἔρα γινώσκωσθε τὸν μόνον ἀληθινόν Θεόν, ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν διάνοιαν τῶν τὰ μυθώδη λεγόντων, καὶ νομιζόντων εἶναι πολυθεῖαν.* Εἰς γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεός, Πάτερ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τρεῖς ὑποστάσεις, μία κυριότης, μία θεότης, μία ὁ-

¹ I Cor. viii, 5. ² Ἰωαν. xvii, 3

ἡσυχία, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί. Ποῦ δὲ πληροῦται κατὰ
 οὐ, ὦ Νικόλαε, τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον; ὅτι
 εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀν-
 θρώπων· καὶ εἰσιν εὐνοῦχοι, οἱ ἐκ γεννητοῦς ἔγεν-
 νήθησαν· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν
 ταυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ τοίνυν
 εὐνοῦχοί εἰσι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πῶς σὺ
 σιαυτὸν πεπλάνηκας, καὶ τοὺς σοὶ πειθομένους διὰ
 λαγνείας καὶ αἰσχροποιίας τὴν ἀληθεῖαν τοῦ Θεοῦ ἐν
 ἀδικίᾳ κατέχων καὶ διδάσκων; Ποῦ δὲ παρὰ σοὶ πε-
 πλάρωται τὸ, *Περὶ τῶν παρθένων δὲ ἐπιτυγῆν*
Κυρίου οὐκ ἔχω· γνάμην δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημέ-
ρος τὸ καλὸν οὕτως εἶναι· καὶ κάλιν· Ἡ παρθέ-
ρος μεριμῶ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυ-
ρίῳ, ἵνα ἢ ἀγία ἐν σώματι καὶ ἐν πνεύματι; Καὶ
πόσα ἐστὶ περὶ ἀγνείας καὶ ἐγκρατείας καὶ παρθε-
νίας λέγειν! Παρὰ σοῦ γὰρ ὁ πᾶς βόρβορος τῆς ἀκα-
θαρσίας ἀναισχύοντος ὀρίζεται. Ἀλλὰ διὰ τῶν δύο ἢ
τριῶν τούτων ῥητῶν τῆς καταγέλαστος αἰρέσεως,
πρὸς ἀνατροπὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὁ σκοπὸς ἐν-
ταυθὰ μοι παρακαλεῖσθω.

apud te impuritatis omne cœnum sine pudore præfinitur. Verum duabus illis tribusve sententiis, quem mihi scopum evertendæ ridiculæ hujus sectæ præfixeram, hactenus lectoribus exposuisse suffi-
 ciat.

Z. Προῖων δὲ καθεξῆς τὴν τούτῳ συνεζευγμένην
 αἵρεσιν, ὡς περ χορτομανήσασαν ὕλην ἢ δάσος ἀκαν-
 θῶν πανταχόθεν συνηνωμένην ², ἢ κατεξηραμένην
 ἐν ἀγρῷ πληθὺν ξύλων τε καὶ φρυγάνων εἰς κατά-
 καυσιν ἐτοιμαζομένην ὑποδείξω, διὰ τὸ τῆ αἰ-
 ρέσει τοῦ ἐλεεινοῦ Νικόλαου, ὡς περ δι' ἔγκνηρισμοῦ
 ἢ ψύρας ἀγρίας, ἢ λέπρας ἐξ ἐτέρων σωματῶν ἕτερα
 σώματα παραφθειρεσθαι. Οὕτω ἀπὸ μέρους εἰσὶ
 συνηνωμένοι οἱ λεγόμενοι ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸ
 αὐτοῦ, Σίμωνος δὲ φημι, καὶ τῶν ἄλλων λαβόντες
 τὰς προφάσεις Γνωστικῶν καλούμενοι, καταγνώστοι
 δὲ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ἀκαθάρτου
 ἐργασίας αὐτῶν μοχθηρίαν καὶ αἰσχροφυρίαν. Ὡς
 ἀληθῶς γὰρ καὶ τοῦτον πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμε-
 νον, εἶτα ἀποστάνα τῆς ἐγκρατείας, δίχην ὑδρωπος
 τοῦ ἐρπετοῦ καλουμένου ἐξ ὑδάτων εἰς γῆν ἀνελ-
 θόντος, καὶ εἰς ὕδωρ αὐτοῦ ἀναστρέψαντος. καλάμῳ
 τῷ ἐν χειρὶ δοθέντι Χριστοῦ παίσαντες καὶ ὀλέσαντες,
 ἐπὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις βαδίσωμεν.

A sensus ac cogitationes everteret. Unus enim nobis
 est Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, personæ
 tres, una dominatio, divinitas una; una laudis om-
 nibus, gloriæque prædicatio: proinde nequaquam
 plures dii sunt. Jam illud, quod usurpatum a Dô-
 mino est, quomodo ³¹ te, Nicolae, tandem auctore
 perficitur? Esse quosdam eunuchos, qui ab homi-
 nibus castrati sunt; et alios esse qui tales a nati-
 vitate prodierint. Alios denique qui se regni cœle-
 stis causa castraverint ². Quod si nonnulli cœlestis
 regni gratiæ facti sunt eunuchi, cur tenetipsam,
 tuosque discipulos libidine ac sœdissima voluptate
 decipis, divinamque veritatem per summam in-
 justitiam retines ³, ac perperam docendo depravas?
 Istud porro quo tandem pacto apud te geritur: *De*
virginibus præceptum Domini non habeo; consilium
autem do, tanquam misericordiam consecutus ita
bonum esse ⁴; ac rursus: *Virgo sollicita est de iis*
quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino, ut san-
cta sit corpore ac spiritu ⁵? Quam multa de casti-
 tate, continentia ac virginitate dici possunt! Nam

apud te impuritatis omne cœnum sine pudore præfinitur. Verum duabus illis tribusve sententiis, quem mihi scopum evertendæ ridiculæ hujus sectæ præfixeram, hactenus lectoribus exposuisse suffi-
 ciat.

VII. Deinceps itaque affinem huic hæresin, velut
 luxuriantem herbam, aut spinarum densissimam
 copiam undique collectam, aut lignorum in agro,
 virgultorumque desiccata congeriem, et ad incen-
 dium præparatam in medium proferam, eo quod
 eadem illa perditæ Nicolai secta, tanquam insitione
 quadam, vel potius nti feræ scabiei ac lepræ con-
 tagione alia ex aliis corpora, sic hominum tentan-
 tur ac corrumpuntur animi. Hoc itaque modo cum
 superiore hæresi eohærens ex aliqua parte, qui a
 Nicolao ipso, ejusque antecessoribus, Simone ac
 cæteris occasionem naeti Gnostici nominantur, κα-
 τάγνωστοι, hoc est damnandi pentus, propter im-
 purissimi flagitii quod perpetrare solent turpitudi-
 nem ac nequitiam. Quamobrem cum nos illum hac-
 tenus continentiam ad breve tempus cultorem, ac
 subinde desertorem, et hydropis similem (quod ser-
 pentis genus ex aquis in terram emergit, et eodem
 postea se recipit), calamo, qui Christo in manum
 traditus est, percussus confecerimus, reliquas ad
 D hæreses orationem nostram promovebimus.

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΕΓΟΜΕΝΩΝ (68) ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ

Ἐκτη, ἢ καὶ εἰκοστὴ ἕκτη.

A'. Πάλιν οὗτοι οἱ Γνωστικῶν διαφορῶς ἀπὸ τούτου

¹ Lege γενετῆς. ² F. συνηνωμένον. ³ Matth. xix, 12. ⁴ Rom. i, 18. ⁵ I Cor. vii, 25. ⁶ ibid. 34.

(68) Γνωστικῶν. Gnosticorum appellatio, quam
 impurissimi hæreticorum usurparunt, eximium
 quemdam atque exquisitum animi statum, ac san-
 ciuitatis significat, ut ex Alexandrino Clemente aliis-
 que colligere licet. Nam apud illum i *Pædag.*, cap.
 6, opponuntur οἱ Γνωστικοὶ τοῖς ψυχικοῖς, εἰ πνευ-
 ματικοὶ vocantur. Οὐκ ἄρα οἱ μὲν Γνωστικοί, οἱ δὲ
 ψυχικοὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ· ἀλλ' οἱ πάντες ἀποθέμε-
 νοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἴσοι, καὶ πνευματικοὶ
 παρὰ τῷ Κυρίῳ. Sed in aliis *Στραματέων* libris, et

82 ADVERSUS GNOSTICOS,

Quæ est hæresis VI sive XXVI.

I. Rursum Gnostici isti varie ab illo propagati

in primis vii, de Gnosticis et γνωστικῆ δυνάμει plu-
 ribus disputat: cujus τρία esse dicit ἀποτελέσματα:
 nimirum τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα· δεύτερον, τὸ
 ἐπιτελεῖν ἃ τε ἀν' ὁ λόγος ὑπαγορεύῃ· καὶ τρίτον τὸ
 παραδίδόναι δύνασθαι θεοπροπῶς τὰ παρὰ τῆ ἀλη-
 θεῖα ἐπιτεκρυμμένα. Quare Gnostici sunt homines
 perfecta ac singulari quadam virtute, ac divinarum
 rerum scientiæ præditi; nec ea quidem vulgari, sed
 abstrusa ac recondita. Unde qui a Nicolao, Basi-
 lide cæterisque propagati arcanas quasdam nugæ,

in mundo pullularunt, homines erroribus implicati, ac velut ex amaritudine procreati fructus, quemadmodum cuivis perspicuum est, et ad veritatis probationem non solum a fidelibus, sed etiam ab infidelibus apprehendi nullo negotio potest. Etenim vulvam, ac turpitudinem, cæteraque id genus in sermone jactare, nonne ridiculum mortalibus omnibus Græcis perinde ac barbaris, sapientibus insipientibusque videbitur? Sed hæc magna prorsus calamitas, ac veemens, ut ita dicam, infelicitas est: damnatos illos, et errore deceptos, sectarum artifices incitari contra nos atque insurgere, velut fœdas quasdam bestias, quæ molestiam nobis ac fetorem et pruritus confictis illis suis mendaciis afferant. Ergo isti cum Nicolao conjuncti, et ab eo velut subventaneo serpentis ovo scorpii, sive aspidibus prognati quædam nobis inaniter sonantia nomina, librosque commenti sunt: velut inter cæteros quem Noriam appellant, atque ex superstitionis Gentilium opinionibus conformatis ad institutum suum nugis illis ac fabulis veritati mendacium admiscent. Quippe Noriam istam Noemi conjugem faciunt. Quam idcirco Noriam vocant, ut quæ a gentilibus concinnata sunt barbaris vocibus dissimulantes, circumventis a se hominibus facilius illudant: quo quidem pacto, ut Pyrrha vocabulum interpretando redderent, Noriæ appellationem indiderunt. Nam cum nura apud Hebræos *ignem*, non illa quidem secretiore lingua, sed Syriaca significet; Hebræi siquidem *ignem esauth* nominant, illi præ inscitia atque imperitia eo vocabulo sunt abusi. Atqui neque Pyrrha illa Græcorum celebrata scriptis, neque ab illis conficta Noria, sed Barthenus Noemi conjux fuit. Græci vero Pyrrham Deucalionis uxorem fuisse memorant. Tum causam afferunt iidem illi, qui Philistionis mimos iterum nobis obtrudunt. Cum enim, inquit, in arca **83** esse

¹ γρ. παρθένος.

et execranda nescio quæ signa, velut mysteria, traderent, Γνωστικὸς se ab exquisita illa rerum altissimarum noticia dici voluerunt. Augustinus: *Gnostici propter excellentiam scientiæ sic se appellatos esse, vel appellari debuisse gloriantur. Apud Socratem, lib. iv, cap. 18, alias χβ', corrigendus interpretes, qui quod Evagrius de insigni quodam monacho scripserat ad Mariam lacum habitante, προσοικεὶ δὲ αὐτῇ μοναχὸς τῆς παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος*: ita vertit: *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit. Fallitur. Neque enim ex tam impura secta laudabilis ac probus existere monachus potuit; neque de virtutibus tam exquisitis disputare. Quare Γνωστικὸς eodem sensu quo Clemens usus est, et Evagrius ipse, qui librum eo nomine inscripserat, accipiendus est, nempe ὁ καταξιώθεις τῆς γνώσεως, eximia divinarum rerum scientia præditus.* Redeo ad hæresin Gnosticorum, quæ non una simplexque fuit, sed universi fere, quos fabulones Augustinus vocat: *Quique, ut idem ait, fabulas vanas, easque longas et perplexas contexerunt*, Gnosticorum appellatione censentur. Epiphanius, infra hæc. xxxi sub initium, decem Gnosticorum genera facit, a totidem illorum propagata ducibus, quos partim eodem illo loco, partim hæresi xxvii, n. 1, percenset. Sunt autem hi,

Α φύμνοι ἡπατημένοι ἄνθρωποι, ὥσπερ ἀπὸ πικρίας καρποὶ, ὡς παντὶ τῶ δῆλόν ἐστι, καὶ φωρατὸν πρὸς δοκιμὴν ἀληθείας, οὐ μόνον εἴποιμι πιστοὺς, ἀλλὰ τὰχα καὶ ἀπίστοις, ἐν τῷ κόσμῳ ἐβλάστησαν. Τὸ γὰρ μήτρην καὶ ἀισχρότητα λέγειν, καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐκ καταγαλάσσει φανεῖται πᾶσιν ἀνθρώποις, Ἑλληνιστὲ καὶ βαρβάρους, σοφοὺς τε καὶ ἀνοήτοις; Πολλὴ δὲ συμφορὰ καὶ μεγίστη, ὡς εἶπεῖν, τάλαιπωρία τοῦς ἐν καταγνώσει καὶ ἐν πλάνῃ ἐπισείεσθαι ἡμῖν τῶν αἰρέσεων ἀρχηγούς, καὶ ἐπανίστασθαι, ὥσπερ κνωθάλων πλῆθος, ὀχλήσεις τε καὶ δυσοδομίας, κλισμούς τε καὶ ἐπεντριβᾶς ἡμῖν ἐμποιοῦντας διὰ τῆς τοῦ μυθοποιῦ πλάνης. Οὗτοι δὲ οἱ τούτῳ τῷ Νικολᾶυ συνευγόμενοι, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ οὐρίου ὡοῦ ὄφραυ σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων γεγεννημένοι, τινὰ βὲ ἡμῖν παρεισφέρουσι κνοφανίας ὀνόματα, καὶ βίδλου πλάττουσι, Νωρίαν τινὰ βίδλον καλοῦντες, καὶ ἐξ ὑπονοίας Ἑλληνικῆς δεισδαίμονίας μεταποιοῦντες; τὴν παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσι μυθῶδι βαψφρίαν καὶ φαντασίαν, οὕτω τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ παραπλέκουσι. Ταύτην γὰρ φασὶ τὴν Νωρίαν εἶναι τοῦ Νωε γυναίκα. Καλοῦσι δὲ Νωρίαν, ὅπως τὰ Ἑλληνικῶς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι βαψφρηθέντὰ αὐτοὶ βαρβαρικῶς ὀνόμασι μεταποίησαντες, τοῖς ἡπατημένοις παρ' αὐτῶν φαντασίαν ἐργάσωνται, ἵνα δὴ καθ' ἐρμηνηλαποίησται τὸ τῆς Πύρρας ὄνομα, Νωρίαν τούτο ὀνομάζοντες. Ἐπειδὴ γινὰ βουρά (69) ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ πῖρ οὐ κατὰ τὴν βαθειάν γλώσσαν ἐρμηνεύεται, ἀλλὰ καὶ Συριακῇ διαλέκτῳ ἡσαὺβ γὰρ τὸ πῖρ παρὰ Ἑβραίοις καλεῖται, οὐ (69) κατὰ τὴν βαθειάν γλώσσαν τούτου χάριν αὐτοῖς συμβέβηκε κατὰ ἄγνοιαν καὶ ἀπειρίαν τῷ ὀνόματι τούτῳ κεχρησθαι. Οὔτε γὰρ Πύρρα ἢ παρ' Ἑλλήσιν, οὔτε Νωρία ἢ παρὰ τούτοις μυθεομένη, ἀλλὰ Βαρθενῶς ἢ τῷ Νωε γέγονε γυνή. Καὶ οἱ Ἕλληγες γὰρ φασὶ τὴν Δευκάλωνος γυναίκα Πύρραν καλεῖσθαι. Εἶτα τὴν αἰτίαν ὑποτίθενται οὗτοι οἱ τὰ τοῦ Φιλιστιῶνος (70) ἡμῖν

Simon, Menander, Saturnilus, Basilides, Nicolaus, Carpocrates, Valentinus, Colorbasus, Ptolemæus et Secundus. Clemens Alexandrinus, lib. iii *Strom.* addit et Prodicum. Verum certa quædam ac peculiaris secta fuit, quæ sibi Gnosticorum nomen præ cæteris vindicavit; de quibus hoc in capite agit Epiphanius, et alii qui de hæresibus scripserunt. in primisque Tertullianum, qui *Scorpiacum* contra Gnosticos edidit; quam quidem hæresin Hieronymus *Contra Vigilantium* scribens Cajanam vocat. (69) Ἐπειδὴ γὰρ βουρά. ארר Aramæa lingua *ignem* significat. Quod autem Judæis post captivitatem familiaris ac popularis lingua Syriaca foret: ideo nota non βαθειά lingua, quæ et ב'ת'ב'ת'ו' dicitur, sed communi ac vulgari idem esse quod *ignem* asserit. Βαθειάν autem linguam alludens ad Ezechielis locum dixit, qui est cap. iii, 5: *Non enim ad populum profundum sermonis et ignota lingue in mitteris.* Hebraica lingua אש *ignem* significat, Aramæa ארר. Qua voce *ignem* a Noemio vocatum Berous prodidit. Atque inde fortassis Græci Ἑστία; originem deduxerunt.

(69) Οὐδὲ forte delendum. EDIT. PATROL.

(70) Οὗτοι τὰ τοῦ Φιλιστιῶνος. Hieron. *Apol. ii, cont. Ruf. Et quasi mimus Philistionis, vel Lentuli, ac Marulli stropham elegantiam sermone confictam, eis.*

αἰθίρα πρόσφερόμενοι, ὅτι, πολλάκις βουλομένη μετὰ τοῦ Νῶε ἐν τῇ κιβωτῇ γενέσθαι, οὐ συνεχωρεῖτο, τοῦ ἄρχοντος, φασί, τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος βουλομένου αὐτὴν ἀπολέσαι σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ. Αὐτὴν δὲ φασιν ἐπικαθίζανειν ἐν τῇ λάρνακι, καὶ ἐμπιπρᾶν αὐτὴν οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δις, ἀλλὰ πολλάκις, καὶ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον. Ὅθεν δὴ εἰς ἔτη πολλὰ ἐλήλακεν ἡ τῆς αὐτοῦ τοῦ Νῶε λάρνακος κατασκευὴ, διὰ τὸ πολλάκις αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς ἐμπιπρῆσθαι. Ἦν γάρ, φασίν, ὁ Νῶε πειθόμενος τῷ ἄρχοντι· ἡ δὲ Νωρία ἀπεκάλυψε τὰς ἄνω δυνάμεις καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δυνάμεων Βαρθηλῶ τὴν ὑπεραντιαν τῷ ἄρχοντι, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις· καὶ ὑπέφαινε, ὅτι δὴ ἡ τὰ συληθέντα ἀπὸ τῆς ἀνωθεν μητρὸς διὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν σὺν αὐτῷ θεῶν τε καὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων συλλέγειν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς σώμασι δυνάμεως διὰ τῆς ἀπορροίας ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν.

Β. Καὶ ἀπλῶς περικαῶ τὴν πᾶσαν τούτων τοῦ σκότους πῆρῳσιν ὑποδεικνύων. Πολὺν γὰρ χρόνον ἀναλώσαιμι ἄν, εἰ ἐνταῦθεν τὴν περὶ τούτων γενομένην σύνταξιν ἐβελήσω λεπτολογῆσαι, τὰ ἄτοπα αὐτῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως διδάγματα καθ' ἐκάστην ὑφηγούμενος. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν, διαφόρως πάλιν ἐπεντριβόμενοι, τὰς τε ὕψεις αὐτῶν ἠ κρούοντες, καὶ περικρούόμενοι, Βαρθολομαῖον τινὰ προφήτην παρεισάγουσιν, ἄξιον τοῦ αὐτῶν ὀνόματος. Καθὼ γὰρ ἐρμηνεύεται (71) πορνεία κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον, *φοροκτονία* δὲ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν. Καὶ πάλιν ἐρμηνεύεται *τετάρτη μοῖρα* τοῦ μέτρου. Χλεύς δὲ καὶ γέλωτος τὸ τοιοῦτον, μᾶλλον δὲ σχετλιασμοῦ ἄξιον παρὰ τοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπισταμένοις κατὰ τὰς ἰδίας γλώσσας. Φέρουσι δὲ ἡμῖν ἐκ τούτου τοῦ θαυμασιωτάτου προφήτου διήγησιν αἰσχρὰν, ὅπως φθοριμαῖοις σώμασι πλησιάζαι πεισθῶμεν, καὶ τῆς ἀνωθεν ἐλπίδος ἐκπέσωμεν, οὐκ αἰσχυρόμενοι αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι τὰ τῆς πορνείας διηγεῖσθαι, πάλιν ἐρωτικὰ τῆς Κύπριδος ποιητεύματα. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπίπλαστον εἰσαγοῦσιν ἀγώγιμον τι ποίημα (72) ᾧ ποιητεύματι ἐπέθετο ὄνομα, Εὐαγγέλιον τελειώσεως τοῦτο φάσκοντες. Καὶ ἀληθῶς οὐκ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ἀλλὰ πένθους τελειώσις. Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τελειώσις ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποπορᾷ τοῦ διαβόλου ἐμφέρεται. Ἄλλοι δὲ οὐκ αἰσχυρόνται λέγοντες Εὐαγγέλιον Εὐας. Εἰς ὄνομα γὰρ αὐτῆς ὄθεν, ὡς εὐροσῆς τὸ ὄνομα τῆς γνώσεως ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ λαλήσαντος αὐτῇ ὄφως, σπορὰν ὑποτίθενται. Καὶ ὡσπερ ἐν ἀστάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλοῦντος ὡς Ἰσα εἶη τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα, ἕτερα δὲ κλαυθμοῦ ἐμπλα· οὕτως ἡ

A cum Noëmo cuperet, nunquam id ei permissum est; quod eam princeps mundi conditor una cum cæteris omnibus diluvio vellet extinguere. Ergo hæc insidens arcæ non semel ac secundo, sed sæpius, adeoque tertio illam incendit. Quo factum est, ut ad complures annos a Noëmo hæc arcæ structura prorogata fuerit, cum ab illa sæpius esset exusta. Siquidem Noëmus principi se obsequentem præstabat; Noria vero superas virtutes, et ab iis profectam Barbelonem principi contrariam indicavit, quemadmodum et aliæ fecere virtutes: atque illud præterea docuit: oportere quæ supremæ Parenti a conditore mundi principe, ac reliquis qui cum eo sunt diis atque angelis, et dæmonibus erepta sunt, ex insita corporum vi per marium ac seminarum profluvia colligere.

B δυνάμεως διὰ τῆς ἀπορροίας ἀρρένων τε καὶ θη-

II. Atque, ut uno verbo dicam, piget me omnem illorum cæcitatibus caliginem oratione persequi. Multum enim insumendum erit temporis, si universam horum sigmentorum ab illis concinnatam seriem hoc loco diligentius explicare voluerim, et commentitiæ illorum cognitionis absurda dogmata sigillatim proponere. Alii porro varie ab illis ad communem perniciem exorti, et intuentium oculis præstigiis illudentes, et ipsimet illusi Barcabban nescio quem prophetam objiciunt, sua illa appellatione dignum. Cabba enim Syriaca lingua *stuprum* significat; Hebraice *parricidium*. Sed et *mensuræ quadrantem* eo nomine vocant. Risu igitur ac Indubrio digna, vel miseranda potius est ejusmodi nominum accommodatio apud eos, qui in suapte lingua vocis illius potestatem intelligunt. Cæterum ex tam admirabili propheta turpem nobis narrationem afferunt: qua ut corruptis consuescamus corporibus persuadeant, atque ad omni spe cælestium excidamus. Nec illos pudet de stupris, amatorisque ac venereis rebus nudis ac simplicibus verbis disserere. Sunt et ex iis nonnulli, qui adulterinum quoddam et adscititium poema venditani, quod opus perfectionis Evangelium inscribunt, cum revera non Evangelium, sed doloris sit ac luctus perfectio. Universa quippe consummataque mortis acerbitas in eo 84 diaboli fetu continetur. Alii Evangelium Evæ sine ullo pudore jactitant. Sub hujus enim nomine; utpote quæ cognitionis nomen a serpente quocum collocuta est, didicerit, perfidiæ suæ semina sparserunt. Ac quemadmodum ebrii, quorum inconstans animus, et inconsidera-

¹ For. δεῖ. ² For. ἀνθρώπων.

(71) Καθὼ γὰρ ἐρμηνεύεται. Tam Hebraice quam Syriace *tabernaculum*, et *foenicem* significat: necnon et *prostitutum*, ac *upanar*. Numer. quoque xiv, com. 8, LXX μήτραν reddiderunt. Unde et *πορνείας* stuprique notio. *Φοροκτονίαν* vero, sive *parricidium*, nusquam legere memini. Suspicor Eriphanium ἱερὰ tanquam a ἱερὰ derivatum acco-

pisse, quod est perforare.

(72) Ἀγώγιμον τι ποίημα. Cornarius *illiciens poema*. Ἀγώγιμον est quod advehitur, aut importatur. Nos *ascititium* ex communi potestate interpretari maluimus. Quanquam n. 17, pag. 100, ἀγώγιμον μῦθον in priori illa Corna. notione usurpatur.

tus est sermo, nequaquam sibi consentanea loquuntur; sed alias ridicula verba, alias mœroris ac doloris plena proferunt: eodem prorsus modo sese quitia.

III. Qui quidem stolidis testimoniis, ac visis in isto suo quod præ se ferunt, Evangelio nituntur. Ita enim inquit: *In arduo monte constiteram, cum ecce video procerum hominem, et mutilum alium. Inde vocem tonitruum instar exaudio. Propius igitur ad audiendum accedo; tum me hunc in modum est allocutus: Ego idem sum ac tu, et tu idem atque ego; et ubicunque tu es, illic ego sum, ac per omnia sum dispersus. Et undecunque volueris me colligis, me vero colligendo, temetipsum colligis.* O doctrinam a nequissimo dæmone profectam! Undenam humani generis ingenia pervertit, et ad stolidam, minimeque consentanea a verbo veritatis abripuit? Nihil enim propemodum ei, qui mente atque prudentia præditus est, Scriptura vel exemplis, aut ulla re alia, ad eos refellendos uti necesse est. Siquidem recta ratio stolidas illorum fabulas et adulteriorum ac flagitiorum libidines facile per se ipsa dignoscit. Hæc igitur atque his similia commentum Gnostici, qui cum Nicolai secta conjuncti sunt a veritate exciderunt; nec eorum duntaxat, quibus errorem persuaserunt, depravarunt ingenia; sed et animos corporaque pariter adulteriis ac promiscuæ libidini servilem in modum subjecerant. Etenim suos ipsos conventus multiplicis ac promiscui concubitus fœditate contaminant; ubi et humanis carnibus, et turpissimis sordibus vescuntur. Quæ omnino commemorare non audeo, nisi me aliqua fortasse necessitas impulerit: ita me animi mei vehemens quidam dolor ob ea quæ isti pèrperam gerunt stupore defixum detinet, illud magnopere mirantem, quantam in malorum gravitatem, ac profundam voraginein diabolus illos immittat, qui sibi fuerint obsecuti; adeo ut eorum mentes et corda, manus, ora, corporaque pariter atque animos **85** inquinat, quos in tantis tenebris irretitos tenere poterit. Sed illud vereor, ne sic totam illam pestilentissimam veneni vim quasi reguli cujusdam faciem aperiens, ita detegam, ut ad eorum qui hæc nostra legent perniciem potiusquam ad emendationem redundet. Siquidem vel aures ipsas poluit tam infinitæ audaciæ in divinum numen contumeliosa series; ac vel sola narratio turpitudinis ipsius, et sordidissimæ fœditatis ac lutulentæ flagitiosa ratio. Hinc est quod a nonnullis scite admodum Borboriani, hoc est *cænosi* nominantur; alii Coddianos vocant. Est enim codda idem Syriace quod *paropsis*, aut *calinus*: pro eo quod nemo communi cum illis uti cibo possit; sed separatim contaminatis illis apponi solet: neque quisquam ob eorum spurcitiem vel pane cum illis vesci com-

(75) *Παρά τισι δὲ φῦσει Βορβοριανῶν.* Theodoretus Barbeliotas, sive Borborianos certos hæreticos separatim memorat, quos et Naasinos, et Stratioticos, et Phibionitas appellat, quæ sunt Gnosti-

Α τῶν ἀπατεώων γέγονε κατὰ πάντα τρόπον τῆς κακίας ἢ ὑποσπορά. Habet ab illis impostoribus orta ac propagata ne-

Γ. Ὁρμῶνται δὲ ἀπὸ μωρῶν μαρτυριῶν καὶ ὀπτασιῶν ἐν ᾧ Εὐαγγελίῳ ἐπαγγέλλονται. Φάσκουσι γὰρ οὕτως, ὅτι Ἔστην ἐπὶ δρυὸς ὑψηλοῦ, καὶ εἶδον ἄνθρωπον μακρὸν, καὶ ἄλλον κοιλῶν· καὶ ἤκουσα ὡσεὶ φωνὴν βροντῆς, καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι, καὶ ἐλάλησε πρὸς μὲ, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ σὺ, καὶ σὺ ἐγώ. Καὶ ὅπου ἔάν ᾖς, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἀπασίν εἰμι ἐσπαρμένος. Καὶ ὅθεν ἔάν θέλης συλλέγεις με· ἐπιεὶ δὲ συλλέγων, ἑαυτὸν συλλέγεις. Καὶ ὡ τῆς τοῦ διαβόλου ὑποσποράς! Πόθεν τὸν νοῦν ἐξέτρεψε τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ εἰς μωρὰ καὶ ἀούστατα περιέσπασεν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας; Οὐκ ἔστι γὰρ σχεδὸν τῷ νοῦν ἔχοντι χρεῖα ἀπὸ Γραφῆς ἢ ἀπὸ παραδειγμάτων, ἢ ἐτέρου τινὸς πράγματος ποιῆσαι τοῦτον τὴν ἀνατροπὴν. Τῷ γὰρ ὀρθῷ λογισμῷ εὐδῆλος αὐτῶν καὶ φωρατὴ ἡ τῆς μωρολογίας δραματούργια, καὶ μοιχῶν ἐργασία. Ταῦτά τοι καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσηγούμενοι οἱ ἀμφὶ τὴν γνῶσιν συνεζευγμένοι τῇ τοῦ Νικολάου αἰρέσει, τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασι, οὐ μόνον τὸν νοῦν τῶν πεισθέντων αὐτοῖς ἐκτρέψαντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς δουλώσαντες πορνείῃ καὶ πολυμιξίῃ. Αὐτὴν γὰρ τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν αἰσχρότητι πολυμιξίας φύρουσιν, ἔσθοντές τε καὶ παραπτώμενοι, καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν καὶ ἀκαθαρσιῶν· ὡς οὐτε τολμήσω τὸ πᾶν ἐξεπεῖν, εἰ μή τι ἀναγκασθῆν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνεμείλι ἀλογίας διανοίας περὶ τῶν ματαιῶς ὑπ' αὐτῶν γινόμενων ἐκπληρόμενος, εἰς οἷον ὄγκον καὶ κακῶν βυθὸν ὁ ἐχθρὸς τῶν ἀνθρώπων διάβολος ἄγει τοὺς αὐτῷ κειθόμενους· ὥστε μιᾶναι καὶ νοῦν, καὶ καρδίαν, καὶ χεῖρας, καὶ στόματα, καὶ ὠμάτα, καὶ ψυχὰς τούτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ τοσαύτῃ σκοτώσει παγιθευθέντων. Δέδια δὲ μὴ πῆ ἄρα τὸν μέγαν τοῦτον δλον ἰδὼ ἀποκαλύψαιμι, ὥσπερ βασιλείσκω τινὸς ὄψεως τὸ πρόσωπον, εἰς λύμην μᾶλλον τῶν ἐντυγχανόντων ἤπερ εἰς διόρθωσιν· χραίνει μὲν γὰρ τὰ ὠτα ἀληθῶς ἢ τῆς μεγάλης τῶν χραίνων βλάσφημος συναγωγῆ, καὶ τῆς αἰσχρότητος αὐτῆ συλλογῆ τε καὶ διήγησις, καὶ ἡ τῆς ἀγυρτώδους αἰσχρούργιας βορβορώδης κακάνοια. Παρὰ τισι δὲ φῦσει Βορβοριανῶν (75) καλοῦνται· ἕτεροι δὲ Κοδδιανούς αὐτοὺς ἐπιφημίζουσι. Κοδδὰ γὰρ λέγεται κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον *καροψίς*, ἢ *τρυβλίον*, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι τινὰς μετ' αὐτῶν ἐσθίειν· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μεμαμμένοις διδοσθαι τὰ βρώματα, καὶ μὴ τινὰ δύνασθαι σὺν αὐτοῖς διὰ τὸν μολυσμὸν ἂν ἄρτον συνεσθίειν. Διὰ τοῦτο ἀφωρισμένους τούτους ἡγοούμενοι οἱ συμμέτοικοι Κοδδιανούς ἐπωνόμασαν. Οἱ αὐτοὶ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ Στρατωτικοὶ καλοῦνται καὶ Φιδωνίται, ὡς ἄνω μοι ἐν μέρει λέλεκται. Τινὲς δὲ αὐτοὺς Ζαχχαίους

corum vocabula. Quod ad vocem attinet *κοδδὰ*, notant ΠΠΚΒ esse scutellam, vel craterem testaceum. [Vox autem est Chaldaica. Edit.]

κλωῦσιν, ἄλλοι δὲ Βαρθηλίτας. Ὅμως ἐπεὶ οὐδὲ παρελθεῖν δυνήσομαι ὅλα, ἀναγκάζομαι ἐξεῖπειν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄγιος Μωϋσῆς ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου ἐμφορούμενος γράφει, ὅτι, Ἐάν τις ἴδῃ φρόνον, καὶ μὴ ἀναγγεῖλη, ἐπικατάρατος ὁ τοιοῦτος εἴη. Διόπερ οὐ δύναμαι τοῦτον τὸν μέγαν φρόνον, καὶ τὴν μεγάλην ταύτην φωνώδη ἐργασίαν παρελθεῖν, καὶ οὐχὶ δηλῶν δηλῶσαι. Δηλώσας γὰρ τάχα τοῖς συνετοῖς τὸ πτώμα τοῦτο, ὡσπερ τὸ φρέαρ τῆς ἀπωλείας, φόβον καὶ φρίξιν ἐμποιήσω, εἰς τὸ μὴ μόνον ἀποδρᾶναι τοὺς συνετοὺς, ἀλλὰ καὶ καταλιθᾶσαι τὸν ἐν τῷ βαβάθρῳ τοῦτον σχολιδὸν ἔφην καὶ βασιλισκον, εἰς τὸ μηδὲ πλησιάζειν τινὰ τολμᾶν. Καὶ ταῦτα μὲν ἤδη περὶ αὐτῶν εἰρημένα, ὀλίγα τινὰ ὄντα, ἐν μέρει τετάχθω.

liam, ut non modo fugiant ipsi, sed et tortuosum illum in ea voragine serpentem ac basiliscum lapidibus obruant, ut nullus deinceps audeat accedere. Atque hæc de illis hactenus dicta sunt, pauca de multis, atque ex parte solummodo delibata.

Δ'. Παρελεύσομαι δὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ βυθοῦ τῆς θανατώδους αὐτῶν διηγήσεως. Διάφορος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ τῆς ἡδονῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλία. Ὅτι πρῶτον μὲν κοινὰς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἔχουσι. Καὶ εἰ τις ἔξενος παραγενοῖτο τοῦ αὐτῶν δόγματος, σημειὸν ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας, καὶ γυναικῶν πρὸς ἀνδρας· ἐν τῷ ἐκτελεῖν τὴν χεῖρα δῆθεν εἰς ἀσπασμὸν ὑποκάτωθεν τῆς παλάμης, ψηλάφησιν τινα γαργαλισμοῦ ἐμποιεῖν, διὰ τοῦτου ὑποφαίνοντες, ὡς τῆς αὐτῶν θρησκείας ἐστὶν ὁ παραγενομένος. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπιγινώσκεις ἀλλήλους τρέπονται εὐθύς εἰς ἐστίασιν. Δαψιλῆ δὲ τὰ ἐδέσματα κρεωφαγίας καὶ οἰνοποσίας παρατιθέασιν, κὰν πένητες εἴεν. Ἐκ τούτου δὲ συμποσιάσαντες, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰς φλέβας τοῦ κόρου ἐμπλήσαντες ἑαυτῶν, εἰς οἶστρον τρέπονται. Καὶ ὁ μὲν ἀνήρ, τῆς γυναικὸς ὑποχωρήσας, φάσκει λέγων τῇ ἑαυτοῦ γυνικί, ὅτι Ἄνάστα, λέγων, ποιήσον τὴν ἀγάπην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ· οἱ δὲ τάλανες μιγνέτες ἀλλήλους. Καὶ ὡς ἐπὶ ἀληθείας αἰσχύνομαι εἰπεῖν τὰ παρὰ τοῖς αὐτοῖς αἰσχρὰ πραττόμενα κατὰ τὸν ἅγιον Ἀπόστολον, Ὅτι τὰ παρ' αὐτοῖς γινόμενα αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν. Ὅμως οὐκ αἰσχυνθῶ λέγειν, ἃ αὐτοὶ ποιεῖν οὐκ αἰσχύνονται, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον φρίξιν ἐργάζωμαι τοῖς ἀκούουσι τὰ παρ' αὐτῶν γενόμενα αἰσχροῦργήματα. Μετὰ γὰρ τὸ μιγῆναι πάθει πορνείας, προσεπιτούτοις ἀνατείνοντες τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν εἰς οὐρανόν, δέχεται μὲν τὸ γύναιον καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ῥύσιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρβενος εἰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας, καὶ ἴστανται εἰς οὐρανὸν ἀναεύσαντες, ἐπὶ χεῖρας δὲ ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν· καὶ εὐχονται δῆθεν οἱ μὲν Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Γνωστικοὶ τῷ πατρὶ, φασί, τῶν ὄλων, προσφέροντες αὐτὸ τὸ ἐπὶ ταῖς χερσὶ, καὶ λέγουσιν· Ἀναφέρομέν σοι τοῦτο δῶρον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὕτως αὐτὸ ἐσθίουσι, μεταλαμβάνοντες τὴν ἑαυτῶν ἀκαθαρσίαν· καὶ φασί· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ Πάσχα. Διδὸν πάσχει τὰ ἡμέτερα σώματα, καὶ ἀναγκάζεται ὁμολογεῖν τὸ πάθος τοῦ Χρι-

A munitur queat. Quam ob causam qui cum illis habitant, velut a communi consortio segregatos putantes, Coddianos appellatur. Iidem porro Militares in Ægypto, ac Phibionitæ sunt dicti, de qua re nonnihil antea significavimus. Sunt qui Zachæos vocent, alii Barbelitas. Enimvero cum universa prætermittere nequeam, nonnulla necessario de illis attingenda sunt. Nam et sanctus Moyses divini Spiritus afflatu scripsit: Si quis parricidium viderit, nec denuntiaverit, execrabilis esto. Quare non possum ingentem illam cædem ac parricidiale facinus prætermittere: non possum, inquam, illud non omnino detegere. Fortassis enim si præcipitem hanc ruinam, velut exitii puteum, prudentibus ostendero, metum iis ac terrorem incutiam, ut non modo fugiant ipsi, sed et tortuosum illum in ea voragine serpentem ac basiliscum lapidibus obruant, ut nullus deinceps audeat accedere. Atque hæc de illis hactenus dicta sunt, pau-

IV. Nunc ad pestiferæ illorum doctrinæ velut sedem ac voraginem me conferam. Varia enim apud illos nefariæ disciplina voluptatis est. Primum quod communes inter se feminas habent. Ac si quis ejusdem sectæ peregrinus advenerit, signum quoddam viri a feminis, feminæ a viris accipiunt. **86** Hæc autem ejusmodi est: Cum salutandi ac complectendi causa manum porrigunt, eam infra palmam contrectando ac defricando leniter titillant, eoque signo ejusdem religionis hospitem esse demonstrant. Inde posteaquam mutuo se agnoverint ad convivium accinguntur. Quod ipsum, tametsi pauperes sint, ingenti epularum apparatu, vinoque et carnibus instructissimum præbent. Finito convivio cum satietate venas distenderint, ad libidinem proritantur. Tum vir ab uxore discedens sic eam alloquitur: Surge, et fratri charitatem exhibe. Ita ad concubitum venit. Pudet me bona fide quæ apud illos turpissime perpetrantur, exponere; quemadmodum ait Apostolus: *Quæ apud ipsos sunt, turpe est et dicere*¹. Verum quæ illos facere nihil pudet, neque me pudebit eloqui, ut qui scdissima illorum flagitia audierint, horrore quodam afficiantur. Etenim peracto stupro subinde contumeliosis cœlum vocibus appetentes, utrique maris profluvium cavis manibus excipiunt, ac sublatis rursus oculis scdum illud et abominabile manibus præferentes consistunt; ac preces concipiunt. Militares quidem et Gnostici ad universorum, ut aiunt, parentem, cui et quod manibus gestant offerunt, cum hoc solemni carmine: Hoc tibi munus, nimirum Christi corpus, offerimus: atque ita tum eo vescuntur, et impurissimas suas sordes degustant, itaque dicunt: Hoc est corpus Christi; et hoc est Pascha. Idcirco corpora nostra patiuntur, et Christi supplicia confiteri coguntur. Eodem modo quoties mulier menstruos fluxus patitur, scdissimum illum sanguini-

¹ Ephes. v, 12.

neni collectum una omnes absorbent. Atque hic est, inquit, sanguis Christi.

καταμήνιον συναχθὲν αὐτῇ αἷμα τῆς ἀκαθαρσίας, ὡσαύτως λαβόντες κοινῇ ἐσθίουσι. Καὶ τοῦτο, φασί, ἐστὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

V. Propterea in apocryphis legunt: Vidi arborem duodecim fructus quotannis ferentem, et dixit mihi: Hoc est lignum vitæ. Idipsum de menstruis mulierum profluvii interpretantur. Cæterum cum inter sese Venerem exercent, **87** liberos tamen suscipere prohibent. Non enim prolis studio, sed ut libidini suæ serviant, ei corruptelæ vacant. Ita miseris hominibus diabolus illudit, et opus Dei fraudibus suis implicatum per ludibrium traducit. Proinde sic libidini satisfaciunt suæ, ut impurissimum semen in seipsos recipiant, neque illud ad propagandam sobolem emittant, sed sua ipsi turpitudine pascantur. Quod si forte quispiam excreti seminis immissionem anteverterit, et ex eo gravis facta sit mulier, audi quid demum flagitiosius aggrediantur. Nam informem adhuc fetum ex utero detractum, quocunque iis tempore visum est, infantem, inquam, abortione projectum in mortuario pistillo tundunt. Cui ad vitandam nauseam mel ac piper cum aliis aromatibus et unguentis admisceant. Tum in unum collecto porcorum ac canum sodalitia, unusquisque e comminuto infantuli corpusculo digito delibit. Sic humanis carnibus pasti ad orandum Deum sese convertunt. Et cupiditatis, inquit, princeps nequaquam nobis illudit; sed quod exciderat fratri nostro collegimus. Atque id perfectum esse Pascha demum existimant. Præter hæc alia insuper dira atque execranda committunt. Cum enim rursus in se mutuo bacchari ac furere cœperint, respersis spurcissimi humoris profusione manibus consurgunt, atque ita sædatis gerentes toto corpore nudi comprecantur, ut ea re majorem sibi apud Deum fiduciam acquirant. Cæterum in curando corpore dies noctesque pariter mulierculæ et homunciones occupantur, ac se et unguento perfundunt, et lavant, et convivia celebrant, et ebrietati ac Veneri indulgent, eosque qui jejuntant execrantur. Negant enim esse jejunandum, quod ad hujus sæculi conditorem principem jejunium pertineat; imo alimento potius opus esse dicunt, quo robustiara sint corpora, ut idoneo tempore possint fructui reddendo sufficere.

VI. Porro tam Veteri quam Novo utuntur Testamento, licet eum qui in Vetere locutus est abdicent. Et quidem quoties vocem aliquam reperiunt, quæ dogmati suo contrariam habere sententiam videtur, ab hujus mundi principe profectam illam esse prædicant. **88** Sin aliquis ad illorum libidinem accommodari locus, et utcunque configurari possit non ipsa quidem potestate verborum, sed pro depravati illorum ingenii captu, eo vero ad id quod cupiunt traducto ab veritatis spiritu pronuntiatum esse dicunt. Atque istud ipsum est, inquit, quod de Joanne Dominus usurpavit: Quid

A στοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ὅταν γένηται αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, ὅ

Ε'. Διὸ καὶ ἐν ἀποκρύφοις ἀναγινώσκοντες, ὅτι *Ἐἶδον δένδρον φέρον δώδεκα καρπούς τοῦ ἐνιαυτοῦ· καὶ ἐπέ μοι· Τοῦτό ἐστι τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὃ αὐτοὶ ἀλληγοροῦσιν εἰς τὴν κατὰ μῆνα γινομένην γυναικείαν ῥύσιν. Μισθόμενοι δὲ μετ' ἀλλήλων τεκνοποιίαν ἀπαγορεύουσιν. Οὐ γὰρ εἰς τὸ τεκνοποιῆσαι παρ' αὐτοῖς ἡ φορὰ ἐσπούδαται, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν, τοῦ διαβόλου ἐμπαίζοντος τοὺς τοιοῦτους, καὶ καταχλευάζοντος τὸ ἐκ Θεοῦ πλάσμα πεπλανημένον. Ἄλλὰ τὴν ἡδονὴν ἐπιτελοῦσιν, εἰς ἑαυτοὺς δὲ ἀπολαμβάνουσι τὰ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῶν σπέρματα, μὴ εἰς τεκνογονίαν καταβαλλόμενοι, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐκ τῆς αἰσχρότητος ἐσθίνοντες. Ἐὰν δὲ καὶ προληφθῇ τις αὐτῶν ἐγκατασπεῖραι τὴν καταβολὴν τῆς κατὰ φύσιν αὐτῶν ἀπορροίας, καὶ ἐγκυμονήσῃ ἡ γυνὴ, τί δεινότερον τοιμῶσιν οἱ τοιοῦτοι, ἄκουε. Κατασπίσαντες γὰρ τὸ ἐμβρυον καιρῷ οἷω δ' ἂν ἐπιχειρήσωσι, λαμβάνουσιν ἐκτρωθὲν τοῦτο τὸ βρέφος, ἐν ὄλω τινὶ κόπτουσιν ὑπέρω, καὶ ἐγκαταμίξαντες μέλι καὶ πέπερι, καὶ ἄλλα τινὰ ἀρώματα, καὶ μύρα, πρὸς τὴ μὴ ναυτιᾶν αὐτοῦς, οὕτως συναχθέντες πάντες οἱ [τῆς] τῶν χοίρων τούτων καὶ κυνῶν θιασῶται, μεταλαμβάνουσιν ἕκαστος τῇ δακτύλῳ ἀπὸ τοῦ κατακοπέντος παιδιοῦ. Καὶ οὕτως τὴν ἀνθρωποδορίαν ἀπεργασάμενοι, εὐχονται λοιπὸν τῷ Θεῷ, ὅτι οὐκ ἐνεπαίχθημεν, φασί, ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συνελέξαμεν τὸ παράπτωμα τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ ὤθεν τοῦτο τὸ τέλειον Πάσχα ἡγούσιν· ἄλλα δὲ ὅσα δεινὰ αὐτοῖς τετόλμηται. Ὅταν γὰρ πάλιν ἐμμανεῖς ἐν ἑαυτοῖς γένωνται, φύραντες ἑαυτῶν τὰς χεῖρας τῆς ἑαυτῶν αἰσχρότητος τῇ ἀπορροίᾳ, ἐγείρονται, καὶ τὰς ἑαυτῶν μεμολυσμένας χεῖρας ἔχοντες, εὐχονται γυμνοὶ ὄλω τῷ σώματι, ὡς διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας εὐρίσκειν πρὸς Θεὸν τὴν παρῆρησίαν. Τὰ σώματα δὲ αὐτῶν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τημελοῦσι γυναικάρια καὶ ἀνθρωπάρια, μυριζόμενοι, λουόμενοι, θοιναζόμενοι, κοίταις τε καὶ μέθαις σχολάζοντες. Καὶ καταρῶνται τὸν νηστεύοντα, λέγοντες· Οὐ δεῖ νηστεύειν. Τοῦ γὰρ ἀρχοντος τούτου τῷ ποιήσαντος τὸν αἰῶνα ἐστὶν ἡ νηστεία. Δεῖ δὲ τρέφεσθαι εἰς τὸ τὰ σώματα εἶναι ἰσχυρὰ, εἰς τὸ δύνασθαι τὸ καρπὸν ἀποδιδόναι κατὰ καιρὸν αὐτοῦ.*

Γ'. Ἐρῶνται δὲ καὶ Παλαιᾶ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ. Ἀπαγορεύουσι δὲ τὸν λαλήσαντα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Καὶ ὅταν μὲν ῥῆμα εὐρωσὶ τι κατ' αὐτῶν δυνάμενον ἔχειν τὸν νοῦν, φασί, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ κοσμικοῦ λελαλήταρ· ἐὰν δὲ τις εἰς ὁμοίωσιν τῆς αὐτῶν ἐπιθυμίας δυνήθει σχηματισθῆαι λόγος, οὐκ ὡς ἐστὶ τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ὡς ἔχει ὁ αὐτῶν νοῦς ὁ ἡπατιμένος, τοῦτον μετασκευάζοντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν, φάσκουσιν ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας λελαλήθηαι. Καὶ τοῦτό ἐστι, φασί, ὃ εἶπεν ὁ Κύριος περὶ Ἰωάννου· *Τί ἐξήλοθε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; Κάλυμπος ὑπὸ ὑπέμον σαλευ-*

μενον; "Οτι οὐκ ἦν, φασί, τέλειος ὁ Ἰωάννης. Ἐνεπνέετο γὰρ ὑπὸ πολλῶν πνευμάτων κατὰ κάλαμον τὸν ἐπὶ ἐκάστῳ ἀνέμῳ κινούμενον. Καὶ ὅτε μὲν ἤρχετο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχοντος, Ἰουδαϊσμόν ἐκῆρυττεν· ὅτε δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ Χριστοῦ ἐλάλει. Καὶ τοῦτό ἐστι, φασίν, ὅτι Ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (74). Περὶ ἡμῶν, φασίν, εἶπεν, ὅτι ὁ ἐν ἡμῖν μικρότερος μεζῶν αὐτοῦ ὑπάρχει.

Z. Καὶ εὐθὺς ἐπιστομίζονται οἱ τοιοῦτοι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Ἐκ γὰρ τῶν συνεζευγμένων ἐκάστη λέξει ἀναφανδὸν ἡ ἀλήθεια δειχθήσεται, καὶ τὸ ἐχέγγυον τῆς φράσεως ἀποδοθήσεται. Εἰ μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης μαλακὰ ἠμφεστο, καὶ ἐν οἴκοις βασιλέων ὑπῆρχεν, ὀρθὴ ἂν πρὸς αὐτὸν ἡ λέξις, καὶ εὐθεῖα πρὸς ἐλεγχον τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν. Εἰ δὲ, *Τι ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφεισμένον*; καὶ οὐχ οὕτως εἶχεν, οὐκέτι τὸ ἐγκλημα ἐπὶ τὸν οὐ μαλακὰ φοροῦντα Ἰωάννην τοῦ λόγου ἐπενεκτέον, ἀλλὰ ἐπὶ τοὺς οὕτως εὐρήσειεν τὸν Ἰωάννην νομίσαντας, καὶ ὑπὸ τῶν ἔθδον ἐν οἴκοις βασιλέων πολλακίς κατὰ ὑπόκρισιν κολακευόμενους. Ἐνομίζον γὰρ οὗτοι, ἐξερχόμενοι καὶ παρὰ Ἰωάννου ἐπαίνους εὐρίσκουν, καὶ μακαρισμοὺς ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν γινόμενοις παραπτώμασι. Ὡς δὲ οὐχ ἤυρον, ἀνατρεπτικῶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἶρηται, ὅτι *Τι ἐνομίζετε εὐρίσκειν; Συμπεριφερόμενον τοῖς ὑμῶν πάθεσιν ἄνθρωπον, ὡς κατὰ τοὺς μαλακὰ φοροῦντας; Οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ ἐστὶν Ἰωάννης κάλαμος σαλευόμενος γνώμαις ἀνθρώπων, ὡς δονούμενος κάλαμος ὑπὸ ἐκάστης ἀνθρώπων ὑποκρίσεως καὶ ἀπάτης. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἔστι μεζῶν Ἰωάννου*, ἵνα μὴ τινας νομίσωσι καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μεζῶνα εἶναι τὸν Ἰωάννην, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπὸ γυναικὸς ἐγεννήθη, τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς εἶπεν, ὅτι Ὁ μικρότερος αὐτοῦ, τουτέστι τῷ χρόνῳ (74) τῆς ἐσαύτου αὐτοῦ παρουσίας, μεζῶν αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ ἐξάμηνον ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, δηλονότι μεζῶν αὐτοῦ ὢν. Ἦν γὰρ ἀεὶ, καὶ ἔστι. Τίτι δὲ τοῦτο οὐ δῆλόν ἐστιν; Ἄρα γοῦν ματαίως τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς πεποιήτευται, ἀπὸ ἀγαθῶν εἰς φαῦλα μεταβλημένα.

Christus est in lucem editus. Qui haud dubie major erat illo, cum et sit semper et fuerit. Quis hoc vero potest ignorare? Frustra igitur ab illis excogitata sunt omnia, et ex bonis in mala conversa.

H. Καὶ τὰ μὲν βιβλία αὐτῶν πολλά· Ἐρωτήσεις γὰρ τινὰς Μαρίας ἐκτίθενται· Ἄλλοι δὲ εἰς τὸν προεσημένον Ἰαδαβαῶθ, εἰς ὄνομα δὲ τοῦ Σῆθ πολλά βιβλία ὑποτίθενται. Ἀποκαλύψεις δὲ τοῦ Ἀδάμ ἄλλας λέγουσιν· εὐαγγέλια δὲ ἕτερα εἰς ὄνομα τῶν μαθη-

¹ Matth. xi, 7. ² ibid. 11. ³ ibid. 8. ⁴ ibid. 11.

(74) Forte addendum μεζῶν αὐτοῦ ἐστὶν. Ed. PATR. (74) Τουτέστι τῷ χρόνῳ. Locum ex Vaticano codice suæ integritati restitimus. Quod ad evan-

existis in desertum viderē? Arundinem vento agitatam? Quod, ut asserunt, nondum esset perfectus Joannes. Nam a pluribus ventis perflabatur; arundinis more, quæ ad unumquemque ventum agitur. Itaque cum in eum principis spiritus incumberet, Judaicum cultum prædicabat; cum vero Spiritus sanctus adveniret, de Christo sermonem instituebat. Quo quidem hæc verba pertinere putant: *Qui minor est in regno cælorum major est illo*. Quippe ad nos ista referuntur, aiunt, ut qui inter nos minor est, is Joanne sit præstantior.

VII. Verum om illis subinde a veritate ipsa præcluditur. Nam ex iis quæ cum unaquaque dictione connexa sunt, perspicue veritas apparebit, ac quid loquendi rationi consentaneum sit certissima fide monstrabitur. Etenim si Joannes mollioribus vestibus uteretur, atque in principum palatiis degeret, recta ipsum vox illa peteret, et in ejus reprehensionem esset sine ulla ambage collata. Cum vero ita locutus fuerit: *Quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum*? istud porro ab Joanne procul abfuerit, nihil est cur hujus loci criminationem referri ad Joannem arbitremur, qui delicatum illum cultum minime omnium adhibuit; sed ad eos potius, qui ejusmodi se Joannem reperturos putabant, quibusque sæpius adulari solent ii qui principum aulas ac palatia frequentant. Exeuntes enim illi collaudandos se ab Joanne, et ob ea quæ in dies patrabant scelera felices prædicandos existimabant. Qua spe cum essent frustrati, ad eos refellendos ita Salvator locutus est: *Quid vos nacturos esse credebatis? Hominem qui se pravis animi vestri affectionibus accommodaret, quod ii faciunt qui mollioribus vestibus induuntur? Minime vero. Non enim Joannes arundo quædam est hominum opinionibus agitata, vel qualibet eorum fraude ac simulatione concussa. Sed quoniam illud adjecerat: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*, ne quis Joannem sibi persuaderet, etiam ipso Salvatore esse majorem, quo is a muliere, nimirum beata semperque Virgine Maria per Spiritum sanctum esset genitus, ut nos contra hunc errorem instrueret, subjecit: *Qui minor est in regno cælorum, major est illo.**

Quod videlicet ratione temporis est ab eo dictum quo in hunc mundum humana carne præditus advenit, quoniam sexto a Joannis nativitate mense VIII. Cæterum libri penes illos quamplurimi sunt. Nam *Interrogationes* quasdam Mariæ venditant. Alii de eo quem diximus Jaldabaoth sub Sethi nomine complures libros supposititios obtrudunt. Sed et Adami revelationes alias, et alia item evan-

gelici illius loci sensum attinet, eodem modo Chrysost. et Theophylactus exponunt, quo Epiphanius.

gelia falsa discipulorum nomine conscribere sunt ausi. Nec eos dicere pudet Salvatore noatrum ac Dominum Jesum Christum ejusmodi per sese turpitudinem monstrasse. Etenim in Mariæ *Interrogationibus* quas majores vocant (sunt enim aliæ minores perinde commentitiæ), hunc illi patefecisse fingunt, cum eam in montem eduxisset, essetque precatus, ac producta de latere suo muliere cum ea rem habere cœpisset; tum seminis sui profusione degustata monstrasset, ita, ut vivere possibilem, esse sciendum Addunt et perturbatam fuisse Mariam, atque humi cecidisse, eamque a Christo cum his verbis erectam: *Quare dubitasti modicæ fidei?* Atque hoc ipsum esse volunt, quod in Evangelio dicitur: *Si terrena dixi vobis, et non credidistis, caelestia quomodo credetis?* Item illud: *Cum videritis Filium hominis eo ascendentem ubi erat prius*; hoc est, inquit, profluens semen exsorbitum, ut eo unde exierat revertatur. Tum quod alibi scriptum est: *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem*. Ad quæ perturbatis discipulis, ac dicentibus: *Quis hoc potest audire*? de turpitudine sermonem eum institutum ferunt, ideoque turbatos retro pedem retulisse. Nondum enim perfecte corroborati erant ac stabiliti. Quo etiam Davidis illud dictum referunt: *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo*. **90** Atque in eo quod scriptum est: *Secus decursus aquarum*, indicari viri fœditatem asseruit; istud vero: *Quod fructum suum dabit in tempore suo*, voluptatis demonstrare proluviem; nam quod additum est, *Et folium ejus non defluet*, tum a nobis, inquit, perficitur, cum in terram decidere non patimur, sed ipsimet illud absumimus.

IX. Ac ne prolatis illorum testimoniis plus detrimenti quam utilitatis afferam, idcirco pleraque silentio prætermittam. Alioquin omnia, quæ ab illis dicuntur, hoc loco explicando commemorarem. Nam quod in Scriptura legimus Raab coccinum in fenestra posuisse, non coccinum erat, inquit, sed muliebre pudendum: in quo coccineus color menstruum sanguinem significat. Quin etiam eodem illud spectat: *Bibe aquam de tuis vasis*. Si quidem interire carnem, nec excitari denuo prædicant, eamque ad principem pertinere. Vim autem illam, quæ in menstruis est ac semine, animam esse, quam collectam comedimus. Unde cum caribus aut oleribus, aut pane, aut alio quopiam vescimur, bene de creatis rebus meremur, dum ex his omnibus animam corrogamus, ac nobiscum in cœlum evehimus. Ideoque genere omni carniū utuntur, ut generis, aiunt, nostri misereamur. Cæterum eandem inesse putant animalibus, et bestiis,

¹ Joan. III, 12. ² Joan. VI, 60. ³ ibid. 54. ⁴ ibid. 61. ⁵ Psal. I, 3. ⁶ ibid. ⁷ Josue II, 21. ⁸ Prover. V, 15. ⁹ F. πῶς ἄν.

(75) Καὶ ἄπερ ἡμεῖς ἐσθλομεν. Idem Manichæi jactitare solebant, ut ex Aug. lib. *Adversus Faustum* apparet.

τῶν συγγράφασθαι τετοληκασιν· αὐτὸν τε τὸν Σωτῆρα ἡμῶν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν οὐκ αἰσχρῶνται λέγειν, ὅτι αὐτὸς ἀπεκάλυψε τὴν αἰσχροῦργίαν ταύτην. Ἐν γὰρ ταῖς Ἐρωτήσεσι Μαρίας καλουμέναις μεγάλαις (εἰσι γὰρ καὶ μικραὶ αὐτοῖς πεπλασμέναι) ὑποτιθενται αὐτὸν αὐτῇ ἀποκαλύπτειν, παραλαβόντα αὐτὴν εἰς τὸ ὄρος, καὶ εὐξάμενον, καὶ ἐκβαλόντα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ γυναικα, καὶ ἀρξάμενον αὐτῇ ἐγκαταμιγνυσθαι· καὶ οὕτως δῆθεν τὴν ἀπόρροιαν αὐτοῦ μεταλαβόντα δεῖξαι, ὅτι δεῖ οὕτως ποιεῖν, ἵνα ζήσωμεν· καὶ ὡς τῆς Μαρίας παραχθείσης, καὶ πεσοῦσης χαμαὶ, αὐτὸν πάλιν αὐτὴν ἐγείραντα εἰπεῖν αὐτῇ· Ἴνα τί ἐδίστασας, ὀλιγοπίστε; Καὶ φασιν, ὅτι καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι *Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, τὰ ἐπουράνια πῶς πιστεύσατε;* καὶ τὸ, *Ὅταν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὀρου ἢν τὸ πρότερον*· τοῦτέστι τὴν ἀπόρροιαν μεταλαβανομένην, ὅθεν καὶ ἐξῆλθε· καὶ τὸ εἰπεῖν· Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα, καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα. Καὶ τῶν μαθητῶν ταρασσομένων, καὶ λεγόντων, *Τίς δύναται τοῦτο ἀκοῦσαι;* φασιν, ὡς περὶ τῆς αἰσχροτήτος ἦν ὁ λόγος· διὸ καὶ ἐταράχθησαν, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄπισθον. Οὕτω γὰρ ἦσαν, φασιν, ἐν πληρώματι ἐστερωμένοι. Καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν Δαβὶδ· *Ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ περφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ*· περὶ τῆς αἰσχροτήτος τοῦ ἀνδρός, φασί, λέγει, *Ἐπὶ τὴν ἐξόδον τῶν ὑδάτων*. Καὶ, *Ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει, τὴν τῆς ἡδονῆς ἐπιρροιαν, φασί, λέγει· Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρησεται*, ὅτι οὐκ ἐῶμεν αὐτὸ χαμαὶ πεσεῖν, ἀλλὰ αὐτοὶ αὐτὸ ἐσθλομεν.

Θ. Καὶ ἵνα μὴ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν μέσῳ ἄγων βλάβῳ μᾶλλον ἤπερ ὠφελῆσω, τούτου χάριν τὰ πολλὰ ὑπερῆσομαι. Ἐπεὶ ὅτι ἐν ταῖς πάντα παρ' αὐτοῖς κακῶς λεγόμενα ἐναυθα παρατιθέμενος διηγόρευον. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, φασί, τεθεικέναι τὴν Ραββὸν κόκκινον ἐν τῇ θυρῶδι, οὐκ ἦν, φασί, κόκκινον, ἀλλὰ τὰ μόρια τῆς γυναικείας φύσεως· καὶ τὸ κόκκινον αἷμα τῶν καταμηνίων λέγει. Καὶ τὸ εἰπεῖν, *Πῖνε ὑδάτα ἀπὸ ὧν ἀγγελῶν*, περὶ τούτου λέγει. Φασί δὲ εἶναι τὴν σάρκα ἀπολλυμένην, καὶ μὴ ἐγειρομένην· εἶναι δὲ ταύτην τοῦ ἀρχοντος. Τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἐν τοῖς καταμηνίοις καὶ ἐν ταῖς γοναῖς ψυχὴν εἶναι φασιν, ἣν συλλέγοντες ἐσθλομεν. Καὶ ἄπερ ἡμεῖς ἐσθλομεν (75) κρέα, ἢ λάχανα, ἢ ἄρτον, ἢ τι ἕτερον, χάριν ποιούμεν ταῖς κτίσεσι, συλλέγοντες ἀπὸ πάντων τὴν ψυχὴν, καὶ μεταφέροντες μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὰ ἐπουράνια. Διόπερ καὶ πάντων μεταλαμβάνουσι κρεῶν λέγοντες, ἵνα ἐλεήσωμεν τὸ γένος ἡμῶν. Φάσκουσι δὲ τὴν αὐτὴν ψυχὴν εἶναι ἐν τε τοῖς

ζώοις καὶ ἐν κνωδάλοισ, καὶ ἰχθύοις, καὶ ὄφει, καὶ ἄνθρωποις ἐγκατεσπάρθαι, καὶ ἐν λαχάνοις, καὶ ἐν δένδροις, καὶ ἐν γεννήμασι. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν Φιθωνῖται καλούμενοι ἀναφέρουσι τὰς αἰσχρὰς αὐτῶν θυσίας τῆς πορνείας, τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα προειρημένας ὀνόμασι τριακοσίοις ἐξηκονταπέντε, οἷς αὐτοὶ ἐπλάσαν ἀρχόντων δῆθεν, ἐμπαίζοντες τοῖς γυναικαρίοις, καὶ λέγοντες· Μίγηθι μετ' ἐμοῦ, ἵνα σε ἀνερέγχω πρὸς τὸν ἄρχοντα. Καθ' ἐκάστην δὲ μίξιν ὀνομάζουσιν ἐνὸς ὀνομά τινος βάρβαρον τῶν παρ' αὐτοῖς πεπλατημένων, καὶ δῆθεν εὐχονται λέγοντες· Προσφέρομέν σοι τῷ δαίνι, ἵνα προσενέγκῃς τῷ δαίνι. Τῇ δὲ ἄλλῃ πάλιν μίξει ἄλλῃ ὑποτίθενται ὡσαύτως προσφέρειν, ἵνα καὶ αὐτὸς τῷ ἄλλῳ. Καὶ ἕως ἂν ἔλθῃ, μᾶλλον δὲ κατέλθῃ τριακοσίας ἐξηκονταπέντε πτώσεις τῆς λαγνείας, καθ' ἐκάστην ὀνομάτι ἐπικαλεῖται τὸ τοιοῦτο ἐργαζόμενος. Καὶ ἀρχεται πάλιν κατιέναι διὰ τῶν αὐτῶν, τὰ αὐτὰ αἰσχρὰ ἐπιτελών καὶ ἐμπαίζων ταῖς ἡπατημέναις. Ὅταν οὖν εἰς τοσοῦτον ἀριθμοῦ ἔγκον ἐλάσῃ ἐπτακοσίων τριάκοντα πτώσεων, λέγω δὴ μίξιν αἰσχροῦ, καὶ ὀνομάτων τῶν παρ' αὐτοῖς πεπλασμένων, τότε λοιπὸν τολμᾷ ὁ τοιοῦτος, καὶ λέγει· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· ἐπειδὴ ἄνωθεν καταβέβηκα διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν τῆς ἀρχόντων.

Γ. Τὰ δὲ τῶν μειζόνων παρ' αὐτοὺς ἀρχόντων ὀνόματα ταῦτα εἶναι λέγουσι, πολλοὺς λέγοντες. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ οὐρανῷ εἶναι τὸν Ἰαὺ ἄρχοντα, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ φασὶν εἶναι τὸν Σακλᾶν ἄρχοντα τῆς πορνείας· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν Σηθ ἄρχοντα· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἶναι φασὶ τὸν Δάδην· τέταρτον γὰρ ὑποτίθενται οὐρανὸν, καὶ τρίτον· πέμπτον δὲ ἄλλον οὐρανὸν, ἐν ᾧ φασὶν εἶναι τὸν Ἐλωαῖον τὸν καὶ Ἄδωναῖον. Ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ φασὶν εἶναι οἱ μὲν τὸν Ἰαλδαβαῶθ, οἱ δὲ τὸν Ἡλιαῖον. Ἄλλον δὲ ἕβδομον οὐρανὸν ὑποτίθενται, ἐν ᾧ λέγουσιν εἶναι τὸν Σαβαῶθ. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὐχί, ἀλλ' ὁ Ἰαλδαβαῶθ ἐστὶν ἐν τῷ ἕβδομῳ· ἐν δὲ τῷ ὄγδω οὐρανῷ τὴν Βαρβηλῶ καλουμένην, καὶ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων, καὶ Κύριον τὸν αὐτὸν αὐτοπάτορα, καὶ Χριστὸν ἄλλον αὐτολόγετον· καὶ Χριστὸν τοῦτον τὸν κατελθόντα, καὶ δεῖξαντα τοῖς ἀνθρώποις ταύτην τὴν γνῶσιν, ὅν καὶ Ἰησοῦν φασὶ· μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγμένον· σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ' ἢ μόνον δόκησιν εἶναι. Φασὶ δὲ τὸν Σαβαῶθ οἱ μὲν θῶον μορφὴν ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου. Διόπερ ἐνετελεῖται, φασὶ, τοῖς Ἰουδαίοις χοῖρον μὴ ἐσθίειν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν οὐρανῶν καὶ ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ. Τὴν δὲ ψυχὴν, ἐν τῷ ἐξέρχῃσθαι ἐνεσθῆεν, διαβαίνειν διὰ τῶν ἀρχόντων τούτων· μὴ δύνασθαι δὲ διαπεράσαι, εἰ μὴ τι ἂν τῆς γνώσεως ἢ ἐν πληρώματι γέννηται, μᾶλλον δὲ ταύτης τῆς καταγνώσεως, καὶ ἐμφορηθεῖσα διαδράσειε τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐξουσιῶν τὰς χεῖρας. Εἶναι δὲ δρακοντοειδῆ τὸν ἄρχοντα τὸν κατέγοντα τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ καταπίνοντα μὲν τὰς ψυχὰς τὰς μὴ ἐν

et piscibus ac serpentibus animam, quæ hominibus insit, necnon et oleribus, et arboribus, ac germinibus-infusam. Jam vero qui ex iis Phibionitæ vocantur execranda illa libidinis sacra, quæ a nobis explicata sunt, cccclxv nominibus ascribunt, quæ principum esse propria commen'i sunt. Ita mulierculis illudentes : Congredere mecum, inquit, ut te ad principem perducam. Tum ad singulos coitus barbarum aliquod unius ex illis nomen temere ab iis excogitatum pronuntiant, ac nimirum hac formula precantur : Tibi N. offerimus, ut N. vicissim offeras ; inde alio rursus in congressu alteri se offerre prædicant, ut et is alteri repræsentet. Ita donec per cccclxv libidinis ac lascivix gradus ascenderint, vel descenderint potius, quoties Venerem repetunt, ejusmodi aliquod nomen appellant. Inde per eadem illa turpitudinis vestigia relabuntur, ac circumventis a se mulierculis illudunt. 91 Postquam autem iterando sæpius concubitu, ac fictis illis nominibus repetendis cccxxx numerum impleverit, deinceps qui id egerit, palam de se prædicare non dubitat : Ego sum Christus. Nam per cccclxv nomina principum ex alto descendi.

X. Majorum porro principum nomina hæc esse memorant. In supremo, inquit, orbe residet Jao ; in secundo Saclan, is qui stupris ac libidinibus præest ; in tertio Sethus ; in quarto Daden statuunt : quippe quartum esse cælum asseverant, et tertium ; ac rursus quintum, in quo Eloæum collocant, qui idem et Adonæus dicitur. At sextum occupare volunt alii Jaldabaoth, Eliæum alii. Sed et septimum esse nonnulli definiunt, cui Sabaoth insideat. Quod ab aliis negatur, qui Jaldabaoth septimam illam stationem attribuant. In octavo Barbeloni domicilium esse fingunt, necnon et universonum Parenti illi, qui idem Dominus sit, et sui-metipsius pater, quemadmodum et alteri cuidam Christo, qui per sese sit in lucem editus. Tum vero Christum, ibidem ipsum collocant, qui de cælo descendit, et ejusmodi cognitionem humano generi contulit, quem etiam appellatum fuisse Jesum prædicant. Verum eumdem negant de Maria natum, sed per Mariam ostensum asserunt ; neque carnem aliter quam specie ipsa suscepisse. Quod ad Sabaoth pertinet, hunc asini quidam, alii porci figura constare censent. Ob idque Judæis, aiunt, suillis carnibus interdixerat. Hunc esse cæli terræque conditorem, tum eorum qui consequuntur cælestium orbium, angelorumque suorum. Porro digredientem hinc animam per illos transire principes ; neque tamen penetrare posse, nisi cognitione illa plenissime perfusa fuerit, vel condemnatione potius ; qua quidem cumulatam principum istorum ac potestatum manus effugiat. Addunt et hujus mundi præsidem draconis effigiem habere.

¹ γρ. γενέσεως.

ab eoque animas absorberi cognitione illa destitutas, rursumque per caudam in hunc mundum refundi. Ex quo deinceps in porcorum aliorumque animantium corpora transfusæ per eadem denuo vestigia sursum efferantur. Quod si quis, aiunt, ea fuerit cognitione præditus, seseque per menstrua illa ac libidinis profusionem ex hoc mundo collegerit, cum **92** nihil hic detineri amplius, sed eos quos diximus prætergredi principes; et ad Sabaoth usque pervenire, atque illius proculcare caput (ita enim sacrilege atque impudenter effutiant), indeque ad supremum illud domicilium evadere, ubi viventium mater est Barbero, quæ et ab illis Barbelo dicitur. Hanc esse animæ rationem adipiscendæ salutis. Illud vero præterea infelices illi ad fabulam adjunxerunt, eidem Sabaoth capillos esse muliebres, quod scilicet vocem illam Sabaoth principis alicujus esse nomen arbitrentur; neque illud intelligant, ubicunque ita dicitur: *Hæc dicit Dominus Sabaoth*, non cuiuspiam id esse proprium nomen, sed prædicando potius numini velut quoddam laudationis vocabulum adhiberi. Quippe Dominus Sabaoth idem Hebraice quod *exercitum* significat. Et quidem ubicunque vox illa Sabaoth in Veteri Testamento legitur, *exercitum* sonat. Itaque pro eo quod Hebraice scriptum est: *Adonai Sabaoth*, Aquila perpetuo *Dominus exercitum* reddit. Sed isti furore atque amentia perciti ad Domini sui injuriam eum qui nusquam est inquirunt, et eum

XI. Sunt et aliæ eorundem innumerabiles nugæ, nec sine tædio potest omnis istorum insaniam commemorari. Sed illud prætermitti non potest: quosdam ex horum esse numero, qui ita mulierum consuetudine abstinent, ut seipsos manibus suis conspurcent, iisque fœdissimum libidinis virus excipiant, atque eo vescantur. Ad quod testimonium illud per summam calumniam detorquent: *Manus istæ suppeditantur non mihi solum, sed et iis qui mecum sunt*¹. Item istud: *Operantes manibus propriis, ut possitis iis qui non habent communicare*². De quibus adeo mihi commotus videtur in apostolo Juda Spiritus sanctus, hoc est in catholica illius Epistola (Judas ille porro est, qui Jacobi, atque etiam Domini frater appellatus est), in qua per apostoli vocem Spiritus, inquam, sanctus, corruptos illos corruptores esse demonstrat, ut ibidem loquitur: *Quæ enim nesciunt, ignorantes in illis capiuntur. Quæ vero norunt, in iis tanquam muta animalia corrumpuntur*. Siquidem canum instar ac porcorum sua se corruptela turpitudinis inquinant. Hoc enim modo tam canes ac porci, quam cætera se animalia corrumpunt, et profluentem e corporibus suis libidinis humorem delingunt. Atque **93** illi revera carnem suam erumpente velut per somnium fluxione commaculant: *Dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. At Michael*

A γνώσει ὑπαρχούσας, καὶ διὰ τῆς κέρκου παλεῖν ἐπιστρέφοντα εἰς τὸν κόσμον, κἀντεῦθεν³ εἰς χοίρους καὶ εἰς ἄλλα ζῶα, καὶ πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ἀναφερομένας. Εἰ δὲ τις, φασι, ἐν τῇ γνώσει γένηται ταύτῃ, καὶ συλλέξει ἑαυτὸν ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἐμμηγνίων καὶ διὰ τῶν ῥύσεων τούτων τῆς ἐπιθυμίας, μηκέτι ἐνταῦθα κατέχεσθαι αὐτὸν, ἀλλὰ ὑπερβαίνειν τοὺς προειρημένους ἀρχοντας. Ἐρχεσθαι δὲ, φασι, παρὰ τὸν Σαβαῶθ, καὶ πατεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀθυρογλώττως βλασφημοῦντες, καὶ οὕτως ὑπερβαίνειν εἰς τὸ ἄνω μέρος, ὅπου ἡ μήτηρ τῶν ζώντων ἡ Βαρθηρῶ, ἦτοι Βαρθελώ. Καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν σώζεσθαι. Ἐχειν δὲ καὶ τρίχας ὡς γυναικῶς τὸν αὐτὸν λέγουσιν οἱ τάλανες, νομίζοντες τὸ ὄνομα τὸ Σαβαῶθ ἀρχοντα τίνα εἶναι. Οὐκ εἰδότες, ὅτι ὅπου λέγει, *Τὰς λέγει Κύριος Σαβαῶθ*, οὐκ ὀνομά τινος εἶπεν, ἀλλ' ὄνομα δοξολογίας τῆς θεότητος. Σαβαῶθ γὰρ ἐρμηνεύεται ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου Κύριος τῶν δυνάμεων. Ὅπου γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ Σαβαῶθ ὄνομά ἐστι γεγραμμένον, *δύναμις* ὑποφαίνει. Ὅθεν ὁ Ἀκύλας πανταχοῦ τὸ ἄδωναί Σαβαῶθ ἐρμηνεύει λέγων, *Κύριος στρατιῶν*. Οὗτοι δὲ, κατὰ πάντα τρόπον ἐμμανέντες, κατὰ τοῦ αὐτῶν δεσπότητος τὴν μὴ ὄντα ζητοῦσι, καὶ τὸν ὄντα ἀπολωλέκασιν, μᾶλλον δὲ ἑαυτοὺς ἀπόλεσαν.

isti furore atque amentia perciti ad Domini sui injuriam eum qui nusquam est inquirunt, et eum qui est reipsa, vel semetipsos potius perdiderunt.

IA. Ἄλλα δὲ ὅσα φλυαροῦσιν, ἐν οἷς περικακεῖν ἐστὶ τὰ τῆς αὐτῶν μανίας λέγειν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν, γυναῖξί μὴ πλησιάζοντες, ταῖς ἰδίαις χερσὶ αὐτῶν ἑαυτοὺς φθειροῦσι, τὴν δὲ αὐτῶν φθορὰν λαμβάνουσιν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ οὕτως ἐσθλοῦσι, χρώμενοι σεσυκοφαντημένῃ μαρτυρίᾳ, τὸ ἄ, *Αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐπήρκεσαν οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τοῖς σὺν ἐμοί*. καὶ τὸ πάλιν. Ἐργαζόμενοι⁴ ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα δύνῃσθε καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι μετιδοῦναι. ὡς καὶ περὶ τούτων, οἶμαι, ἐκινήθη τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ ἀποστόλῳ Ἰούδᾳ, λέγων δὲ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γραφείῃ καθολικῇ Ἐπιστολῇ (Ἰούδας δὲ ἐστὶν οὗτος, ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Κυρίου λεγόμενος). Ὑπέδειξε γὰρ αὐτοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Ἰούδα κατὰ τὰ κτήνη φθειρομένων καὶ φθειρόντων, ὡς λέγει, ὅτι Ὅσα μὲν οὐκ οἶδασιν, ἀγροοῦντες ἀλλοκοῦνται. Ὅσα δὲ οἶδασιν, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα φθειροῦνται. Κυνῶν γὰρ δίχην καὶ χοίρων τὴν ἀπ' αὐτῶν φθορὰν ἐπιτελοῦσιν. Οἱ κύνες γὰρ καὶ οἱ χοῖροι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλα ζῶα οὕτως φθειροῦνται, καὶ τὴν ἀπόρρυσιν τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθλοῦσι. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐνουπνιαζόμενοι σάρκα μαινοῦσι, *Κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι*. *Μιχαὴλ δὲ ὁ ἀρχάγγελος, διαλεχόμενος τῷ διαβόλῳ περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος, οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας (76), ἀλλὰ εἶπεν, Ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ Κύριος.*

¹ Act. xx, 34. ² Ephes. iv, 28. ³ γρ. ἐνταῦθα.

⁴ For. τῷ. ⁵ γρ. ἐργαζόμενος, εἰ δύνηται.

(76) Οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας. Aliter hæc in Canonica Judæ leguntur, v. 9: Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ

ἀρχάγγελος ἔτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίνειν

Οὗτοι δὲ ὄσα οὐκ οἰδασι, φυσικῶς βλασφημοῦσιν· ὅτι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τὰ μετὰ ἁγιασμοῦ ἡμῖν παραδοθέντα βλασφημοῦσιν, εἰς αἰσχρότητα αὐτοὶ μεταβάλλομενοι. Καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἄτινα κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐτέλμησαν λέγειν, ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος (77) φησιν· Ὅστε τινὰς το.λυμῶν ἡμῶς λέγειν, Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ ἐφ' ἡμῶς τὰ ἀγαθὰ, ὡς τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστι. Πόσας δὲ ἄλλας ἀγάγοιμι μαρτυρίας κατὰ τῶν βλασφημῶν! Οὗτοι γὰρ οἱ ταῖς ἰδίαις χερσὶ φθειρόμενοι, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οἱ ταῖς γυναίξιν πλησιάζοντες, λοιπὴν κόρον μὴ λαβόντες τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν πολυμιξίας, εἰς ἀλλήλους ἐκκαίονται, ἄνδρες ἐν ἀνδράσι (κατὰ τὸ γεγραμμένον) τὴν ἀντιμισθίαν τῆς πλάνης ἐν ἑαυτοῖς ἀπολυμβάνοντες. Ἐξώλεις γὰρ οἱ αὐτοὶ γενόμενοι μακαρίζουσιν ἀλλήλους, ὡς τὸ προκριτέον πρᾶγμα ἀναδεξάμενοι. Ἀλλὰ καὶ ἀπατῶντες τὸ αὐτοῖς πεθόμενον γυναικεῖον γένος, τὸ Σσωρευμένον ἀμαρτήμασι, καὶ ἡγμένον ποικίλαις ἐπιθυμίαις, φάσκουσι ταῖς ἡπατημέναις ὑπ' αὐτῶν, ὅτι Ἡ δεῖνα παρθένος ἢ τοσαῦτα ἔτη ἐφθαρμένη, καὶ φθειρομένη κατ' ἐκάστην ἡμέραν. Κόρον γὰρ οὐκ ἔχει παρ' αὐτοῖς ἢ λαγνεῖα, ἀλλ' ὅσον τις παρ' αὐτοῖς αἰσχρουργὸς ἄνθρωπος, τοσοῦτον παρ' αὐτοῖς ἐπαινετός. Ἐκεῖνας δὲ φασὶν εἶναι παρθένας, τὰς μηδέποτε ἐν κοσμηκῇ μίξει γάμου κατὰ φύσιν τῆς συνθελας γενομένας ἕως καταβολῆς σπέρματος, ἀλλὰ μιγνομένας μὲν ἀεὶ, καὶ πορνεύουσας, πρὸ δὲ τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὴν ἡδονὴν ἀπιστώσας τὸν πονηροποιὸν αὐτῶν τῆς κοινωνίας φθορὰ, καὶ λαμβανούσας τὴν προειρημένην αἰσχρότητα εἰς ἑδωδὴν, ὡς κατὰ τὸ ὅμοιον τοῦ Σηλῶμ πρὸς τὴν Θάμαρ κακοτροπίαν, ἀλλὰ ἀπὸ παρθενης τὴν τέχνην ταύτην ἐπανελημένας, τοῦ φθεῖρεσθαι μὲν, μὴ ὑποδέχασθαι δὲ τῆς φθορᾶς τὴν μίξιν καὶ τὴν ἀπόβροισαν. Βλασφημοῦσι δὲ οὐ μόνον τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Μωϋσέα, καὶ τὸν Ἥλιαν, καὶ πάντα τὸν χορὸν τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν τὸν ἐκλεξάμενον αὐτούς.

cum Thiamare facinus imitantur ⁴, utpote quæ servandæ virginitatis artificium illud susceperint, ut cum assidue corrumpantur, nullam tamen ex ea corruptela infusionem seminis admittant Neque vero aut Abrahamum duntaxat, aut Moysen atque Eliam, adeoque prophetas omnes, **94** sed et Deum ipsam a quo sunt electi contumeliose traducunt.

ΚΒ. Ἄλλα δὲ μυρία παρ' αὐτοῖς πεπλασμένα γραφεῖα τετόλμηται. Γένναν μὲν γὰρ Μαρίας βιβλίου τι φασὶν εἶναι, ἐν ᾧ δεῖνὰ τε καὶ ὀλέθρια ὑποβάλλοντές τινα ἐκέῖσε λέγουσιν. Ἐκ τούτου γὰρ, φασὶ, τὸν Ζαχαρίαν ἀπεκτάνθαι ἐν τῷ ναῷ, ἐπειδὴ, φασὶ, ὀπτασίαν εἶδρακε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου θέλων εἰπεῖν τὴν ὀπτασίαν, ἀπεφράγη τὸ στόμα. Εἶδε γὰρ, φασὶν, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος τινα, ὡς ἔθυμα, ἄνθρωπον ἐστῶτα ἄνου μορφήν ἔχοντα· καὶ ἐξελθόντας, φασὶ, καὶ θέλοντος εἰπεῖν, Οὐαὶ ὑμῖν, τίνι προσ-

⁴ Rom. III, 8. ² Rom. I, 27. ³ II Tim. III, 6. ⁴ Gen. xxxviii, 18 sqq.

ἐπενεχεῖν βλασφημίας. Non ausus est iudicium inferre, et accusare blasphemiam. At Eriphianus aliam fortassis lectionem secutus; non tulit, inquit, blasphemiam.

(77) Ὁς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Clemens Alex. lib. III Strom. eundem Apostoli locum citans ad

A archangelus cum diabolo disputans de Moysi corpore, blasphemiam sermonem non tulit, sed dixit: « Incepit te Dominus. » Hi autem quæcunque ignorant naturaliter blasphemant; dum sacrosanctis illis mysteriis, quæ cum sanctissimis religionibus nobiscum communicantur, contumeliose illudunt, et ad spurcissimam flagitiosissimamque libidinem convertunt. Hæc sunt quæ adversus apostolos effutire sunt ausi: quemadmodum beatus Apostolus scribit: Adeo ut quidam hæc a nobis dici jactare audeant: Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum iustum est iudicium ¹. Quam vero multa testimonia suppetunt, quæ contra blasphemos illos in medium asferre possimus! Sed illi qui suis ipsi manibus abominandam libidinem exereent, qui cum

B mulieribus se commiscent, assiduo illarum usu nequaquam exsatiati, in semetipsos exardescunt: Viri, inquam, in viros, sicut scriptum est, mercedem erroris sui in semetipsis recipientes ². Etenim perditii profligatique homines beatos se invicem prædicant, tanquam præcipuum quiddam facinus ac singulari susceperint. Quinetiam mulieribus quas sibi inorigeras habent, illudentes: Mulierculis, inquam, onustis peccatis, ac multiplicibus cupiditatibus abductis ³, identidem narrant: Hanc, quam videlicet nominant, esse virginem; cum ante multos jam annos vitata fuerit, æ quotidie constupretur. Apud illos quippe satietas libidinis nulla, et quæ foediora quisque perpetraverit, eo majori omnium laude ac prædicatione celebratur. Virgines porro C illas appellant, quæ nunquam legitimo nuptiarum usu, ac naturali illa consuetudine ita perfunctæ sunt, ut infusum semen exciperent, sed quæ licet assidue se stupris flagitiisque contaminent, tamen antequam libido omnis impleatur perditissimum suum illum admissarium excutiant, illasque quas diximus turpissimas sordes ad veseendum excipiunt. In quo immane illud horrendumque Sellomi

XII. Infinita porro penes illos sunt supposititia atque impudenter conficta monumenta. Cujusmodi est qui De progenie Mariæ liber inscribitur, in quo horribilia quædam ac detestanda illorum dicta continentur. Velut inter alia: eam Zachariæ necis in templo causam exstitisse, quod cum visum quoddam illi esset oblatum, idque præ metu significare vellet, os ei primo præclusum sit. Viderat autem, inquit, cum incensi hora suffiret, asini figura stantem hominem, ac cum egredi vellēt, itaque pro-

ejusmodi genus hæreticorum pertinere putat. Καὶ μὴ τι πρὸς τούτους ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ἀποτεινόμενος γράφει· Καὶ μὴ καθὼς βλασφημοῦμεθα, καὶ καθὼς φασὶ τινες ἡμῶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ.

loqui: Væ vobis, quem enim tandem adoratis? ab eo qui in templo intus apparuit oris illi, ne efferre posset, usus interclusus est. Post autem ubi vox eivend est restituta, atque hoc in Judæos arcanum evulgavit, ab illis interfectus est. Hæc, inquit, Zachariæ mortis occasio fuit. Addunt eamdem illam ob causam jussum a legislatore pontificem tintinnabula gestasse, ut quoties ad functionem suam obeundam ingrederetur, crepitaculorum strepitu is qui adorabatur admonitus sese e medio subtraheret, ne cum larva illa ac turpi effigie deprehenderetur. Enimvero stolidum illud stultissimorum hominum commentum cum ad convincendum perfacile est, tum risu ac ludibrio dignum. Etenim sive is erat omnino, cui hæc sacra faciebant, aspectabilis; occultari minime poterat; sive occultari penitus poterat, non jam erat aspectabilis. Quod item alio modo contra eosdem urgeri potest. Si enim videri poterat, corpus utique erat, non spiritus; sin fuisse spiritum dixerint, non inter ea censendus erit, quæ discerni oculis possunt. Quid igitur attinebat eum qui oculorum sensu percipi nequiret illo tintinnabulorum sonitu fugæ suæ, latebræque consulere. Cum enim id natura insitum haberet, ut videri non posset, profecto nisi vellet a nemine videretur. Quod vero esset ab aliquo conspectus, non illud necessitate contingeret, quasi eum in lucem et apertum natura produxisset, sed indulgentia quadam potius; neque ita ut subito metu, atque ex improvise præterque expectationem, suppresso illo sonitu, palam se videndum præberet. Ita omni ex parte falsa illorum atque ementita ratio concidit. Sed alia quædam plurima sunt, quæ nugatorie atque inaniter jactare solent. Atqui neque illico est interfectus Zacharias; et post ortum Joannis 95 adhuc vixit, deque eo, ac de Christi adventu, et ejusdem secundum carnem per

Spiritum sanctum e beata Virgine Maria generatione vaticinatus est his verbis: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus*¹; *ad convertenda corda patrum in filios et inobsequentes ad prudentiam*², etc. Quanta vero ad eorum mendacia convincenda, contraque abominandam illam libidinem a nobis afferri

XIII. Atque ut de illorum Levitis, sic enim appellant, nonnihil dicamus; isti non cum mulieribus, sed secum invicem miscentur; ac scilicet præcipua inter illos dignitate ac laude commendantur. Tum vero eos omnes derident, qui monasticum vitæ genus amplexi sunt, aut castitatem virginitatemque profitentur, quod frustra id sibi molestiæ ac laboris imponant. Præterea evangelium quoddam sub Philippi sanctissimi Christi discipuli nomine circumferunt, in quo ista narrantur: *Mihi, inquit, Dominicus aperuit, quibus anima verbis uti cum in cælum ascendit, ac quemadmodum unicuique celestium virtutum respondere debeat. Nimirum: Ego meipsam agnovi, atque undequaque collegi; neque principi filios genui, sed ejus radices extirpavi, ac dissipata membra in unum coegi; teque adeo qui sis*

κουνεῖτε; ἀπέφραξεν αὐτοῦ τὸ στόμα ὁ ὀφθαλμὸς αὐτῶν ἔνδον ἐν τῷ ναῷ, ἵνα μὴ δύνῃται λαλήσαι. Ὅτε ἔθνη ἠκούσθη τὸ στόμα αὐτοῦ, ἵνα λαλήσῃ, τότε ἀπεκάλυξεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. Καὶ οὕτως, φασὶν, ἀπέθανε Ζαχαρίας. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ ἱερεὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νομοθετήσαντος προσετέθη, φασὶν, ἔχειν κώδωνας, ἵν', ὅταν εἰσέρχῃται ἱερατεύσαι, τὸν κτύπον ἀκούων τῶν κωδῶνων, κρύπτηται ὁ προσκυνούμενος, ἵνα μὴ φωραθῇ τὸ ἰνδαλματικὸν³ τῆς μορφῆς αὐτοῦ πρόσωπον. Ἔστι δὲ τὸ πᾶν τῆς εὐθείας αὐτῶν ἐπιτήδευμα εὐθυέλεγκτον καὶ χλευῆς ἐμπλεον. Εἰ γὰρ ἦν ὄλιγος ὄρατος ὁ ἱερουργούμενος, οὐδὲ κρυβήναι ἠδύνατο· εἰ δὲ ὄλιγος κρυβήναι ἠδύνατο, οὐκ ἔτι ἦν ὄρατος. Καὶ ἑτέρως πάλιν πρὸς αὐτοὺς ῥητέον, ὅτι, εἰ ὄρατος ἦν, σῶμα ἄρα ἦν, καὶ οὐκ ἦν πνεῦμα· εἰ δὲ πνεῦμα ἦν, οὐκ ἔτι ἐν ὄρατοῖς ἐξετάζεται. Πῶς οὖν τὸ οὐκ ἐν ὄρατοῖς ἐξεταζόμενον ἀπὸ τοῦ κτύπου τῶν κωδῶνων τῆς ἑαυτοῦ συστολῆς προσνοεῖτο; Ἔχον γὰρ τὸ ἀόρατον κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν ὥπτανετο, εἰ μὴ ἦθελεν. Εἰ δὲ καὶ ὥφθη δὲ, οὐκ ἔτι κατὰ ἀνάγκην ἐφαίνετο, τῆς φύσεως αὐτὸν ἀγούσης εἰς τὸ φαίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ χάριν, οὐ φῶς καὶ προλήγει παρὰ προσδοκίαν ἀνευ κτύπου, εἰς τὸ δηλον καθιστώσας τὴν αὐτοῦ ὀρασίαν. Καὶ οὕτως κατὰ πάντα τρόπον διεπέσεν ὁ αὐτῶν ψευδῆς καὶ παραπαιτημένος λόγος. Καὶ πολλὰ ἔστιν ἄλλα, ἃ λέγουσι ληρώδῃ· καίτοιγε τοῦ Ζαχαρίου μὴ ἀποκτανθέντος εὐθὺς, ἀλλὰ καὶ ἐπιμείναντος ἡμέρας μετὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου γέννησιν, καὶ προφητεύσαντος περὶ τοῦ Ἰωάννου, καὶ περὶ τῆς παρουσίας Κυρίου, καὶ ἐνσάρκου γεννήσεως ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας διὰ Πνεύματος ἁγίου, ὡς λέγει· *Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ἰησοῦ κληθήσῃ. Προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν σοφίᾳ ῥησέει, καὶ τὰ ἐξῆς. Πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν περὶ τῆς αὐτῶν ψευδηγορίας καὶ τοῦ αὐτῶν μiasμοῦ!*

*Et tu, puer, propheta Domini parare vias ejus*¹; *ad convertenda corda patrum in filios et inobsequentes ad prudentiam*², etc. Quanta vero ad eorum mendacia convincenda, contraque abominandam illam libidinem a nobis afferri

possunt!

II*. Οἱ δὲ Λευῖται παρ' αὐτοῖς καλούμενοι, οὐ μίσγονται γυναῖξιν, ἀλλὰ ἀλλήλοις μίσγονται. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ προκριτέοι παρ' αὐτοῖς δῆθεν καὶ ἐπαινετοί.

D Καταγελωσὶ δὲ λοιπῶν τῶν τὴν πολιτείαν ἀσκούντων, καὶ ἀγγελῶν, καὶ παρθενίαν, ὡς εἰς μάτην τὸν κάματον ἀναδεδεγμένων. Προσφέρουσι δὲ εἰς ὄραμα Φιλίππου τοῦ ἁγίου μαθητοῦ εὐαγγέλιον πεπλασμένον, ὅτι φησὶν· *Ἀπεκάλυψέ μοι ὁ Κύριος, τί τὴν ψυχὴν δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἀνιέναι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πῶς ἐκάστη τῶν ἄνω δυνάμεων ἀποκρίσεται. Ὅτι ἐπέγνω ἑμαυτὴν, φησὶ, καὶ συνέλεξα ἐμαυτὴν πανταχόθεν, καὶ οὐκ ἔσπειρα τέκνα, τῷ ἀρχοντι, ἀλλὰ ἐξεβρίζωσα τὰς ρίζας αὐτοῦ, καὶ συνέλεξα τὰ μέλη τὰ δυσκορητικὰ, καὶ οὐδὲ σε τίς εἰ. Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, τῶν ἀνωθέρ εἰμι. Καὶ οὕτως, φησὶν, ἀπολύεται. Ἐάν δὲ, φησὶν, εἰρεθῇ*

¹ Luc. 1, 76. ² ibid. 17. ³ γρ. ἰνδαλματικόν.

γενήσασα οὖν, κατέχεται κάτω, ἕως ἂν τὰ ἴδια τέκνα δυνηθῆ ἀναλαβεῖν, καὶ ἀνελκύσει εἰς ἑαυτήν. Καὶ ταῦτά ἐστι τὰ ληρώδη αὐτῶν καὶ μυθώδη· ὡς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἠλία τολμῶσι βλασφημεῖν καὶ λέγειν, ὅτι φησὶν· Ὅτε ἀνελήφθη, κατεβλήθη πάλιν εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθε γάρ, φησὶ, μὴ δαίμων, καὶ ἐκράτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι Ποῦ πορεύῃ; Ἐγὼ γάρ τέκνα ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ δύνασαι ἀνελεῖν, καὶ ὧδε ἀφεῖναι τὰ τέκνα σου. Καὶ, φησὶ, λέγει· Πόθεν ἔχεις τέκνα ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν ἀγγελῶ; λέγει, φησὶ· Ναί, ὅτε ἐνυπνίους ἐνυπνιαζόμενος πολλάκις ἐν τῇ ἀπαρροίᾳ τῶν σωμάτων ἐκνεύθη, ἐγὼ ἤμην ἢ μεταλαβοῦσα ἀπὸ σοῦ τὰ σπέρματα, καὶ γεννώσά σοι υἱούς. Πολλὴ δὲ μωρία τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων. Πῶς γάρ δύναται δαίμων, πνεῦμα ὄν ἀκαθάρτον καὶ ἀσώματον, σωμάτων μεταλαμβάνειν; Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σωμάτων μεταλαμβάνει καὶ κυσκαί, οὐκέτι ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ σῶμα. Σῶμα δὲ ὄν, πῶς ἐστὶν ἀόρατον καὶ πνεῦμα; Καὶ πολλὴ ἀτοπία τῆς αὐτῶν μωρολογίας. Βούλονται γάρ τὴν κατ' αὐτῶν μαρτυρίαν τὴν ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα μᾶλλον εἰς ἑαυτοὺς ὀφθῆν ἐπάγεσθαι, ἐν τῷ λέγειν· Καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι (78) σάρκα μὲν μαινοῦσι, κυριώτητα δὲ ἀθετοῦσι· δόξας δὲ βλασφημοῦσιν. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ μακάριος Ἰούδας ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου περὶ ἐνυπνιαζομένων ἐν σώμασιν. Εὐθύς γάρ ἐπέφειρε καὶ δεικνύει, ὅτι περὶ τῶν ἐνυπνιαζομένων λέγει, τῶν λαλούντων ὡς δι' ὄνειράτων τὰ αὐτῶν ῥήματα, καὶ οὐκ ἀνανήψεϊ γρηγορήσεως λογισμῶν. Καὶ γάρ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διδασκάλων λέγει Ἡσαίας· Πάντες κύνες ἐρεοὶ οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὧδε δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰούδα Ἐπιστολῇ δεῖκνυσι λέγων· Ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, ἃ οὐκ οἶδασιν λέγοντες. Καὶ εἰδὼς, ὅτι οὐ περὶ τῆς ἐνυπνιασεως λέγει τοῦ ὕπνου, ἀλλὰ περὶ τῆς μυθώδους αὐτῶν τραγωδίας καὶ ληρολογίας, ὡς διὰ ὕπνου λεγομένης, καὶ οὐκ ἀπὸ ἐβρωμένης διανοίας.

niamque cubile, quæ nesciunt dicentes. Ubi de dormientium insomniis minime se loqui velle demonstrat, sed de falsis illorum tragœdiis ac nugis, quas sic tanquam in somnis, nec sermo et constanti animo pronuntiant.

ΙΔ'. Περινακῶ δὲ ὡς ἀληθῶς τὰ πάντα ἐξεπιεῖν. Θεοῦ γάρ ἐστι μόνου ἀποκλείσαι τὸν βυθὸν τῆς δυσομίας ταύτης. Καὶ παρελεύσομαι ἐκ τοῦ τόπου, εὐξάμενος τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ μηδένα εἰς τὸν βόρβορον ἔγκαταπαγῆναι, μηδὲ ἐμμοῦ τὴν ἐννοίαν μεταλαβεῖν τῆς δυσώδους ἀκαθαρσίας. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκχόπτει αὐτῶν πᾶσαν ρίζαν τῆς κακίας, περὶ χηρῶν νεωτέρων παραγγέλλων· Χήρας, φησὶν, νεωτέρας παραιτοῦ. Μετὰ γάρ τὸ καταστρηγιᾶσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμῶν θέλουσιν, ἔχου-

¹ Isa. lvi, 10.

(78) Καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι. Vox hæc, ἐνυπνιαζόμενοι, in Vulgata interpretatione deest, quam ad turpe libidinis profluvium refert OEcum., aliique nonnulli. Alii ad errorum nugarumque somnia. Clemens Alex. in Strom. adversus Carpocratem disputans: Ἐπὶ τούτων οἶμαι, καὶ τῶν ὁμοίων αἰρέσεων προσηρητικῶς Ἰούδα ἐν τῇ Ἐπιστολῇ εἰρηκέναι.

novi: sum enim e caelestium numero. Atque hoc modo, inquit, illa dimittitur. Sin autem sobolem propagasse reperitur, tandiu infra detinetur, donec filios suos recipere potuerit, et ad semetipsam atrahere. Hæ sunt nugæ illorum ac somnia. Velut etiam illa sunt, quæ in sanctum Eliam exsecrandæ cujusdam plena contumeliæ prædicare non verentur: eum, cum in cœlum eVectus esset, rursus in hunc mundum fuisse dejectum. Venit enim, inquit, e numero seminarum dæmonum una, quæ illum superavit. Et quo tu tandem? dixit, Ego enim a te liberos habeo, neque sursum evolare potes, atque hic tuos relinquere. Ad hæc respondente Elia: Et undenam de me filios illos habuisti, cum ego castimoniam perpetuo servaverim? Sane, inquit illa. Cum enim in somnis effusione seminis sæpe corpus exhaurires, ego abs te illud excepi, tibi que filios peperit. Quam vero ab illis inepte ista dicuntur! Quomodo enim dæmon, impurus expersque corporis spiritus, de corporibus participare quidpiam potest? Nam si a corporibus ei communicatur aliquid ut pariat, corpus erit non spiritus. 96 Si corpus est, quomodo fugere oculorum conspectum aut spiritus esse poterit? Sed et illorum absurda cum primis stoliditas est, cum illud ex Epistola Judæ testimonium, quo eorum error convincitur, ad hujus ipsius patrocinium accommodant: *In somnis, inquit, carnem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant.* Verum beatus Judas Domini frater non de iis loquitur, qui per insomnium fluxione venerea contaminantur. Statim quippe subjungit, ostenditque de ejusmodi se somniantibus loqui, qui sermones suos velut in somnis, non experfecti ac vigilantes instituant. Siquidem et de Hierosolymitanis doctoribus Isaias ita loquitur: *Omnes canes muti non valentes latrare, somniantes in cubili* ¹, et cætera. Quod idem in hac Judæ Epistola declaratur his verbis, *Somniantes cubile, quæ nesciunt dicentes.* Ubi de dormientium insomniis minime se loqui velle demonstrat, sed de falsis illorum tragœdiis ac nugis, quas sic tanquam in somnis, nec sermo et constanti animo pronuntiant.

XIV. Enimvero pudet me omnia illorum arcana detegere. Solius enim est Dei profundissimam hanc tanti fetoris voragine obstruere. Quamobrem ab eo loco digrediar, hoc unum ab omnibus moderatore Deo postulans, ne quis in illud cœcum demergatur; neve animum meum foedissima hæc impuritalis labes inficiat. Priamum enim apostolus Paulus omnes istiusmodi nequitiae radices excidit, cum de junioribus viduis ista præscribit: *Viduas, inquit, adolescentiores devitas; cum enim luxuriales fuerint*

Ὁμολογῶ μὲντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι οὐ γὰρ ὑπὲρ τῆ ἀληθείας ἐπιβάλλουσιν. Sequitur Isaiæ locus c. lvi com. 10, ubi quod in Hebræo est *עֲרֵב עֲרֵבִי*, visa contuentes, jacentes; LXX vertunt ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, somniantes cubile. Quæ tamen in Canonica Judæ non reperiuntur, contra quam asserere videtur Epiphanius.

in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Nubant igitur et filios procreant, matres familias sunt¹. Cum ergo procreare liberos, ac familiae praesesse jubeat Apostolus, isti vero a susceptione liberorum abhorreant, plane hoc a venenato serpente, pessimaque disciplina facinus profectum est. Dum enim libidinum suarum voluptati succumbunt, certas sibi perpetratorum flagitiorum occasiones arcessunt, quo effrenatae sae cupiditati ac luxuriae satisfaciant. Sane illa omnia ne commemorari quidem oportebat, neque ullam eorum in scriptis exstare memoriam, sed tanquam mortui cadaver fetidi, ac pestiferi cujusdam afflatus in sepulcrum abjici, ne vel auditu ipso mortalium perniciem afferret. **97** Et quidem si ea penitus praeterisset haeresis, neque in mundo superesset amplius, sepeliri operae pretium erat, neque ullam ejus mentionem fieri. Nunc cum et revera hodie sit, et factis ipsis exprimitur, meque vos ut de omnibus dicerem hortati fueritis, aliqua illam ex parte coactus a vobis attingi, ne susceptum veritatis studium praetermittam; sed id omne partim ad eos qui audierint deterrendo, partim ad eos qui ista perpetrant pudore afficiendo non id efficere possimus parricidia illa immaniaque ritus ac caeremonias, ejusdem instinctu daemonis

XV. Atqui primum illud statim quod sibi fingunt, atque e priore psalmo de arbore commemoratum proferunt, nullo negotio refellitur: *Quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet*². Paulo enim ante scriptum est: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*³. At isti legem pariter ac prophetas repudiant. Quam quidem legem si respuunt, cum hac illum quoque calumniantur, qui in lege locutus est. Verum et hac opinione sua falluntur, et a veritate longius aberrant. Neque ullum vero judicium fore, neque mortuos ad vitam excitandos esse pronuntiant. Quae porro in voluptatem ac luxuriam effusi suamet in corpora committunt, eorum fructum percipiunt, dum a daemone libidinum illecebris ac cupiditatum stimulis agitantur; quemadmodum ipsa veritatis oratione perpetuo atque ubique redarguuntur. Sic enim inter alios Joannes loquitur: *Si quis venit ad vos, et non affert hanc doctrinam*⁴. Quamnam, inquit? Quae scilicet Christum cum carne venisse confiteatur. *Antichristus est. Et nunc Antichristi multi prodierunt*⁵. Quasi qui Christum cum carne venisse negent, sicut Antichristi. Quin etiam hoc ab ipso Salvatore dictum est: *Qui in regnum caelorum admissi sunt, neque ducunt uxores neque nubunt, sed angelis aequales sunt*⁶. Neque illud tantum; sed ut insuper manifestam absolutamque castimoniam ac sanctitudinem, qua et caeteros sanctos efficiebat,

¹ I Tim. v, 11 sqq. ² Psal. 1, 3. ³ ibid. 2. ⁴ II Joan. 10. ⁵ I Joan. 11, 18. ⁶ Matth. xxii, 30.

(78*) Interpres non legit ούχ. Forte delendum est. Ed. PATR.

(79*) *Μή μου ἄπτου*. Chrysost. in Joan. cum sensum afferri: quod Maria cum Christo eadem qua

σαι κριμα, οτι την πρώτην πίστιν ἠθέτησας. Ἀλλὰ γαμιέτωσαν, τεκνοποιεῖτωσαν, οἰκοδοσώτωσαν. Εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει, τεκνοποιεῖν, οἰκοδοσοτεῖν, οὗτοι δὲ παραιτοῦνται τὴν τεκνογονίαν, ἥρεώς ἐστι καὶ κακῆς διδασκαλίας τὸ ἐπιχειρημα. Ἐπιτώμενοι γὰρ τῇ ἡδονῇ τῆς πορνείας, ἐπνοοῦσιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίας προφάσεις, ὅπως ὄψωσι πληροφορεῖν τὴν ἑαυτῶν ἀσέλγειαν· καὶ εἶδε μὲν ἀληθῶς ταῦτα μὴτε λέγεσθαι, μὴτε ἐν συντάγματι καταξιούσθαι γράφεσθαι· θάπτεσθαι δὲ ὡς περ νεκρὸν τινα ὀδωδῶτα, καὶ λοιμώδη ἀποφορὰν πνέοντα, ἵνα μὴ καὶ δι' ἀκοῆς λυμήνηται τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ εἰ μὲν παρεληλύθει ἡ τοιαύτη αἵρεσις, καὶ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ βίῳ, ἀγαθὸν ἦν ταύτην θάψαι, καὶ μὴτε ὡς περὶ αὐτῆς εἰπεῖν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐστὶ καὶ πράττειται. Προετράπημεν δὲ ὑπὸ τῆς ὑμῶν τιμιότητος περὶ πάντων εἰπεῖν, μέρη αὐτῆς διηγησάμενη ἀναγκασθεῖς, ἵνα τὸ φιλάλληλος μὴ παρασιωπήσω, ἀλλὰ ὑψηθῶμαι, εἰς ἀποτροπὴν μὲν τῶν ἀκούοντων, εἰς αἰσχύνην δὲ τῶν πρᾶττόντων. Πόθεν γὰρ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι τοὺς παρ' αὐτοῖς φόνους, καὶ τερατώδη ἔργα, καὶ τελετὰς διαβόλου ἐξ ἐπινοίας τοῦ αὐτοῦ διαβόλου τοῖς ἐμδεβρονθημένοις δοθείσας;

exponam. Quae enim probandi ratio est, quae ab iis committuntur scelera, malique daemones furiosis illis ac recordibus constituta fuisse?

IE*. Καὶ εὐθύς μὲν οὖν ἐλέγχονται εἰς ὄφρα φαντασθῶνται καὶ προφασίζονται περὶ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρημένου, *Ὅτι δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀφῶρυθήσεται*. Ἀνωτέρω γὰρ κεῖται, *Ὅτι ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός*. Νόμον ἔοῦτοι καὶ προφήτας ἀρνοῦνται. Εἰ δὲ νόμον Κυρίου ἀρνοῦνται, οὖν τῷ νόμῳ καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ συκοφαντοῦσι. Πλανῶνται δὲ καθ' ὑπόνοιαν, καὶ ἐκπεπτῶκασιν τῆς ἀληθείας, κρίσιν τε οὐχ ἠγροῦνται, οὔτε ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν. Ὅσα δὲ πράττουσιν ἐν τῷ σώματι ἡδονῆς ἐμπλοεῖ γινόμενοι, ταῦτα ἀπικαρπῶνται, ἐκθακχυόμενοι ταῖς τοῦ διαβόλου ἡδοκαῖς τε καὶ ἐπιθυμίαις, ὡς πάντη καὶ πανταχοῦ ἐλέγχονται ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου. Ἰωάννης γὰρ λέγει· *Εἰ τις ἔρχεται, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ φέρει τὴν διδασκίαν ταύτην· καὶ ποῖαν, φησὶν; ἢ οὐχ (78*) ὁμολογεῖ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, Ἀντίχριστός ἐστι. Καὶ τὴν Ἀντίχριστον πολλοὶ γερόνασιν· ὡς μὴ τῶν ὁμοιογόντων τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, Ἀντίχριστον ὑπαρχόντων*. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέγει· *Οἱ καταξιωθέντες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὕτε γαμῶσιν, οὔτε γαμιζονται, ἀλλ' ἰσαγγελοὶ εἰσιν*. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἵνα δεῖξῃ τὴν σαφῆ ἀγγελίαν, καὶ τὴν αἰ τοῦ ἁγιάζειν ἀγιαστείαν, φάσκει τῇ *Μαρίᾳ· Μή μου ἄπτου* (79*) *οὐκω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα· ἵνα δεῖξῃ τὴν ἀγγελίαν ἀμέτοχον σωμάτων, καὶ ἀμιγῆ*. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει προθεσπίως

antea familiaritate sese gereret, nec de eo majus quiddam et augustius post resurrectionem sentiret; ab illo iisce verbis admonitum fuisse.

ὁ ἅγιος Πνεῦμα καὶ διὰ τοὺς πρώην καὶ μετέπειτα· *A* *Makarla stelsa ἡ ἀμάρτος, ἥτις οὐκ ἔγνω κόλην ἐν παραπτώματι· καὶ εὐνοῦχος, ὃς οὐκ εἰργάσατο χερσὶν ἀνομήμια· ἵνα παρακόβῃ καὶ τὰ διὰ τοῦ μύθου αὐτῶν ἐν χερσὶν ἀσχυροῦργήματα.*

hoc modo vaticinatus est : **88** *Beata sterilis, incoquinata, quæ nesciit torum in delicto, et spado, qui non operatus est manibus suis iniquitatem* ¹; ut vel ea voce illam quam fabulis suis commendare ac manibus exercere solent scditatem, præcideret.

17. Πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν! ὡς τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Ἡ μὲν ἀγαμία καὶ ἡ παρθένος μεριμᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ.* Τοῦτο δὲ φησι δεῖξαι τὴν ἀγείαν ἐν ἀληθείᾳ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτερεπόμενος οὐ παρέργως. Ἐπειτα δὲ περὶ τῶν τὸν γάμον ἐχόντων τὸν σεμνὸν λέγει· *Τίμος ὁ γάμος, καὶ ἡ κόλη ἀμάρτος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεὶ ὁ Θεός.* Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν ἐκδοῖ, γράφων *Ῥωμαῖοι τὰ αἰσχρὰ ἀποκαλύπτων τῶν τὰ κακοπραγίας ἐργαζομένων, λέγων· Αἱ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν.* Καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ὅτι *Ἀρρένες ἐν ἀρρέσι τὴν αἰσχυροσύνην καταπραζόμενοι.* Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ περὶ τούτων λέγει· *Ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χυλοποι.* Ἐσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλήδοροι, μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. Καὶ πάλιν, *Κωλυόντων γαμῆν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν·* ὅτι τὸ μὲν γαμῆν μετὰ σωφροσύνης, καὶ τεκνογονεῖν κωλύουσι, καί ὄντες δὲ εἰσι τῇ συνείδησει, λαγνεύοντες μὲν καὶ φθειρόμενοι, κωλύοντες δὲ τεκνογονεῖν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ παρ' αὐτοῖς *γεγομένη θυσία, βορβορώδης τις οὔσα ἦδη, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνάκαθεν διὰ τοῦ προφήτου ὑποδείκνυται ἔφεως οὔσα σάρξ, καὶ οὐχὶ τοῦ Κυρίου, μὴ γένοιτο! λέγοντος οὕτως·* ὅτι *Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, καὶ ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν.* Βρῶμα γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔφεως ἢ τούτων μυσάρθ θρησκεία· καὶ Αἰθίοπες μεμελανωμένοι τῇ ἀμαρτίᾳ οἱ ταύτην τὴν τελετὴν τοῦ νῦν μὲν δαίμονος Διὸς, πάλαι δὲ γόητος, τοῦ παρὰ τισι Θεοῦ μάτην νενομισμένου τελούντες. Ἐκ γὰρ Ἑλληνικῶν μύθων πᾶσαι αἱ αἰρέσεις συνάξασαι ἑαυταῖς τὴν πλάνην κατέβαλον, μεταποιήσασαι εἰς ἄλλην δianoian χεῖρονα. Παρεισφύρουσι γὰρ οἱ ποιηταὶ (80) τὸν Δία τὴν Μῆτιν θυγατέρα ἑαυτοῦ καταπιόντα. Βρέφος δὲ οὐκ ἂν καταπίοι, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης καταγελῶν τῆς τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων αἰσχυροργίας εἶπεν· *Ὅτι, τὴν Μῆτιν καταπιών, οὐχὶ βρέφος ἠδύνατο καταπιεῖν, ἀλλὰ τὴν γονὴν τὴν ἰδίαν.*

introducus est Jupiter. Nemo porro infantem absorbeat; quemadmodum sanctus Clemens ait, **99** cum deorum qui a Græcis coluntur turpitudinem deridet : Quin enim devorasse Metin dicitur, non de infante ullo, sed de proprio semine par est intelligi

¹ Joan. xx, 17. ² Sap. iii, 14. ³ I Cor. vii, 34. ⁴ Hebr. xiii, 4. ⁵ Rom. i, 26. ⁶ ibid. 27. ⁷ II Tim. iii, 1-4. ⁸ I Tim. iv, 3, 2. ⁹ Psal. lxxiii, 13, 14.

(80) *Παρεισφύρουσι γὰρ οἱ ποιηταὶ.* Putidissimæ fabulæ auctor Hesiodus in *Theog.* Ubi primam Jovis uxorem Metin ab eo devoratam cecinit; indidemque propagatam Palladem. Apollodoros vero lib. i *Biblioth.* Metin ait Oceani filiam Jovi auxiliatam esse; eandemque Saturno potionem quamdam propinasse, qua is exhausta, filios, quos devorarat, om-

ostenderet, sic Mariam alloquitur : *Noli me tangere : nondum enim ascendi ad Patrem meum* ¹; ut expertem corporum castitatem, nullaque contagione pollutam exprimeret. Ad hæc alio in loco Spiritus sanctus tam ob priores illos, quam posteriores

XVI. Quam multa proponi alia possunt! ut eum Apostolus ita loquitur : *Mulier innupta, et virgo sollicita est de iis, quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino* ². Hoc autem idcirco dicit, quod non perfunctorie commendandæ castitatis potestas esset a Spiritu sancto commissa. Tum vero de iis qui honestis illigati sunt ita disputat : *Honorable concubium, et torus immaculatus ; fornicatores autem, et adulteros judicabit Dominus* ³. Præterea contra eosdem exclamat ad Romanos, scribens, et eorum qui in ejusmodi flagitiis volutantur turpitudinem delegit his verbis : *Nam et feminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam* ⁴. Tum de maribus subjicit : *Musculi in masculos turpitudinem operantes* ⁵. Præterea in Epistola ad Timotheum de iisdem ita loquitur : *Quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Et erunt homines voluptatum magis amatores quam Dei* ⁶. Et rursus : *Prohibitentium nubere, abstinere a cibis : cauteriatam habentium suam conscientiam* ⁷. Ex eo videlicet quod caste matrimonio conjungi, ac prolem suscipere prohibent, ardente interim illorum conscientia; dum assiduis in scortationibus, corruptelisque versantur, ac procreatione sobolis interdicunt. Nam quod ad illud attinet quos isti sacrificium vocant, lutulentum quiddam et impurum, jam tum olim a Propheta demonstratum est, serpentis esse carnem, non Domini. Absit! Sic enim loquitur : *Contrivisti capita draconis, et dedisti eum escam populi Ethiopeum* ⁸. Sane enim serpentinæ cujusdam escæ genus est illorum abominanda superstitio : iidemque Æthiopes illi sunt scelerum suorum nigrore deformati, qui ejusmodi ritus nunc dæmonis Jovis, olim præstigiatoris, qui et frustra a nonnullis habetur Deus, religioso cultu celebrant. Siquidem hæreses universæ de Græcorum *D* fabulis ea collegerunt, ex quibus novam sibi erroris sectam condiderunt, cum ea deteriore alium ad sensum transtulissent. Nam et a poetis Metin (quam prudentiam appellare possis) filiam suam absorbens

¹ Hebr. xiii, 4. ² Rom. i, 26. ³ ibid. 27. ⁴ II Tim. lxxiv

nes evomuit. Athenagoras in *Legat. pro Christianis* Orphei versus citat, quibus de Phænete mentio est, quem indicat deinde a Jove similiter absorptum : ἢ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ Διός, ὅπως ὁ Ζεὺς ἀχώρητος γένοιτο. Quod Gesnerus interpres ad Metin transtulit. Verum de Phænete loqui videtur Athenagoras, non de Meti.

XVII. Quid jam aliud deinceps eloquar? aut quomodo cœnosam hanc disputationem abjiciam, cum et velim, et nolim una dicere, ac quadam dicendi necessitate constringar, ne quid eorum quæ insunt revera dissimulasse videar; et illud verear tamen, ne illorum detestandis flagitiis patefactis, quemquam aut inficiam, aut exstimulem, et ad illa curiosius indaganda faces iis subjiciam, qui voluptatum ac cupiditatum illecebris abducuntur? Sed nihilominus ab ejusmodi dæmonis satu et improbitate tam ego, quam sanctæ atque catholicæ Ecclesiæ spes omnis, ac quisquis in hoc nostrum opus inciderit, integer, inviolatusque servetur. Quod si cætera, quæ ab illis dicuntur aut flunt quanta sunt, atque ejusmodi, qualia jam commemoravimus, aut iis etiam majora, vel minora, complecti voluero, et ad singulas voces salubre quoddam medicamentum, velut depellendi mali causa comparatum remedium adhibuero, in immensam molem susceptum opus excurret. Nam et nos, charissimi, in illam hæresin incurrimus, et ex ipsomet eorum, qui hanc proprie et ex instituto tractant, ore ac magisterio didicimus. Ad id vero comparatæ deceptæque mulieres non solum ætiusmodi nobis sermones injecerunt, sed insuper Ægyptiæ illius perditæ ac nequissimæ mulieris instar, quæ coquorum principis-uxor erat¹, adhuc ætate essemus, aggressæ sunt.

Verum is qui sanctissimo Josepho tum astitit, nobis quoque adfuit, et hunc ipsum, qui illum eo periculo liberavit implorantes, licet indigni ac tanto beneficio impares essemus, ejusdem benignitate ac misericordia perniciosas illarum manus effugimus, ac sanctissimo Deo gratulatorium carmen cecinimus, ut id usurpare merito possemus: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare*². Neque enim similiter ut ille patriarcha, vi quadam virtutis ac justitiæ nostræ, sed suso ad Deum gemitu ejus sumus miseratione servati. Cum etiam mihi pestes illæ per ludibrium exprobrarent, ac secum invicem illudentes ita loquerentur: **100** Hunc juvenem servare non potuimus, sed in manibus principis perire sivismus. Nam quæ forma inter illas liberaliore est, semetipsam velut escam atque illecebram objicit, ut quos in fraudem ipsa pellexerit, non eos profligare ac perdere, sed eripere dicatur. Unde et deformibus elegantiores identidem exprobrare solent: Ego sum, inquit, vas electum, quæ errore circumventos extrahere possum: quod tu facere nequivisti. Et erant sane quæ tum his verborum blandimentis ac lenociniis utebantur corporis quo ad peccandum abutebantur venusta cum primis specie; sed animo quem consceleratum gerebant omni dæmonis turpitudine deformatæ. Sed misericors Deus ab illarum improbitate nos eripuit, adeo ut postquam istorum libros perlegimus, et ad veritatis cognitionem animum adjecimus, nec abducti, vel

A IZ'. Τί δὲ ἕτερον εἶποιμι; ἢ πῶς ἀποσεῖσθαι τὸν πληρῶς τοῦτον πόνον, βουλόμενος μὲν εἰπεῖν, καὶ μὴ βουλόμενος, ἀναγκαζόμενος δὲ, ἵνα μὴ δόξω τι τῶν ὄντων παρακρύπτειν· καὶ φοβούμενος, ἵνα μὴ ἀποκαλύπτω τὰ δεινὰ αὐτῶν ἢ χράνω, ἢ κλήξω, εἰς τὸ περιεργάσασθαι περὶ τούτου τοὺς ἀπαγομένους ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις ἐποτρύνω; "Ὁμως ἐγὼ μὲν ἀθῶως εἶην, καὶ πᾶσα ἡ τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐλπίς, καὶ πάντες οἱ τοῦτω τῷ γράμματι ἐντυγχάνοντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ διαβόλου ὑποτροπᾶς καὶ κακομηχανίας· ἐὰν γὰρ θελήσει λέγειν τὰ ἄλλα τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ τούτων ἔτι μείζονα καὶ ἐλάττω, θελήσω δὲ καὶ ὡς φάρμακον ἰάσεως ἀλεξήτηριον ἀντιδότων δίκην πρὸς ἑκάστην λέξιν ἀντιθεῖναι, εἰς πᾶν ὄγκον ἐλάσω τῆς συντάξεως τὴν πραγματείαν. Ταύτη γὰρ τῇ αἰρέσει, ἐπιπόθητοι, καὶ αὐτὸς περιέσυχον. Ἐκ στόματος δὲ τῶν ταύτῃ ἐπιχειρούντων φύσει αὐτὰ αὐτοπροσώπως ἐνηχῆθην. Γυναῖκες δὲ οὕτω ἠπατημέναι οὐ μόνον τὴν λαλιὰν ταύτην ἡμῖν προέτειναν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην τὴν τοῦ ἀρχιμαγείρου τὴν ὀλετήριον καὶ μοχθηρὰν, καὶ αὐταὶ ἀθυρογλώττω τόλμῃ κατασπάσαι ἡμᾶς ἐν τῇ νέῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ ὀρεχθεῖσαι ἐπεχείρουν.

petulanti nos conatu detrudere tum, cum florenti

Ἄλλὰ ὁ τότε συμπαράστας τῷ ἁγίῳ Ἰωσήφ καὶ ἡμῖν παρέστη καὶ τὸν ἐκείνον ἐκεῖ βυσάμενον ἐπιπεκλημένοι οἱ ἀνάξιοι καὶ ἀνίκανοι, ἐλεηθέντες καὶ ἀποδράντες τὰς ὀλετήριους αὐτῶν χεῖρας, Θεῷ τῷ παναγίῳ ὕμνον ᾄσαντες ἡδυνήθημεν καὶ αὐτοὶ λέγειν τὸ, Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξαίται· Ἰππον καὶ ἀναβάτην ἐβρίθην εἰς θάλασσαν. Οὐ γὰρ ὁμοία δυνάμει τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης, ἀλλὰ στεναγμῷ τῷ πρὸς τῷ Θεῷ ἑλετηθέντες ἐσώθημεν. Ὀνειδίζόμενος γὰρ ὡς αὐτῶν τῶν ὀλετηρίων γυναικῶν, κατεγελέμην ἐγὼ, ὡς ὑπέφαινον αἱ τοιαῦται ἀλλήλαις ἐπισκώπτουσαι εἶπεν· ὅτι Οὐκ ἡδυνήθημεν σωῖσαι τὸν νεανίσκον, ἀλλὰ ἀφήκαμεν αὐτὸν ἐν χερσὶ τοῦ ἀρχοντος ἀπόλλυσθαι. Ἐπειδὴ περ ἦτις αὐτῶν εὐμορφοτέρα εἶη, δέλεαρ ὥστερ ἑαυτὴν προτίθειν, ὥστε δι' αὐτῆς τοὺς ἠπατημένους, ἀντὶ τοῦ ἀπολλύειν, σώζειν ἐπιφημίζειν. Καὶ θειοῦς λοιπὸν τῶν ἀμόρφων γίνεται παρὰ τῶν εὐμορφωτέρων ὅτι· Ἐγὼ, φησὶ, σκευὸς εἰμι ἐκλογῆς δυναμένη σώζειν τοὺς ἀπατωμένους, σὺ δὲ οὐκ ἰσχυσας. Ἦσαν μὲν οὖν αἱ τὸν ἀγῶγιμον μῦθον τοῦτον ὑφηγοῦμεναι τῇ μορφῇ τῆς αὐτῶν πτώσεως εὐπροσωπότεραι· τῷ δὲ νῷ τῆς αὐτῶν μοχθηρίας τὴν πᾶσαν τοῦ διαβόλου ἀμορφίαν κεκτημέναι. Ἄλλὰ ὁ ἐλεῆμων Θεὸς τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἡμᾶς ἐβρύσατο, ὥστε μετὰ τὸ ἀναγνῶναι ἡμᾶς αὐτῶν τὰς βίβλους, καὶ ἐπιστήσαι τὸν νοῦν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μὴ συναπαχθῆναι, ἀποδρᾶσαι τε καὶ μὴ δελεασθῆναι, τὸ τηρικαῦτα ἐσπουδάσαμεν καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ αὐτοῖς ὑποδείξει, καὶ τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κεκρυμμένα φωρᾶσαι, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπελαθῆναι τῆς πόλειως, ὀνόματα περὶ

¹ Gen. xxxix, 7 sqq. ² Exod. xv, 1. ³ F. τὸν Θεόν

που ὀδοήκοντα, καὶ τὴν πόλιν τῆς αὐτῶν ζιζανιώδους ἄβυθου καὶ ἀκανθώδους καθαρῶσαι.

σπουδαίως, καὶ τὴν πόλιν τῆς αὐτῶν ζιζανιώδους ἄβυθου καὶ ἀκανθώδους καθαρῶσαι.

ἮΡ. Μνημονεύσας δὲ τις τῆς ἀνω ἡμῶν ὑποσχέσεως, τάχα καὶ ἐπαίνεσεν, ὡς ἡμῶν προαγγελάντων, ὅτι τισὶν αὐτῶν παρετύχουσαν, τινὰ δὲ διὰ συγγραμμάτων ἐγνώκαμεν, τινὰ δὲ δι' ἐνηχίσεών τε καὶ μαρτυριῶν ἀξιόπιστων ἀνδρῶν, δυναμένων ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνύειν· ὡς καὶ ἐνταῦθα φιλαλήθως οὐχ ὑπερβεβήκαμεν τὸν τόπον, ἀλλὰ ἐδειξάμεν, ὡς μία ἐστὶν αὕτη τῶν ἡμῖν περιτυχουσῶν αἰρέσεων. Καὶ σαφῶς περὶ ταύτης ἠδυνήθημεν λέγειν, ἐξ ὧν, μὴ γένοιτο! οὐ πρόξαντες, ἀλλὰ μεμαθηκότες ἀκριβῶς παρὰ τῶν ἡμᾶς εἰς τοῦτο πειθόντων, καὶ μὴ κατισχυσάντων, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα τῆς εἰς ἡμᾶς ἀπωλείας ἀπολεσάντων, καὶ μὴ ἐπιτυχόντων τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς τὴν τάλαιναν ἡμῶν ψυχὴν ἐπιχειρουμένης ὑπ' αὐτῶν τε καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς διαδόλου συσκευῆς, ὡς καὶ συνωδὰ ἡμᾶς λέγειν τῶν ἁγιωτάτων Πατρῶν, ὅτι· *Βέλη τῆ- πίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὅτι· Ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν καταθήσεται.* Ὡς οὖν περιτυχόντες, καὶ ἀποδράντες, καὶ ἀναγόντες, καὶ γνόντες, καὶ καταγόντες, σωθέντες δὲ ὑπερβεβήκαμεν, οὕτω καὶ σὲ τὸν ἀναγινώσκοντα παρακαλοῦμεν, ἀναγόντα καὶ καταγόντα τοῦ ὑπερβῆναι, εἰς τὸ μὴ ἐμπεσεῖν ἐν τῷ ἰπῶ τῆς τῶν ἐρπετῶν τοῦτων μοχθηρίας. Ἄλλ' εἰ καὶ ποτε περιτύχοις τισὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὀφιώδους ταύτης σχολῆς, εὐθύς τὸ ξύλον ἀναλαθὼν τὸ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῖν ἐτοιμασθῆν, ἐν ᾧ ὁ Κύριος ἡμῶν προσεπάγη Χριστὸς, κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὄφως, εὐθύς λαθὼν εἰποις, ὅτι Χριστὸς ἐσταύρωται ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπογραμμὸν ἡμῖν ὑπολιμπάνων σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἂν ἐσταυρωτο, εἰ μὴ σάρκα εἶχε. Σάρκα δὲ ἔχων, καὶ σταυρωθεὶς, ἐσταύρωσεν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας. Πίστει ἔχομαι τῆς ἀληθείας, καὶ οὐχ ὑπάγομαι πλάνῃ τῇ νοθεύῃ τοῦ ὄφως, καὶ παραψιθυρισμῷ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

formam nostræ salutis expressam ac delineatam esset suffixus. Eo vero quod carne præditus et affixus est cruci, nostra simul peccata defixit. Equidem veritati per fidem inhæreo, nec tardissimi serpentis errore vel ejus doctrinæ sibilis abduci me pator.

ἮΘ. Λοιπὸν ταύτην παρελθὼν, ἀγαπητοί, ἐφεξῆς βαδιοῦμαι ἐπὶ τὰς ἄλλας τραχείας τρίβους, οὐχ ἵνα βεβίσω, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ μήθοθεν ὑποδείξω τοῖς βουλομένοις τὰ τραχύτερα μὲν ἐπιγινώσκειν, φεύγειν δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ καταλιμπάνειν τὴν πλατείαν, καὶ εὐρύχωρον, καὶ ἀκανθώδη, καὶ προσκομμάτων ἐμπλεων ὁδὸν βορβορώδη, καὶ ἀσελγείας καὶ πορνείας ἐμπεπλησμένην. Ἦς πορνείας καὶ ἀσελγείας τὸ ὅμοιον ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ἐρπετῷ τῷ δεινοτάτῳ, ᾧ ἐπέειπτο τὸ ὄνομα ἀπειρώδιον· *Ἐχιδναὶ οἱ κακαιοί.* Ἔστι γὰρ τῆς τοιαύτης ἐχιδνῆς ἡ φύσις ὅμοια τῆς τούτων μοχθηρίας. Διὰ γὰρ τῆς ἀνδρείας φύσεως ἡ γυναικείας τὴν ἀισχύτητα ἐπιτελοῦντες, ταύτην

eorum illecebris capti sumus, sed effugimus tandem, mox ad episcopos, qui in illo loco erant, deferre studeverimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ecclesia detegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exulare jussa ab lolio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint.

XVIII. Quamobrem si quis quod polliciti sumus memoria repetat, fortasse institutum nostrum approbabit, quod ita præfati sumus, quæ ad illas sectas attinent nos partim usu ac consuetudine didicisse, partim ex monumentis accepisse, partim fide dignorum hominum, qui rei veritatem indicare possent, narratione ac testimonio fuisse perdoctos. Itaque pro eo quod præ nobis ferimus veritatis studio prætermittere hunc locum nolimus; sed ostendimus unam illam ex iis hæresibus esse, quarum usum habuimus, de qua certi exploratique aliquid afferre possemus: non ex eo quod gesserimus ipsi avertat hoc a nobis Deus! sed ex eo quod ab iis accurate didicimus, qui illam nobis persuadere frustra voluerunt et conceptam de nostro exitio spem penitus abjecerunt: cum insidiæ omnes ac fraudes, quas ad infelicis animæ nostræ perniciem tam ipsi, quam qui in illis inest diabolus machinati fuerant, irritæ atque inanes exstitissent, ut hoc a Davide dictum accommodatissime usurpare possimus: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum*³, etc. Tum illud: *Convertetur labor eorum in caput ipsorum, 101 et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet*⁴. Igitur quemadmodum sic nos in illorum errore incurrimus, et illius noxam effugeremus, eunquæ simulatque legimus ac cognovimus damnantes, C salvi atque incolumes prætergressi sumus; ita te quisquis es qui ista legis hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum ejusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas. Ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud quod nobis a Domino comparatum est, et in quo Christus affixus est, contra serpentis caput arripiens, ita loquere: Christus nostra est in cruce causa suspensus, et reliquit. Quod nisi carnem habuisset, nunquam

XIX. Sed nunc hæresi illa prætermissa, deinceps, D charissimi, ad præruptas alias vias ac salebrosas me conferam, non ut iter per illas faciam, sed ut eminus iis commonstrem, qui asperitates illas cognoscere, et ad arctam illam angustamque viam, quæ ad æternam vitam perducit, confugere voluerint, latam vero ac spatiosam aliam relinquere, quæ spinis intercepta, et offendiculis impedita, cæno obsita, et libidinibus ac flagitiis omnibus est repleta. Cujus quidem impudicitia, ac libidinis similitudinem refert genus illud serpentis atrocissimum, cui *partus expertis viperæ* nomen vetustas indidit. Hujus enim natura illorum nequitia quam similima est: qui cum masculis aut feminis turpitudi-

³ Forte τούτων. ⁴ Vide an νοθεύα melius sit. ⁵ Psal. LXXIII, 8. ⁶ Psal. VII, 17.

nem patrantēs, semen infundere prohibent, insitamque creatis rebus a Deo propagandorum vim fetuum exstinguunt. Unde et Apostolus ita scripsit: *Mercedem quam oportuit erroris sui in seipsis recipientes*¹, etc. Sic enim ferunt: partus expertem illam viperam titillante libidinis voluptate marem simul ac feminam inter se commisceri, ac per os congregari. Hiante siquidem femina, marem caput inserere. **102** Illam præ libidinis suavitate caput hujus abscondere; exhaustoque quod ex ore destillat veneno, fetum maris ac feminae par in utero gerere. Id ubi creverit, cum nullum quo in lucem erumpat exitum reperit, maternum latus pertundere, itaque cum utriusque parentis interitu nasci. Inde partus expertem cognominari. Est vero præ cæteris dira serpentibus ac formidabilis, quæ intra sese marem enecat, atque ore ipso feditatem excipit. Huic porro gemina insana illa hæresis est, cujus nos capite, ac corpore, ejusque fetu omni vitæ baculo contritiis, ad alias transeamus, implorata numinis ope, cui honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α απαγορεύουσι τὴν τῶν σπερμάτων καταβολὴν, ἀφαιζόντες τὴν ἐκ θεοῦ τοῖς χτίσμασι γενομένην τεκνογονίαν· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶ· Τὴν γὰρ ἀντιμισθίαν ἦν ἔδει τῆς πλάνης ἐν αὐτοῖς ἀπολαμβάνοντες, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτω γὰρ φασὶ, τὴν ἀπειρώδιον (81) ἐχιδναν θελχθείσαν τῷ πάθει τῆς ἐπιθυμίας, τὴν τε θήλειαν πρὸς τὸν ἀρρενα, καὶ τὸν ἀρρενα πρὸς τὴν θήλειαν, περιπλακείσας μὲν ὁμοῦ, διὰ τοῦ στόματος χαινοῦσης τῆς θηλείας τὸν ἀρρενα τῆς κεφαλῆν εἰσβάλλειν· ἐκείνης δὲ πάθει συσχετίσης ἀποτέμνει τὴν τοῦτο κεφαλὴν· καὶ οὕτως τὸν ἀπὸ τοῦ στόματος σταλάζοντα ἰδὸν καταπιούσαν ἐν αὐτῇ, ἐγκυμονεῖν μὲν τοιοῦτο ζεῦγος ἀρρενόθηλον. Ὅπερ ζεῦγος, ἀνδρυνθὲν ἐν τῇ κοιλίᾳ, καὶ μὴ ἔχον πόθεν γεννηθῆναι, τὴν πλευρὰν τῆς μητρὸς τιτρώσκειν, καὶ οὕτως γεννάσθαι, ὥστε ἀπολέσθαι τὸν τε τοῦτων πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Διόπερ ἀπειρώδιον αὐτῇ ἐπέθεντο δομα, ὅτι ὠδίνων οὐ περιῶται. Δεινὴ δὲ καὶ φοβερὰ παρὰ πάντα τὰ ἐρπητὰ τυγχάνει, ἐν αὐτῇ τὸν ἄφανισμὸν ἐξεργαζομένη, καὶ διὰ στόματος τὴν αἰσχρότητα ἀπολαμβάνουσα. Ἡ εἰσικεν αὐτῇ ἡ φρενοβλαθὴς αἵρεσις, ἥς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεγεννημένα ἐνταῦθα συντρίψαντες τῷ ζύλῳ τῆς ζωῆς, τὰς ἐτέρας διασκοπεῖν προσθῶμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

CONTRA CARPOCRASIOS,

Quæ est hæresis VII, vel XXVII.

I. Secundum hos alius quidam Carpocras exstitit, qui ex mendaci ingenio suo propriam quamdam ac nefariam sectam excogitavit, et omnibus morum fuit pravitate deterior. Hæc enim hæresis ex omnium erroribus effloruit: Simonis, inquam, et Menandri, Saturnili, ac Basilidæ, et Nicolai, adeoque Carpocratis ipsius, tum Valentini, a quo propagata illa perperam dicta cognitio, quæ Gnosticorum nomen suis omnibus affinxit: indidemque Gnostici illi, de quibus proxime disputavimus, Catagnostici potius, hoc est *Damnates* appellandi.

II. Sed ut ad Carpocratem redeam, is supremum quidem principium unum asserit, eundemque Parentem omnium, et incognitum, nec ullo nomine significatum, perinde ut cæteri, studet asserere. Mundum vero et quæ mundo continentur ab angelis esse facta, qui incognito illo parente longe inferiorem dignitatis ordinem tenent. Eos vero statuit ab suprema virtute deficientes mundum istum fabricasse. Jesum porro Dominum nostrum a Josepho genitum, uti cæteri mortales ex viri mulierisque semine procreantur. Hunc qui nihil omnino reliquis ab hominibus differret, vitæ solum genere, ac temperantia, et virtute, ac justitia præstitisse. Sed cum firmiori vegetiorique quam alii homines **103** esset anima præditus, eorumque quæ sursum

KATA ΚΑΡΠΟΚΡΑΣΙΩΝ,

Ἐβδόμη, ἡ καὶ εἰκοστὴ ἐβδόμη.

Α'. Καρποκράς τις ἕτερος γίνεται, συστήσει αὐτῷ ἀθέμιτον διδασκαλίαν τῆς ψευδωνύμου αὐτοῦ γνώμης, χείρονας πάντων οὕτως τοῦ τρόπου κεκτῆμένος. Ἐκ πάντων γὰρ τούτων Σίμωνός τε καὶ Μεγάλου, Σατορνίλιου τε καὶ Βασιλείδου, καὶ Νικολάου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Καρποκρά, ἐτι δὲ ἐκ προφάσεως Οὐαλεντίνου, ἡ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐφύη αἵρεσις, ἥτις Γνωστικὸς τοὺς αὐτῆς ὠνόμασεν, ἀφ' ἧς οἱ Γνωστικοὶ ἤδη μοι δεδήλωνται, καταγνωστικοὶ εἶτε τὸν τρόπον.

Β'. Οὗτος δὲ πάλιν ἄνω μὲν μίαν ἀρχὴν λέγει, καὶ Πατέρα τῶν ὄλων, καὶ ἀκατονόμαστον, καὶ ἀκατονόμαστον, ἴσα τοῖς ἄλλοις εἰσάγειν βουλόμενος· τὸν δὲ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, τῶν πολὺ τι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποθεσθέντων. Τούτους γὰρ λέγει, ἀποστάντες ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς δυνάμεως, οὕτω τὸν κόσμον πεποιηκέναι. Ἰησοῦν δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν ἀπὸ Ἰωσήφ λέγει γεγεννησθαι. καθάπερ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγεννήθησαν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ὁμοῖον τοῖς πᾶσι, βίβν δὲ διεννηχέναι, σωφροσύνη τε καὶ ἀρετῇ καὶ βίβν δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, εἴστον ἔσχε ψυχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ἐμνημόνευε τὰ δραθέντα ὑπ' αὐτῆς ἄνω, ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ (82) τοῦ ἀγνώστου Πατρὸς, ἀπειστάλβαι

¹ Rom. 1, 27. ² γρ. ἀφρισμὸν. F. ἀφρισμὸν, vel ἀφροδισιασμὸν.

(81) Οὕτω γὰρ, φασὶ, τὴν ἀπειρώδιον. Fabulam narrat et Plin. l. x, cap. 62. Cui fidem derogant Philostratus, Maximus Tyrius, alique complures.

(82) Ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ Comitatum reddidimus, ut pro συμπεριφορᾷ usurpatur. Cum quis

facilem se alteri, et obsequentem præbet. Sane Theod. διαγωγῆς vocabulo usus est. Nisi quis ad περιφορὰν illam decorum, et circumactionem Platoniam respexisse Carpocratem existimet, de qua in *Phædro*.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, φησὶν, εἰς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἅ in incogniti Parentis comitatu viderat, meminisset, δυνάμεις, ὅπως, τὰ ὁραθέντα αὐτῇ ἀναμνημονεύσασα, immissas ab eodem Parente in ejus animam virtutes esse dicunt, ut eorum quæ aspexerat recordata, καὶ ἐνδυναμωθείσα, φύγη τοὺς κοσμοποιούς ἀγγέλους, ἐν τῷ διὰ πάντων χωρήσει τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων καὶ πράξεων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων γινομένων, καὶ ἐν παραβύστῳ ἀτόπων ἔργων καὶ ἀθεμίτων· καὶ ὅπως διὰ πασῶν τῶν πράξεων ἐλευθερωθείσα ἡ αὐτὴ ψυχὴ, φησὶ, τοῦ Ἰησοῦ, ἀνέληθ' πρὸς τὸν αὐτὸν Πατέρα τὸν ἀγνωστον, τὸν δυνάμεις αὐτῇ ἀποστείλαντα ἄνωθεν, ἵνα, πασῶν τῶν πράξεων χωρήσασα καὶ ἐλευθερωθείσα, διέλθοι πρὸς αὐτὸν ἄνω. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ψυχᾶς τὰ ἴσα αὐτῇ ἀπατασάμενας, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλευθερωθείσας, ἄνω πτῆναι πρὸς τὸν ἀγνωστον Πατέρα, ἐν τῷ τὰς πάσας πράξεις πραξάσας ὁμοίως τῶν πάντων ἀπαλλαγείσας λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι.

Τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔθεσιν ἀνατραφεῖσαν καταφρονῆσαι αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εἰληφέναι, δι' ὧν τὰ ἐπὶ κολάσει πάθη προσόντα τοῖς ἀνθρώποις δυνηθεὶς πράξαι, ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιούς ἴσχυσεν. Οὐ μόνον δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ τοῦτο δεδυνήσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναμένην διὰ τῶν πράξεων χωρήσασαν ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιούς αὐτοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὴ ἐν λάθῃ δυνάμεις, καὶ τὰ ὅμοια πράξῃ, καθάπερ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς προεῖπον. Ὅθεν εἰς τῶνον οὗτοι ἐληλακότες μέγαν οἱ ὑπὸ τοῦ ἀπατεῶνος τούτου ἀπατηθέντες, ἑαυτοὺς προκρίτους ἡγούνται καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν οὐκ Ἰησοῦ φασιν, ἀλλὰ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἑαυτοὺς ὑπερφερεστέρους εἶναι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γνώσεως, καὶ τὸ περισσότερον τῆς διαπράξεως διαφόρων διεξέδωκαν. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν φάσκουσι μὴδὲν διενηνοχῆναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ γὰρ ψυχὴ ἀπὸ τῆς αὐτῆς περιφορᾶς εἰσι, καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πάντων καταφρόνησιν ποιησάμεναι. Καὶ αἱ πᾶσαι, φασί, ψυχὴ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἠξιώθησαν, ἥς καὶ τοῦ Ἰησοῦ ἠξιώσεται. Αἰδὲ καὶ ταῦτά φασι χωρεῖν διὰ πάσης πράξεως, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ διεληλυθεν. Εἰ δὲ καὶ τις πάλιν δυνηθείη ὑπὲρ τὸν Ἰησοῦν καταφρονῆσαι, διαφορώτερος ἔσται αὐτοῦ.

I'. Ἐπιχειροῦσι δὲ (85) οἱ τῆς ἀθεμίτου ταύτης σχολῆς παντοίας ἐπιχειρήσεις δεινῶν ἔργων καὶ ὀλετηρίων. Μαγεία γὰρ παρ' αὐτοῖς ἐπινοοῦνται, ἐπιπόδες τε διαφόρους πρὸς πᾶσαν μηχανὴν ἐφηύραντο, πρὸς φίλτρα καὶ ἀγώγιμα. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ παρῆδρους δαίμονας ἑαυτοῖς ἐπισπώνται, εἰς τὸ διὰ πολλῆς μαγικῆς ἐν ἐξουσίᾳ μεγάλῃ πάντων, φασί, κυριεύειν, ὧν τε ἂν θέλοι ἕκαστος, καὶ ἥ πράξει ἐπιχειροῦσιν τολμήσειε, δῆθεν ἑαυτοὺς ἐξαπατώντες,

(85) Ἐπιχειροῦσι δὲ. Euseb. lib. iv, cap. 7, scribit Carpocratem palam, ac sine tergiversatione maleficas artes præ se tulisse. Οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος οὐκ ὡς ἕκείνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς φανερόν τὰς μαγείας παραδιδόναι ἤξίου, ὡς ἐπὶ μεγάλοις δὴ μο-

in incogniti Parentis comitatu viderat, meminisset, immissas ab eodem Parente in ejus animam virtutes esse dicunt, ut eorum quæ aspexerat recordata, corroborataque conditores orbis angelos effugeret, hoc ipso quod per omnia rerum quæ in mundo sunt, actionumque quæ ab hominibus suscipiuntur, genera transiret, adeoque scelesta exsecrandaque clanculum facinora perpetraret. Ut ita demum actionibus omnibus perfuncta, liberaque eadem Jesu anima incognitum ad Parentem evolare, a quo illæ erant virtutes immissæ, quarum beneficium per omnia uti diximus actionum genera tractata, exsolutaque, sursum ad eum penetraret. Sic quæ ejus similes essent animæ, iisdem addictas studiis, eodemque modo liberatas ad incognitum Parentem evolare sursum, dum functionibus omnibus obitis, et ab universis pariter expeditæ deinceps in libertatem asseruntur.

Verum quod anima Jesu in Judæorum ritibus enutrita, angelos illos contempsisset, ob id virtutes accepisse, quibus cum constitutis ad pœnas hominum perpressionibus defungi potuisset, mundi illos architectos transcendenter. Neque vero id unam Jesu animam perlicere potuisse; sed et aliam quamlibet, quæ per actiones ejusmodi progressionem facta super conditores orbis angelos efferrî potuerit: hæc enim si vires acceperit paria cum Jesu eademque præstabit, ut paulo ante diximus. Ex quo miseri isti impostoris illius fraude decepti tam intolerabili arrogancia sunt, ut se vel ipsimet Jesu anteponendos existiment. Horum alii non quidem Jesu, sed Petro, Andrea, Paulo, cæteris apostoliis præstare sese dicunt cum abundantia quadam scientiæ, tum quod progressionem varias ac decursus longe iis cumulatus obierint. Nonnulli vero sunt qui inter se ac Dominum nostrum Jesum Christum nihil interesse censeant. Quippe animæ ex eadem omnes circuitione sunt, eundemque quem Jesus contemptum rerum omnium susceperunt. Universæ porro, inquirunt, eadem qua Jesu anima vi sunt ac virtute præditæ. Ideoque perinde illas per actionum genera omnia traduci, quemadmodum Jesu anima progressa sit. Quod 104 si reperiri aliqua possit, quæ majorem quam Jesus contemptum suscipiat, ea ipsi demum antecellet.

III. Cæterum detestandæ disciplinæ hujus alumni horribilium ac deterrimorum facinorum varia genera moliuntur. Nam et maleficas artes exercent, et ad machinanda quælibet, veneficia et cantiones excogitarunt, velut ad philtrea et amoris illecebras: imo etiam familiares sibi quosdam dæmones acciunt, ut multiplicibus iis præstigiiis summam sibi, ut aiunt, in omnia potestatem vindicent, ac quod cuique liberit, et quodcumque agere in animum

νόουχι σεμνονόμοιοι τοῖς κατὰ περιστάσαν πρὸς αὐτῶν ἐπιτελουμένοις φίλτροις, ὄνειροπομοῖς τε, καὶ παρῆδρους τισὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ὁμοιστρόποις ἀγνοῦσι. Eadem habet Ireneus.

inliverit, id ipsum audeat suscipere. Hoc autem eo consilio faciunt, quod, uti miserandum in modum decepti sunt, certo sibi persuadeant, per tot tamque diversa facinora mundi fabricatoribus angelis, omnibusque quæ in mundo sunt prostratis ac contemptis, illorum se non mundi, sed fabularum potius artificum potestatem transgredi; quo cœlestem libertatem obtineant, et sursum aspirare atque evolare possint. Quod hominum genus ad Ecclesiæ Dei probrum et offendiculum adornasse ac submississe Satanas videtur: quippe qui Christianorum sibi nomen indiderint, ut propter illos offensæ nationes ab sanctæ Dei Ecclesiæ utilitate abhorreant, nuntiatamque veritatem ob immania illorum facinora, et incredibilem nequitiam repudient; ut, inquam, frequentibus illorum sceleribus animadversis, eos quoque qui e sancta Dei Ecclesia sunt tales esse sibi persuadeant, atque ita ab verissima Dei, uti diximus, doctrina aures avertant; aut certe paucorum improbitate conspecta in universos eadem maledicta conciant. Atque ea demum causa est, cur plerique gentilium, ubicunque istius sectæ homines deprehenderint, nullam nobiscum velint neque dati acceptique, neque consilii, neque audiendi divini verbi societatem conjungere, ac ne aures quidem præbere sustineant; usqueadeo nefariis illorum flagitiis consternati, ac deterriti sunt.

IV. Porro isti in luxu atque deliciis assidue versantur, nihilque non ad corporum voluptatem ac jucunditatem suscipiunt: neque ad nos penitus accedunt, nisi forte ut imbecilles animos ad impia sua dogmata pelliciant. Neque enim alia re nobis similes sunt, quam quod solo Christiani nomine gloriantur, ut eminenti hujus vocabuli specie improbitatem suam exercent. Sed horum, **105** uti scriptum est, iudicium legitimum est, id quod Paulus apostolus tradidit¹. Si quidem propter abominanda ipsorum facta, merces illis consentanea reddetur; nam cum animum suum rapi libidinis impetu ac furore permiserint, in infinita sese voluptatum genera præcipites committunt. Ita enim disputant, quæ ab hominibus mala iudicantur, ea minime mala esse, sed honesta natura. Nihil enim natura malum est; sed ab hominibus duntaxat prava censentur. Quæ si quis omnino in hac una præsentis vita perfecerit, ejus anima non amplius in alia corpora transfunditur, ut in hanc lucem denuo procreetur; sed omni actionum genere perfuncta, libera atque immunis abscedet, cum nullius adhuc in hoc mundo debito actionis obligetur. Cujusmodi vero actionem intelligant rursum explicare vereor, ne velut opertum cœnum, ita graveolentem hanc cloacam aperiam, ac pestilentiæ cujusdam exhalationis ac fetoris occasionem

¹ Rom. 1, 27. ² For. πάντα.

(84) *Eisî δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ.* Perditissimi hæreticorum Gnostici, Gnosticorum Carpocratiani fuerunt, ut qui turpissima quæque flagitia committentes adeo non erubescerent, ut etiam glorianda ac præse habenda putarent. Ideo de Carpocratianis nominatim et Irenæus, et Clem. in *Strom.* et Eusebius, et Epipha-

A πρὸς πληροφορίαν τῆς τετυφλωμένης αὐτῶν διανοίας, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐγγεῖρήσεις, κατισχύσασαι διὰ τῶν τοσοῦτων πράξεων, καὶ καταφρονήσασαι τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπερβαίνουσι τὴν τῶν αὐτῶν μυθοποιῶν, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κοσμοποιῶν, ἐξουσίαν, ὅπως ἂν τὴν ἄνω ἐλευθερίαν ἀσπάσωνται, καὶ τὴν ἄνω πτῆσιν κτήσαιντο. Εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ (84) παρεσκευασμένοι, καὶ προσεδημένοι εἰς θνεῖδος καὶ σκάνδαλον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς ἐπίκλην Χριστιανοί, πρὸς τὸ σκανδαλιζέσθαι τὰ ἔθνη δι' αὐτῶν, καὶ ἀποστρέφειν τὴν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὠφέλειαν, καὶ τὸ ἀληθινὸν κήρυγμα διὰ τῆς ἐκείνων ἀθεμιτουργίας, καὶ ἀνεϊκάστου κακοπραγίας, εἰς τὸ τὰ ἔθνη κατανοοῦντα αὐτῶν τὰ ἐπάλληλα ἔργα τῶν ἀθεμιτουργιῶν, νομίσαντα καὶ τοὺς τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τοιοῦτους εἶναι, ἀποστρέφειν, ὡς καὶ προείπον, τὴν ἀκοὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν διδασκαλίας· ἢ καὶ ὁρῶντάς τινας πάντως ὁμοίως βλασφημεῖν. Καὶ τοῦτου ἕνεκα οἱ πλείους τῶν ἐθνῶν, ὅπου δ' ἂν ἴδωσι τοιοῦτους, οὔτε ἐπὶ κοινωνίᾳ ἡμῖν προσφέρονται ληψοδοσίας, ἢ γνώμης, ἢ ἀκοῆς λόγου θεοῦ, οὔτε τὴν ἀκοὴν ἐντιθέσασιν, ἐπτυρμένοι ἀπὸ τῆς τῶν ἀθεμιτῶν ἀνοσιουργίας.

Δ'. Εἰσὶ δὲ ἐν ἀσωτίᾳ διατελοῦντες οὔτοι, καὶ πάνθ' ἐτιοῦν ἐργαζόμενοι πρὸς εὐπάθειαν σωμάτων, ἡμῖν δὲ ὅπως οὐκ ἐγγίζοντες, εἰ μὴ τι ἔρα πρὸς τὸ δελεῶσαι ψυχὰς ἀσθηρῆκτους ἐν τῇ αὐτῶν κακοδιδασκαλίᾳ. Εἰς οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ὁμοιοῦνται, ἢ μόνον ὀνόματι καλεῖσθαι σεμνύνονται, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπιπλάστου τὰ τῆς ἑαυτῶν κακίας ἐργάσωνται. Τὸ δὲ κριμα τοῦτων κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐνδικόν ἐστιν, ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐφη· διὰ γὰρ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις τὸ ἀνταπόδομα ἀποδοθήσεται αὐτοῖς. Ἄδεῶς γὰρ τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς οἶστρον ἐκδεδωκότες, πάθεισιν ἡδονῶν μυρίων ἐχυτοῦς παραδιδώκασιν. Φασὶ γὰρ, ὅτι ἴσα νομίζεται παρὰ ἀνθρώποις κακὰ εἶναι, οὐ κακὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ φύσει καλὰ. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ φύσει κακόν· τοῖς δὲ ἀνθρώποις νομίζεται εἶναι φαῦλα. Καὶ ταῦτα πάντα ἐάν τις πράξη ἐν τῇ μιᾷ ταύτῃ παρουσίᾳ, οὐκέτι μετενσωματοῦται αὐτοῦ ἢ ψυχῆ, εἰς τὸ πάλιν ἀντικαταβληθῆναι, ἀλλὰ ὑπὸ ἐν ποιήσασα πᾶσαν πράξιν, ἀπαλλαγῆσεται ἐλευθερωθεῖσα, καὶ μηκέτι χρεωστοῦσά τι τῶν πρὸς πράξιν ἐν τῷ κόσμῳ. Ποῖαν δὲ πράξιν εἰπεῖν, δέδωκε πάλιν, μὴ βορβόρον δίκην κεκαλυμμένου ὀχετὸν ἀποκαλύψω, καὶ τισὶ δόξω λοιμώδους δυσσομίας ἐργάζεσθαι τὴν ἐμφορῆσιν. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ περ ἐξ ἀληθείας συνεχόμεθα τὰ παρὰ τοῖς ἡπατημένοις ἀποκαλύψαι, σεμνότερον εἰπεῖν τε, καὶ τῆς ἀληθείας μὴ

nus aliique scribunt, summam ad Christiani nominis infamiam ac dedecus eos a diabolo esse productos, ut gentiles cum Christianos homines tam impuros ac nefarios viderent, a Christiana professione penitus abhorrerent. Idem et Tert. in *Apo.* et Justinus scripserunt.

ἔξω βῆναι ἐμαυτὸν καταναγκάσω. Τί δὲ ἄλλο τι ἢ πασαν ἀρρήτουργίαν καὶ ἀθέμιτον πράξιν, ἣν οὐ θεμιτὸν ἐπὶ σώματος φέρειν, οὕτω πράττουσι; Καὶ πᾶν εἶδος ἀνδροβασίῶν, καὶ λαγνιστέρων ὀμιλιῶν πρὸς γυναῖκας, ἐν ἐκάστῳ μέλει σώματος, μαγείας τε καὶ φαρμακείας καὶ εἰδωλολατρείας ἐκτελοῦντες. Καὶ τοῦτο εἶναι φασὶν ἐργασίαν ἀποδόσεως τῶν ἐν τῷ σώματι ὀφειλημάτων εἰς τὸ μηκέτι ἐγκαλεῖσθαι, ἢ μέλλειν τι πράξεως ἔργον ἀπαιτεῖσθαι· καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀποστρέφουσι τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, καὶ πάλιν εἰς μετενσωμάτωσιν καὶ μεταγγισμὸν χωρεῖν.

rum rationem esse confirmant, ne appellari amplius que modo illud obtineri, ut ne posteaquam hinc in corpora transitus ac migrationes senserant.

E. Οὕτως γὰρ ἔχει τὰ αὐτῶν συντάγματα, ὡς ἀναγνόντα τὸν συντετὸν θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι, καὶ ἀπιστεῖν εἰ ταῦτα οὕτως ὑπὸ ἀνθρώπων γενήσεται, οὐ μόνον τῶν καθ' ἡμᾶς πόλιν κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θηρίων καὶ ὁμοίων θηρῶν καὶ κτήνεσι, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὰ κυνῶν καὶ ὠνῶν πράττειν τολμῶντων. Φασὶ γάρ· Δεῖ πάντως πᾶσαν χρῆσιν τούτων ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ, ἐξελθοῦσαι καὶ ὑστερήσασαι τινος ἔργου, τούτου ἕνεκα καταστραφῶσιν εἰς σώματα πάλιν αἱ ψυχαί, εἰς τὸ πράξαι αὐδῆς ἢ μὴ ἐπραξάν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ, φασὶν (85-86), ὅπερ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἶπε διὰ παραβολῆς ὅτι· *Ἰσοὺς ἐντροῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἐν ᾧ ἦς ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ, καὶ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μὴ πως ὁ ἀντίδικος παραδῶ σε τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ ὁ ὑπηρέτης βάλλῃ σε εἰς φυλακὴν. Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῶς τὸν ἔσχατον κοδράντην. Μῦθον δὲ τίνα πλάττουσιν οἱ αὐτοὶ πρὸς ἐπιληψίαν τῆς παραβολῆς ταύτης· καὶ φασὶν εἶναι τὸν ἀντίδικον ἐκεῖνον τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέλων ἕνα, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο κατεσκευάσθαι, εἰς τὸ ἀπάγειν τὰς ψυχὰς πρὸς τὸν κριτὴν, τὰς ἐντεῦθεν ἐξερχομένας ἐκ σωμάτων, ἐκεῖσε δὲ ἐλεγχόμενάς μὴ ποιήσασας πᾶσαν ἐργασίαν. Παραδίδουσι δὲ ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῷ ὑπηρέτῃ. Ἄγγελον δὲ εἶναι τὸν ὑπηρέτην, ἐξυπηρετούμενον τῷ κριτῇ τῷ κοσμοποιῷ εἰς τὸ φέρειν τὰς ψυχὰς πάλιν, καὶ εἰς σώματα καταγίγειν διάφορα. Εἶναι δὲ τὸν ἀντίδικον τοῦτον, ὃν ἐρῆμεν τὸν Κύριον εἰρηκέναι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὃν αὐτοὶ ἄγγελον ἕνα τῶν κοσμοποιῶν φασὶν, ὄνομα ἔχοντα Ἄβολον. Φασὶ γὰρ εἶναι τὴν φυλακὴν τὸ πῦμα τὸν δὲ ἔσχατον κοδράντην θέλουσιν εἶναι τὴν μετενσωμάτωσιν. Ὁ καθ' ἐκάστην παρουσίαν ἐπιτελεῖν σωμάτων ἐσχάτην πράξιν, καὶ μηκέτι ὑπολείπεσθαι πρὸς τὸ ἀθέμιτόν τι πράξαι. Δεῖ γάρ, φασὶν, ὡς προσεπιμμεν, πάντα ἢ ἐλθοῦσαν, καὶ πράξασαν καθ' ἕκαστον, καὶ ἐλευθερωθεῖσαν, ἀνελεῖν πρὸς ἄνω ἄγνω-*

A quibusdam videar præbuisse. Sed nihilominus, cum me veritas ipsa quodammodo cogat, ut hoc errore laborantium hominum arcana patefaciam, eam mihi necessitatem imponam, ut et honestioribus ea verbis enarrem, et a rei veritate nequaquam abhorream. Quid igitur isti aliud præter exsecrandum illud ac detestabile flagitium committunt, quod ne sermone quidem exprimere licet, hoc est præposteram marium consuetudinem, aut libidinosissimos cum feminis qualibet corporis parte concubitus; tum magicas insuper artes, ac veneficia, idolorumque cultus? Atque hanc dissolvendorum corporis debitorum possint, aut ab iis ipsis opus aliquod repetatur, eo- excesserit animâ denuo revertatur, et ad illos aliena

B V. Ejusmodi enim illorum monumenta sunt, ut si quis ea sapiens legerit, vehementer obstupescat, vixque ab hominibus fieri ista posse sibi persuadeat, non modo iis nostri generis hominibus, qui in republica versantur, sed etiam iis, qui in medio ferarum earundem ac pecudum similes degunt, quique cum canibus ac suibus paria propemodum perpetrant. Si quidem experiri omnia oportere dicunt, ne egressæ istinc animæ, opere aliquo prætermisso, ob id rursus in corpora compingantur, **106** ut illud perficiant, quod non fecerunt. Hoc vero ipsum esse, quod in Evangelio Jesus hac parabola significat: *Esio, inquit, consentiens adversario tuo, dum adhuc es in via cum ipso, et da operam ut ab eo libereris: ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et minister in carcerem te mittat. Amen, amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*. Cui quidem interpretandæ parabolæ fabulam quamdam commenti sunt; et adversarium illum unum esse ex mundi fabricatoribus angelis putant, qui hujus rei causa sit constitutus, ut exsolutas corporis vinculis, atque hinc migrantes animas ad judicem deducat; ubi nondum omnia præstitisse convictæ a principe ministro traduntur, qui ex angelorum grege unus optifici mundi hujus judici ad transferendas, et in varia corpora deportandas animas operam suam collocat. Esse porro adversarium illum, quem a Domino commemoratum in Evangelio diximus, unum ex mundi artificibus angelis nomine Abolum. Nam et custodiam esse corpus interpretantur, et novissimum quadrantem migrationem animarum, quas accessionibus ad corpora singulis ultimas actiones obire necesse sit, nullum ut amplius scelus ac flagitium supersit. Oportet enim, ut antea dictum est, pervagatam omnia, singulisque perfunctam animam, ac solutam, mundi effectoribus ac præcipuo hujus auctore superatis, ad supremum illum ignotumque

¹ Forte τι δὲ ἄλλο ἦ. ² γρ. πρὸς ἐπίπολυ. F. ἐπίλυσι.

(85-86) Καὶ τοῦτο ἐστὶ, φασὶν. Vide Tert. l. *De anima*, c. 35. Sed et Irenæum, loco citato, ex quo nonnulla Theodoretus transtulit; in quibus leve quoddam inest mendium, quod obiter a nobis corrigendum est. Scribit igitur Irenæus: Καὶ εἰ μὲν πράσσεται

³ Deest nonnihil. ⁴ For. εἰς πάντα. ⁵ Matth. v, 25, 26.

παρ' αὐτοῖς τὰ ἄθεα, καὶ ἐκθεσµα, καὶ ἀπειρηµένα, ἐγὼ οὐκ ἂν πιστεύωμαι. Irenæi vetus Interpres hæc posteriora ita uti apud Theodor. exstant, legisse videtur. Nam verit, *ego nequaquam credo*. Scribendum vero οὐκ ἂν πιστώωμαι, *affirmare non ausim*.

penetrare. Addunt insuper vel in prima migratione A confectis omnibus sursum evolare liberas opus esse, vel nisi unico illo adventu universa perfecterint, tum vero unaquaque transitione paulatim omnibus facinoribus, flagitiisque defunctas sese in libertatem asserere. Præterea nos iis, qui digni sunt, inquirunt, arcana ista committimus, ut quæ esse videntur mala, natura autem minime sunt, exsequantur, eaque re cognita liberentur. Solent vero Carpocratiani, quos ad suam sectam fraudulenter pellexerint, iis candente ferro, vel novacula, vel acu notam quamdam ad imam auriculam imprimere.

107 VI. Ex horum factione Marcellina quædam ad nos venit, quæ Aniceti Romani episcopi tempore plerosque lahefactavit; Aniceti inquam illius, qui B Pio, aliisque pontificibus successit. Etenim Romæ primi omnium Petrus et Paulus apostoli pariter atque episcopi fuerunt. Inde Linus; tum Cletus. Post hunc Clemens, Petri et Pauli temporum æqualis, de quo Paulus meminit ad Romanos [Philippenses] scribens ¹. Neque vero miretur aliquis, quod ante ipsum in pontificiam dignitatem alii apostolis successerint, cum Petri ac Pauli esset æqualis, iisdem enim ille temporibus vixit. Utrum illis

¹ Philipp. iv, 3.

(87) *Ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι.* Romanorum pontificum, qui a Petro proximi fuerunt, perobscura series est, varieque scriptorum opinione jactata. De qua cum tam insignis Epiphanius locus iste sit, pauca ad eum ipsum illustrandum explicanda videntur. Ac præcipua quidem de Lini ac Cleti pontificatu controversia nascitur. Quos plerique non Petri successores, nec ordinarios pontifices; sed chorepiscopos existisse putant, ab eoque vice sua, quo præsertim tempore abesset, Urbi præfectos. Alii legitimos et ordinarios faciunt. Utriusque sententiæ mentionem facit Epiphanius, et ultra verior sit, incertum relinquit. Priorem ex pseudo-Damaso amplectitur Onufrius in *Chronico*, qui a Petro adhuc superstite chorepiscopos duos constitutos ait, Linum, atque Cletum, anno pontificatus sui xiv, paulo vero antequam moreretur, eundem Petrum successorem ordinasse Clementem anno Christi 68. Linus porro eodem anno, quo Petrus, paucis mensibus interjectis, nempe ix Kal. Oct. passus est. Clemens primus post Petrum Romanus pontifex annos sedit ix, menses iv, dies xxvi. Qui cum Vespasiano vii, et Tito v coss. anno Christi 77 mortuus esset, successorem habuit Cletum: qui Clementis hactenus non collega, sed administer fuerat. Atque is pontificatum sex annis tenuit mensibus v, diebus tribus, cum episcopus ac pontificum minister annis antea xx, mensibus v, diebus xii existisset. Ut in totum annis xxvi, mensibus x, diebus xv episcopatum gesserit. Moritur autem anno Christi 84, Domitiano ix et Virginio coss. Hunc Anacletus excepit. Hæc Onufrius. A quibus veteres plerique præstantissimi scriptores, ac recentiores dissentiant; quatenus Linum et Cletum, sive Anacletum, post Petrum legitimos, et ordinarios Pontifices numerant, ut Irenæus lib. iii, cap. 3; Eusebius in *Chron.* et in *Historia*; Tertul. Epiphanius, et alii innumeri. Quibus libenter accedimus. Sed illorum plerique Cletum eundem cum Anacleto faciunt. Quæ omnia recte in *Annalibus* ac diligenter exposita sunt. Sed vitiosa est ibidem annorum ratio, et biennii *ἀναχρονισμός* ubique commissus, de quo ad hæc. li disputamus. Quocirca castigatam pontificum Romæ,

στον, ὑπερβάσαν τοὺς κοσμοποιοὺς καὶ τὸν κοσμοποῖόν. Φασὶ δὲ πάλιν, ὅτι δεῖ κἀν τε ἐν μιᾷ παρουσίᾳ τῆς μετενσωματώσεως πράξασας λοιπὸν ἀνω ἐλευθερωθείσας ἀπίεσαι. Εἰ δὲ μὴ ἐν μιᾷ παρουσίᾳ πράξουσι, καθ' ἑκάστην παρουσίαν μετενσωματώσεως καταβραχὺ ποιησάσας ἑκάστον ἔργου ἀθεμίτου τὴν ἡραξίαν, λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι. Λέγουσι δὲ πάλιν, ὅτι· Τοῖς ἀξίοις ταῦτα καταξιοῦμεν διηγεῖσθαι, ἵνα πράξωσι τὰ δοκοῦντα εἶναι κακὰ, οὐκ ὄντα δὲ φύσει κακὰ, ἵνα μαθόντες ἐλευθερωθῶσι. Σφραγίδα δὲ ἐν καυτῆρι, ἢ δι' ἐπιτηδεύσεως ἑυρίου, ἢ βαφίδος ἐπιθέσασιν οὗτοι οἱ ὑπὸ Καρποκρά ἐπὶ τὸν δεξιὸν λοβὸν τοῦ ὠτός τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένοις.

Γ'. Ἦλθε μὲν εἰς ἡμᾶς ἤδη πῶς Μαρκελλίνα τις ὑπ' αὐτῶν ἀπατρηθεῖσα, καὶ πολλοὺς ἐλυμήνατο ἐν χρονοῖς· Ἀνιχῆτου ἐπισκόπου· Ῥώμης, τοῦ κατὰ τὴν διαδοχὴν Πίου, καὶ τῶν ἀνωτέρω. Ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι (87) πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ ἐπίσκοποι· εἶτα Λίνος· εἶτα Κλήτος· εἶτα Κλήμης, σύγχρονος ὢν Πέτρου καὶ Παύλου, ὃ ἐπιμνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· [Φιλιππ.] Ἐπιστολῇ· Καὶ μηδὲς θαυμαζέτω, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξαντο ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὄντες τοῦτου συγχρόνου Πέτρου καὶ Παύλου· καὶ οὗτος γὰρ σύγχρονος γίνεται τῶν ἀποστόλων. Εἴτ' οὖν ἐτι

seriem, et ad veros annos redactam hoc loco subijciam; eorum duntaxat, quos Epiphanius recenset.

Primus igitur Romæ pontificatum tenuit Petrus; qui anno Neronis xiii passus est, Capitone et Ruffo coss. qui est Julianus exii, æræ Dionysianæ lxxvii, non lxxix, ut est in *Annalibus*, aut, ut Onufrio placet, lxxviii. Hic enim uno duntaxat anno; illi biennio verum tempus anteverunt. Cujus causam ad hæresin li aperiemus.

Eodem anno Linus successit. Cui annos imputant xi, menses ii, dies xxiii. Idemque mortuus est anno Dionysiano lxxviii, Sept. xxiii, non, ut illi censent, lxxx.

Tertius Linus Cletus excepit, seditque annos xii, menses vii, dies ii. Obiit anno Dionysiano xcii, Aprilis xxvi, Trajano, et Glabrio coss.

Quartus est Clemens, cui anni tribuuntur ix, menses vi, dies vi. Moritur anno Dionys. centesimo, ix Kal. Dec.

Quintus Romæ præfuit Anacletus, annis ix, mensibus iii, diebus x. Obiit anno 110.

Sextus Evaristus, qui et ipse annos sedit ix, menses iii. Mortuus est anno 119, Octobr. xxvi.

Septimus est Alexander, qui x annos Ecclesiæ præfuit, aut etiam aliquot eo amplius menses. Vixit ad annum usque 130. Quo eodem anno

Octavus Romanorum pontificum creatus est Xistus. Is annis decem expletis mortuus est anno Christi circiter 140.

Nonus Telesphorus annos sedit xi, menses ix, dies iii, martyrium fecit anno 152.

Decimus Hyginus, annis iv. Qui obiit anno 156.

Undecimus Pius. Cui annos imputant *Annales* ix, menses vi. Obiit anno 165.

Duodecimus Anicetus; annis viii, minus mensibus iii, ac diebus vii. Moritur anno 173.

Hactenus Romanorum Pontificum series ex *Annalibus* depremissa, sed ad veros annos redacta. Quorum quidem singillatim tempora perscrutari plus molestiæ, quam utilitatis habet.

In Epiphanius *Catalogo* post Telesphorum perpetuam Evaristus reperitur.

περιόντων αὐτῶν ὑπὸ Πέτρου λαμβάνει τὴν χειροθεσίαν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παραιτησάμενος ἤρχει (λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ· Ἀναχωρῶ, ἀπειμι, ἐνσταθῆτω ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ· τισὶ τοῦτο συμβουλεύων, εὐρομεν γὰρ ἐν τισιν ὑπομνηματισμοῖς τοῦτο ἐγκείμενον), ἦτοι μετὰ τὴν τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν ὑπὸ Κλήτου τοῦ ἐπισκόπου οὗτος καθίσταται, οὐ πάνυ σαφῶς ἴσμεν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἠδύνατο εἶτι περιόντων τῶν ἀποστόλων, φημί δὲ τῶν περὶ Πέτρον καὶ Παῦλον, ἐπισκόπους ἄλλους καθίστασθαι, διὰ τὸ τοῦ ἀποστόλου πολλάκις ἐπὶ τὰς ἄλλας πατρίδας τὴν πορείαν στέλλεσθαι διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, μὴ δύνασθαι δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν ἀνεῖ ἐπισκόπου εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν (88) ἀφικνεῖται· Πέτρος δὲ πολλάκις Πόντον τε καὶ Βιθυνίαν ἐπεσκέψατο. Ἐνεχώρει δὲ μετὰ τὸ κατασταθῆναι Κλήμεντα, καὶ παραιτησασθαι (εἶπε οὕτως ἐπράχθη· διανοοῦμαι γὰρ, οὐχ ἐρίζομαι), ὕστερον μετὰ τὸ τετελετωτηκέναι Δίον καὶ Κλήτον ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη (89), ἕκαστον μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τελευτήν, τὴν ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει (90) Νέρωνος γενομένην, τοῦτον αὖθις ἀναγκασθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν κατασχεῖν. Ὅμως ἡ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων διαδοχὴ ταύτην ἔχει τὴν ἀκολουθίαν· Πέτρος καὶ Παῦλος, Δίος καὶ Κλήτος, Κλήτος, Εὐάρεστος, Ἀλέξανδρος, Ξύστος, Τελέσφορος, Εὐάρεστος, Ὑγίνος, Πίος, Ἀνικητος, ὁ ἄνω ἐν τῷ καταλόγῳ προδεδηλωμένος.

Καὶ μὴ τις θαυμάσῃ, ὅτι ἕκαστα οὕτως ἀκριβῶς διήλθομεν. Διὰ γὰρ τούτων αἰεὶ τὸ σαφές δείκνυται. Ἐν χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν (91), Ἀνικητου, ἡ προδεδηλωμένη Μαρκελλίνα ἐν Ῥώμῃ γενομένη, τὴν λύμην τῆς Καρποκρά διδασκαλίας ἐξεμέσασσα, πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε λυμηνάμενη ἠφάνισε· καὶ ἔνθεν γέγονεν ἡ ἀρχὴ Γνωστικῶν τῶν καλουμένων. Ἐχουσι δὲ εἰκόνας ἐνζωγράφους διὰ χρωμάτων, τινὲς δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ λοιπῆς ὕλης, ἅτινα ἐκτυπώματα φασὶν εἶναι τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ταῦτα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενῆσθαι τὰ ἐκτυπώματα τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἐνεδήμει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. Κρύβδην δὲ τὰς τοιαύτας ἔχουσιν εἰκόνας· καὶ φιλοσόφων τινῶν, Πυθαγόρου, καὶ Πλάτωνος, καὶ Ἀριστοτέλους, καὶ λοιπῶν· μεθ' ὧν φιλοσόφων καὶ ἕτερα ἐκτυπώματα

(88) Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν. Quod facturum se Romanis denunciaverat (Rom. D xv. 28).

(89) Ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη. Singuli nimirum, nam ex Eusebii *Chronico* hæc mutuatus est Epiphanius, ubi Lino xi, Cleto xii anni tribuuntur.

(90) Τὴν ἐπὶ δωδεκάτῳ ἔτει. Passi sunt apostoli L. Fonteio Capitone, et Julio Rufo coss. quibus anno Neronis xiii finito, cepit xiv ex ante diem iii Eid. Octobr. Hic est annus Julianus cxii, æræ Dionysianæ lxxvii. Quamobrem non anno xi Neronis, ut scripsit Epiphanius, sed xiii labente mortui sunt apostoli. Quem dum Eusebius, et Hieronymus xiv appellant, frustra in *Annalibus* reprehenduntur. Etenim plerique Christianorum scriptorum solent annorum initia a verno Paschali mense, quod ecclesiastici anni caput est, arcessere: id quod a viris eruditissimis observatum est. Cum igitur annus Neronis xiv cœperit Octobris xi anni Juliani cxii, Eusebius ac reliqui ejus initium a mense verno κατὰ

adhuc superstitionibus impositis manibus episcopus a Petro consecratus, eaque detractata provincia ab omni administratione vacaverit (ita enim in quadam Epistola scripsit: *Recedo, exeo, instet populus Dei*, nonnullis videlicet hoc modo consulens; nam in quibusdam commentariis ita scriptum reperimus), an potius secundum apostolos ab episcopo Cleto sit constitutus, liquido non constat. Quamquam vel hæc quidem ratione poterant viventibus adhuc apostolis, Petro scilicet ac Paulo episcopi alii subrogari; quod iidem illi prædicandi Evangelii gratia in alias urbes regionesque profectionem susciperent, curare autem episcopo Roma non posset: siquidem Paulus in Hispaniam pervenit; Petrus vero Pontum ac Bithyniam sæpenumero peragravit. Ac fieri sane potuit, ut primum Clemente constituto, cum is defugeret (si ita tamen contigit, quod ego opinando potius quam asseverando dixerim), postea Lino Cletoque mortuis, qui xii annorum spatio singulatim episcopatum obtinuerunt, post apostolorum Petri Paulique necem, quæ in annum Neronis xii incurrit, tum demum pontificatum capessere sit coactus. Sed utcumque sese res habuerit, Romanorum pontificum ista successio est: Petrus et Paulus, Linus ac Cleto, Clemens, Evaristus, Alexander, Xystus, Telesphorus, Evaristus, Hyginus, Pius, Anicetus, qui est a me paulo ante in episcoporum ordine numeratus.

Ac nemini sane mirum videatur, cur singula tanta cum diligentia percurrerim. Per hæc enim perpetuo certa accurataque veritas ostenditur. Quamobrem Aniceti ut dictum est tempore, Marcellina **108** illa Romam veniens, et Carpocratianæ doctrinæ virus evomens, multos illic errore suo depravatos in exitium impulit; indidemque Gnosticorum sunt excitata primordia. Habent porro Carpocratiani depictas coloribus imagines, quidam etiam aureas aut argenteas, vel ex alia materia factas, quas esse Jesu effigies affirmant: easdemque a Pontio Pilato ad Christi similitudinem effictas quo tempore inter homines degebat. Sed ejusmodi imagines occultas habent, necnon et philosophorum quorundam, ut Pythagoræ, Platonis, Aristotelis,

πρόληψιν usurparunt. Quare nihil ab illis commissum; uti nec ab Josepho, qui, quod Judæorum historici consueverant, imperatorum ac principum annos, a Nisan sæpius inchoasse creditur; tametsi aliquot ab illo mensibus iniissent. Quo illa Talmudistarum regula pertinet: qui in Tractatu שנה ראשונה, cap. 4, fol. 3 docent, Israelitarum quidem regum annos ab antecedente Nisan ordiri; exterorum vero principum, a Tisri. Quod et R. Issachar ben Mordechai in *Computo* tradidit. Quamobrem si quis exempli causa ultimo die mensis Adar regnum capessat, sequenti Nisan secundus imperii illius annus numerabitur. **יום אחד יום כי נשנה בראשונה שנה ראשונה** *Dies unus in fine anni pro anno reputatur.* Quod si quis primo die Nisan cœperit, non ante vertentem annum primus ejus annus censebitur.

(91) Ἐν χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν. Ex Irenæo tam hæc, quam sequentia mutuatus est. Vide c. 24, lib. 1.

aliorumque, quibus eas quas dixi Christi effigies iniscunt, et erectas simul omnes adorant, ad easque gentiliū ritus instituunt. Collocatis enim simulacris isis, quæ a gentilibus fieri solent deinceps perficiunt. Quinam vero sunt gentiles ii ritus alii quam sacrificia, cæteraque generis ejusdem? Cæterum ita soli animæ salutem attribuunt, ut ab ejus communiōe corpora segreganda putent.

VII. Quamobrem omni illos ope profligare oportet atque evertere. Neque enim est quod ejusmodi dogmata præsertim a tali impostore profecta quispiam contemnat. Atenim dicat aliquis : Nonne ea sunt cognitu facilia, stultitiæque plenissima? Sunt ea vero. Sed insipientibus stulta plerumque persuadentur, imo etiam prudentes a recta via deflectunt, nisi animi vis adsit veritatis exercitatione firmata. Quamobrem cum in iisdem quibus Simon magicis artibus cæteraque errorum fæce Carpocras hæreat, nos eandem quoque ad illum evertendum rationes adhibebimus. Si enim ignota illa nec ullo nomine explicabilis virtus aliorum angelorum causa fuit, vel ei tribuenda erit ignorantia, qui sit universorum parens : quod ignarus eorum fuerit, quæ iidem illi quos designabat effecturi erant angeli, neque istud sciverit, subtracturos se ab ejus potestate, eaque quæ minime vellet aliquando esse facturos, vel sic illos procreasse dicendus est, ut quod fieri nollet facturos esse cognosceret, quod iis auctoribus postea sit secutum : atque hoc modo quidquid ausi isti fuerint, hoc ille et scientia ipsa, et consensione ac voluntate perfecit. Igitur si, ut ante dictum est, ea nosset, quæ facturi erant angeli, neque tamen fieri vellet, cur eos qui id egerint produxit unquam, ut quæ nollet auderent aliquando facere? Sin angelos ipse condidit, sua ut illa opera præstarent, fieri igitur ea non noluit, cum **109** ideo auctores illorum angelos ante produxerit. Quod si ad eadem illa facienda produxit, et ea tamen quæ facta sunt interdixit, enimvero calumnia ac malitia quædam intercessit. Si vero illis ut efficerent permisit, quæ vero sunt ab iis effecta, homines videlicet et animas, præter istorum voluntatem ad sese aggregare studet, hoc demum nihil erit aliud, nisi cupiditas quædam alienorum appetens, cum homines ab angelis efficti iisdem ipsis inivitis a supremo illo dominatore rapiuntur. Imo etiam imbecillitatis istud erit, cum ipse sibi moliri nequeat, quæ sunt ab iis facta quorum est auctor per vim ac violentiam auferre. Quo fit ut ad inane commentum ac fabulam tota illorum doctrina recidat, quæ hoc asserat; tametsi infimæ virtutes mediocribus subjaceant, a mediocribus tamen, quæ illa-

(92) Οὐ γὰρ δύναται, ἃ ἐκείνος. Deesse nonnihil hujus loci integritati suspicor. Aut hæc, aut similia scripsit Epiphanius. Οὐ γὰρ δύναται ποιεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ εἶναι αὐτῷ. Οὐ δύναται δὲ τὸ πᾶν εἶναι κακόν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. Duo erant Carpocratianorum dogmata : alterum, mundum, creatasque res omnes non a bono illo supremoque Deo, sed ab inferioribus angelis fuisse conditas ;

Α τοῦ Ἰησοῦ τιθέασιν, ἰδρύσαντές τε προσκυνοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια. Στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας, τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθνη λοιπὸν ποιοῦσι. Τίνα δὲ ἐστὶν ἐθνῶν ἔθνη ἄλλ' ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα; Ψυχῆς δὲ εἶναι μόνης σωτηρίαν φασί, καὶ οὐχὶ σωμάτων.

Z. Δεῖ τοίνυν τούτους ἀνατρέπειν παντὶ σθένει. Μηδὲς γὰρ καταφρονεῖτω λόγου, καὶ μάλιστα παρὰ ἀπατεῶνος. Ἄλλ' εἰποι τις ἄν' Οὐ γὰρ ἐστὶ φωρατὰ καὶ μωρίας ἐμπλεα; Ἄλλ' ἐσθ' ὅπη καὶ τὰ μωρὰ πάθει τοὺς ἄφρονας, καὶ τοὺς συνετοὺς παρεκτρέπει, ἂν μὴ παρῆ ὁ νοῦς ὁ ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἠσκημένος. Ἐμπεσόντος τοίνυν καὶ τούτου τοῦ Σίμωνος μαγεῖα, καὶ τῶν λοιπῶν, τοῖς αὐτοῖς καὶ τούτου ἀνατρέφομεν. Εἰ γὰρ ἡ ἀγνωστος καὶ ἀκατονόμαστος δύναμις αἰτία γέγονεν ἄλλων ἀγγέλων, ἡ ἐστὶν ἀγνοια παρὰ τῆ ἀγῆ, τούτέστι τῷ πατρὶ τῶν ὄλων, εἰ μὴ ἦδει ἃ μέλλουσι πράττειν οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευαζόμενοι ἄγγελοι, ἀγνοήσας, ὅτι ἀποστήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο· ἢ τούτους μὲν ἐποίησε, γινώσκων ὅτι ποιήσουσιν ὃ αὐτὸς οὐ βούλεται, παρ' αὐτῶν δὲ γέγονε, καὶ ἔσται διὰ τῆς γνώσεως καὶ εὐδοκίας αὐτὸς ποιήσας ἃ ἐκαίνοι τετολήμασιν. Εἰ τοίνυν, ὡς προεῖπον, ἐγίνωσκε μὲν ἃ ποιήσουσιν, οὐκ ἤβούλετο δὲ ἵνα ποιήσωσι, τίνοι τῷ λόγῳ τοὺς πεποηκότας ἐποίησι, εἰς τὸ πράττειν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο; Εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ἵνα ποιήσωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, ἄρα ἤθελε γενέσθαι, διὸ καὶ τοὺς πεποηκότας προκατεσκεύασεν ἀγγέλους. Καὶ εἰ προκατεσκεύασεν εἰς τὸ ποιῆσαι, ἀπαγορεύει δὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, συκοφαντία ἂν εἴη ἐν μέσῳ. Εἰ δὲ συνεχῶρει μὲν τοῦ ποιεῖν αὐτοὺς, βούλεται δὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, τούτέστιν ἀνθρώπους καὶ ψυχὰς, πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνειν παρὰ τὴν τούτων βούλησιν· ἄρα ἔσται πλεονεξία ἐν μέσῳ, καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἀρπαζομένων τῶν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ ἄνω παρὰ τὴν τούτων βούλησιν. Ἄλλὰ καὶ ἀδράνεια εἴη· ἐπειδὴ, μὴ αὐτὸς δυνάμενος ἑαυτοῦ ποιεῖν, ἀρπάξει τὰ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων γινόμενα. Καὶ ἔσται λοιπὸν μῦθος καὶ μωρολογία, τῶν μὲν κάτω δυνάμεων ὑπερβῆναι τοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ἐν μέσῳ τιμωρεῖσθαι αἰτίους ὄντας τῶν κάτω· καὶ τοὺς κάτω ὑπὲρ τοὺς μέσους πρὸς τὸν ἄνω σώζεσθαι, καὶ ἐλευθεροῦσθαι, λέγω δὴ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇδε τῇ κτίσει. Εἴη δ' ἂν ὁ μὲν ἄνω μὴ δυνθελὲς ποιῆσαι ἀσθενὲς κρινόμενος, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι δυνάμενοι ποιῆσαι ἃ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ οὐκ ἤδύνατο. Οὐ γὰρ δύναται ἃ ἐκεῖνος (92) ἐπιποθεῖ, εἶναι αὐτῷ κακόν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. Εἰ γὰρ ἦν κακόν, ἔχρηγ ἀπόλλυσθαι. Εἰ δὲ ὄλωσ

alterum, in malorum genere censeri mundum, quæque mundo continentur universa. Utrumque dogma Epiphanius impugnat. Primum quidem; quod ex eo consequens est, imbecilliozem angelis esse Deum. Alterum vero, quod cum pars aliqua totius Universitatis salutem obtineat, non possit a bonorum genere penitus excludi.

μέρος τι τοῦ ἔργου σώζεται, οὐκέτι τὸ ἔργον φαῦλον, καὶν τε μέρος· αὐτοῦ σωζόμενον εὐρίσκοιτο, οὔτε οἱ ποιήσαντες φαῦλοι τὸν σωζόμενον τεχνησάμενοι. Εἰ δὲ ὅλως ἐξ ἀγγέλων ἢ ψυχῆ, καὶ ἀνωθεν λαμβάνει δύναμιν παραθεῖσα· ἄρα γε οἱ ἄγγελοι πλέον σωτηρίας τεύξονται, ὅτι ἢ ἀπ' αὐτῶν ψυχῆ σώζεται, καὶ φαύλων οὐσα. Σωζομένης δὲ αὐτῆς, οὐκέτι φαῦλος οὔτε αὐτὴ ἢ ψυχῆ ἢ γενομένη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, οὔτε οἱ ἄγγελοι, ἐξ ὧν αὐτὴ ἢ ψυχῆ ὑπάργχει.

ille desiderio tenetur, ea ipsi mala esse possunt, vel a malis producta, nam si mala sunt, perire funditus oportuit. Sin pars est operis aliqua servanda, malum ipsum esse non potest, si vel ejus ulla pars salva reperitur : neque ipsimet artifices mali sunt, qui eum qui servandus est fuerint fabricati. Jam si ab angelis omnino propagata sit anima, atque in lucem producta vim quamdam cœlitus acceperit, multo igitur magis salutem obtinebunt angeli, cum ab ipsis anima etiam malis procreata servetur. Denique si salva esse possit anima, neque ipsa mala erit ab angelis producta ; neque angeli, a quibus hæc ortum habuerit.

Η'. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν ἐξῆρωμένον ἔχοντι ἰστέον ἂν εἴη, ὅτι ἀνοίας ἐστὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἀγρυπῶδες ἐρηπῆριον. Καταισχυνοῦνθαι δὲ αὐτὸς οὔτος καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων. Εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἀπὸ παρθένου Μαρίας, ἀλλὰ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ τῆς αὐτῆς Μαρίας, σώζεται δὲ οὔτος· ἄρα καὶ αὐτοὶ σωθῆσονται οἱ τοῦτον γεγεννηκότες. Καὶ εἰ ἢ Μαρία καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ὑπάρχουσιν, ἄρα τὸν Δημιουργὸν κτίστην ἔρασαν, καὶ οὐκέτι ἐν ὑπερηματι ἔσται ὁ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὴν Μαρίαν ποιήσας ἐξ ὧν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῦ ἄνω ἀγνώστου Πατρὸς ὑπάργχει. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἐστὶ, καὶ ὁ δημιουργὸς εἰς ἐστὶ τῶν ἀγγέλων· ἄρα γε ἀτοπήματι τῷ ἐπὶ πάντες περιπεσοῦνται, ὅποιοι καὶ οἱ ἄγγελοι περιπεπτώκασι· καὶ ἀσύστατον εἶη ἂν τὸ παρ' αὐτῶν δραματούργημα, δηλητηρίου ἔμπλεον, καὶ πάσης ἰώδους διδασκαλίας μεμεστωμένον. Ταύτην δὲ αὐτὸς ὀπίσω τρέψαντες, ὡσπερ δράκοντος κεφαλὴν ξύλω τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ γῆς λαχῆσαντες, ταῖς ἄλλαις θηριόμορφους προσπελάσαντες, ἐπ' ὀλέθρῳ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων βαδιοῦμεθα.

KATA KHPINΘIANΩN,

Ἦτοι Μηρινθιανῶν,

Ὅρθή, ἢ καὶ εἰκοστὴ ὀρθή.

A'. Κήρινθος δὲ αὐτὸς, ἄφ' οὔπερ οἱ Κηρινθιανοὶ λεγόμενοι, ἀπὸ ταύτης τῆς θηριώδους σποραῶς τὸν ἴον τῷ κόσμῳ φέρων ἦκει. Σχεδὸν δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν προειρημένον Καρποκράν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ τῷ κόσμῳ κακοποιὰ φάρμακα ἐκβλυστάει. Τὰ ἴσα γὰρ τῷ προειρημένῳ εἰς τὸν Χριστιανὸν συκοφαντήσας, ἐξηγεῖται καὶ οὔτος ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ τὸν Χριστὸν γεγεννηθῆσθαι, καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ὑπὸ ἀγγέλων γεγεννηθῆσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὔτος παρὰ τὸν πρῶτον διήλλαξε τῇ εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ μόνον, ἐν τῷ προσέγειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους. Φάσκει δὲ οὔτος τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδῶσθαι, καὶ τὸν δευκότα νόμον ἕνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων. Ἐγένετο δὲ οὔτος ὁ Κήρινθος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατριβῶν, κακίῃσι τοῦ κηρύγματος τὴν

A rum causæ sunt, pœnas expeti, infirmasque medicis superatis ad supremum omnium auctorem evolare, ac libertatem consequi ; hoc est animas, quæ in hac rerum conditarum universitate continentur. Quamobrem supremus ille, qui eas creare nequiverit, imbecillitatis arguetur. Quos ipse vero produxerit, ejusmodi esse videbuntur, qui ea facere possint, quæ vel ille noluerit, vel ut maxime vellet, facere nullo modo potuerit. Neque enim quorum vel a malis producta, nam si mala sunt, perire funditus oportuit, si vel ejus ulla pars salva reperitur : neque ipsi artifices mali sunt, qui eum qui servandus est fuerint fabricati. Jam si ab angelis omnino propagata sit anima, atque in lucem producta vim quamdam cœlitus acceperit, multo igitur magis salutem obtinebunt angeli, cum ab ipsis anima etiam malis procreata servetur. Denique si salva esse possit anima, neque ipsa mala erit ab angelis producta ; neque angeli, a quibus hæc

B VIII. Ac quicumque firmo et constanti ingenio præditus est, intelligere istud debet, nihil esse tota hac circulatorum officina stultius. Quos quidem suis ipsorum verbis ignominiose convincere hoc modo possumus. Etenim si Jesus Christus non de virgine Maria natus, sed de Josephi semine, eademque Maria propagatus est, et is salutem adipiscitur, etiam illos qui ipsum genuerint esse salvos oportet. Qui si a summò illo opifice facti sunt, sane hunc esse Creatorem inter illos convenit, neque qui Josephum Mariamque condidit defectui amplius ascribetur, **IIO** a quibus Jesus ortus est, qui ab ignoto illo Parente profectus est. Sin Jesus etiam ab angelis creatus est, et est angelorum unus opifex ipse, in unum et idem absurdum relabi universos necesse est ; in quod et angeli ipsimet incurrerunt. Neque illorum sœbula constabit, letalis cujusdam veneni, ac pestiferæ doctrinæ referta. Sed nos, profligata hac hæresi, et in fugam conversa, perinde ac serpentis capite fidei ac veritatis baculo humi illiso, ad alias monstrorum horrendas effigies promotò gradu, funditus eas delere atque evertere conabimur.

ADVERSUS CERINTHIANOS,

Sive Merinthianos,

Quæ est hæresis VIII, vel XXVIII.

I. Sequitur Cerinthus : a quo Cerinthiani hæretici nominantur, qui eodem ex serino satu procreatus virus suum in orbem terrarum profudit. Atque is nihil propemodum aliud, quam nobis supra commemoratus ille Carpocras asseruit, eademque cum eo letalia in mundum venena propagavit. Siquidem pari in Christum calumnia censeat, hunc e Maria Josephique semine esse prognatum : mundumque similiter ab angelis fabricatum. Neque ulla alia re discrepantem ab illo doctrinam invexit, nisi quod Judaicos etiam ritus adscivit. At idem legem ac prophetas etiam ritus adscivit. At idem legem ac prophetas etiam ritus adscivit, eumque qui legem tulerit ex eorum angelorum esse numero a quibus orbis est conditus. Porro Cerinthus iste in Asia versatus doctrinam suam proferre isthic cœpit. Qui, ut ante diximus, minime a prima illa su-

premaque virtute fabricatum esse mundum censuit. Tum ita docuit : postquam ille Jesus adolevit, qui ex Josephi Mariæque semine natus est, in hunc delapsus a summo illo Deo esse Christum, hoc est Spiritum sanctum, columbæ specie ad Jordanem, ac tum ei incognitum Parentem, et per illum posteris patefecisse. Ob idque mox ut in ipsum cœlestis illa sese virtus infudit, portenta ac miracula patrasse, **111** ac demum posteaquam passus est, quod e cœlo venerat, eodem relicto Jesum revolasse. Jesum porro et obiisse mortem, et ad vitam excitatum esse; Christum vero qui descenderat pœnæ omnis expertem eo unde venerat reversum, qui idem ille est, qui columbæ specie delapsus fuerat : ita Jesum minime esse Christum.

II. Verum et hic non minus quam reliqui omnes excidit, ut Intueri facile potestis, quicumque veritatis amore tenemini. Nam eum a quo lex tradita sit bonum negat esse, cuius tamen legi utique tanquam bonæ obtemperare videtur. Qui vero convenit, ut qui malus sit bonam legem præscripserit? Si enim non adulterari, vel non occidere est honestum, quanto melior is est, qui ista præcepit, si is qui ea non commisit confessione omnium bonus habetur! Quoniam pacto mali cujusdam facinoris accusari potest, qui bona consulit, ac tam bonam legem hominibus descripsit? Enimvero furiosus et amens est, qui ea jactare non est veritus. Atque idem ille, charissimi, fuit, qui apostolorum tempore tumultum illum excitavit, cum Jacobus cæterique apostoli litteras Antiochiam scripserunt his verbis : *Quoniam cognovimus, quosdam a nobis ad vos esse profectos, suisque vos perturbasse sermonibus, quibus non mandavimus* ¹, etc. Idemque eorum unus est, qui se Petro opposuerant, cum ad sanctum Cornelium ivisset, a quo post oblatum per visum angelum erat arcessitus ². Quo tempore dubitante Petro linteam illud cum iis, quæ continebat, objectum est, et a Domino istud ipsum audit; ne quid commune vel impurum appellaret. Igitur Cerinthus circumcisorum gregem adversus Petrum revertentem commovit Hierosolymis, dicens : *Ingressus est ad viros præputium habentes* ³. Quod quidem ab eo factum est, antequam suum in Asia dogma prædicaret, seque in exitii sui gurgitem profundius immitteret. Nam cum circumcisis hic esset, ut eos qui retento præputio fideles erant ulcisceretur, occasionem e circumcissione nactus est.

III. Sed cum Dominus humani generis curam perpetuo gerat, et in veritatis amantibus filiis certam ac constantem illius fidem stabilire ac confirmare solet, cum sanctissimo apostolo Petro confutandi illius facultatem ac rationem dedisset, manifeste omnibus est Cerinthus comperta stoliditas. Ita enim Apostolus locutus est : *Ego eram in civitate Joppe : et vidi media luce circa horam sextam* **112** *linteam*

A ἀρχὴν κηφοποιημένους. Ἦδη δὲ περὶ τούτου εἴπομεν, ὡς καὶ οὗτος ἐκήρυττεν οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἀνωθεν δυνάμεως τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, ἀνωθεν δὲ ἐκ τοῦ ἀνω Θεοῦ, μετὰ τὸ ἀδρυθῆναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ Μαρίας γεγεννημένον, κατεληλυθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτὸν, τουτέστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐν τῷ Τορδάνῃ, καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς μετ' αὐτοῦ τὸν ἀγνωστον Πατέρα. Καὶ διὰ τούτου, ἐπειδὴ ἤλθεν ἡ δυνάμις εἰς αὐτὸν ἀνωθεν, δυνάμεις ἐπιτελεσκένας, καὶ αὐτοῦ πεπονηθὸς τὸ ἐλθὼν ἀνωθεν ἀναπτῆναι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀνω. Πεπονηθὸτα δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πάλιν ἐγγηγερόμενον· Χριστὸν δὲ τὸν ἀνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτὸν ἀπαθῆ ἀναπτάντα, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατελθὼν ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν.

B Ἐκπέπτωκε δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁράτε πάντες οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί. Φάσκει γὰρ τὸν νόμον δεδωκότα οὐκ ἀγαθόν. οὐ τῷ νόμῳ πειθεσθαι δοκεῖ, δῆλον δὲ, ὅτι οὐς ἀγαθῷ. Πῶς οὖν ὁ πονηρὸς τὸν ἀγαθὸν νόμον δέδωκεν; Εἰ γὰρ καλὸν τὸ μὴ μοιχεύειν, καὶ καλὸν τὸ μὴ φονεύειν, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ ἐντειλάμενος βελτίων εἴη, ἐάν γε ὁ μὴ πράξας ἀγαθὸς ὁμολογεῖται! Πῶς δὲ κατηγορηθῆσεται κακὰ πράττων ὁ τὸ ἀγαθὸν συμβουλεύων, καὶ ἀγαθὸν διδοὺς νόμον; Ἀλλὰ μανιώδης ὁ ἀνὴρ τοιούτοις ἐγγειρῶν. Οὗτος δὲ ἐστίν, ἀγαπητοί (95), εἰς τῶν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὁ τὴν ταραχὴν ἐργασάμενος, ὅτε οἱ περὶ Ἰάκωβον γεγράφασιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Ἐπιστολήν, λέγοντες· *Ὅτι ἐγνωμέν τινας ἐξ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντας,* **C** *καὶ ταράζοντας ὑμᾶς λόγοις, οἷς οὐ διετείλαμεθα.* Καὶ οὗτος εἰς τῶν ἀντιστάτων τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ, ἐπειδὴ εἰσήλθε πρὸς Κορινθίων τὸν ἅγιον, ὅτε μετεστεύλατο αὐτὸν καταξιωθεὶς ὀπτασίας ἀγγέλου. Καὶ ὁ Πέτρος ἐδίσταζε, καὶ εἶδε τὸ ὄραμα τῆς ὀθόνης, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ἤκουσε παρὰ Κυρίου, μηδὲν κοινὸν λέγειν ἢ ἀκάθαρτον. Οὗτος οὖν παρεκίνησε περὶ τοῦ Πέτρου ἀνεληθόντος εἰς Ἱερουσαλήμ τὰ πλήθη τῶν ἐκ περιτομῆς λέγων, ὅτι· *Εἰσῆλθε πρὸς ἀνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας.* Ἐποίησε δὲ τοῦτο Κήρινθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κηρύξαι τὸ αὐτοῦ κηρυγμα, καὶ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ περισσώτερον τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας βάραθρον. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπεριτομον, ἤθην ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν, διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθηράσατο. **D** cum circumcisis hic esset, ut eos qui retento præputio fideles erant ulcisceretur, occasionem e circumcissione nactus est.

D Γ'. Τοῦ δὲ Κυρίου πάντοτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος ποιουμένου, καὶ τὸ σαφὲς τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας υἱοῖς ἀσφαλίζομένου, καὶ δόντος Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ποιήσασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐλέγχους, φανερὰ γίνεται ἡ τοῦ Κηρινθοῦ ἀνομία. Φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Πέτρος· *Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ· καὶ εἶδον ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἕκτην ὀθόνην καθιεμένην ἐν τέρασιν*

¹ Act. xv, 24 sqq. ² Act. x, 18 sqq. ³ Act. xi, 3.

95) Οὗτος δὲ ἐστίν, ἀγαπητοί. Idipsum Philastrius scribit.

ὄρχαις, ἐν ᾗ ἦν πάντα τετράποδα καὶ ἔρπετά. Καὶ εἶπέ μοι· Ἔσσορ καὶ φάγε. Ἐγὼ δὲ εἶπον· Κύριε, μηδαμῶς· ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. Ἀπεκρίθη δὲ μοι ἐκ δευτέρου φωνῇ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Καὶ ἐξ αὐτῆς ἰδοὺ δύο ἄνδρες εἰστέθεισαν εἰς τὴν οἶκον. Καὶ εἶπέ μοι τὸ Πνεῦμα· Πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρίνεσθαι. Καὶ λοιπὸν διηγείται, ὡς ἐν παραβολῇ ταῦτα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἰρηται· καὶ ὡς οὐ τότε ἐδίδασκεν, ἕως ὅτε ὁ Κύριος ἐναργῶς ἔδειξεν αὐτῷ ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν. Εὐθύς γὰρ ἀπὸ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ὅτε ἦλθεν εἰς Καισάρειαν, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ Κορνήλιον. Καὶ ἰδὼν Πέτρος εἶπε· Μὴ τις δύναται κωλύσαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τούτων τῶν καταξιοθέρτων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λυθεῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀρχῆς; Τὸ πᾶν ἃ ἦν τοῦτο μυστήριον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, ὅπως ὁ τε ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς τις γινώσκεται, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων ἢ τῶν ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Προῦλαβε γὰρ ὁ Θεὸς δοῦναι τὴν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος, καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὀψασίαν, καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς εὐχῆς, καὶ νηστειῶν, καὶ ἀγαθοποιῶν· ἕνα δ' ἐπιστεύθησαν οἱ ἀπόστολοι, μάλιστα ὁ ἅγιος Πέτρος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, μὴ ἀποστερήσωσι τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν κεκλημένον.

Δ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε ἐπραγματεύθη, κινηθέντα ὑπὸ τοῦ προειρημένου ψευδαποστόλου Κηρίνου· ὡς καὶ ἄλλοτε στάσιν αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰργάσαντο ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὁπηνίκα Παῦλος ἀνήλθε μετὰ Τίτου, ὡς καὶ οὐτως ἔφη, ὅτι Ἄνδρας ἀκροβύστους εἰσῆνεγκε μεθ' ἐαυτοῦ, ἦδη περὶ τούτου λέγων, Κεκοίνωκε, φησι, τὸν ἅγιον τόπον. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμὲ, Ἑλληρ ὢν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ δὲ τοὺς παρισιάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεσιήλθον κατασκοπεῖσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ, οἷς οὐδὲ ὡραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ. Καὶ τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ παραγγέλιον ἔλεγεν· Μὴ περιτέμνεσθε· ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. Διήρκεσε δὲ ἡ περιτομὴ χρόνῳ ὑπερητάσασα, ἕως ἡ μελῶν περιτομῇ παρεγένετο, τούτεστι τὸ λουτρὸν τῆς πάλιγγενείας, ὡς παντὶ τῷ δηλὸν ἐστι, καὶ σαφέστερον δείκνυται ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς ἀποστόλοις εἰρημένων, μάλιστα παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ. Φάσκει γὰρ οὕτως· Οἷς οὐδὲ πρὸς ὡραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ. Παντὶ δὲ τῷ βουλομένῳ κατανοεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις τότε πεπραγματευμένα, θαυμάσαι ἔπεται, πῶς τὰ παρὰ τῇ αἰρέσει ταύτῃ ἐξ ἐπινοίας πνεύματος πλάνης ἐνεργηθέντα τὸν χαρακτήρα ὑποδείκνυσι τῶν διὰ τῶν αἰρέσεων τούτων ἐν τοῖς ἀποστόλοις τὴν κίτην ἐργασαμένων. Ἀποστάντων γὰρ τούτων, καὶ εἰς ψευδαποστόλους τραπέντων, καὶ ἄλλους ψευδαποστόλους ἀποστειλάντων, ὡς καὶ ἦδη προεῖρηται, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ἀρχῇ, καὶ εἰς ἄλλους τόπους, λέγοντας, ὅτι, Ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε, καὶ φυλά-

A *quatuor initiis summitti de caelo, in quo erant omnia quadrupedia, et reptilia. Et dixit mihi: Occide et manduca. Dixi autem: Nequaquam, Domine; quia nihi unquam commune vel immundum introiit in os meum. Respondit autem mihi vox de caelo: Quæ Deus mundavit, tu ne communia dixeris. Et confestim ecce duo viri astiterunt in domo. Et dixit mihi Spiritus: Vade cum ipsis nihil hæsitans¹. Atque ita deinceps, quæ sibi nuntiata sunt velut per parabola ediderit: nec se, prius ad docendum accessisse, quam aperte Dominus ea monstraret, quæ verbis antea, figurisque significaverat. Etenim simulat quæ os aperire cœpit tum cum Cæsaream attigit, Spiritus sanctus in Cornelium delapsus est. Quod ubi Petrus conspexit, Nunquid, ait, aquam quis prohibere potest ab his, qui Spiritu sancto, uti et nos initio, dignati sunt²? Hoc vero totum mysterium quoddam, ac divinæ benignitatis opus erat, ut tam Petrus quam cæteri omnes intelligerent, non hominibus, sed Deo gentilium salutem essetribuendam. Etenim munus illud divini Spiritus, et angeli aspectum largiri antea voluit, necnon et illius approbare preces ac jejunia, reliquaque ab eo præclare gesta; ut quod apostolis præcipueque Petro, commissum fuerat, eo ne privatum hominem illum vellent, quem Deus reipsa vocaverat.*

IV. Atque hæc quidem eo modo tunc administrata sunt, quæ falsus ille apostolus Cerinthus seditiose commoverat. Quemadmodum alias Hierosolymis cum suis idem ille tumultus concivit: quando scilicet cum Tito Paulus advenit, atque ita idem ille locutus est. *Viros præputium habentes secum induxit³, quibus de Tito significabat: Locum, inquit, sanctum profanum fecit. Quare ita Paulus dixit: Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem quam habemus in Christo. Quibus neque ad horam cessimus subjectione⁴. Deinde præputio præditos his verbis hortabatur: Nolite circumcidi. Nam si circumcidamini, Christus nihil proderit⁵. Circumcisio porro tandiu suum tempus habuit, donec major circumcisio ejus est loco substituta, 113 nempè illa lotionis iterata generatio; id quod nemini obscurum est, evidentiusque per ea quæ cum ab aliis apostolis, tum præcipue a Paulo dicta sunt, ostenditur. Ita enim ille: Quibus neque ad horam cessimus subjectione. Quod si quis ea quæ tum ab apostolis gesta sunt animadvertere voluerit, huic admirari cumprimis occurreret, quemadmodum quæ tum ab hac hæresi mendacis instinctu spiritus administrata sunt, proprias illorum notas expriment, qui per istiusmodi hæreses motus illos in apostolis concitarant: nam cum isti a fidei integritate defecissent, et in falsos apostolos essent conversi, alioque perinde falsos apostolos misissent, qui dice-*

¹ Act. xi, 5-12. ² Act. x, 47. ³ Act. xi, 3. ⁴ Galat. ii, 3-5. ⁵ Galat. v, 2.

*Moyse, non potestis salvari*¹, ingens inde facta commotio est, ut ante diximus. Atque illi ipsi sunt quos Paulus falsos apostolos vocat, operarios subdolos, transformantes se in apostolos Christi².

V. Matthæi enim Evangelio non integro, sed ex parte duntaxat utuntur, nimirum propter genealogiam, quæ ejus est carnis propria, quod quidem Evangelii testimonium afferunt, atque ita prædicant. *Sufficit discipulo, si sit sicut magister ejus*³. Quid igitur, inquit? Circumcisus est Jesus: tu quoque ipse circumcidere. Christus ex legis præscripto vitam instituit: tu igitur eadem facito. Hinc nonnulli sic ab illis tanquam venenatis serpentibus abrepti verisimilibus illorum rationibus assentiuntur, ex eo maxime quod et Christus circumcisionem susceperit. Quod ad Paulum pertinet, hunc penitus explodunt, propterea quod circumcisionem abdicavit, et eundem idcirco rejiciunt, quod istud usurpaverit. *Quicumque in lege justificamini a gratia excidistis*⁴; et, *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit*⁵.

VI. Ad hæc Cerinthus homo stolidus, ac stolidorum magister, dicere nihil est veritus, passum quidem ac crucifixum esse Christum, nondum tamen a mortuis excitatum, ac tum demum cum mortui resurgent omnes excitandum. Itaque ejusmodi illorum et dicta, et dogmata cohærere nullo modo possunt. Indidemque Paulus sic eos qui resurrectorum mortuos diffiderent redarguit. *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit*⁶. Eodemque pertinet illud: *Edamus et bibamus, cras enim moriemur*⁷. 114. Tum istud: *Nolite errare: Corruptum bonos mores colloquia prava*⁸. Ac rursus eos, qui Christum adhuc resurrexisse negarent, hoc modo convincit: *Si Christus non resurrexit, vana est prædicatio nostra; inanis et fides vestra: invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam suscitavit Christum, quem non suscitavit*⁹. Quibus indicat, Christum a mortuis excitatum prædicasse quidem apostolos, quasdam vero hæreses tametsi surrexerint Christum assererent, mortuorum tamen resurrectionem negasse. Etenim in hac ipsa regione Asiæ, necnon et in Galatia illorum ejusmodi schola cumprimis ac disciplina floruit. De quo istud a majoribus traditum accepimus, nonnullos ex eo genere citra baptismum excessisse, ac pro iis alios baptismum eorumdem suscepisse nomine, ne cum extrema demum resurrectione revocati ad vitam essent, prætermisisti baptismi pœnas dependerent, atque ejus qui mundum condidit dominationi subessent. Cujus rei gratia usurpatum illud ab Apostolo eadem ad nos auditione perlatum est: *Si omnino mortui non resurgunt, quid est quod*

A *ζητε τον νόμον Μωϋσέως, ου δύνασθε σωθῆναι*: οὐχ ἡ τυχοῦσα τότε ταραχὴ ἐγένετο, ὡς προείρηται. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ παρὰ τῷ Παύλῳ εἰρημένοι ψευδο-ἀπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ.

Ε'. Χρῶνται γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ ἀπὸ μέρους, καὶ οὐχὶ ὅλῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν γενεαλογίαν τὴν ἐνσαρκον, καὶ ταύτην μαρτυρίαν φέρουσι ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, πάλιν λέγοντες, ὅτι Ἄρα καὶ τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος. Τί ὄν, φασί; Περιετμήθη ὁ Ἰησοῦς· περιετμήθητι καὶ αὐτός. Χριστὸς κατὰ νόμον, φασίν, ἐπολιτεύσατο, καὶ αὐτὸς τὰ Ἰσα ποίησον. Ὅθεν καὶ τινες ἐκ τούτων, ὡς ὑπὸ δηλητηρίων ὑφαρπαχθέντες, πειθόνται ταῖς πιθανολογίαις διὰ τὸ τὸν Χριστὸν περιετμηθῆναι. Τὸν δὲ Β Παῦλον ἀθετοῦσι, διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι τῇ περιετμῇ. Ἄλλὰ καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν, διὰ τὸ εἰρηκέναι· Ὅσα ἐν νόμῳ δικαιούσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· καὶ ὅτι, Ἐὰν περιετέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Z'. Οὗτος δὲ ὁ Κήρινθος ἀνόητος καὶ ἀνοήτων διδασκαλος φάσκει πάλιν τολμήσας, Χριστὸν πεποθέναι καὶ ἐσταυρωθῆναι, μήπω δὲ ἐγγεγέρθαι. Μᾶλλον ἢ ἀνίστασθαι, ὅταν ἡ καθόλου γένηται νεκρῶν ἀνάστασις. Ἀσύστατα τοῖνον ταῦτα παρ' ἐκείνοις τὰ ἐβήματα καὶ νοήματα. Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος ἐκκλητικῶς τοῖς μὲν ἀπιστοῦσι τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τῇ μελλούσῃ ἔσσεσθαι, λέγει· *Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται*· καὶ τὸ, *Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν*· καὶ τὸ, *Μὴ πλεονᾶσθε· φθειροσιν ἦθη χρηστὰ ὀμιλῆσαι κακαί· τίλιν δὲ τοῖς λέγουσι τὸν Χριστὸν μηδέπω ἐγγεγέρθαι ὡσαύτως τὸν ἐλεγχον ἐπιφέρει, λέγων· *Εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν, μάταια καὶ ἡ πίστις ὑμῶν· ἐδιδρασκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν, ἐν οὐκ ἤγειρεν*· ὡς τῶν μὲν ἀποστόλων κηρυττικῶν Χριστὸν ἐγγεγέρθαι, τινῶν δὲ αἰρέσεων λεγούτων Χριστὸν μὲν ἐγγεγέρθαι, νεκροῦς δὲ μὴ ἐγείρεσθαι. Ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πατριδι, φημι δὲ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ πάνυ ἤκμασε τὸ τούτων διδασκαλεῖον, ἐν οἷς καὶ τι παραδόσεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς ἡμᾶς· ὡς τινῶν μὲν παρ' αὐτοῖς προφθονόντων τελευτήσαι ἐκ βαπτίσματος, ἄλλους δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίζεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναστάντας αὐτοὺς δικὴν δοῦναι τιμωρίας, βάπτισμα μὴ εὐληφῶτας, γίνεσθαι δὲ ὑποχειρίους τῆς τοῦ σωτηριοῦ ἐξουσίας. Καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοσις (94) ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς φησι τὸν αὐτὸν ἄγιον Ἀπόστολον εἰρηκέναι· *Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν*; Καλῶς δὲ ἄλλα τὸ βήμα ἐρμηνεύοντες, φασίν ὅτι οἱ μέλλοντες τελευτᾶν, εἰν*

¹ Act. xv, 4. ² II Cor. xi, 3. ³ Matth. x, 25. ⁴ Galat. v, 4. ⁵ ibid. 2. ⁶ I Cor. xv, 16. ⁷ ibid. 32. ⁸ ibid. 53. ⁹ ibid. 14, 15.

(94) Καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοσις. Tertul. lib. De resur. et v contr. Mar. ad eum modum Apo-

stoli locum illum explicat: de quo interpretēs con-

ᾧσι κατηχούμενοι, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λουτροῦ καταξιοῦνται· δεικνύντες, ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδέεται τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων. Τούτων δὲ οἱ μὲν τὸν Χριστὸν μηδέπω ἐγγέγραθαι κεκηρύχασιν, ἀνίστασθαι δὲ μετὰ πάντων· οἱ δὲ, ὅτι ὅλως νεκροὶ οὐκ ἀναστήσονται. Διὸ μέσος χωρήσας ὁ Ἀπόστολος πρὸς ἀμφοτέρους τούτους καὶ τὰς λοιπὰς αἱρέσεις, ἐν τῇ μιᾷ ἐργασίᾳ τὴν ἀνατροπὴν πεποιήται ἐν τῇ περὶ νεκρῶν ἀναστάσει, καὶ ἐν ταῖς μαρτυρίαις, αἷς κατὰ λεπτότητα διεξιῶν, τὴν βεβαίαν σύστασιν ἐποιήσατο τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ σωτηρίας, καὶ ἐλπίδος, φάσκων· Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιον, καὶ πάλιν ὅτι, Χριστὸς ἐγγήγρηται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα τὰς ἀμφοτέρας σχέσεις τῶν αἱρέσεων ἐλέγξας, τὸ ἀκόλυτον τῆς διδασκαλίας κήρυγμα ἐξ ἀληθείας διδάξῃ τοὺς βουλομένους εἰδέναι τὴν τοῦ Θεοῦ ἀληθειαν καὶ σωτηριώδη διδασκαλίαν.

convulsis veram ac sinceram Christianæ fidei disciplinam iis traderet, qui divinam veritatem salutaremque doctrinam vellent percipere.

Ἡ· Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὸς ἂν εἴη Κήρινθος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντες, οἱ τάλανες, καὶ ἄλλοις αἰτίαι γεγονότες ἀπωλείας, τῶν θείων Γραφῶν σαφῶς ἡμῖν κατὰ λεπτότητα περὶ πάντων διηγουμένων. Οὕτως γάρ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ ὁ Χριστὸς ἐπέλ πῶς ἐτι σημειῶν εἴη τὸ γέννημα; καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ εἰρημίζον πῶς ἐτι συσταθῆσεται, ὡς εἶπεν· Ἄυτός ὁ Κύριος δώσει ὑμῖν σημειῶν· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ ἐτι πληρωθῆσεται τὸ εἰρημένον παρὰ τῆς ἁγίας Παρθένου πρὸς τὸν Γαβριὴλ· Πῶς ἔσται τοῦτο, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ αὐτοῦ λέγοντος· Ἠνεῦμα ἁγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ πάλιν οὐκ ἐλεγχθήσεται αὐτῶν ἡ ἀνοια, τοῦ Εὐαγγελίου σαφῶς λέγοντος ὅτι, Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοῦ; Ἔστι δὲ γυνὴν σαφῶς, ὅτι οὐδὲ ὅλως συνῆλθον. Μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτο εἰπεῖν! Ἐπεὶ οὖν ἂν μετὰ σταυρὸν (95) προενδοίε παραθεῖσθαι αὐτὴν Ἰωάννη τῷ ἁγίῳ παρθένῳ, ὡς λέγει· Ἴδε ἡ μήτηρ σου· καὶ τῇ αὐτῇ· Ἴδε ὁ υἱός σου. Ἔδει γὰρ αὐτὸν παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς αὐτῆς συγγενέσιν, ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ Ἰωσήφ, εἴπερ ἦσαν ἐξ αὐτῆς, Ἰακώβῳ φημί καὶ Ἰωσῆ καὶ Ἰούδα καὶ Συμεῶνι, υἱοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ (96) ἀπὸ τῆς ἄλλης γυναικός. Οὐδὲ γὰρ, ὅτι κέχρηται τῇ Παρθένῳ, ὅλως εὐρίσκεται, μετὰ τὸ γεγεννηχέναι ἡ Παρθένος ἀχραντος. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἤδη ἐν ἄλλῳ μοι λόγῳ σαφῶς πεπραγμάτευται, καὶ πραγματευθήσεται. Ὡς δὲ ἐν μέρει, ὡς ἐν παρεκδρομῇ περὶ τῆς τούτων ὑποθέσεως εἴρη-

baptizantur pro ipsis ¹? Verum alii eommode hoc Apostoli dictum interpretantur de iis qui instante morte, si quidem catechumeni sint, ea spe freti sacra lavatione purgantur; ac mortuos surrecturos esse demonstrant, ob idque condonatione illa scelerum, quæ per baptismum obtinetur indigere. Sed illorum alii nondum Christum surrexisse prædicant, ac cum cæteris omnibus esse surrecturum; alii mortuos surrecturos unquam funditus negant. Itaque medium quoddam iter ingressus Apostolus cum utrosque illos, tum reliquas omnes hæreses eadem opera disturbat, cum de mortuorum excitatione disputat, atque ejusmodi testimoniis utitur, quibus singillatim expositis mortuorum resurrectionem, ac salutem et spem nostram solidissimis rationibus confirmat, his verbis: *Oportet hoc corruptibile induere incorruptionem, et hoc mortale induere immortalitatem* ²; ac rursus: *Christus resurrexit primitiæ dormientium* ³, ut ambarum hæreseum respondentibus sibi ex adverso opinionibus

115 VII. Quocirca deprehensus undique Corinthus ac convictus tenetur, una cum iis, qui eodem in errore versantur, infelices homines atque ejusdem secum exitii aliis insuper auctores, quippe cum hæc omnia sacre litteræ perspicue accurateque nobis edisserant: nam neque de Josephi semine natus est Christus: qui enim prodigium posset illius esse generatio, ac quod ab Isaiâ dictum est probari omnino posset: *Dominus ipse dabit vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet filium* ⁴, etc.? Quanam vero ratione perfici poterit illud, quod Gabrieli Virgo sanctissima dixit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* ⁵? cui ille respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ⁶, etc.? Nonne illorum ex eo stultitia facile convincitur, quod diserte in Evangelio scriptum est: *Inventa est in utero habens antequam convenirent* ⁷? Illud autem certissimum est, nunquam illos omnino convenisse. Absit enim ut id unquam dicamus! Alioqui cum in cruce penderet, non sancto Joanni, qui et ipse virginitatem servavit, matrem commendaret suam, cum ita locutus est: *Ecce mater tua*. Et illam alloquens: *Ecce filius tuus* ⁸. Hanc enim vel cognatis suis committere oportuit, vel Josephi liberis, si quos ex ipsa sustulerat, puta Jacobo, Jose, Judæ, Simeoni, quos Josephus alia ex uxore genuerat. Neque enim illum cum Maria consuevisse ullo modo reperimus, posteaquam incorrupta illa et castissima Virgo peperit. Verum de his alio in libro accurate tractavi-

¹ I Cor. xv, 29. ² ibid. 53. ³ ibid. 20. ⁴ Isa. vii, 14. ⁵ Luc. i, 34. ⁶ ibid. 35. ⁷ Matth. i, 18. ⁸ Joan. xix, 26, 27.

(95) Ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν. Idem argumentum urget *Adversus Helvidium* Hieronymus: *O furor cæcus, et in proprium exitium mens vesana! Dicis ad crucem Domini matrem ejus fuisse præsentem. Dicis Joanni discipulo ob viduitatem, et*

solitudinem commendatam, quasi juxta te non haberet quatuor filios, et innumeras filias, quarum consortio fruereetur. Vid. August. lib. i *De nup. et concup.*, cap. 11.

(96) Ὑλοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ. Vide hæc. κκxviii.

mus, tractabimusque postea. Interim hoc in loco pauca quædam de hoc argumento velut obiter attigimus, ne dum aliis mederi morsibus aliisque venenatis serpentibus remedium afferre volumus, in alia quædam mala transversos lectores abripiamus. Enimvero si quis iudicii nonnihil habeat, inanis omnino et ridicula illorum doctrina comprobabitur, quæ et ab apostolis falsitatis convicta, et a sapientibus damnata, et a Deo ipsaque adeo veritatis prædicatione est ejecta.

VIII. Cæterum iidem illi Merinthiani, sic enim accepimus, appellantur. Utrum vero Cerinthus ipse Merinthus alio nomine sit dictus liquido nescire ne fateor : an præter hunc alter eo nomine appellatus exstiterit, adjutor illius et socius, id quidem soli Deo **116** compertum est. Hoc enim sæpe jam diximus, non ipsum solum Hierosolymis frequenter apostolis restitisse, sed et qui eum in Asia sunt secuti. Atque ut unus idemque sit, aut alius ejusdem cum illo opinionis, et partium fautor, nihil admodum refert. Forma quidem nequissimæ illorum doctrinæ ac velut nota quadam ejusmodi est qualem descripsimus; et Cerinthianos simul ac Merinthianos appellari constat.

His igitur de horrenda illorum ac serpentum simili improbitate disputatis, ad eas quæ deinceps consequuntur promovenda est oratio. Sed habenda in primis gratiæ sunt, quod pessimorum dogmatum pelagus istud sine ulla noxa transmisiimus; et illud suppliciter postulandum, ut cum in reliquas hæreses incurrerimus, quasi in maritima quædam, ac monstribus referta brevia delati, nihil ab his incommodi patiamur, sed ab ea quæ inter disputandum illuxerit, veritate salutem consequamur, cum et hujus soliditatem astruemus, et contrariarum hæreseon inanitatem erroremque demonstrabimus. Quod si quispiam considerare, et aliqua illas adumbrare similitudine voluerit, quam hactenus refutavimus, ob duplicem illam appellationem cum bicipiti quodam serpente reipsa comparandam putabit, eoque viperæ genere quam Sæpedonem vocant, quæ pilis toto corpore est sparsa rubentibus; neque capræ, aut ovis ei natura vel pellis est, sed serpentis; eademque morsu obviis quibusque letum affert, ut et hæresis illa sectatores suos enecat : cum aut Vetere Testamento ritique ad evertendum Novum utitur; aut fraudulentis rationibus ex Novo Testamento depromptis, apostolos, qui e circumcissione ad Christi se fidem applicarunt falso impugnare nititur. Cujus quidem quasi fuste contudimus et contrivimus, ad eas quæ ac festinat oratio.

ADVERSUS NAZARÆOS,

Quæ est ordine IX, vel XXIX.

1. Exinde Nazaræi proximi sunt, qui sive prio-

(97) *Ναζωραίων*. De Nazaræis, vel Nazarenis vide quæ ad Judaicas hæreses tomo priore diximus: nam istos à prioribus diversos fuisse, non admodum persuadet Epiphanius. Erant enim Nazaræi,

Αται, ἵνα μή, ἐτέρουν δηγμάτων βουλόμενος ποιῆσαι ἴασιν, καὶ ἐτέρουν δηλητηρίων ἄχος καὶ ἀλεξήτηριον, εἰς ἄλλα τοὺς ἐντυγχάνοντας παρεκτρέψω. Πλὴν ἐκ παντὸς τῷ τὴν σύνεσιν κεκτρημένῳ μάταιος ἢ τούτων καταχλεύαστος διδασκαλία συσταθήσεται, παρὰ μὲν ἀποστόλοις ἐλεγχομένη, παρὰ δὲ τοῖς συνετοῖς κατιγνωσκόμενη, ἐκ Θεοῦ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀληθείας κηρύγματος ἐκβαλλομένη.

Θ'. Καλοῦνται δὲ πάλιν οὗτοι Μηρινθιανοί, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς φήμη περιέχει. Εἶτε γὰρ ὁ αὐτὸς Κήρινθος, Μήρινθος πάλιν ἐκαλεῖτο, οὐ πάνυ τι σαφῶς περὶ τούτου ἴσμεν· εἶτε ἄλλος τις ἦν Μήρινθος ὀνόματι, συνεργὸς τούτῳ, Θεῶ ἐγνωσται. Ἦδη γὰρ ἐξομεν, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς ἐν Ἱεροσολύμοις πολλακίς ἀντέστη τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Πλὴν ἦτοι αὐτὸς εἶπ', ἢ καὶ ἄλλος σὺν αὐτῷ συνεργὸς, τὰ ὅμοια αὐτῷ φρονῶν καὶ συμπράττων, καὶ τὰ ἴσα, οὐδὲν διαφέρει. Ἡ γὰρ πάντα αὐτῶν κακοτροπία τῆς διδασκαλίας τούτων ἔχει τὸν χαρακτῆρα· Κηρινθιανοί τε ὁμοῦ καὶ Μηρινθιανοί οὗτοι καλοῦνται.

Καὶ ταῦτα περὶ τῆς δεινῆς καὶ ἐρπετώδους μοχθηρίας αὐτῶν διεξιόντες, πάλιν ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβαίνομεν· εὐχαριστοῦντες μὲν, ὅτι τὸ πέλαγος τούτων τῶν κακῶν δογμάτων ἀβλαβῶς διηγησάμεθα· εὐχόμενοι δὲ, ἵνα ἐν ταῖς ἐξῆς παρεντυχόντες, ὡς εἰς διαβαλάττια καὶ θηριώδη βράχη παρεμπεσόντες, μὴ ἀδικηθῶμεν, ἀλλὰ σωτηρίας τύχωμεν τῆς ἀπὸ τῆς μελλούσης ἡμῖν καθ' ὑψηγῆσιν ἀναφαίνεσθαι ἀληθείας, ἐν τῷ ἡμᾶς συνιστᾶν αὐτῆν τε καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κενωφωσίαν. Τῷ γὰρ βουλομένῳ σκοπεῖν, καὶ τὰς τούτων ἰδέας ἀναγράφειν, καὶ αὕτη παρεικασθήσεται, ὡς ἀληθῶς δικεφάλῳ τινὶ ὄφει, διὰ τὸ διώνυμον, καὶ τῇ καλουμένῃ σπηιδόνι· ἐχίδνῃ, τῇ κομώσῃ μὲν πᾶν τὸ σῶμα αὐτῆς ἐν θριξίν ἐρυθραῖς, οὐκ ἔχούσῃ δὲ οὐδὲ αἰγῆς οὐδὲ προβάτου φύσιν ἢ ὄραν, ἀλλὰ ἐρπετοῦ, καὶ τὴν λύμην ἐργαζομένη διὰ τοῦ δήγματος τοῖς παρεντυγχάνουσιν· ἀνατρεπούση δὲ τοὺς αὐτῇ πειθομένους πῆ μὲν ἀπὸ παλαιᾶς θρησκείας τὰ τῆς Νέας Διαθήκης ἀφανιζούση, πῆ δὲ διὰ λόγων ψευδῶν, ὡς ἀπὸ Νέας Διαθήκης, κατὰ τῶν ἀπὸ περιτομῆς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων ἀποστόλων τὰς ψευδογραφίας περιφερούση· ἥς τὴν τε σῆψιν καὶ τὸν ἴδον, καὶ τοὺς ὀδόντας τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας παίσαντες καὶ συντριψάντες, ἐπὶ τὰς μετέπειτα, ὡς προεῖπον, χωρήσα· ἐν τῇ Θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

KATA NAZΩΡΑΙΩΝ (97),

Ἐνάτη, ἢ καὶ εἰκοστὴ ἐνάτη.

A'. Ναζωραῖοι καθεξῆς τούτοις ἔπονται, ἅμα τε

qui cum Dei Filium confiterentur esse Christum, omnia tamen veteris legis observabant, ait Augustinus. Qui et Matthæi Hebraicum Evangelium habere sese jactabant, uti postea dicitur. De iis

αὐτοὺς ὄντες, ἢ καὶ πρὸ αὐτῶν, ἢ σὺν αὐτοῖς, ἢ μετ' αὐτοῦ ὁμοῦ σύγχρονοι· οὐ γὰρ ἀκριβέστερον δύναται ἐξεῖπεῖν, τίνες τίνας διεδέξαντο. Καθὰ γὰρ ἔφην, σύγχρονοι ἦσαν ἀλλήλοις, καὶ ὁμοία κέκτηνται τὰ φρονήματα. Οὗτοι γὰρ ἑαυτοῖς ὄνομα ἐπέθεντο οὐχὶ Χριστοῦ, οὔτε αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ Ναζωραίων. Καὶ πάντες δὲ Χριστιανοὶ Ναζωραῖοι τότε ἐκείτως ἐκαλοῦντο. Γέγονε δὲ ἐπ' ὀλίγω χρόνῳ καλεῖσθαι αὐτοὺς Ἰεσσαίους, πρὶν ἢ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν λάθωσιν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανῶν. Ἐκαλοῦντο δὲ Ἰεσσαῖοι, διὰ τὸν Ἰεσσαί, οἶμα. Ἐπεδὴ περὶ ὁ Δαβὶδ ἐξ Ἰεσσαί, ἐκ δὲ τοῦ Δαβὶδ κατὰ καθοχὴν σπέρματος ἡ Μαρία, πληρουμένης τῆς θείας Γραφῆς κατὰ τὴν Παλαιάν Διαθήκην τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν Δαβὶδ· *Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου.*

Β'. Δίδια δὲ καθ' ἐκάστην ὑπόθεσιν λέξεως, ὡς τούτην τὴν ὑπόμνησιν ποιοῦντι, παρακινούσης μετῆς ἀληθείας τὰς ἐν αὐτῇ τῇ λέξει θεωρίας ὑποφαίνειν, διὰ τὸ μὴ πολὺ πλάτος περιποιησασθαι τῇ συντάξει τῆς διηγήσεως. Τοῦ γὰρ Κυρίου φήσαντος τῷ Δαβὶδ, *Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου*, καὶ τὸ, *Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται*· ὅηλον, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ ἀμετάθετός ἐστιν ἐπαγγελία. Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ὄρκος παρὰ Θεῷ τί ἐστιν ἄλλ' ἢ ὅτι· *Κυρ' ἐμαντοῦ Ὁμοσα, λέγει Κύριος*; Οὐ γὰρ κατὰ μεζονος ἔχει ὄρκον Θεός, ἀλλὰ οὐδὲ ἄνθρωπος τὸ Θεῖον. Εἰς παριστάσιν δὲ βεβαιώσεως ὁ λόγος ἔχει τὴν δύναμιν. Μεθ' ὄρκου γὰρ Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ, *Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας* θήσιν ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Μαρτυροῦσι δὲ οἱ ἀπόστολοι, ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἔδει τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι· ὡσπερ οὖν καὶ ἐγενήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Παρήσω δὲ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυρίων, ἵνα μὴ εἰς πολλὸν ὄγκον ἀγάγω τὸν λόγον, ὡς γε προεῖπον. Εἴποι, δ' ἂν τις ἴσως· Τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σὰρκα, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας· τί τῷ λόγῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ οὐ καθέζεται; *Ἦλθον γὰρ, φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, χοῖσαι αὐτὸν εἰς βασιλέα*· καὶ γνοὺς ἀνεχώρησε, καὶ ἐκρύβη ἐν Ἐφραῖμ πόλει τῆς ἐρήμου. Φθάσαντες δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ ρητοῦ τούτου, καὶ ἐρωτώμενοι περὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης καὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τί τῷ λόγῳ κατὰ τὸ σαρκικὸν οὐ πεπληρωται ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τὸ καθῆσθαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ· ἐνομίσθη γὰρ τοῦτό τισι μὴ πεπληρωθῆναι· ὁμοῦ ὡς ἐστὶν ἐρούμεν. Οὐδεμία γὰρ λέξις τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Γραφῆς διαπίπτει.

A res illis, sive æquales, sive posteriores exstiterint, in idem fere tempus incurrunt. Neque enim affirmare certo possumus utri utris successerint. **117** Eadem enim, ut diximus, ætate vixerunt, et in iisdem dogmatibus sunt opinionibusque versati. Atque illi quidem non a Christo, neque ab Jesu nomen acceperunt, sed se Nazaræos appellarunt. Si quidem Christiani tum omnes Nazaræi vocabantur. Quancum pro exiguo tempore, Jessæorum penes illos nomen resedit, antequam Christiani Antiochiæ nominari cœperint. Ac Jessæi, ut opinor, ab Jesse vocati sunt: David enim Jesse filius erat, a quo generis continuata serie Maria prodiit; in eoque Scripturæ sacre vaticinium ad exitum perductum est, cum in Vetere Testamento Davidi **B** Dominus ista respondisset: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* ¹.

II. Sed illud in singulis Scripturæ verbis asserendis vereri mihi succurrit, de quo sæpius commu- nere soleo, ne dum eas, quæ verbis ipsis insunt, sententias expendere veritatis studium cogit, longius quam par sit instituti moles operis excrescat. Cum igitur Dominus Davidi dixerit; *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*; et illud: *Juravit Dominus David, et non penitebit eum*²; manifestum est Dei promissionem revocari non posse. Atque in primis jusjurandum illud quod Deo tribuitur, quidnam est aliud, nisi istud ipsum, quod alibi dicitur: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus*³? Neque enim per majorem aliquem jusjurandum Deus concipit, sed nec jurat quidem omnino. Sed ea loquendi ratio ad astruendam rei firmitatem pertinet. Nam Davidi jurejurando promisit Dominus: De fructu ventris ipsius super sedem ejus se esse positurum. Ita porro testantur apostoli, de Davidis stirpe nasci Christum oportuisse: uti revera Jesus Christus Dominus noster indidem oriundus est. Verum ego ne prolixior, ut ante dixi, sermonem instituum, testimoniorum amplissimam copiam prætermitto. Atenim, dicat aliquis, Cum ex Davidis stirpe, quatenus carne constat, procreatus sit Christus, hoc est, e beata Virgine Maria, quid ita tandem in Davidis solio minime consedit? *Venerunt enim*, ait Evangelium, *ut ipsum ungerent in regem*⁴; et cum cognovisset, recessit, atque Ephraimi, quod oppidum in deserto situm est, delituit. Itaque quoniam opportune ad hujus evangelici dicti mentionem sumus delapsi, deque ejusmodi testimonio, argumentoque nata quæstio est, cur scilicet quod a propheta prædictum fuerat, **118** in Davidis so-

¹ Psal. cxxxi, 11. ² Psal. cix, 4. ³ Gen. xxii, 16.

⁴ Joan. vi, 15.

Hieronymus *Epist. ad August.*: *Usque hodie per totas Orientis Synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur Minæorum, et a Pharisæis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, etc. Sed dum volunt et Judæi esse, et Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani. Ergo Nazaræi Christiano se nomine venditabant. Fuisse vero qui in mero Judaismo præci-*

puam quamdam eodem nomine sectam constituerent, ab uno Epiphanio didicimus. De iisdem agit Augustinus lib. i *contra Cresconium* cap. 51: *Et nunc sunt quidam hæretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circumcisionem habent Judæorum, et baptismum Christianorum.*

lio consessurum esse Christum, non sit in Salvatore, quod ad carnem pertinet, aliquando perfectum. Hoc enim sunt qui negent impletum fuisse; nos tamen plane ita contigisse monstrabimus. Nulla enim vel minima divinæ Scripturæ dictio potest excidere.

III. Quocirca thronus ille Davidis ac regale solium nihil aliud est, quam Ecclesiæ sanctæ sacerdotium, quod regia simul ac pontificia dignitate in unum contracta ei Dominus attribuit, ac Davidis æternum illud, neque periturum unquam solium in eandem contulit. Illic enim Davidica sedes perpetua successione ad Christum usque permansit, cum nullo unquam tempore de Judæ tribu principes desiissent; donec ille venit cui *reposita erant*. *Et ipse*, inquit, *expectatio gentium*¹. Etenim sub adventum Christi Domini desiit de tribu Judæ principum illa successio, qui ad id usque tempus populi duces fuerant. Nam tum illa series in-

¹ Gen. XLIX, 10

(98) Ἐκείσε γὰρ κατὰ διαδοχὴν. Tritam ac vulgarem de oraculi Jacobæi interpretatione sententiam sequitur Epiphanius. Quæ est ejusmodi, nunquam e tribu Juda principes defuturos, donec Christus adveniret, hoc est, sub ipsum Messiæ adventum desituros principes, qui hactenus e tribu Juda exstiterant. Quod in Alexandro contigisse putat; qui postremus reegia illa Judæ familia fuit. Cui Herodes successit, homo neque Judæ tribulias, nec omnino Judæus, sed Idumæus, et alienigena: ante quem qui de tribu Juda citimi principes fuerant, iidem et ad Leviticam pertinebant veluti Machabæi, ac deinceps alii. Hæc quidem Epiphanius veteres secutus. Sed in hac opinione multa sunt a viris doctis olim animadversa, partim falsa, partim dubia, et incerta. Falsum est ad Christum usque Dominum imperasse natos e tribu Judæ principes; cum tot annis antea, imo sæculis, stirps illa regia defecerit. Quod vero in Machabæis continuatam hujus seriem affirmant; eosdemque materno saltem genere ex illa Judæ tribu oriundos fuisse; neque verum est; neque ad rem pertinet. Id quod erudite Perreriis noster ad illum *Genes.* locum demonstrat. Multo igitur verior, et Jacobi verbis aptior est ista sententia, ut cum dixit: *Non auferetur sceptrum de Juda, neque dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est* (*Gen. XLIX, 10*): hoc unum velit, *Non auferetur*, vel, ut Hebraice legitur, non recedet *sceptrum*, sive imperium ac potestas, *de Juda*, hoc est a tribu Juda, regioneque illa, quam in promissa terra occupavit, cuique nomen dederit, ut per Judam tam populus ipsa ab Juda oriundus, aut nominatus; quam regio illi attributa significetur. Nam tametsi ante Christum translato in captivitatem, oppressoque Judæ populo, imperii series illa interrupta videatur, non tamen penitus recessit, aut extinctum est, ante Judaicum excidium, secundum quod tempus templo, urbe, imperio, ac πολιτεία exuti, alienis legibus ac dominationi subjacent. Præviderat Spiritus sanctus divortium illud regni ac populi; cum sub Roboamo alii Israelitæ; alii, Judæ populus ac regnum nominari cœperunt. Noverat ab Assyniis profligandum alterum illud; adeo ut imperium ab eo prorsus auferretur ac recederet, nec unquam in integrum restitueretur. Quare ad hujus discrimen, de altera illa regni populique portione, quæ ab Juda magna ex parte nata, et ab eo cognominata est, et in ejus ditione agroque collocata, pronuntiavit? Non ante recessuram ab ea potestatem atque imperium, ac republ. formam, quam Christus advenisset. Hæc ipsa utriusque regni comparatio non medioeriter ad illustrandum oraculum illud perti-

A Γ. Θρόνος γὰρ Δαβὶδ καὶ βασιλικὴ ἔδρα ἐστὶν ἢ ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη. ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε καὶ ἀρχιερατικὸν ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάψαι ὁ Κύριος δεδωρήθη τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, τὸν θρόνον μεταγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸν τοῦ Δαβὶδ μὴ διαλείποντα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐκείσε γὰρ κατὰ διαδοχὴν (98) διήρκεσε θρόνος Δαβὶδ, ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, μὴ διαλείποντων τῶν ἐξ Ἰουδα ἀρχόντων, ἕως ἤλθεν ᾧ τὰ ἀποκείμενα ἦν. Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, φησὶν. Ἐλήξαν γὰρ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ οἱ κατὰ διαδοχὴν ἐξ Ἰουδα ἄρχοντες; ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἡγούμενοι. Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις (99), καὶ ἔστη, ἐξότε αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βη-

B nere videtur. Ex quo consequens est, in Alexandro minime fatalem illam imperii dignitatem ac potestatem desiisse; sed post Christi nativitatem et Herodis obitum exstingui cœpisse, in ipso autem urbis excidium funditus deletam. Cætera apud Perreriis nostrum legito.

(99) Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις. Quæ hic ab Epiphaniio narratur, neque secum cohærent; nec cum historiæ fide consentiunt. Legitimorum principum, qui de tribu Judæ prodierant, seriem intercidiisse putat, quo tempore imo ἐξότε, hoc est posteaquam Christus Bethlehemi natus est: idque sub Alexandro contigisse; qui postremus ex illustri ac regia illa familia fuit, Herodis et Augusti temporibus. Quæ omnia perturbata sunt, et ἀσύγκλωστα. Piacet itaque liquidam illorum temporum rationem ex Josepho aliisque colligere.

Simon Jonathæ ac Judæ Macchabæi frater Ptolemæi generi insidiis moritur anno Græcorum CCLXXVII, I Mach. cap. xvi, 14, qui et Sabbaticus erat, quanquam Josephus anno priore id accidisse significet, dum post Simonis obitum annum Sabbaticum, et quidem haud mediocri intervallo, cœpisse scribit lib. xiii, cap. 15. Ergo anno periodi Julianæ MMDLXXII, mense xi, hoc est Sebath, exeunte scilicet hieme, necatus est. Eodem anno successit Joannes Hyrcanus ejus filius. Qui quidem cum annos xxxi imperasset, moritur relictis v liberis. Succedit Aristobulus natu maximus, qui primus regium sibi diadema sumpsit, et anno uno regnavit. Quo mortuo, Salome conjux, quam Græci Alexandram vocant, Aristobuli fratres, quos ille in vinculis habuerat, solvit, et Jaunæum Alexandrum, qui et ætate, et moderatione præstabat cæteris, regem constituit. Regnavit hic annos xvii, moriturque ætatis anno xi, relictis cum uxore Alexandra liberis duobus Hyrcano, et Aristobulo. At Alexandra ænnos ix regnum administravit. Post cujus obitum ambo fratres ita inter se conveniunt, ut Hyrcanus pontificatum teneret. Aristobulus regnum. Hyrcanus summum sacerdotium iniiit coss. Hortensio, et Metello: qui est annus urbis DCXII. In quem anni illi ex Josepho singillatim enumerati incidunt, si unum duntaxat ex iis inchoatum accipias. Est hic annus per Julianæ MMDCCXIV, ante vulgarem Christi natalem 68, Augusti annus primus, si a Julii Cæsaris nece inchoetur, accidit anno Urbis pccx, periodi Julianæ MMDCLXX. Herodis vero primus, quo scilicet regnum a Romanis consecutus est, incurrit in consulatum Domitii Calvini, et Asinii Pollionis, qui est ab Urbe condita pccxvii, period. Julian. MMDCLXXIV, sive, ut alii Agrippa et Caninio coss. quo anno pacifice regnare cœpit, estque,

θελὲμ τῆς Ἰουδαίας (1), ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ Ἀ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ. Ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσαν οὗτος ὁ κληρὸς ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας (2), τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως καὶ Αὐγούστου τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτορος. Ὅς καὶ διάδημα ἐπέθετο ἑαυτῷ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος, εἰς τῶν χριστῶν καὶ ἡγουμένων ὑπάρχων. Συναφθειῶν γὰρ τῶν δύο φυλῶν τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ ἱερατικοῦ, Ἰουδα δέ φημι καὶ Ἀαρῶν, καὶ πάσης τῆς τοῦ Λευὶ, οὕτω βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς ἐγένοντο. Οὐ γὰρ διήμαρτέ τι τῶν ἀπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς αἰνιγμάτων. Τότε δέ λοιπὸν ἀλλόφωλος βασιλεὺς Ἡρώδης, καὶ οὐκέτι οἱ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ διάδημα ἐπέθεντο· μεταπεσούσης δὲ τῆς βασιλικῆς καθέδρας ἐν Χριστῷ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ μὲν οἴκου τοῦ σαρκικοῦ Ἰουδα καὶ Ἱερουσαλήμ τὸ βασιλικὸν μετέστη ἀξίωμα· ἴδρυται δὲ ὁ θρόνος ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐκ δύο προφάσεων ἔχων τὸ ἀξίωμα, τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ. Καὶ τὸ μὲν βασιλικὸν ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δύο τρόπους, διὰ τε τὸ εἶναι αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τοῦ βασιλέως κατὰ σάρκα, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶ, βασιλεὺς μεῖζονα ἀπ' αἰῶνος κατὰ τὴν θεότητα· τὸ δὲ ἱερατικὸν, ὅτι αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιερέων πρῶτανις. Κατασταθέντος εὐθύς Ἰακώβ τοῦ ἀδελφοῦ Κυρίου καλουμένου καὶ ἀποστόλου, ἐπισκόπου πρῶτου υἱοῦ τοῦ Ἰωσήφ φύσει ὄντος, ἐν τάξει δὲ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου κληθέντος διὰ τὴν συναναστροφὴν. **ratione 119** longe sit amplior, et æternus. Sacerdotii vero dignitatem ideo sortitus est, quod et pontifex sit, et pontificum omnium moderator ac princeps. Quare Jacobus ille, qui Domini frater appellatus est, et ejusdem apostolus, primus omnium est episcopus constitutus; qui cum Josephi naturalis esset filius, Domini frater ob id vocatus est, quod in Jesus convictu ac consuetudine ver-

Δ'. Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος (3) υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ

tercidit ac suppressa penitus est, a quo Christus Bethlehememi, quod est Judææ oppidum, in hanc lucem editus est: idque adeo sub Alexandro contigit, qui e sacerdotum pariter ac regum stirpe erat oriundus. Ab hujus igitur Alexandri nec non et Saaliniæ, quæ et Alexandra vocata est, tempore, sors est illa regni conditioque sublata, cum Herodes Judææ, Augustus vero Romanorum imperium obtineret. Et quidem Alexander ille unus e christorum, hoc est unctorum ducumque numero diadema sibi imponit. Cum enim duæ invicem tribus conjunctæ fuissent, quarum altera regni, sacerdotii altera jus habebat, eratque Judæ prior, posterior Aaronis ac Leviticæ gentis universæ, inde factum est, iidem ut reges ac sacerdotes essent. Neque enim ullum ex obscuris sacrarum litterarum oraculis veritate sua caruit. Tum igitur Herodes rex alienigena submotis Davidis posteris diadema sumpsit. Atque imperii demum solio peregrinum in hominem translato, a carnalis Judæ familia ac Hierosolymis per Christum regia est in Ecclesiam transfusa dignitas. Cujus sedes ad omnium perpetuitatem temporum in eadem ipsa constituta, ex ambarum dignitatum, regni videlicet ac sacerdotii, amplitudine coalescit: nam quod ad regiam majestatem attinet, eam a Christo Jesu Domino nostro duplici jure communicatam accepit: quod et ille quatenus carne constat, de Davidis stirpe propagatus fuerit, et rex divinitatis quam idem habet, **IV.** Hic enim Josephi ex alia fuit quam Maria con-

Urbis conditæ dccxvii. Period. Julian. mmmmdclxxvii ante vulgarem Christi natalem 37. Quamobrem Alexandri illius obitus tot annis Christi ortum, imo et Augusti atque Herodis imperium antecessit, contra quam Epiphanius scripsit. Nam immanis ἀναχρονισμός resarciri utcunque poterit, si luxata hæc et alieno loco posita dixeris, ἐξόττε αὐτός, etc. Ut ita omnino legendum sit: Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις ἐξόττε αὐτός γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, καὶ Αὐγούστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· καὶ ἔσθη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ, καὶ βασιλικοῦ, ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσαν οὗτος ὁ κληρὸς, ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε, καὶ Σααλίνας, τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ὅς καὶ διάδημα, etc. Hac quidem ratione labem illam priorem evitabimus, neque Alexandri exitum cum Christi ortu copulabimus. Verum huic conjecturæ nostræ non admodum confidimus. Quippe in hæresi L, 4, eadem pene historię σύγχυσις ab Epiphanio repetita. Quæ ut postremo castiganda videatur, illud tamen unum supererit contra veritatem historię dictum, in Alexandro sacerdotalem illam regiamque desiisse stirpem; nam ex Josepho constat post Alexandrum, Hyrcanum, et Aristobulum ex eadem progenie aliquandiu pontificatum atque imperium obtinuisse. Postremo Josephus in calce lib. xiv scribit Antigono Alexandri fratre Aristobuli filio securi ab Antonio percusso, Assamonearum stirpem desiisse, quod contigit Agrippa et Canidius coss. anno Urbis dccxvii, longo post Ale-

xandrum illum priorem et Alexandram tempore.

(1) *Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.* Ita in quibusdam Matthæi exemplaribus, pro Ἰουδα, ut animadvertit Hieronymus: quod etsi vitiosum in Comm. ad cap. ii Matthæi putet esse, tamen non aliter ipsemet in Eusebii *Chronico* scripsit: neque vero improbanda est ista lectio, ut ad Eusebium Ponticus observat.

(2) *Αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας.* Josephus lib. xiii, Alexandri uxorem, Hyrcani et Aristobuli matrem, Alexandram appellat, quam et mortuo conjuge ix annis præfuisse scribit. Quo eodem Alexandræ nomine Aristobuli Hyrcani majoris filii uxorem vocat: Τελευτήσαντος δὲ Ἀριστοβούλου, inquit, Σαλώμη ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λεγομένη δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρα, λύσσα τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, etc. Nusquam Saaliniæ nomen apud Josephum legere memini. Quanquam non aliter illam Christiani scriptores, quam Salinam nominant. Eusebius in *Chronic.*, Hieronym. in cap. ix *Dan.* alique, de quibus Scaliger *Animadvers. ad Euseb.* num. 1941. Unus Marianus Scotus anno mundi 4120, Alexandram Saloman recte nuncupat. Eadem porro, nisi fallor, Alexandra, sive Salome utriusque fratris uxor, Aristobuli, et Alexandri, fuit: quæ post Aristobuli mortem, Jannæum Alexandrum vinculis illeto solummodo ad regnum evexit, quod cum eo nuptias copulasset.

(3) *Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος.* Frustra sibi persuasit Epiphanius Jacobum Minorem Josephi B. Ma-

juge filius: id quod pluribus locis a me commemoratum est, manifestiusque disputatum. Quin etiam e Davidis genere propagatum illum reperimus, utpote Josephi filium, eumdemque Nazaræum: nam Josephi liberorum hic primus, ac consecratus fuit. Imo et sacerdos ex veteris illius ritu sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in Sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse præscriptum e sacris Litteris didicimus. Quod quidem de Jacobo plerique ante nos memoriæ prodiderunt, ut Eusebius, Clemens, et alii. Sed et bracteam eidem in capite gestare licuisse, quos proxime nominavi idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt. Quocirca sacerdos, uti diximus, Jesus Christus Dominus noster in æternum fuit, secundum ordinem Melchisedec¹, idemque rex secundum superiorem ac cœlestem ordinem, ut una cum lege sacerdotium transferret. Fuit vero propter B. Mariam e Davidis oriundus stirpe, atque in regali solio sedet in æternum, et regni illius non erit finis². Nimirum transferre illum non minus regni quam sacerdotii ordinem oportuit: quippe cum ejus regnum minime ex hoc mundo sit, ut Pontio Pilato in Evangelio respondisse fertur: *Regnum meum non est de hoc mundo*³. Cum enim Christus sub quibusdam ænigmatum involucris universa completeret, quod hactenus gerebatur par fuit aliquo tenus pervenire. Neque vero ideo venit, ut qui regnasset hactenus, imperare porro pergeret: sed iis regnum, quos constituerat ipse dilargitus est, ne a minoribus progredi ad majora dici possit. Manet quippe sedes illius, et regni ejus non erit finis, atque in Davidis solio considet, propterea quod Davidis regnum transtulit, idque ipsum una cum pontificatu servis suis indulsit, hoc est catholicæ Ecclesiæ 120 pontificibus. Sed multa de ea re disputari possunt. Quoniam vero ad eum locum

¹ Hebr. vi, 20. ² Luc. i, 32. ³ Joan. xviii, 36.

riæ conjugis filium fuisse, ideoque Domini fratrem nominari. De qua re dictum est alio in loco.

(4) *Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσατα αὐτόν.* Illud vero non modo falsum, sed et contra hypothesin est. Si Josephi filius est Jacobus, Josephus autem de stirpe David non Levitica ac sacerdotali fuit; qui tandem sacerdos esse Jacobus potuit? Dices maternum illi genus ab sacerdotali tribu propagatum. Sed ut illud demus, quis nescit, quod jam pridem ab eruditissimis hominibus proditum est, maternum genus nullo numero fuisse: nedum ut propter illud jus ullum ad sacerdotium habere quisquam potuerit? Sed de tota hac Jacobi historia dicetur ad hæc. LXXVIII, ubi de Jacobo uberiore narrationem instituit.

(5) *Δὲ ἦν ἀκτῖνα Ἰεσσαίοι ἐκαλοῦντο.* Christianos olim Jessæos appellatos fuisse censet Epiphanius a Jesse Davidis progenitore: aut ab Jesu, quod Hebraice *θεραπευτήν* sonat, aut *σωτήρα*. In quo a nonnullis vehementius agitari solet, sed hæreticis ferme, quorum sive non immerito reprehendant, intolerabilis superbia; sive perperam accuserent, vanissima ac ridicula impudentia est. Ex hoc igitur grege quidam: *Profecto*, inquit, *cum illum Epiphanius locum lego, satis mirari nequeo hominis inscientiam, et in linguæ interpretatione, et in veritate historiae. Adeo multis adversus utrumque modis*

ἄκ γυναικὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὐκ ἀπὸ Μαρίας, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς τόπους τοῦτο ἡμῖν εἴρηται, καὶ σαφέστερον ἡμῖν πεπραγμάτευται. Ἄλλα καὶ εὐρίσκομεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ὄντα, διὰ τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσήφ Ναζωραίων γενόμενον. Ἦν γὰρ πρωτότοκος τῷ Ἰωσήφ, καὶ ἡγιασμένος. Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν (4) κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην εὐρομεν. Διὸ καὶ ἠφιέτο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσεῖναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὕτω γὰρ ἱστέθησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, εὐσέβειός τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. Ἄλλα καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. Ἰερεὺς τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, βασιλεὺς τε ὁμοῦ κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἄνωθεν, ἵνα μεταγάγῃ τὴν ἱερωσύνην ἅμω τῇ νομοθεσίᾳ. Τοῦ δὲ σπέρματος Δαβὶδ διὰ τὴν Mariam καθεζομένου ἐν θρόνῳ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ἔδει γὰρ αὐτὸν νῦν μεταγαγεῖν τὴν τάξιν, τοῦ τε βασιλείου. Καὶ γὰρ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς ἔλεγεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ποντίῳ Πιλάτῳ· Ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ τὰ πάντα πληροῦντος δι' αἰνιγματῶν, ἕως τινὸς μέτρου αἱ ὑποθέσεις ἐφθάνον. Οὐ γὰρ ἦλθεν, ἵνα προκοπῆν λάβῃ βασιλείας ὁ βασιλεύων αἰεὶ· ἐχαρίσατο δὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένους τὸ βασιλείον, ἵνα μὴ ὀνομασθῇ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα προκόπτειν. Μένει γὰρ αὐτοῦ ὁ θρόνος, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, καὶ κάθηται ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ· τὸ βασιλείον τοῦ Δαβὶδ μεταστήσας, καὶ χαρισάμενος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἅμα τῇ ἀρχιερωσύνῃ, τουτέστι τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν. Ἄλλ' ὁμως ἐπειδὴ εἰς τὸν τόπον ἐλήλυθα εἰπεῖν δι' ἣν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο (5),

peccat in illo uno de Nazaræis capite. Sed de historia mox videro. De nominis τοῦ Ἰησοῦ interpretatione hoc vulgo criminari solent: quod Ἰησοῦ nomen Græcæ originis esse crediderit, ἀπὸ τοῦ Ἰάσασθαι, sive Ἰησαῦθαι Ionice concepto, quod est θεραπεύειν, cum ab Hebraica voce petenda nominis illius notio sit, quæ Salvatorem significat. Verum hæc συνωνύμως, et quidem haud absurde usurpavit Epiphanius. Etenim ἰατρῶν, a quo ἰατρῆτι, vel ἰατρῶν, idem est ac σώζειν, quod in corporis animique morbis idem est ac θεραπεύειν et ἰάσασθαι. Quamobrem non secundum ἀκριβολογίαν et κυριολεξίαν Hebraica vox θεραπεύειν sonat; sed μεταληπτικῶς, ut et Jesum, qui proprie salvator est, medicum ac curatorem non incommode interpretari liceat. *Ipsæ enim salvum faciet populum a peccatis eorum*, ait angelus (Matth. i. 21). Quod quemadmodum præstiterit, declarat Petrus (Act. x. 38): *Qui pertransiit benefaciendo, et liberando omnes oppressos a diabolo.* Adde jam Græcum ex propinquo vocabulum, quod ab Hebræo et pronuntiatione et vero potestate non admodum abhorrebat, unde nominis ista notatio prodit. Eadem porro leguntur apud Cyrillum cateches. vi, Ἰησοῦς, inquit, τοίνυν ἔστι κατὰ μὲν Ἑβραίου σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν τὸ ἰώμενος· ἐπειδὴ ἰατρὸς ἔστι ψυχῶν καὶ σωμάτων,

πριν τοῦ καλεῖσθαι Χριστιανοὶ οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, τοῦτου ἕνεκα ἐφημεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πατὴρ γίνεται τοῦ Δαβὶδ. Καὶ ἦτοι τοῦ Ἰησοῦ, ἦτοι ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπεκλήθησαν Ἰησοῦοί, διὰ τὸ ἐξ Ἰησοῦ ὀρμασθαι μαθηταὶ ὄντες αὐτοῦ, ἢ διὰ τὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου. Ἰησοῦς γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον θεραπευτὴς καλεῖται, ἦτοι ἰατρὸς καὶ σωτὴρ. Ὅμως τοῦτῃ τῷ ὀνόματι, πρὶν τοῦ Χριστιανούς αὐτοὺς καλεῖσθαι, τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτηντο. Ἀπὸ Ἀντιοχείας δὲ, καθ' ἅπερ ἄνω ἐπεμνήθημεν, ὡς ἔχει ἡ τῆς ἀληθείας ὑπόθεσις, ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ Χριστιανοὶ καλεῖσθαι. uti supra meminimus, adeoque ipsa rei veritas comprobatur, cum discipuli ipsi, tum omnis Ecclesia Dei Christianorum vocabulo comprehensa.

Ε'. Εὐροὶς δ' ἄν, ὧ φιλολόγε (6), καὶ τοῦτου τὴν ὑπόθεσιν, ἐντυχὸν τοῖς τοῦ Φίλωνος ὑπομνήμασιν, ἐν τῇ περὶ Ἰησοῦ αὐτοῦ ἐπιγραφομένη βίβλῳ, ὅς τούτων τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἐγκώμια διεξιῶν, καὶ τὰ αὐτῶν μοναστήρια ἐν τῇ κατὰ τὴν Μαριάν λίμνῃ ἱστορῶν περιοικίδι, οὐ περὶ τινῶν ἐτέρων ὁ ἀνὴρ ἱστορήσεν, ἀλλὰ περὶ Χριστιανῶν. Οὐγὼς γὰρ γενόμενος ἐν τῇ χώρᾳ, Μαριεύτην δὲ τὸν τόπον καλοῦσι, καὶ καταχθεὶς παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μοναστηρίοις ὠφέληται. Ἐν ἡμέραις γὰρ τῶν Πάσχαων ἐκεῖ γενόμενος, τὰς τε αὐτῶν πολιτείας ἐθέασατο, καὶ ὡς τινες ἐβδομάδα τὴν ἁγίαν τῶν Πάσχαων ὑπεριθέμενοι διετέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο ἐσθίοντες, ἄλλοι δὲ καὶ καθ' ἑσπέραν. Ἦν δὲ τῷ ἀνδρὶ πάντα ταῦτα πεπραγματευμένα εἰς τὴν περὶ πιστεῶς τε καὶ πολιτείας τῶν Χριστιανῶν ὑπόθεσιν. Ὡς οὖν τότε ἐκαλοῦντο Ἰησοῦοί, ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ Μάρκου τῆς αἰγυπτίῳ χώρᾳ κηρύξαντος, κατὰ τοὺς χρόνους τινὲς ἐξελθῆσαι πάλιν, τῶν ἀποστόλων δῆθεν ἀκόλουθοι, λέγω δὲ οἱ ἐνταυθὰ μοι δηλοῦμενοι Ναζωραῖοι, ὄντες μὲν κατὰ τὸ γένος Ἰουδαῖοι, καὶ τῷ

καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων. Quæ omnia comiter accipienda sunt, non ut ab Ἰασησθαί deductum τοῦ Ἰησοῦ vocabulum dixerint Patres, sed ut notione ac significatione Græcum nomen cum Hebræo convenire demonstrent.

(6) Εὐροὶς δ' ἄν, ὧ φιλολόγε. Hinc illæ lacrymæ. Scripsit Philo Judæus de Essæis, vel Essenibus libros aliquot. Quorum unus inscribitur : Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλευθέρων· alius, Περὶ βίου θεωρητικῷ, ἢ Ἰκετιῶν ἀρετῶν. In iis duo Essenorum genera constituit : unum τῶν πρακτικῶν, qui in oppidis socialem vitam instituunt, nuptiarum expertes ; alterum τῶν θεωρητικῶν, qui contemplationi totos sese tradiderant, ac procul ab urbano strepitu in agris, ac præsertim ad Mareotidem, in σεμνέιοις et μοναστηρίοις degerent. Postremos istos Eusebius Christianos fuisse credidit lib. *Histor.* II, cap. 11, eademque Hieronymi cæterorumque Patrum opinio fuit, quam Epiphanius secutus est. Sed hoc unum addit ex conjectura, Jessæos illos ab Jessæ Davidis patre nominatos. Quod postremum minus verisimile puto. Neque enim, opinor, usquam legitur, Jessæorum nomen Christianis attributum, et Essæos illos, non Jessæos a Philone appellatos esse constat. Sane si Jessæi unquam Christiani vocati sunt, multum id ad receptam illam ac veterem opinionem asseverandam faciet, quæ Essenorum nomine Chri-

A delapsi sumus, ut reddenda causa nobis esset, cur ii qui Christo nomen dederant, priusquam Christianorum nomen essent adepti, Jessæi vocarentur, idcirco monuimus Jessæum Davidis patrem fuisse. Aut ab illo igitur Jessæ, aut a Jesu Christi Domini nostri appellatione Jessæorum nomen obtinuerunt : quod ab Jesu disciplina profecti, ejusdemque discipuli forent ; aut illud denique ex notatione ipsæ nominis, quo Dominus vocatus est, originem accepit. Jesus enim Hebraice curatorem, hoc est medicum ac servatorem significat. Quidquid sit, constat eo nomine, priusquam Christiani vocarentur, appellatos fuisse. Atque ab urbe demum Antiochia,

V. Quod quidem argumentum uberius pertractatum, quisquis es studiosus in Philonis commentariis invenies, eoque libro quem de Jessæis inscripsit : ubi illorum vitæ disciplinam, ac præconia celebrans, eorumque monasteria, quæ ad Marianam paludem circumquaque posita sunt describens, non de aliis ullis, quam de Christianis ista narravit. Nam cum eam regionem lustrasset (Mareotes hic vulgo locus dicitur) atque ad ipsos, eorumque monasteria divertisset, magnam ab iis utilitatem accepit. Etenim cum ipsis Paschalibus feriis illuc accessisset, omnem eorum vitæ rationem diligenter inspexit, observavitque nonnullos totam illam sacrosanctam hebdomadam sine ullo cibo transigere ; alios alternis illum diebus capere ; quosdam vero sub vesperam. Quamobrem quæcunque toto illo opere a Philone tractata sunt, ea Christianorum ad fidem vivendique rationem omnino pertinent. Cum igitur Jessæi tunc temporis dicerentur, paulo post ascensum Christi Domini, postquam Marcus in Ægypto divinum verbum prædicavit, nonnulli tunc prodierunt apostolorum assecræ, Nazaræi videlicet isti,

stianos a Philone comprehensos statuit. Ac profecto fieri istud potuit, ut cum ante Christianæ religionis ortum Esseni his moribus, eoque vitæ instituto, quod in priore libro Philo prædicat, in Ægypto florerent, atque inter Judæos et essent et haberent sanctissimi ; posteaquam auctore Marco Christianorum genus exstitit, quorum vitæ ratio primis illis temporibus cum Essenorum disciplina magno opere congruebat, ab Alexandrinis gentilibus Esseni sint vocati. Quos enim et Judæos, tunc quidem, omnes viderent, et Essenorum communem illam vitæ rationem, atque ab omni luxu, et ambitione remotam complectentes cernerent cum et alioqui ex Essenorum Judaica factione plerique se ad Christianos aggregassent, quodnam aliis aliud nomen quam Essæorum affingerent? Nam et diu postea Christiani omnes a Græcis ac Romanis Judæi nominati, et pro Judæis habiti sunt, ut non absurdum sit Philonianos illos Essæos θεωρητικούς, Christianos fuisse. Quæ autem adversus ea magno cum strepitu ac stomacho disputantur, cum aut levia sint, aut facile dissolvi possint, nihil erit, quod nos vetustissimæ illius opinionis, ac tantorum Patrum auctoritatis et consensionis pœniteat. Vide quæ de his eruditissime Serrarius noster lib. III *Trihæresii* adversus Scaligerum ac Junium disserit.

de quibus præsens institutus est sermo. Erant illi genere quidem Judæi, atque ad legem et circumcissionem adhæserant: sed quemadmodum qui e specula procul ignem aspiciunt, neque cuius rei gratia, quemve ad usum hoc incendium excitatum fuerit sciunt, utrumnam ad obsonia **121** coquenda, cibosque victui præparandos, an ut eremia aridaque virgulta, ut assolet, concremarent; sic illi istud ipsum imitati semetipsos in incendio consumpserunt. Siquidem solo Jesu nomine audito, conspectisque quæ ab apostolis fierent portentis ac miraculis, in illum et ipsi quoque crediderunt. Quem cum Nazareti ceciderent in Virginis utero genitum, atque in Josephi domo nutritum, et idcirco Jesum Nazarenum in Evangelio nominari, quemadmodum apostoli loquuntur: *Jesum Nazarenum virum approbatum signis ac prodigiis*¹, ex eo nomen sibi istud imponunt, ut Nazaræi vocentur, non Naziræi, quæ vox sanctificationum significat. Hic enim quondam primogenitis, Deoque consecratis dignitatis honor est habitus: quorum e numero Sampson, aliique post ipsum, vel ante ipsum complures exstiterunt. Imo et Joannes Baptista ex illo dedicatorum Deo hominum genere fuit; qui vinum aut siceram non bibit. Fuit enim hominibus ejusmodi eorum dignitati consentanea vivendi ratio constituta.

VI. Sed alii Nazaræos seipsos appellant. Quippe Nazaræorum secta Christus antecessit, nec eum cognovit. Verum Christiani, ut initio monui, ab omnibus Nazaræi nuncupati sunt, quemadmodum illi dixerunt, qui Paulum apostolum accusarunt: *Hunc, inquit, hominem invenimus pestiferum, et corruptentem populum, et auctorem sectæ Nazaræorum*². At sanctus Apostolus neque nomen istud ejurat, tametsi ab illorum hæresi abhorreret, et quod sibi adversariorum improbitate propter Christum impositum erat vocabulum, libenter admisit. Ita enim ante tribunal dixit: *Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque quidquam eorum quibus me accusant admisi. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresin, sic deservio: credens omnibus quæ in lege et prophetis scripta sunt*³. Neque vero mirum est, Apostolum semetipsum Nazarenum confiteri, cum universi tunc eo nomine Christianos vocarent, ab oppido Nazaret, nec ullus alterius esset vocis usus illis temporibus, **122** qua eos qui Christo nomen dederant possent exprimere. De quo sane scriptum est, *quoniam Nazarenus vocabitur*⁴. Nam et hodie hæreses omnes, Manichæi scilicet, Marcionistæ, Gnostici, cæterique qui Christiani non sunt, Christianorum tamen ab omnibus nomine comprehendi solent; et unaquæ-

Α νόμῳ δὲ προσανέχοντες, καὶ περιτομὴν κεκτημένοι· ἀλλ' ὡσπερ ἀπὸ σκοποῦ τινες θεασάμενοι πῦρ, καὶ μὴ νοήσαντες δι' ἣν αἰτίαν οἱ τὴν πυρὰν ταύτην ἐξάψαντες, ἢ χρησιμότητα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ τὰ τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ὀφύοντα πρὸς ἐδωδὴν διὰ τῆς πυρᾶς κατασκαυάζοντες, ἢ ἐπὶ ἀφανισμῶ τινων καυστικῶν ξύλων ἢ φρυγάνων τῶν ὑπὸ πυρὸς εἰωθῶτων ἀναλίσκεσθαι· οὕτω καὶ αὐτοὶ μιμησάμενοι, πῦρ ἀνάψαντες, ἑαυτοὺς ἐνέπρησαν. Ἀκούσαντες γὰρ μόνον ὄνομα Ἰησοῦ, καὶ θεασάμενοι τὰ θεοσήμεια τὰ διὰ χειρῶν τῶν ἀποστόλων γινόμενα, καὶ αὐτοὶ εἰς Ἰησοῦν πιστεύουσι. Γινόντες δὲ αὐτὸν ἐκ Ναζαρέτ ἐν γαστρὶ ἐγκυμονηθέντα, καὶ ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ ἀνατραφέντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον καλεῖσθαι, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι φασιν, *Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἐν τε σημείοις καὶ τέρασι, καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐπιτιθέασιν αὐτοῖς, τὸ καλεῖσθαι Ναζωραίου, οὐχὶ δὲ Ναζιραίου, τὸ ἐρμηνευόμενον ἁγιασμένου. Τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιὸν (7) πρωτοτόκοις καὶ Θεῷ ἀφιερωθεῖσιν ὑπῆρχε τὸ ἀξίωμα, ὡν εἰς ὑπῆρχεν ὁ Σαμψὼν, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν, καὶ πρὸ αὐτοῦ πολλοί. Ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν αὐτῶν ἀφηγησάμενος τῷ Θεῷ καὶ αὐτὸς εἰς ὑπῆρχε, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν. Ὀρίστο γὰρ τοῖς τοιοῦτοις αὕτη ἀρμόδιος τῷ ἀξιώματι ἢ πολιτεῖα.*

Γ'. Ἄλλοι δὲ Ναζωραῖοι* (8) ἑαυτοὺς ἐκάλεσαν. Ἦν γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν Ναζωραίων πρὸ Χριστοῦ, καὶ Χριστὸν οὐκ ᾔδει. Ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι τοὺς Χριστιανούς Ναζωραίους ἐκάλου, ὡς προείπον, ὡς λέγουσι κατηγοροῦντες Παύλου τοῦ ἀποστόλου· *Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον εὗρομεν λοιμὸν, καὶ διαστρέφοντα τὸν λαόν, πρωτοστάτην τε ὄντα τῆς τῶν Ναζωραίων αἵρέσεως. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολος οὐκ ἀρνείται μὲν τὸ ὄνομα, οὐχὶ τὴν τούτων αἵρεσιν ὁμολογῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀπὸ τῆς τῶν ἀντιλεγόντων κακονομίας διὰ τὸν Χριστὸν ἐπενεχθὲν αὐτῷ ἀσμένως καταδεχόμενος. Φησὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βήματος· Ὅυτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρὸς τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν τινα δῆλον ποιοῦντα, οὐδὲ ὡν μου κατηγοροῦσιν οὐδὲν πεποίηκα. Ὁμολογῶ δὲ σοι τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦν αἵρεσις οὗτοι φάσκουσιν, οὕτω λυτρῶν· πιστεύων πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τοῖς προφήταις. Καὶ οὐ θαῦμα, ὅτι ὁ Ἀπόστολος ὁμολογεῖ ἑαυτὸν Ναζωραῖον, πάντων καλούντων τοὺς Χριστιανούς τότε τούτῳ τῷ ὀνόματι διὰ Ναζαρέτ τὴν πόλιν, ἄλλης μὴ οὐσίας χριστεως τῷ ὀνόματι πρὸς τὸν καιρὸν, ὥστε τοὺς ἀνθρώπους καλεῖν τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας. Περὶ οὗ γέγραπται, Ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁμωνύμως οἱ ἄνθρωποι πάσας τὰς αἵρέσεις, Μανιχαίους τέ φημι καὶ Μαρκωνιστάς, Γνωστικούς τε καὶ ἄλλους Χριστιανούς τοὺς μὴ ὄντας Χριστι-*

¹ Act. II, 22. ² Act. XXIV, 5. ³ ibid. 12-14. ⁴ Matth. II, 23. * F. αὐτοὺς ἀφιερωσαμένον * γρ. Ἄλλ' οὐ δὲ Ναζωραίου.

(7) Τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιόν. Si se primogenitis omnibus intelligat, falsum erit. Neque enim primogeniti omnes Nazaræi fuerunt, sed ἀορίτως, et de quibusdam accipe, ut de Sampson, et

si qui alii ejusdemmodi fuerint.

(8) Ἄλλοι δὲ Ναζωραῖοι. De his egimus ad hæresin Nazaræorum, quæ est in lib. I, ordine XII.

νοὺς καλοῦσι· καὶ ὁμοῦς ἐκάστη αἵρεσις, καίπερ ἄλλως λεγομένη, καταδέχεται τοῦτο χαίρουσα, ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος κοσμεῖται. Δοκοῦσι γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ σεμνύνεσθαι ὀνόματι, οὐ μὴν τῇ πίστει καὶ τοῖς ἔργοις. Οὕτω καὶ οἱ ἄγιοι τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ τότε μαθητὰς Ἰησοῦ ἑαυτοὺς ἐκάλουν, ὡσπερ οὖν καὶ ἦσαν· ἀκούοντες δὲ παρὰ ἄλλων Ναζωραῖοι, οὐκ ἠγίνοντο, τὸν σκοπὸν θεωροῦντες τῶν τοῦτο αὐτοὺς καλούντων, ὅτι διὰ Χριστὸν αὐτοὺς ἐκάλουν· ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Ναζωραῖος ἐκαλεῖτο, ὡσπερ ἔχει τὰ Εὐαγγέλια, καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων· διὰ τὸ ἐν τῇ πόλει Ναζαρέτ αὐτὸν, κώμη δὲ τὰ νῦν οὖση, ἀνατετράφθαι ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ, γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ Βηθλεὲμ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τῆς μεμνηστευμένης Ἰωσήφ τῷ ἐν τῇ αὐτῇ Ναζαρέτ μετῴκησεν, μετὰ τὸ ἀπὸ Βηθλεὲμ αὐτὸν μεταναστάντα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κατοικισθῆναι.

Z. Οὗτοι δὲ οἱ προειρημένοι αἵρεσιῶται, περὶ ὧν ἐνταῦθα τὴν ἀφήγησιν ποιούμεθα, παρέντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, οὕτε Ἰεσσαίους ἑαυτοὺς κεκλήκασιν, οὕτε τῶν Ἰουδαίων ἔμειναν ἔχοντες τὸ ὄνομα, οὕτε Χριστιανούς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, ἀλλὰ Ναζωραίους, δῆθεν ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου, τῆς Ναζαρέτ ἐπωνυμίας. Τὰ πάντα δὲ εἰσὶν Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Χρῶνται δὲ οὗτοι οὐ μόνον Νέῃ Διαθήκῃ, ἀλλὰ καὶ Παλαιᾷ, καθάπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Οὐ γὰρ ἀπηγόρευται παρ' αὐτοῖς νομοθεσία καὶ προφηταὶ καὶ γραφεῖα, τὰ παρὰ Ἰουδαίους (9) καλούμενα Βιβλία, ὡσπερ παρὰ τοῖς προειρημένοις· οὐδὲ τι ἕτερον οὗτοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ νόμου, καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι πάντα καλῶς ὁμολογοῦσι, χωρὶς τοῦ εἰς Χριστὸν δῆθεν πεπιστευκέναι. Παρ' αὐτοῖς γὰρ καὶ νεκρῶν ἀνάστασις ὁμολογεῖται, καὶ ἐκ Θεοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι. Ἐνα δὲ Θεὸν καταγγέλλουσι, καὶ τὸν τοῦτου παῖδα Ἰησοῦν Χριστὸν. Ἑβραϊκῆν δὲ διάλεκτον ἀκριβῶς εἰσὶν ἠσκημένοι. Παρ' αὐτοῖς γὰρ πᾶς ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται, καὶ τὰ Γραφεῖα λεγόμενα, φημί δὲ τὰ Στιχῆρη, καὶ αἱ Βασιλεῖαι, καὶ Παραλειπόμενα, καὶ Αἰσθήρ, καὶ ἄλλα πάντα Ἑβραϊκῶς ἀναγινώσκονται, ὡσπερ ἀμέλει καὶ παρὰ Ἰουδαίους. Ἐν τούτῳ δὲ μόνον πρὸς Ἰουδαίους διαφέρονται καὶ Χριστιανούς· Ἰουδαίους μὲν μὴ συμφωνοῦντες, διὰ τὸ εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι· Χριστιανούς δὲ μὴ ὁμολογῶντες, διὰ τὸ εἶναι νόμον πεπεδημένοι, περιτομῇ τε καὶ Σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Περὶ Χριστοῦ δὲ οὐκ οἶδα εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτοί, τῇ τῶν προειρημένων περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον μοχηθῆρα ἀθύντες, ψιδὸν ἀνθρώπων νομίζουσιν· ἢ, καθὼς ἡ ἀλήθεια ἔχει, διὰ Πνεύματος ἁγίου γεγενῆσθαι ἐκ Μαρίας διαθεβαίνονται. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ αἵρεσις ἡ Ναζωραίων ἐν τῇ Βεροισίῳ περὶ τὴν Κολληγὴν Συρίαν, καὶ ἐν τῇ Δεκαπόλει περὶ τὰ τῆς Πέλλης μέρη, καὶ ἐν τῇ Βασανίτιδι τῇ λεγομένῃ Κωκάθῃ, Χωκάθῃ δὲ Ἑβραῖσι λεγομένη. Ἐκεῖθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ γέγονε μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἰεροσολύμων μεταστάσιν, πάντων τῶν μαθητῶν

(9) Καὶ γραφεῖα, τὰ παρὰ Ἰουδαίους. Quæ ἀγίῳ γραφᾷ dicuntur. Atque hic triplicem sacrorum librorum partitionem complectitur, quæ est ἡ τῆς,

A que secta, licet alio nomine censeatur, id sibi nominis libenter asciscit, quod hoc esse sibi decori atque ornamento judicat. Quippe solo Christi vocabulo, non fide atque operibus gloriari videntur. Eodem modo sancti Christi discipuli sese tum id quod erant Jesu discipulos vocabant; neque tamen cum ab aliis Nazareni dicerentur, nomen istud recusabant, cum ad eorum, a quibus sic appellabantur, finem scopumque respicerent, qui hoc sese nomine Christi causa donabant; quandoquidem et Jesus ipse Nazarenus appellatus est, ut in Evangeliiis et apostolorum Actibus legitur: pro eo quod in oppido Nazareti, qui hodie pagus est, in ædibus Josephi fuerit educatus, posteaquam Bethlehem de Virgine Maria secundum carnem natus est, quæ quidem Josepho desponsa fuerat, qui Nazareti tunc habitabat, cum relicto Bethlehemo in Galilæa domicilium collocasset.

VII. Quod vero ad hæreticos illos attinet, de quibus modo sermonem instituinus, omisso Jesu nomine, neque Jessæos seipsos vocant, neque Judæorum vocabulum retinent, neque se Christianos, sed Nazarenos de illa loci appellatione nuncupant, cum interim meri ipsi Judæi, neque aliud præterea sint. Porro non solum Novo, sed et Veteri Testamento Judæorum instar utuntur. Neque enim apud illos legis libri, prophetæ, aut hagiographa prohibentur, quæ Judæi Biblia nuncupant, ut et a Judæis approbantur, a quibus Nazaræi nulla in re dissentiant, qui ad legis præscriptum ac Judæorum more omnia sua dogmata profitentur, nisi quod in Christum credunt. Nam et mortuos excitari putant, et a Deo universa producta. Unum esse Deum, ejusque Filium Jesum Christum prædicant. Hebraicæ vero linguæ scientissimi sunt: ac cum universa lex apud illos, tum prophetæ, et hagiographa, hoc est libri illi qui versibus distincti sunt, et prophetæ, 123 Paralipomena, Esther, cæteraque id genus Hebraice ut et a Judæis leguntur. Hoc igitur uno tam a Judæis, quam a Christianis differunt: ab illis quidem, quod in Christum credant; a Christianis vero, quod Judaicis adhuc ritibus implicentur, velut circumcissione, Sabbato, aliisque cæremoniis. De Christo vero certo illud affirmare nequeo, utrum Cerinthi vel Merinthi impietate illa decepti, simplicem illum hominem asseverent, an, uti sese res habet, per Spiritum sanctum de Maria Virgine genitum esse fateantur. Cæterum hæc Nazæorum secta in Berœnsi civitate potissimum viget, ad Cœlen Syriam, atque etiam in Decapoli, juxta Pellam, et in Basanitide, in ea quæ vulgo Cocabe, Hebraice Chochabe dicitur. Hinc enim, post illam ab Hierosolymis secessionem, illorum initia profecta sunt, cum Pellæ discipuli omnes habitarent, a Christo de relinquenda Hierosolymorum urbe migrandoque præmoniti, quod ejus immineret obsidio. Qua qui-

hoc est lex; וְהַיְיִם prophetæ; et וְהַיְיִם ἀγίῳ γραφᾷ, sive γραφεῖα. De quo vide Hieron. *Prólogo galeati*; Eliam in *Thisbi*, verbo בְּרַב.

dem occasione factum est, ut in Peræa iis quibus A diximus locis degerent. Indeque Nazæorum hæresis sunt deducta primordia.

ὕποθέσεως τὴν Περατῶν οἰκήσαντες, ἐκεῖσε, ὡς ἔφην, ἐσχε τὴν ἀρχήν.

VIII. Verum et isti nihilominus aberrant, cum de circumcisione gloriantur: et execratione etiam nunc obstricti sunt, quod legem penitus observare nequeant. Quomodo enim legis observare mandatum istud poterunt: *Ter quotannis apparebis coram Domino Deo tuo per Azymorum dies, et Scenopegiam, et Pentecosten, in Hierosolymitano loco* ¹? Cum enim lex interclusa sit, et quæ ab ea præscribuntur perfici amplius non possint, cuilibet prudenti perspicuum est, advenisse Christum, non ut legem B everteret, sed ut eam ipsam impleret, et eam execrationem solveret, quæ contra violatæ legis crimen fuerat constituta. Posteaquam enim Moyses universam legem promulgavit, ad finem voluminis pervenit, ac sub maledicto cuncta conclusit: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro hoc, ut faciat ea* ². Eo itaque Christus advenit, ut quæ dixæ cujusdam vinculis imprecationis erant obstricta solveret. **124** Qui quidem pro exiguis illis, quæ perfici non poterant, nobis magna concessit, in quibus exsequendis nihil, ut in prioribus illis, est quod cum altero repugnet. Atque hoc fere modo in omni confutanda hæresi, quæ Sabbati, vel circumcisionis, vel alterius hujusmodi ritus observationem præscriberet, istud ipsum demonstrare studuimus, Dominum nobis quæ essent perfectiora tribuisse. Ecquidnam igitur ad sui excusationem afferre illi poterunt, qui Spiritui sancto parere detrectant, ei inquam Spiritui, qui per apostolos edixerit, ne gentilibus ad Christianam religionem traductis onus imponeretur aliud, quam hæc necessaria: ut a sanguine, et suffocato, et fornicatione et idolis immolato sese continerent ³? Annon divina eos excidere gratia necesse est, cum ita sanctus Paulus apostolus scripserit: *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit: quicumque in lege gloriamini a gratia excidistis* ⁴?

IX. Quamobrem contra hanc etiam hæresin brevis illa nostra disputatio sufficiet. Facile enim isti D refelli convincique possunt, ac Judæi potius, quam cujusvis alterius generis sunt, tametsi Judæis sint inimicissimi. Neque enim Judæorum posteri solum capitali illos odio prosequuntur; sed et mane, ac meridie, et ad vespem, ter de die, cum in synagogis suis ad orandum conveniunt diris illos devovent, ac solemnem imprecationem proscribunt. Ac Nazæos, inquit, Deus exsecretur. In hos enim offensiore et acerbior animo sunt, quod cum e Judæorum

τῶν ἐν Πέλλῃ ψηκώτων, Χριστοῦ φήσαντος καταλείψαι τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀναχωρῆσαι, ἐπειθὴ ἤμελλε πάσχειν πολιορκίαν. Καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης διέτριβον. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοὺς Ναζωραίους αἵρεσις

H'. Πεπλάνηται δὲ καὶ οὗτοι, περιτομὴν αὐχοῦντες καὶ ἔτι οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ κατάρων εἰσι, μὴ δυνάμενοι τὸν νόμον πληρῶσαι. Πῶς γὰρ δυνήσονται πληροῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημμένα, ὅτι *Τρις τοῦ ἔτους ὀφθήσῃ ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, κατὰ τὰ Ἄζυμα καὶ Σκηνοπηγίαν καὶ τὴν Πεντηκοστήν, ἐν τῷ τόπῳ Ἱεροσολύμων*. Ἀποκλεισθέντος γὰρ τοῦ νόμου, καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ μὴ δυναμένων πληροῦσθαι, παντὶ τῷ νοῦν ἔχοντι σαφές B ἂν εἴη, ὅτι Χριστὸς ἦλθε πληρωτῆς τοῦ νόμου, οὐ τὸν νόμον καταλύσων, ἀλλὰ τὸν νόμον πληρῶσων, καὶ ἀφελεῖν τὴν κατάρων τὴν κατὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου ὀρισθεῖσαν. Μετὰ γὰρ τὸ ἐντελεσθαι τὴν Μωϋσῆα πᾶσαν ἐντολήν, ἦλθεν ἐπὶ τὸ τέρας τῆς βίβλου, καὶ συνέκλεισε τὸ πᾶν εἰς κατάρων, λέγων Ἐπικατάρωτος κᾶς ὅς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς λόγοις τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, τοῦ ποιῆσαι αὐτούς. Ἦλθεν οὖν λύων μὲν τὰ κτεδημένα δεσμοῖς τοῖς τῆς κατάρων, χαριζόμενος δὲ ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τῶν μὴ δυναμένων πληροῦσθαι τὰ μεῖζονα, καὶ οὐ μαχόμενος ἕτερον θατέρον πρὸς τὴν τοῦ ἔργου πληρωσιν, ὡς τὰ πρότερα. Οὕτως γὰρ κατὰ πᾶσαν αἵρεσιν φθάνοντες, ἐν τῇ περὶ σαββατισμοῦ, καὶ περιτομῆς, καὶ τῶν ἄλλων πολλάκις ἐπιεργασάμεθα, πῶς ὁ Κύριος ἡμῖν τὰ ἐντελέστερα κηχέρισται. Πῶς οὖν οἱ τοιοῦτοι δυνήσονται ἀπολογίαν ἔχειν, μὴ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὑπακούσαντες, τῷ δὲ τῶν ἀποστόλων εἰρηκότι τοῖς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκόσι, μὴ βᾶρος ἐπιτίθεσθαι, πλην τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας καὶ εἰδωλοθύτου; Πῶς δὲ οὐκ ἐκπεσῶνται τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, λέγοντος Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, ὅτι *Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει· οἱ τινες ἐν νόμῳ κωνχῶσθε, τῆς χάριτος ἐξέπεσάτε;*

Θ'. Ἀρκέσει οὖν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀρέσει ἡ διὰ τῆς συντομίας παρ' ἡμῶν διάλεξις. Εὐθύελεγκτοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ εὐάλωτοι, καὶ Ἰουδαῖοι μᾶλλον, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Πάνυ δὲ οὗτοι ἐχθροὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπάρχουσιν. Οὐ μόνον γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες πρὸς τοῦτους κέκτηνται μίσης, ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἔσωθεν ⁵ (10), καὶ μέσης ἡμέρας, καὶ περὶ τῆν ἑσπέραν, τρις τῆς ἡμέρας, ὅτε εὐχὰς ἐπιτελοῦσιν ἐν ταῖς αὐτῶν συναγωγαῖς, ἐπαρῶνται αὐτοῖς, καὶ ἀναθεματίζουσι φάσκοντες, ὅτι Ἐπικατάρωται ὁ Θεὸς τοὺς Ναζωραίους. Καὶ γὰρ τοῦτοις περισσώτερον

¹ Exod. xxiii, 17. ² Deut. xxvii, 26. ³ Act. xv, 28, 29. ⁴ Galat. v, 2, 4. ⁵ F. ἔσωθεν.

(10) Ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἔσωθεν. Non dubito quin scribendum sit ἔσωθεν. Quod autem Judaicas illas imprecationes in Nazæos hæreticos conferri scribit Epiphanius, Hieronymus ad Christianos

transfert. Ita enim ille ad Isa. lii: *Et sub nomine, ut sæpe dixi, Nazærenorum ter in die in Christianos congerunt maledicta.*

ἐχουσι, διὰ τὸ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὺς ὄντας. Ἰησοῦν κηρύσσειν εἶναι Χριστόν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον πρὸς τοὺς ἔτι Ἰουδαίους, τοὺς Χριστόν μὴ δεξαμένους. Ἐχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον (11) Εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστί. Παρ' αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη Ἑβραϊκοῖς, γράμματι, ἔτι σῴζεται. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ τὰς γενεαλογίας τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἄχρι Χριστοῦ περιελθόντων. Ἄλλὰ καὶ ταύτην φωράσαντες, ὡς βληχρὸν καὶ ὀδύνης ἐμποητικὸν διὰ τοῦ τοῦ σφηκίου, καταθάλασαντες τε τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἰωμεν, ὧ ἐπιπόθητοι, παρὰ Θεοῦ αἰτούντες τὴν βοήθειαν.

ΚΑΤΑ ΕΒΙΩΝΑΙΩΝ,

Δεκάτη, ἡ καὶ τριακοστή.

Α'. Ἐβίων, ἀφ' οὗπερ Ἐβιωναῖοι, καθεξῆς ἀκολουθῶν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις φρονήσας, πολύμορφον τεράστιον, καὶ, ὡς εἰπεῖν, τῆς μυθευομένης πολυκεφάλου Ὑδρας ὀφιδῆ μορφήν ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενος, πάλιν ἐπανεστῆ τῷ βίῳ, ἐκ τῆς τούτων μὲν σχολῆς ὑπάρχων, ἕτερα δὲ παρὰ τούτους κηρύττων καὶ ὑφηγούμενος. Ὡς γὰρ εἰ τις συνάξειεν ἑαυτῷ ἐκ διαφόρων λίθων τιμίων κόσμον, καὶ ποικίλης ἐσθῆτος ἔνδυμα, καὶ διαφανῶς ἑαυτὸν κοσμήσει· οὕτω καὶ οὗτος, τὸ ἀνάπαλιν πᾶν ὅτιοῦν δεῖνὸν καὶ ὀλετήριον καὶ βδελυκτὸν κήρυγμα, ἀμορφὸν τε καὶ ἀπίθανον, ἀζηλίας ἐμπλεων παρ' ἐκάστης αἰρέσεως λαθῶν, ἑαυτὸν ἀνετύπωσεν εἰς ἀπάσας. Σαμαρειτῶν μὲν γὰρ ἔχει τὸ βδελυρὸν, Ἰουδαίων δὲ τὸ ὄνομα, Ὀσσαίων δὲ καὶ Ναζωραίων καὶ Νασαραίων τὴν γνῶμην, Κηρινθιανῶν τὸ εἶδος, Καρποκρατιανῶν τὴν κακοτροπίαν, καὶ Χριστιανῶν βούλεται ἔχειν τὴν προσηγορίαν. Οὐ γὰρ δήπουθεν τὴν τε πρᾶξιν καὶ τὴν γνῶμην καὶ τὴν γῶσιν, καὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων περὶ πίστεως συγκατάθεσιν. Μέσος δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἀπάντων τυγχάνων, οὐδὲν πέφυκεν, ἀλλὰ ἐπ' αὐτῷ πληροῦται τὸ γεγραμμένον· Παρ' ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντὶ κακῷ, μέσος Ἐκκλησίας καὶ συναγωγῆς. Σαμαρεῖτης μὲν οὖν ὢν διὰ τῆς βδελυρίας, τοῦνομα ἀρνείται· Ἰουδαῖον δὲ ἑαυτὸν ὀμολογῶν, Ἰουδαίος ἀντίκειται, καίτοι συμφωνῶν αὐτοῖς ἐν μέρει, ὡς ὕστερον ἐν ταῖς περὶ τούτου ἀποδείξει, καὶ τοῦ κατ' αὐτῶν ἐλέγχου παραστήσομεν, Θεοῦ ἐπισηθούτος.

medio Ecclesiae et Synagogae¹. Igitur cum revera Samaritanus ob execrandam nequitiam sit, istiusmodi tamen appellationem rejicit; et cum se idem Judæum faciat Judæis refragatur, quanquam cum his aliqua ex parte consentit, uti postea, cum ad ejus rei probationem, et hæreticorum ejusmodi confutationem perventum fuerit, Deo adjuvante monstrabimus.

¹ Prov. v, 14.

(11) Ἐχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον. Quod et Hieronymus Græce reddidit, et citat ipse sæpius. Neque vero purum putam Matthæi Evangelium fuit, ut existimasse videtur Epiphanius, sed ab illis depravatum, quod et Evangelium κατὰ Ἑβραίους appellat Eusebius lib. iii Histor., cap. 19. Hieron. in cap. xii Matth., cap. 13: In Evangelio, quo utuntur Nazareni Ebionitæ, quod nuper in Græcum de Hebræo sermone translulimus, et quod vocatur a plebisque Matthæi authenticum, homo iste, qui aridam

A numero sint, nihilominus Jesum esse Christum prædicent, quod iis qui Judæorum adhuc cæremorias colunt, inprimis est contrarium, qui Christum videlicet repudiant. Est vero penes illos Evangelium secundum Matthæum, Hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime prout Hebraicis litteris initio scriptum est, in hodiernum tempus usque conservant. Verum illud nescio, num genealogias illas amputarint, quæ ab Abrahamo ad Christum usque perductæ sunt. Postremo cum illam hæresin sic tanquam imbecillum quemdam et venenatum crabronem deprehenderimus, ac veritatis oratione obtriverimus, nos ad alias deinceps, o charissimi, divino freti præsidio conferamus.

125 ADVERSUS EBIONÆOS,

Quæ est hæresis X, vel XXX.

I. Nazaræos Ebion, a quo Ebionitæ dicti, proxime consequitur, eademque cum illis dogmata profiteatur: quod horrendum monstrum ac multiplex, et, ut ita dicam, fabulosæ illius, ac multorum capitum hydræ serpentinam in sese figuram exprimens, rursus ad exitium humani generis erupit. Ac licet ex illorum disciplina prodierit, nonnulla tamen præter quam ab illis doceantur, asseruit atque proposuit. Ut enim si quis variis ex lapillis ornatum sibi aliquem conficiat, aut variegatam coloribus vestem induat, atque exquisitam quandam elegantiam adhibeat; sic ille contra, omnibus undique perniciosis ac pestiferis dogmatibus arcessitis, quidquid unaquæque hæresis horrendum inprimis, et exitiabile ac detestandum asserit, turpe, inquam, et absonum absurditatisque plenum et odiosum e singulis dogma concinnans, omnium in se formas speciesque transtulit. Nam Samaritanorum impuram superstitionem affectavit. A Judæis porro nomen accepit; ab Ossæis, Nazaræis et Nasaræis dogmata. Cerinthianorum deinde formam, Carpocratianorum nequitiam, Christianorum denique appellationem usurpare contendit. Neque enim ab his postremis cum nomine, facta ipsa pariter, ac mentem cognitionemque, et Evangeliorum atque apostolorum de fide consensionem expressit. Qui cum medius sit, ut ita dicam, inter omnes, proprie nullus est, in eoque quod scriptum est impletur: Paulo minus versatus sum in omni malo, in

Samaritanus ob execrandam nequitiam sit, istiusmodi tamen appellationem rejicit; et cum se idem Judæum faciat Judæis refragatur, quanquam cum his aliqua ex parte consentit, uti postea, cum ad ejus rei probationem, et hæreticorum ejusmodi confutationem perventum fuerit, Deo adjuvante monstrabimus.

habet manum, cæmentarius scribitur. Idem in Script. eccles. de Matthæo agens, hujus Hebraicum ipsum in Cæsariensi bibliotheca asservatum ætate sua narrat, cujus sibi a Nazaræis exscribendi facultas fuerit. Sed Nazaræorum Evangelium nequaquam Matthæi germanum fuit. Postremo num Hebraica veteri puraque lingua, an Syriaca, sive Hierosolymitana vulgarique Matthæus Evangelium scripserit, nonnisi ex conjecturis pronuntiari potest. Nihil enim certi exploratque ab auctoribus discas.

II. Siquidem Ebion iste priorum illorum æqualis fuit, et eandem cum ipsis originem accepit. Ac primum e virili concubitu ac semine, puta Josephi, natum esse Christum asseruit, ut ante significavimus, cum ita diximus : hunc **126** cæteris in rebus eadem cum aliis sentientem, hac una re discrepare, quod Judæorum ritus ac cæremonias amplexus sit, veluti Sabbatum, ac circuncisionem, aliaque id genus, perinde atque a Judæis ac Samaritanis observantur. Quin etiam plura iste quam Judæi Samaritanorum imitatione complectitur. Nam et hoc adjecit, ut ab externorum hominum tactu sese contineret, utque diebus singulis quoties mulierem attigisset, ab ejusque complexu surgeret, aqua sese prolueret, sicubi ejus esset copia, marinæ videlicet aut alterius generis. Quod si ab illa lotione ac mersione rediens in quempiam incurrat, denuo ad abluendum sese, sæpe etiam cum ipsis vestimentis regreditur. Hodie vero virginitas apud illos et castitas omnino prohibetur, id quod et cæteræ omnes ejusmodi hæreses usurpant. Nam olim de virginitate gloriari solebant, nimirum ob Jacobum fratrem Domini : adeoque libros suos ad seniores et virgines inscribunt. Sed hujus factionis exordium post Hierosolymitanæ urbis excidium cœpit. Quo tempore Christiani omnes cum in Peræa degerent, atque in urbe Pella potissimum, quæ in Decapolitana provincia est, cujus exstat in Evangelio mentio ¹, prope Batanæam ac Basanitidem : cum illic, inquam, domicilium collocassent, hinc Ebioni data est propagandi erroris occasio. Qui in pago quodam Cocabe in regione Carnaimorum, Arnemi et Astarotharum, et Basanitidis tractu habitare cœpit, quemadmodum vetus ad nos usque fama pertulit. Inde igitur pessimi prædicandi dogmatis initium sumpsit, unde et impios Nazarenos cœpisse docuimus. Ambo enim collatis inter se capitibus suam alter cum altero improbitatem ac nequitiam communicavit. Atque etsi quadamtenus a se mutuo dissideant, in excogitando tamen pravissimo dogmate sese invicem expresserunt. Cæterum memini me aliis in locis, cum adversus alias hæreses contenderem, de Cocaborum situ atque Arabia disputasse.

III. Principio igitur Ebion, ut dixi, Christum e viri semine, nimirum Josephi, genitum affirmabat.

¹ Matth. iv, 25 ; Marc. v, 20, et vii, 31.

(12) *Γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτου.* At Chron. Alexand. p. 597, refert anno Trajani viii, Candido et Quadrato coss. Ebionitarum emerisse sectam.

(13) *Καὶ τὸ μὲν πρῶτον.* Duplex Ebionitarum factio fuit ; nam alii merum ac simplicem hominem asserebant esse Jesum, atque a Josepho Mariaque genitum ; alii e sancto Spiritu a Virgine susceptum ita fatebantur, uti Deum ac Verbum esse, aut existisse antea negarent. Eusebius lib. iii, cap. 21. Origenes contra Celsum tom. ii : Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίους καλεῖται, καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν παραδείξάμενοι. Quorum genera illa duo t. iii commemorat : Οὔτοι δὲ εἰσιν οἱ διττοὶ Ἐβιωναῖοι,

B. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐβίων σύγχρονος μὲν τούτων ὑπῆρχεν, ἀπ' αὐτῶν δὲ σὺν αὐτοῖς ὀρμίζεται. Τὰ πρῶτα δὲ ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς, τουτέστι τοῦ Ἰωσήφ, τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ὡς καὶ ἦδη ἡμῖν προείρηται, ὅτι Τὰ Ἰσα τοῖς ἄλλοις ἐν ἅπασιν φρονῶν, ἐν τούτῳ μόνῳ διεφέρετο, ἐν τῷ τῷ νόμῳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προσανέχειν κατὰ σαββατισμὸν, καὶ κατὰ τὴν περιτομὴν, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Σαμαρείταις ἐπιτελεῖται. Ἐτι δὲ πλείω οὗτος παρὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως τοῖς Σαμαρείταις διαπράττεται. Προέθετο γὰρ τὸ παρατηρεῖσθαι ἀπτεσθαί τινων τῶν ἀλλοθῶν· καθ' ἑκάστην δὲ ἡμέραν, εἰ ποτε γυναικὶ συναφθεῖη, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀναστῆ, βαπτίζεσθαι ἐν τοῖς ὕδασι, εἶπου δὲ ἂν εὐποροῖη ἢ θαλάσσης ἢ ἄλλων ὕδατων. Ἄλλὰ καὶ εἰ συναντήσῃε τινε ἀνίῳ ἀπὸ τῆς τῶν ὕδατων καταδύσεως καὶ βαπτισμοῦ, ὡσαύτως πάλιν ἀνατρέχει βαπτίζεσθαι, πολλάκις καὶ σὺν τοῖς ἱματίοις. Τὰ νῦν δὲ ἀπηγόρευται παντάπασι παρ' αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια, ὡς καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ὁμοίαις ταύτῃ αἰρέσει. Ποτὲ γὰρ παρθενίαν ἐσεμνύοντο, δῆθεν διὰ τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα πρεσβυτέροις καὶ παρθένοις γράφουσι. Γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτου (12) μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὄλωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες τὴν Περσίαν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κατήκοντα τὸ πλεόν ἐν Πέλλῃ τινὶ πόλει καλουμένη τῆς Δεκαπόλεως τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γεγραμμένης, πλησίον τῆς Βατανίας καὶ Βασανιτίδος χώρας, τὸ τνηκαῦτα ἐκεῖ μεταναστάντων, καὶ ἐκεῖσε διατριβόντων αὐτῶν, γέγονεν ἐκ τούτου πρόφασις τῷ Ἐβίωνι. Καὶ ἀρχεται μὲν τὴν κατοικίῃσιν ἔχειν ἐν Κωκάθῃ τινὶ κώμῃ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Καρναίμ, Ἀρνέμ, καὶ Ἀσταρῶθ, ἐν τῇ Βασανιτίδι χώρᾳ, ὡς ἡ ἐλοθούσα εἰς ἡμᾶς γνώσις περιέχει. Ἐνθεν ἀρχεται τῆς κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. ὅθεν δῆθεν καὶ οἱ Ναζαρηνοὶ οἱ ἄνομοι προεδήλωνται. Συναφθεῖς γὰρ οὗτος ἐκείνοις, καὶ ἐκείνῳ τούτῳ, ἐκάτερος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας τῷ ἑτέρῳ μετέδωκε. Καὶ διαφέρονται μὲν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κατὰ τι, ἐν δὲ τῇ κακονοίᾳ ἀλλήλους ἀπεμάχοντο. Ἦδη δὲ μοι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις, καὶ κατὰ τὰς ἄλλαις αἰρέσεις περὶ τῆς τοποθεσίας Κωκάθων, καὶ τῆς Ἀραβίας διὰ πλάτους εἴρηται.

Γ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον (13) ὁ Ἐβίων, ὡς εἴρηξεν, Χριστὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, τουτέστι τοῦ Ἰωσήφ,

ἦτο: ἐκ Παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐχ οὕτω γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Verum Ebionæorum nomen latius extendisse videri potest Origenes, ut Ebionæos illos appellet, qui cum alioqui de Christi divinitate recte sentiant, cum Christiana religione Judaicas cæremonias amplectendas credent. Quod quidem (tomo ii) sub initium significare videtur. Theodoretus de Ebionæis : Τὸν δὲ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας ἐψησε γεγενῆσθαι, ἀνθρώπον μὲν ὄντα, ἀρετῇ δὲ καὶ καθαρότητι τῶν ἄλλων διαφέροντα, κατὰ δὲ τὸν Μωσαϊκὸν πολιτεύοντα νόμον. Lego πολιτεύοντα, neque ad Christum referri puto.

ᾠρίζετο· ἐκ χρόνου δὲ τινος καὶ δεῦρο οἱ αὐτοῦ, ὡς εἰς ἀσύστατον καὶ ἀμήχανον τρέψαντες τὸν ἴδιον νοῦν ἄλλοι ἄλλως παρ' αὐτοῖς Χριστοῦ διηγούνται. Τάχα δὲ οἶμαι ἀπὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτοῖς Ἥλιζον τὸν ψευδοπροφήτην, τὸν παρὰ τοῖς Ἀμύηνοις¹ καὶ Ὁσηνοῖς καὶ Ἐλκεσσαίοις καλουμένοις, ὡς ἐκεῖνος φαντασίαν τινὰ περὶ Χριστοῦ διηγείται, καὶ περὶ Πνεύματος ἁγίου. Τινὲς γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ Ἀδὰμ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγουσι, τὸν πρῶτον πλασθέντα τε καὶ ἐμφυσηθέντα ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιπνοίας. Ἄλλοι δὲ ἐν αὐτοῖς λέγουσιν ἄνωθεν μὲν ἔντα, πρὸ πάντων δὲ κτισθέντα πνεῦμα ἔντα, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ἔντα, πάντων τε κυριεύοντα, καὶ Χριστὸν λέγεσθαι, τὸν ἐκεῖσε δὲ αἰῶνα κεκληρώσθαι. Ἐρχεσθαι δὲ ἐνταῦθα ὅτε βούλεται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἦλθε, καὶ τοῖς πατριάρχεις ἐφαίνετο ἐνδύμενος τὸ σῶμα· πρὸς Ἀβραάμ τε ἐλθὼν καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἦλθε, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐνεδύσατο, καὶ ὤφθη ἄνθρωπος, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνῆλθεν. Πάλιν δὲ ὅτε βούλονται λέγουσιν, Οὐχί, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν ἦλθε τὸ Πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐνεδύσατο αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν καλούμενον. Καὶ πολλὴ παρ' αὐτοῖς σκότῳσις, ἄλλοι ἄλλως καὶ ἄλλως αὐτὸν ὑποτιθεμένοις. Καὶ δέχονται μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον· τούτῳ γὰρ καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ οἱ κατὰ Κήρινθον χρῶνται μόνῳ· καλοῦσι δὲ αὐτὸ κατὰ Ἑβραίους, ὡς τὰ ἀληθῆ ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι Ματθαῖος μόνος Ἑβραῖστὶ καὶ Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐποίησατο τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐκθεσίαν τε καὶ κήρυγμα. Ἦδη δὲ που καὶ τινες πάλιν ἔφρασαν, καὶ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην μεταληφθὲν Ἑβραῖδα ἐμφέρεσθαι ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων γαζοφυλακίοις, φημὶ δὲ τοῖς ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐναποκεῖσθαι ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τινες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότων ὑφηγήσαντο ἡμῖν κατὰ λεπτότητα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων τὴν βίβλον ὡσαύτως ἀπὸ Ἑλλάδος γλώσσης εἰς Ἑβραῖδα μεταβληθεῖσαν λόγος ἔχει, καὶ ἐκεῖσε κεῖσθαι ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου τοὺς ἀναγνόντας Ἰουδαίους τοὺς ἡμῖν ὑφηγησαμένους εἰς Χριστὸν πεπιστευμέναι.

Græco iisdem in thesauris haberi multorum sermone percrebuit : qui nobis ista narrabant indidem Christianæ amplectendæ fidei occasionem acceperunt.

Δ'. Ἦν δὲ τις αὐτῶν Ἰώσηπος, οὐχ ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἱστοριογράφος, καὶ παλαιὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ ἀπὸ Τιβεριάδος, ὁ ἐν χρόνοις τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλευσάντος, τοῦ γέροντος· ὅς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀξιώματος κομήτων ἔτυχε, καὶ ἐξουσίαν εἰληφεν ἐν τῇ αὐτῇ Τιβεριάδι Ἐκκλησίαν Χριστῷ ἰδρῦσαι, καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ, καὶ ἐν Καπερναοῦμ, καὶ ταῖς ἄλλαις· ὅς καὶ πολλὰ πέπονθεν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, πρὶν ἢ τῷ Βασιλεῖ ἐμφανισθῆναι. Οὗτος γὰρ ὁ Ἰώσηπος τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξωματικῶν ἀνδρῶν ἐναριθμῖος ἦν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι μετὰ τὸν πατριάρχην (14) ἀπόστολοι καλούμενοι·

¹ F. Σαμψήνοις.

(14) Εἰσὶ δὲ οὗτοι μετὰ τὸν πατριάρχην. Tam patriarcharum, quam apostolorum dignitates ac

Verum aliquanto ab hinc tempore in hodiernum usque diem, qui ejus errore secuti sunt, animis eorum in absurda ac perplexa quædam abreptis, alii aliter de Christo pronuntiant. Ac suspicari sane licet, ab eo tempore quo se illis Elxæus adjunxit falsus quidam propheta, qui apud Sampsenos et Ossenos atque Elcessæos exstitit, ab eodem edoctos conflictum de Christo ac Spiritu sancto nescio quid effutire cœpisse. Nonnulli enim ex iis Adamum fuisse Christum prædicant, illum inquam Adamum, qui primus a Deo formatus ejusdem est animatus afflatu. Alii e cælo Christum esse confitentur, sed ante omnia creatum, ac spiritum esse quemdam, angelisque præstare, atque omnium rerum dominatum tenere, appellari porro Christum. Qui cum perpetuam illic habitationem sortitus sit, quoties libuerit in hæc infima delabitur, quemadmodum in Adamo descendit et patriarchis corpore circumfusus apparuit; velut cum ad Abrahamum, Isaacum, et Jacobum adit. Idem denique postremis temporibus venit, Adami corpore conlectus, et homo visus est, in crucem sublatus resurrexit, et ascendit in cælum. Rursus ubi libuerit ita sese rem habere negant; in eumque duntaxat sese sanctum infudisse Spiritum, qui est ipse Christus, eumque qui Jesus vocatus est induisse. Quamobrem densissima quædam illis est offusa caligo, dum alias aliter de Christo opinione sua statuunt. Atque Evangelium illi quidem secundum Matthæum admittunt, quo solo Cerinthianorum vel Merinthianorum instar utuntur, idque ipsum secundum Hebræos appellant. Etenim vere illud affirmare possumus, unum ex omnibus Novi Testamenti scriptoribus Matthæum Hebraice, ac litteris Hebraicis evangelicam historiam texuisse. Nec fueere qui de Joannis Evangelio confirmarent, illud Hebraice translatum Tiberiade in Judæorum gazophylaciis asservari, et in secretioribus quibusdam penetralibus recondi: id quod nonnulli mihi, qui se ad Christi fidem e Judaismo transtulerant, accuratissime declararunt. Imo et apostolorum Actus in Hebraicum sermonem perinde conversos e

IV. Fuit ex illorum numero Josephus quidam non historiæ ille scriptor 128 antiquus, sed Tiberiadensis alter, qui beate memoriæ Constantini senioris imperatoris ætate vixit: a quo etiam Comitivam accepit, cum ea potestate, ut cum in urbe ipsa Tiberiadis, tum Diocæsareæ, Capharnaumi ac vicinis aliis in oppidis Ecclesias in Christi honorem exstrueret. Qui quidem priusquam ad imperatoris notitiam pervenisset, quamplurima ab ipsis Judæis est passus. Etenim hic ipse Josephus ex illorum erat ordine, qui apud Judæos principem locum dignitatis obtinent: quos quidem secundum

vocabula apud Judæos nonnisi post urbis excidium usurpata videntur. De patriarchis in Theod. eod

patriarcham apostolos nominant. Assident hi patriarchæ et cum eo sæpius diu noctuque versantur : quod eidem a consiliis sint, ac de iis referant, quæ ad legem pertinere videntur. Erat tum patriarchæ nomen Ellet. (Ita enim et a Josepho nominari solitum arbitror, nisi me ob temporis longinquitatem fallit memoria.) Is e stirpe Gamalielis originem traxerat, qui patriarchatum apud illos tenuit. Quem etiam suspicari merito possumus, ut a plerisque proditum est, e primi illius Gamalielis genere esse prognatum, qui sub Christi Domini passionem auctor ejus consilii Judaïis fuit, ut a persequendis apostolis abstinerent. Moriens Ellet vicinum episcopum Tiberiensem accessit, ab eoque lotionem sacra sub vitæ exitum per medicinæ speciem expiatur. Cum enim episcopum per Josephum velut medicum evocasset, facessere jussis omnibus, supplex illum interpellat his verbis : Quæso te, inquit, mihi ut Christi signum imperitias. Tum accitis ministris æquam inferri jubet, tanquam ægrotanti patriarchæ morbi quoddam ex aqua remedium parare vellet. Illi quid strueret ignari, imperata faciunt. Inde verecundiam simulans, et universos abire jubens patriarcha sacro baptisate ac divinis mysteriis initiatus est.

V. Mihi vero hæc, uti dixi, omnia Josephus ipse narrabat. Hæc, inquam, non aliunde quam ex ipsomet illius ore didici, cum affecta jam ætate foret, ac LXX plus minus annum ageret. Ad hunc Scythopoli diverteram, quo se Tiberiade ille contulerat, ibique splendida quædam ædificia sibi comparaverat. Tum enim 129 Eusebius Vercellensis in Italia episcopus, a Constantio ob fidei integritatem exsulare jussus, ab illo hospitio erat exceptus. Cujus invisendi gratia cum ego et fratres quidam alii venissemus, iisdem nos ædibus recepti fuimus. Ubi cum Josepho familiariter versati, deque eo sciscitati quid ipsi demum accidisset, quod eum apud Judæos illustrem fuisse sciremus, quive gestæ rei esset ordo, ac quemadmodum ad Christianos transisset, hæc ab illo omnia auditione

¹ For. Βεοχέλλα.

lib. xvi, tit. 8, frequens est mentio. Et quidem apostoli patriarchæ velut assessores ex communi et usitata vocis notione dicti sunt, quod ad exigendas a Synagogis pecunias ab illo mitterentur, ut ex cod. Theod. patet lib. xiv, de Judæis. Qui locus quod ad Epiphanium illustrandum inprimis confert, hic ascribendus est : *Superstitiosis, inquit, indignæ est, ut archisynagogi, sive presbyteri Judæorum, vel quos ipsi apostolos vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis Synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. Qua de re omne quidquid considerata temporis ratione confidimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur ærarium. De cætero autem nihil prædicto decernimus esse mittendum.* De iisdem patriarchis quod Epiphanius indicat, non delectu, sed generis successione dignitate adeptos, ac plerumque luxu ac deliciis cor-

A προσεδρεύουσι δὲ τῷ πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολ-
λάκις καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγουσι,
διὰ τὸ συμβουλευεῖν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ
τὸν νόμον. Ὁ δὲ πατριάρχης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ
Ἑλλήλ τοῦνομα ἦν (νομίζω γάρ, ὅτι οὕτως τὸ ὄνομα
αὐτοῦ Ἰώσηπος ἔλεγεν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου σφάλ-
λομαι). Ἐκ γένους δὲ Γαμαλιήλ ἐτύγχανε, τοῦ παρ'
αὐτοῖς γενομένου πατριάρχου. Ἔστι δὲ διανοηθῆναι,
ὡς καὶ ἄλλοι οὕτως ὑπέβητο, τοῦτον εἶναι γένος
ἐκεῖνου τοῦ πρώτου (15) Γαμαλιήλ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Σω-
τήρος τοῦ κατὰ Θεὸν συμβουλευσάντος ἀποσχέσθαι
τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιβουλῆς. Τελευτῶν δὲ ὁ
Ἑλλήλ ἤξιωσε τὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπίσκοπον
πλησιόχωρον τῆς Τιβερίων ὄντα, καὶ ἐκομίσαστο παρ'
αὐτοῦ τὸ ἄγιον λουτρὸν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ διὰ προφάσεως
B τῆς ἱατρικῆς ὑποθέσεως. Μεταστειλόμενος γάρ αὐτὸν
διὰ τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου, ὡς ἱατρὸν ὄντα, καὶ
ποιήσας πάντας ἔξω γενέσθαι, παρεκάλεσε τὸν
ἐπίσκοπον, λέγων· Δώρησαι μοι τὴν ἐν Χριστῷ
σφραγίδα. Ὁ δὲ, μετακαλεσάμενος τοὺς ἐξυπηρετου-
μένους, προσέταξεν ὕδωρ ἐτοιμασθῆναι, ὡς τῆς νόσου
ἕνεκα βοήθημά τι προσφέρειν μέλλων δι' ὀδάτων
νοσοῦντι βαρῶς τῷ πατριάρχῃ. Οἱ δὲ ἐποίησαν τὰ
ἐπιτεταγμένα. Οὐ γὰρ ἐγνώκεισαν. Αἰδοῦς δὲ χάριν
προφασισάμενος, τοὺς πάντας ἔξω ποιήσας ὁ πα-
τριάρχης τοῦ λουτροῦ καταξιοῦται καὶ μυστηρίων
ἀγίων.

E. Ὁ δὲ Ἰώσηπος ἐμοὶ αὐτῷ διηλέχθη. Ἐκ στό-
ματος γὰρ αὐτοῦ ἀκήκοα πάντα ταῦτα, καὶ οὐκ ἀπὸ
ἄλλου τινός, ἐν τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ὡς περὶ
C τοῦ ἐτῶν ἑβδομήκοντα γεγονότος αὐτοῦ, ἢ καὶ πλειό-
νων. Παρ' αὐτῷ γὰρ κατήχθη ἐν Σκυθοπόλει· μετα-
στάς γὰρ τῆς Τιβεριάδος, κτίσεις ἐκεῖ ἐν Σκυθοπόλει
διαφανεῖς ἐκτίσαστο. Ἐν γὰρ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ μακα-
ρίτης Εὐσέβιος ὁ τῆς Ἰταλίας ἐπίσκοπος Βριγγέλλας
1 (16) πόλεως, ἐξορισθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίου, διὸ
τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας ἐξενίξαστο. Καὶ ἐπὶ τὴν
ἐπίσκεψιν τούτου ἐγὼ τε καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐκεῖσε
γενόμενοι, καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτῷ κατήχθημεν. Συντυ-
χόντες δὲ τῷ Ἰωσήπῳ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, καὶ τὰ
κατ' αὐτὸν ἐρωτῶντες, καὶ γνόντες, ὅτι τῶν ἐμφανῶν
ὑπῆρχε παρὰ Ἰουδαίοις, ἀνετάζοντες καὶ τὴν κατ'
αὐτὸν ὑπόθεσιν, καὶ πῶς τὸν εἰς Χριστιανισμὸν μετ-

D ruptos, Hieronymi auctoritate confirmari potest, qui in comm. in cap. iii Isa. ad hæc verba : *Et effeminati dominabuntur eis, ita scribit : Consideremus patriarchas Judæorum, et juvenes, sive pueros, effeminatosque ac deliciis affluentes, et impletam prophetiam esse cernemus.*

(15) *Τούτων εἶναι γένος ἐκείνου τοῦ πρώτου.* Qui Christianus fuit, ut ex Actis Inventionis sancti Stephani constat. Nec recte Judaicæ religionis tenacissimus, ac Christiani nominis osor acerrimus a quibusdam fuisse proditur, quod ab eo Saulus utrumque, hoc est Judaicam legem et Christianorum odium didicerit : quæ conjectura levis est. Quid enim necesse est, a præceptore postremum hoc hausisse Saulum, ac non potius suaapte sponte, et aliorum hortatu exemploque suscepisse?

(16) *Ἐπίσκοπος Βριγγέλλας.* Corn. Pregelæ perperam reddidit.

ἦλθεν, ἀκηκόαμεν ταῦτα πάντα σαφῶς, καὶ οὐκ ἀπὸ ἐνηχίσεως ἐτέρου τινός. Ὅθεν καὶ ἀξιωμαθόνοντα εἰς οἰκοδομὴν πιστῶν νομίσαντες τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα πραγματευθέντα, διὰ τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τοῖς γαζοφυλακίαις εἰς Ἑβραῖα μετατεθέντων, οὐ παρέργως τὴν πᾶσαν αἰτίαν τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου παρεθέμεθα. Ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Χριστιανός, πιστὸς καταξιωθείς γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανούς σφόδρα στηλιτεύων. Ἐν γὰρ τῇ πόλει ἐκείνῃ, Σκυθοπόλει φημί, μόνον οὗτος ὀρθόδοξος ὑπῆρχε, πάντες δὲ Ἀρειανοί. Καὶ εἰ μὴ ὅτι κόμης ἦν, καὶ τὸ τοῦ κόμητος ἀξίωμα ἐκώλυεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸν, οὐκ ἂν ὑπέστη κἄν ἐν τῇ πόλει διατρίβειν ὁ ἄνθρωπος, μάλιστα ἐπὶ Πατροφίλου τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πολλὰ ἰσχύσαντος πλοῦτος τε καὶ αὐστηρία, καὶ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον γνώσει τε καὶ παρῆσι. Ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις νεώτερος ἐν τῇ πόλει ἀπὸ Ἑβραίων ὀρθῶς πιστεύων, ὃς οὐκ ἐτόλμα κατὰ τὸ φανερόν, ἀλλὰ καὶ κρυφαίως ἡμᾶς ἐπεσκέπτετο. Πιθανὸν δὲ τι ὁ Ἰωσήπος καὶ γελιοῦδες ὑφῆγειτο· οἶμαι δὲ ταῦτα, ὅτι καὶ ἠλθήμεν. Ἐφασκε γάρ, ὅτι, τελευταίως τῆς αὐτοῦ συμβουλίου, δεδιώς μὴ πῶ ἄρα ἀρπάξωσιν αὐτὸν οἱ Ἀρειανοί, καὶ καταστήσωσι κληρικόν. Πολλάκις γὰρ κολακεύσαντες αὐτὸν πεισθῆναι τῇ αἰρέσει, ὑπισχνοῦντο μεζονας προκοπὰς, εἰ δέον καὶ ἐπισκοπῆς αὐτὴν καταξιοῦν. Ὁ δὲ ἔφασκε τούτου χάριν συνήφθαι καὶ ἐτέρῃ γυναικί, ὅπως διαδράσαι τὰς αὐτῶν χειροτονίας.

Γ'. Ἀλλὰ ἐπάνειμι τὴν ὑφήγησιν τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην ὑποθέσεως, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου εἰς τοῦ φανεροῦ κατὰ λεπτότητα τοῖς βουλομένοις ἐντυγχάνειν διὰ τῶν ὑπὸ ἐκείνου λόγων ἐμοὶ εἰρημένων ποιησόμενος. Καὶ ἤδη μὲν ὡς ἐκεῖνος ὑφῆγειτο, τοῦ πατριάρχου λουτροῦ καταξιουμένου, διὰ τῶν ἐν ταῖς θύραις ἀρμογῶν εἰσω παρακύπτων, φησὶ, κατενόουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῷ πατριάρχῃ γινόμενα, εἰς νοῦν τε ἔλαβον, καὶ παρ' ἐμαυτῶ ἐταμιεύομην. Καὶ χρυσοῦ ὀλίγην τινα ἰκανωτάτην ἔχων παρὰ χεῖρα ὁ αὐτὸς πατριάρχης, ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ, φάσκων, ὅτι Πρόσφερε ὑπὲρ ἐμοῦ. Γέγραπται γὰρ, διὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ δεσμεύεσθαι καὶ λύεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔσται ταῦτα λελυμένα καὶ δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὡς οὖν ταῦτα ἐπράχθη, φησὶ, καὶ ἠνοίγησαν αἱ θύραι, ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων ὁ πατριάρχης, πῶς ἔχει διὰ τοῦ βοηθήματος· καὶ ὠμολόγει καλλίστως ἔχειν. Καὶ γὰρ ἤδει ὁ ἔλεγεν. Ἐπειτα δὲ ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, πολλάκις τοῦ ἐπισκόπου ἐπισκεπτομένου αὐτὸν ἐν ἰατροῦ προφάσει, ἐκοιμήθη ὁ πατριάρχης μετὰ καλῆς ἀποθέσεως, παραδοὺς τὸν ἴδιον υἱὸν κομιδῇ νέον ὄντα Ἰωσήπῳ τε καὶ ἄλλῳ τινὶ ἐπεικιστατέρῳ. Τὰ πάντα τοῖνον ἐπράττετο διὰ τῶν δύο τούτων, διὰ τὸ ἔτι τὸν πατριάρχην παιδα ὄντα νηπιάζειν, καὶ ἐν χερσὶν αὐτῶν ἀνατρέφεσθαι. Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῆς διανοίας τοῦ Ἰωσήπου ἐνοχλουμένης πολλάκις διὰ τῶν γενομένων μυστικῶν, ἐν τῇ κατὰ τὸ

A certa, non aliena fide explorata didicimus. Quæ cum ad fidelium utilitatem memoria digna cumprimis arbitremur, propter eos libros qui in Judæorum thesauris servantur Hebraico sermone translati, quæ ad Josephum illum pertinerent accuratius exsequi volumus. Nam is non modo Christianus erat, eamque fidem susceperat, sed et Arianos summa infamia trucebat. Quippe unus ipse rectam ac sinceram fidem Scythopoli retinebat, cum reliqui essent Ariani. Quod nisi comitis dignitate fuisset præditus, ut hic eum honor ab Arianorum violentia tueretur, ne in ipsa quidem urbe vir ille constitisset, præsertim sub Patrophilo Ariano episcopo, qui et opibus et crudelitate, et apud imperatorem Constantium familiaritate atque audacia plurimum poterat. In eadem etiam urbe quidam erat ætate junior, qui e Judæo traductus ad Christum sinceram fidem retinebat; isque quod minime palam auderet, clanculum ad nos veniebat. Sed Josephus lepidum quiddam nobis ac ridiculum narrabat, nec dubito quin sit verissimum. Aiebat enim mortua conjuge veritum se de ab Arianis violenter abreptus clericus fieret; sæpe enim blande illum adeuntes, ut ad suam factionem transiret hortabantur, ac majoris spe processus alliciebant, ut vel si necesse foret episcopatum ostenderent. Horum igitur metu alterum se matrimonium iniisse dicebat, quo se ab illa manum impositione liberaret.

VI. Sed ad patriarchæ historiam, et ipsius adeo Josephi redeamus: quam in lectorum gratiam iisdem, quibus ille referebat verbis, accurata fide representabimus. Cum itaque patriarcha baptismo hunc in modum initiaretur, ego, inquit, **130** per januæ commissuram furtim introspectans omnia quæ ab episcopo patriarchæ fierent observabam, ac diligenter animo retinebam. Ubi inter cætera patriarcha vim quamdam auri non mediocre tenens hanc episcopo porrexit: et, Pro me, inquit, offero. Scriptum est enim, a sacerdotibus Dei alligari solvique in terris omnia, et eadem in cælo soluta fore vel alligata¹. Post hæc apertis foribus sciscitantibusque de patriarcha qui aderant, quemadmodum ex eo remedio valeret, percommode se habere respondit: quid enim diceret præclare noverat. Biduo dehinc vel triduo, adeunte sæpius per medici speciem episcopo, felici ex hac vita exitu patriarcha decessit, cum prius Josepho, et alteri cuidam honestissimo viro tenerimæ adhuc ætatis filium commisisset. Quocirca omnia ab illis ambobus administrabantur, quod esset patriarcha adhuc ætate puer ac propemodum infans, et inter illorum manus educaretur. Per idem tempus Josephi animum sollicitum habebat eorum recordatio, quæ in baptismo fieri mystica arcanaque viderat: et quidnam ageret anxie cogitabat. Commodum illic gazophylacii cella quædam erat obsignata (gaza

¹ Matth. xviii, 18.

porro hebraice *thesaurum* significat). Cujus sigilli gratia plerisque varia de eo gazophylacio suspicantibus, Josephus clam ausus aperire nihil pecuniarum reperit, sed libros duntaxat pecuniis omnibus præstantiores. Quos dum evolvit, forte in illud incidit, de quo dictum est, Joannis Evangelium e Græco in Hebraicum translatum, una cum apostolorum Actibus. Ad hæc Matthæi quoque Hebraicam genealogiam invenit. Quibus perlectis, rursus ejus animus cruciari cœpit; et Christianam quidem fidem capessere molestum ei videbatur. Sed hæc duo nihilominus, et librorum lectio, et patriarchæ initiatio vehementer hominem angebant. Qui obdurato tamen, ut assolet, animo permansit.

VII. Inter hæc adolescente jam Ellelis filio pupillo, qui ad spem patriarchatus educabatur (neque enim magistratus apud Judæos ullus præripit, sed parentibus filii succedunt), mox ut ætatis 131 florem ac vigorem attigit, ad ejus familiaritatem æquales quidam perniciose ohrepunt otiosi adolescentes, ac moribus corrupti (Judas, opinor, patriarchæ nomen erat, neque tamen tanto intervallo probe commemini). Hi varia illum ad corruptelæ flagitiorumque genera pertrahabant, mulierum supra, nefandas libidines, magicas præstigias, quibus ad cupiditates explendas illum adjuvabant; et amatoriis illecebris atque carminibus ad ejus complexum matronas ingenuas vi quadam adigebant. At Josephus, et alter pupilli curator senex puerum sequi coacti sane id permoleste ferre, et objurgare nonnunquam verbis, et hortari. Ille æqualibus suis multo magis obsequi, flagitia partim dissimulando, partim inficiando tegere. Neque enim tutores criminari ac vulgare scelera palam audebant, sed quasi erudiendi gratia opportuna monita suggerebant. Forte Gadara ad Thermas profisciscuntur. Frequens illic mercatus quotannis celebratur; ad quem undique lavandi causa dies aliquot confluunt, variorum ad morborum remedium, idque callidissimo dæmonis consilio geritur. Nam quæcunque loca divinis sunt celebrata prodigiis, in iis ex adverso exitiosas suas plagas tendere conatus est. Atque illic viri cum mulieribus promiscue

(17) Γάζα δὲ ἐρμηνεύεται. Quæ vulgo Persica vox dicitur, eadem et ab Hebræis usurpata. Ezech. xxvii, 24 גַּזְזִים sunt פְּרִיָּהִים.

(18) Τὸ κατὰ Ματθαίον Ἑβραϊκὸν φυτόν. Nisi vitii aliquid ei loco subsit, φυτόν appellari puto Christi Domini genealogiam, quæ arboris instar conformari vulgo solet.

(19) Παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα. Meminit Gadarenarum thermarum Eunapius in *Jamblichō*: Μετὰ δὲ χρόνον τινὰ δόξαν αὐτοῖς ἐπὶ τὰ Γάδαρα, θερμὰ δὲ ἐστὶ λουτρὰ τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐν Βαλταῖς δευτέρα· ἐκείνοις δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερα παραβάλλεσθαι· πορεύονται δὲ κατὰ τὴν ὄραν εἰς τὰ Γάδαρα τοῦ ἔτους, etc. Ubi et fontes duos in eo loco fuisse meminit, quorum alteri Ἐρωσ, alteri Ἀντέρωσ nomen fuit, ex quibus puerulos duos eujusmodi videlicet amiores finguntur, Jamblichus magus excivit. Ut intelligas quauisopere ille locus

A λουτρὸν ὑποθέσει ἐσκέπτετο τί ἂν πράξει· καὶ ἦν ἐκεῖσε γαστροφακίου τις οἶκος ἐσφραγισμένος. (Γάζα δὲ ἐρμηνεύεται (17) κατὰ τὴν Ἑβραϊδα θησαυρός.) Πολλῶν δὲ πολλὰ διανοουμένων περὶ τοῦ γαστροφακίου τούτου διὰ τὴν σφραγίδα, ὁ Ἰώσηπος λεληθῆσας τολμήσας ἤνοιξε· καὶ εὗρεν οὐδὲν χρημάτων, πλὴν βίβλους τὰς ὑπὲρ χρήματα. Ἀναγινώσκων δὲ ἐν ταῖταις, ὡς ἦδη ἔφην, τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἑλλάδος εἰς Ἑβραϊδα φωνὴν μεταληφθὲν ἤρσα, καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν (18) φυτόν ἐκ τούτων ἀναγνούς, πάλιν τὴν διάνοιαν ἐτρέχοντο, ἀσφάλων μὲν πως περὶ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ· ἦδη δὲ ἐκ τῶν ὑποθέσεων ὑπονυττόμενος, τῆς τῶν βιβλίων ἀναγνώσεως καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου μυσταγωγίας, ὅμως

B τῇ καρδίᾳ ἐσκληρύνετο οἷα γίνεται.

Z'. Ὡς δὲ ἐν τούτοις κατετρέβετο, ἀδρύνεται ὁ παῖς ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ Ἑλλήλ εἰς πατριαρχίαν τρεφόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἀρπάζει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχεται. Ὡς ὦν ἐπὶ τὸ ἀκαμάτον τῆς ἡλικίας ὁ νέος ἤρχετο, προσεφθείροντο αὐτῷ τινες ἡλικίας ἀργοὶ καὶ ἐθάδεις κακῶν (τάχα δὲ, οἶμαι, Ἰούδας οὗτος ἐκαλεῖτο· οἱ πάντων δὲ σαφῶς ἐπίσταμαι διὰ τὸν χρόνον). Μετέφρον οὖν αὐτὸν οἱ συνηλικιωταὶ νεώτεροι εἰς πολλὰ κακῶν ἐπιτηθεύσεις, φθορὰς τε γυναικῶν, καὶ λαγνείας ἀνοσίους, μαγανείαις τισὶ μαγικαῖς ἐπιχειροῦντες αὐτῷ συνεργεῖν εἰς τὰ τῆς ἀκολασίας, ἀγῶγυμὰ τινα ἐπιτελοῦντες, καὶ διὰ ἐπασιδῶν βιαζόμενα γυναικας ἐλευθέρας πρὸς τὴν τούτου φθορὰν εἰ ἀνάγκης ἀγεσθαι. Ὁ δὲ Ἰώσηπος καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πρεσβύτης, ἀνάγκην ἔχοντες τῷ παιδί συνέπεσθαι, βαρέως μὲν ἔφερον, πολλὰκις δὲ καὶ ἐγκλήματα προσέφερον διὰ λόγων, καὶ παρήγγουν. Ὁ δὲ μᾶλλον τὰς νέους ἐπέθετο, κρύπτων τὰ αἰσχρὰ, καὶ ἀρνούμενος. Οὕτε γὰρ ἐτόλμων οἱ περὶ Ἰώσηπον ἐξεῖπειν τὰ κακὰ ἐκείνου φανερῶ τῷ λόγῳ, ἀλλὰ δι' ἐπιστήμην παρήγγουν. Παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα (19), εἰς τὰ θερμὰ ὕδατα. Πανήγυρις δὲ ἐκεῖ κατ' ἔτος ἄγεται. Ἀπέρχονται γὰρ πανταχόθεν οἱ βουλόμενοι λούεσθαι ἡμέρας τινὰς, νοσημάτων δὴθεν ἀποβολῆς ἐνεκεν, ὅπερ ἐστὶ διαβολικὸν στρατήγημα. Ἐνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ (20) θαύματα γεγένηται, προῦλαβεν ὁ δι' ἐναντίας θείναι αὐτοῦ τὰ ὀλεθρία δίκτυα. Ἀνδρόγυνα γὰρ* ἐκεῖσε (21) λούονται. Κατὰ συγχυρίαν

amatoriis illecebris ac libidinibus opportunus fuerit.

(20) Ἐνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Eodem dæmonis artificio factum est, quod narrat Hieron. ep. 13: *Ab Adriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter clix, in loco Resurrectionis simulacrum Jovis, in Crucis rupe statua ex marmore Veneris a gentibus posita colebatur; existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerenti nobis fidem Resurrectionis et Crucis, si loca sancta per idola polluisent.* Nam et Gadarenus ager Christi Domini præsentia ac miraculis celebratus est (*Lac. viii, 37*), quæ sunt illa τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ θαύματα. Quanquam et ad medicam aquarum vim morbosorumque remedia possit referri

(21) Ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε. Mira vocis usus pælio, qua promiscuas utriusque sexus balneas fuisse significat. Est enim ἀνδρόγυνον λούεσθαι, idem

δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλιε A
 διαπρέπουσα εὐμορφίας. Καὶ ὁ νεώτερος, θελγθεὶς
 τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, διῶν ἐν τῷ ἄερι (22),
 παρενέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ γυ-
 ναίου. Ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσαστο (23) εἰς ὄνομα Χρι-
 στοῦ, οἷα δὴ Χριστιανὴ οὔσα· ἢ οὔτε ἀνάγκη ἦν παρ-
 νομεῖν, καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι. Συμβαίνει δὲ
 τὰ ταῦτα τοῖς ἀφελέσι καὶ ἰδιώταις ἀνθρώποις, παρὰ
 τὴν τῶν διδασκάλων ῥαθυμίαν μὴ ἀσφαλιζομένων διὰ
 τῆς διδασκαλίας. Ὅμως ἵνα δείξῃ ὁ Θεὸς τὰ αὐτοῦ
 θαυμάσια, τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ μεριάκιον ἀπέτυχε,
 τῆμι δὲ ὁ πατριάρχης. Διεπέμψατο γὰρ πρὸς αὐτὴν,
 καὶ δῶρα ἐτάξατο. Ἡ δὲ τοὺς διαπεμφθέντας ἐξ-
 ὁρίσασα, οὐκ ἐκάμφθη τῇ τοῦ ἀκολάστου ματαιο-
 ἐργίᾳ.

H. Ἐντεῦθεν οἱ συνεργούντες αὐτῷ, γνόντες τὴν B
 τοῦ παιδὸς ὁδόν, ἦν εἰς τὸ γύναιον ἀπημπόλησεν,
 ἐπιχειροῦσιν αὐτῷ τινα μεῖζονα μαγγανείαν κατα-
 σκεύασαι, ὡς αὐτὸς Ἰωσήπος μοι κατὰ λεπτότητα
 ὕφηγῆσατο. Ἀπάγουσι γὰρ τὸν ἄθλιον παῖδα μετὰ
 ὕσιν ἡλίου ἐν τοῖς πλησιαίτερον τύμβοις. Πολυάν-
 δρια δὲ ἐστὶν οὕτως ἐν τῇ πατρίδι καλούμενα σπή-
 λια, ἐν πέτραις ὄρυκτὰ κατεσκευασμένα. Ἐκεῖ παρ-
 ραλλάβοντες τὸν προειρημένον οἱ ἅμα αὐτῷ γήτες,
 ἐπυδᾶς τινὰς, καὶ ἐφορκισμοὺς, καὶ ἐπιτηδεύματα
 ἀπεθείας ἔμπλεα εἰς αὐτὸν ἐποιούντο, καὶ εἰς ὄνομα

ac promiscue. Sic in *Const. apost. lib. 1, c. 9*, Ἀν-
 δρόγυνος γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω. Quod impurissimi
 perditissimique genus exempli Romæ etiam ali-
 quando fuit. Adrianus autem, auctore Spartiano,
lavacra pro seibus separavit : quod idem ab Ale-
 xandro postea revocatum. Lampridius : *Balnea mi-
 nia Romæ exhiberi prohibuit* ; quod quidem jam ante
prohibitum Helioqabalus fieri permiserat. Quanto
 prudentius moderatiusque Romani illi veteres? A
 quibus hoc manavit institutum, ut filii cum paren-
 tibus puberes, vel generi non lavarentur, ne paternæ
 reverentiæ auctoritas minueretur, ait Ambros. i *Off.*,
 cap. 18, et Cic. i *Off.* At vero non Christiani modo
 quilibet, sed etiam, quod mirandum ac detestan-
 dum magis est, clerici ipsi cum mulieribus plerum-
 que lavare consueverant. Quæ flagitiosa licentia
 cum in Christianis omnibus, tum in posterioribus
 istis canonum severitate coerceri opus habuit. In
 Laod. can. 30 : Ὅτι οὐ δεῖ λερατικὸς ἢ κληρικὸς,
 ἢ ἀσκητὰς ἐν βαλανεῖω μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι,
 μὴ δὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Idem et in Trulla-
 non vetitum est can. 77. Quod sequitur, κατὰ συγ-
 κυρίαν imposuit Cornario, qui Sycyriam locum esse
 credidit ; nam συκυρίαν antea legebatur, non tamen
 Συκυρίαν majusculo Σ, ut quidam asserit.

(22) *Διῶν ἐν τῷ ἄερι*. Cornar., *deambulans in
 aere*. Sed ὁ ἄηρ balnei pars est, ut ex Galeno ad
Galenc. pridem observatum ab eruditis hominibus ;
 etsi non satis liquet quæ pars illa sit. Nos interini
 solum reddidimus.

(23) *Ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσαστο*. Hic illustrissim-
 um *Annalium* conditorem insectatur Casaubonus,
 quod salutaris illius signi virtute Christianam mu-
 lierem e tanto castitatis periculo liberatam ab Epi-
 phanio dici putet. Quod Epiphanium voluisse negat ;
 sed nec ullam in signo crucis ad efficienda mi-
 racula propriam inesse virtutem ; neque vero aliter
 quam ut piam cæremoniam adhibitam in Ecclesia
 veteri, quæ orationi adjuncta animos fidelium ad
 Christi crucem eveheret. Tum ita subjicit : *Quis
 negare audebit aliud hoc esse, quam quod scribit
 Baronius dicere Epiphanium, signi crucis virtute il-*

lavare solent. Ac tum forte erat in balneis ingenua
 mulier eximia corporis venustate ac specie : quam
 adolescens inveteratæ libidinis aculeo percitus ad-
 amavit, ac per balnearum solum ambulans latus
 suum ad mulieris latus affricuit. Illa in nomine
 Christi semet obsignat ; nam Christiana erat : quo
 minus peccare eam, aut lavare cum viris attine-
 bat. Sed hæc plane imperitis atque idiotis ob igna-
 viam doctorum accidere solent, qui ejusmodi ho-
 mines nullis documentis præmuniunt. Verum ut sua
 Deus miracula demonstraret, omnibus suis conati-
 bus patriarcha ille adolescens excidit, cum et ad
 eam niisisset, et muneribus sollicitasset, illa vero
 et internuntios contumeliose a se dimisisset, nec
 impudici amatoris artibus cessisset.

VIII. Igitur socii, comperto juvenis mœrore,
 quem ex vehementi mulieris amore ceperat, po-
 tentiores quasdam præstigias adornant, ut mihi ipse
 Josephus 132 accuratissime narrabat. Nam post
 solis occasum vicinos ad tumulos infelicem pue-
 rum adducunt. Ibi enim sepulcra sunt, quæ po-
 lyandria vocantur, cavernæ nimirum rupibus in-
 cisæ. Quo cum illum adduxissent, magicæ quædam
 carmina et execrationes, atque impietatis plenis-
 simas artes adollescentis causa, concepto etiam
 nomine mulieris, expediunt. Interim divino nutu

lam mulierculam fuisse periculo ereptam? Hæc ille.
 Sed quam iniqua sit, ut in plerisque aliis, Casau-
 boni illa castigatio, quamque oscitanter hanc Epi-
 phanii historiam legerit, ex eo satis apparet, quod
 num. 8 scripsit Epiphanius : Ὡς οὐν κατέσχυσαν οἱ
 γήτες· διὰ γὰρ τῆς σφραγίδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πί-
 στειως ἐβοηθήθη ἡ γυνή· τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήπῳ
 κατηχήσεως ἔργον ἐγένετο ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, εὐθα ὄνο-
 μα Χριστοῦ, καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύ-
 ναμις. Quid aliud Epiphanius narrat, quam crucis
 præcipue signum et invocationem nominis Christi
 mulieri præsidium atulisse? Infinita sunt antiquo-
 rum PP. testimonia, quibus illud, quod Casaubo-
 nus negat, efficitur, veterem Ecclesiam vim quam-
 dam salutari crucis signo tribuisse. Cætera ut omit-
 tam, unus omnium instar erit Nazianzeni locus ex
 orat. iii *contra Julianum*, ubi perfidum illum trans-
 fugam narrat, summo suo in metu ac discrimine ad
 crucis confugisse signum, eoque dæmones fugasse :
 Ἐπὶ τὸν σταυρὸν καταφεύγει, καὶ τὸ παλαιὸν φάρ-
 μακον, καὶ τούτῳ σημειοῦται κατὰ τῶν ὀφθῶν, καὶ
 βοθηθὸν ποιεῖται τὸν διωκόμενον, καὶ τὰ ἐξῆς φρικω-
 δέστερα· ἴσχυσεν ἡ σφραγὶς· ἤττωνται οἱ δαίμονες·
 λύονται οἱ φόβοι. Nec absimile eo, quod de sancta
 Justina proditum est, quæ cum a juvene quodam
 ad libidinem Cypriani magi artibus pelliceretur,
 immisum sibi dæmonem eodem crucis signo repu-
 lit : quod ex Eudocia Augustæ orat. *De sancto Cy-
 priano* refert Photius num. 484 : Τούς τε βιαιοτά-
 τους καὶ χαλεπωτάτους τῶν δαιμόνων πέμψας ἐπὶ
 τὴν παρθένον, καὶ ἡσχυμένους, καὶ νενικημένους
 τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀναμαθῶν.
 Igitur τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ perinde ut altera illa,
 Justina dæmonem fugavit. Neque crucis duntaxat
 expressa figura, sed etiam, B. Mariæ Virginis in-
 vocatione, ut Nazianzenus orat. xviii scriptum reli-
 quit : Καὶ τὴν παρθένον Μαρτίαν ἔχετεύουσα βοηθῆ-
 σαι παρθένῳ κινδυνεύουσῃ· *Et virginem Mariam
 rogans, ut periclitanti virgini opem ferret*. Quæ tanti
 Patris auctoritas hodiernæ sectæ imperitiam impie-
 tatemque condemnat.

factum est, ut hæc seni alteri, qui cum Josepho erat, in animum venerint. Qui re cognita omnia cum Josepho communicat. Ac primum calamitatem suam deplorans : O nos, frater, miseros, inquit, ac vasa perdita! cuinam appositi custodes sumus? Quid rei esset sciscitatus Josephus, nihil ante verbis ab eo didicit, quam manu prehensum senex in eum locum eduxit, ubi cum adolescente nefaria illa manus inter mortuorum busta, maleficæ causa, convenerat. Ergo illi foris ad ingressum stantes omnia, quæ ab iis fierent, exaudiunt, iisdemque abeuntibus se subducunt. Neque enim admodum advesperascebat : sed utpote sub occasum solis dubia luce [discerni adhuc oculis aliquid poterat. Mox sceleratis illis a sepulcro digressis, cum collega Josephus ingreditur. Ibi maleficiorum instrumenta reperiunt in humum abjecta, quæ, ut aiebat, humano potu ac sanguine aspersa, immisto pulvere discedentes reliquerant. Tum vero compertæ illorum insidiæ, cognitumque ejus hæc mulieris causa molirentur; itaque quantum artes illæ possent expectabant. Cum nihil venefici isti promovissent, ac se mulier et Christi signo, et fidei præsidio defenderet, cognitum est, adolescentem tres integras noctes illius alliciendæ gratia substitisse, ac demum spe sua frustratum cum impostoribus jurgio contendisse. Tertium hoc Josephus documentum Christianæ religionis habuit, quo nihil adversus Christi nomen crucisque signum valere maleficia comperit, neque propterea Christianus ut esset in animum induxit.

IX. Secundum hæc Christus ei se in somnis objicit : Et, *Ego, inquit, sum Jesus, quem majores tui in crucem egerunt : proinde in me credito.* At Josephus ne ita **133** quidem perpulsum vehementem in morbum ac desperatum incidit. Tum Dominus ei rursus apparens ut in se crederet hortatur, ita valetudinis compotem futurum. Hoc ubi facturum recepit ac repente convaluit, in eadem animi obstinatione perstitit. Quare secundo in morbum delapsus, ac perinde desperatus, cum jam instare tempus extremum Judæi illius cognati crederent, quod ab iis secreto fieri solet mysterium æger audiit. Et enim ex legisperitis quidam natu grandis accedens illius hæc auribus insusurrabat : *Crede, inquit, Jesus sub Pontio Pilato cruci affixum Dei Filium, et ex Maria postea genitum, Christum esse Dei, et a mortuis excitatum : et ad mortuos vivosque judicandos esse venturum.* Omni ego asseveratione confirmo hæc mihi Josephum ipsum in rei gestæ expo-

τῆς προειρημένης γυναικός. Ἐκ Θεοῦ δὲ βουλῆσεως εἰς νοῦν ταῦτα ἤλθε τοῦ ἄλλου πρεσβυτέρου, τοῦ σὺν Ἰωσήπῳ τυγχάνοντος. Ὁ δὲ, αἰσθόμενος τῶν γινόμενων, τῷ Ἰωσήπῳ ἀνακοινοῦται. Καὶ πρῶτον μὲν ταλανίσας ἑαυτὸν, εἶπεν· Τάλαντες, φησὶν, ἡμεῖς, ἀδελφε, καὶ ἀπωλείας σκευή, τίνοι προσεδρεύομεν; ὁ δὲ Ἰωσήπος, τὴν αἰτίαν ἐρωτήσας, οὐ πρότερον ἤκουσε παρ' αὐτοῦ διὰ λόγων, πρὶν, αὐτοῦ λαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ πρεσβυτέρου, ἀπήγαγε τὸν Ἰωσήπον, ἐνθα τὸ ἄθροισμα οἱ φθοριμαῖοι μετὰ τοῦ νεωτέρου ἐν τοῖς μνήμασι μαργαριαίας ἕνεκα ἐποιοῦντο. Καὶ ἐξω μὲν τῆς θύρας στάντες, τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα κατηκροάσαντο· ἐκείνων δὲ ἐξιώντων, ὑπεχώρησαν. Οὐπω γὰρ πολλὰ ἔσπερα ἦν, ἀλλὰ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἡλίου δύσιν, ἐπιδυναμένῳ ὀφθαλμοῦ ἀμαυρῶς ἰδεῖν. Μετὰ οὖν τῶν ἄσεβοστῶν ἐξοδὸν ἀπὸ τοῦ μνημείου οἱ περὶ Ἰωσήπον εἰσῆλθον· καὶ καταλαμβάνουσι καὶ ἄλλα τινὰ ἐπιτηδεύματα περιεργίας χαμαὶ ἐβρίμμενα, οἷς προσκηνώσαντες οὖρα καὶ αἷμα, μίξαντες κόνιν, ὡς ἐκείνοι εἶπεν, ἐξῆλθον. Ἐγνώσαν δὲ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ ποῖαν γυναῖκα αὐτοῖς ἐκακουργήθη ταῦτα, καὶ παρετηροῦντο εἰ κατισχύουσιν. Ὡς οὖν οὐ κατεῖχον οἱ γόητες (διὰ γὰρ τῆς σφραγίδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἐδοθηθή ἡ γυνή), ἐγνώσαν τὸν νεώτερον ἐν τρισὶ νυξὶ διὰ τὴν τοῦ γυναικίου ἀφιξίν προσκαρτερήσαντα, εἰς ὕστερον δὲ μαχεσάμενον τοῖς τὴν περιεργίαν ποιησαμένοις, ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν. Τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήπῳ κατηχήσεως ἔργον ἐγένετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἐνθα ἠνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναμις. Οὐ μὴν δὲ ἐπέισθη Χριστιανὸς γενέσθαι.

Θ'. Ἐπειτα φαίνεται αὐτῷ ἐν ὕπνοις ὁ Κύριος, φάσκων, ὅτι· *Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν οἱ σοὶ γρεῖς ἐσταύρωσαν· ἀλλὰ πιστεῦε εἰς ἐμέ.* Ὁ δὲ, οὐδ' οὕτω πεισθεὶς, ὑπέπεσε νόσῳ μεγάλῃ, καὶ ἀπηγορεύθη. Ὁ δὲ Κύριος πάλιν ὀπτάνεται αὐτῷ, φάσκας αὐτῷ πιστεύειν, καὶ λαθῆσθαι. Ὁ δὲ ἐπαγγελίμμενος ἀνέσφηλε, καὶ πάλιν ἐνέμενε τῇ σκληραυχεῖ. Εἰς δευτέραν δὲ πάλιν ὑποπίπτει νόσον, καὶ ὡσαύτως ἀπηγορεύθη. Ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν (24) ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων, τὸ παρ' αὐτῶν ἀεὶ μυστηριωδῶς γινόμενον παρὰ τούτων ἤκουσε. Τῶν γὰρ νομομαθῶν ἀνὴρ τις πρεσβύτερος ἐλθὼν εἰς τὸ οἶκόν αὐτοῦ ἀπήγγειλε λέγων ὅτι, *Πιστεῦε Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόντος, Υἱὸν Θεοῦ ὄντα, καὶ ἐκ Μαρίας ὕστερον γεγεννημένον, Χριστὸν δὲ ὄντα Θεοῦ, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα· καὶ ὅτι αὐτὸς ἐρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.* Ταῦτα ὁ αὐτὸς Ἰωσήπος ἐν τῇ ὑψηγῆσει σαφῶς μοι ἀνήγγειλεν, ὡς φιλαλήθως ἔστιν

(24) Ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν. Antea legebatur ὑπολειφθεὶς. Vertit enim Corn. *relictusque vel moriturus.* Nos ex Regio codice ὑποληφθεὶς restitimus. Quod et narrationis series postulat. Neque enim moribundum Judæorum, cognati deseruerant; quos mysticum illud insusurrasse dicit. Hic Epiphanius otiosus quidam nugator nimix credulitatis accusat, quod falsa Judæi unius aut alterius narratione inductus existimaverit, morituris omnibus mysterium illud in aurem immurmurari; scribit enim τὸ

παρ' αὐτῶν ἀεὶ μυστηριωδῶς μινόμενον [μυσζόμενον]. Verum ut hæc mera fabula sit, nullam omnino sanctissimus Pater culpam hac in re sustinet; qui quod a fide dignis hominibus acceperat, simpliciter, ut narratum sibi erat, nullo suo interposito iudicio retulit. Quid est autem cur de Christo plerosque id sibi Judæorum persuasisse non putemus? Neque enim mentitum fuisse Josephum comitem vel Calviniianus iste nisi impudenter sinxerit.

είπε·ν. Ἄλλὰ καὶ παρ' ἄλλου τινὸς τὸ τοιοῦτον ἤκουσα ἅτι ἐν τῷ Ἰουδαίῳ διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον, ἀναμίσσον δὲ Χριστιανῶν πολλάκις διατρίβοντος, καὶ Χριστιανούς τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντος, συνοδεύσαντός μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βαιθήλ καὶ Ἐφραΐμ ἐπὶ τὴν ὄρεινὴν ἀνερχομένην ἀπὸ τῆς Ἱεριχοῦς, καὶ ἀντιβάλλοντι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ αὐτοῦ μὴ ἀντιλέγοντος. Θαυμάζοντι δὲ μοι, καὶ ἐρωτῶντι αὐτὸν τὴν αἰτίαν (ἦν γὰρ καὶ νομομαθὴς καὶ δυνάμενος ἀντιλέγειν), τίνας χάριν οὐκ ἀντιλέγει, ἀλλὰ πεῖθεται περὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀκούων τὰ τοσαῦτα· ἀπεκάλυψέ μοι καὶ οὗτος, ὡς μέλλων τελευτᾶν ἤκουσε παρ' αὐτῶν εἰς ἀκοὴν ἕτους ἐν ψιθυρισμῷ, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σταυρωθεὶς Ὑῖὸς τοῦ Θεοῦ μέλλει σε κρίνειν. Ἄλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐναυθᾶ μοι ἐξ ἀληθινῆς ἀκοῆς παρακαίεσθαι.

Ρ. Ἔτι δὲ ὁ Ἰώσηπος ἐν νόσῳ ἦν, καὶ ἀκουσας παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου, ὡς προείπον, μετὰ τῶν ἄλλων, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς σε κρίνει, ἔτι ἐσκληρύνετο. Ὅ δὲ Κύριος πάλιν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλοανθρωπίαν δι' ὄραματός ἐνυπνίου, Ἰδοῦ, φησὶν, ἰώμαί σε· ἀλλὰ ἀναστάς πίστευε. Ἀναστάς δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς νόσου, οὐκ ἐπίστευσεν. Ὑγιαίνοντι δὲ αὐτῷ, φαίνεται ὁ Κύριος πάλιν κατ' ὄναρ, ἐγκαλῶν αὐτῷ δι' ἦν αἰτίαν οὐκ ἐπίστευσεν. Ἐπαγγέλλεται δὲ αὐτῷ λέγων ὁ Κύριος ὅτι, εἰς πληροφροῖαν πίστεως, εἴ τι βούλει ἐν ὀνόματί μου θεοσημεῖον ἐργάσασθαι, ἐπιπάλασαι, κάγω ποιήσω. Μαινόμενος δὲ τις ἦν ἐν τῇ πόλει, ὃς γυμνὸς τὴν πόλιν περιεΐει, φημί δὲ ἐν Τιβεριάδι, καὶ πολλάκις ἐνδιδυσκόμενος τὴν ἐσθῆτα διεβρῆγγυεν, ὡς ἔθος τοῖς τοιοῦτοις. Ὅ οὖν Ἰώσηπος, βουλόμενος ἐν πείρᾳ γενέσθαι τοῦ ὄραματος, διστᾶζων δὲ ἔτι, αἰδοῖ κατείχετο. Παραλαμβάνει γοῦν τοῦτον ἐνδον, καὶ ἀποκλείσας τὴν θύραν, ὕδωρ τε λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα, καὶ σφραγίσας αὐτὸ, ἐβρᾶντισεν ἐπὶ τὸν ἐμμανῆ ἄνθρωπον, φήσας· Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Ναζωραίου τοῦ σταυρωθέντος ἐξελεθε, τὸ δαιμόνιον, ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὕγιης γένηται. Ὅ δὲ ἄνθρωπος, ἀνακράξας μέγα, καὶ χαμαὶ πεσὼν, ἀφρίσας πολλὰ καὶ σπαραχθεὶς, ἔμεινε πολλὴν ὥραν ἀκίνητος. Ἰώσηπος δὲ ὑπενόησε τὸν ἄνθρωπον τεθνᾶναι. Ὅ δὲ μετὰ ὥραν, διατριψάμενος τὸ πρόσωπον, ἀνέστη· καὶ ἰερώμενος τὴν ἰδίαν γύμνωσιν, ἑαυτὸν ἔκρυψε, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ ἐπέτιθει, μηκέτι φέρων ἰδεῖν τὴν ἰδίαν γύμνωσιν. Ἰμάτιον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου, ἐξ ὧν εἶχεν, ἐνδύθει, εἰς κατάστασιν συνέσεως καὶ σωκρονισμοῦ ἔλθων, τῷ τε ἀνδρὶ πολλὰ εὐχαριστήσας καὶ Θεῷ, γνοὺς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔτυχε τῆς σωτηρίας, ἐν τῇ πόλει διεφθίμζε τὸν ἄνδρα, καὶ γνωστὸν ἐγένετο τοῖς ἐκεῖσε Ἰουδαίοις τοῦτο τὸ σημεῖον. Θρύλλος δὲ πολὺς ἠκολούθησεν ἐν τῇ πόλει, λεγόντων· ὅτι Ἰώσηπος τὰ γαστροφυλάκια ἀνείξας, καὶ εὐρὼν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναγνοὺς, σημεῖα μέγала ἐργάζεται. Ἦν δὲ ἀληθὲς τὸ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενον, οὐχ ὡς δὲ αὐτοὶ ὑπ-

nenda serie narrasse. Quod insuper ab alio quopiam accepi, qui Judæus adhuc ob illorum metum erat, atque inter Christianos persæpe degebat, eosque et observabat plurimum et amabat: qui per Bethelis Ephraimique solitudinem ab urbe Hierichuntis ad montium juga tendenti mihi comitem se itineris adjunxit. Huic ego cum de Christi Domini adventu nonnulla proponerem, nulla in re contradicebat. Qua re plurimum admiratus, quid causæ tandem esset hominem interrogavi (et erat alioqui legis suæ peritus, ac disputandi sane non expers), cur, inquam, mihi nihil responderet, ac de Christo Jesu Domino nostro mihi consentiret. Ad quæ ille subjecit, moribundum se quandoque a Judæis insurrari sibi in aurem leviter audisse, Jesus Christus crucifixus Dei Filii de te judicabit. Sed hæc hactenus, quod ad rem præsentem attinet, revera ut accepimus dicta sunt.

X. Redeo jam ad Josephum. Is cum in morbo adhuc esset, et a seniore inter alia hæc quæ diximus inaudisset, Jesus Christus de te judicabit, animus nihilominus obfirmabat. Igitur Dominus pro ingenti sua erga homines misericordia iterum ei se in somnis objicit, Teque, ait, sanitati restituo; surge, modo, et nunc demum credito. Verum ubi convaluit, ne tum quidem credidit. Iterum ergo recuperata jam sanitate per visum ei Dominus offertur, et quod nondum credidisset accusat. **134** Inde amplissima quædam promittens sic alloquitur: Ut tibi, inquit, de religionis meæ fide constet, si quod in nomine meo prodigium efficere volueris, meipsium invoca, ego tibi præstabo. Erat in urbe Tiberiade furiosus quidam, nudo corpore circumcursans, qui cum sæpius indueretur, ut ejusmodi hominum mos est, vestes suas lacerabat. In eo Josephus quæ per visum acceperat experiri gestiens, dubitare tamen nonnihil, ac pudore retardari. Confirmato tandem animo intra ædes adducit; et oclusis foribus aquam manibus hauriens, et amentem illum cruce consignatum aspergens: In nomine, inquit, Jesu Nazareni crucifixi exi, dæmon, ab hoc homine, isque sanus esto. Ad hæc ille vociferans et humi procumbens, atque ex ore spumas agens, seseque difanians diu permansit immobilis, ut mortuum jam esse Josephus crederet, donec interjecto horæ spatio vultum perfricans surrexit. Tum se nudum animadvertens occultare, ac manibus pudenda protegere, eo se habitu corporis esse permoleste ferre. Denique veste ab Josepho ex iis quarum copia erat injecta, sibi restitutus animoque compositus magnas illi secundum Deum gratias egit, cujus se beneficio liberatum agnosceret: eundemque tota urbe pervulgavit. Ita Judæorum omnium qui istic erant aures miraculi illius fama pervasit. Ex quo rumor ingens percubuit, ita illis jactantibus: Josephus aperto gazophylacio scriptum Dei nomen invenit, eoque lecto miracifica por-

¹ γρ. θεασάμενος. ² γρ. ἔκρυπτε.

tenta ac prodigia facit. Neque falso ista differebantur, etsi non eo quo illi suspicabantur modo contigerant. Interim Josephus inveterata pertinacia obduruerat. Sed clementissimus Dominus, qui sese diligentibus præclara quædam offert consequendæ salutis præsidia, eadem illis impertit, quos æternæ vitæ felicitate dignari constituit.

XI. Per idem tempus cum jam patriarcha Judas (ita enim forte vocabatur) ad robustam ætatem pervenisset, Josephum præmii loco apostolatus (dignitatis id nomen est) honore ac commodis exornat. Inde cum litteris in Ciliciam proficiscitur. Quo cum accessisset, unoquoque ex oppido decumas **135** ac primitias a provincialibus Judæis exigebat. Ac tum casu contigit, ut nescio qua in urbe in vicina ecclesiæ domo diversaretur. Exinde contracta cum episcopo familiaritate clam ab eo Evangeliorum librum postulat, ac legit. Et quoniam pro ea quam gerebat apostoli functione (ita enim, ut diximus, ea dignitas vocatur) summam præ se gravitatem, atque in constituenda disciplina severitatem ferebat, cui rei præstandæ fuerat electus, ac plerosque synagogis præfectos, et sacerdotes, ac presbyteros et Azanitas, quo nomine diaconos aut ministros appellant, homines improbos in ordinem redegerat ac dignitate privarat, multorum in se convertit odia: qui ut eum ulciscerentur, curiosius explorare et quæ ab illo gererentur inquirere summopere cupiebant. Ob eas igitur causas acutissime tandem oderati ex improviso impetum in ædes faciunt, atque in ipsa Evangeliorum lectione Josephum opprimunt. Hic libro de manibus erepto hominem corripunt, et ad terram allisum vociferantes, maximisque contumeliis vexantes in synagogam abducunt, virgisque cædunt. Primum hoc ab illo legitimum certamen pro fide susceptum. Ad hæc accurrit urbis episcopus, eumque ex illorum manibus eripit. Alias deinde cum iter agentem offendissent, sic enim ipse narrabat, in Cydnum abjiciunt; atque illum impetu fluminis abreptum ac sub aquas demersum periisserati magnopere gavisi sunt. Sed is servatus postea celestis lavatione dignatus est. Hinc ad comitatum proventus ad Constantini imperatoris amicitiam pervenit, eique quidquid sibi acciderat exposuit; principem se Judæos inter dignitatis locum habuisse; sed visa sibi frequentia divinitus oblata, invitante Domino, ut ad fidei cognitionisque suæ sanctissimam sortem ac salutem sese transferret. At optimus imperator, Christique revera servus, et divino quodam inter principes ardore post Davidem, Ezechiam, et Josiam æstuans, hoc illi dignitatis præmium, quod paulo ante retulimus, contulit, comitemque fecit, jubens insuper ut quidquid vellet optaret. **136** Ille nihil aliud nisi hoc unum maxi-

¹ γρ. ἀφαρπαγέντα.

(25) Οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος. Variis modis explicari verba ista possunt: sive eo sensu, quem reddidimus; sive quem Cornarius expressit: Sic enim se facere vræstendebat.

A ενδουν. "Ετι δὲ ἐπέμενον Ἰωσήπος σκληρυνόμενος τῇ καρδίᾳ. Ἄλλὰ ὁ φιλόανθρωπος θεὸς, προφάσεις αἰετιδοῦς σωτηρίας τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶς, ταύτας παρέχει τοῖς εἰς ζωὴν καταξιούμενοις ἀνθρώποις.

IA'. Συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν Ἰωσήπον μετὰ τὸ ἀδρυνθῆναι Ἰουδαν τὸν πατριάρχην, ὃν προεῖπομεν (τάχα γὰρ οὕτως ἐλέγετο), ἀμοιβῆς ἕνεκα γέρας τῶν Ἰωσήπου τῆς ἀποστολῆς δοῦναι τὴν ἐπικαρτίαν. Καὶ μετ' ἐπιστολῶν οὗτος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κιλικίαν γῆν. Ὅς, ἀνελθὼν ἐκεῖσε, ἀπὸ ἐκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας τὰ ἐπιδέκατα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰουδαίων εἰσέπραττεν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ κατάγεται πλησιαίτερον τῆς ἐκκλησίας, οὐκ οἶδ' εἰπεῖν ἐν ποίᾳ πόλει. Φιλιούται δὲ τῷ ἐκεῖσε ἐπισκόπῳ, ὃς λεληθῶτως ἤτησε παρ' αὐτοῦ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ ἀνέγνω. Ἐπεὶ οὖν, οἷα ἀπόστολος (οὗτως) γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται, ἐμβριθέστατος καὶ καθαρεύων δῆθεν τὰ εἰς κατάστασιν ἐνομιμίας, οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος (25), πολλοὺς τῶν κακῶν κατασταθέντων ἀρχισυναγωγῶν, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς (26) διακόνων ἐρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἔνοχοιτετο, οἷτινες ὡς περ ἀμύνασθαι αὐτὸν πειρώμενοι πολυπραγμονεῖν τούτον καὶ ἰχνηλατεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα οὐ μικρῶς ἐσπούδαζον. Διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν πολυπραγμονήσαντες, ἀθρόως εἰσέφρησαν οἰκᾶς εἰς τὸ αὐτοῦ ἐφέστιον, καὶ καταλαμβάνουσι αὐτὸν τὸν Εὐαγγέλια διερχόμενον· τὴν τε βίβλον κατέχουσι, τὸν δὲ ἄνδρα ἀρπάζουσι, σύροντες χαμαὶ, καὶ βοῶντες, καὶ αἰκίας ἐπιφέροντες οὐ τὰς τυχοῦσας, ἀπάγουσι μὲν εἰς τὴν θυναγωγὴν, καὶ μαστίζουσι τούτον, καὶ κατὰ τὸν νόμον οὗτος αὐτῷ πρῶτος ἀγὼν γίνεται. Ἐπέστη δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, καὶ ἀφείλετο αὐτόν. Ἄλλοτε δὲ καταλαμβάνουσι αὐτὸν ἐν ὀδοπορίᾳ τινί, ὡς ἡμῖν ὑφηγησάτο, καὶ ῥίπτουσι αὐτὸν εἰς Κύνδον τὸν ποταμόν. Τῷ δὲ βρέματι αὐτὸν¹ ἀρπαγέντα ἐτόπασαν, μὴ πη ἀραδίῳ ἐποδρῦχος γενόμενος τοῖς ὕδασι· καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τούτῳ. Ὁ δὲ μικρῷ ὕστερον λουτροῦ ἀγίου καταξιοῦται· ἐσώθη γάρ. Ἄνεσι δὲ ἐπὶ τὸ κομητᾶτον, καὶ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ φιλιούται, καὶ ἀνέθετο αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἅπαντα, ὡς ἦν τῶν κατ' Ἰουδαίους ἐξοχωτάτης ἀξίας, καὶ ὡς αἱ θεοπτεῖαι αὐτῷ πάντῃ ἐφαίνοντο, Κυρίου αὐτὸν προσκαλουμένου εἰς τὴν ἁγίαν κλῆσιν καὶ σωτηρίαν τῆς κατ' αὐτὸν πίστεως τε καὶ γνώσεως. Ὁ δὲ ἀγαθὸς βασιλεὺς, δοῦλος ὢν Χριστοῦ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τὸν κατὰ θεὸν ζῆλον ἐν βασιλευσί μετὰ Δαβὶδ καὶ Ἐζεκιάν καὶ Ἰωσὶαν κεκτημένος γέρας αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἦδη προεῖπον, ἀξιώματος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ. Κόμητα

(26) Καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς. Judæi ἤτι vocant synagogæ ministrum, vel ædituum. Vide Eliam in *Thisibi*.

γὰρ αὐτὸν κατεστῆσε (27), φήσας αὐτῷ αἰτεῖν πάλιν ὁ βούλεται. Ὁ δὲ οὐδὲν ἤθελε πλὴν τοῦτο μέγιστον χάρισμα τυχεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως, τὸ ἐπιτραπῆναι, καὶ διὰ προσταγματος βασιλικοῦ οἰκοδομῆσαι Χριστῷ ἐκκλησίας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις τῶν Ἰουδαίων. Ἐνθα τις οὐδέποτε ἔσχευεν οἰκοδομῆσαι ἐκκλησίας, διὰ τὸ μήτε Ἑλληνα μήτε Σαμαρείτην μήτε Χριστιανὸν μέσον αὐτῶν εἶναι. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐν Διοκαιοσαρεῖα, τῇ καὶ Σεφουρῖν, καὶ ἐν Ναζαρέτ, καὶ ἐν Καφαρναούμ, φυλάσσεται παρ' αὐτοῖς τοῦ μὴ εἶναι τινα ἄλλου ἔθνους.

IB' Λαθῶν δὲ ὁ Ἰωσήπος τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ ἀξιωματοῦ ἐπὶ τὴν Τιβεριάδα ἔχεν, ἔχων καὶ ἐπιστολάς ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὄφνησις παρὰ τοῦ βασιλέως τετιμημένος. Ἀρχεται γοῦν ἐν Τιβεριάδι κτιζεῖν. Β Ναὸς δὲ μέγιστος ἐν τῇ πόλει προὔπηρχε τάχα, οἶμαι, Ἀδριάνειον τοῦτο ἐκάλεον. Ἀτελὲς δὲ τοῦτο τὸ Ἀδριάνειον διαμένον τάχα οἱ πολῖται εἰς δημόσιον λουτρὸν ἐπειρῶντο ἐπισκευάσαι. Ὅπερ εὐρῶν ὁ Ἰωσήπος ἐκ τούτου τὴν πρόφασιν ἔσχε. Καὶ ὡς ἤδη εὖρε διὰ τετραπῆχων λίθων τετραπέδων, ἕως ὕψους τινὸς ἀνεγτηγερμένον, ἐνετύθεν ἀρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν. Ἀσθέντου δὲ ἦν χρεῖα καὶ τῆς ἄλλης ὕλης. Καμίνους τοίνυν ἐξῶθεν τῆς πόλεως πολλὰς προσέταξε γενέσθαι, τάχα τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ· φούρνακας δὲ ἐπιχωρίως ταύτας καλοῦσιν. Οἱ δὲ θεῖνοι, καὶ πρὸς πᾶν ἐπιχείρημα εὐτολμοὶ Ἰουδαῖοι, τῆς παρ' αὐτοῖς ἀελ γινομένης μαγγανείας οὐκ ἀπείχοντο. Μαγείας γὰρ τισι καὶ περιεργίαις τὸ πῦρ καταδοῆσαι οἱ γεννάδοι Ἰουδαῖοι ἐπετριβήσαν· ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἔσχευαν. Ἦργει γοῦν τὸ πῦρ, καὶ οὐκ ἔπραττεν, ἀλλὰ τῆς ἰδίας, ὡς εἶπεῖν, φύσεως ἐκτὸς ἐγένετο. Ὡς δὲ οἱ τὴν καυστικὴν ὕλην παραβάλλειν τῷ πυρὶ ἐπιτεταγμένοι, φημὶ δὲ ῥύπακας, εἴτ' οὖν φρύγανα, παραθέντες οὐκ ἐνήργουν, τῷ Ἰωσήπῳ τὸ πραχθὲν ἐσήμαναν. Δηχθεῖς οὖν τὴν φρένα ὁ ἀνὴρ, καὶ ζήλῳ ἀρθείς τῇ πρὸς τὸν Κύριον, ἔδραμεν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ὕδωρ κελεύσας ἐνεχθῆναι ἐν ἄγγει, ἐν καμψάκῃ φημὶ, κακούδιον δὲ τοῦτο (28) οἱ ἐπιχωριοὶ καλοῦσι, λαθῶν τὸ αὐτὸ ἄγγος τοῦ ὕδατος ἐν-

(27) *Κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστῆσε.* Comitum dignitas nudus sine magistratu ac functione plerumque titulus fuit; ut ex Theodosiano codice constat. Hanc Constantinus plerisque, ut refert Eusebius, concessit. Eadem per honorarios codicillos a principe conferebatur. Qua de re ad Themistii orat. iv pluribus disputavimus, ubi ejusmodi codicilli δέλτοι σφυρηλάτοι appelluntur a Themistio. In quo ridicula est anonymi conjectoris, qui de suburbicariis nuper scripsit, oscitantia cum pari impudentia conjuncta. Scripserat Themistius oratione illa iv, pag. edit. nostræ 117, se, cum posset omnibus illis ex imperatoris liberalitate commodis, ac voluptatibus, deliciisque perfrui, ὁπόσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις, hoc est, quæ tabulas illas consequuntur *malleo duciles*, communibus illis fructibus fuisse contentum, quos cives cæteri publicis tesseras atque imperatoris largitione consequerentur. Hoc in loco δέλτους σφυρηλάτους conjector nihil aliud quam tesseras esse contendit. Verum quid esse potest absurdius, quam ex tesseri illis frumentariis credere μακρόν illum κατάλογον τῆς τρυφῆς, καὶ τῆς εὐκαθείας redundare posse? Præsertim cum, uti

mi beneficii loco postulavit, sibi ut in Judæorum pagis omnibus et oppidis exstruendarum in Christi honorem ecclesiarum potestas imperatoris edicto fieret. Quibus in locis nemo unquam ecclesias ædificare potuerat; quod nullus inter eos neque gentilis, neque Samaritanus, neque Christianus habitaret. Præsertimque Tiberiade, Diocæsareæ, quæ et Sephurim dicitur, Nazareti, Capharnaûmi, ubi diligenter hoc observant, nemo ut gentis alterius domicilium illic habeat.

XII. At Josephus acceptis cum ea potestate ac dignitate litteris Tiberiadem perrexit, unaque et diplomata secum attulit, quibus impensas e fisco caperet, cum privatim ipse stipendia ex eodem acciperet. Igitur Tiberiade ecclesiam ædificare cœpit. Erat in eadem urbe templum ingens olim exstructum, quod Adrianum, nisi fallor, appellabant. Quod cum imperfectum hactenus mansisset, oppidani publicas in balneas commutare studebant. Hoc Josephus nactus, ad id quod animo conceperat accommodare instituit. Et ut quadrato lapide quaternum cubitorum certam ad altitudinem erectum invenerat, veteri structuræ novam ecclesiæ molem imponere statuit. Ad id calce viva opus erat, reliquaque omni materia. Igitur caminos extra urbem fieri non paucos imperat, septenos circiter, quos vulgo fornaces nominat. Sub hæc Judæi ad audenda quælibet projecti ad usitata ei genti maleficia confugiunt. Etenim magicis carminibus ac præstigiis vim ignis impedire egregii homines aggressi sunt; sed non perpetuo potuerunt. At initio tamen cessabat ignis, nihilque coquebat, naturæ suæ velut officio destitutus. Tum qui suppeditando igni pabulo, virgultis scilicet ac fructicibus erant appositi, cum nihil se prolificere animadvertent, rem ad Josephum deferunt. Pupugit ea res hominem, statimque colesti in Dominum ardore succensus extra urbem advolat; aquam postulat; affertur in æneo vase, quod campæcen vulgo, illic cacubium vocant. Eo coram omnibus accepto (nani

dixi, tesserarum illa commoda, quæ cum cæteris communia caperet, illis opponat, quæ ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. Age vero; cum orat. vi, pag. 166, negat ἐπ' ἐκείνη τῇ δέλτῳ, qua πολιάρχίαν, hoc est urbis præfecturam, obtinuerat, gloriari sese; sed de alia potius, ἣν οὐκ ἐποίησαν ἔλεφαντουργοὶ οὐδὲ χρυσοχόοι, hoc est imperatoris filio, quem parens fidei suæ commiserat, estne ut frumentariam tesseram conjector hic somniet? Ut ad Josephum redeam, confer cum hoc loco quæ Eusebius ii et iii *De vita Constantini* refert, quanto hic constituendarum ubique ecclesiarum studio flagaverit, utque easdem publicis sumptibus exædificari voluerit.

(28) *Κακούδιον δὲ τοῦτο.* Forte Κουκούμιον. Habes hic aquæ benedictione consecratæ usum insignem atque fructum. Cui, cum hæc scriberem, affine quiddam ac geminum occurrit apud Photium, num. 96, ex Georgio Alexandrino in *Actis sancti Chrysostomi*. Ubi inter cætera Euclia ejusdam filium refert a B. Chrysostomo aquæ, cui signum crucis impresserat, aspersione desperatissimo a morbo liberatum.

ad hoc spectaculum Judæorum turba convenerat, ut rei eventum, ac quid tandem Josephus ageret viderent), **137** crucis signum super illud digito ducit, ac Jesu nomen invocans magna voce sic loquitur : In nomine Jesu Nazareni, quem mei pariter atque horum omnium, qui hic astant, majores in crucem egerunt, hæc aqua vim habeto ad magicas artes, maleficiaque omnia restinguenda, quæ isti compararunt, ab eademque vis igni sua restituatur, quo Domini domus absolvi possit. His dictis, fornacibus singulis aquam aspergit. Ita dissolutis præstigiis coram omnibus, ignis efferbuit. Quo miraculo commota turba magnis vocibus exclamavit : Unus est Deus, qui Christianos adjuvat ; itaque discessit. Ac sæpe alias vexantibus Judæis tandem veteris templi partem extruxit, in eaque parvam ecclesiam condidit. Post inde discedens Scythopoli consedit. Diocæsareæ porro aliisque in oppidis postremo ecclesias ædificavit. Ad hæc obiter narranda digressi fuimus, eorum occasione librorum, qui apud Judæos translati reperiuntur, cujusmodi est Joannis Evangelium, et apostolorum Actus Hebraice conversi. Sed de hac historica relatione hactenus.

XIII. Nunc ad inchoatam de Ebionitis narrationem regredior. Siquidem ob Matthæi Evangelium eo delapsa est oratio, ut ad eam quæ ad aures nostras pervenerat historiam enarrandam necessario sese converteret. Igitur in eo, quod penes illos est, Matthæi Evangelio, quanquam ne integrum quidem illud habent, sed adulteratum ac mutilum, idque ipsum Hebraicum vocant, ita scriptum est : Fuisse certum hominem, nomine Jesum, annorum circiter triginta, qui nos elegerit ; qui Capharnaumens in Simonis, cognomine Petri, ædes ingressus est, apertoque ore suo dixit : Cum secundum Tiberiadis locum transirem, Joannem et Jacobum Zebedæi filios elegi, et Simonem, et Andream, et Thaddæum, et Simonem Zeloten, et Judam Iscarioten, et te Matthæum ad telonium sedentem vocavi, ac me ipse secutus es. Volo itaque duodecim vos apostolos esse ad testimonium Israelis. Et erat Joannis baptizans, et exierant ad eum Pharisei, **138** et baptizati sunt, et omnis Hierosolyma. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum et zonam pelliceam circa lumbos suos : et cibus ejus erat mel silvestre, cujus sapor erat mannæ similis, velut lagani frixi cum oleo. Quod eo faciunt, ut veritatis sermonem in mendacium commutent, et pro eo quod est ἀκρίδας, hoc est locustas, ἐγκρίδας, hoc est epichyta mellita substituant. Porro Evangelium illorum sic incipit : Factum est in diebus Herodis regis Judææ, ut veniret Joannes ba-

(29) Οὗ ἡ γεῦσις ἦν τοῦ μάννα. Qui tam absurda interpretatione fucum hujc loco faciebant hæretici, ad ea respiciebant, quæ Exod. xvi et Num. xii, de manna leguntur : cujus gustus fuisse dici-

ωπιον πάντων (συνθηροῖσθαι δὲ πλῆθος Ἰουδαίων ἐπὶ τὴν θάλασσαν, τὸ ἀποθηροῦσθαι ἰδεῖν σπουδάζοντες, καὶ ὁ τι ἐπιχειρήσειεν Ἰωσήπος πράττειν), μεγάλη τῆ φωνῆ ὁ ἀνὴρ σταυροῦ σφραγιδα ἐπιθεὶς τῷ ἄγγει διὰ τοῦ ἰδίου δακτύλου, καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, εἶπεν οὕτως· Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, οὗ ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες μου καὶ τούτων πάντων τῶν περιστάσεων, γένηται δύναμις ἐν τούτῳ τῷ ὕδατι εἰς ἀθέτησιν πάσης φαρμακείας καὶ μαγείας, ἧς οὗτοι ἐπραξαν, καὶ εἰς ἐνέργειαν δυνάμεως τῷ πυρὶ εἰς τὸ ἐπιτελεσθῆναι τὸν οἶκον Κυρίου. Καὶ οὕτως λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ φαίνει ἐκάστῳ φούρναιον ἐκ τοῦ ὕδατος. Καὶ ἀνελύετο μὲν τὰ φάρμακα, τὸ πῦρ δὲ ἐνώπιον πάντων ἀνεβλύστανεν. Οἱ δὲ παρόντες ὄχλοι, κραυγάζοντες, Εἰς Θεὸς ὁ βοηθῶν τοῖς Χριστιανοῖς, ἀνεχώρησαν. Πολλὰκις δὲ κακούτων τὸν ἀνδρα ἐκείνιον, εἰς ὑστερον μέρος τι τοῦ νοῦ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσας, καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσας, οὕτως ἐκείθεν ἀνεχώρησεν. Ἐν Σκυθοπόλει δὲ ἐλθὼν, κατέμεινεν. Ἐν Διοκαισαρείῃ δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ τελείως φροδομήσε. Ταῦτα δὲ πραχθέντα, καὶ ἐνταυθὰ μοὶ ἐπιμνησθέντα ἕνεκεν τῆς τῶν βίβλων ἐρμηνείας, πῶς ἀπὸ Ἑλληνίδος τὴ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον εἰς Ἑβραῖδα μετέπεσε, καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ἕως ὧδε τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ὑφηγήσεως ἐχέτω.

II'. Ἐπάνειμι δὲ τὴν κατὰ Ἐβίωνος ποιούμενος ἀκολουθίαν. Διὰ γὰρ τὴ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον προῖων ὁ λόγος τὴν ἀκολουθίαν εἰς ἡμᾶς ἐλθούσης γνώσεως παραθέσθαι ἠνάγκασεν. Ἐν τῷ γοῦν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγέλιῳ κατὰ Ματθαῖον ὀνομαζομένῳ, οὐχ ὅλη δὲ πληρυστάτω, ἀλλὰ νενοθευμένῳ, καὶ ἱεροτηριασμένῳ, Ἑβραϊκὸν δὲ τοῦτο καλοῦσιν, ἐμφέρεται, ὅτι· Ἐγένετο τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὃς ἐξελέξατο ἡμᾶς. Καὶ ἐλθὼν εἰς Καφαρναούμ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ ἐπικληθέντος Πέτρου, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπε, Παρερχόμενος παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος· ἐξελεξάμην Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ Σίμωνα, καὶ Ἀνδρέαν, καὶ Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην, καὶ σε τὸν Ματθαῖον καθεζόμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου ἐκάλεσα, καὶ ἠκολούθησάς μοι. Ὑμᾶς οὖν βούλομαι εἶναι δεκαδύο ἀποστόλους, εἰς μαρτύριον τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων, καὶ ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν Φαρισαῖοι, καὶ ἐβαπτίσθησαν, καὶ πᾶσα Ἱερουσόλυμα. Καὶ εἶχεν ὁ Ἰωάννης ἔνδυμα ἀπὸ τριγῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· καὶ τὸ βρῶμα αὐτοῦ, φρσί, μελι ἄγριον, οὗ ἡ γεῦσις ἦν τοῦ μάννα (29), ὡς ἐγκρίς ἐν ἐλαίῳ· ἵνα δῆθεν μεταστρέψωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς ψεῦδος, καὶ ἀντὶ ἀκρίδων ποιήσωσιν ἐγκρίδας ἐν μέλιτι. Ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίου ἔχει, ὅτι· Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἦλθεν Ἰωάννης βαπτίζων

tur, ὡς ἐγκρίς ἐν ἐλαίῳ. Sed nec minus ridicule nostri temporis hæretici quidam vocem ἀκρίδας depravare conati sunt.

βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ὃς ἐλέγετο εἶναι ἐκ γένους Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως, καὶ Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, καὶ ἐξήρχοντο πρὸς αὐτὸν πάντες. Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ἐπιφέρει, ὅτι, τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος, ἦλθε καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον ἐν εἰδει περιστερᾶς κατελθούσης καὶ εἰσελθούσης εἰς αὐτόν. Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσα· *Σὺ μου εἶ ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ἠδδόκησα*· καὶ πάλιν· *Ἐγὼ σήμερον γενήνηκά σε*. Καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα. Ὁ ἰδὼν, φησὶν, ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ· *Σὺ τίς εἶ, Κύριε*; Καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν· *Ὁυτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠδδόκησα*. Καὶ τότε, φησὶν, ὁ Ἰωάννης προσπεσὼν αὐτῷ ἔλεγε· *Δέομαι σου, Κύριε, σὺ με βάπτισον*. Ὁ δὲ ἐκώλυεν αὐτῷ, λέγων· *Ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρόπον πληρωθῆναι πάντα*.

ΙΔ'. Ὅρα δὲ τὴν παρ' αὐτοῖς παραπεποιημένην πανταχόθεν διδασκαλίαν, πῶς πάντα χωλὰ, λοξὰ, καὶ οὐδεμίαν ὀρθότητα ἔχοντα. Ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκράς, τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου διὰ τῆς γενεαλογίας, βούλονται περιστῆναι ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν. Οὗτοι δὲ ἄλλα τινὰ διανοοῦνται. Παρακόψαντες γὰρ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γενεαλογίας, ἄρχονται τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι, ὡς προείπον, λέγοντες, ὅτι Ἐγένετο, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα, ἦλθέ τις Ἰωάννης ὀνόματι βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ βούλονται τὸν μὲν Ἰησοῦν ὄντως ἄνθρωπον εἶναι, ὡς προείπον, Χριστόν δὲ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὸν ἐν περιστερᾶς¹ καταβεβηκότα, καθάπερ ἦδη καὶ παρ' ἄλλαις αἰρέσεσιν εὐρίσκομεν συναφθέντα αὐτῷ, καὶ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγεννημένον. Πάλιν δὲ ἀρνοῦνται εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον δῆθεν ἀπὸ τοῦ λόγου, οὗ εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ ἀναγγεῖλαι αὐτόν, ὅτι *Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐξῶ ἐστήκασιν*, ὅτι *Τίς μου ἐστὶ μήτηρ καὶ μοι ἀδελφοί*; *Καὶ ἐκτείνας ἐπὶ τοὺς μαθητὰς τὴν χεῖρα, ἔφη· Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου καὶ ἡ μήτηρ, οἱ ποιοῦντες τὰ θελήματα τοῦ Πατρὸς μου*. Ἐντεῦθεν, ὡς ἔφη τῆς πάσης κωβείας μεμεστωμένος ὁ Ἐβλιὼν διὰ πολλῶν μορφῶν ὑποφαίνει ἑαυτόν· ὡς εἶναι τεράστιον κατὰ τὰ ἄνω μοι προδεδηλωμένα.

ΙΕ'. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ (30) βίβλοις, δῆθεν ταῖς *Περίοδοις* καλουμέναις *Πέτρου*, ταῖς διὰ Κλημεντος γραφεῖσαι, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἔασαντες, ὡς αὐτὸς Κλημης αὐτοῦς κατὰ πάντα ἐλέγχει, ἀφ' ὧν ἔγραψεν Ἐπι-

plizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio, quem ferebant ex genere esse Aaronis sacerdotis, filius Zachariæ et Elizabethæ, et egrediebantur ad illum omnes. Tum longe postea subjungit : Baptizato populo venit et Jesus, et a Joanne baptizatus est. Cumque ascendisset ex aqua, aperti sunt cœli, et vidit Spiritum Dei sanctum columbæ species descendentis et intrantis in sese. Et vox reddita de cœlo dicens : *Tu es Filius meus dilectus, in te mihi complacui*. Et iterum : *Ego hodie genui te*. Statimque eo in loco lux ingens affulsit. Qua conspecta Joannes sic eum alloquitur : *Tu quis es, Domine? Rursumque lapsa vox de cœlo : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Ad hæc Joannes ad ejus pedes accidens : *Quæso, inquit, Domine, tu me ipse baptiza*. At ille prohibebat eum dicens : *Sine; ita enim decet nos implere omnia*.

XIV. Vide quam sit eorum undequaque depravata doctrina; quam claudicantia, distortaque sint omnia, nec recti quidquam contineant. Cerinthus enim et Carpocrates eodem Matthæi, ut quidem volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christique genealogia probare nituntur, Christum e Josephi et Mariæ semine esse procreatum. Illi contra aliud omnino statuunt. Nam omni illa genealogia amputata, inde unde diximus initium deducunt : Factum est in diebus Herodis regis Judææ, sub principe sacerdotum Caiapha, ut veniret quidam, Joannes nomine, baptizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio, etc. Quandoquidem Jesum, ut diximus, merum hominem exstitisse putant, in eoque 139 resedisse Christum, qui columbæ specie sit illapsus, cum eoque conjunctus; id quod aliis insuper hæresibus placuisse reperio; ita Jesum ipsum esse Christum ex utriusque parentis semine prognatum. Rursum vero non hominem esse Christum ex hoc ejus responso colligunt, quod, cum renuntiatum e- set : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant*, hunc in modum reddidit : *Quæ est mater mea, et fratres mei? et exiendens manum in discipulos dixit : Illi sunt fratres mei, et mater mea, qui faciunt voluntatem Patris mei*². Hinc ille præstigiis instructus Ebion varias se in larvas atque effigies deformat, ut ex iis quæ initio dicta sunt tetrum et horrible quoddam esse monstrum appareat.

XV. Sunt et alii libri quibus utuntur, velut *Petri circuitus* a Clemente conscripti, quo in libro paucis veris relictis cætera supposuerunt : quem admodum Clemens ipse omnibus illos modis redarguit iis *Epistolis circularibus*, quæ ab eo scriptæ in

¹ Supple εἶδει. ² Matth. xii, 47-50.

(30) Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ. De libro, qui *Περίοδοι Πέτρου* inscriptus erat, meminit Athan. in *Syn.* et inter apocrypha cum aliis recenset. Vel-

uti sunt *Περίοδοι Πέτρου*, *Περίοδοι Ἰωάννου*, *Περίοδοι Θωμᾶ*, *Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶ*, *Διδαχὴ ἀποστόλων*, *Κλημεντία*, etc. [Vide *Patr. Gr. t. I et II.*]

sacrosanctis ecclesiis leguntur. Ex quibus constat longe ab iis quæ in *Circuitibus* illis sub ejus nomine adulterina exstant, illius fidem ac sermonem abhorruisse. Etenim virginitatem Clemens edocuit, isti repudiant: ille Eliam Davidem et Sampsonem omnesque prophetas commendat; Ebionitæ detestantur. Quare in *Circuitibus* istis suum ad institutum accommodarunt omnia, ac de Petro plurima mendacia confinxerunt. Cujusmodi est inter cætera, quotidie illum castimoniam causa lavisse, quod isti facere consueverunt. Tum ab animatis omnibus et carnibus, reliquoque omni, quod carne constet, abstinnisse; quoniam ab iis tam Ebion olium, quam hodie Ebionitæ omnes abhorrent. Cumque aliquem ex illis interrogaveris, cur tandem ab animatis sese contineat, aliud nihil præter hoc imperitum et insulsum excipiet, quod illa e corporum coitu concubituque gignantur, se idcirco non vesci. Ex quo illud consequens est, hos ipsos qui ex eodem viri feminæque complexu nati sunt, abominandos esse, si vera sunt quæ ex ore suo stulte ac ridicule vomuerunt.

. XLVI. Cæterum baptismo quoque præter quotidianum illum initiantur, et ex Christianorum Ecclesiæque imitatione mysteria quædam quotannis celebrant, 140 in quibus panes azymos, et ad alteram mysterii partem meram aquam adhibent. Duos, ut jam dixi, a Deo constitutos asserunt, Christum et diabolum. Quorum illi futuri, huic præsentis sæculi potestas est commissa, idque adeo Omnipotentis illius mandato ad cujusque postulationem esse factum. Ob id Jesum ex virili semine productum affirmant, et electum; itaque Dei Filium appellatum ab eo Christum, qui in ipsum columbæ figura de cælo delapsus est. Negant vero a Deo illum esse Patre genitum, sed tanquam unum ex archangelis creatum, et iis tamen majorem; qui et angelis, et universis quæ sunt ab Omnipotente condita dominetur, et in hunc orbem venerit, atque hoc, quod est in illorum Evangelio, docuerit: Ego, inquit, ad abroganda sacrificia veni, et nisi sacrificare desieritis, Dei in vos ira non cessabit: Ejusmodi ergo illorum instituta sunt. Præterea apostolorum alios Actus circumferunt, in quibus plurima sunt impietatis illorum vestigia; hujusque potissimum auctoritate libri ad oppugnandam veritatem armantur. Quippe certos illic gradus, in iisque Jacobi narrationes quasdam explicant, quibus adversus templum et sacrificia, ignemque qui est in altari declamans inducitur.

Accedunt et alia quamplurima longe stolidissima. Ut vel Paulum ipsum illic accusare non erubuerint mendacissimis quibusdam sermonibus, quos falsorum ex illo grege apostolorum error atque improbitas excogitavit. Si quidem Tarsensem illum no-

^a Del. forte τὰ.

στολῶν ἐγκυκλίω τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις ἀναγιγνωσκόμενον, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτήρα ἢ αὐτοῦ πίστις καὶ ὁ λόγος παρὰ τὰ ὑπὸ τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς Περιόδοις νενοθευμένα. Αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει, καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται. Αὐτὸς γὰρ ἐγκωμιάζει Ἡλίαν καὶ Δαβὶδ καὶ Σαμψὼν καὶ πάντας τοὺς προφῆτας, οὓς οὗτοι βδελύττονται. Ἐν ταῖς οὖν Περιόδοις τὸ πᾶν εἰς αὐτοὺς μετῆγεγχαν καταφευσάμενοι Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὡς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν βαπτίζομένου ἀγνισμοῦ ἔνεκεν, καθάπερ καὶ οὗτοι: ἐμφύχων τε τὸν αὐτὸν ἀπέχεσθαι καὶ κρεῶν, ὡς καὶ οὗτοι, καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιτημένης λέγουσιν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς Ἐβίων καὶ Ἐβιωνίται παντελῶς ἀπέχονται τούτων. Ὅταν δὲ ἐρωτήσης ἓνα τῶν αὐτῶν, τί νος ἔνεκεν ἐμφύχων οὐ μεταλαμβάνουσι, μὴ ἔχοντές τι διηγῆσασθαι, ἀποκρίνονται ἀσυνέτως, καὶ λέγουσι, Διὰ τὸ ἕκ συνουσίας καὶ μίξεως σωμάτων εἶναι αὐτὰ, οὐ μεταλαμβάνομεν· ὡς εἶναι αὐτοὺς ὄλους τῶς ἀπὸ ἐπιμιξίας ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς βδελυκτοῦς, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ληρωδῶς ἐξεμθέοντα.

147. Βάπτισμα δὲ καὶ αὐτοὶ λαμβάνουσι χωρὶς ὧν καθ' ἡμέραν βαπτίζονται. Μυστήρια δὲ δῆθεν τελουσι κατὰ μίμησιν τῶν ἀγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων, καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι' ὕδατος μόνου. Δύο δὲ τινες, ὡς ἔφην, συνιστῶσιν ἐκ Θεοῦ τεταγμένους, ἓνα μὲν τὸν Χριστὸν, ἓνα δὲ τὸν διάβολον· καὶ τὸν μὲν Χριστὸν λέγουσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἰληφέναι τὴν κλῆρον, τὸν δὲ διάβολον τοῦτον πεπιστευθῆαι τὴν αἰῶνα, ἐκ προσταγῆς δῆθεν τοῦ Παντοκράτορος κατὰ αἰτήσιν ἑκατέρων αὐτῶν. Καὶ τούτου ἕνεκα Ἰησοῦν γεγεννημένον ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς λέγουσι, καὶ ἐπιλεχθέντα, καὶ οὕτω κατὰ ἐκλογὴν Ἰῶν Θεοῦ κληθέντα, ἀπὸ τοῦ ἀνωθεν εἰς αὐτὸν ἔκοντος Χριστοῦ ἐν εἴδει περιστερᾶς. Οὐ φάσκουσι δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ἐκτίσθαι, ὡς ἓνα τῶν ἀρχαγγέλων, μείζονα δὲ αὐτῶν ὄντα· αὐτὸν δὲ κυριεύειν καὶ ἀγγέλων καὶ πάντων ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος πεποιτημένον, καὶ ἐλθόντα καὶ ὑψηγῆσάμενον, ὡς τὸ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγέλιον καλούμενον περιέχει, ὅτι ἤλθον καταλύσαι τὰς θυσίας, καὶ ἐὰν μὴ κτισθε τοῦ θύειν, οὐ παύσεται ἀφ' ὧμῶν ἡ ὄργη. Καὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτά τινά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα, Πράξεις δὲ ἄλλας καλοῦσιν ἀποστολίαν εἶναι, ἐν αἷς πολλὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐμπλεα, ἔνθεν τὰ ὅτι οὐ παρέργως κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ; ὤπλισαν. Ἀναβαθμοὺς γὰρ τινες καὶ ὑψηγῆσεις δῆθεν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς Ἰακώβου ὑποτίθενται, ὡς ἐξηγουμένον κατὰ τε τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυσιῶν, κατὰ τε τοῦ πυρὸς τοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ.

Καὶ ἄλλα πολλὰ κενοφωνίας ἐμπλεα· ὡς καὶ τὸν Παῦλον ἐνταῦθα κατηγοροῦντες οὐκ αἰσχύνονται ἐπιπλάστοις τισὶ τῆς τῶν ψευδαποστόλων αὐτοῦ κακουργίας καὶ πλάνης λόγοις πεποτημένοις. Ταρεῖα μὲν αὐτὸν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, καὶ οὐκ ἀρνεῖται, λέ-

γοντες· ἐξ Ἑλλήνων δὲ αὐτὸν ὑποτίθενται, λαβόντες ἅπασαν τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ τόπου διὰ τὸ φιλάληθες ὑπ' αὐτοῦ ῥηθῆν, ὅτι *Tarsεύς εἰμι, οὐκ ἀσήμενος πόλεως πολιτῆς*. Εἶτα φάσκουσιν αὐτὸν εἶναι Ἕλληνα, καὶ Ἑλληνίδος μητρὸς καὶ Ἕλληνος πατρὸς παῖδα. Ἀναβεβηκέναι δὲ εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ χρόνον ἐκεῖ μεμενηκέναι· ἐπιτεθυμηκέναι δὲ θυγατέρα τοῦ ἱερέως πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι, καὶ τούτου ἕνεκα προσήλυτον γενέσθαι, καὶ περιτεμηθῆναι. Εἶτα μὴ λαβόντα τὴν κόρην ὠργίσθαι, καὶ κατὰ ἐπιτομῆς γεγραμέναι, καὶ κατὰ Σαββάτου καὶ νομοθεσίας.

IZ'. Ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον συκοφαντεῖ ὁ δεινὸς ὄφης οὗτος, καὶ πτωχὸς τῇ διανοίᾳ. Ἐβίων γὰρ ἔχει ἀπὸ Ἑβραϊκῆς εἰς Ἑλλάδα φωνὴν τὴν ἑρμηνείαν *πτωχός*. Πτωχὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ἐπιπίδι καὶ τῷ ἔργῳ, Χριστὸν ἀνθρωπῶν ψιλὸν νομίσας, καὶ οὕτως ἐν πτωχείᾳ πίστευος τὴν ἐλπίδα περὶ αὐτοῦ κεκτημένος. Αὐτοὶ δὲ δῆθεν σεμνύνονται, ἑαυτοὺς φάσκοντες πτωχοὺς, διὰ τὸ, φασίν, ἐν χρόνοις τῶν ἀποστόλων πωλεῖν τὰ αὐτῶν ὑπάρχοντα, καὶ τιθέναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰς πτωχείαν καὶ ἀποταξίαν μετεληλυθέναι. Καὶ διὰ τοῦτο καλεῖσθαι ὑπὸ πάντων φασὶ πτωχοί. Οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀληθές παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ φύσει τῷ ὄντι Ἐβίων ἐκαλεῖτο, κατὰ προφητείαν, οἶμι, ὁ πτωχὸς καὶ τάλας, τὸ ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς αὐτοῦ κεκληρωμένος. Πῶσα δὲ ἄλλα δεῖνὰ καὶ παραπειποιημένα, καὶ μοχθηρία· γέμοντα παρ' αὐτοῖς ἐπιτηδεύεται; Ὅταν γὰρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέσοι, ἢ ὑπὸ ἔρπετου δηχθεῖ, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα, καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐπωνυμίας τὰς ἐν τῷ Ἡλξαί τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῆς τε ἀλδς καὶ τοῦ ὕδατος, τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, φασί, καὶ τοῦ ἄρτου καὶ ἐλαίου. Καὶ ἄρχεται λέγειν, Βοηθῆτέ μοι, καὶ ἀπαλλάξατε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἄλγισμα.

Ἦδη δὲ μοι καὶ ἀνωτέρω προεδήλωται, ὡς ταῦτα μὲν Ἐβίων οὐκ ἴδει, μετὰ καιρὸν δὲ οἱ σὺν αὐτῷ συναφθέντες τῷ Ἡλξαί ἐσχῆκασιν μὲν τοῦ Ἐβίωνος τὴν περιτομὴν καὶ τὸ Σάββατον καὶ τὰ ἔθνη· τοῦ δὲ Ἡλξαί τὴν φαντασίαν ὥστε νομίζειν μὲν τὸν Χριστὸν εἶναι τι ἀνδροεικελον ἐκτύπωμα ἀόρατον ἀνθρώποις, μιλίων ἐνενηκονταῖς τὸ μῆκος, δῆθεν σχοίνων εἰκοσιτεσσάρων, τὸ δὲ πλάτος σχοίνων ἕξ, μιλίων εἰκοσιτεσσάρων· τὸ πάχος δὲ κατὰ μέτρῳσιν ἄλλην τινά. Ἀντικρὺ δὲ αὐτοῦ ἐστάναι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἶδει θηλείας ἀόρατως· καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ μέτρον. Καὶ πόθεν, φησίν, ἔργων τὰ μέτρα; Ἐπειδὴ, φησίν, εἶδον ἀπὸ τῶν ὄψεων, ὅτι αἱ κεφαλαὶ ἐφθανον αὐτῶν· καὶ τὸ μέτρον τοῦ θροῦ καταμαθῶν, ἔργων Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ μέτρα. Ἦδη δὲ μοι περὶ τούτων εἰρηται ἐν τῇ κατὰ Ὀσσαίων αἰρέσει. Ἐν παρεξόδῳ δὲ ταῦτα πεποίημαι νῦν, ἵνα μὴ τὰ παρ' ἐκάστῳ ἔθνεϊ τε καὶ αἰρέσει ὄντα, εὐρισκόμενα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις, νομισθεῖν κατὰ λήθην ὑφ' ἡμῶν εἰρησθαι.

¹ Act. xvi, 39. ² A. I. iv, 34.

ninant; id quod ipse non negat, imo palam proficitur. Addunt et a gentilibus oriundum esse, cujusdam occasione loci, in quo ipse quod res erat ingenue proponit. *Tarsensis*, inquit, *ego sum, nec urbis obscuræ civis*¹. Ex quo gentilem fuisse colligunt, et utroque parente gentili procreatum. Cumque Hierosolymam accessisset, et ibidem aliquandiu mansisset, pontificis filiam ducere statuisse. Quare proselytum se fecisse, ac circumcisionem usurpasse. Postea quod ab eo conjugio excidisset, iratum adversus circumcisionem et Sabbatum, legemque scripsisse.

XVII. Sed apertam calumniam struit callidus ille serpens, animoque **141** mendicus. Ebion quippe Hebraica vox Græca lingua *mendicum* sonat. Est autem hæreticus iste revera mente, spe factisque mendicus, utpote qui Christum merum esse hominem existimet, in eoque spem cum quadam fidei mendicitate collocet. At enim isti de ea re gloriantur, quæ mendicos prædicant, quod apostolorum, inquit, tempore mos esset bona sua distrabere, et ad illorum pedes abjicere². Itaque se illorum exemplo ad mendicitatem redigi, ac bonis omnibus abdicare, proindeque passim mendicos appellari. Sed hoc ab illis ex ingenio confictum est; nam Ebioni proprium hoc erat nomen, non sine vaticinio tamen aliquo, quo mendicus infelixque fore significaretur, cum a parentibus id nominis accepisset. Quam vero alia multa et perperam affectata, et scelerata ac nefaria eorum instituto geruntur! Quoties enim aliquis illorum in morbum incidit, aut a serpente morsus est, ad aquas descendit. Ibi appellationes omnes, quæ Elxai complexus est, invocat, cœli videlicet ac terræ, salis et aquæ, ventorum et angelorum, ut vocant, justitiæ; panis item et olei. Deinde solemne hoc carmen concipit: *Adeste mihi, et hunc a me dolorem depellite.*

Jam hoc antea declaravimus, omnia hæc Ebionem nescisse; ejusque discipulos aliquanto post cum Elxai coalescentes ab Ebione circumcisionem ac Sabbatum, aliosque ritus accepisse. Ab Elxai vero somnium illud, ut Christum formam esse quamdam humanæ similem, neque hominibus aspectabilem esse fingerent; longitudine millium xcvi, qui sunt schœni quatuor et viginti; latitudine schœnorum vi, hoc est millium xxiiv; crassitudini denique aliam mensuram attribuant. Prope ipsum vero stare Spiritum sanctum muliebri figura, ita tamen ut videri nequeat; ejusdemque esse mensuræ. Roges unde eas mensuras acceperint. E montibus, inquit, observatas habemus, quorum ad verticem illorum capita pertingebant; quare montium altitudinem dimensi, Christi ac sancti Spiritus magnitudinem comperimus. Verum de his in Ossæorum hæresi jam ante disputavimus. Et nunc obiter ea perstrinximus, ne quod penes unamquamque nationem ac sectam reperitur, id si in aliis quoque cerneretur, alieno loco per oblivionem commemoratum putares.

142 XVIII. Ergo Ebion tametsi in Asia, ac Romæ errorem suum disseminaverit, nihilominus spinosorum suorum germinum stolonumque radices ex Nabathæa atque Paneade potissimum trahit, necnon et Moabitide, Cochabisque, quod Basanitidi oppidum est trans Adraos : et in insula Cypro. Est hoc illis insuper in more positum, ut adolescentulos citra maturam ætatem ad nuptias compellant, idque adeo a magistris potestate facta. Habent enim presbyteros suos, ac synagogæ principes; nam synagogam conventus suos, non ecclesiam nominant, ac Christi solum nomen præ se ferunt. Neque vero unis duntaxat nuptiis affinitates inter se conjungunt, sed si cui divortium facere libuerit, ac novum inire matrimonium, ad tertias et septimas usque nuptias permittunt. Quidvis enim apud illos agere conceditur. Porro Abrahamum, et Isaacum, ac Jacobum, et Moysen, atque Aaronem admittunt, una cum Jesu, filio Nave, qui Moysis duntaxat successor, neque quidquam amplius fuerit. Secundum hos nullum aliud ex prophetis asciscunt, sed cum execratione proscribunt ac derident, puta Davidem et Salomonem, atque Isaiam, Jeremiam, Danielem, Ezechielem; quibuscum Eliam atque Eliseum repudiant. Neque enim illorum vaticiniis assentiuntur, sed iis maledicentissime detrahunt; sed neque aliud præter Evangelium recipiunt. Quod ad Christum spectat, veritatis hunc esse prophetam sentiunt, et Christum Dei Filium progressionem quadam virtutis, et conjunctione cum Deo factum, quatenus ad sublimia cælestiaque provector est. Prophetas vero non veritatis, sed intelligentiæ esse prophetas arbitratur. Proinde Jesum solum prophetam et hominem, Deique Filium esse, licet merus homo sit, ut jam diximus. Qui ob egregiam virtutem Dei Filius appellari meruerit. Neque vero Moysis Pentateuchum integram admittunt, sed quædam verba circumscribunt. Quod si de esu animatorum illud obijcias : Cur Abrahamus vitulum cum lacte angelis apposuerit¹; aut cur Noemus illa comederit, et divinitus responsum acceperit, *Macia et manduca* : quidve insuper Isaacus et Jacobus, ac Moyses similiter in solitudine sacrificaverint : negat Ebionita se illis credere. Et quid mea refert, inquit, ubi semel **143** Evangelium allatum est, quæ in lege continentur evolvere? Undenam igitur tenes quæ ad Moysen, Abrahamumque pertinent? Novi enim a vobis justos illos prædicari, iisque vos parentibus

¹ Gen. xviii, 39. ² Gen. ix, 3. ³ Leg. fortasse τε.

(31) *Ἀπό τε τῆς Ναβαθæας*. Corrupta vox est Ναβαθæας. Neque enim iis in locis Nabatea ulla, nisi falior. Nabathæa quidem, sive Nabatæa Arabiæ Felicias regio est, aut ei certe proxima, hoc est Petrææ pars. Quare non dubito quin Batanea hoc loco legendum sit. Quæ est Syriæ regio, Palmyrenæ vicina, et Paneadi; Ptolem. Steph.: *Βατανεία συνοικία Συρίας*, ἢ καὶ *Βατανεία ἐνικώς*. Adde et in Og regno fuisse. Hinc pro eo, quod Hebræi, Græci que Og regem Basan appellant, Chaldæus ܒܫܢܗܐܐ habet, quod

IH'. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Ἐβίων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὸ εἶχε κήρυγμα καὶ Ῥώμῃ, τὰς δὲ ῥίζας τῶν ἀκανθοῶν παραφυάδων ἔχουσι ἀπὸ τε τῆς Ναβαθæας (31) καὶ Πανεάδος τὸ πλεῖστον, Μωαβιτιδὸς τε καὶ Κωχάδων τῆς ἐν τῇ Βασανιτίδι γῆ ἐπέκεινα Ἀδραῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ. Ἀναγκάζουσι δὲ, καὶ παρ' ἡλικίαν ἐκγαμίζουσι τοὺς νέους, ἐξ ἐπιτροπῆς δῆθεν τῶν παρ' αὐτοῖς διδασκαλίων. Πρεσβυτέρους γὰρ οὗτοι ἔχουσι καὶ ἀρχισυναγῶγους. Συναγωγὴν δὲ οὗτοι καλοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν, καὶ οὐχὶ ἐκκλησίαν· τῷ Χριστῷ δὲ ὀνόματι μόνον σμνύνονται· καὶ οὐ μόνον ἐνί τινι γάμῳ τὰς συναφείας ποιεῖσθαι, ἀλλ' εἰ καὶ θελήσειέ τις τοῦ πρώτου γάμου διαζεύγνυσθαι, ἐτέρῳ δὲ συνάπτεισθαι, ἐπιτρέπουσι ἄχρι καὶ δευτέρου καὶ τρίτου καὶ ἐβδόμου γάμου. Πάντα γὰρ παρ' αὐτοῖς ἀδελῶς πράττεται. Ἀβραάμ δὲ ὁμολογοῦσι καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· Μωϋσῆν τε καὶ Ἀαρὼν, Ἰησοῦν τε τὸν τοῦ Ναυτῆ, ἀπλῶς διαδεξάμενον Μωϋσέα, οὐδὲν δὲ ὄντα. Μετὰ τοῦτους δὲ οὐκέτι ὁμολογοῦσι τίνα τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ χλευάζουσι, Δαβὶδ τε καὶ τὸν Σαλομῶνα, ὁμοίως δὲ τοὺς περὶ Ἡσαίαν καὶ Ἰερεμίαν καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκίηλ· Ἠλίαν τε καὶ Ἐλισσαίον ἀθετοῦσιν. Οὐ γὰρ συντίθενται, βλασφημοῦντες τὰς αὐτῶν προφητείας· ἀλλὰ μόνον τὸ εὐαγγέλιον δέχονται. Τὸν δὲ Χριστὸν προφήτην λέγουσι τῆς ἀληθείας, καὶ Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ κατὰ προκοπὴν, καὶ κατὰ συνάφειαν ἀναγωγῆς τῆς ἀνωθεν πρὸς αὐτὸν γενημένης. Τοῦς δὲ προφήτας λέγουσι συνέσεως (32) εἶναι προφήτας, καὶ οὐκ ἀληθείας. Αὐτὸν δὲ μόνον θέλουσιν εἶναι προφήτην, καὶ ἀνθρωπον, καὶ Υἱὸν Θεοῦ, καὶ Χριστὸν· καὶ ψιλὸν ἀνθρωπον, ὡς προεἶπομεν, διὰ δὲ ἀρετὴν βίου ἤκοντα εἰς τὸ καλεῖσθαι Υἱὸν Θεοῦ. Οὕτε γὰρ δέχονται τὴν Πεντάτευχον Μωϋσέως ὅλην, ἀλλὰ τίνα ῥήματα ἀποβάλλουσιν. Ὅταν δὲ αὐτοῖς εἴπῃς περὶ ἐμφύχων βρώσεως· Πῶς οὖν Ἀβραάμ παρέθετο τοῖς ἀγγέλοις τὸν μόσχον καὶ τὸ γάλα; ἢ πῶς ἔφαγε Νῶε, καὶ ἤκουσεν ἀπὸ Θεοῦ λέγοντος, *Θύσον καὶ ζάρι*; πῶς δὲ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἔθυσαν τῷ Θεῷ, ὁμοίως δὲ καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ; ἐκείνοις μὲν ἀπιστεῖ, καὶ φησι· Τίς χρεια με ἀναγιώσκειν τὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐλθόντος τοῦ εὐαγγελίου; Πόθεν σοι τοίνυν τὰ περὶ Μωϋσέως καὶ Ἀβραάμ εἶδέναι; Οἶδα γὰρ, ὡς ὁμολογεῖτε αὐτοὺς εἶναι δικαίους, καὶ πατέρας ἑαυτῶν ἐπιγράφεσθε. Εἶτα ἀποκρίνεται, καὶ λέγει, ὅτι Χριστὸς μοι ἀπεκάλυψε· καὶ βλασφημεῖ τὰ πλεῖω τῆς νομοθεσίας, καὶ τοὺς περὶ Σαμψὼν καὶ Δαβὶδ καὶ

ad Batanæ vocabulum accedit, ut ad xii Jos. Masius observat. In eodem Basanitico tractu fuit et Edrai ʿדראי, Græce Ἀδραί. Quam Adram Ptolem. putat idem Masius. Quæ in Cælesyria a Ptolem. numeratur.

(32) *Τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι συνέσεως*. Intelligentiæ prophetas, non veritatis, appellatos ideo crediderim, quod tametsi rerum altissimarum intelligentia essent sapientiaque præditi, non tamē mendacio omni caruerint.

Ἡλιαν καὶ Σαμουὴλ καὶ Ἐλισσαῖον καὶ τοὺς ἄλλους. *gloriarī. Ad hæc ita respondent : Sibi id a Christo palefactum. Ergo bonam legis partem contumeliose traducunt, et Sampsonem ac Davidem, Eliam, Eliseum cæterosque respuunt.*

18. Ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν ὁ ἀγύρτης ὑπὸ τοῦ Ἀ Σωτῆρος, διαρρήδην καὶ ὡς ἐν συντόμῳ, ἀπὸ μιᾶς λέξεως τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐλέγχοντος τῆς ἀπατηλῆς διδασκαλίας, καὶ λέγοντος· Ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὀδῷ (33) δικαιοσύνης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων. Καὶ οὐ πάντως, ὅτι καὶ τὸ τυχὸν οὐκ ἤσθιεν ὁ Ἰωάννης, ἢ πᾶν ὀτιοῦν ἤσθιεν ὁ Σωτῆρ, ἵνα τις ὑπολάβοι καὶ τὰ ἀπηγορευμένα. Ἡ Γραφὴ δὲ τὴν ἔμφασιν δηλοῖ τῆς ἀληθείας, ὡς τὸ φάγον αὐτὸν εἶναι καὶ οἰνοπότην οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ τὸ ¹ κρέα ἐσθίειν καὶ οἶνον πίνειν· καὶ τὸ, μὴ ἐσθίων, μήτε πίνων, ὅτι κρεῶν οὐ μετελιήψε καὶ οἶνον, ἀλλ' ἢ ἀκρίδων μόνων ὁ Ἰωάννης καὶ μέλιτος μετελάμβανε, ὅηλον δὲ, ὡς καὶ ὕδατος. Τίς δὲ οὐκ οἶδε τὸν Σωτῆρα ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν καὶ φάγοντα; καθάπερ ἔχει τὰ ἅγια Εὐαγγέλια τῆς ἀληθείας, ὅτι Ἐπεδόθη αὐτῷ ἄρτος καὶ μέρος ὀπτοῦ ἰχθύος· καὶ λιθῶν ἔφαγε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς· ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος πεποίηκε, καὶ φαγὼν, καὶ διαδούς. Καὶ πολλὰ ἐστὶ περὶ τούτου λέγειν. Δεῖ δὲ με κατὰ λεπτότητα εἰς τὸν τούτων τῶν ῥημάτων τῶν ἐῶλων τε καὶ σαθρῶν αὐτῶν ποιεῖσθαι ἀνατροπὴν.

Κ'. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐ ψιλὸς ἀνθρώπος ῥητέον. Οὐ δύναται γὰρ ὁ γεννηθεὶς κατὰ πάντα ἀνθρώπος σημεῖον ἕνεκα τῷ κόσμῳ δοθῆσεσθαι· ὡς περὶ αὐτοῦ προεθέσπισε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅτε τῷ Ἀχάζ ἔλεγεν· Αἰτήσαι σεαυτῷ C σημεῖον. Κάκεινον μὴ αἰτήσαντος, τότε φησὶν ὁ προφήτης· Αὐτὸς Κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Παρθένος δὲ οὐ καλεῖται (34) ἡ συναφθεῖσα ἀνδρὶ, καὶ γαμηθεῖσα γυνή· παρθένος δὲ ἐκεῖνη κυρίως λέγοιτ' ἂν ἡ ἀνευ ἀνδρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ ἀλήθειαν ἐσχηκυῖα· ὡς καὶ αὐτὸς Ἡσαίας (33) ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησὶ· Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ Κυρίου ἀνταποδόσεως, ἀνταποδιδόντος τοῖς ἀντικειμένοις. Πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων, ἐξέφυγε, καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. Τίς ἤκουσε τοιοῦτον; ἢ τίς ἐώρακε τοιαῦτα; Εἰ ὠδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ ἔτεκεν ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὠδινε καὶ ἔτεκε Σιών τὰ παιδία αὐτῆς. Ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, λέγει Κύ- D

¹ γρ. κρέας. ² Matth. xi, 18, 19. ³ Luc. xxiv, 42. 6-10.

(33) Ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὀδῷ. Hæc verba ἐν ὀδῷ δικαιοσύνης, vel ab Epiphanio inserta, vel librariorum vitio intrusa sunt.

(34) Παρθένος δὲ οὐ καλεῖται. Vide omnino quæ eruditè ad illum Isaïæ locum disserit Hieron. de voce πῶλη, in qua calumniari Judæi solent. Sed et Basilius ad vii Isa. eodem argumento adversus Judæos utitur, quo Epiphanium Ebionitæ redarguit. Quod, nisi parituram virginem propheta significasset, frustra tanquam signum illud ipsum regi de-

XIX. Sed a Christo Domino penitus impostor ille manifesteque refellitur, qui depravatam omnem ejus doctrinam paucis verbis redarguit, cum ita loquitur : Venit Joannes in via justitiæ non manducans, neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens ². Quod perinde non est accipiendum ac si Joannes nulla omnino re, Christus omnibus promiscue, adeoque prohibitis, vesceretur. Sed Scriptura vim veritatis expressit, ut, non manducans et bibens, idem sit ac : Joannem carnibus vinoque non usum, nihil præter locustas ac mel edisse, ut aquam interim adhibuisse credatur. Ecquis nescit Christum Dominum excitatum a mortuis comedisse; quemadmodum veritatis Evangelia continent? Oblatum ei panem ac piscis ³ assi particulam, de quibus cum manducasset, apostolis suis reliquias impertiit ⁴. Id quod ad Tiberiadis mare fecit, edit, inquam, ac distribuit ⁵. Qua de re plurima dicenda nobis occurrunt. Sed ad putidos illos absurdosque sermones, qui ab ipsis instituuntur, singillatim refellendos atque evertendos transferenda nobis est oratio.

παρ' αὐτοῖς κηρυττομένων ἦκειν ἔλεγχον, καὶ τὴν

XX. Ac primum de Christo, non merum hominem esse demonstrabimus. Neque enim qui nihil omnino sit præter hominem, signi instar exhiberi mundo potest : quod Spiritus sanctus de Christo prædixit, cum ita Achazo locutus est : Pete tibi signum. Illo vero petere detrectante, propheta subjecit : Ipse Dominus dabit vobis signum : Ecce virgo concipiet ⁶. Virginis porro nomine non ea mulier significatur quæ nupsit, et cum viro conjuncta sit, sed ea demum proprie virgo dicitur, quæ divinum Verbum in se absque ullo viri complexu genuerit. Quemadmodum 144. Isaïas alio in loco testatur : Vox ⁷ clamoris ex urbe, vox e templo, vox Domini retributionis, retribuentis inimicis. Antequam perturiens pareret; antequam veniret dolor partus, effugit, et peperit masculum. Quis audivit unquam tale? et quis vidit huic simile? Nunquid parturivit terra die una : et peperit gentem simul? quia parturivit et peperit Sion filios suos. Ego vero dedi hanc exspectationem, et non recordati sunt, dicit Dominus. Quænam igitur ea est exspectatio? quinam

⁴ Joan. xxi, 1 sqq. ⁵ Isa. vii, 10 sqq. ⁶ Isa. lxxvi,

nuntiasset.

(33) Ὡς καὶ αὐτὸς Ἡσαίας. Hunc Isaïæ locum, quem de Christi Domini generatione, ac sacrosanctæ Virginis partu intelligit Epiphanius, Patres omnes ad spiritalem Ecclesiæ partum referunt; quæ sine ullo dolore, pene momento infinitos Christo filios peperit, paritque quotidie. Ita D. Hieron., Theodoretus, Cyrillus, Euseb. lib. 4. Eccles. histor., cap. 4, aliique complures.

hi filii, nisi quod citra parturienti laborem Virgo pepererit, quod nusquam antea contigerat? quodque is qui illius est causa productus, Joannes ex divina promissione Elizabetha prognatus sit, licet illum antequam pareret mater parturierit? Quanam ergo fronte nudum hominem fuisse Salvatorem audent asserere? quod si verum esset, nonne cognitione comprehendi posset, contra quam de eo Hieremias testetur? *Homo, inquit, est, et quis cognoscat ipsum*¹? Etenim de eo loquens propheta istud usurpat: *Quis cognoscat ipsum?* Atqui simplicem si hominem intelligat, omnino vel eum pater ipse, vel mater, cognatique omnes, ac vicini, tum contubernales ac cives cognoscerent.

Jam vero quoniam ita Mariæ ille fetus exstitit, idem ut Dei Verbum e cælo prodierit: neque virili de semine, sed cælesti patre genitus, sine tempore initioque ullo, postremis temporibus in uterum insinuare se Virginis, formatamque ex ea carnem induere voluit: propterea, *Homo quidem est, ait, sed quis cognoscat ipsum?* quandoquidem Deus e cælo descendit, unigena Filius, ac Deus Verbum. Sed incredibilis quædam est aberrantium a veritate istorum infelicitas, qui prophetarum, angelorumque testimoniis relictis ad hæreticum Ebionem adhærescere maluerunt, qui ex animi sui libidine Judaica instituta complexus sese tamen a Judæis abalienavit. Quippe Gabriel cum nuntium suum ad Virginem perferret, occurrere illa: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quo securitati consulenter adjecit: *Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*². Ubi per hæc verba, **145** *quod nascetur*, ab ipsa carnem, et quidquid ad humanam naturam attinet duxisse significat: tum virtutem Altissimi, ac Spiritum sanctum e cælo sanctam Virginem obumbrasse; unigenamque Dei Filium ac Deum Verbum in terras delapsam, hominem esse factum, ac de beata Virgine revera procreatum. Quam multa sunt istiusmodi testimonia! Ego vero quemadmodum pollicitus sum, ne longior hoc in opere esse cogar, latius evagari non soleo.

XXI. Venio nunc ad ea quæ de Petro ac cæteris apostolis mentiuntur. Petrus, inquit, lavabat quotidie, priusquam cibum sumeret. In quo circulatorum ejusmodi incredibilem calumniam, ac vasserrimum in ea tradenda disciplina consilium intueri. Etenim quod inquinantur sæpius, ac per lasciviam pleraque in vita peccant, quo sibi certam spem ac fiduciam concilient, aqua largius utuntur, ut seipsos decipiant, dum repetitis hisce lavationibus puros se esse posse confidunt. Atque hæc per

¹ Jerem. xvii, 9. ² Luc. i, 34, 35.

(36) *Ὡς καὶ Ἱερεμίας περὶ αὐτοῦ.* Neque hic locus ad Christum proprie pertinet: tametsi plerique PP. ad eum sensum traxerint; quos reprehendit Hieronymus. Cujus quidem interpretationis cau-

Α ριος. Ποία δὲ προσδοκία, καὶ ποία παῖδια, ἀλλ' ἦ τὸ Παρθένον γεννηθῆσαι ἀνευ ὠδίνων, ὅπερ οὐδαμῶς γένηται; καὶ τὸ τὸν δι' αὐτὸν ἀπὸ Ἐλισάβετ καταῖ ἐπαγγελίαν γεννηθέντα Ἰωάννην παῖδα, εἰ καὶ Ἰωάννης δι' ὠδίνων γεγέννηται; Πῶς οὖν οὗτοι ἐκ σπέρματος ψιλὸν ἄνθρωπον ὀρίζονται τὸν Σωτῆρα; πῶς δὲ οὐ γνωσθήσεται, ὡς καὶ Ἰσραηλίας περὶ αὐτοῦ (36) φησιν, ὅτι *Ἄνθρωπος ἐστὶ, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;* Διηγούμενος γάρ ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· *Τίς γνώσεται αὐτόν;* Εἰ δὲ περὶ φιλοῦ ἔλεγεν ἀνθρώπου, πάντως ἂν καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐγίνωσκε, καὶ ἡ μήτηρ, συγγενεῖς τε καὶ γείτονες, σύσκηνοὶ τε καὶ συμπολιταί.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκ Μαρίας μὲν ἐστὶ τὸ γέννημα, ἄνωθεν δὲ ἦλθεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ πατρὸς μὲν, ἄνωθεν γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ ἀχρῆτως καὶ ἀνάρχως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν εὐδοκῆσας ἐν μήτρᾳ γενέσθαι Παρθένου, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναπλάσαι εἰς ἑαυτὸν τὴν σάρκα. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ *Ἄνθρωπος μὲν ἐστὶ· τίς δὲ γνώσεται αὐτόν;* ὅτι Θεὸς ἄνωθεν ἦλθεν, ὁ μονογενὴς Θεὸς Λόγος. Πολλὴ δὲ τάλαιπωρία τῶν πεπλανημένων, τῶν καταλειψάντων μὲν προφητῶν μαρτυρίας καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνασχομένων Ἐβίωνος τοῦ πεπλανημένου, τοῦ τὴν ἑαυτοῦ ἡδονὴν βουλομένου πλῆρου, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ μεταχειριζομένου, καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων ἡλλοτριωμένου. Ὡς ὁ μὲν Γαβριὴλ, ὅτε τῇ Παρθένῳ εὐηγγελίζετο, αὐτῆς λεγούσης, *Πῶς ἔσται ταῦτα, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω;* τὸ ἀσφαλὲς ὑποτιθέμενος ἔφη· *Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί.* Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸ γεννώμενον, ἔδειξε μὲν τὴν σάρκα ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὴν ἄλλην ἐνανθρώπησιν, ἄνωθεν δὲ ἀπ' οὐρανῶν τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπισκιάσει τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ, καὶ ἄνωθεν καταβεδηκῆναι τὸν μονογενῆ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, καὶ ὡς ἐνηθρώπησε, καὶ ὡς ἀπ' αὐτῆς ἐν ἀληθείᾳ ἐγεννήθη. Πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶ τοιαῦτα! Εἴωθα δὲ, ὡς ὑπεσχόμεν, μὴ δεῖ πλάτους φέρεσθαι, ἵνα μὴ εἰς ὄγκον πολὺν ἀγάγῃ τὴν πραγματείαν.

ΚΑ'. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐξῆς διηγήσομαι, ὧν τε κατὰ Πέτρον καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων καταφείδονται. Ὅτι, φησὶν, ὁ Πέτρος καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτισμοῖς ἐκέχρητο, πρὶν ἢ καὶ ἄρτου αὐτὸν μεταλαμβάνειν. Καὶ ὅρα τὸ αὐτῶν συκοφάντημα, καὶ τὸ ὑποῦλον τῆς ἀγρυπνίδους αὐτῶν διδασκαλίας. Ἄ· ὁ τοῦ γὰρ αὐτοῦ μεμιάσθαι, καὶ λαγνυστερῶς πολλὰκις πολλὰ πράττειν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς πεισμονὴν τῆς ἑαυτῶν πληροφορίας τῷ ὕδατι θαψιλῶς χρώνται, ἵνα δῆθεν ἑαυτοῦς ἀπατήσωσι, διὰ βαπτισμῶν ἔχειν τὴν

sam attulit LXX lectio: qui ab Hebræo et Vulgata discrepant. Nam Hebraica vox *שָׁרָן*, *inscrutabile*, sive *desperabile* significat. At illi *שָׁרָן* hoc est *homo*, legunt.

κάθαρυν νομίζοντες. Καὶ ταῦτα εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐμπαροινεῖν οὐκ αἰσχύνονται. Καίτοι τοῦ Κυρίου ἐλέγχοντος αὐτῶν τὴν κακοτροπίαν, ἐν τῷ τῶν Πέτρων εἰρηκέναι, ὅτε ἤλθε τοὺς πόδας αὐτοῦ νίψαι, ὅτι Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἔξειναι, ὅτι Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Κάκεινου πάλιν ἀνταποκρινομένου, ὅτι Οὐ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν, φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι Ὁ λουσάμενος ἀπαξ οὐ χρεῖαι ἔχει τὴν κεφαλὴν, εἰ μὴ τοὺς πόδας μόνον· ἔστι γὰρ καθαρὸς ὅλος. Ἔδειξεν οὖν, ὅτι οὐ χρὴ βαπτισμοῖς χρῆσθαι, καὶ ἔθειν ἀνωφελῆσι, καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίαις, ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ Εὐαγγελίῳ συνφθὰ τῷ προφήτῃ λέγει· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν σφόδρα ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτηρ δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἐπεὶ κατὰ πολὺν αἰτίαν ἐμέμφετο τοὺς Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς κοῦς βαπτισμοῖς χρωμένους ξεστῶν καὶ ποτηρίων καὶ τῶν ἄλλων, καὶ πυγμῇ τὰς χεῖρας νιπτομένους, καὶ τελείως ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ Ἀρίτοις χερσὶν ἐσθίειν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον; Ὅστε οὐ μόνον τὸ βαπτίζεσθαι τούτων ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ τὸ νίψαι χεῖρας (37) νίπτεσθαι μὴ εἶναι βλάβην.

ΚΒ'. Πῶς δὲ περὶ κρεωφαγίας οὐκ εὐθὺς ἡ αὐτῶν ἀνοία ἐλεγχθήσεται; Πρῶτον μὲν τοῦ Κυρίου ἐσθιοντος τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων· πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων πρόβατον ἦν καὶ ἄζυμα, κρέα προβάτου ὅπτα πυρὶ ἐσθιόμενα, ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγουσι· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Ἀπέλθετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὐρήσετε ἄνθρωπον βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, καὶ ἀκολουθήσατε αὐτῷ ὅπου ὑπάγει, καὶ εἰπατε τῷ οἰκοδεσπότη· Ποῦ ἐστὶ τὸ κατὰλυμα, ὅπου ποιήσω τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου; Καὶ ὄσειε ὑμῖν ὑπερφῶνον ἑστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. Πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς πάσχα, ἀλλὰ τοῦτο τὸ πάσχα, ἵνα μὴ τις μεθοδεύσῃ εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπόνοιαν. Πάσχα δὲ ἦν, ὡς εἶπον, κρέα ὅπτα πυρὶ, καὶ τὰ ἄλλα. Αὐτοὶ δὲ, ἀφανίσαντες ἀφ' ἑαυτῶν τὴν τῆς ἀληθείας ἀκολουθίαν, ἠλλαξαν τὸ ῥητὸν, ὅπερ ἐστὶ πᾶσι φανερὸν ἐκ τῶν συνεζευγμένων λέξεων. Καὶ ἐποίησαν τοὺς μαθητὰς μὲν λέγοντας· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα φαγεῖν; καὶ αὐτὸν δῆθεν λέγοντα· Μὴ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα κρέας τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν; Πόθεν δὲ οὐ φωραθήσεται ἡ αὐτῶν βλασφημία, τῆς ἀκολουθίας κραζούσης, ὅτι τὸ μῦ καὶ τὸ ἦτά ἐστὶ προσθετά. Ἀντὶ τοῦ γὰρ εἰπεῖν, Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα, αὐτοὶ προσέθηκαν τὸ μὴ ἐπιβόημα. Αὐτὸς δὲ ἀληθῶς ἔλεγεν, Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φα-

A summam contumeliam in apostolos transferre non erubescunt. Quamquam Dominus illorum nequitiam manifeste redarguit, cum ad Petri lavandos pedes accedens, eo dicente : *Non lavabis mihi pedes in aeternum*, subjecit illico : *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem mecum* ¹. Ad quæ Petro respondente : *Non solum pedes, sed et caput* ; Dominus adjecit : *Qui lotus est semel, non opus est, ut caput lavet, sed pedes duntaxat : est enim mundus totus* ². Quibus verbis declaravit lavationibus ejusmodi, ac supervacaneis ritibus, hominumque mandatis ac doctrinis uti nihil attinere. Cui quidem consentanea sunt, quæ a quodam propheta dicuntur : *Populus iste labiis me honorat, cor autem ipsorum longe est a me ; frustra vero colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum* ³. Quid est enim quod Phariseos ac scribas arguebat, quod baptismos adherent urceorum et calicum, ac cæterorum id genus ⁴, et crebro manus abluerent ? cum ita demum pronuntiat : *Illotis manibus manducare non inquinare hominem* ⁵. Quare non eorum modo lotiones damnavit, **146** sed et manus abluere supervacaneum esse docuit, neque fraudi cuiquam esse, quod manus nolit eluere.

περιττὸν εἶναι ἔδειξε, καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖ-

XXII. Jam quod ad usum carniū spectat, nonne eorum statim amentia convincitur? Præterea quod Dominus Judæorum pascha comederit. Constabat autem pascha Judæorum agno, ac sine fermento subactis panibus : agni porro carnibus vesci mos erat assatis igni, quod et apostoli ipsi testantur. *Ubi vis, inquirunt, puremus tibi comedere Pascha?* Quibus Dominus respondit : *Ite in civitatem ; et invenietis hominem amphoram aquæ portantem, sequimini eum quocunque ierit, et dicite patrifamilias : Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis faciam? Et ostendet vobis cœnaculum stratum : et ibi parate* ⁶. Iterumque Dominus : *Desiderio, ait, desideravi hoc pascha manducare vobiscum* ⁷. Neque pascha simpliciter dixit, sed hoc pascha ; ne quis dictum illud subdole ad opinionem suam accommodaret. Ac pascha illud carnes erant, uti diximus, igni tostæ, cum aliis quibusdam. At illi veritatis serie ex ingenio sublata, verba illa mutarunt, quod est ex conjunctis dictionibus unicuique perspicuum. Quare discipulos ita loquentes faciunt : *Ubi vis puremus tibi comedere pascha?* Christum vero ad ea respondentem : Nunquid desideravi comedere carnem hoc pascha vobiscum ? Atqui facile est sceleratam hanc illorum fraudem delegere, cum ea quæ sequuntur aperte clamitent, ambo esse elementa perperam addita, videlicet *μ* et *η*. Nam pro eo quod est, desiderio desideravi, *ιστι*, *μή*, *id est*, *num*, adverbium adjunxerunt.

¹ Joan. xiii, 6 sqq. ² Isa. xxix, 13. ³ Isa. xxix, 13 ; Matth. xv, 8, 9. ⁴ Marc. vii, 8. ⁵ Matth. xv, 20. ⁶ Matth. xxvii, 17. ⁷ Luc. xxii, 15.

(37) Καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖρας. Lège τῷ μὴ βουλομένῳ.

Christus porro verissime dixit, *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*. Quibus insuper vocabulum hoc, *carnem*, addiderunt, seque ipsos miserrime deceptorum, cum per summum scelus adulterata Scriptura hunc in modum extulerunt: *Num desiderio desideravi hoc pascha carnem manducare vobiscum?* Atqui palam illud ostenditur, Christum Dominum et pascha celebrasse, et carnes edisse, quemadmodum dixi. Præterea ex eo viso possunt redargui, quod beato Petro monstratum est; cum linteum illud aspexit, in quo serarum ac pecudum et reptilium ac volucrium genera omnia continebantur. Secundum quæ Dei illa vox est audita. *Surge, occide, et manduca.* **147** Respondente Petro: *Absit Domine: nihil enim commune vel immundum intravit in os meum;* Dominus subiecit: *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris*¹. Siquidem utroque modo confirmari veritas potest. Sive enim dixerint, ad omnia esculentorum genera Petri dictum illud pertinere, cum dicit, *Nihil unquam commune vel immundum;* ut et boves, capras, oves ac volucres communes esse voluerit, statim illos prior ejus vivendi ratio refellit. Ducta quippe jam uxore cum et liberos haberet et socrum, a Judæorum cæremoniis sese ad Christum aggregavit. At Judæi carnibus vescuntur, nec earum usus apud illos execrabilis est aut prohibitus. Cum igitur initio carnibus uteretur, saltem ad id usque tempus, quo in Christum Dominum incidit, manifestum est nihil illum, quod commune non esset, pro communi habuisse: non enim omnes cibos communis immundique voce complexus est, sed quos ejusmodi esse lex ipsa definierat. Cum igitur constet, non de omni carniū genere locutum esse Petrum, ut omnes esse communes diceret, sed de iis quas esse communes immundasque lex edixerat, Deus sanctæ Christi Ecclesiæ notam formamque præscribens, commune quidquam appellare prohibuit. Omnia quippe pura sunt, si cum actione gratiarum, Deique benedictione sumantur. Quin etiam vocationem gentium visum illud adumbrabat, ne præputio præditos communes impurosque censeret. Quamquam objecta illa Petro species non ad significandos

homines, sed ad ea quæ lege erant interdicta spectabat; id quod constare cuilibet potest. Ita undique nugatoria ac levis illorum opinio concidat necesse est.

XXIII. lidem apostolorum nomina, quo facilius sectatores suos pelliciant, per simulationem admittunt, quibus etiam confictos quosdam a se libros inscribunt, velut a Jacobo, Matthæo, ac reliquis discipulis editos. Inter quæ Joannis etiam apostoli nomen admiscunt, quo eorum recordia possit ex omni parte deprehendi. Nam non eo solum illos arguit, quod dixit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*²: verum etiam quod quibus **148** in locis sancti Spiritus instinctu quæ a Christo Domino de quolibet argumento prolata sunt, accurate prosecquitur; divinatorum prophetarum testimoniis uti-

Α γείν μεθ' ὑμῶν. Αὐτοὶ δὲ, ἐπιγράψαντες τὸ κρέας, ἕαυτοὺς ἐπλάνησαν, ῥαδιουργήσαντες καὶ εἰπόντες· *Μὴ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα κρέας φαγεῖν μεθ' ὑμῶν;* Σαφῶς δὲ δεικνύται, ὅτι καὶ πάσχα ἐπετέλεσε, καὶ κρέα βέβρωκεν, ὡς προεῖπον. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δράματος ἐλεγχθήσονται τοῦ ἀποκαλυφθέντος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ διὰ τῆς ὀβόνης τῆς ἐχούσης πάντα ἐν αὐτῇ θηρία τε καὶ κτήνη, ἐρπετὰ καὶ πετεινὰ, καὶ φωνῆς Κυρίου λεγούσης, Ἄραστῆς, θύσον, καὶ φάγε. Καὶ τοῦ Πέτρου λέγοντος· *Μηδαμῶς, Κύριε· οὐδὲν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσηλθεῖν εἰς τὸ στόμα μου·* φησὶν ὁ Κύριος· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνου. Εὐρεθήσεται γὰρ ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἡ σύστασις. Εἰ μὲν γὰρ ἔρουσι κατὰ πάντων βρωμάτων διεξελθυθέντα· λέγον τὸν ἅγιον Πέτρον, καὶ λέγειν, ὅτι· *οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον.* ὡς καὶ βόας, καὶ αἴγας, καὶ πρόβατα, καὶ ὄρνεις, κοινὰ λέγεσθαι παρ' αὐτῶ· εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀνιστροφῆς. Μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τέκνα κεκτῆσθαι, καὶ πενθερὰν ἔχειν, συνέτυχε τῷ Σωτῆρι ἐξ Ἰουδαίων ὀρμώμενος. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ σάρκας ἐσθίουσι, καὶ κρεωφαγία παρ' αὐτοῖς οὐκ ἐβδέλυεται, οἷα ἀπηγόρευται. Ἄρα γοῦν αὐτοῦ βεβρωκότος ἀπ' ἀρχῆς, εἰ καὶ ἕως τοῦ συναντῆσαι τῷ Σωτῆρι εἰποιμ' ἂν, δειχθήσεται, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἢ γήσατο τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων. Καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάντων διεξήγαγε τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ἑν ἔλεγε τὸν νόμον κοινῶν καὶ ἀκαθάρτων. Πάλιν δὲ τοῦτου δειχθέντος, ὅτι οὐ περὶ πάντων τῶν κρέων αὐτῷ ἔλεγε, ὡς κοινῶν πάντων ὄντων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ Θεὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὸν χαρακτήρα παραδιδούς, ἔλεγε αὐτῷ μηδὲν κοινὸν ἢ γείσθαι. Πάντα γὰρ ἔστι καθαρά, μετὰ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας Θεοῦ λαμβανόμενα. Ἄλλὰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν τὸ ἀνιγμα εἶχεν, ἵνα μὴ ἡγήσεται τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινούς ἢ ἀκαθάρτους. Ὅμως ἡ ἔμφρασις τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπου ἔχε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς καὶ παντὶ τῷ σαφῆς ἂν εἴη· καὶ ἐξέπεσεν αὐτῶν πανταχόθεν ὁ ληρωδῆς λόγος.

ΚΓ'. Τῶν δὲ ἀποστόλων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν τῶν ἡπατημένων ὑπ' αὐτῶν πειθῆ προσποιητικῶς ἔχονται, βίβλους τε ἐξ ὀνόματος αὐτῶν πλασάμενοι ἀνεγράψαντο, δῆθεν ἀπὸ προσώπου Ἰακώβου, καὶ Ματθαίου, καὶ ἄλλων μαθητῶν. Ἐν οἷς ὀνόμασι καὶ τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου ἐγκαταλέγουσιν, ἵνα πανταχόθεν φωρατὴ γένηται ἡ αὐτῶν ἀνομία. Οὐ μόνον γὰρ ἐλέγχει αὐτοὺς κατὰ πάντα τρόπον, λέγων, ὅτι· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος·* ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν μαρτυρίας, ἐν ᾧ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὀρμώμενος, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημνεία καλῶς ἀκοιβολογήσας περὶ ἐκάστης ὑποθέσεως τῆς

¹ Act. x, 13 sqq. ² Joan. i, 1.

εις Χριστὸν πληρωθείσης, ὡς εἶπον, τὰς μαρτυρίας ἅ
ἐξέθετο· ἀφ' ὧν προφητῶν οὗτοι ἑαυτοὺς ἀπηλλο-
τριώσαν. Καὶ εὐθὺς ἔδειξεν, ὡς τοῖς πρὸς Ἰωάννην
τὸν Βαπτιστὴν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων πεμφθεῖσιν αὐ-
τὸς Ἰωάννης ἀποκρίνεται, λέγων· Ἐγὼ φωνὴ βοῶν-
τος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου·
καθὼς εἶπερ Ἰσοίας ὁ προφήτης. Καὶ πάλιν αὐ-
τὸς ὁ Ἰωάννης λέγει, ἀπὸ τῶν προφητῶν λαβὼν τὴν
μαρτυρίαν, φημί δὲ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, ὅτε ὁ Κύριος
τὰς τραπέζας τῶν κολλουβιστῶν κατέστρεψε, καὶ
εἶπε· Μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον
ἐμπορίου· Ἐμνήσθησαν, ὅτι ἦν γεγραμμένον· Ὁ
κύριος τοῦ οἴκου σου κατέβαρέ με. Καὶ πάλιν αὐτὸς
ματι ἀγίῳ.

ΚΔ'. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς (38) ἄγιος Ἰωάννης κηρύτ-
των ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἱστορεῖται παράδοξον ἔργον τι πε-
ποιηκώς εἰς ὑπογραμμὸν τῆς ἀληθείας. Πολιτεῖαν
γὰρ ἔχων θαυμασιωτάτην καὶ συμπρέπουσαν αὐτοῦ
τῷ ἀξιώματι τῆς ἀποστολῆς, καὶ μηδ' ὄλως λούμενος
ἕως τοῦ βαλανείου, εἶπεν, ὅτι Λάθετέ μοι τὰ πρὸς
βαλανεῖον. Καὶ τῶν συνεπομένων θαυμαζόντων,
ἦλθεν εἰς αὐτὸ τὸ λουτρόν. Καὶ γενόμενος πρὸς τὸν
εἰωθότα ὑποδέχεσθαι τῶν λουομένων τὰ ἱμάτια,
ἤρετο τίς ἔνδον ἐστὶν ἐν τῷ βαλανεῖῳ· ὁ δὲ ὀλεά-
ριος (39), ἐπὶ τῷ φυλάττειν ἱμάτια προσκαρτερῶν
(ἐν τοῖς γὰρ γυμνασίοις ἔργον τοῦτο τίσιν ὑπάρχει
πορισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐφημέρου προφῆς), εἶπε τῷ ἀγίῳ
Ἰωάννῃ, ὅτι Ἐβίων ἔνδον ἐστίν. Ἰωάννης δὲ, εὐθὺς
συνεῖς τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὁδηγίαν, δι' ἣν αἰτίαν
πρόυτρέψατο αὐτὸν ἕως τοῦ βαλανείου ἦκειν, ὡς
ἔφην, μνήμης ἕνεκα τοῦ καταλιπεῖν ἡμῖν τὴν τῆς
ἀληθείας ὑπόθεσιν, ὅτι τίνες εἰσὶν οἱ δοῦλοι Χριστοῦ
καὶ ἀπόστολοι καὶ υἱοὶ τῆς αὐτῆς ἀληθείας· τίνες δὲ
ἐστί τὰ σκευὴ τοῦ πονηροῦ, καὶ πύλαι Ἰδου μὴ
κατισχύουσιν τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς
οἰκοδομηθείσης ἀγίας Θεοῦ Ἐκκλησίας· εὐθὺς
ταρᾶς ἑαυτὸν, καὶ οὐμώξας ἡρέμα εἰς τὸ πάντας
ἀκοῦσαι, εἰς μαρτύριον παραστάσεως ἀγράντου δι-
δασκαλίας, Σπεύσατε, ἀδελφοί, εἶπε, ἐξέλθωμεν
ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον, καὶ ἀπαλώμεθα
μετὰ Ἐβλιωρος τοῦ ἔνδον ἐν τῷ βαλανεῖῳ διὰ
τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν. Καὶ μηδὲς θαυμαζέτω ἐπὶ
τῷ ἀκοῦσαι Ἐβίωνα Ἰωάννη συντετυχημέναι. Πολυ-
χρόνος γὰρ καταμείνας τῷ βίῳ ὁ μακάριος Ἰωάννης,
διήρκεσεν ἄχρι τῆς τοῦ Τραϊανοῦ βασιλείας. Πάντες
δὲ οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἀπαλλοτριούσι τὴν τοῦ Ἐβίωνος
πίστιν, καὶ ἄλλοτριαν ἠγάσαντο τοῦ αὐτῶν κηρύ-
γματος, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτήρος, παντὶ τῷ
ὄντι ἐστίν.

ΚΕ'. Περὶ δὲ τοῦ ἀγίου Παύλου, ὡς βλασφημοῦντες

¹ γρ. τῆς ἀληθείας. ² Joan. 1, 23. ³ Joan. 11, 16. ⁴ ibid. 17; Psal. LXXVIII, 40. ⁵ Joan. XII, 41.
⁶ Matth. XVI, 18.

(38) Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς. Hanc Joannis historiam, quam a Polycarpo acceperat, refert Iren. lib. III, cap. 3, et Euseb. lib. III *Histor.*, cap. 20. Sed Cerinthium, non Ebionem hæreticum illum fuisse consentiunt omnes. Quare μνημονικόν est σφάλμα Epi-phanii nostri.

tur; quos illi a seipsis abjudicarunt. Hoc enim statim initio demonstrat, Joannem Baptistam iis quos ad se Pharisæi miserant respondisse: *Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini: sicut dicit Isaias propheta* ¹. Deinde iisdem ex prophetis aliud testimonium Joannes adducit, nimirum ex Davide, cum Dominus nummulariorum mensas evertit, ac dixit: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis* ². Meminisse enim ait apostolos quod erat scriptum: *Zelus domus tuæ comedit me* ³. Ac rursus idem Joannes sic loquitur: *Vidit Isaias in Spiritu sancto* ⁴.

Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι Ἰσοίας εἶδεν ὄν ἐν Πνεύ-

XXIV. Præterea cum in Asia prædicando Dei verbo idem Joannes insisteret, ut quanti veritas fieri deberet exemplo suo posteris præscriberet, nimirum quiddam et inusitatum egisse proditur. Cum enim vitæ institutum teneret plane admittibile, eique quam gerebat apostolica dignitas consentaneum: adeo ut nunquam omnino lavaret, aliquando tamen sancti Spiritus impulsu ad balneas prodiens: *Capite*, inquit ad suos, *quæ ad balneum necessaria sunt*. Mirantibus illis ad lavationem perrexit. Tum ad eum qui lavantium vestimenta servabat accedens, quis intra balneum esset, interrogavit. At olearius idemque vestium custos (hanc enim operam plerique victus quotidiani gratia in gymnasiis præstant) Joanni respondit Ebionem intus esse. Quo audito, statim intellexit quorsum ille ipsum Spiritus sanctus adduxisset, et ut balneas adiret esset hortatus: nimirum ad commendandam, ut dixi, ejus rei memoriam; ac verissimum illud dogma relinquendum; ut quinam essent Christi servi et apostoli, ac veritatis filii discernere possemus; quinam e contrario mali dæmonis instrumenta, *inferorumque portæ, quæ neque petram, neque in ea fundatam ac stabilitam Ecclesiam superare possent* ⁵. Igitur Joannes repente conturbatus, atque ingemiscens leniter, ut ab omnibus tamen exaudiri posset, idque integræ ac sinceræ doctrinæ testimonium exstaret: **149** *Properate, fratres*, inquit, *abeamus hinc, ne balneæ concidant, et cum Ebione, qui intus est, ob ejus impietatem obruamur*. Neque vero mirari quisquam debet, dum Ebion occurrisset Joanni dicitur. Hic enim diu admodum vixit, et ad Trajani pervenit imperium. Porro non Joannes modo, sed et omnes prorsus apostoli Ebionis fidem repudiant, et a suis dogmatibus, atque apostolico illo caractere alienam judicant: id quod unicuique perspicuum est.

XXV. Quod vero ad beatum Paulum attinet, in

(39) Ὁ δὲ ὀλεάριος. Ergo olearius appellatus est vestimentorum custos, ἱματιοφύλαξ. An idem et oleum præbebat, et vestimenta servabat? An σπολι-ριον legendum? Nani et ἀποδότηριον, Latine *spoliarium*. In veteri *Lex.*: *Spoliaria, exteriores balnearum cellulae*.

quem illi maledicta conjiciunt, multa a me commemorari possunt. In primis Græcum illum fuisse, atque ex gentilibus oriundum prædicant; postea vero proselytum esse factum. Verum quinam ista conveniunt, cum de se ita scripserit : *Hebræus ex Hebræis, e semine Abrahamæ, de tribu Benjamin¹, secundum legem Phariseus², abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum³?* Tum alio loco : *Israelitæ sunt, et ego : semen Abrahamæ sunt, et ego.* Addit postea : *Circumcisio octavo die : et educatus ad pedes Gamalielis, et Hebræus ex Hebræis⁴.* Proh lethiferorum serpentium mortiferos gemitus, ac sibilos! o sermonis inanissimi virus acerbum! Cujus ego testimonio stare potissimum debeo? Ebionis, ejusque factionis hominum, an Petri hunc in modum loquentis : *Quemadmodum scripsit vobis frater noster Paulus, quæ ejus verba profunda sunt, explicatuque difficilia, quæ indocti et instabiles per suam ignorantiam depravant⁵?* Sed et Paulus vicissim de Petro testatur his verbis : *Et Jacobus, et Joannes et Cephas, qui videbantur esse columnæ, dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatis⁶.* Quod vero Tarsensem se fuisse narrat, nulla idcirco vocum captatoribus ad suam, fautorumque suorum perniciem ea re abutendi datur occasio. Nam et Barnabam, qui Joseph antea dictus, Barnabas postea nominatus est, quod nomen *consolationis filium* significat, Levitam fuisse refert (Lucas) genere Cyprium⁷. Neque tamen quod Cyprius esset, eo minus e tribu Levitica fuit. Velut apostolus Paulus, licet Tarso oriundus esset, ab Israelitica gente minime erat alienus. Cum enim

150 sub Antiocho Epiphane, aliisque temporibus, quibus bellum exarserat, plerique per captivitatem obsidionemque dispersi forent, captivi quidem certis locis constiterunt. At qui vitandæ obsidionis causa fugerant, quo quisque delatus fuerat, ibi commorati sunt, uti de Israelitico populo dicebat Hieremias; cui ut ante hostem fugeret persæpe contigit : *Si, inquit, ad Citiawos abieris, nec illic quidem quietem habebis.*

Nemo autem ignorat Citiaw Cypriorum insulam appellari. Nam Citiaw nomine Cyprii continentur et Rhodii. Imo et in Macedonia Cypriorum et Rhodiorum genus habitavit, unde et Alexander Macedo prodiisse dicitur. Quæ causa est, cur in Machabæorum libris scriptum sit, e Citiawensium

αὐτὸν λέγουσι, πόσα ἔχω λέγειν; Πρῶτον μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὸν Ἑλληνὰ τε καὶ ἐξ ἔθνῶν ὑπάρχειν, προσήλυτον δὲ γεγονέναι ὕστερον. Πῶς οὖν αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ· Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμὴν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, περισσοτέρως ζηλωτῆς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων; Καὶ ἐν ἄλλῳ τότῳ λέγει· Ἰσραηλῖται εἰσι, καγὼ σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι, καγὼ καὶ φησι· Περιτομῆ ὀκταήμερος· καὶ ἀνατεθραμμέντος κυρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, καὶ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων. Καὶ ὡ τῶν δεινῶν ἔρπετῶν τὰ δεινὰ κοκῦματα, καὶ τὰ δρακοντοσειθῆ συρίγματα, καὶ τῆς κενοφωνίας τὰ δηλητήρια! Τίνος δὲ λήψομαι τὴν μαρτυρίαν; Ἐβίωνος, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν, ἧ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ λέγοντος· Ὡς ἔγραψεν ὑμῖν ὁ ἀδελφός μου Παῦλος, ἅτινά ἐστι βαθεῖα καὶ δυσερμηνεύτα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀσθητικοὶ διαστρέφουσι τῇ ἑαυτῶν ἀγνωσίᾳ; Πάλιν δὲ καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς τοῖς περὶ Πέτρον, λέγων· Καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Κηφᾶς, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβῃ κοινῶν. Κἄν τε γὰρ Ταρσεῖα ἑαυτὸν εἶποι, οὐκ ἀπὸ τούτου πάντως δέδοται πρόφασις τοῖς λεξιθηροῦσι· τὰ εἰς ἐαυτῶν καταστροφὴν καὶ τῶν πειθομένων οὕτως ἔχειν. Καὶ γὰρ καὶ Βαρνάβαν λέγει Ἰωσήφ ποτε καλούμενον, Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα (40), υἱὸν παρακλήσεως ἐρμηνευόμενον, Λευῆτην, Κύπριον τῷ γένει. Καὶ οὐ πάντως ἐπειδὴ Κύπριος ἦν, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Λευῆ· ὡς καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος, εἰ καὶ ἀπὸ Ταρσοῦ ὤρματο, οὐκ ἦν ἄλλοτριος τοῦ Ἰσραήλ. Διασπαρέντων γὰρ πολλῶν ἐν τοῖς χρόνοις Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, καὶ ἐν χρόνοις ἄλλοις, εἴποτε συνέβαινε πόλεμος, αἰχμαλωτισθέντων καὶ δοθέντων εἰς πολιορκίαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ἀρθέντες ἐπέμειναν ἐν τισι τόποις, οἱ δὲ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας ἀναχωρήσαντες κατῴκουν ἕκαστος ἐνθα· κατελλήφεν, ὡς καὶ ἅγιος Ἰερεμίας ἔλεγε περὶ τοῦ Ἰσραήλ· καθάπερ πολλάκις τοῦτο αὐτὸ συμβέβηκε, τὸ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τῶν πολεμίων, ὅτι καὶ εἰς Κιτιεῖς ἔαν ἀπέλθῃς, οὕτε ἐκεῖ σοὶ ἀνάπανσις ἔσται.

Παντὶ δὲ τῷ δήλῳ ἐστὶ (41), ὅτι Κίτιον ἢ Κυπρίων νῆσος καλεῖται· Κίτιοι γὰρ Κύπριοι καὶ Ῥόδιοι. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὸ γένος κατῴκησε Κυπρίων τε καὶ Ῥοδίων. Ὅθεν δὴ καὶ Ἀλέξανδρος ὤρματο ὁ Μακεδῶν. Καὶ τούτου ἐνεκα ἐμφέρεται ἐν τοῖς Μακκαβαίοις, ὅτι ἐξῆλθε σπέρμα ἐκ γῆς Κι-

¹ Philipp. iii, 5. ² Galat. i, 14. ³ II Cor. xi, 22. ⁴ Philipp. iii, 5; Act. xxii, 3. ⁵ II Petr. iii, 15. ⁶ Galat. ii, 9. ⁷ Act. iv, 36. ⁸ λέξεσι θεοῦσι. ⁹ γρ. ὅπου.

(40) Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα. Barnabas prophetæ vel prophetiæ filium sonare videtur. Sed a Syriaca voce בָּרְנָבָא deducitur, quæ est consolari. Itaque Syrus Paraph. מְרַבֵּן בְּרַנָּא reddidit.

(41) Παντὶ δὲ τῷ δήλῳ ἐστὶ. Citiaw, vel Cetim nomine Cyprius propemodum omnes intelligunt. Sed et Macedones eadem voce comprehendendi putant. Sane quidem Citiaw oppidum Macedoniæ fuit, apud T. Liv., lib. xlii. Quin et Cilicia : quod verius nonnulli suspicantur. Postremo Romam atque Italiam eodem illo vocabulo complectuntur. Mihi probabile videtur Cetim, aut Citiaw proprie Cilicas esse, et ab iis propagatos Cyprios; nam Cetis et Citia Cili-

ciæ regiones duæ sunt apud Ptol. Quod autem per Cyprium, aut Ciliciam Græci Romanique in Syriam ac Palestinam tenderent, ideo de terra Cetim egressum dici in I Machab. i, 4, Alexandrum, quod e Cilicia, ubi et Darium vicit, in Syriam exercitum duxisset. Ad hæc cum Citiaw illi proprie dicti ac vicini, Occidentium essent omnium Syris nobissimum, fieri potest, ut hoc ipsum Citiaworum nomen plerisque aliis Græciæ populis accommodaverint. Quemadmodum Indorum appellatio a majoribus nostris ad remotos omnes ab orbe nostro populos est translata.

τιέων. Καὶ γὰρ ἐκ σπέρματος τῶν Ἑλλήνων Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. Ἀλλὰ γενόμενος πάλιν ἐν τῷ τόπῳ, διὰ τὸν ἐμπεσόντα λόγον διεξήλθον τὴν περὶ τούτων ἱστορίαν. Πλὴν οἱ ἀπὸ τῆς μετοικήσεως πολλοὶ ἄλλας χώρας οἰκήσαντες τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν σπέρματος κατὰ διαδοχὴν. Ἐλέγοντο γὰρ καὶ ἐκάστης χώρας πατριῶται ὡς καὶ αἱ θυγατέρες τοῦ Ἰοὸδρ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Μωϋσέως τῷ πατρὶ ἀπήγγειλαν, ὡς ἀποστήσας τοὺς ποιμένας ἐπότισεν αὐτῶν τὰ πρόβατα, καὶ πορευθεῖσαι περὶ τούτου ὠφελοῦντο τῷ ἰδίῳ πατρὶ. Τοῦ δὲ λέγοντος, *Τι ἐταχύνετε σήμερον* (42) *τοῦ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτόν*; ἔφασαν, ὅτι Ἀνὴρ Αἰγύπτου ἐρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ποιμένων, καὶ ἠντιληψας, καὶ ἐπότισεν ἡμῶν τὰ θρέμματα. Καὶ εὐθύς ὁ αὐτὸς ἔφη πρὸς αὐτάς· *Διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτὸν ὧδε, ἵνα φάγη ἄρτον*; Τίς δὲ οὐκ οἶδεν, ὅτι Μωϋσῆς υἱὸς μὲν γίνεται τοῦ Ἀμράμ, καὶ τῆς Ἰωχαβὲτ, Ἀμράμ δὲ τοῦ Καθθ, Καθθ δὲ τοῦ Λευὶ, Λευὶ δὲ τοῦ Ἰακώβ, Ἰακώβ δὲ τοῦ Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἀβραάμ; Καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι τὸν Μωϋσέα Αἰγύπτου, πάντως ἢ τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ σπέρματος διέπεσεν ἀκολουθία. Οὐκοῦν οὗτοι, καταλείψαντες τὴν ὁδόν, οἱ ἀπὸ τοῦ Ἐβίωνος πεπλανημένοι, ἐπὶ πολλὰς διαστραμμένας ὁδοὺς καὶ ἀνάτην τρίβον τὸν νοῦν ἐκδέδωκασιν.

ΚΓ'. Αὐχοῦσι δὲ πάλιν περιτομὴν ἔχοντες, καὶ σεμνύνονται ὅθῃεν εἶναι ταύτην σφραγιδα ἡγούμενοι, καὶ χαρακτηρα τῶν τε πατριαρχῶν καὶ δικαίων τῶν κατὰ τὸν νόμον πεπολιτευμένων, δι' οὗς ἐξισοῦσθαι ἐκείνοις νομίζουσι, καὶ δῆτα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν σύστασιν ταύτης βούλονται φέρειν, ὡς καὶ οἱ περὶ Κήρινον. Φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ἐκείνων ληρώδη λόγον· *Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος*. Περιετμήθη γὰρ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, καὶ σὺ περιετμήθητι. Καὶ ἵνα κατὰ πάντα τρόπον κατασχύνηται τῆς πλάνης τὰ σπέρματα, καθάπερ χαλινὸς (43) τῇ θαλάσῃ ἐκ Θεοῦ ὀρισθεὶς κλειθρα καὶ πύλαι ψάμμον ὄριον¹, καὶ πρόσταγμα τὸ, *Ἔως τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλὰ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονται σου τὰ κύματα*, φησὶν οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἑαυτοῖς καταπανηθήσονται. Ἀλλὰ ἐκεῖ μὲν ἐκ Θεοῦ προστάγματος εἰς εὐταξίαν θαλάσσης ἐκ Θεοῦ εἴρηται ὁ τοῦ ὄρου λόγος· ἐνταῦθα δὲ ἄφ' ἑαυτῆς ἢ κακία καὶ ἡ πλάνη τυφλώτουςα τὸν νοῦν, καὶ τὴν εὐσεβῆ λογισμὸν ἀποστρεφόμενη, προύλαβε καθ' ἑαυτῆς, ὥσπερ κύματα ἐγείρουσα, τὰ σχέτλια τῶν προαπαγγελλομένων αὐτοῖς ὑπολήψων, ἐτέροις κύμασιν ἑαυτῇ συγκρούουσα, καὶ ἐν ἑαυτῇ αἰεὶ συντριβομένη ἑαυτὴν διαλύειν². ἢ καθάπερ ἐρπετὸν δεινὸν ἑαυτῷ λυμαινόμενον καὶ ἀντιστρεφόμενον ἀπὸ τῆς κέρκου, καὶ ἑαυτὴ κατεσθίον, αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναλωτικὸν γίνεται. Τοῦτο γὰρ φασὶ γεγενησθαι καιρῷ ὑπὸ ἀσπί-

A terra genus quoddam esse propagatum⁴. Nam e Græcorum genere Alexander ortum acceperat. Verum quoniam iterum narrandæ hujus historiæ oblata nobis occasio est, in eam sum fortuito delatus. Eo vero pertinebat istud, ut complures ostenderemus in ea migratione varias occupasse sedes, qui ex Israelitica gente originis erant successione derivati. Qui quidem ab ea ubi habitabant regione cognominari solebant. Quemadmodum cum filia Jethro allatam sibi a Moyse opem parenti renuntiarent, narrarentque depulsis a se pastoribus, suos illum greges adaquasse, hoc, inquam, cum domum reversæ parenti dixissent, sciscitante mirum eo : *Cur hodie venistis velocius solito*? Responderunt : *Vir Ægyptius liberavit nos de manu pastorum, insuper et hausit aquam, potumque dedit ovibus nostris*. Statinque dixit illis : *Cur non huc illum adduxistis, ut comederet panem*? Quis autem nescit Amrami et Jochabetæ filium exstitisse Moysen; Amramum Caathi, Caathum Levi, hunc Jacob, cujus pater Isaacus, Isaaci Abrahamus fuerit? Neque tamen, pro eo quod Ægyptius appellatur Moyses, ideo nobilitatis illius ac stirpis est series extincta. Hoc igitur modo Ebionis discipuli, velut aberrantes ac devii, varias se in ambages ac flexus abruptaque itinera commiserunt.

XXVI. Atenim circumcisionem præ se ferunt; eaque re plurimum gloriantur, utpote quam patriarcharum, aliorumque qui legis tempore vixere justorum, 151 notam ac signum exstitisse putent; quo etiam nomine adæquari se cum illis arbitrantur : adeoque Christi ipsius exemplum ad illam comprobendam accommodant, ut et Cerinthiani faciunt. Quorum ineplissime accommodatam illam sententiam usurpant : *Sufficit discipulo, si sit sicut magister ejus*⁵. Christus enim, aiunt, circumcisus est : tu igitur circumciditor. Atque ut erroris semina magno cum illorum pudore profiligentur, non secus ac frenando mari velut repagula quædam ac portæ, arenarum a Deo moles objecta est, ejusdem que mandatum istiusmodi : *Hucusque venies, et non procedes amplius. Sed in te confringentur fluctus tui* (ait Scriptura⁶). Sic etiam illi in semetipsos relapsi penitus consumentur. Quanquam hoc interest, quod illic ad coercenda maria divino imperio terminus ille constitutus est; hic autem ipsa per sese nequitia, atque excæcatæ mentis error a sensu pietatis abhorrens infelicissima illa, quæ ante protulimus, dogmata, velut quosdam in se fluctus excitavit prius, ac contrariis fluctibus illisit, et semetipsum in se conversus confractusque dissipavit. Aut ut exitialis serpens sese conficiens ipsum, et a cauda replicans ac revolvens suum

¹ F. ψάμμος ὄριον. ² Legendum διαλύει. ³ I Mach. 1, 1. ⁴ Exod. 11, 18 sqq. ⁵ Math. x, 25. ⁶ Job xxxviii, 11.

(42) *Τι ἐταχύνετε σήμερον*. Exod. 11, com. 18, Δι' ὅτι ἐταχύνετε τοῦ παραγενέσθαι τήμερον; Apud Eriphanium vocatæ istæ ἐπ' αὐτὸν commoedum nul-

lum sensum reddunt, nisi ἐς αὐτὸν ἔφασαν substituas. (43) *Καθάπερ χαλινός*, etc. Leviter depravatus hic locus est. Fortasse legendum est ὠρίσθη

corpus adedit, et absumit. Id enim olim aspides fecisse narrant, quarum, cum inclusæ doliis essent, alteram altera devoravit. Tum quæ ferocior ac crudelior erat sola remansens, enectaque fame, seipsam a cauda incipiens paulatim consumpsit : idque ipsum in Ægypto contigisse a nonnullis, qui de rerum natura scripserunt, proditum est. Unde et ob Gorgoneum veluti caput, Aspidogorgonis merito ei est nomen impositum. Similiter ineptus ac stolidus Ebion, Ebionisque fautores concidere seipsos anteverterunt, eaque quibus potissimum gloriantur initio sustulerunt. Non enim Christus, utpote cum infans adhuc esset, semetipso circumcidit. Sed laudandus propterea misericors Dominus est, quod ita se Ebion imprudens objecerit, ut minime vera confessus, convincendi sui ansam nobis obtruderet. Si enim Deum illum esse, cœlitusque delapsum assereret, octavoque die a Maria circumcisum, tum quidem quatenus et Deus foret, et id ultro ac voluntate permisisset, speciosum quiddam ac probabile ad circumcisionis commendationem circumforaneo 152 isti præbuisset. Jam vero cum merum illum hominem esse, atque ab hominibus circumcisum fuisse sentiat, nequaquam puero illi velut auctori tribuendum est, quod octava sit luce circumcisis. Neque enim semetipsum præcidit, sed id ab aliis passus est : quod sibi ipsi pueri non faciunt, neque circumcisionis auctores ipsi, sed eorum potius parentes habendi sunt. Etenim pusiones illi præ infantia quid sibi a parentibus fiat ignorant.

XXVII. At nos et Deum illum e cœlo descendisse dicimus, et in Mariæ Virginis utero legitimo tempore permansisse, quanto scilicet gestari cæteri infantium solent, donec ex illo Virginis utero profusus, perfecto jam hominis quod induerat corpore, susceptam a se salutis nostræ procuracionem aggredi instituit. In qua et ad diem octavum non specie tenus, sed reipsa circumcisis est. Venit enim ut legem ac prophetarum impleret oracula, non everteret¹; atque ut alienam non fuisse legem ostenderet, sed a seipso concessam ad suum usque tempus sub quibusdam figurarum velut umbraculis perstitisse : quo in sese ac per sese quodcumque legi deerat postremo suppleret; eademque illa figurarum involucra ad spiritalem perfectionem, ac veritatem perducta figuras esse desiisse, atque ad veritatem transiisse, tam ipse quam ejus apostoli predicarent. In illo quippe quod scriptum erat in lege, perfectum est, id, inquam, quod ad ejus usque tempora perduravit, et in ipso jam absolutum impletumque desiit, nimirum quod Sephora dicebat : *Stetit sanguis circumcisionis filii mei*². Non dixit : Circumcidi filium meum. Neque enim id agebat angelus, ut circumcisio fieret, neque sanguinis

¹ Matth. v, 17. ² Exod. iv, 25. ³ Deest kai

(44) Ὅπερ ἔφη ἡ Σεφώρα. Mirifica est loci istius interpretatio, quam Epiphanius affert, quæ ex LXX lectione petitur; nam Hebræi et Latini

δων συγκλεισθεισῶν ἐν πίθοις, καὶ ἐκάστης τὴν ἑτέραν καταναλωσάσης, τὴν δὲ ἰταμωτέραν καὶ χαλεπωτέραν εἰς ὑστερον μεμενηκέναι μόνην καταλειφθεῖσαν, καὶ εἰς πείναν ἔλθοῦσαν, ἀπὸ τῆς ἰβίας κέρκου ἀρξαμένην ἑαυτὴν καταθεβρωκέναι, ἱστοροῦσι τινες φυσιολόγοι κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν. Ὅθεν καὶ ἀρμόδιως τὸ δογμα αὐτῆ ἐπέθετο, διὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργῶνος καὶ ταύτην Ἀσπιδογοργόνα καλοῦντες. Οὕτω καὶ ὁ ματαιόφρων Ἐβίων, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν προβλαβὸν ἑαυτοὺς κατατέμνοντες, καὶ ἀναιροῦντες ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς καὶ σεμνύονται. Χριστὸς γὰρ ἑαυτὸν οὐ περιέτεμε· παιδίον γὰρ ἦν. Δόξα δὲ τῷ ἐλεῆμονι Θεῷ, ὅτι ἑαυτὸν προῦβαλεν ὁ Ἐβίων, ἵνα τὰ ἀληθινὰ μὴ ὁμολογήσῃ, εἰς τὸ καὶ ἔλεγchon αὐτῷ γενέσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν αὐτὸν Θεὸν ἄνωθεν ἔχοντα περιτεμησθαι τὴν ὀκταήμερον ὑπὸ τῆς Μαρίας, τὸ τρηναῖα, Θεὸς ὢν, καὶ συγχωρῶν κατὰ ἰδίαν εὐδοκίαν, παρεῖχεν ἂν τῷ ἀγύρῳ τῆς περιτομῆς πιθανολογίαν· ὅποτε δὲ ψιλὸν ἀνθρώπων αὐτὸν γεγενῆσθαι ὅπ' ἀνθρώπων παρεισφῆρει περιτεμησθαι, οὐκέτι αἰτιὸς ἔστιν ὁ παῖς, εἰ καὶ τὴν ὀκταήμερον περιτομὴν περιετμήθη. Οὐ γὰρ ἑαυτὸν περιέτεμεν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων περιετμήθη. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες οὐχ ἑαυτοὺς περιτέμνουσι, καὶ οὐδὲ αἰτιοὶ εἰσι τῆς ἑαυτῶν περιτομῆς, ἀλλ' οἱ αὐτῶν γονεῖς. Ἐκεῖνοι γὰρ βραχεῖς ὄντες, νηπιᾶζουσιν ἀγνοοῦντες, καὶ οὐδὲ οἶδασι τί αὐτοῖς ὑπὸ τῶν γονέων γίνεται.

C KZ'. Ἡμεῖς δὲ καὶ Θεὸν αὐτὸν λέγομεν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθόντα, καὶ ἐν μήτρᾳ Παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον τῶν ἐγκυμονουμένων παιδῶν παρμειμηκότα, ἕως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τῆν ἔνσαρκον ἐνανθρώπησιν ἑαυτῷ καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ, ἐν ἧ καὶ περιετμήθη ἀληθινῶς, καὶ οὐ δόκησει ἡμέρα τῆ ἐσθῆτος. Ἦλθε γὰρ πληρῶσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, καὶ οὐ καταλύσαι· καὶ οὐ τὸν νόμον ἀλλότριον ἀποφῆναι, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ μὲν δεδωρημένον, ἕως δὲ αὐτοῦ ἐν τύποις μεμενηκότα, ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν ὅπερ ἐνέλιπεν ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῆ, ἵνα οἱ τύποι εἰς πνευματικὴν τελείωσιν ἐλθόντες ἐν ἀληθείᾳ, ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων κηρυχθῶσιν, οὐκέτι ὄντες τύποι, ἀλλ' ἀλήθεια. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπληροῦτο τὸ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένον, ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου διαρκέσαν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀριστάμενον, εἰς πληρωμα δὲ μεθιστάμενον, ὅπερ ἔφη ἡ Σεφώρα (44)· ὅτι Ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι Περιετέμον μου τὸ παιδίον. Οὐ γὰρ ὤκονόμεν ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, ἵνα περιτομὴ γένηται· ἀλλὰ οὐδὲ τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς φοβηθεὶς ἀπέστη· ἀλλὰ ὑπομνήσεως χάριν τοῦ μέλλοντος παιδίου τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἱσταῖν ὅπερ ἀκούσας καὶ οἰκονομῆ-

codices : *Sponsus sanguinum tu mihi es*, ob circumcisionem, habent. LXX vero longe alia reddiderunt.

σας ἀπέστη. Καὶ ποίωι παιδίου, ἔκουε. Ἄλλ' ἢ περὶ ἃ οἱ εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι *Θελήσουσιν εἰ ἐγένοντο* (45) *πυρκαυστοί*. Ὅτι *παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν*. Τὸ μὲν γεννηθὲν παιδίον δεικνύς ἐν ἀληθείᾳ, ὅπως σημάνη τὴν ἀληθινήν ἐνανθρώπησιν· τὸ δὲ, *υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν*, ὅπως δεῖξῃ τὸν ἀνωθεν Θεοῦ Λόγον, καὶ Υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν δειχθέντα, καὶ ἐν μήτρᾳ γενόμενον ἐνανθρωπήσαντα, ἔχοντα ἀμφοτέρωθεν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸν Θεὸν, αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν υἱὸν ἀνωθεν δοθέντα, αὐτὸν παιδίον γεννηθέντα. Ἐφ' οὗ ἔστι λοιπὸν τὸ αἶμα τῆς περιτομῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· Ὅτε ἦλθον Ἕλληνας βουλόμενοι αὐτὸν θεάσασθαι· καὶ ἦλθον πρὸς Φίλιππον, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Δεῖξον ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν· καὶ ὁ Φίλιππος τῷ Ἀνδρέᾳ, καὶ ὁ Ἀνδρέας τῷ Ἰησοῦ ἔφη, ὅτι *Τινὲς Ἕλληνας βούλονται σε θεάσασθαι*. Καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος ἀποκρίνεται, λέγων· Νῦν ἐφάσεν ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ· ἵνα δεῖξῃ περιτομὴν μὲν παρερχομένην τὴν ἐνσαρκον, καὶ τύπῳ ὑπηρετήσασαν ἀκριβῶς χρόνου, τὴν δὲ ἐν σαρκὶ ἀκροβυστίας ἐν πνεύματι ἔχουσαν μεῖζονα περιτομὴν, θεωροῦσαν Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ κατελιφύσιν.

gloria Dei, ut circumcisionem carnis præterisset jam doceret, et ad certum tempus figuræ serviisse, circumcisione præditum contemplari Christum,

ΚΗ'. Εἰ δὲ βούλονται οὗτοι λέγειν, Πῶς οὖν Χριστὸς περιετμήθη; ἀκούσονται, ὅτι· Ἦδη μὲν οὖν, ὡς πεπλανημένοι, ἐδείξαμεν ὑμῖν δι' ἣν αἰτίαν περιετμήθη. Περιετμήθη γὰρ διὰ πολλοὺς τρόπους. Καὶ πρῶτον, ἵνα δεῖξῃ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα ἑαυτὸν ἀνελήφεναι, διὰ Μανιχαίων καὶ τοὺς λέγοντας ἐν δοκῆσει πεφηνέαι· Ἐπειτα, ἵνα δεῖξῃ, ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιος (46) τὸ σῶμα τῆ θεότητος, ὡς φησὶν Ἀπολίναριος· ἀλλ' οὔτε ἀνωθεν αὐτὸ κατενήνογεν, ὡς λέγει Οὐαλεντίνος· καὶ ἵνα βεβαιώσῃ ἡν πάλοι ἔδωκε περιτομὴν δικαίως ὑπηρετήσασαν ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀπολογίαν. Εἰ γὰρ μὴ περιετμήθη, εἶχον λέγειν· Οὐκ ἠδυνάμεθα Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἀκροβυστίᾳ. Ἄλλως τε καὶ ἔδει αὐτὸν ἐντειλάμενον τῷ Ἀβραάμ περιτεμῆναι, σφραγίδος ἕνεκα φαινομένης, εἰς τύπον δὲ ἀληθινής καὶ ἀοράτου δοθείσης, νῦν περιτεμῆναι ταύτην¹ βεβαιώσαι. Ἐγένετο γὰρ ἡ φαινομένη περιτομὴ ἕνεκεν διασταγμοῦ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε εἶπεν ὁ ἅγιος καὶ δικαίος ὡς ἐν διαταγῷ· *Εἰ τῷ ἑκατονταετί² υἱὸς γενήσεται; καὶ εἰ Σάρρα ἡ πρεσβυτις γενήσεται υἱόν;* Καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος· *Λάβε μοι κριὸν τριετίζοντα* (47), *καὶ αἶγα καὶ δάμαλιρ, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ περὶ τὴν τοῦ ἡλλου δύσιν, ὡς εἶδε λαμπάδας*

¹ γρ. καὶ ταύτην. ² ἑκατονταετή. ³ Isa. ix, 5, 6.

(45) Ὅτι *θελήσουσιν εἰ ἐγένοντο*. Neque hic cum Hebræo LXX consentiunt. *Vulgata nostra: Et vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis*. Pro quo Græci, καὶ θελήσουσιν εἶναι πυρκαυστοί.

(46) Ἐπειτα *ἵνα δεῖξῃ, ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιος*. Apollinarius carnem Christi ab æterno fuisse, nec ex Virgine natam asseruit, Gregor. Nazianz. orat. xlvi: Διαβεβαιούται γὰρ μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν

metu recessit, sed ut eum infantem, a quo circumcisionis cruor inhibendus erat, in memoriam revocaret. Quare mox ut illud audivit ac præstitit, e medio se subduxit. At quisnam ille futurus esset infans, accipe. Is enim erat de quo propheta locutus est: *Et volent esse igne combusti. Quoniam parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis*³. Quibus verbis primum natum revera parvulum demonstravit, ut vere susceptam ab eo naturam hominis significaret. Deinde subjecti, *filius datus est nobis*; ut eundem Dei esse Verbum e cælo delapsum, Deique Filium declaratum ostenderet, et in utero genitum, hominemque factum, ita **153** ut duplicem in se naturam, Dei videlicet, hominisque contineret, proindeque Deum pariter atque hominem, et eundem divinitus oblatum filium, ac puerulum natum. In quo circumcissionis deinceps cruor stetit, ut in Evangelio ipse testatur. Cum enim gentiles videndi ejus desiderio accessissent; et ad Philippum adeuntes dixissent: *Ostende nobis Jesum*; ac Philippus id Andreæ, Andreas Christo retulisset his verbis: *Gentiles quidam videre te cupiunt*⁴, Dominus illico respondit: Nunc pervenit

XXVIII. Quod si istud nobis objiciant: Cur igitur circumcisus est Christus? ita a nobis audient: Jamdudum quidem, o homines opinione falsa ducti! causam vobis cur esset circumcisus ostendimus. Multis enim id de causis sustinuit. Primum, ut se carnem revera induisse monstraret, propter Manichæum, cæterosque, qui similitudine quadam ac specie duntaxat apparuisse docuerunt. Deinde ut corpus divinitati consubstantiale non esse demonstraret, ut Apollinarius existimat; nec e cælo delatum in terras, qui Valentini error fuit. Tum ut cujus olim circumcisionis auctor fuerat, eam ad adventum usque suum observatam fuisse merito comprobaret, atque ut omnem Judæis excusationem eriperet. Nisi enim circumcisus foret, hoc ad sui purgationem asferre potuissent: Nos Christum præputio præditum probare nequivimus. Præterea vero eum oportebat, qui Abrahamo circumcidendi sui mandatum ediderat, ut ad veri et aspectum fugientis adumbrandam imaginem apparens illud signum et aspectabile præ se ferret, ratum illud sua circumcissione facere. Nam externa illa circumcisio Abrahamo ob ejus hæsitacionem imposita fuit; cum vir sanctus ac justus velut dubitando

⁴ Joan. xii, 21.

σάρκα κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχείωσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ Υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκελεῖνην φύσιν εἶναι, etc.

(47) *Λάβε σοι τόμον χάρτου*. Vox χάρτου abest a vulgata LXX interpretum editione. Sed in aliis olim, ut apparet, lecta. Basilius autem τόμον κανοῦ μεγάλου.

dixisset : An centenario nascetur filius? et Sarra jam enus filium pariet? Statimque Dominus : Sume, inquit, mihi arietem annorum trium, et capram, et vaccam, etc. Cumque sol occumberet, cum lampades ignis et clibanum vidisset, etc., ejus castigandi causa Deus edixit : Peregrinum erit seminum tuum in terra aliena, et subjicient eos servituti quadringentis annis¹. Quamobrem stabilitatis cujusdam ac firmitatis gratia, pro 154 eo quod nonnihil addubitans dixisset : Num centenario nascetur filius? ne ejus posterii infidelibus idolorumque cultoribus Ægyptiis in servitutem dati, ad eosdem quos et illius majores venerati fuerant, deos sese transferrent, tam Abrahamo ipsi, quam ejus stirpi circumcisionem illam carnis inussit, ut ejus aspectu communitos reverentia quædam numinis subiret, quo minus ejurare illud auderent. Ea porro ad Christum usque permansit : ideoque et ultro circumcidi ipse voluit, et homo reipsa factus est, idem qui et Deus Verbum a Patre de cælo lapsum, non eam quam habebat divinitatem deposuit, sed vere carnem induens, atque ex perfecta hominis natura coalescens, circumcisionem usurpavit. Quod totum ex rei veritate gestum est, ut et Judæi, quemadmodum dictum est, et Manichæi omni tergiversatione sublata, convinci facillime possent, ac circumcisis ipse abrogata merito circumcisione majorem quamdam induceret. Non quasi priore illa careret, minimeque suscepisset in sese ; sed ut ea perfunctus nihil jam esse necessariam ostenderet, sed aliam longe illa præstantiorem.

XXIX. Quod autem subinde in lucem editus Deus fuerit, non homo duntaxat, a magis aperte comprobatum est. Siquidem elapso jam biennio, quod ipsum stellæ tempus Herodi significarunt, a biennio videlicet atque infra², Hierosolymam venientes, interrogantesque magi, cum Bethlehemi nasci Christum oportere didicissent, ab urbe digressi sunt, eademque duce stella Bethlehemum aspirarunt. Ibi, posteaquam introgressi sunt, Christum cum Maria matre repererunt ; et procidentes adoraverunt eum, obtuleruntque munera. Quamobrem cum statim adoretur qui natus est, non nudus est homo, sed Deus : neque post annos triginta, vel baptismum, Christus efficitur : sed subinde Christus e Maria Virgine Deus pariter atque homo natus est. Propterea statim angeli cæleste carmen concinunt : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, hominibus propensa voluntas³. Sed et felici illo nuntio pastores impertiantur : Natus est nobis, inquiunt, hodie Christus Dominus in civitate David⁴. Neque hoc solum, infelix Ebion! de Christo comprobatur, verum etiam anno ætatis duodecimo sedens inter sacerdotes ac seniores repertus est, cum eos interrogaret, 155 ac cum illis inquireret : adeo ut mirarentur in verbo gratiæ, quod procedebat de ore ejus. Non hoc anno demum tricesimo faciebat, ut dicere possis, ex quo Spiritus in eum sanctus illapsus est, Christum esse cœpisse ; sed a duodecimo statim, uti diximus, estque a Luca in Evangelio proditum⁵. Quin etiam paulo ante cum, ut

Α πυρός και κλίβανον, και τάλλα. Φήσας αὐτῷ ὁ Θεὸς κατ' ἐπιτίμησιν· Πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ, και καταδουλώσουσιν αὐτῷ ἕτη τετρακόσια, ἀσφαλείας ἕνεκα διὰ τὸν διαταγμὸν, δι' ὃν εἶπεν, Εἰ τῷ ἑκατοσταῷ υἱὸς γενήσεται ; Ἰνα μὴ καταδουλωθὲν τὸ σπέρμα ὑπὸ εἰδωλολατρῶν και ἀπίστων Αἰγυπτίων ἐπιλάβηται Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτῷ και αὐτοῖς τὴν ἑνσαρκον περιτομήν, Ἰνα ὀρώντες ὑπομιμηθῶσιν, και δυσωπῶνται, και μὴ ἀρνῶνται αὐτόν. Καὶ διήρκεσεν ἄχρι Χριστοῦ τούτου· και τούτου ἕνεκα και αὐτὸς εὐδοκεῖ περιτμηθῆναι· και ἀνθρωπος γέγονεν ἐν ἀληθείᾳ, ἀνωθεν ἐλθὼν ἐκ Πατρὸς Θεοῦ Λόγου, και οὐκ ἀποθήμενος τὴν θεότητα· ἀλλὰ σάρκα φορέσας ἐν ἀληθείᾳ, τέλειαν τε ἐνανθρώπησιν ἔχων περιτμνεται, τὰ πάντα οἰκονομῶν ἐν ἀληθείᾳ. Ἰνα και Ἰουδαῖοι, ὡς προεῖπον, ἀναπολόγητοι ἦντες, και Μανιχαῖοι, και ἄλλοι ἐλεγχθῶσιν, και Ἰνα περιτμηθεὶς εὐλόγως καταλύσῃ τὴν περιτομήν, και ἄλλην μείζονα δείξῃ· οὐχ ὡς μὴ ἔχων, και ἑαυτῷ συνιστάμενος, ἀλλὰ ἔχων μὲν, δεικνύς δὲ, ὅτι ταύτης οὐκ ἐστὶ χρεῖα, ἀλλὰ τῆς μείζονος.

ex rei veritate gestum est, ut et Judæi, quemad-

ΚΘ'. Καὶ οὐ μὲν εὐθύς γεννηθεὶς Θεὸς ἦν, και οὐ φίλδς ἀνθρωπος, οἱ μάγοι σαφῶς δείξουσι. Μετὰ γὰρ δύο ἐτῶν χρόνον, ὡς εἰδεισαν τῷ Ἡρώδῃ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος, ἀπὸ διετοῦς και κατωτέρω ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλήμ, και ἐρωτήσαντες οἱ αὐτοὶ μάγοι, και γνόντες, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ Χριστὸς γεννᾶται, ἐξήλθον πάλιν τοῦ ἀστέρος ὡδηγούμενος αὐτοῖς, και ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Βηθλεὲμ. Καὶ εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας· και πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, και προσήνεγκαν τὰ δῶρα. Εἰ τοίνυν εὐθύς προσκυνεῖται, οὐ φίλδς ἀνθρωπος ὁ γεννηθεὶς, ἀλλὰ Θεός· και οὐ μετὰ τριακοντα ἔτη, και οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα Χριστὸς γίνεται, ἀλλὰ εὐθύς Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ Μαρίας Παρθένου Θεοῦ και ἀνθρωπος. Διδὸς και οἱ ἄγγελοι εὐθύς ὑμνωδοῦσιν, λέγοντες· Δόξα ἐν ὑψηλοῖς Θεῷ, και ἐπὶ γῆς εἰρήνη, καὶ ἀνθρώποις εὐδοκία. Καὶ εὐαγγελίζονται τοὺς ποιμένας, λέγοντες· Ἐγεννήθη ἡμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβὶδ. Καὶ οὐ μόνον τούτο, ὡ ἡπατημένε Ἐβίων, δείκνυται, ἀλλὰ και ἀπὸ δωδεκαετοῦς εὕρισκεται καθήμενος ἀναμέσον τῶν ἱερέων και πρεσβυτέρων, ἐρωτῶν αὐτοῦς, και ζητῶν μετ' αὐτῶν· και ἐξεπλάττοντο ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος, τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ οὐχὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος ἐποίησε τούτο, ἵνα εἴπῃς, ὅτι, ἀφ' οὗ ἦλθε τὸ Πνεῦμα εἰς αὐτόν, Χριστὸς ἐγένετο, ἀλλὰ εὐθύς ἀπὸ δωδεκαετοῦς, ὡς προεῖπον, ὡς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιῳ. Ἄλλῃ και ἐτι ἀνωτέρω, ὅτε νηπιάζοντος ἀνήλθον, φησὶν, οἱ περὶ Ἰωσήφ και Μαρίας εἰς Ἱερουσαλήμ προσκυ-

¹ Gen. xvii, 12² Gen. xv, 12 sqq.³ Matth. ii, 16 sqq.⁴ Luc. ii, 14.⁵ ibid. 41⁶ Luc. iv, 22.

νῆσαι ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἀνεκαμπτον, ἔμεινεν Ἰησοῦς· καὶ ἐξήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδοπορίᾳ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι αὐτῶν, καὶ οὐκ εὕρισκον. Ἐίχε γὰρ ἡ Μαρία συγγένειαν. Ἀνακάμψασα δὲ καὶ εὐροῦσα αὐτὸν, ἔφη αὐτῷ· *Τί ἡμῖν ἐποίησας, τέκνον; Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.* Ἐν τάξει γὰρ πατρὸς ὁ Ἰωσήφ αὐτῷ ὑπῆρχεν· οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ πατήρ κατὰ φύσιν. Εἶτα ὁ Κύριος πρὸς αὐτήν· *Τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ἤδευτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με;* σημαίνων, ὅτι ὁ ναὸς εἰς ἔνομα Θεοῦ Πατρὸς ὠκοδομήθη. Εἰ τοίνυν ἀπὸ νηπίου οἶδε τὸν ναὸν καὶ τὸν Πατέρα, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς Ἰησοῦς, οὐδὲ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος, μετὰ τὸ ἔλθειν εἰς αὐτὸν τὸ εἶδος τῆς περιστερᾶς, Υἱὸς καὶ Χριστὸς ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ εὐθύς ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ δεῖν αὐτὸν εἶναι ἐδίδασκεν. Ὅτι δὲ ὁ Ἰωσήφ οὐχὶ πατήρ αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ ἐν τάξει πατρὸς, ἄκουε τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, τοῦ γράψαντος ἀπὸ προσώπου Μαρίας, ὅτι *Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε· πάλιν πῶς γράφει λέγων· Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὧν υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ.* Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὡς ἐνομίζετο, ἔδειξεν αὐτὸν μὴ εἶναι αὐτοῦ υἱὸν, ἀλλὰ νομιζέσθαι.

Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, qui erat, ut putabatur, Josephi filius. Ubi cum eas voces ad-

sed ita duntaxat habitum fuisse demonstrat.

Α'. Ἐπιλείψει δὲ μοι ὁ χρόνος διηγουμένῳ εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς ματαιοφροσύνης Ἐβίωνος, καὶ τοῦ αὐτοῦ παραπεποιημένου ματαιόφρονος διδασκαλείου¹. Πόθεν γὰρ οὐ σαφὲς ἂν εἴη, ὅτι οὐ πατήρ ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐν τάξει πατρὸς ἐνομίζετο; Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἰδοὺ ἡ γυνή. Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ λέγει· *Καὶ τέξεται ἡ δάμαλις, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν.* Ἐπειδὴ γὰρ τινες τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν λέγουσιν αὐτὸν μὴ τετέχθαι, διὰ τοῦτο *τέξεται, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν*· ἐπειδὴ οὐ τέτοκεν ἡ Μαρία ἐκ σπέρματος ἀνδρός. Καὶ οὗτοι μανέντες λέγουσι ψευδῶς ἐκ σπέρματος ἀνδρός αὐτὴν γεγεννηκέναι. Γεγέννηκεν οὖν ἡ δάμαλις Θεόν, ἄνθρωπον ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ὅτι μὲν δάμαλις ἡ Παρθένος καλεῖται, καὶ τὸ ταύτης λείψανον καθαρισμὸς ἦν τῶν κεκοινωνημένων, ἄκουε τοῦ νόμου λέγοντος· *Λάβε μοι δάμαλιν πικρὰν·* ἵνα δείξῃ τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τῆς Μαρίας, διὰ τὸ πυροειδὲς τῆς τοῦ Σωτῆρος θεότητος χωρηθῆν ἐν τῇ Παρθένῳ. *Ἦν γὰρ ὁ Θεός, φησὶ, καταρτισκός.* Καὶ φησὶν ὁ νόμος *δάμαλιν πικρὰν, ἐφ' ἣ ζυγὸς οὐκ ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον·* ἵνα δείξῃ τὴν Παρθένον δάμαλιν, μὴ γνοῦσαν ζυγὸν γάμου ἀνδρός. Ἄλλὰ τί μοι τὰ πλεῖστα διαλέγεσθαι; ὡς πάλιν Ἡσαίας ἔφη ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· ὅτι *Λάβε σοι τόμον χάρτου καιροῦ μεγάλου·* τόμον διὰ τὸ εἶναι μὲν τὴν Παρθένον ἐκ σπέρματος ἀνδρός, τετμηθῆναι δὲ ἀπὸ μίξεως ἀνδρῶν, καὶ τὸ τμηθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν συνθέσεως. Πάν-

adorandi gratia Hierosolymam festo die perrexis-
sent, redeuntibus illis, remansit Jesus; quem in
itinere, et apud cognatos illi quaeritabant, nec re-
perire poterant. Maria quippe cognationem habebat.
Igitur cum ad urbem revertisset, ac tandem
illum offendisset, sic eum alloquitur: *Fili, quid
fecisti nobis? Ecce ego et pater tuus dolentes quaerebamus te.* Josephus enim loco ei patris erat, non
naturalis pater. Ad hæc Dominus: *Quid est, inquit,
quod quaerebatis me? nesciebatis quod in iis quaeratis
Patris mei sunt oportet me esse?* Quo responso
significabat, templum in Dei, hoc est Patris sui,
nomen fuisse constructum. Quamobrem si ab ipsa
propemodum infantia templum, Patremque cognoverat,
utique non merus homo natus ille Jesus existit,
neque post annum demum xxx, cum se in eum columbæ
specie Spiritus sanctus insinuasset, Filius ac Christus
appellari cœpit; sed subinde in his quæ ad Patrem suum
attinerent, versari se oportere docuit. Quod vero
Josephus non illius pater esset, sed vicem patris gereret,
audi ex illo eodem evangelista, qui Mariam ita loquentem
facit: *Ego et pater tuus dolentes quaerebatis te.* Audi,
inquam, quid alio loco scripserit: *Erat autem, inquit,
putabatur, Josephi filius.* Ubi cum eas voces ad-

156 XXX. Deficiet me tempus, si ad comprobandam
veritatem, ac tam Ebionis, quam absurdissimæ illius
scholæ refellendam amentiam, pluribus disputare
voluero. Quis enim facile non intelligit Josephum
minime illius parentem, sed parentis loco habitum
fuisse? *Ecce enim, inquit, virgo concipiet, et pariet
filium.* Non dixit: *Ecce mulier.* Ac rursum alio
loco: *Et pariet vitula, et dicent: Non peperit.* Nam
cum Manichæorum ac Marcionistarum quidam negent
illum partu in lucem editum, ob id, *pariet,*
inquit, *et dicent: Non peperit,* quoniam de viri semine
Maria non peperit. At furiosi isti de viri semine
falso illam peperisse dictitant. Igitur vitula homi-
nem eundem ac Deum vere illa quidem peperit;
vitulæ porro nomine Virginem nominari, ejusque
reliquias ad eos qui impuri essent, expiandos ad-
hiberi consuevisse, quemadmodum lex ipsa testetur,
accipe: *Sume, inquit, vitulam rufam.* Ut
electum vas Mariæ significaret, propter igneam in
Salvatore vim divinitatis, quam virgo capiebat. *Deus
enim, inquit, ignis consumens est.* Ait igitur lex
*vitulam rufam, cujus collo nondum impositum est
jugum;* ut Virginem illam esse vitulam significet,
quæ nuptiarum jugo cervicem nondum sum-
miserit. Verum quid hic pluribus disputare necesse
est? aut illud ipsum commemorare, quod sub Do-
mini persona dixit Isaias: *Accipe segmentum charitæ
recentis ac majoris?* Ubi segmenti usus est vocabulo,
quod etsi e virili semine propagata sit Virgo,
eadem tamen sit ab humano concubitu naturalique

¹ ματαιοφροσύνης διδ. ² Luc. II, 48 sqq. ³ Luc. III, 23. ⁴ Isa. VII, 14. ⁵ Num. XIX, 2. ⁶ Hebr. XII, 29. ⁷ Num. XIX, 2. ⁸ Isa. VIII, 1.

hominum consuetudine velut secta. Universi quippe homines e virili semine gignuntur. At Christi generatio uti naturaliter ex muliere, Maria scilicet Virgine, naturam duxit humanam, ita præter naturam ab originis humanæ consuetudine resecta est: id quod Jacobus de eo pronuntiat his verbis: *Ex germine, fili mi, ascendisti*¹. Non dixit: *E semine ascendisti*. Atque idcirco Isaias propheta, sive potius Isaïæ Dominus hunc in modum locutus est: *Sume tibi chartæ segmentum*. Quo quidem usitatum hominibus scribendi morem ac rationem expressit: quo pertinet illud e psalmo cxxxviii: *In libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, et nemo in eis*². Nam cum libro uterum comparavit. Propterea: *Imperfectum*, ait, *meum viderunt oculi tui*³: hoc est, Proseminatum me antequam fingerer cognosti: imo etiam antequam proseminatus forem.

XXXI. Sed Hebraica vox expressius quiddam sonat. Pro eo enim quod legimus: *Imperfectum*, habent illi, *Golme*, quod idem est atque *alica*, sive *granum similæ*, quod videlicet nondum in panem coaluit, ac subactum est, **157** sed e contuso frumenti grano velut medulla quædam crassior, ac minuti calculi instar est. Sic igitur ea voce idipsum quod in semine hominis inest simillimum accuratius exprimere voluit, cum dixit: *Imperfectum*, id est informe jam tum ex utero, imo ante uterum, *viderunt oculi tui*. Novit enim omnia Deus antequam fiant, ut est scriptum⁴. Ac libri, segmentive nomine maternus uterus indicatur. Neque vero ita locutus est: *Sume tibi librum*, vel *Sume tibi chartam*: verum *tomum*, hoc est segmentum, propter illam, quæ in consuetudine hominum apparet, similitudinem. Sed addidit, *chartæ*, ut illam in utero velut scribendi vim declararet. Postremo, *novæ*, subjecit, ob recentem involutatumque castitatis in Virgine florem. Magna quippe coram Deo pariter et hominibus Maria Virgo exstitit. Quis enim non eam magnam prædicet, quæ illum qui capi nullo modo potest, ceperit, eum, inquam, qui cælo terraque contineri nequit? Qui ejusmodi cum esset, sponte sua ac voluntate, non necessitate comprehendendi se passus est. Ergo magnum illud volumen est ac recens. Magnum, ob miraculum: recens, quia virgo fuit. Deinde: *Scribe*, inquit, *in eo stylo hominis*. Non dicit: *Scribet*, in eo quispiam hominis stylo; neque, *Scribet* in eo homo, nequam inde Ebion occasionem arripere. Nam si hæc dixisset, *Scribet* in eo homo, colligere ex eo posset, satorem fuisse Josephum, Christumque vi-

¹ Gen. xlix, 4. ² Psal. cxxxviii, 16. ³ ibid. ⁴ Dan. xiii, 42.

(48) *Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολυμή*. Mirum unde hanc Hebraicæ vocis notionem acceperit גלמ magisteris est גלמ וכל צורתיהו וכל גלמ, ut ait Kimchius. Item vas nondum perfectum. Unde et per translationem האדם הרק מאין חבמה, *Homo sapientiæ inanjs, ac fatuus*. Radix ipsa glomerare, et in massam redigere significat. Quo sensu גלמ pro mas-

τες γὰρ ἀνθρώποι ἐκ σπέρματος ἀνόρδς γεννῶνται. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ γέννησις κατὰ φύσιν μὲν γυναικὸς Παρθένου Μαρίας τὴν ἐνανθρώπησιν ἐσχίραε, παρὰ φύσιν δὲ ἐτμήθη ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀκολουθίας· ὡς καὶ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ λέγει· Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀρέθης· καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐκ σπέρματος ἀρέθης. Καὶ τούτου χάριν φησὶν ὁ ἅγιος Ἡσαΐας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος αὐτῶν λέγει· Λάβε σεαυτῶ νόμον χάριτος· τὸ εἶδος τῆς συνηθείας σημαίνων, ἐν ᾧ τὰ πάντα γράφουσιν υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ὀγδῶφ ψαλμῷ λέγει· Ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται, ἡμέρας πλασθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς. Βιβλίω γὰρ ἀπέειπεν τὴν μήτραν. Αἰὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ λέγει· Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου· τούτέστι, Σπαρέντα πρὶν ἀπεικονισθῆναι με ἔγνωσ με· πρότερον, πρὶν τοῦ σπαρῆναί με.

ΛΑ'. Ὁ δὲ Ἑβραϊκὸς θαυμαστῶς τὸ ῥῆμα σαφηνίζει. Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολυμή (48) ἐκάλεσαν, ὅπερ ἐρμηνεύεται χόνδρος, ἢ σεμιδάλεως κόκκος, δῆθεν τὸ μηδέπω εἰς ἄρτον συνελθὼν καὶ φυραθὲν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ κόκκου σίτου τμηθὲν χόνδρον ἢ χονδρίτης, ἢ λεπτὴ ψηφίς, ἤτις ἐκ σεμιδάλεως γίνεται. Οὕτως τὸ ἴστυρον τοῦ εἶδους τὸ τεμνόμενον ἐξ ἀνθρώπου εἰς τὴν σπορὰν ἀκριβολογῶν ἀπέδειξε, καὶ φησὶν, εἰς Ἑλλάδα διάλεκτον ἐρμηνευομένου τοῦ λόγου, *Τὸ ἀκατέργαστον*, τούτέστι τὸ ἀπλαστον ἐστὶ ἐν κοιλίᾳ, ἢ πρὸ κοιλίας *εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου*. Οἶδε γὰρ πάντα θεοῖ; πρὶν γενέσθαι, ὡς γέγραπται. Πλὴν βιβλίον καὶ τόμος μήτρα ἐστὶν ἢ σημαυνομένη. Καὶ οὐκ εἶπε· Λάβε σεαυτῶ βιβλίον, ἢ Λάβε σεαυτῶ χάρτην, ἀλλὰ *τόμον*, διὰ τὸ ἰδιάζον παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν. *Χάρτου*, διὰ τὸ γραφικὸν τῆς μήτρας. *Καιροῦ*, διὰ τὸ καινὸν τῆς Παρθένου, καὶ ἀχραντος. Μεγάλη γὰρ ὡς ἀληθῶς Μαριάμ ἡ ἅγια Παρθένος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴπομεν ταύτην μεγάλην, χωρήσασαν τὸν ἀχώρητον, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύνανται; Αὐτὸς δὲ, ἀχώρητος ὢν, κατὰ ἴδιαν προαίρεσιν καὶ εὐδοκίαν ἐχωρήθη βουλόμενος, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. Διὸ μέγας ὁ τόμος καὶ καινός· μέγας διὰ τὸ θαῦμα· καινός, ὅτι παρθένος. Καὶ, *Γράψον*, φησὶν, ἐν αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου. Καὶ οὐκ εἶπε· Γράψει ἐν αὐτῷ τις γραφίδι ἀνθρώπου· οὐδὲ εἶπε· Γράψει ἐν αὐτῷ ἀνθρώπος, ἵνα μὴ εὐρη πρόφασιν ὁ Ἑβραίων. Εἰ γὰρ εἶπε, Γράψει ἐν αὐτῷ ἀνθρώπος, εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι ἀνθρώπος Ἰωσήφ ἔσπειρε, καὶ ἐκ σπέρματος ἀνόρδς ἐγεννήθη Χριστός. Τῷ δὲ Ἡσαΐα πρὸ ἐπτακοσίων (49) πεντηκοντατριῶν ἐτῶν πλείω ἢ ἐλάσσω ἔλεγε, *Γράψον*, ἵνα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ διαστήματος ὀφθῇ τὰσα

sa incondita: unde Latina vox *glomus*. Sed pro χόνδρω, atque *alica*, similæve grano nunquam legi.

(49) *Τῷ δὲ Ἡσαΐα πρὸ ἐπτακοσίων*. Quam chronologiam adhibuerit Epiphanius, equidem nescio. Eusebius vero ab anno Achaz ix, in quem vaticinium illud conjicit noster, ad Natalem Christi annos colligit 748; nam nonus Achaz ascribitur anno 1268, Natalis Christi 2015, intervallum anni 748.

ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο πρὸς ἑπτακοσίων πεντηκοντατριῶν ἐτῶν σπεῖραι τὴν μέλλοντα γενῶσθαι. Ἄρα οὖν μάτην λέγει τῷ Προφῆτῃ, *Γράψον*; Οὐχὶ ἀλλὰ ἵνα δεῖξῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν τῷ προφῆτῃ αὐτὸ ἐνεργητικὸν γενόμενον τῆς συλλήψεως τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας ἐν ἀληθείᾳ. *Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ*, φησὶν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ τῇ *Μαρία*, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ δὲ, *γραφίδι ἀνθρώπου*, τοῦτέστιν εἰκόνη ἀνθρώπου. Ἄνθρωπος δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς, μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἀνωθεν ἦλθε Θεοῦ Λόγος, ἐκ Μαρίας δὲ ἀνθρώπος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς; γεγεννημένος. Καὶ διὰ τοῦτο εὐθύς φησιν ὁ Προφῆτης: *Καὶ εἰσῆλθε πρὸς τὴν προφήτη-
ταν*, ἵνα δεῖξῃ προφήτην τὴν *Μαριαν* (50), καὶ οὐχὶ τὴν γυναῖκα Ἄχαζ, ὡς τινες πλανῶνται, διὰ τὴν Ἐζεκιαν εἰρηῆσθαι. Ἥδη γὰρ ὁ Ἐζεκιᾶς ἐνδεκα ἔτη εἶχε γεγεννημένος. Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει (51) τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ῥῆμα προεφητεύετο ὅτι Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν Ἄχαζ βασιλεύσαντα δεκατέσσαρα ἔτη, καὶ τελευτήσαντα, εὐθύς φησιν ἡ Γραφή: *Καὶ ἔβασίλευ-
σεν Ἐζεκιᾶς*, καὶ ἦν εἰκοσι ἐτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν. Πῶς οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τεσσαρακάδεκα ἔτη αὐτοῦ βασιλεύσαντος, προφητευομένου τοῦ ἐκ Παρθένου γενομένου Ἐμμανουὴλ, Ἐζεκιᾶς γεννηθῆσεται, ὁ εἰκοσιν ἐτῶν βασιλεύσας μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα; καὶ οὐχὶ μᾶλλον φανήσεται τοῖς συνετοῖς, ὅτι ἦδη ὑπῆρχε γεννηθείς, ὅτε ὁ προφῆτης προεφήτευσεν τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄχαζ, πατρὸς τοῦ Ἐζεκιῶ, βασιλείας; μάλιστα οὐδὲ προφητικὸς ὄσης τῆς τοῦ Ἄχαζ γυναῖκος, ὡς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι. *Μαρία δὲ ἐστὶν ἡ εἰποιῖσα καὶ προφητεύ-
σασα*, ὅτι Ἄπο τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ τῆς γῆς. Πρὸς ἣν εἰσῆλθε Γαβριὴλ, καὶ εὐηγγελίστατο, ὡς τὸ Πνεῦμα ἐλεύσεται ἐν αὐτῇ¹, τὸ ἐν Ἡσαΐα λαλήσαν² καὶ γεννήσει υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ Πνεύματος ἁγίου, καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ὡς οὔτοι ἀφραίνοντες καὶ σφαλόμενοι βλασφημοῦσιν.

nuntium attulit; fore ut in eam se Spiritus insinuaret, qui per Isaiam locutus, ac filium pareret, Dominum nostrum Jesum Christum, qui de Spiritu sancto, non ex virili semine progenitus est, ut amentium illi ac fanatici per summam blasphemiam prædicant.

¹ γρ. ἐπ' αὐτῆν. ² Luc. II, 35. ³ I Tim. II, 5. ⁴ IV Reg. XVIII, 2. ⁵ Luc. I, 48.

(50) *Ἴνα δεῖξῃ τὴν Μαρίαν*. Hebræi quidam, utputa Aben Ezra, et David Kim. in hunc locum, prophetissam illam Isaiæ uxorem interpretantur, quæ, quod prophetam virum habuerit, prophetissa nuncupetur. Hieron. partim per prophetissam Spiritum sanctum, partim B. Virginem intelligit, quod et Basilium, alique sequuntur.

(51) *Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει*. Multa hoc loco adversus et rationem temporum, et Scripturam commissa sunt, sive librorum vitio, sive auctore ipso aliud agente. Isaiæ vaticinium illud anno IX Achaz editum fuisse putat. Eundem porro annos regnasse XIV, ac tum Ezechiam, cum Isaias vaticinatus est, annos XI habuisse. Quod si verum est, bimulum fuisse oportet Ezechiam, cum pater ipsius regnum cœpit. Atqui ut is XIV duntaxat annos regnaverit, non plus XVI annis habuit Ezechias, quem tamen XX annos natum, cum regnare cœpit, fuisse paulo post scribit. Revera autem XXV habuit, IV

rili ex semine procreatum. Verum Isaiæ ante dcalm plus minus annos dixit: *Scribe*, ut ex toto illo temporis intervallo de rei veritate constaret; quod nemo ante hos annos dcalm eum qui nasciturus erat satu propagare posset. Num igitur frustra Propheta dixit: *Scribe*? Minime vero. Sed ut ille idem, qui propheta inerat, Spiritus sanctus ostenderet, generationis se Christi, quatenus carne constabat, vere auctorem et efficientem esse. *Spiritus enim sanctus superveniet in te*, ait Mariæ Gabriel angelus², etc. Jam quod subjicit Isaias *stylo hominis*, ad hominis similitudinem adumbrandam pertinet. Si quidem homo Christus Jesus est, mediator Dei et hominum³, quandoquidem Deus Verbuni e cœlo descendit; atque ex Maria natus est homo, non ex humano satu productus. **158** Proindeque statim Propheta subjicit: *Et ingressus est ad prophetissam*, ut prophetissam Mariam esse monstraret, non Achaz uxorem, de qua nonnulli dictum illud propter Ezechiam falso suspicantur. Quo enim illa tempore pronuntiata sunt, XI jam annos natus erat Ezechias. Nam IX imperii patris ejus anno vaticinium illud editum fuit: *Ecce virgo concipiet*. Ac mortuo demum Achazo, postquam annos XIV regnavit, mox Scriptura prodit: *Et regnavit Ezechias, eratque XX annorum cum regnare cœpisset*⁴. Qui igitur consentaneum est, ut, cum regnante adhuc illius patre, qui annis XIV imperavit, de Emmanuele ex virgine nascituro propheta responsum illud cecinerit, Ezechiam oriundum esse prædixerit, qui XX annos natus parentis imperio successit? Nonne prudens quisque potius facile perspiciet tum illum natum fuisse, cum ita propheta vaticinaretur, Achazo regnante, qui Ezechia regis pater fuit? Præsertim cum ne prophetissa quidem Achazi conjux fuerit, de quo dubitare nemo potest. Ejusmodi vero Maria Virgo fuit, quæ cœleste illud oraculum protulit: *Ex hoc nunc beatam me dicent omnes generationes terræ*⁵. Ad quam ingressus Gabriel felicem hunc ci

D Reg. XVIII, et II Par. XXIX. Quare postremum illud manifeste cum Scriptura pugnat. Ut et illud quod assertit Achaz annos regnasse XIV, cui XVI Scriptura tribuit, IV Reg. cap. XVI, 2. Neque vero minus cætera falsa sunt. Hoc enim oraculum, quod Isaiæ VII legitur: *Ecce virgo concipiet*, etc., sub illud tempus pronuntiatum est, quo Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel adversus Achaz exercitum duxerunt. Jam vero Achaz anno Phacee XVII regnare cœpit, IV Reg. XVI, 2. Igitur mortuus est Phacee anno Achaz IV; qui Joatham XX, cap. XV, dicitur, hoc est ab exordio regni Joathan: qui annis XVI regnavit, eod. cap. comm. 33. Paulo vero post vaticinium illud, Teglatphalasar Assyriorum rex, cujus opem Achaz imploraverat, vastata Syria Rasin interfecit, cap. XVI. Diu itaque ante IX Achaz illud ab Isaiæ prædictum est; atque, uti credibile est, sub illius exordio, aut saltem uno alterove post anno.

XXXII. Non minus ineptissimi hominis Sabbati ille cultus, ac circumcisio, ususque baptismi quotidianus refellitur. Etenim id potissimum studuisse Christus videtur, ut ipsis Sabbati diebus plerosque curaret ægrotos¹; neque curavit solum, sed duplici id ratione perfecit. Nam quos Sabbati die sanaverat, grabatum iis tollere atque ambulare jussit. Quinetiam eodem die lutum macerans, cæci oculis illinit². Atqui opus quoddam est illa luti temperatio. Unde etiam apostoli cum ex ejus convictu disciplinaque abrogata esse Sabbati legem hand ignorerent, vulsas per Sabbatum spicas atterunt, ac vescuntur³. Erat autem tum secundo primum

¹ Joan. v, 1. ² Joan. ix, 6, ³ Luc. vi, 1.

(52) *Ἦν δὲ Σάββατον δευτερόπρωτον.* Vetus illa quæstio est, quid sit Σάββατον δευτερόπρωτον: de qua sanctorum PP. variae sunt, ac discrepantes sententiæ: sed in primis Isidori Pelusiote epist. 110, lib. III, Chrysostomi Homil. 39 in *Matth.* et Epiphanius cum hoc loco, tum hæresi LI, num. 31. Quorum quidem opinionibus utunque cum rei veritate consentaneæ sunt, ab recentioribus quibusdam parum fideliter expressæ sunt. Nam ut ab Isidoro exordiar, in *Annalibus ecclesiast.* anno Christi 32, num. 2. Isidori hæc refertur, approbaturque sententia: *Σάββατον δευτερόπρωτον illam fuisse diem, quæ post primam Azymorum mox sequitur; sicque dictum Sabbatum secundoprimum, seu sabbatum ex Sabbato; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in Sabbatum hebdomadarium, duorum festorum conjunctione dictum esse Sabbatum sabbatorum.* Subjicit deinde, eandem esse et Epiphanius sententiam: imo et Suidæ, dum ait fuisse eam diem secundam Paschatis, quam tamen nominat primam Azymorum. Sed in iis verbis duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem, et orationem allata. Alterum: Sabbatum secundoprimum diem illam appellari, quæ post primam Azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam Azymorum diem Sabbatum ait esse δευτερόπρωτον: quod Sabbatum ideo vocatur, quia Judæi festa omnia Sabbati nomine complecti solent. Δευτερόπρωτον vero propterea dicitur, quod secunda sit a Paschate, et Azymorum prima. Isidori verba sunt: Δευτερόπρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων· ἐσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα, ἢ ἐξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτήν, τὴν καὶ δευτερόπρωτον ἐκάλουν διὰ τὸ, ὡς ἔφη, δευτέραν μὲν εἶναι τοῦ Πάσχα, πρώτην δὲ τῶν Ἀζύμων. Manifeste primam ipsam Azymorum diem δευτερόπρωτον nominat, eam videlicet, sub cujus priorem vesperam immolatum est Pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas exscripsit. Alterum, quod ab Isidori sententia abhorrere dixi, illud est: Quod in eandem diem Sabbatum legitimum, et hebdomadarium incidisset, ob id Sabbatum sabbatorum appellatum fuisse. Sed ejusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum, ut rationem redderet, cur Sabbatum prima illa dies Azymorum nuncupetur; subjunxit: Sabbatum a Judæis festum omnium diem vocari; indeque loquendi genus illud manasse, Σάββατα σαββάτων. quoniam accidebat interdum, ut alicujus festi principium, aut finis in hebdomadarium Sabbatum incideret: quemadmodum apud Christianos Natalis Christi, hoc est Epiphania, in Dominicum incurrit. Οὕτω καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ καὶ ἡ πανηγυρις τῷ Σαββάτῳ συνέπιπτε, Σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο. Corrigendum et καὶ ἡ. Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus; sed

AB'. Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ματαιόφρονος καὶ ὁ σαβατισμὸς καὶ ἡ περιτομή, καὶ οἱ καθ' ἡμέραν εἰσπραττοῦντες ὑπ' αὐτοῦ γινόμενοι. Ἐν γὰρ Σαββάτῳ φιλοτιμεῖται τὰ πλεῖστα θεραπεύειν Ἰησοῦς· καὶ οὐ μόνον ὅτι θεραπεύει, ἀλλὰ καὶ κατὰ δύο τρόπους ἴσται. Παραγγέλλει γὰρ τοῖς λατρευομένοις ἐν τῷ Σαββάτῳ αἶρειν τὸν κράββατον, καὶ βαδίζειν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σαββάτῳ πηλὸν φυράσας ἐπέθηκε τοῖς τοῦ τυφλοῦ ὀφθαλμοῖς. Ἔργον δὲ ἐστὶ πηλὸν φυράσαι. Ὅθεν γινόντες οἱ ἀπόστολοι, ὅτι ἔλελυται τὸ Σάββατον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἔμα αὐτοῖς συνειραγμένης καὶ διδασκαλίας, τὴν αὐτοῦ στάχυν· Σαββάτῳ, καὶ ψύχουσι, καὶ ἐσθίουσιν. Ἦν δὲ Σάββατον δευτερόπρωτον (52), ὡς ἔχει τὸ

B alias potuisse, cum Sabbata sabbatorum vocarentur. Isidori locus necessario ascribendus est. Eisdem Σαββάτῳ εἴρηται, μὴ θαυμάσης. Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται, Σάββατα σαββάτων, ἐπειδὴ ἐστὶ ὅτε, ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύριος, ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἑβδομάδος Σαββάτῳ. Nec minus hallucinatus est Scal., qui lib. III *Isag. canon.*, Isidorum refert Sabbatum δευτερόπρωτον opinari tertiam esse Azymorum diem. Nam disertè primam Azymorum definit Isidorus: secundam vero offerendo novarum frugum manipulo constituit, quam tertiam a Paschate vocat, uti primam Azymorum, quam et δευτερόπρωτον nominat, secundam. Si quidem Paschatis primam diem totum ipsam Parascavem appellat, cujus ad vesperam agnus immolabatur. Proxima est Chrysostomi sententia. Hic homil. 39 in *Matth.*: Τὴ δὲ ἐστὶ, inquit, δευτερόπρωτον; Ὅταν διπλὴ ἡ ἀργία ἢ καὶ τὸ Σαββάτου τοῦ Κυρίου, καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Σάββατον γὰρ ἐκείτην ἀργίαν καλοῦσι. Maldonatus ad *Matth.* XII Chrysostomum existimasse scribit: Sabbatum secundoprimum esse, quod proxime sequeretur festum aliquod, quod in feriam vi incidisset. Verum e contrario Sabbatum illud esse censet Chrysostomus, quod festum aliud antecedit, id quod Græca illa demonstrant, καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Quanquam Theoph. ad *Luc.* cap. vi Chrysostomi sententiam eodem, quo Maldonatus, modo intellexisse videtur, si, uti solet, Chrysostomum secutus est. Tertius est Epiphanius noster; quem eodem loco Maldonatus asserit Sabbatum δευτερόπρωτον statuuisse VIII diem Azymorum. Sed hoc quidem loco longe aliud docet Epiphanius. Etenim Sabbatum illud, quod ab Azymorum prima die proximum est, δευτερόπρωτον Sabbatum dici putat. At hæresi LI, num. 31, aliter statuit, tametsi perobscure loquitur. Ibi enim cum duplex Sabbati genus esse dixisset, alterum hebdomadarium, et antiquum, quod πρῶτον vocat: alterum legitimum; sive festivum, quod δεύτερον putat, cujusmodi Azymorum dies fuit, paulo post addit δεύτερον illud in septem revolutum appellari πρῶτον. Ubi nescias utrum Azymorum VII diem Sabbatum δευτερόπρωτον esse definiat, an festum ipsum Pentecostes, quod et Maldonatus cæteris omnibus præfert: de quo suo loco dicemus. Jam vero nullus proprie Azymorum dies VII fuit; cum celebris ipsa intra septenarius dies steterit, ut ex *Levit.* XXIII, et *Exod.* XII constat. Nisi forte, et Paschatis octo dies interdum numerari solent, eo quod Parascave ipsa, cujus, sub vesperam agnus immolatur, primus Paschatis dies habetur, quod ex Isidoro supra monuimus; sic etiam Azymorum prima dies eadem illa Parascave censeatur. Qua ratione Joseph. lib. II *Orig.*, cap. V, Azymorum festum diebus VIII celebrari dixit. Illud Maldonati satis mirari non possum, quod de eadem quæstione ex sua opinione illo in loco disserit. Re-

Εὐαγγέλιον. Σάββατα γὰρ διάφορα ὤριζεν ὁ νόμος· ἃ μὲν κατὰ ἑβδομάδα ἀνακουλούμενον φύσει Σάββατον, τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην (53) νεομηνίας, καὶ τὰς καθέτης ἑορτᾶς, ὅσην ἡμέρας Σκηνοπηγίας, καὶ ἡμέρας Πασχῶν, ὅτε τὸ πρόβατον θύουσι, καὶ ἄζυμα λοιπὸν ἐσθίουσιν. Ἔτι δὲ τὴν μίαν νηστείαν (54) νηστεύουσι τοῦ ἔτους, τὴν λεγομένην μεγάλην, καὶ τὴν ἄλλην ἣν λέγουσι μικράν. Ὅτε γὰρ ἐπι-

sellit enim Epiphanius, aliorumque sententiam, qui *Sabbatum secundoprimum, diem aliquem Azymorum interpretantur. Nec enim die xv, aut xx Martii spicæ maturæ esse poterunt. Quod enim quidam adnotaverunt, in Palæstina eo tempore propter vehementem calorem segetes solitas maturæscere, fictum esse arbitror; nam festum Primitivorum celebratum quinquagesimo die post Pascha; celebratur autem simul atque prima falx in messem mittebatur. Non ergo poterant in festo Azymorum, id est quinquaginta ante diebus, segetes esse maturæ.* Hæc ille. Negat itaque ipsis Azymorum diebus maturas fuisse segetes, cum quinquagesimo primum postea die falcem immiserint. Quæ quidem non falso tantum dicta, sed et Scripturæ manifeste contraria sunt. Quis nescit secunda Azymorum die novarum frugum manipulum oblatum fuisse? quemadmodum Levit. xliii, 2 præcipitur, *בַּשַּׁבָּת, בַּמִּנְחָה*; hoc est sequenti post Sabbatum (sive festum, id est Azymorum primam) die, τῆ ἑπαύριον τῆς πρώτης, ut recte LXX reddiderunt. Ab hoc vero die, hoc est a ii Azymorum, vii hebdomadas numerabant: quibus evolutis, quinquagesimo demum die non spicas, aut manipulos; sed primitivos panes offerebant: eumque, *מִנְחָה*, hoc est clausulam appellabant, sive postremam celebritatis diem. In quo Josephus errat; qui lib. i v *Αρχ.*, cap. 10 ita scribit: τῆ Πεντηκοστῆ, ἢ Ἐβραῖοι Ἀσσαρθὰ καλοῦσι; σημαίνει δὲ τοῦτο πεντηκοστήν. Assurtha, hoc est *מִנְחָה* πεντηκοστήν interpretatur, haud recte. De segetum maturitate, quod objicitur, refellit Isidorus his verbis: Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ μόνον καρθηροῦσιν οἱ ἀστάχως, καὶ κέλονται ὑπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ τῆς πρὸς ἄμυγον ἄρας, οἰοῦναι τὴν δρεπάνην ἐφ' ἑαυτοῦς καλοῦντες. Quanquam non desunt, qui de hordei messe duntaxat illud accipiant. Utcunque sit, τῆ δευτέρα τῶν Ἀζύμων, *מִנְחָה*, hoc est manipulus oblatum est. In quo corrigendus est Isidorus, qui τῆ τρίτῃ τῶν Ἀζύμων, hoc est tertia, manipulum oblatum fuisse narrat. Scripsit enim, aut scribere certe debuit, τῆ τρίτῃ τοῦ Πάσχα, hoc est tertio a Paschate die, quod xiv die celebrabatur. Hæc sunt præcipuæ veterum PP. de Sabbato δευτεροπρωτῶν sententiæ. Ex quibus verisimillima est Epiphanius prior illa, quam hoc loco tradit, Sabbatum illud, quod primam Azymorum incidit, δευτεροπρωτον, dici. Vera autem procul dubio illa est, quæ in vi *De emend. temp. et in Isag. can.* explicatur: δευτεροπρωτον Σάββατον primum esse Sabbatum, quod ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων. Nam secunda die Azymorum novarum frugum manipulum offerebant. A quo die deinceps vii hebdomadas computare jussi sunt. Quarum Sabbata ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων, id est ab Omer cognominata sunt. Veluti primum Sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν Ἀζύμων sequitur, vocatur δευτεροπρωτον. Secundum δευτεροδέυτερον, tertium δευτεροτριτον, atque ita deinceps. Quod uberius explicatum habes in *Isag. can.* pag. 281. Hac enim interpretatione melior afferri nulla potest.

(53) Τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην. Judæorum festa Sabbata et ab iis et ab ethnicis ἀPELLATA, nec in dubium est. De iis luculentus est apud Clem. Alex. locus *Strom.* vi, ex Petri concione quadam: *Μηδὲ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους σέβεσθε· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνου οἰόμενοι τὸν Θεὸν*

Sabbatum, ut Evangelium docet; nam Sabbatorum varia genera lege præfinita sunt. Ac quod septenum dierum orbe revoluto celebratur, proprie Sabbatum dicitur. 159 Sed aliud est quod vel incurrentibus noviluniis, vel ob alios festos dies indicitur, puta Tabernaculorum, vel Paschatis ferias, quibus mactare agnum azymisque vesci legitimum est. Ad hæc solemne quoddam jejunium quotannis observant, quod

γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις, καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ, καὶ σελήνῃ· καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, Σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον· οὔτε νεομηνίαν ἄγουσιν, οὔτε Ἄζυμα, οὔτε ἑορτήν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν. Querit Casaub. *Exercit.* xiv, n. 4, quid sit Sabbatum primum: idque obscurum videri sibi fatetur. In quo Scaligeri interpretationem facile refellit, qui lib. iii *Isag. can.*, pag. 223, sublati his vocibus, τὸ λεγόμενον πρῶτον, Sabbatum hoc loco pro νεομηνία, ἔφη καὶ νέα, adeoque festis omnibus usurpari scripserat. Quod est absurdum. Nam Sabbatum illud τὸ λεγόμενον πρῶτον, aliud esse debet ab ordinariis Sabbatis ac Neomeniis. Equidem Sabbatum illud primum esse suspicor, Neomeniam Tisri, quæ majori, quam cætera omnes Neomeniæ, cultu ac religione celebrabatur. Erant quidem Neomeniæ mensium omnes solemnes ac festæ; sed eatenus, ut in iis præcipua quædam sacra, ac cæremonias obirent; non ut ab opere feriati essent. Sola Tisri Neomenia, quod et festum Tubarum, clangorisque vocatum est, *תְּבוּאָה*, ab servili opere nominatim excipitur Levit. xxiii, 24: *Mense septimo, prima die mensis, erit vobis Sabbatum, memoriale clangentibus tubis, et vocabitur sanctum. Omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino.* Quare eadem fuit illius diei ratio, quæ primæ ac secundæ Azymorum Pentecostes, Scenopægiæ, quibus quidem nullum opus servile fieri licebat, tametsi quæ ad victum necessaria forent, præparare fas fuit. Quod de Azymorum festo diserte cautum est Exod. xii, 16: *Dies prima erit sancta, atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis. Nihil operis facietis in eis, exceptis iis quæ ad vescendum pertinent.* Sabbatis vero ne ea quidem parere fas erat, quæ ad victum pertinerent, ut ex cap. xxi Exodi, com. 29, et xxxv, 3 colligitur. Vide Tract. *סדר יום שבועות*, in I Par. Jad Rambah. Mirum est igitur quod Tertull. lib. *contra Judæos*, cap. 4, præceptum de observando Sabbato, quod Exod. xx, et Dent. v sciscitur, ita concipit: *Memento diem Sabbatorum sanctificare eum. Omne opus servile non facietis in eo, præterquam quod ad animam pertinet.* Sed primum illud de primæ diei Azymorum observatione cum altero de Sabbato imprudens permiscuit.

(54) Ἔτι δὲ τῆς *מִנְחָה* νηστείας. Jejunia in Hebræorum calendario notantur xxvi. Sed neque festa, neque ab opere vacua, ac Sabbata fuerunt, præter x Tisri, quo die festum *יום כיפור* sive expiationis cum jejunio celebratum est; Levit. xxvi, 31. Atque hæc est *מַגְדָּלָה* νηστείας, quam inter Sabbata refert Epiphanius. Tum enim operis nihil faciebant: com. 29. De minore jejunio nondum certam rationem expedire potui. In calendario Hebræorum, quod Sigonius ac Torneilius ediderunt, die Adar xiv jejunium Esther cum Mardochei festo, quod erat *Phurim*, hoc est *Soriturum* minus, incidit. Quod proinde jejunium minus existimari possit. Verum submovendum hoc jejunium in xiii Adar, ut a Munstero et Genebrardo factum est: quod et Scripturæ auctoritate constat. Nam Esther cap. ix, 22, xiv et xv mensis Adar inter Judæorum festa sanciantur, uti sint *dies illi epularum ac lætitiæ*. Non igitur xiv die jejunabant. Quare de minore illo jejunio, quod una et festum, sive Sabbatum sit, amplius quærendum videtur.

magnum vocant, nec non et alterum quod parvum appellant. Quoties igitur dies ejusmodi in secundam post Sabbatum diem, vel tertiam, aut quartam incidunt, istud ipsum illorum institutum Sabbatum censetur. Quare secundum Azymorum festum, definitumque Sabbati diem, eo Sabbato, quod et proprie ita dictum est, et Azymorum diem sequitur, quæ et ipsa pro Sabbato censetur, forte iter per sata fecerunt, ac vulsas spicas affricuerunt, atque comederunt, ut vincula illa Sabbati sanctione astricta soluta esse monstrarent magni illius accessione Sabbati, hoc est Christi Domini, qui ut a peccatis nostris quiesceremus indulisit. Cujus insuper figuram Noemus olim prætulit, is quem natum pater ut vidit, propheticum quodam allatu Noemum appellari voluit: *Quoniam*, inquit, *ipse requiem dabit nobis a peccatis nostris*¹, hoc est laboriosis nostris operibus. Atqui Noemus nullam a peccatis requiem attulit, ut intelligas de Christo vaticinatum esse Lamechum, in quem etiam ipsa nominis ratio convenit. Noenius enim *requiem* significat, ut et Sebeth, quæ vox tam istud ipsum quam *Sabbatum* exprimit. Quod apprime Christo congruit, in quo Pater cum Spiritu sancto requiescit; requieveruntque sancti ad unum omnes, posteaquam a peccato destiterunt. Hic est magnum sempiternumque Sabbatum, cujus parvum illud exemplar fuit; ad illius adventum usque in usum adhibitum, et ab ipso lege constitutum; ab eodemque solutum, et in Evangelio demum impletum. Ita enim ille dixit: *Dominus est Filius hominis etiam Sabbati*². Ex quo factum est, ut audacter discipuli Sabbatum solverent, præsertim cum et sacerdotes ante illos idem sacrificando, offerendoque facerent, ne juge illud quotidianumque sacrificium intermitterent. Ac non sacerdotes solum hoc ipso, quod ne Sabbato quidem essent feriati, solutum illud iri diu ante prænuntiabant; sed et circumcisio ipsa solvebat. **160** Cum enim Sabbato puer sepe numero nasceretur, ejus diei religionem circumcisio tollebat; atque ita duabus illis rebus Sabbati abrogatio significata ante videtur. Hoc enim constat, eos qui natum in Sabbato puerum circumciderent, sive octavum diem accurate observare vellent, quod is in Sabbatum incurrisset, eodem ipso circumcidisse, ac proinde operis aliquid egisse. Sabbatumque violasse. Sin abrogandi Sabbati metu differrent, nono demum die circumcisionem adhibuisse, atque hujus adeo legem, præstitutumque dierum octo numerum minime tenuisse.

XXXIII. Sed ne ipsa quidem prima erat perfecta circumcisio, verum signi instar ad eorum quæ postea consequerentur recordationem concessa: ac præsertim quod Abrahami, uti diximus, hæsitationem, cum illum Deus redarguit: tum ad majoris

¹ Gen. v, 29. ² Matth. xii, 8. ³ F. τόν.

(55) *Ἦτοι ἐν δευτέρῃ Σαββάτῳ*. Tres dumtaxat hebdomadis ferias commemoravit, 2, 3 et 4. Sed una etiam cæteras συνεχδοχικῶς complexus est. Neque enim est ulla ratio, cur a cæteris cæ solemnitate

Α προυσιν αὐται αἱ ἡμέραι, ἦτοι ἐν δευτέρῃ Σαββάτων (55), ἢ ἐν τρίτῃ, ἢ ἐν τετράδι, Σάββατον καὶ αὐτὴ αὐτοῖς ὀρίζεται. Διὸ μετὰ τὴν τῶν Ἀζύμων γενομένην ἡμέραν, καὶ ὀρισθεῖσαν ἡμέραν Σαββάτου, τῷ Σαββάτῳ φύσει τῷ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἀζύμων εἰς Σάββατον λελογισμένην, εὐρέθησαν διαβαίνοντες διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἐτιλλον στάχνας, καὶ ἐψωχον, καὶ ἤσθιον, δεικνύοντες, ὅτι λέλυται ὁ δεσμός ὁ ἐν τῷ Σαββάτῳ ὀριζόμενος, ἐλθόντος τοῦ μεγάλου Σαββάτου, τουτέστι Χριστοῦ, τοῦ ἀναπαύσαντος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν, οὗ τύπος ἦν ὁ Νῶε, ὃν ὁ πατὴρ αὐτοῦ γεννηθέντα ἐωρακώς κατὰ προφητείαν, ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Νῶε, λέγων· *Ὅτι οὗτος ἀναπαύσει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν*, ἦτοι σκληρῶν ἔργων ἡμῶν. Ὁ Νῶε δὲ ἀπὸ ἀμαρτιῶν οὐκ ἀνεπαύσατο, ἀλλὰ εἰς Χριστὸν προεφῆτευσε ὁ Λάμεχ τὴν προφητείαν τῷ³ Νῶε ἐρμηνευόμενον ἐν ἀληθείᾳ. Νῶε γὰρ ἀνάπαυσις ἐρμηνεύεται, καὶ Σεβθ, ὅπερ ἀνάπαυσις καὶ Σάββατον ἐρμηνεύεται, ὃ ἐστὶ Χριστός, ἐν ᾧ ἀναπαυταὶ ὁ Πατὴρ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ πάντες ἅγιοι ἄνθρωποι ἐν αὐτῷ ἀνεπαύσαντο, παυσάμενοι ἀπὸ ἀμαρτημάτων. Οὗτός ἐστι τὸ μέγα Σάββατον καὶ ἄδιον, οὗ τύπος ἦν τὸ μικρὸν Σάββατον ἐξυπηρετούμενον ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, προσταχθὲν ὑπὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἐν αὐτῷ λυθὲν, καὶ πληρωθὲν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Οὕτως γὰρ εἶπεν, ὅτι *Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου*. Ὅθεν θαρσαλέως οἱ μαθηταὶ λύουσι τὸ Σάββατον· ἐπειδὴ καὶ οἱ προῦτοι ἱερεῖς ἔλυον τὸ Σάββατον θύοντες, καὶ θεῶ ἑαυτὰς προσφέροντες, ἵνα μὴ ἀργήσῃ θυσία ἡ ἐνδελεχῆς, καὶ καθ' ἡμέραν προσφερομένη. Οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ προεφῆτευον οἱ ἱερεῖς λυθῆσθαι τὸ Σάββατον διὰ τοῦ μὴ ἀργεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περιτομὴ ἔλυε τὸ Σάββατον. Γενωμένον δὲ παιδὸς πολλᾶκις ἐν Σαββάτῳ, ἀναίρεσις Σαββάτου διὰ περιτομῆς ἐγένετο. Οὕτω ταῖς ἀμφοτέρας ἡ λύσις προθεαπίεζετο. Δείκνυται γὰρ, ὅτι οἱ περιτέμνοντες αὐτὸ τὸ γεννηθὲν ἐν Σαββάτῳ, ἐὰν θελήσωσιν ἀκριβολογήσασθαι τὴν ὁδόσιν ἡμέραν, εὐρίσκοντες ἐμπίπτουσαν ἐν Σαββάτῳ, καὶ περιτεμόντες, ἔργον εἰργάσαντο καὶ τὸ Σάββατον ἔλυσαν. Ἐὰν δὲ ὑπέρθωνται διὰ τὸ μὴ λύσαι τὸ Σάββατον, ἐνάντη λοιπὸν περιτέμνουσι τὴν περιτομήν· καὶ ἔλυσαν τὴν περιτομήν, καὶ τὸν περὶ αὐτῆς τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν ὄρον τοῦ προστάγματος.

ΑΓ'. Ἀλλὰ οὕτε ἦν τελεία ἡ πρώτη περιτομή, ἀλλὰ σημεῖον χάριν ἐδόθη, εἰς τε ὑπόμνησιν αὐτῶν μετὰ ταῦτα· καὶ διὰ τὸν δισταγμὸν τοῦ Ἀβραάμ, ὡς προεῖρηται, ἐπιτιμηθέντος, καὶ τύπου ἕνεκα τῆς μεγάλης τῆς τὰ πάντα κατ' ἰσότητα πληροῦσης ἐν τοῖς

latis arceantur. Nam certorum dierum superstitione illa, quam Judæi observant, et in Jad Rambam exposuit, nihil ad hunc locum facit. De qua alius disseremus.

καταξιουμένοις. Ἐξελήν μὲν γὰρ εἶ ἦν ἄγιοςτίας ἕνεκα, ἅ καὶ κληρονομίας οὐρανῶν βασιλείας χάριν, ἄρα ἐστέρηται Σάρρα τῆς βασιλείας, καὶ Ῥεβέκκα, καὶ Αἰα, καὶ Ῥαχὴλ, καὶ Ἰωχαβὲθ, καὶ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μωϋσέως, καὶ πᾶσαι αἱ ἅγια γυναῖκες, καὶ οὐ δυνήσονται κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, μὴ δυνηθεῖσαι ἐν περιτομῇ τοῦ Ἀβραάμ ἔχειν, ἦν θεὸς αὐτῶν δεδωρηται, κατὰ τὸν τούτων λόγον· εἰ δὲ οὐκ ἐστέρηται αὐταὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καίτοι οὐ μετεσχηκυῖαι περιτομῆς, οὐδὲν ἄρα ἰσχύει ἡ νῦν ἔνσαρκος περιτομή. Τί δὲ καυχᾶται Ἐβίων περιτομῇ, ὅποτε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι (56) καὶ μαιριεῖς τῶν Αἰγυπτίων περιτομῇ ἔχουσι; Ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοί, οἳ καὶ Ἰσραηλιταί, περιτομῇ ἔχουσι, καὶ Σαμαρείται, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ὀμηρίται. Τούτων δὲ οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιῶσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθεῖξ.

Judei, Idumæi et Hæeritici faciunt. Quorum idcirca ullam rationem suscipiunt.

Καὶ ἀπλῶς πολὺν χρόνον ἀναλώσω κατατριβόμενος εἰς τὴν τούτου ληρωδίαν, διὰ τὸ ἐπερείδασθαι αὐτὸν μάτην τῷ ῥητῷ ᾧ εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ· Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος· ἵνα καὶ αὐτὸς σεμνύνηται τὴν ἴδιαν περιτομῇ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ περιτομῇ τὴν ἐν αὐτῷ καλῶς περιτηθεῖσαν. Ὅμως ἐπειδὴ βούλεται ὁ κτηνώδης διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν μίμησιν λαμβάνειν τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ὀκνήσω δεῖξαι, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἶρηται. Εὐθύς γὰρ φράζει ὁ Κύριος, λέγων, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ διωγμοῦς, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς αὐτὸν παροινίαν. Καὶ φησιν· *Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ ἐμὲ ἐμίσησαν, καὶ ὑμᾶς μισήσουσιν. Οὐκ ἐμὲ λέγετε κύριον καὶ διδάσκαλον; Καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσω γε μᾶλλον τοὺς οικειοκτοῦς αὐτοῦ; καὶ, Οὐ δύναται δοῦλος εἶναι ὑπὲρ τοῦ κύριον αὐτοῦ, οὐδὲ μαθητὴς ὑπὲρ τοῦ διδάσκαλον αὐτοῦ. Ἦτω δὲ κατηρισμένος κατὰ πάντα ὁ μαθητὴς, ὡς ὁ διδάσκαλος, τουτέστιν ἕτοιμος εἰς διωγμὸν, καὶ κακολογίαν, καὶ πᾶν ἔτιον ἐπιφερόμενον.* Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος· *Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς κατὰ Χριστοῦ.* Καὶ οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐμιμεῖτο τὸν αὐτοῦ δεσπότην ὡς οὐκ ἔδει. Οὐδὲ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι θεὸς εἰμι, ἢ Ἰῶδς Θεοῦ εἰμι, ἢ Λόγος Θεός εἰμι. Λέγει γὰρ, ὅτι *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων*· καὶ, *Ὅσπερ ἐν τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κήμοι.*

ΑΔ'. Εἰ δὲ σὺ, Ἐβίων, λαμβάνεις τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐπιμιμήσει Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τῆς περιτομῆς, ἧς ματαίως φρονεῖς, θέλεις εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος, μᾶλλον δὲ ὡς ὁ Κύριος, μὴ ἐν τῇ περιτομῇ αὐτῷ ὁμοιοῦ· οὐ γὰρ σε ὠφελήσει. Παρήνεγκε γὰρ ὁ Κύριος τὸν ταύτης χρόνον, ὡς διὰ πολλῶν μαρτύρων σαφῶς ἐπέδει-

illius, atque æqualiter in iis, qui quidem dignati fuerint, omnia perficientis, adumbrandam imaginem. Etenim si ingenerandæ sanctitatis, cœlestisve regni velut hæreditario jure conferendi gratia esset instituta, consequens esset, Saram ac Rebeccam, et Liam ac Rachelem, et Jochabetam ac Mariam Moysis sororem, cæterasque sanctas mulieres eo esse regno privatas, nec cœlestem illam hæreditatem posse capessere : propterea quod Abrahami circumcisionem usurpare nequiverint, quam, ut isti volunt, Deus illi largitus est. Quod si cœlesti illæ regno, tametsi circumcisæ non fuerint, minime caruerunt, nihil igitur modo carnis illa circumcisio prodest. Et vero quid est, quod Ebion adeo de circumcisione sua gloriatur, cum et idolorum cultores, et sacerdotes Ægyptii seipsos quoque circumcidant? Quod et Saraceni, et Ismaelitæ, ac Samaritani, plerique non aliqua lege, sed consuetudine quadam

Denique plurimum a me temporis insumi necesse sit, si in refellendis illius nugis inhærere voluero, qui hoc uno Salvatoris dicto frustra nititur: *Sufficit discipulo si sit sicut magister ejus*²; ut et ipse propter eam, quam in se merito Christus expressit, circumcisionem suam arroganter ostendet. Verumtamen quoniam ob Christi imitationem ea se sententia pecus illa defendit, dicere haud verebor nequaquam illam eo pertinere. **161** Statim enim Dominus adject, non se ideo ita dixisse, sed ob ingruentes exagitationes, Judæorumque in se contumelias. Ac, *Si me, inquit, persecuti sunt, et vos persequentur*³; si me oderunt, et vos odio habebunt⁴. *Nonne me Dominum dicitis ac magistrum? Et recte dicitis, sum etenim*⁵. *Si igitur patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus*⁶? *Et, Non potest servus major esse domino suo*⁷: *neque discipulus magistro; sed esto perfectus in omnibus discipulus sicut magister*⁸, hoc est ad omnem vexationem, ac maledicentiam, et adversa quælibet sustinenda comparatus. Unde et Paulus: *Imitatores, inquit, mei estote, sicut et ego Christi*⁹. Neque vero qua non decebat ratione dominum ille suum imitatus est. Non enim Deum esse se dixit, aut Dei Filium, aut Deum Verbum. Sed, *Ego sum, inquit, minimus apostolorum*¹⁰; et, *Tanquam abortivo visus est et mihi*¹¹.

XXXIV. Quod si tu, Ebion, Christi ad imitationem dictum illud usurpas, et ob circumcisionem, qua tu frustra te jaclitas, magistri esse similis vel Domini potius affectas, noli circumcisione ei similis esse; neque enim tibi proderit, cum illius tempus Dominus ipse circumscripserit, quemad-

¹ F. ἱερεῖς. · ² Matth. x, 25. ³ Joan. xv, 20. ⁴ ibid. 18. ⁵ Joan. xii, 3. ⁶ Matth. x, 25. ⁷ Joan. xv, 20. ⁸ Luc. vi, 40. ⁹ I Cor. xi, 1. ¹⁰ I Cor. xv, 9. ¹¹ ibid. 8.

(56) Ὅποτε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι. Hieron. ad cap. Jer. x: Mullarum, inquit, ex quadam parte gentium, et maxime, que Judææ Palestinæque confines sunt, usque hodie populi circumciduntur, et

præcipue Ægyptii et Idumæi, Ammonitæ et Moabitæ, et omnis rears Sarracenorum. De Ægyptiis id testatur Herodotus, Meminit et Orig. i. cont. Cels.

modum idoneis multis testibus evidenter ostendimus. Venit enim, veteremque complevit, perfecta demum per sua mysteria circumcissione concessa. Quam non una corporis parte definiri voluit, sed eadem totum corpus obsignavit, atque a peccato circumcidit: neque unam duntaxat populi partem, puta virilem sexum, sed universam Christianorum gentem reipsa servavit: viris, inquam, et mulieribus signum illud impertit. Quippe ad regni cœlestis adeundam hæreditatem cumulate omnibus, non anguste virorum uni generi, illam ipsam notam imponi, velut imbecillam, statuit. Adeoque tam per eam, quam per mandata sua, egregiamque doctrinam cœleste regnum Christiano toti populo patefecit. Ac si tu Domini similis esse, hoc est Magistri

verum agendum a monumento Lazarum arcesse, aut alium quempiam mortuum excitato: **162** aut infectas œpra repurga; cæcis visum, nervorum resolutione laborantibus sanitatem, si potes, restitue. Sed ideo non potes, quod infidelitate, carnisque vinculis, ac legis imperfectis cæremoniis illigatus contraria illi omnia facis. Atque ut præstare maxime posses, id quod propter depravatam fidem tuam minime potes assequi, non instar Christi dico (neque enim corruptioni obnoxius atque errore implicatus homuncio conferri cum Deo potes), sed neque Christi nomen ad edenda prodigia potes invocare; aut si tamen invocaveris, efficies quidquam. Sed etsi paralytico suscitando aliquid efficeres, idem utique, qui per Jesu nomen exurgeret, ab eo ipso quadam posset sapientiæ luce perfundi, ne se tuam ad Sabbati observationem accommodaret; ac per ejus a quo esset sanatus, nomen hoc disceret: *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam Sabbato*¹. Cæterum hoc a nobis antea commemoratum est, qui ex illa secta sunt, eos varie de Christo sentire. Nam quod ad Ebionem ipsum pertinet, merum illum hominem ex humano concubitu putat esse prognatum. At qui Ebionæi de illo vocati sunt, nescio quam in celo virtutem

Quamobrem quid ego diutius importunos illis in locis ac velut æstuariis commoror, quæ inundari alias, alias exsiccare solent; ac piscium copiam sæpius in litus ejicere, inter quos venenati quidam, cujusmodi sunt pastinacæ, dracænae, caniculæ, murænae, eorum qui ad oram illam ambulant pedes exitiali veneno, uti diximus, infestant? Hunc igitur locum ingentes Deo gratias agens præteribo, quod hæc insuper a nobis propulsata sit hæresis,

¹ Joan. v 8.

(57) *Τρυγόνας δέ φημι, και δρακαίνας*. Plin. lib. ix, cap. 48: *Æque pestiferum animal araneus; spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam exsecrabilius, quam radius super caudam emineus trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quinquecuali magnitudine. Ælianus l. ii De anim., c. 50,*

ξάμεν. Ἦλθε, καὶ ἐπλήρωσε δούς τὴν τελείαν περιτομὴν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, οὐκ ἐν ἐνὶ μέλει μόνω, ἀλλ' ὅλον σῶμα σφραγίσας, καὶ περιτεμῶν ἀπὸ ἀμαρτίας· καὶ οὐχ ἓν μέρος λαοῦ σώζων, τούτέστιν ἀνδρας μόνους, ἀλλὰ καὶ ὅλον λαὸν τῶν Χριστιανῶν κατὰ ἀλήθειαν, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας ὁμοῦ σφραγίζων, καὶ εἰς οὐρανῶν βασιλείας κληρονομίαν ἀφθόνως, καὶ οὐκ ἐλλιπῶς ἐνὶ τάγματι τῶν ἀνδρῶν μόνων κατὰ ἀσθένειαν τὴν σφραγίδα παρέχων, ἀλλὰ λαῶ ὁλοτελεῖ διὰ τῆς σφραγίδος καὶ ἐντολῶν καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀποκαλύπτων. Εἰ δὲ ὡς ὁ Κύριος βούλει εἶναι, ὁ Ἐβίων, τούτέστιν ὡς ὁ Διδάσκαλος, πολὺ ἠπάτησαι. Μὴ ἐν τῇ περιτομῇ ἀπεικάζου.

vis, Ebion! vehementer aberras. Noli enim circum-

Ἄλλὰ κάλεσον τὸν Λάζαρον ἀπὸ μνημείου, ἢ ἄλλον νεκρὸν ἐγειρον, λεπρούς καθάρισον, ἢ τυφλοὺς χάρισαι τὸ βλέπειν, ἢ παραλυτικὸν ἰάσαι, εἰ δύνῃ. Οὐ δύνῃ δὲ, ὅτι ἐναντιῶς πράττεις ἀπιστεῖς κατεχόμενος, καὶ δεσμοῖς σαρκός, καὶ δικαιοῦμασι νόμου ἀπληρώτοις. Εἰ δὲ ταῦτα ἡδυνήθης ποιῆσαι, ὅπερ οὐ δύνῃ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου, οὐ λέγω ὡς ὁ Χριστὸς (οὐ γὰρ δύνῃ ἀπεικασθῆναι Θεῶ, φθαρτὸς ὡν ἄνθρωπος καὶ ἡπατημένος), ἀλλ' οὔτε τὸ ὄνομα Χριστοῦ ἐπὶ θεοσημείοις δύνασαι ἐπικαλέσασθαι· καὶ τε ἐπικαλέσῃ, οὐκ ἐνεργήσεις. Εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐνεργεῖς παραλυτικὸν ἀναστήσαι, εἶχεν ἂν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἀναστᾶς, καὶ σύνεσιν παρ' αὐτοῦ λαβεῖν· ἵνα σου μὴ ἀνάσχηται σαθρατίζειν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰασημένου μαθεῖν, ὅτι Ἄρον τὸν κρᾶββατὸν σου, καὶ πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν Σαββάτῳ. Ἦδη δέ μοι εἴρηται, ὡς διαφόρως ἕκαστος αὐτῶν περὶ Χριστοῦ ὑποβάλλει· ποτὲ μὲν ὁ αὐτὸς Ἐβίων λέγων ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἄλλοτε δὲ ὁ ἀπ' αὐτοῦ Ἐβιωναῖοι, ὡς δύναμιν ἐκ Θεοῦ κεκτήσθαι ὕδιν, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν τὸν Ἀδάμ ἐνδύεσθαι τε καὶ ἐκδύεσθαι. Ἐν τῆς διαφορῆς γνώμας ἐν δυνάμει Θεοῦ ἀντρέψαμεν.

divinitus obtinuisse filium, eundemque suo se tempore Quorum omnium discrepantes sententias divina ope

Καὶ τί μοι ἐτι διατρέβειν ἐν ἀλιμένοις καὶ ἀμπώτεσι τόποις, πῆ μὲν ἐπικλυζόμενοις, πῆ δὲ καταξηραίνομενοις· ἐξ ὧν περ ἰχθύων ἐκθρόσματα πολλάκις γίνεται, καὶ τοῖς ποσὶ τοῖς τῆς ὄχθας τούτων μειοῦσι τῶν τόπων, ἐκ τοῦ ἀναμείσον τῶν ἰχθύων τινὰ ἰσθόλα εἶναι, τρυγόνας δὲ φημι καὶ δρακαίνας (57), καὶ καρχαρίας, καὶ συμυραίνας, ὡς ἤδη προείρηται, βλάβην ἐμποιεῖ; Παρελεύσομαι τοίνυν τὸν τόπον αὐτίς, Θεῶ εὐχαριστῶν, ὅτι καὶ ταύτην τὴν αἴρεσιν

venenatos pisces commemorat, gobium, draconem. hircundinem, quorum tamen virus minime letale sit. At pastinacæ presentissimum esse docet. De murænis Plin. lib. xxii, cap. 4, *murænae morsu ipsarum capitibus cinere sanantur.*

εις τούπισω ἐτρέψαμεν, οὐ παρέργως, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
 μέλως ἐλέγξαντες. Ἐπ' ἄλλας δὲ καθεξῆς ἑαυτοὺς
 ἐπιδιδῶμεν, ἀγαπητοί, Θεὸν αἰτούμενοι βοηθῶν, ὅπως τῆς
 ἐπαγγελίας τὸ πλήρωμα αὐτοῦς δι' ἡμῶν τελειώσῃ.

ΚΑΤΑ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΩΝ (58), ΤΩΝ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ,

Τριακοστὴ πρώτη.

Α'. Μετὰ τούτους τοὺς Ἐβιωναίους, καλουμένους,
 ὧν τὴν μοθηρίαν διοδεύσαντες, ἐπαγγειλάμενοι τε
 Θεοῦ δυνάμει τὰς ἐξῆς ἐτέρων θηρῶν μορφῆς, καὶ
 ἰοὺς ἐρπετῶν, δῆγματὰ τε καὶ δηλητήρια ἔχουσας, ὡς
 ἐν ταῖς αὐτῶν διδασκαλίαις, ὡς ἀπὸ χάρματος ἰδεῖν
 ἐνεστι, πυρβύλου ἢ ἐρπετοῦ δαινοῦ καὶ βασιλίσκου
 κεκυημένως, ἐπὶ τὴν τῶν Οὐαλεντίνων αἵρεσιν
 διεξίμι, τὸν ἔλεγχον αὐτῶν κατὰ δύναμιν ποιού-
 μενος, τῶν δὴ καὶ Γνωστικῶν ἑαυτοὺς ἐπιθέτων
 ὄνομα, ὧν διαφοραὶ μὲν εἰσι δέκα ἐν μιᾷ πληγῇ τῆς
 αὐτῶν ὄνειροπολίας συζυγιῶν τε καὶ ὀγδοάδων, καὶ
 ἀββενθηλειῶν αἰωνίων ἢ ἀλληγάλλως ἰσορρόπως πε-
 πληγμένων· οὐκέτι μὲν κατὰ χρόνους τάτων διαδοχῆς
 τὴν σύνταξιν, ἀλλὰ κατὰ πρόσθασιν ἀφ' ἐτέρας εἰς
 ἐτέραν διερχόμενος. Ἐν ἐνὶ γὰρ χρόνῳ οὗτοι πάντες
 ὡς μύκτες ἐκ γῆς ἀνεβλάστησαν, καὶ ὡσπερ κακώ-
 ρεκτα καὶ δυσώδη βοτανῶν βλαστήματα, καὶ χύρτος
 ἀκανθώδης, καὶ ὡς φωλεὸς πολλῶν σκορπίων, ἐξ ἐνδὸς
 πάντες καιροῦ τῷ βίῳ ἐβλάστησαν καὶ, ὡς προείπον,
 δίκην μυκῆτων τῇ ἀμορφίᾳ ὑπὸ μίαν θίξιν πεφῆσαν,
 ὡς καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ ἤδη περὶ αὐτῶν
 προείρηται. Σύγχρονοι γὰρ γεγονάσιν οὗτοι πάντες·
 ἕκαστος δὲ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τὴν κακὴν πρόφασιν
 ἐρανισάμενοι, ἄλλος ἀπὸ ἄλλου ἐτι περισσώτερον
 ἐπιδειξίας βουλόμενος χάριν, ἑαυτῷ προετύπωσε δια-
 φορὰν κακῆς ἐξευρέσεως. Καὶ πάντες Γνωστικῶς
 ἑαυτοὺς ὠνόμασαν. Οὐαλεντίνος τε, φημί, καὶ οἱ
 πρὸ αὐτοῦ Γνωστικοί· ἀλλὰ καὶ Βασιλειδῆς, καὶ Σα-
 τορνίλος, καὶ Κολορθασὸς, Πτολεμαῖός τε καὶ Σε-
 κοῦνδος, Καρποκράς, καὶ ἄλλοι πλείους. Ἄλλὰ τὰς
 πάσας ἐνταῦθα ὀνομάσαντες διὰ τὴν ἐν ἐνὶ καιρῷ
 σύρχειν πάντων τῆς ἀναδόσεως, καὶ κακοβλάστου
 ὁμοῦ τὴν ἐκάστου σπορᾶς κακονοίαν ἰδίᾳ ἀφηγησά-
 μεθα. Τέως δὲ ἐπὶ τὸν προκειμένον αἰρεσιάρχην, καὶ
 τραγικοδοπιὸν ἐλευσόμεθα· φημί δὲ Οὐαλεντίνον, καὶ
 τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῆς μεγάλης ταύτης
 Γνωστικῆς ἐπαγγελίας ὑπάρχουσαν, καταγνωστικῆς
 δὲ ληρωδίας, ὡς τοῖς συνετοῖς καταγνωσκομένη εὐ-
 ρίσκεται καὶ καταγέλαστος.

Valentinum intelligo, Valentinianaque dogmata, quæ ab speciosa illa Gnosticorum professione 164
 est damnata, appellare licet, uti pridem sapientes

Β'. Οὐαλεντίνος μὲν οἷον οὗτος χρόνῳ διαδέχεται
 τοὺς πρὸ αὐτοῦ προτεταγμένους, Βασιλειδῆν τε καὶ
 Σατορνίλον, Ἐβιωνά τε καὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον,
 καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτούς. Οὗτοι γὰρ πάντες ἐν ἐνὶ καιρῷ
 τῷ βίῳ κακῶς ἐφύησαν, ὀλίγῃ δὲ πρόσθεν μάλλον οἱ
 περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβιωνα. Ἄμα γὰρ
 τοῖς ἤδη μοι πρὸ αὐτῶν δεδηλωμένοις ἀνεφύησαν.

¹ For. αἰώνων.

(58) *Quaeritur*. De Valentinianorum nugis præter Irenæum, aliosque veteres, ex recentioribus diligentissime disputavit Pamnelius ad Tertull.

A quam non obiter solum, sed summa cum diligentia
 refellimus. Nunc ad alias transeamus, dilecti, ac Dei
 præsidium imploremus, ut quod hoc opere suscepi-
 mus cumulate per nos ad exitum finemque perducat.

CONTRA VALENTINOS, SIVE GNOTICOS,

Quæ est hæresis XXXI.

163 I. Posteaquam Ebignitarum nequitiam impro-
 bitatemque percurrimus, cum cæteras aliorum ser-
 pentium formas, ac venena tradituros nos esse si-
 mus polliciti, quorum et exitiales sunt morsus, ut
 ex illorum dogmatibus velut rictu quodam apparere
 potest, et igniti cujusdam, teterrimique anguis aut
 basilisci instar editi sunt, ad Valentinorum qui se
 Gnosticos appellant, refutandam hæresim me con-
 feram, quod quidem pro virili parte conabor effi-
 cere. Horum itaque decem omnino divortia sunt.
 Sed omnes tamen uno velut ictu profligatis nescio
 quibus parium, et ogdoadum, atque marium et fe-
 minarum æonum temere conflictis somniis æqualiter
 feriuntur. Neque vero in illorum confutandis erro-
 ribus temporum est relinenda successio; sed ab
 una progredi ad alteram hæresin necesse est; quo-
 niam eodem e terra tempore omnes fungorum instar
 eruperunt. Atque ut noxia fœtidaque quædam her-
 barum germina, vel dumis ac sentibus obsitum gra-
 men, vel denique uti plures ex eodem cavo scorpia,
 ita illi omnes eodem tempore in hanc vitam efflorue-
 runt; ac, quod paulo ante dictum est, tanquam
 C fungi inusitata quadam fœditate eodem momento
 universi proruperunt, quemadmodum de illis olim
 Irenæus præclara vir sanctitate pronuntiavit. Æqua-
 les enim illi omnes exstiterunt, sic, ut quilibet
 pessimam ab altero disciplinam ac dogma mutuatus
 fuerit; alius, inquam, velut exortus ab altero, quo
 se amplius ostentaret, scelestissimi commenti dis-
 crepantem quamdam formam ac rationem excogi-
 tarit. Qui se omnes Gnosticos communi appellatione
 dici voluerunt. Cujusmodi Valentinus fuit, et qui
 illum Gnostici præcesserunt. Itemque Basilides, ac
 Saturnilus, et Colorbasus, ac Ptolemæus et Secun-
 dus, Carpocrates, alique complures. Quibus omni-
 bus sectis, quod eodem prodire tempore, simul
 recensitis, nunc cujusque velut satus labem ac per-
 niciem singillatim exponam. Sed ipsum in primis
 hæreseos caput ac tragœdiæ auctorem aggrediar:
 D quæ ab speciosa illa Gnosticorum professione 164
 est damnata, appellare licet, uti pridem sapientes

II. Igitur Valentinus iste prioribus illis a me
 antea commemoratis tempore est posterior, Basilide
 nimirum, ac Saturnilo, Ebione, Cerintho ac Merin-
 tho, eorumque sociis. Siquidem omnes uno tempore
 ad humani generis exitium profusi sunt; quanquam
 Cerinthus ac Merinthus et Elion paululum ante-
 gressi sunt; ac cum iis, quos ante illos percensui,

prodire cœperunt. Valentini porro patriam ac stirpem plerique nesciunt. Non enim locum ipsum, unde oriundus esset, scriptorum ullus expressit. Verum ad nos auditione sola quædam ejus rei fama pervenit; quam quidem prætereundam, patriamque omnino dissimulandam non arbitror; tametsi veritas in ambiguo posita videtur. Nos quidquid accepimus ea de re, proferemus. Sunt qui Phrebonitem illum faciant ex Ægypti quadam ora; unde Alexandriam profectus sit, ibique Græcorum artibus institutus. A quibus et Hesiodiæ Theogoniæ, ac xxx illorum deorum, quos ibidem ille recensuit, ac gentilium fabularum in animo suo exemplum informavit. Tum ab iis, qui vel suo tempore, vel ante se a veritate recesserant, mutuatus errorem, eadem cum Hesiodo, mutatis duntaxat nominibus, excogitata ad circumveniendum humanum genus invenit. Etenim deos ille xxx et æonas, cœlestesque totidem orbes constituit. Quorum primus est Bythus, ut huic insano videtur; quemadmodum etiam auctor ejus opinionis ac conditor Hesiodus prius omnibus diis Chaos esse dixit. Atqui Chaos et Bython idem omnino significare nemo est qui nesciat. Sed circumforanei nebulonis tragice decantatam fabulam, ac nefariam doctrinam considera. Triginta enim, ut est dictum, æones statuit, quos etiam deos appellat, quindecim mares, totidemque feminas. Sed æonem quemlibet par maris ac feminæ, tam ipse quam ejus discipuli vocant, ut binarii sint xv, quas syzygias, hoc est duorum collegia, nominant. Hinc æones xxx numero consurgunt, quorum femina quælibet e mare suo consequentes æones progenerat. Quorum omnium nomina subjecimus; eaque sunt ejusmodi, **165** ut unicuique maris appellationi suum feminæ nomen ex adverso respondeat. Ampsiu, Auraan; Bucua, Thartuu; Ubucua, Thardeadie; Merexa, Atarbaba; Uduua, Cesten; Udu, Vac; Eslen, Amphain; Essumen, Vanauin; Lamer, Tarde; Athames, Susin, Allora, Buciatia; Danaddaria, Allora; Dammo, Oren; Lanaphech, Audamphech; Emphibochebaud; Assiovache, Belin; Dexariche, Masemo. Hic illorum ordo est, dum per marium feminarumque conjugia recensentur. Alioquin hæc illorum secundum successionem series est: Ampsiu, Auraan, Bucua, Tharduu, Ubucua, Thardeadie, Merexa, Autabarba, Uduua, Cesten, Uduua, Eslen, Amphaim, Essumen, Vanauin, Lamertade, Athamessumin, Allora, Cubiatia, Thamodan, Saddarias, Oren, Lanaphechudaphech, Emphiboche, Bara, Asi, Uchabe, Belin, Dexariche,

: γρ. τὴν ἀληθῆ.

(59) Ἐφασαν γὰρ αὐτὸν τινες. Phrebonitem nomen aut præfecturam neque apud Ptolemæum, neque apud diligentem earum rerum Ortelium reperio; sed, qui vocabulo proximus, Pharbatiten, baud procul mari.

(60) Ἀμφισιῦ, Ἀυράαν. Barbara hæc sunt æonum nomina: haud scio an ex Ægyptiorum lingua profecta; an temere, atque ad terrorem conficta.

A Τὴν μὲν οὖν αὐτοῦ πατρίδα, ἣ πόθεν οὗτος γεγέννηται, οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν. Οὐ γάρ τινι τῶν συγγραφέων μεμῆλται τούτου δεῖξαι τὸν τόπον. Εἰς ἡμᾶς δὲ ὡς ἐνηχῆσαι τις ἐλήλυθε φήμη· διδὸν οὐ παρελευσόμεθα καὶ τὸν τόπον τούτου μὴ ὑποδεικνύντες, ἐν ἀμφιλέκτε μὲν ἦδη τὰ ἀληθῆ λέγειν, ὅμως τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν φασὶν οὐ σιωπήσομεν. Ἐφασαν γὰρ αὐτὸν τινες (59) γεγενῆσθαι Φρεβωνίτην τῆς Αἰγύπτου παραλιώτην· ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ πεπαιδευθῆαι τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν. Ὅθεν καὶ τὸ μίμημα τῆς κατὰ τὸν Ἡσίοδον Θεογονίας τῶν παρ' αὐτῷ τῷ Ἡσιόδῳ τριάκοντα Θεῶν λεγομένων, καὶ αὐτὸς τὴν ἐθνόμυθον ποιῆσιν εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν λαθῶν, καὶ ἀπὸ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ πρὸ αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτωκότων τὴν ὑπόνοιαν κτησάμενος, καὶ αὐτὸς τὰ Ἰσα τῷ

B Ἡσιόδῳ ἀπὸ ἐτέρων ὀνομάτων εἰς ἕτερα μεταποιήσας, ἠθέλησε φαντάσαι τὸν κόσμον. Τριάκοντα γὰρ καὶ οὗτος θεοὺς καὶ αἰῶνας, καὶ οὐρανοῦς βούλεται παρῆσάγειν· ὧν ὁ μὲν πρῶτός ἐστι Βυθός, ὡς καὶ αὐτὸς ἐφη ἀφραίων τῇ διανοίᾳ· ὅποια ἀμέλει καὶ ὁ αὐτοῦ προβολεὺς τῆς ἐννοίας Ἡσίοδος Χάος πρῶτιστα Θεῶν ἐφη. Χάος δὲ καὶ Βυθός τίνι οὐκ ἂν σαφές εἴη, ὡς τὸ ὀμόνυμον κέκτηται; Ὅρα δὲ τὴν τῷ ἀγύρτου τετραγῶδημένην μυθοποιίαν, καὶ μοχθηρὰν διδασκαλίαν. Τριάκοντα γὰρ αὐτός, ὡς ἐφη, αἰῶνας βούλεται παρῆσάν, οὓς καὶ θεοὺς ὀνομάζει, δεκαπέντε ἄρρηνες, καὶ θήλειας τσσαύτας εἶναι λέγειν.

Ἐκαστον δὲ αἰῶνα ἄρρηνόθλην, καὶ ζευγὸς φησὶν αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ. Δεκαπέντε δὲ δυάδας φασὶν εἶναι, ἅς συζυγίας καλοῦσι· τὸν ἀριθμὸν δὲ εἶναι τριάκοντα αἰῶνας, ἐκάστην δὲ θήλειαν γεννητὴν ἀπὸ τοῦ ἄρρηνος τοῦς κατεξῆς αἰῶνας. Εἶναι δὲ τούτους, ὡς ὑποτάσσονται κατὰ ἀντιπαράθεσιν ἐκάστου ἄρρηνικοῦ ὀνόματος τεταγμένου ἀντικρυς τοῦ θηλυκοῦ ὀνόματος, καὶ ἔστιν· Ἀμφισιῦ, Αὐράαν (60)· Βουκούα, Θαρδουού· Οὐδουκούα, Θαρδαδεῖη· Μερεξᾶ, Ἀταρβιθᾶ· Οὐδοῦα, Κέστην· Οὐδοῦ, Οὐάκ· Ἐσλήν, Ἀμφαίν· Ἐσσομέν, Οὐαναυτῖν· Λάμερ, Τάρδε· Ἀθαμές, Σουσίαν· Ἄλλωρᾶ, Βουκιαθᾶ· Δαναδδάρια, Ἄλλωρᾶ· Δαμμῶ, Ὀρήν· Λαναφέχ, Αὐδαμφέχ· Ἐμφιδοχεβαῦδ· Ἀσιουσαχέ, Βελίμ· Δεξαριχέ, Μασεμῶ. Καὶ οὕτως μὲν σύγκεινται ὡς κατὰ συζυγίαν ἄρρηνόθληος· ἐν δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ κατὰ διαδοχὴν οὕτως· Ἀμφισιῦ, Αὐράαν, Βουκούα, Θαρδουού, Οὐδουκούα, Θαρδαδεῖη· Μερεξᾶ,

D Αὐταρβαρβᾶ, Οὐδοῦα, Κέστην, Οὐδοουῦα, Ἐσλήν, Ἀμφαίν, Ἐσσομέν, Οὐαναυτῖν, Λαμερτάδε, Ἀθαμεσσουμίν, Ἄλλωρᾶ, Κουθιαθᾶ, Λαμωδάν, Σαδδάριας, Ὀρήν, Λαναφεκουδαφέχ, Ἐμφιδοχέ, Βαρᾶ, Ἀσί, Οὐχαδέ, Βελίμ, Δεξαριχέ, Μασεμών. Αἱ τῶν ὀνομάτων ἐρμηνεῖαι εἰσιν αἷδε· Βυθός, Σιγή (61),

Duplex horum series est. In priore paria, ac συζυγίας copulasse videtur; in posteriore sine ulla copula singillatim percensuisse. Cumque nonnulla sit utrobique certorum nominum differentia, posterioriorem ideo veriorē arbitror, quod xxx duntaxat vocabula, quot videlicet Æones sunt, continet; altera xxxiii.

(61) Βυθός, Σιγή. Legendum omnino Βυθός, καὶ

Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρωπος καὶ Ἄ
Ἐκκλησία, Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ
Ἐλπὶς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις,
Θελητὸς ὁ καὶ Φῶς, καὶ Μακαριότης Ἐκκλησιαστικὸς
καὶ Σοφία, Βύθιος καὶ Μίξις, Ἀγήρατος καὶ Ἐνωσις,
Ἀυτοφυῆς καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Ἐνότης,
Ἀκίνητος καὶ Ἥδονῆ.

Κατὰ δὲ ἀριθμὸν διαδοχῆς καὶ ἀκολουθίας ἀπὸ τοῦ
ἀνωτάτω ἀκατονομάστου Πατρὸς καὶ Βυθοῦ παρ' αὐ-
τοῖς ὀνομαζομένου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρα-
νοῦ ὁ τῶν τριάκοντα ἀριθμὸς οὕτως ἔχει· Βυθὸς,
Σιγῆ, Νοῦς, Ἀλήθεια, Λόγος, Ζωή, Ἄνθρωπος,
Ἐκκλησία, Παράκλητος, Πίστις, Πατρικὸς, Ἐλπὶς,
Μητρικὸς, Ἀγάπη, Ἀείνους, Σύνεσις, Θελητὸς, ὁ
καὶ Φῶς, Μακαριότης, Ἐκκλησιαστικὸς, Σοφία, Βύ-
θιος, Μίξις, Ἀγήρατος, Ἐνωσις, Ἀυτοφυῆς, Σύγκρα-
σις, Μονογενὴς, Ἐνότης, Ἀκίνητος, Ἥδονῆ.

Γ. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν τριάκοντα αἰώνων παρ'
αὐτοῖς μυθοποιουμένη τραγωδία, καὶ ἡ κατὰ συζυ-
γίαν πνευματικῶν δῆθεν πληρώματος κενοφωνία, ἣν
ἐάν τις συγκρίνων τῇ παρὰ Ἡσιόδου, καὶ Στησιχόρου,
καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς τῶν Ἑλλήνων παράθηται,
εὐροὶ ἂν ἐκ παραλλήλου τὰ αὐτὰ ὄντα, καὶ οὐδὲν
ἕτερον, καὶ ἐκ τούτου γινώσεται, ὡς οὐδὲν ἕτερον θαυ-
μαστὸν οἱ τῶν θαυμάτων αἰρεσιάρχαι μυστηριωδῶς
ἐπαγγέλλονται λέγειν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο, ἢ Ἑλλήνων
ἀπεμάξαντο τὴν ἐπίπλαστον ἕξιν τῆς ἐθνομύθου
πλάνης καὶ διδασκαλίας, οὐδὲν ἀλλοιώσαντες, πλὴν
τῆς παρ' αὐτοῖς παραπεποιημένης βαρβαρικῆς ὀνο-
ματοποιίας. Οὕτω γὰρ φασὶ καὶ οἱ περὶ Ἡσιό-
δου (62). Πρῶτον πάντων γίνεται Χάος, ἵνα εἰπωσι
Βυθὸν· εἶτα Νῦξ, Ἐρεβος, Γῆ, Αἰθήρ, Ἡμέρα,
Ἔρως, Μῆτις, Μόρος, Οὐζὺς, Πότμος, Νέμεσις,
Μῶμος, Φιλότης, Θάνατος, Δυσνομία, Γήρως, Ἄτη,
Ἰμερος, Λήθη, Ὑπνος, Ὑσμίνη, Λυσιμελής, Ὑβρις,
Εὐφρόνιος, Αἴγλη, Πausιμέριμος, Ἀπάτη, Ἥδυ-
μελις, Ἐρις. Καὶ οὗτος ὁ μὲν ἀριθμὸς κατὰ ἀκολου-
θίαν ἀρρηνοθήλεος οὕτως ἔχει τὴν τριακοντάδα· εἰ
δὲ τις θελήσειεν ἰδεῖν, πῶς πλαττόμενοι οὗτοι συν-
άπτουσιν ἕν πρὸς τὸ ἕν, εὐροὶ ἂν οὕτως συναπτό-
μενα καὶ συνευγευμένα ἀλλήλοις, ἃ τοῖς ποιηταῖς
ἔδοξεν, ὡς τὸν μὲν Βυθὸν Νυκτὶ τε καὶ Σιγῇ συν-
άψαντες ἐποίησαν Γῆν γεννᾶσθαι· ἄλλοι δὲ Οὐρα-
νὸν, ὃν δὴ καὶ Ὑπερίονα κεκλήκασι. Τὸν δὲ αὐτὸν
τῇ γῆ συναφθέντα φασὶ γεγεννηκέναι ἄρσενός τε
καὶ θηλείας, καὶ τοὺς καθεξῆς ὁμοίως ἕως τῆς πάσης
αὐτῶν ποιήσεως, ὡς ἔχει ἡ ἀπέραντος τοῦ Βυθοῦ
ληρώδης φλυαρία. Εὐροὶς δ' ἂν οὕτως συναπτόμενά
τε καὶ συζευγνύμενα, καὶ δυνάμενα οὕτω συντίθε-
σθαι· Χάος, Νῦξ, Ἐρεβος, Γῆ, Αἰθήρ, Ἡμέρα,
Ἔρως, Μῆτις, Μόρος, Οὐζὺς, Πότμος, Νέμεσις,
Μῶμος, Φιλότης, Θάνατος, Δυσνομία, Γήρως, Ἄτη,
Ἰμερος, Λήθη, Ὑπνος, Ὑσμίνη, Λυσιμελής, Ὑβρις,
Εὐφρόνιος, Αἴγλη, Πausιμέριμος, Ἀπάτη, Ἥδυ-
μελής, Ἐρις. Εἰ δὲ προσέχοι τις τῶ αὐτῶν πλάσματι,

Σιγῇ, ut in cæteris paribus. Ac cum tota illa series
apud Irenæum et Tertullianum legatur, quid apud
singulos diversum sit suo loco docebitur.

(62) Οὕτω γὰρ φασὶ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡσιόδου.

Masemon. Quorum hæc est interpretatio, Bythos,
Sige: Nus et Veritas: Logos et Vita: Homo, Eccle-
sia: Paracletus, Fides: Paternus, Spes: Maternus,
Charitas: Ainus, Synesis: Theletus, quod et Lumen
dicitur, Beatitudo: Ecclesiasticus, Sapientia: By-
thius, Mixis: Ageratus, Unio: Autophyes, Tempe-
ratio: Unigenita, Unitas: Immobiles, Voluptas.

Quod si successionis ordine numerare velis, a
supremo illo nec effabili Patre, quem Bython no-
minant, ad citimum usque cælum, tricenus numerus
hoc modo colligitur: Bythus, Sige, Nus, Veritas,
Logos, Vita, Homo, Ecclesia, Paracletus, Maternus,
Fides, Paternus, Spes, Maternus, Charitas, Ainus,
Synesis, Theletus, sive Lumen, Beatitudo, Eccle-
siasticus, Sapientia, Bythius, Mistio, Ageratus,
Unio, Autophyes, Temperatio, Unigena, Unitas,
Immobiles, Voluptas.

III. Ejusmodi est celebris illa triginta æonum
fabula, inanissimaque spiritalis, ut vocant, comple-
menti conjugia. Quæsi quis cum Hesiodi, Stesichori,
aliorumque Græcorum poetarum fabulis, conferat,
eadem cum illis penitus esse, neque ulla in re
discrepare comperiet: indidemque cognoscat, nihil
aliud esse admiratione dignum, quod isti mirifica-
rum hereseon conditores, velut arcana quædam ac
mysteria, penes se esse prolitentur. 166 Nihil
enim aliud, nisi Græcorum poeticas nugæ, ac gen-
tilium deliria, et inanem scientiam expresserunt,
neque quidquam præter voces inuovarunt, quas
illi barbaris appellationibus perperam detorserunt.
Ita enim vel ipse philosophatur Hesiodus. Primum
omnium Chaos exstitisse, pro quo illi Profundum
substituunt. Secuta est Nox, Erebus, Terra, Æther,
Dies, Amor, Consilium, Fatum, Ærumna, Casus,
Nemesis, Momus, Amicitia, Mors, Licentia, Senec-
tus, Ate, Desiderium, Oblivio, Somnus, Pugna,
Lysimeles, Contumelia, Euphronios, Ægle, Cura-
rum solatium, Fraus, Hedymeles, Lis. Illic ille
numerus est, qui marium seminarumque conti-
nuata serie tricenus efficit. Quod si quis ani-
madvertere velit, quemadmodum isti uniuscujusque
cum altero copulationem instituant, ita composita
comparataque inter se illa cognoscat, quemadmo-
dum a poetis constitutum legimus. Velut cum ex
Bythi cum Nocte ac Silentio conjunctione procrea-
tam esse Terram affirmant, vel, ut alii, Cælum,
quem et Hyperionem vocant. Eunademque cum terra
copulatum mares feminasque genuisse, atque ita
per totam fabulam omnibus accidisse reliquis;
cujusmodi plane est nugatoria illa Bythi atque
inextricabilis historia. Possunt vero hunc in mo-
dum fere illa inter sese per conjugia copulari: Chaos,
Nox, Erebus, Terra, Æther, Dies, Amor, Consilium,
Fatum, Ærumna, Casus, Nemesis, Momus, Concu-
bitus, Mors, Licentia, Senectus, Ate, Desiderium,

Cum vocabula ipsa, tum ordo illorum ac series
plurimum ab Hesiodo illo catalogo discrepant. Sed
in nugis micrولوجεῖν putidum est

Oblivio, Somnus, Pugna, Lysimeles, Contumelia, A και βουληθεῖη γινῶναι, ὡς ἀπὸ τῶν κοσμικῶν, καὶ Euphronios, Splendor, Curarum solatium, Fraus, Ἑλληνικῶν ποιήσεων¹, ἐξ ὧν οὗτοι ἐνεβροντήθησαν μάτην ἐνθουσιῶντες & μὴ δεῖ, εἰς ματαιοπονίαν τὴν και κάματος ἀνωφελεῆ, εὐροι ἂν αὐτοὺς τοσοῦτον μᾶλλον πεπλανημένους.

quædam incitati sunt, in irritos conatus, vaniss-
mamque animi contentionem inciderint, longe eos Græcis ipsis turpius aberrasse reperiet

IV. Ab iis primordiis altius indagando sublatis, aliud quoddam genus quod Hysterema, hoc est defectum vel penuriam vocant, furiosis suis ingeniis invenisse se putaverunt. Hunc defectum alias Onnipotentem, atque Opificem vocant, naturarumque conditorem : a quo et posteriore ogoadadem post septenos orbis cæli ad prioris ogoadadis exemplar effictam asserunt; **167** cum in ogoadade censeatur ipse, ac septem post se alios orbis produxerit. Eidem Hysteremati sincerum nescio quem æonem, ac deterioris sexus expertem conantur adjungere; qui eo ad complementum venerit, ut animam requireret, quæ a materna Sapientia ex alto descenderat. Jam vero etiam Achamoth ficto nomine commenti sunt, quem et Salvatorem, et Terminum, et Crucem, et Finitorem, et Transductorem, et Jesum appellant, qui per Mariam velut tubum fistulamque permearit. Hunc esse lumen a superiore Christo diffusum, ob idque patrio nomine Lumen ob illud cæleste nominari, ac de superiore Christo, Verboque Christum itidem et Verbum, sed et Mentem præterea, ac Salvatorem vocari. Eundem porro Parentem suum, hoc est Conditorem transcendere : ac qui sibi fidem habeant, ad suprema illa pleromatis collegia secum evehere. O nugas anilesque fabulas! Ego vero nihilominus ea, uti sum pollicitus, exponam; utique ipsi ad poetarum ac gentilium commenta deliria sua propius accommodarint. Præter hæc, secundum Tricenarium illum, medium unicum nomen ac sine feminæ consortio solitarium excogitarunt; tum aliam rursum a Conditore productam, ac perinde in paria digestam Ogoadadem. Cujus hæc sunt vocabula : Exepaphus, Porphyrio, Clotho, Rhuaces, Lachesis, Epiphaon, Atropos, Hyperion, Asterope. Ejusmodi poetarum istorum est scena, quæ et alias quamplurimas deorum, ut vocant, appellationes continet, marium ac feminarum, quæ aliter ab aliis conceptæ ad cccclxv perveniunt. Quin etiam ad aliarum hæreseon quæ sibi tragicam istiusmodi pompam asciscunt, propagandas origines, nova quædam addidere somnia.

Etenim post superiora illa nomina Hesiodus, Orpheus et Stesichorus natos esse dicunt Cælum et Tartarum, Saturnum ac Rheam, Jovem et Junonem, Apollonem, Neptunum, atque Plutonem, aliosque, quos singillatim recensent, innumeros. Fecundus enim illorum error est, ac multiplex, qui absurda nescio quæ vocabulorum monstra parturiens, atque excogitans, infinitam fabularum segetem profudit. Quæ

Δ'. Ὅθεν καὶ ἐτι ὑψηλοτέρως ἐξερευνῶντες δὲ, ὅθεν ὤφθησαν, καὶ Ὑστέρημα τῷ ἰδίῳ αὐτῶν δαμονισθέντι διανοήματι ἐξευρεῖν, ὅπερ Ὑστέρημα καὶ Παντοκράτορα καὶ Δημιουργὸν καλοῦσι, καὶ κτίστην οὐσιῶν ἄφ' οὐπερ πάλιν καὶ ὑστέρα οὐδοάδα μετὰ ἑπτὰ οὐρανοῦς καλοῦσι κατὰ τὴν πρώτην Ὑοδοάδα ἀφομοιωθεῖσαν ἐκτίσθαι², αὐτοῦ ὄντος ἐν τῇ Ὑοδοάδι, καὶ ἑπτὰ οὐρανοῦς μετ' αὐτὸν πεποικηκότος.

Ἄσπερ Ὑστέρηματι βούλονται συνάπτειν μὲν ἀμιγῆ τινα αἰῶνα καὶ ἀθήλυτον· εἰς πλήρωμα δὲ ἐνταῦθα ἐλθόντα, καὶ ἀναζήτησιν³ τῆς ψυχῆς τῆς ἀνωθεν ἀπὸ τῆς μητρικῆς Σοφίας ἐλθοῦσης. Ἡδὴ καὶ Ἀχάμωθ βούλονται τὸ ὄνομα ἀνατυποῦντες καὶ πλάττειν, ὃν δὴ καὶ Σωτήρα καλεῖ, καὶ Ὅρον, καὶ Σταυρὸν, καὶ Ὅροθέτην, καὶ Μεταγωγέα, καὶ Ἰησοῦν τὸν διὰ Μαρίας, ὡς διὰ σωλήνος, παρελθόντα. Εἶναι δὲ αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ ἄνω Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πατρῶν-νυμικῶς καλεῖσθαι Φῶς διὰ τὸ ἄνω φῶς, καὶ Χριστὸν διὰ τὸν ἄνω Χριστὸν, καὶ Λόγον διὰ τὸν ἄνω Λόγον, καὶ Νοῦν ὡσαύτως Σωτήρα λέγεσθαι. Ἄει δὲ ὑπερβαίνειν τὸν αὐτοῦ πατέρα, τὸν Δημιουργόν· συναφῆρην δὲ τοὺς αὐτῷ πεθομένους ἅμα αὐτῷ πρὸς τὰς ἄνω συζυγίας τοῦ πληρώματος. Καὶ ὡς τῆς τούτων ληρωφίας καὶ τοσαύτης ματαιολογίας! Παραθήσομαι δὲ, ὡς προεῖπον, καὶ ὡς αὐτοὶ συνέζευξαν τοῖς ποιητικῶς καὶ ἐθνομύθοις πλάσμασι τὴν αὐτῶν ληρολογίαν. Μετὰ τὴν Τριακοντάδα δὲ τὸ ἐν ὄνομα μέσον καὶ ἀθήλυτον, καὶ μετ' αὐτὸν τὴν κατὰ συζυγίαν πάλιν Ὑοδοάδα εὐρεθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ πάλιν δυναμένην καὶ οὕτω συντίθεσθαι. Καὶ ἐστὶ τὰ ὀνόματα τὰδε· πρῶτος Ἐξέπαφος, Πορφυρίων, Κλωθῶ, Ῥύακος, Λάχεσις, Ἐπιφάων, Ἀτροπος, Ὑπερίων, Ἀστεροπή. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν ποιητῶν τούτων σκηρῆ, ἔχουσα καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας, θεῶν παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένων ἀβρέων τε καὶ θηλειῶν, ἄλλως παρὰ τισὶ λεγομένων, δυναμένων ποιῆσαι καὶ τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἀριθμὸν, καὶ ἐτι εἰς πρόφασιν τῶν ἄλλων αἰρέσεων τῶν ταύτην πάλιν τὴν τραγικὴν ὑπόθεσιν ἐνοσησαμένων ὀνειρωττότων.

Μετὰ γὰρ τὰ προειρημένα ὀνόματα φασὶν οἱ περὶ Ἰσίδου καὶ Ὀρφέα καὶ Σητήχορον γεγενῆσθαι Οὐρανὸν τε καὶ Τάρταρον, Κρόνον τε καὶ Ῥέαν, Δία τε καὶ Ἥραν, καὶ Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνά τε καὶ Πλουτωνά, καὶ μυρίους λοιπὸν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένους. Πολλὴ γὰρ τούτων ἡ ἀπατηλὴ ἐξ ὑπονοίας πλάνη, ἢ τις κενοφωνίαν ἐγκισσῆσασα, καὶ ἐξευραμένη πολλοὺς μύθους ἐποικητεύσατο. Καὶ αὕτη ἐστὶν

¹ γρ. ποιητῶν. ² V. Codex ἐκτίσθαι λέγουσι. ³ F. ἀπὸ πληρώματος δέ, εἰ κατ' ἀναζήτησιν.

ἡ δοκῶσα φαντάζειν τὴν τῶν ἀπατωμένων τούτων ἅλωναν.

Γάλοθον δὲ εὐθὺς πᾶσιν εὐρίσκειται ταῦτα τοῖς κατὰ θεὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένοις. Παρὰ τοὺς δὲ ταῦτα εὐθὺς, ταῖς ἀπὸ τῶν βιβλίων αὐτῶν ἀκολουθίαις πρὸς ἕπος καὶ κατὰ λέξιν τὴν παράθεσιν τῆς παρ' αὐτοῖς ἐκταγώσεως, λέγω δὴ τῆς αὐτῶν βίβλου, ἐνταῦθα πικρῶσαι, καὶ ἔστι.

Ἀπὸ τῶν Οὐαλεντινίου.

Ε. Τάδε παρὰ φρονίμοις (63)· παρὰ δὲ ψυχικοῖς, παρὰ δὲ σαρκικοῖς, παρὰ δὲ κοσμοικοῖς, παρὰ δὲ τῷ μεγέθει Νοῦς ἀκατάργητος τοῖς ἀκαταργήτοις χαίρειν. Ἀνομομάστων ἐγὼ καὶ ὑπερουρανίων μνεῖαν πικρῶμαι πρὸς ὑμᾶς¹, οὔτε θρησκείας, οὔτε ἐξουσίας, οὔτε ὑποταγᾶς, οὔτε πᾶσι περινοηθῆναι δυναμένων, μὴν δὲ τῆ τοῦ Ἀτρέπτου ἐνοία πεφανερωμένων. Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ (64) αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ περιεχε τὰ πάντα ὄντα ἐν ἑαυτῷ ἐν ἀγνωσίᾳ, ὃν καλοῦσιν τινες Αἰῶνα ἀγήρατον, αἰὲ νεάζοντα, ἀβρόβητον, ὃς πάντοτε περιέχει τὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐκπεριέχεται. Τότε ἢ ἐν αὐτῷ Ἔννοια· (ἠθέλησεν ἐκείνην, ἣν τινες Ἔννοϊαν ἔφασαν, ἔτεροι Χάριν οἰκειῶς διὰ τὸ ἐπιχειρορηγῆναι αὐτὴν ἠθεσουργήματα τοῦ Μεγέθους τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους· οἱ δὲ ἀληθεύσαντες Σιγῆν προσηγόρευσαν, ὅτι δι' ἐνθυμήσεως χωρὶς λόγου τὰ πάντα τὸ Μέγεθος ἐτάλειωσεν) ὡς οὖν προείπον, ἡ ἀφθαρτος αἰωνία (65), βουληθεῖσα ἐσεμὲν ῥῆξαι, ἐθήλυσε τὸ Μέγεθος ἐπ' ὀρέξει ἀναπαύσεως αὐτοῦ. Καὶ αὕτη αὐτῷ μιγεῖσα, ἀνέδειξε τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας, ὃν οἰκειῶς οἱ τέλειοι Ἀνθρωπὸν ὠνόμασαν, ὅτι ἦν ἀντίτυπος τοῦ πρόντος Ἀγεννίου. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγῆ (66) φυσικῆν ἐνόησα φωτὸς προεγεγαμμένη σὺν τῷ Ἀνθρώπῳ (ἦν δὲ αὐτῶν ἡ συνέλευσις τὸ θέλειν), καὶ ἀναδείκνυσι τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλήθεια δὲ ὑπὸ τῶν τελείων οἰκειῶς ὠνομάσθη, ὅτι ἀληθῶς ὁμοία ἦν τῇ ἑαυτῆς μητρὶ Σιγῇ, τῆς Σιγῆς τοῦτο βουλομένης², ἀπὸ μερισμῶν φώτων τοῦ τε ἄρβου καὶ τῆς θηλειᾶς ἴσον εἶναι, ὅπως δι' αὐτῶν καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς φανερωθῆ τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ εἰς αἰσθητικὰ φῶτα μερισθεῖσα. Μετὰ τοῦτο ἡ Ἀλήθεια, μητρικῆν προεγεγαμμένη Προυνεικίαν (67), ἐθήλυσε τὸν πατέρα ἑαυτῆς εἰς ἑαυτήν· καὶ συνέφασαν ἑαυτοῖς ἀφθάρτου μίξει, καὶ ἀγηράτου συγκράσει. Καὶ ἀναδείκνυσι τετραδά πνευματικῆν ἀρδονό-

¹ V. Cod. μυστήριον πρὸς ὑμᾶς. ² V. βουληθεῖσης.

(63) Τάδε παρὰ φρονίμοις. Obscura et intricata Valentini hæc est oratio. Priora quidem illa inscriptionis formulam præferunt. Cæterum hoc ipsum fragmentum neque a Valentino scriptum, neque purum ac putum illius dogma complectitur; sed ab ejus discipulis interpolatum, ut ex Tertull. colligitur.

(64) Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ. Legendum ἄβροβητον, ὅτι γὰρ ἐξ ἀρχῆς.

(65) Ἡ ἀφθαρτος αἰωνία. Lege αἰών pro αἰωνία. Nam et feminas Æones Valentinus nominabat. Tertull. contra Valent. cap. 9: Novissima natu Æon: videtur solæcismus, Sophia enim nomen est.

(66) Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγῆ. Quantum in tenebrositate implicatisque fabulis dispici potest; hoc ipsum significare videtur, Sigen e Bytho patrem

una res 168 miserorum illorum animos falsa specie deludit.

Sed iis quorum divina luce collustrata mens est, inepta hæc statim ac ridicula videntur. Quibus modo prætermisiss, quæ illorum libris continentur, prout ad verbum scripta leguntur, hoc loco proponam. Sunt hæc ejusmodi.

Ex Valentiniano libro.

V. Hæc apud sapientes; sed apud animales, apud carnales, apud mundanos, apud exaggeratam animi vim, Nus nunquam desinens perpetuis ac nunquam desinentibus, salutem. Equidem eorum quæ neque nominari, nec explicari oratione possunt, quæque cœlestibus ipsis superiora sunt, mentionem apud vos institutam: quæ neque principatus, neque potestates, nec quæ illis subjecta sunt, neque aliud quidquam intelligentia potest consequi, solique ejus, qui est immutabilis, sunt cognitioni patefacta. Principio siquidem rerum omnium is qui per se ipsum Pater est, universa in semetipso obscura ignotaque continebat; quem nonnulli Æonem senectutis expertem, semperque florentem, et marem feminamque vocant; qui omnia complexus nulla re ipse comprehenditur. Tunc quæ in illo inerat Mens: (ita enim quidam appellant, alii proprio nomine Gratiam, quod Magnitudinis thesaurus, in eos qui ex Magnitudine erant insumperit; sed melius ab aliis Silentium vocatur, quoniam citra sermonis usum omnia Magnitudo cogitatione sola perfecit;) sed, ut dixi, cum incorrupta hæc ex æonum numero femina, vinculis expedire sese vellet, Magnitudinem libidinis illecebris ad sui consuetudinem inflexit. Ex qua veritatis Pater procreatus est, quem qui perfecti sunt proprie Hominem appellant, quod ejus qui prior est, nec ab ullo est genitus, similitudinem referat. Deinde Sige naturalem luminis unitatem cum Homine producens (horum vero conjunctio voluntate sola perfecta est) Veritatem edidit. Quæ eo nomine merito a perfectis donata est, quod matri suæ Sige re ipsa similis esset, quæ ex divisionibus luminum, tam maris quam feminæ, id ipsum æquale esse voluerat, ut in sensibus exposita lumina dispersa, per illa ipsa, et in ipsis,

D genuisse Veritatis, tum vero cum eodem illo quem genuerat copulatam, Veritatem edidisse. Quod aliter apud Iren. et Tertull. legitur; nam ex Bytho et Sige ambos illos Æonas, Patrem, sive Nun, et Veritatem susceptos asserunt.

(67) Μητρικῆν προεγεγαμμένη Προυνεικίαν. Forte Προυνεικίαν pro libidinis illecebris sumpsit, ut μητρικῆ ἀπὸ τῆς μητρός, deductum sit. Origenes in Celsum, tom. vi: Προυνεικῆν δὲ τινα σοφίαν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντινίου ὀνομάζουσι, κατὰ τὴν πεπλανημένην ἑαυτῶν σοφίαν· ἥς σύμβολον εἶναι βούλονται καὶ δὴ δέξα ἔτεσιν αἰμορροούσαν. Sed unam quamdam ac singularem Προυνεικὸν a Valentinianis appellatam non puto, cum Προυνεικούς æones omnes nuncupaverit, hoc quidem in libro.

iis qui ex ipso et in ipso sunt, sese patefaceret. A θηλυν ἀντίτυπον τῆς προσούσης ἰ Τετράδος, ἥτις ἦν Βυθὸς, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια. Αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Σιγῆς Τετράς, Ἀνθρωπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή. Τότε τοῦ πάντα περιέχοντος Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἀνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία πατρικῶν μνησθέντες λόγων συνήεσαν ἑαυτοῖς, καὶ ἀναδεικνύσι Δωδεκάδα Προυεικῶν ἀρρένοθελυ. Οἱ οὖν ἀρρένεῖ εἰσι Παράκλητος, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Ἀείνους, Θελητὸς, ὃ ἐστὶ Φῶς, Ἐκκλησιαστικὸς. Αἱ δὲ θήλειαι Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή. Καὶ αὐτοῖ, τὸ τῆς αἰνέσεως ἀναπλάσαντες δώρημα, ἑαυτοῖς ἐκοινωνήσαν. Ἦν δὲ ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ ὀλέμμα. Καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο Δεκάδα Προυεικῶν, καὶ αὐτῶν ἀρρένοθελειῶν. Ὡν οἱ μὲν ἀρρένεῖ εἰσι Βύθιος, Β' Ἀγῆρατος, Αὐτοφυῆς, Μονογενῆς, Ἀκίνητος. Οὗτοι τὴν προσωνομίαν τὴν ὀδεξαν τοῦ πάντα περιέχοντος ἐποιήσαντο. Αἱ δὲ θήλειαι, Μίξις, Ἐνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἡδονή· καὶ αὐταὶ τὴν προσωνομίαν εἰς ὀδεξαν τῆς Σιγῆς περιποιήσαντο.

VI. Cum igitur absolutus hoc modo Veritatis parentis Tricenarius foret, quem terreni homines ignorantes numerant, et cum ad ipsum pervenerint, nullo amplius reperto numero, iterato in sese retexunt. Ejusmodi autem ille est: Bythus, Sige, Pater, Veritas, Homo, Ecclesia, Sermo, Vita, Paternus, Maternus, Paracletus, Ainus, Theletus, Ecclesiasticus, Fides, Spes, Charitas, Intelligentia, Fortunata, Sapientia, Bythus, Ageratus, Autophyes, Unigena, Immobilis, Mistio, Cognition, Temperatio, Unitas, Voluptas. Tum qui universa summa sua sapientia continet Ogdoadem alteram loco prioris illius ac primariæ appellandam esse statuens, quæ in Tricenario permanet (neque enim ingentes Magnitudinis spiritus coerceri ullo se numero sinebant), pro maribus mares alios substituit, Unum, Tertium, Quintum, Septimum: totidemque feminas, Binarium, Ternarium, Senarium, Octonarium. 170 Hæc est Ogdoas illa, quæ superioris Ogdoadis nomen ad sese transtulit: Bythi, Patris, Hominis, Sermonis, Siges, Veritatis, Ecclesiæ, Vitæ. Quæ quidem conjuncta Luminibus est, et absolutus Tricenarius evasit, ac prior Octonarius quiescens, cum et Bythus per Magnitudinis fulcimentum exiit, ut cum Tricenario sese copularet. Vere enim et Veritatis Pater cum Ecclesia congressus est, et Maternus Vitam sortitus est, et Paracletus Unitatem, et Unitas cum Veritatis Parente copulata est, et cum Sige Veritatis ille Parens fuit. At spiritualis

Γ'. Τετλειωμένης οὖν τῆς κατὰ Πατέρα Ἀληθείας Τριακάδος, ἣν οἱ ἐπίγειοι μὴ ἐπιστάμενοι ἀριθμοῦσι, καὶ ὀδοταν ἔλθωσιν ἐπ' αὐτὴν, μηκέτι ἀριθμῶν εὐρίσκοντες, ἀνακυκλοῦσι πάλιν ἀριθμοῦντες αὐτὴν. Ἐστὶ δὲ Βυθὸς, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια, Ἀνθρωπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Παράκλητος, Ἀείνους, Θελητὸς, Ἐκκλησιαστικὸς, Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, Βύθιος, Ἀγῆρατος, Αὐτοφυῆς, Ὀλογενῆς, Ἀκίνητος, Μίξις, Γνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἡδονή. Τότε ὁ πάντα περιέχων συνέσει τῇ ἀνωπερβλήτῳ, δογματίσας τε κληθῆναι ἐτέραν Ὀγδοάδα ἀντὶ τῆς προσούσης αὐθεντικῆς Ὀγδοάδος, ἥτις ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριακάδος μένει (οὐ γὰρ ἦν Μεγέθους φρόνημα εἰς ἀριθμῶν πίπτειν) ἀντέστησεν ἀντὶ τῶν ἀρσένων τοὺς ἀρσενας, Μόνον, Τρίτον, Πέμπτον, Ἑβδομον· καὶ τὰς θηλείας, Δυάδα, Τετράδα, Ἐξάδα, Ὀγδοάδα. Αὕτη οὖν ἡ Ὀγδοάς ἐστὶν ἡ ἀντικληθεῖσα ἀντὶ τῆς προσούσης Ὀγδοάδος· Βυθοῦ, Πατρὸς, Ἀνθρώπου, Λόγου, καὶ Σιγῆς, Ἀληθείας, Ἐκκλησίας, Ζωῆς· ἥτις ἠνώθη τοῖς Φωσὶ (68), καὶ ἐγένετο Τριακὰς ἀπρητισμένη, καὶ ἡ προσούσα Ὀγδοὰς ἀναπαυομένη, ὃ τε Βυθὸς ἐξῆλθε Μεγέθους στηρίγματι ἐνωθῆναι τῇ Τριακάδι αὐτὴ ἦν ὁ. Τῇ γὰρ ἀληθεία καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας συνήρχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁ Μητρικὸς εἶχε τὴν Ζωὴν, καὶ ὁ Παράκλητος τὴν Ἐνάδα, καὶ ἡ Ἐνὰς ἠνοῦτο τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας, καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας ἦν μετὰ τῆς Σιγῆς. Ὁ Λόγος δὲ ὁ πνευματικὸς ἐκοινωνεῖ Πνεύματι, καὶ ἀφάρτρω συγκράσει ποιῶν

¹ F. προσούσης. ² F. εἰς τῆν. ³ Cor. Μονογενῆς.

⁴ F. ἡ Τριακὰς αὕτη ἦν, sed hæc corrupta.

(68) Ἦτις ἠνώθη τοῖς Φωσὶ. Quid si αἰῶσι pro φωσὶ legendum sit? Sed quæ sequuntur perpleta sunt admodum, et obscura.

τὸ τέλος τοῦ Αὐτομήτορος ¹, ἀδιχοτόμητον τὴν ἐζυτοῦ ἀνάπαυσιν. Ἡ οὖν Τριακάς, ἀπαρτίσασα βύθια μυστήρια, τελειὸς ἄγαμον ² ἐν ἀφάρτοις ἀπέδειξε φῶτα ἀφάρτα, ἅτινα Ἐνότης ³ ὠνομάσθησαν τέκνα, καὶ ἀχαρκτήριστα. Ἦσαν οὖν μικροῦ μὴ παρακειμένου ἐκτὸς φρονήσεως ἀναπαυόμενα χωρὶς Ἐνοίας. Περὶ γὰρ οὗ τις πράσσει, ἐδὴ μὴ νοῆ καθολικῶς, οὐ πράσσει. Τότε γενομένων τῶν φώτων, ὧν τὴν πολυπλήθειαν πρὸς ἀριθμὸν ἐξεῖπειν οὐκ ἀναγκαῖον, περινοεῖν δέ· (Ἐκαστον γὰρ τὸ ἴδιον ὄνομα κεκλήρωται δι' ἐπίγνωσιν ἀβρήτων μυστηρίων) ἡ οὖν Σιγή, βουληθεῖσα εἰς ἐκλογὴν γνώσεως ἅπαντας ὤσαι, συνῆγε τῇ δευτέρᾳ ἀντιτεθείῃ Ὀγδοάδι ἀφάρτῳ μίξει, νοικῆ δὲ βούλησει. Ἦν δὲ αὐτῆς ἡ νοικῆ βούλησις Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο οὖν εἰς τὴν δευτέραν Ὀγδοάδα πέμφας ⁴, ἐπεισε καὶ αὐτὴν ἐνωθῆναι αὐτῇ. Γάμος οὖν ἐτελειοῦτο ἐν τοῖς τῆς Ὀγδοάδος μέρεσιν, ἐνομένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ Μόνῳ, καὶ τῆς Διάδος τῷ Τρίτῳ, καὶ τοῦ Τρίτου τῇ Ἐξάδι, καὶ τῆς Ὀγδοάδος τῇ Ἐβδόμῳ, καὶ τοῦ Ἐβδόμου τῇ Δυάδι, καὶ τῆς Ἐξάδος τῇ Πέμπτῳ. Ὀλη δὲ ἡ Ὀγδοὰς συνῆλθε μετὰ ἰδονῆς ἀγγράτου καὶ ἀφάρτου μίξεως. Οὐ γὰρ ἦν χωρισμὸς ἀλλήλων· ἦν δὲ σύγκρασις μεθ' ἰδονῆς ἀμώμου, καὶ ἀνέδειξε Πεντάδα Προνεύκων ἀθλητῶν, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· Καρπιστής, Ὀροθέτης, Χαριστήριος, Ἄφετος, Μεταγωγεύς. Οὗτοι τῆς Μεσότητος ὠνομάσθησαν υἱοί. Βούλομαι δὲ ὑμᾶς γινώσκειν, Ἀμφίου, Αὐρὰν, Κουκουά, Θαρδουοῦ, Οὐδουκουά, Θαρδεδεεῖν, Μερεξά, Ἀτάρ, Βαρβὰ ⁵, Οὐδουκά, Κέστην, Οὐδουάχ, Ἐσλήν, Ἀμφέ, Ἀνισουμέν, Οὐνανίν, Λαμεταρδέ, Ἀθαμεσσουμήν, Ἀλλωρά, Κουθιαθὰ, Ναδδάρια, Δαμμά, Ὠρήν, Λαναφέχ, Οὐδανφέχ, Ἐνφοιθοχέ, Βαβρά, Ἀσσιουαχέ, Βελλίμ, Δεξαριχέμ, Μασέμ.

Hi Mediocritatis filii vocati sunt. Velim autem a vobis cognosci, Ampsiu, Auran, Cucua, Thardus, Cesten, Uduach, Eslen, Amphé, Nesumen, Vananin, Lametarde, Athamessumen, Allora, Cubiatha, Naddaria, Damma, Oren, Lanaphec, Udanpheck, Emphæthiboche, Barra, Assiophage, Belim, Dexarichem, Masem.

Πεπλήρωται τὰ ἀπὸ τῶν Οὐαλεντίων.

Z'. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ μέρους τῶν βιβλίων αὐτῶν παρατεθέντα ἕως ἴδὲ μοι εἰρήσθω. Ἐποίησατο δὲ οὗτος τὸ κήρυγμα καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅθεν δὴ καὶ ὡς λείψανα ἐχίδνης ὁστέων ἐτι ἐν Αἰγύπτῳ περιλείπεται τοῦτου ἡ σπορά, ἐν τε τῷ Ἀθριδίτῃ, καὶ Προσωπίτῃ, καὶ Ἀρσενολίτῃ, καὶ Θηβαίτῃ, καὶ τοῖς κάτω μέρεσι τῆς παραλίας, καὶ Ἀλεξανδρείοπολίτῃ. Ἄλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν κεκήρυχεν. Εἰς Κύπρον δὲ ἐληλυθὼς, ὡς ναυάγιον ὑποστὰς φύσει σωματικῶς, τῆς πίστεως ἐξέστη, καὶ τὸν νοῦν ἐξετράπη. Ἐνομίζετο γὰρ πρὸς τοῦτου μέρος ἔχειν εὐσεβείας καὶ ὀρθῆς πίστεως ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις. Ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ λοιπὸν εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐλήλαχε, καὶ ἐθάθυνεν ἑαυτὸν ἐν ταύτῃ τῇ καταγγελλομένῃ ὑπ' αὐτοῦ μοχθηρίᾳ.

Λέγει δὲ αὐτὸς τε καὶ οἱ αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ἔφη, καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν,

A Sermo cum Spiritu incorrupta quam commistione conjunctus est, et Autometoris finem, hoc est perennem, nec interruptam quietem suam effecit. Quamobrem ubi Tricenarius profunda illa mysteria peregit, sine ullis omnino nuptiis, ut incorrupto sempiternoque generi convenit, incorrupta itidem lumina, quæ Unitas appellantur, tanquam filios produxit, et quidem informes. Jacebant igitur propemodum intelligentia omni destituta, ac sine ulla animi notione quiescebant. Quidquid enim a quopiam agitur, ab eo, nisi universe intelligat, agitur nihil. Hunc in modum procreatis luminibus, quorum multitudinem numerando percensere nihil necesse est, animo vero comprehendere oportet (nam unumquodque suam appellationem sortitum est, quæ ex arcanorum mysteriorum cognitione de promitur) : ad scientiæ delectum perpellere universos Sige cupiens, ad secundam substitutamque illam loco alterius Ogdoadem adjunxit, corruptela omnis experte conjunctione, sed voluntate ejusmodi quæ sub intelligentiam caderet. Cujusmodi voluntatis impetus Spiritus sanctus est, qui in medio sanctarum Ecclesiarum residet. Quem cum secundam ad Ogdoadem allegasset, ei persuasit secum ut ipsa copularetur. Quocirca in singulis Ogdoadis partibus celebratæ nuptiæ sunt. Siquidem cum Uno Spiritus sanctus conjunctus est : cum Tertio Dyas, Tertius cum Hexade, et cum Septimo Ogdoas, Septimus cum Dyade, cum Quinto Hexas. Ita Ogdoas universa nunquam marcescente voluptate, atque integra incorruptaque mistione conjungitur. Nulla quippe ab invicem separatio fuit : sed mutua omnium cum honestissima voluptate temperatio. **171**

Ex qua Prunicorum muliebri sexu centium Quinarius exoritur, cujus hæc sunt vocabula : Carpistes, Horothetes, Charisterius, Aphetus, Methagozeus. Hi Mediocritatis filii vocati sunt. Velim autem a vobis cognosci, Ampsiu, Auran, Cucua, Thardus, Cesten, Uduach, Eslen, Amphé, Nesumen, Vananin, Lametarde, Athamessumen, Allora, Cubiatha, Naddaria, Damma, Oren, Lanaphec, Udanpheck, Emphæthiboche, Barra, Assiophage, Belim, Dexarichem, Masem.

Hactenus ex illorum libris ea deprompsimus.

VII. Præterea in Ægypto quoque dogmata illa sua prorogavit. Ex quo tempore, sic tanquam viperinorum ossium reliquiæ, quædam illic semina illius relicta sunt, præsertim in Athribitide, Prosepitide, Arsenoitide, ac Thebaide præfectura ; nec non in inferiori ac maritima, adeoque Alexandrina regione. Quin etiam Romam profectus errorem suum in ea urbe dissipavit. Sed ad Cyprum delatus, fidei naufragium, velut corporis fecisset, ibidem passus, animum omnino depravavit. Siquidem hactenus partem pietatis aliquam, sinceræque fidei retinere illis in locis videbatur. In Cypro vero ad extremum impietatis prolapsus est, seque in eam quam tuetur flagitiorum disciplinam altius immersit.

Est autem hæc illorum opinio : Jesum Christum Dominum nostrum Salvatorem esse, uti diximus,

¹ F. Αὐτομήτορος. ² F. τελειώσασα γάμον. ³ F. Ἐνότης. ⁴ F. πέμφασα. ⁵ V. Ἀταρβαθὰ.

ac Christum, et Verbum; ac Trauctorem; et Fini-
torem ac Terminum. Eundem corpus e caelo detu-
lisse, ac tanquam aqua per fistulam, sic illum per
Mariam transisse Virginem, neque quidquam ex
ejus utero sumpsisse, sed e caelo traxisse corpus.
Neque vero primum illum Verbum esse censent,
neque proximum ab eo Christum, qui in caelo su-
premus inter aënes residet; sed ejus unius causa
productum, ut in terras delapsus spiritale genus,
quod e caelo duxit originem, liberaret. Mortuorum
resurrectionem inficiantur: de qua ridiculam quam-
dam fabulam texunt; **172** non hoc ipsum resur-
gere corpus, sed alterum ex eodem ortum, quod
spiritale nuncupant: neque tamen omnium, sed
eorum duntaxat, quos illi spiritales nuncupant,
atque eorum etiam, quos animales vocant, dummo-
do juste honesteque se gerant. Cæteros, qui mate-
riales ab iis, et cum carne concreti ac terreni
appellatur, interire funditus, neque ulla sui parte
servari. Porro naturam quamque, eo unde prodierit,
reverti. Velut quæ cum materia concreta est, in
eam ipsam refundi; ex carne vero terraque com-
pactam in terram recedere. Etenim tres illi hominum
ordines constituunt, spiritualium, animalium, atque
carnalium. Ex quibus primum se ordinem facere
dicunt, uti et Gnosticos, qui neque laboris ullius
indigeant, præterquam cognitionis, appellationis-
que mysteriorum, quæ penes illos sunt, et quidvis
impune facere pro arbitrio possint. Fieri enim non
posse, quin omnino eorum ordo, utpote spiritualis,
salutem obtineat. Secundum hominum qui in mun-
do sunt ordinem, quem animale vocant, per sese
salutem assequi posse negant, nisi laboribus, re-
cteque factis sibi eam vindicet. At qui materialis
hominum ordo dicitur, eum neque capacem cogni-
tionis esse putant; neque tametsi velit, recipere
eam posse qui ex illo genere sit: proindeque tam
anima quam corpore penitus interire. Quod vero
cætum ad suum pertinet, cum spiritualis sit, una
cum altero quodam interiori corpore servari senti-
unt, quod ipsi spiritale corpus inani persuasione
nuncupant. Animales porro post diuturnam exerci-
tationem, ubi Conditorem transcenderint, sur-
sum evectos angelis Christi comitibus attribui,
neque quidquam suorum efferre corporum, sed

animas solas absolutum statum cognitionis ade-
ptas, Conditore superato, Christi stipatoribus angelis in matrimonio collocari.
VIII. Ejusmodi fere est illorum fabula; etsi plu-
ribus insuper nugis contexta sit. Ego vero ea
duntaxat proposui, quæ in medium proferri oportere
duxī, quorum ad nos notitia pervenerit, nimirum
undenam oriundus iste fuerit, quo tempore
vixerit; unde erroris argumenta sumpserit, quæ sit
illius doctrina, qua in re tantum malum terrarum
orbi pullularit, **173** sed quod ad doctrinam spec-
tat, eam, ut dictum est, duntaxat ex parte decla-
ravimus; cætera per me subtilius explicare nolui,
cum adversus hæreticum eundem elucubratam a

A καὶ Λόγον, καὶ Σταυρὸν, καὶ Μεταγωγέα, καὶ Ὁρο-
θέτην, καὶ Ὅρον. Φασὶ δὲ ἀνωθεν κατενηνοχέαι τὸ
σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ, διὰ Μαρίας τῆς
Παρθένου διεληλυθέναι. Μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθε-
νικῆς μήτρας εἰληθέναι, ἀλλὰ ἀνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν,
ὡς προείπον. Μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν τὸν πρῶτον Λόγον,
μηδὲ τὸν μετὰ τὸν Λόγον Χριστὸν, τὸν ἀνω ἔντα ἐν
τοῖς ἀνω αἰῶσι. Τοῦτον δὲ φάσκουσι προβεβλησθαι
δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ ἀνατώ-
σασθαι ἰ τὸ γένος τὸ ἀνωθεν πνευματικόν. Τὴν δὲ
τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπαρνοῦνται, φάσκοντές τι
μυθῶδες καὶ ληρῶδες, μὴ τὸ σῶμα τοῦτο ἀνίστασθαι,
ἀλλ' ἕτερον μὲν ἐξ αὐτοῦ, ὃ δὲ πνευματικὸν καλοῦσι:
μόνον δὲ ἐκείνων τῶν παρ' αὐτοῖς πνευματικῶν, καὶ
τῶν ἄλλων ψυχικῶν καλουμένων, ἐάν γε οἱ ψυχικοὶ
δικαιοπραγήσειαν. Τοὺς δὲ ὕλικούς καὶ σαρκικούς
καὶ γήινους καλουμένους παντάπασιν ἀπόλλυσθαι,
καὶ μὴδ' ὅλους σώζεσθαι. Χωρεῖν δὲ ἐκάστην οὐσίαν
πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς προβολέας, τὴν μὲν ὕλικήν
τῆ ὕλη ἐκδιδομένην, καὶ τὸ σαρκικὸν γήινον τῆ γῆ.
Τρία γὰρ τάγματα καλοῦσιν εἶναι ἀνθρώπων· πνευ-
ματικῶν, ψυχικῶν, σαρκικῶν. Τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευ-
ματικὸν ἑαυτοὺς λέγουσιν, ὡς περ καὶ Γνωστικούς,
καὶ μὴτε καμάτου ἐπιδοσόμενος, ἢ μόνον τῆς γνώ-
σεως, καὶ τῶν ἐπιβρῆμάτων τῶν αὐτῶν μυστηρίων.
Πᾶν δὲ ὅτιον ποιεῖν ἀδέως ἕκαστον αὐτῶν, καὶ μη-
δὲν πεφροντικέαι. Ἐξάπαντος γὰρ φασὶ σωθῆσθεσθαι
πνευματικὸν ἔν, τὸ αὐτῶν τάγμα. Τὸ δὲ ἕτερον τά-
γμα τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ὅπερ ψυχικὸν καλοῦ-
σιν, ἀφ' ἑαυτοῦ σώζεσθαι μὴ δυνάμενον, εἰ μὴ τι ἀν
καμάτω καὶ δικαιοπραγίᾳ ἑαυτὸ ἀνασώσει. Τὸ δὲ
ὕλικὸν τάγμα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων μὴτε δύ-
νασθαι χωρεῖν τὴν γνώσιν φασὶ, μὴτε δέχεσθαι ταύ-
την, κἂν θέλοι ὁ ἐκ τούτου τοῦ τάγματος ἠρμῶμενος
ἀπόλλυσθαι δὲ ἅμα σὺν ψυχῇ καὶ σώματι. Τὸ δὲ
ἑαυτῶν τάγμα, πνευματικὸν ἔν, σώζεσθαι σὺν σώ-
ματι ἄλλω ἐνδοτέρῳ τινὶ ἔντι, ὅπερ αὐτοὶ σῶμα
πνευματικὸν καλοῦσι φανταζόμενοι. Τοὺς δὲ ψυχι-
κούς, κεκμηκότας πολὺ καὶ ὑπερναθετηκότας τὸν
Δημιουργόν, ἀνω δίδοσθαι τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἅμα
Χριστῷ οὔσιν, οὐδὲν τι τῶν σωμάτων κομιζόμενος,
ἀλλὰ μόνον τὰς ψυχὰς ἐν πληρώματι εὐρεθείσας τῆς
αὐτῶν γνώσεως, καὶ τὸν Δημιουργὸν ὑπερβεβηκυίας
δίδοσθαι τοῖς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγγέλοις εἰς νόμους.

D H'. Τοιαυτὴ ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοὺς τραγωδία, ἔχουσα
μὲν καὶ πλείω τούτων· ἐγὼ δὲ μόνον ἄτινα φῶσι:
ἀναγκαῖον εἶναι ἠγησάμην εἰς τούφανες ἐλθεῖν.
ταῦθ' ὑπηγόρευσα, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς γνώσις ἔλθε, τῷ
πόθεν ὤρματο, ἐν ποίοις δὲ καιροῖς ὑπῆρχε, καὶ
ἀπὸ ποίων τὰς προφάσεις εἰληψε, καὶ εἰς αὐτὴν ἡ
διδασκαλία, ἅμα τε τίσιν ἐβλάστησε τῷ βίῳ κακῶν.
ἀπὸ μέρους τε, ὡς ἔφη, τῆς τούτου διδασκαλίας
ἐμνημόνευσα. Ταῖς δὲ λοιπὰς τῆς αὐτοῦ λεπτολογίας
οὐκ ἠβουλήθη ἀπ' ἑμαυτοῦ συντάξαι, εὐρῶν παρὰ
τῷ ἀγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ τῷ ἀρχαίῳ τὴν κατ' αὐτοῦ

¹ γρ. ἀνασῶσαι.

πραγματελαν γεγεννημένην. Ἔως δὲ τούτου τὰ ὄλγια ἅ
ταῦτα διεξελθῶν, τὰ ἐξῆς ἀπὸ τῶν τοῦ προειρημέ-
νου ἀνδρὸς δούλου Θεοῦ, Εἰρηναίου δέ φημι, τὴν πα-
ράβειν ὀλοσχερῶς ποιήσομαι. Ἐχει δὲ οὕτως·

Ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου (69) Εἰρηναίου.

Θ'. Ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοι τινες, ἐπει-
άγουσι λόγους ψευδεῖς καὶ γενεαλογίας ματαίας, αἵ-
τινες ζητήσεις μᾶλλον παρέχουσι, καθὼς ὁ Ἀπόστολος
φησιν, ἡ οἰκοδομὴν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει· καὶ διὰ τῆς
πανούργως συγκεροτημένης πιθανότητος παράγουσι
τὴν νοῦν τῶν ἀπειροτέρων, καὶ αἰχμαλωτίζουσιν αὐ-
τοὺς, βῆδιουργοῦντες τὰ λόγια Κυρίου, ἐξηγηταὶ κα-
κοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων γινόμενοι, καὶ πολλοὺς
ἀνατρέπουσιν ἀπάγοντες αὐτοὺς προφάσει γνώσεως
ἀπὸ τοῦ τόδε τὸ πᾶν συστησάμενου καὶ κεκοσμηκό-
τος, ὡς ὑψηλότερόν τι, καὶ μείζον ἔχοντες ἐπιδείξει
τοῦ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς
πεποιηκότος Θεοῦ· πιθανῶς μὲν ἐπαγόμενοι διὰ λόγων
τέχνης τοὺς ἀκεραίους εἰς τὸν τοῦ ζῆτεῖν τρόπον, ἀπι-
θάνως δὲ ἀπολλύντες αὐτοὺς ἐν τῷ βλάσφημον καὶ
ἀσεβῆ τὴν γνώμην αὐτῶν κατασκευάζειν εἰς τὸν Δη-
μιουργόν, μηδὲ ἐν τῷ διακρίνειν¹ δυναμένον τὸ ψεῦδος
ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς· ἡ γὰρ πλάνη καθ' αὐτὴν μὲν οὐκ
ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται κατάφωρος·
πιθανῶ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη, καὶ
αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχειν
φαίνεσθαι· διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέ-
ροις· καθὼς ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν εἰρηται ἐπὶ τῶν
τοιούτων, ὅτι Ἄθρον τὸν τίμιον σμάραγδον ὄντα, καὶ
πολυτίμητόν τισιν ὕαλος ἐνυβρίζειν διὰ τέχνης παρ-
μοιουμένη, ὁπόταν μὴ παρῆ ὁ σθένων δοκιμάσαι, καὶ
τέχνη διελέγξει τὴν πανούργως γενομένην· ὅταν δὲ
ἐπιμεγῆ ὁ χαλκὸς εἰς τὸν ἄργυρον, τίς εὐκόλως θυ-
νήσεται τοῦτον ἀκεραίως δοκιμάσαι;

que arte sua fretus adulterinam illam gemmam
simulatamque dignoscat: sed cum æs argento mi-
scetur, quis hoc facile sincereque discernat?

Ἴνα οὖν μὴ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν συναρπάζωνται
τινες, ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ
τὴν ἔξωθεν τῆς προβατείου δορᾶς ἐπιβουλήν², οὗς
φυλάσσειν παρήγγειλεν ἡμῖν ὁ Κύριος, ὅμοια μὲν
λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας· ἀναγκαῖον ἡγη-
σάμεν, ἐντυχῶν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν, ὡς αὐτοὶ λέ-
γουσιν, Οὐαλεντίου μαθητῶν, ἐνίοις δ' αὐτῶν καὶ συμ-
βαλῶν, καὶ καταλαβόμενος τὴν γνώμην αὐτῶν, μη-
νῦσαι σοι, ἀγαπητὲ, τὰ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια,
ἃ οὐ πάντες χωροῦσιν, ἐπεὶ μὴ πάντες τὸν ἐγκέφαλον
ἐξεπτύκασιν, ὅπως καὶ σὺ, μαθὼν αὐτά, πᾶσι τοῖς
μετὰ σοῦ φανερά ποιήσης, καὶ παραινέσης αὐτοῖς φυ-
λάξασθαι τὸν βυθὸν τῆς ἀνοίας, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν
βλασφημίας· καὶ, καθὼς δύναμις ἡμῖν, τὴν τε γνώ-
μην αὐτῶν τῶν νῦν παραδιδασκόντων, λέγω δὴ τῶν
περὶ Πτολεμαίου, ἀπάνθισμα οὖσαν τῆς Οὐαλεντίου

¹ Iren. μὴ διακρίνειν. ² F. παρέχει vel φαίνεται.

(69) Ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου. Plurimum vel hoc uno
nomine de omni posteritate meritis est Epiphanius,
quod ejus studio factum est, ut Irenæi fragmenta
quædam ex tanto illius operum naufragio super-
essent. Nos ea cum Latina veteri interpretatione,

PATROL. GR. XLII.

sanctissimo Irenæo disputationem inveniam. Quo-
circa paucis huc usque a me commemoratis, reliqua
ex illius ipsius Dei servi opere pertexam; atque
ipsamet Irenæi verba, ne mutata quidem syllaba,
subjiciam. Sunt hæc ejusmodi:

Ex sancto Irenæo.

IX. Cum plerique veritate contempta falsas quas-
dam narrationes et inanes genealogias obrudant,
quæ quæstiones præstant magis, ut Apostolus loquitur¹,
quam ædificationem Dei, quæ est in fide: atque
iidem illi callida artificiosaque oratione imperitorum
animos decipiant, ac velut captivos abripiant; dum
et oracula divina depravant, et recte dicta perperam
interpretantur: tum vero quam plurimos ab hujus
universi conditore et ordinatore Deo, falsa quadam
abductos specie cognitionis, in perniciem trahant;
quasi sublimius aliquid ac majus eo demonstrare
possint, qui cælum terramque, ac quæ iis conti-
nentur omnia procreavit: adeo ut simplices mini-
meque malos homines fucatis sermonibus ad veri-
tatis indagacionem blande admodum illiciant, neque
tamen blande illos in exitium impellant, dum ad-
versus rerum opificem pronam ad maledicendum
impiamque mentem injiciunt, quod verum a falso
discernere quibuscum agunt nequeant: non eni-
m falsitas nuda ac simplex proponitur, ne suis in-
tegmentis evoluta deprehendi facile possit; sed spic-
ciosius involucris miro artificio perpolita, ut externa
pompa atque cultu veritate ipsa quodammodo ve-
riorem sese rudiorum oculis subjiciat: quemadmo-
dum ab aliquo longe quam nos præstantiore de ejus-
modi pronuntiatum est: Exquisitæ gemmæ ac pre-
tiosissimæ smaragdo similem ab artificibus fieri
vitreum lapillum, non sine quadam illius injuria;
nisi præsto sit, qui discernendi peritia valeat, qui-

Quamobrem ne qui culpa nostra tanquam oves a
lupis, sic ab illis abripiantur, 174 quos ovium pel-
libus tectos ignorarint; cujusmodi cavendos esse
Dominus præcipit, quorum similis sermo, dissimilis
est animus: necessarium putavi, cum in Valentini,
ut asserunt, discipulorum commentarios inciderim,
cum aliquot etiam ex illorum numero congressus
fuerim, tibi, o charissime, portentosa illa ac pro-
funda significare mysteria; quæ quidem non ad
captum omnium faciunt, quod non omnes cerebrum
expuerint, ut et tu cognitis iis, universis qui tecum
sunt eadem declares, ac moneas, uti altissimum
illum stultitiæ atque in Christum blasphemix gurgitem
devitent. Itaque, quoad in me situm erit,
eorum qui erroris hodie magistri sunt, nimirum
Ptolemæi, ejusque sectatorum, qui ex Valentini

¹ F. ἐπιβολήν. ² I Tim. 1, 4.

quod olim Billius fecerat, diligenter contulimus, et
nostras Billique conjecturas ad marginem ascrip-
simus, neque quidquam nisi ex veterum manu
exaratorum fide in contextu ipso mutavimus.

schola effloruerunt, sententiam accurate ac breviter exponam; et ad eam refutandam idonea pro mei captus exiguitate argumenta suggeram: quibus quæ ab illis dicuntur perabsurda minimeque veritati consentanea esse demonstrabitur, tametsi neque scriptis quidquam elucubrare consueverim, neque dicendi sit a me facultas exercitatione quæsita. Sed me charitas hortatur, ut ea tibi tuisque dogmata patefaciam, quæ ad hunc occultata diem divina modo gratia prompta omnibus aperta sunt. *Nihil enim est occultum, quod non reveletur, et absconditum, quod non sciatur*¹.

X. Eumvero nihil erit cur a nobis, qui inter Gallos degimus, atque in barbaræ linguæ meditatione plurimum occupati sumus, oratoriam exigas facultatem, quam nunquam didicimus; neque scribendi peritiam, cui nunquam studuimus; neque dictionis ornatum ac fucum, quem penitus ignoramus. Quin potius quæ a nobis simpliciter, ac vere vulgarique seruiione ad te ex charitate scribuntur, ea ex charitate suscipies, atque utpote magis ad id præstandum idoneus, sic tanquam semina quædam et initia a nobis acceperis, nova apud te accessione locupletiora facies, et in mentis tuæ spatiosum sinum recondita, quæ paucis a me perstricta sunt, uberiore fructu compensabis: ac denique quidquid a me parum viriliter explicatum fuerit, apud tuos nervose fortiterque disputabis. Atque ut ego tibi illorum sententiam perdiscere cupienti, non eam modo declarare studui, **175** sed idonea quoque præsidia ad illam convincendam attuli: ita et tu pro ea quæ tecum a Deo communicata gratia est, cæterorum impense rationibus et utilitati servies, ne in posterum quisquam blanda illorum oratione capiatur. Quæ in hunc modum sese habet:

Principio in sublimitatibus illis, quæ neque visu percipi, neque appellatione ulla comprehendi possunt, perfectum inesse quemdam Æonem asserunt, quem et primum Parentem, et Bythum nominant. Hunc cum nullo loco contineri nec videri posset, sempiternum nec genitum in quiete atque otio infinitis perseverasse sæculis. Quocum Ennoeam existitis pariter, quam isti Gratiam ac Sigen vocant. Ac fuisse tempus aliquando, cum Bythus ille omnium ex sese primordia producere voluerit, ac tanquam semina, quæ in Sigen æqualem ac comparem suam quasi matricem infudit. Eam porro semine illo excepto gravidam, denum similem genitori suo, Nun, æqualemque peperisse, qui solus Parentis magnitudinem caperet. Eundem Nun etiam Unigenam nominant, et Patrem, et Principium rerum omnium; quocum una procreata sit Veritas. Hanc esse primam ac principem illam Pythagoræorum quadrigam, quam et universorum radicem appellant. Sunt autem Bythus ac Sige; tum Nus ac Veritas. Postea, cum quibus de causis productus esset Unigena sensisset,

¹ Matth. x, 26. ² Iren. καὶ προαρχὴν, καὶ. ³ Ἄν πρῶτην?

(70) Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν. Quod pereram antea Δέλφοις pro Κελτοῖς legēbatur, ex Reg.

σχολῆς, συντόμως καὶ σαφῶς ἀπαγγελοῦμεν, καὶ ἀφορμὰς δώσομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν μετριότητα, πρὸς τὸ ἀνατρέπειν αὐτήν, ἀλλόκοτα καὶ ἀνάρμοστα τῆ ἀληθείᾳ ἐπιδεικνύντες τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, μήτε συγγράφειν εἰθισμένοι, μήτε λόγων τέχνην ἡσχρησάμενοι· ἀγάπης δὲ ἡμᾶς προτροπομένης σοὶ τε καὶ πατρὶ τοῖς μετὰ σοῦ μηνῦσαι τὰ μέχρι μὲν νῦν κεκρυμμένα, ἣδη δὲ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς φανερόν ἐληλυθότα διδάγματα. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γινώσθησεται.

Γ'. Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν (70) τῶν ἐν Κελτοῖς διατριβόντων, καὶ περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων λόγων τέχνην, ἣν οὐκ ἐμάθομεν, οὔτε δύναμιν συγγραφῆως, ἣν οὐκ ἡσχρήσαμεν, οὔτε καλλωπισμὸν λέξεων, οὔτε πιθανότητα, ἣν οὐκ οἶδαμεν. Ἄλλὰ ἀπλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ ἰδιωτικῶς τὰ μετὰ ἀγάπης σοὶ γραφέντα, μετὰ ἀγάπης σὺ προσδέξῃ, καὶ αὐτὸς αὐξήσεις αὐτὰ παρὰ σεαυτῷ, ἅτε ἰκνωτέρος ἡμῶν τυγχάνων, οἶονεὶ σπέρματα καὶ ἀρχὰς λαδῶν παρ' ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ πλάτει σου τοῦ νοῦ ἐπὶ πολὺ καρποφορήσεις τὰ δι' ὀλίγων ὑπ' ἡμῶν εἰρημμένα, καὶ δυνατῶς παραστήσεις τοῖς μετὰ σοῦ τὰ ἀσθενῶς ὑπ' ἡμῶν ἐπηγγελμένα. Καὶ ὡς ἡμεῖς ἐφιλοτιμήθημεν, πάσαι ζητοῦντός σου μαθεῖν τὴν γνώμην αὐτῶν, μὴ μόνον σοὶ ποιῆσαι φανεράν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δοῦναι πρὸς τὸ ἐπιδεικνύειν αὐτὴν ψευδῆ· οὕτω δὲ καὶ σὺ φιλοτίμως τοῖς λοιποῖς διακονήσεις, κατὰ τὴν χάριν τὴν πρὸς τοῦ Κυρίου σοὶ δεδομένην, εἰς τὸ μηκέτι παρασύρεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὲρ τῆς ἐκεῖνων πιθανολογίας οὐσης τοιαύτης·

Quæ in hunc modum sese habet:

Λέγουσι γὰρ τινὰ εἶναι ἐν ἀοράτοις καὶ ἀκατονομάστοις ὑψώμασι τέλειον Αἰῶνα προόντα· τοῦτον δὲ καὶ Προπάτορα², καὶ Βυθὸν καλοῦσιν. Ὑπάρχοντα δ' αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον, ἀίδιον τε καὶ ἀγέννητον, ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ ἡρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι ἐν ἀπειραῖς αἰῶσι χρόνων. Συνυπάρχειν δ' αὐτῷ καὶ Ἐννοειαν, ἣν δὴ καὶ Χάριν, καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσι· καὶ ἐνοηθῆναι ποτε ἀφ' ἐαυτοῦ προβεβῆσθαι τὸν Βυθὸν τοῦτον ἀρχὴν τῶν πάντων, καὶ καθάπερ σπέρμα τὴν προβολὴν ταύτην, ἣν προβαλέσθαι ἐνενοήθη, καὶ καθέσθαι, ὡς ἐν μήτρᾳ (71), τῇ συνυπαρχούσῃ ἐαυτῷ Σιγῇ. Ταύτην δὲ ὑποδεξαμένην τὸ σπέρμα τοῦτο, καὶ ἐγκύμονα γενομένην ἀποκυῖσαι Νοῦν ὁμοῖόν τε καὶ Ἰσον τῷ προβαλόντι, καὶ μόνον χωροῦντα τὸ μέγεθος τοῦ Πατρὸς. Τὸν δὲ Νοῦν τοῦτον καὶ Μονογενῆ καλοῦσι, καὶ Πατέρα, καὶ. Ἀρχὴν τῶν πάντων· συμπεροβεβῆσθαι δὲ αὐτῷ Ἀληθείαν. Καὶ εἶναι ταύτην πρῶτον³ καὶ ἀρχέγονον Πυθαγορικὴν τετρακτῶν, ἣν καὶ βίξαν τῶν πάντων καλοῦσιν. Ἔστι γὰρ Βυθὸς καὶ Σιγῆ, ἔπειτα Νοῦς καὶ Ἀληθεία. Αἰσθητόν τε τὸν Μονογενῆ τοῦτον ἐφ' οἷς προεβλήθη, προβαλεῖν καὶ αὐτὸν Λόγον

cod. auctoritate sustulimus.

(71) Καὶ καθέσθαι ὡς ἐν μήτρᾳ. Eyrung. καὶ.

καὶ Ζωὴν πατέρα πάντων τῶν μετ' αὐτὸν ἐσομένων, καὶ ἀρχὴν, καὶ ἀρρώστων παντὸς τοῦ πληρώματος. Ἐκ δὲ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς προβεβλήσθαι κατὰ συζυγίαν Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. Καὶ εἶναι ταύτην ἀρχέγονον Ὀγδοάδα, βίξαν καὶ ὑπόστασιν τῶν πάντων, τέτρασιν ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς καλουμένων¹, Βυθῶ, καὶ Νῶ, καὶ Λόγω, καὶ Ἀνθρώπῳ. Εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον (72) ἀρβένθην οὕτως· πρῶτον τὸν Προπάτορα ἠῶσθαι κατὰ συζυγίαν τῆ ἐξουτοῦ Ἐνοία· τὸν δὲ Μονογενῆ, τουτέστι τὸν Νοῦν, τῆ Ἀληθείᾳ· τὸν δὲ Λόγον τῆ Ζωῆ· καὶ τὸν Ἀνθρωπον τῆ Ἐκκλησίᾳ. Τούτους δὲ τοὺς Αἰῶνας εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς προβεβλημένους, βουληθέντας καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου δοξάζει τὸν Πατέρα, προβαλεῖν προβολῆς ἐν συζυγίᾳ· τὸν μὲν Λόγον καὶ τὴν Ζωὴν (72) μετὰ τὴ προβαλέσθαι τὸν Ἀνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλως δέκα Αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα λέγουσι ταῦτα· Βύθιος καὶ Μίξις, Ἀγήρατος καὶ Ἐνωσις, Αὐτοφυῆς καὶ Ἡδονή, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, Μονογενῆς καὶ Μακαρία. Οὗτοι δέκα Αἰῶνες, οὓς καὶ φάσκουσιν ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλήσθαι. Τὸν δὲ Ἀνθρωπον καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Αἰῶνας δώδεκα, οὓς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται· Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, καὶ Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Μακαριότης, Θελητός καὶ Σοφία (73).

Οὗτοι εἰσιν οἱ τριάκοντα Αἰῶνες τῆς πλάνης αὐτῶν, οἱ σεσηγημένοι καὶ μὴ γινωσκόμενοι. Τοῦτο τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν κατ' αὐτοὺς πλήρωμα, τριχῆ διεσταμένον εἰς ὀγδοάδα, καὶ δεκάδα, καὶ δωδεκάδα. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν Σωτῆρα λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ Κύριον ὀνομάζειν αὐτὸν θέλουσι) τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὴ φανερὴν μηδὲν πεποιημένα, ἐπιδεικνύοντα τὸ μυστήριον τούτων τῶν Αἰῶνων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα πεμπομένων ἐργατῶν φασὶ φανερώτατα τοὺς τριάκοντα τούτους Αἰῶνας μεμηγῶσθαι. Πέμπονται γὰρ οἱ μὲν περὶ πρώτην ὥραν, οἱ δὲ περὶ τρίτην, οἱ δὲ περὶ ἕκτην, οἱ δὲ περὶ ἑνάτην, ἄλλοι δὲ περὶ ἑνδεκάτην. Συντιθέμεναι οὖν αἱ προειρημένα ὥραι εἰς ἑαυτάς, τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμὸν ἀναπληροῦσι. Μία γὰρ καὶ τρεῖς καὶ ἕξ καὶ ἑννέα καὶ ἑνδεκά τριάκοντα γίνονται. Διὰ δὲ τῶν

¹ Iren. καλουμένῃν. * Matth. xx, 1 sqq.

(72) *Εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστος*. Utrum Æonum quemlibet hermaphroditum esse voluerit Valentinus, an paria ipsa potius intelligat ex mari feminaeque constantia, dubitari haud immerito sane potest. Par quidem ipsum ἀρβένθην hoc loco nominari, docent ea quae subjunguntur. Cum enim dixisset, εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀρβένθην οὕτως, quomodo id fiat ostendit in sequentibus; quod et Pater cum Ennoea, et mares caeteri cum suis comparibus conjuncti sint. Itaque ἀρβένθην idcirco nominat, quia conjuges sunt. Atqui Valentiniani ipsi ἀρβένθην Βυθὸν Æonum principem, et originem in libro suo vocant n. 5. Et cum Tetradem posteriorem, Decadem ac Dodecadem nunebant, ἀρβένθην utramque appellant, non quod singuli Æones hermaphroditii essent, sed quod paria ἐν τῇ ὁμάδῃ marium feminarumque continerentur. Quocirca nihil ad hunc Irenæi locum, ut opi-

nox ipsum vicissim Sermonem, Vitamque propagasse, eorum quæ post ipsum futura essent omnium parentem, ac principium, et pleromatis totius expolitionem. Jam ex Sermone Vitamque par unum exortum, Hominem atque Ecclesiam. Ita primigeniam esse conflata Ὀγδοadem, omnium rerum fundamentum ac radicem, quæ quidem quaternis nominibus constat, Bytho, No, Sermone, Homine. Quodlibet enim par marem ac feminam continet. Ac primum sane summumque Parentem cum Ennoea sua iniisse conjugium; Unigenam vero sive Nun cum Veritate; Sermonem cum Vita; Hominem cum Ecclesia. Post Æones istos Parentis ad decus gloriamque genitos, cum ad ejus gloriam refundere aliquid cuperent, ascito sibi conjugio novam suscepisse sobolem. Velut Sermonem Vitamque post Hominem Ecclesiamque genitos, decem alios Æones edidisse; quorum hæc nomina commenti sunt: Bythium, Mistionem, Ageratum, Henosin, Autophye, Voluptatem, Immobilem, Syncrasin, Unigenam et Macariam. Hi sunt Æones decem, quos ex Sermone Vitamque productos narrant. Hominem deinde et Ecclesiam Æones duodecim genuisse, quibus hæc imposita sunt nomina: Paracletus, Fides, Paternus, Spes, Maternus, Charitas, Ainus, Intelligentia, Ecclesiasticus, Felicitas, Theletus, Sapientia.

Hi sunt illorum opinione conflicti Æones triginta, qui taudiu in silentio et obscuritate jacuerunt. Hoc illud spiritale neque aspectabile complementum, quod ab istis constituitur trifariam distributum in ogdoadem, decadem et dodecadem. Atque hanc ipsam esse causam statuunt, cur Salvator (neque enim Dominum appellare volunt) tricenos totos annos palam egerit nihil, ut hoc Æonum mysterium indicaret. Quin etiam in operariorum qui ad vitem colendam mittuntur parabola^a, triginta eosdem Æones perspicue significatos asserunt. Etenim alii circiter horam primam missi sunt; alii tertiam, sextam alii, ac nonam, ac postremo undecimam. Quæ omnes in sese conflata tricenarium efficiunt. Nam una et tres, et sex, ac novem cum undecim triginta complent. Quibus horis totidem Æones indicari censent: eaque demum esse magna illa et admi-

nor, pertinet quod e Tertull. asfertur, lib. cont. Va lent. cap. 34: *Alii contra magis et masculum, et feminam dicunt, ne apud solos Lunenses hermaphroditum existimet Annalium commentator Fenestella*. Hæc enim non ex Valentini, sed ejus discipulorum sententia, a Tertulliano commemorantur.

(72) *Τὸν μὲν Λόγον, καὶ τὴν Ζωὴν*. Confer hæc cum Valentinianorum narratione n. 5. Animadvertes, aliter hæc ab Irenæo, Tertull. caeterisque, quam a Valentinianis exposita. Piget enim nugas istas, ineptissimaque deliria scrupulosius persequi.

(73) *Θελητός καὶ Σοφία*. Theletus, non Teletum scribendum esse Græca ipsa, cum veteri Irenæi interprete persuadent. Nec audiendus Pammelius, qui Teletus mavult, quasi perfectum dicas, quod nulla grammaticæ ratio patitur. Telestus enim non Teletus dicendum fuerat.

randa arcanaque mysteria, quem suum veluti fructum proferunt; ac si quid aliud est, quod in sacris Litteris certo numero comprehensum ad futilem commentitiamque fabulam accommodari possit.

XI. His ita constitutis, primum illum Parentem ab Unigena solo, quem is produxit, qui idem et Nus dicitur, cognosci definiunt; ab reliquis omnibus neque videri posse, neque animo intelligentiaque comprehendi. Quamobrem cum Parentis contemplatione sese ille unus oblectaret, atque immensa illius magnitudine cognoscenda vehementer exsultaret, statuisse reliquis Aeonibus Parentis aperire magnitudinem; quantum hic, quamque admirabilis foret; utque et principio careret, et nullo spatio ac cognitione caperetur. Sed id quo minus praestaret, Signe de Parentis repressissae consilio: quod ille 177 Aones omnes summi ad Parentis notitiam desideriumque perducere niteretur. Ac caeteri quidem ex Aeonum grege auctorem satoremque suum, hoc est stirpem illam radicemque principii expertem omnis, nosse comiter ac moderate cupiebant. Sed Sapientia ultimus natuque minimus Aeon ex illa Dodecade, quae ab Homine Ecclesiaeque propagata est, longe caeteris intemperantius sese extulit. Itaque sine Theleti conjugis copulatione affectionem in se quamdam suscepit, quae in Mente ac Veritate caepa prius, in infelicem illum et aberrantem Aeonem incubuit: quae specie quidem charitatis excitata, revera temeritatis atque audaciae fuit, quod cum perfecto Parente communicata minime fuerat. Erat autem haec animi commotio, Parentis inquirendi studium, cujus, ut aiunt, magnitudinem cognitione assequi contendebat. Verum frustra laborabat, quod eam rem concupiverat, quae obtineri nullo modo posset. Itaque cum in summa contentione et anxietate versaretur; ac propter et infinitam altitudinem, et Parentis naturam ejusmodi, ut ad eam nullis vestigiis perveniret, et ob suam in illum denique charitatem, praeejus suavitate semper ultra procurreret, postremo nihil esse propius factum, quam ut in universam absorpta naturam se resoluta vanesceret; nisi in eam Virtutem incidisset, cui corroborandum, et inexplicabilem extra magnitudinem conservandorum omnium munus erat attributum. Eam porro Virtutem alio nomine Horum appellant. Ab hac cohibitam confirmatamque Sapientiam aegre ad semetipsum rediisse, demumque persuasum habentem non posse Parentem suum cognitione comprehendi, priorem cogitationem cum posteriori commotione, quae ex stupore illo et admiratione nata fuerat, exiisse.

XII. Sed istorum quidam illam Sapientiae perturbationem, ac restitutionem quibus nugis involvunt? Nimirum cum ejusmodi aliquid appetisset, quod ejus potestatem cognitionemque superaret, informem quamdam atque inconditam edidisse substantiam, ejusdemque, quam habebat, naturae feminam peperisse. Quam ut animadvertit, primum ob

ἄρῶν τοὺς Αἰῶνας μεμηγύσθαι θέλουσι· καὶ ταῦτ' εἶναι τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά καὶ ἀπόρρητα μυστήρια, ἃ καρποφοροῦσιν αὐτοί, καὶ εἰ ποῦ τι τῶν ἐν πλῆθει εἰρημένων ἐν ταῖς Γραφαῖς δυνηθεῖη προσαρμόσαι, καὶ εἰκάσαι τῷ πλάσματι αὐτῶν.

IA'. Τὸν μὲν οὖν Προπάτορα αὐτῶν γινώσκεισθαι μόνον λέγουσι τῷ ἕξ αὐτοῦ γεγονότι Μονογενεῖ, τούτεστι τῷ Νῶ, τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν. Μόνος δὲ ὁ Νοῦς κατ' αὐτοὺς ἐτέρπετο θεωρῶν τὸν Πατέρα, καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ κατανοῶν, ἠγάλλετο, καὶ διενόετο καὶ τοῖς λοιποῖς Αἰῶσιν ἀνακρινώσασθαι τὸ μέγεθος τοῦ Πατρὸς, ἡλικίος τε καὶ ὅσος ὑπῆρχε. Καὶ ὡς ἦν ἀναρχὸς τε καὶ ἀχώρητος, καὶ οὐ καταληπτὸς ἰδεῖν. Κατέσχε δὲ αὐτὸν ἡ Σιγὴ βουλῆσαι τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ θέλειν πάντας αὐτοὺς εἰς ἔννοιαν καὶ πόθον ζητήσεως τοῦ προεირμημένου Προπάτορος αὐτῶν ἀγαγεῖν. Καὶ οἱ μὲν λοιποὶ ὁμοίως Αἰῶνες ἠσυχῆ πως ἐπεκόθουν τὸν προβολέα τοῦ σπέρματος αὐτῶν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀναρχὸν ῥίζαν ἰστορῆσαι· προήλατο δὲ πολὺ ὁ τελευταῖος καὶ νεώτατος τῆς δωδεκάδος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας προεβλημένος Αἰὼν, τούτεστιν ἡ Σοφία. Καὶ ἔπαθε πάθος ἀνευ τῆς ἐπιπλοκῆς τοῦ ζυγοῦ τοῦ θελήτου· ὁ ἐνήρξαστο μὲν ἐν τοῖς περὶ τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν, ἀπέσκηψε δὲ εἰς τοῦτον τὸν παρατραπέντα, πρόφασιν μὲν ἀγάπης, τόλμης δὲ διὰ τὸ μὴ κεκοινωνῆσθαι τῷ Πατρὶ τῷ τελείῳ, καθὼς καὶ ὁ Νοῦς. Τὸ δὲ πάθος εἶναι ζήτησιν τοῦ Πατρὸς. Ἦθελε γάρ, ὡς λέγουσι, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καταλαβεῖν· ἔπειτα μὴ δυνηθῆναι, διὰ τὸ ἀδυνάτω ἐπιβαλεῖν πράγματι, καὶ ἐν πολλῷ πᾶν ἀγῶνι γινόμενον, διὰ τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους, καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν ἐκτεινόμενον αἰεὶ ἐπὶ τὸ πρόσθεν ὑπὸ τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ, τελευταῖον ἂν καταπέπσθαι, καὶ ἀναλελύσθαι εἰς τὴν ὄλην οὐσίαν, εἰ μὴ τῇ στηριζούσῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀρρήτου μεγέθους φυλασσούσῃ τὰ ὅλα συνέτυχε δυνάμει. Ταύτην δὲ τὴν δύναμιν καὶ Ὅρον καλοῦσιν, ὑφ' ἧς ἐπεσῆσθαι καὶ ἐστηρίχθαι, καὶ μόγις ἐπιστρέψαντα εἰς ἑαυτὸν καὶ πεισθέντα, ὅτι ἀκατάληπτος ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἀποθέσθαι τὴν προτεράν ἐνθύμησιν σὺν τῷ ἐπιγινόμενῳ πάθει ἐκ τοῦ ἐκπλήκτου ἐκεῖνου θαύματος.

IB'. Ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν πῶς τὸ πάθος τῆς Σοφίας καὶ τὴν ἐπιστροφήν μυθολογοῦσιν, ἀδυνάτῳ καὶ ἀκατάληπτῳ πράγματι αὐτὴν ἐπιχειρήσασαν τεκεῖν οὐσίαν ἀμορφον, οἶαν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν (74), ἣν καὶ κατανοήσασαν πρῶτον μὲν λυπηθῆναι διὰ τὸ ἀτελεὲς τῆς γενέσεως· ἔπειτα φοβηθῆναι μηδὲ αὐτὸ εἶναι τελείως ἔχειν· εἶτα ἐκστῆναι καὶ ἀπορῆσαι

¹ F. συζύγου. ² F. πῶς aut interrog. adhibenda. ³ Ir. F. θήλεια. ⁴ F. μὴ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τέλος ἔχῃ.

(74) *Ὀταν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν*. Assensus sum R. P. Frontoni Duceo, qui in notis ad hunc

irenaei locum hanc, quam expressimus, sententiam probat. Sic nec poenitenda vulgata altera lectio.

ζητοῦσαν τὴν αἰτίαν, καὶ ὄντινα τρόπον ἀποκρύψει τὸ γένος. Ἐγκαταγενομένην δὲ τοῖς πάθει λαβεῖν ἔπιστροφὴν, καὶ ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀναδραμεῖν πειρασθῆναι, καὶ μέχρι τινὸς τολμήσασαν ἐξασθενῆσαι, καὶ ἰκέειν τοῦ Πατρὸς γενέσθαι. Συνδεηθῆναι δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς λοιποὺς Αἰῶνας, μάλιστα δὲ τὸν Νοῦν. Ἐντεῦθεν λέγουσι πρῶτην ἀρχὴν ἐσχηκεῖναι τὴν οὐσίαν ἐκ τῆς ἁγιοῦ, καὶ τῆς λύπης, καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως. Ὁ δὲ Πατήρ τὸν προεξημένον Ὅρον ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ Μονογενοῦς προβάλλεται ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ ἀσύζυγον, ἀθήλυντον. Τὸν γὰρ Πατέρα ποτὲ μὲν μετὰ συζυγίας τῆς Σιγῆς, ποτὲ δὲ καὶ ὑπὲρ ἄβρεν, καὶ ὑπὲρ θῆλυ εἶναι θέλουσι. Τὸν δὲ Ὅρον τοῦτον καὶ Συλλυτρωτῆν καὶ Καρπιστῆν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καλοῦσι. Διὰ δὲ τοῦ Ὁρου τοῦτου φασι κεκαθάρθαι καὶ ἐστηρίχθαι τὴν Σοφίαν, καὶ ἀποκατασταθῆναι τῇ συζυγίᾳ. Χωρισθείσης γὰρ τῆς Ἐνθυμῆσεως ἀπ' αὐτῆς σὺν τῷ ἐπιγινόμενῳ Πάθει, αὐτὴν μὲν ἐντὸς πληρώματος εἶναι, τὴν δὲ Ἐνθύμησιν αὐτῆς σὺν τῷ Πάθει ὑπὸ τοῦ Ὁρου ἀφορισθῆναι καὶ ἀποστειρωθῆναι, καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ γενομένην εἶναι μὲν πνευματικὴν οὐσίαν, φυσικὴν τινὰ Αἰῶνος ὄρμην τυγχάνουσαν, ἄμορφον δὲ καὶ ἀνεῖδρον διὰ τὴν μὴδὲν καταλαβεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο καρπὸν ἀσθενῆ καὶ θῆλυν αὐτὸν λέγουσι.

Complementum procul amandata constitit, ut substantia illa quidem spiritalis esset, utpote naturalis quædam vis Æonis et impetus, sed rudis eadem et informis, quod nihil esset omnino consecuta. Ob idque præcocem illum fructum atque imbecillum, et muliebris conditionis esse memorant

II. Μετὰ δὲ τὸ ἀφορισθῆναι ταύτην ἐκτὸς τοῦ πληρώματος τῶν Αἰώνων, τὴν τε Μητέρα αὐτῆς ἀποκατασταθῆναι τῇ ἰδίᾳ συζυγίᾳ, τὸν Μονογενῆ πάλιν ἑτέραν προβαλέσθαι συζυγίαν κατὰ προμήθειαν τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ ὁμοίως ταύτῃ πάθῃ τις τῶν Αἰώνων, Χριστὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἰς πῆξιν καὶ στηριγμὸν τοῦ πληρώματος, ὑφ' ὧν καταρτισθῆναι τοὺς Αἰῶνας. Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν διδάξει αὐτοὺς συζυγίας φύσιν, ἀγεννήτου κατάληψιν γινώσκοντας, ἱκανοὺς εἶναι, ἀναγορευταί τε ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπιγνωσιν, ὅτι τε ἀχώρητός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτὸν, ἢ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται. Καὶ τὸ μὲν αἴτιον τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῖς λοιποῖς τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν (75) τοῦ Πατρὸς, τῆς δὲ γενέσεως αὐτοῦ καὶ μορφώσεως τὸ καταληπτὸν αὐτοῦ, ᾧ δὴ ἴσος ἐστὶ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἄρτι προβληθεὶς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἐδημιούργησε· τὸ δὲ ἐν Πνεύμα τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν ἐδίδαξε, καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν ἠγήσατο. Οὕτως τε μορφῇ καὶ γνώμῃ ἴσους κατασταθῆναι τοὺς Αἰῶνας λέγουσι, πάντας γενομένους Νόας, καὶ πάντας Λόγους, καὶ πάντας Ἀνθρώπους, καὶ πάντας Χριστοὺς· καὶ τὰς θηλείας ὁμοίως πάσας Ἀληθείας, καὶ πάσας Ζωὰς, καὶ Πνεύματα, καὶ Ἐκκλησίας. Στηριχθέντα δὲ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅλα, καὶ ἀνα-

¹ Iren. τῆς ὕλης. ² F. σταυρὸν καὶ λυτρωτῆν. ³ F. ἀποσταυρωθῆναι. ⁴ Iren. ἐαυτοῖς. ⁵ Iren. ὁ δὲ οὐτός.

(75) Τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν. Ita in edit. Basil. et in Regio. Sed ἀκατάληπτον ex Irenæ interprete et Tertull. legendum.

A mancam inchoatamque generationem animo doluisse : tum vereri cœpisse, ne vel ipsa esse omnino desineret. Proindeque attonitam et hæsitantem causam indagare instituisse, ac quemadmodum fetum suum occultare posset. Ergo in pristina illa commotione perseverantem convertisse sese, et ad Parentem studuisse recurrere. **178** Quod cum aliquanto tempore contendisset, succubuisse demum, atque ad Parentem sese supplicem abjecisse ; adfuisse et advocatos Æonas reliquos, ac Mentem in primis. Atque hanc primam substantiæ originem exstitisse, quæ ex ignorantia, et dolore, ac metu et stupore prodierit. At Pater Horum, sive Terminum, quem diximus, post illos omnes suam ad effigiem produxit comparis ac feminei sexus expertem. Huac enim ipsum Parentem alias cum Sige copulant, alias supra maris ac feminæ conditionem extollunt. Horum vero etiam Redemptorem, ac Carpisten, et Horotheten, ac Circumductorem vocant. A quo purgatam ac confirmatam Sapientiam narrant, et conjugio restitutam. Posteaquam enim Enthymesis, hoc est cogitatio, ab illa est cum superveniente Commotione secreta : tum ipsa quidem intra pleroma recepta, Enthymesis vero cum Commotione ab Horo relegata, et in cruce suffixa, atque extra

XIII. Cæterum ubi hæc a Pleromate depulsa est, Mater vero ad conjugium suum postliminio reversa, tum de Parentis consilio, ne quid simile posthac Æoni alicui contingeret, fulciendo, firmandoque pleromati novum par ferunt ab Unigena productum, Christum ac Spiritum sanctum ; quorum opera Æones ordinatos ac compositos esse. Quippe Christum conjugii natura atque Ingeniti comprehensione cognita docuisse contentos esse illos oportere : Patrisque inter illos prædicasse notitiam ; nimirum hunc neque circumscribi locorum spatio, neque cognitione posse percipi, ac ne visu quidem vel auditu contrectari, sed per Unigenam duntaxat intelligi. Ac quod primum inest in Patre, quod comprehendendi non potest, id causam esse cæteris, cur in sempiternum tempus permaneant ; quod vero in illo ipso comprehendendi potest, ortus eorum ac formatio- nis esse causam, hoc est Filium. Hæc sunt quæ Christus recens in illis editus molitus est. At Spiritus sanctus omnes ad æqualitatem redactos gratias habere perdocuit, ac veram **179** quietem monstravit. Ita demum ejusdem et formæ et animi Æones esse factos, ut universi pariter et Mentis essent, et Sermones, et Homines, ac Christi ; similiterque feminæ omnes ex æquo, et Veritates et Vitæ forent, ac Spiritus, et Ecclesiæ. Secundum

hoc solidatis corroboratisque omnibus, ac quiete A otioque constituto, vehementi illos cum gaudio summum Parentem laudibus extulisse, qui ex ea re ingentem animi fructum ac voluptatem cepit. Igitur ut ei gratiæ aliquid referrent, de communi omnium decreto ac sententia, suffragante Christo ac Spiritu, Patre vero comprobante, factum, ut singuli pieromatis Æones, quod in se præstantissimum ac florentissimum haberent, id in medium asserrent ac contribuerent. Quibus omnibus scite compositis atque eleganter contextis, novum quemdam fetum ad Bythi decus et gloriam protulisse, hoc est absolutissimam pulchritudinem, ac sidus, perfectum pleromatis fructum, Jesum scilicet, qui et Salvator sit dictus, et Christus, et Verbum, ac denique paternis Æonum omnium nominibus insignitus, quod ab B omnibus pariter sit in lucem editus. Sed et honorarios ejus satellites, ejusdem cum illo generis ange-

XIV. Hoc igitur fere totum est interius Pleromatis instrumentum; hæc male affecti, ac propemodum extincti Æonis calamitas, dum in inquisitionem sese Patris intendens multiplicem in materiam dispergitur. Hæc sexangula Termini, Styli, Redemptoris, Carpistæ, Finitoris ac Traductoris compactio. Hæc prioris Christi sanctique Spiritus ex pœnitentia Patris cæteris Æonibus ætate posterior generatio: ac secundi Christi, quem et Salvatorem nominant, ex collecta stipe molitio. Quæ omnia, pro eo quod non omnes ad eam cognitionem idonei forent, non aperte significata, sed obscure duntaxat C ac per ænigmata iis qui intelligere possent a Salvatore adumbrata prædicant, ad eum videlicet modum. Primum triginta illos Æones totidem, ut diximus, annorum indicari numero, quibus nihil palam gestum a Salvatore dicunt, in vinitorum parabola demonstratum¹. Deinde Paulum apertissime eosdem 180 illos Æones, ac persæpe nominasse, atque his etiam verbis eorum ordinem servasse: *In omnes generationes sæculorum sæculi*². Præterea cum in gratiarum actione nos ita dicimus, *In sæcula sæculorum*, nullos alios Æones significare: omninoque quoties Æon Æonesve commemorantur, suos ad illos referri censent oportere. Illam vero dodecadis Æonum propagationem duodenario annorum indicari numero, quot annos cum natus D esset Dominus cum legis doctoribus disputabat³. Quibus et apostolorum delectum adjiciunt, siquidem illi duodecim exstiterunt⁴. Reliquos porro Æones duodeviginti in eo representari, quod ab resurrectione sua totidem, ut asserunt, menses cum discipulis commoratus est. Imo et prioribus duabus illius nominis litteris ι et η manifeste octodecim Æones exprimi. Nam illam Æonum decadem primo nominis elemento adumbrari putant: ideo-

παυσάμενα τελῶς μετὰ μεγάλης χαρᾶς φησιν ὑμνήσαι τὸν Προπάτορα, πολλῆς εὐφρασίας μετασχόντα. Καὶ ὑπὲρ τῆς εὐποιίας ταύτης βουλή μίᾳ καὶ γνώμῃ τὸ πᾶν πλήρωμα τῶν Αἰώνων, συνευδοκούντος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦ δὲ Πατρὸς αὐτῶν συνεπισφραγίζομένου, ἕνα ἕκαστον τῶν Αἰώνων, ὅπερ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ κάλλιστον καὶ ἀνθηρότατον συν-ενεγκάμενους καὶ ἐρανισαμένους, καὶ ταῦτα ἁρμοδῶς πλέξαντας, καὶ ἐμμελῶς ἐνώσαντας, προβαλέσθαι προβλήματα⁵ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Βυθοῦ, τελειότατον κάλλος τε καὶ ἄστρον τοῦ Πληρώματος τέλειον καρπὸν τὸν Ἰησοῦν, ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι, καὶ Χριστὸν, καὶ Λόγον πατρωνυμικῶς, καὶ (κατὰ) πάντα, διὰ τὸ ἀπὸ πάντων εἶναι, δορυφόρους τε αὐτῶν εἰς τιμὴν τὴν αὐτῶν ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβλησθαι.

14'. Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἐντὸς πληρώματος ὑπ' αὐτῶν λεγομένη πραγματεία, καὶ ἡ τοῦ πεπονηθότος Αἰώνος, καὶ μετὰ μικρὸν⁶ ἀπολωλότος, ὡς ἐν πολλῇ ὕλῃ διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς συμφορὰ, καὶ ἡ τοῦ Ὁρου, καὶ Στύλου, καὶ Λυτρωτοῦ, καὶ Καρπιστοῦ, καὶ Ὁροθέτου, καὶ Μεταγωγέως(76) ἐξάγωνος σύμπηξις⁷, καὶ ἡ τοῦ πρώτου Χριστοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐκ μετανοίας ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν μεταγενεστέρα τῶν Αἰώνων γένεσις, καὶ ἡ τοῦ δευτέρου Χριστοῦ, ὃν καὶ Σωτῆρα λέγουσιν, ἐξ ἐράνου σύνθετος κατασκευή. Ταῦτα δὲ φανερῶς μὲν μη εἰρησθαι, διὰ τὸ μὴ πάντας χωρεῖν τὴν γνώσιν, μυστηριωδῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ παραβολῶν μεμνησθαι τοῖς συνειν δυναμένοις οὕτως. Τοὺς μὲν γὰρ τριάκοντα Αἰώνας μεμνησθαι διὰ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ὡς προέφαμεν, ἐν οἷς οὐδὲν ἐν φανερῷ φάσκουσι πεποιηθέναι τὸν Σωτῆρα, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελωνος. Καὶ τὸν Παῦλον φανερώτατα λέγουσι τοῦσδε Αἰώνας ὀνομάζειν πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τετηρηκέναι οὕτως εἰπόντα· *Εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος*. Ἄλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας λέγοντας, *Εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*, ἐκεῖνους τοὺς Αἰώνας σημαίνειν. Καὶ ὅπου Αἰὼν ἢ Αἰῶνες ὀνομάζονται, τὴν ἀναφορὰν εἰς ἐκεῖνους εἶναι θέλουσι· τὴν δὲ τῆς δωδεκάδος τῶν Αἰώνων προβολὴν μνησθαι διὰ τοῦ δωδεκαετῆ ὄντα τὸν Κύριον διαλεχθῆναι τοῖς νομοδιδασκάλοις, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Δώδεκα γὰρ ἀπόστολοι. Καὶ τοὺς λοιποὺς δεκαοκτῶ Αἰώνας φανεροῦσθαι διὰ τοῦ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν δεκαοκτῶ μῆσι λέγειν διατετριφέναι αὐτὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς. Ἄλλῃ καὶ διὰ τῶν προηγουμένων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δύο γραμμάτων, τοῦ τε ἰῶτα καὶ τοῦ ἦτα, τοὺς δεκαοκτῶ Αἰώνας εὐσήμως μνησθαι. Καὶ τοὺς δέκα Αἰώνας ὡσαύτως διὰ τοῦ ἰῶτα γράμματος, ὃ προηγείται τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, σημαίνουσι λέγεσθαι⁸.

¹ Matth. xx, 1 sqq. ² Ephes. iii, 20 ³ Luc. ii, 46. ⁴ Matth. x, 2 sqq. ⁵ F. πρόβλημα. ⁶ F. κατὰ μικρὸν. ⁷ Iren. καὶ αἰώνων. σύμπ. ⁸ F. σημαίνεσθαι λέγουσι.

(76) Ἐξάγωνος σύμπηξις. Vetus Iren. interpres καὶ Αἰώνων legisse videtur. Forte ἐξω τῶν Αἰώνων σύμπηξις. Nam de Æonibus paulo ante dictum est.

καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Σωτῆρα· Ἰὼτα ἓν ἢ ἄ

μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ, ἕως ἂν πάντα γένηται.
 Τὸ δὲ περὶ τὸν δωδέκατον Αἰῶνα γεγονὸς πάθος
 ὑποσημαίνεσθαι λέγουσι τῆς ἀποστασίας διὰ Ἰουδαίαν,¹
 ὃς δωδέκατος ἦν τῶν ἀποστόλων, γενομένης προδο-
 σίας δεῖκνυσθαι λέγουσι· καὶ οἱ τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ
 ἔπαθεν. Ἐνιαυτῷ γὰρ ἐν βούλονται αὐτὸν μετὰ τὸ
 βάπτισμα αὐτοῦ κεκηρυχέναι. Ἐπι τε ἐπὶ τῆς Αἰμορ-
 ρούσης σαφέστατα τοῦτο δηλοῦσθαι· δώδεκα γὰρ
 ἔτη παθοῦσαν αὐτὴν ὑπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας
 τεθεραπεῦσθαι, ἀφαιμένην τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ. Καὶ
 διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Σωτῆρα· *Τίς μου ἤψατο;*
 Διδάσκοντα τοὺς μαθητάς τὸ γεγονὸς ἐν τοῖς Αἰῶσι
 μυστήριον, τὴν Ἰασιν τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος. Ἡ γὰρ
 παθοῦσα δώδεκα ἔτη, ἐκείνη ἢ δύναμις ἐκτεινομένης
 αὐτῆς, καὶ εἰς ἀπειρον βεβούσης τῆς οὐσίας, ὡς λέ-
 γουσιν, εἰ μὴ ἔψαυσε τοῦ φορημάτος αὐτοῦ, τουτέστι
 τῆς ἀληθείας τῆς πρώτης τετραβόδος, ἥτις διὰ τοῦ
 κρασπέδου μεμῆνυται, ἀνελύθη ἂν εἰς τὴν οὐσαν αὐ-
 τῆς. Ἀλλὰ ἔστη καὶ ἐπαύσατο τοῦ πάθους. Ἡ γὰρ
 ἐξελευθεύσα δύναμις τούτου², εἶναι δὲ ταύτης τὸν Ὅρον
 θέλουσιν, θεράπευσεν αὐτὴν, καὶ τὸ πάθος ἐχώρισεν
 ἀπ' αὐτῆς. Τὸ δὲ Σωτῆρα τὴν ἐκ πάντων ὄντα τὸ πᾶν
 εἶναι διὰ τοῦ λόγου τοῦ, *Πᾶν ἄρβρον διανοῖγον μή-
 τραν*, δηλοῦσθαι λέγουσιν. Ὅς, τὸ πᾶν ὢν, διηνοῖξε τὴν
 μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως (77), τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος,
 καὶ ἐξορισθείσης ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ἦν δὴ καὶ
 δευτέραν Ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον
 ἐροῦμεν. Καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου δὲ φανερώς διὰ τοῦτο
 εἰρησθαι λέγουσι· *Καὶ αὐτὸς ἐστὶ τὰ πάντα*· καὶ
 πάλιν· *Πάντα εἰς αὐτὸν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα*·
 καὶ πάλιν· *Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πληῖωμα
 τῆς θεότητος*· καὶ τὸ, *Ἀνακαταλειώσασθαι δὲ τὰ
 πάντα ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ Θεοῦ*, ἐρμηνεύουσιν
 εἰρησθαι, καὶ εἰ τινα ἄλλα τοιαῦτα.

IE'. Ἐπειτα περὶ τοῦ Ὁρου αὐτῶν, ὃν δὴ καὶ
 πλείοσιν ὀνόμασι καλοῦσι, δύο ἐνεργείας ἔχειν αὐτὸν
 ἀποφανόμενοι, τὴν ἐδραστικὴν καὶ τὴν μεριστικὴν·
 καὶ καθὰ μὲν ἐδράζει καὶ στηρίζει, Σταυρὸν εἶναι,
 καθὰ δὲ μερίζει καὶ διορίζει, Ὅρον· τὸν μὲν Σταυ-
 ρὸν³ οὕτως λέγουσι μεμνησκέναι τὰς ἐνεργείας αὐ-
 τοῦ. Καὶ πρώτον μὲν τὴν ἐδραστικὴν ἐν τῷ εἰπεῖν·
 Ὅς οὐ βυστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολου-
 θεῖ μοι, μαθητῆς ἐμὸς οὐ δύναται γενέσθαι· καὶ,
 Ἄρας τὸν σταυρὸν (78) αὐτοῦ ἀκολουθεῖ μοι· τὴν
 δὲ διοριστικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ εἰπεῖν· Οὐκ ἤλθοι βα-
 λεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχην. Καὶ τὸν Ἰωάννην δὲ
 λέγουσιν αὐτὸ τοῦτο μεμνησκέναι, ἐκτόντα· Τὸ πῦρον

¹ F. διὰ τῆς ἀποστασίας τῆς Ἰουδαίας. ² Iren.
³ Matth. v, 18. ⁴ Matth. xxvi, 14 sqq. ⁵ Luc. viii, 45. ⁶ Luc. ii, 23; Exod. xiii, 2. ⁷ Coloss. i, 17.
⁸ ibid. ⁹ ibid. 9. ¹⁰ Ephes. i, 10. ¹¹ Luc. xiv, 27. ¹² Matth. xvi, 24. ¹³ Matth. x, 54.

(77) *Διηνοῖξε τὴν μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως*.
 Enthymesis, nisi fallor, inter Æonas minime re-
 censetur; sed fetus quispiam est Æonis, hoc est
 Sophiae. Quare post Ἐνθυμήσεως, sublata distin-
 ctione, et particula καὶ ante ἐξορισθείσης, ita locus
 ille interpretandus est : *Cogitationis affecti Æonis,*

que a Salvatore dictum : *Iota unum, aut unus apex
 non præteribit, donec omnia fiant* ¹.

Jam vero duodecimi Æonis calamitatem prodi-
 ctione Judææ, qui apostolorum duodecimus fuit,
 commode declarari; velut etiam in eo quod duode-
 cimo mense passus est. Uno enim duntaxat, post-
 quam baptizatus est, anno divini verbi prædicatione
 functum esse statuunt. Sed perspicue cumprimis
 illud in ea muliere demonstratum, quæ sanguinis
 profluvio laborabat. Quæ cum duodecim jam annos
 eo morbo conflictaretur, Salvatoris adventu, ubi
 simbriam ejus attigit, salutem recuperavit. Quam
 ob causam Salvator dixerit : *Quis me tetigit?* ² ut
 discipulos mysterium illud quod in Æonibus conti-
 gerat, atque illam affecti Æonis curationem doce-
 ret. Etenim mulier quæ annis duodecim ægrotavit,
 virtus illa propterea est, quod extenta atque in in-
 finitum dissipata substantia foret, nisi gestamen il-
 lius attigisset : hoc est Veritatem, quæ in prima
 Tetrade numeratur, et per simbriam ostenditur. Sed
 substitit nimirum, atque ab eo morbo convaluit.
 Quippe virtus a filio progressa, quem Horon inter-
 pretantur, medicinam attulit, et ab omni incommo-
 do liberavit. Quod autem Salvator ipse, qui ab om-
 nibus ortum accepit, natura omnium constet, con-
 ligi ex his **181** verbis existimant : *Omne masculi-
 num adaperiens vulvam* ³. Hic enim omnia pariter
 existens, Enthymeseos, hoc est Cogitationis matri-
 cem apernit, affecti scilicet Æonis, et a pleromate
 proscripti, quam et secundam Ogdoadem vocant, de
 qua paulo post agemus. Quo et Paulum ipsum ma-
 nifeste respexisse, cum dixit : *Et ipse est omnia* ⁴;
 rursumque : *Omnia in ipsum, et ex ipso omnia* ⁵;
 atque iterum : *In ipso habitat omnis plenitudo divi-
 nitatis* ⁶; imo illud : *Instaurare omnia in Christo per
 Deum* ⁷, ab ea mente dictum accipiunt, ac si qua
 sunt hujus generis alia.

XV. Quod vero ad Horum pertinet, quem pluri-
 bus nominibus appellant, cuique duo officiorum ge-
 nera tribuunt, sustentandi videlicet atque parti-
 tiendi, ita ut quatenus fulcit ac sustinet, Crux,
 quatenus partitur ac dividit, Horus, hoc est
 Terminus nominetur; hujus ergo functiones hoc
 modo a Salvatore significari prædicant : nam
 illam stabiliendi fulciendique vim crucis imagine
 demonstrari, cum dicitur : *Qui non bajulat crucem
 suam et sequitur me, discipulus esse meus non potest* ⁸;
 et, *Tollens crucem suam sequitur me* ⁹. Alteram, qua
 discernit ac dividit, his verbis : *Non veni mittere
 pacem, sed gladium* ¹⁰. Quod ipsum a Joanne declara-

τοῦ υἱοῦ. Mox ταύτην. ¹ καὶ. ² F. Σωτῆρα.
³ Matth. xvi, 24. ⁴ Matth. x, 54.

quæ a pleromate proscripta fuerat, matricem ope-
 ruit. Non enim Sophia ipsa extra Pleroma penitus
 amandata, sed ejus ἐνθύμησις et πάθος.

(78) Ἄρας τὸν σταυρὸν. Leg. ἀκολουθεῖ μοι.
 Sequere me, ut est apud Iren., sed nos Græca ipsa
 inmutare nolimus.

ium cum diceret : *Ventilabrum in manu ejus et aurigabit aream, et congregabit triticum in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili* ¹. Quibus proprium Hori munus exprimitur. Nam ventilabrum illud esse crucem interpretantur : quæ crassa omnia, et cum materia concreta, velut stipulas flamma, consumit ; eos vero qui salutem adipiscuntur, uti vannus frumenta, perpurgat. Ad hæc Paulum quoque de ea cruce mentionem fecisse illo loco narrant : nam crucis prædicatio pereuntibus quidem stultitia est, iis autem qui salvantur, ut nobis, virtus Dei ² ; ac rursus : *Mihi vero absit gloriari nisi in cruce Jesu, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* ³. Ejusmodi sunt quæ de pleromate suo, ac commentitia fabula communiter ab omnibus traduntur ; quibus pessime a se excogitatis præclare ab aliis dicta violenter accommodant. Neque ex evangelicis solum apostolicisque **182** scriptis, quorum interpretationes detorquent, ac sensus adulterant, rationes et argumenta conquirunt ; verum etiam ex lege ac prophetis arcessunt, utpote quorum libri parabolis et allegoriis referti sunt, quarum anceps ambiguaque sententia ad diversa potest explicando derivari. Cum interim alii iisdem illis callide ac veteratorie ad nugarum suarum patrociniū abutantur, eosque qui in Deum Patrem omnipotentem, et unum Dominum Jesum Christum Filium Dei stabilem firmamque fidem non custodiunt, a veritate velut captivos avertant.

XVI. Jam quæ extra pleroma sunt ab illis hoc modo constituuntur : Enthymesin, hoc est Cogitationem, cœlestis illius Sapientiæ ferunt, quam et Achamoth nuncupant, a pleromate cum perturbatione segregatam in umbrosa et inania loca violenter ejectam fuisse. Siquidem extra lumen ac pleroma, velut abortus quidam, informis atque impolita constiterat, quod nihil omnino percipere potuisset. Hujus misericordia permotum Christum, ac per crucem suamet virtute porrectum, eam natura tenus non itidem cognitione figurasse ; eaque re perfecta, ac virtute sua contracta, statim evolasse, cum ita eam reliquisset, ut calamitatis suæ sensum capiens, quod a pleromate esset extorris, præstantiorum cupiditate teneretur, cum jam odore quodam esset immortalitatis afflata, quem in ea Christus ac Spiritus sanctus reliquerant. Ob id utrisque appellari nominibus. Nam et Sapientiam paterna appellatione dici, quod ejus Parens Sapientia vocetur : et Spiritum sanctum, ab eo qui cum Christo conjunctus est Spiritu. A quibus efficta, intelligentiaque decorata, sed eo subinde, quod in illa nec aspectabile inerat, Verbo, hoc est Christo, spoliata, ad luminis illius quod evanuerat inquisitionem omnem impetum contulisse ; sed ab Horo prohibitam nihil consequi potuisse. Quo tempore contigisse,

ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα, καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει περὶ ἀσβέστω. Καὶ διὰ τούτου τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ὁρου μεμνηγένοι. Πτῖον γὰρ ἐκείνον ὁ τὸν σταυρὸν ἐρμηνεύουσιν εἶναι, ὃν δὴ καὶ ἀναλίσκειν τὰ ὑλικά πάντα, ὡς ἀχυρα πῦρ· καθαίρειν δὲ τοὺς σωζομένους, ὡς τὸ πτῖον τὸν σίτον. Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον καὶ αὐτὸν ἐπιμιμνήσκεισθαι τούτου τοῦ σταυροῦ λέγουσιν οὕτως· Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ἔμοι δὲ μὴ γένοιτο ἐν μηδενὶ καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. Τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ πληρώματος αὐτῶν καὶ τοῦ πλάσματος πάντες λέγουσιν, ἐφορμίζειν ὁ βλαζόμενος τὰ καλῶς εἰρημένα τοῖς κακῶς ἐπινοημένοις ὑπ' αὐτῶν. Καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν περιρῶνται τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, παρατρέποντες τὰς ἐρμηνείας, καὶ βραδουργοῦντες τὰς ἐξηγήσεις· ἀλλὰ καὶ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν, ἅτε πολλῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν εἰρημένων, καὶ εἰς πολλὰ ἔλκειν δυναμένων τὸ ἀμφίβολον διὰ τῆς ἐξηγήσεως. Ἐτεροι δὲ, δεινῶς τῷ πλάσματι αὐτῶν καὶ δολίως ἐφαρμύζοντες, ἀλχηματιζοῦσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοὺς μὴ ἐδραίαν τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ διαφυλάσσοντας.

IC'. Τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ πληρώματος λεγόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐστὶ τοιαῦτα· τὴν Ἐνθύμησιν τῆς ἄνω Σοφίας, ἣν καὶ Ἀχαμὼθ καλοῦσιν, ἀφορισθεῖσαν τοῦ πληρώματος σὺν τῷ πάθει λέγουσιν ἐν σκιαῖς καὶ σκηνώματος ὁ τόποις ἐκθεβράσθαι κατὰ ἀνάγκην. Ἐξ γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ πληρώματος ἁμορφος καὶ ἀνείδεος, ὡσπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κατελλήφεναι. Οἰκτεῖραντὰ τε αὐτὴν τὸν Χριστὸν ¹, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐπεκταθέντα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, μορφῶσαι μόρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν μόνον, ἀλλ' οὐ τὴν κατὰ γνῶσιν· καὶ πράξαντα τοῦτο, ἀναδραμεῖν συστελλαντα αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ καταλιπεῖν, ὅπως ², αἰσθομένη τὸν περὶ αὐτὴν πάθους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πληρώματος, ὀρεχθῆ τῶν διαφερόντων, ἔχουσα τινὰ ὀδμὴν ἀφθαρτίας, ἐγκαταλειφθεῖσαν αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ ³ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διὰ καὶ αὐτὴν τοῖς ἀμφοτέροις ὀνόμασι καλεῖσθαι, Σοφίαν τε πατρωνυμικῶς, ὁ γὰρ Πατὴρ αὐτῆς Σοφία κληίζεται, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν Πνεύματος. Μορφωθεῖσάν τε αὐτὴν, καὶ ἔμφορνα γενηθεῖσαν, παραυτίκα δὲ κενωθεῖσαν τοῦ ὁράτου ⁴ αὐτῆ συνάντος Λόγου, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ ζήτησιν ὀρμήσαι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς, καὶ μὴ δυναθῆναι καταλαβεῖν αὐτὸ, διὰ τὸ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Ὁρου. Καὶ ἐνταῦθα τὸν Ὁρον κωλύοντα αὐτὴν τῆς εἰς τοῦμπροσθεν ὀρμῆς εἰπεῖν Ἰαῶ· ὄθεν τὸ Ἰαῶ

¹ Matth. iii, 12; Luc. iii, 16. ² I Cor. i, 23. ³ Gal. vi, 14. ⁴ Ir. ἐκείνο. ⁵ F. ἐφαρμύζειν. ⁶ Ir. κενώματος. ⁷ Ir. τὸν ἄνω Χρ. ⁸ Ir. καταλιπ. αὐτὴν. ⁹ F. αὐτῆ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. ¹⁰ Ir. πρῶτως.

ὄνομα (79) γεγενῆσθαι φάσκουσι. Μὴ δυναθεῖσαν δὲ αὐτὴν διδοῦσαι τὸν Ὅρον, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι τῷ πάθει, καὶ μόνην ἀπολειφθεῖσαν ἔξω παντὶ μέρει τοῦ πάθους, ὑποπείσειν πολυμεροῦς καὶ πολυποικίλου ὑπάρχοντος, καὶ παθεῖν λύπην μὲν, ὅτι οὐ κατέλαθε· φόβον δὲ, μὴ καθάπερ αὐτὴν τὸ φῶς, οὕτω καὶ τὸ ζῆν ἐπιλίπη, ἀπορίαντε ἐπὶ τούτοις, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τὰ πάντα, καὶ οὐ καθάπερ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἡ πρώτη Σοφία καὶ Αἰὼν, ἑτεροίωσιν ἐν τοῖς πάθεσιν εἶχεν, ἀλλὰ ἐναντιότητα. Ἐπισυμβεδηκέναι δ' αὐτῇ καὶ ἐτέραν διὰ θεσιν τὴν τῆς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὸν ζωοποίησαντα ἡ ταύτην σύστασιν καὶ οὐσίαν τῆς ὕλης γεγενῆσθαι λέγουσιν, ἐξ ἧς ὁδε ὁ κόσμος συνέστηκεν. Ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἐπιστροφῆς τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Δημιουργοῦ πᾶσαν ἡ ψυχὴν τὴν γένεσιν εἰληφέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου καὶ τῆς λύπης τὰ λοιπὰ τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι. Ἀπὸ γὰρ τῶν δακρῶν αὐτῆς γεγονέναι πᾶσαν ἐνυγρον οὐσίαν· ἀπὸ δὲ τοῦ γέλωτος τὴν φωτεινὴν· ἀπὸ δὲ τῆς λύπης καὶ τῆς ἐκπλήξεως τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔκλαιε καὶ ἔλυπεῖτο, ὡς λέγουσι, διὰ τὸ καταλελειφθαι μόνην ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ κενώματι· ποτὲ δὲ εἰς ἔνοιαν ἤκουσα τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός, διεχίετο καὶ ἐγέλα· ποτὲ δ' αὐτὴν πάλιν ἐφοβείτο· ἄλλοτε δὲ διηπόρει, καὶ ἐξίστατο. Nonnunquam vero mox ut illius luminis, quod sese

ut cum illam, ne ultra contenderet, Horus coercere vellet, *Iao* vocabulum proferret; ex quo vocis originem profectam. Cum igitur perrumpere Horum nequisset, ideo quod perturbatione implicata detineretur, **183** ac sola extra remansisset, perturbationis hujus quæ multiplex erat ac varia, partibus omnibus succubuisse; affectamque dolore primum, quod nihil assecuta sit; tum metu, ne ut ipsam lumen, ita vita deficeret: deinde consilii inopia, ac demum ignorantiae penitus immersam. Neque enim, ut ejus Mater prima illa ex *Æonum* collegio Sapia, alternorum duntaxat diversitate motuum, sed contrariorum dissidio laborasse. Quin et novam insuper eidem affectionem contigisse, conversionis ad eum scilicet qui sibi vitam imperierat. Hanc vero materiae molem ac substantiam esse, ex qua mundus iste coaluit. Etenim ex ipsa conversione, mundi et Conditoris, adeoque aliam omnem animam esse genitam; cætera ex metu ac dolore initium accepisse. Nam e lacrymis humidum omne, e risu lucidum, e dolore ac stupore corporea mundi elementa manasse. Accidisse nimirum, ut collacrymaret interdum ac doleret, quod se solam in tenebris et inanitate relictam animadverteret. reliquerat, veniret in memoriam, risu se ac voluerat, rediisse, alias anxiam, consiliique inopem et attonitam fuisse.

12'. Καὶ τί γάρ; Τραγωδία πολλὴ λοιπὸν ἦν ἐνθάδε, καὶ φαντασία ἐνδὸς ἐκάστου αὐτῶν, ἄλλως καὶ ἄλλως σοβαρῶς ἐκδιηγουμένου ἐκ ποταποῦ πάθους, ἐκ ποίου στοιχείου ἢ οὐσίας τὴν γένεσιν εἰληφεν, ἢ καὶ εἰκότως δοκοῦσί μοι μὴ ἀπαντας θέλειν ἐν φανερῷ διδάσκειν, ἀλλ' ἡ μόνους ἐκείνους τοὺς καὶ μεγάλους μισθοὺς ὑπὲρ τηλικούτων μυστηρίων τελεῖν δυναμένους. Οὐκέτι γὰρ ταῦτα ὁμοία ἐκείνοις, περὶ ὧν ὁ Κύριος ἡμῶν εἶρηκε· *Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε*· ἀλλὰ ἀνακεχωρηκότα, καὶ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια μετὰ πολλοῦ καμάτου περιγιγνόμενα τοῖς φιλοψευδέσι. Τίς γὰρ οὐκ ἀν' ἐκδαπανήσειε πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ, ὅτι ἀπὸ τῶν δακρῶν τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονηθέντος Αἰώνος, θάλασσαί, καὶ πηγάι, καὶ ποταμοὶ, καὶ πᾶσα ἐνυδρὸς οὐσία τὴν γένεσιν εἰληφεν, ἐκ δὲ τοῦ γέλωτος αὐτῆς τὸ φῶς, καὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἀμηχανίας τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα; Βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν τι τῇ καρποφορίᾳ αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶ τὰ μὲν γλυκέα ὕδατα ὄντα, οἷον πηγὰς, καὶ ποταμοὺς, καὶ ὄμβρους, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐπὶ ταῖς θαλάσσις ἀλμυρὰ ἐπινωῶ μὴ πάντα ἀπὸ τῶν δακρῶν αὐτῆς προβεβληθῆναι, διότι τὸ δάκρυον ἀλμυρὸν τῇ ποιότητι ὑπάρχει. Φανερὸν οὖν, ὅτι τὰ ἀλμυρὰ ὕδατα ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ τῶν δακρῶν. Εἰκόσ δὲ αὐτὴν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καὶ ἀμηχανίᾳ γεγνουῖαν καὶ ἰδρωκέναι. Ἐντεῦθεν δὴ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν

XVII. Quid tum inde? Maximas deinceps illi tragœdias faciunt; ac pro suo quisque capite aliter atque aliter summa cum arrogantia disputat: quam ex perturbatione, aut ex quonam elemento natura profluxerit. Quorum mihi merito videntur non palam omnibus disciplinam velle committere: sed iis solum, qui luculentam mercedem pro tantis mysteriis repræsentare possint. Neque enim ista eorum similia sunt, de quibus a Domino dictum est: *Gratis accepistis, gratis date*: sed ab omni remota sensu, ac prodigiosa, profundaque arcana illa sunt, quæ a falsitatis amatoribus magno labore comparantur. Quis enim non omnia bona sua libenter in illud impendat, ut discat, quemadmodum ex Enthymeseos lacrymis, affecti, inquam, illius *Æonis*, maria, fontes ac flumina, humorque omnis effluxerit: similiterque et ex risu lumen; et ex stupore ac mentis inopia corporea mundi elementa profecta sint? **184** Volo equidem non nihil illorum inventis pro virili conferre. Quoniam enim aquarum dulces alias video, utpote fontes et flumina, pluvias, et id genus reliquas; alias, volut marinas, salsas, suspicor non ex ejus lacrymis omnes erupisse, quod natura salsæ sint lacrymæ, proindeque salsas duntaxat aquas ex ejus lacrymis enatas esse. Cum interim consentaneum sit, eamdem vehementi animi angore ac consilii inopia præditam sudore

¹ Ir. ἀγνοοῦσα δὲ τὰ πάντα, οὐ καθ. ² Post ζωοποίησαντα distinguendum. ³ Iren. καὶ πᾶσαν. ⁴ Matth. x, 8.

(79) Ὅθεν τὸ Ἰαὼ ὄνομα. Quem Liberum patrem, et Solem ethnici scriptores appellarunt. (Mæcrob. lib. i, cap. 16.)

manasse. Ex quo consequens est, fontium ac fluminum liquores, ac si quid aliud est dulcoris aquæ, minime ex ejus lacrymis fluxisse. Est enim per absurdum, cum una simplexque sit lacrymarum qualitas, salsum non minus humorem, quam dulcem, ad eandem originem referre; cum multo sit probabilius, quasdam e lacrymis aquas, e sudore alias excitatas. Et quoniam calidæ quoque alicubi sunt, et acidæ, videndum porro, quid agens illa, quæ ex parte istiusmodi aquas profuderit. Tales enim quæstionum nugæ, velut dignissimi fructus, illorum inventis argumentisque congruunt.

Sed ut ad Matrem ipsam redeam, ferunt, illam, cum jam omnia perturbationum genera percurrisset, ægre tandem emersam ad illud lumen, a quo destituta fuerat, exorandum sese convertisse, videlicet Christum. Is in pleroma conscendens, ac descendere ipse denuo gravatus, vicarium sibi Paracletum submisit, quem et Salvatorem vocant; cum omnis in ipsum vis esset congesta, universaque ejusdem potestati tam a Patre, quam ab Æonibus commissa, ut per ipsum tam quæ videri oculis possent, quam quæ aciem effugerent, universa conderentur; nimirum throni, divinitates, dominationes. Accesserunt et Paracletocomites æquales illius angeli. Ad cujus adventum Achamoth pudore perfusa capiti velum obduxit. Tum ubi illum cum omni suo proventu conspexit, ex hujus præsentia confirmata ad eum accurrit. A quo elaborata et efficta cum formam cognitionis, tum animi morborum omnium remedia percepit. Quos quidem morbos ita ille secrevit, ut non penitus negligeret. Neque enim velut prioris illius deleri funditus poterant, quod usu confirmati corroboratique jam occalluissent. **185** Ergo illos secretos confudit ac densavit, et ab experite corporis affectione in corpoream materiam convertit. Deinde naturam indidit, idoneamque fecit, ut conflari atque incorporari posset, naturasque duas efficeret, alteram affectionum malam, conversionis alteram, eamque perturbatione præditam. Quam ob causam Salvatori, si vim functionis illius consideres, Conditoris partes attribuunt. Jam Achamoth ab omni perturbatione libera, cum luminum, quæ cum ipso erant, hoc est comitum angelorum, contemplationem cum ingenti gaudio concepisset, atque ad illorum consuetudinem exarsisset, ad eorum qui ad stipulatorum Salvatoris esset similitudinem expressus.

XVIII. Quamobrem triplici jam substantia constituta, prima quæ ex perturbatione prodiit, quæ est materia; secunda ex conversione, quod est animalium; tertia spiritali, quam postremam peperit, tum se denique ad eadem effingenda contulit. Quamquam quod spiritale erat, utpote ejusdem cum ipsa nature, figurare minime potuit. Unde se animatam ad substantiam, quæ ex ipsius conversione profecta fuerat, perpoliendam

ἡ ὑπολαμβάνει δεῖ πηγὰς καὶ ποταμούς, καὶ εἶ τινα ἄλλα γλυκέα ὕδατα ὑπάρχει, τὴν γένεσιν μὴ ἐσχηκέναι ἀπὸ τῶν δακρῦν αὐτῆς. Ἀπίθανον γὰρ, μιᾶς ποιότητος οὔσης τῶν δακρῦν, τὰ μὲν ἀλμυρὰ, τὰ δὲ γλυκέα ὕδατα ἐξ αὐτῶν προελθεῖν. Τοῦτο δὲ πιθανώτερον, τὰ μὲν εἶναι ἀπὸ τῶν δακρῦν, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων. Ἐπειδὴ ἡ καὶ θερμὰ καὶ δριμύα τινὰ ὕδατὰ ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ, νοεῖν ὄφελεις, τί ποιήσασα, καὶ ἐκ ποίου μορίου προήκατο ταῦτα. Ἀρμόζουσι γὰρ τοιοῦτοι καρποὶ τῇ ὑποθέσει αὐτῶν.

Διοδεύσασαν οὖν πᾶν πάθος τὴν Μητέρα αὐτῶν, καὶ μόγις ὑπερκύψασαν, ἐπὶ ἰκεσίαν τραπήναι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός, τούτεστι τοῦ Χριστοῦ, λέγουσιν. Ὅς, ἀνελθὼν μὲν εἰς τὸ πλήρωμα, αὐτὸς μὲν εἰκός, ὅτι ὤκνησεν ἐκ δευτέρου κατελθεῖν, τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν αὐτὴν ἡ, τούτεστι τὸν Σωτῆρα, ἐνδόντος αὐτῷ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Πατρὸς, καὶ πᾶν ὑπ' ἐξουσίαν παραδόντος, καὶ τῶν Αἰώνων δεόμενος ἡ, ὅπως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κτισθῆ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, θεότητες, κυριότητες. Ἐκπέμπεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ τῶν ἀγγέλων. Τὴν δὲ Ἀχαμῶθ ἐντραπέισαν αὐτὴν λέγουσι, πρῶτον μὲν κάλυμμα ἐπιθέσθαι δι' αἰῶν, μετέπειτα δὲ ἰδούσαν αὐτὸν σὺν ὅλῃ τῇ καρποφορίᾳ αὐτοῦ, προσδραμεῖν αὐτῷ, δύναμιν λαβοῦσαν ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Κάκεινον μορφῶσαι αὐτὴν μὲρψωσιν τὴν κατὰ γνώσιν, καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιήσασθαι αὐτῆς. Χωρίσαντα δ' αὐτὰ αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα δὲ αὐτῶν ἡ, οὐ γὰρ ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι, ὡς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἐκτικὰ ἤδη καὶ δυνατὰ εἶναι ἄλλὰ ἀποκρίναντα χωρήσει τοῦ συγγέαι ἡ καὶ πῆσαι, καὶ ἐξ ἀσωμάτου πάθους εἰς ἀσώματον ἡ τὴν ὅλην μεταβαλεῖν αὐτὰ. Εἶθ' οὕτως ἐπιτηδεύειν καὶ φύσιν ἐμπεποιθῆναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγκρίματα καὶ σώματα ἐλθεῖν πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φαύλην τῶν παθῶν, τὴν τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ. Καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὸν Σωτῆρα δεδεμιουργηκέναι φάσκουσι τὴν τε Ἀχαμῶθ ἐκτός πάθους γενομένην, καὶ συλλαβοῦσαν τῇ χαρᾷ τῶν ἐν αὐτῷ ἡ φῶτων τὴν θεωρίαν, τούτεστι τῶν ἀγγέλων τῶν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐγκυρήσασαν αὐτοὺς, κεκυηκέναι καρποῦς κατὰ τὴν εἰκόνα διδάσκουσι, κύημα πνευματικῶν καθ' ὁμοίωσιν γεγονότως ἡ τῶν δορυφόρων τοῦ Σωτῆρος exemplar setum nescio quem spiritalem parturit, expressus.

III. Τριῶν οὖν ἤδη τούτων ὑποκειμένων κατ' αὐτοὺς, τοῦ μὲν ἐκ τοῦ πάθους, ὃ ἦν ὕλη ἡ τοῦ δὲ ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς, ὃ ἦν τὸ ψυχικόν ἡ τοῦ δὲ ὁ ἀπεκίτης, τούτεστι τὸ πνευματικόν, οὕτως ἐτραπή ἐπὶ τὴν μὲρψωσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικόν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτῇ ἡ μορφῶσαι, ἐπειδὴ ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ ἡ τετραῖθαι δὲ ἐπὶ τὴν μὲρψωσιν τῆς γενομένης ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ψυχικῆς οὐσίας, πρὸ βαλεῖν τε τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθήματα. Καὶ

¹ Iren. ἐπεὶ ἐξέ. ² F. αὐτῆ. ³ Ir. δὲ ὁμοίως, pro ⁴ Iren. σὺν αὐτῷ. ⁵ Iren. γεγονός. ⁶ F. αὐτῆν. ⁷ Iren. δεόμενος. ⁸ F. χωρὶς συγγέαι. ⁹ Iren. ἐνσώματων.

πρώτον μεμορφωκέναι αὐτὴν ἐκ τῆς ψυχικῆς οὐσίας ἅ λέγουσι τὸν Πατέρα καὶ βασιλέα πάντων, τῶν τε δημοσίων αὐτῷ, τούτεστι τῶν ψυχικῶν, ἃ δὴ δεξιὰ καλοῦσι, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τῆς ὕλης, ἃ δὴ ἀριστερὰ καλοῦσι. Πάντα γὰρ τὰ κατ' αὐτὸν ἴφαικουσι μεμορφωκέναι, λεληθότως κινούμενον ὑπὸ τῆς Μητρὸς, ὅθεν καὶ Μητροπάτορα, καὶ Ἀπάτορα, καὶ Δημιουργὸν αὐτὸν, καὶ Πατέρα καλοῦσι· τῶν μὲν δεξιῶν πατέρα λέγοντες αὐτὸν, τούτεστι τῶν ψυχικῶν, τῶν δὲ ἀριστερῶν, τούτεστι τῶν ὑλικῶν, δημιουργὸν, συμπάντων δὲ βασιλέα. Τὴν γὰρ Ἐνθύμησιν ταύτην, βουλευθεῖσαν εἰς τιμὴν τῶν Αἰώνων τὰ πάντα ποιῆσαι, εἰκόνας λέγουσι πεποιηκέναι αὐτῶν, ἄλλον δὲ τὸν Σωτῆρα δι' αὐτῆς, καὶ αὐτὴν μὲν ἐν εἰκόνι τοῦ ἀοράτου Πατρὸς τετηρηκέναι μὴ γινωσκομένην ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦτον δὲ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, τῶν δὲ λοιπῶν Αἰώνων τοὺς ὑπὸ τούτων ἡγεγονότας ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους.

effugit, retinuisse, ut eam minime Conditor cognosceret; hunc vero ad unigenæ Filii: ad cæterorum Æonum similitudinem, factos ab iis **186** archangelos angelosque prodiisse.

Πατέρα οὖν καὶ Θεὸν λέγουσιν αὐτὸν γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὑλικῶν. Διακρίναντα γὰρ τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας, καὶ ἐξ ἀσωμάτων σωματοποιήσαντα, δεδημιουργηκέναι τὰ τε οὐράνια καὶ τὰ γῆινα, καὶ γεγονέναι ὑλικῶν καὶ ψυχικῶν, δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δημιουργὸν, κοῦφον καὶ βαρέων, ἀνωφερῶν καὶ κατωφερῶν. Ἐπτὰ γὰρ οὐρανοὺς κατασκευασκέναι, ὧν ἑπᾶν τὸν Δημιουργὸν εἶναι λέγουσι· καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτὸν, τὴν δὲ μητέρα τὴν Ἀχαμῶθ Ὀγδοάδα, ἀποσώζουσαν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀρχεγόνου, καὶ πρὸ τῆς τοῦ πληρώματος Ὀγδοάδος. Τοὺς δὲ ἑπτὰ οὐρανοὺς ὅτι οὐκ εἶναι νοητοῦς φασιν. Ἀγγέλους δὲ αὐτοὺς ὑποτίθενται, καὶ τὸν Δημιουργὸν δὲ καὶ αὐτὸν ἀγγελὸν Θεῷ ὁμοίον· ὡς καὶ τὸν παράδεισον ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα, τέταρτον ἀγγελὸν λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν, καὶ ἀπὸ τούτου τε εἰληγένοι· τὸν Ἀδάμ· διατετριφέντα ἐν αὐτῷ. Ταῦτα δὲ τὸν Δημιουργὸν φάσκουσιν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν ὠῆσθαι κατασκευάζειν, πεποιηκέναι δ' αὐτὰ τῆς Ἀχαμῶθ προβαλλούσης· οὐρανὸν πεποιηκέναι μὴ εἰδὸτα τὸν οὐρανὸν· καὶ ἀνθρωπὸν πεπλακέναι μὴ εἰδὸτα τὸν ἀνθρωπὸν· γῆν τε δεδειχέναι μὴ ἐπιστάμενον τὴν γῆν. Καὶ ἐπὶ πάντων οὕτως λέγουσιν ἠγνοηκέναι αὐτῶν τὰς Ἰδέας ὧν ἐποίει, καὶ αὐτὴν τὴν Μητέρα. Αὐτὸν δὲ μόνον ὠῆσθαι πάντα εἶναι. Αἰτίαν δ' αὐτῷ γεγονέναι τὴν Μητέρα τῆς οἰήσεως ταύτης φάσκουσι, τὴν οὕτω βουλευθεῖσαν παραγαγεῖν αὐτὸν, κερφαλήν μὲν καὶ ἀρχὴν τῆς ἰδίας οὐσίας, κύριον δὲ τῆς ὅλης πραγματείας. Ταύτην δὲ τὴν Μητέρα καὶ Ὀγδοάδα καλοῦσι, καὶ Σοφίαν, καὶ Γῆν, καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ Κύριον ἀρσενικῶς. Ἐχειν δὲ τὸν τῆς μεσότητος τόπον αὐτὴν, καὶ εἶναι ὑπεράνω μὲν τοῦ Δημιουργοῦ, ὑποκάτω δὲ, ἢ ἔξω τοῦ πληρώματος μέχρι συντελείας.

convertit, ad idque quæ a Salvatore tradita fuerant documenta transtulit. Ac primum narrant ex animata substantia formatum ab illa Patrem ac Regem omnium, tam eorum scilicet, quæ eadem cum ipso natura constant, hoc est animatorum, quæ illi dextra nuncupant, quam eorum quæ ex affectione ac materia confonuntur, quæ sinistra vocant. Nam universa, quæ post ipsum exstiterunt, ab eo dicunt efficta, cum a Matre tacite ad id esset impulsus: ac propterea Metropator, et Apator, et Conditor ac Parens appellatur. Dextrorum videlicet, id est anima præditorum, Parens; Sinistorum vero, hoc est concretorum cum Materia, Conditor; ac Rex demum universorum. Siquidem Enthymesin illam produnt, cum ad Æonum honorem et gloriam moliri omnia cuperet, certas eorum imagines edidisse, vel per ipsam potius id egisse Salvatorem, adeoque illam in effigie Patris qui oculorum visum

Quamobrem Patrem illum ac Deum omnium constituant, quæ extra pleroma collocantur, omniumque itidem anima vel materia præditorum. Ubi enim duas illas naturas inter sese confusas ac promiscuas segregavit, corporibusque carentes redegit in corpora; tum demum cælestia pariter ac terrena condidisse, ac materialium et animatorum, dextrorum ac sinistorum, levium ac gravium, eorum denique quæ sursum aut deorsum feruntur opificem existisse. Septenos quippe cælestes orbis fabricasse: supra quos Conditorem collocant; atque ob hanc causam Hebdomadem eum nominant: uti matrem Achamoth, Ogdoadem, quo primigeniæ ac primæ de pleromate Ogdoadis numerum observent. Orbis illos vero septem spirituales esse memorant, adeoque angelos, ut et Conditorem ipsum angelum Dei similem faciunt; ac paradysum quoque qui supra tertium cælum eminet, quartum vi quadam esse cælum definiunt, ab eoque nonnihil Adamum, cum apud ipsum degeret, accepisse. Cæterum omnia ista Conditorem putasse vi se propria ac sua perfecisse: cum interim Achamoth universa produceret, ille vero ita cælum moliretur, ut cælum omnino nesciret; ita hominem formaret, ut hominem ignoraret: ignarusque terræ demum, terram nihilominus efficeret; atque hoc pacto in omni rerum genere eorum quæ faceret Ideas, ipsamque adeo Matrem minime cognovisse; se vero unum complecti omnia persuasum habuisse. Cujus illi arrogantiæ causam a Matre præbendam fuisse, quæ hoc illum modo procreare voluerit, ut propriæ naturæ caput ac princeps, totiusque dominus operis exsisteret. Eandem insuper Matrem et Ogdoadem vocant, et Sapientiam, et Terram, et Hierusalem, et Spiritum sanctum, et masculino genere Dominum. Cui in media regione stationem attribuant, ut Conditore superiorem, sic infra, vel extra pleroma ad mundi finem usque constitutam.

¹ Iren. μετ' αὐτόν. ² F. τούτου. ³ γρ. τοὺς ἀρχεγόνους. ⁴ Iren. οὐρανοὺς εἶναι νοητοῦς. ⁵ F. αὐτόν.

XIX. Igitur quandoquidem naturam illam quæ a materia constat, triplici perturbatione contineri asserunt, metu, dolore ac mentis inopia; ex metu ac conversione animalia quæque componunt. Nam ex conversione Conditorum genitum ex metu reliquam omnem animalem substantiam existimant: cujusmodi sunt ratione carentium bestiarum, et ferarum atque hominum animæ. Propterea cum ad spiritualia quædam pernoscenda imbecillior foret, solum se esse Deum arbitratum, ac per prophetas edixisse: *Ego Deus, præter me nullus alius est*¹. Ex reliquo porro perturbationum genere, spiritualia nequitie procreata: indeque et diabolium exortum, quem moderatorem mundi faciunt, una cum dæmonis et angelis, cæteraque omni spiritali nequitie substantia. Verum Conditorum ipsum animalem Matris filium esse dicunt, moderatorem vero mundi quoddam opus Conditoris. Ac mundi sane rectorem quæ supra se sint, utpote nequitie spirituum, intelligere; Conditorum, quod animalis sit, ignorare defendunt. Quorum etiam Matrem supra cælum habitare medio quodam loco; Conditorum vero in ipso cælo, nimirum in hebdomade. Mundi rectorem denique in hoc inferiore mundo nostroque versari. Jam vero e stupore ac consilii inopia, tanquam ex ignobiliore, corporea, ut ante diximus, mundi elementa prodiisse. Ita ex attonitæ mentis statu terram: aquam e lacrymis quas metus excusserat, aerem ex doloris concreione, ignem denique omnibus ingeneratum, velut mortem atque exitium, perinde atque tribus perturbationibus insertam ignorantiam docent.

Ad hæc, absoluta mundi fabrica, luteum hominem a Conditore fictum, non ex sicca illa tamen humo, sed ex visum fugiente substantia, cum ex diffusa liquidaque materie parte sumpsisset, et in eum hominem animale alterum inspirasset. Huncque adeo ipsum illum esse, qui ad imaginem ac similitudinem sit expressus. Nam ad imaginem eum esse factum, qui materia constat, quique ita Dei similis sit, ut eandem cum ipso naturam minime sortiatur; animale vero ad similitudinem effictum; unde etiam vitæ spiritum ejus appellari substantiam, quæ ex spiritali quadam fluxione profecta sit. Postremo pelliceam illi tunicam, hoc est carnem illam quam cernimus, esse circumdatam. Quod vero ad Matris Achanoth fetum alium pertinet, quem ex angelorum Salvatoris comitum contemplatione peperit, estque spiritalis, atque ejusdem cum Matre nature, **188** etiam hunc ignotum fuisse Conditori putant, ac clam ipso nesciente in eundem demissum, ut per hunc in profectam ab eo animam corpusque, quod cum materia concretum est, satum, ab iisdemque velut utero gestatum atque auctum, ad id quod perfectum est recipiendum idoneum redderetur. Igitur admirabili quadam, aiunt, providentia factum

10. Ἐπεὶ οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ τριῶν παθῶν συστήναι λέγουσι, φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εἰληφέναι, ἐκ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τὸν Δημιουργὸν βούλονται τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν λοιπὴν πᾶσαν ψυχικὴν ὑπόστασιν, ὡς ψυχᾶς ἀλόγων ζώων, καὶ θηρίων, καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὸ γινώσκειν τινὰ πνευματικὰ, αὐτὸν νενομικῆναι μόνον εἶναι Θεὸν, καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηξέναι· Ἐγὼ Θεός, πλὴν ἐμοῦ οὐδεὶς. Ἐκ δὲ τῆς λοιπῆς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διδάσκουσι γινόμεναι· ὅθεν τὸν διάβολον τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ὃν καὶ κοσμοκράτορα καλοῦσιν, καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν τῆς πονηρίας ὑπόστασιν. Ἄλλὰ τὸν μὲν Δημιουργὸν υἱὸν τῆς Μητρὸς αὐτῶν λέγουσι· τὸν δὲ κοσμοκράτορα κτίσμα τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ τὸν μὲν κοσμοκράτορα γινώσκουσιν τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, ὅτι πνεῦμά ἐστι τῆς πονηρίας· τὸν δὲ Δημιουργὸν ἀγνοεῖν ἅτε ψυχικὰ ὑπάρχοντα. Οἰκεῖν δὲ τὴν μητέρα αὐτῶν εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον, τουτέστιν ἐν τῇ μεσότητι. Τὴν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον³ (80), τουτέστιν ἐν τῇ ἑβδομάδι· τὸν δὲ παντοκράτορα⁴ ἐν τῇ καὶ ἡμᾶς κόσμῳ. Ἐκ δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἀμυχανίας, ὡς ἐκ τοῦ ἀσημοτέρου τὰ σωματικὰ, καθὼς προείπαμεν, τοῦ κόσμου στοιχεῖα γινόμενα, τὴν μὲν κατὰ τῆς ἐκπλήξεως στάσιν, ὕδωρ δὲ κατὰ τὴν τοῦ φόβου (τῶν σακρῶν) κίνησιν, ἀέρα τε κατὰ τὴν λύπης πῆξιν. Τὸ δὲ πῦρ ἅπασιν αὐτοῖς ἐκπεφυκέναι θάνατον καὶ φθορὰν, ὡς καὶ τὴν ἀγνοίαν τοῖς τριῶν πάθεσιν ἐγκεκρῦφθαι διδάσκουσι.

Δημιουργήσαντα δὴ τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν χοῖκόν· οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ξηρᾶς γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας, ἀπὸ τοῦ κεχυμένου καὶ βευστοῦ τῆς ὕλης λαθόντα, καὶ εἰς τοῦτον ἐμφυσῆσαι τὸν ψυχικὸν διορίζοντα. Καὶ τοῦτον εἶναι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γενομένον κατ' εἰκόνα μὲν τὸν ὑλικὸν ὑπάρχειν, παραπλήρως μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ· καθ' ὁμοίωσιν δὲ τὸν ψυχικόν· ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰρησθαι, ἐκ πνευματικῆς ἀποβροχίας οὐσαν. Ὑστερον δὲ περιτεθεῖσθαι λέγουσιν αὐτῷ τὸν δερμάτινον χιτῶνα. Τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι λέγουσι. Τὸ δὲ κύημα τῆς Μητρὸς αὐτῆς τῆς Ἀγαμῶθ, ὃ κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλων ἀπεκύθησεν, ὁμοούσιον ὑπάρχον τῇ Μητρὶ πνευματικόν, καὶ αὐτὸν ἡγνοηκέναι τὸν Δημιουργὸν λέγουσι, καὶ ληληθῶτως κατατεθεῖσθαι εἰς αὐτὸν, μὴ εἰδότος αὐτοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψυχὴν σπαρῆν, καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦτο σῶμα κωφορηθῆν ἐν τούτοις καὶ αὐξηθῆν, ἕτοιμον γένηται εἰς ὑποδοχὴν τοῦ τελείου⁵. Ἐλαθεν οὖν, ὡς φασί, τὸν Δημιουργὸν ὃ συγκατασπαρεῖς τῷ ἐμφυσήματι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Σοφίας πνευματικῆς ἀνθρώπων ἄρρήτων προνοίᾳ⁶. Ὡς γὰρ τὴν μητέρα ἡγνοηκέναι,

¹ Isa. xlii, 9. ² Ir. ψυχικὸν υἱόν. ³ ἅτε ψυχικόν? ⁴ F. ἐπουράνιον. ⁵ Ir. κοσμοκράτορα. ⁶ F. γῆν μὲν, εἰ Iel. σακρῶν⁶ Ir. addit λόγου. ⁷ F. Ἀνθρωπος. ⁸ Ir. ἐν δυνάμει καὶ προνοίᾳ.

(8^c) Τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον. Corr. ἐπουράνιον.

οὕτω καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ Ἐκκλη-
 σταν εἶναι λέγουσιν, ἀντίτυπον τῆς ἄνω Ἐκκλησίας.
 Καὶ τότε εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἀξιούσιν ¹, ὥστε ἔχειν
 αὐτοὺς τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ δὲ
 σῶμα ἀπὸ τοῦ χοῦ, καὶ τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης,
 τὸν δὲ πνευματικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς μητρὸς τῆς
 Ἀχαμῶθ.

K'. Τριῶν οὖν ὄντων, τὸ μὲν ὕλικόν, ὃ καὶ ἀρι-
 στερόν καλοῦσι, κατὰ ἀνάγκην ἀπόλλυσθαι λέγουσιν,
 ἅτε μηδεμίαν ἐπιδειξασθαι ² πνοὴν ἀφθαρσίας δυ-
 νάμενον· τὸ δὲ ψυχικόν, ὃ καὶ δεξιὸν προσαγορεύ-
 οῦσιν, ἅτε μέσον ὄν τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ ὕλικου,
 ἐκείσε χιρεῖν, ὅπου ἂν καὶ τὴν πρόσκλισιν ποιήση-
 ται· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐκπεπέμφθαι, ὅπως ἐνθάδε
 τῷ ψυχικῷ συζυγὲν μορφωθῆ, συμπαυθευθὲν αὐτῷ
 ἐν τῇ ἀναστροφῇ. Καὶ τοῦτ' εἶναι λέγουσι τὸ ἅλας,
 καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ἔδει γὰρ τῶν ψυχικῶν ³,
 καὶ αἰσθητῶν παιδευμάτων. Δι' ὧν καὶ κόσμον κατε-
 σκευάσθαι λέγουσι, καὶ τὸν Σωτῆρα δὲ ἐπὶ τοῦτο
 παραγεγονέναι τὸ ψυχικόν, ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιόν
 ἐστίν, ὅπως αὐτὸ σώσῃ. Ἄν γὰρ ἡμελλε σώζειν, τὰς
 ἀπαρχὰς αὐτῶν εἰληφέναι φάσκουσιν, ἀπὸ μὲν τῆς
 Ἀχαμῶθ τὸ πνευματικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ Δημιουργοῦ
 ἐνδεύσθαι τὸν ψυχικὸν Χριστόν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονο-
 μίας, περιτεθεῖσθαι σῶμα ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατε-
 σκευασμένον δὲ ἀρρήτων τέχνῃ, πρὸς τὸ καὶ ἀόρα-
 τον, καὶ ἀψηλάφητον ⁴, καὶ παθητὸν γεγενῆσθαι.
 Καὶ ὕλικόν δὲ οὐδ' ὅτι οὖν εἰληφέναι λέγουσιν αὐτόν·
 μὴ γὰρ εἶναι τὴν ὕλην δεκτικὴν σωτηρίας. Τὴν δὲ
 συντέλειαν ἔσεσθαι, ὅταν μορφωθῆ καὶ τελειωθῆ
 γινώσκει πᾶν τὸ πνευματικόν, τουτέστιν οἱ πνευματι-
 κοὶ ἄνθρωποι, οἱ τὴν τελείαν γινώσκοντες ἐχόντες περὶ
 θεοῦ καὶ τῆς Ἀχαμῶθ. Μεμνημένους δὲ μυστήρια
 εἶναι τούτους ⁵ ὑποτίθενται. Ἐπαιδεύθησαν γὰρ τὰ
 ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δι' ἔργων καὶ πί-
 στεως ψιλῆς βεβαιούμενοι, καὶ μὴ τὴν τελείαν γινώ-
 σκοντες. Εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας
 ἡμῶν λέγουσι· διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν
 ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαίνονται· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον
 σωθῆναι· αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως, ἀλλὰ διὰ τὸ
 φύσει πνευματικοὺς εἶναι, πάντη τε καὶ πάντως σω-
 θῆσεσθαι δογματίζουσιν. Ὡς γὰρ τὸ χοικὸν ἀδύνατον
 σωτηρίας μετασχεῖν· οὐ γὰρ εἶναι λέγουσιν αὐτοὶ
 δεκτικὸν αὐτῆς· οὕτως ἅλιν τὸ πνευματικὸν θέλου-
 σιν οἱ αὐτοὶ ⁶ εἶναι ἀδύνατον φθορᾶν καταδέξασθαι,
 κἂν ὅποιαις συγκαταγένηνται πράξεσιν. Ὅν γὰρ
 τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει
 τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάττει,
 τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου τὸν
 χρυσόν· οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν ἐν ποίαις
 ὑλ:καῖς πράξεσι καταγένηνται, μηδὲν αὐτοὺς παρα-
 βλέπτεσθαι, μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπό-
 στασιν.

timentum capere, neque spiritalem substantiam posse perdere.

A est, spiritualis ut homo Conditorum lateret, cum una
 per ejus afflatum a Sapientia consereretur. Ut enim
 ignota illi Mater fuit, sic etiam fetus illius, quam
 Ecclesiam vocant, Ecclesie alterius ac celestis
 imaginem expressam. Atque hunc ipsum hominem
 illum esse censent qui in ipsis existat : adeo ut
 animam Conditori, corpus humo, carnem materiae,
 spiritalem hominem Matri Achamoth acceptum re-
 ferant.

XX. Ex iis tribus, quod materia constat, sinis-
 trumque vocatur perire necessario prædicant, ut-
 pote quod ne minimum quidem immortalitatis af-
 flatum possit recipere ; animale vero, sive dextrum,
 quod medium inter spiritale ac materia præditum
 interjacet, illuc quo suapte nutu propenderit pro-
 fisci. Quod autem spiritale sit idcirco mitti, ut
 hic cum animali copulatum, cum eoque in vivendi
 ratione pariter eruditum fugi formarique possit.
 Atque hunc demum salem illum, ac mundi lucem
 esse dicunt : de quibus Evangelia loquuntur ¹,
 etenim animale externa sensuum disciplina opus
 habuit. Quam ob causam et mundum fabricatum
 esse contendunt : atque ad animale istud, quando-
 quidem libertate præditum est, quo ei salutem af-
 ferret, Salvatorem esse delapsam. Nam eorum quæ
 servare decreverat, omnium in sese serunt illum
 habuisse primitias : puta ab Achamoth spiritum ;
 animalem a Conditore Christum : ac functionis suæ
 administrandæ gratia corpus animali natura con-
 stans induisse, et quidem incredibili quadam arte
 sic elaboratum, ut videri, contractari patique pos-
 set. Quare nihil eidem cum materia fuisse com-
 mune : quippe cum materia consequendæ saluti
 nequaquam idonea sit. Præterea tum rerum omnium
 finem atque exitum fore, cum quidquid spiritale
 est, id est spiritales homines, qui perfectam de Deo
 scientiam habent, et ab Achamoth mysteriis initiati
 sunt. Cujusmodi se esse ipsos asserunt. **189** E-
 tenim animales homines animali quadam disciplina
 institutos esse, qui quidem operibus ac simplici fide
 stabiliuntur, neque perfectam scientiam adepti
 sunt. Ejusmodi nos esse, qui in Ecclesie grege nu-
 meramur ; ideoque recte factis opus esse nobis
 prædicant, neque aliter posse nos salutem obtinere ;
 se vero non ullius actionis beneficio, sed quod na-
 tura spiritales sint, omnino salutis compotes fore
 confidunt. Nam uti, quod terrenum est, servari
 nullo modo potest, neque natura ad id idoneum
 est ; sic contra quod est spiritale, cujusmodi se esse
 volunt, utcunque sese gesserit, corrumpi nequaquam
 posse. At quemadmodum aurum in cœnum abje-
 ctum pulchritudinem non amittit, sed citra ullam
 decoris injuriam naturam retinet ; ita semetipsos
 asserunt, tametsi quibusvis in actionibus, adeoque
 concretis cum materia, versentur, nullum ex eo de-

¹ Iren. καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον. ² Iren. ἐπιδείξασθαι. ³ Iren. τῷ ψυχικῷ, et mox. διὸ.
 Iren. ὄρατόν, ψηλάφητόν. ⁴ Iren. ὑπὸ τῆς Ἀχαμ. μεμνη. τὰ μυσ. ἑαυτοὺς δὲ τοῦτ. ⁵ Iren. ὃ θέ-
 λουσιν αὐτοί. ⁶ Matt. : v. 13.

XXI. Quocirca qui inter illos perfectissimi censentur, illicita omnia, legibusque vetita licenter perpetrant, de quibus Litteræ sacræ testantur; qui ejusmodi committant, ab hæreditate regni cœlestis excidere¹. Igitur et quæ idolis immolata sunt nullo discrimine comedunt, nihilque ex ea re contagionis ad sese derivari putant; et ad omnia gentilium festa, quæ ad idolorum cultum instituta sunt, primi omnium accurrunt: ut neque ab eorum, qui cum bestiis depugnant, aut gladiatorum sædis illis, ac Deo pariter atque hominibus execrandis parricidiique plenis spectaculis quidam illorum abstineant. Alii dum in voluptatibus corporis ac libidinibus assidue volutantur, carnalia se carnalibus, ac spiritalibus spiritalia reddere, profitentur. Quamobrem nonnulli clam stupra cum mulierculis disciplina hujus sæe alumni exercent, id quod pleræque olim ab illis deceptæ, ac postremo ad Ecclesiam Dei reversæ inter alios errores persæpe confessæ sunt. Sunt et qui pudore omni posito, quascunque mulieres adanarint, palam a viris abductas pro legitimis uxoribus habent. Sed alii, qui se principio sororum illas **190** loco honestius habere simulaverant paulatim detecti sunt, ac prægnans denique soror ex contubernio fratris inventa. Dici non potest quam impia ac detestanda alia flagitia committant; quæ dum faciunt, nos scilicet, qui præ Dei timore ne cogitatione vel sermone quidem scelus ullum admittere studemus, tanquam idiotas atque imperitos derident, se vero mirifice prædicant, ac perfectos homines, electamque stirpem nominant. Nos enim velut mutuo gratiam ad usum accipere, eaque propterea spoliandos affirmant; sibi velut peculiarrem accidisse possessionem, quæ de cœlesti conjugio, quod neque verbis exprimi, neque nominari potest, una in sedescenderit; ideo novam etiam ad

Interesse igitur sua plurimum, ut quacunque ratione possunt conjugii mysterium illud exerceant, idque ipsum stolidis hominibus his fere verbis persuadent. Quicunque cum in mundo esset mulierem non amaverit, ut eam ad amorem suum pelliceret, a veritate alienus est, nec ad eam perveniet. Sed quisquis ortus e mundo muliebri non est amore corruptus, ne ipse quidem ad veritatem perveniet, quod non mulieris cupiditate flagraverit. Nos itaque quos animales nominant, esseque de mundo statuunt, temperantia, et honestis actionibus indigere, quibus mediocrem ad regionem efferamur, cum ipsimet, utpote spirituales ac perfecti, nihil horum requirant. Non enim actionem ad pleroma provehere, sed semen ipsum, quod illinc tenerum ac velut infans demissum, hic apud nos absolutum redditur. Atque ubi semen omne perfectum fuerit, tum ipsorum Matrem Achamoth ex media illa sede transferri, et intra pleroma recipi oportere: nec non et sponsum suum recuperare, Salvatorem illum, quia ab universis in lucem est editus: ut Salvatoris, et Sapientiæ Achamoth conjugium instituat. Id-

A **ΚΑ'**. Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς αὐτῶν τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν, περὶ ὧν αἱ **Γραφαὶ** διαβεβαιοῦνται, τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ βασιλεῖαν Θεοῦ μὴ κληρονομήσειν. Καὶ γὰρ εἰδωλόθουτα διαφθόριος ἔσθιουσιν, μὴδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγούμενοι· καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἐροτάσιμον τῶν ἐθνῶν τέρψιν εἰς τιμὴν τῶν εἰδῶλων γινομένην πρῶτοι συνίασιν, ὡς **μηδὲ τῆς** παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμιστημένης τῆς τῶν θηριομάχων καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου θέας ἀπέχεσθαι ἐνίοις αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς κατακόρως δουλεύοντες τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικῶς, καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικῶς ἀποδίδοσθαι λέγουσι. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκαλίας ὑπ' αὐτῶν τὴν διδαχὴν ταύτην γυναῖκας διαφθείρουσιν, ὡς πολλάκις ὑπ' ἐνίων αὐτῶν ἐξαπατηθεῖσαι, ἔπειτα **B** ἐπιστρέψασαι γυναῖκας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ σὺν τῇ λοιπῇ πλάνῃ, καὶ τοῦτο ἐξωμολογήσαντο. Οἱ δὲ καὶ κατὰ τὸ φανερὸν ἀπερυθρίαταντες ὧν ἂν ἐρασθῶσι γυναικῶν, ταύτας ἀπ' ἀνδρῶν ἀποσπάσαντες, ἰδίας γαμετὰς ἤγησαντο. Ἄλλοι δὲ αὖ πάλιν, σεμνῶς κατ' ἀρχὰς ὡς μετὰ ἀδελφῶν προσποιοῦμενοι συνοικεῖν, προϊόντος τοῦ χρόνου φλέγηθησαν, ἐγκύμονος τῆς ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ γεννηθείσης. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μυστὰ καὶ ἄθεα πράσσοντες, ἡμῶν μὲν διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ φυλασσομένων καὶ μέχρις ἐνορίας καὶ λόγου ἀμαρτίαν κατατρέχουσιν, ὡς ἰδιωτῶν, καὶ μὴδὲν ἐπισταμένους, ἑαυτοὺς δὲ ὑπερ-**C** υψούσιν, τελείους ἀποκαλοῦντες, καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. Ἡμᾶς μὲν γὰρ ἐν χρῆσει τὴν χάριν λαμβάνειν λέγουσι· διὸ καὶ ἀφαιρεθῆσεσθαι αὐτῆς· αὐτοὺς δὲ ἰδιόκτητον ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀνονομάστου συζυγίας συγκατεκληλυτοῖαν ἔχειν τὴν χάριν· καὶ διὰ τοῦτο προστεθῆσεσθαι αὐτοῖς.

ΕΑΙΝ quam habent accessionem futuram.

Διὸ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου δεῖν αὐτοὺς αἰεὶ τὸ τῆς συζυγίας μελετᾶν μυστήριον· καὶ τοῦτο πεῖθουσι τοὺς ἀνοήτους αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· Ὅς ἂν ἐν κόσμῳ γενόμενος γυναῖκα οὐκ ἐφίλησεν, ὥστε αὐτὴν κρατηθῆναι, οὐκ ἔστιν ἐξ ἀληθείας, καὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν. Ὁ δὲ ἀπὸ κόσμου γενόμενος, μὴ κρατηθεὶς γυναικί, οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν, διὰ τὸ μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ κρατηθῆναι γυναικὸς. Διὰ τοῦτο οὖν ἡμᾶς καλοὺς ψυχικοὺς ἕνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσι, καὶ ἀναγκαίαν ἡμῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν, ἵνα δι' αὐτῆς ἐλωμεν εἰς τὸν τῆς μεσότητος τόπον, αὐτοῖς δὲ πνευματικῶς τε καὶ τελείοις καλουμένοις μηδαμῶς. Οὐ γὰρ πρᾶξις εἰς πληρωμα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τὸ ἐκείθεν νήπιον ἐκπεμπόμενον, ἐνθάδε τελειούμενον. Ὅταν δὲ πᾶν τὸ σπέρμα τελειωθῇ, τὴν μὲν Ἀχαμῶθ τὴν Μητέρα αὐτῶν μεταθῆναι τοῦ τῆς μεσότητος τόπου λέγουσι, καὶ ἐντὸς πληρώματος εἰσελεῖν, καὶ ἀπολαβεῖν τὸν νομφίον αὐτῆς τὸν Σωτήρα, τὸν ἐκ πάντων γεγονότα· ἵνα συζυγία γένηται τοῦ Σωτήρος καὶ τῆς Σοφίας τῆς Ἀχαμῶθ. Καὶ τοῦτο εἶναι νομφίον καὶ νόμφην, νομφῶνα δὲ τὸ πᾶν πληρωμα. Τοὺς δὲ πνευματικῶς,

¹ Rom. 1, 32. ² Iren. ἀδιαφθόριος. ³ γρ. ἀπὸ κόσμου ὧν. ⁴ Iren. ἡμῖν οὗς ψυχ

ἀποδουσαμένους τὰς ψυχὰς καὶ πνεύματα νοερά γενομένους, ἀκρατήτως καὶ ἀοράτως ἐντὸς πληρώματος εἰσελθόντας, νόμφας ἀποδοθῆσθαι τοῖς περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλοις. Τὸν δὲ Δημιουργὸν μεταβῆναι καὶ αὐτὸν εἰς τὸν τῆς Μητρὸς Σοφίας τόπον, τουτέστιν ἐν τῇ μεσότητι. Τὰς τε τῶν δικαίων ψυχὰς ἀναπαύεσθαι καὶ αὐτὰς ἐν τῷ τῆς μεσότητος τόπῳ· μὴδὲν γὰρ ψυχικὸν ἐντὸς πληρώματος χωρεῖν.

quæ adeo sacris in Litteris sponsum ac sponsam significare, thalamumque pleroma ipsum esse. At spirituales homines, postquam animas exuerint, et ad spirituum, purarumque mentium conditionem evaserint, ac nullo detinente, nec aspectabiles in pleroma penetraverint Salvatoris comitibus angelis collocari. Quod ad Conditozem spectat, eum quoque Sapientiae Matris in locum successurum, merituras esse, quod ad pleroma nihil animale perveniat.

ΚΒ΄. Τούτων δὲ γενομένων οὕτως, τὸ ἐμφωλεῦον τῷ κόσμῳ πῦρ, ἐκλάμψαν καὶ ἐξαφθὲν, καὶ κατεργασάμενον πᾶσαν ὕλην, συναναλωθῆσθαι αὐτῇ, καὶ εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι χωρήσειν διδάσκουσι. Τὸν δὲ Δημιουργὸν τούτων ἐγνωκέναι ἀποφαίνονται πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας. Εἰσι δὲ οἱ λέγοντες προβαλέσθαι αὐτὸν καὶ Χριστὸν υἱὸν ἴδιον, ἀλλὰ (καὶ) ψυχικόν. Περὶ τοῦτου διὰ τῶν ἱ προφητῶν λελαληκέναι εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, καθάπερ ὕδωρ διὰ σωλήνος ὀδεύει, καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος κατελθεῖν ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος ἐκ πάντων Σωτῆρα ἐν εἴδει περιστερᾶς. Γεγονέναι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ αὐτὸ τῆς Ἀχαμῶθ σπέρμα πνευματικόν. Τὸν οὖν Κύριον ἡμῶν ἐκ τεσσάρων τούτων σύνθετον γεγονέναι φάσκουσιν, ἀποσώζοντα τὸν τύπον τῆς ἀρχηγόνου καὶ πρώτης τετρακτύος, ἐκ τε τοῦ πνευματικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τῆς Ἀχαμῶθ, καὶ ἐκ τοῦ ψυχικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἐκ τῆς οἰκονομίας, ὃ ἦν κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ τέχνῃ, καὶ ἐκ τοῦ Σωτῆρος, ὃ ἦν κατελθοῦσα εἰς αὐτὸν περιστερᾶ. Καὶ τοῦτο ἢ μὲν ἀπαθῆ διαμεμενηκέναι· οὐ γὰρ ἐνεδέετο παθεῖν αὐτὸν ἀκράτητον καὶ ἀόρατον ὑπάρχοντα. Καὶ διὰ τοῦτο ἦρθαι προσαγομένου αὐτοῦ τῷ Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸν κατατεθὲν Πνεῦμα Χριστοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀπὸ τῆς Μητρὸς σπέρμα πεπονηθέναι λέγουσιν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ πνευματικόν, καὶ αὐτῷ τῷ Δημιουργῷ. Ἐπαθε δὲ λοιπὸν κατ' αὐτοῦς ὁ ψυχικὸς Χριστὸς, καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένος μυστηριωδῶς, ἵ' ἐπιδέλξη αὐτοῦ ἢ ἡ Μητὴρ τὸν τύπον τοῦ ἀνω Χριστοῦ, ἐκεῖνου τοῦ ἐπεκταθέντος τῷ Σταυρῷ, καὶ μορφώσαντος τὴν Ἀχαμῶθ μόρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν· πάντα γὰρ ταῦτα τύπους ἐκεῖνων εἶναι λέγουσι. Τὰς δὲ ἐσχηκίας τὸ σπέρμα τῆς Ἀχαμῶθ ψυχὰς ἀμείνους λέγουσι γεγονέναι· τῶν λοιπῶν διὰ καὶ πλείον τῶν ἄλλων ἡγαπηθῆναι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μὴ εἰδότες τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ λογιζομένου εἶναι τοιαύτας.

Διὰ καὶ εἰς προφήτας, φασίν, ἔτασσαν αὐτούς, καὶ εἰρεῖς, καὶ βασιλεῖς· καὶ πολλὰ ὑπὸ τοῦ σπέρματος τούτου εἰρῆσθαι διὰ τῶν προφητῶν ἐξηγοῦνται, ἅτε ὑψηλοτέρας φύσεως ὑπαρχούσας. Πολλὰ δὲ καὶ τὴν Μητέρα περὶ τῶν ἀνωτέρω εἰρηκέναι λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτου καὶ τῶν ὑπὸ τοῦτου γενομένων ψυχῶν. Καὶ λοιπὸν τέμνουσι τὰς προφητείας, τὸ μὲν τι ἀπὸ τῆς Μητρὸς εἰρῆσθαι θέλοντες, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ σπέρ-

XXII. His peractis, ignem illum, qui in mundi latebris delitescit, erupturum ac conflagraturum esse, donec omni consumpta materia, cum eadem et ipse consumptus, atque in nihilum deductus fuerit. Quorum omnium nihil ante Salvatoris adventum Conditori fuisse cogitum. Nec desunt, quibus placeat, etiam ab illo peculiarem filium Christum, sed animale, productum, de quo per prophetas locutus sit. Hunc illum esse qui sic tanquam aqua per fistulas, ita per Mariam transierit; in eumque postea, cum baptizaretur, sub columbæ descendisse specie alterum illum de pleromate Salvatorem ex omnibus conflatum: imo etiam et eidem Achamothis spiritale semen insitum fuisse. Unde quatuor ex illis compositum esse Dominum asseverant, ut primariæ illius ac primigeniæ Tetradis similitudinem exprimeret: nimirum e spiritali, quod ab Achamothē derivatum est, ex animali, quod a Conditore, ex incarnatione, quod inexplicabili quodam est artificio contextum: ac demum e Salvatore, hoc est columba illa de cælo delapsa. Atque hunc quidem patibilem nunquam fuisse, quoniam pati omnino nequeat, quod neque contineri, neque oculis usurpari possit. Proindeque cum ad Pilatum perductus est, demissum in eum Christi Spiritum evolasse. Sed neque maternum illum semen quidquam esse peressum: quod nihilo magis patibile sit, utpote spiritale, nec vel ipsi Conditori quidem aspectabile. Restat igitur ut illorum opinione animalis ille Christus sit passus, itidemque et alter qui ex incarnatione conflatu est. Quod non sine mysterio perfectum est, ut summi illius Christi per eum Mater imaginem exhiberet, qui in Cruce distentus Achamothem substantiæ informatione perpolivit: hæc enim omnia superiorum illorum figuram continere. Quæ vero animæ Achamothis semine sint aspersæ, eas cæteris esse meliores, atque impensius a Conditore diligī: qui ejus tamen rei causam non intelligens ex sese illas ejusmodi esse putet.

Quamobrem prophetas ex iis, vel sacerdotes, **192** vel reges instituit; ac pleraque a prophetis pronuntiata de isto semine interpretantur, quasi illorum animæ naturæ cujusdam sublimioris existerint. Quin etiam de cælestibus multa disputasse Matrem, deque animis quos vel ille, vel qui ab illo oriundi sunt produxerunt. Unde et prophetarum vaticinia ita partiuntur, quædam ut effata Matris

¹ F. τοῦτου δέ. ² F. τοῦτον. ³ Iren. δι' αὐτοῦ. ⁴ Cor. ὑπέρ. ⁵ Iren. ὑπάρχοντος

esse velint, alia ab semine, alia a Conditore profecta. Ipsum etiam Jesum partim a Salvatore tradita, partim a Matre; partim denique a Conditore dixisse, id quod in sequentibus ostendemus. Conditorum vero eorum quæ supra se erant ignarum, iis sane quæ commemoravimus fuisse commotum, sed eadem contempsisse nihilominus, et alias aliam esse causam, existimasse, sive prophetico afflatu præditum Spiritum, quod proprio quodam motu cietur; sive hominem, sive deteriorum complexionem. In eaque tandiu ignoratione versatum, quoad Dominus advenerit. Simul enim ac Salvator accessit, ab eo cuncta didicisse putant, et ad eum libenter cum omnibus suis copiis transisse; eumque illum esse centurionem, qui in Evangelio ita Salvatore alloquitur: Nam et ego in mea potestate habeo milites, et servos, et quodcumque imperavero perficiunt¹. Addunt mundi illum procurationem ad idoneum usque tempus præfuturum, præsertim ob Ecclesiæ administrationem, ejusque præmii cognitionem, quod eidem est constitutum, nimirum ut ad Matris sedem evehatur.

XXIII. Hominum porro tria genera statuuntur, spiritale, terrenum, animale, quæ in Caino, Abele ac Setho cernuntur. A quibus totidem naturæ non jam in singulis, sed per genera propagatæ sunt. Ex iis terrenum corruptione dissolvi; animale vero, si se potioribus dederit, mediocri in regione conquiescere, sin deteriora eligat, ad similia transferri. Spiritalia denique quæ quidem Achamoth conseverit, ex illo tempore in hodiernum usque piarum animarum disciplinæ commissa et educata, quod adhuc infantia missa sint; postea ubi perfectionem adeptæ fuerint, Salvatoris angelis matrimonio collocari, cum interim animæ **193** ipsæ cum Conditore necessario medio in loco sese contineant. Præterea animas iterum hoc modo dividunt. Quasdam enim natura bonas, alias natura malas esse. Bonas ejusmodi esse, quæ ad excipiendum semen idoneæ sint: quod malæ nullo modo possunt percipere.

XXIV. Hæc est illorum doctrina, quam neque prophetæ prædicarunt, neque Dominus tradidit, nec apostoli reliquerunt. Qua quidem minime scripta ex auditione sic arrepta, ut quod in proverbio est, *Funem ex arena texere* conentur; plus se cæteris de universorum natura scire gloriantur. Ad ea vero quæ diximus comprobanda, quædam e sacris Litteris accommodant: cujusmodi sunt usurpatæ a Domino parabolæ, aut prophetiæ sententiæ, aut apostolorum verba, ne confictæ ab iis fabulæ prorsus testimonio carere videantur. Quanquam divinorum oraculorum ordinem seriemque conturbant, ac quoad in ipsis situm est, veritatis, ut ita dicam, membra dissolvunt. Nam in alienum locum translata ac commutata pleraque, et alia ex aliis facta

Α ματος, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. Ἄλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡσαύτως, τὸ μὲν τι ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκέναι, τὸ δὲ τι ἀπὸ τῆς Μητρὸς, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καθὼς ἐπιδειξόμεν προτόντος ἡμῖν τοῦ λόγου. Τὸν δὲ Δημιουργὸν, ἅτε ἀγνωστοῦντα τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, κινεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καταπεφρονηκέναι δὲ αὐτῶν ἄλλοτε ἄλλην αἰτίαν νομίσαντα, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ προφητεῦον ἔχον, καὶ αὐτὸ ἰδίαν τινὰ κίνησιν, ἢ τὸν ἀνθρώπον, ἢ τὴν προσπλοκὴν τῶν χειρῶν². Καὶ οὕτως ἀγνωστοῦντα διατετελεκέναι ἄκρι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν αὐτὸν παρ' αὐτοῦ πάντα λέγουσι, καὶ δοκνον αὐτῷ προσχωρήσαντα μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἑκατόνταρχον, λέγοντα τῷ Σωτῆρι· Καὶ γὰρ ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἑμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ ἂν ἐὰν προστάξω ποιῶσι. Τελέσειν δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν μέχρι τοῦ δέοντος καιροῦ, μάλιστα δὲ διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἐτοιμασθέντος αὐτῷ ἐπάθλου, ὅτι εἰς τὸν τῆς Μητρὸς τόπον χωρήσει.

ΚΓ'. Ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑφίστανται, πνευματικὸν, χοϊκὸν, ψυχικὸν, καθὼς ἐγένοντο Κεῖν, Ἄβελ, Σὴθ³ καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις⁴, οὐκέτι καθ' ἐν, ἀλλὰ κατὰ γένος. Καὶ τὸ μὲν χοϊκὸν εἰς φθορὰν χωρεῖν, καὶ τὸ ψυχικὸν, ἐὰν τὰ βελτίονα ἔληται, ἐν τῷ τῆς μεσότητος τόπῳ ἀναπαύεσθαι· ἐὰν δὲ τὰ χεῖρω, χωρήσειν καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὅμοια. Τὰ δὲ πνευματικὰ, ἂν κατασπερῆ ἢ Ἀχαμῶθ, ἔκτοτε ἕως τοῦ νῦν δικαίαις ψυχαῖς παιδευθέντα ἐνθάδε καὶ ἐκτραφέντα, διὰ τὸ νῆπια ἐκπεπέμφθαι, ὑστερον τελειότητος ἀξιωθέντα, νόμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐν μεσότητι κατ' ἀνάγκην (ἐν μεσότητι) μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἀναπαυσαμένων εἰς τὸ παντελές. Καὶ αὐτὰς μὲν τὰς ψυχικὰς⁵ πάλιν ὑπομερίζοντες λέγουσιν ἂς μὲν φύσει ἀγαθὰς, ἂς δὲ φύσει πονηράς· καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταῦτας εἶναι, τὰς δεκτικὰς τοῦ σπέρματος γινομένας· τὰς δὲ φύσει πονηράς μηδέποτε ἂν ἐπιδέξασθαι ἐκείνο τὸ σπέρμα.

ΚΔ'. Τοιαύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν οὐσης, ἦν οὕτε προφῆται ἐκφρουξάν, οὔτε ὁ Κύριος ἐεῖδαξεν, οὔτε ἀπόστολοι παρέδωκαν, ἦν περὶ τῶν ὄλων ἀρχοῦσι πλεῖον τῶν ἄλλων ἐγνωκέναι, ἐξ ἀγράφων ἀναγινώσκοντες, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, Ἐξ ἄμμου σχοιρία πλέκειν ἐπιτηθεύοντες, ἀξιοπίστως προσαρμόζειν πειρῶνται τοῖς εἰρημένοις, ἦτοι παραβολὰς Κυριακάς, ἢ ῥήσεις προφητικὰς, ἢ λόγους ἀποστολικούς, ἵνα τὸ πλάσμα αὐτῶν μὴ ἀμάτρυρον εἶναι δοκῆ, τὴν μὲν τάξιν καὶ τὸν εἰρμὸν τῶν Γραφῶν ὑπερβαίνοντες, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆς ἀληθείας. Μεταφέρουσι δὲ καὶ μεταπλάττουσι, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου ποιοῦντες ἐξαπατῶσι πολλοὺς τῆ τῶν ἐφαρμοζομένων Κυριακῶν λογίων κακοσυνθέτω σοφίᾳ. Ὅνπερ τοῦτον εἰ τις βασιλεύει

¹ Matth. viii, 9. ² Iren. χειρῶν. ³ Iren. ἵνα ἐπιδείξωσι καὶ. ⁴ Iren. ψυχὰς.

εἰκόνας καλῆς κατεσκευασμένης ἐκ ψηφίδων ἐπισήμων ὑπὸ σοφοῦ τεχνίτου, λύσας τὴν ὑποκειμένην τοῦ ἀνθρώπου ἰδέαν, μετενέγκη τὰς ψηφίδας ἐκεῖνας καὶ μεθαρμότοι καὶ ποιήσῃ μορφήν κυνὸς ἢ ἀλώπεκος, καὶ ταύτην φαύλως κατεσκευασμένην, ἔπειτα διορίζοιτο, καὶ λέγοι ταύτην εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως ἐκεῖνην εἰκόνα τὴν καλὴν, ἣν ὁ σοφὸς τεχνίτης κατασκεύασε, δεικνύς τὰς ψηφίδας τὰς καλῶς ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τοῦ πρώτου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα συνθεθείσας, καλῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ὑστέρου εἰς κυνὸς μορφήν μετενεχθείσας, καὶ διὰ τῆς τῶν ψηφίδων φαντασίας μεθοδεύει τοὺς ἀπειροτέρους, ταῦς κατάληψιν βασιλικῆς μορφῆς οὐκ ἔχοντας, καὶ πείθοι, ἵτι αὐτὴ ἡ σαπρὰ τῆς ἀλώπεκος ἰδέα ἐκεῖνη ἐστὶν ἡ καλὴ τοῦ βασιλέως εἰκὼν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ ἄλλοι γραῶν μύθους συγκαττύσαντες, ἔπειτα ῥήματα καὶ λέξεις καὶ παραβολὰς ὅθεν καὶ πόθαν ἀποσπῶντες, ἐφαρμόζουσιν βούλονται τοῖς μύθοις αὐτῶν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσα μὲν ἐν τοῖς τοῦ Πληρώματος ἐφαρμόζουσιν, εἰρήκαμεν.

ΚΕ'. Ὅσα δὲ καὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος αὐτῶν προσοικεῖον πειρῶνται ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐστὶ τοιαῦτα. Τὸν Κύριον ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ κόσμου χρόνοις διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πάθος λέγουσιν, ἵν' ἐπιδείξῃ τὸ περὶ τὸν ἔσχατον τῶν Αἰῶνων γεγονός πάθος, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τέλους ἐμφήνη τὸ τέλος τῆς περὶ τοὺς Αἰῶνας πραγματείας. Τὴν δὲ δωδεκατῆ παρθένον ἐκεῖνην τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα, ἣν ἐπιστάς ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἤγειρε, τύπον εἶναι διηγούμεται τῆς Ἀχamoῦθ, ἣν ἐπεκταθεὶς ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐμόρφωσε, καὶ εἰς αἴσθησιν ἤγαγε τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός. Ὅτι δὲ αὐτῇ ἐπέφανεν ὁ Σωτὴρ ἐκτὸς οὐσῆς τοῦ Πληρώματος ἐν ἐκτρώματος μοίρα, τὸν Παῦλον λέγουσιν εἰρηκέναι ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· Ἐσχατοῦ δὲ πάντων ὡσπερ ἐν τῷ ἐκτρώματι ἔφθη κάμολ. Τὴν τε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σωτήρος παρουσίαν πρὸς τὴν Ἀχamoῦθ ὁμοίως πεφανερῶναι αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ εἰπόντα· Δεῖ τὴν γυναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους. Καὶ ὅτι, ἤκοντος τοῦ Σωτήρος πρὸς αὐτήν, δι' αἰδῶ κάλυμμα ἐπέθετο ἡ Ἀχamoῦθ, Μυστέρα πεποικέναι φανερόν, κάλυμμα ὄντων ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ τὰ πάθη δὲ αὐτῆς, ἃ ἔπαθεν, ἐπισσημειῶσθαι τὸν Κύριον φάσκουσιν ἐν τῷ σταυρῷ. Καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν, Ὁ Θεὸς μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με; μεμνηκέναι αὐτὸν, ὅτι ἀπελείφθη ἀπὸ τοῦ φωτός ἡ Σοφία, καὶ ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ὄρου τῆς εἰς τοῦμπροσθεν ὁρμῆς· τὴν δὲ λύπην αὐτῆς, ἐν τῷ εἰπεῖν· Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· τὸν δὲ φόβον, ἐν τῷ εἰπεῖν· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ πότηριον· καὶ τὴν ἀπορίαν δὲ ὡσαύτως, ἐν τῷ εἰρηκέναι· Καὶ τί εἴπω οὐκ οἶδα. Τρία δὲ γένη ἀνθρώπων οὕτως δεδειχέναι διδάσκουσιν αὐτὸν· τὸν μὲν ὑλικόν, ἐν τῷ εἰπεῖν τῷ ἐρωτήσαντι· Ἀκολουθήσω

sic proferunt, ut divinarum sententiarum, quas accommodant, callido quodam artificiosoque contextu multos in errorem inducant. Quemadmodum si imperatoris imago pulcherrimis ex tesseralis a perito quodam artifice fuerit elaborata; ac quispiam, hominis effigie dissoluta, ac transpositis, aliterque collocatis tesseralis, canis aut vulpeculæ speciem exprimat, ne eam quidem recte compositam; tum affirmet hoc ipsam esse egregium imperatoris simulacrum, ab eximio artifice affabre factum; ostendat et illas ab eodem ad referendam principis figuram coagmentatas tesseras, a se vero postea caninam in formam translatas, atque ejusmodi tessularum specie imperitis illudat, quæ principis imaginem nondum animo conceperint, persuadeatque quam illi vident turpem vulpis effigiem, præclaram illam imperatoris esse statuam. Sic isti ad ridiculas anilesque quas consuunt nugas, corrogata hinc et illinc verba, et parabolas trahunt, ac divina responsa fabulis suis illigare contendunt. Ex quibus quæ ad Pleroma pertinere videntur paulo ante retulimus.

194 XXV. Quæ vero ad ea quæ extra Pleroma sunt sacris ex Litteris accommodant, ejusmodi fere sunt. Christum Dominum postremis mundi temporibus patiendi gratia advenisse dicunt, ultimi ut Æonis casum ac calamitatem ostenderet, ac totius Æonum negotii exitum suo illo exitu declararet. Deinde virginem illam archisynagogi filiam duodecim annos natam, quam Dominus accedens a morte revocavit, Achamothis imaginem referre. quam extendens sese illorum Christus effluxit, et luminis quod eam destituerat sensum illudidit. Et quoniam huic adhuc extra Pleroma positæ, velut abortivo cuidam, Salvator apparuit, Paulum putant ad Corinthios scribentem hæc usurpasse: *Novissime autem omnium velut abortivo visus est et mihi*. Sed et eadem in Epistola Salvatoris cum æqualibus suis ad Achamothem accessum significasse, cum dixit: Oportet mulierem velato esse capite, propter angelos. Eandem illam Achamothem ad adventum Salvatoris pudore affectam velo caput obduxisse, declaratum a Mose, cum faciem obtegeret. Nam illas quæ est peressa calamitates animique commotiones Dominum ferunt in cruce demonstrasse. Velut cum dixit: *Deus meus, quare dereliquisti me*? ostendisse Sapientiam a lumine destitutam, et ab Horo ne ultra pergeret prohibitam. Ejusdem vero dolorem cum dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*?; timorem, cum ita Patrem allocutus est: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*. Ita consilii inopiam his verbis: *Et quid dicam nescio*. Quod ad tria spectat hominum genera, sic illum indicasse contendunt; materiæ quidem affixum, cum interroganti: *Num te sequar?* respondit: *Non habet Filius hominis ubi caput reclinet*; animale autem, cum ei qui dixerat:

¹ Iren. αὐτῶν. ² Fort. οὐση. ³ Luc. viii, 41 sqq. ⁴ I Cor. xv, 8. ⁵ I Cor. xi, 10. ⁶ Exod. xxxiv, 29. ⁷ Matth. xxvii, 46; Marc. xv, 34. ⁸ Matth. xxvi, 38. ⁹ ibid. 59. ¹⁰ Luc. ix, 57, 58.

Sequar te: sed permille mihī prius ut renuntiem iis quæ in domo mea sunt ¹; ita locutus est: *Nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei* ². Hunc enim mediæ conditionis esse dicunt. **195** Similiter eum qui se plerasque justitiæ partes implese dixerat, sed sequi noluerat, et quo minus perfectus esse vellet, divitiarum cupiditate fuerat infractus, hunc ipsum ex animali genere fuisse volunt. Spiritalem demum eo dicto comprehensum: *Sine mortuos sepelire mortuos suos; tu autem abiens prædica regnum Dei* ³; item cum Zacchæo publicano dixit: *Festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere* ⁴. Istos enim omnes e spiritali genere existisse narrant. Quin etiam fermenti parabolam, quod abscondisse mulier in farinæ satis tribus legitur ⁵, triplex illud genus indicare. Siquidem mulierem istam Sapientiam; farinæ sata, tria hominum esse genera, spiritale, animale, terrenum. Fermenti porro nomine Salvatorum ipsum appellari. Sic etiam terrenos, animales ac spiritaes a Paulo homines esse commemoratos, partim his verbis: *Qualis terrenus, tales et terreni* ⁶; partim istis: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus* ⁷; partim denique cum ait: *Spiritalis omnia dijudicat* ⁸. Ex quibus primum illud, *Animalis non percipit ea quæ sunt spiritus*, ad Conditorum putant pertinere: qui cum sit animalis, neque Matrem utpote spiritalem cognoscit, neque stirpem ipsius, nec Æones illos, qui Pleromate continentur. Quod autem eorum, quibus salutem erat allaturus, primitias Salvator suscepit, ob id pronuntiasse Paulum, *Et si primitiæ sanctæ, et massa* ⁹; ubi primitias ad id quod est spiritale referunt: massam ad nos, hoc est animalem Ecclesiam; cujus massam ab illo susceptam, in illoque contractam, quandoquidem erat ipse fermentum.

δὲ ἡμᾶς, τουτέστι τὴν ψυχικὴν Ἐκκλησίαν, ἤς τὸ συνεσταλκέναι, ἐπειδὴ ἦν αὐτὸς ζύμη.

XXVI. De Achamothe porro, eam extra Pleroma aberrantem a Christo fuisse formatam, et ab eodem quæsitam, ipsum ostendisse, cum dixit, venisse se ad ovem quæ erraverat ¹⁰. Esse enim errantem ovem Matrem illam suam interpretantur, a qua nostra hæc Ecclesia consita fuerit. Errorem vero, illius inter perturbationes ipsas extra Pleroma commorationem, unde materiæ originem arcessunt Nam mulierem **196** illam quæ domum everrit, et drachmam invenit ad cœlestem Sapientiam transferunt, quæ Enthymesin quam æmiserat postea repurgatis omnibus per adventum Salvatoris recuperavit: ob idque Pleromati censent esse restitutam. Simeonem illum præterea, qui Christum in ulnis gestaverit, eique gratias his verbis egerit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace* ¹¹: Conditoris imaginem referre dicunt qui, adveniente Salvatore, ipsius transportationem didi-

σοι;— Οὐκ ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει· τὸ δὲ ψυχικόν, ἐν τῷ εἰρηκέναι τῷ εἰπόντι, Ἀκολουθήσω σοι· ἐπίτρεψον δὲ μοι πρῶτον ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου· — Οὐδεὶς ἐπ' ἄροτρον τὴν χεῖρα ἐπιβαλὼν, καὶ εἰς τὰ ἐπίσω βλέπων, εὐθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τοῦτον γὰρ λέγουσι τὸν μέσον εἶναι. Κακείνον δὲ ὡσαύτως τὸν τὰ πλεῖστα μέρη τῆς δικαιοσύνης ὁμολογήσαντα πεποιηκέναι, ἔπειτα μὴ θελήσαντα ἀκολουθῆσαι, ἀλλὰ ὑπὸ πλοῦτου ἡττηθέντα, πρὸς τὸ μὴ τέλειον γενέσθαι, καὶ τοῦτον τοῦ ψυχικοῦ γένους γεγονέναι θέλουσι. Τὸ δὲ πνευματικόν, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἐν τῶν νεκροῦς· σὺ δὲ πορευθεὶς διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ τελῶνου εἰπὼν· Σπεύσας κατάβηθι, ὅτι σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι· τοῦτους γὰρ πνευματικοῦ γένους καταγγέλλουσι γεγονέναι. Καὶ τὴν τῆς ζύμης παραβολὴν, ἣν ἡ γυνὴ ἐγκερυφέναι λέγεται εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰ τρία γένη δηλοῦν λέγουσι. Γυναίκα μὲν γὰρ τὴν Σοφίαν λέγεσθαι διδάσκουσιν· ἀλεύρου σάτα, τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων· πνευματικόν, ψυχικόν, χοϊκόν. Ζύμην δὲ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα εἰρησθαι διδάσκουσι· καὶ τὸν Παῦλον διαβήθησαν εἰρηκέναι χοϊκοῦς, ψυχικοῦς, πνευματικοῦς· ὅπου μὲν, *Ὅλος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί*· ὅπου δὲ, *Ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος*· ὅπου δὲ, *Πνευματικός ἀνακρίνει πάντα*. Τὸ δὲ, *Ψυχικός οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος*, ἐπὶ τοῦ Δημιουργοῦ φασι εἰρησθαι· ὃν ψυχικόν ὄντα μὴ ἐγνωκέναι μήτε τὴν Μητέρα πνευματικὴν ὄσαν, μήτε τὸ σπέρμα αὐτῆς, μήτε τοὺς ἐν τῷ Πληρώματι Αἰῶνας. Ὅτι ἰδὼν ἡμελλε σώζειν ὁ Σωτῆρς τοῦτων τὰς ἀπαρχὰς ἀνέλαβε, τὸν Παῦλον εἰρηκέναι· *Καὶ ἦν ἡ ἀπαρχὴ ἀγία, καὶ τὸ φύραμα· ἀπαρχὴ μὲν τὸ πνευματικόν εἰρησθαι διδάσκοντες, φύραμα φύραμα ἀνειληφέναι λέγουσι αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ*

ΚΓ'. Καὶ ὅτι ἐπλανήθη ἡ Ἀχαμῶθ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος, καὶ μεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνεζητήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, μηνύειν αὐτὸν λέγουσιν ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πεπλανημένον ¹². Πρόδατον μὲν γὰρ πεπλανημένον τὴν Μητέρα αὐτῶν ἐξηγουῦνται λέγεσθαι, ἐξ ἧς τὴν ὡδε Θελοῦσιν ἐσπάρθαι Ἐκκλησίαν· πλάνην δὲ τὴν ἐκτὸς Πληρώματος ἐν τοῖς πάθεσι διατριβὴν, ἐξ ἧν γεγονέναι τὴν ὕλην ὑποτίθενται. Τὴν δὲ γυναῖκα τὴν σαρούσαν τὴν οἰκίαν, καὶ εὐρίσκουσιν τὴν δραχμὴν, τὴν ἀνω Σοφίαν διηγούνται λέγεσθαι, ἥτις, ἀπολέσασα τὴν Ἐνθύμησιν αὐτῆς, ὕστερον, καθαρισθέντων πάντων διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, εὐρίσκει αὐτὴν· διὸ καὶ ταύτην ἀποκαθίστασθαι κατ' αὐτοῦς ἐντὸς πληρώματος. Συμῶνα τὸν εἰς τὰς ἀγκάλας λαβόντα τὸν Χριστὸν, καὶ εὐχαριστήσαντα αὐτῷ, καὶ εἰπόντα· *Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήρῃ*· τύπον εἶναι

¹ Luc. ix, 61. ² ibid. 62. ³ ibid. 60. ⁴ Luc. xix, 5. ⁵ Matth. xiii, 33. ⁶ I Cor. xv, 48. ⁷ I Cor. ii, 15. ⁸ ibid. 14. ⁹ Rom. xi, 16. ¹⁰ Luc. xv, 4 sqq. ¹¹ Luc. ii, 29. ¹² Iren. ὅτι δὲ ὧν. ¹³ Iren. πεπλανημ. πρόδατον. Πρόδ. μὲν γάρ.

τοῦ Δημιουργοῦ λέγουσιν, ὡς ¹, ἐλθόντος τοῦ Σωτῆρος, ἔμαθε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ, καὶ ἠὐχαρίστησε τῷ Βυθῷ. Καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κηρυσσομένης προφητείας, ἑπτὰ ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἐξηκταίας, τὸν δὲ λοιπὸν ἅπαντα χρόνον χήρας μενούσης, ἄχρις οὗ τὸν Σωτῆρα ἰδοῦσα ἐπέγνω αὐτὸν, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι, φανερώτατα τὴν Ἀχαμῶθ μνηύεσθαι διορίζονται· ἦτις, πρὸς ὀλίγον ἰδοῦσα τὸν Σωτῆρα μετὰ τῶν ἠλικιωτῶν αὐτοῦ, τῷ λοιπῷ χρόνῳ παντὶ μὲν οἶσα ² ἐν τῇ μεσότητι προσεδέχετο αὐτὸν, τότε πάλιν ἐλευσεται, καὶ ἀποκαταστήσει αὐτὴν τῇ αὐτῆς συζυγίᾳ. Καὶ τὸ βρομα δὲ αὐτῆς μεμνηύσθαι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ εἰρηκέναι· *Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς*. Καὶ ὑπὸ Παύλου δὲ οὕτω· *Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις*. Καὶ τὰς συζυγίας δὲ τὰς ἐντός Πληρώματος τὸν Παῦλον εἰρηκέναι φάσκουσιν ἐπὶ ἐνὸς δεῖξαντα. Περὶ γὰρ τῆς περὶ τὸν βίον συζυγίας γράφων ἐφη· *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν*.

KZ'. Ἐτι τε Ἰωάννην τὸν μαθητὴν τοῦ Κυρίου διδάσκουσι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα μεμνηυκέναι αὐταῖς λέξεσι, λέγοντες οὕτω· Ἰωάννης ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, βουλόμενος εἰπεῖν τὴν τῶν ὄλων γένεσιν, καθ' ἣν τὰ πάντα προέβαλεν ὁ Πατὴρ, ἀρχὴν τινα προτιθεταί· τὸ πρῶτον γεννηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὃν δὴ καὶ Ἰῶν μονογενῆ καὶ Θεὸν κέκληκεν, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ προέβαλε σπερματικῶς. Ὑπὸ δὲ τούτου φησὶ τὸν Λόγον προβεβλήσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ὄλην τῶν Αἰώνων οὐσίαν, ἣν αὐτὸς ὕστερον ἐμόρρωσεν ὁ Λόγος. Ἐπεὶ οὖν περὶ πρώτης γενέσεως λέγει καλῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, τουτέστι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου, τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται. Λέγει δὲ οὕτως· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὕτως ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν*. Πρῶτερον διαστειλάς τὰ τρία, Θεὸν, καὶ ἀρχὴν, καὶ Λόγον, πάλιν αὐτὰ ἐνοῖ, ἵνα καὶ τὴν προβολὴν ἐκατέρων αὐτῶν δεῖξη, τοῦ τε Ἰοῦ, καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἄμα, καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἔνωσιν. Ἐν γὰρ τῷ Πατρὶ, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἡ ἀρχὴ, καὶ ἐκ ³ τῆς ἀρχῆς ὁ Λόγος. Καλῶς οὖν εἶπεν· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἦν γὰρ ἐν τῷ Ἰῷ· Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ· Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἀκολουθῶς· τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ γεννηθὲν Θεὸς ἐστίν*. Οὕτως ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· ἔδειξε τὴν τῆς προβολῆς τάξιν. *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πᾶσι γὰρ τοῖς μετ' αὐτὸν Αἰῶσι μορφῆς καὶ γενέσεως αἰτίος ὁ Λόγος ἐγένετο*. Ἀλλὰ, *Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ*, φησὶ, *ζωὴ ἐστίν*, ἐνθάδε καὶ συζυγίαν ἐμήνυσε. *Τὰ μὲν γὰρ ὅλα ἐφη δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τὴν δὲ ζωὴν ἐν αὐτῷ*. Αὕτη οὖν ἡ ἐν αὐτῷ γενομένη οἰκισιότερα ἐστὶν ἐν αὐτῷ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων.

Σύνεστι γὰρ αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ καρποφορεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιφέρει, *Καὶ ἡ ζωὴ τὸ φῶς τῶν ἀν-*

cerit, ac Bytho gratias egerit. Ad hæc per Annam illam, quæ prophetissa in Evangelio prædicatur, quæque septem annos cum viro vixisse, reliquum vero tempus omne in viduitate egisse dicitur, donec Salvatore conspecto et ipsum agnovisset, et apud omnes de eo locuta sit, manifestissime Achamothem adumbrari confirmant: quæ ubi Salvatorem cum ejus æqualibus raptim aspexisset, deinceps toto insequenti tempore media in regione consistens dum iterum rediret exspectaverit, ac se conjugio suo restitueret. Cujus etiam nomen a Salvatore hisce verbis expressum: *Et justificata est sapientia a filiis ejus* ⁴. Velut a Paulo cum scripsit: *Sapientiam loquimur inter perfectos* ⁵. Quem insuper conjungiorum quæ intra Pleroma sunt mentionem in uno fecisse, cum de hominum inter se copulatione hunc in modum scripsit: *Sacramentum hoc magnum est: ego vero dico in Christo et Ecclesia* ⁶.

XXVII. Joannem Domini discipulum affirmant primam Ogdoadem nominatim demonstrasse. Sic enim disputant. Joannes Domini discipulus omnium rerum originem explicare cupiens, qua a Patre universa procreata sunt, principium statuit a Deo genitum, quem et Filium unigenitum et Deum appellat, per quem omnia Pater quodam veluti satu propagavit. Ab hoc productum esse Verbum asserit; per istud vero totam Æonum naturam quam ipsum postea Verbum informavit. Cum igitur de prima generatione sermonem instituat, recte a Principio, hoc est Deo, Verboque docendi initium **197** fecit. Ita porro scribit: *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Sic erat in principio apud Deum* ¹. Postquam tria illa discrevit, Deum, Principium et Verbum, rursum in unum connectit, ut utriusque Filii videlicet ac Verbi, productionem, amborumque cum inter se, tum cum Patre conjunctionem declaret. Siquidem in Patre, atque ex Patre Principium est: ex Principio Verbum. Præclare igitur dixit: *In principio erat Verbum; erat enim in Filio: Et Verbum erat apud Deum; erat enim et principium: Et Deus erat Verbum*. Consentaneæ omnino dictum: quod enim a Deo genitum est, Deus est. Sic erat in principio apud Deum, productionis ordinem ostendit. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil; etenim Verbum omnibus, qui post se sunt, Æonibus informationis ac propagationis auctor exstitit. Verum, Quod factum est, inquit, in ipso vita erat; ubi et conjugium indicat. Nam omnia per ipsum facta esse dicit; vitam autem in ipso*. Hæc igitur quæ in illo facta est, propius ad illum in ipso pertinet, quam ea quæ per ipsum facta sunt.

Cum illo quippe versatur, ac per ipsum fructus emittit. Nam quia statim subjicit: *Et vita erat lux*

¹ Iren. ὄς. ² Forte μένουσα.. ³ Iren. ἐν ἀρχῇ δὲ, καὶ ἐκ. ⁴ Luc. vii, 35. ⁵ I Cor. ii, 6. ⁶ Ephes. v, 32, Joan. i, 1 sqq.

hominum, eo ipso quod *Hominem* commemorat, eadem voce et *Ecclesiam* complectitur, ut conjugii societatem intelligas. Nam ex Verbo Vitaque Homo atque *Ecclesia* nascuntur.

Cæterum lucem hominum idcirco vitam nominavit, quod ab ea illi collustrati sint, quod idem est ac figurari et manifestum fieri. Quod Paulus ipse testatur: *Omne, inquit, quod manifestatur lumen est*¹. Quare cum *Hominem* atque *Ecclesiam* Vita patefecerit ac genuerit, merito eorumdem lux esse dicitur. Quocirca perspicue Joannes his verbis cum alia, tum alterum quaternionem aperuit, Verbum et Vitam, *Hominem* atque *Ecclesiam*. Nec minus tamen priorem quaternionem indicat. Cum enim de Salvatore disserit, omniaque quæ extra Pleroma sunt ab ipso esse formata scribit, totius illum Pleromatis fructum esse commonstrat. Nam illum lucem esse dixit, quæ lucet in tenebris, nec ab ipsis comprehenditur; eo quod cum omnia, quæ ex commotione ortum habuerant, composuisset, ab illis nequaquam est agnitus. **198** Sed et *Filium* eundem ac *Veritatem*, et *Vitam*, et *Verbum* quod caro factum sit appellat. *Cujus, inquit, gloriam vidimus: eratque gloria ejus quasi Unigeniti eidem a Patre concessa, plena gratiæ et veritatis*. Hoc enim modo scribit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis*. Quo in loco primum quaternionem accuratissime descripsit: cum *Patrem* nominavit, et *Gratiam*, et *Unigenitum*, ac *Veritatem*. Ita plane Joannes de prima, adeoque matre omnium *Æonum* Ogdoadem locutus est. Istos enim nominatim concepit, *Patrem*, *Gratiam*, *Unigenam*, *Veritatem*, *Verbum*, *Vitam*, *Hominem*, *Ecclesiam*.

XXVIII. Vides, charissime, artem illam ac fraudem, qua sibi metipsis illudunt hæretici, dum sacris Litteris per calumniam abutuntur, ut ex illarum testimonio fabulis suis pondus et auctoritatem concilient. Quamobrem consulto illorum in medium verba protuli, ut mirificum ipsorum calliditatis artificium atque erroris pravitatem animadverteres. Primum enim, si Joanni supremam illam Ogdoadem declarare propositum fuisset, procreationis ordinem servaret, ac priorem illum, uti asserunt, augustissimumque quaternionem, in prima nominum serie collocaret; tum secundum subjiceret, ut per vocabulorum ordinem Ogdoadis ordo demonstraretur: neque tanto intervallo, velut oblitus ac denuo recordatus, quaternionem primum ultimum in locum conjiceret. Deinde si conjugiorum mentionem facere vellet, nunquam *Ecclesiæ* nomen prætermitteret. Sed vel cæteris etiam in paribus recensendis solos duntaxat mæres nominasset: cum et ipsi similiter una intelligi possint; ut in omnibus similitudinem æqualitatemque servaret.

A θρώπων, "Ἀνθρώπων εἰπὼν ἄρτι, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁμωνύμως τῷ ἀνθρώπῳ ἐμήνυσε, ὅπως διὰ τοῦ ἐνδὸς ὀνόματος δηλώσῃ τὴν τῆς συζυγίας κοινωνίαν. Ἐκ γὰρ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς, "Ἀνθρώπος γίνεται καὶ Ἐκκλησία.

Φῶς δὲ εἶπε τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν, διὰ τὸ πεφωτισθαι αὐτοὺς ὑπ' αὐτῆς, ὃ δὴ ἐστὶ μεμορφῶσθαι καὶ πεφανερῶσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: Πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστίν. Ἐπι τοίνυν ἐφανέρωσε καὶ ἐγέννησε τὸν τε Ἀνθρώπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ Ζωὴν, φῶς εἰρῆσθαι αὐτῶν. Σαφῶς οὖν δεδήλωκεν, ὃ Ἰωάννης διὰ τῶν λόγων τούτων τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν τετράδα τὴν δευτέραν, Λόγον καὶ Ζωὴν, Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Ἄλλῃ μὴν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα. Διηγούμενος γὰρ περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ λέγων πάντα τὰ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος δι' αὐτοῦ μεμορφῶσθαι, καρπὸν εἶναι φησὶν αὐτὸν παντὸς τοῦ Πληρώματος. Καὶ γὰρ φῶς εἴρηκεν αὐτὸν πρὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαινόμενον, καὶ μὴ καταληφθὲν ὑπ' αὐτῆς· ἐπειδὴ πάντα τὰ γενόμενα ἐκ τοῦ πάθους ἀρμόσας ἠγνοήθη ὑπ' αὐτῆς. Καὶ Ἰῖδὸν δὲ, καὶ Ἀληθειαν, καὶ Ζωὴν λέγει αὐτὸν, καὶ Λόγον σάρκα γενόμενον· Ὁ δὲ τὴν δόξαν ἔθεασάμεθα, φησί· καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ ὅσα ἦν ἡ τοῦ Μονογενοῦς ἢ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δοθεῖσα αὐτῷ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Λέγει δὲ οὕτως· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἀκριβῶς οὖν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα· Πατέρα εἰπὼν καὶ Χάριν, καὶ τὴν Μονογενῆ, καὶ Ἀληθειαν. Οὕτως ὁ Ἰωάννης περὶ τῆς πρώτης καὶ μητρὸς τῶν ὅλων Αἰώνων Ὀγδοᾶδος εἴρηκε. Πατέρα γὰρ εἴρηκε καὶ Χάριν, καὶ Μονογενῆ, καὶ Ἀληθειαν, καὶ Λόγον, καὶ Ζωὴν, καὶ Ἀνθρώπον, καὶ Ἐκκλησίαν.

KH. Ὁρᾶς, ἀγαπητὲ, τὴν μέθοδον, ἣ οἱ χρώμενοι φρεναπατοῦσιν ἑαυτοὺς, ἐπηρεάζοντες τὰς Γραφάς, τὸ πλάσμα αὐτῶν ἐξ αὐτῶν συνιστάνειν περιώμενοι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὰς παρεθέμην αὐτῶν τὰς λέξεις, ἵνα ἐξ αὐτῶν κατανοήσῃ τὴν πανουργίαν τῆς μεθοδείας, καὶ τὴν πονηρίαν τῆς πλάνης. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ προέκειτο Ἰωάννη τὴν ἄνω Ὀγδοᾶδος μὴνύσειν, τὴν τάξιν ἂν τετηρήκει τῆς προβολῆς, καὶ τὴν πρώτην Τετράδα σεβασμιωτάτην οὔσαν, καθὼς λέγουσιν, ἐν πρώτοις ἂν θεθεῖται τοῖς ὀνόμασι· καὶ οὕτως ἐπεξεύχθη τὴν δευτέραν, ἵνα διὰ τῆς τάξεως τῶν ὀνομάτων ἡ τάξις δειχθῆ τῆς Ὀγδοᾶδος· καὶ οὐκ ἂν μετὰ τοσοῦτον διάστημα, ὡς ἐκλειψόμενος, ἔπειτα ἀναμνησθεῖ; ἐπ' ἐσχάτῳ πρώτης ἐμνήμητο Τετράδος. Ἐπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας συμπάσαι θέλων, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἂν περιέλιπεν ὄνομα. Ἄλλ' ἢ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συζυγιῶν ἠρκέσθη τῇ τῶν ἀρρένων προσηγορίᾳ, ὁμοίως δυναμένων ἀκείνων συνυπακούεσθαι, ἵνα τὴν ἐνότητα διὰ πάντων ἢ πεφυλακῶς, εἰ τῶν λοιπῶν τὰς συζυγίας κατέλεγε, καὶ τὴν τοῦ Ἀνθρώπου ἂν μεμνηνύκει

¹ Ephes. v. 13. ² For. ἢ εἰ.

σύζυγον, και οὐκ ἂν ἀφῆκεν ἐκ μαντείας ἡμᾶς λαμ-
βάνειν τοῦνομα αὐτῆς. Φανερά οὖν ἡ τῆς ἐξηγήσεως
παραποίησις.

Τοῦ γὰρ Ἰωάννου ἕνα Θεὸν παντοκράτορα, και
ἕνα μονογενῆ Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσοντος, δι' οὗ
τὰ πάντα γεγονέναι λέγει, τοῦτον *Υἱὸν Θεοῦ*, τοῦτον
Μονογενῆ, τοῦτον *πάντων ποιητὴν*, τοῦτον *φῶς*
ἀληθινὸν, *φωτίζοντα πάντα ἄνθρωπον*, τοῦτον
κόσμου ποιητὴν, τοῦτον *εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθότα*,
τοῦτον *αὐτὸν σὰρκα γεγονότα*, και *ἐσκηνωκότα*
ἐν ἡμῖν, οὗτοι, παρατρέποντες κατὰ τὸ πιθανὸν τὴν
ἐξήγησιν, ἄλλον μὲν τὸν Μονογενῆ θέλουσιν εἶναι
κατὰ τὴν προβολὴν, ὃν δὴ και Ἄρχην καλοῦσιν. Ἄλ-
λον δὲ τὸν Σωτῆρα γεγονέναι θέλουσι, και ἄλλον τὸν
Λόγον υἰὸν τοῦ Μονογενοῦς, και ἄλλον τὸν Χριστὸν
εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ Πληρώματος προβεβλημένον.
Και ἐν ἕκαστον τῶν εἰρημένων βραντες ἀπὸ τῆς
ἀληθείας, καταχρησάμενοι τοῖς ὀνόμασιν, εἰς τὴν
ἰδίαν ὑπόθεσιν μετήνεγκαν. Ὡστε κατ' αὐτοὺς ἐν
τοῖς τοσοῦτοις τὸν Ἰωάννην τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ μνηεῖν ἵ ποιεῖσθαι. Εἰ γὰρ Πατέρα εἶρηκε, και
Χάριν, και Μονογενῆ, και Ἀλήθειαν, και Λόγον,
και Ζωὴν, και Ἄνθρωπον, και Ἐκκλησίαν, κατὰ
τὴν ἐκεῖνων ὑπόθεσιν, περὶ τῆς πρώτης Ὀγδοῶδος
εἶρηκεν, ἐν ἧ οὐδέπω Ἰησοῦς, οὐδέπω Χριστὸς ὁ
τοῦ Ἰωάννου διδάσκαλος. Ὅτι δὲ οὐ περὶ τῶν συζυ-
γιῶν αὐτῶν ὁ Ἀπόστολος εἶρηκεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν και Λόγον οἶδε
τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς πεποίηκε φανερόν. Ἀνακεφαλαίου-
μενος γὰρ περὶ τοῦ εἰρημένου αὐτῷ ἄνω ἐν ἀρχῇ
λόγου ἐπεξηγεῖται· *Και ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,*
και ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Κατὰ δὲ τὴν ἐκεῖνων
ὑπόθεσιν οὐχ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅς γε οὐδέ
ἤθε ποτε ἐκτὸς Πληρώματος, ἀλλὰ ὁ τῆς οἰκονομίας με-
ταγενέστερος τοῦ Λόγου Σωτῆρ.

ΚΘ'. Μάθετε οὖν, ἀνόητοι, Ἰησοῦς ὁ παθὼν ὑπὲρ
ἡμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν ἡμῖν, οὗτος αὐτὸς ἐστὶν ὁ
Λόγος τοῦ Θεοῦ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλος τις τῶν Αἰώνων
ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας σὰρξ ἐγένετο, εἰκὸς
ἦν περὶ ἄλλου εἰρηκέναι τὸν Ἀπόστολον· εἰ δὲ ὁ
Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ και ὁ
ἀναβάς, ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς κατὰ τὴν
τοῦ Πατρὸς εὐδοκίαν σαρκωθείς ὑπὲρ ἀνθρώπων, οὐ
περὶ ἄλλου τινὸς, οὐδὲ περὶ Ὀγδοῶδος τὸν λόγον
ἐμπεποιήται, ἀλλ' ἡ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ. Οὐδὲ γὰρ ὁ Λόγος κατ' αὐτοὺς προηγουμέ-
ως σὰρξ γέγονε. Λέγουσι δὲ τὸν Σωτῆρα ἐνδύσα-
σθαι σῶμα ψυχικὸν ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμέ-
νον ἀρρήτην προνοίαν, πρὸς τὸ ὁρατὸν γενέσθαι, και
ψηλαφητόν. Σὰρξ δὲ ἐστὶν ἡ ἀρχαία ἐκ τοῦ χοῦ κατὰ
τὸν Ἀδάμ ἡ γεγονυῖα πλάσις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἀλη-
θῶς γεγονέναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐμήνυσεν ὁ
Ἰωάννης. Και λέλυται αὐτῶν ἡ πρώτη και ἀρχέ-
γονος Ὀγδοῶς. Ἐνὸς γὰρ και τοῦ αὐτοῦ δεικνυμένου
Λόγου, και Μονογενοῦς, και Ζωῆς, και Φωτὸς, και

- Deest οὐ.

A Vel si reliquorum conjuges enumeraret, etiam Ho-
minis attigisset; neque divina illius nominis ne-
cessitatem nobis attulisset. Est igitur minime
obscura illius interpretationis calumnia.

Cum enim Joannes unum Deum omnipotentem,
unumque Christum Jesum illius unigenitum præ-
dicet, per quem facta esse omnia confirmat: atque
hunc esse *Dei Filium*, hunc *Unigenam*, hunc
Conditorem omnium, hunc *veram lucem, quæ illu-
minat omnem hominem*, hunc *mundi fabricatorem*,
199 hunc *qui in propria venit; qui caro factus est,*
et habitavit in nobis, esse testetur; isti callida ac
malitiosa interpretatione detorquentes, alium pro-
ductione fingunt Unigenam exstitisse, quod et Prin-
cipium vocant, alium Salvatorem, aliud Verbum
B Unigenæ filium, alium Christum corrigendi causa
Pleromatis exortum. Sicque eorum quæ dicuntur
singula a veritate promentes, ac nominibus ab-
utentes, ad usum suum opinionemque transferunt.
Ex qua illorum sententia sequitur, tēt in verbis
Joannem Jesu Christi mentionem ne littera qui-
dem attigisse. Licet enim Patrem nominarit, et
Gratiam, Unigenitum, et Veritatem, ac Verbum,
Vitam, Hominem et Ecclesiam; hæc illi censent
de prima Ogdoade esse dicta: in qua nondum Jesus,
nondum Christus Joannis magister continetur.
Verum longe abesse ut de conjugis illis Apostolus
loqui voluerit, deque Christo Jesu Domino nostro
intelligendum esse, quod et Verbum solet appellare
C Dei, non obscure ipse declarat. Etenim cum de
Verbo illo, quod antea in principio fuisse dixerat,
summatim disputata colligeret, ita pronuntiare
pergit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in
nobis.* At istorum opinione Verbum neque caro fa-
ctum est, neque unquam a Pleromate discessit,
sed Salvator quidam alius procurandæ causa salutis
editus, Verboque recentior.

XXIX. Quamobrem discite tandem aliquando,
stulti! discite Jesum illum qui nostra causa pas-
sus est, qui habitavit in nobis, eundem Dei esse
Verbum. Nam si alius ex Æonum numero salutis
nostræ gratia carnem induisset, æquum erat de
aliō quoque mentionem ab Apostolo fieri. Sin idem
Patris Verbum, quod e cælo delapsum est, eodem
D postliminio rediit, unius, inquam, ille Dei unicus
Filius ex benevolō Patris affectu hominum causa
carne vestitus, non de alio quopiam, non de illa
nescio qua Ogdoade, sed de Jesu Ciristo Domino
nostro sermonem instituit. Neque enim Verbum
isti præcipue censent carnem esse factum. Sed
Salvatorem ferunt animale quoddam induisse cor-
pus, quod incarnatione ipsa inexplicabili sapientia
constitutum est, ut videri contrectarique posset.
Cæterum caro vetus illud opus Dei est, jam tum
ab Adami temporibus ex humo formatum quam
Dei Verbum **200** fuisse verissime Joannes prodi-
dit. Ita prima illudrum et antiquissima Ogdoas in

nihilum recidit. Quoniam enim uni eidemque convenire monstratum est, ut et Unigenitus, et Vita, et Lumen, et Salvator, et Christus, et Dei Filius esset, et is ipse nostra causa carnem indueret, tota illa Ogdoadis fabula dilapsa concidit. Qua discussa, universam ruere pariter dogmatum illorum structuram necesse est, quam illi sibi velut per somnium effingentes, sacras Litteras depravant, dum eas ad argumentum suum accommodare student. Deinde sparsas dictiones, ac vocabula passim reperta colligentes, ab nativo sensu et proprio in alienum, ut diximus, per vim transferunt. Quoadmodum ii faciunt, qui qualibet materia proposita, depromptis ex Homero versibus, sic eam tractant atque expoliunt, ut imperitis persuadeant, de recenti illo suo argumento Homerum ista cecinisse: ac plerisque series ipsa carminum ac contextus imponat, quasi hæc in eum modum fuerint ab Homero digesta. Sic ille nescio quis, qui Herculem ab Eurystheo ad infernum canem extrahendum missum Homericis versibus ita descripsit (nihil enim exempli gratia prohibet ista commemorari, cum par idemque sit amborum institutum):

*Sic ait, et tectis gemebundum extrusit ab altis¹
Magnanimum Alciden factorum laude potentem²
Perseidæ Eurystheus Stheneli clarissima proles³;
Infernum ut superas custodem efferret in auras⁴
Ergo ille intrepidus montani more leonis⁵
Urge ruens tota, sociis comitantibus ibat.*

*Hunc juvenes, miserique senes, castæque puellæ⁶
Deducunt longo gemitu, ceu morte propinqua⁷.
Tum se Mercurius comitem cum Pallade jungit⁸.
Quam non fraterni casus curaque latebant⁹.*

Quem non simplicem minimeque malum hominem versus isti decipiant, ut eos quemadmodum audit, de hoc argumento ab Homero scriptos assentiat? At qui Homeri lectione tritus est, facile ista **201** discernet; nec ignorabit horum partim de Ulysse dicta, partim de Hercule, partim ad Priamum, partim ad Menelaum et Agamemnonem pertinere. Quibus inde translatis ac suo loco restitutis, totum illud opus dissolvit. Sic omnino, qui veritatis regulam neutram in partem inflexam, quam in baptismo acceperit, apud se retineat, deprompta sacris e Litteris vocabula, ac dictiones, et parabolas agnoscat; contumeliosum hoc vero in Deum argumentum repudiet, atque in tesserulas animadvertet, nunquam ut vulpeculam pro imperatoris effigie obtrudi sibi patiat. Verum unumquodque eorum quæ dicta sunt ordini suo reddens, ac veritatis velut corpori accommodans, illorum nugas detegat atque inanes esse demonstrat.

XXX. Postremo quia jam velut in scena, peracto

¹ Od. x, 76. ² Od. φ, 26. ³ Il. τ, 123. ⁴ Il. θ, 368. ⁵ Od. ζ, 15. ⁶ Od. λ, 38. ⁷ Il. ω, 328. ⁸ Od. λ, 625. ⁹ Il. β, 409. ¹⁰ Leg. ἄμα. ¹¹ Iren. μὲν τὰ ἔπη, τὴν δὲ ὑπόθεσιν οὐκ ἐπιγ. ¹² For. τῇ ἰδίᾳ τάξει vel 8(6)φ. ¹³ For. σώματι. ¹⁴ Deest δέ.

(81) Ἐπειδὴ τῇ σκηρῇ ταύτῃ. Ἀπολύτρωσιν hic redemptionem esse credit Billius, de qua Irenæus

A Σωτῆρος, καὶ Χριστοῦ, καὶ Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ τούτου αὐτοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, λένεται ἡ τῆς Ὀγδοάδος σκηνοπηγία. Ταύτης δὲ λελυμένης, διαπέπτωκεν αὐτῶν πᾶσα ἡ ὑπόθεσις, ἦν ψευδῶς θεωριώττοντες κατατρέχουσι τῶν Γραφῶν, ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀναπλασάμενοι. Ἐπειτα λέξεις καὶ ὀνόματα σποράδην κείμενα συλλέγοντες, μεταφέρουσι, καθὼς προειρήκαμεν, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ὁμοία ποιοῦντες τοῖς ὑποθέσεις τὰς τυχοῦσας αὐταῖς προβαλλομένοις, ἔπειτα πειρωμένοις ἐκ τῶν Ὀμήρου ποιημάτων μελετῶν αὐτάς, ὥστε τοὺς ἀπειροτέρους δοκεῖν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἐξ ὑπογυίου μεμελετημένης ὑποθέσεως Ὅμηρον τὰ ἔπη πεποιηκέναι, καὶ πολλοὺς συναρπάζεσθαι διὰ τῆς τῶν ἐπῶν συνθέτου ἀκολουθίας, μὴ ἄρα ταῦθ' οὕτως Ὅμηρος εἶη πεποιηκώς· ὡς ὁ τὸν Ἡρακλέα ὑπὸ Εὐρυσθέως ἐπὶ τὸν ἐν τῷ Ἄδῃ κῦνα πεμπόμενον διὰ τῶν Ὀμηρικῶν στίχων γράφων οὕτως (οὐδὲν γὰρ κωλύει παραδειγματός χάριν ἐπιμνησθῆναι καὶ τούτων, ὁμοίας καὶ τῆς αὐτῆς οὐσης ἐπιχειρήσεως τοῖς ἀφοτέροις):

*Ὅς εἰπὼν, ἀπέπεμπε δόμων βαρέα στενάχοντα
Φῶθ' Ἡρακλῆα, μεγάλων ἐπίστορα ἔργων,
Εὐρυσθέως, Σθενέλιου πάτερ Περοηιάδαο
Ἐξ Ἐρέβους ἄξοντα κῦνα στυγεροῦ Ἄϊδαο.
Βῆ ρ' ἔμην, ὥστε λέων ὄρεσιτροφός ἀλλὴ πεποιθὼς,
Καρπαλίμως ἀνὰ ἄστνυ, φίλοι δ' ¹⁰ ἀνὰ πάντες
[ἔποντο,*

C *Νύμφαι τ' ἠθέοι τε, πολύτλητοι τε γέροντες,
Ὀλίτρ' ὀλοφυρόμενοι, ὥσελ θάνατόν τε κίοντα.
Ἑρμείας δ' ἀπέπειπεν ἰδὲ γλιανκῶπις Ἀθήρη.
Ἥδεις γὰρ κατὰ θυμὸν ἀδελφεὸν ὡς ἔπορεϊτο.*

Τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπανούργων συναρπαγείῃ ὑπὸ τῶν ἐπῶν τούτων, καὶ νομίσειεν οὕτως αὐτὰ Ὅμηρον ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πεποιηκέναι; Ὁ δ' ἐμπειρος τῆς Ὀμηρικῆς ὑποθέσεως ἐπιγνώσεται ¹¹, εἰδὼς, ὅτι τὸ μὲν τι αὐτῶν ἐστι περὶ Ὀδυσσεῶς εἰρημένον, τὸ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλέως, τὸ δὲ περὶ Πριάμου, τὸ δὲ περὶ Μενελάου καὶ Ἀγαμέμνονος. Ἄρα δὲ αὐτὰ, καὶ ἐν ἑκαστῷ ἀποδοῦς τῇ ἰδίᾳ ¹² ἐκποδῶν ποιήσει τὴν ὑπόθεσιν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινηῖ ἐν ἑαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ ἀπίστου εἰληψε, τὰ μὲν ἐκ τῶν Γραφῶν ὀνόματα, καὶ τὰς λέξεις, καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν τῶν ἐπιγνώσεται. Καὶ γὰρ εἰ τὰς ψευδῆς γνωρίσει, ἀλλὰ τὴν ἀλώπεκα ἀντὶ τῆς βασιλικῆς εἰκόνος οὐ παραδέξεται. Ἐν ἑκαστῷ δὲ τῶν εἰρημένων ἀποδοῦς τῇ ἰδίᾳ τάξει, καὶ προσαρμοσῶς τῷ τῆς ἀληθείας σωματεῖω ¹³ γυμνώσει, καὶ ἀνυπόστατον ἐπιδείξει τὸ πλάσμα αὐτῶν.

Λ. Ἐπειδὴ ¹⁴ τῇ σκηρῇ ταύτῃ (81) λείπει ἡ ἀπο-

λύτρωσις, ἵνα τις τὸν μίμον αὐτὸν περαιώσας τὸν ἄναπνευάζοντα λόγον ἐπενεγχεῖν¹, καλῶς ἔχειν ὑπελάδομεν ἐπιδείξαι πρότερον, ἐν οἷς οἱ πατέρες αὐτοὶ τοῦδε τοῦ θυμοῦ² διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, ὡς ἐκ διαφόρων πνευμάτων τῆς πλάνης ἦντες. Καὶ ἐκ τούτου γὰρ ἀκριβῶς συνιδεῖν ἔσται, καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως βεβαίαν τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κηρυσσομένην ἀληθειαν, καὶ τὴν ὑπὸ τούτων παραπαινημένην ψευδηγορίαν. Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πίστιν, καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον^B τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ τὰς ἐλεύσεις, καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ, ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀναστῆσαι πᾶσιν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ Θεῷ καὶ Σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀοράτου *pān γένu κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγεῖω, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται αὐτῷ, καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσῃται*· τὰ μὲν πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἀγγέλους τοὺς παραβεβηκότας, καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνόμους, καὶ βλασφημούς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψῃ· τοῖς δὲ δικαίοις, καὶ ὁσίοις, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τετηρηκόσι, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκόσι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας³ ζῶν χαρισάμενος, ἀφθαρσίαν ὀρωρήσῃται, καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποιήσῃ.

ΛΑ'. Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφύτα, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν· καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διέλεκτοι ἀνόμοιοι· ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή· καὶ οὕτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἰδρυνόμεναι Ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύασιν, ἢ ἄλλως παραδίδασιν, οὕτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὕτε ἐν Κελτοῖς, οὕτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὕτε ἐν Ἀιγύπτῳ, οὕτε ἐν Λιβύῃ, οὕτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυνόμεναι· ἄλλ' ὡσπερ ὁ ἥλιος τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς καὶ ὁ αὐτός· οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς κληθείας πανταχῇ φαίνει, καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλ-

A *fabulæ exodio, dimittendi tempus est, consultum fore duximus, si ad illorum confutandum errorem aliquid subjiceremus. Sed prius tamen ostendendum illud est, quibus in rebus fabulæ illius auctores a se invicem dissideant, quos diversi vel falsitatis spiritus contrarias in partes abripiunt. Hoc enim ex capite vel citra probationem ullam certissime constabit, cum solidam ac stabilem esse veritatem illam, quam Ecclesia prædicat, tum adulerinam ac mendacem illorum esse doctrinam. Siquidem Ecclesia toto licet orbe ad extremos usque terrarum limites dispersa, cum ab apostolis eorumque discipulis fidem acceperit in unum Deum Patrem omnipotentem, qui cælum, terramque ac maria, cum universis quæ in illis comprehensæ sunt, condidit; et in unum Jesum Filium Dei, qui pro nostra salute carnem induit; atque in Spiritum sanctum, qui omnem illam unice dilecti Christi Jesu Domini nostri administrationem, et adventum, ortumque de Virgine per prophetas prænuñtiavit; necnon et per passionem ac resurrectionem, et in cælum ascensionem cum corpore; futurumque olim in summam vel universa contrabat, et omnium hominum corpora revocat ad vitam; atque ut Christo Jesu Domino nostro ac Deo et Salvatore regique de illius qui videri non potest, voluntate Patris, omne* **202** *genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis ipsum lingua confiteatur*⁴; utique rectum in omnes judicium exerceat, ac spiritualia nequitiae, hoc est desertores angelos ac rebelles, et impios omnes, ac sceleratos, et facinorosos, ac contumeliosos in Deum homines sempiternis flammis addicat; justis vero, sanctisque, qui mandata sua diligenter observaverint, et in ejus charitate sive jam inde ab initio, sive post penitentiam perseveraverint, vitam immortalitatemque largiatur, atque æternam illis gloriam impertiat.

XXXI. Cum igitur Ecclesia doctrinam ejusmodi, fidemque, uti diximus, acceperit, eam vel orbe toto diffusa studiose conservat, quasi in una quadam domo habitans, ac similiter omnibus illis assentitur, tanquam anima una, eodemque corde prædita; eademque concordissime sic, quasi unum os habeat, docet ac prædicat. Etenim tametsi hominum linguæ sint dissimiles, eadem tamen traditæ doctrinæ vis est ubique: neque aut constitutæ in Germania Ecclesiæ credunt aliter, ac suos perdoct; aut quæ in Hispaniis ac Galliis, aut ad Orientem, aut in Ægypto, vel Lybia, mediove orbe stabilitæ. Sed quemadmodum sol nobilissimum Dei opus unus in toto mundo atque idem est semper; sic veritatis prædicatio ubique terrarum illucescit ac mortales omnes illustrat, qui quidem illius ad notitiam pervenire voluerint. Adeo ut neque is qui inter Eccle-

¹ For. επενεγχη. ² For. τοῦ δὲ μύθου. ³ For. τοῖς μέν. ⁴ Philipp. II, 10, 11.

cap. 18. Nos autem aliud esse hoc quidem loco suspicabamur, nempe exordium fabulæ. Non enim

de ἀπολυτρώσει illa hæreticorum aliorum verba facit Irenæus.

siarum antistites dicendi facultate pollet, ab illis diversa profiteatur. Nemo enim est præceptore suo superior. Neque qui infans est et indisertus de tradita sibi disciplina quidquam diminuat. Quoniam enim una est eademque fides; neque qui de ea copiose potest dicere plus aliquid obtinet, neque minus, qui pauca duntaxat eloqui potest. Quod autem plus minusve nonnulli intelligentia ac scientia consequantur, nihil hoc ad immutandam doctrinam pertinet: neque idcirco Deum alium præter conditorem excogitant, atque hujus universitatis artificem, et altorem, quasi minime sint altero illo contenti; neque porro Unigenitum alium.

Sed in id duntaxat illorum elaborat industria, ut quæ ænigmatum quibusdam involucris obtecta sunt, expoliant atque explicant, et ad communis fidei institutum accommodent; sive ut **203** divinum illud in hominum salute procuranda negotium, administrationemque omnem exponant; idque ipsum declarent, quomodo illam rebellium spirituum defectionem hominumque contumaciam Deus patientissime tulerit; quid causæ sit, cur unus idemque Deus alia temporaria, alia sempiterna fecerit: itemque cælestia quædam, alia terrena; cur qui oculis aspici nequit, prophetis non una specie visendum se præbuerit, sed aliis alio modo quæ vellet significaverit. Cur Testamenta plura sint hominibus condita, quæve utriusque notæ ac propria veluti lineamenta sint. Ut illud etiam inquirant, cur omnia Deus perduellione concluderit, ut omnium misereri posset; atque ob id insuper gratias agant, quod Verbum Dei caro factum, ac supplicio est affectum: illud etiam edisserant, cur in extrema tempora Filii Dei adventus incidere, hoc est cur omnium sese Principium in fine prodiderit. Ad hæc de mundi exitu, futurisque rebus quæcunque sacris reperiantur in Libris, excutiant; nec illud taceant, cur desperatæ prius gentes in idem cum sanctis jus hereditatis, ac veluti corpus et societatem a Deo fuerint ascitæ. Qui fieri possit, ut mortalis ista caruncula immortalitatem et incorruptibile hoc incorruptionem induat; aut quemadmodum dicturus sit: *Non populus populus erit, et non dilecta, dilecta*¹; quomodo *plures desertæ, quam virum habentis sint filii*². Nam de his ac similibus exclamat Apostolus: *O altitudo divitiarum ac sapientiæ, et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*³! Non id autem agunt, ut supra Creatorem ac Conditorem, horum Matrem, ac vagi Æonis Cogitationem male commiscantur, ac tam insignem Deo contumeliam faciant; neque ut Pleroma nescio quod illa superius modo xxx duntaxat Æonibus definiant, modo infinitam illorum nationem constituent, ut egregii illi magistri ac divina sit, ut diximus, toto orbe germanæ Ecclesiæ fides.

XXXII. Age vero videamus modo quanta sit

θεῖν. Καὶ οὕτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις προσεστώτων ἕτερα τούτων ἐρεῖ· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· οὕτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν· μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὐσῆς, οὕτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν ἐπλεόνασεν, οὕτε ὁ τὸ ὀλίγον ἤλαττόνησε. Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἐλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι τινὰς οὐκ ἐν τῷ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλάσσειν γίνεται, καὶ ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργὸν, καὶ ποιητὴν, καὶ τροφέα τοῦδε τοῦ παντὸς, ὡς μὴ ἀρκουμένους τούτους⁴, ἢ ἄλλον Χριστὸν, ἢ ἄλλον Μονογενῆ.

Ἄλλὰ ἐν τῷ τὰ ὅσα ἐν παραβολαῖς εἰρηται προσεπεργάζεσθαι, καὶ οἰκειοῦν τῇ τῆς πίστεως ὑποθέσει· καὶ ἐν τῷ τὴν τε πραγματεῖαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν ἐπὶ τῇ ἀνθρωπότητι γινομένην ἐκδηγεῖσθαι, καὶ ὅτι ἐμακροθύμησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τε τῇ τῶν παραβηκότων ἀγγέλων ἀποστασίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῶν ἀνθρώπων σαφηνίζειν· καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρόσκαιρα, τὰ δὲ αἰώνια, καὶ τὰ μὲν οὐράνια, καὶ τὰ δὲ ἐπίγεια εἰς καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς πεποίηκεν, ἀπαγγέλλειν· καὶ διὰ τί ἀόρατος ὢν ἐφάνη τοῖς προφήταις ὁ θεός, οὐκ ἐν μιᾷ ἰδέᾳ, ἀλλὰ ἄλλως ἄλλοις, συνεῖν· καὶ διὰ τί διαθήχαι πλείους γεγόνασι τῇ ἀνθρωπότητι, μὴ νύειν, καὶ τίς ἐκάστης τῶν Διαθηκῶν ὁ χαρακτήρ, δίδασκεῖν· καὶ διὰ τί συνέκλεισε πάντα εἰς ἀπειθειαν ὁ θεός, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσει, ἐξερευνᾶν, καὶ διὰ τί ὁ λόγος τοῦ θεοῦ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπαθεν, εὐχαριστεῖν· καὶ διὰ τί ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ τέλει, ἐφάνη ἢ ἀρχῇ⁵, ἀπαγγέλλειν· καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μελλόντων, ὅσα τε κεῖται ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀναπτύσσειν· καὶ τί ὅτι τὰ ἀπεγνωσμένα ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα, καὶ συμμετόχα τῶν ἁγίων πεποίηκεν ὁ θεός, μὴ σιωπᾶν· καὶ πῶς τὸ θνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανάσιον, καὶ τὸ θναρτὸν ἀθάρασιον, διαγγέλλειν· πῶς τε ἐρεῖ· Ὁ οὐ λαὸς λαός, καὶ ἡ οὐκ ἡγαπημένη ἡγαπημένη· καὶ πῶς πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, κηρύσσειν. Ἐπὶ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπεβόησεν ὁ Ἀπόστολος· Ὁ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρῖματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν Μητέρα τούτων⁶, καὶ αὐτοῦ Ἐνθύμησιν Αἰῶνος πεπλανημένον παρεπινοεῖν, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤξει βλασφημίας· οὐδὲ ἐν ὑπὲρ ταύτην κάλιν Πλήρωμα τὸ μὲν ἕνα⁷, νῦν δὲ ἀνήριθμον φύλον Αἰῶνων ἐπιψεύθεσθαι, καθὼς λέγουσιν οὔτοι οἱ ἀληθῶς ἐρημοθείας συνέσεως διδάσκαλοι, τῆς οὐσῆς Ἐκκλησίας· πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς προέφαμεν.

plane scientia destituti faciunt: cum una eademque

AB'. Ἴδωμεν νῦν καὶ τὴν τούτων ἄστατον γνώμη·

¹ Ose. i, 10. ² Isa. xiv, 1. ³ Rom. xi, 33. ⁴ For. τούτῳ. ⁵ Iren. καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ. ⁶ Iren. τούτου καὶ αὐτῶν. ⁷ For. τότε μὲν τριάκοντα.

δύο που καὶ τριῶν ὄντων, πῶς περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λέγουσιν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἐναντία ἀποφαίνονται. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτος ἀπὸ τῆς λεγομένης Γνωστικῆς αἰρέσεως τὰς ἀρχὰς εἰς ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου ἠμεθαυμάσας Οὐαλεντίνος οὕτως ἐξηροφόρησεν (82), ὀρισάμενος εἶναι Δυάδα ἀνονόμαστον, ἥς τὸ μὲν τι καλεῖσθαι Ἄρρητον, τὸ δὲ Σιγήν. Ἐπειτα ἐκ ταύτης Δυάδος δευτέραν Δυάδα προβεβλήσθαι, ἥς τὸ μὲν τι Πατέρα ὀνομάζει, τὸ δὲ Ἄληθειαν. Ἐκ δὲ τῆς Τετράδος ταύτης καρποφορεῖσθαι Λόγον καὶ Ζωὴν, Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Εἶναι τε ταύτην Ὀγδοάδα πρῶτην. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς δέκα δυνάμεις λέγει προβεβλήσθαι, καθὼς προειρήκαμεν ἄπὸ δὲ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας δώδεκα, ὧν μίαν ἀποστᾶσαν τὴν λοιπὴν πραγματεῖαν πεποιήσθαι. Ὅρους τε δύο ὑπέθετο, ἓνα μὲν μεταξὺ τοῦ Βυθοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ Πληρώματος, διορίζοντα τοὺς γεννητοὺς Αἰῶνας ἀπὸ τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς, ἕτερον δὲ τὸν ἀφορίζοντα αὐτῷ τὴν Μητέρα ἀπὸ τοῦ Πληρώματος. Καὶ τὸν Χριστὸν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Πληρώματι αἰῶνων προβεβλήσθαι, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Μητρὸς ἕξω γενομένην κατὰ τὴν γυνῆν τῶν κρειττόνων ἀποκεχυθῆσθαι μετὰ σκιάς τινας. Καὶ τοῦτο μὲν ἄτε ἄρρητα ὑπάρχοντα ἀποκόψαντα ἀπ' αὐτοῦ τὴν σκιάν, ἀναδραμεῖν εἰς τὸ Πλήρωμα τὴν δὲ Μητέρα ὑπολειφθεῖσαν μετὰ τῆς σκιάς, κεκενωμένην τε τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως, ἕτερον υἶδν προσεγγέασθαι καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα λέγει τῶν ὑποκειμένων. Συμπροβεβλήσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἄριστον ἄρχοντα ἐδογματίσεν ὁμοίως τοῖς ῥηθησομένοις ὑφ' ἡμῶν ψευδωνύμως Γνωστικοῖς. Καὶ τὸν Ἰησοῦν ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ συσταλέντος ἀπὸ τῆς Μητρὸς αὐτῶν συναχθῆντος τοῖς ὅλοις προβεβλήσθαι φασί, τούτεστι τοῦ Θελητοῦ ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀναδραμόντος εἰς τὸ Πλήρωμα, τούτεστι τοῦ Χριστοῦ ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας φησὶ προβεβλήσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τῶν Αἰῶνων, ἀοράτως τὰ φυτὰ τῆς ἀληθείας.

Πεπληρωται τὰ Εἰρηναίου κατὰ Οὐαλεντίνου.

ΑΓ'. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ προειρημένος ἀπὸρ πρεσβύτης Εἰρηναῖος, ὁ κατὰ πάντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου κεκοσμημένος, ὡς γενναῖος ἀθλητῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου προβεβλημένος, καὶ ἐπαλειφθεὶς τοῖς ἐπουρανοῖς χαρίσμασι τοῖς κατὰ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ γῶσιν, καταπαλαίσας τε καὶ καταγωνισάμενος τὴν πᾶσαν αὐτῶν ληρώδη ὑπόθεσιν, διεξῆλθε κατὰ λόγον τὰ ὑπ' αὐτῶν κενοφρονούμενα. Ἀκρότατα δὲ αὐτοῦς ἐν τῷ ἐξῆς δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις διήλεγξε περιττοτέρως, βουλόμενός πως τὸν χαμὰ βιφέντα, καὶ εἰς ἥσαν τραπέντα σῦραι, καὶ ἐνώπιον πάντων θριαμβεῖσαι τε καὶ φωράσαι τὴν ἐν αὐτῷ αἰῶν βιφέντι ἀναίσχυντόν τε καὶ ἀσθενῆ προὐκλήσιν ματαιοφροσύνης. Ἡμεῖς δὲ, ἀρκεσθέντες τοῖς τε

A duorum vel trium istorum inconstantia, atque de iisdem vel eadem pronuntiant; sed et rebus ipsis et vocabulis a se invicem dissentiant. Etenim qui a Gnosticorum hæresi deprompta 204 quædam initia primus peculiaris ad sectæ formam transtulit, Valentinus ita definiit. Binarium quemdam sine nomine constituit, ex Arrheto et Sige constantem. Ab hoc secundum propagatum esse Binarium, quo Pater, ac Veritas continetur. Tum ex quaternario Verbum et Vitam, Hominem, Ecclesiamque prodidisse: hanc esse primam Ogdoadem. Inde ex Verbo ac Vita decem profluxisse virtutes, quas antea retulimus. Ab Homine et Ecclesia duodecim; a quibus una deficiens, ordinemque deserens reliquum: omne opus absolvit. Adjecit et Horos duos: alterum qui Bythum inter ac Pleroma reliquum intercedit, et genitos Æonas ab ingenito Patre dirimit; alterum qui Matrem illorum a Pleromate secernit. Christum porro non a Pleromate Æonibus editum, sed ab extorri Matre ex meliorum recordatione cum quadam umbra procreatum. Eundemque, cum esset masculus, abjecta a semet umbra ad Pleroma recurrisse; Matrem vero cum umbra relicta, ac spiritali substantia exhaustam, alium procreasse filium, videlicet Conditorem, cui in omnia, quæ quidem ipsi subjecta sunt, dominatum ac potestatem tribuunt. Cum hoc et alium productum esse sinistrum principem arbitratus est: perinde ut Gnostici illi, falso ita dicti, de quibus postea dicemus. Jesum porro nonnunquam a Theleto illo genitum affirmat, qui ab ipsorum Matre contractus, unaque cum Universitate profusus est; interdum ab eo, qui se ad Pleroma receperit, scilicet Christo. Alias a Christo et Ecclesia. Spiritum denique sanctum ab Ecclesia originem traxisse putat, et ad examinandos Æonas editum, cum in illos ita subisset, ut aspici nullo modo posset; cujus adeo ipsi beneficio veritatis stirpes emittunt.

εἰς αὐτοὺς εἰσὶν ὁ δὲ τοὺς Αἰῶνας καρποφορεῖν

Hactenus Irenæus contra Valentinianos.

XXXIII. Hæc atque his similia optimus ille senex Irenæus totidem verbis de vanissimis illorum opinionibus disseruit, 205 vir omnino Spiritus sancti donis instructissimus, ac tanquam fortis athleta productus a Domino, et cœlestibus ornamentis, ut ita dixerim, ad certamen perunctus; qui sinceræ fidei ac scientiæ præsidii illorum prostravit evertitque mendacia. Quod in secundo libro ac sequentibus aliis potissimum perfecit, ubi illos uberiore stylo confutavit: cum velut humi abjectum ac superatum adversarium trahere, et ac quodammodo triumphare visus est velle, et profligati nugatoris impudentem magis quam fortem ad provocandum audaciam palam omnibus detegere. Nos autem par-

1 Iren. ἀρχαίας διδασκαλίας. 2 Iren. αὐτῶν. 3 Iren. ἀποκειμ. αὐτῷ. 4 Iren. ἀριστερόν.

(82) Οὕτως ἐξηροφόρησεν. Corrupta vox, in qua divinationem experiri non vacat.

tim iis, quæ a nobis breviter sunt disputata, partim quæ ab aliis sinceris id genus scriptoribus elucubrata sunt, contenti, cum nonnullos quoque videamus de hoc argumento scripsisse, præsertimque Clementem, Irenæum et Hippolytum, aliosque complures, qui admirabili quadam facultate illorum dogmata refutarunt, non multum in eo, ut dictum est, elaborare studuimus, satis superque illorum opera factum arbitrati: idque ipsum apud nos existimantes, neminem esse paululum intelligentem, cui vel ex ipsis illorum libris ac dogmatibus non ea facile occurrant, quæ ad illos refellendos idonea sint.

XXXIV. In primis quod opinionum a se invicem varietate dissentiant, alterque alterius decreta convellere sese profiteatur. Deinde quod tales sint illorum fabulæ, ut cohærere nullo modo possint, cum neque in sacris Litteris, nec in Mosis lege, neque apud Mose recentiores prophetas illarum exstet ulla mentio; neque a Salvatore quidquam, vel ejus evangelistis, aut denique apostolis de iisce sit proditum: nam si veritati illa consentanea forent, certe Dominus, qui ad illuminandum orbem venerat, et ante illum prophetæ, tum apostoli, qui falsorum deorum superstitionem, ac flagitiorum scelerumque genus omne redarguerunt, nec impiam omnem contrariamque doctrinam scriptis suis profligare sunt veriti; illi, inquam, aperte nobis illa significassent, præsertim cum Salvator ita ipse dixisset: *Cæteris quidem in parabolis, vobis autem parabolæ ad regni cælestis enarrationem edisserendæ sunt*¹. Quocirca quæcunque in Evangelio parabolæ ab eo propositæ sunt, statim illarum sensum aperuisse videtur. **206** Nam et granum sinapis quid sibi vellet exposuit, quid fermentum, quæve mulier esset illa, quæ in tria farinæ sata fermentum immiserit; quid illa vitis, ac ficus; quis ille qui seminavit, quæve optima sit terra. Itaque frustra illi cæco dæmonis impetu conciti rapiuntur; de quibus merito sanctus Paulus ita loquitur: *Novissimis temporibus avertent se quidam a doctrina, intendentes fabulis et doctrinis dæmonum*². Cui et Jacobus 2 stipulatur, de ejusmodi dogmatibus ita loquens: *Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis*³, etc., cujus ne minimus quidem in his quos commemoravimus fructus cernitur. Quippe apud illos inconstantia ac nefaria omnia facinora, dæmonumque fetus, et serpentum sibili reperiuntur. Aliter aliis temporibus, atque aliud unusquisque prædicat. Nulla illis misericordia, vel clementia, sed dissensiones ac discordiæ; nulla usquam castimonia, nulla pax, æquitas animi nulla.

XXXV. Ac nihî sæne libet, quoniam ad id sermonis et argumenti me necessitas impellit, tametsi finem facere constiteram, pauca ex illorum decretis ad refu-

A παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν ὀλίγοις, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας συγγραφέων τούτων λεχθεῖσι τε καὶ συνταχθεῖσι, καὶ ὀρώντες, ὅτι ἄλλοι πεπονηχάσι, φημί δὲ Κλήμης καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ἰππόλυτος, καὶ ἄλλοι πλείους, οἳ καὶ θαυμαστῶς τὴν κατ' αὐτῶν ποιήνται ἀνατροπήν, οὐ πάνυ τι τῶ καμάτων προσθεῖναι, ὡς προεῖπον, ἠβελήσαμεν, ἰκανωθέντες ταῖς προειρημένους ἀνδράσι, καὶ αὐτὸ τοῦτο διανοηθέντες, ὅτι παντὶ συνετῶ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν λόγων ἡ ἀνατροπή αὐτῶν κατ' αὐτῶν φησεται.

B ΔΔ'. Πρῶτον μὲν ἐστὶ διάφορα παρ' αὐτοῖς τὰ φρονήματα, καὶ ἕτερος τὰ τοῦ ἐτέρου καταλύειν ἐπαγγέλλεται· δεύτερον δὲ, ὅτι ἀσύστατα τὰ παρ' αὐτοῖς μυθοποιήματα, οὔτε που Γραφῆς εἰπούσης, οὔτε τοῦ Μωϋσέως νόμου, οὔτε τινὸς προφήτου τῶν μετὰ Μωϋσέα, ἀλλ' οὔτε τοῦ Σωτῆρος, οὔτε τῶν αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν, ἀλλ' οὔτε μὴν τῶν ἀποστόλων. Εἰ γὰρ ταῦτα ἀληθινὰ ὑπῆρχεν, ὁ ἐλθὼν φωτίζει τὴν οἰκουμένην Κύριος, καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι οἱ ἐλέγξαντες τὴν εἰδωλολατρείαν, πᾶσάν τε παράνομον πρᾶξιν, καὶ μὴ δειλιάσαντες γράφειν κατὰ πάσης παρανόμου διδασκαλίας καὶ ἐναντιότητος, σαφῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ἡμῖν κατήγγελλον· καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὅτι *Τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς, ὑμῖν δὲ τὰς παραβολὰς εἰς ἐπίλησον βασιλείας οὐρανῶν ῥητέον*. Ὅσας γοῦν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολὰς εἶρηκεν, εὐθὺς ἐπιλύσας φαίνεται. C Ἀμέλει καὶ τίς ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως, καὶ τίς ἡ ζύμη· καὶ τίς βαλυσά τὴν ζύμην εἰς τὰ τρία σάτα, τίς ὁ ἀμπελῶν, τίς ἡ συκῆ, τίς ὁ σπορεύς, τίς ἡ καλλίστη γῆ. Καὶ μάτην οὗτοι ἐνθουσιῶνται ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυνόμενοι· περὶ ὧν φησὶν ὁ ἀγιώτατος ἀπόστολος Παῦλος· *Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς διδασκαλίας, προσέχοντες μύθους καὶ διδασκαλίας δαιμόνων*. Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος λέγων περὶ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἄνωθεν ἡ αὐτῆ σοφία καταρχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης*. Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηρικὴ, εὐπειθής, ἀδιάκριτος, μεστὴ ἐλέους, καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἡς οὐδὲ εἰς D καρπὸς ἐν τοῖς προειρημένους εὐρίσκεται. Παρ' αὐτοῖς γὰρ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν παράνομον πρᾶγμα, δαιμόνων τε κηρύματα, καὶ συρίγματα δρακόντων, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλο ἐκάστου αὐτῶν λαλοῦντες. Παρ' οἷς οὐκ ἔλεος, οὐκ οἶκτος εὐρίσκεται, ἀλλὰ ὡς χρίσεις καὶ διαφοραὶ, καὶ οὐδαμῶ ἀγνεῖαι, οὐδαμῶ εἰρήνη, οὐδαμῶ ἐπιείκεια.

ΔΕ'. Βούλομαι δὲ πάλιν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ καὶ παύσασθαι ὑπεσχόμην, ὀλίγων παρ' αὐτοῖς εἰρημένων μνημονεύσας ἀνατρέψαι. Οὐ γὰρ

¹ Luc. viii, 10. ² I Tim. iv, 1. ³ Jac. iii, 15-17.

τοῦ κατὰ τέχνην μοι λόγου μέλει, ἀλλὰ τῆς τῶν ἐν-
 τυγχανόντων ὠφελείας. Λέγουσι τοίνυν, ὅτι ὁ δωδέ-
 κατος Αἰὼν ὁ ἐν ὑστερήματι γενόμενος παντελῶς τοῦ
 ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα ἐξέπεσε, καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀρι-
 θμὸς ὁ δωδέκατος. Τοῦτο δὲ φασὶ γεγενῆσθαι τῷ τὸν
 Ἰούδαν ὄντα δωδέκατον ἐκπεπτωκέναι, καὶ οὕτω τὸν
 δωδέκατον ἀριθμὸν ἠφανίσθαι. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ
 τῆς αἰμορροῦσης, καὶ τῆς τὴν μίαν δραχμὴν ἀπὸ
 τῶν δέκα δραχμῶν ἀπολεσάσης. Δείκνυται δὲ, ὅτι
 οὕτε ὁ δωδέκατος Αἰὼν πρόσωπον Ἰούδα ἔχειν δυνή-
 σεται, ὡς τῷ ἀγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ προσέηται· Ἰού-
 δας μὲν γὰρ παντελῶς ἀπόλωλεν· ὁ δωδέκατος λεγόμε-
 νος Αἰὼν κατὰ τὸ αὐτῶν πλάσμα οὐκ ἐκενώθη·
 ἔστι γὰρ ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ Μεταγωγεὺς, ἢ ὁ Ὁροθέ-
 τῆς, φήσας πρὸς αὐτὸν, Ἰαὼτ· ὡσαύτως φασὶ, καὶ
 οὕτως ἔστερειώθη· οὕτε ἡ δώδεκα ἔτεσιν αἰμορροῦσα
 τῷ αὐτῶν δράματι ὁμοιωθήσεται· ἐσώθη γὰρ μετὰ
 δώδεκα ἔτη, ἐν οἷς τῷ αἵματι τῆς ρύσεως ἐφέρετο·
 οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἔνδεκα ἔτεσιν ἀπαθῆς διετέλει, καὶ
 ἐν τῷ δωδεκάτῳ δὲ σέσωσται· οὕτε ἡ τὰς δέκα
 δραχμάς κεκτημένη ἀπώλεσε τὴν μίαν εἰς τέλος, ἵνα
 ὁ Αἰὼν τῆς ὕλης ἀπολωλὼς μυθεύηται παρ' αὐτοῖς.
 Ἦψε γὰρ τὸν λύχνον, καὶ ἤρρε τὴν δραχμὴν.

sanitatem obtinuit. Ac neque mulier illa, quæ
 nimo, quo commentitius ille ac materiæ concretus
 drachmam reperit.

ΛΓ'. Ἐκ τοίνυν τῶν δύο λόγων τούτων ἡ τριῶν
 τὰ πάντα αὐτῶν εὐθὺς ἐλεγχθέντα καταλειφθήσεται
 δραματούργηματα, καὶ ἀδρανῆ, καὶ ἔωλα τοῖς τῆς
 φρονήσεως υἱοῖς καὶ τέκνοις τοῖς τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ
 καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἴνα γὰρ μὴ κατὰ τῶν αὐτῶν
 φερόμενος εἰς μῆκος ἀπειρον ἐλάσω τὴν πραγματείαν,
 ἕως τῆς ἐνταῦθα ὑφηγήσεως ποιησάμενος τὴν ὑπό-
 μνησιν, καὶ ἐπιθεὶς πέρας τῇ τσσαυτῇ αὐτῶν μοχθη-
 ρίᾳ, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιοῦμαι, Θεὸν ἐπικαλοῦμενος
 ὁδηγόν τε καὶ ἐπικουρον τῆς ἡμῶν ἀσθενείας, εἰς τὸ
 σωθῆναι ἀπὸ ταύτης καὶ τῶν προσηρημένων αἰρέσεων,
 καὶ τῶν μελλουσῶν ἀναδεικνυσθαι τοῖς φιλολόγοις, καὶ
 βουλομένοις τὰ ἀκριβῆ εἰδέσθαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κενο-
 φωνιῶν τε καὶ ἀσυστάτων δογμάτων. Εἰς πολλοὺς
 γὰρ οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ὄνειροπολίαν ἐπισπείρας, Γνω-
 στικὸν ἑαυτὸν καλέσας, πολλοὺς, ὡς εἰπεῖν, σκορ-
 πίους ὡς μίαν ἄλυσιν συνέδησεν, ὡς ἡ παλαιὰ καὶ
 ἐναργῆς παραβολὴ ὑπάρχει, ὅτι, ἄλυσιν τίνα οἱ
 σκορπίοι (83) ἀπὸ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον δεσμοῦντες, ὁ
 ἕως δέκα ἢ καὶ πλείους ἀπὸ στέγης ἢ δώματος
 ἑαυτοὺς χαλῶσι, καὶ οὕτως μετὰ δόλου τὴν λύμην
 τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζονται. Οὕτως καὶ οὗτος, καὶ οἱ
 αὐτοῦ καλούμενοι Γνωστικοὶ τῆς πλάνης ἀρχηγέται
 γεγόνασι, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς προφάσεις ὑπελιφότες,
 ἕτερος ὑφ' ἑτέρου μαθητευθεὶς μετὰ τὸν διδάσκαλον
 προσθήκη τῆς πλάνης εἰργάσατο, καὶ ἕτερον αἴρε-
 σιν εἰσῆγάσατο, ἐχομένης ἰ τῆς προτέρας. Καὶ οὕτω
 κατὰ τὴν διαδοχὴν εἰς διαφόρους αἰρέσεις αὐτοὶ οἱ
 ληθέντες Γνωστικοὶ ἐμερίσθησαν· παρὰ Οὐαλε-

¹ For. ἐχομένην.

(83) Ὅτι ἄλυσιν τίνα οἱ σκορπίοι. *Ælianus* lib. vi *Hist.*, an. 125.

tandum seligere. Neque enim orationis artificio, sed
 lectorum utilitati mihi serviendum arbitror. Aiunt
 igitur duodecimum *Æonem*, cum defecisset, a duo-
 denario illo numero penitus excidisse, atque ita
 duodecimum hunc numerum esse sublatum. Hoc
 autem tum contigisse, cum Judas apostolorum duo-
 decimus exclusus est; sicque duodecimus-numerus
 ille periit. Similiter et in muliere illa, quæ sangui-
 nis profluvio laborabat, et in alia, quæ decem ex
 drachmis, unam perdiderat. Atqui demonstrari illud
 potest, *Æonem* illum duodecimum Judæ personam
 minime posse sustinere; etenim Judas funditus
 periit; duodecimus autem *Æon* ille, vel ut ipsi-
 met fictis iisce fabulis docent, non penitus exstinctus
 est. Stetit enim, aiunt, ex ejus adverso *Meta-*
 B gogus, hoc est traductor, qui et Horotheta, sive
 Definitor dicitur, et ad eum Jaot inclamans, hac
 illum voce firmavit. Neque vero duodecimum jam
 annum sanguine fluens mulier ad istorum fabulam
 convenit; quæ vertente demum anno duodecimo,
 postquam toto illo tempore profluvio sanguinis
 laborasset, repente consanuit. 207 Non enim
 undecim annis expers morbi, duodecimo demum
 denas drachmas habebat, unam ex iis amisit om-
Æon constare possit. Accendit enim lucernam, et

XXXVI. Quamohrem duobus hisce tribusve ver-
 bis illorum discussa somnia quam putida et imbe-
 cilla sint, facile prudens quilibet, et sanctæ ac
 catholicæ Dei Ecclesiæ filius animadvertet. Jam
 enim veritus ego, ne si pluribus in eam sectam
 invectus fuero, in infinitum abeat oratio, ad hunc
 usque locum progressus modum adhibebo refel-
 lendæ illorum nequitix, meque ad cæteras redar-
 guendas conferam. Sed primum viæ mihi ducem,
 et imbecillitatis adiutorem meæ Deum invocabo,
 uti me et ab hujus sectæ, superiorumque omnium,
 et ab insequentium contagione liberet, quas in
 eruditorum hominum gratiam, qui absurda illa et
 inania dogmata, quæ in hunc orbem eruperunt,
 accuratius explorare student, deinceps perseque-
 mur. Siquidem Valentinus iste suis in quamplu-
 rimis diffusis communicatisque somniis, cum sese
 Gnosticum appellari maluisset, multos, ut ita dix-
 rim, scorpios in unam catenam constrinxit; id
 quod vetus, ac testata similitudo declarat. Nimirum
 scorpios ad decem pluresve catenæ instar alios ab
 aliis, suspensos sese ex tecto ac solario demittere,
 sicque ex insidiis homines opprimere. Sic ille, pos-
 terique ejus omnes Gnostici falsi dogmatis auctores
 exstiterunt, et ab illo erroris argumenta nacti, ac
 successione quadam invicem edocti, ad eam quam
 a magistro acceperat suam quilibet opinionem ad-
 jecit, novamque sectam cum priore cohærentem
 invenit. Qua re factum est, ut Gnostici variâ hære-

seon divortia paulatim fecerint; qui quidem omnes a Valentino, ut diximus, iisque insuper, qui eo superiores exstiterant, initium acceperunt. Nunc universæ pariter veritatis doctrinæ prostratæ ac proculcatæ prætereundæ sunt, quo eadem Dei ope ac virtute freti reliquas perscrutemur

208 ADVERSUS SECUNDIANOS,

Ad quos sese Epiphanes et Isidorus applicarunt, quæ est hæresis XII sive XXXII.

I. Posteaquam Valentiniana hæresi defuncti sumus, et in ejus dumetis ac vepribus magno opere laboravimus, deinceps incredibili cum sudore ac cujusdam velut agriculturæ molestia ad reliquas illius evellendas spinas, ac tetras serpentum effigies profligandas veniemus. Sed in primis Spiritus sancti opem a Christo postulabimus, ut hujus illum interventu per cœlestem doctrinam religiososque sermones in hominum animos elicere, ab iisque, qui id ultro voluerint, pestiferum virus extrahere possimus. Sequar vero in iis exponendis ætatum ordinem, ac cujus quisque successor exstiterit in illis recensendis aperiam, qui ab illo profecti diversas quædam doctrinæ semina sparserunt.

Horum igitur e numero Secundus quidam fuit, qui plus aliquid quam cæteri sapere studens, etsi eadem quæ Valentinus asserit omnia, ampliore tamen sonitu furiosorum aures oplevit. Hic eodem quo Valentinus tempore eumdem ipsum novo aliquo invento superare gestiens, primam Ogdoadem ex Tetrade dextra ac sinistra confari docuit, quarum alteram Lumen, Tenebras alteram appellari voluit. Jam vero Virtutem illam quæ defecisse, et ad inopiam fuisse redacta dicitur, negat ex tricenario illo numero Æonum exstitisse, sed inferioris cujusdam ordinis, ex eorum videlicet grege fuisse, qui infra aliam Ogdoadem collocantur. De Christo aliisque dogmatibus eadem cum auctore veneni sui ac ministratore Valentino statuit. Quare cum haud ita multa sint ab isto diversis ac peregrinis explicata vocibus, pauca hæc quæ dicta sunt sufficere putavi, quæ per seipsa satis ad refellendum argumentorum suppeditant. Sed de illo tamen breviter quoque disputandum est, ne ideo, quod contra ipsum afferre nihil possemus, prætermisisse videamur. Igitur si Tetradem ex illorum opinione dextræ sunt ac sinistra, medium inter eas quiddam assignari oportet, propterea quod quidquid dextros habet ac sinistros ordines, in eorum medio collocari necesse est; **209** neque dextra vel sinistra usquam esse possunt, nisi ex interjecto corpore utriusque partis discrimen petatur. Quamobrem, stolidissime mortalium Secunde, vosque Secundiani omnes, medium erit unum aliquid, cui sinistra dextraque quæ dicuntur subjecta sint: neque ab uno illo alienum id esse poterit, quod ei subjicitur dextrum aut sinistrum: atque ita ad unam quamdam naturam universa referentur, qua nihil

α τίνου μεντοι, ὡς ἔφη, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς προφάσεις ἐλληφότες, ὅμως αἱ προειρημένας σὺν τῇ τούτου τοῦ Οὐαλεντίνου τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ καταπατηθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν παρεῖσθωσαν. Ἡμεῖς δὲ τὰς ἐξῆς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει διασκοπήσωμεν.

ΚΑΤΑ ΣΕΚΟΥΝΔΙΑΝΩΝ,

Οἷς συνήφθη Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, δωδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ δευτέρα.

Α'. Παρελθόντες δὲ τὴν τοῦ Οὐαλεντίνου αἵρεσιν, καὶ πολλὰ μοχθήσαντες ἐν τῇ ἀκανθῶδει αὐτοῦ σπορᾷ, διὰ πολλοῦ, ὡς εἶπειν, καμάτου καὶ γεωργικῆς κακοπαθείας ἐπὶ τὰ λείψανα τῆς ἀκανθῶδου, αὐτοῦ σπορᾶς καὶ ἐρπετῶδους αὐτοῦ θηριομορφίας ἐλευσόμεθα, τὸ ἅγιον Πνεῦμα αἰτησάμενοι παρὰ Χριστοῦ, εἰς τὸ δι' αὐτοῦ ἐπισπάσαι ταῖς ψυχαῖς τῇ ἐν Θεῷ διδασκαλίᾳ καὶ σεμνῷ λόγῳ, καὶ τοὺς ἰοῦς ἀνασπάσαι δυνηθῆναι ἀπὸ τῶν οὕτω προειρημένων (84). Ἄρξομαι δὲ περὶ τούτων λέγειν κατὰ διαδοχὴν, τίς τίνος διάδοχος γεγένηται τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀρμωμένων, καὶ ἑτέραν παρὰ τὴν ἐκείνου σπορὰν διδασκόντων.

Σεκουῦνδος τοίνυν τις ἐξ αὐτῶν ὧν, καὶ περισσώτερον τι βουλόμενος φρονῆσαι, πάντα μὲν τὰ κατὰ τὸν Οὐαλεντίνον ἐξηγείται, περισσώτερον δὲ ἦχον εἰς ἀκοῆς τῶν ἐμβεβροντημένων ἐξήχησεν. Οὗτος γὰρ κατὰ Οὐαλεντίνον ὧν, ὡς προείπον, ὑπὲρ δὲ Οὐαλεντίνον φρονῶν, λέγει εἶναι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα Τετράδα δεξιάν, καὶ Τετράδα ἀριστεράν· οὕτω παραδιδούς καλεῖσθαι τὴν μὲν μίαν Φῶς, τὴν δὲ ἄλλην Σκότος· τὴν δὲ ἀποστᾶσαν τε καὶ ὑπερῆσασαν δύναμιν μὴ εἶναι ἀπὸ τῶν τριάκοντα Αἰώνων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς τριάκοντα Αἰῶνας, ὡς εἶναι ἀπὸ τῶν μετὰ τὴν Ὀγδοάδα τὴν ἄλλην κατωτέρω γενομένων. Τὰ δὲ πάντα περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων ὡσαύτως τῷ ἰδίῳ χορηγῶ τῷ ἰοῦ καὶ δοτῆρι τοῦ δηλητηρίου Οὐαλεντίνου δογματίζει. Μὴ πολλῶν δὲ θντων τῶν ὑπὸ τούτου διαφόρους ξενολεκτουμένων, ἀρξασθῆναι μὲν ἡγησάμην δεῖν τοῖς προειρημένοις, ἔχουσι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀνατροπὴν, ὅμως δ' σὺν καὶ περὶ αὐτοῦ ὀλίγα λέξω, ἵνα μὴ δι' ἀπορίαν παρεληλυθέναι τι κατ' αὐτὸν δόξω. Εἰ γὰρ Τετράδες δεξιὰ καὶ εὐώνυμοι παρ' αὐτοῖς τάσσονται, εὐρεθήσεται τι ζητούμενον μέσον τοῦ τε δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ· πᾶν γὰρ ὅτι οὖν δεξιὰς ἔχον καὶ εὐώνυμους τάξεις μέσον ἔστηκε τῶν εὐώνυμων· αὐτοῦ καὶ δεξιῶν· καὶ οὐδαμοῦ δυνήσεται εἶναι δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ μεσολαβοῦντος σώματος ἐκατέρου μέρους ἢ διακρίσεως γένηται. Ἄρα οὖν, ἀνόητε Σεκουῦνδε, καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι, τὸ μεσαίτατον, ἀφ' οὐπερ καὶ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ὑποπίπτουσιν, ἔσται ἕν τι, καὶ οὐ δυνήσεται ἄλλοτριον εἶναι τοῦ ἐνός τίνος τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑποπίπτον δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον· καὶ ἐξανήκεις ἀναχθήσεται τὸ πᾶν εἰς τὸ ἓν ὄν, οὐ ἀνώτατον οὐδὲ ἕν ἔστιν, οὕτε ὑποβεηχὴς, οὕτε κατώτατον, εἰ μὴ τα ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένα· καὶ ἔσται τοῦτο φανερόν

(84) Ἀπὸ τῶν οὕτω προειρημένων. Cor. προηρημένων.

τοῖς τὴν ἀλήθειαν καταμανθάνουσιν, ὅτι εἰς Θεὸς ἄς ἴστιν, ὁ Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ εἰς Θεὸς ἔστιν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, οὔτε τι ἀριστερόν ἔστιν ἐν αὐτῷ, οὔτε ἐλάττωμα ἕτερον, οὔτε τι ὑποδεηχὸς, πλὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων. Τὰ δὲ μετὰ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα πάντα καλῶς ἐκτισμένα, καὶ εἰς σύστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφθόως εὖ προεληλυθότα.

Β'. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἐρεῖ ὁ τοιοῦτος ἡμῖν προελθῶν ἕτερος ὄφρις, ὅτι τὰ μὲν δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐκ τοῦ ἐνδὸς ὑπάρχει, αὐτὸς δὲ μεσαίτατος ἔστι, καὶ ἑαυτῷ μὲν προσάγεται τὰ δεξιὰ, καὶ χαίρει τούτοις, δεξιὰ δὲ καλεῖ καὶ φῶς· τὰ δὲ εὐώνυμα ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ ἀριστερὰ κείμενα ἀπωθεῖται· λεγέτω μὲν πῶθεν λαμβάνει ταύτην τὴν γεωμετρίαν, ἵνα καλῶς βυθμίση ἀμετάστατον δεξιάν τε καὶ εὐώνυμον. Παρ' ἡμῖν γὰρ δεξιὰ εἰκότως ὀνομάζεται, ἦτοι ἀριστερὰ, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι πεπηγμένων μελῶν, ἐν οἷς οὐδέποτε ἐναλλαγὴ γίνεται. Τὰ δὲ ἐκτὸς ἡμῶν δύνανται εἶναι ποτὲ μὲν δεξιὰ, ποτὲ δὲ εὐώνυμα. Παντὶ μὲν γὰρ τῷ ὄρῳτι κατὰ ἀνατολήν νότος, εἴτ' οὖν μεσημβρία, δεξιὰ κληθήσεται· τὸ κλίμα δὲ τὸ βόρειον, ἦτοι ἀρκτῶν, ἀριστερόν. Τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη ἀναστραφέντος ἀνθρώπου τινὸς, εὐρεθήσεται ἑτερωνύμως τὰ κλίματα, ὅπερ πρὸ ὥρας δεξιὸν ὑπῆρχε, νότιόν τε μεσημβρινόν, εἰς ἀριστερὰ αὐθις μεταβαλλόμενον· καὶ τὸ εἰς ἀριστερὰ τοῦ τινος κεκλιμένον ἀνθρώπου, εἴτ' οὖν ἀρκτῶν, εἴτ' οὖν βόρειον κλίμα, εἰς δεξιάν αὐτοῦ μεταβαλλόμενον. Ποῦ τοίνυν ὁ ἀπατεὼν ἐφευρεν ἑαυτῷ τὴν κατὰ Θεὸν γεωμετρίαν; Καὶ ὡς τῆς τοιαύτης πολλῆς ληρολογίας, οἷς τὰ πάντα συγχεοῦσι! Φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα (85) τοῦ τριάκοντα¹ Αἰῶνος γεγενῆσθαι. Πῶθεν ἄρα τὴν τοῦ ὑστερήματος φύσιν κατελήφας, ὡς οὗτος, ἡ ἀποστᾶσαν δύναμιν, λέγε; Εἰ μὲν γὰρ εὐρες ταύτην ἀπὸ βλαστήματος τῶν ἀνω, οὐ κτιστὴν, ἀλλὰ γεννητὴν, ἐπειδὴ σοὶ τε καὶ τῷ σου ἐπιστάτῃ οὐκ ἐκτισμένα τὰ κτιστὰ ὀρίζεται, ἀλλὰ γεννητὰ· καὶ ἀπὸ μετουσισίας ἐκάστης φύσεως παρ' ἐκάστης λαβοῦσης τὰ αὐθις γεννώμενα ἀναφῦναι. Ἄρα γε κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον κατὰ σαυτοῦ ὀπλίξῃ. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνω καὶ ἡ ὑστέρᾳ δύναμις, καὶ ἡ ἀποστασία γεγένηται, ἔφω δὲ, ὡς εἶπεῖν, καὶ ἐβλάστησε· μετέχει ἄρα τῶν ἀνω χαρισμάτων· ἐπειδὴ ἐπικοινωνεῖ τῷ Πληρώματι ἡ ὑστέρᾳ, καὶ τὸ Πλήρωμα τῇ ὑστέρᾳ· καὶ οὐδὲν προσενεχθήσεται τούτο πρὸς ἐκείνο, οὔτε ἐκείνο πρὸς τούτο, ἐκατέρων κατὰ τὰ τέρματα ἀλλήλοις ἐπικοινωνούστων. Καὶ ἐκ παντὸς λόγου διελεγχθῆσιν ἐξ ἐπισπορᾶς δαίμονος ἔχων τὴν τῆς πλάνης σου κόσμησιν, πάντων ἐλεσινῶν ἐλεεινότητε!

Γ'. Ἴνα δὲ μὴ παραλείψωμαι τι τῶν παρὰ τισι γινόμενων τε καὶ λεγομένων; κἄν τε ἐν ἐκάστῃ πολλοῦ

¹ For. τοῦτο, εἰ : τοῦ ἐκ τῶν τριακ.

(85) Φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα. Leg. omnino, Hanc enim Secundi fuisse sententiam docuit n. 1.

neque superius sit, neque inferius, infimumve, præterquam quæ ab eo condita sunt; eritque veritatis gnaris haud obscurum, unum Deum esse, Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Jam si unus Deus est, a quo sunt omnia: nihil neque sinistrum, neque alia ratione deficiens inerat ipsi, neque inferius præter illa quæ procreavit. Cætera post Patrem Filium, Spiritumque sanctum præclare ab eo producta sunt, ac citra ullam invidiam egregie constituta.

II. Quod si ejusmodi quidam nobis e latebris eductus serpens objiciat, ab uno esse dextra pariter et sinistra, quod ipsum in eorum medio versetur, si-bique quæ dextra sunt asciscat, iisque gaudeat, et eadem dextrorum ac luminis appellet nomine, contra vero sinistra tanquam a se aliena, et in læva parte collocata repudiet; dicat, quæso, unde illam geometriam hauserit, ut dextram sinistramque sine ulla mutatione constantem commode metiatur. Nam apud nos dextra sinistrave quorundam ratione membrorum, quæ fixa sunt, merito vocantur, quæ permutari invicem nequeunt. Quæ vero extra nos sunt, alias dextra fiunt, alias sinistra. Etenim qui se ad orientem obverterit, hic ad dexteram austrum sive meridiem habebit, septentriones ad sinistram. Sin occidentem versus sese converterit, mundi illi cardines diversis nominibus efficiantur; quæque paulo ante dextra fuerat meridies, in sinistram mutabitur: quæ ad sinistram vergere dicebatur hominis aquilonaris regio, ad dexteram esse dicitur. Ubinam ergo veterator iste suam illam modulando Deo geometriam reperit? O incredibilem futilitatem, atque universa miscentem! Quod vero post triginta illos Æonas defectum existitisse narrat, libet de eo sciscitari: **210** Heus tu! Potes dicere unde illius defectus naturam ac desciscentem virtutem cognoveris? Si enim a superioribus pullulasse dicas, non creatam, sed genitam: cum, ex tua ac magistri tui sententia, quæ condita sunt, non creata fuerint, sed genita: ac quævis natura quadam ab altera communicatione transfusum id quod habet acceperit, atque in lucem prodierit; jam ipse confessione tua induaris oportet. Etenim si a superioribus posterior illa virtus ac defectus extiterit, indeque, ut ita loquar, pullularit, erit plane cælestium ornamentorum particeps, quandoquidem commune aliquid cum Pleromate habet illa posterior, et cum posteriore Pleroma; neque aliud ab altero dissidebit, cum utraque communibus invicem terminis copulentur. Quamobrem hominum infelicissime! non aliunde quam ex dæmonis instinctu totam illam errorum hausisse structuram omni ex parte convinceris.

III. Sed ne quid a nobis prætermittatur, quod a quoquam dicatur aut fiat, cum præsertim pures

φάσκει δε μετὰ τὸ ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριάκ. αἰῶνας.

sint in eadem secta principes, qui diversis concin-
 nandis fabulis magistros etiam ipsos superare sese
 gloriantur, volo in iis commemorandis, qui in ead-
 em hæresi sunt, sed alia quædam insuper asse-
 runt, paulisper immorari. Epiphanem atque Isido-
 rum intelligo : qui cohortationum ac præceptorum
 specie in profundiorem sese infelicitatis voraginem
 immersit. Et cum a Carpocrate parente suo revera
 falsi dogmatis initium acceperit, ad Secundum tamen
 opinionones adhæsit, et ad Secundianos ascriptus
 est. In primis enim magna est aberrantium istorum
 hominum a se invicem dissensio, et inanissimæ lo-
 quacitatis incondita quædam ac perturbata varie-
 tas. Nam, ut ab Epiphane ordiar, Carpocratis iste
 filius, ex Alexandria matre, hoc enim ei nomen
 fuit, ad illos, uti diximus, aggregatur, qui ex Cephallenia paterno genere oriundus, cum ad xvii
 ætatis annum pervenisset, immatura morte prære-
 ptus est. Nimirum sceleratos homines Deus sicut tam-
 quam spinas evulsit, humanoque generi melius ali-
 quid providit. Post illius obitum iis qui ab eo de-
 cepti fuerant plaga illa letalis adhæsit. Et in hanc
 usque diem in insula Samo divinis honoribus afficitur.
 Nam incolæ templum ei condiderunt, **211** et in-
 eunte mense sacra quædam ac cæremonias obeunt :
 nec non artes et museum ad detestandi illius no-
 minis memoriam consecrarunt ; Epiphanis quippe
 Museum appellant. Cephallenii, inquam, eo vecor-
 diæ progressi sunt, ut et ei sacrificia ac libationes
 offerant, et in fano illius epulum præbeant, et
 hymnos in ejus honorem concinant. Habuit vero ad
 infelices illos decipiendos, ac non modo ad eam
 sectam, sed et ad aliud genus erroris, hoc est si-
 mulacrorum superstitionem traducendos magnam
 illecebram exquisita quædam hominis eruditio, et
 cum in omni humanitatis genere, tum in Platonicis
 dogmatibus apprime versata. Qui quidem Epipha-
 nes ad Secundum se atque ejus fautores applicavit ;
 illiusque in se virus, hoc est imbutam venenalis
 quadam peste loquacitatem expressit.

IV. Isidorum vero narrant quibusdam Cohorta-
 tionum libris nequitiae suæ fundamenta jecisse. Sed
 utrum eadem is ex secta, atque iisdem opinionibus
 exstiterit, an ex philosophorum disciplina co-
 hortationum artifex esse didicerit, certi nihil ex-
 plorare docuimus. Utcumque se res habeat, in eod-
 em omnes utendo dogmate versantur.

In primis Epiphanes illud cum Patre, eodemque
 hæresis conditore Carpocrate decrevit, promiscuas

¹ For. ἐπιμενῶ. Addo καὶ τοῦ.

(86) Οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης. Ex Clement. Alex.
 in Strom. hæc descripta sunt ; tametsi ab auctore
 ipso diversa quædam tradiderit. Clementis verba
 necessario hic attexenda sunt : Ἐπιφάνης οὗτος, οὗ
 καὶ τὰ συγγράμματα κομίζεται, υἱὸς ἦν Καρποκρά-
 τος, καὶ μητρός Ἀλεξανδρίας τοῦνομα. τὰ μὲν πρὸς
 πατρός Ἀλεξανδρεὺς, ἀπὸ δὲ μητρός Κεφαλληνεύς.
 ἔζησε δὲ τὰ πάντα ἔτη ἑπτακαίδεκα, καὶ θεὸς ἐν
 Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας τετίμηται. Ἐνθα αὐτῷ ἱερὸν
 ῥυτῶν λίθων, βωμοί, τεμένη, μουσεῖον ὑποδομήται
 τε καὶ καθιέρωται. καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ

Α εἰεν οἱ ἔξαρχοι, καὶ ἀγχοῦντες ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὑπὲρ
 τοῦς αὐτῶν διδασκάλους μυθοποιεῖσθαι, ἐτι ἐπιμένον
 ὑψηγοῦμενος τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ αἰρέσει ὄντας, ἕτερα
 δὲ παρὰ τούτων λέγοντας, φημι δὲ περὶ Ἐπιφάνους
 τοῦ Ἰσιδώρου ἐκ προφάσεως παραινενικῶν ῥημάτων
 ἑαυτὸν ἐτι εἰς περισσώτερον βυθὸν ταιλαιπωρίας κατ-
 αγαγόντος. Τάλιθθ μὲν οὖν, ἀπὸ Καρποκράτους τοῦ
 ἰδίου πατρὸς κατὰ σάρκα εἰληφτός τις προφάσει,
 συνημμένου δὲ τῇ αἰρέσει τοῦ προειρημένου Σεκού-
 δου, καὶ αὐτοῦ τῶν Σεκουδιανῶν ὑπάρχοντος. Πολλή
 γὰρ ἐκάστου τῶν πεπλανημένων πρὸς τὸν ἕτερον δια-
 φορίας. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης (86), ὡς ἔφη, υἱὸς
 ὦν Καρποκράτους, μητρός δὲ Ἀλεξανδρείας οὕτω
 καλουμένης, τούτοις, ὡς προεῖπον, συνάπτεται, ἀπὸ
 Β Κεφαλληνίας μὲν τὸ πρὸς πατρός γένος ὦν, ἐπτακι-
 δεκαέτη βιώσας χρόνον, θάπτον τὸν βίον κατέστρεψε,
 τοῦ Κυρίου ὡσπερ ἀκάνθας τοὺς φαύλους ἀπαλλάσσ-
 σοντος, κρεῖττον τι περὶ τῆς οἰκουμένης προνοῦντος.
 Μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν οἱ πρὸς αὐτοῦ πεπλανη-
 μένοι τῆς ἀπ' αὐτοῦ πληγῆς οὐκ ἀπέσχοντο. Ἐν Σάμῃ
 γὰρ ὡς θεός (87) ἐτι καὶ εἰς δεῦρο τιμᾶται. Τέμενος
 γὰρ αὐτῷ ἰδρύσαντες οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας καὶ τελε-
 τὰς ἐπιτελοῦσι κατὰ νεομηνίαν, βωμοὺς δὲ αὐτῷ ἔστη-
 σαν, καὶ μουσεῖον εἰς ὄνομα αὐτοῦ περίπτυστον ἀν-
 εστήσαντο, τὸ δὴ Ἐπιφάνους μουσεῖον καλούμενον.
 Θύουσι γὰρ αὐτῷ οἱ Κεφαλλῆνες εἰς τοσαύτην πλά-
 νην ἐληλακότες, καὶ σπένδουσι, καὶ ἐν τῷ ἰδρυμένῳ
 αὐτοῦ τέμενει εὐωχοῦνται. ὕμνους δὲ αὐτῷ ᾄδουσι.
 Δι' ὑπεροβὴν δὲ τῆς ἐκείνου παιδείας ἐγκυκλίῳ τε
 C καὶ Πλατωνικῆς ἢ πᾶσα τοῖς προειρημένοις κατὰ τε
 τὴν αἵρεσιν καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν πλάνην, λέγω τὴν
 εἰς εἰδωλομανίαν τοὺς ἐπιχωρίους τρέψασαν, γέγονεν
 ἀπ' αὐτοῦ ἀπάτη. Συνεῖπειτο γοῦν οὗτος ὁ Ἐπιφάνης
 Σεκούδιῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Τὴν γὰρ αὐτοῦ ἰσο-
 λλίαν ἀπεμάχεται, λέγω τὴν τῆς ἑρπετώδους φθορᾶς
 περιττολογίαν.

Δ'. Ἰσιδωρον δὲ φάσκουσιν (88) ἐν παραινέσει τῆς
 αὐτοῦ μοχηρίας αἰτιον γεγενῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς
 τὰ ἴσα φρονῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενος ἐτύγχανεν,
 ἢ ἐκ φιλοσόφων μαθῶν παραινενικός τις καὶ αὐτὸς
 D ὑπῆρχεν, οὐ πάνυ σαφῶς περὶ τοῦ Ἰσιδώρου γινώσκων
 ἠδυνήθημεν. Πλὴν οὗτοι πάντες καττύουσι τὴν ἰσὴν
 πραγματείαν.

Πρῶτον μὲν ὅτι ἐνομοθετεῖ αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνης ἐν
 τῷ αὐτοῦ πατρὶ τε καὶ πρωτοστάτῃ τῆς αἰρέσεως

Κεφαλλῆνες κατὰ νομηνίαν, γενέθλιον ἀποθέωνι
 θύουσι Ἐπιφάνει, σπένδουσι τε, εὐωχοῦνται, καὶ
 ὕμνοι λέγονται. ἐπαιδευθὴ μὲν παρὰ τῷ πατρὶ τῇ
 τε ἐγκυκλίῳ παιδίαν, καὶ τὰ Πλάτωνος, etc. Hæc
 ille. At Epiphanius a patre Cephallenium fuisse,
 non Alexandrinum docet.

(87) Ἐν Σάμῃ γὰρ ὡς θεός. Quæ et Same di-
 citur :

Dulychiumque, Sameque et Neritis ardua sætis.

(88) Ἰσιδωρον δὲ φάσκουσιν. De Isidoro me-
 minit idem Clemens Alexand. lib. vi Strom.

Καρποκράτει καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν κοινὰς εἶναι τὰς ἁ
τῶν ἀνθρώπων γυναϊκάς, ἕκ τε τοῦ Πλάτωνος Πολι-
τειῶν πρόφασιν λαβὼν, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν
ἐκτελεῶν. Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, λέγων, ὡς
ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐμφέρεται τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος
τρεῖς μὲν εὐνούχους εἶναι, τὸν τε ἐξ ἀνθρώπων εὐνου-
χιζόμενον, καὶ τὸν ἐκ γενετῆς, καὶ τὸν κατὰ τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτὸν ἐκουσίως εὐνουχίσαντα.
Καὶ φησιν· Οἱ τοίνυν κατὰ ἀνάγκην οὐ κατὰ λόγον
εὐνούχοι γίνονται. Οἱ δὲ ἕνεκα τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν ἑαυτοὺς εὐνουχίσαντες διὰ τὰ ἐκ τοῦ γάμου
συμβαίνοντά φασι τὸν ἐπιλογισμὸν¹ τῶν ἐπιτηδίων
ἀσχολίαν δεδιότες. *Βέλτιον γαμήσαι ἢ πυροῦσθαι*,
μὴ εἰς πῦρ ἐμβάλης τὴν ψυχὴν σου, φησὶ λέγειν τὸν
Ἀπόστολον, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀντέχων, καὶ φοβού-
μενος μὴ τῆς ἐγκρατείας ἀποπέσῃ. Πρὸς γὰρ τὸ
ἀντέχειν γινόμενη ψυχὴ μερίζεται τῆς ἐλπίδος. Ἀν-
έχου τοίνυν, ὡς ἦδη προείπον, τῆς παρανέσεως,
εἰς μέσον φέρων τὸν λόγον, φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσι-
δωρος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, *μαχίμης γυναϊκός, ἵνα μὴ*
ἀποσπασθῆς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Τότε πῦρ
ἀποσπερματίας εὐσυνειδήτως προσεύχου. Ὅταν
δὲ, φησὶν, ἡ εὐχαριστία σου εἰς αἰτησιὺν ὑποπέ-
σοι, καὶ στής τὸ λοιπὸν, οὐ κατορθώσας μὴ σφα-
λῆσαι, γάμισον. Εἶτα πάλιν φησὶν· Ἀλλὰ νέος
τις ἢ πένης ἐστίν, ἢ καταφερῆς, τουτέστιν ἀσθε-
νῆς, καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον, οὗτος
τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωρίζεσθω. Αἰσχρὰς δὲ τινας ὑπο-
νοίας ἑαυτῷ προσπορίζόμενος δραματούργισι ὁ τά-
λας. Λεγέτω, φησὶ τοίνυν, *ὅτι Εἰσελήλυθα ἐγὼ*
εἰς τὰ ἄγια, οὐδὲν δύναμαι παθεῖν. Εἰρὶ δὲ ὑπέ-
ροισαν ἔχη, εἰπάτω· Ἀδελφὲ, ἐπίθεος μοι χεῖρα,
ἵνα μὴ ἀμαρτήσω, καὶ λήψεται βοήθειαν, καὶ αἰ-
σθητήρ, καὶ ροπήρ. Θελησάτω μόνον ἀμαρτίσαι
τὸ καλὸν, καὶ ἐπιτεύξεται. Εἶτα πάλιν φησὶν· Ἐρ-
λοτε τῷ μὲν στόματι λέγομεν, οὐ θέλομεν ἀμαρ-
τῆσαι, ἢ δὲ διάνοια ἐγκρατεῖα εἰς τὸ ἀμαρτάνειν.
Ὁ τοιοῦτος διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει, ἵνα μὴ ἡ
κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῇ· ἢ δὲ ἀνθρωπότης ἔχει
ἀναγκαῖά τινα καὶ φυσικὰ μόνα ἔχει τὸ περι-
βάλλεσθαι τὸ ἀναγκαστὸν καὶ φυσικόν· φυσικὸν
δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων.

quædam sunt ac naturalia duntaxat. Nam vestibus uti naturale simul ac necessarium est; naturalis est venerea voluptas.

Ε' Ἀναγκαίως δὲ ταύτας (89) παρεθέμην τὰς φωνὰς, D
ὃ κατὰ τούτων γράψας ἔλεγχον, μὴ βιούντων ὀρθῶς
καὶ Βασιλειδιανῶν, καὶ Καρποκρατιανῶν, καὶ τῶν
ἀπὸ Οὐαλεντινοῦ, καὶ τῶν Ἐπιφάνους καλουμένου, ἢ
δὴ συνήφθη Σεκοῦνδος ὁ προτεταγμένος. Ἐξ ἀλλήλων
γὰρ ἕκαστος ἦτοι οὗτος ἐκείνῳ μεταδοῦς, ἢ ἐκείνος
τούτῳ τὰ δεινὰ ἀπεμπολήσαντες, καὶ εἰς τι πρὸς ἀλ-
λήλους διαφερόμενοι, ὅμως ἐν μιᾷ αἰρέσει ἑαυτοὺς
κατέθεντο· ὥστε καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐδογματίσαν, καὶ

¹ Ex Clem. Alex. III Strom. ita legendum, τὸν ἐπιλ. τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περι τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτ. ² Matth. XIX, 12. ³ I Cor. VII, 9.

(89) Ἀναγκαίως δὲ αὐτάς. Apud Clem. Alex. hæc cum præcedentibus copulata ita leguntur : Φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δέ. Tum subjicit : Ταύτας παρεθέμην τὰς φωνὰς εἰς

A esse conjuges oportere; partim quod ita Plato in libris *De republica* statuisset, partim ut privatam libidinem expleret. Sed inde disputandi initium facit. Tria eunuchorum esse genera, quod a Salvatore dictum Evangelia sacra testantur¹: nam alios esse qui ab hominibus exsecti sunt, alios ita a natura factos, alios qui cœlestis regni gratia sponte sese castrarunt. Qui igitur, aiunt, tales necessitate sunt facti, non id certo consilio ac ratione susceperunt. Qui se vero propter cœleste regnum castraverunt, id ad declinandas conjugii molestias egerunt, quod illud procurandæ rei familiaris onus, ac sollicitudinem timerent. *Melius est nubere, quam nri*²: proinde cave animam tuam in ignem immitas (sic enim ab Apostolo præceptum esse dicunt), dum noctes diesque resistis, ac ne a castitate excidas pertimescis. Siquidem animus noster, dum in repugnando obistendoque totus est a spe sua dissipatus, abstrahitur. *Patienter igitur tibi ut paulo ante cohortando 212 monui* (hæc in *Ethicis* Isidori verba sunt) *contumacis uxoris mores sustinendi sunt, ne Dei gratiam amittas: cumque una cum semine libidinis flammam ejeceris, tum te optima fretus conscientia ad orandum converte. Sed cum in postulationem gratiarum actio tua delapsa fuerit, ac deinceps stare cœperis, neque id tamen obtinueris, ut labi prorsus ac titubare desinas ad nuptias confugito.* Pergit deinde: *Sed juvenis aut pauper est aliquis aut proclivior, hoc est imbecillus, neque ex apostolico præcepto ducere ei libet uxorem, hic a fratre minime discedat.* Tum exsecrandorum flagitiorum excogitatas rationes afferens, miras infelix tragœdias facit. *Dicat, inquit: Ingressus sum in sancta, pati nihil possum. Quod si cogitatio eum aliqua subeat, dicat: Frater, impone mihi manum, ne peccem; et confestim præsentem cum in corpore ipso, tum in mente opem experietur. Velit modo quod honestum est perficere, et voti compos existet.* Post hæc ita loquitur: *Nonnunquam ore tenus dicimus, peccare nolumus, sed animus in peccata propendet. Qui ejusmodi est, quod vult propter metum non facit, ne ei pœna constitatur. At hominum generi necessaria*

ut naturale simul ac necessarium est; naturalis est

V. Hæc illorum in medium afferre verba sum coactus, ut eos redarguerem sceleratos homines et impios, Basilidianos, inquam, et Carpocratianos, ac Valentini Epiphaniisque discipulos, ad quem Secundus prius a nobis commemoratus adjungitur. Et enim illi a se invicem propagati: sive iste alteri, sive alter isti velut malas merces, ita pestiferam doctrinam communicaverint. Ac licet aliqua in re dissideant, in eadem tamen hæserè secta; ut vel

ἐπιλ. τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περι τὸν πορισμὸν

ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς Βασιλειδιανῶν, etc. Neque tamen mutare quiddam in Epiphanio nostro volui. Fieri quippe potest, ita aliquid de suo sciens ac volens inseruerit.

peccare sibi propter vitæ perfectionem licere dicerent : ex qua sit, ut, quantumvis modo deliquerint, tamen quod naturaliter ad consequendam salutem delecti sint, insita quadam ipsos oporteat necessitate servari. Neque vero primi dogmatum architecti eorumdem perpetratorum ipsis potestatem faciunt.

Sed ut ad illos revertar, dum se ad id quod sublimius atque in Cognitione illa sua præstantius est, acrius contenderunt, primam videlicet Tetradem, ita disputant : *Ante omnia primum est, inquit, Principium quoddam, primumque intelligentiam omnem superans, quod nec explicari verbis, nec appellatione declarari potest, quam ego unitatem numero. Cum hac Virtus quædam existit, quam et singularitatem* **213** *voco. Ambæ porro cum unum atque idem sint, Principium quoddam omnium rerum, quod intelligentia sola percipitur, neque genitum est, aut aspectabile, citra productionem ullam ediderunt : quod Principium in sacris Litteris Unitas dicitur. Cum hac unitate ejusdem substantiæ alia virtus existit, quam et ipsam unum appello. Quæ quidem unum : reliquas Æonum origines propagarunt.*

VI. Verum quam hæc a veritate abhorreant omnia, egregii quidam scriptores editis adversus eos commentariis demonstrarunt, præcipue vero Clemens Alexandrinus, quem Atheniensem alii faciunt, ac sanctus Irenæus : qui postquam illos derisit, tragicam illam exclamationem subjicit :

Heu ! heu ! Proh ! proh ! merito siquidem illud de scena depromptum ad eam transferri calamitatem potest, quam portentosis vocibus, ac tam effrenata audacia nugarum illi scriptores invehunt ; qui mendaciis suis ficta quædam nomina impudenter affingunt. Nam cum ita scribit : *Ante omnia primum quoddam est principium, ac primum, intelligentiam omnem superans, quod ego monadem appello ; ac rursum : Cum hac monade virtus existit, quam et ipsam singularitatem voco ;* manifeste fatetur, esse hæc quæ proposita sunt omnino conficta, seque fabulæ huic imposuisse nomina, quæ ab nemine hactenus usurpata fuerant. Proindeque nemini dubium est, quin hæc ille primum indiderit, ac nisi ipse in vita exstitisset aliquando, veritas utique

¹ Clem. ἢ πάντως. ² Clem. φύσει.

(90) *Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι.* Tertull. lib. *contra Valent.* c. 37 : *Accipe alia ingenia cicuria Enniana, insignioris apud eos magistri ; qui ex pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit, etc.*

(91) *Κλήμης τε, ὃν φασὶ τινες Ἀλεξανδρέα* Qui Clementem patria Atheniensem esse diceret præter Epiphanium ex veteribus vidi neminem. Quanquam ne is quidem affirmat ; sed contrarias duntaxat opiniones asfert. Mirum igitur est, quo fretus auctore vir eruditus Clementem Athenis oriundum, sed quod Alexandria per diu docuerit, Alexandrinum fuisse tam asseveranter scripserit. Qui ob eam causam addit a majoribus (ut auctor est Epiphanius) tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem esse nominatum. Atqui nusquam id, quod ille putat, Epiphanium tum Alexandrinum,

τὸ ἀμαρτάνειν διὰ τὴν τελειότητα, ἢ πάντων γε ἰσθησομένων φυσικῶν ¹, καὶ τε νῦν ἀμαρτῶσι διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογὴν. Ἐπεὶ μὴδὲ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς πράττειν συγχωροῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων τούτων.

Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι (90), ὡς ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον καὶ γνωστικώτερον ἐπεκτεινόμενοι τὴν πρώτην Τετράδα, οὕτως· Ἔστι τις πρὸ πάντων προαρχή, προαγεννήσθη, ἀρρήτος τε καὶ ἀνονόμαστος, ἢ ἐγὼ μονόστημα ἀριθμῶ. Ταύτη τῇ μονόστει συνπαρχει δύναμις, ἢ καὶ αὐτὴν ὀνομάζω ἐνόστημα. Δεῦτε ἢ ἐνόστης, ἢ τε μονόστης τὸ ἐν οὐδαὶ προήκαστο, μὴ προέμεται ἀρχὴν ἐπὶ πάντων νοητῶν ἀγέννητόν τε καὶ ἀόρατον, ἢν Ἀρχὴν ὁ λόγος Μονάδα καλεῖ. Ταύτη τῇ μονάδι συνπαρχει δύναμις ὁμοούσιος αὐτῇ, ἢ καὶ αὐτὴν ὀνομάζω τὸ ἐν. Αὗται αἱ δυνάμεις, ἢ τε μονόστης καὶ ἐνόστης, μονάς τε καὶ τὸ ἐν προήκαστο τὰς λοιπὰς προεβλάδων τῶν Ἀλώων.

virtutes, unitas, inquam, et singularitas, monas, et

Γ'. Εἶτα οἱ καλῶς συγγραφάμενοι, καὶ ἀλήθειαν τούτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγράμμασιν ἠλεγξαν, Κλήμης τε, ὃν φασὶ τινες Ἀλεξανδρέα (91), ἕτεροι δὲ Ἀθηναῖον· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος καταγελῶν αὐτῶν τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο, ὃ ἐπὶ τοῖς προειρημένοις εἰς μέσον φέρων ἦκεν·

Ἰού, ἰού· καὶ φεῦ, φεῦ (92)· τὸ τραγικὸν γὰρ, ὡς ἀληθῶς ἐπιειπεῖν ἔστιν, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ τῶν τὰ γελοιώδη ταῦτα γεγραφότων τῆς τοιαύτης ὀνοματοποιίας καὶ τῇ τοσαύτῃ τὸλμῃ, ὡς ἀπερυσθιάσας τῷ ψέσματι αὐτοῦ, ὄνομα τέθεικεν. Ἐν γὰρ τῷ λέγειν, Ἔστι τις προαρχὴ πρὸ πάντων προαγεννήσθησθαι, ἢ ἐγὼ μονάδα καλῶ, καὶ πάλιν· Ταύτη τῇ μονάδι συνπαρχει δύναμις, ἢ καὶ αὐτὴν ἐνόστημα ὀνομάζω· σαφέστατα, ὅτι τε πλάσμα αὐτοῦ ἔστι τὰ εἰρημένα, ὠμολόγηκε, καὶ ὅτι αὐτὸς ὄνοματα τέθεικε τῷ πλάσματι ὑπὸ μηδενὸς πρότερον ἄλλου τεθειμένα. Καὶ σαφές ἔστιν, ὅτι αὐτὸς ταῦτα τετόλμηκεν ὀνοματοποιῆσαι· καὶ εἰ μὴ παρῆν τῷ βίῳ αὐτῶν, οὐκ ἂν ἡ ἀλήθεια εἶχεν ὄνομα. Οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ ἄλλον τινα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως οὕτως ἐρίσασθαι ὄνο-

tum etiam Atheniensem a majoribus nominatum esse Clementem asserit, quod Athenis ortus, Alexandria docuisset. Sed de patria duntaxat varie quosdam sensisse narrat.

(92) Ἰού, ἰού, καὶ φεῦ, φεῦ. Ad hæc Irenæi verba respexit Tertull. : *In scholis Carthaginensibus fuit quidam rigidissimus rhetor Latinus, Phosphorus nomine. Cum virum sortem peroraret : Venio, inquit, ad vos, optimi cives, de prælio cum victoria mea, cum felicitate vestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et Scholastici statim familiæ Phosphori φεῦ acclamant : Audisti Fortunatam, et Hedonem, et Acinetum, et Teletum : acclama familiæ Ptolemæi φεῦ.* Quanquam φεῦ apud Iren. σχετλιαστικόν, apud Tertull. θαυμαστικόν est.

ματα. Ἐτα λοιπὸν εἰς ταῦτα αὐτὸς ὁ μακάριος ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος, ὡς γε προείπαμεν, γελοῖωδῃ ῥήματα καὶ αὐτὸς προείπεν, ἑτερωνυμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς ἀντάξια τῆς αὐτῶν ληρωδίας χαριεντιζόμενος, πεπνῶνα γένη, καὶ σικύων, καὶ κολοκυνθῶν, ὡς ἐπὶ ὑποκειμένων τινῶν ἐπιπλασάμενος, ὡς τοῖς φιλολόγοις σαφὲς ἂν εἴη ἀφ' ὧν προανέγνωσαν. quorum appellationes certis rebus attribuit: id quod eruditi homines facile ex iis quæ antea legerint, animadvertent.

Z'. Ἄλλοι δὲ πάλιν αὐτῶν τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον Ὀγδοάδα τοῦτοις τοῖς ὀνόμασι κεκλήσασιν· πρῶτον Προαρχὴν, ἔπειτα Ἀνενοήτον· τὴν δὲ τρίτην ἄρρητον, καὶ τὴν τετάρτην ἄρατον· καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης Προαρχῆς προβεβλησθαι πρῶτῳ καὶ πέμπτῳ ἀρχῆν¹, ἐκ δὲ (τῆς ἀρχῆς [93]) τῆς Ἀνενοήτου δευτέρῳ καὶ ἕκτῳ τόπῳ ἀκατάληπτον. Ἐκ δὲ τῆς ἀρρήτου τρίτῳ καὶ ἑβδόμῳ τόπῳ ἀνονόμαστον· ἐκ δὲ τῆς Ἀοράτου Ἀγέννητον πλήρωμα τῆς πρώτης² Ὀγδοάδος. Ταύτας βούλονται τὰς δυνάμεις προὑπάρχειν τοῦ Βυθοῦ καὶ τῆς Σιγῆς, ἵνα τελεῖων τελειότεροι φανῶσιν ὄντες, καὶ γνωστικῶν γνωστικώτεροι· πρὸς οὓς δικαίως ἂν τις ἐπιφωνήσειεν· Ὁ λοηρολόγοι σοφισταί! Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ πολλαὶ καὶ διάφοροι γινώμμαι παρ' αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἄζυγον λέγουσι, μῆτε ἄρρηνα, μῆτε θήλειαν, μῆτε δλωσ θντα τι· ἄλλοι δὲ ἀρρηνόθηλον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἔρμαφροδίτου φύσιν αὐτῷ περιάπτουτες. Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνέτιν αὐτῷ προσάπτουσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ ταύτης τὰ κατάλοιπα οὕτω δραματουργήσωσι. Καὶ πολλή τις ἐν αὐτοῖς ἢ εἰς ὑπνον βαθὺν τὸν νοῦν αὐτῶν καταφέρουσα λοηρολόγος ὄνειροπολίαι.

num faciunt. Sigen porro alii conjugem illius esse dicunt, ut hoc par sit omnium antiquissimum: ex quo caetera ad eum modum velut scenicam fabulam pertextunt. Ita summa est apud ipsos nugarum ac somniorum licentia, quibus eorum mens altissimo quodam veterno ac sopore detinetur.

καὶ τί μοι ἐπὶ τὸ πολὺ κατατρίβασθαι, φωρατῆς οὐσίας τῆς κατ' αὐτοὺς ὑποθέσεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτοὺς ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς ἀπὸ τῶν προειρημένων παντὶ τῷ βουλομένῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχασθαι, καὶ μὴ ἀπατασθαι κενοῖς μύθοις; Ἄλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων εἰρήσθω. Παρελθὼν δὲ ταύτην, ἐπὶ τὰς ἐξῆς διασκοπήσω, ὁδὸν ἑμαντῷ ἀσφαλῆ καὶ τριβὸν λειαν, ὅπως, τὰς τούτων μοχθηρίας διεξιῶν τε καὶ ἐλέγχων, ἑμαντὸν τε καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει διασώσω διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν διδασκαλίας καὶ ἀληθινῆς θεωρίας, ὡς Μύαγρον ταύτην τὴν ἐχιδναν, τὴν πολλαῖς ἐτέραις ἐχιδναῖς ἐοικυῖαν, τῷ ὑποδείγματι³ τοῦ Ἐθαγγελοῦ (94) καταπατήσαντες, τὰς ἐξῆς διασκοπήσωμεν.

¹ Iren. τόπῳ ἀρχ. Hæc autem (τῆς ἀρχῆς) τῆς ἀνενοήτου non habet. ² Iren. τετάρτῳ, καὶ ὀγδόῳ τόπῳ. ³ F. ὑποδήματι.

(93) Ἐκ δὲ τῆς ἀρχῆς. Leg. ἐκ δὲ τῆς ἀνενοήτου δευτέρῳ, etc., ut voces illæ, τῆς ἀρχῆς, parenthesi inclusæ ascitiæ videantur. Cujus contrarium ab operis est factum tam in contextu ipso, quam in paginæ limite. Si quidem Irenæus ἐκ δὲ τῆς ἀνενοή-

A proprio nomine caritura fuerit. Quid igitur prohibet alium quemlibet in eadem materia certa vocabula constituere? Quare sanctus episcopus Irenæus, ut diximus, ridicula quædam nomina, ac per jocum a seipso composita subjicit, tanquam illorum nugis consentanea: cujusmodi sunt peponium ac cucurbitarum, aut colocyntharum genera, quorum appellations certis rebus attribuit: id quod eruditi homines facile ex iis quæ antea legerint, animadvertent.

VII. Cæterum nonnulli ex illis primam atque antiquissimam Ogdoadem iisce nominibus insi-gniunt. Primam enim esse statuunt Proarchen, hoc est *primum omnium Principium*; tum Anennoetum, sive *quod intelligentia capi non potest*; tertium inexplicabile; quartum Aoratum, id est *aspectum fugiens*. Jam a Proarche primo, ac quinto loco, **214** principium exortum. A principio vero, quod Anennoetum vocant, secundo sextoque loco productum Acataleptum, hoc est *incomprehensibile*. Ab inexplicabili deinde tertio loco ac septimo Anonomastum, sive *innominabile*. Demum ab Aorato Agennetum, sive Ingenitum prodiisse primæ illius Ogdoadis complementum. Has illi virtutes ante Bython ac Sigen exstitisse censent, ut perfectis perfectiores, atque intelligentibus intelligentiores esse videantur. O nugacissimi vanissimique sophistæ! Sic enim eos jure quispiam appellet. Nam et de Bytho plures sunt apud illos alioqui, ac discrepantes sententiæ. Quidam enim injugem illum esse definiunt, nec marem scilicet, nec femi-nam, neque omnino alterius generis aliud quidquam. Alii utrumque ei sexum attribuunt, et Androgynum faciunt. Sigen porro alii conjugem illius esse dicunt, ut hoc par sit omnium antiquissimum: ex quo caetera ad eum modum velut scenicam fabulam pertextunt. Ita summa est apud ipsos nugarum ac somniorum licentia, quibus eorum mens altissimo quodam veterno ac sopore detinetur.

Quanquam quid hic ego diutius immoror; cum ipsum per sese illorum argumentum omne facile prodatur, appareatque vel ex iis quæ dicta sunt quemadmodum everti convincique possit? Sit is modo quispiam, qui inhærere vitæ cupiat, nec inanissimis nugis ac mendaciis decipi. Sed de iis hactenus. Nos hac hæresi prætermissa, tutum ad cæteras iter, ac planum prospiciemus, ut in illorum recensenda confutandaque nequitia cum nobismetipsis, tum aliis quoque divina ope freti consulere possimus. Quam ad rem Domini nostri doctrinam ac notissimam veritatis contemplationem adhibebimus, ut illam Myagron viperam, quæ plurimarum aliarum similis est, velut evangelico calceo proculcantes, cæteras aggrediamur.

του legit.

(94) Τῷ ὑποδείγματι τοῦ Ἐθαγγελοῦ. Con-jiciebam ὑποδήματι substituendum esse. Quod si cui recepta jam lectio magis arriserit; ὑπόδειγμα hoc loco pro mandato et præcepto accipiendum est.

ADVERSUS PTOLEMAITAS,

A

ΚΑΤΑ ΠΤΟΛΕΜΑΙΤΩΝ.

Quæ est hæresis XIII, sive XXXIII.

Τρισκαιδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ τρίτη.

I. Secundus igitur atque Epiphanes Isidori cohortationes ad usum sectæ suæ opinionisque transtulerunt. Successit **215** iis Ptolæmeus, qui licet Gnosticorum qui ita dicuntur, hæresin, ac Valentinianorum, necnon et aliorum quorundam sit amplexus, nonnulla tamen ad ea quæ a magistris hauserat, adjecit; cujus etiam nomine sectatores quidam ejus gloriantur, quos Ptolemæos nominant.

Hic ille cum suis Ptolemæus longe iis quos præceptores habuit, eruditione præstitit, et illorum doctrinam magna accessione cumulavit. Etenim Deo, quem illi Bythou appellant, conjuges duas a se inventas attribuit, quas et Affectiones vocavit, Cogitationem videlicet ac Voluntatem. Quarum prior in illo semper existens ac cogitans aliquid produxerit; altera vero postea recentior accesserit. Primum enim, inquit, de procreando cogitavit, deinde voluit. Quocirca duabus iis Affectionibus, sive Virtutibus, nam et Virtute: easdem vocat, Cogitatione ac Voluntate, velut invicem commistis, Unigenæ Veritatisque par est exortum. Quas quidem duarum paternarum affectionum, tanquam quæ videri nequeunt, aspectabiles figuras ac simulacra prodiisse sentiunt: Voluntatis scilicet Veritatem, Cogitationis vero Mentem. Ac per Voluntatem quidem ingenitæ Cogitationis masculam effigiem exstitisse: ipsiusmet vero Voluntatis femineam fuisse. Voluntas ergo Cogitationis administra vis fuit. Siquidem hæc tametsi de productione apud se cogitaret, minime tamen per se ipsam proferre cogitata potuit. Sed ut Voluntatis vis accessit, tum quod cogitabat produxit.

II. O stultas anilesque fabulas! Nemo enim qui paululum judicii habeat, ne de homine quidem, nedum de Deo quidquam audeat ejusmodi statuere. Mihi vero etiam Homerus prudentior illo fuisse videtur, dum sollicitum Jovem, curisque confectum et iratum, insomnem noctem egisse descripsit, de Græcorum pernicie cogitantem: cum esset rogatus a Thetide, ut ad ulciscendam Achillis injuriam tam a Græcorum principibus, quam Græcis ipsis pœnas repeteret. Nihil enim Ptolemæus de illo suo omnium parente, quem Bythum nominat, aptius excogitavit, quam est ab Homero de Jove confictum. Sed Jovis **216** ipsius, qualem ab Homero didicerat, notionem informasse videtur. Imo vero tantam ad expromendam audaciam Homericum illud de Jove, Græcisque commentum tolerabilibus usurparet, quam ita de communi omnium Domino disputaret. Qui simul atque animo concepit aliquid, statim quidquid voluerit efficit; statimque ac voluit, animo concepit quod voluit:

A'. Τοῦ περὶ Σεκοῦνδον καὶ τὸν ὀνομασθέντα Ἐπιφάνην ἐξ Ἰσιδώρου τὴν παραίνεσιν εἰς ἑαυτῶν ὑπόνοιαν ἀπεμπολήσαντος, Πτολεμαῖος διαδέχεται, τῆς μὲν αὐτῶν τῶν καλουμένων Γνωστικῶν ὑπάρχων αἰρέσεως, καὶ τῶν κατὰ Οὐαλεντινὸν σὺν ἑτέροις τισίν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς αὐτοῦ διδασκάλους ὑποτιθέμενος, οὐ καὶ τὸ ὄνομα αὐχοῦσιν οἱ αὐτῶν πειθόμενοι, Πτολεμαῖοι καλούμενοι.

Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος (95), καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶτι ἐμπειρότερος ἤμιν τοῦ ἑαυτῶν διδασκάλου προελήλυθε, τῇ ἐκείνων ὑφηγήσει προσθήκης τινὸς ὑπεβολῆς ἐξευρών. Δύο γὰρ οὗτος συζύγους τῷ Θεῷ τῷ παρ' αὐτοῖς Βυθῶν καλουμένῃ ἐπενόησέ τε καὶ ἐχάριστο· ταύτας δὲ καὶ Διαθέσεις ἐκάλεσεν¹, Ἐνοίαν τε καὶ Θέλημα· καὶ τὴν μὲν Ἐνοίαν ἀεὶ συνῆρξασαν ἐν αὐτῷ, ἐνοουμένην ἀεὶ τό τι προβαλέσθαι, τὸ δὲ Θέλημα ἐν αὐτῷ ἐπιγιγνώμενον. Πρῶτον γὰρ ἐνενοήθη προβαλεῖν, εἶτα, φησὶν, ἠθέλησε. Διὸ καὶ τῶν δύο Διαθέσεων τούτων, ἣ καὶ Δυνάμεων (Δυνάμεις γὰρ αὐτὰς πάλιν καλεῖ), τῆς Ἐνοίας καὶ τῆς Θελήσεως, ὥστε συγκραθεῖσιν εἰς ἀλλήλας τῇ προβολῇ² τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς Ἀληθείας, κατὰ συζυγίαν ἐγένετο. Οὐστίνας τύπους καὶ εἰκόνας τῶν δύο Διαθέσεων τοῦ Πατρὸς προελθεῖν τῶν ἀοράτων ὁρατῶν, τοῦ μὲν Θελήματος τὴν Ἀλήθειαν, τῆς δὲ Ἐνοίας τὸν Νοῦν, καὶ διὰ τούτου τοῦ Θελήματος ὁ μὲν ἀόρατος εἰκὼν τῆς ἀγενήτου Ἐνοίας γέγονεν, ὁ δὲ θῆλυς τῷ Θελήματος. Τὸ Θέλημα τοίνυν δύναμις ἐγένετο τῆς Ἐνοίας. Ἐνενοεῖ μὲν γὰρ ἡ Ἐνοία τὴν προβαλῆν· οὐ μὲν τι προβαλεῖν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἠδύνατο δ' ἐνενοεῖ. Ὅτε δὲ ἡ τοῦ Θελήματος δύναμις ἐπεγένετο, τότε δ' ἐνενοεῖ προέβαλε.

B'. Καὶ φεῦ τῆς τοιαύτης τοῦ ματαιόφρονος ληρωδίας! Τοῦτο γὰρ οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπὶ ἀνθρώπου λαμβάνοιτο παρὰ τινι τῶν ἔχοντων ἐρῶμένην τὴν διάνοιαν, μή τιγε ἐπὶ Θεοῦ. Δοκεῖ δὲ μοι φρονιμώτερος αὐτοῦ ὑπάρχειν Ὀμηρος, ἐν τῷ τὸν Δία φροντίδα παρ' αὐτῷ ποιούμενον ἀναγράφειν, μεριμνῶντά τε καὶ χαλεπαίνοντα καὶ ἀπνικόν παννύχως διατετελεχότα, τὸ πῶς τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιβουλεύσει, τῆς Θέτιδος αὐτὸν ἀξίωσάσης, εἰς τὸ δίκην εἶσαι τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐξάρχους τε καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑλληνας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα ὕβριν. Οὐδὲν γὰρ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος εἰς δόξαν τοῦ παρ' αὐτοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων, τοῦ καὶ Βυθοῦ καλουμένου, εὐλογώτερον τῶν παρὰ Ὀμήρου εἰς τὸν Δία εἰρημένων ἐπενόησεν. Ἄλλ' αὐτὸν κατελιπε μάλλον τὸν Δία, ὡς παρὰ Ὀμήρου λαβὼν τὴν Ἐνοίαν. Μᾶλλον γὰρ τὴν Ὀμηρικὴν κατάληξιν περὶ Διὸς καὶ Ἀχαιῶν εἰκότως ἂν φήσειεν, τὴν τοσαύτην αὐτοῦ τόλμαν ἐξεμέσας, ἣ περὶ τοῦ τῶν ὄλων Δεσπότη· ὅς ἄμα τῷ νοηθῆναι καὶ ἐπιτετελεῖναι³ τοῦ ὅπερ ἠθέλησε, καὶ ἄμα τῷ θελῆσαι καὶ ἐνενοεῖται

γρ. Διαθέσειν. Iren. Διαθέσεις. ¹ Iren. ἢ προβολή. ² F. ἐπιτετέλεχε

(95) Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος. [Hæc ex Irenæo ad verbum descripta sunt, lib. 1, cap. 6.

τοῦθ' ὅπερ καὶ ἠθέλησε, τοῦτο ἐννοούμενος ὁ καὶ θέλει¹, καὶ τότε θέλων ὅτε ἐννοεῖται, ὅλος ἐννοία ὢν, ὅλος θέλημα, ὅλος νοῦς, ὅλος ὀφθαλμὸς, ὅλος ἀκοή, ὅλος πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ οὐδενὸς ἰσοπαθοῦς² περιέχεται. Θεὸς γάρ, καὶ οὐ φροντίζων, καὶ ἀπορῶν ὡς Βυθὸς, ἥτις ὁ Ζεὺς, περὶ οὐ λέγοντα Ὅμηρον Πτολεμαῖος περὶ Βυθοῦ λέγων ἐμιμήσατο. Εἰς δὲ περισσότερον ἔλεγχον τοῦ ἀπατεῶνος καθ' ἑξῆς ὑποτάξας, παραθήσομαι τὰ ὑπ' αὐτοῦ φύσει Πτολεμαίου Φλώρα ἐν γυναικί γραφέντα, ἐπαγωγὰ τε καὶ δηλητήρια βήματα, ἵνα μὴ τις νομισέειν ἡμᾶς ἐξ ἀκοῆς μόνον τὸν ἀπατεῶνα ἐλέγχειν, μὴ πρότερον ἐντυχόντας τῇ παρ' αὐτοῦ παραπεποιημένη διδασκαλίᾳ. Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸν διὰ Μωϋσέως βλασφημιῶν οὐκ αἰσχύνεται· ἃ καὶ ἐστὶ ταῦτα·

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν.

Γ'. Τὸν διὰ Μωϋσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφὴ μου καλὴ Φλώρα, ὅτι μὴ πολλοὶ προκατελάδοντο, μήτε εἰν θεμέλιον αὐτὸν ἐγκλωκάζεις, μήτε τὰς προστάξεις αὐτῶν, ἀκριδῶς ἡγοῦμαι καὶ σοὶ εὐσύνοπτον ἔσεσθαι μαθούσης³ τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς νενομοθετῆσθαι τούτοις λέγουσιν· ἕτεροι δὲ τούτοις τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπέντες, ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου φθοροποιοῦ διαβόλου τεθεῖσθαι τοῦτον ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, Πατέρα καὶ Ποιητὴν τοῦτον λέγοντες εἶναι. Τοῦτο δὲ τοῦ παντὸς διέπεισσαν οὗτοι διαδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἐκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες παρὰ σοφίαν αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας· οὕτε γὰρ ὑπὸ τοῦ τελείου Θεοῦ καὶ Πατρὸς φαίνεται τοῦτον τεθεῖσθαι· ἐπόμηνος⁴ γὰρ ἐστίν· ἀτελῆ τε ὄντα, καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι (96) ἐνδεῆ, ἔχοντά τε προστάξεις ἀνοικεῖας τῇ τοῦ τοιοῦτου Θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ· οὐτ' αὖ πάλιν τῇ τοῦ ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσορπύειν⁵ ἀδικεῖν αἰρουμένων, τῶν τε ἐξῆς τί μὴ συνορπύειν τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα. Οἰκία γὰρ ἡ πόλις μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτῆς, ὅτι μὴ δύναται στήναι, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφῆνατο. Ἔτι γε τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν ἰδίαν λέγει εἶναι ἅ τε⁶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲν, ὁ ἀπόστολος προαποστερήσας (97) τὴν τῶν ψευδηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν, καὶ οὐ φθοροποιοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δικαίου καὶ μισοπονήρου. Ἀπρονοήτων δὲ ἐστὶν ἀνθρώπων τῆς προνοίας τοῦ Δημιουργοῦ μὴ αἰτίαν λαμβανόμενων, καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σώματος πεπρωμένων. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήχασι τῆς ἀληθείας, δῆλόν σοι ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων. Παπὸνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἐκάτερος αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης

ac tum cogitans cum vult volensque cum cogitat. Nimirum totus ipse cogitatio est, totus voluntas, totus mens, totus lumen, totus oculus, totus auditus, totus bonorum omnium fons, prorsusque ab omni perturbatione remotus; non sollicitus, non anxius, velut Bythus ille, vel Jupiter, de quo quæ ab Homero scripta sunt, Ptolemæus ad Bythum transtulit. Atque ut improbissimus hic plianus magis magisque refellatur, juvat hoc loco ea subjicere, quæ ad Floram quandam mulierculam scripsit, plena illa quidem illecebræ ad persuadendum, ac pestifera, ne quis forsitan putet, me ex auditu solo contra nebulonem hunc egisse, nullumque depravatæ ejus doctrinæ vestigium antea pervidisse. Et quidem præter ea quæ diximus, Mosaicam etiam legem maledictis inaccessit. Est autem ejusmodi hæc epistola.

Ptolemæi ad Floram epistola.

III. Legem illam quæ a Mose tradita est, Flora soror amantissima, neque perspectam haberi quamplurimos, neque ejus velut fundamenta vel præscripta cognoscere, facile te intellecturam existimo, si quam variæ de illa sint opiniones didiceris. Sunt enim qui illam a Deo putant ac Patre fuisse constitutam. Alii contrariam viam ingressi, ab ejus æmulo nefario dæmone latam affirmant, a quo et mundum fabricatum asserunt, et eundem Conditorum ac Patrem esse dictitant. Verum illi, qui ejusmodi dogmata sibi invicem communicarunt, vehementer hallucinati sunt, et ab eo quem sibi proposuerant, scopo veritatis aberrarunt. Nam nec a perfecto Deo ac Patre stabilita videtur, utpote minus perfecta, et ad sui absolutionem plura desiderans ac mandata quædam continens, quæ Dei natura ac decreto sunt aliena. Neque vero adversarii²¹⁷ improbitati tribuenda lex est, cujus proprium sit inique facere; quique ita statuunt, quæ a Salvatore dicta sunt nequaquam animadvertunt. Ita enim ille pronuntiavit, stare domum vel civitatem non posse, quæ in seipsam divisa sit⁷. Præterea mundum a se fabricatum asserit; omniaque per ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum⁸. Quibus verbis apostolus mendacissimorum hominum minime solidam sapientiam refellit, nec pestifero alicui Deo, sed justo, et improbitatis omnis inimico illarum rerum auctoritatem concedit. Sed temerariorum hominum illa judicia sunt, neque Conditoris providentiæ causas intelligentium, quique non animi solum, sed etiam corporis oculis videantur esse capti. Quanto pere igitur illi a veritate dissideant, ex iis quæ dicta sunt abunde potes cognoscere. Sed utrosque proprium quiddam ac peculiare ad ita sentiendum

¹ Iren. τότε ἐννο. ὅτε θέλει. ² F. εἶσω πάθοις. ³ F. μαθούση. ⁴ F. ἐπόμηνος. ⁵ Deest χρῆ. ⁶ F. τὰ τε. ⁷ Matth. xii, 25. ⁸ Joan. i, 3.

(96) Καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι. Utcunq̄ sensus iis ex verbis erui possit, quod non nisi violenter fieri potest. Longe mihi aptius videtur καὶ τοῦ ὑφ' ἑτέρου πληρωθῆναι. Nec dubito quin hoc Epiphanius scripserit.

(97) Ὁ ἀπόστολος προαποστερήσας. Apostoli

nomine Joannem intelligere videtur, ut ad λέγει paulo ante positum referatur, hoc sensu: *Præterea mundum ab ipso fabricatum; omniaque per ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum testatur Apostolus; ac mendacissimorum hominum, etc.*

induxit. Alios quidem, quod auctorem justitiæ Deum ignorarent, alios quod universorum parentem peræque nescirent, quem ille solus adveniens qui solus norat aperuit. Nobis vero quibus utrumque Dei beneficio cognitum est, reliquum illud est, ut de lege certi aliquid exploratque doceamus, cujusmodi videlicet illa sit, et a quonam legislatore sancita: ita tamen ut quidquid a nobis allatum fuerit, id non aliunde quam ex ipsis Salvatoris verbis probetur. His enim solis velut itineris ducibus adhibitis, ad rerum cognitionem sine errore perducimur.

IV. In primis igitur sciendum est, universam illam legem, quæ quinque Mosis voluminibus continetur, non ab uno esse legislatore profectam, solo videlicet Deo; sed admista quædam hominum esse mandata, ut, quemadmodum Salvator ipse docuit, trifariam lex sit omnis distributa. Quædam enim ad ipsum Deum ejusque sanctiones pertinent; alia Mosis tribuenda sunt, non quidem quatenus aliquid a Deo illius interventu decretum est, sed quatenus per sese ac suapte sponte nonnulla constituit; aliorum denique seniores qui in populo erant auctores exstiterunt, ac primi illi privata quædam præcepta inserere sunt ausi. Quod quemadmodum sese habeat, ex ipsis Salvatoris verbis intelliges. Hic enim quodam in loco ad eos verba faciens, qui de repudii libello secum disputabant, quod permissione legis licebat, sic illos allocutus est: *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. Ab initio autem non fuit sic*. **218** Deus enim, inquit, conjugium hoc copulavit; et: *Quod Deus conjunxit homo non separet*.^C Ubi aliam esse Dei legem ostendit, quæ uxorem a viro sejungi prohibeat, aliam Mosis, qui ob duritiam cordis par illud dissociari permittat.

In quo Moses quiddam Deo contrarium tulit, ei scilicet cautioni, qua dissolvi matrimonia vetuerat. Sed si legislatoris ipsius mentem, qua ad illud decernendum inductus est, accurrate consideremus; inveniemus procul dubio non id eum sponte sua, sed necessitate fecisse: quo eorum quibus præscribebat imbecillitati consulere. Qui cum divinum illud decretum de retinendis uxoribus suis tolerare non possent, ac moleste quidam earum consortia sustinerent, periculum ut esset, ne ea se occasione gravioribus sceleribus obstringerint, quibus extremam in perniciem ruerent, ut hoc incommodum devitaret Moyses, quod ad illorum interitum spectabat, secundam quamdam repudii legem privata auctoritate constituit; minusque ex ea occasione malum cum majore compensavit, ut si minus priorem illam servare possint, hanc saltem retineant, neque se in flagitia sceleraque committant, per quæ ulti-

A Θεόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν ὄλων Πατέρα, ὁ μόνος ἔλθων ὁ μόνος εἰδὼς ἐφανέρωσε. Περιλείπεται δὲ ἡμῖν ἀξιωθεῖσθαι τε τῆς ^β ἀμφοτέρων τούτων ἐκπηναί σοι καὶ ἀκριβῶσαι αὐτόν τε τὸν νόμον, ποταπὸς τις εἴη, καὶ τὸν ὕψ' οὐ τέθειται τὸν νομοθέτην, βηθησομένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λόγων παριστῶντες, δι' ὧν μόνον ἐστὶν ἀπαίστως ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄντων ἄδηγεσθαι. His enim solis velut itineris ducibus adhibitis, ad

Δ'. Πρῶτον οὖν μαθητέον, ὅτι ὁ σύμπαρς ἐκεῖνος νόμος ὁ περιεχόμενος τῇ Μωσαίᾳ Πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἐνὸς τινος νενομοθέτηται, λέγω δὴ, οὐχ ὑπὸ μόνου Θεοῦ, ἀλλ' εἰσι τινες αὐτῶν προστάξεις καὶ ὑπ' ἀνθρώπων θεθείσαι, καὶ τριχῇ τούτων διαιρεῖσθαι οἱ τοῦ Σωτῆρος λόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς. Εἰς τε γὰρ αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ τὴν τούτου νομοθεσίαν διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸν Μωσαέα, οὐ καθ' αὐτὸ ^β δι' αὐτοῦ νομοθετεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐνεσίαις ὀρμώμενος καὶ ὁ Μωσῆς ἐνομοθέτησέ τινα· καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται, καὶ πρῶτοι εὐρίσκονται ἐντολάς τινὰς ἐνθέντες ἰδίας. Πῶς οὖν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος δεικνύται λόγων, μάθοις δ' ἂν ἤδη. Διαλεγόμενός που ὁ Σωτῆρ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συζητούντας αὐτῶν, ὃ δὴ ἀποστάσιν ἐξεῖναι ἐνενομοθέτητο, ἔφη αὐτοῖς, ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν (98) ὡμῶν ἐπέτρψε τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ἐπ' ἀρχῆς γὰρ οὐ γέγονεν οὕτως. Θεὸς γὰρ, φησί, συνέζευξε ταύτην τὴν συζυγίαν· καὶ, Ὁ συνέζευξεν ὁ Κύριος, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, ἔφη. Ἐνταῦθα ἕτερον μὲν τοῦ Θεοῦ δεικνύσι νόμον, τὸν καλῶντα χωρίζεσθαι γυναῖκα ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἕτερον δὲ τὸν τοῦ Μωυσαέως, τὸν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ἐπιτρέποντα χωρίζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦγος.

Καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναντία τῷ Θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωσῆς. Ἐναντίον γὰρ ἐστὶ τῷ μὴ διαζευγνύειν. Ἐάν μόντοι καὶ τὴν τοῦ Μωυσαέως γνώμην, καθ' ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἐξετάσωμεν, εὐρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαίρεσιν ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην διὰ τὴν τῶν νενομοθέτημένων ἀσθένειαν. Ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην φυλάττειν οὐκ ἠδύναντο οὗτοι, ἐν τῷ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἐκβάλλειν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἵτινες ^β αὐτῶν ἀηδῶς συνήκουν, καὶ ἐκινδύνουν ἐκ τούτου ἐτρέπεσθαι πλέον εἰς ἀδικίαν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς ἀπώλειαν, τὸ ἀηδῶς τοῦτο βουλόμενος ἐκκόψαι αὐτῶν ὁ Μωυσῆς, δι' οὗ καὶ ἀπολλύσθαι ἐκινδύνουν, δευτέρον τινα ὡς κατὰ περίστασιν ἤττον κακὸν ἀντὶ μείζονος ἀντικαταλλάσσόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου νόμον ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνομοθέτησεν αὐτοῖς· ἴνα, ἐάν ἐκεῖνον μὴ δύνωνται φυλάττειν, κἀν τοῦτόν γε φυλάξωσι, καὶ μὴ εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐτραπῶσι, δι' ὧν ἀπώλεια αὐτοῖς

¹ Matth. xix, 8. ² ibid. 6. ³ Deest γνώσεως. ⁴ F. οὐ καθὰ αὐτός. ⁵ F. αἷς τινες.

(98) Ὅτι Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν. Quonam pacto Moyses id Judæis permisit, et quatenus Christianis divortium facere liceat, plu-

ribus catholici interpretes ad Matt. xix disputare solent: quorum commentarios consulere quisque potest.

ἔμελλε τελειοτάτη ἐπακολουθήσειν. Ἀυτὴ μὲν ἡ τοῦ-
του γνώμη, καθ' ἣν ἀντινομοθετῶν εὐρίσκειται τῷ
Θεῷ. Πλὴν ὅτι γε Μωυσῆος αὐτοῦ δείκνυται ἐνταῦθα
ἕτερος ὢν παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀναμφισβήτη-
τόν ἐστι, κἀν δι' ἐνδὸς τὰ νῦν ὤμων δεδειχότες. Ὅτι
δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰσι τινες συμπεπλεγμένα
παραδόσεις ἐν τῷ νόμῳ, δηλοῖ καὶ τοῦτο ὁ Σωτῆρ.
Ὁ γὰρ Θεὸς, φησὶν, εἶπε· *Τίμα τὸν πατέρα σου
καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται.* Ὑμεῖς
δὲ, φησὶν, εἰρήκατε, τοῖς πρεσβυτέροις λέγων· *Δῶ-
ρον τῷ Θεῷ* (99) *ὃ ἐὰν ὠφελθῆς ἐξ ἐμοῦ· καὶ
ἠκυρώσατε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδο-
σιν τῶν πρεσβυτέρων ὤμων.* Τοῦτο δὲ Ἡσαίας
ἐξεφώνησεν, εἰπὼν· *Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί
μου τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ'
ἐμοῦ. Μάτηρ δὲ ἐσθότατα με, διδάσκοντας δι-*
δασκαλλας, ἐντάλλματα ἀνθρώπων. Σαφῶς οὖν ἐκ
τούτων εἰς τρία διαιρούμενος ὁ σύμψας ἐκεῖνος
δείκνυται νόμος. Μωυσῆος τε γὰρ αὐτοῦ, καὶ τῶν
πρεσβυτέρων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εὐρομεν νομοθε-
σίαν ἐν αὐτῷ. Αὐτὴ μὲν οὖν ἡ διαίρεσις τοῦ σύμπαντος
ἐκείνου νόμου ὧδε ἡμῖν διαιρεθεῖσα τὸ ἐν αὐτῷ
ἀληθὲς ἀναπέφαγκεν.

Ε'. Πάλιν δὲ δὴ τὸ ἐν μέρος, ὁ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ νόμος,
δαιρεῖται εἰς τρία τινὰ, εἰς τε τὴν καθαρὰν νομοθε-
σίαν, τὴν ἀσύμπλοκον τῷ κακῷ, ὅς καὶ κυρίως νό-
μος λέγεται, ὃν οὐκ ἤθεε καταλύσαι ὁ Σωτῆρ, ἀλλὰ
πληρῶσαι· οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριος αὐτοῦ ὃν ἐπλήρω-
σεν· οὐ γὰρ εἶχε τὸ τέλειον· καὶ εἰς τὸ συμπε-
πλεγμένον τῷ χεῖρονι, καὶ τὴν ἀδικίαν (1), ἣν ἵ ἀνεῖ-
λεν ὁ Σωτῆρ, ἀνοικτεῖον ὄντα τῆ ἑαυτοῦ φύσει. Διαι-
ρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ τυπικόν, καὶ συμβολικὸν τὸ
κατ' εἰκόνα τῶν (κατ' εἰκόνα ²) διαφερόντων νομοθε-
τηθέν· ὃ μετέθηκεν ὁ Σωτῆρ ἀπὸ αἰσθητοῦ καὶ φαι-
νομένου ἐπὶ τὸ πνευματικόν καὶ ἀόρατον. Καὶ ἔστι
μὲν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος ὁ καθαρὸς καὶ ἀσύμπλοκος τῷ

num exitium consequatur. Hæc illius ratio fuit,
propter quam contrarium quiddam Deo statuisse
cernitur. Enim vero diversam hic a divina, Moysis
legem extitisse, extra omnem controversiam est ;
etsi id in uno tantum decreto probatum sit. Eidem
vero legi traditas a senioribus illigatas esse regulas,
non obscure Salvator ostendit. *Deus enim, inquit,
dixit : Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut
bene sit tibi, Vos autem dixistis, seniores inquit
alloquens : Munus Deo quodcumque ex me tibi pro-
derit ; et irritam fecistis legem Dei propter traditio-
nes seniorum vestrorum* ³. Hoc ipsum pronuntiavit
Isaias, dicens : *Populus hic labiis me honorat, cor
autem eorum longe est a me. Sine causa autem
coluit me, docentes doctrinas et mandata hominum* ⁴.
Ex iis liquet omnem illam esse legem divisam in
partes tres ; in eaque et Mosis ipsius, et seniorum,
et Dei mandata contineri. **219** Atque hæc uni-
versæ legis a nobis instituta partitio illius nobis
veritatem ostendit.

V. Sed ea pars legis, quæ a Deo profecta est,
tria rursus in membra dividitur. Alia enim sunt
sincera præcepta, et ab omni mali permistione
secreta, quæ proprie lex appellatur, quam Salvator
non venit solvere, sed adimplere ⁵. Non enim a seerat
aliena quam adimplevit ; alioqui perfici implerique
non posset. Alia sunt deterioribus implicata, qualis
injustitia est, quam Salvator abhorrentem a natura
sua funditus sustulit. Postremo alia sunt quæ ty-
pica ac symbolica vocantur, hoc est umbræ quæ-
dam præstantiorum et imagines ; quod genus
Salvator ab eo quod sensibus expositum est et
externum, ad spirituale nec aspectabile convertit.

¹ F. δν. ² F. τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ διαφερόντως, ut infra. ³ Matth. xv, 4-6 ; Marc.
vi, 10, 11. ⁴ Isa. xxix, 13. ⁵ Matth. v, 17.

(99) Δῶρον τῷ Θεῷ. Hic est difficillimus ille ex
Matthæi ac Marci Evangelio locus quem pro diversa
interpunctione varie interpretes acceperunt ; nam
aut verbum ὠφελθῆς cum antecedentibus copula-
tur, hoc modo : *Δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελθῆς·*
apud Marcum vero : *Κορβάν (ὃ ἐστι δῶρον)· ὃ ἐὰν
ἐξ ἐμοῦ ὠφελθῆς·* aut inter ἐμοῦ, et ὠφελθῆς,
distinctionis nota ponitur. Posteriorem hanc lectio-
nem vulgo Græci codices habent, eamque Latinus
interpretes sequitur. Nam ita verit, *Munus quod-
cumque est ex me, tibi proderit* : perinde ac si ita
scriptum esset, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ἦ, ὠφελθῆς. Existi-
mabant enim, ac præ se ferebant ex Phariseorum
disciplina filii, se cum Deo aliquid pro se ac pa-
rentibus suis offerrent, abunde officio suo satisfac-
tissime ; neque quidquam dependere amplius debere.
Sed priorem lectionem, quæ ὠφελθῆς superiori-
bus annectit, Epiphanius, Chrysostomus, aliique
Græci, nec non et Syrus paraphrastes exprimunt.
Epiphanius in primis, cum verbum ὠφελθῆς
inserit : *Δῶρον τῷ Θεῷ, ὃ ἐὰν ὠφελθῆς ἐξ ἐμοῦ.*
Ita Chrysost. lib. i in *Matth.* homil. declarat :
*Ἐπαίδευσαν τοὺς νέους εὐσεβείας σχήματι κατα-
φρονεῖν τῶν πατέρων. Πῶς, καὶ τίνοι τρόπων ; Εἰ τις
τονέων εἶπε τῷ πατρὶ, Δός μοι τὸ πρόβατον τοῦτο ὃ
ἔχεις, ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἔλεγον· Δῶ-*

ρόν ἐστι τοῦτο τῷ Θεῷ, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφελθῆ-
ναι, καὶ οὐ δύνασαι λαθεῖν. Vtrum sollemnis illa
votorum formula, quam ex magistrorum commen-
tariis ad vi Josue cap. Masius profert, mihi certis-
sima videtur. Nam cum aliquis apud alterum ex hac
formula votum edidisset, *מני כח נצתו כח נצתו*,
*Anathema, et res devota esto, quidquid illud sit, quo
ego tibi prosum, nefas arbitrantur illum beneficii
genere ullo prosequi, ne parentem quidem ipsum ;*
ne quod Deo scilicet devotum est, id humanis com-
modis serviat. Hæc Masius. Sane quidem para-
phrastes Syrus iisdem verbis locum illum reddidit,
quæ apud babbinos leguntur. At Scaliger in viru-
lento illo *Trihæresii* elencho ellipticam loquendi ra-
tionem ita supplet : *Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελθῆς
πάσης με πρὸς σὲ τιμῆς ἐλευθεροῖ.* Sed hoc ex opi-
nione sua confictum, non ex auctore ullo deprom-
ptum, divinationi ac conjecturæ potius est, quam
certæ ac liquidæ veritati tribuendum. Postremo in
hoc eodem Evangelii loco ellipsis alia manifesta
est ; nimirum, quicumque hoc dixerit patri suo,
nulla adversus illum obligatione constringetur ;
vel nulla re ei commodabit : quod num. 9 Epipha-
nius insinuat.

(1) *Τῷ χεῖρονι, καὶ τὴν ἀδικίαν.* For. τῆ ἀδικία.

Jam vero pura illa sinceraque lex Dei nec cum deteriore conjuncta, Decalogus est ipse, sive decem illa præcepta duabus distincta tabulis, quibus aut cavenda prohibentur, aut facienda mandantur. Quæ etsi pura sint ac liquida, tamen quod nondum perfecta sint, impleri a Salvatore debuerant. Ad illud vero genus, quod injustitiæ aliquid habet, leges illæ referendæ sunt, quibus injuriarum persecutio, eorumque qui priores nos læserint, vindicatio præscribitur. Velut cum oculum pro oculo, dentem evelli pro dente¹, ac cædem cæde compensari præcipit. Neque enim minus injuste agit, qui id post alterum perpetrat, cum solius ordinis intersit, atque idem omnino facinus committat. Sed illud præceptum alioqui justum erat, et est modo, propter eorum infirmitatem, quibus editum fuit, cum sit adversus sincerioris legis violationem præscriptum, licet a communis omnium parentis natura, ac bonitate sit alienum: vel consentaneum potius est, sed necessitate quadam expressum. Nam qui vel unicum homicidium vetat fieri, dum ita statuit: *Non occides*², cum postea cædis auctorem vicissim interfici jubet, ac secundam legem ferens duplicem cædem imperat, qui unam prohibuerat, ad ea necessitate coactus et imprudens decurrisse videtur. Atque ideo missus ab illo Filius eam legis partem antiquavit, quam quidem a Deo latam et ipse confessus est; quæ cum in cæteris ad antiquam hæresin ascribitur, tum in iis quæ Deus hisce verbis statuit: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*³.

Ad illud vero genus quod typicum, sive adumbratum dicitur, id omne pertinet, **220** quod spiritalium atque excellentium rerum figuras continet; cujusmodi sunt sacrorum offerendorum cæremoniæ, circumcisio, Sabbatum, jejunium, Pascha, azyma, aliaque similia lege præscripta. Quæ omnia cum nihil aliud præter figuras atque imagines forent, patefacta veritate translata sunt; imo vero quod ad externam speciem attinet, usumque corporeum sublata, spiritali quadam ratione retenta sunt. Iisdem quippe manentibus adhuc nominibus, rerum est facta mutatio. Nam offerre quidem sacra Dominus instituit: at non mutarum pecudum, aut id genus suffituum; sed spiritalis potius laudis ac prædicationis, et eucharistiæ; tum in hominum genus liberalitatis ac beneficentiæ. Idem circumcidi præterea non corporis, sed cordis animique præputium jubet. Itemque servari Sabbatum, ut a pravus duntaxat actionibus feriemur. Jejunare porro cum imperat, non illam corporis inediam, sed animi imperantiam decernit, ut a flagitiis omnibus abineamus. Quanquam a nostris exercitiis illud quoque jejunium adhibetur, quatenus ad animorum utilitatem confert aliquid, si cum ratione suscipias; æon imitandi cujusquam studio, non consuetudine,

A χείροني αὐτῆ ἡ Δεκάλογος, οἱ δέκα λόγοι ἐκεῖνοι, οἱ ἐν ταῖς δυσὶ πλαξὶ δεδιχασμένοι, εἰς τε ἀναίρεσιν τῶν ἀφθέγκτων⁴ καὶ εἰς πρόσταξιν τῶν ποιητέων, οἷ, καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ τέλειον, ἐδέοντο τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος πληρώσεως· ὁ δὲ ἐστὶ συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἄμυσαν καὶ ἀναπόδοσιν τῶν προαδικησάντων κείμενος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκκόπτεσθαι κελεύων, καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἀμύνασθαι. Οὐδὲν γὰρ ἤττον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τάξει μόνον διαλλάσσω, τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. Τοῦτο δὲ πρόσταγμα δίκαιον μὲν ἄλλως καὶ ἦν καὶ ἐστὶ, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων ἐν παρεκβάσει τοῦ καθαρῶς νόμου τεθὲν, ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων φύσει τε καὶ ἀγαθότητι· ἰσως δὲ τοῦτο κατὰλληλον, ἐπάναγκας δὲ μᾶλλον. Ὁ γὰρ καὶ τὸν ἕνα φόνον οὐ βουλόμενος ἔσεσθαι ἐν τῷ λέγειν, *Οὐ φονεύσεις*, προστάξας τὸν φονέα ἀντιφονεύεσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν, καὶ δυσὶ φόνους βραβεύων ὁ τὸν ἕνα ἀπαγορεύσας, ἔλαθεν ἑαυτὸν ὑπ' ἀνάγκης κλαπεῖς. Αἰδὲ δὴ ὁ ἀπ' ἐκείνου παραγενόμενος Υἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου ἀνήρηκεν, ὁμολογήσας καὶ αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμῆται (2) τῇ παλαιᾷ αἰρέσει, καὶ ἐν οἷς ἔφη ὁ Θεὸς εἰπῶν· *Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτω τελευτάτω*.

C Τὸ δὲ ἐστὶ μέρος αὐτοῦ τυπικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν, καὶ διαφερόντως⁵ κείμενον, τὸ ἐν προσφοραῖς, λέγω, καὶ περιτομῇ, καὶ Σαββάτῳ, καὶ νηστείᾳ, καὶ Πάσχῳ, καὶ ἀζύμοις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις νομοθετηθέντα. Πάντα γὰρ ταῦτα εἰκόνας καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας φανερωθεῖσας, μετετέθη· κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ σωματικῶς ἐκτελεῖσθαι ἀνηρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη· τῶν μὲν ὀνομάτων τῶν αὐτῶν μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. Καὶ γὰρ προσφοράς προσφέρειν προσέταξεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ· ἀλλ' οὐχὶ τὰς δι' ἀλόγων ζώων, ἢ τούτων τῶν θυμιαμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἵμων, καὶ δοξῶν, καὶ εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον κοινωνίας καὶ εὐποιίας. Καὶ περιτομῇ περιτεμεῖσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκροδυστίας τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς· καὶ τὸ Σάββατον φυλάσσειν· ἀργεῖν γὰρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν· καὶ νηστεύειν δὲ, ἀλλ' οὐ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν, ἐν ἧ ἔστιν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. Φυλάσσεται μέντοι γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία· ἐπει καὶ ψυχῇ τι συμβῆλλεσθαι δύναται αὕτη, μετὰ λόγου γινομένη· ὅποτε μὴδὲ διὰ τὴν πρὸς τινὰς μίμησιν

¹ Levit. xxiv, 20. ² Exod. xx, 13. ³ Levit. xx, 9. ⁴ F. ἀφεκτέων. ⁵ F. διαφερόντων.

(2) *Ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμῆται*. Hæc minus expedita ac liquida mihi videntur: tametsi ut-cunque sententiam expressimus.

γίνεται, μήτε διὰ τὸ ἔθος, μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς ἄνωρισμένης τοῦτο ἡμέρας (3). ἅμα δὲ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀληθινῆς νηστείας, ἵνα οἱ μηδέπω ἐκείνην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. Καὶ τὸ Πάσχα δὲ ὁμοίως, καὶ τὰ ἄζυμα, ὅτι εἰκόνες ἦσαν, δηλοῖ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος: *Τὸ δὲ Πάσχα ἡμῶν, λέγεται, ἐτύθη Χριστός· καὶ, Ἴνα ἦτε, φησὶν, ἄζυμοι, μὴ μετέχοντες ζύμης* (ζύμην τε νῦν τὴν κακίαν λέγει), *ἀ.λ.λ' ἦτε ἑέν φύραμα*.

Γ'. Οὗτος γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ εἶναι νόμος ὁμολογούμενος εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς τε τὸ πληρούμενον ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος· τὸ γὰρ, *Οὐ φορεύσεις, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐκ ἐπιορκήσεις*, ἐν τῷ, *Μηδ' ὀργισθῆναι, μηδὲ ἐπιθυμήσεις*¹, περιελήπται· διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρούμενον τελείως. Τὸ γὰρ, *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*, συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ, καὶ αὐτὸ ἔργον τῆς ἀδικίας ἔχον, ἀντὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἐναντιῶν. Ἐγὼ γὰρ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστήναι ὅπως τῷ ποτηρῷ, ἀλλὰ ἕν τὸ σε βασιλεῖα, σπέρψον αὐτῷ καὶ τῇ ἄλλῃν σιαγόνα. Ἀλληγορεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ μετατεθῆναι, καὶ ἐναλλαγῆναι ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τὸ συμβολικὸν τοῦτο, κατ' εἰκόνα τῶν διαφερόντων νομοθετημένων. Αἱ γὰρ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα, παραστατικά ὄντα ἐτέρων πραγμάτων, καλῶς ἐγίνοντο μέχρι μὴ παρῆν ἀλήθεια. Παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας, τὰ τῆς ἀληθείας δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκόνας. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀπόστολος ἔδειξε Παῦλος· τὸ μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἦδη εἶπομεν, διὰ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἄζυμων δεξας δι' ἡμᾶς· τὸ δὲ τοῦ συμπεπλεγμένου νόμου τῇ ἀδικίᾳ, εἰπὼν τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καθρηγῆσθαι· τὸ δὲ τοῦ ἀσυμπλόκου τῷ χεῖρονι, *Ὁ μὲν νόμος, εἰπὼν, ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δίκαια καὶ ἀγαθὴ*.

Ζ'. Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν, αὐτάρκως οἶμαί σοι δεδεῖχθαι, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύσασαν νομοθεσίαν, καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον τριχῆ διαιρούμενον· περιλείπεται δὲ ἡμῖν τί ποτέ ἔστιν οὗτος ὁ Θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἠγοῦμαι σοι δεδεῖχθαι ἐπὶ τῶν πρᾶσιον, εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκοας. Εἰ γὰρ μήτε ὑπ' αὐτοῦ τελείου Θεοῦ τέθειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μήτε μὴν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃ μηδὲ θεμιτὸν ἔστιν εἰπεῖν· ἔτερός τις ἔστι παρὰ τούτους οὗτος ὁ θέμενος τὸν νόμον. Οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἔστι κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ἕτερος ὢν παρὰ τὰς τούτων οὐσίας, μέσος τούτων καθεστώς ἐνδίκως, καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέρειτο ἔν. Καὶ εἰ ὁ τέλειος Θεὸς ἀγαθὸς ἔστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὡς περ καὶ ἔστιν (ἕνα γὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν

¹ Cor. ἐπιθυμήσαι. ² I Cor. v, 7. ³ ibid. ⁴ Exod. xx, 13, 14, 16. ⁵ Matth. v, 22, 28. ⁶ Exod. xxi, 24; Levit. xxiv, 20. ⁷ Matth. v, 39. ⁸ Ephes. ii, 15. ⁹ Rom. vii, 12.

(3) Ὡς ἄνωρισμένης τοῦτο ἡμέρας. Leg. εἰς τοῦτο. Cæterum videant hujus temporis hæretici, quemnam sibi pervicacissimi, ac vanissimi erroris ma-

non certarum dierum religione, vel definito aliquo tempore: præsertim cum veri jejunii memoriam refricet, ut qui nondum illud assecuti fuerint, ab exteriore commonefacti, alterius recordentur. Similiter et Pascha, azymaque figuras exstitisse quasdam Paulus ipse declarat: *Pascha*, inquit, *nostrum immolatus est Christus*²; et: *Ut sitis*, ait, *azymi non habentes fermentum* (fermentum vero malitiam appellat), *sed sitis nova conspersio*³.

VI. Sic igitur lex ipsa, quam a Deo manasse factentur omnes, trifariam dividitur: in eam partem quam Salvator implevit. Hæc enim omnia, *Non occides, non mæchaberis, non pejerabis*⁴, in iisce continentur, *Non irasceris, non concupisces*⁵. In eam quæ penitus sublata est. His enim præceptis, *Oculum pro oculo, dentem pro dente*⁶, quæ cum iniustitia permista sunt, ejusque secum aliquid trahunt, contrariis legibus derogatur: contraria porro sese invicem perimunt: **221** *Ego enim dico vobis omnino non resistere malo. Sed si quis te percusserit in maxillam, præbe illi et alteram*⁷. Quod quidem ad excellentium rerum adumbrandam speciem constitutum, et a corporeis ad spiritalia translatum ac mutatum per allegoriam exponitur. Etenim effigies ac signa aliis rebus declarandis adhibita tantisper opportunitatem habuerunt, quoad nondum veritas affulserat. Qua succedente, non quæ imagini, sed quæ veritati congruunt facere convenit. Idque ipsum cum reliqui omnes discipuli, tum apostolus Paulus ostendit. Qui figuratum illud genus propter nos, ut diximus, in Paschate azymis demonstrat. De altero vero quod implicatum iniustitia est, loquitur, cum legem mandatorum ait in dogmatibus abrogatam⁸. De tertio denique, quod deterioris est expers: *Lex*, inquit, *sancta est, et mandatum sanctum, et justum et bonum*⁹.

VII. Quamobrem satis superque tibi, quantum breviter comprehendi potest, declaratas eas leges arbitror, quæ ex auctoritate hominum irreperunt; ipsamque Dei legem trifariam esse divisam. Superest ut quis ille sit Deus legis auctor dicendum videatur. Atqui istud etiam ex iis, quæ hactenus disputata sunt, si attente audieris, puto tibi demonstratum. Nam si neque a perfecto illo Deo posita lex est, uti docuimus; neque vero a diabolo, quod dictu etiam nefas est; alius sit oportet, qui eam legem stabilierit. Hic est igitur totius ille mundi eorumque quæ in eo continentur artifex et conditor, ab illorum natura diversus, et in eorum medio suo jure collocandus: qua ex mediocritate peti ejus appellatio potest. Quod si perfectus ille Deus natura sua bonus est, ut est revera (unum enim bo-

gistrum ac patronum asciverint: dum jejunia statis temporibus indicta, ac certorum dierum religionem damnant.

num esse Deum ac parentem suum Salvator asseruit¹, quem et hominibus patefecit); est autem et contraria natura præditus, malus videlicet ac pravus, qui injustitia velut propria nota circumscribitur; qui inter ambos illos interjectus est, ut neque bonus, neque malus sit aut injustus, peculiari quadam ratione justus appellari potest, quatenus justitiæ quam habet moderatione fungitur. Atque et perfectio Deo minor, et justitiæ illius impar sit idem ille Deus oportet, utpote non ingenuus, sed generatione productus. Unus est enim ingenuus Pater, **222** a quo proprie sunt universa, cum ab eo apta sint et suspensa: erit tamen adversario illo altero major ac præstantior, tametsi diversam sit ab utroque naturam substantiamque sortitus. Nam adversarii natura corruptio est ac tenebræ, cum materia quippe concretus est ac multiplex. At Parentis omnium ingenui natura corruptionis est expers, luxque ipsa per semet existens, simplex et uniusmodi. Horum natura duplicem sane Virtutem peperit; sed Conditor tamen ipse imago præstantioris est. Neque vero ea te res perturbet, sciro cupientem, quomodo cum unum sit, et esse fateamur ac credamus, rerum omnium Principium generationis æque ac corruptionis expers, idemque bonum, ambæ hæ naturæ constare potuerint, corruptionis nimirum, et mediæ cujusdam conditionis, quæ a se invicem natura discrepent, cum id bono insitum sit, ut sibi quam simillima, ejusdemque secum naturæ gignat ac proferat. Tu enim, opitulante Deo, hujus principium ac generationem animo percipiēs, ubi traditam quamdam ab apostolis doctrinam audieris, quam nos successione quadam ad nos usque propagatam accepimus: cum eo quidem ut quidquid afferetur in medium, id ad Salvatoris doctrinam velut regulam exigatur. Hæc apud te, Flora soror charissima, paucis comprehendere ac disputare potui, summatimque præscripsi: ita tamen ut quod erat propositum, quantum satis esset, explicarim. Quam rem deinceps magno tibi usui fore confido: si modo, perinde ac bonus ager et secundus, excepta semina fructuum ubertate compenses.

Hactenus Ptolemæi ad Floram epistola.

VIII. Quis ejusmodi verborum, ac circumforanei hujus, assecularumque ejus, Ptolemæum ac socios intelligo, vesaniam possit sustinere, qui ineptissimas fabulas ita confundunt ac consuunt? Non enim quisquam ex antiquis illis tragædiarum scriptoribus, aut ex posterioribus mimis, qualis Philistio, et Diogenes fuit, qui incredibilia scripsit: aut e reliquis omnibus fabularum aut rhapsodiarum auctoribus, tam immania comminisci mendacia potuerunt, **223** qualia nebulones isti propriam in perniciem execrabilia horrendaque fabricarunt: quibus sectatorum animos stultissimis quæstionibus,

¹ Math. xix, 17. ² Cor. τῆς.

(4) Δι' ὀλίγων εἰρημῆρα οὐκ ἠτέρησα. Forte ἐψθόνησα.

Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφήνατο, ὃν αὐτὸς ἐφανέρωσεν). Ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικειμένου φύσεως κακὸς τε καὶ πονηρὸς, ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος. Τούτων δὲ οὖν μέσον καθεστῶς, καὶ μήτε ἀγαθὸς ὢν, μήτε μὴν κακὸς, μήτε ἀδικὸς, ἰδίως τε λεχθεὶς ἂν δίκαιος, τῆς κατ' οὐτὸν δικαιοσύνης ὢν βραβευτῆς. Καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης ἐλάττων οὗτος ὁ Θεὸς, ἅτε δὴ καὶ γεννητὸς ὢν, καὶ οὖν ἀγέννητος (εἷς γὰρ ἐστὶν ἀγέννητος ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἰδίως, τῶν πάντων ἡρητημένων ἀπ' αὐτοῦ)· μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἐτέρας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκὼς παρὰ τὴν ἑκατέρων τούτων οὐσίαν. Τοῦ μὲν γὰρ ἀντικειμένου ἐστὶν ἡ οὐσία, φθορὰ τε καὶ σκότος· ὕλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχεδῆς· τοῦ δὲ Πατρὸς τῶν ὄλων τοῦ ἀγεννητοῦ ἡ οὐσία ἐστὶν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτόν, ἀπλοῦν τε καὶ μονοειδές. Ἡ δὲ τούτων οὐσία διττὴ μὲν τινα δύναμιν προήγαγεν· αὐτὸς δὲ τοῦ κρείττονος ἐστὶν εἰκὼν. Μῆδέ σε τὰ οὖν τοῦτο θορυβεῖται, θέλουσαν μαθεῖν, πῶς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τῶν ὄλων οὐσίας καὶ ὁμολογουμένης ἡμῖν, καὶ πεπιστευμένης, τοῦ ἄγεννητου, καὶ ἀφθάρτου, καὶ ἀγαθῆς, συνέστησαν καὶ αὗται αἱ φύσεις, ἧς τῆς φθορᾶς καὶ τῆς μεσότητος ἀνομοούσαι αὗται καθεστῶσαι, τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντός τὰ ὅμοια ἑαυτοῦ καὶ ὁμοούσια γεννᾶν τε καὶ προφέρειν. Μαθήσῃ γὰρ, Θεοῦ διδόντος, ἐξῆς καὶ τὴν τούτου ἀρχὴν τε καὶ γέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. ἦν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς παρελήφαμεν, μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι πάντας τοὺς λόγους τῆ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίᾳ. Ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφὴ μου Φλόρα, δι' ὀλίγων εἰρημῆρα οὐκ ἠτέρησα (4), καὶ τὸ τῆς συντομίας προέγραψα· ἅμα μὲν τὸ προκειμένον ἀποχρώντως ἐξέφηνα, ἃ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τὰ μέγιστα σοι συμβαλεῖται, ἐάν γε, ὡς καλὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ, γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα, τὸν δι' αὐτῶν καρπὸν ἀναδείξῃ.

Quam rem deinceps magno tibi usui fore confido: si modo, perinde ac bonus ager et secundus, excepta semina fructuum ubertate compenses.

Πεπλήρωται τὰ Πτολεμαίου πρὸς Φλόραν.

H'. Τίς δὲ τούτων τῶν ῥημάτων, καὶ τῆς τοῦ γόητος τούτου, καὶ τῆς τῶν οὖν αὐτῷ ἀνέξεται φρενολαβείας, Πτολεμαίου τε, φημί, καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν εἰς τοσοῦτον κυκλώντων καὶ καττυόντων πλάσματα; Οὔτε γὰρ τῶν παλαιῶν τραγῳδοποιῶν τις, οὔτε οἱ καθεστῆς μιμητοὶ τὸν τρόπον, οἱ περὶ Φιλιστίωνα, καὶ Διογένη, τὸν τὰ ἄπιστα γράψαντα, ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οἱ τοὺς μύθους ἀναγεγραφότες καὶ βαψφῶδησαντες, τοσοῦτον ψεῦδος ἠδυνήθησαν ἐκτυπῶσαι, ὡς οὗτοι τολμηρῶς φερόμενοι, μετὰ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς δεινὰ ἑαυτοῖς κατεσκεύασαν, καὶ τὸν νοῦν τῶν πειθόμενων αὐτοῖς ἀνθρώπων εἰς μωρὰς ζητήσεις παρ-

έβαλον, και γενεαλογίας απεράντους, αὐτοὶ τὰ ἐν Α
 χερσὶ μὴ ἐπιστάμενοι, καὶ τὰ ἐπουράνια ἐπαγγελλό-
 μενοι μέτροις τισὶν ἠροβτεῖν, καὶ τιῶν μαιωτικῶν
 μητρῶν, ὡς ἐπουρανίων μητρῶν, ὡς ὑπαρχουσῶν ⁴,
 ἐπιστήμας ἀναδεχόμενοι. Ἀκούσας δὲ τις παρὰ τού-
 των, εἰ μὲν τῶν ἀφρονεστάτων εἴη, τῷ ψεύδει νομί-
 ζον τι ⁵ παρ' αὐτοῖς μετάρσιον ἐγνωκέναι, βῆδῶς
 ὑπαχθήσεται· Ὅτι πᾶν ὄρεον κατὰ γένος συν-
 ἀγεται, καὶ τῷ ὁμοίῳ κολληθήσεται ἀνήρ, φησὶν
 ἡ Γραφή. Εἰ δὲ τις τολῶι αὐτοῖς τῶν συνετῶν, καὶ
 τὸν εὐλογον λογισμὸν κεκτημένων, καταγέλασει μὲν
 τῆς τοσαύτης ληρωδίας, ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ὑποθέσεως
 τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων τὴν ἀνατροπὴν εἰσεται.
 Ἐλέγχονται γὰρ οὗτοι παντάπασι καθ' ἑαυτῶν ὀπλι-
 ζόμενοι τὰ ψεύδη τῆς αὐτῶν ματαιοπονίας.

Πόθεν γὰρ ὑμῖν, ὧ οὗτοι Πτολεμαῖοί τε καὶ Πτολε-
 μαῖαι, τοῦ Βυθοῦ τὰ μέτρα, καὶ αἱ μαιώσεις τῶν
 τοκετῶν, καὶ γεννητικῶν ὑποθέσεων ἢ γνῶσις; Ὡς
 γὰρ παρόντες, καὶ τῶν ἐπουρανίων τὰς φύσεις θεα-
 σάμενοι, καὶ ὡς αὐτοὶ προόντες τοῦ παρ' ὁμῶν Βυ-
 θοῦ καλουμένου, ἐπαγγέλλεσθε τὴν εἰδῶσιν ἡμῖν ὑπο-
 δεικνυναί, οὐδενὸς πώποτε τῶν προφητῶν τοῦτο εἰ-
 ρηκότος, οὐκ αὐτοῦ Μωϋσέως, οὐ τῶν πρὸ αὐτοῦ, οὐ
 τῶν μετ' αὐτὸν, οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν, οὐ τῶν ἀπο-
 στῶλων· εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐθνόμυθα ποιήματα εἰποις
 πῶν περὶ Ὀρφέα τε καὶ Ἡσιόδου, καὶ Στρησίχο-
 ρου (5), παρ' οἷς αἱ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ με-
 τειρηθῆσαν εἰς θεῶν ἐπωνυμίας, καὶ τὰ ἐν ἀνθρώ-
 ποῖς τετελεσμένα ποιητικῶς ἰδραματογραφῆθη. Κά-
 κεινοι γὰρ οὕτως ἐνόμισαν, ἐκθειάσαντες τοὺς περὶ
 Δία, καὶ Ῥέαν, καὶ Ἥραν, καὶ Ἀθηνᾶν, καὶ Ἀπόλ-
 λωνα, καὶ Ἀφροδίτην, καὶ τὰς τούτων κακίας ⁶ γονὰς
 τιμήσαντες, εἰς φαντασίαν πολυθείας καὶ εἰδωλολα-
 τρείας τὸν κόσμον ἐνέβαλον. Ἀλλὰ οὐκέτι μοι πολλῆ
 τις χρεῖα γενήσεται εἰς τὴν σου, ὧ Πτολεμαῖε, ἀνα-
 τροπὴν τε καὶ ἐλεγχον, καὶ τῶν κατὰ σέ, ἤδη τῶν
 πῶν προπατόρων τὸν ἐλεγχον ἰκανῶς εἰληφότων. Διὰ
 πῶν προειρημένων τὴν κατὰ σοῦ αἰσχύνην συστησά-
 μενος, διέξεμι τὴν τῶν ἐτέρων πλάνην, θεὸν ἐπικα-
 λούμενος ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅπως
 τὴν παρ' ἐκάστῳ ἔθνεϊ κακῶς ἐπινενοημένην ὑπό-
 θεσιν φωράσω τε καὶ θριαμβεύσω, ἐπὶ τῇ ἐπαγγε-
 λείᾳ τῆς σπουδῆς παρὰ θεοῦ αἰτούμενος τὴν χάριν.
 D unaquaque gente pestiferæ opinionæ inveniuntur sunt,
 eas detegam; ac de omnibus quodammodo triumphem. Quod institutum a me propositumque stu-
 dium ut exsequar, cœlestem mihi favorem gratiamque postulabo.

Θ. Ἴνα δὲ μὴ ἀβασάνιστα ἢ τὰ τρία σου λεξεί-
 δια, & δὴ πρὸς Φλώραν τὸ γύναιον ἐπιστέλλων
 ἐκομπάσω, ὧ Πτολεμαῖε (αἶε γὰρ αἱ ὀφιώδεις διδα-
 σκαλῖαι γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίας ἀπα-
 τῶσι, κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου λόγον), καὶ αὐτὰς δὴ
 τὰς λέξεις κυρίως ἐνταῦθα παραθήσομαι, καὶ τὴν

⁴ F. οὐκ οὐσῶν. ⁵ F. νομίζων τι. ⁶ Reg. κακίας μονάς. ⁴ I Tim. 1, 4. ⁵ Eccle. xiii, 20. ⁶ II Tim. iii, 6.

(5) Καὶ Στρησίχορον. Stesichorus fabulosas deorum prosapias descripserat, ut alibi indicat Epi-
 phanius.

ac genealogiis interminabilibus ⁴ implicarunt, cum
 ne ea quidem scirent, quæ in manibus sunt posita,
 et certis interim mensuris cœlestia se definire pro-
 fiterentur, atque obstetricantium quorundam ute-
 rorum velut cœlestium matricum, rei plane com-
 mentitiæ, sic tanquam veræ solidæque scientiam
 præ se ferrent. Cujusmodi qui ab illis audiat, si
 paulo insipientior sit, sublime quiddam se apud
 illos didicisse ratus, facile mendaciorum lenocini-
 is inducetur: *Quoniam avis omnis secundum genus
 suum congregatur, et omnis homo simili sui sociabitur*, ait Scriptura ⁵. Sin paulo intelligentior ali-
 quis, ac recto judicio præditus occurrat, nugæ
 illas deridendas putabit, atque ex illis ipsis quæ
 disputant quemadmodum refutari possint perspicit.

B Si quidem suis ipsi vanissimis mendaciis contra se
 armati esse penitus arguuntur.

Volo enim mihi respondeatis, o Ptolemæi omnes
 ac Ptolemææ! unde illæ vobis Bythi mensuræ, ac
 partium obstetricationes, et variarum generatio-
 num cognitio. Sic enim tanquam præsentis inter-
 fueritis, ac cœlestium naturam contemplati sitis,
 imo Bythum illum vestrum antecesseritis, earum
 nobis rerum scientiam ostenditis. Atqui nullus id
 unquam e prophetarum numero dixit: non Moyses
 ipse; non Moyse prior aliquis vel posterior, non
 evangelistarum, non apostolorum denique quispiam.
 Nisi forte ad gentilium poemata confugias, qualia
 sunt Orphei, Hesiodi, Stesichori, apud quos homi-
 num generationes ad deorum appellationes trans-
 latæ sunt, eaque quæ inter mortales gesta fuerant
 poetico more conformata. Fuit enim hujuscemodi
 illorum opinio, cum Jovem, ac Rheam, et Juno-
 nem, Palladem, Apollinem Veneremque divinis
 honoribus consecrantes, eorumque pessimam sobo-
 lem venerati, totum orbem variorum deorum ac
 simulacrorum inanum erroribus imbuerunt. Mihi
 vero ad tuam, o Ptolemææ, tuorumque confutatio-
 nem nihil idcirco magnopere requirendum est, quod
 majores tuos abunde jam refellimus. Quare cum
 ex iis quæ dicta sunt, quam pudenda sint tua illa
 dogmata declaratum fuerit, implorata **224** prius
 ope Numinis, uti meæ tenuitati succurrat, ad alio-
 rum discutiendos errores me conferam, ut quæ in

D unaquaque gente pestiferæ opinionæ inveniuntur sunt,
 eas detegam. Quod institutum a me propositumque stu-
 dium ut exsequar, cœlestem mihi favorem gratiamque postulabo.

IX. Verum ut pauca illa verba interim expendam-
 us, quæ ad Floram ingenti cum fastu arrogantia-
 que scripsisti (solent enim onustæ peccatis
 mulierculæ, ut ait Apostolus ⁶, vipereis ejusmodi
 dogmatibus decipi); tuas ipsas, Ptolemææ, voces hoc
 loco proponam, easque necessitate coactus, ne qua

infelicis lolii radix supersit, congruo ordine referam.

Legem asseris trifariam esse divisam, ut partim a Deo, partim a Moysse, partim a senioribus manarit. De senioribus porro cur ita sentias, nihil, ut apparet, afferre potes in Scripturis expressum. Nusquam enim in lege tradita illa a senioribus decreta memorantur. Sed sacrorum Librorum peræque ac veritatis ignarus calumniari sciens instituis, accuratæque singulorum notitiæ consequentiam non vides. Nam seniorum traditiones δευτερώσεις a Judæis vocantur. Quatuor autem illarum sunt genera. Primum est, quod sub Mosis nomine circumferunt; secundum est, quod Rabbi Akibæ tribuunt, tertium Addæ, sive Judæ, quartum ad Asamonæi filios refertur. Cedo igitur, homo contentiosissime ac levissime, quonam in Pentateuchi divinæque legis volumine illam potes demonstrare sententiam, quam in Evangelio Christus attulit: *Qui dixerit patri suo Corban, quod est domum, nihil ipsi proderit*¹, quod mihi nunquam ostendes. Quamobrem friget illa tua disputatio, cum id nullo Pentateuchi loco scriptum exstet; ac miseræ illi mulierculæ nequidquam imposuisti. Cæterum quæ a Mose sancita sunt, a Deo minime sunt aliena, a quo, Moysse sequestre atque interprete, tradita sunt: quod et ipsum Salvatoris iudicium evidentè approbat, adeoque quibus uteris testimoniis, ea contra temetipsum protulisti. Sic enim in Evangelio Dominus loquitur: *Moses hæc scripsit ad duritiem cordis vestri*².

Jan quod Moyses scripsit, non citra Dei voluntatem scripsit; sed sancto Spiritu impellente **225** constituit. Mox enim Salvator in eodem Evangelio, *Quod Deus, inquit, conjunxit, homo non separet*. Quemadmodum vero conjunxerit, verba ipsa, ut intelligeremus, adjecit: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam*. Tum infert: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet*. Atqui nunquam illud Dominus, cum Adamum Evamque formaret, usurpasse legitur; sed hoc solum: *Faciamus et adiutorium simile sibi*³: istud vero ab Adamo dictum est, qui a somno expergefactus, *Hoc nunc os, ait, ex ossibus meis, et caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia ex viro sumpta est*. Pergit deinde: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam*. Cum igitur non hoc Deus, sed Adamus dixerit, et ea ipsa tamen Dei esse verba Dominus in Evangelio testetur, satis res ipsa declarat, tum hæc Adami

¹ Marc. vii, 11. ² Matth. xix, 8 sqq. ³ Gen. ii, 8 sqq. ⁴ Decet δς.

(6) *Ei δὲ αὐταὶ τέσσαρες*. Quatuor apud Hebræos δευτερώσεων, sive traditionum genera percenset: 1 est quod Moysi inscribitur; 2 Rabbi Akiba; 3 R. Adda, sive Juda; 4 Assamonæorum. Fingunt autem Moysen 40 illis diebus, quibus in monte constitit, præter legem, legis interpretatio-

A αὐτῶν ἀνατροπὴν ἀναγκαίαν οὖσαν, εἰς τὸ μὴ καταλειφθῆναι ῥίζαν τῆς ζιζανιώδους σου σπορᾶς, ἕξ; ἀκολούθως ποιήσομαι.

Φάσκεις γὰρ, ὦ οὗτος, τὸν νόμον τριχῆ διηρῆσθαι, καὶ τὸ μὲν ἔχειν τι ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἐκ Μωϋσέως. τὸ δὲ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ ὅτι μὲν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἶει, γεγραμμένον οὐκ ἔχεις τοῦ ἀποδείξαι, τοῦτό ἐστι δῆλον. Οὐδαμῶς γὰρ ἐν νόμῳ ἐφέρονται αἱ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις. Ἀλλὰ ἀγνοῶν καὶ τὰς βίβλους, καὶ τὴν ἀληθεῖαν φητάξῃ συκοφαντῶν, καὶ τὰς ἀκολουθίας ἀγνοῶν ἐκστήσῃ ἀκριβοῦς εἰδήσεως. Αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων, δευτερώσεις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγονται. Εἰσὶ δὲ αὐταὶ τέσσαρες (6)· μία μὲν, ἢ εἰς ὄνομα Μωϋσέως φερομένη· δευτέρα δὲ, ἢ τοῦ καλουμένου Ῥαββιακιδά· τρίτη, Ἀδὰ, ἢ τοῦ Ἰούδα· τετάρτη, τῶν υἱῶν Ἀσαμωναίου. Ἐπεὶ ποῦ ἔχεις, φιλόνεικε καὶ ἀκατάστατε τὴν γνώμην, δεῖξαι ἐν ταῖς πέντε βίβλοις τῆς Πεντατεύχου καὶ Θεοῦ νομοθεσίας, ὅτι ἐρρήθη ὁ λόγος, ὁ παρὰ τῷ Σωτῆρι· εἰρημῶς· Ἐρεῖ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Κορβάν, ὃ ἐστὶ δῶρον, οὐκ ὠφελήθησεται τι ἐξ αὐτοῦ; Ἄλλ' οὐκ ἔχεις δεῖξαι. Ἄρα γοῦν ἐξέπεσε σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμῶς τῆ Πεντατεύχου ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ πῶ ἡπατημένην Φλώραν ἐφάντασας. Τὰ δὲ ὑπὸ Μωϋσέως οὐκ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Μωϋσέως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπικρίσεως δεικνύται. Αὐτὰς γὰρ ἄς παρήγαγε μαρτυρίας, κατὰ σαυτοῦ ἐπισυνήγαγε. Φέσκει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Μωϋσῆς ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

Ἄλλ' ἐξέπεσε σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμῶς τῆ Πεντατεύχου ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ πῶ ἡπατημένην Φλώραν ἐφάντασας. Τὰ δὲ ὑπὸ Μωϋσέως οὐκ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Μωϋσέως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπικρίσεως δεικνύται. Αὐτὰς γὰρ ἄς παρήγαγε μαρτυρίας, κατὰ σαυτοῦ ἐπισυνήγαγε. Φέσκει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Μωϋσῆς ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

Ἄλλ' ἐξέπεσε σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμῶς τῆ Πεντατεύχου ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ πῶ ἡπατημένην Φλώραν ἐφάντασας. Τὰ δὲ ὑπὸ Μωϋσέως οὐκ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Μωϋσέως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπικρίσεως δεικνύται. Αὐτὰς γὰρ ἄς παρήγαγε μαρτυρίας, κατὰ σαυτοῦ ἐπισυνήγαγε. Φέσκει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Μωϋσῆς ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

Ἄλλ' ἐξέπεσε σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμῶς τῆ Πεντατεύχου ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ πῶ ἡπατημένην Φλώραν ἐφάντασας. Τὰ δὲ ὑπὸ Μωϋσέως οὐκ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Μωϋσέως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπικρίσεως δεικνύται. Αὐτὰς γὰρ ἄς παρήγαγε μαρτυρίας, κατὰ σαυτοῦ ἐπισυνήγαγε. Φέσκει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Μωϋσῆς ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

nem accepisse, eamque LXX Senioribus, hos prophetis, hos Synagoga tradidisse. Hanc legio corruptelam potius, quam interpretaticnem appellant. ἡ δὲ ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ut ipsi Dei verbo præferendam censeant.

τοῦτο εἰπόντος, τοῦ δὲ Ἀδάμ εἰρηκότος, τοῦ Κυρίου ἅμα δὲ ἐπιμαρτυροῦντος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Θεοῦ εἶναι τὸ ρῆμα, τὸ διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔδειξεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν Ἀδάμ εἰρηκε, Θεοῦ δὲ βούλησις ἐφθέγγετο. Καὶ ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐνομοθέτησε, Θεοῦ αὐτῷ καταγγελαντος τὴν νομοθεσίαν. Καὶ αὐταὶ μὲν ἤδη αἱ δύο σου λέξεις διέπεσον, καὶ οὐ πόρρωθεν, ἀλλὰ ἀπ' αὐτῆς τῆς χρήσεως. Καὶ ὅτι μὲν νομοθεσία Θεοῦ ἐστὶ, τοῦτο δῆλον. Πανταχοῦ δὲ Θεὸς νομοθετεῖ τὰ μὲν εἰς χρόνους, τὰ δὲ εἰς τύπους, τὰ δὲ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἀγαθῶν, ὧν ἐλθῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδειξε τὴν πληρωσιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.

Γ'. Τὰ δὲ τῆς παρὰ σοὶ ἐτέρας θεῶν διαίρεσεως τριχῆ πάλιν διαιρεθείσης ἐπαναλαβῶν, καὶ αὐτὰ δεῖξω παρὰ σοὶ σεσυκοφαντημένα, καὶ οὐκ ἄλλο τι ἐν ἄλλᾳ γόητος τὸ ἔργον. Ποῖος γὰρ ἡμῖν τρίτος Θεὸς πάρεστιν, ἐκ δύο συσταθεῖς ὁμοιομάτων, καὶ οὐθ' ἕτερος ὢν τῶν δύο, οὔτε τὴν κακίαν ἔχων καὶ ἀδικίαν, ὡς ἔφησ, οὔτε τὴν ἀγαθότητα καὶ φωτεινὴν οὐσίαν, μεσαίτατος δὲ ὢν δίκαιος; Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἄλλοτριος ὢν πάσης δικαιοσύνης, εἰκότως ἀγνοεῖς τί ποτέ ἐστι δικαιοσύνη, ἐτέραν αὐτὴν παρὰ τὴν ἀγαθότητα νομίζων. Πολὺ δὲ ἐλεγχθήσῃ, ὡ ραδιοῦργε καὶ ἄλλοτριε τῆς ἀληθείας. Οὐδὲ μὲν γὰρ γίνεται τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος· καὶ οὐδὲ ἄλλως τις γενέσεται ἀγαθός, εἰ μὴ ἢ δίκαιος. Ὅθεν καὶ Κύριος, ἐπαινῶν τὴν νομοθεσίαν καὶ τοὺς αὐτῆς δικαίους, ἔλεγε· *Κοσμεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς*. Πόθεν δὲ γεγόνασι προφῆται καὶ δίκαιοι ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητος; Καὶ ἵνα δεῖξῃ, ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς ἀγαθότητος ὁ δίκαιος ἔστηκεν, ἔλεγεν· *Ὅμοιοι γένεσθε τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ ποιητοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*. ἵνα δεῖξῃ τὸ δίκαιον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθὸν δίκαιον, καὶ τὸ πονηρὸν ἀδικον, καὶ τὸ ἀδικον πονηρὸν.

Τὴν δὲ ἐπιπλοκὴν ἦν ἔφησ τοῦ νόμου, οὐ δύνασαι ἀποδεῖξαι. Ἐάλως γὰρ συκοφαντῶν τὸν νόμον, ἐπιπλοκὴν τινα αὐτῷ προσάπτων, διὰ τὸ εἰρηκέναι τὸν νόμον· *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*· καὶ ἐπειδὴ φονεῦσι ὁ νόμος τὸν φονεῦτήν. Ἀλλὰ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πραγματείας δειχθήσεται, ὅτι οὐκ ἐπιπλοκὴ τις ἦν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἦν νομοθεσία, καὶ τὸ αὐτὸ ἐνεργεῖ τῇ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένῃ ἐντολῇ, τὸ, *Ἐάν τις σε τυπήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην*. Καὶ ὁ νόμος πάσαι τοῦτο κατεσκευάζε, λέγων· *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, τούτεστι στρέψον αὐτῷ τὴν σιαγόνα*. ἵνα γὰρ διαφύγοι ἃ πάθοι ἂν, εἰ πληξεί, παρεῖχε τὴν σιαγόνα τῷ τύπτοντι, εἰδῶς, ὅτι, εἰ ἀφέλοι ὀφθαλμὸν, τὰ αὐτὰ πείσεται διὰ τὸν νόμον.

ΙΑ'. Ὁ; γὰρ ὁ Πατὴρ βούλεται παιδεύειν τα τέχνα,

quidem ore, sed Dei esse voluntate prolata. Similiter et Moyses legem edidit, quam, dictante Domino, dicerat. Quare duo illa tamen verba non procul accessitis rationibus, sed usu propemodum ipso, ac prolatione considerunt. Etenim illam a Deo profectam esse legem nemini obscurum arbitror. Idem ille vero ubique decernere solet, partim quæ temporibus congruunt, partim quæ certis rebus adumbrandis serviunt, partim quibus futura bona declarantur; quæ in Evangelio demum adventu suo Christus Jesus Dominus noster implevit.

X. Venio jam ad alteram illam institutam a te deorum triplicem differentiam, quam eadem ratione calumniose conflictam esse, teque id quod plani hominis ac nebulonis est egisse perspicue comprobabo. Equis enim tertius ille nobis deus est duplici ex similitudine conflatus, qui nec alter sit e duobus, nec infuscatus malitia, vel injustitia, ut ais, ulla, neque bonitate, lucidaque natura præditus, sed medii cujusdam sit ordinis justus? Ac merito tu quidem ab omni remotus justitia quid ea sit ignoras, cum hanc ipsam a bonitate sejungis. In quo, hominum nequissime, ac veritatis inimicissime! manifesti erroris argueris. Non enim aliunde quam ex bonitate quod justum appellamus oritur; neque quisquam, nisi idem bonus sit, 226 esse justus poterit. Ideoque Dominus Moysis legem suo præconio commendans aiebat : *Ornatis sepulcra prophetarum et edificatis monumenta justorum, et patres vestri occiderunt illos* ¹. Unde igitur prophetæ, justique nisi a Parente bonitatis exstiterant? Atque ut intelligeres justum in bonitatis parte versari : *Similes, ait, estote Patri vestro qui in cælis est, qui oriri facit solem suum super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* ² : ut et justum, esse bonum, et bonum justum, et improbum injustum, et injustum improbum esse monstraret.

Nam quod implicatam et perplexam legem esse contendis, id omnino demonstrare non potes : ac per summam ut appareret calumniam hanc ei labem aspergis ex eo quod ita lex præcipiat : *Oculum pro oculo, dentem pro dente* ³; simul etiam quod parricidam jubet interficere. Verum quæ a Domino Jesu dum viveret gesta, administrataque sunt, manifestissime demonstrant, nihil in lege esse perplexum aut implicitum in sese, idemque præstare prorsus quod illa Salvatoris lex efficit : *Si quis percusserit te in dextram maxillam, præbe illi et alteram* ⁴. Quod ipsum lex olim obtinere studebat, cum ita præciperet : *Oculum pro oculo, etc.*, hoc est, præbe illi maxillam. Nam ut eas pœnas effugeret, ob quas si percuteret luere oporteret, verberanti maxillam præbuit : haud ignarus si oculum erjisset, idem sibi ex lege esse sustinendum.

XI. Atque ut Pater liberos sic instituit, ut ad

¹ Matth. xiii, 29. ² Matth. v, 45. ³ Exod. xxi, 24; Levit. xxiv, 20. ⁴ Matth. v, 39.

num esse Deum ac parentem suum Salvator asse- A
ruit¹, quem et hominibus patefecit); est autem et
contraria natura præditus, malus videlicet ac pr-
vus, qui injustitia velut propria nota circumscribi-
tur; qui inter ambos illos interjectus est, ut neque
bonus, neque malus sit aut injustus, peculiari
quadam ratione justus appellari potest, quatenus
justitiæ quam habet moderatione fungitur. Atque
et perfecto Deo minor, et justitiæ illius impar sit
idem ille Deus oportet, utpote non ingenuus, sed ge-
neratione productus. Unus est enim ingenuus Pater,
222 a quo proprie sunt universa, cum ab eo
apta sint et suspensa: erit tamen adversario illo
altero major ac præstantior, tametsi diversam sit
ab utroque naturam substantiamque sortitus. Nam
adversarii natura corruptio est ac tenebræ, cum
materia quippe concretus est ac multiplex. At Pa-
rentis omnium ingenui natura corruptionis est
expers, luxque ipsa per semet existens, simplex
et uniusmodi. Horum natura duplicem sane Virtu-
tem peperit; sed Conditor tamen ipse imago præ-
stantioris est. Neque vero ea te res perturbet, scire
cupientem, quomodo cum unum sit, et esse fateam-
mur ac credamus, rerum omnium Principium
generationis æque ac corruptionis expers, idemque
bonum, ambæ hæ naturæ constare potuerint, cor-
ruptionis nimirum, et mediæ cujusdam conditionis,
quæ a se invicem natura discrepent, cum id bono
insitum sit, ut sibi quam simillima, ejusdemque
secum naturæ gignat ac proferat. Tu enim, opitu-
lante Deo, hujus principium ac generationem animo
percipiēs, ubi traditam quamdam ab apostolis
doctrinam audieris, quam nos successione quadam
ad nos usque propagatam accepimus: cum eo qui-
dem ut quidquid afferetur in medium, id ad Salva-
toris doctrinam velut regulam exigatur. Hæc apud
te, Flora soror charissima, paucis comprehendere
ac disputare potui, summamque præscripsi: ita
tamen ut quod erat propositum, quantum satis
usui fore confido: si modo, perinde ac bonus ager et fecundus, excepta semin-
compensea.

Hactenus Ptolemæi ad Floram epistola.

VIII. Quis ejusmodi verborum, ac circumforançi
hujus, assecularumque ejus, Ptolemæum ac socios
intelligo, vesaniam possit sustinere, qui ineptissi-
mas fabulas ita confundunt ac consuunt? Non enim
quisquam ex antiquis illis tragediarum scriptori-
bus, aut ex posterioribus mimis, qualis Philistio,
et Diogenes fuit, qui incredibilia scripsit: aut e
reliquis omnibus fabularum aut rhapsodiarum
auctoribus, tam immania comminisci mendacia
potuerunt, 223 qualia nebulones isti propriam in
perniciem execrabilia horrendaque fabricarunt:
quibus sectatorum animos stultissimis quæstionibus,

¹ Math. xix, 17. ² Cor. τῆς.

(h) Δι' ἀλλοτρῶν εἰρημῖνα οὐκ ἠτόρησα. Forte t

Θεὸν
δὲν αὐ
κειμέ
χαρα:
καὶ μι
ιδίως
σύνης
τοῦ τε
των οὐτ
ἀγέννητ
τὰ πάντ
μειζων
ἐτέρων οἰ
ἐκατέρων
ἐστὶν ἡ οὐ
καὶ πολυσχε
νήτου ἡ οὐσί:
ἀπλοῦν τε κα
μὲν τινα δύναμ
νός ἐστιν εἰκώ
θελούσαν μαθεῖν
σης καὶ ὁμολογ
τοῦ ἄγεννήτου,
ἐστήσαν καὶ αὐτὰ
τῆς μεσότητος ἀνο
ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντε
γεννῆν τε καὶ προφέ
τος, ἐξῆς καὶ τὴν τε
ἀξιουμένη τῆς ἀποστο
δοχῆς καὶ ἡμεῖς παρειλ
νίσαι πάντας τοὺς λόγους
λίφ. Ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφ
ρημένα οὐκ ἠτόρησα (h), κα
ἐγράφα· ἅμα μὲν τὸ προ
ἐφῆνα, ἃ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς
λεῖται, ἐάν γε, ὡς καλῆ γ
σπερμάτων τυχοῦσα, τὸν δ
δεῖξῃς.

esset, explicarim. Quam rem

Πεπλήρωται τὰ Πτολεμαίου

H'. Τίς δὲ τούτων τῶν ῥημάτων,
τος τούτου, καὶ τῆς τῶν σὺν αὐτῷ
θλαθείας, Πτολεμαίου τε, φημί, καὶ
εἰς τοσοῦτον κυκλώτων καὶ κατευόντων.
Οὔτε γὰρ τῶν παλαιῶν τραγωδοποιῶν
καθεξῆς μιμητὸν τὸν τρόπον, οἱ περὶ
καὶ Διογένη, τὸν τὰ ἀποκαλύψαντα,
πάντες, οἱ τοὺς μύθους ἀποκαλύψαντες
ἐφῆσαντες, τοσοῦτον ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν
ὡς οὗτοι τολμηρῶς φησὶν, ὅτι οὐκ
δαινὰ ἑαυτοῖς κατεσκευασμένους τὸν νοῦν τῶν
μένων αὐτοῖς ἀνθρώπων ὁμοίως ὡς
οὐκ ἔστιν ὁμοίως ὡς οὐκ ἔστιν ὁμοίως

utrumque absurdum est : non ergo nunc animæ A
 fiunt. Nam illud : *Pater meus operatur*⁴, non de
 creatione, sed de providentia dictum esse, etiam
 ipsi Eunomio videtur. Apollinarius vero putat animas
 ab animis gigni, ut a corporibus corpora. Pro-
 gredi enim, ut propagationem corporum, ita ani-
 mam per propagationem primi hominis in omnes,
 qui ex illo generantur. Neque enim sepositas esse
 et conditas animas, neque nunc gigni. Eos enim,
 qui hoc dicant, Deum mœchis operam navantem
 facere, propterea quod ex his pueri nascantur.
 Mendacii etiam convinci illud : *Cessavit Deus ab
 omnibus operibus suis, quæ cepit facere*, siquidem
 nunc etiam facit animas. Verum, si omnia, quæ
 per propagationem ex ortu mutuo gignantur, ostensa
 sunt esse mortalia (propterea enim generant et
 generantur, ut caducorum genus permaneat), ne-
 cesse est, etiam istum aut mortalem dicere esse
 animam, cum fiat ex ortu mutuo, aut non per pro-
 pagationem istiusmodi ortu gigni animas. Nam de
 iis qui ex adulterio nascuntur, providentiæ rationi,
 quæ incognita nobis est, relinquamus. Verumtamen,
 si aliquid de providentia conjiciendum est,
 plane cognoscit id, quod gignitur, aut vitæ homi-
 num, aut sibi ipsum utile futurum, ideoque animam
 subire corpus permittit. Cujus abunde magnum argu-
 mentum licet arripere Salomonem, qui ex Uriæ
 uxore et Davide natus est.

*Κατέκλυσε δὲ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐ-
 τοῦ· ἄτοπα δὲ ἀμφοτέρᾳ· οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχᾶι (41)
 γίνονται. Τὸ γὰρ, Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, οὐκ
 ἐπὶ τοῦ κτείνειν (42), ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρησθαι,
 καὶ αὐτῷ δοκεῖ. Ἀπολιναρίῳ δὲ (43) δοκεῖ, τὰς φο-
 χὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκεσθαι (44), ὡσπερ ἀπὸ τῶν
 σωμάτων τὰ σώματα. Προίεται γὰρ τὴν ψυχὴν
 κατὰ (45) διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς
 ἐξ ἐκείνου πάντας [τεχθέντας], καθάπερ (46) τὴν
 σωματικὴν διαδοχὴν. Μῆτε γὰρ ἀποκείσθαι ψυχὰς (47),
 μῆτε νῦν κτείσεσθαι (48) [φῆσι]. Τοὺς γὰρ ταῦτα λέ-
 γοντας, συνεργὸν ποιεῖν τὸν θεὸν τοῖς μοιχοῖς· καὶ
 γὰρ ἐκ τούτων παῖδια τίκεται (49)· ψεῦδος δὲ εἶναι
 καὶ τὸ, *Κατέκλυσε δὲ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔρ-
 γων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν*, εἴπερ ἐτι καὶ νῦν
 ψυχὰς δημιουργεῖ. Ἄλλ' εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν
 ἐξ ἀλληλογονίας γεννώμενα δέδεικται θνητὰ (διὰ γὰρ
 τοῦτο γενῆ καὶ γενῆται, ἵνα τῶν φθαρτῶν δια-
 μείνη τὸ γένος), ἀνάγκη καὶ τοῦτον (50), ἢ θνητὴν
 εἶναι λέγειν τὴν ψυχὴν, ἐξ ἀλληλογονίας γινομέ-
 νην (51), ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γενῆ-
 σθαι (52) τὰς ψυχὰς. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχίας
 γεννωμένων (53), τῷ τῆς προνοίας λόγῳ καταλίπω-
 μεν (54), ἀγνώστῳ παρ' ἡμῖν ὄντι. Εἰ δὲ τι δεῖ καὶ
 τῆς προνοίας καταστοχάσασθαι, πάντως οἶδε, τὸ τι-
 κτόμενον ἢ τῷ βίῳ, ἢ αὐτῷ χρήσιμον ἐσόμενον καὶ
 διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν ἐμφύχῳσιν γίνεσθαι (55).
 Ἰκανὸν δὲ τεκμηρίον τοῦτου λαμβάνομεν, τὸν ἐκ τῆς·
 τοῦ Οὐρίου [γυναϊκὸς] καὶ τοῦ Δαυὶδ γεννηθέντα
 C Σολομῶνα (56).*

⁴ Joan. v, 17.

VAR. LECT. ET ANIMADV.

(41) *Οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχᾶι*. Αἱ abest, A. 2. Nῦν omittit Con. Mox, *Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται*, N. Ὁ Πατήρ μου ἐτι ἐργάζεται, A. 3; quod mihi quidem non displicet. Ἔως ἄρτι ex Evangelio interpositum arbitrator. Ἐτι elegantius videbatur Nemesio. *Usque modo*, Con.

(42) *Οὐκ ἐπὶ τοῦ κτείνειν*, κ. τ. λ. Cono ita : Non de creatione, ut illi videtur, sed *provisione et ut bene sint*, accipiendum est. Equidem plane acquiesco in Græco, quod Valla etiam expressit.

(43) *Καὶ αὐτῷ δοκεῖ*. Sic ex correct., antea αὐτό, D. 1. Καὶ αὐτῷ δοκεῖ Ἀπολιναρίῳ, τὰς ψυχὰς, N. Αὐτῷ refertur ad Eunomium.

(44) Ἀπολιναρίῳ δέ. Ἀπολιναρίος δέ, D. 1. Apollinarius autem censet, Vall. Ubique in optimis codd. Ἀπολιναρίος, uno λ inveni. Mox, τὰ σώματα, ante προίεται abest. N.

(45) *Τῶν ψυχῶν τίκεσθαι*. Τῶν ψυχῶν κτείσεσθαι, A. 3.

(46) *Ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ*. Ἐξ ἐκείνου πάντας τεχθέντας, καθάπερ, D. 1. Ἐξ ἐκείνου τεχθέντας, καθάπερ, A. 2, N. *Qui ex illo descenderunt*, Con. Τεχθέντας non agnoscit Vall.

(47) *Ἀποκείσθαι ψυχὰς*. Intellige, ἐξ ἀρχῆς κτισθέντας. Res enim dicitur ἀποκείσθαι, quæ ad futurum usum reconditur et servatur. Cono reddidit, *constitui*; Valla, *residere*.

(48) *Μῆτε νῦν κτείσεσθαι*. Μῆτε νῦν κτείσεσθαι φησι, D. 1. Paulo post, & ἤρξατο ποιεῖν, N.

(49) *Παῖδια τίκεται*. Malim, *παῖδια τίκεσθαι*. Valla : *Quod ex his filii procreantur*. Παῖδια τίκεσθαι, A. 3.

(50) *Ἀνάγκη καὶ τοῦτον*. Ἀνάγκη καὶ τούτων, M. 1.

(51) *Ἐξ ἀλληλογονίας γινόμενα*. Γεννώμενα, loco γινόμενα, D. 1, A. 1, 2. *Genita*, Con., Vall. Γεννώμενα, pro γινόμεν., A. 3. Mox : διὰ τοῦτο γὰρ γενῆ, N. Deinde : Καὶ τούτων ἢ θνητῆν, idem. Καὶ τοῦ ἢ θνητῆν, A. 3. Τοῦτον refertur ad Apollinarium.

(52) *Κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γενῆσθαι*. Κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γενῆσθαι, D. 1, A. 1, 2, 3. Paulo ante γενομένην, loco γιν., A. 3. *Ex se invicem*, Con. *Successione alternæ generationis*, Vall. Ἀλληλογονίας servat et paulo ante γενομένην, loco γινομένην habet N.

(53) *Ἐκ μοιχίας γεννωμένων*. Ἐκ μοιχ. γινωμένων, M. 1.

(54) *Λόγῳ καταλίπομεν*. Λόγῳ καταλείπομεν, D. 1, N. Εἰ μοχ : δεῖ κατὰ τῆς προνοίας, N. Α πάντως ita perguit Valla : Undecunq̄ue novit *Deus omnia, novit partum aut vitæ ejus, aut sibi utile futurum* : et ob hoc animam concedit. *Vitæ ejus nos est in Græco*. Vulgo reddunt, *vitæ communi*. Βίος sunt *homines certo tempore una viventes*. Ita Thucyd. vi, 16, ὁ κατ' ἐμὲ βίος, *homines, qui meo tempore vivunt*. Adde Xenoph. *Œcon*. v, 11, ἐπιμέλεια — ὠφέλιμος εἰς τὸν βίον, id est, *nilis vitæ humane*. Sic hoc loco.

(55) *Ἐμφύχῳσιν γίνεσθαι*. Ἐμφ. γίνεσθαι, D. 1, A. 3. Mox, τοῦτο λαμβάνομεν, N.

(56) *Τῆς τοῦ Οὐρίου — Σολομῶνα*. Σολομῶνα, loco Σολομῶνα, A. 3. Τῆς Οὐρίου γυναϊκὸς καὶ τοῦ Δαυὶδ Σολομῶνα γεννηθέντα, D. 1. Τῆς Οὐρίου γυ-
 ναϊκὸς exhibet etiam A. 2. Τοῦ, ante Δαυὶδ, abest, N. Idem post Σολομῶνα addit : Ὡς κατὰ νόμον τὸν θεὸν τικτομένῳ ὡς καὶ ἐπὶ Σολομῶντι τῷ Δαυὶδ γεννῶνται τὰ γεννώμενα. Editor tamen hæc inclusit. Mox, ἐπισκεψόμεθα, D. 1.

Ἐρερες ἡμῖν, ἡλλοὺν δὲ σαυτῶ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ ἡπα-
τημένοις !

IB. Νομίζω δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἰκανῶς πρὸς τὰς
σου λέξεις, ὧ ἀγύρτα, εἰρηθῆσαι. Ὡν ποιήσας τὸν
Ἐλεγχον, ἐπὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις βαδιοῦμαι, τὸν αὐτὲν
θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος ἐπικουρῆσαι τῇ ἡμῶν
περιούρητι, εἰς τὸ φωρᾶσαι ἐκάστης αἰρέσεως παρα-
ποιημένης τὸν Ἐλεγχον. Ὅτι μὲν γὰρ συρίγμασιν
ἐαυτοῦ. ὡς ἀπὸ θαλάσσης ἀνελθὼν (8) καρχαρίας, καὶ
ἐχιδνῶν προσκαλούμενος τὴν Φλώραν διὰ τῶν γραμ-
μάτων, αὐτὴν τε καὶ ἄλλους σὺν αὐτῇ ἠπάτησε, δέ-
δεικται ἐν τοῖς εἰρημένοις· ἐν δὲ τῇ τῆς ἀληθείας
σαγήνῃ. Ἡς τὸ αἰνίγμα ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ
βασιλείαν οὐρανῶν ἀπεφήνατο, ἐνεβλήσαντες, καὶ
τῶν πονηρῶν ἰχθύων ἕνα ὄντα αὐτὸν ἐλέγξαντες, τῷ
τὲ μοχθηρὰ ῥήματα αὐτοῦ φωρατὰ ποιῆσαι, τῇ τῆς
ἀληθοῦς πίστεως διδασκαλίᾳ ἠτήσαμεν. Ἐν τῇ τοῦ
θεοῦ τοῖνον δυνάμει συντρίψαντες τοῦτον, αὐτοὶ
μὲν θεῶ εὐχαριστήσωμεν, ἐπὶ δὲ τὰς ἐξῆς ὁμοίως,
ὡς προεῖπον, προέρχεσθαι ἐπιβαλῶμεθα.

A lato, cæterisve disputat. Atque utinam veritatem
in omniibus retineres, neque tertium nescio quem
deum ac medium, qui nullus est nobis, vel tibi po-
tius ac tuis obtruderet!

228 XII. Sed impurissimam illam tuam vocem
satis in præsentiam compressam arbitror, impru-
dentissime nebulo! Cujus convicta falsitate ante-
quam reliquas ad hæreses progrediamur, divinam
pro eo ac solemus, opem implorabimus, ut ad illas
jugulandas tenuitati nostræ vires suppeditet. Satis
enim ex iis quæ diximus intellectum opinor, Pto-
lemæum, marini canis instar, qui e pelago pro-
siliens viperam sibilis suis evocat, sic illum Flo-
ram litteris excivisse, ac tam eam, quam cæteros
in fraudem impulsisse. Nos autem posteaquam veri-
tatis hunc sagena, cujus similitudine cæleste in
Evangelio regnum Dominus expressit, irretitum
tenuimus, atque e malorum piscium esse numero
demonstravimus, dum sinceræ fidei doctrina im-
puras illius voces elisimus; obtrito Dei ope pro-
fligatoque monstro, primum illi quantas possumus
gratias habemus; deinde ad cæteras eodem, ut
diximus, pede gradum faciemus.

229 ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΕΝ Τῷ ΤΡΙΤῷ ΤΟΜῳ

ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΑΙΟΥ,

Ἐν ᾧ εἰσὶν αἰρέσεις δεκατρεῖς.

INDICULUS HÆRESEON QUÆ IN III TOMO LIBRI I CONTINENTUR,

SUNTQUE NUMERO XIII.

Μαρκώσιοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου
συμποιτητής, δύο ἀρχὰς καὶ αὐτὸς παρεισάγων. Ἀθε-
τεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν. Φαντασίας δὲ τινὰς δι'
ἐκπομάτων ἐξ ἐπαιθῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ πορ-
φύρεον μεταβαλὼν, ἐμυσταγῶγει τὰς ἀπατωμένας
γυναῖκας. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοι-
χείων βούλεται τὰ πάντα ἡγεῖσθαι ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

Κολορβάσιοι. Καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ὡσαύτως τὰ
αὐτὰ διηγούμενος, κατὰ τι δὲ διαφερόμενος πρὸς τὰς
ἄλλας αἰρέσεις, φημὶ δὲ πρὸς τὰς περὶ Μάρκον καὶ
Οὐαλεντίνου, τὰς προβολὰς καὶ Ὀγδοάδας ἐτέρους¹
ἐδίδαξε.

Ἡρακλεωνίται. Καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν Ὀγδοάδων φέ-
ρονται μυθολογίᾳ· ἐτέρως δὲ παρὰ τὸν Μάρκον, καὶ
Πτολεμαῖον, καὶ Οὐαλεντίνον, καὶ τοὺς ἄλλους.
Ἄλλὰ καὶ πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς παρ' αὐτοῖς τελευ-

C Marcotii. Marcus quidam existit Colorbasi condis-
cipulus. Is duo similiter principia constituit. Mortuo-
rum resurrectionem negabat; utebatur præstigiis ejus-
modi, ut certis carminibus poculorum liquorem in
cæruleum purpureumque colorem verteret: quibus
sacris infelices mulierculas initiare solebat. Idem
ad xxiv elementa perinde ac Valentinus universa
revocare nititur.

Colorbasii. Colorbasus easdem fere opinioniones am-
plexuset. Sed nonnulla tamen sunt, in quibus ab aliis
hæresibus discrepat, Marci ac Valentini potissimum.
Siquidem propagationes Æonum et Ogdoadas alio
modo tradidit.

Heracleonitæ. Etiam isti commentitias Ogdoadas
retinuerunt. In quibus explicandis a Marci, et Pto-
lemæi, ac Valentini cæterorumque opinione disces-
serunt. Suos porro sub ipsum vitæ exitum perinde

¹ Leg. ἐτέρως.

(8) Ὡς ἀπο θαλάσσης ἀνελθὼν. Καρχαρίας He-
rych. est balæticus κύων. Canem vero marinum
viperas evocare sibilis, aut cum iis consuescere
nunquam legi. Sane murænas a serpentibus ad

coitum evocari sibilis scribit Plin. xxxii, cap. 2 :
Ob id sibilo a piscatoribus, tanquam serpētibuz,
evocari, et capi. Καρχαρίαν aliud esse quam canem
hoc quidem loco necesse est.

ac Matens instituit, oleo, opobalsamo, et aqua lustratos in salutem asserunt; unaque voces quasdam Hebraicas in ejus qui expiatur caput insusurrant.

Ophitæ. Hi serpentem venerantur ac prædicant; eumque esse Christum asserunt. Ob id verum in cista serpentem asservant.

Caiani. Veterem legem, et eum qui illius legis tempore locutus est, repudiant. Resurrectionem carnis abnegant, Cainum commendant; quem præstantioris cujusdam virtutis fuisse prædicant. Sed et Judam divinis honoribus afficiunt; necnon et Core, Dathan, et Abiron, ac Sodomitas.

230 *Sethiani.* Hi Sethum laudibus efferunt. Quem a suprema Parente procreatum putant; cum eam pœniteret, quod Cainum edidisset. Quo ejecto, Abeloque interfecto cum summo Patre congressa sinceram stirpem, videlicet Sethum, protulit: a quo universonum genus hominum manavit. Postremo principia, et potestates, cæteraque ut alii omnia statuunt.

Archontici. Plures isti ad principes universa referentes, quæcunque facta sunt ab illis orta designiunt. Habent et fœdiasimæ quoddam libidinis genus. Carnis resurrectionem respuunt. Vetus Testamentum calumniose rejiciunt. Quanquam et hoc, et Novo insuper nonnunquam utantur: ex quibus singulas voculas callide ad mentem suam accommodant.

Cerdoniani. A Cerdone orti sunt, qui quem ab Heraclo errorem hauserat novis inventis adauxit. Ac cum Romam e Syria profectus esset, Hygini papæ temporibus sua dogmata disseminavit. Duo porro principia contraria invicem affirmat. Negat Christum esse genitum. Mortuorum excitationem cum Vetere Testamento rejicit.

Marcionistæ. Marcio oriundus ex Ponto episcopo patre natus est: a quo ob virginis stuprum ejectus ex Ecclesia Romam aufugit. Ubi cum ab iis, qui tum Ecclesiæ præerant, pœnitentiam frustra postulasset, catholicam fidem oppugnare instituit. Quamobrem tria esse principia dixit, bonum, justum et malum. Novum Testamentum a Vetere ejusdemque auctore alienum esse docuit. Carnis resurrectionem sustulit. Non unum baptismum duntaxat, sed etiam tria post delictum indulget. Pro mortuis illorum catechumenis baptismum alii suscipiunt. Mulieribus conferre baptismum sine ullo discrimine permittit.

Lucianistæ. Lucianus his antiquior, non alter ille qui Constantino imperante floruit, in omnibus Marcionis vestigiis inhæsit. Etsi quibusdam adjectis cumulatus aliquid docere studuit.

¹ F. ἐφ υἱς. ² F. τὸ ὄν. ³ F. δ-εξαμένον.

Α τῶνας ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται δι' ἐλαίου, ὀποβαλασάμου, καὶ ὕδατος, ἐπικλήσεις τινὰς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν ἐπιλέγοντες ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ θῆθεν λυτρομένου.

¹ Ὄφῖται. Ὄφῖται εἰσιν οἱ τὸν θῆιν δοξάζοντες, καὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν ἡγούμενοι· ἔχοντες δὲ φύσει τὸ ἐρπετὸν ἐν κίστη τινί.

Kataroi. Καὶ Καίανον ὠσαύτως ἄμα τῶν πρῶτερον τὸν νόμον, καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ ἀθετοῦντες, σαρκὸς τε ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, τὸν Κάιν δοξάζουσι, λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας εἶναι δυνάμεως. Ἄμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδα ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ τε καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρώμ, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σοδομίτας.

Σηθιανοί. Οὗτοι πάλιν τὸν Σῆθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι ἐκ τῆς ἄνω Μητρὸς μεταμεληθεῖστος, ἐφ' ἧς¹ τοὺς περὶ τὸν Κάιν προεβάλετο· εἶτα μετὰ τὸν² Κάιν ἀποβλήθη, καὶ τὸν Ἄβελ ἀποκτανθῆναι, συνελοῦσης τῷ ἄνω Πατρὶ, καὶ καθαρὸν σπέρμα τὸν Σῆθ ποιήσαστος· ἐξ οὗπερ λοιπὸν κατήχθη τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀρχάς, καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσα οἱ ἄλλοι δογματίζουσιν, ἐδογματίσασαν.

Ἀρχοντικοί. Οὗτοι πάλιν εἰς πολλοὺς ἀρχοντας τὸ πᾶν ἀναφέρουσι, καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων γεγενησθαι λέγουσιν. Ἀλλοκονταὶ δὲ καὶ ἐπὶ αἰσχροτήτι τινι. Σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσι, καὶ Παλαιὰν Διαθήκην διαβάλλουσι. Κέχρηται δὲ καὶ Παλαιᾷ καὶ Νέῃ Διαθήκῃ, ἐκάστην λέξιν εἰς τὸν ἑαυτῶν νόον μελοδεύοντες.

Κερδωνιανοί. Οἱ ἀπὸ Κέρδωνος ἀπὸ Ἡρακλεῖου δεξάμενοι³ τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ. Ὅς, ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς Ῥώμην μεταναστὰς, τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἐξέθετο ἐν χρόνοις Ὑγίνου ἐπισκόπου. Δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὕτως ἐναντίας ἀλλήλαις. Μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννητὸν. Ὅμοίως τε νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετεῖ, καὶ τὰ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Μαρκιωνισταί. Μαρκίων ὁ ἀπὸ Πόντου ὁρμώμενος ἐπισκόπου μὲν ἦν υἱός· φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα, διὰ τὸ ἐξεῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνελθὼν τε εἰς Ῥώμην, καὶ αἰτήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκείνο καιροῦ, καὶ μὴ τυχὼν, ἐπαρθεὶς κατὰ τῆς πίστεως, ἐδογματίσε, τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγησάμενος, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον· εἶναι τε Καινὴν Διαθήκην ἄλλοτριαν τῆς Παλαιᾶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. Ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετεῖ. Βάπτισμα δίδωσιν οὐ μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ τρία μετὰ τὸ παραπεσεῖν. Ὑπερ δὲ τῶν θεοθεῶτων κατηχουμένων ἄλλοι παρ' αὐτοῖς βαπτίζονται. Ἀδελῶς δὲ καὶ γυναῖξιν ἐπιτρέπει θῆθεν λουτρὸν δίδοναι.

Λουκιανισταί. Λουκιανὸς τις ἀρχαῖος, οὗ ὁ νῦν ἐν χρόνοις Κωνσταντίνου γενόμενος, πάντα κατὰ Μαρκίωνα ἐδογματίσε. Πρὸς δὲ τούτους καὶ ἑτέρο τινα παρὰ τὸν Μαρκίωνα, καὶ αὐτὸς θῆθεν περισσοτέρως δογματίζει.

Ἀπελλιανοί. Καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια **A** **231** *Apelliani.* Apelles similiter atque Marcio et Lucianus quiddam conditum est cum ipso Conditore vituperat. Non tamen tria ut illi principia, sed unum tantum invenit: itidemque Deum unum ac supremum, et nominis expertem, qui singularem alterum procreaverit. Qui cum malus evasisset, mundum sua illa improbitate condidit.

Σευηριανοί. Σευήρος πάλιν τις τῷ Ἀπελλῆ συν-
επόμενος, τὸν μὲν οἶνον ἀποβάλλεται καὶ τὴν ἀμπε-
λον, ἐκ τε τοῦ δρακοντοειδοῦς Σατανᾶ καὶ Γῆς μυ-
θολογῶν πεφυκέναι, συνελθόντων ἀλλήλοις. Τὴν τε
γυναῖκα παραιτεῖται, φάσκων ἀριστερὰς δυνάμεις
αὐτὴν ὑπάρχειν. Ὀνομασίας τέ τινας ἀρχόντων, καὶ
βίβλους τινὰς ἀποκρύφους παρεισάγει. Τὰ ὅμοια δὲ
ταῖς ἄλλαις τὴν σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετεῖ, καὶ Πα-
λατιὰν Διαθήκην.

Τατιανοί. Οὗτος συνήκμασεν Ἰουστίνῳ τῷ μάρ-
τυρι, τῷ ἁγίῳ καὶ φιλοσόφῳ. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ μάρτυρος
Ἰουστίνου τελευτήν, τοῦ καὶ φιλοσόφου, προσεφθάρη
τοῖς τοῦ Μαρκίωνος δόγμασι, μαθητευθεὶς τῷ αὐτῷ,
τά τε Ἰσα αὐτῷ ἔδοξμάτισε, καὶ ἕτερα προσθεῖς παρ'
ἐκείνων. Ἐλέγτο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὀρμᾶσθαι.

Severiani. Severus hic Appellis assecla vinum ac
vitem penitus damnat. Quæ ex Satanæ serpentis et
Terræ congressu propagata fingit. Muliebrem quo-
que sexum repudiat, quod ad sinistram Virtutem
pertineat. Principum vocabula quædam, atque apo-
cryphos libros inducit. In mortuorum resur-
rectione, Veterique Testamento refellendo cum
aliis hæresibus consentit.

Tatiani. Tatianus primum cum sancto Justino
martyre ac philosopho floruit. Post ejus obitum
contagione Marcionis dogmatum allatus, ejus di-
scipulus fuit; ad eaque quæ cum eo communiter
tenuit nova insuper addidit. Ferunt e Mesopotamia
oriundum hunc fuisse.

TOMOS ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

LIBRI I TOMUS III.

· ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΩΣΙΩΝ,

Τεσσαρεσκαιδέκμη, ἢ καὶ τριακοστὴ τετάρτη. C

A. Μάρκος δέ τις, ἀπ' οὐπερ οἱ Μαρκῶσιοι καλούμε-
νοι, ἀπὸ τούτων ἠρμώμενος, καὶ ἕτερα παρὰ τού-
τους τολμήσας, κακὰ τῷ κόσμῳ ἐξήμεσε. Τούτους
γὰρ διαδέχεται τοὺς περὶ Σεκοῦνδον, καὶ Ἐπιφάνη,
καὶ Πτολεμαῖον, καὶ Οὐαλεντίνον· εἰς περισσώτεραν
δὲ ἀγρυπνίᾳ συνάθροισιν ἐπήρθη. Γύναια γὰρ καὶ
ἄνδρας ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένα τε καὶ πεπλανημέ-
νους ἐπηγάγετο, ὑποληφθεὶς ὁ ἐλευθερὸς διορθωτὴς εἶ-
ναι τῶν προειρημένων ἀπατεῶνων, μαγικῆς ὑπάρ-
χων κυβείας ἐμπειρότατος. Ἀπατήσας δὲ τοὺς προει-
ρημένους πάντας καὶ τὰς προειρημένας, προσέχειν
αὐτῷ¹ ὡς γνωστικωτάτῳ, καὶ δυνάμιν τὴν μεγίστην
ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων ἔχοντι,
ὡς πρόδρομος ὢν ἀληθῶς τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποδέ-
δεικται. Τὰ γὰρ Ἀναξιλᾶου (9) παίγνια τῆ τῶν λε-
γομένων μάγων πανουργία συμμύξας, δι' αὐτῶν
φαντάζων τε καὶ μαγεύων, εἰς ἐκπλήξιν τοὺς ὀρῶν-
τάς τε καὶ πειθόμενους αὐτῷ περιέβαλεν· ὡς καὶ οἱ
ὑπ' αὐτοῦ ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τοῦτο ἐπιτελοῦσιν. Οἱ
δὲ τὰ ἀπὸ περιεργίας ὀρῶντες, δοκοῦσι δυνάμεις

¹ Deest ἐποίησε, aut ἔπειε.

(9) *Τὰ γὰρ Ἀναξιλᾶου παίγνια.* Quænam ista
ludicra sint, sparsim indicat Plinius, ut lib. xxxv,
cap. 15: *Lusii et Anaxilaus eo* (de sulphure loqui-
tur) *candens in calice novo, prunæque subjecta cir-
cumferens exardescens repercussu pallorem dirum,
velut defunctorum, offundente conviviis.* Scripsit

232 CONTRA MARCOSIOS,

Hæresis XIV, sive XXXIV.

I. Marcus vero quidam, a quo Marciosorum secta
pullulavit, a prioribus illis profectus, ac diversa
quædam ab illis sentiens, pestiferum in orbem virus
evomuit. Hic enim Secundo, atque Epiphanio et
Ptolemæo, Valentinoque succedens, insaniores ad
nugas, ac velut circulatorum fabulas asserendas
progressus est. Et quidem mulierculas virosque
fraudibus suis circumventos induxit, superiorum
illorum impostorum corrector habitus, cum magica-
rum esset artium apprime peritus. Compluribus
igitur utriusque sexus se ut potissimum audirent
persuasit, utpote scientissimum, maximaque ex no-
mine carentibus visumque fugientibus locis pote-
state præditum; ex quo revera se Antichristi præ-
cursorem ostendit. Anaxilai ludicra quippe somnia
cum eorum, quos magos nominant, versutia con-
jungens, atque iisce præstigiis et artibus illudens,
spectatores omnes ac fautores suos in stuporem
admirationemque convertit: **233** quod ipsi ad
hodiernam usque diem sectatores illius faciunt.

iste, nisi fallor, de arcanis quibusdam naturæ ac
miris operibus, ut ex eodem Plinio licet colligere,
lib. xix, cap. 1, lib. xxviii, cap 11 et lib. xxxiii,
cap. 10. Quin et sæpius libro primo in auctorum
indiculo citatur.

Cujusmodi magicæ artis fallacias qui vident, ut ab illo quondam dum viveret, sic ab illius modo sectatoribus miracula fieri arbitrantur. Cum enim mente etiam ipsi capti sint, ut ista discernere omnino nequeant, magicis cantionibus ludicra, ut uno verbo dicam, ejusmodi tribuenda non vident. Falsa quippe opinione decepti hebetes atque attoniti redduntur. Ferunt enim tria apud illos candidissimo ex vitro vasa comparari, in quæ album vinum infusum, dum illam quam putant Eucharistiam, revera autem incantamenta, peragunt, subito commutatur : ut aliud sanguinei, purpurei aliud, aliud cærulei coloris appareat.

Ego vero, ne actum agere videar satis esse mihi persuasi, si iis uterem quæ contra Marcum hunc, ejusque disciplinæ studiosos a sanctissimo, beatissimoque Irenæo disputata leguntur : quæ quidem ad verbum hic ascribenda censui. Sunt autem ejusmodi, quæ in illorum recensendis dogmatibus pertexuit.

Ex sancto Irenæo.

I. Pocula vino temperata, gratiarum actionem simulans, et solemnem precationis formulam longiore adhibens, purpurea rubraque ut appareant efficit ; adeo ut supernam illam, cœlestemque gratiam ad ejus invocationem suum in illa vasa sanguinem instillare putes ; atque astantium nemo sit, qui non liquorem hunc gustare vehementer appetat, quo ejus animum divina illa, quam magus implorat, gratia uberrime perfundat. Præterea mulieribus temperata illa vasa porrigens, coram se benedicere jubet. Tum aliud poculum eo cui benedictionem mulier impertiit longe capacius profrens, et in id e minore illo transfundens, ita præfatur : *Gratia Dei, quæ ante omnia est, neque animo concipi, aut explicari potest, interioriorem tuum hominem compleat, ac suam in te cognitionem augeat, granum synapsis in bonam terram demittens.* His **234** dictis, statim infelicem illam in furorem vertit, et præstigiæ se artificem comprobatur. Repente enim majus illud poculum, in quod minus defusum est, sic repletur, ut sese liquor superfundat. Hæc et iis similia pleraque faciens compluribus illudit, ac secum abduxit. Credibile est adesse illi dæmonem

¹ F. αὐτός. ² κεκομισμένον.

(10) *Ποτήρια οίνῳ κεκραμένα.* Veterem Irenæi interpretem secutus εὐχαριστεῖν *gratias agere, non consecrare* Latine reddidi. Quanquam ille ipsis interpretis parum commode : *Pro calice enim vino misto fingens se gratias agere.* Nostro autem sensu post *κεκραμένα* apponenda distinctio est. Neque vero Billii ratio minus placet ; qui εὐχαριστεῖν consecrandi significationem habere hoc loco putat ; nam et ea notione apud Justinum in *Apol.* sumitur insigni illo in loco, qui hæresis hodiernæ jugulum petiit : Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προσετώτου καὶ ἐευφημήσαντος πάντος τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδάσκω ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς παρούσιν ἀποφέρουσι· καὶ ἡ

τινάς ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἐπιτελεῖσθαι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ταῦτα ποιούντων. Τὸν γὰρ νοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντες, οὐχ ὀρώσι μὴ γινώσκοντες δοκιμάσαι, ὅτι ἀπὸ μαγείας ἢ σύστασις τοῦ παρ' αὐτοῦ παιγνίου, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐπιτελεῖται. Αὐτοὶ γὰρ ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγόνασιν, ὑπαχθέντες κακῇ τινὶ ὑπονοίᾳ. Φασὶ γὰρ τρία ποτήρια λευκῆς ὕδατος παρ' αὐτοῖς ἐτοιμάζεσθαι, κεκραμένα λευκῷ οἴνῳ· καὶ ἐν τῇ ἐπιτελουμένῃ παρ' αὐτοῦ ἐπιπόθῃ, τῇ νομιζομένῃ Εὐχαριστίᾳ, μεταβάλλεσθαι εὐθὺς τὸ μὲν ἐρυθρὸν ὡς αἷμα, τὸ δὲ πορφύρεον, τὸ δὲ κυάνεον.

Ἐγὼ τοίνυν, ἵνα μὴ εἰς δεῦτερον κάματον ἐκυτὸν ἐπιδῶ, ἀρκεσθῆναι δεῖν ἡγησάμην τοῖς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Εἰρηναίου κατ' αὐτοῦ τοῦ Μάρκου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀρμωμένων πραγματευθεῖσιν· ἄτινα ἐναυθα πρὸς ἔπος ἐκθέσθαι ἐπιπόθασα· καὶ ἔστι τάδε. Φάσκει γὰρ αὐτοῖς¹ Εἰρηναῖος ὁ ἅγιος ἐν τῷ ὑποφαίνειν τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, λέγων οὕτως·

Ἐκ τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου.

B. Ποτήρια οίνῳ κεκραμένα (10) προσποιούμενος εὐχαριστεῖν, καὶ ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ· ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα χάριν αἷμα τὸ ἐαυτῆς στάζειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ, καὶ ὑπεριμείρεσθαι τοῖς παρόντας ἐξ ἐκείνου γεύσασθαι τοῦ πόματος, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπομβρῆσῃ ἢ διὰ τοῦ μάγου τούτου κληζομένη χάρις. Πάλιν δὲ γυναῖξιν ἐπιπόθους ἐκπόματα κεκραμένα, αὐτὰς εὐχαριστεῖν ἐγκλεῖσθαι παρεστῶτος αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου, αὐτὸς ἄλλο ποτήριον πολλῷ μείζον ἐκείνου, οὗ ἡ ἐξηπατημένη τῆχαρίστησε, προσενεγκῶν, καὶ μετακενώσας ἀπὸ τοῦ μικροτέρου τοῦ ὑπὸ τῆς γυναίκος τῆχαριστημένου εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκοσμημένον², ἐπιλέγων ἅμα οὕτως· *Ἡ πρὸ τῶν ὀδῶν, ἡ ἀνεπρόσῃτος καὶ ἀβρόητος χάρις πληρώσαι σὺν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ πληθύναι ἐν σοὶ τὴν γνώσιν αὐτῆς, ἐγκατασκεῖρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν. Καὶ τοιαῦτά τινα εἰπὼν, καὶ ἐξοιστρήσας τὴν ταλαίπωρον, θαυματοποιῶς ἀνεφάνη, τοῦ μεγάλου πληρωθέντος ἐκ τοῦ μικροῦ ποτηρίου, ὥστε καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα τινὰ τούτοις*

τροφή αὐτὴ καλεῖται παρ' ἡμῖν Εὐχαριστία. Et paulo post : Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὅν τρόπον διὰ λόγον Θεοῦ σαρχοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσγεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγον τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκα κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρχοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα, καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Sic paulo post εὐχαριστεῖν τὸ ποτήριον *benedicere poculo*, quod idem est consecrare. Nam idem est apud Evangelii scriptores εὐλογεῖν, quod εὐχαριστεῖν. De quo erudite Maldon. noster ad c. xiv. Matth.

παραπλήσια ποιῶν ἐξηπάτησε πολλοὺς, καὶ ἀπηγόχευεν ὀπίσω αὐτοῦ. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν δαιμονία τινα πάρεδρον ἔχειν, δι' οὗ αὐτὸς τε προφητεύειν δοκεῖ, καὶ ὄσας ἀξίας ἠγείται μετόχους τῆς χάριτος αὐτοῦ, προφητεύειν ποιεῖ. Μάλιστα γὰρ περὶ γυναῖκας ἀγρολεῖται, καὶ τούτων τὰς εὐπαρύφους, καὶ περιπορφύρους, καὶ πλουσιωτάτας, ἃς πολλάκις ὑπέγεσθαι πειρώμενος κολακεύων φησὶν αὐταῖς· *Μεταδοῦναι σοι θέλω τῆς ἐμῆς χάριτος, ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων τὸν ἀγγελὸν σου διαπαντός βλέπει πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Ὁ δὲ τόπος τοῦ μεγέθους ἐν ἡμῖν ἔστι δι' ἡμᾶς ἐγκαταστήσῃ. Λάμβανε πρῶτον ἀπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμοῦ τὴν χάριν. Εὐτρέπισον σεαυτήν, ὡς νύμφη ἐκδεχομένη τὸν νυμφίον ἐαυτῆς, ἵνα ἔσῃ ὡς ἐγώ, καὶ ἐγὼ ὡς σύ. Καθίδρυσον ἐν τῷ νυμφῶνί σου τὸ σπέρμα τοῦ φωτός. Λάβε παρ' ἐμοῦ τὸν νυμφίον, καὶ χώρησον αὐτόν, καὶ χωρήσῃτι ἐν αὐτῷ. Ἴδου ἡ χάρις κατήλθεν ἐπὶ σέ· ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ προφήτευσον. Τῆς δὲ γυναικὸς ἀποκρινομένης, Οὐ προσφίτευσα πώποτε, καὶ οὐκ οἶδα προφητεύειν, ἐπικλήσεις τινὰς ποιούμενος, ἐκ δευτέρου ἄνοιξον τὸ στόμα σου, λάλησον ὃ τι δῆποτε, καὶ προφητεύεις.*

Ἡ δὲ, χανκωθείσα, καὶ κεκρωθείσα ὑπὸ τῶν προειρημένων, διαθερμανθείσα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ μέλλειν αὐτὴν προφητεύειν, τῆς καρδίας πλῆρον τοῦ δέοντος παλλούσης, ἀποτολμᾷ λαλεῖν ληρώδη, καὶ τὰ τυχόντα πάντα κενῶς καὶ τολμηρῶς, ἕτε ὑπὸ κενοῦ τεθερμασμένη πνεύματος· καθὼς ὁ κρησίμων ἡμῶν ἐπὶ τῶν τοιούτων· Ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς ψυχὴ κενῷ ἀέρι θερμαινομένη· καὶ ἀπὸ τούτου λοιπὸν προφήτεῖα ἐαυτὴν μεταλαμβάνει, καὶ εὐχαριστεῖ Μάρκῳ τῷ ἐπιδιδόντι τῆς ἰδίας χάριτος αὐτῇ. Καὶ ἀμείβεσθαι αὐτὸν πειρᾶται οὐ μόνον κατὰ τὴν τῶν ὑπαρχόντων δόσιν, ὅθεν καὶ χρημάτων πλῆθος πολὺ συνενήνοχεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κοινωνίαν, κατὰ πάντα ἐνοῦσθαι αὐτῷ προθυμομένη, ἵνα σὺν αὐτῷ κατέλθῃ εἰς τὸ ἔν. Ἡδὴ δὲ τῶν προτέρων τινὲς γυναικῶν τῶν ἔχουσῶν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξαπατηθεισῶν, ἃς ὁμοίως ταῖς λοιπαῖς ἐπετῆρευσε παραπελθεῖν, κελύων αὐταῖς προφητεύειν, καὶ καταφυσήσασαι καὶ καταθεματίσασαι αὐτόν, ἐχωρήσθησαν τοῦ τοιοῦτου θιάσου· ἀκριδῶς εἶδουαι, ὅτι προφητεύειν οὐχ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μάγου ἐγγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐπιπέμψῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, οὗτοι θεόδοτον ἔχουσι τὴν προφητείαν, καὶ τότε λαλοῦσιν ἔνθα καὶ ὅποτε Θεὸς βούλεται, ἀλλ' οὐχ ὅτε Μάρκος κελεύει. Τὸ γὰρ κελεῦον τοῦ κελευομένου μεῖζόν τε καὶ κυριώτερον. Ἐπεὶ τὸ μὲν προηγείται, τὸ δὲ ὑποτάσσεται. Εἰ οὖν Μάρκος μὲν κελεύει, ἢ ἄλλος τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δειπνοῖς τοῦ κλήρου οὗτοι πάντοτε παίζουσιν, καὶ ἀλλήλους ἐγκελεύεσθαι τὸ προφητεύειν, καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐαυτοῖς μαντεύεσθαι· ἔσται ὁ κελεύων μεῖζων τε καὶ κυριώτερος τοῦ προφητικῶν πνεύματος, ἀνθρώπων,

A quemdam, cujus opera et vaticinari videatur, et quas esse dignas censuerit, eandem illis divina vim tribuat. Nam cum mulieribus potissimum versatur, eisdemque eleganti ornatu, ac purpura prætextatis, et locuplelibus, quas ut ad sese pellat, sic eas blandiens alloquitur : *Libet gratiæ tibi meæ aliquid aspergere, quoniam rerum omnium Pater angelum tuum assiduo coram sese videt. Locus porro magnitudinis tuæ in nobis est. In unum coalescere nos oportet : primum igitur a me ac per me gratiam accipe. Præpara te, tanquam sponsa sponsum suum expectans, ut et tu idipsum sis quod ego sum, et ego sim quod tu es. Age, lucis semina in thalamo tuo colloca. Accipe a me sponsum, eumque cape, et ab eo capere. Ecce descendit in te gratia; aperi os tuum, et vaticinare.* Ad hæc respondente femina : *Nunquam vaticinata sum, neque vaticinari scio : ille certas invocationes proferens, rursum ut stolidæ illi stuporem injiciat : Aperi, inquit, os tuum, et quidquid volueris loquere, et vaticinaberis.*

εἰς κατάπληξιν τῆς ἀπατωμένης, φησὶν αὐτῇ·

Illæ istiusmodi inflata verbis, elataque, ac prophetici illius afflatus expectatione inflammata, palpitante plus solito pectore, nugæ quasdam effutire, ac quidquid in buccam venerit effundere non dubitat, non minus vane quam temere, utpote inani spiritu calefacta. Nam, ut quidam nobis multo præstantior de hominibus ejusmodi dixit, audax et impudens est animus inani aere calefactus. Ex illo deinceps tempore vatem se mulier existimat, et Marco, qui de sua in ipsam virtute transfudit, gratias agit, itaque referre studet, ut non fortunas modo suas ei largiatur; unde pecuniarum ingentem ille vim collegit; verum etiam corporis sui potestatem faciat, cum eoque penitus copulari cupiat, ut in unum cum ipso coalescere possit. Sed accidit interdum, nonnullæ ut fideliores **235** feminæ ac timore Dei præditæ, nec ab illo deceptæ, tametsi perinde eas ut reliquas in fraudem tentaret impellere, ac vaticinari jussisset, hunc ipsum nihilominus respuerent, ac detestarentur, seque ab illo cœtu segregarent : haud ignaræ quin prophetandi vis non a Marco derivaret in homines, sed iis potius, quibus divinitus munus illud esset oblatum, singulari quodam beneficio contingeret; qui non simul atque Marcus imperasset, sed ubicunque ac quandocunque Deus vellet, loquerentur. Nam quod alteri jubet aliquid, id eo cui jubetur majus est ac præstantius; quoniam illud primum, hoc inferius est et subjectum. Igitur si Marcus imperat, aliusve quis, uti mos est in conviviis sortito ac per ludum facere, seque invicem ad divinandum, ac sibi ipsi vaticinandum, ut quemque libido fert, impellere, erit is qui jubet homo pro-

¹ Iren. σου ἐν ἡμ. et mox δεῖ ἡμᾶς ἐν κατασ.

² For. ὑπολαμβάνει. ³ Iren. πιστοτέρων.

pheticus spiritu potior, et excellentior, quod fieri omnino non potest. Quamobrem spiritus isti, qui illorum jussu concitati quoties iisdem ipsis libuerit, loquuntur, nihili sunt et imbecilles; licet temerarii impudentesque sint, atque, a Satana ad eos circumveniendos perdendosque missi, qui non constanter fidem illam retinuerint, quam initio susceperunt.

III. Jam vero etiam philtra et amatorias illecebras, ad contumeliam corporum a Marco quibusdam mulieribus oblata, non tamen omnibus, ipsæmet ad Ecclesiam reversæ persæpe fassæ sunt; se ab illo constupratas esse, et ipsius amore illecebrisque captas. Adeo ut diaconus quidam e nostris in Asia cum hospitio illum excepisset, in eam calamitatem incidere, ejusque conjux egregia forma mulier et animo et corpore a mago illo corrupta longo eum tempore sectata sit; donec magno cum labore adnitentibus fratribus ad meliorem frugem conversa reliquum vitæ tempus in pœnitentia traduxit, mœrens ac vehementer deplorans, quod a mago corrumpi se ac vitari siverisset. Quin etiam discipuli quidam illius varia oppida peragrantes compluribus mulierculis iisdem artibus illuserunt: cum perfectos se esse jactarent, neque quemquam posse secum scientiæ copia conferri, **236** non si Paulum Petrumque nomines, aut ex apostolorum numero quemlibet: plura enim se solos omnibus intelligere, solos inexplicabilis illius virtutis hausisse magnitudinem. Quocirca supra virtutem omnem sublimes attolli sese, atque idcirco libere omnia facere metus omnibus expertes. Nam ob redemptionem, quam adepti sunt, minime se a iudice comprehendi, ac ne videri quidem posse. Quod si forte sibi manus injiceret, tum vero cum redemptione illa sua coram eo talia dicturos: *O Dei ac mysticæ ante sæcula Sigæ assessor, quo duce ac conciliatore magnitudines eæ, quæ Patris faciem perpetuo contuentur, vultus suos in cælum subtrahunt: vultus, inquam, eos, quibus nimium auidax illa conspexit ob summi bonitatem Parentis nos velut effigies produxit, cum cælestium cogitationem velut per somnium concepisset: en iudex appropinquat, ac me præco causam jubet agere. Tu igitur, utpote quæ res utriusque probe teneas, communem iudici pro utroque nostrum orationem expromito.* Quibus statim auditis Mater Hæmericam Plutonis galeam illis impedit, uti se iudicis aspectui subductos eripiant. Tum sine mora sursum evectos, et in thalamum introductos sponsis suis restituit. Hæc illi dicitis factisque profitentibus, vel in hoc nostro Rhodani tractu plerasque

¹ Iren. αἰώνων. ² For. χρώμενα. ³ For. αὐτῶν.

(11) Ἄπαντα τὸν χρόνον ἐξομολογουμένη. Verus interpres: *Omne tempus in exhomologesi consummavit.* Est autem exhomologesis hoc quidem loco non ipsa tantum; peccati confessio, quæ est

ἄνευ ἀδύνατον. Ἄλλα τοιαῦτα κελεύμενα ὑπὲρ αὐτῶν πνεύματα, καὶ λαλοῦντα ὅποτε βούλονται αὐτοὶ, ἐπίσασθρα καὶ ἀδρανῆ ἔστι· τοιμηρὰ δὲ καὶ ἀναιδῆ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐκπεμπόμενα πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἀπώλειαν τῶν μὴ εὐτονον τὴν πίστιν, ἣν ἀπ' ἀρχῆς αἱ τῆς Ἐκκλησίας παρέλαβον, φυλασσόντων.

Γ'. Ὅτι δὲ φίλτρα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνυβρίζειν ἐμποιεῖ οὗτος ὁ Μάρκος ἐνίαις τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ πάσαις, αὐταὶ πολλάκις ἐπιστρέψασαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐξωμολογήσαντο, καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἠχρειωθῆσαι ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ ἐρωτικῶς πάνυ αὐτὸν περιηλέκεναι· ὥστε καὶ διάκονόν τινα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῶν ἡμετέρων ὑποδεξάμενον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ περιπεσεῖν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ εὐειδοῦς ὑπαρχούσης, καὶ τὴν γνώμην καὶ τὸ σῶμα διαφθερίσας ὑπὸ τοῦ μάγου τούτου, καὶ ἐξακολουθήσας αὐτῇ πολλῷ τῷ χρόνῳ· ἔπειτα μετὰ πολλοῦ κόπου τῶν ἀδελφῶν ἐπιστρεψάντων, αὐτὴ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐξομολογουμένη (11) διετέλεσε, πενθοῦσα καὶ θρηνοῦσα ἐφ' ἧ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ μάγου διαφθορᾷ. Καὶ μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ τινες περιπολιζόντες ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξαπατῶντες γυναικάρια πολλὰ διέφθειραν, τελείως ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, ὡς μηδενὸς δυναμένου ἐξισωθῆναι τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως αὐτῶν, μηδ' ἂν Παῦλον μηδ' ἂν Πέτρον εἴπων, μηδ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀποστόλων· ἀλλὰ πλεῖω πάντων ἐγνωκένας, καὶ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως τῆς ἀρρήτου δυνάμεως μόνως καταπεπωκένας· εἶναι τε αὐτοὺς ἐν ὕψει ὑπὲρ πάντων δυνάμιν. Διὸ καὶ ἐλευθέρως πάντα πράσσειν, μηδένα ἐν μηδενὶ φόβον ἔχοντας. Διὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀκρατήτους καὶ ἀοράτους γίνεσθαι τῷ κριτῇ. Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο αὐτῶν, παραστάντες αὐτῷ μετὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τάδε εἶποιεν· Ὁ πάρεδρε Θεοῦ καὶ μυστικῆς πρὸ αἰῶνος ἱεργῆς, ἣν τὰ μεγέθη διαπαντὸς βλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ὀδηγῆ σοὶ καὶ προσαγγεῖ χρώμεθα ², ἀνυσπῶσιν ἄνω τὰς αὐτῶν μορφάς, ἃς ἡ μεγαλότομος ἐκείνη, φαστασιασθεῖσα, διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ προπάτορος προσβάλετο ἡμᾶς τὰς εἰκόνας, τότε ἐνθύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἔχουσα· Ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγύς, καὶ ὁ κῆρὺς με κελεύει ἀπολογεῖσθαι. Σὺ δὲ, ὡς ἐπισταμένη τὰ ἀμφοτέρων, τὸν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν λόγον ὡς ἕνα ὄντα, τῷ κριτῇ παράστησον. Ἡ δὲ μήτηρ, ταχέως ἀκούσασα τούτων, τὴν Ὁμηρικὴν Ἄϊδος κυνέην αὐτοῖς περιέθηκε, πρὸς τὸ ἀοράτως ἐκφυγεῖν τὸν κριτὴν. Καὶ παραχρῆμα ἀνασπάσασα αὐτοὺς, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσήγαγε, καὶ ἀπέδωκε τοῖς ἑαυτοῦ ³ νυμφίοις. Τοιαῦτα δὲ λέγοντες

καὶ πρᾶττοντες, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας (12), πολλὰς ἐξηπατήκασαι γυναῖκας· αἵτινες κεκαυτηριασμένοι τὴν συνειδήσιν, αἱ μὲν καὶ εἰς φανερόν ἐξομολογοῦνται, αἱ δὲ, δυσωπούμεναι τοῦτο, ἡσυχῇ δὲ πως ἑαυτὰς ἀπηλικυῖαι (13) τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἔναι μὲν εἰς τὸ παντελὲς ἀπέστησαν, ἔναι δὲ ἐπαμφοτερίζουσι, καὶ τὸ τῆς παροιμίας πεπὸνθασαι, μήτε ἐξω μήτε ἐσω οὔσαι, ταύτην ἔχουσαι τὴν ἐπιχαρπίαν τοῦ σπέρματος τῶν τέκνων τῆς γνώσεως.

Δ'. Οὕτως ὁ Μάρκος μήτραν (14) καὶ ἐκδοχείον τῆς Κολορβάσου εἰσηγγήσατο, αὐτὸν μονώτατον γεγονέναι λέγων, ἅτε μονογενὴς ὑπάρχων αὐτῷ, τὸ τοῦ ὑστερήματος κατατεθὲν ὁ εἰς αὐτὸν ὧδὲ πως ἀπεκύθησεν. Αὐτὴν τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τούτων Τετράδα κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ, φησί, τὸ ἄρρην αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο, καὶ μὴνῦσαι αὐτὴ τίς ἦν, καὶ τὴν τῶν πάντων γένεσιν, ἦν οὐδὲν πώποτε οὐδὲ θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, τοῦτε μωνώτατον διηγήσασθαι, οὕτως εἰπούσαν· Ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Πατὴρ ὠδινεν ὁ ἀνενώητος καὶ ἀνούσιος, ὁ μήτε ἄρρην μήτε θῆλυ, ἠθέλησεν αὐτοῦ τὸ ἄρρην γεννηθῆναι, καὶ τὸ ἀόρατον μορφωθῆναι, ἦνοιξε τὸ στόμα, καὶ προήκατο λόγον ὁμοιον αὐτῷ. Ὅς παραστάς ὑπέδειξεν αὐτῷ ὁ ἦν, αὐτὸς τοῦ ἀοράτου μορφὴ φανείς. Ἡ δὲ ἐκφώνησις τοῦ ὀνόματος ἐγένετο τοιαύτη· Ἐλάλησε λόγον τὸν πρῶτον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἀρχή, καὶ ἦν ἡ συλλαβὴ αὐτοῦ στοιχείων τεσσάρων. Ἐπισυνῆψε τὴν δευτέραν καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων τεσσάρων. Ἐξῆς ἐλάλησε τὴν τρίτην καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων δέκα. Καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐλάλησε καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων δεκαδύο. Ἐγένετο οὖν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὀλου ὀνόματος στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων. Ἐκαστον δὲ τῶν στοιχείων ἴδια γράμματα, καὶ ἴδιον χαρακτῆρα, καὶ ἴδιαν ἐκφώνησιν, καὶ σχήματα, καὶ εἰκόνας ἔχειν, καὶ μὴδὲν αὐτῶν εἶναι, ὃ τὴν ἐκεῖνου καθορᾶ μορφῆν, οὐπερ αὐτὸς στοιχεῖόν ἐστιν· ἀλλὰ οὐδὲ γινώσκει αὐτὸν, οὐδὲ μὴν τὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστον ἐκφώνησιν πολιορκεῖ, ἀλλὰ ὁ αὐτὸς ἐκφωνεῖ, ὡς τὸ πᾶν ἐκφωνοῦντα, τὸ ὅλον ἠγεῖσθαι ὀνομάζειν. Ἐκαστον γὰρ αὐτῶν, μέρος ἐν τοῦ ὀλου, τὸν ἴδιον ἤχον ὡς τὸ πᾶν ὀνομάζειν, καὶ μὴ παύσασθαι ἠχοῦντα, μέχρις ὅτου ἐπὶ τὸ ἕκαστον γράμμα τοῦ ἐκάστου στοιχείου μονογλωσσήσαντος καταστήσῃ. Τότε δὲ καὶ τὴν ἀπο-

A mulieres in errorem traxerunt. Quæ cauteriatam habentes conscientiam ὁ partim id perfricta fronte præ se ferunt, partim verecundia ductæ, ac paulatim tamen in vitæ cœlestis desperationem impulsæ, tandem aut ab veritate se penitus abstraxerunt, aut adhuc dubitando fluctuant, atque, ut Proverbio fertur, nec intra nec extra consistunt, talemque ex illa scientissimorum hominum velut semmente fructum referunt.

IV. Ὁ ἄλλοτε Marcus iste Colorbasicae Siges uterum ac conceptaculum unum se ac singularem fuisse prædicabat, ut qui unigena eidem fuerit : ac defectus semen, quod in se receperat, hoc fere modo peperit. Quippe summam illam Tetradem ex iis locis quæ videri nominarique nequeunt, ad sese muliebri specie descendisse : quoniam, inquit, quod in ea masculini sexus erat sustinere mundus non poterat : deinde se quænam esset aperuisse, universorumque generationem, 237 quam nemini deorum unquam hominumque patefecerat, soli ipsi iisce verbis exposuisse. Cum primum Pater is qui neque cogitatione capi potest, et naturæ omnis est expers, neque porro mas est, aut femina, parturire cœpit, quod in se erat inexplicabile gigni, quod inaspectabile, formari cupiens, os aperuit, similemque sui sermonem edidit. Qui quidem astans ei quidnam esset ostendit, cum inaspectabilis illius velut effigies appareret. Ejusmodi porro nominis illa pronuntiatio exstitit. Primum appellationis suæ vocabulum elocutus est : hoc autem ἀρχῆ, sive principium erat, cujus syllaba quatuor elementis constabat. Mox alteram syllabam adjecit, quæ et ipsa elementa continebat quatuor. Inde tertiam decem ex elementis compositam. Mox quartam elementorum duodecim. Ita nominis totius appellatio ex tricenis est elementis, syllabis vero coagmentata quatuor. Ita tamen, ut et elementum quodlibet proprias litteras, propriosque characteres, et pronuntiationem propriam habeat, figuram denique effigiemque propriam ; neque quidquam sit, quod illius formam, cujus elementum est, aspiciat, imo ne cognoscat quidem. Neque porro vicini sibi quodlibet elementi pronuntiationem novit ; sed sic ille pronuntiat, ut totum profrens, nominare universum existimet. Singula quippe, cum universi sint partes, peculiarem sibi

¹ Iren. οὕτως et mox Κολορβάς. σιγῆς ἑαυτόν. ² Iren. ὑστερήμ. σπέρ. Mox pro τούτων, τόπων. ³ Iren. ἑαυτήν. ⁴ Ir. addit ἀπάτωρ. ⁵ Iren. ἐπίσταται. ⁶ γρ. μονογλωσσήσαντα. Iren. ἑσχάτου στοιχείου scripsit, et καταστήσῃ. ⁷ I Tim. iv, 2. ⁸ Iren. c. 10.

(12) Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας. Rhodani tractum Rhodanusiam vocat. Ut et in vet. inscript. Rhodanici Rhodani accolæ nominantur. Quanquam Stephanus Ῥοδανουσίαν urbem esse dicat ἐν Μασσαλίᾳ. Huc vero Hieron. locus pertinet ad lxxv Isa. caput, quem et Fronto Ducæus noster ad hunc locum observat : ubi Gnosticos ait, per Marcum Ægyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles feminas deceperisse, miscentes fabulis volupta-

tem et imperitiæ suæ nomen scientiæ venditantes.

(13) Ἡσυχῇ δὲ πως ἑαυτὰς ἀπηλικυῖαι. Plana et integra lectio, neque quidquam addendum ; tamen quidam verbum χωρίζουσι desiderari putet.

(14) Ὅτι Μάρκος μήτραν. De Colorbaso Tertull. meminit l. De præscript. c. 50. Quæ sequuntur Marci somnia, quod non minus perplexa, et intricata, quam stolidia, inaniaque sint, in iis excutiendis tempus operamque consumere supervacaneum duxi. [Vide Prolegg. ad Irenæum. Edit.]

sonum velut totum efferre, nec prius ab edendo desistere, quam ad extremam extremi elementi litteram singulariter pronuntiando lingua pervenerit. Ac tum demum restitutum iri omnia definit, cum pronuntiatione resonabunt.

Hujus vero pronuntiationis simile quiddam aiebat existere, cum omnes pariter amen dicimus. Sonos esse vero, quibus naturæ ac generationis experts Æon ille informetur, eosdemque formas esse, quibus angelorum nomen a Domino tributum est, quæ Patris faciem assidue contuentur¹. Jam vero elementorum nomina, quæ quidem exprimi fas est, suntque communia, Æones, et sermones, ac radices, semina, pleromata, ac fructus appellabat. Quæ autem singillatim cujusque sunt propria, ea Ecclesiæ vocabulo comprehensa intelligi significabat. Quorum elementorum extrema ultimi littera vocem suam emisit, cujus **238** sonus exiens ad elementorum similitudinem propria elementa produxit; a quibus inferiora hæc ordinata, superiora vero genita esse censuit. Addit vero litteram, cujus sonus sonum infra consequebatur, a syllaba sua sursum evectam ad universum explendum; sonum autem ipsum velut foras abjectum in inferioribus hæsisse. Elementum porro, cujus illa littera est, cum pronuntiatione sua deorsum descendit: idque litteris constare tricenis asserit, quarum singulæ alias in se litteras complexæ sint, quibus litteræ nomen appelletur. Eisdemque rursus litteras aliis nominari litteris, quæ iterum aliis et ipsæ nuncupentur, ut in infinitum illa litterarum multitudo procedat. Quæ omnia facilius hoc modo percipies.

V. Elementum Delta quinque litteras continet, nimirum D, E, L, T, A. Quæ litteræ aliis insuper litteris scribuntur: et hæc viciesim aliis. Igitur si id, in quo ipsius delta natura consistit, in infinitum excurret, et ab aliis alia propagantur, invicemque succedunt; quanto magis ipsiusmet elementi majus erit litterarum velut pelagus? Et si adeo infinita sit una duntaxat littera, vide totius nominis quam immensa sit profundaque congeries; ex quibus primum illum constare Parentem Marci Sige perducit. Propterea cum Parens ipse comprehendi se non posse sciret, elementis hoc tribuisse, quos et Æonas vocat, ut quilibet pronuntiationem suam magno clamore proferret, quod totum unus efferre minime possit. Hæc cum Tetras ei omnia declarasset, adject: Volo et ipsam tibi Veritatem ostendere, quam e cœlestibus domiciliis adduxi, nudam ut eam inspiceres, ejusque pulchritudinem agnosceres, imo et loquentem audires, et prudentiam obtupesceres. Sursum itaque caput intueret A et Ω, cervicem vero B et Ψ, humeros manusque

κατάστασιν τῶν ὄλων ἔφη γενέσθαι, ὅταν τὰ πάντα κατελθόντα εἰς τὸ ἐν γράμμα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφώνησιν ἤχησιν.

omnes in unam redactæ litteræ unæ eademque pro-

Ἦς ἐκφωνήσεως εἰκόνα τὸ ἀμήν ὁμοῦ λεγόντων ἡμῶν ὑπέθετο εἶναι. Τοὺς δὲ φθόγγους ὑπάρχειν, τοὺς μορφοῦντας τὸν ἀνοῦσιον καὶ ἀγέννητον Αἰῶνα, καὶ εἶναι τούτους μορφάς, ἃς ὁ Κύριος ἀγγέλους εἶρηκε. Τὰς δὲ διηνεκῶς βλεπούσας τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν στοιχείων τὰ ῥητὰ καὶ κοινὰ Αἰῶνας καὶ λόγους, καὶ ῥίζας, καὶ σπέρματα, καὶ πληρώματα, καὶ καρποὺς ὠνόμασε. Τὰ δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν καὶ ἐκάστου ἴδια ἐν τῷ ὀνόματι τῆς Ἐκκλησίας ἐμπεριεχόμενα, νοεῖσθαι ἔφη, ὡς στοιχείου² τὸ ὑστερον γράμμα φωνὴν προήκατο τὴν αὐτοῦ· οὗ ἤχος ἐξελθὼν κατ' εἰκόνα τῶν στοιχείων στοιχεῖα ἴδια ἐγέννησεν ἐξ ὧν τὰ τε ἐνταῦθα κατακεκοσμησθαι φησι, καὶ τῶν πρὸ³ τούτων γεγενῆσθαι. Τὸ μέντοι γράμμα αὐτὸ τὸ ἤχος τῷ ἤχει, οὐ ὁ ἤχος ἦν συνεπακολουθῶν⁴ τῷ ἤχει, καὶ τὸ ὑπὸ τῆς συλλαβῆς τῆς ἑαυτοῦ ἀνειληφθαι ἄνω λέγειν εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὄλου, μεμενηκέναι· δὲ εἰς τὰ κάτω τὸν ἤχον, ὡσπερ ἔξω ῥιφέντα. Τὸ δὲ στοιχεῖον αὐτὸ ἀφ' οὗ τὸ γράμμα σὺν τῇ ἐκφωνήσει τῆς ἑαυτοῦ συγκατῆθε κάτω, ἡ γραμμάτων εἶναι φησι τριάκοντα, καὶ ἐν ἑκαστον τῶν τριάκοντα γραμμάτων, ἐν ἑαυτῷ ἔχειν ἕτερα γράμματα, δι' οὗ⁵ τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος ὀνομάζεται. Καὶ αὖ πάλιν τὰ ἕτερα δι' ἄλλων ὀνομάζεσθαι γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων· ὡς εἰς ἄπειρον ἐκπίπτειν τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων. Οὕτω δ' ἂν σαφέστερον μάθοις τὸ λεγόμενον·

E. Τὸ Δέλτα στοιχεῖον γράμματα ἐν ἑαυτῷ ἔχει πέντε, αὐτὸ δὲ τὸ δέλτα, καὶ τὸ E, καὶ τὸ Δάμδα, καὶ τὸ Ταῦ, καὶ τὸ Ἄλφα. Καὶ ταῦτα πάλιν τὰ γράμματα δι' ἄλλων γράφεται γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων. Εἰ οὖν ἡ πᾶσα ὑπόστασις τοῦ δέλτα εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, ἀεὶ ἄλλων ἄλλα γράμματα γεννῶντων, καὶ διαδεχομένων ἀλλήλα· πόσῳ μᾶλλον ἐκείνου τοῦ στοιχείου μείζον εἶναι τὸ πέλαγος τῶν γραμμάτων. Καὶ εἰ τὸ ἐν γράμμα οὕτως ἄπειρον, ὅρα ὄλου τοῦ ὀνόματος τὸν βυθὸν τῶν γραμμάτων· ἐξ ὧν τὸν Προπάτορα ἡ Μάρκου Σιγῆ συνεστάναι ἐδογματίσει. Διὸ καὶ τὸν Πατέρα ἐπιστάμενον τὸ ἀχώρητον αὐτοῦ, δεδωκέναι τοῖς στοιχείοις, ἃ καὶ Αἰῶνας καλεῖ, ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν τὴν ἴδιαν ἐκφώνησιν ἐκβοᾶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἕνα τὸ ὄλον ἐκφωνεῖν. Ταῦτα δὲ σαφηνίσασαν αὐτῷ τὴν Τετρακτὴν εἰπεῖν θέαν⁶ ὃ ἴδῃ σοὶ καὶ αὐτὴν ἐπιδείξει τὴν Ἀλήθειαν. Κατῆγαγον γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπερθεῶν δομάτων, ἐν εἰσόδῳ αὐτὴν γυμνῆν, καὶ καταμάθοις τὸ κάλλος αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἀκούσης αὐτῆς λαλοῦσης καὶ θαυμάσης τὸ φρόνημα αὐτῆς. Ὅρα οὖν κεφαλὴν ἄνω τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ω, τράχηλον δὲ B

¹ Matth. xviii, 40. ² Iren. ὡν στοιχείων τὸ τοῦ ἐσχάτου ὑστατον γρ. ³ Iren. καὶ πρὸ. ⁴ Iren. γράμμα, οὐ τὸ ἤχος ἦν συνεπακολουθοῦν τῷ ἤχει κάτω ὑπὸ τῆς συλλαβ. εἰ προ λέγειν, λέγει. ⁵ Iren. δι' ὧν. ⁶ For. αὐτό τε. ⁷ Iren. προ θέαν, θέλω.

καὶ Ψ, ὦμους ἄμα χεροὶ Γ καὶ Χ, στήθη Δ καὶ Φ, Α Γ et X, pectora Δ et Φ, septum transversum E et Y, dorsum Z et T, ventrem H et Σ, femora Θ et P, genua I et II, tibias K et O, talos A et Ξ, pedes M et N. Ejusmodi, ut magus ille fingit, Veritatis est corpus; hæc elementi figura; hic litteræ character. **239** Sed elementum ipsum hominem vocat, fontemque sermonis omnis esse dicit, ac vocis omnis principium, et ejus omnis quod explicari verbis nequeat, dictionem tacitæque Sigæ os quoddam. Ac tale quidem illius corpus exstitit. Tu vero, inquit illa, mentis tuæ cogitationem sursum attollens sui ipsius genitorem Patrisque datorem, Verbum scilicet, ex ore Veritatis audias.

Γ'. Ταῦτα δὲ ταύτης εἰπούσης, προσβλέψασαν αὐτῷ τῆς Ἀλήθειαν, ἀνοίξασαν τὸ στόμα λαλήσαι Λόγον· τὸν δὲ Λόγον ὄνομα γενέσθαι, καὶ τὸ ὄνομα **B** γενέσθαι τοῦτο, ὃ γινώσκωμεν καὶ λαλοῦμεν, Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃ καὶ ὀνομάσασαν αὐτὴν παρ' αὐτῆ καὶ σωπῆν (15). Προσοκῶντος δὲ τοῦ Μάρκου πλείον τι μέλλειν αὐτὴν λέγειν, πάλιν ἡ Τετρακτύς, παρελθοῦσα εἰς τὸ μέσον, φησίν. Ὡς εὐκαταφρόνητον ἠγήσω τὸν λόγον, ὃν ἀπὸ στομάτων τῆς Ἀληθείας ἤκουσας! Οὐ τοῦθ' ὅπερ οἶδας καὶ δοκοῖς² παλαιὸν ἔστιν ὄνομα. Φωνὴν γὰρ μόνον ἔχεις αὐτοῦ, τὴν δὲ δύναμιν ἀγνοεῖς. Ἰησοῦς μὲν γὰρ ἔστιν ἐπίσημον ὄνομα, ἐξ ὧν γράμματα, ὑπὸ πάντων τῶν τῆς κλήσεως γινωσκόμενον· τὸ δὲ παρὰ τοῖς Αἰῶσι τοῦ Πληρώματος πολυμερές τυγχάνον ἄλλης ἔστι μορφῆς καὶ ἑτέρου τύπου, γινωσκόμενον ὑπ' ἐκείνων τῶν συγγενῶν, ὧν³ τὰ μεγέθη παρ' αὐτῶν⁴ ἔστι διαπνυτός. Ταῦτ' οὖν τὰ παρ' **C** ὑμῖν εἰκοσιτέσσαρα γράμματα ἀποβόλας ὑπάρχειν γίνωσκε τῶν τριῶν δυνάμεων εἰκονικὰς, τῶν περιεχουσῶν τὸν ὅλον τῶν ἄνω στοιχείων τὸν ἀριθμὸν· τὰ μὲν γὰρ ἄφωνα γράμματα ἑννέα νόμισον εἶναι, τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας, διὰ τὸ ἀφώνους αὐτοὺς εἶναι, τουτέστιν ἀρρήτους καὶ ἀνεκλαλήτους· τὰ δὲ ἡμίφωνα ὀκτώ δντα τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς, διὰ τὸ μέσα ὡσπερ ὑπάρχειν τῶν τῶ ἀφώνων καὶ τῶν φωνηέντων· καὶ ἀναδέχεσθαι τῶν μὲν ὑπερβῆν τὴν ἀπόβολαν, τῶν δ' ὑπὲρ αὐτῆς⁵ τὴν ἀναφορὰν· τὰ δὲ φωνήεντα καὶ αὐτὰ ἑπτὰ δντα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ διὰ τοῦ Ἀνθρώπου φωνὴ προσελθοῦσα ἐμόρφωσε τὰ ὅλα. Ὁ γὰρ ἦχος τῆς φωνῆς μορφὴν αὐτοῖς περιεποίησεν.

Ἔστιν ὁ μὲν Λόγος⁶ ἔχων καὶ ἡ Ζωὴ τὰ ὀκτώ, ὃ δὲ **D** Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ ἑπτὰ, ὃ δὲ Πατὴρ καὶ ἡ Ἀλήθεια τὰ ἑννέα. Ἐπειδὴ τοῦ ὕστερησαντος (16) Λόγου ὁ ἀφιδρασθεὶς ἐν τῷ Πατρὶ κατήλθε, πεμφθεὶς ἐπὶ τὸν ἀφ' οὗ ἔχωρισθη ἐπὶ διορθώσει τῶν πραχθέντων, ἵνα ἡ τῶν Πληρωμάτων ἐνόητος ἰσότης ἔχουσα

¹ Iren. αὐτογεννήτορα et πατροδότορα, et mox στόματος. ² Iren. δοκοῖς ἔχειν. ³ Iren. συγγεν. αὐτοῦ. ⁴ Iren. αὐτῷ. ⁵ Iren. ὑπ' αὐτά. ⁶ Iren. ἔστιν οὖν. ⁷ Iren. ἐκ δὲ τοῦ.

(15) Παρ' αὐτῆ καὶ σωπῆν. Lego cum Billio ex Vet. interprete παραντίχα σωπῆσαι.

(16) Ἐπειδὴ τοῦ ὕστερησαντος. Interpres Iren.: Ex minori autem computatione qui erat apud Patrem descendit emissus illuc unde fuerat separatus, etc. Ex quibus recte conjiciebat Billius leg. ex δὲ τοῦ ὕστερησαντος. Cum, inquit, ratio non sa-

tis constaret; hoc est cum par in tribus non inesset litterarum numerus; propterea quod Λόγος et Ἐκκλησία viii litteris constarent; Ἀνθρώπος Ἐκκλησία vii, Pater et Veritas ix; tum demum ubi paria facerent, de novem Patris, et Veritatis litteris una ad Homini et Ecclesiæ septem illas accessit.

ut pleroma-

tum unitas æqualitatem habens unam in omnibus virtutem, atque ex omnibus velut fructum emitteret, tum demum qui septenas habebat octonarum vim obtinuit; ac loca ipsa tria numerorum sunt facta similia, hoc est Ogdoades, quæ quidem loca cum in se tria concurrissent, numerum viginti quatuor effecerunt. Sed elementa tria, quæ totidem virtutibus conjugata esse dicit, quæ sunt numero sex : a quibus viginti quatuor elementa profuxerunt, quadrifariam inexplicabilis tetradis ratione multiplicata, eundemque cum ipsis numerum efficiunt, quæ ejus quod nominari nequit propria esse dixit. Ea porro a tribus portari virtutibus, ad inaspectabilis exemplar : quorum elementorum imagines duplices esse litteras nostras, quæ quatuor et viginti litteris annumeratæ eum numerum conflant, qui triginta proportionem respondet.

VII. Cujus rationis administrationisque fructum similitudine quadam exstitisse censet illum, qui post dies sex in montem quartus ascendit, et sextus est factus : qui descendit, et in hebdomade detentus est, qui idem illustris octonarius est : et omnem in sese numerum elementorum complectitur : quem, cum baptismi causa venisset columbæ allapsus ostendit, quæ est Ω et Α. Numerus enim illius est dcccī. Quæ causa sit, cur Moyses sexto die creatum hominem scripserit : imo etiam cur sexto, hoc est Parasceves, die postremus homo ad instaurandam prioris hominis generationem suam illam functionem obierit : cuius initium ac finis hora sexta fuerit, qua ligno sit affixus. Perfectam quippe mentem, cum in senario numero efficiendi instaurandique vim inesse non ignoraret, filiis lucis iteratam illam declarasse generationem, quæ per insigne ipsum apparentem, in eum numerum exstiterit. Unde et duplices litteras insigne continere numerum docuit. Insignis enim numerus cum quatuor et viginti permistus elementis, triginta litterarum nomen conficit. Sed numerorum septem magnitudine tanquam administra utitur, ut Marci Sige narrabat, ut a sua voluntate profecti consilii fructus appareat.

Cæterum insigne hunc numerum eum, inquit, intellige, qui ab insigni formatus est, qui **241** velut divisus et bipartitus est, forisque remanet; qui sua virtute ac prudentia, efficienciaque propria mundum hunc ad septenarii virtutis imitationem septem virtutibus comprehensam animavit; ejusque omnis, quod aspectabile est, animam constituit. Hoc igitur opere, velut sponte a se facto, ipsemet utitur. Alia vero, cum sint imitationes quædam non imitabi-

Α καρποφορή μίαν ἐν πᾶσι τὴν ἐκ πάντων δύναμιν · καὶ οὕτως ὁ τῶν ἐπτὰ τὴν τῶν Ὀκτώδεκομίσατο δύναμιν · καὶ ἐγένοντο οἱ τόποι ὁμοιοὶ τοῖς ἀριθμοῖς Ὀγδοάδες ὄντες, οἷτινες τρεῖς, ἐφ' ἑαυτοῦς ἐλθόντες, τὸν τῶν εἰκοσιτέσσαρων ἀνέδειξαν ἀριθμὸν. Τὰ μέντοι τρεῖς στοιχεῖα ἀφήσιν ἑαυτῶν τῶν τριῶν ἐν συζυγίᾳ δυνάμεων ὑπάρχειν, ἃ ἐστὶν ἕξ ἄφ' ὧν ἀπερβύη τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα τετραπλασιασθέντα τῷ τῆς ἀρβύης τῆς Τετράδος λόγῳ, τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἀριθμὸν ποιεῖ, ἀπερ φησὶ τοῦ ἀνονομάστου ὑπάρχειν. Φορεῖσθαι δὲ αὐτὰ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς ὁμοιότητα τοῦ ἀοράτου ὧν στοιχείων εἰκόνας [εἰκόνων] τὰ παρ' ἡμῖν διπλᾶ γράμματα ὑπάρχειν, ἃ συναριθμοῦμενα τοῖς εἰκοσιτέσσαροι στοιχείοις δυνάμει τῶν κατὰ ἀναλογίαν τῶν τριάκοντα ποιεῖ ἀριθμὸν

Z'. Τούτου τοῦ λόγου καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης καρπὸν φησὶν ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας πεφυκέναι, ἐκείνον τὸν μετὰ τὰς ἕξ ἡμέρας (17) τέταρτον ἀναβάνατα εἰς τὸ ὄρος, καὶ γενόμενον ἕκτον, τὸν κρατηθέντα, καὶ καταβάνατα ἐν τῇ ἑβδομάδι (18), ἐπίσημον ὀγδοάδα ὑπάρχοντα, καὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν ἅπαντα τῶν στοιχείων ἀριθμὸν, ἐφανέρωσεν ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἢ τῆς περιστερᾶς κάθοδος, ἧτις ἐστὶν Ω καὶ Α. Ὁ γὰρ ἀριθμὸς αὐτῆς μία καὶ ἑκατόσσια. Καὶ διὰ τοῦτο Μωϋσῆα ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν εἰρηκέναι τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. Καὶ τὴν οἰκονομίαν δὲ ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν, ἧτις ἐστὶ Παρασκευὴ (19), τὸν ἕκτον ἄνθρωπον εἰς ἀναγέννησιν τοῦ πρώτου ἀθρώπου πεφηνῆσθαι ἢ οἰκονομίας ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ τὴν ἕκτην ὥραν, ἐν ἣ προσηλώθη τῷ ξύλῳ. Τὸν γὰρ τέλειον νοῦν ἐπιστάμενον, τὸν τῶν ἕξ ἀριθμῶν δύναμιν ποιήσεως καὶ ἀναγεννήσεως ἔχοντα, φανερωσάσαι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτός τὴν δι' αὐτοῦ φανέντος ἐπισήμου εἰς αὐτὸν δι' αὐτοῦ γενομένην ἀναγέννησιν. Ἔνθεν καὶ τὰ διπλᾶ γράμματα τῶν ἀριθμῶν ἐπίσημον ἔχειν φησὶν. Ὁ γὰρ ἐπίσημος ἀριθμὸς, συγγραφθεὶς τοῖς εἰκοσιτέσσαροι στοιχείοις, τὸ τριακονταγράμματον ὄνομα ἀπετέλεσε. Κέχρηται δὲ διακόνη τῷ τῶν ἐπτὰ ἀριθμῶν μεγέθει, ὡς φησὶν ἡ Μάρκου Σιγῆ, ἵνα τῆς αὐτοβουλῆτου βουλῆς φανερωθῇ ὁ καρπός.

Τὸν μέντοι ἐπίσημον τοῦτον ἀριθμὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησὶ, τὸν ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου μορφωθέντα νόησον, τὸν ὡσπερ μερισθέντα ἢ διχοτομηθέντα, καὶ ἔξω μείναντα ὅς τῃ ἑαυτοῦ δυνάμει τε καὶ φρονήσει διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ προβολῆς τοῦτον τὸν τῶν ἐπτὰ δυνάμεων, καὶ μέμνησιν τῆς ἑβδομάδος δυνάμεως, ἐψύχωσε κόσμον, καὶ ψυχὴν ἔθετο εἶναι τοῦ ὁρωμένου παντός. Κέχρηται μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὗτος τῷδε τῷ ἔργῳ, ὡς αὐθαιρέτως ὑπ' αὐτοῦ γενομένη · τὰς δὲ διακονεῖ μι-

1 Matth. xvii, 1 sqq 2 Matth. iii, 16. 3 Iren. τρεῖς τόποι. 4 Iren. ἃ φησὶν. 5 Iren. τοῦ κατὰ. 6 Iren. πεφηνῆσθαι. 7 Iren. τὸν καταβάνατα, καὶ κρατ. 8 Iren. αὐτὸν ἀριθμὸν. 9 Iren. ἀπὸ τοῦ ἐπὶ. 10 Iren. τὰ δὲ ἄλλα.

(17) Ἐκείνον τὴν μετὰ τὰς ἕξ ἡμέρας. Christum Dominum, qui post vi dies in eum montem, ubi transfiguratus est, cum tribus discipulis quartus ascendit, ibique adjunctis Elia, ac Moysse sextus est factus. Matth. xvii.
(18) Τὸν κρατηθέντα, καὶ καταβάνατα ἐν τῇ

ἑβδομάδι. Videtur ad vii diem alludere, quo Christus in sepulcro jacuit, et apud inferos mansit.
(19) Ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν, ἧτις ἐστὶ Παρασκευὴ. Cœnam puram vertit interpres Iren. id quod eruditi viri pridem observarunt.

μήματα ὄντα τῶν ἀμιμήτων τὴν Ἐνθύμησιν τῆς Μη-
τρὸς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος οὐρανὸς φθέγγεται τὸ Α, ὁ
δὲ μετὰ τοῦτον τὸ Ε, ὁ δὲ τρίτος Η· τέταρτος δὲ καὶ
μέσος τῶν ἑπτὰ τὴν τοῦ Ι δύναμιν ἐκφωνεῖ, ὁ δὲ
πέμπτος τὸ Ο, ἕκτος δὲ τὸ Υ· ἕβδομος καὶ τέταρτος
ἀπὸ μέρους¹ τὸ Ω στοιχεῖον ἐκβοᾷ, καθὼς ἡ Μάρκου
Σιγῆ, ἡ πολλὰ μὲν φλυαροῦσα, μηδὲν δὲ ἀληθὲς λέ-
γουσα, διαθεβαίουται. Αἴτινες δυνάμεις, ὁμοῦ, φησί,
πᾶσαι εἰς ἀλλήλας συμπλακεῖσαι, ἠχοῦσι καὶ δοξά-
ζουσιν ἐκεῖνον, ὑφ' οὗ προεβλήθησαν. Ἡ δὲ δόξα τῆς
ἡχῆς ἀναπέμπεται εἰς τὸν Προπάτορα. Ταύτης μέντοι
τῆς δοξολογίας τὸν ἦχον εἰς τὴν γῆν φερόμενόν φησι
πλάσσειν γενέσθαι, καὶ γεννήτορα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.
Τὴν δὲ ἀπόδειξιν φέρει ἀπὸ τῶν ἄρτι γεννωμένων βρε-
φῶν, ὧν ἡχὴ ἅμα τῷ ἐκ μητρὸς προελθεῖν ἐπιβοᾷ
ἐνὸς ἐκάστου τῶν στοιχείων τούτων τὸν ἦχον. Καθὼς
οὖν αἱ ἑπτὰ, φησί, δυνάμεις δοξάζουσι τὸν Λόγον,
οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς βρέφεσι, κλαίουσα καὶ θρη-
νοῦσα Μάρκον, δοξάζει αὐτόν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν
Δαβὶδ εἰρηχένα:· Ἐκ στόματος νηπιῶν καὶ θηλα-
ζόντων κατηρτίσω αἰνον· καὶ πάλιν· Οἱ οὐρανοὶ
(τῶν οὐρανῶν)² διηγούνται δόξαν Θεοῦ. Καὶ διὰ
τοῦτο ἐν τε πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις ψυχὴ γενομένη
εἰς διωλισμὸν αὐτῆς ἐπιφωνεῖ τὸ Ω εἰς σημεῖον αἰνέ-
σεως (20), ἵνα, γνωρίσασα ἡ ἄνω ψυχὴ τὸ συγγενὲς
αὐτῆς βοηθῶν αὐτὴ καταπέμψῃ.

Η'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ παντὸς ὀνόματος τριάκοντα
ἔντος γραμμάτων τούτου, καὶ τοῦ βυθοῦ τοῦ αὔξοντος
ἐκ τῶν τούτου γραμμάτων, ἔτι τε τῆς Ἀληθείας σώ-
ματος δωδεκαμελοῦς ἐκ δύο γραμμάτων συνεστῶτος³,
καὶ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ἣν προσομιλήσασα⁴, καὶ περὶ
τῆς ἐπιλύσεως τοῦ μὴ λαληθέντος ὀνόματος, καὶ περὶ
τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς καὶ ἀνθρώπου, καθὰ ἔχουσι
τὴν κατ' εἰκόνα οἰκονομίαν, οὕτως ἐλήρησεν· ἐξῆς
δὲ ὡς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἰσάριθμον δύναμιν ἐπέδει-
ξεν ἡ Τετρακτύς αὐτῷ ἀπαγγελοῦμεν· ἵνα μηδὲν
λάβῃ σε τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἐλλη-
νίστων, ἀγαπητὲ, καθὼς πολλάκις ἀπίτησας παρ'
ἡμῶν.

Οὕτως οὖν ἀπαγγελλεῖ ἡ πάνσοφος αὐτῷ Σιγῆ τὴν
γένεσιν τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων, τῇ μονότητι
συνυπάρχειν ἐνόητι⁵. Ἐξ ὧν δύο προβολαί, καθὰ
προεῖρηται, μονάς τε καὶ τὸ ἐν ἐπὶ δύο οὔσαι τέσ-
σαρα ἐγένοντο. Δις γὰρ δύο τέσσαρες. Καὶ πάλιν αἱ
δύο καὶ τέσσαρες εἰς τὸ αὐτὸ συντεθεῖσαι τὸν τῶν ἐξ
ἐφανέρωσαν ἀριθμόν. Οὗτοι δὲ οἱ ἐξ τετραπλασια-
σθέντες τὰς εἰκοσι τέσσαρας ἀπεκύησαν μορφάς. Καὶ
τὰ μὲν τῆς πρώτης Τετραδος ὀνόματα ἄγια ἄγιων
νοούμενα, καὶ μὴ δυνάμενα λεγθῆναι, γινώσκεσθαι
ὑπὸ μόνου τοῦ Υἱοῦ· ἃ ὁ Πατὴρ οἶδε τίνα ἐστί· τὰ
δὲ σεμνὰ καὶ μετὰ πίστεως ὀνομαζόμενα παρ' αὐτῷ
ἐστί ταῦτα· Ἀρόρητος καὶ Σιγῆ. Πατὴρ τε καὶ Ἀλή-

lium, Cogitationi Matris serviunt. Itaque primum
caelum A pronuntiat; secundum E; tertium H; quar-
tum et medium vocalis I vim effert; quintum O;
sextum Y; septimum et quartum elementum Ω e
medio proclamat, ait Marciana Sige, quæ magnas
nugas effutens veri nihil eloquitur. Virtutes illæ
porro simul omnes invicem consertæ resonant, in-
quit, ac prædicant eum, a quo productæ sunt. Cujus
sonitus collaudatio primum in Parentem confertur:
idemque sonus delatus in terram, omnium quæ
sunt in ea fictor ac præcreator est factus. Quod ex
recenseditis infantibus demonstrare nititur, qui
simul atque matris ex utero prodierunt, vagitu suo
uniuscujusque elementorum istorum sonum expri-
munt. Ut igitur septenæ Virtutes, ait, Verbum lau-
dibus efferunt: ita et Marcum ipsum plorans in
infantibus ac mœrens anima prædicat. Ideo quoque
David cecinit: *Ex ore infantium et lactentium per-
fecisti laudem*⁶; ac rursus: *Cæli cælorum enar-
rant gloriam Dei*⁷. Hinc est quod inter labores et
ærumnas, ut sit quodammodo defæcior anima,
litteram ω pronuntiat, quod est laudationis indi-
cium, ut cœlestis anima quod sibi cognatum est
agnoscens opitulatorem submitat.

VIII. De toto igitur ille nomine, quod xxx ex
litteris componitur; Bytho qui iisce ex litteris in-
crementum capit; nec non et Veritatis corpore
membris constante duodecim, quorum singula dua-
bus e litteris conflata sunt; ipsiusque voce quam
minime eloquens est elocuta: tum de minime pro-
lati resolutione nominis; ac de mundi et hominis
anima, quatenus ad similitudinem expressa provi-
dentis administratione respondent; hoc ille
modo nugatus est. **242** Quemadmodum vero ex
nominibus æqualem numero Virtutem ei Tetractys
ostenderit, deinceps explicabimus: ne quid eorum
te, charissime, lateat, quæ ab illo dicta ad nostram
memoriam pervenerunt, id quod a vobis sæpe
postulasti.

Hoc itaque modo sapientissima Sige xxiv ele-
mentorum illi generationem exposuit. Nimirum
cum singularitate unitatem exsistere. Ab iis pro-
pagata duo, monadem atque unum quatuor im-
plesse. Bis enim duo quatuor efficiunt. Rursumque
duo conjuncta cum quatuor senarium ostenderunt.
Hic quater in sese ductus xxiv formas effecit. Ac
primæ quidem Tetradis nomina sanctissima, quæ
intelligentia sola percipi possunt, verbis explicari
non possunt; soli putat Filio cognita, quæ cujus-
modi sint Pater intelligit. Quæ vero sic augusta
sunt, ut cum fide pronuntiarum possint, hunc in mo-
dum recenset. Arrhetus, et Seige, Pater et Veritas.

¹ Iren. ἀπὸ μέσου. ² Iren. τῶν οὐρανῶν non habet. ³ Iren. ἐκάστου. ⁴ Iren. ἣν προσομιλήσασα, οὐ προσωμίλησε, et ἀναλύσεως, non ἐπιλύσεως. ⁵ Iren. ἐνόητα. ⁶ Psal. viii, 3. ⁷ Psal. xviii, 2.
⁸ Iren. c. 12.

(20) *Εἰς σημεῖον αἰνέσεως.* Legeram ἀνέσεως pro αἰνέσεως, sed *laudationis pro relaxationis malo*
cum Vel. interprete.

Hujus Tetradis numerus omnis xxiv elementa colligit. Nam Arretus septem in se litteras complectitur; Seige v, Pater v, et Veritas vii; quæ in unum composita bis quinque, bisque septem xxiv efficiunt. Ita et secunda Tetras, Logos, Zoe, Anthropus, et Ecclesia eundem exhibent elementorum numerum. Jam Salvatoris nomen, quod esseri fas est, hoc est, Ἰησοῦς, litterarum esse sex. Quod vero pronuntiari nequit, litteras habere xxiv. Ita Christum Filium litterarum esse vii : quod vero in Christo nec effabile est, litterarum xxx. Ideoque A et Ω seipsum nominat, ut columbam significet. Huic enim avi numerus iste convenit.

IX. Quod ad Jesum pertinet; Lanc, ait, generationem quæ explicari verbis nequit, sortitus est. Etenim ab universorum Matre prima illa Tetrade filia instar secunda Tetras exorta, et Ogdoas est facta; a qua Decas processit. Itaque Decas et Ogdoas progressæ sunt. Tum Decas cum Ogdoade copulata, ac decies illam multiplicans Octogenarium numerum effecit. Quem decies insuper multiplicans ad octingenta perduxit. Ut omnis ille 243 litterarum numerus ab Ogdoade progressus ad Decadem sit Η et Π et Ω quæ sunt DCCCLXXXIII. Siquidem Jesu nomen ob eum numerum, quem litteræ reddunt, DCCCLXXXIII conficit : ac perspicue celo, ut putant, ipso sublimioris Jesu generationem continet. Unde et in Græcorum alphabeto monades octo, totidem decades, atque hecatontades reperiri dicunt; ut DCCCLXXXIII numerum præbeat, hoc est Jesum, ex omnibus numeris contextum; ob idque sese A et Ω nominasse; quo illam ex omnibus sui productionem exprimeret. Quod hoc rursus modo perfectum est. Primus quaternarius per numeri progressionem in sese redactus, denarium produxit. Nam unum, et duo, tria, et quatuor simul composita decem faciunt; quod ipsum esse Jesum existimant. Sed et Christus, inquit, octo ex litteris contextus primam ogdoadem demonstrat,

Θεα. Ταύτης δὲ τῆς Τετράδος ὁ σύμπαρ ἀριθμὸς ἐστὶ στοιχείων εἰκοσιτεσσάρων. Ὁ γὰρ Ἀρρήτος ὄνομα γράμματα ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἑπτὰ· ἡ δὲ Σιγή πέντε (21), καὶ ὁ Πατήρ ἓ καὶ ἡ Ἀληθεῖα ἑπτὰ, ἀ συντεθέντα ἐπιτοαυτῷ, τὰ δις πάντε καὶ δις ἑπτὰ, τὴν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δευτέρα Τετράς, Λόγος καὶ Ζωή, Ἀνθρώπος καὶ Ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων ἀνέδειξαν. Καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος δὲ ρητὸν ὄνομα (ὁκτώ καὶ δέκα ἓ) γραμμάτων (22) ὑπάρχειν ἐξ· τὸν δ' Ἀρρήτον αὐτοῦ γραμμάτων εἰκοσιτεσσάρων· Ἰὺδς Χριστὸς γραμμάτων δώδεκα· τὸ δὲ ἐν Χριστῷ Ἀρρήτον γραμμάτων τριάκοντα. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν αὐτὸν Α καὶ Ω, ἵνα τὴν περιστερὰν μνηύση, ταῦτον ἔχοντος τὸν ἀριθμὸν τούτου τοῦ ὄρνέου.

Θ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ταύτην ἔχει, φησὶ, τὴν Ἀρρήτον γένεσιν. Ἀπὸ γὰρ τῆς Μητρὸς τῶν ὄλων τῆς πρώτης Τετράδος ἐν θυγατρὸς τρόπῳ προήλθεν ἡ δευτέρα Τετράς, καὶ ἐγένετο Ὀγδοάς, ἐξ ἧς προήλθε Δεκάς· οὕτως ἐγένετο Δεκάς καὶ Ὀγδοάς. Ἡ οὖν Δεκάς, ἐπισυνελθοῦσα τῇ Ὀγδοάδι, καὶ δεκαπλασίονα αὐτὴν ποιήσασα, τὸν τῶν ὀγδοήκοντα προεβίβασεν ἀριθμὸν. Καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πάλιν δεκαπλασίωσασα, τὸν τῶν ὀκτακοσίων ἀριθμὸν ἐγέννησεν. Ὡστε εἶναι τὸν ἅπαντα τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν, ἀπὸ Ὀγδοάδος εἰς Δεκάδα προελθόντα, Η καὶ Π καὶ Ω, ὃ ἐστὶ δ' δεκαοκτώ (23). Τὸ γὰρ Ἰησοῦ ὄνομα καὶ τὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀριθμὸν Ω ἐστὶν ὀγδοηκονταοκτώ· ἔχει σαφῶς καὶ τὴν ὑπερουράνιον τοῦ Η καὶ τοῦ Σ ἓ κατ' αὐτοὺς γένεσιν. Διὸ καὶ τὸν ἀλφάβητον (24) τῶν Ἑλλήνων ἔχειν μονάδας ὁκτώ, καὶ δεκάδας ὁκτώ, καὶ ἑκατοντάδας ὁκτώ, τὴν τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοηκονταοκτώ (ἔπειτα ὁ) δεικνύοντα, τούτέστι τὸ ΕΙΗ, τὸν ἐκ πάντων συνεστῶτα τῶν ἀριθμῶν καὶ διὰ τοῦ Ἰ Ἀλφα καὶ Ω ὀνομάζεσθαι αὐτὸν, τὴν ἐκ πάντων γένεσιν σημαίνοντα. Καὶ πάλιν οὕτως· τῆς πρώτης τετράδος κατὰ πρόσθεσιν ἀριθμοῦ εἰς αὐτὴν συντιθεμένης ὁ τῶν δέκα ἀνεφάνη ἀριθμὸς. Μία γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, ἐπιτοαυτῷ συντεθεῖσαι, δέκα γίνονται· καὶ τοῦτ' εἶναι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς, φησὶ, γραμμάτων ὁκτώ ὢν, τὴν πρώτην ογ-

Ἰ Iren. Πατήρ πέντε. Ἀ Absunt hæc uncis inclusa ab Ir. pro quibus nomen Jesus habet. Ἰ Iren. τὸ δὲ et mox pro Ἰὺδς Χριστός, leg. καὶ Χριστὸς γραμ. ἑπτὰ. Ἰ Iren. ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς. Ἰ Iren. τοῦ Ἰησοῦ. Ἀ Abest vox ἔπειτα ab Iren. qui etiã habet τὸν Ἰησοῦν pro τὸ ε', ι' η'.

(21) Ἡ δὲ Σιγή πέντε. Falsum est, nisi σειγὴ D legas.
 (22) Ὀκτώ καὶ δέκα γραμμάτων. Scripserat Iren. ἧ. pro Ἰησοῦς. Librarii numerum esse rati locum depravarunt. Scribe igitur Ἰησοῦς· quod nomen senas habet litteras. Sic et ea quæ sequuntur, ex Irenæi interprete, pro eo atque ad marginem ascripsimus emendanda sunt.
 (23) Η, καὶ Π, καὶ Ω, ὃ ἐστὶν δεκαοκτώ. Leg. δ ἐστὶν Ἰησοῦς. Nam numerus ipse DCCCLXXXIII litteris illis tribus expressus est Φ, Η, Η. Qui et in nominis Ἰησοῦς litteris continetur.
 (24) Διὸ καὶ τὸν ἀλφάβητον. Ita ex Vet. restitimus. Cæterum quod alphabeti litteris ita distribuit, uti viii quod monades; decades viii, et hecatontades viii, sic accipe.

Monades.	Decades.	Hecatontades.
A	I	P
B	K	Σ
Γ	Λ	T
Δ	M	Υ
E	N	Φ
Z	Ξ	X
H	O	Ψ
Θ	Π	Ω

Quæ R. P. Fronto Ducæus olim observabat, ut et illud de Jesu nomine e Pseudosibyllinis. Ὀκτώ γὰρ μονάδας, τέσσαρες δεκάδας ἐπὶ τοῦτοις, ἠδ' ἑκατοντάδας ὁκτώ, ἀπιστοκόροις ἀνθρώποις ὄψημα δηλώσει.

δοῦδα σημαίνει, ἤτις, τῷ δέκα συμπλακεῖσα (25), τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε. Λέγεται δὲ, φησί, καὶ Ἰῶς Χριστός, τουτέστιν ἡ δωδεκάς (26). Τὸ γὰρ υἱὸς ὄνομα γραμμάτων ἐστὶ τεσσάρων · τὸ δὲ Χριστός ὀκτώ (27), ὅτινα συντεθέντα τὸ τῆς δωδεκάδος ἐπέδειξαν μέγθος. Πρὶν μὲν οὖν, φησί, τούτου τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίσημον φανῆναι, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, τοῖς υἱοῖς, ἐν ἀγνοίᾳ πολλῇ ὑπῆρχον οἱ ἄνθρωποι καὶ πλάνη · ὅτε δὲ ἐφανερῶθη τὸ ἐξαγράμματον ὄνομα, ὃς σάρκα περιεβάλλετο, ἵνα εἰς τὴν ἀσθησιν τοῦ ἀνθρώπου καταέλθῃ, ἔχων ἐν ἑαυτῷ αὐτὰ τὰ ἕξ καὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα · τότε γνόντες αὐτὸν ἐπαύσαντο τῆς ἀγνοίας. Ἐκ θανάτου δὲ εἰς ζωὴν ἀνήλθον, τοῦ ὀνόματος αὐτοῖς ὁδοῦ ἰ γεννηθέντος πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας. Τεθεικέναι γὰρ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων λύσαι τὴν ἀγνοίαν, καὶ καθελεῖν τὸν θάνατον. Ἀγνοίας δὲ λύσεις ἡ ἐπίγνωσις αὐτοῦ ἐγένετο. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεχθῆναι τὸν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ κατ' εἰκόνα τῆς ἀνω δυνάμεως οἰκονομηθέντα ἄνθρωπον.

Γ'. Ἀπὸ Τετράδος γὰρ προήλθον οἱ Αἰῶνες. Ἦν δὲ ἐν τῇ Τετράδι Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία, Λόγος καὶ Ζωή. Ἀπὸ τούτων οὖν δυνάμεις, φησὶν, ἀποβρύευσαι, ἐγενεσιούρησαν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα Ἰησοῦν. Καὶ τοῦ μὲν Λόγου ἀναπληρωθέντα τὸν τόπον ἀγγελῶν Ἰαβριήλ, τῆς δὲ Ζωῆς τὸ ἅγιον Πνεῦμα · τοῦ δὲ Ἀνθρώπου τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦ ἰ, τὸν δὲ τῆς Ἐκκλησίας τόπον ἡ Παρθένος ἐπέδειξεν. Οὕτω τε ὁ κατ' οἰκονομίαν διὰ τῆς Μαρίας γενεσιουργεῖται παρ' αὐτῷ ἄνθρωπος, ὃν ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων διελεύθοντα διὰ μητέρας ἐξελέξατο διὰ Λόγου εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ. Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ, κατελεῖν εἰς αὐτὸν ὡς περιστερὰν τὸν ἀναδραμόντα ἄνω, καὶ πληρώσαντα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν · ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ σπέρμα τούτων τῶν συσπαρέντων αὐτῷ, καὶ συγκαταβάτων, καὶ συναναβάντων. Αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν κατελεθούσαν σπέρμα φησὶν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, τὴν τε διὰ τούτων γινωσκομένην ἀνονόμαστον δύναμιν τῆς Σιγῆς καὶ τοὺς ἅπαντας Αἰῶνας. Καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ λαλήσαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἰ, τὸ ὁμολογήσαν ἑαυτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ φανερώσαντα τὸν Πατέρα, κατελθὼν μὲν εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἠνώσθη δ' αὐτῷ. Καὶ καθέλε μὲν τὸν θάνατον, φησὶν, ὃ ἐκ τῆς οἰκονομίας Σωτῆρος, ἐγνώρισε δὲ τὸν Πατέρα Χριστόν. Εἶναι οὖν τὸν Ἰησοῦν ὄνομα μὲν τοῦ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου λέγει, τεθεισθαι δὲ εἰς ἐξομολοσίαν, καὶ μόρφωσιν τοῦ μέλλοντος εἰς αὐτὸν κατέρχεσθαι Ἀνθρώπου, τὸν χωρήσαντα αὐτόν. Ἐσχηκέναι δὲ αὐτόν ἰ τε τὸν ἄ-

ἰ Iren. ὁδοῦ. ἰ Iren. Ὑψίστου. ἰ γρ. τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ. ἰ Iren. ὃν χωρήσαντα αὐτὸν ἐσχηκέναι αὐτόν τε τ.

(25) Ἦτις τῷ δέκα συμπλακεῖσα. Perperam hic legi τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε, Billius adnotat : et pro lxxxviii, quod Vetus interpres habebat, legit xviii, quia x et viii non lxxxviii, sed xviii procreant. Sed castigatiora Irenæi exemplaria, et a Feuardentio restituta dcccclxxxviii habent. Qui numerus ab viii gignitur bis per decadas ducto, ac tertio repetito; hunc in modum : viii per x multiplicatus lxxx producit. Duc x in lxxx, sunt dccc; adde postremo ipsum viii, collectis omnibus, nascitur dcccclxxxviii, qui numerus in litteris nominis

A quæ cum decem conjuncta Jesum peperit. Dicitur quoque Ἰῶς Χριστός, aiunt, hoc est dodecas. Nam Ἰῶς litteras habet iv, Christus octo : quæ collecta dodecadis effecere magnitudinem. Sed antequam nominis hujus episemum, hoc est Jesus, filiis appareret, in summa homines ignorantia, et errore versati sunt. Posteaquam vero sex litterarum nomen est patefactum, quod ideo carnem induit, ut sex ipsas et xxiv litteras comprehendens ad sensus hominum sese demitteret; tum demum eo cognito ab errore desiterunt, et ad vitam emererunt a morte : cum ad veritatis patrem ductoris instar ipsis nomen illud exstitisset. Placuisse siquidem omnium Parenti ut ignorantiam discuteret, mortemque tolleret. Ignorantiæ porro discussio ipsius cognitio fuit. Proindeque delectus is est homo, qui de illius voluntate ad cœlestis Virtutis exemplar singulari est providentia constitutus.

X. Nam Æones a Tetrade profecti sunt. In qua isti consebantur. Homo et Ecclesia, Verbum et Vita. Ab iis profuentes quædam virtutes Jesum illum procrearunt, qui in terris apparuit. Cæterum in Verbi locum, angelum Gabrielem; Vitæ vero, Spiritum sanctum esse substitutum asserunt; sicut Hominis 244 partes altissimi Virtus, Ecclesiæ vero Virgo sustinuit. Sic ille peculiari providentia editus de Maria natus est Homo : quem per uterum egressum sui ad cognitionem per Verbum omnium Parens elegit. Cumque ad aquam abluendus venisset, in eum columbæ descendisse specie illum ipsum narrant, qui sursum recurrens duodenarium numerum implevit; in quo semen inest eorum, quæ cum illo sata pariter et descenderunt et ascenderunt. Ipsam vero delapsam e cœlo Virtutem semen Patris definit esse, quod in se Patrem ac Filium, eamque Siges Virtutem, quæ per illos cognita nomine caret omni, ac reliquos Æones complectitur. Huncque Spiritum esse sanctum, qui per Jesum locutus, cum eoque conjunctus est. Jam vero mortem, inquit, Salvator ex illa providentia natus sustulit, Christumque Patrem hominibus patefecit. Jesum itaque nomen ejus esse proprium hominis statuit, quem singularis illa providentia submisit, sed ad alterius similitudinem ac configurationem impositum esse, qui in ipsum erat aliquando lapsurus. Quem cum excepisset, una et hominem ipsum, et Verbum, ac Patrem, et Arrhetum, ac Sigen, Verita

Ἰησοῦς comprehenditur. Quare idem est ἀπεκύησε τὸν Ἰησοῦν, atque ἀπεκύησε τὸν Η, Π, Ω, neque mutandum in Græco quidquam arbitraret, nisi Vetus interpres aliter legisset.

(26) Καὶ υἱὸς Χριστός, τουτέστιν ἡ δωδεκάς. Quod Ἰῶς quaternis litteris constat, expedita ratio est. Χριστός autem, nisi Χριστός scribas, vii omnino continet. Sane Christum plerique e gentilibus appellaverunt Chrestum.

(27) Τὸ δὲ Χριστός ὀκτώ. Proinde Χριστός leg. Nam et Chrestum quidam Christum appellarunt.

tem item, et Ecclesiam, Vitamque comprehen- disse.

XI. Quæ omnes illorum fabulæ ejusmodi sunt, ut his deplorandis nullum heu! heu! vel proh! neque ulla prorsus tragica vox ac lamentatio possit sufficere. Quis enim non talium mendaciorum infelicem artificem oderit, cum Veritatem ipsam in frane simulacrum a Marco deformatam videat; et quod gravius est, alphabeti litteris tanquam stigmatibus inustam: ut quod nuper admodum atque heri, ut aiunt, et nudius tertius accidit, quasi jam tum olim exstilitset, venditare studuerit: Græci quidem xvi a Cadmo litteras primum accepisse se memorant; tum a se progredientibus temporibus alias aspiratas, alias duplices inventas. Postremo a Palamede majores adjunctas. Quare priusquam Græcis illa traderentur, nusquam Veritas esse potuit. Corpus enim ipsius, ut ais, Marce, Cadmo est, iisque qui illum antecesserunt recentius, cæterisque adeo qui elementa reliqua reppererunt, ac te etiam ipso.

245 Tu enim solus eam, quam Veritatem appellas, nescio quod in simulacrum detraxisti. Equem vero putas tuam illam usque eo loquacem Sigen posse sustinere, quæ eum nominet, qui nominari nequeat, et inexplicabilem explicet, et qui nullis vestigiis deprehendi potest, investiget? Quid quod aperuisse dicit os illum, quem tu omnis et corporis expertem, et figuræ prædicas; sermonemque sic tanquam compositum quodpiam animal edidisse? Quem etiam Sermonem ejus, a quo productus est, similem, effigiemque nec aspectabilis Parentis elementorum triginta, syllabarum quatuor esse docuit. Quamobrem universorum parens ille, perinde ac Ser-

mo, ut asseris, tricenis elementis ac syllabis quatuor constabit. Quis illud vero patienter ferat, in figuras ac numeros, alias triginta, alias xxiv, nonnunquam vi, conditorem omnium, et artificem fabricatoremque Dei Sermonem a te redactum, atque constrictum; dum hunc in syllabas iv, triginta vero elementa concidis? Qui Dominum omnium, a quo cælestes illi orbes fundati sunt, in, vccclxxxviii numerum includis, quasi similem alphabeti naturam obtineat. Qui summum Parentem, a quo comprehenduntur omnia cum a nemine ipse comprehendatur, in tetradem, ogloadem, decadem dodecademque distinguis. Quique hac multiplicandi licentia hoc ipsum, quod in Patre nec explicari verbis, nec animo concipi posse prædicat, oratione declaras; et quem corporis naturæque facis expertem, ejus et naturam et substantiam pluribus ex lineis, quarum alix ex aliis gignantur, coagmentari disputas: in quo supremæ virtutis illius falsissimum te Dædalum ac pessimum fabricatorem esse commonstras. Qui eandem virtutem, quam indi-

A θρωπον, αὐτόν τε τὸν Λόγον, καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Ἀρρήτον, καὶ τὴν Σιγήν, καὶ τὴν Ἀλήθειαν, καὶ Ἐκκλησίαν, καὶ Ζωήν.

IA'. Ταῦτα δὴ ὑπὲρ τὸ ἰοῦ! καὶ τὸ φεῦ! καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶσαν τραγικὴν φωνήσιν¹ καὶ σχετλιασμόν ἐπι. Τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσειε τῶν τηλικούτων ψευσμάτων κακοςύνθετον ποιητὴν, τὴν μὲν Ἀλήθειαν ὁρῶν εἰλωλον ὑπὸ Μάρκου γενοῦσαν, καὶ τοῦτο τοῖς τοῦ ἀρεθῆτου γράμμασι κατεστιγμένην νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς (28), τὸ δὴ λεγόμενον χθές καὶ πρῶτον; Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν ἀπὸ Κάδμου πρῶτον ἐξ καὶ δέκα παρεληφέναι· εἶτα μετέπειτα προβαίνόντων τῶν χρωτων αὐτοῦ ἐξευρηθέναι ποτὲ μὲν τὰ δασέα, ποτὲ δὲ τὰ διπλά. Ἐσατοὶν δὲ πάντων Παλαμήδην φασὶ τὰ μικρά² τούτοις προσθεθέναι. Πρὸ τοῦ οὖν Ἕλλησι B ταῦτα γενέσθαι, οὐκ ἦν Ἀλήθεια. Τὸ γὰρ σῶμα τῆς κατὰ σὲ, Μάρκε, μεταγενέστερον μὲν Κάδμου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταγενέστερον δὲ τῶν τὰ λοιπὰ προσθεθεικῶτων στοιχεῖα, μεταγενέστερον δὲ καὶ ἐκ τοῦ. Σὺ γὰρ μόνον εἰδωλον³ κατήγαγες τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην Ἀλήθειαν. Τίς δ' ἀνέξεται σου τὴν τοσαῦτα φλυαρῶσαν Σιγήν, ἢ τὸν ἀνονόμαστον ὀνομάζει, καὶ τὸν ἀρρήτον ἐξηγεῖται, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιστορεῖ; Καὶ ἡνοικέναι τὸ στόμα φησὶν αὐτὸ⁴, ὃν ἀσώματον καὶ ἀνείδεον λέγεις· καὶ προενέγκασθαι λόγον, ὡς ἐν τι τῶν συνθέτων ζώων· τὸν τε λόγον αὐτοῦ ὅμοιον ὄντα τῷ προβαλόντι, καὶ μορφῆν τοῦ ἀοράτου γεγονότα, στοιχείων μὲν εἶναι τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσαράων; Ἔσται οὖν κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Λόγου ὁ Πατὴρ τῶν πάντων, ὡς σὺ φησὶ, στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσαράων.

Quamobrem universorum parens ille, perinde ac Ser-

Η πάλιν τίς ἀνέξεται σου εἰς σχήματα καὶ ἀριθμούς, ποτὲ μὲν τριάκοντα, ποτὲ δὲ εἰκοσιτέσσαρα, ποτὲ δὲ ἐξ μόνου συγκαλειντος τὸν τῶν πάντων κτίστην, καὶ δημιουργὸν, καὶ ποιητὴν Λόγον τοῦ Θεοῦ, κατακερματίζοντος αὐτὸν εἰς συλλαβὰς μὲν τέσσαρας, στοιχεῖα δὲ τριάκοντα, καὶ τὸν πάντων Κύριον τὸν ἑσπερευκότα τοὺς οὐρανοὺς εἰς Ω Π Η' κατὰ γινῶντος ἀριθμὸν, ὁμοίως τῷ ἀλφαβήτῳ αὐτὸν γεγονότα⁵, πάντα χωροῦντα Πατέρα, ἀχώρητον δὲ ὑπάρχοντα εἰς τετράδα, καὶ ὄγδοάδα, καὶ δεκάδα, καὶ δωδεκάδα ὑπομερίζοντος; Καὶ διὰ τῶν τοιούτων πολυπλασιασμῶν τὸ ἀρρήτον καὶ ἀνενόητον, ὡς σὺ φησὶ, τοῦ Πατρὸς ἐκδιηγουμένου, καὶ ὃν ἀσώματον καὶ ἀνούσιον ὀνομάζεις, τὴν τούτου οὐσίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκ πολλῶν γραμμάτων ἐτέρων ἐξ ἐτέρων γεννωμένων κατασκευάζεις, αὐτὸς Δαίδαλος ψευδῆς, καὶ τέκτων κακῆς γενόμενος τῆς προπανυπερτάτου δυνάμεως, καὶ ἦν ἀμέριστος φησὶ εἶναι εἰς ἀφώνους, καὶ φωνήεντας, καὶ ἡμιφώνους φθόγγους ὑπομερίζων τὸ ἀφωνον εἰ- τῶν τῷ τῶν πάντων Πατρὶ, καὶ τῇ τοῦ Υἱοῦ⁶ ἐνοικί-

¹ For. ἐφωνήσιν. ² γρ. μικρά. ³ Iren. μόνος εἰς εἰδωλον. ⁴ Iren. αὐτόν. ⁵ Iren. ἀλφαβήτῳ γεγονότα. Καὶ αὐτὸν τὸν πάντα χωρ. ⁶ Iren. τῆ ζωῦτου.

(28) Νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπαρχῆς. Vet. interpretes legisse videtur. ὡς τὸ ἀπ., ἡδ, ne sic quidem satis explicata sententia est, quam utcunque perpolivimus.

ἐπιβουδόμενος, εἰς τὴν ἀνομιάν βλασφημίαν καὶ με-
 γίστην ἀσέβειαν ἐμέδληκας ἅπαντας τοὺς σοὶ πει-
 θομένους. Διὸ καὶ δικαίως καὶ ἀρμυζόντως τῇ τοιαύτῃ
 σου τόλμῃ ὁ θεὸς πρεσβύτης καὶ κῆρυξ τῆς ἀλη-
 θείας ἐμμέτρως ἐπιθεδὼκέ σοι, εἰπὼν οὕτως·
 ac merito in hanc tuam adeo projectam audaciam
 invectus est:

*Εἰδωλοποιὸς Μάρκε, καὶ τερατοσκοπέ,
 Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
 Δι' ὧν κρυπτεῖς τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
 Σημεῖα δεικνύς τοῖς ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις,
 Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐχειρήματα,
 Ἄ σὺ χωρηγεῖς ὡς ὁ (29) πατήρ. Σατανᾶ, εἰ
 Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως (ἐχειρήματα) Ζαζήλ ποιεῖς
 Ἐχων σε πρόδρομον ἀντιθέου παρουρηγίας.*

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεοφιλὴς πρεσβύτης. Ἡμεῖς δὲ τὰ
 λοιπὰ τῆς μυσταγωγίας αὐτῶν μακρὰ ὄντα πειρασό-
 μεθα βραχείως διεξελθεῖν, καὶ τὰ πολλῶ χρόνῳ κε-
 κρυμμένα εἰς φανερόν ἀγαγεῖν. Οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο
 εὐέλεγχτα πᾶσι.

IB'. Τὴν οὖν γένεσιν τῶν Αἰώνων αὐτῶν, καὶ τὴν
 πλάνην τοῦ προβάτου, καὶ ἀνεύρεσιν ἐνώσαντες ἐπι-
 τοαυτῶ, μυστικώτερον ἐπιχειροῦσιν ἀπαγγέλλειν οὗτοι
 οἱ εἰς ἀριθμοὺς τὰ πάντα κατὰγόνοτες, ἐκ μονάδος, καὶ
 δυάδος φάσκοντα τὰ ἅλα συνεσχηθέναι· καὶ ἀπὸ μονά-
 δος ἕως τῶν τεσσάρων ἀριθμοῦντες οὕτω γεννώσι τὴν
 δεκάδα. Μία γάρ, καὶ δύο, καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρες
 συντεθείσαι ἐπιτοαυτῶ τῶν δέκα Αἰώνων ἀπεκύησαν
 ἀριθμόν. Ἐπὶ δ' αὖ ἡ δυὰς ἀπ' αὐτῆς προελθοῦσα ἕως
 τοῦ ἐπιστήμου, ὅσον δύο καὶ τέσσαρες καὶ ἕξ, τὴν δω-
 δεκάδα ἀπέδειξε. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς δυάδος ὁμοίως
 ἀριθμοῦντων ἡμῶν ἕως τῶν δέκα, ἡ λ' ἀνεδείχθη, ἐν
 ἧ ὅκτω καὶ δέκα καὶ δώδεκα. Τὴν οὖν δωδεκάδα, διὰ
 τὸν ἐπίσημον συνεσχηθέναι, διὰ τὸ συνεπακολουθήσα-
 σαι αὐτῇ τὸ ἐπίσημον πάθος λέγουσι¹. Καὶ διὰ τοῦτο,
 περὶ τὸν δωδεκάτον ἀριθμὸν τὸ σφάλματος γενομέ-
 νου, τὸ πρόβατον ἀποσκιρτήσαν πεπλανηθῆσαι· ἐπειδὴ
 τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ δωδεκάδος γεγενῆσθαι φάσκουσι.
 Τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἀπὸ τῆς δωδεκάδος ἀπόστασιν²
 μίαν ἀπολωλέναι μαντεύονται· καὶ ταύτην εἶναι τὴν
 γυναικα τὴν ἀπολέσαν τὴν δραχμὴν, καὶ ἄψασαν
 λύχον, καὶ εὐροῦσαν αὐτήν. Οὕτως οὖν καὶ (ἐπι)
 τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς καταλειφθέντας, ἐπὶ μὲν τῆς δρα-
 χμῆς τοὺς ἑννέα, ἐπὶ δὲ τοῦ προβάτου τοὺς ἑνδεκα
 ἐπιπλεκομένους ἀλλήλοισ τὸν τῶν ἐνενηκονταεννέα
 εἰσκειν ἀριθμόν. Ἐπεὶ ἐννάκις τὰ ἑνδεκα ἐνενηκον-
 ταεννέα γίνεται. Διὸ καὶ τὸ Ἄμην τοῦτον λέγουσιν³
 ἔχειν τὸν ἀριθμόν.

viduam statuis, in mutos, vocales, ac semivocales
 sonos dividis : quodque mutum in illis est, Pa-
 renti omnium, ejusque cogitationi falso tribuens,
 extremam in blasphemiam, atque insignem impie-
 tatem sectatores tuos impulisti. Quamobrem jure
 divinus ille senex, ac præco veritatis his versibus

*Idola fingens, Marce, monstrorum artifex,
 Fraudisque gnare magicæ, et astrorum sciens,
 Erroris unde dogma pestiferum struis,
 246 Portenta cæcæ ficta dum turbæ exhibes,
 Per te rebellis qualia aggreditur manus.
 Hæc tu illa Satanae fretus auxilio patris
 Azazelisque mira designas ope,
 Præcursor olli fraudis in superos datus.*

Hæc pius ille senex cecinit. Nunc reliqua isto-
 rum mysteria, quamvis longissima sint, quam po-
 tero brevissime pertexam, eaque quæ jamdudum
 occultata fuerunt in apertum proferam. Sic enim
 omnibus ad convincendum erunt facillima.

XII. Igitur Æonum generationem, aberrantem-
 que primum, deinde recuperatam ovem in unum
 confluentes, mystice interpretantur ii, qui ad nu-
 meros universa referunt; et ex unitate ac binario
 componi arbitrantur omnia : atque ab uno ad qua-
 tuor numerando progressi decadem efficiunt. Unum
 quippe, ac duo, tria, quatuor, simul collecta de-
 cem Æonum numerum pepererunt. Deinde bina-
 rius per se ad senarium procedens, hoc est duo,
 quatuor et sex, dodecadem composuit. Rursus a
 binario eodem modo numerantibus ad decem usque
 triginta conflantur, in quibus insunt octo, decem,
 ac duodecim. Ob id dodecadem, quod senarium
 numerum comitem habuerit, ob senarium illum
 Passionem appellat; eademque de causa cum ad
 duodenarium numerum error adhæsisset, aberran-
 tem a grege ovem longius evagari cœpisse; quo-
 niam ab duodenario discessionem illam putant ac-
 cidisse. Sic etiam ab duodenario descendentem Vir-
 tutem periisse, fugunt; eamque mulierem illam
 esse, quæ amissa drachma lucernam accendit, at-
 que eam reperit⁴. Hoc itaque pacto reliquis innu-
 meris; in drachma quidem, novem; in ove unde-
 cim, si in sese ducantur, xcix efficere. Nam novies
 xi numerum hunc producunt. Quare et in voce
 Ἄμην eundem reperiri dicunt.

¹ Iren. ἃ σοι χωρηγεῖ σός, etc. Mox Σατάν ἀελ, for. leg. ² Iren. διὰ τὸ ἐπίσημον ἐσχηθέναι συνακολου-
 θήσαντα αὐτῇ διὰ τὸν ἐπισ. ³ Iren. ἀποστᾶσαν. ⁴ Luc. xv, 8.

(29) Ἄ σὺ χωρηγεῖς. Iambicos] istos ex Vet. fide
 restituiimus. Sed hi duo, ἃ σὺ χωρηγεῖς, etc., et
 δι' ἀγγελικῆς, etc., mendosi sunt. Fortasse ita
 concipi possunt.

Ἄ σοι χωρηγεῖ σός πατήρ Σατανικός [Scaliger,
 Sutar dei]

Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζήλ ποιεῖν.
 De Azazele meminit e Cabala Reuchlinus lib. iii.
 Atqui illos ipsos Iambicos esse versus diu ante Sca-
 ligerum Irenæi editores agnovierant : quos ille Py-
 riphlegetonas, et Cercopas appellat, editionem
 vero ipsam Coloniensem, conviciolorum, et sycophan-
 iarum cloacam, ad Eusebii a. 2156. Sed meræ sunt

hominis sycophantiæ, quas in auctores Colon. illius
 editionis conjicit, et mendacia crassissima. Quod
 enim cerebrum habuit, cum in eadem editione,
 ἔμμετρος pro ἐμμέτρως scriptum esse dixit, et
 ἔμμετρον κήρυκα præconem? Sane falso in illos
 ista jactavit. Nam et ἐμμέτρως illic editum est; et
 Billius recte ita vertit : Veritatis præco versibus ita
 in te exclamavit. Cum autem corrupti plerique ver-
 sus essent, non male idem ille eruditissimus Billius
 pedum rationem non haberi dixit. Porro virulenta illa
 Scaligeri reprehensio non in Colonienses editores,
 sed in Cornarium, et Galasium Scaligeri symnistas
 cadit : quorum uterque κῆρυξ ἐμμετρος legit.

Sed et aliter ista declarant, quod non pigebit A exponere, ut cujusmodi sit illorum fructus ex omni parte cognoscas. Etenim B' elementum cum episemo, octonarium esse volunt, quod octavum a prima littera locum habet. Inde omisso rursus episemo, [et ipsorum elementorum 247] subducto numero atque composito usque ad octo, tricenarium perficiunt. Nam qui ab A' cœperit, et in H desierit, elementa numerando, dempta tamen senarii nota, ac litterarum in unum progressionem conflata, triginta reperiet. Quoniam ad E' usque xv consurgunt. His adjuncta vii, xxi faciunt. Quibus H', hoc est octo, si accesserint, admirabilem illum tricenarium implebunt. Hinc Æonum triginta matrem Ogdoadem constituunt. Et quoniam tribus Virtutibus tricenarius componitur, ter in sese ductus nonaginta producit. Ter enim triginta ad nonaginta perveniunt. Sed et ternarius quoque ductus in se novem efficit. Sic Ogdoads xcix numerum apud illos peperit. Cumque duodecimus Æon deficiens sursum xi reliquerit, in Λόγου, hoc est Verbi, figura consentaneam litterarum formam adhibitam putant. Etenim undecima ordine litterarum est A, qui tricenarius est numerus, et ad exemplar cœlestis providentiæ posita. Quandoquidem si ab A' ad A' usque, dempto tamen episemo, continua litterarum additione numerum earum colligas, comprehenso simul A nonaginta novem prodeunt. Cæterum A ipsum quod ordine est undecimum, ad quærendum sui simile descendisse, ut duodecimum impleret : idque eo reperto consecutum esse, satis ipsam elementi figuram arguere. Quippe A ad sui similis inquisitionem adveniens, cum illud invenisset, et ad sese rapuisset, duodecimi locum implevit. Unde et M asserunt ex duplici AA esse contextum. Proptereaque nonaginta novem regionem ipsos cognitione fugere, defectum scilicet, ac sinistrae manus figuram : unum vero consecrari, quod ad xcix additum dextram ipsos ad manum transtulerit.

XIII. Cum tu ista, charissime! percurres, non dubito quin hasce vanissimas ineptias magnopere

¹ Iren. ογδόω τόπω. ² Iren. τοῦ Ε'. ³ Iren. τριῶν. ⁴ Iren. τρις. ⁵ Iren. ἐνενηκοντα ἑννέα. ⁶ Iren. ἄνω τούς. ⁷ Iren. κατὰ ἀλλήλως et ἐν τῷ σχήμ. ⁸ Iren. αὐτούς. ⁹ Iren. αὐτούς.

(30) Τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ Η. Insignis, hoc est ἐπίσημος numerus, est vi, sive Γ'. Sic apud Hier. comment. ad psal. Lxxvii, quem locum Fronto Duxæus ad Iren. attulit. Scriptum est, inquit, in Matthæo, et Joanne, quod Dominus noster hora sexta crucifixus sit. Rursum scriptum est in Marco, quia hora tertia crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error scriptorum fuit. Et in Marco hora sexta fuit. Sed multi episemum Græcum Γ putaverunt esse Γ, sicut et ibi error fuit scriptorum, ut pro Asaph, Isaiam scriberent. Jam si litteras omnes ordine percenseas, ex ad H usque xxx conficiunt, excluso videlicet ζ, quæ est senarii nota : H porro in litterarum serie octavum locum obinet, si ζ adjeceris, dempto eo septimum. Sed

Ὀκὸν ὀκνήσω δέ σοι καὶ ἄλλως ἐξηγουμένων αὐτῶν ἀπαγγεῖλαι, ἵνα πανταχόθεν κατανοήσης τὸν καρπὸν αὐτῶν. Τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ Η (30) σὺν μὲν τῷ ἐπίσημῳ ογδοῶδα εἶναι θέλουσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου ογδῶλου κείμενον τόπου ¹. Εἶτα πάλιν ἄνω τοῦ ἐπίσημου φηρίζοντες τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τῶν στοιχείων, καὶ ἐπισυνθέντες μέχρι τοῦ Η', τὴν τριακοντάδα ἐπιδεικνύουσιν. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἄλφα, καὶ τελευτῶν εἰς τὸ Η, τῷ ἀριθμῷ τῶν στοιχείων, ὑπεξαίρουμένος δὲ τὸ ἐπίσημον, καὶ ἐπισυνθέντες τὴν ἐπαύξησιν τῶν γραμμάτων, εὐρήσει τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμὸν. Μέχρι γὰρ τοῦ Θ ² στοιχείου πεντεκαίδεκα γίνονται. Ἐπειτα προστεθείς αὐτοῖς ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμῶν, Β' καὶ Κ' ἀπετέλεσε. Προσελθὼν τούτοις τὸ Η', ὃ ἐστὶν ὀκτώ, τὴν θαυμασιωτάτην τριακοντάδα ἀνεπλήρωσε. ³ Καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύουσι τὴν ογδοῶδα μητέρα τῶν τριάκοντα αἰώνων. Ἐπεὶ οὖν ἐν τριάκοντα ⁴ δυνάμειν ἦνωται ὁ τῶν Α' ἀριθμῶν, τρεῖς ⁵ αὐτῆς γενόμενος, τὰ ἐνενηκοντα ἐποίησε. Τρεῖς γὰρ τριάκοντα ἐνενηκοντα. Καὶ αὕτη δὲ ἡ τριάς, ἐφ' ἑαυτῆς συντεθείσα, ἐννέα ἐγέννησεν. Οὕτω δὲ ἡ ὀγδοῶς τῆς τῶν ἐννέα ⁶ παρ' αὐτοῖς ἀπεκρίθη ἀριθμὸν. Καὶ ἐπεὶ ὁ δωδεκάτος Αἰὼν ἀποστάς κατέλειψε τοὺς ἄνω ⁷ ἑνδεκα, κατὰλληλον λέγουσι τὸν τύπον τῶν γραμμάτων τῷ σχήματι τοῦ Λόγου κείσθαι. Ἐνδέκατον γὰρ τῶν γραμμάτων κέῖται τὸ Α', ὃ ἐστὶν ἀριθμῶν τῶν Α', καὶ κατ' εἰκόνα κείσθαι, τῆς ἄνω οἰκονομίας. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Ἄλφα χωρὶς τοῦ ἐπίσημου αὐτῶν τῶν γραμμάτων ὁ ἀριθμῶς ἕως τοῦ Α' συντιθέμενος κατὰ τὴν παραύξησιν τῶν γραμμάτων σὺν αὐτῷ τῷ Α' τὸν τῶν ἐνενηκονταεννέα ποιεῖται ἀριθμὸν. Ὅτι δὲ τὸ Α' ἐνδέκατον ὄν τῆ τάξει ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ κατήλθε ζήτησιν, ἵνα ἀναπλήρωσῃ τὸν δωδεκάτον ἀριθμὸν, καὶ εὐρὸν αὐτὸν, ἐπληρώσῃ, φανερὸν εἶναι : ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦ στοιχείου. Τὸ γὰρ Α' ὡσπερ ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ ζήτησιν παραγενόμενον, καὶ εὐρὸν, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀρπάσαν αὐτὸν, τὴν τοῦ δωδεκάτου ἀνεπλήρωσε χώραν, τοῦ Μ' στοιχείου ἐκ δύο Α' συγκειμένου. Διὸ καὶ φεῦγειν αὐτοῦ ⁸ διὰ τῆς γνώσεως τὴν τῶν ἑθ' χώραν, τούτῃσι τὸ ὑστέρημα (31) τύπον ἀριστερῶς χειρὸς μεταδιώκειν δὲ τὸ ἐν, ὃ προστεθὲν τοῖς ἐνενηκονταεννέα, εἰς τὴν δεξιάν αὐτοῦ ⁹ χεῖρα μετέστησε.

II'. Σὺ μὲν ταῦτα διερχόμενος, ἀγαπητὲ, εὖ οἶδα, D ὅτι γελάσεις πολλὰ τὴν τοιαύτην αὐτῶν οἰησάσασον

ut ad episemum redeam; proprie ἐπίσημον insigne est, sive nota senarii numeri, hoc est figura ipsa ζ: de quo vide quæ Scaliger observat in Ense¹. p. 105. At Irenæus ἐπίσημον numerum appellat ipsum, quod episemon Velus interpres reddidit. Nos insigne nominare possumus: nam insigne notam ac figuram significat: unde insignis numerus, qui insigni, hoc est episemo, sive nota exprimi solet.

(31) Τούτῃσι τὸ ὑστέρημα. Hæc ex Beda De loquela per gestum intelliges. Ubi veteres docet ad xcix usque sinistrae manus digitis numerasse; centum vero reliquosque deinceps centenarios dextra computasse.

μαρίαν. Ἄξιοι δὲ πένθους οἱ τηλικαύτην θεοσέθειαν, καὶ τὴ μέγεθος τῆς ἀρρήτου δυνάμεως, καὶ τὰς τσο-
 αύτας οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Ἄλφα, καὶ τοῦ
 Βῆτα, καὶ δι' ἀριθμῶν οὕτω ψυχρῶς καὶ βεβιασμέ-
 νως διασύροντες. Ὅσοι δὲ ἀπίστανται τῆς Ἐκκλη-
 σίας, καὶ τούτοις τοῖς γραῦδες μύθοις πείθονται,
 ἀληθῶς αὐτοκατάκριτοι· οὐδ' ὁ Παῦλος ἐγκελεύεται
 ἡμῖν μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτεῖσθαι.
 Ἰωάννης δὲ ὁ τοῦ Κυρίου μαθητῆς ἐπέτεινε τὴν κα-
 τὰσίτην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ὧμῶν λέγε-
 σθαι βουληθεῖς. Ὁ γὰρ λέγων αὐτοῖς, φησὶ, χαίρειν
 κοιωνῶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς. Καὶ
 εἰκότως. Οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβεῖσι, λέγει
 Κύριος. Ἀσεβεῖς δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέθειαν οὗτοι, οἱ
 τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον Θεὸν παντοκρά-
 τορα, ὑπὲρ ὃν ἄλλος Θεὸς οὐκ ἔστιν, ἐξ ὑστερήματος,
 καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου ὑστερήματος γεγονότος, προβε-
 βληθῆσαι λέγοντες· ὥστε κατ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸν προ-
 βολὴν τρίτου ὑστερήματος. Ἦν γνώμην ὄντως κατα-
 φυσῆσαντας, καὶ καταθεματίσαντας, δέον πῶρῳ που
 μακρὰν φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἢ πλέον δισχυρί-
 ζονται, καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς παρευρέμασιν αὐτῶν,
 ταύτη μᾶλλον εἰδέναι πλέον αὐτοὺς ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ
 τῆς ὀγδοᾶδος τῶν πονηρῶν πνευμάτων· καθάπερ οἱ
 εἰς φρενίτιδα διάθεσιν ἐμπεσόντες, ἢ πλέον γελῶσι,
 καὶ ἰσχύειν δοκοῦσιν, καὶ ὡς ὑγιαίνοντες πάντα πράτ-
 τουσι, ἔνια δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν, ταύτη μᾶλλον
 κακῶς ἔχουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οὗτοι, ἢ μᾶλλον ὑπερ-
 φρονεῖν δοκοῦσι, καὶ ἐκνευρίζουσιν ἑαυτοὺς, ὑπέρ-
 τονα τοξεύοντες, ταύτη μᾶλλον οὐ σωφρονοῦσιν.
 Ἐξελθὼν γὰρ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τῆς ἀγνοίας,
 ἔπειτα σχολάζοντας αὐτοὺς οὐ Θεῷ, ἀλλὰ κοσμικαῖς
 ζητήσεσιν εὐρὸν, προσπαλαθὸν ἕτερα πνεύματα
 ἔπειτ' ἀπονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ χανούσαν αὐτῶν τὴν
 γνώμην, ὡς δυναμένων τὰ ὑπὲρ τὸν Θεὸν ἐννοεῖν, καὶ
 ἐπιτήθειον εἰς ὑπερέκχρουν¹ κατασκευάσαν, τὴν
 ὀγδοᾶδα τῆς ἀνοίας² τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἰς
 αὐτοὺς ἐνεθήκωσε.

ΙΑ'. Βούλομαι δὲ σοὶ καὶ ὡς πύτην τὴν κτίσιν
 κατ' εἰκόνα τῶν ἀοράτων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ὡς
 ἀγνοοῦντος αὐτοῦ, κατασκευάσθαι διὰ τῆς Μητρὸς
 λέγουσι, διηγήσασθαι. Πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα
 στοιχεῖά φασι, πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα, εἰκόνα προ-
 βεβληθῆσαι τῆς ἄνω πρώτης Τετράδος. Τὰς τε ἐνερ-
 γείας αὐτῶν συναριθμουμένας, οἷον θερμὸν τε καὶ
 ψυχρὸν, ξηρὸν τε καὶ ὑγρὸν, ἀκριβῶς ἐξεικονίζειν
 τὴν Ὀγδοᾶδα. Ἐξῆς δέκα δυνάμεις οὕτω καταρι-
 θμούσιν, ἔπειτ' αὖτε σωματικὰ³ κυκλοειδῆ, ἃ καὶ οὐ-
 ρανοὺς καλοῦσιν· ἔπειτα τὸν περιεκτικὸν αὐτῶν κύ-
 κλον, ὃν καὶ ὀγδοὸν οὐρανὸν ὀνομάζουσι· πρὸς δὲ τού-
 τοις ἡλίον τε καὶ σελήνην. Ταῦτα, δέκα ὄντα τὸν
 ἀριθμὸν, εἰκόνας λέγουσιν εἶναι τῆς ἀοράτου Δεκά-
 δος τῆς ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προελθούσης· τὴν δὲ
 δωδεκάδα μνηνεῖσθαι διὰ τοῦ ζωδιακοῦ τοῦ καλουμέ-

A derideas. Sed deplorandi nihilominus sunt, qui
 tam sacrosanctam religionem, vereque inexplicabi-
 lis potentiae magnitudinem, tantam denique divini
 Numinis providentiam per illud suum alpha, beta,
 caeterosque numeros tam frigide violenterque tra-
 ducant. Ac quicumque se **248** ab Ecclesia segrogant,
 ut ad aniles hasce fabulas adhærescant, sane
 suometipsi iudicio damnati sunt: quos secundum
 unam alteramque correptionem devitare Paulus
 hortatus est. Joannes vero Christi discipulus ma-
 jore illos poena condemnavit, cum ne salutari
 quidem a nobis patiatur. *Qui enim, inquit, ave illis
 dixerit, communicat operibus illorum malignis*.
 Merito sane. *Neque enim pax est impiis, dicit Do-
 minus*. At istorum impietas impietatem omnem
 superat: qui cœli terræque fabricatorem, ac solum
 omnipotentem Deum, supra quem nullus alius est
 Deus, ex defectu, qui et ipse ex alio sit ortus de-
 fectu, derivatum existimant, ut ex illorum opi-
 nione tertio quodam ex defectu prodierit. Qua qui-
 dem explosa damnataque sententia, procul ab illis
 fugiendum est: ac quanto sunt in errore pertina-
 ciores, inventisque pessimis impensius delectantur,
 tanto eos magis putandum est ab scelestissimorum
 dæmonum Ogdoadæ concitari. Uti phreneticis acci-
 dit, qui quo amplius rident, ac vegeto esse corpore
 videntur, omniaque ceu valentes ac sani, ac non-
 nulla etiam aliquanto, quam si sani essent, robu-
 stius gerunt, eo sese deterius habent. Similiter isti
 quo vehementius sapere videntur, seque ipsos ener-
 vant, dum intento velut acrius arcu sagittas emit-
 tunt, eo majore vesania tenentur. Impurus emitte
 ignorantiae spiritus egrediens, eosque non Deo, sed
 profanis quaestionibus implicatos reperiens, ad-
 hibitis septem aliis seipso nequioribus⁴, insatisque
 vana persuasione illorum animis, quasi vel supra
 Deum ipsum attollere se cognitione possint; ubi
 idoneos opportunosque fraudibus suis reddiderit,
 quamdam stoliditatis improborum spirituum Ogdoadæ
 in illos immittit.

XIV. Age vero illud insuper exponamus, quem-
 admodum creatas res omnes ad eorum, quæ videri
 nequeunt, similitudinem a conditore sic productas
 asserant, ut eo quid ageret nesciente, beneficio
 Matris exstiterint. Principio elementa illa quatuor,
 D ignem, aquam, terram, aerem, ad summæ primæ-
 que Tetradis effigiem esse constituta narrant. Quo-
 rum ad agendum efficacitates, puta calorem, fri-
 gus, siccitatem, et humorem, exactam Ogdoadis
 imaginem referre. Tum decem hoc modo virtutes
 enumerant. Primum septem corporeos orbes, **249**
 quos cœlos appellant. Deinde majorem illum reli-
 quos ambientem, quod octavum cœlum nominant.
 Præterea solem et lunam. Quæ omnia denario com-
 prehensa numero Decadis illius, quæ a Verbo Vita-
 que nec aspectabilis profluxit, figuram esse dicti-

¹ For. ὑπερέκχρουν. ² Iren. ἀγνοίας. ³ Iren. σώματα. ⁴ Tit. III, 10. ⁵ II Joan. 11. ⁶ Isa. LVII, 21.

⁷ Matth. XII, 45.

tant. Nam Dodecadem orbe illo signifero demonstrari: quod duodecim in eo signa manifestissime illam Hominis Ecclesieque filiam Dodecadem expriment. Quoniam autem ad vehementissimum illum universitatis impetum moderandum ex adverso Saturnus adjunctus est, qui immensæ molis proximus rapiditatem illam inhibet, ac sua tarditate compensat, sic ut annorum triginta spatio a puncto ad punctum rediens circuitus suos absolvat, id quidem Horo mirifice congruere, qui ipsorum matrem triginta vocabulis insignitam complectitur.

Ad hæc lunam, quæ triginta diebus orbem suum conficit, hoc ipso numero Æones adumbrare totidem. Solem vero duodenis circumvolutum mensibus, conversionesque suas eo intervallo terminantem, horum numero mensium Dodecadem referre. Dies porro duodecim horarum spatio definitos simulacrum quoddam lucidæ illius esse Dodecadis. Velut hora, quæ duodecima diei pars est, tricenis est instructa partibus, quæ Tricenarii similitudinem gerunt. Quin etiam signiferi illius orbis ambitum partibus constare cccclx. Nam unumquodque signum xxx complectitur. Ita in hoc etiam circulo servatam esse dicunt ejus necessitudinis imitationem, quæ duodenarium inter ac tricenarium intercedit. Deinde terra duodecim in climata regionesque divisa, et in singulis demissam e cælo Virtutem aut perpendiculum excipiens, eique Virtuti, unde derivata illa est, simillimos fetus pariens, Dodecadem, ut aiunt, ipsam, ejusque liberos, manifeste repræsentat. Præter hæc Conditores narrant, cum supremæ Ogdoadis infinitatem, æternitatem, ac temporis locique circumscriptione carentem conditionem imitari cuperet, neque quod in illa stabile est ac sempiternum posset exprimere, eo quod fructus esset penuriæ ac defectus aliquis, in tempestates ac tempora, et multiplices annorum numeros æternitatem illam distribuisse, existimasseque posse se temporum coæcervata multitudine illius infinitatem **250** adipisci. Ex quo factum illud arbitrantur, ut cum ei se Veritas subtraxisset, repente sit falsitas consecuta. Ideoque completis temporibus illius opus esse solvendum.

XV. Cum hæc igitur sit illorum de creatione sententia, quotidie tamen singuli prout quisque potest, novi aliquid excogitant, ut nemo sit inter eos denique perfectus, qui non insigne aliquod mendacium velut fructum proferat. Nunc quæ ex prophetarum oraculis ad suos sensus accommodare

¹ Iren. c. 15. ² For. ὑπερῶν χρόνος. ³ Iren. ἐκπεριερχομένην. ⁴ Iren. δυνάμει. ⁵ Iren. καινότερον τι.

(32) Καὶ ἐπεὶ ἀρτεπεξεύχθη. Quo sincerior hic locus existat, scribo πρὸς τὴν τῶν ὄλων.

(33) Τὰς δὲ ἡμέρας δέκα δύο ὥρων. Hora apud Epiphanium duas æquinoctiales continet, ut et alio loco evidentius indicat. Jam quod horæ xxx μοίρας tribuit; sic intelligi potest. Sol diebus singulis hoc est xii horis, vel xxiv, circulum describit, qui in

Α νου κύκλου. Τὰ γὰρ δώδεκα ζώδια φανερωτάτα τῆν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας θυγατέρα δωδεκάδα σκιαγραφεῖν λέγουσι. Καὶ ἐπεὶ ἀρτεπεξεύχθη (32), φασὶ, τὴν τῶν ὄλων φορὰν ὠκυτάτην ὑπάρχουσαν, ὑπερὸν χρόνον ὁ πρὸς² αὐτῷ τῷ κύτει βαρύνων, καὶ ἀντικαλαντεύων τὴν ἐκείνων ὠκύτητα τῆ ἑαυτοῦ βραδυτήτι, ὥστε αὐτὸν ἐν τριάκοντα ἔτεσι τὴν περίοδον ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημείον ποιεῖσθαι, εἰκόνα λέγουσι αὐτὸν τοῦ Ὁρου τοῦ τὴν τριακοντῶνον Μτ-τέρα αὐτῶν περιέχοντος.

Τὴν σελήνην τε πάλιν ἑαυτῆς οὐρανὸν ἐμπεριεχομένην³ τριάκοντα ἡμέραις διὰ τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἐκτυποῦν. Καὶ τὸν ἥλιον δὲ ἐν δεκαδύο μῆσι περιεχόμενον, καὶ τερματίζοντα τὴν κυκλικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὴν δωδεκάτην φανερὰν ποιεῖν. Τὰς δὲ ἡμέρας δεκαδύο ὥρων (33) τὸ μέτρον ἐχούσας τύπον τῆς φαινητῆς Δωδεκάδος εἶναι. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὴν ὥραν φασὶ τὸ δωδέκατον τῆς ἡμέρας ἐκ τριάκοντα μοιρῶν κεκοσμηθῆσθαι διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Τριακοντάδος. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου τὴν περίμετρον εἶναι μοιρῶν τριακοσίων ἐξήκοντα. Ἐκαστον γὰρ ζώδιον μοίρας ἔχει τριάκοντα. Οὕτω δὲ καὶ διὰ τοῦ κύκλου τὴν εἰκόνα τῆς συναφείας τῶν δώδεκα πρὸς τὰ τριάκοντα τετηρηθῆσθαι λέγουσιν. Ἐτι μὴν καὶ τὴν εἰς δώδεκα κλίματα (34) διηρηθῆσθαι φάσκοντες, καὶ καθ' ἕκαστον κλίμα δύναμιν ἐκ τῶν οὐρανῶν κατὰ κάθετον ὑποδεχομένην, εἰκότα τίχτουςαν τέκνα τῆ καταπεμπόσῃ τὴν ὑπόρροϊαν δύναμιν⁴, τύπον εἶναι τῆς Δωδεκάδος καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς σαφέστατον διαθεβαίουνται. Πρὸς δὲ τούτοις θελήσαντά φασὶ τὸν δημιουργὸν τῆς ἅνυ Ὀγδοάδος τὸ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀχρονον μιμήσασθαι, καὶ μὴ δυνηθέντα τὸ μόνιμον αὐτῆς καὶ αἰδίων ἐκτυπῶσαι, διὰ τὸ καρπὸν εἶναι ὑστερήματος, εἰς χρόνους καὶ καιροὺς, ἀριθμοὺς τε πολυτετεῖς τὸ αἰώνιον αὐτῆς κατατεθεῖσθαι, οἰόμενον ἐν τῷ πλήθει τῶν χρόνων μιμήσασθαι αὐτῆς τὸ ἀπέραντον. Ἐνταῦθά τε λέγουσιν ἐκφυγούσης αὐτὸν τῆς Ἀληθείας ἐπιχολουθηκένας τὸ ψεύδος. Καὶ διὰ τοῦτο κατάλυσιν πληρωθέντων τῶν χρόνων λαβεῖν αὐτοῦ τὸ ἔργον.

IE'. Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες, D καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιγενεῖ ἕκαστος αὐτῶν καθὼς δύναται καινότερον⁵. Τέλειος γὰρ οὐδεὶς ὁ μὴ μεγάλα ψεύσματα παρ' αὐτοῖς καρποφορήσας. Ἐκ δὲ τῶν προφητικῶν ὅσα μεταμορφάζουσιν, ἀναγκαῖον, μηνύσαντα, τὴν ἔλεγχον αὐτοῖς ἐπάγειν. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς,

xii partes tricenarias divisus, gradibus constat cccclx. Quamobrem singulis horis æquinoctialibus xv gradus; duabus horis, sive xii diei parte xii gradus conficit.

(34) Εἰς δώδεκα κλίματα. Nam totidem ventorum regiones. Vide Gell. lib. ii, cap. 22.

φασίν, ἀρχόμενος τῆς κατὰ τὴν κτίσιν πραγματείας ἅμα ἐὺθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν Μητέρα τῶν ὄλων ἐπέδειξεν, εἰπόν· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τέσσαρα οὖν ταῦτα ὀνομάσας, Θεὸν, καὶ ἀρχὴν, οὐρανὸν, καὶ γῆν, τὴν Τετρακτὸν αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διετύπωσε. Καὶ τὸν ἀόρατον ἰδεῖν καὶ τὸν ἀπόκρυφον αὐτῆς μνηνύοντα εἰπεῖν· Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Τὴν δευτέραν Τετραδάδα, γέννημα πρώτης Τετραδος, οὕτως αὐτὸν εἰρηκέναι θέλουσιν, Ἄβυσσον ὀνομάζοντα καὶ Σκότος ἐν σφίσι· αὐτοὶ καὶ Ὑδωρ, καὶ τὸ ἐπιπεφόμενον τῷ ὕδατι Πνεῦμα· μεθ' ἣν τῆς δεκάδος μνημονεύοντα φῶς λέγειν καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα, στερέωμά τε καὶ ἐσπέραν, καὶ ὃ καλεῖται πρωτὶ, ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν, ἔτι τε βετάνην, καὶ δεκάτω τόπω ξύλων. Οὕτω δὲ διὰ τῶν δέκα ὀνομάτων τοὺς δέκα Αἰῶνας μεμνησκέναι. Τῆς δὲ δυοδεκάδος οὕτως ἐξεκονίσθαι παρ' αὐτῷ τὴν δύναμιν. Ἥλιον γὰρ λέγειν καὶ σελήνην, ἀστέρας τε καὶ καιροὺς, ἐνιαυτούς τε καὶ κῆτη, ἰχθύας καὶ ἔρπετά, πετεινά καὶ τετραπόδα, θηρία τε καὶ (πετεινά που τῶς) δυοδέκατον τὸν ἀνθρώπων. Οὕτως ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τὴν τριάκοντα ἰδεῖν διὰ Μωϋσέως εἰρησθαι διδάσκουσιν. Ἄλλα μὴν καὶ τὸν πλαστὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω δυνάμεως ἔχειν ἐν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς πηγῆς. Ἰδρῦσθαι δὲ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον τόπῳ· ἀπ' ἧς ἀπορρεῖν δυνάμεις τέσσαρας, κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω Τετραδος καλουμένας· τὴν μὲν ὄρασιν, τὴν δὲ ἀκοήν, τὴν δὲ τρίτην ὁσφρησιν, καὶ τὴν τετάρτην γεῦσιν.

Τὴν δὲ Ὀγδοάδα φασὶ μνηνεσθαι διὰ τοῦ ἀνθρώπου οὕτως· ἀκόως μὲν δύο ἔχοντας ἰδεῖν, καὶ τσαούτας ὄρασεις, ἔτι τε ὁσφρήσεις δύο, καὶ διπλὴν γεῦσιν, πικροῦ τε καὶ γλυκέως. Ὅλον δὲ τὸν ἀνθρώπων πᾶσαν τὴν εἰκόνα τῆς Τριακοντάδος οὕτως ἔχειν διδάσκουσιν. Ἐν μὲν ταῖς χερσὶ διὰ τῶν δακτύλων τὴν δεκάδα βαστάζειν· ἐν ὅλῳ δὲ τῷ σώματι εἰς δεκαδύο μέλη διαιρουμένῳ τὴν δωδεκάδα. Διαιροῦσι δὲ αὐτὸ καθάπερ τὸ τῆς ἀληθείας διήρηται παρ' αὐτοῖς (τοῖς) σώματι, περὶ οὗ προειρήκαμεν. Τὴν τε οὖν Ὀγδοάδα, ἀρρήτῳ τε καὶ ἀόρατον οὖσαν, ἐν τοῖς σπλάγγνοις κρυβομένην νοεῖσθαι.

ΙΓ'. Ἥλιον δὲ πάλιν τὸν μέγαν φωστῆρα ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγενῆσθαι διὰ τὸν τῆς Τετραδος ἀριθμὸν φάσκουσι. Τῆς τε σηνῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης αἱ αὐλαὶ, ἐκ βύσσου, καὶ ὀκλίθου, καὶ πορφύρας, καὶ κοκκίνου γεγονῆσαι, τὴν αὐτὴν παρ' αὐτοῖς ἐπέδειξαν εἰκόνα. Τὸν τε τοῦ ἱερέως ποδῆρη, τέσσαρσι στοιχείοις ἰσθῶν πολυτελῶν κεκοσμημένον, τὴν Τετραδά σημαίνει διορίζονται· καὶ εἰ τινα τοιαῦτα κεῖται ἐν ταῖς Γραφαῖς, εἰς τὸν τῶν τεσσάρων δυνάμενα ἄγεσθαι ἀριθμὸν διὰ τὴν Τετρακτὸν αὐτῶν φασὶ γεγενῆσθαι. Τὴν δὲ Ὀγδοάδα πάλιν δεῖκνυσθαι οὕτως· Ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν ἡμερῶν πεπλάσθαι λέγουσι τὸν ἀνθρώπων. Ποτὲ μὲν γὰρ αὐτὸν τῇ ἕκτῃ βούλονται γεγενῆσθαι, ποτὲ δὲ τῇ ὀγδόῃ, εἰ μὴ τὸν μὲν χοῖκον ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν ἐροῦσι πε-

testimonia solent, commemoranda primum, deinde refellenda sunt. Moyses enim, inquit in ipso statim operis aditu, quo de rerum creatione disputat, omnium Matrem commemorat, his verbis: *In principio creavit Deus caelum et terram*. Ubi cum quatuor ista nominarit, Deum, principium, caelum ac terram, suam asserunt comprehensam esse Tetradem. Quod autem occulta eadem illa nec aspectabilis sit, id sequentibus verbis attigisse: *Terra autem erat invisibilis et informis*. Secundam vero Tetradem, qui prioris est fetus, sic Moysen expressisse declarant cum abyssum, et tenebras; aquam, atque incubantem aquis Spiritum nominavit: postea Decadis quoque mentionem ibidem fieri, cum lux, dies et nox, firmamentum, vespera, mane, arida, mare, herba, ac decimo tandem loco lignum proponitur. His enim vocabulis decem totidem Aëones intelligi. Nam Dodecadis vim hoc illum adumbrasse modo sentiunt. Quippe solem et lunam, sidera, tempestates, annos, cete, pisces, reptilia, volucres, quadrupedes, feras: ac postremo loco duodecimum hominem proposuisse; eoque modo tricenarium a Moyse commemoratum existimant. Hominem porro ad supremæ Virtutis exemplar effictum, manantem ab uno fonte vim in sese continere. Eamque in cerebro collocatam esse, a quo facultates quatuor profectæ cœlestem illam Tetradem adumbrant. Sunt autem hæc: Visus, auditus, olfactus et gustus.

Ogdoadem vero sic hominem referre statuunt: quod et aures duas habeat, oculosque totidem, nares item ad olfaciendum duas, ac duplicem gustum, amari videlicet ac dulcis, nam **251** totum ipsum hominem universam Tricenarii similitudinem hunc in modum exprimere. Primum in digitis Decadem circumferre. Tum in corpore toto Dodecadem, quod XII in membra dividitur. Ita enim hoc distribuunt, ut et Veritatis corpus, de quo antea diximus. Ogdoadem denique, quæ nec explicari sermone, nec oculis potest percipi, in visceribus latentem intelligi.

XVI. Præter hæc solem, luminare illud magnum, ad indicandum Tetradis numerum quarto die procreatum putant. Quod ipsum Mosaici tabernaculi aulae repræsentasse, ex bysso, hyacintho, purpura coccoque contexta. Idemque sacerdotis talarem tunicam quatuor lapillorum ordinibus distinctam. Ac si qua sunt ejusdemmodi, quæ in sacris Litteris ad quaternarium numerum accommodari possunt, suam ad Tetradem pertinere confirmant. Ogdoadem rursus hoc fere modo demonstrari. Et enim octavo die formatum hominem asserunt, quem alias sexto potius productum volunt; nisi forte terrestrem hominem sexto, carnalem octavo die fabricatum intelligunt. Hæc enim apud illos distincta sunt. Sed nonnulli diversum illum fa-

¹ Iren. τὸ ἀόρ. et, τὸ ἀπό. ² Iren. ἐν οἷς εἰσι καὶ τό. ³ Iren. ἐπὶ πᾶσι τούτοις. ⁴ Iren. Τριακοντάδα ⁵ Iren. πηγῆς δύναμιν. ⁶ Mox pro ταῦτα, ταύτην. ⁷ For. ἔχοντας. ⁸ Iren. σῶμα περὶ. ⁹ Iren. στοιχοῖς. ¹⁰ Gen. 1, 1. ¹¹ Exod. xxvi, 1. ¹² Exod. xxviii, 4 sqq.

clunt, qui ad imaginem, similitudinemque creatus est Dei, quem androgynum constituunt, ab alio, qui ex humo formatus est. Quin et arca illius octulvii tempore, dispositionem, in qua homines dicto liberati sunt ¹, manifeste salutarem ad Ogdoadem spectare pronuntiant, ut et Davidem ipsum, qui octavo post fratres loco in lucem est editus ². Addunt et circumcisionem octavo die susceptam cœlestis Ogdoadis circumcisionem ostendere ³. Atque, ut uno verbo dicam, quæcunque sacris in libris reperiuntur, quæ ad octonarum numerum trahuntur, ut cuncte possunt, ad conficiendum Ogdoadis mysterium usurpant. Enimvero Decadem per decem illas nationes indicari non dubitant, quarum possessionem Deus Abrahamo promiserat ⁴. Eodemque Saræ consilium applicant, cum post annos decem ancillam illi suam Agarem concessit, liberos ut ex ea susciperet. Quin et Abrahami servus ad Rebecca missus, qui armillas ei decem aureas ad **252** puteum obtulit ⁵, necnon fratres illius, qui decem dies eam retinuerunt. Itemque Jeroboamus, cui decem tribus assignatæ ⁶. Tabernaculi quoque cortinæ decem; columnæque cubitorum decem; ac Jacobi totidem filii coemendi frumenti causa in Ægyptum profecti: decem insuper apostoli, quibus absente Thoma Dominus post resurrectionem apparuit ⁷, hi, inquam, omnes Decadem illam, quæ videri nequit, ex illorum opinione declararunt.

XVII. At vero Dodecadis, in qua defectus illa calamitas ac mysterium contigit, qua ex calamitate omnium quæ videntur originem manasse definiunt, ubique clara ac manifesta vestigia reperiri prædicant. Cujusmodi sunt duodecim Jacobi filii, a quibus duodecim propagatæ sunt tribus; et rationale opere vario contextum ⁸, cui duodecim lapides assuti, ac tintinnabula totidem. Adde lapides duodecim a Moysæ sub monte collocatos, parique numero partim medio in flumine, partim in ulteriore ripa ab Josue positos ⁹: qui que Testamenti arcam sustinuerunt: atque illos insuper, quos in vituli holocausto Elias supposuisse legitur ¹⁰. Quibus et apostolorum numerus accedit. Denique ubicunque duodenarii numeri aspersa mentio est, id tanquam Dodecadis suæ figuram arripiunt. Jam tricenarium, qui ex illorum omnium conjunctione nascitur, ejus arcæ, quam Noemus extruxit, tricenum cubitorum altitudo demonstrat ¹¹. Deinde Samuel qui Saulem supra triginta, quos ad epulum invitavit, jussit accumbere ¹². Tum insuper David, quatenus triginta totos dies in agro delituit ¹³; ut et illi qui ad ipsum se in speluncam

πλάσθαι, τὸν δὲ σαρκικὸν ἐν τῇ ὀγδόῃ. Διέσταται γὰρ ταῦτα παρ' αὐτοῖς. Ἐνιοὶ δὲ ἄλλον θέλουσι τὴν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότα ἀρσενόβηλων ἀνθρώπων, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν πνευματικόν· ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς γῆς πλασθέντα. Καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ δὲ οἰκονομίαν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ἐν ἧ' ὀκτὼ ἀνθρώπωνι διεσώθησαν, φανερώτατά φασὶ τὴν σωτήριον Ὀγδοάδα μὴνύειν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸν Δαβὶδ ὕψους ὄντα τῇ γενέσει τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ σημαίνειν. Ἐπι μὴν καὶ τὴν περιτομὴν ὀκταήμερον γινομένην τὸ περίτμημα τῆς ἀνω Ὀγδοάδος δηλοῦν. Καὶ ἀπλῶς ὅσα εὐρίσκειται ἐν ταῖς Γραφαῖς, ὑπάγεσθαι δυνάμενα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτῶ, τὸ μυστήριον τῆς Ὀγδοάδος ἐκπληροῦν λέγουσιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν δεκάδα σημαίνεσθαι διὰ τῶν δέκα ἐθνῶν ὧν ἐπηγγελάτο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, εἰς κατάσχεσιν δοῦναι λέγουσι. Καὶ τὴν περὶ Σάρραν δὲ οἰκονομίαν, ὡς μετὰ ἔτη δέκα δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐτῆς δούλην Ἄγαρ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τεκνοποιήσῃται, τὸ αὐτὸ δηλοῦν. Καὶ ὁ δούλος δὲ Ἀβραάμ πεμφθεὶς ἐπὶ Ῥεβέκκῃ, καὶ ἐπὶ τῷ φρέατι διδοῦς αὐτῇ ψέλια χρυσῶν δέκα, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς κατέχοντες αὐτὴν ἐπὶ δέκα ἡμέρας· ἔτι δὲ Ῥοβὼμ ὁ τὰ δέκα σκηπτρα λαμβάνων, καὶ τῆς σκητῆς αἱ δέκα αὐλαῖαι, καὶ οἱ στύλοι οἱ δεκαπῆγεις, καὶ οἱ δέκα υἱοὶ Ἰακώβ, ἐπὶ τὴν ὄνῃν τοῦ σίτου τὸ πρῶτον εἰς Ἀἴγυπτον πεμφθέντες, καὶ οἱ δέκα ἀπόστολοι, οἳς φανεροῦνται μετὰ τὴν Ἑγερσίν ὁ Κύριος, τοῦ Θωμᾶ μὴ παρόντος, τὴν ἀράτον διέτιπουν κατ' αὐτοὺς δεκάδα.

IZ'. Τὴν δωδεκάδα δὲ, περὶ ἣν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ ὑστερήματος γεγονέναι, ἐξ οὗ πάθους τὰ βλεπόμενα κατεσκευάσθαι θέλουσιν, ἐπισήμως καὶ φανερώς πανταχῇ κείσθαι λέγουσιν. Ὡς τοὺς δώδεκα υἱοὺς τοῦ Ἰακώβ, ἐξ ὧν καὶ δεκαδύο φυλαὶ, καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθους ἔχον, καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας· καὶ τοὺς ὑπὸ Μωϋσέως τεθέντας ὑπὸ τὸ ὄρος δώδεκα λίθους· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἰησοῦ ἐν τῷ ποταμῷ, καὶ ἄλλους εἰς τὸ πέραν, καὶ τοὺς βαστάζοντας τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης, καὶ τοὺς ὑπὸ Ἠλία θεθειμένους ἐν τῇ ὀλοκαυτώσει τοῦ μόσχου· καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀποστόλων· καὶ πάντα ἀπλῶς ὅσα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν διασώζει, τὴν δωδεκάδα αὐτῶν χαρακτηρίζειν λέγουσι. Τὴν δὲ τούτων πάντων ἑνωσιν ὀνομαζομένην **D** Τριακοντάδα διὰ τῆς τριάκοντα πηχῶν τὸ ὕψος ἐπὶ Νῶε κιβωτοῦ, καὶ διὰ Σαμουὴλ κατακλιναντος τὸν Σαοὺλ ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς (35) πρῶτον, καὶ διὰ Δαβὶδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις (36) ἐκρύβετο ἐν τῷ ἀγγῶ, καὶ διὰ τῶν συνεισελθόντων αὐτῷ εἰς τὸ σπήλαιον (Ἰσραὴλ)· καὶ διὰ τοῦτο, τὸ μῆκος γίνεσθαι τῆς ἀγίας Σκητῆς τριάκοντα πηχῶν. Καὶ εἰ τινα ἄλλα ἰσάριθμα τούτοις εὐρίσκουσι, τὴν Τριακοντάδα

¹ Gen. vi, 14 sqq. ² I Reg. xvi, 11. ³ Gen. xvii, 10. ⁴ Gen. xvi, 3. ⁵ Gen. xxiv, 53, 55. ⁶ III Reg. xi, 31. ⁷ Joan. xx, 26. ⁸ Exod. xviii, 4 sqq. ⁹ Jos. iv, 3. ¹⁰ III Reg. xviii, 31. ¹¹ Gen. vi, 15. ¹² I Reg. ix, 22. ¹³ I Reg. xx, 15.

(35) Ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς. Tricenos ad convivium adhibitos Hebr. ac Vulg. codices habent; Græci Lxx.

(36) Καὶ διὰ Δαβὶδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις.

Ubi scriptum, illud exstet mihi non occurrit. Sed in nugis ac somniis frustra constantiam ac rationem exigas.

αὐτῶν διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδεικνύουσι φιλεριστοῦσιν. aggregarunt. Quam etiam ob causam triginta cubitos tabernaculi longitudo patuit. Ac si qua sunt alia pari comprehensa numero, suum ad tricennarium accommodanda esse atterime contendunt.

II. Ἀναγκαῖον ἡγήσασθαι προσθεῖναι τοῖς Α καὶ ὄσα περὶ τοῦ Προπάτορος αὐτῶν, ὃς ἄγνωστος ἦν τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἐκλέγοντες ἐκ τῶν Γραφῶν πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ἵν' ἐπιδείξωσι τὸν Κύριον ἡμῶν ἄλλον καταγγέλλοντα Πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός· ὃν, καθὼς προσέφαμεν, ἀσεβοῦντες, ὑστερήματος καρπὸν εἶναι λέγουσι. Τὸν γοῦν προφήτην Ἡσαΐαν εἰπόντα, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς με οὐκ ἔγνω, τὴν τοῦ ἀοράτου Βυθοῦ ἀγνωσίαν εἰρηχέναι μεθαρμόζουσι. Καὶ διὰ Ὡσὲ τὸ εἰρημένον, Οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια οὐδὲ ἐπιγνωσις Θεοῦ, εἰς τὸ αὐτὸ συντείνειν βιάζονται. Καὶ, Οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, ἐπὶ τῆς τοῦ Βυθοῦ ἀγνωσίας τάττουσι. Καὶ τὸ διὰ Μωϋσέως δὲ εἰρημένον, Οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται, εἰς ἐκεῖνον ἔχειν πείθουσι τὴν ἀναφορὰν. Τὸν μὲν γὰρ Ποιητὴν ἐπιψευδόμενοι ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐωρᾶσθαι λέγουσι· τὸ δὲ, Οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται, περὶ τοῦ ἀοράτου μεγέθους καὶ ἀγνώστου τοῖς πᾶσιν εἰρηχθαι θέλουσι. Καὶ ὅτι μὲν περὶ τοῦ ἀοράτου Πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὄλων εἴρηται, Οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, πᾶσιν ἡμῖν φανερόν ἐστιν· ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐπὶ ἡ τούτων παρεπινοουμένου Βυθοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀόρατος Θεός, δειχθήσεται τοῦ λόγου τροϊόντος. Καὶ τὸν Δανιὴλ ἔδιδε αὐτὸ τοῦτο σημαίνειν ἐν τῷ ἐπερωτῆν τὸν ἄγγελον τὰς ἐπιλύσεις τῶν παραβολῶν, ὡς μὴ εἶδδα. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγγελον ἀποκρυπτόμενον ἀπ' αὐτοῦ τὸ μέγα μυστήριον τοῦ Βυθοῦ εἶπεν αὐτῷ· Ἀπόστρεψε, Δανιὴλ· οὗτοι γὰρ οἱ λόγοι ἐμπεφραγμένοι εἰσὶν, ἕως οἱ συνιέντες συνιώσι, καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι (37)· καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς λευκοὺς, καὶ εὖ συνιέντας αἰχνοῦσι.

Πρὸς δὲ τοὺτους ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, ὃς αὐτοὶ ἐπλασαν, παρεσφέρουσι εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. Προσπαραλαβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο κάκεινο τὸ βραδιούργημα, ὡς τοῦ Κυρίου τὰ διὰ τοῦ διδασκάλου ἢ αὐτῷ φήσαντος, καθὼς ἔθος ἐστίν, εἰπὲ ἄλφα, ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα. Πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύσαντος εἶπεν, ἀποκρίνασθαι τὸν Κύριον· Σύ μοι πρότερον εἶπὲ τί ἐστὶ τὸ ἄλφα, καὶ τότε σοι ἐρῶ τί ἐστὶ τὸ βῆτα. Καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου τὸ ἄγνωστον ἐπισταμένου, ὃ ἐφανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα. Ἐνια δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸν χαρακτῆρα μεθαρμόζουσιν· ὡς τὴν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ δωδεκαετοῦς ὄντος ἀπόκρισιν· Οὐκ οἶ-

XVIII. Quibus omnibus adjungenda Scripturæ testimonia putavi, quibus sua illa de supremo Parente somnia stabilire conantur, qui antequam Christus adveniret, omnibus erat ignotus. Hoc enim demonstrare student : Patrem alium, quam universi conditorem, a Christo Domino fuisse prædicatum ; quem etiam, ut ante diximus, ex defectu tanquam fructum effloruisse contendunt. 253 Quod enim Isaias propheta dixit : *Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit* ^b, id ad illius Bythi, qui discerni oculis nequit, ignorationem accommodat. Tum illud, quod est apud Oseam : *Non est in ipsis veritas, neque cognitio Dei* ^c, eodem referendum existimant. Item : *Non est qui intelligat, aut requirat Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* ^d ; ad eandem Bythi ignorationem transferunt. Illud insuper eo pertinere censent, quod apud Moysen legitur : *Nemo videbit Deum, et vivet* ^e. Etenim Conditorem illi duntaxat a prophetis conspectum fuisse perperam volunt. Istud vero : *Nemo videbit Deum, et vivet*, de majestate illa quæ nec aspici possit, et ignota sit omnibus pronuntiatum affirmant. Verum de summo illo, qui videri non potest, Patre ac Conditore omnium illud ipsum usur pari : *Nemo videbit Deum, facile omnes intelligunt. Idem vero non ad confictum illum ab istis Bythum, sed ad rerum omnium opificem convenire, eumque nec aspectabilem esse Deum, a nobis postea demonstrabitur. Addunt id etiam significasse Daniele, cum ab angelo parabolarum interpretationem velut ignarus postulat. Angelum vero magnum Bythi mysterium celare cupientem ita respondisse : *Vade, Daniel ; quia clausi sunt, signatique sermones, quousque intelligentes intelligant, et albi dealbentur* ^f. Se enim albos illos et intelligentes esse gloriantur.*

Apocrypharum præterea, et adulterinarum scripturarum, quas ipsimet commenti sunt, infinitam multitudinem obtrudunt, quibus imperitis ac germanarum Scripturarum ignaris stuporem objiciant. Quin illud scelerate confictum proferunt in medium : Christum, puer cum esset, litterasque disceret, jubenti, ut assolet, præceptorī, Dic alpha, Alpha, respondisse. Rursum ut beta diceret præcipienti, respondisse Dominum : Tu mihi primum quid sit alpha dicito, tum ego quid sit beta respondebo. Quod illi sic interpretantur, quasi solus quod erat ignotum intellexeret ; idque sub litteræ alpha specie declarare vellet. Nonnulla quoque quæ in Evangelio leguntur, ad eandem formam applicant. Velut quod matri suæ duodecim natus

¹ Adde δέ. ² Iren. οὐ περὶ τοῦ ὑπό. ³ Supplendum ex Iren. παιδὸς ὄντος, καὶ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τοῦ διδασ. ⁴ Isa. 1, 3. ⁵ Ose. iv, 1. ⁶ Psal. xlii, 3. ⁷ Exod. xxxiii, 20. ⁸ Dan. xii, 9.

(37) Καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι. In Græco est Καὶ ἐκλευκανθῶσι.

annos respondit : *Nesciebatis quod in iis quæ Patris mei sunt, oportet me esse* ¹? **254** Quem enim nesciebant, inquit, Patrem illis nuntiabat. Quamobrem ut ignotum hactenus Patrem prædicarent, duodecim ad tribus misisse illum discipulos asserunt. Deinde cum alius, *Præceptor bone!* dixisset, eum qui vere bonus est Deum diserte confessum fuisse. *Quid me, inquit, dicis bonum? Unus est bonus, Pater qui in cælis est* ². Cælorum porro nomine Æonas modo accipiendos esse. Quod autem percontantibus : *In qua potestate hoc facis* ³? respondit nihil, sed aliam ejus quæstionem proposuit; declaratum illud eo silentio putant, summum Patrem nullis posse verbis explicari. Velut etiam ita cum locutus est : *Sæpe ego desideravi unum ex illis sermonibus audire, nec qui diceret habui*, aperte, inquit, unum ostendit esse Deum, quem minime illi cognoscent. Ad hæc cum Hierusalem accedens *flavit super eam, et dixit : Si cognovisses et tu, et quidem in hac die, quæ ad pacem sunt tibi : nunc autem abscondita sunt tibi* ⁴ : vocabul isto, *abscondita sunt*, occultari Bythi naturam abstrusamque demonstravit. Quemadmodum et hisce verbis : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos* ⁵; et : *Discite a me* ⁶, e.c., Veritatis Parentem indicasse confirmant. Quod enim ignorabant, inquit, hoc se illos edocturum recepit. Postremo hanc velut ærcem probationis suæ ac fastigium profertur, quod idem Dominus dixit : *Confiteor tibi, Pater Domine cæli ac terræ, quia abscondisti a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam coram te beneplacitum est mihi. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : et nemo novit Patrem nisi Filius, et Filium nemo novit nisi Pater et cui voluerit Filius revelare* ⁷. Quibus verbis evidenter hoc ab illo declaratum existimant, quem ipsi Veritatis Parentem temere commenti sunt, hunc antequam Christus venisset nemini fuisse cognitum; contra vero istud colligi, Conditorem ac Creatorem perpetuo manifestum omnibus fuisse. Hæc enim omnia de ignoto illo Parente, quem ipsi prædicant, a Christo pronuntiata non dubitant.

XIX. ⁸ Quod autem ad Redemptionem pertinet, eam neque aspici, neque comprehendi animo posse definiunt; utpote, quæ eorum mater sit, quæ per seque contineri ac videri nequeant. Quare cum inconstans atque instabilis sit, non unam illam ac simplex oratio complecti potest; quoniam ab unoquoque illorum pro suo nutu ac voluntate traditur. **255** Quot enim sunt illius dogmatis ac mysteriorum antistites, totidem et redemptiones esse dicunt. Eninvero totam illam speciem atque pompam ejurandi baptismatis iteratæque illius a Deo generationis gratia, et abjiciendæ fidei a Satana conflictam esse,

δαιτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; Ὃν οὐκ ᾔδεισαν, φασί, Πατέρα κατηγγέλλεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τοῦτο ἐκπέμψαι τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς δώδεκα φυλάς, κηρύσσοντας τὸν ἄγνωστον αὐτοῖς Θεόν. Καὶ τῷ εἰπόντι αὐτῷ, *Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν Θεὸν ὡμολογῆναι, εἰπόντα· Τι με λέγεις ἀγαθόν; Ἐξέστιν ἀγαθός, ὁ Πατὴρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Οὐρανοὺς δὲ νῦν τοὺς Αἰῶνας εἰρησθαι λέγουσι. Καὶ διὰ τὸ μὴ ἀποκριθῆναι τοῖς εἰποῦσιν αὐτῷ, Ἐν ποῖα δυνάμει τοῦτο ποιεῖς; ἀλλὰ τῇ ἀντεπερωτῆσει ἀπορῆσαι αὐτοὺς ⁹, τὸ ἄρρητόν τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ εἰπεῖν ¹⁰, δεδειχέναι αὐτὸν ἐξηγοῦνται. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι, *Πολλάκις ἐπεθύμησα* (38) *ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν ἐροῦντα, ἐμφαινόντός φασί δεῖν διὰ τοῦ ἐνδὸς τὸν ἀληθῶς, ἕνα Θεόν, ὃν οὐκ ἐγνώκεισαν*. Ἐτι ἐν τῷ προσχόντα αὐτὸν τῇ Ἱερουσαλὴμ, *δακρῦσαι ἐπ' αὐτὸν, καὶ εἰπεῖν· Εἰ ἔγνωσ καὶ σὺ σήμερον τὰ πρὸς βιφήνην· ἐκρύβη δέ σου* ¹¹, διὰ τοῦ ἐκρύβη βήματος τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Βυθοῦ δεδηλωκέναι. Καὶ πάλιν εἰπόντα· *Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περσρισμένοι, κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς· καὶ, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· τὸν τῆς ἀληθείας Πατέρα κατηγγέλλεναι*. Ὁ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν, φασί, τοῦτο αὐτοῖς ὑπέσχετο, διδάξειν ¹² δὲ τὴν ἀνωτάτω. Καὶ οὐκ οὐκ κορωνίδα τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν φέρουσι ταῦτα· *Ἐξομολογήσομαι, Πάτερ Κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ῥηπτοῖς*. ¹³ *Οὐδὲ ὁ Πατὴρ μου, ὅτι ἐμπροσθέν σου εὐδοκία μοι ἐγένετο. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ ὃ ἄν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ*. Ἐν τούτοις διαβρήδην φασί δεδειχέναι αὐτὸν, ὡς τὸν ὄν' αὐτὸν ¹⁴ παρεξουρημένον Πατέρα Ἀληθείας πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μηδενὸς πώποτε ἐγνωκότος· καὶ κατασκευάζειν θέλουσιν, ὡς τοῦ Ποιητοῦ καὶ Κτίστου δεῖ ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένου. Καὶ ταῦτα τὸν Κύριον εἰρηκέναι περὶ τοῦ ἀγνωστοῦ τοῖς πᾶσι Πατρὸς, ὃν αὐτοὶ καταγγέλλουσι.

10°. Τὴν δὲ τῆς Ἀπολυτρώσεως αὐτοῖς παράδοσιν συμβέβηκεν ἀόρατον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον, ἅτε τῶν ἀκρατῆτων καὶ ἀοράτων μητέρα ὑπάρχουσαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀστατον οὖσαν, οὐκ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐν ¹⁵ λόγῳ ἀπαγγεῖλαι ἔστι διὰ τὸ ἐν ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς αὐτοὶ βούλονται, παραδιδόναι αὐτήν. Ὅσοι γὰρ εἰσι ταύτης τῆς γνώμης μυσταγωγοί, τοσαῦτα καὶ ἀπολυτρώσεις. Καὶ ὅτι μὲν εἰς ἐξάρτησιν τοῦ βαπτίσματος τῆς εἰς Θεὸν ἀναγεννήσεως, καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν, ὑποβέβληται τὸ εἶδος τοῦ ¹⁶ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ. Λέγουσι δὲ αὐτὴν ἀναγκαίαν εἶναι

¹ Luc. II, 42. ² Matth. XIX, 17. ³ Luc. XX, 2. ⁴ Luc. XIX, 42. ⁵ Matth. XI, 28. ⁶ ibid. 29. ⁷ Luc. X, 21, 22. ⁸ Iren. c. 15. ⁹ For. πρὸς αὐ. ¹⁰ Iren. μὴ εἰπεῖν. ¹¹ Iren. ἀπὸ σοῦ. ¹² Iren. ὑπέσχετο διδάξειν. Ἀπόδειξιν. ¹³ Lucas val. habet. ¹⁴ F. αὐτῶν. ¹⁵ F. ἐν. ¹⁶ Leg. τοῦτο.

(38) *Πολλάκις ἐπεθύμησα*. Nusquam hæc sententia in sacris Litteris reperitur.

Spiritum bonum, et Vitam quoniam in corpore regnasti. Quidam 256 ita redemptionem concipiunt. Arcanum et occultum ab omni divinitate dominatuque ac veritate nomen, quod Jesus Nazarenus induit, in vitis luminis Christi, Christi, inquam, viventis per Spiritum sanctum, in redemptionem angelicam, nomen restitutionis: *Messias, uphareg, namempwaman, chaldæan, mosomedaca, acphranæ, psaua, Jesu nazaria.* Quæ hoc modo interpretari possumus: *Non divido Spiritum, Cor, Virtutemque cælo sublimiorem, misericordem: macte sim nomine tuo, Salvator veritatis.* Hæc dum ab antistitibus prolata sunt, tum qui sacris initiatur ita respondet: *Confirmatus sum, ac redemptus: et anima mea ab hoc sæculo omnibusque quæ ab eo sunt, redimitur in nomine Jao, qui ipsius redemit animam in redemptionem in Christo vivente.* Ad hæc præsentem omnes subjiciunt: *Pax omnibus in quibus nomen istud requiescit.* Deinde opobalsamo initiatum perungunt, quod unguenti genus fragrantissimi illius odoris, qui supra omnia est, imaginem esse censent.

παύεται. Ἐπειτα μυρίζουσι τὸν τετελεσμένον τῷ τύπον τῆς ὑπὲρ τὰ ὅλα εὐδίας εἶναι λέγουσιν.

Non desunt inter illos, qui ad aquam perducere supervacaneum arbitrantur; sed oleum aqua temperatum cum solemnibus ejusmodi carminibus, qualia nos paulo ante retulimus, initiatorum capitibus inspergant: idque demum redemptionem nominant; quanquam balsamo ipsi etiam inungunt. Alii contra repudiatis iis omnibus negant ejus virtutis, quæ nec oculis cerni, nec sermone declarari possit, mysterium per aspectabiles corruptibilesque creaturas posse perfici; eorum, inquam, quæ cogitationem omnem fugiunt, corporisque sunt expertia, ad ea quæ sensibus percipiuntur, corporeaque sunt, oportere demitti. Perfectam itaque redemptionem ipsam esse magnitudinis inexplicabilis notitiam. Cum enim defectus omnis et perturbatio ab ignorantia proficiscatur, quidquid ex ea conflatum est, illa ratione destrui, adeo ut cognitio interioris sit hominis redemptio: ac neque corporea sit, corpus enim corruptionis capax est: nec animalis, quod anima ex defectu prodierit, sitque velut Parentis domicilium. Quare et spiritalis redemptio sit oportet. Etenim per Moysen interior homo ac spiritalis redimitur. Proinde universorum se esse dicunt cognitione contentos; eamque germanam redemptionem appellant. Hactenus Irenæus.

257 XXI. Hanc beatissimus ille senex Irenæus erroris istius accuratam inquisitionem instituit, omnemque commentitii dogmatis seriem ordinemque proposuit. Quamobrem, ut initio præfati

¹ V. C. ταῦτα.

(40) *Μεσσία οὐφαρέγ.* Nova iterum vocum prodigia, in quibus confictari neque otium, neque operæ pretium est. Apud Iren. interpretem non eodem atque hic modo leguntur. Ex quo supplenda apud Epiphanium vocula est in Græca verborum interpretatione. Scribe igitur, Οὐ διαίρω τὸ Πνεῦμα

Α ἐπικαλοῦμαι Φῶς ὀνομαζόμενον, καὶ Πνεῦμα ἀγαθόν, καὶ Ζωήν· ὅτι ἐν σώματι ἐβασίλευσας. Ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν οὕτως· τὸ ὄνομα τὸ ἀποκεχυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος, καὶ κυριότητος, καὶ ἀληθείας, ὃ ἐνεδύσατο Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐν ταῖς ζωαῖς τοῦ Φωτὸς τοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ ζῶντος διὰ Πνεύματος ἀγίου εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, ὄνομα τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως. *Μεσσία, οὐφαρέγ (40), ναμεψαιμάρ, χαλδαίαν, μοσομηδαῦ, ἀκφρατὰ, ψαοῦα, Ἰησοῦ ναζαρία.* Καὶ τούτων δὲ ἡ ἐρμηνεία ἐστὶ τοιαύτη· Οὐ διαίρω τὸ Πνεῦμα, τὴν Καρδίαν, καὶ τὴν ὑπερουράνιον Δύναμιν, τὴν οἰκτιρμοσὰ· ὀναίμην τοῦ ὀνόματός σου, Σωτὴρ ἀληθείας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιλέγουσιν οἱ αὐτοὶ τελοῦντες· ὃ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται· Β Ἐστήριγμα, καὶ λελύτρωμαι, καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰαῶ, ὃς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι. Εἴτ' ἐπιλέγουσιν οἱ παρόντες· *Εἰρήνη πᾶσιν, ἐφ' οὓς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπαπαδῶν τῷ ἀπὸ βασιλείου (41).* Τὸ γὰρ μύρον τοῦτο

Ἐνίοι δ' αὐτῶν τὸ μὲν ἀγεῖν ἐπὶ τὸ ὕδωρ περισόν εἶναι φάσκουσι· μίξαντες δὲ ἔλαιον καὶ ὕδωρ ἐπιτοαυτὸ μετ' ἐπιβρῆσεων ὁμοιοτρόπων, αἷς προερίκαμεν, ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τῶν τελειούμενων. Καὶ τοῦτ' εἶναι τὴν ἀπολύτρωσιν θέλουσι. Μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βασιλείῳ. Ἄλλοι δὲ, ταῦτα πάντα παραιτησάμενοι, φάσκουσι μὴ δεῖν τὸ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀράτου δυνάμεως μυστήριον δι' ὀρατῶν καὶ φθαρτῶν ἐπιτελεῖσθαι κτισμάτων, καὶ τῶν ἀνενοήτων καὶ ἀσωμάτων δι' αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν. Εἶναι δὲ τελείαν ἀπολύτρωσιν αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρρήτου μεγέθους. Ἦν' ἀγνοίας γὰρ ὑστερήματος καὶ πάθους γεγονότων διὰ γνώσεως, καταλύεσθαι πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας σύστασιν· ὥστε εἶναι τὴν γνῶσιν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἕνδον ἀνθρώπου· καὶ μήτε σωματικὴν ὑπάρχειν αὐτὴν· φθαρτῶν γὰρ τὸ σῶμα· μήτε ψυχικὴν· ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ ἐξ ὑστερήματος· καὶ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὡσπερ οἰκητήριον. Πνευματικὴν οὖν δεῖ καὶ τὴν λύτρωσιν ὑπάρχειν. Λυτροῦσθαι γὰρ διὰ Μωϋσέως τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὸν πνευματικόν. Καὶ ὀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ τῶν ὅλων ἐπιγνώσει· καὶ ταύτην εἶναι λύτρωσιν ἀληθῆ. Ἔως ὧδε τὰ ὑπὸ Εἰρηναίου.

ΚΑ'. Ταύτην τὴν πᾶσαν ἀκριβῆ ἔρευναν ὁ μακάριος πρεσβύτερος Εἰρηναῖος ἐποίησατο, καθ' εἰρήμην μὲν πάντα ἠ ἐνθέμενος τῆς αὐτῶν πάσης παραποιημένης διδασκαλίας. Διόπερ δὴ, ὡς καὶ ἔδη με

Χριστοῦ.

(41) *Μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βασιλείῳ.* Ex Ecclesiæ catholicæ ritu, quem simii isti retinebant, nam post baptismum inungi solebant neophyti.

προδεδήλωται, ὅτι, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐσπουδασμένοις ἄρκεσθέντες, πάντα πρὸς ἔπος ὡς παρ' αὐτῷ ἐμφέρεται, παρεθήκαμεν. Ἀνατραπήσονται γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εἰς ἀντίθεσιν τῆς αὐτῶν μοχθηρίας εἰρημένων. Ἡμεῖς γὰρ πιστεύομεν, ὡς πάντῃ ἡ ἀλήθεια ὑποφαίνει, καὶ ὁ εὐλογος λογισμὸς ὑποτίθεται, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας κανόνι συμπεφώνηται, τῷ τε νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἀνάκαθεν πατριάρχαις κατὰ ἀκολουθίαν, τῇ τε αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος διδαχῇ, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων σαφῶς ἡμᾶς διδασκόντων ἕνα ὁμολογεῖν Θεὸν Πατέρα, παντοκράτορα τῶν ὅλων, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, μίαν ἁγίαν Τριάδα ἄκτιστον, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων μετὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὕτως τε παρὰ πάντων τῶν προειρημένων ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποστόλων σαφῶς ὡμολογημένων καὶ πεπιστευμένων, οὐκ ἂν δυνηθεῖ κυβευτική τις ἐπίνοια ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἀκτίνα τῆς ἀληθείας ὡς γε ἡμῖν πολλάκις κατὰ πλάτος εἴρηται ἐν τῇ πρὸς ἐκάστην αἴρεσιν ὑποθέσει. Ὡς ἐξάπαντος φωρᾶσθαι καὶ τοῦτον ἀγύρτην καὶ θανατοποιὸν ἰσοτύπως ταῖς προειρημέναις, ἐπιδειξέως χάριν καὶ περιεργίας τὰ μεγάλα ταῦτα καττύσαντά τε καὶ μηχανησάμενον.

ΚΒ' Παρελθόντες δὲ καὶ τὴν τοῦτου μοχθηρίαν, καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ Μαρκωσίων λεγομένων, ἐπὶ τὰς ἐξῆς σπεύσωμεν, ὧ ἐπιπόθητοι, τὰς αὐτῶν ρίζας πάλιν ἀνερευνῶντες, καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν τὴν πικρίαν ἀφανίζοντες, τὴν τε ἀνατροπὴν καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς πάντα ἐπιδεικνύοντες, οὐκ εἰς βλάβην τῶν ἐντυγχανόντων, ἀλλὰ εἰς ἀποτροπὴν, πρὸς τὸ μὴ πλησιάζειν μὴ τῶν προειρημένων αἰρέσεων, ἢ τῶν μετέπειτα· ἀλλὰ ἀναγνόντας τὰ γεγραμμένα παρ' αὐτοῖς, καὶ γνόντας τὰ βδόμενα, καὶ καταγνόντας τῆς ἐκάστης αὐτῶν πλάνης τε καὶ ἑρπετώδους μοχθηρίας, ἀποφεύγειν τε καὶ, ὡς εἶπον, μὴ πλησιάζειν. Διψάδα γὰρ τίνα ἔχιδνάν φασιν οἱ ἱστορήσαντες τοῦ λύμην τοιάνδε ἐμποιεῖν. Ἐν τόποις γὰρ τισιν ὄπου πύελοι ἐν ταῖς πέτραις ἢ λιθάδες εἰσι μικραὶ ἀπὸ πετρῶν χεόμεναι εἰς ὑποδοχὴν τίνα, ἡ αὐτὴ διψάς, ὕδωρ εὐρίσκουσα, καὶ πιούσα, τὸν ἰὸν ἐμβάλλει μετὰ τὸ πιεῖν εἰς τὰς προειρημένας στάσεις τῶν ὑδάτων, ὥστε πᾶν ζῶον πλησιάζειν, καὶ ποτοῦ χορεσθὲν, δοκεῖν μὲν ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ μεταλαθεῖν, εὐθύς δὲ παρὰ τὸ ὑποδοχὸν τῶν ὑδάτων, ἐκ τοῦ ἰοῦ τῆς διψάδος ὑποδεξάμενον, καταπίπτειν καὶ θνήσκειν. Ἄλλὰ καὶ εἰ τίνα πληξείεν ἡ αὐτὴ διψάς, ἀπὸ τοῦ περισσοτέρως ἐν αὐτῇ καυστικῷ ἰοῦ ἐπὶ ὄρεξιν διψῆς καὶ πόματος προτρέπειτο πάθος τῆς ἀληθινοῦς, προσφέρεσθαι τε ἀεὶ καὶ πίνειν ἐρεθίζειν. Νομίζει δὲ τί ὠφελεῖσθαι πρὸς τὴν λύμην ὁ πληγὴς, δόσκις τῆς τοιαύτης θανατηφόρου ἀληθινοῦς λαμβάνει. Ἄλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ πληρωθείσης τῆς γαστρὸς, καὶ μηκέτι ὑποδεχομένης, ὕστερον σὺν τῷ πόματι τὸ πνεῦμα ἀφίησιν. Οὕτω καὶ οὕτως ὑπὸ πόματος τὸν θάνατον τοὺς παρ' αὐτοῦ ἠπατημένοις ἐξεργάζετα. Οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν ἰσχυρῶς ἰσχυρῶς ἰσχυρῶς, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν.

A sumus, iis contenti, quæ ab illo magno studio sunt elaborata, cuncta prout in ejus opere continentur ad verbum exscripsimus. Facile enim ex iis, quæ a sanctissimo viro ad illius refellendam improbitatem prodita sunt, everti profligarique poterunt. Nos enim id quod veritas ipsa præ se omnino fert, quodque et prudens ratio persuadet, et veritatis regulæ consentaneum est, legi, ac prophetis, et patriarchis, qui sibi invicem successerunt, nec non tam Salvatoris ipsius, quam apostolorum doctrinæ credimus : a quibus manifeste didicimus, unum consisteri Deum universorum Patrem omnipotentem, ac Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum sanctum, unam sanctam increatamque Trinitatem, cum cætera post Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ex nihilo producta sint. Quæ quidem omnia cum iis, quos commemoravi, sanctissimis viris, prophetis, evangelistis et apostolis sine ulla ambiguitate credita confessaque fuerint, nullæ ejusmodi erunt artes ac præstigæ, quæ veritatis luci ac splendori possint obsistere; quemadmodum in singulis refutandis hæresibus sæpe ac copiose monstravimus. Adeo ut eadem qua in cæteris ratione detectum sit, nebulonem illum ac pestiferum hominem sola ostentatione sui ac curiositate ductum ad tam inmania portenta fingenda fabricandaque venisse.

XXII. Nunc illius ac Marcosiorum impietate præterita, ad alias transeamus; earumque et evelamus radices, et amarissimos fructus tollamus e medio, ac quemadmodum refelli possint, quæque ad ipsos pertinent universa referamus; non ut legentibus fraudi ista sint, sed ut ab illis abhorreant; neque ad unam aliquam earum, quas exposuimus, aut insequentium accedant; sed ubi quæ ab illis scripta sunt legerit, sæpiusque deantata cognoverint, illorum erroribus, ac venantata improbitate damnata fugiant procul, **258** ac propius se conferre vereantur. Dipsadem quamdam e viperarum genere esse memoriæ proditum est, quæ istiusmodi virus immittat. Cum enim excavatis in rupibus, quæ stillantem e saxis liquorem excipiunt, aquam uacta biberit, eam postea veneno suo sic inficit, ut si quod animal deinceps ex capotaverit, cum juvari ac sitium relevare visum fuerit, ad venenatum ipsam aquæ receptaculum subito moriatur ac concidat. Quod si quem illa morderit, ignea veneni vis vehementius grassans ingentem sitim affert, et ad assidue potandum intolerabili cum dolore compellit. Cui quidem letifero dolori dum ita se remedii afferre aliquid existimat, in eodem loco ventre distento, nec humoris quidquam amplius capiente, cum potu mox animam profundit. Sic ille cum inexhausta potus aviditate suis exitium consciscit. Sed nos ab eo veneno divina ope liberati, reliquas ad hæreses transeamus.

CONTRA COLORBASIOS,

A

ΚΑΤΑ ΚΟΛΟΡΒΑΣΙΩΝ,

Quæ est hæresis XV, sive XXXV.

Πεντεκαδικατή, ἡ καὶ τριακοστὴ πέμπτη.

I. Sequitur Colorbasus, qui ab iisdem Marci præstigiis suas ineptias corrogavit. Quin et ex Ptolemæi radicibus sentium ac spinarum instar erumpens novas quasdam opiniones commentus est, quibus velut aculeis homines infestaret, dum majores nugas ac somnia velut e cœlo delapsus effutiit. Fuit ei primum cum Marco societas dogmatumque consensio, ut eorum secta, tanquam biceps auguis, bipartita videretur. Postea velut caput a serpentis corpore divulgum, ac spirans adhuc, plurimis exitio fuit; cum majus quiddam non modo æqualibus suis, sed et majoribus, ac doctius afferre crederetur. Ogdoadem enim censet non gradatim unius Æonis ab altero procreatione propagatam fuisse; sed sex reliquos Æonas pariter, eodemque momento a supremo Parente, et ejus **259** Ennoëa, hoc est cogitatione, manasse, quod iste sic tanquam obstetricis partes egisset, affirmat. Quare non ut alii e Verbo Vitaque, Hominem et Ecclesiam; aut ex Homine, ut quibusdam placet, et Ecclesia Verbum ac Vitam prodiisse cum suis ille statuit. Sed id alia ratione defniunt: nimirum, quod supremus ille parens producere cogitavit, hoc vocabulo Patris appellatum. Idem porro Veritas cum esset, Veritatis insignitum nomine. Quamobrem cum ostentare se vellet, idipsum Hominem nominatum. Quos autem cum produceret prius animo reputarat, his Ecclesiæ nomen attributum. Homo vero Verbum produxit; atque hic primogenitus est Filius. Sed Verbum Vita consequitur. Atque ita Ogdoas prima conficitur.

Porro magna est inter illos de Salvatore dissensio. Quidam enim ex omnibus conflatum existimant: atque ideo Eudocetum, hoc est beneplacentem vocatum, quod eum Pleroma omne communi sit affectu ac benevolentia persecutum. Alii solis ex Æonibus decem, qui a Verbo Vitaque derivati sunt, profectum illum asserunt, et eorum, a quibus ortum accepit, retinuisse nomina. Sunt qui duodecim ex Æonibus, quos Homo ac Vita genuerint, profluxisse sentiant: ob idque filium Hominis vocari, quasi Hominis nepotem. Nonnullis placet eundem a Christo et Spiritu sancto ad sustentandum Pleroma genitum: ideoque Christum appellatum, ut ejus, a quo ortum acceperat, nomen obtineret. Alii ex illorum numero, ut ita dicam, rhapsodi summum universorum Parentem, ac primum Principium, primumque cogitatione majus Hominem vocari defniunt; idque magnum illud et arcanum esse mysterium, quod illa cæteris omnibus antecellens omniaque continens virtus Hominis appellatione censeatur; et idcirco Salvatorem semetipsum Hominis nominare filium.

M. Ejusmodi est inepta illa ac commentita Colorbasi doctrina, quam magno verborum strepitu

A'. Κολόρβασος τούτοις ἔπεται, ἀπὸ τῆς τοῦ προειρημένου Μάρκου γοητείας τὸν ἔρανον ποιησάμενος. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πτολεμαίου βίβλης σχολότων δίκην ἀναφύσας, ἕτερα πάλιν παρὰ τούτοις ἐνοχλεῖν τῷ κόσμῳ κέντρων δίκην ἐπενόησε, δῆθεν μερίζονα φαντασίαν, ὡς ἀνωθεν ἦκων, μηχανώμενος· καὶ τὰ μὲν πρῶτα σὺν τῷ Μάρκῳ ὑπάρχων ὁμοιογνώμονι αὐτῷ, δίκην δικεφάλου ὑπαρχούσης τῆς αὐτῶν αἰρέσεως· ὕστερον δὲ ὡς κεφαλὴ ἀπὸ σώματος ἐρπετοῦ τηθηθεῖσα, καὶ ἐτι ἐμπνέουσα, πολλοὺς ἀφανίσας ἠδίκησεν, ὡς δῆθεν μερίζον τι καὶ ἐμπειρότερον παρὰ τῶν ἰσὺν αὐτῷ καὶ τοὺς πρῶτους δεικνύς. Λέγει γὰρ τὴν πρῶτην Ὀγδοάδα οὐ καθ' ὑπόβασιν ἄλλων ὑπὸ ἄλλου Αἰῶνα προβεβλήσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ εἰς ἅπαξ τὴν τῶν ἐξ Αἰῶνων ἰσοβολὴν ὑπὸ τοῦ Προπάτορος καὶ τῆς Ἐννοίας αὐτοῦ τετέχθαι, ὡς αὐτὸς μαιωσάμενος, διαβεβαιούσται. Καὶ οὐκέτι ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς Ἀνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν, καὶ ἐξ Ἀνθρώπου, ὡς οἱ ἄλλοι, καὶ Ἐκκλησίας, Λόγον καὶ Ζωὴν φασὶ τετέχθαι αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο λέγουσιν· ὅτι ὅπερ ἐνενοήθη προβαλεῖν ὁ Προπάτωρ, τοῦτο Πατὴρ ἐκλήθη. Ἐπεὶ δὲ προεβέβαλετο Ἀλήθεια ἦν, τοῦτο Ἀλήθεια ὠνομάσθη. Ὅτε οὖν ἠθέλησεν ἐπιδειξάμενος αὐτὸν, τοῦτο Ἀνθρωπος ἠλέχθη. Οὓς δὲ προελογίσαστο ὅτε προέβαλε, τοῦτο Ἐκκλησία ὠνομάσθη· καὶ ὁ Ἀνθρωπος τὸν Λόγον· οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος Υἱός. Ἐπακολουθεῖ δὲ τῷ Λόγῳ καὶ ἡ Ζωή. Καὶ οὕτως πρώτη Ὀγδοὰς συνετελέσθη.

Πολλὴ δὲ μάχη παρ' αὐτοῖς καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκ πάντων γεγονέναι λέγουσι, διὰ καὶ Εὐδοκητὸν καλεῖσθαι, ὅτι πᾶν τὸ Πλήρωμα ἠὲδόκησεν· οἱ δὲ ἐκ μόνων τῶν δέκα Αἰῶνων τῶν ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλήσθαι αὐτὸν λέγουσι, τὰ προγονικὰ ὀνόματα [τὰ] διασώζοντα· οἱ δὲ ἐκ τῶν δεκαδύο Αἰῶνων τῶν ἐκ τῶν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ Ζωῆς γενομένων· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ὁμολογεῖ, ὡσανεὶ ἀπόγονον Ἀνθρώπου. Οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς στήριγμα τοῦ Πληρώματος γεγονέναι λέγουσιν αὐτὸν· καὶ διὰ τοῦτο Χριστὸν λέγεσθαι αὐτὸν τὴν τοῦ Πατρὸς, ἀφ' οὗ προεβλήθη, διασώζοντα προσσηγορίαν. Ἄλλοι δὲ, ὡς εἶπειν, τινὲς ἐξ αὐτῶν βραψφοὶ τὸν Προπάτορα τῶν ὄλων, καὶ προάρχην, καὶ προανενοήτονον Ἀνθρωπον λέγουσι καλεῖσθαι· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον· ὅτι ἡ ὑπὲρ τὰ ὅλα δύναμις καὶ ἐμπερικτικὴ τῶν πάντων Ἀνθρωπος καλεῖται· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγειν τὸν Σωτῆρα.

B'. Αὕτη καὶ ἡ τοῦ Κολορβάσου μάταιος τῷ βίῳ καὶ φαντασιώδης διὰ ψοφημάτων κενοφωνία· ἦν ἓν

¹ F. τούτῳ. ² Cor. ἐξ Αἰῶ. ³ F. Ἀνθρώπων

καταμαθοὶ τις, εἴσεται ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ, ὡς φιλο-
 τῖμία ἐστὶ τῆς ἐκάστου τούτων ὑπονοίας. Κενοδοξῶν
 γὰρ ἕκαστος, καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ συναγεῖν ἄθροι-
 σμα, ὥστε αὐτῷ ἔπεισθαι, ἃ ὑπεισήλοε τῇ ἑαυτοῦ
 ἐννοίᾳ εἰψευδολόγησεν, οὔτε κατὰ προφητεῖαν φθεγ-
 γόμενος (οὐ γὰρ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς),
 οὔτε ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν καὶ Εὐαγγελίων ἀλη-
 θείας κἄν μίαν πρόφασιν ἐσχηκώς. Ἀνατροπὴ δὲ
 τούτων πάντων τῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ὁ αὐ-
 τὸς ἀληθείας κατὰ τῶν πρώτων ῥηθεις λόγος. Τῆς
 γὰρ Οὐαλεντίνου σχολῆς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ οὗτοι
 πάντες ὑπάρχοντες, καὶ τὸν νοῦν ἐκείνου ἄλλος
 ἄλλως ἐξηγησάμενοι, τὴν ἴσῃν αὐτοῖς ὀφλήσουσιν
 αἰσχύνῃν. Μεγάλῃν γὰρ ἡμῖν ἀπάτην κενοφωνίας καὶ
 οὗτος ὁ Κολόρβασος ἔχε φέρων. Ἐξέθετο γὰρ ἡμῖν
 ποιητευσάμενος τῷ ἀκαταλήπτῳ, καὶ ἀοράτῳ, καὶ
 ἀγίῳ Θεῷ τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων ὄνομα Ἄνθρωπος ἵνα
 συζεύξη τῇ ἑαυτοῦ πλάνῃ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον,
 φάσκοντος ἑαυτὸν Υἱὸν Ἀνθρώπου, καὶ μεταγάγη
 τὴν διάνοιαν τῶν αὐτῷ χρησαμένων ἀπὸ τῆς ἀληθι-
 νῆς καὶ ἐναργεστάτης τοῦ Χριστοῦ περὶ αὐτοῦ ὁμο-
 λογίας, εἰς ἀμηχανίαν καὶ κενοφωνίαν τοῦ ζητεῖν,
 ὑπολαμβάνοντας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι ὃ μὴ ἐστι.
 Δῶμεν γὰρ αὐτὸν, διὰ τὸ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Ἄνθρω-
 πον καλεῖσθαι, Υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὀνομάζειν,
 καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἧς ἔλαβεν ἀπὸ παρθε-
 νικῆς μητρως, τουτέστιν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀγίας γεν-
 νηθεὶς διὰ Πνεύματος ἀγίου, κατὰ τὸν τοῦ ἐλεεινοῦ
 Κολορβάσου τούτου λόγον· τί ἂν εἴποι περὶ οὗ ὁ αὐ-
 τὸς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς φησιν, ὡς τοῖς
 Ἰουδαίοις ἔλεγε· *Nūn δὲ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι*
ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λέλάληκα, ἣν
ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου; Καὶ οὐκέτι ἐνταῦθα
εἶπε, τοῦ Ἀνθρώπου Πατρὸς μου· ἀλλὰ περὶ μὲν
Πατρὸς ὁμολογῶν, Θεὸν τὸν τῶν ὄλων ἐσήμανε·
περὶ δὲ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐνηθρώπησεν, ἐν ἀληθείᾳ ἄν-
θρωπον ἑαυτὸν ἐφασκεν, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι φασιν,
ἵνα ἡ ἀλήθεια πανταχόθεν συσταθῇ, καὶ γνωσθῇ,
πόθεν ἐστὶ τὰ τῷ Κυρίῳ ὀνόματα συναφθέντα· Ἰη-
σοῦν ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ἡμᾶς σημείους
καὶ τέρασι, καὶ τὰ ἐξῆς.

Τί τοίνυν πρὸς ταῦτα φαίης ἂν, ὃ πάντων ἀνθρώ-
 πων ἐλεεινότεατε! ἐπειδὴ ἄνωθεν ἤκεις φέρων ἡμῖν
 καινὰς ὀνομασίας, καὶ σεμνύνη, ἐφ' οἷς τὸ τοῦ Ἀν-
 θρώπου ὄνομα αὐτῷ τῶν πάντων Δεσπότη καὶ Πατρὶ
 τῶν ὄλων προσάψαι ἐτόλμησεν¹; Ὡς ἐκ τούτου κα-
 λείσθαι τὸν Κύριον Υἱὸν Ἀνθρώπου, διὰ τὸ τὸν Πα-
 τέρα Ἀνθρωπον καλεῖσθαι. Εὐρὲ ἡμῖν καὶ τινα ἄλλη-
 ν προσηγορίαν τῷ Πατρὶ ἀρμόζουσαν, τὸ, *ἄνδρα ἀπο-*
δεδειγμένον. Ἄλλ' οὐκ ἂν εὔροις ποτέ. Εἰ γὰρ καὶ
 ἀνὴρ ἀνθρωπός ἐστι, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς
 γυναικὸς τὸν ἄνθρωπον ἄνδρα καλοῦμεν, ὅμως οὐκ
 ἂν καὶ ἐν τούτῳ μηχανήσασθαί τι δυνηθείς. Ἄνευ
 γὰρ σχημάτων καὶ μελῶν, κρυφίων τε καὶ ὀρατῶν
 ἀνὴρ οὐ δυνήσεται καλεῖσθαι. Λέγομεν γὰρ καὶ τῇν

Atque pompa in homines inexit. Quam si quis di-
 ligenter animadvertat, facile ex superioribus hæ-
 reticis intelliget, omnem illam opinionum varietatem
 ab ambitione arrogantiaque profectam. Etenim
 unusquisque gloriæ studio succensus, ac sectatores
 sibi, velut peculiarem quemdam gregem, conciliare
 cupiens, quidquid mendaciorum in animum incidit,
 temere quasi vaticinium quoddam et oraculum
260 profudit. Neque enim Spiritus sanctus per
 eos locutus est; neque ex prophetis, aut veritatis
 Evangeliiis vel levissimam ansam et occasionem
 nacti sunt. Ad istorum vero falsam scientiam re-
 fellendam pertinet illa a me contra priores insti-
 tuta verissima disputatio. Nam e Valentini Valen-
 tinoque superiorum hæreticorum schola omnes illi
 profecti, sic ut illius mentem alii aliter interpre-
 tarentur, pari omnes ignominia notandi sunt. Sed
 haud mediocres sane ad cavillandum nugas Color-
 basus iste nobis attulit. Siquidem poetico more
 ludens Parenti omnium ac Deo sanctissimo, quem
 nemo comprehendere aut usurpare oculis potest,
 Hominis nomen affinxit, ut ad errorem suum Sal-
 vatoris sermonem adjungeret, qui se filium Homi-
 nis esse dixit; ac familiarium suorum animos a
 sincera et perspicua Christi de seipso confessione
 ad perplexas et implicatas ineptias conferret: dum
 in cœlestibus illis locis ea quæ nusquam sunt
 sibi esse persuadent. Ut enim demus illud, ex eo
 quod hujus pater Homo sit dictus, Hominis semet
 appellasse filium, non ob eam carnem, quæm ex
 utero Virginis accepit, hoc est beatæ Mariæ, ex
 qua per Spiritum sanctum natus est, ut infelici
 Colorbaso placuit; quid de altero illo dicet ser-
 mone Domini, cum sic Judæos affatus est? *Nunc*
me quæritis interficere, hominem qui veritatem vobis
*locutus sum, quam audivi a Patre meo*². Non enim
 ab Homine Patre meo dixit, sed Patrem suum
 prædicans, universorum Deum indicat. Se vero,
 qui naturam hominis suscepisset, vere hominem
 appellat, ut et apostoli testantur; quo undique
 veritas corroboretur, intelligaturque unde illa
 Domino sunt attributa cognomina: *Jesum*, inquit,
*virum approbatum in vos signis ac prodigiis*³, etc.

Quid ad hæc hiscere audebis, infelicissime mor-
 talium! qui nova quædam inaudita nomina velut
 e cælo nobis allata venditas, teque insolenter
 ostentas? Quorum vocabulorum gratia Hominis
 nomen Domino omnium ac Parenti tribuere non
 dubitas: quasi Dominum idcirco Filium hominis sit
 dictus, quod ejus Pater Homo nuncupetur. Docet
 et alteram appellationem, *Virum probatum*, Patri
 congruere. **261** Atqui nunquam illud ostendes.
 Tametsi enim vir omnis homo sit, hominemque,
 ut a muliere discernatur, appellenus virum, nullam
 inde tamen calumniandi ansam potest arripere.
 Etenim sine certa specie habitusque corporis ac
 partim occultis, partim patentibus membris nun-

¹ F. ἐκείνου. ² F. ἐτόλμησας. ³ Joan. viii, 40.

⁴ Act. ii, 22.

quam virum nominamus. Mulieri porro non viri, sed hominis vocem tribuimus. Quare utroque genere hic et hæc homo proferre solemus. Sed ubi generum est distinguenda proprietas, feminam mulieris, marem viri nomine declaramus. His enim duobus vocabulis, generum habitudine separata, sexus utriusque diversitas exprimitur. At hominis vox nonnisi ὁμωνύμως et ambigue virum ac mulierem complectitur

III. Quæ cum ita se habeant, adeste, quæso, servi Dei omnes et veritatis amatores; planum illum et nebulonem Colorbasum vehementius deridete, vel lugete potius eos qui decepti sunt, cum seipsos, tum alios quam plurimos perdidierunt. Nos autem Deo gratias agamus, quod mediocribus simplicibusque verbis filios suos veritas rectam in viam soleat deducere; contra vero misera illa arrogantiaque plena dogmata, et exquisito fucata lenocinio dissipet, ac pacate leniterque progrediens evertat funditus et exstinguat; ut ex prophetæ testimonio manifeste colligitur. Qui nonnullos impia quædam curiosius adsciscentes, ac scelerata nescio quæ suam ad fraudem excogitantes sic alloquitur: *Pro eo quod abjecistis aquam Siloe, quæ vadit cum silentio, adducet super vos Dominus aquam fluvii, regem Assyriorum*¹. Nam aquam Siloe Missi doctrinam interpretari licet. Quis ille vero alius est præter Jesum Dominum nostrum a Deo Patre missum, et quidem quiete: quod nihil insolens aut fucatum perstrepat; sed vere ac sincere sanctissimam Sponsam edoceat, quam in Salomonis Canticis columbam ob animalis simplicitatem et mansuetudinem puritatemque cognominat²? Et, quod est admiratione dignius, **262** reliquas omnes, quæ cum alienæ sint, nomen ipsius usurpant, concubinas ac reginas appellat, ob regium Christi nomen, quod unaquæque sibi insolenter arrogare contendit. Sed etsi concubinae sint octoginta, hoc est hæreses; tum, *puellæ quarum*, inquit, *non est numerus, una tamen est columba mea, perfecta mea*³: nimirum sancta et catholica Ecclesia. Quæ columba quidem est, ut diximus, ob hujus avis mansuetudinem et innocentiam ac sinceritatem; perfecta vero, quod perfectam a Deo scientiam, absolutamque ab ipso Salvatore per Spiritum sanctum cognitionem adepti sit. Igitur sponsus ipse, quem *Missum* interpretari licet, hoc est *Siloam*, aquam habet leniter scaturientem, doctrinam scilicet non ingenti cum strepitu ac fragore præcipitem, nec inani se pompa et ambitione jactantem. Cujus sponsa mitis instar columbæ veneno caret; neque molares dentes aut aculeos gerit, cujusmodi serpentes habent isti qui veneno scotent, quorum singuli præcipuum aliquod mortalium generi virus conantur immittere, ac sectatores suos corrumpere. Quorum e numero ille est ipse, quem divino verbo cælestique præsidio fretus detegere studui, ac phalangii instar

Α γυναικα ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἄνδρα. Διὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος λέγομεν, καὶ ἡ ἄνθρωπος. Διαιρούντες δὲ τὸ γένος ἰδιαζόντως, τὴν μὲν θηλείαν γυναῖκα καλοῦμεν, τὸν δὲ ἄρρενα ἄνδρα. Αὕτη γὰρ διακρίσις ἐστὶ τοῦ γένους ἄρρενος καὶ θηλείας, τὸ ἀνήρ καὶ γυνή, διαιρουμένης τῆς τῶν γενῶν σχέσεως. Ὁμωνυμικῶς δὲ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀνήρ καὶ ἡ γυνή καλεῖται.

Γ'. Τοῦτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἤξετέ μοι, πάντες Θεοῦ δοῦλοι, οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί· καὶ γελάσατε τὸν ἀπατεῦσα καὶ ἀγύρτην Κολόρβασον· μάλλον δὲ πενήθησε τοὺς ἀπατηθέντας, καὶ ἑαυτοὺς, καὶ πολλοὺς ἀπολέσαντας. Αὐτοὶ δὲ Θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ὡς διὰ μικρῶν καὶ ἀπλῶν λόγων ἡ ἀλήθεια τοὺς ἑαυτῆς εἰς ὁδὸν εὐθείαν ὀδηγεῖν εἴωθε· καὶ τὰ σχέτλια καὶ πολύκομπα, διὰ πολλῆς μηχανῆς καλλωπισθέντα, διασκεδάννυσιν, ἀνατρέπει καὶ ἀφανίζει ἡσυχῇ βαίνουσα· ὡς σαφῶς ἐστὶν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ λόγου. Ἐγκαλῶν γὰρ ὁ προφήτης τοῖς τὰ δεινὰ περιεργαζομένοις, καὶ ἡ πολυψῆμα ἐπινοοῦσιν, εἰς ἑαυτῶν ἀπάτην, ἔλεγε· Διὰ τὸ μὴ θέλειν ὑμῶς τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀνάγει ἐφ' ὑμᾶς Κύριος τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸν βασιλεῖα τῶν Ἀσσυρίων. Ὑδωρ γὰρ Σιλωὰμ, ἐστὶ διδασκαλία τοῦ ἀπεσταλμένου. Τίς δ' ἂν εἴη οὗτος ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀπεσταλμένος, ἡσυχῇ δὲ διὰ τὸ μηδὲν καινόμενον, μήτε ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ νύμφην τὴν παρ' αὐτοῦ περιστερὰν καλουμένην, διὰ τὸ ἀκακὸν καὶ ἡμερον καὶ καθαρῶτατον τοῦ ζώου, ἐν τοῖς Ἄσμασι τοῦ Σολομῶνος; Καὶ ἐστὶ θαυμάσαι⁴, τὰς μὲν ἄλλας μὴ οὖσας αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑαυτὰς κεκληκυίας παλλακίδας, ὠνόμασε καὶ βασιλίσσας διὰ τὸ βασιλεῦον ὄνομα, ὃ ἐκάστη Χριστὸν ἐπιγραφομένη ἑαυτῇ σεμνύεται. Ἄλλ' εἰ καὶ ὀδοθήκοντά εἰσι παλλακαὶ, αἰτινὲς ἐστὶν αἱ αἰρέσεις· Ἐπειτα δὲ, *ρεάριδες, ὧν οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς*, φησὶ, *μία ἐστὶ περιστέρα μου, τελεία μου*· τούτῃστιν αὕτη ἀγία νύμφη, καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Περιστέρα μὲν, ὡς ἔφην, διὰ τὸ ἡμερον, καὶ ἀκακον, καὶ καθαρὸν τοῦ ζώου· τελεία δὲ, διὰ τὸ τὴν τελείαν ἐκ Θεοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ γινῶσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος διὰ Πνεύματος ἁγίου. Αὐτὸς οὖν ὁ νυμφίος, **D** ὁ Ἀπεσταλμένος ἔρμηνευόμενος, τούτῃστι Σιλωὰμ, ὕδωρ ἔχει πορευόμενον ἡσυχῇ, τούτῃστι διδασκαλίαν ἄδουπον, καὶ ἀφοροποιδὸν, καὶ ἀφαντασίαστον, καὶ ἀκόμπαστον. Ἡ δὲ αὐτοῦ νύμφη καὶ αὕτη ἡσυχὸς περιστέρα, μήτε ἰδὸν ἔχουσα, μήτε μυλοστομίδας, μήτε κέντρα, ὡς οὔτοι πάντες οἱ ἔρπετόμορφοι, καὶ ἰδὸν ἀναβλουσάνωντες, ἕκαστος φιλοτιμησάμενος δηλητηρίδιν τι τῷ κόσμῳ κατασκευάσαι, καὶ λυμψασθαι τοὺς αὐτῷ πεισθέντας· ὧν καὶ οὗτος εἰς ὧν τυγχάνει, ὁ ἐνταῦθα μοι σπουδασθεὶς φωραθῆναι διὰ θεῶν λόγου καὶ βοηθείας τῆς ἄνωθεν, καὶ συντριβῆναι ἰκκὴν φαλαγγίου τετραγνάθου ἔρπετου καλουμένου, ἢ ὡς ἀπὸ ἀμφισβάλνης τῆς δικεφάλου ἐχίδνης τμηθεῖται

¹ Isa. viii, 6. ² Cant. ii, 10, 14; v, 2; vi, 8. ³ Cant. vi, 7, 8. ⁴ F. παλιμψῆμα. ⁵ Deest ὡς

κεφαλή ἐν συντομίᾳ κατακλασθῆναι. Παρελθὼν δὲ ἄ οἱ τούτον πάλιν, τὰς ἐξῆς διασκοπήσω· καὶ ταύτας διεξιῶν, δι' εὐχῆς αἰτήσω, τὰ μὲν κατ' αὐτὰς κατὰ κλήθειαν ἐξεῖπειν, μηδὲνα δὲ θλάψαι, ἢ αὐτὸς βλαθῆναι.

oblerere, quod tetragnum, hoc est *quatuor malis præditum* vocant: aut velut amphibæne bicipitis viperæ desectum caput confringere. Sed hoc omisso reliquas persequamur. Quod dum aggredior, supplex a Deo postulo, ut quæ ad illas pertinent, ita ex rei veritate proferam, nulla ut in quemquam atque adeo meipsum ex eo fraus ac pernicies redundet.

ΚΑΤΑ ΗΡΑΚΛΕΩΝΙΤΩΝ,

Εξκαιδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ ἕκτη.

Α'. Ἡρακλέων τις τούτων τὸν Κολορβάσον διαδέχεται, ἀφ' οὗπερ οἱ Ἡρακλεωνῖται καλούμενοι, οὐδὲν ἦρτον τῆς παρὰ τούτων κενοφωνίας ἡσκημένος. Καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνοι λέγουσι, καὶ οὗτος ὀρίξεται κατὰ πάντα τρόπον, οἷα δὴ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενος, καὶ παρ' αὐτῶν τὸν ἰὸν ἀπομαξάμενος, περισσότερον δὲ δῆθεν ὑπὲρ ἐκείνους ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενός τινα, βούλεται ἐκείνους ὑπεραίρειν, ἵνα καὶ ἑαυτῷ συναγωγὴν ποιησῆται τῶν ἡπατημένων. Οὗτοι γὰρ πάντες, εἰς ἑκατοντάκεφαλον ἑαυτοὺς ἀνατυπώσαντες σῶμα, ἢ ἑκατοντάχειρον, τὸν ποτε μυθευόμενον παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ποιηταῖς ἐμιμήσαντο Κόττον ἢ Βριάρεων, ὃν καὶ Αἰγαίωνα καλοῦσιν, ἢ Γύγην, ἢ τὸν καλούμενον Ἄργον τὸν πολυφθαλμον, οὗος ἐκεῖνοι ἐν ταῖς ἑαυτῶν βραψυδίαις τερατεύονται, ποιητεύοντες, καὶ λέγοντες ἔχειν τὸν μὲν ἑκατὸν χεῖρας, καὶ ποτὲ μὲν¹ πεντήκοντα κεφαλὰς, ποτὲ δὲ ἑκατὸν τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμούς. Καὶ τούτου ἕνεκα φασὶ τὸν Ἑρμῆν καλεῖσθαι Ἀργειφόντην, ὡς τὸν Ἄργον τὸν πολυφθαλμον πεφρονευκότα. Οὕτω καὶ τούτων ἕκαστος, βουλόμενος ἑαυτῷ ἀρχὴν προσθησάσθαι, κεφαλὴν ὠνόμασεν ἑαυτὸν, ἕτερα ὑπεισφύρων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ματαιοποιίαν καὶ μανιώδη διδασκαλίαν. Ἴνα δὲ μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐλάσω τοῦ προοιμίου τὴν σύνταξιν, ἐλεύσομαι εἰς τὸ προκείμενον.

Β'. Ἡρακλέων τοίνυν οὗτος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἡρακλεωνῖται, ὡς προείπον, ὁμοίως Μάρκῳ καὶ τισι τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τῶν Ὀγδοάδων φάσκει, τῆς ἀνω φημι καὶ τῆς κάτω. Ἐπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας τῶν τριάκοντα Αἰώνων Ἰσως δοξάζει. Ἀνθρωπον δὲ καὶ αὐτὸς φάσκει εἶναι τὸν ἀνω τῶν ὄλων Πατέρα, ὃν καὶ Βυθὸν προσηγόρευσε. Βούλεται δὲ αὐτὸν καὶ αὐτὸς λέγειν μῆτε ἀρβεν μῆτε θῆλυ· ἐξ αὐτοῦ δὲ εἶναι τὴν τῶν ὄλων μητέρα, ἣν καὶ Σιγὴν ὀνομάζει καὶ Ἀλήθειαν. Ἄπ' αὐτῆς δὲ εἶναι τὴν δευτέραν μητέρα τὴν ἐν λήθῃ γενομένην, ἣν καὶ Ἀχαμῶθ καὶ αὐτὸς καλεῖ· ἐξ ἧς λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ὑστερήματι κατέστη. Βούλεται δὲ πλείονα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτος λέγειν, ἅτινα ἔστι τάδε· Τοὺς τελευτῶντας ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἕξοδον φθάνοντας, ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου τὰς προφάσεις εἰληφῶς, οὐκέτι κατ' ἐκεῖνον λυτροῦται, ἀλλὰ ἄλλως οὗτος μεταχειρίζεται, λυτρούμενος δῆθεν (42) πρὸς τῆς τελευτῆς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντας. Ποτὲ γάρ τινες ἐξ αὐτῶν, εἰαιον ὕδατι μίξαντες, ἐπιβάλλουσι τῆς κεφαλῆς τοῦ

CONTRA HERACLEONTAS,

Quæ est hæresis XVI, vel XXXVI.

I. Colorbaso succedit Heracleon, a quo Heraclionitarum secta nominatur, nihilominus quam cæteri nugis ac mendacibus instructus. Quidquid enim ab illis asseritur, hic tuetur ac defendit omnia: utpote qui ab illis ortum pariter ac venenatam suam traxerit. Sed nonnulla tamen a se excogitata et conficta ad eorum opiniones adjiciens, superare illos, ac propriam sibi scholam vindicare studuit. Etenim omnes isti centiceps se in corpus ac centimanum transformantes, gigantem illum nescio quem e Græcorum fabulis exprimere voluerunt, Cottum opinor, aut Briareum: quem et Ægeona dixerunt, aut Gygen, aut Argum infinitis 263 oculis præditum, cujusmodi portenta suis illi carminibus solent describere, ut centum alteri manus, cum quinquaginta, vel etiam centenis capitibus; centum oculos alteri tribuant. Quam ob causam Mercurium ferunt Argiphontem esse dictum, quod multis luminibus præditum Argum occiderit. Sic illorum quilibet principatum affectans, seipsum caput appellat, et a præceptorum insanis ac furiosis dogmatibus diversa quædam excogitat. Verum ne in præfando sim longior, ad rem ipsam aggrediar.

M. Heracleon igitur cum suis, ut diximus, eadem cum Marco, aliisque qui Marcum antecesserunt, de Ogdoadibus, superiore nimirum et inferiore, sentit. Deinde triginta Æonum paria baud absimili ratione constituit. Hominem quoque supremum omnium Parentem pronuntiat, quem et Bythum nominat. Eumdem nec matrem esse nec feminam putat, a quo universorum mater existat, quam et Sigen, et Veritatem appellat. Ab hac secundam matrem, quæ in oblivione posita est, originem traxisse, quam Achamoth perinde ut alii nuncupat, a qua deinceps in defectu constituta sunt omnia. Sed amplius quiddam quam superiores omnes in opinione sua posuit. Etenim qui ex eorum grege morituri sunt, occasionem nactus a Marco, non eodem tamen quo iste modo redimit; sed aliam quamdam ejusmodi in salutem vindicandi rationem observat. Sunt enim ex ipsis aliqui, qui oleum aqua temperatum capiti morientis aspergunt; unguentum alii, quod opobalsamum vocant, et

¹ Transposita ista sunt. Lege χεῖρας. τὸν δὲ ἑκατὸν ὄφθ. καὶ ποτὲ μὲν.

(42) Λυτρούμενος δῆθεν. Λύτρωσις illa baptismus erat εἰς λυτρωσιν ἁμαρτιῶν.

aquam, invocatione quidem eadem utuntur, quam et Marcum adhibuisse docuimus, paucissimis vocabulis adjunctis. Ea porro est hujusmodi: *Mesia, uphar, egnatempse menchaldia, nossome, dace, aepharam, epseuva, Jesu nazaria*. Quæ quidem eo consilio faciunt, ut qui sub exitum vitæ talibus comprecationibus instructi fuerint cum aqua et oleo, sive unguento commistis, a superioribus principatibus ac potestatibus coerceri viderique nequeant; atque ut interior ipsorum homo sursum possit a nemine conspectus evadere. **264** Quippe corporibus istis censent cum reliqua omni creatura relictis, evolantes hinc ipsorum animas Conditori qui in defectu versatur, assistere, ibidemque apud illum commorari. Sed interiorem hominem, qui anima ipsa corporeque magis intimus est, alius efferrî; quem ex superiori Pleromate derivatum existimant.

III. Cæterum quos ad eum modum illuserint, ita cohortari solent. Ubi, inquit, ad principatus et potestates post obitum evolaris, memento hæc uti verba proferas: *Ego filius a Patre, et eo Patre, qui ante omnes existit, ac præsentî tempore filius veni, ut omnia tam aliena, quam privata cernerem, nec omnino tamen aliena; sed ad Achamoth pertinentia, quæ cum femina sit, sibi ista fabricavit. Oriigo porro mea est ab eo ducta, qui ante omnes existit, eoque rursum, unde ortus sum, regredior. Quæ cum dixerit, subinde e potestatibus ereptum, ad Conditorem, ejusque stipatores adusque primam Ogdoadem efferrî. Siquidem post Creatorem etiam isti inferiorum esse volunt hebdomadem, ipsumque in septenario octavum esse, sed in defectu et ignorantia constitutum. Jubent igitur eum, qui ex hac vita discesserit, Creatorem ejusque comites hunc in modum alloqui: Vas ego sum pretiosum magis, quam femina illa quæ vos condidit. Si radicem suam vestra mater ignorat, ego novi me ipsum, et unde sim scio; atque incorruptam sapientiam invoco, quæ inest in Patre, matrisque vestræ mater est, ejus quæ matrem non habet, ac ne conjugem quidem marem; sed e femina nata femina vos produxit, matris ignara suæ, seque esse solam existimans. At ego matrem ejus appello. Quibus auditis Creatoris factionem magnopere perturbari, atque originem suam, matrisque damnare genus; ipsum vero qui ista dixerit, abjectis vinculis suis, et angelo, sive anima, propriam in sedem transferri. Existimant enim secundum corpus et animam tertium quiddam in homine reperiri. Atque hæc sunt, quæ de illorum redemptione comperire potuimus.*

IV. Porro quisquis judicio valet, ubi inanissimas hasce nugas audierit, sic tanquam mimos fabulasque ridebit. Hoc enim illorum quisque suscipit, ut ab aliorum dogmate diversum quiddam pro voluntatis suæ libidine sentiat; nec ulla res **265** ipsum

ἐξελεθόντος· οἱ δὲ μυρον, τὸ λεγόμενον οσοδάλασμον, καὶ ὕδωρ· τὴν μέντοι ἐπίκλησιν κοινὴν ἔχοντες, ὡς δὴ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μάρκος ἐποιεῖτο, μετὰ προσθήκης τινῶν ὀνομάτων. Ἡ δὲ ἐπίκλησις ἐστὶν αὕτη· *Μεσία, οὐφάρ, ἐγραμεψά, μερχαλδία, ροσσομή, δαῆκ, ἀκφαρὴν, ἐψευούα, Ἰησοῦ ραζιρλα*. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα δῆθεν οἱ λαμβάνοντες ἐπὶ τῆ ἐξόδῳ ταύτας τὰς ἐπικλήσεις, τὰς μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ ἐλαίου, ἦτοι μύρου, ἀναμειγμένον, ἀκράτῃ τοι γίνωνται, καὶ ἀόρατοι ταῖς ἀνω ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, εἰς τὸ ὑπερβῆναι ἀοράτως τὸν ἔσω αὐτῶν ἀνθρώπων, φασὶν, ὡς τῶν σωμάτων τούτων ἐν τῇ κτίσει καταλιμπανομένων· τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν παρισταμένης τῷ Δημιουργῷ ἀνω τῷ ἐν ὑστερήματι γεγενῆσι, ὥστε καὶ ἐκεῖσε καταμένειν παρ' αὐτῷ. Ὑπερανθαίνειν δὲ, ὡς ἔφη, τὸν ἔσω ἀνθρώπων ἐσώτερον ψυχῆς καὶ σώματος· ὃν δὴ θέλουσι λέγειν ἐκ τοῦ ἀνωθεν Πληρώματος καταληθθέναι.

Γ'. Ἐγχελεύονται δὲ τοῖς οὕτω παρ' αὐτοῖς ἐμπειγμένοις, οἱ φησὶν· Ἐὰν ἐλθῆς ἐπὶ τὰς ἀρχάς καὶ ἐξουσίας, ἔχε ἐν μνήμῃ τὰδε εἰπεῖν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν τελευτήν· Ἐγὼ υἱὸς ἀπὸ Πατρὸς, Πατὴρ πρόντος, υἱὸς δὲ ἐν τῷ παρόντι, ἦλθον πάντα ἰδεῖν τὰ ἀλλότρια καὶ τὰ ἴδια· καὶ οὐκ ἀλλότρια δὲ παντελῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀγαμῶθ, ἧτις ἐστὶ θήλεια, καὶ ταῦτα ἑαυτῇ ἐποίησε. Κατὰ γὰρ δὲ τὸ γένος ἐκ τοῦ πρόντος, καὶ πορεύομαι πάλιν εἰς τὰ ἴδια, ὅθεν ἐλήλυθα. Καὶ ταῦτα εἰπόντα, διαφεύγειν τὰς ἐξουσίας, ἐρχεσθαι δὲ ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἀνω περὶ τὴν πρώτην Ὑγδοάδα. Βούλονται γὰρ καὶ αὐτοὶ μετὰ τὸν Δημιουργὸν κάτω εἶναι ἐβδομάδα· αὐτὸν δὲ εἶναι ἐν τῷ ἐξόδιμῳ ἔγδοον, ἐν ὑστερήματι δὲ καὶ ἀγνωσίᾳ· καὶ λέγειν ἐκ τῶν τοῦ βίου ἐξελεθόντα τοῖς περὶ τὸν Δημιουργὸν· Σκευὸς εἰμι ἐντιμον, μᾶλλον παρὰ τὴν θήλειαν τὴν ποιήσασαν ὑμᾶς. Εἰ ἡ μήτηρ ὑμῶν ἀγνωεῖ τὴν ἑαυτῆς ρίζαν, ἐγὼ οἶδα ἑμαυτὸν, καὶ γινώσκω ὅθεν εἰμί· καὶ ἐπικλοῦμαι τὴν ἀφάρτον Σοφίαν, ἧτις ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, μήτηρ δὲ τῆς μητρὸς ὑμῶν τῆς μὴ ἐχοῦσης μητέρα, ἀλλ' οὔτε σύζυγον ἀρρένα· θήλεια δὲ ὑπὸ θηλείας γενομένη ἐποίησεν ὑμᾶς, ἀγνωοῦσα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, καὶ δοκοῦσα ἑαυτὴν εἶναι μόνην· Ἐγὼ δὲ ἐπικαλοῦμαι αὐτῆς τὴν μητέρα. Τούτους¹ δὲ τοῖς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἀκούσαντας σφόδρα ταραχθῆναι, καὶ καταγώναι αὐτῶν τῆς ρίζης, καὶ τοῦ γένους τῆς μητρὸς· αὐτὸν δὲ πορευθῆναι εἰς τὰ ἴδια, βίψαντα τὸν δεσμὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀγγελόν, τουτέστι τὴν ψυχὴν. Οἴονται μὲν γὰρ μετὰ σῶμα καὶ ψυχὴν εἶναι τι καὶ ἕτερον ἐν ἀνθρώπῳ. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπολυτρώσεως ταῦτά ἐστιν ὅσα εἰς ἡμᾶς συνελήθαμεν².

Δ'. Οἱ δὲ συνετοὶ, κατακούσαντες τῆς περισσεύρας αὐτῶν χλεύης, καταγέλασειεν τῆς μιμολογίας, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἕτερα παρὰ τὸν ἕτερον νομοθετεῖ, ὡς βούλεται, καὶ τῆς τόλμης αὐτοῦ οὐκ ἀνακόπεται· ἀλλὰ ὅσα περὶ δύναται ἕκαστος ἐπινοεῖ. Καὶ τὸν

¹ F. τούτου. ² Corr. ἐλήλυθε.

ἔτι εἰς δεῦρο γεννωμένων παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπιφουμένων οἱ καθ' ἡμέραν εὐρίσκουσι τι καινὸν εἰπεῖν, καὶ φαντάσαι τοὺς ἐπαγομένους, χαλεπὸν ἔστι πάντα τὰ τούτων ζητῆσαι ἢ ἐξεῖπειν. Ὅθεν ἀρκεσθῆσομαι πάλιν τοῖς καὶ περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως εἰρημένοις, ἅτινα καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ὑποδείξαι. Ἡ δὲ τοιαύτη διδασκαλία τίνοι οὐκ ἂν σαφῆς εἴη, ὡς μῦθος ἔστι καὶ χλεύη τὸ πᾶν; Πόθεν γὰρ, ὦ οὗτος σὺ, ἢ οἱ πρὸ σοῦ, τὸ σῶμα εἰλήφατε; τὴν δὲ ψυχὴν πόθεν; τὸν δὲ ἐσώτατόν σου ἄνθρωπον πόθεν; Καὶ εἰ μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἄνω πνευματικοῦ, ὡς λέγεις δραματοργῶν, καὶ ἐπαγγελία ἐλπίδος κεκφώσας τοὺς ὑπὸ σοῦ ἠπατημένους, ἵνα σκοπῶ τινι ἐπαρθέντες ὑποσύρωσι¹ τῇ σῇ γεσητευμένη δραματοργίᾳ· λέγε, τίς ἡ κοινωνία τοῦ ἄνω πνευματικοῦ πρὸς τὸ ὕλικόν; τίς δὲ ἡ τὸ ὕλικόν πρὸς τὸ ψυχικόν; πῶς δὲ ὁ Δημιουργός τὰ μὴ ἑαυτοῦ ἐδημιουργεῖ; πῶς δὲ ὁ ἄνω τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν πνευματικὴν παρέσχε τῷ μὴ καλῶς ἐργασασμένῳ Δημιουργῷ; Πόθεν δὲ ὁ Δημιουργός, ἀναμίξας τὸ ἑαυτοῦ ψυχικὸν μετὰ τοῦ ὕλικου, τῇ ὕλῃ μᾶλλον ἠθέλησεν ἐγκαταδῆσαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν; Εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν βούλεται ἐγκαταμίξαι, οὐκ ἄρα ἄλλοτρία ἢ ὕλη. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἄλλοτρία, τίς αὐτῷ τῆς ὕλης παρέσχε τὴν ἐξουσίαν; Καὶ πρῶτον λέγε μοι, ὦ ἀπατεῶν, πότερον μισῶν τὴν ψυχὴν κατέδωκεν αὐτῇ τῇ ὕλῃ, ἢ ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον. Ἄλλ' οἶδα, ὅτι οὐδέτερον τούτων εἶρεῖς. Ὑλῆν γὰρ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα, μὴ γένοιτο! οὐδὲ τὰς τοῦ Θεοῦ κτίσεις. Ἄλλα ὕλην τινὰ οἶδεν ἡ Γραφή μετὰ ταύτην τὴν φαύλην, εἰς δὲ κατασκευὰς ἐκάστη τέχνη καὶ ἐργασίας προκειμένη², ἄλλην τινὰ, λέγω δὲ τὴν ἐκ διανοίας φουμένην ρυπαρὰν ἐνθύμησιν, καὶ βορβορώδεις λογισμοὺς τῆς ἀμαρτίας. Φύονται γὰρ ὡς ἀπὸ πλοῦ δυσοδμίας³ τε καὶ ἀκάθαρτος ἀποφορὰ, λοιμώδης τε καὶ βορβορώδης· ὡς ὁ μακάριος Δαβὶδ, διωκόμενος καὶ διαβαλλόμενος [ὡς] ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων, ἔλεγεν· Ἐρεπάγην εἰς ὕλην (43) βυθοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Quam ob causam beatus ille David, cum eum conscelerati homines persequerentur ac calumniis incesserent, *Infixus sum, inquit, in materia profundi*⁴, etc.

Ε'. Ἐπειδὴ δὲ σοι δοκεῖ, Ἡρακλέων, τοῦτο λέγεσθαι ὕλην, τῶν ἀνθρώπων τὰ σώματα, καὶ τὸν ἐνθάδε κόσμον ἅπαντα· ἐπὶ ποίῳ σκοπῷ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ Δημιουργός τῇ ὕλῃ ἐγκατέμιξεν; Εἰ μὲν τὸ πονηρὸν ἀγνοῶν, οὐ δύναται δημιουργεῖν ὁ μὴ γινώσκων ὃ βούλεται δημιουργῆσαι. Οὐτε γὰρ ἡμεῖς τι πράττομεν καθ' ἐκάστην τέχνην ἐργαζόμενοι, ὅπερ οὐ νοοῦμεν. Καὶ προεθυμούμεθα γὰρ ὃ ἐπιτελεῖν βουλόμεθα, καὶ οἶδαμεν πρὶν ποιῆσαι ὃ ἐπιτελέσαι προσηρήμεθα. Καίτοι γε ἡμεῖς ἀσθενεῖς ὄντες, καὶ πολλὰ ἀποδέοντες τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· διὰ δὲ τῆς ὕπ' αὐτοῦ κεχαρισμένης συνέσεως τοῖς ἀνθρώποις, οἶδαμεν καὶ νοοῦμεν. Συμβέβηκε δὲ σοι, ὦ Ἡρακλέων, ἡ ἐκ Θεοῦ σύνεσις εἰς βλάβην· ὅτι μὴ κατὰ Θεὸν αὐτὴν πραγματεύῃ, ἀλλὰ κατὰ πονηρὰν ἐπιτή-

a tanta temeritate deterreat; sed quæcunque potest impune comminiscitur. Ac cum in hodiernum usque diem ab illis multa proferantur, nascanturque portenta, qui quotidie novi aliquid ad illudendos homines constringunt, difficile est extricare omnia, vel oratione complecti. Quare quæ de hac hæresi disputata sunt, iis contenti esse debemus, quæ ad nostram memoriam pervenerunt. Atque hanc omnem illorum doctrinam quis non meras esse fabulas ac ludibria perspiciat? Cedo enim, heus tu! majoresque tui, unde corpus accepistis? unde animam? unde interiorum illum hominem? Si a superiore illo nescio quo ac spiritali habere te dixeris, pro eo ac mentiri soles, et spei cujusdam ostensione illusos a te homines inflare, quo ejusmodi proposito sibi scopo tuas ad præstigias prolectentur; dic, obsecro, quæ sit cælestis illius ac spiritalis cum materiæ concreto societas, aut hujus cum animali; aut quo tandem paciet Creator quæ ad se pertinebant nihil condiderit. Cur supremus ille spiritalis suam vim Conditori, qui minus recte molitus erat, attribuerit. Cur idem ille Conditor animale suum cum materiali commiscens materiæ quam habebat vim illigare maluerit. Quod si vim ille suam immiscere cupit, non erit aliena materia. Sin est aliena, quis ei jus in materiam potestatemque concessit? Ac primum illud volo mihi dicas, impostor, utrum animæ inductus oâio, an quod futurum erat ignorans, materia illam astrinxerit. Non dubito quin horum asserere neutrum audeas. Procul enim absit, materiam ut corpus appellemus, aut res a Deo conditas. Sed alterius cujusdam materiæ Scriptura meminit post vilem hanc et abjectam, quæ cuilibet arti operique proponitur. Cujusmodi est ille, qui ex animo pullulat, inquinatus animi motus, ac lutulentæ peccati cogitationes: quæ ex fetidissimo cœno, velut terribissimus vapor ac pestilens spiritus, exhalat.

Quam ob causam beatus ille David, cum eum conscelerati homines persequerentur ac calumniis incesserent, *Infixus sum, inquit, in materia profundi*⁴, etc.

V. Verum quandoquidem, o Heracleo, placet tibi materiam hominum esse corpora, totumque istud universum: quæro abs te quibus de causis animam suam materiæ Creator inseruerit. Si malum ignoravit, qui quod moliri vult ignorat, efficere omnino nihil potest. Neque enim nos in singulis artibus molimur quidpiam, quod non intelligimus. Quidquid autem perficere volumus, id diu ante meditatur et quod faciendum suscepimus, animo ante et cognitione complectimur. Atqui imbecilles ipsi sumus, et longe a divina potestate vincimur; et tamen pro insita ab illo generi humano solertia novimus istud et mente percipimus. Tibi autem nimirum, Heracleo, concessa illa divinitus intelligentia fraudi fuit, quod non ex Dei præ-

¹ Corr. ὑποσύρωσι. ² Corr. προκειμένην. ³ F. δυσοδμία. ⁴ LXX ἰλὺν scripserunt. ⁵ Psal. LXXVIII, 3.

43) Ἐρεπάγην εἰς ὕλην. Vitio o codice usus est Eriphan. Nam ὕλην haud dubio corrupit pro ἰλὺν.

scripto, sed ex pessimo animi tui studio exercere illam institueris! Hoc unum insuper velim mihi respondeas, undenam spiritualis illius, quem tu interioriorem hominem vocas, cum animali ac materiali, sive secundo ac tertio, exteriorique adeo homine conjuncti, sit facta concretio. Si de supremæ virtutis, hoc est Parentis omnium, quem Bythum etiam vocas, voluntate gestum dixeris, non erunt igitur, ut dictum est, creatæ istæ infirmæque res omnis cum superioribus communionis expertes; idipsumque de supremi Parentis consilio, ac cœlitus delapsa illa scintilla consequentur; qui est intimus ille opinione tua ac spiritualis homo. Sin Conditorum mavis in defectu atque egestate constitutum, aut ejus matrem, quam Achamoth nominas, vim illam hausisse de cœlo, hoc ipsum videlicet quod spiritale est, sequitur neque Conditorum, neque quam tu matrem illius nuncupas, in defectu amplius ignorantiaque versari. Qui enim ignorare aliquis potest cujus cupiditate ducitur? Nam si omnino, quod præstantius est desiderat, tem et bonum cognitione capit, neque odit illud,

VI. Sed ne in persequendis importuni illius nebulonis fraudibus diutius hæream, iis quæ proposita sunt ero contentus. Cum præsertim vel ex hoc uno illius evanescent somnia, quod nemo est quin universorum Dominum bonum esse omniaque et prævidere, et moliri posse sentiat, totamque rerum naturam ab illo conditam præclare omnino fabricatam existimet. Nihil enim absque Deo potest existere, præterquam peccatum, cujus radix et origo principio caret; neque perpetuo manet, sed in nobis ipsis adventitium inest et extrinsecus adscitum, **267** et a nobis rursum habet ut esse desinat, quemadmodum cum singillatim adversus hæreses disputarem ubique monstravi: Unum videlicet esse Deum, a quo facta conditaque sint omnia, Patrem Domini nostri Jesu Christi; unum itidem esse Filium ejus Unigenitum Dominum nostrum, Salvatorem ac Deum; unum quoque Spiritum sanctum; unam sanctam, consubstantialiæque Trinitatem, a qua recte sunt universa procreata: non aliqua mala, sed omnino bona, prout bonitatis illius voluntas tulit. Eadem porro e nihilo ut essent aliquid evocata sunt. Cui quidem Deo gloria, honor cum Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

Hac igitur hæresi paucis in hunc modum eversa ad reliquas pergendum: quas singillatim prout in nobis situm erit, refellemus, ac perniciosissimæ illarum nequitiae modum adhibebimus. Seps enim merito ille nominari potest. Quod bestiae genus non tam serpens, quam reptile quadrupes est, stel-

l. συνημμένον. * F. δφρις, et μοχ τετράπουν.

(44) Σήψ γὰρ οὗτος ἄν λέγοιτο. Seps alius serpens, alius lacerta. Posterior Chalcis, vel Chalcidica; quod quibusdam lineis æris speciem gerentibus distinguatur. De hoc genere loquitur Epiphanius. Unde χαλκία vox aut ab erudito quodam ad oram codicis adnotata. aut suo loco mota. Seriem

δουσιν. Ἐτι δὲ πάλιν ἐρῶ, πόθεν ἢ τοῦ πνευματικοῦ μίξις τῷ ψυχικῷ τε καὶ ὀλικῷ, ὃ λέγεται παρὰ σοὶ ἔσω ἄνθρωπος, τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ ἔξω ἀνθρώπου συνημμένῳ¹, φημί δὴ ψυχῇ καὶ σώματι; Καὶ εἰ μὲν ἐκ βουλήματος τῆς ἄνω δυνάμεως τοῦ τῶν ὄλων Πατρὸς, φημί δὲ τοῦ κατὰ σὲ Βυθοῦ, ἄρα γὰρ οὐκ ἀκοινωνήτος τοῖς ἄνω, ὡς ἔφη, ἢ ἐνταῦθα περὶ ἡμῶς κτίσις συγκαταμιγνυμένη διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἄνω εὐδοκίας καὶ τοῦ ἄνωθεν παρ' αὐτοῦ καταπεμφθέντος σπινθηρος· ὃ ἐστὶν ὁ πνευματικὸς κατὰ σὲ καὶ ἐσώτατος ἄνθρωπος· εἰ δὲ λέγεις τὸν Δημιουργὸν τὸν ἐν ἐλαττώματι καὶ ὑστερήματι, ἢ τὴν μητέρα, ἢν λέγεις ἀχαμῶθ, ἐληφέναι ἄνωθεν δύναμιν, τούτεστι τὸ πνευματικόν· οὐκέτι ἐν ὑστερήματι καὶ ἀγνοίᾳ ἐστὶν ὁ Δημιουργός, οὔτε ἢ κατὰ σὲ μήτηρ καλουμένη. Πῶς γὰρ ἂν τις ἐν ἀγνοίᾳ εἴη τούτου, οὐ ἐπιθυμῆι. Εἰ γὰρ ὄλως τοῦ κρείττονος ὀρέγεται, οἶδε τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν. Καὶ ὃ τὸ ἀγαθὸν ἐπιστάμενος, καὶ μὴ στυγῶν τούτου, ἀλλὰ ὀρεγόμενος, οὐκ ἐστὶν ἀλλότριος τοῦ ἀγαθοῦ.¹

quod honestum est bonumque cognoscit. Qui autem appetit, a bono nequaquam alienus est.

Σ'. Καὶ ἵνα μὴ κατατρίθωμαι περὶ τὰς μηχανὰς τοῦ ἀγύρτου ἀσχολούμενος, τοῖσις ἀρκεσθῆσομαι. Πᾶσα γὰρ αὐτοῦ ἔπεσεν ἢ ληραφία ἀπὸ τοῦ τῶν πάντων Δεσπότην πᾶσι σαφῶς ὁμολογηθῆναι ἀγαθὸν εἶναι καὶ προγινώσκοντα, καὶ δυνάμενον τὰ πάντα ποιεῖν· καὶ ὡς ὑπ' αὐτοῦ πᾶσα φύσις ὑπάρχουσα κτιστὴ καλῶς γεγένηται. Οὕτε γὰρ δυνατὸν ἄνευ τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀλλ' ἢ μόνον ἢ ἀμαρτία οὐκ ἔχουσα ἀρχὴν βί-ζης, οὐδὲ εἰς τέλος μένουσα, ἐν ἡμῖν δὲ ἐπεισάκτως γινομένη, καὶ ἀφ' ἡμῶν πάλιν παυομένη, ὡς καὶ πανταχοῦ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων ποιούμενος τὸν λόγον ἀπέδειξα· ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα ποιήσας καὶ δημιουργήσας, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ εἰς ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Παις, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ καὶ Θεός· καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι· μία Τριάς ἁγία καὶ ὁμοούσιος, ἐξ ἧς τὰ πάντα καλῶς ἐκτισμένα, οὐ πονηρά τινα, ἀλλὰ ἀγαθὰ, κατὰ τὴν οὐτως εὐδοκήσασαν ἀγαθότη-τα, ἐξ οὐκ ὄντων κεκλημένα εἰς τὸ εἶναι. Ἡ Θεῷ δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ κράτος Πατρὶ ἐν Υἱῷ, Υἱῷ ἐν Πατρὶ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

et imperium sit, Patri in Finio, Filio in Patre,

Ταύτης δὲ πάλιν ποιησάμενος τὴν ἀνατροπὴν διὰ βραχείων, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιοῦμαι, τὸν πρὸς ἐκάστην κατὰ δύναμιν ποιούμενος ἐλεγχον, καὶ οὕτως ἐπιτελῶν τὴν ἀνατροπὴν τῆς αὐτῶν λυμαντικῆς μοχθηρίας. Σήψ γὰρ οὗτος ἂν λέγοιτο (44) δικαίως, ὃ οὐκ ὀφθεῖς², ἀλλ' ὡς φασι, [χαλκία, ὅς] ἐστὶ τετραπλοῦν

quidem ipsam orationis interrumpit. Jam quod Epiphanius asserit, morsum haud adeo exitiale esse, sed sputo conficere, cum iis pugnare videtur, quæ Aristot. scribit, morsu suo vel interimere sepsas, vel acerrimum dolorem indigere. De sputo nihil apud alium legi.

ἐρπετὸν, ἀσκαλαβώτῃ ἰοικώς· οὐ ἡ μὲν τοῦ δῆγμα-
τος βλάβη εἰς οὐδὲν λογίζεται, τὸ δὲ πτύσμα, ἡ ἐν
βρώματι, ἡ ἐν ποτῷ ἀκοντισθὲν, θάνατον εὐθὺς τοῖς
μεταλαβοῦσιν ἐργάζεται· οἷα καὶ ἡ τούτου διδασκα-
λία. Ἀλλὰ καὶ τούτου τὸν ἰὸν φερόσαντες, καὶ τῇ τοῦ
Κυρίου δυνάμει ἀπὸ φαρύγγων ἢ χειλέων τῶν μελ-
λότων βλάπτεσθαι ἀπομάξαντες, τὰς ἐξῆς διέλθω-
μεν, ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῶν βλάβης ποιῶντες τὸν
ἔλεγον.

KATA OPHITΩΝ,

Ἑπτακαιδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ ἐβδόμη.

Α'. Ὡς οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ἐπαγγειλάμενοι,
Θεοῦ βοηθοῦντος, καὶ τῇ ἐξῆς ταύτης ὑφηγησόμεθα
ταῖς πρότερον ἀκολουθήσασαν ματαιοφροσύναις Ὀφι-
τῶν, τὰ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ φερομένην, τὰ δὲ διηλ-
λαγμένην. Λεγέτω δὲ¹ τοῖς ἕθεσι καὶ γῆμασι τῶν
χρωμένων αὐτῇ· ἵνα ἀπὸ τῆς μετεώρου πλάνης τῆς
τούτων διαφωνίας παντὶ τῷ δῆλον ἔσηται, ὅτι πλάνη
ἄγονται, καὶ οὐκ ἀληθεῖα. Φωραθῆσεται δὲ νῦν τῷ λό-
γῳ καὶ ἐλεγχθήσεται ἡ κατ' αὐτοῦ² ἀνοια.

Οἱ Ὀφίται μὲν γάρ, ὡς προεῖπον, τὰς προφάσεις
εἰληφασιν ἀπὸ τῆς τοῦ Νικολάου, καὶ Γνωστικῶν,
καὶ τῶν πρὸ τούτων αἰρέσεων· Ὀφίται δὲ καλοῦνται
δι' ὃν δοξάζουσιν ὄφιν. Ἄτοπα γάρ καὶ οὕτοι ἐρεῖ-
γονται, ὡς ἀπὸ τῆς προειρημένης βρώσεως τῆς δυσ-
οσμίας ἐμπεπλησμένοι· καὶ ὡς κενὰ δαιμόνια ἀπα-
τηθέντες οὗτοι τὸν ὄφιν, ὡς προεῖπον, δοξάζουσι.
Καὶ ὄρα εἰς ὄσσην προέβη καχόμηχανίαν ὁ τούτους
ἀπατήσας ὄφις. Καθάπερ γὰρ ἐξ ὑπαρχῆς τοὺς περὶ
Εὐάν καὶ τὸν Ἀδάμ ἠπάτησεν, οὕτω καὶ νῦν κρύ-
πτων ἑαυτὸν ἐν τε τῷ κρόντι καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν
Ἰουδαίων, ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Εἶτα καὶ
προβαινόντων τῶν χρόνων λίχνους ὄντας τοὺς ἀνθρώ-
πους τῇ δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς παρακοῆς ληφθεῖση βρώ-
σει, ἔτι ὑπονοθεύων καὶ ἐρεθίζων, εἰς περισσοτέραν
ἀπάτην ἀπὸ τοῦ ὄντος Θεοῦ ἀφίστησι, πολλὰ μὲν
ὑπισχυόμενος ἄελ, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς· καὶ γὰρ καὶ
τότε ἠπάτησε, λέγων· Ἔσσεθε ὡς θεοί· εἶτα προϊόν-
των τῶν χρόνων, τὴν πολύμορφον καὶ τερατώδη φν-
τασίαν αὐτοῖς ἐξεργάσατο. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐνὸς καὶ
τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστήσας αὐτούς, ἐνεκίστησε
πάσαι τὴν τῆς εἰδωλολατρίας καὶ πολυθείας βλά-
σφημον κενοφωλίαν. Οὐδέποτε γὰρ ἦσαν θεοί, ὥσπερ
οὐδὲ εἰσιν, ἀλλὰ ὁ Θεός.

dii nunquam exstiterunt, uti nec existunt modo,

Προεκίσσα δὲ τὴν εἰδωλομανίαν, καὶ πολυθεῖαν, D
καὶ ἀπατηλὴν διάνοιαν. Οὐκ ἦν δὲ αἴτιος μόνος
ὁ φαινόμενος τότε ὄφις, ἀλλὰ ὁ ἐν τῷ ὄφει ὄφις
λαλήσας, φημί δὲ διάβολος, καὶ τὴν ἀκοὴν τοῦ
ἰθρώπου ταραξάς διὰ τῆς γυναικός. Καὶ οὐδὲ
τὸ ξύλον ἦν ἁμαρτία. Θεὸς γὰρ οὐδὲν πονηρὸν φυ-
τεύει. Γνώσιν δὲ ἐνεποίησε τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι ἀγα-
θὸν τε καὶ φαῦλον. Καὶ οὐχὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὁ θάνα-
τος, ἀλλὰ διὰ τὴν παρακοήν. Καὶ γὰρ ἡ πᾶσα τοῦ
ἔθροῦ τότε συσκευὴ οὐκ ἔνεκεν τοῦ βρώματος γέγο-

A lionis specie; qui cum morsu nihil admodum no-
ceat, sputum ipsum si in cibum aut potum eliserit,
præsens iis qui adhibuerint exitium asferre dici-
tur. Ejusmodi est illius doctrina. Nos autem hujus
quoque veneno patefacto, ac divina ope ex illorum,
quibus jamjam nociturum erat, faucibus aut labris
abterso, ad cæteras transeamus, et eas, ut dictum
est, oratione nostra confutemus.

ADVERSUS OPHITAS,

Quæ est hæresis XVII, vel XXXVII

I. Quod igitur divino freti præsidio suscepimus,
Ophitarum hæresin, quæ superioribus illis insanis
stolidisque sectis proxima est, aggredimur. Quæ
quidem partim cum illis convenit, partim discre-
pat, pro eorum qui illam secuti sunt, moribus
habituque dissimili, ut vel inanis illa et erroribus
implicata discordia magno omnibus argumento
sit, falsitate illos esse non veritate subnixos. Nunc
itaque eorum oratione nostra detegenda ac con-
vincenda vesania est.

268 Nam Ophitæ, quemadmodum diximus, a
Nicolao, et Gnosticis, ac prioribus aliis sectis efflo-
ruerunt. Quos Ophitas, hoc est *anguineos*, ab an-
gue illo quem celebrant, appellare solent. Sed
horrenda sane sunt quæ homines isti, ut ita dicam,
eructant, ex illo esu velut tetro quodam odore re-
fert. Serpentem quippe novi cujusdam instar nu-
minis venerantur. Ac vide quantis eos fraudibus
ille, a quo circumventi sunt, serpens irretitos te-
neat. Nam ut Evam olim et Adamum fefellerit; ita
modo seipsum tegens ac dissimulans, adeoque antea
Judæorum temporibus, ad adventum usque Chri-
sti, mortalibus imposuit. Tum progredientibus æta-
tibus esca illa, quam contra Dei interdictum usur-
pare ausi fuerant, prolectatos homines, et avidi-
tate correptos ab obsequio Dei callidioribus ma-
chinis abstravit, vehementius idenidem adulterans
et instigans, ac multarum rerum spem, ut initio
fecerat, ostendens. Nam et tunc ita illos decepit
cum diceret: *Eritis sicut dii*³. Tum paulatim varia-
rias ac portentis simillimas eis species objecit. Cum
enim ab uno veroque Deo illos avertisset, idolo-
latria multiplicumque deorum ineptissimis reli-
gionibus velut fetu quodam implevit. Siquidem
sed Deus duntaxat.

Verum insanum simulacrorum cultum, ac deorum
multitudinem, et fraudulentia consilia dudum apud
se conceperat. Neque vero solus ille, qui extrinse-
cus apparebat, serpens tanti mali causam attulit;
sed qui per eum loquebatur alius serpens, hoc est
diabolus, qui auditum viri mulieris usus opera
perturbavit. Neque lignum ipsum peccatum fuit;
nihil enim a Deo mali seritur, sed boni malique
cognitionem lignum illud attulit. At non ex ea
scientia mors est, sed ex contumacia profecta. Nam

¹ F γω δέ. ² F. αὐτούς. ³ Gen. iii, 5.

tota hostis illa calliditas non ad escam pertinebat; sed eo potissimum spectabat, ut illos ad violandum Dei mandatum impelleret. Ex quo tunc accidit, ut lege contempta e paradiso pellerentur, meritoque castigarentur, non odio ullo, sed Dei erga illos cura providentiaque singulari. Sic enim Dominus ipsos alloquitur: *Terra es, et in terram reverteris*¹. Siquidem rationi consentaneum fuit, ut ille verus artifex, figuli instar, operis ejus ac vasis, quod manibus finxerat, curam gerens, idipsum ex præcepti violatione immunitum, quandiu molle adhuc, **269** ut ita dixerim, lutum erat, atque ex fissura quadam ac rima perfluere cœperat, non ita destitueret, sed in pristinam massam redigeret, ut in instaurata illa generatione, hoc est mortuorum excitatione, vas illud priorem ad pulchritudinem nitoremque revocaret; imo aliquid ei insuper adjiceret. Quod de eorum corporibus accipiendum est, qui post horrenda scelera pœnitentia ducti, et a delictis revocati, in Jesu Christi Domini nostri cognitione perfecti sunt, ut illa de terra massa denovo resurgat, argillæ instar, quæ artificis manu mollitur ac subigitur; eoque modo in antiquam vel etiam præstantiorem speciem reformetur. Tales adversus Evam fuere serpentis insidiæ.

II. Etenim jam tum ab initio natura hominum novitatis cupida, vanis dogmatum somniis et inanibus promissis solet abripi. Et quidem principio latens ille ac sensim obrepens, ictus venenati exitum dissimulabat. Postea cum Salvator assumpto corpore venisset, virus omne suum ac nefarii sceleris improbitatem evomere ac despuere cœpit. Nam semetipsum infelicitum illorum mentibus Dei instar habendum celebrandumque proposuit. Sed idem serpens, qui per alumnos disciplinæ suæ postea, olim per spectabilem illum serpentem, homines circumvenit; diabolus enim Scriptura serpentem nominat; non quod ea sit ejus figura, sed quod ex omnibus bestiis sit ille tortuosissimus, quodque primam omnium fraudem sub serpentis involucro molitus fuerit. Quamobrem apud eos, qui veritatis haud ignari sunt, ridiculum est illius dogma, non minus quam qui eidem acquiescentes numinis instar serpentem colunt. Diabolus quippe, cum vilem animum veritatis a Deo cognitione roboratum decipere non posset, ad mulierem sese convertit, hominum videlicet ignorantiam; et quoniam fortibus ingeniis nequit illudere, eos quibus ignorantia cæcitas obducta est, ad sese conatur allicere. Nam muliebribus perpetuo cogitationibus adhærescit, voluptati nimirum et cupiditati, hoc est esseminatæ in hominibus ignorantia; firma vero ac constantia ingenia reformidat, quæ rerum omnium consentaneam ac congruam notitiam informant, ac Deum ipsum ex naturæ lege discernunt. Christum enim se illorum esse serpens prædicat; **270** vel minime ipse quidem, neque enim loqui potest; sed qui ta-

nen, ἀλλ' ἔνεκεν τοῦ ἐργάσασθαι αὐτοῖς τὴν παρακοήν. Ὅθεν παρακούσαντες τότε, τοῦ μὲν Παραδείσου ἔξωθεν γίνονται, ἐπιτιμηθέντες δικαιοῦτατα, οὐ κατὰ μῖσος, ἀλλὰ κατὰ ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος· Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ἐδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην, κεραμέως δίκην ἐπιμελόμενον τοῦ ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματός τε καὶ ἄγγους, τοῦτο ὕστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἔτι πηλοῦ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ βραγδάδα ἀπὸ βρύμα² γεγονότος τοῦ ἄγγους, μὴ ἐάσαι οὕτως, ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα· ἵνα αὐθὺς ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἄγγος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα, καὶ ἔτι περιττότερον· τούτεστι τὰ σώματα τῶν τὰ ἀδικώτατα πραξάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ ἀποστάντων τῶν ἰδίων σφαλμάτων, καὶ ἐν τῇ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τελειωθέντων· ἵνα γένηται τοῦ φυράματος ἡ ἀνάστασις ἐκ τῆς γῆς, ὡς φύραμα μαλαχθὲν παρὰ τοῦ τεχνίτου, καὶ αὐθὺς εἰς τὴν ἀρχαίαν, καὶ ἔτι βελτίω ἀνατύπωσιν κατασκευασθῆ. Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ὄφως πρὸς τὴν Εὐάν.

B. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ λίχνος ἡ ἀνθρωπιεὶα φύσις, καὶ ὑπαγομένη αἰετοῖς τῆς κενοφωνίας δόγμασι καὶ κενναῖς ὑποσχέσεσι. Καὶ πάλαι μὲν κρυπταζόμενος ὁ αὐτὸς οὐκ ἐδήλου τῆς αὐτοῦ ἰσοβολίας τὸ πέρας· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν ἐξήμεσε τε καὶ ἀπέπτυσσε τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἰώδη καὶ μοχθηρὰν ἐπίνοιαν τῆς κακονοίας. Οὗτος γὰρ προεβάλετο ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν ἡπατημένων διανοίᾳ δοξάζεσθαι ὡς Θεός καὶ προνοεῖσθαι³. Γινώσκεται δὲ ὁ αὐτὸς ὄφως διὰ τε τῆς αὐτοῦ σχολῆς ταύτης, καὶ δι' ὄφως τοῦ αἰσθητοῦ τὴν ἀπάτην ἐμποιών. Ὅφιν δὲ δῆθεν ἡ θεὰ Γραφὴ καλεῖ τὸν διάβολον, οὐ πάντως ὄντα τοιοῦτον τῇ μορφῇ, ἀλλὰ διὰ τὸν φαινόμενον τοῖς ἀνθρώποις σκολιώτατον, καὶ τὸ ἐν πρώτοις ἐν ὄφει ἐνεργηθὲν τῆς ἀπάτης σκευώρημα. Παρὰ τοῖς τοίνυν τὴν ἰαλήθειαν ἐπιγινώσκουσι καταγέλαστον τούτου τὸ δόγμα, καὶ οἱ αὐτῷ προσανέχοντες, τὸν ὄφιν ὡς Θεὸν δοξάζοντες. Μηκέτι γὰρ δυνάμενος ὁ διάβολος τὴν ἀνδρείαν διάνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου λαβοῦσαν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας ἀπατᾶν, τρέπεται ἐπὶ τὸ θῆλυ, τούτεστι τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίαν, καὶ πείθει τοὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐπειδὴ οὐ δύναται τὸν στερεὸν λογισμὸν ἀπατῆσαι. Θηλυκοὶς γὰρ αἰετοῖς ἐπιθυμῶσι προσπελάζει, ἡδονῇ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ, τούτεστι τῇ ἐν ἀνθρώποις θηλυνομίᾳ, καὶ οὐχὶ τῷ στερεῷ λογισμῷ, τῷ εὐλόγως τὰ πάντα νοοῦντι, καὶ Θεὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν νόμου ἐπιγινώσκοντι. Λέγει γὰρ ἑαυτὸν εἶναι Χριστὸν ὁ παρ' αὐτοῖς ὄφως· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὸς (οὐ γὰρ δύναται φθέγγεσθαι), ἀλλὰ ὁ τὴν αὐτῶν ἔνοιαν οὕτω φρονεῖν παρασκευάσας διάβολος. Τίς τοίνυν, ἰδὼν τὸν ὄφιν, οὐκ ἐπιγινώσεται τὸν ἐχθρὸν, καὶ φεύξεται; Τούτου γὰρ ἔνεκεν καὶ ὁ Κύριος αὐτὸν

¹ Gen. iii, 19. ² F. καὶ ἀπορ. ³ F. προσκυνεῖσθαι.

τοῦτον τὸν ὄφιν εἰς ἐχθρίαν κατέστησε τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους· ἐπειδὴ ὅλως σχεῦος διαβόλου γέγονε, κτήνος ὢν, καὶ δι' αὐτοῦ ἠπάτησε διάβολος τὸν ἀνθρώπον ἐν τῷ παραδείσῳ· ἵνα, ἰδόντες τὴν τοῦτου ἐχθρίαν τοῦ αἰσθητοῦ ὕφους, ἀποδιδράσκωσι τῆς ἀπάτης τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ μισήσωσιν, ὡς εἰπεῖν, θεάσασθαι καὶ τὸ εἶδος.

externi serpentis hostilem speciem conspicatū fuerint, ab ejus insidiis caveant, ac vel ipsum, ut ita dicam, conspectum illius exhorrescant.

Γ. Ἀποδιδάσκει δὲ καὶ οὗτοι οἱ Ὀφῖται καλούμενοι τοῦτῳ τῷ ὄφει ἡ τὴν πᾶσαν γνῶσιν, λέγοντες, ὅτι οὗτος ἀρχὴ γέγονε γνώσεως τοῖς ἀνθρώποις· μωθωδῶς παρεισφέροντες τὰ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενα μυστήρια, μιμολογήματα δὲ ἄντα, καὶ χλευάζει ἔμπλεα καὶ ματαιοφροσύνης· μῦθος γὰρ ὡς ἀληθῶς οὗτοι. Φάσκουσι γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀνω Αἰῶνος προβεβληθῆαι Αἰῶνας, καὶ κατώτερον γεγενῆσθαι ὁ Ἰαλδαβαῶθ¹· τοῦτον δὲ προβεβληθῆαι κατὰ ἀδράνειαν, καὶ ἀγνοίαν τῆς ἰδίας μητρὸς, τούτεστι τῆς ἀνω Προυνεῖκου². Ταύτην γὰρ φασὶ τὴν Προυνεῖκον καταληλυθῆναι εἰς τὰ ὕδατα, καὶ μιχθῆναι αὐτοῖς, καὶ μὴ δεδυνῆσθαι εἰς τὰ ἀνω χωρεῖν, διὰ τὸ μεμίχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης, ἐπιμεμίχθαι δὲ αὐτὴν τοῖς ὕδασι καὶ τῇ ὕλῃ, καὶ μηκέτι δυνῆθῆναι ἀναχωρεῖν. Ἐπῆρε δὲ ἑαυτὴν κατὰ βίαν εἰς τὰ ἀνώτερα, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτήν· καὶ οὕτως γέγονεν ἀνώτερος οὐρανός. Καὶ ὡς παγεῖσα εὐρηται, μηκέτι δυναμένη μήτε ἀνω ἀναβῆναι, μήτε κάτω καταλθεῖν· ἀλλὰ εἰς τὸ μεσαίτατον παγεῖσά τε καὶ ἐκτεταμένη ἔμεινε. Κάτω μὲν γὰρ κατενεβῆθῆναι οὐκ ἠδύνατο, ὅτι οὐκ ἦν συγγενής· ἀνω δὲ οὐκ ἠδύνατο χωρεῖν, διὰ τὸ βαρεῖσθαι ἐκ τῆς ὕλης ἧς προσέλαθε. Κατὰ δὲ τὴν αὐτῆς ἀγνοίαν προβληθεὶς ὁ Ἰαλδαβαῶθ, ἦλθεν εἰς τὰ κατώτατα· καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἑπτὰ υἱούς, οἵτινες ἑαυτοὺς οὐρανούς ἑπτὰ ἐποίησαν. Αὐτοὺς δὲ ἀποκλείσας τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀπέκρυπτεν, ἵνα οἱ οὐκ αὐτοῦ υἱοὶ προβληθέντες ἑπτὰ μὴ γινώσκωσι τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, κατώτεροι δυνεὶς αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μονωτάτως· καὶ οὕτως ἐστὶν, φασίν, ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰαλδαβαῶθ. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν οὕτως, μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ μέλλει κρίνειν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, Θεὸς ὢν καὶ Ἰουδαίων, καὶ Χριστιανῶν, καὶ πάντων· καὶ ὁ Ἰαλδαβαῶθ τις ὢν κατὰ τὴν αὐτῶν ληρώδη μυθολογίαν.

Δ. Εἰτά φασιν· Ἀποκεκλισμένων τῶν ἀνω διὰ τῆς τοῦ Ἰαλδαβαῶθ ἐπινοίας, οὗτοι οἱ ἀπ' αὐτοῦ γεγεννημένοι ἑπτὰ υἱοὶ, ἦτοι Αἰῶνες, ἦτοι θεοὶ, ἦτοι ἄγγελοι (καλοῦνται γὰρ παρ' αὐτοῖς ὀνόμασι διαφοροῖς), κατὰ τὴν εἰδέαν τοῦ αὐτῶν πατρὸς Ἰαλδαβαῶθ ἐκλασαν τὸν ἀνθρώπον, οὐ ῥαδίως, οὐδὲ ταχέως, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ τρόπῳ, ὅς καὶ αἱ πρότεροι αἰρέσεις ἐμυχανήσαντο ἐν τῇ αὐτῶν κενοφρονίᾳ. Φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι· Ἦν ἔρπετον ὁ ἀνθρώπος (45) ὡς σκώληξ, μὴ δυνάμενος μήτε ἀνακύφειν, μήτε ὀρθοῦσθαι. Πρὸς ἐπι-

Hæ voces τῷ ὄφει supervacuae sunt nisi τῷ ὄφει substituas. ¹ F. τὸν Ἰαλ. ² Leg. Προυνεῖκου. ³ F. καὶ οὐκ.

(45) Ἦν ἔρπετον ὁ ἀνθρώπος. Quæ de hominum origine commentū sunt et hi, et Gnosticorum ple-

lem istorum mentibus cogitationem injecit diabolus. Equis vero statim ac serpentem viderit, non hostem animadvertat ac fugiat? Hanc enim ob causam Dominus serpentem inter hominumque genus hostiles iniicitas immisit; quod omnino diabolus bestiae genus istud velut instrumentum adhibuisset, hominemque intra paradisi septa decepisset, ut qui externi serpentis hostilem speciem conspicatū fuerint, ab ejus insidiis caveant, ac vel ipsum, ut ita dicam, conspectum illius exhorrescant.

III. Ophitæ vero huic scientiam omnem tribuunt, itaque profitentur: serpentem hominibus scientiæ omnis auctorem exstitisse; indeque fabulas meras quas pro mysteriis habent commentū sunt: cum nihil aliud præter mimorum ludicra ridicula prorsus et inania sint. Etenim ab Æone summo propagatos Æonas existimant: e quibus infimus est Jaldabaoth, quem ex imbecillitate ignorantiaque suæ matris exortum referunt; hoc est illius supremæ, quam Prunicum appellant. Hanc enim narrant in aquas delapsam, iisque commisitam evolare minime potuisse, quod materiæ gravitate esset implicita; cui quidem perinde ut aquis inserta recedere ultra nequiverit. Ac cum se violenter efferret, atque extendendo niteretur, cælum illud superius effectum est. Ipsa vero ubi defixa semel est hæsit in eodem statu, neque aut attolli sursum, aut deorsum descendere potuit; sed in medio immobilis extentaque permansit. Non enim inferiorem in locum vergeret, quo cum ei affine nihil esset; sursum autem emergere non poterat; cum eam materia illa cui se adjunxerat, suoque pondere gravaret. Igitur ex hujus ignorantia editus Jaldabaoth ad infima subsidit; septemque sibi liberos genuit, qui totidem cælestes orbis condiderunt. At ille quæ supra se erant interclusit, suorumque subtraxit oculis, ne septem illi quos susceperat, quidquam, quod se ipso superius esset, præter se unum agnoscerent. Hunc Jaldabaoth Judæorum esse Deum asserunt. Quod absit ut esse verum putemus. Imo ille ipse est, a quo judicandi sunt, omnipotens 271 Deus, Judæorum, inquam, ut et Christianorum, adeoque communis omnium Deus, non ille nescio quis ex commentitiis istorum nugis depromptus Jaldabaoth. De quo ita narrare pergunt.

IV. Cum, ut dictum est, Jaldabaothis calliditate aditus esset ad superiora præclusus, septem illi ab eo geniti liberi, sive Æones, sive dii, sive denum angeli; diversa enim ab illis nomina tribuuntur: ad parentis sui Jaldabaothis imaginem hominem producant, ne id quidem facile vel celeriter; sed ad eundem modum, quo hæreses reliquæ stolidissime finxerunt. Sic enim pronuntiant: Hominem principio vermī instar humi reptantem sursum erigi aut attolli nequisse; cælestem deinde matrem,

Hæ voces τῷ ὄφει supervacuae sunt nisi τῷ ὄφει substituas. ¹ F. τὸν Ἰαλ. ² Leg. Προυνεῖκου.

rique, ex veterum philosophorum opinionibus manarunt, de quibus Diodorus, Eusebius i De præp.

quæ et Prunicus appellatur, adversus Jaldabaoth tale quid esse machinatum, ut ei vim illam quam eidem impertierat, auferret: ideoque in Hominein, quem illius liberi sinxerant, vim ipsius transfundere, ac scintillam quamdam, hoc est animam infundere voluisse. Tunc, inquit, pedibus suis Homo constitit, atque octo cælestes orbes cogitatione transcendens, Patrem illum Jaldabaoth superiorum agnovit, ac laudibus extulit. At Jaldabaoth ægre ferens ea quæ supra se erant ejusquam ad notitiam pervenisse, stomachi plenus ad materiam faciem demisit oculos, et virtutem quamdam serpentis specie genuit, quem ejus filium vocavit; idemque sic immissus Evam fecellit. Huic enim auscultans illa tanquam Dei filio, facile ut de arbore scientiæ vesceretur in animum induxit.

V. Deinde postquam aniles istas nugas ac ridicule affectatas fabulas hoc modo proposuerunt, tragicum quendam istiusmodi actum, sive conicum potius instituentes, nonnulla ad fictos illos deos comprobandos in medium asserunt. Nonne, inquit, et intestina nostra, quibus vivimus et alimur, serpentis effigiem referunt? Addunt et alia pleraque, quæ ad errorum ac deliriorum suorum faciendam fidem sectatoribus suis objiciunt. Propterea enim, inquit, serpentem colimus, quod Deus iste multitudini hominum scientiæ ac cognitioni causam attulit. Jaldabaoth supremæ Matris ac Parentis memoriam **272** extinctam inter homines esse cupiebat. Sed iis persuasit serpens, ac scientiam importavit, totamque adeo divinarum mysteriorum cognitionem cum viro ac muliere communicavit. Ob id iratus Pater Jaldabaoth, ac derivatam in illos ejusmodi scientiam iniquo animo ferens, e cælo illum deturbat. Inde regem e cælo delapsum serpentem esse dicuntur ii, qui non alterius se quam serpentis partibus addixerunt. Igitur propter hanc ab illo concessam scientiam venerari se serpentem fatentur, eique panem insuper objiciunt. Verum quippe serpentem in cista nutriunt; quem mysteriorum tempore stipatis ad ejus cavernam in mensa panibus invitant. Isque aperto foramine e latebris orumpit. Atque ubi pro sua calliditate stoliditatem illorum agnovit, mensam conscendens, circum panes implicatur. Haec absolutissimum esse sacrificium censent. Unde ut a quodam accepi, non modo panes istos, quibus circumvolutus est serpens, frangunt ac distribuunt; sed etiam quilibet admoto ore serpentem exosculatur, sive cantionibus quibusdam ad mansuetudinem bestia mollitur, sive alio dæmonis artificio innocua redditur. Hanc quidem adorant miseri, et Eucharistiam vocant, cum appositos panes tortuosus flexibus, ac circumvolutionibus ambicrit. Ac demum supremum Parentem per

Α βουλὴν δὲ τοῦ Ἰαλδαβαῦθ ἡ ἄνω μήτηρ ἡ καλουμένη Προύνεικος, βουλομένη κενῶσαι τὸν Ἰαλδαβαῦθ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μετέσχεν, ἐνήργησεν ἐν αὐτῷ εἰς τὸν Ἀνθρώπον τὸν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτοῦ πεπλασμένον κενῶσαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἀποστελεῖται ἀπ' αὐτοῦ σπινθῆρα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ψυχὴν δὴθεν διανοοῦμενοι ¹. Καὶ τότε, φησὶν, ἔστη ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοὺς πόδας, καὶ ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ τοὺς ὀκτῶ οὐρανοὺς, καὶ ἐπέγνω, καὶ ἤνεσε τὸν ἄνω Πατέρα τὸν ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαβαῦθ. Καὶ τότε ὁ Ἰαλδαβαῦθ, πόνῳ φερόμενος, διὰ τὸ ἐπιγνωθῆναι τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ, ἐπέβλεψε κάτω ἐν πικρίᾳ πρὸς τὴν ὑποστάθμην τῆς ἕτης, καὶ γεγένηκε δύναμιν ὀριόμορφον εἰδέαν ἔχουσαν, ὃν καὶ οὖν αὐτοῦ καλοῦσι: καὶ οὕτως οὗτος, φησὶν, ἀπεστάλη καὶ ἠπάτησε τὴν Ἐβαν. Ἡ δὲ ἤκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐπέστη ὡς υἱὸς Θεοῦ, καὶ πεισθεῖσα ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.

Ε'. Εἶτα ὅταν ταύτην τὴν μωρίαν διηγῶνται, καὶ τὸ γελοῖον τῆς ἐπιτηδεύσεως, ταύτην τὴν τραγικὴν, ὡς εἰπεῖν, ποιησάμενοι συμφωνίαν ², καὶ τὸ κωμικὸν τοῦτο δράμα, ἀρχονται τινα ἡμῖν ὑποφαίνειν εἰς παράστασιν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ψευδῶν θεῶν. Ὅτι οὐχὶ καὶ τὰ ἔγκατα ἡμῶν, δι' ὧν ζῶμεν, καὶ τρεφόμεθα, ὀφιοειδῆ ὑπάρχει; Ἄλλα δὲ ὅσα τοῖς ἠπατημένοις παρεισφέρουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν πλάνην καὶ ληρώδη ὑπόνοιαν. Διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν, φασὶ, τὸν ὄφιν δοξάζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς αἰτίας τῆς γνώσεως γεγένηται τῷ πλήθει. Ὁ δὲ Ἰαλδαβαῦθ, φασὶν, οὐκ ἤθελε μνησθῆναι τὴν ἄνω Μητέρα, οὔτε τὸν Πατέρα τοῖς ἀνθρώποις. Ἐπεισε δὲ ὁ ὄφιν, καὶ γνώσιν ἤνεγκεν, ἐδίδαξέ τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα τῶν ἄνω μυστηρίων τὸ πᾶν τῆς γνώσεως. Διὸ ὁ Πατὴρ ὀργισθεὶς, τουτέστιν ὁ Ἰαλδαβαῦθ, δι' ἣν ὑπέδειξε τοῖς ἀνθρώποις γνώσιν, κατέβαλεν αὐτὸν ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ ἔθεν βασιλέα τὸν ὄφιν ἀπ' οὐρανοῦ λέγουσιν οἱ τὴν μερίδα τοῦ ὄφους καὶ οὐδὲν ἕτερον κεκτημένοι. Δοξάζουσιν οὖν αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην, φησὶ, γνώσιν, καὶ ἄρτον αὐτῷ προσφέρουσιν. Ἐχουσι γὰρ φύσει ὄφιν τρέφοντες ἐν κίστῃ τινί, ὃν πρὸς τὴν ὥραν τῶν αὐτῶν Μυστηρίων τοῦ φωλεοῦ προσφέροντες, καὶ στιβάζοντες ἐπὶ τραπέζης ἄρτους, προσκαλοῦνται τὸν ὄφιν. Ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ φωλεοῦ, πρόεισι. Καὶ οὕτως ἀνελθὼν κατὰ τὴν αὐτοῦ φρόνησιν ὁ ὄφιν καὶ πανουργίαν ἤδη γινώσκων (46) τὴν αὐτῶν μωρίαν, ἀνεισιν ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ ἐνελεῖται τοῖς ἄρτοις. Καὶ ταύτην φασὶν εἶναι τελείαν θυσίαν. Ὅθεν καὶ, ὡς ἀπὸ τινος ἀκήκοα, οὐ μόνον κλωσὶ τοὺς ἄρτους, ἐν οἷς ὁ αὐτὸς ὄφιν εἰλήθη, καὶ ἐπιδίδασσι τοῖς λαμοῦνουσιν: ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἀσπάσεται τὸν ὄφιν ἐκ στόματος, ἥτοι γοητεία τινὶ ἐπαρθέντος τοῦ ὄφους εἰς ἡμερότητα, ἢ ἐξ ἑτέρας ἐνεργείας διαδόλου πρὸς ἀπάτην τούτων ὑποκοριζομένου τοῦ ζώου. Προσκυνοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον, καὶ εὐχαριστίαν ταύτην ἐπιφημίζουσι, τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεληθέντος γεγεννημένην. Καὶ αὐτοὶ δι' αὐτοῦ, ὡς φασὶ, τῷ ἄνω Πατρὶ ὕμνον

¹ F. διανοομένη. ² Vel. ὑπέθειν.

(46) Καὶ πανουργίαν γινώσκων. Corr. κατὰ πᾶν.

ἱναπέμποντες, οὕτως τὰ μυστήρια αὐτῶν ἐπιτελοῦσι.

Γ'. Μωρίαν δὲ εἶποι τις ἂν καὶ χλευῆς Ἐμπλεων· καὶ οὕτε ἀνατροπῆς ἀπὸ θείας Γραφῆς ἐπιζητουμένης εἰς τοῦτο, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τῷ τὸν νοῦν ἔχοντι ἕρρωμένον κατὰ Θεὸν γελιοῦδες δειχθήσεται. Εὐθύς γὰρ πᾶσα ἡ αὐτῶν κενοφωνία ληρωδῆς τις εὐρεθήσεται. Εἰ γὰρ Προϋνεῖκόν φασιν εἶναι, πῶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος οὐ τὸ σαθρὸν τῆς διανοίας αὐτῶν φωραθήσεται, ὡς ἦδη προεῖπον; Πᾶν γὰρ τὸ προϋνεικεῦμένον, ἀχρηστον. Εἰ δὲ ἀχρηστον, καὶ ἐν τοῖς προκριτέοις τακτέον. Καὶ πῶς ἐπαινετὸν εἶη τὸ ἀχρηστον; Πῶς δὲ οὐχὶ μυθῶδες τὸ λέγειν, ὅτι ἡ Προϋνεῖκος τὸν Ἰαλδαθαῶθ ἐκένωσε, καὶ ὁ σπινθήρ εἰς τὰ κάτω κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ κενωθέντος; Ἐν δὲ τῷ ἄνω γεγῶνως ἐπέγρω τὸν ἀνώτερον τοῦ κεκενωμένου. Καὶ θαῦμα μέγιστον, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὁ ἐλάχιστος σπινθήρ, ἐπιγινώσκει ὑπὲρ τοὺς πεπλακῶτας ἀγγέλους! Οἱ γὰρ πεποιηκότες τὸν ἄνθρωπον ἀγγελοι, εἴπουν υἱοὶ τοῦ Ἰαλδαθαῶθ, οὐκ ἐπέγρωσαν τὰ ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαθαῶθ. Ὁ δὲ ὅτ' αὐτοῦ γεγεννημένος διὰ τοῦ σπινθήρος ἐπέγρω. Αὐτοὶ τοῖσιν ἑαυτοῦς ἀνατρέπουσι διὰ τῶν ἰδίων δογματῶν, πῆ μὲν τὸν ὄψιν δοξάζοντες, πῆ δὲ ἀπατηλὸν αὐτὸν πρὸς τὴν Ἐβαν γεγεννημένον φάσκοντες, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἠπάτησε τὴν Ἐβαν· καὶ πῆ μὲν Χριστὸν αὐτὸν καταγγέλλουσι, πῆ δὲ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνωτέρου Ἰαλδαθαῶθ, τοῦ τοὺς υἱοὺς ἀδικήσαντος, ἐν τῷ ἀποκλείσαι ἀπ' αὐτῶν τὴν ἄνω γνῶσιν, καὶ τὴν μητέρα ἀθετήσαντος, καὶ τὸν ἄνω Πατέρα, εἰς τὸ μὴ ἔβν δοξάζειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους υἱοὺς τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ Πατέρα. Πῶς οὖν

βασιλεὺς ἐπουράνιος ὁ ὄψιν, εἴπερ κατὰ τοῦ Πατρὸς ἐγγήγερται; Πῶς δὲ, εἰ τὴν γνῶσιν δίδωσιν, ἐν ἀπάτῃ καταγγέλλεται ἠπατηκῆναι τὴν Ἐβαν; Ὁ δὲ δι' ἀπάτης γνῶσιν ἐνθεῖς οὐκέτι γνῶσιν δίδωσιν, ἀλλὰ ἀντὶ γνῶσεως ἀγνοῦσιν. Ὡς καὶ ἀληθὲς ἐστὶν ἰδεῖν, ὅτι τοῦτο ἐν αὐτοῖς τελειοῦται. Ἀγνοῦσιν γὰρ ἔχοντες, γνῶσιν ταύτην νομίζουσι, ἐν τούτῳ ἀληθεύοντες, ἐν τῷ τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην καὶ ἀγνοῦσιν γνῶσιν λέγειν.

Nam qui fraude aliqua scientiam affert, non is scientiam, sed pro ea ignorantiam communicat. Quod illis accidere certissima ratione conficitur. Cum enim summa in inscitia versentur, eam nihilominus scientiam esse putant. Qua in re vehementer scientiæ appellatione dissimulant.

Z'. Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλας μαρτυρίας λέγοντες, ὅτι καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν ὄψιν τὸν χαλκοῦν ἔφωσε, προστησάμενος, ἵνα λαμα τοῖς ὑπὸ ὄψεως ὀκνηκόμενοι γένηται. Εἶναι γὰρ τοῦτο τὸ εἶδος λατικῶν τοῦ δήγματος λέγουσι. Πάλιν δὲ καθ' ἑαυτῶν αὐτὰ ὀρίζονται. Εἰ γὰρ ὄψιν ἦν τὰ δήγματα, βλαβερά δὲ ταῦτα· ἄρα ὁ ὄψιν οὐκ ἀγαθόν. Τὸ δὲ ὄψιν ἔθεν ὑπὸ Μωϋσέως τότε, διὰ τῆς θεωρίας τὴν λαμιν ἐποιεῖτο, οὐ διὰ τὴν τοῦ ὄψεως φύσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐδοκίαν, δι' ὄψεως ὡσπερ ἀντίδοτον τοῖς τότε δεδηγμένοις ἐργαζομένου. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἰ ὡν τις ἐβλάβη, διὰ τούτων θεραπείας ἔτυχε. Καὶ μὴ τις κακιζέτω τὴν τοῦ Θεοῦ κτίσιν. Ὡς ἄλλοι πλακόμενοι πάλιν λέγουσι. Προετυπούτο δὲ τοῦτο τοῖς ἐν

A illum, ut aiunt, celebrantes, mysteria sua perficiunt.

VI. Quas quidem ineptias vanissimas esse, ludibrioque dignissimas nemo non dixerit: neque vero divinis ex Scriptura depromptis testimoniis acrius refellendas; cum per sese cuilibet, qui sit nonnullo ingenio præditus, quam ridiculum sit totum illud negotium, demonstrari possit. Nihil enim præter contemplissimas fabulas ac deliria continere facileprehenditur. Nam si Prunicum esse aliquam existimat, quis ex ipso statim vocabulo non animadvertat, quam imbecillum ac leve sit, quod isti proflentur, ut jam ostendimus. Quidquid enim Prunicum fieri dicitur, id inutile est; adeoque minime inter eximia numerandum. Qui enim laudari potest quod inutile sit? Quam est præterea stolidum, a Prunico exhaustum esse Jaldabaothem, ab eoque scintillam ad infima illa excussam arbitrari! Itaque, qui in sublimi collocatus esset, eum agnovissim qui exhausto esset illo superior. Enimvero quale illud miraculum est, ut homo cui tenuissima quædam sit aspersa scintilla, majorem illis ipsis, a quibus productus est, angelis cognitionem adeptus fuerit! Si quidem auctores isti hominis ac fabricatores angeli, sive Jaldabaothis filii quæ Jaldabaothe superiora erant ignorarunt. Qui autem ab illis formatus est, scintillæ beneficio cognovit. Quamobrem suis illi se dogmatibus induunt et evertunt, cum partim serpentem venerari instituant; partim Evam illius fraudulentia deceptam existiment; partim Christum eundem esse velint; partim superioris illius Jaldabaothis filium, qui interclusa cælestium contemplatione summam liberis suis injuriam imposuit, matrem repudiavit ac contempsit, non minus quam supremam Parentem, quem ab iis quos genuerat coli ac prædicari minime sit passus. Qui vero serpentem convenit cælestem esse regem, cum adversus parentem insurrexerit? Aut quomodo, si cognitionem impertiat, Evæ imposuisse dicitur? scientiam, sed pro ea ignorantiam communicat. Cum enim summa in inscitia versentur, eam nihilominus scientiam esse putant. Qua in re vehementer hallucinantur, dum errorem suum ac ignorantiam

VII. Sed alia quædam insuper testimonia proferrunt; veluti Moysen æneum serpentem in deserto sustulisse, palamque proposuisse, ut illis remedio esset, quos serpens momorderat¹. Hoc enim ipsum præsentem vim contra venenatos morsus habere jactitant. Sed vel illud contra se manifeste pronuntiant. Si enim morsus illi serpentium erant, iidemque perniciosi, consequitur minime bonum esse serpentem. Quod vero tum a Moyse est erectum, sola sui contemplatione medebatur: non utique quod ita serpentis natura ferret; sed quod ita Deo visum esset, qui quos serpentes pupugerant, iis per serpentem mali remedium paraverat. Neque vero mirum esse cuiquam oportet, si unde quispiam

¹ Num. xxi, 8 sqq.

læsus fuerat, inde medicinam acceperit. Nec est quod idcirco conditæ res a Deo vituperentur, quod nonnulli rursus incredibili errore faciunt. Illud enim figuræ instar Judæis in solitudine degentibus ostensum est; ob eam ipsam rationem, quam in Evangelio 274 Dominus expressit. Nimirum: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*¹, quod postea contigit. Nam Judæi Christum Dominum velut serpentem ignominiose tractantes, ipsimet serpentis insidiis, hoc est diaboli, vehementer offensi sunt. Sed ut erecto serpente, ii qui morsu erant appetiti, repente liberati sunt: ita, Christo in crucem sublato, animæ nostræ a peccati morsibus sunt exemptæ. Atque hanc ipsam Domini sententiam ad erroris sui patrociniū asserunt. Nonne yides, inquit, ita pronuntiasse Christum: *Quo modo exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*? Propterea et alio loco sic præcipit: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbæ*². Sic igitur præclare Deus transtulit, ea ad dogmatum suorum

VIII. Siquidem Jesus Christus Dominus noster, idemque Deus Verbum, a Patre ante sæcula omnia sine principio ac tempore ullo genitus, nequaquam est serpens, procul absit ut ita sentiamus, sed contra serpentem advenit. Qui si quandoque dixerit: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbæ*, illud interrogare nos, ac cognoscere par est, cur illa duo, columbam scilicet ac serpentem, nobis erudiendis proposuerit. Nullum enim in serpente, præter duplex illud, prudentiæ specimen apparet: primum quod appetitus ab aliquo, cum in capite vitam omnem suam residere sentiat, velut interdictum illud veritus, quod propter hominem Deus olim in sese pronuntiauit: Caput ab ipso custodit, ille a te calcaneum³: toto in caput complicato corpore, illudque protegens et occultans, summa caliditate reliquum corpus opponit. Sic nos unigena Dei Filius a Patre progressus, sive hoste persequente, sive, quavis ingruente calamitate, jubet nostra omnia ferro ac flammis exponere, solumque tutari caput, hoc est minime abnegare Christum. Quoniam caput omnis viri est Christus, vir autem mulieris caput est, caput vero Christi Deus, ut Apostolus loquitur⁴. Inest vere et alterum in serpente prudentiæ genus, ut de eo physiologi testantur. Cum enim e cavea sitiens ad aquam bibendi gratia proripit, virus secum non 275 effert, sed latibulo relinquit; itaque ad potum egreditur.

Quod quidem nobis imitandum proponitur: ut cum ad sanctam Dei Ecclesiam orandi gratia, vel ad usurpanda Dei mysteria convenimus, nullum nobiscum scelus, voluptatem nullam, nullas cum quoquam simultates, nullum denique in animis no-

τη ἐρήμῳ διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν ἐλθὼν ὁ Κύριος λέγει: ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Ὁς ὑψώσε Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὃ καὶ γέγονε. Δίχην γὰρ ὄφειος ἀτιμάσαντες τὸν Σωτῆρα, ἀπὸ ἐπιβουλῆς τῆς τοῦ ὄφειος ἠδικοῦντο, φημι δὲ τοῦ διαβόλου. Καὶ καθάπερ ἐν τῷ ὑψώματι τοῦ ὄφειος ἱσσις ἐγένετο τοῖς δεδηγμέναις, οὕτως ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σταυρώσει λύτρα γέγονε ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν γενομένων δηγμάτων τῆς ἀμαρτίας. Φέρουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοῦτο τὸ ρῆτον πρὸς μαρτύριον οἱ αὐτοὶ λέγοντες, ὅτι Οὐχ ὄφας, ὡς εἶπεν ὁ Σωτῆρ, Ὅν τρόπον ὑψώσε Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, φασὶ, λέγει⁵, ὅτι Γίνεσθε φρόνιμοὺς ὡς ὁ ὄφιν, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστέραί. Καὶ τὰ εἰς σύμβολα διδασκαλίας ἐκ Θεοῦ καλῶς τεταγμένα, οὗτοι εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν τὴν ἡπατημένην φέρουσιν.

isti quas imagines ac signa cœlestem ad doctrinam falsitatem asserendam impudenter accommodant.

H'. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς Λόγος, ὁ ἐκ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεννηθεὶς, οὐκ ὄφιν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὄφειος αὐτὸς ἦλθεν. Ἐὰν δὲ εἶπῃ, *Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφιν, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί*. δεῖ ἡμᾶς ἐρωτᾶν καὶ γινώσκειν, διὰ τί τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν παρεῖληγαγε, τῆς τε περιστερᾶς καὶ τοῦ ὄφειος. Οὐδὲν δὲ ἐν τῷ ὄφει φρόνιμον πλὴν δύο τούτων· ὅτι ἐν τῷ διώκεσθαι γινώσκων, ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσι ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει, καὶ δεδιὼς τὴν ἀνωτέραν πρὸς αὐτὸν εἰρημένην ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἀνθρώπου προσταγήν, ὅτι Φυλάξει αὐτοῦ κεφαλὴν, αὐτὸς δὲ σου πτέρων· ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλήφας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἑαυτοῦ, παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα ἐν ὑπερβολῇ πανουργίας. Οὕτω θέλει ἡμᾶς ὁ μονογενὴς Θεὸς ὁ ἐκ Πατρὸς προελθὼν ἐν καιρῷ διωγμοῦ καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ τὰ πάντα ἡμῶν παραδιδόναι μαχαίρα τε καὶ πυρὶ, φυλάττει δὲ ἑαυτῶν τὴν κεφαλὴν, τούτεστι Χριστὸν μὴ ἀρῆσθαι. Ἐπειδὴ περ κεφαλὴ παντὸς ἀνθρώπου Χριστὸς, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐτερον πάλιν ἔχει φρονιμώτατον (47) ὁ ὄφιν, ὡς φασιν οἱ φυσιολόγοι περὶ τούτου τοῦ ζώου. Ὅταν γὰρ διψήσας ἀπὸ τοῦ φωλοῦ προέλθοι ἐπὶ τι ὕδωρ ἵνα πίη, οὐ συμπαραλαμβάνει τὴν ἰδὴν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει· καὶ οὕτως ἐλθὼν λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων.

Καὶ αὐτοὶ οὖν τοῦτο μιμησώμεθα, ἵνα, ὅταν ἐρχώμεθα ἐπὶ τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἢ εἰς εὐχὴν, ἢ εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, μὴ φέρωμεν μεθ' ἑαυτῶν κακίαν, ἢ ἡδονὴν, ἢ ἔχθραν, ἢ τι ἕτερον ἐταῖς διανοαῖς αὐτῶν. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἔχωμεν δυνατῶς

Joan. III, 14. ² Matth. x, 16. ³ Gen. III, 16.

⁴ I Cor. xi, 15. ⁵ ἢ γρ. λέγει φασίν.

(47) Ἐτερον πάλιν ἔχει φρονιμώτατος. Ambr. serm. in ser. II post Dom. i Quad.: Serpens cum venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra

fontem vomit venenum suum, et postea bibit. Ita et nos quando ad altare Dei communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum, etc.

καὶ τὴν περιστερὰν μιμησασθαι, μὴ ἐκτὸς γενόμενοι κακίας; καίτοι γε τοῦ γένους τῆς περιστερᾶς ἐν πολλοῖς πράγμασιν οὐκ ἐπαινούμενοι. Ἀκόλαστον γὰρ γένος περιστερᾶς, καὶ πολυμιξίας μὴ ἀνακοπτόμενον, λάγνον τε καὶ καθ' ὥραν ἡδονῆν προσανακείμενον. Πρὸς δὲ τούτοις ἄτονον καὶ βληχρὸν. Διὰ δὲ τὸ ἕκακον καὶ μακρόθυμον καὶ ἀμνησίκακον τοῦ ζώου, εἴ τι μὴν καὶ διὰ τὸ ἐν εἶδει περιστερᾶς πεφάνθαι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, μιμησασθαι ἡμᾶς βούλεται ὁ θεὸς λόγος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν βούλησιν, καὶ τῆς ἀνάγκης περιστερᾶς τὴν ἀκακίαν, ὄντας μὲν ἡμᾶς φρονίμους εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. Καὶ λέλυται ἡ τούτων πᾶσα δραματοουργία. Εὐθύς γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὸ πανοῦργον καὶ ἐπίβουλον οὐχ ὀρίζεται περισσοτέρως, ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ ὄφως, λέγων· *Φοβοῦμαι δὲ μὴ πως, ὡς ὁ ὄφεις ἠπάτησεν Ἐῶν, ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, φθορῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ ἀγνείας Χριστοῦ καὶ δικαιοσύνης.* Ὁρᾶς, ὡς φθορὰν ἀπέφηνεν ὁ Ἀπόστολος, καὶ πανουργίαν δεινὴν, καὶ ἀπάτην τὰ ὑπὸ τοῦ ὄφως πρὸς τὴν Ἐῶν πεπραγματουμένα, καὶ οὐκ ἐπαινετόν τι παρὰ τοῦ αὐτοῦ γεγεννημένον ὑπέδειξε;

Θ. Πανταχῶθεν τοίνυν φωρατὴ καὶ ἐκδηλὸς ἡ τούτων ἀνοιά ἐστι παντὶ τῷ βουλομένῳ εἰδέναι τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν, καὶ Πνεύματος ἁγίου γνῶσιν. Ἴνα δὲ μὴ ἀναλίσκω χρόνον, καὶ ταύτην διασεισόμενος τὴν χαλεπὴν καὶ δύσπλουν τοῦ πελάγους ζάλην, ἐπὶ τὰς ἐτέρας θαλαττίους ποντοπορίας τὸ σκάφος ὀπλισομαι, ἐπιμελῶς τοὺς αὐχένας κρατῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ εὐχαίς ἁγίων, ὅπως παραπλέοντες κατοπτεύσωμεν τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν κύρτωσιν, καὶ τῶν ἐν τοῖς πελάγεσι θηρίων ἰοδόλων τὰς μορφάς. Ἄπληκτοι δὲ ἀπὸ σμυραϊνῶδους ἰοῦ καὶ τρυγόνος, καὶ δρακαίνης, καὶ καρχαρίου, καὶ σκορπαίνης περᾶσαι, καὶ τοῦ εὐδίου τῆς ἀληθείας λιμένος δι' εὐχῆς καὶ ἰκεσίας ἐπιτυχεῖν δυνηθείημεν· πληρουμένου καὶ ἐν ἡμῖν τοῦ ῥητοῦ, τοῦ, *Οἱ καταβαλόντες εἰς θάλασσαν, τὰς ἀρετὰς τοῦ Κυρίου διεγῆσσονται.* Ἐφ' ἐτέραν τοίνυν ταύτην καθεξῆς τὴν πορείαν ποιήσομαι πρὸς διήγησιν.

KATA KAIANON,

Ὀκτωκαιδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ ὁγδόη.

Α'. Καίανοι τινες ὀνομάζονται, ἀπὸ τοῦ Κάιν εὐληφότες τὴν ἐπωνυμίαν τῆς αἰρέσεως. Οὗτοι γὰρ τὸν Κάιν ἐπαινοῦσι, καὶ πατέρα ἑαυτῶν τοῦτον ἀτάττουσι, καὶ αὐτοὶ, ὡς εἶπεῖν, ὡς ἀπὸ διαφορᾶς ἐπαναστάσεως κυμάτων ἠρμώμενοι, οὐκ ἔξω ὄντες τοῦ αὐτοῦ σάλου καὶ κλύδωνος· καὶ ὡς ἀπὸ ἀκανθῶδους ὕλης προκύψαντες, οὐκ ἐκτὸς ὄντες παντὸς τοῦ σωροῦ τῶν ἀκανθῶν, εἰ καὶ διάφοροι τῷ ὀνόματι εἰσιν. Ἀκανθῶν μὲν γὰρ γένη πολλὰ, ἕμως ἐν ἅπασιν τὸ μοχθηρὸν τῆς κενερώδους ἀδικίας ἔνεστιν.

Οὗτοι φασὶ τὸν Κάιν ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως ἵπτασθαι καὶ τῆς ἀνωθεν αὐθεντίας· ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰσαῦ, καὶ τοὺς περὶ Κορῆ, καὶ τοὺς Σοδομίτας· τὸν

stris improbitatis vestigium efferamus. Alioqui quomodo columbam imitabimur, nisi malitiæ simus expertes? Quamquam genus illud avium non omni ex parte laudabile sit. Est enim propensius in libidinem, ac coitu frequentius utitur, utpote salacissimum et voluptuosum animal. Adde imbecillum et ignavum. Sed quod idem minime malum, patiensque sit, nec injuriæ meminerit, tum vero quod columbæ specie Spiritus sanctus apparuerit; id ipsum quod Spiritui sancto gratum ac jucundum est, innocentis columbæ simplicitatem imitari nos Dei Verbum admonuit, ut quod ad bonum attinet, prudentes et callidi, ad malum vero simplices esse videamur. Qua ratione omnis illorum machinatio dissolvitur. Nam et Apostolus veteratoriam calliditatem et malitiam abundantiorē nulli quam diabolo ac serpenti tribuit: *Timeo, inquit, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, et castitate Christi ac justitia* ¹. Vide ut quæ contra Evam a serpente structa sunt, corruptelam et nequissimam astutiam ac fraudem Apostolus esse pronuntiet, neque laude dignum quidpiam ab illo perpetratum desinat.

IX. Quocirca omni ex parte illorum constringitur ac declaratur amentia, si quis veritatis doctrinam, ac Spiritus sancti scientiam velit percipere. Sed ne tempus ultra conteram, hac velut difficili ac periculosa pelagi tempestate perfunctus, scapham ad alios navigationum cursus expediam: adeo ut fauces ipsas studiose teneam, divina vi, ac sanctorum precibus confisus, ut et vehementes irati maris fluctus, et venenatarum ibidem bestiarum species prætereundo videamus: nihilque nobis interim murænarum, aut pastinacæ, aut dracænæ, aut carcharii, vel scorpænæ virus exitii afferat: ac demum ad felicem veritatis portum precibus et orationibus freti navigium appellamus; ut hæc in nobis vera **276** sit Scripturæ sententia: *Qui navigant mare, virtutes Domini narrant* ². Ad alteram igitur deinceps, ut id narrare possimus, protectionem accingimur.

ADVERSUS CAIANOS,

Quæ est hæresis XVIII sive XXXVIII.

I. Qui Caiani vulgò nuncupantur, hæresin suam a Caino cognominarunt. Hunc enim prædicant, et parentem suum appellant. Qui quidem variis, ut ita dicam, e fluctuum jactationibus emersi, eodem in salo et procella conflictantur; ac velut e spinis et vepribus eminentes, unaque spinarum strue comprehensi duntaxat appellationibus discrepant. Nam spinarum genera quidem varia sunt; sed ad pungendum incumbendumque vis omnibus est communitè insita.

Igitur Caiani a potentiori quadam virtute ac cælesti auctoritate derivatum esse Cainum prædicant, necnon et Esau, et Core cum suis, itemque Sodo-

¹ II Cor. xi, 3. ² Eccli. xl, 26.

mitas; Abelum vero ab imbecilliori virtute prodiisse. Quamobrem illos omnes opinione sua laudandos, ac secum necessitudine conjunctos asserunt, deque ejusmodi cum Caino et Sodomitis, Core et Esau cognatione gloriantur, ac perfectæ sublimiorique scientiæ illos ascribunt. Ideo mundi hujus opificem putant, cum ad eos funditus profligandos incumberet, nocere nihil omnino potuisse. Ab eo quippe semetipsos occultasse, et in supremum Æonem esse commutatos: unde et fortissima illa virtus est. Nam illos ad sese Sapientia utpote necessarios admisit. Propterea Judam accurate omnia hæc habuisse perspecta memorant. Quem quidem affinem esse suum jactitant, eidemque excellentem quamdam vim cognitionis attribuunt. Quod usque adeo defendunt, ut ejus nomine inscriptum opusculum circumferant, quod Judæ Evangelium appellant. Cui similia quædam alia volumina conflinxerunt adversus Hysteram, hoc est uterum: quo nomine totius universitatis, hoc est cæli terræque fabricatorem vocant. Negant porro liberari ullos posse, nisi per omnia transierint, quod et Carpoocrates opinatus est.

277 H. Quilibet enim illorum hujus occasione dogmatis nefaria quædam perpetrans, seque execrandis in libidinibus ac flagitiorum genere omnivolutans, singulorum angelorum nomina, tam verorum, quam ab ipsis confictorum invocans, unicuique detestandum aliquod facinus, ac peccatum, velut præcipuum attribuit: ac quæcunque suum scelus certi cujuscumque ad angeli nomen accommodat. Cum enim ejusmodi aliquod committunt, hunc in modum præfari solent: O angele N., tuum opus exerceo. O potestas N., actione tua fungor. Atque istud ipsum est, quod ab illis absoluta cognitio dicitur; quandoquidem ut per nefanda omnia flagitiorum genera impune ita volitarent, a superioribus sectis velut parentibus, Gnosticorum videlicet, ac Nicolai, iisque affinium Valentinianorum et Carpo-cratis dogmatibus occasionem nacti sunt.

Pervenit et ad nos certus eorumdem liber, in quo sceleratissima nescio quæ vocabula commenti sunt, in eoque ista continentur. Hic est, inquit, angelus, a quo Moyses excæcatus est, iique angeli sunt, a quibus Core, Dathan et Abiron, eorumque sectatores occultati subtractique sunt. Quin alium insuper Pauli apostoli nomine libellum excogitarunt, præpostera libidine refertum, quem et ii, quos Gnosticos vocant, adhibere solent, quod Pauli Anabaticum vocant: cujus supposititii operis ansam ex eo ceperunt, quod Apostolus ipse testetur, se in tertium usque conscendisse cælum, et arcana ibidem audisse verba, quæ non licet homini loqui¹. Hæc autem, inquit, arcana illa verba sunt. Quæ quidem omnia, iisque similia ita, quemadmodum monimus, docent, ut et malis honorem habeant, et bonos repudient. Nam Cainum fortioris cujusdam

A δὲ Ἄβελ ἐκ τῆς ἀσθενεστέρως δυνάμεως υπάρχειν. Εἶναι δὲ τούτους πάντας παρ' αὐτοῖς ἐπαινετούς, καὶ τῆς αὐτῶν συγγενείας. Σεμνύνονται γὰρ συγγενεῖς εἶναι τοῦ Κάιν, καὶ τῶν Σοδομιτῶν, καὶ Ἡσαῦ, καὶ Κορέ· καὶ οὗτοι, φασὶν, εἰσὶ τῆς τελείας καὶ ἀνωθεν γνώσεως. Διὸ καὶ τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου τούτου φησὶ, περὶ τὴν τούτων ἀνάλυσιν ἐσχολακόντα, μηδὲν δεδουησθαι αὐτοὺς βλάψαι. Ἐκρύβησαν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ καὶ μετεβλήθησαν εἰς τὸν ἀνω Αἰῶνα, ὅθεν ἡ ἰσχυρὰ δύναμις ἐστὶ. Πρὸς ἑαυτὴν γὰρ ἡ Σοφία αὐτοῖς προσήκατο, ἰδίους αὐτῆς ὄντας. Καὶ τούτου ἕνεκεν τὸν Ἰούδαν ἀκριθῶς τὰ περὶ τούτων ἐπεγλωκέναι λέγουσι. Καὶ τοῦτον γὰρ θέλουσιν εἶναι συγγενῆ ἑαυτῶν, καὶ ἐν γνώσεως ὑπερβολῇ τὸν αὐτὸν καταριθμοῦσιν. Ὅστε καὶ συναγαγμάτων τι φέρειν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ, ὃ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰούδα καλοῦσι. Καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα ὡσαύτως πλάττονται κατὰ τῆς Ὑστεράς· ἦν Ὑστεραν τὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς τούτου τοῦ κόσμου, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καλοῦσι. Καὶ μὴ δύνασθαι φασὶ σωθῆσθαι τινὰ, ἐὰν μὴ διὰ πάντων χωρήσωσιν, ὡς καὶ ὁ Καρποκράτης λέγει.

B. Ἐκαστος γὰρ αὐτῶν δῆθεν διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀρρήτητα ποιῶν, καὶ ἀισχυροργίας ἐπιτελούν, ἀμαρτημάτα τε ὅσα ἐστὶ πράττων, ἐπακαλεῖται ἐκάστου ἀγγέλου ὄνομα, τῶν τε ὄντων ἀγγέλων, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς πλαστῶς λεγομένων· καὶ ἐκάστου τούτων προσάπτει τι ἔργον ἀθέμιτον τῶν ἐπὶ γῆς ἀμαρτημάτων, τὴν πρᾶξιν τὴν ἰδίαν εἰς ὄνομα οὐ βούλεται ἀγγέλου ἀναφέρειν. Καὶ ὅταν ταῦτα πράττωσιν, οὕτω λέγουσιν· Ὁ δεῖνα ἀγγελε, καταχρῶμαι σου τὸ ἔργον· ἡ δεῖνα ἐξουσία, πράττω σου τὴν πρᾶξιν. Καὶ τοῦτο γινώσκεις τελεία παρ' αὐτοῖς ἐστὶ λεγόμενον· ἐπειδὴ ἀδεῶς ἐπὶ τὰς ἀθεμίτους ἀισχυροργίας ὁρμᾶν τὰς προφάσεις δῆθεν ἀπὸ τῶν προειρημένων μητέρων καὶ πατέρων αἰρέσεων, φημι Γνωστικῶν καὶ Νικολάου, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς Οὐαλεντίνου τε καὶ Καρποκράτους, ἐσχῆκασιν.

C. Ἦδη δὲ διῆλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ βιβλίον, ἐν ᾧ ἐκλάσαντο ῥήματά τινα ἀνομίας πλήρη, οὕτω περιέχον· ὅτι, φησὶν, Οὗτός ἐστιν ὁ ἀγγελος ὁ τὸν Μωϋσεῖα τυφλώσας, καὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀγγελοι οἱ τοὺς περὶ Κορέ, καὶ Δαθάν, καὶ Ἀθειρῶν κρύψαντες, καὶ μεταστήσαντες. Πάλιν δὲ ἄλλο συναγαγμάτων πλάττουσιν ἐξ ὀνόματος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ἀρρήτοργίας ἐμπλεῶν, ᾧ καὶ οἱ Γνωστικοὶ λεγόμενοι χρῶνται, ὃ Ἀναβατικὸν Παύλου καλοῦσι, τὴν πρόφασιν εὐρόντες ἀπὸ τοῦ λέγειν τὸν Ἀπόστολον ἀναβεθεῖναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἀκηκοέναι ἀρρήτητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὴν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Καὶ ταῦτα, φασὶν, ἐστὶ τὰ ἀρρήτητα ῥήματα. Διδάσκουσι δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοὺς πονηροὺς τιμῶντες, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀπαγορεύοντες. Εἶναι γὰρ, ὡς προεῖπον, τὸν Κάιν τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως, καὶ τὸν Ἄβελ τῆς ἀσθενεστέρως. Ταῦτας δὲ τὰς δυνάμεις τῆ Εὐ

¹ II Cor. xii, 4. ² Cor. ἐκάστῳ.

προσπλακείσας γεγεννημένοι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ· καὶ εἶναι τῆς μὲν τὸν Κάϊν, τῆς δὲ τὸν Ἄβελ. εἶναι δὲ τὸν Ἄδὰμ καὶ τὴν Ἐβάν ἀπὸ τῶν τοιούτων δυνάμεων, εἶπουν ἀγγέλων γεγεννημένους· καὶ τοὺς γεννηθέντας παῖδας, Κάϊν τέ φημι καὶ Ἄβελ, εἶρσαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸν γεγεννημένον ἀπὸ ἰσχυρῆς δυνάμεως πεφονευκένας τὸν ἀπὸ τῆς ἡττονος δυνάμεως καὶ ἀσθενεστέρας.

Γ. Τὰ δὲ αὐτὰ μυθώδη καὶ οὗτοι παραπλεκουσι τῇ περὶ τῶν αὐτῶν δηλητηρίων τῆς ἀγνωσίας δόσει, τοῖς πειθομένοις ἐπιβουλεύοντες· Ὅτι δεῖ πάντα ἄνθρωπον ἑαυτῷ ἐλέσθαι τὴν ἰσχυροτέραν δύναμιν, καὶ τῆς ἡττονος καὶ ἀτόνου ἀποχωρίζεσθαι, τούτεστι τῆς τὸν οὐρανὸν ποιησάσης, καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὸν κόσμον· καὶ ὑπερβαίνειν εἰς τὰ ἀνώτατα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σταυρώσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο, φησὶν, ἦλθεν ἄνωθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐπιτελεσθῇ δύναμις ἰσχυρὰ, κατὰ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως τὸ τρόπον λαβοῦσα, καὶ τὸ σῶμα παραδοῦσα. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τοῦτο λέγουσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλα. Οἱ μὲν γὰρ λέγουσι, διὰ τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, παραδοθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, βουλόμενον διαστρέφειν τὰ κατὰ τὸν νόμον. Ἐπαινοῦσι γὰρ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἰούδα, ὡς ἔφην, καὶ λέγουσι· τούτου ἕνεκεν παραδέδωκεν αὐτὸν, ἐπειδὴ ἠβούλετο καταλύειν τὰ καλῶς δεδιδαγμένα. Ἄλλοι δὲ [τῶν] αὐτῶν οὐχὶ φασιν, ἀλλὰ ἀγαθὸν αὐτὸν ὄντα παρέδωκε κατὰ τὴν ἐπουράνιον γνῶσιν. Ἐγνώσαν γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες, ὅτι ἐὰν ὁ Χριστὸς παραδοθῇ σταυρῷ, κενούται αὐτῶν ἡ (ἀσθενῆς) δύναμις. Καὶ τοῦτο, φησὶ, γνοῦς ὁ Ἰούδας ἔσπευσε, καὶ πάντα ἐκίνησεν, ὥστε παραδοῦναι αὐτὸν, ἀγαθὸν ἔργον ποιήσας ἡμῖν εἰς σωτηρίαν. Καὶ δεῖ ἡμᾶς ἐπαινεῖν, καὶ ἀποδιδόναι αὐτῷ τὸν ἔπαινον, ὅτι δι' αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἡμῖν ἡ τοῦ σταυροῦ σωτηρία, καὶ ἡ διὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῶν ἄνω ἀποκάλυψις.

Κατὰ πάντα δὲ τρόπον οὗτοι ἠπάτηνται, οὐκ ἀγαθὸν τινα τιμῶντες ἢ ἐπαινοῦντες. Δῆλον δὲ, ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου αὐτοῖς ταῦτα ὑπέσπαρται, τὰ τῆς ἀγνοίας λέγω καὶ ἀπάτης. Πληροῦται δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον· *Οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ πονηρὸν ἀγαθόν· οἱ τῷ ἔνδοξοι τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος· οἱ λέγοντες τὸ γλυκὺ πικρὸν, καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ.* Πάντη γὰρ ἐκφωνεῖ Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, τοῦ Κάϊν τὴν ἀσέβειαν ἐπικηρυκευμένη. Οὗτοι δὲ, τοῦ σκοτους ὄντες ἔρασταί, καὶ τῶν κακοποιῶν μιμηταί, τὸν Ἄβελ μισοῦσι, τὸν δὲ Κάϊν ἀγαπῶσι, καὶ τῷ Ἰούδα τὸν ἔπαινον διδῶσι. Φθοριμαίαν δὲ γνῶσιν ἔχουσι, δύο τάττοντες δυνάμεις, ἀσθενεστέραν τε καὶ δυνατωτέραν, ἀντιμαχομένας δὲ πρὸς ἀλλήλας, ποιούσας δὲ ἐν τῷ κόσμῳ οὐ γνώμης ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ τῶν γεγεννημένων, τοὺς μὲν κατὰ φύσιν ἀπὸ κακίας τὴν οὐσίαν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀπὸ ἀγαθότητος. Οὐδένα δὲ κατὰ γνώμην ἀγαθὸν ἢ φαῦλον λέγουσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν.

esse virtutis, et Abelum infirmioris sentiunt. Quas ipsas virtutes cum Eva congressas utrumque genuisse sic affirmant, ut alterius Abelus sit, Cainus alterius. Quin Adamum atque Evam iisdem a virtutibus, sive angelis originem traxisse: quosque genuere postea liberos, Cainum, inquam, et Abelum, secum invicem rixatos esse, et qui fortiori ab virtute propagatus fuerat inferioris imbecilliorisque sobolem occidisse.

278 III. Hæc omnia mendaciorum portenta in tradendis pestiferis ignorantiae suæ mysteriis ad sectatorum perniciem aspergunt, idque admonent: debere quemlibet fortiolem sibi adoptare virtutem, atque ab inferiori et imbecilliori secerni, ea videlicet, quæ et cælum et carnem, et mundum fabricaverit: sicque ad superiora per Christi evolare supplicium. Hanc enim fuisse causam volunt, cur e cælo delapsus sit; nimirum ut fortis in ipso solidiorque virtus perficeretur, ac de infirmiore triumphum referret, corpusque traderet. Hæc nonnulli ex ipsis, alii vero alia prædicant. Quidam enim Christum, quod malus esset, ac legis instituta violare auderet, a Juda proditum existimant. Cainum enim, ut diximus, Judamque venerantur; ejusque rei gratia, inquirunt, illum prodidit, quod præclare tradita antiquare vellet. Alii vero aliter sentiunt, ut tametsi bonus esset, ex cælesti quadam cognitione sit proditus. Norant enim, aiunt, principes, si Christus in crucem tolleretur, ipsorum exhaustum iri potentiam omnem; quod cum Judas non ignoraret, maturavit, omnemque lapidem movit, ut eum Judæis traderet. Qua in re egregie salutis nostræ consuluit. Ac propterea laudibus eum remunerari nos oportet, cujus opera crucis nobis salus est illa comparata, necnon cælestium rerum eadem ex occasione communicata cognitio.

Sed cum isti minime bonum aliquem honore ac laude prosequantur, toto cælo, quod aiunt, aberrant. Neque obscurum illud est, hæc ignorantiae fraudisque semina ipsis a diabolo aspersa fuisse. In quibus illud est e Scriptura profectum. *Væ qui dicunt bonum malum, et malum bonum: qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras: qui dicunt dulce amarum et amarum dulce* ¹. Nam in Veteri et Novo Testamento Caini impietas aperta ac clara voce prædicatur. Illi autem tenebrarum amatores, ac maleficorum imitatores Abelum oderunt, et Cainum amant, et Judam præconio suo celebrant. Sed et perniciosissime sentiunt, dum virtutem duplicem constituunt, imbecillam, et firmiorem, quæ secum invicem dissident, ac non voluntatum in mundo varietatem inferant: 279 sed illud perficiant, ut qui in lucem prodeunt, alii primam a malo naturæ originem, alii a bono derivatam accipiant. Neminem enim illi ex animi deliberatione bonum esse vel malum, sed natura ipsa definiunt.

¹ Isa. v. 20.

IV. Sed de Caino primum quid Vetere in Testamento scriptum sit inspiciamus. *Maledictus, inquit, eris a terra, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de munu tua: (47*) erisque gemens et tremens super terram*¹. Quibus ea consentiunt, quæ d: eodem Dominus in Evangelio loquitur, cum Judæi dixissent, *Patrem habemus Deum*². Sic enim Dominus occurrit: *Vos filii estis patris vestri diaboli, quoniam mendax est; quoniam pater ejus mendax est. Ille homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit. Cum loquitur, mendacium ex proprio loquitur, quoniam et pater ejus mendax erat. Ex quo et hæreses aliæ cum hanc vocem audiunt, Judæorum patrem diabolum esse dicunt, cui et alius sit pater, huicque itidem alius. Sed excæcata mente, effrenataque lingua ista jactitant. Siquidem ad universorum Dominum, ac Judæorum, et Christianorum, adeoque omnium Deum illius cognationem referunt: eumque patrem esse parentis illius putant, qui Moysi legem præscripsit, ac tam multa prodigia patrauerit. Sed longe se res aliter habet, o charissime. Nam subinde Dominus nostri in omnibus curam gerens, ne pro aliis alia subdole fingeremus, aut illorum patrem revera existimemus esse diabolum, ita discipulos suos alloquitur: *Nonne duodecim vos elegeri, et unus ex vobis diabolus est*³? non cum natura, sed animo diabolum esse significans. Iterum alio in loco: *Pater Domine cæli ac terræ, serva eos quos dedisti mihi. Cum eram cum ipsis, servabam eos, et nemo ex illis perit, nisi filius perditionis*⁴. Alias item: *Oportet Filium hominis tradi, sicut scriptum est de eo. Væ autem ei per quem tradetur. Bonum enim erat ei, si natus non fuisset homo ille*⁵, et cætera.*

ἤμην μετ' αὐτῶν, ἐφύλαξα αὐτοὺς, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπέλωτο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας. Πάλιν ἄλλοτε λέγει, *ὅτι Ἀεὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήναι κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ αὐτοῦ. Οὐαὶ δὲ δι' οὗ παραδοθήσεται. Συνέφερε γὰρ αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, καὶ τὰ ἐξῆς.*

280 Hoc igitur manifeste cognovimus de Juda intellexisse cum Judæis loqueretur. A quo enim quisque superatus est, hujus et servus est; ac cuiusque aliquis obsequitur, hunc et patris loco habet, et obsequii sui auctorem agnoscit. Quare ideo iisce verbis Dominus utitur: *Vos filii patris vestri diaboli estis, quod Judæi Christi loco paruerint, quemadmodum olim Eva a Domino desciscens serpenti morem gessit. Deinde quod non solum mendax esset, sed et etiam fur; pro eo atque in Evangelio legimus*⁶: *Ob id oculos ei commisit, ne quam haberet excusationem, cum Dominum suum in hominum manus ob pecuniæ cupiditatem traderet. Equis vero pater hujus alius est, qui ante ipsum mendax fuerit præter Cainum, quem Judas imitatus est? Ille siquidem fratri suo mentitus charitatis eum fraternæ specie decepit, ac mendacio persuasit; et in agrum seducens violentas illi ma-*

Δ'. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν περὶ τοῦ Κάιν, ὡς ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη φησὶν· Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣτις ἔχαρε τὸ σπέρμα αὐτῆς ἐδέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου· καὶ πάλιν· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἔση στέρνων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς. Συνφθὰ δὲ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τούτου λέγει, ὅτι Ἰουδαῖοι ἔλεγον· Ἡμεῖς Πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς υἱοὶ ἐστε τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου, ὅτι ψεύστης ἐστίν· εἰ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. Ἐκεῖνος ἀθροποκτόνος ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔμεινεν. Ὅταν λαλεῖ, τὸ ψεῦδος ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. Ὅθεν καὶ αἱ ἄλλαι ἀίρεσεις, ἀκούουσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο, πατέρα μὲν τῶν Ἰουδαίων φάσκουσιν εἶναι τὸν διάβολον, ἔχειν τε πατέρα ἄλλον, καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα πάλιν πατέρα. Ἀλλὰ ἀθρογλώττως φθέγγονται, τὴν διάνοιαν τυφλώττοντες. Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν πάντων Δεσπότην, Θεὸν Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν καὶ πάντων, τὴν συγγένειαν ἐκείνῳ ἄναγουσι, τοῦτον Πατέρα τοῦ ἐκείνου Πατρὸς εἶναι λέγοντες, τὸν νομοθετήσαντα διὰ Μωϋσέως, καὶ τοσαῦτα θαυμάσια πεποιηκότα. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο, ὡ ἀγαπητέ⁷. Αὐτὸς γὰρ εὐθὺς φησὶν ὁ Κύριος, ἐν ἅπασιν ἡμῶν τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἵνα μὴ ἐν παρεκδόσει γενώμεθα τοῦ προκειμένου, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων σοφίζόμενοι καὶ διανοούμενοι, λέγει, πατέρα αὐτῶν εἶναι τὸν διάβολον, λέγων πρὸς τοὺς μαθητάς· Οὐχὶ τοὺς δώδεκα ὑμῶν ἐξελεξάμην, καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολος; οὐχὶ διάβολος λέγων φύσει, ἀλλὰ κατὰ γνώμην. Πάλιν δὲ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· Πάτερ, Κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, τήρησον τοὺς οὐς δέδωκάς μοι. Ὅτε ἐξ αὐτῶν ἀπέλωτο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας.

Ἐπειτα δὲ καὶ ψεύστης ἦν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ κλέπτης, κατὰ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένον· Διδὸν καὶ αὐτῷ παρέδωκε τὸ γλωσσόκομον, ἵνα ἀναπολόγητος ἦ, διὰ φιλαργυρίαν τὸν ἴδιον Δεσπότην παραδοὺς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. Τίς οὖν ὁ τοῦτου πατὴρ, ὁ πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ὑπάρχων, ἀλλ' ἢ ὁ Κάιν, οὐ μνηστής ὁ Ἰούδας; Ἐκεῖ γὰρ ψευσάμενος τῷ ἀδελφῷ, ὡς ἐν φιλαδελφίᾳ ἠπάτησε, καὶ παρέπεισε διὰ τοῦ ψεύδους, καὶ ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ, ἐπάρας τὴν χεῖρα ἀπέκτεινεν. Ὅπως καὶ ὁ Ἰούδας, *Τί θέλετέ μοι, φησὶ, δοῦναι, καὶ*

¹ Gen. iv, 11, 12. ² Joan. viii, 41 sqq. ³ Joan. vi, 71. ⁴ Joan. xvii, 12. ⁵ Matth. xxvi, 24. ⁶ Joan. xxi, 6. ⁷ F. ἐκεῖνο. ⁸ γρ. ἀγαπητέ.

(47*) Hic interpres aliquid omisit. EDIT. PATR.

ἐγὼ αὐτὸν παραδώσω ὑμῖν; καὶ, Ὅν ἄν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν. Καὶ ἐλθὼν ὁ προδότης, Χαῖρε, Ῥαββὴ, ἔλεγε· τοῖς χεῖλεσι τιμῶν, καρδίαν δὲ πόρρω ἀπέχουσαν Θεοῦ κεκτημένος.

Ε'. Ἄρα γοῦν οὗτος ὁ Ἰουδαίος, πατὴρ αὐτῶν γινόμενος, κατὰ τὴν ἀρνησιθεῖαν καὶ προδοσίαν Σατανᾶς ὑπάρξας καὶ διάβολος, οὐ τῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ γνώμῃ, υἱὸς γεγένηται οὗτος τοῦ Καῖν κατὰ μίμησιν τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ ψεύστου· ἐπειδὴ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ἦν, οὐχ ὁ Ἀδάμ, ἀλλ' ὁ διάβολος· οὐ τὴν μίμησιν ἔσχεν ἐν τῇ ἀδελφοκτονίᾳ, μίσει, καὶ τῷ ψεύδει, καὶ πρὸς Θεὸν ἀντιλογία, τῷ λέγειν, *Μὴ φύλαξ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου; Οὐκ οἶδα ποῦ ἐστίν.* Οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῷ Κυρίῳ φησὶ· *Μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰωβ τὸν Θεόν;* Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος τῷ ψεύδει ἀπατᾷ τὴν Ἐβαν καὶ τὸν Ἀδάμ, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγων, καὶ φιλίαν προσποιητὴν ἐνδεικνύμενος, ὅτι *Ἔσσεσθε ὡς θεοί, καὶ οὐκ ἀποθανεῖσθε*· τοῦτον μιμούμενος ὁ Καῖν, προσήματι φιλαδελφίας ἠπάτα τὸν ἀδελφόν, λέγων· *Διέλωμεν εἰς τὸ πεδίον.* Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἕγιος Ἰωάννης εἶπεν· *Ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὗτος οὐ τετελειώται ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Καῖν ἐστίν· ὅτι ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Καὶ διὰ τί αὐτὸν ἀπέκτεινε;* Ὅτι ἦν πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ἐξήλωσε τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἦν καλὰ. Οὕτω καὶ οὗτοι, μᾶλλον φθονοῦντες τῷ Ἄβελ, τῷ καλὰ ἔχοντι ἔργα, τὸν δὲ Καῖν τιμῶντες, πῶς οὐκ ἐλέγχονται, διαβήθησαν τοῦ Σωτῆρος λέγοντες, καὶ ἀπότομον ἀπόφασιν ὀρίζοντες αὐτοῖς, ὅτι Ζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης πᾶν αἷμα δίκαιον ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐκκεχυμένον ἕως Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, οὗ ἀπεκτείνατε μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὰ ἐξῆς;

Γ'. Οὐκ ἄρα τοῖνον, ὡς οὗτοι φασί, διὰ γινώσιν ὁ Ἰουδαίος παρέδωκε τὸν Σωτῆρα· οὐδὲ Ἰουδαῖοι μισθὸν ἔχουσι σταυρώσαντες τὸν Κύριον, καίτοι γε διὰ σταυροῦ ἐχόντων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν. Οὕτε γὰρ παρέδωκεν αὐτὸν ὁ Ἰουδαίος, ἵνα γένηται ἡμῖν εἰς σωτηρίαν· ἀλλὰ κατ' ἀγνοίαν, ζῆλον, καὶ φιλαργυρίαν ἀρνησιθείας. Κἂν τε γὰρ εἴπῃ ἡ Γραφή τὸν Χριστὸν μέλλοντα σταυρῷ παραδίδοσθαι, ἢ κἂν εἴποι ἡ θεία Γραφή τὰ ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμῶν ἐπιτελούμενα ἀποτήματα, οὐ πάντως εὖροι ἂν τις ἡμῶν τῶν τὰ παράνομα πραττόντων ἀπολογία, τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν προφέρων, προθεσπιζούσης ταῦτα ἔσσεσθαι. Οὐ γὰρ ὅτι εἶπεν ἡ Γραφή, ποιούμεν· ἀλλ' ὅτι ἐμέλλομεν ποιεῖν, προεῖπεν ἡ Γραφή, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόγνωσιν, καὶ ἵνα Θεὸς, ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἐπιφέρων δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων, μὴ ὑποληφθῇ πάθει συνεχόμενος. Ἡ γὰρ καθ' ἕκαστον τῶν ἀμαρτανόντων παρὰ Θεοῦ ὀργὴ οὐκ ἀπὸ πάθους ὀρμάται. Ἀπαθὲς γὰρ τὸ Θεῖον· ἐπιφέρει δὲ τὴν ὀργὴν κατ' ἀνθρώπων, οὐ πάθει ληφθὲν ἀγανακτήσεως, οὐδὲ ὀργῇ ἠτηθηθὲν καὶ κρατούμενον. Δείκνυσσι γὰρ τὸ ἀπα-

nus attulit. Neque aliter Judas: *Quid vultis, inquit, mihi dare, et ego eum vobis tradam?* Et, *Quomuncunque osculatus fuero ipse est, tenete eum.* Et accedens traditor, *Ave*, inquit, *Rabbi*, labiis honorans, cor autem longe a Deo remotum gerens.

V. Quamobrem hic ille Judas est, qui et ipsorum parens, et propter Numinis abnegationem prodicionemque Satanas fuit, et voluntate non natura diabolus, idemque mendacis ac parricidæ Caini duntaxat imitatione filius; quandoquidem et ejus ante ipsum pater mendax fuit non Adamus, sed diabolus: ejus in fraterna cæde, odioque ac mendacio similitudinem expressit: tum eo insuper ipso quod his verbis Deo contradixit: *Num custos fratris mei ego sum? Ubi sit nescio.* Quemadmodum et Domino diabolus loquitur: *Num frustra Job timet Deum?* Quoniam enim diabolus ipse Evam et Adamum suis in fraudem mendaciis impulerat, falsa pro veris usurpans, ac simulatam amicitiam objiciens: *Eritis, inquit, sicut dii, et non moriemini*; hunc æmulum Cain fraternæ charitatis specie germanum deceptis, his verbis alloquens: *Egrediamur foras*. Idcirco beatus Joannes ita scribit: *Qui odit fratrem suum, hic in charitate perfectus non est, sed est ex Caino; quoniam fratrem suum occidit. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant*; et illius invidit operibus, quoniam erant honesta. Sic illi Abel potius invidentes, cujus opera bona sunt, et Cainum honorantes, nonne vel ipsis Salvatoris verbis manifeste redarguuntur: qui in illos severe ac sine ulla tergiversatione sententiam hoc ræodo tulit: *Requiretur ab hac generatione sanguis omnis justus, qui effusus est ab Abel justo a principio usque ad Zachariam prophetam, quem occidistis inter templum et altare* etc.

VI. Falsum igitur est, quod isti jactitant, Judam ob eam quam habebat scientiam Salvatorem prodidisse: adeoque nec ipsi Judæi Christo in cruce suffixo mercedem consecuti sunt, quamvis crucis nobis beneficio salus obvenerit. Non enim ut salutem nobis afferret, Judas illum tradidit; sed partim ignorantia, partim invidia, et avaritia ductus, quam cum Dei abnegatione conjunxerat. Etenim licet in cruce actum Iri Christum Scriptura prædixerit; ac quæ postremis temporibus a nobis committenda sunt scelera diu ante significarit, nullam, si male quidpiam egerimus, ex iisce Scripturæ testimoniis, quæ id futurum prænuntiant, excusationem habebimus. Neque enim quod Scriptura prædixerit, idcirco ea facimus; sed quod facturi eramus, Scriptura prædixit, ob antecedentem Dei videlicet cognitionem, atque ut Deus ipse, qui bonus est, cum adversus peccatores iram exercet, non perturbatione aliqua commotus esse videatur. Dei siquidem adversus peccatores quoslibet indignatio non ab ulla animi perturbatione proficiscitur; caret enim

7 Gen. iv, 9. 8 Job i, 9. 9 Gen. iii, 4, 5. 10 Gen. iv, 8. 11 Joan. ii, 11; iii, 12. 12 Matth. xxiii, 35.

omni perturbatione Deus. Sed iram more hominum exercere dicitur, non ullo sensu doloris affectus, nec iracundia superatus. Imo vero quantopere ea vacet hoc ipso declarat, quod futurum iudicium, ac justissimam animadversionem denuntiat, ut se commotionis omnis expertem esse demonstrat. Hoc igitur futurorum præscia Scriptura significat, uti cautiore nos reddat ac condoceriat, ne inexperibilem Dei in offensionem incurramus quæ non perturbatione definitur ulla, nec velut victo ac succumbenti accidit; sed hominibus iis quos scelerum

VII. Idem et de crucis supplicio cogitare debemus. Non enim propterea quod ita fore Scriptura prædixit, Christus aut in crucem a Judæis est actus, aut à Juda proditus: sed quod et proditurus eum Judas esset, et in crucem acturi Judæi, ob id tam in Vetere Testamento Scriptura, quam in Evangelio Dominus ipse futurum aliquando pronuntiavit. Quamobrem non ex certa singulari illius beneficii scientia quod in mundum ex eo derivaret Dominum Judas prodidit, ut illi mentiuntur; sed ita potius ut et suum esse Dominum sciverit, et quam i lipsium mundo salutare esset ignorarit. Fierine potest is ut salutis hominum curam gerat, qui ab ipso met Salvatore perditionis filius appellatus fuerit; et illud audierit? *Bonum ei erat, si natus non fuisset homo ille*; item: *Amice, ad quid venisti*? et, *Unus ex vobis me traditurus est*; et, *Qui manducat mecum panem, levavit contra me calcaneum*, ut e Psalmorum libro Evangelium expressit. Item: *Va ei per quem Filius hominis tradetur*. Et enim Judas hæc in se comprobavit omnia, atque et laudatorum suorum et suammet ipse dementiam vel invitus ostendit. Nam posteaquam tamen triginta illos argenteos accepit, pœnitentia ductus pecuniam illam restituit, tanquam mali aliquid perpetrasset, cum sibi, tum iis qui cruci Christum affixerunt. Dominus vero per se quod nobis atque universo bonum erat efficiens, seipsum tradidit, ut saluti omnibus esset. Non igitur proditori Judæ, sed benignissimo Salvatore gratias agimus, qui animam pro nobis, ovibus videlicet suis, exposuit, ut et ipse dixit. Quomodo enim is qui boni aliquid moliri se crederet, postea dixit: Pœnitent me, quod tradiderim sanguinem justum? Et retulit argenteos; pro eo ac prophetæ de eo scripserant: Et retulit triginta argenteos pretium appetiati a filiis

¹ Joan. xvii, 12. ² Matth. xxvi, 24. ³ ibid. 50. ⁴ Matth. xxvi, 24. ⁵ Joan. x, 15. ⁶ Zach. xi, 13.

(48) Καθώς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον. Ταμetsi hæc ex Matth. xvii capite sumpserit, ubi Jeremias nominatim laudatur; caute tamen ἐν τοῖς προφήταις dixit, quod hic locus apud Jeremiam non exstat. Suspiciatur Euseb. l. x τῆς Ἀποδείξ. hæc, quæ evangelista commemorat, apud Jeremiam olim lecta, sed a Judæis detracta fuisse; aut pro Zachariæ nomine, Jeremiam librorum irrepisse culpa. In quod postremum magis inclinat Hieron. ad Matth. xvii, etsi in Jeremiæ apocrypho quodam hæc a Matthæo citata se legisse referat. Quare videndum an in codice suo, ἐν τοῖς προφήταις, ha-

ὅς ὁ Θεός, προειπὼν τὴν ἐσομένην κρίσιν, καὶ τὴν δικαίαν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν γινομένην· ἵνα τὸ ἀπαθὲς σημάνῃ τῆς θεότητος. Προεῖπε τοίνυν ἡ Γραφή, κατὰ πρόγνωσιν προασφαλιζομένη, καὶ διδάσκουσα, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς ὀργὴν ἀνήκεστον Θεοῦ, τὴν οὐ πάθει ὀρίσθειςαν, οὐδὲ συμβαίνουσαν ἀπὸ ἡττης ἀλλὰ δικαιοτάτα τοῖς τὴν ἁμαρτίαν ἐκτελοῦσιν ἀνθρώποις προετοιμασθεῖσαν, καὶ μὴ μετανοοῦσιν ἐς ἀληθείας.

282 quæ commiserunt vere atque animo non

Z'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· οὐχ ὅτι εἶπεν ἡ θεία Γραφή, ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παρέδωκεν Ἰούδας τὸν Σωτῆρα· ἀλλ' ὅτι ἐμέλλε παραδίδόναι Ἰούδας, καὶ Ἰουδαῖοι σταυροῦν, τούτου ἕνεκα προεῖπεν ἡ θεία Γραφή ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ὡστε οὖν οὐκ ἐν γνώσει τῆς ἐσομένης εὐεργεσίας τῷ κόσμῳ παραδίδωκε τὸν Κύριον ὁ Ἰούδας, ὡς κείνῳ λέγουσιν· ἀλλ' εἰδώς μὲν, ὅτι ὁ αὐτοῦ Δεσπότης ὑπήρχεν, ἀγνοῶν δὲ, ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ κόσμῳ. Πῶς γὰρ ἂν εἴη σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιμελόμενος ὁ παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀκούων ἀπωλείας υἱός; καὶ τὸ, *Συμφέρει αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη*; καὶ τὸ, *Ἐταῖρος, ἐφ' ὃ πάρει*; καὶ τὸ, *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με*; καὶ τὸ, *Ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπήρσεν κατ' ἐμοῦ πτέρναν*, ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ προαγωγῆς μαρτυρίας τοῦ Ψαλτηρίου καὶ, *Ὁυαὶ δι' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται*. Αὐτὸς γὰρ Ἰούδας περὶ ἑαυτοῦ τὸ πᾶν ὑπέφηνε, καὶ τὴν τῶν παλαιούτων αὐτὸν ἄνοιαν καὶ ἑαυτοῦ ἡλεγεῖν, εἰ καὶ ἄκων· ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ λαθεῖν τὸ τίμημα τὰ τριάκοντα ἀργύρια, ὑστερον μεταμεληθεὶς, καὶ ἀποστρέψας τὰ ἀργύρια, ὡς κακὸν τι πεπραχὸς, κακὸν μὲν ἑαυτῷ, κακὸν δὲ καὶ τοῖς σταυρώσασιν. Ὁ δὲ Κύριος, ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ ἐπιτελῶν ἡμῖν τε καὶ τῷ κόσμῳ, ἑαυτὸν παραδίδωκεν, ἵνα γένηται ἡμῖν σωτηρία. Ἄρα οὖν οὐχὶ τῷ Ἰούδῃ τῷ προδότῃ ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, ἀλλὰ τῷ ἐλεήμονι Σωτῆρι, τῷ τὴν ψυχὴν θέντι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προβάτων, καθὼς αὐτὸς εἶπε. Πῶς γὰρ ὁ νομισσας ἀγαθὸν ἐπιτελέσαι ὑστερον λέγει, ὅτι Μεταμελήμηναι, παραδεδωκὼς αἷμα ἁθῶν; Καὶ ἀπέστρεψε τὰ ἀργύρια, καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον (48) ἐν τοῖς προφήταις. Καὶ ἀπέστρεψε τοὺς τριάκοντα ἀργύρους, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου πρὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ (49) *Εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑμῖν, δότες τὸν μισθόν*

¹ ibid. 21. ² Joan. xii, 18. ³ Psal. xl, 10. ⁴ γρ. πετρνιτμόν.

D buerit Epiphanius, non Jeremiæ vocabulum. Sed nonnulla aliter protulit, quam apud Matthæum aut Zachariam reperiuntur. Velut εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑμῖν· pro quo LXX, εἰ καλόν ἐστιν ἐνώπιον ὑμῶν.

(49) Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ. Frustra alium hic prophetam esse dicit; cum sit idem ille, qui proxime citatus est, Zacharias. Quod ad posteriora verba spectat. Nam priora illa, καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ex Matth. desumpta apud Zachariam non exstant. Postremo pro ὑπὸ τῶν υἱῶν, LXX βῆπερ, Hebr. בְּתַלְמוּד. Vulg. a filiis.

μου, ἢ ἀπεικασθε καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ προφήτῃ· Καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου. Καὶ εἶπε· Κάθεσ ἀυτὸ εἰς τὸ χωνευτήριον· Ἰδε εἰ δόκιμὸν ἔστιν, ὡς ἔδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν ἰσραήλ.

H. Καὶ πόσα ἔστιν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς συλλέγειν περὶ τῶν τελειωθέντων ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, οὐ κατὰ τὴν Ἰούδα πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἑαυτοῦ παραδόσιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας; Οἶδα δὲ εἰς πολλὴν ὄχλον ἄγων τὰς μαρτυρίας· ὡς λέγει πάλιν ἄλλος προφήτης· *Γενέσθω ἡ ἐπαυλις αὐτοῦ ἐρημος, καὶ τῆρ ἐπισκοπήρ αὐτοῦ λάθοι ἕτερος.* Ὅς πρηνῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη *πᾶντα τὰ ἔργατα* αὐτοῦ. Καὶ τὸ πέρας, ἀγγόνῃ γρησάμενος, ἔδειξε τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας διολέσας, τῷ διαπαισῆν τῆς ἐλπίδος, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀταγτοῦ καὶ προπετῆ κατὰ τοῦ Δεσπότη αὐτοῦ ἐπιβουλήν, καὶ ἔνεκεν φιλαργυρίας ἐπ' ἀρνησιθεῖαν· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀντι' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτῶν ἀριθμὸν Μαθθίαν κατέστησαν, λέγοντες· *Ἄφ' οὗ παρέδθη Ἰούδας, ἀπελθεῖν εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.* Ποῖον δὲ τοῦτον, ἀλλ' ἢ ὃν ἀπεφῆναι αὐτῷ ὁ Σωτῆρ, λέγων, ὅτι ἔστιν υἱὸς ἀπωλείας; Ἐνθα ἔσχεν ἀντι μερίδος μερίδα, καὶ ἀντι ἐπισκοπῆς ἀποστολικῆς τὴν τόπον τῆς ἀπωλείας. illi perditionis attributus est locus: in quo partis episcopatu exitii sedem adeptus est.

Περὶ τοῦτου δὲ ἱκανῶς ἔχειν τὰ εἰρημμένα νομίσαντες, καθεξῆς πάλιν ἐφ' ἑτέραν ἰωμεν, ὧ ἀγαπητοί, τὰ σκολιὰ πάλιν καὶ θηριώδη διδάγματα καὶ ἰοδόλα ἀποκαλύπτοντες τῶν παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐξ ἐπιπλάστου διαβολικῆς ἐπινοίας τῷ κόσμῳ λύμης ἔνεκα ἐμβεβροντημένων. Τῶν γὰρ τοιούτων τὴν γνώμην τῶν τοῦ χειρόνος ὄρεγομένων, ἐφυκίαν τῷ γένει τοῦ βουπρήστου κανθάρου (50), ἀποκαλύψαντες, οὐσάν τε ἐπιπλαθῆ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καταθλάσαντες, τὴν τῶν ἄλλων ἐρευνᾶν τὸν νοῦν ἐπιβαλόμενοι, τὸν Θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσόμεθα, ὧ Χριστοῦ παιδεῖς.

KATA SETHIANON,

Ἐννεακαιδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ ἑννάτη.

A'. Sethianoι πάλιν αἵρεσις ἑτέρα ἔστιν, οὕτω καλουμένη. Οὐ πανταχοῦ δὲ αὕτη ἐδρίσκειται, οὔτε ἢ πρὸ ταύτης ἢ τῶν Κατανῶν λεγομένη. Τάχα δὲ ἤδη καὶ αἱ πλείους τούτων ἐξεβρίζωθησαν ἐκ τοῦ κόσμου. Τὸ γὰρ οὐκ ἐκ Θεοῦ ὃν οὐ σταθήσεται, ἀλλὰ καιρῷ μὲν ἀκμάζει, εἰς τὸ παντελὲς δὲ διαρκῶς οὐκ ἐμπαράμειναι. Τάχα δὲ οἶμαι ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα συντετυχηκέναι καὶ ταύτῃ τῇ αἵρεσει. Οὐ γὰρ ἀκριβῶς τὴν χώραν μέμνημαι, ἐν ἣ αὐτοῖς συνέτυχον.

¹ γρ. ἀπὸ τῶν. ² γρ. σπλάγγνα. ³ Vet. δῆγματα. ⁴ Act. i, 18. ⁵ ibid. 25. ⁶ Joan. xviii, 12.

(50) Τοῦ βουπρήστου κανθάρου. Aelianus l. vi, c. 35, Plinius l. xxxi, c. 4: *Buprestis animal est rarum in Italia, sinuillimum scarabæo longivedi:*

A Israel. Item apud alium prophetam: *Si justum est vobis, date mercedem meam, aut abdicate*. Item alius propheta: *Dederunt argentum pretium appetiati. Et dixit: Mitte in fundibulum, et vide an probum sit, ut probatus sum a filiis Israel.*

283 VIII. Quam multa possumus e Scripturis sacris afferre, de his quæ in Christo Domino perfecta sunt, non ea quidem ab Juda ex ulla commodandi voluntate profecta, sed ex eo nimirum quod Salvator noster ac Dominus Jesus Christus Deus pro nobis sese non necessitate compulsus, sed sponte sua tradidit, et administrandæ salutis nostræ causa crucem subiit. Ego vero non ignoro quam infinitum sit testimonia omnia persequi. Velut quod ab alio propheta scriptum est: *Fiat habitatio ejus deserta, et episcopatum ejus accipiat alter*. *Qui suspensus crepuit medius; diffusa sunt omnia viscera ejus*. Ac postremo laqueo gulam frangens, quid egisset ostendit, cum omni se salute spoliasset, eo ipso quod ob subitam illam ac temere susceptam contra Dominum perfidiam ab æternitatis spe in divini Numinis abnegationem incidisset. Unde et apostoli ejus loco Matthiam in numerum suum allegerunt, dicentes: *Ex quo Judas pravariatus est, ut abiret in locum suum*. Quemnam, obsecro; nisi quem Salvator eidem ostenderat, cum eum perditionis filium appellavit? Hic enim loco partem alteram, hoc est illam pro apostolico

De quo cum satis superque, quantum opinor, hactenus a nobis disputatum sit, ad aliam hæresim transeamus: ac tortuosa, venenataque illorum dogmata detegamus, qui cæteris in sectis callido dæmonis instinctu sic tanquam fulmine quodam perciti, et communem ad orbis pestem ac perniciem afflati sunt. Posteaquam enim istiusmodi hominum, qui deterioribus quibusque delectantur, opinionem, buprestarum generi similem (scarabeorum ea species est) patefecimus, penitusque mortiferam divina ope comminimus, ad inquirendas cæteras eandem, o Christi filii, Numinis opem ac præsidium imploremus.

284 CONTRA SETHIANOS,

Quæ est hæresis XIX sive XXXIX.

I. Alia est Sethianorum hæresis, quæ non ubique reperitur, uti nec Caianorum, contra quam proxime disputavimus. Ac nescio an non pleræque sectarum istiusmodi radicibus extirpatæ sint. Quidquid enim a Deo non est, consistere non potest, sed etsi aliquanto tempore vigeat, perenne nihilominus esse nequit. Quod nisi me fallit memoria, puto me cum in Ægypto essem in eam hæresin incidisse, neque enim penitus loci recordor, ubi cum istis

¹ Matth. xxvii, 5-9. ² Zach. xi, 12. ³ Psal. cviii, 8.

fallit inter herbas boreæ maxime; unde et nomen invenit; devoratumque tucto felle ita inflammat, ut rumpat.

incompositus sum. Quamobrem quæ ad e. s. pertinent partim oculis ipsis usurpavimus, partim ex illorum monumentis percepimus.

Igitur Sethiani a Setho Adami filio genus se traxisse gloriantur. Quem quidem magnopere prædicant; eique quæ ad virtutem ac justitiam pertinent omnia, earumque signa, ac cætera generis hujus attribuant. Eundemque Christum nominant, et ipsummet Jesum fuisse confirmant. Atque hunc in modum suum illud dogma declarant. Ab angelis enim, non a superiore vi, producta esse dicunt omnia.

II. Nam cum superiore Caiatorum hæresi hac ex parte consentiunt, quod asserunt, duos ab initio nomines exstitisse, a quibus Cainus et Abelus exorti sunt. De quibus inter se dissidentes angeli contra se mutuo venerunt: idque perfecerunt, ut Abelum fratrem Cainus occideret. Siquidem de amborum illorum hominum generationibus, a quibus Cainus et Abelus producti sunt, pugnantibus angelis, acris est coorta contentio. Sed enim victoria penes vim illam superiorem fuit quam matrem esse, feminamque definiunt. Quippe matres ab his in cælo, et feminæ, maresque collocantur; ac propemodum etiam generis necessitudines, stirpiumque capita. Posteaquam igitur, ut aiunt, vicit illa mater ac femina, et Abelum interfectum esse cognovit, secum animo cogitans, Sethi generationem procuravit, eique vim suam indidit. Proinde **285** vis illius superioris semina quædam aspersit, ac scintillam immisit, quæ ad primam illam seminis propagationem constitutionemque lapsa de cælo fuerat. Quam quidem justitiæ constitutionem ac seminis electionem fuisse jactant, quo utriusque beneficio angelorum vires everterentur, qui et mundum fabricaverant, et duos homines initio producerant. Quas ob causas Sethi genus separatim ab illa origine deductum est, utpote electum et ab reliqua stirpe sejunctum. Progredientibus deinceps temporibus, et utraque sobole in unum conflata, hoc est Caino et Abelo convenientibus invicemque permistis, omnium mater ea re animadversa generis humani semina integra ac sincera repræsentare constituit, cum, uti diximus, Abel esset occisus. In Sethum illud delegit, et ab omni labe purum ostendit. In eumque solum cælestis illius vis suæ ac sinceritatis genus immisit.

III. Rursum vero cum promiscuam perturbationem, et angelorum hominumque temerarios impetus cerneret, quod commista simul genera illa duo fuissent, qua ex confusione nova quædam essent genera constituta, eadem illa parens femina progrediens aquarum eluvione contrariam omnem factionem funditus exstinxit, ut incorrupta ac justa Sethi stirps ad cæleste genus scintillamque justitiæ confusa in terris sola retineretur. Verum clam ipsa

Και τὰ μὲν κατὰ ἱστορίαν φύσει αὐτοφύλα περι ταύτης ἐγνωμεν, τὰ δὲ ἐκ συγγραμμάτων

Οὔτοι γὰρ οἱ Σηθιανοὶ ἀπὸ Σηθ τοῦ υἱοῦ Ἀδάμ σεμνύνονται τὸ γένος κατὰγειν. Αὐτὸν δὲ δοξάζουσι, καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ὅσα περ ἀρετῆς εἶναι ἄναφέρουσι, τὰ τε τῆς ἀρετῆς τεκμήρια καὶ δικαιοσύνης, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπάρχει. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὀνομάζουσι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν διαβεβαίονται. Διδάσκουσι δὲ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν οὕτω· Ὅτι, φησι, ἐξ ἀγγέλων γεγένηται τὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἄνω δυνάμεως.

Β'. Οὔτοι γὰρ συνυδὰ λέγουσι τῇ πρώτῃ αἰρέσει τῶν Καϊανῶν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· γεγενῆσθαι ἐξ ὑπαρχῆς εὐθύς δύο ἀνθρώπους, καὶ ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἀβελ. Περὶ τούτων τε στασιάζαντας τοὺς ἀγγέλους, εἰς ἀλλήλους ἤκειν οὕτω τε πεποιημένοι ἀποκτανθῆναι τὸν Ἀβελ ὑπὸ τοῦ Κάϊν. Ἦν γὰρ ἡ στάσις τοῖς ἀγγέλοις, ἀγωνιζόμενοι περὶ τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων τούτων τῶν δύο, τοῦ γεγεννηκότος τὸν Κάϊν καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Ἀβελ. Κεκρατήκεναι δὲ τὴν ἄνω δύναμιν, ἣν Μητέρα φάσκουσι, καὶ θήλειαν. Δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἶναι καὶ μητέρα τῶν ἄνω, καὶ θηλείας, καὶ ἀρσενας· ὀλίγου δὲ δεῖν καὶ συγγενείας καὶ πατριαρχίας λέγειν. Ἐπεὶ οὖν κεκράτηκε, φασίν, ἡ Μητήρ· καὶ θήλεια καλουμένη, γνοῦσα, ὅτι ἀπέκτανται Ἀβελ, ἐνθυμηθεῖσα, ἐποίησε γεννηθῆναι τὸν Σηθ, καὶ ἐν τούτῳ ἔθηκε τὴν αὐτῆς δύναμιν. Καὶ καταλαβοῦσα ἢ ἐν αὐτῇ σπέρμα τῆς ἄνωθεν δυνάμεως, καὶ τὸν σπινθήρα τὸν ἄνωθεν πεμφθέντα εἰς πρώτην καταβολὴν τοῦ σπέρματος καὶ συστάσεως. Καὶ εἶναι ταύτην σύστασιν τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐκλογὴν σπέρματος καὶ γένους· ὅπως διὰ τῆς ταύτης συστάσεως, καὶ τούτου τοῦ σπέρματος κληθαιρεθῶσιν αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων καὶ τοὺς δύο ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ τὸ γένος τοῦ Σηθ ἀφορισθὲν ἐντεῦθεν καταγάγεται, ἐκλογῆς ὄν καὶ διακεκριμένον τοῦ ἄλλου γένους. Προβαίνοντων δὲ τῶν καιρῶν, φασί, καὶ ὁμοῦ ὄντων τῶν δύο γενῶν, τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Ἀβελ εἰς τὸ αὐτὸ συνελθόντων, διὰ κλησίαν πολλήν, καὶ ὁμοῦ μιχθέντων, ἀποβλέψασα ἡ πάντων Μητήρ, καθαρὸν τὸ σπέρμα τῶν ἀνθρώπων ἡβουλήθη ἀπεργάσασθαι, ὡς προείπον, διὰ τὸ τὸν Ἀβελ ἀπεκτάνθαι. Καὶ τοῦτον τὸν Σηθ ἐξελέξατο, καὶ καθαρὸν ἔδειξε. Καὶ ἐν τούτῳ τὸ γένος μόνῃ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ καθαρότητος κατέθετο.

Γ'. Ἰδοῦσα δὲ πάλιν πολλὴν ἐπιμιξίαν, καὶ ἀτακτον ὄρμην τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰς μίξιν τῶν δύο γενῶν ἐλθόντων, καὶ συστάσεις γενῶν τινὰς τὴν αὐτῶν ἀταξίαν ἐμποιήσασαν, πορευθεῖσα πάλιν ἡ αὐτῆ Μητήρ τε καὶ θήλεια κατακλυσιμὸν ἤνεγκε, καὶ ἀπώλεσε πᾶσαν στάσιν ἀνθρώπου παντὸς γένους ἐναντίου· ἵνα δῆθεν τὸ καθαρὸν γένος τὸ ἀπὸ τοῦ Σηθ, καὶ δίκαιον, μόνον μείνῃ ἐν κόσμῳ, εἰς σύστασιν τοῦ ἄνωθεν γένους τε καὶ σπινθήρος τῆς δικαιοσύνης. Ἐλα-

¹ Deest Ἰοκεί, vel ἐστὶ leg. ² F. καταλαβοῦσα.

Θον δὲ αὐτὴν πάλιν οἱ ἄγγελοι, καὶ εἰσέδυσαν τὸν Χάμ εἰς τὴν κιβωτὸν, ὄντα τοῦ αὐτῶν σπέρματος. Ὁκτώ γὰρ ψυχῶν σωθεισῶν ἐν τῇ τότε λάρνακι τοῦ Νῶε, ἐπὶ μὲν εἶναι τοῦ καθαροῦ γένους φασί· τὸν δὲ Ξνα εἶναι τὸν Χάμ τῆς ἄλλης δυνάμεως ὑπάρχοντα, ὃν εἰσδύναι λαθόντα τὴν ἄνω Μητέρα. Ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δὲ τὸ τοιοῦτο συσκευασθὲν, οὕτως ἀποτελεσθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ, φασί, ἐγνωσαν οἱ ἄγγελοι, ὅτι μέλλει πᾶν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπαλείφασθαι ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πανουργία τινὲ τὸν προειρημένον Χάμ εἰς διατήρησιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν κτισθέντος γένους τῆς κακίας παρεϊσέβαλον. Καὶ ἐκ τούτου λήθη καὶ πλάνη περὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἄτακτοι φοραὶ ἀμαρτημάτων, καὶ πολυμιξία κακίας ἐν τῷ κόσμῳ γεγένηται. Καὶ οὕτως ὁ κόσμος εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀταξίας αὔθις ἀνέκαμψε, καὶ ἐνεπλήσθη κακῶν, ὡς ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σῆθ κατὰ σπέρμα καὶ κατὰ διαδοχὴν γένους ὁ Χριστὸς ἦλθεν αὐτὸς Ἰησοῦς, οὐχὶ κατὰ γένη, ἀλλὰ θαυμαστῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφηνώς· ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ Σῆθ, ὁ τότε καὶ Χριστὸς νῦν ἐπιφοιτήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς μητρὸς ἀνωθεν ἀπεσταλμένος.

Δ'. Ταῦτα πάντα οὕτω γεγενῆσθαι φασιν ἐκεῖνοι. Μιωρὰ δὲ, καὶ ἀδρανῆ, καὶ κενοφωνίας ἔμπλεα τὰ τοιαῦτα κηρύγματα, ὡς παντὶ τῷ δήλῳ ἐστιν. Οὐ γὰρ δύο ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν, ἀλλὰ εἷς ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὁ τε Κάιν καὶ Ἄβελ, καὶ Σῆθ. Καὶ οὐκέτι ἐκ δύο ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν γενῶν ὄλων τοῦ Ἀδάμ ἐχόντων τὰς ἑαυτῶν συστάσεις ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκ τοῦ Νῶε πάλιν τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνὸς τοῦ Νῶε, τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐκ σπέρματος τοῦ Σῆθ, πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἰς δύο αἰρούμενον¹, ἀλλὰ εἰς ἓν γένος. Ἀφ' οὗπερ καὶ Νῶε, καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ, καὶ Σῆμ, καὶ Χάμ, καὶ Ἰάφεθ, οἱ τούτου παῖδες καὶ τρεῖς γυναῖκες τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπὸ τοῦ Σῆθ τὸ γένος κατάγουσι πάντες, καὶ οὐχὶ ἀπὸ δύο ἀνθρώπων τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὴν τούτων μυθοποιίαν.

Ε'. Βίβλους δὲ τινὰς συγγράφοντες ἐξ ὀνόματος μεγάλων ἀνδρῶν, ἐξ ὀνόματος μὲν Σῆθ ἐπὶ λέγοντες εἶναι βίβλους· ἄλλας δὲ βίβλους ἑτέρας ἀλλογενεῖς οὕτω καλοῦσιν· ἄλλην δὲ ἐξ ὀνόματος Ἀβραάμ, ἣν καὶ Ἀποκάλυψιν φάσκουσιν εἶναι, πάσης κακίας ἔμπλεων· ἑτέρας δὲ ἐξ ὀνόματος τοῦ Μουσῆως, καὶ ἄλλας ἄλλων. Εἰς μωρίαν δὲ πολλὴν τὸν νοῦν ἑαυτῶν κατάγοντες, γυναϊκά τινα Ὀραίαν λέγουσιν εἶναι τοῦ Σῆθ. Ὅρα δέ μοι, ἀγαπητέ, τὴν τούτων ἀνοιαν, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καταγνῶς τῆς αὐτῶν δραματουργίας, καὶ μυθώδους ματαιοφροσύνης, καὶ ἐπιπλάστου ληρολογίας. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἄλλαι τινὲς αἰρέσεις, αἵτινες δύναμι· τινὰ εἶναι λέγουσιν, ἣν καλοῦσιν ὀνομαστικῶς Ὀραίαν. Τὴν παρ' ἄλλοις τῶν νομιζομένην δύναμιν, Ὀραίαν τε καλοῦμένην, οὕτω γυναῖκα τοῦ Σῆθ λέγουσιν. Ὅθεν δυνάμεθα τε ἀποδείξαι, ὡς ἴστε,

rursus angeli Chamum e genere suo prognatum in arcam introducunt. Nam ex octo capitibus illis, quæ in Noemi arca servata leguntur, sincerioris generis septena fuisse prædicant, octavum vero nomine Chamum ab aliena vi productum latuisse cœlestem matrem, et in arcam irrepsisse; et id ipsum angelorum fraude ac consilio esse perfectum. Cum enim, ut aiunt, didicissent illi, genus omne suum diluvii aquis exterminandum, mira calliditate, quo mali generis, ejus auctores erant, reliquias foverent, Chamum in arcam inculcant. A quo in humanum genus error, et oblivio, atque inconsiderati flagitiorum impetus, et scelerum varietas multiplex in orbem terrarum erupit. Atque ita mundus ad pristinam perturbationem **286** denuo revolutus, perinde atque ante diluvium, malorum copia redundavit. Cæterum a Setho continuata generis successione Jesus Christus prodiit, non ipse quidem generis stirpe procreatus, sed in hunc mundum admirabiliter introductus. Idem enim qui illis temporibus Sethus fuit, modo Christus appellatus a cœlesti matre de cœlo missus ad homines descendit.

IV. Hoc modo illi universa statuunt. Verum quam stolidam, quam porro imbecillam, ac vana sint quæ ab illis jactantur, nemo non videt. Neque enim duo conditi sunt homines, sed unus duntaxat Adamus: a quo Cain, et Abel, Sethusque geniti. Tum reliquæ deinceps ad diluvium usque generationes non a duobus hominibus, sed ex uno solum capite, nimirum Adamo, profecta sunt. Sed et ab uno rursus Noemo post diluvium, non a diversis insequentium origo deducitur; a Noemo, inquam, qui e Sethi prosapia fuit, genus hominum omne derivatum est, non bifariam divisum, sed una stirpe comprehensum. Ex qua tam Noemus, quam ejus uxor prodiit, eorumque liberi Sem, Cham, Japhet: necnon et singulorum conjuges; qui quidem omnes unius e Sethi genere procreati sunt, non a duobus hominibus producti: qui nunquam in terris fuerunt, quemadmodum isti fabulantur.

V. At enim certos libros clarissimorum virorum nominibus inscriptos circumferunt. Ex quibus sepius omnino Setho tribuunt; alios vero ἀλλογενεῖς, hoc est, generis alterius nuncupant. Est et alius liber falso Abrahami nomine, quem pro Apocalypsi venditant, omni nequitia refertus. Præter quem alterum a Moyse, reliquos ab aliis editos esse mentiuntur. Ad hæc, quæ est illorum stoliditas ac vecordia, uxorem Sethi Horæam nescio quam nominatim vocant. In quo vide, quæso, quam inepti sint, ut illorum velut scenica commenta, stultissimasque fabulas ac temere conficta mendacia omni ex parte condemnes. Nam cum nonnullæ sint hæreses quæ vim quamdam esse statuunt, quæ Horæa nominetur: illi vim ejusmodi, Horæamque Sethi conjugem existisse prædicant. Ex quo demonstrari,

¹ Ἐστ. δ. αἰ. οὐδὲν.

ut videtis, illud potest, hominem fuisse Sethum illum; nec ab **287** aliis origine diversum, utpote Caini et Abeli germanum, ab iisdemque parentibus in lucem editum. *Cognovit enim, ut Scriptura dicit, Adam uxorem suam Evam; quæ concepit, et peperit Cain* ¹. Hoc enim ei nomen imposuit, quod possessionem significat, dicens: *Possedi filium per Dominum Deum* ². Ac rursus Abelum peperit. *Cognovit, inquit, Adam Evam conjugem suam: quæ concepit, et peperit filium; quem Abelum vocavit* ³. Tum multis interjectis, post Abeli mortem: *Cognovit, inquit, Adam uxorem Evam, quæ concepit, et peperit filium, et vocavit Sethum, quod compensationem sonat. Excitavit enim, inquit, mihi Deus stirpem pro Abelo, quem interfecit Cain* ⁴. Jam cum ita loquitur: *Possedi hominem per Deum; et, Excitavit mihi Deus;* ⁵ unum esse Deum indicat, qui et universa condiderit, et eos ipsos qui geniti sunt benigne concesserit. Quod vero uxores ambo illi, Cainus ac Sethus, habuerint, minime est obscurum. Nam Abelus matura

trimonio conjunxerat. VI. Exstant in Jubilæis, qui liber Genesis Parva dicitur, uxorum Caini Sethique nomina, ut qui confictas illas fabulas in hominum vitam invexerunt, pudore omnino suffundantur. Etenim cum Adamus utriusque sexus liberos suscepisset, necesse per illa tempora fuit, ut filii matrimonia cum sororibus inirent. Neque id erat interdictum: propterea quod genus aliud erat hominum nullum. Quin etiam Adamus ipse cum sua, ut ita dicam, filia conjugio sociatus est, quam de ejus corpore Deus efflaxerat: nefas enim illud non erat. Et ex illius liberis, Cainus sororem natu majorem duxit, Savem nomine. Sethus porro Adami filiorum tertius post Abelum genitus cum alia sorore Azura conjunctus est. Fuerunt et alii Adami liberi, ut in Parva Illa Genesi scriptum est, novem scilicet secundum priores illos tres, ut in totum filias duas, mares duodecim suscepit; e quibus occisus unus, undecim superstites relictis sunt. Quæ omnia in mundi Originibus, ac primo Mosis volumine his verbis significantur: *Et vixit Adam annis nongentis triginta, et genuit filios et filias, et mortuus est* ⁶.

288 VII. Cæterum amplificato hominum genere, auctoque posterorum Adami numero, honestissimi matrimonii pudori accuratioribus paulatim legibus est consultum. Ubi enim Adamo filii ac nepotes obligerunt; ex iisque filiarum generis successione procreatae; tum demum sorores in matrimonio habere non licuit. Itaque vel ante scriptam a Moyse Legem honesta-

¹ Gen. iv, 1. ² ibid. ³ ibid. 2. ⁴ ibid. 25. ⁵ Gen. v, 4.

(51) Πλατωνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων. Hæc quidem Epiphanius sententia est, quam et Augustinus lib. xxii cont. Faust. cap. 35, et Hieron. cont. Helvid. tuentur: Abrahami tempore nefas fuisse sorores ex altero parente ducere. Sed reclamant plerique, qui Saram Abrahami sororem fuisse non

ἀγαπητοί, καὶ φύσει ἀνθρώπων τὸν Σῆθ, καὶ οὐχὶ ἀνωθέν τι παρηλλαγμένον, ἀδελφὸν δὲ ὄντα φύσει τοῦ Κάιν καὶ Ἄβελ ἐξ ἐνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς μητρός. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, Ἀδὰμ ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Κάιν· καὶ ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Κάιν, ὅπερ ἐρμηνεύεται κτίσις, λέγων· Ἐκτὴσάμηρ υἱὸν διὰ Κυρίου Θεοῦ· καὶ πάλιν τὸν Ἄβελ· Ἐγὼ Ἀδὰμ ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε υἱὸν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἄβελ. Καὶ μετὰ πολλὰ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν Ἄβελ· Καὶ ἐγὼ Ἀδὰμ ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε υἱὸν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σῆθ, ὅπερ ἐρμηνεύεται ἀνταλλαγή· Ἀρέστησε γάρ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἀπὸ τοῦ Ἄβελ, ὅν ἀπέκτεινε Κάιν. Τὸ δὲ, Ἐκτὴσάμηρ διὰ Θεοῦ, καὶ, Ἀρέστησέ μοι ὁ Θεός, ἕνα Θεὸν δείκνυσσι τὸν πάντων ποιητὴν, καὶ δότην τῶν γεγεννημένων. Ὅτι ἐξ οὗτοι ἔσχον γυναῖκας, ὃ τε Κάιν καὶ ὁ Σῆθ, δῆλον. Ὁ γὰρ Ἄβελ νεώτερος ἀπεκτάνθη, μηδέπω γήμας. nondum ætate sublatus est e medio: neque se ma-

Γ'. Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἰωδηλαίοις εὐρίσκεται, τῇ καὶ Λεπτογενέσει καλουμένη, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τοῦ τε Κάιν καὶ τοῦ Σῆθ ἡ βίβλος περιέχει· ἕνα κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι καταισχυθῶσιν, οἱ τοὺς μύθους τῷ βίῳ βαψφδήσαντες. Τοῦ γὰρ Ἀδὰμ γεννήσαντος υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἀνάγκη γέγονε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀδελφαῖς ταῖς ἰδίαις συναφθῆναι τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἦν παράνομον τὸ τοιοῦτον· ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς ἔπος εἶπεν, ὁ Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ πλασθείσῃ συνήφθη, κατὰ συζυγίαν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ πεπλασμένη, καὶ οὐκ ἦν παράνομον· οἱ τε τούτου υἱοὶ συνήφθησαν ὁ μὲν Κάιν τῇ ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυῆ, οὕτω καλουμένη, ὁ δὲ Σῆθ τρίτος υἱὸς μετὰ τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾷ. Γεγόνασι δὲ τῷ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι υἱοί, ὡς ἡ Λεπτὴ Γένεσις περιέχει, ἕννεα μετὰ τοὺς τρεῖς τούτους· ὡς εἶναι αὐτῷ δύο μὲν θυγατέρας, ἄρβενες δὲ δεκαδύο· ἕνα μὲν ἀποκτανθέντα, ἕνδεκα δὲ περιελίφθεντας τῷ βίῳ. Ἐχεις δὲ καὶ τούτων τὴν ἐμφατικὴν ἐν τῇ Γενέσει τοῦ κόσμου, καὶ πρώτη βίβλη παρὰ Μωϋσεὶ οὕτω φασκούση· Καὶ ἐξήσεν Ἀδὰμ ἑτη ἑννακόσια τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανε.

Ζ'. Πλατωνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων (51), καὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἐπεκτεινομένης, ἡ ἀκρίβεια ἡ κατὰ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐπλατύνετο καθεξῆς προβαλίσουσα. Καὶ ἐπέπερ γεγόνασι παῖδες τῷ Ἀδὰμ, καὶ παῖδες παίδων· θυγατέρες δὲ ἐκ τούτων κατὰ διαδοχὴν γένους ἐγεννήθησαν· λοιπὸν οὐκέτι τὰς αὐτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο. Ἀλλὰ εἰς εὐνομίαν κατ-

dubitant, quod et Abrahamus ipse, Gen. xi, diserte proflitetur. Imo vero et Davidis tempore fortasse licuit. Alioqui Thamar Amnon fratri suo non diceret, ut se conjugem a parente postularet, II Reg. xliii. Quanquam scio hæc aliter accipi.

έστη, και πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως ἐγγράφου νόμου ὁ κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον θεσμός· και ἐκ τῶν πατραδέλφων αὐτῶν τὰς γαμετάς ἑαυτῶν ἤγοντο. Καὶ οὕτω πλατυνομένων ἀρτι τῶν ἀνθρώπων ἐμίγη τὰ δύο γένη, τοῦ τε Κάιν πρὸς τὸ γένος τοῦ Σήθ, και τοῦ Σήθ πρὸς θάτερον, και τὰ ἄλλα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀδάμ γένη. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ κατακλυσμοῦ ἀρδην τὸ πᾶν τῆς στάσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσαντος, διαπεφύλακται μόνος Νῶε εὐρῶν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, δίκαιος εὐρεθεὶς ἐν τῇ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γενεᾷ. Λάρνακα δὲ κατὰ τὰ ἤδη πρότερον ἡμῖν εἰρημένα κατεσκευάσεν ἑαυτῷ ἐκ προστάγματος Θεοῦ, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀληθιναὶ Γραφαί. Ἐν ἧ διασεσῶσθαι ἡ αὐτὴ φάσκει τῆς Ἀληθείας βίβλος αὐτόν τε και τὰς προειρημένας αὐτῷ ἅμα ἐπτά ψυχὰς· φημὶ δὲ τὴν τε ἰδιαν σύζυγον, και τοὺς τρεῖς υἱοὺς, γυναϊκάς τε τούτων ὁμοίως τρεῖς. Ἐκ τούτου δὲ λείψανα γεγενῆσθαι τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπον συστάσεως ἐν κόσμῳ πάλιν ἡ ἀλήθεια συνίστησιν. Ὅθεν κατὰ γενεὰν προβαινόντων, και κατὰ διαδοχὴν υἱοῦ πατέρα διαδεχομένου, εἰς γενεὰς πέντε ὁ αἰὼν ἐήλασε.

Και γέγονε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡ τῆς Βαβυλωνῶν κτίσις ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῆ, και ὁ ὕψ' αὐτῶν οἰκοδομηθεὶς τότε πύργος. Ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν, ὡς ἤδη ἐν ταῖς πρότερον αἰρέσεσι διηγησάμενην, κατὰ τὸν εἰρμὸν τῶν ἄνω μοι γενεῶν πραγματευθεισῶν οἱ πάντες ἐβδομηκονταδύο ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν, ἀρχηγοὶ τε και κεφαλαιῶται, τοῦ μὲν Χάμ γένους τριακονταδύο, και τοῦ Σήμ δεκαπέντε, τοῦ δὲ Ἰάφεθ εἰκοσιπέντε¹. Και οὕτως ὁ πύργος και ἡ Βαβυλων ἐγένετο. Ἐκ τούτων διεσπάρθησαν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν φυλαί τε και γλώσσαι. Και ἐπιπὲρ οἱ ἐβδομηκονταδύο τότε τὸν πύργον οἰκοδομοῦντες ταῖς γλώσσαις διεσκηδάσθησαν συγχυθέντες, και ἀπὸ μιᾶς ἧς ἤδεσαν ἐμπνευσθέντες ἐκ Θεοῦ βουλήσεως, ἄλλος ἄλλην ἐσχῆκασιν. Ἐξ ὧν περ και μέχρι δεῦρο ἡ σύστασις τῶν λαλῶν ἐνέστηκεν· ὥστε βουλομένης ἐνεστιν εὐρεῖν ἕκαστον ἀρχηγὸν ἐκάστης γλώσσης· ὡς Ἰωάν μὲν τὴν Ἑλληνίδα ἔσχεν, ἐξ οὐπερ και Ἰωνες κέκληνται, οἱ τὴν παλαιάν γλώσσαν τῶν Ἑλλήνων ἔχοντες· Θήρας δὲ τῶν Θρακῶν· Μοσὸχ τὴν Μωσσονοίκων γλώσσαν· Θωβέλ τὴν τῶν Θεταλῶν· Ἐλοῦδ τὴν Λυδῶν· Γεφάρ τὴν Γασφηνῶν· Μιστρέμ τὴν τῶν Αἰγυπτίων· Ψοῦς τὴν τῶν Ἀξουμιτῶν· Ἀρμῶτ τὴν τῶν Ἀράβων· και τῶν λοιπῶν ἕκαστος, ἵνα μὴ καθένα λέγω, ἰδιαν ἐνεπνεύσθη γλώσσῃ. Και οὕτως ἐκάστης γλώσσης ἡ διαδοχὴ ἐν τῷ κόσμῳ πεπλάτυνται.

Ἡ. Πόθεν τοίνυν οὗτοι ἐψευδηγόρησαν αὐτῶν τὰ ῥήματα, παρενθέντες τὴν ἑαυτῶν μυθοποιίαν φανταζόμενοι, και ὄνειροπολοῦντες τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, και τὰ ὄντα τῆς ἑαυτῶν διανοίας διασκεδανόντες; Ἄλλὰ τὸ πᾶν τοῦ διαδόλου βούλημα τοῦτο ἐνεκίστησε ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Ἔστι δὲ ἰδεῖν και θαυμάσαι (52), ὡς ἐν πολλοῖς μὲν ἀποτήμασι τὸν

¹ Cor. τοῦ δὲ Ἰάφεθ δεκαπέντε, τοῦ δὲ Σήμ εἰκοσιπέντε.

52) Ἔστι δὲ ἰδεῖν και θαυμάσαι. Hæc de dæmonibus sententia a Justino primum manavit : eamque postea Irenæus amplexus est lib. v, c. 26.

A rum nuptiarum status optimis decretis constituta est. Ergo consobrinæ ducere mos fuit. Qua ratione factum est ut, multiplicatis hominibus, duo in unum genera miscerentur, Caini videlicet ac Sethi ; tum deinceps reliquæ filiorum Adami stirpes promiscue jungerentur. Postea cum aquarum exundatio humani generis statum funditus delevisset, unus ex omnibus Noemus servatus est, qui gratosus apud Deum exsisterat, quod ætate sua justus esset inventus. Hic, ut ante memoravimus, arcem sibi Deo jubente fabricatus est, quemadmodum germana divinæ legis monimenta testantur. Qua quidem in arca servatum Noemum in eodem sinceræ Scripturæ volumine proditum est, cum eoque septem, quæ ante nominavimus, capita, hoc est conjugem ipsius cum tribus liberis, ac totidem eorum uxoribus. Quamobrem generis humani reliquias in hunc mundum a Noemo productas esse veritatis ipsius testimonio constat. Ex quo multiplicata prole, perpetuæque sobolis successione quinquæ in terris stirpium sunt facta divortia.

Quo tempore Babylon in Assyria ab iisdem illis exstructa, qui et turrim condiderunt. Erantque tum, uti in superioribus hæresibus ex generationum a nobis instituta serie demonstratum est, homines ferme LXXII stirpium auctores, et capita. Nimirum ex Chami progenie xxxii ; e genere Sem, xv ; e Japheti vero stirpe xxv, cum turris illa cum Babylone conderetur. Ab his in universum orbem nationes omnes ac linguæ dissipatæ sunt. Posteaquam septuaginta illi duo, qui turrim moliebantur, confusis linguis, huc illucque dispersi sunt et pro una quam callebant alius aliam ex afflatu Dei ac voluntate sortitus est. Ex quo ad hanc usque diem linguarum omnis est conflata varietas, quarum 289 uniuscujusque licet auctorem nullo negotioprehendere. Sic enim Javan Græci sermonis princeps exstitit, a quo sunt Jones cognominati, pence quos veteris est Græcæ linguæ possessio. A Thera Thracum lingua profecta est, Mossynæcorum a Mosocho : a Thobese Thessalorum. Elud porro Lydorum sermonis auctor fuit ; uti Gasphenorum Gephæ, Ægyptiorum Mistrem, Psus Axumitarum, Armot Arabum ; ac deinceps, ne singillatim percenseam, suæ cujusque linguæ reliquis est impertita scientia. Atque ita singularum successio est paulatim in orbe dilatata, progressaque longius.

VIII. Quæ cum ita sint, unde, quæso, Sethianæ falsas illas narrationes acceperunt, dum et fictas fabulas obtrudunt, et quæ nunquam facta sunt pro veris velut somniantes effutiant? Quæ autem vera solidaque sunt, procul a suis ipsi mentibus rejiciunt. Sed nimirum totum istud ex mali voluntate dæmonis afflatuque conceptum humanis ingeniis

Vide Euseb. *Histor.* lib. iv, c. 17. Quæ tamen vulgo non probatur.

adhæsit. Quam re non minus considerandum illud A quam admirandum venit, quemadmodum ille cum homines in absurda indignaque quamplurima fraudulentè pellexerit, atque in scelus pertraxerit, supra videlicet, adulteria, libidines, idolorum superstitiones ac præstigias, profusiones sanguinum, rapinas et insatiabiles cupiditates, aleam, voracitatem, aliaque id genus flagitia, nunquam tamen ante Christi Servatoris adventum, contumeliosam in Dominum suum jactare vocem, vel rebellare sit ausus. Expectabat siquidem dum Christus adveniret, ut vel ipse profiteretur, his verbis : De te scriptum est : *Quoniam angelis suis mandabit de te, et in manibus portabunt te* ¹. Illud enim perpetuo a prophetis nuntiatum audierat, Christi Domini præsentiam eorum redemptionem fore, qui peccassent, ac pœnitentiam susciperent. Quare et ipse misericordiam nonnihil se consecuturum sperabat. Verum ubi suam ad obtinendam salutem conversionem a Christo repudiari infelix animadvertit, os illico contra Dominum aperuit, ac maledicentiam omnem evocavit. Quin eam mentem hominibus injecit, ut, vero contempto Deo, alium qui nusquam esset inquirerent. Hoc igitur modo Sethianos in fraudem impulsos esse undequaque constabit. Siquidem Sethus olim mortuus est, suntque ejus ætatis anni perscripti. Nam cum annos vixisset XII supra DCCCC, ex hac vita discessit, ubi sexus utriusque liberos suscepit, ut divinis Litteris proditum est. Successit patri filius, 290 Enos nomine : qui annos vixit DCCC, et prole sexus utriusque similiter auctus vivendi finem fecit, ut eadem illa verissima scripta testantur.

IX. Quænam ergo ratio patitur Sethum istum, C qui et illo tempore mortuus est, et filios reliquit, qui suum quoque vitæ tempus obierunt, Christum esse Dominum, qui representandæ hominum vitæ ac salutis desiderio de Virgine sit Maria natus, cum idem ante omne tempus esset a Patre genitus, apud quem perpetuo inane, Deus ipse, Verbumque subsistens? Qui postremis temporibus venit in mundum, et ex Virginis Matris utero efficta sibi carne atque circumfusa, tum assumpta simul anima numeris omnibus absolutus homo factus est. Postea vero quam vitæ nobis mysteria prædicasset, justitiæ in agendo cultores discipulos constituit : ac tum per sese, tum per illos humanum genus disciplinæ suæ documentis erudit. Neque tamen aut Sethianorum illa dogmata tradidit, aut sibi ipsi Sethi nomen imposuit : id quod strenui illi nugatores, ac velut ebrii mendacissime prædicant.

Verum cum hodie summam ad paucitatem hæresis ista redacta sit, non necesse habui uberiori illam oratione refellere; proindeque quæ hactenus sunt dicta sufficiant. Præsertim quod illorum amentia expugnari facile potest, seque adeo ipsam convincit ac detegit : non solum quod ad educendi Christi rationem attinet plenissimamque illam ca-

¹ Psal. xc, 11.

(53) Τὰ δὲ νῦν συντόμως. Decesse quidpiam ad hujus loci integritatem suspicor

ἄνθρωπον ἠπάτησε, καὶ εἰς παρανομίαν κατέσπασεν, εἰς τε πορνείας καὶ μοιχείας, καὶ ἀσελγείας, εἰδωλομανίας τε καὶ γοητείας, καὶ αἱματεκχυσίας, ἀρπαγὰς τε καὶ ἀπληστίας, κυβείας τε καὶ ἀδηφαγίας. καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐδαμῶς δὲ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐτόλμησεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην φθέγγασθαι βλάσφημὸν τινα λόγον, ἢ ἀνταρσιν ἐννοῆσαι. Ἀνέμενε γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς λέγει· *Περὶ σοῦ γέγραπται, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρῶσίν σε*. Ἦκουε γὰρ αἰὲ τῶν προφητῶν καταγγελλόντων τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, λύτρωσιν ἐσομένην τῶν ἀμαρτησάντων, καὶ διὰ Χριστοῦ μετανοούντων· ἐνόμιζέ τε τεύξασθαι τινος ἐλέους. Ὅτε δὲ εἶδεν ὁ τάλας τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενον αὐτοῦ τὴν περὶ σωτηρίας ἐπιστροφὴν, ἀνοίξας τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἰδίου Δεσπότητος, τὴν βλασφημίαν ἐξήμεσε, τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοιαν ἐμβάλων, ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν θνατ, τὸν δὲ μὴ θνατ ζητεῖν. Οὕτω τοῖσιν καὶ οὗτοι ἐλέγχονται κατὰ πάντα τρόπον ἠπατημένοι. Ὁ γὰρ Σὴθ τέθνηκε, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ ἀναγέγραπται. Βιώσας γὰρ ἔτη ἑννακόσια δεκαδύο, τὸ χρεῶν ἀπέδωκε, γεννήσας υἱοῦς καὶ θυγατέρας, ὡς φησὶν ἡ θεία Γραφή. Κατὰ διαδοχὴν δὲ οὗτου παῖς (Ἐνὼς δὲ ἦν τούτῳ θνομα), καὶ αὐτὸς βιώσας ἔτη ἑννακόσια πέντε, ὑπήλλαξε τὸν καθ' ἡμᾶς βίον, γεννήσας υἱοῦς· καὶ θυγατέρας, ὡς ἔχει ἡ αὐτὴ βίβλος τῆς ἀληθείας.

Θ. Ποθεν τοίνυν ὁ Σὴθ ὁ τότε τελευτήσας, οὗ καὶ υἱοὶ κατὰ διαδοχὴν βιώσαντες τοῦ βίου ἐπαύσαντο, εὐδρεθήσεται Κύριος ὁ ἀπὸ Μαρίας γεννηθεὶς τῆς ἀειπαρθένου, εὐδοκήσας ἐπὶ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων, ὁ γεννηθεὶς ἀχρόνως, ὁ ὢν πρὸς τὸν Πατέρα αἰεὶ, ἐνυπόστατος· Θεὸς Λόγος, ἐλλῶν δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, καὶ εἰς ἑαυτὸν δὲ ἀναπλασάμενος ἀπὸ μητέρας παρθενικῆς σάρκα, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίαν εὐελπῶς, οὕτως ἐνηθρώπησε τελειότατα, κηρύξας ἡμῖν ζωῆς τὰ μυστήρια, δικαιοσύνης τε ἐργάτας τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καταστήσας, καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν δι' ἑαυτοῦ τε καὶ δι' αὐτῶν παιδεύσας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων; οὐ τὰ τῶν Σηθιανῶν ἀποκαλύψας, οὐδὲ Σὴθ ἑαυτὸν ὀνομάσας· ὡς οὗτοι ληροῦντες, καὶ μέθῃ τινὶ συνεχόμενοι, ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασι.

Τὰ δὲ νῦν συντόμως (55) οὔσης τῆς αἵρέσεως, οὐκ ἐνδεηθεὶς ἐπεκτείνει τὸν κατ' αὐτῆς ἐλεγχόν, ἀρκοῦμαι τοῖς παροῦσι μόνοις. Εὐτρωτος γὰρ ἡ τοῦτων ἀνοία, καὶ ἑαυτὴν δυναμένη τε ἐλέγξει καὶ φωράται· οὐ μόνον περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγωγῆς, καὶ σεσυκοφαντημένης διδασκαλίας τοῦ τὸν Σὴθ αὐτὸν νομίζειν τε καὶ διαβεβαιουῖσθαι εἶναι, ἀλλὰ καὶ

εις την περι τῶν δυο ἀνθρώπων ὑπόθεσιν. Εἰ γάρ αἱ δυνάμεις ἀνωθεν ἐσχήκασιν τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἀνευ τῆς Πατρὸς, ἢ ἑτέρας καὶ Μητέρας φάσκουσι τῶν ὄλων εἶναι, ἐγένετό τε καὶ ἐπράχθη τὰ ὑπὸ τῶν δύο πραχθέντα. Εὐρίσκειται γὰρ ἡ μία αἰτία τῶν δύο δυνάμεων, καὶ ἀνευ αὐτῆς μηδὲν τῶν γενομένων γέγονέναι. Καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν ἓνα εἶναι δεσπότην τῶν πάντων, καὶ δημιουργόν, καὶ κτίστην τῶν ὄλων, ἅπαξ μιᾶς δεικνυμένης ἀρχῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως ταῦτα φήσαντες, καὶ ἀποκαλύψαντες τὸν ἴδον τῆς ἐρπετώδους αὐτῶν ἐκ γένους ἀσπίδων γουῆς, ἐφ' ἑτέραν πάλιν ἴωμεν, ἀγαπητοί, τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας.

lumnix doctrinam, qua Sethum eundem esse Christo statuunt, ac pertinacissime tuentur: verum etiam quod de duobus illis hominibus asseverant. Nam si mentes illæ, quas δυνάμεις vocant, superiorem aliquam originem agnoscent, profecto quæ a duabus sunt gesta, non sine unius auxilio, quam omnium matrem esse definiunt, fieri perficique potuerunt. Ab una quippe causa ambæ illæ mentes profectæ sunt, sine qua nihil omnino ex iis quæ sunt produci potuit. Ita tandem eo necessario recurrent, unum ut Dominum rerum omnium, et auctorem, ac conditorem universorum admittant, ubi semel principium unicum esse comprobatum fuerit. His adversus hanc hæresim disputatis, ac pestifero illorum velut aspidum veneno detecto, vocat, convertenda rursus oratio.

ΚΑΤΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΩΝ,

B 291 ADVERSUS ARCHONTICOS,

Εικοστή, ἡ καὶ τεσσαρακοστή.

Quæ est hæresis XX vel XL.

Α'. Ἀρχοντικῶν τις αἵρεσις τούτοις ἔπεται· οὐκ ἐν πολλοῖς δὲ τόποις αὕτη φαίνεται, ἢ μόνον ἐν τῇ Παλαιστίνῳ ἐπαρχίᾳ. Μετήνεγκαν δὲ τὸν αὐτῶν ἴδον ἤδη που καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ τοῦτο τὸ ζιζάνιον ἤδη ἔσπαρται ὑπὸ ἀνδρός τινοῦ ἐπιδημήσαντος τῇ Παλαιστίνῳ γῆ ἀπὸ Ἀρμενίας ἐν χρόνοις Κωνσταντίου, περὶ τὴν αὐτοῦ τελευταίην, Εὐτάκτου ὀνόματι, μάλλον δὲ Ἀτάκτου τὸν τρόπον, καὶ μαθόντος τὴν κακοδιδασκαλίαν ταύτην, εἴτα ἐπανελθόντος εἰς τὰ οἰκεία καὶ διδάξαντος. Μετέλαθε δὲ, ὡς ἔφην, ἐν Παλαιστίνῳ ὡς ὑπὸ ἀσπίδος ἴδον ἀπὸ Πέτρου τινὸς γέροντος, ἀναξίως Πέτρον καλομένου, ὃς κατόκει ἐν τῇ τῆς Ἐλευθεροπόλεως Ἱερουσαλήμ ἑνορίᾳ, ἐπέκεινα τῆς Χεθρών (54) σημείοις τρισί, Καβαρβαριχὰ τὴν πόλιν καλοῦσιν. Οὗτος ὁ γέρον τὰ πρῶτα ἔνδυμα εἶχεν ἐκπληκτον, ὑποκρίσεως γέμον. Ἐξῴθεν μὲν γὰρ ἀληθῶς κώδιον προβάτου ἠμφίεστο, ἠγνοεῖτο δὲ ἔνδοθεν λύκος ὑπάρχων ἄρπαξ. Ἀναχωρητῆς γὰρ ἐδόκει εἶναι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ καθεζόμενος. Ὅς πολλοὺς δὴθεν συνήγαγεν εἰς ἀπόταξιν· καὶ πατὴρ δὴθεν διὰ τε τὸ γῆρας καὶ τὸ σχῆμα ἐκαλεῖτο· τὰ τε αὐτοῦ ὑπάρχοντα πτωχοῖς διένειμε, καὶ καθ' ἡμέραν ἐλεημοσύνας ἐποίει. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ αὐτοῦ ἐν πολλαῖς αἰρέσεσιν ἐξητάσθη. Ἐπὶ Ἀετίου δὲ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορηθεὶς, καὶ ἐλεγχθεὶς τότε τὴν τῶν Γνωστικῶν μετιῶν αἵρεσιν, καθηρέθη ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἦν γὰρ κατασταθεὶς ποτε πρεσβύτερος τοῦ (τε) τόπου.

I. Proxima huic est Archonticorum hæresis, quæ tamen haud plerisque extra Palæstiniam in locis cernitur. Quanquam virus suum in majorem etiam Armeniam diffuderunt. Imo et in Armenia minore lolium istud certo ab homine disseminatum est, qui paulo ante Constantii imperatoris obitum ex Armenia in Palæstiniam profectus est, Eutactus nomine, sive Atactus potius, hoc est moribus perturbatus. Qui cum infelix illud dogma combibisset, in patriam reversus profiteri cœpit quod didicerat. Ejusmodi porro velut ab aspidе venenum, a sene quodam hauserat, nomine Petro, sed minime hac appellatione digno: qui in Eleutheropolis, et Hierosolymorum finibus habitabat, tertio ab Hebrone lapide, oppido quod Cabarbaricha nominant. Huic porro seni vestitus erat initio asperitate ipsa horribilis, et ad simulationem affectatus: ac cum extrinsecus ovis pelle esset indutus, lupus erat intus rapacissimus et occultus. Anachoreta quippe esse videbatur in spelunca degens. Qui quidem plerisque abdicatis fortunis omnibus ad sese pertraxit, Paterque vulgo cum ob ætatem, tum ob habitum ipsum appellari solebat. Idem quidquid habebat in egenos distribuere, ac quotidie stipem erogare. Sed ab ineunte ætate variis se hæresibus addixerat. Postea ad Aetium episcopum delatus, ac Gnosticorum hæresis convictus, a sacerdotio exauctoratus est. Illius quippe loci creatus olim fuerat presbyter.

Μετὰ δὲ τὸν ἔλεγχον ὑπὸ Ἀετίου ἐδιώχθη, καὶ ἀπαθῶν κατόκησεν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἐν Κωχάδῃ, ἔνθα αἱ τῶν Ἐθιοπῶν τε καὶ Ναζωραίων ρίζαι ἐνήρξαντο, ὡς καὶ ἐν πολλαῖς αἰρέσεσιν περὶ τοῦ τόπου τοῦτου ἐσήμανα. Ὑστερον δὲ, ὡς σωφρονισθεὶς πρὸς τὸ γῆρας, πάλιν ἐπανήλθε φέρων ἑαυτῷ ταύτην τὴν ἰσοβλίαν κρύβδην. Καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγνοοῦμενος, ἕως ὅτε εἰς ἐσχάτον, ἀφ' ὧν εἰς ὧτά τινων ἐψιθύρισε

Deprehensus itaque, et ab Aetio pulsus, in Cochaben Arabiæ oppidum profectus est: ubi Ebiönæorum ac Nazoræorum semina pullulare cœperant, ut in multis refutandis hæresibus antea nōnuimus. Postremo velut ætatis maturitate sapientior factus, postliminio rediit, abditum illud virus in pectore ferens, et ignotus omnibus, donec tandem nonnullis e sermonibus, quos in aliquorum aures

1 F. καὶ Ἱερουσ. 2 Vel. καὶ Βαρβαριχὰ τὴν κώμην.

(54) Ἐπέκεινα τῆς Χεθρών. Chebron Eleutheropolis vulgo esse creditur.

insusurrabat, pro hæretico compertus a nobis excommunicatus, et mediocritatis nostræ opera convictus est. Unde in speluncam deinceps abscessit, omnium execratione damnatus, et tam a fratribus derelictus, **292** quam a plerisque a quibus necessaria vitæ præsidia suppetebant. Ad hunc itaque senem ille, quem dixi, Eutactus, si hoc nomine vocandus est, cum ex Ægypto venisset, ab eoque impiis dogmatibus esset imbutus, talem pestem velut exquisitas merces secum in patriam revexit. Erat hæc, ut diximus, Armenia minor in vicina Satalæ regione. Quo cum esset reversus, contagione sua quamplurimos illic infecit. Nam se in locupletum quorundam, ac senatorii ordinis feminæ, aliorumque primariorum amicitiam insinuans, per eos utpote principes viros infinitis hominibus exitium attulit. Sed eum Dominus celeriter e medio sustulit, cum jam zizania sua sparsisset.

II. Cæterum isti apocryphos quosdam libros finxerunt. E quibus duo sunt *Symphoniæ* nomine, major videlicet ac minor. Præter quos nonnullos alios iis quibuscum agunt percensere solent, ut errorem suum multis auctoritatibus affirmare ac probare videantur. Habent et quos Ἄλλογενεῖς, hoc est *alienigenas* vocant, sic inscriptos libellos. Item ex Anabatico Isaïæ, et id genus apocryphis argumenta depromunt. Sed eo libro, cui *Symphoniæ* ἰωάννης est, uti potissimum solent: in quo cælestes artes octo vel septem esse definiunt. Horum in singulis residere principes: ita ut per septenos orbis distributi sint, atque unus in quolibet principis existat. Certos porro unicuique principi ordines esse descriptos. Supra quos omnes octavo in cælo lucidam Matrem cæterarum hæreseon more constituunt. Sed eorum aliqui fœdissimis libidinis corpora sua contaminant. Alii jejunia simulantes monachorum specie simplicioribus illudunt, ac se bonorum omnium abdicatione venditant. Jam vero in unoquoque, ut dictum est, cælo principem et potestatem cum angelis aliquot apparitoribus collocant. Quemlibet enim principem suos sibi genuisse ac procreasse satellites. Carnem negant resurgere, idque soli animæ tribuunt. Baptismum damnant: tametsi inter eos sint qui baptismo antea initiati fuerint. Mysteriorum communionem ac bonitatem repudiant, tanquam alienam, et in nomine **293** Sabaoth repertam. Hunc enim, ut et alia quædam hæreses, septimo in orbe versari, ac tyrannidem exercere prædicant, cæterosque violenter opprimere. Principatum potestatumque cibum animam appellant, sine qua vivere illos non posse, quod a cælesti rore procreata vegetet illos nec foveat. Quæ cum ad cognitionem pervenerit, ac baptismum Ecclesiæ nomenque Sabaoth, qui auctor legis est, effugerit, ad singulos evolare cœ-

ρημάτων, ἐλεγχθεις τοιοῦτος ὅφ' ἡμῶν ἀνεθεματίσθη, καὶ ἐλέγεται διὰ τῆς ἡμῶν βραχύτητος. Καὶ ἐκάθισεν ἐν τῷ σπηλαίῳ λοιπὸν βδελυχθεις ὑπὸ πάντων, καὶ μονωθεις ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος, καὶ ἀπὸ πλείστων τῶν τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ἐπιμελουμένων. Πρὸς τοῦτον τὸν γέροντα καταχθεις ὁ προειρημένος Εὐτακτος, εἶγε Εὐτακτος, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διερχόμενος, καὶ μεταλαβὼν τῆς τοῦ γέροντος κακοδιδασκαλίας, ὡς μεγάλην ἔμποριαν τὸ δηλητήριον τοῦτο λαβὼν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀπεκόμισεν. Ἦν γὰρ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ὡς ἔφη, ὀρμώμενος, τῶν Σατάλης πλησίον τόπων. Ἐπαυεῦθός τις τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, πολλοὺς ἔχρανε τῆς αὐτῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, προσφθαρείς τισι πλουσίαις, συγκλητικῆ τέτινι καὶ ἄλλοις περιδύτοις, δι' ὧν διαφανῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἐκέισε ἀπόλεσε. Τάχιον δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος τοῦ βίου ἐξήλειψε, πλὴν ὅτι ἔσπειρε τὸ ἑαυτοῦ ζιζάνιον.

B. Καὶ οὗτοι δὲ ὁμοῦ βίβλους ἑαυτοῖς ἐπλαστογράφησάν τινας ἀποκρύφους, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστε ταῦτα. Τὸ μὲν γὰρ *Συμφωνίαν*, μικρὸν ὄθηεν βιβλίον καλοῦσι, τὸ δὲ μέγα *Συμφωνίαν*. Ἄλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν, οἷς ἐὰν συντύχωσιν, ἵνα ὀξῶσι τὴν ἑαυτῶν πλάνην διὰ πολλῶν βεβαίουν¹ ἐπισυνεισφέρεσθαι. Ἠθῆ δὲ καὶ τοὺς Ἄλλογενεῖς καλουμένους κέχρηται· βιβλίοι γὰρ εἰσιν οὕτω καλούμενοι. Λαμβάνουσι δὲ λαβὰς ἀπὸ τοῦ Ἀναβατικοῦ Ἠσαίου· εἶτι δὲ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποκρύφων· τὸ δὲ πᾶν ἐκ τοῦ *Συμφωνία* καλουμένου βιβλίου· ἐν ᾧ ὀγδοῦσα τινὰ λέγουσιν εἶναι οὐρανὸν, καὶ ἑβδομάδα. Εἰδέναι δὲ καθ' ἕκαστον (55) οὐρανὸν ἄρχοντας· καὶ τοὺς μὲν εἶναι τοὺς ἐπτά οὐρανοὺς, καθ' ἓνα οὐρανὸν ἑνα-ἄρχοντα· τάξεις δὲ εἶναι ἐκάστῳ ἄρχοντι. Καὶ τὴν Μητέρα τὴν φωτεινὴν ἀνωτάτω ἐν τῷ ὀγδοῦ εἶναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι αἰρέσεις. Καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν κατὰ τὰ σώματα κεχραμμένων² ἀσελγείᾳ τυγχάνουσιν· ἄλλοι δὲ ὄθηεν προσποιητὴν νηστειᾶν ὑποκρίνονται· ἀπατώσι δὲ τοὺς ἀφελεστέρους ἀνθρώπους προσχηματι μοναζόντων, ἀποταξίαν τινὰ σεμνυνόμενοι. Φασὶ δὲ εἶναι καθ' ἕκαστον οὐρανὸν, ὡς προείπον, ἄρχην καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγγελικὰς τινὰς ὑπηρεσίας, ἐκάστου ἄρχοντος ἑαυτῷ γεγεννηκότος καὶ πεποιηκότος ὑπηρεσίαν. Μὴ εἶναι δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν, ἀλλὰ μόνον ψυχῆς. Ἀναθεματίζουσί τε τὸ λουτρὸν, καὶ τε εἰέν τινες ἐν αὐτοῖς προειρημένοι καὶ βεβαπτισμένοι. Τὴν τε τῶν μυστηρίων μετοχὴν καὶ ἀγαθότητα ἀθετοῦσιν, ὡς ἄλλοτριαν οὔσαν, καὶ εἰς ὄνομα Σαβαῶθ γεγεννημένη· τοῦτον γὰρ θέλουσιν εἶναι κατὰ τινὰς τῶν ἄλλων αἰρέσεων ἐν τῷ ἑβδομῷ οὐρανῷ τυραννοῦντα, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων κατισχύοντα. Βρώμα δὲ λέγουσιν εἶναι ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν τὴν ψυχὴν. Ἄνευ δὲ αὐτοῦ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ζῆν, διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ἰκμάδος αὐτὴν εἶναι, καὶ δύναμιν αὐτοῖς παρέχειν. Ἐν γνώσει δὲ ταύτην γενομένην, καὶ φυγοῦσαν τὸ βάπτισμα τῆς

¹ F. βεβαίων. ² F. κεχραμμένοι.

(55) Εἰδέναι δὲ καθ' ἕκαστον. F. εἶναι.;

Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σαβαὼθ τοῦ τὸν νόμον δεδωκότος, ἀνίεναι καθ' ἕναστον οὐρανὸν, καὶ ἀπολογίαν διδόναι ἐκάστη ἐξουσίᾳ· καὶ οὕτως ὑπερβαίνειν πρὸς τὴν ἀνωτέραν Μητέρα καὶ Πατέρα τῶν ὄλων, ὅθεν δὴ κατῆλθεν εἰς τόνδε τὸν κόσμον. Ἦδη δὲ εἶπον, ὡς ἀναθεματίζουσι τὸ βάπτισμα, ὡς μύϊαι θανατοῦσαι σαπριοῦσαι σκευασίαν ἐλαίου ἡδύσματος· ὡς ἐπὶ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἡ παραβολὴ τῆς Ἐκκλησιαστῆς εἴρηται. Μύϊαι γὰρ εἰσὶν ἀληθῶς θανατοῦσαι, καὶ θάνατον ἐμποιοῦσαι, καὶ σαπρίζουσαι τὸ μυρεψικὸν ἔλαιον τοῦ ἡδύσματος, τὰ ἄγια τοῦ Θεοῦ μυστήρια τὰ ἐν τῷ λουτρῷ ἡμῖν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν κεχαρισμένα.

Γ'. Θαυμάσειε δ' ἂν τις εὐρών καὶ παρὰ τοῖς φυσιολόγοις τινὰ ὠφέλειαν ἔμπλεα, ἀπεικασθεὶς τῇ τῆς μελίττης συνέσει, τῆς ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα ἐφιζανούσης, τὰ χρήσιμα δὲ ἑαυτῇ ἐπισυναγοῦσης. Ὁ γὰρ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδαμῶθεν ζημιούται, ἀλλ' ἡ πανταχόθεν κερδαίνει· ἀσύνητος δὲ ζημιωθήσεται, ὡς καὶ ὁ ἄγιος προφήτης λέγει· *Τις συνετός, καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ ὁ λόγος Κυρίου ἐστὶ, καὶ γινώσκται αὐτὰ, ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου· ἀσεβεῖς δὲ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς; Εὐρομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς καλουμένοις φυσιολόγοις, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ὀρώμεν, ὡς τὸ τῶν κανθάρων γένος (56) τὸ παρὰ τισὶ βυλάρον καλούμενον, συνήθειαν ἔχει ἐν τῇ δυσωδίᾳ καὶ κόπρῳ ἀνακυλλεσθαι, καὶ αὕτη αὐτοῖς τροφή τε καὶ ἐργασία· ἄλλοις δὲ τὴν αὐτὴν τούτου βορβορώδη τροφήν, εἰς μὲν ἐπάχθειαν καὶ δυσωδίαν. Καὶ μελίτται μὲν αὕτη ἡ κόπρος καὶ δυσωδία θάνατος, βυλάροις δὲ ἐστὶν ἐργασία καὶ τροφή καὶ πραγματεία. Ταῖς δὲ μελίτταις τούναντιον ἡ εὐοδμία καὶ τὰ ἄνθη, καὶ τὰ μύρα εἰς ἀναψυχὴν, κτίσιν τε καὶ ἐδωδὴν, εἰς ἐργασίαν τε καὶ πραγματείαν· τοῖς δὲ κανθάρους τοῖς προειρημένοις, εἴτ' οὖν βυλάροις, ἐναντία τὰ τοιαῦτα. Ὁ γὰρ βουλόμενος τούτους δοκιμάσαι, ὡς φασὶν οἱ φυσιολόγοι, ἀπὸ μύρου, φημί δὲ ὀποβαλάμου, ἢ νάρδου λαβὼν, καὶ προσενέγκας τοῖς κανθάρους, θάνατον αὐτοῖς ἐμποιεῖ. Εὐθὺς γὰρ τελευτῶσι, μὴ φέροντες τὴν εὐωδίαν. Οὕτω καὶ οὗτοι, τῆς μὲν γαλήνης¹, καὶ πορευίας, καὶ κακίας ὀρεγόμενοι, εἰς τὰ πονηρὰ ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα· πλησιάζαντες δὲ τῷ ἁγίῳ λουτρῷ καὶ τῇ εὐοδμίᾳ, ἀποθνήσκουσιν, εἰς τὸν Θεὸν βλασφημοῦντες, καὶ τὴν αὐτῶν κυριότητα ἀθετοῦντες.*

Δ'. Ἐκ μιᾶς δὲ ἡ δύο μαρτυριῶν αὐτοὺς ἀνατρέψομεν. Εἰ γὰρ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καλούμεναι, οὐκ ἐκτὸς Θεοῦ αὐταὶ γεγόνασιν, μάλιστα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφή λέγειν ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, οὐκ εἰς ἐναντιότητα τεταγμένους, ἀλλὰ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς καθ' ἕκαστην βασιλείαν πολλὰ ἀρχαί,

A lestes orbes, seque apud unamquamque potestatem excusare : sicque ad supremam Matrem atque omnium pervenire Parentem, a quo in hunc mundum delapsa sit. Diximus baptismum ab illis rejici. *Nam muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti : quod de istis, eorumque similibus proverbii specie Ecclesiastes pronuntiat². Muscæ quippe sunt mortiferæ, quæ conditum a seplasiariis unguentum inficiunt, divina videlicet mysteria, quæ ad peccatorum condonationem nobis in baptismis collata sunt.*

III. Enimvero mirari quispiam illud poterit, quam multa in naturalium rerum scriptoribus utilitatis plena reperiat, si apis velit imitari prudentiam, quæ flosculis omnibus insidens undecunque sibi utilia colligit. Etenim vir prudens ac perspicax nulla ex re detrimentum capit, sed ex omni occasione lucratur ; imprudens contra incommo- dum ac damnum percipit, uti sanctus propheta testatur : *Quis sapiens, et intelliget hæc ? et verbum Domini est, et cognoscat ista ? quoniam rectæ viæ Domini : impii autem infirmabuntur in eis³ ?* Apud illos igitur, quos dixi, naturalium rerum scriptores invenimus, vel ipsimet potius cernimus ; scarabæorum genus, quod a quibusdam bylarum vocatur, in fetore ac stercore volutari solere, unicunque illis ipsis et alimentum et opus esse, cum aliis dirus ac sordidus ille cibis molestiam ac nauseam pariat. Nam qui apes fimos ac fetor interficit, scarabæis alimentum ac materiam præbet operis, ut illis flores et odorum fragrantia, atque unguentorum suavitas : quibus omnibus ad oblectationem, et mellificium, ac cibum et operis exercitationem utuntur. Scarabæis vero longe hæc contraria sunt. **294** Qui enim periculum facere voluerit, ut physiologi tradunt, si unguentum, puta opobalsamum, aut nardum scarabæis admoveat, letum illis affert. Statim enim suavitate odoris enecantur. Sic hæretici illi stuprum ac libidinum, et nequitiae omnis appetentes, pessimis in rebus spem suam collocant ; mox autem ut ad sacrum baptismum et fragrantiam illam accesserint, moriuntur, blasphemantes Deum, ac dominationem ejus spernentes.

IV. Quos quidem uno vel altero testimonio jugulavimus. Nam si quos principatus ac potestates vocamus, sine Deo minime constituuntur, id in cælis ipsis locum habere maxime debet. Angelos enim et archangelos Scriptura commemorat, non ejusmodi ut contrarii Deo sint : sed administratorios spiritus ad ministerium missos, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis⁴. Si quidem et in terra

¹ Suspecta mihi vox est γαλήνης. ² Eccle. x, 4. ³ Ose. xiv, 10. ⁴ Hebr. i, 14.

(56) Ὡς τὸ τῶν κανθάρων γένος. Non displicet Cornarii lectio, qui *Philularium* legit. Nam Βύλαρον illud non expedit.

quodlibet regnum plures habet principatus uni regi A subjectos. *Quæ enim potestates sunt, a Deo ordinatæ sunt, ait Apostolus¹. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Nam principes non sunt contra bonum, sed pro bono: neque sunt contra veritatem, sed pro veritate. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister ad hoc ipsum adversus scelerate quidpiam gerentem a Deo constitutus. Videsne ut hæc mundi potestas a Deo stabilita sit, gladiique jus obtineat? Neque vero id aliunde, quam a Deo ad vindicandum accipit. Cæterum quod ejusmodi sint in mundo principatus ac potestates, nemo illorum regem propterea regem esse negaverit; sed ita principatus illos ac potestates in mundo esse fatebitur, ut interim illorum esse regem agnoscat. Igitur hoc ipsum, quod in terris accidit, demonstravimus; non esse regi principatus contrarios, sed ad imperii totius administrationem terræque moderationem subjectos; ubi cædes videlicet ac prælia sint, ignorantiaque ac disciplinæ, observatio denique legum ac transgressio. Cujus rei gratia potestates institutæ sunt, ut ad aptam totius orbis compositamque gubernationem præclare a Deo constituentur ac regantur universa. Idem et in cælo quoque contingere necesse est eoque magis, quod illic nec invidia, nec æmulatio, neque legum violatio, nec seditio ulla sit; non jusjurandum, non 295 rapina, non aliquid ejusmodi. Quare alterius negotii causa potestates stabilitæ sunt. Cujusnam vero? Nimirum propter divinarum laudum concantum, et immortalem illam uuminis prædicationem. Cujus gratia summus ille Deus ac princeps omnis expers invidiæ suum cuique illorum, quos produxit, ornamentum ac decus attribuit, ut imperii sui splendor, atque sempiterna dignitas, perpetuo celebretur. Quocirca vehementer errant isti, qui Dei gratiam ignorant.*

V. Illud vero insuper affirmant, quod a me antea dictum est, diabolum septimæ potestatis, hoc est Sabaoth, esse filium. Sabaoth porro Judæorum esse Deum, cujus malus filius sit diabolus: qui in terra consistens Parenti suo reluctetur. Eundem vero Parentem neque ejusmodi, hoc est malum, esse, neque Deum tamen illum esse, qui comprehendi nequeat. Sed ad sinistram potestatem pertinere. Addunt et aliam istiusmodi fabulam. Diabolum ad Evam accedentem cum ea perinde ac vir cum muliere solet, consuetudinem habuisse deque ea Cainum et Abelum suscepisse. Ex quo factum asserunt, ut in alterum unus insurgeret, pro ea videlicet invidia, qua in se mutuo concitabantur: ac non ideo quod Abelus Deo esset acceptior; uti se res habet; sed novo quodam mendacio veritatem dissimulant. Ambos enim aiunt sororis amore flagrasse. Ideo Cainum in Abelum concitatum ipsum intere-

ἀλλὰ ὑπὸ ἓνα βασιλεία. Αἱ γὰρ οὐσαὶ ἐξουσίαι ἐκ Θεοῦ τεταγμέναι, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. Ὡστε οὖν ὁ ἀνθιστάμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Θέλεις δὲ, φησί, τὴν ἐξουσίαν μὴ φοβέσθαι; Τὸ ἀγαθὸν¹ ποιεῖ, καὶ ἐξεις ἐκαινον ἐξ αὐτῆς. Οὐ γὰρ εἰκὴ φοβεῖ τὴν μάχαιραν. Διάκονος γὰρ ἔστιν εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐκ Θεοῦ τεταγμένος τῷ τὸ κακὸν πράττειν. Καὶ ὄρα, ὡς ἡ ἐξουσία αὕτη ἡ κοσμικὴ ἐκ Θεοῦ τέτακται, καὶ μαχίρας ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν; Οὐκ ἀλλαχόθεν δὲ ποθεν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ, εἰς ἐκδίχτην. Καὶ οὐ δυνάμεθα λέγειν, διὰ τὸ εἶναι ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἐν κόσμῳ, τὸν βασιλέα τούτων μὴ εἶναι βασιλέα· ἀλλὰ εἶναι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐν κόσμῳ, εἶναι δὲ καὶ τὸν τούτων βασιλέα. Ὡς οὖν ἐπὶ γῆς ὀρωμῆν (δέδεικται² οὐκ ἐναντίας τὰς ἀρχὰς τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὑποτεταγμένας εἰς διοίκησιν παντὸς τοῦ βασιλείου, καὶ εἰς εὐταξίαν γῆς· ἔνθα φόνοι, καὶ μάχαι, ἀγνοιαὶ τε καὶ διδασκαλαί, εὐνομαίαι τε καὶ παρανομίαι· καὶ τούτου χάριν εἰσὶν ἐξουσίαι, ἵνα εἰς εὐτακτον σύνταξιν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ Θεοῦ κελῶς καταταχθῆ καὶ οἰκονομηθῆ), οὕτω καὶ ἐν οὐρανῷ, μάλιστα δὲ ἐξαιρέτως ἐκεῖ· ἔνθα οὐ φθόνος, οὐ ζῆλος, οὐ παρανομία, οὐκ ἐναντιότης, οὐ στάσις, οὐκ ὄρκος, οὐκ ἀρπαγῆ, οὐδὲ τι ἕτερον τῶν τοιούτων, ἐξουσίαι τεταγμέναι εἰσὶ δι' ἑλλην πραγματείας. Ποῖαν δὲ φημι, ἀλλ' ἡ διὰ τὸν ῥυθμὸν τοῦ ὕμνου, διὰ τὴν ἄνω ἀκήρατον δοξολογίαν, δι' ἣν ἠθέλησεν ὁ ἀφθονὸς ἡμῶν Θεὸς καὶ βασιλεὺς χαρίσασθαι ἐκάστην τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων δόξαν προσήκουσαν· ἵνα τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ φαιδρὸν καὶ ἀκατάληκτον³ ἀεὶ δοξάζηται; Σαφῶς τοίνυν ἐκείνοι πεπλάηνονται, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀγνοήσαντες.

Εἰ. Φασὶ δὲ οὗτοι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδόχωνται, τὸν διάβολον εἶναι υἱὸν τῆς ἑβδόμης ἐξουσίας, τοῦτέστι τοῦ Σαβαώθ. Εἶναι δὲ τὸν Σαβαώθ τῶν Ἰουδαίων· τὸν δὲ διάβολον πονηρὸν αὐτοῦ υἱόν· ὅντα δὲ ἐπὶ τῆς⁴ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἰδίῳ Πατρὶ. Καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα μῆτε τοιοῦτον εἶναι, μῆτε πάλιν εἶναι τὸν ἀκατάληκτον Θεόν, ὃν Πατέρα φασὶν· ἀλλὰ ἀριστερὰς εἶναι ἐξουσίας. Ἐτερον δὲ πάλιν μῦθον λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι· Ὅτι, φησὶν, ὁ διάβολος, ἐλθὼν πρὸς τὴν Εὐαν, συνήφθη αὐτῇ ὡς ἀνὴρ γυναικί, καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἄβελ. Αὐτὸ ἐπανεστῆ ἐ εἰς τῷ ἐνὶ διὰ ζῆλον ὃν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, οὐχὶ διὰ τὸ [ὡς] εὐηρεστηκέναι τὸν Ἄβελ Θεῷ, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἕτερον πλαζόμενον λόγον λέγουσιν. Ἐπειδὴ, φασὶν, ἐρώντες ἦσαν ἀμφοτέροι τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν τῆς ἰδίας, τούτου χάριν ἐπανεστῆ ὁ Κáιν τῷ Ἄβελ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

¹ Rom: xiii, 1 sqq. ² Vat. τὸ καλόν ³ Vet δέδεικται γάρ. ⁴ F. ἀκατάληκτον. ⁵ Vet. ἐπὶ τῆς σῆς. Corr. γῆς.

Φύσει γὰρ αὐτοὺς φασιν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ δια-
βόλου, ὡς προεῖπον, γεγεννησθαι.

Φέρουσι δὲ μαρτυρίαις, ὅταν θελήσωσιν ἀπατῆν
τινας, ἀπὸ τῶν θείων βιβλίων, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ μοι
αἰρέσει τούτω εἴρηται· ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς Ἰου-
δαίους ἔλεγεν· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἐστε· καὶ,
Ὅταν λαλήῃ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι
καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν· ἵνα δῆθεν εἰπωσι,
ὅτι διάβολον εἶναι τὸν Κάιν· ἐπειδὴ εἴρηκεν, ὅτι
Ἄπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν· καὶ ἵνα δείξῃ πα-
τέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι τὸν διάβολον· τοῦ δὲ διαβόλου
εἶναι πατέρα τὸν ἄρχοντα τὸν ψεύστην, ὃν βλασφη-
μοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, φασιν αὐτὸν εἶ-
ναι τὸν Σαβαώθ οἱ ἀνόητοι, νομίζοντες ὄνομα εἶναι
τοῦ Θεοῦ τινός· τὸν Σαβαώθ, ὡς ἦδη καὶ ἐν ταῖς
πρότερον αἰρέσει διὰ πλάτους ἡμῶν πεπραγμάτευ-
ται περὶ ἑρμηνείας τοῦ Σαβαώθ, καὶ ἄλλων ὀνομα-
σιῶν, τοῦ τε Ἑλλ καὶ τοῦ Ἐλιω, τοῦ τε Ἰσραήλ,
καὶ τοῦ Σαδαί, τοῦ τε Ἑλλιών, τοῦ τε Ραββωρί,
τοῦ τε Ἰά, τοῦ τε Ἀδωναί, τοῦ τε Ἰάβε (57). Ὡς
ὀνομασίαι εἰσι δοξολογιῶν ἅπασαι ἑρμηνεύμεναι,
καὶ οὐκ ὀνόματά ἐστί θετά, ὡς εἶπεν, τῇ Θεότη-
τι. Ἄτινα καὶ ἐνταυθοῖ σπουδασθήσονται, ἑρμηνευ-
θέντα κείσθαι· τὸ Ἰσραήλ Θεός, τὸ Ἐλωεμ Θεός
αἰεὶ, τὸ Ἑλλ Θεός μου, τὸ Σαδδαί ὁ ἰκανός, τὸ
Ραββωρί ὁ Κύριος, τὸ Ἰά Κύριος, τὸ Ἀδωναί ὁ
ὢν Κύριος, τὸ Ἰάβε, ὃς ἦν καὶ ἐστὶ καὶ αἰεὶ ὢν· ὡς
ἑρμηνεύει τῷ Μωϋσῆ, Ὁ ὦν ἀπέσταλκέ με, ἔρεῖς
πρὸς αὐτούς· καὶ τὸ Ἑλλιών ὕψιστος, καὶ τὸ Σα-
βαώθ δυνάμειον ἑρμηνεύεται. Κύριος οὖν Σαβαώθ,
Κύριος τῶν δυνάμειων. Παντὶ γὰρ πρόσκειται ὅπου
τοῦ Σαβαώθ ὄνομα λέγει ἡ Γραφή. Οὐ μόνον ἢ ἐκφω-
νεῖ λέγουσα· Ἐπέ μοι Σαβαώθ· ἢ, Ἐλάλησε Σαβαώθ·
ἀλλ' εὐθύς λέγει, Κύριος Σαβαώθ. Οὕτω γὰρ ἢ
Ἑβραῖς φάσκει· Ἀδωναί Σαβαώθ· ὅπερ ἑρμηνεύει-
ται Κύριος τῶν δυνάμειων.

Γ'. Καὶ μετὰ τὴν ἑπαρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὁμοίοις
κατὰ τὴν τύφλωσιν τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ καλῶς
εἰρημένα συκοφαντεῖται. Οὐτε γὰρ περὶ διαβόλου τῷ
Σωτῆρι ἐν τῷ πρὸς Ἰουδαίους λόγῳ εἴρηται, ὡς
παντὶ τῷ σαφὲς εὐρίσκεται τῷ τῇ ἀληθείᾳ ἀκολου-
θοῦντι· ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰούδαν αὐτοῖς ἔλεγε τὸ βῆμα.
Οὐκ ἦσαν γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ αὐτὸν ἀποθε-
ξαμένου ὑπὸ τὴν ὄρν τὴν Μαμβρή πρὸ τῆς ἐνσάρ-
κου αὐτοῦ παρουσίας· ἀλλὰ υἱοὺς ἑαυτοῦ καταδίκα-
σαν γενέσθαι τῆς τοῦ Ἰούδα προδοσίας, τοῦ ὑπὸ τοῦ
Κυρίου Σατανᾶ καὶ διαβόλου ὀνομαζομένου, ὡς λέ-
γει· Οὐχὶ δώδεκα ὑμῶς ἐξελεξάμην, καὶ εἰς ἐξ
ὑμῶν ἐστὶ διάβολος; Καὶ τούτου ἕνεκα τὰ τῆς
αὐτοῦ κακοτροπίας ὁ Κύριος ἑρμηνεύων ἔλεγεν, ὅτι
Ὅταν λαλήῃ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὡς
καὶ ἀλλοῦ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· Ὅτι κλέπτῃς
ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον αὐτὸς ἐδάσταξεν. Οὕ-
τως οὖν ὁ διάβολος κληθεὶς Ἰούδας, πατέρα ἔσχε τὸν

A misse. Nam utrumque diaboli e stirpe procreatum,
ut diximus, affirmant.

Neque desunt illis testimonia sacris e Litteris de-
prompta, quibus ad illudendos homines abutuntur.
Cujusmodi istud est in alia a me hæresi commemor-
atum, quod Judæis Salvator dixit : Vos ex Satana
estis . Et : Quando loquitur mendacium, ex propriis
loquitur : quoniam et pater ejus mendax est . Ut ni-
mirum diabolum esse Cainum efficiant ; ex eo quod
dixerit : Homicida est ab initio : atque patrem ejus
esse diabolum ostendant ; diaboli vero patrem men-
dacem illum principem, quem in caput suum bla-
sphemantes ipsum esse Sabaoth stolidissimi homi-
nes putant ; quod nomen Dei cujusdam proprium
esse volunt. De qua re in superioribus hæresibus
abunde disputavimus ; ubi et Sabaoth aliorumque no-
minum interpretationem attulimus, velut Eli, et Eloï,
296 Israel, Sadadai, Ellion, Rabboni, Ia, Adonai,
Iabe. Quas quidem voces si recte interpretemur,
varias ad prædicandam Dei gloriam appellationes
esse, non ipsi divinitati significandæ imposita no-
mina docuimus. Ac nos illas iterum hoc loco repe-
temus. Est igitur Israel Deus : Eloim, Deus semper :
Eli, Deus meus : Saddai, sufficiens : Rabboni Domi-
nus : Ia Dominus : Adonai qui est Dominus : Iabe,
qui erat, et est, et semper existit ; quemadmodum
Moysi ipse declarat : Qui est misit me ad vos, dices
ad illos : Ellion altissimum sonat : Sabaoth, exer-
cituum. Quare Dominus Sabaoth, idem est ac Do-
minus exercituum. Quæ vox Dominus, addi perpe-
tuo solet, ubicunque Sabaoth nomen exprimitur.
Non enim sola Sabaoth dictio ponitur, puta, Dixit
mihi Sabaoth : aut, Locutus est Sabaoth ; sed statim
adjungitur, Dominus Sabaoth. Ita enim Hebraice
scriptum, Adonai Sabaoth, hoc est Dominus Sa-
baoth.

VI. Sed quæ præclare omnino dicta sunt, hæc ab
illis, et illorum similibus frustra præ animi cæcitate
per calumniam ac malitiam depravantur. Etenim
Salvator noster in eo quem ad Judæos habuit ser-
mone, nequaquam de diabolo locutus est, ut nemo
non aperte videt, qui inhæreere veritati studeat ;
sed propter Judam id ab eo usurpatum est. Non
enim Abrahami filii erant, qui se antequam carnem
D indueret sub illa Mambre quercu olim exceperat,
sed perfidiæ Judæ filios, ut ita dicam, sua se sen-
tentia declaraverant, quem Dominus Satanam ac
diabolum nominat, his verbis : Nonne duodecim vos
elegi, et unus ex vobis diabolus est ? Cujus etiam
rei causa Dominus ejusdem improbitatem exagge-
rans : Cum loquitur, inquit, mendacium, de propriis
loquitur. Quo pertinet illud, quod in alio Evangelii
loco scriptum est, quoniam fur erat, et loculos por-
tabat . Illic igitur diaboli insignitus nomine Judas

1 Corr. τινός. 2 F. πάντη. 3 F. ἢ οὐ μοι. 4 Corr. μάτην. 5 Joan. viii, 44. 6 ibid. 7 ibid.
8 Exod. iii, 4. 9 Joan. vi, 71. 10 Joan. xii, 6

(57) Τοῦ τε Ἰάβε. Pro Jehova.

Cainum patrem habuit, qui Abelum fratrem mendacio suo circumscripsit, et occidit. Qui etiam interroganti Domino : *Ubi est Abel frater tuus?* mentitus respondit : *Nescio*¹. Merito itaque etiam iste, qui verum diabolum moribus est imitatus, ejus filii Domini ore pronuntiat. A quo enim quisque superatus est, ei et servit. Ac nos adeo quodcumque demum egerimus, eos patres habebimus, quorum exempla iisdem factis expressimus. **297** Quocirca perspicue jam illa Domini est declarata sententia : *Vos estis filii diaboli*. Item, *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quoniam pater ejus mendax est*. Quibus verbis Judam et Cainum intelligit. Illud vero : *Nam et pater ejus mendax est*, ad diabolum referendum est, quod ad ejus imitationem ab illis sint perpetrata nonnulla. Si quidem per os serpentis inspirans diabolus falsa omnia locutus est : sicque tunc Evam sefellit. Atque hunc in modum tota ab istis conflictata fabula penitus evanescit. Quod vero de Caino Scriptura testatur, illum fratrem occidisse suum, quod esset ex diabolo, id omnino demonstratum est; non ex diaboli satu conceptum ab Eva fuisse fetum aliquem; ita ut velut conjugio quodam congressis copulatisque corporibus Cainum et Abelum pepererit, ut istis placuit; sed ob morum similitudinem, expressamque imitatione diaboli nequitiam filium ejus appellari.

VII. Quin illud etiam ab istis asseritur, Adamum ex Eva conjuge Sethum germanam suscepisse sobolem. Tum vero supremam illam virtutem serunt cum administris Dei melioris angelis delapsam Sethum ipsum rapuisse, quem et αλλογενῆ, hoc est *alienigenam* vocant. Quem cum sursum aliquem in locum sustulisset, ac diuturno tempore, ne forte interficeretur, aluisset, longo demum intervallo in hunc orbem intulisse, simulque et spiritalem et corporeum reddidisse, ne a Caino, vel cæteris Conditoris mundi potestatibus ac principatibus opprimeretur. Eundem porro Creatorem atque Opificem desiisse venerari, et illam agnovisse Virtutem, quæ nullo comprehendi nomine potest : nec non adversus auctorem mundi, ejusque principatus et potestates pleraque detexisse. Hinc etiam libros aliquot ediderunt Sethi nomine inscriptos, quos ab eo traditos ac relictos affirmant. Item alios cum illius, tum septem ejus liberorum nomine. Totidem enim ab eo procreatos volunt, quos αλλογενεῖς nominant, ut in aliis hæresibus, Gnosticorum scilicet, ac Sethianorum, ostendimus. Cæterum isti prophetas alios commemorant; Martiadem nescio quem, et Marsianum, quos in cælum raptos tertio die descendisse fingunt. Addunt et alias plerasque commentitias ac ridiculas fabulas, et in verum atque omnipotentem **298** Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi contumeliose multa jactitant. Principem hunc, et inventorem omnis esse nequitiae, ut vel ipsa sua confessione jugulentur.

¹ Gen. iv, 9. ² F. Κάιν.

A Κάιν, διὰ ψεύδους ἀπατήσαντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ, καὶ ἀποκτείναντα. Ὅς καὶ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου · Πῶς Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; φευδόμενος ἔλεγεν · Οὐκ οἶδα. Εἰκότως οὖν καὶ οὗτος, τὸν φύσει διάβολον μιμησάμενος τοῖς τρόποις, υἱὸς αὐτοῦ κατ' ἄξιαν ἀνηγόρευται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Ἡ γὰρ ἡττηταί τις, τούτω καὶ δεδούλωται. Καὶ ἔμην δὲ ἕκαστος, ὅτιοῦν ἂν ἐπιτελέσῃ, τοὺς τοῦτο προτελεχότας πατέρας ἔξει μιμησάμενος. Σαφῶς τοίνυν ἐφράσθη ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθεῖσα ῥῆσις· ὅτι Ὑμεῖς τέκνα ἐστέ τοῦ διαδόλου· καὶ πάλιν · Ὅταν λαλή τὸ ψεύδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν· ἵνα εἴπῃ Ἰουδαν καὶ Κάιν· εἶτα, Καὶ ἡγὶρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν, ἵνα εἴπῃ αὐτὸν τὸν διάβολον, διὰ τὰ ὁμοίως πεπραγματουμένα ἐκάστῳ τούτων. Ἐμπνεύσας γὰρ ἐν σῶματι τοῦ βρωεῶς, ψευδῆ πάντα λελάληκεν ὁ διάβολος καὶ οὕτως τότε ἐξηπάτησε τὴν Εὐαν. Καὶ ἀνήρηται παρὰ τούτοις ἡ πεπλανημένη μυθοποιία. Κἂν λέγῃ ἡ Γραφή, ὡς ὁ Κάιν ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ διαδόλου ἦν· εἰδείχθη γὰρ παντάπασιν, οὐχὶ διὰ τὸ τὴν Εὐαν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαδόλου συλλαβοῦσαν, ὡς κατὰ συζυγίαν γάμου καὶ συναφείαν σωματῶν γεγεννηκέναι τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἄβελ, ὡς τούτοις ἔδοξεν· ἀλλὰ διὰ τὸ ὁμότροπον καὶ μίμημα τῆς τοῦ διαδόλου κακοτροπίας υἱὸς αὐτοῦ ἦκουσε.

Z. Πάλιν δὲ λέγουσιν οἱ αὐτοὶ, τὸν Ἄδᾶμ, συναφθέντα τῇ Εὐᾶ τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ, γεγεννηκέναι τὸν Σῆθ, φύσει ἴδιον αὐτοῦ υἱόν. Καὶ τότε φασὶ τὴν ἄνω δύναμιν εἶναι τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἀγγέλοις καταβεθηκέναι, καὶ ἠρπακέναι αὐτὸν τὸν Σῆθ, ὃν καὶ αλλογενῆ καλοῦσι. Καὶ ἀνενηγοχέναι ἄνω που, καὶ ἀναθρέψαι χρόνῳ ἱκανῶ, ἵνα μὴ ἀποκτανθῇ· καὶ μετὰ χρόνου πολὺν κατενηγοχέναι εἰς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ πνευματικὸν ἀπεργάσασθαι αὐτὸν, καὶ σωματικὸν, εἰς τὸ μὴ κατισχυεῖν τὸν τε κατ' αὐτοῦ¹, καὶ τὰς ἄλλας ἐξουσίας, καὶ ἀρχὰς τοῦ κοσμοποιοῦ Θεοῦ. Μιχαὶ δὲ αὐτὸν φασὶ λελατρευκέναι τῷ Ποιητῇ τε καὶ Δημοουργῷ, ἐπεγνωκέναι δὲ τὴν ἀκατονόμαστον δύναμιν, καὶ τὸν ἄνω ἀγαθὸν Θεόν· τοῦτο λελατρευκέναι, καὶ κατὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου, καὶ ἀρχῶν, καὶ ἐξουσιῶν πολλὰ ἀποκεκαλυφέναι. Ἡ δὲ καὶ βίβλος τις ἐξετύπωσαν εἰς ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Σῆθ γεγραμμένης, παρ' αὐτοῦ αὐτὰς δεδόσθαι λέγοντες. Ἄλλας δὲ εἰς ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τῶν ἑπτὰ υἱῶν αὐτοῦ. Φασὶ γὰρ αὐτὸν γεγεννηκέναι ἑπτὰ ἀλλογενεῖς καλουμένους, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις αἰρέσεσιν εἰρήκαμεν, Γνωστικῶς φημι καὶ Σηθιανῶν. Οὗτοι δὲ καὶ ἄλλους προφήτας φασὶν εἶναι, Μαρτιάδην τινά, καὶ Μαρσιανὸν, ἀρπαγέντας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ διὰ ἡμερῶν τριῶν καταβεθηκότας. Καὶ πολλὰ ἐστὶν ἡ μυθοποιοῦντες πιστῶς ἐκτυποῦσι βλάσφημά τε πλάττοντες κατὰ τὸ βυτος Θεοῦ παντοκράτορος, Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀρχοντος βυτος, καὶ πονηρίας εὐρετοῦ, ὡς ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λόγων ἀίσκονται.

Εἰ γὰρ πονηρῶν ἐστὶν εὐρετής καὶ κακοποιός, πῶς ἂν εὐθύς οὐκ ἀγαθός εὐρεθῆι, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσιν εἴπαμεν, κατὰ πορνείας, καὶ μοιχείας, καὶ ἀρπαγῆς, καὶ πλεονεξίας νομοθετήσας; Θεὸν γὰρ αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐτοὶ λέγουσι. Τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τὸν νόμον ἔδωκεν, ἐν ᾧ πάντα ταῦτα ἀπηγόρευσε, ὧν εὐρετὴν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι. Πῶς δὲ πατὴρ τοῦ Σατανᾶ κληθεῖται, ὁ κατ' αὐτοῦ τὰ τοσαῦτα ὑποδείξας καὶ εἰ ἀλλοτρίος ἐστὶ τοῦ ἄνω παρ' αὐτοῖς λεγομένου Θεοῦ, καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ βασιλεὺς καὶ Κύριος ἡμῶν [Ἰησοῦς Χριστός], ὁ ἐν νόμῳ, καὶ ἐν Εὐαγγελίοις, καὶ ἐν προφήταις, καὶ ἀποστόλοις αὐτὸς Θεὸς Κύριος, Πατὴρ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ὡς αὐτὸς διδάσκει σαφῶς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ, λέγων· *Εὐχαριστῶ σοι, Πάτερ Κύριε οὐρανῶν καὶ γῆς· ἵνα δείξῃ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Θεὸν τὸν πάντων.*

Ἡ'. Καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ὑποφαίνων ἐσσεσθαι, πάλιν φησὶ· *Λύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Ναδν δὲ εἶλεγε τὸ ἴδιον σῶμα, λυόμενον μὲν διὰ χειρῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἀποκτεινόμενον. Τὸ δὲ μὴ ἂν σῶμα, ἀλλὰ δοκῆσαι φαινόμενον, ὡς οὗτοι πάλιν λέγουσιν, οὐκ ἂν ἠδύνατο εἰς χεῖρας ἐρχεσθαι, ἐγείρεσθαι τε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγεῖλατο. Δέδεικται τοίνυν σαφῶς διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας ἀναντιρρήτος ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ οὐτε χρεῖα ἐστὶν ἀπολογίας τῇ ψυχῇ, ἵνα λαλήσῃ πρὸς ἐκάστην ἐξουσίαν· πλάττονται γὰρ οὗτοι καὶ τοῦτο, ὡς εἴρηται· ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Κυρίου εὐεργεσίας τῆς διὰ τῶν ἔργων, καὶ τῆς πίστεως συνισταμένης, ὡς λέγει ὁ ἀγιώτατος Παῦλος, γράφων Τιμοθέῳ διὰ τούτων τῶν λόγων· *Ὅπως γινώσκεις πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Κυρίου περιπατεῖν, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ τοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας· ἦν οἱ πολλοὶ ἀφέντες, εἰς μύθους, καὶ μυρολογίας ἐξεστράφησαν, μὴ ροῦντες μήτε ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τινῶν διαβεβαιοῦνται· ὧν ἐστὶ Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης.* Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ, Ἰμμέναιον καὶ Φιλητὸν περὶ τὴν ἀλήθειαν ἡστοχηκῆναι λέγει· οἷτινες καὶ αὐτοὶ τῇ αἰρέσει ἐξηκολούθησαν, ἄλλον Θεὸν καταγγέλλοντες καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, καὶ πλάνην ἐπισπεύροντες τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λέγοντες μὴ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὑπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν. Τὴν δὲ ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι διὰ τῶν γενομένων τέκνων ὑπὸ ἐκάστου τῶν γεννώντων. Τὴν δὲ τῶν νεκρῶν οὐ λέγουσιν ἐσσεσθαι. Καὶ ὁρᾶτε, ἀδελφοί, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν ἐλεγχον τῆς τούτων παρανομίας.

quæso, fratres, advertite, cujusmodi propria sit veritatis nota, et ad illorum convincendam improbitatem certa ratio.

Ἰπολαμβάνω δὲ καὶ περὶ τούτων ἱκανῶς εἰρῆσθαι. Ὅθεν ταύτην παραλιπῶν, ἐπὶ τὰς ἐξῆς τὴν πορείαν ποιήσομαι, ἐκεῖνο μόνον εἰπὼν, ὡς πάνυ φαίνεται οἰκουεῖα αὐτῇ διὰ τῆς πολυωνύμου ἀρχοντικῆς ὀνομασίας τῇ πολυπλόκῳ ἐρπετώδη κοκοθηεῖ. Τρόπον γὰρ

Nam si malorum inventor is ac maleficus es, nonne bonus vel eo ipso comprobabitur, ut aliis hæresibus objecimus, quod contra stupra, adulteria, rapinas ac cupiditates et injurias decreta multa condiderit? Nam Judæorum illum esse Deum confitentur. Judæis porro legem illam tulit, qua sunt ea omnia prohibita, quorum inventor ab illis asseritur. Satanae vero pater qui demum appellari potest, qui tam multa adversus illum ediderit, si ab illo summo, quem Deum nominant, alienus est; nec idem est omnipotens ille Deus, rex et Dominus noster, qui in lege, et Evangeliiis ac prophetis, et ab apostolis celebratur, *Dominus Deus, ac Pater Domini nostri Jesu Christi*? ut idem aperte Christus in Evangelio testatur his verbis: *Confiteor tibi, Pater Domine cæli ac terræ*, quibus Patrem suum universorum Deum esse significat.

VIII. Mortuorum vero resurrectionem aperte futuram denuntiat, cum ita loquitur: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*. Templum enim corpus suum vocabat, quod hominum manibus evertetur, hoc est interficiebatur. Nam quod verum corpus non esset, sed specie duntaxat appareret, cujusmodi illi fuisse statuunt, nequaquam hostium in manus venire, aut, ut pollicebatur, excitari die tertia potuisset. Hæc igitur Dei administratio perspicue declarat, mortuos ad vitam sine ulla controversia restitui; nec animæ purgatione ulla opus esse, aut apud singulas potestates causam illi suam esse perorandam: quod isti, uti dictum est, temere prædicant; sed uno Dei beneficio duntaxat indigere, quo cum fide recte facta conjungat: ut ad Timotheum scribens Apostolus hisce verbis testatur: *Ut scias quomodo te oporteat in domo Dei ambulare, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis: quam multi relinquentes, ad fabulas et ineptias diverterunt: non intelligentes nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant; ex quibus est Phygellus et Hermogenes*. Sed et in secunda Epistola Hymenæum ac Philetum excidisse a veritate scribit: qui quidem et ipsi in hæresin prolapsi sunt; alium 299 prædicantes Deum, ac genealogias interminabiles, erroremque inter homines disseminantes cum a Deo negarent fabricatum esse mundum, sed a principatibus ac potestatibus conditum assererent. Resurrectionem demum accidissem jam dicerent, illis ipsis producendis liberis, quos parentum quisque genuisset; nec aliam mortuorum expectandam esse resurrectionem. Vos autem

Equidem satis superque adversus illos disputatum a me esse judico. Quare hac ommissa reliquis persequar, et id unum attexam, illam mihi hæresin ob multiplicem archonticorum appellationem variæ ac perplexæ serpentum improbitati quam simill-

¹ I Cor. i, 3. ² Matth. xi, 25. ³ Joan. iii, 19. ⁴ I Tim. iii, 15. ⁵ II Tim. iv, 4. ⁶ I Tim. i, 7.

⁷ II Tim. i, 15. ⁸ II Tim. ii, 17. ⁹ I Tim. i, 4.

mam videri. Nescio enim quo pacto sic tanquam multis ex anguibus confusis in unum ac promiscuis, pestiferi illius erroris venena conflatata sunt. Ut in illis partim draconis insit audacia, partim physali calliditas, partim spiritus quæ est in bætone suppressio, partim acontix agilitas, partim ostracitæ prona lubricitas. Quorum omnium eliso capite, ac veritatis doctrina contrito, ad reliquas transibimus, ac singularum falsitatem arguere Deo opitulante conabimur.

ADVERSUS CERDONIANOS,

Quæ est hæresis XXI vel XLI.

I. Tam his quam Heracleoni quidam Cerdo successit, ab eadem schola profectus, et a Simone ac Saturnilo erroris nactus initia. Qui cum e Syria Romam peregrinandi causa miser accessisset, sui juxta ac sectatorum suorum labe quædam ac perniciis fuit. Miserrima quippe tunc est hominum natura, cum Dei viam relinquens, et a divina se vocatione segregans, longius aberrat. Quibus illud de canis fabula contingit, qui in ejus quod in ore gestabat umbram intentus, et in aquam despicens, dum eodem cibo quem mordicus ferebat majorem umbram esse suspicatur, diducto rictu illum ipsum qui verus erat perdidit. Sic illi reperta via, dum ejus umbræ, quam in falsa opinione circumferant compotes fieri student, non modo divinitus concessum illud, quod 300 ore, ut ita dixerim, ferunt, alimentum amiserunt, sed insuper exitium sibi ipsis attulerunt.

Igitur Cerdo Hygini papæ temporibus fuit, qui in apostolorum Jacobi, et Petri Paulique successionem nonnum locum tenebat. Cujus dogma cum reliquorum, quos enumeravimus, hæreticorum nugis consentiens licet idem esse videatur, nonnihil tamen discrepat, et est hujusmodi.

Duo perinde atque alii principia statuit, ac deos videlicet duos: bonum alterum, et ignotum omnibus, quem et Patrem Jesu nominavit; alterum creatorem, malum et cognitum: qui et in lege locutus, et prophetis apparuit, ac se videndum sæpe numero præbuit. Christum negat a Maria genitum, aut carne revera fuisse vestitum. Sed ejusmodi specie tenuis exstitisse, et apparuisse talem ac specie sola universa fecisse. Idem corporum resurrectionem repudiat; Vetus Testamentum, quod per Moysen, ac prophetas traditum est, tanquam alienum a Deo rejicit. Christum e cælo, atque ab ignoto Patre descendisse ideo putat, ut hic mundi conditoris atque opificis imperium ac tyrannidem everteret: id quod aliæ pleræque hæreses existi-

¹ Corr. Ένατον.

(58) Συμβέθηκε γὰρ τούτους. Irenæus, l. II, c. 12, eundem apologum Valentinianis accommodat.

(59) Του Ένα τον κληρον. Certissima est emendatio nostra, Ένατος pro Ένα τον. Nonus enim pontificum Romanorum ordine fuit Hyginus, si Cletum

τινα ἐκ πολλῶν ἐρπετῶν ἀναμίξῃ τῆς ἑαυτῶν κλάνης συνηγμένη ἐστὶν ἡ ἰσοβολία· οἷον τὸ θρασὺ ἔχουσα τοῦ δράκοντος, τὸ δολερὸν τοῦ φυσάλου, τὴν ἀνθελκυσιν τῆς πνοῆς τοῦ βαίτωνος, τὸ γαῦρον τοῦ ἀκοντίου, τὸ προπετὲς τοῦ ὀστρακίτου. Τούτων δὲ πάντων τὴν κεφαλὴν καταπατήσαντες τῇ τῆς ἀληθείας ὑποθέσει, ἐπὶ τὰς λοιπὰς διέλθωμεν, ἐπιπόθητοι, τὴν ἐκάστην πλάνην ἀποκαλύψαι ἐν Θεῷ πειρούμενοι.

KATA KEPADONIANON,

Εικοστὴ πρώτη ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ πρώτη

A'. Κέρδων τις τούτους καὶ τὸν Ἡρακλέωνα διαδέχεται, ἐκ τῆς αὐτῶν σχολῆς ὢν, ἀπὸ Σίμωνος τε καὶ Σατορνίλου λαβὼν τὰς προφάσεις. Οὗτος μετανάστης γίνεται ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἔλθων, λυμῶν τις πέφηνεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς αὐτῷ πειθομένους ὀλεεινότατος. Ἐλεεινὴ γὰρ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν καταλείψασα τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδὸν πλανᾶται, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κλήσεως ἑαυτὴν ἀφορίσασα. Συμβέθηκε γὰρ τοῖς τοιοῦτοις (58) ἡ τοῦ κυνὸς παροιμία, ὃς τῇ σκιᾷ προσέχων οὐ κατεῖχεν ἐν τῷ στόματι, ἐμβλέπων εἰς ὕδωρ, καὶ νομισσας τῷ ὕδατι σκιάν μελίζονα εἶναι τῆς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἑδωδῆς, ἀνοήτως τὸ στόμα, καὶ τὴν οὐσαν ἀπώλεσεν. Οὕτω καὶ οὔτοι, τὴν ὁδὸν εὐρόντες, καὶ βουλόμενοι σιὰς περιγενέσθαι τῆς ἐν τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν γενομένης, τὴν οὐσαν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, ἐκ Θεοῦ τροφὴν κεχαρισμένην ὡ μόνον ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ βλεθρον ἑαυτοῖς ἐπεσπίσαντο.

Οὗτος τοίνυν ὁ Κέρδων ἐν χρόνοις Ὑγίνου γέγονεν ἐπισκόπου, τοῦ Ένα τὸν κληρον (59) ἀγοντος ἀπὸ τῆς τῶν περὶ Ἰάκωβον καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον ἀποστόλων διαδοχῆς. Τὸ δὲ κήρυγμα αὐτοῦ, τῆς τῶν προεირμένων αἰρεσιάρχων φλυαρίας μετέχον, τὸ αὐτὸ μὲν εἶναι δοκεῖ, παρῆλλαχται δὲ παρ' αὐτῷ τούτων ἔχον τὸν τρόπον.

Δύο καὶ οὗτος ἀρχὰς κεκήρυκε τῷ βίῳ, καὶ δεῖσθαι θεοὺς δύο, ἓνα ἀγαθὸν, καὶ ἓνα ἀγνωστον τοῖς πᾶσιν, ὃν καὶ Πατέρα τοῦ Ἰησοῦ κέκληκε· καὶ ἓνα τὸν Δημιουργὸν πονηρὸν ὄντα καὶ γνωστὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τοῖς προφήταις φανέντα, καὶ ὁρατὸν πολλάκις γενόμενον. Μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεγεννημένον ἐκ Μαρίας, μηδὲ ἐν σαρκὶ πεφνηέναι, ἀλλὰ ὁκῆσαι ὄντα, καὶ δοκῆσαι πεφνηότα, δοκῆσαι δὲ τὰ ὡς πεποιηκότα. Καὶ αὐτὸς σαρκὸς ἀνάστασιν ἀπωθεῖται. Παλαιὰν δὲ ἀπαγορεύει Διαθήκην· τὴν δὲ διὰ Μουσῆως (60) καὶ τῶν προφητῶν ὡς ἄλλοτριάν οὐσαν Θεοῦ. Ἐληλυθέναι δὲ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν ἄνωθεν ἐκ τοῦ ἀγνώστου Πατρὸς, εἰς ἀθέτησιν τῆς τοῦ κοσμοκτοῦ καὶ Δημιουργοῦ ἐνταῦθα, φησὶ, ἀρχῆς καὶ τυραννίδος· ὥσπερ ἀμέλει καὶ πολλὰ τῶν αἰρέσεων ἐξείπην.

numerus. At Irenæus Hyginum octavum Romæ episcopum nominat l. III, cap. 4; sed hæc alibi discussa.

(60) Τῆρδε διὰ Μωυσῆως. Leg. Διαθήκην τῆ δὲ, e'c.

Ὀλίγω δὲ τῷ χρόνῳ οὗτος ἐν Ῥώμῃ γενόμενος, μεταδεδούκεν αὐτοῦ τὸν ἰδὸν Μαρκίωνα. Διόπερ τοῦτον ὁ Μαρκίων διεδέξατο.

Β. Τῆς δὲ αἰρέσεως ὡσαύτως φωρατῆς οὖσης, ἐν συντόμῳ περὶ ταύτης ἡμῖν ἔσται λόγος. Ἀρξόμεθα δὲ πάλιν τῆς κατ' αὐτοῦ ἀνατροπῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. Ὅτι μὲν γὰρ δύο ἀρχὰς ἐπιτοαυτὸ εἶναι ἀδύνατον, δῆλον. Εἰ γὰρ αἱ δύο ἐκ μιᾶς εἰσὶ τινος, ἢ ἡ μὲν ἔστι δευτέρα, ἢ δὲ τῆς δευτέρας αἰτία καὶ ἀρχή. Ζητηθήσεται οὖν ἦτοι αἰτία τῶν δύο, ἢ ὁποτέρᾳ τούτων ἀρχὴ οὔσα τῆς ἐτέρας, ὡς ἔφη· καὶ οὕτως ἐκ παντὸς τρόπου ἐπὶ τὴν μίαν ἀνακτεῖν τὴν διάνοιαν, τὴν εὐρισκομένην πρώτην, ἐξ ἧς καὶ ἡ δευτέρα, ἦτοι ἀμφοτέραι, καθὼς δέδεικται, ὡς ἔφη. Ἐπιτοαυτὸ δὲ ἀδύνατον τὰς δύο ἀρχὰς ὑπάρχειν· ἀλλ' οὐδὲ διαφέρεισθαι τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην δυνατόν. Εἰ γὰρ διαφέρονται, εἰσὶ μὲν δύο. Τῶ δὲ δύο ἀριθμῶ εὐρισκόμεναι, τὸν ἓνα ἀριθμὸν ὑπερβεβήκασι. Τοῦ δὲ ἐνὸς καὶ πρώτου ἀριθμοῦ ζητουμένου, αἱ δύο τῶ ἐν ἀριθμῶ καὶ ἀνωτέρω ὑπόκεινται τῷ αἰτίῳ τῶν δύο ὄντι. Οὐ γὰρ αἱ δύο αἱ μετὰ τὸν ἓνα ἀριθμὸν, ἢ τὴν μίαν ἀρχὴν καὶ πρώτην, αἰτίαι ἑαυτῶν δύνανται εἶναι· τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀνωτάτου αἰεὶ ζητουμένου. Εἰ γὰρ αἱ δύο εὐρεθήσονται μιᾶς οὖσης συμφωνίας, καὶ συγκαίρουσαι, καὶ συμφωνοῦσαι ἀλληλαίς, ἐν τῷ τῆν μὲν μίαν παραμένειν τῆς ἐτέρας εὐδοκούςας, καὶ τῆς ἄλλης δὲ χαίρουσας, τῇ τῆς ἐτέρας συζυγίᾳ, ἢ στάσις τίς ἐστιν ἀναμέσον ἀμφοτέρων². Εἰ δὲ στασιάζουσι καὶ ἰσχύουσιν ἄμα ἀμφοτέραι πρὸς ἀλλήλας ἐπ' ἴσης, οὐκέτι Χριστὸς ὁ ἐλθὼν διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς μιᾶς δυνήσεται καταλύσαι τὴν ταύτην τυραννίδα, αὐτῆς ἀντεχούσης, καὶ δυναμένης πρὸς τὴν ἀνω ἀόρατον καὶ ἀκατονόμαστον ἀγωνίζεσθαι, ἀντέχειν τε καὶ μηδέποτε δύνασθαι καταλύεσθαι.

dominatum evltere: utpote quod acriter obsistat, et nominari potest, sic pugnet, ac refragetur, nulla ut vi dejici sese patiat.

Γ. Λέγει δὲ ὁ ἡλίθιος καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας τῆς φαύλης καὶ ἐναντίας εἶναι ἀρχῆς, τὸν δὲ Χριστὸν τῆς ἀγαθῆς. Πόθεν οὖν οἱ προφήται τὰ εἰς Χριστὸν τετυπωμένα προανεφώνησαν, εἰ μὴ μία ἦν καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις, ἢ καλήσασα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ Εὐαγγέλοις; καθάπερ λέγει· Ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις Ἰδοὺ πάρεμι, καὶ τὰ ἐξῆς. Πόθεν δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ προανεφώνει, λέγων· Εἰ Μωσὶ ἐπιστεύετε, καὶ ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε· ἐκείνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε; Καὶ πολλὰ μοι ἔστι περὶ μαρτυριῶν λέγειν, καθὼς συναείρας σχολῆν ἑαυτῷ ἐποίησεν ὁ ἐπὶ συγκυρήματι ποιηρῶ τῷ κόσμῳ ἐπιπλαστήσας, καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους. Παρελύσομαι δὲ καὶ ταύτην, ὡσεὶ μέμυκος³ καὶ πεμφορηδόνος (61) τῶν ὀδονοποιῶν ἐκ πετεινῶν κνωδάλων

¹ F. ἦ. ² Cum interrogatione leg. ἀμφοτέρων; ³ F. μύρμηκος. ⁴ Isa. LI, 6. ⁵ Joan. v, 46.

(61) Ὅσκι μέμυκος, καὶ πεμφορηδόνος. Quod insecti genus sit μέμυξ viderint eruditi. Suspicio leg. βέμυκος· quod vocabulum cum pemphredone conjungit Nicander Alexiph. v, 183:

Μέλισσαι,

Πεμφορηδῶν, σφῆκες τε καὶ ἐκ βέμβυκος ὄρειαι.

A mant. Romæ igitur brevi ille tempore commoratus suum Marcioni virus aspersit, quem etiam successorem habuit.

II. Verum cum non minus cæteris hæresis ista deprehendi ac redargui facile possit, paucis quæ ad eam pertinent complectar, ejusque refellendæ ab illis ipsis eorum decretis initium arcessam. Etenim duo simul rerum esse principia nequaquam posse manifestum est. Nam aut duo ab uno manarunt aliquo, aut unum secundum est, alterum secundi causa rursus ac principium. Quærendum igitur est, quænam amborum causa sit, aut quod ex illis principium sit alterius, ut diximus; sicque ad unum omnino referenda cogitatio, quod primum occurrit, a quo secundum, aut ambo illa proficisci demonstravimus. Duo porro simul ut principia sint, fieri penitus non potest; sed nec unum potest ab altero differre. Si enim differunt, duo sint oportet. Duo vero si numerentur, singularem numerum excedunt. Cum autem unicus iste ac primus numerus quæretur, 301 duo illa principia uni ac supremo subjicientur, a quo velut a causa duo reliqua pendeant. Neque enim duo illa post singularem numerum, atque unicum primumque principium sui esse causa possunt ipsorum, cum singularis ac supremus nihilominus numerus inquiretur. Fingamus enim ejusmodi esse duo ut inter sese consentiant, ac communiter gaudeant, sibi que consentanea sint invicem: ita ut uno volente ac libente adhæreat alterum; et ipsum quoque alterius conjunctione delectetur, quænam esse potest inter utrumque dissensio? Sin mutuo reluctantur, ac sibi æqualiter resistunt, non poterit Christus, qui ad alterum exstinguendum accessit, tyrannicum ejus adversus supremum illud, quod nec videri, nec

III. Quod autem insanus ille legem ac prophetas existimat a deteriori ac contrario esse principio, a meliore vero Christum; si id verum est, quomodo quæ ad Christum attinebant prophetæ certis figurarum involucris oblecta vaticinati sunt, nisi una eademque vis esset, quæ in lege pariter ac prophetis, atque Evangelii locuta sit? Quemadmodum dicit: Qui loquebar in prophetis, ecce adsum⁴, etc. Præterea cur Dominus in Evangelio prædicaret? Si Moyse crederetis, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit⁵. Plura equidem de ejusmodi testimoniis in medium afferre possem, quibus accumulatis scholam ille sibi conflavit, qui infelici quodam fato communem ad orbis perniciem effloruit, ac sectatores suos in fraudem impulit. Sed hanc ego quoque prætermittam, post-

Vide Scholiasten. Qui βέμβυκα σφηκοειδὲς quiddam esse dicit, μέλαν κατὰ τὴν χροίαν, κέντρον χρώμενον ὡς οἱ σφῆκες. Sed et τὴν τευθρήνην, sive τευθρηδὸνα a nonnullis βέμβυκα vocari. Hæc Stephanus in Thesouro.

quam eam memycis cujusdam, ac pemphredonis A (quod vespæ genus est) instar, quæ et ictu dolore incutiunt, et ex pennatorum insectorum genere sunt, uno contactu obtrituque profligavi, efficacissima Dei fide ac salutari Domini nostri Jesu Christi doctrina subnixus, qui dixit: *Videte ne decipiimini* ¹. *Multi enim venient pseudoprophetae* ². Cumque et Apostolus de iisdem ementitis christis ac magistris, falsisque fratribus locutus cautiores nos reddiderit, ad reliquas, prout ordine sese offerunt, transferenda nobis est oratio.

302 CONTRA MARCIONISTAS,

Quæ est hæresis XXII vel XLII.

I. Marcion, a quo Marcionistæ nominati sunt, a Cerdone illo novi dogmatis occasionem arripens, ingens et ipse coluber in orbem terrarum invectus est. Qui infinita hominum multitudine variis artibus ad hoc usque tempus illusa, ludum erroris aperuit. Atque hæc hæresis hodie non modo Romæ et in Italia reperitur, sed et Ægyptum ac Palæstinam, nec non Arabiam ac Syriam, Cyprum ac Thebaidem, imo etiam Persidem, aliasque regiones longe est lateque pervagata. Quibus in locis plurimum nequissimus dæmon calliditate sua ac fraudulentia profecit.

Fuit iste genere Ponticus, ex ea parte quæ Helenopontus dicitur, oppido Sinope, quemadmodum frequenti de eo fama percrebuit. Qui initio vitæ scilicet castitatem præ se ferens monachorum inatituta professus est, parente natus catholicæ communione episcopo. Postea cum virginem quamdam adamasset, ac fraudibus pellexisset, ab spe vitæ cælestis illam juxta ac semetipsum dejecit. Ob hunc igitur incestum Ecclesia ab ipso parente pulsus est, viro comprimis religioso, ac veritate amore flagrantissimo, et in hac episcopalis muneris administratione præstanti. Cui cum Marcio diu multumque supplicasset, ac pœnitentiam postulasset, hanc a patre precibus nullis obtinuit. Vehementem siquidem ex ea re dolorem optimus senex et episcopus cœperat, quod non ille solum excidisset, sed et ignominiam sibi ac dedecus imposuisset. Ergo ubi se nullis artibus eblandiri posse quod cuperet animadvertit, popularium suorum probra ac ludibria non sustinens, clam ab oppido secessit, ac Romam post Hygini papæ obitum sese contulit, qui a Petro Pauloque apostolis nonus Ecclesiæ præfuerat. Eo statim ac Marcion pervenit ad seniores adiens, qui ab apostolorum discipulis edocti adhuc supererant, ut in communionem admitteretur ab iis frustra petiit. Quamobrem exstimulatus invidia, quod non principem

¹ Luc. xxi, 8. ² Marc. xiii, 22.

(62) Οὗτος τὸ γένος. Ponticus genere fuit Marcion: quem ideo Ποντικὸν λόκον vocat Eusebius l. v *Hist.*, c. 13 hoc est *Ponticum lupum*. Male enim interpres *Ponticum lycum*. Scripsit autem ad-

ὄρμωμένων ὑπὸ μίαν θῆξιν ἐκπετασθέντων τὴν ἀλώσιν ποιησάμενος διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργεστάτης πίστεώς τε καὶ σωτηριώδους διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος· *Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ψευδοπροφήται. Καὶ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν αὐτῶν ψευδοχριστῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ ψευδαδέλων φησάντος, καὶ ἡμᾶς ἀσφαλισαμένου, ἐπὶ τὰς ἐξῆς, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν προβαίνόντων τῶν ἄλλων, ποιήσομαι τὴν ὑφήγησιν.*

KATA MAPKIONISTΩN,

Εικοστὴ δευτέρα, ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ δευτέρα.

A'. Μαρκίων, ἀφ' οὐπερ Μαρκιωνιστῶν, ἐκ τούτου B τοῦ προειρημένου Κέρδωνος τὴν πρόφασιν εἰληφώς, καὶ αὐτὸς μέγας βίβρι προήλθε τῷ βίβρι. Πολὺ δὲ πλῆθος ἐξαπατήσας ἔτι εἰς δεῦρο εἰς πολλοὺς τρέπωνος προσστήσατο διδασκαλεῖον. Ἡ δὲ ἀφρῆσις ἔτι καὶ νῦν, ἐν τε Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ τε καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀραβίᾳ τε καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, ἐν Κύπρῳ τε καὶ Θηβαδί, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ἐν ἄλλοις τόποις εὐρίσκεται. Μεγάλως γὰρ ὁ πονηρὸς ἐν αὐταῖς κατέσχυσε τὴν ἀπάτην

Οὗτος τὸ γένος (62) Ποντικὸς ὑπῆρχεν, Ἐλενοπόντου δὲ φημι, Σινώπης δὲ πόλεως, ὡς κολὺς περὶ αὐτοῦ φέρεται λόγος. Τὸν δὲ πρῶτον αὐτοῦ βίον παρθενίαν δῆθεν ἤσκει· μονάζων γὰρ ὑπῆρχε, καὶ υἱὸς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέρας ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας. Χρόνου δὲ προτόντος προσφθίρεται παρθένῳ τινὶ, καὶ ἐξαπατήσας τὴν παρθένον, ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτὴν τε καὶ ἑαυτὸν κατέσπασε· καὶ τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος, ἔξεσεται τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς. Ἦν γὰρ αὐτοῦ ὁ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν, καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. Πολλὰ δῆθεν ὁ Μαρκίων καθικετεύσας, καὶ αἰτήσας μετάνοιαν, οὐκ εἴληψε παρὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς. Πόνος γὰρ εἶχε τὸν ἀξιόλογον γέροντα καὶ ἐπίσκοπον, ὅτι οὐ μόνον ἐξέπεσον ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τὸ αἶσχος ἐφῆρεν. Ὡς τοίνυν οὐκ ἔτι παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς κολακείας ὦν ἐδέετο, μὴ φέρον τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν χλεύην, ἀποδιδράσκει τῆς πόλεως τῆς αὐτῆς, καὶ ἀνεῖσιν εἰς τὴν Ῥώμην αὐτῆς, μετὰ τὸ τελευτήσαι Ὑγῖνον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης. Οὗτος δὲ ἕνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων· καὶ τοῖς ἔτι πρεσβύταις περιούσι, καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων ὄρμωμένοις συμβαλῶν, ἤπει συναχθῆναι, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συγχώρηκε· ζῆλῳ λοιπὸν ἐπαρθείς, ὡς οὐκ ἀπέλιπε τὴν προεδρίαν τε (63) καὶ τὴν εἰσοῦσιν τῆς Ἐκκλησίας,

versus nefandum hunc hæreticum v libros Tertul. Vide quæ de ejus tempore ad hæc. xlvii, n. 4, disputamus.

(63) Ὡς οὐκ ἀπέλιπε τὴν προεδρίαν τε. Προ-

ἐπινοεῖ ἑαυτῷ καὶ προσφεύγει τῇ τοῦ ἀπατεῦνος Κέρδωνος αἰρέσει.

Β'. Καὶ ἄρχεται, ὡς εἰπεῖν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ὡς ἀπὸ θυρῶν τῶν ζητημάτων προταίνει τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρεσβύτεροις τοῦτο τὸ ζήτημα λέγων· Εἰπατέ μοι, τί ἐστὶ τὸ, *Ὁὐ βάλλουσιν οἱ τρον νεορ εἰς ἀσκούς παλαιούς, οὐδὲ ἐπίβλημα ῥάκους ἀγράφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ πλήρωμα αἶρει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνήσει. Μεῖζον γὰρ γενήσεται σχίσμα;* Καὶ ὡς τοῦτο ἤκουσαν οἱ ἐπιεικεῖς καὶ πανάγιοι τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πρεσβύτεροι καὶ διδάσκαλοι, τὸν τῆς ἀκολουθίας καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντες λόγον, καὶ φράζοντες αὐτῷ μετὰ ἐπιεικειᾶς, ἔλεγον· Τέκνον, τοῦτό ἐστιν ἀσχοὶ παλαιοὶ, αἱ τῶν Φαρισαίων καρ-

δίαι καὶ γραμματέων, παλαιωθείσαι ἐν ἀμαρτήμασι, καὶ μὴ δεξάμεναι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ τὸ ἱμάτιον τὸ παλαιόν, ὡς καὶ ὁ Ἰούδας παλαιωθείς ἐν φιλαργυρίᾳ οὐκ ἐδέξατο τοῦ καινοῦ καὶ ἀγίου καὶ ἐπουρανοῦ μυστηρίου κήρυγμα, τὸ τῆς ἐλπίδος. Καί τοι συναφθεὶς τοῖς ἔνδεκα ἀποστόλοις, καὶ κληθεὶς ὁ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, περισσότερον κτίσμα ἔσχε θεῖ ἑαυτοῦ, μηδενὸς αὐτῷ αἰτίου γενομένου· ἐπειδὴ ἡ διάνοια αὐτοῦ οὐ συμφωνῶνῃκε τῇ ἄνω ἐλπίδι καὶ ἐπουρανό κλήσει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων τε καὶ κόμπου, καὶ φιλίας παρερχομένης ἐλπίδος τε καὶ ἡδονῆς.

Γ'. Οὐχ οὕτως, φησὶν, ἀλλὰ ἄλλα ἐστὶ παρὰ ταῦτα, ἀντιλέγων ὁ Μαρκίων· ἐπειδὴ μὴ ἠθέλησαν αὐτὸν δεξασθαι. Τοῦτο οὖν φανερώς αὐτοῖς ἔλεγε· Τί μὴ ἠθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; Τῶν δὲ λεγόντων, ὅτι Ὁὐ δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πετρὸς σου τοῦτο ποιῆσαι. Μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις, καὶ μία ὁμόνοια, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ, πατρὶ δὲ σφ. Ζηλώσας λοιπὸν, καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερφανίαν, τὸ σχίσμα ἐργάζεται ὁ τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προσθησάμενος, καὶ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ σχίσω τὴν Ἐκκλησίαν ὑμῶν, καὶ βαλὼν σχίσμα ἐν αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὡς τάληθῃ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρὸν, οὐ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσας, ἀλλ' ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας.

Δ'. Ἐλαβε δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ προειρημένου Κέρδωνος, γόητος καὶ ἀπατηλοῦ. Καὶ αὐτὸς μὲν γὰρ δὺε κηρύττει ἀρχάς. Προσθεὶς δὲ πάλιν ἑκείνῳ, φημι τῷ Κέρδωνι, ἕτερόν τι παρ' ἐκείνου ἰδεῖν οὐσας, λέγων τρεῖς εἶναι ἀρχάς, μίαν μὲν τὴν ἄνω ἀκατονόμαστον καὶ ἀόρατον, ἣν καὶ ἀγαθὸν Θεὸν βούλεται λέγειν, μηδὲν δὲ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κτίσασαν. Ἄλλον δὲ εἶναι ὄρατὸν Θεὸν, καὶ κτίστην, καὶ δημιουργόν. Διάβολον δὲ τρίτον, ὡς, εἰπεῖν, καὶ μέσον τῶν δύο τούτων, τοῦ τε ὄρατοῦ καὶ τοῦ ἀόρατου. Τὸν δὲ κτίστην καὶ δημιουργόν καὶ ὄρατὸν, Θεὸν εἶναι τῶν Ἰουδαίων, εἶναι δὲ αὐτὸν κριτῆν. Παρ' αὐτῷ δὲ τῷ

A illic locum, ac ne Ecclesiae quidem aditum intrasset, ad 303 impostoris Cerdonis haeresin confugere in animum induxit.

II. Tum ab ipso principio ipsisque, ut ita dixerim, quaestionum foribus exorsus, presbyteris, qui tunc temporis erant coepit ista proponere: Cedo, inquit, quid hoc sibi vult: *Non mittunt vinum novum in utres veteres neque commissuram panni rudis in vestimentum vetus, alioqui tollit plenitudinem, neque veteri congruet: major enim scissura fit?* quod candidi illi ac sanctissimi Dei Ecclesiae presbyteri ac doctores audientes, hunc in modum respondebant: Fili, veteres illi utres nihil aliud sunt, quam Pharisaeorum, Scribarumque corda, quae peccatis inveteraverant, nec Evangelii doctrinam admiserant. Eodemque vetus illud vestimentum pertinet. Cujusmodi Judas exstitit, qui in avaritiae tanquam vetustate quadam obsoleverat; neque novi ac sanctissimi caelestisque mysterii praedicationem accepit; tametsi ab undecim apostolos esset aggregatus, et ab ipso Domino vocatus, ex quo majorem scissuram non alio quam ipsomet sibi auctore conscivit: propterea quod ejus animus caducis his opibus ac fastu, fluxaque hominum amicitia, ac spe voluptateque contemptis, nequaquam se caelestem ad spem, ac futurorum bonorum vocationem accommodaverat.

Ad haec contradicere Marcion, ac longe secus id habere se dicere, pro eo quod admittere sese detrectassent. Quare palam eos alloquens: Cur me, inquit, recipere noluitis? Responderunt illi: Nobis injussu venerandi patris tui facere istud non licet. Una siquidem fides est, et animorum una consensio, neque contra spectatissimum collegam patrem tuum moliri quidpiam possumus. At ille vehementius exardescens, ac superbia invidiaque percitus schisma conflavit, ac privatim haeresin architectatus est: et Ecclesiam, ait, vestram ego dissociabo, in eamque schisma sempiternum immittam. Quod ille revera nec mediocre quidem injecit: non ita tamen ut Ecclesiam, sed ut se potius ac suos discinderet.

III. Cujus ei schismatis argumentum nebulo ille et impostor Cerdo praebuit. Nam et duo ipse principia constituit. At 304 Marcio tertium ad illius dogma principium adjecit, ut omnino tria sint, quorum unum sit supremum, quod neque nomine comprehendi, neque visu percipi possit, quem et bonum Deum appellat, a quo nihil sit eorum quae in mundo sunt conditum. Alterum vero Deum esse dicit aspectabilem ac creatorem. Tertium denique diabolum inter ambos illos, aspectabilem scilicet, et eum qui aspici nequit interjectum. Ex iis qui creator est et opifex viderique potest, Judaeorum esse

¹ F. ἐκείνον. ² Matth. ix, 16, 17.

Βασίλιαν ad communionem clericorum refero, quae laicae opponitur, quae ut ait Balsamo ad can. lxx

Basilii, dabatur laicis ἐκτὸς τοῦ βήματος. illa vero ἐντὸς. Credibile est enim Marcionem clericum fuisse.

Deum, eundemque judicem. Cæterum virginitas a Marcione prædicatur. Jejunium et Sabbato observari præcipit. Mystera catechumenis cernentibus apud illum celebrantur. Ad hæc vero mystera aquam adhibet. Sabbato ob eam causam jejunium sanxit. Cum enim, ait, Judæorum Dei, qui hunc mundum fabricavit, illa sit requies, cum die VII requieverit, eadem nos jejunare instituimus, ne Judæorum Dei ritibus uti videamur. Carnem negat resurgere, idque habet plerisque cum hæresibus commune. Animæ duntaxat resurrectionem ac vitam unius et salutem asserit.

Baptismo non semel, sed tertio apud illos initiantur. Quod fieri idcirco concessit, quod a discipulis suis, quibus fuerat cognitus, ob delictum illud, ac virginis stuprum, ludibrio esset habitus. Nam cum virginem in patria constuprasset, et ingentis flagitii convictus aufugisset, alterum sibi circumforaneus iste baptismum ascivit; licere pronuntians ter omnino aliquis elui, ac baptismum peccatorum ad condonationem expiari: ut si quis post usurpatum priorem peccaverit, ad secundum cum pœnitentia confugiat, similiterque tertium, si post secundum iterum se delictis obstrinxerit. Quod ad infamiae suæ remedium excogitavit, quo se rursus post facinus purgatum, et inter innocentes numerandum esse persuaderet. Ad quod etiam falso testimonium quoddam accommodat, quod specie ipsa probabile possit videri: etsi non eo quo vult pertineat: sic enim asserit: Dominum postquam a Joanne baptizatus est, dixisse discipulis: *Baptisma habeo baptizari, et quid volo nisi ut perficiam ipsum* ¹? **305** Ac rursus: *Calicem habeo bibere: et quid volo, nisi ut impleam illum*? Unde plures illos baptismos commentus est.

Ποτήριον ἔχω πεινῆ· καὶ τί θέλω ἦδη πληρώσω γμάτισεν.

IV. Præterea legem ac prophetas omnes abjicit; quos principis illius afflatu, qui hunc orbem condidit, vaticinatos existimat. Christum vero ideo de cœlo delapsam illo a Parente, qui nec videri nec nominari potest, ut et animas liberaret, et Judæorum ac legis, et prophetarum, atque istiusmodi cæterorum Deum redargueret. Imo ad inferos usque descendisse Dominum, ut et Caino, et Core, ac Dathani, et Abironi, nec non Esau, ac nationibus omnibus, quibus Judæorum Deus fuerat ignotus, salutem afferret. Abelum vero, Enochum, Noemum, Abrahamum, Isaacum, Jacobum, Moysem, Davidem ac Salomonem illic relictos; quoniam Judæorum Deum, inquit, agnoverunt, qui universalis conditor ac fabricator est, ejusque leges et instituta secuti sunt: ac non se potius alteri illi Deo, qui videri oculis nequit, addixerunt. Jam mulierculis baptizandi potestatem facit. Nihil est enim apud

¹ Luc. XII, 50.

(64) *Νηστειαν δὲ καὶ τὸ Σάββατον.* Leg. κατὰ τὸ Σάβ. Nam Sabbato jejunari contra Orientalis Ecclesie morem jubebat Marcio.

Μαρκίωνι καὶ παρθενία κηρύσσεται. Νηστειαν δὲ καὶ τὸ Σάββατον (64) κηρύττει. Μυστήρια δὲ δῆθεν παρ' αὐτῷ ἐπιτελεῖται, τῶν κατηχουμένων ὁρώντων. Ὑδάτι δὲ οὗτος ἐν τοῖς μυστηρίοις χρῆται. Τὸ δὲ Σάββατον νηστεύει διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἐπειδὴ, φησὶ, τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις τοῦ πεποιηκότος τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀναπαυσαμένου, ἡμεῖς νηστεύσωμεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ καθῆκον τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐργαζώμεθα. Τῆν τῆς σαρκὸς δὲ ἀθετεῖ ἀνάστασιν. καθάπερ πολλοὶ τῶν αἰρέσεων. Ψυχῆς δὲ ἀνάστασιν εἶναι λέγει, καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνως.

Οὐ μόνον δὲ παρ' αὐτῷ ἐν λουτρῶν δίδοται, ἀλλὰ καὶ ἕως τριῶν λουτρῶν, καὶ ἐπέκεινα ἔξεστι δίδόναι παρ' αὐτοῖς τῷ βουλομένῳ, ὡς παρὰ πολλῶν ἀσκησια. Συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι αὐτῷ, τὸ ἐφίεσθαι τρία λουτρά διδοσθαι, δι' ἣν ὑπέχετο χλεύην παρὰ τῶν αὐτὸν ἐγνωκότων μαθητῶν αὐτοῦ ἐκ παραπτώματός τε καὶ φθορᾶς τῆς εἰς τὴν παρθένον γεγεννημένης. Ἐπειδὴ φθείρας ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει τὴν παρθένον, καὶ ἀποδράσας μὲν ἐν παραπτώματι μεγάλῳ εὐρέθη, ἐπενόησεν ὁ ἀγύρτης ἐαυτῷ δεύτερον λουτρῶν, φήσας, ὅτι Ἐξεστὶν ἕως τριῶν λουτρῶν, τοῦτο ἐστὶ τριῶν βαπτισμῶν, εἰς ἅφῃσι ἀμαρτιῶν δίδοσθαι· Ἴν' εἴ τις παρέπεσεν εἰς τὸ πρῶτον, λάβῃ δεύτερον μετανοήσας, καὶ τρίτον ὡσαύτως, ἔάν ἐν παραπτώματι μετὰ τὸ δεύτερον γένηται. Φέροι δὲ δῆθεν, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ χλεύην ἀνασώσῃ εἰς παράστασιν αὐτοῦ· ὅτι τὸ μετὰ τὸ αὐτοῦ παράπτωμα πάλιν ἐκαθαρίσθη, καὶ λοιπὸν ἐν ἀθώῳ ὑπάρχει, μαρτυριαν περὶ τοῦτου ψευδηγορῶν, ὡς πιθανῆν, δυναμένην ἐξαπατηθῆσαι, οὗ τοῦτο δὲ σημαίνουσαν, ὃ αὐτὸς λέγει, ὅτι φησὶ· Βαπτισθεὶς ὁ Κύριος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· *Βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι· καὶ τί θέλω εἰ ἦδη τετέλεκα αὐτό;* καὶ πάλιν· *αὐτό;* καὶ οὕτω τὸ δίδόναι πλείω βαπτίσματα ἔδο-

Δ'. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἀποβάλλει, καὶ πάντας προφήτας, λέγων ἐκ τοῦ ἀρχόντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος τοῦς τοιοῦτους προσηφθεύει κένας. Χριστὸν δὲ λέγει ἀνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατονομάστου Πατρὸς καταβεβηκέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν, καὶ ἐπὶ ἐλέγχῳ τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ἀκριβοῦς καταβεβηκέναι τὸν Κύριον, ἵνα σώσῃ τοὺς περὶ Κλίην, καὶ Κορῆ, καὶ Δαθάν, καὶ Ἀθηρῶν, Ἡσαΐ τε καὶ πάντας τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐπεγνωκότα τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων. Τοὺς δὲ περὶ Ἀβελ, καὶ Ἐνώχ, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Μωϋσέα, Δαβὶδ τε καὶ Σαλομῶνα ἔχει καταλελοιπέναι· διότι ἐπέγνωσαν, φησὶ, τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων, ὅσα ποιήσας καὶ οὐχὶ τῷ Θεῷ τῷ ἀοράτῳ ἑαυτοὺς προσανέθεντο. Δίδωσι καὶ ἐπιτροπὴν γυναίξιν βάπτισμα δίδόναι. Παρ' αὐτοῖς γὰρ πάντα χλεύης ἐμπλεα, καὶ

οὐδὲν ἕτερον · ὁπότε καὶ τὰ μυστήρια ἐνώπιον κατηγορουμένων ἐπιτελεῖν τολμῶσιν. Ἀνάστασιν δὲ, ὡς εἶπον, οὗτος λέγει οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν · καὶ σωτηρίαν ταύταις ὀρίζειται, οὐχὶ τοῖς σώμασι. Καὶ μεταγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν, καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα φάσκει.

Ε'. Πανταχόθεν δὲ πίπτει ἡ αὐτοῦ ματαία κενοφρονία, ὡς ἤδη μοι ἐν ἄλλαις αἰρέσεσι πεπραγμάτευται. Πῶς γὰρ ἀναστήσεται ἡ μὴ πεπτωκυῖα ψυχὴ; Ἀνάστασις δὲ πῶς αὐτῆς κληθήσεται, τῆς μὴ πεσοῦσης ψυχῆς; Πᾶν γὰρ τὸ πίπτει ἀναστάσεως δεῖται. Πίπτει δὲ οὐχὶ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ σῶμα. Ὅθεν καὶ δικαίως πτώμα αὐτὸ ἡ σνήθεια εἴθε καλεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰπὼν, ὅτι Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς μνήμασιν οὐ κατακλείομεν ψυχὰς (65), ἀλλὰ σώματα κατατιθέμεν, ἐν γῆ καταώσαντες, ὧν ἡ ἀνάστασις εἰς ἐλπίδα ἔχει τὸ κήρυγμα, καθάπερ ὁ τοῦ σίτου κόκκος · ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν μαρτυρίαν ἤνεγκε περὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων · καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ · ὅτι Ἐὰν πεσῶν ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀποθάνῃ, μόνος μένει. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολός φησιν · ἄφρονα γὰρ καλεῖ τὸν ἄπιστον τὸν ὅλως ἀμφιβάλλοντα, καὶ λέγοντα · Πῶς ἡ ἀνάστασις γίνεται; ποῖο δὲ σώματι ἔρχονται; Καὶ εὐθὺς πρὸς τοὺς τοιοῦτους φησὶν · Ἄφρων, σὺ δὲ σπειρεῖς οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ἐξάπαντος ἐδειξεν ἡ Γραφὴ τοῦ πεπτωκότος κόκκου, τοῦτέστι τοῦ σώματος τοῦ θαπτομένου, καὶ οὐ ψυχῆς τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι. Πῶς δὲ ψυχὴ ἐλεύσεται μόνῃ; πῶς δὲ βασιλεύσει μόνῃ ἡ ἡμῶν σὺν σώματι ἐργασαμένη τὸ δίκαιον ἢ τὸ φαῦλον; ἔσται γὰρ ἐναντία καὶ οὐ δικαία ἡ χριστιανία sola veniret, aut regnare sola posset, quæ cum corpore quod justum vel malum est communiter exercuit? Esset quippe justitiæ minime consentaneum et alienum.

Γ'. Πῶς δὲ συσταθήσεται ὁ παρ' αὐτῷ Μαρκίωνι τριῶν ἀρχῶν λόγος; Πῶς δὲ ὁ ἀγαθὸς εὐρεθήσεται ἐν τοῖς τοῦ φαύλου μέρεσιν ἔργον ἐπιτελῶν ἢ σωτηρίας, ἢ τῶν ἄλλων; Εἰ γὰρ οὐκ αὐτοῦ τυγχάνει ὁ κόσμος, ἀπέστειλε δὲ αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον λαθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ἄλλοτριου, ἢ μὴ αὐτὸς ἔσπειρε, μηδὲ ἐποίησεν εὐρεθήσεται ἢ τῶν ἄλλοτριῶν ἐφιέμενος, ἢ πενίαν ὑφίσταμενος, καὶ ἴδια μὴ ἔχων, ἐπὶ τὰ ἄλλοτρια ἑαυτὸν ἐπιδιδούς, ὅπως ἑαυτῷ προσπορίσθαι ἢ μὴ πρότερον ἔχει. Πῶς δὲ χριτῆς ἀναμέσον ἀμφοτέρων γενήσεται ὁ Δημιουργός; Εἴτα τίνας ἔχει κρῖναι; Εἰ γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄνω σκευῶν δικαστῆς προκαθέζεται, ἰσχύει ὑπὲρ τῶν ἄνω · ἐπειδὴ φέρει εἰς μέσον τῶν αὐτοῦ κριτηρίων τὰ τοῦ ἄνω ὑπάρχοντα, ὡς τῷ Μαρκίωνι ἔδοξε. Καὶ εἰ ὅλως κριτῆς τυγχάνει, δίκαιός ἐστι. Δεῖξωμεν δὲ ἀπὸ τοῦ δικαίου ὄνοματος, ὅτι ταυτὸν ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον. Πᾶν γὰρ ἢ δίκαιόν ἐστι, τοῦτο καὶ ἀγαθόν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἀγαθὸν χαρίζεται δικαίως μετὰ ἀλη-

¹ Luc. xvii, 37. ² Joan. xii, 24. ³ I Cor. xv, 35, 36.

(65) Οὐ κατακλείομεν ψυχὰς. Quod ethnici certis ritibus faciebant. Hinc in *Æncid.* :

Animamque sepulcro

Condimus.

A illos nisi ludibrio ac risu dignissimum, cum vel mysteriis ipsis astantibus catechumenis, operari non dubitent. Quod ad resurrectionem attinet, hanc ille corporum esse negat, uti monuimus : animarum concedit, quibus solis salutem, non item corporibus circumscribit. Animarum denique ab aliis in alia corpora migrationes ac transitus statuit.

V. Verum inanis ac ridicula hæc opinio omni ex parte concidit, ut in aliis hæresibus antea docuimus. Qui enim resurgere anima illa potest, quæ nunquam corruit? Quomodo, inquam, ei, quæ non cecidit, resurrectio tribuetur? Quidquid enim cadit, resurrectione opus habet. Cadit autem non anima, sed corpus. Quod idcirco πτώμα, hoc est *cadaver*, consuetudo communis appellat, adeoque Dominus ipse, cum sic loquitur: *Ubi cunq̄ue est πτώμα, id est corpus, illic congregabuntur et aquilæ*¹. Neque enim sepulcris animas includimus, sed corpora humi defossa componimus : quibus divini prædicatione verbi spes resurrectionis ostenditur : quomodo in frumenti grano, cæterisque seminibus accidit : ex quibus Apostolus ad fidem faciendam exempla producit, ut et ipsemet in Evangelio Dominus : *Nisi, inquit, granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*². **306** At Apostolus cum idem argumentum pertractat, insipientem eum appellat, qui non credit, aut omnino hæsitans interrogat : *Quomodo fit resurrectio? quali autem corpore venient?* Ac statim contra illos sic disputat : *Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur*³. Qua ex Scripturæ auctoritate plane illud intelligimus, grano illi quod cecidit, hoc est consepulto corpori, non animæ, resurrectionem esse vindicandam. Etenim quomodo anima corpore quod justum vel malum est communiter exercuit? Esset quippe justitiæ minime consentaneum et alienum.

VI. Nam triplex illud Marcionis principium coherere quo demum pacto poterit? Qui autem fieri potest, ut qui bonus sit, in deterioris partibus opus moliatur ullum, quod ad salutem et id genus alia pertinet? Si enim non ipsius peculiaris est mundus, et in eundem unigenam suum nihilominus immisit, ut ex alieno mundo quod nec severat, nec fecerat, auferret : necesse est illum vel alienorum cupiditate, vel penuria laborare : ut cum propriis careat, in ea quæ alterius sunt, manus immittat, quo sibi quæ antea non habebat usurpet. Conditior porro quomodo inter utrosque judicabit, aut quorum omnino causam disceptabit? Si enim de iis, quæ in supremi illius possessione sunt, iudicium exerceat, erit supremo illo potentior : utpote qui quæ ejus sunt suum ad tribunal cognitionemque transferat, ut quidem Marcioni videtur. Quod si iudex est, omnino justus itidem sit oportet. Atqui ex ipso justii nomine bonum ac justum idem esse

demonstrabimus. Quidquid enim justum est, id etiam est bonum. Ex eo quippe quod bonum sit, hoc habet, ut ei qui bona fecerit, juste ac reipsa bonum rependat. Quare quod bonum est bono contrarium non erit; illud scilicet, quod et bono bonum ex justitia tribuat, et malo debitas pœnas ac supplicia constituat. Vicissim vero nec ille bonus erit, qui eum qui malus sit in fine præmiis afficit, nisi forte resipuerit; quamvis modo *super bonos ac malos oriri solem suum faciat, atque imbrem suum largiatur*¹: propter eam quæ in malis perinde ac bonis cernitur arbitrii libertatem. Neque enim bona ejus esse natura potest, qui in futuro sæculo scelerato cuiquam mercedem salutis conferat, nec quidquid malum est potius exsecratur. Nam **307** tertius ille, qui a Marcione ponitur malus, si male agendi potestate præditus est, atque eos qui in mundo sunt, aut e cœlo delapsi sunt, bonos, aut mediocrem justum expugnare potest, duobus reliquis diis erit potentior, quippe qui aliena per vim possit eripere. Isti vero, si eum illo comparentur, ignavi et imbecilles habendi sunt: qui quidem resistere nequeant, suaque ab illius, qui ea rapiat, et insita sibi pravitate corrumpat, injuria vindicare.

VII. Verum ut improbi nebulonis inanes ac ridiculas fabulas magis magisque refellamus, alia istud ratione considerandum est. Etenim si malus ille penitus malus est, et a bono nihilominus bonos auferat, justos a justo, solos sui similes relinquat, utique malus esse desinet, qui malus dicitur, cum bonorum desiderio teneatur, eosdemque sibi quasi meliores asserere studeat. Sin de suis quoque judicium instituat, ab iisque qui injuriam fecerint pœnas exigat, non jam malus erit utpote malorum iudex: atque hoc modo tota illius doctrina per sese penitus labefacta concidet. Nunc illud velim mihi respondeas, unde tria illa principia idipsum quod sunt obtinuerint: aut quis singula suis finibus ac regionibus descripserit. Nam si deorum quilibet suo loco definitur, non amplius perfecta illa tria censentur, quæ certis comprehensa sunt ac circumscripta spatiis: estque idipsum quod continet eo quod continetur majus; neque quod ejusmodi ambitu cingitur, Dei appellationem meretur, sed spatium illud utique, quo suis ipsum limitibus complectitur. At enim cum in unum coiissent, separati postea sedes suas occuparunt, ac propria quisquæ contentus nequaquam invadit in alterum, aut impressionem facit. Igitur non amplius contraria invicem erunt illa principia, nec ullum esse malum poterit, cum suas res comiter ex æquo bonoque ac summa constantia moderetur, nec ultra progredi quam fas sit appetat. Sed si malus a supremo vincitur, ac violenter opprimitur; cum et ab eo se junctus sit, et propriam sedem obtineat, quæ boni illius ac supremi nisi intersit, neque quidquam in ea quæ in mali domicilio sunt, juris habeat, tyrannicis magis erit moribus supremus ille minimeque bonus, qui Filium suum, nempe Christum miserit, ut usurparet aliena.

¹ Matth. v, 45. ² F. ὀρίζομενα.

A θείας τῶ ἀγαθῶ δράσαντι· καὶ οὐκέτι ἔσται πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντιῶς τῶ ἀγαθῶ, κατὰ δικαιοσύνην τὸ ἀγαθὸν τῶ ἀγαθῶ παρέχων, καὶ τῶ φαύλῳ τὴν ἐπιτιμίαν τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ πάλιν ἀγαθὸς ἂν εἴη ὁ τῶ πονηρῶ τὸν ἀγαθὸν μισθὸν ἐπὶ τῶ τέλει ἀποιδούς, μὴ μετανοοῦντι· εἰ καὶ ἐν τῶ παρόντι ἀνατέλλοι αὐτοῦ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ φαύλους, καὶ τὸν ὑπερὸν αὐτοῦ παρέχοι, διὰ τὸ νῦν αὐτεξουσίον, τοῖς τε πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνθρώποις. Ἀγαθὴ γὰρ οὐκέτι ἔσται φύσις, καὶ δικαία τοῦ τῶ πονηρῶ μισθὸν ἐν τῶ μέλλοντι αἰῶνι σωτηρίας παρέχοντος, καὶ οὐ μᾶλλον μισοῦντες τὸ πονηρὸν καὶ φαῦλον. Ὁ δὲ τρίτος εὐρισκόμενος παρ' αὐτῶ πονηρὸς, εἰ ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὰ πονηρὰ ἐργάζεσθαι, καὶ κατισχύειν τῶν ἐν τῶ κόσμῳ, ἢ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν, ἢ τοῦ μέσου δικαίου, εὐρεθήσεται ἰσχυρότερος οὕτως δύο θεῶν τῶν παρὰ Μαρκίῳ λεγομένων· ἐπειδὴ ἐξουσιάζει ἀρπάζειν τὰ ἀλλότρια. Καὶ ἀδρανεῖς λοιπὸν καταψηφισθήσονται οἱ δύο παρὰ τὸν ἕνα πονηρὸν, οἱ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν, καὶ ῥύεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀρπάζοντος τὰ αὐτῶν ὄντα, καὶ εἰς πονηρίαν μεταβάλλοντος

Z'. Ἄλλως δὲ πάλιν νοήσωμεν, ἵνα τὴν χλεῦν τὸ ἀγύρτου φωράσωμεν τῆς ματαιοφροσύνης. Εἰ γὰρ ὁ πονηρὸς ὑπάρχει, ἀρπάζει δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοῦ δικαίου, ἰδίους δὲ οὐχ ἀρπάζει μόνους· εὐρεθήσεται ὁ πονηρὸς οὐκέτι πονηρὸς, τῶν ἀγαθῶν ὀρεγόμενος, καὶ ἐπιδικαζόμενος ὡς βελτιόνων. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἰδίους κρῖνει, τιμωρίαν δὲ τοὺς ἀδικήσαντας ἀπαιτεῖ· οὐκέτι πονηρὸς ἔσται ὁ πονηρῶν δικαστὴς ὑπάρχων· καὶ εὐρεθήσεται κατὰ πάντα τρόπον ἢ αὐτοῦ ὑπόθεσις ἑαυτὴν ἀνατρέπουσα. Πόθεν δὲ εἰλήφασι τὸ εἶναι αἱ τρεῖς ἀρχαί, πάλιν λέγε· τίς δὲ ὁ ταύταις ὀρισμῶν συστησόμενος; Εἰ μὲν γὰρ ἕκαστος ἐν τῶ ἰδίῳ τόπῳ περιορίζεται, οὐκέτι τέλεια τὰ τρία εὐρεθήσεται ὀριζόμενος¹ ἐν τισὶ περιεκτικῶς τόποις· εὐρεθήσεται δὲ τὸ περιεκτικὸν μείζον τοῦ περιεχομένου· καὶ οὐκέτι τὸ περιεχόμενον θεὸς ἀνκληθεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ περιεκτικὴ ὀροθεσία. Εἰ δὲ καὶ εἰς ταυτὸν ἀλλήλους γενόμενοι ἕκαστος κατὰ διέσιν τὸν ἴδιον ἐκκληρώθῃ τόπον, καὶ ἕκαστος, ἐν τῶ ἰδίῳ ὦν, τῶ ἐτέρῳ ὦν ἐντρέβεται, οὐδὲ ἐπέρχεται· οὐκέτι αἱ ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐνανταί, οὐδὲ τις αὐτῶν φαύλη εὐρεθήσεται, διὰ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον, καὶ ἡσυχον, καὶ εὐσταθεῖς τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ περαιτέρω βαίνειν ἐπιβαλλόμενον. Εἰ δὲ ὁ μὲν πονηρὸς ὑπὸ τοῦ ἄνω κατισχύεται, καὶ βιάζεται, καὶ καταπονεῖται μεμυρισμένος ὦν, καὶ ἐν ἰδίῳ τόπῳ ὑπάρχων, οὗ τόπου τῶ ἄνω ἀγαθῶ οὐδὲν προσήκει, οὐδέ τι ὑπ' αὐτοῦ κεκτηθῆσαι τῶν ἐνταῦθα λέγω ἐν τῶ τοῦ πονηροῦ τόπῳ· τυραννικώτερος μᾶλλον εὐρεθήσεται ὁ ἄνω, καὶ οὐκέτι ἀγαθὸς, τὸν ἴδιον ὕψος, εἴτουν Χριστὸν, ἀποσιλάσας, ἵνα τὰ ἀλλότρια λάθῃ.

Καὶ τοῦ ὁ ὄρος ὁ διορίζων τὰς τρεῖς ἀρχὰς κατὰ τὸν τοῦ ἀγύρτου τῆς ὑποθέσεως λόγον; Ζητηθήσεται γὰρ τέταρτος τις ἐπιεικέστατος, καὶ τῶν τριῶν σοφώτερος, ὀριογνώμων τε καὶ ἐπιεικῆμων, ὃς τὰ μέτρα ἕκαστω διένειμέ τε καὶ τοὺς τρεῖς εἰρηνopoίησεν. Εἰ δὲ μὴ ἵστασιάσαιεν πρὸς ἀλλήλους, μηδὲ εἰς τὰ ἄλλου ἄλλος ἀποστέλλει. Καὶ οὗτος μὲν, πείσας τὰς τρεῖς ἀρχὰς, εὐρεθήσεται τέταρτος καὶ σοφώτερος, καὶ ἐπιεικέστερος· καὶ αὐτὸς δὲ ἐν ἰδίῳ τόπῳ πάλιν ζητηθήσεται, ἀφ' οὐπερ εἰς μέσον ἦλθε τῶν τριῶν, καὶ ἕκαστῳ τὸ μέρος σοφῶς διῶρισε, ἵνα μὴ εἰς ἀλλήλους ἀδικοῖεν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τοῦ ἐνός, λέγω δὴ τοῦ δημιουργοῦ, αἱ δύο ἀρχαὶ εἰσὶν ἐμπολιτευόμεναι, ὃ τε πονηρὸς ἐν τοῖς τοῦ δημιουργοῦ χώραις τε καὶ χώροις, καὶ ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσας· οὐκέτι ἄρα κριτὴς καὶ δημιουργὸς μόνον εὐρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸς, συγχωρῶν τοῖς δυσὶν εἰς τὰ ἴδια ποιεῖν ὃ βούλονται· ἢ ἀδρανῆς εὐρεθήσεται, καὶ μὴ ἰσχύων κωλύσαι τῶν ἰδίων τοὺς ἀλλοτρίους ἄρπαρας. Εἰ δὲ καὶ ἦσσαν τῇ δυνάμει ἐστίν, οὐκέτι εὐρεθήσεται ἡ δημιουργία συνεστῶσα· ἀλλ' ἐξέλιπεν ἔκπλαϊ ἀναρπαζομένη καθ' ἕκαστην ἡμέραν ὑπὸ τε τοῦ πονηροῦ εἰς τὸ ἴδιον μέρος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἄνω. Καὶ τοῦ ἔτι ἡ δημιουργία σταθῆσεται; Εἰ δὲ οὐ χρόνῳ λήξει, λέγεις, καὶ δυνατόν ταύτην ὅλως λήγειν διὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελείας· οὐκοῦν ὁ ἀγαθὸς αἴτιος τῆς βλάβης ἐστὶ ὁ μὴ πάλαι ποιήσας, ἔπερ ὕστερον ἀγαθὸν ἔδοξεν ἐπιτελεῖν, μήτε μὴν πεποικῶς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, πρὶν ἢ τοὺς πλείους ἀδικηθῆναι, καὶ ἐγκαθέξει ἢ αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ κριτοῦ, καὶ κάτω μεμενηκέναι.

qui quod boni fecisse postea visus est, non diu injuriam acciperent, et in iudicis potestate detenti,

Η'. Πάλιν δὲ τὰ τῆς θείας Γραφῆς οὐκ ὀρθῶς νοῶν προσφέρει, καὶ τοὺς ἀκεραλοὺς ἐξαπατᾷ διαστρέφων τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν, ὅτι Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρυσεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Καὶ φησιν· Εἰ ἦμεν αὐτοῦ, οὐκ ἂν τὸ ἑαυτοῦ ἠγόραζεν. Ἀγοράσας δὲ εἰς ἀλλότριον κόσμον ἦλθεν ἡμᾶς ἀγοράσαι τοὺς οὐκ ὄντας αὐτοῦ. Ποῖημα γὰρ ἦμεν ἐτέρου, καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς οὕτως, ἠγόραζεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν. Ἄγνοε δὲ ὅλως ὁ ἠλίθιος, ὅτι οὔτε Χριστὸς κατάραν τὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀφείλεν, ἑαυτὸν σταυρώσας, καὶ γενόμενος θάνατος θανάτῳ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ κατάρα αὐτὸς τῇ κατάρᾳ γενόμενος. Διὸ οὐκ ἐστὶ Χριστὸς κατάρα, ἀλλὰ τῆς κατάρας λύσις· εὐλογία δὲ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκόσιν. Οὕτω καὶ τὸ, ἐξηγόρυσεν, οὐκ εἶπεν, ἠγόρασεν. Οὕτε γὰρ εἰς ἀλλότριον ἦλθεν ἀρπάσαι ἢ ἀγοράσαι. Εἰ γὰρ ἠγόρασεν, μὴ ἔχων ἠγόρασε, καὶ ὡς πτωχὸς ἢ μὴ εἶχεν ἐκτήσατο. Καὶ ὃ ἢ κεκτημένος ἡμᾶς πέπρακεν, ἀπορήσας πέπρακεν, ἀπὸ τίνος ἄρα δανειστοῦ ἐλαυνόμενος. Ἄλλ' οὐκ ἔχει οὕτως. Οὕτε γὰρ εἶπεν, ἠγόρασεν, ἀλλ', ἐξηγόρασεν. Ὅμοιον δὲ τοῦτω ὁ αὐτὸς ἄγιος Ἀπόστολος φησιν· Ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πορνῆαί εἰσι. Καὶ οὐχ ἡμέ-

308 Quo quidem constituto, ubi ille terminus erit a quo ex impostoris illius opinione tria sunt illa principia separata? Quærendus nimirum erit quartus aliquis æquissimus, ac tribus sapientior, velut limitum finiumque regendorum peritus, qui suum cuique modum attribuit, ac pacem inter illos stabilivit, ut ne amplius a se mutuo dissiderent, aut alter satellites suos in stationem alterius immitteret: atque ille quidem pace inter tria principia constituta quartus numerabitur, cæteris prudentior ac justior; et idem tamen ipse proprio ac certo in loco quærendus est, a quo trium in medium progressus unicuique partem suam scite ac perite tribuerit, ne mutuo sibi injuriam importarent. Jam vero si in unius puta creatoris possessione duo principia versentur; malus nimirum, qui in hujus regionibus locisque resideat, et a bono missus ibidemque commorans Christus; consequens est, non illum modo judicem ac conditorem, sed et bonum esse, qui ambobus quodcumque apud se cuperent agere permiserit; aut sane perquam erit imbecillus, qui alienorum direptores coercere nequiverit. Igitur demum illud viribus imparem esse, nusquam fabricatum opus ab eo constare poterit; sed jam pridem interciderit oportet, cum diebus singulis decerptum indidem aliquid partim a malo propriam in regionem, partim a bono in superiora transferatur. Ubinam ergo demum illud opificium consistet? Si paulatim desitutum respondeas, ac boni cura studioque finem aliquando consecuturum; C nonne illati damni culpam bonus iste sustinebit: ante, adeoque initio perfecit, antequam plerique inferiore loco remanerent?

VIII. Jam quod e sacris depromptum Litteris assert, eo perperam intellecto, atque Apostoli depravata sententia, rudioribus fucum objicit: cum ita loquitur Apostolus: *Christus nos a maledicto redemit, pro nobis factus maledictum*. Ex quo istud colligit; si ipsius essenus, non utique quod jam suum erat redempturum fuisse. Cum igitur redemisse dicatur, necesse est alienum in mundum pedem posuisse, ut nos qui illius non essemus, redimeret. Opus enim eramus alterius, ideoque nos vitam ad suam transportandos redemit. Verum illud hominum stolidissimus ignorat, nequaquam Christum maledictum fuisse, absit ut ejusmodi quiddam arbitremur; sed cum ultro crucem subiisset, contractum a nobis ex peccato maledictum abstulisse, **309** ut mors quodammodo mortis esset culpa nostra susceptæ, ipsiusque maledicti maledictum. Quare maledictum Christus non est, sed dissolutio maledicti; contra vero benedictio omnibus est in eum vere ac sincere credentibus. Unde et *redemit* scriptum est, non *emit*. Neque enim in alienam possessionem diripiendi vel emendi gratia venit. Nam si emeret, quod ante non habebat, emeret, ac mendici instar quibus caruerat sibi compararet.

¹ F. ἵνα μή. ² F. ἐν καθέξει. ³ Cor. ὅς. ⁴ Galat. III, 13.

Cujus autem in peculio eramus, omnino egestate nos oppressus aliqua vendidisset; quasi a creditore quopiam coactus. Longe vero sese aliter res habet. Non enim emendi verbo usus est, sed redimendi. Cui simile est illud, quod idem Apostolus alio loco dixit: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*¹. Atqui neque dies emuntur a nobis, nec pro illis pretium ullum persolvimus, sed ad patientiam, ac tolerantiam, animique constantiam exprimendam eam loquendi rationem adhibuit. Quocirca redimendi verbum totum illud suscepti pro salute nostra corporis, adventusque negotium significat; qui quidem pati nostra causa dignatus est Deus, qui potius nihil alioqui poterat, cum in eodem statu divinitatis, patiendi videlicet, nihilominus persisteret. Quod vero perpeti aliquid pro nobis voluit, non id emendi nostri gratia præstitit, quasi alieno mancipio teneremur; sed uno duntaxat nostri studio et amore ductus crucis supplicium non necessitate ulla, sed voluntate sustinuit. Ex quo Marcionis tota illa ratio funditus labefactatur. Sed ad ejus machinam omnem ac tragœdiam evertendam, multa sunt a nobis in illius refutationem congesta, eademque religiosa ex mente, animique recta ratione prædium significatione profecta.

IX. Jam enim ad ejus scripta, vel potius scelerate commissa, me confero. Nam iste solum Lucæ Evangelium amplectitur, amputato tamen ejus initio, quod ibi Salvatoris in utero generationem, et ejusdem adventum cum corpore perspicue commemoret. Nec initium modo circumscripsit ille sui potius quam Evangelii corruptor; sed et ex initio pariter ac medio plerasque veritatis sententias sustulit, aliasque pro illis substituit. Hanc unam porro Evangelii formam, quod a Luca scriptum admittit. Epistolas præterea Pauli apostoli decem, quibus solis utitur, nec iis quidem integris, sed alia ex illis capita detrahit, alia commutat. Atque hos duos libros duntaxat pro canonicis habet: præter quos alia insuper a se elucubrata volumina erroris **310** sui studiosis obtrusit. Epistolæ vero, quæ ab illo probantur, hæc sunt: prima est ad Galatas; II ad Corinthios prima; III ad Corinthios secunda; IV ad Romanos; V ad Thessalonicenses prima; VI ad Thessalonicenses secunda; VII ad Ephesios; VIII ad Colossenses; IX ad Philemonem; X ad Philippeneses. Habet et ad Laodicenses Epistolæ particulas aliquot. Qua ex ipsa, quam retinet, Evangelii, Epistolarumque forma, planum hunc et impostorem esse demonstrare Deo opitulante possumus, plenissimeque refellere. Etenim ex iis ipsis libris, quos germanos esse confutetur, procul dubio redarguetur. Ex iis inquam quas adæsciscit ac servat Evangelii, Epistolarumque reliquiis, apud eos quidem, qui sapientiæ paululum habeant, manifeste probabimus, nequaquam a Vetere Testamento Christum, aut ab eo cum carne veniente prophetas abhorrere. Quin etiam resurrectionem corporum ab Apostolo prædicari, et in eorum qui salutem consequuntur numerum Abrahamum ab eodem et Isaacum Jacobumque referri; nec non reliqua demonstrabuntur omnia, quæ sancta Dei Ecclesia

B **Θ**. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα μᾶλλον δὲ ἐρῶδιουρηγημένα. Οὗτος γὰρ ἔχει Εὐαγγέλιον μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν, περικεκομμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος σύλληψιν καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν. Οὐ μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπέτεμεν ὁ λυμηνάμενος ἑαυτὸν ἥσπερ τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλὰ καὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μέτρων πολλὰ περιέκοψε τῶν τῆς ἀληθείας λόγων· ἄλλα δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα προστέθεικε. Μόνῳ δὲ κέχρηται τούτῳ τῷ χαρακτήρι τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ. Ἐχει δὲ καὶ Ἐπιστολάς παρ' αὐτῷ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου δέκα, αἷς μόναις κέχρηται, οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν αὐταῖς γεγραμμέναις, ἀλλὰ τινὰ αὐτῶν περιτέμνων, τινὰ δὲ ἀλλοιώσας κεφάλαια. Ταύταις δὲ ταῖς δυσὶ βίβλοις κέχρηται. Ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ' ἑαυτοῦ συνέταξε τοῖς ἀπ' αὐτοῦ πλανωμένοις. Αἱ δὲ Ἐπιστολαὶ αἱ παρ' αὐτῷ λεγόμεναι εἰσι· πρώτη μὲν πρὸς Γαλάτας, δευτέρα δὲ πρὸς Κορινθίους, τρίτη πρὸς Κορινθίους δευτέρα, τετάρτη πρὸς Ῥωμαίους, πέμπτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ἕκτη, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρα, ἑβδόμη πρὸς Ἐφεσίους, ὄγδοη πρὸς Κολωσσεῖς, ἐνάτη πρὸς Φιλήμονα, δεκάτη πρὸς Φιλιππησίους. Ἐχει δὲ καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖας λεγομένης μέρος. Ἐξ οὐπὲρ χαρακτήρος τοῦ παρ' αὐτοῦ σωζομένου, τοῦ τε Εὐαγγελίου, καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου, δεῖξαι αὐτὸν ἐν Θεῷ ἔχομεν ἀπατεῶνα καὶ πλανημένον, καὶ ἀκρότατα διελέγχει. Ἐξ αὐτῶν γὰρ ἀναμφιβόλως τῶν παρ' αὐτοῦ ὁμολογουμένων ἀνατραπήσεται. Ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν ἐτι παρ' αὐτοῦ λειψάνων, τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἐπιστολῶν εὐρισκομένων, δειχθήσεται ὁ Χριστὸς τοῖς συνετοῖς μὴ ἄλλότριος εἶναι Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ οἱ προφῆται ὄν οὐκ ἄλλότριον ὄντες τῆς τοῦ Κυρίου ἐνδημίας, καὶ οἱ ἀνάστασιν σαρκὸς ὁ Ἀπόστολος κηρύττει, καὶ δικαίως τοὺς προφῆτας ὀνομάζει, καὶ ἐν σωζομένοις ὑπάρχοντας τοὺς περὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας (τῆ)

¹ Ephes. v, 16.

σωτήρια καὶ ἅγια καὶ ἐκ Θεοῦ ἐστηρικμένα, ἐν τε τῇ A
πίστει καὶ ἐν τῇ γνώσει, καὶ ἐν ἐλπίδι, καὶ διδασκα-
λίᾳ.

I. Παραθήσομαι δὲ καὶ ἣν ἐποησάμην κατ' αὐτοῦ
πραγματεῖαν, πρὶν τοῦ ταύτην μου τὴν σύνταξιν
ἐσπουδακέναι διὰ τῆς ὑμῶν τῶν ἀδελφῶν προτροπῆς
ποιήσασθαι Ἐπιπέτων ἰκανῶν ἀνερευνῶν ἵ τὴν τοῦτου
τοῦ Μαρκίωνος ἐπινενοημένην ψευδηγορίαν καὶ λη-
ρώδη διδασκαλίαν, αὐτὰς δὴ τὰς τοῦ προειρημένου
βιβλους, ἃς κέκτηται μετὰ χεῖρας λαθῶν, τό τε παρ'
αὐτῶν λεγόμενον Εὐαγγέλιον καὶ ἀποστολικὸν καλού-
μενον παρ' αὐτῶ, ἐξανθισάμενος, καὶ ἀναλεξάμενος
καθ' εἰρημὸν ἀπὸ τῶν προειρημένων δύο βιβλίων τὰ
ἐλέγξει αὐτὸν δυνάμενα, ἐδάφιόν τι συντάξεως ἐποη-
τάμην, ἀκολούθως τάξας κεφάλαια, καὶ ἐπιγράψας
ἐκάστη ρῆσει πρώτην, δευτέραν, τρίτην· καὶ οὕτως B
ἕως τέλους διεξήλθον, ἐν οἷς φαίνεται ἡλιθίως καθ'
ἑαυτοῦ ἐπὶ ταύτας τὰς παραμεινάσας τοῦ τε Σωτή-
ρος καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέξεις φυλάττων. Αἱ μὲν γὰρ
αὐτῶν παρηλλαγμένως ὑπ' αὐτοῦ ἐρβδιουργήθησαν,
καὶ ὡς οὐκ εἶχε τῶ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ τὸ ἀν-
τίγραφον, οὕτε ἡ τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτήρος ἐμφα-
σις ἄλλα δὲ φύσει ὡς ἔχει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ
Ἀπόστολος, μὴ ἀλλαγέτω ὑπ' αὐτοῦ, δυνάμενα δὲ
αὐτὸν διελέγχειν, δι' ὧν δείκνυται Παλαιὰ Διαθήκη
συμφωνοῦσα πρὸς τὴν Νέαν, καὶ ἡ Καινὴ πρὸς τὴν
Παλαιάν Διαθήκην. Ἄλλα δὲ πάλιν λέξεις τῶν αὐτῶν
βιβλίων ὑποφαίνουσι Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι,
καὶ ἐν ἡμῖν τελείως ἐνηθρωπηκέναι. Ἄλλα καὶ ἄλλα
πάλιν ὁμολογοῦσαι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ C
τὸν Θεὸν ἓνα ὄντα Κύριον πάντων παντοκράτορα,
αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ
γῆς γενομένων, καὶ οὕτε παραχαράσσουσαι τοῦ
Εὐαγγελίου τὴν κλῆσιν, οὕτε μὴ ἀρνούμεναι τὸν
ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἀλλὰ δηλοῦσαι
τὸν σαφῶς ὡμολογημένον ὑπὸ τοῦ χαρακτήρος τοῦ
ἀποστολικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Καὶ
ἔστι τὰ ἡμῖν πεπραγματευμένα ἐν ὑποκειμένοις πα-
ρατιθέμενα, ἅτινά ἐστι τάδε.

*Προομιον τῆς περὶ τῶν Μαρκίωνος βιβλίων
ὑποθέσεως τε καὶ ἐλέγχου.*

IA. Ὅτι φίλον ἐστὶ τὰς τοῦ ἀπατηλοῦ Μαρκί-
ωνος νόθους ἐπινοίας ἀκριβοῦν, καὶ τὰς ἐπιπλάστους D
τοῦ αὐτοῦ βοσκήματος μηχανὰς διαγινώσκειν τουτοῦ
τῶ συλλελεγμένῳ πονήματι ἐντυχεῖν μὴ κατοκνεῖτω.
Ἐκ γὰρ τοῦ παρ' αὐτοῦ Εὐαγγελίου τὰ πρὸς ἀντί-
βρῆσιν τῆς πανούργου αὐτοῦ βρδιουργίας σπουδάσαν-
τες παρεθέμεθα· ἵν' οἱ τῶ πονήματι ἐντυχεῖν ἐθέ-
λοντες, ἔχωσι τοῦτο γυμνάσιον δεξιότητος πρὸς ἔλεγχον
τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινενοημένων ξηνολεξιῶν. Ὁ μὲν γὰρ
χαρακτήρ τοῦ κατὰ Λουκᾶν σημαίνει τὸ Εὐαγγέλιον·
ὡς δὲ ἡκρωτηρίασται μήτε ἀρχὴν ἔχων, μήτε μέσα,
μήτε τέλος, ἰματίου βεθρωμένου ὑπὸ πολλῶν σιτῶν
ἐπέχει τὸν τρόπον. Εὐθύς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ πάντα
τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῶ Λουκᾶ πεπραγματευμένα, τουτέστιν

A profitetur, salutaria illa quidem, ac sancta, Deique
auctoritate roborata, quæ communi fide, scientia,
spe, doctrinaque comprehendit.

X. Libet vero disputationem quamdam hic inse-
rere, quam adversus hæreticum istum elucubra-
veram, antequam opus istud hortatu vestro susci-
perem. Nam cum multis abhinc annis Marcionis
hujus commentitias fabulas, et inanissima dogmata
perscrutatus essem, quosque ille libros pro cano-
nicis comprobatur; puta Evangelium quod ipsi vo-
cant, et apostolicum ab eisdem nominatum evol-
vens, selectiora inde nonnulla, quæ ad illum refu-
tandum pertinent, continuata serie decerpissem,
uberius cujusdam operis fundamenta posui; ac
singulorum capitum ordinem ita distribui, ut uni-
cuique sententiæ, prima, secunda, tertia, ac sic
deinceps præscriberem: et ad finem usque singula
notarem, in quibus istas Salvatoris aut Apostoli
sententias contra se videtur stultissime retinuisse.
Quædam enim ex illis ab eo commutatæ deprava-
tæque sunt; 311 non ea fide repræsentari, qua
aut in Evangelii secundum Lucam exemplaribus
leguntur, aut apostolicum ipse stylus præ se ferre
videatur. Alias integras et incorruptas reliquit;
cujusmodi sincero in Evangelio et Apostolo repe-
riuntur; ex quibus illius convinci mendacia pos-
sunt; utpote quæ Veteris Testamenti cum Novo,
hujus vicissim cum illo consensionem ac concor-
diam declarant. Insunt in his libris et alia loca,
quibus assumpta carne venisse Christum ostendatur,
ac perfectum inter nos hominem fuisse versatum.
Accedunt ea quoque, quibus mortuorum prædica-
tur excitatio; idemque Deus et universorum Do-
minus omnipotens, cæli ac terræ, omniumque quæ
sunt in terra conditor perhibetur. Quæ nec evan-
gelicam vocationem adulterant, nec totius univer-
sitarum auctorem ac molitorem abnegant; sed eum-
dem ipsum referunt, qualem et apostolicus stylus,
et evangelica prædicationis profitetur. Quæ igitur hunc
in modum elaboravimus suis argumentis digesta,
deinceps proponenda sunt.

*De Marcionis libris opusculi, sive refutationis
proœmium.*

XI. Si quis adulterina Marcionis inventa compre-
hendere penitus studet, ac pecudis illius versutias
omnes et artificia cognoscere, hoc quod a me con-
cinnatum opus est percurrat. Nam ex ejus Evan-
gelio quæ contra calliditatem ipsius scelere impli-
catam opponi queant studiose selegimus, ut qui
nostram hanc lucubratiunculam in manus sumerit
voluerint, in ea quamdam acuminis exercitationem
habeant, quo peregrinarum vocum ab illo reperta-
rum novitatem redarguant. Et quidem Marcionis
ille liber Evangelium secundum Lucam stylo ipso
referre videtur, autem ab eo mutilatus est, ini-
tium, melius ac sine decurtatis, corrosi a tineis un-
dique vestimenti simillimus est. Et enim ab ipso

¹ For. ἰκανῶν γάρ.

statim initio, ea unde Lucas exorsus est, nimirum : **A** *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem*, etc. ¹, una cum Elizabethæ et angeli Mariæ Virgini nuntium afferentis historia, Joannis item ac Zachariæ. **312** adeoque nati apud Bethlehem Domini, cum ejusdem genealogia, 2c baptismo : hæc, inquam, omnia circumcidens ac transiliens, inde Evangelium exorditur, Anno xv Tiberii Cæsaris ², etc. Hoc igitur illius initium est. Neque tamen cetera ordine pertexit; verum quædam, ut diximus, ainputat, addit alia, susque deque, quod aiunt, omnia perturbans, nec recta gradens, sed malitiose huc illucque cursitans. Ea porro sequuntur :

1. *Abiens ostende te sacerdoti, et offer pro expiatione tua, sicut præcepit Moyses, ut sit hoc testimonium vobis, pro eo quod a Salvatore dictum est, B in testimonium ipsis* ³.

2. *Ut autem sciatis, quia potestatem habet Filii hominis dimittendi peccata in terra* ⁴.

3. *Dominus est Filius hominis etiam Sabbati* ⁵.

4. *Judam Iscariothem, qui fuit proditor. Pro eo quod est, Descendit cum ipsis, habet Descendit in ipsos* ⁶.

5. *Et omnis turba quærebat eum tangere* ⁷.

6. *Et ipse elevatis oculis suis. Secundum hæc eadem faciebant prophetis patres vestri* ⁸.

7. *Dico autem : Tantam fidem neque in Israel inveni* ⁹.

8. *Depravatum est ab eo : Beatus qui non fuerit scandalizatus in me* ¹⁰.

9. *Nam ad Joannem ista referebat : Hic est de quo scriptum est : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam* ¹¹.

10. *Et ingressus in domum Pharisæi discubuit. Mulier vero stans retro, peccatrix secus pedes, lacrymis pedes rigavit, et unxit, et osculata est* ¹².

11. *Et rursus : Hæc lacrymis rigavit pedes meos, et unxit, et osculata est* ¹³.

12. *Non habet ista : Mater ipsius, et fratres ipsius; sed hoc solnm : Mater tua et fratres tui* ¹⁴.

13. *Navigantibus ipsis obdormivit. At ille surgens increpavit ventum et mare* ¹⁵.

313 14. *Et contigit dum iret, ut a turbis comprimeretur. Et mulier cum tetigisset ipsum, sanata est a fluxu sanguinis. Et ait Dominus : Quis me tetigit? Ac rursus : Tetigit me aliquis. Nam ego novi virtutem de me exisse* ¹⁶.

15. *Suspiciens in cælum benedicebat ipsis* ¹⁷.

16. *Dicens : Oportet Filium hominis multa pati, et occidi, et post tres dies resurgere* ¹⁸.

ὡς λέγει· Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπσχέρισαν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐλισάβετ, καὶ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζομένου τὴν Μαρίαν Παρθένον, Ἰωάννου καὶ Ζαχαρίου, καὶ τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως γενεολογίας, καὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος ὑποθέσεως· ταῦτα πάντα περικόψας ἀπεπήδησε, καὶ ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελίου ἔταξε ταύτην· Ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει Τιβερίου Καίσαρος, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐντεῦθεν οὖν οὗτος ἀρχεται, καὶ οὐ καθ' εἰρμὸν πάλιν ἐπιμένει, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὡς προεῖπον, παρακόπτει, τὰ δὲ προστίθεται ἄνω κάτω, οὐκ ὀρθῶς βαδίζων, ἀλλὰ ἐβραβιουρημένως πάντα περινοστεύων. Καὶ ἔστιν·

α'. Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέσχεπε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωϋσῆς, ἵνα ᾗ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν· Ἀθ' οὗ εἶπεν ὁ Σωτὴρ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

β'. Ἴνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφεῖναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς.

γ'. Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

δ'. Ἰουδαν Ἰσκαριῶθ, ὃς ἐγένετο προδότης. Ἀντὶ τοῦδε, Κατέβη μετ' αὐτῶν, ἔχει, Κατέβη ἐν αὐτοῖς.

ε'. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ.

ς'. Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποιοῦν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν.

ζ'. Λέγω δέ· Τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ εἶδρον.

η'. Παρηλλαγμένον τὸ, Μακάριος ὃς ἐὰν μὴ scandalizosῆ ἐν ἐμοί.

θ'. Εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην· Αὐτὸς ἐστὶ περὶ οὗ γήραπτται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου.

ι'. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη· Ἡ δὲ γυνὴ, στᾶσα ἐπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας, ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας, καὶ ἤλειψε, καὶ κατεψίλει.

ια'. Καὶ πάλιν· Αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ μεν τοὺς πόδας, καὶ ἤλειψε, καὶ κατεψίλει.

ιβ'. Οὐκ εἶχεν· Ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου.

ιγ'. Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν· Ὁ δὲ ἐπεθεῖς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσῃ

ιδ'. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτὸν συνεπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. Καὶ γυνὴ ἀψαμένῃ αὐτοῦ λάθη τοῦ αἵματος. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος· Τίς μου ἤψατο; καὶ πάλιν· Ἠψατό μου τίς; Καὶ γὰρ ἔγγων δύναμιν ἐξελοῦσάν ἀπ' ἐμοῦ.

ιε'. Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν ἐπ' αὐτούς.

ισ'. Λέγων· Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγερθῆναι.

¹ Luc. 1, 1. ² Luc. 11, 1. ³ Luc. 9, 14. ⁴ ibid. 23. ⁵ Luc. 6, 5. ⁶ ibid. 16. ⁷ ibid. 19. ⁸ ibid. 20. ⁹ Luc. 7, 9. ¹⁰ ibid. 23. ¹¹ ibid. 27. ¹² ibid. 36. ¹³ ibid. 44. ¹⁴ Luc. 8, 29. ¹⁵ ibid. 24. ¹⁶ Luc. 8, 41-46. ¹⁷ Luc. 10, 46. ¹⁸ ibid. 22.

ιζ'. Καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες συνελάλουν αὐτῷ, Ἀ
'Ἠλλας καὶ Μωϋσῆς ἐν δόξῃ.

ιη'. Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς
μου ὁ ἠγαπητός.

ιθ'. Ἐδεδίθην τῶν μαθητῶν σου. Εἶχε δὲ παρὰ
τὸ, Οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό. Καὶ πρὸς
αὐτούς· Ὡ γένεά ἀπιστος! ἕως ἀνέξομαι ὑμῶν;

κ'. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδί-
δοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

κα'. Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαβὶδ·
Ἐπιστῆθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ.

κβ'. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκ
εἶχε δὲ, καὶ τῆς γῆς. Οὕτε, Πάτερ, εἶχεν. Ἐλέγ-
χεται δέ· κάτω γὰρ εἶχεν, Ναὶ ὁ Πατήρ.

κγ'. Εἶπε τῷ νομικῷ· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγρα-
πται; Καὶ ἀποκριθεὶς. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νο-
μικοῦ εἶπεν· Ὁρθῶς εἶπες. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήση.

κδ'. Καὶ εἶπε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πο-
ρεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτιου, αὐτῶν τρεῖς
ἄρτους; καὶ λοιπόν· Ἀτείτε, καὶ δοθήσεται. Τίνα
γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσῃ ἰχθύν, καὶ
ἀντὶ ἰχθύος ὄψιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ ἀντὶ ὠοῦ
σκορπίου; Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε
δόματα ἀγαθὰ, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατήρ;

κε'. Περιπέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.
Εἶχε γάρ· Ἡ γενεά αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται
αὐτῇ. Οὐκ εἶχε δὲ περὶ Νινευῆ καὶ βασιλείσης νό-
του, καὶ Σαλομῶνος.

κς'. Ἀντὶ τοῦ, Παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ
Θεοῦ, εἶχε, Παρέρχεσθε τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ.

κζ'. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα τῶν
προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐ-
τούς.

κη'. Οὐκ εἶχε· Διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ Σοφία τοῦ
Θεοῦ, Ἀποστελῶ εἰς αὐτούς προφήτας καὶ περὶ
αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἄβελ τῶν προφητῶν· Ὅτι
ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης.

κθ'. Λέγω τοῖς φίλοις μου· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ
τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα· φοβηθῆτε δὲ τὸν
μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν βαλεῖν εἰς
γέενναν. Οὐκ εἶχε δὲ· Οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσ-
σαρίων δύο πωλοῦνται; καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐκ
ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

λ'. Ἀντὶ τοῦ, Ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέ-
λων τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λέγει.

λα'. Οὐκ ἔχει τό· Ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρ-
τον.

λβ'. Ὑμῶν δὲ ὁ Πατήρ οἶδεν, ὅτι χρῆζετε τού-
των· τῶν σαρκικῶν δὲ.

λγ'. Ζητεῖτε δὴ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ
ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

λδ'. Ἀντὶ τοῦ, ὁ Πατήρ ὑμῶν, ὁ Πατήρ εἶχεν.

λε'. Ἀντὶ τοῦ, δευτέρα ἢ τρίτη φυλακῆ, εἶχεν,
ἐσπεριθῆν φυλακῆν.

17. Et ecce duo viri loquebantur cum eo, Elias et
Moyses in gloria ¹.

18. E nube vox : Hic est Filius meus dilectus ².

19. Rogavi discipulos tuos. Quod in codice suo
habebat, præterquam : Non potuerunt ejicere ipsum.
Et ait ad ipsos : O generatio incredula ! quandiu
vos sustinebo ³ ?

20. Filius enim hominis tradendus est in manus
hominum ⁴.

21. Neque hoc legistis, quid fecerit David : In-
gressus est in domum Dei ⁵.

22. Gratias ago tibi, Domine cæli ; deerat, et ter-
ræ ; sed et vox, Pater, aberat. Sed ex eo redargui-
tur, quod paulo post habeat, Etiam Pater ⁶.

23. Dixit legisperito : In lege quid scriptum est ?
Et respondens. Post legisperiti responsum, dixit :
Recte dixisti. Hoc fac, et vives ⁷.

24. Et dixit : Quis vestrum habebit amicum, et
ibit ad illum media nocte, postulans tres panes ? Ac
deinceps : Petite et dabitur. Quis enim ex vobis est
pater, a quo filius petat piscem, et pro pisce serpen-
tem dabit illi ? aut pro ovo scorpionem ? Si ergo vos
cum sitis mali, nostis dona bona, quanto magis Pa-
ter ⁸ ?

25. Amputata erant ea quæ ad Jonam pertine-
bant. Sic enim habebat : Generatio hæc, signum non
dabitur ei ⁹. Desiderabantur etiam illa, quibus cæ
Ninive, et regina Austri, ac Salomone fit mentio.

26. Pro his verbis, Præteritis Dei judicium ¹⁰,
rescripserat, Præteritis Dei vocationem.

27. Væ vobis, quoniam ædificatis sepulcra propheta-
tarum, et patres vestri occiderunt illos ¹¹.

28. Deerat : Propterea et Sapientia Dei dixit : Mit-
tam ad illos prophetas ¹² : et de sanguine Zachariæ
et Abel prophetarum : 314 Quoniam requiretur e
generatione hac.

29. Dico amicis meis : Nolite timere eos, qui oc-
cidunt corpus ; timeate vero eum qui postquam occi-
derit, habet potestatem mittendi in gehennam ¹³. Nec
habebat illud : Nonne quinque passereres veniunt di-
pondio, et unus ex ipsis non est in oblivione coram
Deo ¹⁴ ?

30. Pro his verbis, Confitebitur coram angelis
Dei, rescribit, coram Deo ¹⁵.

31. Non habet ista : Deus vestit fenum ¹⁶.

32. Pater vester novit, quoniam his opus habe-
tis ¹⁷ ; haud dubie quæ ad carnem attinent.

33. Quarite autem regnum Dei, et hæc omnia ad-
ficiuntur vobis ¹⁸.

34. Pro eo quod est, Pater vester, habebat, Pa-
ter ¹⁹.

35. Pro his vero, secunda aut tertia custodit,
substituerat, respertinam custodiam ²⁰.

¹ Luc. ix, 31. ² ibid. 35. ³ ibid. 40. ⁴ ibid. 44. ⁵ Luc. vi, 5. ⁶ Luc. x, 21. ⁷ ibid. 27. ⁸ Luc. xi,
5 seq. ⁹ ibid. 30. ¹⁰ ibid. 42. ¹¹ ibid. 47. ¹² ibid. 49. ¹³ Luc. xii, 4, 5. ¹⁴ ibid. 8. ¹⁵ ibid. 8.
¹⁶ ibid. 28. ¹⁷ ibid. 30. ¹⁸ ibid. 31. ¹⁹ ibid. 30. ²⁰ ibid. 38.

36. Veniet Dominus servi istius, et secabit eum, A et partem ejus ponet cum infidelibus ¹.

37. Ne forte trahat te ad judicem; et judex tradat te exactori ².

38. Sustulerat ex illo loco: Venerunt quidam nuntiantes ipsi de Galilæis, quorum sanguinem miscuerat Pilatus cum sacrificiis eorum, usque ad ea, quibus de octodecim illis est sermo, qui ruina turris oppressi sunt. Item, Nisi pœnitentiam egeritis, usque ad parabolam ficus, de qua dixit agricola: Fodiam, et mittam stercora: et si non fecerit, excide ³.

39. Hanc autem filiam Abrahæ alligavit Sathanas ⁴.

40. Item illud ademittit: Tunc videbitis Abraham, Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei ⁵. Pro quo rescripsit: Cum omnes justos videritis in regno Dei, vos autem exclusos. Adjecit vero, detentos foris, et, illic est fletus, et stridor dentium.

41. Item illud sustulit: Venient ab Oriente et Occidente, et recumbent in regno. Tum illud: Erunt novissimi primi. Item: Accesserunt Pharisei dicentes: Exi et vade, quoniam Herodes vult te interficere. Necnon et istud: Dixit: Abeuntes dicite **315** vulpi huic, usque ad ea, Non capit prophetam occidi extra Hierusalem. Illud etiam: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt. Item: Sæpe volui congregare, sicut gallina pullos suos; et, Relinquetur vobis domus vestra; et, Non me videbitis, donec dicatis, Benedictus ⁶.

42. Ad hæc integram abscidit duorum filiorum parabolam, ejus videlicet, qui honorum partem abstulerat, et alterius ⁷.

43. Lex et prophetæ usque ad Joannem, et omnis in illud vim facit ⁸.

44. De divite, et Lazaro mendico, quemadmodum delatus est ab angelis in sinum Abrahami ⁹.

45. Nunc vero hic consolatur Lazarus

46. Dixit Abraham: Habent Moysem et prophetas, ipsos audiant: quandoquidem neque si quis a mortuis resurrexerit, audient ¹⁰.

47. Sustulit ista: Dicite: Quoniam servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus ¹¹.

48. Quando occurrerunt leprosi. Quo in loco multa resecurit: atque ita scripsit: Et misit eos dicens: Ostendite vos sacerdotibus ¹²: ac pro aliis alia subjecit, ita concipiens: Multi erant leprosi in diebus Elisæi prophetæ, et nemo curatus est nisi Naaman Syrus ¹³.

λς'. Ἦξει ὁ Κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

λζ'. Μήποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι.

λη'. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ Ἠλθόν τινος ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλάτος μετὰ τῶν θυσίων αὐτῶν, ἕως οὗτου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δεκαοκτῶ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ· καὶ δι' Ἐδὲ μὴ μετανοήσητε, καὶ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς, ὅτι Σκάπτω, καὶ βάλλω κόπρια· καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἐκκοψόν.

λθ'. Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραὰμ ἐδῆσεν ὁ Σατανᾶς.

μ'. Παρέκοψε πάλιν· τότε ὄψεσθε Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐποίησεν· Ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδῃτε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους. Ἐποίησε δὲ, κρατουμένους ἔξω· καὶ, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

μα'. Παρέκοψε πάλιν τὸ· Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ· καὶ τὸ· Οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι· καὶ τὸ· Προσηλθόν οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξέλθε καὶ πορεύου, ὅτι Ἠρώδης σε θέλει ἀποκτεῖναι· καὶ τὸ· Εἶπε· Πορευθέντες εἰπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, ἕως οὗτου εἶπεν· Οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ. **15** Ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλλομένους· καὶ τὸ· Πολλὰκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι, ὡς ὄρνις τὰ τέκνα σου· καὶ τὴ, Ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν· καὶ τὸ, Οὐ μὴ ἴδῃτέ με, ἕως εἴπητε· Ἐυλόγημένους.

μβ'. Πάλιν ἀπέκοψε τὴν παραβολὴν πῖσαν τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εὐληφῆτος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων, καὶ τοῦ ἄλλου.

μγ'. Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται.

μδ'. Περὶ τοῦ πλουτοῦ, καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ.

με'. Νῦν δὲ ὡς παρακαλεῖται ὁ αὐτὸς Ἀδάμ·

D ρος.

μς'. Εἶπεν Ἀβραὰμ· Ἔχουσι Μωδσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτούς· ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐχειρομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούουσιν.

μζ'. Παρέκοψε τὸ· Λέγετε· Ὅτι ἀχρεῖοι δούλοι ἐσμεν· ὁ ὄψελθον ποιῆσαι πεποιθήκαμεν.

μη'. Ὅτε συνήγτησαν οἱ δέκα λεπροί. Ἀπέκοψε δὲ πολλὰ, καὶ ἐποίησεν· Ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων· Δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων, ὅτι Πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεμὴν ὁ Σύρος.

¹ Luc. xii, 46. ² ibid. 50. ³ Luc. xiii, 4. ⁴ ibid. 16. ⁵ ibid. 28. ⁶ ibid. 29-35. ⁷ Luc. xv, 12 seq. ⁸ Luc. xvi, 16. ⁹ ibid. 22-24. ¹⁰ ibid. 25. ¹¹ ibid. 29. ¹² Luc. xvii, 10. ¹³ ibid. 12 seq. ¹⁴ Luc. iv, 27. ¹⁵ Adde Ἱερουσαλήμ.

μθ. Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσητε ἅ
 ἴδωσιν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

ν. Εἶπέ τις πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί
 ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Μὴ με λέ-
 γετε ἀγαθόν. Εἰς ἔστιν ἀγαθός. Προσέθηκε τὸ, ὅτι
 ὁ Πατήρ. Καὶ ἀντὶ τοῦ, τὰς ἐντολάς οἶδας, λέγει,
 τὰς ἐντολάς οἶδα.

να. Ἐγένετο δὲ ἴδν τῷ ἐγγίσειν τῇ Ἰερικῶ, ευ-
 φλὸς ἔβδα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ
 ὅτε ἰάθη, φησὶν· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

νβ. Παρέκοψε τὸ Παραλαβὼν τοὺς δώδεκα ἑλε-
 γειν· Ἴδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τε-
 λεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προ-
 φηταῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· παραδοθή-
 σεται, ἀποκταθήσεται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνα-
 στήσεται. Ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

νγ. Παρέκοψε τὸ καφάλαιον τῆς δνου, καὶ Βηθ-
 φαγή, καὶ τὸ περὶ τῆς πώλεως, καὶ τοῦ ἱεροῦ· Ὅτι
 γεγραμμένον ἦν· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς·
 καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν.

νδ. Καὶ ἐξήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτόν τὰς χεῖ-
 ρας, καὶ ἐφοβήθησαν.

νε. Πάλιν ἀπέκοψε τὴν τοῦ ἀμπελώνος ἑ τοῦ ἐκ-
 δεδομένου γεωργοῦ. Καὶ τὸ, Τί οὐν ἔστι τὸ· Αἶθρον
 δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;

νς. Ἀπέκοψε τὸ· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί,
 Μωδοῆς ἐμήνυσε περὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει·
 Μύρον τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ.
 Θεὸς δὲ ἔστι ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν.

νζ. Οὐκ εἶχε ταῦτα· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νε-
 κροί, καὶ Μωδοῆς ἐμήνυσε, λέγων Θεὸν Ἀβραάμ,
 καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸν Ἰακώβ, Θεὸν ζώντων.

νη. Πάλιν παρέκοψε τὸ· Θρήξ ἐκ τῆς κεφαλῆς
 ὄμων οὐ μὴ ἀπόληται.

νθ. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα· Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰου-
 δαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ
 ἐπιφερόμενον ἕως πληρωθῆ πάντα τὰ γεγραμμένα.

ξ. Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ τὸ, Πῶς
 αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς.

ξα. Καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· Ἀπελ-
 θόντες ἐτοιμάσατε, ἵνα φάγωμεν τὸ πάσχα.

ξβ. Καὶ ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν
 αὐτῷ· καὶ εἶπεν· Ἐπιθυμῶ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ
 πάσχα φάγειν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν.

ξγ. Παρέκοψε τὸ· Λέγω γὰρ ὑμῖν, Ὁὐ μὴ φάγω
 αὐτὸ ἀπ' ἄρτι, ἕως πληρωθῆ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
 Θεοῦ.

ξδ. Παρέκοψε τὸ· Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μὴ τι-
 ρος ὑστερήσατε; καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ· Καὶ τοῦτο
 τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τὸ, Καὶ μετὰ
 ἀνόμων συνελογίσθη.

ξε. Ἀπεσπάρθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολῆ,
 καὶ θεῖς τὰ γόνατα προσήυχετο.

ξς. Καὶ ἤγγισε καταφιλήσαι αὐτόν, καὶ εἶπεν.

49. Venient dies, quando desiderabitis videre
 unum ex diebus Filii hominis ².

50. Dixit ei quidam : Magister bone, quid faciens
 vitam æternam possidebo? Nolite me dicere bonum.
 Unus est bonus ³. Adjecti vero, Pater. Sed et pro
 eo quod est : Mandata nosti ⁴; scripsit ille, Man-
 data novi.

51. Factum autem est cum appropinquaret Jeri-
 cho, cæcus clamabat : Jesu fili David, miserere
 mei. Et cum curatus esset ait : Fides tua te salvum
 fecit ⁵.

52. Mutilavit ista : Assumptis duodecim ait : Ecce
 ascendimus Hierosolyman, et consummabuntur om-
 nia quæ scripta sunt per prophetas de Filio homi-
 nis : tradetur, occidetur, et tertia die resurget ⁶.
 Hæc omnia sustulit.

53. Expunxit et caput illud de asino, Bethphage,
 et urbe, ac templo : **316** Quoniam scriptum est :
 Domus mea domus orationis vocabitur; et facitis eam
 speluncam latronum ⁷.

54. Et quæsierunt injicere manus in illum, et ti-
 muerunt ⁸.

55. Item illum induxit locum, quo de vite illa
 agitur agricolis locata. Atque hoc insuper : Quid
 est igitur : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes ⁹?

56. Delevit illud : Quia vero mortui resurgunt,
 Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit, Dominum
 Deum Abraham, et Isaac, et Jacob. Deus autem est
 vivorum, non mortuorum ¹⁰.

57. Ista quoque prætermisit : Quia vero resurgant
 mortui, et Moyses ostendit, dicens Deum Abraham,
 et Deum Isaac, et Deum Jacob, Deum vivorum.

58. Illud insuper omisit : Capillus de capite vestro
 non peribit ¹¹.

59. Iterum hæc amputavit : Tunc qui in Judæa
 sunt, fugiant ad montes, etc., ob ea quæ sequun-
 tur, donec consummentur omnia quæ scripta sunt ¹².

60. Locutus est cum magistratibus, et, quemadmo-
 dum illud traderet ¹³, etc.

61. Et dixit Petro et reliquis : Euntes præparate,
 ut manducemus pascha ¹⁴.

62. Et recubuit, et duodecim apostoli cum illo :
 et dixit : Desidero desideravi hoc pascha manda-
 care vobiscum, antequam patiar ¹⁵.

63. Præterea hæc ab eo detracta sunt : Dico enim
 vobis, Non edam illud amplius donec impleatur in
 regno Patris mei ¹⁶.

64. Item illud : Quando misi vos, nunquid desuit
 vobis? etc. Ob ea quæ sequuntur : Et hoc quod
 scriptum est oportet impleri : Et cum iniquis depu-
 tatus est ¹⁷.

65. Avulsus est ab illis, quantum jactus est lapi-
 dis : Et positus genibus orabat ¹⁸.

66. Et accessit, ut oscularetur eum, et dixit ¹⁹.

¹ For. τὰ τοῦ ἀμπ. ² Luc. xvii, 22. ³ Luc. xviii, 18. ⁴ ibid. 20. ⁵ ibid. 35. ⁶ ibid. 31. ⁷ Luc. xix, 29 sqq. ⁸ Luc. xx, 19. ⁹ ibid. 9. ¹⁰ ibid. 37. ¹¹ Luc. xxi, 18. ¹² ibid. 21 sqq. ¹³ Luc. xxi, 4. ¹⁴ ibid. 8. ¹⁵ ibid. 15. ¹⁶ ibid. 16. ¹⁷ ibid. 35. ¹⁸ ibid. 41. ¹⁹ ibid. 47.

67. Recidit id quod a Petro gestum est, cum A percussit, et amputavit auriculam ¹.

68. Et qui tenebant illud ebant, cædentes, et percutientes dicebant: Prophetiza; quis est qui te percussit ²?

69. Post ista: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram ³, addidit, et destruentem legem et prophetas.

317 70. Aliud quoque post hæc verba: Et prohibentem tributa dare ⁴, subjecit: et avertentem uxores et filios.

71. Et venientes in locum qui dicitur Calvaria locus, crucifixerunt eum, et dividerunt vestimenta, et obscuratus est sol ⁵.

72. Hoc abstulit: Hodie mecum eris in paradiso ⁶.

73. Et clamans voce magna exspiravit ⁷.

74. Et ecce vir nomine Joseph depositum corpus involvit, et posuit in monumento exciso ⁸.

75. Et recertentes siluerunt Sabba'o secundum mandatum ⁹.

76. Dixerunt qui erant in veste alba: Quid queritis viventem cum mortuis? Surrexit. Recordamini quæ locutus est, cum adhuc esset: Quoniam oportet Filium hominis pati et tradi ¹⁰.

77. Quin ea subtraxit, quæ Cleophæ, et ejus socio dicta sunt, cum illis occurrit: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! Nonne hæc oportuit pati? Ac pro his omnibus quæ locuti sunt prophetæ ¹¹, scripsit, in omnibus, quæ locutus sum vobis. Sed ex eo rearguitur, quod cum panem fregit, aperti sunt oculi, et cognoverunt.

78. Quid turbati estis? Videte manus, et pedes: quoniam spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere ¹².

Præter hæc, quæ sequuntur contra hæreseos auctorem istum, huic a nobis instituto adjungamus operi. Quæ quidem apud eundem invenimus hunc in finem usurpata, ut Epistolarum Pauli apostoli speciem præ se ferrent. Quas tamen non omnes, sed certas duntaxat asciscit; quarum in calce totius operis nomina subscripsimus, cujusmodi in Apostolico ab illis inscripto libro reperiuntur. Atque illas ipsas insuper usitato illo suo flagitio mutilatas proposuit: quemadmodum in alterum illum librum, cui Evangelio nomen imposuit, ut quod res est dicam, germani Evangelii reliquias coniecit, ac nihilominus tamen omnia malitiose callideque depravavit.

318 Ex Epistola ad Romanos, quæ apud illum IV est, in Apostolico I.

1. Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur ¹³.

ξζ'. Παρέκοψε τὸ, ¹⁴ ἐποίησε Πέτρος, ὅτι ἐπάταξε, καὶ ἀφείλετο τὸ οὖς.

ζη'. Οἱ συνέχοντες ἐνέπαινον, δέροντες, καὶ τυπτοντες ἔλθον· Προφήτευσον· τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε;

ξθ'. Προσέθετο μετὰ τοῦτο· Τοῦτον εὐρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνον, — καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας.

ο'. Προσθήκη μετὰ τὸ, Κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι, — καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα.

οα'. Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπον, ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια, ¹⁵ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος.

οβ'. Παρέκοψε τὸ· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθη ἐν τῷ παραδείσῳ

ογ'. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ, ἐξέπνευσε.

οδ'. Καὶ ἰδοὺ ἀνήρ ὄνόματι Ἰωσήφ, καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε, καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ.

οε'. Καὶ ὑποστρέψασαι ἡσύχασαν τὸ Σάββατον κατὰ τὸν νόμον.

ος'. Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρῷ· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἠγήθη. Μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἐπι ἡμῶν· Ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν, καὶ παραδοθῆναι.

οζ'. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτε συνήτησεν αὐτοῖς, τὸ· Ὁ ἀνθρώποι καὶ βραδείς τοῦ πιστεῦναι ἐπὶ πάντι οἷς ἐλάλησεν οἱ προφήται! Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν; Καὶ ἀντι ἐπὶ τοῦ, ἐφ' οἷς ἐλάλησεν οἱ προφήται, — ἐφ' οἷς ἐλάλησα ὑμῖν. Ἐλέγχεται δὲ, ὅτι, ὅτε ἐκλασε τὸν ἄρτον, ἠνεψύχησαν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν.

οη'. Τί τεταραγμένοι ἐστέ; Ἴδετε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ὅτι πνεῦμα ὄστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα συνάπτομεν· κατὰ τοῦ πραιρημένου αἰρεσιάρχου ταύτη τῇ ἡμῶν κατ' αὐτοῦ πραγματευμένη σχέσει· ἅτινα παρ' αὐτῷ πάλιν ἐφεύρομεν, ὅς ἐν ἐβελδοκίσει τῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολῶν· οὐχ ὄλων, ἀλλ' ἐνίων, ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς πάσης πραγματείας αἱ ὀνομασθαι ὑφ' ἡμῶν ἐνετάχθησαν, ὡς παρ' αὐτῷ τὸ Ἀποστολικὸν ἐμφέρεται. Καὶ αὐτῶν δὲ ἠκρωτηριασμένων συνήθως τῇ αὐτοῦ βιβλιογραφίᾳ· ὡς καὶ ἐν τῷ προταχθέντι ὄνοματι Εὐαγγελίῳ λείψανα μὲν τοῦ ἀληθινοῦ Εὐαγγελίου, εἰ δεῖ τάληθῃ λέγειν· ὁμοῦ δὲ τὰ πάντα δεινῶς μηχανευσάμενος ἐνόθευσεν

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους παρ' αὐτῷ Δ', ἐν δε τῷ Ἀποστολικῷ Α'.

α'. Ὅσοι ἀνόμως ἡμάρτον, ἀνόμως καὶ ἀπὸ ολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμάρτον, διὰ νόμον κριθήσονται. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροῦται τοῦ νόμου δικαιοὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται.

¹ Luc. xxii, 50. ² ibid. 63. ³ Luc. xxiii, 2. ⁴ ibid. ⁵ ibid. 33, 45. ⁶ ibid. 34. ⁷ ibid. 46. ⁸ ibid. 50. ⁹ ibid. 56. ¹⁰ Luc. xxiv 5. ¹¹ ibid. 25-31. ¹² ibid. 39. ¹³ Rom. ii, 12, 13. ¹⁴ For. ὁ ἐπὶ. ¹⁵ Sup. καὶ.

β'. Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐν νόμον πρῶσ- A
σης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἡ περιτομή
σου ἀκροβυστία γέγονεν.

γ'. Ἐχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως, καὶ
τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.

δ'. Ἐτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι.
κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε.

ε'. Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία,
καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ.

ς'. Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν.

ζ'. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην
παντὶ τῷ πιστεύοντι.

η'. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον πεπλή-
ρωκε.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α', παρ' ἡμῖν δὲ Η'· πρὸς Θεσ-
σαλονικεῖς Β', παρ' ἡμῖν Θ'· ἡ πρὸς Ἐφεσίους Ζ', B
παρ' ἡμῖν δὲ Ε'.

α'. Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμε-
νοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς
ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χω-
ρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ
Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν Διαθηκῶν τῆς ἐπιγγελ-
σίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.
Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτε ὄντες
μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγύς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ.
Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, ποιήσας τὰ ἀμ-
φότερα ἐν, καὶ τὰ ἐξῆς.

β'. Διὸ λέγει· Ἐγερσε, ὁ καθέδων, καὶ ἐπιφάν-
σει σοι ὁ Χριστὸς.

γ'. Ἄντι τούτου, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πα- C
τέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ κολληθήσεται
τῇ γυναίκῃ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν,
παρὰ τὸ, τῇ γυναικί.

Πρὸς Κολοσσαεῖς Η', παρ' ἡμῖν δὲ Ζ'.

Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν
πίνοι, ἢ ἐν μέρει εορτῆς, ἢ Νεομηνίας, καὶ Σαβ-
βάτων, ὁ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων.

Πρὸς Φιλήμονα Θ', παρ' ἡμῖν δὲ ΙΓ', ἢ καὶ ΙΔ'· πρὸς
Φιλιππησίους Ι', παρ' ἡμῖν δὲ Γ'· πρὸς Λαοδι-
κεῖς ΙΑ'.

Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς
καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάν-
των, καὶ ἐν πᾶσιν.

Ἄπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας Α', παρ' ἡμῖν Δ' καὶ Α' ¹.

α'. Μάθετε δὲ, ὅτι δικαίος ἐκ πίστεως ζήσεται. D
Ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάρατα εἰσιν. Ὁ δὲ
ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

β'. Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλῳ.
Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας διὰ τῆς ἐλευθέρως.

γ'. Μαρτύρομαι δὲ πάλιν, ὅτι ἄνθρωπος περι-
τετημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πλη-
ρῶσαι.

δ'. Ἄντι τοῦ, Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ,
ἐποίησε, δολοῖ.

2. Circumcisio quidem prodest, si legem observes.
Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tuo
præputium facta est ².

3. Habentem formam cognitionis, et veritatis in
lege ³.

4. Adhuc enim Christus, cum adhuc infirmi esse-
mus, secundum tempus pro impiis mortuus est ⁴.

5. Unde lex quidem sancta, et mandatum sanctum,
et justum, et bonum ⁵.

6. Ut justificatio legis impleatur in nobis ⁶.

7. Finis enim legis Christus ad justitiam omni
credenti ⁷.

8. Qui enim diligit proximum, legem implevit ⁸.

Ad Thessalonicenses I, quæ est apud nos VIII; ad
Thessalonicenses II, quæ est apud nos IX; ad
Ephesios VII, apud nos V.

1. Memores estote, quod aliquando vos eratis gen-
tes, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur
circumcisio in carne manu facta. Eratis illo in tem-
pore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et
hospites Testamentorum promissionis, spem non ha-
bentes, et sine Deo in mundo. Nunc autem in Christo
Jesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope
in sanguine ipsius. Ipse enim pax nostra, qui fecit
utraq; unum ², etc.

2. Ideo dicit: Surge, qui dormis, et illuminabit te
Christus ¹⁰.

3. Propter hoc, relinquet homo patrem suum, et
matrem suam, et adhærebit uxori, et erunt duo in
carnem unam ¹¹, dempta voce uxori.

319 Ad Colossenses VIII, apud nos VII.

Nemo ergo vos judicet in cibo, et potu, aut in
parte diei, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quod
est umbra futurorum ¹².

Ad Philemonem IX, quæ apud nos est XIII, vel XIV;
ad Philippenses X, apud nos VI; ad Laodice-
nos XI.

Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus
Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per
omnia, et in omnibus ¹³.

Ex Epistola ad Galatas I, apud nos IV.

1. Discite autem, quia justus ex fide vivit. Quot-
quot enim sub lege sunt, sub maledicto sunt. Qui au-
tem fecerit ista, vivet in eis ¹⁴.

2. Maledictus omnis qui pendet in ligno. Qui autem
ex promissione est, ex libera ¹⁵.

3. Testificor rursus, quoniam homo circumcisis
debitor est universæ legis implendæ ¹⁶.

4. Pro eo quod est, Modicum fermentum totam
massam corrumpit ¹⁷, rescripsit, adulterat.

¹ For. tollenda ista καὶ α'. ² Rom. II. 25. ³ ibid. 20. ⁴ Rom. V. 6. ⁵ Rom. VII. 12. ⁶ Rom. VIII. 4.
⁷ Rom. X. 4. ⁸ Rom. XIII. 8. ⁹ Ephes. II. 41-44. ¹⁰ Ephes. V. 14. ¹¹ ibid. 51. ¹² Coloss. II. 16.
¹³ Ephes. IV. 5. ¹⁴ Galat. III. 10. ¹⁵ ibid. 14. ¹⁶ Galat. V. 3. ¹⁷ ibid. 9.

5. Omnis enim lex vobis impletur. Diliges proximum tuum sicut teipsum¹.

6. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, homicidia, ebrietates, comessationes, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt².

7. Qui autem Christi, carnem crucifixerunt cum vitulis et concupiscentiis³.

8. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt⁴.

320 Ad Corinthios I, quæ est apud Marcionem ut et apud nos II.

1. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo⁵.

2. Ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino gloriatur⁶.

3. Principum hujus sæculi, qui evacuantur⁷.

4. Scriptum est enim : Comprehendam sapientes in astutia eorum⁸. Et iterum : Dominus novit cogitationes hominum, quia vanæ sunt⁹.

5. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus¹⁰.

6. Nescitis quod qui adheret meretrici, unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne unam¹¹.

7. Mutatus est locus, nam pro eo quod est : Et lex hæc non dicit, habet¹² ille, Etsi lex Moysis hæc non dicit.

8. Nunquid de bobus cura est Deo¹³?

9. Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut illi fuerunt. Neque idolorum cultores efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Neque tentemus Christum, usque ad ea verba : Hæc autem omnia in figura contingebant ipsis, etc.

10. Quid ergo dico? Quod idolis immolatum aliquid sit? Sed quæ immolant demoniis, et non Deo¹⁴.

11. Vir comam non nutriat; gloria enim et imago Dei est¹⁵.

12. Sed Deus temperavit corpus¹⁶.

13. Perperam istam concepit : Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui¹⁷. Aliter enim ille scripsit; et ob legem, addidit.

ε'. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῶν πεπλήρωται. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.

ς'. Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραὶ, ἐρις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθείαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φόβοι, μέθαι, κῶμοι, ἢ προλέγει ὑμῖν, καθὼς καὶ προείπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

ζ'. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

η'. Οὐτε γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσι.

Πρὸς Κορινθίους Α', παρ' αὐτῷ δὲ Μαρκίωνι Β', καὶ παρ' ἡμῖν Β'.

α'. Γέγραπται γάρ· Ἀπολώ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.

β'. Ἴνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχῶσθω.

γ'. Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων.

δ'. Γέγραπται γάρ· Ὁ δρασόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ παρουρίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσι μάταιοι.

ε'. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.

ς'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ, ἐν σώματι ἐστίν; Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

ζ'. Μετηλλαγμένος· ἀντὶ γὰρ τοῦ, Καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει, φησὶ ἐκεῖνος, Ἐὶ καὶ ὁ νόμος Μωυσέως ταῦτα οὐ λέγει.

η'. Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;

θ'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλῃ ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἐφαγον βρώμα. Ἐπίνον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῖς κλεισίσιν αὐτῶν ἠιδόκησε. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κακεῖνοι ἐπεθύμησαν. Μὴδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν, ὡς γέγραπται· Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πίνειν, καὶ ἀνέστησαν παίειν. Μὴδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστὸν, ἕως ὅπου λέγει· Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαιεν ἡμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.

ι'. Τί οὖν φημι; Ὅτι¹⁸ ἰερόθυτόν τι ἐστίν· Ἄλλ' ὅτι ἂ θύσουσι δαιμονίοις, καὶ οὐ Θεῷ.

ια'. Ἄνηρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εὐχὴ Θεοῦ ὑπάρχω.

ιβ'. Ἄλλὰ ὁ Θεὸς συνεκέραισε τὸ σῶμα.

ιγ'. Πεπλανημένος· Ἄλλὰ ἐν Ἐκκλησίᾳ θέλω πάντε λόγους τῷ νοῦ μου λαλῆσαι. Ἐτέρως δὲ, διὰ τὸν νόμον.

¹ Gal. v, 14. ² ibid. 19. ³ ibid. 24. ⁴ Galat. vi, 13. ⁵ I Cor. i, 19; Isa. xlix, 14. ⁶ I Cor. i, 31; Jer. ix, 23. ⁷ I Cor. ii, 6. ⁸ I Cor. iii, 19; Job v, 3. ⁹ I Cor. iii, 19; Psal. cxliii, 11. ¹⁰ I Cor. v, 7. ¹¹ I Cor. vi, 16. ¹² I Cor. ix, 8. ¹³ ibid. 9. ¹⁴ I Cor. x, 1 sqq.; Exod. xxxii, 6. ¹⁵ I Cor. x, 19. ¹⁶ I Cor. xi, 14. ¹⁷ I Cor. xii, 24. ¹⁸ I Cor. xiv, 19. ¹⁹ Vet. ἡ εἰδωλοθύτου.

ιδ'. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χεῖλοισι ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον.

ιε'. Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Ὅ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν· ἀλλ' ὑποταστέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.

ις'. Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν· καὶ ὅτι, Εἰ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐγήθηται, μάταιον, καὶ τὰ ἕξῃς. Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσαμεν· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐγήθηται τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσθῃ ἀθανάσιον, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκην.

Τῆς πρὸς Κορινθίους Β', παρ' αὐτῷ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν Γ'.

α'. Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμήν τῷ Θεῷ.

β'. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι.

γ'. Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ λαλοῦμεν. Ἐξέκοψε δὲ τὸ κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Αὕτη ἡ νεοθευμένη τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις, ἔχουσα μὲν χαρακτῆρα καὶ τύπον τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, καὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου οὐχ ὄλον, οὐ πασῶν τῶν αὐτοῦ Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ μόνον τῆς πρὸς Ῥωμαίους, καὶ τῆς πρὸς Ἐφεσίους, καὶ πρὸς Ἡλοσσεῖς, καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖς, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας, καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ τῆς πρὸς Φιλήμονα, καὶ Φιλιππησίους, καὶ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ πρὸς Τίτον, καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους τῶν ἐμφορομένων παρ' αὐτῷ, ὡς οὐ πληρεστάτων οὐσῶν, ἀλλὰ ὡς ἐν παραχαράξει· πανταχόθεν δὲ τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἐρραδιουργημένην, καὶ ἐν τισὶ λέξεσιν ἐπιποιητῶς προσθήκην ἔχουσαν, οὐκ εἰς ὠφέλειαν, ἀλλὰ εἰς ἥσσαν καὶ ἐπιθλαβεῖς ξενολεξίας κατὰ τῆς ὑγιοῦς πίστεως, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐμθεβρονημένου νοῦ βοσκήματος.

Ταῦτα δὲ ἡμῖν πεπνήνεται καὶ πεπολυπραγμόνηται ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ ἠερολεγεμένης γραφῆς Ἀποστόλου τε καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου· εἰδέναι ἢ ἔχοιεν πάντες οἱ πειρώμενοι ἀντιλέγειν τῇ αὐτοῦ πλάνῃ, ὅτι τὰ μὲν παρηλλαγμένα ῥήματα κατὰ ῥαδιουργίαν ἐντέτακται· ὅσα δὲ οὐκ ἐμφέρεται ἐν τοῖς οικείοις τόποις συληθέντα ὑπάρχει ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τολμῆς. Ταῦτα γὰρ ἐδόκει ὁ κτηνώδης μόνα ἐναντία εἶναι, ἀντιλέγειν τῇ αὐτοῦ ἐπιπλάστῃ ἐπινοίᾳ.

Ἔστι δὲ τρίτον ἡμῶν τῆς φιλοκαλίας τὸ συναγαγεῖν ὅσα παρ' αὐτῷ τε καὶ παρ' ἡμῖν εὔρηται συν-

321 14. In lege scriptum est: Quotiam in albis linguis, et labiis loquar populo huic ¹.

15. Mulieres in ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit ¹.

16. De resurrectione mortuorum: Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod predicavi vobis ¹. Item: Si Christus non resurrexit, inanis, etc. Sic predicamus, et sic credidimus, quoniam Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit tertia die. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria ¹.

B Ex Epistola II ad Corinthios, quæ tam illi quam nobis est III.

1. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est: ideo et per ipsum amen Deo ¹.

2. Non enim nosmetipsos predicamus, sed Dominum Jesum Christum; nos autem servos vestros per Jesum Christum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere ¹.

3. Habentes autem eundem spiritum fidei et nos credimus et loquimur ¹. Ubi voces illas sustulit, sicut scriptum est.

Hæc est Marcionis adulterina illa lucubratio. Quæ tam Evangelii secundum Lucam, quam Epistolarum Pauli apostoli formam speciemque repræsentat; nec earum tamen omnium, sed illius duntaxat quæ ad Romanos est scripta; et ad Ephesios, et ad Colossenses: necnon ad Laodicenos, et ad Galatas, et ad Corinthios prima ac secunda; item ad Thessalonicenses, prima et secunda; ad Philemonem; ad Philippenses; ad Timotheum prima et secunda; ad Titum, et ad Hebræos. Quas omnes non integras, sed depravatas ac mutilatas complexus est. Adeo quidem, totum ut illud opus mala fide vitiatum, et quibusdam dictionibus insuper additis interpolatum fuerit. Quod non communis utilitatis gratia, sed ad vocum periculosissimam novitatem affectandam, furiosa illa bellua facere instituit.

322 Hæc autem omnia ex eo, quem commemoravimus, Apostoli, Evangelique Lucæ libro, quo is utitur, excerpere ac seligere studuimus. Ut quicumque adversus illius errorem disputare fuerint aggressi, prius intelligant quædam ab eo commutata vocabula, ac per fraudem ac malitiam inserta. Quæ vero suis locis minime reperiuntur, ejusdem sunt audacia subtracta. Hæc enim homo stupidus sola esse judicavit commentitiis illis suis opinionibus contraria.

Tertius vero præterea susceptus a nobis est labor, ut in unum conferremus omnia, de quibus cum

¹ γρ. παρ' αὐτῷ. ² For. Iva εἰδ. ³ Cor. xiv, 21. ⁴ ibid. 34. ⁵ I Cor. xv, 1. ⁶ ibid. 14 sqq.; Use. xiii, 14. ⁷ II Cor. 1, 20. ⁸ II Cor. iv, 5, 6. ⁹ ibid. 13.

Inter nos atque illum conveniat, ea tamen sunt ejusmodi, ut Salvatorem nostrum assumpta carne venisse manifeste significant. Tum quæ Veteris Novique Testamenti consensiohem ostendunt; aut ipsiusmet Dei Filii confessionem, qua Deum esse cæli terræque conditorem, et in lege prophetisque locutum, ac denique Patrem esse suum affirmat. De hoc igitur argumento brevem illum commentarium velut scholia quædam elaboravimus; totumque istud opus e Marcionis libris ad verbum excerptum, sic tanquam majoris alicujus solum ac fundamentum, præmisimus. Sed ne si quid in eo est ad intelligendum difficile quibusdam ignorantie tenebris lectorum obducatur animos, placet deinceps singula a me proposita suisque titulis inscripta capita, primum, secundum ac tertium explicando tractare, causamque demonstrare, propter quam igitur disputandi initium faciam.

Scholion ex Evangelio quo Marcio utitur.

1. *Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro purgatione tua, sicut præcepit Moyses, ut sit testimonium hoc tuis* ¹.

Refutatio 1. Potuitne Dominus, si contra legem, legisque Deum suam haberet, ut asseris, comparatam doctrinam, curatis a se hominibus, veluti leproso huic, istiusmodi mandatam edere: *Vade et ostende te sacerdoti* (ubi cum sacerdotem commemorat, legis sacerdotium non abrogat) *et offer pro purgatione tua*? Ac licet vocem illam, *munus*, inducas ex *offerendi* verbo, nihilominus constat, de munere illum esse locutum. **323** *Pro purgatione tua, sicut præcepit Moyses*. Quod si Moysis præcepto jubet obtemperari, legis Deum minime condemnat, aut ei maledicit. Sed tam semetipsum, quam Deum Patrem suum legem Moysi tradidisse confirmat. Tu vero, Marcio, Scripturæ verba depravasti. Nam pro eo quod est, *in testimonium ipsis, in testimonium vobis*, ausus es rescribere. Quod in tuum caput perspicue mentitus es. Si enim *in testimonium vobis* dixerit, testificatione illa comprobavit, non venisse se legem solvere, vel prophetas, sed adimplere ².

Scholion 2. *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis dimittendi peccata in terra* ³.

Refut. 2. Cum itaque Filium se hominis appellet unigena Dei Filius, hominem se esse non negat, frustra apud te canitur, specie illum tenuis apparuisse. Item si potestatem habet in terra, non erit terra ab illius, ac Patris ipsius operibus aliena.

Schol. 3. *Dominus est Filius hominis, etiam Sabati* ⁴.

¹ Luc. v, 14. ² Matth. v, 17. ³ Luc. v, 24. ⁴ Luc. vi, 5.

(66) *Kâr ts ἀποκόψης*. Aliud egit Epiphanius, cum vocem *δῶρον* mala fide a Marcione sublatam credidit. Neque enim apud Lucam, aut Marcum reperitur. Atque, ut opinor, loci alterius similitudine

ἄδοντα, καὶ ἔχοντα ἔμφασιν ἐνσάρκου παρουσίας τῆς τοῦ Σωτῆρος καὶ μαρτυρίας συμφωνίας τῆς Καινῆς πρὸς Παλαιάν Διαθήκην, καὶ ὁμολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁμολογούντας τὸν Θεὸν πατρὸς τῆν οὐρανοῦ τε καὶ τῆς γῆς, αὐτὸν τε λαλῆσαντα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφῆταις· ἴδιον δὲ τούτων εἶναι Πατέρα αὐτοῦ. Καὶ αὕτη τῆς προειρημένης ὑμῶν ὑποθέσεως ἡ σχολιοποιηθεῖσα σύντομος ὑπομνηματικῆ ἐξ ἀντιγράφων τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις πρὸς ἔπος, ὡς ἐδάφιον ἡμῖν γεγραμμένη. Ἴνα δὲ μὴ τὰ ἐν αὐτῇ δυσνόητα παρὰ τισι σκοτεινῶς ἀγνοούμενα ἐμφέρονται, αὐθις πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐπιγραφῶν, πρῶτον φημὶ καὶ δευτέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου καθ' εἰρμὸν ἐπιλύσω, δι' ἣν αἰτίαν ἐκάστη λέξις ἀνελέθη, καὶ ἐνταῦθα μετεβλήθη. Ἀρξομαι δὲ τοῦ

B λέγειν οὕτως. unaquæque delecta vox est, et ab illo mutata. Nunc

Σχόλιον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίῳ.

α'. Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέειπες περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωϋσῆς, ἵνα ᾗ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν.

Ἐλεγχος α'. Πῶς ἠδύνατο ὁ Κύριος ὁ κατὰ τοῦ νόμου καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ νόμου ἔχων τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὡς σὺ φησ, λέγειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένοις, φημὶ δὲ τῷ λεπτῷ· Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ (ἱερεῖ γὰρ λέγων, οὐκ ἀθετεῖ τὴν τοῦ νόμου ἱερωσύνην) καὶ προσέειπες περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου; Κἀντε ἀποκόψης (66) τὸ, *δῶρον*, φανήσεται ἐκ τοῦ, *προσέειπες*, ὅτι περὶ δῶρου λέγει. *Περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωϋσῆς*. Εἰ γὰρ τοῦ Μωϋσεως τὸ πρόσταγμα συμβουλεύει γενέσθαι, οὐκ ἀθετεῖ, οὐδὲ βλασφημεῖ τὸν Θεὸν τοῦ νόμου. Ἀλλὰ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸν, καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Θεὸν τὸν νόμον τῷ Μωϋσεῖ δεδωκέναι. Διέστρεψας δὲ τὸ ῥητὸν, ὦ Μαρκίῳ. Ἄντι δὲ τοῦ εἰπεῖν, *εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, μαρτύριον*, λέγων. ὑμῖν. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἐφεύσω κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς. Εἰ γὰρ μαρτύριον ὑμῖν ἔλεγεν, ἐμμέτρον αὐτὸν εἶποιε, ὅτι οὐκ ἤθελε καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας, ἀλλὰ πληρῶσαι.

D Σχόλιον β'. Ἴνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀρνεῖται ἀμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐλεγχ. β'. Εἰ οὖν Υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν καλεῖ, οὐκ ἀρνεῖται τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ Μονογενῆς· καὶ μάτην παρὰ σοὶ ᾄδεται τὸ δοκῆσαι πεφημέναι. Καὶ εἰ ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἄλλοτρία ἢ τῆ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρός.

Σχόλ. γ'. Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Σαββάτου.

deceptus, qui est Matth. v, 25: *Si offers munus tuum ad altare, etc., δῶρου, sive muneris vocem aliter quoque illi tribuit.*

Ἐλεγχ. γ'. Δ' ο εὐθὺς ἐν ταυτῷ, καὶ ἴδεν ἀνθρώπου, καὶ κύριον Σαββάτου ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ ὁμολογεῖ, διδάσκων, ἵνα μὴ τὸ Σάββατον ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ ποιήσεως νομίζηται· κἀν τε ἔσχατον¹ ὕψος ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κληθῆ.

Σχόλ. δ'. Ἰούδας Ἰσκαριώτην, ὃς ἐγένετο προδότης. Ἀντὶ δὲ τοῦ, κατέβη μετ' αὐτῶν, κατέβη ἐν αὐτοῖς.

Ἐλεγχ. δ'. Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὃς ἐγένετο προδότης. Τίνος λέγε; Πάντως τοῦ συλληφθέντος, καὶ μὴν καὶ ἐσταυρωμένου, καὶ πολλὰ πεπονθότος. Πῶς οὖν συλληφθεὶς σταυροῦται, ὃ μὴ ὑπὸ ἀφῆν ὑποπίπτων κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὦ Μαρκίον; Δόκησιν γὰρ εἶναι λέγεις. Ἐλεγθῆσεται δὲ ἡ ὑπόνοιά σου, ἀντὶ τοῦ γεγράφαι, Ἰούδαν προδότην. Προέδωκε γὰρ καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην. Οὐδὲν δὲ σε ὤνησε τὸ, Κατέβη ἐν αὐτοῖς λέγειν, ἀντὶ τοῦ, μετ' αὐτῶν. Οὐ γὰρ δύνασαι φαντασίαν ὀρίζεσθαι, τὸν παρὰ σοὶ κακόν² τι ὕστερον ὑπὲρ ἀφῆν πίπτοντα δεῖν ἄμενον.

Σχόλ. ε'. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἀπειθεῖσθαι αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐλεγχ. ε'. Πῶς πάλιν ὁ ὄχλος ἠδύνατο ἀψασθαι τοῦ ἀφῆν μὴ ἔχοντος; Ποίους δὲ ὀφθαλμοὺς ἐπῆρεν εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ σαρκὸς μὴ ἡρμωσμένος; Ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ἔχων τὰ ἀμφοτέρωθεν, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὴν σάρκα, ἐκ δὲ Θεοῦ Πατρὸς τὴν ἀόρατον οὐσίαν.

Σχόλ. ς'. Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποιοῦν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν.

Ἐλεγχ. ς'. Εἰ προφητῶν μὲνηται, οὐκ ἀρνεῖται προφήτας· εἰ ἐκδικεῖ τὸν τῶν προφητῶν φόνον, καὶ ἐνειδίξει τοὺς πεφονευκότητας τε καὶ διώξαντας, οὐκ ἀλλότριος προφητῶν τυγχάνει, ἀλλὰ Θεὸς αὐτῶν ὑπάρχει, ὃ τὴν σύστασιν αὐτῶν ποιούμενος.

Σχόλ. ζ'. Λέγω ἱμῖν· Τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὑρον.

Ἐλεγχ. ζ'. Εἰ οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοιαύτην πίστιν εὑρον, ὡς ἐν τῷ ἀπὸ ἔθνῶν ἐλθόντι ἑκατοντάρχη, ἄρα οὐ ψέγει τὴν τοῦ Ἰσραὴλ πίστιν. Εἰ γὰρ ἀλλότριον³ Θεοῦ ὑπῆρχε, καὶ οὐκ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, οὐκ ἂν ταύτης ἐποιεῖτο τὸν ἔπαινον.

Σχόλ. η'. Παρηλαγμένον τὸ, Μακάριος ὃς οὐ μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί. Εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην (67).

Ἐλεγχ. η'. Κάντε πρὸς Ἰωάννην ἔχοι, κἀντε πρὸς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, μακαρίζει τοὺς μὴ σκανδαλισζομένους ἦτοι ἐν αὐτῷ, ἦτοι ἐν Ἰωάννῃ· ἵνα μὴ ἂ μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ ἑαυτοῖς πλάσσωνται. Ἐχει

¹ For. τὸ ἔσχατ. ² Corr. κἀνοντι. ³ For. ἀλλότριον. ⁴ Luc. vi, 5. ⁵ Luc. vi, 23. ⁶ Luc. vii, 9. ⁷ Ibid. 23.

(67) Postrema verba, εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην, supra in locorum indiculo cum scholio 9 copulau-

Refut. 3. Duo simul hoc in loco Salvator de seipso proficitur: nimirum Filium hominis se esse, Sabbaticum dominum, ne Sabbatum a molitione sua abhorrere crederetur; etiam si quod postremum est, Filius hominis ob assumptam carnem appelletur.

Schol. 4. Judam Iscarioten, qui fuit proditor. Pro eo vero quod est, descendit cum ipsis⁴, descendit in ipsos, legit.

Refut. 4. Judas Iscariotes, qui fuit proditor. Cujusnam obsecro? Nimirum illius, qui comprehensus, imo et in crucem sublatus multaque perperus est. Quanam igitur ratione comprehensus affigi cruci poterit, qui contrectari manibus, ut existimas, non potest, o Marcio? Nihil enim præter inanem speciem tribuis. Sed hæc tua opinio facie convincitur, ex eo quod scriptum est, Judam proditorem. Revera quippe Dominum suum prodidit, et in manus hominum tradidit. Neque vero causam tuam sublevari, quod, *Descendit in ipsos, non, cum ipsis*, substitueris. Neque enim cassa ad umbrataque specie delinire potes illum, quem tactu perceptum fuisse calcare ipse vel invitus.

324 Schol. 5. *Et omnis turba quærebat eum tangere. Et ipse, elevatis oculis suis*⁵, etc.

Refut. 5. Qui tandem tangere illum turba potuit, qui tactum omnem effugeret? Quosnam vero in cælum oculos sustulit, qui minime ex carne constaret? Sed ut planum faceret, mediatorem Dei et hominum hominem esse Christum Jesum⁶, qui iuxtaque complecteretur, atque ab hominibus carnem, a Deo vero Patre naturam accepisset, quæ eorum aciem fugeret.

Schol. 6. *Secundum hæc eadem faciebant prophetis patres vestri*⁷.

Refut. 6. Cum prophetarum mentionem faciat, prophetas non repudiat. Cumque illorum eadem exciscatur, iisque qui occiderunt ac persecuti sunt, istud ipsum exprobrat, non a prophetis alienus, sed eorumdem Deus erit, a quo illi originem traxerunt.

Schol. 7. *Dico vobis, Non inveni tantam fidem neque in Israel*⁸.

Refut. 7. Sive ne in Israel quidem tanta est ab illo fides inventa, quanta in centurione illo gentili, non igitur Israelis fidem condemnat. Qui si a Deo alienus esset, neque aut ad se, aut ad Patrem suum attineret, nequaquam illum prædicaret.

Schol. 8. Mutatum istud est: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*⁹. Quippe ad Joannem referebatur.

Refut. 8. Sive ad Joannem, sive ad ipsum Salvatorem pertineat, beatos illos esse pronuntiat, qui scandalizati non fuerint in se, vel in Joanne, ne ea sibi fingant, quæ a se non audierint. Sed inest quid-

tur. Scripserat, nisi fallor, Marcio, ὃς οὐ σκανδαλισθήσεται ἐν αὐτῷ.

dam attentiori consideratione dignum; cujus gratia illa sunt a Salvatore dicta: ne quis videlicet Joannem, quo inter natos mulierum majorem esse neminem dixerat, Salvatori etiam ipsi anteposendum putaret, quod is natus esset e muliere. Ob id consulto istud adjecit: *Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* Unde etiam subjicit: *Qui autem minor est in regno, major est ipso*¹. Erat quippe Dominus illo, quod ad carnis originem spectat, semestri spatio minor; sed in regno tamen major, utpote qui et jillius esset Deus. Nihil enim Unigenitus clam dicturus, aut falso prædicaturus advenit.

325 *In occulto, inquit, locutus sum nihil, sed palam*². Siquidem veritas est, ut asserit: *Ego sum via et veritas*³. Quare nec errorem habet via, nec veritas semetipsam dissimulans mendacium profert.

Schol. 9. *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam*⁴.

Refut. 9. Si Joannem unigenitus Dei Filius agnoscit, consequens est, ut ante cognoverit. Hoc ipso vero quod ante cognoverit, veritatis studiosis illum esse demonstrat, de quo scriptum sit: *Mitto angelum meum ante faciem tuam*⁵. Quamobrem qui ita scripsit, et dixit: *Mitto angelum meum ante faciem tuam*, sempiternus, inquam, ille Deus, qui in prophetis ac lege locutus est, a Jesu Christo Filio suo nequaquam abhorret; cum illius ante faciem, nimirum Filii apud Patrem honoratissimi, suum angelum miserit. Neque enim angelum suum ad alienum obsequium allegaret; præsertim si, ut ais, Marcio, eidem foret contrarius.

Schol. 10. *Et ingressus in domum Pharisæi, discubuit. Mulier autem peccatrix retro stans ad pedes, lacrymis rigavit, et unxit, et osculabatur*⁶.

Refut. 10. Hoc ipsum, quod ingressus est, habuisse corpus ostendit. Domum quippe ac mensuram corporis significat. Tum accumbere nullum ad alterum pertinet, quam ad eum, cujus accumbens corpus mole sit præditum. Item quod mulier lacrymis pedes irrigat, non simulacra fuisse pedum Inania demonstrat. *Unxit enim, et rigavit, et osculata est*, corpus aliquod procul dubio contractans.

Schol. 11. *Et iterum: Hæc lacrymis rigavit pedes meos, et unxit, et osculata est*

Refut. 11. Ne ita putares, o Marcio, sola hominum opinione Salvatoris pedes rigasse, unxisse, atque osculatam esse mulierem, idem ipse Dominus astipulator accedit; ac non opinione istud accidisse sola, sed re ipsa demonstrat; et non ad Pharisæum

¹ Luc. vii, 28. ² Joan. xviii, 8. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Luc. vii, 44. ⁵ Deest vox Υἱοῦ. ⁶ Deest ἔχοντος.

(68) ὁ θεὸς λέγει, ὁ δὲ μικρότερος. Quod minorem se Christus appellat in regno cælorum, ad ætatem refert cura Epiphania Chrys.: μικρότερος

δὲ μείζονα θεωρίαν, δι' ἣν, φησὶν, εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ ἵνα μὴ τις τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπ' αὐτοῦ ταχθέντα Ἰωάννην καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μείζονα νομίση, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαι, ἀσφαλίζεται καὶ λέγει τό· *Καὶ μακάριος ὁς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί.* Ὅθεν λέγει· *Ὁ δὲ μικρότερος (68) ἐν τῇ βασιλείᾳ μεῖζων αὐτοῦ ἐστίν.* Ἦν γὰρ ὁ Σωτὴρ τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν ἀπὸ σαρκὸς γέννησιν μικρότερος αὐτοῦ ἐξ ἐμνησιαίῳ· μείζων δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ, δηλον ὡς θεὸς αὐτοῦ. Οὐδὲν γὰρ ἦλθεν ὁ Μονογενὴς ἐν κρυφῇ λαλῆσαι, ἢ καταψεύσασθαι τι τοῦ ἰδίου κηρύγματος. Φάσκει γὰρ, ὅτι *Ἐν κρυφῇ λελάληκα οὐδέν, ἀλλὰ μετὰ παύρησιας.* Ἀλήθεια γὰρ ἐστίν, ὡς λέγει· *Ἐγὼ ἢ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια.* Οὐδὲ τοίνυν ἡ ὁδὸς πλάνην ἔχει, οὔτε ἡ ἀλήθεια κρύπτουσα ἑαυτὴν λαλεῖ τὸ ψεῦδος.

Σχόλ. θ'. *Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου.*

Ἐλεγχ. θ'. Εἰ ἐπιγινώσκει ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰωάννην, καὶ προγινώσκει, προγινώσκων δὲ ὑποδεικνύσει τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται, *Ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου· ἔρα ὁ γράψας, καὶ εἰπὼν· Ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλῆσας καὶ ἐν νόμῳ, οὐκ ἄλλοτριος ἦν τοῦ ἰδίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ἀποστέλλει γὰρ αὐτοῦ τὸν ἄγγελον πρὸ προσώπου αὐτοῦ, πρὸ προσώπου Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς τιμωμένου. Οὐ γὰρ ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ ἄγγελον ἄλλοτρίῳ ἐξυπηρετησόμενον, εἴπερ καὶ ἀντίθετος ἦν αὐτοῦ, κατὰ τὸν σου, ὦ Μαρκίων, λόγον.

Σχόλ. ι'. *Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. Ἡ δὲ γυνὴ, στᾶσα ἐπίσω ἢ ἀμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας, ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι, καὶ ἤλειψε, καὶ κατεφίλει.*

Ἐλεγχ. ι'. Τὸ, εἰσελθὼν, σῶμα δείκνυσιν· οἶκον γὰρ δείκνυσιν καὶ μέτρον αἵματος. Καὶ τὸ κατακλιθῆναι οὐδενός ἐστιν ἄλλ' ἢ σῶμα ὄγκηρον τὸ κατακείμενον². Καὶ τὴν γυναῖκα βρέξαι τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας, οὐ φαντασίας πόδας, οὐδὲ δοκίσεως. *Ἐλειψε γὰρ, καὶ ἔβρεξε, καὶ κατεφίλει*, τῆς ἀφῆς τοῦ σώματος αἰθανομένη

Σχόλ. ια'. *Καὶ πάλιν· Ἀυτὴ τοῖς δάκρυσι ἐβρεξε τοὺς πόδας μου, καὶ ἤλειψε, καὶ κατεφίλει.*

Ἐλεγχ. ια'. Ἴνα μὴ νομίσης, ὦ Μαρκίων, μόνον νομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις τὴν ἀμαρτωλὸν γυναῖκα τοὺς πόδας τοῦ Σωτῆρος βρέξαι τε καὶ ἀλείψαι, καὶ καταπεφιληκέναι, αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπιθεβαίῳ, οὐ κατὰ δόκησιν ταῦτα γεγενῆσθαι διδάσκων, ἀλλὰ ἐξ

¹ Luc. vii, 27; Malach. iii, 4. ² Luc. vii, 36.

κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὄψαν, etc. Necnon et Beda, aliique complures.

ἀληθείας, πρὸς Ἐλεγχον τοῦ Φαρισαίου, καὶ σοῦ τοῦ Α Μαρκιῶνος, καὶ τῶν κατὰ σέ, διυσχυριζόμενος, καὶ λέγων· Ἀἴτη τοὺς πόδας μου ἤλειψε, καὶ κατεψύλασε. Πόδας δὲ ποίους ἀλλ' ἢ τοὺς ἐκ σαρκὸς, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν ἄλλων ὑπάρχοντας;

Σχόλ. ιβ'. Οὐκ εἶχεν· Ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ μόνον· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου.

Ἐλεγχ. ιβ'. Κἂν τε ἀνωτέρω παρακόψης, ὡς Μαρκιῶν, τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου, ἵνα ποιήσης τὸν εὐαγγελιστὴν μὴ συντιθέμενον τῇ ὑπὸ τινων ῥηθειῶν λέξει· ὅτι Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου· οὐ δύνασαι ὑπερβαίνειν τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τί γὰρ μὴ πολλὰς ἐκάλεσε μητέρας; διὰ τί μὴ πολλὰς εἶπε πατρίδας; Πόσοι πόσα λέγουσι περὶ Ἰσμήρου! Ἄλλοι μὲν Αἰγύπτιον φάσκοντες, ἄλλοι δὲ Χίον, ἄλλοι Κολοφώνιον, ἄλλοι Φρύγα, ἄλλοι Συμυρναῖον, Μέλιτος¹ καὶ Κριθηίδος (69). Ἀθηναῖον δὲ αὐτὸν οἱ περὶ Ἀρίσταρχον ἀπεφώνησαν· ἄλλοι δὲ Λυδὸν Μαίονος· ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιᾶδος (70) περιουκίδος τῆς Σαλαμινίων περιμέτρου, καίτοιγε ἄ-θροπον. Διὰ δὲ τὸ ἐν πολλαῖς πατρίσι γεγενῆσθαι, πολλοὺς εἰς διάφορον ὑφήγησιν ἐλήλακεν. Ὡδε δὲ περὶ Θεοῦ λέγοντες καὶ Χριστοῦ, οὐ πολλὰς ὑπέλαβον μητέρας, ἀλλὰ τὴν μίαν τὴν ὄντως ἀπὸν γεγεννηκυῖαν. Καὶ οὐ πολλοὺς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ τοὺς υἱοὺς Ἰωσήφ ἐκ τῆς ὄντως αὐτοῦ ἄλλης γυναικὸς· καὶ οὐ δύνασαι κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπιλίζεσθαι. Καὶ μὴ σε πλανᾷ τὸ λόγος, ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· *Τίς μου ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί;* Οὐ γὰρ ἀρνούμενος τὴν μητέρα ταύτην· ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἀκαιρον ἀνατρέπων τοῦ εἰπόντος, τοσοῦτου ὄχλου περιεστῆτος, καὶ τῆς αὐτοῦ μὲν σωτηριῶδους διδασκαλίας προχεομένης, καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰάσεις καὶ τὸ κήρυγμα ἀσχολουμένου. Ἀπασχόλησις γὰρ ἐδόκει εἶναι τὸ τὸν εἰπόντα ἐκκόψαι αὐτόν· διὰ τὸ εἰπεῖν· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου· καὶ εἰ μὴ ὅτι διὰ χαρὰς ἔσχε, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ὅτι ἤκασι, πρὸ τοῦ ἀκηκοέναι, ἀλλὰ προγιγνώσκων, ὅτι ἐξω ἐστήκασιν· ἐπεὶ ἂν μετ' ἐπιτιμίας τὴν ἀκαιρον τοῦ εἰπόντος φωνὴν ἀνέτρεψεν· ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ ποτὲ ἔφη· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, Σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Σχόλ. ιγ'. Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν. Ὁ δὲ ἐπερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ τῇ θαλάσσῃ. Ἐλεγχ. ιγ'. Τίς ὑπνώσει; λέγε· περὶ τῆς Θεότητος

modo, sed ad te, o Marcio, tuosque redarguendos istud affirmat ac prædicat: *Hæc*, inquit, *unxit pedes meos, et osculata est*. Quosnam, obsecro, pedes, nisi ex carne, ossibus, cæterisque partibus compositis?

Schol. 12. Deerat in illius codice: *Mater ejus, et fratres ejus*; sed solum erat: *Mater tua et fratres tui*².

326 Refut. 12. Tametsi evangelicæ sententiæ superiora illa recidas, o Marcio, ut ne Evangelii scriptor huic quorundam voci suffragari videatur, *Mater tua, et fratres tui*, veritatem nihilominus ipsam præterire non potes. Cedo enim cur non plerasque matris appellavit nomine? eum non plures habuit patrias? Quam varia de Homero dicuntur a multis! Quem Ægyptum alii faciunt, alii Chium, Colophonium aliqui, nonnulli Phrygem; alii Smyrnæum, Meletis, et Critheidis filium. Atheniensem fuisse prodit Aristarchus. Alii Lydum e Mæonia; alii denique Cyprum, e suburbano Salaminis agro, qui ad montis radices circumfusus est. Atqui homo ille quidem exstitit. Verum quoniam oppida multa peragravit, plerosque varias in sententias, opinionisque distraxit. Hic autem cum de Deo Christo que mentionem haberent, non plures ejus matres, sed unam duntaxat commemorarunt, a qua esset ille revera genitus; neque fratres multos, sed Josephi solum liberos, quos ex alio germana conjuge susceperat: ut ex eo contra veritatem armari minime possis. Ac ne te Domini responsum illud in errorem impellat, *Quæ est mater mea, et fratres?* scito non his verbis negatam esse matrem, sed ejus importunitatem repressam, qui tanta multitudine circumfusa, dum salutaris doctrina profunditur, ipseque adeo in curandis corporibus, ac prædicando Dei verbo totus occupatur, sic eum ausus est alloqui. Interpellasse quippe visus est, qui hunc in modum interruperat: *Ecce mater tua, et fratres tui*. Quod nisi gratus ac jucundus illorum adventus ipsi fuisset, non quod antequam audiret, venisse nesciret, sed quod adesse foris antea cognovisset, acerbiori quidem increpatione intempestivam hominis vocem excepisset; veluti cum Petro respondit: *Discede a me, Satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum*³.

Schol. 13. Navigantibus illis obdormivit. Expegefactus vero increpavit ventum et mare⁴.

Refut. 13. Age vero quisnam obdormisse dicitur?

¹ Log. Μέλιτος· et υἱόν δεest, vel subaudiendum est. ² Luc. viii, 20. ³ Matth. xvi, 23. ⁴ Luc. viii, 23, 24.

(69) Μέλιτος, καὶ Κριθηίδος. Ut se habent hæc duo nomina, locorum, oppidorumve propria esse videntur. Sed desunt in primis aliqua: tum Μέλιτος legendum, ut Homeri parens uterque commemoratur; Meles, et Critheis. Meles fluvius est, qui Smyrnam alluit, Homeri patriam. Strabo l. xiv. Stephanus Μέλιτος κόλπον meminit, δὲ Συμυρναῖος ἐκαλεῖτο, ἀπὸ Μέλιτος ποταμοῦ. Quare Μέλιτος etiam pro Μέλιης. Herod. in *Homeri Vita* Critheidem ait Homerum ex furtivo concubitu ad Meletem fluvium

peperisse, ac propterea Melesigenem appellasse Philostr., ἢ *Isonum in Melete*, Critheidem Meletis amore captam introducit, ab eoque Homerum genitum. Ubi Critheis non fontis ullius, ut Ortelius existimat, sed ipsiusmet Homeri matris nomen est. Vide Suidam.

(70) Ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιᾶδος. Haud scio an proprium sit oppidi nomen, an eum agrum significet, qui est πρὸ ποδῆς montis alicujus.

Divinitatem ipsam ne tu quidem audebis dicere. A Atque ut maxime audeas, tuum in caput, execranda, maledicta ista recident. Sed nemo est, qui non intelligat eum, qui homo revera sit factus, somno propter corpus indigentem obdormiisse. Nam qui illum excitaverunt, non larvam aliquam, sed veram hominis naturam contuebantur. **327** Unde et manibus concutientes, compellantesque, sese illum expergefecisse testantur. *Surgens enim, inquit, ille ipse qui dormierat, carne præditus Deus, et cælo delapsus, propter nos carne vestitus, tanquam homo suscitatus est, sed utpote Deus increpavit mare, totumque illud admirandum opus præstitit.*

Schol. 14. *Et contigit cum iret, ut a turbis comprimeretur. Et mulier cum tetigisset ipsum sanata est a fluxu sanguinis. Et ait Dominus: Quis me tetigit? Ac rursum: Tetigit me aliquis. Nam ego novi virtutem de me exisse*¹.

Refut. 14. *Cum iret. Non dixit, cum irent, ne aliter illum, quam cæteri iter facientes solent, habuisse crederes. Quod vero scriptum est, comprimebatur a turbis, utique spiritum comprimere turbæ non poterant. Sed et mulier, quæ tetigit ac sanata est, non aerem, sed humanum quiddam quod contractari posset attigit. Ut enim ostenderet mulierem corpus illius non specie sola tetigisse, istud ipsum responsione sua declarat: Quis me tetigit? Nam et novi virtutem a me exisse.*

Schol. 15. *Suspiciens in cælum benedicebat ipsis*².

Refut. 15. *Si in cælum suspexit, ac benedixit illis, oculorum membrorumque reliquorum formas non specie tenus præferbat.*

Schol. 16. *Dicens: Oportet Filium hominis multa pati, et occidi, et post tres dies resurgere*³.

Refut. 16. *Cum hominis Filium, hoc est seipsum, et pati et interfici Unigenitus Dei Filius affirmet, hæc nimirum illa contra te securis est, quæ radices tuas omnes amputat, o Marcio de spinis exorte, nubes sine aqua, arbor infructuosa, et autumnalis*⁴. Nam et statim subjicit: *Et post tres dies resurgere*. Quid est autem quod resurgere dicitur, nisi corpus illud quod passum est, atqui in monumento sepultum? Umbra enim, aut ventus, aut spiritus, aut larva neque funus ac sepulturam, nec resurrectionem capere potuisset.

Schol. 17. *Et ecce viri cum illo loquebantur, Elias et Moyses in gloria*⁵.

Refut. 17. *Quantum equidem opinor hisce verbis falx illa, quam Zacharias commemorat*⁶, adversum te significatur; **328** quæ tua omnia contra legem ac prophetas mendacia succidat. Et enim quoniam emersurus eras aliquando, qui lege prophetisque repudiatis, a Salvatore ejusque gloria, ac cælesti

αὐτὸ μολήσεις λέγεται. Εἰ δὲ κἀν εἰποῖς, κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, θεήλατε, βλασφημήσεις. Παντὶ δὲ τῷ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὁ ἐν ἀληθείᾳ ἐνανθρωπήσας, ὑπνου χρήζων, διὰ τὸ σωματικὸν ὑπνωσεν. Οἱ γὰρ αὐτὸν διυπνίσαντες οὐ δόκησιν εἶδον, ἀλλὰ ἐνανθρώπησιν ἀληθινήν. Ἀμέλει χερσὶ κινουντες, καὶ φρονήσαντες μαρτυροῦσιν, ὅτι ἤγειραν. Ἀναστὰς γάρ, φησὶν, ὁ κοιμηθεὶς θεὸς σαρχοφόρος, ὁ ἀπ' οὐρανοῦ καταβῶν, καὶ σάρκα δι' ἡμᾶς ἀμφιεσάμενος, ἡγήρεθι μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐπετέλιμος δὲ ὡς θεὸς τῇ θεολάσσει, καὶ ἐποίησε⁷.

Σχόλ. ιδ'. *Ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτὸν, συνῆπιγον αὐτὸν οἱ δχλοῖ. Καὶ γυνὴ ἀψαμένη αὐτοῦ λάθη τοῦ αἵματος. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος: Τίς μου ἤψατο; καὶ πάλιν: Ἥψατό μου τίς. Καὶ γὰρ ἔγνω δύναμιν ἐξελοῦσθαι ἀπ' ἐμοῦ.*

Ἐλεγχ. ιδ'. *Ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοῦς, ἵνα μὴ ἐτέρως αὐτὸν σχηματίζει παρά τὴν τῶν ὀδοιπορούντων ἀκολουθίαν. Τὸ δὲ, συνῆπιγον αὐτὸν οἱ δχλοῖ, πνεῦμα οὐκ ἠδύνατο συμπνίγειν οἱ δχλοῖ. Γυνὴ δὲ ἀψαμένη καὶ λαθεῖσα, οὐκ ἀέρος ἤψατο, ἀλλὰ ἀφῆς ἀνθρωπείας. Ἴνα γὰρ δεῖξη, ὅτι οὐχὶ δοκῆσει μόνον ἡ ἀφῆ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς γεγένηται, διδάσκει λέγων: Τίς μου ἤψατο; Καὶ γὰρ ἔγνω δύναμιν ἐξελοῦσθαι ἀπ' ἐμοῦ.*

Σχόλ. ιε'. *Ἀνυβλέψας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἠλόγησεν αὐτούς.*

Ἐλεγχ. ιε'. *Εἰ ἀνέβλεψεν εἰς οὐρανοὺς, καὶ τῷ λόγησεν ἐπ' αὐτούς, οὐ δοκῆσει εἶχε τῶν τε ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τὰ σχήματα.*

Σχόλ. ις'. *Λέγων: Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι.*

Ἐλεγχ. ις'. *Εἰ Υἱὸν ἀνθρώπου καὶ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι ἑαυτὸν ὁμολογεῖ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κατὰ σοῦ ἀξίην ἐστὶν αὕτη ἐκτέμνουσά σου πᾶσαν τὴν ρίζαν, ὧ ἐξ ἀκανθῶν γεγεννημένε Μαρκίων, καὶ νεφέλη ἄνυδρε, δένδρον τε ἀκαρπον καὶ φθινοπωρινόν. Καὶ γὰρ φησι πάλιν: Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι. Τί δὲ τὸ ἐγερθῆναι (71), ἀλλ' ἢ αὐτὸ τὸ πεπονθὸς καὶ ταφὴν ἐν τῷ μνημείῳ; Δόκησις δὲ, ἢ ἄνεμος, ἢ πνεῦμα, ἢ φαντασία, κηδείαν καὶ ταφὴν οὐκ ἐνεδέχετο, καὶ ἀνάστασιν.*

Σχόλ. ις'. *Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες συναλλήλου αὐτῷ, Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ.*

Ἐλεγχ. ις'. *Τάχα, οἶμαι, διὰ τῶν λόγων τούτων, τὸ παρά τῷ ἁγίῳ Ζαχαρίᾳ δρέπανον κατὰ σοῦ, ὃ Μαρκίων, ἀνατεῦπεται, ἐκτέμνον σου πᾶσαν τὴν κατὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπιανοημένην ψευδογραφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλες ἀθετεῖν νόμον καὶ προφήτας, ἄλλοτρίους αὐτοῦς φάσκων τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς αἰ-*

¹ Luc. viii, 42 sqq. ² Luc. ix, 16. ³ ibid. 22. ⁴ επανυσε.

71) Τί δὲ τὸ ἐγερθῆναι. Corr. ἐγερθῆναι.

⁵ Jud. 2. ⁶ Luc. ix, 31. ⁷ Zach. v, 2. ⁸ Far.

σοῦ δόξης, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνθίου διδασκαλίας, ἀμφοτέρους ἤγαγε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξει, καὶ ἔδειξε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ οἱ μαθηταὶ ἡμῖν καὶ τῷ κόσμῳ, τούτεστι παντὶ ἀνθρώπῳ βουλομένῳ ζῆν· ἵνα διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ὡς ἐν ἀξίνῃ, σοῦ τέμῃ τὰς ῥίζας, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ὡς διὰ βρεπάνου τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἐκτέμῃ σου τοὺς κλάδους, τοὺς τὸ κύνειον καὶ θανάσιμον τοῖς ἀνορώποις ἐκποιούοντας γλοιώδη ὄπὸν βλασφημίας. Εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν Μωϋσῆς ὁ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κἀλαι πιστευθεὶς τὸν νόμον, καὶ οἱ προφηταὶ ἦσαν ἀλλότριοι, οὐκ ἂν αὐτοῖς σὺν αὐτῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξει ἀπεκάλυπτε. Βλέπε γὰρ τὸ θαῦμα, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ μνηματι τούτους ἔδειξεν, οὐδὲ παρὰ τὸν σταυρὸν· ἀλλ' ὅτε τὸ μέρος τῆς αὐτοῦ δόξης ὡς εἰς ἀρραβῶνα ἡμῖν ἀπεκάλυπτε, τότε τοὺς ἁγίους, Μωϋσέα τε φημι καὶ Ἥλιαν, ἅμα αὐτῷ ἤγαγεν, ὅπως συγκληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας αὐτοὺς ὑποδείξῃ.

Σχόλ. ιη'. Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.

Ἐλεγχ. ιη'. Παντὶ τῷ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἡ νεφέλη οὐκ ἐστὶν ἀνωτάτη, οὔτε ὑπὲρ οὐρανὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κτίσει· ὅθεν ἡ φωνὴ πρὸς τὸν Σωτήρα ἠνέχθη. Εἰ τοίνυν ὁ Πατήρ καὶ ἐν νεφέλῃ λαλεῖ, ὑποδεικνύων τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτοῦ Υἱόν, οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ Δημιουργός, ἀλλὰ ὁ αὐτός, ὁ καὶ διὰ νεφέλης τῷ ἰδίῳ Υἱῷ μαρτυρήσας, καὶ οὐ τῶν ὑπὲρ οὐρανὸν μόνων δεσπότης, ὡς αὐτὸς φάσκει.

Σχόλ. ιθ'. Ἐδεήθη τῶν μαθητῶν σου. Εἶχε δὲ παρὰ τὸ, οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό, καὶ πρὸς αὐτούς· Ὁ γενεὰ ἀπιστος, ἕως πότε ἀρέξομαι ὑμῶν;

Ἐλεγχ. ιθ'. Τῆ, ἕως πότε, ἐσαρκου παρουσίας χρόνου ἐστὶ σημαντικόν. Καὶ τὸ, Ὁ γενεὰ ἀπιστος· ὡς τῶν προφητῶν ἐπὶ τῷ ὄνοματι αὐτοῦ θεοσημεία ἐργασασμένων καὶ πεπιστευκότων, ὡς ὁ Ἥλιος εὐρίσκεται ποιῶν καὶ Ἐλισσαῖος. καὶ οἱ ἄλλοι.

Σχόλ. κ'. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνοσίων.

Ἐλεγχ. κ'. Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ παραδοθησόμενος εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οὐ δοκίσεως ἢ ἔμφασις, οὐδὲ θανάσιμος, ἀλλὰ σώματος καὶ μελῶν θεωρία.

Σχόλ. κα'. Οὐδὲ τοῦτο ἀρέγνωτε, τί ἐποίησε Δαβὶδ; Εἰσηλθεὶς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ.

Ἐλεγχ. κα'. Εἰ οἶκον Θεοῦ φάσκει τὸν οἶκον τῆς παρὰ Μωϋσέως γενομένης σκηνοπηγίας, οὐκ ἀθετεῖ τὸν νόμον, οὐδὲ τὸν Θεὸν τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ. Θεὸν γὰρ αὐτὸν φάσκει, ὅς ἐστιν αὐτοῦ Πατήρ, ἢ αὐτὸς Μονογενής. Εἶθε γὰρ Τριάς, Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐνεργεῖν ἐν τε νόμῳ καὶ προφήταις καὶ Εὐαγγελλίοις, καὶ ἐν ἀποστόλων.

A doctrina alienos eos esse contenderes, utrumque ad illud gloriæ suæ ac majestatis speciem adhibuit, ac discipulis suis ostendit; discipuli porro nobis, ac toti adeo mundo significarunt, hoc est cuilibet homini, qui vitæ ac salutis desiderio teneatur. Nimirum ut qui primo loco memoratus est, ascia sit instar, quæ radices tuas excidat; alter sic tanquam veritatis falx ramos tuos amputet, ex quibus cicutæ similis ac lethifer ille succus, viscique more sequacissimus exprimitur. Nam si alienus esset Moyses ille, cui legis est a Christo quondam mandata provincia, si alieni inuper propheta, nunquam eos secum sua illa in gloria repræsentaret. In quo quid mirabile contigerit, animadvertite. Neque enim illos in sepulcro, aut ad crucem apparere voluit; sed tunc solum, cum splendoris sui particulam nobis velut arrhabonem ac pignus aspergeret. Tum enim sanctos illos secum Moysen et Eliam adduxit, ut ejusdem secum regni participes, ac socios esse monstraret.

Schol. 18. *E nube vox: Hic est Filius meus dilectus*.

Refut. 18. Manifestum cuius est, opinor, nubem neque suprema in regione, neque supra cælum esse; sed in hac infima conditarum rerum statione versari; unde vox est ad Salvatorem delapsa. Igitur si de nube locutus Pater, Filium suum discipulis ostendit, non alius esse potest Conditor, quam ipse qui per nubem Filio suo testimonium præstitit: nec in ea solum, quæ cælo superiora sunt, dominatum obtinebit.

Schol. 19. *Rogavi discipulos tuos. Habebatque cætera; præterquam, non potuerunt ejicere illud, et ait ad ipsos: Generatio incredula, quandiu vos patiar?*

Refut. 19. Vox illa, *quandiu*, tempus illud significat, quo Christus in terra cum carne versatus est. Hoc autem, *Generatio incredula*, eo nimirum refertur, quod in ipsius nomine prophetæ prodigia quædam ediderint, eique crediderint; cujusmodi Elias, Elisæus, aliique fecisse leguntur.

Schol. 20. *Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum*.

329 Refut. 20. Hominis ille Filius, qui in manus erat tradendus hominum, non opinione, specieque sola, sed corporis ac membrorum habitu ac confirmatione talis exstitit.

Schol. 21. *Neque hoc legistis, quid fecerit David, cum ingressus est in domum Dei?*

Refut. 21. Cum tabernaculum illud Moyse collocatum Dei domum appellet, nequâquam legem aut Deum ipsum, qui in lege locutus est, abjicit. Hunc quippe Deum nominat, qui ejus Pater est, aut ejusdem Unigenitus. Solet enim sancta Trinitas, Pater et Filius, et Spiritus sanctus, non in lege solum et prophetis, sed Evangeliiis atque apostolis opera sua perficere.

¹ Luc. ix, 35. ² ibid. 40, 41. ³ ibid. 44. ⁴ Luc. vi, 5.

Schol. 22. *Gratias ago tibi, Domine cæli. Nec ascripsit, et terræ; neque etiam, Pater. Sed ex eo tamen revincitur, quod infra sequitur: Etiam Pater*¹.

Refut. 22. Domino itaque cæli gratias agit; licet, *terræ*, sustuleris; licet *Patris* vocem subtraxeris, Marcio, ne Patrem a Christo suum, pronuntiarum Conditorum ostenderes. Vivunt adhuc et spirant veritatis illa a te relicta membra. Voculæ illæ nimirum, quas tu velut in reliquiis neglectas per oblivionem retinuisti: *Etiam, Pater!* Ex quibus plane istud conficitur; proprio Patri gratias egisse Christum Dominum, eundemque cæli Dominum appellasse, ut singularem in te quamdam inesse amentiam oporteat, qua liberam veritatis vocem non agnoscas.

Schol. 23. *Dixit legisperito: In lege quid scriptum est? Et respondens. Post legisperiti verba, dixit: Recte dixisti. Hoc fac, et vives*².

Refut. 23. Cum Dei Filius ipsamet veritas esset, neminem eorum qui se de vita consequenda interrogarent, fefellit. Si quidem ut vitam humano generi conciliaret, advenit. Quare cum et vitæ nostræ curam gesserit, et ei qui legem servaret, adfuturam vitam ostenderit; sed et eum, qui cum lege ipsa consentaneæ responderat, præclare dixisse testatus fuerit, quis erit tam vecors ac stupidus, Marcioni ut inhæreat, qui Deo illi maledicat, a quo non modo lex in homines, sed et Evangelii est gratia derivata, ut se hominis illius erroribus addicat, qui neque ex lege, neque ex Spiritu sancto ullam doctrinæ suæ particulam expresserit?

330 Schol. 24. *Et dixit: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, postulans tres panes? Ac deinceps: Petite, et dabitur. Quis enim ex vobis est pater, a quo filius petat piscem, et pro pisce serpentem dabit illi? aut pro ovo scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data, quanto magis Pater*³?

Refut. 24. Ex hoc loco vafri hominis superstitiosa et affectata religio convincitur. Non enim optimæ alicujus mercedis gratia, aut spe consequendæ immortalitatis inductus, sed ex impietate ac pestiferæ opinionis falsitate ciborum temperantiam adhibuit. Animatis enim vesci prohibet, ac reos esse judicio putat illos qui carnes degustent, tanquam animas comedant. Quod quidem in primis est absurdum. Neque enim caro est, sed in carnis inest anima. Neque vero brutorum animam perinde atque hominum pretiosam esse dicimus, sed ad vitam duntaxat animalibus concessam. At ille miserrimus cum sectoribus suis eandem hominum esse, quæ in reliquiis animantibus cernitur, animam existimat. Quod ei dogma plerisque cum aliis est hæresibus commune. Nam et Valentinus, et Colorbasus, et Gnostici omnes, ac Manichæi tractiones quasdam animarum, atque in varia cor-

Σχόλ. κβ'. *Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκ εἶχε δὲ, καὶ τῆς γῆς· οὐτε, Πάτερ, εἶχεν. Ἐλέγγεται δὲ· κάτω γὰρ εἶχεν, Νάλ, ὁ Πατήρ.*

Ἐλεγχ. κβ'. *Εὐχαριστεῖ Κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ περιέλης, τῆς γῆς, καὶ παρακόψης τὸ, Πάτερ, ἵνα μὴ Πατέρα αὐτοῦ ὑποδείξης, Μαρκίων, τὸν Χριστὸν λέγοντα τὸν Δημιουργόν. Μένει γὰρ τῆς ἀληθείας τὰ μέλη ζῶντα. Ὅσπερ γὰρ ἐν λειψάνῳ κατὰ λήθην εἶσασας, ὦ Μαρκίων, τὸ, Νάλ, ὁ Πατήρ. Ἀποδέδεικται τοίνυν ἐξάπαντος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ εὐχαριστεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐρανοῦ Κύριον αὐτὸν ὀνομάζειν· καὶ πολλῆ σου φρενοσλάβεια, μὴ κατανοοῦσα τῆς ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν*⁴.

B Σχόλ. κγ'. *Εἶπε τῷ νομοκῶ· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; Καὶ ἀποκριθεὶς. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν· Ὅρθῶς εἶπας. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήση.*

Ἐλεγχ. κγ'. *Ἀλήθεια ὢν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδένα ἐπλάνα τῶν περὶ ζωῆς ἐρωτῶντων. Διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἐλήλυθε. Ζωῆς τοίνυν ἐπιμελομένου αὐτοῦ, καὶ ὑποδεικνύοντος τὸν νόμον τῷ φυλάττοντι καὶ ποιήσαντι ζωὴν ὑπάρχειν, καὶ τῷ κατὰ νόμον ἀποκριθέντι φήσαντος ὀρθῶς λελαληγῆναι, καὶ οὕτως ποιεῖ καὶ ζήση. τίς οὕτως ἐμβρόντητος ἂν εἴη, ὡς πειθεσθαι μὲν τῷ Μαρκίῳ βλασημοῦντι εἰς τὸν Θεόν, τὸν καὶ νόμον καὶ τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς ἀνθρώποις κεχαρισμένον, αὐτῷ δὲ συναπάγεσθαι τῷ μήτε ἐκ νόμου, μήτε ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου ἔχοντι τι τῆς διδασκαλίας;*

Σχόλ. κδ'. *Καὶ εἶπε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει σίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίον, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους; καὶ λοιπόν· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται. Τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσας ἰχθύν, καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄρνιν ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἀντὶ οὗο σκορπίου; Εἰ οὖν ὑμεῖς ποτηροὶ οὐδαὶ δόματα ἀγαθὰ, πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ;*

Ἐλεγχ. κδ'. *Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ἀπατηλοῦ ἡ ἐβλοθηρησκέα τῆς πολιτείας ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ. Οὐ γὰρ αὐτῷ δι' ἐγκράτειαν ἡ πολιτεία, οὐδὲ διὰ μετῆν ἀγαθὸν καὶ ἐλπίδα ἀγῶνος· ἀλλὰ διὰ ἀσέβειαν κακοτροπίαν κακῆς ὑπονοίας. Διδάσκει γὰρ οὗτος ἐψύχων μὴ μεταλαμβάνειν, φάσκων ἐνόχους εἶναι· τῇ κρίσει τοῦ τῶν κρεῶν μεταλήπτορας, ὡς ἂν ψυχὰς ἐσθίοντας. Ἥλιθιον δὲ ἐστὶ τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ τὰ κρέα ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἐν τοῖς κρέασιν ἡ ψυχὴ. Καὶ οὕτε ψυχὴν φαμεν εἶναι τὴν ἐν τοῖς ζώοις, ὡς τὴν τῶν ἀνθρώπων τιμιαν, ἀλλὰ ψυχὴν εἰς τὸ ζῆν μόνον τὸ ζῶον. Νομίζει δὲ ὁ ἐλεεινὸς οὗτος ἄμα τοῖς αὐτῷ φρονοῦσιν, ὅτι ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ζώοις ὑπάρχει. Τοῦτο γὰρ παρὰ πολλαῖς τῶν πεπληνημένων αἰρέσεων μάτην ὑπολαμβάνεται. Καὶ γὰρ καὶ Οὐαλεντίνος καὶ Κολόρβασος, Γνωστικοὶ τε πάντες καὶ Μανιχαῖοι καὶ μεταγχιτισμοὶ εἶναι ψυχῶν φέσκουσι, καὶ μετενωματώσεις τῆς ψυχῆς τῶν ἐν*

¹ Luc. x, 21. ² Luc. x, 27, 28. ³ Luc. xi, 5 seq.

⁴ Vet. ὀδοπορίαν.

ἀγνωσία ἀνθρώπων, ὡς αὐτοὶ φασὶ κατά τινα μυθοποιίαν·¹ ταύτας φασὶν ἐπιστρέφειν, καὶ μετενσωματοῦσθαι εἰς ἕκαστον τῶν ζώων, ἕως ἂν ἐπιγῆνῃ, καὶ οὕτω καθαρθεῖσα καὶ ἀναλυθεῖσα μεταστῆ εἰς τὰ ἐπουράνια.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐλήλεγκται αὐτοῦ ἡ μάταιος πᾶσα τοῦ μύθου κατασκευή. Τούτων γὰρ τὴν ἀκριβειαν οὐδεὶς ἄλλος δύναται εἰδέναί ὑπὲρ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐλθόντα διὰ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, τουτέστι διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· ὅς τῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενος ἐθεράπευσε ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, σώματός τε καὶ ψυχῆς δεσπότης, καὶ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς παρεκτικὸς ὢν, καὶ τῆς μελλούσης· τοῦ μὲν τελευτήσαντος², φημι δὲ Λάζαρον, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀπὸ νεκρῶν ἐγείρας, οὐκ εἰς πονηρὸν αὐτοὺς φέρων, ὡς αὐτοὶ τὸ σῶμα φυλακὴν εἶναι δογματίζουσιν, ἀλλὰ ἀγαθὸν ποιῶν, καὶ γινώσκων, ὅτι καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐν σαρκὶ παραμονὴ ὑπ' αὐτοῦ ὠρισταί, καὶ ἡ μέλλουσα σαρκὸς καὶ ψυχῆς ἀνάστασις. Καὶ εἰ πάλιν ἤδει, ὅτι μία ψυχὴ ἐστὶν ἡ ἐν ζώοις καὶ ἐν ἀνθρώποις, ψυχῆς δὲ ἤλθε ποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἔδει αὐτὸν ἕνα καθάρσαντα δαιμονιώντα, λέγω δὴ τὸν ἀπὸ τῶν μνημείων ἐξερχόμενον, κελεύσαι τοῖς δαίμοσιν ἀπελθεῖν, καὶ ἀποκτείναι δισχιλίους χοίρους, εἰ ἴσαι ἦσαν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χοίρων. Πῶς γὰρ μᾶλλον ἐπιμελόμενος δισχιλίων ἐποίει θλεθρον; Εἰ δὲ πάλιν ὡς ὄφει σκολιεῦε μηχανώμενος, καὶ λέγων, ὅτι ἔλυσεν αὐτὰς τὸ τῶν σωμάτων, ἵνα ἀνέλθωσιν· ἔδει τὸν Λάζαρον λυθέντα τοῦ σώματος μὴ ἐπιστρέψαι πάλιν εἰς τὸ σῶμα· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν δαιμονιώντα λύσαι τοὺς δεσμούς τοῦ σώματος· ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν οὕτως· προεῖνεν δὲ μᾶλλον οὕτω τοῦ σώματος εἰδὼς τὸ συμφέρον.

Διέπεσεν ὁ περὶ ψυχῆς σου λόγος, ὦ Μαρκίον, καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων ὀρμημένων. Καὶ περὶ τῆς προσποιητῆς σου πολιτείας αὐθις ἔρῳ, διὰ τὸ λέγειν σε πονηρὸν εἶναι καὶ ἀθέμιτον τὸ σαρκῶν μεταλαμβάνειν. Ἐλέγχει δὲ σε ὁ Σωτὴρ πλέον σου ἐπιστάμενος, καὶ διδάσκων τὸ κάλλιον ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ῥητοῦ. Λέγει γάρ· *Τίνα ὁ υἱὸς αἰτήσῃ ἰχθύν; μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ ἀντὶ ὠοῦ σκορπιόν;* Καὶ ὑστερόν φησιν· *Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐπουράνιος;* Εἰ τοίνυν δόματα ἀγαθὰ κέκληκεν ἰχθύν καὶ ὠόν, οὐ πονηρὸν τὸ μετ' εὐχαριστίας ἐκ Θεοῦ χαρισθὲν μεταλαμβάνομενον, καὶ ἐλήλεγκται σου ἡ κακοτροπία πανταχόθεν.

Σχόλ. κε'. Παρακέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Εἶχε γάρ· *Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον³, οὐ*

¹ For. καί. ² For. τοὺς μὲν τελευτήσαντας. ³ Adde αἰτεῖ, καὶ σημεῖον.

A pora transitus esse definiunt; quod ad eos quidem homines attinet, qui in ignoratione versantur. De quibus nescio quam fabulam commenti sunt, redire videlicet animam, ac se in unumquodque animantium induere, donec cognitionem adepti sit, atque ita purgata, dissolutaque in caelestia loca commigret.

Sed in primis vanum illud somnium nullo negotio vincitur. Etenim quid reipsa geratur scire nemo melius potest, quam Jesus Christus Dominus noster, qui recuperandae ovis perditae gratia descendit, hoc est ut animas liberaret hominum, quorum utilitati ac rationibus serviens, tam illis quas dixi, quam corporibus ipsis remedium attulit; utpote corporis pariter, animaeque dominus, ac tam praesentis quam futurae vitae largitor. Hic enim post corporis obitum, Lazarum, et viduae filium, ac synagogae principis filiam excitavit a mortuis, non ut in malum quiddam illis subire compelleret: cuiusmodi ergastulum isti animae corpus esse statuunt, sed bonum utique **331** molitus, ac probe istud intelligens, tam illam in corpore commorationem a se, quam futuram carnis et animae resurrectionem esse definitam. Ac si reliquorum animalium eandem atque hominum esse putaret animam, cum animae servandae causa venisset, nequaquam oportebat arreptitio uno persanato, qui e monumentis exibat, abire daemones jubere, ac porcorum millia duo perimere, si in porcis et hominibus eadem animae resideant. Cur enim unius curam cum duorum millium commutabat exitio? Ad haec si serpentis instar obliquis flexibus callide irrepit, ac dicat, ideo a corporis illas vinculis exsolutas, sursum ut evolare possent; etiam Lazarum par erat corpore solutum, ad corpus iterum minime reverti, adeoque illum ipsum quem diximus arreptitium corporis vinculis eximere: quod quidem facere noluit, sed corpori potius hoc modo providit, haud ignarus quid potissimum expediret.

Quamobrem ruit illa tua, Marcio, tuorumque, necnon et caeterorum de anima haereticorum opinio. De simulata vero illa tua vitae integritate nunc paucis agendum est; deque eo quod sceleratum atque execrabilem usum carnis esse contendis. Sed nimirum te Salvator ipse condemnat, qui cum scientia longe antecellit, tum quid melius esset hac sententia complexus est: *Quisnam est, a quo filius petat pisces; num serpentem dabit illi aut pro ovo scorpionem?* Quibus ista subiecit: *Si ergo vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester caelestis?* Igitur cum data bona pisces ovumque nominet, malum non est illud, quo caelitus concesso cum gratiarum actione perfrui-mur; adeoque tua ex omni parte fraus impietasque detegitur.

Schol. 25. Detractum illud erat, quod ad prophetam Jonam pertinet. Sic enim habebat: *Gene-*

ratio hæc, signum non dabitur ei¹. Desiderabantur A et illa, quibus de Ninive et Salomone sit mentio. doθήσεται αὐτῇ. Οὐκ εἶχε δὲ περὶ βασιλείσης νό-
του καὶ Σαλομῶνος.

Refut. 25. Nec in illis quidem locis quæ mutilando corruptis, Marcio, vim potes veritatis effugere. Tametsi enim totum illud de Jona propheta subtrahas, quo Salvatoris administratio illa omnis exprimitur; auferas etiam ea quæ ad Austri reginam ac Salomonem spectant, una cum salutari illa Ninives mentione, ac Jonæ prædicatione, nihilominus vel illa, quam proposui, jugulat te Salvatoris 332 oratio. Sic enim loquitur: *Generatio hæc signum quærit; et signum non dabitur ei.* Quibus indicat generationes illas, quæ hanc antecesserant, a Deo prodigia cœlitus esse consecutas. Cujusmodi præstitum est ab Elia, cum ignis e cœlo lapsus sacrificia consumpsit². Moyses vero mare dividit³; percussu silice aquas elicit⁴; atque e cœlo manna demittit⁵. Jesus Nave filius solem sistit ac lunam⁶. Unde quantumvis quæ scripta sunt impostor dissimulet, nihil veritati nocere poterit: sed ab ea se magis alienabit.

Schol. 26. Pro eo quod est, *Præteritis Dei judicium, rescripserat, Præteritis Dei vocationem*⁷.

Refut. 26. Quid est quod ad te refellendum non valeat? aut unde non accessi contra te testimonium queat? Prima enim cum posterioribus consentiunt: ut scelerata illa tua convincatur audacia. Cum enim dicit: *Tenetis traditiones seniorum, et præteritis misericordiam et judicium Dei*; disce, sodes. ex quo tempore hæc illos observantes arguat; ac quandonam seniorum ista traditio cœperit. Invenies profecto. eam quæ Davidis inscribitur post reditum e Babylonia: Akibæ vero paulo ante Babyloniam captivitatem initium habuisse. Assamonæorum porro traditionem Alexandri et Antiochi cœpisse temporibus, annis ante Christum 190. Itaque jam tum per legem vocatio, ac per prophetas erat oblata misericordia, ut circulatoris istius ratio funditus evertatur.

Schol. 27. *Væ vobis, quoniam ædificatis sepulchra prophetarum, et patres vestri occiderunt illos*⁸.

Refut. 27. Quandoquidem prophetas curæ sibi esse significat, ut eorum necem interfectoibus exprobret, apparet minime ab eo alienos exstitisse, sed servos, qui et advenienti illi viam quodammodo munierint, et Novo Testamento testimonio suo suffragati fuerint. Quod Moyses his præcipue verbis præstitit: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus e fratribus vestris sicut me*⁹. Sed et ante Moysen Jacob, dum ita loquitur: *E germine, fili mi Juda,*

"Ελεγχ. κε'. Καὶ ἐν αὐτοῖς οἷς δοκεῖς παρακῶπειν, οὐ δύνασαι, ὡ Μαρκίων, λαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἐάν ἀφέλης γὰρ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου ὃ τὴν οἰκονομίαν σημαίνει τοῦ Σωτῆρος, ἀφέλης δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς βασιλείσης τοῦ νότου καὶ Σαλομῶνος, καὶ τῆς Νινευτὶ τὴν σωτηριώδη ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ Ἰωνᾶ τὸ κήρυγμα, αὐτὸς ὁ προκείμενος λόγος τοῦ Σωτῆρος ἐλέγχει. Λέγει γάρ· Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον αἰτεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. Ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς τῆς γενεᾶς καταξωθεισῶν σημεῖων παρὰ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Ὡς ὁ μὲν Ἥλιος σημεῖον ἐποίησε διὰ τοῦ ἀπ' οὐρανοῦ πυρός καταβεθηκότος, καὶ λαβόντος τὴν θυσίαν· καὶ Μωϋσῆς τέμνει τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν πέτραν νόσσει, καὶ προχέει ὕδωρ, καὶ μάνα ἀπ' οὐρανοῦ φέρει· καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰσραὴλ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην. Καὶ κατὰ πάντα τρέπων κᾶν κρύψη τὰ γεγραμμένα ἀπατεῶν, οὐδὲν βλάψει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐαυτὸν ἀπαλλοτριῶ τῆς ἀληθείας.

Σχόλ. κς'. Ἀντὶ τοῦ, *Παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ*, — *Παρέρχεσθε τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ.*

"Ελεγχ. κς'. Πόθεν οὐκ ἐλέγχῃ; πόθεν δὲ ὁ κατὰ σοῦ συναθῆθῃ ἡ μαρτυρία; Τὰ πρῶτα γὰρ συνάδει τοῖς μετέπειτα, ἐλεγχομένης τῆς παρὰ σοῦ βραβουργίας. Ἐάν γὰρ εἴπῃ, *Κατέχετε τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν, καὶ παρέρχεσθε τὸ ἔλεος, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ*; μάθε ἀπὸ ποίου χρένου αἰτιαταὶ αὐτοὺς τοῦτο ἐπιτελοῦντας. Πότε δὲ ἡ C παραδόσεις αὐτοῖς γέγονε τῶν πρεσβυτέρων; καὶ ἡ εἰρεσις, ὅτι τοῦ μὲν Δαβὶδ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τοῦ δὲ Ἀκιδᾶ καὶ πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν γεγένηται. Τῶν δὲ υἱῶν Ἀσσαμοναίου ἐν χρόνις Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιόχου, πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας (72) ἑκατὸν ἐνενήκοντα ἔτεσιν. Ἄρα γοῦν καὶ ἔκτοτε διὰ νόμου ἦν ἡ κλήσις, καὶ διὰ προφητῶν τὸ ἔλεος, καὶ πανταχόθεν ἐκπίπτει ὁ ἀγυρτιώδης σου λόγος.

Σχόλ. κς'. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἐπέκεινται αὐτούς.

"Ελεγχ. κς'. Εἰ τῶν προφητῶν ποιεῖται τὴν φροντίδα, τοὺς ἀποκτείναντας δνειδίξων, οὐκ ἀλλότρη αὐτοῦ ἦσαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ δούλοι, καὶ πραετομασταὶ τῆς ἐνσάρχου αὐτοῦ παρουσίας, οἱ καὶ μαρτυρήσαντες τῇ Καινῇ Διαθήκῃ· Μωϋσῆς μὲν λέγων· *Προσῆτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.* Καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἰακώβ λέγων· *Ἐκ βλαστοῦ, νιέ μου Ἰούδα, ἀνέβης, ἀναπεσῶν ἐκοιμήθης. Οὐκ ἐκλείψει ἀρχῶν ἐξ*

¹ Luc. xi, 43. ² III Reg. xviii, 38. ³ Exod. xiv, 21. ⁴ Num. xx, 11. ⁵ Exod. xvi, 14. ⁶ Jos. x, 12. ⁷ ibid. 42. ⁸ ibid. 47. ⁹ Deut. xviii, 15. ¹⁰ Deut. xv. ¹¹ For. εὐρήσεις.

(72) Πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας. Non parva hic hallucinatio est: Assamonæi illi, hoc est Machabæi, post Antiochum Epiphanem prodierunt. Qui cœpit anno Græcorum 137, I Machab. 1, hoc est per. Jul. 4538, annis ante vulgarem Christi Nata-

lem 175. Nisi forte Antiochum τὸν μέγαν intelligat: qui cœpit per. Jul. 4490. Sed Assamonæorum traditio a Machabæis initium habuit. Quare infra Epiphanis initium cœperit necesse est.

Ἰούδα· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἔως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκλι- A
 μνα· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ ἐπ' αὐ-
 τὸν ἐθρῆ ἐλπιοῦσιν. Ἦσας δέ· Ἰδοὺ ἡ παρθέ-
 νος ἐν γαστρὶ ἔξει. Ἰερემίας δέ· Καὶ ἀνθρώπος
 ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Μιχαίας· Καὶ σὺ,
 Βηθλεέμ· καὶ μεθ' ἕτερα· Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσε-
 ται ἡγούμενος, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ Μαλαχίας· Ἐξ-
 αίφνης εἰς τὸν ναὸν ἦξει Κύριος· ὁ δὲ Δαβὶδ·
 Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ
 πολλὰ ἐστὶ λέγειν, καὶ αὐτὸ λέγοντος τοῦ Σωτῆρος.
 Εἰ Μωσῆ ἐπιστεύετε, ἐπιστεύετε ἄν καὶ ἐμοί.
 Ἐκείνος γάρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε.

Σχδλ. κη'. Οὐκ εἶχε· Διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ
 Θεοῦ· Ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας· καὶ περὶ B
 αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἀβελ καὶ τῶν προφητῶν, ὅτι
 ἐκλήθησεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Ἐλεγχ. κη'. Καὶ ἐν τούτῳ σοὶ πολλὴ ἀσχύνη, ὦ
 Μαρκίω, τοῦ χαρκτηρῆος τῆς ἀληθείας σωζομένου,
 καὶ τῆς παρεκτομῆς τῶν κλεμμάτων σου εὐρισκομέ-
 νης, ἀπὸ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου
 τῶν τόπων εὐρισκομένων, καὶ τῶν παρὰ σοῦ ἀφαιρε-
 θέντων ἐλεγχομένων.

Σχδλ. κθ'. Λέγω δὲ τοῖς φίλοις μου· Μὴ φοβη-
 θῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα· φοβήθητε
 δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν
 βαλεῖν εἰς γέενναν. Οὐκ εἶχε δέ· Οὐχὶ πέντε
 στρουθία ἀσσαρίων δύο πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐ-
 τῶν ὅκ ἐστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

Ἐλεγχ. κθ'. Τὸ, Λέγω ἐγὼ τοῖς φίλοις μου· Μὴ
 φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα· φο-
 βήθητε δὲ τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τὸ, μετὰ τὸ ἀπο-
 κτεῖναι τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν,
 ἀναγκάζει σε, ὦ Μαρκίω, καὶ τὰ ἐξῆς τῆς παρα-
 βολῆς ὁμολογῆσαι. Ἄνευ γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν γίνεται,
 κλν ἐπάρη; τὸ περὶ τῶν στρουθίων. Ἀπολόγησαι
 οὖν περὶ τῶν ἐν τῷ ῥητῷ καταλειφθέντων ὑπὸ σοῦ,
 ὦ Μαρκίω. Καὶ ἀποκρίναι ἡμῖν τί διανοῆ περὶ τοῦ
 ἐξουσίαν ἔχοντος. Εἰ γὰρ φαίης αὐτὸν εἶναι τὸν Πα-
 τέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν καὶ παρὰ σοὶ ἀγαθὸν λεγόμε-
 νον Θεὸν, εἰ καὶ κακῶς διαίρει; ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει τὴν
 ἐξουσίαν, δέδωκας αὐτὸν κριτὴν ὄντα, καὶ ἐκάστῳ
 νέμοντα τὸ κατ' ἀξίαν. Εἰ δὲ οὐ τοῦτο λέγεις, ἀλλὰ
 τὸν Δημιουργὸν τὸν παρὰ σοὶ φύσει κριτὴν ἀδόμενον,
 λέγε μοι τίς τούτῳ δέδωκε τὴν ἐξουσίαν. Εἰ γὰρ ἀφ'
 ἑαυτοῦ ἔχει, ἀρα μέγας ἐστὶ, καὶ ἐξουσίαν ἔχει. Εἰ
 δὲ τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τοῦ σώζειν. Ὁ
 γὰρ δυνάμενος κρίνειν δύναται καὶ ἀπολύειν. Καὶ ἄλ-
 λως· Εἰ, τοῦ κριτοῦ βάλλοντος τὰς ψυχὰς εἰς γέεν-
 ναν, ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς οὐ ρύεται αὐτάς, ὁ πανταχόθεν
 τῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενος ψυχῶν πῶς ἂν εἴη ἀγαθός;
 ἢ γὰρ ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται ἐκ
 χειρὸς ρύεσθαι· ἢ ὅτι δύναται μὲν, οὐ βούλεται δέ.
 Καὶ ποῦ ἡ ἀγαθότης; Εἰ δὲ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔκτισεν,
 ἐξουσίαν ἔχει καὶ κρίνειν πῶς ὁ ἄνω Θεὸς ὁ ὑπὸ σοῦ

ascendisti. *Requiescens accubuisti. Non deficiet prin-*
ceps ex Juda : etc. Ac paulo post : *Donec veniat*
cui reposita sunt; et ipse expectatio gentium : et in
ipsum gentes sperabunt : etc. **333** *Isaias vero : Ecce,*
inquit, virgo concipiet : etc. *Jeremias item : Et homo*
est, et quis cognoscet illum ? Michæas : Et tu Beth-
lehem, etc.; et paulo post : *Ex te mihi egredietur*
dux : etc. At *Malachias : Statim in templum veniet*
Dominus : etc. Nam quod ad *Davidem spectat,* hæc
 illius est prædictio : *Dixit Dominus Domino*
meo : etc. Possum et innumera alia percensere,
 cum præsertim a Domino sit dictum : *Si Moysi cre-*
deretis, crederetis forsitan et mihi. De me enim ille
scripsit : etc.

Schol. 28. Deerat : *Propterea et sapientia Dei*
dixit : Mittam ad illos prophetas : etc. et de sanguine
Zachariæ, et Abel, et prophetarum, quoniam re-
quiretur a generatione hac : etc.

Refut. 28. Enimvero summam hic tibi, Marcio,
 locus ignominiam inurit, cum veritatis adhuc in-
 tegra forma relicta sit, ac furtim a te sublata mutila-
 lataque loca facile reperiantur; ac quæ desunt, in
 Evangelii secundum Lucam exemplaribus legantur
 omnibus, ut quæ abs te sunt interversa prodantur.

Schol. 29. *Dico autem amicis meis : Nolite timere*
eos qui occidunt corpus : timeate vero eum, qui post-
quam occiderit habet potestatem mittendi in gehennam
⁹. Nec habebat illud : Nonne quinque passeret
veneunt dupondio, et unus ex illis non est in oblivione
coram Deo : etc. ¹⁰ ?

Refut. 29. Hæc ipsa verba : *Dico ego amicis meis :*
Nolite timere eos qui occidunt corpus : timeate vero
eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem
mittendi animam in gehennam, parabola etiam reli-
qua fateri te cogunt. Etenim, sine Dei nutu nihil
 omnino geritur, quamvis quod de passeribus scri-
 ptum est auferas. Igitur de iis quæ in hac sententia
 dicuntur reddenda tibi ratio est, o Marcio. Ac velim
 mihi respondeas, quid de eo censeas, qui potestatem
 habere dicitur. Si enim Patrem illum Christi esse
 dixeris, eundemque, quem tu bonum esse Deum
 prædicas; etsi male tu quidem separas, tamen quo-
 niam potestate præditus est, judicem esse confi-
 teris, qui pro meritis suis unumquodque compenset.
 Aut si alium esse quempiam judicas, Conditorem
 scilicet, quem tu proprie iudicem constituis, cedo
 quis ei potestatem commiserit. Hanc enim si habet
 ipse per sese, magnus utique est, ac potestate præ-
 ditus. Quod si iudicandi penes eum facultas est,
 erit et servandi. Qui enim jurisdictionem exercere
 potest, potest et absolvere. Præterea, **334** si cum
 iudex in gehennam præcipites immitit animas,
 bonus ille Deus, qui tantam animarum curam gerit,
 non eas liberat, haberi bonus qui poterit? aut enim
 ille fortior est, nec ex ejus manibus extorquere
 potest; aut ut facultas suppetat, deest tamen libe-

¹ Gen. xlix, 9. ² ibid. sqq. ³ Isa. vii, 14. ⁴ Mich. v, 2. ⁵ Malach. iii, 1. ⁶ Psal. cix, 1. ⁷ Joan. v, 46. ⁸ Luc. xi, 49. ⁹ ibid. 51. ¹⁰ Luc. xii, 4, 5. ¹¹ ibid. 6.

randi voluntas. Ubinam igitur illa bonitas est? Sin quoniam alter ille condidit, ideo et iudicandi potestas ei tribuitur, quomodo supremus ille, quem singis, Deus nonnullos ex aliqua parte liberare dicitur? Sive enim aliena rapiens conservat, injuriam cupiditate sua facit alteri: sive propterea negas injuriam esse, quod ad bonum alicujus ac salutem referat, personarum illum habere rationem iudicas, qui non bene omnibus æqualiter, sed certis duntaxat mereri studeat.

Schol. 30. Pro his verbis: *Confitebitur coram angelis*¹, rescripsit, *coram Deo*.

Refut. 30. Apparet omnino, nequaquam illum secundum Deum ambulare, licet veritatem vel exiguo vocabulo commutet. Qui enim eorum quæ sunt initio scripta partem aliquam corrumpere non dubitat, a via veritatis aberrat.

Schol. 31. Non habet ista: *Deus vestit fenum*². B

Refut. 31. Licet ea quæ scripta sunt non ea fide referas, qua a Salvatore pronuntiata sunt, eadem tamen illa loca in Evangelio, quo Ecclesia catholica utitur, integra servantur: quantumlibet Deum illum abneges, qui Verbo suo condidit universa, eademque cura sua providentiaque complectitur, ne feno quidem excepto; quem insuper Deum Salvator sua voce confessus est.

Schol. 32. *Pater vester novit corporeis iisce vobis opus esse*³.

Refut. 32. Novit Pater discipulos corporis indigere commoditatibus, quas idcirco procurat; non in alio quodam quam in hoc sæculo; neque in aliena possessione, sed in iis rebus quarum ipse conditor est, servos suos singulari providentia gubernans.

Schol. 33. *Quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis*⁴.

Refut. 33. Si alienis sustentamur opibus, estque alius cœlestis regni Deus, quid potest in hoc esse sermone consentaneum? Nam aut ad illum tam inferiora ista pertinent, quam cœleste regnum, ideoque inferiora hæc omnia, quæ sua **335** sunt, pro labore illo, quem regni sui desiderium afferre solet, hominibus rependit; aut ita regnum futurumque sæculum ad illum pertinet, ut hæc infima Conditori tribuenda sint; ex quo sequitur Conditoris ipsius voluntatem ad supremi illius regnum accommodatam esse, cum iis omnibus gratificetur et saveat, qui justitiam ipsius ac regnum requirant. Quod si voluntatis nulla dissensio, sed summa quædam concordia sit, non jam duo sunt, triave principia. Vere enim Deus unus est, qui universa condidit; et quidem bene, non contrario modo condidit. Peccare vero nostrum est, atque in eligendo fugiendoque aberrare.

Schol. 34. Pro eo quod est: *Pater vester*⁵, habebat, *Pater*.

Refut. 34. Nihil causæ nostræ ne hoc loco quidem officis, sed eam magis sublevas, dum horum inferiorum curam a Patre suo geri consententem Salvatorem inducis.

A μυθευόμενός τινας μερικῶς σώζει; Εἰ μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλοτρίων λαμβάνων σώζει, πλεονεκτεῖ ἄλλοτρίων ἔρων· εἰ δὲ οὐ φάσκεῖς πλεονεξίαν εἶναι, διὰ τὸ εἰς ἀγαθὸν τὸ ἔργον γίνεσθαι καὶ σωτήριον, προσωπολήπτην αὐτὸν ποιεῖς, μὴ τὸ ἀγαθὸν ἰσως πᾶσιν, ἀλλὰ μερικῶς ποιοῦντα.

Σχόλ. λ'. Ἀντὶ τοῦ Ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων, ἐκεῖνος τοῦ Θεοῦ λέγει.

Ἐλεγχ. λ'. Πανταχόθεν ἐλέγχεται μὴ κατὰ Θεὸν πορευόμενος, κἄν τε ἐν βραχυτάτῳ λόγῳ παραλλάξῃ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ τολμῶν γάρ τι παραλλάσσειν τῶν γεγραμμένων ἀπαρχῆς οὐκ ἐν ἰδῷ ἀληθείας ἴσταται.

Σχόλ. λα'. Οὐκ ἔχει τό· Ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρτον.

Ἐλεγχ. λα'. Εἰ καὶ μὴ ἔξ τὰ γεγραμμένα, ὡς εἶχεν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα, ἀλλ' οὖνγε σώζονται οἱ τόποι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας· κἄν ἀρνήσῃ σὺ τὸν Θεὸν τὸν πάντα πεποιηκότα, καὶ πάντων ἐπιμελόμενον τῷ Λόγῳ αὐτοῦ, ἀχρι καὶ τῷ χόρτου, καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁμολογούμενον.

Σχόλ. λδ'. Ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρῆζετε τούτων τῶν σαρκικῶν.

Ἐλεγχ. λβ'. Οἶδεν ὁ Πατὴρ, ὅτι χρῆζουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν σαρκικῶν χρειῶν, καὶ προνοεῖ τῶν τοιούτων· προνοεῖ δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ αἰῶνι, ἀλλ' ἐνταῦθα, οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοτρίοις τὴν πρόνοιαν τῶν ἑαυτοῦ δούλων ποιούμενος, ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένοις.

Σχόλ. λγ'. Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Ἐλεγχ. λγ'. Εἰ τῶν ἄλλου ὁ τρεψόμεθα, καὶ ἄλλος Θεὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὑπάρχει, πῶς ἔτι ὁ λόγος συμφωνήσει; Εἰ γὰρ ἄυτοῦ ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα, καὶ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία· διὸ προστίθησι πάντα τὰ ἐνταῦθα ὄντα αὐτοῦ διὰ τὸν κάματον τοῦ πάθου τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἡ αὐτοῦ μὲν ἡ βασιλεία, καὶ ὁ ἐκεῖ αἰὼν, τοῦ δὲ Δημιουργοῦ τὰ ἐνταῦθα· καὶ συνευδοκεῖ ὁ Δημιουργὸς τῆ τοῦ ἄνω βασιλείας, ἀντιλαμβανόμενος τῶν τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἄνω καὶ βασιλείαν ζητούντων. Μῖσθός δὲ οὐσης εὐδοκίας, καὶ οὐχὶ διαφερομένης, οὐκέτι δύο ἀρχαὶ ἢ τρεῖς· τῷ γὰρ ὄντι εἰς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα ποιήσας· ποιήσας δὲ καλῶς, καὶ οὐκ ἐναντίως. Ἡμῶν δὲ ἐστὶ τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ σφάλλεσθαι ἐν τῷ θέλειν, καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν.

Σχόλ. λδ'. Ἀντὶ τοῦ Ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ Πατὴρ εἶχεν.

Ἐλεγχ. λδ'. Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσεις, ἀλλὰ ἐτι ἐπιθεβαίωσεις. Τὸν γὰρ αὐτοῦ Πατέρα προνοεῖν τῶν ἐνταῦθα ὁμολόγησας τὸν Σωτῆρα εἰρημέ-
ναι.

¹ Luc. xii, 28. ² ibid. 8. ³ ibid. 30. ⁴ ibid. 31. ⁵ ibid. 30. ⁶ Corr. ἐκ τῶν ἄλλου. ⁷ Corr. ἢ γὰρ.

Σχόλ. λε'. Ἀντὶ τοῦ, δευτέρῃ ἢ τρίτῃ φυλακῇ, ἂν εἶχεν, ἐσπερινῇ φυλακῇ.

Ἐλεγχ. λε'. Ἐλήλεγκται ὁ κτηνώδης, μεταστρέψας τοὺς θείου λόγου ἀνοήτως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται (73) φυλακαί, ἀλλὰ νυκτεριναί, ἀπὸ ἐσπέρας εἰς τὴν πρώτην φυλακὴν προκοπῆν τῆς ἐπεκτάσεως ἔχουσαι, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἕω εἰς τὴν ἐσπέραν, ὡς οὗτος ἀλίσκεται ῥαδιουργήσας.

Σχόλ. λς'. Ἦξει ὁ Κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

Ἐλεγχ. λς'. Τίς ὁ διχοτομῶν τὸν δούλον; λέγει. Εἰ μὲν ὁ Δημιουργὸς καὶ κριτὴς παρὰ σοῦ λεγόμενος Θεὸς ἐστὶν ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν, ἄρα αὐτοῦ εἰσὶν οἱ πιστοί· ἐπιτιμῶν γὰρ τῷ μὴ καλῶς πράττοντι δούλῳ, τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τίθουσιν· εἰ δὲ ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν, ἢ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέλλων τοῦτο ἐπιτελεῖν, σαφῶς τὴν μαρτυρίαν παρὰ σαυτῷ φυλάττεις κατὰ σοῦ οὐσαν· ὁμολογῶν γὰρ ἢ Χριστὸν ἢ τὸν αὐτοῦ Πατέρα τοῦτο πράττειν μέλλοντα ἀναμφιβόλως, ὁμολόγησας τὸν αὐτὸν κριτὴν, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγαθόν, καὶ ἕνα ὄντα, τῶν ὧδε καὶ τῶν ἔκει προνοούμενον.

Σχόλ. λς'. Μὴ ποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτήν, καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι.

Ἐλεγχ. λς'. Κριτὴν λέγει τὸν Δημιουργόν, πράκτορα δὲ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, μέλλοντας ἀπαιτεῖν τοὺς ἀμαρτωλοὺς τὰ πεπραγμένα. Ποῖα δὲ ἄλλ' ἢ τὰ σφάλματα καὶ ἀμαρτήματα, ἃ καὶ ὁ Ἰησοῦς βδελύσσεται, ἃ καὶ σὺ ἀπαγορεύειν λέγεις; Εἰ τοίνυν ἃ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς βδελύσσεται, καὶ ὁ κριτὴς, καὶ ὁ Δημιουργὸς τὰ αὐτὰ βδελύσσεται, εἰς ἐστὶ καὶ ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἔργου δεικνύμενος, καὶ τῆς μιᾶς εὐδοκίας.

Σχόλ. λη'. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ, Ἠθόσιν ζωὴς ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλάτος μετὰ τῶν θυσῶν αὐτῶν, ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δέκα καὶ ὀκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ· καὶ ὅτι Ἐὰν μὴ μετανοήσῃτε· καὶ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς, εἶπεν ὁ γεωργὸς, ὅτι Ἐκάρτω, καὶ βάλλω κόπριαν, καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἔκκοψον.

Ἐλεγχ. λη'. Τοῦτων πάντων ἐποίησατο τὴν ἀφαίρεσιν ὁ συλητὴς, κρύψας ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸ τὸν Κύριον συμπεφωνηκέναι τῷ καλῶς δικάσαντι τοὺς τοιοῦτους Πιλάτῳ· καὶ ὅτι καλῶς οἱ ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀπέθανον ἀμαρτωλοὶ ὄντες, καὶ ὑπὸ Θεοῦ οὕτως τιμωρηθέντες. Ὅταν δὲ ῥαδιουργήσωσι τινες βασιλικὰ προστάγματα, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα (74) προφερόμενα ἠσφαλισμένως ἔχοντα ἐλέγχει τοὺς ἄφρονας. Οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ὄφου, τούτέστι τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προφερόμενον τὸ Εὐαγγέλιον ἐλέγχει τοὺς ἀφανιστὰς τῶν καλῶν ἐνδυμάτων μῦθας.

Schol. 35. Pro eo quod est, *secunda, vel tertia custodia* ¹, scripserat, *vespertina custodia*.

Refut. 35. Ex hoc loco manifeste bellua ista vincitur divina ad opiniones suas oracula depravasse. Neque enim diurnæ sunt custodiæ, sed nocturnæ, quæ a vespera primam ad custodiam prorogantur, non a matutino diluculo ad vesperam, quemadmodum iste flagitiose substituit.

Schol. 36. *Veniet Dominus servi illius, et secabit eum, et partem ejus ponet cum infidelibus* ².

Refut. 36. Quis istius servi sector est, agendum dico. Si enim ille ipse Creator, quem tu judicem ac Deum statuis, hoc omnino facturum est, ad hunc plane fideles pertinebunt. Etenim servum ille haud recte sese gerentem increpans *partem illius cum infidelibus ponit*. Quod si Pater ipse Christi, vel etiam Christus idipsum præstiturus est, perspicuum habet contra te testimonium. Cum enim Christum, vel ipsius Patrem citra ullam controversiam facturum id esse fateare, eundem pariter et judicem et bonum, et unicum tam infirmorum quam cœlestium moderatorem constituis.

Schol. 37. *Ne forte trahat te ad judicem, et judeæ tradat te exactori* ³.

336 Refut. 37. Judicem hic Creatorem appellat, exactorem porro ipsius angelorum quemlibet, qui factorum rationem a peccatoribus exigent. Quæ autem illa facta, nisi delicta et peccata sunt, quæ Jesus detestatur, et, ut fateris ipse, prohibet? Ergo cum eadem illa, quæ bonus Deus execratur, judeæ detestetur et conditor, unus idemque opere ipso, ac voluntatis consensione declaratur.

Schol. 38. Sustulerat ex illo loco: *Venerunt quidam nuntiantes ipsi de Galileis, quorum sanguinem miscuerat Pilatus cum sacrificiis eorum*, usque ad ea, quibus de octodecim illis est sermo, qui in Siloam ruina turris oppressi sunt ⁴. Item: *Nisi penitentiam egeritis, usque ad parabolam ficus, de qua dixit agricola: Fodiam, et mittam stercora, et si non fecerit, excide* ⁵.

Refut. 38. Hæc ideo nefarius prædo subtraxit ac semetipsum veritate fraudavit, quod Dominus Pilati sententiam qua homines istos jure damnaverat, approbarit; quodque alteri illi, qui in Siloam perierant, merito eas pœnas dedisse videantur, utpote peccatores, et ejusmodi a Deo suppliciiis affecti. Sed ut imperatoris edicta si qui corrumpere ac depravare conentur, prolata ex archivis fidelissima exemplaria insanos illos redargunt: sic e palatio, hoc est Ecclesia sancta, depromptum Evangelium egregiarum, ut ita dicam, vestium arrosoras mures facile detegit.

¹ Luc. xii, 38. ² ibid. 46. ³ ibid. 58. ⁴ Luc. xiii, 1-4. ⁵ ibid. 5-8.

(73) Οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται. Apud Xenoph. iamen ἡμεροσκόπος est.

(74) Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα. Corr. τῶν

ἀρχείων, ex Archivis. Ignatius epist. vi, ad Philad. ἔχουσα γὰρ τινῶν λεγόντων, ὅτι, Ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχείοις εὗρω τοῦ Εὐαγγελίου, οὐ πιστεύω.

Schol. 39. *Hanc autem filiam Abraham, quam alligavit Satanas* ¹.

Refut. 39. Cum veniens Dominus Abrahami filiae curam suscipiat, non erit ab eo alienus Abrahamus. Quem hoc ipso placuisse sibi declarat, quod ejus filiae misericordia moveatur.

Schol. 40. Item illud ademit: *Tunc videbitis Abraham, Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei* ². Pro quo rescripsit: *Cum omnes justos videritis in regno Dei, vos autem exclusos*. Adjectique, *detentos foris*. Et. *Illic est fletus et stridor dentium*.

337 Refut. 40. Quomodo veritatis vestigia produntur! Viam enim occultare nemo potest. Ac licet homines ab ea revocare, et in errorem possit abducere, aut ignaris dissimulare, idem tamen itinerum peritis fieri nequit; quia terra, in qua sit impressa via, tolli funditus e medio non potest. Et quamvis illam obscurat quispiam, cum idem tamen hujus locus remaneat, qui eam depravaverit a peritis haud difficile coarguitur. Quamobrem orationis ipsius vestigia et consequentia respice. Illum enim ipsum sermonem ad quemnam alium praeterquam ad Judaeos habuit? Quod si Judaeos alloquebatur, jam eos intus fuisse demonstrabat, et a justorum consortio segregatos. At vero quinam ii sunt, nisi Abraham, Isaac, Jacob, et prophetae? Non enim ait: *Videbitis justos intrantes: vos autem non intrantes*; sed, *videbitis justos in regno, vos autem ejectos*. Ubi quod ejectos dicit, quasi futurum denuntiat; justos vero jam ibidem versari significat, qui neque carne, neque vocatione ab illis alieni sunt, sed communiter vocati ante Christi Salvatoris adventum justitiam adepti sunt. Sed illi foris manent scilicet, dum intus eorum patres resident. Quod nisi futura corporum est resurrectio, undenam dentium ille stridor in judicio esse potest homo stolidissime!

Schol. 41. Illud item sustulit: *Venient ab oriente et occidente, et recumbent in regno*. Tum illud: *Erunt novissimi primi*. Item: *Accesserunt Pharisei dicentes: Exi, et vade; quoniam Herodes vult te interficere*. Nec non et istud: *Abeuntes dicite vulpi huic, usque ad ea, non capit prophetam occidi extra Hierusalem*. Illud etiam: *Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt*: Item: *Saepe volui congregare, sicut gallina pullos suos, et: Relinquetur vobis domus vestra*; et: *Non me videbitis, donec dicatis: Benedictus* ³. *τέκνα σου· καὶ τό· Ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν· μένος*.

Refut. 41. Vide hominis audaciam, ac quantum ex Evangelio subtrahat. Quemadmodum si quis animali quopiam in duas partes dissecto, dimidium ejus imperitis ostendat, ac persuadere conetur, ejusmodi totum animal esse, nec ei oviduam ademptum.

¹ Luc. xii, 16. ² ibid. 29. ³ ibid. 29 sqq.

A Σχόλ. λθ'. *Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἐδησεν ὁ Σατανᾶς*.

Ἐλεγχ. λθ'. Εἰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀβραάμ ἐπιμελεῖται ἐλθὼν ὁ Κύριος, οὐκ ἄλλοτριος αὐτοῦ ἐστὶν Ἀβραάμ. Ὅμοιοι γὰρ αὐτὸν αὐτῷ εὐηρεστηκέναι, οἶκτον εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα ἐνδεικνύμενος.

Σχόλ. μ'. Παρέκοψε πάλιν τό· *Τότε εὔρεσθε Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ*· ἀντὶ ἐξ τούτου ἐποίησεν· *Ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους*. Προσέθηκε δὲ, *κρατουμένους ἔξω· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων*.

Ἐλεγχ. μ'. Πῶς τὰ ἔχνη τῆς ἀληθείας φαίνεται! Οὐ γὰρ τις ὁδὸν δύναται ἀποκρύψαι. Πλανῆσαι μὲν γὰρ ἀνθρώπους δύναται ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀποκρύψαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀγνοούντων· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν πείρᾳ αὐτῆς γαγονῶτων ἀδύνατον. Οὐ γὰρ δύναται τὴν γῆν, ἐνθα ἦν ἡ ὁδὸς, ἀφανίσαι, κἂν τε αὐτὴν ἀμαυρώσῃ· τοῦ τε τόπου παραμένοντος τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τῶν γινωσκόντων ἐλέγχεται ὁ τὴν ὁδὸν ραδιουργήσας. Ὅρα δὴ τὰ ἔχνη τῆς ἀκολουθίας. Τὸν γὰρ λόγον τοῦτον πρὸς τίνα εἰλεγεν, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; Καὶ εἰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἦδη ἔδειξεν αὐτοὺς ἔνδον, καὶ ἐκβαλλομένους ἀπὸ τῶν δικαίων. Τίνες δ' ἂν εἴεν, ἀλλ' ἢ οἱ αὐτῶν πατέρες, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ προφήται; Οὐ γὰρ εἶπεν· *Ὅψεσθε δικαίους εἰσερχομένους, καὶ ὑμᾶς μὴ εἰσερχομένους*· ἀλλ' *Ὅψεσθε τοὺς δικαίους ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους*. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐκβαλλομένου μελλητικῶς ἀπεφάνητο· τοὺς δὲ δικαίους ἦδη ὄντας ἀπέδειξεν οὐκ ἄλλοτριους τούτων κατὰ τὴν σάρκα, οὐδὲ κατὰ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ μετὰ τούτων κληθέντας τοὺς ἦδη δεδικαιωμένους πρὸ τῆς ἐνοάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Εἰ δὲ καὶ ἔξω μένοντας, ὡς τῶν πατέρων ἔσω ὄντων. Πόθεν δὲ βρυγμὸς ὀδόντων γίνεται ἐν τῇ κρίσει, ὧ ἡλίθιε, ἐὰν μὴ ἀνάστασις σωμάτων γένηται;

Σχόλ. μα'. Παρέκοψε πάλιν τό· *Ἐξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ*· καὶ τό· *Οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι· καὶ τό· Προσηλθοῦν Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξεῖθε, καὶ πορεύου· ὅτι Ἡρώδης σε θέλει ἀποκτεῖναι*· καὶ τό· *Πορευθέντες εἶπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, ἕως ἔπου εἶπεν· Οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἰερουσαλήμ· καὶ τό· Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους· καὶ τό· Πολλὰκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ὄρνις τὰ καὶ τό· Οὐ μὴ ἴδητέ με, ἕως οὐ εἶπατε· Ἐυλογη-*

Ἐλεγχ. μα'. Ὅρα τὴν τοσαύτην τόλμαν, πόσῃ ποιεῖται ἀφαιρεῖν τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡς εἰ τις λάβῃ ζῶον, καὶ ἐκτέμῃ αὐτὸ, καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῷ ἡμισυ τοὺς ἀγνοούντας πειράσεται πείθειν, τοιοῦτο εἶναι τὸ ζῶον λέγων, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεῖσθαι.

Σχόλ. μβ'. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν ἅν ἡ ἀποστολήν ἔχει, τοῦ εὐαγγελίου τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων, καὶ ἀσώτων διαπανήσαντος, καὶ τοῦ ἄλλου.

Ἐλεγχ. μβ'. Οὐδὲν διώκει τὸ ἀκόλουθον τῆς ῥαδιογραφίας ἀπὸ τῶν πρότερον ἑαυτῶν τετολημένων. Ἐαυτῶν δὲ τὸ ἐπιζήμιον ἐπάγεται, μενούσης τῆς κατὰ Θεὸν ἀληθείας.

Σχόλ. μγ'. Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου. . . καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται.

Ἐλεγχ. μγ'. Εἰ νόμον τάσσει, καὶ προφήτας ἀποκαλεῖ, καὶ οὐκ ἄνομον δηλοῖ τὸν νόμον, οὐδὲ ψευδοπροφήτας φάσκει τοὺς προφήτας, σαφῶς ὁμολογεῖται μεμαρτυρημένοι τὸν Σωτῆρα τοῖς προφήταις καὶ ἐδέδεικται, ὡς περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν.

Σχόλ. μδ'. Περὶ τοῦ πλουσίου, καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ.

Ἐλεγχ. μδ'. Ἰδοὺ καὶ ἐν ζωῇ καὶ μακαριζομένοις, καὶ ἐν κληρονομίᾳ ἀναπαύσεως ὁ Ἀβραάμ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐγκατελέχθη, καὶ Λάζαρος ἐν κόλποις αὐτοῦ κατηξιώται. Μηκέτι τοίνυν, Μαρτίων, τὸν Ἀβραάμ βλασφημεῖ, τὸν ἐπιγόνον τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην, καὶ εἰπόντα αὐτῷ· Κύριε, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν. Ἰδοὺ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, καὶ οὐκ ἄλλοτριος τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπαινουμένης ζωῆς.

Σχόλ. με'. Νῦν δὲ ὡς παρακαλεῖται ὁ αὐτὸς Λάζαρος.

Ἐλεγχ. με'. Εἰ παρακαλεῖται Λάζαρος ἐν κόλποις Ἀβραάμ, οὐκ ἐκτὸς τῆς παρακλήσεως τῆς ζωῆς ὑπάρχει ὁ Ἀβραάμ.

Σχόλ. μς'. Εἶπεν Ἀβραάμ· Ἐχουσι Μωυσῆα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν· ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἀπὸ νεκρῶν ἀκούσουσιν.

Ἐλεγχ. μς'. Οὐχ ὡς ἐτι ἐν τῷ κόσμῳ ὄν, καὶ ὡς ἠπατημένος Ἀβραάμ μαρτυρεῖ τῷ νόμῳ Μωυσέως καὶ τοῖς προφήταις, οὐδὲ ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ ἐκ τούτων ἀποδησόμενα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐν πείρᾳ γενέσθαι τῆς ἐκεῖ ἀναπαύσεως. Μετὰ γὰρ τελευταίην μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ παραβολῇ τοῖς τοῦ νόμου δόγμασι καὶ προφήταις τὴν σωτηρίαν κτησάμενος· καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ νόμου πράξας. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα τὸν νόμον φυλάξαντας, καὶ προφήταις ὑπακούσαντας εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ εἶναι, καὶ εἰς τὴν ζωὴν μετ' αὐτοῦ ἀπίεσαι· ὡς εἰς τὴν Λάζαρος, ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν καταξιωθεὶς ζωτικῷ κόλπῳ τῆς τοῦ Ἀβραάμ μακαριότητος.

Σχόλ. μς'. Παρέκοψε τὸ, λέγετε· Ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμεν· ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιθήκαμεν.

Ἐλεγχ. μς'. Καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας οὐ παραδέχεται. Ἐπασφαλιζόμενος γὰρ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἵνα μὴ διὰ τῆς ὑπερηφανίας ἀπολέσωσι τὸν μισθὸν τοῦ ἔργου, ταπεινοφρονεῖν ἐνουθέτει. Οὗτος δὲ οὐ παραδέχεται· τύφῳ γὰρ κατὰ πάντα ἐπήρθη, καὶ οὐκ ἀληθεῖς.

338 Schol. 42. Ad hæc integram abscidit duorum florum parabolam, ejus videlicet qui bonorum partem abstulerat, et alterius ¹.

Refut. 42. Simillimum maximeque geminum novum hoc facinus est iis quæ in eodem ante genere commisit. Quod huic uni duntaxat fraudi fuit, eum eadem divina veritas nihilominus perseveret.

Schol. 43. Lex et prophetæ usque ad Joannem. . . et omnis in illud vim facit ².

Refut. 43. Si legem percenset, ac prophetas commemorat, neque aut illi pravitatem ascribit, aut istos falsos prophetas appellat, necessario fatendum est, Christum Dominum prophetas testimonio suo comprobasse: quos ex eodem loco de Christo vaticinatos esse colligitur.

Schol. 44. De divite, et Lazaro mendico, quem admodum delatus est ab angelis in sinum Abrahamæ ³.

Refut. 44. Viden' ut inter vivos ac beatos in illa felici sempiternæ quietis hæreditate Abrahamus a Domino numeretur, et in ejus sinu Lazarus acquiescat? Desine igitur, Marcio, Abrahamo maledicere, qui Dominum agnovit suum, eumque sic allocutus est: Domine, qui judicas universam terram ⁴. Ecce tibi justum hunc fuisse testatus est Dominus, nec ab ea vita, quam Salvator ipse commendat, alienum.

Schol. 45. Nunc vero hic consolatur Lazarus ⁵.

Refut. 45. Cum Lazarus in Abrahami sinu consoletur, sequitur ne Abrahamum quidem ipsum solatii esse hujus expertem.

Schol. 46. Dixit Abraham: Habent Moysen et prophetas; illos audiant: alioqui neque si a mortuis quis resurrexerit, audient ⁶.

Refut. 46. Non tanquam in hoc mundo adhuc sit, et in errore versetur Abrahamus, legi Moysis, ac prophetis testimonium perhibet, nec sic tanquam ea quæ futura postea sunt ignoret; sed posteaquam cujusmodi quies illa foret experientia didicit. Post obitum enim Salvator in parabola testatur illum per legis dogmata prophetasque salutem esse consecutum; tametsi ante legem illa factis expressisset. Similiter 339 eos qui legem postea servassent ac prophetis obtemperassent in sinu ejus acquiescere, et ad vitam cum ipso pervenire. Quorum e numero Lazarus fuit, qui legis prophetarumque beneficio in vitalem beatitudinis illius, qua Abrahamus fruitur, sinum receptus est.

Schol. 47. Hæc verba prætermisit: Dicite: Servi inutilis sumus: quod debuimus facere, fecimus ⁷.

Refut. 47. Etiam illam, quam doctrina Domini præscribit, cautionem repudiat. Etenim Christus cautus ac prudentes reddere discipulos studens, ne ob superbiam operis sui mercede priventur, ad humilitatem erudiebat. Quod iste documentum rogit, utnote elatus arrogantia, non veritate subnixus.

¹ Luc. xv, 12. ² Luc. xvi, 16. ³ ibid. 22. ⁴ Gen. xviii, 25. ⁵ Luc. xvi, 25. ⁶ ibid. 29. ⁷ Luc. xvii, 10.

Schol. 48. Quando occurrerunt decem leprosi. Quo in loco multa resecat. Itaque scribit : *Et misit eos dicens : Ostendite vos sacerdotibus* ¹; ac pro aliis alia supposuit, ita concipiens : *Multi erant leprosi in diebus Elisæi prophetæ, et nemo curatus est nisi Naaman Syrus* ².

Refut. 48. Hoc in loco prophetam Dominus Elisæum nominat, seque adeo demonstrat ea quæ ab illo signis et involucris æqualiter adumbrata fuerant, reipsa complexse, quo Marcionem, ac cæteros omnes prophetarum contempiores refelleret.

Schol. 49. *Venient dies, quando desiderabitis videre unum ex diebus Filii hominis* ³.

Refut. 49. Cum et dies numeret, et certum tempus indicet, et Filium se hominis appellat, sane mensuram quamdam ætatis significat, ac prædicationis suæ definitum diem constituit. Quare, non expers carnis est Verbum, sed in corpore benevoluntatis illud est Dei consilium perfectum.

Schol. 50. *Dixit ei quidam : Magister bone ! quid faciens vitam æternam possideo ? At ille : Nolite me dicere bonum : unus est bonus Deus. Adjecit ille, Pater. Sed et pro eo quod est, Mandata nostri* ⁴, scripsit ille, *Mandata novi*.

Refut. 50. Ne mandata antea perscripta fuisse monstraret, ita substituit : *Mandata novi*. Sed integrum caput illud ex ipsa sermonis est consequentia manifestum. Et quoniam Patrem bonum appellat, ac Deum, præclare illud ostendit ; quemlibet ex Patris sui lege, velut quoddam vitæ patrimonium posse **340** consequi ; nec illam condemnat, aut rejicit : sed eos potius qui in lege vixerunt, immortalē vitam sortitos esse testatur, Moysen videlicet, ac prophetas cæteros.

Schol. 51. *Factum autem est cum appropinquaret Jericho, cæcus clamabat : Jesu, fili David, miserere mei. Et cum curatus esset, ait : Fides tua te salvum fecit* ⁵.

Refut. 51. Nullum inest in fide mendacium. Nam si mentitur, fides non est. At ille cum dixisset, *fili David*, a Christo laudatur ; nomenque confessus quod petierat impetrat. Non ille increpatur ut mendax, sed prædicatur ut fidelis. Non carnis igitur erat expers qui ob illam nominis invocationem cæco visum restituit. Quippe non vana duntaxat specie, sed reipsa secundum carnem e stirpe Davidis originem duxerat de beatissima Virgine Maria natus, et a sancto Spiritu formatus.

Schol. 52. *Mutilavit ista : Assumptis duodecim ait : Ecce ascendimus Hierosolimam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis : tradetur, occidetur, et tertia die resurget* ⁶. Hæc omnia sustulit.

Refut. 52. Ut nusquam recta gradiatur. Quantum illius obliquitas ac mala in omnibus fides

A Σχόλ. μη'. "Ότε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. Ἄποκοψε δὲ πολλὰ, καὶ ἐποίησεν· Ἀπέστειλεν αὐτοῖς, λέγων· Δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· καὶ εὐχάρησεν ἄλλων ἐποίησε, λέγων, ὅτι Πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεεμῶν ὁ Σύρος.

"Ἐλεγχ. μη'. Καὶ ἐνταῦθα προφήτην τὸν Ἐλισσαῖον καλεῖ ὁ Κύριος, καὶ ἑαυτὸν πληροῦντα τὰ ἰσχύως παρ' ἐκείνου προγεγενημένα, ἵνα ἐλέγχῃ Μαρκίωνα, καὶ πάντας τοὺς ἀθετοῦντας Θεοῦ προφήτας.

Σχόλ. μθ'. Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσῃτε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

B "Ἐλεγχ. μθ'. Εἰ ἡμέρας ἀριθμεῖ, καὶ χρόνον σημαίνει, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου λέγει ἑαυτὸν· Ἐρα καὶ μέτρον ἡλικίας ὑπέδειξε, καὶ ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος ὑπέδειγμα. Οὐκ ἄσαρκος οὖν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐν σώματι ἡ εὐδοκία.

Σχόλ. ν'. Εἶπέ τις πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε ἀγαθὲ ! τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω ; Ὁ δὲ εἶπε· εἰς ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ Θεός. Προσέθετο ἐκεῖνος· Ὁ Πατήρ. Καὶ ἀντὶ τοῦ· Τὰς ἐντολάς οἶδας, λέγει, Τὰς ἐντολάς οἶδα.

C "Ἐλεγχ. ν'. Ἴνα μὴ δεῖξῃ τὰς ἐντολάς ἤδη προγεγραμμένας, λέγει· Τὰς ἐντολάς οἶδα. Τὸ δὲ ὅλον κεφάλαιον φανερὸν ὑπάρχει ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας. Καὶ εἰ Πατέρα ἀγαθὸν φάσκει, καὶ Θεὸν ὀνομάζει, καλῶς ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ διδάσκει τὸν βουλλόμενον τὴν ζωὴν κληρονομήσαι· καὶ οὐκ ἀθετεῖ, οὐδὲ ἀπωθεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιμαρτυρεῖ τοὺς ἐν νόμῳ πολιτευσαμένους ζωὴν αἰώνιον κεκληρονομημένα, Μωϋσέα τε καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας.

Σχόλ. να'. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίσει αὐτόν τῃ Ἰεριχῷ, τυφλὸς ἔβδα· Ἰησοῦν δὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ δεῖς ἰάθη, φησὶν· Ἡ πίστις σου σέσωκέ με.

D "Ἐλεγχ. να'. Ἐν πίστει οὐκ ἐν ψεύδῳ· εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ πίστις. Λέγει γοῦν· Ἰδέ Δαβὶδ, καὶ ἐπαινεῖται, καὶ κοιμίζεται τὸ αἵτημα ὁ τὸ ὄνομα ὀμολογήσας. Καὶ οὐκ ἐκετιμήθη ὡς ψεύστης, ἀλλ' ὡς πιστὸς ἐκαθαρίσθη. Οὐκ ἄρα ἄσαρκος ὁ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος χαρισάμενος τῷ τυφλῷ τὸ βλέπειν. Ἀληθινῶς γὰρ ἦν, καὶ οὐ δοκῆσει, ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου γεγεννημένος.

Σχόλ. νβ'. Παρέκοψε τὸ· Παραλαβὼν τοὺς δώδεκα, ἔλεγεν· Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Παραδοθήσεται γὰρ, καὶ ἀποκτανθήσεται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

"Ἐλεγχ. νβ'. Ἴνα ἐν μηδενὶ ὀρθοποδήσῃ. Μὴ ὀρθοποδῶν δὲ ἐλέγχεται βαδιουργῶν κατὰ πάντα τρίπων.

¹ Luc. xvii, 14. ² Luc. iv, 27. ³ Luc. xvii, 22. ⁴ Luc. xviii, 18 sqq. ⁵ ibid. 35. ⁶ ibid. 51.

Ἐκρυψε γὰρ τὰ ρητὰ, ἵνα δῆθεν τὰ περὶ τοῦ πάθους ἁρνησῆται. Ὑστερον δὲ ὁμολογοῦντι αὐτὸν ἐσταυρωσθαι, εἰς μάταιον αὐτῶ ὁ πόνος τῆς βραδουργίας ἔσται.

Σχόλ. νγ'. Παρέκοψε τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τοῦ Ἰνου, καὶ Βεθφαγή, καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ. Διότι γεγραμμένον ἦν· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· καὶ ποιῆτε αὐτὸν σπῆλαιον ληστῶν.

Ἐλεγχ. νγ'. Τὸν ἔλεγχον ἑαυτῆς ἢ κακία οὐχ ὀρᾷ· τυφλώττει γάρ. Οἶεται δὲ δύνασθαι ἀποκρύπτειν τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν· ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Εὐθύς γὰρ ἀνεπήδησε, παραλιπὼν ὅλα τὰ κεφάλαια τὰ προειρημένα διὰ τὸν μαρτυρηθέντα τόπον τοῦ ναοῦ ὄντα αὐτοῦ ἴδιον, καὶ εἰς βουα αὐτοῦ ἀκοδομημένον. Καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερικῆ καταλιπὼν πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁδοπορίας, πῶς τε ἦλθον εἰς Βηθανίαν καὶ εἰς Βηθφαγή. Φύσει γὰρ λεωφόρος ἦν παλαιά, ἄγουσα εἰς Ἱερουσαλήμ διὰ τοῦ βρους τῶν Ἐλαιῶν, οὐκ ἄγνωστος οὖσα τοῖς καὶ τὸν τόπον ἱστοροῦσιν. Ἴνα δὲ ἐλεγχθῆ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, φησὶν· Ἐγένετο ἐν μῆ τῶν ἡμερῶν διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐξήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐφοβήθησαν, ὡς ἔχει μετὰ τοῦτο τὸ κεφάλαιον νδ'. Πῶς οὖν ἀπὸ Ἱερικῶν ἐγένετο ἐν τῷ ἱερῷ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοπορίας γνωσθήσεται, καὶ τοῦ τῆς ὁδοῦ διαστήματος. Ἄλλ' ἵνα ὀρθῆ ὁ βραδουργὸς παρακρύψας τὰ ἐν τῇ ὁδῷ γενόμενα, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ῥηθῆντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος πρὸ τούτου λόγου, λέγω δὴ· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς ἔχει ἡ προφητεία.

Σχόλ. νδ'. Καὶ ἐξήτησαν ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐφοβήθησαν.

Ἐλεγχ. νδ'. Ἐθεωρήθη καὶ ἡρμηνεύθη ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγχῳ σὺν τῇ φράσει, μετ' ἐπιτομῆς τῆς προσηκούσης.

Σχόλ. νε'. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελώνος τοῦ ἐκδομένου γεωργοῖς· καὶ τό· Τί οὖν ἐστὶ τό, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;

Ἐλεγχ. νε'. Οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσει τοῦτο. Κἂν τε γὰρ αὐτὸ περικόψῃ, οὐκ ἄφ' ἡμῶν ἀπέκοψεν, ἀλλὰ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐξῆμῶσεν. Ἰκανῶς γὰρ ὁ κατ' αὐτοῦ ἔλεγχός ἐστι, διὰ πλείονων μαρτυριῶν.

Σχόλ. νς'. Ἀπέκοψε τό· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, Μωϋσῆς ἐμήνυσε περὶ τοῦ βᾶτου (75), ὡς λέγει Κύριον, τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Θεὸς δ' ἐστὶ ζῶντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν.

Ἐλεγχ. νς'. Θαυμάσια ἐστὶν ἐπὶ τῇ ἀνομίᾳ τοῦ ματαιόφρονος, πῶς οὐχὶ νοεῖ, ὅτι ἴση αὐτῇ ἡ μαρτυρία τυγχάνει τῇ τοῦ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, καὶ τῇ παραβολῇ τῶν μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελθεῖν· ὡν παραβολῶν τὰ λείψανα εἶπασε, καὶ οὐ παρέκοψεν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀισχύνη καταλέλοιπε τὸ,

A reprehendi potest. Verba enim illa dissimulavit ideo, ut quæ ad Christi Passionem attinent negaret. Sed cum deinde crucifixum eundem esse confitetur, frustra est omnis ab eo depravandi illius loci susceptus labor.

Schol. 53. Expunxit et caput illud de asino Bethphage, et urbe, atque templo¹. Quoniam scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur. Et facitis eam speluncam latronum².

Refut. 53. Cæca est improbitas omnis; nec ea videt quibus redargui possit, ac se quod fieri nequit omnino, veritatis viam occultare sperat posse. Sic iste, prætermittis iis omnibus quæ dixi capitibus, abrupte transiit, ut illud de templo testimonium vitaret, quo peculiare sibi illud esse, ac nomini suo constitutum significat. Ac deinceps ab Hierichuntis mentione totam itineris seriem omittit, utque Bethaniam ac Bethphage pervenerit. Vetus enim erat via, quæ per Oliveti montem Hierosolyma ducebat, 341 quam haud ignorant, qui ea loca peragrunt. Verum ut suo ipsius ore convincatur: Factum est, inquit, in una dierum docente illo in templo, quæsterunt injicere in illum manus, et timuerunt, ut sequenti capite 54 declaratur. Igitur quemadmodum Hierichunte in templum venerit ex eodem illo itinere ac viæ intervallo cognoscitur. Sed eo res adducta est, ut improbus ille veterator quæ in via gesta sunt et in templo a Salvatore ante hunc sermonem sunt dicta dissimulasse videatur. Nimirum: Domus mea domus orationis vocabitur, etc., ut in prophetia leguntur.

Schol. 54. Et quæsierunt injicere manus in illum, et timuerunt³.

Refut. 54. Quæ ad hunc locum spectant, ea proxima refutatione cum ipsa loquendi ratione, quam fieri potuit brevissime expensa sunt et explicata.

Schol. 55. Item illum induxit locum, quo de vite illa agitur agricolis locata. Atque hoc insuper: Quid est igitur, lapidem quem reprobaverunt ædificantes⁴?

Refut. 55. Nihil id quidem nocere nobis potest. Tametsi enim locum istum exemerit, non ullo id nostro damno sustulit, sed sibi ipsi suisque fraudi potius fuit. Compluribus enim testimoniis satis superque refellit.

Schol. 56. Delevit illud: Quia vero mortui resurgunt, Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, Isaac et Jacob. Deus autem est vivorum, non mortuorum⁵.

Refut. 56. Admirandus plane insani hominis stupor. Quid enim? non illud animadvertisse, par istud esse testimonium altero illi de mendico Lazaro, necnon et eorum parabolarum quibus regni aditus intercluditur? Quarum quidem parabolarum reliquias servavit, nec ut alia pleraque sustulit. Ita

Luc. xix, 29. ¹ ibid. 46. ² Luc. xx, 19. ³ ibid. 17; psal. cxvii, 22. ⁴ Luc. xx, 37, 38.

(75) Περὶ τῆς βᾶτου. Apud Lucam lege. ἐπὶ τῆς βᾶτου.

summa sua cum ignominia verba illa dereliquit : *Illic erit stetus et stridor dentium*¹. Cæterum quod et digitus post obitum in aquam immergitur, et aqua linguam refrigerat, uti de Lazaro dives Abrahamo dicebat; quodque dentium stridor est ac stetus, argumento est resurrectionem esse corporum: quantumvis ea quæ de mortuorum resurrectione vere sunt a Domino prolata pecus illa sustulerit.

342 Schol. 57. *Ista quoque prætermisit : Quia vero resurgant mortui et Moyses ostendit, dicens, Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob, Deum vivorum*².

Refut. 57. Quoniam bis eadem a Salvatore repetita parabola est, ideo bis eam proposuimus, ne, ut circumforaneus iste Marcio, quidquam eorum quæ scripta sunt præterisse videamur. Cæterum in superiori refutatione improbitatem illius ac calumniam abunde diluimus.

Schol. 58. *Illud ademit præterea : Capillus de capite vestro non peribit*³.

Refut. 58.

Schol. 59. *Iterum hæc abstulit : Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, etc., ob ea quæ sequuntur, donec consummentur omnia quæ scripta sunt*⁴.

Refut. 59. Obliviosus hic homo cæteros sui esse similes, hoc est stolidos, existimat. Nec intelligit, si vel minimam voculam reliquerit, eam ad sese convincendum facere. Quanto igitur magis cum plurima verba de sententia detrahit? Quamobrem licet mutilatis iis ab illo testimoniis alia quædam quæ ipsemet admittit opponere. Quæ cum sublatis ab eo reliquis omnino consentanea esse constabit. Ejusmodi sunt illa, in quibus Abrahamus post mortem ita loquens inducitur : *Habent Moysen et prophetas; ipsos audiant*⁵. Quæ enim prophætæ ac Moyses dixerunt, a Deo sunt Patre profecta, et ab ipsomet Dei Filio Domino nostro, necnon et Spiritu sancto; quæ quidem mandata scriptis impleri penitus oportuit.

Schol. 60. *Locutus est cum magistratibus, quem admodum illum traderet eis*⁶.

Refut. 60. O Marcionis incredibilem amentiam! Quis enim alius præter Judam locutus est? aut quid tandem facturus aliud, nisi Salvatorem traditurus? Jam vero si Salvator traditur, profecto non inane quoddam spectrum erat, sed solida hominis natura constabat. Nam si nihil præter spiritum foret, carne præditis hominibus tradi nequiquam posset. Idem ergo Deus cum esset, assumpta carne contractandum se præbuit, hominumque manibus sponte permisit. Sed illi adeo stulti sunt, secum ut oratione sua pugnent. Ac memini me aliquando **343** cum Marcionis quodam discipulo disputantem, cum ex Evangelio locum illum objicerem, quo in loco ductus in desertum a spiritu dicitur, ut tentaretur a

Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Δακτύλου δὲ ἐμβροχομένου εἰς ὕδωρ μετὰ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆν, καὶ γλώσσης καταψυχομένης ὑδατι, ὡς ὁ πλούσιος ἔφη τῷ Ἀβραάμ διὰ τὸν Ἀζάρων, καὶ βρυγμοῦ δδόντων, καὶ κλαυθμοῦ γινομένου, ἀναστάσεως σωμάτων ἐστὶ σημεῖον, κἂν παρακώζῃ ὁ κτηνώδης τὰ ὑπὸ Κυρίου περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀληθῶς εἰρημένα.

Σχόλ. νζ'. Οὐκ εἶχε ταῦτα· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωϋσῆς ἐμήνησε λέγων, Θεὸν Ἀβραάμ καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸν Ἰακώβ, Θεὸν ζώντων.

Ἐλεγχ. νζ'. Διὰ τὸ δευτεῶσαι τὸν Σωτῆρα τὴν παραβολὴν, διττῶς παρ' ἡμῶν ἐντέτακται· ἵνα μὴ ἀπεκαζόμενοι τῷ ἀγύρῃ Μαρκιῶνι, ἡμεῖς παραλείψωμέν τι τῶν γεγραμμένων. Ἦδη ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἐλέγχῳ γεγένηται ἡ κατὰ τῆς αὐτοῦ βιβλιογραφίας ἀντίβησις.

Σχόλ. νη'. Πάλιν παρέκαψε τὸ· Ὅριξ ἐκ τῆς κοφαλῆς ὕμῶν οὐ μὴ ἀπόληται.

Ἐλεγχ. νη'.

Σχόλ. νθ'. Πάλιν παρέκαψε ταῦτα· Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ βῆτῳ, ἕως πληρωθῆ τὰ γεγραμμένα.

Ἐλεγχ. νθ'. Δοκεῖ λήθην κεντημένος τοὺς ἅπαντας Ἰσους αὐτῷ ἀνόητος εἶναι. Καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι κἂν μικρὸν βῆτον ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθῆ, ἔλεγχον ποιεῖται. Πόσω μᾶλλον καὶ πολλῶν βῆτων ὑπ' αὐτοῦ παρακοπέντων; Οὐδὲν τοίνυν κωλύει τὸν βουλόμενον παραθεῖναι ταῦταις ταῖς παρακεκομμέναις μαρτυρίαις τὰ παρ' αὐτοῦ ὁμολογηθέντα. Δειχθήσεται γὰρ σύμφωνα ὄντα τούτοις τοῖς ὑπ' ἐκεῖνον περικοπεῖσιν, ἐν οἷς ἔλεγεν ὁ Ἀβραάμ μετὰ τὴν τελευταίην· Ἐχουσι Μωϋσῆα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν. Ἄ ἔλεγον γὰρ οἱ προφηταὶ καὶ Μωϋσῆς, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἃ ἔδει γεγραμμένα ὄντα πληροῦσθαι.

Σχόλ. ζ'. Συνελάλησε τοῖς στρατηγῶσι τὸ, πῶς αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς.

Ἐλεγχ. ζ'. Ὁ φρενοβλάβεια τοῦ Μαρκιῶνος! Συνελάλησε· τίς ἢ Ἰούδας; τί ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ παραδοῦναι τὸν Σωτῆρα; Παραδιδόμενου δὲ τοῦ Σωτῆρος, οὐκέτι δόνησις ὁ παραδιδόμενος, ἀλλὰ ἀλήθεια. Εἰ γὰρ πνεῦμα ἦν μόνον, σαρκικοῖς ἀνθρώποις οὐ παρεδίδοτο. Ἀλλὰ θεὸς ὢν ὑπὸ ἀφῆν γέγονε, σάρκα ἐδυσάμενος εἰς χεῖρας ἀνθρωπίνης φύσεως ἑαυτὸν ἐκὼν παρεδίδοτο. Τάνακτα καὶ ἑαυτοῖς ὑπὸ ἀνοίας φθέγγονται. Καὶ γὰρ καὶ ποτε, διαλεγόμενός τις τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Μαρκιωνιστῆ τινα, καὶ λέγων, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔχει, ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον τὸ πνεῦμα πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ὅτι Πῶς ἐδύνατο Σατανᾶς τὴν ὄντα Θεὸν, καὶ μείζονα αὐτοῦ ὑπάρχοντα, καὶ Κύριον αὐτοῦ, ὡς

¹ Luc. xiii, 28. ² Luc. xx, 37, 38. ³ Luc. xxi, 19. ⁴ ibid. 21 22. ⁵ Luc. xvi, 29. ⁶ Luc. xxi, 4.

⁷ ἢ τὸ ἐλ ποιῆσαι.

ὁμοίως λέγετε, πειράσαι, τὸν Ἰησοῦν τὸν αὐτοῦ Δεσποτῆν; Ἐγὼ δὲ, ἐν τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ἐξ ὑπογυίου λαβὼν σύνεσιν, ἀπεκρινάμην αὐτῷ, λέγων· Οὐ πιστεύετε, ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; Ὁ δὲ ἔφη· Ναί, καὶ οὐκ ἠρνήσατο. Τίνας οὖν αὐτὸν ἐσταύρωσαν; Ὁ δὲ ἔφη· Ἄνθρωποι. Εἶτα ἔφη· αὐτῷ· Τίς δυνατώτερος, ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὁ διάβολος; Ὁ δὲ ἔφη· Ὁ διάβολος ἰσχυρότερος. Ὅτε τοῦτο εἶπεν, ἀπεκρινάμεθα· Εἰ ὁ διάβολος ἰσχυρότερος ἀνθρώπων ὑπάρχει, ἄνθρωποι δὲ οἱ ἀσθενέστεροι Χριστὸν ἐσταύρωσαν· οὐ θαῦμα εἶ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐπειράσθη. Πάντα γὰρ θέλων, καὶ οὐ μετὰ ἀνάγκης ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν ὁ Χριστὸς πάσῳ ἐν ἀληθείᾳ, οὐ κατ' ἀσθένειαν, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν, καὶ τὰ πρὸς τὸν διάβολον, καὶ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ, εἰς κατάκρισιν ἁμαρτίας, καὶ ἀθέτησιν τοῦ

ejus imbecillitate factum, sed voluntate susceptum; suo ut nos exemplo condoceretur, crucisque supplicio salutem nobis afferret, damnetur peccatum;

Σχόλ. 5α. Καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς· Ἀπελθόντες ἐτοιμάσατε ἴνα φάγωμεν τὸ Πάσχα.

Ἐλεγχ. 5α. Νέφος βελῶν κατὰ σοῦ ἐν μιᾷ μαρτυρίᾳ τὸ ῥητὸν περιέχει, ὡς Μαρκίων. Εἰ γὰρ προστάσσει ἐτοιμάζεσθαι αὐτῷ φαγεῖν τὸ Πάσχα, Πάσχα δὲ πρὸ τοῦ παθεῖν τὸν Χριστὸν ἀπετελεῖτο· πάντως ὅτι ἀπὸ νόμου τὴν σύστασιν εἶχε. Κατὰ νόμον δὲ τοῦ Χριστοῦ πολιτευομένου, σαφὲς ἦν, ὅτι οὐ νόμον ἤθελε καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Εἰ δὲ νόμον βασιλεὺς οὐ καταλύει, οὐ καθοσιώτος¹ ἢ ἐν τῷ νόμῳ (76) διάταξις, οὐδὲ τῷ

A diabolo² ejusmodi de illo abstulisse responsum : Qui fieri potest, ut Satanas Deum verum, ac seipso longe præstantiorem, Dominumque suum, ut dicitis, Jesum scilicet, tentaverit? Ego vero Dei fretus auxilio, quod e re nata mihi in animum inciderat, ad ista subjeci : Creditis, inquam, Christum esse crucifixum? Nos vero, inquit, credimus; nec fateri dubitavit. A quibus ergo crucifixus est? rogavi. Ab hominibus, respondit. Tum ego : Quis amborum potentior est, homo, an diabolus? Diabolus, inquit ille, longe præstat hominibus. Ego vero ad hæc ista subjeci : Si ab hominibus, qui longe imbecilliores sunt, crucifixus est Christus, quid mirum est eundem a diabolo esse tentatum? Ad hæc enim omnia vere ac nostra causa toleranda, adeoque illum cum diabolo congressum non coactus a quopiam, sed ultro se Christus objecit : quod quidem non ulla B suo ut nos exemplo condoceretur, crucisque supplicio salutem nobis afferret, damnetur peccatum; mortem denique profligaret.

Schol. 61. Et dixit Petro, et reliquis : Euntes, præparate ut manducemus Pascha³.

Refut. 61. Ingentem contra te telorum nubem unius hujusce testimonii auctoritas continet, Marcio. Cum enim præparari sibi Pascha jubeat, idque antequam Christus pateretur est celebratum, profecto lege istud ipsum præscriptum fuerat. Quare cum ex legis mandato Christus vitæ suæ rationem componeret, manifestum est non illum solvendæ legis, sed implendæ gratia venisse. Jam quoties le-

¹ For. εὐκαθosiώτος ut mox. ² Matth. iv, 1 sqq.

³ Luc. xxi, 8 sqq.

(76) Οὐ καθοσιώτος ἢ ἐν τῷ νόμῳ. Antequam C Eriphanii locum hunc attingam, pauca de vi ac potestate vocabuli τῆς καθοσιώσεως dicenda sunt. Est igitur καθοσιώσαι idem ac consecrare, dicare. Hinc καθοσιώσις, devotio, et καθωσιωμένος, devotus. consecratus. Quare qui se principi devovent, ac religione aliqua consecrant, καθωσιωμένοι dicebantur, ut milites. Capitolinus in Maximino : *Commilitones sacrati; imo vero consecrati*. Ejusmodi fuere Gallorum veterum devoti, quos illi *solduricus appellabant*, ait Cæsar lib. 1 *Comment.*, hoc est καθωσιωμένοι· quod aptius mihi videtur, quam quod Græcus interpretes reddidit, *συνωμόται*· tametsi idem fere est, quia in jusjurandum adigi solebant. Egregium τῆς καθοσιώσεως exemplum refert Dio lib. lxxi, ad annum Urbis 725. Ubi Sextum quemdam Pacuvium, sive Apudium trib. plebis narrat semetipsum Augusto in senatu devovisse, idemque ut alii senatores facerent auctorem fuisse : Ἐν γὰρ τῷ συνεδρίῳ ἑαυτὸν τε οἱ τὸν Ἰβήρων τρόπον καθωσιώσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι. Sed Augusto reclamante, trib. pl. proliens ad populum obvios quosque, ac ceteros deinde cives coegit καθωσιώσαι σφᾶς τῷ Αὐγούστῳ. Ἀφ' οὗπερ καὶ νῦν προτρεπόμενοι τὸν κρατοῦντα, λέγειν εἰώθαμεν, ὅτι τοὶ καθωσιωμέθα. Hinc καθωσιωμένων appellatio ἐπιθετικῶς ex formula plerisque imperialibus officii ac ministris attributa; maxime, ut dictum est, militaribus. Augustinus, l. ii *contra epist. Parmen.* : *Neque ullo modo per devotum militem, quod a privati usurpatum est, signum regale violabitur*. Protectores item domestici in cod. Theod. *De domesticis et protect.*, devotissimi nominantur. In concilio Ephesino parte ii, act. 4, Candidianus vocatur Κόμης τῶν καθωσιωμένων δομestικῶν, ut et in Chalced. act. 4,

et alibi sæpe. Quin etiam in eodem concilio Chalced. act. 3, ἡ σχολὴ τῶν καθωσιωμένων μαγιστρικῶν. Item Veronicianis ibidem ὁ καθωσιωμένος Σηκριτᾶριος τοῦ θεοῦ Κομιστωριου. At vero e contrario καθωσιωμένος in concilio Sardic. can. 17, idem est ac *condemnatus, exauctoratus*, ut Zonaras et Balsamo interpretantur. Quemadmodum *sacer* apud Latinos mediæ significationis est. Quem ad Sardicensem canonem fortasse Suidas respexit, dum καθωσιώσιν ait esse δικαιοσιν, κατάρτισιν, παρὰ τὸ κατὰ τοῦ ὄσιου γίνεσθαι, ἥτοι τοῦ Βασιλέως. Sed in eo valde est hallucinatus. Nam et exempla duo profert, quæ non intelligit. Quorum alterum ex Socrate deproptum est, lib. v, c. id' : Ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως Ῥωμαίων Σύμμαχος ἀπὸ ὑπάτων εἰς τὸν τύραννον Μάξιμον βασιλικὸν λόγον διεξῆλθε, καὶ δεδώς τὸ τῆς καθοσιώσεως τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν σηκοῖς προσκαταφεύγει. Alterum nescio cujus scriptoris de Christo : Τοῖς γὰρ γινομένοις (corr. νόμοις) αὐτὸν παρεδώκαμεν καὶ εἰς καθοσιώσιν οὐχ ἡμάρτομεν. Verum utrobique καθοσιώσις majestatis crimen significat. Gloss. Vetus : Καθosiώσις, Devotio, dicatio, majestas. Sic in Chalced. conc. act. 3, in libello Theodori Alexandrini *adversus Dioscorum* : Τὰ γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσιώσιν παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα, τὰ πεπραγμένα ἐπὶ διαφόρων ἀρχόντων διδάξει τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα. Idem et in libello Ischyriionis diaconi : Ὅτι γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν καθοσιώσιν ἁμαρτήσαι τὰ μέγιστα οὐ παρητήσατο. Interpret, devotionem. Melius omnino majestatem. Theodoretus in comment. in *Danielem*, cap. vi, ad hæc verba com. 4, *Querrebant occasione*, etc. Τουτῶστι πάντα ἐπραγματεύοντο εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους πλημμελοῦντα αὐτὸν εὐρεῖν ἐφαίμενοι, αὐτοὶ τοῦ τὴν καλουμένην καθοσιώσιν πλέξει αὐτῷ βουλόμενοι.

gem princeps non abrogat, constitutionis quæ in lege est integra manet sanctio, nec edicto revocatur. Quandiu vero legis sanctio perseverat, estque firma constitutio, si quid ad eam princeps cumulandi doni gratia velit adjicere, ab ejusdem potestate accessio illius benignitas hilaritasque dimanat. Sed cum ab uno eodemque legis illa latio accessioque beneficentiæ profecta sit, facile quivis intelligit, non eum adversari legi, qui ad eam aliquid adjiciendum putarit. Quamobrem demonstratum **344** illud est, nihil Vetus Testamentum, ac prophetarum seriem cum Evangelio pugnare. Tu vero, Marcio, multiplex contra te argumentum attulisti, quod ut faceres ipsa te veritas vel invitum coegit. Vetus enim Pascha nihil præter agni mactationem, esumque carniū, et animatorum, necnon azymorum habuit. Quid te igitur impulit, ut ne locum illum, qui ad tui refutationem tantopere pertinet, auderes eradere, nisi vis, uti diximus, ipsa veritatis? Quem enim detestaris carniū usum, cum Dominus cum discipulis adhibuit tum cum Pascha ex legis præscripto celebravit. Nec est quod dicas mysterium hoc ab illo, quod erat peracturus, fuisse nominatum, cum ita diceret: *Volo manducare Pascha vobiscum*. Nam ut pudorem tibi omni ex parte veritas faciat, non ei mysterio prius operari voluit, ne inficiandi occasionem haberet; sed cum cœnasset, inquit, accipiens hæc et illa, dixit: *Hoc est* hæc et illa; nullum ut cavillandi calumpniamdique locum relinqueret. Ostendit enim ipsum posteaquam Judaicum Pascha comedit, hoc est secundum

Schol. 62. *Et recubuit, et duodecim apostoli cum illo; et dixit: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar*.¹

Refut. 62. Recubuit Salvator, o Marcio! cum eoque discipuli duodecim. Si tam ille recubuit, quam una isti recubuerunt, non potest eidem voci diversa

¹ Luc. xii, 15.

ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ. Ita in Græcis nondum editis, quæ sunt penes R. P. Frontonem Ducæum. Nam Latinus interpres hæc omisit. Ergo καθοσίωσις est *majestas*, vel *crimen majestatis*, ex eo scilicet quod milites aliique sacramento se principi obstringant ac devoveant. In quo alius Suidæ error occurrit; qui apud Herodianum καθοσιούμενος interpretatur πληροφορῶν. Herodiani verba sunt: Ὁ δὲ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς παραλύσει, τῷ τε Μαξιμίνῳ καθοσιούμενος, ἀθροίσας στρατὸν ἤγεν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα. Quo in loco καθοσιούμενος est *devotus*, *obstrictus*. Præterea καθοσίωσις, ut opinor, in legibus idem est ac sanctio, hoc est pœnæ constitutio. Justinianus lib. ii *Instit.* cap. 1: *Ideo autem muros sanctos dicimus, quia pœna capitis constituta sit in eos qui aliquid in muros deliquerint*. Ideo et legum eas partes, quibus pœnas constituimus adversus eos qui contra leges fecerint, *sanctiones vocamus*. Ex iis Epiphanius noster illustrari potest; apud quem pro οὐκ ἀθοσίωτου suspicamur legendum εὐκαθοσίωτου. Erit autem εὐκαθοσίωτος νόμος, cujus integra sanctio manet, quæque pœna etiamnum sancitur. Nisi forte aptius sit οὐκ ἀκαθοσίωτον, quod eundem sensum habet. Tametsi ἀκαθοσίωτος aliter usurpatur ab eodem Epiphanio in Catharorum hæc. l. ix, n. 3, ubi distingui gladium a magistratibus ait κατὰ γοήτων, καὶ βλασφημῶν, καὶ καθοσίω-

Α βασιλεὶ ἀπειρημένη. Εὐκαθοσίωτου δὲ ὄντος τοῦ νόμου, καὶ τῆς διατάξεως ὁμολογουμένης, εἴ τι προσθεῖθαι βασιλεὺς τῇ διατάξει ἐπὶ μείζονι ὀυρεῖ, κατ' ἐξουσίαν ἢ φαιδρότης γίνεται τῆς προσθήκης. Ἐνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς νομοθεσίας εὐσεῖας, καὶ τῆς κατὰ προσθήκην ὀυρεῖς, παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι καὶ σαφές, ὡς οὐκ ἐναντιοῦται τῷ νόμῳ ἢ τῆν προσθήκην ποιησάμενος. Ἀποδέδεικται τοίνυν ἐναντία οὐσά τις ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ τῆς τῶν προφητῶν ἀκολουθίας. Κατὰ σαυτοῦ δὲ, ὦ Μαρκίῳν, ἐπήγαγες πολυτρόπως τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενος. Πάσχα γὰρ τὸ παλαιὸν οὐδὲν ἦν, ἀλλ' ἡ προδάτου θύμα, καὶ κρεῶν ἐδώδη, ἐμψύχου τε μεταλήψις καὶ ἀζύμων. Καὶ τίς σε ἠνάγκασε μὴ ἀφανίσαι τέλεον τὸν κατὰ σοῦ ἔλεγχον, ἢ ὡς εἶπον, αὐτὴ ἀλήθεια; Ἦν γὰρ σὺ βδελύττει σαρκοφαγίαν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν βέδρωκεν, ἐπιτελῶν τὸ Πάσχα τὸ κατὰ νόμον. Καὶ μὴ λέγε, ὅτι ὁ ἐμελλε μυστήριον ἐπιτελεῖν, τοῦτο προνοήμαζε, λέγων· *Θέλω μεθ' ὑμῶν φαγεῖν τὸ Πάσχα*. Ἴνα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον κατασχύνη σε ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἐν τῇ ἀρχῇ ποιεῖ τὸ μυστήριον, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ· ἀλλὰ φησι μετὰ τὸ δειπνήσαι, λαθῶν τάδε καὶ τάδε, καὶ εἶπε· *Τοῦτο ἐστὶ τάδε καὶ τάδε* (77)· καὶ οὐκ εἶσε τόπον τῇ βραδουργίᾳ. Ἐδειξε γὰρ, ὅτι μετὰ τὸ βδρωκένα τὸ Πάσχα, τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, τοῦτο ἐστὶ μετὰ τὸ δειπνήσαι (78), ἦκεν ἐπὶ τὸ μυστήριον.

Hoc est hæc et illa; nullum ut cavillandi calumpniamdique locum relinqueret. Ostendit enim ipsum posteaquam Judaicum Pascha comedit, hoc est secundum

Σχόλ. 62. Καὶ ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ, καὶ εἶπε· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.

Ἐλεγχ. 62. Ἀνέπεσε ὁ Σωτὴρ, ὦ Μαρκίῳν, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι μετ' αὐτοῦ. Εἰ ἀνέπεσε, καὶ συνανέπεσον, οὐ δύναται μία λέξις τὴν σημασίαν ἔχειν

των. Nam ἀκαθοσίωτους appellat majestatis reos, et imperatoris obsequio minime devotos. Ut in actis conciliabuli Ephesini, in Relatione ad Theodosium imp. de Cyrillo Alexandrino: Πρῶτον μὲν εἰς τὸ γαλήνῳ καὶ εὐσεβῆς ἡμῶν παρηνόμησε θέσπισμα διὰ πάντων τὸ ἀκαθοσίωτον αὐτοῦ δεικνύς. Tanti fuit raram illam vocabuli hujus notionem extricare, ut in eo pluribus immorandum fuerit. Nam καθοσίωσιν illo sensu nullus, quod sciam, Lexicōn et vocabulariorum concinnator exposuit.

(77) Καὶ εἶπε· *Τοῦτο ἐστὶ τάδε καὶ τάδε*. Eadem cautione sacramenti Eucharistici formæ dissimulat, qua et hujus et cæterorum vulgare plerique Patrum veriti sunt. Innocentius epist. 1 *Ad Decent.* de Confirmatione disputans: *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere*.

(78) *Τοῦτο ἐστὶ μετὰ τὸ δειπνήσαι*. Nam δειπνοῦ γενομένου, hoc est peracta cœna, ut ait Joan. c. xiii. novæ legis mysterium est, non in ipsa cœna. Ex quo illud apparet, frustra hoc ex capite cœnæ appellatione sacramentum illud Dominicæ corporis et sanguinis censeretur. Nam Matthæus, et Marcus ἐσθιόντων αὐτῶν dixerunt, præsentī usi pro præterito, nisi, ut olim Scaliger arbitratus est, ἐσθιόντων aoristus sit secundus.

ἑτέραν καὶ ἑτέραν, κἄν τε τῇ ἀξίᾳ καὶ τρόπῳ ἔχοι A
τὴν διαφορὰν. Ἡ γὰρ δώσεις καὶ τοὺς δώδεκα δοκῆσει
ἀναπεπτωκέναι, ἥ καὶ αὐτὸν ἀληθεῖα σάρκα ἔχοντα
ἀληθινῶς ἀναπεπτωκέναι. Καὶ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα
τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με
πιθεῖν, ἵνα δεῖξῃ Πάσχα (79) πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ
ἐν τῷ νόμῳ προτυπούμενον, καὶ γινόμενον τὸ βέβαιον
αὐτοῦ τοῦ πάθους, καὶ ἐντελέστερον προσκαλούμενον
καὶ ὑποδεικνύων, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος φησι·
Παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν ὁ νόμος εἰς Χριστόν. Εἰ
δὲ παιδαγωγὸς ὁ νόμος εἰς Χριστόν, οὐκ ἀλλότριος
Χριστοῦ ὁ νόμος.

Σχόλ. 57. Παρέκοψε τὸ· Λέγω ὑμῖν· Οὐ μὴ φάγω B
αὐτὸ ἀνάρι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
Θεοῦ.

Ἐλεγχ. 57. Τοῦτο περιεῖλε, καὶ ἐβράδιουργησεν,
ἵνα δῆθεν μὴ ποιῆση ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ βρωτὰ
ἢ ποτὰ· οὐκ εἰδὼς ὁ κτηνώδης, ὅτι ἀντιμίμημα τῶν
ἐπιγείων δύναται εἶναι πνευματικὰ καὶ ἐπουράνια,
μεταλαμβάνόμενα ὡς ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν. Μαρτυρεῖ
γὰρ πάλιν ὁ Σωτὴρ, καὶ λέγει, ὅτι *Κυθισθεὶς ἐπὶ
τῆς τραπέζης μου, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες ἐν τῇ
βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.* Ἡ παρέκοψε πάλιν ταῦτα,
ἵνα δῆθεν ποιῆση τὰ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ἔχοντα τόπον ἐν
τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Πόθεν οὖν Ἡλίας καὶ Μωϋ-
σῆς ὠφθησαν μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ θρῆν ἐν δόξῃ; Ἄλλ'
οὐδὲν δυνήσεται τις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Σχόλ. 58. Παρέκοψε τὸ· Ὅτε ἐπέστειλα ὑμᾶς, μὴ C
τινος ὑστερήσατε, καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ· Καὶ τοῦτο
τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τὸ· Καὶ μετὰ
ἀνδρῶν συνελογίσθη.

Ἐλεγχ. 58. Κἄν παρακόψῃς τὰ ῥήματα, ἀπὸ τοῦ
ἔργου φαίνονται αὐτῶν οἱ τόποι, προάγοντος τοῦ νό-
μου, καὶ προκηρυττόντων τῶν προφητῶν, καὶ Κυ-
ρίου πληροῦντος.

Σχόλ. 58. Ἀπεπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου
βολῆν· καὶ θεὸς τὰ γόνατα προσηύχετο.

Ἐλεγχ. 58. Θεὸς τὰ γόνατα, ὁρατῶς ἔθηκε, καὶ
αἰσθητῶς ἐπέτελεσεν. Εἰ δὲ αἰσθητῶς κατὰ τὸ εἶδος
τὸ ἔργον ἐποίησε τῆς γονυκλισίας, οὐκ ἄρα ἀνευ σαρ-
κὸς ἐνεδήμησεν ὁ Μονογενῆς. Αὐτῷ γὰρ κάμψαι πᾶν
γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταθο-
ριῶν. Ἐπουρανίων, πνευματικῶν· ἐπιγείων, αἰσθη-
τῶν· καταθοριῶν, τῷ ἰδίῳ εἶδει. Ὡδε δὲ τὰ πάντα
ἐν ἀληθείᾳ ἐπετέλει ὁρῶμενος, καὶ ὑπὸ ἀφῆν τοῖς
μαθηταῖς εὐρισκόμενος, καὶ μὴ φαντάζου.

Ἐλεγχ. 58. Ἐπεπέσει ὁ νόμος ἐπὶ τοὺς μαθη-
τας, ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἔγειρεν, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέ-
πεσε.

Σχόλ. 58. Καὶ ἤγγισε καταρλιῆσαι αὐτὸν Ἰου-
δας, καὶ εἶπεν.

ἵ γρ. γένοιτο. ὁ For. φαντάζων. ὁ Galat. III, 24. ὁ Luc. xxii, 16. ὁ ibid. 35. ὁ ibid. 57; Isa. LIII, 12. ὁ Luc. xxii, 41. ὁ Philipp II, 40. ὁ Luc. xxii, 48

(79) Ἴνα δεῖξῃ Πάσχα. Subobscurus hic locus
est. Sed, ut mihi videtur, Pascha illud legiti-
mum προτυπούμενον fuisse dicit, hoc est εἰς τύπον,
ac figuram alterius adhibitum; cui successit τὸ βέ-
βαιον αὐτοῦ πάθους, hoc est perenne ac perpetuum,

tametsi quod ad dignita-
tem ac modum attinet nonnihil intersit. Aut igitur
fatendum tibi est, duodecim quoque discipulos spe-
cie tenus accubuisse, aut ipsum qui vere carnem
induerat, vere idipsum egisse. Qui sic ideo locutus
est: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare
vobiscum antequam patiar*, ut et Pascha illud ante
passionem suam figurate in lege constitutum
ostenderet; et alterum successisse monstraret, quod
et ad astruendam Passionem suam spectaret, et
perfectius appellaretur. Simul illud indicans: quod
apostolus Paulus docuit, legem pædagogi nobis in-
star in Christo fuisse. Quod si pædagogus noster
lex in Christo fuit, a Christo minime erit aliena.

Schol. 63. Præterea hæc ab illo detracta sunt.
Dico enim vobis: *Non edam illud amplius, donec im-
pletur in regno Dei.*

345 Refut. 63. Mala ista fide subtraxit, ne
scilicet ullum in regno Dei potum ac cibum hic
verbis pateretur exprimi. Nec illud homo stupidus
agnovit, terrenorum simile quiddam in spiritualibus
ac cælestibus inesse, quorum participandorum
occulta nobis est ratio. Ita enim et Salvator ipse
testatus est, ac dixit: *Sedebitis in mensa mea
edentes et bibentes in regno cælorum.* Sed et pro-
pterea ista sustulit, nullum ut iis quæ ad legem
pertinent in regno cælorum locum tribueret. Un-
denam igitur Elias ac Moyses in monte cum ipso
apparuerunt in gloria? Sed nemo est qui contra
veritatem virium quidquam habeat.

Schol. 64. Item illud induxit: *Quando misi vos,
nanquid defuit vobis*, etc. Ob ea quæ sequuntur:
*Et hoc quod scriptum est, ovortet impleri: et cum
iniquis deputatus est.*

Refut. 64. Quantumvis verba subducas, res ipsa
tamen proprios ipsorum locos aperiet. Siquidem
antegressa lex est, ac prophetæ nuntiarunt; at ipse
tandem Dominus implevit.

Schol. 65. *Avulsus est ab illis, quantum jactus
est lapidis: ei positus genibus orabat.*

Refut. 65. *Positis*, inquit, *genibus*. Ita posuit, ut
id videri posset, idque ipsum sensibili modo præ-
stitit. Quod si genua ita flexit, ut sentiri posset,
adeoque ut actionis hujus natura postulabat, pro-
fecto non sine carne Salvator in hoc terrarum orbe
versatus est. Huic enim *omne genu flectetur, cæ-
lestium, terrestrium et infernorum*: *Cælestium*
porro, hoc est spiritualium; *terrestrium*, hoc est
eorum quæ sub sensus cadunt; *infernorum* deni-
que, ex rei veritate faciebat omnia, cum et cerneretur
instar illuderet.

Schol. 66. *Et accessit ut oscularetur eum, et
dixit.*

quod passionis suæ figuram, et sacramentum con-
tinet; sive malis, quod eandem ipsam passionem
affirmaret, ejusque fructum, usum, ac recordatio-
nem ratam faceret, et ad sempiternam memoriam
propagaret.

Refut. 66. Ad Dominum ac Deum carnem factum Judas accessit, cum ille corpus induisset; niimirum vera ut oscularetur labia, non quæ ejusmodi duntaxat apparent, ac ludificarent oculos.

Schol. 67. Recidit id quod a Petro gestum dicitur, cum percussit, et amputavit auriculam¹.

346 Refut. 67. Quamvis ut honori Petri consuleret, suppressisse ista videatur, hoc ipso tamen quod revera gestum est, et ad Salvatoris decus gloriamque pertinet, occultare conatus est. Verum nihil omnino perfecit. Nam etsi ille mentionem hujus rei sustulerit, Dei tamen miracula cognoscimus. Abscissa igitur auricula, eam subinde Dominus accipiens in integrum restituit, ut Deum se esse ac divinum opus edidisse monstraret.

Schol. 68. *Et qui tenebant illudebant, cædentes et percutientes dicebant: Prophetiza ovis est ovis te percussit?*

Refut. 68. Hæc omnia, qui tenebant, et illudebant; item, cædere et percutere; et, *Prophetiza nobis quis est qui te percussit*; hæc, inquam, non adumbratam duntaxat speciem referunt, sed contactum quemdam ac corpoream carneamque substantiam significant. Idque adeo manifesto cuivis apparet: tametsi præ ea quæ in te est animi cæcitate, Marcio, perspicuam Domini veritatem constiteri detrectes.

Schol. 69. Post ista: *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram*², addidit *et destruentem levem ac prophetas*.

Refut. 69. Nonne vias Domini pervertere³ undique deprehenderit ac convinceris? Nam cum huic loco quod minime scriptum est adjicis, ac tibimetipsi, neque enim Domino dixerim, calumniam facis, ita scribens: *Hunc invenimus evertentem legem ac prophetas*, contraria te huic Salvatoris, insane, jugulabit oratio: *Non veni solvere legem, aut prophetas, sed implere*⁴. Non igitur potest idem ille, qui se non evertendi gratia venisse testatur, accusari quod evertentem legem ac prophetas, *construentem populum, dicentem se Christum regem*

Schol. 70. Aliud quoque post hæc verba: *Et prohibentem tributa dare*⁵, subjicit: *Et avertentem uxores ac liberos*.

Refut. 70. Quis seipsum .n. præceps impellit impletque quod scriptum est: *Qui sibi nequam est, cui bonus erit?* Est enim hoc inaudita cujusdam temeritatis ac flagitii, sive periculosæ salebrosæque viæ evidens argumentum, delere quæ scripta sunt, quæ nusquam scripta erant addere: idque in Evangelio potissimum **347** committere, quod in æternum stabile ac firmum esse oporteat. Adde quod illa ipsa quæ sunt addita neque locum habent, neque ænigmatis instar aliquid significant. Neque enim Christus uxores avertit aut liberos, cum ipse

"Ελεγχ. 55. "Ηγγισε σαρκὶ ὄντι Δεσπότῃ καὶ Θεῷ, σῶμα λαβόντι, καταφιλήσαι ἀληθινὰ χεῖλη, καὶ ὠδοκῆσαι ὄντα καὶ φαντάζοντα.

Σχόλ. 55. Παρέκοψε δ' ἐποίησε Πέτρος, ἕτε ἐπάξε, καὶ ἀφείλετο τὸ ὄσος τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως.

"Ελεγχ. 57. Δοκῶν εἰς τιμὴν Πέτρου ὁ ἀπατεὼν κρύπτειν τὸ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενον τῆς δοξολογίας τοῦ Σωτῆρος, τὸ βῆτον τεμῶν ἀπέκρυψεν. Ἄλλὰ οὐκ ὠφελήσει. Κάντε γὰρ αὐτὸς ἀποκόψῃ, ἡμεῖς ὀδομεν τὰ θεοσῆμεια. Μετὰ γὰρ τὸ ἀποκόψαι τὸ ὄσιον, ὁ Κύριος πάλιν λαβὼν ἴασατο, ἵνα ἀποδειχθῇ, ὅτι Θεὸς ἐστι, καὶ Θεοῦ ἔργον ἐπετέλεσεν.

B Σχόλ. 57. Οἱ συνέχοντες ἐνέκαιζον, δέροντες, τύποντες, καὶ λέγοντες· Προφήτευσον, τίς ἐστὶ ὁ καίσαρ σε;

"Ελεγχ. 57. Ὅτι τὸ, συνέχοντες, καὶ τὸ, ἐνέκαιζον, καὶ τὸ, δέριαι, καὶ τὸ, τύψαι, καὶ τὸ, προφήτευσον τίς ὁ καίσαρ σε· τοῦτο οὐ δόκησις ἦν, ἀλλὰ ἀφῆς ἐστὶ καὶ σωματικῆς καὶ ἐνσάρκου ὑποστάσεως δηλωτικόν. Καὶ παντὶ τῷ δήλῳ ἐστὶ, κἂν τε σὺ τυφλωθεῖς, Μαρκίῳ, μὴ θέλοις ὁμολογεῖν τὴν ἐναργῆ Θεοῦ ἀλήθειαν.

Σχόλ. 58. Προσέθετο μετὰ τοῦτο· Τοῦτον εὐρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας.

C "Ελεγχ. 58. Πόθεν οὐ φωραθήσῃ, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσῃ, διαστρέφων τὴν ὁδὸν Κυρίου; Ὅταν γὰρ ἐν ταῦθα προσθείης τὸ μὴ γεγραμμένον, συκοφαντῶν σεαυτὸν, (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν Κύριον,) λέγων, ὅτι Τοῦτον εὐρομεν καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας· τὸ ἀντιζυγόν τοῦτου ἐλέγξει σε, ὡ μεταίτιόνε, αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Οὐκ ἤλθοι καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. Οὐ δύναται τοίνυν ὁ αὐτὸς λέγων, Οὐκ ἤλθοι καταλύσαι, διὰ τὸ καταλύειν κατηγορεῖσθαι. Οὐ γὰρ εἶχεν οὕτως τὸ βῆτον, ἀλλὰ εὐρομεν τοῦτον διαστρέφοντα τὸν λαόν, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα.

Σχόλ. σ. Προσθήκη τὸ· Κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι, τὸ, ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα.

"Ελεγχ. σ. Τίς αὐτῷ κρημνὸν περιποιεῖ πληρῶν τὸ γεγραμμένον, τὸ· Ὁ ἑαυτῷ πονηρὸς τίνι ἀγαθὸς ἐσται; Πάσης γὰρ τόλμης καὶ πονηρίας ὑπόδεγμά ἐστι, καὶ κινδυνώδους ὁδοπορίας, τὸ τὰ μὲν γεγραμμένα παρακόπτειν, ἃ δὲ μὴ γέγραπται προστιθέναι, μάλιστα ἐν Εὐαγγελίῳ ἀκαταλύτῳ ὄντι εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῆς προσθήκης οὕτε τόπαν ἔχει, οὕτε ἀνιγμα. Οὐ γὰρ ἀπέστρεψεν Ἰησοῦς γυναῖκα ἢ τέκνα. Αὐτὸς γὰρ ἔφη· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· καὶ Ἄ ὁ Θεὸς συνέβλεψεν, ἀνθρώπος μὴ χωριζέτω. Ἄλλὰ κἂν εἴπη· Ἐὰρ μὴ

¹ Luc. xii, 50. ² ibid. 63. ³ Luc. xiii, 2.

⁴ Eccli. xiv, 5

⁵ Act. xiii, 10. ⁶ Matth. v, 17. ⁷ Luc. xiii, 33.

τις καταλείψη πατέρα, και μητέρα, και αδελφούς, A και γυναικα, και τέκνα, και τὰ ἐξῆς, οὐκ ἔστι μου μαθητής· οὐχ ἵνα μισῶμεν πατέρας, ἀλλ' ἵνα μὴ ὑπαγώμεθα πατέρων ἑπιταγῆν ἐτέρας πίστεως (80), ἢ τρόπῳ παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν.

ut parentes odio habendos præciperet; sed ut ne ad alienam fidem capessendam, quidpiam Salvatoris disciplinæ contrarium parentum nos imperium atque auctoritas provocaret.

Σχόλ. σα'. Καὶ ἐλόθοντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος, ἐσταύρωσαν αὐτὸν, και διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, και ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος.

Ἐλεγχ. σα'. Δόξα τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, τῷ συνδήσαντί σου τὰ ἄρματα, ὦ Φαραὼ Μαρκίων! Καὶ βουλομένου σου ἀποδράσαι, κατεπόντισεν αὐτὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Προφασίζόμενος γὰρ τὰ πάντα, οὐχ ἔξεις ἐνταῦθα οὐδεμίαν πρόφασιν. Ὁ γὰρ μὴ σάρκα ἔχων, οὔτε B σταυρωθῆναι δύναται. Πῶς οὐκ ἔφυγες τὸ μέγα τοῦτο ρητόν; Πῶς οὐκ ἐπεχείρησας κρύψαι τὴν μεγάλην ταύτην πραγματείαν, τὴν λύσασάν σου πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς μεμηχανημένην κακοτροπίαν; Εἰ γὰρ ὄλως ἐσταυρώθη, πῶς οὐ βλέπεις τὸν ἐσταυρωμένον ἀφῆν ἔχοντα, και ἥλιος τὰς χεῖρας πηγνύμενον και πόδας; Οὐκ ἂν δὲ ἡδύνατο δόκησις τοῦτο εἶναι ἢ φάντασμα, ὡς σὺ λέγεις, ἀλλὰ σῶμα ἀληθῶς, ὃ ἐκ Μαρίας εἰληφεν ὁ Κύριος, σάρκα, φύσιν τὴν ἡμετέραν. και ὁστέα, και τὰ ἄλλα· ἐπειδὴ ὁμολογεῖται και παρὰ σοὶ σταυρωῖ προσπαγείς ὁ Κύριος.

Σχόλ. σβ'. Παρέκοψε τό· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

Ἐλεγχ. σβ'. Καλῶς τοῦτο και ἀρμοδίως παρέκοψας, C ὦ Μαρκίων· ἐπήρης γὰρ ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν εἰσοδὸν τοῦ παραδείσου. Οὐτε γὰρ σὺ εἰσελεύσῃ, οὔτε τοὺς σὺν σοὶ ἑάσεις. Φύσις γὰρ τῷ ὄντι μισοῦσι τὸ ἀγαθὸν οἱ πλανῶντες και πεπλανημένοι.

Σχόλ. σγ'. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν.

Ἐλεγχ. σγ'. Εἰ ἐξέπνευσεν, ὦ Μαρκίων, και φωνῆν μεγάλην ἀπέδωκε, πόθεν ἐξέπνευσεν, ἢ τί τὸ ἐκπνεῖον; Δῆλον δὲ ἔστι, κἂν σὺ μὴ λέγεις. Ψυχὴ σὺν τῇ θεότητι ἀπὸ σώματος ἐκπορευθεῖσα, τοῦ σώματος ἄπνου μέιναντος, ἔχει ἢ ἀλήθειαν.

Σχόλ. σδ'. Ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε σινδόνην, και ἐθηκεν ἐν μνημείῳ λαξευτῷ.

Ἐλεγχ. σδ'. Εἰ τὸ, καθελὼν, και ἐντύλιξας, και τὸ, θειναι ἐν μνημείῳ λαξευτῷ, οὐ πειθεῖ σε, ὦ Μαρκίων, τίς σου ἡλιθιώτερος; Τί δὲ ἄλλο σαφέστερον ἢ Γραφὴ εἶχε δεῖξαι, ὁπότε και τὸ μνήμα, και τὴν τόπον, και τὸ εἶδος· ἔδειξε, και τοῦ σώματος τὴν τριήμερον θέσιν, και τὸ εἶλημα τῆς σινδόνης, ἵνα δείξῃ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν·

¹ Deesse videtur non nihil. ² Matth. xv, 4. ³ Matth. xix, 6. ⁴ Luc. xiv, 26. ⁵ Luc. xxiii, 53. ⁶ Exod. xiv, 24. ⁷ Luc. xxiii, 43. ⁸ Luc. xi, 52. ⁹ Luc. xxiii, 46. ¹⁰ ibid. 55.

(80) Ἐπιταγῆν ἐτέρας πίστεως. Corr. ἐπιταγῆ.

dixerit: *Honora patrem et matrem* ²; Item: *Quæ Deus conjunxit, homo non separet* ³. Ac tametsi ita pronuntiarit: *Si quis non reliquerit patrem et matrem, et fratres, et uxorem et filios, etc., non potest meus esse discipulus* ⁴; non ideo tamen usurpavit, ad alienam fidem capessendam, quidpiam Salvatoris disciplinæ contrarium parentum nos imperium atque auctoritas provocaret.

Schol. 71. *Et venientes in locum, qui dicitur Calvarie locus, crucifixerunt eum, et dividerunt vestimenta, et obscuratus est sol* ⁵.

Refut. 71. *Gratias misericordie Deo, qui currus tuos alligavit, o Pharao Marcio! illosque dum fugam moliris in mare demersit* ⁶. Nam cum omnem tergiversandi occasionem captes, nihil hic quo te excuses afferre poteris. Etenim qui carne non constat, ne affigi quidem cruci potest. Quomodo igitur tam illustrem sententiam minime devitasti? aut ingens hoc negotium callide dissimulare non es aggressus, quo tua fraus omnis et improbitas funditus labefactata concidit? Nam si omnino cruci est affixus, cur non illud vides, eum qui crucifixus est attractari, ejusque manus ac pedes clavis perforari? Quare non hæc inanis larva, vel species esse potuit, ut asseris; sed verum corpus, quod e Maria Christus accepit, carnem videlicet nostram, et ossa, cæteraque corporis membra: quandoquidem cruci affixum esse Dominum ne ipse quidem distiteris.

Schol. 72. *Hoc insuper abstulit: Hodie mecum eris in paradiso* ⁷.

Refut. 72. Recte hoc et consentanee quidem subtraxisti, Marcio. Paradisi enim tibi aditum interclusisti, ut neque tute ingrediare, neque tuos partiaris ingredi ⁸. Ita enim comparatum est, ut quod bonum est oderint tam qui in errorem inducunt, quam qui induci se permittunt.

Schol. 73. *Et exclamans voce magna exspiravit* ⁹.

Refut. 73. Cum exspirarit, o Marcio! Christus, et in ingentem vocem eruperit, quinam exspirare potuit, aut quid tandem exspiravit? Nimirum quamlibet **348** laceas, manifestum istud est: animam fuisse, quæ cum divinitate a corpore discesserit; cum interim animæ illud expers maaeret, ut veritas ipsa continet.

Schol. 74. *Ecce vir, nomine Joseph, depositum corpus involvit, et posuit in monumento exciso* ¹⁰.

Refut. 74. Si hæc voces, *depositum, et involvens, et ponere in monumento exciso*, persuadere tibi nequeunt, Marcio, quid te fingi potest amentius? Quid autem clarius indicare Scriptura potuit, cum et monumentum, et locum, et ejus formam ac descriptionem expresserit; addiderit insuper triduanam illam in sepulcro commorationem, cum sindonis involucro, uti totam rei veritatem ostenderet?

Schol. 75. *Et revertentes mulieres siluerunt Sabato secundum mandatum* ¹.

Refut. 75. Unde, quæso, mulieres reversæ sunt? aut cur demum siluisse narrantur, nisi ut illarum testimonia, quibus insania tua redarguitur, Scriptura declararet? Ecce tibi mulieres testantur, et apostoli, et Judæi, et angeli, et Joseph ipse, qui tractabile corpus e cruce demisit, et obvolvit. V^erum *quis eum corrigat, qui seipsum suo iudicio ac voluntate pervertit?* uti scriptum legimus ².

Schol. 76. *Dixerunt qui erant in veste alba: Quid quærilis viventem cum mortuis? Surrexit. Recordamini quæ locutus est, cum adhuc esset: Quoniam oportet filium hominis pati et tradi* ³.

Refut. 76. Fidem tibi facere ne angeli quidem isti possunt, o Marcio! dum ipsum triduo inter mortuos versatum esse prædicant, eumdemque postea redivivum, nec amplius mortuum; qui divinitate quidem ipsa perpetuo vivat, neque mortem sit expertus aliquando, carne vero triduo mortuus jacuerit, ac denuo vivere cœperit. Sic enim mulieres alloquuntur: *Surrexit; non est hic*. Quid autem aliud surgendi vox, nisi eum dormiisse significat? Quod quidem manifestius postea declarant. *Recordamini enim, inquit, quoniam cum adhuc viveret*

Schol. 77. Quin ea sustulit, quæ Cleophæ ejusque socio dicta sunt, cum illis occurrit: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophætæ! Nonne hæc oportuit pati* ⁴? Ac pro his, in omnibus quæ locuti sunt prophætæ, scripsit, in **349** *omnibus quæ locutus sum vobis*. Sed ex eo redarguitur, quod cum *panem fregit, aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt illum* ⁵.

Refut. 77. Unde illa panis fractio? dic, sodes Marcio. Num ab inani aliqua forma; an a corpore mole aliqua constante, ac revera istud agente profecta est? Cum enim resurgeret a mortuis, cum eodem illo sanctissimo corpore reipsa surrexit. Tu vero pro his verbis: *Nonne hæc sunt quæ locuti sunt prophætæ?* Rescribere ausus es: *Nonne hæc sunt quæ locutus sum vobis?* Atqui si hoc illis dixisset: *Locutus sum vobis*, ex iis utique verbis cognoscere debuerant. Cur igitur in frangendo pane subjicit, *Aperti sunt illorum oculi, et cognoverunt eum: et evanuit?* Ita quippe Deum decebat, qui corpus suum in spiritale convertisset, verum quidem illud ostendere, sed quoties tamen libuisset mortaliu oculis subtrahere: quando nihil est quod illius potestatem effugiat. Nam et Elisæus propheta cum esset, et a Deo beneficio ejusmodi esset affectus, ab eodem postulavit, ut qui se quærerent, cæci repente fierent: quod ita gestum est, ut eum illi ejusmodi erat videre non possent ⁶. Quinetiam Sodomis angeli Loti ostium subducere oculis potuerunt, adeo ut intueri illud Sodomitæ nequiverint ⁷. Utrumnam

¹ Luc. xxiii, 56. ² Eccle. i, 15. ³ Luc. xxiv, 5.

⁴ Ibid. 15 sqq. ⁵ Ibid. 51. ⁶ IV Reg. vi, 18 sqq.

Σχόλ. σε'. Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἠσυχασαὶ τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον.

Ἐλεγχ. σε'. Πόθεν ὑπέστρεψαν αἱ γυναῖκες; δεῖ τι δὲ καὶ τὴ ἠσυχασαν γέγραπται; ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἡ Γραφή τὴν αὐτῶν μαρτυρίαν, ἐλέγχουσαν σου τὴν ἀνοιαν, ὡ Μαρκίων. Ἰδοὺ γὰρ καὶ γυναῖκες μαρτυροῦσι, καὶ ἀπόστολοι, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ ἄγγελοι, καὶ Ἰωσήφ ὁ φηλαφητὸν ὄντως σῶμα καθελὼν, καὶ ἐνελήσας. Τίς δὲ κοσμήσει τὸν αὐτοκατακρίτως ἐαυτὸν διαστρέφοντα; ὡς ἐστὶ γεγραμμένον.

Σχόλ. σε'. Ἐπῆραν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρῶ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἠτέρθη. Μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἐτι ὡν μεθ' ὑμῶν· Ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ παροδοθῆναι.

B Ἐλεγχ. σε'. Οὐδὲ οὗτοί σε πείθουσιν οἱ ἄγγελοι, ὡ Μαρκίων, ὁμολογοῦντες μὲν αὐτὸν τριήμερον μετὰ τῶν νεκρῶν γεγενῆσθαι, ζῶντα δὲ λοιπὸν, καὶ οὐκέτι νεκρὸν· ἀεὶ μὲν ζῶντα ἐν τῇ θεότητι, καὶ μηδ' ὄλως νεκρωθέντα, νεκρωθέντα δὲ κατὰ σάρκα τὸ τριήμερον, καὶ πάλιν ζῶντα. Λέγουσι γὰρ αὐταῖς· Ἀνέστη· οὐκ ἔστιν ὤδε. Τὸ δὲ ἀνέστη τί ἐστὶ εἰ μὴ ὅτι καὶ ἐκοιμήθη; Σαφέστερον γὰρ αὐτὸ διηγούνται. Μνήσθητε γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐτι περιῶν ταῦτα ἐλεγεῖν ὑμῖν· Ὅτι δεῖ παθεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

talía locutus est vobis: Quia oportet pati Filium ho-

Σχόλ. σε'. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτε συνήνησεν αὐτοῖς, τό· Ὁ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τοῦ πιστεῦναι πᾶσιν οἷς ἐλάλησεν οἱ προφήται! οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν; καὶ ἀντὶ τοῦ, ἐφ' οἷς ἐλάλησεν οἱ προφήται, ἐποίησεν, ἐφ' οἷς ἐλάλησα ὑμῖν. Ἐλέγγεται δὲ, ὅτι, ὅτε ἐκλασὸς τὸν ἄρτον, ἠνολίχησεν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν.

Ἐλεγχ. σε'. Πόθεν ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου ἐγένετο; λέγε, ὡ Μαρκίων. Ἀπὸ φαντασίας ἢ ἀπὸ σώματος ἐνεργοῦντος ὀγκηροῦ κατὰ ἀλήθειαν; Ἀναστάς γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀγίῳ σώματι ἀνέστη ἐν ἀληθείᾳ. Ἐποίησας δὲ, ὡ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ Ὁ ταῦτά ἐστιν ἢ ἐλάλησεν οἱ προφήται; Ὁ ταῦτά ἐστιν ἢ ἐλάλησα ὑμῖν; Εἰ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐλάλησα ὑμῖν, πάντῃ ἐγίνωσκον αὐτὸν ἂν ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ ἐλάλησα ὑμῖν. Πῶς οὖν ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου λέγει· Ἠνολίχησεν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· καὶ ἄφαντος ἐγένετο; Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ Θεῷ ὄντι, καὶ μεταβάλλοντι αὐτοῦ τὸ σῶμα εἰς πνευματικόν, σικκύναι μὲν αὐτὸ σῶμα ἀληθινόν, ἀφαντοῦσθαι δὲ ὅτε ἐβούλετο· ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατά. Καὶ γὰρ καὶ Ἐλισαῖος προφήτης ὢν, καὶ ἐκ Θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ἤησε παρὰ Θεοῦ τοὺς αὐτὸν ζητούντας παταθῆναι ἀορασίᾳ· καὶ ἐπατάθησαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα ὡς ἦν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σοδόμοις τὴν θύραν τοῦ Ἄωτ ἀπέκρυψαν οἱ ἄγγελοι, καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὴν οἱ Σοδομίται. Μὴ καὶ ἡ θύρα τοῦ Ἄωτ δόκησις ἦν, ὡ Μαρκίων; οὐχ ὑπολείπεται δὲ σοι ἀντιλογία οὐδεμία.

"Ἐκλασε γάρ τὸν ἄρτον σαφῶς, καὶ διέδωκε τοῖς αὐτοῦ ἅπαντες ἅμα. A igitur Loti janua vana quædam species fuit, o Marcio? Non video quid contra hæc hiscere possis. Si quidem panem manifeste fregit, et in discipulos suos distribuit.

Σχόλ. ση'. Τί τεταραγμένοι ἐστέ; Ἴδετε τὰς χεῖρας μου καὶ τοὺς πόδας μου· ὅτι πνεῦμα ὁσῶν οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

"Ἐλεγχ. ση'. Τίς οὐκ ἂν καταγελάσῃ τοῦ λήρου, ἐν ἀφροσύνῃ ἑαυτὸν καὶ ἐτέρων ψυχὰς κατασπῶντος εἰς ἄβυσσον; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ὠμολόγητο παρ' αὐτοῦ ἡ πλάνη, καὶ συγγνώμην εἶχον οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένοι· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὠμολόγησε, καὶ οὐ περιῆρε τὰ ῥητὰ ταῦτα, ἀναγινώσκουσι δὲ αὐτὰ καὶ οἱ αὐτοῦ, ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν μένει, καὶ ἀπαραίτητον τὸ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν πῦρ, ἀναπαλογῆτος οὖσι· σαφῶς τοῦ Σωτῆρος διδάξαντος, μετὰ ἀνάστασιν ὁσῶν καὶ σάρκα ἔχει¹, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησε λέγων· Ὡς ἐμὲ ὁρᾶτε ἔχοντα.

Αὕτη ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λειψάνων τῶν παρ' αὐτῷ σωζομένων ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ὑπόθεσις τῆς ἡμῶν πεποιημένης δι' αὐτὸν πραγματείας, ὡς γε νομίζω ἱκανῶς ἔχειν πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ ἀπάτης. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν παρ' αὐτῷ ἐπισημαζομένων, καὶ δι' ἡμῶν πάλιν οὕτως ἀναλεγεμένων. Ἐν πρώτοις δὲ ἡμῶν κατ' εἰρμὸν δὴ ὅλου οὕτως προταχθέντων ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἀποστολῆς. Αὕτη γὰρ παρ' αὐτῷ πρῶτη κεῖται. Ἡμεῖς δὲ τὴν ἀναλογίαν τότε ἐποισάμεθα, οὐχ ὡς παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἔχει τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, τὴν πρὸς Ῥωμαίους τάξαντες πρῶτην· ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, οὕτως παρατιθέμεθα.

Ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς Γαλάτας Ἐπιστολῆς.

Σχόλ. α'. Μάθετε, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσιν. Ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

"Ἐλεγχ. α'. Τὸ, Μάθετε, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένα Γραφῆς ἐστὶ Παλαιᾶς δεκτικὰ. Ἄτινά ἐστι παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰς ἡμετέραν ζωὴν ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα περὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ σύζυγα ὄντα τῆς ἡμῶν ἐλπίδος. Καὶ τὸ, ὑπὸ κατάραν εἰσιν, φησὶν, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ ἀπειλὴ ἐτύγγανε κατὰ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς, ἕως ὅτε ἦλθεν ὁ ἄνωθεν ἐλθὼν, καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ φυράματος σῶμα ἀμφιάσας, μετέβαλε τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν.

Σχόλ. β'. Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας διὰ τῆς ἐλευθερίας.

"Ἐλεγχ. β'. Δεικνύς πάλιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῇ λύσει τῆς καταράς γινομένην, ταύτη δὲ προσ-

Schol. 78. *Quid turbati estis? Videte manus meas, et pedes meos, quia spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere*².

Refut. 78. *Quis nugacissimum hunc non irrideat, qui stoliditate sua cum semetipsum, tum cæterorum animas ad inferos detrudat? Nam nisi hæc ille confiteretur omnia, haberet ejus error colorem aliquem, ac venia digni utcunque forent, qui se ab illo decipi paterentur. Nunc cum et iste verba illa pro germanis habeat, nec ea sustulerit: et ab ejusdem discipulis legantur, cum utrorumque delictum, tum vero ignis ille manet, quem nulla tergiversatio possit effugere: utpote quibus omnis adempta sit excusatio. Nam id aperte Salvator edocuit; post resurrectionem ossibus se ac carne constare, quod hæc ipsius verba demonstrant: Sicut me videtis habere.*

Atque hoc illius operis argumentum est, quod adversus Marcionem elaboraveram, quodque ex illis Evangelii 350 reliquiis, quas adhuc retinet, carptim se legeram. Quod quidem ad refutandum illius errorem sufficere arbitror. Venio nunc ad reliquas apostoli sententias, quas perinde adsciscendas putavit: ego vero vestra causa potissimum excerpserim, in hisce proponendis eumdem quo ille usus est, ordinem seriemque tenui, ut ab ea quæ ad Galatas scripta est initium facerem. Hanc enim primo ille loco proposuit. Sed nos olim excerpta nostra sic institueramus, non ut illius ordinem sequeremur, sed eum quem apostolica scripta representant, nimirum primum ut locum ea quæ ad Romanos scripta est obtineret. Nunc autem omnia ad illius nos formam et exemplum accommodata proponemus.

Ex Epistola ad Galatas.

Schol. 1. *Discite quia justus ex fide vivet. Quotquot enim sub lege sunt, sub maledicto sunt. Qui autem jecerit ista, vivet in eis*³.

Refut. 1. Hæc ipsa verba: *Discite quia justus ex fide vivet*, ab Apostolo usurpata Testamentum Vetus comprobant. Hæc enim ab illo sunt ex lege ac prophetis ad vitam nobis conciliandam de Novo Testamento pronuntiata, et quidem cum spe nostra consentanea. Quod autem *sub maledicto esse dicit*, eo referendum est, quod adversus Adami delictum Dei comminationes in lege continebantur, donec ex caelo missus adveniret Christus, qui ex Adami massa formatum sibi corpus induens maledictum in benedictionem convertit.

Schol. 2. *Maledictus omnis qui pendet in ligno. Qui autem ex repromissione est, ex libera*⁴.

Refut. 2. Cum hoc loco rursus Apostolus significet, susceptæ carnis administrationem omnem, ac crucem ad tollendum maledictum pertinuisse; id-

¹ For. ἔχειν, vel ὅτι ἔχει. ² Luc. xxiv, 39. ³ Galat. iii, 10 sqq. ⁴ ibid. 14; Deut. xxi, 23.

que ipsum et in lege an'ea scriptum ac prædictum A fuisse; ac demum in Salvatore perfectum, haud obscure declarat, non alienam a Salvatore esse legem, utpote quæ ab illo gerenda omnia vaticinata fuerit, ac testimonio corroborarit.

Schol. 3. *Testificor rursum, quoniam homo circumcisus debitor est universæ legis implendæ*¹.

351 Refut. 3. Quod ait, *debitor est*, non tanquam de re quæpiam prohibita dixit, sed de graviore quodam onere, quod sublevari potest. Sed ita, unus ut sit Dominus, qui et onerare possit, et de onere detrahere, pro eorum voluntate, qui oblatam per ejus gratiam ipsi adventu salutem minime repudiaverint.

Schol. 4. Pro eo quod est: *Modicum fermentum totam massam corrumpit*², rescripsit adulterat.

Refut. 4. Ne quod sit apud illum veritatis vestigium, nusquam fere Scripturas attigit, quin malitiose aliquid inmutaret; sed ex eo quod sequitur orationis series ipsa manifesta redditur. Nam fermentum, velut forma quædam, massæ subactæ opus est, et fermentatio ipsa e subacta massa fit; æque primigeniam formam destruxit, qui prudenter similitudinem illam comparationemque transiulit.

Schol. 5. *Omnis enim lex in eo vobis impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum*³.

Refut. 5. Quid atinebat Apostolum legem adhibere, si a veteribus mandatis Novum Testamentum abhorreret? Sed ut aperte monstraret duo illa Testamenta ab uno eodemque auctore Deo manasse, summamque amborum esse concordiam, utrobique proximorum charitate legem impleri significatur, quæ perfectum omnibusque numeris absolutum bonum efficiat. Ideo perfectionem legis Apostolus charitatem esse definit.

Schol. 6. *Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, homicidia, ebrietas, commensationes: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt*⁴.

Refut. 6. O admiranda Dei mysteria, ac Marcionis erroribus adversa dogmata! Etenim mala omnia carni tribuuntur. Ea porro perpetuo non exstitit; sed sexto demum die, tum cum Adamus formatus est, esse cœpit. Ex quo illi refelluntur, qui malum ab initio ac semper exstitisse prædicant. Atqui neque simul ac formata caro est, peccatum admisit, ne peccati auctor qui illam finxerat haberetur; quasi peccati ream carnem molitus esset; neque malum opus ipsum antecessit. Verum aliquanto **352** post tempore a Dei obsequio desciscens Adamus ac libertate præditus, per sese, ac sponte sua certoque consi-

A γέγραπται: ἢ ἐν τῷ νόμῳ καὶ προπεφητεῦσθαι ἐσομένην, εἴτα τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῷ Σωτῆρι, ἐπέδειξε σαφῶς. ὅτι οὐκ ἄλλότριος ὁ νόμος τοῦ Σωτῆρος. Προεφήτευσε γὰρ καὶ ἐμαρτύρησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μέλλουσι γίνεσθαι.

Σχόλ. γ'. *Μαρτύρομαι δὲ πάλιν, ὅτι ἀνθρώπος περιτεμνόμενος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.*

* Ἐλεγχ. γ'. Τὸ ὀφειλέτης ἐστὶν, οὐκέτι ὡς περὶ ἀπειρημένου λέγει, ἀλλὰ περὶ βαρυτέρου φορτίου δυναμένου ἐλαφρυνθῆναι. Ἐνδὸς δὲ βντος Δεσπότου, δυναμένου καὶ βαρύνειν καὶ ἐλαφρύνειν διὰ τῆς προαιρέσεως τῶν μὴ παραιτησαμένων καταδέξασθαι τὴν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωτηρίαν.

Σχόλ. δ'. Ἀντὶ τοῦ, *Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ*, ἐποίησε⁵, *δολοῖ*.

* Ἐλεγχ. δ'. Ἴνα μὴδὲν ἀληθὲς παρ' αὐτῷ εὐρεθεῖτ', οὐδαμῶς σχεδὸν ἀνευ ραδιουργίας ταῖς Γραφαῖς προσενηνεκται. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας ἡ φανέρωσις τοῦ λόγου γίνεται. Ἢ γὰρ ζύμη τὸ εἶδος φυράματος ἔργον· καὶ ἀπὸ τοῦ φυράματος· τὸ ζυμοῦσθαι· καὶ οὐκ ἐν τοῖς πρωτοτύποις τὸ εἶδος ἠφάνιζεν ὁ συνετῶς τὴν παραβολὴν τοῦ αἰνίγματος ποιησάμενος.

Σχόλ. ε'. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν πεπλήρωται· Ἄγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.

* Ἐλεγχ. ε'. Τίς ἐστὶ χρεία τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ νόμῳ χρῆσθαι, εἰ ἀπηλλοτριωτο Καινὴ Διαθήκη τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας; Ἀλλ' ἵνα δεῖξῃ, ὅτι τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ αἱ δύο Διαθήκαι, καὶ ἡ συμφωνία τὸ πληρωτικὸν τοῦ νόμου διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον ἰσορρόπως ἐν ταῖς δύο Διαθήκαις γνωρίζεται, τὸ τέλος ἐργαζομένου τὸ ἀγαθόν, νόμου τελείωσιν εἶπεν εἶναι τὴν ἀγάπην.

Σχόλ. ς'. *Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς· αἰτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεῖαι, φαρμακεῖαι, ἐχθραὶ, ἔρεις, ζηλοὶ, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, μέθαι, κῶμοι· καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.*

D * Ἐλεγχ. ς'. Ὁ θαυμασίῳ μυστηρίῳ καλᾶντιθέτω Θεοῦ ὑποδειγμάτων. Τῇ γὰρ σαρκὶ περιῆψε τὸ πάντα δεινά. Ἢ σὰρξ δὲ οὐκ αἶν ἦν· ἀλλ' ἐν τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας, τοῦ Ἀδάμ πλασθέντος, ἡ σὰρξ ἔκτοτε ἔσχε τὴν ἀρχὴν, φημὶ τῆς πλάσεως· ἵνα ἐλεγχθῶσιν οἱ λέγοντες αἶν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἶναι τὸ κακόν. Καὶ γὰρ οὕτε ἐξότε ἐπλάσθη ἡ σὰρξ ἡμαρτεν, ἵνα μὴ ὁ πλάστης αἴτιος νομισθῇ ἁμαρτίας, πλάσας σάρκα ἁμαρτωλὴν· οὕτε προῦπήρχε τοῦ πλάσματος τὸ κακόν. Μετὰ χρόνον δὲ ἐν παρακοῇ ἡ Ἀδάμ γεγωνῶς, ἔχων τὸ αὐτεξούσιον, προαιρέσει ἰδίᾳ ἀπ' ἑαυτοῦ τὴν ἁμαρτίαν εἰς ἑαυτὸν διανοηθεῖς

¹ Galat. v. 3. ² ibid. 9. ³ ibid. 14. ⁴ ibid. 19-21. ⁵ For. ταύτην εἰ προγεγράφηται. ⁶ γρ. ἐποίησαν. Deest ἐν τῷ.

ἔπραξε· φημι δὲ, τὴν ἀθέτησιν τοῦ αὐτοῦ Δεσπότης διὰ τῆς παρακοῆς ποιησάμενος. Πού τοίνυν ἦν τὸ κακὸν, πρηνὴ τὴν σάρκα εἶναι; Πῶς δὲ εὐθὺς πλασθεῖσα οὐ τὸ κακὸν εἰργάσατο, ἀλλὰ χρόνῳ μετέπειτα; Ἄρα γοῦν ἀνήρηται ὁ περὶ τῆς κακίας ἀρχῆς λόγος. Οὐ γὰρ δύναται ἀρχαῖζειν, ἐπειδὴ ἐν τῇ σαρκὶ τῇ μεταγενεστέρᾳ τὸ γίνεσθαι ἔχει ἡ κακία, ἢ μὴ γίνεσθαι· καὶ οὐτε ἡ σὰρξ πάλιν ἀκληρονόμητός ἐστι τῶν ἔπουρανίων. Καὶ μὴ τις λάβηται τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου εἰπόντος· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν*. Οὐ γὰρ πᾶσαν σάρκα αἰτιῶται. Ἦως γὰρ αἰτιαθήσεται σὰρξ, ἢ μὴ πράξασα τὰ προειρημένα; Καὶ ἐξ ἐτέρων δὲ ἀποδείξεων παραστήσω τὸ ζητούμενον. *Τίς γὰρ, φησὶν, ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;* Πῶς οὐ κληρονομήσει *Μαρία ἡ ἁγία μετὰ σαρκὸς τῆς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ μὴ πορνέυσασα, μὴ ἀσελήσασα, μὴ μοιχευθεῖσα, μηδὲν τι τῶν ἀνήκεστων σαρκὸς ἔργων ἐργασαμένη, ἀλλὰ ἀχραντος μείναςα; Οὐκ ἄρα τοίνυν περὶ σαρκὸς λέγει μὴ κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ περὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ φαῦλα διὰ τῆς σαρκὸς πραττόντων· ἅτινά ἐστι πορνεία, εἰδωλολατρεία, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Καὶ ἐξάπαντος ἐλέγχεται σου ἡ σκευωρία, ὧ *Μαρκίων* πεπλανημένη, τῆς ἀληθείας πάντη προλαβοῦσης, καὶ τὸ στερεὸν τοῦ κηρύγματος τῆς ζωῆς ἀσφαλιζομένης.*

lamdudum veritas occuparit, prædicationisque ejus, quæ vitam affert, firmitatem stabilitatemque munierit.

Σχόλ. ζ. *Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.*

Ἔλεγχ. ζ. *Εἰ ἐσταύρωσαν τὴν σάρκα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ὧ *Μαρκίων*, ὅλον ἦν, ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς παθήμασι καθάραν τὴν σάρκα ἀπέδειξαν· καὶ ἐμίμησαντο τὸν Χριστὸν, δείξαντες αὐτὸν σάρκα ἐσταυρωμένην. Διὸ καὶ αὐτοὶ, τὰ ἴσα τῷ Δεσπότη αὐτῶν φρονήσαντες, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. Καὶ εἰ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, ἀνένδεκτον τὴν σάρκα ὑπὲρ Χριστοῦ παθοῦσαν μὴ σὺν Χριστῷ βασιλεύειν· καθὼς καὶ ἐν ἄλλῳ βητῷ δείκνυσιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων, *ὅτι καθάπερ κοιῶντοί ἐστε τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ τῆς δόξης.**

Σχόλ. η'. *Οὐτε γὰρ οἱ ποικιλιζόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν.*

Ἔλεγχ. η'. Οὐκ ἀπηγόρευτο τοίνυν ἡ προτέρα περιτομὴ ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, εἰ νόμον ἐφύλαξε. Νόμος δὲ Χριστὸν κατήγγελλεν ἐρχόμενον νόμον ἐλευθερίας παρασχέσθαι, καὶ οὐκέτι ἡ περιτομὴ ἐν σαρκὶ τῷ χρόνῳ τοῦ Χριστοῦ ἐξηγητήσεται. Ἦλθε γὰρ ἡ διὰ Χριστοῦ ἀληθινή, ἥς τύπος ἔκεινη ἦν. Οἱ δὲ ἐτι ἐν ἐκείνῃ σφραγιζόμενοι, κἂν τε πάντα τὸν νόμον φυλάξουσιν, οὐκέτι αὐτοῖς λογισθήσεται νόμου φύλαξις. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος ἔλεγε περὶ Χριστοῦ, ὅτι *Προφήτην ἐγερεῖ ὑμῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκουσέτε*· αὐτῶν δὲ τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀκουσάντων, ἡ περιτομὴ ἀκροβυστία γίνεται αὐτοῖς, καὶ ἡ φύλαξις τοῦ νόμου οὐκέτι

lio peccato se obstrinxit, dum per animi costumaciam Domini sui majestatem imminuit. Ubinam ergo rerum, antequam caro prodiiisset, peccatum fuit? Aut quanam ratione non simul atque condita est, sed aliquanto postea intervallo malum commissit? Quamobrem omnis illa de principio mali sententia corrui. Non enim antiquum esse potest malum, quod in recentiori caro habet ut sit, aut non sit omnino. Neque vero a cœlesti possessione caro dejicitur. Nec est quod Apostoli auctoritate abutatur quispiam, dum ait : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* ¹. Nam non carnem omnem accusat. Cur enim accusetur ea quæ nihil eorum quæ antea commemorata sunt admisit? Sed et aliis quoque rationibus quod quæritur evidentè ostenditur. *Quis, inquit, accusabit adversus electos Dei* ²? Nonne sanctissima Virgo Maria cum ipse carne cœleste regnum capesset; cui neque vitium est unquam oblatum; nec libidine est ulla, aut adulterio sœdata; neque quidquam ex nefariis illis carnis operibus admisit, sed integra inviolataque perstitit? Non igitur utcunque de carne loquitur, cum eam negat cœleste regnum possidere; sed de carni immersis hominibus, qui adminiculo carnis scelestæ quædam perpetrant : cujusmodi sunt fornicatio, idololatria, etc. Unde tua, Marcio, fraus atque cal-

Schol. 7. *Qui autem Christi sunt carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis* ³

Refut. 7. *Si qui Christi sunt, carnem crucifixerunt, Marcio, perspicuum est. Christi servos circumcisis cupiditatibus et affectionibus purgatissimam carnem suam reddidisse, imitatosque esse Christum, dum ipsum carnem suam cruci affixisse declarant. Unde et illi eodem quo Dominus suus consilio carnem in cruce desigunt. Jam vero si carnem suam crucifixerint, fieri non potest quin caro pro Christo perpessa cum Christo pariter regnet : id quod alio in loco his verbis demonstrat Apostolus : *Sicut socii passionum Christi estis, ita et gloriæ* ⁴.*

Schol. 8. *Neque enim qui circumciduntur ipsi legem custodiunt* ⁵.

353 Refut. 8. Non igitur suo tempore prohibita vetus illa circumcisio fuit, si quidem legem custodiret. Porro lex Christum nuntiabat idcirco venientem, ut legem libertatis afferret, cujus illa figuram expressit. Quicumque vero adhuc in illa signantur, tametsi legem omnem observent, non tamen iis observatio ista legis imputabitur. Cum enim lex de Christo prædixerit : *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus e fratribus meis sicut me; ipsum audietis* ⁶ : qui ex illis Christum non audierint, horum circumcisio præputii instar æstimatur, ipsaque legis observatio, observatio esse desinit. Est igitur bona quidem lex, bonaque circumcisio : per quas

¹ I Cor. xv, 50. ² Rom. viii, 33. ³ Galat. v 24. ⁴ II Cor. i, 7. ⁵ Galat. vi, 15. ⁶ Deut. xviii, 15.

Christum Christique perfectiorem legem, ac circum-
cisionem cognovimus.

*Ex Epistola ad Corinthios, quam isti perinde ac nos
secundo loco numerant.*

Schol. 4 et 9. *Scriptum est enim : Perdam sa-
pientiam sapientum, et prudentiam prudentium re-
probabo* ¹.

Refut. 1 et 9. Quandoquidem ex iis quæ a pro-
phetis scripta sunt Apostolus ad veritatis sinceræ-
que doctrinæ faciendam fidem, auctoritates accessit,
nequaquam a veritate, nec a bono, bonaque illius
disciplina prophetæ segregandi sunt.

Schol. 2 et 10. *Ut, quemadmodum scriptum est :
Qui gloriatur, in Domino gloriatur* ².

Refut. 2 et 10. Cum is qui gloriatur in Domino
apud prophetas laude dignus habeatur, Dominum
porro Scriptura cum intelligat, qui legis sit Deus,
quem tu, Marcio, judicem et creatorem, ac justum
nominas; non potest hic alius esse quam Christi
Pater, cujus discipulus est Paulus; quandoquidem
e prophetæ doctrina gentium institutus a Christo
magister Paulus, ex iisdem, inquam, doctrinæ fon-
tibus velut clarissimam aquam hauriens, commis-
sam sibi perfundit Ecclesiam.

Schol. 3 et 11. *Principum hujus sæculi, qui eva-
cuantur* ³.

354 Refut. 3 et 11. Si hujus sæculi principes surt
multi, qui quidem evacuantur, non trium amplius
principiorum, Marcio, stirpes ac radices indagare
cogeris; sed aliam comminisci fabulam, atque
ad multorum principiorum, et radicum, et ingentis
alicujus tragœdiæ inquisitionem te convertere.
Cumque nescio quid calumiose struxeris; neque
enim invenire poteris quemadmodum verba illa,
qui evacuantur, accommodes, ex hoc ipso *evacuandi*
vocabulo ruat illa necesse est, quam lingis, princi-
piorum radix carens ipso principio. Quidquid enim
desinit aliquando, sempiternum esse non potest;
sed si principium aliquod unde esse cœpit habuerit,
finem insuper obtinebit. Fieri quippe nequit ut
quod principium habet perenne sit ac perpetuum.
Atioqui quid illud sibi vellet quod dicitur: id quod
est ejus esse causam, quod aliquando non fuerit, et
esse demum cœperit? Id ipsum porro quod est,
Pater est et Filius, et Spiritus sanctus. Cætera
omnia, quæ condita sunt, non esse dicuntur, quæ a
principio quodam ortum habuerunt; inter quæ ma-
lum etiam quod dicitur referendum est. Malum, in-
quam, quod ab hominibus jam in lucem editis tan-
quam a principio manavit: cum et ipsi quandoque
non fuerint, et tum esse malum cœperit, cum et
homo, qui antea non erat, originem accepit. Quare
veniet tempus cum malum amplius non erit; cum
principi ipsi minime istud placuerit, quod ortum a
principio ipsum in malorum numero atque ordine

Α φύλαξις. Καλὸς τοῖνον ὁ νόμος, καὶ καλὴ ἡ περ-
τομή, ἀφ' οὗ καὶ ἀφ' ἧς ἐγνωμεν Χριστὸν, καὶ τὴ
ἐντελεστέρον αὐτοῦ νόμον, καὶ τὴν ἐντελεστέραν
αὐτοῦ περιτομήν.

*Ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς· αὐτὴ τῶν
παρ' αὐτοῖς δευτέρῃ καὶ παρ' ἡμῖν.*

α' καὶ θ' σχόλ. *Γέγραπται γάρ· Ἀπολώ τὴν σο-
φίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν
ἀθετήσω.*

α' καὶ θ'. *Ἐλεγχ. Εἰ ἀπὸ τῶν γεγραμμένων ἐν ταῖς
προφήταις ἀναλέγεται ὁ Ἀπόστολος μαρτυρίας εἰς
παράστασιν ἀληθείας καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας, οὗ
ἀλλότριον οἱ προφῆται τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ,
καὶ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.*

Β β' καὶ ι' σχόλ. *Καὶ Ἰνα, καθὼς γέγραπται, Ὁ
κωνχόμενος, ἐν Κυρίῳ κωνχάσθω.*

β' καὶ ι' *Ἐλεγχ. Εἰ ἐπαινετὴς ὑπάρχει ὁ κωνχόμενος,
ἐν Κυρίῳ παρὰ τοὺς προφῆταις. Κύριον δὲ οἶδε τὸ
θεὸν τοῦ νόμου τὸν παρὰ σοί, ὦ Μαρκίῳν, καὶ κρι-
τὴν, καὶ δημιουργὸν, καὶ δίκαιον καλούμενον, οὐκ
ἄλλος ἐστὶν οὗτος παρὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα, ὁ
μαθητὴς ὑπάρχει Παῦλος· ἐπειδὴ περ ἀπὸ τῆς τῶ
προφήτου διδασκαλίας ὁ διδάσκαλος κατασταθεὶς τῶν
ἐθνῶν ὑπὸ Χριστοῦ Παῦλος, ἀπὸ τῶν ὁμοίων καὶ τῶν
αὐτῶν διδασκαλιῶν ἀνιμώμενος ὡς καθαρὸν ὕδωρ,
ἀρθεύει ἢν πεπίστευται Ἐκκλησίαν.*

γ' καὶ ια' σχόλ. *Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τοῦ
του τῶν καταργουμένων.*

γ' καὶ ια' *Ἐλεγχ. Εἰ ἀρχοντες τοῦ αἰῶνος τοῦ
πολλοί, καταργουνται δὲ οἱ τοιοῦτοι, ἀναγκασθήσεται
καὶ Μαρκίῳν, οὐκέτι τριῶν ἀρχῶν ἢ ζητεῖν τὰς ρίζα·
ἀλλ' ἐρευνήσας ἄλλον μῦθον πολλῶν ἀρχῶν καὶ πολ-
λῶν ριζῶν, καὶ πολλῆς τραγῳδίας. Καὶ ὅταν σκε-
φαντῶν πλάσης· οὐ γὰρ εὐροῖς συναντῆσαι σοὶ τὰ
καταργουμένων· ἐκ δὲ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος·
καταργουμένων ἀναιρεθήσεται ἡ παρὰ σοῦ φαντα-
σομένη ἀναρχὸς τῶν ἀρχῶν ρίζα. Πᾶν γὰρ τὸ λεγ-
τὸν οὐκ αἰδιον ὑπάρχει· ἀλλὰ εἰ ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι,
καὶ τέλος ὑφέξει. Ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀρχὴν ἐσχηκὸς
διαιωρίζειν αἰδιῶς· εἰ μὴ τι ἂν θέλοι τὸ ὄν αἰτιῶν
γενόμενον τοῦμή ποτε ὄντος, ἀρξαμένου δὲ τοῦ
εἶναι. Τὸ δὲ ὄν ἐστὶ Πάτερ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον
Πνεῦμα· τὸ δὲ μὴ ὄν ἐστὶ πάντα τὰ κεκτημένα ⁴,
ἀρχὴν ἐσχηκὸς τοῦ εἶναι, ἐν οἷς ἂν καὶ τὸ λεγ-
μενον κακόν· καὶ ὄν κακὸν ἀπὸ ἀνθρώπων ἀρξάμενον
τῶν γενομένων, οὐκ ὄντων ποτὲ, ἀρχὴν δὲ τοῦ κακοῦ
ἐσχηκὸς, ἐξότε καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ οὐκ ὄν ποτε,
οὐκέτι ἐστὶ τὸ κακόν. Ἀναμφιδόλως γὰρ ἀναιρε-
θήσεται, διὰ τὸ μὴ συνευδοκεῖν τὸν ἀρχοντα τῶ
ἀρχὴν ἐσχηκὸς, καὶ ἐν φαύλοις ἐκπυτὸν καταστῆ-
σαντι· παυθήσεται γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οὐ μέ-
νον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου κηρύξεως· καὶ
περὶ τοῦδε νόμου ἀπὸ πολλῶν τῶν κατὰ τὸν φυσικὸν
νόμον πεπολιτευμένων· καὶ εἰτε περισσότεροι
ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας· τελειώ-
ματα δὲ ἀπὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ κεί-
ρονται ἐν φθορᾷ, ἐγγείρονται ἐν ἀφθαρσίᾳ, μηκέτι*

¹ I Cor. i, 19; Isa. xxix, 14 ² I Cor. i, 31; Jer. ix, 23, 24. ³ I Cor. ii, 6. ⁴ το. ἀορίστη
⁵ F. κειτισμένα.

τὸ κακὸν ἐργαζόμενοι, μηκέτι ἀποθνήσκοντες. Καὶ ὅτι δὲ παυθήσεται, μαρτυρήσει ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ Ἀποστόλου φάσκων· *Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων*. Καὶ ἀνήρηται πανταχόθεν ἡ κατὰ θεὸν, ὡς Μαρκίων, ὑπόθεσις, φαντασιώδης τις οὔσα καὶ ψευδής, καὶ ἄστατος, καὶ ἄλογος.

reactionem longe id cumulatus accidet. Quandoquidem *seminantur in corruptione, surgunt autem in incorruptione*³, nec malum amplius perpetrunt, neque moriuntur. Ac cessaturum quidem omnino malum eadem illa Apostoli testatur oratio : *Principum hujus sæculi, qui evacuantur*. Ex quo vanum tuum illud dogma coucidit, Marcio, quod opinione sola conflictum, mendax, inconstans, rationique minime consentaneum est.

δ καὶ ιβ' σχόλ. *Γέγραπται γάρ· Ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ κενουρίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι*.

δ καὶ ιβ' Ελεγχ. Τὸ, *γέγραπται*, εἰς χρῆσιν προφερόμενον, καὶ τὸ, *γινώσκει* Κύριος, ὁμολογούμενον, οὐκ ἀλλότριον ὑπάρχει τῷ ἀναλεξαμένῳ τὸ βῆτον τοῦ λόγου· φημί δὲ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ, παρ' ᾧ ἡ χρῆσις ἐμφέρεται. Ἐξ ἧς χρήσεως ὁ χαρακτήρ φανερύεται οὐκ ἀλλοτρίου τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅθεν αὐτῷ ἡ μαρτυρία συνίστη.

ε' καὶ ιγ' σχόλ. *Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός*

ε' καὶ ιγ' Ελεγχ. Εἰ Πάσχα ὁ Ἀπόστολος ὁμολογεῖ, καὶ τυθέντα τὸν Χριστὸν οὐκ ἀρνεῖται, οὐκ ἀλλότριον τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατὰ νόμον Πάσχα πρόβατον θύοντος ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῆσει, οὐ¹ προβάτου τύπος ἦν ὁ οὐ δοκῆσει θυόμενος Χριστός, οὐδὲ *ἀνευ σαρκὸς πάσχω*. Πῶς γὰρ ἡδύνατο πνεῦμα θύεσθαι, ἄλλον οὐκ ἡδύνατο· μὴ δυναμένου δὲ *ἀνευ σαρκὸς τυθῆναι*, τυθέντος δὲ ἐν ἀληθείᾳ (81) ὁμολογῆται διὰ τῆς τοῦ Ἀποστόλου ἀναμφιλέκτου ὁμολογίας. Οὐκοῦν ἐκ παντὸς σαφῶς ἀποδέδεικται οὐκ ἀλλότριος ὁ νόμος τύπου φερόμενος χρόνῳ μέχρι τοῦ ἐνταλειστέρου καὶ ἐναργεῶς προβάτου τυθέντος ἐν ἀληθείᾳ Χριστοῦ, οὗ προήγειν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις ἄλλοις θυόμενον τὸ πρόβατον τὸ αἰσθητόν. *Ἡμῶν δὲ τὸ Πάσχα ἐτύθη Χριστός*.

ς' καὶ ιδ' σχόλ. *Οὐκ οἰδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ ἐν σώμα ἔστιν; Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*.

ς' καὶ ιδ' Ελεγχ. Εἰ οὐκ ἀληθὴς ὁ νόμος, τίνοι τῷ λόγῳ οἱ ἀληθεῖς τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν; ὧν εἰς ὑπάρχει ὁ ἅγιος Θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν μαρτυρίαν ταύτην μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων λαβῶν εἰς ἐναργῆ παράστασιν ἀληθείας καὶ κηρύγματος ἀγαθοῦ Θεοῦ.

ς' καὶ ις' σχόλ. *Μετῆλλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ, ἐν τῷ νόμῳ, λέγει, ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ. Λέγει δὲ πρὸς τοῦτο· εἰ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει*.

¹ F. ou proo. In Vat. leg. τυπος ἦν ὁ δοκῆσει. ² I Cor. xv, 42. ³ I Cor. iii, 19; Job v, 13. ⁴ Psal. xciii, 41. ⁵ I Cor. v, 7. ⁶ I Cor. vi, 16. ⁷ Gen. ii, 24; Matth. xix, 5. ⁸ I Cor. ix, 9.

(81) *Τυθέντος δὲ ἐν ἀληθείᾳ*. Deesse nonnihil ad integritatem huius loci videtur.

Schol. 4 et 12. *Scriptum est enim : Qui comprehendit sapientes in astutia eorum*². 355 Et iterum : *Dominus novit cognitiones hominum, quia vanæ sunt*⁴

Refut. 4 et 12. *Istud ipsam, Scriptum est, etc., ad usum translatum; itemque, novit Dominus, etc., hac autoritate comprobatum, alienum ab eo minime censetur, qui hanc e Scriptura sententiam protulit, Apostolo videlicet, a quo ista collecta sunt. Atque hoc ex usu locorum satis apparet, apostolicæ doctrinæ formam nihil a Vetere Testamento dissidere, cujus ille testimonium adhibuit.*

Schol. 5 et 13. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus*⁵.

Refut. 5 et 13. *Cum et Pascha Apostolus agnoscat, et immolatum Christum non neget, non est abalienandum a Christo Pascha qui ex Paschatia lege verum Agnum non specie tenus immolat : cujus agni formam non specie item sola immolatus Christus nec sine carne passus expressit. Qui enim mactari spiritus posset? Sane fieri istud omnino nequit; sed neque sine carne potest occidi. Occisum autem esse revera, haud dubia Apostoli confessione declaratur. Quamobrem necessaria illud ratione colligitur : non alienam esse legem, quæ adumbratis rebus ac figuris tandiu constabat, donec perfectior, idemque manifestus agnus succederet, hoc est Christus reipsa mactatus, quem priscis temporibus antecessit alter ille qui immolabatur agnus, quique sensu percipi poterat. *Nostrum vero Pascha immolatus est Christus**

Schol. 6 et 14. *Nescitis quod qui adhæret meretrici, unum corpus est*⁶. *Erunt enim, inquit, duo in D carnem unam*⁷.

Refut. 6 et 14. *Nisi vera lex sit, quid est tandem quod qui veritati student auctoritates ex illa depromunt? cujusmodi sanctus Dei apostolus est Paulus qui cum aliis innumeris hoc etiam testimonium ad veritatem bonique Dei prædicationem evidenter asseverandam non dubitavit asserere.*

Schol. 7 et 15. *Mutatus est locus. Nam pro eo quod est, *In lege*⁸, scripsit, *in Moysis lege*. Sed antea dixerat, *tametsi lex ea non dicat*.*

Refut. 7 et 15. Licet in secunda sententia formam orationis immutaveris, Marcio, atque ex eo quod in lege Moysis scripseris, hac voce, *Moysis*, alienum a lege Deum ostendi putaveris posse, tamen superior illa conjunctio vesaniam tuam redarguit, *tametsi lex ista non dicat*. **356** In lege quippe scriptum est: *Non alligabis os bovi trituranti* ¹. Cæterum quod tu legem Moysis scribere maluisti, nihil nobis omnino nocuisti, sed profuisti potius, ac luculentius contra te testimonium obfirmasti, ut vel imprudens considerere Moysis legem a Deo derivatam, hoc ipso quod, in lege *Mosis*, scripseris. Item, *lex dicit*. Astipulatur enim et Apostolus postea subjiciens: *Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique dicit?* Quod si propter apostolos tam loca quam qui in lege locutus est Deus ista dixerunt, utique profecto apostolorum Christi curam suscipit, dum illis os alligari prohibet; sive prædicanda Christi doctrina impediri vetat; sive quotidiana ipsis alimenta suppeditari populorum liberalitate præcipit. Itaque nec alienos a divinitate sua apostolos ille putat, nec isti alienum ipsum esse statuunt. Ex hoc vero communi omnibus testimonio sic colligit Apostolus: *Nunquid de bobus cura est Deo? Sed propter apostolos dixit*.

Quare si propter apostolos usurpavit, hominum porro pecudumque conditor est, e quibus boves sunt ac passeret, serpentes, bestię, pisces, animaliaque reliqua, consequens est curam illum omnium pro cujusque ratione capessere. Nam et universorum ei curam esse satis ex eo quod scriptum est ostenditur: *Homines et jumenta satiabis, Domine* ². Item ex eo: *Quis dedit corvo cibum* ³? et: *Pulli corvorum ad Dominum clamant cibos postulantem* ⁴; et: *Dabis opportunam escam omnibus* ⁵. Neque vero boum in obtinendis frugibus obstringi capistris ora simpliciter prohibet: alioqui Deum conditis a se animantibus præbere alimenta non posse monstraret: neque aliter quam ope hominum et auxilio pecorum pabulo providere. Sed illud Apostolus declarat, non cibarium inopia Deum bobus trituræ tempore consultum voluisse, atque obligari vetuisse; verum hoc ænigma totum ad apostolos quadam habitudine referendum. At vero infima omnia, quæ sensu percipi possunt, Deus providentia sua complectitur, et universorum curam pariter suscipit. Non enim Salvatori contraria scripsit Apostolus, ut hanc sibi plerique excusationis latebram quaerant. Etenim longe bobus minores sunt passeret, de quibus a Salvatore dictum est: *Quinque passeret veneunt dipondio* ⁶. Et rursum: *Nonne duo passeret asse veneunt, et unus ex ipsis non cadet in laqueum sine Patre vestro qui in caelis est* ⁷? Sic igitur universa Deus providentia sua gubernat. Quæ vero majora sunt, altiore qua-

ζ καὶ ἐ' ἔλεγχ. Κάν τε ἐν τῇ δευτέρῃ ἀποφάσει ἀλλάξης τὸ εἶδος, ὡς Μαρκίων, καὶ νομίσης ἀπὸ τοῦ πεποιτηκέναι σε, ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως, ἀπαλλοτριούν διὰ τὸν Μωϋσέα Θεοῦ τὸν νόμον, ἀνωθεν ὁ σύνδεσμος ἐλέγχει σου τὴν ἀφροσύνην, ὅτι, εἰ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει. Ἐν γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· Οὐ φημίσεις βοῦν ἀλωῶντα. Οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἠδίκησας, κάν τε προσθεῖς τὸ ὄνομα Μωϋσέως· ἀλλὰ ἡμᾶς μὲν ὠφέλησας, κατὰ σαυτοῦ δὲ τὴν μαρτυρίαν ἐσφιγξας, πανταχόθεν δὲ ὠμολόγησας, ἀγνοῶν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Μωϋσέως νόμον ἀπὸ τοῦ, Ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως. Καὶ, ὁ νόμος λέγει. Ἐπακολουθεῖ γὰρ ὁ Ἀπόστολος συντιθέμενος ἐν τῷ μετέπειτα εἰρηκέναι· Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἡ πάντως δι' ἡμᾶς εἰρηκεν; Εἰ δὲ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκεν ὁ νόμος, καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ Θεὸς λαλήσας, ἐπιμελεῖται ἄρα τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μὴ φημοῦν αὐτοὺς παρακελεύεσθαι, ἦτοι τοῦ λαλεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἦτοι τὴν ἐφημερον τροφήν παρὰ τῶν λαῶν ἀνεκδεῶς αὐτοὺς ἔχειν. Οὐκ ἄρα ἄλλοτρίους τοὺς ἀποστόλους ἑαυτοῦ τῆς θεότητος οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι ἄλλοτριον αὐτὸν Θεὸν ἠγούνηται. Ἐξ ἧσπερ ὑπὲρ πάντων μαρτυρίας ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ἀποδέδωκε φήσας· Μὴ περὶ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκε.

Καὶ εἰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκε, κτίστης δὲ ἐστὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, ἐξ ὧν βόες τε καὶ στρουθοί, ἐρπετὰ τε καὶ κνώδαλα, ἐνάλια τε καὶ τὰ ἄλλα· ἄρα μέλει αὐτῷ περὶ πάντων κατὰ τὴν ἐκάστου ἀναλογίαν. Καὶ μέλει μὲν αὐτῷ περὶ πάντων ἐν τῷ λέγειν· Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε· καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι· Τίς δέδωκε κάρυκι βορᾶν; καὶ· Νεοσσοὶ κοράκων πρὸς Κύριον κειράσασι, τὰ σίτα ζητοῦντες· καὶ, Δώσεις τὴν τροφήν εὐκαίρως τοῖς πᾶσιν. Ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ἀλοῦν τοὺς βούς παρακελεύετο μὴ φημοῦν βοῦν ἀλωῶντα· ἐπεὶ ἐδείκνυν ἂν μὴ δύνασθαι τὸν Θεὸν τρέφειν αὐτοῦ τὴν κτήσιν· ἀλλὰ εἰ καὶ μὴ διὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων τοῖς κτήνεσιν ἐπικουρουμένους ⁸ τροφῆς. Ἐδειξε δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος οὐ δι' ἀπορίαν τροφῆς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἀλοητοῦ ἐπιμελεσθαι βοῶν, ἐν τῷ παρακελεύεσθαι μὴ φημοῦν τοὺς τοιοῦτους· ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀνίγματος περὶ τῶν ἀποστόλων σημαίνεσθαι τὴν σχέσιν. Τῶν γὰρ κατὰ τὸ ⁹ αἰσθητῶν πάντων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν, καὶ ὁμοίως μέλει αὐτῷ περὶ πάντων. Οὐ γὰρ ἀντιθέτως ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὸν Σωτῆρα ἔγραφεν, ἵνα οὕτως προφασίσωνται οἱ πολλοί. Μικρότερα γὰρ τῶν βοῶν τὰ στρουθία, περὶ ὧν ὁ Σωτῆρ ἔλεγεν, ὅτι Πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο· καὶ πάλιν· Οὐχὶ δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων ἑνός; ¹⁰ καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πσεῖται εἰς παγίδα ἀνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅμοῦ μὲν πάντων προνοεῖ· τῶν δὲ μειζόνων ἐπιμελεῖται, κατὰ τὸ μειζόν εἶδος τῆς πνευματικῆς ἀκολουθίας. Ὡστ' οὖν ἐκ παντὸς ὁμολογεῖται τὸν

¹ Deut. xxv, 4. ² I Cor. ix, 9, 10 ³ Psal. xxv, 7. ⁴ Job xxxviii, 41. ⁵ Psal. cxlvi, 9. ⁶ Psal. cxliv, 15. ⁷ Luc. xii, 6. ⁸ Matth. x, 29. ⁹ F. ἐπικουρουμένον ¹⁰ F. κάτω. ¹¹ Vat. addit Εἰ οὖν δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων ἑνός

αὐτὸν ποιητὴν, καὶ δημιουργὸν, καὶ νομοθέτην Πα-
λαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ὄντα, Θεὸν ἀναθόν τε
καὶ δίκαιον καὶ τῶν πάντων Κύριον.

ἡ' καὶ ις' σχόλ. Μὴ τῶν βῶων μέλει τῷ Θεῷ;

ἡ' καὶ ις' Ἐλεγχ. Ἦδη διαπεπραγμάτευται, καὶ διὰ
πλάτους ἡρμήνευται ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ ῥητῷ. Διὸ
περιττὸν ἡγησάμενος αὐθις περὶ αὐτοῦ λέγειν, ἡρ-
κέσθη τοῖς προσηρημένοις.

θ' καὶ ις' σχόλ. Οὐ θέλω γάρ ὑμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελ-
φοί, οἱ πατέρες ὑμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν,
καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καὶ πάν-
τες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἐφαγον βρῶμα, καὶ
πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. Ἐπι-
νον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας·
ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῖς
πλεοῖσιν αὐτῶν ἠδύοκῆσε. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν
ἐγενήθησαν, μὴ πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς
κακῶν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν· μηδὲ
εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν, κα-
θὼς γέγραπται· Ἐκδόθηεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ
πιεῖν, καὶ ἀρέστησαν πάλιν. Μηδὲ ἐκπειράζω-
μεν τὸν Χριστόν· ὅπου λέγει· ταῦτα δὲ τυπικῶς
συνέβαιεν ἐκεῖνοις· ἐγγράφη δὲ ἡμῖν, καὶ τὰ
ἐξῆς.

θ' καὶ ις' Ἐλεγχ. Ὡ πολλῆς φρενοβλαθείας· Τίς
ἔχων ὀφθαλμούς, ἡλίου ἀνατέλλοντος, ἑαυτὸν ἀπὸ
τοῦ φωτὸς πλανήσει; Εἰ γὰρ πατέρας ἑαυτοῦ τοὺς
τότε λέγει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, καὶ ὑπὸ νεφέλης,
καὶ διὰ θαλάσσης διεληλυθέναι, καὶ πνευματικὸν
βρῶμα καὶ πόμα εἶναι, βεβρωκέναι δὲ καὶ πεπω-
κέναι ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, Χριστὸν
δὲ εἶναι τὴν πέτραν φάσκει· τίς πεισθήσεται Μαρ-
κίωνος τῇ ἀπονοίᾳ, τοῦ σκοτιζόντος ἑαυτοῦ τὸν νοῦν
καὶ τῶν ἀκούοντων αὐτοῦ, ἀλλότριον φάσκειν τὸν
Χριστὸν τῶν ἐν νόμῳ γενομένων, ὁμολογουμένων δὲ
παρὰ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐν δοκί-
σει; Φάσκει δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, μὴ ἐν τοῖς
πλείστοις τὸν Χριστὸν ἠδύοκῆναι, πάντως διὰ
παράνομον πρᾶξιν τῶν αὐτῶν. Εἰ δὲ οὐκ ἠδύοκῆσεν
ἐν τοῖς κατὰ τὸν νόμον παράνομα ἐργασαμένοις, ἔρα
ἀγανακτεῖ πρὸς τοὺς τοιοῦτους, ὡς αὐτοῦ δεδωκὸς
τὸν νόμον, καὶ διδάσκει ἑαυτοῦ τὸν νόμον ὑπάρχειν,
καιρῷ δοθέντα καὶ δικαίως ἐξηκρητηθέντα, ἀχρι
τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Πρέπον γάρ ἐστιν
οἰκοδοσοῦν καθ' ἕκαστον καιρὸν ἀρμόδιος ἐπιτάσ-
σειν τοῖς ἑαυτοῦ οἰκέταις τὰ πρέποντα. Εὐθὺς δὲ
ἐπιφέρει, λέγων· Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθη-
σαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν,
καθὼς ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν· μηδὲ εἰδωλολάτραι
γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν· οὐχὶ κατὰ πάντων
τὴν ψῆφον διεξῶν. Καὶ πόθεν οἶδας ταῦτα, ὦ Ἀπό-
στολε; Ἐπιφέρει, Ὡς γέγραπται, φήσας· Ἐκδό-
θηεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀρέστησαν
πάλιν.

dam cura et spiritali, quæ illorum naturam conse-
quitur, administrat. Concludendum igitur est, eum-
dem conditorem, et opificem, ac legislatorem esse
Veteris ac Novi Testamenti, Deum bonum, et ju-
stum, universorumque Dominum.

Schol. 8 et 16. Nunquid de bobus cura est
Deo¹.

Refut. 8 et 16. Abunde tractatus hic locus est,
et in superiori capite a nobis expositus. Ideoque
supervacaneum rati eadem denuo repetere, iis quæ
dicta sunt contenti esse debemus.

Schol. 9 et 17. Nolo enim vos ignorare, fratres,
quoniam patres nostri sub nube fuerunt, et omnes
mare transierunt, et omnes eandem escam spiritalem
manducaverunt, et omnes eundem potum spiri-
talem biberunt. Bibebant enim de spiritali conse-
quente eos petra; petra autem erat Christus. Sed
non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Hæc
autem in figura facta sunt nostri, ut non simus con-
cupiscentes malorum, sicut illi fuerunt; neque ido-
lorum cultores efficiamini, sicut quidam ex ipsis,
quemadmodum scriptum est: Sedit populus mandu-
care et bibere, et surrexerunt ludere. Neque tente-
mus Christum, usque ad illa verba: Hæc autem
omnia in figura contingebant illis, scripta sunt au-
tem nobis², etc.

Refut. 9 et 17. O inauditam amentiam! Quis,
oriente sole, si modo oculos habeat, a luce possit
aberrare? Num si patres suos veteres illos Aposto-
lus nominat, et sub nube fuisse, ac mare transiisse
prædicat; si spiritalem escam et potum comme-
morat: itemque manducasse ac bibisse de spiritali
consequente illos petra, eamque petram Christum
esse scribit; quis Marcionis insanix fidem adhibeat:
qui suam ac sectatorum suorum mentem tantis
tenebris implicat, ut Christum ab iis qui in lege
versati sunt abalienare contendat: quos quidem
Apostolus revera, non ficta quadam specie, com-
mendavit? Quod autem in plerisque scribit idem
non fuisse placitum Christo, plane **358** ad illorum
scelera pertinere putandum est. Jam vero si in iis
qui in lege scelerate se gesserunt nequaquam illi
placitum est, ideo illis succensuerit oportet, quod
legem ipse tulerit; quam omnino suam esse
confirmat, quæ pro temporis opportunitate con-
cessa, taudiu functionem suam est administratio-
nemque sortita, donec ille carne præditus advenit.
Nam et paterfamilias servis suis consentaneis
cuique tempori debet mandata præscribere. Sub-
inde vero ista subtexit: Hæc autem in figura nostræ
contigerunt, ne simus concupiscentes malorum,
sicut illi concupierunt; neque idolorum cultores effi-
ciamini, sicut quidam ex ipsis. In quo non omnes
sententia sua condemnavit. Sed undenam, obsecro
hæc, Apostole, nosti? Sicut scriptum est, inquit:
Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt
ludere.

¹ 1 Cor. ix, 9. ² 1 Cor. x, 1 sqq.; Exod. xxxii, 6.

Vera est itaque Scriptura, de qua ad convincen- A dos improbos Paulus argumenta colligit. Deinde rursus : *Neque tentemus Dominum*. Marcio vero pro Domino Christum substituit. Sed idem est plane Christus ac Dominus, etsi Marcioni aliter visum sit, cum Christi appellatio subjecta sit in iis verbis : *Petra autem erat Christus*; et, non in plerisque illorum beneplacitum est Deo. Post hæc Apostolus ubi totum illud argumentum percurrit, subjicit : *Hæc autem in figura contingebant illis*; scripta sunt autem ad correptionem nostram. Cum igitur quæ illis in figura contingebant ad correptionem nostram scripta sint, qui ea quæ tum acciderunt ad correptionem nostram præscripsit, illis haud dubie consulere studuit, quos corrigere atque admonere cupiebat, ne malorum concupiscentes essemus. Quamobrem bonus idem, non malus fuerit oportet. Quibus enim affectus est, iisdem ut præditi esse velimus hortatur, bonus ille nimirum Deus, ac justus; ac tam eorum quos ante scripserat Deus, quam posteriorum, qui correpti sunt, conditor; communis denique auctor omnium ac legislator; qui et Evangelia largitus est, et apostolorum dux ac moderator exstitit.

Schol. 10 et 18. *Quod ergo dico? Quod in templo immolatum aliquid sit, aut idolothytum aliquid sit? Sed quæ immolant dæmoniis, et non Deo*¹. Ubi Marcio in sacris immolatum adjecit.

Refut. 10 et 18. *Quid ergo dico? Idolis* 359 *immolatum aliquid est? Sed quæ immolant dæmoniis et non Deo*. Non prisca illa patrum tempora condemnavit Apostolus, quæ ad ætatem usque suam, adeoque quandiu stetere Hierosolyma, fluxerunt, cum eos dixit, qui idolis immolarent dæmoniis immolare, non Deo. Non illos, inquam, damnare voluit, qui Deo sacrificarent, quo tempore sacrificari oportuit. Sed eos duntaxat accusat, qui idolis immolant, non ob hoc ipsum, quod immolant, sed quod idolis istud ipsum pro Deo præstant. Non enim ideo sacrificant, ut alimenta divinitus ad usum concessa sibi comparent, sed dæmonibus, ac vanissimis numinibus sacra faciunt. Tu vero, Marcio, vocem illam, in templo immolatum, adjecisti, ex eo ratus, quod duo hæc vocabula, templum et idola, permista invicem forent, ambarum quoque rationum habitudines posse confundi. Sed longe opinione tua falleris. Etenim si postquam Novum Testamentum illatum est, privatim Christo adhuc immolaretur, et in ejus nomine offerrentur animalia, probabiliter abs te mendacissimæ illæ calumniæ repertæ viderentur, ut et qui hoc tempore Deo sacrificarent, et hoc olim Hierosolymitano in templo fecissent et idolis immolarent, in unum miscerentur omnes, ac dæmoniis, non Deo sacra facere dicerentur. Sed cum animalia nemo Christo post ejus adventum ac Novum Testamentum conditum

"Αρα γοῦν ἀληθὴς ἡ Γραφή, ἐξ ἧς καὶ τὸν Ἐλεγχον κατὰ τῶν ἀνόμων ὁ Ἀπόστολος λαμβάνει. Εἶτα πάλιν· Μηδὲ περιόζωμεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ Μαρκίων ἀντὶ τοῦ, Κύριον, Χριστὸν ἐποίησε. Χριστὸν δὲ καὶ Κύριον ταυτὸν ὑπάρχειν, κἄν μὴ δοκοῖη τῷ Μαρκίωνι, προὔποταταγμένης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπωνυμίας, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ, Οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ἠδὲ δόκησε. Διεξιῶν δὲ πάλιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος πᾶσαν τὴν τοῦ κεφαλαίου ὑπόθεσιν, φησὶ· Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαιεν ἐκεῖνοις· ἐγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νοουθεσίαν. Εἰ τοίνυν τὰ τυπικῶς ἐκεῖνοις συμβεβηκότα ἐγράφη ἡμῖν εἰς νοουθεσίαν, ὁ γράψας τὰ γεγονότα τότε εἰς νοουθεσίαν ἡμῶν ἐπεμελεῖτο ὧν καὶ τὴν νοουθεσίαν ἐποιεῖτο, τὸ μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. B Ὁ δὲ μὴ θέλων κακῶν ἐπιθυμητὰς ἡμᾶς εἶναι, ἄρα ἀγαθὸς ὑπάρχει, καὶ οὐ κακός. Ἐν οἷς γὰρ ὑπάρχει, ἐν τούτοις προτρέπεται ἡμᾶς εἶναι, ὁ αὐτὸς ἀγαθὸς Θεὸς ὧν καὶ δίκαιος, ὁ τῶν προγραφέντων Θεός, καὶ τῶν μετέπειτα νοουθετουμένων κτιστὴς ὧν, τῶν πάντων καὶ δημιουργὸς καὶ νομοθέτης, καὶ δωρητικὸς τῶν Εὐαγγελίων, καὶ καθοδηγὸς τῶν ἀποστόλων.

ἰ καὶ ἡ γ' σ' ὁλ. Τί οὖν φημι; Ὅτι ἱερόθυτόν τί ἐστίν, ἢ εἰδωλόθυτόν τί ἐστίν; Ἀλλ' ὅτι ἂ θύουσι δαιμονίοις, καὶ οὐ Θεῷ. Προσέθετο δὲ ὁ Μαρκίων τὸ, ἱερόθυτον.

ἰ καὶ ἡ' Ἐλεγχ. Τί οὖν φημι; Εἰδωλόθυτόν τί ἐστίν; Ἀλλ' ὅτι ἂ θύουσι δαιμονίοις, καὶ οὐ Θεῷ. Οὐκ ἀπηγόρευσε τὸν παλαιὸν τῶν πατέρων χρόνον ὁ Ἀπόστολος ἕως αὐτοῦ, καὶ ἕως ἀνέστηκεν Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τοὺς εἰς τὰ εἰδῶλα θύοντας δαιμονίοις θύειν, καὶ οὐ Θεῷ. Οὐκ ἄρα κατέκρινε τῷ Θεῷ θυσάντων, ὅτε χρεῖα θυσῶν ἦν. Κατακρίνει δὲ τοὺς θύοντας εἰδώλοις, οὐ διὰ θύειν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀντὶ Θεῷ² εἰδώλοις θύειν. Οὕτε γὰρ θύουσιν, ἵνα τροφήν ἑαυτοῖς ἐκ Θεοῦ κεχαρισμένην εἰς μετάληψιν ἐργάσωνται, ἀλλὰ δαίμοσι θύοντες καὶ ματαιοφροσύνη. Σὺ δὲ, ὦ Μαρκίων, προσέθηκας τὸ ἱερόθυτον, νομισας ἀπὸ τοῦ μεμίχθαι τὰ δύο ὀνόματα, ἱεροῦ τε καὶ εἰδώλου, συνάπτεσθαι τῶν δύο τρόπων τὴν σχέσιν. Καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο. Εἰ μὲν γάρ, μετὰ τὸ ἔλθειν τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἐθῆτο τῷ Χριστῷ κατ' ἰδίαν, καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ζῶα ἀνεφέρετο· πιθανὸν ἂν σοι εὐρίσκητο τὸ τῆς συκοφαντίας ψεῦδος· ὡς τῶν νῦν Θεῷ θύόντων³, τῶν δὲ τότε θυσάντων ἐν τῷ ἱερῷ Ἱεροσολύμων, καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις θύόντων ὁμοῦ συναπτομένων, καὶ δημοσιευόντων⁴, καὶ οὐχὶ Θεῷ. Μηδενὸς δὲ θύσαντος ζῶα Χριστῷ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας καὶ Καινῆς Διαθήκης, φανερὰ ἡ παρὰ σοὶ προσθήκη. Εἰ δὲ καὶ φύσει ἔκειτο ἡ λέξις ἐν τῷ Ἀποστόλῳ περὶ ἱερόθυτων καὶ εἰδωλοθύτου, ὁμοῦ ἔν καὶ τὸ αὐτὸ ἔκρινε⁵ παρὰ τοῖς εὐλόγον λογισμὸν κεκτημένοις, καταχρηστικῶς λεγομένης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου

¹ I Cor. x, 19. ² F. τοῦ Θεοῦ. ³ Var. addit., Χριστῷ θύόντων. ⁴ F. δαιμονίοις θύόντων. ⁵ F. κρινετο.

δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν, τῶν ἀεὶ τὸ εἶδω- A
λον ἱερὸν καλοῦντων. licet ista dictio ita ut concipis, ab Apostolo esset
expressa, atque ἱερόθυτον ad εἰδωλόθυτον adjunxisset, unum tamen idemque esse judicarent ii qui
rationis paululum haberent: sic ut abusione quadam vocis illud usurpasse crederetur Apostolus,
quod homines idolum ἱερὸν, hoc est sacrum, ἀππελλε solent.

Καὶ πανταχοῦ διέπρασέ σου ἡ ψευδηγόρος διάνοια,
ἀποδειχθείσης τῆς ἀληθείας· ὅτι οἱ θύοντες εἰδώλοις,
ἦτοι κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἱερόθυτον ὁ ἐπόιουν ἢ
ποιοῦσι, ψεῦδος ἐργαζόμενοι, δαιμονίοις θύουσι, καὶ
οὐχὶ Χριστῷ. Ἄλλ' οὐχ οἱ ποτε κατὰ νόμον θύσαν-
τες δικαιοτάτα. Νῦν δὲ τοῦτου μηκέτι γενομένου,
αὐτοῦ θέλοντος· ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ Ἰερε-
μίου τοῦ προφήτου ἔλεγεν· *Ἴνα τί μοι λίθανον ἐκ
Σαβᾶ φέρετε, καὶ κινάμωνον ἐκ τῆς μακρόθεν;*
καὶ πάλιν· *Αἱ θυσίαι σου οὐχ ἡδυνάν μοι· καὶ B
ἄλλοτε· Ἄρὸν σου τὰς θυσίας, Ἰσραὴλ, καὶ φά-
γετε κρέα. Οὐ γὰρ ἐνετειλάμην τοῖς πατέραςιν
ὕμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς
αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, περὶ
θυσίων· ἀλλὰ τοῦτο ἐνετειλάμην αὐτοῖς, ἕκα-
στον ποιεῖν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον. Αὐ-
τοῦ δὲ λέγοντος, ὅτι Οὐκ ἐνετειλάμην, καὶ αὐτοῦ
ἐν τῷ νόμῳ λέγοντος τῷ Μωϋσῆ, ὅτι Ἐκαστος τῶν
υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐὰν προσενέγκῃ θυσίαν ἐκ βοῶν
ἢ προβάτων, ἄρσεν ἁμῶνον προσφερέτω· καὶ
πάλιν· Ἐὰν τις ἀμάρτη, καὶ γένηται ἐν τινι
πλημμελείᾳ, προσαγάγῃ πρόβατον· καὶ πάλιν·
Ἐὰν ἀμάρτη ὁ λαὸς, προσενέγκῃ μόσχον· ἔδειξε
μὲν εὐπροσδέκτως αὐτὸν κομιζέσθαι τὰς ὑπὲρ σω-
τηρίας τοῦ λαοῦ ποτε τελεσθείσας θυσίας· οὐκ αὐ-
τοῦ ἐπιδομένου τούτων, οὐδὲ θέλοντος ταῦτα, ἀλλὰ
συγκαταβαίνοντος αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀν-
θρωπότητος προλήψει· ἵνα ἀπὸ τῆς πολυθετίας εἰς
τὴν τοῦ περι ἑνὸς Θεοῦ γνῶσιν μετενέγκῃ τὴν τῶν
ἀνθρώπων διάνοιαν.*

Ἐπειδὴ γὰρ ἰσχυρῶς ἐτεθεμελιώτο ἡ διάνοια αὐ-
τῶν ἐν τῇ θυσίᾳ, ὡς εὐσεβείᾳ τῇ ὑπὲρ ἰλασμῶν ἑαυ-
τῶν καὶ σωτηρίας εἰδώλοις προσφερομένη εἰς δὲ
τὸ μὴ ἅπαξ (82) χαλεπῶς φέρει¹, διὰ τὴν συνήθειαν
τοῦ ἀποστρέψαι, τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς ὄνομα,
ἀπὸ τῆς πολυθεοῦ φαντασίας ἠθέλησα¹ τὰ κατ'
ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς τὸν μεταλλάξαι· ἵνα λοιπὸν
γινόντες τὸν ἕνα, καὶ πιστεύσαντες ἀσφαλῶς τῷ ἐνὶ
παρ' αὐτοῦ ἀποσωσμεν· *Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων,*
ἢ αἷμα τράγων πίνομαι; καὶ, *Μὴ τεσσαράκοντα
ἔτη θυσίαν προσηγάκατέ μοι ἐν ἐρήμῳ, οἶκος
Ἰσραὴλ;*

Καίτοιγε πολλῶν θυσίων τότε προσεναχθειῶν
(83), ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ αὐτῷ προσέφερον. Καί-

¹ Cor. φέρειν. ¹ Pro ἠθέλησα, leg. ἠθέλησε. ² Jer. vi, 20. ³ ibid. ⁴ Jerem. xxxi, 32 sqq. ⁵ Levit. xii, 19. ⁶ Psal. xlix, 13. ⁷ Amos v, 25.

(82) Εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ. Vitium hujus loci nemo
non videt. Quod ego ex traiectione vocum irre-
psisse suspicor. Vide igitur num ita conformari
lebeat. Εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ χαλεπῶς φέρειν, διὰ τὴν
συνήθειαν, τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς ὄνομα αὐτοῦ

Quocirca falsa illa tua ratio concidit, cum id
verissime sit patefactum, qui idolis immolant,
quod ἱερόθυτον isti vocant, quique hoc se menda-
cio obstringi passi sunt, aut adhuc patiuntur, dæ-
moniiis immolare, non Christo. Quod quidem longe
ab illis aberat qui ex lege tum justissime sacrifici-
cabant. Quod ipsum tamen eodem volente fieri
desiit: quemadmodum jam olim per prophetam
Jeremiam vaticinatus est: *Ut quid mihi thus de Saba
offers, et cinamomum de terra longinqua?* Item:
Victimæ tuæ non placuerunt mihi. 360 Et alibi:
*Tolle victimas tuas, Israel, et comedite carnes. Non
enim præcepi patribus vestris in die qua apprehendi
manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, de
victimis; sed hoc præcepi illis, unumquemque facere
justitiam cum proximo suo.* Cum igitur dicit:
Non præcepi illis; et idem tamen in lege Moysi
præcipit: *Quilibet florum Israel, si offerat sacrifi-
cium de bobus aut ovibus, masculum immaculatum
offerat.* Ac rursus: *Si quis peccaverit, et in ali-
quo inventum est delictum, offeret agnum.* Item: *Si
peccaverit populus, offeret vitulum:* his omnibus
grata sibi fuisse sacrificia declarat, quæ tum pro
salute populi istius oblata sunt: non quod illis in-
digeret, aut admodum cuperet, sed ut ad eorum se
imbecillitatem et anticipatam humanæ mentis opi-
nionem accommodaret, atque ut a plurimorum
cultu numinum ad unius Dei cognitionem illorum
animos traduceret.

Enim quoniam in sacrificiis vehementer ipso-
rum defixa mens erat, tanquam pietatis hæc essent
officia, quæ idolis pro expiatione sua ac salute
præstarent, simul ne ob consuetudinem extorqueri
subito sibi ista omnia molestius ferrent; suo in
nomine fieri ista aliquanto tempore voluit, quo a
plurimum deorum inani cultu annuas illas cæremoni-
as ad obsequium suum transferrent: atque ut
uno demum cognito Deo, corroborataque in illum
fide nostra, deinceps ab eodem audiamus: *Nun-
quid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem
hircorum potabo?* Item: *Nunquid quadraginta an-
nis sacrificium obtulistis mihi in deserto, domus
Israel?*

Quanquam infinita jam erant oblata sacrificia;
sed ut ostenderet sibi hæc oblata non fuisse: tam-

ἠθέλησε, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς πολυθεοῦ φαντα-
σίας, καὶ τὰ κατ' ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς ἑαυτὸν
μεταλλάξαι.

(83) Καίτοιγε πολλῶν θυσίων τότε προσενα-
χθειῶν. Toto illo spatio, quo in deserto Israëlitæ

etsi et acciperet ipse, et in nomine ejus offerrent. Quod quidem ob inveteratam istiusmodi in rebus illorum consuetudinem est factum, donec a plurimum deorum usu paulatim in unius cultus reformatos perduceret; et ab illo deinceps intelligerent, nihil hunc ejusmodi ritibus opus habuisse, nec habere: atque ita demum per Christi sui adventum, totum illud sacrificiorum negotium circumscriberet: postquam unicum ac singulare sacrificium antecedentia omnia consummasset; nimirum Christi sacrificium. Quoniam, ut scriptum est, *Pascha nostrum immolatus est Christus*¹. Hujus porro sacrificii, et Paschatis, et doctrinæ pædagogus lex fuit, **361** quæ per figurarum adumbrationes deduceret, et ad aliud disciplinæ genus conferret.

Schol. 11 et 19. *Vtr comam non nutriat, gloria et imago Dei cum sit*².

Refut. 11 et 19. Non solum Dei imaginem, sed et gloriam Apostolus hominem esse definit. Comam vero utique corpoream, non animæ propriam cum nominat, non alienam a hono Deo opus illud esse significat, eo quod quæ in Vetere Testamento continebantur in Novo impleta esse fateatur.

Schol. 12 et 20. *Sed Deus temperavit corpus*³.

Refut. 12 et 20. Si corpus a Deo temperatum est, nec alium quam verum Deum Apostolus prædicat, eundem porro Deum corporis membra temperasse ac formasse cõstitetur; non alium præfecto Deum, quam Conditorum ipsum, et quidem bonum, et creatorem, et justum, et conditorem omnium agnoscit. Quibus ex omnibus homo censendus est ab eodem apte suis partibus membrisque temperatus.

Schol. 13 et 21. Perperam ista concepit: *Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui*⁴; aliter enim scripsit et ob legem, adjecit.

Refut. 13 et 21. Linguæ igitur a Spiritus sancti gratia derivantur. Ejusmodi porro, de quibus Apostolus loquitur, linguæ sunt, ut non Hebraicas modo voces comprehendant, quæ in singulis vocabulis præclaram quamdam ac sapientem varietatem exhibent; sed et alia quoque idiomatum discrimina, quæ nonnulli Græcæ linguæ periti, cui insitus quidam fastus ac vanitas est, gloriose jactabant: qualis est Attica, Æolica, ac Dorica proprietas, quarum freti scientia nonnulli turbas illas Corinthi ac seditiones excitant: ad quos ideo hanc Apostolus Epistolam dedit. In qua primum

¹ I Cor. v, 7. ² I Cor. xi, 14. ³ I Cor. xii, 24.

versati sunt, sacra quidem obtulisse Deo putat Epiphanius; sed quod ea per sese minime ipsi placerent, quodque ut ab idololatria eos averteret potius, quam quod illis afficeretur, offerri sibi passus esset, ideo negare sibi hæc oblata fuisse per prophetam existimat. At Hieron. comment. ad Amos scribit Israelitas toto illo quo in deserto fuerunt tempore, non Deo, sed idolis immolasse. *Et quod vos itea*, inquit, *quædam Domino eos legitimus obtu-*

λοιγε αὐτοῦ δεχομένου, καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ αὐτῶν προσφερόντων· ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀναγχεῖσαν συνήθειαν, ἕως μεταλλεύσῃ (84) καθελκύσας ἀπὸ συνήθειας (τοιαύτης τῶν πολλῶν¹) εἰς τὴν ἕνα, καὶ τοῦ ἐνδὸς λοιπὸν μάθωσιν, ὅτι οὔτε ἐχρηζεν οὔτε χρῆζει· καὶ λοιπὸν ἀποκόψῃ διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τῆς τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως τῶν θυσιῶν, τῆς μιᾶς θυσίας τελειωσάσης τὰς προὔπαρξάσας πάσας· ἦτις ἐστὶ θυσία Χριστοῦ. Ὅτι τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἦς θυσίας, καὶ Πάσχα, καὶ διδασκαλίας παιδαγωγὸς ἐγένετο ὁ νόμος, ὁδηγῶν διὰ τὸν τύπον, καὶ ἀποκαθιστῶν εἰς τὴν ἐτέρων διδασκαλίαν

B
ια' καὶ ιθ' σχόλ. Ἄνθρωπος οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν Θεοῦ ὑπάρχων.

ια' καὶ ιθ' Ἐλεγχ. Εἰκόνα οὐ μόνον τὸν ἄνθρωπον Θεοῦ ὀρίζεται ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ δόξαν. Τὴν κόμην δὲ ὑποπιθέμενος σαματικὴν οὔσαν κατ' ἰδίαν ἐν σώματι, καὶ οὐκ ἐν ψυχῇ. Οὐκ ἀλλότριον ἄρα Θεοῦ τὸ ποίημα ὀρίζεται τοῦ αγαθοῦ· διὰ τὸ ὁμολογεῖν αὐτὸν τὰ ἀπὸ Παλαιᾶς ἐν Καινῇ πληροῦμενα Διαθήκῃ,

ιβ' καὶ κ' σχόλ. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα.

ιβ' καὶ κ' Ἐλεγχ. Εἰ ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, οὐκ ἄλλον δὲ Θεὸν ὁ Ἀπόστολος κηρύσσει, ἀλλὰ τὸν ὄντα· ὁμολογεῖ δὲ τὸν Θεὸν τὸ σῶμα τοῖς μέλεσι κεκερακέναι· οὐκ ἄλλον οἶδε Θεὸν ἄλλ' ἢ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν αγαθὸν, καὶ κτίστην, καὶ δίκαιον, πάντων ποιητὴν· ἐξ ὧν πάντων ἐν ἔργον ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τοῖς μέλεσιν ὑπ' αὐτοῦ καλῶς κεκρασμένος.

ιγ' καὶ κα' σχόλ. Πεπλανημένως ὁ Μαρκίων· Ἀλλὰ ἐν Ἐκκλησίᾳ θέλω πάντες λόγους τῷ νοῦ μου λαλῆσαι· ἐτέρως δὲ διὰ τὸν νόμον.

ιγ' καὶ κα' Ἐλεγχ. Ἄρα καὶ αἱ γλῶσσαι ἐκ τοῦ χαρισματος τοῦ Πνεύματος εἰσι. Γλῶσσας δὲ ὁποίας λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅπως γινῶσιν τὰς φωνὰς τὰς Ἑβραϊκὰς τὰς διαφόρους καὶ ποικίλους ἐν ἐκάστη λέξει καλῶς μετὰ σοφίας ποιικιθεῖσας, ἀλλὰ καὶ τὴν κομπώδη γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ἀρχοῦντας, τὸ ἀπτικίζειν καὶ αἰολίζειν, καὶ ἀσικῶς φθέγγεσθαι τινες τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις τὰς πτύσεις καὶ στάσεις ἐργασαμένων, οἷς ἡ Ἐπιστολὴ ἐπετέλλετο. Καὶ ὁμολόγησε μὲν χάρισμα εἶναι πνευματικὸν τὸ ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσι κεχρησθῆναι τε καὶ τὸν νόμον διδάσκειν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα κομπώδη καθελὼν τῆς τῶν Ἑλλή-

⁴ I Cor. xiv, 19. ⁵ Aberan. hæc a Vatic.

lisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt metu, et eorum interfectione qui propter idola corruperant. Dominus autem non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Cyrillus vero ad v cap. Amos ita statuit: Deum in illud duntaxat tempus celebranda præscripsisse sacrificia, quo promissam terram occuparent, sed illos nec postulante nec carente Deo, in deserto nihilominus obtulisse.

(84) Ἐως μεταλλεύσῃ. For. μεταλλάξῃ.

ων γλώσσης, ἔφησεν μᾶλλον γλώσσαις αὐτὸν αὐτῶν
λαλοῦντα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων,
παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ ἀνατεθραμμένον· ὦν
(Ἑβραίοις) τὰ γράμματα ἐν ἑπαινοῖς τίθησι, καὶ τῆς
τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς ὄντα χαρίσματα. Διὸ περὶ τῶν
αὐτῶν καὶ Τιμοθέῳ γράφων, ἔλεγεν· ὅτι· Ἀπὸ νεότη-
τος ἱερὰ Γράμματα ἔμαθες. Ὅτι δὲ προστιθεὶς
τοὺς ἀπὸ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ῥητόρων ὁρμωμέ-
νους τὰ ἴσα φάσκων, ὁμοίως ἔφη· Πάντων πλέον
ἔμαθον Ἀπὸ γλώσσαις, ἵνα δείξῃ καὶ τῆς Ἑλληνι-
κῆς παιδείας αὐτὸν ἐν πείρᾳ ὑπερβαλλόντως γεγενη-
θῆαι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ σημαίνει αὐτὸν
ὑπάρχειν ἐν προπαιδείᾳ, οὐ οὐκ ἠδυνήθησαν Ἐπικού-
ρειοι καὶ Στωϊκοὶ ἀντιστῆναι, ἀνατρεπόμενοι διὰ τῆς
λογίως παρ' αὐτῷ ἀναγνωσθεῖσης τοῦ βωμοῦ ἐπιγρα-
φῆς τῆς ἐπιγεγραμμένης τῷ Θεῷ ἀγνωστῶς ¹,
ῥητορικῶς ἀναγνωσθεῖσης παρ' αὐτοῦ, καὶ εὐθὺς
μεταφραστικῶς ῥηθείσης· Ὅν ἀγνωστοὺς εὖσε-
βεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν· καὶ πάλιν
φῆσαντος· Ἐπέ τις ἴδιος αὐτῶν προφήτης·
erudite legisset, summa cum eloquentia artificiosaque
refutavit, id ipsumque ita doceravit : *Quem
ignorantes colitis, hunc annuntio vobis* ². Item illud alio loco dixit, *Dixit quidam proprius illorum
propheta* ³ :

Κρητες ἀεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί·
ἵνα τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ (85), ἀρχαῖον ὄντα φιλοσο-
φον, καὶ Μίθρα τοῦ παρὰ Κρησὶν εἰδώλου ⁴. Ἀφ' οὗ-
περ καὶ Καλλιμάχος ὁ Λίβυς τὴν μαρτυρίαν εἰς ἑαυ-
τὸν συνανέτεινε, ψευδῶς περὶ Διὸς λέγων·

Κρητες ἀεὶ ψεύσται. Καὶ γὰρ τάφοι, ὧ ἄνα, σείω
Κρητες ἐτεκτήνατο· σὺ δ' οὐ θάνας· ἔσσι γὰρ
[αἰετῶ].

Καὶ ὁρᾶς πῶς διηγείται περὶ γλωσσῶν ὁ ἅγιος Ἀπό-
στολος· Ἀλλὰ θέλω πάντες λόγους ἐν Ἐκκλησίᾳ τῷ
νοῦ μου, τουτέστι διὰ τῆς ἑρμηνείας, φράσαι· ὡς ὁ
προφήτης, ἐν Πνεύματι ἀγίῳ εἰς τὸν νοῦν προκεχο-
ρηγημένα φέρων εἰς φῶς, διὰ τῆς προφητείας ὠφε-
λεῖ τοὺς ἀκούοντας. Οὕτως καὶ γὰρ, φησὶ, λαλῆσαι εἰς
ἀκοήν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἰκοδομήν, καὶ μὴ διὰ τοῦ
κόμμου Ἑλληνίδος τε καὶ Ἑβραϊδος ἑαυτὸν οἰκοδο-
μεῖν τὸν εἰδῶτα, καὶ οὐχὶ τὴν Ἐκκλησίαν, δι' ἧς ἐπί-
σταται γλώσσης. Σὺ δὲ προσέθηκας, ὧ Μαρκίων, τὸ,
διὰ τὸν νόμον· ὡς τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Θέλω
πάντες λόγους ἐν Ἐκκλησίᾳ διὰ τὸν νόμον. Αἰδέ-
σθητι, Βαβυλῶν δευτέρα, καὶ καινὴ Σοδόμων πολυμι-
ξία· Ἔως πότε συνέχεις ⁵ τὰς γλώσσας; Ἔως πότε τολ-
μᾶς κατὰ τῶν ὑπὸ σοῦ μηδὲν ἀδικουμένων; Ζητεῖς
γὰρ βιάσασθαι ἀγγελικὰς δυνάμεις, ἐκβαλὼν τοὺς λό-
γους τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας φάσκων ἵνα
τῷ ἀγίῳ· Ἐξάγαγε τοὺς ἀνδρας. Καὶ ὁ ἐπιχειρεῖς,
κατὰ σεαυτοῦ ἐπιχειρεῖς· τοὺς δὲ λόγους τῆς ἀλη-
θείας οὐκ ἐκβαλεῖς, ἀλλὰ σεαυτὸν πατάσσεις ἐν ἀρα-
σίᾳ, καὶ ἐν νυκτὶ ἰσοφωμένῃ διάγεις, ψηλαφῶν τὴν

A singularis cujusdam esse beneficii docet, Hebraicis
uti vocabulis posse, ac legem docere. Deinde ut
Græci sermonis tumorem arrogantiamque compri-
meret, esse linguarum illorum usu instructionem
illis ipsis esse monuit, quod Hebræus ab Hebræis
esset oriundus, et ad pedes Gamalielis institutus.
Ita Hebraicæ linguæ scientiam in laude posuit, et
inter Spiritus sancti beneficia numeravit. **362**
Unde et ad Timotheum de iisdem scribens : *F*
inquit, ab adolescentia sacras Litteras didicisti ¹.
Quod vero ad illam eruditionem politiores quoque
Græcorum litteras, hoc est poeticas ac rhetoricas,
adjecerit, iisce verbis expressit : *Abundantius vobis
omnibus linguis loquor, uti se Græcorum discipuli
narum excellentiori quodam usu præditum esse
monstraret.* Nam et scribendi genus ipsum quo
utitur, humanitatis illam studiis haud mediocriter
imbutum fuisse declarat, ut ne Epicuroi quidem
ipsi Stoicive possent resistere; quos omnes cum
ars illius inscriptionem ejusmodi, *Ignote Deo* ²,
ita de Jove cecinit :

*Creta quidem assidue mendax. Rex magne, sepulcrum
Creta tuum extruxit, sed te mors nulla subegit.*

Vides quorsum ille de linguis Apostoli sermo perti-
neat : *Volo quinque verba in Ecclesia sensu meo*, hoc est
cum interpretatione, loqui. Quemadmodum propheta
quæ sibi sancti Spiritus afflatu in animum immissa
fuerint in medium proferens, auditoribus suis per
prophetiam illam affert utilitatem, ita ego, inquit,
lequi sic cupio, ut me Ecclesia omnis audiat, et
ædificari possit, non ut Græcæ aut Hebraicæ linguæ
scientia elatus me unum, qui eam scilicet intelli-
gam, non Ecclesiam ipsam, ædificem. Tu vero il-
lud addidisti, Marcio, *ob legem*, quasi ita scripse-
rit Apostolus : *Volo quinque verba in Ecclesia pro-
pter legem.* Pudeat te, secunda Babylon, ac Sodomorum
nova confusio. Quousque linguas istas con-
fundes? Quousque contra eos quibus nocere nihil
potes tuam armabis audaciam? Nam angelis vim
moliris afferre, et ab Ecclesia veritatis sermones
abjudicas, **363** quasi ita sanctum Lot alloquare :
Educ viros illos. Verum tuus in te conatus recidit;
nec ideo veritatis illos sermones ejicis, sed tibi-
metipsi cæcitate infligis, atque in densissima no-

¹ Forte ὦν (Ἑβραίων). · ² F. ἀγνωστῶ. · ³ γρ. εἰδωλίου. · ⁴ F. συγχεῖς. · ⁵ II Tim. III, 15. · ⁶ Act. XVII, 23. · ⁷ Tit. I, 12.

(85) *Ira τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ.* Mithræ sacerdotem hunc fuisse scribit Epiphanius, quod apud Cretenses idolum fuerit. Quod apud alium non me-

mini legere, neque verum arbitrator. De proverbii illius origine Κρητες ἀεὶ ψεύσται, vide Photium, n. 190, pag. 249.

ctis caligine versaris, fores palpans, nec inveniens, donec sol ortus fuerit, tuque iudicii diem aspicias, in quo mendaciis tuis vindex ignis occurrat. Nam hic te, uti vides, exspectat. Cæterum apud Apostolum non legitur, *propter legem*; sed illud a te perperam est adjectum. Quod si istud addidisset, consentaneum ei foret, quod ab ejus Domino fuerat dictum: Non venisse se ut legem solveret, sed ut adimpleret¹.

Schol. 14 et 22. *In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic*².

Refut. 14 et 22. Nisi illa quæ in lege prædicta fuerant Dominus impleset, quid attinebat Apostolum ea commemorare, quæ ex lege veteri fuerant in Novo Testamento perfecta? Queniamodum et Salvator ipse demonstrat, eundem se esse, qui tum in lege locutus est, in hunc modum interminatus: *Ideo offensus sui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde*³; et: *Juravi si introibunt in requiem meam*⁴. Propterea in aliis linguis locuturum se esse denuntiavit, ut et locutus est; nec ingressi illi sunt. Hujusmodi enim quiddam discipulis suis dixisse legitur: *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei; illis autem in parabolis, ut videntes non videant*⁵, etc. Cum itaque in Novo Testamento ea ubique sint impleta, quæ in Vetere continebantur, dubitare nemo potest, quin ejusdem ambo Testamenta Dei sint, non alterius ac diversi.

Schol. 15 et 23. *Mulieres in ecclesia taceant. Non enim permittitur illis loqui; sed subditæ sint, sicut et lex dicit*⁶.

Refut. 15 et 23. Si ex legis præscripto sanctissimus Dei Apostolus Ecclesiæ ordinem ac disciplinam constituit, non erit lex ordinis expers, e qua ordinem Apostolus transtulit; neque ab alieno Deo proficiscetur, quæ viro feminam esse subjectam præcipit. Hoc enim et Apostolo in condendis Ecclesiæ legibus placuit, ut ipse testatur, **364** *Sicut et lex dicit*. Sed ubinam demum ista lex dicit? Nimirum eo in loco, ubi ita Dominus Evam alloquitur: *Ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tibi*⁷. Nam, etsi plerisque aliis in locis idem repetitum fuerit; illic tamen primum est usurpatum. Jam cum ex illo tempore deinceps mulier divino mandato viro subjecta esse cœperit, et id secutus Apostolus eandem subjecerit, nec illi Deo, qui virum feminamque condidit contrarium quiddam præceperit, plane istud indicat, ejusdem se Dei apostolum ac legislatorem esse, a quo lex ipsa Vetusque est Testamentum omne derivatum: cui Novum etiam, adeoque utrumque Testamentum tribui oporteat, quod mulierem, ut olim, ita et nunc obpiam atque æquabilem moderationem viro subditam esse præcipiat.

Schol. 16 et 24. *De resurrectione mortuorum. Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod*

¹ Matth. v, 17. ² I Cor. xiv, 21; Isa. xxviii, 11.

³ I Cor. xiv, 34. ⁴ Gen. iii, 16.

ὅθραν, καὶ μὴ εὐρίσκων ἕως ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος, καὶ ἰδῆς τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· ἐν ἣ καὶ τὸ πῦρ ἀπαντήσεται τῇ σῆ ψευδογγορίᾳ. Τοῦτο γὰρ σε ἐκδέχεται, ὡς ὀρέξ. Οὕτε γὰρ κεῖται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, διὰ τὸν νόμον, καὶ παρὰ σοὶ τοῦτο πεποιήτευται. Εἰ δὲ καὶ ἔλεγε ὁ Ἀπόστολος, διὰ τὸν νόμον, συναρπόμενος ἔλεγε τῷ ἑαυτοῦ Κυρίῳ· Οὐχ ἵνα καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ.

ἰδ' καὶ κβ' σχόλ. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὅτι Ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ χεῖλεσσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον.

ἰδ' καὶ κβ' ἔλεγγ. Εἰ μὴ ἐπλήρωσε Κύριος τὰ ἐν τῷ νόμῳ προειρημένα, τίς ἦν χρεία τὸν Ἀπόστολον ὑπομνήσαι τὰ ἀπὸ νόμου ἐν Καινῇ Διαθήκῃ πληρούμενα; Ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἔδειξεν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ἐν νόμῳ λαλήσας, καὶ κατὰ ἀπειλὴν ὀρίσας αὐτοῖς λέγων· Διὸ προσώχθησα τῇ γενεᾷ ταύτῃ, καὶ εἶπον· Δεῖ κλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ, Ὅμοσα εἰ εἰσαλεύσονται εἰς τὴν κατάκλιον μου. Διδ' καὶ ἐν ἑτερογλώσσοις ἐπηγγέλατο λαλήσαι αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐλάλησε· καὶ οὐκ εἰσῆλθον. Τοῦτο γὰρ εὐρίσκεται λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· Ὑμῖν δεδοται λαλήσαι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας· ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Πανταχοῦ τοίνυν ἐν τῇ Καινῇ τὰ ἀπὸ Παλαιᾶς πληρούμενα, παντὶ τῷ σαφές ἐστίν, ὅτι οὐχ ἑτέρου Θεοῦ καὶ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ αἱ δύο Διαθήκαι συνίστανται.

ἰε' καὶ κγ' σχόλ. Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.

ἰε' καὶ κγ' ἔλεγγ. Εἰ κατὰ τὸν νόμον διατάσσεται ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Ἀπόστολος τὴν εὐταξίαν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἄτακτος ὁ νόμος, ἀφ' οὗπερ τὴν εὐταξίαν μετακομίζεται· οὐδὲ ἀλλοτρίου Θεοῦ ὑπάρχει ὁ νόμος, τὴν γυναῖκα καθυποτάξας τῷ ἀνδρὶ. Συναρᾶσκει γὰρ καὶ Ἀποστόλῳ τοῦτο ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας νομοθεσίᾳ, ὡς φησι· Καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Πού δὲ ὁ εἶπεν ὁ νόμος; Ἀλλὰ ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν Εὐαν εὐθύς· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστρεφὴ σου, καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, ἀλλὰ ἐνταῦθεν ἡ ἀρχή. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τότε ἡ γυνὴ ὑπετάγη ἐκ προστάγματος Θεοῦ τῷ ἀνδρὶ, καὶ ἀκολούθως ὁ Ἀπόστολος καθυποτάσσει ταύτην· οὐκ ἀντιθέτως τῷ ποιήσαντι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα Θεῷ αὐτὸς κελεύων, δείκνυσιν ἐξάπαντος, ὅτι τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ Ἀπόστολος νομοθέτης Θεοῦ, οὗ καὶ ὁ νόμος ἦν, καὶ ἡ παλαιὰ Διαθήκη· καὶ τοῦ αὐτοῦ ἡ Καινὴ Διαθήκη, τουτέστιν αἱ δύο Διαθήκαι, αἱ τὴν γυναῖκα τότε καὶ νῦν καθυποτάξασαι τῷ ἀνδρὶ δι' εὐσεβῆ καὶ ἀντίβροπον εὐταξίαν.

ἰς' καὶ κδ' σχόλ. Περὶ ἀναστασεως νεκρῶν. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγε-

⁵ Psal. xciv, 10 ⁶ ibid. 11. ⁷ Matth. xiii,

Λισάμην ὑμῖν · καὶ, ὅτι *Εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανάσιον, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος.*

εϛ καὶ κδ ελεγχ. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν. *Εἰ εὐηγγελισάτο, καὶ αὐτὸ πάλιν γνωρίζει, οὐκ ἄλλοθεν Εὐαγγέλιον, οὔτε ἄλλη γνώσις μετὰ τὴν μίαν, καὶ τὸ ἐν ἕπερ ἐντυγχάνει· διὰ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, καὶ τῶν ἀποστόλων· ἵνα ἐλέγξῃ τὸν Μαρκίωνα τὸν μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἤκοντα, μετὰ χρόνους τοῦ καλουμένου Ἀνικῆτου, τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου, τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐνάτου γενομένου ἀπὸ τῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τελειώσεως. Διὸ ἐπαρφαλιζόμενος ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, ἔλεγε· *Κἄν τε ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος εὐαγγελισθῆται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· γινώσκων Πνεύματι ἀγίῳ, ὅτι μέλλει Μαρκίων καὶ οἱ κατ' αὐτὸν διαστρέφειν τὴν ὁδὸν τὴν καλῶς ἐδραυωμένην. Ὅθεν οὐκέτι εἶπεν· Εὐαγγελισσομαι ὑμῖν· ἀλλὰ, Γνωρίζω ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἄλλο ὄν, ἀλλὰ ὃ ἦδη εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ τὴν ὑπόμνησιν ὑμῖν ποιοῦμαι. Γνωρίζω ὑμῖν τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε· ἐκτός εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε. Εἰ μὴ γὰρ κατέχετε, ὡς ἐκίρυσα ὑμῖν, χωρὶς αὐτοῦ εἰκῆ ἐπιστεύσατε. Εὐηγγελισάμην γὰρ ὑμῖν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγήγερται κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ οὐ κατὰ μῦθον, καὶ οὐδὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μελλόντων ἀφ' ἑαυτῶν λαλεῖν ἢ μὴ γέγραπται. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἀφ' ἑαυτῶν λέγουσι μὴ ἐγηγέρθαι· Μαρκίων δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσιν ἀφ' ἑαυτῶν δοκῆσαι πεπονηθέναι, καὶ τεθάρθαι. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὰς Γραφάς ἀσφαλιζομαι ὑμᾶς. Εὐθύς γὰρ ἐπιφέρει, λέγων· Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ εὐθύς· *Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· καὶ εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα· Δεῖ γὰρ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιον, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν.***

Καὶ οὐκ εἶπε, Τὸ θνητὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀθανάσιαν, ἢ τὸ φθαρτὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀφθαρσίαν· ἀλλὰ τὸ θνητὸν καὶ ἀφθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανάσιαν. Ποῖον δὲ ἔστι θνητὸν ἄλλ' ἢ τὸ σῶμα τὸ οὐ χωρῆσαν ἐν αὐτῷ μόνον ἀθανάσιαν, ἀλλὰ καὶ οἰκῆσαν, καὶ μέλλον ἐνδύεσθαι τὴν ἀθανάσιαν, οὐ τοῦ σώματος ἀποβαλλομένου, καὶ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ ἀποθνησκούσης, ἐνδομένης ἀθανάσιαν, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ ἐνδομένου τὴν ἀθανάσιαν, καὶ τοῦ φθαρτοῦ ἀφθαρσίαν, τουτέστι τοῦ σώματος; Αὐτοῦ γὰρ καὶ θανάτος ἔστι καὶ φθορὰ πρόσκαιρος διὰ τὴν λύσιν

A prædicavi vobis. Item : Si Christus non resurrexisset, inanis, etc. Sic prædicamus, et sic credidistis : Quoniam Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit tertia die. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria¹.

Refut. 16 et 24. *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis. Si aliquando prædicavit, et id ipsum notum facit, nullum aliunde derivatum Evangelium est, aliave cognitio præter unam illam, unumque illud, quod in quatuor Evangeliiis et apostolis omnibus unicum est. Ex quo Marcio refellitur, qui tanto intervallo prodierit; nimirum post Aniceti Romani pontificis tempus, qui ab apostolorum Petri ac Pauli passione nonus ordine numeratur. Quocirca ut nos idem præmuniret Apostolus, aiebat : *Etiamsi nos, aut angelus evangelizaverit vobis præter quam quod accepistis, anathema sit*². Sancti quippe Spiritus instinctu noverat venturum aliquando cum discipulis Marcionem, qui egregie munitam viam niterentur pervertere. Quare non iterum dixit, *Evangelizo vobis, sed, Notum vobis facio Evangelium*; non aliud ab eo utique quod jam prædicavi vobis, ac denuo vobis in memoriam revoco. Notum vobis facio, quanam ratione evangelizaverim vobis, **365** *si retinetis, nisi forte frustra credidistis. Nisi enim retinetis quemadmodum prædicavi vobis, sine illo frustra credidistis. Hoc enim nuntiavi vobis : Christum pro peccatis nostris secundum Scripturas obiisse mortem, ac secundum eandem tertia die surrexisset, non secundum fabulam aliquam, vel eorum doctrinam qui ex sese quæ minime scripta sunt proferebant. Etenim Judæi ex sese Christum surrexisse negant, Marcio ac cæteri perinde ex sese specie tenus esse passum ac sepultum prædicant. Ego vero ex Scripturarum vos auctoritate confirmo. Ac subinde scribit : *Sic prædicamus, et sic credidistis, Quoniam Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit tertia die. Et paulo post : Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Et si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra. Tum post hæc omnia : Oportet enim mortale hoc induere immortalitatem, et corruptibile hoc induere incorruptionem.***

Nec ita dixit : Mortale hoc capere immortalitatem aut corruptibile hoc capere incorruptionem, sed mortale et corruptibile induere incorruptionem et immortalitatem. Quod est autem mortale illud nisi corpus, quod immortalitatem non induat modo, sed in eo etiam habitat: quod immortalitatem, inquam, illam sic induat, ut non rejecto corpore, anima sola quæ mortis est expers, immortalitatem induat; sed ut id ipsum quod mortale est immortalitatem, et corruptibile incorruptionem induat: hoc est corpus ipsum; cujus propria mors

¹ F. τὸ ἐν ἕπερ ἐν τυγχάνει. ² I Cor. xv, 1 sqq.; Ose. xiii, 14. ³ Galat. 1, 9.

est, ac temporaria illa corruptio, dissolutioque ob Adamam contumaciam ac scelus inflictæ? Jam vero de futuris olim beneficiis, quæ in corpus derivanda sunt, Apostolum loqui, ex eo patet, quod pollicitationis formula id quod eidem contingere debet expresserit. *Tunc, inquit, fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria.* Quibus verbis futuram tunc mortuorum resurrectionem significat. Quandoquidem ex aliqua parte in Christi resurrectione, eorumque qui cum Christo sunt ad vitam excitati, absorpta mors est. *Multa enim sanctorum corpora surrexerunt, ut in Evangelio proditum est¹, et cum eo ingressæ sunt in sanctam civitatem.* Sed tum depulsa corporibus evanescit.

366 Ex Epistola II ad Corinthios.

Hanc Marcio tertiam ordine collocavit, idque commutata serie. Quæ enim ad Galatas scripta est, eam primo loco posuit.

Schol. 1 et 25. *Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo est: ideo et per ipsum Amen Dei².*

Refut. 1 et 25. *Aperi oculos et salvare, Marcio. Quod si facere istud modo non potes, eo quod obieris, illi saltem aperiant, quos tu in errorem impulisti, teque, ut venenatum serpentem, et appropinquantibus noxium devitent. Nam si quotquot promissiones Dei sunt, in illo etiam; promissiones porro Dei eas Apostolus intelligit, quæ lege ac prophetis continentur, sequitur, etiam illud implendum prophetiarum proprium in Christo confirmatum fuisse. Quare nec a veteri lege, nec a prophetis, alienus est Christus, nec a Deo, qui et in lege locutus est, et sua in Christo promissa perfecit. Sed neque Deo illi qui legem ac prophetas dedit idem ille Christus adversatur. Nam pro eo quod illius pollicitationes in ipso representatæ sunt, et per ipsum, inquit, Amen Dei. Deus enim Pater promisit, Christus vero Dominus rata illa fecit, et Amen adhibuit illis quos illa promissio confirmavit: quique Patrem illum suum agnoverunt, qui in lege locutus est, ac credentibus salutaria dona contulit. His enim ille verbis usus est: Ita, Pater, quia ita placitum est ante te³.*

Schol. 2 et 26. *Non enim nos ipsos prædicamus, sed Christum Jesum, nos ipsos vero servos vestros per Jesum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere⁴.*

Refut. 2 et 26. *Non seipsos, sed Jesum Christum Dominum nostrum prædicant apostoli. Quare neque secta est ulla, neque Ecclesia apostolorum insignita nomine. Nec unquam Petros ullos, aut Paulianos, aut Bartholomæos, aut Taddæos audivimus, sed una jam tum initio fuit apostolorum omnium prædicatio: quæ non ipsosmet illos, sed*

367 Dominum Jesum Christum tantummodo ce-

την ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραπτώσεως. Ὅτι δὲ περὶ τῶν μελλουσῶν φησὶν ἐν αὐτῷ τελεῖσθαι εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς ὑποσχέσεως τὸ πικρῶσαι με¹ σημαίνει λέγων· Ὅσα γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς τὴν ἡμῶν σημάνην τὴν τότε μελλούσαν ἐσεσθαι νεκρῶν διστασιον. Ἐπειδὴ κατεπόθη ὁ θάνατος ἀπὸ μέσης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως τῶν καὶ σὺν αὐτῷ ἐστάντων· Ἀνάστη γὰρ πολλὰ σώματα τῶν ἀγίων, φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ συνεισηλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν. Τότε δὲ εἰς νίκην καταπίνεται, ἡ ἀπὸ πάντων καθολικῶς ἀφαντοῦται.

absorbetur in victoria, cum ab omnibus omnino

Ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους δευτέρας.

Αὕτη δὲ τρίτη κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίῳ. Μετῆλα γὰρ δὲ, διὰ τὸ πρῶτον παρ' αὐτῷ τετάχθη: τὴν πρὸς Γαλάτας.

α' καὶ κε' σχόλ. *Ἡῶσαι γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ Ἀμήν τῷ θεῷ.*

α' καὶ κε' ἔλεγχ. *Διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου καὶ σῶθητι, ὦ Μαρκίον. Εἰ δὲ σὺ οὐκέτι θύνηται (τετελεύτηκας γὰρ), οἱ ἀπὸ σοῦ ἀπατηθέντες ἀνοήτως τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῶν, καὶ φυγέτωσαν ἐπὶ σοῦ, ὡς ἀπὸ ἔρπετου δεινοῦ, καὶ λυμαιομένου τὰς ἐγγίζοντας. Εἰ γὰρ ὅσαι ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, ἐπαγγελίας δὲ Θεοῦ οἶδεν ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· Ἄρα γε ἐν Ἰουδαίᾳ τὸ ναὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ πληρώματος ἐβεβαίωται. Οὐκ ἄλλοτριος σὺν ὁ Χριστὸς τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ λαλήσαντος ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν Χριστῷ τὰς αὐτοῦ ἐπαγγελίας πληρωκότος. Ἄλλ' οὐδὲ ἀντίθετος ὁ Χριστὸς τῷ θεῷ τῷ δεδωκότι νόμον καὶ προφήτας. Διὰ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ τὰς ἐπαγγελθεῖσας ὑποσχέσεις (εἶναι) γίνεσθαι, διὰ τοῦτο φησὶ· Καὶ δι' αὐτοῦ τὸ Ἀμήν τῷ θεῷ Θεοῦ μὲν Πατρὸς ἐπαγγελαμένου, Χριστοῦ δὲ πᾶσι καὶ βεβαιούτου, καὶ Κυρίου τὸ Ἀμήν περιποιημένου, δι' αὐτοῦ ἐν τοῖς δι' αὐτοῦ τῇ ἐπαγγελίᾳ βεβαιωθεῖσι καὶ ἐπιγνωσθεῖσι τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἐν νόμῳ λελαληκότα, καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ τοῖς περιποιηκόσι δεδορημένον τὰ σωτήρια τῶν λεγόντων ἃ ἐκεῖ τὸ λέγοντος Χριστοῦ· Ναὶ ὁ πατήρ, οἷ ἐστὶν ἐγένετο ἡ εὐδοκία ἐνώπιόν σου.*

β' καὶ κς' σχόλ. *Οὐ γὰρ ἐαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ. Ὅτι θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκῆπτρου φῶς λάμψαι.*

β' καὶ κς' ἔλεγχ. *Οὐ κηρύσσομεν ἐαυτοὺς οἱ ἀποστολοὶ, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον. Δὲ οὐκ ἐκ αἵρεσις, οὐδὲ Ἐκκλησίας εἰς ὄνομα ἀποστόλων ἠηγορευμένη. Οὐδέποτε γὰρ ἠκούσαμεν ἢ Πέτρους, ἢ Παυλοῦς, ἢ Βαρθολομαίους, ἢ Θεοδοσίους· ἀλλὰ ἀπαρχῆς ἐν κήρυγμα πάντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ αὐτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον. Δὲ καὶ ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας οἱ πάντες ἔθεντο ἐν, οἱ*

¹ Matth. xxvii, 52, 53.

² II Cor. i, 20.

³ Matth. xi 26.

⁴ II Cor. iii, 5.

⁵ F. μέλλον.

καυτῶν, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξαμένων Χριστιανῶν καλεῖσθαι· ὡς περ ἐστὶν ἡ μόνη καθολικὴ Ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα, ἀλλὰ Χριστοῦ, Χριστιανῶν οὕσα Ἐκκλησία, οὐ Χριστῶν, ἀλλὰ Χριστιανῶν· τοῦ μὲν ἐνδὸς ὑπαρχόντος, τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς Χριστιανῶν καλουμένων. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ τοὺς αὐτῆς κίβρυκας πᾶσαι οὐκίτι τοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος φαινόμεναι διὰ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων Μανιχαίων, καὶ Σιμωνιανῶν, καὶ Οὐβλεντινῶν, καὶ Ἐβιωναίων· ὧν εἷς καὶ σὺ, Μαρκίων, ὑπάρχεις. Καὶ σου τὸ ὄνομα ἐπιπέκλυνται οἱ ὑπὸ σοῦ ἠπατημένοι, ὡς σεαυτὸν κηρύξαντος, καὶ ὡχὶ Χριστὸν. Εἰτά φασιν, ὅτι Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι. Ὁ Θεὸς δὲ ποῖος ἄλλ' ὁ εἷς ὁ ἐν τῷ προφήτῃ δεΐξας ἐκ σκότους φῶς, τουτέστιν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίας καὶ ἀγνωσίας φῶς ἐκ γῶνθων ἐν Χριστῷ λάμψαι¹ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ποτε ἐθνῶν εἰδωλοατρούνητων, ἵνῃν δὲ Θεὸν τὸν τότε ἐν τῷ προφήτῃ προεπαγγεῖλαμενον τὸ φῶς ἑαυτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ λάμψαι; ὡς οὐκ ἄλλοτρίῳ ἔντος Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὡς ἡμῖν ἔθος γέγονε πεῖθειν σε, ὦ Μαρκίων, ἀφ' ὧν ἔχεις γεγραμμένων λευφάνων τοῦ Ἐθαγγελίου, καὶ μὴ ὑπὸ σοῦ ἀπατᾶσθαι.

neque a Novo Testamento dissidere : id quod certis tibi rationibus suadere, Marcio, solemus, ex illis ipsis Evangelii reliquiis, quæ apud te scriptæ reperiuntur, neque fraude tua nos circumveniri patimur.

γ καὶ κζ' σφδ. Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν· διὸ καὶ λαλοῦμεν. Ἐξέκοψε δὲ τὸ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

γ καὶ κζ' Ελεγχ. Ὁ δὸς θησεται σοι τόπος ἐν οἷς ἐν τομφοσεας. Κἂν τε γὰρ ἐκκόψης τὸ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, φαίνεται ἡ τῆς προγεγραμμένης λέξεως ἀκολουθία. Ἀπὸ τοῦ γὰρ, Ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα, εὐθὺς τὰ ἴσα ἐπενέγκας ὁ Ἀπόστολος ἔφη· Ἐχόντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. Παντὶ δὲ τῷ σαφές ἐστι τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντεκαίδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν τῷ τῆν ἐπιγραφῆν Ἀλληλουῖα ἔχοντι, τῆς δὲ τοῦ Δαβὶδ βιβλοῦ ἐντι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ προεφητευσμένῳ, ὁ λόγος τοῦ, Ἐπίστευσα ἐστὶ γεγραμμένος. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλαβε τὸ ῥητὸν, καὶ ὁμοίως ἔφη τὸ, Διὸ πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς καὶ λαλοῦμεν, εἷς ὧν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων. Ὅθεν εὐ λέγει· Διὸ καὶ ἐπίστευσα, καὶ ἐλάλησα· ἀλλὰ, Ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν, ἵνα ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀποστόλων συνάψῃ. Καὶ φησιν· Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἵνα δεΐξῃ τὸ ἐν τῷ Δαβὶδ λαλήσαν Πνεῦμα τὸ αὐτὸ ἐν Πνεῦμα καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἀφ' οὗπερ τότε ἐκεῖνος προφητεύων ἐπίστευεν· ἐν ᾧ Πνεύματι καὶ αὐτοὶ ὄντες πιστεύουσι καὶ λαλοῦσι. Πολλὴ δὲ ἀδικία καὶ πλεονεξία, ὡς εἰπεῖν, διὰ νοημάτων². Τοῦ γὰρ Ἀποστόλου ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα φάσκοντος, πῶς ἡ τοῦ Μαρκίωνος ἀνοια, ἀμολογοῦσα τοῦτον τὸν λόγον τὸν ἅγιον Ἀπόστολον εἰρηκέναι, τομᾶ λέγειν ἄλλο εἶναι τότε τὸ Πνεῦμα, καὶ ἄλλο τὸ ἐν τοῖς ἀποστόλοις;

lebraret. Ob id Ecclesiæ nomen unum omnes imposuerunt, non suum utique, sed Christi Jesu, cum Antiochiæ primum appellari Christiani cœperunt. Quod quidem solam ad catholicam Ecclesiam convenit, quæ nullo alio quam Christi nomine prædico Christianorum Ecclesia, non Christorum, dicitur : adeo ut cum unus ille sit, plures tamen ab eo Christiani nominentur. Ab hac Ecclesia ejusque præconibus ubi discesseris, reliquæ omnes haud eadem nota constant, quæ adjunctis nominibus atque epithetis vocantur; Manichæorum videlicet, Simonianorum, Valentinorum, Ebionæorum, quibus et tu, Marcio, annumerandus es : cujus nomen inscribunt ii sibi, quos tute in errorem induxeris : utpote qui teipsum, non Christum prædicaveris. Tum demum inquirunt : Deus qui dixit de tenebris splendescere lucem. Quis hic Deus est nisi unus ille qui apud prophetas e tenebris lumen ostendit? hoc est ex hominum infidelitate et inscitia, per Christum lucem ac scientiam in cordibus nostris excitavit. Qui cum olim inter gentes numeraremur simulacris addictas, Deum illum modo veneramur, qui per prophetam lucem suam illaturum sese mundo promiserat, ut intelligas eundem neque a Veteri,

Schol. 3 et 27. Habentes autem eumdem spiritum fidei et nos credimus, propter quod et loquimur².

Ubi voces illas sustulit, sicut scriptum est.

Refut. 3 et 27. Quocumque audaciam tuam converteris, nullum quo te inseras aditum invenies. Sive enim illa verba, sicut scriptum est, deleas, antecedentium verborum ipsa series apparet. Post hæc enim verba : Credidi, propter quod locutus sum, subinde æqualia subjungens ait Apostolus : Habentes eundem spiritum fidei et nos credimus, propter quod loquimur. Nemo autem illud ignorat e psalmo cxv, cui inscriptum est Alleluia, quique in Davidis libro legitur, et inter ejus oracula censetur, verba illa esse deprompta, Credidi, etc. Unde et Apostolus ejusmodi sententiam transtulit, ac similiter expressit : Propter quod credimus et nos et loquimur : ille inquam Paulus, qui ex apostolorum numero unus exstitit. Idcirco non dixit : Propter quod et credidi, et locutus sum, sed, Nos credimus propter quod et loquimur, ut se cum reliquis apostolis conjungeret. Quare ita scripsit, Habentes eundem spiritum, ut ostenderet illum ipsum, qui per Davidem loquebatur, per apostolos quoque Spiritum esse locutum : cujus ille quondam impulsu vaticinans credidit, et ad eundem pertinentes isti modo credunt et loquuntur. Versatur autem in hoc loco intelligendi ac disputandi perversa quædam ac fraudis plena ratio. Nam cum Apostolus unum eundemque Spiritum esse definiat, qua fronte vecors ille Marcio, qui illam germanam Apostoli

¹ F. λάμψας, sed deest aliquid. ² F. διανοημάτων.

orationem esse negat, alium tunc Spiritum fuisse, quam qui apostolis deinceps adfuerit, ausus ea profiteri?

Epistola ad Romanos, quæ est ordine IV.

Hoc enim ordine a Marcione ponitur: ne quid rectum apud illum ac germanum reperiat.

Schol. 1 et 28. *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt. Et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justii apud Deum, sed factores legis justificabuntur*¹.

Refut. 1 et 28. Si quicumque sine lege peccaverunt, sine lege perituri sunt, profecto lex salutem observata conciliat, nec eos qui servant perire permittit. Item si qui in lege peccaverunt, per legem judicandi sunt, judex igitur transgressionum lex est, quæ non interitum affert ex sese, sed legitimum judicium exercet, deque iis qui mandata violaverint justam cognitionem instituit. *Non enim auditores legis justii apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Jam vero cum lex factis præstita factorem ipsum justificet, non injusta, neque pœnitenda lex erit, propter quam justii sunt, qui ei obtemperant. Cæterum ad legem attinet fides etiam in Christum in eadem lege prædicta, sine quo justificari nemo potest; et ei insuper quicumque crediderit, absque legis illo testimonio justificari nequit; quoniam Christus legis complementum est, ut Apostolus his verbis declarat: *Plenitudo legis Christus est ad justitiam*². **369** Quibus illud indicat, sine lege atque Christo nullam esse justitiam. Neque enim Judæi qui Christum repudiant, sine eo justificabuntur; neque tu justificabere, Marcio, qui legem abnegas.

Schol. 2 et 29. *Circumcisio enim prodest si legem facias; si autem prævaricator sis legis, circumcisio tua præputium facta est*³.

Refut. 2 et 29. Quandoquidem profuturam circumcisionem Apostolus pronuntiat, quis fructuosius rebus calumniam struere audeat? Hunc quidem serpentis similem oportet esse, a quo neque tu abhorres, Marcio. Siquidem ille Dei verba detorqueus Evam persuasionem suam deceptis, ita compellens: *Nequaquam moriemini*⁴. Etenim Apostolus legem ad circumcisionem astrinxit, et circumcisionem legi consentaneam esse monstravit, ejusdemque mandatum esse Dei, qui et circumcisionem olim instituit, et legem præsidii causa tulit, cujus beneficio creditus Christus credentibus perfecta quæque dicere ac facere concedit.

Schol. 3 et 30. *Habentes informationem cognitionis et veritatis in lege*⁵.

Refut. 3 et 30. Si cognitio informationem continet, forma vero ab informatione oritur; Apostoli porro cognitionem ac veritatem præditi ex legis informatione formam ipsam obtinent, hoc est cognitionem ac veritatem, sequitur legem a cognitione et veritate minime alienam videri. Per legis enim in-

A *Τῆς πρὸς Ῥωμαίους τετάρτης Ἐπιστολῆς.*

Οὕτως γὰρ ἐστὶ παρὰ τῶν Μαρκίωνι κειμένῃ, ἕνα μὴδὲν ἄρθρον παρ' αὐτῶν εἶη.

α' καὶ κη' σὺλλ. Ὅσοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμον κριθήσονται. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροῦται νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται.

α' καὶ κη' εἰλεγχ. Εἰ ὅσοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, σωτηρίας ὁ νόμος παραίτιος φυλάττομενος, καὶ μὴ ἐὼν τοὺς φυλάττοντας ἀπόλλυσθαι. Καὶ εἰ οἱ διὰ νόμου ἁμαρτήσαντες διὰ νόμου κριθήσονται, ἄρα κριτὴς τῶν παραβάσεων ὁ νόμος, οὐκ ἀπωλείας ὢν, ἀλλὰ δικαιοκρισίας, ὅσως κρίνων τοὺς παραβεδηκότας. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροῦται νόμου δίκαιοι παρὰ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται.

B Εἰ δὲ ποιούμενος ὁ νόμος δίκαιοι τὸν ποιήσαντα, οὐκ ἄδικος ὁ νόμος, οὕτε φαῦλος, δι' ὃν οἱ τελούντες τὸν νόμον δίκαιοι καθίστανται. Ἐκ δὲ τοῦ νόμου ἐστὶ καὶ ἡ εἰς Χριστὸν προφητευομένη πίστις· χωρὶς οὗ οὐ δικαιωθήσεται οὐδεὶς, καὶ ἐν ᾧ πιστεύσας παρὰ τὴν τοῦ νόμου προφητευομένην μαρτυρίαν, οὐ δύναται πάλιν δικαιοῦσθαι, (ὃ καὶ) ὡς πληρώματος ἔντος τοῦ Χριστοῦ τοῦ νόμου κατὰ τὸ παρὰ τῶν Ἀποστόλων εἰρημένον, ὅτι *Πλήρωμα νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην*, δεικνύντι, ὅτι ἄνευ νόμου καὶ Χριστοῦ οὐκ ἐνι δικαιοσύνη. Οὕτε γὰρ Ἰουδαῖοι ἄνευ Χριστοῦ δικαιωθήσονται μὴ λαβόντες Χριστὸν, οὕτε σύ, Μαρκίων, δικαιωθήσῃ ἀπαρνούμενος τὸν νόμον.

C β' καὶ κθ' σὺλλ. *Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφέλοῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, περιτομὴ σου ἀκροβυστία γένηται.*

β' καὶ κθ' εἰλεγχ. Εἰ ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν περιτομὴν ὠφελῆσαι, τίς ἐν τοῖς ὠφελούσι μῶμον θήσειεν; Ἀλλὰ εἰ ἄρα ὁμοίως τῷ ὕφει γενήσεται· ἔοικας γὰρ τούτῳ, ὃ Μαρκίων. Κάκινος γὰρ, ἀντιστρέφων τὰ παρὰ Θεοῦ εἰρημένα, παρέπειθε τὴν Ἐβαν λέγων· *Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε*. Νόμον γὰρ τῆ περιτομῆ συνέδησε, καὶ τὴν περιτομὴν τῷ νόμῳ συμπρέπουσαν ἐπέδειξε, καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ τὸ πρῶταγμα ὑπάρχειν ὑπέφηνε τοῦ τὴν περιτομὴν ποτε δεδωκότος, καὶ νόμον εἰς βοήθειαν δεδωκότος· ἀρ' οὐπερ Χριστὸς πιστεύομενος τὰ τέλεια τοῖς πιστεύουσι λαλεῖν τε καὶ ποιεῖν παρέχεται.

γ' καὶ λ' σὺλλ. *Ἔχοντα τὴν μορφωσιν τῆς γνῶσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.*

γ' καὶ λ' εἰλεγχ. Εἰ ἡ γνῶσις μορφωσιν ἔχει, ἀπὸ δὲ τῆς μορφώσεως τὸ εἶδος φαίνεται, οἱ δὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ οἶδασιν ἀπὸ τῆς μορφώσεως τοῦ νόμου τὸ εἶδος κεκτῆσθαι, τουτέστι τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἄρα ἄλλότριος ὁ νόμος τοῦ νόμου⁶ καὶ τῆς

¹ Rom. II, 12.

² Rom. X, 4.

³ Rom. II, 25.

⁴ Gen. III, 4.

⁵ Rom. II, 20.

⁶ F. τῆς γνῶσεως.

λήθειας. Διὰ γὰρ τῆς ἐν αὐτῷ μορφώσεως ἐπέγνωσαν οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὴν λήθειαν.

δ' καὶ λα' σχόλ. Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἐσθενῶν, ἐτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσθενῶν ἀπέθανεν.

δ' καὶ λα' ἔλεγχ. Τὸ, ἐτι καὶ ἀπέθανεν, οὐ δοκῆσεως, ἀλλὰ ἀληθείας ἐστὶ σημαντικόν. Εἰ γὰρ δόκησις ἦν, τίς χρεία τοῦ ἐτι λέγεσθαι, δυναμένου τοῦ Χριστοῦ πάντοτε καὶ νῦν δοκῆσαι φαίνεσθαι, καὶ μὴ λέγεσθαι, ἐτι ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν; Ἀπὸ τοῦ γὰρ, ἐτι, τὸ τότε θανεῖν ἀπέδωκε, καὶ ἐδικαίωσε τῷ θανάτῳ ἵνα μηκέτι χρείαν ἔχη θανεῖν ὁ ὑπὲρ ἡμαρτωλῶν ἀπαξ ἀποθανῶν, καὶ δι' ἐκπτῶν μὲν ἀποθνήσκων.

justificasse, nec amplius mori necesse sit illum, qui pro peccatoribus semel est mortuus, ac per sese non amplius moriatur.

ε' καὶ λβ' σχόλ. Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ β' ἐντολὴ ἅγια, καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ.

ε' καὶ λβ' ἔλεγχ. Συντίθεται τῷ νόμῳ τὸ ἅγιον αὐτὸν εἶναι, καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἐντολῇ γενομένῃ, τρισὶ μαρτυρίαις ἀσφαλισάμενος ταύτην, ἀγίαν αὐτὴν λέγων καὶ δικαίαν καὶ ἀγαθὴν ἵνα ἐλέγξῃ σε, Μαρκίων, καὶ ἡμᾶς διδάξῃ τοῦ ἀγίου εἶναι τὸν νόμον, οὗ καὶ ἡ ἐντολὴ ἅγια, καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον εἶναι καὶ ἀγαθόν. Διὰ ἀγαθοῦ οὕσα ἐντολὴ, ἀγαθὴ καλεῖται· καὶ ἀγίου οὕσα, ἀγία ἐστὶ· καὶ δικαίου ὑπάρχουσα, δικαία ἐντολὴ καλεῖται, ἐνδὲς ὄντος τοῦ τότε καὶ νῦν, τοῦ ὄντος ἀγίου καὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ. Διὰ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐντολὴ, ἡ ἀπὸ τότε καὶ νῦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν Καινῇ Διαθήκῃ, ἅγια ὑπάρχει καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ.

ς' καὶ λγ' σχόλ. Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν.

ς' καὶ λγ' ἔλεγχ. Εἰ ἐν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦται, πῶς σὺ, ὦ Μαρκίων, τολμᾶς λέγειν τὸν νόμον ἀλλότριον τῶν κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου δικαιουμένων ἀποστόλων τοῦ Θεοῦ;

ζ' καὶ λδ' σχόλ. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

ζ' καὶ λδ' ἔλεγχ. Εἰ εἰς δικαιοσύνην Χριστὸς ἐλήλυθε παντὶ τῷ πιστεύοντι, οὐ τοῦ νόμου τελειουμένου, εἰ μὴ Χριστὸς τελειώσῃ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ· οὐκ ἄρα τελειωθήσεσθε, ὦ Ἰουδαῖοι, ἐν νόμῳ μένοντες, ἐὰν μὴ Χριστὸν ἐνδημήσαντα πιστεύσαντες ὑποδέξησθε. Ἀλλὰ οὐδὲ σὺ, Μαρκίων, δυνήσῃ σωθῆναι ἐν Χριστῷ, τοῦ κηρύγματος τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἀποβαλλόμενος, ὅπερ ἐστὶ νόμος, ἀφ' οὗπερ Χριστὸς γινωσκόμενος τελειοῖ τὸν μὴ τὸν νόμον βδελυσσόμενον ὡς ἀλλότριον Χριστοῦ ὑπάρχοντα.

η' καὶ λε' σχόλ. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον πεπλήρωκε.

η' καὶ λε' ἔλεγχ. Εἰ διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον νόμος πληροῦται, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ

A formationem veritatis præcones cognitionem ac veritatem sunt adepti.

Schol. 4 et 31. *Adhuc enim Christus cum esse mus infirmi, adhuc in tempore pro impiis mortuus est* ¹.

Refut. 4 et 31. Vocabula hæc, *adhuc, et mortuus est*, non nudam speciem, sed veritatem arguunt. Si enim sola species exstitisset, quid eam particulam, *adhuc*, exprimere opus erat, cum omni tempore adeoque nunc specie tenus possit apparere Christus, neque tamen adjicere necesse sit, *cum adhuc infirmi essemus*? Hac enim voce, *adhuc*, tum illum mortem obiisse significat, ac morte sua qui pro peccatoribus semel est mortuus, ac per sese

370 Schol. 5 et 32. *Ideo lex sancta et mandatum sanctum et justum, et bonum* ².

Refut. 5 et 32. Legi hoc Apostolus tribuit, ut sancta sit, ejusdemque mandato: quod triplici testimonio confirmat, sanctum esse prædicans, et justum, et bonum, ut te, Marcio, condemnet, nos vero ipsos edoceat, legem auctoris esse sancti, cujus mandatum sanctum sit; eumdemque qui sanctus est, esse bonum. Propterea cum mandatum a bono profectum fuerit, bonum dicitur; et a sancto, sanctum; et a justo derivatum, justum etiam appellatur; cum unus idemque modo sit, qui quondam exstitit, sanctus, justus ac bonus. Unde et mandatum ipsius tam quod olim, quam quod modo est editum, in utroque videlicet Testamento, C sanctum, justum ac bonum existimandum est.

Schol. 6 et 33. *Ut iustificatio legis impleatur in nobis* ³.

Refut. 6 et 33. Si in apostolis et in nobis iustificatio legis impletur, qua istud fronte pronuntiare audes, Marcio, legem ab apostolis Dei, qui ex legis complemento justificantur, alienam videri?

Schol. 7 et 34. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* ⁴.

Refut. 7 et 34. Si ad credentium omnium justitiam Christus advenit, ita ut perfici lex aliter nequeat, nisi eam Christus suo adventu perficiat, perfici vos, Judæi, nullo modo poteritis, si in lege maneatis, nisi Christum, qui jam venit, credentes D in eum velitis recipere. Sed nec tu, Marcio, salutem in Christo potes adipisci, cum fidei principium ac radicem abjeceris, nimirum legem, e qua cognitus Christus eum perficit qui legem minime ut alienam a Christo repudiat.

Schol. 8 et 35. *Qui enim diligit proximum, legem implevit* ⁵.

Refut. 8 et 35. Cum per amorem proximi lex impleatur, non est a Christo et Deo Patre Domini nostri Jesu Christi abalienanda lex, quæ diligere

¹ Rom. v, 6. ² Rom. vii, 12. ³ Rom. viii, 4. ⁴ Rom. x, 4. ⁵ Rom. xiii, 8.

proximum jubet. Quoniam *Deus caritas est* ¹, et quæ ab ipso prædicantur, omnia eodem perpetuo modo prædicantur, jam tum olim scilicet, et nunc, et in Veteri Novoque Testamento.

371 Ex Epistola ad Thessalonicenses, quam Marcio septimo loco ponit, ut Apostolus octavo, nihil idcirco selegimus, quod integra illa a Marcione depravata sit.

Quemadmodum neque ex secunda ad Thessalonicenses Epistola, quam Marcio ordine sextam collocat, Apostolus vero nonam, excerpimus, eo quod penitus ab eodem isto corrupta sit.

Ex Epistola ad Ephesios, quæ est Marcioni VII, Apostolo vero V, ista collegimus.

Schol. 1 et 36. *Memores estote, quod aliquando vos gentes, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo in tempore sine Christo, alienali conversatione Israel, et hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine ipsius. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum* ², etc.

Refut. 1 et 36. *Vox illa, Memores estote, speciem habet temporis. Tum ista, qui dicimini, et quæ dicitur, rerum figuras exprimunt. Item illud, in carne, eo spectat, ut inustam carni notam atque imaginem ostendat, quæ venturi Spiritus tempus expectaret, ut ex figura perfectiora significet. Et enim sine Christo præcul ab Israelis conversatione separatam erat præputium; ac proinde a promissione ac testamento peregrinum. Ac qui illa conditione censebantur, omni spe carebant, et sine Deo erant in hoc mundo, ut Apostoli verba declarant. Sed nihil vides, nihil audis, Marcio: alioqui illud animadvertentes, quanta ab lege bona manasse dicat Apostolus, quæ singulari Dei providentia illis temporibus administrata sunt. Nam in Christo Jesu, qui olim longe erant, nunc prope sunt, in sanguine filius. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum. Quod si unam utraque fecit, adeo ut altero destructo minime alterum constituerit, non igitur prius a se alienum existit, neque **372** posterius a priore separavit; sed in unum ambo illa conflavit, non quomodo modo, vel specie tenus aliqua, sed perspicue in sanguine suo, quemadmodum certa ac solida Apostoli doctrina demonstrat.*

Schol. 2 et 37. *Ideo dicit: Surge, qui dormis, et resurge a mortuis, et illuminabit te Christus* ³.

Refut. 2 et 37. Udenam illa verba, *Ideo dicit*, deprompsit Apostolus? Non aliunde utique, quam ex Testamento Vetere. Hæc enim apud Eliam leguntur. Jam vero quo ex grege Elias existit? Nonne e prophetis unus, qui ex legis præscripto vixerunt, ut et ille legi ac prophetis inhæsit? Quod si

¹ I Joan. iv, 8. ² Ephes. ii, 11 seqq. ³ Ephes. v, 14.

ὁ νόμος, ὁ κελεύων ἀγαπᾶν τὸν πλησίον. Αὐτὶς ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενα ὁμοίως ἀεὶ κηρύττεται, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πέμπτης ἐπιστολῆς ὅτι οὕτως γὰρ κεῖται ἐν τῷ Μαρκίῳ, ὁδοῦ δὲ οὐσης παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, τὰ πάντα τοῦ Μαρκίῳ διεστραμμένως ἀπ' αὐτῆς ἔχοντας, οὐδὲν ἐξ αὐτῆς παρεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας, ἑκτῆς δὲ καιμένης παρὰ τῷ Μαρκίῳ, ἐνάτης δὲ οὐσης παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὁμοίως διαστραφείσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαρκίῳ, πάλιν οὐδὲν ἐξεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ἑβδόμης οὐσης παρὰ τῷ Μαρκίῳ, πέμπτης δὲ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ κειμένης, τὰδε·

α' καὶ λς' σγλ. *Μνημονεύετε ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὅπῃ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτω, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας· ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. Νῦν δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς τῷ αἵματι αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα, καὶ τὰ ἐξῆς.*

α' καὶ λς' ἔλεγχ. Τὸ, *Μνημονεύετε*, καιροῦ σημαίνει τὸ εἶδος. Καὶ, *οἱ λεγόμενοι*, ἀπὸ τῆς λεγομένης, τῶν πραγμάτων τοὺς τύπους σημαίνει. Καὶ τὸ, *ἐν σαρκὶ*, ἵνα δείξῃ τὸν τύπον τὸν ἐν τῇ σαρκὶ ἀπεκδεχόμενον τὸν τοῦ Πνεύματος καιρὸν· ἵνα τὰ ἐντελέστερα ἀπὸ τοῦ τύπου δείξῃ. Χωρὶς γὰρ Χριστοῦ πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ ἡ ἀκροβυστία ἀπηλλοτριώτο· ἀπηλλοτριωμένη δὲ ξένη ἦν ἐπαγγελίας καὶ διαθήκης· καὶ οἱ ἀπὸ ταύτης ὀρμώμενοι ἐλπίδα οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἄθεοι ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀποδείκνυται ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων. Ἀλλὰ σὺ, Μαρκίῳ, ὅτε ὄρᾳς, ὅτε ἀκούεις· ἐπεὶ ἂν ἐνίοις πόσων ἀγαθῶν παραίτιον τὸν νόμον φάσκε ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, τῶν ἐν τῷ νόμῳ πρὸς τὸν τότε καιρὸν πεπολιτευμένων. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οἱ ποτὲ μακρὰν ὄντες ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν. Εἰ δὲ τὰ ἀμφοτέρα ἐποίησεν ἐν, καὶ οὐ τὸ μὲν ἀνεῖλε, τὸ δὲ ἕτερον συνεστήσατο· ἄρα γε οὐδὲ τὸ πρότερον ἀλλότριον αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ δεύτερον διεῖλεν ἀπὸ τοῦ πρώτου· ἀλλὰ τὰ ἀμφοτέρα εἰς ἓν συνήγαγεν, οὐχ ἄπλως, οὐ δοκῆσει, ἀλλὰ ἐναργῶς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ὡς ἡ ἀσφαλῆς τοῦ Ἀποστόλου ὑποδείκνυσι διδασκαλία.

β' καὶ λς' σγλ. Διὸ λέγει· *Ἐγείρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιζυῦσαι σοὶ ὁ Χριστός.*

β' καὶ λς' ἔλεγχ. Πόθεν τῷ Ἀποστόλῳ τὸ, *Διὸ λέγει*, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δὴλον Διαθήκης; Τοῦτο δὲ ἐμφέρεται παρὰ τῷ Ἠλιᾷ. Πόθεν δὲ ὀρμᾶτο ὁ Ἠλιᾶς; Ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν προφητῶν, τῶν κατὰ νόμον πεπολιτευμένων, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν ὀρμώμενος. Εἰ δὲ ἐν Χριστῷ προεφήτευσεν τὸ, *Ἐγείρε, ὁ*

καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπι-
 φαύσει σὺ ὁ Χριστός· ἄρα γε τὸ πρωτότυπον διὰ
 Λαζάρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπεπλήρωτο· περὶ ὧν οἱ
 αὐτοὶ (sic) ἀμφέβαλλον Μάρθα καὶ Μαρία λέγουσαι· Ἦδη
 ἔχει· τεταρταῖός ἐστι· καὶ τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου
 λεγόντων· Μηκέτι σκύλλετε τὸν διδάσκαλον· καὶ
 αὐτοῦ λέγοντος· Μὴ φοβεῖσθε· οὐ γὰρ ἀπέθανεν,
 ἀλλὰ καθεύδει. Σαφῶς γὰρ ἔκτοτε τὸ κήρυγμα ἐκά-
 λει ἀνάστασιν διὰ Χριστοῦ ἔσεσθαι. Καὶ τὸ ἔξουσια-
 στικὸν τῆς εὐχερείας ὑπεδείκνυεν, ἵνα τὸ δυνατόν τοῦ
 Χριστοῦ ὑποδείξῃ, ὅτι, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ εὐχερὲς, οὐ
 τὸν ἀποθάνοντα, ἀλλὰ τὸν καθεύδοντα διὰ φωνῆς ἐγεῖ-
 ραι, οὕτως καὶ τῷ Χριστῷ ἦν ἐτοιμότητα τὸ εἰπεῖν·
 Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ τὸ, Κουμὶ, κομμὶ ταλιθά,
 τούτέστιν, Ἀνάστηθι, ἡ παῖς. (Καὶ) δι' ὧν ἐναργῶν
 ἀποδείξῃων ἐσημάνεν ὁ λόγος τῆν ἡμῶν κλήσιν ἀπὸ
 νεκρῶν ἔργων, καὶ ὑπνου βαρέως, ἡμῶν τῶν ποτε
 καθευδόντων ἀνεγείροντα τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τῆς
 κλήσεως φωτίζοντα ἡμᾶς· ἥτις γέγονε δευτέρᾳ αὐτῆ
 σχέσις. Τὸ δὲ τέλειον καὶ καθολικὸν προσδοκούμενον,
 ὅταν ὁ αὐτὸς ὁ λέγων, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις, πάν-
 τας καλέσῃ καὶ ἐγείρῃ σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ φω-
 τίσῃ ἐν τῇ αὐτοῦ μελλούσῃ παρουσίᾳ.

cum nimirum ille ipse qui dixit : *Ego sum resurrectio*,
 pariter excitarit, atque in futuro adventu sua luce perfuderit.

γ' καὶ λη' σχόλ. Ἀντὶ τοῦ, *Καταλείψει ἄνθρωπος
 τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ κολλη-
 θήσεται τῇ γυναικὶ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα
 ἓαν*, παρὰ τὸ, τῇ γυναικί.

γ' καὶ λη' Ἐλεγχ. Ἀποδέδεικται πολλάκις μὴ ἀλλό-
 τρια εἶναι τὰ ἐν τῷ νόμῳ τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου
 διδασκομένοις· κἄν τε σὺ, ὡ Μαρκίω, παρακόφῃς
 τὸ, γυναικί. Ἀπὸ τοῦ γὰρ, *ἔσονται εἰς σάρκα ἓαν*,
 δῆλον σου ἔσται ἡ πᾶσα βλάβη.

Τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ὀρθῆς παρὰ τῷ Μαρκίω
 κειμένης, παρὰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ ἐβδόμης κει-
 μένης.

α' καὶ λθ' σχόλ. *Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
 βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν ἐορτῇ, ἢ ἐν νεομηνίᾳ
 καὶ Σαββάτῳ, ὃ ἐστὶ σκιαὶ τῶν μελλόντων.*

α' καὶ λθ' Ἐλεγχ. Οὐδαμῶθεν ὑποπίπτει σκιαὶ, ὡ
 Μαρκίω, ἀλλ' ἢ ἀπὸ σώματος· καὶ σῶμα οὐ δύνα-
 ται εἶναι, σκιάς ἀπ' αὐτοῦ μὴ φαινομένης. Ὅθεν
 πεισθῆναι ὀφείλουσιν οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι διὰ τῶν
 ἐπιπαρὰ σοῦ φυλαττομένων τῆς ἀληθείας τῶν θείων
 Γραφῶν λειψάνων, ὅτι, μελλόντων ἀγαθῶν ἀποκα-
 λύπτεσθαι, οὐκ ἀλλότρια ἦν τὰ τότε δικαιώματα
 προσκαίρους προστεταγμένα περὶ βρώσεως καὶ πό-
 σεως, καὶ μέρους ἐορτῶν καὶ νεομηνιῶν καὶ Σαββά-
 των, ὧν ἀγαθῶν σκιά ἦσαν τὰ προειρημένα· δι' ὧν
 σκιῶν τὸ σῶμα κατελιθραμεν τῶν ἐνεστώτων ἀγα-
 θῶν ἐν νόμῳ μὲν σκιαγραφηθέντων, ἐν Χριστῷ δὲ
 τελειωθέντων.

Πρὸς Φιλήμονα ἐράτης.

Οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίω κεῖται. Παρὰ δὲ
 τῷ Ἀποστόλῳ ἐσχάτῃ κεῖται· ἐν τρισὶ δὲ ἀντιγρά-
 φαις.

¹ Joan. xi, 39. ² Marc. v, 55, 59. ³ Joan. xi, 43. ⁴ Marc. v, 41. ⁵ Ephes. v, 31. ⁶ Coloss ii, 16.

ita in Christo vaticinatus est : *Surge qui dormis, et resurge a mortuis, et illuminabit te Christus*, plane ipsum exemplar, quod figuris illis adumbratum est, in Lazaro, cæterisque id genus impletum est. De Lazaro quidem Martha ac Mæria dubitantes ita locutæ sunt : *Jam fetet, quatruiduanus est* ¹. At synagogæ principis comites : *Nolite, inquietabant, fatigare magistrum*; sed Dominus ista subjecit : *Nolite timere; non enim mortua est, sed dormit* ². Jam tum enim futura per Christum resurrectio divini verbi præconio celebrabatur. Sed et potestatem illius, agendique facilitatem expressit, ut quam potens esset Christus ostenderet, ex eo quod uti homini facillimum est non mortuum, sed dormientem voce suscitare, ita Christo promptissimum erat dicere : *Lazare, veni foras* ³; tum, *Kumi, Kumi Talitha*, hoc est, *Surge, puella* ⁴. Hisque manifestissimis argumentis Dei verbum vocationem indicabat nostram, Christumque Dominum ab operibus mortuis, et altissimo quo tenebamur somno nosmetipsos excitantem, ac vocatione sua collustrantem : quæ quidem secunda fuit habitudo. Nam perfectum ac generale illud expectandum est,

Schol. 3 et 38. In eo quod scriptum est : *Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori; et erunt duo in carnem unam* ⁵, vocabulum uxori sustulit.

Refut. 3 et 38. Sæpenumero docuimus, haud aliena esse quæ in lege sunt **373** ab iis quæ Apostolus tradidit; etsi, Marcio, nomen uxoris expunxeris. Etenim illa ipsa verba, *erunt in carnem unam*, fraudem tuam satis superque detegunt

Ex Epistola ad Colossenses, quam octavam Marcio collocat, Apostolus vero VII

Schol. 1 et 39. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in festo, aut in Neomenia, et Sabbato, quæ est umbra futurorum* ⁶.

Refut. 1 et 59. Neque aliunde quam a corpore umbra spargitur; neque corpus esse potest, quin ab eo umbra promanet. Quamobrem ex illis ipsis veritatis ac sacrarum Litterarum reliquiis, quas apud te retines, discere circumventi abs te homines debent, ab iis bonis quæ retagenda olim erant, mandata illa nequaquam abhorruisse, quæ de cibo ac potu, festis, ac Neomeniis, et Sabbatis pro temporis ratione præscripta sunt : quarum nos umbrarum beneficio præsentium bonorum, ut ita dicam, corpus adepti sumus, quæ in lege adumbrata postremo in Christo perfecta sunt

De Epistola IX, quæ est ad Philemonem.

Hoc illam ordine Marcio collocavit, cum Apostolus ultimo loco posuerit. Sed in nonnullis codi-

cibus XIII ante Epistolam ad Hebræos, quæ est XIV, A numeratur. Alia rursus exemplaria Epistolam ad Hebræos decimam ponunt, ante I et II ad Timotheum, ad Titum, et Philemonem. Sed quicquid est integrorum ac fide dignorum codicum primam ad Romanos Epistolam collocat, non eam quæ ad Galatas est, quam tu primam esse, Marcio, voluisti. Cæterum nihil ex Epistola ad Philemonem adnotavimus, quod apud illum omnino depravata legitur.

Ex Epistola ad Philippenses X.

Hæc enim apud Marcionem decima est **374** et ultima, apud Apostolum sexta. Ab hac, quod vitata penitus esset ac corrupta, nihil seligendum duximus.

Hactenus Marcionis opus ex Evangelii Lucæ, et B Apostoli scriptorum, ac denique sacrorum voluminum reliquiis contextum. Ex quibus ab eo relictis particulis, quæ ad illum convincendum facere poterant delegimus. Præter hæc vero ex ea quæ ad Laodicenses inscripta est Epistola, quædam in eum librum, quem *Apostolicum* vocat, transtulit.

Schol. 1 et 40. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Christus, unus Deus et Pater omnium : qui super omnia et per omnia et in omnibus*¹.

Refut. 1 et 40. Consentiant cum iis quæ in Epistola ad Ephesios leguntur, quæ ex Epistola ad Laodicenos (sic enim inscribitur) contra te testimonia protulisti, ut in fine tandem quæ ad te pertinent legendo discamus, tuasque res intelligendo tria illa temere abs te excogitata principia principio carentia, et a se invicem diversa damnumus. Longe enim alia est Apostoli doctrina, ac dogma firmissimum, quod a nugis tuis ac fabulis magnopere dissidet. Etenim perspicue unum Dominum definit esse, unam fidem, unum baptisma, unum Deum eundemque Patrem omnium, qui super omnia et in omnibus est, tam in lege quam in prophetis, et in apostolis omnibus, ac deinceps cæteris.

Hæc igitur e sacrarum Litterarum reliquiis, quæ apud Marcionem adhuc reperiuntur, a nobis collecta si quis consideret, divinæ providentiæ magnificentiam obstupescet. Cum enim quælibet res tribus testimoniis approbari, et haberi pro comperta soleat, singulari est Dei beneficio, et administratione, uti diximus, factum, ut hoc in negotio octo nobis ac septuaginta testimonia ex Evangelio suppetere, ex Apostolo quadraginta. Quæ omnia ad hanc usque diem apud illum servata, nec in controversiam adducta sunt, adeo ut centum omnino atque octodecim existant. Quæ quidem Marcionis opinionibus contradicunt : sic tanquam ex persona Domini prolata sint. Sed et aliud insuper additum est præter Evangelii, **375** Apostolicæ testimo-

φοις τρισκαιδεκάτη πρὸς τῆς πρὸς Ἑβραίους τεσσαρεσκαίδεκάτης τέτακται. Ἄλλα δὲ ἀντίγραφα ἔχει τὴν πρὸς Ἑβραίους δεκάτην πρὸς τῶν δύο τῶν πρὸς Τιμόθεον, καὶ Τίτον, καὶ Φιλήμονα. Πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα τὰ σῶα καὶ ἀληθῆ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἔχουσι πρῶτην, οὐχ ὡς σὺ, Μαρκίον, τὴν πρὸς Γαλάτας ἑταξας πρῶτην. Ὅμως ἀπὸ ταύτης τῆς πρὸς Φιλήμονα οὐδὲν παρεθέμεθα, διὰ τὸ ὁλοσχερῶς αὐτὴν διαστρόφως παρ' αὐτῷ κείσθαι.

Πρὸς Φιλιππησίους δεκάτης.

Οὕτως γὰρ κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίῳ ἐσχάτη καὶ δεκάτη, παρὰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ ἕκτη. Ὡσαύτως οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς, διὰ τὸ διαστρόφως παρ' αὐτῷ κείσθαι, οὐδὲν ἐξελεξάμεθα.

Αὕτη πεπλήρωται ἡ τοῦ Μαρκίου συνταξίς ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, καὶ τοῦ Ἀποστόλου σωζομένων λειψάνων, λόγων τε ὑποθέσεως· ἀπ' ἧς ἀναλεξάμενοι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ σωζομένων, τοὺς ἐλέγχους παρεθέμεθα. Προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ (86) Ἀποστολικῷ καλουμένῳ καὶ τῆς καλουμένης πρὸς Λαοδικεάς.

α' καὶ μ' σὺλό. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἰς Χριστὸς, εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν.

α' καὶ μ' ἑλεγχ. Συναδόντως μὲν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, ὡς Μαρκίον, καὶ ταύτας τὰς κατὰ σοῦ μαρτυρίας ἀπὸ τῆς λεγομένης πρὸς Λαοδικεάς συνήγαγες κατὰ σοῦ μαρτυρίας· ἵνα ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ σφραγισματος μάθωμεν ἀναγνόντες τὰ παρὰ σοί, καὶ γνόντες τὰ κατὰ σέ, καταγνώμεν τῶν διὰ σοῦ ἀλλοτριῶς ἐπινοηθέντων τριῶν ἀνάρχων ἀρχῶν διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας ἔχουσῶν. Οὐχ οὕτως γὰρ ἔχει ἡ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου ὑπόθεσις καὶ ἡσφαλισμένον κήρυγμα, ἀλλὰ ἄλλως, παρὰ τὸ ὄν ποιήτευμα. Σφῶς γὰρ ἔφη ἓνα Κύριον, μίαν πίστιν, ἓν βάπτισμα, ἓνα Θεὸν τὸν αὐτὸν Πατέρα πάντων, τὸν αὐτὸν ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι διὰ τῆς νόμου καὶ προφητῶν, καὶ ἐν πᾶσιν ἀποστόλοις, καὶ ἐν τοῖς καθεξῆς.

Αὕτη μὲν ἡμῶν ἡ προθεωρηθεῖσα ἐν τοῖς προεξηρημένοις ἀναλεχθεῖσιν ἀπὸ τῆς παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίῳ εἰσωζομένης Γραφῆς, εἰς ἡν τὴν ἀνάλεξιν σκοπήσας τις ἐκπλαγεῖται τὰς μεγαλοδύρους Θεοῦ οικονομίας. Ἐκάστου γὰρ πράγματος διὰ τριῶν μαρτυριῶν ἐπιθεβαιούμενου, καὶ συνισταμένου, ὡς ἐν ταῦθα ψιλῶς ὁ Θεὸς ἔχαρισατο συνάψαι, ὡς ἔφη, ἡμᾶς κατ' οικονομίαν ἐδομηκῶντα μὲν καὶ ὀκτώ μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, τεσσαράκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ταύτας παρ' αὐτῷ εἰς ἑπὶ καὶ δεῦρο σωζομένας τε καὶ ἀμφιβαλλομένας²· ὡς εἶναι τὰς πάσας ἑκατὸν δεκαοκτώ· ἀντιλεγούσας δὲ πάσας τῇ αὐτοῦ Μαρκίου γνώμῃ, ὡς ἀπὸ προσώπου ὀνόματος Κυρίου³, διὰ τῶν δεκαοκτώ, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδεξίου εὐλογίας διὰ τῶν ἑκατόν. Ἄλλὰ κα'

¹ Ephes. iv, 5. ² For. ης. ³ Leg. οὐχ ἄμφ. ⁴ Mendosa hæc.

(86) Προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ. De Epistola ad Laodicenses accurate disputat Baron. an. 60.

ἐπ' ἄλλης περισσῆς πρὸς ἐπὶ τούτοις ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ ἑλεεινοτάτῳ Μαρκίῳ ἀπὸ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ταύτην τὴν μαρτυρίαν λέγειν, ἀλλὰ τῆς πρὸς Λαοδικείας, τῆς μὴ οὐσης ἐν τῷ Ἀποστόλῳ ὡς μὴ ἐντυγχάνων ἡλιθίως ὁ κτηνώδης, καὶ ἐν πολλοῖς πεσὼν ὁ τάλας, οὐχ ὄρᾳ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην ὁμολογούμενην. Καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω περὶ τούτου. Πῶς γὰρ ἡδύνατο οὗτος, ἐπαγγεϊλάμενος ἔχειν τι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ οὐχὶ κἂν ὀλίγα τῆς Γραφῆς ὡς ἐν ῥήματι; Ὅλου γὰρ τοῦ σώματος σώζοντος¹, ὡς εἰπεῖν, τῆς θείας Γραφῆς, ποῖον εὗρισκε μέλος νεκρὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἵνα παρεισαγάγῃ ψεῦδος κατὰ τῆς ἀληθείας; Ἄλλοιως² εἰπεῖν ἐλώδησε, καὶ ἀκροτηριάσας παρέκοψε πολλὰ τῶν μελῶν, κατέσχε δὲ ἐνὶά τινα παρ' ἑαυτῷ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ κατασχεθέντα εἶ ζῶντα οὐ δύναται νεκροῦσθαι· ἀλλ' ἐκεῖ³ μὲν τὸ ζωτικὸν τῆς ἐμφάσεως, κἂν τε μυρίως παρ' αὐτῷ κατὰ λεπτὸν ἀποτμηθεῖη.

Π'. Ἐτι δὲ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπεμνήσθημεν, ὡς τινες ἀπὸ τῶν αὐτῶν Μαρκωνιστῶν, εἰς βυθὸν βλασφημίας παραπεπτωκότες, καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν δαιμονιώδους διδασκαλίας ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγονότες, καὶ οὐ ἐδόκουν Κυρίου μόνου κἂν δι' ὀνόματος μνημονεύειν, καὶ αὐτοῦ ἀθυρογλώσσωσ ἐτέρως τὴν αὐτοῦ θεότητα ἀποστρέφοντες, τὸ ὄνομα τῆς ἁνωθεν γεννήσεως κακίζουσ οὐκ ἐντρέπονται. Τινὲς γὰρ αὐτῶν τετολήμασιν, ὡς ἔφην, αὐτὸν τὸν Κύριον εἶναι υἱὸν τοῦ Πονηροῦ λέγειν, οὐκ αἰσχυνόμενοι. Ἄλλοι δὲ οὐχὶ, ἀλλὰ τοῦ κριτοῦ τε καὶ Δημιουργοῦ ἀσπλαγχνότερον⁴ γεγονότα, καὶ ἀγαθὸν ὄντα, καταλείψαι μὲν τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα κάτω, πῆ μὲν λεγόντων τὸν Δημιουργόν, ἄλλων δὲ τὸν Πονηρόν· ἔγω δὲ ἀναδεδραμηκέναι πρὸς τὸν ἐν ἀκατονομάστῳ τόποις ἀγαθὸν Θεόν, καὶ αὐτῷ προσκεκολληθῆναι. Περμθέντα δὲ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ πρὸς ἀντιδικίαν τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐλθόντα τὸν Χριστόν, καὶ καταλύοντα αὐτοῦ τὰ πάντα, ὅσα ὁ κατὰ φύσιν Πατὴρ αὐτοῦ ἐνομοθέτει, ἦτοι ὁ λαλήσας ἐν τῷ νόμῳ, ἦτοι ὁ τῆς κακίας Θεός, ὁ παρ' αὐτῶν ἐν τῇ τρίτῃ ἀρχῇ τατόμενος. Ἄλλως γὰρ καὶ ἄλλως ἐκτίθενται, ὡς ἔφην, ἄλλος μὲν τὸν Δημιουργόν, ἄλλος δὲ τὸν Πονηρόν.

Ταῦτα δὲ δῆλα παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ ὑπάρχει, ὅτι ἀκαθάρτου πνεύματός ἐστιν ἡ φρόνησις καὶ ἡ διδασκαλία· καὶ οὐτε χρεῖα ἦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι, ἢ ἔλεγον παριστᾶν κατ' ἀντικρὺ Μαρκίῳ, τοῦ ἑαυτοῦ κατὰ πάντα τὴν ἐπιλησμονὴν τῆς ζωῆς ποιησαμένου. Φωραθήσεται γὰρ παρὰ πᾶσι τοῖς συνετοῖς τὸ βλάσφημον αὐτοῦ κενόφωνημα, καὶ τολημὸν τῆς ἀπωλείας ἐνέργημα. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰώθαμεν μὴ ἔᾶν ἀκανθῶν τόπον, ἀλλὰ ἐκτέμνειν τῇ τοῦ Θεοῦ μαχαίρᾳ, τῇ ὑπὲρ πᾶσαν μάχην διστομον, καὶ διακονομένην ἄχρι μερι-

nium. Neque enim infelici Marcioni visum est ex Epistola ad Ephesios auctoritatem illam afferre; sed ex ea ad Laodiceos, quæ nusquam apud Apostolum cernitur. Quæ cum pecus illa per summam stoliditatem minime legerit, in plerisque lapsa quam manifeste in singulis convinci ac redargui posset nequaquam animadvertit. Neque vero cuiquam mirum illud videri debet. Qui enim Evangelii aliquid et Apostoli habere se profiteretur, fierine potuit, ut non pauca saltem Scripturæ verba retineret? Quippe cum totum Scripturæ vivum sit, ut ita dixerim, corpus, potuitne mortuum ullum membrum pro animi sui libidine reperire, quod ad stabiliendum mendacium contra veritatem proferret? Quare corpus ipsum mutilare, ac pleraque membra resecare instituit, quorum nonnulla ad usum suum retinuit. Quæ quidem ab illo reservata, et adhuc spirantia penitus exstingui nequeunt, sed vitalis ille declarandæ veritatis vigor remanet, tametsi minutissimas in partes infinite secta, divisaque fuerint.

XIII. Præter illa vero omnia hoc insuper commemoravimus: nonnullos e Marcionistarum grege in altissimum blasphemiam gurgitem immersos, atque ex pestifera illa dæmonum doctrina velut furore et amentia percitos, quem unum vel nomine tenus Dominum memoria retinuisse videbantur, hujus ipsius divinitatem inaudita quadam linguæ petulantia pervertisse; nec cœlestis illius generationis nomen vituperare fuisse veritos. Quidam enim ex illis Dominum ipsum mali filium esse sine ullo pudore jactitant. Quod alii minus probant, quibus placet iudice illum ac Creatore natum esse. Qui cum in misericordiam esset propensior, ac natura bonus, Patre suo, quem alii Creatorem, alii malum existimant, inferiori sede relicto, sursum ad illum bonum evolasse Deum, qui inexplicabilibus in locis residet, et eidem inhæsisse. A quo in hunc orbem demissum, et ut Patri suo resisteret delapsus in terras Christum, omnia illa abrogasse decreta, quæ ab naturali suo Patre fuerant constituta, sive is est qui in lege locutus dicitur, sive malitiæ Deus ille, quem inter principia tertio loco statuunt. Nam aliter, ut dictum est, atque aliter ista declarant. Itaque alius opificem, alius malum esse statuit.

376 Quæ cum ita sint, manifestum esse cuilibet potest, qui ingenii ac prudentiæ aliquid habeat, totam illam doctrinam atque dogma ab impurissimo spiritu promanasse. Quocirca nihil erat admodum necesse in eo argumento tractando ac propugnanda fide morari diutius, aut vero Marcionem refellere, qui juxta sui ipsius ac vitæ esse videtur oblitus. Nemo siquidem est, qui nonnulla sit intelligentia præditus, quin contumeliæ in Deum plenas illius fabulas, ac temerarios et perniciosos conatus detegat. Verum quoniam nullum spinis obsitum lo-

¹ Forte ζῶντος. ² Forte ἀλλ' ὡς. ³ Forte ἔχει. ⁴ Forte εὐσπλαγχνότερον.

cum non repurgatum esse patimur, sed Dei gladio succidere solemus universas, qui quidem penetrabilior est omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisiones animæ et spiritus, compagum quoque de ea re dicere non gravabimur.

XIV. Ac primum illud opponendum est, si e malo bonus fieri potuerit, totam illam principiorum rationem everti. Potest enim et illius Pater, si malus est (quod absit ut unquam dicamus: bonus enim est), commutare animum, quemadmodum ejus est immutatus Filius. Deinde si ut servaret hominum genus Unigenitus ille descendit, et ut latronem in paradysum introduceret, ac publicanum e telonio vocaret ad pœnitentiam, ac meretricis illius quæ pedes suos unxit, sanaret nequitiam; præterea si commodare omnibus studet idem ille, qui bonus Deus est, ac misericors, et benignus: multo magis erga parentem adhibenda misericordia fuit, ut hunc primum omnium revocaret ad salutem, eoque præ cæteris ad meliora converso perfectæ bonitatis specimen præberet, dum parentis sui miseratione moveretur, quemadmodum scriptum est: *Bene facere omnibus oportere, maxime vero domesticis fidei*¹: quanto igitur magis parentum misereri convenit?

Sed aliud est, quod ad hanc Marcionis refutationem addendum videtur. Nam si, cum alterius esset ille filius, sese ad alterum contulerit, ne huic ipsi quidem fidem præstiturus videtur. Qui enim fidelem se erga parentem minime præbuit, ex iis quæ antea gessit, ne apud alterum quidem fide dignus habebitur. Ad hæc alio licet argumento errorem tuum, Marcio, convincere, ex eo videlicet capite, quod ob alicujus qui mitteretur inopiam negas servare bonum Deum illos potuisse, quos servari oportuit, **377** et quibus per Christum misericordiam tribuit. Nisi enim Christus ad supremum illum Deum ex Marcionis sententia confugisset, quem ille bonus mitteret, habuisset neminem, si non inter Patrem ac Filium Christum offensionis aliquid intervenisset. Deinde si Creatoris est filius, idemque creationi ipsi ac paternis operibus est inimicus, simulatque in hunc orbem delapsus est, humanum in primis genus exterminare debuit, ut conditum illud opus a Patre funditus deleteret, utpote paternarum molitionum hostis acerrimus. Aut ut persananti ac curandi servandique vim usurpare vellet, hoc ipsum humanitatis officium parenti ante cæteros omnes exhibendum fuerat, eique persuadendum, filii ut esse similis mallet, ut tam ipse sibi quam Patri bonus, et humano generi salutaris esset, atque ita una et eadem bonitas existeret. Atqui longe ista sese aliter habent, quam illius fert conficta ac fabulosa narratio. Neque enim tria sunt principia, nec alius est Christi Pater, nec ille nequitiae soboles exstitit, absit ut id unquam existimemus. Ita enim ipse testatur: *Ego in Patre, et Pater in me est*².

¹ Hebr. iv, 12. ² Galat. vi, 12. ³ Joan. xiv, 10.

Ἀ σμῶν ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὁρμῶν τε καὶ μελῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὀλίγα καὶ εἰς τοῦτο εἰπεῖν οὐκ ἀποκνήσομεν.

ac medullarum³, ut Scriptura loquitur, ideo *patra*

Id'. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι, εἰ ἀγαθὸς ἐκ πονηροῦ γεγένηται, οὐκέτι τῶν ἀρχῶν σταθῆσεται ὁ λόγος. Δύναται γὰρ καὶ ὁ αὐτοῦ Πατήρ, εἰ πονηρὸς ὑπάρχει (ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἀγαθός ἐστι), μεταδιδῆναι τὴν γνώμην, ὥσπερ ὁ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένος μεταβέβηται. Τὸ δὲ ἕτερον, εἰ ὅλως ἦλθεν ὁ Μονογενὴς ἀνθρώπους σῶσαι, καὶ ληστὴν εἰσαγαγεῖν εἰς παράδεισον, καὶ τελῶνην καλεῖσαι ἀπὸ τελωνίου εἰς μετάνοιαν, καὶ πόρνην ἀλείψουσαν αὐτοῦ τοὺς πόδας ἴασσασθαι ἀπὸ πονηρίας· Ἐτι δὲ καὶ ἀγαθὰ πράττει Θεὸς, ἀγαθὸς ὑπάρχει, καὶ εὐσπλαγγνος, καὶ ἐλεῆμων· πολλῶ οὖν μᾶλλον ἔδει ἐπὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα τὸν οἶκτον ἀναλαβεῖν, καὶ αὐτὸν πρῶτον μεταθεῖναι εἰς τὸ σωτηριῶδες· ἵνα, πρῶτον τὸν Πατέρα αὐτοῦ μεταβαλὼν, τελείως ἐνδείξεται τὴν τελείαν ἀγαθότητα, τὸν Πατέρα αὐτοῦ οἰκτεῖρας, ὡς καὶ γέγραπται· *Ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν πρῶτον εἰς τοὺς οὐκείους τῆς πίστεως*· πόσῃ γε μᾶλλον ἔδει τὸν αὐτῶν πατέρα;

Τὸ δὲ ἕτερον ἐστὶ ἡ προσθέμενα τῇ φράσει, καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῷ πρὸς τὸν Μαρκίωνα· ὅτι, εἰ μὲν τοῦ ἐνός ἐστὶ υἱός, καὶ πρὸς τὸν ἕτερον προσέφυγεν, οὐ πιστὸς παραδειχθήσεται παρὰ τῷ ἑτέρῳ. Ὁ γὰρ συνεῖδησιν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα μὴ φυλάξας; οὐδὲ παρὰ τῷ ἑτέρῳ πιστευθήσεται ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ προαγόντως πεπραγμένων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως πάλιν, ὦ Μαρκίων, δι' ἀπορίαν τοῦ πεμπομένου μὴ δυνηθέντος σῶσαι τοὺς παρ' αὐτῷ σωζομένους, καὶ παρ' αὐτοῦ διὰ Χριστοῦ ἐλεηθέντας. Εἰ μὴ γὰρ ἀπέφυγε κατὰ τὸν τοῦ Μαρκίωνος λόγον ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν ἄνω Θεόν, οὐκ ἠτόρῳε ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τιὰ ἀποστελεῖν, εἰ μὴ ἐν προσκρούσει ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατήρ, ὡς ὁ Μαρκίων λέγει, πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Υἱὸν γεγένηται. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ τοῦ Δημιουργοῦ υἱός ἐστιν, ἀντίκειται δὲ τῇ δημιουργίᾳ καὶ τῷ τοῦ Πατρὸς ἔργῳ, πρῶτον μὲν ἔλθων εἰς τὸν κόσμον, τοὺς ἀνθρώπους πρῶτον εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι· ἵνα ἀφανίσῃ τὸ ἔργον τὸ ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς δεδημιουργημένον, ὡς ἀντιδικὸς γενόμενος τῆς τοῦ Πατρὸς διαθέσεως. Ἡ πάλιν λαθὼν δύναμιν ἴσεως καὶ θεραπείας καὶ σωτηρίας, ὥφειλεν ἐνδείξασθαι εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα πρὸ πάντων τῆς φιλανθρωπίας ἐργασίαν, καὶ πρῶτον πείσαι τὸν Πατέρα αὐτοῦ κατ' αὐτὸν γενέσθαι· ἵνα, γενόμενος αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ἀγαθός, τῆς πρὸς ἀνθρώπους σωτηρίας, ἡ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης γένηται. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ τούτου κενοφωνούμενος μυθώδης λόγος. Οὐτε γὰρ τρεῖς ἀρχαί, οὐτε ἄλλος Πατήρ Χριστοῦ, οὐδὲ κακίας ἐστὶ γέννημα, μὴ γένοιτο! Φησὶ γὰρ· *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί*.

in Patre, et Pater in me est⁴.

⁴ For. ἐτι.

Καὶ εἰ μὲν νόθως λέγει πατέρα ἔχειν, οὐ δύναται ἂν αὐτοῦ ὁ νόθος Πατὴρ καλούμενος· ἐν αὐτῷ εἶναι, οὐδὲ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν αὐτοῦ Πατέρα ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ Θεὸν ἀεὶ, καὶ πάντων Δημιουργόν, ἑαυτῷ δὲ ὄντα καὶ σὺν αὐτῷ ὑπάρχοντα διδάσκων, καὶ ἀληθεύων, κατὰ τοῦ Μαρκίωνος τὴν ἀπειλὴν διεξέρχεται τοῦ λέγοντος· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν Πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ' αὐτὸν μένει. Ἦδη δὲ ἐν πολλαῖς μαρτυραῖς ἐδείξαμεν τὸν ἓνα ὄντα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαθὸν ὄντα, καὶ ἀγαθὸν γεννήσαντα, ἀγάπην ὄντα, καὶ ἀγάπην γεννήσαντα, πηγὴν ὄντα, καὶ ζωῆς πηγὴν γεννήσαντα (Παρὰ σοὶ γὰρ πηγὴ ζωῆς, φησὶν ἡ Γραφή)· ἀληθεῖαν ὄντα, καὶ ἀλήθειαν γεννήσαντα, φῶς ὄντα, καὶ φῶς γεννήσαντα, ζῶην ὄντα, καὶ ζῶην γεννήσαντα, ἀνάρχως καὶ ἀίδιως καὶ ἀχρόνως. Καὶ ἐλήλεγχται κατὰ πάντα ἡ τοῦ Μαρκίωνος πλάνη.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, καὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος ἀνατροπῆς διὰ πολλῆς καὶ ἀληθινῆς συστάσεως ἐν Θεῷ ἡμῖν κατεργασαμένης, πάλιν ἐπὶ τὰ ἐξῆς· ταύτης τῆς νυνὶ ὡς μεγάλης ἀσπίδος καταπατήσεως διὰ τοῦ ἀψευδοῦς λόγου τοῦ Σωτῆρος τοῦ εἰπόντος· Δέδωκα ὑμῖν κατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ ἐπὶ κᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἴωμεν καὶ τὰς πῶν ἄλλων ματαιοφροσύνας διασκοπεῖν τε καὶ διελέγχειν (ἐπικαλούμενοι) Θεὸν βοηθόν, ἐν ἁσιν ἐπικαλούμενοι.

ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΙΑΝΙΣΤΩΝ,

Εἰκοστὴ τρίτη, ἡ καὶ τεσσαρακοστὴ τρίτη.

Α'. Λουκιανὸς τις ἀρχαῖος, οὗχ ὁ νῦν ἐν χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ γέροντος γεγονώς, ὃν δῆθεν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν μάρτυσιν ἐπιψήφίζονται. Ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ Λουκιανὸς πρόσφατος, φημὶ, προσανέχων τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἰρέσει, περὶ οὗ ὕστερον ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἀνατροπῇ λέξομεν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν εἰρημένον ἀρχαῖον Λουκιανὸν ἀποτείνεται ὁ λόγος. Οὗτος γὰρ, συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Μαρκίῳ, καὶ ἀπὸ τούτου ἀποσχίσας, καὶ αὐτὸς ἄθροισμα ἑαυτῷ ποιησάμενος, αἰρέσεως πρόσση, ἀφ' οὗπερ οἱ Λουκιανισταὶ ἀρχαῖοι καλούμενοι. Κατὰ πάντα μὲν οὖν κατὰ τὸν Μαρκίωνα δογματίζει· κέρηται δὲ, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν λόγος, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἐμφασίς. Ἀρχαίων γὰρ τούτων ὄντων, καὶ θάττον κατασθεσθέντων, δυσχερὲς γεγένηται ὑμῖν, ὡς ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν, ἡ κατ' αὐτοὺς ἔρευνα. Ἄ δὲ ἀπὸ μέρους ἔγνωμεν τῶν αὐτοῦ, ἔστι τάδε.

Μετὰ τὸ συστήναι δῆθεν ἕτερον μὲν τὸν Δημιουργόν, καὶ κριτὴν, καὶ δίκαιον· ἕτερον δῆθεν ἀγαθὸν ὡσαύτως, καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν· βούλεται χρῆσθαι καὶ μαρτυραῖς τισὶ κατὰ τὸν Μαρκίωνα, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόνοιαν ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν Γραφῆς· φημὶ δὲ τὸ, Μάταιος ὁ δουλεύων Κυρίῳ· καὶ τὸ εἰρημένον· Ἀρτέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Τέλειον δὲ οὗτος παρὰ τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ

Quod si adulterinum illum parentem intelligeret, non potest is qui adulterinus Pater dicitur in illo esse, nec ille in Patre. Sed cum germanum illum suum, ac naturalem parentem semper bonum, semperque Deum, omniumque conditorem, atque et apud semetipsum, et cum Filio existentem verissime doceat, idem Marcionem horum verborum comminatione perstringit: *Qui non honorificat Filium, ut honorificat Patrem, ira Dei in illo manet*. Ac nos plerisque jam testimoniis ostendimus, unum esse Deum, ac Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui bonus est, bonumque genuit; charitas item est, et charitatem genuit; fons est, et fontem vitæ produxit (*Apud te enim est fons vitæ, ait Scriptura*). Idem et Veritas est, et Veritatem genuit; similiterque lumen est, et lumen genuit; vita est, et vitam propagavit; idque sine ullo principio, ab æterno, citraque tempus. Qua ratione Marcionis error omnis evertitur.

Quæ cum ita se habeant, ac nebulonis istius multis et certissimis rationibus sint convicta mendacia, ac negotium 378 omne confectum, ad alia transeamus; et hac velut immani quadam aspide verissimis Salvatoris verbis obtrita, qui dixit: *Dedi vobis calcare super serpentes, et scorpiones, et super omnem potestatem inimici*; ad cæterorum nos contemplanda ac refutanda deliria referamus: sic ut Dei in omnibus opem ac præsidium impleremus.

CONTRA LUCIANISTAS,

Quæ est hæresis XXIII vel XLIII.

I. Lucianus quidam antiquior: non ille qui ætate nostra sub Constantino seniore vixit, quem Ariani inter martyres ascribunt. Fuit enim Lucianus iste junior Arianorum erroribus infectus, de quo postea, cum refutandus erit, acturi sumus: nunc adversus majorem illum Lucianum suscipienda nobis est disputatio. Hic igitur Marcionis ante sectator, post ab eodem divulsus, privatum sibi gregem contrahens novæ sectæ factus est conditor; ab eoque Lucianistæ veteres nomen acceperunt. Porro Marcionis ille dogmata complexus est. Quibus perinde est usus, ut ad nos fama est et auditione perlatum. Nam cum antiquis illi temporibus exstiterint, et quam citissime restincti sint, difficillima nobis, ut intelligi ab omnibus potest, illorum inquisitio fuit. Sed quæ de illo utcunque comperire potuimus, sunt ejusmodi.

Nam posteaquam alius ab eo constitutus est Creator ac judex, et justus; bonus alius; itemque malus tertius, nonnullis Marcionis exemplo testimoniis utitur, quæ ex prophetarum scriptis ad erroris, ut ille, sui patrocinium adducit. Cujusmodi istud est: *Vanus est qui servit Domino*; item: *Restiterunt Deo, et salvi facti sunt*. Ad hæc omnia præter magistri sui dogmata nuptias ille

¹ Deest, opinor, aliquid, λέγων scribendum. ² Joan. v, 25; iii, 26. ³ Psal xxxv, 10. ⁴ Luc. x, 19.

⁵ Malach. iii, 14. ⁶ ibid. 15

condemnat, et castimoniam profitetur, non huius amore virtutis, sed ut opera Creatoris evertat. Quare conjugii interdicat. Ex quibus, inquit, propagata sobole major in mundo Conditori ubertas ac copia suppetit. Hoc igitur in opificis ac Conditoris odium suscipit, ne ex liberorum procreatione **379** illius opes augeantur. Verum huius error nullo negotio detegetur ac refelletur ex ea confutatione, quam contra ipsius præceptorem ante proposuimus. Cujus opiniones pluribus disputando convicimus; idque ipsum ostendimus, cujusmodi, ac quam multa sint, in quibus summa est Evangelii Veterisque Testamenti consensus. Quemadmodum etiam Dominus ipse fateatur suam esse mundi fabricationem, ac quidquid conditum est Patri suotribuendum. Quod quidem præstantissimis hisce verbis summam Joannes complexus est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est*¹, etc.

II. Atqui statim ille facillime confutabitur. Nam si respondere ita velit, se ut iis quæ Conditoris hic esse propria dicuntur, obsisteret ac destrueret, nuptiarum damnare copulas, ne Conditori suffragari videatur, atque ut ab ejus opere sese omnino præstet alienum, nonne a ratione prorsus hæc abhorret opinio, ejusque deprehendi falsitas, ac redargui facile potest? Ecce tibi conditis a Creatore rebus, veluti cibis, ac vestibus, et unguentis, ac potu, et eduliis miserrimus iste circulator utitur; nec effugere aliter potest, quin se iis uti fateatur. Deus enim est Dominus omnium ac conditor qui curam omnium gerit ac *solem suum super bonos et malos oriri facit*². Tum vero in eos pariter, qui se contumeliis afficiunt, et qui ipsum laudant ac prædicant, pluviam demittit, atque alit universos. Quod non temeraria aliqua, citraque rationem ac sensum definita lege constitutum est, sed ideo nimirum, quod pœnarum ab illo tempus in futurum judicium reservatum est, patienter expectat, ac privatis legibus, et sapientia cuncta moderatur, quemadmodum beneficam illam erga omnes providentiam decet, ut si qui pœnitentiam susceperint, scelerum omnium oblivionem ab illo nacti, salutem adipiscantur. Siu contumeliosis illis divinum in Numen opinionibus, atque erroribus, quorum Deus auctor non est, insistant; tum merita supplicia post hanc vitam expendant, cum non amplius voluntatis in eis libertas manebit. Verum neque animi quadam impotentia futurum illud judicium instituit; nec ventura illa mala iracundia ulla ductus indigit. Hæc **380** enim omnia pro ea qua præditus est ab omni perturbatione, libera divinitate denuntiat. Sed ob eam videlicet causam, quod unusquisque suam in fraudem aliquid molens, ultro capiti suo malum arcessit, cum interim

Α διδασκαλίαν απαρνείται τὸν γαμον, καὶ ἀγνείαν ἀσκει· οὐ δὲ ἀγνείαν, ἀλλ' ἵνα ἀθετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ, διδάσκων μὴ συνάπτεσθαι γάμῳ. Ἄφ' οὗ γάμου εὐθηνία, φησί, διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν κόσμῳ τῷ Δημιουργῷ γίνεται, πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Κτίστου διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν τῷ κόσμῳ εὐθηνίας. Φωραθῆσεται δὲ ὁ τοιοῦτος, καὶ διελεγθήσεται, ἀπὸ μὲν τῆς ἤδη πρὸς τὸν αὐτοῦ ἐπιστάτην ἀντιθέσεως, διὰ πολλῶν ποιησαμένων ἡμῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίαν τε καὶ ἀνατροπὴν, ἐν ὁποῖαις τε καὶ ὁπόσαις συνᾶει τὸ Εὐαγγέλιον τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ· καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ὁμολογεῖ τὸ ποίημα τοῦ κόσμου εἶναι ἴδιον καὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὴν κτίσιν· ὡς γε μάλιστα συνελόντι φράσαι κορυφαϊοτάτον τι ῥῆμα παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ εἰρημένον, τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄλλὰ γε ὁ τοιοῦτος εὐθύς ἀνατραπήσεται. Εἰ γὰρ βούλοιο λέγειν, ὅτι ἀντιθέσεως χάριν καὶ καθαιρέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐνταῦθα λεγομένων ἡ τοῦ γάμου αὐτῷ συνάφεια ἀθετεῖται, ἵνα μὴ τῷ Δημιουργῷ συμπράξειεν, ὥστε ἀπέχεσθαι παντά· πασι τοῦ ἔργου τοῦ Δημιουργοῦ· πῶς οὐχὶ ἄλογος αὐτῷ ἡ ὑπόθεσις³, καὶ φωρατὴ, καὶ εὐθυελεγκτος; Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τῆς κτίσεως καὶ τῆς τοῦ Δημιουργοῦ δημιουργίας, καὶ τῶν ἐδωδῶν, καὶ τῶν ἀμφίων, καὶ τῆς χρήσεως πομάτων μέτεισιν ὁ γένης καὶ ὁ ἀγύρτης· καὶ ἄλλως οὐ δυνήσεται ἐκφυγεῖν, καὶ μὴ οὐχὶ τούτοις χρῆσθαι. Θεὸς γὰρ ὁ πάντων Δεσπότης καὶ δημιουργός, πάντων ἐπιμελόμενος, καὶ ἐπὶ τοῖς πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνατέλλει αὐτοῦ τὸν ἥλιον, καὶ ἐπὶ τοὺς αὐτὸν βλασφημοῦντας, καὶ ἐπὶ τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας πέμπει αὐτοῦ τὸν ἕσπρον, καὶ πάντας τρέφει, οὐκ ἄλλοτῳ τι καὶ ἀναισθητῷ ὀρισμῷ, ἀλλὰ ἐκδικίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ ὀρισθείσῃ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει μακροθυμῶν, καὶ ὀρισμοῖς ἰδίῳ καὶ σοφίᾳ τὰ πάντα διοικῶν· ὡς ἔστι πρέπον τῇ αὐτοῦ εἰς πάντας ὠφελείᾳ· Ἰν' οἱ μετανοήσαντες, τῆς παρ' αὐτοῦ ἀμνηστίας τυχόντες, τὸ σωτήριον κτήσονται· εἰ δὲ ἐπιμένουσιν ταῖς αὐτῶν βλασφημίαις καὶ ὑπονοίαις καὶ ματαιοφροσύναις ταῖς μὴ ἐκ Θεοῦ αὐτοῖς δοθείσαις, τὸ τῆνικαὺτα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, τοῦ αὐτεξουσίῳ μηκέτι αὐτοῖς συμπαραμένοντος· ἀλλὰ οὔτε διὰ θυμὸν αὐτοῖς τὴν τότε ἐσομένην κρίσιν, οὔτε ὡς ἐν ὄργῃ ἐπιφέρων τὰ ἐσόμμενα. Ὅλα γὰρ⁴ προεθέμισε διὰ τὴν οὐκ εἶσω παθῶν περιεχομένην αὐτοῦ θεότητα· ἀλλὰ δι' ἣν ἕκαστος τῶν ἐπὶ βλάβῃ ἑαυτοῦ τι ἐργαζόμενος, ἑαυτῷ παραίτιος γεγένηται, τοῦ Θεοῦ ἀναιτίου ὄντος τῆς καθ' ἡμᾶς παρεκτροπῆς τε καὶ τῆς ἐκ ταύτης καθ' ἡμῶν μελλούσης ἔσεσθαι καταδίκης.

¹ Joan. 1, 1 sqq. ² Matth. v, 45. ³ γρ. ὑπόνοια.

γὰρ ὅλα.

⁴ Decesse videtur aliquid. Cor. ἐπιφέρων. Τὰ ἐστὶ.

Corruptelæ hujus nostræ, damnationisque, quæ illinc sequitur, culpam Deus nullo modo sustineat.

Ἐν ἅπασιν οὖν καὶ οὗτος φωραθήσεται, ταῖς πρό- A
τερον καὶ μετέπειτα ἐγκαταμιχθεὶς αἰρέσεσιν, ἐκ
τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τῆς ἀπωλείας τέκνων ὑπάρχων·
δηλοῦστος τῆς Ἀληθείας, καὶ τοῦ φωτός τοῦ Εὐαγγελ-
λίου φωτεινῶς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην καταυγάζοντος,
καὶ σώζοντος τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἐν
ἀληθείᾳ. Ὡς οὖν ἐκ συντόμου σκοποῦ ὄφιν παρακύ-
ψαντα διὰ μικροῦ τινος σκεύους ἀνελόντες, θανάτω-
θεῖσαν ταύτην καταλελοιπότες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἰωμεν,
κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῦ Θεοῦ συμπαραλαβόν-
τες βοήθειαν, εἰς τὸ παραστήσαι τὴν αὐτοῦ ἀλή-
θειαν.

KATA AΠΕΛΛΗΘΙΩΝ (87),

Εικοστή τετάρτη, ἢ καὶ τεσσαρακοστή τετάρτη. B

A'. Τοῦτον τὸν προειρημένον Λουκιανὸν διαδέχεται
Ἀπελλῆς· οὐχ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Ἀπο-
στόλου συνιστάμενος, ἀλλ' ἕτερος, ἐξ οὗπερ Ἀπελ-
ληθῖανοι, ὧν καὶ αὐτὸς συσχολαστὴς αὐτοῦ Λουκιανοῦ,
καὶ μαθητὴς τοῦ προειρημένου Μαρκίωνος· ὡς ἐκ
μιας ῥίζης πολλῶν ἀκανθῶν ὕλομανήσασαι παρα-
φυάδες. Ἔτερα δὲ οὗτος παρὰ τοὺς ἄλλους βούλεται
δογματίζειν. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ ἑαυτοῦ διδασκάλου
ὀπλισάμενος ἑαυτὸν, καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ
συναγεῖρειν ἑαυτῶ καὶ αὐτὸς σχολὴν πεπλανημένων
ἀνθρώπων, τὰ τοιαῦτα βούλεται δογματίζειν· φάσκων
μὲν, ὅτι οὐχ οὕτως, φησί, γεγένηται· ἀλλὰ πεπλά-
νηται Μαρκίων· ἵνα πανταχόθεν ἑαυτῶ (88) ἐλέγ-
χουσά τε ἡ ἄνοια, καὶ ἡ ἀνομία ἐν ἑαυτῇ συντρι-
βομένη φανήσεται, καὶ καθ' ἑαυτῆς τὴν ἀνατροπὴν C
ἐπεγείρουσα, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐδραίας οὐσης, καὶ
μὴ χρεῖαν ἔχουσης βοήθειας, ἀλλὰ αὐτοσυστάτου
οὐσης, καὶ παρὰ Θεῶ τῶ ὄντως ἀεὶ συνισταμένης.

Φάσκει γοῦν οὗτος ὁ προειρημένος Ἀπελλῆς καὶ
οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ εἰσὶ τρεῖς ἀρχαί, οὕτε δύο, ὡς
τοῖς περὶ Λουκιανὸν καὶ Μαρκίωνα ἔδοξεν. Ἀλλὰ,
φησὶν, εἰς ἐστὶν ἀγαθὸς Θεὸς, καὶ μία ἀρχὴ, καὶ
μία δύναμις ἀκατονόμαστος. Ὡ ἐνὶ Θεῶ, ἤγουν μιᾶ
ἀρχῇ, οὐδὲν μεμέληται τῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ κόσμῳ
τούτῳ γεγενημένων. Ἀλλὰ ὁ αὐτὸς ἅγιος Θεὸς καὶ
ἀγαθὸς, ὁ ἀνωθεν Θεὸς καὶ ἀγαθὸς, ἐποίησεν ἕνα
ἄλλον Θεόν. Ὁ δὲ γενόμενος ἄλλος Θεὸς ἔκτισε τὰ
πάντα, οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ D
κόσμῳ. Ἀπέθῃ δὲ οὐκ ἀγαθὸς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ
γενόμενα, φησὶν, οὐκ ἀγαθῶς εἰργασμένα· ἀλλὰ
κατὰ τὴν αὐτοῦ φαύλην διάνοιαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἔκ-
τίσται.

B'. Τίς δὲ ἀνέξεται τῶν τοιούτων λόγων, καὶ οὐ
μᾶλλον καταγελάσειε τῆς τοιαύτης ματαιοπονίας;
Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὐρεθήσεται οὐκ ἀρμόδιως
πράττων, χρώμενος τῇ τοιαύτῃ ὑπονοίᾳ. Καὶ διὰ

(87) Ἀπελληθῖανῶν. De Apelle meminit inter
alios Pacianus *epist.* 1, cujus et corrigendus locus.
in quo Marcionitas, Apollinaricos, Cataphrygas, et

Quamobrem ubique se prodet ipsum prioribus
ac posterioribus sectis implicatus, ac se e perdi-
tionis filiorum numero esse monstrabit, cum id
manifeste Veritas ipsa declaret; ipsumque lumen
Evangelii totum terrarum orbem suo splendore
collustret, ac sinceræ religionis filios ad salutem
beneficio veritatis adducat. Postquam igitur bre-
vissimo illo proposito nobis ad disputandum argu-
mento emersum e latebris serpentem velut exiguo
telo confecimus, atque emortuam hæresin illam
reliquimus, ad reliquas progrediamur, Dei, ut sæpe
professi sumus, implorata prius ope, quo illius
veritatem explicare possimus.

CONTRA APELLEIANOS,

Quæ est hæresis XXIV sive XLIV.

I. Lucianum proxime sequitur Apelles: non
ille sanctus, et ab Apostolo commendatus; sed di-
versus ab eo quidam, a quo Apelleiani cognomi-
nati sunt. Hic Luciani condiscipulus, et Marcio-
nis auditor fuit, quemadmodum sæpe fit, ut spi-
nosi frutices multi ex una radice luxuriantes pul-
lulent. Quanquam ille diversa ab aliis quamplu-
rima statuit. Nam et adversus magistrum suum, et
adversus veritatem ipsam armasse se videtur,
quo in errore versantium hominum privatim sibi
ipse scholam quæreret. Ejusmodi sunt autem ejus
dogmata. Negat ita, uti Marcio desinit, sese rem
habere; proindeque illum opinione lapsum, ut
confutata per seipsam insania, collisa secum con-
fractaque videatur impietas, et ad semetipsam
evertendam velut quadam conspiratione concitata:
cum interim veritas stabilis et firma permaneat,
nec auxilio cujusquam indigeat; utpote quæ per
se se cohæreat, et apud Deum, qui revera sempit-
ternus est, perpetuo consistat.

381 Igitur Apelles, ejusque factio omnis ita
sentit: Non esse principia tria, neque duo, ut
Luciano ac Marcioni videtur, sed unum esse
bonum Deum, unumque principium, ac virtutem
unam nominis expertem. Qui quidem Deus unus,
unumque principium nullam eorum quæ in hoc
mundo geruntur curam suscipit. Cæterum idem
ille sanctus, bonusque Deus, qui a principio Deus
est, ac bonus, alium produxit Deum. Ab hoc uni-
versa condita sunt, cælum videicet ac terra, cæte-
raque quæ in hoc mundo cernimus, sed hic minime
bonus evasit, ejusque opera omnia non bene facta,
ac pro mala illius mente sunt ab illo fabricata.

II. Verum quis illa dogmata patienter audiat, nec
insaniam illam potius et amentiam irrideat? Duobus
quippe modis hac quidem in opinione minime con-
sentanea videtur asserere. Itaque sic illum tanquam

Novatianos recenset. *Leg. Apelleianos pro Avolli-
naricos*

(88) Ἴνα πανταχόθεν ἑαυτῶ. *Leg.* ἑαυτῶν.

præsentem alloquar: Dic mihi, sodes, Apelles. Hoc enim dabis, opinor: aut illum supremum Deum futura nescientem, hunc quem dicis opera sua male fabricasse, effluxisse Deum; aut cum talem fore cognosceret, ideo produxisse, ut eorum esset ipsorum causa, quæ male postea condidit. Ex quo consequens est, supremum illum Deum plane Creatorem esse, qui unum illum procreavit, a quo condita sunt omnia. Quare causa erit etiam ille; non qui res creatas edidit, sed summus ipse Creatoris auctor, qui sit universorum opifex

Hoc vero insuper affirmas, postremis temporibus adfuisse Christum, supremi nimirum ac boni Dei Filium, ejusque Spiritum sanctum, ad eorum similiter salutem, qui ad ipsius notitiam pervenirent. Eundem porro non specie apparuisse sola, sed revera carnem sumpsisse: non de Maria tamen Virgine illam expressisse, sed tametsi vera carne ac corpore esset præditus, neque ex virili semine, neque ex muliere virgine sibi illud ascivisse; sed veram aliunde carnem sibi comparasse. Quod quidem hunc in modum explicat. Cum, inquit, e caelo delapsus esset in terram, corpus sibi quatuor ex elementis effluxit. Verum nonne ad id etiam festinare videtur iste, ut impia 382 ejus scelerataque sententia ad veterum poetarum Græcorum somnia ac nugæ ascribenda videatur? Eadem enim plane cum illis, ac magis etiam ridicula proponit, Christum sibi metipso fabricasse corpus. Ita e sicco siccum expressit, e calore calidum, humidum ex humore, e frigore frigidum. E quibus omnibus formato sibi corpore, vere in terra visus est, ac caelestium rerum nobis scientiam importavit, ut et Conditorum aspernaremur, et ejus abnegaremus opera, ita ut nobis illud indicaret, quænam in sacris Litteris vel se ipso pronuntiata forent, vel a Conditore prolata. Sic enim, ait, in Evangelio dixit: *Estote probi argentarii*. Utere, inquit, omnibus, ex Scriptura quavis utilia seligens. Deinde, Christus, ait, semetipsum in corpore ad patiendum supplicium obtulit, ac revera in cruce suffixus est, eamque ipsam carnem discipulis ostendit. Postea humanam illam quam sumpserat naturam resolvens, unicuique elemento quod proprium erat restituit; velut calido calidum, frigidum frigido, siccum sicco, humidum humido. Ita corpore illo quod carne constabat resolutum, in caelum, unde venerat, ascendit.

III. O mendaces talia jactantium fabulas! qui, ut nemo non intelligit, mimorum ludum atque officinam aperire potius quam vitæ consequendæ professionem, aut intelligentiæ formam obtinere videntur. Etenim si omnino quod asciverat sibi corpus dissolvit, cur id initio fabricavit? Quod si ad usum fabricavit aliquem, hoc ipso usu perfunctus relinquere illud in terris debuit; præsertim cum ex vestra sententia forma ipsa resurrectionis carnis

A τούτο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς παρόντα ἐρῶ· Λέγε μοι, ὦ ὄστος. Δώσεις γὰρ, ὦ Ἀπελλῆ, ἢ τὸν Θεὸν ἀγνωστον τῶν μελλόντων πεποικηῶτα Θεὸν, ὃν φάσκεις τὰ ποιήματα καλῶς ἰδεημιουργημένα· ἢ προτινώσκοντα μὲν, ὅτι τοιοῦτος ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτισθόμενος Θεὸς ἀπέβη τούτου χάριν αὐτὸν πεποικηῶτα, ἵνα αἰτίος γένηται τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ δεημιουργημένων. Καὶ ἔσται ἐξάπαντος ὁ ἄνω Θεὸς αὐτὸς Δημιουργός, ποιήσας τὸν ἕνα τὸν τὰ πάντα πεποικηῶτα· καὶ ἔσται οὐκέτι αἰτίος ὁ τὰς κτίσεις πεποικηῶτα, ἀλλὰ ὁ ἄνω Θεὸς ὁ τὸν Κτίστην ποιήσας, καὶ ὢν αὐτὸς τῶν πάντων δημιουργός.

B Χριστὸν δὲ ἤκειν φησὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν, ὕβν ὄντα τοῦ ἄνω ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα ὡσαύτως ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ ἐρχομένων· καὶ ἐλθόντα οὐ δοκῆσει πεφνημένοι, ἀλλὰ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα εἰληφέναι, οὐκ ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, ἀλλὰ ἀληθινήν μὲν ἐσχηκέναι τὴν σάρκα καὶ σῶμα, οὔτε ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, οὔτε ἀπὸ γυναικὸς παρθένου· ἀλλ' ἔσχε μὲν σάρκα ἀληθινήν τοῦτῃ τῷ τρόπῳ. Καὶ φησὶν· Ἐν τῷ ἔρχεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, καὶ συνήγαγεν ἑαυτῷ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων σῶμα. Καὶ πῶς καὶ οὗτος οὐκ ἐπίγεται εἰς τὸ φωραθῆναι αὐτοῦ τὴν ἀνομίαν ἀκολουθοῦσαν ταῖς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ποιητῶν περὶ τῆς κενοφωνίας ταύτης δόξαις; Φάσκει γὰρ καὶ οὗτος ὡς ἐκείνους, καὶ ἐτι ψυχροτέρως παρ' ἐκείνους λέγων τὸν Σωτῆρα ἑαυτῷ ὑποστήσασθαι τὸ σῶμα. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ξηροῦ τὸ ξηρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τὸ ὑγρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ ψυχρὸν. Καὶ οὕτως πλάσας ἑαυτῷ σῶμα, ἀληθινῶς πέφνηεν ἐν κόσμῳ, καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ἄνω γνῶσιν, καταφρονεῖν τε τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἀρνεῖσθαι αὐτοῦ τὰ ἔργα· ὑποδείξας ἡμῖν ἐν ποίᾳ Γραφῇ ποιά ἐστὶ τὰ φύσει ἐξ αὐτοῦ εἰρημένα, καὶ ποιά ἐστὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. Οὕτως γὰρ, φησὶν, ἐφ' ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· *Γίνεσθαι δόκιμοι τραπέζιται*. Χρῶ γὰρ, φησὶν, ἀπὸ πάσης Γραφῆς ἀναλέγων τὰ χρήσιμα. Ἐἰτά φησὶν· Ἐδῶκεν ὁ Χριστὸς ἐαυτὸν παθεῖν ἐν αἰτίᾳ τῶν σώματι, καὶ ἐσταυρώθη ἐν ἀληθείᾳ, καὶ εἰδείξεν αὐτὴν τὴν σάρκα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Καὶ ἀναλύσας, φησὶν, αὐτὴν τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ, ἀπεμέρισε πάλιν ἐκάστῳ τῶν στοιχείων τὸ ἴδιον ἀποδοῦς, τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, τὸ ξηρὸν τῷ ξηρῷ, τὸ ὑγρὸν τῷ ὑγρῷ· καὶ οὕτως διαλύσας ἀπ' αὐτοῦ πάλιν τὸ ἑνσαρκον σῶμα, ἀνέπη εἰς τὸν οὐρανὸν, ὅθεν καὶ ἦκε.

Γ'. Καὶ ὡς πολλῆς δραματοουργίας τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἰὼς παντὶ τῷ σαφῆς εἶη, μίμων μᾶλλον ἐργαστήριον ἤπερ ἐπαγγελματιῶν ζωῆς ἢ συνέσεως χαρακτῆρα κεκτημένων. Εἰ γὰρ ὅπως ἔβλεν αὐτὸ τὸ σῶμα, ὅπερ εἰληψε, τίνοι τῷ λόγῳ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸ ἑαυτῷ κατεσκεύαζεν; Εἰ δὲ κατεσκεύαζε διὰ τινος χρῆσιν, ἀπέτέλεσε δὲ τὸ ἔργον τῆς χρήσεως· εἴδει καταλείψαι αὐτὸ ἐν τῇ γῇ, μάλιστα καθ' ἡμᾶς τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς ἐλπίδος εἶδους μὴ

1 Forte κακῶς.

χρεῖαν ἔχοντος τελειωθῆναι. Ἄλλὰ ἀνέστησεν αὐτὸ πάλιν, ἵνα εἰς κάματον ἑαυτὸν τὸν μείζονα ἐμβάλοι, ἵνα μὴδὲν ὠφελήσῃ κατασκευάζων, καὶ ἐν μνήματι ἀποτιθέμενος, καὶ διαλύων, καὶ μερίζων ἐκάστῳ τῶν στοιχείων, ὅπερ παρ' αὐτοῦ ἐληφεν, ὡς εὐγνώμων χρεοφειλέτης. Καὶ εἰ ὅλως ἐκάστῳ ἀπέδιδου, τοῦτέστι τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, καὶ τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, ἠδύνατο ταῦτα μὴ ὁρᾶσθαι τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· ἄλλ' οὐ μὴν τὸ σῶμα τὸ ξηρὸν. Πάντως γὰρ τὸ ξηρὸν σῶμά ἐστι, σὰρξ καὶ ὀστέα. Καὶ τὸ ὑγρὸν πάντως ἰχθῶρες εἰσι, καὶ σὰρξ εἰς ὑγρότητα διαλυομένη. Ἄτινα πάντως τοῖς ἀποστόλοις φανερώτατα ἀποτιθέμενος, ἐσήμανεν, ὡς καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε ἐθάπτετο τὸ αὐτοῦ σῶμα, κατηξιοῦτο Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ἐντυλίξαι αὐτὸ ἐν σινδόνι, καὶ ἀποθέσθαι ἐν μνήματι. Ἄμα δὲ καὶ αἱ γυναῖκες εἶχον ἰδεῖν ποῦ καταλείβηται τὰ λείψανα, ἵνα αὐτὰ τιμήσῃσι διὰ μύρων καὶ ἀρωμάτων, ὡς τὸ πρῶτον. Ἄλλ' οὐδαμοῦ τὸ ψεύδος ὑμῶν τοῦτο δεδήλωται, ὧ Ἀπελλῆτιοι, ἀπὸ ἐνὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Οὐ γὰρ ἐστίν. Ἄλλα τοὺς μὲν ἀοράτους ὁρατῶς εἶδον δύο ἄνδρας, καὶ αὐτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον, καὶ ὑπὸ νεφέλης φωτεινῆς ὑπολαμβανόμενον, λείψανον δὲ αὐτοῦ οὐδαμοῦ καταλειμμένον. Οὐ γὰρ ἔχρην, οὐδὲ ἐνεδέχετο. Καὶ ψεύθεται Ἀπελλῆς, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἀπελλῆτιοι. quias vero nusquam terrarum relictas viderunt. Quare tam Apelles ipse, quam Apelleiani mentiti sunt.

A perfici nullo pacto desideret. Atqui illud excitavit denuo, quo majorem sibi laborem imponeret; idque sine ullo fructu contextum, atque in sepulcrum depositum postea relexeret, atque, ut æquissimus debitor, quod ab unoquoque elemento sumpserat, eisdem optima fide restitueret. Jam ut sua cuique reddiderit, puta frigido frigidum, et calido calidum, potuit id latere quidem discipulos, ipsum tamen corpus siccum minime potuit. Siccum enim plane corpus **383** est, caro, inquam, et ossa. Similiter et humidum sanies est, et caro quæ in humorem extabescit. Quæ omnia cum manifeste deponeret, apostolis suis omnino significasset, ut antea fecerat, cum ejus corpus sepulcro mandatam est. Tum enim Josepho Arimat hæensi permissum, sindone ut illud obvolveret, atque in monumento deponeret. Præterea mulieres locum illum animadvertere potuissent, cui reliquix commendatæ forent, ut eas unguentis et aromatibus honorifice condirent. Sed hoc vestrum, Apelleiani, mendacium ne unus quidem ex apostolis commemoravit. Quippe nunquam ita gestum illud est. Verum duos quidem per sese minime aspectabiles, externa tamen specie apparentes viros intuiti sunt, ipsumque in cælum ascendentem, ac lucida nube circumfusum ¹, reliquæ enim fieri istud oportebat, aut vero poterat.

Δ'. Τὰ ὅμοια δὲ τῷ ἑαυτοῦ ἐπιστάτη Μαρκίῳ περὶ τῆς ἄλλης σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἰσογμάτισε· φάσκων μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περ ἐπὶ τῆς γῆς ἔδοξεν ὁμοίως δογματίζειν. Ἀνατραπήσεται δὲ ὁ αὐτοῦ λογισμὸς λήρως τις ὧν καὶ κατὰ πάντα τρόπον πεπλανημένος. Οὕτε γὰρ ἰσχύσει σκότους ἐνθα τὸ φῶς παραφαίνεται, οὕτε τὸ ψεύδος σταθῆσεται οὕσης τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ ὅλως ἐχρησάσαι ταῖς Γραφαῖς, ὧ Ἀπελλῆ καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ Ἀπελλῆτιοι, ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν εὐρεθήσεσθε ἰλεγχόμενοι· πρῶτον μὲν, ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ ποιήσας ἔφη· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Ὡς εἰ τις ἀπὸ τῆς σοῦ πεπλανημένης αἰρέσεως ἐπιστρέψῃε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἀπὸ σκότους ἀποδράσας καὶ ἀπὸ νυκτὸς ἀναστὰς, εὐροὶ ἂν τὸ φῶς αὐτῷ ἀνατελλαν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἡλίου δίκην καὶ ὑπὲρ ἡλίον.

IV. Cætera porro cum præceptore suo Marcione consentanea profitetur, quæ ad aliorum carnem, ac reliqua id genus pertinent. Negat enim corporum esse resurrectionem, cæteraque ad eundem modum, quo ille cum in vivis ageret in opinione sua posuit. Sed opinionum illæ nugæ ac mendacia manifeste redarguntur. Neque enim virium quidquam habent tenebræ, ubi splendor lucis emicat; nec aperiente se veritate falsitas consistit. Quod si sacrarum Litterarum uti testimonio placet, Apelles, vosque Apelleiani, illæ ipsæ sua vos auctoritate convincant. Primum, quod ad imaginem Dei homo a Deo factus est. Ac qui illum fecit: *Facimus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ². Quocirca si quis a falsissima tua hæresi sese ad veritatem converterit, et tanquam e nocte ac tenebris emergerit, in divinæ scientiæ lumen incurret, quod ei solis instar vel etiam sole ipso clarius illucescet.

Φανήσεται γὰρ παντὶ τῷ τὸν εὐλογον λογισμὸν κατημένῳ, ὅτι ὁ εἰπὼν, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, ὁ Θεὸς ἐστίν ὁ τῶν ὅλων Πατήρ. Συγκαλεῖται δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀεὶ ὄντα σὺν αὐτῷ Θεὸν Λόγον Υἱὸν μονογετῆ, ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγεννημένον· ἅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ ἰδίου Υἱοῦ. Εἰ γὰρ ἄλλος ἦν ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν κόσμον κτίσας, ἄλλος δὲ ὁ ἄνω ἀγαθὸς Θεός, παρ' οὗ κατήλθεν ὁ Χριστός· οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς ἐλάμβανεν ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ἐκλάσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ εἰς

Nam illud cuilibet, qui rationis nonnihil habeat, evidens erit, Deum esse parentem omnium, qui ita locutus est: *Faciamus hominem*. Qua quidem voce æternum illum Deum, Verbum, inquam, Filium suum unigenam complexus est: quem ex seipso sine initio omni ac tempore genuit; nec non et Spiritum sanctum, qui nec ab illo, nec ab **384** ejus Filio sit alienus. Si enim alius foret hominis fabricator, mundi conditor; alius supremus ac bonus Deus, a quo Christus descendit, nunquam Christus sibi corpus affingeret, aut figuram in se Creatoris

¹ Act. 1, 9 sqq. ² Gen. 11, 26.

exprimeret. Quare perspicuum est, hunc ipsum A hominis mundique esse conditorem, quem ita Pater alloquitur : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Atque hoc ex uno opere manifestus erit artifex, neque alius intelligetur fuisse, qui tum hominem procreaverit, et Adami corpus e terra molitus fuerit, eundemque in viventi animam fecerit. Cui quidem rei beatus Joannes in Evangelio suo suffragatur his verbis : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*¹, etc.

Quod si in ipso facta sunt, et per ipsum facta, ille et Adamum fabricavit, et ex Maria Virgine sibi corpus effinxit, ac totam denique sibi naturam hominis adjunxit, quam a se illo tempore conditam, B denum arctissime sibi copulavit. Jam vero si alienum opus usurpavit ejus, qui creatas res male condidit, ac malus opinione tua fuit; si, inquam, malis operibus usus est, quæ a malo sunt artificie profecta, Creatoris se nequitia implicaverit oportet, usu illo ac beneficio : tum ejusdem imagine capesenda; quod fieri omnino non potest. Etenim si hominis naturam induit, non carnem modo, sed et animam suscepit. Neque enim obscurum illud est. Qui enim alioqui diceret : *Potestatem habeo accipere animam meam, et ponere eam*²? Quamobrem totum illud opus assumens, quam Creator imaginem appellat, totum illud, inquam, ex corpore animaque conflatum, quibus homo partibus constat, divinum C sibi Verbum adjunxit. Quod si ita est, veneni tui efficacia omnis exstinguitur, ac tumultuosum perturbatumque dogma concidit : quod nullo fundamento stabilitum, nulla veritatis firmitate ac soliditate nititur.

V. Cæterum cum e sacris Litteris quidquid 385 placuerit eligas, aut rejicias, plane judicem te legum non interpretem facis, ac delectorem omnium quæ ex animi tui sententia minime scripta sunt; quæ etsi verissima sint, falso a te nihilominus commutantur, et ad tuum ac tuorum errorem accommodantur. Quod si malus quidam artifex inferiora hæc, ac mundum adeo istum molitus est, cur a bono Patre missus huc ille descendit? Si ut hominum genus eriperet, horum scilicet tanquam suorum curam suscepit, nec alius jam conditor esse putandus est. Sin alienos curavit, eaque quæ nihil ad se pertinebant, usurpare ac servare voluit; aut adulatorum fuisse necesse est, qui alienis adhæserit; aut gloriæ cupidum, qui ut Conditor se præstantiorem ostenderet, præ alienis quæ servare instituerat, suorum minime desiderio tenebatur : ex quo verus ac sincerus esse desinet. Sed neque moderatione animi præditus, qui cum creatam rem nullam propriam habeat, aliena concupiscit, et intervertere studet, hoc est animas, quæ

ἑαυτὸν ἀνατυπῶν· ἀλλὰ δῆλον, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ὃ εἶπεν ὁ Πατήρ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἐνδὸς ἔργου σταθῆσεται φανερὸς γινόμενος ὁ τεχνίτης, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τότε τὸν ἀνθρώπον πεποιηκώς, πλάσας τε ἐκ γῆς τὸ τοῦ Ἀδάμ σῶμα, καὶ ποιήσας αὐτὸ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Διὸ καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῷ ἀγίῳ Εὐαγγελίῳ, λέγων, ὅτι· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, καὶ τὰ ἐξῆς*.

Εἰ δὲ ἐν αὐτῷ ἐγένετο, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, αὐτὸς τότε τὸν Ἀδὰμ ἐπλασε, καὶ αὐτὸς πάλιν τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου εἰς ἑαυτὸν ἀνεπλάσαστο· καὶ τελείως τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν συνήνωσε, τὴν ὑπ' αὐτοῦ τότε πλασθεῖσαν, καὶ νῦν ἐν ἑαυτῷ συνενωθεῖσαν. Εἰ δὲ ἄλλοτριαν ἐργασίαν εἰς ἑαυτὸν ἔλαβε τοῦ κακῶς τὴν πλάσιν πλάσαντος, καὶ κακοῦ ὑπάρχοντος κατὰ τὴν σου διδασκαλίαν, καὶ εἰ ὅλων κέχρηται τοῖς κακοῖς ποιήμασιν, οἷς ὁ κατὰ σὲ κακὸς ποιητὴς εἰργάσατο· ἄρα ἐπεμύγη τῇ κακίᾳ τοῦ ποιητοῦ χρήσει τε καὶ εὐεργεσίᾳ, καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ εἰκόνι· ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. Εἰ γὰρ ἐνηθρώπησεν, οὐ μόνον σάρκα ἐβίβη, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν. Δῆλον γὰρ ἔσται τοῦτο. Ἐπεὶ πόθεν ἔλεγεν· *Ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν τὴν ψυχὴν μου, καὶ θεῖται αὐτήν*; Τὴν πᾶσαν τοίνυν πραγματείαν ἀναλεξάμενος τὴν βῆθειαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ εἰκόνα, πᾶσαν C πραγματείαν ἀνεδέξατο, ἐν τῷ σώματι καὶ ψυχῇ ἑλθὼν ὁ Λόγος, καὶ ἐν ὁποίοις ἅπασιν ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτων δὲ οὕτως τελεσθέντων, ἐξάπαντος ἡμαῦρωται σου τὸ δηλητήριον, καὶ ἐπεσέ σου ἡ στάσις ἡ ἀθεμελίωτος, μὴ ἔχουσα πῆξιν ἐδρανώματος ἀληθείας

Ε'. Εἰ δὲ καὶ ἃ βούλει λαμβάνεις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἃ βούλει καταλιμπάνεις· ἄρα γούν κριτὴς προκαθίσας³, οὐκ ἐρμηνευτὴς τῶν νόμων, ἀλλὰ ἐκλογεὺς τῶν οὐ κατὰ τὸν νοῦν σου γραφέντων, ἀλλὰ ὄντων μὲν ἀληθινῶν, παρὰ σοὶ δὲ μεταποιηθέντων ψευδῶς, καὶ κατὰ τὸν νοῦν τῆς σῆς ἀπάτης, καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων. Εἰ δὲ καὶ ὅλων κακῶς ποιητὴς τὰ ἐνταῦθα εἰργάσατο, φημί δὲ τὸν κόσμον, τίνος ἕνεκα ἦλθεν ὁ ἀπὸ ἀγαθοῦ Πατρὸς εἰς τόνδε τὸν αἰῶνα; Καὶ εἰ μὲν ἵνα σώσῃ ἀνθρώπους· ἄρα τῶν ἰδίων ἐπεμελήσατο, καὶ οὐκέτι ἄλλος εἶη ὁ δημιουργός· εἰ δὲ οὐ τῶν ἰδίων προενόει, βούλεται δὲ ἐν τοῖς ἄλλοτριῶς ἐπιμβαίνειν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα αὐτῷ διασώζειν· ἢ κόλαξ ἐστὶ τοῖς ἄλλοτριῶς προσλιπαρῶν, ἢ κενόδοξος, ἵνα κρείττων τοῦ Κτίστου φανῇ, πρὸς τὰ ἄλλατρια ἃ διασώζειν πειράται, τῶν ἰδίων μὴ ἐπιέμενος· καὶ οὐκέτι ἔσται ἀληθινός· ἢ ὅτι μέτριός ἐστι κατὰ σὲ, ὡ ἀγύρτα, καὶ μὴ ἔχων κτίσιν ἑαυτοῦ, τὰ ἄλλατρια ἐπιθυμῶν, ταῦτα σὺ μὲν πειράται, ἀπὸ τῶν ἄλλοτριῶν ἑαυτῷ περιποιούμενος ψυχὰς τὰς οὐκ οὐσας αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς.

¹ Joan. 1, 1, 2. ² Joan. x, 18. ³ Forte προκάθισας.

Εἰ δὲ αὐτοῦ μὲν εἰσὶν αἱ ψυχαὶ, καὶ ἀνωθεν ἔλλοῦ· Α
σαι φαίνονται, ἄρα εἰς ἀγαθὸν κόσμον ἀπεστάλησαν
παρὰ τοῦ ἀνωθεν κατὰ σὲ ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ εἰς
πονηρὸν ἔργον. Εἰ δὲ ἀπεστάλησαν, διὰ τινα μὲν
χρῆσιν, ἢν τάχα μυθοποιεῖς, εἰσελθοῦσαι δὲ μετ-
έπεσον εἰς ἐτέραν· τουτέστιν ἵνα δίκαιόν τι πράξωσι,
πονηρὸν δὲ εἰργάσαντο, ὀφθήσεται ὁ ἐπιστεῖλας αὐ-
τὰς πρόγνωσιν ἂν μὴ ἔχων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστειλεν
αὐτὰς δι' ἕτερον, καὶ ἕτερόν τι εὐρέθησαν ἐργασά-
μεναι. Ἡ πάλιν ἐάν εἴπῃς, ὅτι οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ
βούλησιν ἐληλύθασιν, ἀλλὰ κατὰ τυραννίδα τοῦ
ἀφαρπάζοντος· ἄρα ἰσχυρὸς ἐστὶν ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ
ἀγαθοῦ Θεοῦ πονηρὸς δημιουργὸς παρὰ τὸν ἀγαθὸν
Θεόν, ὅτι τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἀφαρπάξας ἐχρήσατο.
Πόθεν δὲ οὐ διελεγχθήσῃ, αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φά-
σκοντος, ὅτι Ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεί-
ραι, καὶ λαβεῖν αὐτήν· ὡς αὐτοῦ μὲν ψυχὴν ἐλιγ-
γίτος, καὶ θέντος, καὶ πάλιν λαβόντος· οὐκ ἄλ-
λοτριαν εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἑτέρου δημιουργοῦ.

Πάλιν δὲ εὐρέθησεται ἀγαθὸν σῶμα φορῶν. Οὐ γὰρ
ἂν πεισθῆσεται ἀγαθὸς τις χρῆσθαι πονηρῶ ἔργῳ,
ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ μετέχειν μέρους τοῦ πονηροῦ καὶ αὐ-
τὸς χρανθήσεται τῇ τῆς ἐπιμίξεως πονηρίᾳ. Εἰ δὲ
καὶ αὐτὸς ἀνέστησε, λέγε μοι, τί ἵνα ποιήσῃ μετὰ
ἀνάστασιν καὶ αὐτὸ πάλιν καταλείπει μέρους τοῦ
τέσσαρσι στοιχείοις, τῷ θερμῷ τὸ θερμὸν, καὶ τῷ
ψυχρῷ τὸ ψυχρὸν, καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ξηρὸν, καὶ τῷ
ὕγρῳ τὸ ὕγρὸν; Εἰ γὰρ ἤγειρεν αὐτὸ, ἵνα πάλιν αὐτὸ
λύσῃ, ἄρα δραματουργίας τὸ ἔργον τοῦτο εἴη, καὶ οὐκ
ἀληθείας. Ἠγείρει δὲ αὐτὸ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστὸς, καὶ συμπάρελαθεν ἑαυτῷ, ὅπερ ἀνεπλάσατο
εἰς ἑαυτὸν σῶμα σὺν ψυχῇ καὶ πάσῃ ἐνανθρωπήσει
τελειωτάτως. Ἐπειδὴ γὰρ συνεκάθισε, κατὰ τὸν ἀπο-
στολικὸν λόγον, ὅτι Ὁ Θεὸς ἤγειρε, καὶ συνεκάθισεν
ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· ὡς μαρτυροῦσιν οἱ δύο οἱ ἐν
ἐσθῆτι λαμπρῆ ὀφθέντες ἀποστόλοις, ὡς λέγουσιν·
Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθήκατε ἀτερίζοντες εἰς
τὸν οὐρανόν; Οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεά-
σασθε αὐτὸν ἀναλαμβάνοντα.

Γ'. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν δοθῇ σοι πρόφασις πονηρίας
κατὰ τῆς ἀληθείας, μετὰ χρόνον πολὺν τῆς τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως, Στέφανος ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ
μάρτυρ λιθαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεκρίνατο,
λέγων· Ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεφρμένον, καὶ
τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ
Πατρὸς· ἵνα δείξῃ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ εἰς πνευ-
ματικὸν ἀνιστάῃ σὺν θεότητι τοῦ Μονογενοῦς, ὅλον
εἰς πνευματικὸν ἐνωθῆν, καὶ εἰς θεότητα συνηνωμέ-
νον. Ἄνω δὲ αὐτὸ τὸ ἅγιον σῶμα σὺν τῇ θεότητι ὅλος
θεός, εἰς Υἱὸς ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ
τοῦ Πατρὸς· ὡς ἔχει καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Εὐαγγελίον
καὶ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν· Καὶ ἀνῆλθεν εἰς οὐ-

nihil ad se vel Parentem suum pertinent, contra
jus fasque vindicare. Quod si propriae sunt ejus
animæ, atque e cælo delapsæ videntur, consequens
est, eas a supremo bonoque Deo missas, et in bo-
num mundum introductas fuisse. Atque ut missas
illas ad usum aliquem fateare, quem tute confinxe-
ris, ubi autem ingressæ sunt aliorum deflexisse,
puta ut juste aliquid agerent immisas, sceleris
quidpiam perpetrasse; qui eas allegavit nihil om-
nino prævidisse videbatur, cum alterius rei gratia
miserit, cæ vero contraria omnia præstiterint. Sin
eo confugas, ut illius injussu, ac raptoris tyran-
nide coactas venisse pronunties, plane creatus ille
a bono Deo malus artifex bono ipso Deo fortior
censendus est, qui quæ ad illum pertinebant vio-
lenter erepta ad usus suos transtulit. Verum nonne
te vox ipsa Salvatoris evidenter coarguit: *Potesta-
tem habeo ponendi animam meam, et sumendi
illam?* quasi animam ille sumpserit, ac posuerit,
denuoque receperit; ut non aliena esse anima, aut
alteri opifici tribuenda videatur.

Illud etiam sequitur, bonum illud habuisse corpus.
Neque enim persuaderi bono cuiquam potest, **386**
malum ut opus ad usum adhibeat: ne dum mali sit
particeps, improbitatis ac nequitiae contagione pol-
luatur. Jam vero, si ipsemet corpus excitavit
suum, cedo quid eo post resurrectionem facere
decreverat? aut cur iterum illud reliquit, atque in
quatuor elementa partitus est, adeo ut calidum ca-
lido, frigido frigidum, siccum siccum, humidum hu-
mido restitueret; nam si illud excitabat ideo, ut
iterum dissolveret, per ludum hoc fecisse, non se-
rio ac bona fide videbitur. Enimvero Dominus Je-
sus Christus idipsum excitavit; corpus, inquam,
ipsum quod formarat sibi una cum anima cæte-
risque quibus hominis natura constat, perfectis-
sime rursus assumpsit. Cum, ut Apostolus loquitur,
consederit, quandoquidem, *Deus illum revocavit ad
vitam, et in cælestibus consedit*¹, id quod ambo illi,
qui in veste splendida apostolis videndos sese præ-
buerant, hisce verbis testati sunt: *Viri Galilæi,
quid statis aspicientes in cælum? Sic veniet, quem-
admodum vidistis eum ascendentem*².

VI. Atque ut omnis tibi calumniandæ veritatis
ocasio præcluderetur, diu post ascensionem Do-
mini sanctus ille Dei martyr Stephanus, cum a
Judæis lapidibus obrueretur, ita locutus est: *Vi-
deo cælum apertum, et Filium hominis stantem a
dextris Patris*³, ut ostenderet corpus ipsum sur-
rexisse, vere in spiritale mutatum, ac cum Unigeniti
divinitate conjunctum. Quod idem sacrosanctum
in cælo corpus cum ipsa divinitate totus Deus est,
et unus sanctusque Dei Filius, ad Patris dextram
considens, quemadmodum tam Marci, quam cæte-
rorum Evangelia testantur: *Et ascendit in cælos,
et sedet in dextera Patris*⁴. Ita tua illa tuorum-

¹ Ephes. 11, 6. ² Act. 1, 11. ³ Act. vii, 55. ⁴ Marc. xvi, 19; Luc. xxiv, 51.

que falsissima sententia ex omni parte convellitur.

Quod vero mortuorum ad resurrectionem spectat, audi quid Apostolus dicat. *Oportet, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*¹. Nisi enim quod mortale est immortalitatem indueret aliquando, et incorruptionem quod est corruptibile, nunquam ad obeundam mortem immortalis accessisset, ut corpore suo pœnas expenderet, ac defunctus tertia die **387** resurgeret, et cum divinitate sua, ac gloriæ splendore pariter illud efferret, ut ex benigno illo convictu, præsentiaque sua, quam nobis hactenus impertierat, veram spem solidamque conciperemus, cum sese nobis ad eam vitæ immortalitatisque fiduciam, corroborandam velut exemplar, et arrhabonem præbuisset.

VII. Hæc cum ita sese habeant, eoque a nobis modo disputata sint, quid attinet in vilissimo illo crabrone, quem zopyrum vocant, profligando, vel aliter occupando ingenio hæere diutius? Suum enim per sese aculeum perdidit; ac conflictum velut a circulatore dogma, nec ab aliorum somniis diversus error abunde demonstratus est. Ferunt enim molestissimum illud crabronis genus, quod zopyrum appellant, aculeo quodam armatum esse, venenato illo quidem, sed exiguo, quique haud multum doloris incutiat, et ex suo nihilominus genere sit venenatus. Ac si quis forte prætereundo latebras illius nidumque diruat; quem inter frutices ac densiores herbas favi instar, tanquam in alveari, construit, ibique semine immisso fetus excludit: sed si quis viator baculo vel virga favos, uti diximus, demoliatur, furens illico prorumpit acer ille quidem, sed imbecillus crabro. Tum vicinum aliquod saxum lignumve nactus, ira exæstuans eo cum impetu fertur, ac silicem tundit, aut lignum. Quibus cum noceat nihil, ac ne homini quidem, quantumvis pungat, aliud præter levissimum dolorem inferat, saxum vero nihil oblectat, aculeum sibi interim excutit, itaque moritur. Sic illa simillima zopyri crabronis hæresis, levi dolore inflicto, in petram, hoc est veritatem, incurrens, et aculeum infringens enecabitur. Hanc igitur prætergressus, ad alias orationem conferam, certa Dei fiducia fretus, institutum me opus ad exitum esse perducturum.

388 CONTRA SEVERIANOS,

Quæ est hæresis XXV sive XLV.

I. Qui superioribus illis proxime a me subjiciendus est, vel iisdem temporibus vixit, vel saltem est ætate suppar; neque enim tempus ipsum accurate commemorare possum, nisi quod vicini sibi invicem exstiterunt. Quæ vero ad memoriam nostram pervenerunt, quam fidelissime con-

Severus quidam, a quo Severianis nomen indi-

Αραρούς, και ἐκάθισεν ἐν δεξιῇ τοῦ Πατρὸς. Καπανταχόθεν διαπεσεῖται σου και τῶν ὑπὸ σοῦ περινημένων ὁ ἀγύρτης λόγος.

Και περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀκουε τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος, ὅτι *Δεῖ τὸ φθαρόν τοῦτο ἐνδύεσθαι ἀφθαρσίαν, και τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύεσθαι ἀθάνασίαν*. Εἰ μὴ γὰρ ἐμελλε τὸ θνητὸν ἐνδύεσθαι ἀθάνασίαν, και τὸ φθαρτὸν ἐνδύεσθαι ἀφθαρσίαν, οὐκ ἂν ὁ ἀθάνατος θανεῖν ἤλθεν, ἵνα ἐν αἰῶνι πάθῃ, και κοιμηθεῖς τὸ τριήμερον ἀναστῆ, και ἀνεγένη ἐν αὐτῷ τῇ θεότητι και τῇ αὐτοῦ δόξῃ. Ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνδημίας τὴν εἰσὶ ἐλπίδα κατάχωμεν ἐν ἀληθείᾳ, ὑποδεικνύς ἐπιπέτυπον ἡμῖν, και ἀρραβῶνα εἰς ἐλπίδα τῆς πάσης ζωῆς πραγματείας.

Z'. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων και βεβαιωμένων, τί ἐστὶ μοι χρεία ἐστὶ κατατρίβεσθαι περὶ τοῦτου τοῦ ζωπύρου σφηκίου, και οὐδενὸς ὄντος ἀνατροπῆς ἐκείνου, ἢ ἀλλῆς τινὸς πραγματείας; Ἀφ' ἐαυτοῦ γὰρ τὸ κέντρον ἀπόλωσε· και ἀπαράλλακτον αὐτοῦ τὸ τῆς πλάνης παραπεποιημένον δόγμα και ἀγυρτῶδες ἔδεικται. Φασὶ γὰρ τὸ ὄδνηρον σφηκίον, ὃ ζῶπυρον τινὲς κεκλήκασιν, ἔχει μὲν κέντρον ἰσοδύναμον βραχίον περιωδυνίαν πολλὴν οὐ κεκτημένον, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἰσοδύναμον ἔχει ἐπὶ τὸν κέντρον τὸν αὐτοῦ φωλεὸν ἢ καλιὰν καθέλοι· ἐν γὰρ ἔσμεν βότανων ποιεῖται και κηρίου δίκην ἐαυτῷ σίμβολος τινὲς, ἐν οἷς σίμβολος ἐγκατατίθεται τὴν αὐτοῦ γέννησιν, και ποιεῖται ἐαυτῷ τὰ γεννήματα· εἰ δὲ τὸν κέντρον ἀπολέσῃ ἢ ξύλον νύξας τὸ κηρίον, ὡς ἐστὶν κατὰ δόξαν, ἐξέρχεται θυμούμενον αὐτὸ δὴ τὸ κηρίον μὲν, βληχρὸν δὲ σφηκίον· και ἐὰν εὖρη πέτραν τισὶν ἢ ξύλον, ἀπὸ τοῦ ἐμπλήσαντος αὐτὸν θυμοῦ βίβω μὲν ἐφίσταται και ὀρμηθῆ, και παῖσι τὴν πέτραν· και τὴν μὲν πέτραν οὐδὲν ἀδικεῖ, οὐτε τὸ ξύλον, οὐ μὴν τὸν ἀνθρώπον, κἀν τε δάκοι, ἀλλὰ πρὸς ὄδνην ὀλίγην οὐδὲν ἀδικεῖ, μάλιστα τὴν πέτραν, ἀλλὰ τὸ μὲν κέντρον ἀπόλλυσι, και οὕτω φθείρεται, ἢ ἐπεὶ τὰ οὐδὲν ἀδικηθήσεται ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου. Οὕτως καὶ αὕτη ἡ σφηκίωδης ζωπύρου δίκην μικρὰν ἔχουσα τὴν περιωδυνίαν ἀνατραπήσεται τῇ πέτρᾳ συντυχούσῃ· τούτῃ τῇ ἀληθείᾳ, και τὸ κέντρον ἀπολέσασα. Τίς τὴν δὲ διελθὼν, ἐπὶ τὰς ἐτέρας πάλιν βαδιοῦμαι, και τὴν Θεοῦ ἐλπίδα πιστεύων, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα ἐν αὐτῷ πληρωθήσεται.

D

ΚΑΤΑ ΣΕΥΗΡΙΑΝΩΝ,

Εικοστὴ πέμπτη, ἢ και τεσσαρακοστὴ πέμπτη.

A'. Τούτοις καθεξῆς ἔπεται ἤτοι σύγχρονος, ἢ παρὰ τὸν χρόνον· οὐκ ἔχω γὰρ περὶ τοῦ χρόνου τῶν ἀσφαλῶς λέγειν, πλην σύνεγγυς ἀλλήλων ἔσθαι. Ὡς δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διηγήσομαι.

Ὡς δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διηγήσομαι.

Σευηρός τις ἀνέστη, ἐξ οὗπερ οἱ Σευηριανοὶ καλεῖ-

¹ 1 Cor. xv 53

μενοι, καθέξῃς συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Ἀπελ-
λητῶν¹. Τὰ δὲ παρ' αὐτῷ μυθολογήματα ταῦτά ἐστιν,
ἵτινα μῆλλω λέγειν. Βούλεται τε καὶ αὐτὸς ἀρχαίς τε
καὶ ἐξουσίαις προσάπτειν τὴν καθ' ἡμᾶς κτίσιν· εἰ-
καὶ τε ἐν ἀκατονομάστῳ τινὶ ἀνωτάτῳ τε οὐρανῷ καὶ
αὐτῶν ἀγαθόν τινα Θεόν. Τὸν δὲ διάβολον υἱὸν εἶναι
φάσκει τοῦ μεγάλου ἀρχοντος τῆς τῶν ἐξουσιῶν τά-
ξεως, ᾧ ὄνομα τίθεται πῆ μὲν Ἰαλδαβαῶθ, πῆ δὲ Σα-
βαῶθ. Τοῦτον δὲ γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι ὄφιν· ἀπὸ
δὲ τῆς θύρας δυνάμεως καταβελθῆσθαι εἰς τὴν γῆν, καὶ
καταελυθότα ὀφεισκελον ὄντα, εἰς οἶστρον ἐληλακέ-
ναι, καὶ τῇ Γῇ μεμῆχθαι ὡς περ γυναικί· καὶ ἀπ' αὐ-
τοῦ τοῦ σπέρματος ἀποσπερματίσαντος τῆς γονῆς τὴν
ἀμπελον βεβλασσηκέναι. Διὸ δὴ μυθολογῶν εἰς παρά-
στασις τῆς αὐτῶν ληρωδίας, τὸ ὀφεισκελον τῆς ἀμπέ-
λου περιφερὲς ἐκτυποῦν, λέγων διὰ τὸ ἰαληνὸν τοῦ
φουτοῦ εἶναι αὐτὸ ὄφραως δίχην· καὶ τὴν μὲν λευκὴν
εἶναι ὡς ὄφιν, τὴν δὲ μέλαιναν ὡς δράκοντα. Εἶναι
δὲ καὶ τὰς βράγας τῆς ἀμπέλου ὡς περ τοῦ ραθάμιγ-
γας, ἐκτον σταγόνας, διὰ τὸ κυκλοειδὲς, ἣ τὸ μελου-
ρον καὶ διαμφὲς ἐκάστου βραγὸς στρογγυλώσεως· τὸν
δὲ ὄνον ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὄντα τὸν νοῦν ὁ-
λοῦν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ πῆ μὲν εἰς θάξιν ἀφρο-
δισίων ἀγειν, πῆ δὲ εἰς οἶστρον ἐγείρειν· ἣ δ' αὖ πάλ-
ιν ὄργην ἐμποιεῖν διὰ τὸ κεκφοῦσθαι τὸ σῶμα ἐκ
τῆς ἀπὸ τοῦ ὄνου δυνάμεως, καὶ τοῦ τοῦ προειρη-
μένου δράκοντος. Ὅθεν ἀπέχονται ὄνου παντελῶς οἱ
τοιοῦτοι.

Β'. Φάσκουσι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τοῦ
Στανᾶ, καθάπερ καὶ οἱ Ἀρχοντικοὶ τοῦτο ἔφασαν·
διὸ τοὺς γάμψ πλησιάζοντες, τοῦ Στανᾶ τὸ ἔργον
κληροῦν λέγουσιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ μὲν
ἦμισυ εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἦμισυ τοῦ διαβόλου. Ἀπ'
ὀμφαλοῦ γὰρ καὶ ἀνωτάτῳ εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-
μεως λέγει τὴν πλάσιν· ἀπὸ δὲ ὀμφαλοῦ καὶ κατω-
τάτῳ, τῆς πονηρᾶς ἐξουσίας τὴν πλάσιν. Διὸ περ φησὶ
πάντα καθ' ἡδονὴν καὶ οἶστρον καὶ ἐπιθυμίαν ἀπ' ὀμ-
φαλοῦ καὶ κατωτάτῳ γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αἰ-
ρέσεις τοῦτο ἔφασαν εἶναι.

Ὅθεν καὶ οὗτος ἀλλοκεται κατὰ πάντα τρόπον τοῖς
ἄλλοις ἐπακολουθῶν ἀγύρταις, τοῖς τὰ δηλητήρια τῷ
βίῳ κατασκευάσασιν. Ἀνατραπήσεται γὰρ ραδίως.
Ὅ γὰρ πολλοῦ ἐπιδηθήσεται καμάτου ἢ πρὸς αὐτὸν
ἀνατροπή. Ὅλον γὰρ τὸ σῶμα συγκεκραμένον τοῖς
καλῶς ἐν αὐτῷ γεγονόσιν ἐκ Θεοῦ, φημί δὲ ὀρέξεσιν,
οὐ δι' ἀτοπίαν ἐκ Θεοῦ γενομέναις, ἀλλὰ διὰ χρῆσιν
ἐγαθὴν καὶ ἀνογκαίας χρείας τάξιν· λέγω δὲ τὸ
ὀρέγεσθαι ὕπνου, βρωτῶν, πόματος, ἐνδύσεως, καὶ
τῶν ἄλλων πάντων τῶν εἰς τὰ ἴδια καὶ Θεῷ εὐάρεστα
ἡμῖν συμβαίνοντα· ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ὄρεξιν τῆς κατὰ
τὸ σῶμα ἐπιθυμίας οὐκ ἀτοπον οὖσαν παραστή-
σαι¹ ἄν. Ἔστι γὰρ πρὸς παιδοποιίαν ἐν σεμνότητι
δοθεῖσα, καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα,
καθάπερ τῇ γῇ τὰ σπέρματα εἰς ἐπίχουσιν πλήθους
τῶν ὑπὸ Θεοῦ ἐκτισμένων καλῶν γεννημάτων τέ-
φμη καὶ ἀκροδρόων. Οὕτως καὶ τῇ ἀνθρωπότητι

atum est, post Apellem illum prodiit. Cujus hæc
sunt fabulis ac mendaciis referta dogmata: Mundi
originem principis nescio quibus ac potestatibus
tribuit; esse vero præterea supremo in cælo ac
sæculo, quod nominari non potest, bonum quem-
dam Deum. Diabolum magni principis filium esse,
qui potestatibus præsidet, cujus nomen partim
Jaldabaoth, partim Sabaoth appellat, a quo geni-
tus ille serpens primum fuit; inde ab cælesti vir-
tute dejectus in terram ac delapsus, serpentis for-
ma, libidinis stimulis percitus cum Terra ceu mu-
liere quadam coitit. Quo ex satu vitis pullulavit.
Unde ad conciliandam nugis suis fidem, sinuosos
vitiū flexus, ac rotundos, et ejusmodi serpen-
tium spiræ sunt, obliquos, ad illud significandum
referunt. Nam albam sane vitem serpentis simili-
tudinem exprimere; nigram draconis; acinos porro
tanquam veneni guttas ac stillas esse, propter
rotunditatem, ac singulorum discrimina, adeo ut
orbiculi ipsi a se invicem avulsi separatione cer-
uantur. Indidemque et vinum hominum pertur-
bare mentes ac partim veneris illecebra concitare,
partim furoris agitare stimulis, partim denique ad
iracundiam provocare; quod ea vini vi, hoc est
draconis illius veneno, leve fiat efferaturque cor-
pus. Quam ob causam qui hanc sectam profitentur
ab omni usu vini penitus abstinent.

II. Mulierem præterea Satanæ opus esse dicunt,
id quod et Archonticis placuit: 389 ideoque qui se
nuptiis copulant, Satanæ opus perficere. Imo et
hominis alteram partem Dei, alteram diaboli esse
confirmant. Nam quod ab umbilico sursum porri-
gitur, divinæ molitionis esse; quod infra umbili-
cum, a mala potestate conditum statuunt. Ob id
inquiunt, voluptatum titillationes omnes ac libi-
dines ab umbilico atque inferioribus partibus
excitantur. Idem et aliarum hæreseon dogma
fuit.

Ex quo liquet nihil hunc nisi planorum cætero-
rum inhæsisse vestigiis, qui perniciose ac letifera
venena in hominum genus effuderunt. Sed nullo
plane negotio, nec operoso admodum labore con-
fuitabitur. Corpus enim universum ex iis quæ a
Deo recte fabricata sunt, hoc est, naturalibus est
appetitionibus constatum: hoc non absurdum ali-
quem ad usum, sed honestum ac necessarium Deum
indidit, nimirum ut et somnum appetamus, et ci-
bum, ac potum, vestitum, ac cæteras opportunita-
tes, quæ quidem Deo haud ingrattæ nobis usuveniunt,
adeo ut vel ipsam a ratione minime abhorrere ve-
neris cupiditatem demonstrare liceat. Est enim ad
honestam sobolis propagationem et ad Conditoris
omnium decus et honorem concessa, quemadmo-
dum semina ad eorum bonorum quæ Deus creavit,
germinum videlicet ac fructuum ubertatem ac co-

¹ For. Ἀπελλεῖ.

piam instituta sunt. Sic humano generi ad illud præstandum : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram*¹, infiniti sunt illi voluptatis aculei.

Cæterum apocryphis quibusdam libris uti illos accepimus; ac partim etiam publicis ac receptis, ex quibus ea sola deligunt, quæ pro animi sui libidine commutata adulterataque depravant. Enimvero vitis nequaquam est e diabolo consita, neque ex serpentis semine procreata, uti facile quivis intelligit. Qui enim fieri posset istud, cum aperte Salvator ipse contraria omnia testetur iis verbis : *Non bibam hoc de genimine vitis istius, donec bibam illud novum in regno calorum*². Et quoniam veritas suos ubique radios diffundens, pro ea quam Deus habet imminetium malorum notitia, sermones suos ad convincendos errores accommodavit, inde factum **390** est, passim ut sacræ Litteræ eorum qui contra veritatem insurgerent occasum atque interitum prædixerint. Sic enim aperte quodam in loco Dominus, ut infelicem illum et impostorem Severum argueret, vitem se esse pronuntiat. *Ego sum, inquit, vitis vera*³. Atqui si vituperanda prorsus vitis esset appellatio, nunquam hujus ad se similitudinem transferret. Quin et apostoli in eo libro, qui *Διδαχίς*, hoc est *Constitutio* vocatur, Dei stirpem ac vineam esse catholicam Ecclesiam produunt. Et, quod amplius est, Dominus ipse rursum in Evangelio idem expressit, ubi illam vineæ parabolam proposuit : Homo quidam paterfamilias habebat vineam : et locavit illam agricolis; et misit quærens fructum, et non dederunt⁴. Item : Homo quidam paterfamilias habens vineam exiit quærens operarios in vineam : et circa tertiam horam, et sextam, et nonam, et undecimam⁵. Ut ex omni parte vafri hominis fraus et improbitas veritatis oratione saucietur. Nam ut absente luce utcunque apparant tenebræ, simulatque vel minima scintilla micare cœperit, evanescunt illæ continuo, penitusque dissipantur. Ego vero ideo leviter hanc hæresim percurri, quod cum, ut initio monui, refutata sit facillime, non magno labore contraria possit veritas affirmari. Accedit et illud, quod vel nullæ hodie supersint illius sectæ reliquæ, vel exiguæ admodum superioribus in provinciis relictæ.

Quamobrem nos ee prætermissa, velut scorpio quodam subito proculcato, cæteras aggrediamur. Sed divinum ante omnia implorandum auxilium, quo et vera possimus eloqui, neque nobis ipsis fraudi sit earum rerum tractatio, præsertim cum tam nefariam et atrocem pestiferorum dogmatum improbitatem persequi studeamus.

CONTRA TATIANOS,

Quæ est hæresis XXVI sive XLVI.

I. Tatianus quidam post illos exstitit, qui sive eodem penitus tempore, **391** sive paulo post

¹ Gen. 1, 28. ² Matth. xxvi, 29. ³ Joan. xv, 1.

A εἰς τὸ πληρῶσαι τὸ, Ἀδξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρῶσατε τὴν γῆν.

Κέχρηται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀποκρύφοι τισὶν, ὡς ἀκηκόσμεν· ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ταῖς βῆταις βίβλοις, λεξιθηρώντες ἐκεῖνα μόνα, ἅτινα κατὰ τὸν νόον αὐτῶν παραπλέκοντες ἐτέρως μεταχειρίζονται. Οὔτε γὰρ ἡ ἀμπέλος ἐκ διαβόλου πεφύτευται, οὔτε ἐξ ὄφως ἔσχε τὴν σποράν, ὡς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι. Πῶς γὰρ ἐστὶ τοῦτο; αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπιμαρτυροῦντος, καὶ λέγοντος, ὅτι Οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γερνήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πῖω αὐτὸ καινὸν μεθ' ὁμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια, τὰς ἐαυτῆς ἀκτίνας ἀποστύβουσα εἰς τὸ παντέλες κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ τῶν ἐπιφερομένων κακῶν, εἰς ἐλεγχον προετύπου τοῦ αὐτῆς λόγου πανταχοῦ· προεθέσπισε τὸ θεῖον γράμμα τὴν ἀναρῆσιν τῶν μελλόντων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγεῖρεσθαι· ὡς διαβρῆδην αὐτὸς που ὁ Κύριος, εἰς ἐλεγχον τοῦ ἑλεεινοῦ καὶ πεπλανημένου Σευήρου, φάσκει αὐτὸς ἐαυτὸν τὴν ἀμπέλον, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή. Εἰ δὲ ὡς φεκτὸν ἦν τὸ τῆς ἀμπέλου ὄνομα, οὐκ ἂν τοῦ ὀνόματος εἰς ἐαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν ὁμοίότητα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι (89) φασὶν ἐν τῇ Διατάξει τῇ καλουμένῃ, ὅτι φυτεία Θεοῦ καὶ ἀμπέλων ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος πάλιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ποιούμενος τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν, ὅτι Ἀνὴρ τις οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀμπέλωνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἐπεμψε ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εἶδον καν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν· Ἀνὴρ τις οἰκοδεσπότης ἔχων ἀμπέλωνα, ἐξῆλθε ζητῶν ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπέλωνα, καὶ ἐπὶ τρίτην ὥραν, καὶ ἕκτην, καὶ ἑνάτην, καὶ ἑνδεκάτην. Ὡς ἐξάπαντος τὸ τῆς ἐπιτρυφῆσεως σκευῶρημα καὶ τοῦτου τοῦ ἀπατεῶνος πανταχόθεν ἔχειν τὸ τιτρώσκεσθαι λόγῳ τῆς ἀληθείας. Κἂν τε γὰρ ἐπιφαινεταὶ τὸ σκότος φωτὸς μὴ παρίστος, δι' ὀλίγου σπινθήρος ἢ αὐτοῦ ἀπάντωσις τῆς ἀνατροπῆς γενήσεται. Συντόμως δὲ κέχρημαι τῇ αἰρέσει, διὰ τὸ ἦδη ἐξεῖπειν, ὅτι εὐάλωτος ὑπάρχουσα οὐ πολλῆς δεῖται ἐργασίας, πρὸς σύστασιν τῆς κατ' αὐτῆς ἀληθείας· μάλιστα δὲ, ὅτι τάχα οἶμαι καὶ μηκέτι ἐκ ταύτης ὑπάρχειν τινὰς, ἀλλ' εἰ ἄρα σπανίως ἐν ἀνωτάτω μέρεσιν.

D Ἀπὸ ταύτης δὲ παρελθόντες, ὡς περ σκορπίον δεινὸν καταπατήσαντες ἀθρόως, τὰς ἐξῆς διασκοπήσομεν, Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐπικαλούμενοι εἰς βοήθειαν, τοῦ τε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοῦ αὐτὸν ἐμὴ μὴ βλάπτεσθαι, μάλιστα περὶ τῆς τοιαύτης δεινῆς καὶ ἑλετηρῆς τῶν δογμάτων μέλλοντα ὑποφαίνειν καχοτροπίας.

ΚΑΤΑ ΤΑΤΙΑΝΩΝ

Εικοστὴ ἕκτη, ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ ἕκτη.

A. Τατιανὸς τις ἀνέστη, τούτους διαδεξάμενος· ἦτοι κατὰ τοὺς αὐτῶν χρόνους ὧν, ἢ μετ' αὐτούς,

⁴ Luc. xx, 9 sqq. ⁵ Matth. xx, 1 sqq.

(89) Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Locus exstat in c. 1, l. 1 Constit.

πάλιν τὴν αὐτοῦ τῆς κενοφωνίας διδασκαλίαν προστησάμενος. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα, οἷα δὴ ἀπὸ Ἑλλήνων παιδείας ὑπάρχων, συνακμάζει Ἰουστίνῳ τῷ φιλοσόφῳ, ἀνδρὶ ἀγίῳ καὶ φίλῳ Θεοῦ, τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι (90). Οὗτος γὰρ ὁ Ἰουστίνος Σαμαρείτης ἦν τὸ γένος, εἰς Χριστὸν πεπιστευκῶς, καὶ μεγάλως ἐξασκηθεὶς, ἀρετῆς τε βίον ἐνδείξάμενος, τὸ τέλος ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσας, τελείου στεφάνου καταξιούται ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ (91) βασιλείας,

(90) Τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι. Scaliger ad Eusebii Chron. an. 2157: *Errat*, inquit, *Epiphanius, qui a Samaritis ad Christianos Justinum transiisse scribit. Certe enim Samarites non erat, sed Samariensis, quanquam et Samarites domo, non religione dici potest.* Causam affert; quod Samaritanorum religionem minime sit secutus, sed Græcorum superstitioni inhaeredit. Ideo non vere de eo dici potuit, ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκῶς, sed ἀπὸ Ἑλλήνων. Sed si Σαμαρείτης domo, non religione, dici potuit Justinus, cur non ἀπὸ Σαμαρειτῶν credidisse dici poterit, non video, hoc est e Samaritanorum populo ac civitate.

(91) Ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ. Manifesta est hallucinatio et quidem duplex. Nam neque Adriano imperante mortuus est Justinus, sed M. Aurelio et L. Vero, ut Eusebius asserit lib. iv *Hist. eccles.* c. 15, et tricenarius major fuerit oportet, ut ex temporis ratione, quo apologias pro Christianis edidit constare potest. Quanquam difficile est statuere, quandonam illæ, aut quo demum ordine scriptæ sint. Eusebius libro *Hist.* iv duas omnino scripsisse Justinum refert, quarum priorem Antonino Pio obtulit, ut cap. 8 et 10 testatur. Ubi etiam Justini verba quædam ex ea quæ secunda numeratur, apologia citat, in quibus de Antinoo, Marcione ac Judaïco bello mentionem fecit: et, quod caput est, hujus etiam initium subjicit capite 11. At vero cap. 15, sive 16, alteram apologiam sub M. Aurelio et L. Vero scriptam affirmit: κατὰ τοῦσδε καὶ ὁ μικρῶν πρόσθεν ἡμῶν δηλωθεὶς Ἰουστίνος δεύτερον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδούς τοῖς δεδηλωμένοις ἀρχουσι, θεῶν κατακοσμεῖται μαρτυρίῳ. Sub Aurelio igitur et Vero, quos cap. 13, sive 14, Antonino Pio successisse significaverat, secundam apologiam obtulit, et passus est Justinus. Eusebio assentitur Hieron. in *Script. eccles.*, et Photius. Hodie Justini duæ exstant apologiæ. Harum prior ad senatum inscribitur; posterior eundem præfert titulum, quem primæ apologiæ Eusebio attribuit, nempe Ἀυτοκράτορι. Τίμῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεί, Σεβαστῷ Καίσαρι, καὶ Οὐρηρίστῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποτήτῳ. Neutra harum soli Antonino est inscripta. Porro quæ posteriore loco censetur, ea prima ex duabus oblati a Justino videri non immerito potest: primum quia priorem, ex Eusebii, Hieronymi et Photii auctoritate Antonino Pio; posterioriorem post ejus mortem Aurelio ac Vero imp. exhibuit. Deinde quoniam Eusebius cap. 15, verba quædam ex posteriore apologia commemorat, quibus mortem sibi a Crescente Cynico impendere dixit; quæ quidem in ea leguntur, quæ hodie primo loco ponitur. Præterea quæ secunda vulgo nominatur, ineunte Antonini imperio scripta videtur, ac subinde post Adriani mortem: quippe Antonini velut recens consecrati in illa meminit, τοῦ νῦν γεγενημένου item Judaïci belli, quod perinde νῦν γεγενημένου appellat: ejus belli ac defectionis auctor fuit Barchochebas. Ad hæc inscriptio ipsa, quam paulo ante protulimus, id ipsum suadere potest;

A emerserit, novam vanissimæ doctrinæ scholam instituit. Is primum, utpote Græcis eruditus artibus, Justini philosophi sanctissimi, ac religiosissimi viri consuetudine est usus, qui e Samaritanis ad Christi fidem transierat. Justinus enim genere Samaritanus, cum in Christum credidisset, multa virtutum exercitatione perpolitus, vitæque ad omnem honestatem instituta, tandem pro Christo martyrio perfunctus, perfectissimam coronam adeptus est Romæ, sub Rustico præfecto, Adriano imperante,

nam Aurelium, quem Verissimum appellat, nondum Cæsarem vocat. Cum tamen Lucii Veri patrem, qui ab Adriano primum adoptatus fuerat, eo nomine insigniat. Atqui post Adriani mortem Aurelius Cæsaris nomen obtinuit. Quocirca statim post Adriani necem paulo antequam Cæsar appellaretur Aurelius, priorem apologiam (quæ perperam secundo loco ponitur) habuisse videtur. Apparet insuper *Verissimi* nomen etiam post virilem togam penes Marcum Aurelium resedisse, tametsi, Capitolinus antequam virilem togam sumeret, *Verissimum*; ea usurpata, Annium Verum deinceps nominatum esse scripserit. *Virilem autem togam sumpsit quintodecimo ætatis anno*, ut idem testatur. Quod supersite adhuc Adriano factum. Siquidem mortuus est Adrianus Camerino et Nigro *co. VI Id. Jul.* anno urbis 891. Marcus vero natus est Vero et Augure *co. anno 874.* Igitur annum agebat xviii cum Adriano excessit. Quæ de apologiæ utriusque tempore, atque ordine diximus, dubia non erant, nisi quædam ex Eusebio et aliis intervenirent, quæ negotii aliquantum facerent. Ac primum Eusebius cap. 16, sive 17 Christianæ mulieris historiam quamdam ex priore Justini apologia recenset, quæ in prima hodierna continetur. Deinde idem ipse Justinus *apol. II*, ante annos *CL*, ab eo anno quo defensionem istam scribebat, Christum esse natum memorat. Cum ergo 138 Christi anno Antonius Pius inierit, *co. Camerino ac Nigro*, consequens est anno Antonini *xiii*, hanc quæ secunda numeratur, quæque a nobis prior constituitur, apologiam esse scriptam. Præterea Marcionis hæretici duobus in locis meminit. Hunc autem sub Antonino Pio, post annos ab obitu Christi 116 fere emersisse Tertullianus confirmat lib. 1 *contra Marcion.* c. 19. Non potuit igitur primo Antonini imperatoris anno defensionis illa ab Justino esse scripta. Sed ut ex iis tricus utcumque se veritas explicet; mihi admodum probabile videtur, nisi plures duabus pro Christianis apologias Justinus ediderit, omnino primam esse quæ vulgo secunda numeratur; adeoque sub initium Antonini imperat. scriptam fuisse; quod ex iis argumentis conjicimus, quæ sunt antea proposita. Atqui *CL* annos a Christi ortu ad illud tempus clapsi numerantur. Ita quidem Justinus: sed cum paulo fortasse plus *CL* annis fluxissent, rotundo, ut assolet, numero ante annos *CL* dixit. De Eusebio expedita res erit, si aut ipsius, aut librarii culpa τῇ δευτέρῃ pro τῇ προτέρῃ irrepsisse dicamus. Nam perspicue τὴν δευτέραν illam esse significat, quam nos primam facimus; primam autem, quæ nobis est secunda. Postremum atque omnium difficillimum est, quod de Marcione nobis objicitur. Quem, ut consentanea loquamur, affirmandum est non Antonino demum imperante, sed sub Adriano cœpisse. Atque haud scio an duo illius distinguenda sint tempora, ut in plerisque hæresibus accidit, ita sub Adriano primum eruperit, postea vero sub Antonino longe lateque propagatis erroribus celebre sibi nomen pepererit. Ac Tertullianus profecto etsi sub Antonino Marcionem errorem exbalasse scribat, negat tamen scire se quoto ejus anno cœperit. *Quoto quidem anno, in-*

in ipso flore juventutis, anno videlicet ætatis tricesimo. Huic cum se Tatianus initio dedisset, quandiu cum sancto martyre vixit, cum cæteris in rebus honestissimè se gessit, tum egregia fuit ac constanti fide præditus. Sed illo mortuo perinde ac si cæcus ab altero deductus a ductore destituatur, in præceps sese committens, præ cæcitate deorsum ita fertur, ut cohibere ipsum nequeat, donec in exitium ruat: ita Tatiano contigit.

Erat hic, quemadmodum accepimus, natione Syrus. Qui primum in Mesopotamia novam sectam condere aggressus est, circa annum XII Antonini Pii. Quippe post sancti Justini martyrium Roma profectus in Orientem, et ibidem habitans in absurdas opiniones incidit: ac nescio quos æonas e Valentinianis fabulis, ac principia quædam ac propagationes commentus est. Sed Antiochia præsertim, quæ ad Daphnen est, illius dogma derivatum in Cillicia ac Pisidia cum primis coaluit. Hinc enim Encratarum orta successio est, quibus venenum illud aspersum. Ferunt opus illud quod ex IV Evangeliiis contextum est, quodque secundum Hebræos nonnulli vocant, ab eo conscriptum.

II. Cæterum eadem fere cum antiquis hæresibus defendit. Ac primum Adamum negat esse salvum. Deinde continentiam cælibemque vitam prædicat. Nuptias adulterium esse merum ac corruptelam existimat; nec ab illa discrepare penitus, sed idem et unum esse. Qua quidem continentia ac pudicitia **392** specie, velut illecebra proposita, homo vafer obrepit, tanquam rapax quidam lupus pellem ovis induens, eoque cultu, quem ad tempus susceperat, miseros homines in fraudem pelliciens. Similiter et mysteria quædam ad Ecclesiæ sanctæ imitationem instituit; sed ad ea tamen nihil præter aquam adhibuit. Verum ne ille quidem poterit ratione ulla consistere, cujus tam imbecillum minimeque cohærens est dogma.

Ac, nisi fallor, hoc tempore cum omni schola sua extinctus intercidit. Quid enim ad illum refutandum afferri non potest? Sed illud valet in primis, quod adversus similes hæreses antea proposuimus, fieri omnino non posse plura ut principia sint eo-

¹ Deest et.

quit, *Antonini majoris de Ponto suo exhalaverit aura canicularis, non curavi investigare.* Epiphanius in Marcionitarum hæresi, scribit Marcionem cum a patre suo pulsus pacem ac veniam eblandiri nullis precibus posset, Romam se post Hygini obitum contulisse. Cumque nihilo magis quod cupiebat illic obtineret, tum demum publicata hæresi sua Ecclesiam oppugnasse. Hygini obitus confertur in annum Antonini XVIII; ante quod tempus Marcionem hæresin suam disseminasse necesse est, cum Justinus, qui Antonino, et quidem imperii ejus initio, apologiam obtulit, Marcionis neminerit. Quare duplex, uti conjiciebamus, Marcionistarum ortus esse debet. Nam primum in Ponto Asia duntaxat nefarium dogma prædicavit, idque Adriano

A ἐτῶν τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθεστῶσῃ ἡλικίᾳ. Τοῦτῃ ὁ προεξηρημένος Τατιανὸς συνακμάσας τὰ πρῶτα καλῶς φερόμενος, καὶ τῇ πίστει ἐβρωμένος ἐτύγχανεν, ὅσον ἦν σὺν τῷ ἁγίῳ Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι. Ὅτε δὲ ἐτελεύτα Ἰουστίνος ὁ ἅγιος, ὡς περὶ ἑὺφυλὸς χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ χειραγωγοῦ καταλειφθεὶς, καὶ καταλειφθεὶς ἐπὶ κρημνὸν ἑαυτὸν ἐκδοῦς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τύφλωσιν, καταφέρεται ἀνεπισχέτως, ἕως εἰς θάνατον κατενεχθεὶς· οὕτω καὶ αὐτός.

Καὶ ἦν μὲν Σύρος τὸ γένος, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα γνῶσις περιέχει· τὸ δὲ αὐτοῦ διδασκαλεῖον προσετήσατο ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος (92) Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος. Ἀπὸ Ῥώμης γὰρ μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου τελείωσιν διελθὼν ἐπὶ τὰς Β' Ἀνατολῆς μέρη, καὶ ἐκεῖσε διατρίβων, κακῆ διανοίᾳ περιπεσοῦν, αἰωνάς τινας κατὰ τοὺς μύθους Οὐαλεντίνου, καὶ ἀρχάς τινας, καὶ προβολάς καὶ αὐτὸς εισηγήσατο· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος ἀπὸ Ἀντιοχείας τῆς πρὸς Δάφνην, καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Κιλικίων μέρη, ἐπὶ πλείον δὲ ἐν τῇ Πισιδίᾳ ἐκράτυεν. Ἀπὸ τούτου γὰρ κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἐγκρατίται λεγόμενοι τοῦ ἰοῦ μετεσχηκότες ὑπάρχουσι. Λέγεται δὲ τὸ διὰ τεσσάρων Εὐαγγελίων ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, ὅπερ κατὰ Ἑβραίους τινὲς καλοῦσι.

Β'. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῖς παλαιαῖς αἵρέσεσι καὶ οὗτος δογματίζει. Καὶ πρῶτον μὲν φάσκει μὴ αἰῶζεσθαι τὸν Ἀδάμ. Ἐγκράτειαν δὲ οὗτος κηρύττει. Τὸν δὲ γάμον πορνεῖαν καὶ φθορὰν ἡγεῖται· φάσκων μὴδὲν διαλλάττειν πορνεῖας τὸν γάμον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ εἶναι. C Ὅθεν ἐν τῷ προσχῆματι τῆς ἐγκρατείας καὶ τοῦ ἐγκρατητικοῦ ἤθους κυβευτικὴν ἔσχε τὴν ἀγωγὴν· ὡς λύκος ἀρπαξ ἐνδύομενος προβάτου κώδιον, καὶ πλανῶν τῷ προσχῆματι τοὺς ἀπατωμένους. Μυστηρίοις δὲ ὡσαύτως κέχρηται κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας· ὕδατι δὲ μόνῳ χρώμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις. Περσεύεται δὲ καὶ οὗτος, κατὰ πάντα τρόπον, ἀσύστατον ἔχων τὸ κήρυγμα.

Ἡδὲ δὲ καὶ οὗτος κατασθεσθεῖς, οἶμαι, ὤληξε καὶ τὸ τοῦτου διδασκαλεῖον. Πῶθεν γὰρ οὐκ ἐλεγχθῆσεται ὁ τοιοῦτος; Πρῶτον μὲν γὰρ κατὰ τὰ ἔθνη ἡμῶν προδεδηλωμένα, καὶ πρὸς τὰς οὕτω φασκούσας αἵρέσεις, οἷοι ἀδύνατον εἶναι πολλὰς ἀρχὰς γεννητικὰς τῶν

D Imperante. Postea sub Antonino majores trahens spiritus vehementius in eosdem illos errores cæpit incumbere. Hygino vero demum mortuo primitus dogma Cerdonis interpolasse Marcionem nullo modo censeo. Hæc de Justini ac Marcionis temporibus habui quæ dicerem. Dicent alii fortasse meliora; nam nostris illis non adeo confidimus, ut non afferri certiora posse speremus.

(92) Ὅς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος. Consentaneus error est ei, quem paulo antea refutavimus, sub Adriano passum esse Justinum. Quod cum falsum sit, perinde falsum est sub Antonino Pio, videlicet post Justini obitum, scholam erroris aperuisse Tatianum, quod sub Marco Aurelio facere potuit.

κατὰ διαδοχὴν γεννωμένων. Αἱ γὰρ οὐσαι πολλαὶ καὶ ἅμα ἕκ τῆς μιᾶς ὑπάρχουσαι, ἕκ τῆς οὐσης μιᾶς αἰτίας τῶν παθῶν ἑυρέθησονται· καὶ οὐκέτι πολλαὶ ἀρχαί, ἀλλ' ἢ μία ἡ τούτων αἰτία γενοῦσα· καὶ ἀναρθήσεται πάντα εἰς τὴν μίαν μοναρχίαν· καὶ διέπεσεν ἡ τοῦ τοιοῦτου πιθανολογία, καὶ οὐκ ἀληθία, οὕτε τὴν πιθανολογίαν δυναμένη ἔχειν. Μωρὸν γὰρ τὸ ὅλον κήρυγμα. Καὶ εἰ ὁ Ἀδάμ οὐ σώζεται, τὸ φύραμα, οὐδέ τι τοῦ φουράματος σώζεται¹. Εἰ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος καὶ ἐξ ἀθίκτου γῆς γενόμενος σωτηρίας οὐ μεθέξει, πῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένα μεθέξει σωτηρίας;

terra formatus, salutis minime est particeps, quæ ab eodem orta sunt quo tandem pacto salutem obtinebunt?

Γ'. Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὑρέθησεται καθ' ἑαυτοῦ λέγων· φάσκει γὰρ τὸν γάμον εἶναι οὐκ ἕκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πορνείας εἶναι αὐτὸν καὶ μῦθος, καὶ ἑαυτὸν γάμου ὑπάρχοντα, καὶ ἕκ γυναικὸς γεγεννημένον, καὶ ἕκ σπορᾶς ἀνδρῶν ἡγεῖται σώζεσθαι. Ἐρα οὖν πάλιν ἀνέλυσε τὴν αὐτοῦ κατὰ τοῦ γάμου βλασφημίαν. Εἰ γὰρ οὕτως εἰς γάμον ὑπάρχων σωτηρίαν ἔξει, ἔρα οὐ βδέλυγμα ὁ γάμος, ὁ γεννῶν τοὺς τῆς σωτηρίας μετέχοντας, οἷψ' ἂν θέλοι τρόπῳ λέγειν. Εἰ δὲ συσταῖ κατ' αὐτῶν λόγος, Ὅτι ἀθέμιτός ἐστιν ὁ γάμος· ἔρα μᾶλλον ὁ Ἀδάμ σωθήσεται, μὴ ἀπὸ γάμου ὀρμώμενος, ἀλλ' ἐν χειρὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος πεπλασμένος, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὅτι ἑαυτοῦ τοῦ ἁγίου Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Πῶς δὲ οὐ σώζεται ὁ Ἀδάμ, ὁ παρὰ σοὶ ἀπελιζόμενος, ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἔλθων εἰς τὸν κόσμον, νεκροῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐγείρει ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, ὡς τὸν Ἀδάμ, καὶ υἱὸν τῆς χήρας, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀρχιτυναγώγου; Καὶ εἰ αὐτὸς οὐκ ἦν ὁ τὸν Ἀδάμ πλάσας ἕκ χοῦς ἀπ' ἀρχῆς, πῶς πύσας χαμαὶ ἐποίησε πηλόν, καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοῦ, ὀφθαλμοῦς τοῦ τυφλοῦ τοῦ ἕκ γενετῆς, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν βλέπειν; Ἴνα δείξῃ ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν Πλάστην σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὸ ἑλλίπεδον μέρος ἐν τῷ ἀπὸ γενετῆς γεγεννημένῳ τυφλῷ διὰ τοῦ πηλοῦ προστιθεὶς τῷ λείποντι τόπῳ· διορθώσας γὰρ ἐνεκεν τοῦ λείποντος μέρους φαίνεται τοῦτο πεποιηθέναι. Εἰ δὲ πάλιν αὐτὸς ἐστιν ὁ Κύριος Ἀδάμ πλάσας, καὶ αὐτὸν τὸν πρωτόπλαστον ἀπολλύει, τοὺς δὲ ἄλλους σώζει, ὡ πολλῆ σου ματαιοφροσύνη, Τατιανέ! Ἀδυναμίαν γὰρ τῷ Κυρίῳ κατὰ δύναμιν προσάπτεις, τῷ δυναμένῳ τὸν πρωτόπλαστον αὐτοῦ, διὰ μίαν παρακοὴν ἐκβεβλημένον τοῦ παραδείσου, καὶ παιδείας οὐ τῆς τυχοῦσης μετασχόντα, ἐν ἰδρωτί καὶ καμάτῳ διατετελεκότα, καὶ κατέναντι τοῦ παραδείσου κατασκηνοῦντα, ὅπως μνημονεῖς τῆς ἀγαθῆς διὰ τῆς εἰς μνήμην μετανοίας σώζειν· ἢ δυναμένῳ μὲν, μὴ ἐλεῶντι· δέ. Δι' ἣν τοῦ νῦν αἰτίαν ἄχρι τῶν καταχθονίων Χριστὸς κατήλθε; Τίτι τῷ λόγῳ τὸν τριήμερον κοιμηθεὶς πεπονηθῶς ἀνέστη; Πῶς δὲ πληροῦται,

rum quæ successione generantur. Plura siquidem illa, et unum, ab uno profecta, ab una omnium causa, manasse reperiemus. Ita non jam multa principia, sed unum erit, a quo cætera dependent, et ad unius imperium universa referentur: sicut fallax ac fucosa illius oratio concidet, nihil ipsa quidem veritatis habens, ac vel omni probabilitate destituta. Stulta quippe tota hæc est opinio. Nam si Adamus salutem minime est adeptus, hoc est ipsa quodammodo generis massa; nec ulla massæ hujus particula servari poterit. Si enim qui primus omnium conditus est, et ex integra adhuc

III. Quamobrem duobus modis secum ipse pugnat: quod et nuptias auctori Deo tribuendas negat, easque flagitium et adulterium nominat, et se ipsum nihilominus e muliere procreatum atque ex virili satu procreatum servari posse confidit. Qua quidem ratione priorem illam, quam nuptiis imposuerat, contumeliam rescidit. Si enim ille ipse originem trahens a nuptiis salutem consequitur, non igitur detestandæ sunt nuptiæ, quæ eos gignant, quibus salus tribuenda sit, quamcunque partem eligant. Quod si vera sit eorumdem sententia, Ut illicitæ sint nuptiæ; tanto magis Adamum ipsum par est salutis compotem fieri, qui nullis propagatus nuptiis, Patris ac Filii, et Spiritus sancti manu est effictus: quemadmodum Scriptura testatur, cum ita Pater Filium alloquens introducit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Qui porro convenit Adamum, quem pro desperato habes, a salute alienum esse, cum Dominus ipse noster Jesus Christus, in hunc mundum veniens, vita jam defunctos homines corpore ipso suscitavit, uti Lazarum⁶, ac viduæ filium⁷, et Synagogæ principis filiam⁸? Nam si is nequaquam Adamum initio de terra formasset, cur in humum despuens lutum faceret, ejusque qui cæcus natus fuerat oculis illineret, eique visum redderet? Quo facto, Conditorum se esse cum Patre ac Spiritu sancto manifeste declaravit, cum partem illam, quæ cæco nato deerat, asperso luto, mutilato corporis membro restituit; ut enim mancum istud membrum corrigeret, hoc egisse videtur. Jam vero si Adamum Dominus ipse fabricavit, ac primum illud suum opus nihilominus exterminat, dum reliquos interim servat; quanta hæc, Tatiane, stultitia est! Imbecillitatem enim Domino quantum in te est affingis; qui cum hominem, quem ante omnes effinxerat, ob unicum violati mandati crimen e paradiso depulsum, nec mediocri animadversione castigatum, ut ætatem suam perpetuo sudore ac labore transigeret, atque e paradisi regione degeret, quo ex felicis domicilii recordatione vehementer eum poeniteret; hunc, inquam, servare minime

¹ F. πάντων. ² Deest repetitum οὐ σώζεται, vel leg. οὐ δὲ τὸ φουράματος. ³ F. εἰρημένον. ⁴ F. διὰ τὴν δὲ αἰτίαν. ⁵ Gen. i, 26. ⁶ Joan. xi, 43. ⁷ Luc. vii, 14. ⁸ Marc. v, 41. ⁹ Joan. ix, 1 sqq.

potuerit, aut ut potuerit, misericordiam ei nullam adhibuerit. Quid enim causæ fuit cur Christus ad inferos usque descenderet; aut triduo sepultus post passionem resurgeret? Qui porro istud impetur: *Ut mortuis vivisque dominetur*? Qui sunt vivi illi mortuique, nisi qui tam infra quam supra terram ope illius indigebant? Possunt vero quæ ex massa illa decerpta sunt esse sancta, nisi massa ipsa sit sancta, ut apud sanctum Apostolum legimus? Qui de Eva loquens: *Salvabitur, inquit, per liberorum generationem; si in fide ac justitia permanserint*?

IV. Innumera sunt quæ de eodem argumento disputari possunt: ex quibus prudenti cuilibet comperta esse potest Tatiani, Tatianorumque temeraria blasphemandi licentia, animique cæcitas. De quibus ita breviter disseruimus, ut illorum velut culicum noxiis morsibus, adhibita iis qui icti fuerant Domini doctrina, tanquam olei cujusdam illiant, medicinam fecerimus, illius veritate **394** ac potentia freti, qui dixit: *Non veni nisi ad oves quæ perierant domus Israel*. Unde et in parabola dixit: *Homo quidam descendit ab Hierusalem in Jericho*: quem in latrones incidisse narrabat, ut et ovem, et hominem qui ab Hierusalem in Jericho descenderat, illum ipsum doceret esse, qui ab ampliori dignitate ceciderat, et ab uno pastoris sui mandato divulsus erraverat. Ex quo sanctum Adamum parentem nostrum inter vivos numeramus, propter quem et nos omnes ejus posterōs Christus advenit, ut iis qui ipsum olim cognoverant, nec a divinitate ejus aberraverant, et ob nonnulla delicta sua apud inferos detinebantur, injuriarum oblivionem concederet, eamque et adhuc viventibus per pœnitentiam, et apud inferos degentibus per misericordiam ac salutem tribueret.

V. Est profecto quod intelligenti mirum videatur, id quod e librorum monumentis didicimus, Dominum nostrum Jesum Christum in Golgotha esse crucifixum, nimirum in eo potissimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e paradiso digrediens, diu ex adverso illius habitavit. Deinde longo postea tempore in illum, quem dixi Hierosolymorum, locum secessit, ubi et vita functus in Golgotha sepultus est. Qua ex re merito locus ipse nomen accepit, ut *calvariæ* interpretando dicetur. Cujus appellationis nulla in eo loco similitudo cernitur. Nam nec in clivo aliquo situs est, ut propterea *calvariæ* vocabulo nominetur: cujusmodi capitis in humano corpore sedes est; neque figuram habet editæ cujuspiam speculæ; ac ne cæteris quidem circumjacentibus locis altius consurgit. Quippe ex adverso est Oliveti mons editior; sed

¹ Rom. xiv, 9. ² I Tim. ii, 15. ³ Matth. xv, 24.

(93) *Ένεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾗδῃ*. Notanda Epiphaniī sententiā: veteres Patres ante Christum, qui salva fide peccaverant, propterea apud inferos detentos esse, donec a Christo liberarentur.

(94) *Διὸ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὸν εἶδῶτα*. Tritam de Golgothæ sive Calvariæ appellatione sententiam

Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ; Ποῖον ἐὲ ζώντων καὶ νεκρῶν, ἀλλ' ἢ τῶν χρηζόντων τῆς αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω ἐπιουρίας; Πῶς δὲ ἔσται τὰ ἀπὸ φυράματος ἄγια, εἰ αὐτὸ τὸ φύραμα οὐκ ἔστιν ἅγιον, ὡς καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ ἐμφέρεται; Φάσκει γὰρ καὶ περὶ Εὐσας ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, ὅτι σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ.

Δ'. Καὶ πολλὰ ἐστὶ περὶ τούτων λέγειν, ὡς παντὶ τῷ σύνεσει κεκτημένῳ φανήσεται ἡ πρὶ χειρὸς βλαφημία, καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια τοῦ Τατιανοῦ καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ Τατιανῶν καλουμένων. Περὶ ὧν συντόμως διεξελλόντες, τὰ κατ' αὐτούς βλαβερά καὶ κωνόπων δίκην δῆγματα, ἐλαίου ἰκμάδα τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας τοῖς ἐδηγμένους ὑπὸ τῶν Τατιανῶν λόγων ἐπιθέμενοι, ἰασάμεθα διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀληθείας, καὶ δυνάμεως αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι *οὐκ ἦλθον εἰ μὴ εἰς τὸ πρόβατον τὸ πικρανῆνον οἴκου Ἰσραὴλ*. Διὸ καὶ ἐν παραβολαῖς ἐλεγεν, ὅτι *Ἄνθρωπος τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὴν*. ὃν δὴ καὶ ληστοὶ περιπέσειν διεγείτο, ἵνα εἰδέξῃ τὸ πρόβατον, καὶ τὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβεβηκότα, τὸν ἀπὸ τῆς δόξης τῆς μέγιστος εἰς ἐλάττωσιν κατενεχθέντα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς μῆδς ἐντολῆς τοῦ ἰδίου ποιμένους ἀποσπασθέντα καὶ πεπλανημένον· ὅθεν καὶ τὸν ἅγιον Ἀδὰμ τὸν πατέρα ἐν ζῴῳ πεπιστεύκαμεν· δι' ὃν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας Χριστὸς ἦλθε, τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γινώσκουσι, καὶ μὴ πλανηθεῖσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾗδῃ (93) κατεσχημένους ἀμνηστῆσαν χαρίσασθαι· τοῖς μὲν ἔτι ἐν κόσμῳ διὰ μετανοίας, τοῖς δὲ ἐν ᾗδῃ δι' ἑλέους καὶ σωτηρίας.

Ε'. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὸν εἶδῶτα (94), ὡς καὶ ἐν βίβλοις ἠδύρηκαμεν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἐσταυρωῦσθαι, οὐκ ἄλλη που ἀλλ' ἢ ἐνθα ἔκειτο τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα. Ἐξελθὼν γὰρ ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ κατωκικῶς κατέναντι αὐτοῦ πολλῶν τῷ χρόνῳ, καὶ διὰ πολλῶν τῶν ἡμερῶν διελθὼν, ὕστερον ἦλθε καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, Ἱεροσολύμων δὲ φημι, τὸ χρεῶν ἀποδεδικῶς, καὶ ἐκεῖσε ἐτάφη ἐν τῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ. Ὅθεν εἰκότως τὸ ἐπώνυμον ὁ τόπος ἔσχε, *κρανίου* ἐρμηνευόμενος τόπος, ἧς ὀνομασίας τὸ σχῆμα τοῦ τόπου ἐμφερέειν τινα οὐχ ὑποδεικνυσιν. Οὐτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τινὶ κεῖται, ἵνα *κρανίου* τοῦτο ἐρμηνεύηται, ὡς ἐπὶ σώματος κεφαλῆς τόπος λέγεται, οὔτε σκοπιᾶς· καὶ γὰρ οὐτε ἐν ὕψει κεῖται παρὰ τοὺς ἄλλους τόπους. Ἄντικρυς γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος ὑψηλότερον, καὶ ἀπὸ σημείων ὀκτῶ ἡ Γαθαῶν ὑψηλοτάτη. Ἄλλὰ καὶ

⁴ Luc. x, 30 sqq.

sequitur, ut ab Adami sepulto cadavere, ac cranio deducta sit. At Cyrillus catech. xiii propheticæ sic a Christo nominatum existimat hunc locum, quod, ut ait Apostolus, caput viri sit Christus, Christi autem Deus (I Cor. xi, 5).

ἡ ἄκρα ἢ ποτὲ ὑπάργουσα ἐν Σιών, νῦν δὲ τμηθεῖσα, ἂ καὶ αὐτὴ ὑψηλοτέρα ὑπῆρχε τοῦ τόπου. Πόθεν οὖν ἡ ἐπωνυμία τοῦ *κρανίου*; Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἐκεῖ τὸ κρανίον εὐρηται, καὶ ἐκεῖ τὸ λείψανον ἐναπέκειτο, τοῦτου ἕνεκα *κρανίου* τόπος ἐπεκέκλητο· ἐφ' οὗ σταυρωθεὶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διὰ τοῦ βρύσαντος ἀπ' αὐτοῦ ὕδατος καὶ αἵματος, διὰ τῆς συχθείσης αὐτοῦ πλευρᾶς, αἰνιγματωδῶς ἔδειξε τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ φυράματος ἀρξάμενος βαντίζειν τὰ λείψανα τοῦ προπάτορος, ἵνα καὶ ἡμῖν ὑποδείξῃ τὸν βαντισμὸν τοῦ αὐτοῦ αἵματος, εἰς κάθαρσιν τῆς ἡμῶν κοινώσεως καὶ ψυχῆς μετανοούσης, καὶ εἰς ὑπόδειγμα φυράσεως καὶ καθαρισμοῦ ρύπου τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων γενόμενον, τὸ ἐκχυθὲν ὕδωρ ἐπὶ τὸν ὑποκείμενον τῷ τόπῳ, καὶ τεθαμμένον εἰς ἑλπίδα αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων. Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἐπληροῦτο τὸ εἰρημένον· Ἔγειρε, ὁ καθυῦδωρ, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιπαύσει σοὶ ὁ Χριστὸς. Εἰ γὰρ καὶ περὶ ἡμῶν λέγει τῶν νενεκρωμένων τοῖς ἔργοις, καὶ τῶν καθευδόντων ἐν βάθει ὑπνου τῆς ἀγνωσίας· ἀλλ' οὖν γε ἐκαίθην ἡ ἀρχὴ τῆς αἰνίξεως περιέχει τὸν τρόπον, καὶ οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀργῶς· Ἀνάστη γὰρ, φησὶ, πολλὰ σώματα τῶν ἀγίων (ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον), καὶ εἰσηλθόντων σὺν αὐτῷ εἰς τὴν ἀγιαν πόλιν, καὶ τὰ ἐξῆς.

pronuntiata videatur: Surrexerunt enim multa corpora sanctorum (ut in Evangelio scriptum est), et introierunt cum ipso in sanctam civitatem¹, etc.

Πανταχόθεν τοίνυν ἀποκρουσάμενος τοῦ κύνωπος τοῦτου τὰ δῆγματα, δι' ἑλαίου τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ Κυρίου ἡμῶν ἐνδημίας, καὶ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὰς ἐξῆς κατὰ τὸ εἰωθὸς κάλιν προελθεῖν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει σπουδάσωμεν.

¹ Ephes. v, 14. ² Matth. xxvii, 53.

A in primis arduus est Gabaonis mons octavo inde lapide distans. Postremo clivus etiam ille, qui in Sione quondam exstitit, sed excisus hodie est, fuit Golgothæ illo loco sublimior. Undenam igitur *calvaria* nomen obtinuit? Quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta sit, ejusque reliquiae defossæ, ob id *calvaria* locus appellatus est. In quo Dominus noster Jesus Christus sublatus in crucem, per aquam illam et sanguinem ex ejus perforato latere profluentem, velut imaginem quamdam, totum salutis nostræ negotium **395** adumbravit, dum primi parentis reliquias ab ipso massæ principio rigare cœpit, ut ad detergendam labem sceditatemque nostram, ac pœnitentis animæ repurgationem sui sanguinis aspersionem ostenderet, atque ad subactionem quamdam commistionemque significandam, ac nostrarum sordium, hoc est scelorum, expiationem, aquam illam in subjectum hominem ibidemque sepultum destillasse monstraret; ac tam ipsum, quam nos ejus posteros ad spem consequendæ salutis erigeret. Quocirca illic Scriptura dictum illud impletum est: *Surge, qui dormis, et excitare a mortuis, et illuminabit te Christus*¹. Licet enim ad nos istud pertineat, qui et malis factis mortui sumus, et altissimo ignorantia somno consopiti, nihilominus illinc figuratæ hujus sententiæ arcessendum est initium, ut non temere, nec otiose

Cum igitur culicis istius morsus divinæ misericordiae oleo, ac Domini nostri Salvatoris adventu, et veritatis evangelicæ luce propulsaverim, ad alias hæreses, divina, pro eo ac soleo, fretus ope patrocinioque progrediar.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΚΑΙ ΕΝ Τῷ ΤΡΙΤῷ ΤΟΜῷ ΤΟΥΤῷ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΑΙΟΥ

TETARTῶ ΔΕ ΟΝΤΙ,

Κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν· ἐν ᾧ εἰσὶν αἰρέσεις δεκαοκτώ.

396 SYNOPSIS TOMI III LIBRI II,

Qui in tomorum initio constituta serie quartus est, continetque hæreses XVIII.

A. Ἐγκρατίται· οἱ ἀπόσπασμα τυγχάνουσι Τατιανοῦ, τὸν γάμον ἀποβάλλουσι, τοῦ Σατανᾶ φάσκοντες τοῦτον εἶναι. Πᾶσαν δὲ ἀπαγορεύουσιν ἐμψυχοφαγίαν.

B. Καταφρυγαστῶν, καὶ Μοντανιστῶν, καὶ Τασκονδρογιτῶν· οἵτινες Παλαιῶν καὶ Νέων Διαθήκην δέχονται· ἐτέρους δὲ προφήτας παρεισφέρουσι μετὰ τοὺς προφήτας, Μοντάνον τινὰ αὐχούντες, καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν.

Γ. Πεπουζιανοί, οἱ καὶ Κυντιλλιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρίται. Ἐκ τούτων μὲν εἰσὶ τῶν κατὰ

I. *Encratitæ*, Tatiani quædam velut appendix. Hi nuptias damnant, quas Satanæ tribuunt. Ab animalium omnium usu abstinendum esse sentiunt.

II. *Cataphrygastæ*, *Montanistæ* et *Tascondrugitæ*, qui utrumque Testamentum approbant; sed novos prophetas ad receptos et antiquos adjiciunt; ac Montanum quemdam, et Priscillam, ac Maximillam prædicant.

III. *Pepusiani*, qui et *Quintilliani* dicuntur, quibus accedunt et *Artotyritæ*, superioribus quidem

illis, hoc est Cataphrygibus, annumerandi sunt. Sed ab iis tamen diversa nonnulla sentiunt. Ac Pepuzam desertum quoddam oppidum Galatiam inter et Cappadociam situm divinis honoribus extollunt, eamque Hierosolymam esse dicunt. Mulieribus sacros magistratus ac sacerdotia deferunt. Certis initiantur mysteriis, quibus puerulum confodiunt. Fingunt Pepuzæ Christum olim Quintillæ videndum se præbuisse muliebri specie. Tam Vetus quam Novum Testamentum adhibent, ita tamen ut pleraque pro animi libidine commutent.

IV. *Tessarescædecatitæ*, qui stato anni die Pascha celebrant. Ut quæcumque in diem xiv lunæ incurrerit, sive Sabbatum, sive Dominica fuerit, ea die jejument, ac pervigilia celebrent.

V. *Alogi* a nobis ita nominati, qui Joannis Evangelium, ac Λόγον, hoc est Verbum Deum a Patre semper genitum, cœlitusque 397 demissum, cujus in Evangelio illo mentio fit, repudiant; nec Joannis duntaxat Evangelium, sed et Apocalypsin rejiciunt.

VI. *Adamiani* ab Adamo nescio quo vivente sic dicti, ridiculum potiusquam verisimile dogma profitentur. Nudi quippe, quales ex utero matris egressi sunt, viri perinde ac mulieres conveniunt, atque ita lectionibus, orationibus ac cæteris religionis officiis funguntur; et videlicet monachorum ac continentium instituta sectantur, nuptiasque condemnant. Ecclesiam vero suam paradysum nuncupant.

VII. *Sampsai* sive *Elcesæi* ad hanc diem in Arabia degunt, supra Mortuum mare, Elxæ cujusdam pseudoprophetæ discipuli. E cujus stirpe Marthus et Marthina, feminae duæ ætate nostra prodierunt; quas dearum instar hæresis ista coluit. Eadem porro cum Ebionæis omnino sentiunt.

VIII. *Theodotiani* a Theodoto Coriario Byzantino dicti. Qui Græcis artibus adprime fuit institutus. Hic cum aliis quibusdam in ea quæ tum sæviebat, persecutione comprehensus, cum socii ejus omnes martyrium obiissent, solus fidem ejuravit. Ob id que probris appetitus, id excogitavit, ut Christum nudum esse hominem assereret, ne crimini sibi istud verteretur, quod ejus divinitatem negasset.

IX. *Melchisedeciani* Melchisedecum ita venerantur, ut virtutem esse quamdam jactitent, non hominem duntaxat: et in ejus nomine facere ac dicere omnia nequaquam dubitant.

X. *Bardesianistæ*. Bardesianus iste e Mesopotamia oriundus sinceram fidem initio complexus est, ac sapientia præstitit. Sed a veritate postea recedens eadem cum Valentino docuit, præter paucas quædam, in quibus ab illo discrepat.

XI. *Noetiani*. Noctus hic Smyrniensis ex Asia fuit. Qui in altum sublatus cum aliis quibusdam,

‘ F. ἀρματι.

Φρύγας· ἕτερα δὲ παρ’ ἐκείνους δογματίζουσι. Πέπουζάν τινα πόλιν ἔρημον ἀνά μέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας ἐκθειάζοντες, καὶ δὴ ταύτην Ἰερουσαλήμ ἡγούμενοι· γυναιξὶ δὲ ἀποδιδόντες τὸ ἀρχεῖν τε καὶ ἱερατεῦειν. Μιουνοῦνται δὲ, τινὰ παῖδα κατακεντυόντες νέον. Καὶ δὴ τῆ Κυϊντῶλλη Χριστὸν ἐκείσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκεκαλύφθαι ἐν ἰδέᾳ θηλείας μυθοποιοῦνται. Κέχρηται δὲ ὡσαύτως Παλαιᾶ καὶ Καινῆ Διαθήκῃ, κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον μεταποιούμενοι.

Δ'. *Τεσσαρεσκαίδεκαῖται*, οἱ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὸ Πάσχα ἐκτελοῦντες. Ἐν ὁποῖα δ' ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ ἡ τῆς σελήνης τεσσαρεσκαίδεκάτη, ἦτοι ἐν Σαββάτῳ ἦτοι ἐν Κυριακῇ, ἐκείνην τε νηστεύοντες Β καὶ ἀγρυπνοῦντες ἑορτάζουσιν.

Ε'. *Ἄλογοι* ἀφ' ἡμῶν κληθέντες, οἱ τὸ Εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἀνωθεν ἀπὸ Πατρὸς ἀεὶ Θεὸν Λόγον παρεκβάλλοντες, τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τὸ κατὰ Ἰωάννην μὴ δεχόμενοι, μήτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν.

Ζ'. *Ἀδαμιοὶ* ἀπὸ τίνος Ἀδάμ ζώντος καλούμενοι, χλεύης ἢ ἀληθείας μᾶλλον τὸ δόγμα ἔχοντες. Γυμνοὶ γάρ, ὡς ἐκ μητρὸς, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται, καὶ οὕτως τὰς ἀναγωγῆς, καὶ εὐχὰς, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἐπιτελοῦσι· ὄθθεν μονάζοντές τε καὶ ἑγκρατεῦόμενοι ὄντες, καὶ γάμον μὴ δεχόμενοι, οἱ τὴν αὐτῶν Ἐκκλησίαν παράδεισον ἡγούμενοι.

Ζ'. *Σαμψαῖοι*, οἱ καὶ Ἐλκεσαῖοι, ἔτι δεῦρο τὴν Ἀραβίαν (οἱ) κατοικοῦντες, καθῦπερθεν τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης κειμένην χώραν· οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἠλέα τίνος ψευδοπροφήτου ἡπατημένοι· οὐ ἔτι δεῦρο ἐκ τοῦ γένους ὠρμάτο Μαρθοῦς καὶ Μαρθίνῃ, γυναῖκες δύο, προσκυνοῦμεναι ὑπὸ τῆς αἰρέσεως, ὡς θεαί· παραπλησίως τῶν Ἐβωναίων τὰ πάντα ἔχοντες.

Η'. *Θεοδοτιανοὶ*, οἱ ἀπὸ τοῦ Θεοδότου Σκυτέως, τῆς ἀπὸ Βυζαντίου. Οὗτος ἐν παιδείᾳ Ἑλληνικῇ γέγονεν ἄκρος. Ἄμα δὲ ἄλλοις τισὶν ἐν ἡμέραις τοῦ τότε γενομένου διωγμοῦ μόνος ἐκπεσὼν, ἐκείνων μαρτυρησάντων, διὰ τὸ ὄνειδίζεσθαι, ἐπινοήσας ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Χριστὸν, ἵνα μὴ ὑπὸ ἑγκλημα γένηται Θεὸν ἀρησάμενος· οὕτως ἐδίδασκεν.

Θ'. *Μελχισεδεκῖανοι*, οἱ τὸν Μελχισεδεκ γενάρχοντες, τινὰ δύναμις αὐτὸν φάσκοντες, καὶ μὴ ἄνθρωπον ψιλὸν, καὶ εἰς τὸ τοῦτου ὄνομα πάντα ἀνάγειν καὶ λέγειν τετολμηχότες.

Ι'. *Βαρδησιανιστᾶι*. Βαρδησιανὸς οὗτος ἐκ τῆς Μεσοποταμίας ὠρμάτο, τὰ πρῶτα μὲν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὑπάρχων, καὶ ἐν σοφίᾳ διαπρέπων· ἐκκλίνας δὲ τῆς ἀληθείας, παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογματίσας, χωρὶς ἐνίων ὀλίγων, ὧν διαφέρεται πρὸς Οὐαλεντίνον.

ΙΑ'. *Νοητιανοὶ*. Νοητὸς οὗτος ἀπὸ Σμύρνης ὑπήρχε τῆς Ἀσίας. Ἐν ἀρματι δὲ ἐνεχθεὶς σὺν ἄλλοις τισὶν,

Ἰσοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδίδαξε, τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε Μωϋσῆα, καὶ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἔλεγεν εἶναι τὸν Ἄαρῶν.

IB'. Οὐαλησιοί. Οὗτοι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, τὴν Βάκαθον κατοικοῦντες, μητροκωμίαν Ἀραβίας τῆς Φιλαδελφίας, οἱ τοὺς παρατυγχάνοντας ἀποτεμνόμενοι. Πλείους δὲ αὐτῶν εὐνοῦχοι ὑπάρχουσι ἀποτετημένοι. Τινὰ δὲ ἕτερα διδάσκουσιν αἰρέσεως ἔμπλεα, ἀφανίζοντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας¹, καὶ τινὰς αἰσχρουργίας ἐτέρας παρεισφύροντες.

II'. Καθαροί, οἱ ἅμα Ναβάτω συναφθέντες τῷ Ῥωμαίῳ, καὶ τοὺς διγάμους παντελῶς ἀποβαλλόμενοι, καὶ μετάνοιαν μὴ δεχόμενοι.

IA'. Ἀγγελικοί. Οὗτοι παντελῶς ἐξέλιπον. Αὐχοῦντες δὲ ἦσαν ἀγγελικὴν ἔχειν τάξιν· ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀγγέλους προσκεκλησθῆαι.

IE'. Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί καὶ αὐτοί, οἱ περὶ τὴν Πισιδίαν μόνον, ἀποτακτικούς δεχόμενοι καθ' ἑαυτούς. Παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις· ἄλλα δὲ παρ' αὐτοῦς φρονοῦσιν.

IC'. Σαβελλιανοί, οἱ τὰ ὅμοια Νοητιανῶν δοξάζοντες· παρὰ τὸν Νοητὸν Πατέρα² πεπονηθέναι λέγοντες, προφορικῶν πάλιν ἀναχόμενον τὸν Λόγον.

IZ'. Ὀριγενίανοί, τινὸς Ὀριγένους. Αἰσχροποιοὶ δὲ οὗτοί εἰσιν, ἀρρήτοποιοῦντες, καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα φθορᾷ παραδιδόντες.

IIH'. Ὀριγενίανοὶ ἄλλοι, Ὀριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου, τοῦ συντάκτου, οἱ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀποβαλλόμενοι· Χριστὸν δὲ κτίσμα, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰσηγούμενοι, παράδεισόν τε καὶ οὐρανοὺς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀλληγοροῦντες· Χριστοῦ δὲ τὴν βασιλείαν πεπαῦσθαι ληροῦντες, καὶ ὁμοῦ τοὺς ἀγγέλους παυθήσεσθαι· Χριστὸν δὲ σὺν διαβόλῳ βασιλευθησόμενῳ³.

¹ ἢ γρ. σαφηνίζοντες τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

² Corr. παρὰ τοῦτο μόνον· τὸν Πατ.

³ F. βασιλευθη-

σόμενον.

TOMOS ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

LIBRI II TOMUS I.

ΚΑΤΑ ΕΓΚΡΑΤΙΤΩΝ, KZ' ἢ καὶ MZ'.

A'. Ἐγκρατίταις τινες οὕτω καλούμενοι, οὗτοι τὸν Τατιανὸν διαδέχονται, φύσει ὅπ' αὐτοῦ πεπλανημένοι τε καὶ ἠπατημένοι· ἕτερα δὲ παρὰ τοῦτον φρονήσαντες, καὶ εἰς μελίζονα πάλιν ἐρσεχελίαν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες. Πληθύνουσι δὲ οὗτοι καὶ εἰς δεῦρο ἐν τῇ Πισιδίᾳ, καὶ ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ Κεκαυμένῃ (95), οὕτω λεγομένη. Ἰσως

(95) Ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ. Ea est apud Strabonem l. xiii Lydorum, Mysorumque regio ad Mæandrum. At Stephanus Κατακεκαυμένην χώραν ait esse τῆς Ἐφρεσίας ex xiii Strabonis libro. Cæteri

D 399 ADVERSUS ENCRATITAS, Quæ est hæresis XXVII sive XLVII.

I. Qui Encratitæ vocantur, Tatiani successerunt, cujus erroribus imbuti sunt, eosdemque novis opinionibus cumularunt, et majores nugas ac deliria commenti sunt. Horum ingens est hodie numerus in Pisidia, eaque Phrygiæ parte, quæ Adusta dicitur. Quod ei regioni nomen certo Dei Phrygiam esse censent. Invenio et Laodiceam cognomento κατακεκαυμένην in Lycaonia, sive Galatia, haud procul ab Isauria.

consilio forsitan inditum est, quod talis ac tanti erroris pravitate illius incolæ quòdammodo confla-graverint. Est enim hæresibus adprime referta. Præterea vero in Asiæ provinciis, et in Isauria, Pamphylia, Cilicia, Galatia, Encratitæ propagati sunt; imo et in Romano tractu, et Antiocheno in Syria, licet non ubique pervaserit.

400 Principia etiam illi plura constituunt, et inter ea diabolum referunt, quem Dei operibus ad-versari, nec illi esse subditum volunt, sed præci-pua quadam potestate præditum agere quæ libue-rit, non malitia depravatam. Cum Ecclesia quippe minime consentiunt, sed a veritatis doctrina lon-gius aberrant. Inter primarias Scripturas habent *Andreæ ac Joannis Acta*, necnon Thomæ, et apo-cryphos alios. E Vetere Testamento quæ liberit eligunt. Nuptiarum auctorem diabolum manifeste constituunt. Animatis vesci prohibent, non tempe-rantiæ studio, neque peculiari ex instituto vitæ, sed falso quodam et affectato metu, ne ob anima-torum usum sibi ipsi damnationem arcessant. Aquam ad mysteria solam adhibent. Nam vino penitus abstinent, et diabolicum appellant; quod qui bibant, eove utantur, improbos et peccatores esse statuunt. Mortuorum resurrectionem appro-bant, adeo ut furiosæ cujusdam insanie plena hæc esse videatur hæresis. Est illud sane cujuslibet sapientis et observatione et admiratione dignum, ex omnibus quæ ab hæreticis dici flerique cernimus, nihil sibi constans ac consentaneum esse, aut ulla veritatis specie probabile.

II. Etenim si tam Vetus, quam Novum Testamen-tum recipiunt, quomodo diversa illa principia ponentur, cum ambo inter se Testamenta de singu-lari divinitate consentiant, ejusque cognitionem prædicent? Ad hæc, si mortuorum est futura re-surrectio, qui tandem honestæ nuptiæ tribui dia-bolo possunt, cum præsertim Deus edixerit: *Crescite et multiplicamini*¹; et in Evangelio Dominus ita præceperit: *Quæ Deus conjunxit homo non se-paret*²; sed et Apostolus: *Honorabiles nuptiæ, et torus immaculatus*³. Verum ad opinionem suam, sive potius fabulam asserendam, eosque damnandos, qui vinum adhibent, nonnullis abutuntur Scri-pturæ locis, ac voces aucupantur, quibus a dæmone profectum istud ipsum demonstrent. Nam et Noe-mus, inquit, posteaquam vinum bibit, nudatus est⁴. Lot ebrius cum filiabus suis imprudens concubuit⁵. Eadem ad fabricandum vitulum ebrietas impulit⁶. Quo illa Scripturæ verba pertinent: *Cui in-multus? cui pugna? cui molestiæ ac fabulationes? cui* **401** *contritiones frustra? cujus lividi sunt oculi? Nonne eorum qui commemorantur in vino?*

A γὰρ κατὰ Θεοῦ οἰκονομίαν· καὶ οὕτως ἡ πατρὶς τοῦ νομα εἰληθε καλεῖσθαι ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ τὸ κεκαῦσθαι τοὺς οἰκίητορας ἀπὸ τῆς διαστροφῆς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης πλάνης. Πολλοὶ γὰρ αἰρέσεις ἐν τῷ χειρῶν. Ἐστὶ δὲ καὶ ἐν μέρσι τῆς Ἀσίας, καὶ ἐν τῇ Ἰσαύρῳ, καὶ Παμφύλῳ, καὶ Κιλικίῳ γῆ. καὶ ἐν Γαλατίᾳ· ἦδη δὲ καὶ ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων μέρος· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Ἀντιοχείων τῆς Συρίας. Ὡς παντὶ⁷ δὲ ἡ τοιαύτη αἵρεσις.

Φάσκουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀρχὰς τινὰς εἶναι, τῶν τε τοῦ διαβόλου ἀντικειμένην πρὸς τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα, καὶ μὴ ὑποτασσομένην Θεῷ· ἀλλὰ ἰσχύοντα καὶ πράττοντα, ὡς κατὰ ἰδίαν ἐξουσίαν, καὶ οὐχ ὡς ἐν παρεκτροπῇ γενόμενον. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν λέγουσιν, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ τῆς ἀληθείας κηρυγμα. Κέχρηται δὲ Γραφαῖς πρωτοτύπως ταῖς λεγομέναις Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου Πράξεις, καὶ Θωμᾶ, καὶ ἀποκρύφους τινας, καὶ οἷς βούλονται λόγοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸν δὲ γάμον σαφῶς τοῦ διαβόλου ὀρίζονται. Ἐμφύγα δὲ βδελύσσονται ἀπαγορευόντες, οὐχ ἔνεκεν ἐγκρατείας, οὐτε πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ φόβον, καὶ ἰνδαλμὸν τοῦ μὴ καταδικασθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἐμφύχων μεταλήψεως. Κέχρηται δὲ καὶ αὐτοὶ μυστηρίοις δι' ὕδατος. Οἶνον δὲ ὄλως οὐ μεταλαμβάνουσι· φάσκοντες εἶναι διαβολικόν· καὶ τοὺς πίνοντας, καὶ τοὺς χρωμένους ἀνόμους εἶναι καὶ ἀμαρτάντας. Πιστεύουσι δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ὡς εἶναι παρὰ τοῖς οὕτω πεπλανημένοις τὰ πάντα μανίας ἔμπλεα. Καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι, καὶ εἰς ἔκπληξιν ἔλθεῖν τὸν ἄνθρωπον περὶ πάντων, ὧν οἱ ἄλλοι λέγουσι τε καὶ πράττουσιν· ἀσυστάτως τῶν πάντων παρ' αὐτοῖς λεγομένων τε καὶ γινομένων, καὶ μηδεμίαν ἔμφασιν ἀληθείας ἐπιδεχομένων.

B'· Εἰ γὰρ κέχρηται Παλαιᾶ καὶ Νέῃ Διαθήκῃ, πῶς ἀρχαὶ διάφοροι εὐρεθῆσονται, τῶν δύο Διαθηκῶν συμφωνουσῶν περὶ μιᾶς θεότητος, καὶ τὴν γνῶσιν κηρυττουσῶν⁸; Εἰ δὲ εἴη καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, πῶς ἔτι ὁ σεμνὸς γάμος τοῦ διαβόλου εὐρεθῆσεται, ὅποτε Θεὸς λέγει· *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*· καὶ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγοντος· *Ἄ ὁ Θεὸς συνέστρεψεν, ἀρθρωπος μὴ χωρίζεται*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Τίμος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος*; Εἰς ἑαυτῶν δὲ γνώμην καὶ παράστασιν μυθολογίας καὶ τῶν⁹ πινόντων τὸν οἶνον, ἐπιλαμβάνονται τινα θηρολεκτούντες, καὶ φασιν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ τοιοῦτον εἶναι τέλος. Ἐπιε γὰρ, φησί, Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἐγυμνώθη. Καὶ Ἀδὰμ, φησί, μεθύσθεις, θυγατέρας ἰδίας κατὰ ἄρνοιαν συνεμίγη. Καὶ διὰ μέθης γέγονεν ἡ μοσχοποιία. Καὶ φησιν ἡ Γραφή· *Τίτι θόρυβος; τίτι μάχαι; τίτι ἀηδία καὶ λέσχαι; τίτι συντρίμματα διακερῆς; τίτος πελιδνοὶ οἱ ὄφθαλμοί;* Οὐ τῶν χροικόντων ἐν οἴνῳ; οὐ τῶν ἐξιχνεύοντων ποῦ πότοι γίνονται; Καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα ἐξιχνεύοντες συσσωρεύουσι διὰ τὴν ἑαυτῶν πιθανότητα· οὐκ εἰδότες, ὅτι πᾶν τὸ ἀμετρον πάντα τοῦ λυπηρῶν, καὶ ἐξ

¹ Gen. 1, 28; ix, 1. ² Matth. xix, 6. ³ Hebr. xiii, 4. ⁴ Gen. ix, 21. ⁵ Gen. xix, 33. ⁶ Exod. xxxii, 4. ⁷ F. πάντη. ⁸ Deest aliquid. ⁹ F. κατὰ τῶν.

τοῦ προκειμένου ἀπηγορευμένου ὑπάρχει. Καὶ γὰρ A οὐ μόνον ἐπὶ οἴνῳ τοῦτο εἶποιμ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῇ ἀπληστῖα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐδίδασκε φράσκων· *Μὴ βαρυνέσθωσαν ὑμῶν, φησὶν, αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς· καὶ τὸ, Εἰ ἀπληστώτερος εἶ, μὴ ἐπιθύμει τῶν τοῦ πλουσίου βρωμάτων· ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδοῦς.* Περὶ σιστέρως δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος· ἀπλήστους καὶ ἀδωφάγους σκώπτων, λαϊμέργοις ἐπιθυμίαις ἐπαρώμενος, ἔφη· *Τὰ βρώματα τῆ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει.* Ἄλλὰ καὶ Ἡσαΐα τὸ πρωτοτόκια δι' ἐψέματος πυροῦ (96) ἀπώλεσεν, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, τὸ αὐτὸ καλοῦσα ἔψεμα πυροῦ καὶ φακῆς. Οἴμαι δὲ τάχα, ὅτι οὐκ ἀπὸ πυροῦ, τουτέστιν ἀπὸ σίτου ἦν· ἀλλὰ τάχα ὡς ἦδη ἐψήμηνον λείψανον φακοῦ, καὶ ἔτι ἐπι- B τεθὲν πυρὶ, τὸ αὖθις πυρωθὲν ἡ Γραφή πυροῦ διηγῆσατο, διὰ τὸ ἐπιθεριμανθῆναι μετὰ τὸ ψυχρωθῆναι. Καὶ ὡς ἐκεῖνος δι' οἶνον ἐγυμνώθη, μηδὲν ἀδικηθεὶς, οὕτως μᾶλλον διὰ πείναν καὶ ἀπληστῖαν τὰ πρωτοτόκια ἀπολέσας, μᾶλλον ὑπὲρ τὸν οἶνον ἠδίκηται. Καὶ οὐδὲν ἰσχύει ἐγγὺς τῆς ἀληθείας παραπεποιημένη λέξις, οὐδὲ μυθώδης τις ἐπινοημένη δραματούργια. igitur ob vinum ille nulla a quoquam accepta injuria primogenitis amissis, majus quam ex vino damnatum atque injuriam accepit. Ita nihil omnino virium habet ad simulandam veritatem compositus sermo.

Γ'. Σεμνυνοῦνται δὲ δῆθεν ἐγκράτειαν, σφαλερῶς τὰ πάντα ἐργαζόμενοι, μέσον γυναικῶν εὐρισκόμενοι, C καὶ γυναῖκας πανταχόθεν ἀπατώντες, γυναῖξί δὲ συνοδεύοντες, καὶ συνδιαιτώμενοι, καὶ ἐξυπηρετούμενοι ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἔξω μὲν τῆς ἀληθείας ὄντες, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον κεκτημένοι, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἠρηνημένοι. Ὅποῖοι γὰρ ἂν τις ἔργου καταλείψῃ μέρος, τὸ πᾶν πλήρωμα ἀφῆκε διὰ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ καταλειμμένου. Ὅθεν τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια δι' ὑδατος μόνον γίνεται, καὶ οὕτε μυστήρια ὄντα, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν τὰ ψευδῆ γινόμενα. Ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ἐλεγχθήσονται ἀπὸ τοῦ εὐθέως τοῦ Σωτῆρος λόγου τοῦ λέγοντος· *Ὁὐ μὴ πῶ ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πῶ αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μεθ' ὑμῶν.*

Ἰάλιν ὡς ταύτην παρωσάμενοι χεῖρὶ κραταιᾷ τῆς D ἀληθείας, ὡς κνώδαλον ὀδονηρὸν ὀδόντων ἀφηρημένον, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν, συνήθως τὸν Θεὸν τῶν ὄλων ἐπικαλούμενοι, ὀδηγόν τε καὶ ἀμυντήρα τῶν δεινῶν, ἐπίκουρόν τε τῆς φρονήσεως, δότην τε ὄντα αὐτὸν τῆς σοφίας· ἴν' ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ τάλιθθῇ μανθάνοντες, τὰς τῶν ἄλλων ἀποκαλύπτειν δυναθεῖμεν, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδοτον λατρικὴν ἐκ πολλῶν μυρεψικῶν

nonne eorum qui perquirunt ubi computationes fiant? Hæc et alia id genus loca perscrutantes congerunt, quo suam opinionem suadeant, nec illud intelligunt, non in eo solo de quo agitur, sed ubique quidquid modum excesserit, molestum, et extra id quod propositum est prohibitum esse. Neque enim id de vino solum, sed de ciborum nimia saturitate dici potest. Atque hoc est quod in Evangelio Dominus admonuit: Ne graventur corda vestra crapula, et ebrietate, et curis hujus sæculi. Item: Si insatiabilis es, ne concupiscas divitis cibos; hi enim vitæ mendaci conjuncti sunt. Sed idem longe copiosius ab Apostolo declaratum: qui edaces et heluones deridens, ac gulæ cupiditates detestans: Esca ventri, inquit, et venter escis; Deus autem et hunc et illas destruet. Præterea Esau primogenita sua frumenti pulvicula vendidit, ut Scriptura narrat, quæ eandem et frumenti et lentis pulviculam vocat. Quanquam id ego verisimilius arbitror, non ex frumento eam sorbitionem fuisse; sed jusculi ex lente residuum, quod igni rursus impositum, ac recoctum, propterea πυροῦ a Scriptura vocatum est, quoniam cum refrixisset denuo calefactum est. Ut igitur ob vinum ille nulla a quoquam accepta injuria nudatus est; sic alter ob famem ac voracitatem primogenitis amissis, majus quam ex vino damnatum atque injuriam accepit. Ita nihil omnino virium habet ad simulandam veritatem compositus sermo, vel ab illis fabulæ instar excogitata nar-

III. Quod vero continentiam gloriose jactitant, lubricum est. illorum quidem ac periculi plenum C facinus. Nam inter mulierculas versantur assidue, quas undecunque pelliciant, cum iis iter faciunt, ac communiter vivunt, earumque ministeriis utuntur. Quare cum a veritate longius absint, nihil præter ementitam illius speciem ostentant; vim ipsam sinceræ pietatis abnegant. Etenim cujuscunque officii partem aliquis prætermiserit, ea ipsa quam omisit parte, totum præteriisse censendus est. Sic illorum mysteria, quæ aqua solummodo constant mysteria non sunt; sed ficta atque fallacia, verorum ad imaginem expressa. In quo planissima illos Salvatoris sententia redarguit: *Non bibam 402 de hoc genimine vitis, donec bibam illud novum in regno cælorum vobiscum.*

Quamobrem posteaquam hanc hæresim validissima veritatis manu propulsavimus, ac velut importunæ cuidam bestię dentes excussimus, ad reliquas transeamus. Sed Dei primum, ut solemus, implorandum nobis erit auxilium, qui et viæ dux, malorumque depulsor, et prudentiæ adjutor, et sapientiæ largitor est, ut ab ipso veritatem edocti reliquarum hæreseon errores patefacere, atque ex

¹ LXX πυροῦ scripserunt. ² Prov. xxiii, 29, 30. ³ Gen. xxv, 30. ⁴ Matth. xxvi, 29.

(96) Δι' ἐψέματος πυροῦ. Mirum est quid sibi voluerit Epiphanius, aut quid in animo habuerit, cum hæc scriberet, ἐψέματος πυροῦ idem esse, ac *ferventis* aut *recoctæ sorbitionis*. Nam quod πυροῦ frumentaceam primo loco interpretatur, est illa quidem tolerabilior, sed contra Hebræorum Græ-

⁵ Luc. xxi, 34. ⁶ Prov. xxiii, 3. ⁷ I Cor. vi, 13.

corumque codicum fidem usurpata lectio. Etenim LXX cum Hebræo consentientes πυροῦ, hoc est *rufa*, scripserunt, non πυροῦ. Quænam vero grammatica ratio πυροῦ pro πυρωθέντος dici patiatur, quasi genitivus sit a nomine πυροῖς; πυροῦς? quod minime procedit.

ipsis veritatis vocibus, quasi ex multis seplasiario-
rum simplicibus corporibus, velut antidotum con-
ficere possimus, in eorum qui jam icti fuerint gra-
tiam, ut vel iisce nostris perlectis remedium illis
adhibeatur; vel si nullam adhuc ejus rei notitiam
habuerint, ea demum percepta cavere sibi possint,
Deo præmium ac mercedem conciliet.

CONTRA PHRYGASTAS,

*Sive Montanistas aut Tascodrugitas hæresis XXVIII
vel XLVIII.*

I. Ab his alia rursus efflorescit hæresis, quæ Phry-
gum dicitur, sub idem fere producta tempus, eique
successione proxima. Nam isti sub Antonii Pii,
qui post Adrianum imperavit, annum xix emergere
cœperunt. Marcio vero, Tatianus et Encratitæ ho-
rum discipuli sub Adriano, ac post Adrianum pro-
dierunt.

Phryges itaque (sic enim appellant) tam Vetus
quam Novum Testamentum asciscunt. Mortuorum
resurrectionem approbant. Sed Montanum quem-
dam prophetam, cum Priscilla et Maximilla pro-
phetissis prædicant; quibus inhærentes a recta
via deflectunt. Nam de Patre, et Filio, ac Spiritu
sancto eadem cum Ecclesia catholica sentiunt. Sed
ab ejus se communione separarunt, quod erro-
ris spiritus ac doctrinas dæmonum sequantur.
Nos enim, inquit, cœlestia oportet dona recipere.
Sua quidem et Ecclesia catholica dona divinitus
accipit, sed quæ vera dona sunt, et Spiritus
403 sancti, ac prophetarum, et apostolorum, C
Dominique ipsius auctoritate comprobata. Joan-
nes siquidem apostolus sic in Epistola sua nos ad-
monet: *Probate spiritus, si ex Deo sunt*¹. Et rur-
sum: *Audistis quia Antichristus venit; et nunc
Antichristi multi sunt. E nobis exierunt, sed non
erant e nobis. Si enim e nobis fuissent, mansissent
utique vobiscum; sed ut manifesti fiant, quoniam
non sunt e nobis, idcirco scribo vobis, filii*², etc.
Quocirca verum est illos e sanctorum grege non
esse. Ab iis enim contendendi studio recesserunt,
et erroris ac fabularum auctores spiritus consecrati
sunt.

II. Ecce tibi vel eo ipso, quod sibi propositum
habent, aperte convincuntur, nequaquam istud
ipsum, quod contentiosa illa ambitione præ se
ferunt, obtinere posse. Nam si cœlestia illa dona

¹ I Joan. iv, 1. ² I Joan. ii, 18 sqq. ³ F. καὶ προσ. ⁴ Deest εἶναι vel εἶναι.

(97) Κατὰ Φρυγαστῶν. Phryges sive Phrygastæ
proprie dicti, quod e Phrygia primum prodierint.
Iidem tamen nonnunquam Cataphryges et Cata-
phrygæ, quasi Evangelium esset, vel dogma κατὰ
Φρύγας.

(98) Οὗτοι γὰρ γηγόνασι περὶ τὸ ἐννεακαίδε-
κατον. Consentanea sunt quæ de hujus hæresis
exitu ac tempore disserit, cum iis quæ supra do-
cuit, nimirum Justinum Adriani tempore mortuum
esse; secundum quem paulo post Tatianum prodie-
rit, a quo Encratitæ originem acceperint sub An-
tonino Pio: quo eodem imperante, atque anno il-
lius xix Montanus exstiterit. Sed cum ex iis quæ

A εἰδῶν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας κατασκευάσαι τοῖς
ἤδη πεπληγμένοις, εἰς ἱασιν καὶ θεραπείαν τοῖς ἐν-
τυγχάνουσι, καὶ τοῖς μέλλουσι γινώσκειν, & μὴ ἤδει-
σαν, εἰς παθῶν προκατάληψιν, καὶ ἡμῖν εἰς σωτη-
ρίαν, καὶ Θεοῦ μισθόν, ἀφθόνως δωρηθησόμενον.

idemque ipsum et salutem nobis, et uberrimum a

ΚΑΤΑ ΦΡΥΓΑΣΤΩΝ (97),

*Εἰτ' οὖν Μοντανιστῶν καλουμένων, ἢ καὶ Τασκο-
δρουγιτῶν ΚΗ', ἢ καὶ ΜΗ'.*

A'. Ἀπὸ τούτων ἑτέρα πάλιν αἵρεσις ἀνακύπτει,
τῶν Φρυγῶν καλουμένη, σύγχρονος γενομένη τούτοις,
καὶ αὐτοῦς διαδεχομένη. Οὗτοι γὰρ γηγόνασι περὶ τὸ
ἐννεακαίδεκατον ἔτος (98) Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς
B μετὰ Ἀδριανόν. Καὶ ὁ Μαρκίων δὲ, καὶ οἱ περὶ Τα-
τιανόν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διαδεξάμενοι Ἐγκρατίται ἐν
χρονοῖς Ἀδριανοῦ, καὶ μετὰ Ἀδριανόν.

Οὗτοι γὰρ οἱ κατὰ Φρύγας καλούμενοι, δέχονται
καὶ αὐτοὶ πᾶσαν Γραφήν, Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθή-
κην καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμοίως λέγουσι. Μοντα-
νόν δὲ τινα προφήτην αὐχοῦσιν ἔχειν, καὶ Πρίσκιλ-
λαν, καὶ Μαξιμίλλαν προφήτιδας: οἷς προσέχοντες
τὸν νοῦν ἐξετρέπησαν. Περὶ δὲ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ,
καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως φρονοῦσι τῇ ἁγίᾳ καθο-
λικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀπέσχισαν δὲ ἑαυτοῦς, προσέχουσι
πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, λέγον-
τες, ὅτι Δεῖ ἡμᾶς, φησὶ, καὶ τὰ χαρίσματα δέχεσθαι.
Καὶ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὁμοίως τὰ χαρίσματα
δέχεται: ἀλλὰ τὰ ὄντως χαρίσματα, καὶ τῇ ἁγίᾳ Θεοῦ
C Ἐκκλησίᾳ διὰ Πνεύματος ἁγίου δεδοκιμασμένα παρὰ
τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυ-
ρίου φάσκοντος ἀποστόλου Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐπιστο-
λῇ, ὅτι Δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἔστιν ἐκ Θεοῦ.
Πάλιν δὲ λέγοντες, ὅτι Ἠκούσατε, ὅτι Ἀντίχριστος
ἔρχεται, καὶ τὸν Ἀντίχριστοὺς πολλοὶ γηγόνασι.
Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθοι: ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ
γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενῆκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν·
ἀλλ' ἴνα γνωσθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐξ ἡμῶν, τού-
του χάριν γράψω ὑμῖν, τεκνία, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀληθῶς
οὖν ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων. Ἐξέδησαν
γὰρ τῇ ἑαυτῶν φιλονεικίᾳ, προσανέχοντες καὶ πνεύ-
μασι πλάνης καὶ μυθολογίας.

B'. Ἰδοὺ γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἐλέγχονται
μηδυνάμενοι πληροῦν τὰ ἑαυτῶν ἐν φιλονεικίᾳ ὑπ-
εργονόμενα. Εἰ γὰρ δεῖ χαρίσματα δέχεσθαι, καὶ δεῖ
D ἐν Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα⁴, πῶς οὐκέτι μετὰ Μοντανόν,

paulo ante disputata sunt, constet Justinum non-
nisi sub Marco Aurelio passum esse, Tatianum vero
aliquanto etiam postea hæresim suam condidisse,
manifesta hic est temporum perturbatio. Quod ad
Cataphrygas spectat, Eusebius in *Chron.* anno M.
Aurelii xi scribit Cataphrygum hæresim, auctore
Montano, et Priscilla, ac Maximilla, exordium ha-
buisse. Tum anno sequente Encratitas Tatiano duce
prodiisse. Quæ si vera sunt, Tatiani et Encratita-
rum hæresi priorem oportet esse Cataphrygum
hæresim; contra institutum ab Epiphonio ordinem,
ac sub Aurelio duntaxat imperatore exstisse,

καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν, ἔχουσι προφήτας; Ἄρα ἤργησεν ἡ χάρις; Οὐκ ἄργει δὲ ἡ χάρις ἐν ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ· μὴ γένοιτο! Εἰ δὲ ἕως τινὸς προσηφίτευσαν οἱ προφητεύσαντες, καὶ οὐκ ἔτι προφητεύουσι· ἢ οὐτε Πρίσκιλλα, οὐτε Μαξιμίλλα προσηφίτευσαν μετὰ τὰς προφητείας τὰς διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ δοκιμασθείσας. Κατὰ δύο οὖν εἰρόπους ἐλεγχθήσεται ἡ αὐτοῦ ἄνοια. Ἡ γὰρ δεῖξωσιν εἶναι προφήτας μετὰ Μαξιμίλλαν, ἵνα μὴ ἀργήσῃ παρ' αὐτοῖς λεγομένη χάρις· ἢ οἱ περὶ Μαξιμίλλαν ψευδοπροφήται εὐρεθίσονται μετὰ τὸν ὄρον τῶν προφητικῶν χαρισμάτων τολμήσαντες οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἀπὸ πλάνης δαιμόνων ἐνθουσιασθήσονται, καὶ φαντάται τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν, καὶ ὅπως ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ὁ ἐλεγχος πρὸς αὐτοὺς ῥηθήσεται. Φάσκει γὰρ ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη Μαξιμίλλα ἡ προφήτις, ὅτι, φησὶ, *Μετ' ἐμὲ προφήτις οὐκέτι ἔσται, ἀλλὰ συντέλεια*. Ἰδοὺ δὲ πάντοθεν φαίνεται τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ὅσα γὰρ οἱ προφήται εἰρήχασιν, καὶ μετὰ συνέσεως παρακολουθοῦντες ἐφθέγγοντο, καὶ ἐτελέσθησαν τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ ἔτι πληροῦται. Αὕτη δὲ εἶπε μετ' αὐτὴν εἶναι συντέλειαν· καὶ οὕτως συνετελέσθη, μάλιστα τοσοῦτον βασιλεῦν γενομένων, καὶ τοσοῦτου χρόνου ὑπερβηκότος. Ἐτη γὰρ εἰσιν ἕκτοτε (99) πλείω ἢ ἐλάσσω διακόσια ἐννενηκοντα ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐάλεντος, καὶ Γρατιανοῦ βασιλείας· καὶ οὐτε ἡ συντέλεια κατὰ τὴν ἡγήσαζαν ἑαυτὴν προφήτιδα, μὴ γνοῦσαν μήτε τὴν ἡμέραν τῆς αὐτῆς τελευτῆς. Καὶ

recipienda sunt, iisque præditam Ecclesiam esse convenit, cur post Montanum, ac Priscillam, et Maximillam nullos habent amplius prophetas? Divinumne est munus exhaustum? At in Ecclesia catholica minime id quidem est exhaustum. Absit! Quod si aliquo tenus prophetæ vaticinati sunt, et vaticinari modo desinunt, consequens est ne Priscillam quidem atque Maximillam, secundum apostolorum vaticinia, quæ in Ecclesia recepta sunt, oraculum ullum edidisse. Quamobrem utrinque illorum insania constringitur. Nam aut prophetas post Maximillam aliquos ostendant; ne ea, quam illi jactitant, gratia extincta videatur; aut Maximilla cum suis falsæ vatis nomine censendæ sunt, quæ post præscriptum prophetici doni officiique tempus, non sancti Spiritus, sed immissi a dæmonibus erroris afflatum admittere non sunt veritæ, ac suis auditoribus illudere. Enimvero ex iis ipsis quæ asserunt, eorum mendacia refellentur. Sic enim vates illorum Maximilla prædicat: *Post me nulla amplius erit prophetissa, sed finis sequetur*. Vides ut undique se prodat erroris spiritus. Nam quæcunque prophetæ locuti sunt, ea scientes intelligentesque dixerunt: planeque uti nuntiata sunt acciderunt, et hodie perficiuntur. At illa post se rerum omnium exitum fore prædixit; quod hactenus nondum accidisse cernimus: præsertim cum tot sibi imperatores successerint, ac tantum sit temporis interlapsum. Anni 404 siquidem ad hoc tempus, qui est Valentiniani, ac

Valentis, et Gratiani imperatoris annus xii, plus minus ccxc numerantur; et tamen hic ille prædictus ab inani sesequæ ostentante prophetissa nondum rerum exitus advenit: quæ quidem diem obitus sui minime compertum habuit. Hinc illud videre licet, omnes qui se a veritate segregant, nullam in sermonibus habere constantiam: sed, infantium more, ab impostore serpente deceptos, ultro se in exitium perniciemque committere; nam cum ut a lupo devorentur, a caula longius aberrare ac perire voluerint, non retento principio¹, sed repudiata veritate, in naufragium errorumque omnium tempestatem sese conjecerunt. Nam si hoc Maximilla dixerit, prophetam amplius neminem futurum, divinum hoc illis munus funditus eripit, ut ad hodiernum tempus minime perseveret. Quod si ad illam usque, ut ante diximus, eadem propagata gratia est, ne ipsa quidem ejusmodi donorum compos est facta.

Valentis, et Gratiani imperatoris annus xii, plus minus ccxc numerantur; et tamen hic ille prædictus ab inani sesequæ ostentante prophetissa nondum rerum exitus advenit: quæ quidem diem obitus sui minime compertum habuit. Hinc illud videre licet, omnes qui se a veritate segregant, nullam in sermonibus habere constantiam: sed, infantium more, ab impostore serpente deceptos, ultro se in exitium perniciemque committere; nam cum ut a lupo devorentur, a caula longius aberrare ac perire voluerint, non retento principio¹, sed repudiata veritate, in naufragium errorumque omnium tempestatem sese conjecerunt. Nam si hoc Maximilla dixerit, prophetam amplius neminem futurum, divinum hoc illis munus funditus eripit, ut ad hodiernum tempus minime perseveret. Quod si ad illam usque, ut ante diximus, eadem propagata gratia est, ne ipsa quidem ejusmodi donorum compos est facta.

Γ'. Πεπλάνηται γὰρ. Ἐσφράγισε γὰρ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτὴ τὰ χαρίσματα. Ὅτε γὰρ ἦν χρεία, ἐν προφήταις ἐν ἀληθινῶν πνεύματι, καὶ ἐρρωμένην διανοίᾳ, καὶ παρακολουθοῦντι νῶ, οἱ αὐτοῦ ἅγιοι τὰ πάντα προσηφίτευσαν ἐμπιπλῶμενοι Πνεύματος ἀγίου, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκ Πνεύματος χαρισμάτων ἐκάστῳ διδομένων, καὶ

Ill. Sed nimirum vehementer errat. Etenim Deus Ecclesiam suam velut obsignavit, ac divina illa munera complevit. Quandiu enim prophetis opus fuit, et veri Spiritus instinctu, cum animi firmitate, atque constantia, et eorum quæ loquerentur intelligentia sanctissimi viri sua omnia responsa et oracula dederunt, iidemque pro cujus-

¹ F. αὐτῆ. ² Coloss. ii, 19

(99) Ἐτι γὰρ εἰσιν ἕκτοτε. Vitium in numeris est. Annus Antonini xix congruit anno Christi 146; annus vero Valentiniani xii convenit Christi 375.

Discrimen est annorum 220. Itaque pro διακόσια ἐννενηκοντα, scribendum fuit διακόσια εἴκοσι.

que concessorum a sancto Spiritu donorum, ac fidei ratione, communem ad utilitatem illo ipso Spiritu repleti sunt. Quid igitur ab illis est ad hominum utilitatem prædictum, aut quæ habita fidei ratio? Nonne ejusmodi potius habendi illi sunt, de quibus locutus est Dominus: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*¹? Age vero quæ ab illis dicuntur cum iis quæ in utroque Testamento revera continentur, quæque certissime gesta ac prædicta sunt, comparantes, discernamus quæ sit vera, quæque falsa prophetia. Verus quippe propheta cum sui compos, tum eâ quæ dicebat intelligens, futura nuntiabat; proque eo ac Spiritus sanctus impulerat, præcipuo quodam animi robore vaticinari solebat. Sic *servus ille Dei Moyses, ac fidelis* 405 *in domo*². Unde et videns in Vetere Testamento propheta dicitur³. *Visio, inquit, quam vidit Isaias filius Amos propheta. Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum. Et vidi seraphim et cherubim; et audivi vocem Domini dicentem ad me: Vade, dic populo huic: Auditum audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non aspicietis*⁴. Quæ cum audisset a Domino, tum ad populum accedens ita narrabat: *Hæc dicit Dominus.*

Videsne intelligentis hæc esse quæ dicat, non ejus qui extra potestatem exierit? Nam ejusmodi vox nullam fuisse mentis perturbationem significat. Ita sanctus Ezechiel propheta dicente Domino: *Fac tibi panem in stercore humano, et respondit: Absit, Domine! nihil unquam commune et immundum intravit in os meum*⁵. Cum enim minitandi gratia sibi a Domino dictum illud animadverteret, non velut e mentis statu dejectus, statim facere istud aggressus est; sed constanti animi robore præditus, ac sibi præsens ita respondit: *Absit, Domine!* Hæc enim prophetarum revera propria sunt, qui firmam ac stabilem in Spiritu sancto mentem retinent, ac docendi discernendique facultatem. Nam Daniel ipse nonne plenus omni sapientia fuisse, quæque animo conceperat plane intellexisse videtur⁶? qui et Nabuchodonosoris ænigmata dissolvit, et quæ ei per somnium oblata fuerant, sed illum ipsum qui viderat effugerant, non aliter in memoriam reduxit: et cum eadem animi firmitate, ac cœlesti illo dono uberrime perfusus citra ullam moram interpretatus est, cum prudentia intelligentiaque cæteris hominibus antecelleret, ob eam scilicet qua præditus erat Spiritus sancti gratiam, quæ non modo prophetam informat, sed et nos omnes, quibus illius adminiculo Deus doctrinam veritatis impertit. At contra quæ isti vaticinare se jactitant, neque certa cum animi firmitate prædicant, nec quæ dicunt intelligentia consequuntur. Sed obliqua sunt illorum effluunt.

¹ Matth. vii, 15. ² Num. xii, 7; Hebr. iii, 2. ³ I Reg. ix, 9. ⁴ Isa. i, 4; vi, 1 sqq. ⁵ Ezech. iv, 13.

⁶ Dan. ii, 27 sqq.

(1) *Γινώσκων γὰρ τὴν ὑπέπειλην*. De hoc divinitus edito prophætæ mandato consule quæ a sa-

κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως πρὸς τὸ συμφέρον. Τί οὖν συμφέρον οὗτοι εἰρήκασιν; ἢ ποῖον ἀνάλογον τῆς πίστεως; Πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον οὗτοί εἰσι, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι *Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδομασί προβάτων, ἔσθωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες*; Συγκρίνοντες γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ Καινὴν ἐν ἀληθείᾳ ὄντα, καὶ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενα, καὶ προπεφητευμένα, συγκιμάσωμεν ποῖα προφητεία τυγχάνει, καὶ ποῖα ψευδοπροφητεία. Ὁ προφήτης μετὰ καταστάσεως λογισμῶν, καὶ παρακολουθήσεως ἐλάλει, καὶ ἐρθέγγετο ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τὰ πάντα ἐβρῶμένως λέγων· ὡς *Μωϋσῆς ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστὸς ἐν ὄψεσιν*. Ὁ *βλέπων* ἐλέγετο ὁ προφήτης ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. *Ὅρουσις*, φησὶν, *ἦν εἶδεν Ἡσαίας υἱὸς Ἀμώς ὁ τροφήτης*. *Εἶδον*, φησὶ, *τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐκηρμένον. Καὶ εἶδον σεραφίμ καὶ γερουσίμ· καὶ ἦκουσα φωνῆς Κυρίου λεγούσης πρὸς με· Βάδιζε, εἰπον τῷ λαῷ τούτῳ· Ἄκοῃ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ μάθητε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε*. Καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐλθὼν πρὸς τὸν λαὸν ἔφη· *Τάδε λέγει Κύριος*.

Οὐχ ἄρα, ὅτι παρακολουθοῦντες ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἐξισταμένου, οὔτε ὡς ἐξισταμένης διανοίας ἡ φθογῆ ἀπεδίδοτο; Ἄσαύτως δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ ὁ ἅγιος καὶ προφήτης, ἀκούων παρὰ Κυρίου, ὅτι *Ποίησον σεαυτῷ ἄρτον ἐπὶ κόπρου ἀνθρωπίνας*, ἔλεγε· *Μηδαμῶς, Κύριε· οὐδέποτε κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον εἰσηλθεῖν εἰς τὸ στόμα μου*. Γινώσκων γὰρ τὴν ὑπέπειλην (1) λεγομένην πρὸς αὐτὸν βῆσιν ὑπὸ Κυρίου, καὶ οὐχ, ὡς ἐν ἐκστάσει διανοίας φερόμενος, ἐπεβάλλετο τοῦτο πράττειν· ἀλλ' ἤξιον ἐβρῶμένην ἔχων τὴν διάνοιαν, καὶ παρακολουθοῦσαν, καὶ ἔλεγε· *Μηδαμῶς, Κύριε*. Ταῦτα γὰρ ἀληθῶς προφητῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐβρῶμένην ἔχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τὴν διαλογίην. Ὁ δὲ Δανιὴλ οὐκ εὐρίσκειται πάσης συνέσεως ἐμπλεως, καὶ τοῖς φρονήμασι παρακολουθῶν; ὅς τὰ αἰνίγματα τοῦ Ναβουχοδονόσωρ πέλευσε, καὶ ἃ ἐκεῖνος δι' ὄνειράτων θεόσατο, καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἑωρακότος, οὕτως ὑπομνήσκει· καὶ τὴν ἐπιλυσιν εὐθὺς ἐπέφερον ἐβρῶμένην καταστάσει, καὶ ὑπερβολῇ χαρίσματος, περιττοτέρως τὴν φρόνησιν ἔχων ὑπὲρ πάντα ἀνθρώπων διὰ τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ σοφίζον ὄντως τὸν προφήτην, καὶ τοὺς διὰ τοῦ προφήτου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας καταξιουμένους. Ἄ δὲ οὗτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, οὐδὲ εὐσταθοῦντες φανοῦνται, οὔτε παρακολουθίαν λόγου ἔχοντες. Λοξὰ γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν βήματα, καὶ σαληνὰ, καὶ οὐδεμιὰς ὀρθότητος; ἐχόμενα.

ac perplexa verba, nec recti omnino quidquam

crorum Librorum interpretibus uberrime disputantur.

Δ'. Εὐθύς γὰρ ὁ Μοντανός φησιν· Ἴδού ἄνθρω-
 A ποσ ὡσεὶ λύρα· κἀγὼ ἴπταμαι ὡσεὶ πλῆκτρον. Ὁ
 ἄνθρωπος κοιμᾶται· κἀγὼ γρηγορῶ. Ἴδού Κύριός
 ἔστιν ὁ ἑκστάνων ἡ καρδίας ἀνθρώπων, καὶ διδοὺς
 καρδίας ἀνθρώποις. Τίς τοίνυν τῶν παρακολουθοῦ-
 των, καὶ μετὰ συνέσεως δεχομένων τὸν τῆς ὠφελείας
 λόγον, καὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελομένων, οὐ κατα-
 γινώσεται τῆς τοιαύτης παραπεποιημένης ὑποθέσεως,
 καὶ τοῦ λόγου τοῦ αὐχοῦντος ἑαυτὸν ἐν προφήταις κα-
 ταλέγεσθαι. μὴ δυναμένου τὰ ὅμοια λέγειν προφη-
 ταις; Οὕτε γὰρ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτῷ. Τὸ
 γὰρ εἰπεῖν· Ἐφίπταμαι, καὶ πλήσσω, καὶ γρη-
 ρῶ, καὶ ἐξιστῆ Κύριος καρδίας, ἑκστατικῶς ῥή-
 ματα ὑπάρχει ταῦτα, καὶ οὐχὶ παρακαλοῦθουτος,
 ἀλλὰ ἄλλον χαρακτήρα ὑποδεικνύοντος παρὰ τὸν χα-
 ρακτήρα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τοῦ ἐν προφήταις λε-
 λαληκότος.

Εἰ δὲ θελήσουσι παραπλέκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψευ-
 δος, καὶ ἀγνωεῖν τὸν νοῦν τὸν τῆς ἀκριβείας ἐπιμε-
 λόμενον, ἑαυτοῖς δὲ ἐπισωρεύειν λόγους, δι' ὧν πα-
 ραποητεύονται τὴν ἑαυτῶν πλάνην, ὁμοίαν τινὰ ἀπο-
 τελέσαι παραστήσουσιν ἀπὸ τοῦ τὴν ἁγίαν Γραφὴν
 εἰρηκίνας· Ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἑκστασιν ἐπὶ τὸν
 Ἀδὰμ, καὶ ὑπνωσε· καὶ οὐκέτι ὅμοιον τοῦτο ἐκεῖ-
 νου. Οὐ γὰρ καὶ ἐνταῦθα σῶμα ἐμελλε πλάσσειν ὁ
 Θεός, ἀφ' οὗ εἰς ἑκστασιν ἔφερεν, ἵνα τὰ ὅμοια ἐπ-
 ενέγκῃ δι' ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας· τῷ γὰρ
 Ἀδὰμ ἐπήνεγκε τὴν ἑκστασιν τοῦ ὕπνου, οὐκ ἑκστα-
 σιν φρενῶν. Ἐκστασις δὲ κατὰ διαφορὰς πολλαῖς ἔχει
 τὸν τρόπον. Ἐκστασις δι' ὑπερβολὴν θαύματος λέ-
 γεται. Ἐκστασις λέγεται ἡ μανία, διὰ τὸ ἐκστῆναι
 τοῦ προκειμένου. Ἐκεῖνη δὲ ἡ τοῦ ὕπνου ἑκστασις
 κατὰ ἄλλον τρόπον ἐρρέθη, κατὰ τὴν φυσικὴν ἐνέρ-
 γειαν· μάλιστα δὲ τῷ βαθυτάτῳ αὐτὴν ἐπεννήχθαι
 τῷ ἁγίῳ Ἀδὰμ, καὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ πεπλασμένῳ.
 est, præsertim cum Adam viro sancto, ac Dei
 jectus.

Ε'. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν, ὡς δικαίως ἑκστα-
 σιν ταύτην ἡ θεία Γραφὴ βέβληκεν¹. Ἐν τῷ γὰρ
 ὕπνῳ τὸν ἄνθρωπον μεθίστανται πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις
 εἰς ἀνάπαυσιν τραπεῖσαι. Ὡς οἷον εἰπεῖν, παροῦσα
 ἡ διορατικὴ οὐχ ὀρᾶ· ἀποκλείεται γὰρ τὸ ὄμμα·
 ἡ συζᾶζει τὸ κινεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα, εἰτ' οὐν
 ψυχὴ· δυσοδμίας οὐσης ἐν οἴκῳ, καὶ εὐδομίας, καίτοι
 γε παρουσίας τῆς ὀσφραντικῆς αἰσθήσεως, οὐκ ἀντι-
 λαμβάνεται· ἐξέστη γὰρ ἡ τοιαύτη αἰσθησις εἰς ἀνά-
 παυσιν τραπεῖσα. Πικρῶν δυντων χυμῶν ἐν τῷ στό-
 ματι, ἢ ἀλμυρῶν, ἢ γλυκέων, τὸ γευστικὸν οὐκ
 αἰσθάνεται· ἐπειδὴ περ ἐν ἑκστάσει τῆς ἀναπαύσεως
 κίτται· μὴ ἐνεργοῦν, ὅπερ ἐν τῷ ὕπῳ ἐνήργει. Ἀκοὴ
 πάρεστιν· ἀλλ' ἀργεῖ τὸ ἀκουστικὸν κατὰ τὴν αἰσθη-
 σιν· καὶ πολλάκις τῶν λαλούντων ἐν οἴκῳ, εἰ μὴ τι
 διυπισθῆ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ὑπακούει τῶν παρὰ τινων
 ῥηθέντων, διὰ τὸ ἀποστῆναι τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν
 ὄραν. Τινῶν κνωδάλων διερχομένων διὰ τοῦ ἡμετέ-

IV. Sic enim Montanus, exempli gratia, loquitur :
 Ecce homo tanquam lyra, ego vero ceu plectrum volo.
 Homo dormit ; ego vero vigilo. Ecce Dominus est,
 qui corda hominum in stuporem vertit, et corda dat
 hominibus. Quis est igitur, qui si utilissimam fidei
 doctrinam percipiat, intelligentiaque 406 com-
 prehendat, ac vitæ suæ nonnullam curam habeat,
 non argumentum istiusmodi ab otioso homine con-
 fectum, et arrogantiae plenam ejus orationem con-
 demnet, qui se prophetarum numero insolenter ascri-
 bat, cum interim eadem dicere, quæ olim propheta
 nequeant ? Non enim Spiritus sanctus in illo lo-
 cutus est. Atque hæc ipsa verba : Volo, et percus-
 tio, et vigilo, et Dominus corda in stuporem vertit,
 furiosi hominis verba sunt, minimeque quæ loquitur
 assequentis : in quo alia prorsus nota figuraque
 cernitur, quam quæ Spiritus sancti, qui per pro-
 phetas olim locutus est germana videatur ac pro-
 pria.

Quod si veritati mendacium admiscere voluerint
 et accuratum sacrarum Litterarum dissimulare sen-
 sum, ac loca quædam accumulare, quibus errore
 suum procedant, et divinis oraculis quam simillimum
 reddant, puta quod Scriptura dixerit : Misit
 Deus ἑκστασιν, hoc est soporem, in Adam, et dor-
 miit², sciant longe aliam hic esse, quam in illorum
 negotio rationem. Non enim quod ad istos attinet,
 novum quoddam corpus a Deo designabatur ; cuius
 gratia, quod olim Adamo fecerat, pro sua benigni-
 tate stuporem immitteret. Nam Adami stuporem
 ille, somni quidam torpor exstitit, non mentis in-
 sania. Stuporis porro vocabulum pluribus modis
 usurpari solet. Alius enim est, quem vehemens
 quædam parit admiratio. Alias pro furore et insa-
 nia sumitur, ex eo quod animus a proposito ἐκστῆ-
 ναι, hoc est aberrare, dicitur. At illi somno stupor
 alio, nimirum ad naturales functiones referendus
 manibus perpolito altissimus sit ille stupor in-

V. Constat enim quam merito stuporis hoc no-
 men a Scriptura fuerit usurpatum. Quandoquidem
 homine consopito sensus omnes ad quietem sese
 transferunt. Sic videndi facultas, exempli gratia,
 tametsi præsens adsit, clausis oculis nihil omnino
 discernit : propterea quod tum ille, quo movetur,
 spiritus sive anima requiescit. Sic quantavis domi
 fragrantia sit, aut fetor, nihil tamen odoratu, qui
 sane præsens est, percipere possumus ; eo quod
 sensui illi ad quietem composito velut quidam tor-
 por obrepsit. Item licet amarus in ore sit sapor,
 aut falsus, aut dulcis, nihil gustatu sentitur, eo
 quod stupidus hic sensus, ac 407 sopitus fun-
 ctionem nullam exercet, cuiusmodi præstare vigi-
 lans solebat. Manet et auditus ipse, sed audiendi
 est facultas otiosa : adeo ut plerumque domi lo-
 quentibus nonnullis, nisi qui dormit expergefactus
 fuerit, quæ ab iis dicuntur non audiat, quod omnis

¹ Reg. ἐτάζων. ² Corr. κέκληκεν. ³ Gen. II, 21.

que concessorum a sancto Spiritu donorum fidei ratione, communem ad utilitatem illi Spiritu repleti sunt. Quid igitur ab illis hominum utilitatem prædictum, aut quæ fidei ratio? Nonne ejusmodi potius habent sunt, de quibus locutus est Dominus: *Attende falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Vero quæ ab illis dicuntur cum iis quæ in Testamento revera continentur, quæ verissime gesta ac prædicta sunt, comparanda cernamus quæ sit vera, quæque falsa. Verus quippe propheta cum sui compendii quæ dicebat intelligens, futura nuntiabat, eo ac Spiritus sanctus impulerat, præcipientis animi robore vaticinari solebat. Sic secundo *Moyses, ac fidelis 405 in domo*². Unde in Veteri Testamento propheta dicitur³. *Utrumquam vidit Isaias filius Amos prophetarum sedentem super thronum excelsum. Et vidi seraphim et cherubim; et Dominus dicens ad me: Vade, dice Domini dicens: Vade, dice Domini dicens: Auditu audietis, et non intelligetis; et visu videritis, et non aspicietis*⁴. Quæ cum auditum ad populum accedens ita narravit Dominus.

Videsne intelligentis hæc esse esse ejus qui extra potestatem extenderet, vox nullam fuisse mentis perturbationem. Ita sanctus Ezechiel propheta dicitur *tibi panem in stercore humano, non comine! nihil unquam communitur vit in os meum*⁵. Cum enim a Domino dictum illud animadversum mentis statu dejectus, statim respondit; sed constanti animi robore præsens ita respondit: *Absque prophetarum revera propriam stabilem in Spiritu sancto recedendi discernendique facultatem nonne plenus omni sapientia conceperat plane intellexit buchodonosoris ænigmata somnium oblata fuerant, et effugerant, non aliter cum eadem animi firmitate uberrime perfusus citra ul-*

est, cum prudentia intelligentibus antecelleret—ob-

erat Spiritus

phetam info-

adminicul-

contra q-

cum a-

telli-

effu-

... γὰρ ἐθαύμασεν προφη-
 ... λέγει. Γεγόνασι δὲ ἐν
 ... ἐκστάσει λογισμῶν.
 ... πᾶσαι, οὐκ μὴ παρα-
 ... καθημερινῆς ἀκολου-
 ... τῶν ὁρώμενα. *Εἶδε γὰρ*
πάντα τὰ τετράποδα, καὶ
οὐ τὰ πετεινά ἐν αὐτῇ.
 ... καὶ οὐκ ἦν ἐν ἐκστάσει φρε-
 ... ηγκουσεν, Ἄραστα, θύσον,
 ... ἔβρωμένος ἐπεισθη·
 ... Μηδαμῶς, Κύριε· οὐ-
 ... εἰσήλθεν εἰς τὸ στόμα
 ... Πᾶς ἀνθρώπος
 ... ἐγὼ, ἰδίᾳ ἔλεγε, καὶ
 ... ψεύδονται. Ἄρα αὐ-
 ... βρωμένος δὲ, καὶ θαυμάζων
 ... καὶ τὰ αὐτῷ παρὰ τοῦ
 ... ἔμαζε καθ' ὑπερβολὴν· καὶ
 ... ἐνδεδύμενον τοῦ ἔλους τοῦ
 ... ἀληθεύειν ἐπέδωκε· πάντα δὲ
 ... ἔγνω· ἵνα δείξῃ τὸ ἀληθινὸν
 ... λαλήσαν, καὶ τὰ βᾶθη αὐ-
 ... τοῦ Θεοῦ γνώσεως καὶ ἀκρι-
 ... καὶ Ἀβραάμ ἐν ἐκστάσει, οὐκ ἐν
 ... ἐκστάσει φόβου. Ἔβλεπε γὰρ
 ... περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν.
 ... ὁρώντες τὰ ὁράματα ἐν διανοίᾳ
 ... ὁ Μωϋσῆς φησιν (2)· Ἔμφο-
 ... ρως. Ἐγὼ δὲ Ἀβραάμ, τὰ ὑπὸ
 ... Γινώσκων γινώσκω, ὅτι πάρ-
 ... σου ἐν γῆ ἄλλοτρίᾳ ἐτη-
 ... ὡς ἐστὶ τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ
 ... προφήταις εἰρημένα, καὶ ἐν ἔβρω-
 ... ἐν σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν

A quotidianis eorum, qui videntur, aut aguntur, co-
 gitationibus majora versantem. Cum enim Propheta
 miraculo esset attonitus, præ admiratione ita lo-
 cutus est. Quod vero Prophetæ extra se rapti le-
 guntur, non sic accipiendum est, quasi rationis
 usum amiserint. Nam et Petrus extra se raptus
 aliquando dicitur, non quod habitum ultro citroque
 sermonem ignorarit; sed quod præter quotidianum
 usum nonnulla fieri inter homines animadverteret.
Vidit enim linteum demissum, et omnia quadrupedia,
ac reptilia, et caeli volucres in eo contineri ¹. Quam
 porro quæ dicerentur animo perceperit, nec a statu
 rationis alienus fuerit, ex eo potes discernere;
 quod cum audisset: *Surge, occide et manduca*, non
 illico velut mentis minime compos obsequitur; sed
 ita Domino respondet: *Absit, Domine! nihil unquam*
commune vel immundum intravit in os meum ².
 Quod autem ad Davidem attinet, qui dixit: *Omnis*
homo mendax; cum adjecit: *Ego dixi*, privatim et
 ex sua persona locutus est, ut mentiri homines
 affirmaret, mendacii ipse esset expers. Sed nimi-
 rum Dei benignitatem vehementer admiratus est;
 tum quod numinis afflatu quamplurima olim ventura
 prædixisset; cumque universis hominibus necessa-
 riam esse Dei misericordiam cerneret, soli Domino
 veritatem attribuit, ac mortales omnes reprehensi-
 onibus obnoxios esse pronuntiavit; ut verum in
 prophetis locutum esse Spiritum ostenderet, cum-
 que iis altissima divinæ cognitionis accurateque scientiæ arcana communicasse. Abrahamus
 itidem extra se fuisse raptus scribitur, non ut
 animi impotens esset, sed duntaxat timore per-
 cussus. Vidit enim sub solis occasum elibanum cum
 lampadibus. Eodemque modo prophetæ cæteri,
 cum objecta sibi visa cernerent, in eodem mentis
 vigore perstiterunt. Sic enim Moyses dicebat:

Sum ac cohorrui ³. Abrahamus vero quæ a Domino sunt dicta percepit: *Scito præ-*
peregrinum futurum sit semen tuum in terra aliena anis quadringentis ⁴. Jam illud
 te puto, quæ a prophetis pronuntiantur omnia, et cum eadem animi præsentia et
 prudenti ratione proferri.

... καὶ πάλιν θελήσουσι λέγειν· Οὐχ ὅμοια
 ... χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις· πῶθεν τοῦτο
 ...; Ὅμοίως γὰρ ἀλλήλοις οἱ ἅγιοι προ-
 ... οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι προσητεύσαν. Πρῶ-
 ... ἄνερχομένου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρα-
 ... ὄντες τοὺς δύο τοὺς ἐν ἐσθήσεσι λευκαῖς,
 ... παραπληεῖν ὁρῶσιν· ἀλλὰ ἤκουον ἐβρωμένῃ
 ... ὅτι Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε εἰς
 ... ἀνδρ ἀτενίζοντες; Ὁὗτος ὁ Ἰησοῦς ἀπ'
 ... τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς, οὕτως ἔλεύ-
 ... καὶ τὸ ἐξῆς. Ἐἶτα δὲ καὶ ὁ Πέτρος, ὡς ἔφην,
 ... καὶ ἀκούων, καὶ ἀποκρινόμενος, καὶ λέγων,
 ... ὡς, Κύριε, εὐσταθῶν ἦν τῇ διανοίᾳ. Ἄγαθος
 ... προφητεύων ἔλεγε, καὶ κατὰ σχήματος θαυμα-

VIII. Quod si illud objiciant, posterioribus donis
 priora non fuisse similia; quibusnam id argumen-
 tis efficiant? Certe enim prophetæ omnes, et apo-
 stoli non dissimili a se invicem ratione vaticinati
 sunt. In primis cum ascendente in cælum Domino
 duos illos in vestibus albis aspicerent, non amen-
 tes furiosique viderunt; sed integri animi iudicio
 suique compotes audierunt: *Viri Galilæi, quid statis*
aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus
est a vobis in cælum, sic veniet ⁵, etc. Quin et Petrus
 videns, uti dictum est, et audiens atque his verbis
 respondens: *Absit, Domine!* ⁶ eandem retinebat ani-
 mi constantiam. Agabus similiter afflatu prophético
 instructus, admirabili quodam habitu gestuque

Act. x, 5, 6. ² ibid. 7, 8. ³ Hebr. xii, 21. ⁴ Gen. xv, 13. ⁵ Act. i, 11. ⁶ Act. x, 14.
 Ὁ δὲ Μωϋσῆς φησιν. Quod tanquam a Moysse
 Paulus ad Hebr. cap. xii commemorat; neque
 Instrumento legitur. Pleraque
 enim, ut observat Hieronymus, in hac Epistola
 quasi de Vetere Testamento proferuntur, quæ in
 illo minime reperiuntur.

eo tempore intercepta sit actio. Postremo cum quædam per corpus oberrent bestię, harum contactus minime tum a nobis percipitur nisi forte vehementius pupugerint. Cujus ea causa est, quod sensus nostri domicilium in illa somni quiete ab omni actione cessaverit. Quod quidem sensus instrumentum, cum sit natura terrenum, animaque nihilominus excellenti præditum : quod ita Deus utilitatis nostrę causa constituit : suum habet somno tempus attributum, per quod ab acerrima sentiendi functione, in quietem torporemque resolvitur. Interim animę pars illa præcipua intelligendique vis ejusmodi est stuporis expers. Sæpe enim semetipsam sibi quasi vigilantei obicit, ambulans, agens aliquid, navigans; atque in pluribus, et majoribus negotiis versari per somnium existimat. Quanquam longe istud alio modo, quam a furioso ac fanatico, geritur; qui corpore animoque vigilans atrociam quædam perpetrat, et cum sibi tum cæteris omnibus infestus est; nescit enim quid dicat aut rorem versus est.

VI. Hęc nos omnia illius occasione loci: *Immisit Deus stuporem in Adamum, et dormiit*, necessario disputavimus, ac diversos stuporis modos proposuimus; atque illud ipsum explicavimus; cujus rei gratia somnus ille injectus a Domino stupor appelletur. Nimirum hoc singulari Dei cautione ac benignitate perfectum, quam generi hominum impertiit, quo se ad somni requiem a quotidiana negotiorum cura ac sollicitudine traduceret. Quanquam illic potiori jure stuporis vocabulum illud adhæserit, eo quod aliquanto illum tempore ab omni sensu doloris exemit, cum ei costam detracturus esset, quam in mulierem converteret. Non erat ille mentis aut animi stupor. Nam statim atque expergefactus est, quod gestum erat agnovit, ac dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia ex viro suo sumpta est*¹. **408** Vides, opinor, quemadmodum tam priora, quam posteriora noverit, ac futura prædicat. Etenim priora quidem intellexit, quæ dormiente se gesta fuerant, ut ex illis verbis colligitur: *Os ex ossibus meis*. Præsentia vero, ac mulieris procreationem subsecuta cognovit; quippe de suo corpore translata illam animadvertit. Postremo futura quoque vaticinatus est, cum ita pronuntiavit: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam; et adhærebit uxori suę, et erunt ambo in carnem unam*². Hęc igitur non fanatici hominis sunt, non quid dicat ignorantis; sed animi robore ac firmitate præditi.

VII. Jam vero ut de loco illo: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*³, aliquid dicamus; alia quædam hujus verbi notio est, non ea videlicet, quæ amenti ac furioso tribuitur. Absit ut id in animum inducamus. Sed hominem incredibilem in modum obstupescens significat, et usitatis ac

A ρου σώματος, οὐκ αισθανόμεθα τῆς αὐτῶν περὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀφῆς, εἰ μὴ τι βαρέως ἐπιθῶνται ἡμῖν τὰ κνώδαλα ὡς τοῦ παντός ὄργάνου διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ὕπνου ἐκστάντος ἀπὸ τῆς ἐνεργείας. Τὸ μὲν γὰρ ὄργανον φύσεως ὄν γῆινης, καὶ περὶ τὴν ψυχὴν ἔχον, διὰ τὸ οὕτως ἐκ Θεοῦ τῶν χρησίμων ἡμῖν γενῆσθαι, ἀποδίδοται τῷ ὕπνῳ καιρὸς, μεθιστῶν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐνεργεστῆς αἰσθήσεως εἰς μεταστάσιν ἀναπαύσεως. Αὐτὴ δὲ ἡ ψυχὴ οὐκ ἐξέστη τοῦ ἡγεμονικοῦ οὐδὲ τοῦ φρονήματος. Πολλάκις γὰρ φαντάζεται ἑαυτὴν ὡς ἐν γρηγορήσει, καὶ περιπατεῖ, καὶ ἐργάζεται. καὶ πομποποιεῖ, καὶ ἐν πλείοσι καὶ μείζοσι τούτων δι' ὀνειράτων ἑαυτὴν θεωμένη ἢ μὴν κατὰ τὸν ἀφραΐνοντα, καὶ ἐν ἐκστάσει γινόμενον ἐκστατικὸν ἄνθρωπον, τὸν τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ἐγρηγοῦντα, τὰ δεινὰ μεταχειριζόμενον, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ δεινῶς χρωμένον καὶ τοῖς πέλας. Ἄγνοεῖ γὰρ ἂ φθέγγεται τε καὶ πράττει· ἐπειδὴ περ ἐν ἐκστάσει γέγονεν ἀφροσύνης ὁ τοιοῦτος.

faciat, quoniam a rationis statu dejectus et in fu-

Γ'. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τὸ, Ἐπέβαλε Κύριος ἐκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσεν, ἀνάγκη ἐσχῆκαμεν, ὧ ἐπιπόθητοι, συναγαγεῖν τὰς διαφορὰς τῶν τρόπων τῆς ἐκστάσεως· καὶ ἐφράσαμεν δι' ἣν αἰτίαν ἐκεῖ παρὰ Κυρίου ἐκστασις εἴρηται ἢ τοῦ ὕπνου μετοχῆ· ὅτι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φειδῶ καὶ φιλανθρωπίαν, ἣν πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὁ αὐτὸς δεδώρηται, εἰ τὸ μεταφέρεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μερίμνης εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου καὶ τῶν τῷ βίῳ χρειωδῶν πραγμάτων. Ἐκεῖ δὲ περιττοτέρως ἐκείνην ἐκστασιν ἐκκλίηκε, διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν ὥραν μὴ αισθάνεσθαι πόνου, δι' ἣν ἐμελλε λαμβάνειν πλευρὴν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πλάττειν αὐτὴν αὐτῷ εἰς γυναῖκα. Ἄλλὰ οὐκ ἦν ἐκστασις φρενῶν καὶ διανοημάτων. Εὐθύς γὰρ ἀναστὰς ἐπέγνω, καὶ εἶπε· *Τοῦτο τῶν ὄστων ἐκ τῶν ὄστων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήθηται αὕτη*. Καὶ ἐπίσταται γὰρ, ὡς ὄρξ, καὶ τὰ πρῶτα, καὶ τὰ παρόντα καὶ προφητεύει περὶ τῶν μελλόντων. Ἰδοὺ γὰρ ἐπέγνω τὰ πρῶτα, ὅτε ἦν ἐν ὕπνῳ, λέγων, ὅτι Ὅστων ἐκ τῶν ὄστων μου. Καὶ ἐπέγνω τὰ παρόντα, μετὰ τὸ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα, ἐπιγνοὺς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἡρμένην. Καὶ προεφήτευσεν περὶ τῶν ἐσομένων, ὅτι Ἔσκεν τούτου καταλήψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μιαν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐν ἐκστατικῷ ἀνδρὸς, οὐδὲ ἀπαρρακολληθῆτος, ἀλλὰ ἐβρωμένην ἔχοντος τὴν διάνοιαν.

Ζ'. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ, Ἐγὼ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης, λεκτέον, ἐτέρα πάλιν αὕτη ἡ δύναμις, οὐχ ὄν τρόπον τινὸς ἀφραΐνοντος ἀνθρώπου καὶ ἐκστατικοῦ, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ ὑποθαυμάζοντος, καὶ διανοουμένου ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν συνήθειαν λογισμῶν τῶν συμμετρῶς ὁρωμένων

¹ Gen. ii, 23. ² ibid. 24. ³ Psal. cxv, 11.

⁴ Corr. περιττῆν.

⁵ Corr. οὐκ ἦν.

⁶ F. τό.

τε και πραττομένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐθαύμασεν προφη-
της, διὰ θαυμασμῶν ἐνταῦθα λέγει. Γεγόνασι δὲ ἐν
ἐκστάσει οἱ προφῆται, οὐκ ἐν ἐκστάσει λογισμῶν.
Γέγονε γὰρ καὶ Πέτρος ἐν ἐκστάσει, οὐχὶ μὴ παρα-
κολουθῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὄρων καθημερινῆς ἀκολου-
θίας ἕτερα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὀρώμενα. *Εἶδε γὰρ
ἰθὺν καθιεμένην, καὶ πάντα τὰ τετράποδα, καὶ
ἔρπετά, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ πετεινά ἐν αὐτῇ.*
Ἦρα δὲ, ὅτι παρακολουθεῖ, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἐκστάσει φρε-
νῶν ὁ ἅγιος Πέτρος ὅτε γὰρ ῥηκουσεν, Ἄνδρα, ὄσον,
καὶ φάγε, οὐκ ὡς μὴ τὸν νοῦν ἐβρωμένους ἐπεισθῆ·
ἀλλὰ φησὶ πρὸς τὸν Κύριον· *Μηδαμῶς, Κύριε· οὐ-
δέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσηλθεν εἰς τὸ στόμα
μου.* Καὶ Δαβὶδ ὁ ἅγιος εἶπεν, ὅτι *Πᾶς ἄνθρωπος
ψεύστης.* Ὁ δὲ λέγων, *Εἶπον ἐγὼ, ἰδὲ* ἔλεγε, καὶ
περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι, ἔλεγε, *Ψεύδονται.* Ἄρα αὐ-
τὸς οὐκ ἐψεύδετο. Ἐκπληττόμενος δὲ, καὶ θαυμάζων
τὴν αὐτοῦ φιανθρωπίαν, καὶ τὰ αὐτῷ παρὰ τοῦ
Κυρίου κεκρυγμένα, ἐθαύμαζε καθ' ὑπερβολὴν· καὶ
ὄρων πάντα ἄνθρωπον ἐνδεδόμενον τοῦ ἐλέους τοῦ
Θεοῦ, μόνῳ Κυρίῳ τὸ ἀληθεύειν ἐπέδωκε· πάντα δὲ
ἄνθρωπον ὑπὸ ἐπιτίμιον ἔγνω· Ἰνα δεῖξῃ τὸ ἀληθινὸν
Πνεῦμα τὸ ἐν προφήταις καληθῶν, καὶ τὰ βᾶθη αὐ-
τοῖς ἀποκαλύψαν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως καὶ ἀκρι-
θείας. Ἐγένετο δὲ καὶ Ἀβραάμ ἐν ἐκστάσει, οὐκ ἐν
ἐκστάσει φρενῶν, ἀλλὰ ἐκστάσει φόβου. Ἔβλεπε γὰρ
κλίβανον καὶ λαμπάδας περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν.
Καὶ ἄλλοι προφῆται ὄρωντες τὰ ὄράματα ἐν διανοίᾳ
ἐβρωμένη ἔλεγον. Ὡς ὁ Μωϋσῆς φησιν (2)· *Ἐμφο-
δὸς εἰμι καὶ ἐτρομος.* Ἐγὼ δὲ Ἀβραάμ, τὰ ὑπὸ
τοῦ Κυρίου λεγόμενα· *Γινώσκων γνώση, ὅτι παρ-
οικεῖν ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ ἔτη
τετρακόσια.* Καὶ ὄρᾳ, ὡς ἔστι τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ
ἰδεῖν, παρὰ τοῖς προφήταις εἰρημένα, καὶ ἐν ἐβρω-
μένη διανοίᾳ, καὶ ἐν σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν
παραπληξίᾳ.

Timore percussus sum ac cohorruī ³. Abrahamus vero quæ a Domino sunt dicta percepit: *Scito præ-
noscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra aliena annis quadringentis* ⁴. Jam illud
animadvertere te puto, quæ a prophetis pronuntiantur omnia, et cum eadem animi presentia et
cum certa ac prudenti ratione proferri.

Η. Εἰ δὲ καὶ πάλιν θελήσουσι λέγειν· Οὐχ ὅμοια
τὰ πρῶτα χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις· πόθεν τοῦτο
ἔχουσι δεῖξαι; Ὁμοίως γὰρ ἀλλήλοις οἱ ἅγιοι προ-
φῆται, καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι προεφήτευσαν. Πρῶ-
τον μὲν οὖν ἀνερχομένου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρα-
νόν, καὶ ἰδόντες τοὺς δύο τοὺς ἐν ἐσθῆσει λευκαῖς,
οὐκ ἐν παραπληξίᾳ ὀρώσιν· ἀλλὰ ἤκουον ἐβρωμένη
τῇ διανοίᾳ, ὅτι· *Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε εἰς
τὸν οὐρανὸν ἀτερίζοντες; Ὁδοὺς ὁ Ἰησοῦς ἀπ'
ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς, οὕτως ἐλεύ-
σεται, καὶ τὰ ἐξῆς.* Εἶτα δὲ καὶ ὁ Πέτρος, ὡς ἔφην,
ὄρων καὶ ἀκούων, καὶ ἀποκρινόμενος, καὶ λέγων,
Μηδαμῶς, Κύριε, εὐσταθῶν ἦν τῇ διανοίᾳ. Ἄγχιος
γὰρ προφητεύων ἔλεγε, καὶ κατὰ σχήματος θαυμα-

A quotidianis eorum, qui videntur, aut aguntur, co-
gitationibus majora versantem. Cum enim Propheta
miraculo esset attonitus, præ admiratione ita lo-
cutus est. Quod vero Prophetae extra se rapti le-
guntur, non sic accipiendum est, quasi rationis
usum amiserint. Nam et Petrus extra se raptus
aliquando dicitur, non quod habitum ultro citroque
sermonem ignorarit; sed quod præter quotidianum
usum nonnulla fieri inter homines animadvertet.
Vidit enim linteam demissum, et omnia quadrupedia,
ac reptilia, et cæli volucres in eo contineri ¹. Quam
porro quæ dicerentur animo perceperit, nec a statu
rationis alienus fuerit, ex eo potes discernere;
quod cum audisset: *Surge, occide et manduca*, non
illico velut mentis minime compos obsequitur; sed
B ita Domino respondet: *Absit, Domine! nihil unquam
commune vel immundum intravit in os meum* ².
Quod autem ad Davidem attinet, qui dixit: *Omnis
homo mendax*; cum adjecit: *Ego dixi*, privatim et
ex sua persona locutus est, ut mentiri homines
affirmaret, mendacii ipse esset expertus. Sed nimi-
rum Dei benignitate vehementer admiratus est;
tum quod numinis afflatu quamplurima olim ventura
prædixisset; cumque universis hominibus necessa-
riam esse Dei misericordiam cerneret, soli Domino
veritatem attribuit, ac mortales omnes reprehensi-
oni obnoxios esse pronuntiavit; ut verum in
prophetis locutum esse Spiritum ostenderet, cum-
que iis altissima divinæ **409** cognitionis accura-
tæque scientiæ arcana communicasse. Abrahamus
C itidem extra se fuisse raptus scribitur, non ut
animi impotens esset, sed duntaxat timore per-
cussus. Vidit enim sub solis occasum clibanum cum
lampadibus. Eodemque modo prophetae cæteri,
cum objecta sibi visa cernerent, in eodem mentis
vigore perstiterunt. Sic enim Moyses dicebat:

quæ a Domino sunt dicta percepit: *Scito præ-
noscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra aliena annis quadringentis* ⁴. Jam illud
animadvertere te puto, quæ a prophetis pronuntiantur omnia, et cum eadem animi presentia et
cum certa ac prudenti ratione proferri.

VIII. Quod si illud objiciant, posterioribus donis
priora non fuisse similia; quibusnam id argumen-
tis efficiant? Certe enim prophetae omnes, et apo-
stoli non dissimili a se invicem ratione vaticinati
sunt. In primis cum ascendente in cælum Domino
duos illos in vestibus albis aspicerent, non amenes
furiosique viderunt; sed integro animi judicio
suique compotes audierunt: *Viri Galilæi, quid statis
aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus
est a vobis in cælum, sic veniet* ⁵, etc. Quin et Petrus
videns, uti dictum est, et audiens atque his verbis
respondens: *Absit, Domine!* eandem retinebat ani-
mi constantiam. Agabus similiter afflatu prophetico
instructus, admirabili quodam habitu gestuque

¹ Act. x, 5, 6. ² ibid. 7, 8. ³ Hebr. xii, 21. ⁴ Gen. xv, 13. ⁵ Act. i, 11. ⁶ Act. x, 14.

(2) Ὡς ὁ Μωϋσῆς φησιν. Quod tanquam a Moysæ
dictum Paulus ad Hebr. cap. xii commemorat; neque
tamen in Vetere Instrumento legitur. Pleraque

enim, ut observat Hieronymus, in hac Epistola
quasi de Vetere Testamento proferuntur, quæ in
illo minime reperiuntur.

quod futurum erat adumbrare volens, Pauli zonam A arripuit eaque pedes suos alligans ita locutus est: *Virum cujus est hæc zona, ligabunt illum, et abducent in Hierusalem*¹. Ad hæc Antiochiam prophetæ quidam venisse narrantur, famemque nuntiassent toto terrarum orbe futuram. Nec vana prædictorum fides fuit. Atque ut veros illos prophetas fuisse monstraret, Scriptura statim adjunxit: *Quæ facta est sub Claudio Cæsare*². At Paulus sanctissimus apostolus instinctu prophætico dixit: *Spiritus autem manifeste dicit: In novissimis diebus instabunt tempora difficilia*³, etc. Item alio in loco: *Discedent quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, 410 prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum nobis qui cum gratiarum actione utimur*⁴: id quod in vobis ac vestri similibus esse perfectum res ipsa declarat. Etenim pleræque illarum hæreseon nuptiis atque usu quorundam ciborum interdicit, non ut sanctioris vitæ genus instituant, aut ad præstantiorem virtutem, ac cælestia præmia, et coronas comparent; sed quod detestanda quæ a Domino condita sunt existiment.

IX. At Ecclesia catholica et virginitatem prædicat, et cælibem vitam, ac castimoniam viduitatemque collaudat; et honestas nuptias colit, et approbat; stupra vero, adulteria ac libidines prohibet. Ex quo veram ac germanam Ecclesiæ catholicæ notam, et adulterinos aliorum ritus licet intueri; ac quemadmodum sinceræ religionis dogmata ab omni errore, ac flexuosis ambagibus, et abruptis ac salebrosis itineribus declinent. Hoc enim et ante monui ab Apostolo esse prædictum, et iterum monebo, uti nos cautiore efficeret, ac sacrosancctam Ecclesiam propriis quibusdam notis ab hæreticorum errore discerneret, ita pronuntiasse: Quæ a Deo recte constituta sunt incredibili audacia prohibentes istos privata quædam decreta sancire. Quod ad eos pertinet qui nuptias prohibent, et a cibis abstinere præcipiunt. Atqui Deus ipse Verbum in Evangelio moderationem ei rei quamdam apposuit: *Via, inquit perfectus esse*⁵ in quo se ad humanam conditionem et imbecillitatem accommodare voluit, lis enim delectatur quidem, qui ejusmodi pietatis specimen præstare potuerint, ut virginitatem, castimoniam continentiamque profiteantur; singulares porro nuptias commendat: cum sacerdotalia munera et ornamenta cum iis, qui post unas nuptias continentiam servaverint, aut in virginitate perstiterint, communicanda esse velut in quodam exemplari monstraverit: id quod apostoli, deinde ecclesiastica sacerdotii regula honeste ac religiose

στοῦ αἰνιττόμενος, λαβὼν τὴν ζώνην τοῦ Παύλου καὶ δήσας τοῖς ἰδίοις ποσὶ, φησὶν οὕτως· *Τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, δήσουσιν αὐτόν, καὶ ἀπολοῦσιν εἰς Ἱερουσαλήμ*. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατῆλθον προφηταί, καὶ κατήγγελλον λιμὸν ἔσεσθαι καθ' ὅλην τῆς οἰκουμένης. Καὶ οὐδέ ἐπεσεν ὁ τοῦτων λόγος. Ἄλλ' ἵνα δείξῃ αὐτοὺς ἀληθινούς προφήτας, ἡ Γραφὴ εὐθύς ἐπιφέρει λέγουσα· *Ἦτις ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος*. Παῦλος δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀπόστολος προφητεύων ἔλεγε· *Τὸ δὲ Πνεῦμα ρητῶς λέγει· Ἐν ἑσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποὶ, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν ἄλλοτε, ὅτι Ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας, προσέχοντες κλέτοις καὶ διδασκαλαῖς δαιμόνων, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ὃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετὰ ληψὴν ἡμῶν, τοῖς μετ' εὐχαριστίας· ὡς σαφῶς ἐφ' ὅμην καὶ τοὶ ὁμοίως ὅμην πεπλήρωται ἐξ αὐτῶν τῶν προκειμένων. Αἱ γὰρ πλείους τῶν αἰρέσεων τῶντων τοῦ γαμεῖν κωλοῦσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας προτροπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μεζονος, καὶ βραβείων, καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγενημένα ἡγούμενοι.*

Ἡ δὲ ἀγία Ἐκκλησία (3) καὶ παρθενίαν δοξάζει, καὶ μονότητα, καὶ ἀγνείαν καὶ χηροσύνην ἐπαίνει, καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται. Πορνεῖαν δὲ καὶ μοιχείαν, καὶ ἀσελγείαν ἀπαγορεύει. Ὅθεν ἰδεῖν ἐστὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς παραπεποιημένους τῶν ἄλλων τρέπους· καὶ τὰ δοκιμασθέντα ἀποδιδράσκειν ἀπὸ πάσης πλάνης, καὶ σχολιάς ὁδοῦ, καὶ τρίβου ἀνάτη⁶ διακειμένης. Ἐφην γὰρ ἄνω, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀγίου Ἀποστόλου προεῖρηται, καὶ πάλιν ἐρῶ, ὅτι ἀσφαλίζόμενος ἡμᾶς, καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας διαιρῶν ἀπὸ τῆς τῶν αἰρέσεων πλάνης, ἐφη, ὡς Τολμηρῶς τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ καλῶς τεταγμένα ἀπαγορεύοντες νομοθετοῦσι, φήσας περὶ τινῶν κωλυόντων γαμεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων. Καὶ γὰρ συμμετριχ⁷ τινὶ ὁ Θεὸς Λόγος, ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ φήσας, *Θέλεις τέλειος γενέσθαι*; συγγνωμῶν τῇ τῶν ἀνθρώπων πλάσει καὶ ἀσθeneία, χαίρει ἐπὶ τοῖς τὰ δοκίμια τῆς θεοσεβείας δυναμένοις ἐνδείκνυσθαι, παρθενίαν ἀσκεῖν αἰρουμένοις, καὶ ἀγνείαν, καὶ ἐγκράτειαν· τὴν δὲ μονογαμίαν τιμᾷ· εἰ καὶ μάλιστα **D** τὰ χάρισματα τῆς ἱερωσύνης, διὰ τῶν ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευσασμένων, καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ διατελούντων κοσμήσας προετύπου· ὡς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀπόστολοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης εὐτάκτως καὶ ὁσίως διετάξαντο. Εἰ δὲ τις κατὰ ἀσθενείαν ἐπιδηθῆται, μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἰδίας γαμετῆς συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, οὐχ ἀπαγορεύει τοῦτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, τουτέστι τὸν μὴ ὄντα

¹ Act. xxi, 11. ² ibid. 28. ³ II Tim. iii, 1. ⁴ I Tim. iv, 1-3. ⁵ Matth. xix, 21. ⁶ F. ἐναντίας.

(3) Ἡ δὲ ἀγία Ἐκκλησία. Totum hoc caput insignem habet usum ad catholicum dogma ab hæreticorum invidia ac calumnia vindicandum: qui ut modum nullum, ac moderationem retinent, cum ab Ecclesia commendari quidem nuptias, sed virgini-

tatem continentiamque præferri vident, exclamant illico, et in conventiculis suis apud imperitos perfidiose ac stolidè vociferantur, damnari a Catholicis nuptias, ac ciborum usu penitus interdicti.

Ἐρεῖα. Οὗτοι δὲ κωλύουσι κατὰ ἰερῆμὲνον, κωλύον-
των γαμειῖν. Ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ
συναφθέντα, καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῳ γάμῳ
συνάπτεσθαι. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνάγκην ἐπιτιθέαμεν,
ἀλλὰ παραινῶμεν μετὰ συμβουλίας ἀγαθῆς προ-
τρεπόμενοι τὸν δυνάμενον· οὐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτι-
θέαμεν τῷ μὴ δυναμένῳ· οὐκ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ
τῆς ζωῆς. Ὁ γὰρ ἅγιος λόγος παντὶ ἐκήρυξε τὴν
ἀσθένειαν τῶν ἀσθενούντων βαστάζειν· ὡς καὶ αὐ-
τῶς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος εὐρεθῆσεται λέγων, καὶ
ἐλέγχων τοὺς τοιοῦτους μὴ δυτας τοῦ αὐτοῦ χαρί-
σματος· ὅτι *Νεωτέρας χήρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ
καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμειῖν θέλουσιν,
ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.*
Αἱ γὰρ ἐπαγγειλάμεναι καὶ ἀθετήσασαι, ἔχουσι
κρίμα. Αἱ δὲ μὴ ἐπαγγειλάμεναι, ἀλλὰ συναφθεῖσαι
δι' ἀσθένειαν, κρίμα οὐκ ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ κρίμα
ἔμμελλον ἔχειν, πῶς ἔλεγε· *Γαμειτωσαν, οἰκοδε-*

pubere volunt habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt ⁴. Si quidem quæ castitatem
professæ irritam eam professionem fecerint, damnationem habere dicuntur. Quæ vero minime pro-
fessæ fuerint, sed pro infirmitate sua nupserint, damnationis sunt prorsus expertes. Si enim ulli
essent obnoxix, cur diceret: *Nubant, domui prasint* ⁵?

Ι'. Πῶς ⁶ τοίνυν προφητεύων παρακολουθῶν εὐρι-
σκεται ἅν τε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἅν τε ἐν τῇ
Καινῇ· ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει
ἔλεγε· *Τάδε ἀπεκάλυψε Κύριος τοῖς αὐτοῦ δούλοις
διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ἰωάννου· καὶ, Τάδε λέγει
Κύριος.* Ὁ ταῦτα λέγων ἐβρῶμένην εἶχε τὴν διάνοιαν,
καὶ παρηκολούθει. Ἰδοὺ τοίνυν, *Τάδε λέγει Κύριος·*
καὶ, *Ὅρασις ἦν εἶδεν.* Ὁ δὲ Μοντανὸς οὗτος ὁ αὐχῶν
ἑαυτὸν εἶναι προφήτην, καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐ-
τοῦ πεπλανημένους, ἀσύστατα κατὰ τὰς θείας Γρα-
φὰς διηγείται. Λέγει γὰρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ λεγομένῃ
προφητείᾳ· *Τι λέγεις τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωζό-
μενον; Ἀμψύει γὰρ ὁ δίκαιος, φησὶν, ὑπὲρ τὸν
ἥλιον ἑκατονταπλασίονα. Οἱ δὲ μικροὶ ἐν ὑμῖν
σωζόμενοι, λάμπουσιν ἑκατονταπλασίονα ὑπὲρ
τὴν σελήνην.* Ὁ δὲ Κύριος ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον, ὁ
ἔχων τὴν ἐξουσίαν χαρίσασθαι τὸ λάμπειν τὰ πρό-
σωπα τῶν ἁγίων, καὶ φαιδρῶνας τὸ πρόσσωπον τοῦ
Μωϋσέως, καὶ μεταβαλὼν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀγίᾳ
αὐτοῦ ἀναστάσει τῶν σωμάτων, τοὺς σπειρομένους
ἐν τῇ ἀτιμίᾳ, καὶ ἐγειρομένους ἐν δόξῃ· οὐκ ἄλλα
σώματα παρὰ τὰ δυτα, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ δυτα ἐγειρό-
μενα ὄλα· λαμβάνοντα δὲ δόξαν παρ' αὐτοῦ μετὰ
ἀνάστασιν, παρὰ τοῦ τὴν δόξαν ἀφθόνως παρέχοντος
τοῖς αὐτοῦ ἁγίοις· ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν δοῦναι,
καὶ χαρίσασθαι, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος. Ἐχων δὲ τοῦ
χαρίσασθαι, οὐκ ⁷ ἐπηγγειλατο κατὰ Μοντανόν· ἀλλὰ
φησὶ· *Ἀμψύει ὑμῶν· τὰ πρόσωπα ὡς ὁ ἥλιος.*
Εἰ τοίνυν ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων
δεσπότης, καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ὁ
ἥλιος λέγει τὰ πρόσωπα τῶν δικαίων λάμψειν· πῶς
Μοντανὸς ἐπαγγέλλεται περιττότερον ἑκατονταπλα-
σίονα; εἰ μὴ ἄρα ὁμοιος εἰ ἐκεῖνῳ τῷ ἐπαγγειλα-
μένῳ τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ, ὅτι *Ἔσσεθε ὡς θεοί,*

A decreverunt. Quod si quis post uxoris obitum se-
cundas nuptias pro sua imbecillitate desiderat,
minime id quidem veritatis regula prohibet, in eo
duntaxat qui sacerdos non fuerit. At isii prohi-
bit, adeoque Pauli illa sententia comprehenduntur
prohibentium nubere. Nam eum, qui secundis
nuptiis illigatus fuerit, expellunt, ac ne facere
istud audeat vim ac necessitatem adhibent. Nos
autem neque **411** necessitate ulla constringimus,
sed suademus; nec aliter quam honestis præceptis
ac consiliis eum, qui quidem possit, ad id præ-
standum impellimus; eum vero qui minus potest,
nulla vi cogimus, nec a salute prorsus excludimus.
Nam tenuiorum imbecillitatem ferendam cuilibet
divino sermone præcipitur. Adque hoc sanctus
B Apostolus non dixisse modo reperietur; sed et
istos aperte refellere, et ab ea quain habebat gratia
alienos ostendere. *Adolescentiores, inquit, viduas
devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo,*

pubere volunt habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt ⁴. Si quidem quæ castitatem
professæ irritam eam professionem fecerint, damnationem habere dicuntur. Quæ vero minime pro-
fessæ fuerint, sed pro infirmitate sua nupserint, damnationis sunt prorsus expertes. Si enim ulli
essent obnoxix, cur diceret: *Nubant, domui prasint* ⁵?

X. Omnis igitur propheta, tam in Vetere quam
in Novo Testamento, quæ dicit intelligentia conse-
quitur. Unde et Joannes ita in Apocalypsi lo-
quitur: *Hæc revelavit Dominus servis suis per servum
suum Joannem* ⁶; et: *Hæc dicit Dominus.* Quæ qui
dixit, profecto firmo erat iudicio præditus, ac quid
loqueretur animo perceperat. Hinc illæ formulæ,
Hæc dicit Dominus; et: *Visio quam vidit.* Montanus
vero, qui se prophetam jactitat, ac sectatoribus
illudit suis, ea dicit, quæ sacris Litteris nequaquam
consentanea videntur. Sic enim in ea quam appel-
lant, ejus propheta scriptum est: *Quid eum dicit,
qui supra hominem cum sit, salutem adipiscitur?
Justus enim, inquit, centuplo quam sol splendidiore
luce fulgebit. At qui inter vos exigui sunt, lunam
centuplo superabunt.* Sed hunc Domini ipsius aucto-
ritas refellit; penes quem jus omne ac potestas est
id sanctis suis tribuendi, ut eorum vultus splen-
dore collustrentur. Qui Moysis faciem ejusmodi
luce perfudit: qui eosdem sanctos in corporum
resurrectione commutat; sanctos, inquam, illo-
qui quadam velut cum ignominia sati, cum gloria
ac dignitate resurgunt, non ut alia præterquam
vera propriaque corpora, sed ut eadem, atque
integra penitus excitentur: ita tamen ut ab eo
secundum resurrectionem novum quoddam decus
ac majestatem accipiant, qui sanctis suis incre-
dibilem gloriæ ubertatem impertit; quandoquidem
largiendi hujus, utpote Dominus ac Deus, amplis-
sima est potestate præditus. Atqui tametsi summa,
uti dixi, penes illum sit potestas, nihil tamen ejus-
modi promisit, quale Montanus sinit; sed hoc
unum pollicetur: *Fulgebunt facies vestræ sicut sol* ⁷.

412 Itaque cum is, penes quem omnis est pote-
v, 11, 12. ⁸ ibid. 14. ⁹ Apoc. 1, 4. ¹⁰ Matth.

¹ Deest τό. ² F. πᾶς. ³ F. ἐξουσίαν. ⁴ 1 Tim.

stas, quique vere omnium Dominus est, Christus, inquam, Jesus Dominus noster, solis instar illustrandos esse justorum vultus definiat, qua fronte centuplo clariore fore Montanus affirmat? Nisi pollicebatur: *Eritis sicut dii*¹; quique ut ab ea

XI. Sed hæc insuper Montanus adjicit: *Ego sum Dominus Deus, qui in homine versor*. Præclare quidem nos Scriptura sacra, et consentanea sibi sancti Spiritus doctrina commonitione sua comparat, ut quæ alieni sunt spiritus ad veri imitationem conficta dogmata, ac veritati contraria discernamus. Statim enim ac Montanus hoc dixit, ea nobis in memoriam revocavit quæ a Domino pronuntiata leguntur. Ita enim in Evangelio testatus est: *Ego veni in nomine Patris, et non suscepistis me; alius veniet in nomine suo, et talem suscipient*². Quocirca Montanum a sacris Litteris dissentire omnino demonstravimus; idque nemini non perspicuum est, qui ejus scripta cum judicio revolverit. Quod si ita est, restat ut tam ipse ab Ecclesia catholica alienus existimetur, quam ejus hæresis, quæ prophetas ac cælestia illa dona penes se esse prædicat, quæ nequaquam acceperit, sed ab iis potius desciverit. Equis igitur, si paululum quid dicat intelligat, prophetas istos, ac non planos et veteratores appellandos censeat? Christus enim nos docuit: Et Spiritum, inquit, *Paracletum mittam ad vos*³. Necnon miraculis editis aiebat: *Ille me glorificabit*⁴. Quod etiam reipsa contigisse cernimus, eo quod apostoli, cum Paracletum Spiritum accepissent, Christum glorificaverunt. Montanus vero suam ipse gloriam celebrat. Dominus Patrem suum glorificavit. Idem ille Spiritum quoque glorificavit, cum veritatis esse Spiritum docuit. Montanus unum se glorificat, ac Patrem esse dicit omnipotentem, qui in sese habitat: ut illud omnino constet, talem cum non esse, qualem se videri voluerit; nec ab cælesti illo Patre missum, nec a Christo quidquam accepisse. Nam in Domino complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter⁵; **413** et de plenitudine ejus, prophetæ omnes acceperunt, ut Joannes affirmat⁶. Vides sane quemadmodum Christum veteres omnes prædicarint, tum qui postea secuti sunt Christum præconio suo et confessione celebrarint. At Montanus violenter irrupit, mirificum quemdam hominem se esse jactitans; ut vel hoc ipso nec ejusmodi

pisso monstretur. Pergit Montanus infelix homuncio: *Non angelus, inquit, non legatus aliquis; sed egomet Deus Pater accessi*. Qua sua voce alienus esse deprehenditur, qui Christum minime prædicatione sua celebraverit, quem cæleste omne donum divinitus Ecclesiæ collatum vere semper ac magnifice prædicavit. Quare extra corpus Ecclesiæ, totiusque corporis caput esse reperietur: nec cum illo, inquam, co-

σφῆσαντι, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς δόξης καὶ παραδείσου τρυφῆς παρασκευάσαντι αὐτοῖς τὴν ἐκθελὴν γενέσθαι, καὶ εἰς φθορὰν θανάτου κατενεχθῆναι· forte illius es similis, qui id primis hominibus quam consecuti fuerant gloria, ac paradiso deij-

IA'. Ἐτι δὲ προστίθεισιν ὁ αὐτὸς Μοντανὸς, οὕτω λέγων· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ καταγενόμενος ἐν ἀνθρώπῳ. Ἄρα οὖν καλῶς ἡμεῖς ἡθεὶα Γραφῆ ἐπασφαλίζεσθαι, καὶ ἡ ἀκόλουθος τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία, νοουθετοῦσα ἡμῶς, ἵνα γινώσκωμεν ποῖά ἐστὶ τὰ μιμητὰ τοῦ ἄλλοτριου πνεύματος, καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτι γὰρ εὐθύς τοῦτο εἶπε Μοντανὸς, ὑπόνοιαν ἡμῖν ἐδίδωκεν ἀναμνησθῆναι τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα. Οὕτω γὰρ φησὶν ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με. Ἄλλος ἐλεύσεται ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὄνοματι, καὶ δέξονται τὸν τοιοῦτον. Ἀσύμφωνος τοίνυν παντάσῃσιν ὁ τοιοῦτος τῶν θεῶν Γραφῶν εὐρέθη, ὡς παντὶ τῷ σαφές ἐστὶ τῷ νοουηχῶς ἐντυγχάνοντι. Εἰ τοίνυν ἀσύμφωνος ὑπάρχει, ἀλλοτρίως ἐστὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν αὐχοῦσα αἵρεσις προφήτας ἔχειν καὶ χαρίσματα, ἃ μὴ εἰληφεν, ἀλλὰ ἐκ τούτων ἀπέστη. Τίς τοίνυν ταλμῆσει παρακολουθῶν τούτους προφήτας καλεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον πλάνους εἶναι τοὺς τοιοῦτους; Χριστὸς γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Παράκλητον ἀποστέλλω ὑμῖν. Καὶ τὰ σημεῖα διδοὺς εἶπεν, ὅτι Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει. Ὡς τὰ ἀληθῆ ἐστὶν ἰδεῖν, ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, τὸ Παράκλητον Πνεῦμα λαβόντες, Χριστὸν ἐδόξασαν. Οὗτος δὲ ὁ Μοντανὸς ἑαυτὸν δοξάζει. Ὁ Κύριος τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἐδόξασε. Καὶ ὁ Κύριος πάλιν ὁ Χριστὸς τὸ Πνεῦμα ἐδόξασε, λέγων αὐτὸ Πνεῦμα ἀληθείας. Ὁ Μοντανὸς δὲ ἑαυτὸν δοξάζει μόνον, καὶ λέγει εἶναι Πατέρα παντοκράτορα, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνοικῆσαι· ἵνα πανταχόθεν δειχθῆ οὐκ αὐτὸς ὢν, οὐδὲ ὑπ' ἐκείνου ἀπεσταλμένος, οὐδὲ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων. Ἐν γὰρ τῷ Κυρίῳ ὑπόδοξε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς· καὶ ἀπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες οἱ προφῆται εἰλήφασιν, κατὰ τὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου λόγον. Καὶ ὁρᾷς πῶς πάντες οἱ παλαιοὶ Χριστὸν κατήγγελλον, καὶ οἱ μετέπειτα Χριστὸν ἐδόξασαν· καὶ αὐτὸν ὠμολόγησαν. Μοντανὸς δὲ εἰσέφηρσεν ἑαυτὸν, τινὰ λέγων, ὅπως δειχθῆ, ὅτι οὕτως ἐστίν, οὕτως ἀπ' αὐτοῦ ἀπέσταλται, οὕτως παρ' αὐτοῦ εἰληφεν. ἐστίν, nec ab illo missus, nec ab eo quidquam acce-

Εἶτα πάλιν φησὶ τὸ ἐλεῖνὸν ἀνθρωπάριον Μοντανὸς, ὅτι οὕτως ἄγγελος, οὕτως πρέσβυς, ἀλλὰ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦλθον. Ταῦτα δὲ λέγων φωραθῆσεται· ἀλλοτρίως ὢν, Χριστὸν μὴ δοξάζων, ὃν πᾶν χάρισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐν Ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ δοθὲν, ἐν ἀληθείᾳ ἐδόξασεν. Εὐρεθῆσεται γὰρ ἕκτος εἶναι σώματος Ἐκκλησίας, καὶ κεφαλῆς τοῦ σύμπαντος, καὶ μὴ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ ἧσπερ πᾶν τὸ σῶμα συν-

¹ Gen. iii, 5. ² Joan. v, 43. ³ Joan. xvi, 7. ⁴ ibid. 14. ⁵ Coloss. ii, 9. ⁶ Joan. i, 16.

αρμοιογράφον αἰθεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁ ἄ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἑαυτὸν ἔδειξεν ὄντως ὢν Υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ. Μοντανὸς δὲ ἑαυτὸν καὶ Πατέρα λέγει.

Β'. Πῶς τοίνυν, ὦ Φρύγες, ἡμῖν πάλιν ἐπανα-
στάντες πολέμιοι, καὶ μεμορφωμένοι εἰς Χριστιανι-
κὴν ἐπίκλησιν, βαρβάρων δὲ ἐπανηρημένοι μάχην, καὶ
τῶν Τρώων καὶ Φρυγῶν μιμούμενοι τὸ πολέμιον, πῶς
πεισθῶμεν ὑμῖν, λέγουσι διὰ χαρίσματα ἀπεστάναι
τῆς Ἐκκλησίας; Οὐκέτι γὰρ χαρίσματα εἴη τὰ ἀλλό-
τρια χαρισμάτων ὄντα, καὶ παρὰ τὸν χαρακτήρα τὸν
ὑπὸ Κυρίου ὑπισχνούμενα, ὡς οἱ καθ' ὑμᾶς προφήται
λέγουσιν. Εἰσάγεται ἡμῖν πάλιν καὶ Μαξιμίλλαν·
καὶ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα ἡμῶν διηλλαγμένα καὶ φοβε-
ρώτατα, καὶ οὕτε προσηνῆς τε καὶ γλυκύτατον ἔχοντα,
ἀλλὰ ἄγριον καὶ βαρβαρικόν. Εὐθύς γὰρ αὕτη ἡ Μα-
ξιμίλλα ἡ παρὰ τοῖς τοιούτοις κατὰ Φρύγας οὕτω κα-
λυμμένοις, ἀκούσατε, ὦ παῖδες Χριστοῦ, τί λέγει·
Ἐμοῦ μὴ ἀκούσητε, ἀλλὰ Χριστοῦ ἀκούσατε.
Καὶ ἐν οἷς ἔδοξε Χριστὸν δοξάζειν πεπλάνηται. Εἰ
γὰρ ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν ἂν κατὰ τοὺς ἀγίους ἀπο-
στόλους, ὡς ἕκαστος λέγει· Πέτρος· μὲν πρῶτος λέ-
γων, ὅτι Ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ ἠκούσαμεν· καὶ αὐτοῦ
τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ ὑμῶν ἀκούων, ἐμοῦ
ἀκούει· καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος· Μιμηταί μου
γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστοῦ. Αὕτη δὲ ἀληθεύει
ψευδομένη, καὶ μὴ βουλομένη. Καλῶς δὲ λέγει φά-
σκουσα, ἀλλὰ Χριστοῦ. Πολλάκις γὰρ τὰ ἀκάθαρτα
πνεύματα ἀναγκάζεται ἑαυτὰ καθαιρεῖν, οὐκ ὄντα
τῆς ἀληθείας, καὶ ὑποφαίνειν τὸν Κύριον αὐτῶν,
θέλοντα, καὶ μὴ θέλοντα, δι' ἀνάγκην· ὡς ἡ παιδίσκη
ἡ ἔχουσα πνεῦμα Πύθωνος ἔλεγεν· Οὗτοι οἱ ἄνθρω-
ποι τοῦ Θεοῦ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου εἰσὶ· καὶ τὸ,
Τί ἤλθετε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; Οἰδαμέν
σε τίς εἶ, ὁ Ἄγιος τοῦ Θεοῦ· ὡς καὶ αὕτη ἀναγκα-
ζομένη ἔλεγεν αὐτῆς μὴ ἀκούειν, ἀλλὰ Χριστοῦ.

Quo et illud pertinet : *Cur venisti ante tempus torquere nos? Novimus qui sis : Sanctus Dei* *. Ita Maximilla vi quadam impulsa audiri se minime vult, sed Christum.

Πῶς οὖν τοῦτο οἱ παρ' αὐτῆς ἀκηκόητες, καὶ αὐτῇ
πειπιστευκότες, βούλονται αὐτῆς ἀκούειν, παρ' αὐτῆς
μαθόντες μὴ αὐτῆς ἀκούειν, ἀλλὰ Κυρίου; Καὶ γὰρ
ἀληθῶς ἐπίγεια φεγγαγομένης αὐτῆς, εἰ παρῆν αὐτοῖς
σύνεσις, οὐκ ἔδει αὐτὴν ἀκούεσθαι. Καὶ μὴ λέγε, ὅτι
παρηκολούθει. Οὐ γὰρ παρακολουθούντος ἐστὶ τὸ διδά-
σκειν, καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέπειν. Εἰ γὰρ ὄλως λέγει, *Μὴ
ἀκούετέ μου*, ποῖον ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῇ;
Εἰ αὕτη ἔλεγεν, ἡ ἄνθρωπος, ἄρα οὐκ ἦν ἐν Πνεύ-
ματι ἁγίῳ. Ἡ γὰρ λέγουσα, *Μὴ ἀκούετέ μου*, δηλον
ὅτι ἀνθρώπινον ἔλεγε, καὶ οὐκ ἦν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.
Ἡ δὲ μὴ οὔσα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἄνωθεν, οὔσα δὲ τοῦ
ἀνθρώπινου φρονήματος, οὐδὲν ἐγίνωσκε. Καὶ οὐκ
ἦν ἄρα Πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ ἀνθρώπινον φρονήματι
ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο. Εἰ δὲ Πνεύματι ἁγίῳ ἐλάλει
καὶ προσφῆτευσεν, ποῖον ἄρα ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,

A hæcere capite, ex quo totum corpus coagmentatum crescit, ut Scriptura loquitur *. Quippe Dominus noster Jesus Christus ita semetipsum declaravit, revera ut germanum esse Parentis Filium ostenderet. Montanus contra, vel Parentem se esse gloriatur.

XII. Quæ cum ita sint, quo tandem pacto, Phryges, qui contra nos novi iterum hostes consurgitis, et externa quadam specie Christianum ad nomen usurpandum illuditis; ac Trojanorum et Phrygum hostile in nos odium imitamini: qui nos, inquam, habere fidem vobis possumus, cum ob caelestia dona vos ab Ecclesia discussisse jactatis? Non enim caelestia esse dona possunt, quæ tantopere sunt ab ejusmodi donis aliena; quæque præter institutam a Domino formam, ac rationem ostenditis, quemadmodum prophetæ vestri profitentur. Sed Maximillam nescio quam nobis obtruditis: quippe vel ipsa nomina vestra a communi usu remota sunt, et ad terrorem composita; neque mite quidquam illis inest, aut jucundum: sed barbarum, et agreste. Hæc igitur Maximilla, quam Phryges isti prædicant, audite, Christi filii, quemadmodum loquitur: *Me quidem non audite, sed Christum audite*. Quibus verbis, licet Christo honorem habere videatur, iisdem tamen ipsis errorem suum demonstrat. Nam si Christi foret, eandem in loquendo formulam adhiberet, qua apostoli omnes singillatim usi sunt. Inprimis Petrus: *Nos*, inquit, *ab illo audivimus* *. Sed et Dominus ipse dixit: *Qui vos audit, me audit* *. Paulus item: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* *. At illa mentiando vel invita verum dicit: **414** recteque istud adjicit, *sed Christum*. Sæpe enim impuri spiritus semetipsos coguntur evertere, cum a veritate abhorreant, ac Dominum suum, velint nolint, necessario declarant. Quemadmodum puella illa Pythonico spiritu prædita clamabat: *Homines isti Dei altissimi servi sunt* *. Quo et illud pertinet: *Cur venisti ante tempus torquere nos? Novimus qui sis: Sanctus Dei* *. Ita Maximilla vi quadam impulsa audiri se minime vult, sed Christum.

Qui igitur hoc ab illa audierint, eique credierint, cur eam diutius audiunt, cum non ipsam, sed Christum audiendum ab illa ipsa didicerint? Et vero cum non nisi terrena quædam effutiat, si ullus in eis sensus inesset, audire illam nequaquam oporteret. Nec est quod objicias hanc intellexisse quid diceret. Non enim intelligentis esse potest contra se docere aliquid, ac sibi ipsi refragari. Nam si omnino ita loquitur: *Ne me audite*, qualisnam hic qui in ea loquebatur spiritus fuit? Quod si per sese ipsa quatenus homo erat, ita pronuntiavit, non igitur Spiritus eam sanctus afflaverat. Quæ enim audiri se prohibet, humanum quiddam procul dubio significat, nec impulsu sancti Spiritus agitur. Porro quæ cælitus hausto illo Spiritu minime ducebatur, sed humana duntaxat

* F. εισάγετε. * F. ἦ. * Coloss. II, 19. * Act. IV, 20. * Luc. X, 46. * I Cor. XI, 1. * Act. XVI, 16. * Math. VIII, 29.

sapientia, noverat nihil. Non erat igitur in ea Spiritus sanctus, sed humana, ut dixi, sapientia universa pronuntiabat. Alioqui si sancti Spiritus loqueretur ac vaticinaretur instinctu, quis ille demum spiritus exstitit, qui audiri se nollet? Magna profecto mendacii est erroris cæcitas. Magnus porro Dei sermo, qui nos omni ratione ad ea discernenda instituit, quæ sancti Spiritus impulsu prolata sunt: quæ partim ex persona Patris, partim ex persona Filii, partim ex Spiritus sancti persona dicuntur. Atqui si ille qui in Maximilla fuit Spiritus sanctus exstitisset, nunquam suis ipse verbis contradiceret. *Unus enim est Spiritus sanctus, qui dividit singulis prout vult* ¹. Qui et pietatis et Christi Spiritus vocatur, et a Patre procedens, et a Filio accipiens, et a Patre ac Filio minime alienus appellatur. Non igitur dixisset: *Ne me audistote*. Quæ enim Christi sunt Spiritus loqueretur. Christus quippe Spiritum mittit, et in Spiritu sancto dæmones eiecit; Dominus vero quæ Patris sunt eloquitur ²: et *Filium Pater sanctificavit, ac misit in 415 mundum, ut cognoscant ipsum*. Sic istorum hominum, qui se a Christi secta ac

XIII. At enim Maximilla pergit, summa illa intelligentiæ doctrinæque vis, ut id joci obiter aspergam: *Dominus me misit, inquit, laboris hujus, ac professionis, et fœderis velut sectæ antiistitem, enarratorem, et interpretem; et quidem ad percipiendam Dei notitiam, vellem nollem, majori quadam necessitate compulsus*. Hic nos igitur, charissimi, vitæ nostræ solidum et stabile firmamentum, ac viam lucis consideremus, neque contrarium insistentis, hoc est peregrino spiritu agitatæ pecudis ejusmodi vocibus in errorem abducamur. Quid enim ille dicat animadvertite. Non sua sponte se, sed coactum id suscepisse declarat. Atqui Dominus noster in hunc orbem laud invitus descendit, nec a Patre ulla adhibita necessitate missus est. Sed cum communem cum Patre voluntatis usum, et cum Spiritu sancto largiendi munus habeat, una et ut velit ei cum Patre convenit, et ut citra necessitatem ullam, pro sua duntaxat incredibili benignitate beneficium hoc in universos conferat. Sic quos vocavit, voluntarios utique vocavit, non ut ullam vim adhiberet, aut collo vinculum inneceret. Ita enim loquitur: *Omnes sitientes, venite ad me* ³. Item: *Si quis vult venire ad me, abneget semetipsum, et sequatur me* ⁴. Quinetiam per Isaiam ita dixit: *Si volueritis et audieritis me* ⁵. Ac deinceps, ut quisnam loqueretur propheta declararet: *Os enim, inquit, Domini locutum est ista* ⁶. Jamne vides istos cum sacris Litteris nulla ex parte convenire, sed abhorrentem a consentanea divinæ fidei doctrina sententiam erroremque defendere? Etenim Maximilla volentes nolentes cogere se dicebat, ut vel hoc ipso dicto mendacium ejus possit agnosci. Nam nec volentes,

τὸ λέγον, Ἐμοῦ μὴ ἀκούετε; Καὶ πολλὴ ἐστὶ τῆ ἀπάτης ἢ τύφλωσις, καὶ μέγας ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς συνετιζῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ποῖα τὰ ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λελαλήμενα, πῆ μὲν ἐκ προσώπου Πατρὸς, πῆ δὲ ἐκ προσώπου Υἱοῦ, πῆ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ εἰ τὸ ἐν Μαξιμίλλῃ Πνεῦμα ἅγιον ἦν, οὐκ ἀτηγόρευε τὰ ἴδια ῥήματα. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ διαيروῦν ἐκάστῳ ὡς βούλεται. Λέγεται δὲ Πνεῦμα εὐσεβείας, καὶ λέγεται εἶναι Πνεῦμα Χριστοῦ, καὶ Πνεῦμα παρὰ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἄλλοτριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὄν. Ἄρα οὐκ ἔλεγε· Μὴ ἀκούτέ μου. Τὰ γὰρ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα ἐλάλει (3'), καὶ ὁ Χριστὸς τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει, καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· καὶ ὁ Κύριος τὰ τοῦ Πατρὸς λέγει· καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἤγαγε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα γινώσκωσιν αὐτόν, καὶ δοξάσωσι, καθὼς δοξάζουσι τὸν Πατέρα. Καὶ διέπεισε κατὰ πάντα τρόπον ἢ τῶν ἀπαλλοτριούντων ἑαυτοὺς διάνοια ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθίας.

et glorificent quemadmodum glorificant Patrem ². disciplina segregant, funditus labefactatur opinio II'. Φάσκει δὲ πάλιν ἢ αὐτῇ Μαξιμίλλα, ἢ τῆς παρακολουθίας καὶ διδασκαλίας γνῶσις, ἵνα χλευαστικῶς εἶπω, ὅτι Ἄπεστείλε με Κύριος τούτου τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τῆς συνθήκης υἱρετιστῆρ, μῆρυτῆρ, ἐρμηνευτῆρ, ἡραγκασμένον, θέλοντα, καὶ μὴ θέλοντα, μαθεῖν γινώσκειν Θεοῦ. Σκοπήσωμεν οὖν τῆς ἡμῶν ζωῆς τὴν εὐσταθῆ βᾶσιν, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ φωτός, ὧ ἀγαπητοί, καὶ μὴ σφαλῶμεν διὰ τῶν λόγων τῶν τοῦ δι' ἐναντίας, καὶ τοῦ βροσκήματος τοῦ ἄλλοτρίου πνεύματος. Ὅρα γὰρ ἐνταῦθα τὸν οὕτως λαλήσαντα, ἡραγκασμένον ἑαυτὸν ἀποφῆναντα, οὐκ ἔκουσας γινώμη. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν οὐκ ἄκων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης ἀπὸ Πατρὸς ἀπεστάλη· ἀλλὰ ἅμα σὺν Πατρὶ ἔχων τὸ θέλειν, καὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τὸ παρέχειν, καὶ ὡσαύτως ἅμα σὺν τῷ Πατρὶ τὸ θέλειν ἔχει, καὶ τὸ οὐχὶ μετὰ ἀνάγκης ταύτην τὴν χάριν πᾶσι διδόναι, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας. Καὶ οὕτω καὶ οὐκ ἐκάλεσε, μετὰ προαιρέσεως κέκληκεν, οὐκ ἀνάγκην ἐπιβάλλων, οὐ κλοιδὸν ἐπιτιθέμενος. Φάσκει γὰρ, ὅτι Διψῶντες, ἔλθετε πρὸς με· καὶ πάλιν· Εἰ τις θέλει ἔρχεσθαι πρὸς με, ἀρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀκολουθήτω μοι. Καὶ διὰ Ἡσαίου τοῦτο αὐτὸ φεθεγγόμενος, ἔλεγεν· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου. Καὶ ὕστερον, ἵνα δείξῃ ὁ προφήτης, ὅτι τίς ἐστὶν ὁ λέγων, ἔφη· Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Καὶ ὄψα κατὰ πάντα τρόπον τὴν πρὸς τὸ θεῖον γράμμα τούτων διαφωνίαν, καὶ τὴν ἄλλοταν ὑπόνοιάν τε καὶ ὑπόληψιν παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πίστιν καὶ ἀκολουθίαν; Καὶ γὰρ καὶ Μαξιμίλλα τοὺς θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἔλεγεν ἀναγκάζειν· ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ ψεύσεται ἢ τοιαύτη. Οὐτε γὰρ θέλοντας ἐδίδαξε γινώσκειν Θεοῦ, ἦν οὐκ ᾔδει, οὐδὲ τοὺς μὴ θέλοντας ἡνάγκα-

¹ I Cor. xii, 11. ² Joān. x, 36; v, 23. ³ Isa. lv, 1. ⁴ Matth. xvi, 24. ⁵ Isa. i, 19. ⁶ Isa. lviii, 14.

(3') Forte legendum ἂν ἐλάλει, vel λαλεῖ. EDIT. PATROL.

αεν. Αὐτίκα οὐ πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ οἴσασιν, τί ἄ
 ἔστιν ὄνομα Μαξιμίλλης, οὐδὲ τῶν αὐτῆς λόγων τὸ
 παράφθεγμα. Καὶ κατὰ πάντα τρόπον διέπνευεν ἡ
 τούτων πεπλανημένη ἐπίνοια, οὐκ οὔσα τῆς τοῦ Θεοῦ
 ἀληθείας.

ΙΔ'. Τιμῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἐρημον
 ἐν τῇ Φρυγίᾳ, Πέπουζάν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν
 δὲ ἡδαφισμένην. Καὶ φασιν ἐκεῖσε κατιέναι τὴν ἄνω
 Ἱερουσαλήμ. Ὅθεν ἀπερχόμενοι μυστήρια τινα ἐπι-
 τελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἀγιάζουσιν, ὡς ὑπολαμβά-
 νουσιν. Ἔστι γὰρ καὶ τὸ γένος ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ
 καὶ Γαλατίᾳ, καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ Φρυγίᾳ· ὅθεν
 κατὰ Φρύγας ἡ αἵρεσις καλεῖται· ἀλλὰ καὶ ἐν Κιλικίᾳ,
 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πλεῖστον.

Ἴνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν (4) τῶν πρὸς ὄνομα
 ἐκάστης αἰρέσεως ὑφ' ἡμῶν προδεδηλωμένης, καὶ
 περὶ τοῦ Τασκοδρουγίτων ὀνόματος αὐθις ἐροῦμεν.
 Ἔστι γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ, ἢ ἐν τῇ
 μετὰ ταύτην τῶν Κυνιτιλλιανῶν καλουμένη· ἀπ' αὐ-
 τῶν γὰρ τούτων ὀρμάται καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα. Κα-
 λῶνται δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν Τασκοδρουγίται.
 Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος (5) καλεῖται· δροῦγ-
 γος δὲ μυκτῆρ, εἴτουν ρύγχος καλεῖται· καὶ ἀπὸ τοῦ
 τιθέναι ἑαυτῶν τὸν δάκτυλον τὸν λεγόμενον λιχανὸν
 ἐπὶ τὸν μυκτῆρα ἐν τῷ εὐχεσθαι, ὅθεν κατηφείας
 χάριν, καὶ ἐθελοδικαιοσύνης, ἐκλήθησαν ὑπὸ τινων Τα-
 σκοδρουγίται, τοῦτέστι Πασσαλορυγγίται. Ἐν ταύτῃ
 δὲ τῇ αἰρέσει, ἢ ἐν τῇ συζύγῳ ταύτης τῆς τῶν Κυνι-
 τιλλιανῶν, εἴτουν Πρισκιλλιανῶν, καὶ Πεπουζιανῶν
 καλουμένη, δεινόν τι καὶ ἀθέμιτον ἔργον φασὶ γίνε-
 σθαι. Παῖδα γὰρ κομιδῇ νήπιον κατὰ ἑορτὴν τινα δι'
 ὄλου τοῦ σώματος κατακέντωντες ῥαφαίσι χαλκαῖς, τὸ
 αἷμα αὐτοῦ προσπορίζονται ἑαυτοῖς εἰς ἐπιτήδευσιν
 ὅθεν θυσίας.

ΙΕ'. Ἀρχέσει δὲ ἡμῖν ἃ καὶ περὶ ταύτης εἰρήκα-
 μεν, ὧ ἐπιπόθητοι. Ἐπηγγελάμεθα γὰρ ἀπὸ ἐκά-
 στης τῆς ἑμῆς αἰρέσεως μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ ὑποφῆναι
 εἰ τε δι' ἀκοῆς, ἢ τε ὑπὸ ἐγγράφων, καὶ ἃ τε ὑπὸ
 τινων ἀληθῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν κατ-
 ειλῆφαμεν· ἵνα, μηδὲν τι περιττὸν ὢν (τε) ἔργωμεν
 ποιησάμενοι, ὑπὸ συνείδησιν δόξωμεν εἶναι, μὴ ὀρθά
 καὶ αὐτοὶ ἐφευρίσκοντες κατὰ ἀνθρώπων λέγειν,
 ἀλλὰ ὑποτίπτοντες πάθει, ᾧ καὶ αὐτοὶ ὑπέπεσαν,
 ἀλήθειαν μὴ λέγοντες, ἀλλὰ κηρύσσοντες ἃ μὴ ἑωρά-
 κασιν, οὐδὲ ἤκουσαν, οὐδὲ παρὰ τῆς ἀληθῶς διδασκα-
 λίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρειλῆφασιν. Ἀκριδῶς
 δὲ πάντα, ὡς ἔφην, διεξερχόμενοι περὶ ἐκάστης αἰρέ-
 σεως, τὸ μὲν δεινὸν ἀποκαλύπτοντες εἰς διόρθωσιν
 τῶν παρεντυγχανόντων, καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῶν
 ἀπὸ θεῶν λόγων, καὶ ἐξ ὀρθῶν λογισμῶν ποιούμενοι,
 λατικῶν, ὡς εἰπεῖν, φάρμακον κατὰ διττοῦς τρόπους

¹ Del. τῆς, et mox leg. ἄτε δι' ἀκο.

(4) Ἴνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν. Theodoretus
 Ascodrutas, vel Ascodrupitas, sive Tascodrupitas
 appellat: qui illorum dogmata pluribus exsequitur.
 Philastrius vero Ascodrogitas a Passalorynchitis
 scernit.

Dei, quam non habebat, cognitionem edocuit: ne-
 que vim nolentibus attulit. Non enim omnes qui
 toto orbe sunt, Maximillæ nomen sciunt, aut ejus
 falsa dogmata et sermones audierunt. Sic omnino
 conficta illorum somnia nugæque concidunt, ut
 quæ nihil habeant cum divina veritate commune.

416 XIV. Cæterum iidem illi desertum quemdam
 in Phrygia locum præcipue venerantur, ubi Pepuza
 quondam oppidum fuit, quod hodie solo æquatam
 est. Eo siquidem descendere cœlestem Hierusalem
 affirmant. Ergo illo proficiscuntur, ac mysteria
 quædam obeunt, sacriscæ cæremonis pro sua
 opinione celebrant. Est enim hominum illa factio
 per Cappadociam, Galatiam, Phrygiamque, quam
 ante commemoravimus, dispersa; unde et *secun-*
dum Phrygas secta dicitur. Sed et in Cilicia, et
 B Constantinopoli frequentissima cernitur.

Postremo ne quid omisisse videamur, quod ad
 singularum comprehensarum a nobis hæreseon ap-
 pellationem pertinet, de Tascodrugitarum voce
 nonnulla dicenda sunt. Hoc enim nomen vel penes
 hanc ipsam, vel penes sequentem Quintillianorum
 hæresin resedit. Indidem enim hoc vocabulum
 originem accepit. Igitur Tascodrugitæ idcirco co-
 gnominati sunt, quod τασκός illorum lingua *paxil-*
lum significat; δροῦγκος vero *nasum*, sive *rostrum*.
 Quod igitur inter orandum indicem manus digitum
 naso imponunt, ut animi tristitiam, et affectatam
 quamdam sanctitatem præ se ferant, a nonnullis
 ideo Tascodrugitæ nominantur, quasi *Paxillonaso-*
nes dixeris. Sed in hac Montani, vel in ejus ger-
 mana Quintillianorum, aut certe Priscillianorum,
 et Pepuzianorum hæresi horrendum quiddam ac
 detestandum fieri dicitur. Nam infantulum per so-
 lemne quoddam festum acubus æreis toto corpore
 pungentes, exceptum sanguinem sacrificiis suis ad-
 hibent.

XV. Sed de hac hæresi satis hactenus. Hoc
 enim in unaquaque suscepimus; nihil ut præter-
 mitteremus, sed ingenuè communicaremus, quod
 vel auditione compertum, vel aliorum scriptis prodit-
 um, vel nonnullorum, qui fidem nobis fecissent,
 testificatione cognitum haberemus: ne si plura
 quam quæ accepimus, mandare scriptis velimus,
 in eam suspicionem merito veniamus, prava nos
 D quædam et absurda eo confinxisse studio, ut ad
 hæreticorum invidiam iis ascriberemus, eodemque
 quo illi crimine teneamur, qui veri nihil afferunt;
 sed quæ nunquam aut audierint, aut viderint, aut
 germana Spiritus sancti disciplina didicerint, in
 medium adducunt. Cum igitur accurate, ut dixi-
 mus, omnia quæ 417 ad unamquamque spectant
 hæresin comprehendamus, adeo ut quod in illis
 exitiosum est, ac pestiferum, ad lectorum emenda-

(5) Τασκός παρ' αὐτοῖς πάσσαλος, κ.τ.ε. Drungus
 vox est a recentioribus Græcis perinde, ac Latinis
 usurpata, quam a Græca ρύγχος detortam inuivit
 Epiphanius: Veget. lib. III, c. 16 et 19 *globos* ap-
 pellat, quæma:imodum et cuneos *capri porcinum*.

tionem significemus; et ad illud ipsum propulsandum partim e Scripturis, partim ex recta ratione velut medicamentum confecerimus: cujus esset opportunitas duplex, ut et qui ea contagione laborarent, iis lectis ab omni penitus morbo, ac tam intolerabili cruciatu relevarentur; et qui immunes hactenus fuissent, eo ad cautionem uterentur. Hoc, inquam, veritatis medicamentum dum prudentibus representamus, id agimus, ut discipulorum Christi corporum animorumque servator.

Nunc posteaquam satis superque in hac confundenda hæresi versati fuimus, opitulante Christo ad cæteras aggrediamur, earumque virus, hoc est hamatos venenatosque dentes, veritatis, quæ est in cruce, velut quodam fuste comminuamus. Quam enim subjecimus, hæmorrhœæ viperæ similis est: cujus virus ea vi præditum est, ut eorum quos momorderit, omnem e corporibus sanguinem excernat, itaque conficiat. Quod ipsum Quintillianorum præstat hæresis. Innocentius enim pueruli confosso corpore, sanguinem omnem excipit, quo in celebrandis participandisque mysteriis ad circumveniendos homines nefarie abutitur.

Postremo antequam nos Christi potentia freti ad reliquas accingamus, illius veritatem imploremus, ut erroris cujusque vestigia subodorati, ejusdem comperta disjectaque vi, Deo in omnibus pro eo ac solemus gratiam habeamus.

ADVERSUS QUINTILLIANOS,

Sive Pepuzianos, et Priscillianos, quibus accedunt et Artotyritæ, hæresis XXIX, sive XLIX.

I. Quintilliani, qui et Pepuziani vocantur, et Artotyritæ, ac Priscilliani, inter Phrygas censentur, et ab iis exorti sunt, sed nonnihil tamen discrepant. Etenim Phryges isti, sive Priscilliani, Quintillam, aut Priscillam, neque enim ultra sit certo scimus, **418** sed harum alteram dicunt Pepuzæ aliquando somno correptam. Tuus ad eam descendisse Christum, ac simul cum ipsa ejusmodi habitu dormiisse, ut vana muliercula jactabat: *Mulierbi, inquit, specie, ac veste splendida venit ad me Christus, mihiq; sapientiam indidit, atque hunc locum sanctum esse significavit; in eumque sanctam Hierusalem delabi.* Ob id nonnullæ ad hodiernum usque tempus mulieres ac viri eodem initiari cultu solent, ut ibidem excubantes Christum contemplantur. Quamobrem sive apud istos, sive apud Phrygas, prophetissæ feminæ nuncupantur, nec utrorum id institutum sit satis comperi: propterea quod communiter degunt, atque idem dogma profitentur.

II. Utrumque porro Testamentum adhibent, et mortuorum resurrectionem approbant. Quintillam vero cum Priscilla auctores suas prædicant, quam et Phryges asciscunt. Multas et vanissimas aucto-

Α κατασκευάζοντες ἐν Κυρίῳ· τοῖς μὲν διερχομένοις εἰς τὸ ἀνασφῆλαι τῆς νόσου, καὶ τῆς τοσαύτης ἀληθινοῦ· τοῖς δὲ μὴδὲ παρεμπροσθεῖ ποτε προκαταληπτικόν, ὡς εἰπεῖν, τὸ βοήθημα, τοῦ τῆς ἀληθείας φαρμάκου μεταδίδοντες τοῖς συνετοῖς, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ κληθῶμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, βοηθοῦ ὑπάρχοντος σωμάτων καὶ ψυχῶν.

discipuli nominemur, et hujus adeo ipsius, qui est

Ἦς δὲ καὶ τὴν ἐνταῦθα ἰκανῶς εἰσηγησάμενοι περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως ἐργασίαν, σὺν δυνάμει Χριστοῦ ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβῆναι ἑαυτοὺς ἐπιβώμεν· τὸν μὲν ἰὼν, τὰ ἀγχιostroειδῆ τῶν ὀδόντων αὐτῆς φάρμακα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ ξύλῳ καταθλάσαντες¹, τῇ αἰμορροῖᾳ ἐχίδνη ἰοικυεῖ, ἧς ἡ λύμη τῶν δεδηγμένων² παντὸς τοῦ σώματος ἐκκρίνει, καὶ οὕτως³ τὸν θάνατον ἐκβάλλει. Αὕτη γὰρ καὶ ἡ τῶν Κυντιλλιανῶν αἰρεσις τοῦτο ἐπιτελεῖ. Ἀφόδρου γὰρ παιδὸς κατακεντῆ τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα δῆθεν εἰς μετὰληψιν ἀποφέρεται, εἰς μυσταγωγίαν ὀνόματος Χριστοῦ τοὺς ἠπατημένους πλανῶσα

Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἐν δυνάμει Χριστοῦ προσερχόμενοι, τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπικαλεσώμεθα· ὅπως, ἐκάστης πλάνης ἰχνηλατήσαντες, τὴν δυνάμιν φωράσαντές τε καὶ ἐλέξαντες, Θεῷ ἐν παντί συνήθως· εὐχαριστήσωμεν.

KATA KYNTILLIANON,

Eit' οὗν Πεπουζιανῶν, καὶ Πρισκιλλιανῶν, οἷς συνέπονται Ἀρτοτυριταί, ΚΘ', ἢ καὶ ΜΘ'.

A'. Κυντιλλιανοὶ δὲ πάλιν, οἱ καὶ Πεπουζιανοὶ καλούμενοι, Ἀρτοτυριταὶ τε καὶ Πρισκιλλιανοὶ λεγόμενοι, οἱ αὐτοὶ μὲν ὄντες κατὰ Φρύγας, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι· διηρῆνται δὲ κατὰ τινα τρόπον. Φασὶ γὰρ εὐταῖοι κατὰ Φρύγας, εἰτουν Πρισκιλλιανοὶ, ἐν τῇ Πεπούσῃ ἢ Κυντιλλίαν, ἢ Πρισκιλλίαν, οὐκ ἔχω ἀκριβοῦς λέγειν, μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς προεῖπον, ἐν τῇ Πεπούσῃ κεκαθευθέντων, καὶ τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν ἐληλυθέναι, συνυπνοκῆναι τε αὐτῇ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὡς ἐκεῖνη ἀπατωμένη ἐλεγεν· Ἐν ἰδέᾳ, φησί, γυναικὸς ἐσχηματισμένος ἐν στολῇ λαμπρᾷ ἦλθε πρὸς με Χριστός, καὶ ἐπέβαλεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν, καὶ ἀπεκάλυψέ μοι τοῦτο· τὸν τρόπον εἶναι ἄγιον, καὶ ὡς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεῖναι. Διὸ, φησὶ⁴, καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο μυῶσθαι τινὰς οὕτω γυναικῆς ἐκεῖσε ἐν τῷ τρόπῳ καὶ ἀνδρας, πρὸς τὸ ἐπιμεινάσας αὐτὰς ἢ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν θεωρῆσαι. Γυναῖκες οὖν παρ' αὐτοῖς καλοῦνται προφήτιδες. Οὐ πάντων δὲ σαφὸς οἶδα, ἢ παρ' αὐτοῖς, ἢ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. Ὅμοῦ γὰρ εἰσι, καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημα κέχτηνται.

B'. Κέχρηται δὲ οὗτοι Παλαιᾶ καὶ Νέᾳ Διαθήκῃ, καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ὁμοίως φάσκουσι. Κυντιλλίαν δὲ ἔχουσιν ἀρχηγὸν ἅμα Πρισκιλλίῃ, τῇ καὶ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. Φέρουσι δὲ μαρτυρίας πολλὰς μα-

¹ Nonnihil desideratur. ² Desst αἴμz. ³ Cor. εἰς τὸν θάνατ. et ἐκβάλλει. ⁴ F. φασί.

ταίας, χάριν διδόντες τῇ Εὔα, ὅτι πρώτη βέβρωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς φρονήσεως. Καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωϋσέως ὡς προφήτιδα λέγουσιν, εἰς μαρτυρίαν τῶν παρ' αὐτοῖς καθισταμένων γυναικῶν ἐν κλήρῳ. Ἄλλὰ, φησὶ, τέσσαρες θυγατέρες ἦσαν τῷ Φιλίππῳ προφητεῦσαι. Πολλάκις δὲ ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησίᾳ εἰσέρχονται λαμπαδηφοροῦσαι ἑπτὰ τινες παρθέναι, λευχεῖμονες, δῆθεν ἐρχόμεναι, ἵνα προφητεύωσι τῷ λαῷ. Αἱ δὲ τρόπον τινὰ ἐνδεικνύμεναι ἐνθουσιασμοῦ τοῖς παροῦσι λαοῖς ἀπάτην ἐργάζονται, κλαίειν τε ποιοῦσιν, ὡς οἶκτον μετανοίας ἄγουσαι, δάκρυα χέόμεναι, καὶ σχήματι τινι ἐποδουρῶμεναι τὸν ἀνθρώπων βίον. Ἐπίσκοποι τε παρ' αὐτοῖς γυναῖκες, καὶ πρεσβύτεροι γυναῖκες, καὶ τὰ ἄλλα ὡς μηδὲν διαφέρειν φησὶν. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Ταῦτ' ἐστίν, ἃ καταλήφαμεν. Ἄρτοτυρίτας δὲ αὐτοῦς καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς αὐτῶν μυστηρίοις ἐπιτιθέντας ἄρτον καὶ τυρόν, καὶ οὕτως ποιεῖν τὰ αὐτῶν μυστήρια.

Γ. Πᾶσα δὲ ἀνθρώπων χλεύη ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ εἰς ἀμηχανίαν τρέπεσθαι, καὶ εἰς διαφορὰν ἐνθουσιασμῶν τε καὶ ἐνεργειῶν. Ἐκθακχευόμεναι γὰρ αἱ διάνοιαι δεῖ τοὺς μὴ κατέχοντας τὴν ἀγκυραν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐπιδιζύοντας ἑαυτοῦς τῷ φέροντι κατὰ πᾶσαν ὀτιοῦν αἰτίαν. Κἄν τε γὰρ γυναῖκες παρ' αὐτοῖς εἰς ἐπισκοπὴν καὶ πρεσβυτέριον καθίστανται διὰ τὴν Εὔαν, ἀκούουσι τοῦ Κυρίου λέγοντος· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφὴ σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει. Ἐπιθῆς δὲ αὐτοῦς καὶ ὁ ἀποστολικὸς λόγος· ὅτι *Γυναὶκὶ οὐκ ἐπιτρέπω λαλεῖν, οὐτὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός· καὶ ὡς ἄλλοι· Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπος ἕκ γυναικός, ἀλλὰ ὡς ὁ Χριστός· καὶ, ὅ Ἄδამ οὐκ ἠπάτηται, ἀλλ' ἡ Εὔα πρώτη ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε.* Καὶ ὡς τῆς πολυφύρου πλάνης τοῦ κόσμου τούτου!

Διὸ ὡς νωδὸν τι καὶ ἀφροσύνης ἐμπλεον, ἀσκαλασώτου δίκην ταύτην παρελθὼν, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιοῦμαι, ὡς ἀγαπητοί, Θεὸν ἐπικαλούμενοι εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἡμῶν ἐπαγγέλλας.

ΚΑΤΑ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΙΤΩΝ (6),

Τριακοστῆ, ἢ καὶ πεντηκοστῆ.

Α'. Ἀπὸ τούτων τῶν δύο αἰρέσεων ἡμοῦ ἀλλήλαις

¹ Cor. φύσιν. ² F. ἐπικαλούμενος. ³ Act. xxi, 9. ⁴ Galat. iii, 28. ⁵ Gen. iii, 16. ⁶ I Cor. xiv, 34. ⁷ I Cor. xi, 8. ⁸ I Tim. ii, 14.

(6) *Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν*, sive Quartadecimanorum hæresis ea proprie dicitur, quæ Judaico more Pascha luna xiv celebrandum asserit, quamcumque demum in feriam incidat: quæ fuit Asiaticorum opinio, qui Joannis auctoritate freti pertinaciter ritum illum, consuetudinemque tenuerunt. De quo Eusebius l. v *Hist.* Addit Augustinus l. *De hæres.* eosdem illos xiv luna Martii mensis Pascha fixisse. Ubi Martium non Julianum, sed lunarem intelligi necesse est, cum plerique paschales menses etiam Judaici in Aprilem inciderent. Nisi forte in ea quidam opinio fuerint, ut Martio mense

ritates circumferunt. Singularem Evæ gratiam tribuunt, quod prima de scientiæ fructu comederit. Sororem vero Moysis prophetissam jactitant; eujus exemplo suo illi cooptandarum in clerum mulierum instituto suffragantur. Quin et quatuor, inquit, Philippus prophetissas filias habuit¹. Sæpenumero in illorum ecclesiam septem cum facibus virgines ingrediuntur, candida veste, ut populo videlicet oracula reddant. Hæ cum speciem quamdam furoris præ se tulerint, astantibus illudunt, et ad fletum provocant, ut is penitentia lucus esse videatur. Nam et lacrymas profundunt, et toto corporis gestu vitam hominum deplorant. Apud eosdem mulieres episcopi sunt et presbyteri, et ad cæteros gradus alleguntur, nullum ut sexus discrimen servetur. *Nam in Christo Jesu neque mas est, neque femina*². Hæc sunt quæ de illis compo-
 rari potuimus. Cæterum Artotyritas eosdem idcirco vocant, quod ad celebranda mysteria sua panem et caseum adhibent.

III. Verum enimvero ubi ab sincera religione semel aberratum est, ridicula ac perturbata, quæ ab hominibus geruntur, esse omnia necesse est, varia ut inde furoris genera, dæmonumque in corpora impressiones oriantur. Nam qui veritatis anchoram minime retinent, sed ventorum flatibus quacun-
 que se occasione permittunt, horum animi præcipites amentia feruntur. Quod enim mulierculas ad episcoporum aut presbyterorum ordinem asciscunt, idque ob Evam facere se dicitant, audiunt sane quod a Domino dictum est: *Ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tibi*³. Quin illud ignorant Apostoli præscriptum: *Mulieri non permitto loqui, neque in viros auctoritatem habere*⁴; item: *Non enim vir est a muliere, sed mulier ex viro*⁵; et: *Adam non est deceptus, sed Eva prior decepta in transgressione fuit*⁶. O mundi hujus vanitatem erroremque multiplicem!

Sed jam, charissimi, edentula hac, et amentia plena hæresi stellionis instar præterita, reliquas aggrediamur; ac Dei primum imploremus auxilium, ut is tenuitati nostræ subveniat, quo susceptum opus ad exitum perducamus.

CONTRA QUARTADECIMANOS,

Hæresis XXX, sive L.

1. Ex iis duabus inter se commistis Phrygum,

perpetuo celebrandum putarent. Scribit enim Philastrius Quartadecimanos Pascha mense Martio celebrandum asserere. Atque hæc τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν vera est, et germana notio, sed et alia fuit eodem vocabulo comprehensa depravatorum istorum factio, quæ mira quadam abusione, Quartadecimanorum nomen meruit. Nonnulli quippe celebrando Paschati certum in anno Juliano diem statuerunt: velut viii Kal. aut xv, aut x, de quibus paulo post agendum erit: quos omnes Epiphanius ad Quartadecimanos aggregavit. Tertia τῆς τοῦ Πάσχα διαστροφῆς ratio, atque hæresis, ut

et Quintillianorum, sive Priscillianorum sectis, nova quædam conflata est, et in orbem introducta Quartadecimanorum hæresis. Qui cæteris in rebus cum Ecclesia consentientes, hoc ipso ab omnibus aberrant, quod non illius institutis doctrinaeque consentanea quædam amplexi sunt : nam et Judaicis insuper fabulis inhærent ; neque tamen paria cum illis eademque sentiunt. *Quæ enim dicunt non norunt, nec de quibus affirmant* ¹. Quippe semel quotannis unum Paschatis diem præfracte celebrant. Quanquam de Patre, Filio, ac Spiritu sancto sinceram cum catholicis opinionem retinent ; sed et prophetas, et apostolos, et evangelistas approbant ; resurrectionem carnis perinde ut illi futuram non dubitant ; quemadmodum neque iudicium, vitamque sempiternam. Sed inter hæc tamen non mediocriter calamitatis confluctantur, eo quod id quod lege scriptum est perperam accipiunt : *Maledictus qui non fecerit Pascha xiv die mensis.*

420 Sunt inter eos nonnulli, qui unam eam-

¹ I Tim. 1, 7.

prioribus diversa, sic Quartadecimanorum appellationem iustius, quam posterior hæc, obtinebit ; quæ cum universam olim Ecclesiam, tum præcipue Occidentalem exercuit. Hanc qui secuti sunt, Pascha illi quidem Dominico die celebrabant ; sed si xiv luna in eum diem incideret, non ex præscripto Nicænzæ synodi in xxi diem differebant, sed in termino ipso festum obibant. Quod in Gallia quondam, Hispania, ac præsertim Britannia pleræque tenuisse testantur Bedæ, Sigeberti ac cæterorum scripta. Vide in primis Bedam lib. II *Eccles. hist.* c. 3, et lib. V, c. 16 ; tum quæ ad Nicephorum ante paucos annos adnotavimus. Postremus de celebritate Paschatis error Latinorum fuit, qui cum in cæteris Nicænum canonem et catholicam regulam observarent, Judaico tamen ritu citinum terminum antevertentes primi mensis neomeniam v Martii constitutebant, ac duos annos communes habebant, quos reliqui embolismicos : nimirum cyclo VIII, ac XIX. Adversus quos, eorumque signiferum Victorinum disputat Beda non uno in loco. Atque etsi luna xiv nonnunquam isti Pascha Dominica die celebrarent, nunquam tamen ante æquinoctium : quod Judæi factitabant, ut alibi dicitur. Fuerunt et alii Quartadecimanorum errores. Nam inter alia cum Novatiano lapsos repudiaverunt, ut refert Theodoretus : quod de solis Asiaticis asserit Socrates l. V, c. 21, ubi de ritu celebrandi Paschatis, deque Asiaticorum ac Romanorum dissidio pluribus disserit.

(7) *Ὅτι ἐπικατάρτος δὲ οὐ ποιήσει.* Haud scio an locus iste sic expressus uspiam legatur.

(8) *Ἐτεροὶ δὲ ἐξ αὐτῶν.* Quantum ex iis verbis colligitur, non solum fixo ac constanti die, hoc est VIII Kal. Mart. Pascha peragebant : verum etiam eo ipso die jejunabant, contra veterem Ecclesiæ ritum, quæ in ipso festo jejunium dissolvebat, ut ex epistola Dionysii Alexandrini constat. Sed obscura sunt quæ deinceps Epiphanius disserit : neque Tessarescædecimarum opinionem satis assequi possumus. Cum enim scribit : *καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἄγειν τὸ Πάσχα, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἢ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης,* hoc affirmare videtur : hæreticos illos certo ac fixo die, nimirum VIII Kal. Apr. solemne Paschatis astrinxisse, securos lunæ XIV. Cui tamen quæ sequuntur nonnihil repugnant. Subjicit enim Cappadoces eamdem diem VII Kal. Apr. celebrare ; quod a

μηθειῶν, κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυντιλιανῶν, ἦτοι Πρισκυλλιανῶν, ἀνέκυψε πάλιν τῷ κόσμῳ ἑτέρα αἵρεσις Τεσσαρεσκαίδεκάτιων, οὕτως καλουμένη. Καὶ οὗτοι μὲν πάντα ἔχουσιν ὡς ἡ Ἐκκλησία· σφάλονται δὲ ἀπὸ πάντων, διὰ τὸ μὴ τῇ ἀκολουθίᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θεομοῦ προσανέγειν, Ἰουδαϊκὸς ἔτι μῦθος προσανέχοντες· καὶ οὕτε τὰ ἴσα αὐτοῖς ἐπιγματοῖσιν. Οὐ γὰρ ὡς λέγουσιν οἰδασι, οὐδὲ περὶ τίνων διαβεβαίονται. Ἀπαξ γὰρ τοῦ ἔτους μίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ τοιοῦτοι φιλονεικῶς ἄγουσι· καίτοιγε περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος καλῶς καὶ ἴσως ἔχοντες· προφῆτας δὲ δεχόμενοι, καὶ ἀποστόλους, καὶ εὐαγγελιστάς· ἀνάστασιν δὲ σαρκὸς ὁμοίως ὁμολογοῦντες, καὶ χριστὸν ἐσομένην, καὶ ζῶν αἰώνιον. Περιέπεσον δὲ ἀποχρήματι καὶ αὐτοὶ οὐ τῷ τυχόντι, δῆθεν κεχρημένοι τῷ ῥητῷ, ᾧ εἶπεν ὁ νόμος· ἵτι Ἐπικατάρτος δὲ οὐ ποιήσει (7) τὸ Πάσχα τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός.

*Ἐτεροὶ δὲ ἐξ αὐτῶν (8), τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν

priorum instituto nihil discrepat : et tamen posterius hoc tanquam diversum ac dispar attulit. Quamobrem videndum æquid priores illi, qui ex Actis Pilati certum se diem explorasse dicerent, XIV lunam observaverint, adeo quidem ut hæc de VIII Kal. interposita mentio nihil in XIV lunæ ratione mutatum significet, sed supervacaneam ἀριβολογίαν contineat. Fieri etiam potest, ut XIV lunam eam ad Paschatis celebritatem delegerint, quæ VIII Kal. Apr. vicinior esset : at Cappadoces illam ipsam in Juliano anno defixam diem VIII Kal. Apr. Sed de Tessarescædecimarum ex Actis Pilati opinione illa disserens Scaliger in *De emendat temp.* : *Perperam*, inquit, *scribit Epiphanius, Τεσσαρεσκαίδεκάτας gloriari solitos se comperit habere ex Actis Pilati, Christum passum fuisse VIII Kal. Apr.* Quibus ista postremo subjicit : *Εἰςμοδι plura existant apud illum eruditum Patrem, et alios veteres, præsertim Eusebium ; quæ sane cum delecti sunt legenda.* Quid est ista Epiphanii reprehensione vel iniquis, vel ineptius ? Itane quotquot hæreticorum falsa dogmata, opinionisque commemorantur, eorum omnium veritas ab illo præstanda fuerit, qui nihil nisi retulerit ? Sed cujusmodi illa sit de passione Domini in VIII Kal. conveniente Tessarescædecimarum ratio, postea disputabitur. Quæ vero adversus illam affert Scaliger levitas, imo nulla. *Neomenia*, inquit, *Nisan incidit in XII Martii, quoties XV Martii est XIV Nisan.* Atqui *avo illo hoc non potuit contingere, nisi cyclo XII, idque in anno Hagareno, in annis XIX, XXVIII, LVII periodi.* Atqui tunc Judæorum neomeniæ uno die tardiores erant propter proemptiosin. Non igitur potuit accidere. In quo illud sumit, Judæos Calippicam anni formam, hoc est Syromacedonum, sive Alexandream tunc temporis usurpassse, quæ cum CCC fere annis Hagarenam periodum antecedit, προήγησιν Hipparcheam habet unius diei. Unde tardior est neomenia Judaica, quam Hagarena ; nam hujus periodus sub initium Julianæ formæ contexta est, cum novitium in Martii XII incideret, quod in Calippica, Judaicæque periodo in XIII conveniebat. Quæ ratione cyclo XIII, Martii XXV luna fuit XII, Hagarena vero XIV. Verum Judæos Calippica anni descriptione usos esse, quo Scaligeriana omnis illa doctrina nititur, si quis negaverit, progredi ultra non poterit. Ac nos ad sequentem hæresim cyclum alium Judaicum explicabimus, in quo biduo nonnunquam,

ἀγοντες, καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ἀπὸ τῶν Ἄκτων ὄθεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὴν ἀκριβείαν εὐρηκεῖναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται, τῇ πρὸ ὀκτώ Καλανῶν Ἀπριλλίων τὸν Σωτήρα πεπονθέναι. Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἀγινε τὸ Πάσχα, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἢ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης. Οἱ δὲ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν τὴν πρὸ ὀκτώ Καλανῶν Ἀπριλλίων ἀγουσι. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις (9) οὐχ ἡ τυχοῦσα, τῶν μὲν λεγόντων τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης τῶν πρὸ ὀκτώ Καλανῶν Ἀπριλλίων. Ἐτεῖ δὲ εὐρομεν ἀντίγραφα ἐκ τῶν Πιλάτου, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε Καλανῶν Ἀπριλλίων τὸ Πάθος γεγενῆσθαι. Τάληθι δὲ ὡς ἐκ πολλῆς ἀκριβείας ἔγνωμεν, ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανῶν Ἀπριλλίων τὸν Σωτήρα πεπονθέναι καταλήφραμεν. Τινὲς δὲ τῇ πρὸ ὀκτώ Καλανῶν Ἀπριλλίων λέγουσιν. Ἐξέπεσον δὲ καὶ οὗτοι τοῦ προκειμένου. Δέδια δὲ καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλείστον μηχανῆσαι τὸν λόγον. Πολλὰ γὰρ ἔχομεν λέγειν.

Β'. Πληρώσας γὰρ ὁ νομοθέτης τὸν πάντα νόμον Μωσῆς, ἐκ Θεοῦ λαβὼν τὸ πρᾶγμα ¹ ἐν τῇ ἐσχάτῃ βίβλῳ Δευτερονομίου, τούτεστι τίθησι πάσας τὰς κατάρτας, οὐ μόνον περὶ Πασχῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ περιτομῆς, καὶ περὶ δεκατώσεως, καὶ προσφορῶν. Ὡστε οὖν, εἰ μίαν κατάρταν πεφεύγασιν, εἰς πολλὰς ἑαυτοῦς ἐνέπειραν. Εὐρεθῆσονται γὰρ ἐπικατάρτατοι, μὴ περιτεμνόμενοι· ἐπικατάρτατοι, μὴ ἀποδεκατοῦντες· καὶ ἐπικατάρτατοι γίνονται, μὴ εἰς Ἱερουσαλήμ προσφέροντες. Καὶ ὡ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τῶν εἰς πολλὰς ἑαυτοῦς ἐρεσγέλας ἐμβαλλόντων! Ἀληθῶς γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τὸ συντετὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ², τὸ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡμῖν διεσταλμένον· ὅτι Τοῦτο ἔγνω ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι ὁ Θεὸς συντετὸν ἀνθρώπων ἐποίησεν εὐθὴ· αὐτοὶ δὲ ἐξήτησαν πολλὰς ἑαυτοῖς ὁδοὺς.

Πόθεν γὰρ οὐ διαπίπτει τούτων ἡ διάνοια; Πρῶτον γὰρ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἀγουσι, χρεῖαν ἔχουσι τὸ πρόβατον λαβεῖν ἀπὸ δεκάτης, καὶ τηρεῖν αὐτὸ ἕως τεσσαρεσκαίδεκάτης· καὶ οὐκέτι μία ἡμέρα ἔσται τῆς νηστείας· ἀλλὰ πέντε, ἢ τῇ ³ δεκάτῃ, καὶ ἐνδεκάτῃ, καὶ δωδεκάτῃ, καὶ τρισκαίδεκάτῃ, καὶ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ. Ἐὰν δὲ πρὸς ἑσπέραν (10) τυθῇ

¹ F. πρόσταγμα. ² γρ. Ἐκκλησιαστικοῦ. ³ F. ἡγουν. ⁴ Deut. xxvii, 18 sqq. ⁵ Eccle. vii, 30.

et eo amplius anticipatæ sint neomeniæ, ut nihil absurdum, quasi ad eum diem lunæ xiv dies possit adhærescere. Quid si πρὸ τῶν ὀκτώ Kal., legas non τῶν πρὸ ὀκτώ? Nam ai πρὸ ὀκτώ Kal. idem sunt atque ai ὀκτώ Kal. Quæ loquendi formula a Latinis manavit, quibus ante diem viii Kal. idem est atque viii Kal. At si πρὸ τῶν ὀκτώ legas, hunc habet sensum, lunam illos xiv constituisse, qua ante viii Kal. incideret. Nisi forte xiv lunam τῶν πρὸ ὀκτώ Kal. vocet eam, quæ huic termino propinquior est, quod verum puto. Si quidem et hæc loquendi formula, quam pro recepta excusate substitui posse diximus πρὸ τῶν ὀκτώ pro eodem interdum solet usurpari, atque altera τῶν πρὸ ὀκτώ.

(9) Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις. Hæc verba τῶν μὲν λεγόντων, etc., aliena ab hoc loco videri possunt. Nam priorum illorum sententiam continent, qui xiv luna celebrandum Pascha sciverant. Quamquam sæpe otiosa ejusmodi repetitio apud hunc scriptorem animadvertitur. Sed quid ea tandem sibi volunt? Statuisse illos Pascha xiv luna, quæ in viii Kal. Apr. incurrat? Est illud quidem nimis

A demque diem observant, et una eademque jejunant, ac mysteriis operantur. Nam ex Actis Pilati accuratam se hujus instituti rationem didicisse gloriantur, in quibus scriptum est viii Kal. Aprilis Salvatorem esse passum. Quamobrem illa ipsa die celebrare Pascha volunt, in quacunq; demum lunæ xiv dies incurrerit. At qui in Cappadocia degunt, eandem diem, quæ est viii Kal. Apr. celebrant. Tametsi non mediocris est inter illos dissensio. Nonnulli enim lunam xiv statuunt quæ in viii Kal. Apr. incidit. Nos Actorum ejusmodi Pilati exemplaria quedam invenimus, quæ ante diem xv Kal. Apr. Passionem Christi contigisse narrabant. Verum certo et ex rei veritate compertimus, ante diem xiii Kal. Apr. passum esse Salvatorem. Alii ad x Kal. Apr. rejiciunt. Sed isti a proposito exciderunt. Verum nolo pluribus ea de re disputare. Alioqui multa nobis ad dicendum suppetunt.

II. Moyses quidem legislator, cum universam legem edixisset, mandato divinitus recepto, ut in postremo Deuteronomii libro scriptum est ⁴, imprecationes omnes proposuit; non modo quæ ad Paschatis celebrationem, sed etiam quæ ad circumcisionem, ac decimas, et oblationes spectabant. Quare dum unum imprecationis genus devitant, in alias complures semetipsos induunt. Execrabiles quippe eos oportet esse, qui neque circumcidantur amplius, neque decimas pensitent, neque Hierosolyma quidquam offerendi gratia submittant. O homines sponte cavillationibus variis ac ludibriis opportunos! Hoc enim ab Ecclesiaste sapienter dictum, vel potius a Spiritu sancto nostra causa pronuntiatum, ad illos accommodari potest: Hoc novit Ecclesiastes, quoniam Deus prudentem hominem fecit rectum; illi autem inquisierunt varias sibimetipsos vias ⁵.

Annon istorum explodenda merito sententia est? Primum enim si Pascha die xiv celebrant, jam tum a die x præparandus illis agnus erit, nec amplius una erit consecrata jejunio dies; sed quinque, nimirum decima, undecima, duodecima, decima tertia et decima quarta. **421** Quod si ad vesperam Pascha fuerit immolatum, quod xiv die

D absurdum, quasi ad eum diem lunæ xiv dies possit adhærescere. Quid si πρὸ τῶν ὀκτώ Kal., legas non τῶν πρὸ ὀκτώ? Nam ai πρὸ ὀκτώ Kal. idem sunt atque ai ὀκτώ Kal. Quæ loquendi formula a Latinis manavit, quibus ante diem viii Kal. idem est atque viii Kal. At si πρὸ τῶν ὀκτώ legas, hunc habet sensum, lunam illos xiv constituisse, qua ante viii Kal. incideret. Nisi forte xiv lunam τῶν πρὸ ὀκτώ Kal. vocet eam, quæ huic termino propinquior est, quod verum puto. Si quidem et hæc loquendi formula, quam pro recepta excusate substitui posse diximus πρὸ τῶν ὀκτώ pro eodem interdum solet usurpari, atque altera τῶν πρὸ ὀκτώ.

(10) Ἐὰν πρὸς ἑσπέραν. Vide Animad. nostras ad hæc. lxx, n. 11.

illucescente geritur, vi dies jejunio tribuendi sunt; nec jam unus præfinitur; sicque omnis illa de una die quæstio per se ipsa corrumpit, quæ esse unica desinit. Nam et ad illas figurarum umbras, quæ iis ipsis significantur adamussim congruunt; et istos necesse est haud mediocrem divinarum mysteriorum jacturam facere. Christum enim xiv die inactari ex præscripto legis oportuit, ut ejus lumen, quod Judæos collustrabat, oriente sole ac lunam abscondente, desineret. Etenim a xiv die deinceps lunæ splendor imminuitur. Sic in veteri lege, post adventum ac passionem Domini, Judæorum obscurata Synagoga, evangelicum lumen affulsit, non ut soluta lex sit, sed impleta; neque ut in nihilum figura redacta sit, sed ut veritatem exhibuerit. Ita post Pascha ad Hierichuntum peractum Scriptura statim adjecit: *Et comederunt in Galgalis, et defecit manna*¹. Quibus verbis idipsum sacræ Litteræ vaticinando testatæ sunt, Dominica nece, propter adnegatum ab illis numen, angelicum, ac cœleste pabulum, quod appellabant manna, desitutum.

III. Ecclesia porro Catholica, quæ ad id mysterium celebrandum necessaria sunt undique contrahens, et in unum conferens, veritatem retinet. Nam non solum xiv diem observat; sed et hebdomalam; hoc est septenos illos Sabbati dies, qui perpetuo circuitu ac revolutione redeunt, ut ad eorum exemplar quæ sunt a Domino gesta, resurrectio epulæque celebrentur. Deinde præter lunæ xiv diem, etiam cursum solis adhibet, ne duplex in eundem annum Pascha ita committatur, ut altero anno ne unum quidem habeatur. Quocirca xiv illam diem sic tenemus, ut æquinoctium prætergrediamur; ac demum in sanctam Dominicam religiosissimi temporis finem conjicimus, sed agnum jam tum a decimo die sumimus, quoniam in Iota littera Jesu nomen agnoscimus; ne quid omnino diligentiam nostram effugiat, quod ad ecclesiasticam et germanam, ac vitæ salutisque conciliatricem Paschatis celebrationem pertinere videatur.

422 Sed jam pestiferum bufonis hujus afflatum Christi potentia velut obsignatus munitusque præteribo; ac Dei ope postulata, animum ad reliquas convertam.

ADVERSUS HÆRESIN ILLAM,

Quæ Joannis Evangelium et Apocalypsin rejicit, quam Amentium appellat, hæresis XXXI, sive LI.

I. Post Cataphrygum, Quintillianorum, et Quartidecimanorum sectas, nova quædam in orbem terrarum erupit hæresis, velut imbecillus serpens,

¹ Jos. v, 18 ² F. ἀγγελική. ³ Imo potius Ἀλόγων.

(11) Πανταχόθεν δὲ ἡ ἀγία. Quæ ad hunc locum adnotanda erant, ea ad hæc. lxx quæ est Audian. differemus, ubi plura ad hoc institutum Epiph. disputat.

τὸ Πάσχα, ἡ αὐτὴ τεσσαρεσκαίδεκάτη ἐπιφώσκουσα ἐξ διατελεῖ ἡμέρας ἐν τῇ νηστείᾳ· καὶ οὐκ εἶμι μίᾳ ἡμέρᾳ τῆς νηστείας· καὶ διέπεισεν ἡ περὶ μιᾶς ἡμέρας αὐτῶν ζήτησις, οὐ μίᾳ τις οὖσα. Ἔχει γὰρ τὰ πρωτότυπα συνεξευγμένα· καὶ ἐξημῶνται οὐκ ὀλίγην κατὰ Θεὸν πραγματεῖαν. Ἔδει γὰρ τὸν Χριστὸν ἐν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ θύεσθαι κατὰ τὸν νόμον, ὅπως λήξῃ παρ' αὐτοῖς τὸ φωτίζον αὐτοὺς φῶς κατὰ τὸν νόμον, τοῦ ἡλίου ἀνατελλαντος, καὶ σκεπάσαντος τῆς σελήνης τὸ σέλας. Ἀπὸ γὰρ τεσσαρεσκαίδεκάτης καὶ κάτω φθίνει τὸ φαινὸν τῆς σελήνης. Οὕτω καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πάθους ἑμαύρωται ἡ Ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ, καθύψατο δὲ τὸ Εὐαγγέλιον· μὴ καταλυθέντος τοῦ νόμου, ἀλλὰ πληρωθέντος· μὴ καταργηθέντος τοῦ τύπου. Ἄλλὰ παραστήσαντος τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ πεποιτημένῳ τὸ Πάσχα ἐν τῇ Ἱερικῷ, εὐθύς ἐπήνεγκεν ἡ θεία Γραφή, λέγουσα· Καὶ ἔφαγον ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἐξέλιπε τὸ μάννα· προμαρτυροῦσα αὐτοῖς ἡ θεία Γραφή, καὶ προφητεύουσα, ὅτι τῷ πάθει Κυρίου διὰ τὴν αὐτῶν ἐπαρησιασθεῖαν λήξει παρ' αὐτοῖς ἡ βρώσις ἡ εὐαγγελικὴ² καὶ ἐπουράνιος, ὅπερ μάννα παρ' αὐτοῖς κέκληται.

Γ. Πανταχόθεν δὲ ἡ ἀγία (11) Θεοῦ Ἐκκλησία περὶ τῆς χρείας ταύτης τῆς μυσταγωγίας συλλέγουσα τὸν σύνδεσμον, οὐ διαπίπτει τῆς ἀληθείας. Κέχρηται γὰρ οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἑβδομάδι τῇ κατὰ περίοδον ἀνακυκλουμένη τῆς τῶν τοῦ Σαββάτου ἑπτὰ ἡμερῶν· ἵνα κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γενόμενα κατὰ τὸ πρωτότυπον, εἴη ἀνάστασις τε καὶ εὐωχία. Καὶ κέχρηται οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τῷ δρόμῳ τοῦ ἡλίου· ἵνα μὴ, ἐνὶ ἐνιαυτῷ δύο Πάσχα ποιοῦντες, ἐν τῷ ἐτέρῳ μὴ δὲ ἐν Πάσχα τελέσωμεν. Διὸ παρατηρούμεθα μὲν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην, ὑπερβαίνομεν δὲ τὴν ἰσημερίαν, φέρομεν δὲ ἐπὶ τὴν ἀγίαν Κυριακὴν τὸ τέλος τῆς συμπληρώσεως· λαμβάνομεν δὲ τὸ πρόβατον ἀπὸ δεκάτης, ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐπιγνόντες διὰ τὸ ἰῶτα· ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς μηδὲν τῶν κατὰ τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τῆς ζωτικῆς ταύτης τοῦ Πάσχα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀληθινῆς πραγματείας.

Ἵπερδύσσομαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος (12), εἶττον φυσαλοῦ ὄψεως, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἐπισφραγισάμενος, καὶ ἐπὶ τὰς ἐξῆς τὸν νοῦν προτεινῶν, Θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος εἰς βοήθειαν.

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑἰΡΕΣΕΩΣ,

Τῆς μὴ δεχομένης τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν. ἦν ἐκάλεισεν Ἀποήτων³, εἰρηκοστὴ πρώτη, ἢ καὶ πεντηκοστὴ πρώτη.

Α'. Καθεξῆς δὲ τούτων τῶν αἰρέσεων, μετὰ τὴν κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυντιλλιανούς, καὶ Τεσσαρεσκαίδεκάττας οὕτω καλουμένους, ἀνεφύη τῷ βίῳ

(12) Τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος. Vox ista βέων nusquam a me lecta. Atque hand scio an βούωνος Latino vocabulo scripserit Epiph.

εἵρεσις ἐτέρα, ὡσπερ ἐρπετὸν ἀσθενὲς, μὴ δυνάμε-
νον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ὁσμὴν τῆς δικτάμανου, ἤτοι
στύρακος, ἢ λιθανίτιδος, ἢ τῆς ἀβροτόνου, ἢ τῆς
ὁσμῆς τοῦ ἀσφάλτου, ἢ τοῦ θυμιάματος, ἢ τοῦ λί-
θου τοῦ γαγάτου (13), ἢ τοῦ κέρατος τῆς ἐλάφου.
Φασὶ γὰρ οἱ ἐν συνήθειᾳ γεγονότες καὶ διὰ πείρας
τούτων ταῦτα τὰ εἶδη ἀπελαστικὰ εἶναι ἐρπετῶν καὶ
λοβόλων. Καὶ τὴν μὲν δικταμόν τινες καλοῦσιν ἀπὸ
τοῦ τοὺς παῖδας τῶν λατρῶν κεχρησθαι ταύτῃ εἰς
τὴν τῶν τικτουςῶν γυναικῶν βοήθειαν. Ὡστε ἀφ'
ἡμῶν εἰκότως ἀπεικάζεσθαι εἰς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα
Λόγον, Θεὸν ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἐκ Πατρὸς ἀκρό-
νως καὶ ἀνάρχως γεγεννημένον. Φησὶ γὰρ ὁ Σολο-
μὼν περὶ τῆς ἀφροσύνης καὶ φαύλης γυναικὸς, ὅτι
Μισοῖ λόγον ἀσφαλείας. Οὕτως καὶ οὗτοι τὰ στε-
ρεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν, ἐπίγειοι ὄντες,
καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι. Ὁθεν δεδιό-
τες τὴν φωνὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν λέγουσαν·
Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφους· τοῦ εἰπόν-
τος τοῖς αὐτοῦ δούλοις καὶ ἀποστόλοις· *Ἴδου δέδω-
κα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις, καὶ
σκορπίους, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ
ἐχθροῦ*. Αὕτη γὰρ ἦν ἡ φωνὴ ἡ καταρτιζομένη ἐλά-
φους, ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν ἁγίων ἀπο-
στόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, καταπατήσασιν τὴν τοῦ δια-
βόλου ἐναντιότητα. Ἐξ ὧν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀκρό-
σατε ἐπέστησε, καὶ διήλεγξε τὴν δύναμιν τῶν πε-
πλανημένων, καὶ ὁφιομόρφων.

Β. Ἀλλὰ οὐκ ἰσχύουσιν ἐν τῇ κλωτῶν οἱ τοῦτοι.
Ἐπιτρέπεται γὰρ ὁ ἅγιος Νῶε κατὰ τὸ ῥῆμα Κυ-
ρίου ἐπασφαλίσασθαι τὴν τοιαύτην, ὡς φησὶ πρὸς
αὐτόν· *Ἀσφαλτώσεις αὐτὴν ἔσωθεν, καὶ ἐξωθεν*·
ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας (14) τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
σίας, ἐχούσης τῆς ἀσφάλτου τὴν δύναμιν, τὴν ἀπο-
διώκουσαν τὰ δεινὰ καὶ θλετήρια ἐρπετώδη διδάγμα-
τα. Ὅπου γὰρ θυμιᾶται ἡ ἀσφαλτος, οὐκ ἰσχύσει
σπῆναι ὄφεις. Ἐκάρωσε τοίνυν τούτους τὸ ἅγιον θυ-
μίαμα τοῦ στύρακος, καὶ παραιτοῦνται τούτου τὴν
ὁσμὴν, καὶ τῆς ἀβροτόνου, εἰτὸν λιθανίτιδος ἡ δύ-
ναμις, κατ' αὐτοῦ τοῦ ὄφως ἐπιφύσασα, καὶ ἐπάνω
τοῦ φωλεοῦ αὐτοῦ ἐκδραστήσασα. Ἐνθα γὰρ τὸν
Χριστὸν ἐκ παρατριβῆς ψιλλῶν ἀνθρώπων ἐκήρυττον ὁ
Ἐβίων καὶ ὁ Κήρινθος, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτούς, φημι
εἶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνέτειλε
τῷ κόσμῳ ταύτῃ τὴν ἁγίαν βοτάνην, εἴτουν θάμνον,
τὴν ἀποδιώξασαν τὸν ὄφιν, καὶ λύσασαν τὴν τοῦ δια-
βόλου τυραννίδα. Ἐκεῖ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰωάννης μεθ'
ἡλικίαν γηραλέαν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
τοῦ ἁγίου κηρύξαι, καὶ ἀνακαίψαι τοὺς ἐν τῇ ὀφί
πεπλανημένους, οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ
προαιρέσεως, τοῖς πειθομένοις ἀποκαλύψας Θεοῦ τὸ

A qui dictamni, vel styracis, aut libanitidis, aut abro-
toni, aut bituminis, aut sufflitus, aut gagatæ lapidis,
aut denique cervini cornu odorem non sustinet.
His enim rebus serpentes ac venenatas bestias abi-
gidi proditum ab iis est, qui id usu experientiaque
didicerunt. Quod vero ad dictamnum pertinet, inde
esse dictum plerique censent, quod ad parturien-
tium remedia a medicis adhibetur. Quare merito
id divino Verbo, Deo, inquam, qui de cælo delapsus
est, et a Patre sine ullo tempore est, aut initio ge-
nitus, a nobis accommodatur. Quod vero Salomon
de stolidâ ac nequam muliere dicit, odisse illam
securitatis sermonem; hoc ad istos transferri po-
test, qui solidam ac constantem doctrinam penitus
oderunt. Terræ siquidem affixi sunt, et a cælesti-
bus abhorrent. Ideoque vocem illam sancti Spiritus
perhorrescunt: *Vox Domini præparans cervos*;
qui quidem servis suis et apostolis dixit: *Ecce dedi
vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpio-
nes, et super omnem virtutem inimici*¹. Hæc enim
illa vox erat cervos præparans, quæ per sanctos
apostolos et evangelistas per orbem est dissipata,
uti diaboli hostilis ad repugnandum vis et audacia
proculcaretur. Sed ex apostolorum numero præ-
cipue Joannes exstitit, qui animum intendens cæ-
corum istorum, ac serpentibus similitum potentiam
reprimeret.

423 II. Quanquam nihil adversus arcam cona-
tus istorum proficit. Quam ideo munire ac firmare
sanctus Noe divina voce commonetur. Sic enim
Deus præcipit: *Linies eam bitumine intus et foris*².
Ut sanctæ Dei Ecclesiæ speciem præberet, quæ bi-
tuminis vim habet, qua pernicioza ac letifera ser-
pentum dogmata propulsantur. Ubicunque enim
bitumen suffluit, nullus ibi serpens moratur. Quin
etiam sancto styracis nidore sopiuntur, cujus odo-
rem fugiunt, ut et abrotoni, sive libanitidis vim,
si supra serpentis latibulum consita fuerit, atque
pullularit. Etenim iisdem illis in locis, in quibus
nudum hominem, et ex utriusque sexus conjun-
ctione satum esse Christum Ebion et Cerinthus
cum suis asserere ausi sunt, hoc est in Asia, ibi-
dem Spiritus sanctus illam velut herbam sanctissi-
mam, aut fruticem in orbem extulit, quo et ser-
pens abigeretur, et tyrannicus diaboli dominatus
everteretur. Illic siquidem beatus Joannes affecta
jam ætate prædicare sancti Spiritus hortatu jubetur,
et errantes a via revocare, non ut vi ac necessitate
cogeret, sed ut sponte ac volentes induceret, iis-
demque postea divinum cælestis doctrinæ lumen

¹ Psal. xxviii, 9. ² Luc. x, 16. ³ Gen. vi, 14.

(13) Ἡ τοῦ λίθου τοῦ γαγάτου. Eadem fere
serpentum ἀλεξητήρια cecinit Nicander. De gagate
porro:

Ἄλλοτε δ' ἀκαλήην καιὼν ἐγγάγγιδα πέτρην,
Ἦν οὐδὲ κρατεροῖο πυρὸς περικαίρνται ὄρμη.
Ubi Schol.: Τὴν γαγγίτιν λίθον· ἐν Γάγγαις γὰρ

τῆς Λυκίας εὐρίσκειται· τὰς δὲ Γάγγαις πόλιν οὔσαν
τῆς Λυκίας, καὶ Γαγγίδα φασίν. Plin. l. xxxvi, c. 19.
Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gangis
Lyciæ, Diosc. l. v, c. 99.

(14) Ἴνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας. Eadem
arcæ similitudinem declarat Aug. lib. xii contra
Faust., c. 14.

impertiret. Verum quid ego de ea re diutius disputo? Quicumque enim in eo loco manet, ubi abrotonum consitum est, nullus ibi manebit latebitque serpens. Sic ubi vera est Dei doctrina; nulla venenatae doctrinae latebra vim habebit aliquam, sed funditus occidet.

III. Hæc igitur Alogorum est opinio: nam ejusmodi eis nomen imponimus, nec a nobis deinceps aliter vocandi sunt. Et vos mecum, o charissimi, Alogos illos nominate. Quorum hæresis Joannis libros repudiât. Quamobrem cum Verbum a Joanne prædicatum respuant, Alogi, hoc est a Verbo alieni nuncupandi sunt. Ergo illi a doctrina veritatis funditus abhorrentes sinceram fidem abnegant, nec Joannis Evangelium, aut Apocalypsin approbant. Atqui si Apocalypsi duntaxat rejecta Evangelium admitterent, dici id possent subtili quodam et accurato judicio fecisse, ut apocrypha respuerent; quod pleraque in Apocalypsi altissimos et **424** obscuros sensus habeant. Sed cum universos Joannis libros proprie rejiciant, dubitare nemo potest, quin ii, eorumque similes, illi ipsi sint, quorum in Catholicis Epistolis Joannes meminit: *Novissima hora est, inquit, et audistis, quoniam Antichristus venit; et nunc ecce antichristi multi*¹, etc. Quanquam illi nonnihil ad excusandam suam audaciam conantur afferre. Pudet enim palam beato Joanni contradicere, quod et ipsum inter apostolos fuisse numeratum, et a Domino præcipue dilectum non dubitent; qui et sacra mysteria pro rei dignitate patefecit, et supra Domini pectus incubuit. Quare aliam damnandorum apostoli scriptorum causam commenti sunt. Negant hæc Joannis esse, et Cerintho tribuunt; nec esse digna putant, quæ ab Ecclesia probentur.

IV. Verum vel hoc ipso sui conatus initio vincuntur, nec quid dicant intelligere, nec de quibus affirmant². Qui enim fieri potest, ut hæc a Cerintho scripta sint, quæ Cerintho potissimum repugnant? Hic enim recentem ac nudum hominem esse Christum asseruit. Contra Joannes perpetuo fuisse Verbum, atque è caelo delapsum, et carnem esse factum pronuntiat. Quocirca statim aditu ipso deprehenditur, vanam istorum calumniandi licentiam meram esse stultitiam, nec unde redargui possit satis animadvertere; nam illi nobiscum alioqui eadem ac paria sentire videntur. Sed cum ad ejus doctrinæ, quam per beatum Joannem divina nobis sapientia providit, soliditatem nequaquam adhærescant, in iis quæ nesciunt contra veritatis scientiam insolenter illos efferri cognoscimus. Atque hoc ipsimet intelligere poterunt, si respicere modo, ac mentem advertere voluerint. Nos enim ea monumenta quibus Spiritus sancti doctrina continetur, quæ quidem fide digna, probataque sint, nullo mo-

¹ I Joan. II, 18. ² I Tim. I, 7.

(15) *Kal ei mèn edéχοντο τὸ Εὐαγγέλιον.* Nam de Apocalypsi nonnihil a quibusdam dubitatum, è quo accurate in Ann. Baron, A. C. 97.

φῶς, τὸ ἐν τῇ ἀγίᾳ Θεοῦ διδασκαλίᾳ. Ἄλλ' ἕως τίνα μηχανῶν τὸν λόγον; Καὶ γὰρ τῶ μένοντι ὅπου ἀφυῆ ἀβρότονος, ἐκεῖ ὄφρις οὐκέτι ἐγκαταμένει, οὐκ ἐμφωλεύει. Καὶ ὅπου Θεοῦ ἀληθῆς διδασκαλία, ἐκατισχύσει κατοικητήριον ἐρπετωδῶς διδασκαλίας, ἀλλὰ διόλλυται.

Γ'. Φάσκουσι τοίνυν οἱ Ἄλογοι ταύτην γὰρ αὐτῶς τίθημι τὴν ἐπινομίαν. Ἀπὸ γὰρ τῆς δεῦρο οὕτως κληθήσονται· καὶ οὕτως, ἀγαπητοί, ἐπιθῶμεν εἰ τοῖς ὄνομα, τουτέστιν Ἄλογοι. Εἶχον γὰρ τὴν ἀφαιρῶσιν καλουμένην, ἀποβάλλουσαν Ἰωάννου τὰς βίβλους. Ἐπεὶ οὖν τὸν Λόγον οὐ δέχονται τὸν παρὰ Ἰωάννου κεκηρυγμένον, Ἄλογοι κληθήσονται. Ἄλλοι τοίνυν παντάπασιν ὑπάρχοντες τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας, ἀρνούνται τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὕτω τὸ τοῦ Ἰωάννου Εὐαγγέλιον δέχονται, ὅσα τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. Καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ Εὐαγγέλιον (15), τὴν δὲ Ἀποκάλυψιν ἀπεβάλλοντα, ἐλέγχονται ἂν, μὴ πῆ ἄρα κατὰ ἀκριβολογίαν τῶν ποιοῦνται, ἀπὸ κρυφῶν μὴ δεχόμενοι, διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει βαθύως καὶ σκοτεινῶς εἰρημένα· ὅπως δὲ οὐ δέχονται φύσει τὰ βιβλία. τὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κεκηρυγμένα, παντὶ τῶ δήλῳ εἴη, ὅτι οὗτοι εἰσι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις, περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς, ὅτι Ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ ἠκούσατε, ὅτι Ἀντίχριστος ἔρχεται· καὶ νῦν ἰδοὺ ἀντίχριστοι καλοὶ, καὶ τὰ ἐξῆς. Προφασίζονται γὰρ οὗτοι, αἰσχρῶς ἀντιλέγειν τῶ ἁγίῳ Ἰωάννῃ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτῶς καὶ αὐτὸν ἐν ἀριθμῶ τῶν ἀποστόλων ὄντα, καὶ ἠραπήμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὃς ἀξίως τὰ μυστήρια ἀπεκάλυψε, καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀνέπεσε. Καὶ ἐτέρως αὐτὰ ἀνατρέπειν πειρῶνται. Λέγουσι γὰρ μὴ εἶναι αὐτὰ Ἰωάννου, ἀλλὰ Κηρίνου· καὶ αἰετὰ ἀξία αὐτὰ φασὶν εἶναι ἐν Ἐκκλησίᾳ.

Δ'. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς εὐθύς ἐλέγχονται, μήτε ἂ λέγουσιν νοοῦντες, μήτε περὶ τίνων διαβαίουσιν. Πῶς γὰρ ἔσται Κηρίνου τὰ κατὰ Κηρίνου λέγοντα; Κηρίνος γὰρ πρόσφατος καὶ ψῆν τὸν Χριστὸν ἔχει ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Ἰωάννης αἰετὰ τὸν Λόγον κέχηρυξε, καὶ ἔκωθεν ἤκοντα, καὶ σαρκωθέντα. Ἀπ' αὐτῆς τοίνυν τῆς εἰσβολῆς ἐλέγχεται ἡ τούτων ματαιοσυκοφαντία μωρία τις ὅσα, καὶ μὴ νοοῦσα πῶθεν διελέγχεται. Δοκοῦσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰ ἴσα ἡμῖν πιστεύειν· μὴ κατέχοντες δὲ τὴν ἀσφαλῆ τοῦ ἐκ Θεοῦ οἰκονομηθέντος ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κηρύγματος, εὐρεθήσονται διελεγόμενοι ἐν οἷς ἀγνοοῦσι, πῶς κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπαίρονται γνῶσιν. Καὶ ἐάν γε θελήσωσιν ἀναζητῆσαι καὶ κατανοῆσαι, γνῶσονται. Ἡμεῖς γὰρ τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας ἀξιολόγως καὶ ἠραπλισμένως οὕσας οὐκ ἀποβάλομεν. Φάσκουσι γὰρ κατ' ἑαυτῶν, οὐ γὰρ εἴπομαι κατὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ συμφωνεῖ τὰ αὐτοῦ βιβλία τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις. Καὶ δοκοῦσι λοιπὸν ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἀγίας καὶ

ἐνθού διδασκαλίας. Καὶ τί, φησὶν, εἶπεν; Ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ κατεσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μωσοῦ παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ εὐθὺς· Ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ κέκραγε, λέγων· ὅτι Ὁυτός ἐστιν, ὃν εἶπον ὑμῖν· καὶ ὅτι Ὁυτός ἐστιν ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἰῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ καθεστῆς φησὶ· Καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ ἀκούσαντες· Ῥαββί, ποῦ μένεις; Ἄμα δὲ ἐν ταυτῷ· Τῇ ἐπαύριον, φησὶν, ἠθέλησεν ἐξελεθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρισκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ μετὰ τοῦτο ὀλίγῳ πρόθεν φησὶ· Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον, καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

Οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ (16) φάσκουσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιτημένον τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειραζόμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τότε ὑποστρέψαντα, καὶ παραλαβόντα τοὺς μαθητάς. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἀπαρακολούθητοι, ὅτι ἐκάστῳ εὐαγγελιστῇ μεμελέτηται συμφώνως μὲν τοῖς ἑτέροις λαλῆσαι τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημένα· ἀλλὰ δὴ τὰ ὑπ' ἐκείνων ῥηθέντα παραλειφθέντα οὕτως ἀποκαλύψαι. Οὐ γὰρ ἦν αὐτῶν τὸ θέλημα, ἀλλὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀκολουθία. Εἰ γὰρ τούτου βούλονται ἐπιλαμβάνεσθαι, μαθέτωσαν, ὅτι οἱ ἄλλοι τρεῖς οὐκ ἀπ' αὐτῆς ἐνήρξαντο τῆς ἀκολουθίας. Ματθαῖος γὰρ πρῶτος ἀρχεται εὐαγγελίζεσθαι. Τοῦτ' γὰρ ἦν ἐπιτεταγμένον τὸ εὐαγγελίον κηρύξαι ἀπ' ἀρχῆς, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ αἰρέσει περὶ τούτου διὰ πλάτους εἰρήκαμεν· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς λυπήσει καὶ αὐθις περὶ τῶν αὐτῶν διαλαμβάνειν, εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας καὶ ἐλεγχον τῶν πεπλανημένων.

Ε'. Οὗτος τοίνυν ὁ Ματθαῖος καταξιοῦται τὸ εὐαγγελίον, ὡς ἔφην· καὶ δικαιοῦται ἦν. Ἔδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν (17) ἀμαρτημάτων ἐπιστρέψαντα, καὶ ἀπὸ τοῦ τελωνείου ἀναστάντα τῷ κλήθει ἐπὶ σωτηρίᾳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ λέγοντι· Οὐκ ἤλθοις κηρύξαι δικαιοσύνην, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῦς εἰς μετάνοιαν, εἰς ὑπόδειγμα ἡμῖν τῶν μελλόντων σώζεσθαι, τῷ ἐν τῷ τελωνεῖῳ ἀναχθέντι, καὶ ἀπὸ ἀδικίας ἀναστρέψαντι παρασχέσθαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας· ἵνα ἀπ' αὐτοῦ μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι τὴν τῆς παρουσίας φιλανθρωπίαν. Μετὰ γὰρ τὴν ἀφασιν τῶν ἀμαρτιῶν ἔδωκ' αὐτῷ καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ κάθαρσιν λέπρα; καὶ ἰαμάτων δυνάμεις, καὶ ἀπέλασιν δαιμόνων· ἵνα μὴ μόνον ἀπὸ τοῦ λόγου πείσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου κηρύ-

do rejicimus. At illi contra se potius quam contra veritatem illud afferunt, Joannis libros cum cæterorum apostolorum scriptis minime consentire. Ex quo deinceps sacrosanctam ac divinam illius doctrinam redarguunt. Quid enim, inquit, scripsit? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; item: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidi-mus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis*; et statim: *Joannes testatur, et clamat dicens: Hic est quem dixi vobis*; 425 et: *Hic est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. Deinde ita scribit: *Et dixerunt illi qui audierant: Rabbi, ubi manes*? Postea vero: *Postera die, inquit, voluit abire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus: Sequere me*. Paulo post vero ita prosequitur: *Et post triduum nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ; et vocatus est Jesus, et discipuli ejus ad nuptias, et erat ibi mater ejus*.

Evangelistæ vero cæteri narrat xl dies illum in deserto mansisse, et a diabolo fuisse tentatum; ac tum demum redeuntem discipulorum habuisse delectum. Nec illud, quæ eorum inscitia est, animadvertunt: id evangelistarum unumquemque studuisse, ut, quæ ab aliis essent prodita, ea consentaneæ cum illis exponeret: interim tamen nonnulla, quæ ab iisdem essent prætermissa, memoraret. Neque enim id in eorum voluntate situm fuit; sed a Spiritu sancto omnis illorum doctrina, scribendique ordo profectus est. Nam si reprehendendum illud existimant, intelligant tres alios evangelistas non ab ipso rerum gestarum initio narrationis suæ sumpsisse primordia. Matthæus enim primus Evangelium scribere aggressus est. Cui quidem initio prædicandi Evangelii munus est commissum. De qua re in alia hæresi copiose disputavimus, et nunc eadem hoc loco repetere cum ad veritatis fidem, tum ad illorum convincendos errores minime pigebit.

V. Matthæus igitur primus Evangelii scribendi provinciam nactus est, ut diximus, idque ei jure merito contigit. Oportebat enim eum ipsum, qui ad conciliandam humano generi salutem adventerat, quique ita dixerat: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam*; ad eorum qui servandi erant exemplum, ei homini potissimum prædicandæ salutis munus injungere, qui ab innumeris peccatis conversus, et a telonio suscitatus fuerat, ac se ab omni scelere et injustitia revocarat, ut ab illo quanta sibi esset adventu Christi humanitas collata mortales discerent. Quippe post peccatorum condonationem, hoc eidem concessit, ut mortuos excitare posset ad vitam, repurgare lepram, et morbos depellere, dæmonesque propulsare: ne dicendo

¹ Corruptus hic locus. ² Joan. i, 1. ³ *ibid.* 14. ⁴ Joan. ii, 1. ⁵ Matth. ix, 13.

(16) *Oi δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταί.* Vide August. l. ii *De cons. evang.*, c. 16.

(17) Ἔδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν. Malim τῷ ἐπιστρέψαντι, et ἀναστάντι: Vicissim vero, τὸν ἐλ-

⁶ *ibid.* 15. ⁷ *ibid.* 29. ⁸ *ibid.* 38. ⁹ *ibid.* 43.

δόντα, etc. Ut dandi casus Apostolo, accusandi Christo tribuatur: quod nos interpretando sequimur.

solum persuaderet auditoribus, sed evangelicam doctrinam factis etiam ipsis prædicaret; atque et perditis boninibus nuntiaret, posse illos pœnitendo recuperari; et iis qui ceciderant, resurrecturos se consecuturos.

Hic igitur Matthæus Hebraica lingua scripsit, ac prædicavit Evangelium, nec ab ejus initio duntaxat exorsus est; sed primum Christi genealogiam ab Abrahamo pertexit. *Abraham, inquit, genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob, etc.*, usque ad Josephum et Mariam. Et illud quidem initio præxit: *Liber generationis Jesu Christi filii David; addit deinde, filii Abraham.* Tum ad id quod instituerat progressus: *Christi, inquit, generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ipsius Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem, cum esset justus, quærebat occulte dimittere illam. Et ecce angelus Domini apparuit illi in somnis, dicens: Noli dimittere conjugem tuam. Quod enim in ipsa est, de Spiritu sancto est. Ecce enim pariet filium et vocabis nomen ejus Jesum. Hic salvabit populum suum a peccatis. Et hoc, inquit, factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo concipiet, etc. Exurgens autem a somno ita fecit Joseph. Et accepit uxorem suam; et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum; et vocavit nomen ejus Jesum.* Pergit deinde: *Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judææ in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Ubi igitur est Zachariæ? Ubi est omnis historia? Ubi sunt quæ a Luca narrantur? Ubi visum illud angeli? Ubi Joannis Baptistæ prophetia? Ubi increpatio Zachariæ, ut loqui ante non posset, quam perfecta essent omnia, quæ ab angelo erant allata? Ubi sunt quæ angelus Mariæ locutus est? Ubi cautio illa ac prudentia, quam suo illo ad angelum responso Maria præ se tulit, cum ita illum interrogavit: Quomodo fiet illud, quoniam virum non cognosco? aut sincera illa angeli accurataque rei gerendæ propositio? Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*

τα, λέγουσα· Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἡ μετὰ ἀκριβείας καθαρὰ ὑφήγησις, ἣς εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπέλευσται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι;

1. Quinam ergo factum putabimus, ut quæ Lucas exposuit, ea sint a Matthæo prætermissa? Num Matthæum ab rei veritate discrepare statuemus? **427** An contra in primis illis rebus gestis, quas Matthæus perscripsit, Lucam ipsum minime vera narrasse? Nonne singulis propria quædam Deus attribuit, ut evangelistæ quatuor ad prædicandum Evangelium delecti suum quoddam præcipuum mu-

Α ζαι (18) Εὐαγγέλια τοῖς ἀπαλλομένοις, ὅτι εὐρεθῆσονται διὰ μετανοίας, καὶ τοῖς πεπτωκόσιν, ὅτι ἀναστήσονται, καὶ τοῖς τεθνηκόσιν, ὅτι ζωογονηθήσονται. esse; **426** et qui mortui essent, vitam esse denuo

Καὶ οὗτος μὲν οὖν ὁ Ματθαῖος Ἑβραϊκοῖς γράμμασι γράφει τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ κηρύττει. Καὶ ἀρχεται οὐκ ἀπ' ἀρχῆς· ἀλλὰ διηγείται μὲν τὴν γενεαλογίαν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Ἀβραάμ, φησὶν, ἐγέννησεν τὸν Ἰσαάκ· Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰακώβ, καὶ τὰ ἔξῃς, ἄχρι τοῦ Ἰωσήφ καὶ Μαρίας. Καὶ ἀπ' ἀρχῆς τάττει, λέγων· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ· εἰτά φησιν· υἱοῦ Ἀβραάμ. Εἶτα ἐλθὼν ἐπ' αὐτὸ τὸ ζητούμενον, φησὶ· Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· Μνηστευθεῖσιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῇ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Καὶ Ἰωσήφ, δίκαιος ὢν, ἐζήτηε ἀπολύσαι αὐτὴν λάθρα. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὄναρ λέγων· Μὴ ἀπολύσῃς τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶν ἄγιον· Ἰδοὺ γὰρ γεννήσει υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ ἁμαρτιῶν. Καὶ τοῦτο, φησὶ, γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τὰ ἔξῃς. Καὶ ἐγενήθει, φησὶν, ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν οὕτως ὁ Ἰωσήφ. Καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν. **C** ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος, φησὶν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ Ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσαλήμ, λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ τὸν ἀστέρα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. Ποῦ οὖν ἡ πραγματεία τοῦ Ζαχαρίου; Ποῦ τὰ τῷ Λουκᾷ πεπραγματουμένα; Ποῦ ἡ ὄπτασις τοῦ ἀγγέλου; Ποῦ ἡ προφητεία Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ; Ποῦ τοῦ Ζαχαρίου ἡ ἐπιτίμησις, τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτὸν λαλεῖν ἄχρις οὗ γένηται; τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λελαλημένα; Ποῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ τῇ Παρθένῳ λεχθέντα; Ποῦ ἡ παράστασις τῆς ἀσφαλείας, τῆς μετὰ συνέσεως **D** τῆς Μαρίας αὐτῷ τῷ ἀγγέλῳ ἀποκριθείσης, ὡς ἠρώτα;

Γ'. Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπεὶ μὴ κατήγγελλεν ὁ Ματθαῖος τὰ ὑπὸ τοῦ Λουκᾷ ῥηθέντα, ἔρα ἀσύμφωνος εἶναι ὁ ἅγιος Ματθαῖος πρὸς τὴν ἀλήθειαν; Ἄλλ' οὐκ ἀληθεύει; ὁ ἅγιος Λουκᾶς, εἰπὼν περὶ τῶν πρώτων τῷ Ματθαίῳ πεπραγματουμένων; Οὐχὶ ἐκάστω ἐμέρισεν ὁ Θεὸς, ἵνα οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ, ὀφειλοντες κηρύξαι, εὐρωσιν ἕκαστος τί ἐργάζονται; καὶ τὰ μὲν συμφώνως καὶ ἰσως κηρύξουσιν, ἵνα δειχθῶσιν, ὅτι

¹ Matth. i. 1 sqq. - Matth. ii. 1 sqq. ² Luc. i. 34, 35.

(18) Ἄπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου κηρύξαι. Aut κηρύξῃ leg., aut τοῦ κηρύξαι.

Ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς ὤρμηται· τὰ δὲ ἐκάστῳ παρα-
ληφθέντα, ἄλλοι διηγῆσεται, ὃς ἔλαβε παρὰ τοῦ Πνεύ-
ματος μέρος τῆς ἀναλογίας. Τί δὲ ποιήσομεν, Ματ-
θαίου μὲν κηρύττοντος ἐν Βηθλεὲμ τὴν Μαριάμ γε-
γεννηκέναι, κατὰ τὰς παρ' αὐτῷ γενεαλογίας, ἀπὸ
'Αβραάμ καὶ Δαβὶδ τὴν ἐνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν,
ὡς οὐχ εὐρίσκειται ὁ ἅγιος Μάρκος ταῦτα λέγων·
ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πραγματείας ποιεῖται
τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ φησὶν· Ἀρχὴ
τοῦ Εὐαγγελίου· ὡς γέγραπται ἐν Ἰσαΐα τῷ προ-
φήτῃ. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὕτω καὶ τὰ
τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ πεπραγματευμένα, καὶ ἐν ἁγίῳ
Πνεύματι ἡσφαλισμένα τὴν φροντίδα ἔσχευεν οὐ περὶ
τῶν ἥδη κεκρυμμένων πολλῶν μόνον λέγειν, ἀλλὰ
περὶ τῶν ἀναγκαίων ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰς αὐτοὺς ἰ-
κηρυγμάτων καταλειφθέντων. Ἡ γὰρ πᾶσα τῶν Εὐαγ-
γελίων ὑπόθεσις τοιούτου εἶχε τρόπον.

fuera, proponerentur; sed et necessaria quædam adderentur dogmata, quæ cæteri ante illum minime scriptis attigissent. Ejusmodi nempe totum Evangeliorum argumentum fuit.

Ματθαίου μὲν γὰρ κεκρυμχότος τὸν Χριστὸν γεν-
νηθέντα, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλληφθέντα, ἐκ
σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα οἰκονο-
μηθέντα, πλάνη τισὶ γεγέννηται τοῖς μὴ νενοηκόσιν·
οὐ τοῦ Εὐαγγελίου αἰτίου ὄντος αὐτοῖς εἰς τὸ πλανη-
θῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διανοίας πεπλανημένης, εἰς
παράστασιν τῆς περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας, τὰ
ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κακῆ ὑπονοεῖ· ἐπινοημένα.
Ἔνθεν γὰρ οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Ἐβίωνα ψιλὸν τὸν
ἄνθρωπον κατέσχον, καὶ Μήρινθον, καὶ Κλεόβιον,
εἶπουν Κλεόβουλον (19), καὶ Κλαύδιον, καὶ Δημᾶν,
καὶ Ἐρμογένην (20), τοὺς ἀγαπήσαντας τὸν ἐνταῦθα
αἰῶνα, καὶ καταλείψαντας τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας.
Ἀντιλέγοντες γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου μαθηταῖς κατ'
ἐκεῖνο καιροῦ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ
γενεαλογίας τὴν αὐτῶν ἄνοιαν περιστάξιν ἐπειρῶντο·
οὐ καλῶς μὲν οἰόμενοι, πλὴν ἐντεῦθεν τὴν πρόφασιν
θηρώμενοι. Ἀντέλεγον γὰρ πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἁγίου
Ἰωάννου καὶ τῶν ἁμῶν αὐτῶν, Λευκίου καὶ ἄλλων
πολλῶν. Παρατρέψασα δὲ ἑαυτῆς τὸ μετώπιον ἡ ἀναι-
σχυντία, ἑαυτῇ κακὰ ἐπισπάσασθαι ἐφιλοτιμήσατο.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον (21) ἀκόλουθος γενό-

nus haberent? Ita quidem, ut nonnulla concordii ac consentanea voce narrarent, quo se ex eodem hausisse fonte monstrarent; quædam vero ab singulis prætermismissa alius exponeret, cui privatim illud esset a Spiritu sancto pro rata portione concessum. Quid igitur faciemus, cum Matthæus Mariam Bethlehemi peperisse scribat, secundum per-scriptam ab eodem genealogiam, qua Christi cum carne venientis originem ab Abrahamo ac Davide pertexuit; Marcus vero nihil habeat ejusmodi, sed ab eo quod ad Jordanem gestum est, Evangelium ordiatur, ita scribens: *Initium Evangelii: sicut scriptum est in Isaia propheta: Vox clamantis in deserto* 4? Sic in iis quæ beatus Joannes mandavit memoriæ, quæque Spiritu sancto gubernante

B fide omni ac veritate stabilita sunt, id videlicet actum est, ut non solum ea quæ sæpius nuntiata adderentur dogmata, quæ cæteri ante illum minime scriptis attigissent. Ejusmodi nempe totum Evangeliorum argumentum fuit.

Cum Matthæus genitum Christum atque e sancto Spiritu conceptum, ac de Davidis et Abrahami, quod ad carnem attinet, genere prognatum sua narratione descripsisset, nonnullis ignorantibus erroris istud occasionem dedit. Cujus quidem causa non Evangelio ipsi tribuenda; sed falsa illorum accusanda mens, qui ad id quod certo sibi persuaserant, perperam acceptas ex Evangelio auctoritates accominabant. Hinc enim Cerinthus, et Ebio nudum hominem fuisse Christum asseruit, ut et C Merinthus, et Cleobius, sive Cleobulus, et Claudius, ac Demas, et Hermogenes, qui dilexerunt hoc sæculum, et viam veritatis reliquerunt 5. Quippe Domini discipulis per id tempus contradicentes illi, ex Christi genealogia ab Abrahamo et Davide perducta insaniam suam corroborare studuerunt. Quod etsi perperam in animum induxerant, nihilominus illinc occasionem nacti sunt. Et Joannes quidem, ejusque discipuli, maximeque Lucius, et alii plerique istorum conatibus sæpius 428 obstiterant. Sed nimirum ubi semel frontem suam impudentia perfricuit, mala sibi multa deinceps accumulare non destitit.

Itaque post Matthæum statim Marco, qui Romæ

1 F. αὐτόν. 2 Deesse videtur nonnihil. 3 F. ἀντέλεγοντο, et mox, ἁμῶν αὐτόν. 4 Marc. i, 1 sqq. 5 II Tim. iv, 9.

(19) Καὶ Κλεόβιον, εἶπουν Κλεόβουλον. Ignatius ad Trallianos: Φεύγετε, καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ ἔργονα, Θεόδοτον, καὶ Κλεόβουλον τὰ γεννῶντα καρπὸν θανατηφόρον. Ubi non Nicolaitarum propagines istos fuisse docet, ut est in *Annal.*, sed τοῦ πονηροῦ ἔργονα, hoc est demonis fetus. Imposuit *Annalium* scriptori Latinus interpres, qui ita reddit: *Fugite, perversi illius nepotes.*

(20) Δημᾶν, καὶ Ἐρμογένην. Theodoretus ad II Tim. c. iv, eundem illum Demam esse putat, qui *Epist. ad Philem. et Coloss. iv* laudatur; quique sæculum diligens, relicto Paulo, discessit. Sed mutato consilio ad Paulum revertisse quidam existimant. Chrysost. vero post honorificam illam de eo mentionem a Paulo se junctum esse putat, ut illa ad Philem. ante illi ad Tim. scripta sit. Fieri

D potest, uti duo ejusdem nominis Demæ fuerint. Apud Ignat. *Epist. ad Magnesium* nominatur Demas Magnesiorum episcopus.

(21) Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον. Ex prava Cornarii interpretatione aut falsa aut dubia ex his verbis historia colligitur, jussum a Petro Marcum historiam scripsisse. Sic enim Cornarius: Post Matthæum secutus est Marcus, jussus a S. Petro Romæ Evangelium edere. Neutrū horum dicit Epiph. aut Petri jussu, aut Romæ scripsisse Marcum, sed hoc tantum, comitem illum Romæ fuisse Petri, et ἐπιτρέπεσθαι τὸ Εὐαγγέλιον ἐκδέσθαι. A quonam? A Spiritu sancto. Inscio enim Petro ad scribendum aggressus est, Romanis id ab ipso postulantiibus, ut auctor est Hieron. lib. *De script. eccles.*, et Euseb. lib. ii, c 14. Quod cum audisset

sancti Petri comes fuerat, scribendi Evangelii provincia committitur. Quod cum fecisset, a beato Petro in Ægyptum mittitur. Erat hic unus e LXXII discipulis, qui ob sermonem illum dispersi sunt, quem Dominus elocutus fuerat: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem, non est me dignus*¹, uti sciunt qui Evangelium legerint. Verum ille Petri opera reversus, ac Spiritu sancto repletus conscribendi Evangelii munus accepit. Inde porro illud exorsus est, unde Spiritus eum sanctus impulit, et a xv Tiberii Cæsaris anno sumpsit initium; qui est xxx ab eo, unde Matthæus narrationem inchoavit. Quamobrem cum secundus hic Evangelii scriptor exstitisset; nec de Verbi Dei in terras e cælo delapsus perspicue significasset, quanquam expresse id omnino declaravit: verum cum minus id accurate pertractasset, hinc novæ quædam tenebræ illorum, quos paulo ante commemoravi, ingenii obortæ sunt; ne eos evangelicus ille splendor illustraret. Sic enim illi jactabant: Ecce tibi novum de Christo proditum est Evangelium, in quo nulla de cælesti illa generatione mentio; sed hoc unum memorat: *In Jordane descendit Spiritus in illum; et vox: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*².

VII. Cum igitur iis in rebus tam incredibilis illorum versaretur amentia, Spiritus sanctus beatum Lucam occultis quibusdam stimulis cogit, et excitat, ut ex altissima illa voragine cæcorum hominum mentes educeret, et quæ fuerant ab aliis prætermissa scriptis commendaret, ne quis a veritate longius aberrans crederet, Christi generationem ab eo velut fictam fabulam fuisse propositam. Sed orationem ille suam deinceps effert altius, ac cum subtilius exponat omnia, rei gestæ seriem accurate prosequitur, et ad veritatis faciendam fides testes illos proponit in medium, qui divini verbi fuerant administri. Sic enim loquitur³: *Quoniam quidem multi conati sunt* (ut nonnullos, qui id conati fuerant, indicaret, Cerinthum videlicet, Merinthum, et alios). Pergit vero: *Visum est mihi deinceps* **429** *assecuta a principio diligenter eos qui ipsi viderunt, et ministri sermonis fuerunt, scribere tibi, optime Theophile: sive ad Theophilum quempiam scribens ita dixerit, sive amantem Dei quemlibet alloquatur: eorum, inquit, verborum de quibus eruditus es veritatem.* Ubi nonnullam institutionem antecessisse significat, qua ab aliis jam erat imbutus; sed ab iisdem certi nihil accepisse. Post hæc rei veritatem exponit: *Fuit in diebus Herodis regis de vice Abia pontificis sacerdos quidam nomine Za-*

μενος ὁ Μάρκος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ ἐν Ῥώμῃ, ἐπιτρέπεται τὸ Εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι: καὶ γράφας ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώραν. Οὗτος δὲ εἰς ἐτύγγανεν (22) ἐκ τῶν ἐβδομηκονταδύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ βήματι, ἔφ' εἶπεν ὁ Κύριος· Ἐὰν μὴ τις μου φάγῃ τὴν σάρκα, καὶ πῖνῃ τὸ αἷμα, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· ὡς τοῖς τὰ Εὐαγγέλια ἀναγνοῦσι σαφῆς ἡ παράστασις. Ὁμοίως δὲ Πέτρου ἀνακάμψας εὐαγγελίζεσθαι καταξιοῦται, Πνεύματι ἁγίῳ ἐμπεφορημένος. Ἀρχεται δὲ κηρύττειν, ὅθεν τὸ Πνεῦμα αὐτῷ παρεκελεύσατο, τὴν ἀρχὴν τάττων ἀπὸ πεντεκαίδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος μετὰ ἑτῆ τριάκοντα τῆς τοῦ Ματθαίου πραγματείας. Δευτέρου δὲ γενομένου εὐαγγελιστοῦ, καὶ μὴ περὶ τῆς ἄνωθεν καταγωγῆς Θεοῦ Λόγου τηλαυγῶς σημάναςτος· ἀλλὰ πάντῃ μὲν ἐμφαντικῶς, οὐ μὴν κατὰ ἀκριβολογίαν τοσαύτην, γέγονε τοῖς προειρημένοις, εἰς δεῦτερον σκότωσιν τῶν διανοημάτων, τοῦ μὴ καταξιωθῆναι πρὸς φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου, λεγόντων αὐτῶν, ὅτι Ἰδοὺ δεῦτερον Εὐαγγέλιον περὶ Χριστοῦ σημαίνον, καὶ οὐδαμῶς ἄνωθεν λέγων τὴν γέννησιν· ἀλλὰ φησιν· Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατήλθε τὸ Πνεῦμα ἐπ' αὐτόν, καὶ φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠδύοκησα.

Z. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα οὕτως ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀνοήτως ἐτελεῖτο, ἀναγκάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐκινύττει τὸν ἅγιον Λουκᾶν, ὡς ἀπὸ βάθους κατωτάτου (κατὰ) τὴν διάνοιαν τῶν ἠπατημένων ἀνεύγχει, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων καταλειφθέντα αὐτῆς ἐπιβάλλεσθαι· ἵνα μὴ τις τῶν πεπλανημένων ἠγῆσται μυθωδῶς αὐτὸν ἐκφράσαι τὴν γέννησιν. Ἐπειτα ἀνοφερῆ τὸν λόγον ἐργάζεται· διὰ δὲ τὴν ἀκριβείαν λεπτομερῶς τὴν πᾶσαν πραγματείαν διεξίσει, καὶ εἰς παραστάσιν ἀληθείας ἐμάρτυρας τοὺς ὑπέρβτας τοῦ λόγου γενομένους παρεισάγει, φάσκων· Ἐπειδή περ πολλοὶ ἐπεχειρήσαν· ἵνα τινὰς μὲν ἐπιχειρητὰς δεῖξῃ, φημί δὲ τοὺς περὶ Κήρινθον, καὶ Μήρινθον, καὶ τοὺς ἄλλους. Εἶτα τί φησιν; Ἔδοξε κάμῳ καθ' ἑξῆς παρηκολουθηκότι ἄνωθεν τοῖς αὐτόπταις καὶ ὑπὲρβταις τοῦ λόγου γενομένοις γράψαι σοι, κράτιστε Θεόφιλε. Εἶπουν τινὲ θεοφιλεῖ τότε γράψαν τοῦτο ἔλεγεν, ἢ παντὶ ἀνθρώπῳ θεὸν ἀγαπῶντι· Περὶ ὧν, φησὶ, κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Καὶ τὴν μὲν κατήχησιν προτεταγμένην ἔφασκεν, ὡς ἤδη ὑπὸ ἄλλων μὲν κεκατηχῆσθαι, οὐκ ἀσφαλῶς δὲ παρ' αὐτῶν μαθηθέναι. Εἶτα τὴν ἀκριβειάν φησιν· Ἐγένετο ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως ἐξ ἑξημερίας Ἀβιά τοῦ ἀρχιερέως ἱερεὺς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ γυναῖκα αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρῶν, ἣ ὄνομα Ἐλισάβετ. Καὶ ἀρχεται πρὸ

¹ Joan. vi, 54. ² Marc. i, 10, 11. ³ Luc. i, 1 seqq.

Petrus, quod factum erat approbavit. Romæ porro scripsisse verisimile est: de quo in Ana. plura Baron., an. 45, n. 29.

(22) Οὗτος δὲ εἰς ἐτύγγανεν. Dissentit Papias apud Euseb., et Christum a Marco negat auditum. Hieron. in Præf. ad Evang. Marci, eundem ait Leviticum genere, et sacerdotem fuisse. Sed falso hic

liber Hieron. tribuitur. Quod autem asserunt nonnulli, Marcum non vidisse Dominum, viderit necne nihil affirmo: videre quidem potuisse temporum ipsa ratio persuadet. Neque vero damnanda est Eriphanii sententia, dum illum e LXXII discipulorum numero fuisse narrat, etsi contrarium alii Patres sentiant.

τοῦ Ματθαίου. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἐσημανε τριακονταετῆ χρόνον ἀπ' ἀρχῆς· ὁ δὲ Μάρκος τὰ μετὰ τριακοντα ἑταστέν ἔτη, τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γενομένην ἐν ἀληθείᾳ πραγματεῖαν, ὁμοία τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ· ὁ δὲ Ματθαῖος ἀπὸ τριακοταέτους χρόνου πρὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ τοῦ βαπτίσματος πραγματείας τὸ διήγημα ἐποίητο· Λουκᾶς δὲ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ συλληφθῆναι τὸν Σωτῆρα ἐν γαστρὶ ἀπὸ ἐξ μηνῶν τὸν χρόνον ἐδήλου, καὶ ἐννέα μηνῶν πάλιν, καὶ ὀλίγων ἡμερῶν τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου· ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον (23) τριακοντα ἐν ἔτος, καὶ ἐπέκεινα. Διηγείται δὲ καὶ τὴν τῶν ποιμένων διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ἀγγέλων θεοπτεῖαν· καὶ ὡς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐσπαργανώθη ἐν φάτνῃ, καὶ τῇ ὀγδόῃ περιετμήθη, καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις τὰ κατὰ τὸν νόμον προσφορία ὑπὲρ αὐτοῦ ἐτετέλου· καὶ ὡς ὁ Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις ἐδέχετο· καὶ ὡς Ἄννα ἀνωμολογεῖτο θυγάτηρ Φανουὴλ· καὶ ὡς ἐκ Ναζαρέτ ἀπῆει εἰς Ἱερουσαλήμ ἅμα τοῖς γονεῦσι τελοῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον. Ὡν οὐδὲν τῷ Ματθαίῳ ἐπέεργασται, οὐδὲ τῷ Μάρκῳ, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ Ἰωάννῃ.

H'. Ὅθεν καὶ τινες ἄλλοι ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, φημι δὲ Πορφυρίου, καὶ Κέλσος, καὶ Φιλοσαβδάτιος (24), ὁ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὀρμώμενος, δεινὸς καὶ ἀπατεὼν ὄφις, εἰς τὴν κατὰ τῆς εὐαγγελικῆς πραγματείας διεξιόντες ἀνατροπῆν, τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν κατηγοροῦσι, ψυχικοὶ καὶ σαρκικοὶ ὑπάρχοντες, κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι, καὶ Θεοῦ εὐαρέστησιν ἀδύνατως ἔχοντες, καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος μὴ γενοηκότες. Ἐκαστος γὰρ προσκόπτων τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τύφλωσιν τῆς ἀγνωσίας, εἰς τοῦτο ἐμπέπτοντες ἔλεγον· Πῶς δύναται ἡ αὕτη ἡμέρα εἶναι τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως, αὕτη καὶ περιτομῆν ἔχειν ὀκταήμερον, καὶ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνοδοῦν, καὶ τὰ ἀπὸ Συμεῶνος καὶ Ἄννας εἰς αὐτὸν τετελεσμένα, ὅποτε ἐν τῇ νυκτὶ ἢ ἐγεννήθη, πέφηνεν αὐτῷ, φησὶν, ἄγγελος, μετὰ τὴν τῶν μάγων ἔλευσιν τῶν ἐλθόντων προσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ ἀνοιξάντων τὰς πύρας, καὶ προσενεγκάντων· ὡς λέγει, φησὶν· *Ὁφθῆ αὐτῷ ἄγγελος λέγων· Ἀναστὰς λάβε τὸ παιδίον· καὶ τὴν γυναῖκά σου, καὶ πορεύου εἰς Αἴγυπτον· οὗτοι ζητεῖ Ἡρώδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Εἰ τοῖνον ἐν ταύτῃ νυκτὶ ἢ γενένηται, παρελήφθη εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖ ἦν, ἕως ὅτου ἀπέθανεν Ἡρώδης· πόθεν τὸ ἐπιμείναι, καὶ ὀκταήμερον περιτμηθῆναι; ἢ πῶς τὸ μετὰ τεσσαράκοντα εὐρίσκειται Λουκᾶς ψευδόμενος; (Ὡς φασὶ βλασφημοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς) οὗτοι φησὶν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνήνεγκαν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, κάκειθεν εἰς Ναζαρέτ. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἀγνωσῖα κατενόμῃνοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν δύναμιν.*

¹ Matth. 11, 15. ² Luc. 11, 22 sqq.

(23) Ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον. Tempus ipsum, quo Joannes conceptus ac natus est, et incarnatus atque in lucem editus Christus, Lucas complecti-

charias, et uxor ejus de filiabus Aaron, nomine Eitsabeth. Altius ergo quam Matthæus exorsus est. Matthæus enim tricesimum ætatis annum initio declaravit. Marcus vero quæ post tricesimum gesta sunt exposuit: et in his quæ ad Jordanem contigerunt enarrandis Matthæo ac Lucæ consentaneus est. Sed Matthæus ab anno ipso tricesimo, ante illam omnem baptismi, ac rerum ad Jordanem gestarum historiam, narrationem inchoavit. Lucas porro a sexto mense, ante Salvatoris in utero generationem, principium dedit: quibus novem deinde menses addit, una cum paucis quibus genitus est diebus, ut supra unius ac triginta annorum spatium colligatur. Narrat præterea quemadmodum pastores ab internuntiis angelis admoniti Deum conspexerint; utque is Bethlehemi in lucem editus, ac pannis involutus in præsepi, et octavo die circumciscus fuerit, nec non post dies xl. pro eodem oblata sint, quæ lex præscripserat. Tum ut eum Symeon in ulnas accepserit, Phanuelis filia confessa sit; utque Nazareto cum parentibus Hierosolymam abierit, qui quod lex jusserat illius nomine dependuerunt. Quæ nec Matthæus, nec Marcus, nec Joannes attigerunt.

VIII. Ex quo factum est, ut gentiles quidam philosophi, Porphyrius scilicet, ac Celsus, et Philosabbathius, genere Judæus, veterator ac nequissimus coluber, cum adversus evangelicam historiam scriberent, sacros evangelistas arguerint: animales illi quidem, et carnales homines, ac secundum carnem militantes, qui nec Deo placere poterant, nec ea quæ sunt Spiritus sancti cognoverant. Nam omnes 430 illi ad sermones veritatis offendentes, præ inscitia cæcitate, atque ad ea delapsi jactare identidem solebant: Fierine potest, ut eadem dies et Bethlehemi natum viderit, et, quod post octiduum solebat fieri, circumciscum, et post dies xl. Hierosolyma deportatum; ut item Simeonis et Annæ acta illa in eadem diem incidere, præsertim cum qua nocte Jesus est in lucem editus, Josepho angelus apparuerit, post magorum adventum, qui illius adorandi causa venerant, quique munera sua apertis sacculis obtulerant? Tum enim apparuit, inquit, ei angelus dicens: Surge, accipe puerum, et conjugem tuam, et vade in Ægyptum; quoniam auerit Herodes animam pueri'. Quamobrem si eadem qua natus est nocte in Ægyptum delatus est, et illic fuit, donec Herodes mortuus est, quomodo permanere in Judæa potuit, et octavo die circumcisci? Aut quid tandem post dies xl. factum esse Lucas mentitus est? (Sic enim per summam illi blasphemiam, id quod in eorum caput vertat, objiciunt.) Nam quadragesimo (ait Lucas) die tulerunt illum in Hierusalem, et inde in Nazareth'. Sed ignari videlicet homines quæ vis sit sancti Spiritus nequaquam intelligunt.

tur: quod tempus mensium est tere xv.

(24) Καὶ Φιλοσαβδάτιος. De hoc nihil læcienus legi.

IX. Etenim unicuique evangelistarum concessum est, ut quæ singulis et temporibus et opportunitatibus gesta erant verissime perscriberet. Itaque Matthæus, cum id unum exposuisset, de Spiritu sancto susceptum illum ac genitum, de circumcissione tacuit; nec ullam earum rerum attigit, quæ ante biennium acciderunt; sed magorum demum enarravit adventum, quemadmodum verissimus Dei sermo testatur¹, cum scilicet tempus a magis exquisivit Herodes, ac de stella quæ apparuerat accurate sciscitatus est. Ad hæc magorum commemorata responsio, de duobus annis, et infra, ut diversum ab eo tempus esse constet, quod Lucas narratione sua complexus est. Hic enim quæ ante biennium illud gesta sint exponit. At Matthæus a nativitate statim ad secundum annum se contulit, et quæ post biennium acciderint declarat. Quod Herodes animo reputans, postquam magi alia via discesserunt, in illa infantum turba deprehendi puerulum illum, atque interfici posse crediderat. Infantes enim omnes, quotquot in agro Bethlehemico forent, a bimatu et infra **431** jussit occidi, ad illam usque diem, qua apud se magi fuissent.

Ex quo quis non videat, tum cum magi venerunt, bimulum fuisse puerum? siquidem ea rei gestæ narratio veritatem ipsam accuratissime demonstrat. Etenim Lucas puerum, simul ac natus est, fasciis involutum esse scribit; et in præsepi ac spelunca jacuisse, quod nullus in diversorio locus esset. Tum enim census habebatur; et qui bellorum temporibus, quæ sub Machabæis existerant, dispersi fuerant, quovis terrarum pervaserant; adeo ut pauci omnino Bethlehemi remanerent. Quare in quodam evangelistarum exemplari Davidis urbs dicitur; in alio vero vicus appellatur, quod agrum haberet angustissimum. Cum igitur Augusti imperatoris edictum esset allatum, qui huc illucque dissipati erant, cum familiis suis ad illum locum censendi gratia venire coacti, facile compleverunt, ut propter hominum frequentiam nihil esset in diversorio loci relictum. Post census vero unusquisque eo, ubi domicilium collocarat, reversus est. Unde laxius ad habitandum spatium fuit. Itaque priore jam anno finito, et altero insuper, ob eorum quæ gesta illic erant, me-

¹ Matth. 11, 7 sqq. ² F. κατά.

(25) *Ἐνθεν τινι οὐ φανεῖται*. Tametsi nihil ex Evangelio de magorum adventus tempore liquido possit exprimi, probabilior tamen est communis, ac recepta sententia, quam illa ex Epiphaniæ ac Eusebii *Chronicis* hausta, biennio post Christum in lucem editum magos advenisse. Quod ex illis Matthæi verbis colligi putabant, quibus Herodem narrat a bimatu et infra pueros occidisse, secundum tempus quod exquisierat a magis (*Matth.* 11, 16). Sed hunc nodum jampridem dissolverunt eruditi sacrarum Litterarum interpretes.

(26) *Καὶ ἀνάγκη ἐσχον οἱ διεσκορπισμένοι*. Quantum verba ipsa præ se ferunt, indicare videtur Judæos quolibet terrarum dispersos in Palæsti-

Θ'. Ἐκάτω γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδωρήθη ἕκαστου χρόνου καὶ καιροῦ διηγεῖσθαι τὰ ἐν ἀληθείᾳ πληρωθέντα. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος, διηγησάμενος μόνον, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ὅτι συνελήφθη ἀνευ σπέρματος ἀνδρός, οὐδὲν περὶ τῆς περιτομῆς εἶπεν, οὐδὲ πρὸ τῶν δύο ἐτῶν τι τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων· ἀλλὰ διηγείται τὴν ἔλευσιν τῶν μάγων· ὡς ἐπιμαρτυρεῖ ὑμῖν ὁ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐρωτῶντος τοῦ Ἡρώδου παρὰ τῶν μάγων τὸν χρόνον. Καὶ ἠκρίβωτο τοῦ γενομένου ἀστέρος, καὶ τῶν μάγων ἡ ἀπόκρισις, ὅτι ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω· ὡς μὴ εἶναι τὸν χρόνον τοῦτον, τὸν τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένον. Ἄλλ' ὁ μὲν Λουκᾶς τὰ πρὸ δύο ἐτῶν διηγείται· Ματθαῖος δὲ, εἰπὼν τὴν γέννησιν, ἀπεπήδησεν εἰς τὸν διετῆ χρόνον, καὶ ἐδι-
B λωσε τὰ γενόμενα μετὰ δύο ἔτη. Διὸ καὶ ὁ Ἡρώδης, διανοηθεὶς τοῦτο μετὰ τὸ ἀπονεῦσαι τοὺς μάγους ἐ' ἑτέρας ὁδοῦ, ᾤφηθ' ἐν τῷ πλήθει τῶν παιδῶν καὶ αὐτὸν γεννηθέντα εὐρεθῆσθαι, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποκτείνουσαι. Ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ὁρίοις Βηθλεὲμ παῖδας ἀποκτανθῆναι, τοὺς ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω ἕως αὐτῆς τῆς ἡμέρας, ἧς οἱ μάγοι παρ' αὐτῷ ἐγένοντο.

Ἐνθεν τινι οὐ φανεῖται (25), ὅτι, ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι, δύο ἦν ἐτῶν ὁ παῖς γεγενημένος; Καὶ γὰρ καὶ ἡ αὐτῆ πραγματεία τὴν πᾶσαν ἀκρίβειαν σαφηνίζει. Ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς λέγει ἐσπαργανῶσθαι τὸν Παῖδα εὐθύς τετεγμένον, καὶ κεῖσθαι ἐν φάτῃ, καὶ ἐν σπηλαίῳ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸπον ἐν τῷ καταλύματι· ἀπογραφή γὰρ ἦν τότε. Καὶ οἱ διασκορπισθέντες ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν πολέμων τῶν ἐπὶ τοῖς Μακκαβαίοις γεγονότων ἐπὶ τὰ πανταχοῦ γῆς διεσκορπίσθησαν, καὶ ὀλίγοι παντελῶς ἔμειναν ἐν Βηθλεὲμ κατοικοῦντες. Διὸ ἐν τινι ἀντιγράφῳ τῶν εὐαγγελιστῶν καλεῖται πόλις τοῦ Δαβὶδ· ἐν ἄλλῳ δὲ κώμην αὐτὴν καλοῦσι, διὰ τὸ εἰς ὀλίγην γῆν αὐτὴν ἠκέαι. Ὅτε δὲ γέγονε τὸ κέλευσμα τοῦ βασιλέως Αὔγουστου, καὶ ἀνάγκη ἐσχον οἱ διεσκορπισμένοι (26), καὶ τὰ ἑαυτῶν γένη, ἦλθεν εἰς τὸν τόπον, ἵνα ἀπογραφῶσιν ἐπιβρόντα τὰ πλήθη, καὶ ἐπῆλθε τὸν τόπον, καὶ οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι διὰ τὴν συνέχειαν. Λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀπῆλθεν ἕκαστος, ὅποι γῆς τὴν καταμονὴ τῆς κατοικῆσεως εἶχε. Διὸ καὶ πλάτος ἐτύγγανεν ἐν τῇ γῇ. Ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἶπεῖν (27), μνήμης ἔνεχο

nam coactos esse. Sed commode hæc accipiendæ sunt, ut de iis loquatur, qui in Palæstina ipsa, vel Syria degerent. Neque enim puto in Italia, vel Græcia, aut Ægypto etiam habitarent, alibi quam ibi, ubi erant, fuisse census.

(27) *Ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἶπεῖν*. Nollem erudito Maldonato id in mentem venisset Epiphaniō tribuere quod et absurdissimum est, nec ab eo vel levissime cogitatum. Scribit enim mirari se, quod Epiphanius existimet Josephum et Mariam singulis annis eo die ex Ægypto in Bethlehem venire consuevisse; cumque post duos annos rediissent, magos eos invenisse. Hoc vero nunquam scripsit Epiphanius. Quare hallucinatus est eruditissimus ille Evan-

τῶν ἐκεῖ γεγεννημένων, πρώτου ἐνιαυτοῦ τελεσθέν-
τος, καὶ τοῦ δευτέρου πληρωθέντος, ἦλθον οἱ γονεῖς
ἐκεῖσε ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύ-
την (28). Διὸ καὶ ἡ Ἐλευσις τῶν μάγων γεγέννηται
καὶ κατὰ τὴν τοιαύτην συγκυρίαν. Οὐκέτι ἴσως τῇ
καταλύσει τότε τῆς Μαρίας καὶ Ἰωσήφ διὰ τὴν
ἀπογραφὴν τῇ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημένη. Οὐ γὰρ
τῷραν τὴν Μαρῖαμ ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅπου ἐγέννησεν·
ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι ὠδήγει, φησὶν,
αὐτοὺς ὁ ἀστὴρ ἄχρι τοῦ τόπου, οὗ ἦν ἐκεῖ τὸ
παιδίον. Καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον, εἶρον τὸ
βρέφος μετὰ Μαρίας, οὐκέτι ἐν φάτνῃ, οὐκέτι ἐν
σπηλαίῳ, ἀλλ' ἐν οἴκῳ· ἵνα γνωσθῇ τῆς ἀληθείας ἡ
ἀκριβεία, καὶ τοῦ χρόνου τῶν δύο ἐτῶν τὸ διάστημα,
τουτέστιν ἐξότου ἐγεννήθη, ἕως ὅτε παρεγένοντο δι'
μάγοι. Καὶ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα μετὰ δύο ἔτη τῆς
γεννήσεως ὤφθη ὁ ἄγγελος, καὶ εἶπε παραλαβεῖν τὸ
παιδίον καὶ τὴν μητέρα εἰς γῆν Αἰγύπτου. Διὸ οὐκ-
εἶ Ἰωσήφ ἀνακάμπτει εἰς Ναζαρέτ, ἀλλὰ ἀποδι-
δράσκει ἅμα τῷ παιδί, καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ εἰς Αἴ-
γυπτον, καὶ ἄλλα δύο ἔτη ποιεῖ ἐκεῖσε· καὶ οὕτως
πάλιν ὁ ἄγγελος μετὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου τελευτῆν
ἐπιστρέφει τὸν αὐτὸν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ.

I. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ (29) ἔτει τοῦ Ἡρώ-
δου γεννᾶται ὁ Κύριος· τριακοστῷ πέμπτῳ ἦλθον
οἱ μάγοι· τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἔτει τελευτᾷ ὁ Ἡρώ-
δης· καὶ διαδέχεται Ἀρχέλαος υἱὸς αὐτοῦ τὸ βασι-
λεῖον, ποιήσας ἔτη ἑννέα βασιλεύων, καθάπερ μοι
ἐν ἄλλοις τόποις εἴρηται. Ἀνεχώρησεν οὖν ἀκού-
σας περὶ Ἀρχελάου, καὶ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Να-
ζαρέτ. Καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κατ' ἔτος ἀνῆκει εἰς Ἱε-
ρουσαλήμ. Ὁρᾶς ὅση τυγχάνει ἀκριβεία ἐν τοῖς
θείοις Εὐαγγέλοις περὶ ἐκάστου πραγματείας; Οἱ
δὲ ἀγνοοῦντες φερόμενοι, τὸν ἑαυτῶν νοῦν σκοτώσαντες,
οὐκ ἴσασιν τὸ τέλος ἐκάστου λόγου· ἀλλὰ ἀπλῶς κατὰ
τῶν ἀγίων ἐπαίρουσι τὸ στόμα, καὶ χαλῶσι τὴν
γλῶτταν, μηδὲν μὲν λέγοντες ἐν ἀληθείᾳ, ἑαυτοὺς
δὲ τῆς ζωῆς ἀλλοτριούντες.

Ἐνθεν οὖν ὁ Λουκᾶς, μετὰ τὸ διηγῆσασθαι τὰ
πρῶτα, πάλιν λέγει, πῶς ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει
ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἵνα μὴ παραλείψῃ τόπον
τοῖς νομίσασιν αὐτὸν ἀπλῶς ἄνδρα τέλειον ἐν κόσμῳ
πεφηνέναι, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην
ἵκναι· ὡς ὑπεβλήθη ὑπὸ Κηρίνου, καὶ Ἐβίωνος,
καὶ τῶν ἄλλων. Δεινὸς γὰρ ὅφρις σκαληνῶς διαβαίνων
ἐν μιᾷ γνώμῃ οὐχ ἴσταται· ἀλλὰ τοῖς μὲν δοκεῖ ἐκ
παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, τοῖς
δ' ἄλλοις ἀπλῶς ἄνθρωπος πεφηνέναι. Διὸ κατὰ τὸ
λεπτόν τὰ πάντα διηγούμενοι οἱ ἄγιοι εὐαγγελισταὶ
ἀκριβολογοῦσι. Καὶ φύσει ὁ Λουκᾶς ὡς ἀπὸ κάτω-
θεν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρων τὴν διάνοιαν φάσκει· Ἡ

moriam eo se parentes Nazareto, velut ad eandem
celebritatem, contulerunt. Quo tempore magorum
adventus ejusmodi quadam opportunitate contigit.
Tametsi non in eodem illo fortassis diversorio ver-
sabantur, in quo Mariam ac Josephum descrip-
tionis tempore mansisse Lucas testatus est. Neque
enim Mariam in spelunca, ubi pepererat, repere-
runt; sed, ut Evangelium narrat, stella illos ad
eum locum perduxit, ubi erat puer. Et intrantes do-
mum invenerunt puerum cum Maria, non in præ-
sepi, vel in spelunca, sed in domo scilicet, ut ac-
curata rei veritas, ac biennii intervallum exprime-
retur, quod ab ejus natali ad magorum adventum
effluerat. Eadem illa vero nocte, duobus a nati-
vitate annis elapsis, angelus apparuit, ac puerum
cum matre in terram Ægypti jussit abducere. Id-
circo non jam Nazaretum Josephus regreditur;
sed cum puero ac matre fugit in Ægyptum, ubi
biennio altero commoratus est; atque ita rursum
post Herodis obitum angelus eundem, ut in Judæam
rediret, admonuit.

432 X. Quippe xxxiii Herodis anno natus est
Dominus, ejusdemque xxxv mægi venerunt. Deinde
xxxvii imperii anno moritur Herodes, cui succes-
sit Archelaus, isque novem regnavit annis, ut alio
a me loco dictum memini. Quare cum de Archelao
accepisset, recessit Josephus, ac se Nazaretum
habitandi causa contulit. Unde quotannis Hieroso-
lymam proficisci consueverat. Vides quanta sit in
sacris Evangeliiis cujuslibet rei narrandæ quamque
accurata diligentia? At isti ignorantia cæci, quo-
rum est tenebris obducta mens, uniuscujusque
narrationis exitum ignorant; sed adversus sacro-
sancta quæque os suum arroganter extollunt, ac
linguam relaxant, adeo ut neque veri quidquam
afferant, et a vita nihilominus ac salute semetipsos
alienent.

Post hæc Lucas ubi priora persecutus est, ex-
ponit quemadmodum anno xii Hierosolyma per-
rexit, ne quem illorum errorum locum relinqueret,
qui illum arbitrati sunt perfecta ac virili jam ætate
in mundo repente fuisse conspectum: itaque con-
veniendi Joannis gratia ad Jordanem accessisse,
quæ fuit Cerinthi, Ebionis, et aliorum opinio.
Siquidem callidus ille serpens obliquis flexibus ad-
repens, nihil unum ac constans asserit. Sed aliis
placet ex utriusque conjunctione sexus, ac virili
semine Christum esse procreatum. Alii simpliciter
hominem apparuisse statuunt. Quæ causa fuit cur
subtiliter accurateque omnia sancti evangelistæ

¹ Matth. ii, 9, 11.

geliorum interpres; nec ideo tamen tantum com-
ruit, ut a Casaubono tam inclementer ac putile
notaretur, et virulentissimus, ac maledicentissimus
scriptor appellaretur in illo opere, quod ipsum ex
virulentis calumniis et hæreticis opinionibus con-
textum adversus Baronianos *Annales* effudit.

(28) Ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην. Quam tandem
hic πανήγυριν intelligat nescio. Videtur loci illius,
in quo natus erat Dominus, celebratam memoriam
πανήγυριν appellare.

(29) Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ. De his accuratius
paulo post agemus.

narrando complexi sint. Præcipue Lucas animum ab inferioribus ad superiora referens ita scribit : *Et erat Jesus incipiens esse quasi annorum xxx; filius, ut putabatur, Joseph*¹. Quod autem solummodo putatur, minime est reipsa. Sed patris vicem Josephus gerebat ille quidem, quod ita Deo placuerat : pater vero non erat ; ut qui nunquam se cum Maria copularat ; nisi quod illius vir appellatus est, quod eam senex duxisset, anno ætatis plus minus LXXX, cum jam liberis sex e priori conjuge sustulisset ; hanc vero posteriorem singulari Dei providentia sibi, ut alio loco fusius disputamus, ascivisset. Qui igitur nullum cum matre tuit ? Fieri istud omnino non potest.

XI. At enim dices : Cur ergo vir illius appellatus est, nisi eam obtineret ? Qui sic dubitat, quid lex vetus ferret ignorat : **433** nimirum enim ex quo viro femina desponsa fuerat, sive virgo esset, sive paterna adhuc in domo degeret, nomine tenus uxor dicebatur. Quare angelus sic Josephum alloquitur : *Noli timere accipere conjugem tuam*². Ac ne quis errore in Evangelii ullum esse suspicetur : est enim plane stupendum hoc mysterium, ac supra humanum captum tota ista narratio, et quæ solis Spiritus sancti filiis clara sit et exposita. *Erct igitur, inquit, quasi annorum xxx; filius, ut putabatur, Joseph; qui fuit Eli, qui fuit Matthan*³. Tum ad Abrahamum usque generationis seriem retexit ; a quo Matthæus exorsus est. Sed et Noemum superat, et ad Adamum pervenit, ut eum qui prius omnium formatus erat ab eo qui ex illius massa, B. nimirum Virgine, propagatus fuerat, ad salutem monstraret esse quæsitum. Nam et hujus ipsius, qui fictus est quondam, et posterorum ipsius causa descendit ; eorum duntaxat, qui sempiternæ vitæ hæreditatem assequi student. Demum vero Adamum quoque prætergressus ait, *qui fuit Dei*⁴.

Inde porro manifesto constat Dei illum exstitisse Filium, qui ex Adami semine continuata successione carne præditus advenit. Verum ne sic quidem cæci homines tantam lucem percipere potuerunt ; sed ultro a veritate aberrantes, et errorem asciscentes, catholica doctrinæ contradicebant. Sic enim objiciebant : Ecce tertium jam Evangelium a Luca conscriptum. Ea quippe provincia Lucæ commissa uni ex LXXII discipulis, quos Christi ille sermo dissiparat, quem deinde Paulus apostolus revoca-

¹ Luc. III, 23. ² Matth. I, 20. ³ Luc. III, 23 sqq.

(30) Διὰ τὸ μεμνηστῆθαι προσβύτης. Quod Josephus decrepita jam ætate Mariam duxerit vetus est opinio. Quod autem liberis ex priorē aliqua conjuge suscepit, etsi id Epiphanius alique veteres memorie prodiderint, reclamant tamen merito cæteri omnes. De qua re Baronius in *Appar.*

(31) Ἐντεῦθεν τὸινυν. Hæc igitur verba τοῦ Θεοῦ ad Jesum pertinere credidit Epiph. non ad Adamum.

(32) Τῷ Λουκᾷ, ὅντι καὶ αὐτῷ. Quæ Lucas e discipulorum numero fuerit, asserit et Dorotheus in *Synopsi*, quamvis id ipsum ab eo negari Maldonatus

A δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριᾶκοντα, ὦν υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ. Τὸ δὲ νομίζεσθαι οὐκ ἀληθῶς ἐστίν· ἀλλὰ ἐν τάξει μὲν πατρὸς ἐτύγχανεν ὁ Ἰωσήφ, διὰ τὸ οὕτως τῷ Θεῷ δεδοχθῆαι· οὐκ ἦν δὲ πατὴρ, ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαριάμ ἐσχηκώς συνάφειαν, ἢ μόνον ὅτι ἀνήρ ἐκλήθη, διὰ τὸ μεμνηστῆθαι προσβύτης (30), ἐτῶν ὀγδοήκοντα τυγχάνων πλείω ἢ ἐλάσσω, καὶ ἔχων υἱὸς ἐξ ἀπὸ τῆς ὄντως αὐτοῦ γαμετῆς πρώτης, τὴν δὲ δι' οἰκονομίαν παρεληφώς, ὡς καὶ ἄλλη που ἀκριβέστερον περὶ τούτου διῆλθεν. Πῶς οὖν ὁ μὴ ἔχων συνάφειαν πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν ; ὅπερ ἀδύνατον.

consuetudinem habuerat, qui filii pater esse po-

B IA'. Ἀλλὰ ἐρεῖς μοι· Πῶς οὖν ἀνὴρ αὐτῆς ἐκέκλητο, εἰ μὴ ἔσχε ταύτην ; Ὁ δὲ ταῦτα ἀμφιβάλλον ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὸν νόμον, ὅτι ἐξέτε ὀνομάζεται γυνὴ ἀνδρὶ, καὶν τε παρθένος ἢ, καὶν τε ἐν οἴκῳ πατρὸς ἐστὶ ὑπάρχει, γυνὴ τοῦ ὀνόματος μόνου λέγεται ἢ τοιαύτη. Τούτου ἕνεκα ὁ ἅγιος ἀγγέλως φησι· *Μὴ φοβηθῆς παραλυθεῖν τὴν γυναῖκά σου*. Καὶ ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι πλάνη τις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ἐκπληκτον γάρ τὸ μυστήριον, καὶ ἡ διηγησις ὑπὲρ ἀνθρώπων· μόνους δὲ τοῖς υἱοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ λεία πᾶσά τε καὶ πεφωτισμένη. *Ἦν οὖν ὡς ἐτῶν λ', ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἠλ, τοῦ Ματθάν*. Καὶ ἀναφέρει τὴν γέννησιν ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ· ὅθεν καὶ ὁ Ματθαῖος ἐνήρξατο. Ὑπερβαίνει δὲ τὸν Νῶε, καὶ φθάνει ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, ἵνα τὸν ἀπὸ πρώτης πλάσθέντα σημάνη. ζητούμενον διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ φυράματος αὐτοῦ ἐλθόντος, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας. Ἦλθε γὰρ δι' ἐκεῖνον τὸν ποτὲ πλάσθέντα, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ γεγεννημένους, θέλοντας ζωτὴν αἰώνιον κληρονομήσαι. Ὑπερβάς δὲ τὸν Ἀδάμ, λέγει, τοῦ Θεοῦ.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν (31) ἦν φανέρωσις, ὅτι τοῦ μὲν Θεοῦ ἦν υἱὸς, διὰ δὲ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀδάμ κατὰ διαδοχὴν ἐν σαρκὶ παρεγένετο. Ἀλλὰ οὐκ ἔσχον πάλιν φωτισμὸν οἱ πεπλανημένοι. Ἀντέλεγον δὲ τῷ λόγῳ, ἐαυτοὺς πλανῶντες ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν. Ἐφασκον δὲ, ὅτι Ἰδοὺ τρίτον Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν. Τοῦτο γὰρ ἐπετράπη τῷ Λουκᾷ, ὄντι καὶ αὐτῷ (32) ἀπὸ τῶν Ἐβδομήκοντα δύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ τοῦ Σωτῆρος λόγῳ, διὰ δὲ Παύλου τοῦ ἁγίου πάλιν ἐπανακάμψαντος πρὸς τὸν Κύριον, ἐπιτραπέντος δὲ αὐ-

⁴ ibid. 38.

scripsit. Sed contra sentiunt plerique, et id ex ipsis Lucæ verbis colligunt, cum ait : *Ἐδοξε κάμωι παρηκολουθηκῶτι ἀνωθεν πάντιν ἀκριβῶς καθέξῃ σοι γράψαι*. Sed tantum abest, ut hæc discipulum Christi fuisse, ac non pleraque, cum ab eo gererentur, oculis usurpasse negent, ut contrarium potius hinc elici possit. Verbum enim παρακολουθεῖν nonnullam ad eam notitiam refertur, quæ oculis ipsis, ac propria intelligentia comparatur, non aliorum sermonibus. Ut cum Demost., ἐν τῷ *Περὶ Παρὰ-προσβέτας*, de Æschine, cuius in legatione comes fuerat, sic loquitur : *Καὶ ὁ τούτου πονηρῆμα*

τοῦ κηρύξαι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ κηρύττει πρῶτον (33) A
 ἐν Δαλματία, καὶ Γαλλίᾳ, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ Μακε-
 δονίᾳ. Ἀρχὴ δὲ ἐν τῇ Γαλλίᾳ· ὡς καὶ περὶ τινῶν τῶν
 αὐτοῦ ἀκολούθῳν λέγει ἐν ταῖς αὐτοῦ Ἐπιστολαῖς ὁ
 αὐτὸς Παῦλος· *Κρῖσκης, φησὶν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ* (34).
 Οὐ γὰρ ἐν τῇ Γαλατία, ὡς τινες πλανηθέντες νομί-
 ζουσιν, ἀλλὰ ἐν τῇ Γαλλίᾳ.

IB'. Πλὴν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐλεύσομαι. Ἄνευ-
 καντος γὰρ τοῦ Λουκᾶ τὰς γενεαλογίας ἀπὸ τῶν κάτω
 ἐπὶ τὰ ἄνω, καὶ φθάσαντος τὴν ἔμφρασιν ποιήσασθαι
 τῆς ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσίας, ὁμοῦ τε συν-
 αφθέντος τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, ἵνα ἀποτρέ-
 ψῃται ἀπὸ τῶν πεπλανημένων τὴν πλάνην, οὐκ ἐν-
 ενόησαν. Διὸ ὑπερον ἀναγκάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸν
 Ἰωάννην παραιτούμενον εὐαγγελίσασθαι δι' εὐλά-
 θειαν καὶ ταπεινοφροσύνην ἐπὶ τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ B
 ἡλικίᾳ, μετὰ ἑτη ἐνενήκοντα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, μετὰ
 τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου (35) ἐπάνοδον, τὴν ἐπὶ
 Κλαυδίου γενομένην Καισαρος. Καὶ μετὰ ἱκανὰ ἑτη
 τοῦ διατρίψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀναγκάζεται ἐκ-
 θέσθαι τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ χρεῖα περὶ
 τῆς ἐνσάρκου πραγματείας λεπτολογεῖν· ἥδη γὰρ
 ἠσφάλιστο. Ἀλλὰ ὡς κατόπιν τικῶν βαίνων, καὶ ὁρῶν
 αὐτοῦς ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν ὄντας, καὶ ἐπὶ τὰ τραχύ-
 τερα ἑαυτοῦς ἐκδεδωκότας καὶ πλάνας καὶ ἀκανθώ-
 δι, ἀνακαλέσασθαι αὐτοῦς εἰς εὐθείαν ὁδὸν προνοῦν-
 τος, καὶ ἀσφαλιζομένου ἐπικηρυκεῖσθαι αὐτοῖς·
 καὶ εἶπε· Τί πλανᾶσθε; ποῖ τρέπεσθε; ποῖ πλανᾶσθε,
 Κήρινθε, καὶ Ἐδίων, καὶ οἱ ἄλλοι; Οὐκ ἔστιν οὕτως,
 ὡς νομίζετε. Ναὶ ἐγενήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα,
 δῆλον. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς ὁμολογῶ, ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ C
 ἐγένετο. Ἀλλὰ μὴ, ἐξότε ἐγένετο σὰρξ, νομίσθητε τὸν
 αὐτὸν εἶναι. Οὐκ ἔστι γὰρ ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον,
 ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἀφ' οὗτου γεννᾶται ὑπάρχει· πρὶν δὲ
 τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ εἶναι.

fuisse putatote. Neque enim a Mariæ tempore duntaxat existit; quemadmodum quilibet nostrum
 tum cum natus est, esse cœpit; nec antequam nasceretur ullo modo fuit.

Ὁ δὲ ἅγιος Θεὸς Λόγος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς
 Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, οὐκ ἔστιν ἀπὸ χρόνων Μαρίας
 μόνον οὔτε ἀπὸ χρόνων Ἰωσήφ μόνον, οὔτε Ἡλλ,
 οὔτε Δευτ, οὔτε Ζοροβάβελ, οὔτε Σαλαθιήλ, οὔτε Νά-

vit. Huic igitur prædicandi Evangelii munus est
 creditum; idque ipse primum in Dalmatia, Gallia,
 Italia et Macedonia præstitit; sed in Gallia præ-
 cæteris; ut de nonnullis comitibus suis Paulus in
 Epistolis testatur: *Crescens, inquit, in Gallia* ¹.
 Non enim in Galatia legendum est, ut quibusdam
 immerito placuit, sed in Gallia.

XII. Sed ut ad institutum redeam: cum Lucas
 ab inferioribus ad superiora generationes perdu-
 xisset, ac divinum Verbum e cælo delapsum esse
 significasset; simulque susceptæ carnis ab eodem
 mysterium attigisset, ut cæcos homines ab errore
 revocaret, hoc illi tamen assequi nequiverunt. Ob
 id deinde Spiritus sanctus Joannem, invitum licet,
 ac religione quadam et animi moderatione defu-
 gientem, ad scribendum Evangelium impulit, **434**
 affecta jam ætate, utpote qui jam nonagesimum
 annum excederet, postquam a Patmo insula re-
 versus est, quod quidem Claudio imperante contig-
 it. Quamobrem cum multos jam annos mansisset
 in Asia, Evangelium scribere coactus est. In quo
 nihil opus habuit accuratius ea mandare litteris,
 quæ Christus, quatenus carne erat præditus, edi-
 disse. Hæc enim stabilita jam ac constituta fue-
 rant. Sed perinde egit, ac si post alios ambularet,
 quos et antecedentes cerneret, et per confragosa ac
 spinis obsita loca, et diverticula gradientes in viam
 revocare cuperet, et in tutum reducere, ita illis
 denuntians et exclamans: Quid erratis? quo vos
 convertitis? quos anfractus queritis, tu Cerinthe,
 tu Marcio, vosque cæteri? Non ita se res habet, ut
 creditis. Christus quidem secundum carnem natus
 est, neque hoc obscurum est. Ultra id ego fateor:
Verbum, inquam, caro factum est ². Verum ne a
 eo solum tempore quo caro factum est, eundem

At sacrosanctus Deus Verbum, ac Dei Filius.
 Christus Jesus Dominus noster, non a Mariæ solum
 tempore esse cœpit, neque Joseph, vel Eli, vel Levi,
 vel Zorobabel, vel Salathiel, vel Nathan, vel David;

¹ II Tim. iv, 10. ² Joan. i, 14.

ειδῶς, καὶ παρηκολουθηκῶς ἅπασι κατηγορῶ. Sic
 igitur Lucas ἀνωθεν παρηκολουθηκῆναι πᾶσιν ἀκρι-
 βῶς dicitur, hoc est comperta, explorataque, ac
 spectata etiam habuisse. Ac videri potest, et non-
 nulla hic antithesis esse, ut cum superiore versu
 dixerit: Quandoquidem multi res a Christo gestas
 scribere aggressi sunt, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ
 ἀπ' ἀρχῆς; statim subjiciat: Ἐδοξε κάμοι παρηκολου-
 θηκῶτι, hoc est, qui non, ut illi, ἐκ παραδόσεως,
 sed ex propria id scientia compemerim. Cæterum
 tametsi ad eum sensum accommodari Lucæ verba
 nihil prohibet, non idcirco tamen Christi discipu-
 lum fuisse certo pronuntiare ausim, cum huic ad-
 versari sententiæ longe plures PP. intelligam. Sed
 ista commemoravi, ut ne Lucæ ipsi de se testanti
 refragari quisquam Epiphanium arbitretur.

(33) Καὶ κηρύττει πρῶτον. Lucam in Gallia præ-
 dicasse, nullus, quod sciam, prodidit. Atque haud
 scio an Galliam Cisalpinam intelligat, per quam in
 Dalmatiam, Græciamque contenderit.

D (34) *Κρῖσκης, φησὶν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ*. Imo εἰς
 Γαλλίαν. Nam vulgo εἰς Γαλατίαν. Quæ est vetu-
 stissima et certissima lectio, quidquid affirmet
 Epiphanius. Quam et Eusebius l. iii *Hist.*, c. 4.
 Chrysost., Ambrosius, Theodoretus, ac Græci, et
 Latini omnes agnoscunt. Quanquam non desunt,
 qui per Γαλατίαν apud Paulum Galliam intelligant,
 ut Theodoretus. Crescentem vero Galliarum et
 Galatiæ pariter apostolum fuisse, Ado in Martyr.
 v Kal. Jul. in *Chronico* testatur, ut et Rom. Mar-
 tyr. novum. Vetus enim Galatiæ duntaxat meminit.
 Et certe dubitari potest, utrum non modo Crescens,
 sed vel alius quisquam per illa tempora Galliis
 Evangelii lucem importarit.

(35) *Μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου*. Non igitur
 in Patmo scripsit Evangelium; sed Ephesi.
 Neque vero sub Claudio, sed sub Nerva Cocceio
 ab exsilio reversus est, quamvis iterum postea sub
 Claudio revocatum asserit.

neque ab Jacob, aut Isaac, aut ab Adami ac Noemi Abrahamique temporibus; sed nec a die quinta, vel quarta, vel tertia, vel secunda; imo ne ex eo quidem tempore, quo cælum ac terra mundusque fabricatus est: sed *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est, etc. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus illud.* Deinde: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui eum non receperunt.* **435** *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri: qui non ex sanguinibus et carne, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est, ait, et habitavit in nobis. Joannes testimonium perhibet, et clamat, dicens: Hic erat quem dixi vobis; et de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Et dicit: Ego non sum Christus, sed vox clamantis in deserto.*

Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον ἡμῖν καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Καὶ λέγει Οὐκ εἶμι ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

XIII. Quibus expositis, ita deinde prosequitur: *Hæc in Bethabara facta sunt.* In aliis exemplaribus est: *Bethania, trans Jordanem.* Post hæc narrat Joannis discipulos interrogasse: *Rabbi, ubi habitas?* Quibus ille respondit: *Venite, et videte. Et abierunt, et apud eum manserunt die illa. Et postera die, hora erat quasi decima; erat Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui secuti fuerant eum. Invenit hic primus fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messium, qui interpretatur Christus. Hic adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona; tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus: Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni et vide. Videns autem Jesus Nathanael venientem ad se dixit de ipso: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde nosti? Respondit Jesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te. Respondit ei Nathanael, et dixit: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis? Majus his videbis. Et dixit ei: Amen, amen dico vobis, videbi-*

¹ Joan. 1, 1 sqq. ² ibid. 28 sqq.

(36) Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ. Utraque vox et Bethabara, et Bethania apud antiquos reperitur. Vide

θαν, οὔτε Δαβὶδ, οὔτε ἀπὸ Ἰακώβ, οὔτε ἀπὸ Ἰακώβ, οὔτε ἀπὸ χρόνων τοῦ Ἀδάμ, οὔτε Νῶε, οὔτε Ἀβραάμ, οὔτε ἀπὸ τῆς πέμπτης ἡμέρας, οὔτε ἀπὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, οὔτε ἀπὸ τῆς τρίτης, οὔτε ἀπὸ τῆς τετάρτης, οὔτε ἐξ οὐρανόθεν καὶ ἡ γῆ γενέσθαι, ἀλλὰ ἐξ οὐρανόθεν καὶ ἀπὸ τῆς γῆς γενέσθαι, ἀλλὰ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ Λόγος καὶ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ εἰδομεν εἰς τὸν. Εἶτα: Ἐγένετο ἀνθρώπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. Οὗτος ἦλθεν ἐν μαρτυρίᾳ, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Οὐκ ἦν ἐκαίνας τοῦ φωτός, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα τὸν ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι: οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων καὶ σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, φησὶ, καὶ κατασκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ κέκραγε λέγων

Π'. Καὶ ὅτε διηγείται ταῦτα πάντα, λέγει: Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ (36) ἐγένετο. Ἐν ἄλλοις δὲ ἀντιγράφοις, ἐν Βηθανίᾳ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ μετὰ ταῦτα δεικνυσιν, ὅτι εἶπον αὐτῷ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου μαθηταί: Ῥαββί, ποῦ μένεις; Ὁ δὲ εἶπε: Δεῦτε, καὶ ἴδετε. Καὶ ἀπῆλθον, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Καὶ τῇ αὐρίῳ, ὥρα ἦν ὡς δεκάτη ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ. Ἐδρίκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ: Ἐδρήκαμεν Μεσσίαν, τὸν μετεμπερευόμενον Χριστόν. Οὗτος ἠγάγετο αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπε: Σὺ εἶ Σίμων υἱὸς Ἰωάννου; σὺ κληθήσῃ Κηρῶς, ὃ ἐμνηστεύεται Πέτρος. Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρισκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς: Ἀκολουθε μοι. Ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαιδα, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. Εὗρισκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ: Ὁν ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὗρήκαμεν Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ: Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; Λέγει αὐτῷ ὁ Φίλιππος: Ἐρχου, ἴδε. Ἰὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναήλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, λέγει περὶ αὐτοῦ: Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. Λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ: Πέθερ με γινώσκεις; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπε αὐτῷ: Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον [φωνῆσαι], ὅτι εἶπεν

quæ de hoc loco scripsere Masius et Serrarius in Josue, Maldon. et Toletus in Evang.

τὴν συκῆν, εἰδὼν σε. Ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναήλ, **A** tis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ¹, etc.

καὶ εἶπε· Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἰ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὅτι εἰπὼν σοι, εἰδὼν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζω τούτων ὄψει. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεφώγστα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἴνα δεῖξη, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα (37) ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πειρασμοῦ ἐπάνοδον καὶ ὁρμὴν τὴν ἐπὶ Ναζαρέτ καὶ Γαλιλαίαν, ὡς οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἔφησαν, πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην αὐτὸν ἦξεναι ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου Ἰωάννου δειχθήσεται, φήσαντος οὕτως· Εἶδεν αὐτὸν ἐρχόμενον τῇ ἐπαύριον, εἶπεν· Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ πάλιν· Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατῶντα, ἔφη· Οὗτός ἐστι, περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. Καὶ ἐμαρτύρησε, φησὶν, Ἰωάννης λέγων· Ὅτι τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδει περιστερᾶς καταβαῖνον, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Τὸ δὲ, ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι· Οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπον ὑμῖν, ὡς ἦδη περὶ ἄλλου καιροῦ παρφηγμένου λέγων, ἵνα δεῖξη, οὐ τὸν αὐτὸν εἶναι καιρὸν τοῦτον ἐκείνων, τὸν τοῦ βαπτίσματος χρόνον, ἀλλὰ ἄλλον παρ' ἐκείνων. Οὕτε γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀφικνεῖται· ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, ὅπερ ἦν τοῦτο πρὸς τὸν Ἰωάννην. Αὐτὸ λέγει· Οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν καὶ ὅτι τὸ Εὐαγγέλιόν φησι· Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης· Ὅτι τεθέαμαι ὡς ἦδη τοῦ πράγματος πρὸ καιροῦ τινος γεγονότος.

13'. Μετὰ ταῦτα ἀρχὴ κλήσεως τῶν περὶ Πέτρον ἀπὸ Ἀνδρέου σημαίνεται. Ἀνῆλθε γὰρ παρ' αὐτῷ Ἀνδρέας, εἰς τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, μαθητευομένων μὲν παρ' Ἰωάννου, ἔτι δὲ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ παραμενόντων, καιροῦ τῷ Ἰωάννῃ σχολάζόντων. Καὶ εὐθὺς μείναντος Ἀνδρέου ἐκείνην τὴν ἡμέραν (ὥρα ἦν ὡς δεκάτη), συμβέβηκεν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι αὐτὸν τῷ Ἰδῶ ἀδελφῷ Σίμωνι, καὶ εἰπεῖν

¹ Joan. 1, 38-51; II, 1. ² Joan. 1, 29 sqq.

(37) Ἴνα δεῖξη, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα. Epiphanius sententia hæc est : Christum post xi. dierum jejunium, et tentationem in Galilæam esse profectum; indidemque ad Joannem et Jordanem revertisse : quo tempore Joannes illum intuitus rursum de ipso testatus est. Joan. 1, 36. Tum enim ambulanti vidisse Jesum scribit Joannes. At Epiphanius 29 et 30 commata cum 35 et 36 confudisse videtur, cum ex Evangelio profert : Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατῶντα ἔφη· Οὗτός ἐστι, etc. Quæ diversis in commatibus leguntur. Porro pro eo quod vulgo scriptum est, Τῇ ἐπαύριον, Epiphanius legit Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ; nisi ea potius interpretatio sit. Ut et nosier interpretes : *Altera die*. At prima testificatio paulo post baptismum facta videtur. Unde inter baptismum Christi, ac primam illam testificationem, et apostolorum vocationem, professionem in Galilæam intercessisse putat Epiphanius. De qua professione haud scio an interpretum, docturumve quisquam meminert. Sed neque

Ut hoc evidenter ostenderet : Post xi. dies quam tentatus fuerat, **436** et ab ea tentatione Nazarethum, et in Galilæam reversus, quod alii tres evangelistæ commemoraverant, iterum ad Jordanem venisse, ut ex Joannis oratione constabit, cum ita scribit³ : Cum vidisset illum venientem sequenti die, dixit : Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Item : Alia die cum vidisset illum ambulantiem, dixit : Hic est, de quo dixi vobis : Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Et testimonium, inquit, perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendentem columbæ specie, et venientem super eum. Quæ verba, testimonium perhibuit, et. Hic est quem dixi vobis, ad aliud et aliud significandum tempus usurpat, ut non ideam cum baptismi tempore, sed diversum esse demonstraret. Non enim repente post baptismum ad Joannem accessit, sed primum in Galilæam, inde ad Jordanem, hoc est ad Joannem, perrexit. Unde dixit : Hic est quem dixi vobis. Ad hæc cum Evangelium ita narrat : Et testimonium perhibuit Joannes : Quia vidi; aliquanto id ante tempore contigisse declarat.

XIV. Post hæc vocationis Petri atque Andreae initium describitur. Ad Christum enim Andreas adiit, unus ex ambobus qui eum secuti sunt; quique Joannis erant discipuli, et adhuc in Galilæa manebant, ac Joanni interim operam dabant. Deinde postquam illo die cum Christo moratus est Andreas, ac jam hora decima esset, forte accidit, ut eadem die in Simonem fratrem incideret, eaque diceret

Joannis verba vel minimam ejus significationem dare mihi videntur. Vide num. 16, ubi accuratius ea temporum intervalla digeruntur. Post baptismum xi. dierum jejunium sequitur : tum hebdomades fere duæ, quibus Nazareti in patria vixit. Hinc ad Joannem revertitur, a quo agnitus ac demonstratus est; ac tunc Andreas illum cum socio secutus est; inde Petrus; post Philippus, ac Nathanael; secundum quæ nuptiis interfuit. Quæ omnia duorum a baptismum mensium intervallo gesta putat; hoc est usque ad vi. Januarii, quo die nuptiis interfuit, cum vi. Id. Novemb, ut arbitratur Epiphanius, a Joanne baptizatus esset. Colliguntur dies lx; nimirum xi. jejunii; tum xiv. quibus in patria, Galilæa constitit. Postea biduum quo ad Joannem accessit. Item biduum aliud, cum Andreas, inde Petrus sese ad eum applicarunt. Altera vero die Philippus, ac Nathanael vocati; denique tertio die post ultimum illud biduum, nuptiæ subsecutæ. Ita lx. dies expleantur.

quæ paulo ante commemoravimus : Quia invenimus Messiam; sicque illum ad Christum perduceret, etc. Secuta sunt illa deinceps, ut ei diceret : *Tu vocaberis Cephas. In crastinum voluit, inquit, exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus : Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreae et Petri*¹. Vides quemadmodum cogitandum nobis illud relinquit; ex duobus illis Joannis discipulis, qui Christum secuti sunt; quorum unius nomen, Andreae scilicet, expressit, alterius tacuit, hunc ipsum esse Philippum, cujus nomen est omissum, quod et popularis ejus esset, **437** et contubernalis, et eamdem artem atque officium exerceret. Nisi forte Joannem mavis, aut Jacobum Zebedæi filium. Primos enim vocari illos oportuit; tum deinceps Philippum, quo in Evangelii ordine numerantur. Petrus primus, deinde Andreas, tum Jacobus, inde Joannes, postea Philippus. Sed de iis hactenus. Longius enim patet ista disputatio.

XV. Nunc ad id quod erat in quæstione redeundum est, nimirum, observandum illud esse, quemadmodum illi cum Joannis essent discipuli, eique navarent operam, apud Jesum prima die manserunt. A quo postridie digressi, iterum ad piscandum reversi sunt, uti cæterorum evangelistarum narratio continet. Etenim ubi Jesus postera luce discessit, statim evangelica illud historia subjicit : *Die tertia nuptiæ factæ sunt in Gana Galilææ; et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias*². Ubi ex enucleatis utrinque minutisque verbis ac sententiis colligitur, Christum alios secum adduxisse discipulos, qui cum eo remanserant. Cujusmodi forte Nathanael fuit, et Philippus, aliique nonnulli; nam Andreas cum suis recesserat. Qui vero apud illum manserant, cum eo ad nuptias invitati sunt. Postea cum primum istud prodigium fecisset, in Capharnaicum agrum profectus ibidem habitavit : ex quo tempore alia deinceps miracula cæpit edere, ut cum aridam hominis manum sanitati restituit. Tum Petri socrum curavit. Hic enim Bethsaida oriundus ex oppido Capharnaum uxorem duxerat, quæ duo oppida baud procul a se invicem dissita sunt. Socrus igitur Petri a febris liberata repente ministravit. Sic enim narrationis ordo pertexitur. His ita gestis Nazaretum, ubi educatus fuerat, denuo revertitur. Tum demum Isaïæ prophetæ librum legit, quando et occupatione quadam sic illos allocutus est : *Utique dicetis mihi hanc parabolam : Me-*

τὰ προειρημένα· Ὅτι εὐρήκαμεν Μεσσίαν· καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὡς ἔπειτα ἡ ἀκολουθία, ὅτι εἶπεν αὐτῷ· *Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἠθέλησε, φησὶν, ἐξελεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὐρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ, ἐκ πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρον. Καὶ ὁρᾷ, ὅτι τὸ διανοηθῆναι ἡμῖν δίδωσιν, ὅτι τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων μαθητευομένων μὲν τῷ Ἰωάννῃ, ἐξ ὧν ἐνὸς τὸ ὄνομα εἴρηκεν, ὅτι Ἀνδρέας ἦν, τοῦ δὲ ἄλλου οὐκ εἴρηκεν· ὡς διανοεῖσθαι τὴν αὐτοῦ εἶναι, οὗ τὸ ὄνομα οὐκ εἴρηκε, διὰ τὸ ὁμοῦρον· διὰ τὸ σύσκηνον, διὰ τὸ ὁμότεχνον, διὰ τὸ ὁμοεργεῖν· ἢ τὸν Ἰωάννην εἶναι, ἢ τὸν Ἰάκωβον, ἕνα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Ἔδει γὰρ τούτους πρῶτον κληθῆναι·* **B** *ἔπειτα τὸν Φίλιππον, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, ὡς τετακται ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις· Πέτρος πρῶτος, ἔπειτα Ἀνδρέας, εἶτα Ἰάκωβος, εἶτα Ἰωάννης· μετὰ τούτους Φίλιππος. Ἀλλὰ περὶ τούτων τὰ νῦν ἐάσθω λέγειν. Πολλὴ γὰρ ἐστὶν ἡ τῆς πραγματείας ταύτης ἀκολουθία.*

IE. Eis δὲ τὸ ζητούμενον ἀνακαμπτεόν, ὅπερ ἐστὶ κατανοῆσαι, ὅτι, καθάπερ τῷ Ἰωάννῃ ἦδη μαθητευόμενοι, καὶ τῇ μαθητείᾳ προσανέχοντες, ὡσαύτως καὶ παρὰ τῷ Ἰησοῦ ποιήσαντες πρώτην ἡμέραν, τῇ ἐξῆς ἀπελθόντες, πάλιν ἐν τῇ ἀλίᾳ ἐσχόλαζον, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἐτέρων Εὐαγγελίων. Μετὰ γὰρ τὸ τὴν αὐριον ἐξελεῖν τὸν Ἰησοῦν, εὐθὺς ἡ ἀκολουθία φάσκει, ὅτι *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. Ἀπὸ δὲ ἐκατέρων τῶν τῆς λεπτολογίας βημάτων καὶ ὑποθέσεων ἰστέον ἐστίν, ὅτι καὶ ἐτέρους συμπαρείληψε μαθητὰς, οἵτινες σὺν αὐτῷ ἔμειναν. Τάχα δὲ οἱ περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον, καὶ ἄλλοι τινές. Οἱ γὰρ περὶ Ἀνδρέαν ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ παρ' αὐτῷ μεμνηχότες ἐκλήθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς γάμους. Καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τοῦτο πρῶτον σημεῖον, κατελθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς Καφαρναοῦμ ἐλθὼν κατήκησε· καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ (38) ἄρχεται ἐργάζεσθαι ἕτερα· ὅτε τὴν τῷ Ἰηρᾶν ἔχοντος χεῖρα ἴασατο. Ἀλλὰ καὶ τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρον, τοῦ μὲν ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ ὄντος, γήμαντος· δὲ ἀπὸ Καφαρναοῦμ, μακρὰν ὄντων τῶν τόπων τούτων τῷ διαστήματι, ταύτην ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ διασώζει, καὶ θεραπευθεῖσα διηκόνει· ὥστε εἶναι ταύτην ἀκολουθίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν αὐτοῦ ἀνατρέψαντος εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὅπου ἦν ἀνατεθραμμένος. Τότε ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἠσαίου τοῦ προφήτου, αὐτοῦ λοιπὸν προλαβόντος αὐτοῦς, καὶ λέγοντος, ὅτι *Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν· Ἰατοὲ, θεράπευσσον**

¹ Joan. 1, 42 sqq. ² Joan. 11, 1 sqq. ³ Deest opinor ἢ μακρ.

(38) Καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ. Post nuptiarum officium Christus Capharnaum sese contulit, ubi prodigia multa patrata credit Epiphanius, velut cum socrum Petri febrilem curavit, et aridam hominis manum restituit. Sed perperam hæc duo miracula in idem tempus conjecta. Nam alterum, hoc est

aridæ manus restitutio, longe post prius illud contigit, nimirum post Pascha; secundum quod per nata cum discipulis transit. Sed de iis postea ad n. XXVII. Imposuit Epiphanius multiplex ac diversus ad Capharnaum aditus Christi.

σευτὸν. Ὅσα ἤκουσαμεν σημεῖα γενόμενα ἐν Καφαρναούμ, ποιήσον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.

Καὶ ὄρξ, ὡς ἔστι τῆς ἀληθείας ἡ ἀκολουθία; Καὶ οὐκ ἐποίησε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, φησὶν, οὐδέν. Κάκειθεν παρελθὼν εἰς τὴν Καφαρναοὺμ πόλιν, κατήκησε. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης, ὡς φησὶν ὁ Ματθαῖος, εἶδε Σίμωνα Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βάλλοντας τὰ δίχτυα· καὶ πάλιν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ τὸ τέλος αὐτοὺς ἐκάλεσε. Καὶ ῥίψαντες λοιπὸν τὰ δίχτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀκριβείαν σημαίνει τοῦ πράγματος, διδ' ἡ καὶ ἠκολούθησαν λοιπὸν ἀμετάστρεπτοι, μηκέτι ἀναβαλλόμενοι τῆς κλήσεως, φήσας, ὅτι Ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν λίμνην Γεννησαρῆθ, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν καταρτίζοντας τὰ δίχτυα, καὶ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, ὃ ἦν Σίμωνος, φησὶ, Πέτρου καὶ Ἀνδρέου. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὡς ἦδη ἔντος αὐτοῦ ἐν τοῖς ἑν γνώσει. Διὸ διὰ τὴν συνήθειαν καὶ προσήκοντο· καὶ ἀνελθὼν ἐκάθισεν. Εἶτα λέγει τῷ Πέτρῳ μετὰ τὴν διδασκαλίαν· Ἐπαράγαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ χαλάσατε τὰ δίχτυα. Οἱ δὲ εἶπον· Ἐπιστάτα. Ἡδὴ γὰρ διὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν ἐπιστάτην αὐτὸν ἐκάλουον οἱ πρότερον αὐτοῦ ἀκούσαντες, ὅτι Ἰδοὺ ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ ὅτι παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν, καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐξῆλθον.

Μετέπειτα ἐν τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων θαυμασάντων αὐτῶν, καὶ Πέτρον λέγοντος· Ἐξελεθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνήθ' ἁμαρτωλὸς εἰμι, Κύριε (τάχα γὰρ καὶ μετεμέλετο διὰ τὸ πρότερον αὐτὸν κεκλησθαι, καὶ στρέψαι ἐπὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὴν ἀνεργασίαν τῆς ἀλείας)· ὁ δὲ εἶπε· Μὴ φοβοῦ· παραθαρούων αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀπηγορεύθη, ἀλλ' ὅτι δύναται τῆς κλήσεως ἔχεισθαι. Ὅτι, φησὶν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔση ζωγράω· ὅτε καὶ σὺν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ ἔνευσαν εἰς σύλληψιν ἤκειν τῆς αὐτῆς ἄγρας. Ἦσαν γὰρ κοινωνοὶ, ὡς φησὶ, τῷ Σίμωνι, καθάπερ ἄνω κάμολοι προδεδήλωται ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης· Δύο μὲν ἀκολουθησάντων αὐτῷ παρὰ Ἰωάννου ἀκηκοῦτων, ὧν δύο εἰς ἦν ὁ Ἀνδρέας. Ἐφ' ἡμῖν δὲ διανουσημένοι καλλίστως τὸν ἕτερον εἶναι τάχα ἕνα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, διὰ τὸ συνεργὸν καὶ μέτοχον καὶ κοινωνικόν. Καὶ λοιπὸν μετὰ ταῦτα πάντα καταλείψαντες οἱ τέσσαρες, τὰ τε πλοῖα, εἰς τὴν γῆν ἠκολούθησαν, ὡς ἔχει ἡ τοῦ Λουκᾶ μαρτυρία. Ὡστε ἐξάπαντος δείκνυσθαι, ὅτι οὐδεμία σχολιότης, οὔτε ἐναντιότης ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις, οὔτε παρὰ τοῖς ἁγίοις εὐαγγελισταῖς εὐρίσκειται, ἀλλὰ πάντα σαφῆ, χρόνων δὲ εἰσι διαστάσεις. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα (39), τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην λοιπὸν συναφθέντων, καὶ ἀκολουθοῦντων, ἐγένετο διδάσκων ἐν πάσῃ τῇ Γαλιλαίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Καὶ λοιπὸν πλατυνομένου τοῦ

dice, cura teipsum. Quanta audivimus signa facta in Capharnaum, fac hic in patria tua.

Viden' quam sit veritatis conserta continuataque series? Cæterum nullum ibi propter illorum incredulitatem signum edidit. Inde Capharnaum profectus, in eo oppido resedit. Post ad maritima loca digrediens, **438** auctore Matthæo, vidit Simonem Petrum, et Andream fratrem ejus mittentes retia. Tum Jacobum et Joannem filios Zebedæi, ac perfecte demum illos evocavit. Qui retibus abjectis secuti sunt ipsum. Quam rem accuratissime Lucas expressit, cur ita secuti sint, nunquam ut amplius discesserint; nec vocati distulerint. Ita quippe scripsit: Cum ad lacum Genesareth venisset, vidit Simonem et Andream reficientes retia; et ascendit in navim, quæ erat Simonis Petri, et Andree. Quod quidem declarat, jam inter ipsos aliquam intercessisse notitiam. Hunc igitur propter familiaritatem accipiunt, et is consensu navigio sedit. Tum ut docere populum desiit, Petrum ita compellat: *Reduc in altum, et laxate retia. At illi dixerunt: Præceptor.* Jam enim ob Joannis testimonium præceptorem illum vocabant; cum ab eo primum audiissent: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*; et eadem die cum eo commorati postro die recessissent.

Post hæc in piscatu vehementer illum admirantibus, ac dicente Petro: *Discede a me, quia homo peccator sum* (fortassis enim pœnitebat ipsum, quod ab illo vocatus initio ad piscaturam decessisset), ita Dominus alloquitur: *Noli timere*; ut illum ab eo metu confirmaret; nec se repuliatum omnino putaret esse; sed pristinae vocationi inhærere posse confideret. Quare, *ex hoc*, inquit, *eris jam homines capiens*. Quo tempore sociis, qui in altera navi erant, innuerunt, ut ad convehendum piscatum sibi auxilium ferrent. Erant enim Simoni socii, quemadmodum paulo ante diximus, cum ita disputavimus: Duos illos Joannis audita voce Christum secutos; quorum unus erat Andreas. Alterum verum unum e Zebedæi liberis fuisse, propter artis societatem, ac communionem rectissima conjectura suspicari sumus. Quamobrem relictis deinceps omnibus, adeoque navigiis ipsis, ad terram quatuor illi secuti sunt; quod Lucæ testatur historia. Ex quibus omnibus efficitur, nihil in sacris Evangeliiis, eorumque scriptoribus perplexum esse vel repugnans; sed plana et expedita esse omnia, si temporum intervalla distinguas. His ita gestis, cum jam Petrus ac Joannes cæterique penitus adhæsisent, ac sequerentur; per totam **439** Galilæam ac Judæam docere cœpit. Atque ita longe lateque dis-

¹ F. δι' ὅ. ² F. αὐτοῖς. ³ Luc. iv, 23. ⁴ Matth. iv, 18. ⁵ ibid. 20. ⁶ Luc. v, 2, 3. ⁷ ibid. 4, 5. ⁸ Joan. i, 29. ⁹ Luc. v, 8. ¹⁰ ibid. 10.

(39) Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα. Ex iis quæ disse- rit Eriphanus, efficitur paulo post ultimo vocatos, ac sibi adjunctos apostolos, Petrum, Andream et cæteros ad prædicationem aggressum, etiam ante-

quam Joannes in vincula conjiceretur. De qua re postmodum agetur, ut et de natali Christi ac verò baptismi et passionis anno.

sipata Evangelii prædicatione, cætera proligia perfecit, ut hic subductis omnibus ferum gestarum ordo, ac series instituenda sit.

XVI. In primis baptizatus est, si Ægyptiorum mensium rationem habeas, Athyr XII. a. d. vi Eid. Novem., hoc est LX ante festum Epiphaniarum die, qua is secundum carnem natus est: id quod ex Evangelio Lucæ constare potest. Sic enim scribit: *Erat Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph*¹. Nam si accuratam temporis rationem ineas, nonnisi XXI annorum erat, ac X mensium, cum ad baptismum sese contulit, ut triginta annorum, non tamen plenorum, fuisse dicatur. Ideoque scriptum est: *Incipiens quasi annorum xxx*. Deinceps XL tentationis dies secuti sunt. Tum hebdomades plus minus duæ, quas Nazareti post tentationem exegit; tum, apud Joannem prima alteraque dies; ac, postquam a Joanne discessit, totidem, cum Andreas illum una cum socio secutus est, deinde Simon Petrus. Altera vero die, ut et nos diximus, et evangelicæ narrationis ordo postulat, Philippus vocatus, ac Nathanael. Tertio postea die *nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*², post biduum illud: idque primum prodigiorum omnium exstitit; ac tum annorum XXX numerus ab ejus natali completus est. Eadem quippe die, qua secundum carnem natus fuerat, primum illud conversæ in vinum aquæ miraculum edidisse creditur, cum triginta jam annos solidos ab ortu suo secundum carnem, adventuque clausisset: id quod sæpe commemoravimus, et ut ad eum modum accipiamus, evangelicæ narrationis exacta series postulare videtur. Jam post primum illud miraculum reliqua prodigia subsecuta: nec non et cælestis doctrinæ prædicatione, et id genus cætera, quæ ad singularem in nos humanitatem, Evangeliique mirificam vim, ac doctrinam præstandam, ac demonstrandam pertinent. Quod cum a me est non semel dictum, tum ob cæcorum hominum, qui infidelitatis asserendæ, atque et sancto Spiritui, et Evangeliorum constantissimo ordini contradicendi occasionem undique captant, cogor sæpe repetere.

XVII. Etenim tam enucleata accurataque **440** ratio illos omnes occupando submovet, qui adversus Evangelium pugnare non dubitant, cum idipsum demonstrat; secundum baptismum cæterarum rerum gestarum initia hunc in modum secuta. Deinde quæ post baptismum in illa XL dierum tentatione, ac deserto contigerunt, non sine sancti Spiritus afflatu a Joanne prætermittenda, quod a tribus evangelistis antea memoriæ essent prodita. Quemadmodum alia alii evangelistæ prætereunda putarunt, quod alterius alter velut subsidio niteretur. Ita tamen, ut una sit ex omnibus collecta ac subducta

¹ Luc. III, 25. ² Joan. II, 1. ³ Deest nonnihil. *σάρκα*. ἡμερῶν refertur.

(40) *Περὶ Θεοῦ τῷ Πνεύματι*. Præter conjecturam ...am quam modo atteximus, occurrit scribi posse, *περὶ οὗ τῷ Πν.*

A κηρύγματος, τὰ ἐξῆς τῶν θεοσημαίων ἐπετέλει· ὥστε εἶναι τὴν ἀκολουθίαν ἐξάπαντος οὕτως.

IC'. Πρῶτον μὲν βαπτισθέντος αὐτοῦ κατ' Αἰγυπτίους, ὡς ἐφημεν, Ἀθύρ δωδεκάτῃ πρὸ ἐξ Εἰδῶν Νοεμβρίων, τουτέστι πρὸ ἐξήκοντα ἡμερῶν (πλήρης) τῆς ἡμέρας τῶν Ἐπιφανίων, ἣ ἐστὶν ἡμέρα τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατὰ σάρκα, ὡς ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, ὅτι Ἦν Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὄν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ. Ἦν γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἰκοσεννέα ἐτῶν, καὶ μηνῶν δέκα, ὅτε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦκε, τριάκοντα μὲν ἐτῶν, ἀλλ' οὐ πλήρης. Διὸ λέγει· Ἀρχόμενος ὡς ἐτῶν τριάκοντα. Ἀπεντεύθεν αἱ τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ, καὶ αἱ δύο ἐβδομάδες μικρῷ πλέον αἱ ἐν Ναζαρέτ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ πειρασμοῦ, καὶ πρώτη ἡμέρα πρὸς Ἰωάννην καὶ δευτέρα. Καὶ πάλιν ἀπὸ Ἰωάννου πρώτη καὶ δευτέρα, ὅτε ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ περὶ Ἀνδρέαν, ἔπειτα Σίμων Πέτρος. Καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἐφημεν, καὶ ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐαγγελίου, Φίλιππου κλήσις, καὶ τοῦ Ναθανάη. Καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὰς δύο τὰς προειρημένας. Ὅπερ πρῶτον σημεῖον καὶ πλήρωμα τριάκοντα ἐτῶν ἀπὸ γεννήσεως τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Ἐν αὐτῇ γὰρ εὐρίσκεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως πεποιηκῶς τὸ πρῶτον πάλιν σημεῖον τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, ἐν τῷ πληρῶσαι αὐτὸν τριάκοντα ἔτη, ὡς πολλὰκις εἶπον, ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ γεννήσεως τε καὶ παρουσίας· ὡς ὑποτίθεται ἡμῖν συνίεναι· καὶ καταλαμβάνειν ἡ τῶν Εὐαγγελίων ἀκριθεία τε καὶ ἀκολουθία. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τούτου τὰ τε ἄλλα σημεῖα, καὶ τὸ κήρυγμα λοιπὸν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ πληρώσεως τῆς φιλανθρωπίας, καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας τε καὶ διδασκαλίας, ὡς πολλὰκις ἐφημ, καὶ ἀνεγκάζομαι πλειστάκις λέγειν,³ διὰ τὴν τῶν ἀπατωμένων, καὶ προφασίζομένων θηρᾶσθαι ἑαυτοὺς τὰ τῆς ἀπιστίας, καὶ τοῦ ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τῇ θαυμαστῇ τῶν Εὐαγγελίων ἀκολουθίᾳ.

IZ'. Πάντῃ γὰρ τοὺς ἐναντιουμένους τῷ ἁγίῳ Εὐαγγέλιῳ προλήψεται ἡ τοσαύτη ἀκριβολογία, διολύσσα, ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς πραγματείας, ὡς ἔχει οὕτως· ὅτι ἔπειτα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γενομένου αὐτοῦ, τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περὶ Θεοῦ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (40), διὰ Ἰωάννου, οὐ πεφρόντισται σημεῖνα. Ἦδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν σημανθέν. Καὶ πάλιν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς περὶ τῶν ἄλλων οὐ πεφρόντισται, διὰ τὸ ἕκαστον ἀπ' ἐκάστου βοηθεῖσθαι. Καὶ παρὰ πάντων συλλεγομένη ἡ ἀλήθεια δεῖκνυται μία

⁴ F. *περί* vel *ἐκ* περιπτου. Si *περί* legas qd τεσ-

τ.· οὐσα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν μὴ στασιάζουσα. Ἐκειθεν ἄρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ναζαρέτ ἔρχεται, καὶ μένει ἐκεῖ οὕτω τινὸς μαθητοῦ μετ' αὐτοῦ ὄντος. Κάκειθεν κατέρχεται πρὸς Ἰωάννην, ὅτε εὐθὺς διὰ τοῦ Ἀνδρέου καλεῖται ὁ Πέτρος· εἶτα Φίλιππος, καὶ διὰ Φιλίππου ὁ Ναθαναήλ. Μηδεὶς δὲ καὶ τοῦτο ἀμφιβάλλων περιεργάζεσθω, ὁρῶν, ὅτι Ἀνδρέας πρῶτος ὑπήντησε τῷ Ἰησοῦ, ἔπειτα Πέτρος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ ἀρξῆται καὶ περὶ τούτου ἀσχάλλειν. Ἡ μὲν γὰρ συνάντησις τῷ Ἀνδρέᾳ πρώτη γεγένηται, μικροτέρου ὄντος τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας.

Ἦστερον γὰρ πάλιν, ὅτε ἡ τελεία αὐτοῖς ἀπόταξις γεγένηται, ἀπὸ τοῦ Πέτρου γεγένηται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀρῆγείτο τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ· καὶ ἔτι δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι Θεός· ἐστιν εἰδῶς τὰς κλήσεις τῶν καρδιῶν, καὶ γινώσκων τίς ἐν πρώτοις ἄξιος τάττεσθαι, καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον (41) ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ὡς πάντῃ σαφῶς ἀποδόδεσκαται. Μετέπειτα γὰρ ἐλθόντων αὐτῶν παρ' αὐτῷ, καὶ μεινάντων τὴν πρώτην ἡμέραν, ὡς ἔφην, τῇ δευτέρᾳ ὄδευσάντων, τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τοῦ θεοσημείου τοῦ πρώτου γενομένου, καὶ τινων συνόντων αὐτῷ, οὐ τοῦ Ἀνδρέου, οὐτε τοῦ Πέτρου, οὐδὲ τοῦ Ἰωάννου, οὐδὲ τοῦ Ἰακώβου, ἐξῆς μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ, καὶ ἀνελεῖν πάλιν εἰς Ναζαρέτ, κάκειθεν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ, καὶ ποιῆσαι μέρος τι τῶν σημείων, τοῦ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντος, καὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου τὴν ἰασιν, ἀνελεῖν πάλιν εἰς Ναζαρέτ, καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον Ἠσαΐου, καὶ κατελεῖν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ, ὅτε τότε ἡ τελεία κλήσις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην γεγένηται. Καὶ οὕτως ἡ πᾶσα ἀκολουθία ἀναλογεῖται, οὐδενὸς ἀντιθέτου ὑπάρχοντος, ἀλλὰ πάσης τῆς ἀληθείας τηλαυγεστάτης οὐσίας, καὶ ἐν ἀληθείᾳ κερηρυγμένης. Φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι (42) εὐαγγελιστᾶι, ὅτι φυγὰς ὄρξατο ἀπὸ προσώπου Ἡρώδου, καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐλθὼν κατέμεινε εἰς Ναζαρέτ. Καὶ μετὰ τὴν Ναζαρέτ λαθὼν τὸ βάπτισμα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ κηρύττειν.

III. Τὸ δὲ εὐαγγέλιον τὸ εἰς ὄνομα Ἰωάννου, φασὶ, ψεύδεται. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ὀλίγα ἄλλα, εὐθὺς λέγει, ὅτι Γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ οὐ μὲμνηται οἱ ἀφροσύνην ἑαυτοῖς ἐπισπώμενοι, ὡς Ἰωάννης μετὰ τὸ εἰπεῖν, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, λέγει, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τούτεστιν ἀνθρωπῶν γερονέαι· καὶ ὅτι ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ, Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυροῦντος, μετὰ τὴν πάλιν ἐπάνοδον ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, ὡς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι

¹ F. κλήσις. ² Joan. i, 14. ³ Joan. ii, 1.

(41) Καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον. Egregius hic locus; ex quo liquet Petrum Andreæ ac cæteris apostolis, non ætatis, aut vocationis ordine, sed principatus ac dignitatis, anteponi.

(42) Φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι. Mirum est quod hoc loco asserit primum Herodem fugisse, postea

veritas, nec a se ipsa dissentiat. Nam post baptismum statim illinc Nazaretum, uti dixi, proficiscitur, ibique sine ullis adhuc discipulis mansit. Ilinc ad Joannem contendit: quo tempore Petrus Andreæ vocatus est opera; tum Philippus, et per Philipppum Nathanael. Nec est quod ista scrupulosius exquirens dubitet quispiam, quod Andream primum occurrisset Jesu quidam; deinde Petrum, qui per illum sit vocatus; ob eamque causam succenseat. Etenim Andreas prior in Dominum incidit, quo Petrus erat ætate junior.

Postea vero, cum absoluta illa suscepta est omnium rerum abdicatio, initium est a Petro factum. Tunc enim et ipse fratri suo præivit. Accedit quod Deus humanorum cordium nutus ac pro-pensiones animadvertit, ac qui sit primo loco dignus intelligit. Quare Petrum discipulorum suorum principem elegit, uti perspicue declaratur est. Secundum hæc igitur, cum ad Christum illi venissent, ac prima, ut diximus, die commorati, postera discessissent; ac deinde alii se quidam adjunxissent, ab Andrea, Petro, Joanne ac Jacobo diversi: quibus cum Capharnaum abiens inde Nazaretum perrexit, indidemque rursus Capharnaum rediit, ac miracula quædam edidit, cuiusmodi est arefactæ manus ac socrus Petri curatio. Inde Nazaretum denuo reversus, Isaïæ volumen legit, et Capharnaum sese iterum recepit. Tum demum perfecto Petrus Joannesque vocati sunt. Atque hic tandem totius historię nexus est, secum ipse consentiens, nec ulla parte dissidens; ut et clarissima 441 sit gestarum rerum veritas, et certissime prædicatur. Ita enim evangelistæ cæteri testantur, metu illum Herodis fugisse, ac post fugam venientem bæsisse Nazareti. Unde baptismi causa digressus, post hunc secessit in desertum. Deinde rediens prædicare est aggressus.

μετὰ ταῦτα ἀνέκαμψε. Μετὰ τὸ ἀνακάμψαι ἤρξατο,

XVIII. At enim, inquit, mendax est editum, nomine Joannis Evangelium. Postquam enim ista dixit, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, aliaque nonnulla, statim adjicit: *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*. Nec intelligunt isti, qui eam sibi ultro insaniam arcessunt, Joannem post illas voces, *Et Verbum caro factum est*, addidisse, *et habitavit in nobis*: quod idem est, atque hominem exstitisse. Præterea ad Joannem Baptistam et Jordanem accessisse, ab eoque baptizatum, ut idem ille evangelista commemorat, cum post illam tentationem discessisset, cum et istud

Joannes Baptista pronuntiavit. *Hic est de quo dixi vobis* ¹; item: *Vidi Spiritum sanctum descendantem in specie columbæ, et manentem super ipsum* ²; et: *Hic est qui tollit peccatum mundi* ³. Animadvertis igitur nihil ab eo per oblivionem esse præteritum, sed ea duntaxat relicta, quæ jam Matthæus exposuerat. Quibus cum nihil opus erat amplius, tum divina illa adhibenda vox, qua eorum jugulari posset error, qui Christum a Maria tantum, atque ex illo primum tempore nominatum crederent, quique Dei Filium nudum hominem fuisse dicerent, eundemque certis accessionibus et incrementis eo progressum, ut Filii Dei appellationem obtineret. Ob id Joannes eam sibi partem deprecendam putavit, quæ necessaria videretur. Licet enim magna omnia sint ac necessaria, tamen in divinis potissimum explicandis, ac cælesti illa administratione desluxus est. Quod igitur Joannis Evangelium ob id in Novo Testamento repudiant, nec admittunt, quod non cum aliis baud satis consentiat, summo in errore, ac mentis cæcitate versantur.

XIX. Etenim sanctissimus hic evangelista ordine ac successione quartus, ac tametsi primus esset omnium, scribendi tamen tempore postremus, quæ ante se præclare erant aliorum opera digesta repetere noluit; sed ante ea quæ jam dicta fuerant, quæ non erant dicta proposuit. Matthæus quidem ab Abrahamo scribendi initio facto, post incunabula Christi, et alterum a natali ejus annum **442** narrationem pertexit. Marcus vero ab an. xv Tiberii, circumscriptis medii temporis rebus gestis, exorsus est. At Lucas altius ista repetens ab eo tempore cœpit, quod Christi ortum antecessit; et tam hujus, quam Joannis in Mariæ atque Elisabeth utero conceptum exposuit. Joannes denique postremus accedens altissime omnium narrationem arcessit, et quæ Christi temporaria illa generatione priora sunt, stabilire ac munire instituit. Spiritalia enim ferme sunt, quæ ille memoriæ commendavit, cum quæ ad corpus attinerent abunde essent aliorum scriptis corroborata. Quamobrem spiritalem de divino illo dono narrationem aggreditur, quod initio carens omni ab cælesti in nos Patre transfusum est, et de hujus consilio ac voluntate in B. Virginem illapsam, atque in virgineo ejus gremio cum carne conjunctum. Cæteri porro ita iisdem illis consentanea dixerunt, ut id, quod erat necesse, potissimum spectarent. Joannes vero ejus, quod sibi proposuerat, rationem habuit. Ita fit ut ex iv Evangelii eorum quæ ad Christi carnem et ad divinitatem attinent, accurata nobis veritas ac certissima constet

XX. Etenim toto illo baptismi tentationisque negotio perfunctus venit, ac discipulis adjunctis, primum illud in Cana Galilææ miraculum fecit, tertia quam prædicare cœperat die. Non enim ante tentationem Christus nuptiis interfuisse dicitur; nec ullum omnino prodigium ante illud tempus edidit, nisi si quæ forsitan ludicra fecisse in pueritia dicitur, quod a nonnullis affirmari video. Atqui nonnulla puerilis ætatis argumenta præbere illum

Οὗτος ἐστι, περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν· καὶ πάλιν, ὅτι Τεθεάμαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον ἐν εἶδει περιστερᾶς, καὶ μένον· ἐπ' αὐτόν· καὶ, Οὗτος ἐστὶν ὁ αἱρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ ὄρξ·, ὅτι οὐδὲν κατὰ λησμονὴν ὑφηγεῖται· παρέλειψε δὲ τὰ τῷ Ματθαίῳ πραγματευθέντα. Οὐ γάρ ἦν χρεῖα ἐκείνων οὐκέτι, ἀλλὰ τῆς θείας φράσεως πρὸς ἀντίβρῃσιν τῶν νομιζόντων ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο Χριστὸν αὐτὸν καλεῖσθαι, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ψιλὸν ἀνθρώπων, κατὰ προκοπὴν δὲ ἠκέναι εἰς τὸ καλεῖσθαι Υἱὸν Θεοῦ. Διὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμελεῖται· πάντων μὲν οὖν μεγάλων ὄντων καὶ ἀναγκαίων, περιττότερον δὲ ποιούμενος τῶν ἐπουρανίων τὴν ἀνωθεν οικονομίαν. Λέγουσι δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ἐπειδὴ μὴ τὰ αὐτὰ εἶπη, ἀδιάθετον εἶναι, καὶ μὴ δέχεσθαι αὐτοὺς αὐτὸ, κατὰ πάντα πεπλανημένοι, καὶ τυφλώτοντες τὴν διάνοιαν.

ΙΘ'. Τέταρτος γὰρ κατὰ διαδοχὴν ἐλθὼν ὁ μακάριος, πρῶτος μὲν ὢν, ὕστερος δὲ τοῖς ἔτεσιν εὐαγγελιστάμενος τὰ πρὸ αὐτοῦ καλῶς τεταγμένα, οὐκ ἐμερίμνησεν ἐκθέσθαι· ἀλλὰ προλαμβάνει τῶν βηθέντων τὰ μὴ βηθέντα. Ὁ Ματθαῖος γὰρ ἀρχεται ἀπὸ Ἰωάννου· μετὰ δὲ τὴν ἀρχὴν, καὶ μετὰ δύο ἔτη τῆς γεννήσεως, πάλιν ποιεῖται τὴν ὑφήγησιν. Μάρκος δὲ ἀρχεται ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου· μεσότητά τῶν μετὰ τὴν ἀρχὴν. Λουκᾶς δὲ ἀρχὴν πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐπήνεγκε τὴν πρὸ τῆς γεννήσεως ἐν τῇ συλλήψει τῆς γαστρὸς Μαρίας καὶ τῆς Ἐλισάβετ γενοῦσιν. Ἰωάννης δὲ ἐστὶ πρότερον, ὕστερος ἐλθὼν, ἐπασφαλίζεται τὴν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας πραγματείας. Πνευματικὰ γὰρ ἦν τὰ πλεῖστα ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα, τῶν σαρκικῶν ἤδη ἐπασφαλισθέντων. Διὸ πνευματικῶς τὴν ὑφήγησιν ποιεῖται τῆς ἀνωθεν ἀπὸ Πατρὸς ἀνάρχου δωρεᾶς ἡμῖν ἐλθούσης, κατὰ εὐδοκίαν Πατρὸς ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ οικονομηθείσης. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ, τὰ ἴσα ταῦτοις συμφώνως εἰπόντες, ὧν ἦν χρεῖα ἐπιμελήσαντο. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν (43), ἵνα ἀπὸ τῶν ἐνσάρκων εὐαγγελιστῶν τὴν πᾶσαν κατὰ τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἀκρίθειαν κατὰσχῶμεν.

Κ'. Τελειωθέντων γὰρ τῶν πάντων τῶν κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ κατὰ τὸν πειρασμὸν αὐτοῦ, εὐθὺς ἐλθόντος καὶ συμπαραειληφότες τοὺς μαθητάς, τοῦτο πρῶτον σημεῖον πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ κηρύγματος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Οὗτε γὰρ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐν γάμῳ φάσκει τὸν Χριστὸν ἠκέναι· οὐ γὰρ ὄλως τι τῶν θεοσημείων καὶ τοῦ κηρύγματος πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ὁ Χριστὸς εἰργάσατο, εἰ μὴ τι ἃ ᾄδεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιδί πεποιηκέναι, ὡς ἐν παι

¹ Joan. II, 30. ² ibid. 32. ³ ibid. 29. ⁴ Mutilus locus.

(43) Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν. F. κατὰ τὴν πρόθεσιν.

γνώψ, ὡς τινες φάσκουσι. Καὶ ἔδει τῷ μὲν ὄντι καὶ παιδαρικὰ αὐτὸν ἔχειν, ἵνα μὴ πρόφασις γένηται ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι, ταῖς λεγούσαις, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε Χριστὸς εἰς αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ περιστερά. Διὸ καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει σαφῶς δείκνυσιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι προσδιαλεγόμενος τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἔφη τῇ Μαρίας, ὅτι Οὐκ ἤδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; ἵνα πύση ὁ λόγος τῶν λεγόντων, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος κατέβη εἰς αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ σαφῶς γνωσθῆ, ὅτι ἄνωθεν ἐπεδόμησεν ὁ Λόγος, καὶ ἐσαρκώθη ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῳ κατήλθεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα. ἵνα σημανῆ τίς ἐστὶν ὁ μαρτυρούμενος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε· καὶ ἵνα γένηται τοῦτο ὑπόδειγμα τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι, ὅτι καταξιωθήσονται Πνεύματος ἁγίου ἐν τῷ λουτρῷ τῆς ὕδατος, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, χάριτος τῆς ὑπ' αὐτοῦ δοθείσης.

ΚΑ'. Ἀφότου δὲ τὰ τέλεια ἤρξατο ποιεῖν θεοσημεία ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κηρύγματος, Τοῦτο πρῶτον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, φησὶν, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· οὐχὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ὡς πολλάκις ἔφη, ἀλλ' ὅτε ἀνέκαμψεν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὰς δύο, ὥσπερ ἔμειναν παρ' αὐτῷ οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, οἱ ἀκούσαντες, καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ. Ὡς εὐθύς μετὰ τὰς δύο ἡμέρας, ἃς ἐποίησαν παρ' αὐτῷ, ἐπεισάγει λέγων· Καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρων Φίλιππον, εἶπεν· Ἀκολουθε μοι. Ἐτα εὐθύς· Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Ἔδει γὰρ αὐτὸν ἀπελθόντα εὐθύς γάμων τελουμένων εἰς τὴν τιμὴν αὐτοῦ κληθῆναι ἐπ' εὐλογία τοῦ γάμου. Καὶ φησι· Γάμος ἐγένετο τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. Καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· Οἶνον οὐκ ἔχουσι. Καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου.

Μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ διελθεῖν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου, τὴν ὁρμὴν ἐσχηκότος ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, ἀπελθὼν ἔνθα ἀντράφῃ πρὸς τὴν μητέρα ἐν Ναζαρέτ, καὶ παραμείνας δύο ἡμερῶν¹, λοιπὸν ἐπειγομένου εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κηρύγματος ἄρξασθαι ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ ἔμεινε μὲν δύο ἡμέρας, διὰ τὸ διὰ χρόνου ἠκέναί, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ οὐδ' ἤδη παρελίθη μεθηγῆς, ἀπολύσας τοὺς δύο τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ, εὐθύς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἐξελθεῖν διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ τὸ ἔργον τοῦ θεοσημείου, τοῦ ἐν τῷ γάμῳ ἐπιτελεσθέντος. Βλέπε γὰρ πῶς ἐπασφαλίζεται ὁ λόγος, ὡς Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς μαρτυρεῖ, λέγων, ὡς παρρηχότος ἦδη τοῦ λόγου, ὅτι Κἀγὼ οὐκ ἤδεις αὐτόν· ἀλλὰ ὁ πέμψας με βαπτίζειν εἶπέ μοι·

oportuit, ne qua hæresibus alii occasio daretur, quæ Christum ad Jordanem fluvium in illum descendisse columbæ specie prædicant. Quare duodecimo ætatis anno manifeste Lucas id expressit, disputantem illum cum sacerdotibus, ac senioribus Mariæ dixisse: *Nesciebatis quod in his quæ Patris mei sunt oportet me esse* ¹? Ut eorum rationem excluderet, qui ab eo primum tempore, quo baptizatus est, Spiritum sanctum in illum putant esse delapsum; e contra vero homines intelligerent, Verbum ipsum e cælo descendens carnem e Maria traxisse; cumque ad Jordanem accessisset sanctum se in illum infudisse Spiritum: quo et illud declarari posset, quis esset ille de **443** quo Pater tam insigne testimonium didisset: *Hic est Filius meus dilectus; ipsum audite* ². Illud vero præterea exemplo esse ac documento voluit iis, qui divina per illum luce perfunderentur; futurum omnino, ut et ipsi Spiritum sanctum, nec non cœleste beneficium, ac peccatorum veniam, et communicatam ab eodem gratiam in baptismo consequerentur.

XXI. Sed ubi majora illa perfectioraque miracula prædicationis suæ tempore est aggressus, *Hoc*, inquit, *primum signum fecit Jesus in Cana Galilææ* ³. Non ante baptismum, ut sæpe dixi, sed tum primum id accidit, postquam a tentatione reversus est, tertia die post biduum illud, quo ambo apud ipsum hæsero Joannis discipuli, qui et audierunt illum, et secuti sunt. Statim enim post biduum, quo apud illum isti commorati sunt, subjicit: *Et abiit in Galilæam, et inveniens Philip-pum dixit: Sequere me* ⁴. Deinde: *Tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*. Siquidem par erat illum, cum discederet, commodi tunc nuptiæ celebrarentur, honoris causa ad easdem invitari, uti nuptiis benediceret. Quare ita scribit: *Nuptiæ factæ sunt tertia die in Cana Galilææ. Et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. Deficiente autem vino, dicit mater Jesu: Vinum non habent. Dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi, mulier? nondum venit hora mea* ⁵.

Quæ tum gesta sunt, cum post tentationem, mari ac Jordane trajecto, iter in patriam convertit, Nazaretum scilicet, ubi educatus a matre fuerat. Ubi cum biduum hæsisset, humanæ salutis studio curaque succensus prædicandi munus obire cœpit. Biduum igitur ibidem manens, quod longo intervallo redierat, discipulorum aliquot, quos jam asciverat, comitatu septus, duobus, qui secuti erant, remissis, statim in Galilæam prædicandi causa profectus est: simul ut prodigium illud eue-ret, quod in nuptiis ab eo factum legitimus. Vide quanta cum circumspectione istud ipsum Scriptura declaraverit, quemadmodum Joannes tanquam facto jam sermone testetur his verbis: *Et ego nesciebam illum; sed qui misit me baptizare dixit mihi: Super*

¹ F. ἡμέρας. ² Luc. II, 49. ³ Matth. XVII, 5. ⁴ Joan. II, 11. ⁵ Joan. I, 43. ⁶ Joan. II, 1 sqq.

quem videris Spiritum in specie columbæ descendentem, hic est¹. Joannem quippe baptizandi gratia mittens Pater hoc ei signum præbuerat; ex 444 quo Salvatorem illum de animis nostris optime meritum agnosceret, qui de cælo missus in hunc orbem venisset. Quamobrem ex istiusmodi veritate Scripturarum, accurataque ratione id genus homines redargui possunt; ac præsertim ex IV evangelistarum consensu. Nemo enim qui quidem recte sentiat, rejicienda illa sibi persuadebit, quæ a Spiritu sancto in sacrosanctis Evangelii exactissime sunt peracta.

XXII. Cæterum ex alio præterea capite sanctum evangelistam, vel ipsius potius Evangelium accusant; quoniam, inquit, Joannes duo ab Christo celebrata Paschata commemorat, cum unius duntaxat cæteri mentionem fecerint. Nec illud ineptissimi homines animadvertunt, non duo solum in Evangelii Paschata comprehendi, sed ad priora illa duo tertium accedere, in quo Salvator est passus, ut omnino tria sint toti illi prædicationis temporis tribuenda. Etenim statim ut a Jordane digressus est, erat, ut a Luca scriptum est, *Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph, qui fuit Eli*², etc. Anno quippe Augusti imperatoris XLII natus est Christus, qui erat XXIX, ex quo Romani sibi Judæos adjunxerant. Siquidem Augustus XIII annis imperavit, antequam Judæa penitus esset Romanis adjuncta. Quanquam post annos fere, quam imperare cœperat, plus minus quatuor sædus inter Romanos ac Judæos initum fuerat, auxiliaque submissa. Quin et procurator in Judæa constitutus, ac nonnihil tributorum quinque propemodum annis indictum, donec Romanorum ditioni cessit penitus, et omnino vectigalis est facta, cum jam principes e tribu Judæ defecissent, et Herodes ex gentibus, sed tamen proselytus, regnum obtineret. Postea vero Christus Bethlehemii Judææ natus est, et ad auspicandam prædicationem prodiit; quo tempore Christi duces plane de-

¹ Joan. I, 33. ² Luc. III, 23.

(44) Κατηγοροῦσι δὲ πάλιν. Nullum est in his libris argumentum, in quo tractando plus operæ ac studii navarit Epiphanius, quam in ea quæstione, qua Dominici natalis, et passionis annus inquiritur. Sed nec obscurior usquam locus est, aut in quo minus interpreti tergiversari, ac dissimulare liceat. Tantum abest, ut in eo declarando ne sit longior vereri debeat, aut insituta se notarum et animadversionum brevitate defendere. Atque ea sane quæstio cum non minus hac tempestate, quam priscis illis temporibus, eruditos exerceat, eo denique adducta res est, ut qui incertam suam ingenue fassus fuerit, pudentiorum exitum quærat, quam si certi aliquid, et explorati tenere se posse confidat. Ut enim a vetustioribus initium repetam; quis antequam Dionysii vulgaris illa ratio percrebuisset, in certam, ac constitutam sententiam includi se passus est? Longum est, et otiosum veterum Patrum opinionibus omnes persequi; idque ab aliis diligenter est factum; præsertim a Dekerio nostro τῷ μαθηματικῷ, et Joanne Keplero mathematico, in erudita illa dissertatione *De anno Natali*, et in *Eclogis chro-*

A 'Εφ' ὃν ἂν ἰδῆς τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδει περιστερῶς ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν. Ἀποστέλλων γὰρ ὁ Πατήρ τὸν Ἰωάννην βαπτίζειν, τοῦτο αὐτῷ τὸ σημεῖον ἐτεώρησατο, ἵν', ὅταν ἰδῆ, ἐπιγνῶ τὸν ἄνωθεν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποσταλέντα, Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ἀνατρέπονται τοίνυν οἱ τοιοῦτοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῶν τοιούτων Γραφῶν καὶ τῆς ἀκριβείας· μάλιστα ἀπὸ τῆς συμφωνίας τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν. Οὐ γὰρ τις τῶν εὐφρονούντων ἀποβάλλοι τὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις ἀκριβῶς πάντη πεπραγματευμένα.

KB'. Κατηγοροῦσι δὲ πάλιν (44) οἱ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι, φησὶν, ὁ Ἰωάννης ἔφη περὶ δύο Πασχῶν τὸν Σωτῆρα πεποιηκότα, οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ περὶ Πάσχα ἑνός. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἰδιῶται, ὅτι οὐ μόνον δύο Πάσχα ὁμολογεῖ τὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ δύο μὲν πρῶτα λέγει, καὶ αὐτὸ δὲ ἐν ᾧ πέπονθεν ὁ Σωτήρ, τρία Πάσχα τῶν ἐν τῷ κηρύγματι πεπραγματευμένων. Εὐθύς γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, ὡς ὁ Λουκάς φησὶν, ἦν ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὡν υἱός, ὡς ἐνομιζέτο, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰλλ, καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω. Γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ Σωτήρ τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Ἀβγούστου βασιλείας τῶν Ῥωμαίων· ὅπερ ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους συναφείας εἰκοστὸν ἑνατον ἔτος. Βασιλεύει μὲν γὰρ Ἀβγούστος τρισκαίδεκα ἔτη πρὶν ἢ τὴν Ἰουδαίαν συναφῆσθαι τελείως Ῥωμαίοις. Ἦν δὲ καὶ ἐξότῃ ἐβασίλευσεν Ἀβγούστος μετὰ ἔτη τέσσαρα τῆς αὐτοῦ βασιλείας πλεῖω ἢ ἐλάσσω, φιλία μὲν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ συμμαχία πεμπομένη, καὶ ἐπίτροπος καθιστάμενος, καὶ μέρη φόρων ἐπὶ πέντε ἔτεσι πλεῖω ἢ ἐλάσσω· ἕως οὗτο τέλειον παρεδόθη ἡ Ἰουδαία, καὶ ὑπὸ φόρον γεγένηται τελειότατα· ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰουδα ἀρχόντων, καὶ Ἠρώδου ἐξ ἑθνῶν κατασταθέντος, προσηλύτου μέντοι γε. Εἶτα Χριστῷ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐλθόντος τε ἐπὶ τὸ κήρυγμα, ληξάντων καὶ Χριστῶν ἡγουμένων, διαρκεσάντων ἕως Ἀλεξάνδρου

nologicis; ut et de illustrissimi Baronii *Annalibus*, ac cæteris chronographis exactam. Quorum omnium post tam exquisitam et exactam operam, supervacaneum videri poterat, a nobis ea disputari vehementius, quæ anxie ab illis sunt, accurate discussa, nisi nos ad id etiam invitos Epiphanius ipse, ac suscepti muneris fides impelleret. Erit autem huic conatui, laborique nostro facilis lector, si hoc a me spectatum agnoverit, ut infinitam prope controversiam, omniumque iudicio difficillimam, neque brevius quam res tanta disputari possit, neque longius quam necesse sit, summa vero cum facilitate complecterer; et ea quæ ab ingeniosis doctisque viris de ea re solerter excogitata sunt, accessione aliqua nostra cumulatam proferrem. Quare duplex erit hoc loco disputanda quæstio: altera de anno ipso, quo natus est Christus; altera, de eo quo passus est. (*Quæ hic de anno Natali Christi et eo quo passus est disputavit Petavins, cum proluxiora sint ut inter notas locum habeant, ea ad Appendicem Dissertationum amandavimus quas Epiphanius operibus subjecimus.* EDIT.)

ηγούμενου, και Σααλίνας τῆς και Ἀλεξάνδρας· ἅτινα Ἀ
ταῦτα πάντα ἐτελείτο, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς γεννήσεως
τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐν τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς
πάσης βασιλείας Αὐγούστου, ὃς ἦν ἑνατὸς ἐνιαυτὸς
ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς Ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς Ἡρώδου,
ὅτε φίλια ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους, και μέρη
δομάτων, και τέταρτον ἔτος κατασταθέντος ὑπὸ Αὐ-
γούστου. Μετὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Ἡρώδου, ἐπι-
τροπῆς τε πέντε ἐτῶν πλείω ἢ ἐλάσσω Ἀντιπάτρου
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λοιπὸν παραδοθείσης τῆς Ἰουδαίας
τελείως, ἕως τριακοστοῦ τρίτου ἔτους Ἡρώδου, τεσ-
σαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτους Αὐγούστου πληρώσαντος,
κρατηθείσης τῆς πάσης Ἰουδαίας, ὡς ἔφην, μετὰ
τὸ ποιῆσαι αὐτὴν ἐκισιεννέα ἔτη ὑπόφορον Ῥω-
μαίους, και μετὰ τὸ κατασταθῆναι ἐπίτροπον τὸν
Ἀντιπατρον Ἡρώδου πατέρα, μετ' αὐτὸν δὲ Ἡρώ-
δην βασιλέα κατασταθῆναι ὑπὸ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς
Ἰουδαίας.

Α' Ταῦτα δὲ ἐπραγματεύθη ἐν ὑπατείᾳ Ὀκταυτοῦ
Αὐγούστου τρισκαίδέκατον, και Σιλανοῦ ὑπά-
του, ἦντινα ὑπατείας διεδέξαντο αἱ ὑποτετα-
γμένα ὑπατείας ἀκολουθῶς οὕτως·

Β' Λεντούλου και Πίσσανος τὸ δεύτερον,
Γ' Λουκίου Καίσαρος και Παύλου
Δ' Οὐίνδουκίου και Θύαρου,
Ε' Λαμμία και Σερουτίουλου Νομμίου,
ΣΤ' Μάγνου Πομπηίου και Οὐαλερίου,
Ζ' Λεπίδου και Ἀρουκίου,
Η' Καίσαρος και Καπίτωνος,
Θ' Κρητικῶ και Νερούα,
Ι' Καμίλλου και Κυϊντίλλιανου,
ΙΑ' Καμήρου και Σαβίνου,
ΙΒ' Δολαβέλλα και Σιλουανοῦ,
ΙΓ' Λεπίδου και Ταύρου,
ΙΔ' Φλάκκου και Σιλουανοῦ,
ΙΕ' Τῶν δύο Σέκστων.
ΙΣ' Πομπηίου Μάγνου και Ἀπουλῆϊου,
ΙΖ' Βρούτου και Φλάγκκου,
ΙΗ' Ταύρου και Διῶνος,
ΙΘ' Κράσσου και Ρούφου,
Κ' Τιβερίου Καίσαρος τὸ δεύτερον, και Δρούσου
Γερμανοῦ τὸ δεύτερον,
ΚΑ' Σιλουανοῦ και Βάλβου,
ΚΒ' Μεσσαλά και Γράτου,
ΚΓ' Τιβερίου Καίσαρος τὸ τρίτον, και Δρούσου Γερ-
μανοῦ τὸ τρίτον,
ΚΔ' Ἀγρίππου και Βάλβου,
ΚΕ' Πολλίωνος και Οὐέτερος,
ΚΣΤ' Κεθῆγου και Θύαρου,
ΚΖ' Ἀγρίππου τὸ δεύτερον και Λεντούλου Γάλβου,
ΚΗ' Γετουλικῶ και Σαβίνου,
ΚΘ' Κράσσου και Πείσωνος,
Α' Σιλουανοῦ και Νερούα,

ΚΓ'. Και ὁρξς, ὅτι τριακονταετης ἐστὶ χρόνος. Διὸ
ἐφιλοτιμησάμεθα τὰς καθεξῆς ὑπατείας ἀκριθῶς θέ-
σθαι, εἰς τὸ τοὺς διερχομένους ἰδεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι τι
παραπεποιημένον ἐν τῷ θείῳ δόγματι τῆς ἀληθείας,
ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας τὰ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ κερῆ-
ρυκται. Τίς γάρ, ἀριθμῆσας τὰς μὴ δυναμένας σφα-
λῆναι καθ' εἰρημὸν ὑπατείας, οὐ καταγνώσεται τῶν
νομιζόντων διαφωνίαν εἶναι ἐν τῷ τῶν ἐτῶν ἀριθμῷ,
τῷ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ἄδομένῳ; Διὰ τοῦτο γάρ
και ἔπεσαν αἱ πρότερον αἰρέσεις, αἱ μυθιδῶς ἀνα-
γραφάμεναι τοὺς τριακοντα αἰώνας, και τὰ ἀπὸ τῶν
τριακοντα ἐτῶν τοῦ Σωτῆρος παρ' αὐτῶν ἀλληγορη-
θέντα· Ἴνα δῆθεν δυνηθῶσι τῶν παρ' αὐτοῖς αἰώνων

sierant; qui quidem ad Alexandrum usque princi-
pem, et Saalinam, quæ et dicta est Alexandra, per-
stiterunt. Ea vero cuncta ab eo tempore cœpere,
quo Christus Bethlehemi natus est; anno totius
imperii Augusti xlii, qui erat nonus a procura-
tione Antipatri Herodis parentis, cum Romanos
inter ac Judæos amicitia foret, ac nonnulla tri-
buta penderentur, 445 et quarto jam anno
Herodes esset ab Augusto præpositus. Qui cum
annos in ea administratione quatuor exegisset,
Antipater vero illius pater quinque fere procura-
tione perfunctus esset, tandem Judæa prorsus Ro-
manorum potestati cessit, ad Herodis annum xxxiii,
Augusti vero xlii, cum, ut diximus, Judæa esset
omnis occupata, ac jam xxix annis Romanis facta
vectigalis; postquam et Antipater Herodis parens
procuracionem gessit, et Herodes post illum Judææ
rex ab Augusto creatus est.

I' Acta hæc sunt Octavio Augusto xlii et Si-
lano coss., secundum quos hi deinceps
exstiterẽ consules.

II Lentulus et Piso II,
III L. Cæsar et Paulus,
IV Vinducius et Varus,
V Lania et Servilius Nommius,
VI Magnus Pompeius et Valerius,
VII Lepidus et Aruntius,
VIII Cæsar et Capito,
IX Creticus et Nerva,
X Camillus et Quintillianus,
XI Camerinus et Sabinus,
C XII Dolabella et Silvanus,
XIII Lepidus et Taurus,
XIV Flaccus et Silvanus,
XV Sexti duo,
XVI Pompeius M. et Apuleius,
XVII Brutus et Flaccus,
XVIII Taurus et Libo,
XIX Crassus et Rufus,
XX Tiberius Cæsar II et Drusus Germani-
cus II,
XXI Silanus et Balbus,
XXII Messala et Gratus,
XXIII Tiberius Cæsar III et Jrius Germani-
cus III
XXIV Agrippa et Balous,
XXV Pollio et Vetus,
XXVI Cethegus et Varus,
XXVII Agrippa II et Lentulus Galba,
XXVIII 446 Getulicus et Sabinus,
D XXIX Crassus et Piso,
XXX Silvanus et Nerva.

XXIII. Annos habes absolutos xxx. Nos autem
consulatus istos singillatim ideo percensere stu-
dimus, ut lectores intelligant, nihil in sacro ve-
ritatis dogmate commentitium esse, sed ab Ecclesia
quam accuratissime universa prædicari. Quis
enim ad hanc coss. seriem, qua nihil certius est,
oculos adjiciens, non eos condemnet qui in anno-
rum numero ab evangelistis expresso discrepantiam
esse ullam existimant? Propterea nimirum et
priorẽs illæ hæreses interciderunt, quæ illas æo-
num triginta fabulas confinxerant, cæteraque id
genus ex tricenario Salvatoris annorum numero
allegorice deduxerant, quibus ad æonum ac princi-

patuum nugas illas describendas abuterentur. Anno quippe ab Incarnatione adventuque suo xxxiii constat unigenam Dei Filium esse passum. Qui tametsi pati per sese nihil posset, utpote Verbum Dei de cœlo delapsum, nihilominus suscepta pro nobis carne mortem perpeti voluit, ut mortis adversum nos chirographum solveret¹. Quocirca post eos coss. qui in annum illius xxx incidunt, par aliud coss. sequitur, Geminorum duorum, deinde Rufi ac Rubellionis. Quibus successere coss. Vinicius, ac Longinus Cassius; sub quibus Salvator passus est a. d. xiii Kal. Apr. Ex quo illorum omnium vincitur error, et certissima veritatis doctrina monstratur, non duo solum in Scripturis Paschata, sed et tria reperiri.

XXIV. Cum enim Januario mense natus esset, viii Id. Jan. qui est apud Romanos Januarii dies v; Ægyptiis porro Tybi xi; Syris sive Græcis Aūdynæi vi; Cypriis sive Salaminis quinti mensis dies v; Paphis Juli' xiv; apud Arabes vero Aleom xi; Cappadocibus Atartæ xiii; Hebræis Tebeth xiiii; Atheniensibus Mæmacterionis vi; omnes illos quos supra recensuimus xxix integros consulatus percurrit. Sub tricesimo deinde consulatu, mense x ad Joannem accessit, 447 ab eoque baptizatus est, anno a natali suo xxx, Athyr secundum Ægyptios xii, vi Id. Novem.; Græcis vero Dii viii; Salaminis, sive Constantiensibus, tertii Chœac vi; Paphis, Apogonici xvi; Arabibus Angalhabaith xxi; Macedonibus Apellæi xvi; Cappadocibus Aratatæ xv; Atheniensibus Metagitnionis vii; Hebræis Marchesuvan vii. Cui quidem sententiæ Lucæ quoque suffragatur Evangelium, in quo ista leguntur: *Erat autem Jesus incipiens quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph*². Post hæc a xii die Athyr prædicavit annum acceptabilem Domini, quemadmodum Isaias propheta prædixerat: *Spiritus Domini super me; pro eo quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me; prædicare captivis remissionem peccatorum, et cæcis visum; prædicare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis*³.

οὗ εἶπεν ἐχρῖσέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου

XXV. Plane quidem annum prædicavit acceptabilem, in quo nemo ei contradixerit. Primum enim hunc annum post xxx a nativitate sua prædicando transegit, approbantibus universis; cum nec Judæi resisterent, nec gentiles, nec Samaritani, sed dicentem omnes perlibenter audirent. Quo eodem anno Hierosolymam ascendit, posteaquam baptizatus est, et dies xl tentationis exegit, ac discipulorum delectum habuit, cum ab tentatione ad Jordanem rediit, ac trajecto mari Tiberiadis Nazaretum contendens, Hierosolymam pervenit.

καὶ ἀρχῶν ἀναγράφειν τὴν μυθοποιίαν. Εὐρίσκειται γὰρ ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσαρκώσεως⁴ παρουσίας πάσῃν ὁ Μονογενῆς, ἀπαθὴς ὢν ἀωθεν Θεὸς Λόγος, σάρκα δὲ ἀναβεβήμενος ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν κατεδέξατο, ἵνα τοῦ θανάτου τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον λύσῃ. Μετ' ἐκείνην γὰρ τὴν ὑπατείαν ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει αὐτοῦ σηματιομένην ἄλλη ὑπατεία γέγονε, λεγομένη τῶν δύο Γεμητῶν· εἶτα ἑτέρα ἄλλη ὑπατεία Ρούφου καὶ Ρουβελλιῶνος. Καὶ οὕτως μεταξούσης τῆς ὑπατείας τῆς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ρουβελλιῶνος, ἤτις ὕστερον ἦλθεν Οὐίνικλου καλουμένη, καὶ Λογγίνου Κασσίου, πάσχει ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ πρὸ ἐγ Καλανδῶν Ἀπριλλίων. Καὶ ἐλήλεγκται τούτων ἀπάντων ἡ πλάνη, εὐρίσκομένης σαφῶς τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν διδασκαλίας, ὡς οὐ μόνον δύο χρόνων περίοδος

B Πασχῶν ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ἐμφέρεται, ἀλλὰ καὶ τριῶν.

ΚΔ'. Γεννηθέντος γὰρ αὐτοῦ περὶ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα, τούτεστι πρὸ ὀκτῶ Εἰδῶν Ἰαννουαρίων, ἤτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός, κατὰ Αἰγυπτίους Τυθὶ ἐνδεκάτη· κατὰ Σύρους, εἶπουν Ἑλληνας, Αὐδυνέου ἔκτου· κατὰ Κυπρίους, εἶπουν Σαλαμινίους, πέμπτου πέμπτη· κατὰ Παφίους Ἰούλου τεσσαρεσκαίδεκάτη· κατὰ Ἀραβας Ἀλεῶμα κα' κατὰ Καππαδόκας Ἀταρτὰ ἰγ'· κατὰ Ἑβραίους Τεβὴθ ἰγ'· κατὰ Ἀθηναίους Μαίμακτηριῶνος ζ'· παρήλθε τὰς προσηρημένας ὑπατείας εἰκοσιεννέα πληθεῖς· εἰς δὲ τὴν τριακοστὴν ὑπατείαν, φημί δὲ περὶ τὸν δέκατον μῆνα, ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ ἐδαπτίσθη ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῷ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως, τούτεστι κατὰ Αἰγυπτίους Ἀθύρ δωδεκάτη, πρὸ ἕξ Εἰδῶν Νοεμβρίων· κατὰ Ἑλληνας Δίου η'· κατὰ Σαλαμινίους, τοὺς καὶ Κωστανταίους, τρίτου Χοιάκ ζ'· κατὰ Παφίους Ἀπογονιστεύ ἰς'· κατὰ Ἀραβας Ἀγγαθαβαεὶθ χβ'· κατὰ Μακεδόνας Ἀπελλαίου ἰς'· κατὰ Καππαδόκας Ἀρατατὰ ἰε'· κατὰ Ἀθηναίους Μεταγειτινῶνος ἐβδόμη· κατὰ Ἑβραίους Μαρσεουδὸν ἐβδόμη· ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ τὸ ἔγιον κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ὡδὲ πως λέγον· Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, ὡρὶς, ὡς ἐνομίζετο εἶναι, τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ ἀπετεύθη ἐν τῷ Ἀθύρ δωδεκάτῃ⁵ κηρύττοντος αὐτοῦ τὸν δεκτὸν ἐνιαυτὸν Κυρίου, κατὰ τὰ ἐν τῷ προφήτῃ

Ἡσαΐα προσηρημένα· ὅτι Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ἀπέσταλλέ με, κηρῦξαι ἀγχαλωτοῖς φωνεῖν, καὶ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως.

D ΚΕ'. Ὡς ἀληθῶς γὰρ ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν δεκτὸν, τούτεστι μὴ ἀντιλεγόμενον. Τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτὸν μετὰ τριακοστὸν ἔτος τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐκήρυσσε, καὶ πάντες κατεδέχοντο· καὶ οὔτε Ἰουδαῖοι ἀντέλεγον, οὔτε ἔθνη, οὔτε Σαμαρεῖται· ἀλλὰ πάντες ἠδέως ἤκουον αὐτοῦ. Ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ἄνεσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, καὶ διελθεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ, καὶ ἐκλέξασθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἀνακάμψας ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, καὶ διελθὼν ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, ἐπὶ τὴν Ναζαρετ πορευόμενος, ἀνίδη δε-

¹ Coloss. ii, 14. ² Luc. iii, 23. ³ Isa. lxi, 1 sqq.

⁴ F. ἐνσάρκου.

⁵ F. δωδεκάτης.

λονότι εἰς Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς ἐκέκραγε, λέγων· *Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω.* Καὶ οὕτως ἀπῆλθεν εἰς Ναζαρέτ, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ εἰς Σαμάρειαν, καὶ εἰς τὰ μέρη Τύρου. Καὶ πληρωθέντος τοῦ πρώτου ἐνιαυτοῦ, πάλιν ἄνεισιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ λοιπὸν ἐζήτησαν αὐτὸν πιάσαι ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἐφοβήθησαν. Ἐν ἡ ἑορτῇ ἔλεγεν, ὅτι *Οὐ καταβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην.* Οὐ γὰρ ἔψευδετο, μὴ γένοιτο! *Μεσοῦσης γὰρ τῆς ἑορτῆς, ἦλθε, φησί, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν, ὃν ἐζητοῦν πιάσαι; Καὶ ἰδοὺ παρήρηλα λαλεῖ· μὴ ἄρα ἔμαθον οἱ ἱερεῖς, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;* Ἄλλὰ οἰδαμεν οὗτος πόθεν ἐστὶ. Μυστηριωδῶς γὰρ καὶ πνευματικῶς διαλεγόμενοι τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς, οὐκ ἤδεισαν τί ἔλεγεν.

Ἐλεγε γὰρ αὐτοῖς μὴ ἀναβαίνειν εἰς τὸ ἱερὸν ἐν τῇ ἑορτῇ ἐκεῖνη, μηδὲ εἰς τὸν σταυρὸν, τοῦ τελειῶσαι τεῶς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Πάθους αὐτοῦ, καὶ σωτηρίας μυστήριον, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι. ἄτινα ἐπλήρου πάντα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἔξουσίᾳ. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς πληρωθέντος τοῦ διετούς χρόνου μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, ἀπὸ Νοεμβρίου μηνός, καὶ ἀπὸ Ἰαννουαρίου μηνός, καὶ τῶν ἐπέκεινα, λοιπὸν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου οἰκονομίας, μετὰ τὸ ὑπερβῆναι αὐτὸν τὰς δύο ὑπατείας, ἃς ἔφημεν, τῶν τε δύο Γερμανῶν καὶ τὴν Ῥούφου καὶ Ῥουβελλιῶνος, λοιπὸν ἐν τῇ τρίτῃ ὑπατείᾳ, ἐν τῷ τρίτῳ μηνί αὐτῆς, μετὰ τὸν Ἰαννουάριον καὶ Φεβρουάριον, ἐν Μαρτίῳ C μηνί, τελειοῖ τὸ τοῦ πάθους μυστήριον ὁ ἀπαθὴς Λόγος παθῶν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς. Μένει δὲ ἐν ἀπαθείᾳ, ὡς λέγει Πέτρος· *Θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωογονηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι.*

ΚΓ'. Πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανῶν Ἀπριλλίων, ὑπερβηχότως αὐτῶν μίαν ἐσπέραν, τουτέστιν ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης νυκτερινῇ μέσῃ. Προέλαβον γὰρ καὶ ἔφαγον τὸ Πάσχα, ὡς φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἴπομεν. Ἐφαγον οὖν τὸ Πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ φαγεῖν, τουτέστι τῇ τρίτῃ ἐσπέρας ¹, ὅπερ ἔδει τῇ πέμπτῃ ἐσπέρας. Τεσσαρεσκαίδεκάτῃ γὰρ οὕτως ἦν ἡ πέμπτῃ. Συλλαμβάνεται δὲ τῇ τρίτῃ τῇ αὐτῇ ὀψέ, ἧτις ἦν ἐνδεκάτῃ τῆς σελήνης νυκτερινῇ, πρὸ δεκαῆξ Καλανῶν Ἀπριλλίων· τετράς δωδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκαπέντε Καλανῶν Ἀπριλλίων· πέμπτῃ τρισκαίδεκάτῃ ἡμερινῇ, νυκτερινῇ δὲ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, πρὸ δεκατεσσάρων Καλανῶν Ἀπριλλίων· προσάββατον τεσσαρεσκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκατεσσάρων Καλανῶν Ἀπριλλίων· Σάββατον πεντεκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκαδύο Καλανῶν Ἀπριλλίων· ἐπιφώσκουσα Κυριακὴ πεντεκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ ²· ὅπερ ἦν φωτισμὸς ἄδου, καὶ γῆς, καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἡμέρας, διὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην σελήνης, καὶ τὸν ἡλίου δρόμον· καὶ ὅτι ἀνάστασις καὶ ἡμερία πρὸ ἐνδεκα Καλανῶν Ἀπριλλίων, δι' ἣν πλανηθέντες ὑπέρβατον μίαν ἡμέ-

A Ibi in medio festo vociferatus est dicens : *Si quis sitit, veniat, et bibat* ³. Inde Nazaretum perrexit; et in Judam, ac Samariam, ac Tyriorum regionem profectus est. Post hæc evoluto jam priore anno, Hierosolymam revertitur. Ubi cum eum festo die comprehendere vellent, metu repressi sunt. Ac sub idem festum ita suis locutus est : *Non ascendo ad diem festum istum* ⁴. In quo absit ut mentitum illum arbitremur! *Jam enim die festo mediante abiit*, inquit, *et ascendit in Hierusalem* ⁵; *et dicebant : Nonne hic est, quem querebant comprehendere? Et ecce palam loquitur. Nunquid vere cognoverunt sacerdotes, quia hic est Christus? S d hunc scimus unde sit* ⁶. Nam cum mystice, ac spiritaliter fratribus suis loqueretur, quid diceret ignorabant

448 Negabat enim se illo die festo in templum, aut in crucem ascensurum, ut Passionis suæ, ac nostræ salutis administratione fungeretur, atque a mortuis excitatus evolaret in cælum, quæ omnia pro sua potestate ac voluntate postea præstitit. Hinc biennio jam elapso post baptismi ac natiuitatis diem, hoc est, post Novembrem ac Januarium, et interjectos aliquot dies, anno ab Incarnatione sua xxxiii, præteritis jam, quod diximus, consulatibus duobus, amborum Geminorum, ac Rufi et Rubellionis, tertio demum consulatu, itidemque tertio post Januarium ac Februarium mense, qui Martius dicitur, Verbum illud passionis omnis expers, passionem in carne suam nostra causa subiit. Quamquam in sua impassibilitate permansit, ut ait Petrus : *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu* ⁷.

XXVI. Passus est xiii Kal. Apr., cum illi vespere unam antevertissent; hoc est luna xiv nocturna media. Siquidem ante tempus illi Pascha comederunt, ut Evangelium testatur, ac nos sæpe monuimus. Quare biduo ante legitimum diem epulum Paschale celebrarunt. Hoc est feria tertia ad vesperam, quod quinta fieri oportuit. Ita enim quinta in decimam quartam incidebat. Cæterum eadem illa feria, die tertia ad vesperam comprehensa est, quæ erat luna xi nocturna, xvi Kal. Apr.; quarta feria, eademque nocturna luna xii, xv Kal. Apr.; quinta feria xiii diurna, nocturna vero xiv, xiv Kal. Apr.; Parasceve, xiv nocturna, xiv Kal. Apr.; Sabbatum, xv nocturna, xii Kal. Apr.; demum Dominica dies illuxit, quæ inferos, terram, atque cælum sua luce collustravit, propter lunam xv solisque cursum. Tum quod resurrectio et æquinoctium in a. d. xi Kal. Apr. incidunt. Quibus de causis hallucinati, uno die legitimum tempus prætergressi sunt, ut ante diximus. Supersunt eniui ex illorum ratiociniis horæ aliquot appendices, quæ tertio quoque anno diei apud illos unius discrimen

¹ Vet. τρίτῃ ἐσπέρα, et πέμπτῃ ἐσπέρα. ² F. ἡμερινῇ. ³ Joan. vii, 37. ⁴ ibid. 8. ⁵ ibid. 14. ⁶ ibid. 25-27. ⁷ I Petr. iii, 18.

afferunt. Quippe lunarem ad modum **449** præter A
cccliv dies, horas insuper quaternas adjiciunt, quæ
singulis trienniis diem integrum conficiunt. Ob id
anni xiv menses postulant intercalares v, eo quod
de solis cursu, qui est dierum ccclxv cum horis iii,
unam horam decerpunt. Nam horis additis, fiunt
deinde ccclxv dies, una hora minus. Unde illi xiv
annis sexies multiplicatis, ut lxxxiv anni consur-
gant, anno lxxxv mensem unum intercalant: quo
fit ut lxxxv anni xxi menses exhauriant; cum
accurata ratio præter menses xxx, dies præterea
xxiv, ac tres horas requirat.

τέσσαρα ἔτη τοῦ ὀγδοηχοστοῦ τετάρτου ἔτους, ἐν τῷ ὀγδοηχοστῷ πέμπτῳ τιθέασιν ἐμβόλιμον ἓνα μῆνα,
εἰς τὸ εἶναι τριάκοντα καὶ ἓνα μῆνα εἰς τὰ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτη, οἵτινες ὤφειλον εἶναι· κατὰ τὴν
ἀκριβείαν τριακονταεὶς μῆν, καὶ εἰκοσιτέσσαρες ἡμέραι, καὶ ὥραι τρεῖς.

XXVII. Quæ cum illis aberrandi causa fuisset, B
non modo perturbantes omnia, biduo legitimum
Paschatis tempus anteverterunt, sed et uno insu-
per die prætergressi, magnis se erroribus implica-
runt. Sed veritatis sapienti quadam moderatione
factum est ut quam exactissima ad salutem nos-
tram referrentur universa. Quare post peractum
Pascha, Salvator in montem secessit, cum hoc
ipsum Pascha comedisset, quod desiderio deside-
rasset se dicit¹. Proinde Pascha illic Judaicum cum
discipulis comedit; nec aliter istud egit ipse, sed
eodem prorsus modo, quo et illi præstiterunt, ut
ne *legem solveret, sed adimpleret*². Hic itaque cum
tricesimo anno jam elapso ad baptismum accessis-
set, ac post eundem tricesimum, solidum illum
acceptabilem implesset annum, contradicente ne-
mine, mox alterum addidisset, quo et repugnantes
Judæos expertus est, et eorum vexationibus atque
invidia plurimum est exagitatus; ac præterea ter-
tium jam iniisset annum ab eo die quo natus est,
hoc est Epiphaniarum, quæ in vi Januarii mensis,
Ægyptiis vero Tybi xii incurrunt, ad lxxiv usque
dies, qui, ut dictum est, in xiii Kal. Apr. desi-
nunt, qui est Ægyptiis Phamenoth xxiv; hoc in-
quam modo lxxii integros annos, ac dies præterea
lxxiv ab Epiphaniis implevit. Resurrexit porro,
prout Ægyptii numerant, Phamenoth xxvi, ipso
Æquinoctii die, sive xi Kal. Apr. Ex quo illorum
non sunt filii.

450 XXVIII. Horum primus nobis Valentinus D
occurrit: qui quidem ex tricenario annorum num-
mero, ad quem Salvatoris ætatem, ac virile robur
existimat fuisse perductum, suam illam æonum tri-
ginta fabulam confinxit. In quo fugit eum ratio.
Non enim triginta solos vixit, sed tricesimo anno
baptizatus est, cum jam decimum mensem su-
pra xxix annos attigisset. Quem diem ante defini-
vimus xii fuisse mensis Athyr, et viii Id. Nov.
Post hæc cum placabilem Domini prædicasset an-
num, aliumque itidem contradictione plenum, ac
lxxiv præterea dies eadem molestia refertos, ab eo
die, quo olim baptizatus erat ante natalem suum;

¹ Luc. xxii, 15. ² Matth. v, 17.

ραν ἐποίησαν, ὡς προεῖπον. Ἐχει δὲ ὥρας τινὰς ἢ
ψῆφος τῆς λεπτολογίας, ἥτις ἐμπίπτει διὰ ἐτῶν τριῶν
παρ' αὐτοῖς διαφωνουμένη ἢ μία ἡμέρα. Προσθεθείσα
γὰρ τῷ σεληνιακῷ δρόμῳ μετὰ τὰς τριακοσίας τενη-
κοντατέσσαρας ἡμέρας καὶ ἄλλας κατ' ἔτος τέσσα-
ρας ὥρας· ὡς εἶναι εἰς τὰ τρία ἔτη ἡμέραν μίαν.
Διὸ παρ' αὐτοῖς πέντε μῆνες τελοῦνται ἐμβόλιμοι εἰς
ἔτη δεκατέσσαρα, διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ἡλια-
κοῦ δρόμου τῶν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἡμερῶν
καὶ ὥρων τριῶν τὴν μίαν ὥραν. Προσθεμένων γαρ
τῶν ὥρων, λοιπὸν γίνονται ἑξῆς ἡμέραι παρὰ ὥραν
μίαν. Ὅθεν αὐτοὶ ἐξάκις πολυπλασιάζαντες τὰ δεκα-

KZ'. Ἐνεκεν τοίνυν τούτου τότε σφαλέντες, οὐ μόνον
προέλαβον θορυβούμενοι, τὰς δύο ἡμέρας βεβρω-
κότες τὸ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπέρθατον προθέντες;
μίαν ἡμέραν, κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ σφαλέντες.
Ἡ δὲ οἰκονομία τῆς ἀληθείας ἀκριβέστατα τὰ πάντα
ἡμῖν σωτηριωδῶς ἐιργάσατο. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ Σω-
τήρ, τὸ Πάσχα τελειώσας, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἕρος μετὰ
τὸ βεβρωκέναι, ἐπιθυμία ἐπιθυμήσας· καὶ ἐκεῖ τὸ
Πάσχα τὸ Ἰουδαϊκὸν μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν, οὐκ
ἄλλως ποιήσας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ποιούντων
ἰσως ποιήσας· ἵνα μὴ καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ
πληρώσῃ. Καὶ οὗτος μετὰ τὸ ὑπερβῆναι τριακοστὸν
ἔτος, ὅτε ἔθαπτισθη, καὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος
κρῦξας πληρέστατον ἑνιαυτὸν δεκτὸν, καὶ μὴ ἀντι-
λεγόμενον, καὶ ἕτερον ἀντιλεγόμενον, καὶ ἐν διωγμῶ-
C
δεντα, ἐγκοτούμενόν τε καὶ μετὰ τὸν ἄλλον ἑνιαυτὸν
ὑπερβάς ἀπὸ τῆς τῶν γενεθλιῶν αὐτοῦ ἡμέρας, τού-
τέστιν Ἐπιφανίων, ἥτις τυγχάνει ἕκτη Ἰαννουαρίου
μηνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίου Τυβι ἐνδεκάτη, ἐπι δεκά-
ἐβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, ὡς προεῖπομεν, ἕως
τῆς πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἀπριλλίων, καὶ κατὰ
Αἰγυπτίους Φαμενώθ τετάρτη καὶ εἰκάδι, ἐτέλεσε
τριακονταδύο ἔτη πληρέστατα, καὶ ἐβδομηκοντατέ-
σσαρας ἡμέρας ἀπὸ Ἐπιφανίων. Καὶ ἀναστὰς κατ'
Αἰγυπτίους Φαμενώθ ἕκτη καὶ εἰκάδι, ἥτις ἦν ἰσημέ-
ρια, καὶ πρὸ ἰα' Καλανδῶν Ἀπριλλίων· ἵνα εὐρεθῶσι
πάντες ψευδόμενοι οἱ μὴ ὄντες υἱοὶ τῆς ἀληθείας.
omnium manifesta mendacia sunt, qui veritatis

KH. Εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντίνος δραματουργήσας
τριάκοντα ἡμῖν αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ τριακονταέτους νομι-
ζων τῆς τοῦ Σωτήρος ἀναγωγῆς καὶ ἀνδρώσεως τῆς
αὐτοῦ ἡλικίας· οὐκ εἰδὼς, ὅτι οὐ τριάκοντα ἔτη μό-
νον ἐποίησεν, ἀλλ' ἐν τῷ τριακοστῷ ἔθαπτισθη, μετὰ
τὸ πληρῶσαι εικοσιεννέα ἔτη καὶ δέκα μῆνας, ὡς
προεῖπον, τῇ δωδεκάτῃ Ἀθύρ, πρὸ ὀκτώ Εἰδῶν Νοεμ-
βριῶν· καὶ μετὰ ταῦτα κρῦξας ἑνιαυτὸν Κυρίου
δεκτὸν· καὶ μετὰ τὸν ἑνιαυτὸν ἄλλον ἑνιαυτὸν ἀντι-
λεγόμενον, καὶ ἐβδομηκοντατέσσαρας ἡμέρας ἀντιλε-
γομένας, ἐξέτε ἔθαπτισθη, πρὸ τῶν αὐτοῦ γενεθλιῶν
ὥστε εἶναι τὰ πάντα ἔτη τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου περ-
ουσίας ἕως τοῦ πάθους ἀπὸ τῆς γεννήσεως τριακον-

ταύτο ἐστὶν, καὶ οὗ ἡμέρας ἀπὸ δὲ ἀρχῆς ὑπατείας Ἀ
 Σιλουανῶν καὶ Νερουῶν δύο ἐστὶν καὶ ρλδ ἡμέρας. Καὶ
 ἐλήλεγκται μὲν ἐν ταῦθα ὁ προειρημένος Οὐαλεντίνος,
 καὶ οἱ πολλοὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀφραίνοντες. Ἠλέγχθη-
 σαν καὶ οἱ ἀποβαλλόμενοι τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέ-
 λιον, οὗς δικαίως ἀλόγους καλέσομαι, ἐπειδὴ τὸν
 Λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποβάλλονται, τὸν διὰ Ἰωάννην κη-
 ρυθέντα, πατρικὸν Θεὸν Λόγον, ἀπ' οὐρανοῦ κατε-
 ληλυθότα, καὶ σωτηρίαν ἡμῖν ἐργασάμενον, τῆς
 πάσης αὐτοῦ ἐσάρκου παρουσίας. Ὅτι ἀπὸ τε τῶν
 ὑπατειῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐτῶν, καὶ ἀπὸ τῆς συστάσεως
 τοῦ προφήτου Ἠσαίου, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν
 Εὐαγγελίου, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, καὶ ἀπὸ τοῦ
 κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον, καὶ ἀπαξ-
 απλῶς πανταχόθεν ἠλέγχθησαν οἱ πεπλανημένοι·
 ὅτι οὐ μόνον ἐν Πάσχα μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύ-
 γματος κατὰ περίβον χρόνον ἐνιαυτοῦ ἀπέτελεσεν·
 ἀλλὰ περιόδους τριῶν ὑπατειῶν παρὰ τὴν ἐπλήρωσιν
 μετὰ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. Καὶ ἐξέπεσαν ὁ τῶν
 ἀπαρκαλοθητῶν λόγους παντάσῃ τῆς πλάνης, καὶ
 ἀνοίας, καὶ ἀμαθίας, οὐ μόνον μὴ γινωσκούσης τὴν
 ἐαυτοῦ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ψευδῶς κατὰ τῆς ἀληθείας
 μάτην ἐπιστρατευομένης.

ΚΘ. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐμπερόμενόν σου (45)
 τοῖς λόγοις τούτοις γεγραμμένον, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ
 ἀγέννητος Λόγος ἐκ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν
 ἔτος Αὐγούστου, ὅπερ λέληθε τὸν γράψαντα, ἢ τῆς
 διὰ τοῦ βήτα ψήφου ἀπαλειφθείσης, καὶ τοῦ μὴ μόν-
 ον παραμεμνηκότος, μ' ἐποίησαν μόνον ἐστὶν. Τῷ γὰρ
 τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου ἐγεννήθη. Φά-
 σκει δὲ, ὅτι πρὸ δεκαδύο (46) Καλανῶν Ἰουλίων ἢ Ἰου-

^a Deest verbum.

(45) Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐμπερόμενόν σου. Qui-
 bus in libris reperisse dicat, non satis declarat. An
 de hoc suo opere loquitur Epiphanius, in quo li-
 brariorum oscitantiam accuset? Verum ex iis quæ
 sequuntur, videtur καθόλου chronologicis, sive
 historicis commentarios intelligere. In quibus si xl
 Augusti annō natum Salvatorem esse proditum
 fuit, non adeo recens est illa Deckerii assertio quæ
 eum ipsum annum tuetur.

(46) Φάσκει δὲ, ὅτι πρὸ δεκαδύο. Mendosus
 procul dubio iste locus est. Neque enim opinor,
 asserebant illi, apud quos quadragesimo Augusti
 anno natum Salvatorem reperit, Natalem ejus xii
 Kal. Junias, vel Julias accidisse; sed ut sequentia
 demonstrant, de conceptionis die locuti sunt, Julias
 accidisse; sed ut sequentia demonstrant, de con-
 ceptionis die locuti sunt. Quare restituendum ver-
 bum est συνελήφθη, quod culpa librariorum effugit.
 Utinam cætera tam facile extricare possem, quæ
 sunt impeditissima! In primis enim par illud coss.
 Σουλπικίου Καμμαρίνου, et Βηττέω Πομπητιανοῦ
 ὑπάτων nullis in fastis reperio (quos fuisse suffe-
 ctos oportet, per illa tempora). Cum igitur aucto-
 res illi, quos citat Epiphanius, natum dixerint
 Christum anno Augusti xl, conceptum vero Junio
 vel Julio mense, ac vii duntaxat menses in utero
 gestatum, si Natalis eumdem cum Ægyptiis et
 Epiphania diem statuerint, convenient ἢ coss. in
 annum Augusti xxxix. Sed Augusti imper. anno-
 rum diversa sunt initia, de quibus copiose dictum
 est. Nam aut ab ipsa Julii Caesaris nece, Juliano ii
 numerantur, aut a sequente, Jul. iii. Unde xl Au-

ut totum ejus vitæ tempus ab ortu ad passionem
 usque annos xxxii, ac dies lxxiv colligat: ab
 ineunte vero Silani ac Nervæ consulatu anni duo,
 ac dies cxxxiii fluxerint. Ita non modo Valentinus,
 sed et reliqui ejusdem sectatores insaniz, erroris
 arguuntur. Sed et illi ipsi quoque, qui Joannis
 Evangelium abjiciunt, hoc ἀλόγους merito nomina-
 mus, quoniam Λόγον, hoc est Dei Verbum prædi-
 catum a Joanne repudiant; Patris, inquam, Ver-
 bum illud, ac Deum, qui de cælo delapsus salutem
 nobis toto illo, quo inter homines versatus est,
 tempore conciliavit. Nam et consularis illos fasti,
 et annorum series ipsa, et Isaiaz prophetæ firmis-
 sima probatio, et Lucæ, Joannis, Mathæi ac Marci
 Evangelia, et, ut uno verbo dicam, omnia illos rati-
 onum pondera ac momenta convincunt, idque
 ipsum quod volumus efficiunt: non unum Pascha
 duntaxat a prædicationis exordio annuo celebrasse
 circuitu, sed cum tertio insuper consulatu vitæ suæ
 ex aliqua saltem parte tempus adæquasse, post-
 quam a Joanne baptizatus est. Unde imperitorum
 hominum ratio omnis excidit, quorum tantus gras-
 satur error, cum amentia inscitizque conjunctus, ut
 neque vitam ipsi suam agnoscant, et ad oppugnan-
 dam veritatem frustra suis se mendaciis accingant.

XXIX. Sed hoc in hisce libris scriptum inveni-
 mus, æternum Dei Verbum anno Augusti xl natum
 esse. Quæ est scriptoris hallucinatio, nisi forte bi-
 narius extrita littera β sit expunctus, et ita xl so-
 lum anni remanserint. Natum quidem constat esse
 Christum anno 451 Augusti xlii. Addunt xii Kal.
 Julias sive Junias, neque enim certo scio, istud
 accidisse, Sulplio Camerino et Buteone Pompeiano

gusti Julianus est vel xli vel xlii; in quorum
 alterutrum Natalem Christi scriptores illi conceje-
 rant: conceptum autem asserebant Jul. xl vel xli:
 quorum aliquis suffectos illos coss. habuit. Verum
 quoniam Augusti annos ab Epiphania κατὰ πρό-
 ληψιν numerari docuimus a Kal. Jan., ut annus
 illius xlii sit Julianus ille, cujus ab Augusto mense
 xlii Augusti inierit. Unde ex ejusdem sensu xlii
 Augusti coss. sibi vindicat Aug. xiii et Silvanum,
 hac ratione xl Augusti cadit in consulatum C. Cal-
 visii, et L. Passieni, xxxix vero Aug. xii et L. Sul-
 pian coss. habet, quibus suffecti sunt Sulpicius
 Camerinus, et Pompeianus ille Buteo: de quibus
 circa hos annos nulla in fastis mentio. Sed anno
 demum Juliano lvi Q. Sulpicius Camerinus et
 Poppæus Sabinus coss. ascribuntur. De Βηττέω
 Πομπητιανῷ nihil reperio. Quod nomen mendose
 in dandi casu scriptum est. Corrige itaque Βηττέω
 Πομπητιανῷ quod orationis series postulat. Alioqui
 non sum nescius, quin Latino more coss. nomina
 per dativum interdum expressa legantur. Ut in vet.
 inscript., *Alexand. Chronicon.* pag. 497, anno Au-
 gusti xl natum esse Christum memorat, monarchiæ
 xxviii. Sed mendosum esse locum necesse
 est. Quia pag. 453 annos Augusto tribuit lvi, men-
 ses vi: ex quibus xiv post Christi Natalem vixit.
 Unde xlii agere debuit, quo tempore natus est
 Christus. Cæterum Cornarius pro Βηττέω Πομ-
 πητιανῷ, *Cn. Pompeiano* reddidit. Nos Buteonem
 utcumque maluimus, quod Fabiorum cognome
 fuit.

cos. Quin illud etiam animadverti, eos qui conceptionis diem definire conati sunt, quo sanctus Gabriel celestem Virgini nuntium attulit, nonnullorum inhæsisse sententiæ, qui septimo mense Christum in lucem editum arbitrati sunt. Siquidem ab illo tempore ad xi Tybi, sive viii Id. Jan., quod die vere Theophania, hoc est *apparitio Dei*, propter Salvatoris ortum, facta sunt, mensium lunarium septem, si dies iv excipias, spatium intercedere. Quamobrem si hæc alicubi forsitan adnotata legeris, cave ne in errorem incidas. Sane quidem natali Christi fixa dies est xi Tybi. Sed nonnullis placet x menses in utero fuisse gestatum, præter dies xiv et horas octo, qui sunt menses ix, dies xv, horæ iv. In quo ad Salomonis dictum illud allusisse videntur: *Decem mensium spatio concretus in sanguine*¹. Quidquid sit, non dubium est iv die Tybi, secundum Ægyptios, Salvatoris ortum accidisse. Sub idem vero postea tempus, tricesimo anno vertente, primum in Cana Galilææ miraculum edidit, tum cum ex aqua vinum est factum.

¹ Sap. vii, 2. Suspectus hic mihi locus est.

(47) *Εὐρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προκόσμωνος*. Fædissimum hic mendum est, de quo capillum non promittam, neque occipiam hariolarier. Quanquam ex consequentibus quid scribendum fuerit elici potest. Etenim ab eo die, quem isti Natali præficerant, ad A. D. viii Id. Jan. menses aut interesse vii lunares, minus diebus iv. Atqui vi lunares menses dies colligunt clxxvii: quibus additi xxvi efficiunt dies cccii; qui de cccclxxi deducti, relinquunt dies clxxviii. Itaque clxix die a Kal. Jan., hoc est xiv Kal. Julias, conceptum esse Christum, et cccii postea die, sive vi Jan. natum asseverarunt illi, de quibus Epiphanius loquitur. Adeoque sic concipiendus hic locus fuit: ἀπὸ τῶν πρὸ δέκα δύο Καλανδῶν Ἰουλιῶν. Vel quia dies est Epiphii xxiv, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐπιφ. κβ'. At Cornarius πρὸ Πίσωνος legisse videtur. Quod non est improbandum, ut ita fortassis interpretandum sit: Ab anno consulatus Aug. xiii et Plautii, atque a xiv Kal. Jul. ejus anni ad xi Tybi, quo Lentulus et Piso cos. fuerunt, vii lunares menses intercessisse.

(48) *Τινὲς δὲ φασιν, ὡς δέκα μῆνας*. Si Natalem Domini xi Tybi, sive Jan. vi constituerint opinionis illius vindices, conceptum ultimum eisdem Kalend. Aprilis posuerint oportet. A quo die ad vi Jan. menses numerantur ix dies xv, qui sunt dies in totum cclxxxi. Quod si ex communi sententia in xxv Dec. Natalem contulerint, conceptus Christi cadit in Martii xx. Epiphanius vero pro comperto habuit Christum natum esse vi Jan., quæ fuit Ægyptiorum opinio. Quanquam utrum ea die sit natus dubitasse videntur, ut Cassianus x *Coll.*, cap. 2, significat. Clemens Alexandrinus i *Strom.* varias ea de re sententias refert: ut eorum, qui xxv Pachon natum dicerent, hoc est Maii xx. Basilidianorum, qui xv Tybi, sive Jan. x; aliorum denique qui, ut Epiphanius, xi Tybi. Ipse vero Clemens a Natali Domini ad obitum Commodi annos numerat cxciv, mensem i, dies xiii. Quod si verum esset, Natalis Christi conveniret Athyr xxii, qui est Nov. xviii. Commodus enim obiit anno æræ Dionysianæ cxcii prid. Kal. Jan. Natus igitur erit Christus Juliano xliii, Nov. xviii. Sed vetus, et ab omni Ecclesia

νίων, οὐκ ἔχω λέγειν, ἐν ὑπαταῖα Σουλπικίου Καμαρίου, Βηττέμ Πομπητιῶν ὑπάτοις. Τοῦτο δὲ ἐκάπησα, ὅτι καὶ οἱ εἰπόντες τὴν ἡμέραν τῆς συλλήψεως, καὶ ὡς εὐηγγελίστατο ὁ Γαβριὴλ τὴν Παρθένον, εἶπον τὴν ὑπόνοιαν τῶν τινῶν λεγόντων ἐν παραδόσει, ὡς ὅτι διὰ ἐπτά μῶν ἔγεννηθη. Εὐρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προκόσμωνος² (47), ὡς ἐνδεκάτης Tybi, καὶ πρὸ ὀκτώ Εἰδῶν Ἰανουαρίων, ὅτε ἀληθῶς τὰ Θεοφάνια ἐγένετο, καὶ ἐγεννήθη, ἐπτά μῶν ἡμέρας κατὰ τὸν σεληνιακὸν δρόμον παρὰ ἡμέρας τέσσαρας. Ὅστε οὖν, εἰ εὐροις ἐν παρασημειώσεσι σου γεγραμμένα, μὴ σφάλου περὶ τὴν εἰδήσιν. Τῷ μὲν γὰρ ὄντι ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἡ βεβαία Tybi ἐνδεκάτη ἐπί· τινὲς δὲ φασιν, ὡς δέκα μῆνας (48) ἐνεκυμνήθη παρὰ ἡμέρας ἰδ' καὶ ὥρας ὀκτώ· ὡς εἰναὶ ἐνθέντα μῆνας καὶ ἡμέρας δεκαπέντε καὶ ὥρας τέσσαρας· ἀνιττόμενοι τὸ παρὰ Σιλομῶντι εἰρημένον· *Δεκαμηριαῖοι χρόνῳ παγεῖς ἐν αἵματι*. Ὅμως ἐκ πανταχόθεν ἐνδεκάτη Tybi κατ' Αἰγυπτίους ἡ προειρημένη τοῦ Κυρίου ἐν σαρκὶ γέννησις ἐγένετο. Καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην (49), μετὰ ἔτη τριάκοντα γέγονε τὸ πρῶτον σημεῖον ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, ὅτε τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγένετο.

recepta traditio est, Christum Dec. xxv natum esse; quam nemo prudens temere sollicitaverit. Quare ridicula, et explodenda est Scaligeri divinatio, qui in Append. operis *De emend. temp.*, et *Isag. can.* 3, ex ephemeriarum, et sacerdotium functionum orbe Natalem Christi conjiciendum asserit in Sept. exeuntem. Quod merum somnium est; neque ulla demonstratione, aut certo aliquo firmamento nititur: primum quia nondum satis exploratum est, quæ fuerit apud Judæos anni, ac mensium dispositio; deinde nec illud certum est, utrum Judas Machabæus cum sacrificia, et sacerdotium functiones instauraret, ἀνωθεν καὶ ἀπαρχῆς ephemeriarum orbem repetierit; an post interruptum ἐνδεδλεχῆσθον, ἐφημερίαν illam substituerit, quæ priori, sub qua templum ab Antiocho violatum est, successura fuerat. Ad hæc Machab. I, cap. iv, com. 42, sacerdotum delectum habuisse dicitur, eorum scilicet, qui integri immaculatique forent, quales nondum fortassis erant primæ vicis sacerdotes. Postremo baptizatum esse Christum Juliano xxiv, vel ætatis absoluto xxx, sumptum a Scaligero, non demonstratum est, ut suo loco probavimus. Quod si quod in illo vitium, et ephemeriarum circuitu momenti ad eruendum Christi annum esse videtur, potest quilibet nonnullis eodem, quo Scaliger, jure usurpatis ac positus, quocunque liberit orbem illum ac circuitum deducere; nam et Keplerus ex eadem illa serie Natalem Domini in xxv die Decembris relinuit.

Sed ut ad illam revertar, quam Epiphanius adduxit, nonnullorum rationem, qui ex x mense dies aliquot libasse Christum in utero matris existimant, quod Sap. vii, 2, scriptum sit: *Decem mensibus concretus in sanguine*, eodem argumento Catholicus Armeniæ usus est in epistola, quam citat Scal. in *Isag. can.* pag. 301.

(49) *Καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην*. Quoniam natum esse Christum vi Jan. arbitratus est, baptizatum vero viii Nov., facile fuit Epiphanio primum illud mutata aquæ miraculum eodem, quo natus erat, die factum asserere. Verum cum veteri Ecclesiæ consensione non Jan. vi, sed Decemb. xii Christi Natalis attributus sit, baptismus vero Jan.

Α'. Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις (50) ἀχρι τῆς δεῦρο A
 τουτὶ γίνεται τότε τὸ γενόμενον θεοσήμιον, εἰς μαρ-
 τύριον τοῖς ἀπιστοῦσιν· ὡς μαρτυροῦσιν ἐν πολλοῖς
 τόποις πηγαὶ τε καὶ ποταμοὶ εἰς οἶνον μεταβαλλό-
 μνοι. Κιβύρης μὲν τῆς πόλεως τῆς Καρίας ἡ πηγὴ,
 καθ' ἣν ἤντησαν ὦραν οἱ διάκονοι, καὶ εἶπε· Δόξα
 τῷ ἀρχιερικλίτῳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐν Γεράση τῆς
 Ἀραβίας πηγὴ ὡσαύτως. Πεπώκαμεν ἀπὸ τῆς Κι-
 βύρης, ἡμέτεροι δὲ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῆς ἐν Γεράση πη-
 γῆς, τῆς ἐν τῷ Μαρτυρίῳ. Καὶ πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Αι-
 γύπτῳ περὶ τοῦ Νείλου τοῦτο μαρτυροῦσι. Διόπερ ἐν
 τῇ ἐνδεκάτῃ Τυβὶ κατ' Αἰγυπτίους πάντες ὕδρευόν-
 ται ὕδωρ, καὶ ἀποτιθέασιν ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ
 ἐν πολλαῖς πατρίσιν. Οὕτως γὰρ εὐρίσκειται μετὰ
 τὴν δωδεκάτην Ἄθῳρ, ἀπελθόντος, καὶ πειρασθέντος
 τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ ἐλθόντος, καὶ ἐκλεξαμένου
 τινὰς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ ἐναρξαμένου μετὰ
 τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ κηρύττειν. Καὶ
 αὐτοῦ καταλθόντος εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ συναντή-
 σαντος τοῖς περὶ Ναθαναὴλ, καὶ παραλαβόντος αὐ-
 τοῦς, ὅτε ἔμειναν παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας, καὶ αὐτῶν
 ἀναχωρησάντων, καὶ αὐτοῦ ἐκβεδηκότος εἰς τὴν Γα-
 λιλαιαν· εὐθὺς δὲ τὰς πρότερον δύο ἡμέρας τὰς
 εἰρημένους ἔφη τὸ Εὐαγγέλιον· Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γά-
 μος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· ὅπερ σύμ-
 βολον ἦν τῆς Ἐκκλησίας· ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
 τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἥς
 ἐν τῇ γῆ ἐποίησε, μετὰ τὸ πάθος ἀναστάς, γάμον
 συνῆπτε τῇ Κανᾷ. Κανᾷ γὰρ ἐρμηνεύεται (51) ἡ
 κτησαμένη. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ κτησαμένη ἀλλ' ἡ κλη-
 ρονόμος, περὶ ἧς ὁ Ψαλμῶδης ἐν τῷ πέμπτῳ ψαλμῷ
 ἔλεγεν· Ὑπὲρ τῆς κληρονομουμένης, καὶ τὰ ἐξῆς;

Γάμος γὰρ οὗτος, ὡς ἀληθῶς εὐλογημένος, ἀπὸ τοῦ
 τύπου ἐκείνου λαβὼν τὴν πρόφασιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ
 γάμος ἦν αἰσθητὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ὕδωρ
 ἀληθῶς οἶνος γεγονός· καὶ ἐκλήθη κατὰ δύο τρόπους,
 ἵνα τὸ ὕδαρ ἐκ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκβακχυομένων
 ἐπιστύψῃ τοῦ γάμου εἰς σωφροσύνην καὶ εἰς σεμνό-
 τητα, καὶ ἵνα τὸ λοιπὸν ἐπιδιορθώσεται εἰς εὐφρασίαν
 τοῦ λυσιπόνου οἴνου καὶ τῆς χάριτος· ἵνα κατὰ πάντα
 τρόπον φράξῃ τὰ στόματα τῶν κατὰ Κυρίου ἐπεγει-
 ρομένων, καὶ ἵνα δεξιῇ, ὅτι αὐτός ἐστι Θεὸς σὺν Πα-
 τρι καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, τὸ ὕδωρ τῇ ἀμ-
 πέλῳ παρέχων, χροτίζων αὐτὸ ἐν αὐτῇ εἰς οἶνον, καὶ
 εὐφρασίαν ἀνθρώπων. Ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ μακρότερον
 περὶ τούτων διηγησόμεθα· ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐν παρεκ-
 βάσει διέδραμον τὸν λόγον. Ὅμως δύο Πάσχα μὲν

XXX. In cujus rei fidem hodieque pluribus in
 locis idem, quod olim factum est, prodigium in-
 stauratur, idque ipsum fontes fluviique testantur
 passim in vina conversi. Cujusmodi ad Cibyræ
 Cariæ oppidum fons est, qui eadem illa hora, qua
 ministri aquam hauserunt, ac Salvator dixit: *Date
 architrictino*¹, in vinum vertitur. Idem et in Gera-
 seno Arabiæ fonte contingit. Nos ex Cibyræ illo
 fonte, fratres nostri, ex Geraseno potavimus, qui
 in Martyrio est. Plerique vero idem et de Nilo Ægy-
 pti fluvio confirmant. Quæ causa est cur Tybi xi
 omnem in Ægypto aquam hauriant, ac reservent,
 idque multis aliis in locis fieri assolet. Igitur, uti
 certo compertum habuimus, post xii Athyr abiit
 Christus, ac tentationem xi. dies subiit. Inde di-
 gressus discipulos aliquot delegit. Tum post xl
 tentationis dies prædicationem aggressus ad Jor-
 danem perrexit. Ibi Nathanaeli, et iis qui cum
 452 eo erant, occurrit: quos et secum obduxit,
 cum scilicet biduo apud illum manserunt. Moxque
 ut iidem recesserunt, in Galilæam profectus est.
 Quod vero bidui hujus mentionem fecerat, ideo
 statim Evangelium subicit: *Tertio die nuptiæ fac-
 tæ sunt in Cana Galilææ*²: quod ad Ecclesiam
 pertinere putandum est. Etenim tertia die omni
 illa, quam in terræ penetralibus post mortem obiit,
 administratione perfunctus, surrexit a mortuis, ac
 nuptias cum Cana conjunxit. Cana porro *possiden-
 tem* significat. Quæ est vero possidens illa nisi
 hæres, cujus psalmo quinto David meminit: *Pro
 hæreditatem capessente*³? etc.

Hæc quippe nuptiæ sunt ac revera benedictæ, quæ
 argumentum ex illa figura quodammodo traxerunt.
 Etenim in Cana Galilææ externæ sunt celebratæ
 nuptiæ, ubi in vinum aqua est revera conversa.
 Quare duabus mihi de causis videtur invitatus
 esse Christus. Primum ut aquæ similem, ac dif-
 fluentem furiosorum hominum in mundo libidinem
 nuptiarum castimonia et honestate constringeret:
 tum ut quod deerat emendaret, ac jucundissimi
 vini suavitate mulceret et gratia; necnon et eo-
 rum obduraret ora, qui adversus Dominum insurgunt.
 Atque ut eundem se cum Patre, et Spiritu
 sancto declararet esse Deum, qui humorem viti sup-
 peditans, in vini colorem ad hominum voluptatem
 oblectationemque commutat. Sed de ea re fusius

¹ Joan. ii, 8. ² ibid. i. ³ Psal. v, 4.

vi, fieri non potest, ut aut eodem, quo natus est, aut etiam, quo baptizatus est, die aquam in vinum verterit. Alioqui perabsurdum est, anno demum post baptismum elapso, cum jam, ut ante docuimus, prædicationem orsus esset, primum ab eo miraculum editum velle. Hoc enim evangelicæ historiæ manifeste repugnat: multo vero magis, si tria duntaxat Paschala cum veteribus assignemus. Quamobrem alio die, quam vi Jan., miraculum istud accidit; tametsi eodem quo baptismus die ab Ecclesia celebretur. De quo vide Perrerrum lib. xi Com. in Dan., et Baron. in Ann.

(50) Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις. Quod horum fontium historiam, et Epiphaniū fidem in dubium revocavit Calvinista quidam nuperus in *Casauboni Defensione*, facit impudentissime. Sed hunc Epiphaniū locum pluribus illustravit Heribertus Rosweydlus noster in *Talione contra Casaubonum*, a quo injuria notatus erat illustrissimus *Annalium* conditor.

(51) Κανᾷ γὰρ ἐρμηνεύεται. Vocabuli hujus originem a verbo *קנא* deducit, quod *possidere* signi-
 ficat.

alio loco disputavimus. Hic autem velut obiter digressi eam orationem attingimus. Verum enimvero post prædicationis exordium duo a Christo celebrata sunt Paschata; tertio est deinde passus, ut confecta omnia illa sint a me commemorata dierum, mensium, ac consulatuum intervalla. Atque ita falsa omnis istorum evanescit ratio, cum sic inter sese Evangelia consentiant, nullum ut ab altero discrepare videatur.

XXXI. Sed ut eo jam redeam, unde digressus fueram, scribit Lucas, id quod ad ea confirmanda valet, quæ sunt a me varie multipliciterque proposita: *Factum esse in Sabbato secundo primo*¹. Quare vox indicat primum esse Sabbatum illud, quod initio præstitutum fuerat, de quo in mundi opificio locutus est Dominus, quodque ex illo tempore deinceps ad eam diem septenorum dierum circuitu, ac revolutione pervenerat. **453** Secundum vero, alterum illud lege constitutum. Ita enim sancitum fuisse legimus: *Sumes tibi agnum anniculum, immaculatum, masculum* (quæ figura Salvatoris fuit), *et decima mensis. Et servabitur ad xiv, et immolabitur eum ad vesperam xiv. Et erit tibi Sabbatum dies sancta. Et comedetis azyma vii diebus; et vii die facies sanctum Sabbatum, diem sanctum*². Ubi illud animadvertere licet, quemadmodum secundum a priore Sabbatum sancta illa Parasceve nominetur, quæ in Sabbatum consecratur; ac sive ea Dominica sit, sive secunda, sive tertia feria. At hoc ipsum secundum, septem dierum orbe revoluto, primum dicitur. Ut vel istud argumento sit, non Joannem modo, sed et Lucam, et cæteros biennii pariter, ac trium Paschatis celebritatum mentionem facere. Ita quippe lex præscribit: *Numerabis tibi vii hebdomadas, ex quo manipulum obtuleris, ab ea die, qua falcem in segetem miseris: et celebrabis septimam hebdomadem diem festum Domino Deo tuo*³.

¹ Luc. vi, 1. ² Exod. xii, 5 sqq. ³ Levit. xxv, 15.

(52) *Φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς*. Quomodo cum cæteris evangelistis Joannes consentiat, ex eo deducit, quod Pascha primum, Joan. ii diserte nominatum ab aliis expressum sit, cum Sabbati deuteroproton mentionem faciunt. Hoc enim post primam Azymorum incidit. Historiam vulsarum spicarum ad primum Pascha merito refert Epiphanius. Ex sine num. hujus intelligere potes, quod est harmoniæ supra a nobis propositæ consentaneum. Jam vero ex hac cæterorum suffragatione Alogorum, Valentianorum ac cæterorum mendacium convincit, qui unicum duntaxat Christo Pascha tribuerint. Cum enim eum post primum Pascha vixisse, et per sata transiisse constet, falsum est uno Paschate habi ab eo gestas circumscribi debere.

(53) *Ἰνα δεῖξῃ Σάββατον πρῶτον*. De Sabbato deuteroprotono, vide quæ ad hæc. xxx, num. 52, disputavimus; nam illo loco priorem Epiphanii sententiam, et quidem probabiliorem exposuimus. Quæ autem hoc in numero traditur, obscurior est, et a vera vocabuli illius origine ac notione remotior. Duplex apud Judæos Sabbati genus constituit. Unum antiquius, et naturale, quod ab rerum initio conditum est; alterum secundum, et posterioris ordinis, quia Judæi festa omnia Sabbata vocabant:

κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁ Σωτὴρ ποιεῖται, καὶ τῷ τρίτῳ πάσχει ὡς πληροῦσθαι τὰ ἴδη μοι κατὰ λεπτὸν εἰρημένα περὶ ἡμερῶν, καὶ μηνῶν, καὶ ὕκατειῶν. Καὶ πανταχόθεν διέτεσεν ὁ περὶ τούτων πεπλανημένος λόγος, τῶν Εὐαγγελίων συνυφὰ πρὸς ἄλληλα ἐχόντων, καὶ μὴδ' ὀπίτερον τῶν Εὐαγγελίων ἀντίθετον πρὸς τὸν ἕτερον ἐχόντων.

AA'. *Ἐλεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὸ προκείμενον. Φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς* (52), μαρτυρῶν μοι τοῖς πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εἰρημένοις, ὅτι *Ἐγένετο ἐν Σάββατῳ δευτεροπρῶτῳ* ἵνα δεῖξῃ Σάββατον πρῶτον (53) εἶναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁρισθὲν καὶ βῆθὲν ὑπὸ Κυρίου ἐν τῇ κοσμοποιῳᾷ, κατὰ περίοδον ἀπὸ τότε ἄχρι τοῦ δεῦρο, κατὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνακυκλούμενον, τοῦτο εἶναι πρῶτον. Δεύτερον δὲ Σάββατον τὸ ἀπὸ νόμου ὠρισμένον. Φάσκει γάρ, ὅτι *Λήψῃ στυγῶν πρόβατον ἐνιαύσιον, ἀζυμον, ἄρσεν* (ὅπερ ἦν ἀντίτυπον τοῦ Σωτῆρος), *ἀπὸ δεκάτης τοῦ μηνός. Καὶ ἔσται διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης· καὶ θύσετε αὐτὸ ἐσπέρας τῇ τεσσαρεσκαιδεκῆτι ἡμέρᾳ. Καὶ ἔσται σοι Σάββατον ἡμέρα ἁγία, καὶ ἔδεσθε ἀζυμὸν ἑπτὰ ἡμέρας· καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κοιήσεσθε ἄγιον Σάββατον, ἡμέραν ἁγίαν. Καὶ ὁράτε, ὅτι δεύτερον καλεῖται Σάββατον μετὰ τὸ Σάββατον ἡ τοιαύτη ἁγία τοῦ Προσαβδάτου* (54) ἡμέρα, εἰς Σάββατον ἀγιασθεῖσα, *κἂν τε Κυριακὴ εἴη, κἂν δευτέρα, κἂν τε τρίτη κατανήσῃ. Εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον* ἵνα δεῖξῃ ἐντεῦθεν, ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἰωάννης περὶ περιόδου ἡμερῶν ἐνιαυτῶν δύο καὶ τριῶν ἰορτῶν τοῦ Πάσχα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς, καὶ οἱ ἄλλοι. Οὕτω γὰρ φάσκει ὁ νόμος: *Ἀριθμήσεσθε στυγῶν ἑπτὰ ἑβδομάδας ἀπ' ἀρχῆς θράγγματος, τοῦ βαλεῖν θρέπανον ἐπ' ἀμυγῶν, καὶ κοιήσεσθε ἑβδόμῃ ἑβδομάδα ἡμέραν ἁγίαν Κυρίῳ.*

quod e Scriptura demonstrat. Mox vero subjicit: *Εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον*. Ex quibus, ut et ex sequentibus, illa Epiphanii sententia posterior elicitur: *Sabbatum deuteroproton, esse Pentecosten; in qua δεύτερον illud Sabbatum πρῶτον appelletur*. Cur autem deuteroprotono dicitur, nihil apertum ac liquidum ex Epiphanii verbis extricare possum; sed illa Maldonati opinioni huic aptissima videtur; quoniam ex primariis tribus festis, sive Sabbatis Azymorum, Primitivorum, et Scenopegiæ, proximum a priore et δεύτερον sit Pentecostes sollempne, ideo deuteroprotono appellari. Hæc igitur altera est Epiphanii sententia, ac vocis illius interpretatio, a superiore longe diversa; et, si verum fateri volumus, minus quam illa probabilis.

(54) *Τοιαύτη ἁγία τοῦ Προσαβδάτου*. Prosbatum nihil aliud est quam Parasceve; quo ad hunc locum pertinet nihil. Non enim Azymorum vii in Parascevea necessario convenit, quam subinde in i aut ii, aut iii feriam cadere posse declarat. Aut igitur expungenda ista vox est: aut Προσαβδάτου pro vi hebdomadæ diebus, usurpavit, quas γητ, hoc est profanas nominant, quæque Sabbatum antecediunt.

Σημαίνων περὶ Πεντηκοστῆς. Μετὰ γὰρ τὸ θῦσαι ἅ
τὸ Πάσχα, εἰς αὐτῶν ἡμερῶν, τουτέστι μετὰ τρεῖς
ἡμέρας τοῦ προβάτου, προσέτατε τὸ δράγμα εἰσφέ-
ρεσθαι· ἵνα σημάνη τὸ εὐλογημένον δράγμα ἐγειρό-
μενον ἐκ τῶν νεκρῶν μετὰ τρίτην ἡμέραν, τῆς γῆς
αὐτὸ προσφερούσης, καὶ αὐτοῦ αὐτὸ πάλιν κομιζο-
μένου ἀπ' αὐτῆς ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ μνήματος, καὶ
μένοντος σὺν τοῖς μαθηταῖς τεσσαράκοντα ἡμέρας,
καὶ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς Πεντηκοστῆς εἰσφέροντος αὐτὸ
εἰς τὰ ἐπουράνια τῷ Πατρὶ τὸ πρωτότοκον τῶν πρω-
τοτόκων, ἡ ἀπαρχὴ ἢ ἅγια, τὸ δράγμα, ὃ ἐδράξατο
ἀπὸ Μαρίας, ἡ ἀγαλλισθεῖσα ἐν Θεῷ, ὃ καρπὸς τῆς
κοιλίας, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἁλῶ. Οὐκέτι γὰρ μετὰ Πεν-
τηκοστῆν τὸ δρέπανον ἀπαρχὴν Θεῷ προσφέρει. Οὐκ-
έτι γὰρ Χριστὸς ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκ-
έτι κυριεύει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ ὁρᾷ πόσα

Β Θεοῦ μυστήρια προετύπου νόμος, καὶ ἐπλήρου τὸ
Ἐυαγγέλιον; Πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν τοῦτων δεῖξαι τὴν
σαφήνειαν; Διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος (55) φέρειν τὸν λό-
γον, ἵδι ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν ἐπιστρέπτειν.
Φαίνεται δὲ ἀπὸ τε τῶν σταυρῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμη-
τοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν, ὡς μετὰ τῶν τεσσαράκοντα
ἡμερῶν πειρασμῶν ταῦτα πάντα διηγῆται ὁ Ἰωάν-
νης, καὶ Λουκᾶς, καὶ οἱ πάντες.

ΑΒ. Οὐκ αἰδοῦνται δὲ πάλιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν
ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰρημῶν ἐξοπλιζόμενοι,
νομίζοντες μὴ πη ἄρα δύνανται τὴν ἀλήθειαν ἀνα-
τρέψειν· οὐκ εἰδότες, ὅτι καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον ὀπλι-
ζονται, ἢ περὶ κατὰ τῆς ὑγιούς διδασκαλίας. Φάσκουσι
δὲ κατὰ τῆς Ἀποκαλύψεως τάδε χλευάζοντες· Τί με,
φρσίν, ὠφέλει ἢ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου, λέγουσά μοι
περὶ ἑπτὰ ἀγγέλων, καὶ ἑπτὰ σαλπύγων; οὐκ
εἰδότες, πῶς ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα τοιαῦτα ὑπῆρξεν
ἐν τῇ ὀρθότητι τοῦ κηρύγματος. Ὅσα γὰρ ἦν νόμῳ
καὶ ἐν προφήταις σκοτεινὰ καὶ αἰνιγματώδη, ταῦτα
ὁ Κύριος ὠκονόμησε διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς
ἡμῶν σωτηρίαν τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ ἀποκαλύψαι·
τὰ ἔκεισε σκοτεινὰ ὡς εἰς πνευματικὰ καὶ ἐκδηλα
κηρύττων. Πνευματικῶς δὲ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ὠκονόμει.
Καὶ ἐκ δερμάτων μὲν τότε κατασκευάζει τὴν σκη-
ρὴν, τῶν δερμάτων ἠρυθροδανωμένων, καὶ δακρυ-
θίνων, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα δεῖξῃ τὴν σκηρὴν ἔκεισε σκη-
ρὴν μὲν οὖσαν, ἀποδεχομένην δὲ τὴν τελειοτάτην
σκηρὴν τοῦ Χριστοῦ. Δέρμα γὰρ ἀπὸ σώματος γίνε-
ται νεκρῶν ὄν, ὡς σκιά σώματος ζῶντος, ἵνα δεῖξῃ
σώματα εἶναι τὴν σκηρὴν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
σώμασιν ἁγίοις κατασκηνοῖ ὁ Θεός, πληρουμένου τοῦ
ῥητοῦ, ὅτι Κατασκηνώσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπερι-
πατήσω.

est. In quo corpora nostra Dei esse tabernaculum
habitabit Deus, ac dictum illud reipsa præstetur: *Habitabo in illis, et inambulabo* ⁶.

Ἐμελλεν οὖν πλάνη τις γίνεσθαι ἐν πιστοῖς, εἰ μὴ
ἡ βίβλος πνευματικῶς ἡμῖν ἀπεκαλύφθη, ἵνα μάθω-
μεν μὴ σαλπύγων εἶναι χρεῖαν, ἀλλὰ εἰδέναι, ὅτι
πνευματικὴ ἐστιν ἡ πᾶσα τοῦ Θεοῦ πραγματεία· ἵνα

Quibus verbis Pentecosten indicat. Etenim post
immolatum Pascha, intra tertium diem, offerri
manipulum jubebat: ut benedicti illius manipuli
adumbraret imaginem, qui a mortuis excitatus, et
a terra quodammodo die tertia est oblatum, unde
eum in illa de sepulcro resurrectione recuperavit.
Inde xl diebus cum discipulis moratus, postremo
sub finem Pentecostes, eundem Patri cœlestibus
in domiciliis obtulit: qui est primogenitus e primo-
genitis, primitiæ sanctæ, manipulus e Maria de-
sectus, fascis in Deo comprehensus, fructus ventris,
aræ primitiæ. Neque enim post Pentecosten deputa-
tæ falce primitiæ offeruntur amplius. Quare neque
Christus jam moritur, mors ei ultra non dominabitur,
ut scriptum est ¹. Jamne vides quot in lege myste-
ria significata sint, in Evangelio perfecta? Quanta
porro ad eam rem perspicue declarandam argu-
mentorū copia suppetit? Sed ne longius excurrat
oratio, ad id quod initio propositum erat redeun-
dum nobis est. Igitur quantum ex apicis illis, et
messe, ac discipulis conjicere possumus, apparet
illam Joannis, Lucæ cæterorumque narrationem ad
id tempus, quod dierum xl tentationem secutum
est, esse referendam.

454 XXXII. Atenim iidem illi citra pudorem
ullum sese adversus Joannis auctoritatem accingunt,
et id unum cogitant, ut aliqua ex parte, si possint,
veritatem evertant; nec intelligunt contra se-
metipsos potius quam contra sinceram doctrinam,
eam se oppugnationem suscipere. Contra Apo-
calypsin itaque ea jactare per ludibrium solent:
Quid me, inquit, Joannis Apocalypsis juvat, cum
mihi *septem angelos totidemque tubas* commemorat ²?
Sed quam hæc necessaria sint, quantumque ad
Christiani dogmatis sinceritatem conferant, miseri-
homines ignorant. Nam quæcumque in lege ac pro-
phetis erant obscura, vel ænigmatum involucris
obducta, hæc ad communem nostrum omnium
salutem Deus servo suo Joanni ³ singulari quadam
providentia detegere voluit, ut quæ tenebrosa illic
erant et abdita, hic spiritalem ac clariorem in
modum conformata proponeret. Siquidem veteres
illæ omnes imagines propter nos spiritali plane
sunt ratione dispositæ. Velut quod *tabernaculum
ex rubricatis et hyacinthinis pellibus* coagmentatum
legimus ⁴, ac si qua sunt ejus generis alia, eo per-
tinent, ut in hujus tabernaculum venturum esse
monstraret. Pellis quippe mortuis corporibus de-
trahitur, ac sic tanquam vivorum umbra comes
destrat. Cum nimirum in sanctorum corporibus
destrat. Cum nimirum in sanctorum corporibus

Verum haud dubie fidelium mentibus quidam
obrepisset error, nisi spiritalis nobis sensus esset
illius libri patefactus: ut inde disceremus, nihil
tubis istis opus esse, sed quidquid hic molitur Deus,

¹ Deest aliquid. ² Rom. vi, 9. ³ Apoc. viii, 2. ⁴ Apoc. i, 1. ⁵ Exod. xxy, 5. ⁶ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

(55) Διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος. Scribe: Διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν.

ad spiritalē sensum oportere transferri; ne scilicet A
 Judaicarum tubarum ex ære argenteo conflatarum
 quiddam nobis simile fingamus, sed spiritali, ut
 dictum est, documento sit istud, eorum dogmatum
 quæ ab Ecclesia traduntur, prædicationem e cælo
 manasse. Id quod et alio loco declaratur his verbis:
*In illa die perstreperet tuba magna*¹. Nam cum tubæ
 quædam prophetæ exstitisse videntur, tum major
 illa tuba sanctissima Christi in Evangelio vox fuit.
 Quamobrem etiam angelis detegendi nobis munus
 est commissum. *Canet enim tuba*, inquit, *et mortui*
*resurgent*². Quod si angelorum vobis tubæ illæ,
 quæ in Apocalypsi leguntur, risu dignæ videntur,
 sequitur etiam alteram illam apud Apostolum tubam
 non **455** minus esse ridiculam: *Dessendet*, inquit,
de cælo in novissima tuba, et mortui resurgent in no-
*vissimo die, in voce archangeli*³. Postquam igitur
 cum apostolo Paulo apostolus æque Joannes in
 Apocalypsi adeo mirifice consentit, quid est quod
 ab illis possit opponi? Nonne omnis istorum error
 suum Deus testimonium editum esse voluerit?

XXXIII. Sed iasant illorum aliqui, et, quod in
 Apocalypsi legitur, reprehendendum putant. Dixit
 enim, inquit, in eo libro: *Scribe angelo Eccle-*
*sia Thyatirorum*⁴. Atqui nulla Thyatiris Christia-
 norum Ecclesia fuit. Qui igitur ad eam, quæ
 nusquam erat, Ecclesiam scripsit? Verum ex illis
 ipsis quæ adversus veritatem objiciunt, eidem suf-
 fragari confessione sua coguntur; nam ut illud
 opponant, nullam jam esse Thyatiris Ecclesiam,
 plane Joannem afflatu prophetico futura prævidisse
 significant. Cum enim illic tam hæretici illi, quam
 Phryges habitaverint, et eorum fidelium, qui sim-
 pliciores sunt, animas luporum more diripuerint,
 oppidum universum ad suam hæresin traduxerunt.
 Qui cum Apocalypsin, atque omnem illam doctrinam
 respuerint, ad evertendam religionem vires
 suas, ac velut exercitus compararunt. Jam vero
 singulari Dei beneficio his temporibus accidit, ut
 post centum ac duodecim annos illie Ecclesia cresce-
 ret, ad quam aliæ deinceps accederent. Tunc vero
 Ecclesia omnis sese in Phrygas exhausserat. Quam-
 obrem Spiritus sanctus id aperire potissimum stu-

μή κατά τὰς Ἰουδαϊκὰς χαλκὰς σάλπιγγας λάβωμεν,
 ἢ ἀργυρᾶς, ἀλλὰ πνευματικῶς ἐνοήσωμεν, ὡς ἀπὸ
 οὐρανοῦ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὸ κήρυγμα ὡς καὶ
 ἄλλη που εἶπεν· Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ σαλπύσου-
 σιν ἐν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. Σάλπιγγες γὰρ
 ἦσαν οἱ προφῆται. Σάλπιγξ δὲ μεγάλη ἡ ἀγία φωνὴ
 τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέ-
 λους ἐδόθη ἀποκαλύψαι ἡμῖν· Σαλπύσει γὰρ, φησὶ,
 καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται. Εἰ δὲ χλευάζονται
 παρ' ὑμῖν, ὧ οὗτοι, αἱ τῶν ἀγγέλων σάλπιγγες, διὰ
 τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γεγράφθαι, χλευάζεται ἄρα
 καὶ ἡ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ σάλπιγξ εἰρημένη·
 Καταθήσεται, φησὶν, ἀπ' οὐρανοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ
 ἡμέρᾳ, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἐν τῇ
 ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου. Συνάδοντας
 τοίνυν τοῦ Ἀποστόλου τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Ἰωάννῃ ἐν
 τῇ Ἀποκαλύψει, ποία τις ὑπολείπεται ἀντιλογία;
 Πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἐκάστη πλάνη ἐλεγχθήσεται, τοῦ
 Θεοῦ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἁγίων δεδωκότος μαρτυρίαν;
 subinde dissolvitur, cum ab ambobus hisce sanctis

ΑΓ'. Εἰτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν (56) ἐπιλαμβάνον-
 ται τοῦτου τοῦ ῥητοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τῇ αὐτῇ.
 Καὶ φάσκουσιν ἀντιλέγοντες, ὅτι εἶπε πάλιν· Γρά-
 ψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐν Θυατείροις,
 καὶ οὐκ ἐν ἐκείῃ Ἐκκλησίᾳ Χριστιανῶν ἐν Θυατείρῃ.
 Πῶς οὖν ἔγραφε τῇ μὴ οὖσῃ; Καὶ εὐρίσκονται οἱ
 τοιοῦτοι ἐαυτοὺς ἀναγκάζοντες ἐξ αὐτῶν ὧν κηρύτ-
 τουσιν κατὰ τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν. Ἐάν γὰρ εἶπω-
 σιν, Οὐκ ἐν νῦν Ἐκκλησίᾳ εἰς Θυάτειρα, δεικνύουσι
 προσηρητεῦκέναι τὸν Ἰωάννην. Ἐνοικησάντων γὰρ
 τούτων ἐκεῖσε καὶ τῶν κατὰ Φρύγας, δίκην λύκαι
 ἀρπαξάντων τὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων πιστῶν, με-
 τήνεγκαν τὴν πᾶσαν πόλιν εἰς τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, οἱ
 τε ἀρνούμενοι κατ' Ἀποκαλύψιν τοῦ λόγου τούτου,
 εἰς ἀνατροπὴν κατ' ἐκεῖνον καιροῦ (57) ἐστρατεύοντο.
 Νῦν δὲ διὰ τὸν Κύριον ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ (58) μετὰ
 χρόνον ἑκατὸν δεκαδύο ἐτῶν ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ
 αὖξει, καὶ ἄλλαι τινὲς ἐκεῖσε τυγχάνουσι. Τότε δὲ ἡ
 πᾶσα Ἐκκλησία ἐκενώθη εἰς τὴν κατὰ Φρύγας. Διὸ
 καὶ ἐστούδαε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν,
 πῶς ἐμελλε πλανᾶσθαι ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὸν χρι-
 στὸν τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν κατ'

¹ Levit. xv, 9. ² I Cor. xv, 52. ³ I Thess. iv, 15. ⁴ Apoc. ii, 18.

(56) Εἰτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν. Objiciebant
 hæretici mendacem fuisse Joannem, qui ad eam
 Ecclesiam edita sibi a Domino mandata scriberet,
 quæ nulla tum esset. Respondet Epiphanius, hoc
 ipso constare propheticum hunc esse librum, cum
 ad Ecclesiam scripserit, quam olim futuram cogno-
 sceret, tametsi quibus scribebat temporibus non-
 dum exstaret ulla. Sed hæc Epiphanii responsio
 nisi ἀντιλεκτικῶς, et ad hominem, ut vulgo lo-
 quuntur, accipiamus, haud satis probabilis videtur.
 Ac longe melius est, negare Joannis tempore nul-
 lam Thyatiris Ecclesiam exstitisse, quod impuden-
 ter hæretici mentiri sunt.

(57) Κατ' ἐκείνου καιροῦ. Scribe, κατ' ἐκεῖνο.

(58) Νῦν δὲ διὰ τὸν Κύριον ἐν τῷ χρόνῳ
 τούτῳ. Duæ illæ quæ sequuntur notæ temporum
 vel librariorum vitio, vel auctoris ipsius hallucina-
 tione depravatæ s. int. Hieron. in Script. eccles.

D Joannem asserit Apocalypsin scripsisse Domitiani
 xiv, qui iniit Juliano 159, Christi 94, Nonio Aspre-
 nate et Arricino coss. Quare vel hoc ipso anno,
 vel sequenti saltem Joannes, Apocalypsin scripsit.
 A quo tempore ad annum Christi 375, quo Epi-
 phanius hoc opus elaborabat, anni sunt 281, non
 112, ut habent Epiphanii verba. Deinde falsum est,
 quo tempore scripta est Apocalypsis, Thyatiris Ca-
 taphrygas hæreticos fuisse, qui nondum emer-
 serant. Nam ut eos quam antiquissimos faciamus,
 non ante tempus Antonini esse potuerunt; cujus
 anno xix Montanus prædiit, ut hæresi 48 scripsit
 Epiphanius: qui annus congruit Christi 156. A qui
 nos ibidem Epiphanium aberrasse docuimus, nec
 ante Aurelii tempus exortos Cataphrygas, ejusque
 anno xi, ut scribit Eusebius. Quare longe infra
 illud tempus amandandi sunt.

εξῆς · δεῖν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν (59) ἐπὶ ἐνευήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ὡς μελλούσης τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας πλανᾶσθαι, καὶ χωνεύεσθαι ἐν τῇ κατὰ Φρύγας αἰρέσει. Οὕτω γὰρ εὐθὺς διελέγχει ὁ Κύριος· *Γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις Ἐκκλησίας· Τάδε λέγει ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς φλόγα πυρός, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκοκλιδάνῳ· Οἶδά σου τὴν πίστιν, καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ ἔτι τὰ ἔσχατά σου κλιόμενα τῶν πρώτων· Ἐγὼ δὲ κατὰ σοῦ, ὅτι ἀφεις τὴν γυναῖκα Ἰεζάβελ ἀπατῆρ τοὺς δούλους μου, λέγουσαν ἑαυτὴν προφήτιν, διδάσκουσα φαρεῖν εἰδωλόθουτα καὶ πορνεῖαν. Καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον μετανοῆσαι, καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς.*

Οὐχ ὁράτε, ὦ οὔτοι, ὅτι περὶ τῶν γυναικῶν λέγει τῶν ἐν οἴῃσει προφητείας ἀπατωμένων, καὶ ἀπατωσῶν πολλοῦς; φημί δὲ περὶ Πρισκίλλας, καὶ Μαξιμίλλας, καὶ Κυντιλλας, ὧν οὐ λέληθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ αὐτῶν ἀπάτη· ἀλλὰ προεθέσπισε προφητικῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν τοῦ ἀγίου Ἰωάννου κοίμησιν. Αὐτοῦ δὲ προφητεύσαντος ἐν χρόνοις Κλαυδίου (60) Καίσαρος ἀνωτάτω, ὅτε εἰς τὴν Πάτμον νῆσον ὑπῆρξεν (ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ οὗτοι ἐν Θυατείροις ταῦτα πεπληρωῆσθαι), ἄρα γοῦν κατὰ προφητείαν ἔγραφε τοῖς ἐκεῖ ἐν Χριστῷ κατ' ἐκεῖνο πεπολιτευμένοις, ὅτι ἤμελλεν ἐξυτὴν γυνὴ προφήτιν καλεῖν. Καὶ διέπεσεν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρόμενος πανταχόθεν ἐπιανεσημένος λόγος, δεικνυμένου τοῦ κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν λόγου προφητικοῦ ὄντος, ἐκ Πνεύματος ἀγίου κατὰ ἀλήθειαν.

ΑΔ'. Ἐπαίρονται δὲ πάλιν τῇ διανοίᾳ οἱ αὐτοὶ λεξιθηροῦντες ἀπειρώς, ἵνα δόξωσι παρεκβάλλειν τὰ τοῦ ἀγίου Ἀποστόλου βιβλία, φημί δὲ Ἰωάννου τὸ τε Ἐσαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, τάχα δὲ καὶ τὰς Ἐπιστολάς. Συνάδουσι γὰρ καὶ αὐταὶ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει. Καὶ φασιν, ὅτι *Εἶδον, καὶ εἶπε τῷ ἀγγέλῳ· Αὖσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, μύρια μυριάδες, καὶ χίλια χιλιάδες· καὶ ἦσαν ἐρδεδυμένοι θώρακας πυρίτους καὶ θειώδεις, καὶ ὑακινθίνους· Ἐνόμισαν γὰρ οἱ τοιοῦτοι, μὴ πη ἄρα γελοῖόν ἐστιν ἡ ἀλήθεια· Ἐὰν γὰρ λέγη τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθεζομένους, ἵνα δεῖξη τὰς τέσσαρας διαφορὰς τῶν ἐκεῖσε ἐθνῶν καθεζομένων ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, οὔτινες*

A duit : Ecclesiam post apostolorum, hoc est Joannis ac ceterorum tempora, ad errorem esse declinatam annis post ascensum Christi tribus ac nonaginta : quo tempore in errorem incidere, atque in Phrygum hæresin velut eliquari illius loci deberet Ecclesia. Unde et coarguendi gratia statim ita Dominus loquitur : *Scribe angelo Ecclesiae, quæ est Thyatiris : Hæc dicit qui habet oculos sicut flammam ignis, et pedes ejus similes aurichalco : Novi fidem tuam, et charitatem, et ministerium, et opera tua novissima plura prioribus. Sed habeo adversus te, quia permittis mulierem Jesabel seducere servos meos; quæ se dicit prophetissam, docentem manducare idolothyta, et fornicari. Et dedi illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere a fornicatione sua* ¹.

Num illud 456 videre tandem potestis, de mulieribus illum loqui, quæ falsa prophetici spiritus persuasione deceptæ, quamplurimos deceperunt, hoc est de Priscilla, Maximilla, ac Quintilla, quarum fraus latere Spiritum sanctum minime potuit, sed per beati Joannis os fore ista prædixit, quæ post ejus obitum acciderunt? Qui cum olim imperante Claudio Cæsare vaticinium illud ediderit, cum in Pathmo insula versaretur (istud vero illi quoque Thyatiris contigisse non negant), omnino Christianis, qui tum illic erant, non sine prophetico instinctu scripsit, venturam aliquando mulierem, quæ se prophetissam appellaret. Ex quo omnis illa ad oppugnandam veritatem comparata ratio corrui: cum Apocalypsis ille liber prophetici esse generis, et a Spiritu sancto verissime profectus ostenditur.

XXXIV. Pergunt illi vero imperitissimi vocum aucupatores, ac sese impudenter efferunt, ut beati apostoli scripta, hoc est Joannis Evangelium et Apocalypsin, non immerito rejicerent vidcantur, adeoque et Epistolas ipsas, quæ cum Evangelio et Apocalypsi consentiunt. Sic igitur objiciunt : *Vidi, inquit ille, et dixit angelo : Solve quatuor angelos, qui sunt in Euphrate. Et audivi numerum exercitus decies millies dena millia, et millies mille; et habebant loricas igneas, et sulphureas, et hyacinthinas* ². At illi veritati ipsi subesse ridiculum quiddam suspicati sunt. Atqui cum quatuor angelos ad Euphraten collocat, totidem nationes significat, quæ ad Euphraten habitant. Cujusmodi sunt Assyrii, Babylonii, Medi, atque Persæ. Hæc enim imperia quatuor apud Da-

¹ Apoc. II, 18-21. ² Apoc. IX, 14-17.

(59) Ὅς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν. Aliud agens Epiphanius hæc scripsit. Non enim post ἀνάληψιν, hoc est ascensum Domini, sed post ejus γέννησιν et Natalem 93 elapsis annis Apocalypsin Joannes attigit. Verum perplexe admodum loquitur Epiphanius; et cum antea fateri visus sit, Joannis tempore nullum Thyatiris vestigium Ecclesiae superfuisse, mox idipsum post apostolorum ac Joannis ætate contigisse dicit: *Δὴ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν, πῶς ἤμελλε πλανᾶσθαι ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου, καὶ τῶν καθ' ἐξῆς· quod tempus annis 93 μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆ-*

ρος ἀνάληψιν definit. Si Cataphrygum hæresis anno Christi 156, hoc est Antonini XIX, initium habuit, ut censet Epiphanius, Christus autem passus est, et in cælum subvectus anno xxxiv vel xxxiii, additis 103, sunt anni circiter 126, quibus elapsis Thyatirorum Ecclesiam intercisisse putat; quod ne ipsum quidem tempus ad Cataphrygum originem convenit. Quare nisi librariorum culpa vitium in numerorum notas incurrerit, Epiphanium errare necesse est.

(60) Ἐν χρόνοις Κλαυδίου. Perperam, ut supra monuimus. Nam sub Domitiano relegatus est.

nilem ordine commemorantur. Quorum primi A regnarunt Assyrii. Tum Babylonii, qui Danielis tempore rerum potiebantur. Secuti sunt Medi; ac postremo Persæ, quorum primus rex Cyrus exstitit. Gentes porro angelis esse subjectas, testis est Moyses Dei servus, qui Danielis orationem velut interpretans ait: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi: Quando dividebat Altissimus gentes, 457 dispergebat filios Adam. Constituit terminos populorum, juxta numerum angelorum Dei. Et fuit pars Domini populus ejus Jacob; funiculus hereditatis ejus Israel*. Igitur cum angelis nationes subjectæ sint, merito dixit: Solve quatuor angelos, qui sedent in Euphrate, ibique detinentur, ut gentes bellis inter sese committant, usque ad tempus patientiæ Domini, donec per illos sanctos suos vindicari jubeat. Etenim angeli isti, quibus hoc Spiritus edicit, coercerantur interim, nec invadendi tempus este illis concessum:

¹ Deut. xxxii, 7 sqq. ² F. ὧν.

(61) *Ὀτι τὸς εἰσὶν Ἀσσύριοι.* Persæ ad Euphratem minime siti sunt. Sed πλατυκῶς pro Persarum imperio Persas usurpavit. Quatuor monarchiæ, quæ Dan. vii capite describuntur, neque recte ab Epiphano numeratæ sunt, et ad Apocal. locum illum nihil omnino faciunt; nam hæc Joannis visa ad extrema mundi tempora referuntur; quibus iv, hoc est universi dæmones, vel eorum præcipui, qui hæctenus alligati fuerant, soluti vinculis in humani generis perniciem grassabuntur. Hæc simplicissima loci hujus expositio quatuor illas veteres monarchias excludit; quæ ne ipsæ quidem ab Epiphano ex historiæ veritate proponuntur; nam ut omittam Assyriorum imperii, quod jampridem interciderat, mentionem apud Danieleum fieri nullam; certe proximi ab Assyrii Medi sunt, inde Babylonii. Quamquam Assyrios, nisi fallor, non veteres illos intelligit, quorum ultimus Sardanapalus ab Arbace imperio exutus est, sed posteriores, qui exstincto vetere illo amplissimoque regno, ex ejus ruinis excitati sunt, ut et Babyloniorum imperium. Sed utroque videntur antiquiora Medorum initia, si quid Diodoro, ac cæteris omnibus historicis creditur. Qua de re ita paucis accipe: Cum ex omnium ferme scriptorum auctoritate constet, ante Cyrum, et Persas, maxima duo imperia floruisse, Assyriorum a Nino, et Medorum; Cyrum autem Olymp. 55 anno primo, sive ineunte, sive potius labente cœpisse, demus, id quod alibi demonstrabitur, exeunte anno primo Olymp. 55 Cyrum Astyagen vicisse, annus hic erit in Juliana periodo 4155, ante Dionysianam æram 560. Ante hunc igitur annum Assyriorum, Medorumque tempora collocanda sunt; quæ ob vetustatem, scriptorumque dissensionem parum certa, sic ordinanda putamus: Medorum imperium Ctesia, et Diodoro testibus 317 ferme annos obtinuit. Cœpit igitur anno per. Jul. 3838. Assyriorum regno mille ac trecentos circiter a Belo tribuimus, præeunte in *Chronicis* Eusebio. Quamobrem initium Beli convenit anno per. Julianæ 2539. Ex iis consequens est Medorum primordia centum annis Olympiadas antecessisse, quarum initium annus est in per. Julian. 3958. Constituto Medorum imperio, duo quedam alia paulatim effluerunt; Assyriorum, ac Babyloniorum; quæ Assyrii illius maximi ac diuturni velut naufragio disiectas ubique tabulas arripuerunt. Quorum apud externos scriptores perpetuis est et obscura memoria; in sacris vero Litteris cum an-

ειαν Ἀσσύριοι (61), Βαβυλώνιοι, Μῆδοι, καὶ Πέρσαι. Αἱ γὰρ αἱ τέσσαρες βασιλείαι κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ τῷ Δανιὴλ ἐμφέρονται, ὡς ἡ πρώτη Ἀσσύρια εἰς σίλειον, καὶ Βαβυλώνιοι ἐν χρόνοις αὐτοῦ. Μῆδοι δὲ διεδέξαντο. Μετ' αὐτοὺς δὲ Πέρσαι, ὧν πρῶτος γέννημα Κῦρος ὁ βασιλεὺς. Τὰ γὰρ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλων πεταγμένα εἰσιν, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μοι Μωϋσῆς ὁ ἄγιος τῷ Θεῷ θεράπων, τὸν λόγον κατὰ ἀκολουθίαν ἐρμηνεύων καὶ λέγων· Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι· Ὅτε διεμέριξεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱὸς Ἀδὰμ. Ἐστησεν ὄρια ἔθνεσιν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Καὶ ἐγενήθη μετὰ Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχολιτισμὰ κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ οὖν τὰ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλων εἰσιν πεταγμένα, δικαίως εἶπε Ἀῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθεζομένους, καὶ ἐπεχομένους· ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν (62) εἰς πᾶσι μὸν ἕως καιροῦ μακροθυμίας Κυρίου, ἕως προτι-

borum, tum Babyloniorum præsertim luculentis est, ac frequens mentio. Sed priores memorantur Assyrii: quorum primus IV Reg. xv, 19 occurrit Phul, qui et Belochus dicitur. Hunc a Medis defecisse probabile est. Successit Teglati Phalassar ibid. com. 29. Inde Salmanassar IV R g. xvii, 5. Tum Sennacherib ejus filius IV Reg. xviii, 45. Postremus fuit Assar Addon cap. xix, 37 Jam vero primus Assyriorum principum Phul sub Manabæ Israelis, et Azaria Judæ rege collocatur. Azarias iniiit anno per Julian., ut arbitramur, 3905. Quare Assyriorum regnum, quod sub Azaria fundatum est, longe posterius est Medorum initio, videlicet annis fere lxx. Ad hæc Ezechias cœpit ex chronologiæ nostræ ratiociniis per. Jul. 3987. Ergo annus ejus xiv, quo Sennacherib interfecit videtur, est per. Jul. 4000 circiter.

At Babyloniorum regnum, si a Nabonassaro repetas, aliquot annis post Assyriorum initum exstitit. Cœpit enim Nabonassari æra Babylone per. Jul. 3967. Primus autem e Babyloniis regibus in Scripturis nominatur Merodach filius Baladan, IV Reg. xx, 12, circa annum Ezechiae xiv, circa per. Jul. 4000, eodem tempore quo Sennacherib et Assar Addon in Assyria regnabant. Quare Merodach iste vel idem est cum Nabonassaro, vel potius Baladan Merodachi pater: a quo Babylonicum imperium ad Nabuchodonosorem et posteros usque propagatum est, donec a Cyro et Persis exstinctum est. De posterioribus Assyriis suspicor locum Epiphanium, potiusquam de antiquis illis. Quæ nos ut ab errore utcumque vindicemus, quatenus Medos Babyloniis posteriores posuit, ad Darium illum Medum respexisse credimus, qui ex multorum sententia Medorum postremus rex fuit, et cum Cyro, Babylone capta, eamdem solus obtinuit. Quod etsi nequaquam probamus (neque enim Darius ille Danielis Medorum rex fuit), nihilominus ex eo manavit præpostera illa regnorum apud Epiphanium distributio. Alioquin certissima est, et ad Danielis visionem accommodatissima Hieronymi sententia: quatuor animalia totidem imperia significare, Babyloniorum, Persarum, Macedonum, Romanorum.

(62) Ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον. Ὁ νοῦς· angeli nationum præsides vincit detinentur, prohibenturque ne subjectos sibi populos ad bella provocent.

δε' αὐτῶν ἐκδικίαν γενέσθαι τῶν αὐτοῦ ἁγίων. Ἐξα- A
 τούντο γάρ οἱ ἐπιτεταγμένοι ἄγγελοι ὑπὸ τοῦ Πνεύ-
 ματος, μὴ ἔχοντες καιρὸν ἐπιδρομῆς, διὰ τὸ μήτω
 λύσειν αὐτοὺς τὴν δίκην, τοῦ τὰ λοιπὰ ἔθνη λύεσθαι
 ἕνεκεν τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ὕδρευς. Λύονται δὲ οἱ
 τοιοῦτοι, καὶ ἐπέρχονται τῇ γῆ, ὡς Ἰωάννης προφη-
 τεύει καὶ οἱ ἄλλοι προφήται. Καὶ γὰρ κινούμενοι οἱ
 ἄγγελοι κινουσι τὰ ἔθνη εἰς ὄρμην ἐκδικίας. Ὅτι ἰ
 πυρίνους καὶ θειώδεις, καὶ ὑακινθίνους θώρακας ση-
 μάνει, οὐδεὶς ἀμφιδάλλει. Ἐκεῖνα γὰρ τὰ ἔθνη ἀπὸ
 τῆς τοιαύτης χροᾶς ἔχει τὴν ἀμφίσαιν. Τὰ μὲν γὰρ
 θειώδη ἱμάτια χροᾶ τίς ἐστὶ; μηλίην οὕτω καλουμένη
 ἐρέα· τὰ δὲ πύρινα, ἵνα εἴπῃ τὰ κοκκίρα ἐνδύματα,
 καὶ ὑακίνθινα, ἵνα δαίξῃ τὴν Καλλιαινὴν ἐρέαν.

ΛΕ'. Ἀλλὰ οὗτοι, μὴ δεξάμενοι Πνεῦμα ἅγιον, B
 ἀνακρίνονται μὲν πνευματικῶς, μὴ νοούντες τὰ τοῦ
 Πνεύματος, καὶ κατὰ τὸν λόγον βουλόμενοι λέγειν,
 καὶ οὐκ εἰδότες τὰ ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα,
 ἕτινα ἀληθῶς καὶ εὐσταθῶς ἐν παρακολουθήσει καὶ
 ἐβρωμένῳ νῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διηγῆσατο· οἱ τε
 ἅγιοι προφήται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ἐν οἷς καὶ ὁ
 ἅγιος Ἰωάννης διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἐπιστο-
 λῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος
 τοῦ ἁγίου μεταδέδωκε. Θθάνει δὲ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ
 εἰρημένον, ὅτι *τῷ βλασφημοῦντι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, οὐκ ἀρεθήσεται αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ νῦν
 αἰῶρι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι*. Καὶ γὰρ κατὰ τῶν
 ρημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰρημένων οὗτοι
 ἐστρατεύσαντο.

Τῶν δὲ τοιούτων καὶ τοσοῦτων εἰρημένων κατὰ C
 τῆς τοιαύτης αἵρέσεως, ἱκανῶς ἔχειν νομίσας, καὶ
 ὡς σχολιπέδραν, ἢ ἰούλον καλούμενον (ἐρπετὸν, πολ-
 λύποδα, ὄλιγον μὲν τῆς δυνάμει τῆς περιουσίας τοῦ ἰοῦ,
 πολὺπουν δὲ καὶ μακροίκελον) τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμει
 καὶ ἀληθείᾳ καταπατήσαντες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς πάλιν
 προβαίνοντες, σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ἱσμεν, ἀγα-
 κητοί.

KATA ADAMIANON (63),

Ἀρεσις ΑΒ' ἢ καὶ ΝΒ'.

Α'. Ἀσφάλαια καλοῦσι τι ζῶον ἐν τῇ γῆ κάτω
 ἐμφωλεῦον, τετράπουν, ἰ ὀρύττει τὴν γῆν, καὶ ἐν
 τοῖς μυχοτάτοις αὐτῆς ἔχει τὴν οὐκην. Τὰ δὲ πάντα
 τοῦ ζώου ὑπάρχει ὡσεὶ μικροῦ σκύλακος κυνὸς τὴν
 περιφέρειαν τῆς ηλικίας ἔχον, ᾧ οὐδὲ ὄλων ὑπάρχει D
 δρασις. Ἐρημωτικὸν δὲ ἴδν τὸ ζῶον, κάτωθεν ἐκρι-
 ζοῦν πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων, γεωργήματα, τὰ τε
 σικυηρά τὰ μάλιστα, καὶ τὰ δριμέα φυτεύματα. κρο-
 μύων τε καὶ σκορῶδων, βολιδῶν καὶ τῶν τοιούτων,
 κρινῶν τε καὶ τῶν ἄλλων. Ἐὰν δὲ λαθὼν ἐν τῷ ὀρύτ-
 τειν φθάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἔξω, εἰς τὸν ἀέρα γενέσθαι,
 ἢ ἀλοὺς θηρευθεῖ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, γέλοιόν τι
 ἐμποιεῖ πᾶσι τοῖς τοῦτο τὸ ζῶον θηρεύσασιν. Οὕτως
 καὶ αὐτὸς ἐπιχειρῶ λέγειν περὶ τῆς νυκτὸς μετὰ χεῖρας
 αἵρέσεως, ὡς μὲν κατὰ τὴν καρδίαν τυφλώττει, καὶ

quos nondum Dei justitia solvabat, ut cæteræ gentes
 ad persequendam sanctorum injuriam solverentur.
 lidem tamen soluti denique terram obeunt, ut
 Joannes ac prophetæ cæteri vaticinati sunt. Angeli
 enim dum commoventur, gentes ipsas ad ulciscen-
 dum commovent. Jam cur loricas illis igneas, et
 sulphureas, et hyacinthinas tribuat, nemini dubium
 est, propterea quod isse coloribus gentium illarum
 vestes infectæ sunt; nam quod ad sulphureas attinet,
 melinus iste color est, a quo et lanæ quædam ap-
 pellantur. Ignæ porro vestes coccineas indicant,
 quemadmodum hyacinthinarum vocabulo Callaicæ
 lanæ, hoc est ferruginæ, significantur.

XXXV. At illi cum sancti Spiritus expertes sint,
 ejusdem vi Spiritus quæ ejus sunt nescire facillime
 judicantur. Qui cum divino verbo consentanea loqui
 videri volunt, cælestia illa in Ecclesiam collata dona,
 vaticinia scilicet, ignorant, quæ vere ac constanter
 per eos homines, qui ea quæ dicerent intelligerent,
 ac firma et robusta mente præditi erant, Spiritus
 sanctus exposuit. Quales sancti prophetæ, et apo-
 stoli fuerunt. Quorum e numero beatus Joannes per
 Evangelium suum, atque Epistolas, et Apocalypsin
 idem cæleste munus impertiit. Cæterum in illos
 quadrat hæc Christi sententia: *Qui blasphemaverit
 in Spiritum sanctum, ei neque in præsentī, neque in
 futuro sæculo peccatum remittit*¹. Nam illi expres-
 sissimis Spiritus sancti verbis aperte repugnant.

Atque hæc adversus illam hæresin hunc in mo-
 dum copiose disputata sufficere credimus. Quam
 velut scolopendram, qui et iulus dicitur (serpentis
 id genus est, multipes, imbecillum, cujus virus haud
 magnum affert dolorem, sed et pedes, ut dictum
 est, plures habet, et oblongum est), cum divina vir-
 tute ac veritate protriverimus, 458 ad reliquas,
 charissimi, cum eadem Dei ope progrediamur.

CONTRA ADAMIANOS,

Hæresis XXXII sive LII.

I. Talpam genus quoddam animalis nuncupant,
 quadrupes, quod sub terra latebras habet, etque
 effossa, in intimis illius penetralibus domicilium
 collocat. Est autem canino catulo specie quam si-
 millimum, eodemque staturæ ambitu constans, sed
 visu penitus caret. Idem agris vastitatem affert,
 et eorum quæ hominum labore consita sunt, radi-
 ces evellit; sed cucumerum in primis, tum quid-
 quid acriorum est seminum: cujusmodi sunt cæræ,
 allia, bulbi, cæteraque id genus; item lilia, at-
 que alia pleraque. Quod si fodiendo demum ad
 exteriorem terræ superficiem, apertumque aerem
 pervenerit, aut hominum insidiis captus fuerit, iis
 a quibus captus est, ludicrum de se spectaculum
 præbet. Idem nobis de ea, quam præ manibus ha-

¹ Lege ὁ τι. ² Deest ὄπερ. ³ Marc. iii, 29.

(63) Ἀδαμιαίων. Spurcissimæ hujus hæresis auctorem Theodoretus facit Prodicum, cujus mo-
 uerunt Clem. iii Strom.

bonus, hæresi dicendum videtur, quæ excæcati cordis est, ac desipit; sibi vero vastitatem affert; et idipsum, ex quo constat, radicitus excidit. Quin etiam radicibus quamplurimis, illis scilicet hominibus, qui ad se confugerint, perniciem consciscit. E contrario vero prudentibus, si in conspectum aliquando venerit, non mediocrem de se risum concitat. Quemadmodum illud, de quo diximus, animal, quod, quia cæcum est, nec receptum invenire ullum potest, ab omnibus illuditur, non absimilis est illius hæresis conditio. Quam qui sequuntur, Adami nomen usurparunt. Hoc autem, quod a multis auditione didicimus, de eo hominum genere proponimus, non ullis scriptorum monumentis perceptum, aut cujusquam ex illo grege usu ac consuetudine perceptum.

Quamobrem cum ea quæ dicturus sum plerique B narraverint, merito hujus secte mentionem aliquam faciendam esse duximus, ac jure eandem cum cæco illo animalculo comparavimus, quod ad hominum aspectum haud ita frequenter erumpit, propterea quod sub terra delitescit; indidemque stirpibus pestem atque exitum molitur. Sed ridicula in primis hæresis illa est. Ac diu sane dubitavi, num ea ab cæterarum numero excludenda prorsus esset. Verum, quod ejus in mundo utcumque sonus exauditur, non erit auditori sapienti molestum, si lolii genera omnia cognoverit, quæ in orbe terrarum a diabolo 459 disseminata sunt. Sive enim ejusmodi est, qualem accepimus, sive non est, tamen cum ita plerosque narrantes audierimus, visum est securitatis causa non absurdum, si de ea nonnihil ageremus, neque prætermitteremus penitus, tametsi jam eversa foret, nec uspiam resideret: utrum enim supersit necne, nondum exploratum habuimus. Quid autem attinet in illius narrationis exordio diutius immorari? Age ridiculam illam narrationem, vel luctuosam potius aggrediamur. Luctuosam quidem, quod diabolus in hominum mentibus sedem constituerit, Dei ut opificio posset illudere. Ridiculam vero, quatenus nihil isti neque vident, neque prudenter intelligunt.

II. In primis enim hæreticos istos ferunt ecclesias suas, sive latibula potius, et cavernas (sic enim hæreticorum libet appellare conventicula), in hypocaustis exstruere. Quippe subter ignem excitant, ad eos vaporandos ac fovendos qui in illud cubiculum conveniunt. In ingressu vestimentorum custodes pro foribus capsariorum instar appositi sunt. Tum intrantium quisque tam vir, quam femina, foris vestibibus exuens sese, toto corpore, perinde ut ex utero matris exiit, nudus ingreditur. Sed qui principes inter illos habentur, et magistri, peræque nudi consident, alii in superiore loco, alii in inferiore, promiscue ac passim. Ad hæc nonnulli ex eorum numero sunt, qui scilicet Continentes appellantur, idque præ se ferunt, ac virgines habentur,

¹ Cor. ἀορασίαν. ² Cor. ζῶψ, et φαινομένῳ.

(64) Διὰ τὸ εἶναι ἔθμηρ. Hes.: Ἐθμή, ἀτμός, καπνὸς λεπτός, ἀτμή.

(65) Δίκην καμψαρίων. Idem Hes.: Χάμψα, θήκη γλυκισσοκομείου, et καμψία, κανῆ, κανίσκια. Similias: Κάμψα, γίστη, ἢ θήκη. Igitur Capsarii sunt ἱμα-

Β'. Πρῶτον γὰρ φασὶ τοὺς τοιοῦτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἦτοι φώλευς καὶ σπήλυγγας (οὕτω γὰρ εἰποῖμι τὰς τῶν αἰρέσεων συνελεύσεις), ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι. Ὑποκαίειν δὲ κάτω, διὰ τὸ εἶναι ἔθμηρ (64) εἰς θάλασσαν τῶν ἔνθεν ἐν τῷ οἰκίσκῳ συναγομένων. Ἐν δὲ τῷ εἰσιέναι ἱματιοφύλακας εἰσὶ τινες πρὸς τὰς θύρας, δίκην καμψαρίων (65), ὑπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι, καὶ ἕκαστος εἰσιῶν, ἦτοι ἀνήρ, ἦτοι γυνή, ἐκδυόμενος ἕξω εἰσεῖσι γυμνός, ὡς ἀπὸ μητρὸς, ὅλη τῷ σώματι· οἱ τε δοκοῦντες αὐτῶν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι, πάντες ὡς ἐκ μητρὸς, καθεζόμενοι, οἱ μὲν ἄνω, οἱ δὲ κάτω ἀναμίξ καὶ σποράδην. Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς Ἐγκρατεῖς δῆθεν λεγόμενοί τε καὶ κομπάζοντες, καὶ παρθένοι, ὡς ἑαυτοὺς ἀπαύσει. Τὰς τε ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν πάντα

τιοφύλακες, hoc est, ut Glossæ reddunt, *vestiarii*. Supra in Hebion *olearios* vocabat. Paulus lib. iii § ultim. *De offic. præf.* Vig. eadem voce capsariorum appellat.

γυμνοὶ ὄντες τελοῦσιν. Εἰ δὲ δοῖται τινα, ὡς καὶ τοῦτο λέγουσιν, ἐν παραπτώματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι. Φάσκουσι γὰρ αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ κρῖνουσιν ἐξεῶσθαι ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου, τούτεστι τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας. Ἡγοῦνται γὰρ τὴν ἑαυτῶν Ἐκκλησίαν εἶναι τὸν παράδεισον, καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔαν. Τίτι οὖν τῷ λόγῳ ὑποκαλοῦσι τὸν οἰκίσσον, ἵνα μὴ τὸ κρῖος αὐτῶν ἐφάφηται; Ἀδὰμ γὰρ καὶ Εὔα οὐκ ἐν ὑποκαύστῳ οἴκῳ τὴν διαίταν εἶχον, οὔτε ἐν φλογμῷ τινι ὑπεπιέζοντο, οὔτε κρῖος αὐτοὺς ἐφόρτου· ἦν δὲ αὐτοῖς ἀήρ καθαρώτατος, καὶ πάσης εὐκрасίας εὐτάκτως ἐκ Θεοῦ μεμερημένος, οὔτε ἀπηνόητη ψυχρίας τετοιμημένος, οὔτε ἀηδιστάτη ἐκπυρώσει καύσωνος ἐπηρητημένος· διαίτη δὲ ἀμβροσία μάλα ἐκ Θεοῦ πεποιημένη· ὁ χώρος ἐτέτακτο, θυμηδίας καὶ εὐζωίας πεποιημένος. Καὶ οὔτε βίγει ὑπέπιπτον οὔτε καύσωνι, ὡς ἔφη. Τούτων δὲ τοιούτων ἐπιδομένων, μάλα παρ' αὐτοῖς ἡ χλεύη γίνεται.

Γ'. Εἶτα δὲ καὶ τὸ ἕτερον σκοπήσωμεν, πῶς ἡ πῖσα πλάνη διελέγχεται, ὅτι οὐ μίαν ὥραν ἐκείνοι γυμνοὶ ἦσαν, ἀλλὰ διηλεκῶς, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο. Τούτοις δὲ οὐ διὰ τὸ μὴ αἰσχύνεσθαι ἡ γύμνωσις, καὶ τε οὕτως αὐτοὶ νομισῶσιν, ἀλλ' ἐνεκα ἀκορέστου ἡδονῆς, κόραις ὀφθαλμῶν ἐμποιοῦσης τὴν θέλξιν. Ἀφῆρηται γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἡ αἰδῶ, ἡ ἐν πάσαις ἀγίαις Γραφαῖς ἐπαινουμένη· καὶ ἀληθῶς πεπληρωται τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ εἰρημένον τὸ, Ὁφίς πόρτης ἐγένετό σοι· ἀπηνωσχύντησας πρὸς πάντας. Μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην ἔξω ἱματίοις ἀμυρύνονται, καὶ οὐκέτι εἰσὶν ὁ Ἀδὰμ. Οὔτε γὰρ εὐθύς ἐκείνος ἱματίοις ἠπόρησεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν φύλλα συκῆς, ἔπειτα δὲ χιτῶνας δερματίνους, καὶ ὡς μετὰ πολλῶν χρόνων τῆς αὐτῶν ζωῆς ἡ παμποικίλος τοῦ Θεοῦ σοφία τὴν εἰδησίην αὐτοῖς ἐπέβαλε τῶν ἀμφίων. Καὶ κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ χλευασθήσονται, λέγοντες ἑαυτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ, καταψευδόμενοι ἑαυτῶν, καὶ ἅμα ἀληθεύοντες. Ὅτι μὲν γὰρ αὐτοὶ Ἀδὰμ οὐκ ὑπάρχουσι, τοῦτο δὴλον ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, ὡς καὶ ὑπεδείξαμεν· ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ὄψεως ἐμπαιζονται, τοῦτο δὴλον παρὰ τῆς πεποιημένης αὐτῶν σχηματουργίας, καὶ γυμνώσεως, καὶ αἰσχύνης, καὶ χλεύης.

Οὐκ ἄξιον δὲ ἡμᾶς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τούτων τὴν ἀνατροπὴν. Οὔτε γὰρ τὸ ὁμοίον αὐτῶν ζῶον σκευῶν πολεμικῶν ἢ μεγάλων ὄπλων ἐπίδεται πρὸς ἀναίρεσιν· διὰ γὰρ μικρὰς βάρβδου τοῦτο ἀφανίζεται. Πολλάκις δὲ, μετὰ τὸ ἀνεχεθῆναι ἐκ τοῦ φωλεοῦ, καταλιμπάνεται μόνον, καὶ ἐαυτῷ διαφθείρεται, γελώμενον, καὶ ἐμπαιζόμενον, καὶ μὴ εὐρισκόμενον, διὰ τῆς παγγελάστου χλεύης, καὶ ἀσέμνου διαγωγῆς, καὶ ὑποθέσεως τῆς ληρηδίας. Τὰς δὲ ἐξῆς διασκοπήσαντες, πάλιν εὐξώμεθα Θεὸν συνεργεῖν ἡμῖν

A seque ipsos hunc in modum decipiunt. Jam vero lectiones ac reliqua id genus obeunt nudi. Quod si quis, ut dicere solent, in culpam lapsus esse videatur, hunc in conventum suum minime amplius recipiunt. Adamum enim illum esse dicunt, qui de ligno comederit¹, atque e paradiso, hoc est Ecclesia sua, exterminandum judicant. Nam ꝑ Ecclesiam suam paradisi esse statuunt; seipsos vero Adamum et Evam. Cur igitur subter cubiculum illud ignem excitant, ne frigore infestentur? Etenim Adamus et Eva neque in hypococausto degebant, neque ardore ullo, atque æstu premebantur; nec ullum eis frigus erat molestum; sed purissimo aere fruebantur, ac mirifice a Deo temperato, qui nec frigoris atrocitate vehementior, nec molestissimo incendii ardore violentus immineret. Victus iisdem ambrosia erat a Deo parata. Locus ipse **460** denique ad omnem erat voluptatem jucunditatemque factus. Ita ut neque algori neque æstui, quemadmodum diximus, essent obnoxii. At illi cum istiusmodi vitæ necessitatibus expositi sint, omnino ridiculi sunt.

III. Quin illud una considerandum est, quemadmodum ex eo refelli omnis istorum error possit. Nam primi nostri parentes non una duntaxat hora, sed perpetuo nudi sine ullo pudore perseverabant². At isti non quod pudore careant, propterea nudantur, tametsi ita sibi persuadeant, sed id insatiatæ libidini tribuunt, quæ ejusmodi oculis illecebras objicit. Siquidem omnem illi verecundiam deposuerunt, quæ in omnibus sacris Scripturis est laudata sæpius. Ac verissime in illis prophetæ dictum illud impletur: *Frons meretricis facta est tibi, pudorem apud omnes abjecisti*³. Cæterum post illam horam foris rursus vestes induunt et Adami esse desinunt. Neque enim is vestium subinde copiam habuit; sed primum ficus folia, deinde pelliceasunicas. Ita nonnisi longo tempore, quam creati fuerant, vestimentorum usum divina illos sapientia perdocuit. Quamobrem omni explodendi ludibrio sunt homines isti, qui sibi Adami conditionem vindicant; in quo partim mentiuntur, partim vera jactitant. Quod enim Adami non sunt, multis, ut ostendimus, est argumentis perspicuum; quod autem ab intelligibili serpente ludificentur, id vero ex affectato illorum habitu ac nuditate pudendoque ac ridendo illo instituto constat.

Enimvero tanti illorum refutationem facere minime convenit. Neque enim animal illud, cui similes sunt, bellicis machinis aut majoribus armis expugnari conficique debet, sed exigua aliqua virga profligatur. Sæpe etiam cum ex foramine emergerit, si ibidem destitutum fuerit, per sese exstinguitur risu omnium ac ludibrio vexatum, nec amplius reperitur, posteaquam sic illustum fuerit, ac ludicræ occupationis materiem præbuerit. Jam vero ad cæteras considerandas hæreses divinam operam rursus

¹ Gen. iii, 6. ² Ibid. 7. ³ Jerem. iii, 3.

imploremus; quo et illas investigare atque evertere A
possimus, et hoc ipsum tam ad nostram, quam ad
lectorum salutem referatur. εἰς τὴν τῶν ἄλλων εὐρέσειν τε καὶ ἀνατροπὴν, καὶ
ἡμῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων σωτηρίαν.

461 ADVERSUS SAMPSEOS,

Hæresis XXXIII sive LIII.

I. Sampsæorum in ea regione, quæ Peræa dicitur, hæresis quædam est, qui et Elcesæi vocantur: de quibus in superioribus hæresibus mentionem fecimus. Hi ultra Salsum, sive Mortuum mare, habitant in Moabitude, ad torrentem Arnon, et in ulteriore tractu Iturææ ac Nabattide, de quo sæpius jam egisse me memini. Jactant enim illi conditorem sectæ suæ ac magistrum Elxæum. E cujus stirpe duas ad hoc tempus mulierculas tanquam deas adorabant, quod ex benedicto semine essent oriundæ. B
Utuntur hoc eorum libro et Ossaï et Ebionæi, et Nazaræi, ut non semel antea dixi; sed Sampsæi potissimum illo nituntur. Qui cum nec Christiani sint, nec Judæi, nec gentiles, medii cujusdam generis, sive potius nihil omnino sunt. Quin etiam alium habere se librum prædicant, quem fratri Elxæi tribuunt. Unum esse Deum asserunt, ac certis usurpatis baptismis eundem venerantur. Judæis porro in omnibus adhærescunt. Sunt inter eos, qui ab animatis omnibus abstinent. Pro Elxæi vero stirpe morti sese committere non dubitant. Cæterum per id tempus audieram unam e duabus illis feminam obiisse, quæ Martho nominabatur, superstite adhuc Marthana; nisi jam et ipsa decesserit. Ambas illas quoties domo progressæ aliquo se conferrent, ingens C
feminarum multitudo comitabatur, qui non modo pedum pulverem, sed et sputa morborum ad remedia colligentes, non sine magno ludibrio ad amuleta et phylacteria reservabant. Siquidem error omnis cæcitate primum, tum vanitate et arrogantia laborat. Iidem illi prophetas non minus quam apostolos rejiciunt, et, ut summatim dicam, fraudibus ac mendaciis illorum omnia sunt referta. Aquam magnopere venerantur, ac propemodum instar numinis habent, quod ab ea propagatam esse vitam asserunt. Christum verbo tenus confitentur, quem creaturam esse putant, et identidem apparere. Ac primum Adami corpus fabricasse, rursumque, cum ei visum est, induere. 462 Ei Christo nomen esse: D
hujus sororem Spiritum esse sanctum, muliebri videlicet specie. Utrumque vero, tam Christum, quam Spiritum sanctum, nonaginta sex milliarium altitudine, viginti quatuor latitudine constare. Ad hæc innumeras alias nugas adjiciunt.

II. Sed de istiusmodi dogmate cum in aliis hæresibus crebro mentionem injecerim, quemadmodum confutandum esset ostendimus. Quo minus necessarium existimavi, in eo refellendo magnopere commorari, cum id jam in antecedentibus hæresibus,

¹ F. ὅτι.

(66) *Σαμψαίων*. De ea jam in superioribus diximus, ut et de Elxæo, sive Elxai.

KATA ΣΑΜΨΑΙΩΝ (66).

Γριακοστή τρίτη, ἢ καὶ πεντηκοστή τρίτη.

A'. Σαμψαῖοι τινες ἐν τῇ Περαίᾳ, περὶ ὧν ἔφη ἐν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσιν ἐπεμνήσθημεν, τῶν δὴ καὶ Ἑλκεσαίων καλουμένων· αἰρέσεις τις ὑπάρχει ἐν τῇ Περαίᾳ οὕτω καλουμένη χώρα πέραν τῆς Ἀλυκτῆς ἤτοι Νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβίτιδι χώρᾳ, περὶ τὸν χειμάρρουν Ἀρνῶν, καὶ ἐπέκεινα, ἐν τῇ Ἰτουρέᾳ καὶ Ναβαττίδι, ὡς καὶ ἔφη μοι πολλῶν περὶ τούτου δεδήλωται. Οὗτοι γὰρ αὐχοῦσι τὸν Ἠλξαιὸν αὐτῶν εἶναι διδάσκαλον. Ἔτι δὲ καὶ εἰς δεῦρο τοῦ γένους αὐτοῦ ὑπαρχούσας δύο γυναῖκας προσεκύουον, ὡς θεὰς δῆθεν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς ἐκ σπέρματος εὐλογημένου. Κέχρηται δὲ τῇ βίβλῳ ταύτῃ καὶ Ὑσσαῖοι, καὶ Ἐδιωναῖοι, καὶ Ναζωραῖοι, ὡς ἔφη πολλῶν εἶπον. Φύσει δὲ οὗτοι οἱ Σαμψαῖοι: ἐξ αὐτῆς ὀρμῶνται, οὔτε Χριστιανοὶ ὑπάρχοντες, οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε Ἕλληνες, ἀλλὰ μέσον ἀπλῶς ὑπάρχοντες οὐδὲν εἶσι. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλο βιβλίον ἔχειν, τὸ λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξαι. Θεὸν δὲ ἓνα λέγουσι· καὶ δῆθεν αὐτὸν σέβουσι βαπτισμοὺς τισι χρωόμενοι. Πρόσκεινται δὲ Ἰουδαίους ἐν ἁπασιν. Ἀπέχονται δὲ καὶ ἐμφύχων τινὲς ἐξ αὐτῶν. Ὑπεραποθνήσκουσι δὲ τῶν ἐκ γένους τοῦ Ἠλξαι. Καὶ ἐν μὲν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀπῆκείν, ὅτε ἑτέθηκον ἡ μία γυνὴ ἡ Μαρθῶς καλουμένη· ἔμεινε δὲ καὶ νῦν Μαρθᾶνα, εἰ μὴ καὶ αὕτη τέθηκον. Εἰ ποτε δὲ ἔξοδον εἶχον αἱ τοιαῦται· ποὶ βαδίζουσαι, συνεπόμενοι οἱ ὄχλοι αὐτῶν, τὸν χῶρον τῶν ποδῶν λαμβάνοντες λάσεως δῆθεν ἔνεκον, τὸν σίεalon τῶν πτυσμάτων ὡσαύτως, μεγάλως ἐμπαιζόμενοι ἐχρῶντο ἐν φυλακτηρίοις τε καὶ περιπέτοις. Πᾶσα γὰρ πλάνη ἔσχε πρώτων τῆν τύφλωσιν, ἔπειτα τὴν κενοφωλίαν. Καὶ οὔτε προφήτας δέχονται οἱ τοιοῦτοι, οὔτε ἀποστόλους. Τὰ πάντα δὲ παρ' αὐτοῖς ἠπάτηται. Τετίμηται δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τούτο ὡς θεὸν ἠγοῦνται, σχεδὸν φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου. Χριστὸν δὲ ὀνόματι ὁμολογοῦσι, κτίσμα αὐτὸν ἠγοῦμενοι, καὶ ἀείποτε φαινόμενον. Καὶ πρῶτον μὲν πεπλάσθαι αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, καὶ πάλιν ἐνδύεσθαι, ὅτε βούλεται. Καλεῖσθαι δὲ αὐτὸν Χριστὸν, καὶ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀδελφὴν αὐτοῦ, θηλυκῷ σχήματι ὑπάρχουσαν, ἐνενηκοστέλει μιλίων τὸ ὕψος ἕκαστον αὐτῶν ἔχον, ὃ τε Χριστὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὸ πλάτος εἰκοσσεσάκων. Καὶ πολλὰ ληρώδη ἕτερα.

B'. Ἦδη δὲ περὶ τούτου πολλῶν ἐν ἄλλαις αἰρέσεσι διηγεῖται, τὰς ἀνατροπὰς πεποιήμαι· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἠγησάμην περὶ πολλοῦ ποιήσασθαι τὴν περὶ τούτων ζήτησιν τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἔφη ἡμῶν ἐργασαμένων εἰς αὐτὸν τοῦ Ἠλξαιὸν, εἴτ' οὖν Ἠλ-

αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ταῖς ἄλλαις προδεδηλω-
 μέναις αἵρεσιν. Ἡᾶτι γὰρ φωρατῆς ὁ τοιοῦτος, καὶ
 ἐξ αὐτοῦ αἵρεσις, ὅτι πεπλάνηται. Ὅς οὖν σαυ-
 ραν ἠλιακὴν πεπαιχότες ῥάβδῳ ἐλπίδος Χριστοῦ καὶ
 οὐ σταυροῦ, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν. Ἄξιον γάρ ἐστιν,
 ὁ νόματι ἑαυτοῦ καὶ οὕτοι ὠνόμασαν, τῷ αὐτῷ
 ἐχρησθῆναι αἰνίγματι εἰς φράσιν τῆς αὐτῶν παράπε-
 ποιημένης ἐπωνυμίας. Σαμφαῖοι γὰρ ἐρμηνεύονται
 Πλιακοί. Διὸ καὶ τοῦ ζώου ἐπεμνήσθημεν. Ταύτην
 ἀρ σαυραν οὕτω κικλήσκουσιν ἠλιακὴν οἱ ἄνθρω-
 ποι. Χείρων δὲ αἵρεσις αὕτη τῆς σαύρας, μηδὲ τὸ
 χαριατὸν τῆς ὠφέλειας ἑαυτῆς ἔχουσα. Ἐκείνη γὰρ
 μέδλωπῆσασα χρόνῳ ἀναβλέπει, διὰ ἠλιακῆς στρω-
 ἀλιγγος ἐν φωλεῖῳ πρὸς ἀνατολὴν προσέχοντι ἑαυτὴν
 ῥοσθλίψασα, καὶ νηστεύσασα, πρὸς ἀνατολὴν κατα-
 οοῦσα. Αὕτη δὲ, φημι, ἡ αἵρεσις, ἐν ἅπασιν ἀφρο-
 ῦνην κέκτηται τοῦ ζώου· οὐ μὴν κἂν τὸ ὄλιγον τοῦ
 παύου. Ὅς οὖν καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις, σαυρα ἡμῖν
 εχθεῖσα ἠλιακὴ, καὶ καταπατηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀλη-
 είας αὐτοῦ μενέτω, μηδὲν κατισχύουσα περὶ Θεοῦ
 ληθείας. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὡς εἶπομεν,
 ἔρμησάμεν.

veritate proculcata modo relinquatur, cum nihil
 nocerim ad alias, ut dictum est, progrediamur.

ΚΑΤΑ ΘΕΟΔΟΤΙΑΝΩΝ (67),

Ῥιακοστὴ τετάρτη, ἡ καὶ πεντηκοστὴ τετάρτη.

Α'. Ἀνέστη πάλιν Θεόδοτος τις, ἀπόσπασμα ὑπάρ-
 ων ἐκ τῆς προειρημένης ἀλόγου αἵρέσεως, τῆς ἀρ-
 ομένης τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, καὶ τὸν ἐν
 αὐτῷ ἐν ἀρχῇ ὄντα Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀπο-
 ἀλυψιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις αἵρεσιν ταῖς προει-
 ρημέναις συγγενόμενός τε καὶ συνυπάρξας, καὶ κατὰ
 τὸν χρόνον αὐτὰς διαδεξάμενος, ἐξ οὗπερ οἱ Θεοδο-
 τιστὰι καλούμενοι. Καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει ἡ αἵρεσις
 ταύτη ἀγνοουμένη· τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ συγγραμ-
 μάτων ἐλθόντα ἐροῦμεν.

Οὗτος ὁ Θεόδοτος ἀπὸ Βυζαντίου μὲν ὤρματο, τῆς
 νῦν καλουμένης Κωνσταντινου πόλεως, σκυτεὺς τὴν
 ἐκείνην, πολυμαθὴς δὲ τῷ λόγῳ. Οὗτος ἅμα τισὶ
 κλεισίαι ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἐνστάτος, οὐκ οἶδα εἰ-
 τεῖν ἐν τῷ τοιοῦτῳ (68) διωγμῷ, ἀπὸ τοῦ τῆς πό-
 λεως ἄρχοντος συλληφθεὶς μετὰ πλειόνων, καὶ ἐξ-
 πασθεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ Χριστοῦ, οἱ μὲν ἄλλοι
 πάντες Θεοῦ δοῦλοι, τὸ νίκος ἀπενεγκάμενοι, βρα-
 βείων ἔτυχον ἐπουρανίων, ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρη-
 σαντες· οὗτος δὲ, Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παρα-
 τεοῦν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας, ἐν παρεχόμενῳ γε-
 γένηται· καὶ ἀπὸ αἰσχύνῃς πολλῆς ὑπὸ πολλῶν ὀνει-
 διζόμενος, ἀπέδρασε τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Καὶ ἀνα-
 ῖς εἰς Ῥώμην, ἐκεῖσε διέτριβεν. Ὑπὸ τίνος δὲ

¹ Adde τῆς περὶ. ² F. ἀγνοούμεν. ³ F. ὁποῖω.

(67) Θεοδοτιανῶν. Theodoti coriarii Byzantini
 nemini Eusebius lib. v *Histor.*, cap. 27, et alii ci-
 ati a Baronio A. 196. Augustinus Theodotionem
 nominat. Exstant collectanea a Theodoti cujusdam

A tam adversus Elxæum, sive Elxai, quam ejns se-
 ctarios sit abunde præstitum. Accedit neminem
 esse, qui non et hunc, et hujus hæresim a veritate
 plurimum aberrare cognoscat. Quocirca cum sola-
 rem illam lacertam spei in Christo et crucis virga
 percusserimus, ad cæteras pergamus. Est enim rationi
 consentaneum, ut quo nomine seipsos afficiunt, idem
 ad illos adumbrandos, atque cmentitam illam ap-
 pellationem declarandam adhibeamus. Sampsæi
 quippe idem ac Solares significant. Unde et illius
 animalis meminimus. Nam ejusmodi lacertam sola-
 rem homines nuncupant. Quanquam longe hæc
 hæresis lacerta deterior est, quæ ne minimum qui-
 dem utilitati suæ consulit. At lacerta, cum oculis
 caligare cœperint, aliquanto postea visum solaris
 circuitus beneficio recipit. Nam in angustum fora-
 men, quod ad orientem obversum est, subiens, sese
 comprimit, pabuli expertus, et ad orientem respiciens.
 Contra hæresis ista stoliditatem quidem in omni-
 bus animalis hujus exprimit: quod in eo vero lau-
 dabile est, ne minima quidem ex parte obtinet. Igi-
 tur quæ a nobis hæresis lacerta solaris appellatur,
 adversus divinam veritatem efficere potuerit. Nos

CONTRA THEODOTIANOS,

Hæresis XXXIV sive LIV.

I. Theodotus iterum nescio quis emersit, velut
 appendix quædam illius hæresis, quam Alogorum
 nomine comprehendimus, quæ Joannis Evangelium,
 et Deum illum 463 Verbum, quod a principio ibi-
 dem fuisse dicitur, necnon et Apocalypsin respuit.
 Sed et aliarum ante commemoratarum hæreseon
 consuetudine usus est Theodotus, et eodem tem-
 pore vixit, atque illis postea successit, a quo Theo-
 dotiani nomen acceperunt. Jam vero sitne hodie
 superstes hæc hæresis, plane nescimus: quæ quidem
 librorum monumentis ad nostram memoriam com-
 mendata pervenerunt, ea narrabimus.

Theodotus igitur iste Byzantio oriundus, quæ
 hodie Constantinopolis dicitur, arte coriarius erat,
 homo apprime litteris eruditus. Qui cum aliis ple-
 risque ineunte persecutione comprehensus (quæ-
 nam vero ea persecutio fuerit, nondum comperi),
 sed tum ab urbis præfecto cum pluribus correptus,
 cum de omnibus quæstio ob Christi nomen habe-
 retur, cæteri quidem Dei famuli, reportata victoria,
 cæleste præmium consecuti sunt, martyrio pro
 Christo perfuncti. At ille Christum negans, et a
 scopo veritatis excidens, transgressor est factus.
 Qua ex re, cum probro omnium appetitus pudorem
 sustinere non posset, relicta patria, profugus Ro-
 mam contendit, et illic habitavit. Sed et Romæ

scriptis apud Clem. quæ non sapiunt Catholicum.

(68) Οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἐν τῷ τοιοῦτῳ. Correximus
 ὁποῖω. Sub M. Aurelii persecutione istud contigit,
 ut Baron. ibidem asserit.

quodam agnitus in eandem ignominiam incidit, cum qui illum ob insignem eruditionem noverant, ob id eum incusarent, quod homo excellenti doctrina præditus a veritate excidisset. Quare ad sui excusationem vanum dogma commentus est, atque ita jactare cœpit: Ego, inquit, non Deum negavi, sed hominem. Interrogatus quem demum hominem? Christum, inquit, hominem negavi. Hinc prædicandæ falsæ hujus opinionis occasionem accepit, ut et Theodotiani, quorum ille auctor existit. Qui nudum hominem esse Christum asserunt, atque ex humano semine genitum. Deinde quæ ad erroris sui patrocinium accommodata reperit, non casto ac sincero mentis judicio, sed ut impietatis suæ speciem aliquam et colorem quæreret, undique arcessita collegit. Veluti quod a Domino dictum est: *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum*¹: vides, inquit, hominem illum esse.

II. Verum quod in eodem loco Christus usurpavit, infelix ignorat: *Veritatem quam audivi a Patre meo*². Quibus patrem **464** suum appellat Deum, non hominem utique. Nam si ab homine illud audisset, nequaquam veritatis testimonio gloriaretur, ut ab hominibus veritatem se accipere diceret. Sed ideo ista dixit, ut esse se Deum ostenderet a Patre initio genitum, hominemque nostra causa factum, itaque, quod ad carnem attinet, interfectum, ut divinitate perpetuo viveret.

Addebat nullum se in eo peccatum admisisse, quod Christum negasset, quandoquidem ita Christus ipse locutus est: *Omnis blasphemia remittetur hominibus, et qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei*³. Sed nimirum miserimus homo non intelligit Christum Dominum, cum eorum qui in se olim contumeliosi fuerant, et ad pœnitentiam sese traduxerant, confirmare salutem cuperet, ne ullam adversus eos pœnam constitueret, pro sua incredibile humanitate ac clementia oraculum illud edidisse. Quod autem nonnullos fore cognosceret, qui in Spiritum sanctum insurgerent, ac blasphemias appetent, quique et ad servilem conditionem redigerent, et creatum atque a Dei natura alienum esse dicerent, quo hunc errorem excluderet, adjecit: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro sæculo*. In quo non eos qui se blasphemarent laudare voluit; sed præscientiam suam humanitatemque monstravit, quæ eorum, qui post blasphemiam pœnitentiam suscepissent, stabilindæ saluti consuleret. Etenim idem alio loco dixit (69): *Qui negaverit me coram hominibus, negabitur coram Patre meo*⁴; item: *Negabo illum*. Contra: *Qui me confessus fuerit, confitebor ipsam egram Patre meo*.

¹ Joan. viii, 40. ² ibid. ³ Matth. xii, 31. ⁴ Luc. xii, 9. ⁵ F. ἐγκαλεῖσθαι. ⁶ F. τῶν με.

(69) Καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἐλεεινός. Vide interpretes, imprimisque Maldon.

ἐπιγκλωβηθεὶς τῶν ἐν Ῥώμῃ, καὶ πάλιν καὶ ἐκεῖ τῷ αὐτῷ ὄνειδει ὑποπίπτει, διὰ τὸ ἐγκαλεῖσθαι⁵ αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτῶν εἰδῶτων ἕνεκεν τῆς πολυμαθείας, ὅτι ἀνὴρ πολυμαθῆς πῶς ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας; Εἰς ἑαυτοῦ δὲ δῆθεν κακὴν ἀπολογίαν ἐπιεννόηκε τοῦτ' ἐκ τὸ κενὸν δόγμα, φήσας, ὅτι Θεὸν ἐγὼ οὐκ ἤρησάμην, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἤρησάμην. Εἶτα ἐρωτώμενος ποῶν ἄνθρωπον, ἀποκρίνεται λέγων· Χριστὸν ἤρησάμισε δόγμα καὶ οἱ ἄπ' αὐτοῦ συσταθέντες Θεοδοτιανοί, ψιλὸν ἄνθρωπον φάσκοντες εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι. Εἶτα εἰς κακὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν ὅσαπερ χρῆσιμα εὔρεν, οὐκ ἀγνώως οἴμενος, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἑαυτοῦ παρεκτροπῆς ταῦτα ἑαυτῷ ἐπισπωρεύων συνήγαγεν. Ὅτι, φησὶν, ὁ Κύριος ἐφη· *Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λέλλῃκα*⁶. ὅραξ, φησὶν, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν.

Ε. Ἄλλὰ οὐκ ἐγὼ ὁ τάλας, ὅτι ἐν ταυτῷ ὁ Χριστὸς λέγει· *Τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου*. Πατέρα δὲ ἑαυτοῦ λέγει Θεόν· οὐ γὰρ ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπου ἐκήκοον, οὐκ ἔκαυχῆτο τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἀληθείας, λέγων παρὰ ἀνθρώπων τὴν ἀλήθειαν ἀκηκόειν· ἀλλ' ἵνα σημάνη Θεὸν αὐτὸν ὄντα ἐκ Πατρὸς ἄκωθεν γεγενῆμενον, ἄνθρωπον δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενον, καὶ σαρκὶ ἀποκτανθέντα, θεάτητι δὲ αἰεὶ ζῶντα.

Εἶτα φησὶ μηδὲ ἁμαρτίαν πεποιθέναι, ἀρησάμενον τὸν Χριστὸν· αὐτοῦ, φησὶ, τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· *Πᾶσα βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὁ λέγων λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ. Τῷ δὲ βλασφημοῦντι εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ*. Καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἐλεεινός (69) ἄνθρωπος, ὅτι βουλόμενος ὁ Κύριος ἀσφαλίσασθαι τὴν σωτηρίαν, τὴν τῶν ποτε αὐτὸν βλασφημησάντων, καὶ ἐπανακαμπτόντων εἰς μετάνοιαν, ἵνα μὴ ὀρίση αὐτοῖς καταδίκεν, τὸν λόγον προθεσπίζει δι' ὑπερβολὴν πραότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτὸν μέλλοντάς τινες ἐπανίστασθαι, καὶ βλασφημεῖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐν τάξει δούλου αὐτὸ ὀρίζεσθαι, καὶ κτιστὸν καὶ ἀλόγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. Διὸ ἐπασφαλιζόμενός φησιν· *Ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ ὅτις ἐνταῦθα, ὅτις ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι*. Οὐκ ἐπαινῶν τοὺς βλασφημοῦντας αὐτὸν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν, καὶ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν δεικνύσι προασφαλιζομένην τὴν σωτηρίαν, ἀπὸ βλασφημίας (αὐτοῦς)⁶ μετανοούντων. Αὐτὸς γὰρ πάλιν φησὶν· *Ὁ ἀρησάμενός με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρηθήσεται ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου*· καὶ πάλιν· *Ἀρησῶμαι αὐτόν*· καὶ πάλιν· *Ὁ ὁμολογῶν ἐν ἐμοί, ὁμολογήσω αὐτόν ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου*.

Γ. Καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς Θεόδοτος φησὶ· Καὶ ὁ νόμος Α
 περὶ αὐτοῦ ἔφη· Προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν
 γερσεὶ Κύριος ὡς ἐμὲ· αὐτοῦ ἀκούσετε. Μωϋσῆς
 ἔστιν ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐγειρόμενος, φησὶ,
 Χριστὸς οὗτος οὐκ ἦν Θεός, ἀλλὰ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ
 ξ αὐτῶν ἦν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἄνθρωπος ἦν.
 καὶ οὐκ οἶδεν ἐν ἑαυτῷ, ὁ ἐν παραπτώματι
 ἐγονῶς Θεόδοτος, πῶς πάλιν ἐκάστη λέξις ἔχει τὴν
 αὐτῆς ἀσφάλειαν. Ὅτι μὲν ἐξ ἀδελφῶν αὐτὸν
 γερσε Κύριος, διὰ τὸ ἐκ Μαρίας αὐτὸν γεγεννη-
 θαι, ὡς λέγει· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει,
 καὶ τέξεται υἱόν· καὶ, Παρθένος μένουσα ἐν
 γαστρὶ ἔξει, οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρός, καὶ τέξεται
 υἱόν, ὅλον ἐν σαρκὶ τὸ γέννημα ἀπὸ παρθένου γεν-
 ῶμενον. Ἀλλὰ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμ-
 μανουήλ, ὃ ἔρμηνεύεται, Θεὸς μετ' ἡμῶν. Ἔστι Β
 ἄρ Θεός ἄνθρωπος, ἀπὸ Πατρὸς μὲν γεννηθεὶς
 νάρχως καὶ ἀχρόνως, ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας διὰ
 τὴν ἕνσαρκον παρουσίαν.

Εἶτα, φησὶ, καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον (70) ἔφη τῇ
 Μαρτῆ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ·
 καὶ οὐκ εἶπε· Πνεῦμα Κυρίου γερήσεται ἐν σοί.
 ἰδὲ ἐκ πανταχόθεν φιλονεικῶν ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος
 κηπτεὶ τῆς ἀληθείας. Ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ Γραφή
 πανταχόθεν τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἵνα Τριάδα δεῖξῃ
 τάντη τε καὶ ἐν παντὶ εἰδει συνοῦσαν ἑαυτῇ καὶ συν-
 ργοῦσαν, ἵνα μὴ τινες εἰπωσιν, ὡς καὶ πολλοὶ προ-
 ρασίζονται ἑαυτοῖς κακὰ, ἀλλοτριοῦντες τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Πατρὸς· τοῦτου ἕνεκεν ὁ
 ἰγγελος λέγει τῇ Μαρτίᾳ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύ-
 σεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει
 σοί. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κλη-
 ῆσεται Υἱὸς Θεοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε μόνον, τὸ γεν-
 νώμενον, ἀλλὰ, Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον· ἵνα δεῖξῃ
 ἔκθετον Θεὸν Λόγον, καὶ ἐν μήτρᾳ γεννώμενον κατὰ
 τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν, καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εὐ-
 δοκίαν. Καὶ δι' ἣν ὀκονόμησεν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν
 εἰς ἡμῶν σωτηρίαν, προστίθησι· Διὸ καὶ τὸ γεν-
 νώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Εἰ γὰρ
 εἶπε, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται εἰς σέ, οὐκ ἔτι
 Υἱὸν Θεοῦ ἦν ἡγεῖσθαι ἐν σαρκὶ παραγεγονότα, ἀλλὰ
 Πνεῦμα ἅγιον ἐν σαρκὶ παραγεγονότα. Ὅτι δὲ ἄνω-
 βέν ἐστιν ἑλθῶν ὁ Λόγος, Ἰωάννης, σαφηνίσας τὴν
 τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελικὴν φωνὴν, λέγει· Ἐν ἀρχῇ Δ
 ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,
 καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένε-
 ντο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· εἶτα
 μετὰ ταῦτα· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ
 οὐκ εἶπε· τὸ Πνεῦμα σὰρξ ἐγένετο· οὐδὲ εἶπε·
 Χρωτὸς ἄνθρωπος ἐγεννήθη. Πάντη γὰρ ἀσφαλι-
 ζομένη ἡ θεία Γραφή Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν

III. Objicit præterea Theodotus : Lex ita de
 Christo narrat : *Prophetam e fratribus vestris suscitabit Dominus tanquam me ; ipsum audietis* ¹.
 Atqui Moyses homo erat. Quare qui a Deo suscita-
 tus est, Christus iste, non Deus erat, sed homo :
 quandoquidem a Judæis ipsis oriundas erat,
 quemadmodum et Moyses homo fuit. Verum nescit
 impius ille desertor Theodotus, quam egregie
 unaquæque dictio sua cautione munita sit. Nam
 quod e fratribus illum Dominus excitavit, eo refe-
 rendum est, quod e Maria sit genitus : quo sensu
 illud accipiendum : *Ecce 465 virgo in utero ha-*
bebit, et pariet filium ² ; *virgo*, inquam, *manens*, in
 utero habebit, non ex viri semine, filiumque pariet,
 fetum utique carne præditum, et a virgine geni-
 tum. Ad hæc : *Nomen ejus vocabunt Emmanuel,*
quod interpretatur, Nobiscum Deus ³. Est enim
 homo Deus a Patre, nullo neque principio, neque
 tempore genitus, et ex Maria factus homo, qua-
 tenus carne præditus advenit.

Sed et illud opponit, quod in Evangelio Mariæ
 responsum legitur : *Spiritus Domini superveniet in*
te ⁴. Non enim dixit, *Spiritus Domini erit in te*.
 Hunc in modum stolidus homuncio ubique studio
 contentionis elatus a veritate descendit. Etenim
 Scriptura sacra, quo vitam nostram undequaque
 firmaret, utque sacrosanctam Triadem ubique, et
 in omni actionum genere convenire secum ipsam,
 ac communiter efficere declararet, ac ne qui for-
 tasse jactare aliquid possent, quod a pluribus usur-
 patum est, qui pravorum dogmatum occasiones
 sibi captarunt, et a Christo simul [ac Patre Spi-
 ritum sanctum abalienarunt, propterea sic Mariam
 angelum allocutum esse Scriptura commemorat :
Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altis-
simi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex
te sanctum, vocabitur Filius Dei ⁵. Nec id solum
 dixit, *Quod nascetur*, sed, *Ideo et quod nascetur*,
 Deum ut Verbum a principio fuisse monstraret, et
 in matris utero genitum, cum naturam hominis
 sponte sua ac voluntate suscepit. Ut igitur salutis
 nostræ gratia totum illud naturæ susceptæ nego-
 tium administratum intelligeres, ista subjecit : *Ideo-*
que et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.
 Quod si ita dixisset, *Spiritus sanctus ingreditur in*
te, non jam Dei Filius carne præditus, sed Spiritus
 sanctus venisse crederetur. Quod autem e cælo
 Verbum advenerit, Joannes evangelicam illam usur-
 patam ab angelo vocem explicans ita testatur ⁶ :
In principio erat Verbum, et Verbum erat apud
Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta
sunt, et sine ipso factum est nihil. Deinde paulo

¹ Deut. xviii, 15. ² Isa. vii, 14. ³ *ibid.*; Matth. i, 23. ⁴ Luc. i, 35. ⁵ *ibid.* ⁶ Joan. i, 1 sqq.

(70) Εἶτα, φησὶ, καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Vis ista
 ratiocinationis hujus fuisse videtur. Theodotus ut
 probaret Christum merum, ac simplicem hominem
 esse, Lucæ verbis utebatur, quibus angelus Mariæ
 dixit, superventurum in eam Spiritum sanctum,

non autem in ea futurum, vel, ut paulo post loquitur,
 in eam ingressurum. Nam illa verba, ἐπελεύ-
 σεται ἐπὶ σέ, adventitium aliquid, et extrinsecus
 accedens indicare videntur.

post : *Et Verbum caro factum est. Non dixit, Spiritus caro factus est ; ac ne illud quidem : Christus homo genitus est. Quippe Scriptura sacra, omni ex parte munita stabilitaque eundem Deum atque hominem agnoscit : Deum quidem a Deo cœlitus profectum ; hominem vero sine virili semine a Maria progenitum. Qui extra hæc duo longe verissima graditur, a veritate est alienus.*

IV. Aliud insuper Theodotus opponit, quod de ipso Jeremias pronuntiavit : *Homo est, et quis cognoscat illum ?* Nec intelligit, pro eo atque a veritate remotus est, unamquamque dictionem notionis suæ ac potestatis interpretationem habere conjunctam. Nam qui homo sit, plane a plerisque cognoscitur, quibus haud ignotus esse potest : puta ab utroque parente, fratribus, cognatis, contubernalibus, vicinis, civibus, ac servis. At illic Scriptura totius ab illo suscepti negotii miraculum explicans, hominem quidem propter assumptam carnem nominat, iisce porro verbis : *Quis cognoscat illum ?* ad ejus divinitatem, quæ comprehendi nequit, declarandam uti voluit. Nam cum *Filium nemo novit nisi Pater : neque Patrem novit ullus, nisi Filius, et is cui revelavit* ¹, sequitur, ne ipsum quidem, nisi cui revelaverit, ab ullo posse cognosci. Cæterum Patris ille sui ac suam adeo divinitatem et gloriam servis suis per Spiritum sanctum revelat, necnon et futuram illam sempiternam vitam, reliquaque mysteria, ac doctrinam, atque inter cætera veram illam suam incarnationem ; ac quemadmodum Deus e cœlo, homo ex Maria prodierit.

V. Pergit idem ille Theodotus, et ab Isaia hominem illum esse affirmari docet, his verbis : *Homo sciens tolerare infirmitatem. Et vidimus eum percussum et male habitum. Et ignominia affectus est, nec reputatus* ². Verum quomodo iterum redargui possit pecus ista non videt. Quippe Isaias eodem in loco ita loquitur : *Tanquam ovis ad occisionem ductus est ; et ut agnus coram tondente se mutus, sic non aperit os suum. In humilitate ipsius judicium ejus sublatum est. Subjicit deinde : Generationem ejus quis enarrabit ? quoniam tollitur de terra hominum vita ejus. Non dixit, tollitur vita ejus ; sed ex hominibus adjecit. Cum enim Verbum perpetuo vivat, atque in sese vitam habeat, eamque iis, qui sese ament, impertiat, ex hominibus est illius qui-*

¹ Jerem. xvii, 9. ² Matth. xi, 27 ; Luc. x, 22. ³ Isa. lxxxiii, 5 sqq.

(71) Προφασιζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος. Jeremia locus ille, quem Theodotus asserbat, ex LXX Seniorum editione depromptus est : Ἄνθρωπος ἐστὶν, καὶ τίς γινώσκει αὐτόν ; Hebraica vox שׂוֹמֵר ambigua significatione occasionem interpretationis illius dedit, ut animadvertit Hieron. Nam si legamus שׂוֹמֵר, homo dicitur : si autem שׂוֹמֵר, inscrutabile, sive desperabile ; eo quod nullus cor hominum valeat invenire. At sancti PP. contrarium ejus, quod Theodotus pugnabat, ex eodem loco deducunt : Christum non simplicem hominem esse, sed una etiam Deum : quod Hieronymus non probat. Solent, inquit, quidam nostri, bono quidem voto,

ἐπίσταται· Θεὸν ἀπὸ Θεοῦ ἄνωθεν ἤκοντα· Ἄνθρωπος ἀπὸ Μαρίας ἀνευ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. Τῶν δὲ δύο τούτων ἀληθινῶν ὁ ἐκτὸς βαίνων οὐκ ὑπάρχει τῆς ἀληθείας

Δ'. Προφασίζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος (71) λέγων, ὅτι καὶ ὁ Ἱερεμίας περὶ αὐτοῦ ἐφη, ὅτι Ἄνθρωπος ἐστίν, καὶ τίς γινώσκει αὐτόν ; Καὶ οὐκ οἶδεν ὁ ἑαυτὸν τῆς ἀληθείας ἀποφεύκων, ὅτι, ὡς ἐφη ἐκαστὴ λέξις ἔχει τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως τὴν ἐρμηνείαν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὢν πάντως ὑπὸ πολλῶν γινώσκειται τῶν αὐτὸν γινώσκόντων· φημι δὲ πατὴρ καὶ μητὴρ, ἀδελφῶν τε καὶ συγγενῶν, συσκήνων τε καὶ γειτόνων, πολιτῶν τε καὶ οἰκετῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἡ Γραφή, τὸ θαυμαστὸν διηγουμένη τῆς ἁγίας αὐτοῦ πραγματείας, ἄνθρωπον μὲν ἐφη διὰ τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν τὸ, Τίς δὲ γινώσκει αὐτόν ; ἐσήμανε περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος τῆς ἀκαταλήπτου. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πάτερ, καὶ τὸν Πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἐὰν ἀποκαλύψῃ· οὐδεὶς οὖν γινώσκει αὐτόν, ἐὰν μὴ αὐτῷ ἀποκαλύψῃ. Ἀποκαλύπτει δὲ δι' ἁγίου Πνεύματος τοῖς αὐτοῦ δούλοις τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς θεότητα, καὶ ὄψαν, καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν αἰώνιον τὴν μέλλουσαν, καὶ τὰ αὐτοῦ μυστήρια, καὶ διδασκαλίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐμᾶς ἑνσαρκον ἀληθῆ παρουσίαν, ὅτι Θεὸς ἄνωθεν, καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ Μαρίας.

Ε'. Εἶτα ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ Θεόδοτος, ὅτι καὶ Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ ἐφη, ὅτι ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτως εἰπὼν· Ἄνθρωπος εἰδὼς φέρονε μαλακίαν. Καὶ ἔδομεν αὐτόν ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει. Καὶ ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Ἄλλ' οὐκ οἶδε πῶς πάλιν ἐλέγχεται ὁ κτηνώδης. Ἐν αὐταῖς γὰρ ταῖς λέξεσιν Ἡσαίας οὕτως εἶπεν· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κειραντοῦ αὐτὸν ἀφανὸς· οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ χριστις αὐτοῦ ἤρθη. Εἰτά φησὶ· Τὴν γένεσιν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται ; ὅτι αἰρεται ἀπὸ τῆς γῆς τῶν ἀνθρώπων ἢ ζωὴ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπεν, αἰρεται ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ, ἀπὸ ἀνθρώπων. Ἄει γὰρ ὁ λόγος ζῶν ὑπάρχων, καὶ τὸ ζῆν ἐφ' ἑαυτοῦ ἔχει,

sed non secundum scientiam, uti hoc loco contra Judæos ; quod homo sit Dominus æque, atque Salvator, secundum dispensationem carnis assumptæ ; nullusque possit naturalitatis ejus scire mysterium, secundum illud quod scriptum est : Generationem ejus quis enarrabit ? nisi solus Deus, qui arcana rimatur, et reddit unicuique secundum opera sua. Melius autem est, ut simpliciter accipiamus, quod nullus cogitationum secreta cognoscat, nisi solus Deus. Hæc ille. Ad eundem sensum refert etiam Theodoretus ; Tertul. vero Contra Jud., cap. 14 ; Cyprianus Cont. Jud., cap. 10 ; Lactant. lib. iv, cap. 13 ; et alii, quos tacito nomine notat Hieron. ad Christi divinitatem.

καὶ ζῶν τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσι διδούς· ἐξ ἀνθρώπων μὲν ἢ ζωὴ αὐτῷ ἤρθη, ἀφ' ἑαυτοῦ ζωὴ ὢν. Ζωὴ γὰρ ὁ Λόγος, καὶ πᾶσι ζῶν παρέχων τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίασιν ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ τὸ, *Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται*; εἰ ἦν ἄνθρωπος ψιλὸς ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένος, εὐδιήγητος ἄρα ἦν ἡ αὐτοῦ γέννησις. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ πρὸ τοῦ Δαβὶδ, πρὸ τοῦ Ἀβραάμ· Ἀβραάμ γάρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, φησὶν, *ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν μου. Καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Εἶτα αὐτῶν θαυμαζόντων καὶ λεγόντων· Πεντήκοντα ἔτη οὐπω ἔχεις, καὶ τὸν Ἀβραάμ ἐώρακας; ἠλέγχων Θεόδοτον, καὶ τοὺς ἀπίστους, καὶ ἐπαρησιεύτους Ἰουδαίους, ἔφη· Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραάμ ἐγὼ εἰμι.* Ἦν γὰρ πρὸ Ἀβραάμ ἀληθῶς, καὶ πρὸ Νῶε, καὶ πρὸ Ἀδάμ, καὶ πρὸ τοῦ κόσμου, καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου, πρὸ παντὸς ἰ, καὶ κτισμάτων. Διὸ ἄχρονος ὢν, καὶ ἀφραστός καταγγέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ Ἡσαίου, ὅτι *Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Ὅτι αἰρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.*

Ἄλλὰ, φησὶν, εἶπον οἱ ἀπόστολοι· Ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς σημεῖοις καὶ τέρασι· καὶ οὐκ εἶπον Θεὸν ἀποδεδειγμένον. Ἐλέγχῃ δὲ πάλιν, Θεόδοτε (72), ὅτι πάλιν οὐ αὐτοῦ ἰ ἀπόστολοι ἐν αὐταῖς πράξεσιν ἐφησαν, ὡς ὁ μακάριος Στέφανός φησιν· Ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεφωμένον, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ.

Γ'. Πάλιν δὲ προφασίζεται λέγων, ὅτι ἔφη περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι *Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Χριστὸς Ἰησοῦς*. Καὶ οὐκ οἶδε πάλιν πῶς καθ' ἑαυτοῦ ἐπεγείρει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, *Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· Χριστὸς Ἰησοῦς*, αὐτὸς ἐσαφῆνισε λέγων· Προορισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἀνωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πάλιν· *Γενόμενος ὑπὸ νόμον*. Τοῦτων δὲ ποιούμενος τῶν λέξεων τὴν ἀσφάλειαν, φησὶν· *Εἴπερ εἰσι λεγόμενοι θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί, ἡμῖν δὲ εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.* Εἰ δὲ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, οὐκ ἔρα ψιλὸς ἄνθρωπος εἴη ὁ Μονογενὴς ἀπὸ Μαρίας καὶ θεῦρο, οὔτε ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. Ἐπεὶ πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἡδύνατο εἶναι, πρὸ αὐτοῦ γενόμενα, κατὰ τὸν σοῦ λόγον, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος; ἢ πῶς εἴη δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸ αὐτοῦ ἐπιγυνωσθέντα καὶ γενόμενα; Καὶ ἐκ πανταχόθεν ἐξέπεσε τούτου ἡ ληρωδία. ἢ ἄνδρα nudus exstiterit? Quinam porro per ipsum ac producta fuissent? Ex his igitur aniles istius nugæ producta fuissent? Ex his igitur aniles istius nugæ producta fuissent?

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ διαλόγῳ, ἅμα τὴν τε περὶ αὐτοῦ γνώσιν εἰπόντες καὶ τὴν ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην λέ-

Idem vita sublata; ipse tamen nihilominus est vita per sese. Verbum enim vita est, omnibusque, qui vere in se sperant, vitam largitur. Quod autem scriptum est : *Generationem ejus quis enarrabit?* si homo nudus esset a Maria genitas, **467** illius utique generatio enarratu facilis esset. Sed quoniam ante Davidem est et Abrahamum, *Abraham enim pater vester*, inquit, *concupivit videre diem meum. Vidit, et gavisus est* ἰ. Adhæc mirantibus illis et dicentibus : *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* ad Theodotum una cum incredulis Deumque negantibus Judæis refellendum, ita respondit : *Amen, amen, dico vobis, quoniam ante Abraham ego sum.* Vere siquidem ante Abrahamum exstitit : imo ante Noëum et Adamum, ante mundum ipsum ac cælum, ante mundi tempus, ante universum, ac quidquid est omnino creatum. Quocirca temporis expers et inexplicabilis a Spiritu saucio per Isaiam prædicatur. *Generationem*, inquit, *ejus quis enarrabit? Quoniam tollitur e terra vita ejus.*

At enim, inquit, si de illo apostoli locuti sunt, *Virum probatum in vos signis et prodigiis* ἰ, nec Deum probatum dixerunt. Sed hoc ipsum te rursus, Theodote, jugulat, quod in iisdem Actis apostoli dixerunt, ac beatus præcipue Stephanus usurpat : *Ecce video cælum apertum, et Filium hominis stantem a dextris Dei* ἰ.

VI. Rursum instat hæreticus, et objicit : Apostolus, ait, ita de Christo loquitur : *Mediator Dei et hominum Christus Jesus* ἰ. Sed nimirum ignorat, quemadmodum istud ipsum contra se producat. Qui enim hoc dixit : *Mediator Dei et hominum Jesus Christus*, ille ipse declaravit his verbis : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri* ἰ; item : *Factus sub lege* ἰ. Quæ quidem verba uti firmius stabilisque muniret, ita scripsit : *Si sunt qui dicuntur dii multi, et domini multi, nobis vero unus Deus, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* ἰ. Igitur si Christus est *per quem omnia*, et nos ad ipsum referimur; nudus profecto non est homo censendus Unigenitus ille de Maria natus, atque in hac terra editus, neque ex virili semine susceptus. Nam quomodo fieri per illum omnia potuere, quæ ipso priora sunt, si, ut asseris, homo omnia esse potuerint, quæ ante ipsum cognita nunquam evanescent.

468 Jam vero cum ea quæ ad Theodoti hæresim cognoscendam, ac singillatim evertendam per-

ἰ F. πρὸ κόσμου παντός ἰ F. αὐτοῖ. ἰ Joan. viii, 56 sq. ἰ Act. ii, 22. ἰ Act. vii, 55. ἰ I Tim. ii, 5. ἰ Rom. i, 4. ἰ Gal. iv, 4. ἰ I Cor. viii, 5.

(72) Ἐλέγχῃ δὲ πάλιν, Θεόδοτε. Ex eo quod ad Patris dexteram collocatus sit Filius, pari et eadem cum illo dignitate ac potestate esse dicendus est. Ambros. serm. iii De Pentecoste ; Ne miremini, inquit, quod ad dexteram Patris residere dixi Filium; ad dexteram enim residet, non quia major Patre, sed ne minor Patre esse credatur.

sicut hæretici blasphemare consueverunt. Idem colligit ad psalm. xviii, ex illo psal. cix, loco : *Sede a dextris meis*. Quibus, et similibus ex locis apparet, falsam eorum esse sententiam, qui sinistram apud veteres honoratiorem dextra fuisse contendunt. Cujus opinionis auctor Nestrius. cap. 39 *Quinquagenæ*.

tinere videbantur, hac in dissertatione proposuerimus, ad ea quæ deinceps sequuntur more nostro transibimus, postquam velut serpentis cujusdam partem adhuc palpitantem veriatilatis spe ac fide, velut fuste, percussimus atque exstinximus. Proinde ad sequentes hæreses belluarum in modum effratissimas contemplandas tractandasque properemus.

CONTRA MELCHISEDECIANOS,
Hæresis XXXV vel LV.

I. Qui Melchisedecianos appellari sese volunt, ac, nisi fallor, a Theodotianis avulsi sunt, Melchisedecum illum, de quo in Scripturis mentio fit, cum primis celebrant, et præclaram quamdam esse virtutem arbitrantur. Quem etiam in supremis atque inexplicabilibus locis constituunt. Neque solum virtutem illum esse quamdam asserunt, sed ipso etiam Christo majorem esse dicitant. Christum vero simpliciter advenisse, atque illius ordine dignatum esse narrant, ex illo videlicet Davidis dicto: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*¹. Quare Melchisedeco dignitate sit inferior. Nisi enim secundum ab eo existimationis locum haberet, nequaquam ordine illius indigeret. Jam de eodem illo Melchisedeco ferunt, sine matre illum, ac patre, et genealogia fuisse²: idque ex Pauli ad Hebræos Epistola affirmare conantur. Præterea commentitios quosdam libros ac confictos habent, quibus sibimetipsis illudunt.

Verum ex ipsis Scripturæ verbis facile est istorum errorem convincere. Quod enim de Domino a Davide pronuntiatum est, cum sacerdotem illum secundum ordinem Melchisedec fore prædixit, una et Christi sacerdotium iisdem est illis Litteris consignatum. Ac statim illud a divo Paulo subjectum legitur: *Assimilatus Filio Dei manet sacerdos in perpetuum*³. Jam vero si Dei Filio Melchisedech assimilatur, æqualis eidem esse non potest. Quomodo enim servus Domino esse possit æqualis? Nam Melchisedec homo utique fuit. Patris vero ac matris expers dicitur, non quod ambobus illis caruerit, sed quod nulla sit illorum in divinis Litteris expressa mentio. Sane quam plurimos Scripturarum profunda illustriæque 469 quæque humanæ naturæ mentem omnem ac cogitationem superant, in errorem adduxerunt. Siquidem Arabiæ Petrææ incolæ, quæ regio Rochom et Edom appellatur, Moysen, propter edita ab illo prodigia, pro Deo venerantur, et ejus imaginem adorant;

¹ Psal. cix, 4. ² Hebr. vii, 3. ³ ibid.

(73) *Ἀποσπασθέντες τάχα*. A Theodotianis ortos esse Melchisedecianos censet Epiphanius. Tertull. vero lib. *De præscript.*, cap. 53, etiam Theodotum sectæ hujus auctorem constituit, non priorem illum, et Byzantium, sed alterum, quem ἀργυρομαχίδον Theodoretus fuisse narrat. Eusebii lib. v, cap. 27, Theodoti Coriarii discipulum quemdam commemorat Theodotum Trapazitam, a quo deceptus Natalis confessor insigni miraculo respicit, ejus et Theodoretus meminit. Hic igitur Theodotus ad magistri sui impietatem hoc adjecit, ut Christo Domino Melchisedecum anteponeret, ut

ἔξιν, ὑπερβησόμεθα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἀκολουθίας, ὡσπερ τι μέρος ἔρπαιτο ἔτι σαρκίζοντος, τῆ τῆς ἀληθείας ἐλπίδι καὶ πίστει πεπαικότες καὶ ἀνελόντες, τὰς ἐξῆς διασκοπήσωμεν, καὶ περιβλέπεσθαι τὰς θηρωδεστάτας αἰρέσεις σπεύσωμεν.

KATA MELCHISEDEKIANON,
ΛΕ', ἢ καὶ ΝΕ'.

Α'. Μελχισεδεκίανους πάλιν ἕτεροι ἑαυτοὺς καλοῦσιν, ἀποσπασθέντες τάχα (75) ἀπὸ τῶν Θεοδοτιανῶν καλουμένων. Οὗτοι τὸν Μελχισεδεκ τὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς λεγόμενον θεοξάζουσι μεγάλην τινὰ δύναμιν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ἄνω ἐν ἀκατονομάτοις τόποις· καὶ ὡς εἶναι τοῦτον οὐ μόνον δύναμιν τινα, ἀλλὰ καὶ μειζότερον τοῦ Χριστοῦ φάσκουσι. Χριστὸν δὲ ἠγούνηται ἀπλῶς ἐληλυθότα, καὶ καταζηωθέντα τῆς ἐκείνου τάξεως, δῆθεν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου· *Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*· ὡς εἶναι, φησὶν, αὐτὸν ἐπιποδέστερον τοῦ Μελχισεδέκ. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ἐν δευτέρῳ τινὲ ἀγωγῇ κείμενος, οὐκ ἂν τῆς ἐκείνου τάξεως ἐπέδεδετο. Περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Μελχισεδέκ, φασὶν, ὅτι ἀμήτωρ, ἀπάτωρ (74), ἀγενεαλόγητος, ἐκ τῆς προῖ· Ἑβραίου τοῦ Παύλου Ἐπιστολῆς παριστῆν βουλόμενοι. Πλάττουσι δὲ ἑαυτοῖς καὶ βίβλους ἐπιπλάστους, ἑαυτοὺς ἀπατώντες

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ῥητῶν ἡ αὐτῶν ἀνατροπὴ γίνεται. Ὡς γὰρ λέγει περὶ τοῦ Κυρίου ὁ Δαβὶδ, προφητεύων κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἱερεῖα αὐτὸν καθίστασθαι, ἐν ταυτῷ ἔσεσθαι τὸν Χριστὸν ἱερεῖα διηγείται ἡ θεία Γραφή. Εὐρίσκειται δὲ εὐθύς λέγων· *Ἀφομοιούμενος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηγεκέσθαι*. Εἰ δὲ ἀφομοιοῦται τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἴσως τυγχάνει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ δύναται τὸ δούλον εἶναι ἴσον τῷ Δεσπότη; Ὁ μὲν γὰρ Μελχισεδέκ ἀνθρώπος ἦν. Τὸ δὲ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν πατέρα, ἢ μητέρα, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπωνομάσθαι. Πολλοὺς γὰρ ἐφαντασάσε τὰ βεβύβητα τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἔνδοξα, καὶ ὑπεραίροντα διάνοιαν ἀνθρωπίνης φύσεως. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ τῇ Πετραίων Ῥωκόμωι καὶ Ἐδῶμ καλουμένῃ τὸν Μωϋσέα διὰ τὰ θεοσήμεια Θεὸν νομίζουσι, προσκυνοῦσι τε τὴν αὐτοῦ εἰκόνα, ἢ ἀνατυπωσάμενοι ἀπεπλανήθησαν· οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς αἰτίου γενομένου, ἀλλὰ τῆς πλάνης αὐτοῖς διὰ τοῦ δικαίου ἐν τῇ ἀγνοίᾳ φαντασίαν πράγματός αὐτοῖς

scribit Tertullianus. Theodoretus vero Melchisedec ex illius sententia δύναμιν τινα καὶ θεῖαν, καὶ μεγίστην ἐξstitisse κατ' εἰκόνα δὲ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεγενησθαι. At Augustinus et Philastrius nullum Melchisedecianis errorem alium tribuunt, nisi quod hominem esse negaverint, sed virtutem Dei esse statuerint. Vide Epistolam Hier. 126, ad *Evagrium*.

(74) *Ἀμήτωρ, ἀπάτωρ*. Perperam Erasmus *ignoti patris ac matris*; qua stolidam interpretationem mysterium omne sustulit, quod in harum notione verum Apostolus constituit.

συναγούσας· ἐν δὲ τῇ Σεβαστῇ τῇ ποτε Σαμαρείᾳ καλουμένην, τὴν θυγατέρα Ἰεφθάε Θεοποιήσαντες, ἐταύτην τελετὴν κατ' ἔτος (75) ἄγουσιν. Οὕτως καλοῦσιν, ἀκούοντες τὰ σοφὰ καὶ ἐνδοξα τῆς Γραφῆς βήματα, εἰς ἀνοησίαν ἐξέτρεψαν, καὶ εἰς ὑπέρογκον διάνοιαν ἀρθάντες, τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατέλιπον, καὶ μύλους ἑαυτοῖς πλασάμενοι, κατὰ πάντα ἐλεγχθήσονται.

Sic hæretici isti, cum sapientiae ac dignitatis plenas Scripturae voces audiissent, ad vecordiam tracti sunt: ac mente insolentius elati veritatis viam dereliquerunt, adeoque nihil illos sibi præter fabulas finxisse planissime convincemus.

Β'. Καὶ γὰρ παρά τισι τοῦ Μελχισεδέκ (76) ὁ πατήρ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐμφέρεται· οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητάς Γραφάς καὶ ἐνδιαθέτους. Εἶπον δὲ τινες Ἡρακλᾶν καλεῖσθαι αὐτοῦ πατέρα, μητέρα δὲ Ἀσταρώθ, τὴν καὶ Ἀστερίαν. Ἦν δὲ οὗτος υἱὸς τῶν ἐπιχωρίων, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι (77) κατοικούντων. Σαλήμ δὲ ἡ πόλις (78) ἐκαλεῖτο· περὶ ἧς ἄλλος ἄλλως ἐξέδωκε, καὶ ἄλλος ἄλλως. Οἱ μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὴν τὴν νῦν Ἱερουσαλήμ καλουμένην, ποτὲ δὲ Ἰεβοὺς λεγομένην· ἄλλοι δὲ ἔφασαν, ἄλλην τινὰ Σαλήμ εἶναι ἐν τῷ πεδίῳ Σικίμων, κατ' ἀντικρὺς τῆς νυνὶ Νεαπόλεως καλουμένης. Εἶτε οὖν ἐντεύθεν, ἢ καὶ ἐκεῖθεν, οὐ μακρὰν ἀλλήλων διεστήκασιν οἱ τόποι, ὅμως ἡ ὑπόθεσις δηλοῖ τὸ ἔργον. Ἐξήγηκε γὰρ, φησί, τῷ Ἀβραάμ ἄρτους καὶ οἶνον. Καὶ ἦρ Ἰερὺς τοῦ Ὑψίστου κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον. Ὅς ἡλόγησε τὸν Ἀβραάμ, καὶ δεκάτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ. Ἔδει γὰρ τὸν ἱερέα τοῦ Ὑψίστου παρὰ δούλου Θεοῦ τιμηθῆναι· καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἀβραάμ προσενέγκαι τῷ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἱερεὶ λειτουργούντι· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἤμελλον ἐκ περιτομῆς γίνεσθαι ἡ ἱερωσύνη, ἅμα πᾶν ὕψωμα ἐπαίριμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς γνώσεως καθαιροῖτο, πρὸς τὸ μὴ ἀχοῦσαν τὴν περιτομὴν περὶ ἱερωσύνης δύνασθαι ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἱερωσύνη. Εἰ γὰρ Ἀβραάμ τῷ Μελχισεδέκ προσήνεγκε δεκάτην, οἱ δὲ ἀπὸ Ἀβραάμ τῷ Λευὶ προσφέρουσι καὶ τῷ Ἀαρών· μετὰ χρόνον δὲ τοῦ πάλιν εἶναι τὴν ἱερωσύνην ἐκ περιτομῆς διὰ Ἀαρών καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καθεστῆς φάσκει ἡ Γραφή διὰ τοῦ Δαβὶδ· μετὰ γενεᾶς δεκαδύο (79) τῆς τοῦ Λευὶ γεννήσεως, ἐβδόμη δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρών

¹ Gen. xiv, 18.

(75) Ἐτι ταύτην τελετὴν κατ' ἔτος. Τελετὴ hoc loco vel solenne festum ac celebratitate significat, vel sacrificium. Hesych.: Τελεταί, ἑορταί, θυσίαι, μυστήρια. Orus Thebanus apud Etymol. auctorem τελετῆς appellat τὰς μελῆους, καὶ μετὰ τινος μυστικῆς παραδόσεως ἑορτάς. Recte igitur cum Cornario *setium* hic interpretati sumus. Tametsi de sacrificio potuimus accipere, quod Serrario nostro placuit; præsertim cum hæc. 78 eandem historiam narrans *θυσίας* vocet. Ἐν Σικίμοις, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ Νεαπόλει θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα Κόρης. Quod vero ταύτην τελετὴν ἄγουσιν hoc loco dixit, simpliciter usurpatum puto, pro eo quod est *ritus illos instaurant*, vel *sacri illius memoriam celebrant*. Potest et taῦτ' pro ταύτην legi. Nam de humanis hostiis, quod suspicatur Serrarius, verum non arbitror; præsertim Epiphaniæ avo, sub Christianis principibus, qui exsecandas illas ac detestabiles caeremonias ubique prohibuerunt.

(76) Καὶ γὰρ παρά τισι τοῦ Μελχισεδέκ. Quæ

A qua efficta, in errorem delapsi sunt. Cujus quidem causam non vir ille justus sustinet; sed horum dementia potius, quæ illius occasione veri opinionem numinis per ignorantiam excitavit. Sebaste vero, quæ olim Samaria dicebatur, Jephthæ filiam divinis honoribus consecrarunt; in cujus memoriam solenne quotannis festum celebrant.

Scripturae voces audiissent, ad vecordiam tractam viam dereliquerunt, adeoque nihil illos sibi præter

II. Enimvero nonnulli utriusque Melchisedecis parentum nomina commemorarunt; sed ea nusquam expressis Scripturae verbis, et in utroque Testamento declarantur. Sunt qui Heraclam patrem illius appellatum, matrem vero Astaroth, sive Asteriam dicant. Porro filius ille cujusdam ex indigenis temporis illius fuit, qui tum in Sabæ plinitie degebant. Urbem ipsam Salem noninabant, de qua aliter est ab aliis traditum. Ac nonnulli eam esse censent, quæ nunc Jerusalem, olim Jebus vocabatur. Alii Salem alteram in agro Sicimitico esse putant, quæ Neapolim ex adverso respicit. Sed sive hinc, sive illinc venisse dicatur, non longe ambo hæc loca a se invicem distant. Ac nihilominus quid ab eo gestum sit ipsa historiae expositio declarat. *Protulit enim, inquit, Abrahamo panes et vinum. Et erat sacerdos Altissimi per illud tempus*. Qui Abrahamo benedixit, et ab eo decumam accepit. Ita enim fieri decebat, ut a Dei famulo Altissimi sacerdos honoraretur; utque primus Abrahamus præputiato sacerdoti sacra celebranti munus offerret, quandoquidem futurum erat aliquando, ut circumcisionis primum sacerdotium originem ab illo ipso duceret, quo sublimitas omnis adversus Dei cognitionem elata, cognitione deprimeretur; ac ne circumcisio gloriosius sese jactilans, de sacerdote posset cum Ecclesiae sanctæ sacerdotio contendere. Cum enim Abrahamus Melchisedeco decumam obtulerit, 470 illiusque posterum Levi, et Aaroni deinceps offerrent, ac nihilominus postea, cum attributum circumcisioni

D de Melchisedeci parentibus narrat Epiphanius. redolent apocryphorum somnia; cujusmodi multa sunt hoc in opere bona fide a sanctissimo Patre descripta, quæ discutere aut refellere, otiosi; temere fidem adhibere, parum prudentis fuerit.

(77) Ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι. Ubinam Sabæ illa sita sit, divinare utcumque licet. Josue cap. xix, 2, in tribu Simeonis recensentur Bersabee et Sabæ, quæ ejusdem oppidi nomina R. Isaias et Mazius esse putant. Quod si verum est, in Bersabeensi agro Melchisedeci parentes habitaverint.

(78) Σαλήμ δὲ ἡ πόλις. Antiquissima est illa quaestio, utrum Hierosolyma, an Sicimorum oppidum fuerit Salem Melchisedeci domicilium: de qua vide quæ Perrerus aliique ad Gen. disputant, et novissime Salianus noster in *Annalibus*, A. M. 2118. Communis et vera sententia est, Hierosolyman potius quam Sicimorum urbem fuisse Melchisedeci regiam. Quod isti pluribus affirmant.

(79) Μετὰ γενεᾶς δεκαδύο τῆς τοῦ Λευὶ. A

sacerdotium adhuc penes Aaronem, ejusque stirpem maneret, divina per Davidem Scriptura, duodecim ab origine Levi generationibus evolutis, ab Aaronis vero successione septem, oraculum illud cōdiderit, argumento illud fuit, sacerdotii dignitatem in Testamento Vetere perpetuo non esse mansuram, sed in eum ordinem esse transferendam, qui Levi, et Aaronem antecessit. Quod ipsum a Christo ad hodiernum usque diem in Ecclesia factum et administratum

διαδοχῆς · φύσει ἔδοξεν οὐκ ἐν τῇ παλαιᾷ ἱερωσίᾳ τὸ ἱερατικὸν ἵστασθαι · μετατιθεμένης δὲ εἰς τὴν τοῦ Λευὶ καὶ πρὸ Ἀαρὼν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ τῆς ἱερωσύνης · ὅπερ νοὺν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολιτεύεται ἀπὸ Χριστοῦ καὶ δεῦρο, μηκέτι τοῦ σπέρματος κατὰ διαδοχὴν ἐκλεγομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ ἄρτην τύπου ζητουμένου.

III. Etenim primum in præputio sacerdotium per Abelem perfectum est, inde per Noemum, ac tertio decimum per Melchisedecum. Quod autem Melchisedec homo fuerit, sanctus Apostolus in eadem Epistola declarat his verbis: *Cujus vero genealogia narratur ex illis, decimavit patriarcham*¹. Apparet itaque generationem ejus non illis annumerari. Verum quam multi sunt, quorum origines aperte non produntur, puta Daniel, Sidrac, Misac, Abdenago, Elias Thesbites. Quorum qui parentes fuerint, nusquam in Scripturis commemoratum legitimus. Sed ne cuiquam erroris ex ea re occasio præbeatur, non gravabor ea hoc loco referre, quæ nonnullorum traditione didicimus. Igitur Danielis patrem Sabaam fuisse quemdam accepimus. Quod ad Eliam attinet, ejusmodi illius stemma, ac

sed ex virtutis forma ac ratione delectus instituitur

I'. Πρώτη γὰρ ἱερωσύνη ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Ἀβὲλ τελεῖται · ἀλλὰ καὶ καθεξῆς διὰ τοῦ Νῶε · τρίτη δὲ διὰ τοῦ Μελχισεδέκ. Καὶ ἔτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ (θεὸς ἄνθρωπος ἦν, αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ἐν τῇ Ἐπιστολῇ φάσκει οὕτως · Ὁ δὲ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην. Δῆλον οὖν ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται. Πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογεῖνται κατὰ τὸ φανερώτατον ; Δανιὴλ, Σεδράκ, Μισάκ, Ἀδεναγῶ, Ἑλλίας ὁ Θεοσίτης · καὶ ἐν πάσι βηθλαῖς βίβλοις οὐδαμῶς ἐμφερνεται τούτων οἱ πατέρες τε καὶ μητέρες. Ἴνα δὲ μὴ κατὰ τοῦτο πλάνη γένηται, οὐδὲν λυπήσει ἃ καὶ ἐν παραδόσει κατεῖραμεν λέγειν. Εὐρήκαμεν γὰρ τοῦ Δανιὴλ τὸν πατέρα Σαβαάν τινα καλούμενον. Τοῦ δὲ Ἑλλία φύσει καὶ τὴν πατριαρχίαν ὡσαύτως εὐρομεν · ἦντινα καθ' εἰρημὸν ὑψηλῆσθαι οὕτως · Ἑλλίας ὁ Θεοσίτης (81) ἀπὸ

¹ Hebr. vii, 9.

Levi ad Sadok filium Achitob, qui sub Davide summum sacerdotium tenuit, II Reg. cap. vii, 17, γεναὶ sunt xiii, non xii; ab Aarone non vii, sed x numerantur I Par. cap. vi; quarum Litterculum proposuimus.

1 Levi	8 Bocci
2 Kaath	9 Ozi
3 Hamram	10 Zaraias
4 Aaron	11 Merjioth
5 Eleazar	12 Amarias
6 Phinees	13 Achitob
7 Abisue	14 Sadok

Sadok x est post Aaronem, post Levi xiii. Sed in priori numero postā γενεάς δεκαδύο, infinite dictum ab erroris culpa scriptore vindicat. Hæc autem, ἑβδόμη δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρὼν διαδοχῆς, excusari non possunt, cum sint x. Ad hæc pro ἑβδόμῃ crediderim ἐπτά scribendum esse, ut ad postā referatur. Nam in arithmetica nota deceptus est librarius.

(80) Καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ. Quod sit acumen in illa Epiphaniū ratiocinatione, vix assequi possum. Ut hominem fuisse Melchisedecum ex Apostolo demonstrat, hæc illius verba proponit: Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην. Ex quibus ita colligit: Δῆλον οὖν, ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται. Quæ nihil ad institutam probationem attinent, nec illis omnino verbis hominem existisse docet Apostolus. Quare mendosus hic locus videtur, et ita corrigendus: Δῆλον οὖν, ὅτι ἐξ ἐτέρων γενεαλογεῖται. Nam ex eo quod Apostolus dicit, Melchisedecum οὐ γενεαλογεῖσθαι ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, aut ἐκ τῶν Λευιτῶν, utcumque sequitur ἐξ ἐτέρων γενεαλογεῖσθαι, hoc est externæ diversæque ab illis stirpis fuisse.

(81) Ἑλλίας ὁ Θεοσίτης. Eliam e sacerdotali fuisse stirpe Hebræorum fert opinio: qui eundem mltum faciunt cum Phineez Eleazari filio. Hanc opinionem refert Kimchius ad lib. III Reg., cap. xvii, nec in ea tamen acquiescit, amplectitur autem Elias in voce Thisbi. Neque vero id Hebræi veteres omnes arbitrati sunt. Siquidem ex eodem Davide coostat, nonnullos e tribu Gad, alios e tribu Ben-

jamin oriundum putasse. Ipse autem certè nihil affirmat. E Christianis præter Epiphaniū, *Alexandrinum Chronicon*, pag. 376, sacerdotalem Eliæ originem ascribit, additque Thishiten dictum a Thish sacerdotali urbe in Arabia. Quod ex libro *De iis prophetarum*, qui Epiphaniū nomine inscribitur, mutuatum videtur. Ἑλλίας, inquit, ὁ προφήτης ὁ ὅτος ἦν ἐκ Θεσβῶν, ἐκ γῆς Ἀράβων, ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν, Λευιτῆς, οἰκῶν ἐν Γαλαζῶ, ὅτι τῆ Θεσβίς δόξα ἦν τοῖς ἱερεῦσι δεδομένη. Quem ad locum Superintendens nescio quis e Lutheranis qui novissimum librum illum de prophetis interpolavit, mirisæstuat, ut illas voces, ἐκ γῆς Ἀράβων, expungat. Quas quidem parenthesi inclusit, ut alienas esse significet. Si enim, inquit, *Thisben in Arabia collocabimus, non amplius ad cives Gileaditicos, vel ad regnum Israeliticum pertinebit*. Illic conjecturam suam attexit; et videlicet quærenda occasio fuit adversus monachos declamandi, quorum inscitia intrusus illas voculas suspicatur. Cum enim ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν legeretur, aliaque ad marginem adnotata fore lectio, ἐκ γῆς Ἀράβων, ea crescente, inquit, *monachorum barbarie in ipsum auctoris contextum recepta fuit*. Sed in ea conjectura summam iste pastor imperitiā suam ac levitatem detexit. Neque enim scivit, Arabiam olim latissime patuisse; ut non modo Transamnanæ seu Perzæ optimam partem, sed etiam Cœlesyriam ac Damascum complexisset. Siquidem regio ipsa Basan et Galaaditis Arabia continebatur, auctore Hieronymo *in II Isaiet in Abdiam*, ubi quæ prius vocabatur Galad, eam postea nominatam Arabiam, et postremo suo tempore Gerasam, observat. De Damasco Tertius lib. iii *Contr. Marc.*, cap. 13: *Damascus*, inquit, *Arabiz retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophænicen*. Arabiz itaque nomine liber ille *De prophetarum Vita* Galaaditidem intellexit. At Kimchius ita nominatum putat: *בבבל בשב* hoc est *ab urbe in qua primum habitavit; unde postea in Galaad migravit*. Quæ quidem Davidis verba Elias verba Hebræus doctissimus nequaquam intellexit. Nam

jam oriundum putasse. Ipse autem certè nihil affirmat. E Christianis præter Epiphaniū, *Alexandrinum Chronicon*, pag. 376, sacerdotalem Eliæ originem ascribit, additque Thishiten dictum a Thish sacerdotali urbe in Arabia. Quod ex libro *De iis prophetarum*, qui Epiphaniū nomine inscribitur, mutuatum videtur. Ἑλλίας, inquit, ὁ προφήτης ὁ ὅτος ἦν ἐκ Θεσβῶν, ἐκ γῆς Ἀράβων, ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν, Λευιτῆς, οἰκῶν ἐν Γαλαζῶ, ὅτι τῆ Θεσβίς δόξα ἦν τοῖς ἱερεῦσι δεδομένη. Quem ad locum Superintendens nescio quis e Lutheranis qui novissimum librum illum de prophetis interpolavit, mirisæstuat, ut illas voces, ἐκ γῆς Ἀράβων, expungat. Quas quidem parenthesi inclusit, ut alienas esse significet. Si enim, inquit, *Thisben in Arabia collocabimus, non amplius ad cives Gileaditicos, vel ad regnum Israeliticum pertinebit*. Illic conjecturam suam attexit; et videlicet quærenda occasio fuit adversus monachos declamandi, quorum inscitia intrusus illas voculas suspicatur. Cum enim ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν legeretur, aliaque ad marginem adnotata fore lectio, ἐκ γῆς Ἀράβων, ea crescente, inquit, *monachorum barbarie in ipsum auctoris contextum recepta fuit*. Sed in ea conjectura summam iste pastor imperitiā suam ac levitatem detexit. Neque enim scivit, Arabiam olim latissime patuisse; ut non modo Transamnanæ seu Perzæ optimam partem, sed etiam Cœlesyriam ac Damascum complexisset. Siquidem regio ipsa Basan et Galaaditis Arabia continebatur, auctore Hieronymo *in II Isaiet in Abdiam*, ubi quæ prius vocabatur Galad, eam postea nominatam Arabiam, et postremo suo tempore Gerasam, observat. De Damasco Tertius lib. iii *Contr. Marc.*, cap. 13: *Damascus*, inquit, *Arabiz retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophænicen*. Arabiz itaque nomine liber ille *De prophetarum Vita* Galaaditidem intellexit. At Kimchius ita nominatum putat: *בבבל בשב* hoc est *ab urbe in qua primum habitavit; unde postea in Galaad migravit*. Quæ quidem Davidis verba Elias verba Hebræus doctissimus nequaquam intellexit. Nam

φῶς γέγονεν Ἰωδαὲ (82) τοῦ ἱερέως, ἐξ ἱερέων δὴλον καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, υἱὸς δὲ τοῦ Ἀχιμαάμ· Ἀχιμαάμ δὲ υἱὸς τοῦ Σαδώκ· Σαδώκ δὲ τοῦ Ἀχιτώβ, τοῦ Ἀμωρία· Ἀμωρίας υἱὸς τοῦ Μωρία· Μωρία; τοῦ Ζαρὰ, τοῦ Ἀζία· Ἀζίας τοῦ Φινεὲς· Φινεὲς υἱὸς τοῦ Ἐλεάζαρ· Ἐλεάζαρ υἱὸς τοῦ Ἀαρών, τοῦ ἱερέως δηλονότι· Ἀαρών υἱὸς τοῦ Ἀμράμ· Ἀμράμ τοῦ Καθὸ· Καθὸ τοῦ Λευὶ· Λευὶ τρίτος υἱὸς τοῦ Ἰακώβ· Ἰακώβ δὲ ἀδελφὸς μὲν Ἡσαῦ, παῖς δὲ τοῦ Ἰσαάκ· Ἰσαάκ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ. Ἐν δὲ ταῖς βῆταις βίβλοις οὐ πᾶν σαφῶς αἱ τούτων γενεαλογίαι ἐμφέρονται, ἢ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις (83) τῆς κατὰ τὸν Ἠλίαν ὑποθέσεως μέρος. Φύσει δὲ τῶν τριῶν παίδων, Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδευαγῶ, οὕτε ἐν ἀποκρύφους οὕτε ἐν παραδόσεσιν εὑρόμεν. Τὶ οὖν ἐροῦμεν; Ἄρα κάκεινοι, οἱ περὶ Σεδράχ λέγω, φαντασιάζουσιν ἡμᾶς λογίζεσθαι ἃ μὴ χρῆ, καὶ ὑπερόγκως θαυμάζειν ὑπὲρ τὸ μέτρον τὰ ἐκάστης ὑποθέσεως; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο! Καὶ ὅροι γὰρ ἐτίθησαν ἡμῖν, καὶ θεμέλιοι, καὶ οἰκοδομή τῆς πίστεως, καὶ ἀποστόλων παραδόσεις, καὶ Γραφαὶ ἄγριαι, καὶ διαδοχαὶ διδασκαλίας· καὶ ἐκ πανταχόθεν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἰσφαλίσται. Καὶ μηδεὶς ἀπατάσθω καινοῖς μύθοις.

illius sententiam sic exponit : וְהָיָה פִּירֵי שֶׁבַר אֲשֶׁר יָשַׁב בְּעִיר בְּעָרָה וְיָשַׁב בְּעִירָה כִּי יִשְׁבּוּ בְּנֵי אֲבָרָה וְיָשַׁב בְּעִירָה לֹא פִּירֵי שֶׁבַר לְמַה נִּקְרָא מְתוּשָׁבַי בִּיְעִי Kimchii sic interpretatur. Quod initio habitaverit in urbe, cujus nomen erat Toschab; postea vero in Galaad migraverit. Verum non explicat quare dictus sit ex habitatoribus Galaad. Atqui aliter, nisi fallor, Kimchius accipiendus est. Non enim cenet nomen urbis fuisse שֶׁבַר, quod absurdum est, sed ibi, in ea scilicet urbe, hoc est Thisbi, principio condisse. Quare legendum est שֶׁבַר non שֶׁבַר. Neque verum est, quod Elias subijcit, causam a Davide nullam afferri, cur Eliam Scriptura dicat esse ex habitatoribus Galaad, cum expressis verbis hanc ipsam significet, quoniam Thisbi profectus in Galaaditidem migraverit. Elias vero levita urbem in Galaad Thisbi fuisse docet; quæ cum ab Israelitis post illam Gabonitarum cladem, qua Galaaditæ pariter involuti sunt, Jud. xxi, solo esset æquata; plerique, qui eadem illam effugerant reversi, postea oppidum instaurarunt; ab eoque casu נְשֵׁבֵי תִּישְׁבִי nominati sunt. Quorum unus Elias fuit; nam illis vixisse temporibus argumento est, quod tum superstes erat Phinees; quem eundem esse cum Elia magistris placet. Hæc Levita. Quæ sunt insulsiissima. Fingamus enim Eliam esse Phinees; quomodo is ad necem quæsitus ab Israelitis, ac fuga lapsus credi potest, qui ab illorum partibus steterit, iisdemque præfuerit? Atqui hanc eandem de Phinees fabulam, quod idem sit cum Elia, habet Hieron. lib. Quæst. Hebr. in Paralip., cujus auctoritate fretus Petrus Damianus epist. iv Ad Nicol. pontificem eandem pluribus exponit. Quod ne refutationem quidem meretur. Abulensis sacerdotem fuisse negat omnino, sed levissima conjectura; quod Galaaditidis incola nominetur. Imo vero saltem ex eo contrariæ suspitionis locus, quoniam שֶׁבַר מְתוּשָׁבַי ex inquilinis fuit, hoc est non indigena, neque ex illa tribu, sed peregrinus, et in alieno solo degens. Verum in re dubia utrinque larga divinaudi ac somniandi copia est. Nos otiosi non sumus. Quod ad oppidum vero Thisbi pertinet, de ejus situ nemo certi aliquid prodidit, nisi quod To-

prosapiam reperimus, quam ordine hunc in modum percerneo. Fuit Elias Thesbites Jodaæ sacerdotis frater; proinde ex sacerdotali stirpe, filius Achimaami, Achimaamus Sadoci, Sadocus Achitobi, hic Amorix, Amorias Morix, Morias Zaræ, iste Azix, Azias Phineesi, Phineesus Eleazari, hic Aaronis sacerdotis, Aaron Amrami, hic Caathi, Caathus Levi, qui tertius Jacobi filius fuit. At Jacobus Esau frater, Isaaci filius, Isaacus Abrahami. At vero in sacris Litteris non omnino perspicue istorum origines indicantur, nisi forte quod in libris Paralipomenon nonnulla, quæ ad Eliam pertinent, comprehensa sunt. Quod autem ad tres 471 pueros spectat, Sidrach, Misach et Abdenago; nihil de iis neque in apocryphis, neque in traditionibus invenimus. Quidnam ergo dicemus? An et illi tres pueri nos in eum errorem conjicient, ut quod nefas est de illis cogitemus, et unamquamque rem supra quam par est, et impensius admiremur? Absit ut id unquam in animum inducamus! Nam et termini præscripti nobis sunt, et fundamenta posita, et fidei structura, et apostolorum traditiones, et sacræ Litteræ, et cœlestis doctrinæ propagata successio, ac denique divina veritas ex omni parte munita est, et constituta. Proinde nemo se inanibus fabulis in errorem abduci patiatur.

biæ i ex LXX translatione Thisbi, e quo oriundus fuisse Tobias asseritur, in Galilæa ponitur, supra Aser: quæ in Latina minime referuntur. Sed et Mazius ad xi Josue Θηδῆς pro Θισβῆ; scribendum existimat. Josephus lib. vii, cap. 7, Thesbonem Galaaditidos urbem Eliæ patriam esse dicit.

(82) Ἀδελφὸς γέγονεν Ἰωδαέ. Hic est Joiadas pontifex, qui sub Athalia et Joas sacerdotio functus est; sub hoc vero mortuus, cum vixisset annos 150. Tornielus anno mundi 3191 mortem illius, Joas tricesimo quinto fere, consignat. Cæpit autem Joas, ex chronologia nostra, per Jul. 5856; proinde 35 ejusdem convenit in a per Jul. 3870, e quibus detractis 150, reliqui sunt 3740. Itaque anno per Jul. 3741 præter propter natus est Joiadas, Roboami ii annis post templi conditum plus minus xxxi. Quod si Joiadæ frater Elias fuit, et Achimaaz filius, consequens est Azariam eundem esse cum Joiada. Quippe libri I Par., cap. vi, a Sadok usque ad templi excidium sacerdotum series ista proponitur.

1 Sadoc	8 Sadoc
2 Achimaas	9 Sellum
3 Azarias	10 Helcias
4 Joanan	11 Azarias
5 Azarias	12 Saraias
6 Amarias	13 Josedec
7 Achitob	

Fuerit igitur Azarias idem ac Joiadas; quod nonnullis arbitratos esse testatur Abul. in hunc locum lib. I Paralip. Sane pertriosa res est Judæorum pontificum successio; quorum nomina apud Josephum ab iis, quæ in lib. Paralip. traduntur, diversissima sunt. Expediissima conciliandi ratio est, ut plerosque multiplici nomine præditos affirmemus. Cæterum in sacerdotali Eliæ ac Joiadæ stirpe duos prætermisit Epiphanius; nam Aziam, qui est in Scriptura Ozi, filium fuisse Phinees tradit, cum ejus pronepos fuerit. Omisit enim Abisue et Bocci.

(83) Ἡ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις. De Eliæ stirpe in Paralipom. libris quod sciam verbum nullum. Alioquin sublata omnis esset illa de Eliæ stirpe quæstio, si de qua tribu natus esset, vel levissimè significaret.

IV. Redeo jam ad id quod mihi proposueram, ea videlicet, quæ de Melchisedeco ineptissime conflungunt. Fuit enim justus ille quidem, ac Dei sacerdos, et rex Salem; sed neque in cælo fuit, nec e cælo descendit. *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis*, ait sanctissimus verissimusque Deus idem et Verbum¹. Illum vero Melchisedeci ordinem cum Scriptura sacra confirmat, ac sanctus Spiritus expressis verbis asserit, sacerdotii translationem ostendit, quod ab vetere Synagoga ritumque egregium ac præstantissimum in ritum, neque carnali successione devinctum postea transiit. Etenim sanctus ille Melchisedec nullum neque post se successorem habuit, nec ei sacerdotium est abrogatum, sed sacerdos toto vitæ suæ tempore mansit. Quare adhuc in sacris Litteris eadem sacerdotii dignitate celebratur, cum nemo ei successerit; aut illam sacerdotii functionem, qua suo tempore nactus est, everterit. Eodem plane modo Dominus noster non nudus homo, sed ex Deo Deus Verbum, Deique Filius, ab eodem nullo initio aut tempore genitus, qui est cum Patre perpetuo, sed homo tamen de Maria nostra causa factus est; nec ex virili semine procreatus. Qui quidem sacerdotale Patri suo munus offert, accepta ex natura hominum massa, ut pro nobis sacerdos secundum ordinem Melchisedec successionem omni carentem constituatur. Manet enim, et assidue dona pro nobis offert. In primis quippe semetipsum obtulit, ut perfectiore vivaque pro totius mundi salute mactata hostia, veteris testamenti sacrificium aboleret. In quo idem ipse victima fuit, ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse Rex, **472** ipse Pontifex, ipse ovis, ipse agnus; adeoque *omnia in omnibus*² propter nos est factus, ut modis omnibus nobis vita suppeteret; ac sacerdotii sui constantem, et immutabilem firmitatem in sempiternum statueret, ut non jam stirpis habita ratione successiones distribueret; sed ex justificatione conservari propagarique in Spiritu sancto singulari beneficio vellet.

V. Aliud præterea nonnulli de eodem Melchisedeco somniant. Ejusmodi enim homines carnaliter examinati sunt³: cum spiritualiter ea quæ ab Apostolo in Epistola ad Hebræos dicta sunt, nequaquam intellexerint. Quamobrem Hierax Melchisedecum Spiritum esse sanctum existimat, quod ita de eo scriptum sit: *Assimilatus Filio Dei. Manet enim sacerdos in perpetuum*⁴. Quod et alii Apostoli verbis illustratur. cum dicit: *Spiritus vero pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus*⁵. At qui Spiritus sancti interiores sensus novit, non ignorat illum Deo pro electis supplicare. Sed et iste nihilominus a proposito penitus aberravit. Non enim unquam Spiritus sanctus carnem induit. Qua quidem si caruit, Rex esse Salem, aut illius loci sacerdos non potuit. Verum opportunitiori tempore, cum

Δ'. Ἐπανελύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὰ προκειμένα, ὡς οὗτοι φαντάζονται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ. Ἔτι μὲν γὰρ δίκαιος ὑπῆρχε, καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ βασιλεὺς τῆς Σαλήμ, ἀλλ' οὐκ ἐν οὐρανῷ ὑπάρχων, καὶ ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκώς. Οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν ὁ ἅγιος καὶ ἀψευδὴς Θεὸς Λόγος· τὴν δὲ τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ κρατύνουσα ἡ θεία Γραφή, καὶ τὸ Πνεῦμα ῥητῶς διδάσκον, τὴν μετὰ θεὸν ἔδειξε τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ τῆς παλαιᾶς συναγωγῆς καὶ τοῦ ἔθους εἰς ἔθος κἀλλιστον καὶ ὑπέριον, καὶ οὐ μέτοχον σαρκικῆς διαδοχῆς ἠνωμένον. Ὁ γὰρ Μελχισεδέκ ὁ ἅγιος οὗτος· οὐκέτι μετ' αὐτὸν διαδοχὴν ἐσχῆκεν, ἀλλ' οὕτε ἀφαιρέσειν τῆς ἱερωσύνης· ἔμεινε γὰρ αὐτὸς ἱερεὺς τὸν πάντα χρόνον τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Καὶ ἔτι ἐν τῇ Γραφῇ ἄδεται ἱερεὺς, μηδεὶς αὐτῶν διαδεξαμένου, ἢ ἀνατρέψαντος τὴν κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ ὑπηρεσίαν τῆς ἱερωσύνης. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἐκ Θεοῦ ἅγιος Θεὸς Λόγος, Υἱὸς Θεοῦ γεννηθεὶς ἀνάργυρος καὶ ἀχρόνως, ἀεὶ σὺν Πατρὶ ὦν, γενόμενος δι' ἡμᾶς ἐκ Μαρίας ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. Τὴν δὲ ἱερωσύνην τῷ Πατρὶ προσφέρει, ἐξ ἀνθρωπότητος τὸ φῦραμα λαβὼν, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ἱερεὺς καταστῆ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τὴν μὴ ἔχουσαν διαδοχὴν. Μένει γὰρ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸ διηνεκὲς δῶρα προσφέρειν· πρῶτον μὲν ἑαυτὸν προσενέγκας, ἵνα λύσῃ θυσίαν παλαιᾶς διαθήκης, τὴν ἐντελεστέραν ζῶσαν ὑπὲρ παντὸς κόσμου ἱεουργήσας· αὐτὸς ἱερεῖον, αὐτὸς θῦμα, αὐτὸς ἱερεὺς, αὐτὸς θυσιαστήριον, αὐτὸς Θεός, αὐτὸς ἀνθρώπος, αὐτὸς βασιλεὺς, αὐτὸς ἀρχιερεὺς, αὐτὸς πρῶτατος, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπον γένηται, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὸ ἀμετάστατον ἔδραγμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσῃται, οὐκέτι κατὰ σπέρμα τὰς διαδοχὰς μερίζων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δικαίωμα φυλάττεσθαι ἐν Πνεύματι ἀγίῳ δωρούμενος.

Ε'. Φαντάζουσι δὲ ἄλλοι περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδέκ λέγοντες. Σαρκικῶς γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἀνεκρίθησαν, πνευματικῶς μὴ νενοικῶτες τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένα. Καὶ ὁ μὲν Ἰεραὸς τούτου νομίζει Μελχισεδέκ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ, Ἄρρομοῦμενον, φησὶ, τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Μένει γὰρ ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκὲς· ὡς ἀπὸ τῆς λέξεως, ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος· Τὸ δὲ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· ὁ δὲ ἐπιστάμενος τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος οἶδεν, ὅτι ὑπὲρ ἐλεγκτῶν ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ. Ἐξέπεσε δὲ καὶ οὗτος παντελῶς τοῦ προκειμένου. Οὐ γὰρ σάρκα ἐνεδύσατο τὸ Πνεῦμα ποτε. Σάρκα δὲ μὴ ἐνδυσάμενος, οὐκ εἶχεν εἶναι βασιλεὺς τῆς Σαλήμ, καὶ ἱερεὺς τόπου τινός. Καιρῷ δὲ ὅτι περὶ τούτου τοῦ Ἰερακοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως

¹ Deest verbum. ² Joan. iii, 15. ³ I Cor. xv, 28.

⁴ II Cor. ii, 14. ⁵ Hebr. vii, 5. ⁶ Rom. viii, 26.

τὴν ἀνατροπὴν ποιήσομαι, τότε ἐν πλάτει περὶ τοῦ τῶν διγγήσομαι. Τῆς δὲ ἀκολουθίας τὰ νῦν ἐπιλήφομαι, πόσα δὲ περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδέκ ἄλλοι φαντάζονται.

Γ'. Σαμαρείται μὲν γὰρ τοῦτον (84) νομίζουσι εἶναι τὸν ἰ (υἱὸν τοῦ) Σὴμ· καταγέλαστοι δὲ καὶ αὐτοὶ εὐρεθῆσονται. Ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ θεία Γραφή πάντα μετὰ εὐταξίας, κατὰ πάντα ἀλήθειαν ὠχύρωσεν, οὐκ εἰς μάτην τοὺς χρόνους τάσσα καὶ τὰ ἔτη. Ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν (85) ὀγδοηκονταοκτὼ ἐτῶν, ἣ καὶ ἐνεήκοντα, πλείω ἢ ἐλάσσω, ὁ Μελχισεδέκ αὐτῷ ἀπήντα τότε, καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτον (86) καὶ οἶνον, προτυπῶν τῶν μυστηρίων τὰ αἰνίγματα, ἀντίτυπα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, λέγοντος, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν· καὶ ἀντίτυπα τοῦ αἵματος τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ νυχθέντος, καὶ βεύσαντος εἰς κάθαρσιν τῶν κεκοινωνημένων, καὶ βαντισμῶν, καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ὁ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πατήρ (87) θάρρα ἐδομηκοστὸν κατ-

A Hieracis illius hæresim refellam, de iis ipsis uberior disputabo. Nunc ut ordine cætera pertexam, quas de Melchisedeco alii fabulas serant, hoc loco proponam.

VI. Igitur Samaritani Sem esse illum arbitrantur. In quo ridiculi plane sunt. Siquidem divina Scriptura consentaneè cuncta ac congrue stabilis, corroborandæ in omnibus veritati studuit, neque frustra temporum annorumque seriem expressit. Cum itaque Abrahamus octuagesimum octavum, vel nonagesimum plus minus ætatis annum ageret, ei Melchisedecus occurrit, ac panem ipsi vinumque protulit.¹ Quo factò mysteriorum significationes adumbravit, quæ Domini figuram exprimebant, qui dixit: *Ego sum panis vivus*².

B Sed et sanguinis illius figuram, qui e perforato ipsius latere ad eorum, qui inquinati erant, expiationem aspersionemque manavit. Jam vero Thare septuagesimo ætatis anno Abrahamum genuit³.

¹ Ex iis quæ sequuntur expungendas esse duas illas voces intelliges. ² Gen. xiv, 18. ³ Joan. vi, 51. ⁴ Gen. xi, 26.

(84) Σαμαρείται μὲν γὰρ τοῦτον. Ita sensisse Judæos declarat Hieron. ad Evagrium epist. 126 et ex Midrasch Agada docet R. Selomoh in xiv Gen. nec non et Aben Hezra. Nec dubium est, quin ex Hebræorum et Latinorum rationibus congruant tempora. Nam Abrahamo supervixit Sem annos xxxv. At ex LXX Seniorum editione nequaquam conveniunt; ut recte colligit Epiphanius. Verum de hæc Judæorum aut Samaritanorum opinione, ac cæteris de Melchisedecò veterum erroribus pluribus agit Hieron. loco citato; copiosissime vero recentiores sacrarum litterarum interpretes et chronologi, ut eo minus in hac quæstione commemorari necesse sit.

(85) Ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν. Falsus est aliquot annis numerus iste. Nam ut ex Genes. cap. xvi constat, lxxxv duntaxat annorum erat Abrahamus, cum Agar ancillam duxit, quod posterius est expeditione illa contra reges iv.

(86) Καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτον. Egregius hic locus ad tuendam ab hæreticorum calumniis communem PP. omnium auctoritatem ac sententiam; qui ex illis Genesios verbis deducere solent, Melchisedecum ad usum sacrificii panem et vinum protulisse, et eo ipso sacrificio incrementum Christi corporis ac sanguinis adumbrasse sacrificium. Quod et Hieron. docet Epistola ad Evagr. et veteres, uti D

dictum est, propemodum omnes; quorum testimonia a catholicis scriptoribus jamdudum studiose collecta sunt Sed eximius atque in primis disertus est, qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand. locus lib. iv Strom. : Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον Εὐχαριστίας. Vide August. epist. 95.

(87) Ὁ δὲ τοῦ Ἀβραάμ πατήρ. Quod Abrahamum anno ætatis suæ lxx genuerit Thare diserte Scriptura docet, ac tergiversationem omnem excludit. Nec aliter vetustissimi quique Patres eum locum interpretati sunt, ut vel contrariæ opinionis patroni fateri coguntur; qui contra Mosis auctoritatem, non lxx, sed cxxx. Thare anno natum patriarcham videntur asserere. Viderint illi, quam recte tot sæculorum, adeoque PP. omnium consensum repudiant. Næ quæ ab illis opponuntur tanti esse non credimus, ut propterea lucere meridie negandum sit.

Jam vero hæc in generationum descriptione non ab Hebraicis modo fontibus, sed etiam a LXX Seniorum numeris, cujusmodi hodie exstant, aberrat Epiphanius. Dabo hic Hebræorum ac Græcorum seriem, ut quæ observanda sunt facilius quisque percipiat.

Hebræorum et Latinorum series.	Ex editione Vulgata LXX Seniorum.	Vixerunt post generationem. Ex Hebræis et Latinis.	Vita integra.
Sem post diluvium genuit anno 2	Sem anno 2	500	600
Arphaxad 35	Arphaxad 135	305	338
Sala 30	Cainan 130		
Eber 34	Sala 130	405	433
Phaleg 30	Eber 134	450	464
Reu 32	Phaleg 130	209	239
Seruch 30	Reu 132	207	239
Nachor 29	Seruch 130	200	230
Thare 70	Nachor 179	119	148
Abraham	Thare 70	135	205
Colliguntur ad Abrahami ortum anni 292.	Colliguntur ad Abrahami ortum anni 1172.		

Atqui ex Epiphani ratione colliguntur anni duntaxat 942 a diluvio ad Abrahami ortum. Differentia est annorum 250, qui in LXX Seniorum editione

ex 130 Cainan, et centenis Nachoris consurgunt. Vulgo enim Nachor 179 tribuuntur, ab Epiphanio vero 79. At vero in Præfatione hujus operis, et in

Colliguntur 473 anni fere centum sexaginta. Nachor vero Thare genuit annum agens septuagesimum nonum. Ita fiunt anni cccxxxix. Seruch Nachor genuit anno ætatis cxxx. Colliguntur anni cccclxix. Rhagau genuit Seruch anno vitæ suæ cxxxiii. Consurgunt anni di. Phalee Rhagau genuit anno ætatis cxxx. Fiunt anni dcxxxii. Heber porro genuit Phalee anno vitæ suæ cxxxiv. Fiunt anni dcclxv. Sale genuit Heber, cum ætatis annum ageret cxxx. Efficiuntur anni dcccxcv. Arphaxad anno cxxxv genuit Sale. Fiunt anni mxxx. Porro Sem, quem antea diximus a Samaritanis pro Melchisedeco haberi, genuit Arphaxad. ætatis anno centesimo. Summa annorum mxxx ad Abrahami tempus, quo Melchisedeco obviam venit, reversus a cæde Chodollogomor, et Barsa, et Symobor, et Hamarphal regum.

Verum tot annos, quot illorum somnia ferunt, Sem minime vixit; sed centesimo quinto Arphaxad genuit, altero post diluvium anno. Secundum quod, ut Scriptura testatur, quingentos insuper vixit, *Genuitque filias et filias, et mortuus est* ¹. Qui igitur post sexcentos et quinque ætatis annos mortuus est, quomodo ad mxxx usque pervenit; ut qui ante generationes decem Sem Noemi filius vocaretur, iis demum exactis, hoc est mxxx annum intervallo Melchisedecus illorum opinione censeretur? O singularem hominum amentiam! Cæterum ex aliorum exemplarium supputatione, ab ortu Sem ad illud tempus, quo Abrahamo Melchisedecus occurrit, id quod octuagesimo vel nonagesimo vitæ illius anno contigit, consurgunt anni plus minus dcxxxviii. Adeo ut quocumque se demum convertant, ad Abrahami tempus illud, quod diximus, pervenire Sem non potuerit, ut

¹ Gen. xi, 4.

Ancorato num. 116 easdem illas geneas pertexens Cainan inseruit. Ut illud appareat, LXX Seniorum editionem hac in parte variam et interpolatam fuisse; nam alii codices Cainan ascisciebant, alii expungebant. Siquidem apud Eusebium edit. Græcæ pag. 9, ex Africano, et LXX Interpretibus, nec non ex Samaritanorum Hebraicis exemplaribus in hujus genealogiæ contextu Cainan omissus est; nec annum summa 942 excedit a diluvio ad natalem Abrahami: quot videlicet annos Epiphanius hoc loco numerat. Quare Eusebium hic quidem secutus est.

De Cainano vetus est quæstio, quæ a recentioribus varie disceptari solet. Mibi prætermittendus omnino videtur, cum nec in Hebraica veritate, nec in Latinorum editione exstet uspiam. Quod enim vitium in Hebræos codices irrepsisse nonnulli statuunt; nimis hoc otiose fingitur. Lucæ auctoritas graviorem facit controversiam. Sed et huic a piis et eruditissimis viris jam pridem satisfactum est. Cum enim Græcorum codices vulgo Cainan exhiberent, Lucas, qui Græcis scribebat, non aliunde genealogiam istam, quam ex illorum libris exscripsit: ideoque et Cainanum inseruit, quem si alioqui prætermitteret, Græcos ipsos offenderet. Quare nihil alterutram in partem affirmans, quas in Græca editione quæ-

A άγων έτος τον Άβραάμ έγέννησε. και γέγονεν έτη ρξ̄ πλειώ η έλάσσω. Ναχώρ δέ έγέννησε τον Θάρσο έβδομηκονταεννέα έτων ύπάρχων, και γέγονε αδ̄ έτη. Σερούχ δέ έγέννησε τον Ναχώρ, ρλ̄ έτων ύπάρχων, και γεγόνασιν έτη τξβ̄. Παγαύ δέ έγέννησε τον Σερούχ, ύπάρχων ρλ̄ έτων, και γέγονε πεντακοσιοστών πρώτων έτος. Φαλέκ δέ έγέννησε τον Παγαύ, ών έτων ρλ̄, και γέγονεν χλᾱ έτος. Έβερ δέ γεννᾶ τον Φαλέκ (88) έν έτει ρδ̄ τής αυτού ζωής, και γεγόνασιν ψξ̄ έτη. Σάλα δέ γεννᾶ τον Έβερ, ρλ̄ έτος κατάγων τής αυτού ηλικίας, και γέγονεν ωξ̄ έτη. Άρφαξάδ δέ ρλ̄ έτων ών έγέννησε τον Σαλά, και γέγονε μλ̄ έτη. Σήμ δέ εκατοστῶ έτει ο προειρημένος, ο και φαντασιαζόμενος παρά τοις Σαμαρειταις είναι Μελχισεδέκ, έγέννησε τον Άρφαξάδ, και όμου γέγονεν έτη αρλ̄ έως του χρόνου του Άβραάμ, καθ̄ ον συνήνησε τῷ Μελχισεδέκ, επανών από τής κοπής των περι Χοδολλογομόρ, και Βάρσα, και Συμοδὸρ, και Άμαρφαλ των βασιλέων.

Όχι έξησε δέ Σήμ τοσαύτα έτη κατά την τούτων ληρώδη φαντασίαν· άλλα ρε̄ έτων έγέννησε τον Άρφαξάδ, έν τῷ δευτέρῳ έτει μετά τον κατακλυσμόν. Και έξησε μετά ταύτα φ̄ έτη, ως φησιν η θεια Γραφή· *Και έγέννησεν υίους, και θυγατέρας, και απέθανε*. Τοίνυν αυτού ζήσαντος εξακόσια πέντε έτη, και τελευτήσαντος, πῶς τῶνάτο φθάσαι εις αρλ̄ έτη· ίνα ο Σήμ ο υιός του Νῶε πρό δέκα γενεών καλούμενος Μελχισεδέκ παρά τούτοις, μετέπειτα μετά δέκα γενεάς, και αρλ̄ έτη νομισθείη; και ὡ τής πολλής των ανθρώπων πλάνης! Κατά δέ ψήφον άλλων άντιγράφων (89) από τής του Σήμ ηλικίας, έξότι γεγέννηται ο αυτός Σήμ, έως του προδεδηλωμένου χρόνου, τής τε του Άβραάμ συναντήσεως του Μελχισεδέκ, ητις ην έν ογδοηκοστῶ έτει τής ζωής αυτού, η ένεννηκοστῶ, γίνεται χηρ̄ έτη πλειώ η έλάσσω. Όστε εξαπαντος μη δύνασθαι εις τον προδεδηλωμένον του Άβραάμ χρόνον τον Σήμ φθάειν, ίνα και Μελχισεδέκ

rationes repererat, simpliciter reddidit. Quemadmodum si quis Æthiops catholicam ad fidem perducere volens, regum illorum successionem ex vulgatis eorum Annalibus exciperet: tametsi quispiam intrusus in numerum fuisset, non hæc catholici scriptoris, sed historiarum et Annalium esse culpa crederetur. Hoc ego cum Perrerio nostro, Jansenio, Genebrardo, aliisque doctis et piis scriptoribus probabile censeo.

(88) Έβερ δέ γεννᾶ τον Φαλέκ. Mendum est non Epiphaniū, sed librariū in numerorum nota. Legitæque ρδ̄, ut ex sequenti collectione perspicue constat.

(89) Κατά δέ ψήφον άλλων άντιγράφων. Quænam illa sint exemplaria, quæ ab ortu Sem ad 80, vel 90 Abrahami, annos putent 828, hoc est a diluvio ad Abrahami ortum 348, comperire non potui. Neque enim Hebraica aut Samaritana, aut postremo LXX Seniorum editiones ita numerant. Quocirca vereor ut integræ sint numerales Epiphaniū notæ. Secundum Samaritanos, et nonnulla LXX Interpretum exemplaria, quæ a diluvio ad ortum Abrahami annos numerant 942, additis 180, sicut ab ortu Sem ad 80 Abrahami anni 1122.

νομισθεῖ. Καὶ διέπεισε πανταχόθεν ἡ τῶν Σαμαρει-
τῶν χυδαιολογία.

Ζ'. Ἰουδαῖοι πάλιν φάσκουσι τὸν τοιοῦτον δίκαιον
μὲν εἶναι, καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἱερέα τοῦ Ὑψίστου, ὡς ἔχει
ἡ θεία Γραφή· διὰ δὲ τὸν υἱὸν εἶναι πόρνης, φασί, τὴν
μητέρα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ
γινώσκεσθαι. Ἐξέπεσε δὲ καὶ τούτων ὁ ληρώδης λό-
γος. Καὶ Παῦλ πόρνη ὑπῆρχε, καὶ ἔστι γεγραμμένη,
καὶ Ζαββὴ πορνέυσας γέγραπται, καὶ Χασβιθὴ
μετ' αὐτοῦ, καίπερ ἄλλοτρία οὔσα, καὶ οὐκ ἀπὸ γε-
νοῦς Ἰσραὴλ ἀναγομένη. Καὶ πᾶς ὁ μὴ διὰ θύρας
εἰσερχόμενος, ὡς ἔφη τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ληστής,
καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν ὑπάργει.

Ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ φύσει τινὲς διαφόρως τοῦτον
τὸν Μελχισεδὲκ ὀρίζονται. Οἱ μὲν γὰρ αὐτοῦ¹ νομι-
ζουσι φύσει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου τότε
τῷ Ἀβραάμ πεφηνέαι· ἐκπίπτουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοῦ
προκειμένου. Οὐ γὰρ τις ἑαυτῷ ὅμοιος γενήσεται
ποτε· ὡς ἔχει ἡ θεία Γραφή, ὅτι Ἀφωμοιωμένος
τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές.
Τῷ ὄντι δὲ ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν τὸν
Ἀβραάμ δεδεκάτωκεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξ αὐτῶν
τῶν Ἰσραηλιτῶν γενεαλογεῖται, γενεαλογεῖται δὲ ἐξ
ἄλλων ἀνθρώπων, τούτων ἕνεκα πάντων τὴν ὑπό-
μνησιν ποιησάμενοι, διὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ὑπε-
μνήσθημεν, καὶ ὡς ἐν παρεκβάσει περὶ τούτων δι-
ηγησάμεθα.

Η'. Εἰς ὄνομα δὲ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ ἡ προ-
ειρημένη αἵρεσις καὶ τὰς προσφορὰς ἀναφέρει, καὶ
αὐτὸν εἶναι εἰσαγωγέα πρὸς τὸν Θεόν· καὶ δι' αὐτοῦ,
φησί, δεῖ τῷ Θεῷ προσφέρειν· ὅτι ἄρχων ἐστὶ δι-
καισύνης, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ ἐν οὐρανῷ, πνευματικός τις ὢν, καὶ υἱὸς Θεοῦ
τεταγμένος. Καὶ δι' ἡμᾶς αὐτῷ προσφέρειν, φασίν,
ἵνα δι' αὐτοῦ προσερχθῆ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εὐρωμεν
δι' αὐτοῦ ζωὴν. Καὶ Χριστὸς μὲν, φησίν, ἐξελέγη,
ἵνα ἡμᾶς καλέσῃ ἐκ πολλῶν ὁδῶν εἰς μίαν ταύτην
τὴν γνῶσιν, ὑπὸ Θεοῦ κεκρισμένος, καὶ ἐκλεκτὸς
γενόμενος· ἐπειδὴ ἀπέστρεψεν ἡμᾶς ἀπὸ εἰδώλων,
καὶ ὑπέδειξεν ἡμῖν τὴν ὁδόν. Ἐξ οὗπερ ὁ Ἀπόστολος
ἀποσταλεὶς ἀπεκάλυψε ἡμῖν, ὅτι Μέγας ἐστὶν ὁ
Μελχισεδὲκ, καὶ ἱερεὺς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ,
θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος· καὶ ὅτι Τὸ ἔλασσον ἐκ
τοῦ μελλόντος εὐλογεῖται. Διὰ τοῦτο, φησί, καὶ τὸν
Ἀβραάμ τὸν πατριάρχην εὐλόγησεν, ὡς μεῖζων ὢν·
οὐ ἡμεῖς ἐσμεν μύσται, ὅπως τύχωμεν παρ' αὐτοῦ
τῆς εὐλογίας.

Θ'. Καὶ ὡς μάταιος πᾶσα αἵρέσεων ἡ διάνοια! Ἰδοὺ
γὰρ καὶ αὐτοὶ ἠρνήσαντο τὸν αὐτῶν Δεσπότην, τὸν
ἀγοράσαντα αὐτοὺς τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι, τὸν οὐκ
ἀπὸ Μαρίας ἐναρξάμενον, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀλλ'
αἰεὶ ὄντα πρὸς τὸν Πατέρα Θεόν Λόγον, γεγεννημένον
ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ὡς πᾶσα Γραφή
διηγείται. Φησὶ γὰρ· Παιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμολοσίαν, καὶ οὗ τῷ
Μελχισεδέκ. Ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν τοῦ

A Melchisedecus habeatur. Eoque modo Samaritanorum undique vanitas convincitur.

VII. Sed Judæi justum eundem ac probum fuisse, et sacerdotem Altissimi fatentur, ut est in sacris Litteris proditum. Quod autem meretricis filius esset, **474** neque matris nomen esse scriptum, neque patris ullo modo cognitum. Atqui nec illorum ineptissimus sermo procedit. Nam et Rahab meretrix fuit, et ejus nihilominus Scriptura meminit¹. Sed et Zambri et Chasbithæ² adulterium ibidem expressum, tametsi alienæ stirpis hæc esset, nec Israelitarum ex genere originem traheret. Enimvero omnis, qui per ostium non intrat, fur est, non pastor, ut in Evangelio scriptum est³.

Quod ad Catholicos attinet, non uno modo de B Melchisedeco statuitur. Quidam enim Dei Filium hunc existimant Abrahamo tum humana specie sese videndum obtulisse. Verum illi penitus aberrasse videntur. Neque enim sibi ipsi similis appellari quispiam potest, cum de Melchisedeco Scriptura hunc in modum loquatur: *Qui assimilatus Filio Dei manet sacerdos in æternum*⁴. Cæterum verum illud est, eum, cujus ex ipsis origo minime duceretur, decimas ab Abrahamo cepisse: quoniam ex aliis hominibus quam Israelitis genus illius pertexitur. Hæc omnia propter hæresim istam a nobis commemorata sunt, ac velut digressionem quadam instituta narratio.

VIII. Jam vero in ejusdem Melchisedecis nomine etiam oblationes suas eadem secta celebrat, quem apud Deum internuntium esse prædicat. Quamobrem hujus, aiunt, interventu offerre Deo par est, eo quod justitiæ sit princeps, et ad id ipsum a Deo in cælo constitutus, utpote spiritalis ac Dei filius. Itaque primum ei debemus offerre, ut per eundem pro nobis repræsententur, ac vitam per eum consequamur. Etenim Christus, aiunt, ob id electus est, ut nos ad unam hanc scientiam ex multiplici viarum divortio revocaret, et idcirco a Deo unctus et selectus est, quoniam vos a cultu simulacrorum avertit, et iter ostendit. Unde et Apostolus a Deo missus istud ipsum nobis aperuit, magnum esse Melchisedecum, et sacerdotem in æternum manere. *Intuemini*, inquit⁵, *quantus est ille*. Tum, quoniam *Quod minus est a majore benedicitur*⁶. Ob id, inquam, Abrahamo patriarchæ benedixit, utpote eo major. Cujus nos mystæ sumus, ut ab illo benedictionem impetremus.

475 IX. Sed quam inanis est hæreseon omnium sensus! Nam et isti Dominum suum abnegarunt, qui illos suo sanguine redemit; qui non a Maria, ut illi putant, initium traxit; sed apud Patrem semper exstitit, Deus Verbum, a Patre sine ullo initio aut tempore genitum, ut universa Scriptura declarat. Sic enim loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁷. Non Melchisedeco dixit, qui tametsi Dei altissimi sacerdos

¹ F. αὐτόν. ² F. δεῖ. ³ Josue II, 5 sqq.

⁴ Num. xxv, 14. ⁵ Joan. x 2. ⁶ Hebr. vii, 3.

⁷ ibid. 4. ⁸ ibid. 7. ⁹ Gen. I, 26.

ætate sua fuerit, nec ullum post se successorem habuerit, minime tamen e supremis est, neque e cælo descendit. Proinde Scriptura non dixit: Demisit Abraham panem et vinum, sed, *protulit*¹, tam ipsi, quam iis qui cum eo erant, ut a regum profligatione venientem patriarcham exciperet. Huic igitur pro ea qua præditus erat, justitia ac fide, et religione benedixit. Quoniam in omnibus probatus nulla officii sui parte ab justitia patriarcha deciderat. Quin etiam Deum in illa expeditione opitulatorem adversus hostes habuit, qui in Sodomitarum agrum eruperant, indeque fratris filium sanctum Lot abduxerant, quem cum omni præda ac spoliis incolumem reduxit. At illud quam copiose demonstrari potest, Filium cum Patre perpetuo fuisse? *In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*². Non dixit: In principio erat Melchisedec. Item: *Venit igitur Dominus ad Abraham; et pluit Dominus a Domino ignem, et sulphur super Sodoma et Gomorra*³. Præterea, *Unus Deus*, ait Apostolus⁴, *ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*.

Ac ne quis objiceret: Ubi est igitur Spiritus sanctus, cum unius atque unius duntaxat mentionem faciat? Sed Spiritum sanctum suimet ipsius commendatorem ac prædicatorem esse minime congruebat. Illud enim Scriptura sacra perpetuo servat, ut se nobis exemplaris instar proponat. Quocirca hæc in Spiritu sancto loquebatur Apostolus: *Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. At qui cum Spiritu sancto ista dicebat, neque mancam esse Triadem volebat. Ad hæc Dominus ipse perspicue dicit: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*⁵. Apostolus quoque: *Unus vero est Spiritus, inquit⁶, dividens* 476 *unicuique prout vult, ad ejus utilitatem*. En igitur Pater, en Filius, en Spiritus sanctus; nusquam Melchisedec. Neque cum de cælestibus donis mentio sit, impertiri hæc ab illo dixit, neque cum de sublimibus disseruit. Proindeque frustra ejusmodi ab illis mendacia ad animorum offensionem conficta prædicantur. Quæ quidem non ex veritate, sed draconis sibilo profecta sunt; pro eo ac quamlibet sectam decipere, atque in errorem abducere potuit.

Cum autem abunde jam de illis disputatum sit, Demiasos demum faciamus, quos muris aranei instar solida ac stabili fide velut lapide percussimus, ac letiferum virus evasimus. Hanc enim muris aranei naturam esse ferunt, ut e vestigio quidem nullam ei, qui morsus est, perniciem inferat; verum paulatim corpus exstinguat, ac membra ejus omnia

A ὕψιστον ἐν τῇ ἰδίῃ γενεᾷ, καὶ οὐκ ἔσχε διάδοχον μετ' αὐτόν· ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ἀνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταβάς. Οὐ γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι Κατήγευγε τῷ Ἀβραάμ ἄρτον καὶ οἶνον· ἀλλὰ, ἐξέβαλλεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ τῶν βασιλείων ὑποδεξάμενος τὸν ἐρχόμενον πατριάρχην. Καὶ ἠύλόγησεν αὐτὸν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην, καὶ τὸ πιστὸν, καὶ τὸ εὐλαβὲς τοῦ ἀνδρός, ὅτι ἐν ἅπασι δοκιμασθεὶς, ἐν οὐδενὶ ἐξέπεσε τῆς δικαιοσύνης ὁ πατριάρχης. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συνεργὸν ἔσχε τὸν Θεὸν κατὰ τῶν ἀληθῶς ἐπελεθόντων τῇ τῶν Σοδομιτῶν χώρα, καὶ ἀφελομένων, καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ τὸν ἄγιον Λώτ, ὃν καὶ ἀπέστρεψε μὲν μετὰ πάσης τῆς σκυλευσέως καὶ λαφυραγωγίας. Καὶ πόθεν γὰρ οὐ δεῖξωμεν, ὅτι ἦν αἰεὶ Υἱὸς σὺν Πατρὶ; Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ὁ Μελχισεδέκ ἐν ἀρχῇ ἦν· καὶ πάλιν· Ἦλθεν οὖν Κίριως πρὸς Ἀβραάμ, καὶ ἔθρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου πῖτρ, καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος φησιν· Εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.

Καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν ποῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ περὶ ἐνός καὶ ἐνός διηγείται; Οὐκ ἔδει τὸ Πνεῦμα αὐτοσυστάτον αὐτὸ γενέσθαι ἑαυτοῦ. Αἰεὶ γὰρ φυλάττεται ἡ θεία Γραφή ὑπογραμμὸς ἡμῖν γίνεσθαι. Ἐφθέγγετο οὖν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἔλεγεν· Εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἦν δὲ σὺν Πνεύματι ἁγίῳ λέγων τούτῳ· οὐ γὰρ ἵνα λείψῃ ἡ Τριάς. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος σαφῶς λέγει, ὅτι Ἀεληθόντες βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ἐν δὲ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διαιροῦν ἐκάστῳ ὡς βούλεται πρὸς τὸ συμφέρον. Ἰδοὺ τοίνυν Πατὴρ, ἰδοὺ Υἱός, ἰδοὺ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ οὐδαμοῦ Μελχισεδέκ, οὔτε ἐν τοῖς χαρίσμασιν εἶπεν, ὅτι δωρεῖται, οὔτε ἐν τοῖς ὑψώμασι. Καὶ μάλιστα παρὰ τούτοις ἔδει τὰ ψευδῆ καὶ ἐπινοημένα τῶν προσκομμάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ συρρίγματος τοῦ δράκοντος, ὡς ἐκάστην ἠδυνήθη ἀπατήσασθαι τε καὶ πλανῆσαι.

Καὶ περὶ τούτων δὲ ἱκανῶς διαλεχθέντες καταλείψωμεν, ὡς περὶ μυογαλλιδίων λίθῳ παικότες διὰ τῆς στερεᾶς πίστεως καὶ ἐδραϊώματος, καὶ φυγόντες τὸ ἰοδόλον δηλητήριον. Τὸ γὰρ μυογαλλιδίον (90) φασὶ πρὸς μὲν τὴν ὥραν μηδὲν ἀδικεῖν τὸν δακνόμενον, χρόνῳ δὲ τινὶ τὸ σῶμα ἀφανίζειν, καὶ εἰς λώθησιν κελεφίας (91) ἕως ὅλων τῶν μελῶν ἄγειν τὸν ἐπιβου-

¹ Gen. xiv, 18. ² Joan. i, 1. ³ Gen. xix, 24. ⁴ I Cor. viii, 6. ⁵ Matth. xxviii, 19. ⁶ I Cor. xii, 11.

(90) Τὸ γὰρ μυογαλλιδίον. Nicander Ther.: Τυφλὴν τε, σμερδὴν τε βροτοῖς ἐπὶ λοιγὸν ἄγουσιν Μυγαλέτην τροχοῖσιν ἐνὶ θηήσκουσιν ἀμάξαις. Scholia docent in rotarum orbitis deprehensum murem araneum, quod cæcus sit, illic interfici. At Plinius lib. ix, c. 18: *Iidem ubicunque sint, orbi-*

tam si transiere, moriuntur, quasi non obrutu rotarum, sed vi quadam orbitis ipsis indita conficiantur.

(91) Εἰς λώθησιν κελεφίας. Din quid esset κελεφίας λώθησις ignoravimus: tametsi doctissimos plerosque viros, ac præsertim medicos de ea voce

λευθέντα. Οὕτω καὶ αὕτη ἡ διάνοια τοῖς εὐθὺς περὶ αὐτῶν ἀκούσασιν φαίνεται ὡς οὐδὲν ἰσοπεποιημένην δὲ ἡ τῶν λόγων παρολκή, ζήτημα ἐμποιεῖ, καὶ ὡσπερ ἀφανισμόν τοῖς μὴ τυχοῦσιν τοῦ βοηθήματος τῆς ἀντιδότου ταύτης. Οὐ τάχιον δὲ φαίνεται τὸ ζῶον. Ἐν νυκτὶ γάρ ἐστι πορευόμενον, καὶ οὕτω τὴν βλάβην ἐργάζεται· μάλιστα δὲ ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρῳ. Ὡς ἰστέον ἐστὶ τοῖς τὴν γνώσιν τοῦ ζώου ἐπισταμένοις, ὅτι οὐ παρέργως, οὔτε σεσυκοφαντημένως τῆς τοῦ ζώου ὑποθέσεως πεποιήμεθα τὴν μνήμη· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ δικαίωμα ὑπάρχει (92). Ἐφεξῆς δὲ βαδισοῦμαι ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὅπως τὸ ἐπάγγελμα ἐν Θεῷ πᾶσι ἠρώσασιν καταξιωθέντες, τῷ Θεῷ εὐχαριστήσομεν.

ΚΑΤΑ ΒΑΡΔΗΣΙΑΝΙΣΤΩΝ (93).

Τριακοστὴ ἔκτη, ἡ καὶ πεντηκοστὴ ἔκτη.

A'. Τούτοις καθεξῆς συνέπειτα Βαρδησιάνης τις, οὕτω καλούμενος. Ὁ δὲ Βαρδησιάνης οὗτος, ἐξ οὔτερ ἡ αἵρεσις τῶν Βαρδησιανιστῶν γεγένηται, ἐκ Μεσοποταμίας μὲν τὸ γένος ἦν, τῶν κατὰ τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν κατοικούντων. Ὅς τὰ μὲν πρῶτα ἀριστὸς τις ἀνὴρ ἐτύγχανε· λόγους δὲ οὐκ ὀλίγους συνεγράφατο, ἀπηνίκα ἐβρῶμένην εἶχε τὴν διάνοιαν. Ἐκ γὰρ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὠρμάτο, λόγιός τις ὢν ἐν ταῖς δυοῖς γλώσσαις, Ἑλληνικῇ τε διαλέκτῳ καὶ τῇ τῶν Σύρων φωνῇ. Αὐτὰρ γὰρ δὲ τῷ τῶν Ἐδεσσηνῶν δυνάστη ἀνδρὶ ὁσιωτάτῳ ἐξοικειούμενος τὰ πρῶτα, καὶ συμπράττων τε ἅμα, καὶ τῆς αὐτοῦ μετασχὼν παιδείας, διήρκεσε μὲν μετὰ τὴν ἐκεῖνου τελευταίαν ἀχρὶ τῶν χρόνων Ἀντωνίου Καίσαρος, οὗ τοῦ Εὐσεβοῦς καλουμένου, ἀλλὰ τοῦ Οὐήρου, ὃς πολλὰ Ἀβειδᾶν¹ τὸν ἀστρονόμον κατὰ εἰμαρμένης λέγων συνελογίσαστο. Καὶ ἄλλα δὲ κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐμφέρεται αὐτοῦ συγγράμματα. Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίου (94) ἐταίρῳ ἀντήρει² παραινούμενος ἀρνή-

¹ F. πρὸς Ἀβειδᾶν. ² Cor. ἀντήρε.

consuluisse. Quare Græcum ipsum nomen in Latina interpretatione exprimendum putavimus, et ad marginem hæsitationem nostram ingenue professi sumus. Inter omnes, quos adhibui, constabat depravatam hoc esse vocabulum. Quibus ne assentire obstabat, quod aliis in locis sine ulla varietate vox eadem repetita legeretur. Velut hæresi 66, n. 9 et 28, ubi Manichæorum hoc esse decretum asserit, ut qui hominem occiderit eis κελεφοῦ σώμα, ἢ εἰς μῦν, ἢ εἰς ὄφιν transiret post obitum. Tandem vero a Græcis ipsis didici vulgari Græcorum idiomatismo κελεφόν appellari τὸν λεπρόν, et κελεφίαν λεπράμ. Qua in significatione vocis acquiescendum arbitror. Neque enim apud scriptorem ullum vox hæc a me lecta, nec uspiam reperita. Cæterum qui a mure araneo icti fuerint, hæc ipsa, quæ narrantur ab Epiphano, experiri eos auctor est Aetius lib. xii, cap. 14. Qui igitur ab eo morsi sunt, ait, his vulnera manifesta sunt. Quadrifido enim ordine vulnera conspiciuntur. Et sanguis quidem primum purus protrahatur, paulo post vero saniosus. Animal enim ipsum putrefactione occidit. Consumuerunt enim bullæ exurgere, quas si quis dirumpat, carnem subjacentem sæculentem videbit pro fissuras disparatam. Inflatio autem sequitur demorsus.

(92) Τὸ δικαίωμα ὑπάρχει. Hebraicum est דַּבְּרָהּ מוֹס, consuetudo, proprium quiddam. Jus in Scri-

labe illa, quam κελεφίαν vocant, inficiat. Sic hæresis illius dogma primo statim auditu levissimi esse momenti videtur, sed ubi paulatim progressi illorum sermones irrepserint, quæstiones primum ac dubitationes, deinde, exitium afferunt iis qui hoc præsidio, ac velut antidoto minime sunt instructi. Cæterum non temere se animal illud ostendit, sed nocte grassatur, et illam, quam dixi, perniciem consciscit, atque in Ægypto potissimum. Ut qui naturam ejus noverint, non dubitent haud abs re, neque per calumniam hujus a nobis mentionem esse factam, cum istiusmodi sit natura præditum. Deinceps vero ad reliquas progredior, ut, posteaquam id quod suscepimus divina ope perfecimus, eidem gratiam vicissim habeamus.

B

CONTRA BARDESIANISTAS,

Hæresis XXXVI sive LVI.

I. Proxime ab illis Bardesianes quidam numerandus est, a quo Bardesianistarum hæresis initium accepit. Hic e Mesopotamia oriundus, ex urbe Edessa, principio longe optimus vir fuit, ac libros quamplurimos conscripsit, cum adhuc sana atque integra mente esset. Quippe in Ecclesia catholica versabatur, utriusque linguæ, Græcæ videlicet 477 ac Syriacæ peritus. Cumque Abgaro Edessenorum regulo viro sanctissimo familiaritate junctus esset, ac cum eo concorditer se in omnibus gereret, et ejusdem disciplinæ esset particeps, post ejus obitum ad Antonii Cæsaris usque tempora perseveravit, non Pii, sed Veri. Idem adversus Abidam astrologum contra fatum pluribus disputavit. Nec alia pauca illius monumenta feruntur rectæ fidei consentanea. Quin etiam Apollonio Antonini familiari, ut se Christianum negaret, suadenti, acquiescere noluit, ac propemodum inter fidei confessores relatus est. Ætenim pietatis patrocinio

C

pturis plerumque redditur, quod tamen ad justitiam et æquitatem referre non perpetuo licet. Ut cum I Reg. cap. viii, 11. Samuel Israelitis regem postulantis regni jus exponit: *Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis.* Τοῦτο ἐστὶ τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλεύοντος ἐφ' ὑμᾶς. Ubi vox ipsa juris non sic interpretanda videtur, quasi quæ sequuntur regibus facere, atque usurpare licuerit; quæ magna ex parte iniqua ac nefaria sunt; sed jus pro prava consuetudine, et παραχρῆσει sumitur, quemadmodum R. Levi, et R. David explicant: באותם ביתר המלך שאין (ait Levi) ואחשוב הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולהלם והדניעם זה שינשה המלך כשיהיה על ממלכתו כשיקשה להם כסח שאי אפשר לעשותו כיצד משבטי התורה. Existimo regi nequaquam ea licuisse omnia, quæ commemoravit. Verum Samuel perterrefacere illos, ac metum incutere voluit; et indicavit quoniam rex facturus esset, ubi semel regnum suum constitueret, quando durius illis onus imponet, quam ex legis præscripto facere possit.

(95) Βαρδησιανιστῶν. De Barde sane meminit Eusebius lib. v, cap. ultimo, August. Philastrius, Theodoretus, et alii. Vide Ann. Bar. A. 75.

(94) Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίου. Hic est Apollonius Chalcedensis, de quo Eusebius in Chron.

fortissime suscepto sapienter in priinis respondit ; A
negavitque mortem se timere, cujus, etsi impera-
tori non resisteret, sibi nihilominus necessitas im-
mineret. Ita vir ille præclarissimis ornamentis præ-
ditus hactenus fuit, donec infelici fato suum illum
in errorem incidit : similiter atque egregia navis,
quæ inflavit onusta mercibus, ad portum illisa,
non modo jacturam rerum omnium facit, sed et
vectoribus exitium affert.

II. Nam cum ad Valentinus miserrime sese appli-
casset, ex eorum improbitate pestiferum illud virus
ac lolium contraxit. Multa hic perinde et alia prin-
cipia, et productiones invenit. Mortuorum resur-
rectionem sustulit, itaque privatam hæresim con-
didit. Porro legis ac prophetarum libros, adeoque B
Vetus ac Novum Testamentum, necnon apocryphos
quosdam adhibet. Verum iste, cum iis omnibus,
qui cum antecesserunt, aut postea secuti sunt, fa-
cile confutabitur, ut qui a veritate seipsum ab-
alienaverit, ac velut ex ignea splendentique face in
fuliginem conversus sit.

Quod enim ad mortuorum excitationem attinet,
licet de ea sæpius in aliis hæresibus disputatum sit,
non gravabor iterum paucis ad eum refellendum
eadem de re disserere. Nam si Vetus Testamentum
ac Novum admittis, nonne et corrupisse veritatis
viam, et a verissima Domini vita abhorre man-
ifeste convinceris? Siquidem princeps ipse Domi-
nus, uti nobis resurrectionis arrhabo quidem esset C
ac primogenitus e mortuis, nostra causa mortuus
est ac resurrexit¹; neque specie tenus est passus,
utpote 478 qui sit sepultus, ejusque corpus non-
nulli gestaverint. Testis est Josephus Arimathæen-
sis². Testes illæ mulieres quæ ad monumentum
unguenta detulerunt³. Testes centum illæ aloes
libræ⁴, non eam inanem opinionem atque imaginem
fuisse. Testes denique angeli, qui id mulieribus
declararint. Surrexit, inquit, non est hic. Quid
queritis viventem cum mortuis⁵? Neque vero dixit,
Non est mortuus; sed, Surrexit, qui in carne passus,
spiritu perpetuo vivit, ac secundum divinitatem suam
perpassionis omnis est expers. Qui e supremis ortus,
et a Patre genitus perpetuo existit. Idem tamen no-
vissimis temporibus ex Maria Virgine homo fieri
voluit, ut Paulus testatur his verbis: Factus ex
muliere, factus sub lege⁶. Nunquamne illam Scri-
pturæ sententiam exaudisti: Oportet corruptibile
induere incorruptionem, et mortale hoc induere im-
mortalitatem⁷? Annon tibi Isaias propheta per-
suasit, cum ita loquitur: Et mortui resurgent, et
excitantur qui in monumentis sunt⁸? Ad hæc Domi-
nus ipse: Resurgent, inquit, hi in vitam æternam, et

σασθαι τὸ Χριστιανὸν ἑαυτὸν λέγειν. Ὁ δὲ σχεδὸν ἐν
τάξει ἁμολογίας κατέστη, λόγους τε συνετοῦς ἀπεκρί-
νατο, ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνδρείως ἀπολογούμενος, θάνα-
τον μὴ δεδιέναι φήσας, ὃν ἀνάγκη ἔσσεσθαι, ἀνὰ τε τῷ
βασίλει μὴ ἀντεῖποι. Καὶ οὕτως ὁ ἀνήρ τα πάντα με-
γάλως ἦν κεκοσμημένος, ἕως ὅτε τῷ ἀστοχῆματι τῆς
ἑαυτοῦ αἰρέσεως περιέπεσε, δίκην νηὸς γεγωνῶς καλ-
λίστης, φόρτον δὲ ἀσυνείκαστον (95) ἐμβαλλομένης,
καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ λιμένος λακισθείσης, καὶ
ἀπολεσάσης τε τὴν πᾶσαν πραγματείαν, καὶ ἑτέροις
τοῖς ἐπιδάταις θάνατον ἐμποιήσασθαι.

B'. Προσφθίρεται γὰρ οὗτος Οὐαλεντινῶν, καὶ ἐκ
τῆς αὐτῶν μοχθηρίας ἀνιμᾶται τῇ δηλητηρίῳ τούτων
καὶ ζιζανιώδεις. Πολλὰς τε καὶ ἄλλας καὶ αὐτὸς ἀρχὰς
καὶ προσβολὰς⁹ διηγῆσατο. Καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνά-
στασιν ἀρνησάμενος, ἔδογματίσει ταύτην τὴν αἵρεσιν.
Χρηταὶ δὲ νόμῳ καὶ προφήταις, Παλαιῶν τε καὶ Και-
νῆ Διαθήκῃ, καὶ ἀποκρύφους τισὶν ὡσαύτως. Ἀνα-
τραπήσεται δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ πάντων τῶν πρὸ αὐ-
τοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, ἀπαλοτριώσας ἑαυτὸν
τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς ἀπὸ λαμπάδος πυρὸς φωτεινῆς
εἰς ἀσθολὴν μεταβδλημένος.

Περὶ μὲν γὰρ νεκρῶν ἀναστάσεως ἦδη ἡμῖν ἐν πολ-
λαῖς αἰρέσεσιν εἰρηται· οὐ λυπήσει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν
τῇ πρὸς τοῦτον ἀνατροπῇ χρησασθαι ὀλίγοις λόγοις.
Εἰ μὲν γὰρ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην δέχηται, ὡς οὗτος, καὶ
τὴν Καινὴν ὡσαύτως, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσεται παρα-
φθίρων τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, καὶ ἑαυτὸν ἀποξενῶν
τῆς τοῦ Κυρίου ἐν ἀληθείᾳ ζωῆς; Ὅτι μὲν γὰρ αὐ-
τὸς ὁ Κύριος πρῶτος, ἵνα γένηται ἡμῖν ἀρραβῶν τῆς
ἀναστάσεως, καὶ πρωτότοκος; ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ
ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστη. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐν
δοκῆσει πέπονθεν. Ἐτάφη γὰρ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ
βεβαστάχασιν. Καὶ μαρτυρεῖ μὲν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀρι-
μαθαίας, μαρτυροῦσαι καὶ αἱ φέρουσαι μῦρα εἰς τὸ
μνῆμα, καὶ ἡ τῶν ἐκατὸν λιτρῶν ἀλόης ὄληκῃ, ὅτι οὐκ
ἦν δόκησις, οὐδὲ φαντασία. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἄγ-
γελοι ταῖς γυναῖξι πεφνηότες, ὅτι Ἀνέστη, εἰς
ἔστιν ὧδε. Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;
Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἀπέθανεν· ἀλλὰ, Ἀνέστη, ὁ
πεπονθὼς ἐν σαρκί, ζῶν δὲ ἀεὶ ἐν πνεύματι. καὶ
ἀπαθῆς ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ θεότητι, ὁ ἄνωθεν ἀεὶ ἐκ Πα-
τρὸς γεγεννημένος ὑπάρχων, ὁ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμε-
ρῶν εὐδοκήσας ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου γενέσθαι D
ἄνθρωπος, ὡς μαρτυρεῖ Παῦλος ὁ ἀγιώτατος, λέγων
Γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενόμενος ὑπὸ νόμον.
Ἄρα γὰρ οὕτως ἤκουσας τοῦ ῥητοῦ τοῦ λέγοντος, ὅτι δεῖ
τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ
θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν; Ἡ οὐκ
ἐπεισέ σε Ἠσαίας ὁ προφήτης, λέγων· Καὶ ἀναστή-
σονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς
μνημείοις; Ἀὐτὸς δὲ ὁ Κύριος λέγων, ὅτι Ἐγερθή-
σονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κί-

¹ Leg. προβολὰς. ² Col. i, 28. ³ Matth. xxvii, 57. ⁴ Matth. xxviii, 1. ⁵ Joan. xix, 39. ⁶ Luc. xxi, 5. 6. ⁷ Gal. iv, 4. ⁸ I Cor. xv, 55. ⁹ Isa. xxvi, 19.

(95) Φόρτον δὲ ἀσυνείκαστον. Hoc est quod nulla
conjectura præ copia ac pretio potest assequi.
Quod simplicius mihi videtur, quam quod Casaub.

placebat ἀνεύκαστον, sic enim legit idem esse, atque
minime congruentem.

λασεν; Ἡ οὐ μέμνησαι τοῦ Ἄβελ μετὰ θάνατον τῆς *A isti in supplicium* *? Non illud denique Abelis post mortem cum Deo colloquium recordaris, utque non prὸς Θεὸν ὁμιλίας, ὡς οὐ τὴν ψυχὴν λέγει ἐντυγχάνειν καὶ βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸ αἷμα; Αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῷ αἵματι ἡ ψυχὴ ἐστὶ. Σῶμα γάρ ἐστι τὸ αἷμα ὁρατὸν ἢ δὲ ψυχὴ, ἀόρατός τις ὑπάρχουσα, ἐν τῷ αἵματι ἔχει τὸν χῶρον. Καὶ πανταχόθεν ἐλθλεγκταὶ σου, ὦ Βαρθησιάνη, ἡ κακοπιστία, ἀνατρεπομένη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας.

Γ'. Περὶ δὲ πολλῶν ἀρχῶν ἐπειδήπερ πολλάκις κατὰ τῶν οὕτως λεγόντων πολλὰ εἰπόντες¹, ἐνταῦθα οὐ πολλὴν ποιῶμαι τὴν περὶ τούτου διαλογὴν, ἀλλ' ὡς ἐν ὑπομνήσεσι τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου, φάσκοντος, ὅτι *Ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ*. Πῶς οὖν πολυθεῖα ἔσται, καὶ πολλὰ ἀρχαί; *Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ*. Ἄρα οὖν εἷς ἐστὶν ὁ ποιητής, καὶ οὐτε πολλοὶ θεοὶ, οὐτε πολλοὶ αἰῶνες. Ἐφη γάρ, ὅτι *Εἰπερ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ λεγόμενοι*. Τὸ δὲ, *λεγόμενοι*, ὡς οὐχ ὑπαρχόντων ἀπεφύηατο. Διὰ δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λεγομένους, οὐς ἔθεοποίησαν, ἥλιον, καὶ σελήνην, ἄστρα τε καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια ἀποφηνάμενος, ἀπέκλεισε πάντων τῶν πεπλανημένων τὴν διάνοιαν.

479 sidera, reliquaue id genus istud protulerit: nullum aberrantium hominum opinioni locum reliquit.

Τῆς δὲ ὑγιούς πίστεως πανταχόθεν σωζομένης, ἐδραίωνα οὐσης καὶ ζωτηρίας τῶν πιστῶν, βρδίδως *C* ἡ πασῶν τῶν αἰρέσεων ἐπινοημένη κενολογία προσαντράπη· ὡς καὶ οὗτος ἀνατραπεῖς, καὶ ἐλεινὸν ἐπαντὸν καταστήσας, καὶ ἑαυτὸν ἀποξενώσας τῆς ζωῆς. Φησὶ γάρ ὁ προφήτης πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὅτι *Θήσομαι ἄνθρωπα τὸν λίθον σου, καὶ τοὺς θεμελίους σου σάψαιρον, καὶ τὰ τεῖχη σου λίθους ἐκλεκτούς, καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἰασπιν*. Εἶτα ὑστερόν φησι· *Πᾶσα φωνὴ ἡ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἠτήσεις· ἐπὶ δὲ σέ οὐ κατενοδοθήσεται*. Οὐδὲ γὰρ κατισχύσει πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν· ἐπειδήπερ *ἐπὶ τὴν πέτραν ὠκοδόμηται, καὶ πύλαι Ἰδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*· ὡς ἐπηγγελάτο αὐτῇ ὁ ἅγιος Θεὸς Λόγος, ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς, καὶ Νυμφίος, καὶ Κύριος αὐτῆς, καὶ Δεσπότης· ὃ ἢ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, Πατρί ἐν Υἱῷ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ταύτης δὲ καὶ αὐτῆς καταπατηθείσης τῆς αἰρέσεως, ὡς ἀπὸ τομῆς ὄψεως οὐσα κεφαλὴ, καὶ ἔτι σαρκίζουσα, τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς πιεσθεῖσα, αὐτοὶ Θεῷ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πάλιν διασκοποῦντες ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

KATA NOHTIANON,

Τριακοστὴ ἑβδόμη, ἢ καὶ πεντηκοστὴ ἑβδόμη

Α'. Ἐτερος πάλιν μετὰ τούτου Νοητὸς ὀνόματι ἀνάστη, οὐ πρὸ ἐτῶν πλείονων, ἀλλ' ὡς πρὸ χρόνου

¹ For. εἰπον. ² Matth. xiv, 46. ³ Gen. iv, 10. ⁴ Matth. xvi, 18.

III. De pluribus vero principiis, quoniam adversus alios, qui in eodem errore versantur, jampridem multa diximus, longam hoc loco disputationem non instituem. Sed illud ex Apostolo duntaxat in memoriam revocabo: *Nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia et nos in ipsum, et unus Dominus Jesus*

B *Christus, propter quem omnia, et per quem omnia, et nos per ipsum*. Quomodo igitur deorum illa multitudo principiorumque constabit? *Et unus, inquit, Dominus Jesus Christus, propter quem omnia, et per quem omnia, et nos per ipsum*. Quamobrem unus est, tantammodo conditor, neque plures dii sunt, æonesve plures. Sic enim dixit: *Si sunt multi, qui dicuntur dii*. Quam particulam, qui dicuntur, adjecit ideo, ut non esse revera significaret. Sed cum propter eos, qui ab ethnicis esse dicuntur, quosque illi deos constituunt, præta solem, lunam,

quosque illi deos constituunt, præta solem, lunam,

Cæterum cum sincera fides undique sarta tecta custodiatur, in eaque fidelium salus ac firmamentum sit positum, facile universarum hæreseon conficta mendacia dissolvuntur. Quemadmodum et hæreticus iste disjectus est, qui se miserrimum in statum redexit, et a vita penitus alienavit. Etenim propheta ita sanctam Dei Ecclesiam alloquitur: *Ponam carbunculum lapidem tuum, et fundamenta tua saphirum, et muros tuos lapides electos, et propugnacula tua jaspidem*. Deinde subjicit: *Omnis vox, quæ adversus te consurget, omnes illos vinces; contra te vero non prosperabitur*. Nihil enim est quod veram fidem expugnare possit, quia *super petram ædificata est, et portæ inferi non prævalebunt adversus illam*. Quod eidem Deus Verbum, Rex, inquam, ipsius, ac Sponsus ac Dominus promisit: *D* cui gloria, honor, imperium, Patri videlicet in Filio, cum Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

Postremo cum hæc a nobis proculcata sit hæresis, ac velut avulsam a trunco serpentis caput adhuc palpitans quodam quasi vitæ fuste comminutum sit, superest ut, actis rite Deo gratis, ad reliquas contemplandas hæreses transeamus.

CONTRA NOETIANOS,

Hæresis XXXVII sive LVII.

I. Post hunc alius quidam hæreticus, Noctus nomine prodit; neque multis abhinc annis, sed ante

¹ I Cor. viii, 6. ² ibid. 5. ³ Isa. liv, 11. ⁴ ibid.

hos fere centum ac tringinta, in Asia oriundus, A urbe Epheso. Qui alieno spiritu afflatus ea dicere ac docere ausus est, quæ nec prophetæ, nec apostoli, nec Ecclesia ab initio tenuit, ac ne cogitavit quidem.

Igitur velut quadam elatus insaniam passum esse Patrem non dubitavit asserere. Sed et majori quadam arrogantia ac vecordia elatus sese Moysem, fratrem vero suum Aaronem esse dixit. Inter **480** hæc beatæ memoriæ presbyteri ejus rei fama permoti hominem advocant: deque his omnibus interrogant, utrumnam tam contumeliosum in Patrem dogma proposuisset. At ille coram presbyterorum consensu productus inficiari primo, quod ante ipsum nemo atrox illud atque exitiale virus evomisset. B Postea vero, cum rabiem suam nonnullis, ut ita dicam, aspersisset, ac decem fere homines sibi adjunxisset, majorem in superbiam atque insolentiam elatus, atque audacior factus, palam hæresim suam disseminavit. Proinde rursus idem illi presbyteri, tam ipsum, quam qui se ad eum infeliciter aggregarent, arcessunt, atque iisdem de rebus sciscitantur. Ille cum grege suo frontem perfricans audacter contradicere cœpit; ac, Quid, inquit, mali feci? Unum Deum veneror, unum novi; nec præter ipsum alterum natum, passum, mortuum.

Ad quam opinionem cum constanter adheresce- ret, eum pariter atque ejus discipulos ab Ecclesia C pellunt. Moritur deinde paulo post cum fratre suo; neque tamen aut ille pari ac Moyses olim, aut ejus frater eadem, qua Aaron honorificentia sepulti sunt: tanquam enim desertores abjecti sunt, nec ab ullo Catholicorum sepulturæ mandati. Post hæc qui corruptam ab eo doctrinam hauserant istud ipsum dogma corroborarunt, iisdem, quibus ipsorum magister initio, verbis adducti; nam cum presbyterorum concilio percontanti dixisset, unum se Deum colere, vere hoc ab illis responsum audiit: Et nos unum quoque Deum colimus, sed quemadmodum legitime illum colere novimus. Itidemque Christum habemus unum, sed quemadmodum novimus, unum Christum Dei Filium; passum, quomodo passus est; mortuum, quomodo mortuus est; qui et resurrexit, D et in cælum ascendit, et ad Patris dexteram manet, et venturus est judicare vivos et mortuos. Hæc nos novimus.

II. Hinc Noëtiani, velut ab eo avulsi ac propagati, atque universi ejus asseclæ idem dogma profitentur, ac fanaticam illam doctrinam ejusmodi verbis affirmare conantur, quibus Moysem Deus afflatus est: *Ego sum Deus patrum vestrorum.* **481**

¹ Cor. ἐπάρασι.

(96) Τῆς Ἐφέσου πόλεως. Theodoretus Smyrnensem facit.

(97) Διὰ τὸ μηδὲν πρὸ αὐτοῦ, etc. Imo diu antequam Noetus emergeret, idem ille error patronos

τῶν τούτων ἑκατὸν τριάκοντα, πλείω ἢ ἑλάσσα, Ἀσιανὸς, τῆς Ἐφέσου πόλεως (96) ὑπάρχων. Ὅς, ἀλλοτρίῳ πνεύματι φερόμενος, ἠθέλησεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἄ μῆτε προφηταί, μῆτε ἀπόστολοι, μῆτε ἐξ ὑπαρχῆς κατέσχεν ἢ Ἐκκλησία, μῆτε ἐνενοήθη, λέγειν τε καὶ διδάσκειν.

Ὅτος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπ' ἄρασι ¹ μανίας ἐπαρθείς, ἐτόλμησεν λέγειν τὸν Πατέρα πεπονηέναι. Ἐτι δὲ μεῖζονί τινα τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ ἐνεχθεὶς, ἑαυτὸν ἔλεγε Μωϋσεῖα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρὼν. Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν ἐνηχησεως, οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας προσκαλεσάμενοι αὐτὸν, ἐξήταζον περὶ τούτων ἀπάντων, καὶ εἰ ταύτην τὴν βλασφημίαν περὶ Πατρὸς προηγάγετο. Ὅ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἠρνεῖτο, ἐπὶ τοῦ πρεσβυτερίου ἀτόμητον τὴν δεινὴν καὶ ὀλστηρίον πικρίαν· ὕστερον δὲ ἀφ' ἧς εἶχε λύσσης εἰς τινας ἄλλους ἐμβαλὼν, ὡς εἰπεῖν, καὶ σὺν αὐτῷ ὡσπερ δέκα ἀνδρας ἐπαγόμενος, εἰς τύφον μεῖζονα καὶ θράσος ἐπαρθείς, τολμηρὸς γεγὼώς, παρρησια λοιπὸν τὴν ἀρεσιν ἰδοματίζε. Πάλιν δ' αὖ οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι, προσκαλεσάμενοι αὐτὸν τε καὶ τοὺς προσφραθέντας αὐτῷ ἀνθρώπους, περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἠρώτων. Ὅ δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοι ὑποτρίψας τὸ μέτωπον, λοιπὸν παρρησια ἀντέλεγε, φάσκων· Τί γὰρ κακὸν πεποιήκα; Ἐνα Θεὸν δοξάζω, ἕνα ἐπίσταμαι, καὶ οὐκ ἄλλο πλὴν αὐτοῦ, γεννηθέντα, πεπονηέντα, ἀποθανόντα.

Ὅς οὖν ἐν τούτοις ἔμενον, ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ δόγμα μεμαθητευμένοι. Τελευτᾷ δὲ ὁ αὐτὸς ἐναγχος ἅμα τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, οὐκ ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐν δόξῃ, οὐδὲ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς ὁ Ἀαρὼν ἐτάφη ἐν τιμῇ· ἐβρίφησαν γὰρ ὡς παραβάται, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς τῶν θεοσεβῶν περιέστειλε. Μετὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτοῦ τὸν νοῦν φθαρέντας ἐκράτουναν τοῦτὶ τὸ δόγμα, τούτοις τοῖς ῥητοῖς ἀχθέντες, οἷς καὶ ὁ αὐτῶν διδάσκαλος ἐξ ἀρχῆς. Ὅτι γὰρ ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἔφη ἕνα Θεὸν δοξάζειν, ἦχος παρ' αὐτῶν φιλαλήθως, ὅτι ἕνα Θεὸν δοξάζομεν καὶ αὐτοὶ, ἀλλ' ὡς οἶδαμεν δικαίως δοξάζειν. Καὶ ἕνα Χριστὸν ἔχομεν, ἀλλ' ὡς οἶδαμεν ἕνα Χριστὸν Ὑἱὸν Θεοῦ, παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν, ἀναστάντα, ἀνελθόντα εἰς τὸν οὐρανὸν, ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Ταῦτα λέγομεν μεμαθηκότας ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἃ καὶ ἐπιστάμεθα.

ab Scripturis sacris accepta profitemur, quæ et

B. Ἐκ τούτου οἱ Νοητιανοὶ, ἀπόσπασμα ὄντες αὐτοῦ, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ τοῦτὶ τὸ δόγμα δοξάζουσιν, ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πειρώμενοι συνιστᾶν τὴν κατ' αὐτοὺς ἐμμανῆ διδασκαλίαν, ἀφ' ἧς εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς τῶν πατέρων

habuerat, ut ex Tertul. Cypriano ep. 75. Ignatio Epist. ad Philipp. colligit Pammelius, et Baronius. Hæc vero Patripassianos appellat Cyprianus, et Marius Victorinus I contr. Arium.

ὑμῶν. Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· οὐκ ἔσσονται σοι θεοὶ ἕτεροι, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλεγον οὖν· Ἡμεῖς τοίνυν αὐτὸν οἶδαμεν μόνον. Εἰ τοίνυν ἐλθὼν Χριστὸς ἐγεννήθη, αὐτὸς ἐστὶ Πατὴρ, αὐτὸς Υἱὸς, ἅρα αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς ὁ αἰεὶ, καὶ νῦν ἐλθὼν, ὡς λέγει ἡ Γραφή· Οὗτος ὁ Θεὸς σου· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῖρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναρροστράφη. Ὁρᾶς, φησὶ, πάλιν πῶς ἡ θεία Γραφή ἡμᾶς συνεδίζει, τοῦ μὴ ἄλλον καὶ ἄλλον Θεὸν ἠγεῖσθαι, φάσκουσα, ὅτι αὐτὸς Θεὸς ἐστὶ μόνος ἐλθὼν, καὶ αὐτὸς πάλιν ὑστερον ὀφθῆις; Πάλιν δὲ ἄλλω βητῷ κέχρηται τούτῳ, ὡς λέγει· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ ἐμπορία Αἰθιοπίων, καὶ οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται. Καὶ προεῦσονται ὅπισθον σου δεδεμένοι χειροπέδῳ, καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ Θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεὸς πλὴν σου. Σὺ γὰρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ἤθεμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. Ὁρᾶς, φησὶ, πῶς αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἓνα Θεὸν σημαίνουσι, καὶ καταγγέλλουσιν αὐτὸν ἐμφανῆ; Καὶ ὁμολογουμένως εἷς ἐστὶν, ὁ αὐτὸς αἰεὶ ὢν. Καὶ τούτου ἕνεκα οὐ πολλοὺς θεοὺς λέγομεν, ἀλλ' ἓνα Θεὸν τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸν Υἱὸν, καὶ πεπονθότα, ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει, καὶ οὐ δυνάμεθα ἄλλον λέγειν· δῆθεν ἀπὸ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν μεμαθηχότες ταύτην τὴν ὁμολογίαν, καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπόνοιαν, καὶ λυμαντικὴν μανίαν.

Εἶτα ἄλλα ῥητὰ φασιν εἰς σύστασιν ἑαυτῶν, ὡς ὁ αὐτῶν διδάσκαλος ἔλεγεν, ὅτι καὶ ὁ Ἀπόστολος τούτοις μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις· Ὡν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλόγητος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Βούλονται δὲ διηγεῖσθαι μονοκάλως τοῦτον τὸν τρόπον, ὡς Θεόδοτος· ἐκεῖνος μὲν φύσει ἀκροτάτως ἀνθρώπων ψιλὸν διηγησάμενος· οὗτος δὲ πάλιν ἄλλην ἀκρότητα μονοτύπως τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν σαρκὶ πεπονθότα καὶ γεννηθέντα ἠγησάμενος. Οὔτε οὖν ἐκεῖνοι αἱ ἀπὸ Θεοδότου τι ἐν ἀληθείᾳ ἔφασαν, οὔτε οὗτος ὁ Νοητὸς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Ἀνόητος δὲ μᾶλλον τῆ δυνάμει, καθάπερ αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἀμφοτέρως καὶ πάντας τοὺς πεπλανημένους διελέγγουσι.

ad vim ingenii ac facultatem pertinent, potius est dicendum; 482 cum utrosque ac cæteros omnes

ad vim ingenii ac facultatem pertinent, potius est dicendum; 482 cum utrosque ac cæteros omnes

Ego primus et ego posterior. Non erunt tibi dii alteri, etc. Ex quibus ita colligebant: Nos ipsum novimus solum. Quare si veniens Christus natus est, idem ipse Pater est, et Filius, idem denique Deus est, qui et semper fuit, et in præsentia venit, ut Scriptura declarat: *Hic est Deus tuus; non reputabitur altius ad ipsum. Invenit omnem viam scientiæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*¹. Ex his, inquit, animadvertere potes, quemadmodum Scriptura nos sapienter informet, ne alium atque alium Deum arbitremur, cum illum Deum esse solum asserit, qui venerit, qui que postea sit visus. Alia præterea ex sacris Litteris auctoritate contendunt. *Laboravit, inquit, Ægyptus, et negotiatio Æthiopum; et Sabain viri sublimes ad te transibunt, et servi tui erunt. Et ambulabunt post te vinciti manicis, et in te adorabunt, et in te deprecabuntur. Quoniam in te Deus est, et non est Deus præter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salvator*². Vides, opinor, inquit, in Scripturis unum indicari Deum ac manifeste prædicari. Adeoque in confesso est unum illum esse, ac semper exsistere. Ob idque non plures deos affirmamus, sed unum duntaxat Deum, qui et pati nihil possit, et idem Filii Pater sit ac Filius; qui ideo passus sit, ut nos sua perpeessione servaret, nec alium ab eo pronuntiare possumus. Quam quidem fidei professionem, ac depravatam opinionem, vel pestiferam potius insaniam a magistro didicerunt.

Quin etiam alia Scripturæ verba ad errorem stabilendum afferunt, quibus et eorundem præceptor utebatur: nimirum his verbis Apostolum suæ opinioni suffragari: *Quorum sunt patres; ex quibus Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen*³. Sic igitur simplex quiddam Deo, uniusque formæ tribuunt, ac Theodotum imitantur; nam ut iste ad unum extremum declinans, nudum hominem Christum esse disseruit; sic ille aliud ad extremum desciscens, eundem esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum, uniusque personæ statuit; et hunc ipsum passum ac natum existimavit. Sed neque Theodoti sectatores veri aliquid elocuti sunt, neque Noëtus, aut Noëti discipuli, qui Anoëtus, hoc est *insipiens*, quod

III. Quocirca qui mentem in Deo defixam habeat, quique sacrarum Litterarum, ac Spiritus sancti splendore illuminatus fuerit, ei tota illorum doctrina cum facili ad refellendum, tum anientia omni plena videatur. Est enim insignis cuiusdam hoc audaciæ facinus, ac nagnopere excæcatam mentem illam oportet esse, et quæ eundem Patrem esse dicat eundem Filium atque eundem denique esse passum. Quæ qui garriunt,

¹ Baruch III, 36-38. ² Isa. XLV, 14, 15. ³ Rom. IX, 5.

satis eos recta ipsa ratio discernet. Etenim qui fieri potest, ut idem Pater sit ac Filius? Nam si Filius est, necesse est alicuius sit Filius, a quo sit genitus. Sin Pater est, se ipsum generare nihil potest. Neque enim id ipsum, quod Filius dicitur, se ipsum genuit, sed est a Patre genitus. O incredibilem hominum amentiam, et absurdum abhorrensque iudicium! Est enim profecto rationi consentaneum, non quod opinantur isti, sed quod per sacras Litteras veritas ipsa demonstrat. Sic enim Dominus loquitur: *Ecce intelliget Filius meus dilectus, quem elegi, quem dilexit anima mea; ponam Spiritum meum in ipso*¹. Ubi vox illa Patris eum, qui proprie sit Filius, manifeste declarat; in quo etiam spiritum suum collocat. Deinde unigenitus ipse Filius: *Glorifica me, Pater, inquit, ea gloria, quam habui apud te, priusquam mundus fieret*². Jam vero qui sic loquitur, *Pater glorifica me*, non sese Patrem appellat, sed suum Patrem agnoscit. Item alio in loco: *Venit vox de caelo: Hic est Filius meus; ipsum audite*³. Non dixit: Ego sum Filius meus, audite me: neque, Natus sum Filius. Sed, *Hic est Filius meus, ipsum audite*. Præterea cum dixit, *Ego et Pater unum sumus*⁴, non ita locutus est, Ego et Pater meus unus sum, sed, *Ego et Pater unum sumus*. Hæc enim vocabula, *Ego et Pater*, addito articulo, *et*, interjecta copula *et*, non obscure declarant, Patrem proprie esse Patrem, Filiumque proprie Filium.

IV. De Spiritu vero sancto sic loquitur: *Si ego abiero, ille veniet, Spiritus veritatis*⁵. Sed multo illud apertius: *Ego vado, et ille veniet*. Neque vero dixit: Ego vado, et ego venio. Sed iisce vocibus, *ego, et ille*, tam Filium hypostasi sua constare, quam Spiritum sanctum itidem sua, demonstrat. Item: *Spiritus veritatis* 483 *qui a Patre procedit, de meo accipiet*⁶. Quibus verbis ostendit, et hypostasin Patri propriam, et Filio et Spiritui sancto esse tribuendam. Ad hæc Pater ad Jordanem de caelo locutus est: Filius vero ad Jordanem descendit; Spiritus sanctus inter utrumque sub columbæ specie apparuit, et in hunc illapsus est⁷. Quamquam Spiritus sanctus minime carnem suscepit, neque corpus induit. Sed ne Filius cum Spiritu sancto coalescere confundique crederetur, sub imagine columbæ videandum se præbuit, uti nimirum Spiritus cum singulari ac propria persona cerneretur. Denique quam multis illud argumentis adversus istos demonstrare possumus, qui insanam hanc opinionum amentiam in animo suo conceperunt! Etenim si verus est illorum sensus, et oratio, absurda ea quidem, minimeque cohærens, ac nulla

Isa. xlii, 1. ² Joan. xvii, 5. ³ Matth. xvii, 5. ⁴ Joan. x, 30. ⁵ Joan. xvi, 7. ⁶ ibid. 14, 15. ⁷ Matth. ii, 16, 17.

(98) *Ἰδοὺ συνήσει ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός*. Isa. xlii ita legitur: *Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου προσδέξατο αὐτόν ἢ ψυχῇ μου δέδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν*. Ubi priora illa, *Ἰδοὺ συνήσει*, nusquam comparent: quæ ab Epiphania constantiter præfixa sunt, quoties Isate locum illum citavit, quod sæpius fecit. Nam hæc

Υἱὸς εἶη, ἀφ' οὗ γεγέννηται. Εἰ δὲ Πατὴρ ἐστίν, ἐαυτὸν γεννᾶν ἀδύνατον. Πάλιν γὰρ τὸ καλούμενον Υἱὸς ἐαυτὸν οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλὰ ἐκ Πατρὸς γεγέννηται. Καὶ ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων πολλῆς φρενοβλαβείας καὶ ἀκατορθοῦτος λογισμοῦ! "Ἐστὶ γὰρ τὸ εὐλογον οὐχ ὡς οὗτοι δοξάζουσιν, ἀλλ' ὡς ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς θείας Γραφῆς ἡμῖν ὑποδεικνύσιν. Εὐθὺς γὰρ φάσκει ὁ Κύριος, λέγων· *Ἰδοὺ συνήσει ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός* (98), *ὃν ἠρέτισα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτῷ*. Καὶ ὄρα, πῶς μὲν φωνῇ Πατρὸς δεικνύουσα φύσει Υἱὸν, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τίθησιν; Ἐἴτα δὲ αὐτὸς ὁ Μονογενὴς φησὶ· *Δόξασόν με, Πάτερ, ἐν ἣ δόξῃ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι*. Ὁ δὲ λέγων, *Πάτερ, δόξασόν με*, οὐχ ἐαυτὸν Πατέρα καλεῖ. Β Πατέρα δὲ τὸν αὐτοῦ γινώσκει. Πάλιν δὲ ἐν ἄλλῃ τόπῳ· *Ἦλθε φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου· αὐτοῦ ἀκούσατε*. Καὶ οὐκ εἶπεν· *Ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς μου· ἐμοῦ ἀκούσατε*· οὐδὲ πάλιν, *Γέγονα Υἱὸς*· ἀλλὰ, *Οὗτος ὁ Υἱὸς μου· αὐτοῦ ἀκούσατε*. Καὶ τὸ εἰπεῖν, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμεν*, οὐκ εἶπεν, ὅτι *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου εἰς εἰμι*, ἀλλὰ *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμεν*. Τὸ δὲ, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, ὄντος τοῦ ἀρθροῦ τοῦ ὁ καὶ τοῦ καὶ ἀναμέσων*, σημαίνει Πατέρα φύσει Πατέρα, καὶ Υἱὸν φύσει Υἱὸν.

Δ'. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· *Ἐὰν ἀπέλω, ἐκεῖνος ἔρχεται, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας*. Πολὺ δὲ σαφέστατόν ἐστι τοῦτο τὸ, *Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ἐκεῖνος ἔρχεται*. Οὐκ εἶπεν· *Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ἐγὼ ἔρχομαι*· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ, *ἐγὼ, καὶ ἐκεῖνος*, ἐσήμανεν ἐνυπόστατον τὸν Υἱὸν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ πάλιν· *Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται*. Ἰνα δείξῃ ἐνυπόστατον τὸν Πατέρα, ἐνυπόστατον τὸν Υἱὸν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. Πάλιν δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ἄνωθεν ὁ Πατὴρ ἐλάλει· Υἱὸς δὲ ἐν Ἰορδάνῃ κατήρχετο· τὸ δὲ πνεῦμα μεσάζον ἐν εἰδει περιστεράς ἐφαίνετο, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτόν· καίτοιγε τοῦ πνεύματος μὴ φορήσαντος σάρκα, μὴ ἐνδυσάμενου σῶμα. Διὰ δὲ τὸ μὴ νομίζεσθαι συναλοιφῆν εἶναι πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα, σχηματίζεται ἐν εἰδει περιστεράς, διὰ τὸ ὀπτανέσθαι φύσει ἐνυπόστατον τὸ πνεῦμα. Πόθεν δὲ ἀλλαγῶθεν οὐκ ἔχομεν δεῖξαι κατὰ τούτων τῶν τῆς φρενοβλαβείαν ἐαυτοῖς ἐγκλισθησάντων! Εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει ἡ αὐτῶν διάνοια καὶ ὁ λόγος ὁ ἑωλεως, καὶ μὴ ἔχων σύστασιν, μήτε δύναμιν, μήτε συνέσεως λογισμὸν ἢ ἔμφασιν· ὅρα οὖν ἐκβλητέαι εἰσὶν Γρα-

vocabula Ἰακώβ, Ἰσραὴλ apud LXX obelo notata sunt, et a cæteris interpretibus ommissa, cum in Hebræo minime reperiantur, ut testatur Eusebius l. ix *De demonstr. evang.* Jam vero pro his προσδέξατο αὐτόν, etc., quædam edit. habebant οὐκ ἐν ἠρέτισα ἢ ψυχῇ μου, Al. ὃν ἠρέτισα, εἰς ὃν τῶν ἠρέτισα, etc.

φαί, αὶ Γραφαὶ αὶ πάντῃ μὲν Πατέρα Πατέρα γινώσκουσαι, καὶ Υἱὸν Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄλλὰ τί φάσκεαι, ὦ οὗτος; Μὴ πολυθεῖαν ἡγήσονται οἱ τὸ σέβας ἀληθινῶς τῇ Τριάδι προσφέροντες, οὕτως εἰσιν υἱοὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς μόνης καθολικῆς Ἐκκλησίας; Καὶ οὐχ οὕτως. Τίς γὰρ οὐ χαίρει ἵνα Θεὸν εἶναι τῆς ἀληθείας Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗπερ ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ Θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος Λόγος γεγεννημένος ἀληθινῶς ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; Διὸ ἵνα Θεὸν ἀσφαλῶς κηρύττει ἡ Ἐκκλησία, Πατέρα καὶ Υἱόν. Διότι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἐν ἑμῶν· τούτεστι μία θεότης, καὶ ἐν θέλησιν, καὶ μία κυριότης. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τὸ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, ἐνυπόστατον δὲ, καὶ ἐν ἀληθείᾳ τέλειον Πνεῦμα τὸ τῆς ἀληθείας, τὸ φωτίζον τὰ πάντα, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Διὸ μίαν θεότητα οἶδεν ἡ Ἐκκλησία· εἰς Θεὸς ὁ τῆς ἀληθείας Πατὴρ, Πατὴρ τέλειος ἐνυπόστατος, Υἱὸς τέλειος ἐνυπόστατος, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τέλειον ἐνυπόστατον, μία θεότης, μία δεσποτεία, μία κυριότης. Διὸ πάντῃ σαφῶς κεκηρύχασιν αἱ θείαι Γραφαὶ ἵνα Θεὸν, τούτεστι Τριάδα ὁμοούσιον, ἀεὶ οὕσαν τῆς αὐτῆς ταυτότητος, τῆς αὐτῆς κυριότητος. Καὶ διέπεισαν ἐκ πανταχόθεν ὁ τῆς ἀνοησίας σου λόγος, ὦ ἀνόητε. Τοῖσιν τούτων εἰρημένων, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰς τοῦ προειρημένου Νοητοῦ φωνὰς σκοπεῖν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ οὕτως τὰ αὐτὰ κεφάλαια ἀνατρέπειν.

τε. illa, stolidissime mortalium, inepta ratio concidit. His animadversis, adversus illas Noeti voces opponendum modo aliquid, et ab ipso principio repetendum est, atque eo modo singula capita re-

fellenda.
Ἐ. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπειδὴ παρήγαγε τὸ κεφάλαιον, οὗ εἰς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· οὐχ ὁρᾷς, οὗ εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, πῶς τὴν μίαν ἀρχὴν σημαίνει; ἵνα μὴ εἰς πολλὰς ἀρχὰς τρέψῃ τὴν διάνοιαν, καὶ εἰς πολυθεῖαν ἀγάγῃ πάλιν τὸν πλανηθέντα νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ κενοφωνίᾳ τῆς πολυθείας. Ὅρᾷς γὰρ πῶς ἐνὶ ὀνόματι κέχρηται, καὶ μὴ ὀνομασία, οὐχ ἀρνούμενος τὸν μονογενῆ Θεόν. Οἶδεν γὰρ αὐτὸν Κύριον, καὶ οἶδεν αὐτὸν Θεόν. Διὸ ἀσφαλιζόμενος λέγει· Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Κυρίου ταῦτο λέγων οὐ τὸν αὐτὸν ἐσημαίνει Πατέρα εἶναι, καὶ τὸν αὐτὸν Υἱόν· ἀλλὰ ἰδεῖτε τὸν μὲν Πατέρα Πατέρα ὄντα, τὸν δὲ Υἱὸν Υἱὸν ἀληθῶς. Ἐπειδὴ τὸ εἰπεῖν, εἰς Θεός ἐπὶ τῷ Πατρὶ, οὐχ ὡς ἀρνούμενος ἐπὶ τῷ Υἱῷ τὸ εἶναι Θεός. Εἰ γὰρ μὴ Θεός, οὕτως Κύριος· ἐπειδὴ δὲ Κύριος, καὶ Θεός. Ἄλλ' εἰς μίαν ὀνομασίαν ἀνάγειν ἀναγκασόμενος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-

vi, neque prudenti ratiocinatione, ac ne minima quidem hujus significatione prædita; consequens est ut omnes Scripturæ repudientur, quæ ubique et Patrem esse Patrem, et Filium Filium, et Spiritum sanctum Spiritum sanctum agnoscunt.

Tu vero, mi homo, quid tandem affers? An illud vereris, ne deorum illi multitudinem invehant, qui sacrosanctæ Triadi verum sincerumque cultum adhibent, quique veritatis et unius catholice Ecclesie sunt filii? Vehementer erras. Quis enim non asserat unum Deum esse veritatis Patrem omnipotentem, a quo unigenitus Filius vere progressus est, Deus Verbum, Verbum, inquam, in propria persona consistens, et a Patre revera sine ullo initio ac tempore genitum? Unum itaque Deum caute ac prudenter Ecclesia prædicat, Patrem verelicitet et Filium. Quoniam, inquit, ego in Patre, et Pater in me est. Et: Ambo unum sumus, hoc est, una divinitas, et voluntas una, et una dominatio. Cæterum ex Patre Spiritus quoque procedit, suapte constans hypostasi, ac re ipsa perfectus veritatis Spiritus, qui illuminat omnia; qui a Filio accipit; veritatis, inquam, Spiritus, Spiritus Patris, Spiritus Christi. Itaque unam Ecclesia divinitatem agnoscit; estque Deus unus veritatis Pater, perfectus Pater, hypostasi sua præditus; perfectus Filius, suam peræque habens hypostasim; perfectus denique Spiritus sanctus, et suam sibi hypostasim vindicans: una divinitas, unaque dominatio. Quibus de causis Deum unum sacræ ubique Litteræ pronuntiant, nimirum consubstantialiam Triadem, ac semper existentem, cui eadem identitas, idemque dominatus attribuitur. 484 Ex quo

V. Quod igitur in primis illud objicit: Unus est Deus ex quo omnia, et nos in ipsum: et unus Dominus Jesus Christus, et nos per ipsum, propter quem omnia, et nos per ipsum; nonne iis ipsis verbis (unus Deus ex quo omnia, et nos in ipsum) unum significari principium vides? Ne animum nostrum ad plura cogitanda principia converteret, ac mortalium ingenia vanissima illa deorum multitudine decepta, rursus ad eandem asserendam copiam adduceret. Vides enim quemadmodum uno nomine sit usus, et appellatione una, non ut unigenitum Deum abnegaret. Dominum quippe esse illum intelligit, eundemque Deum. Ideo singulari quadam cautione illud adjecit, Et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia. Quod cum voci illi, Dominus, præcipue affinxit; non eundem indicavit esse Patrem], eundemque Filium; sed eum qui Pater est, esse Patrem, qui Filius, vere Filium esse declaravit. Nam et cum de Patre loquens unum Deum esse dixit, nequaquam Filio divinitatem detraxit. Nam si Deus non est, neque

¹ Cor. οὐχ ἐρεῖ. ² Joan. xiv, 40. ³ Joan. x, 30.

⁴ I Cor. viii, 6.

Dominus est. Cum autem Dominus sit, Deus quoque sit oportet. Verum Apostolus, ut ad unam appellationem reduceret, a Spiritu sancto compulsus ita fidei mysterium nobis aperuit, ut unum Dominum, proindeque et Deum aperte monstraret.

Nec est tamen, quod quisquam existimet, pro eo quod unum, atque unum solummodo dixerit, aliquid de Triadis numero esse detractum; quasi Spiritus sancti mentionem nullam fecerit. Etenim cum Patrem, et Filium Deum nominavit, ac Dominum, in Spiritu sancto utique nominavit. Nam neque cum de Patre agens, unus Deus, inquit, ex quo omnia; esse illum Dominum negavit, neque contra subjiciens, et unus Dominus Jesus Christus, hunc esse Deum inficiari voluit. Sed quemadmodum in Patre una appellatione contentus, hoc tantum dixit (unus Deus), qua voce etiam altera (Dominus) continetur; ita in Filio, unus Dominus, duntaxat expressit; qua cum voce Dei quoque est appellatio conjuncta. Quare cum de Patre ac Filio disserebat Apostolus, non Spiritu sancto vacuus erat; sed in eodem loquebatur, ut diximus. 485 Solet autem Spiritus sanctus sui minime commendationem facere, ne exemplum nobis commendandi nostri prae-buisse videatur. Est igitur unus Deus Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, sive propter quem omnia: et unus Spiritus sanctus, a Deo nequaquam alienus, qui propriam habet personam, quoniam Dei Spiritus est, et veritatis Spiritus; Spiritus, inquam, Patris ac Christi.

VI. Quod autem nobis istud objicit: Laboravit Aegyptus et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt. Item illud: Tu es Deus, et nesciebamus: et tibi servierunt, et ibunt post te victi manibus, et in te orabant: quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel, Salvator: vides, inquit, ex iis, quemadmodum unus duntaxat sit Deus? His enim Scripturae locis potissimum fretus, ut ante diximus, nec illorum sensum intelligens, sed sacras Litteras fraudulentè amputans, atque et obliquas narrationes instituens, et sacras auctoritates perverso ordine ac nonnullis praeteritis in medium afferens, nihil consequenter ac seriatim eloquitur, nihil denique penitus intelligit tam Noetus, quam qui ab eo Noetiani dicuntur. Atque ut pessimo cuidam cani nonnunquam leonis nomen imponitur, ac caecos multa videntes appellant, et fel dulce nominatur, et acetum mel a quibusdam vocatum est, et denique Furias nonnulli Eumenidas nuncuparunt: ita in illis accidisse videmus, ut et Noe-

¹ Isa. xlv, 14, 15. ² F. τῷ. ³ F. ποιῆν.

(99) Ὡσπερ γε κακῶ κυρὶ βρομα λέων. Insignis ad eandem sententiam locus est ex Helladii Chrestomathis apud Photium: "Οτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φρονεῖς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις. Διὸ καὶ τὸ δεσμοκτήριον οἰκῆμα ἐκάλουν, καὶ τὸν δῆμιον κοινὸν, τὰς δὲ Ἐρινύας Εὐμενίδας, ἢ σεμνάς θεάς, τὸ δὲ μῦθος ἄγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι, καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν, τὸν δὲ βόρβορον ὄχρῶν, etc. Ita apud Hebraeos חַרְחַרִּים est caecitas, cum

αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, ἔφραζεν ἡμῖν τὴν πιστὴν, ἐναργῶς ἓνα Κύριον σημαίνων, ἄρα γε καὶ Θεόν.

Ἄλλα μηδεὶς νομιζέτω, ἐπειδὴ λέγει ἓνα καὶ ἓνα, μὴ ἄρα παρέλιπε τὸν ἀριθμὸν τῆς Τριάδος· ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὀνομάσας γὰρ Πατέρα καὶ Υἱὸν, Θεὸν καὶ Κύριον, ἐν Πνεύματι ἄγιῳ ὠνόμασεν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν, εἰς Θεός, περὶ Πατρὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἠρνήσατο αὐτὸν τὸ εἶναι Κύριον· οὐδὲ πάλιν ἐπειδὴ εἶπε, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἠρνήσατο αὐτὸν τὸ εἶναι Θεόν· ἀλλὰ καθάπερ ἐπὶ τῷ Πατρὶ ἠρξέσθη ἐπὶ τῇ μόνῃ ὀνομασίᾳ, λέγων εἰς Θεός, σὺν δὲ τῷ Θεῷ, δηλονότι ἐστὶ καὶ Κύριος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ Υἱῷ ἠρξέσθη τὸ, εἰς Κύριος· σὺν δὲ τῷ εἰς Κύριος σύνεστι καὶ τὸ, Θεός. Λέγων οὖν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, οὐ κοῦφος ἦν ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἀλλὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὡς ἔφην, ἐφθέγγετο. Εἴωθε δὲ ἀεὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐ σύστασιν αὐτοῦ ποιούμενον², ἵνα μὴ ἡμῖν ὑπογραμμὸν δώσει τοῦ περὶ αὐτῶν καὶ ἡμᾶς τὴν σύστασιν ποιήσασθαι. Ἄρα οὖν εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, ἢ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐκ ἀλλότριον Θεοῦ, ἐγυπόστατον δὲ ἔν διότητι. Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ.

Γ'. Εἰ δὲ περὶ τοῦ, Ἐκοκλάσεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται· καὶ τὸ, Σὺ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδευμεν· καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται, καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· διὸ ἐν σοὶ Θεός ἐστι· καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλην σοῦ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδευμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, Σωτήρ· οὐχ ὄρθς, φησὶν, ὅτι εἶς Θεός ἐστιν; Ἐκ τῶν τοιοῦτων γὰρ ῥητῶν, ὡς ὑπεδείξαμεν, οὐ νοῶν τὰ εἰρημνῆνα, ἀλλὰ πανούργως περικόπτων τὰς Γραφὰς, λοξὰ μὲν διηγούμενος, ἀνθυπερβάτως δὲ εἰσάγων τοὺς λόγους, οὐκ ἀκολουθῶς καὶ περὶ πόδα φθέγγεται, οὔτε καθ' εἰρημὸν διηγέται ὁ Νοητὸς, ἢ οἱ ἐξ αὐτοῦ Νοητιανοὶ νοοῦσιν. Ὡσπερ γε κακῶ κυρὶ βρομα λέων (99), καὶ τοὺς μὴδὲ ὄντως ὀρῶντας καλοῦσι πολλὰ βλέποντας, καὶ τὰς χολὰς γλυκεῖας φάσκουσι, καὶ τὸ ὄξος μέλι τινὲς ἐπωνόμασαν, καὶ τὰς Ἐριννύας Εὐμενίδας· τινὲς ἐπωνόμασαν· οὕτω καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Νοητοῦ ἔχων βρομα, ἀνόητος ὑπάρχει, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνοητοῦντες, μὴδὲ ὄλωσ τὴν ἀκολουθίαν

et radium significet a splendore. Quod vero mel acetum apud Atticos dictum sit, id ex Plinio confirmari posse videtur: qui lib. xi, cap. 15, in omni melle quod per se fuit, acetum dici memorat. Quanquam nos acerum legendum esse disputavimus ad Themistium. (Potius, et vero melius, allegandum erat hoc rabbinorum, נֶרְנָה לְנֶחֱמֶה, melius luce, i. e. caecus. DRACH.)

ὧν φάσκει ¹, καὶ ὧν προβάλλονται νοοῦντες. Ὡς A καὶ πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου· *Μήτε δὲ λέγουσι νοοῦντες, μήτε περὶ τίτων διαβεδαίουνται.*

Z'. Ὁρᾶτε γάρ, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, πῶς ἀνώτερον εἶπεν ἡ θεία Γραφή, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος, ὡς ἔχει ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου. Ὅθεν καὶ δεικτέον ἐπὶ πάσης ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ ἀληθείας τε καὶ ὑποθέσεως, ὅτι Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου, καὶ τῶν θυγατέρων, καὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντελεσθῆ μοι. Ἐγὼ ἐποίησα, φησὶ, τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτῆς. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν· ἐγὼ πᾶσι τοῖς B ἄστροις ἐντελελᾶμην· ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα, καὶ πῶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθείαι. Ὁδοὺς οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπιστρέψει· οὐ μετὰ λύτρων, οὐ μετὰ δώρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ· εἶτα λοιπόν· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ αἱ ἐμπορίαι Αἰθιοπῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅτι ἐν σοὶ Θεὸς ἐστίν. Ἐν τίνι δὲ φαίτην ἄλλ' ἢ ἐν τῷ πατρὶφί Λόγῳ; Καὶ γὰρ ἀληθῶς Θεὸς Λόγος ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Πατὴρ γινώσκειται, ὡς λέγει· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ ἐδόξασα σου τὸ δρομά ἐπὶ τῆς γῆς· εἶτα πάλιν, ὅτι Ἐγὼ ἤγειρα βασιλέα. Οὐχ ὄφθς, ὅτι φωνῆ ἐστι Πατρὸς ἡ ἰδιόζουσα, ἡ ἐγείρουσα ἐξ αὐτῆς τὸν ἀληθινὸν Λόγον βασιλέα ἐπὶ πάντας, τὸν ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς γεννηθέντα ἀνάγκως C καὶ ἀχρόνως; Ὡς καὶ ἤγειρε πάλιν αὐτὸν τὸν βασιλέα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, φάσκων· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος Πνεύματος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν· ὅπως συνάδῃ τὰ προφητικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς, καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς, καὶ τὰ εὐαγγελικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς, καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς προφητικοῖς.

Εἶτα· Ἐγείρα βασιλέα. Καὶ ὧδε ὁ ἐγείρων Χριστὸν ἐκ νεκρῶν. Ὁ δὲ ², Ἐν σοὶ Θεὸς ἐστίν, ὡς μυστηριωδῶς τὰ πάντα καὶ θαυμασιῶς διηγείται ἡ θεία Γραφή! Ὡσπερ γὰρ ἐν ναφ̄ σαρκὶ ³ προεωρᾶτο, καὶ προκατηγγέλλετο τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐλπίδι, διὰ D τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφῆς ἡ θεότης. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, ὡς ἐν πάλει ἀγία καὶ ἐν ναφ̄ ἁγίῳ, τουτέστιν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐνανθρωπήσει καὶ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, Θεὸς ὢν, κατοικῶν ἐν ναφ̄ ἁγίῳ λέγει· *Ἀύσατε τὸν ναφ̄ τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Διότι μυστικῶς τὰ πάντα οἰκονομεῖ Θεὸς Λόγος ἀποσταλεὶς ἀπὸ Πνεύματος ἐν σαρκὶ, καὶ σύνδεσμον ἀγάπης δεκνὺς ἐφέλκεται, καὶ σμικρύνας ἑαυτὸν μέγας ὢν Θεός; αὐτὸς ὁ Λόγος, ἐκ Παρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου γεννηθεὶς Υἱὸς Θεοῦ, εἰς ὢν, ἐωυτὸν σαρκὶ καὶ πνεύματι

VII. Animadvertite enim, fratres charissimi, quid ante Scriptura dixerit, seu potius Dominus ipse, ut initio capituli scriptum est. Unde ex verissima illa, quæ in toto capite est, narratione argumentoque Christiana fides est commonstranda. Sic enim ait : *Interrogate me de filiis meis et filiabus, et de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego feci, inquit, terram et hominem in ipsa; ego manus mea fundavi cælum; ego omnibus stellis præcepi; ego suscitavi cum justitia regem, et omnes viæ ejus 486 rectæ. Iste ædificabit civitatem meam, et captivitatem convertet, non cum pretio, non cum muneribus, ait Dominus exercituum.* Deinde subdit : *Laboravit Ægyptus, et negotiationes Æthiopyum, et cætera, quoniam in te Deus est.* In quo vero alio, quam in paterno Verbo Deum inesse dicemus? Vere quippe Deus Verbum Filius est; in eoque cognoscitur Pater, quemadmodum ipse testatur : *Qui vidit me, vidit et Patrem* ⁴; item : *Ego glorificavi nomen tuum in terra* ⁵; deinde : *Ego suscitavi regem.* In quo nonne propriam Patris vocem agnoscis, quæ verum ex sese Verbum excitans, Regem omnium constituit, eum scilicet, quem vere ex se, sine ullo initio ac tempore, genuit? Qui quidem eundem rarsus Regem excitavit, ut sanctus Apostolus his verbis expressit : *Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Christum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis* ⁶, ut et prophetarum oracula cum apostolicis, et apostolica cum evangelicis, et evangelica cum apostolicis, apostolica denique cum propheticis consentiant.

Sequitur : *Suscitavit regem.* Et hic declaratur ille, qui Christum a mortuis excitavit. At cum dicit, *In te Deus est*, quanto cum mysterio, quaque admirabiliter omnia Scriptura sacra proponit! Et enim in carne, velut in templo quodam, prævidebatur, atque hominum spei per conversionem ad Deum ostendebatur divinitas. Siquidem Dei Filius, ac Deus ipse Verbum, quasi in sancta quadam urbe religiosoque templo, nimirum in assumpta hominis natura et incarnatione Deus existens, in sanctissimo, inquam, templo habitans ita loquitur : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* ⁷. Quoniam per mysterium administrat omnia cum carne missus a Spiritu Deus Verbum, atque arctissimum charitatis nexum ostendens allicit, cum se præsertim extenuavit magnus ipse Deus,

¹ F. φασί, vel φάσκουσι. ² F. τὸ δέ. ³ F. ἐν σαρκί. ⁴ I Tim. 1, 7. ⁵ Isa. xlv, 11 sqq. ⁶ Joan. xiv, 9. ⁷ Joan. vii, 4. ⁸ Rom. viii, 11. ⁹ Joan. ii, 19.

Verbumque de Virgine interventu Spiritus sancti genitus Dei Filius, qui unus atque idem sese carne spirituque perfectit. Quo illud pertinet: *Qui descendit, ipse est et qui ascendit Filius hominis, qui est in caelo*¹.

VIII. Quid ad hæc Noetus cum sua stoliditate atque amentia potest objicere? Num in caelo caro ante versabatur? Minime profecto. Quomodo igitur *qui descendit de caelo, ipse est qui ascendit*? **487** nisi illud significare voluit, Verbum ipsum, quod descenderat, non ex inferiori esse loco, sed e caelo esse delapsum. Posteaquam vero carnem hominis assumpsit, non illam quidem e viri semine susceptam, e spiritu pariter ac carne totum administrationis suæ negotium perfectit. Quamobrem ut divini Verbi humanæque naturæ conjunctionem, et in unam eandemque rem consociationem monstraret, illum ipsum dixit, qui e caelo venerat, eodem eum absoluta divinitate rediisse. Nunc enim, id quod ante non erat, caro est, de Spiritu susceptus ac Virgine; perfectum nempe Verbum oblatum Patri Deo, quod antea caro in caelo non fuerat. Quid igitur in caelo fuit aliud, præter Verbum e caelo demissum? Cui in unam divinitatem conjunctio conveniebat, secundum paternam vim copulata atque conflata. Quo et illud una declararet, in terra caeloque eundem esse Deum Verbum, conversionis omnis ac mutationis expertem. Erat quippe Verbum, Deus erat semper, erat Spiritus, vis erat denique. Qui commune illud nomen, quodque homines capere possent, in seipsum suscepit, cum hominis Filius appellatus est, quamvis Dei Filius esset. Qui insuper a prophetis id ipsum, quod in carne nondum erat, esse ante pronuntiabatur, propter id quod erat in eo perficiendum. Quare ita Daniel loquitur: *Vidi quasi Filium hominis venientem in nubibus*². Unde merito in caelo hoc affectum nomine Verbum sancti Spiritus afflatu propheta perspexit; qui posteriori ordine declarans unigenitus Dei Filius: *Nemo, inquit, ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis*. Non quod caro esset in caelo, sed quod e caelo descenderet, qui ejusmodi esset vocabulo nominandus.

IX. Verum quid tandem, mi homo, proferes? Scriptum est, inquit: *Iste Deus est noster, et non æstimabitur alius*³. Præclare vero, quemadmodum et Apostolus affirmat: *Quorum, inquit, patres, ex quibus Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus*⁴. Quæ quidem admirabiliter ab eo dicta sunt. Hic enim, qui est, *super omnia Deus est*. Nam cum iis ipse nos verbis doceat: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*⁵: propterea *super omnia Deus est*. Atque ita quoque Joannes testatur: *Quod fuit, inquit, 488 ab initio, quod audivimus, et oculis vidimus, et manus nostræ contractaverunt*⁶. Ac rursus in Apocalypsi: *Qui est ab initio, et qui venturus est Omnipotens*⁷. Egregie plane hæc ab illo pronuntiata sunt. Recte, inquam, dixit:

A ἕνα τελέσας, ὡς λέγει· Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

H'. Τί οὖν ἐρεῖ Νοητὸς ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνοησίᾳ; Μὴ ἐν τῷ οὐρανῷ σὰρξ ἦν; Ἀηλονότι οὐκ ἦν. Πῶς οὖν Ὁ καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, αὐτός ἐστιν ὁ ἀναβάς; Ἄλλ' ἵνα τὸν καταλθόντα Λόγον σημάξῃ οὐ κάθωθεν ὄντα, ἀλλὰ ἄνωθεν καταλθόντα. Ἐπει δὲ ἐνηνθρώπησεν ἐν σαρκί, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἐκ πνεύματος δὲ καὶ σαρκὸς ἐτελείωσε τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν διὰ τοῦτο, μίαν ἐνότητα σημαίνων τῆς τοῦ Λόγου συνενώσεως καὶ τῆς ἀνωπλήσεως, φάσκει τὸν ἄνωθεν ἦκοντα ἄνω ἀνίεναί ἐν τελειώσει θεότητος.

B Καὶ γὰρ νῦν ὁ μὴ ὢν ποτε, σὰρξ ἐστὶν ἐκ Πνεύματος καὶ Παρθένου, ὁ προσενεχθεὶς Πατρὶ τέλειος Λόγος, ὃς πρὸ τούτου ἐν οὐρανῷ οὐκ ἦν σὰρξ. Τί οὖν ἦν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀλλὰ Λόγος ὁ ἀπὸ οὐρανοῦ ἀποσταλεὶς, ἔχων τὴν εἰς μίαν θεότητα ἔνωσιν, κατὰ δύναμιν Πατρὸς συνηνωμένην, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ ὁ αὐτὸς Θεὸς Λόγος ὑπῆρχεν, ἄτρεπτος ὢν, καὶ ἀναλλοίωτος; Λόγος γὰρ ἦν, Θεὸς ἦν ἀεὶ, Πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὡς ὁ τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτὸν, οὕτω καλούμενος Υἱὸς ἀνθρώπου, Υἱὸς ὢν Θεοῦ, καὶ ἐν προφήταις προὖν ὀνομάζετο, ὅπερ οὕτω ἐν σαρκὶ ἦν, διὰ τὸ μέλλον ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι· ὡς καὶ Δανιὴλ ἔφη· *Εἶδον ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν*. Διὸ δικαίως ἐν οὐρανῷ τῷ ὀνόματι τούτου τὸν Λόγον εἶδε Πνεύματι ἀγίῳ ὁ προφήτης, *Υἱὸν Ὑψίστου ἀποκαλῶν*. Διὰ τὰ πρῶτα ὑστερα σημαίνων ὁ Μονογενὴς, φάσκει· *Οὐδὲις ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· οὐχ ὅτι δὲ ἄνω ἦν ἡ σὰρξ, ἀλλὰ ἄνωθεν κατήρχετο, τούτῳ τῷ λόγῳ μέλλων καλεῖσθαι.*

C *Filium Altissimi* vocavit. Quocirca quæ prima sunt

Θ'. Ἄλλὰ τί ἐστὶν ὁ ἐρεῖς, ὦ οὗτος; Φησὶν· Ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἄλλος. Καλῶς πάνυ ἔφη, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος διαβεβαιούται, λέγων· *Ὅτι οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός*. Θαυμαστῶς διηγείται. Οὗτος γὰρ ὁ ὢν ἐστὶν ἐπὶ πάντων Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς διδάσκει ἡμᾶς, λέγων· *Πάντα μοι παρεδόθη ὅπρὸ τοῦ Πατρὸς μου· διὰ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἐστὶ Θεός*. Οὕτω καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ, λέγων· *Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηράσμενος, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐώρακαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν*. Καὶ πάλιν φησὶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· *Ὁ ὢν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὁ ἐρχόμενος Πατοκράτωρ*. Καλῶς κατὰ πάντα εἶπεν· καλῶς γὰρ εἶπεν· *Πάντα μοι παρεδόθη ὅπρὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ ἀκραβῶς*

¹ Joan. iii, 13. ² Dan. vii, 13. ³ Baruch. iii, 36. ⁴ Rom. ix, 5. ⁵ Matth. xi, 27; Luc. x, 12. ⁶ I Joan. i, 1. ⁷ Apoc. i, 1. ⁸ F. ὅς. ⁹ F. τούτῳ et εἶπε pro εἶδε.

ὑπετίθετο. Ἐπὶ πάντας μὲν οὖν ὦν Θεός, ἔχων δὲ ἑῷον αὐτοῦ Πατέρα, ἐν τῷ λέγειν· Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ ἦν αὐτὸς Πατήρ, πρὸς ποῖον Πατέρα ἄρα ἀπῆει, ὡ ἀνόητος; Πάλιν γὰρ λέγει· Ἰνα ὡσιν ἔρ, ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἔρ ἔσμεν.

A *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, accurateque nos docuit. Ille itaque supra omnes Deus exstitit, cum nihilominus Patrem habeat suum. Quod iis verbis expressit: Vado ad Patrem³. At si Pater esset ipse, quem tandem ad Patrem, o stulte, discederet? Ita quippe rursus loquitur: Ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus⁴.*

Γ. Ἀεὶ γὰρ ἡ Γραφή ἀσφαλιζομένη τὰς κατὰ τὸ ἄκρον πτώσεις τῶν ἀνθρώπων, ἐκ πανταχόθεν τὸν νοῦν συνάγει ἐπὶ τὴν μέσιν τῆς ἀληθείας ὁδόν. Καὶ πρὸς τούτους μὲν τοὺς νομίζοντας ἀλλότριον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, φημί δὲ ὡς Ἄρειος νομίζει, καὶ ἄλλαι αἰρέσεις, λέγει· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔρ ἔσμεν· πρὸς δὲ τοὺς νομίζοντας αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, διὰ τὸ εἰρηκέναι, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔρ ἔσμεν, λέγει· Ποίησον αὐτούς, Ἰνα ὡσιν ἔρ, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἔρ ἔσμεν· ἕνα κατασύνη Νοητὸν καὶ τὴν αὐτοῦ σχολήν, παραγαγὼν εἰς τὸ μέσον τὴν τῶν μαθητῶν ἔνωσιν. Πῶς γὰρ ἠδύνατο Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς εἶναι ἐν ὡς κατὰ συναλοιφήν; Ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι ἐν μιᾷ ἐνόηται θεότητος, καὶ ἐν μιᾷ γνώμῃ, καὶ δυνάμει, εἰς τὸ ἀποκρούσασθαι πᾶσαν ὑπόνοιαν κατὰ θάκτερον τῆς ἀληθείας ἐπανισταμένην. Φίλιππος δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος φάσκει· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου. Ὁ δὲ εἶπεν· Ὁ θεωρακῶς ἐμὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατήρ· ἀλλὰ τὸ ἐμὲ σημαῖνον τὰ ἑαυτὸν λέγων· τὸ δὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα, οὐκ ἑαυτὸν λέγων. Ἄλλο γὰρ τὸ, τὸν, καὶ ἄλλο τὸ, ἐμὲ, καὶ ἄλλο ἐγὼ, καὶ ἕτερον τὸ, ἐμέ. Εἰ γὰρ ἦν ὁ αὐτὸς Πατήρ, εἶλεν· Ἐγὼ εἰμι· ἔπειθ' ἔδ' οὐκ αὐτὸς ἔστιν ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὁ Υἱὸς, ἀληθῶς λέγει· Ὁ θεωρακῶς ἐμὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα· ἵνα ἀποκρούσῃται τὴν τοῦ Ἄρειου βλασφημίαν, τὴν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀλλοτριούσαν. sed Filius, vere istud usurpavit: Qui videt me, videt et Patrem; ad refutandam Arii blasphemiam, quæ Filium alienat a Patre.

X. Etenim Scriptura hoc potissimum cavens, ne homines ad extrema quæque deflectant, medium in veritatis iter ubique sensum intelligentiamque compellit. Quamobrem ut illis occurrat, quæ alienum a Patre Filium esse prædicant, quæ est Arii, et aliarum sectarum opinio, sic loquitur: *Ego et Pater unum sumus⁴*. Contra vero, ut eos refellat, qui eundem esse Patrem et Filium asserunt, pro eo quod dixit: *Ego et Pater unum sumus*, ita alio loco precatur: *Fac ipsos, ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus*. Quo Noeto ejusque scholæ pudorem incutiat, dum illam discipulorum conjunctionem in medium adducit. Qua enim ratione Petrus, et Joannes, et cæteri unum esse, velut in unum coalescentes confusique, potuerunt? Sed eo nimirum illa dicta sunt, quod in unius divinitatis conjunctione, eademque sententia ac virtute consistant, ut error omnis excludatur ac falsitas, quæ utraque ex parte contra veritatem insurgat. Philippus vero apostolus hunc in modum Christum alloquitur: *Ostende nobis Patrem tuum*. Cui ita respondit: *Qui videt me, videt et Patrem meum⁵*. Non dixit: *Ego sum Pater*: sed *me*, quod idem est ac seipsum, adjecit. Item, *videt, inquit, Patrem*, non utique seipsum commemorat. Aliud enim est articulus ille, τὸν, aliud pronomen, ἐμὲ, aliud ἐγὼ, aliud ἐμέ. Nam si ipse Pater esset, diceret profecto: *Ego sum*. Quare cum ipse Pater minime sit, videt et Patrem; ad refutandam Arii blasphemiam, quæ Filium alienat a Patre.

Διὸ τῆς πάσης Γραφῆς σαφῶς περὶ ἀληθείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὑποτιθεμένης, καὶ τοῦτον τὸν Νοητὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ αἴρεσιν, Νοητιαῶν φημι, σὺν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι παρασάμενοι, ὡσπερ ὀστρακίτην τὸν καλούμενον δράκοντα, τὸν μὴ δυνάμενον κάμπτεσθαι ἐν τῷ καταδιόκειν ἀνθρώπων, μήτε δεξιὰ μήτε εὐώνυμα, ἐκκλίναντες ἀπὸ αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἑαυτοῦ σχολῆς, καὶ μοχθηρίας, ἐπὶ τὰς ἐξῆς δυνάμει Θεοῦ τὸν νοῦν ἀκοντίσωμεν πρὸς διήγησιν καὶ ἐλεγχον τῶν ἐν αὐταῖς ἐπινοημένων κατὰ τῆς ἀληθείας ξενολεξιῶν.

Quæ cum ita sint, ac cum sacræ omnes Litteræ viam nobis veritatis certissime demonstrent, postquam Noetum istum, ab eoque propagatam Noetianorum 489 sectam, una cum reliquis repulimus, perinde ac draconem illum, qui ostracites, sive *testaceus* dicitur, qui cum hominem persequitur, neque in dextram, neque in sinistram partem flectere se ullo modo potest: ab illo demum, ejusque schola, et improbitate declinantes, ad cæteras divina ope freti animum adjiciamus, ut peregrinas et absurdas dicendi rationes adversus veritatem in illis excogitatas pertexere ac redarguere possimus.

KATA ΟΥΑΛΗΣΙΩΝ,

Τριακοστὴ ὁρθόη, ἢ καὶ πενητηκοστὴ ὁρθόη.

Α'. Περὶ Ουαλησιῶν ἀκούομεν πολλάκις, οὐ μέντοι ἔγνωμεν ποῦ, τίς ἢ πόθεν ὠρμάτω, ἢ τί λέγων, ἢ νοουθετῶν, ἢ φθειγγόμενος ὁ Ουαλής οὗτος. Τὸ μὲν ἔνομα, Ἀραβικὸν (1) ὑπάρχον, τινὰ ὑπόνοιαν ἡμῖν δίδωσι διανοηθῆναι τοῦτον, καὶ τὴν αὐτοῦ αἴρεσιν

CONTRA VALESIOS,

Hæresis XXXVIII, sive LVIII.

I. Sæpennmero de Valesiis audivimus, ita tamen ut de illorum auctore Valente, ubinam is gentium fuerit, aut undenam excitatus fuerit, quæ illius dicta, quæ præcepta ac sermones exstiterint, nondum comperire potuerimus. Quanquam ex ejus

¹ Cor. σημαῖνον τό. ² Joan. xvi, 10. ³ Joan. xvii, 22. ⁴ Joan. x, 30. ⁵ Joan. xiv, 8, 9.

(1) Τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικόν. Imo Latinum *Valens*.

domine, quod Arabicum est, nonnulla nobis suspicio est, in eadem illum opinione fuisse, atque ipsius hoc tempore versari sectam, quam esse nonnullorum diximus, qui in Bacathis Philadelphensæ provincie ultra Jordanem habitant. Qui quidem ab ejus loci incolis Gnostici nominantur, quamvis minime Gnostici sint, et ab iis opinionum varietate dissentiant. Verum quæ de illis nosse potuimus, ea fere sunt hujusmodi :

Principio itaque Ecclesiam plerique frequentabant, quod eoque tenuit, donec, amplificata diffusaque illorum insania, ab Ecclesie consortio segregati sunt. Universi porro castrati sunt. Ac de principatibus et potestatibus, cæterisque hunc in modum sentiunt. Quemcunque vero in suam disciplinam receperint, quandiu nondum ei exsecta virilia sunt, ab animatis abstinet. Posteaquam autem sive illi persuaserint, sive violenter execuerint, tum demum, quasi ab omni certamine liber, atque extra periculum omne positus, ne ciborum usu ad libidinum voluptates inflammetur, quodcumque ciborum genus permittitur. Neque vero suos eo modo duntaxat afficiunt, sed etiam peregrinos sæpe transeuntes, et ad sese divertentes : quemadmodum frequenti de illis rumore spargitur. Hos enim intus correptos, et manicis, ac vinculis alligatos violenter membris suis mutilant. Hæc sunt quæ de hisce hæreticis accepimus : de quibus cum id cognoverimus, quoniam in loco domicilium habeant, ac quemadmodum frequens sit istud in illis regionibus nomen ; cum alterius hæresis appellationem nullam acceperimus, jure hæc eandem esse nobis persuasimus.

II. Sed horum insignis quædam est stultitia. Nam si illud exsequi volunt, quod est in Evangelio scriptum : *Si scandalizaverit te unum ex membris tuis, abacinde abs te. Expedit enim tibi intrare in regnum cælorum claudum, aut mancum, aut curvum* ¹, etc. Quomodo regnum cælorum ingredi mutilus quispiam potest? Nam si cælorum regnum perfecta habeat omnia, nihil in se habet imperfectum. Itaque cum hominum corpora resurgent, universa simul membra resurgent, sic ut eorum nullum penitus relinquatur. Ac si omnino resurgere membrum aliquod negemus, ne totum quidem corpus resurget. Quod si membrum illud unum, quod scandalizat, relinquendum sit, consequens est, nullum ut prorsus relinquatur. Etenim membra nos omnia scandalizaverunt. Quis autem est, qui cor suum in omnibus scandalum obijciens avellere atque amputare possit? Quippe ex interioribus, inquit, exeunt fornicationes, adulteria, libidines ², et id genus cætera. Ecquis igitur cor suum abrumpet? Ac si, ut nonnullorum fert impietas et amentia, corpus minime resurgit, quid tandem nostra

Α εισέτι δεῦρο φέρεσθαι, ὡς ἐν ὑπονοίᾳ, καθάπερ ἔφηρ τινὰς ὄντας ἐν Βακᾶθις τῆς Φιλαδελφηνῆς χώρας πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ οἱ μὲν ἐπιχώριοι τοῦτους Γνωστικῶς βούλονται λέγειν· οὐκ εἰσὶ δὲ τῶν Γνωστικῶν· ἕτερα γὰρ τούτων τὰ φρονήματα. Τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἔλθοντα περιέχει τοῦτον τὸν τρόπον·

Ἐν μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ πλείους συνήγοντο ἕως καιροῦ τινος, ἕως εἰς πλάτος ἤλθεν ἡ αὐτῶν ἄνοια, καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι· καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν (2), καὶ ἔξουσιῶν, καὶ ἄλλων οὕτως δοξάζουσι. Καὶ ὅταν λάβωσιν ἀνθρώπων εἰς μαθητείαν, καθ' ὅσον μὲν χρόνον οὕτω τῶν μορίων ἀπετμήθη, ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνει· ὅταν δὲ πείσωσι τὸν τοιοῦτον, ἢ μετὰ ἀνάγκης αὐτὸν ἀπέτμησιν, τότε πᾶν ὅτιον μεταλαμβάνει, ὡς ἡδη πεπαυμένους ἀγῶνας, καὶ μηκέτι ἐπικίνδυνος ὢν, εἰς τὸ ἐποτρύνεσθαι διὰ τῶν ἐδεσμάτων εἰς ἡδονὴν ἔκειν ἐπιθυμίας. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ἰδίους τοῦτο ἀπαρτίζουσι τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλὰκις καὶ ξένους παρεργομένους, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιξενωθέντας, ταύτη διέθεντο τῇ διαγωγῇ, ὡς πολὺς περὶ τοῦτου θρυλλεῖται λόγος. Ἀρπάζουσι γὰρ τοὺς τοιοῦτους ἔνδον, καὶ ἐπὶ συμφελοῖς ³ δήσαντες (3), μετὰ ἀνάγκης τὸ χειρότευκτον ἐργάζονται τῆς τῶν μελῶν ἀφαιρέσεως. Καὶ ταῦτά ἐστιν, ἃ περὶ τούτων εἰς ἡμᾶς ἔκειν· οὐσπερ γινόντες ἐν ποίῳ τόπῳ τὴν καταμονὴν ἔχουσι, καὶ ὡς τὸ ὄνομα τοῦτο πολὺ τυγχάνει ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκεῖνοις, καὶ ὡς τῆς αἰρέσεως ἕτερον ὄνομα οὐ κατελήφαμεν, ἐνομίσαμεν ταῦτην εἶναι.

Β'. Πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τοιούτων. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ βούλονται πληροῦν, ἐδ. Ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἐν τῶν μελῶν σου, ἀπόψορ ἀπὸ σοῦ. Συμφέροι γὰρ σοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἢ χωλόν, ἢ τυφλόν, ἢ κελύδον. ⁴ Πῶς δύναται ἐν βασιλείᾳ τινα ἡκρωτηριασμένον; Εἰ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τὰ πάντα ἐστὶ τελειοῦσα, οὐδὲν ἀτελὲς ἔχει ἐν ἑαυτῇ. Καὶ ὅποτε τοῦ σώματος ἐστὶν ἀνάστασις, πάντα τὰ μέλη ἀναστήσεται, καὶ οὐδὲ ὅποτερον αὐτῶν καταλειφθήσεται. Καὶ εἰ ὅλως τὸ μέλος οὐκ ἐγείρεται, οὐδὲ πᾶν σῶμα ἀναστήσεται. Καὶ εἰ τὸ ἐν μέλος τὸ σκανδαλίζον, αὐτὸ μόνον καταλειπόμεναι, οὐδὲν ὅλως καταλειφθήσεται, οὐδὲ ὅποτερον τῶν μελῶν. Πάντα γὰρ ἡμᾶς ἐσκανδάλλει. Τίς δὲ ἀναβρῆξει αὐτοῦ τὴν καρδίαν πάντα σκανδαλίζουσαν; Ἔσωθεν γὰρ, φησὶν, ἐκπορεύονται πορνεῖαι, μοιχεῖαι, ἀσελγείαι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τίς οὖν βρῆξει τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν; Εἰ δὲ οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα κατὰ τὴν πικρῆν ἄνοιαν καὶ ἀσέβειαν, πῶς ἄρα διοίσει ὁ περὶ τούτων ὀριζόμενος λόγος; Τῶν γὰρ μελῶν ἀπάντων μὴ εἰσπερχομένων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, τίς ἐτι χρεῖα

¹ Matth. xviii, 8. ² Matth. xv, 19. ³ Vox ista mihi quidem obscura. ⁴ Deest aliquid.

(2) Καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν. Videtur nonnihil deesse, quod suspensa sit horum verborum sententia, οὕτως δοξάζουσι.

(3) Καὶ ἐπὶ συμφελοῖς δήσαντες. Aut depravata, aut ignota mihi vox est συμφελοῖς. In qua divinationibus ac conjecturis sudare facile est.

παρὰ ἐν μέλος γίνεσθαι, τῶν ἄλλων μὴ τοῦτο πλη-
 ρούντων; Ἐἰ δὲ ἐγείρεται τὸ σῶμα (ἐγείρεται γὰρ),
 πῶς ἐνδέχεται ἔτι ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν λώδησις γί-
 νεσθαι; ἢ πῶς οὐκ ἔσται ἀπρεπής ἡ βασιλεία τῶν
 οὐρανῶν, ἐπισινη σώματα ἔχουσα πρὸς δόξαν; Ἐἰ δὲ
 ὧλως καὶ τμηθεῖη τὸ μέλος τὸ σκανδαλίζον, ἄρα τέ-
 τμηγται, καὶ οὐχ ἡμαρτε. Τμηθὲν δὲ, καὶ μὴ ἀμαρ-
 τήσαν, αὐτὸ δεῖ πρῶτον πάντων ἀναστῆναι μὴ ἀμαρ-
 τήσαν.

quod scandalum præbet, abscissum fuerit, amputatum utique est, ac proinde nec peccavit. Quod cum
 ita sit, primum omnium resurgere ipsum oportet, quod minime peccaverit.

Γ'. Ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρον (4) τοῦτο ἔργον ἐν-
 τολμοῖ, ἀπὸ πάντων ἑαυτοὺς ἠθέτησαν, καὶ ἀπηλλο-
 τρώσαν. Οὐτε γὰρ ἄνδρες εἶσι διὰ τὸ ἀφρημένον,
 οὔτε γυναῖκες δύνανται εἶναι διὰ τὸ παρὰ φύσιν.
 Προέλαβε ἰ δὲ καὶ ἡ τοῦ στεφάνου τοῦ ἀγῶνος, καὶ
 βραβεῖου τούτου ἑπουμαία. Οὐδὲ ὀπότεροι γὰρ φανή-
 σονται οὗτοι τῶν τριῶν τάξεων τῶν εὐνοῦχων τῶν
 ὑπὸ Κυρίου εἰρημένων. *Εἰσὶ γὰρ, φησὶν, εὐνοῦχοι,
 οἱ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγεννήθησαν.* Ἐκεῖνοι
 γὰρ ἀνάτιοι εἰσι τῆς αὐτῶν εὐνουχίας· οὔτε μὴν
 ἀμαρτίαν ἔχοντες, διὰ τὸ οὕτως γεγενῆσθαι· οὔτε
 πάλιν ἀμαρτίαν δυνάμενοι πράττειν, τὴν ἀφροδισίων
 φημί· ἐπειδὴ μὴ πέφυκε αὐτοῖς τὰ παιδοποιὰ ὄρ-
 γανα, τὰ ἐκ Θεοῦ κεκτισμένα. Ἄλλ' οὔτε μισθὸν
 ἔχουσιν εὐνουχίας βασιλείας οὐρανῶν, διὰ τὸ ἀγῶνος
 μὴ μεμνησθαι. Ἐἰ δὲ καὶ ἐπιθυμῶν μεμύνηται
 οἱ τοιοῦτοι, μὴ δυνάμενοι πράττειν, καὶ μὴ πράτ-
 τειν, μισθὸν οὐκ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ βού-
 λεσθαι, τὸ ἔργον παρ' αὐτοῖς οὐ πέπρακται, ἀλλὰ
 διὰ τὸ μὴ δύνασθαι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀγωγή τῆς
 πρώτης ὑπὸ Κυρίου εἰρημένης εὐνουχίας, τῆς διὰ
 τῶν μητέρων γεννωμένης, ἐξ ὧν οὐ δύνανται οὗτοι
 ὑπάρχειν.

quod non potuerint, non est ab illis facinus illud
 genus Domini oratione declaratum, quod jam tum
 tulerit.

Δ'. Καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες ὑπὸ τῶν ἀν-
 θρώπων εὐνουχισθησαν, φησὶν ὁ Σωτῆρ· καὶ οὔτε
 ἀπὸ τούτων εἰσὶν οἱ προειρημένοι. Οὗτοι μὲν γὰρ
 γεννῶνται· οἱ δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες ἐνε-
 κεν χρήσεως ἡ βασιλικῆς ἡ ἀρχοντικῆς. Βουλόμενοι
 γὰρ τινες τῶν βαρβάρων βασιλεῖς, ἢ καὶ τύραννοι,
 ζηλοτυπίας χάριν καὶ ὑπονομίας τῆς πρὸς τὰς γαμε-
 τὰς τὰς ἰδίας, ἔτι κοιμιδῆ νέους τοὺς παῖδας λαμβά-
 νουσι, καὶ εὐνουχίζουσι τούτους, πρὸς τὸ ἀνδρυν-
 θέντας πιστεύεσθαι τὰς ἰδίας αὐτῶν, ὡς ἔφην, γαμε-
 τὰς. Καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ γέγονεν ἡ περὶ τούτου
 αἰτία. Ὅθεν τάχα οἶμαι καὶ τὸ εὐνοῦχον καλεῖσθαι
 ἀπὸ τοῦ εὐνοεῖν δύνασθαι, ἀφαιρουμένων τῶν μελῶν,
 καὶ μὴ ἐπεντρίβεσθαι μίξει τῶν σωματῶν, ὡς τῶν
 ὀργάνων ἀφρημένων. Ἐτέρα τοίνυν αὕτη ἡ τάξις
 ἐκ παιδὸς λαμβανομένη, καὶ εὐνουχιζομένη ὑπὸ τῶν
 ἀνθρώπων, οὐχὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

¹ Verbum illud προέλαβε suspectum mihi est. ² Cor. μεμνησθαι, ut et postea μέμνηται. ³ Matth. xix, 12.

(4) Ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρον. Exscripsit hunc
 Epiphaniū locum Anastasius episcopus Nicænus
 Q. 79, tom. I Bibl. PP. ubi Matth. locum illum ex

refert, quod ab illis asseritur? Cum enim universa
 membra cœlestis regnum minime ingredi possint,
 quid attinet uno solum mutilari membro, cum id
 alia nequaquam perficiant? Jam vero si corpus
 excitatur (uti vere accidit), estne ut in regno cœ-
 lorum mancum aliquis sit aut mutilum? Nonne
 turpis quædam cœlestis illius regni futura species
 est, si truncata membra ad sempiternam illam glo-
 riam admittantur? Præterea si membrum illud,

III. Verum quicumque ad hoc perpetrandum fac-
 cinus prompti sunt et audaces, ab omni genere
 hominum alienos se extorresque fecerunt. Nam ne-
 que viri sunt, propter amputatam illam corporis
 partem; neque feminæ, repugnante scilicet **491**
 naturæ conditione, esse possunt. Sed et istiusmodi
 certaminis corona ac præmium appellatione nulla
 concipi potest. Siquidem ex tribus spadonum or-
 dinibus, quos Dominus recensuit, ad nullum om-
 nino revocari possunt. *Sunt enim, inquit, eunuchi,
 qui ex ventre matris suæ nati sunt* ¹. Illi vero nullam
 castrationis suæ culpam sustinent; neque ullo se
 scelere obstrinxerunt, eo quod ita in lucem prodie-
 rint. Sed neque peccatum ullum admittere pos-
 sunt, quod ad rem quidem veneream attinet; cum
 membris illis careant, quæ ad sobolis propagatio-
 nem a Deo sunt condita. Ideoque nullum ex ea ca-
 stratione regni cœlestis præmium obtinent, quod
 certaminis ipsius ne meminerint quidem. Quod si
 cupiditatum illecebrarumque recordentur, cum
 quod factu est nefas efficere nullo modo possint,
 in eo quod abstinent, nihil mercedis promerentur.
 Neque enim ex eo, quod admittere noluerint, sed
 reipsa profectum. Atque hoc primum est spadonum
 matris ex utero prodiit. Inter quos nemo illos re-

IV. *Et sunt eunuchi*, ait Salvator, *qui ab homi-
 nibus facti sunt*, a quibus priores diversi
 sunt. Hi enim cum hac clade nascuntur; postero-
 res autem ad aliquem regum aut principum usum
 castrati. Quippe barbari quidam reges, aut tyranni
 zelotypia atque in uxores suas suspicione com-
 moti, admodum pueros exsecant, quos ubi adole-
 verint, suis, ut dictum est, conjugibus custodes
 adhibeant. Atque hoc modo calamitatis illius causa
 inter homines accidit. Hinc fortassis et eunucho-
 rum appellatio derivatur, a verbo scilicet εὐνοεῖν,
 quod amputatis hisce corporis partibus benefoli
 esse possint, neque, utpote membris illis mutilati,
 ad corporum complexum coitumque sint utiles.
 Hic igitur alter eunuchorum ordo est, qui a puerili
 ætate hominum istud manu non cœlestis regni
 causa patiuntur.

cap. xix plurimorum Patrum collectis sententiis il-
 lustrat.

Sequitur deinde : *Et sunt eunuchi qui seipso castraverunt propter regnum*¹. Quinam illi esse possunt, nisi egregii illi primum apostoli, tum monachi, ac reliqui virginitatis cultores? Cujusmodi fuere Joannes et Jacobus Zebedæi filii : qui in virginitate persistentes, ac neque membra sua propriis amputantes manibus, neque **492** copulati nuptiis, sed animo ac pectore dimicantes, certaminis illius eorumque ac gloriam summa cum admiratione reperarunt. Secundum quos infinita hominum millia, quæ in hoc mundo monasticam vitam amplexa sunt, in monasteriis virginumque cœnobis ejusdem certaminis decus adepti sunt. Quæ videlicet nullam cum mulieribus consuetudinem habuerunt, sed omnibus suis numeris absolutam certamen obierunt. Qualem in Vetere Testamento Eliam fuisse legimus, ac deinceps Paulum, qui dixit : *Dico autem non nuptis, quoniam bonum est ipsis, si maneant sicut ego; si autem non continent, nubant*². Quomodo igitur ipse permansit? Si enim exsectus est, et ad illius exemplum accommodati manserunt, qui ei similes essent, ut eam consilii partem implerent, *sicut ego* : fierine potuit, ut exsecutus quispiam, nisi continentiam servare posset, uxorem duceret? Illud vero, *uxores ducant, et non urantur*³, nonne ad continentiam pertinere, non ad membrorum mutilationem animadvertit?

Quod si propter regnum cœlorum semetipsos castrasse se dixerint, qui tandem ab illa sententia secedere sese possunt, quæ nonnullos esse dicit, quæ ab hominibus eunuchi facti sunt? Cum enim sese aliquis suis manibus exsecat, homo utique est, **C** ejusque manibus scelestum illud facinus commissum est. Sin ille cladem istam sua sibi manu consciscere non potest, sed ab aliis castratus fuerit, non jam illud cœlestis regni causa patietur, eo quod, sive per se, sive aliorum opera sibi istud intulerit, ab hominibus eunuchus est factus. Quamobrem coronæ spe ac præmii iste prorsus excidet, cum nullam amplius gratiam mereatur, quod ab ejusmodi voluptatis usu temperet; sed ideo illud non possit, quod necessariis ad eam functionem membrum sit destitutus. Quocirca par idemque de eo judicium est, ac de illo, qui aliquod corporis membrum violarit, aut alienam vitam succiderit. Neque enim divinam ad voluntatem vivendi rationem instituit, sed opifici suo Dominoque Deo maligne repugnavit. Quinetiam vehementiori cupiditate flagrabat. Etenim spado, non a sua cupiditate abstinere, sed eam perficere non posse, a Sapiente dicitur : *Concupiscentia spadonis, inquit, devirginitatem juvenulam*⁴. Proindeque, o stultitiam incredibilem, varie in hoc orbe terrarum excogitatum!

493 Atque hæc sunt, quæ de hoc hæreticorum genere explorare potuimus. De quibus, cum breviter dixerimus, eosdemque esse suspicemur, quos antea commemoravimus, relictis ac cum ludibrio rejectis illis qui scorpionis instar bifido aculeo ar-

Kal eisí, φησίν, εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν. Τίνας τοίνυν εἶπαν οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ γενναῖοι ἀπόστολοι, καὶ μονάζοντες, καὶ οἱ καθεξῆς παρθένοι; Ἰωάννης μὲν καὶ Ἰάκωβος υἱοὶ Ζεβεδαίου, μείναντες ἐν παρθενίᾳ, μῆτε μὴ ἰδίαις χερσὶ τὰ μέλη ἀποτεμνόντες, μῆτε συναφέντες γάμῳ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ ἀγωνισάμενοι, καὶ θαυμασιῶς τὸ κλέος τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἁγῶνος ἀπενεργάμενοι· μετ' αὐτοὺς δὲ ὅσαι μυριάδες ἐν τῷ κόσμῳ μονάζοντες, καὶ ἀπὸ μοναστηρίων, καὶ παρθένων τοῦτὶ τοῦ κλέος ἀπηνέγκαντο, οἵτινες σώμασι γυναικῶν οὐκ ἐμίγησαν, ἀλλὰ ἤθλησαν ἐν ἁγῶνι τελειοτάτω, ὡς καὶ Ἥλιος ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ εὐρίσκειται, καὶ Παῦλος λέγων· Ἀδῶθὲ τοῖς ἀγάμοις, ὅτι καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν οὕτως ὡς ἐγώ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν. Πῶς οὖν αὐτοὺς ἔμεινεν; Εἰ μὲν γὰρ ἀποτετμημένος ἦν, καὶ κατ' αὐτὸν ἔμειναν ὁμοιοῦμενοι αὐτῷ, ἵνα πληρώσωσι τὸ, ὡς ἐγώ· πῶς ἀποτετμημένος τις ἐδύνατο γῆμαι, εἰ μὴκέτι ἐνεκρατεύετο; Καὶ τὸ, γαμείτωσαν, καὶ μὴ πυροῦσθωσαν, ὁρᾷς, ὅτι περὶ ἐγκρατείας φάσκει, καὶ οὐχὶ περὶ μελῶν ἀφαιρέσεως;

*uxores ducant, et non urantur*³, nonne ad continentiam pertinere, non ad membrorum mutilationem animadvertit?

Εἰ δὲ φάσκουσιν οὗτοι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνουχικῆναι, πῶς ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσωσι τοῦ εἰρημένου ῥήματος, ὅτι εἰσὶ τινες, οἵτινες εὐνουχισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων; Εἰ γὰρ αὐτοὺς ἰδίαις χερσὶν ἑαυτὸν εὐνουχίζει, ἀνθρωπῶς ἐστὶ, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ τὸ ἀθέμιτον τοῦτο εἰργάσαντο. Εἰ δὲ αὐτοὺς ἑαυτῷ οὐδὲν δύναται πρῆξαι, ὑπὸ ἄλλων δὲ εὐνουχισθῆναι, οὐκέτι ἔσται διὰ βασιλείαν οὐρανῶν, διότι ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθῆναι ἦτοι δι' αὐτοῦ, ἦτοι διὰ τῶν τοῦτο πεποιηκότων. Πέσεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στεφάνου, καὶ ἀπὸ τοῦ βραβείου, οὐκέτι χάριν ἔχων διὰ τὴν ἀποχὴν τῆς τοιαύτης χρήσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι ἀφηρημένων τῶν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως μελῶν. Ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ κριθήσεται, ὡς ὁ λυμαινόμενος ἑαυτοῦ τὸ μέλος, καὶ ὡς ὁ τέμνων ἀλλότριον ἀμπελῶνα. Οὐ γὰρ κατὰ θεὸν ἐπολιτεύσατο, ἀλλὰ κατὰ ἐπιβουλὴν τῷ δημιουργῷ Κυρίῳ θεῷ ἀντέστη τοιοῦτος. Ἐπιθυμία δὲ περισσώτερά ὁ τοιοῦτος ἐνεχθήσεται. Καὶ γὰρ ὁ εὐνουχος ἄβεται παρὰ τῷ Σοφῷ οὐκ ἀπεχόμενος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτελέσαι, ὡς λέγει· *Ἐπιθυμία εὐνούχου ἀκοπαρθευεῖται νεάνιδα*. Καὶ ἐκ πανταχόθεν ὡς τῆς πολλῆς ματαιότητος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ πολυτρόπως ἐπινοημένης!

Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων ἔγκωμεν. Διὲν ἐν συντόμῳ περὶ αὐτῶν εἰρηκότες, καὶ, ὡς ἔφην, ὑπονοήσαντες εἶναι τούτους τοὺς προειρημένους, καταλιπόντες τοὺς αὐτοὺς, καὶ καταγαλάσαντες ὥστερ σκορπίου δικέντρου, τοῖς μὲν τέρασι (5) καὶ χηλαῖ

¹ Matth. xix, 13. ² I Cor. vii, 8. ³ ibid. 9. ⁴ Eccl. xx, 2.

(5) Leg. τέρασι. Ed. 17.

ἀπὸ τῶν ἀνάκαθεν τῶν Πατέρων βλοῖς ἐναντιωθέντας, ἅμα ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τῷ τύπῳ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀνθισταμένους, ὑποδημιᾶν ἐστηρικμένῳ καταπατήσαντες τοὺτους, καὶ καταγελάσαντες, τουτέστι διὰ τῶν βητῶν τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τὸ ἔθος, ἐπὶ τὰς λοιπὰς μεταβαίνοντες, ἐνταῦθα λήξωμεν τῆς τούτων ἀβελτηρίας.

ΚΑΤΑ ΚΑΘΑΡΩΝ,

Τριακοστὴ ἐννάτη, ἢ καὶ πενηκοστὴ ἐννάτη.

Α'. Καθεξῆς δὲ τούτων Καθαροὶ τινες λεγόμενοι ἐφύσαν ἀπὸ Ναβάτου τινός, ὡς πολὺς ἄβεται λόγος. Οὗτος ὁ Ναβάτος (6) ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου· τάχα, οἶμαι, Δεκίῳ τότε ἦν, ἢ Αὐρηλιανοῦ. Ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως τῆς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεισόντων ἐπάρματι ἄρθοις, ἅμα τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ μὴ θελήσας κοινωῆσαι τοῖς μετανοοῦσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς αἵρεσιν ταύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι σωτηρίαν, ἀλλὰ μίαν μετένοιαν. Μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαι ἐλεεῖσθαι παραπεισώτα.

Καὶ αὗτοι δὲ φασιν εἶναι μετένοιαν μίαν, καὶ διὰ λουτροῦ καλιγγενείας ταύτης (7) γενέσθαι τὴν σωτηρίαν. Ἄλλ' οὐκ ἀνατροῦμεν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· εἰδότες τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν ἔλεον τοῦ Δεσπότου, καὶ τὸ συγγνωστὸν τῆς φύσεως, τὸ εὐρίπιστον τῆς ψυχῆς, τὸ ἀσθενὲς τῆς σαρκός, τὸ πολυδύλου τῆς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων αἰσθησεως. Διότι οὐδεὶς ἀναμάρτητος, καὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μὴ ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἡ μὲν τελεία μετένοια ἐν τῷ λουτρῷ τυγχάνει· εἰ δὲ τις κατέπεσεν, οὐκ ἀπόλλαι τούτον ἢ ἀγία τοῦ Θεοῦ

¹ Job xiv, 4, junct. LXX.

(6) Οὗτος ὁ Ναβάτος. De Novati et Novatiani discrimine agitur initio Diatribæ *De pœnitentia in Ecclesia vetere* (Vide tom. III). Quo tempore vero, quisquis ille est, hæresis auctor exstiterit, dubitat Epiphanius, et hæsitationem hallucinatione cumulat: non ejusmodi, quam ei falso Scaliger affinxit ad Eusebii annum 2262. *Epiphanius*, inquit, *parum caute hanc persecutionem* (Maximini scilicet) *διωγμὸν πρῶτον vocavit, hæresi 59, hoc est Novatianorum. Sed multis ejusmodi nævis Epiphanium insignitum esse sciunt, qui eum legerunt.* Nos non negamus plures apud Epiphanium nævos esse. Sed illud primo constanter atque audacter asserimus, illum ipsum Epiphaniæ castigatorem non nævis insignitum esse aliquot, sed ulceribus et carcinomatibus, quibus non curandis, neque enim læsura sunt, sed amputandis jamdudum navamus operam. Deinde nævum istum, quem notat, in Epiphанию nullam esse, sed in ipsummet redundare Scaligerum. Quos enim oculos habuit ille, qui scribere potuit, Epiphanium Maximini persecutionem primam appellare? Nam Græce ita legitur: Οὗτος ὁ Ναβάτος τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου. Quæ ita Cornarius vertit: *Hic Novatus Romæ fuit, tempore persecutionis, quæ ante Maximinum prima fuit.* Cui et nostra interpretatio consentanea est. Non igitur Maximini persecutionem primam appellat, sed eam, cujus tempore exortus est Novatus illam antecessisse dicit. In quo peccat dupliciter. Primum quod

mat, prodigiosis brachiorum forcipibus jam tum institutis a Patribus vitæ rationibus adversati sunt, et adversus sanctæ Dei Ecclesiæ formam ac præscriptum infestos aculeos erigunt; iis, inquam, firmiter impresso calceamento, hoc est sacrosancti Evangelii, ut solemus, voce protritis et elisis, ad reliquas hæreses translata oratione, hic de illorum stoliditate disputandi finem faciamus.

CONTRA CATHAROS,

Hæresis XXXIX, vel LIX.

I. Proximi ab illis Cathari quidam exorti sunt, a Novato, ut fama percrebuit. Novatus porro Romæ persecutionis illius tempore fuit, quæ eam antecessit, quam Maximinus excitavit; quæ Decii, ut opinor, aut Aureliani fuit. Quamobrem propter eos, qui in illa persecutione lapsi fuerant, cum arrogantia una cum suis inflatus eos in comunione non nollet admittere, qui post persecutionem pœnitentiam susceperant, ad eam se convertit hæresim, nullam ut esse spem salutis assereret, atque unam duntaxat esse pœnitentiam. Qui autem post baptismum delinqueret, nullam erga eum misericordiam adhiberi posse.

Atqui nos unam esse pœnitentiam ultro concedimus, ac per eam iteratæ generationis lotionem ad salutem perveniri, sed Dei humanitatem ac clementiam minime tollimus, cum et veritatis dogma, et misericordiam Domini, naturæ nostræ conditionem venia sane dignam, et animorum inconstantiam, et imbecillitatem carnis, et sensuum in plerisque hominibus distractas ac dissipatas vires perspectas habeamus. Quoniam nemo peccati expers est, *neque mundus a sordibus, ne is quidem, cujus est unius diei vita super terram*¹. Enimvero

ante Maximini persecutionem Novatianorum hæresim a Novato conflata esse significat. Nam aliquot annis post Maximini obitum emersit. Eusebius ad annum primum Galli et Volusiani: *Novatus, inquit, presbyter Cypriani Romam veniens Novatianum et ceteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius pœnitentes apostatas receperit.* Idem vero *Histor. lib. vi, cap. 43, ex Dionysio Alexandrino refert Novatiani schisma propter eos coortum esse, qui in Decii persecutione lapsi ad pœnitentiam recepti fuerant.* At post Maximinum successere Gordianus annis v, Philippus annis vii. Quos excepit Decius, qui uno alterove imperavit anno. Tum Gallus et Volusianus. Alterum Epiphaniæ μνημονικὸν σφάλμα, quod proxime ante Maximini persecutionem Decii aut Aureliani διωγμὸν collocandum esse non sine dubitatione putat. Nam Maximini persecutionem secuta est, ut vidimus, Deciana; Aurelianus vero xx circiter anno post Decii morte imperare cepit. Ex quo in alterius hallucinationis suspicionem adducitur Epiphanius, ut Maximinos ambos, nempe superiorem illum, qui Alexandrum Mammææ filium occidit, et recentiorem alterum, qui Diocletiani et Maximiani persecutionem propagavit, sub Constantini imperatoris primordia, inter se confuderit. Nam Maximini posterioris, sive potius Diocletiani persecutionem Decius et Aurelianus antecedunt.

(7) Διὰ λουτροῦ καλιγγενείας ταύτης. Cor. ταύτην.

perfecta in baptismo quidem poenitentia est. Sed si quis exciderit, non illum sancta Dei Ecclesia perditum velit, imo et receptum, et post poenitentiam mutandi consilii facultatem indulget. Nam et Caino Deus dixit: *Peccasti, quiesce*¹. 494 Item paralytico: *Ecce sanus es, noli amplius peccare*². Ad hæc Petrum post negationem revocat Dominus, et ad triplicem illam negationem compensandam ter ipsum ad confessionem induxit: *Petre, inquit, amas me?* Deinde, *Pasce oves meas*³.

II. Sed illos Apostoli dictum illud in errorem impellit: *Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, et gustaverunt bonum Dei verbum ac virtutes futuri sæculi, et ceciderunt, rursus renovare, crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et traducetes. Terra enim, quæ supervenientem in se sæpius imbrem biberit, et produxerit herbam opportunam illis, per quos colitur, particeps est benedictionis. Proferens autem spinas et tribulos, reprobata est, et maledicto proxima; cujus finis est in combustionem*⁴. Nam revera qui semel renovati ceciderunt, renovari amplius non possunt. Neque enim nascatur amplius Christus, ut pro nobis in crucem agatur. Neque Dei Filium in cruce suspendere quispiam potest, qui id ultra perpeti nequit; neque alteram quis usurpare lotionem potest, quod unus baptismus sit unaque renovatio. Verum horum omnium remedium statim Apostolus subjicit, ut et Ecclesiæ medicinam faciat, et illius membris consulat. Ait itaque: *Confidimus autem de vobis, charissimi, meliora et viciniore salutis, tumetsi ita loquimur. Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur boni operis vestri*⁵. In quo vides quemadmodum et instaurationem illam secundam fieri non posse omnino pronuntiaverit, neque tamen a salute illos excluserit, quos peccati sui poeniteret; sed et salutis propinquos esse dixerit et Deum recte ab iis factorum esse susceptorem, qui delictorum suorum absolutam poenitentiam capesserent, seque adeo converterent, animumque mutarent.

Quamobrem cum divinus sermo, tum sancta Dei Ecclesia perpetuo poenitentiam approbat; non quod mollior ac dilutior sit, aut pigriores illos faciat, qui in illo stadio decurrunt; sed ut Dei gratiam, humanitatemque non rejiciat, ac cujusque causæ

A Ἐκκλησία. Δίδωσι γὰρ ἐπάνοδον, καὶ μετὰ τὴν μετανοίαν τὴν μεταμέλειαν (8). Τῷ γὰρ Κάιν εἶπεν ὁ Θεός· "Ἥμαρτες, ἡσύχασον· καὶ τῷ παραλυτικῷ· Ἰδοὺ ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε. Καὶ Πέτρον ἀνακαλεῖται ὁ Κύριος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι, καὶ ἀντὶ τῶν τριῶν ἀρνήσεων τρεῖς αὐτὸν προσκαλεῖται εἰς ὁμολογίαν· Ἀγαπᾷς με, Πέτρε; Καὶ φησι· Ποιμῖαιτε τὰ πρόβατά μου.

B Β. Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν (9) τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Ἀδύνατον τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας, καὶ καλὸν γενομένους Θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παρακεσόντας, καὶ ἀνακαινίζουσιν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. Γῆ γὰρ ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλὰκις ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τικτούσα βοτάνην εὐθετορ ἐκαίνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας. Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος, καὶ κατάρας ἐγγύς· ἥς τὸ τέλος εἰς κῆνσιν. Καὶ γὰρ τῷ μὲν δντι τοὺς ἀπαξ ἀνακαινισθέντας καὶ παρπεσόντας ἀνακαινίζειν ἀδύνατον. Οὕτε γὰρ ἐτι γεννηθήσεται Χριστὸς, ἵνα σταυρωθῆ ὑπὲρ ἡμῶν· οὕτε ἀνασταυροῦναι δύνата τὶς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δὴ μηκέτι σταυρούμενον· οὕτε δύνата τὶς λουτρὸν δευτερον λαμβάνειν. Ἐν γὰρ ἐστι τὸ βάπτισμα, καὶ εἰς ὃ ἐγκαινισμός. Ἀλλὰ εὐθὺς ἐπιφέρει τὴν τούτων ἴασιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, τὴν Ἐκκλησίαν ἱατροῦν, καὶ τῶν αὐτῆς μελῶν ἐπιμελούμενος· καὶ φησι· C Πεκτισμένα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. Οὐ γὰρ ἀδίκος ὁ Θεὸς ἐπιλυθῆσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ὑμῶν. Καὶ ὅρας πῶς τὸν ἐγκαινισμὸν μὴ δύνασθαι δευτερον γενέσθαι τελείως ἀπερήνατο· τῆς δὲ σωτηρίας οὐκ ἀπέτρεπε τοὺς ἐτι μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ἐχόμενους, καὶ Θεὸν ἀντιλήπτορα τῆς ἀγαθοεργίας αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παρπτωμάτων τελειότατα μετανοοῦντων, καὶ ἐπιστρεφόντων, καὶ μεταμελομένων.

D Δέχεται οὖν ὁ ἅγιος λόγος, καὶ ἡ ἅγια Θεοῦ Ἐκκλησία πάντοτε τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐξυδαρευομένη (10), οὐδὲ βρθύμους τοὺς τὸν δρόμον τελοῦντας παρασκευάζουσα, ἀλλὰ Θεοῦ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλοφροσύνην μὴ ἀνακάμπουσα (11), γινώσκουσα δὲ τὸν τρόπον ἐκάστης ὑποθέσεως. Ὡς γὰρ τὴν περθεῖαν

¹ Gen. iv, 7. ² Joan. v, 14. ³ Joan. xxi, 15 sqq.

⁴ Hebr. vi, 4-8. ⁵ Hebr. ix, 10.

(8) Καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν. Μετάνοιαν intelligit baptismum, quod λουτρὸν τῆς μετανοίας appellatur, ut a Justino *contr. Tryph.*

(9) Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν. Hunc Apostoli locum veteres omnes ad baptismum pertinere putant. Recentiores quidam de poenitentia, etiam quæ post baptismum suscepta sit, acceperunt. Quod autem impossibile esse dixit Apostolus eos, qui baptizati semel fuerint, instaurari ad poenitentiam, licet impossibile idem esse volunt, quod difficultissimum. Quo sensu Tertul. lib. *De bapt.* quod in Evangelio scriptum est: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum* (Luc. xviii, 27),

his verbis expressit: *Perdificilia penes homines, facilia penes Deum*. Recentiorum interpretum opinionem adjuvant, quæ de poenitentia veteri in Ecclesia difficultate supra disseruimus.

(10) Οὐκ ἐξυδαρευομένη. Casaubonus Exercit. 1, n. 8, ridicule hanc vocem interpretatur. Nam ἐξυδαρευῆσθαι τὴν μετάνοιαν dictum putat, pro eo quod est vilem reddere. Sed mirum quantum hallucinat. Nam ἐξυδαρευῆσθαι est ὑδαρῆ, hoc est, dilutiorem ac molliorem fieri. Qua in significatione aliis locis utitur.

(11) Καὶ τὴν φιλοφροσύνην μὴ ἀνακάμπουσα. For. ἀνακόμπουσα.

ἀπολέσας, ἀδύνατως ἔχει ταύτην κτήσασθαι σωματικῶς, μὴ ἔνδεχομένης τῆς φύσεως· οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ ἐν μεγάλοις τισὶ παραπτώμασι περιπεσῶν, καὶ ὡσπερ ὁ ἀπὸ παρθενίας παραπεσῶν, δευτέραν τιμὴν τὴν ἐγκράτειαν ἔχει· οὕτω καὶ εἰς ¹ τὸ λουτρὸν ὁ ἐν παραπτώματι μείζονι γενόμενος ἔχει δευτέραν ἴσιν, οὐ τοιαύτην ἐνάρετον κατὰ τὴν πρώτην, οὐκ ἀποβεβλημένην δὲ ζωῆς ἔχει τὴν δευτέραν, ἣν κέκτηται. Οὐκ ἀθετεῖ τοίνυν ὁ θεὸς λόγος τὸν μισθὸν τῶν ἐν μετανοίᾳ καμνόντων.

Γ'. Ἐπειτα δὲ αὐτοὶ πάλιν ἀπὸ τούτου προσηθήσαντες, καὶ ἄλλα τινὰ ἐφεύραντο. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν αὐτὴν, ἣν καὶ ἡμεῖς κεκτήμεθα, πίστιν λέγουσιν ἔχειν. Οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς ² (12) ἐπικοινωνεῖν. Εἰ γὰρ τις μετὰ τὸ βάπτισμα συναφθεῖη γυναικὶ δευτέρᾳ, παρὰ τούτους οὐκ εἰσοδεχθήσεται ἔτι, καὶ τὸ πᾶν ἐστὶν ἡλίθιον. Ὡς γὰρ εἰ τις θεάσῃται τινα νηχόμενον ἐν ὕδατι, καὶ ἀγνοῶν τὴν πείραν τῆς διανήξεως, ἑαυτὸν ἐκδοτὸν τοῖς ὕδασι δῆψ, καὶ ὑποδρύχιος γένηται, μὴ ἐν πείρᾳ ὄν, μὴδὲ σαφῶς γνοῦσι τῶν διὰ χειρῶν τε καὶ ποδῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς προσποριζομένων τὴν ἐπιστήμην· νομίζει δὲ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ διαβαστάζειν τὸν ἀνθρώπον διχα τῶν ἰδίων χειρῶν· ἢ ὡς εἰ τις ἀκούσι τὸν ἡγεμόνα τιμωροῦντα τοὺς τι δρώντας καὶ τῆς φαυλότητος ἄχρι καὶ ἐλαχίστων, καὶ νομίζει μὲν τὴν δίκην ἴσιν διεξιέναι κατὰ πάντων, ὡς ἐπὶ τοῦ φόνου· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ διαβάλλοντος τὸν πέλας, ἢ μαχησαμένου· ἢ ὡς ἐάν τις παντάπασιν ἰδιώτης, καὶ θεάσῃται τὸν εἰληφῶτα ἀρχοντα τὴν ἐξουσίαν κατ' ἀλιτηρίων ἀποσπάσαντα μάχαιραν, ἢ κατὰ γοήτων καὶ βλασφημιῶν, ἢ ἀκαθουσιῶτων· νομίζει δὲ τοὺς πάντας ἐξουσίαν ἔχειν τῆς τοιαύτης αἰτίας ποιῆσθαι τὴν δίκην· θεασάμενος δὲ δίκην δόντας ἀνθρώπους, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ ἴσα μιμησάμενος θελήσει ἀποκτεῖναι τινας, ὡς δῆθεν τοὺς ἡδικηκότας δικάζων· ἀλοῦς δὲ ὁ τοιοῦτος αὐτὸς δίκην δώσει, μὴ εἰληφῶς παρὰ βασιλέως ἐξουσίαν τῶν τοιούτων· καὶ ὅτι τὴν ἴσιν ἐνόμιζε κατὰ πάντων ἐξιέναι ψῆφον ἀπὸ τῆς δίκης τῶν νόμων, ἑαυτὸν δὲ ἐν τῇ ἀδικίᾳ διὰ τῆς ἰδίας ἀπειρίας καὶ ἀπακολουθησίας ἐκδοτὸν ἀπωλείας παρασκευάσας· οὕτω καὶ αὐτοί, τὰ πάντων ὁμοῦ μίξαντες, ἐκ πάντων ἐξέπεσαν· καὶ μὴ νοήσαντες τὰ ἀκριβῆ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλίας, ἐπὶ ἐτέραν τρίβον σφαλέντες ἐτρέπησαν· οὐκ εἰδότες, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς θείας Γραφῆς παράδοσις καὶ ἀκολουθία.

Δ'. Τὰ γὰρ εἰς ἱερουσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἱερουργίας εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι· ἀκηκόετε, ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπιληπτον εἶναι, μίδς γυναικὸς ἀνδρα, ἐγκρατῆ· ὡσαύτως καὶ τὸν

¹ F. μετὰ. ² διγάμοις.

(12) Οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς. Cor. διγάμοις. Sed religione quadam inducti communem ac depravatam lectionem representavimus, quod jam minime probamus. Cæterum Novatianus cum

A virginitatem amisit, quod ad corpus attinet, representare illam non potest, cum id minime natura patiat; ita qui post baptismum **495** in majora quædam crimina prolapsus est; perinde ac qui virginitate excidit secundum habet in continentia commendationis gradum: sic ille post baptismum graviore obstrictus scelere secundum habet sanitatis genus. Quod tametsi cum tanta, quanta prius, virtute minime conjunctum sit, non est tamen a consequendæ vitæ spe ac salutis alienum. Igitur eorum, qui in capessenda pœnitentia laborant, fructum ac præmiun divinus sermo non rejicit.

III. Præterea idem illi longius ex illo dogmate prosilientes alia quædam adjecerunt. Aiunt enim se eandem nobiscum habere fidem; sed tamen cum digamis communicare detrectant. Nam si quis post baptismum secundam uxorem duxerit, ab illis non amplius admittitur. Quod quidem plane stolidum est. Ut enim si quis natantem aliquem in aqua viderit, ac natandi usum ignorans sese in aquam commiserit, ac pessum ierit, quod et ejus rei sit expers, et eorum, qui manibus ac pedibus salutis suæ consulunt, scientia minime sit præditus; sed ultro aquam existimet citra manuum agitationem hominem sustinere: aut quemadmodum, si quis præfectum audiat in eos animadvertentem qui ulla in re etiam minima deliquerint, atque eandem in omnes pœnam constitutam arbitretur, quemadmodum in eos qui patricidium commiserint, sic in illos, qui jaliis calumniati fuerint, aut pugnando lacesiverint: vel perinde ac si rudis quispiam et imperitus magistratum videat potestate præditum gladium in sceleratos dstringere, velut veneficos aut blasphemos, aut perduelles, ac penes universos esse potestatem arbitretur, ut illius criminis pœnas constituent: cumque punitos ob id homines viderit, imitari et ipse velit, ac tanquam de reis judicium exercens mortem illis inferre conetur: ejusmodi quippe pœnas ipse persolvat, tum quod nullam a principe ejus rei potestatem acceperit, tum quod æqualem in omnes legibus constitutam pœnam esse sibi persuaserit; ac denique per imperitiam inscientiamque suam tali scelere exitium sibi ac perniciem consciverit, ita etiam illi, cum simul omnia permisceant omnibus exciderunt; cumque divinæ disciplinæ accurata cognitione careant, **496** alienum in tramitem summò errore deflexerunt. Istud enim nequaquam discernunt, talem esse qualem diximus, in Scripturis sacris modum ac rationem præscriptam.

IV. Si quidem quæ sacerdotio propter singularem functionis illius dignitatem præcipue tributa sunt, ea ad omnes communiter pertinere judicant. Illud quidem audierunt, episcopum irreprehensibilem esse

digamis communicare noluisse præter auctores illos, qui de hæresibus scripserunt, docet etiam canon 8 Nicænæ synodi, qui de reconciliandis Novatianis editus est. Idem et Socrates lib. v, cap. 22.

oportere, unius uxoris virum, continentem¹: similiter et diaconum et presbyterum. Ita enim profecto sese res habet, ut post Christi in orbem terrarum adventum, eos omnes qui secundum priores nuptias mortua uxore alteri sese nuptiis illigarint, sanctissima Dei disciplina rejiciat: propterea quod incredibilis est sacerdotii honor ac dignitas. Atque istud ipsum sacrosancta Dei Ecclesia cum omni provisione diligentiaque servat. Quin eum insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi, aut hypodiaconi ordinem admittit. Sed eum duntaxat, qui ea sit orbatus: quod in illis locis præcipue fit, ubi

At enim nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt: respondeo, non illud ex canonis auctoritate fieri, sed propter hominum ignaviam, quæ certis temporibus negligenter agere ac connivere solet, ob nimiam populi multitudinem, cum scilicet qui ad eas se functiones applicent non facile reperiuntur. Quod ad ipsam quidem Ecclesiam attinet, ea, utpote a sancto Spiritu bene ordinata atque constituta, quod decentius est omnibus in rebus considerans, ei rei studere potissimum instituit, ut quæ divino numini ministeria præstantur, nulla re, quoad fieri potest, distrabantur, atque spiritalia omnia officia quam optima lætissimaque conscientia gerantur. Hoc igitur dico propter subitas functiones atque officia convenire, ut presbyter ac diaconus, et episcopus Deo penitus vacet. Nam si illis etiam, qui e populo sunt, id ipsum Apostolus præcipit: *Ut*, inquit, *ad tempus vacent orationi*², quanto id magis sacerdoti præscripsit? Nimirum nullis ut impedimentis avocetur, quo in spiritalibus secundum Deum negotiis, in ipso usu sacerdotii administrationeque ferietur. Cæterum in populo, propter ejus imbecillitatem, tolerari istud potest, ut qui uxore prima contenti esse non possint, **497** ea mortua secundam sibi

διάκονον, καὶ τὸν πρεσβύτερον. Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κλήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίαν τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου, τελευταίας τῆς αὐτῶν γυναικὸς, δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης. Καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μετὰ ἀκριβείας παραφυλάττεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιούντα καὶ τέκνογονοῦντα, μίᾳς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς ἐγκρατευσάμενον ἢ χηρεῦσαντα, διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον, καὶ ἐπίσκοπον, ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί.

ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ecclesiastici canones accurate servantur.

Ἀλλὰ πάντως ἔρεῖς μοι, ἐν τισὶ τόποις ἔτι τεκνογεῖν πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους. Τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ῥαθυμῆσασαν διάνοιαν, καὶ τοῦ πλήθους ἕνεκεν, μὴ εὐρισκομένης ὑπηρεσίας. Τὸ πρεσβύτερον γὰρ ἀεὶ ἡ Ἐκκλησία ὀρώσα, ἅγιον Πνεύματι εὖ διαταχθεῖσα, ἔγνω ἀπερισπάστους Θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρεῶν μετὰ πάσης εὐνουστάτης συνειδήσεως τελειοῦσθαι. Φημί δὲ, ὅτι πρέπον ἔστι διὰ τὰς ἐξελπίης λειτουργίας καὶ χρεῖας σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, καὶ ἐπίσκοπον Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προστάσει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων, *Ἴνα πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ εὐχῇ*· πόσῳ γε μᾶλλον τῷ ἱερεὶ τὸ αὐτὸ προστάσει; Τὸ ἀπερισπαστον δὲ λέγω, εἰς τὸ σχολάζειν κατὰ Θεὸν ἐν ταῖς χρεῖαις ταῖς πνευματικαῖς τελειουργημένη³ ἱερωσύνη. Ἐξῆσσι δὲ τῷ λαῷ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι, καὶ μὴ δυνθόντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμτῇ στήναι, δευτέρα μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι. Καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκώς ἐν ταῖς χρεῖαις καὶ τιμῇ παρὰ πάντων ἐκκλησιαζομένοις ἐνυπάρχει· ὁ δὲ μὴ δυνθελς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι (13) τελευταίῃσιν ἕνεκέν τινος προφάσεως, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομέ-

¹ 1 Tim. III, 2. ² 1 Cor. VII, 5. ³ Lego τελειουργουμένη. ⁴ Suspecta mihi loci hujus integritas est.

(13) Ὁ δὲ μὴ δυνθελς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι. Depravatus sine dubio iste locus est. Nam quæ proxime sequuntur, evidenter demonstrant id Epiphanium velle: licere non modo post conjugis mortem, sed eo quoque supersite, si causa legitima quæpiam intercesserit, alteras ire nuptias. Nam si de secundis duntaxat post mortem ageret, quorsum hæc adjiceret; ἕνεκέν τινος προφάσεως πορνείας, etc., *ob aliquam stupri, adulterii, vel alterius flagitii causam*? Tum id clarius subinde, cum dicit, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεῖς, δευτέρα, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναφθῆναι. Quocirca non dubito, quin ita corrigendum sit, τελευταίῃσιν, ἕνεκέν τινος, etc., ut duo sint digamizæ genera: primum uxore mortua; secundum, post divortium, altera sibi copulata. Ita quidem Epiphanius. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab Ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, præsertimque post editum a sacrosancta Tridentina synodo canonem, aliter sentire nefas, quam supersite priori conjugæ, etiam post legitimum divortium, alteris copulari nuptiis nunquam licere. Quæ et Augustini, Hieronymi, alio-

rumque PP. sententia fuit. A qua tametsi nonnullorum PP. auctoritales ac decreta abhorreere videntur, quæ apud Gratianum parte II, causa 32, quæst. 7, commemorantur; et Cajetanus cum aliquot recentioribus theologis contrariam in sententiam discesserit, longe⁴ potior est Ecclesiæ totius vox et consensus, quæ sess. 24, can. 7 a Tridentino consensu proponitur. Porro inter veterum testimonia, quibus post legitimum illud divortium permissa innocentibus conjugibus matrimonia videntur, referri potest Arelatense primum concilium can. 10; qui hic obiter emendandus est. *De his*, inquit, *qui conjuges suas in adulterio deprehendant, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut, in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus uxoris suis, licet adulteris, alias accipiant.* Ubi negationem deesse, legendumque, *et non prohibentur nubere* contextus ipse orationis indicat. Nam si prohibentur nubere, non consilium ad illos coercendos, sed præcepti necessitas adhibenda fuerat.

νου, συναφθέντα δευτέρῳ γυναικί, ἢ γυνῇ δευτέρῳ ἀνδρὶ, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεὸς λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές· οὐχ ἵνα δύο γυναίκας ἐπι τὸ αὐτὸ σχῆ ἔτι περιούσης τῆς μιᾶς, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεὶς, δευτέρῳ, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναφθῆναι. Ἐλεεῖ τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἅγια Θεοῦ Ἐκκλησία· μάλιστα εἰ τυγχάνει ὁ τοιοῦτος τὰ ἄλλα εὐλαβῆς, καὶ κατὰ νόμον Θεοῦ πολιτευόμενος. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος ταῖς χήραις· *Γαμείτωσαν, τεκνογονείτωσαν, οἰκοδοσποταίτωσαν*· οὐδὲ πάλιν ἔλεγε τῷ ἀνδρὶ τῷ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχοντι, καὶ παραδοθέντι τῷ Σατανᾷ εἰς βλεθρον σαρκός· *Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου*· οὐκ ἔλεγε πάλιν· *Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρῳ λύπῃ καταποθῆ ὁ τοιοῦτος*. Ἐλεγε γὰρ πάλιν· *Ἄ τι χαρίζεσθε, κἀγὼ. Διδίτε, εἰ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμῶς κεχάρισμαι ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, ἵνα μὴ πλεονεκτῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ*. Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Καὶ ὁρᾷς πῶς δίδωσι μετάνοιαν καὶ μετὰ τὰ παραπτώματα;

Ε'. Πάλιν δὲ ὁ Κύριός φησιν· *Ἄρστε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀφήσῃ ἡμῖν*. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ οὕτως φησί· *Πενθήσω πολλοὺς τοὺς ἐν ἡμῖν παραπεσόντας, καὶ μὴ μετανοήσαντας*· ὡς δεικνύει, ὅτι, εἰ καὶ παρῆσαν, καὶ μετανοήσαν, εἰδοκετοῖ οὗτοι γίνονται, καὶ οὐκ ἀποδηθήσονται, τοῦ Κυρίου γινώσκοντος τί μετὰ ἐκάστου ποιήσῃε.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας τοιοῦτον ἔχει τὸν χαρακτήρα, παντὶ τῷ σαφές ἐστι. Μετὰ γὰρ τὴν πρώτην μετάνοιαν τὴν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, ἐν ἣ μετανοία ἀνεκαινίσθη πᾶς ἄνθρωπος, δευτέρα τις τοιαύτη οὐχ ὑπάρχει. Οὕτε γὰρ δύο εἰσι βαπτίσματα, ἀλλὰ ἐν· οὕτε δις ἐσταυρώθη Χριστός, ἀλλ' ἅπαξ· οὕτε δις ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστη. Καὶ τούτου χάριν ἐπισφαλίσασθαι δεῖ, ἵνα μὴ παραπεσόντες, τὸν στέφανον τοῦ ἀνακαινισμοῦ ἀπολέσωμεν. Ἀλλὰ ἐάν τις παραπέσῃ, καὶ προληθῆ ἐν τινὶ παραπτώματι, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι κριότητος· *σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς*. Ἐάν τις οὖν προληθῆ παραπτώματι ἐν οἷῳ δ' ἂν εἴη, μετανοείτω. Δέχεται γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐάν τις παραπέσῃ. Πῶς δὲ μετὰ τοῦτο ποιεῖν, αὐτὸς μόνος γινώσκει. *Ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ*· καὶ πρὸ τῆς παρουσίας οὐ δεῖ κρίνειν· *Ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ ἀποκαλύψει τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδίας*. Καὶ τότε ἕκαστος ἐκάστου φανερός γερήσεται. Ἡ γὰρ

A *cupulent. Quamquam qui unam duntaxat habuit, majori Ecclesiae judicio honore dignus est. Sed cui mortua una non sufficit, cum occasione aliqua stupri adulterii, aut alterius flagitii, cum ea divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum Litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit, neque ab Ecclesia, aut aeterna vita rejicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat. Non ita tamen, duas ut altera superstitie uxores simul habeat, sed ut ab una separatus, alteram sibi legitime, si lubet, adjungat. Quamobrem erga ejusmodi hominem tam divinus sermo, quam Ecclesia Dei misericordiam adhibet, praesertim si caeteris in rebus religiosus ille sit, et ad divinae legis praescriptum vitae suae rationes accommodet. Quod nisi ita esset, nunquam viduis Apostolus dixisset: Nubant, filios procreant, familiis praesint¹. Sed neque de homine illo, qui patris uxorem duxerat, ob idque Satanam in interitum carnis traditus fuerat, ita loqueretur, ut spiritus salvus sit in die Domini², neque illud usurparet: Confirmate in illum charitatem, ne abundantiore tristitia absorbeatur ejusmodi³. Quibus haec adjecit: Cui aliquid donastis, et ego; quoniam siquid donavi, propter vos donavi in facie Christi, ne circumveniamur a Satana: neque enim illius astutias ignoramus⁴. Vides ut poenitentiae locum etiam post delicta concedat?*

V. Ad haec Domini illa vox est, *Dimittite invicem peccata, ut et Pater vester, qui in caelis est, dimittat vobis*⁵. Deinde sic alio loco scripsit Apostolus: *Lugebo multos, qui in vobis ceciderunt neque poenitentiam egerunt*⁶, ut ostendat, tametsi ceciderint, ac poenitentiam susceperint, admitti nihilominus, nec omnino rejici. Novit enim Dominus quid unicuique facturus sit.

Quod igitur veritatis regula ad eam sese formam habeat, nemini est obscurum. Quippe post priorem poenitentiam, quae per secundae generationis lotionem obtinetur, in qua poenitentiae beneficio quilibet renovatus est, ejusmodi secunda amplius nulla poenitentia suppetit. Non enim baptismi duo sunt, sed unus duntaxat. Neque bis in crucem Christus actus est, sed semel; non bis denique pro nobis mortuus est, ac resurrexit. **498** Quamobrem summo ob id adhibenda cautio est, ne, si in peccato prolapsi fuerimus, instaurationis illius corona nobis D pereat. Sed si quis tamen lapsus fuerit, fueritque in aliquo delicto, ut Apostolus loquitur, *praeoccupatus, vos qui spirituales estis, ejusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans temetipsum, ne et tu tenteris*⁷. Quocirca si quis peccato aliquo, quodcumque demum illud sit, occupatus fuerit, hujus illum poeniteat. Poenitentiam enim vel post baptismum accipit Deus, si quis forte deliquerit. Quid autem deinceps faciat, solus ipse novit. *Inscrutabilia siquidem illius judicia sunt, et investigabiles viae ejus*⁸; nec ante illius adventum judicare quemquam oportet: *Donec veniat*

¹ I Cor. vii, 9; I Tim. v, 14. ² I Cor. v, 5. ³ II Cor. ii, 7 et 8. ⁴ ibid. 10, 11. ⁵ Matth. vi, 14. ⁶ II Cor. xii, 21. ⁷ Galat. vi, 1. ⁸ Rom. xi, 33.

Dominus, qui et revelabit abscondita cordis. Et tunc A ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν κυρί ἀποκαλύπτεται. *laus uniuscujusque manifesta erit*¹. *Dies enim declarabit, quoniam in igne revelabitur*².

VI. Quæ cum ita sint, neque libertatem iis omnino qui post baptismum deliquerint, ostendimus, neque illis spem salutis eripimus. Misericors enim Deus est et benignus, ac receptum pœnitentibus indulgit. Ac prius quidem est manifestum. De secundo vero illud novimus, misericordem esse Deum, si nos ex animo peccatorum pœniteat. Et enim in manu ille vitam, et in salutem propensam humanitatem tenet. Quidnam vero faciat, soli est ipsi perspectum. Illud quidem constat, nemini fraudi esse pœnitentiam, neque quem peccatorum omnium pœnitet, rejici aut excludi. Quanto ergo magis idem ei tribuendum est, qui cum altera uxore legitimis sese nuptiis illigavit? Nam ut prima uxor a Deo constituta est, ita imbecillitati hominum posterior indulta. Quod si alteram præterea sibi copulet, hujus hac in parte toleratur infirmitas. Scriptum est enim: *Mulier alligata est nuptiis, quanto tempore vivit vir ejus; sin autem mortuus fuerit vir, libera est cui vult nubere*³. Quo quidem declarat, post viri obitum ab omni illam peccato liberam esse; adeo ut contradicere nemo possit. Quod hoc addito significavit, in *Domino*, quasi minime a Domino sit aliena, quæ post viri obitum alteri se viro conjunxerit, ut nec illum vicissim, qui, uxore mortua, sese ad secundam applicarit. *Tantum in Domino*, ait Apostolus. Addit tamen: *Beatius autem est, si sic manserit*⁴. Illud autem, in *Domino*, idem est ac non in stupro, aut adulterio, violationeque **499** matrimoniorum; sed in fiducia et honestis nuptiis persistere, in fide præceptis, bonis operibus, religione, jejuniis, legum observantia, elemosynis, bonitate, beneficentia. Hæc enim cum in nobis insunt ac permanent, non otiosos et infructuosos constituunt in adventum Domini.

Jam vero sacerdotio primus ordo, accurataque in omnibus vitæ ratio tribuitur. Populo vero moderatum quiddam, et ad eorum captum æcommo-datam, et cum quadam indulgentia conjunctum; ut omnes doceantur, ac misericordiam consequantur. Misericors quippe Dominus, et servare universos potest, cum præclaris legum suarum institutis, tum vera puraque Christianæ religionis fide. Ille enim purus solus est. At isti dum seipso *Puros* esse prædicant, jillo ipso suo dogmate impuros sese faciunt. Nam quisquis purum sese ipse condemnat.

VII. Sed incredibile quædam horum stultitia est, dum aliquam ejusmodi Scripturæ sententiam esse putant (tametsi verum esse illorum dogma fateamur) quæ de universo populo hunc in modum statuat. Scire enim illud debuerant, non in hoc solum genere hominum animos aut culpam contrahere, aut virtute præditos esse, sed illud præ-

Γ'. Οὗτε οὖν επαγγελόμεθα ἐλευθερίαν παντά-
πασι τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα παραπεπτωκόσιν, οὐτε
ἀπαγορεύομεν τὴν αὐτὴν αὐτῶν ζωὴν. Θεὸς γὰρ
ἐλεῆμων ἐστὶ καὶ οἰκτιρῶν, καὶ ἔδωκε τοῖς μετα-
νοοῦσιν ἐπάνοδον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐστὶ σαφές· τὸ
δὲ δεύτερον, οἴδαμεν, ὅτι ἐλεῆμων ἐστὶν ὁ Θεός, ἐάν
ἐξ ὅλης ψυχῆς μετανοήσωμεν ἀπὸ παραπτωμάτων.
Ἔχει γὰρ ἐν χειρὶ ζωὴν, καὶ σωτηρίας φιλανθρω-
πίαν. Καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ποιεῖ, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται.
Πλὴν ὅτι ζημία οὐκ ἐνὶ ἀπὸ τῆς μετανοίας, οὐδὲ
ἀπηγόρευται ὁ μετανοῶν ἀπὸ πάντων σφαλμάτων.
Πόσω γε μᾶλλον ὁ κατὰ νόμον συναφθεὶς δευτέρᾳ γυ-
ναικί; Καὶ ἡ μὲν πρῶτῃ γυνὴ, ἐκ Θεοῦ τεταγμένη·
ἡ δὲ δευτέρᾳ, ἐξ ἀσθενείας ἀνθρώπων· καὶ ἐστὶ περι-
ρισσοτέρᾳ εἰ συναφθεῖη, τὸ ἀσθενὲς αἰετὰ διαδοσάζε-
ται. Φησὶ γὰρ· *Γυνὴ δέδεται γάμῳ, ἐφ' ὅσον χρό-
νον ζῆ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ,
ἐλευθέρᾳ ἐστὶν ᾧ θέλη γαμηθῆναι*· ἀποφηνάμενος
μετὰ τελευτῆν ἀνδρὸς τὸ ἐλευθέριον ἀπὸ ἁμαρτίας
χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, μετὰ τῆς προσθήκης ση-
μάνας, τῷ ἐν Κυρίῳ, ὡς οὐκ εἶναι αὐτὴν ἄλλο-
τριαν Κυρίου, τὴν μετὰ τελευτῆν ἀνδρὸς συναπτομέ-
νην ἄλλῳ ἀνδρὶ, ἢ τὸν μετὰ τελευτῆν γυναικὸς συν-
απτόμενον δευτέρᾳ γυναικί, μόνον ἐν Κυρίῳ, ὡς
λέγει ὁ Ἀπόστολος. Καὶ φησὶ· *Μακαριωτέρᾳ δὲ
ἐστὶν, ἐάν μείνῃ οὕτως*. Τὸ, ἐν Κυρίῳ, μὴ ἐν πορ-
νεῖᾳ, μὴ ἐν μοιχείᾳ, μὴ ἐν κλεψιγαμίᾳ, ἀλλ' ἐν παρ-
ρησίᾳ, ἐν σεμνῷ γάμῳ ἐπιμένειν, ἐν τῇ πίστει, ἐν
ταῖς ἐντολαῖς, ἐν εὐποιίαις, ἐν εὐλαβείᾳ, ἐν νηστειαῖς,
ἐν εὐνομίᾳ, ἐν ἐλεημοσύναις, ἐν σπουδαιότητι, ἐν
ἀγαθοεργίᾳ. Ταῦτα γὰρ, συνόντα καὶ παραμένοντα,
οὐκ ἀργούς, οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ
Κυρίου παρουσίαν.

Καὶ τῇ μὲν ἱερωσίῃ τὸ πρῶτον τάγμα καὶ ἡ
περὶ πάντων ἀκριβολογία· τῷ δὲ λαῷ τὸ σύμμετρον
καὶ τὸ συγγνωστόν· ἵνα πάντες διδάσκωνται καὶ κατε-
λεῶνται. Ἐλεῆμων γὰρ ἐστὶν ὁ Δεσπότης, καὶ δυ-
νατὸς πάντας σώζειν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ εὐνομίᾳ, καὶ ἀγ-
θιῇ πίστει τῆς τοῦ κηρύγματος καθαρότητος. Αὐτὸς
γὰρ μόνος ἐστὶ καθαρός. Οὗτοι δὲ, ἑαυτοὺς φήσαν-
τες καθαρούς, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἀκαθάρτους
ἑαυτοὺς ἀποτελοῦσι. Πᾶς γὰρ ὁ ἑαυτὸν ἀποφήνας κα-

θαρὸν, ἀκάθαρτον ἑαυτὸν τελείως κατέκρινε.

Z'. Πολλὴ δὲ ἀνοία τῶν τοιοῦτων νομιζόντων εἶναι
τι, εἰ καὶ ἦν ἀληθὲς τὸ κήρυγμα, περὶ παντὸς τοῦ
λαοῦ οὕτως φάσκον. Ἔδει δὲ γινῶναι, ὅτι οὐ περὶ τῆς
ὑποθέσεως ταύτης μόνον τὸ ἐγκλημα ὑπάρχει ψυχῆ,
ἢ τὸ διὰ τοῦτο ἐνάρετον γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ
τὸ μὴ λοιδορεῖν, μὴ ὀμνῦναι ὄρκον, μήτε ἐν ἀληθείᾳ,
μήτε ἐν ψεύδει· ἀλλὰ *καὶ καὶ*, καὶ οὐ οὐ λέγειν· μὴ

¹ I Cor. iv, 5. ² I Cor. iii, 13. ³ I Cor. vii, 39. ⁴ ibid. 40.

βολιέσθαι, μη διαβάλλειν, μη κλέπτειν, μη ἐμπορ-
 νεύεσθαι. Ἐκ τούτων γὰρ πάντων συναγεται ἡμῖν
 τὰ ῥύπη τῶν ἀμαρτημάτων. Ὡς γὰρ, φησὶν, ὁ
 πάσσαλος (14) ἀπὸ μέσον τῶν δύο λίθων συν-
 τριβεται, οὕτως ἡ ἀμαρτία ἀπὸ μέσον ἀγοράζον-
 τος καὶ πωλοῦντος· καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πλήθους πάντως
 καὶ μέθουσι, καὶ πόρνοι, καὶ πλεονέκται, καὶ τοκι-
 σται, καὶ πάντως ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔχουσι, καὶ τούτοις
 ὁμοία· ὅτι καὶ ψεύσματα ἐκάστῳ αὐτῶν παρακολου-
 θεῖ. Πῶς οὖν δύναται· ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἀποκαλεῖν
 διὰ τῆς μιᾶς ὑποσχέσεως, τῆς πάσης κατὰ Θεὸν
 πράγματείας περὶ πάντων τῶν σφαλμάτων ἀσφαλι-
 ζομένης; Οὐκ ἔγνωσάν τε οὗτοι τὰ ἀκριβῆ τοῦ κη-
 ρύματος, οὐδὲ τίνι ἀφώρισε τὸ ἀκόλθασμα τοῦτο
 τῆς διαγαμίας.

constitua? Igitur Christianæ doctrinæ accuratam
 de secundis nuptiis præscriptis lex fuerit, prorsus

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παραπεπωκότες,
 καὶ αὐτοὶ ἂν ἐνδείκνυνται τελείαν τὴν μετάνοιαν, ἐν
 σάκκῳ καὶ σποδῷ καθισθέντες, καὶ κλαύσαντες ἐν-
 ὄπιον Κυρίου, δυνατός ἐστιν ὁ εὐεργέτης καὶ αὐτοὺς
 ἰεῖναι. Οὐ γὰρ τι φαῦλον γίνεται ἀπὸ μετανοίας.
 Λέγεται οὖν τὸς μετανοοῦντας ὁ Κύριος καὶ ἡ αὐτοῦ
 Ἐκκλησία· ὡς ἐπέστρεψε Μανασσῆς ὁ υἱὸς Ἐζεκιου,
 καὶ ἐδέχθη ὑπὸ Κυρίου· καὶ ὁ ἀρνησάμενος πρὸς
 ὤραν ἅγιος Πέτρος, καὶ κορυφαϊότατος τῶν ἀποστό-
 λων, ὃς γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμε-
 λιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου· ἐφ' ἣ ὀικοδομητο ἡ
 Ἐκκλησία κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον μὲν ὅτι ὠμο-
 λόγησε Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ
 ἤκουσεν, ὅτι Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλῆς
 πίστεως οἰκοδομησῶ μου τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ
 σαφῶς αὐτὸν ὠμολόγησεν Υἱὸν ἀληθινόν. Τῷ γὰρ
 εἶπε τὸν Υἱὸν Θεοῦ ζῶντος, ἔδειξεν Υἱὸν γνήσιον
 εἶναι, μετὰ προσθήκης τῆς, ζῶντος, ὡς ἐν πάσῃ μοι
 σχεδὸν αἰρέσει περὶ τούτου εἴρηται.

Η'. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ αὐτὸς
 ἀπαλλάττει ἡμᾶς, λέγων τοῖς περὶ Ἀνανίαν· *Τί*
ὅτι ἐπειράσεν ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς, ψεύσασθαι τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἀνθρώπων ἐψεύσασθε, ἀλλὰ
τῷ Θεῷ. Διότι ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἀλλότριον
θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα στερεὰ πέτρα οἰκοδομῆς
καὶ θεμέλιος οἴκου Θεοῦ γεγέννηται, ἐν τῷ ἀρνησάμε-
νον αὐτὸν καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα, εὐρεθέντα τε ὑπὸ
Κυρίου καὶ καταξιωθέντα πάλιν ἀκοῦσαι· Ποίμαινε
τὰ πρόβατά μου· καὶ, Ποίμαινε τὰ ἀρῖα μου· καὶ,
Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Ὁ γὰρ Χριστὸς, τοῦτο
λέγων, εἰς ἐπιστροφὴν ἡμᾶς ἤγαγε μετανοίας· ἵνα
ἐν αὐτῷ πάλιν οἰκοδομηθῇ ἡ εὐθεμελιώτατος πί-
στις, ἡ μὴ ἀπαγορεύουσα ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι
ἐμπνεύουσι τῷ βίῳ, καὶ μετανοοῦσιν ἐν ἀληθείᾳ,

¹ F. τῷ. ² Matth. v, 37. ³ Eccli. xxvii, 2. ⁴ II Par. xxxiii, 13. ⁵ Matth. xvi, 18. ⁶ ibid. 16.
⁷ Act. v, 9. ⁸ Joan. xxi, 15 sqq.

(14) Ὡς γὰρ, φησὶν, ὁ πάσσαλος. Mutatis, ut
 solet, verbis locum istum protulit, qui ita Eccli.
 xxvii concepius est: Ἀναμέσον λίθων παγήσεται

A lerea requiri, ut neque convitientur, nec omnino
 vere falsove jurent, nec aliud quidquam præter,
 etiam, etiam, non, non², usurpent; ne dolo cir-
 cumveniant, ne calumnientur, ne furentur, ne
 stuprum committant. Quibus ex omnibus criminum
 sordes colligimus. Atque, ut palus, inquit, inter
 duos lapides conteritur, sic peccatum in medio ejus
 qui emit, ei vendit³. Ad hæc necessarium esse, ut
 et ebrii, et stupratores, et avari, et feneratores, et
 ejusmodi, ac similibus vitiis obstricti in populi
 multitudine versentur: quandoquidem unicuique
 mendacia adhærescunt. Quanam igitur fronte Pu-
 ros appellare seipsos singulari illa professione
 possunt: cum omnis Christianæ vitæ instituendæ
 ratio ab omni delictorum genere cavendum esse
 illi formam non norunt; neque cuinam exacta illa
 intelligunt.

B Quod ad eos vero spectat, qui in persecutione
 500 prolapsi sunt, etiam illis, si in sacco ac
 cinere sedentes coramque Domino sientes, perfectam
 præ se pœnitentiam tulerint, beneficis ille Deus
 misericordiam adhibere potest. Nihil enim ex
 pœnitentia mali redundat. Excipit ergo pœnitentes
 Dominus, necnon ejus Ecclesia, quemadmodum
 Manasses Ezechiaæ filius conversus est, et a Domino
 receptus⁴, itemque princeps apostolorum Petrus,
 qui Dominum aliquando negavit. Qui quidem
 solidæ petræ instar nobis exstitit, cui velut funda-
 mento Domini fides innititur, supra quam Ecclesia
 modis omnibus exstructa est. In primis quidem,
 quod Christum Dei vivi Filium esse confessus est,
 idque vicissim audiit: *Supra hanc solidæ fidei*
petram ædificabo Ecclesiam meam⁵. Quoniam
diserte verum illum esse Filium asseruit. Cum
enim vivi Dei Filium dixit⁶, adjecta vivi parti-
cula, germanum illum esse Filium docuit. Id quod
in omnibus pene refutandis hæresibus a nobis re-
petitum meminimus.

VIII. Porro de Spiritu sancto idem ille nos Pe-
 trus certiores efficit, cum sic Ananiam alloquitur:
Quid utique tentavit vos Satanas, mentiri Spiritui
sancto? Non homini mentiti estis, sed Deo⁷. Hoc
enim eo dictum est, quod ex Deo Spiritus profes-
ctus sit, nec ab eo sit alienus. Verum et ille quo-
que firmissimus structuræ lapis, ac divinæ domus
fundamentum fuit, cum negato Christo reversus ad
sese, velut repertus a Domino, et honore tanto
affectus, audiit: Pasce oves meas; et: Pasce agnos
meos; ac tertio: Pasce oves meas⁸. Quæ Christus
cum dixit, ad pœnitentiæ nos conversionem indu-
xit, quo rursus in illo solidissime fundata fides
ædificaretur, quæ nulli hominum vitam ac salutem
subtrahit, quandiu vivi ac spirantes sunt, atque

πάσσαλος, καὶ ἀναμέσον πράσεως καὶ ἀγορασμοῦ
 συντριβήσεται ἀμαρτία.

ex animo pœnitentiam suscipiunt. ac denique sua in hoc mundo delicta corrigunt.

IX. Siquidem in Canticò canticorum eadem sponsa hunc in modum sponso loquitur : *Respondet frater meus, et dicit mihi : Surge, propinqua mea, formosa mea, columba mea; quoniam hiems transiit*¹: hoc est, tristis illa, ac tenebrosa terribilisque, ut ita dicam, nebularum caligo transiit. *Imber abiit, et recessit, flores apparuerunt in terra nostra: tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra: ficus protulit grossos suos, vineæ nostræ germinarunt, dederunt odorem*². Ut præterita omnia transiisse monstraret, ac verum modo tempus florere, pacatum mare ac tranquillum esse, inbrium timorem præterisse, vetera sarmenta vitis amputata, herbas porro non modo virescere, sed et flores edidisse. Cum et prædicationis vox in deserto, hoc est in terra nostra, clamaret; ac ficus illa quondam execrata grossos suos produceret, nimirum pœnitentiæ fructus, qui in ramis sunt arboribusque conspicui; vites denique parturire flores, id est fragrantem evangelicæ fidei prædicationem cœpissent. Postquam autem subito eam compellavit, ac dixit: *Surge, veni. Surge a morte peccatorum, et veni in iustitia; surge a delicto, et veni cum fiducia; surge a peccatis, et veni ad pœnitentiam; surge ab affecta valetudine, et veni in sanitate; surge ab infidelitate, et veni in fide; surge a perditione, et veni in recuperatione.*

Ac cum Scriptura sacra nequaquam ignoraret, post priorem pœnitentiam, ac vocationem, et sanitanem, ut ita dicam, quamplurima in peccata humanum genus incidere, ita rursum loquitur: *Surge, veni, columba mea; nec semel, sed secundo ipsam appellat, ita ut posterior priori vocatio non sit æqualis. Nam in priori sic illam alloquitur: Surge, propinqua mea, formosa mea, columba mea. Primum igitur: Surge, veni, dixit: non autem, et veni tu. At in secunda articulum adjecit, ut diversam ab altera vocationem esse significaret; quæ tamen, post priorem illam, benignam manum ac celestem clementiam ostenderet. Et veni, inquit, columba mea, in tegmen petrae prope antemurale*³. In tegmen petrae dixit, hoc est, Christi benignitatem misericordiamque Domini. Hoc enim est petrae tegmen; tegmen, inquam, spei, fidei atque veritatis. Prope antemurale vero, hoc est, antequam porta claudatur, antequam Rex introgressus non amplius post exitum ab hac vita mortemque recipiat. Cum non amplius prope antemurale sumus; sed clausæ sunt portæ, nec ullus emendandi sui locus est.

¹ Cant. II, 10, 11. ² ibid. 11-13. ³ ibid. 13, 14.

(15) Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ. F. ἐπὶ τῇ πρώτῃ.

καὶ διορθοῦνται τὰ ἑαυτῶν σφάλματα ἐν τῷ αἰῶνι τοῦτω.

Θ. Καὶ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων ἔφη αὐτῇ ἡ νύμφη πρὸς τὸν νυμφίον λέγουσα· Ἀποκρινέται ὁ ἀδελφός μου, καὶ λέγει μοι· Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ κλησίον μου· καλή μου, περιστέρα μου· ὅτι ὁ χειμῶν παρήλθε· τὰ συγερὰ τε καὶ ζοφώδη τῆς συννεφίας, καὶ φοβερώτατα, ὡς εἶπεν, παρήλθεν. Ὁ ὕετός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ· τὰ ἀνθη ὡφθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· ὁ καιρός τῆς τομῆς ἐφθασε· φωνὴ τῆς τρυγῆτος ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· ἡ συκὴ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυρρίζουσιν, ἔδωκαν ὄσμηρ· ἵνα δείξῃ πάντα τὰ παρῳχημένα παρελθόντα· ἔαρὸς δὲ ἄρτι ἀνοῦντος, καὶ θαλάσσης γαληνιώσης τε, καὶ φόβου τοῦ ὕετοῦ διελθόντος, καὶ τῶν παλαιῶν τῆς ἀμπέλου τετμημένων, καὶ τῆς πίας μηκέτι ποαζούσης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθη ἐκβαλοῦσης, καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς φωνῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ βούσης, τουτέστιν ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· καὶ συκῆς τῆς ποτε καταραθείσης ἐκβαλοῦσης τοὺς ὀλύνθους, τοὺς καρπούς τῆς μετανοίας, ἥδη ἐπὶ τοῖς κλώνεσι καὶ δένδρεσι φαινομένους· ἀμπέλους δὲ ἥδη κυρρίζουσας τὸ εὐδομον τῆς τοῦ Εὐαγγελίου πίστεως κήρυγμα. Ἐπειδὴ δὲ εὐθέως κέκληκε τὴν τοιαύτην, καὶ εἶπεν· Ἀνάστα, ἐλθέ· ἀνάστα ἀπὸ νεκρότητος ἀμαρτημάτων, καὶ ἐλθέ ἐν δικαιοσύνῃ· ἀνάστα ἀπὸ παραπτώματος, καὶ ἐλθέ ἐν παρῳχη· ἀνάστα ἀπὸ ἀμαρτιῶν, καὶ ἐλθέ εἰς μετάνοιαν· ἀνάστα ἀπὸ παραλύσεως, καὶ ἐλθέ ἐν τελειότητι· ἀνάστα ἀπὸ λωθῆσεως, καὶ ἐλθέ ἐν ὑγια· ἀνάστα ἀπὸ ἀπιστίας, καὶ ἐλθέ ἐν πίστει· ἀνάστα ἀπὸ ἀπωλείας, καὶ ἐλθέ ἐν εὐρέσει.

Ἐπειδὴ δὲ ἤδει τὸ ὅλον λόγιον, ὅτι μετὰ τὴν πρώτην μετάνοιαν, καὶ μετὰ τὴν πρώτην κλήσιν καὶ ἴσιν, ὡς εἶπεν, συμβαίνει τῇ ἀνθρωπότητι πολλὰ παραπτώματα, πάλιν λέγει· Ἀνάστα, ἐλθέ σύ, περιστέρα μου· δεύτερον ταύτην καλεῖ, καὶ οὐχ ἅπασι· τὸ δὲ δεύτερον οὐχ ἴσον τῷ πρώτῳ. Φησὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρῳ κλήσει οὕτως· Ἀνάστα, ἡ κλησίον μου, καλή μου, περιστέρα μου. Τὸ μὲν πρῶτον, Ἀνάστα, ἐλθέ· καὶ οὐχ εἶπε· Καὶ ἐλθέ σύ. Καὶ τὸ δεύτερον προστίθησι τὸ ἄρθρον, ἵνα δείξῃ κλήσιν (οὐ) δευτέραν παρηλλαγμένην μετὰ τὴν πρώτην· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ (15) ἀπὸ παραπτωμάτων πάλιν ὀρεγομένην χεῖρα ἐπιδέξιον, καὶ ἱπουράνιον φιλανθρωπίας. Καὶ ἐλθέ, φησὶ, περιστέρα μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. Ἐν σκέπῃ πέτρας, ἐν φιλανθρωπίᾳ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐλέει Κυρίου, τουτέστι σκέπῃ πέτρας, σκέπῃ ἐλπίδος, καὶ πίστεως, καὶ ἀληθείας. Ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος· τουτέστι, πρηνὴ κλεισθῆναι τὴν πύλην, πρηνὴ ἔσω περιβόλων γενόμενος ὁ Βασιλεὺς μηκέτι εἰσδύξεται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν τε καὶ θάνατον· ὅτι οὐκέτι ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος, ἀλλὰ ἀπακλείσθησαν αἱ πύλαι, καὶ οὐκέτι ἐνὶ διορθώσεσθαι.

Ἔν γὰρ τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μετὰ τὴν ἀνθρώπου ἀπαλλαγὴν, οὐ νηστείας πορισμὸς, οὐ μετανοίας κλήσις, οὐκ ἐλεημοσύνης ἐπίδειξις· ἀλλ' αὐτὴ ἐγκλημάτων ἔργα, οὐ πόλεμος, οὐ μοιχεύα, οὐκ ἀσέλγεια, ἀλλ' οὐτε δικαιοσύνη καὶ μετάνοια. Ὡς γὰρ μετὰ θερισμὸν τοῦ στάχυος οὐκ ἐνι παχυνοθῆναι τὸν κόκκον, οὐκ ἀνεμοφθόρον γενέσθαι, οὐκ ἐνι εὐπάθειά τις ἕτερα. Ἀλλὰ μὴ λέγε μοι τῆς ἀποθήκης τὰ φάρμακα, τούτεστι καὶ σκώληκας καὶ σήτας· ταῦτα γὰρ διὰ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γίνονται. Τὸ δὲ ἀπεικονισμένον, καὶ ἐν πύλαις ἡμῶν εἰρημένον, καὶ ἀποθήκη ἡσφαλισμένον, πιστεύεις ἔστιν ὑπόδειγμα καὶ ὀπογραμμὸς. Ἐνθα οὕτως λησται διορύττουσιν, οὕτως σῆτες ἀφανίζουσιν, ὡς ἔφη ὁ θεὸς λόγος. Οὐτε μὴν πορισμὸς εὐσεβείας, οὐτε μετανοίας, ὡς ἔφη, μετὰ θάνατον. Οὐ γὰρ Λάζαρος ἀπέρχεται πρὸς τὸν πλούσιον ἐκεῖ, οὐτε ὁ πλούσιος πρὸς τὸν Λάζαρον· οὐτε Ἀβραὰμ ἀποστέλλει σκύλλων τὸν πένητα πλουτῆσαι ὑστερον· οὐτε ὁ πλούσιος ὦν αἰτεῖται, καίπερ μετὰ ἰκεσίας, τὸν ἐλεήμονα Ἀβραὰμ παρακαλέσας¹. Ἐσφράγισται γὰρ τὰ ταμεία, περικλῆραι· ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἀγὼν ἐτελέσθη, καὶ ἐκνεώθη τὸ σκάμμα, καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν· καὶ ἀγωνισάμενοι ἀνεπαύσαντο²· καὶ οἱ μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι εὐποροῦσι· καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἠττηθέντες ἐξεβλήθησαν· καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελείωνται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν. Ἐτε δὲ ὄντων ἐν τῷ ἀγῶνι πάντων, καὶ μετὰ πῶσαν ἐν ἀνάστασις, ἔτι ἔλπας, ἔτι θεραπείας, ἔτι ὁμολογίας· καὶ εἰ μὴ τελειότατα, ἀλλ' οὐ γὰρ τῶν ἄλλων οὐκ ἀπηγόρευται ἡ σωτηρία.

consistunt, vel post casum surgere licet, spesque adhuc superest; adhuc remedium atque confessio. Ac licet non perfectissimus ille status sit, nihilominus aliorum nequaquam desperata salus

Ἡ δὲ πᾶσα δὲ αἰρέσις, ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξοκλήσασα, ἐν σκότῳ τυφλώνεται, καὶ μυωπάζει, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων διανοουμένη. Ἐοίκασι γὰρ οὗτοι τισὶν ἀτέχνους, καὶ μὴ γινώσκουσι ἐκάστης ποιότητος, καὶ χρήσεως, καὶ κόσμου ἐκάστου μέλους. Καὶ ὡς εἰπεῖν ἠρωδῆς εἰ εἰς ὁ προσβάλλομαι λέγειν, ὁμοίον τῆς αὐτῶν ἀνοησίας. Ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα (16) τῇ κεφαλῇ, τὸν δὲ στέφανον τοῖς ποσὶ, καὶ κλοῦν χρύσειον περὶ τὴν γαστέρα· τὰ δὲ ἄλλα, πέδια ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐξ ἱματίων γεγεννημένα παρὰ πᾶσαν ὀδύνην κέκληται ἡ βράκται, χεροὶ περιτιθέασι, δακτυλίους δὲ τοῖς ποσίν. Οὕτω γὰρ ἡ τῶν ἀγνοῖαν κεκτημένων σφαλερὰ καὶ ἀεκατος διαταγή. Τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἰερωείας ἡσφαλισμένα περὶ δευτέρου γάμου, καὶ τῶν

Docet aliquid. ¹ ἢ ἀνεπάγησαν. ² Matth. vi, 20.

Ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα. Non hæc a Catharis usurpata præpostera vestitus ratio, ut quidam existunt, sed ad superioris dogmatis absurditatem illustrandam ea similitudo refertur. Observandum vero πόδια (ita enim hoc loco leg. pro πέδια) cum ὀδωνίους et βράκταις promiscue accipi; etsi proprio πόδια pedum, βράκται femininum tegumenta sint. Pollux lib. ii, cap. 4 πόδια scribit esse τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πῖλους, quæ Æschylus πέλυτρα vocat. Sic Hesych. : Βράκται, ἀναξυρίδες. Et alibi : Ἀναξυρίδες, φημινάλια, βράκται βαρβαρικά, ἐν-

X. Etenim in futuro sæculo post hominis obitum nullus amplius jejunii quæstus est; non pœnitentiæ vocatio; non eleemosynæ ostensio est. Sed neque criminibus ullis locus, non bellum, non adulterium, non libidines, neque e contrario justitia vel pœnitentia. Nam sicut demessa spica, granum nec turgere deinceps, neque vento corrumpi atque evanescere, nec affici amplius potest. Nec est quod illam mihi corruptelam objicias, quæ in horreis accidit: cujusmodi sunt vermes ac timæ. Hæc enim ad ea quæ in sæculo geruntur, adumbranda spectant. Quod autem similitudine illa declaratur, et in portis esse dicitur, atque in horreis conditum, ad exemplum fidei, ac delineationem refertur. *Ubi neque iures effodiunt, neque times corrumpunt*, ut scriptum est³. Sed neque pietatis ullum lucrum est, aut pœnitentiæ, uti diximus, post mortem. Non enim Lazarus illic ad divitem pergit; neque dives ad Lazarum. Neque Abraham pauperem mittit, aut ei laborem iudicis, ut postea desecat. Neque dives ea quæ postulaverat, impetrat: tametsi misericordem Abrahamum magnis precibus obsecrat. Siquidem obsignata sunt promptuarii, atque expletum tempus est, certamen confectum, vacuum stadium, distributæ coronæ, athletæ quieti se dederunt. At qui certamen non attigerunt, nullam amplius ejus copiam habent; et qui in stadio superati sunt, ejecti fuerunt. Denique omnia plane, ubi ex hac vita discessum est, absoluta sunt ac perfecta. Quandiu quidem in certamine adhuc universi

XI. At omnis hæresis ubi a veritate semel excidit, cæcutit in tenebris, et hallucinatur, atque alia pro aliis mente concipit. Nam illi rudibus quibusdam atque imperitis similes sunt, qui uniuscujusque membri conditionem, atque usum, et ornatum nesciunt. Juvat porro absurdum quiddam, et illorum amentia simile, ad id quod volumus exprimendum afferre. Perinde ergo illi faciunt, ac si capiti calceos inducant, et coronam pedibus, et ventri torquem auream; cætera vero, cujusmodi sunt pedulia ornamenta, quos nonnulli udones vocant, aut braccas, manibus circumdent, annulus pedibus. Talis est ab imperitis illis instituta ratio, erroris perturbationisque plenissima. Quæ

δομα ποδῶν, ὑποδήματα βαθεῖα ἢ βασιλικὰ. Ὑβὶ ἀναξυρίδας, quæ femoralia sunt, calceamenta quoque facit, et quidem βαθεῖα, ut a soleis distinguat, quæ plantis pedum suppositæ. Porro quod ait Epiphanius τὰ ἐξ ἱματίων γεγεννημένα, nos ἐρῶν vel δερματίων aliquando legi censuimus. Sed fortasse retineri satius est, ut ἱμάτια pro pannis sumantur, quæ est Impilium istorum udonumque materia. Non enim fascias pedules hinc esse puto, sed βαθεῖα ὑποδήματα, hoc est soccos laneos, quibus calcæantur, non involvuntur pedes.

enim de secundis **503** nuptiis, aliisque id genus, sacerdotii causa decreta sunt, ea ad universum populum transtulerunt; et quæ ad constituendam severissimam disciplinam a Deo mandata sunt, ne forte aliqui præ animi socordia in delictum inciderent; hæc illi dum ad omnes pertinere volunt, divino numini atrocitatem et inhumanitatem ascribunt. Ac velut si quis vestem manu tenens, ab carpo manus duntaxat cubito tenus brachium operiat, atque identidem manicam oculis suis objiciat, et alios irrideat, oblitus toto se corpore esse nudatum; perinde et illi faciunt, qui dum digamos a se repudiari jactitant, reliqua præcepta illius vel similia, vel sine ulla comparatione præstantiora, quorum violatoribus mortis pœna proponitur, contemnunt, et abjiciunt, et uno illo interdicto contenti cætera negligunt. Quare sic tanquam Dei præcepta relinquunt, neque unum illud caste

XII. O admirandam hominum insaniam! Sane quælibet occasio, quantumvis exigua, unamquamque hæresim a veritate distraxit, atque ad infinita mala perduxit. Quemadmodum enim si quis interruptam sepem ad publicam viam repererit, et illac iter esse sibi credens, relicta via paululum delflexerit, ratus propinquum esse exitum, per quem redire in viam iterum possit, nec illud sciens, altissimum illic esse murum, ac longissimo spatio interceptum; atque ita discurrat, nec qua possit egredi uspiam reperiat; cumque uno alterove miliari progressus fuerit, longius deinceps iter supersit, nec viam expediat, sed huc illucque se confert. Hic igitur ad eum modum laborans, neque ullum ad rectam viam iter expediens, non aliter fortassis inveniet, quam si eadem, qua ingressus erat, revertatur. Sic hæresis omnis, cum itineris compendium haberet in promptu, per longas ambages digressa in solidissimum murum incidit, cujusmodi est ignorantia, incivilitateque impedita, ac tortuosa flexio. Neque vero invenire unquam illa poterit, qua se ad rectam viam referat, nisi ad primariam viam, hoc est regiam, iter retorserit. Id quod sanctissimi Mosis lex aperte vociferabatur, cum Iduæ regi ita mandaret: *Hæc dicit frater tuus Israel: Præter terminos tuos transibo in terram, quam juravit Dominus dare patribus nostris; terram **504** melle et lacte manantem: terram Amorrhæorum, et Pherezæorum et Jebusæorum, et Evæorum, et Chanaanæorum, et Chettaorum, terram fluentem melle et lacte. Non declinabimus ad dexteram aut sinistram, aquam in argento bibemus, et cibos argenti comedemus. Non declinabimus hac aut illac, via regia gradiemur.* Est enim regia quædam via, nimirum Ecclesia Dei, ac veritatis iter. Unaquæque vero istarum hæreseon regia derelicta via, ad dexteram sinistramve deflectens, deinceps in immensum errorem sese committens abripitur: adeo ut nullum deinceps modum habeat in qualibet erroris insolentia.

¹ Num. xxi, 22 sqq. ² F. καλίαν. ³ F. προκόπτων.

A ἄλλων, οὗτοι εἰς πάντα τὸν λαὸν νενομίκασι· καὶ τὰ δι' ὑπερβολὴν στρυφνότητος ὑπὸ Θεοῦ κεκηρυγμένα, ἵνα μὴ ῥαθυμῆσαντες τινες παραπέσωσιν, αὐτοὶ εἰς ἀπανθρωπίαν Θεῷ συνήψαν. Καὶ ὡς ἐάν τις, ἱματίου χειρὶ διακατασχών, καὶ ἕως μόνον ἀγκῶνος ἀπὸ καρποῦ χειρὸς τοῦ καλουμένου σκεπάζει ἑαυτὸν, προσφέρει δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καθ' ἑκάστην ὥραν τὴν χειρίδα, καὶ ἐπιτιθάζει τοῖς ἄλλοις, ἐπιληθεὶς, ὅτι ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνητεῖ· οὕτω καὶ οὗτοι, σεμνυόμενοι μὴ δέχεσθαι διγάμους, τὰς πάσας ἐντολάς τὰς ὁμοίας ταύτης, καὶ ἔτι μεθ' ὑπερβολῆς καλλίονας καὶ ἐπιθανατίους, τὴν μίαν ἀπαγορεύουσι, τὰς δὲ ἄλλας καταλειόπισι. Καὶ ἐπιλαθόμενοι ὅλον μὲν τὸ σῶμα γυμνητεύουσιν, ἀπὸ ὅλων τῶν ἐνταλμάτων ἀργήσαντες, καὶ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐχ ἀγνῶς

B κατασχόντας. oblitii sint, toto corpore nudi sunt, dum et universa ac sincere custodiunt.

IB' Καὶ ὡς τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων μεταστροφῆς ὁμοίᾳ! Πᾶσα δὲ πρόφασις ἐκάστην αἵρεσιν, καθ' ἑκάστην βραχεῖα τις ὑπῆρξεν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας παρεκλινασε, καὶ εἰς πολλὴν κακίαν ¹ κατήγαγεν. Ὅσπερ γὰρ τις διασφαγὴν εὐρύον ἐν φραγμῷ παρὰ λεωφόρου, καὶ νομισίας διὰ ταύτης βαδίζειν, καὶ καταλιπὼν τὴν ὁδὸν, τρέπηται, νομισίας ἐγγύτατον ἔχειν, ὅθεν διακάμψας πάλιν τῆς ὁδοῦ ἐπιλάβοιτο, ἀγνοήσει δὲ, ὅτι τεῖχος ἐστὶν ὑπέριστατον, καὶ μακρῷ διαστήματι ἐκδομημένον, ἐπιτρέχει δὲ μὴ εὐρίσκων διὰ ποίας τὴν διέξοδον ποιήσειται, ἀντὶ ἐνὸς σημαίου, ἦτοι μίλου προσκόπτων ², κατὰ χεῖρα ἔτι πλέον μὴ εὐροὶ τὴν ὁδὸν, καὶ οὕτως τρέπηται ἐπὶ τὰ πλεῖον κάμνων δὲ οὕτω, καὶ μὴ εὐπορῶν διὰ ποίας ἐπὶ τὴν ὁδοπορίαν ἀγάγοι, τάχα τε μήτε εὐρεῖν δυνηθεῖσι, εἰ μὴ τι ἀνακάμψει δι' ἧς καὶ εἰσῆλθεν· οὕτως ἐκάστη αἵρεσις, ὡς συντομίαν τινὰ ἐκφυρεῖν δυνηθεῖσα, παρεξέκλιε διὰ τῆς μακροδίας· εὐρήθη δὲ αὐτῇ τεῖχος ἀρραγὲς ἢ τῆς ἀγνοίας καὶ ἀγνωσίας πάλιν πλοκή. Καὶ οὐκ ἂν εὐροὶ ἢ τοιαύτη ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν ἦκειν ὁδὸν, εἰ μὴ τι ἀνακάμψει εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ὁδοῦ, τοῦτο ἐστὶ τῆς βασιλικῆς· ὡς καὶ ὁ νόμος διαβρήθη ἐβία τοῦ ἁγίου Μωυσέως, λέγοντος τῷ βασιλεῖ Ἐδὼμ, ὅτι *Τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου Ἰσραὴλ· Παρὰ τὰ ὄρια σου διελεύσομαι εἰς γῆν, ἣν ὤμοσε Κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι· γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, τὴν γῆν τῶν Ἀμορραίων καὶ Φερεζιῶν, καὶ Ἰεθουσαίων, καὶ Εδωίων, καὶ Χαναανίων, καὶ Χετταίων· γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ· ὕδωρ ἐν ἀργυρίῳ πόμεθα, καὶ βρώματα ἀργυρίου φαγόμεθα. Οὐκ ἐκκλινοῦμεν ἐντεῦθεν ἢ ἐκτεῦθεν· ἐδῶ βασιλικὴ βαδιοῦμεν.* Ἔστι γὰρ ὁδὸς βασιλικὴ, ἣτι ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ ὁδοπορία τῆς ἀληθείας. Ἐκάστη δὲ τούτων, τὴν βασιλικὴν καταλείψασα, κλίναςα δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, ἐπὶ πολὺ λοιπὸν ἑαυτὴν ἐπιδοῦσα, εἰς πλάνην παρεκλυθήσεται· καὶ οὐκέτι μέτρον ἔχει παρ' ἐκάστη αἵρεσις ἢ τῆς πλάνης ἀναίδεια.

II. Ἄγε τοίνυν, Θεοῦ δοῦλοι, υἱοὶ τε τῆς ἁγίας Α Θεοῦ Ἐκκλησίας, οἱ τὸν κανόνα ἀσφαλῆ γινώσκοντες, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας βαδίζοντες· μὴ φωναῖς ἀνθελάκόμενοι, καὶ φωνῇ ἐκάστης παραπειποιημένης ἐπιτηδεύσεως. Σφαλереαὶ γὰρ αἱ τούτων ὁδοί, καὶ ἀνάντης ἡ τρίβος τῆς αὐτῶν παραπειποιημένης ἐνοχίας. Μεγαλαυχούσι, καὶ τὰ μικρὰ οὐκ ἴσασιν. Ἐλευθερίαν ἐπαγγέλλονται, αὐτοὶ δοῦλοι ὄντες τῆς ἁμαρτίας. Τὰ μείζονα ἀκούσι, καὶ τῶν μικρῶν οὐδ' ὅλως ἐπελάβοντο.

Ἄλλα καὶ περὶ τούτων τῶν δὴ Καθαρῶν λεγομένων, Ἀκαθάρτων δὲ, εἰ δεῖ τάληθῃ λέγειν, ἀρκετὸν ἡγοῦμαι ἕως ἐνεαῦθα ἱκανῶς εἰρησθαι. Ταύτην δὲ παραλείψαντες ὡς βασιλικοῦ πρόσωπον, τῷ μὲν προσήματι τοῦ ὀνόματος ἐξοχωτάτην τινὰ ἐπωνυμίαν κεκτημένου, καὶ τῇ τοῦ ξύλου δυνάμει τοῦτον παίσαντες, ἐπὶ τὰς ἐτέρας πάλιν ὀρμήσωμεν, αὐτὴν ἐπαγγόμενοι τῇ τοῦ Θεοῦ ἰκετεῖαν, εἰς τὸ συνοδεῦσθαι, συμπαραμείναι, συνείναι, συνεργῆσαι, διασωῶσαι, παιδεῦσαι, καταξιώσαι τάληθῃ λέγειν, ἕνα μῆτε αὐτοὶ, ψεῦδός τι λέγοντες, τοῖς αὐτοῖς ὑποπέσωμεν, ὅποιοι αἱ τὰ ἀληθῆ τὸν κόσμον μὴ διδάξασαι αἰρέσεις.

Ἔτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ (17) τε καὶ Βιζικανίᾳ, οἱ ἀπὸ Δωνάτου τινὲς Δωνατιανοὶ οὕτω καλούμενοι, τὰ ὅμοια τούτοις φρονούντες εἰσιν, ἀφηγιασθαι καὶ αὐτοὶ δῆθεν διὰ τὸ μὴ συγκοινωνεῖν τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπασούσι, τοῖς αὐτοῖς ἀνατραπήσονται, καθάπερ καὶ οἱ ἑτεροζυγοῦντες αὐτοῖς Νουατιανοὶ, εἰς οὖν Καθαροὶ οὕτω λεγόμενοι. Διὸ οὐ χρεῖαν ἐσχέκαμεν περὶ τούτων τι ἐπεργάσασθαι, ἀλλ' ὁμοῦ αὐτοῖς τοῖς ὁμοίοις αὐτοῖς συνήψαμεν. Περιττότερον δὲ οὕτοι πάλιν καὶ χειρὸν ἐξέπεσον. Τὴν γὰρ πίστιν κατὰ τὸν Ἄρειον φρονούσιν· ἀνατραπήσονται δὲ ὡσαύτως περὶ πίστεως, ἧς κακῶς φρονούσιν, ὡς καὶ ὁ Ἄρειος ἀνετρέπη διὰ λόγων ἀληθείας, τὰ αὐτὰ τούτοις φρονῶν, καὶ οὕτοι ἐκέλιψ. Καὶ ταύτην δὲ πάλιν παρελευσόμενοι, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιούμεν, ὡσπερ ἐρπετὰ δεῖνὰ καταπεπατηχότες ἐν Κυρίῳ.

KATA ΑΓΓΕΛΙΚΟΝ (18),

Αἵρεσις Μ' ἢ καὶ Ε'.

A. Ἀγγελικῶν αἵρεσιν ἀνηκόαμεν, καὶ τὸ ὄνομα Δ μόνον ἐνηχῆθημεν, οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίς ἡ τοιαύτη αἵρεσις, διὰ τὸ τάχα ποτὲ, καιρῷ αὐτὴν ἐνοσθᾶσαν, ὑστερον λῆξαι, καὶ καταλυθῆναι εἰς τέλος. Τὸ δὲ ὄνομα διὰ ποίαν αἰτίαν ἔσχεν, οὐκ ἴσμεν. Ἦτοι γὰρ παρὰ τὸ τινὰς ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι φάσκειν (καὶ εἰ αὐτὴ τοῦτο φάσκουσα τῷ ὀνόματι τούτῳ κέκληται, οὐκ ἔχω λέγειν), ἦτοι διὰ τὸ ἐν τάξει ἀγγέλων ἑαυτοῦς σεμνύνειν, καὶ βίω

XIII. Agite itaque, Dei servi, ac sanctæ Dei Ecclesie filii, qui certam fidei regulam agnoscitis, ac viam veritatis inceditis: ne vos contrariæ voces abstrahant, aut cujuslibet ementitæ sectæ sermones decipiant. Labricæ quippe viæ sunt, ac depravatæ illorum intelligentiæ; acclivis est arduaque semita. Etenim magnifice sese jactant, et interim minora nesciunt. Libertatem ostendunt, cum peccatorum servi sint. De majoribus gloriantur, neque tamen vel parva sunt assecuti.

Verum de eo genere hæreticorum, qui *Cathari*, hoc est *Puri* vocantur, Ἀκάθαρτοι, hoc est *Impuri* rectius appellantur, satis arbitror a me hactenus esse dictum. Quamobrem eadem hæresi prætermis- sa, perinde ac basilisci ore, qui, quod ad speciem nominis attinet, excellenti quadam nominis appellatione censetur: hoc igitur ligni vi ac potentia comminuto, ad reliquas transeamus. Sed in primis eadem divino Numini prece supplicemus, ut viæ nobis comes esse velit, et nobiscum maneat, adsit, opituletur, conservet, instituat, et ut vera dicamus largiatur; ne forte mentientes ipsimet in eadem incurramus, in quæ hæreses inciderunt illæ, quæ humanum genus falsa docuerunt.

Ad hæc qui in Africa, et Bizacena degunt, et a Donato quodam Donatiani vocantur, eadem cum prioribus illis sentientes, eademque ob causam, quod videlicet cum his qui in persecutione lapsi erant, nihil habere commune vellent, rebellantes, eadem ratione disjicientur, qua et Novatiani, sive Cathari, qui commune cum illis jugum trahunt. 505 Quocirca necesse non habuimus privatim de illis amplius aliquid tractare; sed illos cum sui similibus conjungendos putavimus. Sed isti vehementius ac deterius aberrarunt, quippe qui in eadem cum Ario fidem consentiant: unde et, quod ad fidem attinet, de qua male sentiunt, eodem evertentur modo, quo Arius veritatis oratione refutatus est, cum a se invicem minime dissentiant. Denique nos illa præterita, ad reliquas progrediemur, posteaquam horrenda veluti serpentium monstra, Domino adjuvante, præculcavimus.

ADVERSUS ANGELICOS,

Hæresis XL sive LX.

I. Audita a nobis est Angelicorum hæresis, ac soluni ejus nomen accepimus, neque cujusmodi illa demum hæresis sit, compertum habuimus. Quod eo fortasse contigit, quod cum aliquando prodiisset, desiit postea, ac tandem penitus extincta est. Illud vero nomen quam ob causam obtinuerit, ignoramus. Nam cum hæretici quidam conditum ab angelis mundum esse dixerint, utrumnam hæc secta, quod idem asseveraret, eodem sit affecta nomine,

Ecclesie annalibus peti omnia possunt.

(18) Ἀγγελικῶν. De his August. hæz. 39: Angelici, inquit, in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur. Cultum hic τὴν λατρείαν intellige. Alia τῶν Ἀγγελικῶν notio ab loci cujusdam nomine prorsus rejicienda.

(17) Ἔτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ. De Donatistis levissime defungitur Epiphanius, quod illorum fortassis errores haud satis compererat. Atqui præter schisma, et pertinacem a reliquis secessionem nonnulla de iis peculiariora dici possent. Sed ex Optati, Augustini, aliorumque scriptis, tum ex

certo affirmare non possum. An potius quod in angelicum sese ordinem arroganter referrent, atque excellentem quamdam vitæ rationem instituerent, ne hoc quidem pro comperto affero. An postremo ab loco quodam eam appellationem sortiti sint. taniam, quæ Angelina dicitur.

II. Jam vero quisquis es auditor, si quæ a me antea dicta sunt recorderis, nihil erit quod me in criminis suspicionem adducas. Hoc enim de hæresibus recepimus : quarumdam nos radices ac dogmata, aut aliquid eorum quæ ab illis fieri solent, esse narraturos ; aliarum vero nomine tenus mentionem esse facturos. Porro quantum divina nobis ope præsidioque concessum est, omnibus ad hanc usque sectis expositis, nullam, hac excepta, prætermisimus, quam non oratione declararem. Sed accidit fortasse, ut cum brevi illa tempore sese insolenter extulisset, ac postremo desisset, nihil de ipsa certi exploratque percipere possemus. Itaque sola ejus appellatione celeriter comprehensa, eoque nomine, velut abortivo quodam fetu, functi, hoc loco prætermissis, ad contemplandas cæteras animum convertemus. Itaque primum ab universitatis Domino postulabimus, ut adesse nobis velit, et ut quæ apud illos **506** sunt exiguo atque imbecillo ingenio nostro subjiciens, universa nos quam accuratissime perdoceat : quo et nos ipsos, et cæteros erudire possimus, uti eam mala devitent, tum sunt, firmam in Deo stabilitatem ac constantiam

ADVERSUS APOSTOLICOS, Hæresis XLI sive LXI.

I. Alii secundum illos dici se Apostolicos voluerunt, qui et Apotacticos, hoc est *Renuntiatores* se ipsos nominant. Hoc enim diligenter observant, ne quidquam possideant. Idem porro a Tatiani dogmatibus velut avulsione quadam propagati, hoc est ab Enekratitibus, Tatianis et Catharis, qui omnes præcipue legem repudiant : habent illi diversa a nostris sacramenta atque mysteria. De inopiâ rerum omnium gloriantur, ac sacrosanctam Dei Ecclesiam ascititibus superstitionibus temere dividunt, ac labefactant, et a divina clementia excidunt. Neque enim eum qui semel prolapsus sit, recipiunt amplius, atque eadem omnino de nuptiis, cæterisque id genus cum superioribus illis sentiunt. Cumque Cathari receptis duntaxat Scripturis adhærescant, isti Andreæ, ac Thomæ (ita enim vocant) Actis potissimum nituntur, suntque ab Ecclesiæ regulis prorsus alieni.

Nam si abominandæ sunt nuptiæ, impuri plane illi ipsi sunt, qui e nuptiis originem traxerunt. Ac si Ecclesia Dei ex iis solis constat, qui nuptiis renuntiarunt ; neque nuptiæ, neque totum propagandæ sobolis negotium ex Deo est. Quare et ipsi cum indidem nati sint, a Deo erunt alicui. Quem igitur locum habebit illud : Quæ Deus conjunxit homo non separet ? Nam ex necessitate separare, ab homine

A έξοχωτάτω ἀγεσθαι, οὐδὲ τοῦτο διαβεβαυῖμαι· ἢ καὶ ἀπὸ τόπου τινὸς εὐληφέστες τὸ νόμα· ἐπειδὴ χωρὸς τίς ἐστὶν Ἀγγελίνη ἐπέκλινα τῆς Μεσοποταμίας χώρας κείμενος.

Quoniam quidem regio quædam est ultra Mesopo-

B. Ἦδη δὲ ἐν ὀπομνήσει σου γινομένου τοῦ ἀκροατοῦ, οὐκ εἰς κατάγνωσιν ἐν ὑπονοίαις γενήσῃ. Ἐπιγγεῖλάμεθα γὰρ τῶν μὲν τὰς ρίζας καὶ τὰς προφάσεις, ἢ τι τῶν ἐν τοῖς παρ' αὐτοῖς γινομένων δηλώσαι· ἄλλων δὲ μόνον τῷ ὀνόματι ἀπομνημονεύσαι. Ὅς δὲ ἡ θεία δύναμις παρεσκευάσῃ, καὶ ἐβόηθησεν, ἕως ταύτης τῆς ἀίρεσεως τὰς πάσας διεξελθόντες, οὐδεμίαν εἰάσαμεν ἀνερμήνευτον, πλὴν μιᾶς ταύτης. Τάχα δὲ διὰ τὸ, ἐπαρθείσαν τῷ τύφῳ ὀλίγον καιρὸν, καὶ ὕστερον λῆξαι τὴν αὐτῆς κατάληψιν, οὐ πάνυ σαφῶς ἐγνωμεν. Ταύτης δὲ μόνον ἐπιμνησθέντες τῆς τῆς ὀνομασίας ἐν τάχει, ὥστερ ἐκτρώματι τῷ ὀνόματι χρῆσάμενοι, παρελευσόμεθα τὸν τόπον, ἐπὶ τὰς ἐτέρας δὲ διασκοποῦντες τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι. Καὶ αἰτούμενοι τῶν ὀλων Δεσπότην παραφανῆναι ἡμῖν, καὶ τὰ ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων ἐπιδείξαντα τῷ μικρῷ ἡμῶν νῷ, πάντα κατὰ ἀκριβείαν σημάσαι· ἐν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς πᾶσι τὴν διδρῶσιν ποιησώμεθα, τοῦ φεύγειν τὰ φαῦλα, ἐν δὲ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀληθεστάτοις τὸ ἔδρατον ἑαυτοῦ ἐν Θεῷ προσπορίσασθαι.

in his quæ bona, ac veritati maxime consentanea obtineant

ΚΑΤΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ Αἵρεσις ΜΑ' ἢ καὶ ΣΑ'.

A. Μετὰ δὲ τούτους ἄλλοι ἑαυτοὺς Ἀποστολικούς ὀνόμασαν. Βούλονται δὲ καὶ Ἀποτακτικούς ἑαυτοὺς λέγειν. Φυλάττεται δὲ παρ' αὐτοῖς τὸ μηδὲν κειτῆσθαι. Εἰσι δὲ καὶ οἱ αὐτοὶ ἀπόσπασμα τῶν Τατιανῶν δογμάτων, Ἐγκρατικῶν τε καὶ Τατιανῶν, καὶ Καθαρῶν ὅτινες φύσει νόμον οὐ παραδέχονται. Παρήλακται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ μυστήρια. Σαμνύονται δὲ δῆθεν ἀκτημοσύνη· σχιζοῦσι δὲ μάτην οὗτοι καὶ βλάπτουσι τὴν ἁγίαν Θεοῦ Ἐκκλησίαν, διὰ τὸ θεολοθρησκεύειν, ἐκπεσόντες τῆς τοῦ Θεοῦ φιλοφροπίας. Ὅτε γὰρ παραπεπτωκότος τινὸς εἰσοδεῖς ἐτι γίνεται· τὸ ὅμοια δὲ τοῖς ἀνωτάτω λεγομένοις φρονούσι περὶ τοῦ γάμου καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων. Καὶ οἱ μὲν Καθαροὶ ταῖς ῥηταῖς μόνον Γραφαῖς κέχρηται· οὗτοι δὲ ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου τε καὶ Θωμᾶ τὸ πλεῖστον ἐπερείδονται, παντάπασιν ἀλλότριον τοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπάρχοντες.

Εἰ γὰρ βδελυρὸς ἐστὶν ὁ γάμος, ἄρα οἱ ἀκάθαρτοι ὑπάρχουσι διὰ γάμου γεγεννημένοι. Καὶ εἰ μόνον τυγχάνει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τῶν τῷ γάμῳ ἀποταξαμένων, οὐκέτι ὁ γάμος ἐκ Θεοῦ ὑπάρχων, ἢ πᾶσα παιδοποιουμένη ὕπόθεσις· ἄρα καὶ αὐτοὶ ἀλλότριον Θεοῦ ὑπάρχουσι ἀπὸ τοιούτων γεγεννημένοι. Ποῦ τοίνυν τὸ εἰρημένον, Ἄ ὁ Θεὸς συνέζωσεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται; Τὸ μὲν γὰρ ἀπ' ἀνάγκης

1. Matth. xix, 6.

χωρίζειν, ἀπὸ ἀνθρώπου ὑπάρχει τὸ δὲ μετὰ προαιρέσεως ἐγκρατεῦσθαι οὐκ ἀνθρώπου ἐδειξεν, ἀλλὰ θεοῦ τὸ ἔργον. Καὶ ἔχει μὲν ἡ κατὰ φύσιν ἀνάγκη πᾶσι μεμψίν· οὐ μετὰ εὐλογιστίας τὸ ἐπιναγκῆς ἐπιτελεῖται, ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ κανόνος βέβηκεν. Οὐ γὰρ ἐπιναγκῆς ἡ θεοσέβεια· ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἡ δικαιοσύνη. Τὰ δὲ φύσει εἰς θεοσέβειαν ἐπιναγκῆς φανερά ἐστιν, ἃ τῇ φύσει ἐπαμμετρήται. Οἷον τὸ μὴ πορνεύειν, τὸ μὴ μοιχεύειν, τὸ μὴ ἀσελγαίνειν, τὸ μὴ ἐν ταυτῷ δευτερογαμεῖν, τὸ μὴ ἀρκάζειν, τὸ μὴ ἀδικεῖν, τὸ μὴ μεθύειν, τὸ μὴ ἀδελφάζειν, τὸ μὴ φαρμακεύειν, τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν, τὸ μὴ φονεύειν, τὸ μὴ καταρᾶσθαι, τὸ μὴ λοιδορεῖν, τὸ μὴ ὀμνύειν, ἀγανακτεῖν τε καὶ ταχὺ πραδνεσθαι, ὀργίζεσθαι καὶ μὴ ἀμαρτάνειν, μὴ ἐπιδύνειν ἥλιον ἐπὶ τῷ παροργισμῷ. Τῷ δὲ ἡγάμω συναφθῆναι μετὰ εὐνοίας, ἡ φύσις δηλώσει ἐκ θεοῦ ἐκτισμένη, καὶ ἐπιτραπέισα. Καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα, κατὰ θάτερον ἔχει τῆς ἐπισκοπῆς τὸ μέτρον.

Β. Ἄλλ' ὡς περὶ τούτων εἰπεῖν προειλήφαμεν, ἐν ἁλίῳ χωρῶ οὗτοι ὑπάρχουσι, περὶ τὴν Φρυγίαν τε καὶ Κιλικίαν, καὶ Παμφυλίαν. Τί οὖν ἄρα ἐκκόπτεται ἡ Ἐκκλησία ἡ ἀπὸ γῆς περάτων ἄχρι γῆς περάτων, καὶ οὐκέτι εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν; Οὐδὲ οὐκέτι τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον, τὸ, Ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν σεμνότητι ὁ γάμος, καὶ ζῶν ἔχων ὁ γάμος, γεννηθῶσιν ἄνευ γάμου· εἰ δὲ ἀπὸ γάμου γεννῶνται, ἄρα βέβηλοι εἰσι διὰ τὸν γάμον. Εἰ δὲ αὐτοὶ μόνον οὐκ εἰσὶ βέβηλοι, καίτοιγε ὄντες ἀπὸ γάμου, οὐ βέβηλος ὁ γάμος· διότι ἄνευ αὐτοῦ οὐδεὶς γεννηθήσεται ποτε ἐν κόσμῳ. Καὶ πολλὴ τίς ἐστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων πλάνη, διὰ ποικιλίας καὶ πολλῶν προφάσεων ἐργασασμένη τὸ φαῦλον τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, καὶ πλανήσασα ἕκαστον διὰ προφάσεως ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

Γ. Καὶ ἔχει μὲν οὖν ἀποταξίαν ἡ Ἐκκλησία· ἀλλ' οὐ βδελύττεται τὸν γάμον. Καὶ ἔχει ἀκτημοσύνην· ἀλλὰ οὐκ ἐπαίρεται τῶν ἐν κτήσει δικαιοσύνης ὑπαρχόντων, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων γονέων ἐχόντων, ὅπως ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐπιδομένοις ἐπαρκέσαι. Καὶ ἀπέχονται βρωμάτων πολλοί· ἀλλ' οὐ φυσιοῦνται κατὰ τῶν μὴ ἀπεχομένων. Ὁ γὰρ ἐσθίω τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενεῖτω· καὶ ὁ μὴ ἐσθίω τὸν ἐσθίοντα μὴ κριτέτω. Χριστῷ γὰρ ἐσθίει καὶ πίνει. Καὶ ὄρας μίαν ὁμόνοιαν, καὶ μίαν ἐλπίδα, καὶ μίαν πίστιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκάστῳ χαριζομένην κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ἀγῶνα τοῦ καμάτου; Ἔοικε δὲ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία νηϊ. Ναυς δὲ οὐκ ἀπὸ ἐνὸς ξύλου ἀρμόζεται, ἀλλ' ἐκ διαφόρων. Καὶ τὴν μὲν τρόπιν ἀπὸ ἐνὸς ξύλου κέκτηται, ἀλλὰ οὐ μονόβλωμος· τὰς δὲ ἀγκύρας ἐτέρων. Περιτόνέα τε καὶ σα-

est; sponte vero continere sese, non hominis esse, sed Dei opus ostendit. Ad hæc naturalis illa necessitas habet sæpe reprehensionem, quoniam id ipsum, quod necessario impositum est, non recto consilio ac ratione perficitur, sed intra regulam minime continetur. Non enim vi extorquenda pietas est, sed consilio ac voluntate justitia suscipitur. **507** Porro quæ ad pietatem proprie sunt necessaria manifesta sunt, quæ scilicet homines nature velut admetiuntur. Quale est: non fornicari, neque adulterium perpetrare, non libidinose se gerere, non secundas eodem tempore nuptias contrahere, non rapere, non injuriam facere, non inebriari, non se cibis ingurgitare, non veneficium parare, non idola colere, non occidere, non imprecari, non convitiari, non jurare, succensere ac cito placari, irasci nec peccare, solem super iracundiam non occidere. Nuptiis vero copulari legitimis, vel natura ipsa a Deo condita permissum sibi esse monstrabit. Cætera denique, quæ ejusdem rationis sunt, ad alterutrum genus, pro modo suo, ac mensura, revocari possunt.

II. Verum ut, quæ de illis tractare cœpimus, persequamur, habitant illi in exigua quadam regione Phrygiæ, Ciliciæ ac Pamphylis. Quid igitur? Ergone Ecclesia, quæ ad utramque terrarum extremitatem porrigitur, penitus excinditur, nec amplius in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum? Nec illud valet, quod a Servatore dictum est: *Eritis mihi testes usque ad ultimum terræ*? Enimvero si honestatis nihil habent nuptiæ, nec ulla eis vitæ spes relinquitur; nascentur illi sine nuptiis. Sin ex nuptiis oriuntur, ob eas ipsas impuri sunt, et execrandi. Quod si soli illi impuri minime sunt, licet e nuptiis propagati sint, non sunt impuræ nuptiæ, quoniam sine illis nemo in hanc lucem prodire potest. Magnus omnino hominum illorum error est, qui varia, ac multiplici specie humano generi perniciem attulit, et unumquemque inani quodam prætextu a recta via veritatis abduxit.

III. Habet quidem renuntiationem Ecclesia; sed non ideo detestandas nuptias existimat. Habet bonorum omnium inopiam, sed non adversus illos insolenter effertur, qui ea juste possident a parentibus accepta, quibus tam sibi, quam aliis indigentibus subveniant. Ad hæc a ciborum usu temperant multi; sed non contra eos qui illis utuntur, superbe se gerunt. *Qui enim manducat, non manducantem non contemnat; et qui non manducat, manducantem non judicet. Christo enim manducat et bibit*. Jamne vides, eandem in Ecclesia concordiam, eandemque spem, ac fidem quæ unicuique secundum propriam vim propriumque laboris certamen gratificare studet? **508** Etenim sancta Dei Ecclesia navi cuidam similis est. Navis porro non ex unica tabula, sed ex diversis coagmentatur. Ha-

¹ F. τὸ δέ. ² Deest κατὰ. ³ Psal. xviii, 5. ⁴ Act. 1, 5. ⁵ Rom. xiv, 3, 5.

bet enim ex uno quidem ligno carinam, sed non uno ac simplici modo; anchoræ deinde alterius generis sunt. Tum peritonæa, tabulata, statumina, ac puppis, laterum transtrorumque partes, vela, temones, phalangas, manubria, clavos, ac reliqua omnia vario ex materiæ genere coagmentantur. At unaquæque istarum hæreseon unico ligno constans, Ecclesiæ notam ac characterem præ se non habet. Contra Dei Ecclesia honestas nuptias admittit, ac veneratione prosequitur. *Honestæ enim nuptiæ sunt, et torus immaculatus*¹. Habet et continentiam, et quidem singularem, eamque commendat, utpote quæ certamen quoddam suscipit, vitamque ipsam, quasi potentior despicit. Nec minus virginitatem habet, eamque magnopere prædicat, quasi cum virtute conjunctam, levissimaque penna præditam. Nec ei desunt certi homines, qui mundo renuntiant: nec adversus eos qui adhuc in mundo versantur, arrogant insolescunt, sed iis ipsis delectantur. Quales olim apostoli fuerunt, omnium scilicet rerum possessione vacui. Imo et Salvator ipse Dominus omnium, cum in hac carne viveret, nihil ex hisce terrenis rebus possidere voluit. Neque tamen idcirco mulieres illas rejicere voluit, scriptum est: *Quæ quidem secutæ fuerant illum a se suis facultatibus*².

IV. Quod nisi ita se res haberet, qui tandem impleri posset illud: *Venite ad dexteram meam, benedicti, quibus Pater meus cælestis paravit regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus fui, et cooperuistis me*³? Quæ omnia quomodo facere tandem potuissent, nisi justis ex laboribus, atque ex privatis facultatibus jure comparatis eadem illa præstitissent? Quod si isti, qui bonis se omnibus abdicant, et apostolicum vitæ genus insituerunt, aliis essent admisti, non aliena esset illa vivendi ratio, neque a divinis legibus, ac præscriptis abhorreret; ac si uxoribus insuper præ temperantiæ studio renuntiant, laudabile esset institutum illud, pro eo quod nuptias minime detestarentur. Sed cum **509** iis qui matrimonia contraxerint communionem habere vellent, quod uniuscujusque mensuram ordinemque cognoscerent. Dei quippe navis vectorum genus omne prædonibus exceptis admittit. Quem enim prædonem ac piratam agnovit, nequaquam recipit, neque fugitivum, aut eum, qui dominorum suorum servitutem excussit. Ad eundem modum Ecclesia Dei neque fornicationem admittit, nec adulterium, neque divini Numinis ejurationem, nec eos qui Dei, atque ejus apostolorum sanctiones ac decreta rescindunt. Cæ-

¹ Hebr. ιηη, 4. ² Luc. viii, 3. ³ Matth. xxv, 34.

(19) *Καὶ τὰ ἐγκυλίσματα*. Nos pleraque vocabulorum istorum explicavimus, quomodo potuimus. Felicius id præstabant alii, quibus ea notiora fuerint. Pro ἐγκυλίσματα suspicabar legi χελύσματα, quæ sunt Polluci lib. 1, cap. 9, *statumina*. At pro ἀνῶν, ὀκῶν, quæ inter ναυτικά σκευή ab eodem

Α νίδας, καὶ τὰ ἐγκυλίσματα⁴ (19) τε, καὶ μέρη πρῶμνης, καὶ τοίχων, καὶ ζυγωμάτων, ἰστιῶν τε καὶ πηδαλίων, ὀκῶν τε καὶ ἀγέλιων, οἰάκων τε καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ἐκ διαφόρων ξύλων ἔχει τὴν συναγωγὴν. Ἐκάστη δὲ τούτων τῶν ἀπέσεια μονόξυλός τις οὔσα, τὸν χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ὁποφαίνει. Ἡ δὲ ἅγια Θεοῦ Ἐκκλησία ἔχει μὲν γάμον σεμνόν, καὶ τιμᾶ τὸν τοιοῦτον· Ἐπειδὴ τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμικτος. Ἐχει ἐγκράτειαν θαυμασιωτάτην, καὶ ἐπαινεῖ τὴν τοιαύτην· Ἐπειδὴ ἀγῶνα ἀγωνίζεται, καὶ κατεφρόνησε τοῦ βίου, ὡς ἐτι δυνατότερα. Ἐχει δὲ παρθενίαν, καὶ ὑπερδοξάζει τὴν τοιαύτην ἐνάρετόν τινα οὔσαν, καὶ περὶ κουφοτάτῳ κεκοσμημένην. Ἐχει ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ, καὶ μὴ πεφουσιωμένους κατὰ τῶν ἐτι ἐν κόσμῳ ὑπαρχόντων, ἀλλὰ χαίροντας τοῖς τοιοῦτοις· καθάπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι, αὐτοὶ μὲν ἀκτήμονες ὑπάρχοντες. Καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πάντων Δεσπότης ὢν, ἐν σαρκὶ γενόμενος, οὐδὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἐκτίησαστο· ἀλλ' ὅτι ἀπεβάλετο τὰς αὐτῶν τε καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διακονούσας γυναῖκας. Λέγει γάρ· *Αἰτίνας ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων*.

quæ sibi ac suis apostolis ministrarent. Ita enim Galilæa, ministrantes ipsi et iis qui cum eo erant,

Δ'. Ἐπεὶ πῶς ἄρα πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον· *Δεῦτε ἐκ δεξιῶν μου, οἱ εὐλογημένοι, οἷς ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος ἔθετο τὴν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπειρασά γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι γαστρίν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με; Πόθεν δὲ οὗτοι αὐτὰ εἶχον πράττειν, εἰ μὴ ἀπὸ δικαίων πόνων ἐπετέλου, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπάρξεων ἐν τῇ δικαιοσύνῃ; Καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ, ἀποταξάμενοι, καὶ ἀποσταλῶν βίον βιοῦντες, μετὰ τῶν ἄλλων ἦσαν μεμιγμένοι, οὐκ ἄλλοτριος ἦν ὁ χαρακτήρ, οὔτε ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ διατάξεως ἀπεξενωμένος· καὶ εἰ γυναῖξιν ἀπετάξαντο δι' ἐγκράτειαν, ἐπαινετὴ ἦν ἡ προεπιρημένη, εἰπερ τὸν γάμον οὐκ ἐβδελύσσοντο. Ἄλλὰ τοῖς ἐτι ἐν γάμῳ κοινωνοῖς ἐχρήσαντο ἄν, εἰδότες ἐκάστου τὸ μέτρον καὶ τὴν ἐξῆν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ναὺς πάντα ἐπιβάτην δέχεται. δίχα ληστοῦ. Γνοῦσα γὰρ λησθὴν καὶ πειρατὴν, τοῦτον οὐκ εἰσδέχεται, οὐδὲ φυγάδα, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων δεσποτῶν ἀφηνιάζοντα. Οὕτω καὶ ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὐ δέχεται πορνείαν, οὐ δέχεται μοιχεῖαν, οὐ δέχεται ἐπαρνησθεῖαν, οὐδὲ τοὺς ἀθετοῦντας τὴν δεσποτεῖαν τῆς τοῦ Θεοῦ διατάξεως καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων. Δέχεται δὲ τὸν μὲν ἐν μεγάλῃ πραγματείᾳ, τὸν δὲ ἐν ἐμπειρίᾳ ναυτιῶν, τὸν δὲ κυβερνήτην καὶ ἐπιστήμονα, τὸν δὲ ἐν πρωρικῇ, τὸν δὲ ἐν πρύμνῃ, ἔχοντα τὸ ἐμπειρότατον τῆς ἀποσκοπῆς, τὸν δὲ ἐν*

⁴ F. χελύσματα.

percensentur, lib. x, cap. 30. Et Suidas ait esse τὸ τῆς τρῶπος ἕκταμα. Postremo αὐτῆν Polluci pars est quædam clavi, sive gubernaculi. Eustathio vero αὐτῆν et ἀγέλιον pro toto gubernaculo sumitur: quod huic loco non congruit.

ἐστὶν τινὲς ὑποστάσεις καὶ ἐνθήκης ὄντα, τὸν δὲ καὶ ὡς τοῦ διαπερῆσαι μόνον, καὶ μὴ ἐν θαλάσῃ κατα-
 τοντωθῆναι. Καὶ οὐ πάντως δεῖ τὸ μὴ τοσαῦτα κε-
 ιτημένῃ τὴν σωτηρίαν οὐ παρέχει· ἀλλ' ὅλως μὲν
 πάντας σώζειν, ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν πραγμα-
 τείαν καὶ σωτηρίαν. Καὶ πόθεν οἱ ἐξ οἰκίας τοῦ Καί-
 τάρου ἀσπάζονται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ; Πόθεν δὲ τῷ
 Ἀποστόλῳ τὸ εἰρημένον, τὸ, Ἐὰν νομίζῃ ἀσχημο-
 νεῖν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ παρθένῳ, καὶ οὕτως ὀφείλει
 κοιῆσαι, γαμίστω· οὐχ ἁμαρτάνει; Οὐκ ἐκτός δὲ
 λουτροῦ δύναται πληροῦν τὸ οὐχ ἁμαρτάνειν. Εἰ
 γὰρ πάντες ἁμαρτοὶ, καὶ ὁστεροῦνται τῆς δόξης
 τοῦ Θεοῦ, δεκαοῦμενοι δωρεὰν τῇ χάριτι, δηλοῦν
 δὲ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Τὸ γὰρ λουτρὸν ἐκόσμησε
 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἀπολούσαν πᾶν ἁμαρτήμα
 διὰ μετανοίας. Ἄρα γε καὶ ἐπὶ τὴν οὖσαν παρθένον
 τὸ χάρισμα ἐφέπλωται τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ
 τὴν οὐκ οὖσαν παρθένον, σφραγίζεσθαι ἑπιτίγεται
 διὰ τὸ ἄβαρες.

generationis. Quæ quidem lotio omne per pœnitentiam peccatum eluens, animum ac corpus exornat. Quamobrem tam ad virginem baptismi gratia pertinet, quam ad eam, quæ virgo non est, quæ rele-
 vandæ sui gratia eo se obsignari sacramento desiderat.

Ε'. Ἀλλὰ μὴ τινες πάλιν ὑδαρευόμενοι νομίσωσιν,
 ἔαν ἐπιωμεν περὶ παρθένου διατάξαντος τοῦ Ἀπο-
 στόλου τὸ γῆμαι, μὴ τὴν ἀπαθὲς ὄρισαν παρθενεύσαι
 Θεῷ κατασπάσαι τοῦ ἰδίου δρόμου βουλόμενος ὁ Ἀπό-
 στολος ταῦτα διατάξαιτο. Οὐ γὰρ περὶ τούτων ὁ λό-
 γος, ἀλλὰ περὶ παρθένων ὑπεράκμων τῶν οὐ διὰ παρ-
 θενίαν ἐν τῇ ἀκμῇ παραμειναῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠπο-
 ρηκέναι ἀνδρῶν πρὸς γάμον. Ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὄρ-
 μώμενοι οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸν νόμον πολιτευσά-
 μενοι, τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ἐποίησαντο, θε-
 σμοῖς ἐπι καταχόμενοι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, οὐ κατὰ τὴν
 σαρκὸς δικαιοσύνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τοῦ νόμου
 ἀπάλειαν καὶ ἀκριβολογίαν. Θαυμαστῶς ἐκήρυττεν
 ὁ νόμος, μὴ δοῦναι τὰς θυγατέρας Ἰσραὴλ τοῖς ἄλλο-
 φύλοις, ἵνα μὴ ἀποκλωνῶσιν αὐτὰς ἐπὶ τὰ εἰδωλά.
 Ἐκαστος τούτων τῶν πιστευσάντων τότε προσετίθε-
 τετο οὐκέτι Ἰουδαίους ἐκδίδεσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρθένον,
 ἀλλὰ Χριστιανοὺς ὁμοδόξους καὶ ὁμογνώμονας. Νέου δὲ
 ὄντος τοῦ κηρύγματος, οὐπω πλῆθος κατὰ τόπον Χρι-
 στιανῶν ὑπῆρχε καὶ Χριστιανικῆς διδασκαλίας. Οἴ-
 τινες οὖν τότε ἔσχον θυγατέρας παρθένους, μὴ εὐπο-
 ρούντες ἐκδίδεσθαι Χριστιανοῖς, ἐφύλαττον τὰς ἑαυ-
 τῶν παρθένους ἄχρι πολλοῦ τοῦ χρόνου. Ἐξεῖναι δὲ
 ὑπερακμάζουσαι περίεπιπτον πορνείᾳ διὰ τὴν κατὰ
 φύσιν ἀνάγκην. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος, ὁρῶν τὸ ἐπι-
 ζήμιον διὰ τῆς ἀκριβολογίας συμβαῖνον, ἐπέτρεψε
 λέγων· Εἰ δὲ τις βούλεται τὴν ἑαυτοῦ παρθένον.
 Καὶ οὐκ εἶπε· τὴν ἰδίαν παρθένον. Οὐ γὰρ περὶ
 τοῦ ἰδίου σώματος ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ πατρὸς φυ-
 λάσσοντος παρθένον. Εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ παρθένον
 τὸ ἴδιον σῶμα λέγει, οὐδὲν κωλύσει. Φησὶν οὖν·
 Ἐσθημεν ἐδραλῶς ἐν τῷ ἰδίῳ νῷ, καὶ τοῦτο
 ὀφείλει κοιῆσαι· γαμίστω, φησὶν· οὐχ ἁμαρτάνει.
 Γαμίστω, οὐδ' ἂν εὐποροῖεν· οὐχ ἁμαρτάνει. Καὶ
 διὰ τοῦτο, Δέδοσαι γυναῖκα; μὴ ζητεῖ λύσιν. Δέ-

A terum ex vectoribus illis alium ad magnam quam-
 dam negotiationem obeundam adhibet, alium ad
 nauticos usus, gubernatorem alium constituit; at-
 que alium proræ, alium puppi præficit; qui specu-
 landi præcipua quædam sit experientia præditus.
 Alium velut fœcis mercumque loco habet. Alium
 denique transvehendi solum gratia recipit, ne in
 mari demergatur. Nec ulla omnino exceptione uti-
 tur, ut ei qui tantum non possideat, salutis viam
 intercludat; quinimo ita universis novit conciliare
 salutem, ut habita cujusque functionis ac salutis
 ratione conservet. Alioqui cur qui e familia Cæ-
 saris erant salutem apud Apostolum dicunt? Aut
 unde apostolicum illud dictum: Si quis putat tur-
 pem se videri super virgine sua, et ita facere debet,
 nubat; non peccat. Hoc ipsum vero, non peccare
 citra baptismum obtineri non potest. Omnes enim
 peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratiæ
 per gratiam, hoc est secundæ quædam lotionis ge-
 nerationis.

Quæ quidem lotio omne per pœnitentiam peccatum eluens, animum ac corpus exornat. Quamobrem tam ad virginem baptismi gratia pertinet, quam ad eam, quæ virgo non est, quæ rele-

V. Verum ne diluti nimium et insipidi homines
 existiment, cum Apostolum dicimus nuptias vir-
 gini præscripsisse, eodem decreto et illam insuper
 de curricula suo dejicere voluisse, quæ virginita-
 tem Deo semel consecrare statuerit. Neque enim
 ad eas apostolicus ille sermo referendus est, sed
 ad effetas virgines, quæ non amore virginittatis, sed
 maritorum inopia, in illo suo vigore perstiterint.
 Eteum apostoli e Judæis oriundi, eorumque legi-
 bus instituti, ita Christianæ religionis prædicatio-
 nem aggressi sunt, ut veteris adhuc legis
 sanctionibus essent obstricti, idque ipsum non ad
 justificationem carnis, sed ad concinnam atque
 aptam legis observationem, accuratamque officii
 rationem, faciendum sibi esse duxerunt. Siquidem
 mirum in modum hoc antiqua lege cavebatur, ne
 Israelitarum filiz exteris nationibus elocarentur,
 ut ne ipsas ad simulacrorum cultum pertraherent.
 Itaque fidelium cuique per illud tempus præceptum
 erat, ne quis filiam suam virginem Judæis in ma-
 trimonium daret, sed Christianis duntaxat, qui
 eadem religione essent ac sententia conjuncti.

Cumque nova tunc esset Evangelii prædicatio, non
 magna ubique Christianorum erat, Christianæque
 doctrinæ copia. Quare quibus filiz virgines erant,
 cum Christianum, cui collocarent, neminem habere-
 rent, easdem illas virgines diutissime servabant:
 quæ maturam ætatem prætergresso naturalibus ad
 supra libidinis stimulis incitabantur. Unde et
 Apostolus, cum ex accurata illa ratione detrimenti
 plurimum afferri videret, iis verbis indulsit: Quod
 si quis virginem suam velit. Non dixit: Virginitatem
 suam. Neque enim de proprio corpore; sed de
 patre virginitatis custode loquebatur. Sed si vir-
 ginem suam proprium corpus appellare dixerimus,

¹ F. ἦ τις σφραγ. ² Cor. οὐδ' ἂν εὐποροῖεν. ³ Philipp. iv, 22. ⁴ I Cor. vii, 36. ⁵ Rom. iii, 25, 24.
⁶ I Cor. vii, 36 sqq.

nihil admodum nobis obstat potest. Pergit porro : *Α λυσαί ἀπό γυναικός ; μή θήσει γυναικα . Ὁ λέγων .* *Stat firmiter in animo suo et hoc debet facere ; nubat, inquit ; non peccat . Nubat ei quemcumque nacta fuerit : non peccat .* Atque idcirco , *Alligatus es uzori ? noli querere solutionem .* *Solutus es ab uxore ? noli querere uxorem .* Atque ille qui dixit : *Vobis omnes esse sicut miipsum ;* illud una dixit : *Si non continetis, nubant .*

VI. Præterea cum innuptis præcepta daret : *Dico autem, inquit, innuptis et viduis, bonum est ipsis, si maneant ut ego .* Quomodo igitur istud usurpavit : *Alligatus es uzori ? noli querere solutionem ?* Nonne contrariam Domini sui decreto legem statuere videtur, qui ita pronuntiaret : *Qui non relinquit patrem, et matrem, et fratres, et uxorem, et filios, et filias, non est meus discipulus* ¹ ? Ad hæc qui honestam conjugem, patremque relinquere jubet, quomodo idem alio in loco dicit : *Quis honorat patrem et matrem ; hoc enim est primum in promissione mandatum* ² ; et : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* ³ ? Verum divina omnia verba non ad allegorias referenda, **511** sed ut se habent accipienda sunt. Consideratione vero ac sensu opus habent, ut argumenti cujusque vis ac potestas intelligatur. Sed traditione quoque opus est. Neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat : *Quomodo tradidi vobis* ⁴ ; item alio loco : *Ita docet, et ita tradidi in Ecclesiis* ⁵ ; item : *Si meministis ; nisi frustra credidistis* ⁶.

Sed verò illud ab apostolis sancta Dei Ecclesia traditum accepit : post decretam virginitatem ad nuptias sese conferre, scelere implicatum videri. At enim Apostolus scripsit : *Si nupserit virgo, non peccavit* ⁷. Quinam igitur ambo hæc inter se consentiunt ? Sed nimirum de ea virgine loquitur, quæ Deo virginitatem suam non addixit, adeoque propter Christianorum temporibus illis paucitatem atque inopiam, necessario hæc ad eum modum administrabantur. Quod autem ita sese res habent, ejusdem Apostoli testimonio constat, cum ait : *Adolescentiores viduas devota .* Postquam enim in Christum lasciverint, nubere volunt, habentes judicium, quoniam priorem fidem irritam fecerunt ⁸. Quod si vel ea mulier, quæ mundum periclitata vidua facta est, pro eo quod Deo consecrata fuerit, si postea nupserit, judicium habet, quod primam fidem irritam fecit ; quæ, antequam mundum experiretur, semelipsam Deo dicaverit virgo, nonne multo magis lascivit in Christum, majoremque fidem irritam reddidit, ac judicium ideo sustinebit, eo quod suum illud secundum Deum propositum relaxavit ?

¹ Luc. xiv, 26. ² Exod. xx, 12 ; Eph. vi, 2. ³ Math. xix, 6. ⁴ I Cor. xi, 2. ⁵ I Cor. xv, 3. ⁶ ibid. 2. ⁷ I Cor. vii, 28. ⁸ I Tim. v, 11, 12. ⁹ F. ἀγάμους.

(20) Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρησθαι. Insignis hic locus ad ecclesiasticarum traditionum auctoritatem asserendam. Cui germanus est ille Basilii ad Amphil. *De Spiritu sancto* : Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχουμεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν κυριτέρῳ παρεδέξαμεθα ἅπερ ἀμείψαται τὴν αὐτὴν.

Γ'. Πάλιν δὲ προτερηόμενος πῶς γάμους ⁹, Δεγε- Δεγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις, καλὴν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς ἐγώ. Πῶς οὖν πάλιν Δεγε ; Δέδοσαι γυναικί ; μή ζητεῖ λύσιν ; ἢ πῶς οὐκ ἀντινομοθετεῖν εὐραθήσεται τῷ ἴδιῳ Κυρίῳ τῷ λέγοντι, Ὁ μὴ καταλιπὼν πατέρα, καὶ μητέρα, καὶ ἀδελφούς, καὶ γυναικα, καὶ τέκνα, καὶ θυγατέρας, οὐκ ἔστι μου μαθητής ; Πῶς δὲ ὁ λέγων, οὗτοι δεῖ καταλιπεῖν γυναικα σεμνήν καὶ πατέρα, αὐτὸς πάλιν λέγει Ὁ τιμῶν πατέρα καὶ μητέρα ἅτη γὰρ ἔστιν ἐν ἐπαγγελίᾳ πρώτη ἐπιτολή ὑπάρχουσα καὶ Ὁ θεὸς συνέθεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω ; Ἄλλὰ πάντα τὰ θεῖα ῥήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται, ἀλλὰ ὡς ἔχῃ. Θεωρίας δὲ δεῖται καὶ αἰσθήσεως. εἰς τὸ εἰδέναι ἐκάστης ὑπόθεσεως τὴν δύναμιν. Δεῖ δὲ καὶ παραδοσεὶ κεχρησθαι (20) . οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. Διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι ὡς φησὶν ὁ ἄγιος Ἀπόστολος Ὁς παρέδωκα ὑμῖν καὶ ἄλλοτε Ὅπως δέδοκα, καὶ ὁδῶς παρέδωκα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ, **Εἰ κενέχετε ἑπὶ τὸς εἰ μὴ οὐκ ἐπιστεύσατε.**

Παρέδωκε τοίνυν οἱ ἄγιοι Θεοῦ ἀπόστολοι τῇ ἀγίᾳ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐφάρμακον εἶναι τὸ, μετὰ τὸ ὄρσει παρθενοῖαν, εἰς γάμον τρέπεσθαι. Καὶ ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Ἐὰν γήμη ἢ παρθένος, οὐκ ἤμαρτε. Πῶς οὖν συνέδει τοῦτο τοῦτω ; Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνην τὴν παρθένον λέγει, τὴν μὴ ὄρσεισαν Θεῷ. Ἄλλὰ διὰ τὴν ἀπορίαν τῆς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνου σπάνης τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων κατὰ ἀνάγκην οὕτως ἐπεταλεῖτο. Καὶ οὗτοι οὕτως ἔχει, δέδειξαι ἡμῶν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, λέγων Ἐνωτέρας χήρας κηραιτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸ καταστηρηθῆσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμῶν θέλουσιν, ἔχουσαι κῆρα, οὗτοι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Εἰ τοίνυν (αἰ) καὶ ἡ μετὰ πείραν κόσμου κηραῖσασα γυνή, διὰ τὸ τετάχθαι Θεῷ, ἔπειτα γήμασα, κῆρα ἔξει, ἀθετήσασα τὴν πρώτην πίστιν ὡς γὰρ μᾶλλον ἢ καὶ αὐτὴν ἄνευ πείρας κόσμου ἀναθεῖσα παρθένος Θεῷ, γαμήσασα, πῶς οὐκ μᾶλλον αὐτῇ ὑπερ περισσοῦ καταστηρηθῆσαι Χριστοῦ, καὶ τὴν μείζονα πίστιν ἠθέτησε, καὶ ἔξει κῆρα ὡς ἀναχλασθεῖσα τῆς ἰδίας κατὰ Θεὸν προθέσεως ;

ἴσχυον ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τοῦτοις οὐδεὶς ἀντρεῖ, ὅστις γὰρ κἂν κατὰ μικρὸν γούν θεσπῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπειράται. Vide cetera. Ubi traditiones non illas tantum asciscit, et necessarias esse defendit, quæ ad ritus ceremoniasque pertinent, sed etiam, quæ dogmata sibi ac decreta continent.

Z. Γαμειτώσαν τοίνυν, τεκνογονοίτωσαν, οικοδο-
ποποιείτωσαν, σύντομος και μέσος ὁ λόγος κατὰ τῶν
καὶ φαῦλα διανοουμένων περὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς
τοῦ κηρύγματος ὑποθέσεως· παρεκβάλλουσα μὲν τοὺς
ἴδοντας ἑαυτοὺς Ἀποστολικούς και Ἐγκρατίτας,
παρεκβάλλουσα τοὺς ὑδαρευομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ,
καὶ ἀναπειθοντας γυναῖκα ἄπὸ τελείου δρόμου
ἐναγλασθέντα ἀθετεῖν τὴν τοιαύτην τοῦ δρόμου τε-
λειότητα. Καὶ ἔχει μὲν ἁμαρτίαν και κρίμα ὁ ἀθε-
τήσας Θεοῦ τὴν παρθενίαν, και καταισχύνας τὸν
ἐγῶνα. Παραφθείρας γὰρ ἀγῶνα ὁ ἀθλητῆς, μαστι-
γθεὶς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος. Καὶ παραφθείρας τις
παρθενίαν, ἐκβάλλεται τοῦ τοιούτου δρόμου, και
στεφάνου, και βραβείου. Ἀλλὰ κρεῖττόν ἐστι κρίμα
καὶ μὴ κατάκριμα. Οἱ γὰρ διὰ τὸ μὴ αἰσχυνοῦνται
τοῖς ἀνθρώποις κρυφῆ πορευόμενες, ποιοῦσι πορ-
νείας¹, ἢ μονότητος, ἢ ἐγκρατείας, οὐ πρὸς ἀνθρώ-
τους ἔχουσι τὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν τὸν εἰ-
κόστα τὰ κρύφια, και ἐξελέγγοντα πᾶσαν σάρκα ἐν
τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, περὶ ὧν ἕκαστος ἡμαρτε.
Κρεῖττον τοίνυν ἔχειν ἁμαρτίαν μίαν, και μὴ περισ-
σοτέρας. Κρεῖττον πεινῶντα ἀπὸ δρόμου φανερώς
αὐτῷ λαβεῖν γυναῖκα κατὰ νόμον, και ἀπὸ παρθε-
νίας πολλῶ χρόνῳ μετανοήσαντα, εἰσαχθῆναι πάλιν
εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς κακῶς ἐργασάμενον, ὡς
παραπεινῶντα, και κλασθέντα, και χρεῖαν ἔχοντα ἐπι-
πέματος, και μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βέλσει κρυ-
πτοῖς κατατιτρώσκεισθαι, και πονηρίας ὑπὸ διαβόλου
αὐτῷ ἐπιπερομένης.

H. Οὕτως οἶδεν ἡ Ἐκκλησία κηρύττειν. Ταῦτα τὰ
ράρμακα τῆς ἰάσεως· ταῦτα τὰ εἶδη τῆς μυριεπικῆς
ἐργασίας· αὕτη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου ἐν
τῷ νόμῳ· αὕτη ἡ ἀρωματίζουσα καλῆ πίστις, ἐπι-
κρίγγουσα μὲν τὸν ἀθλοῦντα εἰς ἀγῶνα, ἐπικρη-
υομένη δὲ αὐτῷ διατείνειν τὸν δρόμον, ὅπως δο-
κηθῆ ἁγιωσύνη· αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ πραγματεία,
πάντας συνάγουσα εἰς τὴν βασιλικὴν διάταξιν, και
τορφύραν μὲν ἀπὸ θαλάσσης, και ἔριον ἀπὸ προβά-
του, και λίνον ἐκ γῆς, και βύσσον, και σηρικόν, και
ἱέρματα ἠρυθροδανωμένα, και λίθον τίμιον τὸν σμά-
ραγδον, και τὸν μαργαρίτην, τὸν ἀγάτην, τοὺς μὲν
ἐν ἰσχυρίᾳ διαλλάττοντας λίθους, τῇ δὲ τιμῇ ὁμοτί-
μους ὄντας· ἀλλὰ και χρυσόν, και ἄργυρον, και ξύλα
ἰσηπα, και χαλκόν, και σίδηρον, ἀλλὰ και τρίχας αἰ-
γείας μὴ ἀποβαλλομένη. Καὶ αὕτη μὲν ἦν τότε ἡ
οικητή, νῦν δὲ τῆς σκηνῆς ὁ οἶκος ἡδραιωμένος ἐν Θεῷ,
ἰεμελιος δὲ ἐν δυνάμει. Καὶ παυσάσθω πᾶσα αἵρεσις
κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεχειρομένη, μᾶλλον δὲ ἑαυτὴν
ἐπὶ ἀληθείας διώκουσα.

Καὶ ἕως ὧδε ταῦτα ἔχέτω. Τὴν γαῦρον δὲ ταύτην
ἕιδον δίκην ἀκοντίου τοῦ καλουμένου, ἢ τύφλωπος
| μυάγρου ξύλων τοῦ σταυροῦ πεποιμένοις, και κατα-
εἰψάντες· ἰὸν μὲν οὐ τοσοῦτον ἔχοντα τὰ ἐρπετάθη
αὐτα, πλὴν και τῷ δρόμῳ, και τῷ γαυρίματι, και
τῇ ἀκοντιάσει, διὰ τὴν αὐτῶν ἐπεντριθῆν, οὕτως κα-

VII. Ergo illa Apostoli verba, *Nabant, filios pro-*
*creant, familiae curam habent*², brevis est ac me-
dius adversus illos sermo, qui de omni ecclesiasti-
cæ doctrinæ genere perperam apud se cogitant.
Quæ quidem doctrina eos omnes respuit, qui se
Apostolicos, et Encratitas nominant: necnon et
illos, qui in Ecclesia molliores quodammodo sunt,
quique mulieribus persuadent, ut de perfecti cur-
sus contentione remittentes eam ipsam funditus
abjiciant. Verum peccato se ac judicio implicat,
quisquis Dei virginitatem tollit e medio, ac certa-
mini ignominiam consciscit. Qui enim ex athletic
certaminis leges violat, cum verberibus a certami-
ne dejicitur. Ita qui virginitatem corruperit, ab eo
ipso curriculo, et 512 corona, præmioque repel-
litur. Verum melius utique judicium est, quam
damnatio. Nam qui, ut ne apud homines in iufam-
iam adducantur, clam stuprum perpetrant, mon-
asticæ vitæ, vel continentie sponsione non se apud
homines obligant, sed apud Deum, qui et occulta
cognoscit, et in adventu suo universam carnem
redarguit, in quibus videlicet quisque peccaverit.
Quocirca satius est uno se peccato quam pluribus
obstringere. Satius est, ubi a curriculo exciderit,
palam sibi uxorem legitimis nuptiis adjungere, ac
post virginitatem longo intervallo suscepta pœni-
tentia iterum Ecclesiæ reconciliari, utpote qui et
peccatum admiserit, et prolapsus fuerit, et infra-
ctus, et obligatione vulneris opus habeat, ut non
occultis in dies immissæ a diabolo nequitie jaculis
sancietur.

VIII. Hunc in modum prædicare consuevit Ec-
clesia. Hæc ad remedium comparata medicamenta
sunt; hæc seplasiarii operis genera sunt; hæc sac-
cri in lege olei confectio; hæc aromatum odore
fragens egregia fides, quæ athletæ ad certamen
prodeuntis astringendi vim habet, eidemque denun-
tiat, uti cursum contendat, quo coronam possit au-
ferre; hoc Dei opus, ac negotium est, quod omnes
regiam ad administrationem congregat, velut e mari
purpuram, lanam ex ovibus, linum e terra, byssum
sericum, rubricatas pelles, pretiosum lapidem, smar-
agdum, unionem, achatem, lapides, inquam, qui,
etsi coloribus differant, pretio tamen æquales sunt.
D Sed et aurum, et argentum, et incorrupta ligna, æs
atque ferrum, adeoque ne caprinos quidem pilos
repudiat. Atque ejusmodi quondam tabernaculum
fuit³, nunc autem tabernaculi domus in Deo stabili-
ta, fundamentum ejus in virtute consistit. Proin-
deque desinat hæresis omnis, quæ contra veritatem
insurgit, vel seipsam potius a veritate removet

Atque hæc hactenus. Nunc posteaquam super-
bam hanc viperam, perinde ac serpentis genus il-
lud, quod jaculum vocat, aut typhlopem, vel mya-
grum, crucis ligno percussimus, ac reliquimus:
quæ quidem serpentum genera non tam præsentem
veneno sunt: verumtamen tam ob eorum pernici-

¹ F. γυναῖκα. ² Deest aliquid. ³ I Tim. v, 14. ⁴ Exod. xxv, 4 sqq.

tatem, quam insipientiam, et ejaculationem, ad hæreticorum illorum perniciem significandam commode adhibentur, contemptis, inquam, 513 illis, et abjectis, ad reliquas hæreses transeamus.

CONTRA SABELLIANOS,
Hæresis XLII vel LXII.

I. Non multis abhinc annis Sabellius quidam hæreticus emerit: quippe recens ille est, a quo Sabelliani profecti sunt. Qui quidem, paucis quibusdam exceptis, eadem cum Noetianis asseruit. Atque hujus sectæ plurimi cum in Mesopotamia, tum Romæ versantur, vesania quadam perciti.

Horum hæc opinio est: Eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut ad eandem hypostasin tres appellationes convenient. Aut perinde atque in uno homine corpus, et anima, et spiritus inest. Ita ut corporis instar sit Pater, animæ Filius; Spiritus denique in ipsa divinitate humani spiritus instar habeatur. Quod et solis similitudine declarant; in quo cum una sit hypostasis, triplex nihilominus actus est: nimirum illustrandi vis et calefaciendi, et orbicularis figura. Ac vim quidem illam calefaciendi, hoc est calorem, atque æstum, Spiritui respondere; illuminandi vero vim Filio; Patrem denique totius hypostasis velut quamdam esse formam. Igitur Filium affirmant radii in morem emissum omnia, quæ ad Evangelii, et humanæ salutis procuracionem attinerent, in hoc mundo præstitisse, atque ita in cælum rediisse, quemadmodum is, qui a sole manavit, radius in eundem postea refunditur. Spiritum porro sanctum in hunc orbem immitti, ac deinceps singillatimque in eos omnes illabi, qui eo munere digni sunt; eundemque instaurare vitam, et animare fervore; fovere denique, ac calefacere, ut ita dicam, vi quadam consensioneque spiritus. Ejusmodi fere illorum dogmata sunt.

II. Cæterum omnibus tam Veteris, quam Novi Testamenti Scripturis utuntur, vel certis potius dictionibus, quas ipsimet pro insana mente sua, ac recordia deligunt. Principio hanc e sacris Litteris sententiam arripiunt, quam Moysi Deus elocutus est: *Audi, Israel, Dominus 514 Deus tuus, Dominus unus est. Non facies tibi deos alteros. Non erunt tibi dii recentes*¹. *Quoniam ego Deus primus, et novissimus, et præter me non est Deus alius*². Et si quæ alia sunt ad mentem suam accommodata, quibus ad confirmandum errorem abutuntur. Præterea ex Evangelio illud usurpant: *Ego in Patre, et Pater in me est*³. Et: *Duo unum sumus*⁴.

Hunc autem errorem omnem, ejusque firmamentum ex Apocryphis quibusdam hauserunt; præsertim ab Ægyptiorum Evangelio: hoc enim illi nomen iadiderunt, in quo pleraque sunt hujus generis, quæ ex persona Salvatoris clam atque occulte velut mysteria, proponuntur, quasi discipulis ipse

ἄλως ἀπεικασθέντας, περιφρονήσαντες τῶν αὐτῶν. ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν, ὡ ἀγαπητοί.

KATA SABELLIANON,

Τεσσαρακοστὴ δευτέρα, ἢ καὶ ἐξηκοστὴ δευτέρα.

A'. Σαβέλλιος τις ἐν χρόνους ἀνέστη οὐ πολλῷ πρότερον παλαιστάτοις· πρόσφατος γὰρ οὗτος· ἀπ' οὗπερ οἱ Σαβέλλιανοὶ καλοῦμενοι. Καὶ οὗτος δὲ παρακλήσεως τῶν Νοητιανῶν, πλὴν ὀλίγων τινῶν, δογματίσας. Πολλοὶ δὲ ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Ῥώμης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ὑπάρχουσι, ἀνοία τιμὴ φερόμενοι.

Δογματίζει γὰρ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαβέλλιανοὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον Πνεῦμα· ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίας, ἢ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμα, καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα. Καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα, ὡς εἶπεν, τὸν Πατέρα, ψυχὴν δὲ, ὡς εἶπεν, τὸν Υἱὸν, τὸ Πνεῦμα δὲ ὡς ἀνθρώπου, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. Ἥ ὡς ἐὰν ᾖ ἐν ἡλίῳ ἔντι μὲν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τρεῖς δὲ ἔχοντι τὰς ἐνεργείας· φημί δὲ τὸ φωτιστικὸν, καὶ τὸ θάλπον, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς περιφερείας σχῆμα. Καὶ εἶναι μὲν τὸ θάλπον, εἴτουν θερμὸν καὶ ζέον, τὸ Πνεῦμα, τὸ φωτιστικὸν δὲ τὸν Υἱὸν, τὸν δὲ Πατέρα αὐτὸν εἶναι τὸ εἶδος πάσης τῆς ὑποστάσεως. Ἐμφθέντα δὲ τὸν Υἱὸν καιρῷ ποτε, ὡσπερ ἀκτῖνα, καὶ ἐργασάμενον τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τὰ τῆς οἰκονομίας τῆς εὐαγγελικῆς, καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἀναληφθέντα δὲ αὐθις εἰς οὐρανὸν, ὡς ὑπὸ ἡλίου πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα, καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμεύσαν. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα πέμπεσθαι εἰς τὸν κόσμον, καὶ καθεξῆς, καὶ καθ' ἕκαστα εἰς ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναζωογονεῖν δὲ τὸν τοιοῦτον, καὶ ἀναζέειν, θάλλειν τε καὶ θερμαίνειν, ὡς εἶπεν, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεώς τε καὶ συμβάσεως. Καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἡ δογματίζουσι.

B'. Κέχρηται δὲ ταῖς πάσαις γραφαῖς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης, λέξεισι δὲ τισιν αἰς αὐτὸ ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν παραπεποιημένην φρενοβλάβειαν τε καὶ ἀνοίαν. Πρῶτον μὲν τῷ ῥητῷ, ὃ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν, ὅτι Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν. Οὐ ποιήσεις ὀσαυτῶ θεοὺς ἑτέρους. Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ πρόσφατοι· ὅτι ἐγὼ Θεὸς ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος. Καὶ ὅσα ἕτερα κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν νοῦν, εἰς τούτων δὲ παράστασιν φέρουσι. Πάλιν ἀπὸ Εὐαγγελίου, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πater ἐν ἐμοί· καὶ, Οἱ δύο ἐν ἑσμεν.

Τὴν δὲ πᾶσαν αὐτῶν πλάνην, καὶ τὴν τῆς πλάνης αὐτῶν δύναμιν ἔχουσιν ἐξ Ἀποκρύφων τινῶν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ καλουμένου Αἰγυπτίου Εὐαγγελίου, ὃ τινες τὸ ὄνομα ἐπέθετο τούτου. Ἐν αὐτῷ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα ὡς ἐν παραδύσει μυστηριωδῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναφέρεται, ὡς αὐτοῦ δηλοῦντος ταῖς

¹ Deut. vi, 4; Exod. xv, 3. ² Isa. xliv, 6. ³ Joan. x, 38. ⁴ ibid. 30.

ιαθηταῖς τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, ἂν αὐτὸν εἶναι ἅγιον Πνεῦμα. Εἶτα δευρὸν συναντήσωσι οἱ τῶν ἀφελεστάτων, ἢ ἀκραίων, τῶν μὴ τὰ σαφῆ τῶν πῶς Ἐξαφῶν γινωσκόντων, τὴν πεῦσιν αὐτοῖς ὑφ' ἡγουμένην ταύτην· Τί ἄν εἰπωμεν, ὦ οὔτοι; ἕνα Θεὸν ἔχομεν, ἢ τρεῖς θεοὺς; Ὅταν δὲ ἀκούσῃ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ὢν, καὶ μὴ τὰ τέλεια τῆς ἀσφαλείας ἐπιστάμενος, εὐθύς τὸν νοῦν παραχθείς, συγκατατίθεται τῇ ἐκείνων πλάνῃ. καὶ εὐρίσκειται ἀρνούμενος τὸν Θεόν, καὶ εὐρίσκειται ἀρνούμενος τὸ εἶναι Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Γ. Ἐν πᾶσι δὲ τοῦτοις ἐνέπνευσεν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀντίπαλος ἀπ' αἰῶνος, ἵνα τὸν μὲν οὕτως, τὸν δὲ οὕτως, τοὺς πλείους δὲ ὁμοῦ ἀπατήσῃ καὶ πλανήσῃ ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας. Καὶ δεῖ μὲν ἀληθῶς εἶς ἔστι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος, σαφῶς ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὡμολόγηται, καὶ συμπεφώνηται. Ὅτι οὐ πολυθεῖαν εἰσηγούμεθα· ἀλλὰ μὲν σαρχίαν κηρύττομεν. Μοναρχίαν δὲ κηρύττοντες, οὐ σφαλλόμεθα, ἀλλὰ ὁμολογοῦμεν τὴν Τριάδα, μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι, μίαν θεότητα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὐ γὰρ ὁ Υἱὸς ἑαυτὸν ἐγέννησεν· οὐδὲ ὁ Πατὴρ μεταδέδωκεν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, τοῦ εἶναι Υἱός· οὐδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Χριστὸν ἑαυτὸν πῶποτε ὠνόμασεν· ἀλλὰ Πνεῦμα Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστοῦ διδόμενον, ἀπὸ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον. Ἐνυπόστατος ὁ Πατὴρ, ἐνυπόστατος ὁ Υἱός, ἐνυπόστατος τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ οὐ συναλοιφή ἡ Τριάς, ὡς Σαβέλλιος ἐνόμισεν, οὔτε ἡλλοιωμένη τῆς ἰδίας ἀδιότητος καὶ δόξης, ὡς ὁ Ἄρειος κενωφωπῶν ἰδογματίσεν· ἀλλ' αἱ μὲν ἦν Τριάς Τριάς, καὶ οὐδέποτε ἡ Τριάς προσθήκην λαμβάνει, μία οὕσα θεότης, μία κυριότης, μία ἐξοχολογία οὕσα, ἀλλὰ Τριάς ἀριθμουμένη, Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐχ ὡς ἐν τι τρισὶν ὀνόμασι κεκλημένον, ἀλλὰ ἀληθῶς τέλεια τὰ ὀνόματα, τέλεια αἱ ὑποστάσεις, οὐδὲν παραλλαγμένον. Πατὴρ δὲ αἰὶ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἦν καιρὸς δεῖ οὐκ ἦν ὁ Πατὴρ Πιστὴρ, τέλειος ὢν αἰὶ Πατὴρ ἐνυπόστατος, καὶ Υἱός· αἰὶ τέλειος ὢν, αἰὶ ἐνυπόστατος, ἐκ Πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ γεγεννημένος ἀνάρχως, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀνεκδηγήτως, οὐ συνάδελφος τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι, οὐδὲ διαλιπὼν ποτε, αἰὶ δὲ Υἱὸς γνήσιος Πατρὶ συνυπάρχων, ἐκ Πατρὸς ἀχρόνως γεγεννημένος, ἴσως ὢν, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθείς, οὐ κτισθείς. Ἀλλὰ οὐκ αὐτὸς Πατὴρ, οὐδὲ ὁ Πατὴρ αὐτὸς Υἱός. Εἰ δὲ Θεὸς Πατὴρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

Δ. Ἀεὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, οὐ συνάδελφον Πατρὶ, οὐ γεννητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐκ ἀδελφὸν Υἱοῦ, οὐκ ἔγγονον Πατρὸς, ἐκ Πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἐκ τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ (21), σὺν Πατρὶ καὶ

declaret, eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Deinde quoties in aliquem ex simplicioribus ac rudioribus incidit, qui exactam divinarum Litterarum scientiam non habent, hunc in modum interrogant: Quid tandem, boni viri, dicemus? Unum habemus Deum an tres? Quibus auditis religiosus ille, nec perfecta ad cavendum scientia perpolitus, perturbatus illico eorum assentitur errori, ac Deum imprudens negat, negat, inquam. Filium ac Spiritum sanctum.

III. Cæterum hos omnes perpetuus ille humani generis hostis afflavit, ut alium hoc, alium isto modo, utcumque vero quamplurimos circumveniat, atque a via veritatis abducatur. Etenim unum esse revera Deum, neque præter hunc alterum, manifeste communis Ecclesiæ consensus profitetur. Non enim deorum multitudinem invehimus, sed monarchiam prædicamus. In ea autem prædicanda nequaquam aberramus; sed una Trinitatem constemur; unitatem, inquam, in Trinitate, et Trinitatem in unitate, unamque Patris, et Filii, ac Spiritus sancti divinitatem. Nam neque seipsum Filius genuit: neque Pater, ut esset Filius, esse Pater desit; neque Spiritus sanctus seipsum unquam Christum appellavit, sed Spiritum Christi, ac per Christum communicatum, procedentem a Patre, et accipientem a Filio. Subsistens est Pater, subsistens Filius, subsistens Spiritus sanctus. Sed non confusio quædam est Trinitas, uti Sabellius credit, 515 nec ab æternitate sua gloriaque demutatur, ut Arius vanissime docuit. Sed Trinitas perpetuo Trinitas fuit, nec ei quidquam accessit; cum una sit divinitas, una dominatio, una prædicanda celebrandaque gloria. Eadem nihilominus Trinitas numeratur, Pater, Filius et Spiritus sanctus: non ut idem atque unum triplici appellatione declaretur; sed perfecta revera nomina sunt, perfectæque personæ, neque quiddam varium inest ac diversum. Pater ipse perpetuo Pater existit, nec ullum unquam tempus fuit, quo Pater non esset. Semper enim perfectus ille Pater est, atque subsistens, ut et perfectus semper Filius, semperque subsistens, vere a Patre genitus, absque initio tamen ac tempore, eoque modo, quem nulla explicare potest oratio. Non is Patris veluti germanus frater est, nec esse cœpit unquam, aut aliquando desit; sed legitimus perpetuo Filius est, existens cum Patre, ab eoque sine tempore genitus, æqualis, Deus ex Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, genitus, non creatus. Neque tamen aut ipse Pater est, aut Pater ipse Filius. Ac si Deus Pater est, et Filius utique erit, et Spiritus sanctus.

IV. Semper enim cum Patre Filioque Spiritus est, non Patris veluti frater, non genitus aut creatus, non Filii frater, non Patris nepos, sed a Patre procedens, et accipiens a Filio, a Patre Filioque non alienus, verum eadem ex substantia, eademque divinitate, ex Patre et Filio: et cum Patre ac

(21) Ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Aliquot locis Epiphanius Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere perspicue testatur, præsertim in *Anchorata*.

Filio subsistens semper Spiritus sanctus, divinus Spiritus, gloriae Spiritus, Christi Spiritus, Patris Spiritus. Nam Spiritus Patris qui in vobis loquitur¹. Eī, Spiritus meus in medio vestri consistit². Idem porro appellatione tertius, divinitate aequalis est, nihil a Patre Filioque discrepans, Trinitatis nexus, confessionis sigillum. Sic enim Filius loquitur: *Ego et Pater unum sumus*³. Non dixit, Unus sum, sed haec verba, *Ego et Pater*, suam Patri personam convenire, suamque Filio significant. Duos itaque nominavit, non unum dixit. Nam: *Unum sumus*, non, Unus sum. Similiter et illud usurpavit: *Omnes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*⁴. Ubi tum articulus ille, τοῦ, ter repetitus et interjectus est, Sabellius, qui tres in unum personas confundit, Matthaei testimonio redarguit, **516** cum is vere Patrem, vereque Filium, ac vere Spiritum sanctum exprimit. Cum autem idem in Trinitate personarum ordo constituitur, unoque Trinitatis nomine censetur, Arium refellit, qui inferiorem quemdam in Trinitate gradum, ac varietatem mutationemque commentus est. Et enim licet major a Filio pronuntiatus Pater ab evangelista narretur⁵, eidem tamen Filio consentaneae in primis gloriam attribuit. A quo enim celebrari Patrem decebat potius, quam ab eo qui legitimus esset Filius? Sed rursus ut aequalitatem indicet, ne errandi quibusdam præberetur occasio, qui inferiorem aliquem gradum Filio concederent; hunc in modum loquitur: *Qui non honorificat Filium, sicut honorificat Patrem, non habet vitam in seipso*⁶. Et: *Omnia quæ Patris sunt, mea sunt*⁷. Quid est autem illud, quæ Patris sunt, nisi, quemadmodum Deus est Pater, ita Deus sum; et, ut vita est Pater, sic ego vita sum: proindeque omnia quæ

V. Videsis igitur, o Sabelli, ac diligenter animadvertite; aperi cordis oculos, neque cæcus esto; fac ut tua, tuorumque mens cum sancto Joanne ad Jordanem conveniat. Aures tuas aperi, et hanc prophetæ vocem exaudi: *Ego vox clamantis in deserto*⁸. Audi Præcursorem Domini, qui angelus appellari meruit, Spiritum sanctum ex utero matris accepit, et Maria intrante subsiliit⁹. Qui cum adhuc matris utero contineretur, Domini sui ingressum agnovit, et exsiliit; cui patefaciendæ divini Verbi prædicationis, præparandæque Domini viæ munus est concessum. Adhibe huic fidem, nec a scopo veritatis aberres. Ecce tibi testimonium ille præbet. In primis cum Dominum suum agnosceus ita loquitur: *Ego te opus habeo, et tu venis ad me*¹⁰. Deinde cum dixisset: *Sine modo, ut impleatur omnis justitia*; et ab illo baptizatus esset, divinum refert Evangelium Joannem his verbis testimonium dedisse: *Quoniam aperti sunt caeli, et vidi Spiritum sanctum in specie columbæ descendentem, et venientem in ipsum*¹¹. Et vox de caelo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*¹². Erat tum in caelo

Α Ἰῶν, ἐνυπόστατον αἰὲ Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα θεῖον, Πνεῦμα δόξης, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῖν καὶ, Τὸ Πνεῦμά μου ἐρέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Τρίτου τῆ ὀνομασία, ἴσον τῆ θεότητι, οὐκ ἠλλοιωμένον παρὰ Πατέρα καὶ Υἱόν, σύνδεσμος Τριάδος, ἐπισφραγὶς τῆς ὁμολογίας. Ὁ γὰρ Υἱὸς φησὶν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰς εἰμι· ἀλλὰ εἶπεν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, σημαίνει ἐνυπόστατον τὸν Πατέρα, καὶ ἐνυπόστατον τὸν Υἱόν. Καὶ, Οἱ δύο, εἶπε, καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ εἷς. Καὶ πάλιν, Ἐν ἐσμεν καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰς εἰμι. Ὁσαύτως δὲ Ἀπελθόντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μέσων δὲ τιθεμένων τῶν ἁδερῶν τῆς συλλαβῆς τοῦ, τοῦ, καὶ τοῦ. Καὶ ἐλέγχει Β Σαβέλλιον Ματθαῖος, τὴν συναλοφίην παρειπέρροντα. Ὅπου¹³ γὰρ καὶ σημαίνει ἀληθῶς Πατέρα, ἀληθῶς Υἱόν, ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα· ὅπως δὲ ὁμόστοιχος ἡ Τριάς, καὶ ἐν ἐνὶ ὀνόματι Τριάς καλούμενη, ἐλέγχει ἐν Ἄρειον, ὑπόθεσιν τινα διανοοῦμενον ἐν τῇ Τριάδι, ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ παραλλαγῆν. Κἄν τε γὰρ ὁ Πατὴρ μείζων παρὰ Υἱοῦ δογματιζόμενος ἀπαγγέλλεται, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶ Ἰῶν τὴν δόξαν περιποιεῖται. Τιν γὰρ ἐκρεπε δοξάζειν Ἰῶν Πατέρα ἀλλὰ τῶ γνησίῳ Ἰῶν; Ὅταν δὲ πάλιν τὴν ἰσότητα βούλεται λέγειν, ἵνα μὴ ἐκπίσωσι τινες, ἤσσαν ὡς περὶ Υἱοῦ διανοοῦμενοι, οὕτως φησὶν· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν Πατέρα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ καὶ, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐμὰ ἐστί. Τί δὲ ἐστί, τὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἢ· Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς εἰμι· Ζωὴ ὁ Πατὴρ, Ζωὴ εἰμι· πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐμὰ ἐστί;

et, ut vita est Pater, sic ego vita sum: proindeque omnia quæ Patris mei sunt, mea sunt?

Ε'. Ὅρα δὲ, ὦ Σαβέλλιε, καὶ κατανόει· διανοίξον τὸ ὄμμα τῆς καρδίας σου, καὶ μὴ ἀδύλεπτε· συνελθέτω ἡ διάνοιά σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων Ἰωάννη τῶ ἁγίῳ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Ἄνοιγε τὰ ὦτά σου, καὶ ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἄκουε τοῦ Προδρόμου Κυρίου, τοῦ ἀγγέλου καταξιωθέντος ὀνομασθῆναι, τοῦ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς λαβόντος Πνεῦμα ἅγιον, καὶ σκιρτήσαντος τῇ εἰσόδῳ τῆς Μαρίας· ὅς ἔγνω ἐτι ἐν κοιλίᾳ ὑπάρχων εἰσοδὸν τοῦ ἰδίου Δεσπότη, καὶ ἐσπίρτα· ὧ ἐδόθη τὸ μήνυμα τοῦ προκηρύγματος, καὶ ἡ ἐτοιμασία τῆς ὁδοῦ τοῦ Κυρίου. Πίσθητι αὐτῷ, καὶ οὐ διαπίσεις ἀπὸ τοῦ σκοποῦ ἀληθείας. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων, πρῶτον μὲν τὸν Δεσπότην ἑαυτοῦ ἠπυγνοῦς, ὅτι Ἐγὼ σοῦ χρεῖαν ἔχω, καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς με. Καὶ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Ἄγεθ ἄρει, ὅπως πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη καὶ αὐτοῦ βαπτισθέντος ὑπ' αὐτοῦ, ὡς φησὶ τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, ὅτι ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων· Ὅτι ἠγοίχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἐπέβη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιωτεράς καταρχόμενον, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ φωνὴ ἐν

¹ Matth. x, 20.

² Agg. ii, 6.

³ Joan. x, 30.

⁴ Matth. xxviii, 19.

⁵ Joan. xiv, 28.

⁶ Joan. v, 23.

⁷ Joan. xvii, 10.

⁸ Isa. xl, 3; Matth. iii, 3.

⁹ Luc. ii, 28 sqq.

¹⁰ Matth. iii, 14 sqq.

¹¹ Joan. i, 32.

¹² Matth. iii, 17. ¹³ F. ὁμοῦ, pro ὅπου, vel expung. γὰρ.

τοῦ οὐρανοῦ· Ὁδτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα· ἄνω ἦν ὁ Πατήρ, ὡ φιλόνοιε, ἄνωθεν ἢ φωνὴ ἤρχετο. Εἰ τοίνυν ἄνωθεν ἢ φωνὴ, εἰ ἀκριβὸν μοι τὴν παραπεποιημένην σου δικάσιαν. Τίνοι ὁ Πατήρ ἔλεγεν, Ὁδτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα; Καὶ τίς ἦν αὗτος; Διὰ τί δὲ ἐν εἵδει περισσεύας τὸ Πνεῦμα κατελήλυθε, καίτοιγε σῶμα μὴ φορέσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὁ γὰρ Μονογενὴς μόνος ἐνεδύσατο, καὶ τελείως ἐνηθρώπησεν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διὰ Πνεύματος ἁγίου· οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ ἐαυτῷ ἀναπλασάμενος· ὁ ἀρχιτέχνης Λόγος σῶμα ἀπὸ Μαρίας, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν, καὶ νοῦν· καὶ ἐτι ἐστὶν ἄνθρωπος, πάντα τελείως ἀναδεξάμενος, καὶ συνενώσας τῇ ἑαυτοῦ θεότητι· οὐκ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ οἰκήσας (μὴ γένοιτο!), αὐτὸς δὲ ὁ ἅγιος Λόγος, ὁ Θεὸς Λόγος ἐνηθρώπησα.

Γ. Τὸ δὲ Πνεῦμα τίνοι τῷ λόγῳ ἐν εἵδει περισσεύας φαίνεται, ἀλλὰ ὅπως πεῖση σε μὴ βλασφημεῖν, ὡ ἰδούσοφρε, καὶ μηδὲν διανοοῦμενε, ἵνα μὴ νομίσης τὸ Πνεῦμα συναλοιφὴν εἶναι Πατρὶ ἢ Υἱῷ; Διὰ τοῦτο, καίπερ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου σῶμα μὴ φορέσαντος, ἐν εἵδει περισσεύας σχηματίζεται, ὅπως ἐλεῖξῃ σου καὶ ἐλέγξῃ σου τὴν πλάνην, ὅτι ἐνυπόστατον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἐνυπόστατος ὁ Πατήρ, καὶ ἐνυπόστατος ὁ Μονογενὴς· ἀλλ' οὐ διαιρουμένης τῆς θεότητος, οὔτε ὑποδεηκτικῆς τῆς ἑαυτῆς δόξης. Καὶ ὅπως, πῶς ἢ Τριάς ἀριθμεῖται, Πατὴρ (δὲ) ἄνωθεν βοῶντος, Υἱοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου, Πνεύματος δὲ ἁγίου ἐν εἵδει περισσεύας ἐπιφοιτῶντος; Ἄγε δέ μοι τίς ἐστὶν ὁ εἰρηκῶς, Ἰδοὺ C συνήσει ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα, ὃν ἤρετισεν ἡ ψυχὴ μου. Θήσομαι τὸ Πνεῦμά μου ἐν' αὐτόν, καὶ κρῖσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσει· οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν πλατείαις ἢ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλυμνον συντετριμμένων οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς ῥίχος τὴν κρῖσιν, καὶ τὰ ἐξῆς; Μὴ δὴ ταῦτα δύναται ἔχειν ἔμφασιν Τριάδος, ὡ φιλόνοιε; Ἄρα περὶ αὐτοῦ ὁ Πατήρ τὰ τοσαῦτα ἐν τῷ προφῆτῃ διεξῆλθε; Τίς δὲ ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται, Ἐἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐἶσελθε εἰς ἐμέ· ἢ πάλιν ὡς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· Καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιῷ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἢ πάλιν, πῶς οὐκ ἐπέσιάν σε οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἐν ἐπιθήσει λευκαῖς παφηνότες πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰπόντες, Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτερίζοντες; Ὁδτός Ἰησοῦς ὁ ἀφ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληθθεὶς οὕτως ἐλεύσεται, ὡς αὐτὸν εἶδετε ἀναλαμβάνομενον; Τίνα δὲ ἰδλεπεν ὁ μακάριος Στέφανος, ὅτε ἔλεγεν, Ἰδοὺ ἐγὼ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεφωγμένον, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶσα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ; Σὺ δὲ, ὡ κατὰ πάντα ἰδιώτα, μὴ νόησας τὴν φωνὴν τῶν ἁγίων Γραφῶν, σεαυτὸν μᾶλλον ἐβλαφας

A Pater, homo contentiosissime, indidemque vox illa venerat. Itaque si caelo delapsa vox est, falsam illam tuam mentem, quæso, discute. Cuiam Pater ista dicebat: 517 *Hic est Filius meus dilectus?* Aut quis iste demum erat? Cur Spiritus sanctus effigie columbæ lapsus est, cum præsertim corpus haberet nullum? Solus enim id Unigenitus induit, perfecteque ex Maria semper virgine per Spiritum sanctum naturam hominis assumpsit. Neque vero ex virili eam semine suscepit, sed corpus sibi artifex Verbum e Maria finxit, necnon humanam animam ac mentem: proindeque etiamnum homo est, qui propria hominis omnia perfecte in sese transtulit, ac cum sua divinitate conjunxit. Non sic tanquam in homine duntaxat habitans, (absit ut ita suspicemur!) sed sacrosanctum ipsum Verbum, Deus, inquam, Verbum hominem se fecit.

VI. Jam Spiritus sanctus quam tandem ob causam specie se columbæ videndum exhibuit, nisi ut tibi sapientiæ opinione inflato, neque quidquam intelligenti, nihil in Deum contumeliose jaciendum esse suaderet: ut ne Spiritum cum Patre Filioque confundendum esse crederes? Propterea, licet Spiritus sanctus nullo esset corpore præditus, ad columbæ tamen effigiem sese conformavit, quo tuum nimirum et patefaceret, et convinceret errorem, idque ipsum ostenderet, suapte consistere persona Spiritum, suapte item persona Patrem, ac snapte postremo Filium. Sic ut non ideo divisa esse divinitas, aut depressum aliquid in ejus gloria, atque inferius esse putandum sit. Animadvertit, opinor, quemadmodum Trinitas ipsa numeratur, cum et Pater e caelo clamat, et Filius in Jordane tiugitur, et Spiritus sanctus specie columbæ delabitur. Dic, sodes, quis est ille qui dixit: *Ecce intelliget Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, quem elegit anima mea. Ponam Spiritum meum super ipsum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, nec audietur in plateis vox ejus. Callamum contritum non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec emittat in victoriam judicium* ¹, etc? Numquid illa ad exprimendam Trinitatem vim habere tibi, hominum contentiosissime, videntur? An de se tot illa Pater apud prophetam disseruit? Age, quis est ille de quo scriptum est: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* ²? Non dixit: In me subi. Aut illud rursum, quod in Evangelio scriptum est: *Et ascendit in caelum, et sedit ad dexteram Patris* ³; et venturus est judicare vivos et mortuos. 518 Præterea cur non deorum illorum virorum tibi persuadet auctoritas, qui in vestibus albis apparentes ita discipulos allocuti sunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum illum vidistis assumptum* ⁴? Quemnam vero beatus Stephanus intuebatur, cum diceret: *Ecce ego video caelum aper-*

¹ Isa. xlii, 1 sqq. ² Psal. cix, 1. ³ Marc. xvi, 19. ⁴ Act. i, 11.

tum, et Filium hominis stantem a dextris Dei? Τῆ A καὶ τοὺς σοὶ ὑπακούσαντας, ἀκπαῶν τῆς ἀγίας πί-
vero, rudis in omnibus atque imperite, nec quid στωσ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀληθείας.

VII. Etenim reipsa quidem hoc ille dixit: *Ego sum primus, et ego posterior, et præter me non est alius*¹. Nimirum plures dii nequaquam existunt; sed unus duntaxat primus ac posterior, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Non ut confusio quædam Trinitas illa sit, aut ab unitate sua discreta; sed Pater vere Filium genuit; et Filius vere a Patre genitus, in persona sua subsistens, initii omnis æterni ac temporis. Item Spiritus sanctus a Patre et Filio, et eadem divinitate præditus a Patre procedit², et a Filio semper accipit³; unus Deus primus ac posterior. Porro alterius cujusdam negotii administrandi gratia, atque ex ipsiusmet Christi persona ad eum modum canitur. Cum autem Jesus Christus Dominus noxter sæpenumero prophetis apparuerit, et adventum suum nuntiaverit, ac nonnulli minime illum receperint, qui alterum loco ipsius exspectarent. Idcirco ad eos qui simulacrorum superstitionibus implicati erant, ac deorum multitudinem in orbem terrarum invexerant, nō attoniti et aberrantes Israelitæ Amorrhæorum, Chetæorum, Chanæorum, Pheræorum, Evæorum, Gergæorum, Jebusæorum, Arucæorum, Assannæorum simulacra colerent, quemadmodum prædictum illis fuerat. Quippe et Beelphegor adorant, et Chamos, et Astartem, et Mazuroth, et Neasto, et Beelzebath, cæteraque simulacra gentium. Propterea Dominus ita locutus est: *Ego sum qui sum*⁴; *Ego sum primus et posterior*⁵. Quo illos 519 cōfictis gentium fabulis revocaret, quæ deorum multitudinem venerantur.

Quod autem Filium Dominum nostrum Jesum Christum venientem repudiaturi forent, hæc ad Judæos verba fecit: *Ego sum primus et novissimus*⁶. Primus scilicet, qui huc carne præditus advenit, et novissime venturus judicare vivos et mortuos. Qui quidem in cruce passus ac sepultus, atque excitatus a mortuis, cum eodem corpore in cælum est gloriose subvectus, et ad suæ divinitatis gloriam cooptatus, ac novo splendore collustratus, ut neque contrectetur amplius, neque mortem possit D sustinere. *Surrexit enim*, ait Scriptura⁷, *Christus; mors illi ultra non dominabitur*, inquit Apostolus. Ac vide quam exacta Scripturæ ratio constet, tutoque deducat hominem, ne in alterutram a veritate partem excidat, ut cum illius mens plures sibi deos effingere voluerit, statim illud audiat: *Dominus Deus tuus unus est*⁸. Cum autem alterum Christum, præter eum qui jam advenit, posteri Israelis exspectaverint, audiant vicissim: *Ego primus, et ego novissimus*; et: *Ego sum A et Ω*⁹. A, videlicet, quod deorsum respicit, et Ω, quod sursum obver-

Z'. Ἐφη γὰρ ὡς ἀληθῶς· Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμι ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν μου οὐκ ἔστιν ἕτερος. Ὡς ἀληθῶς γὰρ οὐκ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ, ἀλλ' εἰς θεὸς ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὐ συναλοιφῆ οὐσα ἡ Τριάς, οὐδὲ διηρημένη τῆς ἐαυτῆς ταυτότητος, ἀλλὰ Πατὴρ ἀληθῶς γεννήσας Υἱὸν, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς ἑνωπότατος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνου· καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον ἀεὶ, εἰς θεὸς ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. Ἄλλης δὲ πάλιν ἕνεκα οἰκονομίας, καὶ ἀπὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ φέεται ὁσως. Πάλιν ἐπειδὴ πολλάκις ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πέφηνε τοῖς προφήταις, καὶ κατήγγελε τὴν ἐαυτοῦ παρουσίαν ἔσεσθαι, τινὲς δὲ αὐτὸν οὐκ ἔέξαντο, προσδοκῶντες ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς δεισιδαίμονας τῶν εἰδώλων, καὶ πολυθεῖαν τῷ κόσμῳ εἰσαγαγόντας, ἵνα μὴ ἐκπλαγέντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἑτραπένας, τὰ εἴδωλα τῶν Ἀμορραίων, καὶ Χετταίων, καὶ Χαναταίων, καὶ Φερεζαίων, καὶ Εὐαίων, καὶ Γεργεσαίων, καὶ Ἰεβουσαίων, καὶ Ἀρακαίων, καὶ Ἀσσανναίων προσκυνήσωσιν, ὡς καὶ αὐτοὶ προσεητεύετο. Προσεκύνησαν γὰρ τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ τῷ Χαμῶς, καὶ τῇ Ἀστάρτη, καὶ τοῖς Μαζουραῖ, καὶ τοῖς Νεασθῶ, καὶ τῷ Βεελζεβᾶθ, καὶ τοῖς λοιποῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν. Διὸ καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· Ἐγὼ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· ἵνα αὐτοὺς ἀποστρέψῃ τῆς τῶν ἐθνομύθων πλάνης, τῶν προσκυνούντων τὴν πολυθεῖαν.

Καὶ ἐπειδὴ ἐμελλον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ ἀπαυθεῖσθαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. Ὁ πρῶτος ἐν σαρκὶ ἐπιδημήσας, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενος κρίνας ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐπὶ τῷ σταυρῷ πεπονηώς, καὶ ταφεὶς, καὶ ἀναστὰς, ἐν δόξῃ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθεὶς, εἰς δόξαν δὲ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνωθέντος, καὶ φεδρυνθέντος, καὶ μηκέτι ὑπὸ ἀφῆν ἐμπίπτοντος, καὶ μηκέτι θανάτου μετέχοντος. Ἀρόστη γὰρ, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, ὁ Χριστὸς· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι περιούσι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ ὅρα πῶς ἡ ἀκρίβεια κυριεύει, καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ κατὰ θατέρων τῶν τῆς ἀληθείας μερῶν· ἵνα, ὅταν μὲν βουληθεῖ ὁ νοῦς πολυθεῖαν ἐξεργάσασθαι ἀκούσῃ, ὅτι Κύριος ὁ θεὸς σου εἰς ἕστιν· ὅταν δὲ Χριστὸν ἕτερον παρὰ τὸν ἐλθόντα υἱὸς Ἰσραὴλ προσδοκῆσωσιν, ἀκούσωσιν· Ἐγὼ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ A καὶ τὸ Ω· τὸ A τὸ κάτω βλέπον, καὶ τὸ Ω τὸ ἄνω βλέπον· ἵνα πατηρωθῇ τὸ εἰρημένον· Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἔστιν ὁ

¹ Act. vii, 55. ² Isa. xlii, 6. ³ Joan. xv, 26. ⁴ Joan. xvi, 14, 15. ⁵ Exod. iii, 14. ⁶ Isa. xlii, 6. ⁷ Isa. xli, 6. ⁸ Rom. vi, 9. ⁹ Deut. vi, 4. ¹⁰ Apoc. i, 8.

ἡραθῆς ὑπερῶν πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ ἁκυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Καὶ ἵνα ὅταν νομίσης διὰ τὸ εἰρηκίμαι, Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ Α· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ Ω· καὶ, Κύριος ὁ Θεὸς σου εἰς ἔσθι· καὶ ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, ἵνα μὴ τις ἀρνήσεται τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτο φησιν· Ὁ Πατήρ μου μεῖζον μου ἐστὶ· καὶ, Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς ἀληθινὸς Θεός· ἀλλ' ἵνα εἰς μίαν ἐνότητα ἀγάγη τὴν Τριάδος ὀνομασίαν, καὶ ἐκκλείσῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολυθείας εἰς μίαν θεότητα.

Η'. Ἐάν δὲ νομίση ὁ πλανηθεὶς τὴν διάνοιαν, τὸν ἕνα μόνον λέγεσθαι ἀληθινὸν Θεόν, τούτεστι τὸν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν μὲν ὄντα, οὐκ ἀληθινὸν δὲ, πάλιν ἐτέρως τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς, ὅτι φῶς ἰ Θεός, καὶ οὐκ εἶπε, φῶς ἀληθινόν· ἵνα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀληθινόν, καὶ φῶς ἀληθινόν τὴν ἴσῃ θεότητα Πατρὸς πρὸς Υἱὸν, καὶ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα νοήσωμεν. Καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν εἶναι, μὴ ἐπιχεισθαι δὲ ἐνταῦθα ἀληθινόν. Οὐ γὰρ ἦν χρεῖα εἰπεῖν, μηδεμιᾶς ἀμφιβολίας ὄσης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ Θεός καὶ φῶς, ἡ μία τελειότης τῆς αὐτῆς γνησιότητος, Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, σαφῶς ἀπεφάνθη. Καὶ διαλέλυται σου ἡ πᾶσα τῆς πλάνης φρενοβλάβεια. Ἔστι γὰρ ὁ Πατήρ Πατήρ, ἔστιν ὁ Υἱὸς Υἱός, ἔστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον Πνεῦμα, Τριάς οὖσα, μία θεότης, μία δοξολογία, μία κυριότης· ὧ δόξα, τιμὴ, κράτος, Πατρὶ ἐν Υἱῷ, Υἱῷ ἐν Πατρὶ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

Ταύτην δὲ πάλιν τὴν αἵρεσιν ὡσπερὶ λύβην, ἡ μάλουρον, ἡ ἑλοπα, ἡ ἐν τι τῶν ἐρπετῶν τῶν φοβερωτάτων, οὐ μὴν δὲ δυναμένων διὰ δηγμάτων βλάπτειν, ἀποσεισάμενοι, καὶ δυνάμει τῆς ἁγίας Τριάδος καταπεπατηκότες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβαίνοντες, αὐτὸν ἐπικαλεσώμεθα ἄρωγόν τῆς ἡμετέρας πέντας τε καὶ βραχύτητος, εἰς τὸ ἀξίως τὰ παρ' ἐκάστη λεγόμενά τε καὶ γινόμενα, καὶ τὴν τούτων ἀντιρῆσιν ποιήσασθαι βοηθῆναι.

ΚΑΤΑ ΟΡΙΓΕΝΙΑΝΩΝ,

Ἰῶν πρώτων, τῶν καὶ αἰσχροῶν, τεσσαρακοστῆ τρίτη, ἡ καὶ ἐξηκοστῆ τρίτη.

Α'. Ὀριγένειοι καλοῦνται τινες, οὐ παντὶ δὲ τοῦτα τὸ γένος ὑπάρχει. Καθεξῆς δὲ, οἶμαι, τούτων τῶν αἵρέσεων καὶ αὕτη ἡ δηλουμένη. Καλοῦνται δὲ Ὀριγένειοι· οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίνος ἕνεκα, ἡ ἀπὸ Ὀριγένους τοῦ Ἀδαμαντίου, καλουμένου τοῦ Συν-

titur. Ut et illud impleatur : Qui descendit, ipse est qui ascendit, supra omnem principatum, et potestatem, et dominationem, et nomen omne quod nominatur¹. Ac ne aliud forte suspiceris ; et pro eo quod dictum est : Ego sum primus, et ego novissimus² ; et : Ego sum A et Ω³ ; et : Dominus Deus tuus unus est⁴ ; et : Ego sum qui sum⁵ ; ne quis Filium ac Spiritum sanctum abneget, ob id : Pater, inquit, meus major me est⁶. Et : Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum⁷. Non quod Filius verus Deus minime sit ; sed ut eandem in unitatem Trinitatis nomen conjiciat, et a deorum multitudine ad unam divinitatem hominum animos convertat.

VIII. Quod si errore lapsus aliquis existimet, unum solum dici verum Deum, nimirum Patrem : Filium vero esse quidem, non tamen verum, alia hunc ratione convincit, dum ita loquitur : Ego sum lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁸. De Patre vero ita loquitur : Deus lux est⁹. Nec dixit, Lux vera, ut ex eo quod est Deum verum, et veram lucem appellavit, tam Patrie divinitatem Filio, 520 quam Filii Patri æqualem intelligeremus. Atque ex eo quod et Pater lux, et Deus appellatur Filius, neque hic veri nomen adjectum sit, quod quidem necesse non erat, eo quod nulla foret de ea re dubitatio. His enim vocibus, Dei ac lucis, perfecta, eademque germanitas, ut ita dicam, Patris cum Filio, et Filii cum Patre perspicue declaratur. Sicque omnis tæ falsitatis insania refellitur. Pater siquidem Pater est, et Filius Filius, et Spiritus sanctus Spiritus sanctus, eaque ipsa Trinitas, deitas una, una gloria, unaque dominatio. Cui gloria, honor, imperium : Patri in Filio, Filio in Patre cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Sed postquam hæresim istam velut lyben, aut molurum, sive elopem, aut aliud quoddam atrocissimum serpentis genus, quod tanien nihil nos moribus suis lædere potuit, discussimus, ac sanctæ Trinitatis ope ac virtute protrivimus, ad reliquas oratione promotæ, eundem prius inopie nostræ ac tenuitatis adjutorem Deum invocemus ; cujus præsidio freti, quæ ab unaquaque hæresi dicuntur, aut fiunt, simul cum eorum confutatione proponere possimus.

ADVERSUS ORIGENIANOS,

Priores qui et sædi nominantur, quæ est hæresis XLIII sive LXIII.

I. Nonnulli sunt, quos Origenios appellant : quæ hominum secta non usquequaque diffunditur, proximo tamen loco post superiores illas hæc hæresis occurrit. Sed quam de causa Origenii vocentur, nondum plane comperi · utrumnam ab Origene Ada-

¹ F. πάντη. ² Ephes. iv, 10; i, 21. ³ Isa. xlii, 6. ⁴ Apoc. i, 8. ⁵ Deut. vi, 4. ⁶ Exod. iii, 14. ⁷ Joan. xiv, 28. ⁸ Joan. xvi, 3. ⁹ Joan. viii, 12; i, 9. ¹⁰ I Joan. i, 5.

mantio, qui cognomento Syntactes, hoc est *lucubrator*, est dictus, an ab aliquo altero; quod, ut dixi, penitus ignoro, nec aliud præter ipsam nomen accepi.

Horum vero hæresis ad Epiphani's dogma conformata videtur, de quo in Gnosticorum secta sermonem antea fecimus. Idem diversos ex Vetere Novoque Testamento libros asciscunt. Nuptias repudiant, neque tamen obscenis libidinibus modum ullum adhibent, adeoque omni genere spurcitiæ et corpus suum, et mentem animamque contaminant. Quidam enim ex iis monasticam vitam specie ipsa profitentur, **521** itidemque mulieres idem vitæ institutum præferunt. Qui omnes corruptis sunt corporibus: adeo ut cum libidinem ipsi suam expleant, facinus, ut honestius dicam, illud perpetrent, quod Judæ filius Onan admisisse legitur ¹. Nam ut iste cum Thamaræ coibat, ac libidini suis satisfacerebat, neque quidquam tamen ad propagationem sobolis, cujusmodi hominibus a Deo concessa est, efficiebat; imo vero sibi eo ipso modo, quo flagitium illud patrabat, consciscerebat injuriam: sic Origeniani in detestanda illa sua libidine committenda, usitatum venere persequi solent. Non enim illi castitatem, sed castitalis simulationem, cui falso nomen illud tribuitur, præ se ferunt. Quæ id affectat, ut, quæ constuprata sit mulier, prægnans non fiat, aut ne fetus aliquid pariat, neve id homines resciscant; apud quos suo illo castimonie, ut putant, instituto in pretio atque existimatione esse cupiunt. Atque hoc nihilominus opus illorum est ac facinus. Sed alii turpem illam flagitiosamque rem alia ratione, quam cum mulieribus, exercent; ac suis ipsi manibus ad fœditatem abutuntur. Nec minus isti Judæ, quem diximus, imitantur filium; dum nefariis suis sceleribus, et abominandi humoris destillatione terram commolant; imo vero profluvium illud suum in solo-

libus ad ullam fetus procreationem possit excipi. II. Cæterum varios, uti dixi, tam Veteris quam Novi Testamenti libros adhibent; nec non et apocryphos quosdam, velut Andreæ, et aliorum Actus. Idem et de incesta illa sua venere palam etiam gloriari non dubitant; et eam audacter ac sine ullo pudore perpetrant. Interim vero catholicos illos clericos accusant, qui *dilectas*, quas vocant, et *contubernales* feminas asciscunt: quos asserunt clanculum istud ipsum propter hominum pudorem committere, ut et cum nequitia illa sepeliantur; et specie tenus, ob aliorum verecundiam, castitatis nomine gloriantur. Ac nonnulli ex iis certos homines, qui jam vita functi sunt, ad me detulerunt; a quibus commissum hoc flagitii genus affirmarent, idque se ab ipsis, quas illi compresserant, mulierculis accepisse. Inter quos quendam

¹ Gen. xxxviii, 9. ² F. οὐ δοκοῦσαν.

(22) Καλουμένου τοῦ Συνακτοῦ. Hieron. in Ruf. Apol. I: Pro eruditione qua polles, et incognitus συνακτῆς in Occidente laudaris.

Α τάκτου (22), ἢ ἄλλου τινὸς εἶναι, ἀγνωστώ. Ὅμως τοῦ τὸ ὄνομα κατελήφαμεν.

Ἡ αἵρεσις δὲ παρ' αὐτοῖς νομοθεύεται, ὥστε ἀπεικαζομένη τῇ τοῦ Ἐπιφάνους, ἀνω μοι προδεικνυομένη ἐν ταῖς κατὰ τοὺς Γνωστικῶν αἵρέσει. Γραφὰς δὲ οὗτοι ἀναγινώσκουσι διαφόρους Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀθετοῦσι δὲ γάμον, καὶ οὐ καύεται ἀπ' αὐτῶν ἡ λαγνεία. Μολύνουσι δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα, καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν ἀσελείᾳ. Οἱ μὲν γὰρ εἰσι προσήματι μοναζόντων, αἱ δὲ σὺν αὐτοῖς οὖσαι προσήματι μοναζουσῶν. Ἐφθαρμέναι δὲ εἰσι τοῖς σώμασι, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκτελοῦντες, τῷ δὲ ἔργῳ κερημέναι, ἵνα σεμνότερον **B** εἴπω, τοῦ Ἰούδα τοῦ Αὐνάν καλουμένου. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ σώματι μὲν τῇ θάμαρ συνήπτετο, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξετέλει, εἰς καταβολὴν δὲ παιδοποιίας κατὰ τὴν ὑπὸ Θεοῦ δοθεῖσαν παιδοποιίαν οὐκ ἐτελειούργει, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἡδίζει, ὥ τρόπῳ τὸ πονηρὸν εἰργάζετο· οὕτω καὶ οὗτοι κέρηται μὲν ταῖς νομιζομέναις, τελοῦντες ταύτην τὴν ἀθέμιτον ἐργασίαν. Πεφλοτιμῆται γὰρ παρ' αὐτοῖς οὐχ ἡ ἀγνεία, ἀλλ' ὑποκριτικὴ μὲν ἀγνεία τῷ ὀνόματι καλουμένη, φιλοτιμῆσι δὲ ἕως τοῦ μὴ ἐγκυμονῆσαι τὴν ὑπὲρ τοῦ δοκοῦντος ² ἐφθάρθαι γυναῖκα· ἢ ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπων, βουλόμενοι ἐν τιμῇ εἶναι διὰ τὴν νομιζομένην παρ' αὐτοῖς τῆς ἀγνείας δοκῆσιν· ὅμως τοῦτο αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἔργον, ἕτεροι δὲ αὐτὸ τοῦτο φιλοτιμοῦνται τὸ μυσαρὸν ἐπιτελεῖν, οὐχὶ διὰ **C** γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τρόποις, ἰδίαις χερσὶ μολυόμενοι. Καὶ ὡσαύτως μιμοῦνται τὸν προειρημένον υἱὸν τοῦ Ἰουδα, τὴν γῆν ταῖς ἀθεμίτοις αὐτῶν ἐργασίαις καὶ μυσαραῖς σταγόσιν ἐπιμολύνοντες, καὶ ποσὴν ἑαυτῶν ῥύσεις [ἑαυτῶν] ἀνατρέθοντες ἐν τῇ γῇ· ἵνα μὴ ἀρπαγῶσι τὰ ἑαυτῶν σπέρματα ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων, εἰς ὑποδοχὴν ἐγκυμονήσεως.

pedibus exterrunt; ne subreptum ab impuris spiri-

B. Κέρηται δὲ, ὡς ἔφην, διαφορῶς γραφαῖς, Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ ἀποκρύφοι τισὶ, μάλιστα ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου καὶ τῶν ἄλλων. Ἦδη δὲ κάκεινοι αὐτοὶ ἐκαυχῆσαντο πολλάκις, ὡς πεπαρῆσιασμένως τοῦτο ἐπιτελεῖν. Κατηγοροῦσι **D** δὲ ἤθην τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας κερημένων, ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων κρυφῆ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ· ἵνα μὲν τῇ πονηρίᾳ συνθάπτωνται, τῷ δὲ προσήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σεμνώνωνται. Διελέχθησαν δὲ ἡμῖν καὶ τινες περὶ τῶν τελευταίων, καὶ ἤθην ὡς τινῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, ὡς ὑπὸ τῶν βεβιασμένων ὑπ' αὐτῶν γυναικῶν ἀκρηστές· ἐν οἷς καὶ ὄνομα ἐπισκόπου εἰς μέσον ἔφερον. Ἐν πόλει μικρᾷ τῆς Παλαιστίνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου κληρὸν ἐπὶ ἱκανοῖς ἔτεσι διοικήσαντος, ἐσχηκότος δὲ

τοιαύτας γυναίκας ἐξυπηρετουμένας αὐτῷ, φημί δὲ συνεισάκτους. Ἄλλα καὶ ἐξ ὁμολογητῶν τὸν τοιοῦτον ὄντα οἶδαμεν. Ὅμως τοῖς εἰρηκόσι τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀκριβοῦς φάσκουσιν οὐ πεπιστεύκαμεν. Ἡ γὰρ ἀνάγκη τῆς τῶν εἰρηκότων κακοτροπίας ὑπέβαλλεν ἡμῖν ποτὲ μὲν πιστεύειν, ποτὲ δὲ μὴ πιστεύειν, ἐπὶ τὴν τοῦ προσηρημένου γέροντος ἐπισκόπου μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίην κακοφημίαν. Ἡ γὰρ αἰτία ἢ εἰς αὐτὸν φθάσασα τοιαύτη τις γέγονεν· Ἐάλω τις τοιοῦτος ἐπὶ ἀμαρτίᾳ γυναικός. Καὶ ὡς ἠλέγχετο ὑφ' ἡμῶν, ἀπολογίαν ταύτην ἔφερον, ὡς τῆς συμφθαρείσης αὐτῷ γυναικός, καίτοιγε ἦδη πεπλαιωμένης τὸν χρόνον, καὶ ἐν ἡλικίᾳ γηραλέᾳ ὑπαρχούσης, εἰπούσης αὐτῷ τὴν τῆς κακοπραγίας ἐργασίαν· ὡς χρῆσθαι μὲν αὐτὸν ἐδίδασκεν, ἐξωθεν δὲ τὰς μισαρὰς αὐτοῦ ῥυὰς ἐπὶ γῆς διασκέδα εἶν.

Γ. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τούτων μισαρὰ ἐστὶν ἐργασία, τὸν νοῦν αὐτῶν ἀπατῶσα, καὶ ἐκ διαβόλου τετυφλωμένη. Ἐν τὰς μαρτυρίας δι' ὧν πίπτουσιν, εἰς μέσον φέρειν οὐκ ἀναγκαῖον ἦγμαι, ἵνα μὴ δόξωμεν δι' ὧν βουλόμεθα ἀκριβολογεῖν εἰς ἀποτροπὴν τῆς ἀθεμίτου ἀσελγείας ἐκάστης αἰρέσεως, μᾶλλον προτρέπεσθαι τῶν ἀστηρίκτων καὶ χανουμένων ἀεὶ τὴν δίκαιον, τῶν τὸ πονηρὸν ἑαυτοῖς θηράσθαι ὑπὲρ τὴν ἀγαθότητα ἐπιθυμούμενων. Εἰς ἔλεγχον δὲ μᾶλλον τῆς δεινῆς ταύτης καὶ ἐρπετώδους αἰρέσεως ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν παρορθοῦμαι.

Πῶθεν εἰλήφατε, ὦ οὔτοι, τὴν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας ἐπίνοιαν; Πρῶτον μὲν γὰρ, ὅτι τὸ πᾶν τίνι οὐ δηλόν ἐστιν, ὅτι δαιμόνων ἐστὶν ἢ ὑμετέρα διδασκαλία, ἠπατημένων δὲ τὸν νοῦν καὶ ἐφθαρμένων ἢ ἐπινοημένη κακομηχανία; Εἰ γὰρ ὅλως πονηρὸν τὸ κυτταρεῖν, οὐκ ἄρα διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ συνάπτεσθαι σώματι. Πῶς οὖν ἠτημένοι ἦδον ἢ συνάπτεσθε σώματι; Καὶ εἰ οὐ πονηρὸν τὸ συναφθῆναι σώματι, οὐδὲ πονηρὸν τὸ τελεσιουργεῖν τὸ γεγεννημένον. Ἡ γὰρ ἀποταξάμενον ἄνθρωπον μὴ γεωργεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Ἄβελ ἦν παιμὴν προβάτων, Κάιν δὲ ἐργαζόμενος τὴν γῆν. Εἰ δὲ γεωργεῖ τις τὴν γῆν, ὡς ὁ Νῶε, ὅτι Ἐγένετο ἀνὴρ γεωργός, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπέλωνα, οὐκ ἐφύτευσεν ἀμπέλωνα [οὐκ ἐφύτευσεν], ἵνα βότρυν μὴ ἐνέγκῃ· ἀλλ' ἐφύτευσε, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, καὶ ἐμεθύσθη, ὡς γέγραπται. Ἦν δὲ συγγνώμην τῷ γέροντι ἀπονεύει. Εὐάρεστος γὰρ τῷ Θεῷ ὑπάρχων, οὐ διὰ ἀσωτίαν τὴν μέθην ὑπέστη, ἀλλὰ λύπη φερόμενος τάχα ἐκεκάρωτο· καὶ μὴ φέρων ἐξ ἀφοσιώτερον διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ γηραλέον, ἀσθενεῖα ὑπέπεσεν· οὐχ ἵνα χλευασθῇ ὑπὸ τέκνου. Ὁ δὲ, καταγελάσας, ἐαυτῷ εἴληφε τὴν κατάραν, ἵνα κολάζωνται οἱ ἐνοχῆπτοντες τοῖς πατράσιν ὕβριν, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν διαλο-

A episcopum nominabant, qui in exiguo Palaestinae oppido multis annis Ecclesiae praefuit, 522 et contubernales istiusmodi feminas ad domesticum ministerium habuit· quem nos etiam ex confessorum numero fuisse scimus. Sed iis, qui de eo istud affirmarent, et de mulierculis ipsis cognovisse dicerent, fidem nullam adhibendam putavimus. Nam eorum qui id jactabant, improbitas necessitatem quamdam attulit, ut aliquando crederemus, aliquando minime crederemus quæ ad senis illius infamiam episcopi, post ejus obitum, referrent. Porro crimen illud cujus insimulabatur, ejusmodi fuit. Cum ex ea factione ac grege quidam facinoris istius convictus a nobis redargueretur, hoc ad purgandum sese in medium attulit: ab ea, quam constud B praverat, femina, quanquam effeta jam et anus erat; fœdissimæ illius libidinis rationem didicisse, ab eaque uti concubitu sic edoctum, ut detestandi humoris profluvium in terram spargeret.

I. Atque hoc quidem turpissimum et execrandum est illorum scelus, quod et ipsorum decipit animos, et a diabolica cæcitate proficiscitur. Quibusnam vero auctoritatibus testimoniisque fœti ad illa delapsi sint, in medium asserre non putavi necessarium, ne dum ad cujusque hæresis flagitiosam libidinem aversandam accuratius singula persequimur, imbecilliorum ac levitate quadam elatorum hominum animos ad ea magis incitare videamur: qui quidem malum præ bono sibi consciscere ac captare consuerunt. Verum ad uberiorem horrendæ illius ac serpentinæ hæresis confutationem, pauca de multis atteram.

Unde igitur, quæso, tam nefarium scelus excogitare didicistis? Primum enim; ut universe dicam, quis non videt, cum dæmonum propriam vestram hanc esse doctrinam, tum illud tantum tamque atrox a vobis inventum flagitium nonnisi errore depravatis hominibus ac corruptela convenire? Nam si omnino concipere malum est, profecto non ob ipsam sobolis procreationem, sed ob corporum copulationem malum esse videbitur. Quare quid vos attinet voluptate superatos commiscere corpora? Aut si corporum illa conjunctio mala non est, ne idipsum quidem quod gignitur ad exitum perducere, malum est. Etenim vel abdicatis omnibus, agriculturam omnino non attingere hominem oportet: quemadmodum Abel ovium fuisse pastor, Cainus terram coluisse dicitur². Vel si solum 523 exercere aliquis instituit, uti Noe fecisse dicitur, qui, ut scriptum est, *vir fuit agricola, et plantavit vineam*³: non ideo, puto, vineam plantavit, ut ne racemos proferret; sed et plantavit, et de fructu illius bibit, et *inebriatus est*, ut eo loco legitur. In quo sane venia dignus senex ille fuit. Qui cum Deo gratus esset, non ex intemperantia in illam ebrietatem incidit; sed, ut opinor, ex tri-

¹ Deest δεῖ. ² Gen. iv, 2. ³ Gen. ix, 20 sq.

stitia ac mœrore quidam ei somni torpor obrepsit. **Α** γισμοὶ ἐπεχειρόμενοι κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως καὶ καλῶς τεταγμένης διατάξεως. Cum autem utriusque vim sustinere ob imbecillitatem et ætatem non posset, in eam infirmitatem prolapsus est: nec ideo tamen dignus erat, ut ei filius illuderet. Quare qui illum derisit, in semetipsum imprecationem convertit. Ut ii pœnis afficiantur, qui parentibus suis contumeliam imponunt, adeoque cogitationes illæ, quæ adversus Dei cognitionem et recte constitutum ordinem insurgunt.

IV. Enimvero licet tantus nuptiis honor, quantus virginitati, minime sit habendus, et hæc illis anteponenda sit; cum ea tamen vera virginitas appellatur, quæ cum honestate est et virtute conjuncta, tum honorabiles nuptiæ a liberorum procreatione non abhorrent, neque ad ignominiam ea trahunt quæ a Deo præclare condita sunt, ino vero non aliter præscriptum divinitus nuptialis conjunctionis modum ac rationem usurpant. Quippe virginitas vera ejus instar est, quam Apostolus his verbis prædicat: *Virgo et innupta sollicita est de iis quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino, ut sit sancta corpore et anima*¹. Ut ostenderet, nullam, ne minimam quidem, suspicionem solitarium vitæ genus admittere. Verum et Abrahamum scimus liberis operam dedisse, et amicum interim Dei fuisse, perinde atque Isaacum, et Jacobum, ac deinceps cæteros. Qui neque semetipsos execrandis flagitiis, ac tædissimis usurpandis rebus inquinarent, neque recte a Deo constitutæ liberorum per nuptias procreationi refragati sunt. Neque porro qui inter ipsos castimoniam ac virginitatem instituerant, certaminis leges violarent, aut, velut quibusdam præstigiis, hanc virtutis exercitationem alio modo commutarunt. Atque Elias sane urbes ipsas propemodum ne ingrediebatur quidem, nec inter mulieres versabatur; sed in desertis locis assidue vivebat, quemadmodum Elisæus, et Joannes, ac cæteri omnes; qui, ut præclare ex evangelico **524** Domini mandato insignem illam imitationis angelicæ notam atque formam exprimerent, *semetipsos propter regnum cælestis castraverunt*².

Postremo licet multa de his in medium afferre possimus, et infinitis Scripturæ testimoniis et auctoritatibus illusam a diabolo mentem illorum redarguere, præcis illis erimus contenti, cum et alioqui manifesto constat nulla ab prudentia illorum proficisci facinus, nec ejusmodi a Deo derivatam esse scientiam, sed ex dæmonum afflatu ludibrium istud omne ac nefandi sceleris crimen esse conflatum. Quocirca cum nos hæresim istam, viperæ instar ejus, quam *scytalen* vocant, repulerimus; quod quidem serpentis genus cum pusillo corpore sit, molestum ac vehemens asthma veneno suo injicit, et appropinquantibus labem ac perniciem inspirat: cum hanc igitur hactenus obtriperimus, ad reliquas transeamus, si prius Dei opem imploraverimus, ut divinum plane suscepti

ADVERSUS ORIGENEM ADAMANTIUM,

Hæresis XLIV sive LXIV.

I. Origenes, cognomento Adamantius, sequitur.

¹ Hebr. xiii, 14. ² I Cor. vii, 34. ³ Matth. xii, 12. ⁴ Deest aliquid. ⁵ Cor. διελέγχειν.

(23) *Ὀριγένους*. Proximum Origenianis τοῖς αἰσχροποιοῖς locum Origenistæ sibi vindicant, ab

Δ. *Εἰ γὰρ καὶ οὐ δεδόξασται ὁ γάμος ὡς ἡ παρθενία, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ ὑπάρχει ἡ παρθενία, παρθενία δὲ ἀληθεύουσα ἐνδοξος καὶ ἐνάρετος κέκληται, οὐ μεμολυσμένη, καὶ ὁ σεμνὸς δὲ γάμος παιδοποιίαν οὐκ εἰς αἰσχρότητα τὰ ἐκ Θεοῦ καλῶς ἐκτισμένα ἀπαγορεύει· ἀλλ' οὕτε ἄλλως μεταχειρίζεται τῆς τοῦ γάμου κοινωνίας τὴν ἐκ Θεοῦ τεταγμένην ἀγωγὴν. Παρθενία γάρ ἐστιν ἀληθῶς, ὡς ἐκείνη ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου ἐπαινουμένη, ὅτι Ἡ παρθένος καὶ ἡ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ, ἢ ἢ ἄγλυ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ. Ἰνα δὲ εἰσῆ, ὅτι οὐδεμίαν αἰτίαν ἀμπλακημάτων κἂν ὑπονοηθῆναι ἡ μονότης ἐνδέχεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀβραὰμ οἰδαμεν παιδοποιούντα, φίλον δὲ ὄντα τῷ Κυρίῳ. Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακώβ, καὶ τοὺς καθ' ἑξῆς· καὶ οὕτε ἑαυτοὺς ἐμύδουν ἀθεμίτοις πράξεσι, παραπτώμενοι μουσάρων, οὕτε ἀντιθέτως ἔσχον πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ καλῶς τεταγμένην διὰ σεμνοῦ γάμου παιδοποιίαν· καὶ οὕτε οἱ ἐν αὐτοῖς ἀγνεῖαν τε καὶ παρθενίαν ἀσκήσαντες παρέφθειραν τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐτέρως μετεποίησαντο, ὡς διὰ κυβέλας, τὸν ἐνάρετον τῆς ἀθλήσεως τρῆπον. Καὶ Ἡλίας μὲν παντελῶς ἐν πόλει τάχιον οὐκ εἰσῆει, οὐδὲ μετὰ γυναικῶν συνόμιλος ἐγένετο· ἐν δὲ ἐρημίαις διατελῶν ὑπῆρχε· καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ Ἰωάννης, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι μέγα τούτων χαριχτήρια τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως καλῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διατάξιν τοῦ Κυρίου ἑαυτοὺς διὰ βασιλείας οὐρανῶν εὐνοῦχισαν.*

524 Domini mandato insignem illam imitationis angelicæ notam atque formam exprimerent, *semetipsos propter regnum cælestis castraverunt*².

Καὶ πολλὰ μὲν οὖν ἔχοντες περὶ τούτων λέγειν, καὶ ἐκ πολλῶν συστάσεων τῆς θείας Γραφῆς, τὴν αὐτῶν διελέγχευσαν³ διάνοιαν ὑπὸ διαβόλου ἐμπαιζομένην, ἀρκούμεθα τοῖς ὀλίγοις τούτοις· ἐπειδὴ πᾶντι σαφές ἐστίν, ὅτι οὐ συνέσεως παρ' αὐτοῖς ἡ ἐργασία, οὐδὲ ἐκ Θεοῦ ἡ τοιαύτη γνώσις· ἀλλὰ δαιμόνων ἐνεργείας ἡ χλεύη καὶ πτώσις αὐτῶν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας γίνεται. Καὶ ταύτην δὲ παρωσάμενοι, ὥσπερ τὴν δεινὴν *σκυτάλην*, τὴν ἐχιδνὰν καλουμένην, οὖσαν μὲν τῷ σώματι βραχεῖαν, τῇ δὲ ἰσοβολῆ δεινὸν ἄσθμα ἐμπνέουσιν, καὶ εἰς τοὺς πλησιάζοντας τὴν λύμην ἐμφουῶσιν· ταύτην συνερῖψαντες, ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἰωμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσάμενοι, εἰς τὴν τῆς πάσης πραγματείας ἡμῶν ἐνθεον ἐπαγγελίαν.

opem imploraverimus, ut divinum plane suscepti

ΚΑΤΑ ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ (23) ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ, Τεσσαρακοστὴ τετάρτη, ἢ καὶ ἐξηκοστὴ τετάρτη.

Α. Ὀριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος ἐπικληθεὶς, καθ

εἷς τούτου ἀκολουθεῖ. Οὗτος παῖς μὲν ἦν Λεωνίδα τοῦ μακαρίτου ἀγίου μάρτυρος· καὶ αὐτὸς δὲ τὰ πλεῖστα διωχθεὶς ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ἀνὴρ ὢν κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν λόγιος, καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀνατεθραμμένος, ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως (24) ἐγνωρίζετο ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἦν γὰρ τῷ γένει μὲν Αἰγύπτιος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐσχηκῶς τὴν οἰκίαν καὶ ἀνατροφὴν, τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις (25) φοιτήσας ἐν τοῖς παιδευτηρίοις χρόνους τινί. Πολλὰ δὲ λέγεται πεπονθέναι ὑπὲρ τοῦ ἀγίου λόγου τῆς πίστεως καὶ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο μὲν ἐν τῇ πόλει πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, βασάνοις ἀνηκέστοις ὑποβαλλόμενος. Καὶ γὰρ καιρῷ ποτε (26) ἐυρήσαντες αὐτὸν οἱ Ἕλληνες πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ Σεραπίου καλουμένου, τοῦ αὐτῶν εἰδώλου, καθίσαντες, τὸν αὐτὸν προσέταξαν θαλοὺς φοινίκων ἐπιδιδόναι τοῖς ἐπὶ τὸ ἀθεμιτοῦργεῖν καὶ προκυνεῖν τῷ εἰδώλῳ ἀνιούσι. Τοιοῦτον γὰρ σῆμα ἔχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἱερεῖς. Ὁ δὲ, λαβὼν, μεγάλη τῇ φωνῇ καὶ πεπαρβήσιασμένη τῇ διανοίᾳ, οὐ δείσας, οὐδὲ διστάσας ἔδσα, λέγων· Δεῦτε, λάβετε οὐ τὸν θαλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πολλά ἐστὶν ἃ περὶ τὸν ἀνδρα ἀνδραγαθήματα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ κατὰ παράδοσιν.

B. Ἄλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ (27) τὰ τοῦ θραβείου εἰς

F. τούτων.

acerrimum sese hostem perpetuo professus est; nec dubitavit vehementes ob id cum plerisque altercationes suscipere, adjectore usus Hieronymo ac Theophilo, ac præcipue Joannem Hierosolymitanum et Ruffinum agitavit. Sed et una illa causa fuit, cur a Chrysostomo dissentiret, quod is ante generalis synodi decretum damnare nollet Origenem. Vide quæ Hieron. contra Ruffinum, Joannem Hierosolymitanum scripsit, necnon et Socratem, Sozom., Niceph.

(24) Ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως. Vixit quidem Origenes extrema jam ætate sub Decio, et ad Gallum ac Volusianum usque pervenit. Sed cur floruisse, aut celebrem fuisse sub illo potius, quam sub interjectis imperatoribus dixerit, satis mirari non possum. Nam a Severi temporibus deinceps summa in omnium admiratione fuit. Lege Eusebii *Historiæ* lib. vi, ubi Origenis res gestas accuratissime perscripsit. Invenies non modo apud Christianos, sed et apud imperatores ipsos plurimum gratia et commendatione valuisse. Nam et a Mammaræ Antiochiam accitus dicitur, et ad Philippum ejusque conjugem litteras dedit. Quid igitur attinebat, nominatim Decii, et quidem unius mentionem facere? Quin et illud auget admirationem, quod lib. *De pond. et mens.*, p. 174, scripsit Epiphanius, Origenem ab imperatoris Decii tempore ad Gallum et Volusianum et ultra floruisse. Anno Severi decimo Leonides Origenis pater martyrimum obiit, cum Origenes xvii ætatis agebat annum, ut auctor est Eusebius lib. vi, cap. 2. Fuit is annus Christi circiter 202; nam Severus anno fere 193 imperium exorsus est. Hoc si ita est, natus erit Origenes anno Christi 186. Vixit autem annis lxxix, ut idem lib. vii, cap. 1, testatur. Quare moritur anno 254, vel sequenti, quo Gallus et Volusianus interempti sunt. Jam Decii primus annus incidit in Christi 251, quo quidem Origenes lxxvi annum attigerat. Non igitur ab illo demum tempore γνωρίζεσθαι, vel ἀμάρξαις cepit. Equidem vereor ne hic quoque hallucinatus

A Natus hic Leonida patre, beatissimo sanctissimoque martyre. Sed et ille primis ætatis suæ annis multa in persecutione mala sustinuit. Atque ubi virilem ad ætatem pervenit, Græcis litteris apprime excultus, atque in Ecclesiæ gremio nutritus, Decio imperatore Alexandria claruit. Genere quippe Ægyptius, Alexandria domicilium educationemque nactus est. Ac nescio, an Athenis quoque scholas aliquandiu frequentarit. Sed pro Christiana religione ac fide Christiane nomine quamplurima perpressus esse dicitur. Nam et in urbe tractus sapius et conviciis affectus, et immanissimis quæstionibus tormentisque subjectus est. Inter cætera adrasum illum aliquando Græci pro templi Serapidis (quod illorum idolum est) gradibus collocantes, palmarum surculos in eos distribuere jusserunt, qui ad execrandos ritus obeundos venerandumque simulacrum adibant. Hic enim simulacrorum apud illos sacerdotibus est habitus. At Origenes, 525 ramis illis acceptis, magna voce constantique animo, sine ullo metu ac dubitatione ita vociferatus est: Adeste, capite non simulacrorum templi, sed Christi surculum. Præter hæc alia quamplurima sunt egregia viri facinora, quæ veteres de illo tradiderunt.

B. Sed in ejusmodi præni possessione perpetuo

C Epiphanius Decium pro Severo sumpserit. Nam in libro *De ponder. et mens.*, postquam insignes aliquot martyres, qui sub Decio passi fuerant, percensuit, veluti Babylonum, Falbianum, Alexandrum, subjicit: Καὶ αὐτὸς δὲ Ὀριγένης πολλά πεπονθὼς εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἔφρασεν. Tum reliquam narrationem subtexit de profectione in Palæstinam, deque 28 annorum secessu in urbe Tyro, quæ hoc loco uberius exsequitur. Atqui hæc diu ante Decium accidisse necesse est. Videtur ergo pro Severo imprudenti obrepisse Decius.

(25) Τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις. Si id verum est, diversam hanc ab illa profectionem oportet fuisse, cujus meminit Eusebius, lib. vi, cap. 17, qua sub Alexandro imper., jam ætate et eruditione firmatus Origenes in Græciam et Palæstina perrexit. Quinetiam narrat idem, cap. 3, Athenis commentarios in Ezechielem illum absolvisse.

(26) Καὶ γὰρ καιρῷ ποτε. Quando ista contigerint non nisi conjectura consequi possumus. Quæ nisi me fallit, sub Severo hæc passus est Origenes adhuc adolescens. Vide Eusebii cap. 3. Atque idcirco quidem a gentilibus adrasum esse suspicor, quod Ægyptiorum deorum ministri rasi essent, ut Synes. lib. *De encom. calvitii*, Plutarch. *Tract. de Iside*, alique complures significant.

(27) Ἄλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ. Hanc Origenis historiam, ac lapsum revocant in dubium annales ecclesiastici, anno 253, num. 120, et deinceps. Imo, quod amplius est, locum istum, quo narratio illa continetur, suspectum reddunt, quasi ab aliquo perperam sit insertus. Quorum hoc posterius perspicue falsum, alterum non satis probatum, utrumque levioribus conjecturis innixum est, quam ut vetustissimo sanctissimoque Patri fides hac in parte derogetur. Commentum est, iniquum, et affectata calumnia, quod de Origenis lapsu a nonnullis jacitur. Cur ita tandem? Quoniam scriptorum veterum nemo, qui vel pro Origene apologias ediderunt, vel ipsam e contrario scriptis suis oppugnarunt, ejus rei me-

non permansit. Et enim ob eximiam sanctitatem et eruditionem, summam est in invidiam adductus, eaque res magistratus ac praefectos majorem in modum acuit. Tum illud vero diaboli calliditate improbitatis artifices commenti sunt, ut ad turpitudinis necessitatem hominem adigerent, atque ejusmodi poenam staterent, ut ad illius corpori stuprum inferendum Aethiopem compararent. Ad haec Origenes fraudulentum illud diaboli consilium non sustinens, vocem illam edidit, qua duobus illis propositis, sacrificare maluit. Quanquam non omnino sponte illud sua praestitisse vulgo dicitur; sed ubi semel hoc se esse facturum assensus est, thus in manum illius impositum in subjectum arae focum excussisse gentiles asserunt. Hoc modo et a martyrii gloria confessorum martyrumque, qui illius temporibus erant, judicio excidit, et ab Ecclesia dejectus est. Accidit hoc Alexandriae; ubi cum exprobrantium ludibria ferre non posset, illinc abiit, et in Palaestina, sive Judaea domicilium constituit. Forte contigit ut Hierosolymam profectus, ut erat sacrarum litterarum egregius et eruditissimus interpres, ab sacerdotum collegio (nam et ipse, priusquam sacrificaret, ad sacerdotii gradum pervenisse dicitur), ad verba in Ecclesia facienda sollicitaretur. Cumque ab iis, uti dixi, qui tunc sacerdotalem in Ecclesia dignitatem obtinebant, vi propemodum ad id agendum impelleretur, ille in pedes consurgens, reliquis versibus praetermissis,

¹ F. προτρεπομένων δέ.

minit. Atqui nos Epiphanium opponimus, quo neque antiquiorem auctorem, neque graviorem requirere debemus; qui de Origene velut compertam rem minimeque dubiam illud ipsum retulit. In quo magnopere ponderandum istud est, quoties ejusmodi aliquid proponit Epiphanium, quod ad alicum, etiam alioquin haeretici, ac nefarii hominis, invidiam ignominiamque pertinet, id, si dubiae minimeque constantis famae sit, nonnulla cum excusatione ac titubanter ab illo significari; atque hoc inprimis caveri, ne incerta re commemoranda certam alicui infamiam ac dedecus imponat. Hoc vero loco nullam istiusmodi cautionem adhibuit, sed, cum de lapsu et injecto thure constaret, hoc unum excepit, quod si verum est, ad sublevandum Origenem valet, nonnullorum jactari sermonibus, nequaquam Origenem ipsum thus adolevisse, sed cum ejus digitis esset impositum, in subjectum arae focum a gentilibus excussum fuisse. Quod igitur in sacrificium ac majorem sceleris partem consenserit Origenes, minime dubitavit Epiphanius: utrum expressum hoc ab invito facinus ejusdem manu administratum fuerit, id vero dubitavit. Caeteri qui vel antiquiores Epiphanio, vel illius temporis supparet erant, partim Origenis amore dissimularunt, partim quod ad rem minime faceret, scribendo praetermiserunt. Atque Eusebius quidem, utpote Origenis admirator, consulto ut omitteret, fecisse videtur; nam nihil eorum tacuit, quae ad illius commendationem, nihil attulit, quod ad minuendam existimationem valeret. Reliqui tam fautores, quam adversarii Origenis, cum de impiis ejus dogmatibus atque erroribus in certamen disputationemque venissent, facile contempserunt caetera. Ac profecto de eo crimine sileri a sanctissimis viris aequissimum fuit,

τέλος. Διὰ γὰρ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ καὶ τῆς προπαιδείας ἐπὶ πλείστον φθόνον διεβέβηκε, καὶ μᾶλλον τοῦτο παρώξυνε τοὺς κατὰ καιρὸν τότε τὴν ἐξουσιαστικὴν ἀρχὴν διέποντας. Κακομηχανίᾳ δὲ διαβολικῇ ἐπεισέθησαν οἱ τῆς κακίας ἐργάται ἀσχυρήτητα τῷ ἀνδρὶ ἐπινοῆσαι, καὶ τιμωρίαν τοιαύτην ὀρίσαι, εἰς παράχρησιν δὴ τοῦ αὐτοῦ σώματος, Αἰθιοπα αὐτῷ παρασκευάσαι. Ὁ δὲ, μὴ φέρων τὴν τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἐπινοίαν, ἔβρηξε φωνὴν, τῶν ἀμφοτέρων προτεθέντων αὐτῷ πραγμάτων, ὅθυσαι μᾶλλον ἐλόμενος. Οὐ μὴν δὲ ἔκουσεν ἡ γῆ μᾶλλον τοῦτο ἐπετέλεσεν, ὡς πολλὸς ᾄδεται λόγος· ἀλλ' ἐπεισὶ ὄλως καθωμολόγησε τοῦτο πράξει, βαλόντες ἐπὶ χεῖρα αὐτοῦ λίθον, εἰς τὴν τοῦ βωμοῦ πυρὰν καθήκον. Καὶ οὕτως τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων ἀπεβλήθη τότε, καὶ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεώθη. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τοῦτο ὑποστάς, καὶ μὴ δυνάμενος τὴν τῶν ὀνειδίζοντων χλεύην φέρειν, ἀνεχώρησε, καὶ τὴν Παλαιστίνην. τοῦτέστι τῆς Ἰουδαίας κατοικεῖν γῆν εἰσέτε. Ἀνελθὼν γοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξηγητῆς καὶ λόγιος, προετρέπετο ἀπὸ τοῦ ἱερατείου. Φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ πρεσβυτερίου κατηξιώσθαι τὸ πρὶν, πρὶν τῆς θύσαι. Προτρεπόμενοι, ὡς ἔργον, αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰπεῖν, καὶ πολλὰ καταναγκασάντων τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσόλυμοις τὴν ἐρωσύνην τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας διεπόντων, ἀναστὰς ἐπὶ πῆδας τὸ βῆτον μόνον τοῦ ψαλμοῦ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐνάτου εἰπὼν, τὴν πᾶσαν διαστολὴν παρ-

cujus tantopere illum poenituisse scirent, ne hominis memoriae insultare, obtractarique velle potius quam errores damnare viderentur. De aliis, quorum scripta non exstant, pronuntiare non nisi temere possumus. Altera in *Annalibus* conjectura non plus veritatis, minus etiam probabilitatis habet. Falsissimum enim est intextam hanc Epiphanio laciniam esse, cum neque de stylo ipso dubitari possit, et quibus id argumentis edficatur, levia sint, imo nulla. Epiphanius, inquit, libro *De mensuris ac ponderibus* plane contraria docuit. Scribit enim: *Floruisse Origenem a temporibus Decii usque ad Callum et Volusianum*. Ubi vox, *floruit*, non idem est ac *vixit*, sed splendorem ex doctrina quaesitum significat. Ac si tum lapsus esset Origenes, non illum floruisse diceret Epiphanius. Verum ἀκμάζειν et *florere* apud chronologos nihil aliud est, quam commendari vulgo, et in aliqua propter eruditionem aut virtutem nominis claritate versari. Hanc vero doctrinae famam ac splendorem Origeni neque prior illa idololatriae culpa, quam poenitentia diluerat, eripere debuit; neque posterior tot ac tam multiplicium haeresium infamia potuit opprimere. Deinde falso Decium pro Severo hic usurpatum ab Epiphanio paulo ante docuimus. Secundum hanc Augustinus nobis objicitur, qui cum de Origene omnia sit ex Epiphanio mutatus, de turpissimo illo lapsu verbum nullum aspersit. Sed utrum hoc Epiphanii *Adversus haereses* luculentum opus ab Augustino lectum fuerit, propter eas causas dubitari potest, quae in praefatione, quam operi ipsi praefiximus, ad lectorem pluribus sunt a nobis expositae. Frustra igitur, ut quidem apparet, sollicitata est in *annalibus* narrationis illius istiusque loci fides, cum nulla ad eam labefactandam satis firma ratio sit allata.

ἔθων, ὡς λέγει ὁ ψαλμὸς, *Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαίωματά μου, καὶ ἀνυλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;* πτύξας τὸ βιβλίον ἐπέδωκεν, ἐκάθισε μετὰ κλαυθμοῦ καὶ δακρύων, πάντων ἑμοῦ σὺν αὐτῷ κλαίωντων.

Γ' Καὶ μετὰ χρόνον ἀπεντεύθεν προτροπομένων αὐτὸν πολλῶν, καὶ ἀναγκαζόντων, Ἀμβροσίῳ τινὶ συντυχῶν τῶν διαφανῶν ἐν αὐλαῖς βασιλικαῖς (τινὲς δὲ τοῦτον τὸν Ἀμβρόσιον ἔφασαν οἱ μὲν Μαρκιωνιστὴν, οἱ δὲ Σαβελλιανόν)· καθήχησε γοῦν τὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αἵρέσεως ἐκκλίνειν, καὶ ἀναθεματίσαι, καὶ τὴν πίστιν ἀναλέξασθαι τῆς ἁγίας Θεοῦ Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ προειρημένος Ἀμβρόσιος, ἐπειδὴ ἀπὸ πολλῆς αἵρέσεως ὑπῆρχε, καὶ ἀνὴρ λόγιος καὶ σπουδαῖος περὶ τὰς θείας ἀναγνώσεις τῶν Θεῶν Γραφῶν, διὰ τὴν ἐν ταῖς θεαῖς βιβλίοις θαύτητα τῶν νοημάτων, ἤξλωσε τὸν αὐτὸν Ὀριγένην φράσαι αὐτῷ. Ὁ δὲ βουλόμενος εἰς ἐκεῖνον (28)· κατῆχον καὶ προτροπὴν πάσης Γραφῆς, ὡς εἶπειν, ἔρμηνεύς γενέσθαι καὶ ἐξηγήσασθαι, ἐπετήδευε καὶ ἐν τῇ Τύρῳ τῆς Φοινίκης, ὡς λόγος ἔχει, εἰκαιοκτῶ ἔτη πολιτεία μὲν ὑπερβαλλούση, καὶ σχολῆ, καὶ καμάτων, τοῦ μὲν Ἀμβροσίου τὰ πρὸς τροφὴν αὐτῷ τε, καὶ τοῖς ὀξυγράφοις, καὶ τοῖς ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ἐπαρκούντος, χάρτην τε καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀναλωμάτων, καὶ τοῦ Ὀριγένους ἐν τε ἀγρυπνίαις καὶ σχολῇ μεγίστη τὸν κάματον τὸν περὶ τῆς Γραφῆς διανύοντος. Ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς (29) ἐφιλοτιμήσατο συναγαγεῖν τῶν ἐξ ἔρμηνειῶν, Ἀκύλα, Συμμάχου, τῶν τε Ἑβδομηκονταδύο, καὶ Θεοδοτίωνος, Πέμπτης τε, καὶ Ἑκτης ἐκδόσεως, μετὰ παραθέσεως ἐκάστης λέξεως Ἑβραϊκῆς, καὶ αὐτῶν ὁμοῦ τῶν στοιχείων· ἐκ παραλλήλου δὲ ἀντικρυς δευτέρᾳ σελίδι χρώμενος κατὰ σύνθεσιν Ἑβραϊκὴν μὲν τῇ λέξει, Ἑλληνικῆν δὲ τῷ γράμματι, ἑτέραν πάλιν πεποίηκε σύνθεσιν.

¹ Psal. XLIX, 16.

(28) Ὁ δὲ βουλόμενος εἰς ἐκεῖνον. Vulgata est historia illa de secessu Tyrio, deque 28 annis ibi transactis ab Origene, cum sacros codices interpretaretur. Quam ex hoc Epiphaniū loco, et ex lib. *De pond. ac mens.* chronologi atque historici transulerunt. Sed hæc vellem isti accuratius expendissent, ac cum gestis Origenis, et Eusebii lib. vi contulissent. Non enim dubitanus quin mera fabula sit, idque certis atque evidentibus argumentis possit ostendi. Nam hæc in Tyrum profectio contigit, ut testatur Epiphanius, post Origenis lapsum, cum jam presbyter ordinatus esset. Non illud jam repeto, Origenis calamitatem videri ex Epiphaniū mente sub Decio collocandam, paucis ante illius obitum annis. Fingamus diu ante contigisse. Duo ex Eusebio certa sunt: Origenem eo tempore presbyterum Cæsareæ esse factum, quo Zebinus Philetum mortuo Antiochenam sedem obtinuit, cum in Græciam per Palæstinam iter faceret, quod lib. vi, cap. 17, narrat. Item post annum Alexandri decimum Cæsaream profugientem ibidem diutius hæsisse. Apud Eusebium in *Chronico* Zebenus post Philetum Antiochenus episcopus factus est, anno Alexandri vii, qui est Christi 228, cum Origenes annum ageret XLIII. Annus vero decimus Alexandri, Christi est 251, Origenis XLVI; a quo ad ejus obitum, qui anno

postquam hunc unum e psalmo quadagesimo nono locum attulisset: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* complicatum librum reddidit, fisque et lacrymarum resedit, fletibus cum eo qui aderant universis.

III. Posthæc multis hortantibus, imo cogentibus, et Ambrosii cujusdam viri 526 inter palatinos primarii familiaritate usus (quem nonnulli Marcionistam, alii Sabellianum fuisse memorant), huic ipsi, ut hæresim ejuraret ac damnalet, atque Ecclesiæ catholicæ fidem amplecteretur, auctor exstitit. Ambrosius vero, cum in hæresim magnopere implicatus hactenus fuisset, et eruditus alioqui ac divinarum litterarum imprimis studiosus esset, propter sententiarum, quæ iisdem sacris codicibus continentur, profunditatem, ab Origene postulavit, ut ea sibi interpretatione sua patefaceret. Qui ut hortanti Ambrosio, pro eo atque illi congruebat, satisfaceret, universam Scripturam interpretatione sua et expositione declarare instituit. Proindeque in urbe Tyro, quæ Phœnicæ est, viginti octo annos excellenti quadam vitæ ratione in otio ac commentandi labore transegit; cum et Ambrosius quæ ad alendum ipsum una cum librariis, ac cæteris ministris necessaria erant, necnon et chartam ac reliquos sumptus benigne suppeditaret, et Origenes magnis vigiliis ingentique otio hunc enarrandæ Scripturæ laborem prosequeretur. Primum ei studium fuit sex in unum interpretationes conferre: Aquilæ, Symmachi, Septuaginta duorum, Theodotionis, una cum editione Quinta ac Sexta: quibus singulas Hebraicas dictiones propriis elementis perscriptas addidit: tum ex adverso, altera in pagina contextum alterum fecit ex Hebraicis dictionibus Græcis litteris exaratis.

Christi 254 accidit, anni sunt non plures 23. Meminit hujus secundæ in Palæstinam profectiois idem Eusebius in *Chronico*, ad annum Antonini xi. Verum ante hoc tempus, hortante Ambrosio, commentarios in *sacram Scripturam* elucubrasset, idque partim Cæsareæ, partim alibi fecisset, non obscure significat Eusebius, cap. 17, ubi eodem tempore, quo auctore Ambrosio in commentando erat occupatus, proficiscentem illum in Græciam narrat Cæsareæ ordinatum esse presbyterum. Quocirca falsum est Origenem totos 28 annos Tyri consedis, ibique commentariorum ingentem illam molem edidisse. Hoc enim Alexandriæ, Cæsareæ, Athenis, diversis temporibus egit, uti cap. 18 scribit Eusebius. De Tyrio secessu nulla est apud Eusebium quod sciam, mentio. Hieron. duntaxat, *Epist. 55 De erroribus Orig.* ad Pamm., *Centum*, inquit, *quadraginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri*: quod idem in *Catalog. script. eccl.* commemorat. Verisimile est igitur Origenem, cum in Decii persecutione affecta jam ætate lapsus esset, in Palæstinam recessisse, ac Tyri mortuum esse.

(29) Ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς. Agit de his Origenis editionibus accuratissime libro *De pond. et mens.*, ubi quæ *Hexapla*, et *Octapla* fuerint, exponit. Vide quæ ad n. 19 ibidem observamus.

Hunc in modum volumina illa, quæ Hexapla dicuntur, composuit : quæ præter Græcas editiones duas insuper Hebraici sermonis columnas continent, alteram Hebraicis ipsis, alteram Græcis elementis conscriptam : adeo ut Vetus omne Testamentum tam Hexaplis ejusmodi, quam duplici Hebraicorum vocabulorum contextu comprehensum fuerit. Cum hoc totum opus summo ille cum labore studioque perfecisset, non perpetuo nominis sui ac gloriæ integritatem retinuit, sed tanta doctrinæ vis ac copia ruinæ illi ac calamitatis occasionem dedit. Nam cum, ut sibi proposuerat, nullam sacrarum litterarum partem, quam non explicaret, omittere vellet, in ingens se peccatum commisit, ac mortiferas quasdam voces exposuit : unde Origenistarum secta profluxit, non superiorum illorum, qui insigni turpitudine sunt. De illis enim, ut ante dixi, certi nihil affirmare possum, utrum ab Adamantio 527 Origene, an ab aliquo alio, qui et Origenes ipse diceretur, initium acceperint. Cæterum eundem illum Origenem narrant quiddam in corpusculum excogitasse suum ; sive nervum sibi, ut quidam existimant, inciderit, quo se illecebrarum molestia liberaret, neque turpibus corporis motibus velut incendio quodam æstualet ; sive, quod alii malunt, medicamento aliquo partibus illis imposito rescicari. Sunt qui alia quædam illi tribuant, veluti quod ad Juvandam memoriam medicatam quamdam herbam repererit. Quæ igitur grandia de illo ac

IV. Quod ad hæresim illam attinet, cujus auctor fuit, ea primum in Ægypto propagata, hodie inter præcipuos, atque eos maxime viget, qui monasticum vitæ genus specie ipsa profitentur : quippe se et in solitudines abdiderunt, et paupertatem profitentur : pestifera illa quidem, ac veteres omnes improbitate superans, quarum errores complectitur. Nam licet nullum sectatoribus suis usum turpitudinis imponat, absurdum tamen impiamque de Deo sententiam per summam turpitudinem inserit. Ex hoc enim fonte erroris sui ansam Arius accepit, ac reliqui deinceps omnes, velut Anomæi et id genus alii.

Principio eo temeritatis progressus est, ut asserat unigenitum Filium Patrem videre non posse, neque Spiritum Filium, neque angelos Spiritum, neque homines angelos. Atque hic primus illius lapsus fuit. Ita enim ex Patris substantia Filium esse censet, ut nihilominus creatus fuerit. Quem quidem sola id gratia consecutum existimat, ut Filius diceretur. Sed aliis longe gravioribus erroribus implicatus est. Nam animam hominis ante corpus existitisse putat, et easdem angelos esse, virtutesque superiores, quæ quod peccata contraxerint, supplicii causa in hoc corpus inclusæ sunt ; proindeque ad pœnas subeundas a Deo relegari, ut hic iudicii prioris damnationem sustineant. Quam ob

¹ Manca est oratio.

Ἄς εἶναι μὲν ταῦτα καὶ καλεῖσθαι Ἑξαπλά, ἐπὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἐρμηνείας δύο ὁμοῦ παραθέσεις τῆς Ἑβραϊκῆς φύσει, δι' Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν στοιχείων· ὥστε εἶναι τὴν πᾶσαν Παλαιὰν Διαθήκην δι' Ἑξαπλῶν καλουμένων, καὶ διὰ τῶν δύο Ἑβραϊκῶν ῥημάτων. Ταύτην ὁμοῦ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου πεφιλοτιμητο· ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος τὸ κλέος αὐτοῦ ἀσβεστον διήνυσε. Συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πτώμα. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ σκοποῦ βουλόμενος μηδὲν τῶν θείων Γραφῶν ἕασαι ἀνερμήνευτον, εἰς ἐπαγωγὴν ἑαυτὸν περιέβαλεν ἀμαρτίας, καὶ θανάσιμα ἐξηγήσατο ῥήματα· ἐξ ὧν οἱ Ὀριγενιστῆαι καλούμενοι, οὐκ οἱ πῶτοι¹, οἱ τὴν αἰσχουρήσαν. Οὐ γὰρ ἔχω περὶ ἐκείνων λέγειν, ὡς καὶ ἤδη προείπον, εἰ ἐκ τοῦ Ὀριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου ἐσχίκασι τὴν ἀρχὴν, ἢ ἕτερόν τινα ἀρχηγὸν ἐσχίκασι, Ὀριγένην λεγόμενον. Φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὀριγένην ἐπινενσηκέναι ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωματικόν. Οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτετηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῆ ὀχλεῖσθαι, μηδὲ ἐν ταῖς κινήσει ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαι τε καὶ πυρβολεῖσθαι· ἄλλοι δὲ οὐχὶ φασιν, ἀλλὰ ἐπενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορλοῖς, καὶ ἀποζηρᾶναι. Ἔτεροι δὲ καὶ ἄλλα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν τολμῶσιν, ὡς ὅτι καὶ βοτάνην τινὰ εὕρηκεν λατρικὴν μνήμης ἕνεκα. Καὶ τὰ μὲν ὑπέρογκα ὑπὲρ αὐτοῦ λεγόμενα πάνυ πεπιστεύκαμεν· ὁμως τὰ λεγόμενα ἐξεῖπεν οὐ παρελίπομεν.

magnifica produntur, non omnino fide digna censemus. Nihilominus quæ communi sermone percerebuerunt, præterire noluimus.

Δ'. Ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ φύσα αἵρεσις, πῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα ὑπάρχουσα, τὰ νῦν δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις, καὶ δοκοῦσι τὸν μονήρη βίον ἀναδέχεσθαι, παρὰ τοῖς φύσει κατὰ ἐρημίαν ἀναχωροῦσιν τε καὶ τὴν ἀκτημουσίην ἐλομένους, δεινὴ τε καὶ αὐτῇ, καὶ πασῶν τῶν παλαιῶν μοχθηροτέρα, ἢ καὶ σὺν ἐκείνοις τὰ ὅμοια φρονοῦσα. Κἂν γὰρ αἰσχρότητα ἐπιτελεῖν οὐ παρασκευάζει τοὺς αὐτῇ μαθητευομένους, ἀλλ' οὖν γὰρ δι' αἰσχρότητος δεινὴν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐνοσκήπτει. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ ὁ Ἄρειος τὰς προφάσεις εἰληψε, καὶ οἱ καθεξῆς, Ἀνόμοιοι τε καὶ ἄλλοι.

Φάσκει γὰρ οὗτος, τολμήσας δὴθεν κατὰ τὴν ἀρχὴν λέγειν, πῶτον μὲν, ὅτι ὁ Υἱὸς ὁ μονογενὴς ὄραν τὸν Πατέρα οὐ δύναται· ἀλλὰ ὅτε τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν δύναται θεάσασθαι, ὅτε μὴ ἄγγελοι τὸ Πνεῦμα, ὅτε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀγγέλους. Καὶ αὕτη πρώτη αὐτοῦ ἢ πῶσις. Ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τούτου εἰσηγείται, κτιστὸν δὲ ἄμα. Βούλεται δὲ ὡς κατὰ χάριν τὸν Υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι λέγειν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι αὐτοῦ πτώσεις μείζους. Τὴν ψυχὴν γὰρ τὴν ἀνθρωπείαν λέγει προὑπάρχειν, ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι, καὶ δυνάμεις ἄνω, ἐν ἀμαρτίαις δὲ ἀμπλακησάσας, καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς τοῦτο τὸ σῶμα κατακλεισμένας. Πεπέμφθαι δὲ ἀπὸ Θεοῦ εἰς τιμωρίαν, ὅπως ἐνταῦθα πρώτην χρίσιν ὑποδέξονται.

Διώπερ, φησί, καὶ δέμας κέκληται τὸ σῶμα, διὰ τὸ ἐδεῖσθαι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι· τὴν παλαιὰν Ἑλλήνων μυθώδη ὑπόνοιαν φανταζόμενος. Εἰς ταῦτα δὲ καὶ μύθους ἐκτίθεται. Ψυχὴν γάρ, φησί, διὰ τοῦτο καλοῦμεν, διὰ τὸ ἀνωθεν ἐψύχθαι.

Μαρτυρίας δὲ κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν ἐπιπλάττεται ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, οὐχ οὕτως ἐχούσας, οὐδὲ οὕτως δεδομένας. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τὸν Προφήτην, *Πρὶν ἡ ταπεινωθῆναι με, ἐγὼ ἐπλημμέλησα*, ἐξ αὐτῆς, φησί, τῆς ψυχῆς ὁ λόγος, ὡς ἀνω ἐν οὐρανῷ ἐπλημμέλησε, πρὶν ἢ ἐν τῷ σώματι τεταπεινωθῆναι· καὶ τῷ εἰπεῖν, φησί, *Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου*, ὡς τοῦ ἀνδραγαθήσαντος ἐνταῦθα ἐν ἀγαθοεργίᾳ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν ἄνω ἀνάπαυσιν διὰ τὴν αὐτοῦ τῆς ἐργασίας δικαιοπραγίαν. Καὶ πολλὰ ἔστιν ἄλλα τοιαῦτα λέγειν. Τὸ κατ' εἰκόνα δὲ φησὶν ἀπολωλέκηναι τὸν Ἀδάμ. Ἐντεῦθεν, φησί, καὶ τοὺς χιτῶνας τοὺς δερματίνους ἐπισημήνασθαι τὴν Γραφὴν, ὅτι *Ἐποίησεν αὐτοῖς, φησί, χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἐνέδυσεν αὐτοὺς*, τὸ σῶμα, φησί, ἐστὶ. Καὶ πολλὴ τίς ἐστι παρ' αὐτοῦ ἡ ἄδομένη χλευή. Τὴν τε τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλλιπῆ ποιεῖται, πῆ μὲν λόγῳ παριστῶν ταύτην, πῆ δὲ ἐξ ἀνοούμενος τελεώτατα, ἄλλοτε δὲ καὶ μέρος ἐξ αὐτῆς ἀνάστασθαι. Ἀλληγορεῖ δὲ λοιπὸν ὅσαπερ δύναται, τὸν τε παράδεισον, τὰ τε τοῦτου ὕδατα, καὶ τὰ ἑπάνω τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τῆς γῆς. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια φλυαρῶν οὐ διαλείπει. Ἦδη δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τὰ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μνησθέντες διεξεληλύθαμεν.

C aquas quæ in eo sunt, quæque et supra cælestes orbis, et sub terra collocantur. Hæc et his similia in locis aspersimus.

Ε'. Οὐδὲν δὲ καὶ νῦν λυπήσει αὐθις ἐν τῇ κατ' αὐτὴν αἰρέσει περὶ τῆς αὐτοῦ περιπετείας καὶ ὑποθέσεως διηγῆσασθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποβαλλομένων τὴν ἀνατροπὴν ποιήσασθαι. Πολλὴ γάρ ἡ τοῦτου ὑστερον γενομένη ἀτοπία, καὶ ἐπιτηδεύσεις παραπεποιημένης ἐνοίας, καὶ ἔξω βεβηκυῖα τῆς ἀληθείας. Ἔδοξε γὰρ κατὰ αἰρέσεων πασῶν λέγειν τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἀνατρέπειν ἐκάστην· ὑστερον δὲ καὶ αὐτὸς αἰρέσειν οὐ τὴν τυχοῦσαν ταύτην τῷ βίῳ ἐξήμεσε. Καὶ πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα εἰς ἔλεγχον τῆς αὐτοῦ παραπεποιημένης ἐπιπλάστου ἐνοίας παραθήσομαι· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ ῥηθῆσάμενα τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑποδείξω. Καὶ ἐστὶ τὰδε, ὅσαπερ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰσηγήσατο τῷ βίῳ. Ἐν πάσῃ γὰρ Γραφῇ ἀεὶ ὀλισθαίνων, κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις παρέπεσεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ γὰρ πολὺς ἐστὶ· λέγεται γὰρ πολλὴν πεποιτηκέναι σύνταξιν. Εἰς ἐκάστην γὰρ Γραφὴν, ὡς ἔφην, οὐ παρητήσατο εἰπεῖν ἢ αὐτῷ ἔδοξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐν προσομιλίαις, καὶ διὰ τῶν προομιλιῶν, εἰς ἦθη τε καὶ εἰς φύσεις ζώων τε καὶ τῶν ἄλλων εἰρηται, μέσος φερόμενος πολλάκις χαρίεντα διηγῆσατο· ὅσα δὲ εἰς δόγματα ἔδογμάτισε, καὶ περὶ πίστεως, καὶ μελίζονος θεωρίας, τῶν πάντων ἀτοπιώτατα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ

A causam, ait, et corpus δέμας appellari, quod corpori illigata sit anima. In quo vetera Græcorum somnia ac nugas retexit. Quin nonnullas ad eandem sententiam fabulas accomodat. Nam animam 528 ob id, inquit, ψυχὴν dicimus, quod cœlitus afflata sit.

Ad hæc certas ad opinionis falsæ præsidium auctoritates affert, quas Scripturis sacris perperam affingit : quæ nec ita sese habent, ac longe aliter sunt editæ. Quod enim a Propheta dictum est, *Priusquam humiliter, ego deliqui* ¹, verba esse animæ ipsius affirmat, cum in cœlo antea deliquisset, quam ad hoc corpus abjiceretur. Quod vero alibi scriptum est, *Convertere, anima mea, in requiem tuam* ², eo referendum putat, quod qui strenue atque egregie se in hoc mundo gesserit, ob præclara sua facta vitamque ex justitia temperatam, ad supremam illam cœlestemque requiem sese convertat. Sexcenta ad eum modum commemorari possunt. Illud porro divinæ, quod habebat, imaginis decus Adamum perdidisse narrat. Hinc est, inquit, quod pellicearum tunicarum in Scriptura sit mentio : *Fecit illis tunicas pelliceas, et induit ipsos* ³. Quod de corpore accipit. Omnino infinita alia sunt ab eo decantata dogmata, risu ac ludibrio digna. Nam et mortuorum resurrectionem mancam ac defectam asserit. Quam quidem partim verbis affirmat, partim funditus tollit. Alias vero partem duntaxat hominis excitari putat. Demum quæcunque potest, ad allegorias transfert, velut paradisi, et aquas quæ in eo sunt, quæque et supra cælestes

V. Hoc vero loco, quo adversus hanc hæresim præcipue disputamus, temerarias illius opiniones ac dogmata repetere non gravabimur, et ab eodem ipso confictarum ab eo fabularum refutationem arcessere. Longius quippe deinceps hominis absurditas, pravæque opinionum et a veritate remotissimarum affectatio progressa est. Qui cum adversus superiores omnes hæreses disputasso, ac singulas evertisse visus sit, postea tamen suam et ipse hæresim, et quidem haud vulgarem in orbem terrarum evomuit. Libet vero, ad commentitiani illius opinionem convincendam, quæ ab eo dicta sunt primo loco subijcere, deinde quæ ab tenuitate nostra adversus illum dicenda fuerint, afferre. Ea vero sunt, quæ ad primum psalmum in medium adduxit. Nam cum in omni Scriptura perpetuo 529 sit lapsus, in præcipuis ac necessariis potissimum : singulis pene dictionibus aberrat. Verum illud eo facimus, quod scriptorum illorum ingens quædam moles est. Nam infinita scripsisse dicitur, cum ad singulos Scripturæ libros, quæ sibi viderentur effutire non dubitaverit. Cæterum quæ in sermonibus ad populum habitis, ac præcæmiis de moribus, et animalium natura, cæterisque id genus

¹ Psal. cxviii, 67. ² Psal. cxiv, 7. ³ Gen. iii, 24.

disseruit, media quadam insistens via scite atque eleganter plerumque disputavit. Quæ vero de dogmatibus elucubravit, deque fide, ac reliquis majori decretis, qui aut antecesserunt, aut post illum duntaxat aliarum hæreseon flagitia ac fœditates excipias.

Ac videtur sane et ascetarum idem ille institutum amplexus, quemadmodum antea docui. Ob id stomachum illius ferunt propter exquisitam quamdam vitæ rationem, et inediam, atque ab animatis omnibus temperantiam concidisse. Sed jam illius verba proferamus ex ejus ad priorem psalmum commentariis deprompta, et ex considerationibus ad eundem editis, dogmatumque tractationibus, totidem quibus scripsit ille verbis, ne quis nos illius dictis calumniam fecisse dicat. Atque ex hoc potissimum loco transferre volumus; non quod in his duntaxat ad priorem psalmum commentariis a veritate ceciderit, ut persæpe testatus sum; nam in omnibus plane aberravit; sed quod innumera sint ab eo monumenta relicta, nonnullis ex eo illo psalmo collectis, ex una aut altera, vel tribus certe vocibus omnem illius in his, quæ ad fidem pertinent, improbitatem aperientur: ac necessario eadem quibus ille usus est verba referemus. Est igitur uniuscujusque dictionis velut solum ac fundamentum hujusmodi, ut illud, studiose auditor, intelligas, manifestissime Filium Dei creaturam ab illo prædicari; et ex illa in Filium temeritate eodem censeri. Quocirca psalmum illum ab initio scripsit.

Ex Origenis commentariis ad psalmum primum. C

VI. Clausas obsignatasque Scripturas esse sacras divina testantur oracula; idque Davidis clave, ac forsitan et sigillo, de quo scriptum est: *Figura sigilli sanctitas Domino*¹. Quod de virtute Dei, qui ea largitus est, intelligi debet, quæ videlicet per sigillum adumbratur. 530 Etenim clausas atque obsignatas esse Scripturas Joannes in Apocalypsi declarat his verbis: *Et angelo Ecclesie, quæ Philadelphie est, scribe: Hæc dicit Sanctus, Verus, qui habet clavem David; qui aperit, et nemo claudit; et claudit, et nemo aperiet. Novi opera tua; posui fores coram te apertas, quas nemo claudere potest*². Deinde paulo post: *Et vidi ad dexteram sedentis in throno librum scriptum intus et a tergo, obsignatum signaculis septem. Et vidi angelum proclamantem voce magna: Quis est dignus aperire librum et solve-
vere signacula ejus? Et nemo poterat in caelo, neque in terra, neque subter terram aperire librum, nec aspicere illum. Et flebam, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, neque aspicere illum. Et unus de senioribus dixit mihi: Noli flere: ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et septem signacula ejus*³. De sola vera obsignatione ita loquitur Isaias: *Et erunt vobis verba hæc omnia, sicut sermones libri hujus obsignati, quem si dederint*

α μετ' αὐτὸν εὐρίσκειται, πλὴν τῶν ἐν ταῖς αἰρέσεσιν ἀσχυροῦργῶν. contemplatione dignis, longe cæteris eorum omnium exstiterunt, ineptiora et absurdiora videntur, si

Ἐδοξε γὰρ καὶ ἀσκητῶν βίον ἐπανηρῆσθαι, ὡς καὶ ἄνω μοι προεδεδήλωται. Διὸ καὶ τὸν θώρακα αὐτοῦ φασὶν τινες ἀπὸ ὑπερβολῆς πολιτείας, ἀσιτίας τε καὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, πεπτωκέναι. Φέρε δὲ ὅτι ὁ αὐτὰς τὰς αὐτοῦ λέξεις παραθησόμεθα ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ θεωριῶν, καὶ ἐν ἐδογματίσειν αὐτοῖς τοῖς λόγοις· ἵνα μὴ τινες εἴπωσι τὰ κατ' αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα σεσυκοφαντησῶσι. Καὶ οὐχ ὅτι πάντως μόνον ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας, ὡς πολλὰκις εἶπον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκάστῃ ἐξηγήσει. Διὰ δὲ τὸν ὄγκον τῆς αὐτοῦ πραγματείας ἀπὸ τοῦ προειρημένου ψαλμοῦ συλλέξαντες ἐνταῦθα, ἀπὸ τῆς μιᾶς, ἢ δύο, ἢ τριῶν λέξεων, τὸ πᾶν τὸ περὶ τὴν πίστιν τῆς μοχθηρίας αὐτοῦ ἀποκαλύψωμεν. Καὶ ταυτὸν τε εἰπεῖν ἀναγκάσις ἐπιμελησόμεθα. Καὶ ἔστιν εὐθύς ἑκάστης λέξεως τὸ ἐδάφιον οὕτως, ὅπως γνήσης, ὡ φιλόκαλε ἀπορατὰ, ὅτι φανερώτατα τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ κτίσμα ἐδογματίσει. Καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ τολμῆς γνήσης, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτιστὸν εἰσηγήσατο. Ἀπ' ἀρχῆς οὖν ἀναλέξωμεν τὸν ψαλμὸν, ἕως αὐτῆς τῆς λέξεως, ὡς αὐτὸς Ὀριγῆνης ἔφη.

cognoscas etiam Spiritum sanctum creatum ab eodem repetemus, totidemque verbis, quibus Origenes

τῶν Ὀριγῆνουσ ἐκ τὸν α' ψαλμὸν.

Γ'. Κεκληῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας Γραφὰς οἱ θεοὶ φασὶν λόγοι τῆ κλειδι τοῦ Δαβὶδ, τὰς δὲ καὶ σφραγίδι, περὶ ἧς εἰρηται τὸ, Ἐκτύπωμα σφραγίδος ἀγιασμο Κυρίῳ· τουτέστι τῆ δυνάμει τοῦ δεδοκίτος αὐτὰς Θεοῦ, τῆ ὑπὸ τῆς σφραγίδος δηλουμένη. Περὶ μὲν οὖν τοῦ κεκληῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἐκκλησίας γράψον· Ἰάδε λέγει ὁ Ἄγιος ὁ Ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἀνοίξῃ, καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείῃ, καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει. Οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ δέδωκα θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεωρμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται κλείσει αὐτήν· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ τῆν δεξιάν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγίσιν ἑπτὰ. Καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ· Τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ; Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ ὄρατῳ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό. Καὶ ἔκλωρον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὐρέθη ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό. Καὶ εἰς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· Μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ

¹ Exod. xxviii, 36. ² Apoc. iii, 7. ³ Apoc. v, 1-5.

τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἣ ῥίξα Δαβὶδ, ἀνοίξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἐπτά σφραγίδας αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγισθαι μόνον ὁ Ἡσαίας οὕτως· Καὶ ἔσται ὁμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δώσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· Ἀνάγνωθι ταῦτα· καὶ ἔρει· Οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι· ἐσφραγίσται γάρ. Καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, καὶ ἔρει· Οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. Ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαίου νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας Γραφῆς ὁμολογουμένως, καὶ παρὰ τοῖς μετρίως ἐπάτειν λόγων θεῶν δυναμένοις, πεπληρωμένοις αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν, σκοτεινῶν τε λόγων, καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσφραγείας, δυσλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ὅπερ διδάξαι βουλόμενος καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδῆς οὐσας παρὰ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις, οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὐρεῖν τοῦ ἀνοίξαι, τὸ, Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς· ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσρχομένους οὐκ ἀφιέτε εἰσελθεῖν.

Z'. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν προοίμῳ λέλεκται, εἰς μέριστον ἀγῶνα, καὶ ὁμολογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τὴν ἐξὶν ἡμῶν, ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τῆς πολλῆς σου φιλομαθείας, καὶ δυσωπουμένους ὑπὸ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μετριότητος σου, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, κατελθεῖν. Καὶ ὅτι γε ἐπὶ πολὺ ἀναυδύμενόν με, διὰ τὸ εἰδέναι τὸν κίνδυνον οὐ μόνον τοῦ λέγειν περὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ πολλῶ πλείον τοῦ γράφειν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλιπεῖν, παντοδαπῶς κατεπάδων φιλικῶς, καὶ κατὰ προκοπὴν θεότητος εἰς τοῦτο ἤγαγές με· μάρτυς ἔσο μοι πρὸς Θεὸν μεθ' ὅλου τοῦ βίου, καὶ περὶ τῶν ὑπηγορευμένων ἐξεταζομένων¹, ποῖός τε προθέσει τοῦτο γεγένηται. Καὶ πῆ μὲν ἐν-ευγχάνομεν, πῆ δὲ ἦτοι βιαζόμεθα βιαιότερον, ἢ δοκοῦμέν τι λέγειν. Ἐσχίχυσάμεν δὲ τὸ γεγραμμένον οὐ καταφρονούντες τοῦ, Ὅτε λέγεις περὶ Θεοῦ, κρίνη ὑπὸ Θεοῦ, καλῶς εἰρημένου. Καὶ τὸ, Περὶ Θεοῦ καὶ τάληθῆ λέγειν, κίνδυνος οὐ μικρός. Ἀξιούμεν τοίνυν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς Θεοῦ καλὸν εἶναι δύναται, καὶ μάλιστα νόησις Γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως, τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων Θεῷ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως, γεννητοῦ Θεοῦ προσέειναι, αἰτήσεις δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν. Ἐπίκειται γὰρ τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγελία τοῦ εὐρίσκειν· τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζητοῦντας λογισμένων παρὰ Θεῷ τῶν οὐχ ὀφῶ ἐπὶ τοῦτο πραϊόντων.

Ἔως ὧδε τὰ ἀπὸ Ὀριγῆνους.

enim proposita est ussequendi promissio. Ac nescio an qui ad illud via ac ratione minime contendunt, inter eos qui quaerunt apud Deum non habeantur. *Hactenus Origenis verba.*

H'. Ἀρχὴ μοι λέγειν πρὸς τὸν κομπύδη, καὶ δοκῆσαι σοφὸν, καὶ ἐρευνητὴν τῶν ἀνερευνητῶν, καὶ ἐκδιδαστὴν τῶν ἐπουρανίων, τουτοῖν τὸν φλυαρίας ἐμπλήσαντα τὸν βίον, ὡς καὶ ὁ κρείττων ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εἶρηκε, πρῶτον περὶ γεννητοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ὁμολογίαί τε καὶ ὁμωνυμῆαι πολλαὶ ἐν τῷ βίῳ εἰσὶ, πάντη τοῦτο δῆλον ἐστὶ. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ ἄλλου

homini scienti litteras, dicentes : *Lege ista ; et respondebit : Non possum legere ; est enim obsignatus. Et dabitur liber hic in manus hominis nescientis litteras ; et dicit : Nescio litteras*². Hæc enim non ad Apocalypsin solum Joannis, aut Isaiaæ vaticinia pertinere putandum est, sed de universa Scriptura sacra penitus accipienda sunt. Quod sane apud illos in confesso est, qui divinarum litterarum notitiam vel mediocriter assecuti sunt. Quæ quidem ænigmatum involucris, ac parabolis, tenebrosisque sermonibus, ac diversis aliis obscuritatis generibus, quæ hominis ingenio difficile comprehenduntur, refertæ sunt. Quod et Salvator ostendere volens, clavem apud Scribas et Phariseos esse dixit, qui ut viam ad aperiendum invenirent, minime contenderent. Et, *Væ vobis*, inquit, *legisperitis, quoniam tulistis clavem scientiæ, neque ipsi intrastis, et intrantes non permittitis ingredi*³.

VII. Hæc a nobis velut præfandi gratia proposita sunt, qui in maximum certamen, quodque vires nostras ac **531** facultatem sine ulla dubitatione superat ab ingenti tuo, Ambrosi vir sanctissime, erga litteras studio concitati fuimus, et ut in illud descenderemus humanitate tua ac moderatione perpulsi. Quandoquidem diu me, comperta periculi magnitudine, recusantem, non modo disputare de sacris Litteris, sed et multo magis scribere, ac posteris relinquere, modis omnibus atque illecebris demulsisti, et ad hoc quibusdam divinitatis progressionibus adduxisti. Tu igitur testis mihi apud Deum eris, tum cum de vita mea ac scriptis inquireret, quonam animi consilio sit illud a me susceptum. Ac nonnunquam quidem veritatem assequimur, nonnunquam aut violentius perrumpimus, aut dicere aliquid videmur. Porro quod scriptum est vestigavimus, non ita ut præclare illud dictum contemneremus : *Cum de Deo dicis, a Deo iudicaris*. Item illud : *De Deo etiam vera dicere, non mediocre periculum est*. Quamobrem cum nihil sine Deo esse possit egregium, præsertimque divinarum Litterarum intelligentia; abs te etiam atque etiam petimus, ut parentem omnium Deum per Salvatorem nostrum ac pontificem, genitum Deum obsecrare velis, idque ab eo nobis impetrare, ut imprimis recte quaerere possimus. Quærentibus

VIII. Adversus arrogantem hunc hominem, et opinione sui inflatum, eorumque quæ investigari nequeunt, scrutatorem, qui cælos ipsos prætergressus est, quique ineptissima loquacitate orbem terrarum implevit, quemadmodum longe nobis præstantior alius in illum antea dixit, prima de genito Deo tractanda disputatio est. In quo illud obser-

¹ F. ἐξεταζομένῳ. ² Isa. xxix, 11, 12. ³ Luc. xi, 52.

randum est, quamplurimas in humana consuetudine similitudines vocum et homonymias esse; id quod omnibus, opinor, est manifestum. Ac si ab alio quopiam vocabulum illud usurparetur, recto ac sincero animo pronuntiatum esse existimare possemus. Nunc cum in aliis plerisque locis deprehendamus, unigenitum Deum a paterna divinitate atque substantia ab eodem auctore segregari, necnon et Spiritum sanctum, propterea γενητόν, hoc est *productum* Deum, idcirco dixisse illum apparet, quod creatum statueret. Quod enim argutiis circumvenire nos suis ac dicere nonnulli volunt, idem esse γενητόν cum γεννητόν, **532** cum de Deo agitur, nequaquam audiendum est, sed creatis duntaxat in rebus. Aliud enim est γενητόν, aliud γεννητόν. Quod igitur ab eo dictum est γενητόν, hoc est *productum* Deum primum illud sciscitemur. Quinam creati potuit is, qui a te ejusmodi vocabulo honoris causa afficitur Deus? Adorandus vero quomodo tandem erit, si factus est? Volo enim illam Apostoli reprehensionem removeas, qua eos prosequitur qui creatis rebus divinitatem tribuerent¹. Ac talem mihi Deum exhiberi volo, qui adoratione dignus sit: qui idem recta sinceraque fide, quæ quidem Creatori soli, non item creatis ab illo rebus adorationem impertit, creatus aliquando censeatur. Hoc si demonstrare potueris, tum demum mendax illud tuum confictumque dogma rationi consentaneum, nec ab antiquorum Patrum pietate alienum esse videbitur. Verum nunquam illud nobis ostendes. Ac tametsi intervertere quædam et ad tuam sententiam perpèram accommodare ausus fueris, non in hoc tamen religionum conjunctam cum recta ratione sententiam ad tantam pravitatem, hominum furiosissime, detorquere poteris. Nam et sensus tibi refragatur, et ratio. Etenim quidquid creatum est, adorari, ut dixi, non potest. Sin adoratione dignum omnino videtur, cum alia quamplurima creata sint, profecto nihil interest, quin et nos cum unico creatore conditione eademque nominis ratione continentur.

IX. Age vero videamus in quatuor Evangeliiis, quibus vitam omnem nostram Verbum Deus ad nos veniens administrari voluit, nuncubi Christus ita locutus sit: *Deus me creavit*, vel, *Pater meus creavit me*. Aut utrum Pater in ullo unquam Evangelio pronuntiaverit: *Ego creavi Filium, et misi ad vos*. Sed de his hactenus. Nam quod ad testimonia pertinet, nos quamplurima sæpe adversus illos attulimus, qui creaturam nobis obtrudebant. Nihil tamen in præsentia palam facere pigebit, quam facile redargui error ille possit, atque ita hominem illum, qui sapiens sibi videtur, aggredi. Potest, mi homo, creatus ille esse qui dixit: *Ego in Patre et Pater in me est*²; et: *Ambo unum sumus*³? Potest vero diversus esse, qui æqualem

ἢ λέξις ἐλέγετο, ἣν εἰπεῖν, ὅτι κατὰ ὀρθὴν διάνοιαν καὶ τοῦτο εἰρηται· ὁπότε δὲ ἐν πολλοῖς τόποις εὐρε-
μεν αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν ἀπαλλοτριῶντα τῆς
τοῦ Πατρὸς θεότητος τε καὶ οὐσίας, ὁμοῦ τε καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τούτου χάριν τὸ * γενητόν Θεὸν
εἰρηκεῖν αὐτὸν σαφές ἐστίν, ὅτι κτιστὸν ὀρίζεται.
Ὡς γὰρ τινες ἡμᾶς βούλονται (30) σοφίζεσθαι,
καὶ λέγειν Ἰσὺν τὸ γενητόν εἶναι τῷ γεννητῷ, οὐ
παρὰδεκτικόν δὲ ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὰ
κτίσματα μόνον. Ἐτερον γὰρ ἐστὶ γενητόν, καὶ
ἕτερον γεννητόν. Τὸ γοῦν παρ' αὐτοῦ ῥηθὲν ἦτοι γε-
νητόν Θεὸν, πρῶτον ἐρωτῶμεν, ποιοῖς τρόποις
ἐκτίσται ὁ παρὰ σοὶ διὰ τῆς λέξεως ταύτης τιμώμε-
νος Θεός; Πῶς δὲ ἐστὶ προσκυνητὸς ἔσται, εἰ ἔσται
ποιητὸς; Ἀφελε γὰρ τὴν μέψιν τὴν παρὰ τῷ ἁγίῳ
B Ἀποστόλῳ ἐπὶ τοῖς τὴν κτίσιν θεολογοῦσαι· καὶ
ἐπίδος μοι Θεὸν προσκυνούμενον κτιστὸν κατὰ τῆν
εὐσεβῆ πίστιν, τὴν μηκέτι κτίσει προσκυνούσαν,
ἀλλὰ τῷ κτίσαντι· καὶ ἔσται παρὰ σοὶ εὐλογος ἢ
τοῦ πεπλανημένου σου λόγου ἀπὸ τῆς τῶν Πατέρων
εὐσεβείας ἀκολουθία. Ἀλλὰ οὐ μὴν δύνασαι τοῦτο
παραστήσαι. Εἰ δὲ καὶ ἐτόλμας ἀποσυλησαί ποθεν,
καὶ βιάσασθαι, οὐδὲ ἐν τούτῳ τὸν εὐλογον λογισμὸν
τῶν θεοσεβῶν παρεκτρέπειν εἰς τοσαύτην φαυλότητα,
ὧ θεήλατε. Ἀντιμάχεται γὰρ σοὶ καὶ τὸ φρόνημα,
καὶ ὁ λόγος. Πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν οὐ προσκυνητὸν,
ὡς ἔφην. Εἰ δὲ ὅλως προσκυνητὸν πολλῶν ἄλλων
ὑπαρχόντων κτιστῶν, οὐδὲν ἂν διοίσει τὸ καὶ ἡμᾶς
μετὰ τοῦ ἐνὸς κτιστοῦ τὰ ἅλα προσκυνεῖν σύνδουλα
ἔντα, καὶ τῇ αὐτῇ ἀγωγῇ τῆς ὀνομασίας ὑποπεπετω-
C κότα.

Θ. Ἴδωμεν δὲ διὰ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων.
δι' ὧν τὴν πᾶσαν ἡμῶν ζωὴν ὑκονόμησεν ἑλθὼν ἔ
Θεὸς Λόγος, εἶπου εἰρηκεν ὁ Χριστός· Ὁ Θεός μου
ἐκτίσεν, ἢ, Ὁ Πατὴρ μου ἐκτίσέ με· Ἴδωμεν
δὲ καὶ * ὁ Πατὴρ ἀπεφῆκατο ἐν ἐνὶ τῶν Εὐαγγελίων,
ὅτι Ἐκτίστω τὸν Υἱόν, καὶ ἀπέσταλλα ὑμῖν. Ἀλλὰ
περὶ τούτου ἕως ὧδε τὰ νῦν ἐχέτω. Περὶ γὰρ
μαρτυριῶν πολλὰκις περὶ τῶν τὸ κτίσμα παραιο-
D γόντων πολλὰ ἐξεθέμεθα. Οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἐν
τῷ παρόντι δεῖξαι τὸ εὐληπτον τοῦ λόγου, καὶ εἰ-
πεῖν πρὸς τοῦτον τὸν ἐθελόσφορον, Πῶς δύναται
κτιστὸς, ὧ οὗτος, εἶναι ὁ λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
τρι, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, Οἱ δύο ἓν ἔσμεν;
Πῶς δὲ δύναται ἄλλος εἶναι ὁ τὴν Ἰσὴν τιμὴν πρὸς
Πατὸς ἔγων; Οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ

¹ Rom. 1, 25. ² Joan. xiv, 10; x, 30. ³ Joan. x, 30. * F. τῷ. * Leg. ei.

(30) Ὡς γὰρ τινες ἡμᾶς βούλονται. Quantum hæc vocabula duo γενητόν et γεννητόν scribendi pronuntiandique affinitate conjuncta sunt, tantum significationis usu ac proprietate distant. Nec est ulla vox, in qua uberiorem cavillandi et calum-

niandi materiam nacti sint Ariani, ut ex Anomæorum hæresi infra constabit. Nam γενητός *factum* significat, quod creatarum rerum proprium est; γεννητόν vero *genitum* est, quod Filio catholica veritas tribuit.

Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός. Καὶ τὸ, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Πάλιν δὲ ὡσαύτως ὅσα αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως ἀμφιδάλλεται, ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀκολουθίας, αὐθις ἐροῦμεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ρητῶν· ἀπὸ μιᾶς δὲ λέξεως τὸ πᾶν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἀποδείξομεν, καὶ τὸ ἄπιστον τῆς δόξης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἀποκαλύψομεν. Εἰ καὶ διὰ πλάτους αὐτῷ εἴρηται πολλάκις περὶ τοῦτου, καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις πεφυλάρρηται, ὅμως τὴν ἐλεγξιν παραθήσομαι, ἀφ' ἧν ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξηγήσατο κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς βεβαίας ἐλπιδος ἡμῶν πεπιστευκότων.

P. Καὶ ἔστιν ὡς λέγει· Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει. Εἶτα ὡς ἔθος ἐστὶν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἐκδόσεων φαντάζειν, ὁμοίως φησὶ Θεοδοσίω, Ἀκύλας, Σύμμαχος. Εἶτα ἐπιφέρει κατὰ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας σικωπικῶς·

Ex Origenis commentario.

Ἐντεῦθεν, φησὶν, οἱ ἀπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξασθαι, καὶ τῆς θέλας κρίσεως μὴ καταξιούσθαι, εἰ νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ πάνυ σαφηνίζοντες. Καὶ δόξωσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει, τὸ ἐξῆς ἀκολουθῶς σώζειν οὐ δυναμένους· μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον. Ἐάν οὖν πυθανώμεθα, τίνος ἀνάστασις γίνεται; ἀποκρίνονται, φησὶν, ἐτι τῶν σωμάτων, ἧν περικείμεθα νῦν. Εἶτα προσεπερωτήσαντων ἡμῶν, πότερον τῆς οὐσίας ὅλης αὐτῶν, ἢ οὐχί; πρὶν βασανίσαι λέγουσιν, ἐτι τῆς ὅλης. Ἐάν δὲ προσαπορήσωμεν συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκραιότητι αὐτῶν, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ βρυστήν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐξετάζοντες, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀποβρέυσαντα ἐν φλεβοτομαῖς αἵματα, καὶ αἱ ἐκτακείσαι ἐν νόσοι; σάρκες, καὶ τρίχες πάσαι αἱ πώποτε γενόμεναι, ἢ μόναι αἱ πρὸς τῇ ἐξόδῳ θλιθόμεναι· ὅτε μὲν προσκόπτουσι καὶ τῇ γινομένη ἐξετάσει, οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ, ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν· ὅτε δὲ, δοκοῦντες συγκαταβαίνειν. τὰς ἐπιτέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶν ἡμῖν συναναστήσεσθαι. Οἱ δὲ γενναίτεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ αἵματα συναγαγεῖν τῷ λόγῳ, τὰ πολλὰ ἀποκριθέντα τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοι; ἰδρωτάς, ἢ οἶαν ἠποτε ὕλην, φασὶ τὰ ἐπιτέλει ἡμῶν ἀνίστασθαι σώματα.

carnem omnem, quæ per morbos in sudorem, aut aliam ejusmodi materiam abiit, in unum conferre sua oratione cogantur, qualia sub mortem exstiterint, resurgere corpora nostra prædicant.

IA. Ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ προειρημένου θεολοσόφου ἑπαπορητικὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν λεξιθεῖα· ἀ ἀναγκαιῶς παρεθέμην εἰς παράστασιν τοῖς βουλομένοις εἰδέσθαι τὸν πάντα νοῦν αὐτῶν τῆς περὶ ἀναστάσεως ἰπιστίας. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα ἔχει μεθ' ἑτερα πολλὰ ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ ψαλμοῦ ἀκολουθίᾳ. Φάσκει γάρ·

A cum Patre honorem obtineat? Nemo enim novit Filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi Filius². Tum illud: Qui videt me, videt et Patrem³. Quæ vero adversus resurrectionem ab eodem disputata sunt, servato ordine, ex ipsismet illius verbis paulo post afferemus, 533 atque ex unica voce totam illius sententiam aperiemus, et quantum sit in eo dogmate infidelitatis monstrabimus. Quanquam autem hoc argumentum sæpe ille copiose tractaverit, variisque in libris ingentes nugæ effutierit, iis tamen ad illum refellendum ero contentus, quæ in commentariis in priorem psalmum, adversus illos dispositam esse sibi persuadent.]

X. Est autem hic locus: Propterea non resurgent impii in judicio⁴. Deinde quemadmodum collatis editionibus fucum facere solet, ita inquit Theodotio, Aquila et Symmachus. Tum demum adversus veritatis filios cavillando ista subjicit:

Hujus, inquit, loci auctoritate freti, simpliciores quidam ex fidelibus negant malos resurrectionis compotes futuros, aut Dei judicio dignandos, neque ejusmodi resurrectionem, aut quale sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt.

C Igitur si interrogemus cujusnam sit futura resurrectio: corporum, respondent, quæ nos modo circumdant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ necne futura sit: antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quidquam de fluxa ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursus interrogemus, num una sanguis ille omnis resurgat, qui secta identidem vena defluerit, ac quidquid præterea carnis morborum vis absumpserit, necnon et pili omnes, qui unquam enati sunt, an ii duntaxat, qui sub obitum nostrum effloruerint: nonnunquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo permittendum esse dicunt, ut quidquid voluerit de ea constituat; interdum vero, velut assentiendo, solos illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vitæ exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus nostris plerumque 534 secretus est, itidemque

XI. Hæ opinione sua sapientis illius hominis adversus veritatem propositæ objectiunculæ sunt: quæ mihi necessario proferendæ fuerunt, ut quam ille de resurrectione parum sane ac fideliter senserit, ejus rei intelligendæ cupidus planum omnino facerem. Nam et alia ad eundem psalmum deinceps

¹ Deest εἰς. ² Matth. xi, 27. ³ Joan. xiv, 9. ⁴ Psal. i, 5.

ad hunc modum disserit. Sic enim loquitur : *Pro-
pterea non resurgent impii in iudicio.* Tum eos re-
darguere pergit, qui certam esse resurrectionem
definiunt, et excitandos ad vitam mortuos con-
stanti spe ac fide profitentur. Quos quidem nimium
ille simplices putat, ac multa adversus illos nefaria
depromens, et sophistica quadam cavillatione ag-
grediens, neque quidquam ex Christiana fide peti-
tum, sed ratiocinationibus collectum, nihil non ad
eos, quibus persuadere potuerit, evertendos affe-
rens, ex iis ipsis quæ naturaliter nobis eveniunt,
id assequi conatus est, ut resurrectionis nostræ
cum spe certa conjunctam professionem funditus
tolleret. Ego vero iis ipsis qui ante me in eum labo-
rém incubuerunt, et oratoriis lenociniis fucatam
hominis nequitiam justissimis rationibus diluerunt,
præstantior videri nequaquam affectans, utpote qui
mediocri sim ingenio præditus, contentum me iis
esse oportere putavi, quæ beatus Methodius in
oratione, quam *De resurrectione* scripsit, adversus
verbum omnia transcribam. Sic igitur Methodius,

Epitome dogmatum Origenis ex Methodio.

XII. Hoc igitur loco qui ex fidelibus simpliciores
sunt maxime freti, impios negant resurrectionis
compotes futuros, neque quid per resurrectionem
intelligent, satis explicant. Nam etsi suam de his
sententiam pronuntiare videantur, ex ipsa tamen
inquisitione constabit minime illos, quæ conse-
quentia sunt, posse servare. Quare si eos interro-
gemus, cujusnam resurrectio futura sit: corporum
535 utique, respondent, quibus modo circumdati
sumus. Sed instantibus nobis totiusne substantiæ
necne esse debeat: antequam diligenter expendant,
totius esse definiunt. Quod si nos ad illorum sim-
plicitatem accommodantes iterum dubitando per-
ceptemur, nunquam a sanguis ille restituitur, qui
secta identidem vena defusus est, nec non et caro
omnis, ac pili, qui unquam enati sunt, an ii dun-
taxat, qui sub exitum nostrum effluerint, eo con-
fugiunt, ut Deo permittendum esse dicant, ut quæ
velit, efficiat. At qui magis inter illos strenui sunt,
ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus
nostris plerumque secretus est, in unum conferre
oratione sua cogantur, ejusmodi resurgere corpora
prædicant, qualia morientibus nobis exstiterint.
Contra quos illud insuper objicimus, cum sit cor-
porum natura mutabilis, quemadmodum in corpus

Deest ἐπιτρέπειν.

(31) *Τῶν Ὀριγένους ἐπιτομή.* Hic est Metho-
dius ille Olympi Lyciæ, deinde Tyri episcopus, qui
inter cætera *De Resurrectione* contra Origenem opus
scripsit eximium; et ad extremum novissimæ per-
secutionis, sive, ut alii affirmant, sub Decio et Va-
leriano, in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est.
Hæc Hieronymus *Cat. vir. illustr.* Socrates lib. vi,
cap. 13, quatuor recenset, qui adversus Origenem
præcipue stylum exercuerint; quem ipse κακολόγων
τετρακτύον impudenter appellat. Primus est Metho-
dius, secundus Eustathius Antiochenus, tertius Apol-

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει.
Ἐντεῦθεν δὲ ἐπιλαμβάνεται καὶ ἐπέκεινα τῶν τῆν
ἀσφαλῆ ἀνάστασιν ὀριζόντων, καὶ τὴν βεβαίαν ἐπι-
δα τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως πιστευόντων, ὡς
ἀκεραίων ὄντων, πολλὰ μοχθηρὰ ἐπειπῶν, καὶ σο-
φιστικὴν τινα ὑπόνοιαν ὑψηγσάμενος, οὐ τι πιστι-
κόν, ἀλλὰ συλλογιστικόν, πᾶν ὅτιοῦν εἰς καταστρο-
φὴν τῶν αὐτῶ πεισθέντων, ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἡμῶν
συμβαίνόντων ἀνατρέψαι ἐπειράθη τῆς αὐτῆς ἀνα-
στάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τὴν ὁμολογίαν.
Ἐγὼ δὲ τῶν καλῶς ἤδη κεκμηκότων, καὶ δικαιοτάτα
ἀνατρεψάντων τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐπικεινομένην ῥη-
τορικὴν κακουργίαν μὴ ἐν τόλμῃ καλλίων βουλόμε-
νος εἶναι, ὅλα δὴ βραχὺς ὑπάρχων, ἀρκεσθῆναι ἐνό-
μισα καλῶς ἔχειν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου,
εἰς τὸν *Περὶ ἀναστάσεως* λόγον, κατὰ τοῦ αὐτοῦ
Ὀριγένους εἰρημένους. Ἄτινα ἐνταῦθα κατὰ λέξιν
παρὰθήσομαι. Καὶ ἔστι τὰ ὑπὸ Μεθοδίου οὕτως, ὡς
καὶ αὐτὸς ἔταξα.
eumdem Origenem disseruit. Quæ quidem hic ad
ut infra scriptum est, loquitur.

Τῶν Ὀριγένους ἐπιτομή (31) ἐκ τῶν Μεθοδίου.

IB'. Ἐντεῦθεν οἱ ἀπλοῦστεροι τῶν πεπιστευκότων
ὀρώμενοι, νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως
μὴ τούξεσθαι, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποτα-
πὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ πᾶν σαφηνίζοντες.
Κᾶν γὰρ δοκοῦσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βιά-
σανος αὐτοὺς διελέγξει, τὰ ἐξῆς ἀκολουθῶς σώζειν
μὴ δυναμένους. Ἐὰν οὖν πυθανώμεθα, τίνας αὐτῶν
ἢ ἀνάστασις γίνεται; ἀποκρίνονται, ὅτι τῶν σωμά-
των, ὧν νῦν περικεῖμεθα. Εἶτα προσεπερωτησάντων
ἡμῶν, πότερον τῆς οὐσίας αὐτῶν ὄλης, ἢ οὐχί; πρὶν
βασανίσαι λέγουσιν, ὅτι ὄλης. Ἐὰν δὲ προσαπορή-
σωμεν συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν, εἰ
συναναστήσεται τὰ ἀποβρέυσαντα ἐν φλεβοτομαῖσι
αἷματα, καὶ αἰ σάρκες, καὶ αἰ τρίχες αἰ πάντοτε
γινόμεναι, ἢ μόναι αἰ πρὸς τῇ ἐξέδῳ θλιβόμεναι·
εἰς τὸ τῷ θεῷ ποιεῖν ἢ βούλεται προστρέχουσιν.
Οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ
αὐτὰ αἷματα συναγαγεῖν τῷ λόγῳ, ἢ πολλάκις ἀπο-
κριθῆναι τῶν σωμάτων ἡμῶν συνέδη, φασὶ τὸ ἐπὶ
τέλει ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σῶμα. Προσηπορήσαμεν
δὲ, διὰ τὸ τρεπτὴν εἶναι τὴν σωματικὴν φύσιν, καὶ
τοιαῦτα, ὥσπερ εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα αἰ τροφαὶ κα-
τατάττονται, καὶ μεταβάλλουσι τὰς ὁμοιότητας, οὗ-
τως καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μεταβάλλονται, καὶ ἐν
τοῖς σαρκόδοροις οἰωνοῖς καὶ θηρίοις γίνονται μέρη

linaris, quartus Theophilus. Addit, Methodium
postea, veluti palinodia recantata, quem accusarat
Origenem commendasse dialogo illo, quem inscrip-
sit *Ξενῶνα*. Sed Socratis calumniam ac mendacium
ex Hieronymo convincit Baronius A. 402, n. 5.
Scribit enim ille *Apol. I, in Ruf.* Eusebium Metho-
dio in vi libro *Apologiarum* istud exprobrasse. *Quid
modo ausus est Methodius nunc contra Origenem
scribere, qui hæc et hæc de Origenis locutus est do-
gmatibus?* Quod ab Ariano homine objici dicit claris-
simo et eloquentissimo martyri.

των εκείνων σωμάτων. Καὶ πάλιν ἐκεῖνα ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ἐτέρων ζώων ἐσθιόμενα ἀντιμεταβάλλει, καὶ γίνεται ἀνθρώπων ἢ ἐτέρων ζώων σώματα. Καὶ τούτου ἐπὶ πολὺ γιγνομένου, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ σῶμα πλειόνων ἀνθρώπων πολλάκις γενέσθαι μέρος. Τίνος οὖν ἔσται σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει; Καὶ οὕτως εἰς βυθὸν φλυαρίας ἡμᾶς ἀλόγους ἰσχυρίζεται ἐμπίπτειν.

nam igitur in resurrectione corpus esse debet? Ita nos velut ratione destituti in altissimas quasdam nugas atque ineptias devolvimur.

Π'. Καὶ μετὰ ταύτας τὰς ἀπορίας ἐπὶ τὸ πάντα δυνατὰ εἶναι τῷ Θεῷ καταφεύγουσι, καὶ λέξεις τῶν Γραφῶν δυναμένας κατὰ τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν υποβάλλειν τὸ νοούμενον αὐτοῖς προφέρονται. Οἶον τὴν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμέ χειρ Κυρίου· καὶ, Ἐξήγαγε με ἐν πνεύματι, καὶ ἔθηκε με ἐν μέσῳ πεδίου, καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρώπων. Καὶ περιήγαγε με ἐπ' αὐτὰ κυκλῶσθαι κύκλῳ· καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου· καὶ ἰδοὺ αὐτὰ ξηρὰ λίαν. Καὶ εἶπε πρὸς μέ· Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ ζῆσεται τὰ ὀστέα ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, οὐ ἐπίστασαι ταῦτα. Καὶ εἶπε πρὸς μέ· Προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτά· Τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἴδου ἐγὼ εἰσάγω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς· καὶ δώσω εἰς ὑμᾶς νεῦρα· καὶ ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα· καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε· καὶ θήσομαι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τούτῳ μὲν οὖν πιθανωτέρῳ χρῶνται τῷ ῥητῷ. Καὶ ἄλλα δὲ λέγουσιν εὐαγγελικά· οἶον, ὡς τὸ, Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ τὸ, Φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννῃ· καὶ τὸ ἐν τῷ Παύλῳ· Ζωοποιήσει τὰ ὑμῶν σώματα διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

ΙΔ'. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατ' αὐτὸν ἰσχυρίζεσθαι τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίσασθαι, σῶσαι τε καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν, καὶ φυλάξασθαι ἐμπεισῆν εἰς φλυαρίαν πτωχῶν νοσημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ Θεοῦ ἀναξίων. Τοῦτο οὖν εἰς τὸν τόπον διαληπτέον, ὅτι Πᾶν σῶμα ὑπὸ φύσεως συνεχόμενον τῆς κατατακτοῦσης ἐξωθέν τινα δίκην τροφῆς εἰς αὐτὸ, καὶ ἀποκρινούσης ἀντὶ τῶν ἐπεισαγομένων ἔτερα, ὡσπερ τὰ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, τὸ ὑλικὸν ὑποκαίμενον οὐδέποτε ἔχει ταυτὸν. Διόπερ οὐ ποταμὸς ὠνόμασται τὸ σῶμα. Διότι ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκαίμενον ταυτὸν ἔστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν· καίτοι γε τοῦ οἶου ἢ Παύλου, ἢ Πέτρου, ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ οὐτος, οὐ τοῦ κατὰ ψυχὴν μόνου, ἢς ἡ οὐσία οὔτε βεῖ καθ' ἡμᾶς, οὔτε ἐπεισαγομένον τι ἔχει ποτὲ, κἂν βρευστὴ ἦν ἡ φύσις τοῦ σώματος, τῷ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηριστίζον τὸ σῶμα ταυτὸν εἶναι· ὡς καὶ τοὺς τύ-

nostrum alimenta digeruntur, similitudinesque transmutant, ita et corpora nostra converti, et carnis avibus ferisque depasta corporum illorum partes effici. Quæ quidem rursum ab hominibus aut aliis animalibus devorata vicissim mutantur; et hominum vel aliorum animalium corpora fiunt: qua re sæpius repetita, necesse est idem corpus complurium hominum sæpius esse partem. Cujusdam nos velut ratione destituti in altissimas quas-

ΔΙΙΙ. Cæterum post hæc a nobis objecta eo demum se referunt, ut omnia Deo possibile esse dicant, atque ad opinionem suam quædam Scripturæ testimonia, quæ primo obvioque sensu illorum confirmare dogma videntur, accommodare nituntur. Quale est Ezechielis illud: *Et facta est super me manus Domini; et: Eduxit me in spiritu, et posuit me in medio campi, et hic erat plenus ossibus hominum. Et circumduxit me ad ea per circuitum; et ecce multa valde in superficie campi; et ecce ipsa arida valde. Et dixit ad me: Fili hominis, si vivent ossa hæc? Et dixi: Domine Deus, tu ista nosti. Et dixit ad me: Prophetiza, fili hominis. Et locutus sum ad hæc: Ossa arida, audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus Deus ossibus istis: Ecce enim inducam in vos spiritum vitæ, et ponam in vobis nervos; et inducam in vos carnes, et extendam super vos cutem; 536 et dabo spiritum meum in vos, et vivetis; et ponam vos in terra vestra, et cognoscetis quia ego sum Dominus*. Hoc igitur probabilius cæteris testimonium est, quæ commemorare solent; præter quod nonnulla ex Evangeliiis expromunt. Velut: *Ibi erit fletus et stridor dentium*; item: *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in genennam*; tum illud ex Paulo: *Vivificabit mortalia vestra corpora, propter inhabitantem ejus spiritum in vobis*.

XIV. Verum omnes eos necesse est, qui veritatis studio ducuntur, cum ad ea animum adjecerint, adversus istos de resurrectione contendere, ut et quæ a veteribus tradita sunt, retineantur, idque caveamus, ne in sensuum inanissimorum ineptias descendamus, eorum scilicet, quæ neque fieri possunt, et divina majestate sunt indigna. Quocirca sic ad eum locum ratiocinari convenit: Corpus omne, quod quidem natura continetur, quæ extrinsecus aliquid ei alimenti instar asciscit, proque iis quæ sufficiuntur excernit alia: cujusmodi sunt stirpium corpora, et animalium pars illa cum materia concreta: nunquam unum idemque remanere. Unde non male fluvius quidam corpus esse dicitur. Quoniam si accurate consideremus, ne biduo quidem prior materia in corporibus nostris eadem constansque perseverat. Cum interim Paulus exempli gratia, vel Petrus idem nihilominus persistat, non modo

¹ Fort. ἀλόγως. ² Fort. αὐτῶν. Interpres leg. ³ Matth. x, 28. ⁴ Rom. viii, 11

οὖν. ⁵ Ezech. xxxvii, 1-6. ⁶ Matth viii, 12,

si ejus animam spectes, cujus substantia neque fluxa est in nobis, neque quidquam extrinsecus in vectum accipit, sed ob id præterea, quod tametsi velut in perpetua fluxione sit natura corporis, eadem forma permaneat, quæ corporis nostri quasi figuræ manent, quæ Petri Paulique corporum qualitatem accidit, ut et cicatrices jam tum a quæ singulorum propria sunt : cujusmodi sunt

Ad hæc licet similis corporea illa forma sit, qua Petrus Paulusque potissimum constituitur, idque ipsum, quod in resurrectione animæ denuo tribuitur, sed in melius conversum : non tamen eadem est illa materia, quæ corpori primum insita fuerat. Ac quemadmodum species ipsa ad ultimum usque eadem est, etsi ingens propriarum formarum notarumque videatur esse diversitas : **537** ita et in eo, de quo agimus, intelligendum est, præsentem corporis speciem eandem esse cum futura, cum eo tamen, ut incredibilis in melius sit futura mutatio. Necesse enim est animam corporeis in locis hærentem consentaneis sibi uti corporibus. Atque ut si in aquatiliam naturam conversos vitam in mari degere nos oporteret, necessarium foret nos alia corporum constitutione pisciumque simili esse præditos : ita qui cælorum regni hæreditatem adituri sunt, ac diversis in sedibus habitaturi, spiritalia quoque corpora habeant necesse est, non quod prior exstinguatur species, tametsi in illustrius quiddam gloriosiusque mutetur. Quemadmodum Jesu, ac Moysis, et Eliæ species in transformatione non alia, quam quæ initio erat, exstitit ¹.

XV. Non te igitur offendat, si quis primam subjectam materiam non eandem tunc futuram dixerit, cum ne biduo quidem modo eandem illam permanere posse ratio ipsa declaret, si quis mentem velit advertere. Animadversione præterea dignum et illud est : diversum seminari corpus, diversumque resurgere. *Seminatur enim corpus animale, resurget corpus spiritale* ². His omnibus ejusmodi ab Apostolo subjiciuntur, quibus nos terrenam qualitatem sic esse posituros docet, ut ipsa in resurrectione species salva integraque permaneat : *Hoc autem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei possidere nequeunt, neque corruptio incorruptionem* ³. Etsi enim fortasse eximium quiddam sanctorum corpori tribuendum erit, ut id carnis ipsa proprietas conservet, caro tamen amplius non erit, sed quod in carne velut propria quadam nota erat impressum, hoc idem in spiritali corpore consignandum erit.

Quod vero ad eos Scripturæ locos atinet, qui a fratribus nostris objiciuntur, ita breviter occurrere possumus, atque imprimis ei, quem ex Ezechiele proferunt. Etenim si rudiorum mentem ac scopum velimus attendere, quem in prophetæ verbis sibi proposituerunt, consequens est, ne ullam quidem carnis resurrectionem videri, sed ossium duntaxat,

Α πους μένειν τοὺς αὐτοὺς, εἰς ἃ τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας· καθ' ἣν ποιότητα καὶ οὐλαὶ ἐκ παίδων παραμένουσι τοῖς σώμασι, καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα, φακοί.

nota quædam est propria. Non aliter atque eadem qualitates conformando exhibent : per quam etiam pueris in corporibus permaneant, aliaque nonnulla, lentigines.

Καὶ ἐπὶ τούτοις εἰ τί ἐστιν ὁμοιον τοῦτο τὸ εἶδος, καθ' ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικὸν, ὃ ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβάλλον, οὐ πάντως τότε ἐπιέντεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην ὑποκειμένον. **B** Ὡσπερ δὲ τὸ εἶδος ἐστὶ μέχρι τοῦ πέρατος, καὶ οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγὴν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδος ταυτὸν εἶναι τῷ μέλλοντι, πλείστης ὁσος ἐσομένης τῆς ἐπὶ κάλλιον μεταβολῆς. Ἀναγκαῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσαν κεχρησθῆαι σώμασι καταλλήλοις τοῖς τρόποις. Καὶ ὡσπερ ἐν θαλάσῃ ζῆν ἡμᾶς ἐνύδρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἔδει παραπλησίαν ἔχειν καὶ τὴν ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν· οὕτως, μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσεσθαι, ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευματικοῖς, οὐχὶ τοῦ εἶδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, καὶ ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γέννηται αὐτοῦ ἡ τροπὴ· ὡσπερ ἦν Ἰησοῦ εἶδος, καὶ Μωϋσέως, καὶ Ἡλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει **C** παρ' ὃ ἦν.

IE'. Μὴ πρόσκοπτε τοίνυν, εἰ τὸ πρῶτον ὑποκειμένον ἂν τις λέγοι μὴ ἔσεσθαι ταυτὸν τότε, ὅπου ἔ λόγος τοῖς ἐπιστάνειν δυναμένοις δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται δύο ἡμερῶν εἶναι τὸ πρῶτον ὑποκειμένον. Ἄξιον δὲ ἐπιστῆναι καὶ τὸ ἕτεροῖον μὲν σπεῖρεσθαι, ἕτεροῖον δὲ ἀνίστασθαι. *Σπειρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν*. Καὶ ἐπιφέρει πᾶσιν ὁ Ἀπόστολος, σχεδὸν τὴν γηϊνὴν ποιότητα ἡμᾶς διδάσκων ἀποτίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς, τοῦ εἶδους σωζομένου κατὰ τὴν ἀνάστασιν· *Τοῦτο δὲ σῆμι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομησαὶ οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τῆς σαρκὸς*. **D** Ἴσως μὲν γὰρ ἔσται περὶ τοῦ τὸν ἅγιον διακρατούμενον, ὑπὸ τοῦ ἰδιοποιούντος ποτε τὴν σάρκα· σὰρξ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὅπερ ποτὲ ἐχαρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι.

Καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν Γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐστὶν εἰπεῖν· καὶ πρῶτον ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, ἐπὶ τὸ ὅσον ἔφ' οἷς βούλονται οἱ ἀπλούστεροι κατὰ τὰς λέξεις ταύτας, οὐδὲ ἀνάστασις σαρκῶν ἐσται, ἀλλὰ ὁστέων μόνον, καὶ δερμάτων, καὶ νεύρων. Ἄμα τε καὶ ὑποδεικτέον αὐτοῖς, ὅτι συναρπάζονται, ὡς μὴ νενησκότες τὸ γεγραμμένον. Οὐ

¹ Matth. xvii, 2 seqq. ² I Cor. xv, 44. ³ ibid. 50. ⁴ Fort. τοὺς. ⁵ For. περιττόν τὸ τῶν ἁγίων. Sed hic locus corruptus est. ⁶ Fort. ἐπὶ ὅσον.

γάρ, εἰ ὁσῶ ὀνομάζεται, πάντως τὰ ὁσῶ ταῦτα νοητέον ὡσπερ οὐδὲ ἐν τῷ, *Δισκορπίσθη πάντα τὰ ὁσῶ μου*· καὶ, *Ἰασαί με, δι' ἐταράχθη τὰ ὁσῶ μου*, φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ὁσῶ κατὰ τὴν κοινήν ἐκδοχὴν. Ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ· *Ὅτι αὐτοὶ λέγουσιν· Ὅτι ξηρὰ γέγονε τὰ ὁσῶ ἡμῶν*. Ἄρα γε λέγουσιν, *Ξηρὰ γέγονε τὰ ὁσῶ ἡμῶν*, θέλοντες ἀνίστασθαι συναχθέντα; Ἄλλὰ τοῦτο ἀμήχανον. Λέγοιεν δ' ἂν, *Ξηρὰ γέγονε τὰ ὁσῶ ἡμῶν*, ἐν αἰχμαλωσίαις γενόμενοι, καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτιδα ἀποβελήκότες. Ἐπιφέρουσι γοῦν τὸ, *Ἀπόλωλεν ἡ ἐλπίς ἡμῶν· διαπεσώθηκαμεν*. Οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ πτώματος, καὶ τῆς οἰονεὶ νεκρότητος ἦν νενέκρωνται, διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῖς ἐχθροῖς παραδοθέντες. Καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος λέγονται εἶναι τάφοι γέμοιτες ὁστέων καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. Πρέπει δὲ τῷ Θεῷ ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα ἐκάστου, καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων ἡμᾶς ἐξωποποιημένους, ὡσπερ ὁ Σωτὴρ τὸν Λάζαρον ἐλκυσεν ἐξω.

Quin etiam peccatores a Salvatore sepulcra esse dicuntur ossibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majestati convenit, ut singulorum sepulcra patefaciat, et nos ad vitam instauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit.

ΙΓ'. Τὸ δὲ, *Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλυθμός, καὶ ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων*, πρὸς αὐτοὺς ἀπορητέον, ὅτι ὡς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἰς τινα χρεῖαν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ διακότεσθαι· τὴν στερεὰν τροφήν. Τίς οὖν χρεῖα τοῖς κολαζομένοις ὀδόντων; Οὐ γὰρ εἰς τὴν γέενναν ὄντες κατ' αὐτοὺς φάγονται. Καὶ δεικτέον, ὅτι οὐ πάντα παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ κείμενον. *Ὅδόντας γοῦν, φησὶν, ἀμαρτωλῶν συντέριψας· καὶ, τὰς μύλας τῶν λέόντων συνέθλασεν ὁ Κύριος*. Τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος, ὡς ὑπολαμβάνειν, ὅτι τερῶν τὰ σώματα τῶν ἀμαρτωλῶν ὁ Θεὸς, τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συντέριβει μόνον; Ὡσπερ οὖν εἰ τις, θέλων ταῦτα οὕτως ἔχειν, θλιβόμενος εἰλκετο ἐπ' ἀλληγορίαν, οὕτως ζητητέον τῶν κολαζομένων τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τῆς ψυχῆς δύναμιν μασητικὴν ἐχούσης, ἥτις ἐν καιρῷ τοῦ ἐλέγχου περὶ τῶν ἀμαρτημάτων κατὰ τὸν συγκρουσμὸν τῶν ὀδόντων (ὡς ἐφρόνησε) βρῦξει τοὺς ὀδόντας. Τὸ δὲ, *Φοθήθητε τὸν θυράμενον καὶ ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσει ἐν γέεννῃ, τάχα μὲν διδάσκει, ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχὴ, τάχα δὲ δηλοῖ καὶ ὅτι χωρὶς σώματος οὐ κολασθήσεται· περὶ οὗ φυσιολογοῦντες τὰ περὶ τοῦ εἶδους, καὶ τοῦ πρώτου ὑποκειμένου εἰρήκαμεν.*

sine corpore nullas pœnas esse persolituram. Dejectam materiam atinebant, paulo ante naturali

Καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ δὲ, *Ζωοποιήσεται καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα*, θνητοῦ ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐ μετέχοντος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, δύναται παραστάνειν, ὅπου τὸ σωματικὸν εἶδος, περὶ οὗ εἰρήκαμεν, τῇ φύσει θνητὸν ὂν, *ὅταν Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν*, καὶ αὐτὸ μεταβάλλει ἀπὸ τοῦ εἶναι σῶμα θανάτου ζωοποιηθὲν, διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν ἐκ τοῦ

cuticularum atque nervorum. Sed et illud demonstrandum ipsis est, temere illos in errorem abripi, dum scripti sententiam nequaquam percipiunt. Neque enim cum ossa nominantur, hæc ipsa quæ habemus ossa par esse accipi, uti neque in his locis ubi scriptum est: *Dispersa sunt omnia 538 ossa mea*¹; tum: *Sana me, quoniam conturbata sunt ossa mea*²; cum sit manifestum non secundum vulgarem notionem ossium nomen usurpari. Proinde statim eadem in oratione subjungitur, *Eo quod ipsi dicunt: Quoniam arida facta sunt ossa nostra*³. Num hoc igitur dicunt, *Arida facta sunt ossa nostra*, quod eadem in unum collecta volunt resurgere? Atqui fieri istud non potest. Quare arida ideo sua dicunt ossa, quod in captivitatibus diu habitū vitalem omnem humorem amiserint. Unde et illud inferunt: *Periit spes nostra: abscissi sumus*⁴. Quocirca resurrectionis illa populo facta promissio ab illa ruina ac velut enecatione, qua extincti sunt, cum propter scelera in hostium potestatem traditi sunt, quædam est excitatio futura.

Quin etiam peccatores a Salvatore sepulcra esse dicuntur ossibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majestati convenit, ut singulorum sepulcra patefaciat, et nos ad vitam instauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit.

XVI. Jam vero quod hunc locum objiciunt: *Ibi erit fletus et stridor dentium*⁵, sic adversus illos disputandum est: Cum in hac vita membrum omne ad usum aliquem a summo illo Opifice sit conditum, tum vero dentes solido cibo comminendo sunt facti. Quid igitur dentibus opus illis est, qui apud inferos cruciantur? Non enim, opinor, quidquam illic manducaturos esse dixerint. Ad hæc docendi sunt, non omnia perinde accipienda esse ac scripta sunt. Quare alio loco scriptum est: *Dentes peccatorum contrivisti*⁶; item: *Molas leonum confregit Dominus*⁷. Nam quis adeo stolidus est, ut sibi persuadeat Deum reservatis peccatorum corporibus solos dentes contere? Ut igitur qui hæc ita se habere velit, in angustias conjectus, ad allegoricum sensum vel in vitus trahitur: sic de stridore dentium in his qui supplicii afficiuntur, inquirere idem oportet; quatenus anima conmandendi nonnullam vim habet, qua ultimo illo judicii tempore, cum de peccatis quæstio habebitur, perinde ut collidi dentes solent, ita tum dentibus quodammodo stridebit. Illud vero, *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam*⁸, forte id unum nos docet, expertem esse corporis animam; aut illud insuper, animam quo corpore quæ ad speciem ac primam 539 subratione disseruimus.

At vero dictum illud Apostoli: *Vivificabit et mortalia nostra corpora*⁹; cum nostrum mortale sit corpus, nec veræ vitæ particeps, istud ipsum declarare potest, corpoream hanc speciem de qua antea diximus, quæ naturæ mortalis est, *cum Christus apparuerit vita nostra*¹⁰, et ipsam ab eo statu, quo peccati corpus erat, esse mutandam; posteaquam scilicet

¹ Psal. xxi, 15. ² Psal. vi, 3. ³ Ezech. xxviii, 11. ⁴ ibid. ⁵ Matth. viii, 12. ⁶ Psal. iii, 8. ⁷ Psal. lvi, 7. ⁸ Matth. x, 28. ⁹ Rom. viii, 11. ¹⁰ Col. iii, 4.

ab vivifico spiritu ad vitam restituta fuerit, atque in spiritalem naturam transierit. Præterea istud ipsum : *Sed dicit aliquis : Quomodo resurgunt mortui, aut quali cum corpore veniunt!* ? palam istud ostendit, primam subjectam materiam nullo modo resurgere. Nam si recte propositum ab Apostolo exemplum accipimus, dicendum est, seminis naturam, quæ frumenti grano insita est, vicina correpta materia, totam illam pervadere, atque illius pariter correpta specie, vires suas in id, quod ante terra, aqua, aer, ignisque fuerat, transfundere, earumque superatis qualitatibus, in illam ipsam, cujus est artifex, convertere; atque hoc modo perfici spicam, quæ a priore grano mirum in modum, et magnitudine, et figura, et varietate dissideat.

Ex eodem Proclo.

XVI. Hæc sunt, ut in compendium redigam, quæ contra resurrectionem Origenes magno studio deseruit, in eoque argumento summam tractandi varietatem adhibuit. Tu vero, quæ deinceps sequuntur, diligenter considera. Hoc enim restat, ut allatæ e sacris Litteris auctoritates ad ea quæ dicta sunt adjungantur, ut tanquam statua quædam, sic oratio nostra suis omnibus proportione servata partibus constans, absoluta sit penitusque perfecta, neque quidquam in illa ad figuram pulchritudinemque desideretur. Igitur quemadmodum cum his sacre Litteræ consentiant, atque ad melioris vitæ complementum hominem confirment, oratione declarandum est. Illas enim qui integras, nec opportunis partibus defectas intelligentia penetrare poterit, resurrectionem is sciet nequaquam ad hoc corpus oportere referri, quod in sempiternum immutabile esse non poterit, sed ad spiritale potius, in quo eadem, quæ mortali huic inest, nota ac figura **540** conservabitur : adeo ut unusquisque nostrum, quod ad formam corporis attinet, idem existat, ut et Origenes affirmat. Ita enim futuram et ille resurrectionem existimat. Cum enim corpus hoc materiæ concretum fluxum sit, nec in suo unquam statu vel brevissimo spatio consistat, sed perpetuam accessionem decessionemque circa illam formam habeat, proprius, a quo figura ipsa continetur, necesse est minime sustinebunt.

Verum quanto hac in re contradicendi studio ferantur, cum ex ipsis, tum ex aliis pluribus demonstrari potest. Nam postea in ipso orationis progressu veris ac naturalibus rationibus, non inanibus con-

¹ I Cor. xv, 35.

(32) *Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ.* Mordosa est hæc inscriptio. Neque enim ex ullius Procli disputatione quæ sequuntur inscripta sunt, sed ex ejusdem Methodii lucubratione, quam adversus Origenem dialogi more conscripserat. In quo loquentes introduxerat Aglaophontem, Proclum, Auxentium, et semetipsum. Vide infra numero 40. Fit et Theophili postea mentio; quod tamen appellativum puto esse, non proprium. Quocirca post Origenis verba e comment. in primum Psalmum adducta, hoc ipso numero deinceps Proclus oro Origene verba facit. Unde titulus

πνευματικῶν γεγονέναι. Καὶ τὸ, Ἐρεῖ δὲ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί, ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; γυμνῶς παρίστησιν, ὅτι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον οὐκ ἀναστήσεται. Εἰ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν τὸ παράδειγμα. ῥητέον, ὅτι ὁ σπερματικὸς λόγος, ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ αἴτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης, καὶ δι' ἄλης αὐτῆς χωρήσας, περιδραξάμενος αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ὧν ἔχει δυνάμεων ἐπιτίθησι τῇ ποτε γῆ, καὶ ὕδατι, καὶ ἀέρι, καὶ πυρὶ, νικήσας τὰς ἐκείνων ποιότητας, μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην ἧς ἐστὶν αὐτὸς δημιουργός· καὶ οὕτως συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς κόκκου μεγέθει, καὶ σχήματι, καὶ ποικιλίᾳ.

B

Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ (32).

IZ'. "A μὲν οὖν Ἠριγένης εἰς τὴν περὶ ἀναστάσεως ἐγχειρῶν πραγματείαν ἐσπούδασε, ποικιλωτάτην ἐπιδεικνύμενος θεωρίαν, εἰςί τὸσαῦτα ὡς ἐν ἐπιτομῇ· ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τὰ τοῦτο ἀναθεωρῶν ἐφεξῆς. Λεῖπεται γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐπι πρὸς τοὺς εἰρημένους μαρτυρίας παραλαβεῖν· ἔν' ὡσπερ ἀνδριάς πάντα τὰ μέρη συμμέτρως ὁ λόγος ἑαυτοῦ λαβῶν, ὅλως ἐκ πλήρους ἦ κατεσκευασμένος, ἀλλὰ μηδὲν ἔχων ἐνδεῆς τῶν εἰς σχῆμα καὶ κάλλος συναγομένων. Τί οὖν αἱ Γραφαὶ συνάδουσι τούτοις, ἐπικρατύνουσαι πρὸς συμπλήρωσιν διαγωγῆς κρείττονος τὸν ἀνθρώπον, φραστέον. Ταύτας γὰρ ἂν τις οἶός τε ἦ, μὴ παρακόπτων τοῦ δέοντος, ἀκριβῶς νοεῖν, εἴπεται τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τούτου μὴ χρῆναι παραλαμβάνεσθαι τοῦ σώματος, ἅτε ἀδυνατοῦντος ἀτρέπτου δι' αἰῶνα μένειν, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ καὶ νῦν ἐν τούτῳ διασωζόμενος χαρακτήρ τηρηθήσεται· ἔν' ἔκαστος ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν μορφήν ὁ αὐτὸς ἦ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ἠριγένει. Οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ἐσσεσθαι τίθεται τὴν ἀνάστασιν. ῥευστοῦ γὰρ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ ὕλικου, καὶ μηδέποτε μένοντος ἐφ' ἑαυτῷ, κἀν τὸ βραχὺ, ἀλλὰ προσγινομένου, καὶ ἀπογινομένου περὶ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸν ἀνθρώπον, ὑφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα, ἀνάγκη (33) τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον οὐκ ἀνέξονται, quæ est hominis nota ac velut character quidam clarius iis, quæ ante commemorata sunt,

D Ἄλλὰ ταύτην μὲν αὐτῶν τὴν φιλοεικίαν καὶ ἐκ τούτων ἂν τις καὶ ἐξ ἑτέρων ἐλέγχοι πλείωνων. Ἄποδειξομεν γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς, προβαίνοντος τοῦ λόγου, φύσεως ἀληθεύμασι, καὶ οὐκ εἰκασίαις, μήτε τὸν

Πρόκλος εἰ præfixus erat post τοῦ αὐτοῦ. Nam τοῦ αὐτοῦ ad Methodium pertinet. Librarius autem, quod Πρόκλου nomen legisset, auctoris alicujus esse credidit, cum interlocuentis personæ sit.

(33) Ἐφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα. Major hic, ut opinor, hiatus est, quam vulgo codices præferant. Nam si superiora Procli sunt, ut esse videntur, Origeni patrocinantis, cum sequentia adversus eundem Origenem aperte pugnent, haud pauca desiderari necesse est, quibus Proclus causam suam explicarit.

Ἱερεμίαν δεσμίους ἡμᾶς γῆς διὰ τὴν πρὸς σῶμα κοινωνίαν εἰρηκέναι, μήτε τὸν Δαβὶδ κατὰ τοῦτο πεπεδημένους. Ἄξιον γὰρ ταῦτα προφέρειν, ἐν οἷς μάλιστα φαίνονται διαπίπτοντες. Περὶ μὲν οὖν τῶν δερματινῶν χιτῶνων, καὶ ὅτι πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν οἱ πρωτόπλαστοι διῆγον μετὰ σώματος, ἀθανασίας ἀπολαύοντες, ἐτι τε καὶ ὡς οὐ δύναται τὸ σῶμα δεσμῶς, καὶ εἰρκτὴ νομίζεσθαι, τὰ προσήκοντα εἰπὼν, ὧ ἄνδρες δικασταὶ (δικαστὰς γὰρ ἡμᾶς τῶν λόγων, ὧ κράτιστε θεόφιλε, καλῶ), τρέφομαι λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, καθάπερ ὑπεσχόμεν τῶν προκειμένων, Ἰν' εὐκρινέστερον ἴδωμεν ὃ βουλόμεθα.

consentanea sunt et consequentia me, ut pollicitus cere possimus.

ἸΗ'. Ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς Θεὸς, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εὐτάκτως συνεστήσατο, καθάπερ μεγάλην πόλιν, διέκοσμησε προστάσων τῷ λόγῳ, ἕκαστόν τε αὐτῷ συμφώνως ἡρμόσατο στοιχεῖον, καὶ πάντα ζῶων πεπληρωτο διαφοραῖς, ἵνα τελείως ὁ κόσμος εἰς κάλλος αὐξηθῆ, παντοίας φύσεως ζωοτοκῆσας μορφᾶς, ἀστρα μὲν κατὰ τὸν οὐρανὸν, καὶ πτηνὰ κατὰ τὸν ἄερα, τετράποδα δὲ κατὰ τὴν γῆν, καὶ νηκτὰ κατὰ τὸ ὕδωρ· τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, προστοιμάσας ὡς οἰκίαν αὐτῷ καλλίστην τὸ πᾶν, μίμημα τῆς ἰδίας εἰκόνας ἐμφερέως εἰς τὸν κόσμον εἰσήγαγεν, ἀγαλλμα ὡς ἐν ναῷ παιδρῶ καλὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ κατασκευάσας. Ἠπίτατο γὰρ, ὅτι πάντως ὅπερ ἂν τῇ ἑαυτοῦ τεχνήσεται χεῖρι, ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἀθάνατον, ἅτε ἀθανασίας ἔργον. Ἀθανασίας γὰρ ἀθάνατα γίνονται, καθάπερ καὶ τὰ κακὰ κακίας, καὶ τὰ ἄδικα ἀδικίας. Οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ ἀδικίας· οὐδ' αὖ ἀδικίας ἀντιστρόφως τὸ δικαιοπραγεῖν ἔργον, ἀλλὰ δικαιοσύνης· ὥσπερ οὐδὲ ἀφθαρσίας τὸ φθειρῆσθαι ποιεῖν, ἀλλὰ φθορᾶς, τὸ ἀθανατίζειν οὐ φθορᾶς, ἀλλ' ἀφθαρσίας. Καὶ συλλήδην, οἷον ἂν ἦ τὸ ποιῶν, κατὰ τὴν αὐτὸν οὕτως λόγον τοῦτο ποιούμενον ἢ ἐξ ἀνάγκης ἀπεργάζεσθαι συμβαίνει. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ἀθανασία, καὶ ζωὴ, καὶ ἀφθαρσία· ἔργον δὲ ἄνθρωπος Θεοῦ. Πᾶν δὲ τὸ ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθὲν ἀθάνατον· ἀθάνατος ἄρα ὁ ἄνθρωπος. Διὸ δὴ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτούργησεν ὁ Θεός, τὰ δὲ λοιπὰ γένη ζῶων ἄερί, καὶ γῆ, καὶ ὕδατι προσέταξε φέρειν.

et vita, et incorruptio; homo vero Dei opus est. Quidquid vero ab immortalitate fabricatur, immortale sit oportet. Quare immortalis est homo. Propterea Deus hominem sua manu finxit: cætera vero animantium genera aerem, terram et aquam jussit producere.

Ἀνθρώπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται κατὰ φύσιν οὐτε ψυχὴ χωρὶς σώματος, οὐτ' αὖ σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφῆν συντεθέν. Ὅθεν ἐντέθειν ἀθάνατον δὴ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆαι φαίνεται, φθορᾶς δὲ ἀπάσης καὶ νόσων ἐκτός. Μάθοι δ' ἂν τις τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἱκανῶς. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων, ὅποσα χρόνων μετακοσμοῦνται διαστολαῖς ἠβῶντα, καὶ γηράσκοντα, Ἐξαγαγέτω, λέγεται, τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· καὶ, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζώσαν

A jecturis ostendemus; neque ab Jeremia nos vincetos terræ^a propter communionem cum corpore nominatos esse; neque Davidem propterea compeditos^b appellare. Hæc enim potissimum commemoranda sunt, in quibus maxime a veritate excidisse videntur. De pelliceis itaque tunicis, utque priusquam eæ conficerentur corpore præditi primi nostri parentes exstiterint, et immortalitatis compotes; tum nervum et carcerem haberi non posse corpus, ubi quantum necesse est disputavero, judices (vos enim sermonum nostrorum judices, teque in primis, optime Theophile, pronuntio), ad ea quæ proposito nostro sum, conferam, ut id quod volumus clarius inspicere possimus.

XVIII. Postquam artifex rerum omnium Deus B totam hanc universitatis machinam, velut ingentem aliquam civitatem, præclaro ordine condidit, ac vocis imperio constituit, in eoque elementa singula aptissime composuit, ac variis animantium generibus complevit omnia, ut hic mundus perfecte ad omnem pulchritudinem adolesceret, cum in eo omnimodas naturæ formas vivas animalasque procreasset, atque et in cælo sidera, et in aere volucres, et in terra quadrupedes, et in aquis natantia collocasset, postremum omnium hominem, cui totum hunc mundum velut egregium quoddam prætorium paraverat, sic tanquam simulacrum quoddam ad sui effigiem expressum in orbem introduxit; ac velut exquisitum signum manibus suis elaboratum 541 præclaro in templo constituit. Neque enim ignorabat, quodcunque suapte manu finxisset, necessario, utpote immortalitatis opus, immortale futurum Nam ab immortalitate immortalia proficiscuntur, velut a malitia quæ mala sunt, et ab injustitia injusta. Non enim justitiæ opus est injusti aliquid facere, sed injustitiæ, neque ex adverso juste aliquid agere injustitiæ est, sed justitiæ; perinde ac corruptelam afferre non incorruptionis est, sed corruptionis proprium. Sic immortale facere non corruptionis, sed incorruptionis est. Atque ut uno verbo dicam, quale est id quod agit, tale id efficere necessario solet, quod ab eo producitur. Atqui Deus et immortalitas est,

et incorruptio; homo vero Dei opus est. Quidquid vero ab immortalitate fabricatur, immortale sit oportet. Quare immortalis est homo. Propterea Deus hominem sua manu finxit: cætera vero animantium

D Cæterum homo, si ejus naturam inspicias, verissime esse dicitur non corporis expers anima, neque corpus anima destitutum; sed id quod in unam pulchri bonique formam ex animæ et corporis conjunctione conflatur. Ex quo quidem colligi posse videtur, immortalem hominem esse factum, nec non et corruptionis omnis, ac morborum expertem. Atque hoc ipsum sacræ Litteræ abunde nos docent. Nam in reliquis, quæ temporum mutata spatiis adolescere ac senescere solent: Producant, inquit, aquæ reptilia animarum viventium et volucres volantes super terram, juxta firmamentum cæli^c. Item: Pro-

^a Cor. τὸ ποι. ^b Thg. iii, 34. ^c Psal. cxlv, 7. ^d Gen. i, 20.

ducatur terra animam viventem secundum speciem: A quadrupedia, reptilia et bestias terræ secundum genus¹. Ubi ad hominem perventum est, non perinde ut in aliis dixit: Producat terra: aut, Producant aquæ: aut, Fiant luminaria². Sed, Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram et præsit piscibus, et volutilibus cæli, et universis pecudibus³. Et, Accepit Deus de limo terræ, et formavit hominem⁴.

XVIII. Atque ut hominis a cæteris discrimen magis ac magis intueri possitis, quantumque antecellat omnibus, et ut secundum post angelos dignitatis locum obtinens immortalitate sit præditus, age istud ipsum denuo ex vera et orthodoxa ratione disputemus. 542 Etenim cæteris quidem animantibus ex illius spiritus, qui per aerem diffusus est inmissione anima est vitæque concessa. Homini vero idipsum ex immortalis atque excellenti substantia tributum: Inspiravit enim Deus in faciem ejus spiraculum vitæ; et factus est homo in animam viventem⁵. Illis servire atque imperio subesse, huic dominari atque imperium exercere mandatum est. Illa diversas naturarum effigies formasque sortita sunt; quotquot Dei jussu solida et aspectabilis natura produxit. Huic Dei indita similitudo est ad primam illam, et unigenitam Patris imaginem penitus expressa: Fecit enim Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum⁶. Unde et simulacrum suum, ut quam maxime firmum ac stabile esset, curam adhibuit, neve corruptione tentari facile posset, perinde atque effictis a se status insculpere artifices solent. Qui non modo simulacrorum suorum pulchritudini ac decori student, ut eximia specie ac magnifica sint, sed etiam immortalitatem, quoad possunt, iisdem ipsis tribuere conantur, ut quam longissimum in tempus integra minimeque dissoluta permaneant. Id quod Phidiam inter cæteros fecisse memorant. Hic enim, cum Olympici Jovis simulacrum finisset ex ebore, oleum ad pedes ante statuam jussit effundi, quo immortale illam quantum posset efficeret.

Cum igitur in iis operibus, quæ manibus elaboraverint, artifices ista moliantur; nonne præstantissimus ille opifex Deus, qui vel ex nihilo procreare potest omnia, suam illam ratione præditam effigiem, videlicet hominem, multo magis sempiternam et immortalem penitus necessarioque fabricavit? An potius ignominiose adeo dissolutam corrumpi et interire permisit? Atque eam quidem effigiem, quam manibus perpolire suis singulari quadam ratione dignatus est, quam ad imaginem suam ac similitudinem, velut mundi alterum mundum expressit: cujus denique causa mundus est factus. Dici istud omnino non potest. Proxime enim ad insaniam accederet, si id vana opinione inflatus auderet asserere.

κατὰ γένος τετράποδα, καὶ ἔρπετά, καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡσαύτως ἐκείνοις, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ, οὐκέτι ἤ, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἤ, Γενηθήτωσαν φωστῆρες. Ἀλλὰ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ, Ἐλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον.

118. Καὶ ἵνα δὴ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς τὴν διαφορὰν αἰσθηθεῖτε, ὡς ὄλων καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων, καὶ ἐν δευτέρᾳ τιμῇ τῶν ἀγγέλων ἐγκαταλεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκειται ἀθάνατος ὢν, φέρε κατὰ τὸν ἀληθῆ πάλιν καὶ ὀρθόδοξον καὶ τοῦτο διαλάβω λογισμὸν. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύματος ἐμψυχῶσθαι ἔδόθη τὸ ζῆν, τῷ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. Ἐνεψύχουσι γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ἔλασεν. Καὶ τοῖς μὲν δουλεύειν καὶ ἀρχεσθαι προσετάγη, τῷ δὲ ἀρχεῖν καὶ δεσπόζειν. Καὶ τοῖς μὲν διάφορα σχήματα φύσεων δίδονται, καὶ μορφαί, ὅπως ἢ στερέμνιος καὶ ὄρατῆ φύσις κελεύοντος τοῦ θεοῦ ἐγέννησε, τῷ δὲ θεοειδὲς καὶ θεοεικέλον, καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπηκριβωμένον τὴν πρωτότυπον τοῦ Πατρὸς καὶ μονογενῆ εἰκόνα Ἐποίησε γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Διὸ καὶ ἐμέλησεν αὐτῷ τῆς τοῦ σφετέρου ἀγάλματος διαμονῆς, ἵνα μὴ εὐάλωτον ἢ πρὸς διαφθοράν καθάπερ καὶ τῶν ἀνδριάντων τοῖς δημιουργοῖς. Οὐ γὰρ μόνον κάλλους τῶν ἀγαλμάτων αὐτοῖς καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν πεφρόντισται, ὅπως ὡς περικαλεῖς ἢ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ δυνατόν σφίσι αὐτοῖς ἀθανασίας τῶν δημιουργημάτων πρόνοιαν ποιεῖσθαι, εἰς τὸν μακράϊωνα χρόνον διασώζεσθαι μὴ λυόμενα, καθάπερ καὶ Φειδίας. Ὅστος γὰρ, μετὰ τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἰδῶλον (ἐξ ἐλέφαντος δὲ τοῦτο ἦν), ἔλαιον ἐκχείσθαι προσέταξεν (34) ἀμφὶ τοὺς πόδας ἐμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσειν αὐτό.

Καὶ τοίνυν εἰ τῶν χειροποίητων οὕτως δημιουργοῖ, ὁ θεὸς ὁ ἀριστοτέχνης, δεῖ πάντα δύναται καὶ ἐξ οὐθέντων ποιεῖν, οὐ μᾶλλον τὸ ἄγαλμα τὸ λογικὸν ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι τὸ παράπαν ἐξ ἀπάσης ἀνάγκης ἐμχανήσατο, ἀλλ' ἐλάσεν οὕτως ἀτιμώτατα λυόμενον ὀλέθρῳ παραδοῖναι καὶ φθορᾷ, ὀδιδιφερόντως ἠξίωσε ταῖς ἑαυτοῦ ποιῆσαι χερσὶ, κατ' εἰκόνα μορφοποιήσας αὐτὸ, καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὴν ἑαυτοῦ, τὸν κόσμον τοῦ κόσμου, δι' οὗ κόσμος ἐγένετο; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀπῆει γὰρ εἰς ἀφροσύνην ἐπαρθάντα φρονῆσαι τοῦτο.

Dici istud omnino non potest. Proxime enim ad insaniam accederet, si id vana opinione inflatus auderet asserere.

¹ Gen. 1, 24. ² ibid. 14. ³ ibid. 26. ⁴ Gen. 11, 7. ⁵ ibidem. ⁶ Gen. 1, 27. ⁷ Cor. ἐψυχεῖσθαι ἢ F. φυλάσσειν.

(34) Ἐλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν. Plinius lib. 9, cap. 17, de oleo: Existimatur et oleum vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

10. Ἄλλ' ἰσως μὴ ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ ἀλεθρόντα, ὡς Ἀγλαοφῶν, λέξετε· Καὶ πῶς, εἰ ἀθάνατον ἦν ἐκ γενέσεως καθ' ὕμεις τὸ ζῶον, γεγνήσθαι θνητὸν, ὅποτε τὸ ἀθάνατον ἀμεταστρόφως τοῦτο ὃ ἐστὶν εἶναι χρῆ, μὴ μεταπίπτειν, ἢ ἐξανιστάμενον εἰς τὴν αἰσχίονα καὶ θνητὴν φύσιν; Ἀμήχανον γάρ, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶν ἀθάνατον. Ἐπειδὴ, λέξω, γενόμενον αὐτεφούσιον πρὸς τὴν αἴρεσιν τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦτον τὸν θεσμὸν εὐληθῶς ὁ μισόκαλος ἐπιστάς ἐδάσκανε φθόνος. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐκτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφρασίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀδιότῆτος ἐποίησεν αὐτόν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἀθάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζῶντων. Φθόνῳ δὲ διαδόλου ἀνάτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· καθάπερ καὶ ἡ Σοφία Σαλομῶνος (35) μαρτυρεῖ. Καὶ πόθεν ὁ θάνατος. πάλιν δὴ λέγεσθαι ἀνάγκη, εἰ μὴ θάνατον ἐποίησεν ὁ Θεός, εἰ ἀπὸ τοῦ φθόνου, καὶ πῶς ὁ φθόνος τῆς βουλήσεως μᾶλλον ἰσχυσε τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο δύσφημον λέξωμεν. Πόθεν ὁ φθόνος; ὁ ἀντιλέγων ἐρεῖ. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ διαδόλου, καὶ διὰ τί διάβολος ἐγένετο, εἰ ἐγένετο;

dicamus: undenam invidia profecta sit adversarius quærit. Nam si a diabolo respondeas, cur omnino diabolus exstitit, si productus est aliquando?

K'. Καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸν ἐστὶν αἴτιος τοῦ εἶναι κακὸν. Ἀλλὰ ἀνάτιος πάντῃ κακῶν ἐστὶν ὁ Θεός· ἀγέννητος ἄρα ὁ διάβολος. Καὶ εἰ ἀγέννητος, καὶ ἀπαθής, καὶ ἀνώλεθρος, καὶ ἀνευδής. Τῷ γὰρ ἀγενήτῳ ἐξ ἀνάγκης ἀπάσης ταῦτα ὑπάρχειν χρῆ. Ὁ δὲ διάβολος καταργεῖται, καὶ κολάζεται. Τὸ δὲ κολαζόμενον ἄρα ἀλλοιοῦται, καὶ πάσχει. Ἀπαθὴς δὲ τὸ ἀγέννητον· οὐκ ἄρα ἀγέννητος, ἀλλὰ γενητὸς ὁ διάβολος· εἰ δὲ γενητὸς, καὶ πᾶν τὸ γεγεννημένον ἀπὸ τίνος ἀρχῆς ἐγένετο, καὶ ἔστιν αὐτοῦ δημιουργὸς καὶ τοῦ διαδόλου. Καὶ πότερον κακείνος ἀγέννητός ἐστιν, ἢ γενητός; Ἀλλὰ τὸ ἀγέννητον εἶναι μόνον νοεῖσθαι χρῆ τὸν Θεόν· οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον (36) ὅλως ἐκ παντὸς εἰς τὸ παράπαν ἕτερος δημιουργὸς πλὴν αὐτοῦ· Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἄλλος οὐκ ἔστι Θεός. Οὐδὲ μετασκευάζεσθαι δεῖ τι¹, ἢ κτιζεσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ δύναται βουλήν. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς οὐδὲν ἀπ' ἑαυτοῦ δύνασθαι ποιεῖν ὁμολογεῖ, ἐὰν μὴ βλέπη τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Ἄ γὰρ ἄν, φησὶν, ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιῇ. Οὐδὲ μὴν τι πολέμιον, ἢ ἀντιδοξοῦν αὐτῷ, ἢ ἀντιθεόν ἐστίν· ἐπεὶ, κἂν εἰ ἀντέπρασέ τι τῷ Θεῷ, ἐπαύσατο ἂν τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχυῖ τῆς συστάσεως. Τῷ γὰρ ποιήσαντι λῦσαι μόνῳ καὶ τὰ ἀθάνατα δυνατόν.

esset, quod Deo resisteret, esse omnino desineret, substitutio dissolveretur. Quippe solus ille vel ea quæ

KA'. Τί οὖν ὁ διάβολος λέγεται; Πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον, καθάπερ ἐλέχθη, ὡς Ἀθηναγόρα (37), γε-

¹ Cor. δὴ τι. ² Sap. i, 13. ³ Isa. xlvii, 6. ⁴ Joan. v, 19.

(35) Καθάπερ καὶ ἡ Σοφία Σαλομῶνος. Igitur Sapientie liber Salomoni ab antiquissimo Patre tribuitur. Vide et num. 36.

(36) Οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον. Parum integer locus videtur. Sed hujus sententiam reddidimus.

(37) Καθάπερ ἐλέχθη, ὡς Ἀθηναγόρα. Suspicio

XIX. Sed quæ hactenus proposita sunt, o Aglaophon, minus attento forsitan animo considerantes objicere ista poteritis: Si immortalis ab origine sua animal illud exstiterit, qui tandem mortale esse potuit; cum quidquid est immortale, hoc quod est ipsum perpetuo esse debeat, nec in viliores mortalemque naturam degenerando transeat? 543 Hoc enim fieri nequit, alioqui immortale non fuerit. Sed ego tibi causam rei hujus aperiam. Cum enim ad boni delectum arbitrii libertate esset instructus, ac legem illam accepisset, pessima eum superveniens labefactavit invidia. Siquidem Deus corruptione carentem hominem creavit, et ad æternitatis suæ produxit imaginem: Deus enim mortem non fecit, nec delectatur in perditione viventium. Invidia vero diaboli mors intravit in mundum, ut per Salomonem Sapientia testatur¹. Sed undenam mors exstiterit repetendum necessario nobis est, si Deus illam non fecerit; nam si ab invidia profectam dixeris, quomodo tandem invidia divina voluntate plus voluit? Sed hoc dictu infelix detestandumque quærit. Nam si a diabolo respondeas, cur omnino

XX. Ac profecto qui illum condidit auctor mali debet videri. Atqui malorum causa Deus esse non potest: quare ab nullo productus est diabolus. Quod si ita est, neque pati quidquam potest, et exitii penuriaeque est omnis expers. Nam quod nunquam productum est, huic inesse hæc omnia necesse est. At diaboli conatus in nihilum redigitur, idemque punitur. Quod autem punitur, mutatur ac patitur. Atqui pati nihil potest quod productione caret. Non igitur productionis expers; sed productus aliquando diabolus. Jam vero cum et productus ille sit, et quidquid productum est, ab aliquo principio productum sit, consequens est aliquem esse, a quo sit procreatus diabolus. Utrumnam igitur etiam productus ille fuit, an produci non potuit? verum quod productionis est expers, par est unum duntaxat intelligi Deum. Neque enim ullus esse potest omnino præter illum ipsum opifex. Ego primus, inquit, et ego novissimus, et præter me non est alius Deus². Sed neque commutari quidpiam ac præter ejus voluntatem procreari potest. Etenim Filius nihil per sese facere posse constitetur, nisi id Patrem facientem viderit. Quæ enim, inquit, Pater facit, hæc et Filius facit³. Neque vero inimicum quiddam, aut repugnans ac Deo contrarium est: si quid enim eo quod divina virtute ac robore omnis illius consunt immortalia dissolvere potest, qui condidit.

544 XXI. Quidnam igitur tandem diabolus esse dicemus? Spiritum videlicet, qui circa materiam

Methodium scripsisse τῷ Ἀθηναγόρῃ. Ex Athenagoræ, inquit, sententia diabolus spiritus est, etc. Quod apud Paulum Leopardum lib. xix Emend., cap. 9 postea reperimus; qui et Athenagoræ ex Orat. pro Christ. verba citat, quæ Methodius descripserat: Ἐναντὶον τὸ περὶ τὴν ὕλην ἔχον πνεῦμα, γενόμενον

versatur, quemadmodum dictum est, ο Athenagora, A a Deo procreatum. Perinde ac reliqui ab eodem angeli sati sunt; quibus tam materia, quam formarum, quibus est affecta materia, procuratio administratioque commissa est. Siquidem ea constitutorum angelorum causa fuit, ut in iis quæ a Deo ordinata erant ac disposita, providentia moderandis vicariam Deo operam navarent. Uti nimirum communem ac generalem omnium curam susciperet Deus, qui in omnia dominatum atque imperium obtineret, ac veluti navigium quoddam, sic totam illam universitatem constantiter suæ gubernaculo sapientiæ regeret; cum interim singularem functionem atque curam præpositi ad id angeli sustinerent. At vero cæteri quidem in ea statione persisterunt, cujus gratia conditi a Deo constituitique fuerant. Diabolus vero petulanter egit, et in eorum, quæ sibi commissa fuerant, administratione, concepta adversus nos invidia, pessimum se præbuit. Quemadmodum et illi, qui postea concupiscentia corporum flagrarunt, et cum filiabus hominum stupri consuetudinem habuerunt'. Etenim quod hominibus concessum, idem et illis a Deo tributum est, ut, utrinque liberum haberent voluntatis consilium, ut sive illius sermonibus obtemperarent, ipsius consuetudine fruerentur, ac felicitatis essent compotes; sive detrectarent imperium, merito in illos sidus quoddam Luciferi. Quomodo cecidit e cælo matutinum sidus et lucidum: quod quidem decedit, et ad terram allisum est, cum homini noxia quædam, et adversa in eo gubernando procurasset. Deus enim contra superbos indignari solet, insolentioresque spiritus comprimit. Ac libet et illud ipsum declarare verbis:

*Caput malorum, et finis heu! cunctis draco,
Gravem malorum sæve thesaurum paris:
Cæci error, orbis ductor ignorantia.
Quem tristis hominum luctus ac planctus juvat:
Vos ad nefanda scelera cognatum in caput
Fratrem perosas impie armantes manus,
Inficere primum eade sanguine a Cain
Terram impulistis. Inde felici parens
Quod primus ævo lapsus in terram excidit,
Vestra illa fraus est.*

545 XXI. Atque hunc quidem in modum diabolus. Mors ipsa vero castigandis hominibus est reperta; perinde ac puerulis, qui litterarum rudimenta discunt, corrigendis adhiberi verbera consueverunt. Nihil enim aliud mors est, quam corporis ab anima separatio atque disjunctio. Quid igitur? Auctorne mortis est ullo modo Deus? Dicere enim hoc potestis; eademque nobis recurrit oratio. Sed absit ut ita dicamus. Nam neque præ-

νόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ γεγενησιν ὑπ' αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδει πιστευμένοι διοίκησιν. Τοῦτ' γὰρ ἦν ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις. Ἰνα τὴν μὲν παντελεχίην καὶ γενετικὴν ὁ Θεὸς ἔχων τῶν ὄλων πρόνοιαν, ἢ τὸ ὕψος καὶ τὸ κράτος ἀπάντων αὐτὸς ἀνηρημένος, καὶ ὡσπερ σκάφος τῷ τῆς σοφίας ὄλακι διευσθύνων ἀκλινῶς τὸ πᾶν· τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ μὲν λοιποὶ, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διετάξατο ὁ Θεός, ἔμεναν. Ὁ δὲ ἐνύδρισε, καὶ πανηρὸς περὶ τῶν πιστευμένων ἐγένετο τὴν διοίκησιν, φθόνον ἐγκισσῆσας καθ' ἡμῶν· ὡσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν (38) ἐρασθέντες, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς φιλοκοίτιαν ὀμιλήσαντες θυγατράσω.

B Αὐθαίρετον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς ἑκάτερα διετάξατο βούλησιν ὁ Θεός, ὅσα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· Ἰν' ἢ πειθόμενοι τῷ λόγῳ συνῶσιν αὐτῷ, καὶ ἀπολαύσωσι μακαριότητος· ἢ μὴ πειθόμενοι κρινῶνται. Ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος ἀστὴρ Ἐωσφόρος. Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; Τοῦ φωτὸς ἦν ἄστρον πρῶτόν. Ἄλλ' ἐξέπεσε, καὶ εἰς τὴν γῆν ἄστροπῆθι, ἐπιτροπαύσας τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἐναντία. Τὸ γὰρ Θεῖον νεμεσᾷ τοῖς ὑπερηφάνοις, καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα κωλύει. Ἐπέρχεται δὲ καὶ ἐμμέτρως εἰπεῖν·

Lucifer, qui mane oriebatur! Sed erat nimirum

C Ὁς πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρασ κακῶν (δ) ὄφρις, Ὅτω βαρὴν τίκτουσα θησαυρὸν κακῶν Πλάνη τυφλοῦ, ποθητὴ ἀγνοίας, βλοὶ Χαίρουσα θρήνοις, καὶ στενάγμασι βροτῶν. Ὑμεῖς, ἀθέομοι εἰς ἔθρις ὁμοσπάρων Τὰς μισαδέλους ὀλλισσαντες ὠλέθρας, Κἀὶν μολύραι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ Ἐπεισάτο γῆν. Καὶ τὸν ἐξ ἀκηράτων Πιστεῖν αἰώνῳ πρωτόπλαστον εἰς χθόνα Ὑμεῖς ἐτεκετήνασθε.

KB'. Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως· ὁ δὲ θάνατος πρὸς ἐπιστροφὴν εὐρέθη, καθάπερ καὶ τοῖς ἀρτιμαθείσι γραμμάτων παιδίοις πρὸς ἐπανόρθωσιν αἱ πληγαί. Θυδὲν γὰρ ἄλλο ὁ θάνατος ἢ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. Τί οὖν; παραίτιος ὁ Θεὸς θανάτου; λέξετε. Πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἔχει λόγος. Μὴ γένοιτο! Ἐπεὶ μὴδὲ οἱ διδάσκαλοι προκαθηγούμενως τοῦ ἀγγύνεσθαι ταῖς πληγαῖς τοὺς παῖδας αἴτιοι. Καλὸν οὖν ὁ θάνατος, εἰ καθάπερ παῖσι πρὸς

1 Gen. vi, 2. 2 Isa. xiv, 12. 3 F. ἦ, τό. 4 F. κολούει. 5 F. ἐπίστατε τὴν γῆν.

μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθά οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ γεγόνασιν ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδει πιστευσάμενον διοίκησιν. Τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γέγονε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις· Ἰνα τὴν μὲν πολυτελεχίην καὶ γενετικὴν ὁ Θεὸς τῶν ὄλων πρόνοιαν, etc. Ex quibus leg. apud Epiphani. γενετικὴν pro γενετικῆν. Cætera apud Leopard. vide.

(38) Ὡσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν. Fuit hæc vetustissimorum Patrum fere omnium senten-

tia, filios illos Dei, qui Gen. vi filias hominum adamasse dicuntur, angelos fuisse. Vide Justinum Apolog. 1, qui dæmones ab illis progenitos asserit. Sed et Clement. Alex. Strom. iii, ob intemperantiam ac libidinem excidisse cælo putat. Item Tertull. De virg. vel., Lactant., etc. Nam corporeos esse plerique persuasum habuerunt. Ut inter cæteros Augustinus, qui lib. ii De Trin., cap. 7, angelos scribit corpus suum, cui non subduntur, sed subditum regunt, in varias mutare species.

ἰπιστροφῆν δίκην πληγῶν εὐρέθη· οὐχ ὁ τῆς ἀμαρτίας, ὡ σοφώτατοι, ἀλλ' ὁ τῆς διασεύξεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ χωρισμοῦ. Αὐτεξούσιος γὰρ ὦν καὶ αὐτοκράτωρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτοδέσποτος βούλησιν καὶ αὐτοπροαίρετον πρὸς τὴν ἀρεσίν, ὡς ἔφην, τοῦ καλοῦ λαθῶν, ἀκούσας τε· Ἄπό πατρὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ κυριδεῖσθι φάγεσθε· ἀπό δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ δ' ἄρ ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν, τῷ διαβόλῳ δὲ δελεασαμένη ἡ σοφία ποικίλως πρὸς ἑ παρακοὴν πείσονται, ἠθέτητε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐγένετο τοῦτο αὐτῷ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς παγίδα, καὶ εἰς σκῶλον. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς κακόν, οὐδέ ἐστι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν αἰτίας κακοῦ. Ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτεξούσιον οὕτως ὅπ' αὐτοῦ γεγονός, ἢ πρὸς τὸ φυλάεσθαι, καὶ τηρῆσαι νόμον, ἢν αὐτὸς δικαίως διεστείλατο, μὴ τηρῆσαν λέγεται κακόν. Βαρυτάτη δὲ βλάβη τὸ παρακοῦσαι Θεοῦ τοὺς ὄρους τῆς κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ὑπερβάνα δικαιουσίνης. Ὅθεν, ἐπειδὴ κατεβρῦπίθη, καὶ κατεμάνθη, τῆς ἀποπόσεως ἀποστατήσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ κηλίδας ἐναπαμάξατο κακίας πολλὰς, ἃς ὁ ἄρχων οὕτως ἀπεκύησε, καὶ πατήρ τῆς πλάνης, πόρον, κατὰ τὴν Γραφήν, συλλαθῶν, ἵνα τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἀδικίαν ἀεὶ φαντάζειν ἔχη καὶ κινεῖν, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον κακὸν ἐξ ἐπιβουλῆς ἰδῶν γεγεννημένον, καθάπερ καὶ ὁ διάβολος πλάνος ἦν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας διὰ τοῦτο κατεσκεύασεν, οἷονεὶ νεκρότητα περιβαλὼν αὐτόν· ὅπως διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ

pergea pelliceas et illas tunicas fecit³, quo illum velut morte quadam iudueret, ut ea corporis dissolutione quidquid in eo mali productum fuerat

ΚΙΓ. Προσηπύρηται δὲ ἤδη, καὶ ἀπεδείχθη τοὺς δερματίνους χιτῶνας μὴ εἶναι τὰ σώματα. Ὅμως δὲ καὶ πάλιν (οὐ γὰρ ἄπαξ ρητέως) φράζωμεν. Αὐτὸς πρὸς τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ὁ πρωτόπλαστος ὁμολογεῖ καὶ ὁσαῖ ἔχειν καὶ σάρκα, ὅποτε δὴ, τὴν γυναῖκα αὐτῷ προσαχθεῖσαν θεασάμενος, Τοῦτο νῦν ὁστοῦν, ἐφώνησεν, ἐκ τῶν ὁσῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Αὕτη κληθήσεται γυνή, διὲ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Οὐ γὰρ ἡ ἀνέξομαι φληναφούντων τινῶν, καὶ βιαζομένων ἀπηνουθριασμένως τὴν Γραφήν, ἵνα αὐτοὶς δὴ σαρκὸς μὴ εἶναι προχώρησις⁴ ἢ ἀνάστασις, ὅσα νουτὰ καὶ σάρκα νουτὰς ὑποτιθεμένων, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἄνω καὶ κάτω μεταβαλλομένων ἀλληγορίαις. Καὶ ταῦτα ὅστω, ὡς γέγραπται, παραλαμβάνεσθαι κρατύνοντος τοῦ Χριστοῦ τὴν Γραφήν, ἔνθα πυνθανομένοις τοῖς Φαρισαίοις περὶ χωρισμοῦ γυναικὸς ἀποκρίνεται, ὅτι Ἄπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε, καὶ ἕϊκεν· Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἐξῆς. Πῶς γὰρ ἐπὶ

A ceptores primariæ ac præcipuæ causæ sunt, cur pueri dolore plagarum afficiantur. Bona igitur mors est, cum plagarum instar ad coercendos pueros reperta sit. Non peccatorum dico mortem, o sapientissimi homines, sed eam qua animus a corporis consortio separatur. Nam cum liber ac sui juris esset homo factus, et ad honesta capessenda sui ipsius arbitrii consiliique voluntatem accepisset, ac mandatum istud audiisset: *De omni ligno paradisi comedetis; de ligno autem scientiæ boni aut mali non comedetis. Quacunq̄ autem die comedetis de illo, morte moriemini*⁵, per sese ad comedendum inductus, ac diaboli calliditate, qui ad violandum imperium variis modis incitabat, velut inescatus, Dei præceptum transgressus est: idque B ipsum scandali instar, et laquei, et offensionis existit; malum enim Deus non fecit, nec ullo modo auctor illius est. Sed quidquid arbitrii sui potestate præditum ab eo factum est, ut quam legem justissime præscripserit observare possit, nisi eam servaverit, malum appellatur. Est autem gravissimum hoc damnum in primis, Dei mandata negligere, ac justitiæ, quæ adjuncta libertati est, limites præterire. Unde posteaquam a Dei sententia deficiens homo inquinatus est, ac delicti sordibus obsolevit, vitii que amplurimas expressit in sese maculas, quas princeps ille et erroris parens indiderat, qui laborem, ut Scriptura loquitur⁶, *concepit*; ut hominem ad improbitatem perpetuæ fraudibus suis trahere ac circumvenire queat; omnipotens Deus C æternum illum dæmonis fraudibus malum esse factum videns, ut et impostor diabolus erat, provelut morte quadam iudueret, ut ea corporis disintermoreretur.

546 XXIII. Illud vero jam antea disputatum est, monstratumque pelliceas tunicas aliud esse præter corpora. Sed nihilominus idem rursus (dicendum enim sæpius est) hoc loco repetamus. Primus igitur ipse parens, antequam ex tunice consuerentur, ossa se et carnem habere conflitetur, cum nimirum perductam ad sese mulierem contempletus, *Hoc nunc os*, inquit, *ex ossibus meis, et caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam*⁶. Neque enim certos homines ferre possum, qui consulto nugantur ac Scripturas impudentissime detorquent, quo suum illud de tollenda resurrectione dogma procedat; qui ideo et ossa quædam intelligibilia, et carnes similiter intelligibiles commenti sunt, ac suis allegoriis alias aliter sursum deorsumque sese convertunt. Atqui hæc perinde ac scripta sunt, accipienda esse Christi confirmat auctoritas, ubi interrogantibus Phariseis de uxoris divortio, respondet⁷: *Ab initio qui creavit masculum et feminam fecit, et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem*

¹ Corruptus hic locus. ² Cor. προχώρησις. ³ Gen. II, 16, 17. ⁴ Psal. VII, 15. ⁵ Gen. III, 21. ⁶ Gen. II 23, 24. ⁷ Matth. XIX, 4.

et matrem, etc. Alioqui quomodo de animis solis intelligi istud potest : *Crescite et replete terram* ? Item illud : *Accepit Deus de limo terræ, et formavit hominem* ?; quod de corpore proprie dictum videtur. Neque enim de limo, deque gravioribus illis concretisque rebus suam anima naturam expressit. Ex quo certissime illud efficitur, ante pelliceas illas tunicas corpore præditum hominem fuisse. Hæc enim omnia ante hominis lapsum pronuntiata esse constat; cætera vero de tunicis nonnisi post lapsum.

Quamobrem considerata nobis porro sunt, quæ in manibus habemus, cum illud abunde demonstraverimus, scortetas illas tunicas corpora non fuisse, sed illam a ratione, velut animalium mortem, tunc temporis perfectam : hoc enim demum superest. Quocirca extra paradisi terminos, ob eam causam ejicitur. Non enim quod ex arbore vitæ poma decerpere ac comedere nollet, hominem Deus ideo deturbavit (poterat quippe in sempiternum vivere, cum subinde ex vitali illa arbore comedisset), sed ne immortale, uti diximus, malum esset, sibi cavendum putavit. Alioqui quid attinebat Christum 547 in terras e cælo mittere, si omnino nulla vitæ parte gustata hominem penitus vellet exstingui? Quod si nonnulla veluti pœnitentia ductum istud egisse Deum adversarius objiciat, imbecilla ea ratio est, quæ consilii in Deum mutationem invehit. Sed neque ignarus futuri Deus est, nec effector mali; sed et bonus in primis est, et futurorum præsciis. Quare non ideo ejecisse putandus est ne, si ex arboris vitæ fructu comederet, in æternum servandus foret; sed ut peccatum primum omnium morte perimeretur, atque ita, cum cecidisset, excitatus ad vitam homo, ac purior factus

XXIV. Nec est quod stolidus quispiam temere jactare audeat, aliter hæc esse pronuntiata. Nam qui carnem hanc immortalitati capiendæ idoneam esse penitus negat, hic vesaniæ morbo laborans contumeliosus in Deum vocibus utitur. Cur enim, posteaquam pelliceæ tunicæ consutæ sunt, Adamus ejicitur, ac vitæ arborem attingere vivereque prohibetur; si fieri omnino non potest, ut in sempiternum vitam homo cum corpore traducat? Sic enim interdictio illa edita est, tanquam vita ille degustata mortem posset effugere. Sic enim ait : *Fecit itaque Dominus Deus Adam et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit illos. Et dixit Deus : Ecce factus est Adam, sicut unus ex nobis, ut cognoscat bonum et malum. Et nunc ne forte extendat manum, et sumat de ligno vitæ; et comedat et vivat in æternum. Et emisit illum Dominus Deus e paradiso voluptatis, ut operaretur terram, ex qua assumptus est. Et ejecit Adam* . Quamobrem poterat in æternum vivere corpus, et immortale fieri, nisi ab gustanda vita foret prohibitum. Est autem idcirco prohibitum, ut et peccatum exstinctum una cum

A ψυχῶν μόνον τὸ, ἀυξάνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, παραληπτέον; ἢ τὸ, Ἔλαβε χόρην ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεός, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον· ὁ κυρίου ἐπὶ τοῦ σώματος λελέχθαι φαίνεται. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ χόρα καὶ τῶν βαρύτερων τὴν οὐσίαν ἐκτράπητο ἡ ψυχή. Ὡστε συνέστηκεν ἐκ παντὸς ἀληθέστατα πρὸ τῶν δερματίνων σεσωματοποιησθαι χιτῶνων τὸν ἄνθρωπον. Ταῦτα γὰρ πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἀπαντα εἴρηται· τὰ δὲ κατὰ τοὺς χιτῶνας μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν.

Ἦθεν ἴωμεν πάλιν ἐπισκεψόμενοι τὰ ἐν χερσίν, ἱκανῶς ἀποδείξαντες μὴ εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου τῶν ζώων νεκρότητα κατεσκευασμένην· τοῦτο γὰρ λείπεται. B Ἀμέλει τῶν ὄρων ἔξω τοῦ παραδείσου κατὰ ταύτην ἐξοικίζεται τὴν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ὅτι μὴ θέλων ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ ξύλου δρέψασθαι τῆς ζωῆς αὐτὸν, καὶ φαγεῖν, ἐξέβαλεν (ἡδύνατο γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζῆν, αἰθεῖς φαγὼν ἀπὸ τῆς ζωῆς), ἀλλ' ἵνα μὴ ἀθάνατον, ὡς ὑπεθέμεθα, γενηθῆι τὸ κακόν. Ἐπεὶ διὰ τὴν Χριστὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν γῆν, εἰ ὅπως ἠθέλησε ζωῆς τὸν ἄνθρωπον ἀγευστον ἀποθανεῖν εἰς τὸ παντελές; Εἰ δὲ ἐκ μεταμέλου τοῦτο φαίη ποιηθῆναι τὸν θεὸν ὁ ἀντιλέγων, ἀσθενῆς αὐτῶν ὁ λόγος, μεταγινώσκοντα τὸν θεὸν εἰσάγων. Ἄλλ' οὕτως ἀγένητος τοῦ μέλλοντος θεός, οὕτως κακοποιός, ἀλλὰ καὶ ἄκρωτος ἀγαθός, καὶ προγινώσκων τὰ μέλλοντα. Ὡστε οὐκ ἄρα διὰ τὸ μὴ σώζεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα φαγόντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τὸ νεκρωθῆναι πρῶτον θανάτῳ τὴν ἀμαρτίαν· ἴν' οὕτως, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐκτακείνης τῆς ἀμαρτίας, ἐγερθεὶς ἄνθρωπος καθαρὸς φάγη τῆς ζωῆς. C ἔσσειν mortuus, velut consumpto eliquatoque peccata vesceretur.

ΚΔ'. Μηδεὶς δὲ ἀβέλτερος ὢν παρακινδυνεύτω, ὡς τούτων ἑτέρως λεχθέντων. Ὁ γὰρ ὅπως ὀριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην ἀθανασίας δεκτικὴν, ὄντως ἀνοίας ὑπάτιος ὢν νόσω, βλασφημεῖ. Διὸ τί γὰρ μετὰ τὴν τῶν χιτῶνων τῶν δερματίνων ὁ Ἄδὰμ κατασκευὴν ἐκβάλλεται, κωλύμενος φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζῆσαι, εἰ ὅπως ἀδύνατον ἦν μετὰ σώματος εἰς τὸν αἰῶνα ζῆσαι τὸν ἄνθρωπον; Ὡς δυναμένου γὰρ αὐτοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐπὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς γεύσεται λαβὼν, ἢ κώλυσις γίνεται. D Φησὶ γάρ· Καὶ ἐποίησε Κύριος ὁ θεός τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους· καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς. Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Ἴδοὺ γέγονεν Ἄδὰμ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Καὶ νῦν μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγη, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ θεός ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. ἐξ ἧς ἐλήλυθη. Καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ. Οὐκοῦν ἡδύνατο, ζῆν, εἰ μὴ κωλύτο γεύσασθαι τῆς ζωῆς. Ἐκωλύθη δὲ, ὅπως ἡ μὲν ἀμαρτία συναποκτανθεῖσα τῷ σώματι θάνῃ, τὸ δὲ σῶμα

¹ Gen. i, 28. ² Gen. ii, 7. ³ Gen. iii, 21-24.

ἡσαστῆ, τῆς ἀμαρτίας ἀπολομένης. Ἴνα τοίνυν μὴ ἢ κακὸν ἀθάνατον ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔφην, ἢ αἰέζων, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀμαρτίαν κρατιστεύουσαν, ἄτε ἐν ἀθανάτῳ βλαστήσασαν σώματι, καὶ ἀθάνατον ἔχουσαν τροφήν, ὁ Θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο θνητὸν ἀπέφηνετο νεκρότητι περιβαλὼν. Τοῦτο γὰρ οἱ δερμάτινοι χιτῶνες ἐβούλοντο· Ἴνα δὴ διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς διαιρέσεως ἡ ἀμαρτία κάτωθεν ὑπόταρμενος πᾶσα διαφθαρή· ὡς μὴδὲ κλῖν βραχύτατον ρίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ' οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἀμαρτημάτων ἀναβλύζονται..

ΚΕ'. Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκοδομίῃμασι ναῶν καλῶν συκὴ γεννηθεῖσα, καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφήσασα, καὶ ἐπὶ πάσας τὰς ἀρμονίας πολυκλημά-
 ριζαῖς τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ πρότερον τοῦ
 φύειν στέλλεται, ἕως πᾶσα ἀποσπασθῆ, λυθέντων
 τῶν καθ' οὓς ἐβλάστησε τόπους τῶν λίθων· δυνατὸν
 γὰρ πάλιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἐναρμοσθῆναι τόπους
 τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφρημένης, ὅπως ὁ μὲν
 ναὸς σώζεται, μὴδὲν τῶν ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν
 ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἢ δὲ συκὴ πᾶσα προθέλυμος
 ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ· κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς ὁ
 τεχνίτης τὸν ἑαυτοῦ νεὼ τὸν ἄνθρωπον, δίκην ἀγρίας
 συκῆς τὴν ἀμαρτίαν βλαστήσαντα, διέλυσε, θανάτου
 προσκαίροις προσβολαῖς ἀποκτείνων, κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον, καὶ ζωοποιῶν, ἴνα πάλιν τῶν αὐτῶν ἢ
 σὰρξ μερῶν μετὰ τὸ ξηρανθῆναι, καὶ ἀποθάνειν τὸ
 ἀμάρτημα, δίκην ἀνακαινοποιηθέντος ναοῦ, ἀθάνατος
 καὶ ἀπήμων ἐγερεθῆ, τελέως ἐκ βάρθρων ἀπολομένης
 τῆς ἀμαρτίας. Ζῶντος γὰρ ἐστὶ τοῦ σώματος πρὸ τοῦ
 τεθνῆξεσθαι, συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀμαρτίαν, ἐνδὸν
 τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσαν, εἰ καὶ ἔξω-
 θεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν καὶ τῶν νο-
 θετήσεων ἀνεστέλλετο. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν μετὰ τὸ φω-
 τισθῆναι συνέβαινεν ἀδικεῖν, ἄτε παντάπασιν εἰλικρι-
 νῶς ἀφρημένης ἀφ' ἡμῶν τῆς ἀμαρτίας. Νῦν δὲ καὶ
 μετὰ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἔλθειν τοῦ ἄγνι-
 σμοῦ, πολλάκις ἐν ἀμαρτίας θυτὲς εὐρισκόμεθα.
 Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἀμαρτίας ἐκτός εἶναι ἑαυτὸν καυ-
 χήσεται, ὡς μὴδὲ κλῖν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως
 τὴν ἀδικίαν. Ὡστε συνέστηκε συστέλλεσθαι μὲν, καὶ
 κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἀμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ
 οἶσαι καρποὺς βλαβοποιούσ, οὐ μὴν ἀναιρεῖσθαι καὶ
 τῶν ριζῶν ἄκρις. Νῦν μὲν ἐνταῦθα τὰς βλάστας αὐ-
 τῆς, ὅσον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηράς, συστέλλομεν,
 μὴ τις ρίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλήσει, μὴ ἐὼν-
 τες ἀναμύειν, καὶ διοίγνυσθαι τὰ μεμυκτά στόμια
 πρὸς τὰς ἐκφύσεις τοῦ λόγου, δίκην ἀζίνης πρὸς τὰς
 ρίζας αὐτῆς τὰς κάτω φουμένας τέμνοντος· τότε δὲ
 καὶ τὸ ὅλως ἐνθυμηθῆσεσθαι περὶ κακίας ἀφανισθῆ-
 σεται.

curi quadam, fruticantes identidem ab radice stirpes excidimus; at in futuro illo statu mali omnis vel cogitatio tolletur.

ΚΓ'. Οὐδὲ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος Γραφῶν τοῖς βουλομένοις εἰλικρινῶς τὸ ἀληθὲς λέγειν. Ἐπεὶ οἶδε καὶ ὁ Ἀπόστολος μηδέπω τὴν ρίζαν ἐξ ἀνθρώπων

corpore moreretur, et corpus peccato mortuo resurgeret. Igitur ne immortale quoddam ac simpliciternum malum esset homo, ut jam diximus, ac peccati in sese dominationem foveret, utpote quod immortalis in corpore pullularet, et immortalis perinde alimento glisceret, propterea mortalem illum Deus esse voluit, ac morte damnavit. Hoc enim scortæ illæ tunicæ significabant; ut dissolutione divisioneque corporis omne ex imo peccatum stirpitis enecaretur; ac ne tenuissimæ quidem fibræ remanerent; unde nova subiate germina peccatorum efflorescerent.

548 XXV. Ut enim e magnificorum templorum structura caprificus enascens, atque in inaximam amplitudinem adolescens, et multiplicibus radicum brachiis per omnes lapidum diffusa compages, non prius excrescere desinit, quam disjectis ex eo, unde prodierit, loco lapidibus, tota penitus labefacta concidat. Tum enim, sublata capriflco, suis locis restitui redivivi lapides possunt, ut et templum ipsum incolume servetur, cum nullum amplius ex iis quibus evertēbatur incommodis habeat; caprificus vero ab imis radicibus evulsa moriatur. Ad eundem plane modum artifex ille Deus templum suum hominem, qui peccatum caprifici cujusdam instar produxerat, dissolvit, eumque mortis ad tempus impressione atque impetu opprimi passus est primum, uti scriptum est; dehinc ad vitam excitavit, ut iisdem prædita partibus caro exsiccatō intermortuoque peccato, velut templum quoddam instauratum, immortalis, ac sine ullo damno resurgeret, sublato a fundamentis profligatoque peccato. Etenim quandiu corpus vivit, nec adhuc mortuum est, cum eo vivere peccatum necesse est, et occultas in nobis ipsis radices agere, quantumvis quibusdam velut castigationum reprehensionumque putationibus coerceatur. Alioqui post baptismum nullum jam scelus perpetraremus, posteaquam peccatum a nobis funditus esset omne sublatum. Atqui etiam post susceptam fidem, sanctissima illa aquæ lotionē perfusi peccatis sæpius obstringimur. Neque enim adeo se immunem ab omni esse peccato gloriari quispiam potest, ut ne cogitatione quidem ullum scelus admittat. Ex quo consequens est reprimi quidem ac consopiri modo fide peccatum ne perniciosos fructus emittat, non omnino tamen ac radicitus extingui. Quocirca nunc illius quidem germina, pravas nimirum cogitationes, inbibemus, ne [qua radix amaritudinis ¹, erumpens molestiam nobis afferat; nec apertas ad pullulandum vias, ac spiramenta delhiscere ac patēferi sinimus; proindeque divino verbo, velut se-

XXVI. Neque vero quod dicimus Scripturarum testimonio caret, si quis veritatem sincere profēteri velit. Nam et **549** Apostolus peccati radicea

¹ Hebr. xii, 5.

nonduin ex hominibus sensit omnino sublatam, cum ita loquitur: *Sic enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum minime. Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum, hoc facio. Si autem quod nolo hoc facio, non jam ego perficio illud, sed quod habitat in me peccatum*¹. Idem illud: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem alicui legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et omnino captivantem me legi peccati, quæ est in membris meis*². Ita nondum peccatum ab ipsis radicibus excidi penitus potuit. Neque enim funditus est exstinctum, sed etiamnum vivit. Qui enim fieri istud posset, antequam homo morti esset addictus, ut cum eo corruptum atque consumptum funditus quidem ipsum exstinguatur et pereat, plantæ instar, quæ dissoluto illo, in quo abditis sese radicibus conservabat, emoritur: homo vero nullam jam insitam habens amaritudinis radicem ad vitam resurgat? Itaque ad peccatum velut extirpandum, penitusque delendum opitulator noster ac vere medicus Deus mortem, quasi auxiliare quoddam medicamentum, adhibuit, ne malum in nobis, utpote immortalibus, excitatum sempiternum maneret: nos autem pessime affecti et a propria virtute ægrotantum more desciscentes diutius in eo statu maneremus, cum ingentem ex peccato morbum in perpetuis ac sempiternis corporibus aleremus. Proindeque ad utriusque representandam salutem animæ scilicet ac corporis, quasi medicam quamdam purgationem ita mortem Deus excogitavit, ut nos immunes ab omni damno integrosque præstaret.

XXVII. Age enim, quoniam multis ad id exemplis opus est, hinc potissimum ista consideremus; neque prius ab eo argumento discedamus, quam in clariorem explicationem ac probationem nostra desiderit oratio. Perinde igitur contigisse mihi videtur, ac si peritissimus quispiam artifex egregiam ex auro, aut alia materia statuam a se fabricatam, ac membris omnibus concinne eleganterque perpolitam iterum conflaret; quod illam subinde ab nequissimo aliquo sædatam animadverterit: qui hanc statuæ pulchritudinem præ invidia non ferens, labem **550** aliquam inferre studuerit, quo inane ex invidia sua fructum caperet. Animadverte enim, o sapientissime Aglaophon, si deturpatam ac sædatam illam habere statuam nolit artifex, quam tanto studio diligentiaque elaborarit, rursus in animam inducturum, ut illam conflaret, qualis erat antea, reficiat. Quod si fundere denuo, et in unum cogere non libeat, sed eam duntaxat emendans ac corrigens, ita uti se habet, relinquat, necesse est igni candefactam ac fabrili arte retractatam elligiem non eandem manere amplius, sed commutatam ac distractam videri. Quare si præclarum ac labis omnis expers opus suum esse voluerit, confringi

τῆς ἀμαρτίας δλοσχερῶς ἀνηρημένην· ὅτε μὲν, *Ὅσα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκῆ ἐν ἐμοί, τοῦτόστιν ἐν τῇ σαρκί μου, φράζων, τὸ ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλειν κατὰ κειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ. Ὅ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοί ἀμαρτία· ὅτε δὲ, *Συνηθόμαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατεύομενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ ἐκ παντός ἀγματοῦζοῦτά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Οὕτως οὐδέποτε τὴν ἀμαρτίαν αὐτόπρεμον ἐκ ριζῶν διακοπῆναι συνέθη. Οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῆ. Πῶς γὰρ πρὸ τοῦ περιεβληθῆσαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα αὐτῷ συμπαρῶνθεῖσα καὶ συμφθίνασα, αὐτὴ μὲν εἰς ἄρδην ἀπόληται καὶ διαφθαρεῖ, καθάπερ φυτὸν, λυθέντος ἐν ᾧ κρύπτουσα τὰς ρίζας αὐτῆς διεσώζετο· ὁ δὲ ἄνθρωπος αὐθις μῆκετι ρίζαν ἐνθωπεύουσαν πικρίας ἔχων ἐγερεθῆ; "Ὅσπερ οὖν ἀλεξιφαρμάκου τρόπον ὑπὸ τοῦ ἀλεξητηρῶς ἡμῶν, καὶ ἀληθῶς ἰατροῦ Θεοῦ πρὸς ἐκρίζωσιν τῆς ἀμαρτίας παρελήφθη ὁ θάνατος, καὶ ἀφανισμὸν, ἵνα μὴ διαιωὼνίζον ἐν ἡμῖν εἴη τὸ κακὸν ἀθάνατον, ἅτε ἐν ἀθανάτοις ἀνατεῖλαν· αὐτοὶ δὲ λελωθημένοι, καὶ ἐκστάντες νοσοῦντων τρόπον τῆς οἰκειᾶς ἀρετῆς, ἐπὶ πολὺ διατριβόμεν, ἅτε ἐν ὑρεστηκόσιν ἀεὶ καὶ ἀθανάτοις σώμασι τὴν κατὰ τὸ ἀμάρτημα μεγάλην τρέφοντες νόσον. Διὸ δὴ καλῶς ταύτην πρὸς ἄμφω σωτηρίαν καὶ ψυχῆς καὶ σώματος φαρμακευτικῆς τρόπον καθάρσεως τὸν θάνατον ὁ Θεὸς εὔρατα, ἵνα πανάμωμοι καὶ ἀσινεῖς οὕτως ἐξεργασθῶμεν.**

KZ'. Φέρε γὰρ, ἐπειδὴ πολλῶν δεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παραδειγμάτων, ἐντεῦθεν αὐτὰ μάλιστα σκεπτόμεθα, μὴ ἀφιστάμενοι, πρὶν ἂν πρῶτον εἰς εὐδηλοτέραν ἐρμηνείαν ἀποτελεστήσῃ καὶ ἀπόδειξιν ὁ λόγος. Φαίνεται τοίνυν ὡσπερ εἰς δημιουργὸς ἄκρος ἄγαλμα καλὸν ὑπὸ ³ χρυσοῦ κατεσκευασμένον, ἢ ὕλης ἐτέρας αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ μέλη συμμετρῶς εἰς κάλλος διακεκοσμημένον, πάλιν χωνεῖται, λελωθημένον ἄφνω θεασάμενος ὑπὸ τινος ἀνθρώπου κρηνησάτου, ὅς, οὐκ ἐνεγκάτω ὑπὸ βασκανίας εὐπρεπὲς εἶναι τὸ ἄγαλμα, εἰσάτω, ματαλὰν ἤδουνην καρπούμενος τοῦ φθόνου. Πρόσχετος γὰρ, ὡ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, ὅτι, εἰ βούλοιο μὴ εἶναι σεισωμένον ὅλως ὁ δημιουργὸς καὶ ψεκτὸν τὸ μετὰ τοσαύτης αὐτῷ σπουδῆς τε καὶ φροντίδος πεπονημένον, πάλιν προτραπήσεται, συγχωνεύσας αὐτὸ, τοιοῦτον ποιεῖν, ὅθεν καὶ πρόσθεν ἦν. Εἰ δὲ μὴ ἀναχωνεῖται, μηδὲ ἀναγκάζοι, ἐξ δὲ μένειν, θεραπεύων αὐτὸ καὶ ἐπανορθούμενος, ἀνάγκη δὲ πυρακτούμενον, καὶ χαλκευόμενον τὸ ἄγαλμα μῆκετι δύνασθαι διατηρηθῆναι τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ διετλαγμένον ἔσεσθαι καὶ ὑπεσπασμένον. Διὰ τοῦτο, εἰ βούλοιο καλὸν αὐτὸ καὶ ἄμωμον εἶναι τὸ ἔργον, ἀναβλάσθω αὐτὸ, καὶ ἀναχωνεῖσθαι δεῖ, ὅπως τὰ μὲν ἔσχη ⁴ καὶ τὰ ἀλλοιώματα πάντα τὰ ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῷ καὶ φθ

¹ Rom. vii, 18-20. ² ibid. 22, 25. ³ Cor. ἀπό.

⁴ Cor. ἀσχῆ.

νο υπάρξαντα, αὐτὰ μὲν διὰ τῆς ἀνασκευῆς καὶ ἀναχωρεύσεως ἀπόληται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος ἀσινὲς καὶ ἀκίβδηλον αὐθις ἀγαλμα ὁμοίωτατον αὐτῷ κατασκευασθῆ. Τῷ μὲν γὰρ ἀγάλματι ἀπολέσθαι οὐκ ἔστι [κατὰ] τῷ αὐτῷ τεχνίτη, κἀν πάλιν εἰς ὕλην λυθῆ· ἀποκατασταθῆναι δὲ ἔστι. Τοῖς ἀσχεσι καὶ λωθήμασιν ἀπολέσθαι μὲν ἔστι, τήκονται γὰρ· ἀποκατασταθῆναι δὲ οὐκ ἔστι, διὰ τὸ ἐν πάσῃ τέχνῃ τὸν ἀριστον δημιουργὸν μὴ πρὸς τὸ ἀσχεῖον ἢ ἐπιτευχθῆσόμενον ὄρῃν, ἀλλὰ πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὲς τοῦ δημιουργουμένου.

Ταυτὸν γὰρ φαίνεται δὲ μοι καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Θεὸς οὕτως διψικονομημένοι. Τὸν γὰρ ἄνθρωπον τὸ εὐπρεπέστατον ἑαυτοῦ τέχνημα, βασκάνοις ἐπιβουλαῖς, καὶ φθόνῳ κακαωμένον ἰδὼν, οὐκ ἠνέσχετο τοιοῦτον καταλέψαι φιλόανθρωπος ὢν, ὅπως μὴ δι' αἰώνως εἴη μελωμημένος, ἀθάνατον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν ψόγον· ἀλλὰ διεύθυνεν εἰς ὕλην πάλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκτακῶσι, καὶ ἐξαφανισθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα. Τὸ γὰρ ἐκεῖ ἀναχωρευθῆναι τὸν ἀνδριάντα, τοῦτο τὸ ἐνταῦθα ἀποθανεῖν, καὶ διαλυθῆναι τὸ σῶμα· τὸ δὲ ἐκεῖ ἀναμορφωθῆναι τὴν ὕλην, ἢ ἀνακοσμοποιηθῆναι, τοῦτο ἐνταῦθα μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸ ἀναστῆναι· ὡσπερ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Τούτοις γὰρ ἤδη καὶ αὐτὸς ὡδε ταῦτα παρεγγυῆ, καὶ κατέβην, λέγων, εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως· καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων, καὶ διέπεσε τὸ ἄργεῖον ὁ ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἄργεῖον ἔτερον, καθὼς ἤρθεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, λέγων· Εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνησομαι τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ; Ἰδοὺ ὁ πληθὸς τοῦ κεραμέως ὑμεῖς ἔστε ἐν ταῖς χερσὶ μου.

ΚΗ'. Πρὸς γὰρ ὅπως, ὡς ἔφην, μετὰ τὸ παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ μεγάλη χεῖρ, εἰς νεκρῶν¹ καταλείψαι τὸ ἑαυτῆς ἔργον οὐκ ἠδύοχησεν ὡς κίβδηλον, πονηροῦ ἀδίκως αὐτὸ λυμηνάμενον βασκάνοις αἰτίαις· ἀλλὰ ἀνατήξας ἀνέδευσεν αὐθις εἰς πηλόν, οἷα κεράμευς, ὃς ἀναπλάσων αὐτὸ πρὸς τὸ ἀφανισθῆναι μὲν διὰ τῆς ἀναπλάσεως πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἀσχη, καὶ θλάσματα, γεννηθῆναι τε τὸ πᾶν ἄνωθεν ἀμέμπτως ἀρεστόν. Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φεράματος ποιῆσαι σκεῦος, ὃ μὲν D

¹ F. νεῖκος. ² Jer. XVIII, 3-6. ³ Rom. IX, 21.

A conflarique iterum oportet, ut quidquid malevolorum fraude atque invidia turpitudinis ac vitii est alatum, instauratione ac conflatione tollatur. Simulacrum porro ipsum integrum et illæsum denuo sibi quam simillimum reddatur. Ita enim statuæ ipsi contigit, non ut artificii suo pereat, tametsi in suam materiem solvatur; sed ut in integrum restituatur; labes autem omnes ac foeditates cum ipsa colliquatione pereant, non amplius redeunt: propterea quod in omni arte præstantissimus opifex non id quod in opere suo turpitudinis et offensionis aliquid factum est, sibi proponat.

Idem igitur in nobis fecisse mihi Deus et administrasse videtur. Cum enim hominem elegantissimum opus suum fraudulentis artibus atque invidia pessime affectum videret, talem pro sua benignitate relinquere noluit, ne hac in omnem æternitatem macula esset infectum, cum sempiternam in sese labem illam retineret; sed in materiam denuo resolvit, ut quidquid in eo vitiosum erat, reformatione ipsa velut eliquatum atque extinctum periret. Quod enim illic est statuæ conflatio, idem hic mors est dissolutioque corporis; ac quod illic est iterum conformari materiam atque in pristinum nitorem restitui, idem hic est post obitum resurgere. Cui et propheta Jeremias astipulatur. Hic enim eadem omnino docet his verbis: *Et descendi in domum figuli; et ecce ille faciebat opus super lapidibus, et excidit vas, quod fingebat in manibus suis, et rursus finxit ille vas alterum quemadmodum placuit illi, ut faceret. Et factum est verbum Domini* 551 *ad me dicens: Si quemadmodum figulus ipse non potero hoc facere vobis, domus Israel? Ecce lutum figuli vos estis in manibus meis.*

XXVIII. Velim istud attendas, uti dixi, quemadmodum post hominis delictum ingens illa manus opus suum tanquam adulterinum in tanta contumelia probroque relinquere noluerit, cum eum nefarius hostis ex invidia violasset. Sed rursus eliquatum, et in lutum subactum figuli more refecerit, ut ea reformatione quodcumque in eo sedatum ac contusione deformatum erat penitus tolleretur; ipsius vero opificium, ut erat antea, reprehensionis D expers ac jucundum existit. Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere vas, aliud ad honorem, aliud ad contumeliam? Quod idem est (id enim significare mihi velle videtur Apostolus) ac si diceret: Nonne potestatem habet Deus ex eadem cujusque materiasingulorum formam reficiens et instaurans, alium ad honorem et gloriam, alium ad infamiam et damnationem excitare? Ad ignominiam quidem eos qui in peccatorum consuetudine turpiter vixerunt; ad honorem vero eos qui vitam ad iustitiam accommodarunt. Quod et a Daniele deciaratum est: *Quoniam multi dormientium in terræ aggere resurgent; hi ad vitam æternam, et hi ad pre-*

brum et dedecus sempiternum ¹; et : *Qui intelligunt, fulgebunt sicut splendor firmamenti* ². Est enim hoc in nostra potestate positum, non ut improbitatis radices penitus evellamus, sed ut ne amplius illam excrescere ac fructus edere patiamur. Siquidem absoluta radicum ipsarum extinctio ac profligatio, tum cum, uti dixi, dissolvitur corpus, a Deo perficitur. Quæ autem ex parte sit, ut a pullulando coerceatur, opera nostra præstari debet, ex quo fit ut, qui malam illam stirpem ad amplitudinem et magnitudinem educando perduxerit, neque, quoad potuit, sterilem illam effecerit atque compresserit, Æneas illum persolvere oporteat : quod cum facere consilio utilitati damnum prætulert.

XXIX. Quamobrem nemo, cum ejus mali causam sustineat, divinæ naturæ intemperantis linguæ reprehensionem aspergat : quasi unicuique virtutis vitiique præmia non juste distribuat. *Quis enim es, o homo, qui respondeas Deo ? nunquid dicit figmentum* **552** *factori suo : Cur me ita fecisti* ³? Qui enim id usurpare potest, cum suoapte nutu ac voluntate improbitatem elegerit? Propterea non utique Deo, qui ex immutabilibus justitiæ decretis judicat, potest dicere : *Cur me ita fecisti*? Etenim Apostolus, velut peritissimus quidam jaculator contortas verborum sententias in medium emittens, ut obscuram profundissimisque sensibus occultatam orationem instituit; sic verissimam rectæque fidei consentaneam, quæ nihil aut negligentius dictam aut absurdum continet. Qui enim non studiose, sed oscitanter in illius sermones incurrunt, iis nonnquam minus sibi consentanea ac coherentia dicere videtur. Qui vero operam adhibent, et sobria atque cœnia ac rei veritate pronuntiata judicant.

Verum accuratius de his modo disputare magni per sese laboris opus est. Est vero ridiculum, proprio argumento derelicto, quod tractandum suscepimus, nos ad alia conferre. Nam hæc a nobis propter illos dicta sunt, qui stultorum more mali et ignavi esse sua sponte cupiunt. Cum igitur manifestissime hactenus demonstratum sit, mortem homini non mali esse causa ullius inflictam, oportet ut deinceps qui non ad hæc negligenter attenderit, corporum resurrectionem intelligat. Nam nonne vel eo nomine utilis mors est, per quam ea profligantur, quæ naturam nostram quodammodo prædantur? Tametsi quo tempore nobis infertur, nonnihil molesta videatur, velut medicamentum quoddam, quod ægrotanti amarissimum præbetur. Sed ne eadem sæpius de eodem argumento disputemus, age vero, ubi ex Deuteronomii cantico, quod a nobis

XXX. Hæc enim verba : *Ego occidam et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui eruat de manibus meis* ⁴, quæ a Deo proferuntur, quid aliud nos docent, nisi obid corpus interfici primum, atque emori, ut postea resurgat atque reviviscat? Percutitur in primis ac confringitur, ut salvum

A *ρῶματος*. Ἐφ' ἡμῖν γὰρ οὐ τὸ ἀφανίσαι τὴν βίαν τῆς πονηρίας τελείως, ἀλλὰ τὸ μὴ πρὸς ἕκτασι· αὐτὴν εἶσαι φῦναι καὶ καρποφορεῖν. Ἡ μὲν γὰρ καθόλου καὶ παντελεῖα ταῖς βίαις αὐτῆς ἀναίρεσις τε καὶ ἀπόλεια ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος, ὡς εἴρηται, διάλυσις γίνεται, ἡ δὲ ἐκ μέρους πρὸς τὸ μὴ οἶσαι βλαστὸν ὑφ' ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκτρέψαντα ⁵ πρὸς αὐξησιν αὐτὴν μᾶλλον καὶ μέγεθος, ἀλλὰ μὴ (ὅτι) στεριώσαντα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῶν, καὶ συμπιλήσαντα, ἀνάγκη διδοῖναι δίκην· ὅτι, δυνάμενος, καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο τὴν ἐξουσίαν, εἴλατο τὸ βλάπτον τοῦ ἀμψέροντος μᾶλλον προτιμῆσαι.

ΚΘ. Ὅστε μηδεις, αὐτὸς αἴτιος ὢν, ἀκωλόστω γλώσση μεμφέσθω τὴν θείαν φύσιν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ διανεμούσαν ἐκάστω κακίας καὶ ἀρετῆς τὰ ἀμοιβαῖα. *Τίς γὰρ εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ ποιήσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; Πῶς γὰρ, ὅποτε αὐτοδεσπότην βουλή κακίαν εἴλατο; Δὲ καὶ οὐ λέξει δικαιοσύνης δόγμασιν ἀπαρράλλακτοις κρίνοντι τῷ Θεῷ· Τί με ἐποίησας οὕτως;* Ὅσπερ ἀκοντιστὴς ὁ Ἀπόστολος, δεῖνός διεστραμμένον ῥήματα τῶν λόγων εἰς μέσον ἐμβαλὼν, ἀσαφῆ μὲν καὶ ἐπιπεκαλυμμένην ποιεῖται εἰς βάθος τῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐξεργασίαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ ὀρθόδοξον, καὶ μηδὲν ἔχουσαν ἀπημελημένον ἢ δύσσημον. Τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἀγενῶς ἐμπέπτουσι τοῖς λόγοις, ἀσυνάρτητος ἔσθ' ὅτε δοκεῖ καὶ ἀσύμφωνα λέγειν, τοῖς δ' αὖ σπουδαίως καὶ λογισμῷ νήφοντι, ὁπόσης τάξεως ἐμπλεῆ καὶ ἀληθείας.

experrecta mente in illos incumbunt, ex ordine

Δι' ἀκριθείας μὲν οὖν περὶ τούτων διεξιέναι τὰ νῦν ἱκανὸν ἂν γένοιτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἔργον. Καὶ γὰρ γελοῖον, καταλειψάντάς σου τὴν σκέψιν, ἧς ἕνεκα ταύτην ἐστειλάμεθα, εἰς ἄλλα μετιέναι. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν εἴρηται διὰ τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρῶν δίκην. Ἀποδειχθέντος τοίνυν ἐνδηλότατα τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ μεμηχανῆσθαι μὴ ἐπὶ κακῷ τινι, ἀλλὰ χρηλοῖπὸν τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα, περὶ τῆς ἀναστάσεως νοεῖν τοῦ σώματος. Πῶς γὰρ οὐκ ὠφέλιμος ὁ θάνατος, διαφθεῖρων ἡμῶν τὰ λητίζοντα τὴν φύσιν; εἰ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν ἐπαχθῆς, καθ' ὃν προσφέρεσθαι δοκεῖ, καθάπερ αὐστηρότατον νοσοῦντι φάρμακον. Καὶ ἵνα μὴ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγώμεθα, φέρε καὶ ἀπὸ τῆς ψόθης τοῦ Δευτερονομίου βεβαιώσαντες τὸν λόγον, ἴωμεν τὰ ἐξῆς διαληφόμενοι.

dictum est comprobaverimus, ad reliqua transeamus.

Λ'. Τὸ γὰρ, Ἐγὼ ἀποκτενώ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ γὼ ἰάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελείπεται ἐκ τῶν χειρῶν μου, λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο διδάσκειν βούλεται, ἢ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ σῶμα πρῶτον ἀποκτείννεται, καὶ θνήσκει, ἵνα αὐθις ἀνασταθῆ καὶ ζῆσῃ; Πατάσσεται πρῶτον καὶ θραύεται,

¹ Dan. xii, 2. ² ibid. 3. ³ Rom. ix, 20. ⁴ Deut. xxxii, 39. ⁵ F. ἐκτρέψαντα.

ἵνα αὐθις ὦσον πλασθῆ καὶ ὑγιές. Καὶ οὐδὲν ἐξελέ-
σθα· ὅπως τὸ σύνολον τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς αὐτοῦ
χειρὸς πρὸς ἀπώλειαν καὶ θλεθρον σθένει, οὐ πῦρ,
οὐ θάνατος, οὐ σκότος, οὐ φόβος. *Τίς γὰρ
ἡμᾶς, φησὶ, χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
στοῦ; ὃς ἐρμηνεύεται χεὶρ τοῦ Πατρὸς καὶ Λόγος.
Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ
τυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Καθὼς γέ-
γραπται, ὅτι ἐνεκεν σοῦ θανατοῦμεθα ὀλην τὴν
ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς.* Ἄλλ'
ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαν-
τος ἡμᾶς· ἀληθέστατα, ἵνα πληρωθῆ, καθὼς ἐφην,
τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω,
κατὰ λάσσομαι. Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελλείται ἡμᾶς
ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
πρὸς ἀπώλειαν. Διὸ καὶ ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα
σφαγῆς· ἵνα ἀποθανόντες τῇ ἀμαρτίᾳ ζήσωμεν
ἐν Θεῷ. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοσοῦτου διεσκέφθω·
τὰ δὲ συνεχῆ τούτοις ὡς πάλιν προχειριστέον.

ΛΑ'. Εἰ πᾶν τὸ γεννώμενον νοσεῖ· προτείνει γὰρ
οὕτως ὁ ἐξ ἐναντίας· Καὶ κατὰ τὴν γένεσιν, καὶ κατὰ
τὴν τροφήν ἀπὸ τῶν προσιόντων, φησὶν, αὖξεται,
καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιόντων ἐλαττοῦται· τὰ δὲ μὴ γεννώ-
μενα ὑγιαίνει, μὴδὲ νοσεῖ, μὴδὲ προσδεῖται, ἢ ἐπι-
θυμεῖ· ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ γεννώμενα καὶ συνουσίας, καὶ
τροφῆς. Τὸ δὲ ἐπιθυμεῖν νοσεῖ ἐστι, τὸ δὲ μὴ δεῖ-
σθαι, μὴδὲ ἐπιθυμεῖν, ὑγιαίνει· νοσεῖ δὲ τὰ γεννώ-
μενα, ὅτι ἐπιθυμεῖ, τὰ δὲ μὴ γεννώμενα οὐ νοσεῖ.
Πάσχει δὲ τὰ νοσοῦντα ἢ κατὰ πλῆθος ἢ ἕνδειαν
τῶν προσγινομένων καὶ ἀπογινομένων· τὸ δὲ πάσχον
καὶ φθίνει καὶ ἀπόλλυται· διόπερ καὶ γινᾶται. Γεν-
νᾶται δὲ ὁ ἄνθρωπος· οὐ δύναται ἄρα ἀπαθῆς εἶναι
ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. Καταπίπτει μὲν οὖν καὶ
ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς ὁ λόγος. Εἰ γὰρ πᾶν τὸ γινώμε-
νον, ἢ γεννώμενον ἀπόλλυται (διαφέρει γὰρ οὐδὲν
οὕτως εἰπεῖν· ἐπειδὴ καὶ οἱ πρωτόπλαστοι οὐκ ἐγεν-
νήθησαν, ἀλλ' ἐγενήθησαν)· γενητοὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγε-
λοι, καὶ αἱ ψυχαὶ (Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ
πνεύματα)· ἀπόλλυνται ἄρα οἱ ἄγγελοι κατ' αὐτοὺς,
καὶ αἱ ψυχαί. Ἀλλὰ οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε αἱ ψυχαὶ
ἀπόλλυνται· ἀθάνατα γὰρ ταῦτα καὶ ἀδάμαστα, καθὼς
ὁ ποιήσας εἶναι βεβούληται. Ἀθάνατος ἄρα καὶ ὁ
ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρεστον δὲ ἐκεῖνο, τὸ λέγειν εἰς ἄρ-
θρον ἀπολεῖσθαι τὸ πᾶν, καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ οὐ-
ρανὸν μὴ ἔσεσθαι. Ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς
κἄθαρσιν καὶ ἀνακαινισμὸν καταβῆς, ὡς πᾶς ὁ κόσ-
μος κατακλυζόμενος πυρὶ, οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν
ἐλεῖσεται παντελῆ καὶ φθοράν. Εἰ γὰρ κρεῖττον τὸ
μὴ εἶναι τοῦ εἶναι τὸν κόσμον, διὰ τί τὸ χεῖρον
ἤρετο ποιήσας τὸν κόσμον ὁ Θεός; Ματαίως χειρο-
πολεῖ. Οὐκοῦν εἰς τὸ εἶναι καὶ μένειν τὴν κτίσιν ὁ
Θεός διεκασμήσατο, καθάπερ καὶ ἡ Σοφία δι' ἃ συν-
ίστησιν, Ἐκτίσθη γὰρ εἰς τὸ εἶναι, λέγουσα, πᾶν-
τα ὁ Θεός· καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου,
καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου.

Juceret? Quamobrem ut essent ac manerent, conditas a se res Deus constituit; id quod Sapientia confirmat his verbis : *Creavit enim ut essent omnia Deus; et saluatares sunt mundi generationes. Nec est in illis medicamentum exitii* 5.

A deinceps integrumque formetur. Nec est omnino quidquam, quod ab ingenti illius fortique manu nos ad interitum ac perniciem possit eximere : non ignis, non mors, non tenebræ, non chaos, non corruptio. *Quis enim nos separabit, inquit, a charitate Christi? 553* quem Patris manum ac Verbum interpretamur. *Tribulatio? aut angustia? aut persecutio? aut fames? aut nuditas? aut periculum? aut gladius? quemadmodum scriptum est : Quoniam propter te mortificamur quotidie; æstimati sumus, sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus per eam qui nos dilexit* 6. Verissime omnino, ut illud impleatur, quemadmodum diximus : *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui eruat nos ex charitate Dei, quæ est in Christo Jesu, ad exitium videlicet.* Quocirca æstimati sumus sicut oves occisionis, ut mortui peccato vivamus Deo 7. Sed de his hactenus. Nunc quæ his consentanea sint huic in modum expromenda sunt.

XXXI. Si id omne, quod genitum est, ægre sese habet. Ita enim adversarius objicit : Ac tam in generatione ipsa, quam nutricatu, et ab accedentibus augetur, et ab decedentibus minuitur; quæ autem minime gignuntur, saluberrima sunt, nec ægrotant unquam, neque ullius rei indigent, aut appetunt; quæ autem genita sunt, et coitum, et alimentum appetunt : est autem appetere idem atque ægrotare; e contrario vero nullius indigere, nec appetere, idem est ac sanum esse; ægrotant porro quæcunque nata sunt, quia concupiscunt; quæ vero minime nata sunt, non ægrotant. Jam vero quæcunque ægra sunt, eorum quæ accedunt decedunt-ve, copia vel inopia laborant; quod autem patitur, corrumpi atque interire necesse est, cujus rei gratia gignitur. Atqui homo gignitur. Non potest igitur homo passionis expertus et immortalis esse. Verum vel iis ipsis illorum evertitur oratio. Nam si quidquid productum aut genitum est, interit (nihil autem refert, si ita dixerimus, quoniam primi nostri parentes non geniti sunt, sed producti): cum et angeli, et animæ productæ sint (scriptum est enim : *Qui facit angelos suos spiritus* 8), ex illorum opinione consequens est, tam angelos, quam animas perire. At neque angeli, neque animæ occidunt, sunt enim

D immortales; nec a quoquam edomari possunt, quemadmodum illorum Conditori placuit. Igitur immortalis est homo. Sed nec illud magnopere probō; si et funditus hoc universum periturum esse dicamus, et terram, atque aerem, et cœlum quandoque desitutum. Siquidem totus hic mundus, ut purgari instaurarique possit, exundantibus flammis incendio conflabit, 554 non tamen interibit ac corruptetur omnino. Etenim si mundum non esse, quam esse melius est, cur quod deterius est mundum fabricando Deus eligeret, ac frustra opus illud produceret?

1 Cor. 13. 2 Rom. viii, 35; Psal. xliii, 22. 3 I Petr. ii, 24. 4 Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7. 5 Sap. i, 14.

Cui et perspicue Paulus astipulatur, dum ita loquitur : *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens; sed propter eum qui subiecit eam in spe, quod et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Vanitati quippe creatura subjecta est, ait*¹. Ab hac porro servitute liberatum iri creaturam exspectat : quo nomine mundum hunc significare volunt. Non enim quæ videri nequeunt, sed hæc quæ aspectabilia sunt, corruptelæ serviunt. Manet igitur creatura meliorem in statum decentioremque renovata, resurrectione propter Dei filios gaudens et exsultans; quorum gratia *ingemiscit et parturit modo*² redemptionem nostram a corruptione ipsa corporis exspectans, ut cum nos a mortuis fuerimus excitati ac mortalitatem carnis excusserimus, pro eo ac scriptum est : *Excite pulverem et consurge; sede, Jerusalem*³. Cumque a peccato liberati fuerimus, a corruptione ipsa quoque liberetur; nec jam vanitati, sed justitiæ serviat. *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem, sed et nos primitias spiritus habentes, et ipsi in nobis ipsis gemimus adoptionem exspectantes, redemptionem corporis nostri*⁴. Ita et Isaias : *Quemadmodum enim, inquit, cælum novum et terra nova, quæ ego facio, manent coram me, dicit Dominus, sic erit semen vestrum, et nomen vestrum*⁵; ac rursus : *Sic dicit Dominus qui fecit cælum, hic qui terram condidit, et fecit illum; ipse discrevit illum; non in vanum, sed ut habitetur*⁶. **555** Nam revera non frustra, jatque inaniter et ad exitium, ex ineptissimorum hominum opinione totum hoc universum condidit Deus, sed ut esset, et habitaretur, atque permaneret. Unde et terram necesse est, et cælum post illam rerum omnium conflagrationem atque æstum existere. Cur autem ita fieri necesse sit, longiorem quam hactenus sermonem ad explicandum requirit. Non enim in otiosam materiem, eamque, quam ante constitutionem habuit, et in quam dissoluta fuerit, neque in absolutum interitum ac corruptionem redacta universitas ista reformabitur. *αατάστασιν, οσαν και πρό τῆς διακοσμήσεως, εἰς τὴν ἀπώλειαν παντελῆ και φθοράν.*

XXXII. At enim objicient adversarii : Si totum hoc universum nequaquam pereat, quomodo cælum ac terram transitura esse Dominus dicit⁷? Propheta vero, cælum fumi instar esse periturum, terram autem quasi vestimentum inveteraturam⁸? Sed nos hunc Scripturæ morem esse respondebimus, ut mundi instaurationem, atque in melius præstantiusque mutationem interitum appellet, utpote cum prior forma in illa jucundiorum in statum conversione pereat. Nihil enim in sacris Litteris contrarium est et absurdum. *Præterit enim figura hujus mundi*⁹. Non mundum ipsum dixit. Sic igitur Scripturis usitatissimum est, antecedentis in id quod

Και ὁ Παῦλος δὲ σαφῶς μαρτυρεῖ, λέγων· Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νιῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, φησὶν. Ἐλευθερωθήσεται δὲ τῆς τοιαύτης δουλείας προσδοκᾷ κτίσιν, τὸν κόσμον τοῦτον βουλομένης νῦν καλεῖν. Οὐ γὰρ τὰ μὴ βλεπόμενα τῇ φθορᾷ δουλεύει, ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ βλεπόμενα. Μένει ἄρα ἡ κτίσις εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακαινοποιηθεῖσα, καὶ εὐπρεπέστερον ἀγαλλομένη, καὶ χαίρουσα ἐπὶ τοῖς τέκνοις τοῦ Θεοῦ τῇ ἀναστάσει· δι' οὗς στενάξει, καὶ συναδίνει τὴν, τὴν ἀπολύτρωσιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ αὐτῆ τοῦ σώματος ἀπεκδεχομένη, ὅπως ἡμῶν ἐξεγερθέντων καὶ ἀποπεινασμένων τὴν νεκρότητα τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι· κἀθίσσον, Ἱερουσαλήμ. Ἐλευθερωθέντων τε τῆς ἀμαρτίας, ἐλευθερωθήσεται καὶ αὕτη τῆς φθορᾶς, μηκέτι τῇ ματαιότητι δουλεύουσα, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ. *Οἰδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάξει, καὶ συναδίνει ὄχι τοῦ νῦν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, νιοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.* Καὶ ὁ Ἡσαίας· Ὅν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καιρὸς καὶ ἡ γῆ καιρὴ, ἠ ἐγὼ, φησὶ, κοῦω. μένει ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος· οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ἔργον ὑμῶν· καὶ πάλιν· Οὕτω λέγει Κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, οὗτος ὁ κατασκευαστὴς τῆν γῆν καὶ ποιήσας αὐτήν, αὐτὸς διώρισεν αὐτήν οὐκ εἰς κερὸν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. Ὅπως γὰρ οὐκ εἰς κερὸν, οὐδὲ εἰς μάτην πρὸς ἀπώλειαν ἔκτισε, κατὰ τοὺς φρονούντας μάταια, τὸ πᾶν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰς τὸ εἶναι τε καὶ οικεῖσθαι, καὶ διαμένειν. Διὸ ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν γῆν αὐθις, καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκφλόγῳσιν ἔσεσθαι πάντων καὶ τὸν βρασμόν. Διὸ τί δὲ τοῦτο ἀνάγκη, λόγος ἂν ἐτι πλείω τῶν εἰρημένων γίγνοιτο. Οὕτε γὰρ εἰς ὕλην ἀργὴν, καὶ τοιαύτην ἐτι διαλυθῆ, ἀναστοιχειωθήσεται τὸ πᾶν, οὐτ' αὖ εἰς

AB'. Ἐκν δὲ, Πῶς οὖν, ἐάν μὴ ἀπόλλυται τὸ πᾶν, οἱ ἐξ ἐναντίας εἴπωσιν, ὁ μὲν Κύριος τὸν οὐρανὸν παρελεύσεσθαι ἔφη, καὶ τὴν γῆν· ὁ δὲ προφήτης ἀπολεῖσθαι μὲν οὐρανὸν ὡς καπνὸν, τὴν δὲ γῆν ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται; Ἐπειδὴ ἔθος ταῖς Γραφαῖς, λέζομεν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀποκατάστασιν ταύτης τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, ὅσον τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαῖδρότατον ἀπάντων ἐξαλλαγὴν· ὅτι μεδέμια ὑπεναντιῳσις ἢ ἀτοπία ἐν τοῖς θελοῖς λόγους. Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐχ ὁ κόσμος, εἴρηται. Οὕτως ἔθος ἀπώλειαν καλεῖ τὰς Γραφὰς τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον ἐσθ' ὅτε καὶ εὐμορ-

¹ Rom. viii, 19-21. ² ibid. 22. ³ Isa. liii, 2. ⁴ Rom. viii, 22, 23. ⁵ Isa. lxxvi, 22. ⁶ Isa. xlv, 8. ⁷ Matth. xxi, 35. ⁸ P'sal. ci, 27. ⁹ I Cor. vii, 31.

φθερον τροπήν τοῦ πρόσθεν σχήματος. Οἷον ὡσπερ δὲ ποτε ἄν τις ἀπώλειαν λέγοι τοῦ κατὰ τὸ νήπιον σχήματος τὴν εἰς τὸν ἀνδρα τὸν τέλειον μεταλλαγὴν, τρεπομένης εἰς μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου. Ὅτε γὰρ ἡμῶν νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλου, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογίζομην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, τὰ τοῦ νηπίου καθήρησα. Ταραχθῆσθαι μὲν γὰρ τὴν κτίσιν, ὡσπερ τεθνηξομένην κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἵνα ἀνακτισθῆ, οὐ μὴν ἀπολεῖσθαι προσδοκῆτόν· ὅπως οἱ ἀνακαινοποιηθέντες ἐν ἀνακαινοποιηθέντι κόσμῳ ἀγευστοὶ λύπης κατοικήσωμεν· ἢ κατὰ τὸ λεχθέν, Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ, καὶ ἀνακαινισθῶσι τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τοῦ περιέχοντος τῆς εὐκрасίας ἐπιτροπεύσαντος λοιπὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τούτου (39) τὸν αἰῶνα γῆς, ἀνάγκη πᾶσα ἔσθαι καὶ τοὺς οἰκῆσοντας, οὐκέτι τεθνηξομένους, ἢ γαμήσοντας καὶ γεννησομένους, ἀλλ' ὡς ἀγγέλους ἀμεταστρόφως ἐν ἀφθαρσίᾳ τὰ ἄριστα πράξοντας. Διὸ ληρώδεις τὸ ἐν ποίᾳ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ σώματα ἔσονται λέγεσθαι, μήτε ἀέρος, μήτε γῆς, μήτε τῶν ἄλλων ἐσομένων.

nam vitæ ratione usura sint corpora quætere, si nec aer, neque terra, neque quidquam cæterorum sit amplius futurum.

ΑΓ'. Ἄξιον δὲ κάκεινο πρὸς τοῖς εἰρημένους ἐπισκοπεῖν, ὡς ἔχει πολλὴν διάπτωσιν, εἰ δεῖ παρῆρησιαν ἀγεῖν περὶ τούτων, ὧ Ἄγλαοφῶν, διαλεγόμενος πραγμάτων. Φράσας γὰρ ἀποφήνασθαι τὸν Κύριον, ὡς οἱ τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι ἔσονται τότε ὡς ἀγγελοι, ἐνθα πειράζουσιν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἐπέφερον· Οἱ δὲ ἀγγελοι, ἐκτὸς ὄντες σαρκὸς ἐν μακαριότητος ἀκρότητι, διὰ τοῦτο καὶ δόξης εἰσι. Καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξισάζεσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις, ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσθαι δεῖν. Οὐκ ἐπιστήσας, ὧ ἄριστε, ὡς ὁ ποιήσας καὶ διακοσμήσας ἐξ οὐκ ὄντων τὸ πᾶν τὴν τῶν ἀθανάτων φύσιν, οὐ μόνον εἰς ἀγγέλους καὶ λειτουργοὺς διανείμας διεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχάς, καὶ θρόνους, καὶ ἐξουσίας. Ἄλλο γὰρ γένος τὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἐξουσιῶν· ὅτι μὴ τάγμα ἐν, καὶ μία σύστασις, καὶ φυλὴ, καὶ πατριὰ τῶν ἀθανάτων, ἀλλὰ γένη, καὶ φυλαί, καὶ διαφοραί. Καὶ οὕτε τὰ χερουδιμ τῆς ἰδίας ἐξιστάμενα φύσεως εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευάζονται, οὕτε εἰς ἐτέρων πάλιν οἱ ἀγγελοι. Εἶναι γὰρ αὐτὰ χρῆ καὶ ὁ εἰσι, καὶ ὁ γεγόνασιν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀνθρωπος τὸν κόσμον οἰκεῖν, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων ἡγεμονεύειν κατασταθεὶς τῆς ἐξ ἀρχῆς διακοσμήσεως ἀθάνατος ὢν, τοῦ εἶναι ἀνθρωπος οὐποτε μεταβληθῆσθαι, οὕτε εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων, οὕτε εἰς τὴν τῶν ἐτέρων μορφήν· ὅτι μηδὲ οἱ ἀγγελοι εἰς τὴν ἄλλων τῆς ἐξ ἀρχῆς ἰδέας μετακοσμούμενοι μεταβάλλονται.

¹ 1 Cor. xiii, 11. ² Psal. ciii, 30. ³ Marc. xii, 25.

(39) Ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τούτου. Hic perspicue post iudicium homines terram habitaturos asserit, non ut Chiliastæ ad aliquot duntaxat sæcula, sic ut interim suprema illa felicitate, hoc est

A melius ac formosius est, figuræ commutationem interitum dicere. Perinde ac si quis infantilis figuræ perfectum in virum transitum ac mutationem interitum nominet, cum illius ætas ad magnitudinem pulchritudinemque traducitur. Cum enim essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; postquam autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Et vero perturbandam esse creaturam, velut in illa conflagratione perituram, ut iterum creetur, non tamen exstinguendam esse, putandum est, ut instaurato mundo ipsimet instaurati ac doloris expertes habitent; quemadmodum in centesimo tertio psalmo proditum est: *Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*. Quod nimirum ambientem aerem temperatissimum deinceps facturus sit Deus. Cum enim post sæculi præsentis exitum adhuc terra perseveratura sit, habitatores in ea quosdam inesse necesse est; qui nec morituri sunt amplius, neque copulandi nuptiis aut procreandæ soboli operam daturi, **556** sed angelorum more sine ulla mutatione in immortalitatis statu optima sint quæque facturi. Proindeque stultum est quam

XXXIII. Est illud insuper, o Aglaophon, consuetudine dignum, errare illum vehementer ac falli, si quod res est audacter pronuntiare liceat, cum iis de rebus sermonem instituit. Nam cum ita dixisset, Dominum Sadducæis tentantibus respondisse: Qui compotes resurrectionis essent, angelorum instar futuros; post ista subjunxit: Angeli porro carnis expertes in summa felicitate degunt ac gloria. Quare et nos, quos æquari angelis oportet, necesse est ad eundem modum carne nudari. Nec illud, optime virorum, animadvertit eum, qui ex nihilo mundum fabricavit, ac constituit, non angelis modo et administris suis, sed et principatibus, thronis ac potestatibus eandem immortalitatis conditionem tribuisse. Aliud enim est principatum genus; aliud potestatum, eo quod non unus ordo, nec unum veluti corpus ac tribus immortalum et familia sit; sed generum ac velut nationum divortia. Neque cherubim igitur ab natura sua descendentia in angelorum conditionem transeunt, neque contra aliorum in naturam angeli commutantur. Quippe quod et sunt, et eujusmodi producta sunt, esse illa necesse est. Etenim si et homo, qui ut hunc mundum habitaret, omnibusque qui in eo sunt, præset, ex prima dispositione constitutus est, cum sit immortalis, nunquam in angelorum, aut alterius eujuslibet formam ex homine convertendus est; certe nec, angeli ab ea, quam initio sortiti sunt, specie ac natura transformari mutarique possunt.

aspectu Dei carerent; verum ut et perpetuo in terra degerent, et summa nihilominus illis ac perfecta beatitate fruerentur.

Et vero Christus adveniens non in alteram demu- A
tari vertique naturam hominis oportere prædicavit,
sed in id redire duntaxat, quod initio fuerat, ante-
quam excideret, tum cum esset immortalis. Siqui-
dem necesse est unumquodque eorum, quæ producta
sunt, in propria naturæ suæ forma ac conditione
permanere, ut omnibus omnia compleantur : puta
cælestes angelis orbes, throni potestatibus, admi-
nistris lumina ; diviniore porro sedes, sinceriora-
que lumina seraphimis, qui summæ illi providen-
tiæ, qua omnia continentur, velut apparitores as-
sistent. Mundus denique hominibus. 557 Atqui
si in angelos mutari homines concesserimus, con-
sequens est ut et angelos in potestates, et has in
aliud atque aliud transire dicamus, donec ad superiora

XXXIV. Neque vero quod velut malum homi- B
nem fabricaverit Deus, aut in eo fingendo aberrarit,
angelum postea facere illum voluit, quasi ipsum
vilissimum opificum instar penitentia cepisset.
Neque cum angelum principio facere constituisset,
neque id esset assecutus, hominem procreavit.
Nimium istud imbecillum est. Cur igitur hominem
faciebat, non angelum, si angelum hominem facere,
non hominem cogitabat? An quia non poterat?
Contumeliosum istud et impium est. An in deteriore
occupatus quod præstantius est differebat? Est et
illud perabsurdum. Neque enim in moliendo bono
vel aberrat Deus, vel in aliud tempus rejicit, vel
desistit viribus est, sed et utcunque libuerit, et
quando libuerit, agendi potestate præditus est, cum
sit ipsa potentia. Quamobrem hominem esse homi-
nem volens initio produxit. Quod si id volens fecit,
vult autem quod bonum est, homo vero bonum est,
idemque ex anima constat et corpore, sequitur
nimine extra corpus hominem fore ; sed cum cor-
pore, ne alius præter hominem homo producat.
Opus enim est uti Deo immortalia genera omnia
serventur. *Creavit enim (ait Sapientia) hominem in
incorruptione ; ad imaginem æternitatis suæ fecit
illum* ¹. Corpus itaque non prorsus exstinguitur,

XXXV. Ac vide, quæso, quemadmodum Dominus
eadem illa tradere Sadducæis resurrectionem carnis
inscientibus voluerit. Est enim hoc Sadducæorum
dogma. Unde conflictata illa de muliere, deque septem
fratribus parabola, quam adversus resurrectionis
corporum dogma proponerent : *Accesserunt ad eum,
inquit, et Sadducæi, dicentes resurrectionem non
esse* ². Proinde Christus, si nulla carnis esset resur-
rectio, sed anima duntaxat salutem consequeretur,
illis utique, utpote recte ac præclare sentientibus,
suam auctoritatem adjungeret. Atqui alia omnia
respondit, et : *In resurrectione, inquit, neque ducunt
uzores, neque nubunt ; sed ut angeli in caelo sunt.*
Non quod carnem amplius non habeant, sed quod
nuptias mutuo nullas contrahant ; 558 sed dein-
ceps corruptelæ sunt omnis expertes. Et addit nos
hac in parte angelorum esse similes ut quemad-

‘Ο γάρ Χριστός ἤκεν οὐκ εἰς ἑτέραν μεταπλασθῆ-
ναι κηρύσσων, ἢ μετασκευασθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν
φύσιν, ἀλλὰ εἰς ὃ ἦν ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν
ἀθάνατος ὢν. Χρῆ γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς ἕξεως ἑαυτοῦ
τύπῳ τῶν γεννητῶν ἕκαστον μένειν, ἵνα πάντα πάν-
των ὡσι πεπληρωμένα, οὐρανοὶ μὲν ἀγγέλων, θρόνοι
δὲ ἔξουσιῶν, φῶτα δὲ λειτουργῶν· καὶ οἱ θεϊότεροι
τόποι, καὶ τὰ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν σεραφίμ, δὲ παρ-
εστήκασιν τῇ μεγάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν· ὃ δὲ
κόσμος ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲ μεταβάλλεσθαι δῶμεν
τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀγγέλους, ὥρα μεταβάλλεσθαι λέ-
γειν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς ἔξουσίας, καὶ ταύτας εἰς
ἄλλο καὶ ἄλλο, ἔστ’ ἂν ὁ λόγος ἀναβῆς εἰς κίνδυνον
ἐμπέσῃ.

ΛΔ’. Ἄλλ’ οὕτε ὡς φαῦλον τεκτηνάμενος ὁ Θεὸς τὸν
ἄνθρωπον, ἢ διαμαρτήσας αὐτοῦ περὶ τὴν διάπλασιν,
ἀγγελον αὐτὸν ὑστερον ἐπένοησε ποιῆσαι, μεταγῶν,
ὡσπερ οἱ φαυλότατοι τῶν δημιουργῶν· οὕτε ἀγγεῖον
κατ’ ἀρχῆς θελήσας ποιῆσαι, καὶ μὴ δυναθῆς, ἀν-
θρωπον ἐπλασεν. Ἀσθενὲς τοῦτο γάρ. Τί δὴ ποτε οὐκ
τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε, καὶ οὐκ ἀγγελον, εἴγε ἀγγελον
τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄνθρωπον γενέσθαι ἤθελῆσεν;
Ὡς οὐκ δυνάμενος ; Βλάσφημον. Ἄλλὰ ἀνεβάλλετο
περὶ τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον ποιῶν ; Καὶ τοῦτο ἀπο-
πον. Οὕτε γὰρ διασφάλλεται περὶ τὸ ποιεῖν τὸ καλόν,
οὔτε ἀναβάλλεται, οὔτε ἀδυνατεῖ· ἀλλὰ καὶ ὡς θέλει,
καὶ ὅτε θέλει τὸ δύνασθαι ἔχει δύναμις ὢν. Οὐκ οὖν
εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον θέλων ἐξ ἀρχῆς ἔκτισεν.
C Εἰ δὲ θέλων, θέλει δὲ τὸ καλόν, καλὸν δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἀν-
θρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος λέγεται συντε-
θέν· οὐκ ἔσται ἄρα ἐκτός σώματος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ
μετὰ σώματος, ἵνα μὴ ἄλλος ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἄν-
θρωπον γεννηθῆ. Δεῖ γὰρ τῷ Θεῷ τὰ ἀθάνατα γένῃ
πάντα σώζεσθαι. Ἐκτίσθη γάρ, φησὶν ἡ Σοφία, ἐν
ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίῃ, καὶ εἰκόνα ³ τῆς
ἰδίας αἰδιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. Οὐκ ἄρα ἀπώ-
λυται τὸ σῶμα· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ
σώματος.

cum homo ex corpora animaue coalescat.

ΛΕ’. Δὲ ἐπιστησον, ὡς ὁ Κύριος τὰ αὐτὰ τῶντα
διδάσκειν θέλων, μὴ πιστευόντων Σαδδουκαίων εἰς
τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκός. Δόγμα γὰρ τοῦτο Σαδδου-
D καίων. Ὅθεν συσκευασάμενοι τὴν κατὰ τὴν γυναῖκα
καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀδελφούς παραβολὴν, ἵνα τὸν περὶ
ἀναστάσεως τῆς σαρκός λόγον ἀπορήσωσι, Προσηλ-
θοῦν αὐτῷ, φησὶ, καὶ Σαδδουκαῖοι, λέγοντες ἀνά-
στασιν μὴ εἶναι. Ὁ οὖν Χριστός, εἰ μὴ ἦν ἀνάστα-
σις σαρκός, ἀλλὰ μόνον ἐσώζετο ψυχῇ, συνέθετο ἂν
αὐτοῖς, ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς φρονούσι. Νυνὶ δὲ ἀπο-
κρίνεται, λέγων· Ἐν τῇ ἀναστάσει οὕτε γαμοῦσιν,
οὕτε γαμίσκονται· ἀλλ’ ὡς ἀγγελοι ἐν οὐρανῷ
εἰσιν. Οὐ τῷ σάρκα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γαμεῖν
καὶ γαμῆσθαι, ἀλλὰ εἶναι λοιπὸν ἐν ἀφθαρσίῃ. Καὶ
φησὶν ἀγγελοῖς κατὰ τοῦτο παραπλησιασθέντας· Ἰν’
ὡσπερ οἱ ἀγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν
τῷ παραδείσῳ, μήτε γάμοις ἢ εἰλαπίναις ἐτι σχολᾶ-

¹ Sap. 11, 25. ² Matth. xii, 23. ³ F. κατ’ εἰκόνα.

ζοντας, ἀλλὰ τοῦ βλῆκειν τὸν Θεόν, καὶ γεωργεῖν τὴν ζωὴν, πρωτανύοντος ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἔσονται ἄγγελοι, ἀλλ', ὡς ἄγγελοι, οἷον δόξα μὲν καὶ τιμῆ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔστωσαν ἡμεῖς, βραχὺ δὲ τι παρὰ τοὺς ἄγγελους διαλάσσοιτες, καὶ ἔγγυς οὗτοι εἶναι ἄγγελοι. Καθ' ἅπερ εἰ ἔλεγεν Ὁυθης εὐταξίας κατὰ τὸν ἄερα, καὶ γαλήνης, καὶ νυκτός, καὶ πάντων τῶν τῆς σελήνης αἰθερίῳ φωτὶ κεκοσμημένων, ἡ σελήνη φαίνει ὡς ὁ ἥλιος. Καὶ οὐ πάντως ἂν ἥλιον εἶναι τὴν σελήνην ἀπομαρτυρεῖν αὐτὸν λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἥλιον. Ὅσπερ καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον χρυσοῦς, ἔγγυς δὲ τοῦ εἶναι χρυσοῦς, περυσκός ὡς χρυσοῦς λέγεται, καὶ οὐ χρυσοῦς. Εἰ δὲ ἦν χρυσοῦς, οὐκ ἐλέγετο ἂν εἶναι χρυσοῦς, ἀλλὰ χρυσοῦς. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἔστι χρυσοῦς, ἀλλὰ τοῦ εἶναι χρυσοῦς, καὶ φαντάζεσθαι τὸν χρυσοῦν, ὡς χρυσοῦς λέγεται.

Οὕτω καὶ ὡς ἄγγελους ἔσεσθαι λέγοντος τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἄγγελους αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσεσθαι, ἀλλὰ ἔγγυς τοῦ εἶναι ἄγγελους. Ὅστε ἀλογώτατον λέγειν, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο τοὺς ἁγίους ὀφθῆναι ὡς ἄγγελους ἐν τῇ ἀναστάσει, τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα μὴ ἀνίστασθαι· καίτοι τῆς λέξεως αὐτὴν τὴν πράξιν δηλοῦσης σαφῶς τοῦ συμβαίνοντος. Ἀνάστασις γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῦ μὴ πεπτωκότος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πεπτωκότος λέγεται καὶ ἀνισταμένου· ὥσπερ ὀπότεν λέγει καὶ ὁ προφήτης· *Καὶ ἀναστήσω τὴν σκητὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν*. Ἐπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ (40) σκηνὴ τῆς ψυχῆς εἰς γῆν χόματος. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θνήσκον, ἀλλὰ τὸ θνήσκον κλίνεται. Θνήσκει δὲ ἡ σάρξ· ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος. Καὶ τοίνυν εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, σῶμα δὲ ὁ νεκρός· οἱ λέγοντες ἀνάστασιν μὲν εἶναι, σαρκὸς δὲ μὴ εἶναι, ἀρνοῦνται ἀνάστασιν· ὅτι μὴ τὸ ἐστώς, ἀλλὰ τὸ πεπτωκός καὶ κλιθὲν διανίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Μὴ ὁ πλάτων οὐκ ἀνίσταται, ἡ δὲ ἀποστρέφων οὐκ ἀναστρέφει*;

κίονον funditus negant. Quandoquidem non illud dicitur, pro eo ac scriptum est : *Num qui cecidit* ΛΓ'. Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, εἶδραξεν ἀναφανδὸν ὁ Κύριος καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ Σαλομῶνος εἰπόν. Δι' ἑαυτοῦ μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλοῦσιον καὶ τὸν πένητα Δάζαρον ἱστορίᾳ, τὸν μὲν ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἡδύς ἀναπαύεσθαι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, τὸν δὲ ἐν ἀχθῆδόν, οἷς διαλεγόμενον τὸν Ἀβραάμ εἰσήγαγε· διὰ Σαλομῶνος δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ Σοφίᾳ, ἐνθα, *Δικαίων αἱ ψυχὰι ἐν χειρὶ, γέγραπται, Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀψήγεται αὐτῶν βίβαντος*. Ἐδοξάρ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθράναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀψ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα. Οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. Ὅθεν σώματος ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ ψυχῆς· οὐ γὰρ τὸν ἐστώτᾳ τις ἀνίστη-

A modum angeli in cœlo, sic nos in paradiso neque nuptiis amplius, neque conviviis indulgemus, sed in contemplando Deo excolendaque vita simus occupati, præside ac moderatore Christo. Non enim dixit, Erunt angeli : sed, sicut angeli ; perinde ac gloria et honore coronati, uti scriptum est, paululum vero ab angelis differentes², atque illorum naturæ proximi. Quasi ita diceret : Tranquillo per noctem ac sereno aere, cum cœlesti lunæ luce collustrantur omnia, solis instar luna resplendet. Tum enim non omnino solem esse lunam ex illius testimonio colligeremus, sed ad solem accedere. Sicut quod aurum non est, et auro tamen natura sua propinquius est, non aurum, sed auri simile esse dicitur, quod quidem aurum si esset, non auri simile, sed aurum diceretur. Nunc quoniam aurum non est, sed auro proximum, ejusdemque mentitur speciem, auri simile nuncupatur.

B Eodem modo prorsus quod in resurrectione sanctos angelorum fore similes pronuntiavit, non sic accipiendum est, quasi in angelorum naturam transcribendos esse sanctos in illa resurrectione voluerit ; sed nihil aliud, nisi angelorum conditioni propinquos futuros. Quamobrem stultissimum mihi videtur ita colligere : Quoniam Christus sanctos in resurrectione tanquam angelos visum iri prædixerit, hæc idcirco resurrectura non esse corpora. Præsertim cum vocabulum ipsum ejus quod contingit actionem perspicue declaret. Nam resurrectio non de eo, quod nunquam cecidit, sed de eo, quod cecidit atque iterum assurgit, usurpatur. Velut cum propheta dicit : *Et excitabo tabernaculum David quod cecidit*⁴. Cecidit porro optatum illud animæ tabernaculum in terram aggeris⁵ collapsum. Non enim quod non moritur, sed quod moritur inclinare dicitur. At moritur caro. Anima quippe immortalis est. Quapropter si immortalis est anima, corpus vero cadaver est ; qui ita resurrectionem fore confitentur, ut eam nihil ad carnem pertinere putent, resurrectio quod stat, sed quod cecidit, et inclinavit, exurgere non resurget ? aut qui aversus est non revertetur ?

559 XXXVI. Quod autem immortalis anima sit, manifeste Dominus cum per sese, tum per Salomonem edocuit. Per sese quidem, in divitis ac Lazari pauperis historia : quorum hunc in Abrahami sinu post exutum corpus acquiescere voluit : alterum cruciatibus damnavit ; e quibus cum Abrahamo colloquentem introduxit. Idem vero per Salomonem in eo libro qui Sapientia inscribitur ostendit, ubi, *Justorum, inquit, animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum. Visi sunt in oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus illorum, et quod a nobis est iter exterminium. Illi autem sunt in pace, et spes illorum immortalitate plena est*⁶. Ergo corporis est resurrectio, non animæ ; neque enim stan-

¹ F. τῷ. ² Deest ἔγγυς. ³ Psal. viii, 6. ⁴ Amos ix, 11. ⁵ Dan. xii, 2. ⁶ Jer. xiii, 4. ⁷ Luc. xvi, 19 seqq. ⁸ Sap. iii, 1-3.

(40) Ἐπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ. Cor. παθητὴ.

tem ullus, sed jacentem erigit. Uti neque sano corpori, sed male affecto remedium adhibetur.

Quod si quis resurrectionem animæ non corpori eventuram pertinacius affirmare velit, magna est hominis soliditas et amentia. Prius enim animæ corruptionem ac dissolutionem necesse est asseveret, ut illius partis esse resurrectionem inferat; nec prorsus delirare sed utcumque aliquid disserere videatur. Verum demus hoc illi, ut mortalem esse animam definiat. Jam duorum alterum poni necesse est; aut vere pronuntiasse Dominum, cum immortalem esse animam docuit, et sic eandem corrumpi falsissime prædicari; aut illam certe revera corrumpi, adeoque immortalem illam atque exitio carentem esse, perperam docuisse Christum; tum in illa divitis ac pauperis historia¹; tum in altera, in qua Moses atque Elias apparuit². Atqui nihil temere locutus est, neque mentitus est Dominus. Non enim, ut apostolis illuderet, inane iis simulacrum ac ludicram speciem ostendit, cum in monte Eliam ac Moysem exhibuit³; sed quod reipsa erant sine ullo mendacio patefecit. Unde vel imperitissimus quisque, ut uno verbo dicam, intelligere potest, immortalem ab ipso, et exitii immunem animam esse confirmari.

XXXVII. Corporis itaque resurrectio est, non animæ, ut in corruptionem lapsum Davtdis tabernaculum resurgat; atque ubi constiterit, et instauratum fuerit, sicut dies sæculi, inviolabile deinceps ac sempiternum permaneat. Neque vero Deum arbitrari debemus lapideam velle **560** domum Davidis exstruere, neque in cœlesti regno eximium aliquod domicilium construere. Sed de carne loqui, quod animæ tabernaculum est, quod quidem suis ipse manibus molitus est. Tu vero, sapientissime Aglaophon, hunc ad modum ista considera. Facillime enim illa animo perceperis, si ad dormientium et expergiscientium similitudinem attendis. Nam si somnum vigiliam sequitur, et somnum expergefatio, idque resurrectionis ac mortis est nonnulla medietatis: quippe

Et somno et morti geminis,

perinde necessarium est, ut et reviviscere morte sit posterius, ut corporis vita succedat, cum et excitatio dormientibus quispiam dicatur. Etenim ut e somno vigilia sequitur, et qui dormit non in eodem omnino habitu persistit, ut assidue dormiat; sed subinde consurgit; ita et ex morte vita consequetur; nec omnino qui mortuus est post mortem eodem in statu perseverat. Cum enim post somnum vigilia succedit, et post lapsum excitatio, et post demolitionem instauratio, nonne et ab eo, quod inclinavit, quodque mortuum est, exspectanda resurrectio est? Non enim hæc nos frustra confitemur, posteaquam emortua corpora sunt, denuo reviviscere. Quod ipsum non in somno solum, et expergefactione, sed in geminibus ac stirpibus intueri, si lubet, quemadmodum resurrectionem hæc omnia prædicare vi-

σιν, ἀλλὰ τὸν κείμενον ὡσπερ οὐδὲ τὸν ὑγιαίνοντα θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὸν πάσχοντα.

Εἰ δὲ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς βιάζεται λέγειν ἔσσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τοῦτω καὶ ἀλογία. Λέγει γὰρ ὁ φθορὰν πρῶτον, καὶ λύσιν τὸν τοιοῦτον τῆς ψυχῆς δεικνύναι, ἵνα δεῖξῃ δὴ καὶ τὴν ἀνάστασιν, μὴ τοι ληροῦντά γε, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντά τι φαίνεσθαι. Ὅμως γοῦν δοτέον αὐτῷ θνητὴν ὀρίσασθαι τὴν ψυχὴν. Δυσκοῖν γὰρ τοι θάτερον ταῦτα θετέον, ἢ ἀληθῆ τὸν Κύριον ἀποφῆνασθαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον διδάσκοντα, καὶ ψεῦδος αὐτὴν τὸ φθίρεισθαι λέγειν ἢ φθίρεισθαι, καὶ ψεῦδος αὐτὴν τὸ ἀνόλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι διδάσκειν τὸν Χριστὸν καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν πλουσίον καὶ τὸν πένιτα φράσει, καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Ἠλίαν ὀπτασίᾳ. Ἄλλ' οὐδὲν ὁ Κύριος ἄλλως ἐφθέγγετο, ἢ ἐψεύσατο. Οὐ γὰρ εἰδῶλον ἢ φάντασμα, τοὺς ἀποστόλους βουλόμενος ἀπατᾶν, ἐδείκνυεν αὐτοῖς ἐν τῷ θρει, τὸν Ἠλίαν καὶ τὸν Μωϋσέα, ἀλλ' ὃ ἦσαν ἀψευδῶς. Ὅστε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ τὸν δυσμαθέστατον μαθεῖν ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀνόλεθρον διαβεβαιώσθαι τὴν ψυχὴν.

ΔΖ'. Οὐκοῦν σαρκὸς ἡ ἀνάστασις γίνεται, οὐ ψυχῆς, ὅπως ἡ πεπτωκυῖα τοῦ Δαβὶδ εἰς τὴν φθορὰν ἀναστῆ σκηνῆ, καὶ ἀναστᾶσα, καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ἀπήμων λοιπὸν καὶ ἀδιάπτωτος διαμένοι. Ὅτι μὴ τῷ Θεῷ τὴν λιθίνην οἰκίαν δεῖμασθαι τοῦ Δαβὶδ, μηδὲ ἴν' ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν οἰκίαν σχῆ καλῆν, ἀλλὰ τὴν σάρκα τὸ σκῆνος τῆς ψυχῆς, ἣν αὐτὸς ταῖς ἑαυτοῦ χερσίν ἐτεκτήνατο. Σκοπεῖσθαι δὲ σε, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, οὕτως ἤρη. Πάντως δὲ ῥᾶστα μαθήσῃ τοῦτο, ἐὰν ἐπὶ τὴν τοῦ καθεύδειν εἰκόνα πρόσχησιν καὶ ἀνίστασθαι. Εἰ γὰρ τὸ ἄποθνήσκον ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι, καὶ τὸ ἀνίστασθαι ἀπὸ τοῦ καθεύδειν γίνεται, καὶ τοῦτο ἀναστάσεως καὶ θανάτου μελέτη.

Ἐγὼ γὰρ καὶ θανάτῳ διδυμαῶν ἐν

ἀνάγκῃ δὴ καὶ τὸ ἀναδιώκεσθαι εἶναι ἐκ τοῦ τεθνήσκειν, εἰς τὸ ζῆν τὴν σάρκα, εἴπερ καὶ τὸ ἀνεγείρεσθαι ἐκ τῶν καθευδόντων. Ὡς γὰρ ἐκ τοῦ καθεύδειν τὸ ἐγρηγορέναι γίνεται, καὶ οὐ πάντως ὁ καθεύδων ἐν τῷ αὐτῷ διαμένει στήματι ἀεὶ καθεύδων, ἀλλὰ αὐθις ἀνίσταται οὕτως καὶ τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν συμβήσεται, καὶ οὐ πάντως ὁ ἀποθανών, ἐπειδὴν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ μένει. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ κοιμᾶσθαι τὸ ἐγρηγορέναι, καὶ ἐκ τοῦ πεσεῖν τὸ ἀνεγερθῆναι, καὶ ἐκ τοῦ καταβληθῆναι τὸ ἀνοικοδομηθῆναι: τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ κλιθέντος μὴ οὐκ προσδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι, καὶ ἐκ θανάτου τὸ ἀναστήσεσθαι; Καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατώμενοι ὁμολογοῦμεν, ἐκ τῶν τεθνεώτων σωμάτων τὸ ἀναδιώκεσθαι συμβαίνειν. Καὶ μὴ μόνον τοῦτο, εἰ βούλει, ἀπὸ τοῦ καθεύδειν σκόπει, καὶ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ

¹ Luc. xvi, 19 sqq. ² Matth. xvii, 1 sqq. ³ ibid.

⁴ Cor. δεῖ γὰρ. ⁵ Cor. διδυμάσθαι. Homeri II.

καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων καὶ φυτῶν, ὡς ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἡ ἀνάστασις καταγγέλλεται. Κατάμαθε γὰρ τὰ σπέρματα, πῶς γυμνά, φησὶ¹, καὶ ἄσαρκα βάλ- λεται εἰς τὴν γῆν, καὶ τελεσφορούμενα πάλιν ἀποδί- δοται. Ἐπεὶ εἰ θνήσκῃ μὲν καὶ στήποιτο τὰ σπέρ- ματα, ἐκ δὲ τῶν σπερμάτων μηκέτι τὸ ἀναζῆν καὶ φύειν γένοιτο· τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐχὶ πάντα κατ- ἀναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι;

ΑΗ'. Ἄλλὰ γὰρ περὶ τούτων πλεῖω λέγεις τὰ νῦν, ὡ κρᾶτιστε Θεόφιλε, παρήσομεν, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ τῶν λόγων. Λάθωμεν δὲ καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς ἀκό- λουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μακράν². Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτῷ πάλιν αὐτὰς τὰς ψυχὰς ἐν τῇ κατὰ τὴν ἐξηκοστὸν ψαλμὸν προφητεία καὶ πέμπτον βεβιασμέ- νως αὐτὴν καὶ ἀνοικεῖως ἐκτιθεμένῃ, ὡς φησι, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἶδους ὡςέσομαι δεῖ προσδο- κᾶν. Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι οὐκ αἰεὶ (41) μανθάνει σκοτεινῶς· ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαθεν· Ἐγὼ δὲ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τοῦτον ἐξηγήσομαι. Ἡδὴ γὰρ πάντως ἐώρακας δέρμα ζώου, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον γερμίσθην ὕδατος, ὅπως, ἐὰν πρὸς ὀλίγον κενούμενον, πρὸς ὀλίγον πληροῖτο, αἰεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ δείκνυσιν. Οἷον γὰρ ἂν ἦ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ ἐντός σχηματίζεσθαι. Φέρε γὰρ ὑπεκρέοντος τοῦ ὕδα- τος, εἰ τις προσβάλλει τοσοῦτον, ὅσον ἐκχέεται, μὴ ἔων τὸν ἀσκὸν ἀθρόως κενωθῆναι τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ ἀνάγκη τοιοῦτο φαίνεσθαι τὸ προστιθέμενον, οἷον καὶ τὸ πᾶν, διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ περιέχον τὸ αὐτὸ³ περι- θεῖς, βρεῖ καὶ ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ.

Καὶ δὴ καὶ τὸ σῶμα τούτοις ὁ ἐθέλων ἀπεικάζειν οὐκ αἰδεσθήσεται. Ὡσαύτως γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀντεισαγόμενα ἀντὶ τῶν ὑπεξευθεισῶν σαρκῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ περιέχοντος εἶδους μεταβα- λοῦνται. Καὶ ὅπου μὲν ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχυθῆ, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἕοικεν· ὅπου δὲ κατὰ τὸ πρόσωπον, τῷ προσώπῳ· ὅπου δὲ κατὰ τὰ ἕτερα, τούτοις. Ὡστε τὸν αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐ- σῶν τῶν σαρκῶν ἐν ταυτῷ τῶν πρώτων ὑποκειμένων, ἀλλὰ τοῦ εἶδους, καθὼ εἰδοποιοῦνται τὰ προσγινόμενα. Καὶ τοῖνον εἰ μὴ ἐσμεν οἱ αὐτοὶ, καὶ ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας, τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἶδει ἐν τῷ σώματι (τοῦτο γὰρ μόνον ἔστηκεν ἀπὸ γενέσεως)· πολλῷ οὖν μᾶλλον οὐδὲ τότε οἱ αὐτοὶ μετὰ τὴν αὐτὴν σάρκα ἐσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν αἰεὶ διασω- ζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον. Ὁ γὰρ ἐκεῖ τὸ δέρμα, τοῦτο τὸ εἶδος ἐνθάδε· ὁ δὲ ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς εἰκόνης, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ προσγινόμενον καὶ ἀπογι- νόμενον. Ὡσπερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ ὄντος τοῦ αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτήρ ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν μορφήν ὁ αὐτὸς ὡςέται· οὕτως εἰ καὶ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξηθὲν, οὐκέτι ἐν φθαρτῷ, ἀλλ' ἐν ἀπαθεί καὶ πνευματικῷ δειχθήσεται σώματι. Ὡσπερ οἷον τῷ Ἰησοῦ κατὰ τὴν μεταμόρ-

A deantur. Aspice semina, quæ nuda ac carne desti- tuta terræ mandantur, dehinc perfecta consumma- taque redduntur. Nam si morerentur quidem ac putrescerent semina, nec ex his quidquam revivi- sceret ac pullularet aliud; quæ sors esset alia rerum atque conditio, quam ut omnia morte consumpta penitus occiderent?

XXXVIII. Sed de his pluribus disputare, optime Theophile, vosque cæteri sermonum nostrorum arbi- tri, in præsentia supersedebimus. Quæ vero its consentanea ac consequentia sunt, quomodo scilicet procul ab scopo aberrarit, deinceps videamus. Et- enim ille de animis disserens ad psalmum LXV, quem violenta quadam interpretatione alienaque B declarat, Resurrectionem, inquit, soli hominis formæ convenire putandum est. Ac ne illud fortasse dicas, obscure 561 istum discenda illa proposuisse, hoc ipsum ille disputavit. Ego vero clarius illorum ver- borum sensum hunc in modum aperiam: Vidisti, opinor, aliquando pellem animalis, aut simile quiddam aqua repletum. Hoc si paulatim exinanitum paulatim impleatur, eandem perpetuo formam retinet. Cujus- modi enim est id quod continet, necesse est ei quod intus est conformari. Age enim, cum aqua diffuit, si quis tantundem effundat, quantum elabatur, neque utrem aquæ confertim exhauriri paliatur, necesse est tale videri quod additur, quale est totum, eo quod idem illud ipsum est, quod continet, fluente ac diffuente liquore.

C Qui igitur corpus cum his rebus conferre vo- luerit, citra pudorem ullum hoc faciet. Eodem quippe modo alimentum, quod amissarum carnium loco substituitur, in continentis formæ figuram speciemque mutatur. Ex quo quidquid in oculos diffunditur, oculorum sit simile, ut et vultus quod in vultum dispergitur: ac cæterorum similia red- duntur hoc modo, quæ per illa dissepantur. Ex quo fit, ut idem esse cuilibet videatur, cum interim carnes, quæ prima erat corporis materia, non eum- dem statum retineant, sed forma duntaxat, a qua ea configurantur, quæ ad corpus accedunt. Jam vero si ad paucissimos dies non iidem, quod ad corpus attinet, maneamus, sed sola quæ corpori insidet forma: id enim unum ab ortu constans ac stabile remanet: multo magis non iidem, quod ad carnem spectat, illo tempore esse poterimus, sed forma tantum, quæ in nobis perpetuo modo con- servatur ac persistit. Nam quod in superiori illa similitudine pellis est, idem est hoc loco forma: quod autem illic aqua, idipsum in proposito nostro illud est, cujus accessio fit aut decessio. Quare quemadmodum, etsi non idem modo corpus est, eadem nihilominus formæ species ac figura retine-

¹ F. φύσει. ² Mutilis locus. ³ Vox illa mendosa.

(41) Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι οὐκ αἰεὶ. Desunt nonnulla. Ac forte ita rescribendum ὅτι αἰεὶ διαλαμβά- νει σκοτεινῶς.

tur, ita licet non idem corpus existat, forma ipsa præstantiorem in statum evecta, non jam in corruptibili corpore, sed passionis experte spiritualique figuratorem hanc quando in montem cum Petro,

XXXIX. Sed de his hactenus: hæc enim est Origenis dogmatum summa comprehensio. Quod si quis adversariorum Christi corpus objiciat, eo quod **562** *primogenitus mortuorum ac primitiæ dormientium* appelletur², itaque colligat: Quemadmodum ille resurrexit, ita et resurrectura cætera videri, ut quomodo Christus resurrexit, sic et Deus mortuos per Jesum adducat³; cum ipso porro Jesu corpus sic esse a mortuis excitatum, iisdem uti carnibus, ossibusque constaret, id quod Thomæ persuasum fuerit; nos ad ea sic respondeamus: Christi corpus non ex voluntate viri⁴, ac voluptate somnificæ congressione in iniquitatibus esse susceptum⁵, et in peccatis genitum⁶, sed de Spiritu sancto et Altissimi virtute⁷, ac Virgine procreatum; tuum autem somno ac voluptate sordibusque constare. Quam ob causam sapiens ille Sirach ita pronuntiat: *Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes*⁸. Ad hæc LXXXVII psalmo: *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt et confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis*⁹? Ejusmodi et alia Scripturæ verba cui libet colligere licet, ne, si omnia copiose complecti ac commemorare velimus, majorem in modum excrescat oratio.

Sequitur ex Methodio.

XL. Cum Proclus ægre dicendi finem fecisset, diu iis qui aderant tacentibus, et ad infidelitatem abunde prostratis, posteaquam desiisse illum animadverti, sensim caput attollens ac respirans, ut ii qui in mari navigant, ubi sedari tempestas cœpit, tremens adhuc nihilominus ac vertigine correptus (ut enim quod res est ingenue vobis fatear, tanta dicendi copia ac facultate percussus ac velut obrutus fueram), ad Auxentium conversus, et eum appellans, Auxenti, inquam, non temere poeticum illud usurpatum arbitror:

Dum juncti properant ambo.

Duo quippe adversarii sunt. Quare amborum vires ambobus nobis sustinendæ sunt. Te enim pugnae adversus illos et certaminis adiutorem et opitula-

² Matth. xvii, 4 sqq.; Marc. ix, 4 sqq. ³ Apoc. i, 5; I Cor. xv, 20. ⁴ I Thes. iv, 13. ⁵ Joan. i, 13. ⁶ Sap. vii, 2. ⁷ Psal. l, 7. ⁸ Luc. i, 35. ⁹ Eccli.

(42) *Λοιπὸν Μεθοδίου.* Hactenus Proclus. Deinceps Methodii partes sunt, qui adversus Origenem disserit, cujus patrocinium a Proclo susceptum paulo post indicat. Verum si Procli est ea disputatio, quæ a num. 17 ad hunc usque pertinetur, non video quemadmodum Origenis causam defendat, cum ejus dogma validissime refellat, et resur-

rectionem corporum affirmet. Sed neque Methodii consequens refutatio ad antecedentem Procli sermonem pertinet; et Aglaophonitis orationem convincit, quæ nulla hic existat. Hic igitur hæreo. Alque aut transposita, aut ommissa pleraque istic fuisse verisimile est. Quæ, si Methodii liber existaret, discerni emendarique possent.

ΑΘ'. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοσούτου διεσεκλήθη. Οὕτως γὰρ ὡς ἐν κεφαλαίῳ τῶν Ὀριγένους δογματισμῶν ὁ νοῦς. Ἐάν δέ τις τῶν ἀμφισβητούντων, προβαλλόμενος τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴν αὐτὸν εἶρησθαι τῶν κοιμημένων, λέγοι, ὅτι, καθάπερ ἐκεῖνος ἀνέστη, καὶ τὰ πάντα ὡσαύτως ἐκεῖνο δεῖν προσδοκᾶν ἀναστήσεσθαι, ἵνα, ὡσπερ Χριστὸς ἐγήγερται, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ· ἐγήγερται δὲ τὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰς σάρκας αὐς εἶχε, καὶ τὰ ὀστέα, καθάπερ ἐπέισθη καὶ ὠμῆς· λέξωμεν. Ἄλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα οὐκ ἦν ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἡδονῆς ὑπὸν συνελθούσης, ἐν ἀνομιλαῖς συλληφθὲν, καὶ κισσηθὲν ἐν ἀμαρτίαις, ἀλλὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ δυνάμεως Ἰψίστου, καὶ Παρθένου. Τὸ δὲ σὺν ὑπνος ἐστὶ, καὶ ἡδονῆ, καὶ βύπτως. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς Σειράχ· Ἐν γὰρ τῷ ἀποθνήσκῃ ἄνθρωπον, ἀποφθέγγεται, κληρονομῆσει ἐρπετῶν, καὶ θηρίων, καὶ σκώληκος· καὶ ἐν ὄδοι· κοστῶν φαλμῶν ἐβδόμῃ· Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμασία, ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι, καὶ ἐξεμολογήσουσάν σοι; Μὴ διηγῆσεται τις ἐν τάφῳ τὸ ἐλεῖσάν σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; Μὴ γνωσθῆσεται ἐν τῷ σκότειν ἐν ταῖς θαυμασίαις σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῆ ἐπιλελησμένη; Καὶ ἕτερα δὲ ῥήματα τοιαῦτα τῷ βουλομένῳ συνάγειν ἐκ τῶν Γραφῶν πάρεστιν ὅσα, ἵνα μὴ πάντων ἡμεῖς εἰς πλήθος μνημονεύοντες, πολυπλασίονα τῶν εἰρημένων αὐξήσωμεν λόγον.

Λοιπὸν Μεθοδίου (42).

Μ'. Ὡς οὖν ἐπαύσατο μόγις καὶ ὁ Πρόκλος, καὶ σιγῇ τῶν παρόντων ἦν ἐπὶ πολὺ, καταβληθέντων ἱκανῶς πρὸς ἀπιστίαν, καὶ ἐγὼ ἠσθόμην, ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἶην¹⁰, ἔρημα τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ ἀναπνεύσας, ὡσπερ οἱ πλέοντες τοῦ κύματος ἦδη λωφῶντος, ὑποτρέμων ἔτι καὶ σκοτιζόμενος (ἐβέβλημην γὰρ, ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρήσθω, τῇ δεινότητι τῶν λόγων κατηνητημένος)· τρέπομαι πρὸς τὸν Αὐξέντιον, καὶ καλέσας αὐτὸν, Ὡ Αὐξέντιε, νομίζω, ἔφη· μὴ μάτην λελέχθαι τὸ ποιητικόν,

Σὺν τε δυοῖν ἐρχομένοιῳ¹¹.

Καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνισταὶ δύο. Διὸ σθένος ἀμφοτέρων ἀμφοτέρων ἐπέχομεν. Συναντιλήπτορα γὰρ καὶ συναγωνιστὴν αἰρούμαι σε τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης, μὴ

ἡμῖν ὁ Ἀγλαοφῶν μετὰ Πρόκλου καὶ Ὀριγένους τοῖς ἅμα τρεπτικοῖς¹ καθ' ἡμῶν ὠπλισμένος λόγος ἐκπίση² τὴν ἀνάστασιν. Ἄγε οὖν ἀντιπαρταξώμεθα τοῖς σοφίσμασιν αὐτῶν, μηδὲν τῶν ἀντιλογικῶν, οἷς δειλοὶ βλάλλονται, φοβηθέντες. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ὑγιὲς οὐδὲ πάγιον, ἀλλὰ φαντασία μόνον εὐπραπίης ῥημάτων πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκούοντων, καὶ πειθῶ κατεσκευασμένη, οὐ τῆς ἀληθείας οὐδὲ τοῦ συμφέροντος χάριν, ἀλλὰ τοῦ δεῖξαι τοῖς παροῦσι τοῖς λόγοις σοφοῦς. Ἐντεῦθεν γοῦν τοῖς πολλοῖς οἱ ἐκ τῶν εἰκότων ἐστὶ³ ὅτε λόγοι πρὸς κάλλος καὶ ἡδονὴν πεποιτικιμένοι μᾶλλον τῶν εἰς ἀκρίθειαν ἐξητασμένων νομίζονται σπουδαιότεροι, τῶν διδασκάλων οὐτε πρὸς τὸ βέλτιστον ἀμιλλωμένων ἔτι καὶ σεμνόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀρέσαι καὶ εὐημερῆσαι, καθάπερ οἱ σοφισταί, οἱ μισθὸν αἰροῦνται τῶν λόγων, ἐπευανιζόμενοι τῆς σοφίας ἐπαίνους. Τὸ μὲν οὖν παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ περὶ τὴν ἐξήγησιν ἦν, φιλοτιμουμένων μὴ τέρπειν, ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς παρόντας τῶν τότε.

rum mercedem accipientes doctrinæ et eruditionis muntur. Ac priscis quidem temporibus summa erat incumbere, non ut oblectarent, sed ut prodesse

Ἄφ' οὗ δὲ λοιπὸν εἰς ῥασιῶν ἐπετράπη πᾶσιν ἐρμηνεύειν ἐξεῖναι τὰς Γραφάς, καὶ πάντες εἰς τὸ ποιῆσαι μὲν τὸ καλὸν ἠμελιώθησαν πλησθέντες οἱήματος· περὶ τὸ λογικεύεσθαι δὲ προέκοψαν καλλωπιζόμενοι, ὡς πάντα γινώσκειν ὑπάρχοντες δεινοί, διδάσσεσθαι μὲν ὁμολογεῖν χρῆζειν αἰδουμένους, φιλονεικεῖν δὲ μᾶλλον καὶ προσηδᾶν, ὡς οἱ διδάσκαλοι· ὁρασανθέντες γοῦν ἐντεῦθεν, τοῦ μὲν εὐλαβοῦς καὶ πρᾶου, καὶ πάντα δύνασθαι ποιεῖν τὸν Θεὸν ὧν ἐπηγγείλατο, τὸ⁴ πιστεύειν ὠλισθήσαν· εἰς δὲ ζητήσεις κενὰς καὶ βλασφημίας ἤκαστι, μὴ νοήσαντες, ὡς οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδέυθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι· ὡς περὶ ἱατρικῆς, δι' ὧν τοὺς κάμνοντας δεῖ σώζεσθαι, τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων· ἐν ἡρμοσμένων ἡμῶν πάντα συμφῶνως, ὁ νοῦς εἴη τοῖς ἀριστοῖς λόγοις τὰ ἦθη τῆ γλώσσης συνυδὰ παρέχων, δίκην λύρας, ἀλλὰ μὴ ἄμουσα καὶ ἀσύμφωνα. Ἐπι γὰρ τῷ κτήσασθαι κατὰ ἀλήθειαν ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκεῖν, καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ δοκεῖν, χωλῶς ἐπιβαίνοντα σοφίας, καὶ πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ἀμιλλώμενον πρόθυρα, καὶ προσχήματα, καὶ πᾶσαν ὑποδυσάμενον τῆς ὑποκρίσεως τὴν σκευήν.

res præ se ferat, lyræ cuiusdam instar, non abhorrentes atque discordes. Quippe ad id, ut revera compotes simus, non ut esse videamur, omni est veluti claudicando sapientiæ studium capessamus, aut sic tanquam eximiam quandam faciem lationis ornatum apparatusque subeamus.

MA'. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν οἱ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένων προσβολαῖς⁴, καθάπερ γυναῖκες αἱ ἐξυθεν ὠραζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, ἐὰν μὴ τις πεφυλαγμένης αὐταῖς τῶν ἐπι νεωτέρων προσβλήψῃ τῆ πίστει καὶ νηπιτικῶς. Ὅθεν εὐλαθετέον, πρὸ τοῦ καταμαθεῖν ἀσφαλῶς, εἰς τὴν καρδίαν εἰσδέξασθαι τὸν τοιοῦτον λόγον. Καὶ γὰρ φθάνουσιν οἱ ἐξαπατῶντες πολ-

tozem eligo, ne Aglaophon cum Proclo et Origene, aptis ad refellendum rationibus instructus, resurrectionem evertat. Igitur sophisticis illorum calumniis resistendum nobis est, neque illorum rationes quibus **563** ignavos impetunt ullo modo metuendæ. Nihil enim in his sanum est atque firmum, sed verborum duntaxat ornatus ad pompam et ad audientium admirationem instructus, ac persuadendi quoddam lenocinium non veritatis, neque utilitatis ullius, sed ostentationis causa comparatum, ut callidos ac solerter excogitatos sermones auditoribus exhibeant. Atque hinc nonnunquam accidit ut quæ ex verisimilibus deductæ sunt orationes, et ad speciem ac voluptatem ornata, aliis præstantiores videantur, quæ ad accuratissimam veritatis normam exactæ sunt. Ex quo fit ut et doctores non jam ei, quod optimum sit gravitatisque plenum, studeant, sed id duntaxat, quod placeat quodque secundo favore fertur, respiciant, uti sophistæ facere consueverunt, qui orationum suarum laudibus tanquam vili quodam pretio redi in explicando brevitatis, cum in id illi potissimum auditoribus.

Posteaquam vero explanandarum Scripturarum nullo cuique negotio facultas est concessa, universique fastu ac sui opinione inflati ad id, quod rectum est, obtusi atque hebetes facti sunt, magnos vero in ratiocinandi subtilitate progressus fecerunt, ac fucum in dicendo consecrati sunt, perinde ac rerum omnium scientia præditi: cum et doceri se opus habere confiteri erubescerent, et contentiose iurgari ac proilire præceptorum instar mallent; tum demum accidit, ut temeritate quadam elati ab religiosa mansuetaque animi affectione ac credulitate illa desciscerent, qua Deum posse quidquid promiserit efficere sibi persuaderent, contra vero ad inanes quæstiones ac blasphemias deduci se paterentur, ne illud quidem animadvertentes non opera ipsa sermonum, sed sermones operum gratia comparari, ut in medicina usu venire cernimus, in qua nimirum sermones factis illis comprobantur, quibus ægrotum representari sanatum oportet. Quo videlicet aptissimo quodam concentu temperati, ejusmodi mentem habeamus, quæ præstantissimis sermonibus consentaneos mores nobis animi contentione colenda justitia, ut non neque ad gloriam magis, quam ad veritatem enitatur et inanem speciem obducamus, omnemque simu-

564 XLI. Sunt enim profecto, sunt, qui orationis tragicam ad pompam exornatæ artificio sese venditant, uti mulieres facere solent; quæ, ad illiendum ac decipiendum, externum corporis cultum ac lenocinium adhibent, nisi summa cum animi cautione, fide ac sobrietate muniti ad illas adolescententes oculos adjiciant. Quocirca diligenter

¹ F. ἀνατρεπτικοῖς. ² Corrupta vox est. ³ F. τοῦ. ⁴ F. προσβολαῖς.

cauendum est, ne, antequam totam rem accurate A perceperimus, ejusmodi sermones ad animos nostros adhaerescere patiamur. Sæpe enim accidit, ut deceptores doctorum operam anteyertant, non aliter ac Sirenes crudelitatem suam et in homines odium iis, qui sese fugiunt, suavitate vocis occultant. Quod nisi ita est, inquam, Auxenti, quæ tua est de ea re sententia? Eadem quæ tua, respondit. Proinde contrariæ opinionis sophistas omnes simulacrorum veritatis imitatores esse dicimus, ac veritatis ipsius ignaros, cujusmodi sunt pictores. Nam et isti navium architectos, et naves ipsas ac gubernatores exprimere imitando student, cum fabricandarum navium gubernandique sint imperiti. Visne igitur, ut abrasis coloribus pueris picturarum illarum admiratione defixis persuadeamus, neque navem esse quæ navis videtur, neque gubernatorem qui gubernator appareat, sed parietem esse picturis ac coloribus extrinsecus ad voluptatem ornatum? Quod autem, optime vir, inquam, simulacri duntaxat navis ac gubernatoris, non navis ipsius imitatores sint, qui ejusmodi opera colorum varietate slexerunt, longum est quidem iis qui audire cupiunt exordium, sed tamen utile. Etenim si divinarum Scripturarum verba, quibus opinionem suam ad illudendum, tanquam vario colorum genere, distinguunt, ac justitiam veritatemque arroganter nominant, justitiæ penitus ignari; sed si quis illa detrahat, quam tu ridiculos fore illos existimas istiusmodi vocabulis exutos? Mirum in modum, inquit. Tum ego: Num tu viz illius dux esse mavis, Auxenti, an me potius ducem adhibere? Æquum est ducem te esse, respondit: Tu enim ei sermoni præisti.

XLII. Hoc igitur dictum est (age enim Aglaophontis sententiam ab initio repetitam singillatim expendamus), animam corpus, quod circumfusum nobis est, in delicti pœnam assumpsisse, cum superioribus temporibus ab eo separata summa in felicitate degeret. Etenim scorticas illas tunicas corpora esse dicebat, quibus 565 inclusæ sunt animæ, ut mortuum illud corpus circumferentes eorum quæ commiserant, pœnas dependerent. Nonne hæc a te initio proposita sunt, o medice? Tu vero, si minus recordari videor, memoriæ meæ subijcilo. Nihil ea re nunc quidem opus est, ait ille. Nam hæc ipsa sunt, quæ primo loco diximus. Quid deinde? Nonne hoc postea sæpius a te commemoratum est, magno nobis impedimento esse corpus, ad eorum quæ revera sunt, perceptionem ac scientiam; quod partim in eo curando ac fovendo simus occupati, partim ventris nos illecebæ ac cupiditates infestent? Ad hæc maledicentiæ omnino in Deum, ac peccatorum omnium causam ad corpus referri, propterea quod per sese sine corpore peccare prorsus anima non potest? Unde et post obitum, quo peccato atque in Deum contumacia vacare in cælo posset, ubi cum angelis ei domicilium constitutum est, liberam illam ac corpore nudatam esse debere, quandoquidem inquinandi

λάκις τοὺς διδάσκοντας· καθάπερ καὶ αἱ Σειρήνες τοὺς φεύγοντας αὐτὰς κρύπτουσι μακρόθεν τὸ μισάνθρωπον τῆ καλλιφωνίᾳ. Ἡ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφη ἐγὼ, σοὶ ταῦτα εἰθεσθαί; Καὶ ὁ ἀπεκρίνατο· Ὅπως καθάπερ καὶ σύ. Οὐκοῦν πάντως τῶν ἑτεροδόξων τοὺς σοφιστὰς μιμητὰς εἰδώλων ἀληθείας εἶναι λέγομεν, ἀληθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ ζωγράφους. Καὶ γὰρ οὗτοι μιμῆσθαι μὲν ναυπηγούς, καὶ πλοῖα, καὶ κυβερνήτας ἐπιχειροῦσι, ναυπηγεῖν καὶ κυβερνεῖν μὴ γινώσκοντες. Οὐκοῦν ἀποξέοντες θέλεις τὰ χρώματα πειθωμέν αὐτῶν τὰ θαυμάζοντα τὰς τοιαύτας γραφὰς παιδίᾳ, ὅτι οὔτε τὸ πλοῖον πλοῖόν ἐστιν, οὔτε ὁ κυβερνήτης κυβερνήτης, ἀλλὰ τοῖχος ἔξωθεν πρὸς τέρψιν χρώμασι καὶ γραφαῖς κεκοσμημένος; Καὶ ὅτι μιμηταὶ μὲν εἰδώλου πλοίου καὶ κυβερνήτου οἱ δημιουργήσαντές εἰσιν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ταῦτα, καὶ οὐ πλοίου, μακρόν τὸ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον, ἀλλὰ ὠφέλιμον, ἔφη, ὦ ἀριστε. Τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ῥήματα, οἷς ἐπιχρωματίζοντες ποικίλλουσιν ἑαυτὸν πρὸς ἀπάτην οὗτοι τὴν δόξαν, δικαιοσύνην αὐθαδῶς καὶ ἀληθειαν ὀνομάζοντες, οὐ γινώσκοντες ὅπως δικαιοσύνην, εἰ τις ἀφέλοιτο, πόσον οἶσι γυμνωθέντας αὐτοὺς τῶν τοιούτων ὀνομάτων χλευασθήσεσθαι; Πάνυ πολὺ, ἔφη. Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγὼ, σὺ βούλει ταύτης ἡγεμονεύειν τῆς ὁδοῦ, ἢ ἐγὼ ἡγήσομαι; Δίκαιον, ἔφη, σοὶ ἡγεῖσθαι. Σὺ γὰρ κατάρχεις τοῦ λόγου.

MB'. Οὐκοῦν ἐλέγετο (φέρει γὰρ πρὸς μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀκολουθῶς τὸν Ἀγλαοφώντος ἐξετάσωμεν νοῦν) ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν παράδοσιν ὃ περιεκιμεθε τοῦτο ἀνειληφῆναι, χρόνοις τοῖς ἄνω χωρὶς αὐτοῦ μακαρίως διάβασα. Τοὺς γὰρ δερματίνοους εἶναι χιτῶνας σώματα, εἰς δὲ ἐνεργεῖν συνέδη τὰς ψυχὰς, δίκην ὅπως ὧν ἔδρασαν νεκροφοροῦσαι παράσχωσιν. Ἡ σὺ ταῦτα πρῶτον ἦν ἐν ἀρχῇ τὰ λεχθέντα ὑπὸ σοῦ, ἰατρε; Ἄλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἔάν τις³ σοὶ φαίνομαι μὴ μεμνημένος· οὐδὲ νῦν ὑπομνήσεως εἰς τοῦτο δέη. Αὐτὰ ταῦτα γὰρ ἦν ἐν πρώτοις ἡμῖν τὰ εἰρημένα. Τί δὲ οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἐξῆς ἐλέγετο πολλαῶς ὑπὸ σοῦ, ὡς ἐμποδὼν πρὸς τὴν κατάληψιν ἡμῖν τὸ σῶμα τῶν ὄντως ὄντων, καὶ γνῶσιν, διὰ τὰς πρὸς τὸ κοσμεῖν ἀσχολίας αὐτὸ καὶ θεραπεύειν, γίνεται, καὶ τὰς ἄλλας τὰς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστροῦ προσβολὰς, ἐπιτε βλασφημιῶν, καὶ παντοίων αἰτίων ἀμαρτημάτων· διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν δίχα σώματος ὅπως ἀμαρτῆσαι τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκτὸς ἀμαρτημάτων ὅπως ἴσσοιτο, καὶ παρακοῆς ἐν τοῖς ὕρανοῖς, ἐνθα καὶ τὰς διατριβάς ἔξει μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἐλευθέρων αὐτῆν καὶ γυμνῆν χρῆναι διαμεινῆναι σώματος; ἐπειδὴ περὶ τὸ σῶμα τοῦ χραίνεσθαι τοῦτο καὶ ἀμαρτάνειν παρὰ τὸν αὐτῆ καὶ συνεργὸν γίνεται. Ἄνευ γὰρ σώματος ἀμήχανον ἀμαρτῆσαι ψυχὴν. Ὅθεν εἶνα τὸν ἀπειρον

¹ Deesse videtur nonnihil. ² F. ἄγ' εἰς ὑπομ. ἔάν τι.

ἀναμάρτητος αἰῶνα τηρηθῆ, οὐκέτι τὸ ταλαντεύον A
 αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν κάτω καὶ τὴν ἀδικίαν σῶμα
 λήψεται. Ἐλέχθη καὶ τοῦτο. Τί δὲ καὶ καλῶς σοι
 τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφη, ἤγησαι λελέχθαι; Καὶ τί σοι,
 ἔφη, τοῦτο διαφέρειν¹; Ἄλλὰ οὐκ ἐλέγξῃς τὸν λόγον.
 Οὐδὲ ψυχὴν δὲ, ἐγώ. Ἄλλὰ δι' ἃ εἰρήκας, ὅπως ἐξ-
 ετάξῃται ὁ λόγος, καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔφη. Καλῶς δὲ
 σοι δοκεῖ τίθεσθαι καὶ ὀρθῶς, ὅς ἐαυτῷ τὰ ἐναντία
 λέγων καὶ ἀσύμφωνα; Οὐδ' ὅπως. Τί οὖν; Ἀμούσως
 γὰρ οὕτως σοι φαίνεται τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνεσθαι;
 Πάντων μάλιστα, ἔφη. Οὐκ ἄρα ἀποδόχῃ τὸν τὰς
 ἀμαρτίας ἐνταίνοντα πρὸς τὸ ψευδὲς μέλος τῶν λό-
 γων; Οὐδ' ὅπως τί οὖν²;

rum cohærentia loquatur? Minime sane, dixit. Quid igitur
 simulasse videtur? Omnino, respondit. Ne eum quidem igitur probare potes,
 qui delicta ad falsum ora-
 tionis concentum atque harmoniam intendat? Nullo, inquit, modo.

Ἄκοῦν οὐδὲ σεαυτοῦ λέγοντος ἀμούσως, οὐδ' ὅτι οὖν B
 ἀποδείξῃ. Δοὺς γὰρ ἀσωμάτως ἡμαρτηκέναι τὰς
 ψυχὰς, ἀποσφαλεῖσας τῆς ἐντολῆς, καὶ φράσας διὰ
 τὴν ἴσομίαν τοὺς χιτῶνας αὐταῖς ὑστερον τοὺς δερ-
 ματίνους δεδοκέναι τὸν Θεόν, ἵνα δίκην νεκροφοροῦ-
 σαι παράσχωσι, χιτῶνας τὰ σώματα φράσας, προῖόν-
 τος τοῦ λόγου ἐπιλαθόμενος, ἃ τὰ πρῶτον ὑπέθου, μὴ
 δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν τὴν ψυχὴν ἀμαρτησάι λέγεις.
 Οὐ πεφυκέναι γὰρ ὅλως πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ παραίτιον
 αὐτῇ παντοίων κακῶν τὸ σῶμα γεγονέναι. Ὅθεν πρὸς
 τὸ μὴ παρορμηθῆναι πρὸς ἀδικίαν αὐτὴν, αὐθις,
 καθάπερ συνέθη καὶ πρόσθεν ὑπὸ τοῦ σώματος, οὐ-
 τως-εἰς τοὺς αἰῶνας αὐτὴν ἔσεσθαι χωρὶς αὐτοῦ.
 Καίτοι: πρῶτον εἰπῶν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τοῦ σώ-
 ματος τὴν ψυχὴν, ὅποτε ἔτι μακρὰ καὶ ἀναλγῆς ἦν,
 ἡμαρτηκέναι. Παραδῶτα γὰρ τὴν ἐντολὴν, κεκρα-
 τημένης³ ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ἑμὶν πειθῶ τῆς
 ἀμαρτίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδῶσθαι τιμωρόν.
 cum jam peccatum, pro eo quod serpenti paruerat, invaluisse,
 circumdatum.

Ἄστε ἡ τὸ πρότερον ἢ τὸ ὑστερον οὐκ ὀρθῶς ἔχει.
 Ἦτοι γὰρ πρὸ σώματος ἡμαρτε, καὶ οὐδὲν τι μάλ-
 λον, κἂν μὴ λάβῃ σῶμα, ἀμαρτησεται, καὶ μάταιος
 ἢ περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τὸ σῶμα περισσολογία· ἢ
 μετὰ σώματος, καὶ οὐ δύναται σῶμα οἱ χιτῶνες
 νομίζεσθαι εἶναι οἱ δερμάτινοι. Εὐρίσκειται γὰρ πρὸ
 τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἀθετήσας ὁ ἄνθρωπος (πρὸς)
 τὴν θεῖαν ἐντολὴν· οὐ καὶ χάριν οἱ χιτῶνες κατα-
 σκευάζονται, τὴν γύμνωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας
 αὐτῶν προσγενομένην καλύφοντες. Ἄλλὰ πρότερον
 κείθω σε, καὶ ὀρθῶς, ὡς ἐαυτῷ μαχόμενα ὑπέθου, καὶ
 σοι τοῦτο γέγνηται σαφές; Ἢ οὐδέπω μανθάνεις,
 ὦ Ἀγλαοφῶν, ἔφη, ὁ λέγω; Μανθάνω, ἔφη, καὶ
 οὐκέτι δέομαι δεύτερον ἀκούεσθαι· ἀλλὰ ἔλαθον οὐκ
 ὀρθῶς εἰπῶν. Ἀνάγκη γὰρ μοι, δεδωκότι τοὺς δερ-
 ματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα, ὁμολογεῖν, καὶ
 πρὶν εἰς τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν ἐληλυθέναι, ἡμαρτηκέ-
 ναι, ἀνθ' ὧν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἡ παράβασις
 ἐγένετο. Διὰ τὴν παράβασιν γὰρ οἱ χιτῶνες αὐτοῖς,
 καὶ δι' αὐτῶν ἢ τούτων αὐτοῖς κατασκευάσις, καὶ
 οὐχ ἢ παράβασις διὰ τοὺς χιτῶνας γίγνεται· καὶ

sui peccandique causa illi corpus est, et admini-
 stram operam præbet? Nam absque corpore pec-
 care anima non potest. Ideo ut infinito tempore
 peccati corpus expers esse possit, non illud amplius
 corpus accipiet, quod pessum illam ad corruptelam
 et ad injustitiam deprimit. Hoc ipsum, ait ille, di-
 ximus. Num tu vero, inquam, recte ac præclare
 dictum illud existimas? Quid enim tua refert? ait.
 Atqui refellere ista non poteris. Neque vero ani-
 mam, subjeci. Verum ex his quæ dixisti, placetne,
 ut in sermonem tuum inquiramus? Belle, inquit,
 ac commode. Rectene vero ac præclare censes ab
 eo positum aliquid, qui sibi ipsi contraria ac pa-
 rum
 igitur probare potes, qui delicta ad falsum ora-
 tionis concentum atque harmoniam intendat? Nullo, inquit, modo.

Igitur ne te ipsum quidem probaveris qui tam
 absurde loquere. Nam cum peccasse citra corpus
 animas concessisses, ac mandatū esse transgres-
 sas, atque ob id peccatum scortearum illis tunicas
 obtulisse Deum, ut ea mortuorum gestatione poenas
 solverent; tunicas enim istas de corporibus
 interpretaris, cum hæc, inquam, asseruisses,
 progrediente deinceps oratione, velut eorum quæ
 antea proposueras oblitus, non posse per sese
 animam peccare confirmas: 566 neque enim ad
 id a natura esse comparatam, sed malorum om-
 nium causam ei corpus attulisse. Quare ne ad im-
 probitatem iterum incitetur, quemadmodum antea
 ex contagione corporis acciderat, sic illam ab eo
 separatam perpetuo futuram. Atqui paulo ante
 dixeras, animam ante corpus in paradiso, dum
 adhuc felix, et a dolore immunis esset, sese ob-
 strinxisse peccato. Quippe violato Dei mandato,
 invaluisse, corpus illi supplicii loco vinculi instar

Igitur vel prius, vel posterius perperam a te
 positum est. Nam aut ante corpus deliquit, ac,
 tametsi corpus minime resumat, nihilominus pec-
 cabit, et inanis erit omnis illa contra corporis
 resurrectionem ac supervacanea disputatio: aut
 cum corpore peccavit, atque ita scortearum illarum tu-
 nicarum ad corpus referri non poterunt, siquidem
 antequam illarum consuerentur, divinum ab homine
 violatum esse præceptum animadvertimus, cujus
 insuper causa comparatarum illarum tunicarum sunt, quibus
 contracta ex peccato nuditas obtegeretur. Num
 tandem tibi ista persuadeo, idque adeo sentis, quem-
 admodum tecum ipse ratione tua dissenseris, atque
 hoc a me tibi est perspicue monstratum? An non-
 dum quod dico percipis, Aglaophon? Ego vero
 percipio, inquit, nec audire secundo necesse est.
 Sed nescio quo modo imprudens perperam ista
 jactavi. Necesse est enim cum pelliceas illas tuni-
 cas corpora esse concesserim, animam quoque,
 priusquam in corpus subiret, peccasse confiteri:
 propterea quod delictum, antequam illarum fierent, est

¹ F. διαφέροι, sed parum commoda hæc lectio videtur. ² F. οὐδ' ὅπως οὖν. ³ F. κεκρατυμένη.

admissum. Nam ob legem violatam tunicæ illis oblatæ sunt, ob eamque consutæ; neque propter tunicas illa est facta commissio. Quæ cum professi fuerimus, assentiri una et illud debemus, ne huic quidem corpori tanquam causæ mali partem ullam esse tribuendam, sed ipsam per sese animam totam illam sustinere. Quare tametsi corpus non resumat, nihilominus peccabit, cum et antea citra corpus peccaverit. Omninoque stolidum est negare ob id corpus aut carnem posse resurgere, ne corpori utcumque sit causa peccandi. Peccabit enim utique posito corpore, ut et ante corpus peccaverat, etsi corpus non subinde recipiat. Ex quo necesse est neque me ipsum, neque alterum a me dixerit. Quod si id ego comprobem, una iis, quæ

XLIII. Ad hæc ego: Illud vero, o Aglaophon, nonne tibi perperam allatum videtur? Quid illud est? inquit. Corpus, inquam, asserere vinculi instar ac compedis adversus animam esse fabricatum: quod et propheta victos nos in terra esse dicat¹, et David compeditos appellat²? Tum ille: Respondere, inquit, tam expedite tibi nequeo. Cur autem cum alio potius non disputas? At ego (senseram enim erubuisse hominem, convincique metuer), Num tu tandem adductum me invidia putas voluisse refellere, ac non potius quod erat propositum declarare voluisse? Sed heus tui nec te interrogari pigeat. Vides enim non parvis de rebus natum hunc nobis esse sermonem, sed de eo scilicet, quam ratione credendum sit. Et enim nullum homini gravius malum accidere posse puto, quam necessariis ex rebus, cum falsam de illis opinionem conceperit. Palam igitur, quæso, et alacriter ad interrogata respondeas; ac si quid minus verum proposuisse videor, maiore veritatis quam mei studio ductus redargue. Nam redargui ipsum, quam alium redarguere longe excellentius esse bonum arbitror, quo scilicet majus est malo ipsum eripi, quam alios eripere. Age igitur collatis invicem sermonibus, videamus eequid a se mutuo dissentiant. Non enim levia sunt illa, de quibus contendimus, sed ejusmodi, ut et illa scire præstantius sit, et ignorare turpissimum. Tu igitur reviviscere corpus non existimas: ego vero censeo. Ita se res habet, inquit, ex his quæ antea dixi. Præterea, inquam, viuculum idem ac custodiam, et sepulcrum, et onus ac pedicas esse dixisti; ego vero non assentior. Vere, inquit, a te ista dicuntur. Ad hæc intemperantia, errore, tristitia, iracundia, cæterisque, ut uno verbo dicam, omnibus, quorum tu malorum causam sustinere corpus asseris, animæ ad meliora impetum præpediri dixisti, neque sinere nos ad eorum, quæ reipsa sunt, comprehensionem ac scientiam pervenire. Quoties enim eorum quæ sunt indagare aliquid volumus, tum oborta caligo mentibus nostris tenebras offundit, neque veritatem dilucide a nobis pervideri patitur.

¹ Zach. ix, 11. ² Psal. xlv, 7.

³ Nisi καὶ τὴν σάρκα legas, supervacanea ista sunt. ⁴ F. τοσοῦτα κακόν. ⁵ F. ἀλλήλους.

ἐκ ταύτης τῆς ἐμολογίας συγκατατίθεσθαι, ὡς οὐ τὸ σῶμα τοῦτο παραίτιον κακίας ἐστίν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ. Διὸ, κὰν μὴ λάθῃ τὸ σῶμα, ἀμαρτήσεται, ἐπειδὴ περ καὶ πρόθεν ἤμαρτε χωρὶς σώματος. Καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν ἀναδιδῶναι μὴ δύνασθαι τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο (τὴν σάρκα³) ἵνα μὴ παραίτιος ἢ ψυχῇ τοῦ ἀμαρτήσαι γενεθῆ. Ἀμαρτήσεται γὰρ, ὡς καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἤμαρτεν, οὕτως καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, κὰν μὴ αὐθις τὸ σῶμα ἀπολάβῃ. Ὅθεν ἀνάγκη μοι διὰ ταῦτα μήτε ἑμαυτοῦ μήτε ἄλλου ἀποδέχεσθαι λέγοντος τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα. Εἰ δὲ ἀποδεξαίμεν, ὁμολογεῖν χρὴ με καὶ τὰ εἰρημένα.

probari 567 qui scortetas tunicas corpora fuisse dixi, assentiri convenit.

ΜΓ'. Τί δὲ, οὐχὶ κάκεινο, ἔφη, ὦ Ἀγλαοφῶν, δοκεῖ σοι μὴ ὀρθῶς εἶναι; Τὸ ποῖον; Τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγὼ, δεσμὸν καὶ πέδας τὸ σῶμα μεμηχανῆσθαι κατὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ὅτι καὶ ὁ προφήτης δεσμῶν γῆς ἔφη ἡμᾶς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ πεπεδημένους; Καὶ ὅς, οὐκ ἔχω σοι προχειρῶς ἀποκρίνασθαι, ἔφη. Ἀλλὰ τί ἄλλω οὐ διαλέγεις; Καὶ ἐγὼ (ἠσθόμην γὰρ ἐρυθριᾶν αὐτὸν, φαύγοντα ἐλεγχθῆναι τὸν λόγον), Οἶε γὰρ μὴ κατὰ φθόνον ἐπιχειρεῖν σε ἐλέγξαι, ἔφη, καὶ μὴ τὸ προκειμένον καταφανὲς φιλονικεῖν ποιῆσαι; Ἄλλ', ὦ ἀγαθὲ, μὴ ἀποκάμεις ἀν ἐρωτώμενος. Ὅρθῶς γὰρ, ὡς οὐ περὶ μικρῶν εἰσὶν ἡμῖν οἱ λόγοι, ἀλλ' ὄντινα χρὴ τρόπον πεπιστευμέναι· καὶ γὰρ οὐδὲν οἶμαι τοσοῦτων κακῶν ὡς ἀνθρώπων γενέσθαι, ὅσον ἀπὸ τῶν ἀναγκάλων, ὅπῃ ταν ψευδῆ περὶ αὐτῶν δοξάζουσι. Ἴδιον προθύμως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποσάφει· καὶ ἐάν τί σοι λέγειν ἀληθὲς μὴ δοκῶ, μᾶλλον τῆς ἀληθείας φροντίσας ἢ ἐμοῦ, ἐλεγξον. Μείζον γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω· ὅσω μείζον ἐστὶ τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ τοῦ ἄλλου ἀπαλλάξαι. Φέρε οὖν, παρ' ἀλλήλους ὡς παραβάλλοντες τοὺς λόγους, σκοπεύωμεθα εἰ τι διοίσουσιν ἀλλήλων. Καὶ γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισθετοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα, ἀλλὰ περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε αἰσχρόν. Οὐκοῦν σὺ μὲν οὐ νομίζεις ἀναδιδῶναι τὸ σῶμα, νομίζω δὲ ἐγὼ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, καὶ δι' αἰετήκα. Καὶ σὺ δὲ, ἦν μὲν ἐγὼ, δεσμὸν αὐτὸ, καὶ φυλακὴν, καὶ σῆμα, καὶ ἀχθος, καὶ πέδας εἶναι ἔφη· ἐγὼ δὲ οὐ φημί. Ἀληθῆ, ἔφη, μοι λέγεις. Καὶ μὴν δι' ἀκολασίας, καὶ

πλάνης, καὶ λύπης, καὶ θυμοῦ, καὶ συλλήθδην τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὧν εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν ἔφη, ἐμπηδίζον ἡμῖν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἔων τὸν ὄντως ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμῶν καὶ γνώσιν παρελθεῖν. Κὰν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν θηρεῦσαι. τι τῶν ὄντων, αἰεὶ παρεμπύπτων ζῶπος ζῶφι τὸν λογισμὸν, μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπῆσαι τὸ ἀληθὲς τρανώς. Ἀπάτης γὰρ ἢ διὰ τῶν ὄντων ἡμῶν πεπληρωται σκέψις, ὡς ἔφη· ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ὕψεως, ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθησεων. Ὅρθῶς, ἔφη, ὦ Εὐδούλια, ὡς ἐγὼ εἰπομαι.

εἰμί σε ἐπαινεῖν, ὅπταν ὀρθῶς διασαφῆς τοὺς λόγους;

quis omnino sensibus efficitur. Vides, inquit, Eubuli, quam ego sim in tui laudationem propensus, cum aperte distincteque loqueris?

ΜΔ'. Ἄρα οὖν, ἵνα δὴ με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσεις, εἰ δεσμὸς τὸ σῶμα καθ' ὑμᾶς δοκεῖ, οὐ δύναται κακίας ὑπαίτιον εἶναι νομιζέσθαι τῇ ψυχῇ, καὶ ἀδικίας ἔτι, ἀλλὰ σωφροσύνης ἀντιτρόφως καὶ παιδείας. Ὅτε δὲ σκόπει. Οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον ἀκολουθήσεις. Ποῖ ἄγομεν τοὺς τὰ σώματά κάμνοντας; Οὐ παρὰ τοὺς ἰατρούς; Ἀῆλον, ἔφη. Ποῖ δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας; Οὐ παρὰ τοὺς δικαστάς; Ἀνάγκη. Οὐκοῦν δίκην ὡν ἔβρασαν δώσοντας, ἔφη, δικαίως; Ναί. Τὸ δὲ δίκαιον πᾶν καλόν; Ὁμολογεῖ. Ὁ δὲ δικαίως κρίνων καλῶς ποιεῖ; δικαίως γὰρ κρίνει; Συνέφη. Τὸ δὲ καλὸν ὠφέλιμον φαίνεται. Ὀφελοῦνται ἄρα οἱ κρίνομενοι. Ἀναιρεῖται γὰρ αὐτῶν ταῖς βασάνους ἢ πονηρία κλυωμένη, καθάπερ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν τομαῖς καὶ φαρμακίαις αἱ νόσοι. Τὸ γὰρ ἀδικοῦντα δόδοναι δίκην, ἐπανορθοῦσθαι τὴν ψυχὴν ἔστι, τὴν μεγάλην νόσον ἀδικίαν ἀποβάλλοντα. Ὁμολογεῖ. Τί δὲ, οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἀμαρτηθέντων τὰς κολάσεις τοῖς κολαζομένοις δικαίως προσφέρεσθαι φῆς, καθάπερ καὶ τοῖς ἰατρουομένοις κατὰ ἀναλογίαν τῶν τραυματίων τὰς χειρουργίας; Ἐπένευσεν. Οὐκοῦν ὁ μὲν θανάτου δράσας ἄξια τιμᾶται θανάτῳ τὴν δίκην, ὁ δὲ πληγῶν πληγαῖς, ὁ δὲ δεσμῶν δεσμοῖς. Ὁμολογεῖ. Ζημιοῦται δὲ ὁ ὀφλήσας, ἔφη, δεσμοῖς, ἢ πληγαῖς, ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ, ὅπως παύσεται μεταγνοῦν τοῦ ἀδικεῖν, ξύλον καθάπερ διαεστραμμένον βασάνους εὐθυνόμενος; Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις. Τιμωρεῖται γὰρ αὐτὸν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἐγκλήματος ἕνεκα ὁ δικαστής, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος, ὅπως μὴ καὶ αὐθις ποιῇ. Τοῦτο δὴλον, ἔφη. Ὁ γὰρ δεσμὸς αὐτῷ δὴλον ὡς τὴν πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁρμὴν ἀναιρεῖ, μὴ ἐπιτρέπων ποιεῖν ἃ θέλει. Ἀληθές. Οὐκοῦν ἐργεταὶ τοῦ ἀμαρτάνειν, τῶν δεσμῶν μὴ ἐώντων ἐλευθεριάζοντα χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς, ἀλλὰ συσσελλόντων, καὶ τὸ δίκαιον διδασκόντων τιμᾶν ἔστ' ἂν ἀπομάθῃ· νουθετούμενος σωφρονεῖν. Φαίνεται, ἔφη.

permittunt. Recte omnino. Ergo a peccando prohibetur, quod eum vincula libere in voluptates præcipitem ferri prohibent, sed compescunt potius, ac justitiam colere perdocent, donec ejusmodi castigatione temperantiam condiscat. Ita, inquit, videtur.

Οὕτε τοίνυν παραίτιος ὁ δεσμὸς γίνεταί τοῦ πλημμελεῖν, ὡς ἔοικε. Σωφρονίζει γὰρ, καὶ ποιεῖ δικαιότερους ἀλεξιφάρμακον ὡν ψυχῆς, αὐστηρὸν μὲν καὶ σκληρὸν, ἀλλὰ ἰατρικόν. Ἀῆλον, ἔφη. Τί γὰρ; φέρε γὰρ ἐξετάζωμεν πάλιν τὰ ἐμπροσθεν. Οὐ δεσμὸν τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν δέδωκας εἶναι τῆς ψυχῆς; Καὶ ἰδωμι, ἔφη. Ἀμαρτάνειν δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ σώματος, εἴπερ τὸ μοιχᾶσθαι, φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ἀμαρτία σοι δοκεῖ, ἃ μετὰ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ ποιεῖ; Ἐπένευσεν. Ἀλλὰ τὸν δεσμώτην ὠμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν; Ὁμολογήσαμεν, ἔφη. Κωλύεσθαι δὲ ἀγγυόμενον ὑπὸ τῶν δεσμῶν; Ναί. Δεσμὸς δὲ ἢ σῶρε τῆς ψυχῆς; Ἐπένευσεν. Ἀλλὰ ἀμαρτάνομεν ὅντες ἐν σαρκί, ὁμοδοξούσης ἡμῖν εἰς τοῦτο τῆς σαρκός; Ἀμαρτάνομεν, ἔφη. Ὁ δὲ πεπε-

Nam et ea perceptio, quæ fit auribus, plenissima fallaciæ est; 568 fallax item quæ oculis ac reli-

XLIV. Ut igitur, inquam, me impensius collaudes : si corpus quoddam opinione vestra vinculum est, non potest animæ improbitatis et injustitiæ aliquo modo esse causa videri, sed e contrario temperantiæ atque disciplinæ. Sic autem istud ipsum considera, quo magis quid velim assequare. Qui igitur corporis ægritudine laborant, quo tandem deducimus? Nonne ad medicos? Apparet, inquit. Quonam vero eos, qui peccaverint? Nonne ad judices? Necessè est, ait. Nimirum, inquam, ut pro iis quæ commiserint juste puniantur? Fateor. Justum porro omne bonum atque honestum est? Assensus est. Jam qui juste judicat, præclare facit; recte enim judicat? Non negavit. Quod autem bonum est, etiam utile videtur. Quare qui judicantur utilitatem capiunt: horum quippe repressa nequitia cruciatibus evellitur, ut a medicis sectionibus ac medicamentis ægrotationes tolluntur. Etenim eum qui injuriam fecerit, pœnas luere, idem est atque animo corrigi, et ingentem morbum, hoc est injustitiam, deponere. Non diffitebatur. Quid tum postea? Annon pro delicti ratione, jure iis qui puniuntur infligi pœnas existimas, non aliter atque ægrotis pro vulnerum ratione medica manus adhibetur? Annuit ille. Igitur qui morte digna commiserit, extremum in illum supplicium decernitur. Qui verbera meruerit, aut vincula, verberibus, aut vinculis coercetur. Hæc ille fassus est. Tum ego: Vinculis itaque, verberibus, atque id genus suppliciiis qui convictus est afficitur, ut ab sceleribus suis respiscat, ac sic, tanquam distortum lignum, tormentis corrigitur. Verissime id quidem narras, inquit. Non tam enim ob præteritum crimen, quam futuri cavendi gratia, judex in illum animadvertit. Apparet, inquit. Quippe vincula illius ad facinora impetum repriment, dum quæ velit pro arbitrio facere non

Non igitur peccati 569 oausam vincula sustinere videntur, sed hæc potius ad officium revocant, ac justiores efficiunt, cum velut præsidarii cujusdam medicamenti loco sint; austeri quidem illius, ac mordacis, sed tamen præsentissimi. Perspicuum illud est, inquit. Quid porro? age, rursus quæ superius posita sunt expendamus. Non tu corpus ob delictum, quoddam animæ vinculum esse statuisti? Ego vero statuo, inquit. Ad hæc, peccare cum corpore animam, si quidem adulterium, paricidium et impietas peccata sunt, quæ cum corpore anima perpetrat? Annuente illo: Atqui, inquam, vinctum scelus nullum committere posse fatebamur? Fassi omnino sumus, inquit, vinculorum quippe dolore cruciatuque prohiberi etiam. Corpus vero

num animæ vinculum est? Affirmavit. Utrumnam igitur quandiu in hoc corpore sumus, ita peccamus, ut ad id caro ipsa consentiat? Peccamus, inquit. At qui constrictus est, peccare non potest? Et huic pariter assensus est. Angitur enim ac coercetur. Recte, inquit. Nam ab vinculis inhibetur? Non dubium est, respondit. Verum corpus ad peccandum administrum est? Est, inquit. Vinculum autem coercet? Annuit. Sequitur proinde neque vinculum esse corpus; sed ad utrumvis, tam bonum scilicet, quam malum, animæ adiutor est. Concessit.

XLV. Hæc cum ita sint, tuum est, Aglaophon, purgare quæ antea posuisti. Aiebas enim corpus animæ vinculum, carcerem ac compedes esse. Quæ cum iis quæ modo dixisti, nequaquam conveniunt. Qui enim convenire possunt, si quidem necesse est carnem vinculi instar haberi, animam vero adiutore ad scelus uti vinculo? quod quidem fieri nullo pacto potest. Nam cum propter delictum pœnæ constitutæ sint, ut affecta dolore anima ad colendam Deum erudiat, fieri potest, ut ad committendum facinus corpus illi adjumento auxilioque esse possit? Vincula quippe, custodiæ, compedes et id genus omnia pœnarum instrumenta, quæ ad emendandos homines pertinent, peccatorum ac scelerum in iis qui puniuntur compescendorum vi prædita sunt. Nam non ideo, ut sceleratus majora scelera committat, velut præsidium quoddam vinculum adhibetur, sed ut eo modo **570** cruciatus a perpetrando facinoribus desistat. Atque ea causa est cur facinorosi homines vinculis a iudice constringantur, propterea quod ab iis vel inviti mali aliquid facere prohibentur. Quin imo liberorum ac sui juris hominum, quorum nemo vitam suam observat, peccare proprium est, non vincitorum. Homo vero primum quidem parricidium admisit, veluti Cainus¹. Tum ad infidelitatem adolevit, simulacra veneratus est, a Deo descivit. Fierine igitur potest ut ei corpus tanquam vinculum sit attributum? Aut quomodo Deus, cum se homo peccatis ante corpus obscuriisset, ad majora scelera velut præsidium quoddam ei corpus affinxit? Quomodo denique post illud fabricatum vinculum ita locutus est: *Eccorcoram te posui vitam et mortem; elige vitam: bonum et malum; elige bonum*². Item: *Si volueritis et audieritis me*³? Hæc enim illi tanquam libertate prædita, non vinculis ac necessitate coacto dicta videntur. Ut id ipsum omnino consequens sit, non esse corpus compedum, aut custodiæ, aut vinculorum loco habendum, neque vinctas terræ idcirco appellatas animas, quasi terrenis quibusdam compedibus Deus illas damnaverit. Nam quomodo verum id esse potest, cum demonstrari nulla ratione possit? Sed et perspicue illud absurdum est, corpus arbitrari in æterna illa vita procul ab anima futurum, quod huic illud tanquam vinculum ac pedicæ sint;

ME'. Οὐκοῦν οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων ἀπολόγησαι, ὦ Ἀγλαοφῶν, πρὸς τὸ πρῶτον ὑπέβου. Ἐφης γὰρ δεσμὸν καὶ εἰρκτὴν καὶ πέδας τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Καὶ ὄρξας, ὡς οὐ συνάδουσι τοῦτοις τὸ ἐφης; Πῶς γὰρ συνάδοιεν, εἴπερ γε ἀνάγκη, ὦ ἀριστε, δεσμὸν μὲν τὴν σάρκα νομίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῶν πρὸς ἀδικίαν χρῆσθαι, καὶ συμπράκτορι τῶν δεσμῶν, ὅπερ ἀδύνατον; Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀμαρτίαν βασανιστήριον ἐδόθη, πρὸς τὸ ἀλγυνθεῖσθαι εἰς τὸ τιμᾶν τὸν Θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχὴν, πῶς συνεργεῖ καὶ συναγωνίζεται τὸ σῶμα αὐτῇ πρὸς τὸ ἀδικεῖν; Δεσμὸς γὰρ καὶ φυλακὰι, καὶ πέδαι, καὶ συλλήβδην αἱ τοιαῦται πᾶσαι πρὸς ἐπανάρθωσιν τιμωροὶ μηχαναὶ ἔφεκτικαὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀμαρτάνειν τοῖς καταζοιμένοις γίνονται. Οὐ γὰρ ὅπως ὁ ἀδικήσας ἀδικήσῃ πλέον, συνεργὸς αὐτῷ πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁ δεσμὸς δίδεται, ἀλλ' ὅπως λήξῃ τοῦ ἀδικεῖν, βασανιζόμενος διὰ τῶν δεσμῶν. Καὶ γὰρ οἱ δικασταὶ ταύτῃ πεδοῦσι τοὺς φαύλους. Κωλύονται γὰρ, κἂν μὴ θούλωνται, κακοποιεῖν ὑπὸ τῶν δεσμῶν. Ἐλευθεριζόντων δὲ τὸ κακοῦργεῖν ἔστι, καὶ ζώντων ἀφυλάκτως, ἀλλ' οὐ πεπεδημένων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος πρῶτον μὲν ἐφόνευσε, κατὰ τὸν Κάιν, ἠύξῃθη πρὸς ἀπιστίαν, εἰδώλοισι προσέσχευε, ἀπεστάτησεν ἀπὸ Θεοῦ. Καὶ πῶς αὐτῷ δεσμὸς τὸ σῶμα ἐδόθη; Ἡ πῶς ὁ Θεὸς, μετὰ τὸ πρὸ σώματος ἀνομήσαι τὸν ἄνθρωπον, συνεργὸν πρὸς ἀδικίαν αὐτῷ μερίζονα τὸ σῶμα ἔδοτο; Πῶς δὲ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ δεσμοῦ τὸ, Ἴδού πρό προσώπου σου, λέγεται, *τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἐκλεξαι τὴν ζωὴν*. τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακοῦργον, *ἐκλεξαι τὸ ἀγαθόν*. καὶ, *Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου*; Ταῦτα γὰρ ὡς αὐτῷ ἐξουσιάζονται, καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ δεσμῶν καὶ ἀνάγκῃν ἀπομένῃ ἐρήθη. Ὅστε ἐκ παντὸς συνίστασθαι μήτε πέδας ἢ φυλακὴν, ἢ δεσμοὺς νομίζειν τὸ σῶμα, μήτε δεσμῶντιδας γῆς διὰ ταῦτα τὰς ψυχὰς χοικαῖς κατακρίνοντος αὐτὰς τοῦ Θεοῦ δεθῆναι πέδαις. Πῶς γὰρ, ὅποτε μὴ δύναται ἀποδειχθῆναι τοῦτο; Ἄστοπον δὲ κάλεινο προφανῶς τὸ οἰεσθαι τὸ σῶμα ἐν τῇ κατὰ τοὺς αἰῶνας διαγωγῇ μὴ συνέσεσθαι τῇ ψυχῇ, διὰ τὸ δεσμὸν αὐτῷ καὶ πέδας εἶναι, ἵνα μὴ ἀκόνιοι γεγῶμεθα κατάκριτοι δεσμῶνται, κατὰ τοὺς φθορέας, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι. Δελυμένου γὰρ ἱκανῶς, καὶ ἐξελεγεθῆντος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ δεσμὸν τῆς ψυχῆς ὤρισαντο εἶναι τὴν σάρκα, λέλυται καὶ

¹ Gen. iv, 8. ² Deut. xxxi, 15. ³ Isa. i, 19.

τὸ εἶναι (43) ἢ μὴ δεσμῶνται δι' αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ A
τοῦ φωτός, ἣν ἀπολαμβάνομεν, ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο
οὐκ ἀναστήσεται.

sententia, quæ animæ vinculum carnem esse definiebat, una et illud refellitur; corpus ideo minime resurrecturum; ne in splendido illo regno, si illud receperimus, victi esse videamur.

MC. Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθῶ τοῖς δυσχε-
ραίνουσιν ἕτερον ἀλήθευμα χρῆ δεικνύναι, εἰς πα-
γίδα τὴν σάρκα δίκην ὑφέξουσιν τῶν ἡμαρτημένων
ἐμβιδάζει· ὅπερ ἢ μᾶλλον ἢ ὀρθοδοξίας ἐστίν. Εἰ γὰρ
πρὸ τῆς παραβάσεως, καθάπερ ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἐμ-
προσθεν ἐξεθέμεθα, σώματα ἐκέκτηντο αἱ ψυχαί,
πῶς εἰς παγίδα ὑστερον μετὰ τὴν παράδοσιν εἰς
σῶμα ἐμβιδάζονται, οὐκ ὅντος χρόνου, ἐν ᾧ πρὶν αὐ-
τὰς τὸ σῶμα λαβεῖν ἐξημάρτοσαν; Οὐ γὰρ ἐμφρο-
νος· ὅτε μὲν ὡς διὰ τὸ σῶμα λέγειν τὰς ψυχὰς ἡμαρ-
τηκέναι, ὅτε δὲ, ἐπειδήπερ ἡμάρτησαν, διὰ τοῦτο καὶ
δεσμὸν αὐτῶ, καὶ παγίδα πρὸς κατάκρισιν γεγόνεαι.
Εἰ γὰρ διὰ τὸ σῶμα ἡμαρτην, συνῆν ἄρα ἐξ ἀρχῆς
αὐταῖς καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα. Πῶς γὰρ διὰ
τοῦτο ἡμάρτανον, ὃ μὴ ἦν μηδέπω; Εἰ δὲ παγίς πάλιν
αὐτῶ τὸ σῶμα καὶ πέδαι νομίζεται, καὶ δεσμός,
οὐκέτι τὸ συναμφοτέρον αἴτιον, ἀλλὰ ψυχὴ μόνη,
ἁμαρτήσαν. Τί γὰρ μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι τῷ ἁμαρ-
τήσαντι; Δεσμά καὶ παγίδες, καὶ πέδαι κατασκευά-
ζονται. Ἀλλὰ μὲν δὴ ὠμολογήσαμεν, μὴ δύνασθαι
δεσμὸν εἶναι τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶ-
μα πρὸς ἐκάτερα, καὶ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ ἀδίκον
συνεργεῖ, ὃ δὲ δεσμός εἰργεῖ τοῦ ἀδικεῖν. Ὡστε,
ὅπερ λέγω, δυσὶν ἴσθερον. Ἡ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτο-
μεν μετὰ σώματος, καὶ οὐ φαίνεται χρόνος, ἐν ᾧ
ἐκτεδὸς ὑπὲρξασμεν σώματος, καὶ συναίτιον τὸ σῶμα
καὶ κακῶν τῇ ψυχῇ καὶ ἀγαθῶν ἢ χωρὶς σώματος
ἡμάρτομεν διαγαγόντες· καὶ ἀναίτιον τὸ σῶμα κα-
κίας ἐκ παντός. Ἀλλὰ χωρὶς σώματος ὑπὸ ἀλόγου
ἡδονῆς οὐ κρατεῖται ἡ ψυχὴ. Ἐκρατήθησαν δὲ οἱ
πρωτόπλαστοὶ ἀλόγῳ δελεασθέντες ἡδονῇ.

misimus, cum citra corpus degeremus, ut ab omni malitiæ culpa corpus immune sit. Atqui nulla sine corpore rationis experte voluptate capi anima potest. Cujusmodi primi nostri parentes illecebra capti superatique sunt².

Ἦν ἄρα ἡ ψυχὴ μετὰ σώματος καὶ πρὸ τῆς
ἁμαρτίας. Περὶ γὰρ τοῦ μὴ ἐγχωρεῖν αὐτὸ νομί-
ζεσθαι διὰ τὴν παράδοσιν δεσμὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ γε-
γονότα, ἐν ᾧ ἄκρατον ἡ ψυχὴ καὶ συνεχῆ κατ' αὐτοῦς
βάσανον ἐχῆ νεκροφοροῦσα, δοκῶ μοι πλήρη ταῦτα
ἤδη μετὰ πάσης ἀποδείξεως δεδηλωκέναι. Ὅθεν
ἀσύστατον καὶ ἀνένδεκτον τὸ μὲν σῶμα παγίδα τί-
θεσθαι καὶ δεσμά, τὸν δὲ Θεὸν εἰσάγειν τὰς ψυχὰς
εἰς τὴν παγίδα, δίκην ὑφεζούσας· ἄνωθεν ἐκ τρί-
του ἐκβάλλοντα οὐρανοῦ, ὅτι ἄνωθεν παρήκουσαν
τῆς ἐντολῆς. Πρὸς τί γὰρ τις βλάβος πιστεύσειεν
τοῖς οὕτω ὑπ' αὐτῶν προπετῶς εἰρημένους; Καίπερ
οὐκ ἔχοντος οὕτως τοῦ ψαλμοῦ, κὰν βεβιασμένως
αὐτὸν ἐκτίθενται. Ἀδὰ δὲ προσῶ τὰ ἐγχεόμενα·
Ἰνα (δὲ) καὶ τὸ μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως φανῆ,
ὀρθῶς μὴ θελόντων νοεῖν τὰς Γραφάς. Εἰς γὰρ

ne sempiternis vinculis sceleratorum inetar addicti
videamur, cum in lucido illo regno simus habitaturi.
Cum enim abunde dissoluta ac refutata sit illa
ratio esse potest, qua id ægre ferentibus persuaderi
possit, animam ut delictorum suorum pœnas ex-
solvat, in hanc carnem velut in laqueum conjici?
quod stultitiæ magis, quam sinceræ fidei tribuen-
dum est; nam cum ante violatum Dei mandatum,
ut antea monstravimus, corporibus præditæ fuerint
animæ, quonam pacto secundum delictum includi
corpore potuerunt, cum non suppetat tempus quo,
priusquam corpus induerent, in peccatum prolapsæ
sunt? Neque vero sui compos est, qui alias propter
corpus peccasse 571 putat animas, alias, postquam
peccaverint, eodem illo corpore tanquam vinculis ac
compedibus fuisse damnatas. Si enim propter corpus
deliquerint, cum eo vel ante peccatum conjunctæ
fuerint oportet. Alioqui propter id quod nondum ex-
sisterat, peccasse quomodo potuerunt? Quod si vin-
culi loco compedisque corpus est animæ, non jam
utrique simul est, sed animæ duntaxat peccati causa
tribuenda. Quid est enim, quod secundum peccatum
ei qui peccarit infligitur? Vincula nimirum; ac com-
pedes parantur. Nos autem paulo illud ante fatebamur,
corpus animæ vinculum esse non posse,
quoniam ad utrumque, tam justum scilicet, quam
injustum, ministerio corporis adjuvamur. At vin-
culum ab eo quod injustum est committendo nos
prohibet. Ex quo alterum, uti diximus, e duobus
sequitur. Aut enim initio cum corpore peccavimus;
nec ullum tempus apparet, quo sine corpore fuerim-
us; estque honorum malorumque causa cum
anima communiter corpus. Aut tum peccatum ad-

XLVI. Quæ enim, illa sublata, certa ac constans
ratio esse potest, qua id ægre ferentibus persuaderi
possit, animam ut delictorum suorum pœnas ex-
solvat, in hanc carnem velut in laqueum conjici?
quod stultitiæ magis, quam sinceræ fidei tribuen-
dum est; nam cum ante violatum Dei mandatum,
ut antea monstravimus, corporibus præditæ fuerint
animæ, quonam pacto secundum delictum includi
corpore potuerunt, cum non suppetat tempus quo,
priusquam corpus induerent, in peccatum prolapsæ
sunt? Neque vero sui compos est, qui alias propter
corpus peccasse 571 putat animas, alias, postquam
peccaverint, eodem illo corpore tanquam vinculis ac
compedibus fuisse damnatas. Si enim propter corpus
deliquerint, cum eo vel ante peccatum conjunctæ
fuerint oportet. Alioqui propter id quod nondum ex-
sisterat, peccasse quomodo potuerunt? Quod si vin-
culi loco compedisque corpus est animæ, non jam
utrique simul est, sed animæ duntaxat peccati causa
tribuenda. Quid est enim, quod secundum peccatum
ei qui peccarit infligitur? Vincula nimirum; ac com-
pedes parantur. Nos autem paulo illud ante fatebamur,
corpus animæ vinculum esse non posse,
quoniam ad utrumque, tam justum scilicet, quam
injustum, ministerio corporis adjuvamur. At vin-
culum ab eo quod injustum est committendo nos
prohibet. Ex quo alterum, uti diximus, e duobus
sequitur. Aut enim initio cum corpore peccavimus;
nec ullum tempus apparet, quo sine corpore fuerim-
us; estque honorum malorumque causa cum
anima communiter corpus. Aut tum peccatum ad-

misimus, cum citra corpus degeremus, ut ab omni malitiæ culpa corpus immune sit. Atqui nulla sine corpore rationis experte voluptate capi anima potest. Cujusmodi primi nostri parentes illecebra capti superatique sunt².

Anima igitur corpori conjuncta fuit etiam ante
peccatum. Quod enim absurdum sit, pœnæ loco
corpus animæ post peccatum tanquam vinculum
fuisse constitutum, ut addicta mortuo gerendo anima
mero quodam supplicii genere ac sempiterno ex
illorum opinione crucietur, videor illud hactenus
abunde copioseque demonstrasse. Quare minime
cohærens ac probabile videtur, laquei ac vinculi
instar esse corpus, in quod animas Deus supplicii
causa nihilominus inserat, quas e tertio cœlo de-
turbarit, quod mandatum suum illo in loco viola-
rint. Quid est enim, quo tam temere hæc ab illis
affirmata persuaderi possint? Cum præsertim nihil
ejusmodi psalmus ille contineat, tametsi per vim
ejus sententiam detorqueere conentur? Sed eadem
illa verba libet afferre, quo illorum interpretatio

¹ Corruptus est hic locus. ² Deest aliquid et ἐμβιδάζεσθαι leg. ³ Gen. iii, 1 sqq.

(43) Λέγεται καὶ τὸ εἶναι. Expuncta vocula εἶναι utcumque sententia cohærebit.

quam inanibus sit referta fabulis appareat, qui A Scripturarum rectam intelligentiam repudiant. Hæc enim illo in psalmo leguntur : *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro. Imposuisti homines* 572 *super capita nostra. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* ¹. Quibus statim adjiciunt : His animæ sermonibus utuntur, quæ in corpus velut in laqueum, e tertio cælo ubi et paradus est, ad certamen delatæ sunt. Nam iis verbis, *Transivimus per ignem et aquam*, aut animæ maternum per uterum in hunc mundum transitus exprimitur, quod in tanto incendio atque humore versetur; aut ejusdem in hanc vitam e cælo lapsus ostenditur; in quo cum ignis veluti fontes, tum illam, quæ supra B firmamentum est, aquarum vim copiamque transmittit. Contra quos visum est mihi disputare. Age itaque, Aglaophon, tu pro illis, quæ afferri ab iis possunt, respondeas.

XLVII. Inprimis enim paradus ille, de quo in primo nostro parente dejecti fuimus, eximius quidam haud dubie hac in terra locus est, et ad exquisitam quamdam ac jucundissimam piorum requiem habitationemque secretus. Indidem porro Tigris, et Euphrates cæteraque flumina profisciscuntur, quorum in continentem nostram derivationes ac decursus exundant. Non enim in terras e cælo delapsa præcipitant. Neque enim tantam aquarum molem cum ingenti ex alto impetu depressam sustinere terra potuisset. Sed nec Apostolus paradusum C tertio in cælo collocat, si quis illius verba subtili quadam intelligentia penetrare possit. *Novi, inquit, hominem raptum ad tertium cælum, et eundem novi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, Deus scit; quoniam raptus est in paradusum* ². Quibus verbis duo sibi maximi momenti patefacta significat, cum his perspicue esset assumptus; primum tertium in cælum, deinde in paradusum. Hæc enim verba: *Scio raptum hujusmodi usque ad tertium cælum, peculiare quiddam, cum ad tertium cælum esset ejectus, ostensum illi esse demonstrant. At illud quod subjicitur: Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus; quoniam raptus est in paradusum*, aliud rursus in paradiso patefactum ipsi atque indicatum demonstrat.

Quocirca canoræ istæ nugæ sunt, et ad pompam speciemque tragice conflictæ, demitti e cælo animas asserere, atque in hunc inferiorem orbem delapsos igneos fontes et aquas, quæ 573 supra firmamentum eminent, transcurrere; nam et Adamus nequiquam e cælo dejectus est, sed ex eo paradiso, qui in Eden fuerat ad orientem consitus ³. Non enim, antequam corpus indueret, peccatum

οὕτω πως δήπου λεχθέντα· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦνται τὸ ἀργύριον. Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. Ἐπεβίβασας ἀνθρώπων ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Καὶ εὐθὺς ἐπιφέρουσι· Ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν εἰρηται, τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα, ὡς εἰς ἀγωνισμα, κατενεχθεισῶν ἐκ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ἐνθα ὁ παράδεισος. Τὸ γὰρ, *Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος*, ἦτοι, φησί, τὴν διὰ μητρᾶς εἰς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς πάροδον δηλοῖ, ἐπειδὴ περ ἐν φλογὶ τοσαύτη καὶ ὑγρᾶσι καταγίνεται· ἢ τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν κατὰπτωσιν ἐπὶ τὸν βίον διερχομένην τὰς πηγὰς τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος ὕδατα. Πρὸς οὓς ἤξουσιν ἐνίστασθαι. Φέρε γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ὧ Ἀγλαοφῶν, αὐτὸς ποιῆσαι τὴν ἀπόκρισιν, τί λέξουσι.

MZ'. Πρῶτον γὰρ ὁ παράδεισος, ὅθεν καὶ ἐξεβλήθημεν, ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ, ἐκ ταύτης ἐστὶ τῆς γῆς προδήλιος τόπος ἐξαιρετός, πρὸς ἄλυτον ἀνάπαυσιν καὶ διαγωγὴν τοῖς ἀγίοις ἀφωρισμένους κρείττονα. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸν Τίγριν, καὶ τὴν Εὐφράτην, καὶ τοὺς λοιποὺς ποταμοὺς τοὺς ἐκείθεν προχομένους ἐνταῦθα φαίνεσθαι, τῶν βεβύματων τὰς διεκβολὰς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἡπειρον ἐπικλύζοντας. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀνωθεν καταρᾶσσονται χρομένοι. Ἐπεὶ οὐδὲ ὑπέστη ἂν ἡ γῆ ὄγκον τοσοῦτον ἀθρώως ἐξ ὕψους καταφερόμενον ὑποδέξασθαι ὕδατος. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται (44) τὸν παράδεισον εἶναι ἐν τρίτῳ οὐρανῷ τοῖς λεπτοῦν ἀκροᾶσθαι λόγων ἐπισταμένοις, *Οἶδα γὰρ ἀρπαγέντα ἕως τρίτου, λέγων, οὐρανοῦ· καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε χωρὶς σώματος*. ὁ Θεός οἶδεν, *οἷ ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον*. Δύο ἀποκαλύψεις μεγάλας ἐωρακίαι μνηστέαι, δις ἀναληφθεὶς ἐναργῶς· ἅπαξ μὲν ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἅπαξ δὲ εἰς τὸν παράδεισον. Τὸ γὰρ; *Οἶδα ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἰδίως ἀποκάλυψιν αὐτῷ κατὰ τὸν τρίτον ἀναληφθέντι πεφτηνέαι συνίστησι. Τὸ δὲ, *Καὶ οἶδα, πάλιν ἐπιφερόμενον, τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οἷ ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, ἐτέραν αὐθὶς αὐτῷ πεφανερῶσθαι κατὰ τὸν παράδεισον ἀποκάλυψιν δείκνυσι.**

Τερετισμὸς οὖν ἐστὶ καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ διαβαίνειν τοῦ πυρὸς τὰς πηγὰς, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς φερομένης κόσμον. Ἐπεὶ μηδὲ ὁ Ἀδάμ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξεβλήθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδέμ πεφυτευμένου παραδείσου. Οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως; τὸ παράπτωια, καθάπερ εἰδείξαμεν

¹ Psal. Lxv, 10-12. ² II Cor. xii, 2-4. ³ Gen. ii, 15.

(44) Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται. Methodius ita de Apostoli raptu sentit; ut in cælum

primo, tum in paradusum terrenum sit ejectus: quod uberius declarat.

ικανῶς, οὐδ' αὐτὸ σῶμα παγίς τοῦτο. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα σύμφυσιν τῆς ψυχῆς γίνεται τὸ παράπτωμα· ὅτι τοῦτο συναμφοτέρον ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἡ ἐκ τοῦ παραδείσου κατὰπτωσις ἐνθάδε. Ὁ δὲ ὅλως προσέσχεν ἐπιμελέστερον, Ἀγλαοφῶν, τῷ λόγῳ· ἀλλὰ διετείνετο περὶ πραγμάτων διανόησιν οὐκ ἐχόντων ἐπιχειρήσιν, κατὰ τὰς δόξας ἐξηγήσασθαι τῶν φαύλων τὸν ψαλμὸν, περὶ ὧν λέγειν πλείω παρήσομεν.

ΜΗ'. Βούλομαι γάρ, ἐπειδὴ ἅπαξ εἰς τὸ διευθῦναι τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν ἤκομεν, ἀπογυμνώσαι καὶ ταύτης αὐτοῖς τῆς προφητείας τὴν πρόφασιν. Ἐδοκίμασας ἡμῶς, ὁ Θεός, καὶ ἐπύρωσας ἡμῶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. Δοκιμασθέντες διαρκῶς οἱ μάρτυρες ἐν ταῖς κατὰ τοὺς πειρασμοὺς τῶν βασιάνων προσβολαῖς (τὰ πολλὰ γὰρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς αἱ προφητεῖαι πίστιν πληροῦνται), καὶ εὐσεβῶς καὶ ἐρήθωμενέστατα διαθλάσαντες, εὐχαριστοῦσι, τὴ, ἔδοκίμασας ἡμῶς, λέγοντες, τῷ Θεῷ· ὅς, ἵνα τὴν δόξαν παρ' αὐτῷ κτισθῶνται μελίζονα, διὰ πολλῶν αὐτοῦς ἠλεγεσὶ πόνων, τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆται προθεῖς. Καὶ ἐπισκέψασθε, ὡς τούτοις συνυδᾶ σαφῶς τοῖς λόγοις περὶ τῶν μαρτύρων καὶ ὁ Σολομῶν ἀναφθέγγεται· οὐ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος καὶ ἄλλων Γραφῶν· ὅτι Ὁ Θεός ἐπειμασεν αὐτούς, καὶ εὔρεν αὐτοὺς ἀξίους αὐτοῦ. Ὅς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἔδοκίμασεν αὐτούς, καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα εὐωδίας προσεδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν· πρόσθεν εἰπόν· Καὶ γὰρ ἔδρ ἐν δῦει ἀνθρώπων κολασθῶσιν, ἡ ἐλλίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὀλίγα παιδευθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ρκγ' ψαλμῷ τὸ εἰρημένον· *El μή ἔστι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστήται ἀνθρώπους ἐφ' ἡμῶς, ἄρα ζῶντας ἄν κατέπιον ἡμῶς. Χειμάρρουν διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. Εὐλογητὸς Κύριος, ὅς οὐκ ἔδωκεν ἡμῶς εἰς θήραν τοῖς δδούσιν αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς σερουθλοῦ ἐρρύσθη ἐκ τῆς παρῖδος τῶν θηρευόντων. Ἡ παγίς συνετριβῆ, καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν. Οἱ μάρτυρες εἰσιν οἱ ψάλλοντες. Δύο δὲ τῶν καλλινίκων οἱ χοροὶ μαρτύρων, εἰς μὲν τῆς Διαθήκης τῆς Καινῆς, θάτερος δὲ τῆς Παλαιᾶς, ἀντιφθογγον ὕμνον συμφώνως τῷ ὑπερμάχῳ Θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἀναπέμποντες· Ἐδοκίμασας ἡμῶς, ὁ Θεός· ἐπύρωσας ἡμῶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. Εἰσήγαγες ἡμῶς εἰς τὴν παρῖδα· ἔθου ὀλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· τὸ δικαστήριον τῶν ἐθνῶν, ἡ τοὺς πειρασμοὺς, καθ' οὓς ἐκθλιθέντες ἰσχυρῶς ἔδοκιμάσθησαν. Δοκιμασόν με γάρ, φησὶ, Κύριε, καὶ πείρασόν με. Πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου.*

Λεγέτω δὴ καὶ Ἀβραάμ ἐπὶ τῷ μονογενεῖ πυρωθεὶς τὰ σπλάγχνα, προτιμῆσας τε τὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον πρόσταγμα, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι· Ἀβραάμ,

A contigit, ut abunde ante docuimus; neque corpus ipsum laquei instar affixum est. Sed tum denique peccatum est admissum, cum in unum corpus animae coaluissent, propterea quod ex utroque hominis natura conflatur; estque in hunc locum e paradiso facta deportatio. Ille vero, o Aglaophon, non attente admodum in illius loci sententiam incubuit, sed ea disputando affirmare instituit, quæ percipi nullo modo possunt, atque ex pravorum hominum opinione explicare psalmum illum aggressus est.

XLVIII. Libet enim, quandoquidem semel ad illorum reprehendam nequitiam devenimus, illius oraculi declarare mentem. *Probasti nos*, inquit, *Deus, et igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* Ubi martyres, qui tormentis ac cruciatibus admotis assidue probantur (sæpe enim prophetarum responsa in fide nostra ac religione complentur), posteaquam pie ac fortiter certamen obierunt, iis ipsis verbis, *Probasti nos*, Deo gratias agunt: qui, ut majorem illi gloriam apud se promerentur, variis illos laboribus periclitari voluit, ac vere Olympiaci cujusdam certaminis victoriam proposuit. Quam vero consentanea iis de martyribus a Salomone pronuntiata sint, attendite. Neque enim aliarum Scripturarum testimonio caremus. *Deus*, inquit, *tentavit illos, et invenit eos dignos se. Tentavit aurum in fornace probavit illos; et sicut holocaustum suavitalis accepit illos; et in tempore visitationis illorum*¹, etc., cum antea dixisset: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis correpti, magna beneficia consequentur*². Præterea psalmo cxxij, cum ista dicuntur: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos. Torrentem pertransiit anima nostra: forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus*³. Martyres **574** psalmum illum pronuntiant. Duplex porro triumphantium martyrum chorus est. Alter enim ad Novum Testamentum, alter ad Vetus pertinet; qui quidem in patroni ac regis omnium Dei honorem alterna invicem hujus hymni modulatione respondent: *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro.* Ubi tribunalia gentilium ac tentationes significant, quibus vexati ac velut igne percocti validissime probati sunt. *Proba me enim*, inquit, *Deus, et tenta me: ure renes meos et cor meum.*

μou καὶ τὴν καρδίαν μου.

Liceat et hæc Abrahamo dicere, cum unigenæ filii gratia illius viscera veluti quodam igne torrerentur, ac majorem divini mandati rationem hæ-

¹ Sap. iii, 5, 6. ² *ibid.* 4. ³ *Psa.* cxxiii, 1-7.

beret; hunc, inquam, psalmi locum usurpet, postquam vocem illam accepit: *Abraham, parce filio tuo, et gladium abjice*¹. *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. Eadem et Job verba proferat, posteaquam et illius corpus purulenta sanie distillavit, et amicorum probra pertulit, et corporis cruciatibus affectus est; cum per procellam loquentem sibi Deum exaudisset: *Nuntia me aliam ob causam tibi locutum arbitraris, quam ut justus appareas*²? Dicat, inquam: *Posuisti tribulationes coram nobis, Domine, ut nos tanquam in fornace aurum probares*. Item et tres in fornace pueri concinant rore perfusi, ne incendio concrementur³: *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*. Quod utinam et mihi Methodio usurpare aliquando liceat, omnipotens et æterne Deus, Pater Christi, cum in die tua per ignem sine ullo dolore transiero, et aquarum, quæ in urendi naturam mutatae sint, impetum effugero: *Transivi per ignem et aquam, et eduxisti me in refrigerium*. Hæc est enim tui amantibus a te edita promissio: *Si transieris per aquam, tecum sum; et flumina non concludent te. Et si transieris per ignem, non combureris; flamma non comburet te*⁴. Sed de psalmi illius interpretatione abunde hactenus est dictum.

XLIX. Nunc illud considerandum est, in quo variis somniis dormientium more delusi Apostolum hæc dixisse jactitant: *Ego autem vivebam aliquando sine lege*⁵; statimque clamitant, illam primi nostri parentis ante corpus legisque præscriptionem vitam esse declaratam, ut quæ sequuntur fidem faciunt: *Ego vetero carnalis sum, venundatus sub peccatum*⁶; quoniam sub peccati potestatem ac dominatum redigi aliter homo non poterat, eique, violato mandato, venundari, nisi carne præditus existisset. Nam anima per sese nullo peccato corripitur. Ob id acute statim illud adjecit: *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato*, cum id antea dixisset: *Ego vivebam aliquando sine lege*⁷. Quæ cum illi dicerent, plerique in stuporem admirationemque convertebantur. Jam vero posteaquam veritas est manifestissime patefacta, non modo longe eos aberrasse, sed et summam ad blasphemiam pervenisse constat. Qui cum ante præceptum corporis expertes vixisse velint animas, nec ullo per sese peccato posse corripitur, aliam deinceps in opinionem delapsi, suum illud dogma, vel seipsos potius everterunt. Corpora enim iisdem illis postea velut in supplicium fabricant, quod ante corpus peccaverint. Quin etiam convicia illis occurrunt, ut vinculis ac pedicis simile esse corpus affirmant, aliaque stolidi id genus effutiant.

At vero longe, uti dixi, contrario modo sese res habet. Oportet enim etiam ante peccatum corpori consertam animam fuisse. Alioqui cum anima nullo

φείσαι τοῦ παιδός σου, ἀποβρίσας τὸ εἶδος. Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεός· ἐπέρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. Λεγέτω καὶ Ἰωβ, μετὰ τὸ ἀποβρέουσαι τὴν σαπιρίαν, καὶ ὀνειδισθῆναι τε ὑπὸ τῶν φίλων, καὶ ἀλγήσαι τὸ σῶμα, διὰ λαίλαπος ἀκούσας λαλοῦντος αὐτῶ τοῦ θεοῦ· *Οἰε με ἄλλως σοι κερηματοικῆναι, ἢ ἰνα φανῆς δικυος*; Ἐθου θλίψεις ἐναντίον ἡμῶν, Κύριε, ἰνα ἡμᾶς ὡς χρυσοῦν ἐν χωρευτηρίῳ δοκιμάσῃς. Λεγέτωσαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ παῖδες δροσιζόμενοι, ἰνα μὴ καταφλεχθῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεός· ἐπέρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. *Διήλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος· καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς ἀναψυχήν*. Ὡς εἰπεῖν κάμολ τῷ Μεθοδίῳ· Ὁ θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ αἰώνιος, ὁ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου διαβάντι τὸ πῦρ ἀναληγῆτι, καὶ τῶν ὕδατων, εἰς τὴν κρυτικὴν μεταβληθέντες ὁ φύσιν, ὑπεξάλυξαν τὰς ὁρμάς, *Διήλοθον διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγές με εἰς ἀνάψυξιν*. Σὺ γὰρ αὕτη τοῖς ἀγαπῶσι σε ἡ ἐπαγγελία· *Ἐὰν διαβαίνεις δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι· καὶ ποταμοὶ οὐ συγκατεστυοῦσι σε*. Κἄν διαβαίνῃς διὰ πυρός, οὐ μὴ κατακαύσει σε. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τῆς κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐξηγήσεως ἄλλοι ἔχει ταῦτα.

ΜΘ. Εἰς δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον, ἐν ᾧ πολυμόρφως ἐμφανταζόμενοι ἀπάταις, καθευδόντων τρόπον, ἀποφαίνονται τὸν Ἀπόστολον εἰρηκῆναι· Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· καὶ βῶσι· Τὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοπλάτῳ διαγωγῆν πρὸ σώματος ἔφη, ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν· Ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἀρχεσθαι ἠδύνατο, καὶ κυριεύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεῖς αὐτῷ διὰ τὴν παράβασιν, εἰ μὴ σάρκινος ἦν γεγῶώς. Ἄληπτος γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, φησὶ· τῇ ἁμαρτίᾳ. Διὸ δριμύως ἐπήγαγε τὸ, Ἐγὼ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, πρόσθεν εἰπὼν τὸδε· Ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. Θαῦμα μὲν τοῖς πολλοῖς, ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, τότε ὑπεδύετο καὶ κατάπληξις· νῦν δὲ προκυψάσῃς εἰς τὸ φανερώτατον ἦδη τῆς ἀληθείας, οὐ μόνον μακρῶ πλανώμενοι καταφαίνονται, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἄκρας ἀναβαίνοντες βλασφημίας. Δόντες γὰρ ἀσωμάτως τὰς ψυχὰς πρὸ τῆς ἐντολῆς βεβωκῆναι, ἀλήπτους τε εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐκ παντός· τῇ ἁμαρτίᾳ διανοηθέντες, πάλιν ἀνέτρεψαν τὸν λόγον, ἑαυτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον. Τὰ γὰρ δὴ σώματα κατασκευάζουσιν αὐταῖς ὑστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ, διὰ τὸ πρὸ σώματος αὐτὰς ἁμαρτηκῆναι. Καὶ δὴ καὶ λοιδορήσεις τε ἐπῆλθον αὐτοῖς, δεσμοῖς ἀπεικάζουσι, καὶ πέδαις τὸ σῶμα, ἄλλα τε ἀνόητα εἰπεῖν. Νῦν δὲ ὅσπερ εἴρηται, πᾶν τούναντίον ἔχει. Ἄρῃ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὴν ψυχὴν ὑπάρχειν μετὰ σώματος· ἐπεὶ (ἡ) ἀλήπτος οὐσα ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν

¹ Gen. xii, 11, 12. ² Job xl, 3. ³ Dan. iii, 21 sqq. ⁴ Isa. lxi, 2. ⁵ Rom. vii, 9. ⁶ ibid. 14. ⁷ ibid. 9. ⁸ F. ἐν νότῳ. ⁹ F. μετακλήθόντων. ¹⁰ F. σὴ γὰρ.

εἰ ἄμαρτιᾶ οὐκ ἂν ἤμαρτεν ὅλως πρὸ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἤμαρτεν, οὐκ ἦν ἄληπτος καθ' ἑαυτὴν τῇ ἄμαρτιᾷ, ἀλλὰ καὶ εὐάλωτος μᾶλλον καὶ εὐλήπτος. Διὸ καὶ πάλιν, κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦτο, ἄμαρτησεται, ὡσπερ γε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν αὐτὸ ἤμαρτεν. Διὸ τί δὲ ὅλως καὶ τὸ σῶμα ἐλάμβανεν ὑστερον μετὰ τὸ ἤμαρτηκέναι; ἢ τίς αὐτῇ χρεῖα σώματος ἦν; εἰ μὲν οὖν ἵνα βασανίζηται καὶ ἀλλαγῇ, πῶς μᾶλλον ἐντρυφᾶ καὶ ἀκολασταίνει μετὰ σώματος; Πῶς δὲ καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἐν τούτῳ φαίνεται ἔχειν τῷ κόσμῳ; Ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κείται, καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι. Ἐνθα δὲ ἐφ' ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κείται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι καὶ ἄμαρτησασθαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιεῖν καὶ τὸ κακοποιεῖν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κρίσις πῶς δὴ ἐπιφέρεισθαι, ὡς μέλλουσα, προσδοκᾶσθαι ἔτι δύναται· καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποδίδωσι· καὶ οὐχ ὡς ἤδη παροῦσα νομισθῆσεται, εἴγε τὸ γεννηθῆναι μὲν καὶ εἰς σῶμα ἔλθειν τὴν ψυχὴν κριθῆναι ἔστιν ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν· τὸ δὲ ἀποδανεῖν, καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος, ἐλευθερωθῆναι τε καὶ εἰς ἀνάψυξιν ἔλθειν, διὰ τὸ πρὸ σώματος αὐτῆν ἄμαρτησασαν, ὡς εἰς κατάκριτον καὶ καταδικῆν εἰς τὸ σῶμα ἐμδιόξασθαι καθ' ὑμᾶς; Ἀπέδειξε δὲ διαρκῶς ἐκ περιουσίας ὁ λόγος, ἀνένδεκτον εἶναι νομίζεσθαι τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας τῆς ψυχῆς.

Ν. Ἦρκει μὲν οὖν, ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτῆς ἀποδείξαντα πρὸ τῆς παραβάσεως τὸν πρωτόπλαστον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντα, καταπαύειν τὸν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. Κἀγὼ νῦν μὲν ἐπὶ κεφαλαίων αὐτὰ διεξέρχομαι, ὅσων τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν εὐθὺναι διαμιλλώμενος, ἵνα μὴ τὴν συμμετριαν ἐκβαίω τῶν λόγων. Πάρεστι γὰρ ἤδη σκοπεῖν ὑμᾶς, ὡς δικασταί, ὅτι τὸ, Ἐγὼ δὲ ἔξωρ χωρὶς νόμου ποτὲ, λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, οὐ δύναται πίπτειν εἰς τὴν πρὸ σώματος κατ' αὐτοὺς διαγωγὴν τῆς ψυχῆς, καθάπερ τὰ ἐπιπερόμενα τούτοις μηνύει· κἂν ὁ γενναῖος οὗτος λατρός τῶν ῥητῶν, τὰ ἐξῆς ἀφελόμενος, πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν νοῦν ἐδιδάσατο μεταπλάσαι τοῦ Ἀποστόλου, ἀνιάτον¹ τι παθῶν λίαν καὶ παιδικόν. Ἀντὶ γὰρ τοῦ πρὸς τὰς οἰκειὰς συμφύσεις καὶ ἀρμογὰς τὰ μέλη τηρεῖν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ πᾶν ἄρτιον κατὰ φύσιν ᾖ σχῆμα τοῦ σώματος, ἡκρωτηρίασε παρελθὼν τὸν εἰρμόν τῆς Γραφῆς· καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατατέμνων τὰ μέλη εἶεν. Πῶς οὖν ὁ Ἀπόστολος, λέξουσι, ταῦτα ἀπεφήνατο, εἰ σὺ μὴ οὕτως αὐτὰ ἀπέδειξας ἔχειν; Ὅτι νόμον, εἴποιμ' ἂν, θέμενος εἶναι τὴν ἐντολὴν. Δεδόσθω γὰρ πρῶτον κατὰ τὴν ὑμετέραν ὑπόθεσιν τὴν ἐντολὴν αὐτὸν νόμον εἰρηκέναι· οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἀσωμάτως πρὸ τῆς ἐντολῆς τοὺς πρωτοπλάστους ὑπέθετο βεβιωκέναι, ἀλλὰ χωρὶς ἄμαρτίας. Καὶ γὰρ ὀλίγος ὁ ἀπὸ τῆς κτισσεως αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν.ψ

¹ F. ἀνιάτρον.

A per sese peccato affici queat, nullo pacto ante corpus peccare potuisset. Sin peccavit, falsum est nullo eam peccato per sese potuisse corripi: quin imo facile ab eo invadi expugnarique potuit. Unde et licet denuo corpus illud non accipiat, peccabit nihilominus, quemadmodum antequam cum illo conjungeretur, jamdudum fecerat. Quorsum vero corpus omnino post admissum delictum capiebat, aut quid illo opus habebat? Si ut supplicio ac dolore afficeretur, cur cum corpore luxum potius deliciasque sectatur? Arbitrii vero sui libertatem quomodo retinere in hoc mundo videtur? Credere enim aut non credere in nostra est voluntate positum. Ubi autem utrumque juris ac voluntatis est nostræ, consequens est ut et recte agere, vel peccare, boni B aliquid facere, vel mali, sit integrum. Quonam pacto præterea futurum illud iudicium expectari amplius potest: quo in iudicio unicuique Deus pro operum ratione ac studiorum rependet; et non potius jam adesse censebitur, si gigni ac subire in corpus animam idem 576 est ac iudicari, et meritorum præmia percipere; emori contra, atque a corpore sæjungi, nihil est aliud, quam liberari ac refocillari, propterea quod, peccato ante corpus admissio, in idem illud anima, velut ad supplicium damnata, compellitur, quæ vestra est sententia? Jam illud satis superque, velut ex abundantia, oratione nostra demonstratum est, fieri non posse, ut corpus animæ veluti carnificina ac vinculum habeatur.

C L. Atque illud quidem sufficere videtur, quod ex sacris Litteris ostendimus: primum nostrum parentem, etiam ante delictum, ex corpore animaque fuisse conflatum, atque ita disputandi finem facere. Ego vero summa nunc illorum capita perstringam, duntaxat ut argumentorum, quibus utuntur, præsidia ac firmamenta convellam; ne modum orationis excedam. Hoc jam enim intueri potestis, iudices, hæc Apostoli verba: *Ego vivebam sine lege aliquando*, ex Epistola ad Romanos, nequaquam ad eam vitæ rationem posse convenire, quam ante corpus anima consecuta fuerit, ut ex consequentibus apparet. Tametsi egregius ille medicus sacrorum verborum, detractis reliquis, Apostoli mentem ad opinionem D suam violenter transferre contendat. In quo parum medice, imo vero pueriliter sese gessit. Cum enim sic tanquam corporum membra ad propriam commissuram ac juncturam accommodare debuerit, ut integra ac nativa corporis figura servetur, e contrario Scripturæ neglecta serie, mutilum corpus effecit, perinde ac Scythia hostile corpus crudeliter consciciens membratimque concidens. Sed hæc missa faciamus. At enim dicent: Cur hæc ab Apostolo pronuntfata sunt, si tu ad eum modum habere se ista negaveris? Respondeo pro præcepto legem illum usurpasse. Detur enim hoc opinioni primum vestræ, præceptum ab Apostolo legem appellari. Non idcirco tamen corporis expertes ante præce-

ptum primos parentes fuisse statuit, sed immunes a peccato. Breve enim illud tempus fuit, quod inter illorum creationem atque editi præcepti tempus intercessit: in quo sine peccato vixit, non extra corpus morte affici confirmat.

Ll. Quod si id rursus objiciant, Cur igitur sapientia carnis esse Deo inimica dicitur? *Legi enim Dei non subjicitur: neque enim potest*¹, sic occurrendum erit, vehementer illos hoc loco decipi. Non enim carnem ipsam, sed carnis sapientiam legi Dei subjici non posse declarat, quæ quidem a carne discrepat. Quemadmodum si dicat: Argenti sordes, quod non satis repurgatum sit, ut ex eo vas idoneum fieri possit, artifici non subjiciuntur; neque enim possunt. Etenim excerni prius illas atque eliquari convenit. Nec argentum idcirco negat in vas aliquid utile conformari posse; sed id solum quod in argento subæratum ac propter duritiem contumax est. Sic Apostolus de carnis sapientia loquens, non carnem ipsam asserit Dei legi non posse subjici: sed eam quæ est in carne sapientiam, quo vocabulo illius in voluptates ac libidines propensionem significat. Atque hoc alibi nonnunquam vetus fermentum malitiæ ac nequitia² vocat, cum illud funditus a nobis profligari jubet. Nonnunquam legem appellat repugnantem legi mentis, et captivum abducentem³. Alioqui si carnem ipsam diceret divinæ legi subjici non posse, primum quoties vel intemperanter aliquid faceremus, vel furtum committeremus, vel cætera id genus corporis adminiculo perpetraremus, nulla ob id apud justum iudicem reprehensione digni videremur, quandoquidem divinæ legi subdi caro omnino non potest. Cur enim reprehendatur corpus, quod ex naturæ suæ necessitate vivat?

Sed neque ad castimoniam aut virtutem traduci corpus poterit, quod bono subjici ex naturæ suæ conditione nequeat. Nam cum istiusmodi sit natura carnis, ut divinæ legi subjici nequeat, divina porro lex justitia sit ac temperantia; neque virginitatem servare, neque continentem esse posse penitus oporteret. Sin virginitatem ac continentiam colunt, consequens est, ut et corpus subjiciant. Fieri enim aliter non potest, ut a peccato sese contineant. Falsum est itaque divinæ legi corpus non posse subjici. Quod si verum esset, quam ratione Joannes corpus suum ad castitatem sibi, aut ad sanctimoniam Petrus, **578** aut ad justitiam denique cæteri subdividissent? Cur etiam Paulus ita monuisset: *Ne igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut obediat cupiditatibus illius; nec exhibete membra vestra arma injustitiæ peccato; sed exhibete Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo*⁴? Item illud: *Quemadmodum exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem: sic nunc exhibete membra vestra servire justitiæ ad sanctificationem*⁵.

¹ Rom. viii, 7. ² I Cor. v, 17. ³ Rom. vii, 23.

διέζησε χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ ἐκτός.
καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα θανατοῦσθαι ἐθεδαίωσατο.
577 neque

NA. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀνθυποφέρωσι λέγοντες· Πῶς δὲ οὖν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἶναι εἰρηται ἔχθρα εἰς Θεόν; Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· λεκτέον, ὡς ἄρα καὶ ἐνθάδε διαπίπτουσιν. Οὐ γὰρ τὴν σάρκα αὐτήν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεται μὴ δύνασθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὑπέθετο, ἕτερον παρὰ τὴν σάρκα ὑπάρχον. Καθάπερ εἰ ἔλεγεν· Ὁ ρύπος τοῦ μὴ καλῶς ἀργύρου καθαρισθέντος εἰς τὸ γενέσθαι σκευὸς ἐπιτίθειον, οὐχ ὑποτάσσεται τῷ δημιουργῷ· οὐδὲ γὰρ δύναται. Ἐκδηληθῆναι γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι δεῖ. Καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τὸν ἄργυρον ἀπερήματο μὴ δύνασθαι εἰς σκευὸς ποιηθῆναι χρήσιμον, ἀλλὰ τὸ χαλκῶδες τὸ ἐν τῷ ἀργύρῳ καὶ τὴν ἄλλην σκληρότητα. Οὕτω καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἰπῶν, οὐ τὴν σάρκα ἐφη μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τὸ ἐν τῇ σαρκί, ὅσον τὸ πρὸς τὰς ἀκρασίας αὐτῆς λέγων ὄρυμμα. Ὅπερ ἀλλαχοῦ ὅτε μὲν παλαιὰν ζύμην κακίας καὶ πονηρίας ἐκάλεσεν, ἐπισπέρχων αὐτοτελῶς ἀπ' ἡμῶν αἰστωθῆναι, ὅτε δὲ νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, καὶ αἰχμαλωτίζοντα. Ἐπει, εἰ αὐτὴν τὴν σάρκα ἔλεγε μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, πρῶτον οὕτε μὲψιν ἂν ἀσελγαίνοντες ἢ ληστεύοντες, ἢ τὰ ἄλλα ὅσα ἅττα διὰ σώματος πράττοντες ἢ ποιούντες ἔχειν ἐδυνάμεθα παρὰ δικαίῳ κριτῇ, ἀδυνάτως ἐχούσης τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἂν μεμπτέον ἐδύνατο τὸ σῶμα κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν βιῶν εἶναι;

Ἄλλὰ οὐδὲ ἄλλως εἰς ἀγνεῖαν ἢ ἀρετὴν ὑπαχθῆναι τὸ σῶμα ἐδύνατο, πεφωκὸς μὴ ὑποτάσσεται τῷ ἀγαθῷ. Εἰ γὰρ ἡ φύσις τοιαύτη τῆς σαρκὸς, μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, νόμος δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη· ἐγρηῖν μὴδὲ παρθευεῖν, μήτε ἐγκρατεῖσθαι δύνασθαι τὸ σύνολον ὁκῶς ἐκ παντός. Εἰ δὲ παρθευεῖν καὶ ἐγκρατεῖν οὐκ ἐδύνατο, δηλονότι τὸ σῶμα ὑποτάσσεται. Ἄλλως γὰρ ἐγκρατεῖσθαι ἁμαρτίας ἀδύνατον. Οὐκ ἄρα οὐ δύναται τὸ σῶμα ὑποτάσσεται τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ. Ἐπει πῶς ἂν ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα εἰς ἀγνεῖαν; ἢ πῶς Πέτρος εἰς ὁσιότητα; ἢ οἱ καθ' ἑξῆς εἰς δικαιοσύνην; Πῶς δὲ καὶ Παῦλος· *Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι*, λέγει, *ἐν τῷ ἐκακοῦνι ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μὴδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὀφθαλμοῦ ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε τῷ Θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ἔστω δικαιοσύνης τῷ Θεῷ; καὶ πάλιν· Ὅσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἀγιασμόν.*

⁴ Rom. vi, 12, 13. ⁵ ibid. 19.

ΝΒ. Οὐκοῦν ἐγίνωσκε δύνασθαι διευθύνεσθαι τὸ ἀσκήνωμα τοῦτο, καὶ νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθὸν, ἵνα νεκρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα. Ἐπεὶ πῶς ἐτέρως δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ δύναται ὁ ἄνθρωπος (καὶ ἐφ' ἡμῶν), ἐὰν μὴ πρότερον ὑπακούσῃ αὐτοῦ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς, εἰς τὸ μὴ ὑπακούειν αὐτὰ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ, πολιτεύεται κατ' ἀξίαν τοῦ Χριστοῦ; Ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτῆσαι, καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι διὰ τοῦ σώματος γίνεται, τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ὄργανῳ χρωμένης αὐτῷ. Εἰ γὰρ *οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε μαλακοί, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὔ λοιδοροί, οὔτε ἀρπαγεῖς, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι δύνανται*· πληροῦνται δὲ ταῦτα καὶ κρατῦνονται διὰ τοῦ σώματος· δικαιοῦνται δὲ οὐδὲς, ἐὰν μὴ πρῶτον κρατήσῃ· κρατεῖ δὲ τούτων ὁ ἐκνεύων πρὸς σωφροσύνην καὶ πίστιν· ὑποτάσσεται ἅρα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Νόμος γὰρ Θεοῦ σωφροσύνη. Ὡστε ὁ Ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὡς τὴν ὁρμὴν αὐτῆς, αὐτὴν τὴν πρὸς τὸ ἄδικον ἐκκαυσίν. Ἐκκαθαίρεσθαι γοῦν ἔφη, ἀχρι καὶ τὴν γαστριμαργικὴν ἀκρασίαν διαμιλλώμενος· διδάσκων δὲ τὰς τοιαύτας ὁρέξεις καὶ ἡδονὰς ἐξαπόλλυσθαι, καὶ κατασχύνων τοὺς τὸ τρυφᾶν τοῦτο καὶ πολιτεύεσθαι εἶναι νομίζοντας· ὡς Θεὸν ἠγούνται τὴν κοιλίαν. *Φάγωμεν καὶ πῶμεν· αὐριοὶ γὰρ ἀποθήσκομεν*· καθάπερ ἀδηφάγα σώματα κάτω περὶ τὴν βορᾶν μόνον καὶ τραπέζας ἀσχολούμενα.

Εἰπὼν τε· *Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν*. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει· ἐπήγαγε· *Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι*. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἠγείρει, καὶ ἡμῶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. *Ἦ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ μέλη ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν;* Ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; *Μὴ γένοιτο!* Ἦ οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σώματι ἐστίν; Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύματι ἐστίν. Φεύγετε τὴν πορνείαν. Πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ἁμαρτήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν. Ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ἦ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν; Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. Δοξάσατε οὖν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν.

ΝΓ. Πρόσχετος, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦτο δύναται τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασίαν ὑποδέξασθαι, ἐὰν καθαίροιο τῆς ἀκρασίας τῶν ὑπεκκαυμάτων, μὴ χραίνόμενον ἀθέσμοις ὄκως οἰστρον παρατριβαῖς, εἰδὲ ὁ Ἀπόστολος ταῦτα διεφθέγγετο· ποιοὺν γὰρ τὸ κολλώμενον ἕταρον τῇ πόρνῃ καὶ πλησιάζον, καὶ σὰρξ

LII. Hoc igitur intelligebat, tabernaculum istud posse corrigi, et ad bonum converti, ut in eo peccata penitus exstinguerentur. Quæ enim alia ratio est, qua in quamdam justitiæ servitutem redigi homo possit, nisi prius carnis suæ membra subjiciens, ut non peccato amplius obsequantur, sed justitiæ, vitam suam perinde ac Christo dignum est, instituat? Quoniam quidem peccare, vel non peccare per corpus suppetit, quo ad virtutem aut nequitiam administro animus utitur. Et quidem cum *Neque fornicatores, nec idololatæ, nec adulteri, neque masculorum concubitores, neque molles, neque fures, nec avari, nec ebriosi, neque conviviatores, neque raptores regnum Dei possidere possint*¹; ea porro omnia corporis adminiculo perficiantur ac corroborentur: justificari porro nemo possit, nisi prius ista superarit: quæ quidem is superat, qui se ad temperantiam fidemque convertit; efficitur legi Dei corpus posse subjici. Dei quippe lex temperantia est. Quamobrem Apostolus non carnem ipsam asserit legi Dei subjici non posse, sed carnis sapientiam², hoc est, ejus impetum, et ardentem ad injustitiam inflammatamque cupiditatem. Repurgari proinde jussit, ut vel ipsam ventris ingluviem conaretur exstinguere, cum ejusmodi cupiditates ac voluptates interire monstraret, lisque, qui his uti deliciis vivere esse crederent, pudorem incuteret: qui Deum esse ventrem³ existimant. *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur*⁴. Quenam admodum voracissima quædam corpora, quæ ad pabulum abjecta tota in mensis ac convivii occupantur.

Tum postquam his verbis usus est: *Esca ventri, et venter escis. Deus autem hunc et illas destruet*; adjecit: *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori*. **579** *Deus autem et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem ipsius. An nescitis quoniam membra vestra membra Christi sunt? An igitur membra Christi faciam membra meretricis? Absit! Nescitis quoniam qui adhæret meretrici unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carnem unam. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcumque peccaverit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. An nescitis, quod corpora vestra templum sunt ejus qui in vobis est Spiritus, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio. Glorificate igitur Deum in corporibus vestris*⁵.

LIII. In quo velim illud animadvertas, pro eo quod corpus istud legi Dei immortalitatisque capiendæ idoneum est, si ab omnibus libidinum incitamenti ita purgetur, nullis ut nefariarum illicebriarum stimulis commaculetur, idcirco hæc ab Apostolo esse dicta. Quid enim aliud est, quod ad

¹ I Cor. vi, 10. ² Rom. viii, 7. ³ Ph lipp. iii, 19. ⁴ I Cor. xv, 32. ⁵ I Cor. vi, 13-20.

meretricem adhaerescat, et ad eam accedat, unaque cum illa caro conjunctione membrorum ac comunione quadam efficiatur, praeterquam corpus illud externum, cujus ministerio omnia illa commistionis corporum et ardentis libidinis flagitia perpetrantur? Unde et omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. Etenim arrogantia, infidelitas, ira atque simulatio animae peccata sunt. Stuprum vero et inflammatio illa libidinis corporum propria sunt. Quibuscum utique nec evolare anima poterit, neque temperantiae decretis subijci; sed ambo Christi regno excidere necesse est. Praeterea si corpora nostra in sanctimonia conservata templum sunt habitantis in nobis Spiritus; atque et in corpore Dominus residet, et membra corporis Christi membra sunt, omnino divinae legi corpus subditur, ac regnum Dei possidere potest. Qui enim excitavit Christum a mortuis, vivificabit, inquit, et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis¹; ut mortale hoc induat immortalitatem, et incorruptibile incorruptionem, morsque in victoriam absorbeat². Non enim de alio corpore hoc loco disputabat Apostolus, praeterquam de hoc ipso, quod exstinguitur ac morte conficitur, per quod scortari licet ac flagitia committere.

580 LIV. Quod si interesse nonnihil corpus inter ac carnem suspicentur (ut vel subtilius hoc illos modo ratiocinari sinamus); adeo ut aliud esse corpus ceaseant, velut ipsius animae proprium, quod usurpari oculis nequeat; carnem autem externum illud esse, quod oculis cernitur: sic eos refellere oportebit, non modo Paulum ac prophetas corporis appellationem huic carni tribuere, sed alios quoque philosophos, a quibus accurata in primis haberi ratio nominum solet. Etenim carnis appellatione, si haec ad exactam scientiae normam exigere velint, non universa proprie hujus, ut ita dicam, tabernaculi moles intelligitur, sed quaedam totius pars, quemadmodum ossa, nervi atque venae; corpus autem totum dicitur. Unde et medici, qui de natura corporum accurate disputant, hoc ipsum quod aspectabile est, corpus esse sentiunt. Quin ipse Plato istud ipsum corpus esse non ignorat. Sane in *Phaedone* Socrates, « Annon idem, » ait, « esse mortem existimabimus, quod animae a corpore discessum: atque hoc demum esse mori, corpus ab anima disjunctum per sese ipsum existere, itidemque animam a corpore separatam? » Quid beatus ille Moyses (ut ad divinas quoque Litteras veniamus)? nonne corpus idem intelligit esse, quod nos dicimus, cum ita loquitur: *Et lavabit vestimenta in purgationibus, qui tetigerit immundum; et lavabit corpus suum aqua; et immundus erit ad vesperam*³? Quid de Jobo dicemus? nonne et is idipsum quod exstinguitur morte corpus esse significat? *Versatur*, inquit, *corpus meum in putredine vermium*⁴.

μετ' αὐτῆς κατὰ τὴν ζεῦξιν τῶν μελῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν μιαν γινόμενον παρὰ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἔξω, δι' οὐ πάντα ταῦτα πληροῦται τὰ πρὸς μίξιν καὶ ἔκκαυσιν ἀμαρτήματα; Ὅθεν καὶ πᾶν ἀμαρτήμα ὁ ἐὰν ποιῆσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἔστιν. Ὁ δὲ πορνεύωρ, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει. Τύφος μὲν γὰρ καὶ ἀπιστία, καὶ θυμὸς, καὶ ὑπόκρισις, ψυχῆς ἀμαρτήματα. Πορνεῖα δὲ, καὶ οἰστρος, καὶ τρυφή, σώματος· μεθ' ὧν οὔτε ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἀναπτῆσεται, οὔτε σωφροσύνης ὑποταχθήσεται δόγμασιν· ἀλλὰ ἀμφω διολισθήσουσι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοίνυν, εἰ τὰ σώματα ἡμῶν ἐν ἁγιασμῷ διακρατούμενα ναὸς ἔστι τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκούντος Πνεύματος, καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ σώματι, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος μέλη Χριστοῦ, ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τῷ θεῷ, καὶ κληρονομήσει δύναται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἐγγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσῃ, φησὶ, καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐκτεῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν· ἵνα τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται τὴν ἀθανάσιαν, καὶ τὸ φθαρτὸν τὴν ἀφθαρσίαν, εἰς νίκος τε καταποθῆ ὁ θάνατος. Οὐ γὰρ περὶ ἄλλου διελάμβανεν ἐνταῦθα σώματος ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ περὶ τοῦτου καὶ τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ νεκρουμένου, δι' οὗ καὶ πορνεύσαι καὶ ἀσελγήσαι δυνατόν.

ΝΑ'. Ἐὰν δὲ διαφορὰν εἶναι σώματος πρὸς σάρκα ὑποτοπάζωσιν (ἵνα δὴ καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπιτρέψωμεν λογικεύσθαι), καὶ σῶμα μὲν ἄλλο νομίζοιεν, οἷον αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ὃ μὴ βλέπεται, σάρκα δὲ τοῦτο τὸ ἔξω τὸ βλέπόμενον· λεκτέον, ὡς οὐ μόνον ὁ Παῦλος καὶ οἱ προφῆται σῶμα γινώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, παρ' οἷς δὴ μάλιστα καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκριβεία παρατηρηται. Σάρξ γὰρ ὅλως, εἰ βούλοιντο καὶ περὶ τούτων ἐπιστημόνως ἐπισκέψασθαι, πᾶς ὁ ὄγκος οὗτος τοῦ σκηνώματος ἡμῶν κυρίως οὐ λέγεται, ἀλλὰ τι μέρος τοῦ ὅλου, καθάπερ ἡ ὀστᾶ, ἡ νεῦρα, ἡ φλέβες· σῶμα δὲ τὸ ὅλον. Ὅθεν καὶ λατροί, οἱ δὴ καὶ περὶ φύσεως σωμάτων ἀκριβῶς διελήφασιν, σῶμα γινώσκουσι τοῦτο τὸ βλέπόμενον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων καὶ αὐτὸ τοῦτο σῶμα καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. Ἐν γοῦν τῷ *Φαιδῶνι* ὁ Σωκράτης, « Ἄρα μὴ ἄλλο τι τὸν θάνατον ἡγούμεθα εἶναι, » φησὶ, « ἢ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν; καὶ εἶναι τοῦτο τεθνάναι, χωρὶς μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὴν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος; » Ὁ γὰρ τοῖ Μωϋσῆς ὁ μακάριος (ἤκωμεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰς κυριακάς ἡδὴ Γραφάς), οὐ σῶμα τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται, ὃ λέγομεν. Καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια, λέγων, ἐν τοῖς καθαρισμοῖς, ὃ ἐπεφάσκει τοῦ ἀκαθάρτου· ἐν τῷ λουθήσῃ τῷ σώματι αὐτοῦ ὕδατι, καὶ ἀκαθάρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας; Τί δὲ καὶ ὁ Ἰώβ; οὐ σῶμα ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ νεκρούμενον καλεῖν, *Φύρεται δέ μου τὸ σῶμα ἐν σαρκίᾳ σκωλήκων*, λέγων; Ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομὼν, ὅτι *Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σο-*

¹ Rom. viii, 11. ² I Cor. xv, 53. ³ Levit. xiv, 8.

⁴ Job vii, 5.

φλα, οὐδὲ κατοικήσει ἐν καταχρῆφ σώματι ἁμαρ- Α
τίας.

Καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν μαρτύρων· Οὐκ ἐκ-
ρέυσεν αὐτῶν τὸ πῦρ τοῦ σώματος, λέγεται, καὶ
ἢ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἐφλορίσθη. Καὶ
ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν·
Μὴ μεριμνᾶτε τί φάγητε, ἢ τί ἐνδύσησθε. Οὐχί
ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα
τοῦ ἐνδύματος; καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ, Μὴ οὖν βα-
σιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι,
λέγων, σῶμα γινώσκειν τοῦτο ὃ περικέμεθα συν-
έστησι· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος
Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νε-
κρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν·
καὶ πάλιν· Ἐάν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι Οὐκ εἶμι χεῖρ, Β
οὐκ εἶμι ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν
ἐκ τοῦ σώματος· καὶ πάλιν· Καὶ μὴ ἀσθενήσας
Ἀβραὰμ τῇ πίστει, οὐ κατενόησεν τὸ ἑαυτοῦ
σῶμα νεκρούμενον· καὶ πάλιν· Τοὺς γὰρ πάντας
ἡμῖς φανερωθῆναι δεῖ ἐμπροσθεν τοῦ βήματος
τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ
σώματος, πρὸς ὃ ἔπραξε· καὶ πάλιν· Αἱ μὲν ἐπι-
στολαὶ βαρεῖαι καὶ ἰσχυραὶ, ἡ δὲ παρουσία τοῦ
σώματος ἀσθερῆς· καὶ πάλιν· Οἶδα ἀνθρώπων ἐν
Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι
οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα· καὶ
πάλιν· Οὕτως ὁφελουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς
ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα· καὶ
πάλιν· Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι C
ὑμᾶς ὁλοτελῶς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα,
καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρ-
ουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρη-
θεῖη. Οἱ δὲ ἀσφαλῶς οὐ νοήσαντες τούτων οὐδὲν ἐν
σάλῳ καὶ παραγῆ φέρεσθαι τὸν Ἀπόστολον ὑπέλα-
σον, ὡς στάσειν αὐτοῦ τὰς διανοήσεις τῶν λόγων καὶ
ἔβραν οὐκ ἐγούσας, ἀλλὰ ἀναπλευούσας ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὀμιλούσας παλλίμφομα, ὅτε μὲν τὴν σάρκα
ἀνίστασθαι, ὅτε δὲ οὐκ ἀνίστασθαι.

NE'. Ὅθεν ἵνα μὴ παραλειφθῆ τῶν προταθέντων
μηδὲ ἐν, ὅπως τελῶς ἐκτέμνωμεν ὕδραν, εἰς τὸ προ-
εἰμένον πάλιν ἐπαναλεῦσομαι. Ἐφεξῆς γάρ, καθά-
περ ὑπεσχόμεν, καὶ τὰ ἄλλα προσαποροῦσι κεφάλαια.
Αὐθις οὖν καὶ ἄ χρη πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι ἀποδείξας,
ἀκόλουθα παραστήσω αὐτῶν ἰ καὶ σύμφωνα εἰς τὴν
περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν καὶ αὐτὰ
εἰρηκῆτα. Ἴωμεν δὴ οὖν ἰ ἀ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀπό-
στολον προήχθημεν εἰπεῖν. Τὸ γὰρ, Ἐγὼ δὲ ἔζων
χωρὶς νόμου ποτὲ, λεχθὲν αὐτῷ ἄνω, τὴν ἐν τῷ
παραδείσῳ, καθάπαξ ἰ ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, πρὸ τῆς
ἐντολῆς, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος
ἡμῶν. ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις διαγωγῆν παρεγγυᾷ.
Ἐπειδὴ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολήν, χοῦν ὁ Θεὸς
ἀπὸ τῆς γῆς λαθῶν, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον· ἐκτὸς τε
ἐπιθυμίας διήγομεν, ὡ γινώσκοντες διωξ ἐπιθυμίας
ἀλόγου προσβολαῖς ἰ, βιαζομένης ἡμᾶς ἐλκετικαῖς
ἡδονῶν περιαγωγαῖς πρὸς ἀκρασίαν. Τὸ γὰρ μὴ ἔχον

Præterea Salomon, In malevolam, inquit ἰ, animam
non intro bit sapientia, nec habitabit in corp re ob-
noxio peccato.

Sed et apud Daniele m ita de martyribus scriptum
est : Non dominatus est in illorum corpus ignis, et
capillus capitis illorum non arsit ἰ. Item in Evange-
lio Dominus : Propterea dico vobis : Nolite solliciti
esse quid manducabitis, aut quid induemini. Nonne
anima pluris est quam esca, et corpus quam vesti-
mentum ἰ? Nec minus Apostolus his verbis : Ne
igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore ἰ,
corpus se de eo, quo circumdati sumus, accipere
demonstrat; ac rursus : Quod si Spiritus ejus, qui
suscitavit Jesum, habitat in vobis; qui suscitavit
Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora
vestra ἰ. Tum alio loco : Si dixerit pes : Quoniam non
sum manus, 581 non sum ex corpore; non ideo non
est ex corpore ἰ. Item : Et non infirmatus Abrahami
fide, non animadvertit corpus suum mortuum ἰ.
Deinde : Nam nos omnes manifestari oportet ante
tribunal Christi, ut referat unusquisque quæ per
corpus, secundum quæ gessit ἰ. Item : Epistolæ
quidem graves et fortes, præsentia vero corporis
imbecilla ἰ. Ad hæc : Scio hominem in Christo ante
annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive ex-
tra corpus nescio ἰ. Item : Sic debent viri diligere
uxores suas, tanquam sua corpora ἰ. Præterea : Ipse
autem Deus pacis sanctificet vos penitus; et integer
vester spiritus, et anima et corpus sine querela in
adventu Domini nostri Jesu Christi servetur ἰ. At
qui nihil horum accurate intelligunt, fluctuare
Apostolum ac perturbate ferri judicant, tanquam
illius sensus ac verborum sententiæ stabilitate fir-
mitateque penitus carerent, eaque pronuntia-
ret quæ subinde retractarentur, velut interdum resur-
gere carnem, interdum non resurgere.

LV. Quamobrem ne vel minima pars eorum quæ
proposita sunt, præternittatur, atque ut hydram
ipsam omnino succidamus, ad id quod erat propo-
situm revertar. Deinceps enim, ut ostendimus, et
in aliis quibusdam capitibus dubitatione movent.

D Itaque simul atque demonstravero, quænam adver-
sus illa proponi debeant, palam istud faciam : de
resurrectionis carnis fide consentanea illum ac
consequentia dixisse. Primum igitur ad illa venia-
mus, quæ de Apostolo injecimus. Nam quod ab eo
antea dictum est, Ego vero vivebam sine lege ali-
quando ἰ, vitam illam ostendit, quam in primis no-
stris parentibus ante præceptum (ut initio docui-
mus) in paradiso duximus, non extra corpus, sed
in corpore fuisse transactam. Ante enim quam edi-
ctum daretur, limo de terra sumpto hominem ef-
fixit; ac tum ab omni cupiditate liberi viveba-
mus, cum ratione destitutæ cupiditatis, quæ nos

ἰ F. αὐτόν. ἰ Deest ἐφ' vel εἰς. ἰ Cor. καθάπερ. ἰ F. προσβολαῖς. ἰ Sap. 1, 4. ἰ Dan. 11, 94.
ἰ Matth. vi, 25. ἰ Rom. vi, 42. ἰ Rom. viii, 11. ἰ I Cor. xii, 15. ἰ Rom. v, 19. ἰ II Cor. v, 9.
ἰ 10. ἰ II Cor. x, 10. ἰ II Cor. xii, 2. ἰ Ephes. v, 28. ἰ I Thess. v, 23. ἰ Rom. vii, 9.

blandis voluptatum illecebris ad libidinem impellit, ne notitiam quidem haberemus. Nam quod certa ac definita lege caret, ad quam accommodare vitam oporteat, neque libera arbitrii facultate præditum est, ut ad quod velit se vivendi genus applicet; ex quo proprie honorem vel vituperationem mereatur, extra omnem esse reprehensionem concedi necesse est: quandoquidem ea concupiscere non potest, quibus **582** ipsi non fuerit interdictum. Quod si concupiverit, tamen non id ei crimini vertetur. Concupiscere quippe non ad ea refertur, quæ adsunt, quæque potestati nostræ subjacent, sed ad ea duntaxat quæ ita adsunt, ut in facultate nostra minime sint posita. Quod enim alicui neque est vetitum, neque illo is indiget, quomodo appetere illud ac diligere potest? Quocirca scriptum est: *Concupiscentiam non noveram, nisi lex dixisset: Non concupisces*¹. Cum enim mandatum illud accepissent: *Ex arbore autem scientiæ boni et mali non comedetis. Quacunque autem die comederitis ex illa, morte moriemini*²: tum demum cupiditatem animo concepit. Non enim quæ cupidus quisque in potestate habet et obtinet, iisque uti potest, ea concupiscit; sed a quibus prohibetur, quibusque privatur, ut ea non possideat. Præclare ergo dictum est: *Concupiscentiam non noveram, nisi lex dixisset: Non concupisces*. Hoc est: *Non comedetis ex illo*. Hinc enim locum occasionemque, ut ad me illudendum atque avertendum accederet, peccatum accepit.

LVI. Etenim mandato semel edito, occasionem inde perficiendæ in me concupiscentiæ diabolus est nactus, cum me singulari quadam calliditate in eorum quæ vetita sunt, concupiscentiam hortatu suo compulsisset. Nam absque lege peccatum mortuum est. Quæ lex nisi data foret, ac si nondum existeret, irritum esset otiosumque peccatum. Ego vero ante legem sine reprehensione vivebam, cum nulla mihi esset sanctio ac regula præscripta, ad quam comparari vitam oporteret, a qua si exciderem, peccatum committerem. Simul atque vero mandatum accessit, peccatum revixit: ego mortuus sum. Ita lex illa, quæ ad vitam data fuerat, inventa mihi est in mortem. Quoniam ubi Deus legem imposuit, ac quid agendum esset, definiit, concupiscentiam in me diabolus perfecit. Quippe cohortatio illa ac præceptum mihi a Deo constitutum ad vitam immortalitatemque pertinebat, ut si parerem illi, et ex ejus præscripto degereui, sine ulla offensione felicissimam et ad æternitatem florentem vitam ac gaudium in sempiternum consequerer. Sed illud præceptum violanti mihi in mortem ac damnationem conversum est. Quandoquidem diabolus, quem peccati modo nomine insignivit, eo quod peccati sit artifex ac repertor, per peccatum **583** occasionem nactus, illusit mihi, et illusum interfecit; cum videlicet ei me damnationi fecit obnoxium: *Quacunque die comederitis ex illo, morte moriemini*.—Itaque lex est sancta, et mandatum Dei justum, et sanctum, et bonum³. Non enim ut obsess, sed ut salutem concillaret, est præscriptum. Siquidem nemo persuadere sibi debet, inutile a Deo quidquam, vel cum damno conjunctum fieri.

¹ Rom. vii, 7. ² Gen. ii, 17. ³ Rom. vii, 12. ⁴ F. δεκτέον. ⁵ γρ. ἐνεκίσθησαν. ⁶ F. ἐπί.

Τί οὖν τὸ ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος, ὃ τοῦ μεγίστου ὁμοίως αἴτιον ἐσόμενον ἀγαθοῦ νομοθέτημα ἐδόθη; Μὴ γένοιτο! Ὅτι μὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ καταδουλωθῆναι με ἐγένετο τῇ φθορᾷ, καὶ ἐναπομάζασθαι κῆρας ὀλέθρου αἰτίας· ἀλλὰ ὁ διάβολος ἵνα φανερωθῇ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἐμοὶ κατασκευάσας, ἵνα γένηται, καὶ ἐλεγχθῇ καθ' ὑπερβολὴν ὁ εὐρετής καὶ τέκτων τῆς ἁμαρτίας ἁμαρτωλός, καὶ διορισθῇ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τάναντία τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιτροπεύσας. Οἶδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος ἐστὶ πνευματικός· διὸ καὶ κατ' οὐδὲν αἴτιον βλάβης οὐδενί. Πόρρω γάρ ἐπιθυμίας ἀλόγου καὶ ἁμαρτίας ἐσκήνωται τὰ πνευματικά. Ἐγὼ δὲ σάρκινος εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τῆν ἁμαρτίαν. Οἶον, Ἐγὼ δὲ σάρκινος ὢν, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθεὶς, ὡς αὐτεξούσιος, ἴν' ἐπ' ἐμοὶ ἐλέσθαι ἡ βούλομαι ἢ (Τάθεικα γάρ, φησί, πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον)· νεύσας πρὸς τὸ παρακοῦσαι μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου, οἷον τῆς ἐντολῆς, ὑπακοῦσαι δὲ τοῦ ὕλικου, οἷον τοῦ ὕφους τὴν συμβουλίαν, πέπραμαι διὰ τὴν τοιαύτην αἴρεσιν, πεισὼν ὑπὸ ἁμαρτίαν, τῷ διαβόλῳ. Ὅθεν ἐντεῦθεν πελοιοκῆσάν με τὸ κακὸν ἐνίσταται, καὶ ἐμπολιτεύεται ἐισοικεῖσθαι ἐν τῇ σαρκὶ μου, καθάπερ κηφήν ἐν κηρίῳ μελίσης περιπτάμενος πολλὰκις περὶ αὐτόν, καὶ βομβῶν· δίκης ἐπιτελέσης μοι τὴν ἐντολὴν ἀθετήσαντι παραθῆναι τῷ κακῷ. Διὸ καὶ οὐ γινώσκω ὃ κατεργάζομαι, λογιζόμενος ὃ μὴ θέλω. Τὸ γάρ, Ὁ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, καὶ ποιῶ ὃ μισῶ, λεγόμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ τελειουργῆσαι τὸ φαῦλον, καὶ ἔρᾶσαι παραληπτέον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μόνον ἐνθυμηθῆναι, λογισμῶν ἀνοικείων ἡμῖν προσπιπταμένων πλεονάκις, καὶ ἐμφανταζόντων ἡμᾶς πρὸς ὃ μὴ θέλομεν, τῆς ψυχῆς τοῖς λογισμοῖς περὶ πολλὰ περιαιγομένης.

simulæ cogitationes advolent, et ad ea quæ nolumus suis per infinita rerum genera distrabatur.

NZ'. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως (45) τὸ ἐνθυμεῖσθαι, ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι κείται τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι, ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι. Κωλύσαι μὲν γὰρ μὴ ἐμπίπτειν εἰς ἡμᾶς τοὺς λογισμοὺς οὐ δυνάμεθα, πρὸς δοκιμὴν ἡμῶν ἐξωθεν εἰσπνεομένους· μὴ πεισθῆναι μέντοι, ἢ μὴ χρῆσθαι αὐτοῖς δυνάμεθα. Ἐπεὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος τὸ μὲν κακὸν οὐκ ἤκιστα, ἢ ἀπηρέσκατο, ἐποίηε, τὸ δὲ καλὸν ἢ ἠρέσκατο, ἤκιστα, εἰ μὴ περὶ τῶν ὀθνείων ἐνθυμημάτων ἔλεγεν, ἃ ἐνθυμούμεθα ἔσθ' ὅτε καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐξ ὧν οὐ γινώσκοντες αἰτίας; Ἄ ἀνατρέπεσθαι χρῆ καὶ ἐπιστομιζέσθαι, ἵνα μὴ εὐρυνόμεθα τῶν περάτων κρατήσῃσι τῆς ψυχῆς. Ἀμήχανον γὰρ τούτων ἐνευκαιρούμενων ἐν ἡμῖν ἐπανατεῖλαι τὸ ἀγαθόν. Ὅρθως ἄρα, Ὁ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, ἔλεγεν. Οὐ γὰρ ὃ θέλω πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ.

¹ Cor. εὐρυνόμενα. ² Rom. vii, 14. ³ Deut. xxx, 15. ⁴ Rom. vii, 15.

(45) Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως. Præclara et catholica apostolici illius dicti sententia, quam Methodius exponit; ac adversus hodiernæ hæresis inscitiam atque improbitatem observanda diligenter: qui con-

Cur igitur quod bonum est, morti mihi atque exitio fuit, lexque illa constituta mihi est, quæ perinde ingens mihi commodum posset afferre? Absit! Nam divinum illud mandatum non eo datum est, ut in corruptionem velut servitutem incurrerem, et quæ mihi labe inurerentur, quæ in extremam perniciem conjicerent, sed ut diabolum, per id quod bonum est, malum mihi perspicue molitum esse constaret, atque ut inventor ille peccati et architectus excellenti quadam ratione peccator esset, atque esse deprehenderetur, et a bono se jungeretur is qui divinæ legi contraria procurasset. Spiritalem enim legem esse novimus, ideoque nemini esse fraudi ulla in re posse, cum ab experte rationis cupiditate longe spiritalia dissita sint. *Ego vero carnalis sum, venundatus sub peccatum*². Quasi diceret: *Ego vero carnalis sum*, atque in mali bonique medio positus, utpote liber, ut quod velim integrum mihi sit eligere (*Posui enim, inquit, ante faciem tuam vitam et mortem*³); cum in id inclinasset, ut et spiritali legi, hoc est mandato, minime parerem, et terrenæ ac cum materiæ facie concretæ, hoc est serpentis monitis, obtemperarem; propter hunc lectum in peccatum prolapsus diabolo sum venditus. Hinc malum velut obsidens mihi adhærescit, atque in carne mea, tanquam in domo quadam, habitat, quemadmodum fucus circum favos apum volitans ac bombis obstrepens. Mihi itaque violati mandati pœna hæc imposita est, uti malo quodammodo venderer. Propterea, quod facio non intelligo, dum quod nolo, cogito. Hæc enim verba, *Quod facio non cognosco, et quod odi facio*⁴, non sic accipienda sunt, quasi malum perficere penitus ac committere dicatur; sed ad solam cogitationem referri par est, cum plerumque alienæ nobis et ab illudendo nos provocent: quod anima cogitationibus

584 LVII. Neque enim in nobis ullo modo situm est, abhorrentia cogitare, vel non cogitare; sed uti, vel non uti cogitatis. Nam ne nobis istiusmodi cogitationes obrepant, quæ probandi nostri causa extrinsecus immittuntur, prohibere non possumus; non assentiri, et oblati non uti, possumus. Alioqui quomodo tandem Apostolus malum, quod sibi displicebat, maxime committeret: bonum vero quod placebat, nequaquam faceret, nisi de peregrinis cogitationibus loqueretur, quas animo quandoque vel inviti incertaque nobis ex causa tractare solemus? Quas quidem evertere atque inhibere convenit, ne diffusæ, ac collatæ extremos quosque velut animæ fines in potestatem redigant: neque enim fieri potest, ut si illæ commode succreverint, bonum in nobis efflorescat. Recte itaque dicebat Apostolus:

cupiscentiam, et quæ ex illius contagione invitæ nobis obrepunt, vel esse peccata definiunt: quo nomine non jam καθαρούς, sed ἀκαθάρτους et impurissimos se esse merito profitantur.

Quod enim perficia, non cognosco. Non enim quod volo facio, sed quod odi hoc facio. Volumus quippe ea quæ minime conveniunt, quæque illicita sunt, ne cogitare quidem. Illud enim perfectum demum bonum est, quod non modo a perpetrando, sed et cogitando malo temperat. Et quod bonum volumus, nequaquam efficitur, sed quod nolumus malum. Si quidem animo nostro frequentes incidunt, ac vel invitum infinitis de rebus infinitæ cogitationes invadunt, quæ nos curiositate atque a ratione abhorrentium negotiorum multitudine implicant. Quocirca ejusmodi ne cogitare quidem velle, potestatis est nostræ; id autem assequi, ut penitus extinguantur, neque nobis amplius occurrant, non est facultatis (uti diximus) nostræ, sed certo modo duntaxat uti, vel non uti, ut hæc sit loci illius sententia: *Non enim quod volo facio bonum.* Volo enim minime cogitare, quæ mihi noceant, quoniam bonum istud est, ac reprehensione caret, ut illud dictum testatur: Sine vituperatione factum manibusque ac mente quadratum. Ergo illud quod volo bonum non facio, sed quod nolo facio malum. Cogitare enim nolo, et quæ nolo tamen cogito. Atque illud videte, quæso, annon eandem ob causam David Deo supplicaret, indigne ferens, quod ea quæ minus vellet animo pertractaret: *Ab oculis, inquit, meis munda me, et ab alienis parce servo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto magno*¹. Sed et Apostolus alio in loco: *Cogitationes destruantes et omnem altitudinem, quæ extollitur adversus cognitionem Dei, 585 et captivantes omnem intellectum in obsequium Christi*².

LVIII. Jam vero si quis refragari his dictis ausus objiciat, doceri hoc ab Apostolo, non ad cogitationem modo mali, quod aversamur quodque fugimus, sed et ad opus ipsum et actionem illa referri, cum sic loquitur: *Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc facio*; huic igitur, qui sic ratiocinetur, si modo vera dicit, explicare jubeamus, quodnam esset malum illud, quod cum odisset Apostolus, neque facere vellet, nihilominus faceret; aut illud econtrario bonum, quod cum maxime vellet præstare, nequaquam poterat. Inno vero quoties patrare bonum vellet, non quod volebat bonum, sed quod nolebat malum reipsa perficiebat. Utrumnam deorum exempli gratia venerari simulacra nolens, sed vero Deo cultum adhibere, hoc quod cupiebat assequi non poterat; quod nolebat autem, ut simulacra coleret, hoc vero poterat? An cum temperanter vellet vivere, nequaquam id faciebat, libidines vero ac flagitia, quibus offendebatur, vita ac factis exprimebat? Atque ut summam colligam, crapulam ac luxum, iram, injustitiam, cæteraque improbitatis officia, cum nollet, usurpabat; quæ vellet autem, justitiam ac sanctimoniam consecrari non poterat? Atqui idem ille mediis in Ecclesiis summa omnes animi contentione ad evi-

A θέλομεν γὰρ τὰ μὴ προσήκοντα, καὶ ἂ μὴ³ θέμις μὴ ἐνθυμείσθαι. Ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν τέλειον, μὴ μόνον τοῦ ποιῆσαι αὐτὸ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνθυμηθῆναι. Καὶ ὁ θέλομεν, τοῦτο ἀγαθὸν οὐ γίνεται, ἀλλ' ὁ οὐ θέλομεν ποιεῖν. Ἐπιφοιτῶσα γὰρ περὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν καὶ ἐπιβαίνουσι, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, πολλάκις μυρία τε περὶ μυρίων, περιεργίας ἡμᾶς καὶ (περὶ) φιλοπραγμοσύνης ἀλόγου ἐμπιπλάντα. Διὸ τὸ μὲν θέλειν αὐτὰ μὴδὲ ἐνθυμείσθαι παράκειται, τὸ δὲ καταργάζεσθαι εἰς τὸ ἀφανίσειν, ἵνα μὴ καὶ αὐθις περὶ τὸν λογισμὸν ἀνέλθωσιν, ὅτι μὴ κείται τοῦτο ἐφ' ἡμῶν, ὡς ἔφη, ἀλλὰ τὸ χρῆσασθαι μόνον αὐτοῖς πως, ἢ μὴ χρῆσασθαι. Ὡς εἶναι τὸν νοῦν τοιοῦτον τοῦ ῥητοῦ· Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν. Θέλω γὰρ μὴ ἐνθυμείσθαι ἂ βλάπτει με· ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν καὶ ἀμωμον, κατὰ τὸ λεγόμενον· Ἄνευ ψόγου τετυγμένον χερσὶ τε καὶ νόῳ τετραγώνον. Καὶ τοῦτο μὲν ὁ θέλω ἀγαθὸν οὐ ποιῶ, ὁ δὲ μὴ θέλω πρῶτον κακόν. Οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι, καὶ ἐννοεῦμαι, ὅσα μὴ θέλω. Καὶ ἐπισκέψασθαι⁴, εἰ μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐνετύχχανε τῷ θεῷ, δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι καὶ αὐτὸν ἂ μὴ ἤθελεν· Ἀπὸ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φέσαι τοῦ δούλου σου. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἀμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος ἐν ἑτέρῳ· Λογισμοὺς καθαρῶντες, καὶ πᾶν ὄψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωπιζόντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

NH. Εἰ δὲ τις ὁμοίως τῷ λόγῳ λέγει τομῶν ἀποκρίνοιντο, ὡς ἄρα διδάσκει ὁ Ἀπόστολος, ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ λογίζεσθαι τὸ κακόν, ὁ μισοῦμεν, καὶ ὁ οὐ θέλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ καταργάζεσθαι, διὰ τοῦ, Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ, λελέχθαι, ἀγαθόν, ἀλλὰ ὁ οὐ θέλω κακόν τοῦτο πρῶτον· ἀξιῶσαί με, εἰ ἀληθῆ λέγει ὁ ταῦτα λέγων, διασαφῆσαι τί ἦν τὸ κακόν ὁ ἐμίσει ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὐκ ἠθούλετο μὲν ποιεῖν, ἐποίησε δὲ, καὶ ἀγαθὸν ὁ ἐθούλετο μὲν ποιεῖν, οὐκ ἐποίησε δὲ· ἀλλὰ ἀντιστρόφως ὁμοίως μὲν ἤθελε ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, τοσαυτάκις οὐ τὸ ἀγαθόν ὁ ἤθελεν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν ὁ μὴ ἤθελεν ἐποίησε. Ἄρα γὰρ οὐ θέλων εἰδωλολατρεῖν, ἀλλὰ θεολατρεῖν, ὁ μὲν ἤθελε θεολατρεῖν, οὐκ ἠδύνατο, ὁ δὲ μὴ ἤθελεν εἰδωλολατρεῖν, ἠδύνατο; Ἡ σωφρονεῖν μὲν ὁ ἤθελεν οὐκ ἐποίησε, ἀκολασταίνειν δὲ ὁ ἤθελετο ἐποίησε; Καὶ συλλήβδην κραιπαλᾶν, ἀλλὰ ἀσωτεύεσθαι καὶ θυμοῦσθαι, ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄλλα τῆς πονηρίας ἔργα, ἂ μὴ ἤθελεν ἐποίησε μὲν, ἂ δὲ ἤθελε, δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, οὐκ ἐποίησε; Καὶ μὴ αὐτὸς, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις προτροπὰδην ἐξεγείρων πάντας εἰς τὸ μὴ ἀνομεῖν, οὐ μόνον τοὺς ποιούντας καὶ ἐπιτηδεύοντας τὰ ἀτοκα ὀλέθρῳ τηρεῖσθαι καὶ ὀργῇ παρεγγυᾶ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς εἰς αὐτὰς ἀμιγῆς ἁμαρτίας ἐν ἡμῶν τὸ δίκαιον

¹ Psal. xviii, 14. ² II Cor. x, 5. ³ Cor. vi, 8.

⁴ F. ἐπισκέψασθε.

ἀσκεισθαι διαμιλλώμενος. Πᾶν γὰρ ἀμάρτημα καὶ ἁμαρτία ἐπιτήδευμα τὸ συμπεράσμα κτάται διὰ τῆς σαρκός. Πολλάκις γοῦν ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ἀναφανδὸν αὐτὰ δὴ ταῦτα διδάσκων ἡμᾶς ὑπεκτρέπεσθαι καὶ μισεῖν, φησί· *Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλινθένται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐχ ἄρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι.*

inculcans, fugere aversarique jubet. *Nolite errare, adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, nec avari, nec ebrii, neque concivatores, neque raptores regnum Dei possidebunt* ¹.

Καὶ τὸ κορυφαίτατον, εἰς τὸ παντάπασιν ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδράναι καὶ ἀποτινάξασθαι τὸ ἀμαρτάνειν προτρέπων, *Μιμηταί μου, ἀποφαίνεται, γίνεσθε, καθάπερ καὶ ὁ Χριστοῦ.* Οὐ τὸ ἰποιεῖν ἀμῆ ἤθελε καὶ πράττειν ὑπέθετο τὰ προειρημένα, ἀλλὰ τῷ μόνον λογιζέσθαι. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἦ μιμητὴς ἀκριβοῦς τοῦ Χριστοῦ; Νυνὶ δὲ, ἐπειδήπερ ἐμπίπτουσι θηριώδεις πολλάκις λογισμοί, ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλῶντες καὶ περιεργασίας,

Ἦότε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά·

Ἐφη τὸ, Ὁ γὰρ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, ἀχρι ² τῆς ψυχῆς εὐθαρπῶς ἀποσοδεῖν, μηδένα ὄλω εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπηχούμενα νεύοντας. Ἴνα γὰρ ἐγκριθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πάσαις ἡδοναῖς καὶ λύπαις δοκιμασθέντες, εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα, ἀλλὰ πανταχοῦ, καθάπερ ἀκήρατος χρυσός, διὰ ἴπυρδος βασανιζόμενοι οὐκ ἐξιστάμεθα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, συμβαίνει τοῦτο, διοχεῖσθαι τὸν νοῦν ὑπὸ πολλῶν. Ὅθεν δὴ γενναίως, ὡσπερ στρατιώτας ἀρίστους, ἀντιπαρτάσσεσθαι δεῖ, οἱ, ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀσθωνται πολιορκούμενοι, τοξείας οὐδὲν φροντίσαντες καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀκοντισμάτων, ὑπὲρ τοῦ σώσαι τὴν πόλιν προθύμως ἐπ' αὐτοὺς ἵενται, μηδὲν ἐλλείποντες σπουδῆς. Ἔστ' ἂν τὸ στίφος αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀνατρέψαντες ἀπώσωνται τῶν ἔρων ἔξω. Ὁρᾶς γὰρ, ὡς οἱ λογισμοὶ διὰ τὴν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἐξωθεν ἐπισυνίστανται, καθάπερ κύνες λυσσῶντες, ἧ ἄγριοι καὶ θρασεῖς λησταὶ καθ' ἡμῶν ἀεὶ παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀρχόντος τῆς ἀδικίας, δοκιμάζοντες ἡμᾶς, εἰ ἀνθίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρτάσσεσθαι.

et injustitiæ princeps assidue in nos immittit. Atque ab iis quidem probamur, utrum resistere ipsis atque ex adverso velut in acie consistere possimus.

ΝΘ. Ἄγε οὖν μὴ ποτε ὑπενοῦσα ἀρπασθῆς, ὦ ψυχῆ, πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐχ ἔξομεν ὑπὲρ σοῦ δοῦναι λύτρα. *Τί γὰρ ἀντικατάλλαγμα δώσει, φησὶν, ἀνθρώπος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;* Καλὸν μὲν οὖν εἰ μὴ εἶχόμεν, ἦν ἄρα, καὶ χαρμώτατον, τοὺς ἀντιπράσσοντας ἡμῖν καὶ μαχομένους. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ ὃ θέλομεν οὐ δυνάμεθα. Θέλομεν γὰρ μὴ ἔχειν τοὺς ἐξέλλοντας ἡμᾶς εἰς πάθη· ἦν γὰρ ἀνιδρωτὶ σωθῆναι, καὶ ὃ θέλομεν τοῦτο οὐ γίνεται, ἀλλ' ὃ οὐ θέλομεν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσθαι, ὡς ἔφη. Μὴ

tanda scelera cohortans, non eos solum qui facinora perpetrarent, iisque studerent, ad exitium et iram Dei reservandos admonuit, sed et illos insuper, qui cum iis in ejusmodi sceleribus consentirent ³. Adeo pura ac sincera ab omni labe justitiæ a nobis officia præstari magnopere contendebat. Quippe peccatum omne ac conatus adminiculo carnis ad effectum perducitur. Quamobrem sæpenumero in Epistolis eadem illa manifeste nobis inquit, *neque fornicatores, neque idololatræ, nec adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, nec avari, nec ebrii, neque concivatores, neque raptores regnum Dei possidebunt* ⁴.

Deinde, quod caput est, ut nos ad peccatum omni ope vitandum et excutiendum impelleret: *Imitatores mei, inquit, estote, sicut et ego Christi* ⁵. Ita non agendo committendoque, quæ nollet, sed cogitando solum superiora illa proposuit. Alioqui qui posset imitator Christi esse **586** perfectus? Nunc autem, cum sæpe bestiarum propriæ nobis cogitationes incidant, quæ nos alia alias cupiditate ac curiositate compleant,

Muscarum veluti densarum examina multa:

idcirco, Non quod volo, dixit, hoc facio. Quæ quidem constanter ex animo ejicienda sunt, ut ad nullum omnino, faciendi quæ suaserit gratia, declinemus. Ut enim ad cœleste regnum ascribamur, postquam per omnes voluptates ac dolores periculum nostri fecerimus, utrumnam constantes atque immutabiles simus, et ubique incorrupti instar auri igne atque incendio probati, nihil a propria virtute desciverimus, tum vero plerisque rebus animus noster perturbatur atque angitur. Quamobrem fortiter nos eorum conatibus opponere debemus. Quemadmodum gerere se milites solent; qui cum se ab hostibus obsideri vident, horum sagittis ac jaculis contemptis, tutandæ urbis gratia magno animo impressionem in eos faciunt: neque quidquam studii prætermittunt, donec confertum illorum globum propulsent atque extra fines suos ejiciant. Vides enim uti cogitationes propter peccatum illud, quod in nobis habitat, extrinsecus insurgant, velut rabidi quidam canes, vel audaces ac truculenti prædones, quos immanis ille tyrannus

LIX. Age itaque, videsis, anima, ne infracta quandoque in illud transversa rapiaris; nec ullo te redemptionis pretio liberare possumus: *Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua* ⁶? Et quidem optandum illud erat ac lætitiæ plenissimum, nullos ut adversarios atque hostes haberemus. Sed quoniam fieri istud non potest, et quod volumus nequaquam assequimur. Volumus enim habere nullum, qui nos ad animi perturbationes attrahat; nam hoc modo citra sudorem ac laborem salutem obtinere

¹ Cor. τῷ. ² F. ἀχρή, et εἰς μηδένα. ³ Rom. 1, 32.

⁴ I Cor. vi, 9, 10. ⁵ I Cor. xi, 1. ⁶ Matth. xvi, 26.

potuimus. Sed quod volumus, id minime fit, imo id A
potius quod nolimus. Probari enim nos, uti
diximus, oportet. Cum hæc igitur ita sint, nun-
quam, o anima! improbissimo eedamus hosti,
sed *Dei armaturam sumentes*, quæ nos tuetur
ac protegit, *justitiæ lorica induamus, et cal-
cemus pedes in præparatione Evangelii pacis: in
omnibus sumentes scutum fidei, in quo posuimus*
587 *omnia jaculu nequissimi hostis ignita restin-
guere. Et galeam salutis accipite, et gladium spiritus,
quod est verbum Dei: ut possitis stare adversus in-
sidias diaboli¹, ac cogitationes destruere, et omnem
altitudinem, quæ extollitur adversus scientiam Dei².
Quoniam non est nobis colluctatio adversus sangui-
nem et carnem³. Hæc autem ideo dico, quod ea sit
omnium Apostoli scriptorum ratio. Multa quippe sunt,
quæ de unoquoque eorum, quæ in illa Epistola pro-
nuntiantur, demonstrari possunt, ut ad rectam
fidem apposite accurateque dicta videantur. Sed
longum est hunc in modum singula percensere.
Formam enim duntaxat illius ac sententiam in præ-
sentia declarare statui. *Non enim quod volo hoc facio,
sed quod odi hoc facio*. Divinæ quidem legi assentior
ac bonam esse fateor. Jam vero non illud ipsum ego
committo, *sed quod habitat in me peccatum*. Scio
enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea,
bonum⁴. Præclare istud. quidem. Meminisse vos
enim arbitror, quid a nobis supra constitutum
fuerit. Tametsi dum omnia persequi studeo, paulo
sim longior, majoremque mihi quam sperabam, in
ambitum circumducta sit oratio; quem nos per-
currere ac conficere conabimur. Alioqui nullum in
proposito argumento finem expediemus.*

LX. Ita igitur, si recordamini, disputabamus:
ex quo primus homo circumventus mandatum Dei
violavit, inde peccatum ex ea contumacia propaga-
tum in eo sedem constituisse. Sic enim primum
exorta seditio est; ac nos turbulentis agitationibus
ac peregrinis cogitationibus implicari cœpimus.
Nam divino illo afflatu destitutos ac penitus
exhaustos lutulentæ illæ cupiditates oppleverunt,
quæ callidus in nos serpens ac veterator immisit,
cum divini alioqui præcepti velut orbem brevi tem-
poris spatio peragrassemus. Propterea mortem
Deus ad extinguendum peccatum nostra causa re-
perit, ne ex immortalibus nobis (uti dictum est)
efflorescens immortale permaneret. Hinc nimirum
Apostolus: *Scio, inquit, quoniam non habitat in me,
hoc est in carne mea, bonum*. Quibus verbis pecca-
tum modo significat, quod ex illa divini mandati
violatione per cupiditatem in nos est invecum:
quo ex peccato tanquam germina quædam ac sur-
culi, ita voluptariæ in nobis cogitationes **588**
oriuntur. Est enim duplex in nobis cogitationum
genus: aliud quod ex concupiscentia, quæ in cor-
pore nostro residet, excitari solet; quæ, ut ante
diximus, a concretis cum materia spiritus fraude

ἐνδιδῶμεν οὖν, ὡς ψυχὴ, μὴ ἐνδιδῶμεν τῷ πονηρῷ.
ἀλλὰ ἀναλαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ ὑπε-
ρασπίζουσαν καὶ προαγωνιζομένην ἡμῶν, ἐνδυσά-
μεθα τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδυσά-
μεθα τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου
τῆς εἰρήνης· ἐν πάσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν
τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνασόμεθα πάντα τὰ βέλη
τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν πε-
ρικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθαι, καὶ τὴν
μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, πρὸς
τὸ δύνασθαι στήναι πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τοῦ δια-
βόλου· λογισμοὺς τε καθαιρεῖν, καὶ πᾶν ὑψῶμα
ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ὅτι
μὴ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα. Τού-
του δὲ ἕνεκα ταῦτα λέγω, ὅτι οὗτος ὁ τρόπος τῷ
B Ἀποστόλου τῶν συναγαμάτων. Πολλὰ μὲν γὰρ ἐστὶ
καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰρη-
μένων ἀποδείξει, ὡς ὀρθοδόξως καὶ μεμελημένως
ἔχει· ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη ἕκαστον αὐτῶν οὕτως διελ-
θεῖν. Τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βού-
λησιν προήρημαι νῦν. Οὐ γὰρ δθέλω, τοῦτο πράσσω,
ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Σύμφημι τῷ νόμῳ τῷ
Θεοῦ, ὅτι καλὸς· νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι
αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία. Οἶδα γάρ,
ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου.
τὸ ἀγαθόν· ἑρθῶς λέγων. Μέμνησθε γὰρ ἐν τοῖς
ἐμπροσθεν, ὡς ὀριζόμεθα, εἰ καὶ σπεύδων ἐγὼ ταχὺ
πάντα διεξελεῖν μᾶλλον βραδύνω, μακροτέρας μου
τῶν λόγων τῆς περιόδου ἧς προσεδόκησα γεγεννη-
νης, ἣν προθυμητέον δὴ διανύσαι. Ἄλλως γὰρ τῷ
C προκειμένῳ οὐπωτε ἤξομεν ἐπὶ τέλος.

Ἐ. Οὐκοῦν ἐλέγομεν ἀφ' οὗ τὸν ἀνθρώπου ἐμνη-
μονεύετε⁵, πλανηθέντα τὴν ἐντολὴν ἀθετῆσαι συνῆθη,
ἐντεῦθεν ἐκ τῆς παρακοῆς τὴν ἀμαρτίαν λαβύσεν
γένεσιν εἰς αὐτὸν εἰσρηκῆναι. Οὕτως γὰρ πρῶτον
στάσις ἐνέπεσε, σφαδασιμῶν τε καὶ λογισμῶν ἀνο-
κετων ἐπληρώθημεν, κενωθέντες μὲν τοῦ ἐμψυ-
ματος τοῦ Θεοῦ, πληρωθέντες δὲ ἐπιθυμίας ὑλικῆς,
ἣν ὁ πολὺπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις, βροχι-
πορησάντων ἡμῶν τῆς παραγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν
κύκλῳ. Διὸ καὶ τὸν θάνατον ὁ Θεὸς πρὸς ἀναίρεσιν
τῆς ἀμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν ἔυρατο, ἵνα μὴ ἐν ἀθανά-
τοις ἡμῖν ἀνατεῖλασα, ὡς ἔφην, ἀθάνατος ᾗ. Ὅθεν
D ὁ Ἀπόστολος, *Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί,
τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, τὸ ἀγαθόν, λέγων,
τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως διὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰσο-
κισθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἀμαρτίαν βούλεται μηνύειν ἡμεῖς,
ἧς δὴ καθάπερ βλαστήματα νέα καὶ κλύονες, οἱ φύ-
ηθοιοι περὶ ἡμᾶς ἀεὶ λογισμοὶ συνίστανται. Δυσὲ
γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμῶν γέννη· ὁ μὲν ἀπὸ τῆς ἐπιθυ-
μίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι συνιστάμε-
νος, ἧτις ἐξ ἐπινοίας, ὡς ἔφην, ἐγενήθη τοῦ ὑλι-
κοῦ πνεύματος· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κατὰ τὴν
ἐντολὴν, ὃν ἔμφυτον ἐλάβομεν ἔχειν καὶ φυσικὴν
νόμον, πρὸς τὸ καλὸν ἡμῶν ἐξεγείροντα, καὶ ἐπαν-*

¹ Ephes. vi, 15-16.² II Cor. x, 5.³ Ephes. vi, 12.⁴ Rom, vii, 18.⁵ F. εἰ μνημονεύετε,

ορθούμενον τὸν λογισμόν. Ὅθεν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν νοῦν συνηδόμεθα· τοῦτο γὰρ ὁ ἔσω ἄνθρωπος· τῇ δὲ νομοθεσίᾳ τοῦ διαβόλου κατὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Ὁ γὰρ νόμος ἀντιστρατεύμενος καὶ ἀντιπράσπων τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νοῦς, οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀναφύων ἅει καὶ ὕλικούς πρὸς ἀνομίαν περισπασμούς, παντάπασι πρὸς ἡθονάς ὡν ἔλκτικός.

animi nostri cupiditate posita, illa ipsa est, quæ turbulenta et materiæ fœce implicatas, et ad improbritatem dissipatas cogitationes producit, quæque ingentem omnino ad voluptates habet illecebram.

ΞΑ'. Τρεῖς γὰρ νόμους ὑποτιθέμενος ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος ἐνταῦθά μοι καταφαίνεται· ἓνα μὲν τὸν κατὰ τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, ὃ καὶ νόμον σαφῶς νοῦς ἐκάλεισεν· ἓνα δὲ τὸν ἐκ προσβολῆς ἐνιστάμενον τοῦ πονηροῦ, καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξέλκοντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχὴν, ὃν ἀντιστρατεύσασθαι τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἔφη· καὶ ἕτερον τὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐνσκιρῶσαντα ἐν τῇ σαρκί, ὃν ἁμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλεισεν· ᾧ ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς, πρὸς ἀποχούμενος πολλάκις καθ' ἡμῶν ἐγχελεύεται, πρὸς ἀδικίαν ἡμᾶς καὶ πράξεις συναλεύων κακὰς. Ὁ γὰρ ἐξῴθεν εἰσπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ νόμος, καὶ διὰ τῶν αἰσθησῶν, καθάπερ ἀσφαλτῶδες βρῦμα, ἔνδον εἰς αὐτὴν ἐκχεόμενος τὴν ψυχὴν, ὑπὲρ τοῦ ἐν σαρκί κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτυγχάνοντος κραταιοῦται νόμου. Φαίνεται γὰρ ὡς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον ἐν. Καὶ ὅταν μὲν τὸ βέλτιον φύσει τοῦ χείρονος ἐγκρατέστερον γεννηθῇ, φέρεται ὅλος πρὸς τὸ ἀγαθόν ὁ νοῦς· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἐπιβρίσῃ πλεονάσας, τὸ ἀντιστρατεύσασθαι τῷ ἐν ἡμῖν λέγεται ἀγαθῷ, πάλιν ἄγεται ἀντιστρόφως πρὸς φαντασίας παντοδαπὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογισμούς χείρονας.

natio nobis bono repugnare dicitur, tum demum ex cogitationes homo traducitur.

ΞΒ'. Οὗ δὴ καὶ χάριν ὁ Ἀπόστολος εὐχεται ρυθῆναι, θάνατον αὐτὸ καὶ ἐλεθρον εἶναι ἡγούμενος· ὡσπερ δὴ καὶ ὁ Προφήτης, Ἀπὸ τῶν κρυφίων μου, λέγων, καθάρισόν με. Αὐτὰ γὰρ τὰ ῥητὰ τοῦτο παρίστησεν· Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, λέγοντος. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὅτι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ταλαιπωρὸς ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; οὐ τὸ σῶμα θάνατον ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας, τὸν ἐν τοῖς μέλεσι, διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα, καὶ πρὸς θάνατον ἅει τὸν τῆς ἀδικίας τὴν ψυχὴν ἐμφαντάζοντα. Ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως ἀμέλει διαλεγόμενος ὁποῖου θανάτου ἐγλίχτο ρυθῆναι, καὶ τίς αὐτὸν ὁ ρυόμενος ἦν· Χάρις τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Προσεκτέον γὰρ, ὅτι, εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο, ὡ Ἀγλαοφών, ὡς ὑπειλήφατε, ἔλεγεν, οὐκ ἂν τὸν Χριστὸν ὡς ρυόμενον αἰτὴν ὑστερον ἐκ τοῦ τοιοῦτου κακοῦ παρελάμβανεν.

artificioque proficiscitur. Aliud est, quod ex mandati lege derivatur; lege, inquam, illa quam insitam et a natura ingenitam hausimus, quæque animum nostrum ad honestatem stimulat atque erigit. Ex quo fit ut divina lex, quod ad mentem attingit, voluptatem nobis afferat: hoc enim interior ille homo est: ob illud vero peccatum quod in carne nostra habitat, diaboli lege delectemur. Etenim lex illa, quæ cum divina pugnat eique resistit, in

LXI. Siquidem Apostolus tria omnino legum genera hoc in loco distinxisse manifeste videtur. Quorum unum est insito nobis bono consentaneum, quam aperte legem mentis appellat. Alterum est, quod ex nequissimi impressione conflatum nostram animam in perturbationis plenissimas plerumque cogitationes ac phantasias conjicit, quam eandem legi mentis adversari dixit. Postremum genus est, quod per peccatum ex ipsa cupiditate in carne nostra occalluit, quam ille peccati legem habitantem in membris nostris nominat. Quam etiam improbus ille hostis invadens, eique insidens, sæpe adversus nos excitat, atque ad injustitiam ac scelerata facinora compellit. Nam lex illa, quam malignus hostis extrinsecus insinuat, quæque per sensus, velut lentus quidam ac sequax bituminis tractus, in animam ipsam intus infunditur, ab alia lege corroboratur, quam in carnem nostram cupiditas ipsa derivat. Nam in nobis inesse videtur aliud, quod melius est, aliud, quod deterius. Cumque illud deteriore potentius fuerit, tota mens ad bonum velut impetu quodam agitur. Cum autem id quod pejus est, exuberans pondere suo depresserit, quod in

LXII. Atque ea causa est, cur Apostolus liberari sese optet, cum mortem illam atque exitium esse judicaret. Quemadmodum inquit Propheta: *Ab oculis meis munda me*³. Istud enim verba ipsa præ se ferunt: *Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me legi peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus*⁴? Ubi non corpus mortem esse pronuntiat, sed peccati videlicet legem, quæ in membris nostris insidet, ac per mandati transgressionem latebras in nobis constituit, ac denique ad injustitiæ necem animam nostram variis imaginibus illudendo pertrahit. Quamobrem subinde in eadem disputatione subjicit, cujusmodi se a morte liberari cuperet, et a quo liberandus esset: *Gratis, inquit, Deo per Jesum Christum*⁵. Hlud enim diligenter attendi cupio, si corpus istud mortem, ut putatis, o Aglaophon, appellasset, nunquam illum Christi, tanquam eius, a quo postea tali ex incommodo eri-

¹ Cor. ὁ ἀνίστηρ. ² Psal. xviii, 13. ³ Rom. vi, 21-24. ⁴ ibid. 25.

piendus esset, mentionem facturum. Quid enim admirabilius, aut amplius ex illo Christi adventu consecuti fuimus? Quid autem Apostolus omnino, quasi per Christi præsentiam a morte eripi divino beneficio posset, illa pronuntiabat, cum omnibus, etiam antequam Christus in hunc orbem veniret, mors ipsa contingerit? Nam universi a corporibus separati in vitæ hujus exitu liberabantur; ac similiter omnes, tam infidelium, quam fidelium, tam injustorum, quam justorum animæ postremo illo obitus die sejunctæ a corporibus evolabant.

Quidnam igitur Apostolus præ cæteris, qui infidelitate vitam traduxerant, studebat obtinere? Aut cur exsolvi corporis vinculis optabat, quod vel invito necessarium erat aliquando contingere, prout omnibus emori constitutum est, et ipsorum animas a corporum conjunctione divelli, si quidem corpus animæ interitum esse vellet? Itaque non corpus hoc, o Aglaophon, mortem appellat, sed peccatum, quod per cupiditatem in corpore residet: a quo quidem corpore Deus ipsum adventus Christi beneficio liberum expeditumque reddidit. Etenim lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit nos a lege peccati et mortis, ut qui excitavit Jesum a mortuis, propter inhabitantem ejus Spiritum in nobis vivificet et mortalia corpora nostra¹, 590 cum peccatum, quod inest in corpore nostro, damnatum ad necem fuerit: quo naturalis legis ac præcepti justificatio, quæ nos ad bonum trahebat, quam imbecillis esset appareret; quæ, carne ante Christi adventum sub peccati potestate redacta, terrenis curis erat oppressa. Insiti enim a natura boni vim, quod ingentia corporibus cupiditati succubuerat, confirmavit corroboravitque Deus, misso de cælo Filio, qui similem nostræ carnem induerat. Vere enim, non specie tenus, erat id quod esse videbatur, ut nimirum adjudicatio neci peccato, ne ullos iterum in carne fructus ederet, naturalis justificatio legis impleretur, quæ in his obedientiæ beneficio redundaret, qui non ex carnis concupiscentia progrediuntur, sed ad spiritus desiderium se ac præscriptum accommodant. Lex enim spiritus vitæ, hæc est Evangelium, ab superioribus legibus discrepans, ad obedientiam peccatorumque relaxationem Evangelij præconio constituta, ab lege nos peccati ac mortis eripuit, ac peccatum ipsum, quod in carne regnabat funditus debellavit.

Igitur quæcumque ex Apostoli verbis proponi ab illis solent, sed intellecta perperam, tibi, o Theophile, hactenus exposui. Nunc ad alia me convertam, postquam hujus explicandi sermonis adjutorem nactus fuero. Difficilia quippe sunt, neque ad refellendum expedita quæ sequuntur. Quæ spissius ac timidius hæc aggredior, quorum longam ac difficilem fore probationem video, nisi sapientiæ quæ-

Ἐπεὶ τί παραδοξότερον, ἢ πλεον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐσχάκαμεν; Τί δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ὅλως ὡς διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ δυνάμενοι ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ Θεοῦ ἐλευθερωθῆναι, τοῦτο ὑπεσθέγγετο, ὅποτε πᾶσι καὶ πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν εἰσεῖν εἰς τὸν κόσμον συνδέβαιν θησκειν; Ἐρρῦοντο γὰρ χωριζόμενοι πάντων σωμάτων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ταύτης ἐξοδόν. Ἄλλὰ καὶ ὡσαύτως δὲ πᾶσαι αἱ ψυχὰι, καὶ αἱ τῶν ἀπίστων καὶ πιστῶν, καὶ τῶν ἀδίκων καὶ δικαίων, ἐχωρίζοντο τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς.

Τί οὖν ὁ Ἀπόστολος πλεον παρὰ τοὺς ἄλλους λαβεῖν τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ διατριψάντας ἐσπούδαζεν; Ἢ διὰ τί ρυσθῆναι ἀπὸ τοῦ σώματος ἠύχετο, ὃ καὶ μὴ ἠθέλε, πάντως ἂν συνέβαιεν αὐτῷ, καθάπερ δὴ καὶ πᾶσι κέλται τὸ τελευτῆσαι καὶ χωρισθῆναι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἴγε θάνατος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο; Ὅστε οὐ τὸ σῶμα τοῦτο, ὧ Ἀγλαοφῶν, θάνατος, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν τὴν κατοικησασαν διὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐν τῷ σώματι λέγει, ἥς ὁ Θεὸς αὐτὸν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐρρῦσατο. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ὅπως ὁ εἶπε ρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν, τῆς ἀμαρτίας τῆς ἐν τῷ σώματι ἡμῶν κατακριθείσης πρὸς ἀναίρεσιν· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἀφελομένου φυσικοῦ νόμου φανερωθῇ (ἐξαφθῆν), τὸ ἀσθενῆσαν, τῆς σαρκὸς κεκρατημένης τῆ ἀμαρτίᾳ πρὸς τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ταῖς ὑλικαῖς φροντίσιν ἐπιχωνωμένον². Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ ἠσθένει, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἠττώμενον τῆς ἐγκρατεμένης ἐν τῷ σώματι, (ὁ) Θεὸς ἀνερρῦσατο πέμψας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὴν ὁμοίαν τῇ σαρκὶ σάρκα ἀνεληφότα. Ἀλήθεια γὰρ, καὶ οὐ δόκησις ἦν ὃ ἐφάνη· ἵνα, τῆς ἀμαρτίας κατακριμένης πρὸς ἀναίρεσιν, εἰς τὸ μικρὸν καρποφορῆσαι ἐν τῇ σαρκί, τὸ δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ νόμου πληρωθῇ, κλεινῶσαν τῇ ὑπακοῇ τοῖς μὴ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑφήγησιν. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ὃ δὴ ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον, ἕτερος ὢν τῶν προειρημένων νόμων, διὰ τοῦ κηρύγματος πρὸς ὑπακοὴν τεθείς, καὶ ἀφῆσιν ἀμαρτημάτων, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, νικήσας ἐκ παντὸς τὴν ἀμαρτίαν βασιλεύουσας τῆς σαρκός.

Ἄ μὲν οὖν δὴ προβάλλονται, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥητῶν οὐκ ὀρθῶς αὐτὰ ἐξηγούμενοι, σαφηνίσας ἔφη, ὧ Θεόφιλε. Τρέφομαι δὲ καὶ πρὸς τὰ ἕτερα, ἂν περ τὸν βοηθήσοντα ἡμῖν πρὸς τὴν διέξοδον εὐρωμεν τοῦ λόγου. Ἄπορα γὰρ, καὶ οὐ πᾶν ῥάδια πρὸς καθαίρεσιν τὰ ἐξῆς. Διὰ καὶ ὀκνηρότερον αὐτῶν ἄπτομαι, μακρὰν καὶ χαλεπὴν αὐτῶν ὁρῶ τὴν ἀπόδειξιν ἐσομένην, ἂν μὴ τις ἡμᾶς αὔρα συν-

¹ Rom. viii, 11. ² Cor. xlviii, 11. ³ F. ἐπιχωνωμένου.

ἔτιωσ ἀφνω ἐξ οὐρανοῦ καταπνεύσασα, καθάπερ ἐν μέσῳ νηχημένους πελάγει, εἰς ὄρμον ἀκύμονα καὶ ἀπόδειξιν ἀποκαταστήσῃ ἀσφαλεστέραν.

Ἔως ὧδε τὸ μέρος τῶν Μεθοδίου.

ΞΓ'. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶν ἀπὸ μέρους καθ' εἰρμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου (46), τοῦ καὶ Εὐβουλίου, περὶ τοῦ προειρημένου Ὀριγένους καὶ τῆς αὐτοῦ διὰ σοφιστικῆς πλάνης κακοπιστίας ἐν τῷ αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Ἄ ἐνταῦθα παραθέμενοι ἰκανῶς ἔχειν ἐνομίσαμεν πρὸς τὰς ἐκείνου φλυαρίας, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνατροπῆς ἰ τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς δι' ἐπιπλάστου (ἐξ) Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας καὶ κακοηθείας. Πολλὰ γάρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκολουθίᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι, καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ εἰρημένῳ εἴρηται, πάντως πού καὶ ἐπὶ τὸσαῦτα (47) ἕτερα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιγυγιλάμεθα καθ' ἐκάστην αἰρεσὶν ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀνατροπὴν λέγειν (οὐ γὰρ εἰσὶν ὀλίγοι), ἔως ὧδε ἐκ τῆς αὐτοῦ πραγματείας παραθέμενοι ἤρκεσθημεν. Ὀλίγα δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς ἡμῶν πτωχειας εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς φλυαρίαν ἐτι προσθέμενοι, καταπαύσομεν τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, τῷ Θεῷ ἀποδεδωκότες τὸ βραβεῖον τῷ νικοποῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ Ἑκκλησίαν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλανθρωπία πάντοτε στέμμασιν ἀμαραντίνους κατακοσμοῦντι, τοῖς τῆς ἀληθείας κηρύγμασιν. Δέξωμεν τοίνυν καὶ αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν κατὰ δύνανται.

Φάσκετε, ὦ οὗτος, ὡς καὶ ἀνω μοι προδεδήλωται, ἐπισκομματίζων, ὅτι Μὴ ἄρα βυρσοδέψης ἦν ὁ Θεός, ἵνα χιτῶνας δερματίνους τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ ποιήσῃ, μηδέπω ζῶων τεθυμένων; Εἰ δὲ καὶ ἐτύθη ζῶα, οὐκ ἦσαν, φησι, χιτῶνες δερματίνοι, ἀλλὰ τὸ γῆινον δ περιεκείμεθα σῶμα. Καὶ πανταχόθεν ἐλέγχεται τῇ τοῦ διαβόλου ἐπινοίᾳ καὶ τῇ τοῦ ὄψεως δολιότητι παρακολουθῶν, φθορὰν ἀπιστίας τῇ ἀνθρωπότητι ἐργαζόμενος, καὶ τὴν Εὐάν ἐξαπατήσαντος, καὶ ἀεὶ τὰς διανοίας τῶν ἀπεραίων ψυχῶν τῇ πανουργίᾳ ἐν ταῖς αὐτῶν διανοίαις παραφθείραντος. Ἴδωμεν τοίνυν, εἰ δύναται τὰ ὑπὸ σοῦ εἰρημένα ἔχειν στάσιν, ὡς ἂ τὸσαῦτα μοχθήσας, καὶ εἰς μάτην ἐλάσας τὸν περὶ τὸσούτων βέλων συγγραφῆς ἀγῶνα. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς δ περὶ σοῦ ἄδεται (48), ὅτι ἑξακισχιλίου βέλους συνεγράψω, ὦ ματαιόπνε, καὶ τὸν πάντα κάματον εἰς φόγους καὶ δόλους ματαιότητος ἀναλώσας σφοδρῶς καὶ κενῶς τὴν σὴν ἐργασίαν καταστήσας, διὰ τῶν ἀναγκαίων ὧν παρεχάραξας, ἀνέλπιστον τῆς ἐμπορίας σου τὸν κάματον περιεποίησω. Εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τι κληρονομήσει. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ κοινωνία τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μία ἐργασία. Ἀνάστασιν δὲ παλμ-

¹ F. τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν. ² F. ὦ.

(46) Ἐπὶ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου. Notabis Methodium alio nomine dictum Eubulium.

(47) Πάντως πού καὶ ἐπὶ τὸσαῦτα. Ἐπι sunt verba, non versus.

(48) Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς δ περὶ σοῦ ἄδεται. Hic ille locus est, ex quo Rufinus Origenis Adamator, et ab Hieronymo atque Epiphano ob id alienum, as-

serbat Epiphanium jactasse sex librorum millia ab Origene conscripta se legisse. Quod nugacissimi ac vanissimi hominis commentum refellit Hieronymus *Apol.* II in eundem. Nusquam enim aut de librorum numero affirmavit Epiphanius, aut totidem a se lectos confirmavit. Addit Hieron. de Origenis scriptis Eusebii testimonium.

Hactenus ex Methodio.

LXIII. Atque hæc sunt e beati Methodii, qui et Eubullus dictus est, scriptis ordine decerpta, quæ de Origene, depravataque Origenis fide sophisticis cavillationibus implicata in eodem de resurrectione libro disseveruit. 591 Quæ hoc loco proposita sufficere contra illius nugas putavimus impiamque doctrinam, qua humani generis vitam ascitita illa gentilium superstitione atque improbitate corrupit. Et quanquam alia pleraque idem argumentum Methodius ille vir apprime doctus acerrimæque veritatis patronus in eodem libro disputavit, totidem fere, quot a nobis excerpti sunt, versibus, nihilominus cum id initio receperimus, in unaquaque tractanda hæresis pauca nos ad ejus confutationem esse dicturos (sunt enim numero complures), satis esse duximus hucusque ex illius opere transtulisse. Quare ubi adversus hominis inconditam loquacitatem nonnulla adhuc ex inopia nostra deprompserimus, pugnandi adversus illum modum faciemus; postquam auctori victoriæ Deo victoriæ præmium ac decus obtulerimus, qui pro singulari humanitate sua amarantinis perpetuo coronis, hoc est veritatis dogmatibus, Ecclesiam exornat. Nunc ergo adversus eundem pro viribus disputemus.

Tu igitur, mi homo, per jocos hæc nobis objicis, ut initio meminimus, utrumnam pellico quidam Deus esset, ut scortæas tunicas Adamo ejusque conjugii faceret, cum nullum adhuc jugulatum esset animal? Ac tametsi mactata esse demus aliqua, non tamen, inquit, de pelliceis tunicis, sed de terreno, quod nos ambit, corpore accipienda hæc videntur. In quo omni ex parte diaboli fraudem ac serpentis calliditatem imitari convincitur, atque ita humano generi infidelitatis corruptelam consciscere. Quemadmodum et Evam antea serpens ille decepit, ac simpliciorum hominum animos versutia sua ac calliditate pervertit. Videamus igitur utrum stare quæ sunt a te dicta possint, cum tantopere laboraris, ac frustra tam infinitis voluminibus conscribendis quoddam tibi certamen indixeris. Si enim verum est, quod de te percrebuit, sex librorum millia a te esse conscripta, o infelix, qui inanissime desudaris, ac conatus tuos omnes tanta animi contentione in vituperationes ac vanissimas fraudes insumpseris, operam denique tuam frustra posueris, nimirum præcipuis illis ac necessariis fidei capitibus depravandis, desperatum ac fructu ca-

serebat Epiphanium jactasse sex librorum millia ab Origene conscripta se legisse. Quod nugacissimi ac vanissimi hominis commentum refellit Hieronymus *Apol.* II in eundem. Nusquam enim aut de librorum numero affirmavit Epiphanius, aut totidem a se lectos confirmavit. Addit Hieron. de Origenis scriptis Eusebii testimonium.

rentem omni negotiationis tuæ laborem reddidisti. Nam si corpus non resurgit, nulla jam animæ spes hæreditatis relinquitur. **592** Unica enim est eademque corporis animæque communio; par atque idem opus. Tu vero resurrectionem etiam subdole callideque confitens, non rei veritatem, sed falsa specie adumbratam imaginem retinens, solum nomen usurpare cogis. Quæ enim animæ dici resurrectione potest, quæ neque cadit unquam, nec sepulturæ mandatur, sed vel appellatione ipsa declarat, corporis, quod ceciderit sepultumque fuerit, resurrectionem esse propriam; quam ubique, atque in omni Scriptura veritatis filii prædicant. Si igitur minime resurgit, nusquam illa est Scripturarum omnium monumentis celebrata resurrectio. Sublata porro resurrectione, vana est mortuorum resurrectionis expectatio. Non enim ad animas illa consequentibus est tribuenda corporibus. Quod si pars tur, quis erit tandem partis illius status? Non positus aliis ac relictis.

Quod autem et animale corpus et spiritale dicitur, non sic accipiendum est, ut aliud spiritale, aliud animale sit, sed ut idem atque unum ambo illa censeantur. Etenim quandiu in hoc mundo versamur, ac corruptibiles carnis functiones exercemus, animalia corpora sunt. Tum enim anima absurdis atque abhorrentibus in rebus servitutem patimur, id quod et tu aliqua ex parte dixisti. Cum autem ad vitam excitamur, anima servitute illa liberatur, ac spiritus continua deinceps administratio succedit: quæ hinc velut arrham ac pignus obtinet, perinde ac scriptum est: *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus*¹. Si autem spiritu ambulemus, actiones corporis velut enecantes vivamus. Nullæ itaque amplius nuptiæ, cupiditates nullæ, nulla continentiam professis certamina, nulli castitati lapsus contrarii, nullæ denique actiones ejusmodi supersunt, quæ in hac vita geruntur. Sed si fuerint, neque ducunt uxores, neque nubunt, sed

LXIV. Quemadmodum translatus est Enoch, ut non videret mortem, et non inventus est². Neque vero ita translatus est, ut corpus corporisve partem relinqueret. Nam si corpus relinqueret, mortem utique videret. Quare una cum corpore translatus mortem omnino non vidit. Siquidem vivo adhuc ac spirante corpore præditus, spiritali more non animali, propter translationem illam degit, **593** cum in corpore peræque spiritali modo versetur. Idem vero et de Elia fateri necesse est, qui igneo curru in sublime est evehctus³: esse adhuc in carne nimirum, sed spiritali carne, quæ non his rebus amplius opus habeat, quibus, cum in mundo adhuc esset, indigebat. Cujusmodi est, ali corvorum ministerio, ex Chlorati torrente bibere, atque ovilla pelle contegi, sed alio quodam spiritalis cibi genere nutriri, quem ei occultorum cognitor, eorumque quæ videri nequeunt conditor Deus suppeditat vones quem ambrosiæ, et incorrupti cujusdam pabuli copia est.

A ὁλως καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν, φαντασιασμένην δόξασιν, καὶ οὐκ ἀληθινῶς ἔχων, ἀναγκάζη μόνον τὸ ἔνομα λέγειν. Ἀνάστασις οὖν ποῖα ψυχῆς δύναται λέγεσθαι, τῆς μὴ πιπτούσης μηδὲ θαπτομένης; Ἄλλ' ἡ δὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅτι τοῦ πεσόντος σῶματος καὶ ταφέντος ἡ ἀνάστασις πάντη τε καὶ ἐν πάσῃ Γραφῇ ἐστὶν κηρυττομένη ὑπὸ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ οὐκ ἀνίσταται, οὐκ ἐνὶ τῇ διὰ πασῶν Γραφῶν κηρυττομένη ἀνάστασις. Εἰ δὲ ἀνάστασις οὐκ ὑπάρχει, ματαία ἡ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως προσδοκία. Οὐ γὰρ ψυχῶν ἀνάστασις ἐστὶ τῶν μὴ πεσοῦσῶν, ἀλλὰ σωμάτων τῶν θεταμμένων. Εἰ δὲ καὶ μέρος τῆς ἀναστάσεως ἐγείρεται, μέρος δὲ ἀποτίθεται, ἄρα τοῦτο τὸ μέρος πῶς ἐστὶ; Οὐ γὰρ δύναται ἐν σώματι εἶναι μέρη ἐγειρόμενα, καὶ μέρη ἀποτιθέμενα καὶ καταλιμπανόμενα.

B transferri potest, quæ nequaquam ceciderint, sed aliqua resurrectione suscitatur, alia pars deponitur, quæ enim possunt aliæ in corpore excitari partes, de-

Ἵτι δὲ ἐστὶ σῶμα ψυχικόν, καὶ ἐστὶ σῶμα πνευματικόν, οὐκ ἄλλο σῶμα πνευματικόν, καὶ ἄλλο ψυχικόν, ἀλλ' αὐτὸ ψυχικόν, αὐτὸ πνευματικόν. Ὅτε γὰρ ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὰ σαρκὸς πράττομεν φαρὰ ἔργα, σῶματ' ἐστὶ ψυχικὰ. Δουλοῦμεν γὰρ τῇ ψυχῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ἀτοπιαῖς, ὡς καὶ σὺ εἶπες ἀπὸ μέρους. Ὅτε ἐγειρόμεθα, οὐκέτι τῆς ψυχῆς ἡ δουλεία, ἀλλὰ πνεύματος ἡ ἀκολουθία, ἀπεντεῦθεν ἤδη ἔχουσα τὸν ἀρραβῶνα διὰ τοῦ ἐρηγμένου. **C** Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχώμεν, τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες ζήσωμεν. Οὐκέτι γὰρ γάμοι, οὐκέτι ἐπιθυμίαι, οὐκέτι ἀγῶνες τοῖς ἐγκράτειαν ἐπαγγελομένοις, οὐκέτι παραπτώματα ἀγνεύσεως ἀντίπαλα, οὐκέτι ἐνέργειαι αἱ ἐνταῦθα πραττόμεναι: ἀλλὰ, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, οἱ καταξυθθέντες ἐκεῖνης τῆς ἀναστάσεως οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι.

quod Salvator asserit, qui resurrectione illa dignati sunt sicut angeli⁴.

ΣΔ'. Ὡς καὶ μετετέθη Ἐνώχ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐκ εὐρίσκειτο. Οὐ μετετέθη δὲ, καὶ κατέλιπε τὸ σῶμα ἢ μέρος τοῦ σώματος. Εἰ γὰρ κατέλιπε τὸ σῶμα, εἶδεν ἄρα θάνατον. Ὁ δὲ οὖν σῶματι μετατεθείς οὐκ εἶδε θάνατον. Ἐν σῶματι γὰρ ζῶντι ὑπάρχει πνευματικῶς φερόμενος, καὶ οὐχὶ ψυχικῶς διὰ τὴν μετάθεσιν, καίτοιγε ἐν σῶματι ὢν πνευματικῶς. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἥλια ὡσαύτως, ὅτι ἀνελήφθη ἐν ἄρματι στυρίνου, καὶ ἐστὶν ἔτι ἐν σαρκί, σαρκὶ δὲ πνευματικῇ, καὶ οὐκ ἐπιδομένη τῶν αἰε⁵, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτ' ὑπῆρχε, διὰ κοράκων τρέφεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ Χοράτ χειμάρρου πίνειν, μηλωτὴν δὲ ἐνδύεσθαι, ἀλλὰ τρέφεσθαι ἐτέρῃ τινι τροφῇ πνευματικῇ, ἧς ἐστὶ χορηγὸς ὁ τὰ κρύφια γινώσκων, καὶ ἀόρατα κτίσας Θεός, ἀμβροσίαν τινὰ καὶ ἀκίρητον ἔχων τὴν ἰδωδῆν.

¹ Gal. v, 25. ² Marc. xii, 25. ³ Gen. v, 24. ⁴ IV Reg. ii, 11. ⁵ Cor. ὢν ἀεί.

Και ὁρᾶς, ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευματικόν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλο σῶμα ἐγείρας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ ὄν, αὐτὸ δὲ τὸ ὄν εἰς λεπτότητα μεταβαλὼν πνευματικὴν, καὶ πνευματικὸν ὄλον συνενώσας· εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων· ὅπερ οὐκ ἐνόηχεται κατὰ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐνταῦθα ὑπάρχειν τοῦτο διὰ τὸ παχυμερὲς καὶ οὐπω εἰς λεπτότητα συνενωθὲν πνευματικὴν. Τί οὖν ἦν τὸ εἰσελθὼν θυρῶν κεκλεισμένων; Ἄλλο παρὰ τὸ ἐσταυρωμένον, ἢ αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον; Πάντως που οὐ δυνήση, Ὁρίγενες, μὴ ὁμολογῆσαι αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον. Ἐλέγχει σε γὰρ διὰ τῆς τοῦ Θωμᾶ ἀκριβολογίας, ἐπειπὼν αὐτῷ· *Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*. Ἐδείξε γὰρ τύπον ἡλίου, καὶ τύπον λόγγης, καὶ αὐτὰς τὰς οὐλὰς ἀφήκεν ἐπὶ τοῦ σώματος, καίπερ συνενώσας τὸ σῶμα εἰς μίαν ἐνότητα πνευματικὴν. Ἡδύνατο οὖν καὶ τὰς οὐλὰς ἀπαλεῖψαι· ἀλλ' οὐκ ἀπαλείφει, ἵνα ἐλέγξῃ σε, ὡ θεήλατε. Ἄρα οὖν ἦν τὸ σῶμα τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ταφέν τὸ τριήμερον, καὶ σὺν αὐτῷ ἀναστάν ἐν τῇ ἀναστάσει. Ἐδείξε γὰρ καὶ ὄσῳ, καὶ δέρμα, καὶ σάρκα, ὡς εἶρηκεν, ὅτι· *Ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὄσῳ οὐκ ἔχει, ὡς ὁρᾶτέ με ἔχοντα*. Πῶς οὖν εἰσῆλθε θυρῶν κεκλεισμένων, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι σῶμα μὲν ἐστι, καὶ οὐ πνεῦμα τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ σῶμα πνευματικόν; καίτοιγε σὺν ψυχῇ, καὶ θεότητι, καὶ ὅλη τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτὸ ὄν. Ἀλλὰ πνευματικὸν αὐτὸ τὸ ποτὲ παχυμερὲς λεπτομερὲς, αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον, καὶ αὐτὸ τὸ κεκρατημένον ἀκράτητον, συνενωθὲν καὶ συκραθὲν τῇ θεότητι, καὶ οὐκέτι λυόμενον, ἀλλ' εἰς αἰεὶ διαμένον, μηκέτι ἀποθνήσκον. *Ἀνέστη γὰρ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει*.

que in crucem actum atque **594** obnoxium fuerat, nullius amplius potestati subjectum; atque ita cum divinitate conjunctum, ac veluti temperatum, ut non amplius dissolvi posset, sed mortis expertus in sempiternum maneret. *Surrexit enim Christus ex mortuis, primitiæ dormientium*^b; non amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur^c.

ΞΕ'. Ἴνα δὲ γνῶς καὶ τοῦτο, δι' ἣν αἰτίαν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων λέγεται ὁ Χριστὸς, καίτοιγε οὐκ αὐτοῦ ἀρξαμένου ἀνίστασθαι. Πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἀνέστησαν δι' αὐτοῦ Λάζαρος, καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας, καὶ ἄλλοι· καὶ διὰ Ἠλία, καὶ διὰ Ἐλισσαίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πάντες ἀναστάντες πάλιν τεθνήκασιν, οὕτω Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ἀναστὰς γὰρ οὐκέτι ἀποθνήσκει, ὡς ἡ μέλλουσα ἀνάστασις εἶναι διὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ φιλανθρωπίας. Εἰ δὲ ἐστὶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ ἀνέστη ὄλον τὸ αὐτοῦ σῶμα σὺν τῇ θεότητι, ἢ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἀναστᾶσα, καὶ μηδενὸς ἐξ αὐτῆς καταλειφθέντος, οὔτε σῶμα, οὔτε ἕτερόν τι. *Ὁὐ γὰρ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδοὺ διαφθοράν*. Καὶ τὸ μὲν περὶ ψυχῆς ἐν τῷ ἄδῃ σημαίνει τὸ μὴ καταλειφθῆναι· τὸν δὲ ὄσιον, ἵνα δείξῃ τὸ ὄσιον σῶμα, τὸ μὴ ἐωρακὸς διαφθοράν, ἀλλὰ ἀναστάν ἀδιάφθορον, τὸ τριήμερον, καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ συνηγμένον εἰς τὸν αἰῶνα.

^a Joan. xx, 26 ^b ibid. 37. ^c Luc. xxiv, 59. ^d I Cor. xv, 20. ^e Rom. vi, 9. ^f Psal. xv, 10.

A Animadvertit Itaque idem esse animale ac spiritale corpus, quemadmodum et Dominus noster a morte surrexit, non ut aliud revocaret ad vitam corpus, sed illud ipsum, quod ei fuerat, neque præter ipsum aliud. Sed ita tamen, ut illud ipsum spiritus in propriam tenuitatem ac subtilitatem converteret, ac spiritale omnino conflaret. Quare et occlusis januis ingressus est¹; quod in hac quidem vita corporibus nostris contingere non potest, eo quod concreta sunt ac crassa, nec dum in spiritalem illam tenuitatem coaluerint. Quodnam igitur corpus est, quod clausis januis est ingressum? Aliudne quam quod in cruce suffixum est, an illud ipsum in crucem sublatum? Quocumque te veritas, Origenes, non potes non illud ipsum esse confiteri, quod cruci est affixum. Nam ipse te per accuratam Thomæ inquisitionem redarguit, cum ei dixit: *Noli esse incredulus, sed fidelis*². Tum enim clavorum vestigia monstravit ac lanceæ; adeoque cicatrices ipsas reliquit in corpore, quamvis illud spiritalem in unitatem conflasset. Poterat quidem cicatrices ipsas abolere; sed id tamen noluit, quo te, furiose, convinceret. Quocirca idem tum corpus ostensum est, quod in tumulo triduo consepultum fuerat, ac cum ipso in resurrectione suscitatum. Quippe ossa, pellem carnesque demonstravit, ut dixit: *Videte quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*³.

Quomodo igitur clausis januis subiit, nisi ut corpus esse quod aspicerent, non spiritum probaret, sed spiritale tamen corpus? Quanquam erat illud cum anima et divinitate, totaque adeo hominis natura conjunctum. Sed spiritale erat, ut dixi; et quod crassum olim erat, subtile redditum: quodcumque igitur clausis januis subiit, nisi ut corpus esse quod aspicerent, non spiritum probaret, sed spiritale tamen corpus? Quanquam erat illud cum anima et divinitate, totaque adeo hominis natura conjunctum. Sed spiritale erat, ut dixi; et quod crassum olim erat, subtile redditum: quod-

LXV. Atque ut illud intelligas, quam ob causam primitiæ dormientium Christus appelletur, tametsi non is primus omnium surrexerit; nam ante ipsum Lazarus per eum excitatus fuerat, necnon et viduæ filius, et alii quidam; adde et nonnullos ab Elia atque Elisæo vitæ restitutos; ut illud igitur intelligas, sic habeto: Cum omnes illi qui surrexerint dicuntur iterum mortui sint, merito Christum primitias appellari dormientium; qui posteaquam surrexit non amplius moritur, quæ est futura resurrectionis ratio, quam illius vitæ et humanitatis beneficio consequemur. Cum autem sit ille primitiæ dormientium, integrum ejus corpus cum divinitate, hoc est quidquid ad assumptam humanitatem attinet, surrexit, nihil ut omnino ex ea relictum sit, non corpus aut ejusmodi quiddam. *Non enim derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*⁴. Ubi quod de anima in inferno dicitur, non esse

destitutam significat : sanctum autem addidit, ut sanctum corpus ostenderet, quod corruptionem non vidit, sed post triduum incorruptum et immortalitate in aeternum praeditum surrexit.

Tu vero haec nostra corpora scortetas esse tunicas affirmas, cum id orationis consequens series reflat. Sed haec ab illis tibi seminibus, quorum ex gentilium superstitione ac fabulis satus excepisti, injecta videtur opinio; necnon et ex impia illa ratiocinatione infidelique de resurrectione dogmate, quod in te indidem excitatum est, a Graecis, qui eo te deduxerunt, est profectum. *Animalis enim, inquit, homo non capit ea quae sunt Spiritus; stultitia enim est illi, quia spiritualiter examinatur*¹. Enimvero si ante violatum mandatum tunicæ primis nostris parentibus essent oblatae, nonnihil probabile tuum illud foret mendacium et in errorem posset inducere. Jam vero post Evam in lucem editam esse confectas apparet. Eva porro undenam est, nisi ex corpore, formata? Id vero manifestum est. *Immisit enim, ait, soporem in Adam, et dormiit, et accepit unam de costis ejus*². Costa vero praeter os nihil aliud est, cujus loco carnem edificavit. Cum igitur caro nominata sit, qui tantam structura illius expectatur? Sed et paulo ante: *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem nostram et similitudinem*³. — *Et accepit, inquit, limum de terra et formavit hominem*⁴. Atqui limus et caro nihil sunt aliud quam corpus. Deinde sequitur: *Et exurgens Adam e somno dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*⁵. Nondum erant pelliceae illæ tunicæ; nondum confictum illud in allegoria tua mendacium exstiterat. Itaque *os ex ossibus meis, et caro de carne mea*, manifeste de corporibus intelligenda sunt, adeo ut Adamus et Eva corporibus minime carerent. *Et accepit de ligno, et comedit*⁶; prout serpentis astu deceptus atque in Deum rebellis fuit. *Et audivit vocem Dei ambulantis in paradiso sub vespere: et abscondit se Adam et Eva ad arborem*⁷. Tum Dominus Adamum interrogat: *Ubi es?* At is deprehensus respondit: *Vocem tuam audivi, et abscondi me eo quod nudus essem*. Nudum vero quid tandem dixit? animam an corpus? Deinde ficulnea folia quemnam obtgebant: animam an corpus? *Et quis tibi dixit, inquit, te esse nudum, nisi quod de ligno, de quo praecepi tibi ne comederes, comedisti?* Ad haec Adamus respondit: *Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi, et comedi*. Cedo unde mulier data fuerit, nisi ex costa, hoc est Adami corpore, antequam tunicæ illis attribuerentur? Porro mulieri dixit: *Cur hoc fecisti?* At illa: *Serpens, inquit, decepit me, et comedi, et dedi viro meo*. Post haec Deus exsecrationem infixit, mulieri scilicet dolorem, et viro, ut in sudore pane suo vesceretur. Quibus factis adjecit: *Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. Neforte extendat manum, et attingat lignum, et comedat, et vivat in aeternum*. Postea: *Et fecit Deus tunicas pelliceas, et induit Adam et uxorem*

Σὺ δὲ φάσκεις, ὡς οὗτος, ταῦτα τὰ σώματα εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας, οὐδαμοῦ τῆς ἀκολουθίας τοῦτο ἐχούσης, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν σοὶ ἀπ' ἀρχῆς σπέρματα καταβληθέντα τῆς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔθνομύθου διδασκαλίας, καὶ διὰ τὸν ἐκεῖ παροξυνθέντα σοὶ κακώτροπον λογισμόν τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας, φημί δὲ Ἑλλήνων τῶν σε εἰς τοῦτο ἀγαγόντων. Ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος, φησὶν, οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μωρία γὰρ αὐτῷ ἔστιν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Εἰ μὲν γὰρ πρὸ τῆς παρακοῆς οἱ χιτῶνες τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ ἐγίνοντο, πιθανὸν ἂν σου τὸ ψεῦσμα, καὶ δυνάμενον ἐξαπατηθῆαι ὅτε δὲ φαίνεται μετὰ τὴν Εὐαν πλασθῆναι, πόθεν δὲ ἄρα ἐπλάττετο ἀλλὰ ἀπὸ σώματος; Δῆλον. Ἐπέβαλε γὰρ, φησὶν, ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὑπνώσκει, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Πλευρὰ δὲ οὐδὲν ἕτερον τυγχάνει, ἀλλὰ ὁστίον. Ὀκωδόμησε δὲ σὰρξ ἀντ' αὐτῆς. Σαρκὸς δὲ ὀνομαζομένης, πῶς ἔτι προσδοκᾷται ἡ ταύτης ποιήσις; Καὶ ἀνωτέρω φησὶ: Ποίησωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ κατ' ὁμοίωσιν. — Καὶ ἔλαβε, φησὶ, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ χοῦς καὶ σὰρξ οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἀλλὰ σῶμα. Εἴτα μετέπειτα: Καὶ ἀναστάς Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ὑπνου εἶπε: Τοῦτο νῦν ὁστίον ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Οὕτω δὲ χιτῶνες οἱ δερματίνοι, οὕτω τὸ κατὰ τὸν ψεῦσμα ἀλληγορούμενον ὑπῆρχεν. Ὅστούν τοίνυν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου, δηλον, ὅτι σώματα ἦσαν, καὶ οὐκ ἦν ἄσώματος ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα. Καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγε ὡς ὑπενοθεύθη ὑπὸ τοῦ δρεως, καὶ γέγονεν ἐν παρακοῇ. Καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλιόνον καὶ ἐκρύβθη ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα ἐν τῷ ξύλῳ. Καὶ ὁ Θεὸς φησὶ τῷ Ἀδὰμ: Πού εἶ; Ὁ δὲ ἐλεγχόμενος ἀποκρίνεται: Τὴν φωνήν σου ἤκουσα, καὶ ἐκρύβην, ὅτι γυμνός εἰμι. Γυμνὸν δὲ ἄρα ποῖον ἔλεγε; τὴν ψυχὴν ἔλεγεν ἢ τὸ σῶμα; Τὰ δὲ φύλλα τῆς συκῆς τίνα ἔσκαπε, τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα; Καὶ τίς σοι εἶπε, φησὶν, ὅτι γυμνός εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐ ἐνεταλμάμη σοι τοῦ μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἔφαγες; Καὶ φησὶν Ἡ γυνὴ ἦν ἔδωκάς μοι δέδωκέ μοι, καὶ ἔφαγον. Πόθεν δὲ ἐδόθη ἡ γυνὴ ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ σώματος, πρὶν ἡ τοὺς χιτῶνας αὐτοῖς δοθῆναι; Καὶ τῇ γυναικὶ φησὶ: Τί τοῦτο ἐποίησας; Ἡ δὲ: Ὁ δρεὺς ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον, καὶ ἔδωκα τῷ ἀνδρὶ μου. Ὁ δὲ Θεὸς ἐπάγει τὴν κατάραν, καὶ τῇ γυναικὶ τὴν οὐδύνην, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐν ἰδρωτί φαγεῖν τὸν ἄρτον. Καὶ μετὰ ταῦτα λέγει: Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν. Μηποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ ἄψῃται τοῦ ξύλου, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα καὶ μετ' ἕτερα. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἐρέδυσεν τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἐξέβαλε αὐτοὺς ἐκ τοῦ παραδείσου. Καὶ ὄρξ, ὅτι μάταιος ἦ

¹ I Cor. II, 14. ² Gen. II, 21. ³ Gen. I, 26. ⁴ Gen. II, 7. ⁵ ibid. 25. ⁶ Gen. III, 6. ⁷ ibid. 8 sqq.

ἀ σου καινοτομουμένη κενοφωνία. Πρὸ πόσου ἄ χρόνου ἦσαν σώματα τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ.

A *ejus, et ejecit illos e paradiso. Vides quam inepta sit nova illa a te excogitata et inanis opinio. Nam aliquanto ante tempore corpora primum nostri parentes habuerunt.*

Γ. Εἰ δὲ τοῦτό σε ἀνακρίνει, καὶ οὐ δύνασαι ἰκῶς διανοούμενος τοῦ Πνεύματος δέξασθαι τὴν ἰν, ἄπιστε, καὶ ἐπέκεινα τῶν ἀπίστων τυγχά- λέγε μοι ἐκάστην ὑπόθεσιν ἐκ Θεοῦ γεγνουῖαν, τὴν ἔχει τὴν θαυματουργίαν καὶ ἐκπληξίν; Πό- ἐξ οὐκ ὄντων οὐρανὸς τέταται ἐν μετεώρω ἀνα- στασμένος; Πόθεν ἐστιλβῶθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐκτί- , καὶ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα; Ἐκ ποίου πρωτοτύ- ὕλης ἐλήφθη ἡ γῆ, ἐξ οὐκ ὄντων γινομένη; ἃ ποίων φύσεων ἐτήθη τὰ ὄρη; Πόθεν ἡ σύ- σις ὄλου τοῦ κόσμου, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων τῶ Θεῷ ἰσθεῖνα; Πόθεν τῶν νεφῶν ἡ σύστασις, ἡ ὑπὸ ν σκέπει τὸν οὐρανόν; Πόθεν τὸ κύνωπος καὶ σκνιφὸς διὰ προστάγματος Θεοῦ τῶ θεράποντι οὔ Μωϋσῆ ὁ πορισμός; Πῶς τὴν φυλίην ῥάβδον ὄφιν μετέβαλεν ἐπεψυχαμένον καὶ ἔρποντα; Πό- τη χειρὶ τοῦ Μωϋσέως τῶ εἰς χίονα μεταβάλλε- ; Οὕτω καὶ τότε ἠθέλησεν ὁ Θεός, ὦ ἄπιστε, δερματίνους φύσει χιτῶνας ἀνευ ζῶων, ἀνευ νης τινὸς ἀνθρωπίνης καὶ πολυμόρφου ἔργα- ;, ἅμα θέλων ἐποίησε τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ· ὡς ρχῆς ἅμα ἠθέλησε, καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ πάντα ἐνηται. Καὶ περὶ τούτων πολλὰκις ἐφημεν καὶ ἄλλοις τόποις, καὶ ἀνωτέρω. Καὶ τοῖς μὲν βου- ἵνοις τὸ ζῆν σύντομος ἡ σωτηρία, καὶ εὐθυελεγ- ; καταδέξασθαι διδασκαλεῖον οὐδὲ ὁ πᾶς αἰὼν C ἡς διαλογὴν ἐξαρκέσειε, κωφευούσης ἀεὶ τῆς ἡς δίκην ἀσπίδος, καὶ τὰ ὄτα βουούσης, τοῦ καταδέξασθαι φωνὴν ἐπαδόντων, φαρμα- ἴται ἢ φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ, κατὰ τὸν ν λόγον. Τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς ἀληθείας, οἶμαι, ὠφέ- ος οὐκ ὀλίγως, κἄν τε διὰ πλάτους ὁ λόγος εἰρη- ος ἐνταῦθά μοι κεῖται.

LXVI. Quod si te illud examinat, neque potes animale in modum ista cogitans spiritus gratiam percipere, o infidelis homo et infidelibus deterior, dic **596** mihi sodes quantum unumquodque Dei opus habet miraculi? Quomodo cœlum ex nihilo in sublimi porrectum est et expansum? Undenam solis ille fulgor accensus est, aut ille ipse cum luna sideribusque conditus? Quanam vero ex priore materia translata terra est, quæ est ex nihilo producta? Quonam ex naturæ genere montes excisi sunt? Unde totius universi constitutio, quam ex nihilo Deus peperit? Aut unde nubes conflatae sunt, quibus repente cœlum obducitur? Unde culicum ciniphumque vim Dei imperio servus ejus Moyses comparare potuit? Quomodo ligneam virgam animatum ac prorepentem in colubrem convertit? Qui fieri potuit ut Moysis manus in nivem commutaretur? Sic igitur et tum Deo, mortalium infidelissime, placuit, ac pelliceas, et quidem veras tunicas, sine ullis animalibus, sine humanæ artis ac multiplicis operis adminiculo, primis nostris parentibus simul atque voluit confecit: non secus atque initio simul ac voluit, cœlum atque universa producta sunt. Cæterum de his nos sæpius, et aliis in locis, et supra disputavimus. Atque his quidem qui vitæ desiderio tenentur, salutis est expedita ratio, et infidelissimi erroris confutatio facilis. Iis vero, qui salutis disciplinam ac magisterium repudiant, ne integrum quidem sæculum potest ad disputandum sufficere, cum illorum aures perpetuo, *aspidis instar, obsurdescant, quæ aures suas obdurat, ut non exaudiat vocem incantantium, venefici incantantis sapienter*, ut in sacris Litteris scriptum est². Veritatis porro filiis fructuosissimum hunc sermonem confido fore, tametsi latius illum hoc loco persequamur.

Ζ. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. ἂν γὰρ ἐξαπατήσης τοὺς ἀγνοοῦντας, τὸ σὸν ἰνῆμα ἀποβαλλόμενος, ὦ ματαιοπῶνε, καὶ εἴπησ- ἐς τῶν ἀπλουστέρων νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς μὴ ξεσθαι ἀναστάσεως.

LXVII. Venio itaque ad institutam de resurrectione disputationem. Cum enim ignaros deciperis, ac tuam opinionem pro vero dogmate subjeceris, itaque dixeris: Nonnulli e rudioribus impios non putant resurrectionis compotes futuros.

μόνον γὰρ τοῦτό ἐστιν ἐν σώματι, ἀλλὰ καὶ κνώ- α ἐξ ἡμῶν φύεται, ὡς εἶπειν, φθειρές καὶ κόνεις, ε ἐκτὸς τοῦ σώματος ὄντα, οὔτε ἀπὸ τοῦ σώματος ἰζόμενα. Καὶ οὐδεὶς ποτε ἐπεζήτησε κόνιν τὴν ἐκ σώματος ἐκκριθεῖσαν εἰς περιποίησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναίρεσιν· οὐδὲ διαφθορὰν τὴν ἐξ αὐτῆς γεγεννη- ἡν, οὐδὲ ζημίαν τὴν ταύτης ἀπώλειαν ἠγγήσοιτό . Τὰ ἀφ' ἡμῶν βύεντα, εἰ καὶ οὕτως ὑπάρχει κατὰ σου λόγον, οὐ μωρῶς παρ' ἡμῶν ζητηθήσεται. ἢ Θεὸς ταῦτα εἰς ἡμῶν σύστασιν ἀγάγοι, ἀλλὰ ἡν ῥύπου ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱματίου ὑπάρχοντος, ἀπ'

597 Non enim unum illud inest in corpore, sed ex nobis etiam bestię nascuntur, pediculi videlicet ac lendes: quæ neque extra corpus sunt neque in corporis ulla parte numerantur. Ac nemo excretam ex corpore suo lendem, ut conservaret, quæsiit, sed ut necaret potius; neque illatam ab ea perniciem asciscit. Sed neque si perdita illa extinctaque fuerit, id in damno reputabit. Sic quæ a nobis fluxerunt, tametsi ita tua fert opinio, a nobis ipsis nequaquam stolidè requirentur. Neque illa Deus in conflandis nobis componendisque

¹ F. ποσοῦ. ² Vitiosa lectio. ³ Psal. LVII, 5, 6.

restituct, sed tanquam maculam relinquet, quæ ex vestibus exorta, nitoris elegantiaque studio diluitur. Illam vero perfectam absolutamque vestem, neque mancã, neque redundantem, pro singulari artis suæ peritia artifex reficiet: omnia quippe in ejus sunt potestate posita. Quod nisi ita se res haberet, o hominum insanctissime, atque ex verbosa illa calliditate in amentiam converse, poterat utique Redemptor noster ac Dominus, Deique Filius, qui idcirco venerat, ut vitæ nobis spem certissimam faceret, quique, ut dictorum suorum fidem nobis astrueret, pleraque in seipso voluit exprimere: poterat, inquam, corporis sui parte deposita aliam excitare partem: quemadmodum verbosa illa tua rectæ fidei confutatio atque ineptissimarum rationum, o contentionis cupide, multitudo declarat. Verum ipse tuum evestigio modum ac rationem redarguens ita pronuntiat: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuam fuerit, solum manet. Si autem ceciderit mortuumque fuerit, multa parit*¹.

Quodnam illud erat granum, de quo loquebatur? Nemo est qui dubitet, idque mundi totius confessione constat, de se ipso Dominum locutum, hoc est de corpore suo, sanctissimaque illa carne, quam ex Maria ceperat, ac de humana omni natura. Quod autem cadendi ac moriendi vocabulis utitur, ut et alio in loco dicit: *Ubi erit cadaver, illic congregabuntur et aquilæ*², ad triduanum corporis soporem retulit; quod ne ipse quidem diffiteri potes. Nam divinitas ipsa cum somni est experta, tum cadere superarique non potest, nec est omnino mutabilis. Mortuum est itaque frumenti granum, atque iterum excitatum. Utrumnam igitur integrum granum excitatum est, an illius pars est aliqua derelicta? Aliudne porro, quam quod antea erat, an idem **598** penitus esse ac reviviscere cepit, quod et ab Josepho sindone obvolutum ac sepultum, et in novo monumento positum surrexit³? Tu te ipse non negaveris. Quemnam autem mulieribus angeli resurrexisse nuntiabant, cum ita dicerent: *Quem quæritis? Jesum Nazarenum? Surrexit, non est hic: venite, videte locum*⁴. Perinde ac si diceret: *Venite, videte locum*, et Origenem docete; nullas istic illius jacere reliquias, sed integrum surrexisse. Atque ut intelligas resurrexisse totum, *Surrexit*, inquit, *non est hic*, ut nimirum illius nullum abjectum ac relictum fuisse; sed et lancea perforatum, et a Pharisæis comprehensum est, ac sputis aspersum.

LXVIII. Quid autem attinet plura ad infelicem D illius et insolentem loquacitatem congerere? Quocirca non secus atque ipse resurrexit suumque corpus excitavit, ita et nos excitabit. Nam ex eo sanctissimus Apostolus spem nostram confirmavit his verbis⁵: *Quomodo dicunt quidam in vobis mortuorum resurrectionem non esse? Quod si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis ergo est*

A αὐτοῦ δὲ δι' εὐκοσμίαν ἀποβληθέντος, ἐν δευτέρῳ α ταλείψαιεν. Ἐκεῖνο δὲ σαφῶς τὸ ἐντελὲς ἰμάτων ἡμῶν λείπον, μήτε περιττὸν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι τῆς εἰρημίας, ὁ δημιουργὸς ἀγάγοι· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατὴ. Εἰ δὲ οὕτως ἦν, ὡς τὰς φρένας ἀδικηθεὶς ἐκ τῆς παλιῆς σου ἐπινοίας, εἶχεν ἄρα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐλθὼν δι' ἀσφάλειαν πᾶσαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς ποιήσασθαι τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, ἐν ἑαυτῷ καὶ πλεῖστα ἀνατωπασάμενος, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐκ ἡμᾶς σύστασιν, μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀποθέσθαι, μὴ δὲ ἐξεγείραι κατὰ τὴν μυθώδη σου ἀνασκευὴν καὶ πλήθους λογισμῶν ματαίων συλλογῆν, ὧ φέρεται. Αὐτὸς γὰρ εὐθύς διελέγγων σου τὸν τρόπον εἰπαλέγων, ὅτι Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου κενῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, μόνος μένει· ἐὰν δὲ κενῶν B ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει.

Καὶ τίνα ἄρα ἔλεγε κόκκον; Παντὶ τῷ σαρκίῳ καὶ ὁμολογῆται παντὶ τῷ κόσμῳ, ὅτι περὶ ἐαυτοῦ ἔλεγε, τούτέστι περὶ τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας, ἧς ἀπὸ Μαρίας ἐληφεν, καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Τὸ δὲ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὡς ἔλεγε· Ὁκου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται αἱ ἀετοί· περὶ τῆς αὐτοῦ τριημέρου τοῦ σώματος καμψέσεως ἔλεγεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογῆσαι. Ἡ τῆ θεότητος αὐτοῦ ἀκοίμητος, ἀπτωτος, ἀκράτητος, ἀκαταπότος. Ἀπέθανε τοίνυν ὁ κόκκος τοῦ σίτου, καὶ ἀπέπεσε C Ὁλος οὖν ὁ κόκκος ἀνέστη, ἢ λείμμα αὐτοῦ ἀπέπεσε. Ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν θνητὸν, ἢ αὐτὸ ὃ ὤν εἶναι εἶναι, τὸ διὰ τὸ ἰσότηρ καχευμένον ἐν σπύρματι καὶ ἐν μνήματι καινῷ τεθὲν ἀνέστη; Πάντως ὁμοίως ἀρνήσῃ. Τίνα τοίνυν εὐηγγελίζοντο ἐγγεγραμμένοι ἄγγελοι ταῖς γυναῖξιν; ὡς φασί· Τίνα ζητεῖτε; Ἡσοῦν τὸν Ναζωραῖον; Ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὡς δεῦτε, Ἰδετε τὸν τόπον. Ὁσεὶ ἔλεγε· Δεῦτε, κενῶν τὸν τόπον, καὶ συνετίσατε τὸν Ὀριγῆν, ὅτι ἐὰν ἐνὶ λείμματι κείμενον ἐνταῦθα, ἀλλὰ ἔλον ἀνέστη. Ἐὰν ὅπως γνῶς, ὅτι ἔλον ἀνέστη· Ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὡς εἶπα· ἵνα ἀποκρούσῃ σου τὴν φλυαρίαν, ὅτι λέγεις αὐτοῦ οὐκ ἐγκατελείφθη, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἡλῶθαι, εἰς τὸ νυχθῆν τῇ λόγγῃ, αὐτὸ τὸ κρατηθῆν ὑπὸ τῶν ταραξαίων, αὐτὸ τὸ ἐμπτυσθῆν.

nugas tuas discuteret, demonstraretque residuum idem esse plane corpus, quod et clavis confusa.

Εἴη. Καὶ τί μοι τὰ πλεῖστα λέγειν πρὸς εἰς τὸν τούτου τοῦ ἔλαεινοῦ καὶ πολυκόμμου τῆς ἐν αὐτῷ τῆς νηθείσης φλυαρίας; Ἄρα οὖν, ὡς ἀνέστη, καὶ ἐπέπεσε τὸ πτώμα ἡγειρεν, οὕτως καὶ ἡμᾶς ἡγειρεῖ. Ἐὰν τούτου γὰρ εἰδείξῃ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, φήσας, ὅτι Πῶς λέγουσι τινες ἐν ἡμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενῶν ἄρα τὸ κέντρον

¹ Joan. xii, 24. ² Matth. xxiv, 28. ³ Matth. xxvii, 59, 60. ⁴ Matth. xxviii, 5, 6. ⁵ I Cor. xv, 12 sqq. ⁶ I Cor. ὡς τὰς.

ἡμῶν ματαλα καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Εὐδρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, δεῖ εἰπομεν· Ἐγείρε τὸν Χριστὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὑστερον ἐπιφέρει, λέγων· *καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθάνασίαν.* Καὶ οὐκ εἶπε τὸ θνητὸν μόνον, οὐδὲ τὸ φθαρτὸν μόνον, οὐδὲ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν· ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, μετὰ προσθήκης τῆς τοῦτο, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο, μετὰ προσθήκης τῆς τοῦτο. Αὐτὸς οὖν ὄλος ὁ κόκκος [αὐτοῦ ἀνέστη· καὶ οὐ μέρος ἀνέστη, ἀλλὰ ὄλος ἀνέστη· καὶ οὐκ ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα ἀνέστη, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πεσὼν ἐν τῷ μνηματι ὄλος ἀνέστη. Καὶ ποῦ ἰσχύει σου ἡ κενωφονία; Δύο γὰρ κόκκους οἶδεν ἡ θεία Γραφή εἰρημένους, ἓνα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἓνα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν πᾶσαν σαφήνιαν δηλοῖ κατὰ τὰ τελείως ἐν αὐτῷ ἐνεργηθέντα, ὅπερ ἐστὶ πρωτότυπον τῆς ἀναστάσεως. Τοῦτο γὰρ καὶ διδάσκων καὶ ποιῶν ὁ Σωτήρ τὰ πάντα ἡμῖν εἰς παράστασιν βεβαίως εἰργάσθη εὐθύς. Ἔλεγε γὰρ περὶ τοῦ κόκκου, καὶ τοῦ ἡγείρε ὁ τὸν κόκκον, ἵνα ἡμῖν τὴν πίστιν τῆς ἐλπίδος βεβαιώσῃ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως ἐν ἀληθείᾳ. præstitit. Nam de grano, deque eodem excitando resurrectione 599 concepimus fidem assereret.

Ἀπὸ τοῦτου διαδεξάμενος ὁ Ἀπόστολος, Πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσομένην ὄξαν τῶν ἁγίων διηγούμενος ἡμῖν, καὶ τὴν τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν, δείκνυσι πάλιν διὰ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου, κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπικηρυκευσάμενος. Ἄλλὰ ἐρεῖς μοι· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῦ δὲ σώματι ἐρχοῦται; Καὶ φησὶ πρὸς τὸν τὰ τοιαῦτα λέγοντα· Ἄφρον· Ὁ γὰρ ὄλος περὶ ἀναστάσεως ἀμφιβάλλων ἄφρον ἐστὶ καὶ ἄσυνετος. Εἴτ' αὖ φησὶ· Ἄφρον, οὐ δὲ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ γερνησόμενον σῶμα σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τῶν ἄλλων σπερμάτων· καὶ οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα ὡς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστω τῶν σπερμάτων ἰδίον σῶμα. Καὶ ὄρα, δεῖ οὐκ ἀλάσσειται τὸ σῶμα. Οὐδεὶς γὰρ σπείρας κριθᾶς ζητεῖ σίτον· οὐδὲ μελάνθιον ἐσπείρει, καὶ εὔρει κριθήν· ἀλλὰ τὸ σπειρόμενον αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἐγειρόμενον. Ἐὰν δὲ καὶ καταλειφθῇ ἐξ αὐτοῦ κάτω ἐν τῇ γῆ, καὶ ἀναστῆ ἐξ αὐτοῦ τὸ βλάστημα, ὧδε μὲν ἐν τούτῳ τῷ φθαρτῷ σίτῳ, καὶ μὴ εἰς κρίσιν ἐρχομένῳ, τὸ μὲν καταλειφθὲν ἄχρηστον, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγειρόμενον κάλλιον. Ἡθέλησε δὲ δεῖξαι τὴν φαιδρότητα διὰ τὴν ἀπίστην τῶν μὴ τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ παραδοκούντων. Τάληθῆ μὲν γὰρ ὁ κόκκος τοῦ σίτου λεπτότατος. Ποῦ δὲ ἐν τῷ τοιούτῳ κόκκῳ τῷ μικροτάτῳ καὶ ῥίζαι, καὶ βάρεις, καὶ καλάμη, καὶ αἱ γονατίδες, καὶ αἱ τοσαῦται σύριγγες, καὶ κεφαλίδες, καὶ θῆκαι, καὶ ἀνθήρικες, καὶ κόκκοι πολυπλασιάζοντες;

Ἔθ'. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον εἰπωμεν τὰ ὅμοια τούτους διηγούμενοι, πῶθεν τῷ Μωυσεῖ υἱῷ τῆς Ἰωαβέθ, υἱῷ τοῦ Ἀμράμ τὸ νύξαι πέτραν ἐν βάρβῳ, καὶ προσενεγκεῖν ὕδωρ ἐξ ἀπόρου ὕλης, τὸ ξηρὸν εἰς

A *prædicatio nostra, vana est et fides vestra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam diximus: Suscitavit Christum, etc. Deinde subjecit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Non dixit mortale solum, neque corruptibile solum, nec immortalē denique animam: sed corruptibile hoc et mortale, addito utrobique pronomine, hoc. Quamobrem granum ipsius, et quidem integrum, non ejus tantummodo pars, sed integrum, uti diximus, surrexit; nec aliud, quam quod erat antea granum, sed illud ipsum, quod in monumentum ceciderat, totum integrumque surrexit. Quid igitur virium habet absurda illa tua sententia? Duo siquidem grana, quæ paulo ante retulimus, Scriptura commemorat: B quorum alterius in Evangelio, alterius apud Apostolum fit mentio. Primum illud ad rem declarandam efficacissimum est, secundum ea quæ perfecte in eo gesta sunt, quod est velut resurrectionis exemplar. Etenim docens istud Salvator, et faciens, subinde confirmandis nobis omnia constanter idcirco disseruit, ut spei nostræ, quam de vera

Huic successit Apostolus, qui divini Spiritus afflatu, sanctorum gloriam, quæ post resurrectionem futura est, ac bonorum fructum voluptatemque declarans, eadem grani tritici similitudine demonstrat, tale adversus infideles præconium instituens. At dices mihi: Quomodo resurgunt mortui? quonam vero corpore veniunt? Ad hæc ita respondit: Stulte. Stultus enim est et imprudens, qui omnino de resurrectione dubitat. Ergo ita subicit: Stulte, tu quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit. Et quod seminas, non futurum corpus seminas, sed nudum granum, exempli causa, tritici, aut aliorum seminum; et non vivificatur, nisi mortuum fuerit. Deus autem dat illi corpus sicut voluit, et unicuique semini proprium corpus. Animadvertis, opinor, non commutari corpus. Nemo enim qui hordeum severit, triticum requirit; neque nigella Romana consita hordeum reperit; sed id ipsum excitatur quod satum est. Ac dummodo aliquid ex ipso relictum in terra fuerit, atque ex eo germen effluerit, sic in corruptibili hoc tritico, quod nulli judicio obnoxium est, inutile est quod relinquitur, quod excitatur vero, præstantius. Illum porro splendorem ac claritatem propter eorum infidelitatem declarare voluit, qui nihil a Deo quod speretur expectant. Nam revera tenuissimum est tritici granum. In qua quidem tam exigua mole ubinam radices et quasi fundamenta sunt? tum deinde culmus, genicula, tot fistulæ, capitella, folliculi, aristæ, granaque multiplicata?

LXIX. Clarius quid velim eloquar, atque his similia percurram. Undenam Moysei Jocabethæ et Amrami filio illa virtus, ut virga silicem perforaret, minimeque idonea ex materia laticem aquæ

¹ γρ. ὁ λόγος. ² F. ἐγείραι. ³ I Cor. xv, 35 sqq.

preferret? quod siccum erat in humorem converteret, percussum mare duodecim in vias atque itinera maritima solo imperio divideret, fluvium in sanguinem mutaret, ranarum tantam repente copiam in unum cogeret, culices Ægyptiis immitteret, misceret igni grandinem, nigerrimam noctem ac densissimis tenebris obductam iisdem illis Ægyptiis offunderet, primos Ægyptiorum partus interficeret, igneæ columnæ beneficio populo, quem pastoris instar regebat, iter præiret, angelorum panem oratione ac precibus eliceret, coturnices **600** largissime suppedicaret, ac tot hominum millia Deo iubente satiaret, ejusdem Dei vocem exaudiret, dignus, inquam, haberetur ex tam infinita hominum multitudine, qui et Dei vocem audiret, et illius colloquio frueretur, quadraginta dies, totidemque noctes nullam earum rerum desideraret, quibus naturæ necessitate ad vitam sustentandam utitur, illius deinde caro solis in splendorem ac radiantem fulgorem verteretur, qui ita populi oculos perstringeret, ut illius faciem fixis oculis contemplari Israelis posteri nequirent, ut illius manus in nivem mutaretur ex carne, ut ad Core, Dathan, Abiron et Annan hauriendos dehiscere terram juberet, ut illud audiret denique: *Ascende in montem, et illic morere*¹, ut illius sepulchrum hominum nemo cognosceret? quandoquidem sacræ istud Litteræ significant: non esse angelis videlicet: quod verba ipsa tacite intelligentiæ nostræ subjiciunt.

Atque hæc omnia tum gesta sunt, cum adhuc in hoc mundo versaretur; gesta autem in eo, quod animale erat ac spiritale perfecte simul est factum. Sed nos velut quoddam illinc pignus accipimus, ad illius perfectæ pullulationis exemplum, quæ tum accidet, cum dictum illud implebitur: *Seminatur in ignobilitate, resurget in gloria. Seminatur in infirmitate, resurget in virtute*². Etenim nonne infirmum est, quod ita seminatur, ut ubi seminetur ignoret? Ignobilitate vero nonne plenum illud est, quod in sepulchrum abjectum obruitur aggestu pulveris, ac laceratur, projicitur, omnique sensu destituitur? Contra vero nonne gloriosum id est, quod ad vitam excitatur, et in sempiternum permanet, ac cum divinæ benignitatis spe ac fiducia cæleste regnum possidet? ubi *fulgebunt justi sicut sol*³? ubi *angelis erunt æquales*⁴? ubi cum sponso choreas agent? ubi cum Petro apostoli duodecim in thronis considant, totidemque Israelitarum tribus judicant⁵? Ubi ea justi percipient, quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se*⁶? Nostra igitur resurrectio Dei est ope ac virtute futura, generisque hominum omnis, tam justorum videlicet, quam injustorum, infidelium penite ac fidelium, quorum ad vitam alii, ad æternum alii judicium resurgunt⁷.

¹ Deut. xxxii, 49. ² I Cor. xv, 45. ³ Matth. xiii, 45. ⁴ Matth. xxii, 30. ⁵ Matth. xix 28. ⁶ I Cor. ii, 9. ⁷ Matth. xxv, 46. ⁸ Cor. τῶν περὶ.

(49) *Καὶ διαίρειν εἰς δώδεκα ὁδοῦς*. Cum Rubrum mare trajecerunt Judæi, totidem impressas vias, quot erant tribus, Hebræorum traditio est, quam

ὕγρον μεταβαλεῖν, τὸ πατάξει θάλασσαν, καὶ διαίρειν εἰς δώδεκα ὁδοῦς (49) ὁδοπορίας ἐν θαλάσῃ τῇ κελύσματι, τὸ ποταμὸν εἰς αἷμα μεταβαλεῖν, τὸ βέτραχον ὑπὸ θίξιν συναγαγεῖν τοσοῦτον, τὸ τὴν σκίφρα ἐπιπέμψαι Αἰγυπτίοις, τὸ χάλαζαν μίξαι μετὰ τοῦ πυρὸς, τὸ νύκτα μέλαιναν καὶ ἐσκοτισμένην Αἰγυπτίοις ἐπικερῆσαι ζοφώδη, τὸ πρωτότοκα κτείνειν τῶν Αἰγυπτίων ἐν θανάτῳ, τὸ στύλω πυρὸς καθοδηγεῖν λαὸν δὲ αὐτοῦ ποιμαινόμενον, τὸ ἄρτον ἀγγέλων ἐκ ἐνέγκαι εὐχῆ καὶ ἰκεσίᾳ, τὸ ὀρυγομήτραν ἀνίειναι, καὶ κορεννύειν τοσαύτας μυριάδας ἀνθρώπων διὰ προστάγματος Θεοῦ, τὸ ἀκοῦσαι φωνὴν Θεοῦ, τὸ κταξιώθῃναι ἀνὰ μέσον τοσοῦτων τῶν μυριάδων Θεοῦ φωνῆς ἀκοῦειν, καὶ συνομιλεῖν Θεῷ, τὸ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ διὰ τεσσαράκοντα νυκτῶν μὴ ἐπιζητῆσαι τὰ χρειώδη τῶν κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας πλάσεως, τὸ μεταβληθῆναι τὴν σάρκα εἰς φαίδροτητα ἡλίου, καὶ ἀκτίνα φωτεινῆν, στροβοῦσαν λαὸν πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενεῖσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ τὴν χεῖρα σαρκίην οὐρανὸν μεταβληθῆναι εἰς χιόνα, τὸ κλειῦσαι τῇ γῆ ἄνακα τὸ στόμα πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ περι Ἐκὸρῆ, καὶ Δαθᾶν, καὶ Ἀβειρών, καὶ Ἀννᾶν, τὸ τέλος ἀκοῦσαι Ἐνδὸθηθι εἰς τὸ ἔρος, καὶ κελεῦσαι τὸ μὴ γινώσκειν ἀνθρώπων τὴν αὐτοῦ ταφήν; σημαίνοντος τοῦ θεοῦ Γράμματος, ὡς ὑπὸ ἀνθρώπων τὸ σῶμα Μωϋσέως μὴ κεκρηδεῦσθαι, ἀλλὰ καθὼς ὑποτίθεται ἡ διάνοια, ὅτι ἀγιῶν ἀγγέλων.

ab hominibus Moysis corpus sepulchrum, sed ab **C** Καὶ ταῦτα πάντα ἔτι ὄντος αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἔτι ἐν τῷ ψυχικῷ τούτῳ καὶ πνευματικῷ ἅμα τελείως γενομένῳ. Λαβόντες δὲ ἀπεντεῦθεν τὸν ἀρβῶνα εἰς ὑπόδειγμα τῆς τελείας τότε βλαστήσεως, ὅτε πληροῦται τὸ εἰρημένον. *Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ ἰσπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει*. Πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενὲς τὸ σπείρομενον, καὶ μὴ γινώσκον τοῦ σπείρεται; Πῶς οὐκ ἀτιμον τὸ ἐν μνήματι βαλλόμενον, καὶ κόνιν ἐπαμώμενον, λακίζόμενον τε καὶ ριπτούμενον, καὶ ἀναίσθητον; Πῶς οὐκ ἐντιμον τὸ ἐγειρόμενον, καὶ εἰς αἰῶνα διαμένον, καὶ ἐν ἐλπίδι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλιανθρωπίας οὐρανῶν βασιλείαν κτώμενον; Ὅπου *λάμψουσι δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος* ὅπου *ἔσονται ἰσάγγελοι*, ὅπου μετὰ τοῦ νυμφίου χορεύουσιν, ὅπου οἱ περὶ Πέτρον καθέζονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους, τὰς δώδεκα φυλὰς κρίνοντες τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπου λήξονται οἱ δίκαιοι ἂ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐὰν καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἂ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Ἡμῶν τοίνυν ἡ ἀνάστασις ἐν Θεῷ, καὶ παντὸς ἀνθρώπου δικαίου τε καὶ ἀδίκου, ἀπίστου τε καὶ πιστοῦ, τῶν μὲν ἐγειρομένων εἰς ζωὴν αἰώνιον, τῶν δὲ εἰς χριστὴν αἰώνιον.

Origenis memorat, homil. 5 in Exodum, et Kimchius in psal. cxxxvi.

Ο'. Καὶ σώπα Βαβυλῶν, ἡ ἀρχαία πάλιν ἡμῖν ἀνακαινιζομένη σύγχυσις. Περφίμωσο, Σόδομα, καὶ ἡ τῆς πολλῆς σου δεινότητος πρὸς Θεὸν κραυγὴ ἀνερχομένη · Ἦξει γὰρ ἐκ Σιών ὁ ῥυόμενος ἀποστρέφαι ἰδουσαίαν ἀπὸ Ἰακώβ. Καὶ σαλπίζει, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται, καὶ ἡμεῖς ἀρπαγησόμεθα εἰς συνάντησιν αὐτῷ εἰς ἀέρα. Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης (50) Μεθόδιος εἶπε. Τοῖς δὲ αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ οἰκονομοῦντες προσεθήκαμεν. Ἀπὸ γὰρ τῶν συνευγμένων ἐκάστης λέξεως ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπιχειρήματα (51). Διαιρῶν γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῶν δύο τρόπων τὸ εἶδος, εἰς μίαν ἐλπίδα συνήγαγεν ἀπὸ τοῦ, Ἦμεῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Ἰνα δείξῃ ὅτι τῶν τούτου τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τοῦτο. Ὁ γὰρ ἀρπαγὴς οὐπω τέθηκε. Δεικνύς δὲ, ὅτι οὐ φθάσομεν τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἵνα τὸ παρὰ ἀνθρώποις ἄπορον Θεῷ, εὐπόριστον καὶ δυνατόν ἀποδείξῃ. Ἦμεῖς γὰρ οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κεκοιμημένους, καὶ τὴν αὐτῶν ἀνάστασιν · ἔδειξε τοὺς ζῶντας καὶ ἀρπαγησόμενους, ἵνα ἀπὸ τῶν ζῶντων δείξῃ τὰ ἐκείνων σώματα ὁλοκαυρῆ ἔχειρόμενα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκείνους πρωτεύειν τῶν περιλειπομένων ζῶντων τὸ δυνατόν τοῦ Θεοῦ ἀποδείξῃ.

Καὶ ὁρᾶτε, οἱ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελόμενοι, ὅτι πάντες οἱ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐνεχθέντες, ἑαυτοῖς τὴν ἀδικίαν προσεπορίσαντο ὡς καὶ ὁ ἅγιος προφήτης Δαβὶδ λέγει · Συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. Πᾶς γὰρ ὁ ἑαυτῷ συνάγων τὸν πόνον τῶν ἄλλοτρῶν διανοημάτων, ἑαυτῷ τίκει τὴν ἀδικίαν καὶ τοῖς πειθόμενοις. Λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπροσθεῖται εἰς βόθρον ὃν ἐργάσατο. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάντα εἰ τις ἔχει ἀντιλείγειν, ἡκέτω ἐπὶ τῷ Θεῷ ἀντιπράττων καμάτων¹. Θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς οὐ κοπιᾷ οὐδὲ διψᾷ, οὐδὲ ἐστιν ἐξέυρσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ · ἐν ἧ τὰ λελυμένα σώματα ἐγείρει · ἐν ἧ τὸ ἀπολλύμενον σώζει · ἐν ἧ τὸ τεθηκὸς ζωογονεῖ · ἐν ἧ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν ἀμφένυσιν · ἐν ἧ τὸν κόκκον τὸν πεσόντα εἰς ἀνάστασιν φέρει · ἐν ἧ τὸν σπαράξαντα, καὶ ἀποθανόντα εἰς περισσώτερον φαιδρότητα ἄγει, ἀνακαινίζων ὡς ἐν πολλαῖς Γραφαῖς ἐμφέρεται, αἰνιττομένης τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως.

ΟΑ'. Ἐν μὲν τῷ Δαβὶδ περὶ τοῦ ἐγκαιρισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβὶδ ψαλμοῦ, ὡς παραδοκῶν ὁ προφήτης καὶ Πνεύματι ἁγίῳ σκοπῶν τὸ μέλλον, εὐλόγως περὶ ἀναστάσεως ἔφη · Ὑψώσω σε, Κύριε, ὅτι ὑπέλαβές με, ἀνακαινίζων μου τὸν οἶκον · τουτέστι τὸ σῶμα τὸ πεσόν· καὶ οὐκ εὐφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ. Καὶ Σολομὸν ἐν Παροιμίαις (52) ὡσαύτως εἰς τὴν ἐκεῖσε ἐτοιμασίαν τὰ πάντα τῆς ἐλπίδος παρασκευάζων προὔτρπετ, φάσκων · Ἐτοιμαεῖς εἰς τὴν ἐξοδον

¹ LXX, καὶ ἀποστρέψει. ² F. ἀκαμάτω. ³ Isa. ⁴ ibid. 14. ⁵ Psal. vii, 15. ⁶ ibid. ⁷ Isa. xl, 28.

(50) Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης. Cor. ὡς καὶ καλλίων ὁ μακαρίτης.

(51) Ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπιχειρήματα. Forte τὰ ἐπὶ χεῖρα,

A 601 LXX. Sile igitur, Babylon, vetus illa nobis instaurata confusio. Tacete, inquam, Sodoma, horribiliumque vestrorum scelorum clamor ad Deum usque proventus: Veniet enim ex Sion liberator qui ab Jacob impietates avertat. Atque is tuba personabit, et resurgent mortui: et nos rapiemur in occursum illius in aera. Id quod longe quam ego præclarius beatus Methodius pertractavit; et nos iis quæ ab eo disputata sunt, istud astruximus. Enimvero ex his quæ conjuncta sunt, uniuscujusque dictionis sensum licet intelligere. Atque Apostolus duplicis modi speciem distinguens, in unam spem contulit, ab iis verbis: Nos rapiemur in nubibus in occursum illius; ut hoc ipsum corpus vere esse, non præter ipsum aliud, ostenderet. Nam qui rapitur, nondum est mortuus. Sed et illud demonstrat, mortuorum nos resurrectionem minime anteveruros esse, ut quod expediri ab hominibus non potest, a Deo explicari facile, ac fieri posse declararet. Nos enim, inquit, qui vivimus, non prævenimus eos qui dormiunt, quorum resurrectionem indicat. Et has voces, viventium, ac raptorum, addidit, ut priori corpora illorum doceret integra resurgere; atque ex eo quod viventes reliquos anteirent, Dei potentiam indicaret.

Videte, quæso, quotquot vitæ vestræ curam geritis, omnes qui ad oppugnandam veritatem insurrexerunt, sibi ipsis injustitiæ labem acquisisse. Quod iis verbis David propheta testatur: Concepti laborem, et peperit iniquitatem. Nam qui alienarum absurdarumque cogitationum laborem sibi colligit, tam sibi, quam quibus persuadere potuerit, injustitiam parit. Lacum aperuit, et effodit illum; et incidit in foveam quam fecit. Ac si quis his omnibus contradicere potest, prodeat in medium, ac Deo, si potest, labore suo resistat. Deus enim fortis non laborabit, neque sitiit, neque est investigatio prudentiæ ipsius. Qua fretus dissoluta corpora excitat, quod perditum est servat; quod mortuum est ad vitam revocat; corruptum incorruptione vestit; granum quod cecidit, ad resurrectionem erigit; granumque qui satus ac mortuus est, uberiorem ac splendorem instaurando perducit, uti pluribus in Scripturæ locis expressum est: in quibus resurrectio nostra significatur.

LXXI. Sic apud Davidem in illo psalmo, qui de ædis dedicatione inscriptus est¹, in quo velut expectatione suspensus, et futura Spiritus sancti ope diu ante, propheta prospiciens, consentaneæ de resurrectione ita pronuntiat²: Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me; instauranda scilicet domo mea, hoc est corpore, quod ceciderat; et non delectasti inimicos meos super me. Ita et in Proverbiis Salomon ad futuram illam vitam spem

lix, 20. ³ I Cor. xv, 52. ⁴ I Thess. iv, 16.

⁵ Psal. xxix, 1. ⁶ ibid. 2.

hæc quæ præ manibus habemus ac de quibus agimus. (52) Καὶ Σολομῶν ἐν Παροιμίαις. Longius arcessita hæc loci hujus interpretatio, et ad Græcam edi-

omnem nostram præparans, hunc in modum hortatur: *Præpara in exitum opera tua* ¹. Nam exitus nomine decessionem ex hac vita complexus est. Et, *Præpara te*, inquit, *ad agrum* ². Quam commonitionem pertinere ad omnes voluit, qui in agro, aut in urbe degerent, ac tam eruditos quam opifices ac mechanicos, qui nullum in agro opus habent quod exercent. Quid enim linisicibus et aurifabris, aut poetis cæterisque scriptoribus est cum agrorum cultura commune? Quare vox illa sine ullo discrimine universos simul appellat: *Præpara te ad agrum*; atque illud significat: omnium hominum generi, tam urbano, quam rustico, corporis depositionem agri instar esse, propter sepulturam ac vitæ exitum. Deinde eandem spem resurrectionis ostentans addit: *Et instaurabis domum tuam* ³. Quippe semen cum in utero formaretur, est extracta, cum scilicet unumquemque nostrum matres fingendi causa parturirent. Tum a terra sit agrove resurrectio, cum eversa post illam in sepulcrum dejectionem domus erigitur. Quod et Redemptor noster sic locutus aperuit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud* ⁴, sive *ædificabo*, utpote cum Sapientia sit; et quidem pro summa sua prudentia, quam nulla hominum investigatio potest assequi ⁵. Quia etiam præditus, difficillimis ex locis, delapsis dissolutisque corporibus nostris, ac partim in cineres conversis, partim in mari, partim a carnivoris avibus, partim a bestiis, partim a vermibus

LXXII. Nam si quæ nihil erant, aliquid ut essent, C perfecterit, quanto id quod jam existit propriam in naturam conditionemque facilius instaurabit, ut et rectum iudicium instituat, et alterum pro altero non condemnet, et quod labore fatigatum est sua mercede non privet? Etenim si ad solam animam fructus, et cælestis regni possessio pertinet, sane corpus iis omnibus, quæ concupiverit fruatur; versetur in deliciis Gedeon; neque frustra Joannes labore se cruciet, contexto ex camelorum pilis cilicio vestitus ⁶; neque in solitudines abditi carnem nostram suggillumus ⁷, neque corpora 603 castitatis exercitatione domemus. Sin autem omnium vitæ institutorum, si castimoniam, si jejunii, si cæterarum virtutum corpus est particeps, *non injustus est Deus* ⁸, ut ei, qui laboraverit, laboris mercedem subtrahat, corporique, quod cum anima communiter in laborem incubuerit, nullum præmium persolvat. Hoc enim posito, inane ac supervacaneum erit iudicium. Nam si sola duntaxat anima sisteretur, objicere in iudicio posset: Non a me peccatum exortum est, sed a corruptibili illo terrenoque corpore stuprum, adulterium ac libidines profectæ sunt. Nam ex quo tempore a me sejunctum est, nihil est horum commissum. Honesta sane excusandi sui ratio, et ad quoque Deus produxerit, hoc enim facere potest, figura quadam ac similitudine tum id opus perfectum fuerit.

¹ Prov. xxiv, 27. ² ibid. ³ ibid. ⁴ Joan. ii, 19. ⁵ Isa. xl, 28. ⁶ Matth. iii, 4. ⁷ I Cor. ix, 27. ⁸ Hebr. vi, 10. ⁹ F. ἐτι οἰκοδομουμένου, et αὐτῷ. ¹⁰ F. τῶν.

A τὰ ἔργα σου ἐξοδὸν λέγων τὴν ἀπεντεῦθεν ἀπαλλαγὴν. Καὶ, Ἐτοιμάζου, φησὶν, εἰς τὸν ἀγρόν· ὁμοῦ πᾶσι τὴν νοθεσίαν ἐπεκτεινόμενος τοῖς κατὰ ἀγρόν τε καὶ κατὰ ἄστυ, λογίοις τε καὶ τοῖς τὰς θαναύσους τέχνας ἐπιχειροῦσιν, οἷς οὐδεμία ἐργασία κατὰ ἀγρόν ἐπιζητουμένη. Πῶθεν γὰρ λινουργοῖς καὶ ἀργυροχοῖς, ποιηταῖς τε καὶ λογογράφοις ἢ κατὰ τὴν ἄρουραν ἐτοιμασία; σὺ λήθδην γὰρ ὁμοῦ ἢ φωνῇ ἀδιακρίτως τοὺς πάντας ἐπειποῦσα κέκληκεν· Ἐτοιμάζου εἰς τὸν ἀγρόν· ἀλλ' ἢ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πόλις τε καὶ ἀγροῖω ἀπόθεσις τοῦ σώματος ἀγροῦ διὰ τὴν ταφήν καὶ τὸ τέλος. Εἶτα μετέπειτα τὴν αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως σημαίνων ἐπιπλάθει, φάσκει· Καὶ οἰκοδομήσεις τὸν οἶκόν σου. Ἄπαξ γὰρ ὠκοδομήθη ἐν τῇ πλάσει τῇ κατὰ τὴν γαστέρα, ὅτε αἱ μήτερες ἐκύσσκον ἕκαστον ἡμῶν ἐν τῇ πλάσει. Ἄπὸ δὲ τῆς γῆς ἢ ἀνάστασις, ἢ ἀπὸ ἀγροῦ, οὐκέτι οἰκοδομουμένη ⁹, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ καθαίρεσιν ἐν τῷ τῆς ταφῆς πτώματι· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἔφη· Αὐσατε τὸν ῥαδὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγεῖρω αὐτόν, ἢ οἰκοδομῶ αὐτόν· Σοφία ὦν, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ, ἢ οὐκ ἔστιν ὑπὸ ἀνθρώπων ἐξεύρεσις. Ἐν ἧ ἔξ ἀπόρων τόπων διαχυθέντων ἡμῶν τῶν σωμάτων, τῶν μὲν εἰς τέφραν, τῶν δὲ ἐν θαλάσῃ, τῆς ¹⁰ δὲ ὑπὸ σαρκόδωρον οἰωνῶν, τῶν δὲ ὑπὸ θηρῶν, τῶν δὲ ὑπὸ σκωλήκων φαρέντων φέρει.

consumptis, eadem nihilominus restituit. OB. Et γὰρ τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, πόσω γε μᾶλλον τὸ ὄν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν εὐχερῶς ἀποκαταστήσειεν, ἵνα δικαίαν ὀρίση κρίσιν· ἵνα μὴ ἔπερον ἀνθ' ἐτέρου κρίνη· ἵνα μὴ ἀποστερήσῃ τὸ καμὸν; Et γὰρ ψυχῆς ἢ ἀπόλαυσις, καὶ βασιλεία, οὐρανῶν κληρονομία, μετασχέτω τὸ σῶμα ὃ βούλεται· τρυφάτωσαν οἱ περὶ τὸν Γεδεών· μὴ μάτην χαμνέτω Ἰωάννης ἐκ καμῆλων ἔχων τὸ ἐνδύμα· μὴ ἐν ἀναχωρήσει τὴν σάρκα ὑπωπιάσωμεν· μὴ τὰ σῶματα ἡμῶν δαμάσωμεν τῇ ἀγνεῖα. Et δ' ἄρα κοινῶν σῶμα ἐν πολιτείαις, ἐν ἀγνεῖα, ἐν νηστεῖα καὶ τῷ ἄλλῳ ἀρεταῖς, οὐκ ἀδικὸς ὁ Θεὸς ἀποστερεῖν τὸν κάματον τοῦ κεκμηκότος, καὶ μὴ ἀπεισιμαί τὴν μισθοκοσίαν πῶ ἅμα τῇ ψυχῇ κεκμηκότι σώματι. Εὐθύς γὰρ εὑρεθήσεται ἀργὴ ἢ κρίσις· εἰ γὰρ ἡ ψυχὴ μονωτῆ εὑρεθήσεται, ἀντιλέξει κρινομένη, ὅτι οὐκ ἀπ' ἐμοῦ τὸ αἶτιον τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ ἀπ' ἐκείνου τοῦ φαρτοῦ, καὶ γῆινου σώματος, τὸ πορνεύειν, τὸ μαχεύειν, τὸ ἀσελγαίνειν. Ἐξότε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη, οὐδὲν μοι τούτων πέπρακται. Καὶ ἔσται εὐαπόλογητος, καὶ παραλύουσα τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν. Et δὲ καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἀγάγοι ὁ Θεός· δύναται γὰρ, ὡς καὶ ἄνω μοι διὰ τοῦ Ἰερζεκιλ δεδήλωται, εἰ καὶ διὰ παραβολὴν τὸ ἔργον γεγένηται.

Dei iudicium evertendum idonea. At si corpus ipsum ut ex Ezechiele supra demonstravimus, tametsi

piens, ut rusticæ rei et agriculturæ diligens habebatur ratio.

Ἄλλὰ τὸ εἶδος εἰς ἀλληγορίαν τῆς τότε παραβου-
 λευθείσης ἰσχυρίας ἐτελεύθη, ὡς συνήχθη ὁστέον
 πρὸς ὁστέον, καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, καὶ ξηρῶν
 ὄντων τῶν ὁστέων, καὶ οὐδέπω ψυχῆς, οὐδὲ πνεύ-
 ματος τοῦ κινουίντος ἐν αὐτοῖς ὄντος. Καὶ εὐθὺς τὰ
 ὁστέονα συνήχθη, καὶ κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον
 ἐστερεώθη. Καὶ εἰ θέλει Θεὸς, δυνατός ἐστι τοῦτο
 ποιῆσαι ἄνευ ψυχῆς, παρῆναι τε καὶ κινεῖσθαι, ὡς καὶ
 τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα σῶμα ἄνευ θανάτου ἐφθέγγετο,
 καὶ οὐ ψυχῆ. Οὐ γὰρ ψυχῆ ἐστὶ τὸ αἷμα, ἀλλὰ σῶμά
 ἐστὶ τὸ φαινόμενον. Ἄλλ' οὐ δυνήσεται σῶμα ἄνευ
 ψυχῆς κριθῆναι. Ἀντιλέξεις γὰρ καὶ αὐτὸ, λέγον,
 ὅτι Οὐκ ἐγὼ ἤμαρτον, ἀλλὰ ἡ ψυχῆ. Μὴ ἐξότε
 ἀπεκινήθη ἀπ' ἐμοῦ, (μὴ) ἐμοίγευσσα; μὴ ἐπόρ-
 νευσα; μὴ εἰδωλολάτρησα; Καὶ ἔσται ἀντιλέγον τὸ
 σῶμα τῆ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισί, καὶ εὐλόγως ἀντι-
 λέγον. Τοῦτου ἕνεκα τοίνυν, καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα καὶ
 ἀναγκαῖα ὁ Θεὸς ἐν τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ τὰ θεοειῶτα
 ἡμῶν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εἰς παλιγγενεσίαν φέ-
 ρει ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποσχέσει τῆς φιλανθρωπίας, εἰς τὸ
 τὴν κεκμηκότα ἐν ὁσιότητι ἀπολαβεῖν τὴν πᾶσαν
 ὑπὸ Θεοῦ καλὴν ἀναπαύσειν, καὶ τοὺς τὰ μάταια
 πεποιηκότας ὡσαύτως κριθῆναι σῶμα ἅμα ψυχῆ,
 καὶ ψυχὴν ἅμα σώματι.

opera, perinde judicentur. Ut et corpus cum anima,

ΟΓ'. Ἄλλὰ ἀρκέσει μοι ταῦτα πρὸς τὸν θεολό-
 σον Ὀριγένην, τὸν ματαίως ἐαυτῷ ἐπιθέμενον
 ὄνομα Ἄδαμάντιον, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀτοπίαν,
 καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς πί-
 στεως κακῶς ἐπινοημένην ὑπερήφανον διδασκαλίαν.
 Παρελθὼν δὲ καὶ τούτου τὴν αἵρεσιν, καθέξῃς τὰς
 ἄλλας, ἐπιπόθητοι, διασκέψομαι, Θεὸν συνήθως ἐπι-
 καλούμενος ἀρωγὴν τῆς ἡμῶν ἰδιωτίας, πρὸς τὸ
 δυνήθηνα ἀντισχεῖν πρὸς πᾶσαν κατὰ τῆς ἀληθείας
 ἐπεχειρομένην φωνὴν ματαίαν, καὶ ἠτήσῃς, κατὰ τὰ
 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἡσαίου ρηθέντα, ὅτι Πᾶσα φωνὴ ἡ
 ἐκπαραστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἠτήσεις·
 οἱ δὲ ἔροχοι ἔσονται ἐν αὐτῇ· ἐν οὕτως ἐν Θεῷ
 τὸ ἐπάγγελμα περαιωσάμενοι τοῖς βουλομένοις νο-
 νεῶς ἐντυγχάνειν, εἰς γυμνασίαν ἀληθείας καὶ
 φάρμακον ἰσχυρίας, περὶ ἐκάστου θηρός καὶ ἰοδίου
 ἔρπετου, τῶν προσώπων τῶν αἱρέσεων, φημί, δίκην
 ἀντιδότου, καὶ ταυτησί τῆς τῶν Ὀριγενιαστῶν φρύ-
 νου δίκην μεμορφωμένης ἐκ νοτίδος πολλῆς κυκῶν-
 τος, καὶ φωνῆ μείζονι ἐπικραυγάζοντος, λαβόμενοι
 τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν προπότιον, ὡς εἰπεῖν,
 ἀποδύσωμεν τὸ γλισχρῶδες τοῦ ἰοῦ τοῦ φρύνου,
 καὶ ἔρπετώδους μοχθηροῦ τὴν ἀδικίαν. Συμβέβηκε
 γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων τῶν παθῶν. Ὡς
 ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχω καὶ στενάζω. Ὅτι οἱμοί! πῶς
 ἐβλάθης; πόσους τε ἄλλους ἐβλάψας, ὡς ὑπὸ δεινῆς
 ἐχίδνης δηχθεὶς ἀπὸ τῆς κοσμητικῆς προπαίδειας, φημί,
 καὶ ἄλλοις δηλητηρίου γέγονας;

mundi hujus disciplinis, quasi ab horribili quadam

Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι (53) τὸν μυωξὸν ἐμφω-
 λεύειν, καὶ τὰ γεννήματα αὐτοῦ ἐπιτοαυτὸ πολλὰ
 τίκτειν, ἕως πάντες καὶ ἐτι, τὰς δὲ ἐχίδνας δὲ τούτους

(53) Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι. Μυωξοῦ meminit in *Ancorato*.

¹ Cor. παραβολεύθ. ² Ezech. xxxvii, 7. ³ Gen. iv, 10. ⁴ Isa. liv, 47.

Verum ad veritatem, quæ tunc similitudine illa
 referebatur, adumbrandam istiusmodi species est
 expressa. Cum scilicet os unum ad alterum, et com-
 pages ad compagem accommodata est ¹. Ac cum arida
 essent ossa, nec ulla adhuc anima, vel spiritus,
 quo agitantur, in ipsis inesset, subinde tamen
 coagmentata sunt, et, ut propheta loquitur, *solida*
corpora. Ac si ita Deo libuerit, perficere istud
 potest, nullo ut animæ interventu prodeant, ac sese
 commoveant. Non secus atque Abelis sanguis post
 obitum loquebatur ², non anima. Non enim anima
 est sanguis, sed corpus illud quod apparet. Verum
 corpus sine anima judicari non potest. Nam et
 ipsum resisteret, et hunc in modum exciperet: Non
 ego peccavi, sed anima. Ex quo enim tempore a
 me discessit, num adulterium, num stuprum ullum
 admisi? num simulacra colui? Ita corpus justissimo
 Dei iudicio, et quidem jure, contradicet. Quibus de
 causis, aliisque compluribus ac necessariis, pro
 infinita sua sapientia Deus emortua nostra corpora,
 et animas novam ad generationem perducit, quemad-
 modum ex ingenti sua humanitate promisit. Ut qui
 in sanctitatis officii elaboraverit, eximium a Deo
 præmium omne percipiat; et quorum inania fuerint
 et anima cum corpore ei se iudicio subjiciant.

LXXIII. Atque hæc adversus arrogantem illum
 Origenem dicta sufficiant, qui frustra Adamantii
 sibi nomen imposuit; atque adversus illius absurda
 dogmata perniciosamque doctrinam, **604** quam
 contra veritatem multis in fidei nostræ partibus
 excogitavit. Nunc illius hæresi prætermissa, dein-
 ceptus me, charissimi, ad alias considerandas trans-
 feram; a Deo pro more postulans, tenuitatis ut nostræ
 adjutor esse velit, ut adversus inanem vocem omnem,
 quæ contra veritatem insurgit, resistere, ac victo-
 riam obtinere possimus, ut Isaias propheta dicit:
*Omnis vox, quæ insurget contra te, omnes illos supe-
 rabis; hi autem rei erunt in illa* ³. Ut cum Dei auxilio
 quod proposuimus exsecuti, in eorum gratiam, qui
 sapienter hæc nostra legere voluerint, ad illustratio-
 nem veritatis, et salutare quoddam medica-
 mentum, quod antidoti sit instar, adversus unius-
 cujusque serpentis, ac venenati reptilis insidias, hoc
 est varias hæreseon formas, et hujus Origenianæ
 potissimum, quæ instar rubetæ multo ex humore
 formata miscet omnia, ac majori clamore con-
 tendit, Christi Domini resurrectione sumpta, velut
 potione quadam ad præcavendum parata, lentum
 ac viscosum virus exspuamus, nimirum rubetæ
 illius ac serpentis nequissimi perniciem. Hoc enim
 ipse ad alias calamitates accessit. Unde illius causa
 doleo ac vehementer ingemisco. Hei mihi! quomodo
 læsus ipse illos plerosque læsisti, atque ab externis
 viperæ morsus, cæteris veneni instar es factus?

Cæterum naturalium rerum scriptores asserunt
 myoxum in latibulis suis fetus eodem partu plures
 edere, quinque videlicet, et eo amplius, iisque insi-

diari viperam. Quæ universos in latibulo nacta, cum devorare simul omnes nequeat, tum quidem unum alterumque ad satietatem absumit; cæteros confossis oculis ad pabulum aufert, cæcosque nutrit, donec prolatos, ubi libitum est, singulos depascatur. Ac si forte ignari quidam in tales inciderint, et ad vescendum ceperint, letiferum ex iis venenum hauriunt, utpote viperæ veneno nutritis. Ita et tu, Origenes, a Græcanicis illis disciplinis mentis oculis excæcatus, in eos qui tibi adhæserunt, tuum virus evomisti, iisdemque exitialis cibi loco fuisti, atque iis ipsis rebus, quæ detrimento tibi fuerunt, detrimentum illis attulisti.

θηρᾶσθαι. Καὶ ἐὰν εὖρη ὄλον τὸν φωλεὸν ἢ ἐχίδνα, δυναμένη τοὺς ὄλους καταφαγεῖν, ὅπῃ ἐν ἐσθίῃ: εἰς κόρον, ἓνα ἢ δύο. Τῶν δὲ λοιπῶν κατακαυτήσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς, στίττα φέρεῖ, καὶ ἀνατρέφει τυφλά γερνώτα, ἕως ὅτε βούλεται ἕκαστον αὐτῶν προσφέρειν, καὶ τοῦτον ἐσθίειν. Ἐὰν δὲ συμβῆ τινὰς ἀπίστος περιτυχεῖν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ λάβωσιν αὐτὰ εἰς ἔδωδον, δηλητήριον ἑαυτοῖς λαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ τοῦ ἐχίδνης ἀνατεθραμμένα. Οὕτω καὶ σὺ, Ὁργήνη, ἀπὸ τῆς προειρημένης Ἑλληνικῆς παιδείας τυφλωθεὶς τὸν νοῦν, ἐξήμεσας τὸν ἴδν τοῖς πεισθεῖσι σοι· καὶ γέγονας αὐτοῖς εἰς βρῶμα δηλητηρίου, εἰ ἢν αὐτὸς ἠδίκησαι ἀδικήσας τοὺς πλείους.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. EPIPHANIUS, CONSTANTIENSIS IN CYPRO EPISCOPUS.

Notitia Fabricii.	4
Dion. Petavii epistola nuncupatoria.	9
Præfatio ejusdem.	13
Elogia Veterum de Epiphanio.	19
Vita S. Epiphanii auctoribus Joanne et Polybio.	23
Acta S. Epiphanii Bollandiana.	113
CAPUT PRIMUM. — Cætus apud Græcos et Latinos. Vita sub eminentio discipulorum nomine compilata.	115
CAP. II. — Casti adolescentis monachatus, vitæ ætas et quædam in episcopatu gesta.	119
CAP. III. — Liberalitas Epiphanii erga pauperes. Mutuæ inter eum et Joannem Hierosolymitanum querelæ.	124
CAP. IV. — Prophetiæ donum; <i>Ancoratus</i> et liber <i>De hæresibus</i> .	130
CAP. V. — Extrema sancti acta Constantinopoli; mors in reditu obita.	136
CAP. VI. — Examinantur Acta edita, quatenus a Joanne conscripta finguntur.	141
CAP. VII. — Cætera, ut a Polybio adjuuncta obtunduntur, explosa.	145
Dion. Petavii Monumentum in Epiphanii opus quod <i>Panarium</i> inscribitur.	153
Epistola Acacii et Pauli ad Epiphanium.	158
Rescriptum Epiphanii ad Acacium et Paulum.	158
PANARIUM SIVE ARCULA ADVERSUS OCTOGINTA HÆRESES.	174
LIBRI I TOMUS I. — Hæreses I-IV.	174
De Stoicis, hæresis V.	202
De Platonicis, hæresis VI.	203
Contra Pythagoreos, hæresis VII.	206
De Epicureis, hæresis VIII.	206
Samaritæ, hæresis IX.	223
Contra Essenos, hæresis X.	231
Contra Scythos, hæresis XI.	231
Contra Gorthenos, hæresis XII.	235
Contra Dositheos, hæresis XIII.	238
Contra Sadducæos, hæresis XIV.	239
Contra Scribas, hæresis XV.	242
Adversus Phariseos, hæresis XVI.	247
Adversus Hemerobaptistas, hæresis XVII.	255
Adversus Nazaræos, hæresis XVIII.	258
Contra Oasenos, hæresis XIX.	259
Adversus Herodianos, hæresis XX.	270
Indiculus hæreseon quæ in tomo II Libri I continentur.	282
LIBRI I TOM. II.	
Adversus Simonianos, hæresis XXI.	286
Adversus Menandrianos, hæresis XXII.	293
Contra Saturnilianos, hæresis XXIII.	298
Adversus Basilidianos, hæresis XXIV.	307

Adversus Nicolaitas, hæresis XXV.	310
Adversus Gnosticos, hæresis XXVI.	320
Contra Carpoerasios, hæresis XXVII.	325
Adversus Corinthianos, sive Merinthianos, hæresis XXVIII.	325
Adversus Nazaræos, hæresis XXIX.	327
Adversus Ebionæos, hæresis XXX.	346
Contra Valentinos, sive Guosticos, hæresis XXXI.	371
Adversus Secundianos, ad quos sese Epiphames et Hierodorus applicarunt, hæresis XXXII.	345
Adversus Ptolemaitas, hæresis XXXIII.	353
Indiculus hæreseon quæ in III tomo libri I continentur.	355
LIBRI I TOM. III.	
Contra Marciosios, hæresis XXXIV.	381
Contra Colorbasios, hæresis XXXV.	327
Contra Heracleonitas, hæresis XXXVI.	334
Adversus Ophitas, hæresis XXXVII.	342
Adversus Caianos, hæresis XXXVIII.	345
Contra Sethianos, hæresis XXXIX.	346
Adversus Archonticos, hæresis XL.	347
Adversus Cerdonianos, hæresis XLI.	349
Contra Marcionistas, hæresis XLII.	349
Contra Lucianistas, hæresis XLIII.	349
Contra Apelleianos, hæresis XLIV.	349
Contra Severianos, hæresis XLV.	349
Contra Tatianos, hæresis XLVI.	349
Synopsis tomi I libri II.	349
LIBRI II TOMUS I.	355
Adversus Encratitas, hæresis XLVII.	355
Contra Phrygastas, sive Montanistas aut Tascodrugitas, hæresis XLVIII.	355
Adversus Quintilianos, sive Pepuzianos et Priscilianos, quibus accedunt et Artotyritæ, hæresis XLIX.	355
Contra Quartadecimanos, hæresis L.	355
Adversus hæresin illam, quæ Joannis Evangelium et Apocalypsin rejicit, quam Amentium appellat, hæresis LI.	355
Contra Adamianos, hæresis LII.	355
Adversus Sampsæos, hæresis LIII.	355
Contra Theodotianos, hæresis LIV.	355
Contra Melchisedecianos, hæresis LV.	355
Contra Bardesianistas, hæresis LVI.	355
Contra Neotianos, hæresis LVII.	355
Contra Valesios, hæresis LVIII.	355
Contra Catharos, hæresis LIX.	355
Adversus Angelicos, hæresis LX.	355
Adversus Apostolicos, hæresis LXI.	355
Contra Sabellianos, hæresis LXII.	355
Adversus Origenianos priores, qui et Fædi nominantur, hæresis LXIII.	355
Adversus Origenem Adamantium, hæresis LXIV.	355

FINIS TOMI QUADRAGESIMI PRIMI.

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.